JOURNAL OF ROMANIAN LITERARY STUDIES

Issue No. 35/2023

International Romanian Humanities Journal

Published by ARHIPELAG XXI PRESS, Tîrgu Mureş

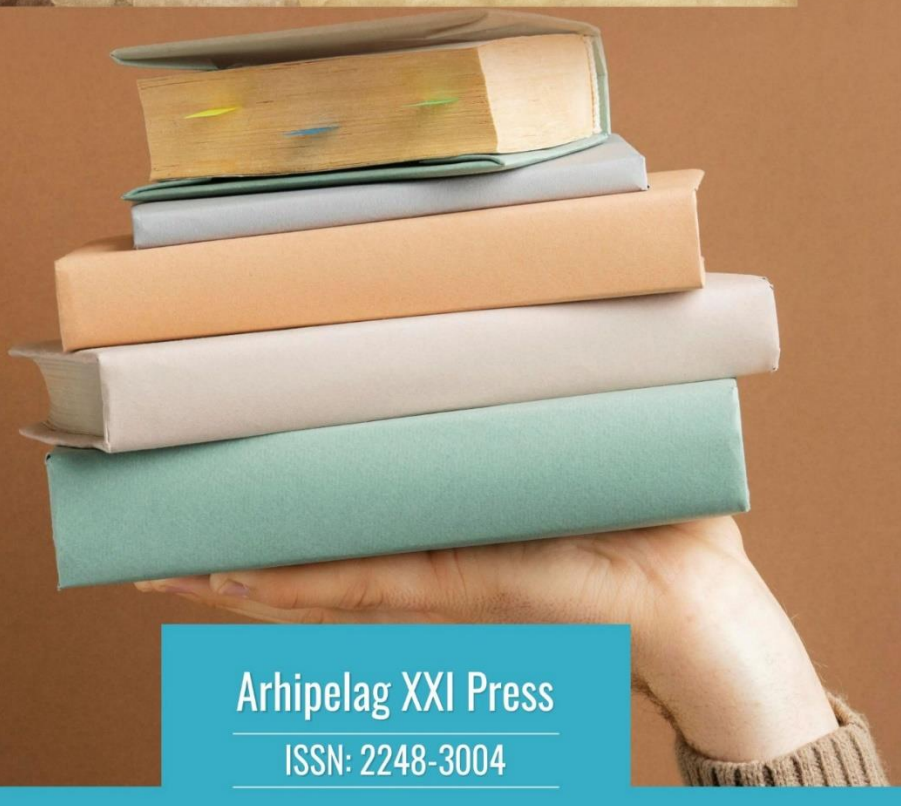

Arhipelag XXI Press

ISSN: 2248-3004

JOURNAL OF ROMANIAN LITERARY STUDIES *is an international online journal published by the* ***ALPHA INSTITUTE FOR MULTICULTURAL STUDIES*** *in partnership with the Department of Sciences and Letters 1 at UMFST in Targu Mures and the "Gh. Şincai" Institute of Social and Human Research Research of the Romanian Academy. It is an academic publication open to academics, literary critics, theoreticians or researchers who are interested in the study of Romanian literature, as well as the Humanities. Our essential goal is to set communication paths between Romanian literary and humanistic research and the contemporary European cultural discourse, bringing the most valuable phenomena recorded in the Romanian culture into a beneficial dialogue with the other European cultures.*

SCIENTIFIC BOARD:

Prof. Virgil NEMOIANU, PhD
Prof. Nicolae MANOLESCU, PhD
Prof. Eugen SIMION, PhD
Prof. George BANU, PhD
Prof. Alexandru NICULESCU, PhD

EDITORIAL BOARD:

Editorial Manager:
Prof. Iulian BOLDEA, PhD

Executive Editor:
Prof. Al. CISTELECAN, PhD

Editors:
Prof. Cornel MORARU, PhD
Prof. Mircea A. DIACONU, PhD
Prof. Dorin ŞTEFĂNESCU, PhD
Assoc. Prof. Luminița CHIOREAN, PhD
Assoc. Prof. Dumitru-Mircea BUDA, PhD

The sole responsibility regarding the contents of the articles lies with the authors.

Published by
Arhipelag XXI Press, Târgu Mureş, România, 2023
8 Moldovei Street, Târgu-Mureş, 540519, România
Tel: +40-744-511546
Editor: Iulian Boldea
Editorial advisor: Dumitru-Mircea Buda
Email: tehnoredactare.jrls@gmail.com
ISSN: 2248-3004

JOURNAL OF ROMANIAN LITERARY STUDIES is indexed in CEEOL and submitted for indexation in ERIH Plus

CONTENTS

THE POETRY OF ALEXANDRU MUSINA. CONTRASTS, EXPECTATIONS, EFFECTS 16

Iulian Boldea 16

Prof., PhD, UMFST ,,G. E. Palade" of Târgu Mureș 16

PHONETIC CHANGES IN SPOKEN DIALECTAL ROMANIAN: ASSIMILATION AND DISSIMILATION 22

Sorin Guia 22

Prof., PhD, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iași 22

RHETORICAL MEANING AND ARGUMENTATIVE STYLES IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE WITHOUT AFFECTING THE NATIONAL CHARACTER OF THE NATIVE TONGUE 28

Ştefan Lucian Mureşanu 28

Prof., PhD, ,,Hyperion" University of Bucharest 28

THE ABUSE OF A DOMINANT POSITION. CASE STUDY - ASTRA ZENECA 35

Anca Ileana Dușcă 35

Prof., PhD, University of Craiova 35

ABOUT THE NEOLITHIC PERIOD AND ITS ART 46

Ioana-Iulia Olaru 46

Prof., PhD, ,,G. Enescu" National University of Arts, Iași 46

CONTINUING MEDICAL EDUCATION - NECESSITY AND OPPORTUNITY 54

Carmen Comaniciu, Andra Comaniciu 54

Prof. PhD., ,,Lucian Blaga" University of Sibiu, resident physician, Sibiu County Clinical Hospital 54

DIGITALIZATION – ESSENTIAL FACTOR FOR INCREASING THE PERFORMANCE IN THE HEALTH FIELD

Carmen Comaniciu, Andra Comaniciu 64

Prof. PhD., ,,Lucian Blaga" University of Sibiu, resident physician, Sibiu County Clinical Hospital 64

THE WORLD IS BEAUTIFUL IN SALLY ROONEY'S "BEAUTIFUL WORLD, WHERE ARE YOU" 73

Anca Bădulescu 73

Assoc. Prof., PhD, ,,Transilvania" University of Brașov 73

A BRIEF HISTORY OF INTELLECTUALISM IN ROMANIAN PROSE (II) 77

Liliana Truţă 77

Assoc. Prof., PhD, University of Oradea 77

LE PREMIER VERS 82

Letiţia Ilea 82

Assoc. Prof., PhD, „Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca 82

YOUNG GOODMAN BROWN: THE NEW AMERICAN ADAM?..... 87

Dragoș Zetu 87

Assoc. Prof., PhD, ,,Alexandru Ioan Cuza" University of Iaşi..... 87

MARK TWAIN`S HUCKLEBERRY FINN - A LESSON OF THE RIVER IN THE SPIRIT OF PROGRESSIVE EDUCATION AND AN INVENTION OF LANGUAGE IN AN EMERSONIAN SENSE 94

Lucian Radu 94

Assoc. Prof., PhD, ,,Transilvania" University of Brașov..... 94

THE IMAGE OF JAPAN DURING THE MEIJI ERA IN THE NEWSPAPER ALBINA REVISTĂ ENCICLOPEDICĂ POPULARĂ-1900 99

Luiza Catrinel Marinescu..... 99

Assoc. Prof., PhD, Romanian Language Institute, University ,,St. Kliment Ohridsky", Sofia.. 99

LEARNING, TALENT AND JOURNALISM. CONCERNING THE ROMANIAN JOURNALISTS FROM THE PAST

Fănel Teodorașcu..... 108

Assoc. Prof., PhD, "Danubius" University of Galaţi..... 108

CONSUMERS AND THE METHODS BY WHICH THEY CAN REQUEST RESPECT FOR THEIR RIGHTS AT THE LEVEL OF THE MEMBER STATES OF THE EUROPEAN UNION..... 117

Oana Elena Iacob (ex. Gălățeanu)..... 117

Assoc. Prof., PhD, „Dunărea de Jos" University of Galați 117

ACADEMIC STRESS IN STUDENTS AND THEIR ADAPTATION TO UNIVERSITY LIFE..... 122

Maria Pleșca122

Assoc. Prof., PhD, ,,Ion Creangă" State Pedagogical University of Chișinău, Republic of Moldova 122

PARTICULARITIES OF SENSORY PROCESSING IN CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDER131

Victoria Maximciuc..... 131

Assoc. Prof., PhD, Pedagogical University, Chișinău, Republic of Moldova..... 131

PROFESSIONAL TRAINING OF TEACHERS: PROSPECTIVE CHALLENGES 143

Lilia Pogolșa 143

Assoc. Prof., PhD, Senior Scientific Researcher, Institute for Research, Innovation and Technology Transfer, State Pedagogical University ,,Ion Creangă", Chișinău..... 143

MINORS' WORK REGISTRATION..... 152

Roxana Elena Topor 152

Assoc. Prof., PhD, ,,Spiru Haret" University..... 152

METODS USEFUL IN THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' THINKING 157

Raisa Cerlat 157

Assoc. Prof., PhD, State University of Moldova 157

POTTERY IN BANAT. TRADITION AND INNOVATION 165
Diana Andreescu 165
Assoc. Prof., PhD, West University of Timișoara 165
WORK PLACE DISCRIMINATION 169
Ingrid Ileana Nicolau 169
Assoc. Prof., PhD, ,,Spiru Haret" University of Constanța 169
AESTHETICS IN ECOLOGICAL EDUCATION 175
Cojocari-Luchian Snejana 175
Assoc. Prof., PhD, State Pedagogical University ,,Ion Creangă", Chișinău 175
THE ENGLISH INFLUENCE ON THE ROMANIAN MEDIATIC LANGUAGE 180
Mihaela Mureșan 180
Assoc. Prof., PhD, ,,Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca 180
MEDIATIC LANGUAGE AS A MIRROR FOR EXPLORING THE LINGUISTIC MARKET 185
Mihaela Mureșan 185
Assoc. Prof., PhD, ,,Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca 185
THE IMPORTANCE OF FOLK MEDICINE (ETHNOMEDICINE) IN CURRENT MEDICAL PRACTICE. 190
Maria-Dorina Pașca, Sebastian Stelea 190
Assoc. Prof., PhD, UMFST ,,G. E. Palade" of Târgu Mureș, resident doctor, PhD 190
FORMS OF RESISTANCE TO CHANGE: ORGANIZATIONAL CYNICISM (INTRODUCTORY NOTES, SYNTHESIS AND RESEARCH DEVELOPMENTS) 198
Natalia Cojocaru 198
Assoc. Prof., PhD, State University of Moldova 198
EFFECTIVE PSYCHOLOGICAL INTERVENTION FOR PUPILS WITH ADHD: STRATEGIES AND APPROACHES
Ana Tarnovschi 207
Assoc. Prof., PhD, State University of Moldova 207
METHODS OF RESEARCH OF THE PERSUASIVE DISCOURSE APPLIED IN SOCIAL CRISIS SITUATIONS 213
Viorica Lifari, Stella Grama 213
Assoc. Prof., PhD, State University of Moldova, PhD Student, State University of Moldova213
SPECIFICITIES IN THE PSYCHOLOGICAL PROFILE OF THE VISUALLY DISABLED CHILD 223
Adriana Ciobanu, Liudmila Iagușevschi 223
Assoc. Prof., PhD, „Ion Creangă" University of Chișinău, Moldova, PhD Student, „Ion Creangă" University of Chișinău, Moldova 223
SCHOOL DROPOUT AMONG ROMA STUDENTS. CAUSES AND METHODS OF PREVENTION 232
Claudia Florina Pop 232
Assoc. Prof., PhD, University of Oradea 232

N. IORGA, THE HISTORY OF ROMANIC LITERATURES, A TREASURE BOOK 242
Iulian Băicuș 242
Lecturer, PhD, University of Bucharest 242
MYTHOLOGICAL SOURCES IN LUCEAFĂRUL POEM, BY MIHAI EMINESCU 255
Iudit Călinescu 255
Lecturer, PhD, University of Szeged, Institute of the Romanian language, Bucharest 255
NEW PERSPECTIVES ON BASHO'S FAMOUS HAIKU POEM ABOUT THE FROG 265
Irina-Ana Drobot 265
Lecturer, PhD, Technical University of Civil Engineering, Bucharest 265
ENGLISH IN ROMANIA 271
Irina-Ana Drobot 271
Lecturer, PhD, Technical University of Civil Engineering, Bucharest 271
DAASHKIKAA AND COINCIDENTIA OPPOSITORUM IN THE ANTELOPE WIFE – A METAPHORIC INTERPRETATION OF ERDRICH'S WRITING 282
Oana-Andreea Ghiţă-Pîrnuţă 282
Senior Lecturer, PhD, ,,Transilvania" University of Brașov 282
THE MULTIFACETED NATURE OF DEATH AND ITS TRANSFORMATIVE POWER IN ERDRICH'S THE ANTELOPE WIFE 287
Oana-Andreea Ghiţă-Pîrnuţă 287
Senior Lecturer, PhD, ,,Transilvania" University of Brașov 287
FEMALE CHICANA VOICES STRIKING FAMILIAR CHORDS: SWITCHING IDENTITIES AND CULTURAL CONFLICTS IN ERIKA SÁNCHEZ'S FICTION 291
Oana-Andreea Ghiţă-Pîrnuţă 291
Senior Lecturer, PhD, ,,Transilvania" University of Brașov 291
DECEIT AND INTENTIONAL MISDIRECTION IN MIRCEA ELIADE`S THE OLD MAN AND THE BUREAUCRATS…
Lioara Coturbaș 297
Senior Lecturer, PhD, University of Oradea 297
TOURISM-RELATED FRENCH LEXICON 305
Aliteea-Bianca Turtureanu 305
Lecturer, PhD, Technical University of Cluj-Napoca, North University Center of Baia Mare305
LISTENING, A DYNAMIC PROCESS 311
Andreea Iliescu 311
Senior Lecturer, PhD, University of Craiova 311

STUDY OF ENGLISH LANGUAGE IN BOTH FORMAL AND INFORMAL WRITING 315
Carmen Antonaru 315
Lecturer, PhD, ,,Transilvania" University of Braşov 315
REVIEW - ANAMARIA FĂLĂUŞ, ENGLISH PHONETICS AND PHONOLOGY. THEORY AND PRACTICE. LAMBERT ACADEMIC PUBLISHING, 2023 321
Ioan-Beniamin Pop 321
Lecturer, PhD, Technical University of Cluj-Napoca, North University Centre of Baia Mare321
WHAT THE PANDEMIC HAS TAUGHT US – HOW TO ENCOURAGE STUDENTS TO KEEP THEIR CAMERAS ON
Diana Stoica 324
Lecturer, PhD, Politehnica University of Bucharest 324
DEVELOPMENTS IN ROMANIAN MILITARY POLICY IN THE INTERWAR PERIOD 330
Mihaela Postolache 330
Lecturer, PhD, ,,Spiru Haret" University 330
VENIAMIN COSTACHI AND UPRISING OF PEOPLE FROM TĂTĂRAŞI 336
Mirela Beguni 336
Lecturer, PhD, ,,Ştefan cel Mare" University of Suceava 336
RUSSIAN VERBS OF MOTION AND THEIR FIGURATIVE MEANING IN VARIOUS CONTEXTS OF SPECIALISED LEXICON 340
Marta-Teodora Boboc 340
Lecturer, PhD, University of Bucharest 340
THEORETICAL CONSIDERATIONS ON STRESS AND BALANCE PRESERVATION 349
Veronica Calancea 349
clinical psychologist upper category, Republican Clinical Hospital 349
PSYCHOLOGICAL SEQUENCING IN VIRGINIA WOOLFS' FLUSH 357
Oxana Creanga 357
Associate Professor, PhD, State University of Moldova 357
PIERRE FRANCASTEL'S PERSPECTIVE ON THE RELATIONSHIP BETWEEN ART AND SOCIETY, WORKS OF ART AND THE AUTONOMY OF PLASTIC LANGUAGE 366
Maria Rodica Iacobescu 366
Lecturer, PhD, „Ștefan cel Mare" University of Suceava 366
PRINCIPLES OF CHRISTIAN FAITH IN THE ODES OF SOLOMON, PRAYERS FROM THE 1ST AND 2ND CENTURIES
Ioan Valentin Istrati 372
Lecturer, PhD, ,,Ovidius" University of Constanța 372

MODALITIES OF PERCEPTION DEVELOPMENT IN THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT 376
Galina Pravițchi 376
Lecturer, PhD, State University of Moldova 376
SCIENCE AND POETRY. LIMERICKS ON PHYSICS 384
Ileana- Silvia Ciornei 384
Lecturer, PhD, University of Pitești 384
THE FEMININE NARRATIVE OF THE EXILE: OLGA CRISTOLOVEANU 391
Mona Momescu 391
Assist. Prof., PhD, ,,Ovidius" University of Constanţa 391
THE PHANARIOTES IN PRE-SCIENTIFIC ROMANIAN HISTORIOGRAPHY: TWO RHYMED CHRONICLES ON NICOLAE PETRU MAVROGHENI 398
Mona Momescu 398
Assist. Prof., PhD, ,,Ovidius" University of Constanţa 398
BODY PARTS IDIOMS IN ENGLISH 408
Liliana Tronea-Ghidel 408
Assist. Prof., PhD, University of Craiova 408
THE SEMANTIC FIELD OF THE WORD "EYE" 417
Liliana Tronea-Ghidel 417
Assist. Prof., PhD, University of Craiova 417
EMBEDDING BUSINESS ENGLISH COMPONENTS IN AN EST PRACTICAL COURSE FOR ENGINEERING STUDENTS - A CASE STUDY 426
Alexandra Georgiana Sălcianu 426
Assist. Prof., PhD, Politehnica University of Bucharest 426
SCHOOL ANXIETY AT PUPILS WITH LANGUAGE DISORDERS 434
Cristina Dolinschi 434
Assist. Prof., PhD, State University of Moldova 434
POSTMODERNISM IN THE BLINDING TRILOGY 442
Laura Gheorghiță 442
Scientific Researcher, PhD, University of Bucharest 442
GENERAL MACROECONOMIC CONTEXT AS ADDITIONAL MOTIVATION FOR THE ROMANIA PERSONAL INCOME TAXATION REFORM 448
Alina Georgeta Ailincă 448
Researcher III, PhD, ,,Victor Slăvescu" Centre for Financial and Monetary Research, Romanian Academy, Bucharest 448

THE CONTRIBUTION OF THE HASDEU DYNASTY TO THE RESEARCH OF THE TRADITIONAL CULTURE OF BESSARABIA (ON THE OCCASION OF THE 185TH ANNIVERSARY OF THE BIRTH OF THE SCIENTIST BOGDAN PETRICEICU-HASDEU)..... 458

Mariana Cocieru..... 458

Senior Scientific Researcher, PhD, Institute of Romanian Philology „Bogdan Petriceicu-Hasdeu", State University of Moldova..... 458

ON THE NEED FOR A NEW DISCOURSE OF DEMOCRACY..... 466

Vasile Pleșca466

Scientific Researcher III, PhD, ,,Gh. Zane" Institute of Economic and Social Research, Romanian Academy, Iași..... 466

SUPPORTING THE ACHIEVEMENT OF CLIMATE NEUTRALITY AT EU LEVEL..... 472

Georgiana Chiţiga..... 472

Scientific Researcher, ,,Victor Slăvescu" Centre for Financial and Monetary Research, Romanian Academy..... 472

ENHANCING L2 VOCABULARY LEARNING STRATEGIES WITH WEB 2.0 TOOLS: A NEW APPROACH IN SPECIALIZED LANGUAGE: ECONOMIC SCIENCE VOCABULARY ASSESSMENT..... 478

Ana Cristina Lemnaru..... 478

Researcher, The National University of Science and Technology Politehnica Bucharest, Pitești University Center..... 478

NEGOTIATED JUSTICE IN INTERNATIONAL PROSECUTIONS AND CRIMINAL COURTS..... 483

Alexandru Sava..... 483

Scientific Researcher III, PhD, „Gh. Zane" Institute of Economic and Social Research, Romanian Academy, Iași Branch..... 483

HOLLY GOLDBERG SLOAN'S COUNTING BY 7'S APPROACHED VIA BACHELARD'S AESTHETICISM AND KELLY'S PERSONAL CONSTRUCT THEORY..... 492

Stela Pleşa 492

PhD, Gymnasium School Racovița, Sibiu County..... 492

METAMORPHOSES OF IDENTITY: A NEW APPROACH TO AUTOFICTION..... 500

Alina Musat 500

PhD, University of Craiova..... 500

SEMIOTICS, ARTS AND CULTURE IN UMBERTO ECO'S WORKS..... 503

Ana-Daniela Farcaș..... 503

PhD, Technical University of Cluj-Napoca, North University Center of Baia Mare..... 503

NARRATIVIZATION OF URBAN SPACE..... 509

Diana Dementieva..... 509

PhD, State University of Moldova..... 509

FOREIGN LANGUAGE TEACHING AND LEARNING 517
Claudia-Sorina Popa (Barbu) 517
PhD, University of Pitești 517
CURRENT DIDACTIC CHALLENGES IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES 520
Claudia-Sorina Popa (Barbu) 520
PhD, University of Pitești 520
THE QUALITY OF EDUCATION, A PERMANENT PRIORITY FOR ANY ORGANIZATION PROVIDING EDUCATION
Marian Ciontescu 525
PhD, ,,Valahia" University of Târgoviște 525
INSTITUTIONS MONITORING TRANSYLVANIAN EDUCATION SINCE THE 18TH CENTURY 531
Sipos István 531
PhD, „Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca 531
ROBESPIERRE'S ROLE IN THE FRENCH REVOLUTION 538
Vasile-Virgil Coman 538
PhD, ,,Valahia" University of Târgoviște 538
DOCUMENTS RELATING TO POLISH REFUGEES IN DOLJ COUNTY IN THE FALL OF 1939 550
Cristian-Iulian Ceacîru 550
Museographer, PhD, Oltenia Museum Craiova 550
VASILE ALECSANDRI - FOLLOWER OF BIEDERMEIER ROMANTICISM 556
Ionela-Maria Zegrean 556
PhD Student, Technical University of Cluj-Napoca, North University Center of Baia Mare 556
A NOVEL OF REALITY AND FICTION. THE NOVEL "HOW I SPENT MY SUMMER VACATION?" BY T. O. BOBE
Ionela-Maria Zegrean 560
PhD Student, Technical University of Cluj-Napoca, North University Center of Baia Mare 560
THE NATIONAL MAGAZINES OF POETRY FROM THE PERIOD BETWEEN THE WORLD WARS ... 565
Oana Bădăluță 565
PhD Student, University of Bucharest 565
DOBRUDJAN MAGAZINES FROM THE PERIOD BETWEEN THE WARS 575
Oana Bădăluță 575
PhD Student, University of Bucharest 575
THE SAMIZDAT- LITERATURE OF THE WHISPER 581
Maria- Andreea Rasoveanu (Pădurean) 581
PhD Student, Politehnica University of Bucharest, University Center of Pitești 581

HYPOSTASES OF ROMANIAN FEMALE PROSE IN THE TWENTIETH CENTURY 587
Carmen Gabriela Popa 587
PhD Student, UMFST, Tîrgu Mureș 587
EMINESCU'S POETRY IN THE CRITICISM OF D. POPOVICI AND IOANA EM. PETRESCU 598
Iulia Baciu 598
PhD Student, ,,Alexandru Ioan Cuza" University of Iași 598
ARCHETYPAL FEMALE PROTOTYPES IN SEBASTIAN A. CORN'S HEALER. EFFIGIES OF THE AMAZON 606
Alexandra Ruscanu 606
PhD Student, ,,Alexandru Ioan Cuza" University of Iași 606
THE REFLECTION OF IN-BETWEEN IN GEORGE BANU'S ESSAYS AND MEMORIALISTIC WRITINGS613
Roxana-Maria Sînescu 613
PhD Student, ,,Ştefan cel Mare" University of Suceava 613
„MAN – BIRD" FROM THE ARS POETICA TO THE IDEAL OF BEAUTY IN THE POEM OF ION VATAMANU
Vera Cătană 623
PhD Student, State University of Moldova 623
THE PSYCHOLOGICAL IDENTITY IN 20TH CENTURY DRAMA WORKS. THE CASE OF EUGEN IONESCU VS SAMUEL BECKETT 632
Paul-Cristian Albu 632
PhD Student, University of Craiova 632
400 YEARS SINCE THE PAVLICHIANS CONVERSION TO CATHOLICISM 642
2023 - 1623 642
Ana Rafail (Moldovan) 642
PhD Student, University of Bucharest 642
THE DIGITIZED DIASPORA COMMUNITY – THE PROTAGONIST OF GLOBAL MIGRATION DYNAMICS
Tatiana Roşca 660
PhD Student, Free International University of Moldova, Chișinău 660
LINGUISTIC ELEMENTS IN ONLINE BANKING ADVERTISEMENTS ON FACEBOOK, THE SYNTACTIC CHOICE BEHIND CIALDINI'S PRINCIPLES OF PERSUASION 672
Amelia Maria Vaida 672
PhD Student, UMFST ,,G. E. Palade" of Târgu Mureș 672
ENGLISH BORROWINGS IN ONLINE BANKING ADVERTISEMENTS – A NECESSITY OR A PERSUASION TOOL? A CASE STUDY ON TRANSILVANIA BANK 681
Amelia Maria Vaida 681
PhD Student, UMFST ,,G. E. Palade" of Târgu Mureș 681

MANIFESTATIONS OF COPING MECHANISMS ACCORDING TO COGNITIVE SCHEMES IN THE ELDERLY
Monica Andreea Popescu 688
PhD Student, State University of Moldova 688
DISCOURSE THEORY, AN EVALUATION FROM THE PERSPECTIVE OF PAUL RICOEUR'S THOUGHT694
Bogdan Maxim 694
PhD Student, ,,Alexandru Ioan Cuza" University of Iași 694
THE CONCEPT OF COMPETENCE IN SOCIAL AND HUMAN SCIENCES AND PEDAGOGY 703
Carmen Bundă 703
PhD Student, „Ion Creangă" State Pedagogical University, Chișinău 703
WORDS THAT SELL: EXPLANATION AS AN ARGUMENTATIVE STRATEGY IN THE CURRENT ADVERTISING DISCOURSE 707
Crina-Ancuța Macovei 707
PhD Student, ,,Alexandru Ioan Cuza" University of Iași 707
THEORETICAL AND PRACTICAL PROJECTIONS ON ADVERBS AND MODAL PARTICLES IN ROMANIAN AND GERMAN TABLOIDS 714
Emanuela Păduraru 714
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iași 714
THE SAINT OR THE CHRISTOPHORIC MAN AND HIS ICONIC REFLECTION 721
Gabriel V. Ciofu 721
PhD Student, „Ovidius" University of Constanța 721
CONCEPTUAL METAPHOR IN JOURNALISM: A DUAL PERSPECTIVE ON THE COVID-19 PHENOMENON
Ana-Maria Grigore 728
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iași 728
OVIDIU BÎRLEA – A HISTORIAN OF THE ROMANIAN FOLKLORE 734
Mihaela Hură 734
PhD Student, „Ștefan cel Mare" University of Suceava 734
ROMANIA, CROATIA AND ITS RELATIONS WITH GERMANY BETWEEN 1940-1945 743
Mihail-Gabriel Chiricheș 743
PhD Student, „Ștefan cel Mare" University of Suceava 743
THE METAMORPHOSES OF THE CIRCLE IN THE TRADITIONAL ROMANIAN MENTALITY AND IN THE ORTHODOX CHRISTIAN DOGMA 755
Alin Naidin 755
PhD Student, University of Craiova 755

THE MENTAL RESOURCES OF THE ACTOR - A BRIDGE BETWEEN REALITY AND FICTION 767
Mădălina Eugenia Ciucu (Răsniceanu) 767
PhD Student, University of Craiova 767
TYPES OF PRAGMATIC MARKS IN THE TELEVISED POLITICAL DISCOURSE DURING THE PANDEMIC 773
Robert Claudiu Bălăiasa 773
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iași 773
PROJECT FOR A "NATIONAL SCHOOL" BUILDING AT THE TIME OF THE ORGANIC REGULATION781
Vasile Grigore 781
PhD Student, University of Bucharest 781
THE AGE OF ROYALTY AND THE REFINEMENT OF THE LATE 19TH CENTURY (1866-1914) - ON LETTERS, HONOUR & PROTOCOLARY SOCIABILITY 789
Smărăndița-Elena Costin 789
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iași 789
THEOLOGY OF RESURRECTION REFLECTED IN THE LITURGICAL HYMNS OF THE PENTICOSTAR798
Stelian Gheorghiasa 798
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iași 798
PECULIARITIES REGARDING THE MANAGEMENT OF PSYCHOSOCIAL RISKS IN THE ORGANIZATIONAL ENVIRONMENT 805
Luminița Zubco 805
PhD Student, State University of Moldova 805
LORD'S ARMY – AN ASSOCIATION CONFESSING AND SACRIFICING FOR THE ORTHODOX CHURCH 812
Mihai Liviu Marici 812
PhD Student, ,,Alexandru Ioan Cuza" University of Iași 812
INTERNATIONAL CRIMES AND TORTS. THE CAUSAL RELATIONSHIP BETWEEN VIOLATION AND INJURY IN THE LIGHT OF TRANSITIONAL JUSTICE (THE FIRST PART) 822
Ionuț – Gabriel Dulcinatu 822
PhD Student, Free International University of Moldova, Chișinău 822
THE INSTITUTION OF CRIMINAL LIABILITY IN INTERNATIONAL LAW 831
Ionuț – Gabriel Dulcinatu 831
PhD Student, Free International University of Moldova, Chișinău 831
SPEECH ACTS. A CROSS-CULTURAL FRAMEWORK OF ANALYSIS 844
Alina Alexandra Apreutesei 844
PhD Student, UMFST ,,G. E. Palade" of Târgu Mureș 844

TOPONYMY OF THE BISTRICIOARA RIVER VALLEY 856
Carmen-Maria Citirigă (Țepeș) 856
PhD Student, ,,Ștefan cel Mare" University of Suceava 856
VALEA BISTRICIOAREI-HISTORY AND SOCIETY 862
Carmen-Maria Citirigă (Țepeș) 862
PhD Student, ,,Ștefan cel Mare" University of Suceava 862
RELIGIOUS AND CULTURAL DIMENSIONS IN OVID'S METAMORPHOSES 873
Daniel Ene 873
PhD Student, University of Craiova 873
VISUAL METHODS IN THE STUDY OF THE CONSTRUCTION OF SOCIAL REPRESENTATION 880
Olga Guțu 880
PhD Student, State University of Moldova 880
THE PROCESSUALITY OF EXPERIENTIAL LEARNING IN PRESCHOOL 887
Amalia Enache 887
PhD Student, ,,Ion Creangă" State Pedagogical University of Chișinău 887
BEHIND THE WIRES: GISELLA PERL'S STORY 898
Catinca Oncescu 898
PhD Student, UMFST „G. E. Palade" of Târgu Mureș 898
REDUCTION OF ATTACHMENT TRAUMA THROUGH THE THERAPEUTIC PROCESS 906
Gabriela Leuțanu 906
PhD Student, „Ion Creangă" State Pedagogical University, Chișinău 906
THE IMPLICATIONS OF NON-ADAPTIVE CONDUCTS IN THE PERSONALITY'S DEVELOPMENT .. 909
Gabriela Leuțanu 909
PhD Student, „Ion Creangă" State Pedagogical University of Chișinău 909
OPEN EDUCATIONAL RESOURCES A WAY TO ACHIEVE INCLUSIVE EDUCATION 914
Elena Maria Ungureanu (Erdeli) 914
PhD Student, ,,Babeş-Bolyai" University of Cluj-Napoca 914
DISCOURSIVE VALENCES. THE YOUNG LENINIST 921
Valentina Andreea Popovici 921
PhD Student, Free International University of Moldova, Republic of Moldova 921
STEREOTYPES AND SOCIAL LEARNING 925
Georgeta Marinescu 925
,,Vasile Alecsandri" University of Bacău 925

THE PSYCHOLOGY OF THE AGGRESSIVE CONDUCT WHILE DRIVING: PERSPECTIVES, FACTORS AND STRATEGIES OF ATTENUATION 931

Felicia Haidu 931

PhD Student, ,,Ion Creangă" Pedagogical State University, Chișinău, Moldova 931

UNVEILING THE LITERARY EXPRESSION OF ITS CREATOR'S SUICIDAL INSTINCT 938

Vivianne Urziceanu 938

PhD Student, University of Craiova 938

THE POETRY OF ALEXANDRU MUSINA. CONTRASTS, EXPECTATIONS, EFFECTS

Iulian Boldea

Prof., PhD, UMFST „G. E. Palade" of Târgu Mureș

Abstract: Beyond the precariousness of everyday life, Alexandru Mușina perceives the universe and the cultural past with an ironic and parodic eye, his poems with an eclectic air being defined by a mixture of acute notation and a volute of the imaginary, of provocative sarcasm and parodic demystification. In fact, Musina's poetry sums up the constant clash between emotions, memory, liveness and the modulations of the text, which is quite spectacular in a "poet of the real" (Eugen Simion), of the dramas of subjectivity and of the configuration of a de-centred reality, transcribed in an authenticist spirit, as a slice of life, of immediate reality, in a writing that is neutral, equidistant, sceptical and cynical at the same time.

Keywords: poetry, notation, contrast, expectations, effects

The books of Alexandru Musina (*Strada Castelului* 104, *Lucrurile pe care le-am văzut*, *Aleea Mimozei nr.3*, *Tomografia şi alte explorări*, *Personae*) reveals the personality of one of the most gifted exponents of his generation, a poet with an acute sensitivity to the precariousness of everyday life, with a sarcasm well tempered by ironic and playful touches. For Mușina, the terrifying is the sign of a disarticulated reality processed in images and calm tones, with "slips of emphasis" and an imagination that "manifests itself mainly on the visual plane, with something of the restlessness of de Chirico's or Dali's imagery" (Romulus Bucur). "Misty romanticism" (Radu G. Țeposu) may be an indication of temperament, from which the exercise of ironic lucidity is not excluded, through which gravity and the sublime are relativised. The direct perception of the real is often intertwined with the register of the anthemic, which confers diaphanousness to objects, a kind of ecstatic reflection, of empathy, which unites banality and illusion in a vaporous representation of eros: „În apa galbenă a Dâmboviţei m-am privit./ Era, cred, toamnă şi mă credeam student./ Credeam că te iubesc, că eşti nebună/ De mine/ Eram aşa cum sunt: gălbui nedefinit./ Oraşul tot se urinează-n mine/ Dar nu îmi pasă.// Ai vrut să mori. Am vrut/ Să simt cum mâna/ Mi se desprinde şi pluteşte peste case. Şi că rămâne/ O mână galbenă la loc.// În apa Dâmboviţei m-am privit./ Ce dacă era toamnă! Ce dacă aveam frunze/ De soc şi de arţar pe faţă!" (*Podul Cotroceni*). In Alexandru Musina's Odes the immersion in the depths of the body and the calligraphy of the emotion of living the infinitesimal of the moment are part of an ironic, serious, oneiric and subliminal scenario, which x-rays the fears of the body and the chiaroscuro of the dream, in a disconcerting, naturalist-surrealist setting, a place of fusion of disparities and antinomies, a space of fragility and trauma: „În înotătoarea rechinului vom găsi/ Bila de cristal a ultimului rege, în spaima copilului/ Otrăvuri venind prin cordoane de sânge, în după-amiezile noastre/ Suspinul umed al celui murind.// Nimic nu iese din plasa subţire a atomilor,/ Nici măcar acest gând atât de amăgitor/ Încât se prăbuşeşte în sine, nimic/ Nu arde dincolo de gardul sfios/ Al celulelor – nici măcar/ Corpul tău desenat pe rulouri fine de ametist.// Sorbind aerul camerei el

continuă/ Să plângă-n plămâni, sorbind carnea tare/ A trupului tău ea continuă să plângă/ În vinele mele, sorbind/ Ceaiul de mentă-al acestei amintiri ea continuă/ Să-mi ardă pântecul întocmai/ Înotătoarei vinete a rechinului encefal" (*Oda a X-a. Osmotica*). The poems thus seem to be radiographs of prosaic objects and scenarios, with fantastic iris, in which the play of appearances and the terrifying intertwine, as the referential, the self-referential and the symbolic sum up the essence of this poetry attracted by phenomenality, by a certain metaphysical vision and by the plastic, carnivalesque spectacle of language and vision.

This reveals a "poetry of contrasts" (Nicolae Manolescu), a mosaic of incompatibilities and contrasts, of expectations and effects, of illusions and contingencies, as in the poem Întâmplare XXI, in which the epic predisposition, the gradual structuring sequences and the dominant atmosphere underline the contrast between the real and the symbolic, between ostentation and semantic camouflage: „Eu sosisem cu marfarul de 4,50/ Îmbrăcat în hainele albe, de gală./ Ea mă întâmpinase cu inima/ Plină de îndoieli ca un cornet cu seminţe./«Tu, neprihănită, i-am zis, ce mai faci/ Liliecii necomunicabili şi sofisticaţi/ Ai grădinilor tale»/ Ea mă privi cu un fel de reproş/ Mirată că nu îi sărut mâna sau nu îi arăt/ Bucuria de a o revedea;/ Apoi îmi desprinse de pe umărul drept/ Un gândac auriu, şi, fără să spună nimic,/ Coborî încet treptele tocite/ Ale centenarei noastre catedrale". The mixture of real and fictional, of everyday language and solemn register, of decentering and polemic spirit leads to "a new attitude towards existence" (Mircea A. Diaconu), to which is added the appeal to self-reflexivity, through which the poet examines his own themes, symbols, procedures, etc.: „Aerul poeziei e blând./ Acţiunea ei începe primăvara: se deschid/ Câteva ferestre şi ies fecioare şi arlechini, se aude/ Un sunet îndepărtat de corn.// Sărbătoarea poate porni: cu inorogi, prapuri, roşii mandoline,/ Cu priviri şi semne tainice. Dacă ziua e lungă/ Vom vedea şi o vânătoare de mistreţi. Dacă nu,/ La amurg vom schimba inele şi jurăminte,// Pe sub pământ, gnomii caută aur./ Pe câmp, ţăranul aruncă grâul./ Pe casă berzele îşi fac cuibul şi se iubesc: un dans/ Caraghios şi plin de gingăşie.// Aerul poeziei e blând. Cândva/ Şi noi am locuit acolo şi am cântat").

Lecţiile deschise ale profesorului de limba franceză A. M. illustrates an epidermic lyricism with words, events and gestures that recompose a parodic, sarcastic, serious image of the phenomenon of commuting, the seven paintings being imposed by naturalness, emotion, power of suggestion, they are "funny by ironic verve, offensive by their often displayed sarcasm, full of nerve and worked with jeweller's finesse", there being little contrast between "the profession of everyday realism, recorded as such, and the careful elaboration of the text, tightened up to stylistic performances close to calophilia" (Ion Bogdan Lefter). Truth, verisimilitude, authenticity, effects reveal the functionality of a lexical mechanism of undeniable flavour and finesse. Lesson six. In the classroom, he exposes the anecdote of a French lesson, the teacher and the students being involved in a tragicomic comedy of learning, through didactic stereotypes, discordances, gaps and delusions. The lyrics express the mystifying power of clichés, fetishized conventions, and ankylosing expectations in an absurd atmosphere of incommunicability and farce: „instrument multilateral cu grijă lipesc/ cartea alb-gălbuie de catalog etamină motive populare/ copiii ăştia au nişte părinţi minunaţi artizanatul local/ exportă în japonia sua germania etc e drept/ îi cam bat îi pun la rînit la cartofi nu-i lasă/ la şcoală îi fac uneori la beţie nu-i nimic/ aceasta-i sarcina mea ce sigur sună blachiul/ pe betonul proaspăt spălat nobila misiune / pluteşte ca o aureolă pe fruntea tot mai înaltă bonjour mes élèves/ bonjour camarade professeur ia te uită iar nu au cretă".

The poet's irony is directed at repressive teaching methods, but also at the parody of communication and education, suggesting the standardization of thought and speech, in a grotesque scenario, drawn with a keen eye for detail: „stai cuminte şi jap instrument indispensabil alb-gălbui deschideţi/ cartea la pagina 13 jap ha ha cum mă iubesc/ instrucţie şi educaţie zicea grasul ăla terorizant jap/ cam demagog dar avea jap dreptate pedagogia avem/ o

datorie de onoare tourner/ a întoarce a învîrti jap a se învîrti dragul meu pune mîna pe carte/ şi nu te rînji la mine jap ha ha nu scrie în frunte/ cum se citeşte ai stai jos bine trei jap au revoir mes élèves/ au revoir camarade professeur uaeiiiii ce entuziaşti/ sînt tinerii ăştia cîtă energie blachiul sună/ cristalin pe betonul proaspăt spălat precis". In the final part of the poem the focus shifts to the teachers' prosaic existence, faithfully recording their conduct, speech and psychology in sober, neutral, referential notations: „iar nu au adus ăştia de sus banii birocraţi/ nu ştiu ce-i munca proşti domnule proşti proşti proşti/ trîntesc catalogul las să cadă/ instrumentul indispensabil alb-gălbui în gura ştirbă şi neagră/ a servietei diplomat 314 la munte sau la mare în orice-împrejurare". *Lecţia a şasea. În clasă* is a truthful, parodic, ironic and self-deprecating portrayal of the comedy of commuting teacher A.M.'s existence, in a balanced compositional cut and setting.

Another vision can be found in the poem *Cele simple*, with a bucolic allure, with an atmosphere of calm, of mimed candour, the poem seeming to be written with a velvety ink of affective memory, in an elegiac and minor tone on the theme of passing, in which seraphic meanings and iridescences unfold: „Cine îşi mai aminteşte de noi? Şi de ce/ Şi-ar mai aminti? Vara e cald, pe Dealul Taberii pasc/ Caii oamenilor. Pe o cocoaşă verde/ Liberi sînt caii. Şi sub buştenii din gară/ Rîmele întemeiază noi colonii.// Un vînt adie dinspre rîu. Miroase/ A flori de munte, a fîn uscîndu-se la soare, a brad./ Păstrăvii-şi amintesc vremuri mai bune,/ Ape mai clare. Dar supravieţuiesc, dar se bucură/ De scurta vară de-acum". Here, the present is enlivened in the crystalline cut of the verse, while the evoked past is populated with ceremonial-ritualistic events and gestures, in which details are evoked with disturbing concreteness and events have fresh reverberations in the mirror of the present. Alexandru Muşina is, in these texts, a poet of hidden essences and of appearances retreated into mystery, the events and gestures evoked, banal, without scope, hiding reflections of a complicated emotion, passed through the rhetoric of the light-hearted: „Cîndva ne-am tolănit amîndoi la soare într-o poiană./ Trunchiul pinilor era roşu, al mestecenilor negru cu alb./ Într-o fustă albastră erai îmbrăcată. Am povestit/ Despre adolescenţă, despre studenţie. Vorbele încercau/ Apa cu talpa lor mică, sfioasă, triunghiulară. – Am privit/ Printr-un ciob afumat eclipsa. Tu ai văzut/ Păsări, fiare, reptile. Un curcubeu.// Cîndva am ieşit cu toţii la plajă. La rîu./ Fetele nu aveau costume de baie. – Am rămas/ Şi noi îmbrăcaţi. Ne-am suflecat pantalonii/ Şi ne-am răcorit picioarele-n apă./ Erau ca nişte pietre. Rozalii. Ca nişte/ Melci de apă dulce. Ca nişte raci/ Scoşi din platoşa lor. Sub un capac de sticlă, subţire".

The pendulum between past and present is, in a way, the proof of an indecision of knowledge, implicitly assumed through the tyranny of time, which blurs the contours of things, abolishes the identity of beings, disfigures physiognomies.

The last sequence of the poem seems to be a return to present time, to the rhythm of elementary and immediate life: „Cine-şi va mai aminti? Leul roşu/ A trecut departe de cer. Leul verde/ A adormit lîngă calea ferată./ E vară acum, totul în ordine:/ Respirăm, funcţionăm, existăm. La ce bun/ Şi-ar mai aminti?". The style of Alexandru Musina's poetry is simple, contrasting, in the regime of expressive austerity. The clarity of the drawing, the elegiac tonality, the summary, expressive notations are the essential qualities of the lyrical text.

Budila-Expres is perhaps the most read and quoted poem by Alexandru Mussina. It is a large, programmatic poem, composed of several paintings, a programmatic poem and, at the same time, illustrative of the poetry of the '80s generation. Budila-Expres is a poetic text made up of six sequences, each focusing on an attitude, on a topos, the creation of an "outraged sensibility, enchanted by the concrete, seduced at the same time by the solutions of intertextuality, with an appetite for integrating totality, in which everything - contradictory states, distinct perspectives - merge. The poem, one of construction, presupposes the existence of different levels of reading, the simplicity being only apparent; only the whole reveals the

poetic substrate engaged in uncovering an absurd and, at the same time, playful everyday life and in constructing meanings to suit it." (Mircea A. Diaconu).

The sequences of the text are stages of an initiatory journey, as said before, in the space of everyday life, in which derision, banality, anonymity of gestures and physiognomies are dominant. In *Introducere* is an elegy of alienation, of loneliness, exposed in terms of sarcasm and relativizing irony. Human existence equates to the reflexes of subversion, the real being a space of damnation and reclusion, set against the precarious solutions of evasion in the sphere of the imaginary: „Cei care m-au iubit au murit înainte de vreme,/ Cei care m-au înţeles/ Au fost loviţi pe la spate şi înmormîntaţi în grabă, cei/ Care mi-au tras la xerox programul genetic au înnebunit/ Şi-şi plimbă în soarele amiezii/ Privirea tumefiată, creierul mirosind a cloroform.// După o iarnă lungă a venit vara caldă,/ Fructele noastre nu au avut timp să se trezească,/ Fructele celorlalţi se vînd la suprapreţ. Dimineaţa/ Ne primeşte totuşi cu braţele deschise, totuşi lumina/ Mai bate în epiderma fanată, totuşi vîntul/ Nu mai aerisește orbitele duhnind de amintiri.// Am pierdut totul. Portarii hotelurilor/ Ne-au uitat, femeile fragede şi aristocrate/ Ne-au uitat, hamalii din gări ne-au uitat şi liftierii,/ Vînzătoarele de flori şi negustorii de nestemate,/ Ne-au uitat străzile, ne-au uitat casele albe/ Pe care urca iedera ruginie a vechii «la bella estate».// Am pierdut totul./ În paradis, în clipa cea repede, în metalul închipuirii/ Nimic din noi n-a rămas. Un avort/ Rapid, aseptic, elegant".

The second part of the poem, Sensation, exposes, in vivid, dynamic images, in alert juxtaposed notations and dreamlike suggestions, a deformed, alienating and proliferating reality, multiplied in the mirrors of a hallucinatory imaginary. There is, here, a pressure of the livid, a fictional counterpoint to the filthy, derisory reality: „Din cînd în cînd trompeta îngerului/ Scoate sunete de fanfară. Din cînd în cînd ne aşezăm la masă / Ciocnim ouă roşii sau pahare de vin, conversăm./ Din cînd în cînd/ Dansăm în semiîntuneric cu femei/ Proaspăt spălate şi mereu stînjenite, din cînd în cînd/ Ieşim în spatele casei, la munte, din cînd în cînd/ Stingem lumina şi transpirăm.// Sau se sparge conducta, vecina ţipă / După poştaşul întîrziat cu pensia, beţivii urinează/ Pe zidul caselor de vizavi, o salvare/Trece uşor pe deasupra inimii şi duce departe/ Cîte un corp solid familiar.// Din cînd în cînd se aude trompeta,/ Maşini greoaie ca nişte hipopotami stropesc/ Pavajul încins, vînzătoarele din cofetării/ Fac strip-tease şi, goale, se bat cu frişcă, din cînd în cînd/ Cîte-un director se umflă ca un balon, se înalţă/ Apoi se sparge, dispărînd din Univers, din cînd în cînd/ Cîte-un afiş/ Multicolor ne promite Noul Ierusalim/În schimbul a treizeci de bani sau al tăcerii.// Sau traversăm zidul putrezit al Grădinii şi culegem / Globuri de aur cu care îmblînzim viitorul, sau deschidem/ Nasturii aerului şi posedăm furioşi/ Trupul cald încă al iluziei.// Din cînd în cînd ne amintim de Gondwana,/ De pelasgii mîncători de scoici, de Cung-Fu,/ Ne amintim de sarea-n bucate, de Rosamunda,/ De vasele din Micene, de sandaua/ Filozofului, din cînd în cînd pomenim/ Nume fără sens, însă dulci/ Inimii noastre: Herbert Read, Marcuse,/ McLuhan, John Berryman, Platon, Eminescu, din cînd în cînd/ Vindem pielea ursului din pădure şi ne/ Cumpărăm jucării". *Context,* the third sequence, reveals the transition from the day-to-day regime of alienating concreteness to the sphere of liberating fiction. The poet offers us some definitions of poetry, represented in a parodic and ironic grid: „Şi apoi mă întîlnesc cu păianjenul blond,/ Cu arlechinul domesticit, cu domnişoara de silicon, / Cu ursuleţul Yoghi, cu marele gagicar./ Toţi mă întreabă despre poezii, toţi mă întreabă/ Cum e noua mea viaţă.// Nu sînt trişti, dar nici veseli. Trăiesc/ Într-un aer de celofan, aşteaptă clipa/ În mare linişte, gata împachetaţi.// Ei mă întreabă despre poezie, acea trebuinţă/ Ţîfnoasă şi plină de ruşine a adolescenţei,/ Despre poezie, precupeaţă grasă şi care/ Ne-a luat pe nimic inimile de puştani şi le-a pus pe aţă,/ Despre poezie, cuvînt plicticos,/ Pe care dicţionarele-l mai pomenesc/ Din conformism şi vocaţie inerţială.// Despre noua mea viaţă în ţinuturile boreale,/ Dincolo de sciţii cei îmbrăcaţi în blănuri,/ Şi, bineînţeles, despre Budila-Express".

Defulare, the fourth part of the poem, is a descent into the hell of reality, into a world of promiscuity and banality of the everyday, where things are captured in their pure inanity and inertia. A world of disaffected meaning is depicted here, in bleak, apocalyptic, almost colours. The sense of heavy referentiality is all the more acute because the statements are equidistant, the notations are neutral, the drawing is clear and unengaged affectively: „Şi noi am călătorit cu Budila-Express,/ Şi noi am văzut feţele stoarse, ca nişte cîrpe ajunse/ La gradul zero al folosirii, ale junelor navetiste,/ Şi noi am simţit fluidul neîncrederii oarbe/ Coborînd ca acidul sulfuric în oase, şi noi am văzut/ Banchetele jumulite de vinilinul/ Din care aborigenii îşi fac portmonee, şi noi / Am descoperit cultul secret/ Al stomacului, sexului şi capului aplecat, şi noi/ Am pătruns în catacombele realităţii,/ În subsolul paginii de ziar şi mai jos de subsol,/ Acolo unde nu mai există decît/ Carnea şi timpul, senzorul obosit.// Şi noi am cules laurii de staniol/ Ai după-amiezelor petrecute-n şedinţe, şi noi/ Am luptat în întuneric cu diverşi/ Dumnezei judeţeni, şi noi am stat / Pe malul fluviului şi am plîns, şi noi am căzut/ Sub mesele negeluite ale cazinoului Paupasse-Oul, am răcnit,/ am expectorat Sofistica rîncedă a acceptării, şi noi/ Am auzit şuierul glonţului pe lîngă urechi/ În Budila-Express”.

Part Five, *Filtru*, sums up a sense of revolt against a constraining reality in which freedom of conscience is forbidden, confiscated, the poet inventing the faces of evil, the appearances of a mutilating order that abolishes freedom and the human essence, in revealing and disturbing images, through the expressiveness of dark, vitriolic colours („Atunci au năvălit, izbucnit, explodat:/ fofilatorii şi scatoscotocitorii pontatorii şi antemergătorii/ lingecuriştii şi drogheriştii femeile de cauciuc şi cele evidenţiate/ eşanjiştii şi stahanoviştii alchimiştii şi verslibriştii/ lucrătorii cu gura şi cu despicătura cu mapa şi sapa/ secretarele şi debarasatoarele recţii şi erecţii/ matroanele şi prefecţii balena albă şi pajii/ coafezele şi dormezele brodeuzele şi vibromaseuzele/ liniştitorii şi concasorii puţopalmiştii/ verbali şi funcţionarii municipali contribuabilii/ şi subcontabilii vacile domnului şi seminariştii ac/ tiviştii şi pasiviştii comutatoarele şi prezentatoarele/ mamele patriei şi taţii burduhănoşi cititorii/ de manuale şi meşterii de zăbale animatorii/ şi picolii soioşi scopiţii şi neofiţii scrobiţii/ şi neofaliţii soldaţii de plumb şi poliţaii de carbid/ cu amintirea copilăriei conservată în heliu lichid/ c) Ei mi-au spus, sugerat, ordonat: / TREBUIE E NECESAR SE CERE/ TREBUIE E NECESAR SE CERE/ TREBUIE E NECESAR SE CERE/ TREBUIE (dar eu...jap!) mi-au spus/ E NECE (dar real... buf!) SAR/ Ei/ TREBUIE! mi-au ordonat./ d) „O.K.” am zis./ Şi am îmbătrînit”). The poem's ending illustrates the chaotic geography of a world dominated by posters and advertisements, expressing the idyllic image of a counterfeit reality, the advertising utopia not lacking a self-mocking, sarcastic and parodic turn („Afişe imense. Color. Peisage./ În prim-plan, o frumuseţe locală/ Cu basma roz, autentică, şi dinţii/ Întregi şi proaspăt spălaţi. În fundal o fanfară de îngeri/ În costume naţionale”). An ironic and self-mocking journey through a degraded reality, viewed with repulsion, detachment, despair and sarcasm, Budila-Expres is also a poem of refuge in the text, in fictionality, in the subversiveness of the word with its anthemic and negating potential.

The poem *Lykianos* is part of the volume *Personae* (2001), a book of epigrams in which the reader finds Martial's sarcastic verve, contemporary reality being treated in corrosive and ironic tones. Critic Al. Cistelecan observes that Alexandru Mușina "is not a satirist. He does not have the incisive pedagogy of the satirist and does not want to reform or correct morals. His characterology lives from gratuitous, sceptical observation, from the performance as such of 'masks', much more centred on the humour of situations and temperaments than on the 'lessons' to be deduced from them. The muse is a spectator, not a teacher. Here he takes up the Latin form of the epigram and, by an operation of caustic craftsmanship, brings it into the contemporary, selecting from among the heroes of the day. Like Martial, he makes use of fictitious but transparent "names", the pseudonyms being obviously referential. His "characters" are set to parade, on the other hand, in an ancient, Greco-Roman cultural

referentiality, this anachronism allowing him a refined, bookish exercise in classicism." Lykianos is one of the epigrams representative of Alexandru Mussina's sarcastic expressiveness, the character the epigram is about being easily recognizable, through referential and meta-referential suggestions.

A peculiarity of the epigram is the subtle play between appearance and essence, the moralising suggestion barely camouflaged in the text, as well as the permanent slipping between the contemporary referent and the temptation of the travesty of ancient figuration: „Mai mult negustor decît filosof,/ Lykianos a înălţat un altar/ Măruntului retor Neokides, numindu-l/ Zeu al gîndirii. Şi cere/ Fiecăruia obol: cît aur poate să dea, sau pămînt,/ Sau vite. Sau, cel puţin,/ Să-l asculte şi să-l admire numai pe el: preot şi singur urmaş". Alexandru Musina's poem benefits from the stylistics of the genre: the lapidary execution of the moral drawing, the sober notation, the sharp capture of the characteristic feature, the emphasis placed on the revealing detail, the contrasting rigour of the descriptions. Moral judgement is not ostentatiously exposed, it is suggested, allusively exposed, in an expression that seems withdrawn and detached. Irony, a callous wit, bookish echoes and the interplay between fiction and reality are some of the expressive qualities of this text of great stylistic refinement.

Beyond the precariousness of everyday life, Alexandru Mușina perceives the universe and the cultural past with an ironic and parodic eye, his poems with an eclectic air being defined by a mixture of acute notation and volute of the imaginary, of provocative sarcasm and parodic demystification. In fact, Musina's poetry sums up the constant clash between emotions, memory, liveness and the modulations of the text, which is quite spectacular in a "poet of the real" (Eugen Simion), of the dramas of subjectivity and of the configuration of a de-centred reality, transcribed in an authenticist spirit, as a slice of life, of immediate reality, in a writing that is neutral, equidistant, sceptical and cynical at the same time.

BIBLIOGRAPHY

Iulian Boldea, *Istoria didactică a poeziei româneşti*, Editura Aula, Braşov, 2005; Iulian Boldea, *Alexandru Musina. Postmodern Scenographies,* în revista *Studia Universitatis "Petru Maior". Philologia*, nr. 17, 2014; Romulus Bucur, *Poeţi optzecişti (şi nu numai) în anii '90*, Editura Paralela 45, Piteşti, 2000; Matei Călinescu, *Cinci feţe ale modernităţii*, Editura Polirom, Iaşi, 2005; Mircea Cărtărescu, *Postmodernismul românesc*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1999; Paul Cernat, *Avangarda românească şi complexul periferiei. Primul val*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 2007; Al. Cistelecan, *Poezie şi livresc*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1987; Mircea A. Diaconu, *Poezia postmodernă*¸ Editura Aula, Braşov, 2002; Gheorghe Grigurcu*, Existenţa poeziei*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1986; Ion Bogdan Lefter, *Flashback 1985: Începuturile „noii poezii"*, Editura Paralela 45, Piteşti, 2005; Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române*, Editura Paralela 45, Piteşti, 2008; Marin Mincu, *Poezia română actuală. O antologie comentată*, I, Editura Pontica, Constanţa, 1998; Marin Mincu, *Avangarda literară românească*, Editura Minerva, Bucureşti, 1999; Gheorghe Perian, *Scriitori români postmoderni*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1996; Liviu Petrescu, *Poetica postmodernismului*, Editura Paralela 45, Piteşti, 1996; Eugen Simion, *Scriitori români de azi*, IV, Editura Cartea Românească, 1989, Radu G. Ţeposu, *Istoria tragică şi grotescă a întunecatului deceniu literar nouă*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1993; Mihaela Ursa, *Optzecismul şi promisiunile postmodernismului*, Editura Paralela 45, Piteşti, 1999.

PHONETIC CHANGES IN SPOKEN DIALECTAL ROMANIAN: ASSIMILATION AND DISSIMILATION

Sorin Guia

Prof., PhD, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iaşi

Abstract: Phonetic changes happen constantly, in regional pronunciation and in non-institutionalized spaces, because language means, among other things, sound matter in continuous movement. In this article, we present, in a systematic form, several aspects related to assimilation and dissimilation in the spoken Romanian dialect, offering a series of examples collected through direct investigation in the Romanian dialectal space.

Keywords: phonetic changes, spoken Romanian, assimilation, dissimilation, coarticulation

Sunetele, ca realitate materială a limbii, nu sînt folosite independent, ci intră în relaţie de interdependenţă unele cu altele, articularea lor în cuvînt sau într-un enunţ nefăcîndu-se izolat. Întrucît principala tendinţă în rostirea sunetelor este de a articula cu economie de mişcări, eliminîndu-le pe cele inutile[1], organele articulatorii acţionează asupra sunetelor implicate în context în aşa fel încît acestea îşi pot pierde din însuşirile lor, anticipînd articulaţiile următoare şi neutralizînd mişcările articulatorii incompatibile cu întregul astfel rezultat[2].

Ca sistem coerent structurat, limba exclude, prin coarticulaţie, apariţia unor sunete, implicînd uneori doar sunete aflate în relaţie de compatibilitate, creîndu-se astfel o armonizare a contextelor. Articulaţia fiecărui sunet în parte este condiţionată de articulaţia întregului, coarticulaţia fiind o realitate născută din tendinţa de a rosti sunetele cu maximum de economie de mişcări articulatorii.

Asimilaţia este un fenomen fonetic foarte răspîndit, prin care se desemnează schimbarea uneia sau a mai multora dintre caracteristicile articulatorii ale unui sunet sub influenţa altui sunet asemănător, aflat în vecinătate[3]. Esenţa fenomenului este lupta dintre articulaţii în cadrul tendinţei de echilibrare a contextului. Fenomenul constă în adaptarea unui sunet aflat într-o poziţie slabă la un sunet aflat într-o poziţie tare. Există diferite tipuri de clasificări, conform unor criterii din care decurg felurite denumiri pentru aspectele fenomenului în discuţie.

În funcţie de măsura sau gradul în care un sunet îşi extinde o trăsătură articulatorie asupra altuia şi după numărul trăsăturilor modificate, distingem între asimilația parțială și asimilația totală.

Asimilaţia parţială (acomodarea) priveşte modificarea uneia sau cel mult a două dintre caracteristicile fonetice ale unui sunet, sub influenţa altui sunet aflat în proximitate imediată: *nm* > ***m****m*: *înmulţi* > *î****m****ulţi*; *fn* > ***m****n*: *bufni*> *bu****m****ni*; *vn* > ***m****n*: *pivniţă* > *pi****m****niţă* (asimilaţii care au în vedere transformarea labiodentalelor *f* şi *v* într-un sunet tot labial, dar care primeşte,

[1] În acest sens, amintim teoria lui André Martinet, susţinută în lucrarea *Économie des changements phonétiques*, Berne, 1955, care discută despre principiul economiei în limbă, despre necesităţile comunicative şi expresive ale omului şi tendinţa sa de a reduce la minimum activitatea sa fizică sau mentală.
[2] Vezi Alexanru Gafton, *Elemente de istoria limbii române*, Editura Restitutio, Iaşi, 2001, p. 12-13.
[3] Cf. *Dicţionar de ştiinţe ale limbii*, Bucureşti, 2005, p. 75.

sub influenţa sunetului următor, caracter nazal); *coşciug* > *cuşciug* (asimilaţia vocalică regresivă nu are în vedere pierderea labialităţii sunetului supus schimbării, ci doar închiderea acestuia, sub influenţa lui *u* din silaba următoare).

Numită şi *acomodare*, acest tip de asimilaţie are un caracter individual, doar în cîteva situaţii impunîndu-se în limba literară: *s* din prefixele *des-* şi *răs-*, devine *z* în vecinătatea unei consoane sonore sau a unei vocale (*dezmembra, răzbate, dezagrea, dezumfla*), iar *n* din prefixul *în-*, înainte de labială, devine *m* (*îmbolnăvi, îmbrăca, împăduri, împuţina, împărţi, bomboană* - deşi etimonul este cu *n*); în vorbirea populară, apare frecvent asimilarea de tipul *i* > *e* (*belet, derector, frezer, bebelou*).

În acest sens, vorbim de *acomodare a vocii*, a unei afonice la o fonică (*zmalţ* pentru *smalţ, ştambilă* pentru *ştampilă, manjetă* pentru *manşetă*; a unei fonice la afonică – *opservaţie* pentru *observaţie, sup pod, ecsemplu* pentru *exemplu, molifkă - v* etimologic, din sl. *molitva*, se afonizează datorită contextului fonetic, schimbînd locul cu cel al consoanei dentale surde *t*, aflată în imediata vecinătate); *acomodare a locului de articulare*, mai ales în situaţii de vecinătate cu sunetul care favorizează modificarea locului de articulare (*manem↑vră* pentru *manevră* – epenteza labiodentalei *m↑* este favorizată de labiodentala *v*; *am↑ventişti* pentru *adventişti* – epenteza labiodentalei *m↑* este influenţată de locul de articulare al consoanei următoare).

Asimilaţia totală reprezintă schimbarea tuturor caracteristicilor fonetice ale unui sunet: *ă* > *i*: *richită* pentru *răchită* (asimilaţia are ca efect atît modificarea locului de articulare a vocalei supusă schimbării (din posterioară nelabială în palatală), cît şi modificarea aperturii (devenind vocală închisă), ambele transformări fiind influenţate de sunetul palatal din silaba următoare; *ă* > u: *nimurui* pentru *nimănui* (posterioara nelabială îşi modifică atît apertura, cît şi locul de articulare, sub influenţa posterioarei labiale *u* din silaba următoare).

În funcţie de sunetele implicate în asimilaţie, distingem între *asimilaţie vocalică* (*locomie* pentru *lăcomie, derector* pentru *director, căntăresc* pentru *cîntăresc, cuptuşít* pentru *căptuşít, dimiĝană* pentru *damigeană, îndămînă* pentru *îndemînă, zúu≈ă* pentru *zîu≈ă* – forma de la care porneşte asimilarea prin rotunjirea posterioarei nelabiale este specifică ariei nordice a dacoromânei şi este datorată durificării lui *z*), *asimilaţie consonantică* (*altilerie* pentru *artilerie, aglicultură* pentru *agricultură, deşiş* pentru *desiş, marmaladă* pentru *marmeladă, şuşea* pentru *şosea, poptit* pentru *poftit, sosetă* pentru *şosetă, ĝeĝetár* pentru *deĝetár, poptă* pentru *poftă, cuptuşit* pentru *căptuşit, ţupţuu≈ără* pentru *subţioară*) şi *asimilaţie mixtă* între vocale şi consoane*: fomeie* pentru *femeie, focut* pentru *făcut, pu≈omînt* pentru *pămînt, popuşoi* pentru *păpuşoi* (atît vocala palatală, cît şi velara nelabială, devin posterioare labiale, influenţate de caracterul labial al consoanelor din iniţială absolută).

În funcţie de distanţa dintre sunetele implicate avem *asimilaţie în contact* (*nb*>*mb* – *îmbuna*; *vn*>*mn*: *pivniţă*>*pimniţă*; în raport cu poziţia sunetului asimilat faţă de sunetul modificator, asimilarea în contact mai este numită, uneori, şi *acomodare*; o serie de asimilaţii consonantice în contact - *dujmán, jmék'er, mojne≈ág, zlab, zlănínă, búvniţă, sose≈á, sosétă*[4] sînt legate de contextul fonetic, care impune sonorizarea sau afonizarea unui sunet) şi *asimilaţie la distanţă* (*ascusit* pentru *ascuţit, mănunt* > *mărunt* - se realizează trecerea de la lichida vibrantă *r* la nazala *n*). În raport cu poziţia sunetului asimilat faţă de sunetul modificator, asimilarea la distanţă mai este numită, uneori, şi *anticipare*.

După sensul în care fenomenul se petrece, din perspectiva poziţiei sunetului inductor faţă de iniţiala cuvîntului avem *asimilaţie progresivă* – sunetul supus schimbării se află după sunetul modificator: *seperat* pentru *separat, lopoţăli* pentru *lopăţăli, amigdalidă* pentru *amigdalită, ţinţirim* pentru *ţintirim, cârcâf* pentru *cârşâf, volontir* pentru *volintir* (→) şi

[4] Este vorba de sonorizarea sau afonizarea consoanei aflată în vecinătatea unei consoane opuse din punctul de vedere al sonorităţii, dar şi de asimilarea regresivă la distanţă, în cazul ultimelor două exemple.

asimilaţie regresivă – sunetul supus schimbării se află înaintea sunetului modificator: *b**e**let* pentru *bilet, d**i**migână* pentru *damigeană, r**i**giment* pentru *regiment, r**o**coros* pentru *răcoros, n**o**mol* pentru *năмol, mî**n**înţă̆l* pentru *mărunţel, pere**r**ină* pentru *pelerină*; *pî**r**cu**r**i* pentru *pîlcuri, s**o**s**e**tă* pentru *şosetă, **b**u≈olobu≈óc* pentru *pu≈olobu≈óc, **b**agabond* pentru *vagabond, pi≈eliĉilínă* pentru *peniĉilínă, muşî**n**ói≈* pentru *muşurói≈, me**n**ancólic* pentru *melancólic* (←).

Multe dintre tipurile de asimilaţie se întîlnesc în evoluţia formelor de la latină la română: lat. *scabiam* > rom. *zgaibă*; lat. *nubilum* > **n**ue**ru* > *n**uă**r* (în această fază a evoluţiei, contactul dintre posterioara labială *u* şi palatala *e* nu este tolerabil şi se produce velarizarea vocalei *e*) > în aria nordică *n**ou**r* (asimilaţia are ca obiect, de această dată, conferirea trăsăturii *+ labialitate* vocalei de după *u*, modificare care se petrece cu preţul unei redirecţionări în ceea ce priveşte gradul de deschidere al vocalei *u*, care se deschide la *o*) > aria sudică *n**oo**r* > *nor* (intervine echilibrarea în ceea ce priveşte deschiderea vocalelor posterioare labiale şi apoi contragerea vocalelor identice); la fel şi în cazul latinescului *cubitus* >**coetu* > **c**oă**tu* > c**oo**tu* > *cot(u)*; lat. *familia* > v. rom. *f**ă**meie* > *f**e**meie* (atît prezenţa unei consoane labiodentale la iniţiala cuvîntului, cît şi succesiunea unor elemente vocalice palatale în ultima parte a cuvîntului, au determinat develarizarea elementului vocalic posterior). Menţionăm şi forma *cetesc*, creată prin asimilaţie vocalică regresivă, formă veche, specifică ariei nordice a dacoromânei, care poate fi considerată arhaism (apare şi în multe puncte din Oltenia).

O situaţie aparte este întîlnită în exemple precum *bocatári⁄*pentru *bucătár, coráj* pentru *curáj, corát* pentru *curát, frontáş* pentru *fruntáş*, unde deschiderea lui *u* este influenţată de acţiunea asimilatoare a vocalei *a* sub accent, din silaba următoare.

Exemplele pe care le vom oferi mai departe sînt selectate dintr-un corpus de texte dialectale editat de subsematul, care apare în volumul *Dialectologie română. Studii și corpus de texte*, aparut la Iași, în 2014, corpus care conține material lingvistic cules în peste 60 de puncte de anchetă din dacoromână:

• asimilaţii consonantice progresive: *lámbâ* (BT, Păltiniş, 3), asimilaţie consonantică progresivă în contact, sonorizarea lui *p* fiind influenţată de sonoritatea bilabialei nazale; *spúlpirizatâ* „spulberizată” (NT, Agapia, 1), afonizarea bilabialei *b* are loc prin asimilaţie consonantică progresivă; *vîɘrvu* (SV, Crucea, 1; SV, Mihoveni, 4; VS, Micleşti, 3); *ţînţîrim* (SV, Mănăstirea Humorului);

• asimilaţii consonantice regresive: *corindătórii≈* (SM, Odoreu, 6), asimilaţie consonantică regresivă la distanţă; *s⇓us⇓ít* (SV, Frătăuţii Noi, 2), sâ *ŝuŝésc* (VS, Vutcani, 1) - asimilaţie consonantică regresivă la distanţă; *su≈osi≈étį* (VS, Vetrişoaia, 4), asimilaţie consonantică regresivă la distanţă; *mînînţă̆lį* (BT, Coţuşca, 5) – prin asimilarea lichidei vibrante la nazală; *ŝurŝéli* (SV, Vicovu de Jos) - la întrebarea *Cum le spui la bucăţile mici care sar din lemn cînd le tai cu toporul?* doar un singur subiect din nouă, b, 65 de ani, pronunţă s*urŝéli*;

• asimilaţii mixte: *pomîɘɘɘɘnt* (SV, Straja, 6); vocala posterioară nelabială *ă* se rotunjeşte, urmare a asimilării progresive mixte în contact, impusă de pronunţarea rotunjită a consoanei bilabiale *p*; vezi şi *pu≈omín̂t* (SV, Vicovu de Sus, 1, 6; SV, Frătăuţii Noi, 2)

• asimilaţii vocalice regresive: *ru≈ocu≈orés̨ti□* (GL, Matca, 4); sâ sâ *rocori≈áscâ* (NT, Teţcani, 2); *boo̯utúrâ* (GL, Matca, 9), asimilaţie vocalică regresivă, ce se manifestă prin rotunjirea posterioarei nelabiale *ă*; *academec⇓án* (SV, Straja, 6); *besé□rică* (BN, Ilva, 5, 7); *tătă* pentru *tó□tă*, cu diftongul redus la *ó□* (BC, Filipeşti, 4); *merodénii≈* (SV, Mănăstirea Humorului, f, 72 de ani); *colórį̆lį, preĉepút* (AB, Gîrda de Sus, f, 79 de ani), *îŋcún⇑jur* (AB, Gîrda de Sus, f, 76 de ani). Prin asimilaţie vocalică regresivă, *ă* protonic se deschide la *a* (în graiurile din nordul Moldovei, dar şi în graiurile crişene): *primavára* (BT, Păltiniş, 2), *maráru, zapádâ* (IS, Ursăreşti, 1), *malái≈* (IS, Vînători, 2; SV, Liteni, 5), *casatorít, cau≈utáţ* (NT, Farcaşa, 4), *aratát* (NT, Sagna, 3), *galiátâ* (NT, Sagna, 4), *camáşâ* (NT, Tazlău, 2; SV, Fîntîna Mare, 2), *caldári□*(NT, Bălţăteşti, 3), *ramás* (NT, Ruginoasa, 2), *pacát* (NT, Borleşti, 4), *sapát*

(BC, Vîlcele, 1), *saráș* (BT, Păltiniș, 3), *camárâ* (SV, Crucea, 2), *rabdári* (SV, Boroaia, 2), *vatamáţi⁄* (SV, Liteni, 2), *varátic* (SV, Broşteni, 4).

În forme regionale ca *tăt* (AB, Vinţu, 2; AB, Căpîlna de Jos, 3, 5; BC, Filipeşti, 2; BN, Ilva Mare, 4; BT, Coţuşca, 2; BT, Lozna, 3; BT, Păltiniş, 5; BT, Vorona, 2; BT, Prisacani, 2; SV, Broşteni, 1; VS, Micleşti, 3) şi *tătă* (NT, Tazlău, 3; NT, Bălţăteşti, 1), pentru *tot* şi *toată* din pronunţarea standard, *o* şi *oa* şi-au pierdut rotunjimea sub influenţa posterioarei nelabiale *ă* de la sfîrşitul formei de feminin, fenomen extins şi la masculin printr-un proces de uniformizare. Prin urmare, *ă* din *tătă* se datorează unei asimilări vocalice regresive, în timp ce *ă* din *tăt* unei analogii[5].

Disimilaţia este fenomenul fonetic prin care un sunet se modifică sub influenţa unui sunet vecin, pentru a se diferenţia de acesta. În cazul în care sunetele sînt identice sau foarte asemănătoare, tendinţa spre economie cere înlăturarea efortului de a repeta succesiuni de sunete identice.

În funcţie de numărul trăsăturilor fonetice care se pierd în această modificare, distingem între *disimilaţia parţială*, ce implică pierderea uneia sau cel mult a două trăsături ale sunetului supus schimbării: *urcior* > *u**l**cior*, *scormoni* > *scormo**l**i*, *Ruxandra* > ***L**uxandra* (în acest caz, pentru evitarea repetării vibrantei *r*, deşi se păstrează cel de-al doilea *r*, intervine modificarea articulaţiei primei lichide, caz în care articulaţia devine mai comodă) și *disimilaţia totală*, ce constă în pierderea tuturor caracteristicilor sunetului supus schimbării şi determină eliminarea lui din cuvînt: *rec**r**ut* > *recut*, *şind**r**ilă* > *şindilă*, *Ruxand**r**a* > *Ruxanda*, *fereastă* pentru *fereastră* (în acest caz, pentru evitarea repetării vibrantei *r*, soluţia a fost eliminarea totală a celui de-al doilea *r*), *obroc* pentru *ob**o**roc*, *Costantin* pentru *Co**n**stantin*, *cocentrat* pentru *co**n**centrat*, *dimesiuni* pentru *dime**n**siuni*. Disimilaţia completă a lui *r* şi *n* se produce, de regulă, cînd acestea se află în anumite grupuri, fenomenul putînd fi pus pe seama tendinţei generale de reducere a grupurilor consonantice[6].

În funcţie de natura sunetelor care se influenţează, distingem între *disimilaţie vocalică* (*c**u**con*/*c**u**coană* pentru *cocon/cocoană*, *d**î**mineaţă* pentru *dimineaţă*, *oc**ă**li* pentru *ocoli*, *împod**u**bit* pentru *împodobit*; *busîioc* pentru *busuioc*, *muşînoi* pentru *muşuroi*, *cucoş* pentru *cocoş*, *nemnica* pentru *nimnica*, *ţandără* pentru *ţandură*, *păstr**o**v* pentru *păstrăv*, *tel**i**gramă* pentru *telegramă*) și *disimilaţie consonantică* (*pintre* pentru *p**r**intre*, *ăstălan**t*** pentru *ăstălalt*, *alan**t**ăieri* pentru *alaltăieri*, *co**l**idor* pentru *coridor*, *brăţa**l**ă* pentru *brăţară*, *scormo**l**it* pentru *scormonit*, *gărgă**l**íţă* pentru *gărgăríţă*, *rozma**l**in* pentru *rozmarin*; în partea de vest a Munteniei şi în Oltenia de sud întîlnim forme disimilate precum: ***l**ume* „nume”, ***l**umără* „numără”, ***l**umeşte* „numeşte”, ***l**inge* „ninge”, *propietar* „proprietar”, *propiu* „propriu”).

În funcţie de distanţa dintre sunetele implicate, distingem *disimilaţia în contact* (***pr**in* > *pin*) și *disimilaţia la distanţă* (*nimă**r**úi* pentru *nimănui* (numărul mare de nazale este compensat prin înlocuirea lui *n* cu *r*), *fereastă* pentru *fe**r**east**r**ă*, *G**l**igo**r**e* pentru *Grigore*).

În raport cu direcţia influenţei, distingem între:

• *disimilaţia progresivă*: *doct**u**r* pentru *doctor*; *nur**ă**ri⁄* pentru *nurori⁄* (prin disimilaţie vocalică progresivă, se anulează rotunjimea vocalei *o*, care devine posterioară nelabială); *fereastă* pentru *fereast**r**ă* (disimilaţie consonantică progresivă totală, manifestată prin pierderea celei de-a doua lichide vibrante; *plá**c**umă* pentru *plápumă*, *(a)mu≈or**n**ăi≈í* pentru *(a) mu≈ormăi≈í*, *co**t**lít* pentru *coclít* (→);

• *disimilaţie regresivă*: *pintre* pentru *p**r**int**r**e*, *Gligore* pentru *G**r**igo**r**e*, *co**l**idor* pentru *coridor*, *şti≈elgári⁄* pentru *ştergár*, *sa**l**amură* pentru *saramură*, *cr**é**□ştịlị* pentru *cleştele* (←).

[5] Vezi Ion Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii romîne*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1961, p. 182.
[6] Vezi Stelian Dumistrăcel, *Influenţa limbii literare asupra graiurilor dacoromâne*. *Fonetica neologismului*, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1978, p. 269.

Tipuri de disimilaţie întîlnim în evoluţia formelor de la latină la română: lat. *ceresium* > *rom. cereş* > cireș; lat. *directus* > v. rom. *derept* > *dirept* > *drept*; lat. *urceolum* > rom. *urcior* > *urcior*; lat. *per extra* > rom. *preste* > *peste*; lat. *fratrem* > rom. *frate,* lat. *rostrum* > rom. *rost*. Din forma veche românească *mănunt*, răspîndită astăzi dialectal, primul *n* s-a transformat în *r*, prin disimilaţie consonantică regresivă: *mărunt*.

Prezentăm și cîteva exemple de disimilări întîlnite în corpusul de texte menționat mai sus:

• disimilaţii consonantice progresive: *almíntrene≈a* (AB, Căpîlna, 2), disimilaţie consonantică progresivă la distanţă; *aŝilánț* (BT, Păltiniș, 3); *ŝalánt*; *ŝilánț* (BT, Păltiniș, 5; GL, Matca, 6); *ăşti≈alánţi✓*(HN, Petrila, 3); *ŝalalántį* (NT, Agapia, 1); *ŝálanti□*(VS, Mărăşeşti, 2), *ŝé□lantâ* (VS, Vetrișoaia, 2); *i≈este≈alánti□*(BT, Talpa, 1); *lao≈lántâ* (BT, Talpa, 1); *ŝalátâ* „cealaltă” (SV, Pîrteştii de Sus, 2): căderea lichidei laterale este cauzată de disimilaţia totală a celui de-al doilea *l*; *plácumi□* (SV, Vicovu de Sus, 6); *saramúlâ* (SV, Fîntîna Mare, 1): disimilaţie consonantică progresivă la distanţă; *pru̯osu̯ób* (NT, Tazlău, 1): sonorizarea consoanei bilabiale surde în poziţie finală s-a produs prin disimilaţie consonantică progresivă la distanţă; *împĉelicá* pentru *împĉéďicá* (SV, Mănăstirea Humorului);

• disimilaţii consonantice regresive: du̯óctu̯or *vi̯eți̯elinár* (BT, Păltiniș, 3): disimilaţie consonantică regresivă la distanţă;

• disimilaţii vocalice regresive: *bîliu≈ón* (GL, Matca 5); să *nimăr̨eáscă* (HN, Dealul Babii, 4): disimilaţie vocalică regresivă, care conduce la velarizarea vocalei *e*;

• disimilaţii vocalice progresive: *pintrijắl* “pătrunjel” (BT, Vorona, 2; IS, Ursăreşti, 1): durificarea lui *j* (specifică ariei nordice a dacoromânei), care determină velarizarea vocalei *e* la *ă*, poate fi cauza disimilării lui *ă* din prima silabă.

Modificările fonetice nu au rol fonologic şi nu afectează în esenţă comunicarea, putînd fi, uneori, indicatori stilistici. Cuvintele modificate fonetic comunică acelaşi mesaj ca şi cuvintele nesupuse acestor procese. De aceea, în unele cazuri, cuvintele modificate fonetic s-au impus în limba literară, în defavoarea normelor etimologice. Dacă aceste modificări se generalizează, ele devin literare şi se impun ca forme corecte, în lipsa normei literare. După ivirea variantei culte (după constituirea normelor fonetice unice ale limbii literare), formele noi, cu modificări fonetice, au foarte puţine şanse să se impună. Cu toate acestea, modificările fonetice se petrec necontenit, în limba populară şi în spaţiile neinstituţionalizate, pentru că limba înseamnă, între altele, materie sonoră în continuă mişcare.

BIBLIOGRAPHY

Avram, Mioara, Balacciu-Matei, Jana, Fischer, I., Gheţie, Ion, Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, Peţan, Aurora, Sala, Marius (coord.), Şerbănescu, Andra, Theodorescu, Mirela, Toma, Ion, Tomescu, Domniţa. Vasiliu, Laura, Vintilă-Rădulescu, Ioana, Zafiu, Rodica, *Enciclopedia limbii române*, Editura Univers enciclopedic, Bucureşti, 2001

Bidu-Vrânceanu, Angela, Călăraşu, Cristina, Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, Mancaş, Mihaela, Pană Dindelegan, Gabriela, *Dicţionar de ştiinţe ale limbii*, Ed. a 2-a, Editura Nemira, Bucureşti, 2005

Coteanu, Ion, *Elemente de dialectologie a limbii romîne*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1961

Ducrot, Oswald, Schaeffer, Jean-Marie, *Noul dicţionar enciclopedic al ştiinţelor limbajului*, Editura Babel, Bucureşti, 1996

Dumistrăcel, Stelian, *Influenţa limbii literare asupra graiurilor dacoromâne*. *Fonetica neologismului*, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1978

Gafton, Alexandru, *Elemente de istoria limbii române*, Editura Restitutio, Iaşi, 2001

Guia, Sorin, *Dialectologie română. Studii şi corpus de texte*, Editura Vasiliana’ 98, Iaşi, 2014

Martinet, André, *Économie des changements phonétiques*, Berne, 1955

RHETORICAL MEANING AND ARGUMENTATIVE STYLES IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE WITHOUT AFFECTING THE NATIONAL CHARACTER OF THE NATIVE TONGUE

Ştefan Lucian Mureşanu

Prof., PhD, „Hyperion" University of Bucharest

Abstract: Whoever believes that teaching a foreign language does not change the meaning of life and the universal way of thinking about life, is wrong. A foreign language cannot be learned if it is not intensively lived through the spoken words, just like one's mother tongue, which in time, one starts neglecting, in looking to intensify the perfecting of the other language, that starts occupying one's mental space with signs and sounds. It is a philological activity perfected through study, analogies and synonymy, by imposing, at one point, a personal translation of the text from the foreign language to the the mother tongue. Languages have feelings, words suffer when not used to their true sense, with the speaker, acquainted with more than two foreign languages shows ease in learning other languages but also untangling a different meaning through which advanced speakers can touch souls, reaching even closer to the serenity of understanding words.

Keywords: methodical style, language, native language, rhetoric

Motto: "A language is like a canvas between you and the one to whom you speak , a glove that separates your hand from the other hand". (Ileana Vulpescu)

1. RHETORICAL MEANING IN LANGUAGE TEACHING METHODOLOGY

One who believes that teaching a foreign language does not alter your meaning of life and universal way of thinking about the world is wrong. A foreign language is not taught if you do not live by words spoken extensively, like your own language, which, as time passes, you begin to neglect, looking to intensify the perfection of the other language that occupies the thought process with signs and sounds: „Le seul veritable voyage, […] ce ne serait pas d'aller vers de nouveaux paysages, mais d'avoir d'autres yeux,"[1] in the words of the great Marcel Proust. It is a philological work that is obtained through study, analogies and synonymy and at one point by imposing a personal translation of the text from the foreign language to the mother tongue. Languages have feelings, words hurt when not used in their true meaning, the speaker, a knower of more than two foreign languages, becomes detached through the simplicity with which he can comprehend other languages, but also through the understanding of coded meanings that elevated speakers use to impress the soul itself, growing ever closer to the serenity of discovering the meaning for mere words.

Teaching a foreign language has always required a rhetorical talent, as well as argumentative powers by way of which the pupil could be motivated to study another language than their mother tongue. Knowing another civilization, by the mere speaking of sounds bound into words which form a superior life form, will ease the desire for dialogue human beings have appurtenant to every aspect of knowledge. Diplomacy as an art has always used the deep

[1] Translation: „The true journey does not consist in seeking new scenery but a new way of looking at them" .

knowledge of the languages of people with which a political or economic negotiation was sought. The rhetorical meaning is communication itself, the peace between mind and spoken word, that which affirms understanding and tolerance. An elevated speaker of a foreign language is by definition and construction tolerant; the learning of any people's language proves his attachment to everything that can argue for 'being' from the foreign language that is being learned.

I have noticed that for students coming face to face with the choice of the second language, most choose English, Italian, Spanish, and are less attracted to French, German and Chinese. They answer that those are languages that are easy to memorize, however during the course of the first year for beginners I have asked them again if they wished to study other languages. Their answer again, was that now they can study other foreign languages as they have acquired the routine of comprehending the grammar of the foreign languages and they may easily study other languages; make use of analogy in meanings, seeking in an elevated way the etymologies of the words used in speech.

The journey of teaching foreign languages contains a few key steps that the teacher must keep in mind, a few methods that I have initiated and that have helped me in my career. In the beginning, pupils must not be frightened and over-fed notions of theory, since some of them, being strangers to this philological process, might frown on it and retreat to the confines of a closed horizon utterly defenseless. A foreign language is learned by mimicking the first steps of children – perceiving each meaning of the words, one at a time. It would be best to work on images; video projectors need to be present in all foreign language laboratories. Results will be visible in the course of three-four months, starting from short questions with concise answers, asking the pupil to memorize 15 words from the vocabulary, every day, even if weekly attendance is restricted to two or three times each week. The course must not go over two hours in the first six months learning module. Having the visual and auditory means to study the foreign language, apart from the mother tongue that must not go amiss from the pupil's study as only then does he have the possibility to compare and take note of the contribution studying his mother tongue makes to his intellectual evolution, and as such the study of the foreign language. Only then will he notice that his memory proves itself active, with ease, as communication arguments the waking meaning of success and understanding of the intercultural: "Personality is a history, meaning it is built like a biography that series in events ways of being of the Ego. This historicity of the Ego implies the nature of the Ego itself in a reciprocal genesis (Pradines), making the Ego determine the events that make it up " (Ey, 1983:54).

2. ARGUMENTATIVE STYLE IN THE FOREIGN LANGUAGE TEACHING METHODOLOGY

In the classroom, my students were waiting with their headphone son ready to hear me in the language in which I was about to teach them about the popular Romanian port from the land of Moți. I have synchronized the moments of the slide presentation with the message I was about to deliver to them and, in Romanian, I started conveying the subject of the theme. The students were listening in awe as they were expecting the presentation in French. I had shown no amazement, on the contrary, when only ten minutes remained till the end of the course I started relaying everything in French. Confused but not dazzled they began listening to the exposure. When I had finished I had asked them about what they had noticed about the course, and what they may say about this fashion in a way that I had wanted to serve as an argument of their interest for the chosen thematic in portraying the thirst for knowledge and awakening of interest for the presentation in a language, other than the mother tongue,

traditions that are specific, by birth on Romanian land. Would you consider that exposure to what is Romanian in another language, apart from Romanian, has made the value of our national treasures lose interest, such as the port from the Apuseni Mountains? Most definitely not. The subject remained unchanged, and the exposure of interest grew as the presentation of what is Romanian was presented in another language than that. This interest doubled: once due to the many parts comprising the popular costume of the Moți needed to be translated by synonyms, and another due to the listener wanting to assimilate these terms and comparing them to other objects Romanian and French. For example, the Moți uses *clop* to describe that object that is seated on the head, made from a material called "fetru" that can be synonymous with another object called *hat*, or *fez*. All of a sudden I had adopted two perceptible systems for knowing an object for the people of the Apuseni Mountains, simple synonymic but with a more special description. What is commonly known to this fact is the usage, as a covering of the head that the Moti were quite fond of, having an entire cult for this object: ”Bine-mi place de mândru / Cum își poartă clopuțu; / Și-l poartă un pic plecat / La tătă lume li-i drag”[2] (Memoria, 2001:101). Accepting to study this word, there have surfaced two more elements as a component of the action of covering one's head, beneath them being hair, two of the terms described in the meaning of the word "*clop*". Accepting to study this word, there have been discovered two more elements as a component of the action of covering one's head, between them being the hair, two of the terms described in the meaning of the word "clop": The hat and the fez.

Using, in the presentation of a country's traditions, in our case the popular port of the Moți, of a foreign language, other than the one belonging to the popular port, represents a higher step to the intense closeness of the speaker, that uses a foreign language as a speech, other that his mother tongue, and that belongs to the people that own the popular port as well, a closeness to oneself.

This way of using the presentation of the speech regarding the popular port proved an intense embodiment of the student, much closer of the culture that he is being part of that he represented, by the expressive way of presenting the home made products. Another experience of

choosing the topics of discussion was when the same speaker used the same language in his speech as the owners of the popular port, differing in the experiences lived when presenting a Japanese popular port, for example.

As a conclusion to the afore mentioned the speaker of many foreign languages is not growing afar from everything given to him at birth, by genes, attached both spiritually and material wise to everything that belongs to his people, language, traditions, as " Natural language exchanges are always pursue the cultural, economic and political relations between peoples" (Macrea, 1970:10). Significant would be the fact that by the languages of the peoples of the world there is transmitted the desire to make the culture of the speaker including habits, port and everything that is representative as a cultural symbol of his people as a proof of his taking place to the development and proof of the uniqueness of culture. The language is alive and it lives through us and inside us. The affection that we may have at some point towards a spoken language, other than our mother tongue may be a part o life. As an example, this fact may be dependent on the our way of welcoming it, by the public figures of that country that you wanted to visit, starting from the Airport. If the welcoming was friendly, hospitality polished to perfection by an array of decent behavior, a rich culture, these facts tend to the sentimental closeness and the desire for the foreigner to learn that language and inform himself regarding that culture. The main characteristics of learning a new foreign language are getting closer to what he is familiar with, as an individual belonging to another culture, with the

[2] Translation: ”Well I like proud / how they wear their clop; / And it bears left / it is dear to everyone.”

tradition of the people who's language he would like to speak, as an element of a foreign culture howerer close to his feelings and experiences.

When a foreign language is taught, it is widely recommended for the specifics of that people to be known first hand, such as education, traditions, outfit, popular port, with a few historical interpretations that must keep the student interested and willing to learn the new foreign language. We must remember that in the student's mind there may be the question: Why do I need to learn this language if it has nothing to do with my feelings, my plans for the future? The teacher must be the one to entice the student in his quest for knowledge of a foreign language.

The dialogue in which there were moments from a daily life, for example wakes the desire to learn the language in the student, as a means of relaying the specifics to other people about his country. The slides fill the entire exposure, especially if music is associated with the playback on the video projector, moments from traditions, rituals and habits of that people may be conveyed.

There is no monotony in this as the unique interest is activated by the understanding of the expression towards teaching and developing certain themes in the language that was proposed for the conversation. It is indeed wanted tor a talk between Student and Teacher. Alternations through synonymy between the used expressions in the dialogue with the students, foreign language - Romanian, of using words borrowed from Romania, with synonyms of other words in European languages contributes to a relief of starting to study another Foreign Language and a depth of the idea of a European Union. In fact, until the idea of one European language, all the foreign languages that a nation is composed of would be best conserved by the speakers of other nations and correlated to the interests of the great diplomats of tolerance.

"Folklore, as a subject, is the particular culture of the people, but this culture and science. Subject knowledge are the group's social and cultural particularities". (Ispas, 2003:17) as the faith that will forever be limiting the specific of every nation, even though a language will become one for all the nations of Europe. The national character will be maintained and conserved by everything that is symbol, culture and identity from a nation: habits and specifics. They are a part of a detachment, to a common point: the closeness of peoples through culture, through artistic manifestations, through all that that nation created and everything that makes its folklore.

3. LEARNING FOREIGN LANGUAGES DOES NOT AFFECT THE NATIONAL CHARACTER OF THE MOTHER TONGUE

In his paper, *Oral culture and cross-cultural information*, acad. Sabina Ispas states, about man, that it is a creature of a whole conventional level: "Man must be placed in an organic culture so that it may provide him with an ideal system", after which she adds: "From such a structure the folklore must not be eliminated, one that may be considered the most organic form of culture, the spiritual state of the nation (...) organized by the norms that are consciously, subconscious, but effective (...) to structural virtually, abstract nerve endings that solidified themselves in a destiny with a limited number of people" (Ispas, 2003:148). We may notice that the tongues of nations that have proven throughout history that imperialist oppression of cultural and spiritual values could not affect the national character of the language of the oppressed nation, these statements are subject to a stop in their language development but contributed to enriching its neologisms.

I said above that language is alive, turns and continuously develops, she lives with native speakers to the disappearance of the last of these, and then continues the traditions

through folklore creation of that nation that will remain preserved until the time will restore vitality through its research. What we may find , after studying the language, is that "...time is composed of sinusoidal spirals successions one-way upward toward the central celebration, that follows a period of transition to the next cycle of relaxing holidays" (Ispas, 2003:148).

The culture is flowering language that gives permanent evolution, to develop the student's interest in European man to know and continuously approach through contact situations, people that I can facilitate a harmonious development and a full understanding of language learning with. Great scholars of the world, here I exemplify the name of the great Romanian scholar, Eugen Coşeriu, who spoke more than a dozen languages fluently and knew more than eighty languages, which he studied for his work in linguistics. It is true that the language he learned the first time required to teach a long time to deepen knowledge of both the language and knowledge

of literary history and culture of that language. The second language bore a relief on learning, felt the accumulated learning easy methods, it was the first foreign language studied by trainee.

Regarding the third, and henceforth will want each student will easily notice a remarkable learning, giving remarkable ease of learning at the same time, two and even three foreign languages. All study that requires sustained work structured in a while motivating the student does not affect in any way the national character of the mother tongue, on the contrary it will increase the power of depth, insight and understanding of their own expressions of language through judicious use speech. Only then the student will be able to say that he lives by expressing the word in Romanian, real life has meaning in Romanian expression.

Because language created literature, both the popular and the classical, generated culture (oral and written), elevation remained the symbol of that nation and the world with which he came into contact. Paul Van Tieghem emphasized that a nation is given not only the record that living imitation of what he actually already has the "germ, latent state, unconscious or subconscious feelings. There were allowed some influence of the social environment, but on a very vague and general scale" (Dima, 1967:34).

Foreign Languages are a living support for cultural development, acceptance of coexistence and tolerance as a way of demythologizing the malicious aspirations of the primacy of culture over another. All cultures are defined by history and the active life of each nation individually. The time of nations in history, as distinct groups living as a way of differentiating the imaginary boundaries of cultures between Europe's borders, the last remaining shadows but defined as the beginning of their cultural heritage preservation will remain forever witness to the history of each nation separately.

Let's look, for example, to a picture of a linguistic phenomenon and, namely, the second Romanization, the VII th Century, that" represents the gradual and very complex Slavic tribes in Dacia using Romanian language, where "Slavics learned Romanian" (Coteanu, 1981:57).

Languages can be learned spontaneously by living together in the home country, it supports simultaneously the way of life of that nation, with feasts and their rites of passage but subconsciously stands to experience and continues to be transmitted through descendants even if it resides in a country other than the native traditions of their own, the ceremonies, holidays and religious cult inherited. DNA studies are scientifically demonstrating that humans belong to all peoples of the world. At Oxford, in England, for example, researchers have developed a DNA map of the world showing that populations were mixed during the great migrations. Population Genetics remove any segregation by ethnicity. In conclusion, peoples traditions are very similar in a way, they were structured on each group of people who migrated across the Earth and settled to attempt a stable cohabitation. The environment was the one who decided in advance or stop the migration of ancient populations of the globe. And then, why do we ask what is the pedigree of a nation or another when the mitochondrial DNA of the Romanians, for example, is related to genes inherited maternally that is identical to that of the Italians or the

other nations which have scientifically proved that in they began with the same ancestor. t has been shown that Romanians learn very easily especially another language, Romanian alphabet because there are specific vowels found in French: *ă, î,* for example, as well as consonants that are specific to Slavic: *ş, ţ,* that compose most of these slavic people's vocabularies. Also, it has been noted that "the balance of frequency of vocals and consonants from Romanian is superior to that of the French language, where the rapport of frequency is 43.36% vowels and 56.64% consonants, and, foremost to that of the German language, where the rapport is 38.86 vowels and 61.14 consonants" (1970:42). Language is a form of expression characteristic by tone and expression through words specific to each nation individually. Language is life, the expressing of traditions and habits, religious cult of every nation around which there have been communities across history that, more or less, contributed to the enrichment of the language they currently use.

The language remains a form of definition of a nation however it is not a categorization of that people's character as it, being in a continuous transformation, lives by evolving as man, people or nation from our modern times. Languages can be learnt, traditions can be accepted however the national character cannot be emotionally affected in any way. The meaning of life for a nation is the respect itself for their own language, correct pronunciation of the words and not accepting barbaric talk so long as in their vocabulary holds a correspondent. The language is, from a point of view, a big part of what is called art. The proper word, loud, the approach of the words, the variety of the vocabulary. But our best writers are - does this need mentioning? - the best connoisseurs of the language. Otherwise, they could not have said what they had said. And the best connoisseurs of the language or the ones that have the most rich and beautiful language, they have all been christened in the well of popular language: Odobescu, Eminescu, Sadoveanu and the immensurable Creangă. Best writer - this Creangă - he is indeed a man of the people; he writes like the people talk; he is the only one that has a pure Romanian language (dl. A. Philippide, in The synthax of the Romanian Language, takes examples almost only from him, as only his phrasing is not influenced by any strange synthax)... (Garabet Ibrăileanu, National specificities in Romanian literature, Romanian Life Magazine # 11, 1922).

BIBLIOGRAPHY

CULIC, Irina, *Advanced Methods in Social Research. Multivariate analysis of interdependence*, Polirom Publisher, Bucharest, 2004.

EY, Henri, *The Conscience*, Scientific and Encyclopedic Publishing, Bucharest, 1983.

GAVRILUŢĂ, Nicu, *Social and Cultural Anthropology*, Polirom, Bucharest, 2009.

KOGĂLNICEANU, Mihail, *Wonders of the Heart*, in Operas, I, Academy Publisher of Bucharest, 1974.

KYMLICKA, Will, Dialect politics: nationalism, multiculturalism and citizenship, Chisinau, Arc Publisher, 2005.

MARGA, Andrei, *The philosophy of European Unification*, Cluj-Napoca, Publisher Foundation for European Studies, 2001.

NEUMANN, Victor, *Nation, people or nation? European political identity*, CurteaVeche Publishing House, Bucharest, 2003.

THE ABUSE OF A DOMINANT POSITION. CASE STUDY - ASTRA ZENECA

Anca Ileana Duşcă

Prof., PhD, University of Craiova

Abstract: The regulations contained in art. 101 and 102 TFEU apply to the commercial behavior of entreprises whose size or activity is sufficient to be affected by these rules. They apply not only to the countrise in the European Union, due to the equivalent provisions apperaring in the Treaty (Porto) on the European Economic Area (EEA) they apply to the EFTA member states (without Switzerland). This space represents a territory with over 300 million people, thus being the largest European markt. Because art. 101, 102 TFEU are included in the section "Rules applicable to enterprises", we understand that apply to enterprises, as economic agents. The notion of enterprise is not defined by Treaty, the definition being the responsibility of doctrine and jurisprudence; the doctrine appreciated that from an economic point of view, the entreprise is a set of human and material means concordant under an economic direction for the achievement of an economic objective. The Court of First Instance qualified as an enterprise „all economic entities made up of a set of material and human elements" and the Commission considered that "all entities carryng out a commercial activity can be considered an enterprise".

Keywords: enterprise, dominant position, European Union, Commission, Court of Justice of the European Union

Cadrul legal

Art. 102[1] TFUE priveşte comportamentul unilateral anticoncurenţial al unei întreprinderi, când ea se găseşte într-o poziţie dominantă pe piaţă, spre deosebire de art. 101[2] TFUE care presupune două sau mai multe întreprinderi. Se înţelege că art. 102 TFUE vizează cazul în care comportamentul constituie un abuz de poziţie dominantă susceptibil să afecteze comerţul între statele membre; prin urmare, interdicţia nu priveşte modul de dobândire sau deţinere a unei poziţii dominante, ci faptul de a abuza de o situaţie de dominare; rezultă că toate întreprinderile aflate în poziţie dominantă, au obligaţia de a nu exercita abuziv puterea economică pe care o

[1] „Este incompatibilă cu piaţa internă şi interzisă, în măsura în care poate afecta comerţul dintre statele membre, folosirea în mod abuziv de către una sau mai multe întreprinderi a unei poziţii dominante deţinute pe piaţa internă sau pe o parte semnificativă a acesteia. Aceste practici abuzive pot consta în special în: (a) impunerea, direct sau indirect, a preţurilor de vânzare sau de cumpărare sau a altor condiţii de tranzacţionare inechitabile; (b) limitează producţia, comercializarea sau dezvoltarea tehnică în dezavantajul consumatorilor; (c) aplicarea în raporturile cu partenerii comerciali a unor condiţii inegale la prestaţii echivalente, creând astfel acestora un dezavantaj concurenţial; (d) condiţionarea încheierii contractelor de acceptarea de către parteneri a unor prestaţii suplimentare care, prin natura lor sau în conformitate cu uzanţele comerciale, nu au legătură cu obiectul acestor contracte."

[2] (1) „Sunt incompatibile cu piaţa internă şi interzise orice acorduri între întreprinderi, orice decizii ale asocierilor de întreprinderi şi orice practici concertate care pot afecta comerţul dintre statele membre şi care au ca obiect sau efect împiedicarea, restrângerea sau denaturarea concurenţei în cadrul pieţei interne şi, în special, cele care: (a) stabilesc, direct sau indirect, preţuri de cumpărare sau de vânzare sau orice alte condiţii de tranzacţionare; (b) limitează sau controlează producţia, comercializarea, dezvoltarea tehnică sau investiţiile; (c) împart pieţele sau sursele de aprovizionare; (d) aplică, în raporturile cu partenerii comerciali, condiţii inegale la prestaţii echivalente, creând astfel acestora un dezavantaj concurenţial; (e) condiţionează încheierea contractelor de acceptarea de către parteneri a unor prestaţii suplimentare care, prin natura lor sau în conformitate cu uzanţele comerciale, nu au legătură cu obiectul acestor contracte. (2) Acordurile sau deciziile interzise în temeiul prezentului articol sunt nule de drept".

deţin pe piaţă. Această obligaţie, ce nu incumbă întreprinderilor cu o putere economică mică[3], are drept justificare faptul că, din punct de vedere economic, o întreprindere într-o poziţie dominantă este mai puţin afectată de presiunile concurenţiale pe o piaţă, ceea ce-i permite să funcţioneze fără să caute cea mai bună eficacitate, sau să impună preţuri mai competitive[4]. Într-o atare situaţie, întreprinderea trebuie să aibă un comportament ireproşabil, evitând să exploateze poziţia sa în dauna terţilor sau a structurii pieţei. Făcând o comparaţie între cele două texte ale art. 101 şi 102 TFUE – care ambele condamnă comportamente anticoncurenţiale, putem observa că spre deosebire de art. 101 TFUE, art. 102 TFUE nu include nicio excepţie; acest lucru este firesc pentru că simpla noţiune de „abuz" este incompatibilă cu ideea de „contribuţie la progres" economic sau de orice altă natură[5]. Pe de altă parte, şi procedurile sunt diferite: astfel, nicio notificare a unei poziţii dominante nu este prevăzută, autorii nu pot să solicite Comisiei o declaraţie de neaplicabilitate, în schimb părţile pot să se adreseze Comisiei cu o cerere de atestare negativă[6]. În rest, procedura prevăzută de cele două articole este la fel, iar sancţiunile identice[7], cu precizarea cuprinsă în art. 101 TFUE: „(2) Acordurile sau deciziile interzise în temeiul prezentului articol sunt nule de drept".

Abuzul sancţionat de art. 102 TFUE ca nociv este, în principiu, unilateral, el este realizat de o întreprindere indiferent: că are caracter public sau privat; de obiectul sau activitatea întreprinderii care poate fi: vânzarea de mărfuri sau prestarea de servicii[8]; că, sau mai ales, dacă întreprinderea considerată în „poziţie dominantă" este în situaţie de monopol de drept[9]; de forma juridică şi de natura finanţării[10]; dacă acţionează singular sau într-un grup de întreprinderi. În

3 E.G. Olteanu, *Dreptul concurenţei comerciale*, Ed. Universitaria, Craiova, 2002, p. 166; L. Vogel, J. Vogel, *Le droit européen des affaires*, Dalloz, Paris, 1994; A. Decocq, *Droit communautaire des affaires*, Paris, 1995, pp. 292-294.

4 V. Constantinesco, J.-P. Jacqué, R. Kovar, D. Simon, *Traité instituant la CEE*, Economica, Paris, 1992, p. 566.

5 C. Gavalda, G. Parleani, *Traité de droit communitaire des affaires*, Litec, 1992, p. 550;
A. Fuerea, *Manualul Uniunii Europene*, ed. a IV-a, revăzută şi adăugită după Tratatul de la Lisabona (2007/2009), Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2010; B. Andreşan-Grigoriu, T. Ştefan, *Tratatele Uniunii Europene – actualizat 2010*, ed. a II-a, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2010.

6 Regulamentul nr. 17 din 6 februarie 1962, art. 2.

7 *Art. 103 TFUE* (ex-art. 83 TCE): (1) Regulamentele sau directivele utile în vederea aplicării principiilor prevăzute la art. 101 şi 102 se adoptă de către Consiliu, la propunerea Comisiei şi după consultarea Parlamentului European. (2) Dispoziţiile prevăzute la alin. (1) urmăresc în special: (a) să asigure respectarea interdicţiilor prevăzute la *art. 101 alin. (1) şi la art. 102 prin instituirea de amenzi şi penalităţi cu titlu cominatoriu*; (b) să determine normele de aplicare a art. 101 alin. (3), luând în considerare necesitatea, pe de o parte, de a asigura o supraveghere eficientă şi, pe de altă parte, de a simplifica pe cât posibil controlul administrativ; (c) să precizeze, dacă este cazul, domeniul de aplicare a art. 101 şi 102 în diferitele ramuri economice; (d) să definească rolul Comisiei şi al Curţii de Justiţie a Uniunii Europene în aplicarea dispoziţiilor prevăzute de prezentul alineat; (e) să definească raporturile între legislaţiile interne, pe de o parte, şi dispoziţiile prezentei secţiuni, precum şi cele adoptate în temeiul prezentului articol, pe de altă parte.

8 Sau cazul unei societăţi care repartizează artişti şi interpreţi, Tournier et Lacazeau, 13 iulie 1989, citată de C. Gavalda, G. Parleani, *op. cit.*, p. 551.

9 *Höfner et Esser c. Macroton Grub H*, 23 aprilie 1991, C. 41-90, Rec, p. 1-1979.
Sunt excluse totuşi sectoarele privind apărarea şi cărbunele şi oţelul care sunt supuse prevederilor art. 66, par. 7 CECO. În jurisprudenţă s-au avut în vedere şi consecinţele unui monopol de fapt, pe piaţa comunitară sau o parte a ei; astfel s-a admis că societăţile de televiziune sunt într-o poziţie dominantă, în sensul art. 86 TCEE, când în virtutea unui monopol de fapt, ele sunt în situaţia de a împiedica efectiva concurenţă, pe piaţa din domeniul revistelor săptămânale de televiziune în teritoriile în discuţie. A se vedea: O. Manolache, *Regimul juridic al concurenţei*, Ed. All, Bucureşti, 1997, pp. 140-141.

10 Trebuie să nu pierdem din vedere că art. 101 şi 102 TFUE se aplică întreprinderilor indiferent de forma juridică, societăţi civile, cooperatiste, comerciale, grupuri de interese economice, stabilimente publice dotate cu personalitate morală, asociaţii etc., şi aceasta pentru că, după cum se ştie, la nivelul Uniunii Europene, definiţiile extensive sunt agreate. D. Leonard, *Ghidul Uniunii Europene*, Ed. Teora, Bucureşti, 2001; A. Fuerea, *Manualul Uniunii Europene*, ed. a IV-a, revăzută şi adăugită după Tratatul de la Lisabona (2007/2009), Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2010; B. Andreşan-Grigoriu, T. Ştefan, *Tratatele Uniunii Europene – actualizat 2010*, ed. a II-a, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2010.

acest al doilea caz, se pot întâlni situaţii în care comportamentul incriminat să fie sancţionat ori pe temeiul art. 101 TFUE, ori pe temeiul art. 102 TFUE; astfel, este o diferenţă între cazul mai multor întreprinderi între care există obligaţii legale ce fac obiectul unui contract, când se aplică art. 101 TFUE, şi cazul mai multor întreprinderi ce realizează un comportament paralel sau suplimentar al întreprinderilor plasate într-un oligopol, când va fi aplicabil art. 102 TFUE[11]. Dar se poate întâlni şi situaţia în care comportamentul a două societăţi, dintre care una deţine puterea de control asupra celeilalte şi o exercită efectiv, este caracterizat prin unitatea evidentă de acţiune faţă de terţi; în acest caz ele trebuie considerate ca o unitate economică. O astfel de unitate economică este indiscutabilă, dacă societatea-mamă dispune de un control de 100% asupra filialelor sale, control pe care-l exercită efectiv sau dacă societatea-mamă determină linia de acţiune a filialelor sale[12].

Piaţa pertinentă sau piaţa dominantă, pentru Curtea de Justiţie, sau piaţa în cauză, pentru Comisie[13] reprezintă un segment al pieţei globale având mai multe subpieţe. În dreptul concurenţei, piaţa pertinentă este, înainte de orice, locul de întâlnire între furnizorii de produse sau servicii, oferta şi potenţialii cumpărători, cererea ceea ce înseamnă că, un punct de întâlnire implică atât un loc geografic comun pentru ca oferta cu cererea să se poată întâlni, cât şi concordanţa între aşteptările specifice cererilor clienţilor în materie de bunuri şi servicii şi oferta furnizorilor[14]. „Piaţa pertinentă se determină prin combinarea pieţei produselor sau serviciilor cu piaţa geografică" spune Curtea de Justiţie, în hotărârea din 14 februarie 1978[15]. Ea notează că „există o linie de delimitare a acestei pieţe atât din punct de vedere al produsului, cât şi din punct de vedere geografic" şi adaugă că posibilităţile de concurenţă, privite de art. 86 TCEE, trebuie să fie examinate în funcţie de caracteristicile produsului în cauză şi prin referire la o zonă geografică definită, în care este comercializat şi unde condiţiile concurenţei sunt suficient de omogene pentru a aprecia jocul puterii economice a întreprinderii interesate.

Definirea pieţei de produse[16] sau servicii se sprijină pe conceptul de „substituire": astfel piaţa cuprinde produsele ce răspund unei cereri determinate, care sunt în mod riguros identice sau înlocuibile cu altele în scopul folosirii lor. După Curtea de Justiţie, piaţa pertinentă este zona în care condiţiile obiective de concurenţă la produsele sau serviciile în cauză trebuie să fie similare pentru toţi operatorii economici: piaţa brutarilor este o piaţă limitată la cartierul unde locuieşte consumatorul, căci e greu de imaginat un consumator care să traverseze o regiune, un departament, un mare oraş, pentru a cumpăra o franzelă. Dacă există un singur brutar în cartier el poate fi în poziţie dominantă, pe piaţa pertinentă, limitată, de exemplu, la franzelele proaspete, piaţa produsului, şi în cartierul respectiv, piaţa geografică. Într-un asemenea caz este evident că dreptul comunitar nu se aplică deoarece cartierul unui oraş nu constituie „o parte substanţială a

11 P. Craig, G. de Búrca, *Dreptul Uniunii Europene Comentarii, jurisprudenţă şi doctrină*, ed. a IV-a, serie coordonată de B. Andreşan-Grigoriu şi T. Ştefan, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2009, p. 312.

12 *Euro Fix-Banca c. Hilti*, 22 decembrie 1987, JOCE: L. 65. 11 martie 1988; *Bodson c. SA Pompes funèbres des régions libérées*, Cauza C-30/87, Rec., p. 2479, CJCE, 4 mai 1988.

13 Expresiile şi le-au împrumutat reciproc, astfel că, într-un dosar din 1978, Curtea precizează că: „trebuie să fie determinată mai întâi, de un punct de vedere geografic şi, de asemenea, material înainte de a cerceta în ce măsură trebuie să se ţină cont de partea din piaţă deţinută de o întreprindere aflată în poziţie dominantă". – C. Gavalda, G. Parleani, *op. cit*., p. 554.

14 A. Decocq, *Droit communautaire des affaires*, Paris, 1995, pp. 192-194; Commentaire Megret, *Le droit de la CEE*, vol. 1, Editions de l'Université de Bruxelles, 1992, pp. 511-512; V. Constantinesco, J.-P. Jacqué, R. Kovar, D. Simon, *Traité instituant la CEE*, Économica, Paris, 1992, p. 766.

15 Cauza C-27/76, *United Brands c. Comisiei*, Hotărârea Curţii din 14 februarie 1978, Rec. 207.

16 În doctrină se subliniază că definirea pieţei produselor nu este tocmai uşoară pentru că „lucruri care sunt din punct de vedere fizic diferite, pot fi în competiţie (sistemul de încălzire domestică pe gaz sau motorină) în timp ce, lucruri care sunt asemănătoare din punct de vedere fizic nu sunt în competiţie (anvelope pentru camioane şi anvelope pentru autoturisme)". A se vedea E.G. Olteanu, *op. cit.*, p. 169.

pieţei comune" (art. 86 TCEE), dar sunt şi pieţe geografice mondiale: de ex. piaţa avioanelor de cursă lungă[17].

În concluzie, „piaţa", care, într-adevăr, reprezintă mai mult un concept economic, decât juridic, nu este o noţiune abstractă; ea presupune o dimensiune teritorială, deja analizată, şi una materială, care se referă la „produs" sau „servicii". La acestea, doctrina adaugă şi o dimensiune temporală, referindu-se la activităţile sezoniere[18]. În ceea ce priveşte „produsul", piaţa se referă, mai întâi, la produse „identice"[19], calificare ce s-a dovedit a fi nu tocmai facilă, şi apoi, la produsele care pot fi înlocuite de către utilizatori sau consumatori. Comisia şi Curtea au precizat că în toate cazurile, aprecierea „puterii de înlocuire" trebuie să se facă în concret şi în acelaşi timp esenţială este puterea practică[20], şi nu teoretică, de înlocuire a produselor. „Jurisprudenţa autorităţilor comunitare furnizează în această privinţă exemple grăitoare: de exemplu, într-un dosar s-a pus în discuţie interschimbarea între ambalajele metalice şi ambalajele de sticlă; Comisia a refuzat această interschimbare, din cauza specificităţii de folosire a celor două tipuri de ambalaje şi din cauza dificultăţilor de substituire efectivă şi rapidă. În alt caz, era vorba de a aprecia dacă banana are piaţa sa proprie şi dacă ea nu poate fi înlocuită cu alte fructe proaspete; s-a constat că datorită maturării sale anuale, acest fruct este unul privilegiat, care are propria sa piaţă"[21].

Poziţia dominantă primeşte, de asemenea, un înţeles specific[22]. În virtutea regulilor Uniunii Europene în materie de concurenţă, astfel cum a fost interpretată de jurisprudenţă, o poziţie dominantă este o situaţie ce furnizează unei întreprinderi sau unui grup de întreprinderi, în virtutea teoriei poziţiei dominante colective, posibilitatea unui comportament independent, într-o măsură apreciabilă faţă de concurenţi şi, în final, faţă de consumatori. În afacerea Hoffman - La Roche[23] Curtea a precizat că „poziţia dominantă nu exclude o anumită concurenţă, dar că întreprinderea care beneficiază de această poziţie este în măsură să decidă sau să influenţeze de o manieră semnificativă condiţiile, în care concurenţa se desfăşoară şi în toate cazurile să se comporte fără să trebuiască să ţină cont de această concurenţă, şi fără ca această atitudine să-i aducă prejudicii".

Conform Comunicării Comisiei din 9 decembrie 1997[24], acest lucru se produce când o întreprindere sau un grup de întreprinderi asigură o parte importantă a ofertei pe o piaţă determinată, cu condiţia să existe şi alţi factori, ca de exemplu, o slabă capacitate de reacţie a clienţilor sau relaţia dintre părţile deţinute pe piaţă ale întreprinderilor în cauză şi ale

17 B.M.C. Predescu, A.I. Duşcă, *Dreptul comunitar al afacerilor,* Ed. Universitaria, Craiova, 2002, p. 183.

18 Ex. piaţa fructelor exotice este mai mare în sezonul rece decât în cel cald, când există o ofertă consistentă de fructe din producţia internă. A se vedea E.G. Olteanu, *op. cit.,* p. 172.

19 *ICI (Instituta Chemiterapica Italiana Sp. A) şi CSC (Comercial salvanto) c. Zoja*, 16 martie 1974, dos. 6 şi 7/1973, Rec., p. 223. Dificultatea a constat atât în faptul că anumite substanţe chimice neidentice pot răspunde aceloraşi scopuri, cât şi în faptul că în speţă CSC se afla într-o situaţie de monopol.

20 S-a observat, din nou, că se disting subpieţe: cazul alamei pentru orchestra în stil britanic, BBI – Booscy et Haawkes, 29 iulie 1987: JOCE, L. 286, 9 oct. 1987 sau diferitele pieţe de apă plată, Decis. 7 dec. 1988, JOCE, L. 33, 4 februarie 1989. A se vedea C. Gavalda, G. Parleani, *op. cit.,* p. 556.

21 În alte cazuri a trebuit să se ţină cont de aprecierea – foarte selectivă – a utilizatorilor profesionişti: cum este cazul pieţelor de schimb pentru maşini sau al alamei pentru orchestra în stil britanic. A se vedea C. Gavalda, G. Parleani, *op. cit.,* p. 557.

22 A se vedea: C. Altomonte, M. Nava, *Economics and Policies of an Enlarged Europe*, Ed. Edward Elgar, Celtenham, 2006; J. Anderson, *Public Policy Making*, Ed. Praeger, New York, 1975; T. Baskoy, *The Political Economy of the European Union Competition Policy*, Ed. Routledge, New York, 2008; W.J. Baumol, A.S. Blinder, *Economics: Principles and Policy*, ed. a XII-a, Ed. South-Western CengageLearning, Mason (SUA), 2010; J. Black, N. Hashimzade, G.D. Myles, *A Dictionary of Economics*, Ed. Oxford University Press, Oxford, 2009.

23 Cauza C-35/76, *Hoffman - La Roche*, Hotărârea Curţii din 13 februarie 1979, Rec., p. 462.

24 Comunicarea Comisiei privind definirea pieţei relevante în sensul dreptului comunitar al concurenţei (97/C 372/03) (Text cu relevanţă pentru SEE), JOCE, C 372/5, 9 decembrie 1997. A se vedea şi: *Comunicare a Comisiei – Orientări privind priorităţile Comisiei în aplicarea art. 82 din Tratatul CE la practicile de excludere abuzivă ale întreprinderilor dominante* (2009/C 45/02).

concurenţilor lor, în special aceia dintre cei mai apropiaţi, avansul tehnologic al unor întreprinderi faţă de concurenţii lor, existenţa unei reţele dezvoltate de vânzări şi absenţa concurenţei potenţiale, integrarea verticală a unei întreprinderi, o reţea comercială perfecţionată, reputaţia unei mărci, apartenenţa la grupuri de întreprinderi ce operează în întreaga Europă sau lume cu avantaje asupra concurenţilor, constând în rolul preponderent al grupurilor în materie de investiţii şi cercetare şi speciala întindere a volumului mărfurilor[25].

Este firesc să existe mai multe criterii, nu numai cota de piaţă, pentru determinarea poziţiei dominante pentru că, este adevărat că o cotă de peste 60% apare ca o dovadă suficientă a unei poziţii dominante, dar chiar şi un procent mai mic, poate să fie relevant, dacă există o diferenţă semnificativă, faţă de partea din piaţa principalilor concurenţi[26]. Dimpotrivă, o întreprindere care deţine 25% din piaţă, poate avea o poziţie dominantă, cu condiţia ca restul pieţei să fie ocupat de multe întreprinderi mai mici, care nu reprezintă pentru ea o ameninţare[27].

După o interdicţie de principiu a exploatării abuzive a unei poziţii dominante pe piaţa comună, art. 102 TFUE enumeră, nelimitativ, patru cazuri de astfel de abuz, în următorii termeni: „... Aceste practici abuzive pot consta *mai ales* în: a) impunerea, direct sau indirect, a unor preţuri de cumpărare sau de vânzare sau a unor condiţii de tranzacţie inechitabile; b) limitarea producţiei, a pieţelor de desfacere sau a dezvoltării tehnice, în dauna consumatorilor; c) aplicarea unor condiţii inegale la prestaţii echivalente faţă de parametrii comerciali creându-se astfel un dezavantaj concurenţial; d) condiţionarea încheierii contractelor de acceptarea de către parteneri a unor prestaţii suplimentare, care prin natura lor sau conform uzanţelor comerciale, nu au nicio legătură cu obiectul acestor contracte."

O primă idee care rezultă din art. 102 TFUE, este aceea că articolul condamnă nu atât poziţia dominantă, existenţa sau dobândirea unei poziţii dominante, în sine, ci exercitarea abuzivă a unei astfel de poziţii. În lipsa unei definiţii legale a „abuzului de poziţie dominantă", Curtea de Justiţie a definit conceptul de abuz ca fiind unul obiectiv, legat de comportamentul unui întreprinzător într-o poziţie dominantă, care influenţează starea pieţei prin diminuarea concurenţei. Conceptul de abuz de poziţie dominantă presupune, deopotrivă, comportamentul opresiv asupra furnizorilor, clienţilor şi consumatorilor, cât şi atitudinea unor concurenţi actuali sau potenţiali ce urmăresc să protejeze şi să întărească poziţia dominantă[28].

Dintre cazurile prevăzute de art. 102 TFUE, pe primul plan, se află impunerea, directă sau indirectă, a unor preţuri de cumpărare sau de vânzare, a unor condiţii de tranzacţie inechitabile, poate şi pentru că reprezintă tipul (tiparul) abuzului. În categoria „preţuri inechitabile" intră atât preţurile excesive care, impuse fiind, aduc prejudicii consumatorilor, ce se află în situaţia de a nu găsi alternative, cât şi preţurile discriminatorii. Astfel, un abuz poate îmbrăca forma preţurilor excesiv de mari, caz în care trebuie văzut dacă diferenţa, dintre costurile de producţie necesare şi preţul de vânzare, este excesivă, a preţurilor excesiv de mici, sau a preţurilor de ruinare, adică preţuri mai mici, decât chiar preţurile de producţie, care au drept scop eliminarea concurenţilor mai slabi economic[29]. Limitarea producţiei, a pieţelor de desfacere, a dezvoltării tehnice în dauna consumatorilor reprezintă cazuri de abuz, pe care o întreprindere, în

25 Cauza *United Brands*; Cauza C-85/76, *Hoffman La Roche*; Cauza C-68/77 şi 78/1989 *SIV c. Comisiei*, hotărârea Curţii din 10 martie 1992, citate de O. Manolache, *Regimul juridic al concurenţei în dreptul comunitar*, Ed. All, Bucureşti, 1997, p. 141.

26 Nu s-a admis existenţa unei poziţii dominante în afara unor întreprinderi excepţionale, în cazul în care se deţine între 5 şi 10% dintr-o piaţă din domeniul produselor de înaltă tehnicitate care, totuşi, apar majorităţii consumatorilor ca uşor de substituit. Cauza C-26/76, *Metre SB Grossmarkete Gmbt*, citată de O. Manolache, *op. cit.*, p. 139.

27 *Idem*; G. Isaac, *Droit communautaire général*, Masson, Paris, 1998.

28 A se vedea: E.G. Olteanu, *op. cit.*, p. 177; M. Cini, L. McGovan, *Competition Policy in the European Union*, Ed. Palgrave MacMillan, New York, 1998.

29 În legătură cu preţurile de ruinare s-a afirmat chiar că „de reducerile de preţ pe termen scurt, consumatorii vor beneficia, dar riscă să se găsească la cheremul unui întreprinzător dominant după ce acesta a câştigat o mare parte a pieţei". E.G. Olteanu, *op. cit.*, p. 179.

poziţie dominantă le poate realiza, cazuri incriminate de art. 102 lit. b) TFUE. Acest text a permis sancţionarea, de exemplu, a refuzului de furnizare a informaţiilor tehnice necesare activităţii utilizatorilor şi concurenţilor[30]. Aplicarea unor condiţii inegale la prestaţii echivalente faţă de partenerii comerciali, creându-le astfel un dezavantaj concurenţial, este cazul prevăzut la lit. c) a art. 102 TFUE şi reprezintă o altă manifestare obişnuită a unei poziţii dominante. Cazurile sunt abundente şi dintre acestea se poate cita practica preţurilor sau a rabaturilor discriminatorii sau sistemul de remize zise „de fidelitate" (în acest sens afacerea Michelin[31] reprezintă un exemplu elocvent. Această societate dominantă pe piaţa pneurilor – 69% din piaţă – avea o forţă determinată şi de alţi factori, printre care faptul că ea oferea o gamă largă de produse. Dar, în acelaşi timp, ea realiza asupra revânzătorilor de pneuri o influenţă preponderentă în sensul că, pe de o parte, fixa pentru revânzători un „obiectiv de vânzare, astfel încât vânzările totale să se menţină sau să crească", iar, pe de altă parte, ea practica o politică de „reduceri selective". Aceasta a avut ca rezultat faptul că revânzătorii s-au întrecut în vânzări, în dorinţa obţinerii reducerilor, iar societatea a abuzat de această discriminare)[32].

Condiţionarea încheierii contractelor de acceptarea de către parteneri a unor prestaţii suplimentare, care, prin natura lor sau conform uzanţelor comerciale, nu au nicio legătură cu obiectul acestor contracte, este cazul prevăzut de art. 102 lit. d) TFUE şi reprezintă un alt exemplu de abuz de poziţie dominantă, abuzul constând în aceea că un contract este încheiat cu condiţia, subordonat îndeplinirii, de către partener a unor prestaţii fără legătură cu obiectul contractului[33]. Faţă de textul art. 102 TFUE, trebuie precizat că există o serie de practici care nu intră în categoria exerciţiului de abuz al unei poziţii dominante şi există alte practici, care fiind socotite abuzive, au fost sancţionate. În prima categorie intră „faptul unei asociaţii cooperative de vânzări, care, deţinând o poziţie dominantă şi-a modificat statutele, în sensul interzicerii participării membrilor ei, la alte forme de cooperare organizate, care sunt în concurenţă directă cu ea, în măsura în care prevederea respectivă este limitată la ceea ce este necesar spre a se garanta funcţionarea corespunzătoare a cooperativei şi menţinerea puterii ei contractuale în relaţie cu producătorii"[34]. Din categoria a doua de cazuri, neavute în vedere, de redactorii Tratatului, dar care sunt considerate cazuri de exploatări abuzive fac parte „clauzele de aliniere" (numite şi clauze engleze) care constau în aceea că, dacă un client obţine de la alţi producători, oferte de preţ mai favorabile, el poate cere întreprinderii aflate în poziţie dominantă, să-şi alinieze preţurile la aceste oferte. Dacă întreprinderea nu dă curs acestei cereri, clientul este autorizat să se aprovizioneze de la producătorii în cauză, fără însă să piardă beneficiul rabatului de fidelitate. Departe de a face să joace concurenţa în profitul cumpărătorului, clauza engleză, prin natura sa, nu face decât să pună la dispoziţia producătorului elementele informative asupra situaţiei de pe piaţă, mai ales asupra posibilităţilor şi iniţiativelor concurenţilor, care sunt în mod particular preţioase pentru

30 Este cazul IBM. A se vedea şi: Hotărârea tribunalului (Marea Cameră) din 17 septembrie 2007, dată în cauza T-201/04, Microsoft Corp c. Comisiei Comunităţilor Europene. A se vedea: C. Gavalda, G. Parleani, *op. cit*., p. 562; P. Craig, G. de Búrca, *EC Law Text, cases & materials*, Ed. Clarendon Press, Oxford, 1998.

31 Cauza C-322/81 *Nederlandsche Banden Industrie Michelin c. Comisiei*, Hotărârea Curţii de Justiţie din 9 noiembrie 1983, Rec., p. 3461.

32 C. Gavalda, G. Parleani, *op. cit*., p. 563; S. Deleanu, *Drept comunitar al afacerilor*, Ed. Servo-Sat, Arad, 2002.

33 „Exemplu: achiziţionarea unui frigider legată de obligaţia de a cumpăra lunar pachete cu mâncare congelată; cumpărarea unui sistem de fotocopiere legată de obligaţia de a asigura service-ul timp de 5 ani; chiar şi includerea unei mese în preţul biletului de avion a fost analizată ca exemplu de constrângere sancţionat de uzanţa comercială". A se vedea E.G. Olteanu, *op. cit*., p. 182; L. Lazăr, *Considerartions on the Role of EU's Competition Policy in Achieving the Objectives of the Strategy Europe 2020*, în Curentul Juridic no. 3/2010; L. Lazăr, *Reformarea dreptului comunitar al concurenţei – încercare de a asigura convergenţa între instrumentele de politică concurenţială ale Comisiei Europene (I-II)*, în RRDA nr. 5 şi 6/2009.

34 C. 250/90, *Gottrup-Klim Grovvareforening*, 15 decembrie 1994, citat de O. Manolache, *Regimul juridic al concurenţei...*, p. 142.

determinarea conduitei şi a strategiei de piaţă[35]. Toate aceste cazuri, creaţie a jurisprudenţei, au stat la baza teoriei conform căreia abuzul nu poartă asupra schimburilor comerciale pe piaţă, ci asupra „structurii pieţei”[36].

Cuvintele: „exploatarea abuzivă ... este interzisă în măsura în care comerţul dintre statele membre poate fi afectat” le întâlnim în cele două texte care incriminează practicile anticoncurenţiale, art. 101 şi 102 TFUE, ceea ce ne determină să tragem concluzii asemănătoare, şi anume: ca şi în cazul acordurilor interzise, se cere pentru aprecierea abuzului de poziţie dominantă, posibilitatea, chiar neurmată de concretizări, a afectării comerţului dintre statele membre; şi într-un caz şi în celălalt, dreptul Uniunii Europene în materie de concurenţă se va aplica indiferent de locul situării întreprinderilor, care am observat că poate fi în SEE sau în afara acestuia, dar poate să afecteze comerţul dintre statele membre; afectarea comerţului poate fi, în ambele cazuri, atât directă, cât şi indirectă. Beneficiarii pot fi afectaţi indirect, prin alterarea structurii concurenţiale efective; astfel dacă deţinătorul unei poziţii dominante, stabilit în piaţa internă, tinde prin exploatarea abuzivă a acesteia să elimine un concurent stabilit în aceeaşi piaţă, este indiferent de a se cunoaşte dacă acest comportament priveşte activităţile de export ale sale, sau activităţile în piaţa internă propriu-zisă, de vreme ce este de observat că această eliminare va avea repercusiuni constante asupra structurii concurenţei în piaţa comună[37]; cele două interdicţii trebuie aplicate în baza „principiilor” care deschid tratatele bază şi în special este vorba de art. 3 din TUE[38].

Cauza Astrazeneca

Hotărârea Tribunalului (Camera a șasea extinsă) din 1 iulie 2010, dată în cauza T-321/05, repetă o serie din ideile mai sus amintite. Cauza a avut ca părți AstraZeneca AB[39], AstraZeneca plc, împotriva Comisiei Europene și ca obiect cererea de anulare a Deciziei C (2005) 1757 final a Comisiei din 15 iunie 2005 referitoare la o procedură de aplicare a articolului 82 CE și a articolului 54 din Acordul privind SEE (cazul COMP/A.37.507/F3 – AstraZeneca). Mai precis, la 15 iunie 2005, Comisia a adoptat o decizie referitoare la o procedură de aplicare a articolului 82 CE și a articolului 54 din Acordul privind SEE, prin care a constatat că AstraZeneca AB și AstraZeneca plc au comis două abuzuri de poziție dominantă, cu încălcarea articolului 82 CE și a articolului 54 din Acordul privind SEE. Primul comportament incriminat a constat într-un ansamblu de declarații pretins înșelătoare făcute în fața oficiilor de brevete din Germania, din Belgia, din Danemarca, din Norvegia, din Țările de Jos și din Regatul Unit, precum și în fața instanțelor naționale din Germania și din Norvegia (articolul 1 alineatul (1) din decizia atacată). Al doilea comportament incriminat a constat în depunerea de cereri de retragere a autorizațiilor de introducere pe piață a capsulelor de Losec în Danemarca, în Norvegia și în Suedia, combinată cu retragerea de pe piață a capsulelor de

35 C. Gavalda, G. Parleani, *op. cit*., pp. 563-564.

36 D.I. Van Bael, *Competition Law of the European Communities*, Ed. Kluwer Law International, Haga, 2005.

37 B. Goldman, A. Lyon, *Droit commercial européen*, Dalloz, Paris, 1983, pp. 596-605, citat de O. Manolache, *op. cit*., p. 143; M. Luţaş, *Integrare economică europeană*, Ed. Economică, București, 1999.

38 *Art. 3 TUE* (ex-art. 2 TUE) din Titlul I (Dispoziţii comune): (3) „Uniunea instituie o piaţă internă. Aceasta acţionează pentru dezvoltarea durabilă a Europei, întemeiată pe o creştere economică echilibrată şi pe stabilitatea preţurilor, pe o economie socială de piaţă cu grad ridicat de competitivitate, care tinde spre ocuparea deplină a forţei de muncă şi spre progres social, precum şi pe un nivel înalt de protecţie şi de îmbunătăţire a calităţii mediului”.

39Astra AB era o societate de drept suedez cu sediul în Södertälje (Suedia), care conducea un grup farmaceutic alcătuit între altele din AB Hässle și Astra Hässle AB, două filiale deținute în proporție de 100 %, cu sediul în Mölndal (Suedia). Cu efect de la 6 aprilie 1999, fuziunea dintre Astra și Zeneca Group plc a dat naștere societății AstraZeneca plc, a doua reclamantă în cadrul cauzei, care este o societate holding cu sediul în Londra (Regatul Unit). În urma acestei fuziuni, Astra, deținută în proporție de 100 % de AstraZeneca plc, a luat numele de AstraZeneca AB, prima reclamantă în cadrul cauzei, și a devenit o societate de cercetare și dezvoltare, de marketing și de producție. Societățile care au aparținut grupului Astra și cele care aparțin în prezent grupului AstraZeneca plc vor fi denumite în continuare „AZ”. Cu toate acestea, întrucât AstraZeneca plc și AstraZeneca AB sunt vizate în calitatea lor de părți la această procedură, acestea vor fi denumite împreună, „reclamantele”.

Losec și cu lansarea comprimatelor de Losec MUPS în cele trei țări în cauză (articolul 1 alineatul (2) din decizia atacată). Comisia a aplicat reclamantelor, în solidar, o amendă în cuantum de 46 de milioane de euro, precum și o amendă în cuantum de 14 milioane de euro societății AstraZeneca AB (articolul 2 din decizia atacată)[40].

Din aprecierile curții reținem următoarele idei:

- „după cum rezultă și din cuprinsul punctului 2 din Comunicarea Comisiei privind definirea pieței relevante în sensul dreptului comunitar al concurenței[41], definirea pieței relevante este, în cadrul aplicării articolului 82 CE, operată în vederea definirii granițelor în care trebuie evaluată problema dacă o anumită întreprindere poate avea un comportament într-o măsură apreciabilă independent de cel al concurenților săi, al clienților săi și de cel al consumatorilor[42]. Astfel, potrivit unei jurisprudențe constante, în scopul analizării poziției, eventual dominantă, a unei întreprinderi, posibilitățile de exercitare a concurenței trebuie evaluate în cadrul pieței care grupează ansamblul produselor care, în funcție de caracteristicile lor, sunt apte să satisfacă nevoi constante și sunt greu de substituit cu alte produse, aceste posibilități de exercitare a concurenței trebuind de asemenea evaluate având în vedere condițiile de concurență și structura ofertei și a cererii[43]. Astfel cum rezultă în special din cuprinsul punctului 7 din Comunicarea privind definirea pieței, piața relevantă a produsului cuprinde, prin urmare, toate produsele sau serviciile pe care consumatorii le consideră substituibile, datorită caracteristicilor, prețurilor și utilizării căreia acestea îi sunt destinate”[44];

- „potrivit unei jurisprudențe constante, poziția dominantă prevăzută la articolul 82 CE privește o poziție de putere economică deținută de o întreprindere care îi permite să împiedice menținerea unei concurențe efective pe piața relevantă, dându-i posibilitatea de a avea un comportament în mare măsură independent față de concurenții săi, de clienții săi și, în sfârșit, de consumatori. Existența unei poziții dominante rezultă în general din reunirea mai multor factori care, analizați separat, nu ar fi în mod obligatoriu concludenți[45]. În această privință,

[40] Pe scurt, istoricul cauzei poate fi prezentat astfel: „AZ este un grup farmaceutic activ la nivel mondial în domeniul inventicii, al dezvoltării și al comercializării de produse inovatoare; activitățile acestuia se concentrează asupra unui anumit număr de domenii farmaceutice cuprinzând în special domeniu afecțiunilor gastrointestinale, unul dintre cele mai importante produse comercializate de AZ este cunoscut sub numele de Losec, o marcă comercială utilizată pe majoritatea piețelor europene pentru acest produs pe bază de omeprazol. La 12 mai 1999, Generics (UK) Ltd și Scandinavian Pharmaceuticals Generics AB („petentele”) au depus o plângere potrivit articolului 3 din Regulamentul nr. 17 al Consiliului din 6 februarie 1962, Primul regulament de punere în aplicare a articolelor 81 CE și 82 CE, împotriva Astra, prin care acestea denunțau comportamentele AZ care urmăreau să le împiedice să introducă versiuni generice ale omeprazolului pe un anumit număr de piețe din Spațiul Economic European (SEE). Prin Decizia din 9 februarie 2000, adoptată în temeiul articolului 14 alineatul (3) din Regulamentul nr. 17, Comisia Europeană a somat AZ să se supună unor verificări în spațiile sale din Londra și din Södertälje; în anii 2002 și 2003, AZ a răspuns de asemenea la trei solicitări de informații, potrivit articolului 11 din Regulamentul nr. 17. La 25 iulie 2003, Comisia a adoptat o decizie de deschidere a procedurii iar la 29 iulie 2003, a transmis AZ o comunicare privind obiecțiunile, la care aceasta din urmă a răspuns la 3 decembrie 2003. La 29 ianuarie 2004 a avut loc o întâlnire pentru a se discuta anumite elemente de probă prezentate de AZ în răspunsul său la comunicarea privind obiecțiunile. AZ a prezentat de asemenea diverse documente cuprinzând, printre altele, notele din 27 ianuarie și din 11 februarie 2004, pentru a răspunde la întrebările adresate de Comisie cu ocazia întâlnirii mai sus menționate; la 13 februarie 2004, AZ a furnizat Comisiei elemente privind al doilea comportament presupus abuziv.

[41] JO 1997, C 372, p. 5, Ediție specială, 08/vol. 3, p. 60, „Comunicarea privind definirea pieței”.

[42] Pct. 30. Hotărârea Curții din 9 noiembrie 1983, Nederlandsche Banden-Industrie-Michelin/Comisia, 322/81, Rec., p. 3461, punctul 37.

[43] Hotărârea Nederlandsche Banden-Industrie-Michelin/Comisia, punctul 30 de mai sus, punctul 37, Hotărârea Tribunalului din 21 octombrie 1997, Deutsche Bahn/Comisia, T-229/94, Rec., p. II-1689, punctul 54, și Hotărârea Tribunalului din 17 decembrie 2003, British Airways/Comisia, T-219/99, Rec., p. II-5917, punctul 91.

[44] Pct. 31.

[45] Pct. 239. Hotărârea Curții din 14 februarie 1978, United Brands și United Brands Continentaal/Comisia, 27/76, Rec., p. 207, punctele 65 și 66, și Hotărârea din 13 februarie 1979, Hoffmann-La Roche/Comisia, 85/76, Rec., p. 461, punctele 38 și 39.

astfel cum rezultă din jurisprudență, cote de piață de peste 50 % constituie cote de piață foarte ridicate[46], iar o cotă de piață cuprinsă între 70 și 80 % constituie, în sine, un indice evident al existenței unei poziții dominante”[47].

- „trebuie să se considere că posibilitatea de care dispunea AZ de a obține prețuri sau niveluri de rambursare mai ridicate reflectă beneficiile pe care le-a obținut din poziția sa de prim venit pe o piață pe care o crease. Această poziție de prim venit constituie un factor important al poziției concurențiale de prim plan a AZ, de care Comisia a ținut cont în considerentele (541)-(543) ale deciziei atacate. Astfel, această poziție de prim venit este cea care se află parțial la originea puterii necontestate a omeprazolului AZ din punctul de vedere al cotelor de piață, în comparație cu concurenții care comercializau alți IPP”[48].

- „trebuie să se sublinieze că, în orice caz, constatarea unei puteri de piață, respectiv a capacității unei întreprinderi de a se comporta într-o măsură apreciabilă independent de concurenții săi, de clienții săi și, în cele din urmă, de consumatori, în sensul în care aceasta este în mod special în măsură să mențină prețurile la un nivel superior păstrând în același timp cote de piață mult mai importante decât cele ale concurenților săi, nu este condiționată de capacitatea întreprinderii de a folosi această putere de piață pentru a împiedica menținerea unei concurențe efective; astfel, în privința practicilor care vizează să excludă sau să scadă concurența, un comportament nu trebuie în mod necesar, pentru a fi calificat drept abuz de poziție dominantă[49], să rezulte din sau să fie făcut posibil de puterea economică a întreprinderii, nefiind necesară nicio legătură de cauzalitate între poziția dominantă și utilizarea abuzivă a acesteia”[50].

- „Potrivit unei jurisprudențe constante, noțiunea de folosire abuzivă este o noțiune obiectivă care vizează comportamentele unei întreprinderi în poziție dominantă care sunt de natură să influențeze structura unei piețe unde gradul de concurență este deja redus tocmai din cauza prezenței unei întreprinderi ce ocupă o asemenea poziție și care, prin recurgerea la

[46] Hotărârea Curții din 3 iulie 1991, AKZO/Comisia, C-62/86, Rec., p. I-3359, punctul 60.

[47] Pct. 243. Hotărârea Tribunalului Hilti/Comisia, punctul 242 de mai sus, punctul 92, și Hotărârea Tribunalului din 30 septembrie 2003, Atlantic Container Line și alții/Comisia, T-191/98, T-212/98-T-214/98, Rec., p. II-3275, punctul 907.

În decizia atacată, Comisia a subliniat că, în Germania, AZ deținea 96 % din cotele de piață în anul 1993 și aproape 83 % în anul 1994 (tabelul 26 din anexa la decizia atacată indică 82,57 %), în timp ce Takeda și Byk Gulden dețineau 12 % și, respectiv, 5 % din cotele de piață în anul 1994. Cotele de piață ale AZ au fost de peste două ori mai mari decât cele ale Byk Gulden între anii 1995 și 1997, care însumau între o cincime și un sfert din piață, în timp ce Takeda deținea 12 % din piață în anul 1994 și 17 % în anul 1997. Cotele de piață ale AZ, ale Byk Gulden și ale Takeda scăzuseră semnificativ ca urmare a introducerii omeprazolului generic în anul 1999 (considerentele (582) și (583) ale deciziei atacate).

[48] Pct. 260.

[49] Primul abuz de poziție dominantă identificat de Comisie constă în prezentarea, în cadrul unei strategii globale pentru CSP destinate să țină producătorii de produse generice departe de piața relevantă, a unui ansamblu de declarații în mod deliberat înșelătoare făcute în fața agenților de brevetare, a oficiilor naționale de brevete, precum și în fața instanțelor naționale, în scopul obținerii sau al menținerii unor CSP-uri pentru omeprazol, la care AZ nu avea dreptul sau la care avea dreptul pentru o perioadă mai limitată (considerentele 144 și 626 ale deciziei atacate). Comisia a identificat două etape în desfășurarea acestui prim abuz. Prima etapă implică declarații înșelătoare făcute de AZ cu ocazia transmiterii instrucțiunilor pentru agenții de brevetare, la 7 iunie 1993, prin intermediul cărora sunt introduse cereri de CSP în șapte state membre, printre care se numără Germania, Belgia, Danemarca, Țările de Jos și Regatul Unit (considerentul 628 al deciziei atacate). Cea de a doua etapă implică, în primul rând, declarații înșelătoare făcute în anul 1993 și în anul 1994 în fața oficiilor de brevete, ca răspuns la întrebările acestora cu privire la cererile de CSP depuse de AZ, în al doilea rând, declarații înșelătoare făcute în decembrie 1994, cu ocazia celei de a doua serii de cereri de CSP în trei state membre ale SEE, respectiv Austria, Finlanda și Norvegia, și, în al treilea rând, declarații înșelătoare făcute ulterior în fața altor oficii de brevete, precum și în fața unor instanțe naționale, în cadrul unor proceduri contencioase inițiate de producători concurenți de produse generice în vederea anulării CSP-urilor în aceste state (considerentul 629 al deciziei atacate). Pct. 305-307.

[50] Pct. 267. Hotărârea Curții din 21 februarie 1973, Europemballage și Continental Can/Comisia, 6/72, Rec., p. 215, punctul 27, și Hotărârea Hoffmann-La Roche/Comisia, punctul 239 de mai sus, punctul 91.

mijloace diferite de cele care guvernează o concurență normală între produse și servicii pe baza prestațiilor operatorilor economici, au ca efect crearea de obstacole în calea menținerii gradului de concurență existent încă pe piață sau în calea dezvoltării acestei concurențe[51]. În această privință, este important de amintit că articolul 82 CE vizează atât practicile susceptibile să cauzeze un prejudiciu imediat consumatorilor, cât și pe cele care cauzează prejudicii acestora prin faptul că aduc atingere unei structuri concurențiale efective[52]. Rezultă că articolul 82 CE interzice unei întreprinderi aflate în poziție dominantă eliminarea unui concurent și consolidarea în acest mod a poziției sale prin recurgerea la alte motive decât cele care țin de o concurență bazată pe merite[53]. Din jurisprudență rezultă de asemenea că un abuz de poziție dominantă nu trebuie în mod necesar să constea în utilizarea puterii economice conferite de o poziție dominantă"[54]. În speță, trebuie observat că furnizarea de informații înșelătoare autorităților publice, de natură să le inducă în eroare pe acestea și să permită, în consecință, acordarea unui drept exclusiv la care întreprinderea nu are dreptul sau la care are dreptul pentru o perioadă mai scurtă, constituie o practică străină de concurența bazată pe merite, care poate fi deosebit de restrictivă pentru concurență. Un astfel de comportament nu corespunde răspunderii speciale care revine unei întreprinderi care deține o poziție dominantă de a nu aduce atingere, printr-un comportament străin de concurența bazată pe merite, unei concurențe efective și nedenaturate pe piața comună[55]. Din caracterul obiectiv al noțiunii de abuz[56] rezultă că natura înșelătoare a declarațiilor comunicate autorităților publice trebuie să fie evaluată pe baza unor elemente obiective și că dovedirea caracterului intenționat al comportamentului și a relei-credințe a întreprinderii care deține o poziție dominantă nu este necesară pentru identificarea unui abuz de poziție dominantă".

În concluzie: dispoziţiile art. 101 TFUE, care reglementează interdicţia înţelegerilor anticoncurenţiale, şi ale art. 102 TFUE, care reglementează interdicţia abuzului de poziţie dominantă, privesc în exclusivitate practicile antitrust, cu particularităţile reglementărilor integrării europene. Aceste reguli interzic acordurile între întreprinderi, deciziile de asociere profesională şi practicile concertate, ca şi exploatarea abuzivă de poziţii dominante, susceptibile să afecteze, direct sau indirect, actual sau potenţial comerţul între statele membre.

BIBLIOGRAPHY

C. Altomonte, M. Nava, *Economics and Policies of an Enlarged Europe*, Ed. Edward Elgar, Celtenham, 2006;

B. Andreşan-Grigoriu, T. Ştefan, *Tratatele Uniunii Europene – actualizat 2010*, ed. a II-a, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2010;

J. Anderson, *Public Policy Making*, Ed. Praeger, New York, 1975;

T. Baskoy, *The Political Economy of the European Union Competition Policy*, Ed. Routledge, New York, 2008;

W.J. Baumol, A.S. Blinder, *Economics: Principles and Policy*, ed. a XII-a, Ed. South-Western CengageLearning, Mason (SUA), 2010;

[51] Pct. 352. Hotărârea Hoffmann-La Roche/Comisia, punctul 239 de mai sus, punctul 91, și Hotărârea AKZO/Comisia, punctul 243 de mai sus, punctul 69, Hotărârea Tribunalului din 7 octombrie 1999, Irish Sugar/Comisia, T-228/97, Rec., p. II-2969, punctul 111, și Hotărârea Tribunalului Michelin/Comisia, punctul 334 de mai sus, punctul 54.

[52] Hotărârea Europemballage și Continental Can/Comisia, punctul 267 de mai sus, punctul 26.

[53] Hotărârea AKZO/Comisia, punctul 243 de mai sus, punctul 70, și Hotărârea Irish Sugar/Comisia, punctul 352 de mai sus, punctul 111.

[54] Hotărârea Europemballage și Continental Can/Comisia, punctul 267 de mai sus, punctul 27, și Hotărârea Hoffmann-La Roche/Comisia, punctul 239 de mai sus, punctul 91.

[55] Hotărârea Nederlandsche Banden-Industrie-Michelin/Comisia, punctul 30 de mai sus, punctul 57.

[56] Pct. 355, 356. Hotărârea Hoffmann-La Roche/Comisia, punctul 239 de mai sus, punctul 91.

J. Black, N. Hashimzade, G.D. Myles, *A Dictionary of Economics*, Ed. Oxford University Press, Oxford, 2009;

M. Cini, L. McGovan, *Competition Policy in the European Union*, Ed. Palgrave MacMillan, New York, 1998;

V. Constantinesco, J.-P. Jacqué, R. Kovar, D. Simon, *Traité instituant la CEE*, Economica, Paris, 1992;

P. Craig, G. de Búrca, *EC Law Text, cases & materials*, Ed. Clarendon Press, Oxford, 1998;

P. Craig, G. de Búrca, *Dreptul Uniunii Europene Comentarii, jurisprudenţă şi doctrină*, ed. a IV-a, serie coordonată de B. Andreşan-Grigoriu şi T. Ştefan, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2009;

A. Decocq, *Droit communautaire des affaires*, Paris, 1995;

S. Deleanu, *Drept comunitar al afacerilor*, Ed. Servo-Sat, Arad, 2002;

A. Fuerea, *Manualul Uniunii Europene*, ed. a IV-a, revăzută şi adăugită după Tratatul de la Lisabona (2007/2009), Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2010;

C. Gavalda, G. Parleani, *Traité de droit communitaire des affaires*, Litec, 1992;

B. Goldman, A. Lyon, *Droit commercial européen*, Dalloz, Paris, 1983;

G. Isaac, *Droit communautaire général*, Masson, Paris, 1998 ;

L. Lazăr, *Considerartions on the Role of EU's Competition Policy in Achieving the Objectives of the Strategy Europe 2020*, în Curentul Juridic no. 3/2010;

L. Lazăr, *Reformarea dreptului comunitar al concurenţei – încercare de a asigura convergenţa între instrumentele de politică concurenţială ale Comisiei Europene (I-II)*, în RRDA nr. 5 şi 6/2009;

D. Leonard, *Ghidul Uniunii Europene*, Ed. Teora, Bucureşti, 2001;

M. Luţaş, *Integrare economică europeană*, Ed. Economică, București, 1999;

O. Manolache, *Regimul juridic al concurenţei în dreptul comunitar*, Ed. All, Bucureşti, 1997;

E.G. Olteanu, *Dreptul concurenţei comerciale*, Ed. Universitaria, Craiova, 2002;

B.M.C. Predescu, A.I. Duşcă, *Dreptul comunitar al afacerilor*, Ed. Universitaria, Craiova, 2002;

D.I. Van Bael, *Competition Law of the European Communities*, Ed. Kluwer Law International, Haga, 2005;

L. Vogel, J. Vogel, *Le droit européen des affaires*, Dalloz, Paris, 1994.

ABOUT THE NEOLITHIC PERIOD AND ITS ART

Ioana-Iulia Olaru

Prof., PhD, „G. Enescu" National University of Arts, Iași

Abstract: It is about a period in which, practically, once the evolution of the world ended and the climate became stable, the development of the human being ended as well, neither the physical nor the mental ability of the human being changed fundamentally. The new phase of civilization of the human kind, the Neolithic one, though it is much shorter than the Paleolithic (but also clearly longer than the rest of the future historical periods), came with changes regarding all fields: religion, economy, society, art. All these transformations, named by specialists "the Neolithic revolution" were not installed all of a sudden in the whole world, but the phenomenon of the appearance of the Neolithic happened in different points on this planet, and also the one of ending it, this phenomenon happened in different periods and differently in the world.

Keywords: sedentarization, "neolithic revolution", aceramic Neolithic, abstraction, Chalcolithic

Începând cu încălzirea de la sfârșitul Paleoliticului (sfârșitul erei glaciare Wurm, cca 10 000 de ani în urmă) și cu retragerea ghețarilor, în Europa se stabilizează actualul climat temperat, un mediu natural mult mai variat, de asemenea, și schimbările florei și faunei fiind un rezultat al acestei transformări: în Europa, pădurile se extind luând locul tundrei, iar în sudul Mării Mediterane și al Asiei anterioare, deșerturile cu oaze iau locul preeriilor. Mamutul dispare, renul migrează în nord, iar rinocerul, în sud. Schimbându-se climatul, resursele se epuizează, vânatul devine astfel mai rar, obligând grupurile umane să se deplaseze și ele, pe urmele acestuia, pe distanțe mari, în zone geografice favorabile, populând noi continente (America, Australia). Oricum, în ceea ce privește migrațiile de la acea vreme, nu avem indicații precise cu privire la punctele de origine ale diferitelor grupări umane și ale deplasărilor lor.

Cu 8 000 de ani î.Hr., forma lumii semăna cu cea de acum, contururile continentelor erau în mare cele din zilele noastre; începe stabilitatea climei.

Practic, nici omul nu mai înregistrează schimbări majore; fizicul uman nu se va mai schimba fundamental și probabil nici capacitatea mentală bazică. Este un interval scurt, insuficient pentru modificări genetice comparabile cu cele anterioare, din Paleolitic.

Așadar, după cca 2 000 de ani de pauză, începând cu 8 000 î.Hr. omenirea va intra într-o nouă fază de civilizație: Neoliticul. Surplusul de bogăție datorat agriculturii a dus la salturi calitative caracteristice lumii civilizate: a fost posibilă întreținerea unei clase preoțești, care a elaborat o structură religioasă complexă, ce necesita construcții monumentale fără scopuri exclusiv utilitare, precum, de altfel, unele resurse erau alocate altor scopuri decât cele cotidiene, acest fenomen implicând noi forme de inițiativă și experiență.

Punctul de plecare al Neoliticului nu este reprezentat deci de magdalenieni și de nivelul lor înalt de dezvoltare, datorat adaptării lor la mediu, ci de alte populații, care ne-au lăsat mult mai puține vestigii.

Dacă inițial termenul *neolitic*[1] avea o semnificație simplă, în legătură cu diferențierile cronologice dar și tipologice ale prelucrării pietrei (șlefuirea în Neolitic, doar cioplirea în

[1] Termen provenit din lb. gr. (neos = nou și lithos = piatră)

Paleolitic), treptat, semnificația termenului a cuprins transformarea globală a omenirii, care trece de la economia prădătoare la cea producătoare.

Pătrunsă în Europa din Orientul Apropiat[2] sau, după unele păreri, apărând în mai multe zone ale Globului, concomitent: China, America, Africa de nord sau prin populațiile urcate spre Germania de-a lungul Dunării, agricultura neolitică se va răspândi în diverse regiuni ale Europei, destul de lent (climatul postglaciar permitea încă subzistența asigurată de vânătoare și pescuit), după care cultivarea cerealelor va avansa.

Noua economie de producție a caracterizat diferite comunități în Egiptul de mijloc, Siria de nord, Asiria, Pod. Iranian, mai târziu în Creta, Pod. Asiei Mici, Tesalia și alte zone din Grecia continentală, pe teritoriul Spaniei, al Ucrainei și al Basarabiei de astăzi, în Dunărea de Jos, în Câmpia Ungară și, mai târziu, în Europa centrală. Apoi ajunge în sudul Angliei și pe teritoriul Belgiei, după care, în jurul anului 2 000 î.Hr., în Danemarca, nordul Germaniei, Suedia, comunități neolitice apărând în partea apuseană a Chinei, precum și în Noua Zeelandă. Desigur, vorbim despre mai multe culturi neolitice, care se deosebesc între ele prin trăsături particulare, dat fiind independența economică a grupurilor unele față de altele, dar importante sunt trăsăturile comune, principiile generale.

Modul de viață producător presupune în primul rând părăsirea vieții nomade: sedentarizarea. Aceasta va face posibilă dominarea naturii vegetale și animale de către om, care nu mai este acum supus unor forțe pe care nu le poate înțelege și controla, nu mai depinde acum exclusiv de vânătoare și de cules, ci însămânțează câmpurile, cultivă plantele (graminee) și îmbunătățește prin selecție recoltele (agricultura rudimentară). Din descoperirile făcute în palafitele elvețiene, de unde provin informații despre plantele cultivate în Europa, știm că se cultivau trei soiuri de grâu, două specii de orz și două de mei. În plus, trecând de la simpla îmblânzire a animalelor la adevărata domesticire, selectivă, omul crește câteva specii: în așezările elvețiene s-au găsit urmele a șase animale domestice (câinele, porcul, calul, capra, oaia și vita). Astfel, pentru a găsi hrană, omul neolitic nu a mai depins exclusiv de vânătoare[3]. Cu toate acestea, nu renunță la aceasta: cerbul era probabil principalul său vânat, la care se adaugă mistrețul, ursul și lupul. De asemenea, creșterea animalelor va fi făcută nu doar pentru resursele pe care le ofereau, ci și în scopuri ritualice sau numai de plăcere (câinele)[4].

Unii cercetători consideră că agricultura a fost anterioară creșterii animalelor, alții, dimpotrivă, că o perioadă de păstorit a precedat agricultura.

Modul de viață producător mai presupune și alte fenomene. Apare mai sus-amintita prelucrare a pietrei prin șlefuire (precum și prin ascuțire, dar și prin perforare – pentru montări ulterioare) – operație aplicată anterior, în Solutrean și Magdalenian, doar osului și fildeșului. Aceasta permite producerea unor unelte noi, de forme mai variate, cu extremitate foarte ascuțită, tăioasă, rezistentă, fapt ce a dus la cuceriri importante: perfecționarea navigației (cu pirogi și apoi cu bărci cu pânze), inventarea unor meșteșuguri casnice (torsul – cu furci cu discuri din piatră drept greutăți –, ţesutul – cu războiul de țesut etc.). Acestea din urmă fac ca pieile tăbăcite și tunicile din frunze care-i acopereau pe oameni până atunci să fie înlocuite cu textile: se descoperă tratarea fibrelor vegetale (in, cânepă), se cultivă bumbac, din care se pot scoate fire lungi, iar din părul animalelor (oi, capre) se poate confecționa stofă[5]. La toate

[2] Unde pământul fertil al Văii Tigrului și Eufratului și cel al Văii Nilului au fost favorabile sedentarizării și deci agriculturii și apoi perfecționării construcțiilor de case. Cf. Al.Tănase, *O istorie a culturii în capodopere,* vol.I, București, Editura Univers, 1984, p.79

[3] Marcel Dunan, *Histoire universelle,* Paris, Librairie Larousse, 1960, p.21

[4] V. Gordon Childe, *Făurirea civilizației,* București, Editura Științifică, 1966, p.91

[5] *Ibidem,* p.106

acestea, se adaugă: prelucrarea pietrelor semipreţioase, inventarea roţii, inventarea ceramicii şi a metalurgiei (prelucrarea aramei, dar şi a aurului[6]).

Oamenii se grupează în comunităţi mai mari (populația crescuse foarte mult ca urmare a noilor condiții de viață), fapt ce a favorizat relații umane mai intense și mai organizate, un fenomen important fiind constituirea gințiișitribului – acesta din urmă fiind unitatea de bază a viitorului stat. Apare diviziunea muncii, apar structuri sociale. Se înregistrează schimbări în modul de organizare a spaţiului: aşezări cu noi tipuri de construcţii, fortificațiile lor fiind o dovadă a conflictelor între comunități, deci a existenței clasei războinicilor.

Creșterea nivelului vieții spirituale (în urma siguranței materiale și a comunităților tot mai dezvoltate – ceea ce a dus la organizarea vieții pe toate planurile) este demonstrată de descoperirea de lăcașuri de cult, construcții cu caracter doar sacral, ce apar în Europa în mil. al V-lea – al IV-lea î.Hr. Prin mituri (marile mituri se cristalizează între Mezolitic/Epipaleolitic și Neolitic – adică o dată cu apariția noului mod de viață), omul a încercat dintotdeauna să-și explice concret lumea. Acum, în noua lume, apar mituri care explică originea agriculturii[7]. Probabil existau practici ritualice: ceremonialuri, dansuri, gesturi, acte (sacrificii, aducerea de ofrande). Membrii triburilor se considerau urmașii unui Strămoș mitic zoomorf. Importantă și în Paleolitic, sacralitatea feminină este importantă și acum: fertilitatea gliei este în legătură cu fecunditatea femeii.

Grija față de morți capătă acum un sens mult mai profund. Clare sunt acum riturile specifice cultului morților: separarea craniilor de corp, trepanarea (făcută uneori celor încă în viață)[8], înfășurarea trupului într-o țesătură, diferite poziții și orientări ale corpului, îngroparea împreună cu unelte, arme, hrană. Uneori se practica incinerarea. Anterior înmormântării, se practica și descărnarea corpului (în morminte fiind așezate doar scheletele). Este practicată în continuare flectarea picioarelor celor îngropați.

Datorită traiului în comun, se nasc obiceiuri și tradiții, variate ca forme. Morții erau îngropați sub case sau alături de acestea, mai rar în gropi simple – dar există și asemenea exemple: corpuri ghemuite așezate în gropi mici, orientate nord-sud (departamentul Marne, Franța, dar și în Germania), schelet cusut într-o piele de antilopă sau de gazelă (Valea Nilului, Susa), încă la începutul Neoliticului și până în Eneolitic.

În Paleolitic, peșterile fuseseră locuri frecvente de înmormântare. În Neolitic, în peșteri (cele nelocuite) – apărate de un zid de piatră care închidea intrarea – se depuneau cadavrele, acestea devenind osuare, uneori ample (Lozère). Unde nu existau peșteri, omul săpa lăcașuri în care aranja scheletele: în toată Afro-Eurasia există destul de numeroase asemenea hipogee săpate în calcar, cu una-două încăperi, cu intrarea închisă cu dale sau cu scânduri (pentru protecție împotriva pătrunderii oamenilor sau a animalelor). Acestea sunt considerate adevărate lăcașuri funerare pentru ceremonii ritualice – ori destinate înmormântărilor de rang înalt. La sfârșitul Neoliticului apar și primele necropole, morții fiind îngropați în adevărate cimitire, în vecinătatea satului, în gropi tencuite cu argilă, ceremonialul fiind mai complex decât cel paleolitic. Tot la sfârșitul Neoliticului apare și obiceiul incinerării, cu păstrarea într-o urnă a cenușii. Se ajungea chiar la săparea unei replici subterane a locuinței celui decedat, iar în Europa occidentală și nordică, aceste lăcașuri erau construite din piatră, apoi îngropate în gorgane.

Este o adevărată „revoluţie neolitică”[9], pentru că practic raportarea omului la mediul înconjurător se schimbă complet: el începe chiar să se considere stăpânul naturii, de unde până

[6] Importantă este folosirea cuptoarelor cu temperaturi înalte, pentru arderea ceramicii şi pentru topirea cuprului. Cf. Mary Hollingsworth, *Arta în istoria umanităţii,* Bucureşti, Enciclopedia RAO, 2004, p.26

[7] Mircea Eliade, *Istoria credinţelor şi ideilor religioase. I. De la epoca de piatră la Misterele din Eleusis,* Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1992, p.15

[8] Marcel Dunan, *op. cit.*, p.22

[9] Termen folosit pentru prima dată de Gordon Childe, într-o lucrare publicată în 1936

atunci îi fusese supus. Dar acest stadiu al dezvoltării societății nu a fost atins sau/și depășit de toate comunitățile Globului. Numeroase grupuri de populații din Africa, Australia, Oceania şi America au continuat să fie culegători-vânători chiar și după contactul cu civilizaţia europeană modernă.

De asemenea, acolo unde a existat neolitizare, s-au înregistrat chiar mari decalaje în ceea ce privește momentul trecerii la Neolitic.

În Orientul Apropiat (Egipt, Israel, Siria, Irak, Iran, Turcia), Neoliticul a început în mil. al IX-lea – al VIII-lea î.Hr. Sumerienii sunt primul popor care a trecut de la păstoritul nomad, la cultivarea pământului, precum au fost și inventatorii primului plug – care inițial avea doar brăzdar pentru arat, dar apoi a evoluat spre un plug pentru semănat (cu o pâlnie prin care se scurgea sămânța în brazdă)[10].

Pe la cca 6 500 î.Hr., în China, pe Valea Chang Jiang, se cultiva meiul și era domesticit porcul.

Sud-estul Asiei intră în Neolitic pe la 3 000 î.Hr. În Japonia, Paleoliticul (cu culturile ne- și pre-ceramice, precum și pre-Jōmon) este urmat de Mezolitic (10 000 – 7 000 î.Hr.), iar apoi de Neolitic, când, pe la 3 000 î.Hr., societatea primitivă practica vânătoarea, culesul și confecționarea ceramicii împletite. Prin anul 300 î.Hr., se va intra într-o nouă perioadă, o dată cu apariția obiectelor din bronz și din fier, ceea ce va favoriza agricultura (cultura orezului); se va folosi roata olarului[11].

În sud-estul Europei, spre sfârșitul mil. al VII-lea î.Hr., pe Valea Dunării, la Lepenski Vir, apar primele așezări durabile.

În Creta, spre anul 5 000 î.Hr., vânătorii și pescarii ies din peșteri și are loc sedentarizarea: ei își ridică locuințe stabile și solide, se grupează în așezări, lângă care apar locurile de odihnă ale decedaților, practică agricultura și olăritul[12]. În lumea egeeană, de altfel, cel mai cunoscut este Neoliticul din Tesalia și din Creta, care s-a răspândit în întreaga Grecie.

În ceea ce privește Lumea Nouă (Americile și Oceania, inclusiv Australia), cartoful este cunoscut din mil. al VIII-lea î.Hr., fasolea şi dovleacul, din mil. al VI-lea î.Hr., iar porumbul, din mil. al IV-lea î.Hr. (la indienii ținuturilor subarctice, vor mai exista vânători și pescari în paralel cu primii cultivatori). Pe teritoriul Mexicului, pe la 2 000 î.Hr., cetele de vânători-culegători nomazi, care populaseră zona de la 7 000 î.Hr., vor intra în așa-numita perioadă „preclasică", în care apariția primelor plante cultivate, a porumbului (Valea Tehuacan, Mexic) și a ceramicii va modifica treptat condițiile de viață, asigurând un trai mai bun (după care, în anul 300 d.Hr., va începe perioada „clasică")[13]. Preistoria în America Centrală va continua până la cucerirea spaniolă (1519-1521).

Din 2 500 î.Hr., în Peru, indienii de pe coastă cunoșteau deja plugăritul (mezoamericanii nu au folosit metalele până la sfârșitul erei lor)[14].

În general, a existat o diferență între apariția vieții rurale în zonele primare – unde populațiile au descoperit independent, ele însele, Neoliticul – și cea din zonele secundare – unde neolitizarea s-a întâmplat prin aculturație: vânătorul preia modelul agricultorului, dar terenul nefiind propice (regiuni păduroase, mlăștinoase), el își însușește doar rudimente de viață agricolă, nu toate caracteristicile. Procesul a fost dus la capăt sau a fost oprit de modelul neolitic impus de colonişti.

[10] Cel puțin de la sfârșitul mil. al IV-lea î.Hr., sumerienii cultivau grâul, inul, susanul, lintea, fasolea, mazărea, ceapa, castravetele, foloseau orzul și malțul; creșteau vite, asini, oi, porci. Cf. Vojtech Zamarovský, *La început a fost Sumerul*, București, Editura Albatros, 1981, p.150-152

[11] Octavian Simu, *Civilizația japoneză tradițională,* București, Editura științifică și enciclopedică, 1984, p.9, 350

[12] Stylianos Alexiou, Nikolaos Platon, Hanni Guantella, *La Crète antique*, Paris, Librairie Hachette, 1967, p.19

[13] Mireille Simoni-Abbat, *Aztecii*, București, Editura Meridiane, 1979, p.10

[14] Henri Stierlin, *The Art of Maya*, Köln, Taschen, 1994, p.10

Există așadar și zone cu neolitizare prin colonizare – unde apar focare secundare de neolitizare prin roirea unui surplus lucrativ și adaptarea acestuia la condiții de mediu diferite, precum și combinarea cu elemente umane locale.

Așa cum industriile neolitice sunt foarte diferite, nici consecințele trecerii la Neolitic nu sunt peste tot aceleași, fapt pentru care vom analiza marea revoluție separat, în Orient și în Europa.

Neoliticul în Orientul Apropiat este ușor de urmărit în vestul Asiei (regiunea siro-palestiniană, Anatolia, Mesopotamia), unde debutase cu un Protoneolitic sau un Neolitic aceramic sau preceramic (prescurtat: PPN[15]), perioadă în care nu se cunoștea încă olăritul[16]. Ceramica apare după Protoneolitic, în Neoliticul timpuriu (în mil. al VII-lea î.Hr.). În Sumer, în mil. al IV-lea î.Hr. (este vorba despre Proto-Sumer – civilizațiile Tell-Halaf, El Obeid, după care va urma perioada Uruk – în timpul ultimei, deja se folosea roata olarului), populația, sedentarizată, practica agricultura, creșterea animalelor, tehnica topirii și prelucrării metalelor. Irigația și canalizarea duc la apariția așezărilor dezvoltate de tip rural, din care se vor naște ulterior centre urbane (între mai multe așezări rurale, una devine urbană).

Condițiile naturale din Valea Indusului au favorizat dezvoltarea civilizației de aici: încă de la începutul Epocii bronzului, concepția despre urbanism era pe deplin închegată, fiind descoperite multe așezări urbane.

În Egipt, arhitectura va fi un domeniu axat mai mult pe monumente decât pe orașe, dar va exista un număr foarte mare de orașe. În perioada care ne interesează – cea neolitică – încă din 5 000 î.Hr. (civilizația de la Tasa și Merimde) este atestată populare Văii Nilului. Începând cu anul 4 000 î.Hr., civilizația Badari în Egiptul de Sus, iar în Egiptul de Jos – Fayum și Omari, urmate de faza I și a II-a ale civilizației Negadah, vor caracteriza perioada preistorică a Egiptului[17].

Unele zone culturale mai îndepărtate ale lumii au avut o evoluție proprie. America precolumbiană a rămas într-un stadiu de civilizație complet neolitic, ceea ce nu o va împiedica să realizeze forme remarcabile de civilizație și cultură urbană.

O teorie spune că practicarea agriculturii în Europa a fost probabil adusă din afara continentului (plantele și animalele crescute/domesticite la începutul Neoliticului nu existau în Europa), probabil din regiunea siro-palestiniană și din Anatolia. Mai puțin probabilă este posibilitatea migrației pe distanțe mari sau „colonizarea", dar deplasări de grupuri de populații în căutarea de noi terenuri de cultură s-au făcut, pe distanțe scurte, agricultura propagându-se o dată cu migrarea, în urma creșterilor demografice (din Anatolia spre insulele Mării Egee şi Grecia, iar de aici spre Italia și Mediterana occidentală, pe de o parte, şi spre regiunea balcano-danubiană, pe de altă parte). În mil. al VII-lea î.Hr., siturile neolitice sunt bine atestate în toată Grecia, ca şi în Tracia. În regiunile Mediteranei centrale şi occidentale, cele mai vechi situri neolitice sunt atestate în zonele de litoral ale Italiei, Franţei şi Spaniei, aici fiind vorba despre propagarea pe cale maritimă a noilor elemente de civilizaţie, implementate, din a doua jum. a mil. al VII-lea î.Hr. – prima jum. a mil. al VI-lea î.Hr., în rândul populației de vânători şi culegători epipaleolitici (cele mai vechi descoperiri fiind găsite în peșteri locuite de aceștia), care încă mai exploatau resurse de hrană marine. În nordul și nord-vestul Europei, datorită condițiilor de climă, dar şi a unor bogate resurse de hrană care puteau proveni din cules, pescuit şi vânătoare, Neoliticul apare abia începând cu mil. al V-lea î.Hr.

O altă teorie a trecerii la Neolitic (promovată de Jacques Cauvin) dă prioritate spiritului, mentalului: vechile ritualuri magice sunt treptat înlocuite cu cele noi, ale fertilității și fecundității. Iar acest fapt este vizibil în înlocuirea picturii rupestre cu statuetele similare celor

[15] Termen provenit din prescurtarea din lb. engl. a cuvintelor Pre Pottery Neolithic

[16] Primele vase ceramice din această zonă au fost realizate în mil. al X-lea î.Hr. de populația sedentarizată de vânători-culegători ai culturii Jōmon (Japonia).

[17] V. Gordon Childe, *Făurirea...*, p.258

paleolitice de tip *Venus*, care acum, în Neolitic, vor fi mult mai răspândite în locuințe și în morminte[18].

Așadar, își face loc teza precum că o schimbare s-a întâmplat și pe plan artistic. Arta neolitică este o artă nouă, radical schimbată după dispariția, practic fără ecouri, a Artei paleolitice.

După cum vom vedea, fundamentală este acum tehnica artizanală; naturalismul este înlocuit de schematism, decorația este acum abstractă, geometrică. De fapt, abstractizarea, prezentă încă din Paleolitic în activitatea artistică în special în domeniul sculpturii, va constitui treptat una dintre caracteristicile Neoliticului: abstragerea din realitatea figurativă a unor scheme în vederea obținerii unor simboluri ale lumii care cunoscuse un nou mod de viață. Despre abstractizare putem vorbi atât în ceea ce privește forma – stilizată într-un grad și într-un mod diferit față de Epoca paleolitică –, precum și în privința decorului – geometric. Așadar, este vorba despre o dezvoltare a mijloacelor de expresie pe care omul le găsește pentru a da glas vieții sale interioare, geometrizarea esențializată – și abstractizarea, în general – reprezentând, față de realismul anterior, o lărgire a simțului estetic.

Nici sfârșitul Neoliticului nu va avea loc peste tot în același timp.

În a doua parte a Neoliticului, este descrisă o fază a acestuia, de fapt o tranziție înspre Epoca metalelor, în care anumite obiecte metalice se adaugă celor neolitice – fără să fie folosite încă aliajele. Industria eneolitică nu este o etapă foarte bine definită a culturii umane, Eneoliticul nu este o epocă în adevăratul sens al cuvântului, dat fiind neregularitatea răspândirii sale.

Pe termen lung, metalurgia a schimbat lucrurile la fel de mult ca şi agricultura, dar a durat mult mai mult timp. Pe moment, a avut efecte mai puțin vizibile şi mai puţin semnificative. Zăcămintele de minereuri descoperite erau puţine la început şi dispersate.

Primul metal utilizat de om a fost (alături de aur) cuprul, distingându-se, astfel, o epocă a aramei (de la care provine și numele[19] perioadei: **Chalcoliticul**) – o epocă în care uneltele din piatră și primele unelte din aramă au fost utilizate concomitent (și care se va încheia în momentul în care se va descoperi aliajul cuprului cu staniul, care va da naștere bronzului).

Între anii 7 000 şi 6 000 î.Hr., arama a fost pentru prima dată prelucrată prin ciocănire la rece: bătută în forme fără a fi încălzită şi apoi topită, în Anatolia. Prin încălzire, cuprul devine maleabil (putând fi modelat ca lutul) și chiar lichid (putând fi turnat în forme și răcit). Abia cunoașterea acestor avantaje (topirea și turnarea în tipare) a pus bazele metalurgiei, producției în serie. A fost nevoie de inventarea utilajului complex al topitoriei și turnătoriei: cuptorul, creuzetul, cleștele și tiparul[20], precum și de cunoștințe meșteșugărești: de exemplu, ale procedeului *cerii pierdute* (*cire perdue*), prin care să se poată confecționa un obiect din două părți lipite una de alta.

Vorbim despre Neoliticul târziu, acesta ajungând la apogeu în mil. al VI-lea – al IV-lea î.Hr., în Chalcoliticul Orientului Apropiat. În estul Asiei, Chalcoliticul va fi cunoscut, în mod independent, în mil. al III-lea î.Hr.

În mil. I î.Hr., în America de Sud (regiunea Anzilor – Bolivia, Peru) – în Chalcolitic este amplasată în general cultura Chavín (cu început pe la 1 200 î.Hr. – și cu sfârșit în 400 î.Hr.) (cu artefactele din necropola de la Tablada de Lurin, de lângă Lima).

Australia nu a cunoscut metalele și metalurgia, nedepășind modul viață al culegătorilor şi vânătorilor paleolitici-mezolitici din Lumea Veche. De altfel, nici agricultura nu a fost adoptată vreodată de locuitorii Australiei[21].

[18] *Ibidem*, p.113
[19] Termen provenit din lb. gr.: chalkos = (de) aramă şi lithos = piatră
[20] V. Gordon Childe, *Făurirea...*, p.128
[21] Lawrence Gowing (ed.), *A History of Art*, Oxfordshire, Grange Books, 1995, p.522

În Europa, se admite în general că metalurgia s-a dezvoltat în a doua jum. a mil. V-lea – prima jum. a mil. al IV-lea î.Hr., când a apărut un important centru metalurgic în regiunea balcano-carpatică, în orizontul culturii Vinča târzie, care a produs răspândirea metalurgiei aramei spre alte zone ale Europei Centrale şi de Est (exemple: depozitul de topoare de la Pločnik, necropola de la Varna, cimitirele culturilor Tiszapolgár şi Bodrogkeresztúr). În Pen. Iberică, metalurgia aramei se răspândește în a doua jum. a mil. al IV-lea, o dată cu cultura neolitică târzie chalcolitică Almeria (descoperirile făcute în aşezarea fortificată de la Los Millares, sud-estul Spaniei). În vestul Europei, aceasta se răspândește în mil. al III-lea î.Hr., o dată cu cultura vaselor campaniforme (Glockenbecherkultur), originară din Pen. Iberică.

Argintul și plumbul sunt semnalate încă din Preistorie în morminte din Egipt – aceste metale fiind folosite în Mesopotamia înainte de anul 2 500 î.Hr. Tot în mormintele egiptene au fost găsite și mărgele din fier meteorit, datând din mil. al III-lea î.Hr., iar mai târziu, în Mesopotamia, tratarea minereului de fier era practicată, dar industria acestui metal se naște după anul 1 400 î.Hr. În Sumer și în Valea Indusului, încă din 3 000 î.Hr., metalurgia folosea cositorul în aliaj cu arama pentru simplificarea topirii și a modelării acesteia[22].

Obiectele de cupru lipsesc în Japonia, în restul Africii (în afara Egiptului) și în Oceania.

Prelucrarea metalelor s-a răspândit în Orient din 3 500 î.Hr., dar metalul înlocuiește piatra foarte lent, infiltrându-se treptat în civilizațiile neolitice, și doar acolo unde condițiile geografice specifice câmpiilor aluviale, sărace în piatră, permiteau. Aşadar, nu a fost de la început o revoluție: cuprul a ajuns prin comerț, obiectele din cupru fiind inițial puține.

Despre începuturile unei adevărate metalurgii nu poate fi vorba încă, atât timp cât nu se modifică prin aceasta viața cotidiană[23].

Nevoia dezvoltării mijloacelor de transport (și a comunicațiilor) a fost legată de nevoia de a întreprinde schimburi comerciale pentru a satisface cererea de metal mereu crescândă. În afara plugului, o primă invenție care folosea forța motrice a animalului – și care a dus la naşterea agriculturii propriu-zise – este roata[24]. Are loc aşadar o revoluție a mijloacelor de transport terestre: sania (cunoscută încă din Mezolitic)[25] este înlocuită de vehicule cu roți – care datează de cel puțin 3 000 de ani î.Hr. în Mesopotamia, iar în Siria – poate de mai demult. Încă în perioada halafită este demonstrată utilizarea roții; reproducerile de la Gawra dovedesc că erau folosite căruțe cu două sau cu patru roți încă în anul 3 000 î.Hr.

Acestea erau folosite, în jurul anului 2 500 î.Hr., în Valea Indusului și în Turkestan, urmând – cca jumătate de secol după – Creta și Asia Mică.

În Egipt însă – abia după năvălirile hicsose de pe la 1 650 î.Hr. va fi întrebuințată roata în transporturi[26].

Desigur, în vederea acelorași schimburi comerciale, înfloresc și transporturile navale. Erau cunoscute deja pirogile neolitice scobite din trunchiul unui copac (monoxile), precum și bărcile din carcasă de lemn acoperită cu scoarță de copac sau cu piei. Navigația cu pânze a fost cunoscută cu 3 000 de ani î.Hr. în Mediterana orientală și pe Marea Oman[27]. Oamenii încep să construiască corăbii din scânduri și să folosească forța vântului, ceea ce duce la dezvoltarea transportului maritim.

---

[22] V. Gordon Childe, *Făurirea...*, p.130-131

[23] Ca, de altfel, nici în cazul așa-numitei *Old Copper Culture* a băștinașilor din regiunea Marilor Lacuri; în America de Nord, prelucrarea cuprului a fost cunoscută din mil. al IV-lea – al III-lea î.Hr.

[24] Sculpturile sumeriene și modelele găsite în mormintele din mil. al III-lea î.Hr. ne indică tehnica: primele vehicule cu roți erau căruțe și cărucioare cu roți făurite din trei piese din lemn îmbucate una într-alta și acoperite cu o fâșie de piele bătută cu nituri; se învârteau în jurul unui ax, legate de vehicul prin curele de piele. Cf. V. Gordon Childe, *Făurirea*, p.134; Idem, *De la preistorie la istorie,* București, Editura Științifică, 1967, p.87

[25] Idem, *De la preistorie...*, p.87

[26] Idem, *Făurirea...*, p.133-134

[27] *Ibidem*, p.137

În afară de folosirea ei în transporturi – roata va avea și utilități industriale: prima dintre acestea fiind roata olarului. Ea este contemporană cu roata vehiculelor în Orientul Apropiat și în Valea Indusului, dar este anterioară acestora în Egipt și posterioară în Creta, iar în Europa transalpină, cu 500 de ani î.Hr., roata olarului nu era cunoscută, pe când vehiculele cu roți erau folosite cu peste 1 000 de ani î.Hr.[28].

În Eneolitic (Chalcolitic) (faza ultimă a Neoliticului) sporește interesul acordat realizării artefactelor, în sensul diversificării, al detalierii, al canoanelor. Întreaga Artă a Eneoliticului este deschisă spre nou, atât în ceea ce privește tehnica de obținere a artefactelor, cât și în privința instrumentelor nou apărute, a formei, a decorației. Iar Eneoliticul dezvoltat este perioada în care activitatea creativă a omului atinge apogeul. Schimbările calitative înregistrate în artă se datorează tocmai acestei caracteristici a psihicului uman de a face posibilă realizarea de idei, teorii, producții, opere noi și originale. Esențială procesului de creație este imaginația.

BIBLIOGRAPHY

Alexiou, Stylianos, Platon, Nikolaos, Guantella, Hanni, *La Crète antique*, Paris, Librairie Hachette, 1967

Childe, V. Gordon, *De la preistorie la istorie,* București, Editura Științifică, 1967, trad. Florica-Eugenia Condurachi

Childe, V. Gordon, *Făurirea civilizației,* București, Editura Științifică, 1966, trad. Florica-Eugenia Condurachi

Dunan, Marcel, *Histoire universelle,* Paris, Librairie Larousse, 1960

Eliade, Mircea, *Istoria credințelor și ideilor religioase. I. De la epoca de piatră la Misterele din Eleusis,* București, Editura științifică, 1992

Gowing, Lawrence (ed.), *A History of Art,* Oxfordshire, Grange Books, 1995

Hollingsworth, Mary, *Arta în istoria umanităţii,* Bucureşti, Enciclopedia RAO, 2004, trad. Denia Mateescu, Mariana Săndulescu

Simoni-Abbat, Mireille, *Aztecii,* București, Editura Meridiane, 1979, trad. Crișan Toescu

Simu, Octavian, *Civilizația japoneză tradițională,* București, Editura științifică și enciclopedică, 1984

Stierlin, Henri, *The Art of Maya,* Köln, Taschen, 1994

Tănase, Al., *O istorie a culturii în capodopere,* vol.I, București, Editura Univers, 1984

Zamarovský, Vojtech, *La început a fost Sumerul,* București, Editura Albatros, 1981, trad. Helliana Ianculescu

[28] *Ibidem*, p.135

CONTINUING MEDICAL EDUCATION - NECESSITY AND OPPORTUNITY

Carmen Comaniciu, Andra Comaniciu

Prof. PhD., „Lucian Blaga" University of Sibiu, resident physician, Sibiu County Clinical Hospital

Abstract:. Both for the individual and for society, education has had, has and will always have multiple roles from the perspective of economic progress and development, of social stability and development, of essential cultural implications and personal development. Educational projects are the natural result of the changes that took place in the life of educational institutions. Since continuing medical education is regulated in almost all states of the world, without claiming to be an exhaustive approach, through this article some considerations of this educational field are presented, also identifying the involvement of the university environment in the organization and conducting of summer schools, focused on major discoveries and advances in medicine, from clinical practice to research, technology and innovation.

Keywords: educational project; permanent education; continuing medical education; improvement; educational innovation

1. Introduction

Having an inter-temporal value in our society, education instills values and shapes attitudes and behaviors in accordance with societal norms (through its primary function) and it gives participants the knowledge and skills they need to succeed in life (through the secondary purpose of education). Whereas 21st century skills refer to critical thinking, communication, collaboration and growth mindset, all educational institutions must reflect on major technological trends and their application in learning and teaching processes. In this context, through Education 4.0 (Fourtané, 2021), the following can be considered:

- The primary requirement of education is to ensure a diversified methodology based on the combination of learning activities and independent work, with cooperative activities, group learning and interdependent work. Thus, learning can be anytime and anywhere.
- Differentiated training is a way of optimizing the educational process and is considering carrying out the teaching-learning process based on didactic strategies adapted to the different possibilities/capacities of the participants in the educational act and their understanding capacities. Setting tasks and individualizing them promotes a positive learning experience, increasing students' confidence in their academic skills, learning thus becoming personalized.
- Although the learning outcomes of a course are presented by the course holder, participants in the educational act are free to choose the learning tools or techniques they prefer, respectively: blended learning (Mocanu, 2021) - creating a variety of learning tasks and activities, using technology, teaching staff and "peer-to-peer" interaction; flipped classroom - a methodology by which the traditional teaching model is reversed, pupils/students having direct access to knowledge, and the teacher functioning as a monitor and mediator (Roehling and Carrie Bredow, 2021); bring your own device - supplementing

existing IT systems through participants' own devices, allowing them to access educational applications and resources, completing projects/studies through their own devices, away from the classroom (Walsh, 2020).

- Based on the idea that an individual builds his knowledge based on experience, project-based learning favors the processes of research, inquiry and active cooperation in solving a problem (Petrović and Hoti, 2020). Participants in the educational act apply their knowledge in completing short-term projects that allow them to practice their organizational, collaborative and time management skills, all of which are useful in their academic careers.
- Practice is the activity aimed at verifying the applicability of theoretical knowledge within the training program. Students will be exposed to more hands-on learning through field experience, including internships, mentorship projects, and collaborative projects (Billett, 2010).

In order to answer the questions that shape Education 4.0, studies and research highlight that in designing new educational innovation projects, the reference framework must aim at: the competences and skills needed by participants in the educational act, in the current conditions of diversity and change; the incorporation of new learning methods centered on the pupil/student/participant and his needs; implementation of current and emerging information and communication technologies; the use of innovative infrastructure to improve teaching-learning processes (Miranda et. all, 2021).

2. Educational projects and permanent education

In recent years, the orientation of education has evolved under the influence of fundamental social, economic and political changes from the simple acquisition of knowledge and the formation of practical skills to the development of social and professional attitudes and skills, that allow the individual to develop as a creative, adaptive person and, as a result, with a high chance of success in career and personal life.

In the specialized literature, a series of articles, studies and research can be found that highlight the role and efficiency of projects in education. Without pretending to be an exhaustive approach, the following can be noted from these studies and research:

- The most appropriate approach to educational project practices, considering the flow of ideas, can lead to the development and implementation of an in-depth innovation process for knowledge transfer, based on the best techniques for transforming combinations for tacit knowledge into explicit knowledge (Adam at. all, 2015).
- One of the ways to learn and evaluate effectively is to carry out an educational project (individual or in a group); in which case, the teacher becomes a facilitator of learning and training. Most project groups start from an educational need/problem and, during the process, the participants in the educational act establish goals and activities for the implementation of the educational project and estimate the necessary resources (Petrescu, 2020).
- To guarantee the educational effect in the educational practice that designates the member of society as an object, it is indispensable to execute the educational design that is based on the method of educational technology such as instructional design (Ohshima, 2009).
- The design, implementation and evaluation of educational innovation projects is a fundamental activity for the development of teaching staff in order to achieve the main objective, which is the improvement of educational systems (Martinez, 2018).

- Globalization calls for new types of concepts and models to ensure the provision of skilled labor by international education systems based on advanced skills networks. Success depends on the professional use of the latest project management theory, methodologies and practices (Schumann at. all, 2014).
- Augmented reality technologies have great application potential in education, leading to: increasing interest in educational material; the formation of new skills; increasing motivation for independent educational and cognitive activity; activation of educational activities; forming a positive motivation for personal and professional growth; creating the conditions for the development of personal qualities, such as creativity, teamwork, etc. (Iatsyshyn at. all, 2020).

In this context, universities (including those in Romania) have developed and are developing projects taking into account the quality indicators on the four pillars (Teaching/Learning; Scientific Research/Artistic Creation/Sports Performance; International Orientation; Regional Orientation and Social Equity). As can be seen from Figure no. 1, the projects carried out or being carried out in Romanian universities address key elements of higher education (institutional capacity, educational effectiveness, quality management), depending on the fields, criteria, standards and performance indicators.

Curriculum development projects; Projects for joint-degree or interdisciplinary study programs; Service-Learning projects; Entrepreneurship projects; Projects for the financing of special situations
Exploratory research projects; Excellence financing projects in research, development, innovation; Postdoctoral research projects
Personal development and employability projects; Professional counseling and guidance projects; Quality assurance projects in the training of trainers; Projects for ensuring the ethical climate in the university environment
Mobility projects for students and academic staff; European and international cooperation projects; Projects to support partnerships, openness to society, orientation to the STEAM area; Intercultural subjects; Institutional development projects

Fig. no. 1 Types of projects carried out/being carried out in Romanian universities

(Source: author processing)

Lifelong learning is a necessity and an essential challenge for inventing the future of every society, becoming a mindset and a habit for people to acquire, beyond the classical purpose of adult education and/or training. Lifelong learning creates the challenge to understand, explore and support essential new dimensions of learning, such as autonomous learning, on-demand learning, collaborative learning and organizational learning (Fischer, 2000). In the widest sense, lifelong learning includes all forms of learning: formal education, non-formal education and informal education.

Rapid technological development makes skills depreciate faster than in the past, thus requiring, the acquisition of appropriate skills and lifelong learning. Appropriate skill

combinations for future jobs include strong cognitive skills, basic information and communication technology, and analytical skills, as well as a range of non-cognitive skills such as creativity, problem solving, critical thinking, and communication (Park and Kim, 2020).

The importance and forms of lifelong learning for Romania, led the Ministry of Education to develop a National Strategy for Lifelong Learning, created on three pillars (access and incentives; quality and relevance; partnerships), with directions for action related to coordination, financing, regulation and action priorities, with reference to: National Qualifications Framework, assessment of skills needs, awareness of the benefits of lifelong learning, quality for lifelong learning, strengthening and securing the funding of the lifelong learning market, financial incentives and advice for the unemployed and people inactive (Ministry of Education from Romania, 2015).

Education must not and cannot be limited to what the school offers at all levels, however high it may be, but it must be continued and supplemented by other educational factors, in order to protect person from sufficiency, from the limits of training and personality development his (David, 2022). Thus, from the perspective of personal development, permanent education provides benefits (Dobraniș, 2018), such as: strengthening the self-esteem of the person who participates in the educational process; providing additional knowledge/skills; punctual improvement of some skills; positive impact on social integration; supporting the professional reorientation process of adults; carrying out activities/actions in an intensive and interactive system.

3. Involvement of universities in continuing medical education

Medicine is, par excellence, a noble profession, permanently dedicated to exhaustive study and research, in order to prevent and treat human suffering. The variability of scientific information, the diversity of human pathology, the particularities, the effort to effectively and proactively solve problems, are the main elements that, for the practice of the medical profession, require a long study, throughout one's life (Miftode, 2020).

Medical knowledge, skills, and social demands for patient care are changing rapidly, thus physicians are expected to be lifelong learners in order to provide effective patient care. For this reason, emphasis must always be placed on the way in which the training of medical students/graduates will be carried out, on the improvement of postgraduate training programs. Education experts argue that self-directed learning becomes an agent in cultivating lifelong learning skills for medical students/graduates (Marzo, 2018).

Regardless of their professional status (student in a medical faculty, resident doctor, specialist doctor, primary care doctor), the professional in the medical field must always pay attention to continuing medical education, respectively theoretical and practical training activities, aimed at to acquire/improve the level of knowledge, skills and attitudes, in order to increase the quality and performance of the medical act (College of Physicians from Romania, 2005).

In this context, the noble mission of improving medical personnel falls to specialized universities, which, through university programs and projects, offer "excellence for life and science" to both resident doctors and medical specialists.

Taking into account the typology of continuing medical education manifestations (College of Physicians from Romania. 2018), as can be seen from Fig. no. 2, higher medical education institutions occupy a unique position at the confluence of education, research and innovation, in the service of society and the economy.

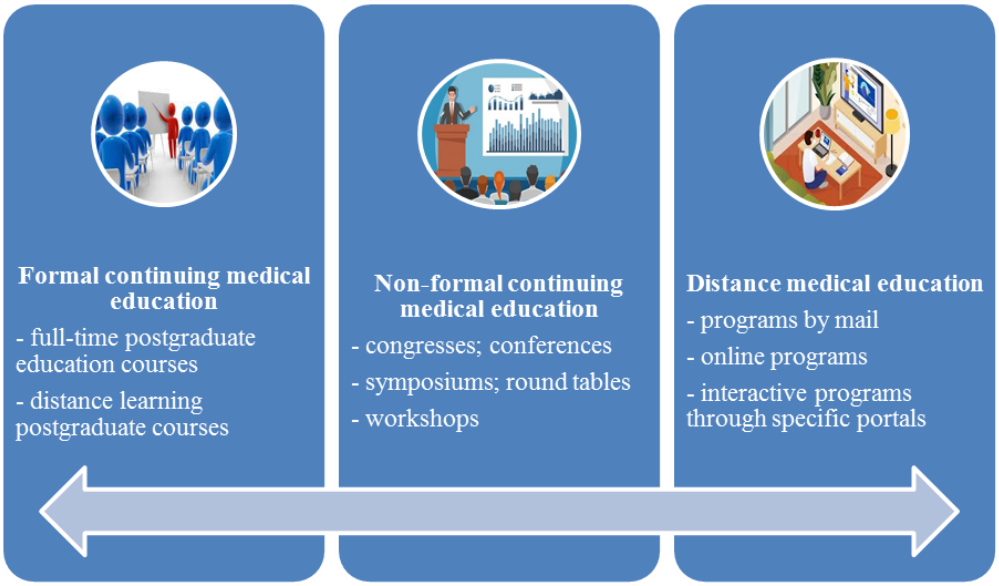

Fig. no. 2 Continuing medical education events
(Source: College of Doctors from Romania, Decision 12/2018)

Participating in such events allows the establishment of direct connections with renowned professors and researchers in the field and the possibility of receiving direct answers from the coordinators on various issues.

4. Summer schools - opportunity for continuing medical education

Regardless of the field in which they are organized, summer schools for students or graduates of university studies are events designed to encourage the development of skills, both general and professional.

A crucial task of higher education is to provide innovative education to students/graduates entering the labor market in the future, using project-based learning and problem-based learning, in order to increase competitiveness and promote the long-term development of society (Guo at. all , 2020).

Participation in a summer school (for self-improvement, for the academic future, for the professional career) organized at national or international level presents the following benefits (Study Portals Master, 2023):

- *Increasing self-confidence; Attention to specific educational needs*. Successfully completing a summer school could be a great way to prove it the participant that he is a capable and autonomous person, that he can discover his potential and reduce self-doubt. Summer schools are meant to offer specialized/specific courses that can satisfy the thirst for knowledge and can be sources of inspiration for new study opportunities.
- *Intensive and interactive learning environment. Promoting independent learning*. A summer school offers a focused academic environment with smaller classes and fewer hours of learning. Because the duration of the study is limited, teachers usually set very specific study objectives. A higher level of interaction offers the chance to ask coordinators for detailed information and participate in group discussions. A summer school places a strong emphasis on skill development, stimulating curiosity, creativity and self-confidence.
- *Excellence in academic activity. Consolidation of knowledge*. In a highly competitive academic environment, participation in summer school courses indicates interest in a specific theme/subject, which can demonstrate

commitment to excel in academic pursuits. Innovative and effective learning methods applied in summer school courses can even provide new ideas on how to approach learning, and acquiring practical skills can ensure successful outcomes in future activities.

- *Relationship between curricular activities and extracurricular activities*. Like any extracurricular activity, a summer school proves the level of commitment to one's own development and the desire to go further.
- *Development of language skills. Study in a famous city. New friends and new partnerships.* Participating in an international summer school offers benefits for improving verbal and written language skills, specific academic terms can be learned and vocabulary developed to complete an international education. Part of the learning experience is also about experiencing other cultures. Participating in a summer school outside the city of residence increases the level of intercultural education. The welcoming and highly interactive study environment typical of a summer school it's the perfect setting to make new friends, to embrace diversity, to create connections and partnerships that lead to new action.

The organization and conduct of summer schools in the medical field allow for the deepening and clarification of the problems faced by medical personnel in medical units, under the careful guidance of established names in medicine. As a rule, the program of the medical summer schools includes lectures given by specialists in the field, followed by workshops, case presentations and discussions organized in small groups, as well as a social program. Most of the time there is an integration of preclinical and clinical notions (problem-based type) and the presentation of the most modern clinical and paraclinical exploration techniques, with an emphasis on the usefulness of each method in diagnosis, with arguments for and against various approaches.

Summer schools have a particularly important role in continuing medical education, since aspects/problems both of a general nature and specific to each medical specialization are addressed, among which are noted:

- *Contemporary diagnostic techniques and procedures*. Accurately establishing the diagnosis has important implications for patient care, research and medical policy. The diagnostic process is a complex, collaborative, patient-centered activity involving information gathering and clinical judgment to determine the patient's health problem (Summer Schools in Europe, 2023a).
- *The impact of medical research*. Medical research involves research in a wide range of fields, such as biology, chemistry, pharmacology and toxicology, with the aim of developing new drugs or medical procedures or improving the application of already available ones. Medical research can encompass both preclinical and clinical research, with interdisciplinary approaches (e.g genetics and clinical application; epigenetics and environment; chemistry and clinical trials; informatics and medicine, etc.). During a summer school, participants will be exposed to cutting-edge research methods, technologies and medical devices in various medical fields (Summer Schools in Europe, 2023b).
- *Medical ethics.* Those working in the medical professions are often faced with decision-making procedures that go far beyond the technological aspects that are involved in the cases being investigated. The purpose of a summer school on medical ethics is to provide medical professionals with an introductory and philosophical inquiry of the question

of whether, when and how ethical considerations can or should play a role in the practice of medical professions (Summer Schools in Europe, 2023c).

- *Summer schools for certain specializations (such as gastroenterology).* The United European Gastroenterology summer school has been organized since 2004, in Prague, and brings together specialists in the field from over 32 countries. The 2023 edition had as objectives: the practical approach of some techniques that are requested by medical professionals in clinical hepato-gastroenterology; improving and acquiring knowledge about new developments and their clinical application. The quality of this event is given by the interactive and intensive way of conducting it, with practical training on various topics with renowned experts (UEG Education, 2023).

5. Conclusions

To stimulate cognitive, spiritual, interpersonal and social development, the extracurricular educational activity always takes into account the need to adapt to the individual and diverse requirements of all participants in the learning process, to their knowledge interests and potential.

Education through projects (considered a pedagogical innovation) broadens the metacognitive competences of participants in the educational process and promotes relevant skills for study and research issues (Stentoft, 2019).

Any educational project in the medical field must take into account the three dimensions of medical knowledge (as it follows from Fig. no. 3), and thus be realized: to ensure efficiency for medical students/graduates; to be aligned with the intended outcomes of medical education; to be integrated with elements of the medical education experience (Billett, 2016).

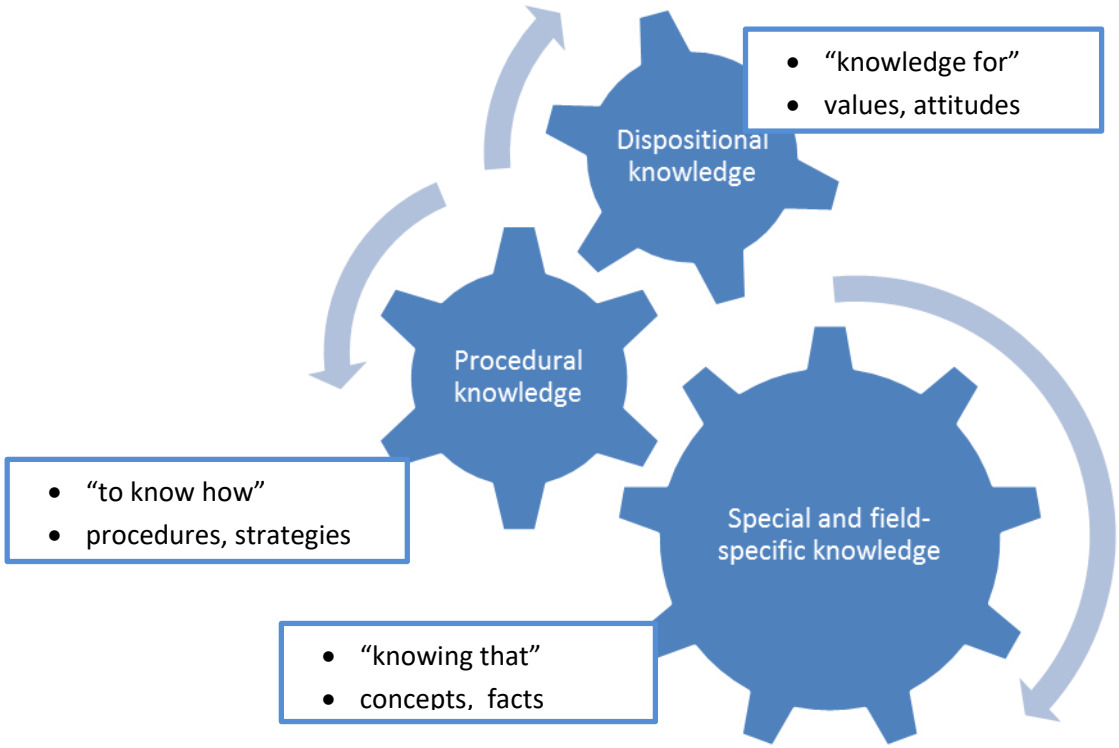

Fig. no. 3 Dimensions of medical knowledge
(Source: Billett, 2016)

A particularly important role to highlight the degree of efficiency of a project, to determine how the effort invested in the implementation/running of the project can be

optimized or if the project deserves to be continued, belongs to the project evaluation process. The object of the evaluation is: the project components (objectives, resources, strategies and procedures, contents addressed, the target group, the time allocated to the actions, the managerial system) and the project's own monitoring and evaluation system (results, impact). In this context, the team implementing an educational project for a medical summer school, based on a SWOT analysis and the feedback received from the participants, it will assess what has been achieved from what was planned, will issue conclusions that will lead to either the continuation of the project in a new, improved form, either to its multiplication (adherence to similar projects), or to the identification and elimination of those obstacles and problems that obstructed the development.

BIBLIOGRAPHY

- Adam, A., Prostean, G., Badea, A., Prostean, O. (2015). *Knowledge transfer in educational projects*. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 191, pp. 1460-1466.
- Billett, S. (2010). *Learning through practice. In Learning through practice: Models, traditions, orientations and approaches*. Dordrecht: Springer Netherlands, pp. 1-20.
- Billett, S. (2016). *Learning through health care work: premises, contributions and practices*. Medical education, 50(1), 124-131.
- College of Physicians from Romania. (2005). *Decizie nr. 67 din 9 decembrie 2005 privind stabilirea sistemului de credite de educaţie medicală continuă, pe baza căruia se evaluează activitatea de perfecţionare profesională a medicilor, a criteriilor şi normelor de acreditare a educaţiei medicale continue, precum şi a criteriilor şi normelor de acreditare a furnizorilor de educaţie medicală continuă*. (Decision no. 67 of December 9, 2005 regarding the establishment of the continuous medical education credit system, based on which it is evaluated the professional development activity of doctors, the criteria and norms for accreditation of continuing medical education, as well as the criteria and norms for accreditation of continuing medical education providers). https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/69000
- College of Physicians from Romania. (2018). *Decizia nr. 12/2018 privind reglementarea sistemului naţional de educaţie medicală continuă, a criteriilor şi normelor de acreditare a furnizorilor de educaţie medicală continuă, precum şi a sistemului procedural de evaluare şi creditare a activităţilor de educaţie medicală continuă adresate medicilor*. (Decision no. 12/2018 regarding the regulation of the national continuing medical education system, of the criteria and norms for accreditation of continuing medical education providers, as well as the procedural system of evaluation and crediting of continuing medical education activities addressed to doctors). https://www.cmb.ro/resurse/fisiere/noutati/decizie-12-2018-cmr-emc.pdf
- David, R. (2022). *Valenţele educaţiei permanente* (The values of permanent education). https://asociatiagetica.ro/valentele-educatiei-permanente/
- Dobraniș, G. (2018). *Rolul educației în formarea personalității* (The role of education in the formation of the personality), EDICT – Revista educației (Journal of Education), no. 3, March 2018
- Fischer, G. (2000). *Lifelong learning—more than training*. Journal of Interactive Learning Research, 11(3), 265-294.
- Fourtané, S. (2021). *9 Trends to Look for in Higher Education 4.0*, https://www.fierceeducation.com/best-practices/9-trends-to-look-for-higher-education-4-0

- Guo, P., Saab, N., Post, L. S., Admiraal, W. (2020). *A review of project-based learning in higher education: Student outcomes and measures*. International journal of educational research, 102, 101586.
- Iatsyshyn, A. V., Kovach, V. O., Lyubchak, V. O., Zuban, Y. O., Piven, A. G., Sokolyuk, O. M., Shyshkina, M. P. (2020). *Application of augmented reality technologies for education projects preparation*. http://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/123456789/3856
- Martínez, S. (2018). *Development of teachers to get educational innovation projects*. In EDULEARN18 Proceedings (pp. 10622-10625). IATED.
- Marzo, R. R. (2018). *Role of medical education in cultivating lifelong learning skills for future doctors*. Education in Medicine Journal, *10*(3).
- Miftode, R.F. (2020). *Educaţia medicală continuă – este nevoie de o schimbare?* (Continuing medical education - is there a need for a change?). https://www.medichub.ro/reviste-de-specialitate/medic-ro/educatia-medicala-continua-este-nevoie-de-o-schimbare-id-3861-cmsid-51
- Ministry of Education from Romania (2015). *Strategia Națională de Învățare pe Tot Parcursul Vieții 2015-2020* (National Strategy for Lifelong Learning 2015-2020.) https://www.edu.ro/sites/default/files/fisiere%20articole/Strategie%20LLL.pdf
- Miranda, J., Navarrete, C., Noguez, J., Molina-Espinosa, J. M., Ramírez-Montoya, M. S., Navarro-Tuch, S. A., Molina, A. (2021). *The core components of education 4.0 in higher education: Three case studies in engineering education*. Computers & Electrical Engineering, 93, 107278
- Mocanu, D. (2021), *Blended learning, inevitabila schimbare în educaţie!* (Blended learning, the inevitable change in education!). https://training-romania.com/blended-learning/
- Ohshima, N. (2009). *Study on Measurement of Educational Evaluation in Advanced Project Management Subject*. Proceedings Of The 6th International Conference On Innovation And Management, Vols I And II, pp. 1975-1979
- Park, C. Y., Kim, J. (2020). *Education, skill training, and lifelong learning in the era of technological revolution*. Asian Development Bank Economics Working Paper Series, (606).
- Petrescu, M. (2020). *Educational projects–A way of exercising for the teaching profession*. Baltic Journal of Health and Physical Activity, 12(5), pp.7
- Petrović, M., Hoti, D. (2020). *Ghid pentru învăţarea bazată pe proiecte şi învăţarea la distanţă* (Guide to project-based learning and distance learning), https://jpd.rs/images/prirucnik/Prirucnik_za_nastavu%20RUM%20(002).pdf
- Roehling, P., Carrie Bredow, C. (2021). *Flipped learning: What is it, and when is it effective?*, https://www.brookings.edu/blog/brown-center-chalkboard/2021/09/28/flipped-learning-what-is-it-and-when-is-it-effective/
- Schumann, C. A., Gerischer, H., Tittmann, C., Orth, H., Xiao, F., Schwarz, B., Schumann, M. A. (2014). *Development of International Educational Systems by Competence Networking based on Project Management*. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 119, 192-201.
- Stentoft, D. (2019). *Problem-based projects in medical education: extending PBL practices and broadening learning perspectives*. Advances in Health Sciences Education, 24(5), 959-969
- Study Portals Master (2023). *12 Benefits of Summer School Abroad: Make the Summer of 2023 Unforgettable!*.

https://www.mastersportal.com/articles/1135/12-benefits-of-summer-school-abroad-make-the-summer-of-2023-unforgettable.html

- Summer Schools în Europe . (2023a). *Contemporary Diagnostic Techniques and Procedures*. https://www.summerschoolsineurope.eu/course/16643/contemporary-diagnostic-techniques-and-procedures
- Summer Schools în Europe. (2023b). *Medical Research*. https://www.summerschoolsineurope.eu/course/8492/medical-research
- Summer Schools în Europe. (2023c). *Medical Ethics: Moral Health Care Dilemmas and Choices From a European Perspective*. https://www.summerschoolsineurope.eu/course/10852/medical-ethics-moral-health-care-dilemmas-and-choices-from-a-european-perspective
- UEG Education (2023). *Summer Scool, June 9 – 10, 2023*, Prague, Czech Republic. https://ueg.eu/education/face-to-face-education/summer-school
- Walsh, L. (2020). *The advantages and disadvantages of BYOD in higher education*, https://www.appsanywhere.com/resource-centre/byod/byod-advantages-disadvantages-higher-education

DIGITALIZATION – ESSENTIAL FACTOR FOR INCREASING THE PERFORMANCE IN THE HEALTH FIELD

Carmen Comaniciu, Andra Comaniciu

Prof. PhD., „Lucian Blaga" University of Sibiu, resident physician, Sibiu County Clinical Hospital

Abstract: The health system is made up of a set of independent components (but specialized and profiled) that are interdependent and allow ensuring the health of the individual, in families, groups and the community. In this regard, entities with attributions in the field of health are those that fulfill a mission that means more than diagnosing and curing diseases, they are those entities that must orientate their objectives to ensure everyone and everywhere a perfect state of health, a state of physical, mental and social well-being. Since the benefits of digitization are unanimously recognized in the sense of improving processes, increasing efficiency and effectiveness, reducing costs and digital transformation has progressed rapidly in the recent period, increasing the overall efficiency of the health sector can be achieved through the use of digital solutions. Without pretending to be an exhaustive approach, through this article we will highlight some coordinates of the digitization of the health system, taking into account the studies and research from the specialized literature, which presents the success factors, opportunities, challenges and risks.

Keywords: digitalization; health system; performance; digital transformation; increasing health status

1. Introduction

On the scale of social values, which define the standard of living and the quality of life, for any human community, health has become a first-rate issue. For this reason, in the definition of human health, the equality that is sometimes placed between health and the absence of disease must be abandoned and considerations must be made regarding functional well-being, the body's ability to adapt to the varied conditions of life and work, the human condition that makes a creative individual. Thus, health cannot be oriented only towards the individual, as a strict attribute of him, but must be seen as a fundamental value, both for the individual and for society, constituting the main premise for fulfilling social roles and becoming an indispensable resource for the development of society as a whole (Druguș, 2003).

Considering the criteria used to define health, the following are identified:

- The existence of interdependence between individual health, the health of human groups and public health (Enăchescu and Marcu, 1994), giving health the status of goal and means of individual and social human existence.
- The parameters of the health status (Nica, 2006) must be analyzed from: a biological perspective (relieving the biophysical condition of the organism for normal functioning); psychological perspective (with reference to mental well-being, respectively the optimal capacity of mental functions and the adaptation of the individual to the environment); social perspective (as an effect of the economic, social and cultural development of the country of which the individual belongs).
- The health status factors are numerous, with different influences and variations, which depend on the level of economic, social and cultural development; the level of development of science and technology; advances in medicine; geographical area; gender and

age; residential environment. Although these factors can be grouped according to different criteria (biological, demographic, sanitary, ecological, social, economic, cultural), their influence must be approached globally and inter-relationally, because their action is not isolated but in a permanent interdependence.

- Choosing the right type of strategy (Petrescu and Muscalu, 2003) in the field of health requires taking into account endogenous determinants (public and managerial experience, institutional size and complexity) and exogenous determinants (labor demand and supply, informational-scientific flows, technological flows), from the perspective of the relationship that the institution with attributions in the field of health has with the external environment.

The effort made by each nation to improve health performance must take into account the main strategic areas of intervention (public health, health services, components of the health system), with the clear identification of general objectives, specific objectives, directions of action and measures to be taken. In this context, for the improvement of performance in the health field, a particularly important role belongs to digitization, its advantages being unanimously recognized in various fields of activity, such as:

- If initially, the introduction of digital technologies was considered a way to increase the efficiency of models/processes (by reducing costs, increasing the quality of products/services, increasing comfort, reducing the time to solve problems), at the current stage, digital technologies have a particular impact on competitive results (Lee and Falahat, 2019).
- Reduced access to digital infrastructure causes a widening gap between developed countries and developing countries, with impact on income, productivity, infrastructure, competition and global competitiveness (Fann, Hsu and Lo, 2023).
- Digital transformation causes changes at the level of process, organization, field of activity and structure, contributing to the adoption of new tools, streamlining processes, offering new services, eliminating unsustainable practices, changing value roles, organizational efficiency, effectiveness in developing strategies and decision-making (Parviainen, Tihinen, Kääriäinen and Teppola, 2017).
- Each organization must take into account the fact that digitization facilitates the acquisition of knowledge and improves business relations, and the increase of digital capacity, through the application of digital technologies, will contribute to the creation of added value, with an impact on internationalization (Lee, Falahat and Sia , 2019).

Those specified above are arguments for the digitization process in the health field, being an essential factor in the current stage for improvement and performance, recognized by international bodies, such as the World Health Organization (WHO) and the European Commission.

Digital health is part of the strategic vision of the World Health Organization (WHO). As early as 2005, WHO recommended to member states consider digital health as an integral part of health priorities, considering its benefits for patients, professionals, health care providers and the medical industry, the objective being "Health for everyone and everywhere!". In this framework, the multiple changes in the world's medical systems, as well as the effects of the SARS-CoV-2 pandemic on these systems led WHO to develop a Global Strategy for Digital Health for the period 2020-2025, having as keywords: consolidation, accessibility, sustainability, development, improvement, transparency, interoperability, security, privacy, equity, trust and well-being (WHO, 2021). With a view to an appropriate and sustainable adoption of digital technologies in health, the guiding principles of this strategy aim to: (i) analysis at the level of each state of the national context, national health policies, objectives, needs and resources in order to recognize and institutionalize digital health; (ii) the development and integration of digital technologies in the context of the national health sector

and health strategies; (iii) proper promotion of digital technologies, how to use/properly manage them, so as to ensure efficiency, effectiveness, equity, trust and sustainability; (iv) the analysis at the level of each state of all the resources necessary for the implementation of digital technologies in health (financial resources, human resources, material resources – infrastructure, informational resources – education, human capacity). The short, medium and long-term directions of action through the four strategic objectives of the Global Strategy for Digital Health aim to, on the one hand, the creation of increasingly adequate, sustainable, cost-effective and efficient health systems and services, and on the other hand increasing health and well-being.

Among the political priorities of the European Commission for the period 2019-2024, the digitization of the health and healthcare sectors occupies a very important place. Thus, the measures that the Commission intends to adopt regarding the digital transformation of health and assistance services through the 2018 Communication (European Commission, 2018) cover three areas, respectively: access and sharing of medical data; facilitating medical research by connecting medical data; strengthening medical services for citizens in managing their own health.

2. Study of the specialized literature

The interest in digitization and its impact on the health field is visible through the large number of studies and research found in the specialized literature. Thus, based on searches in the Web of Science database (as of 16.11.2023), the following resulted:

- a number of 57,617 scientific publications were identified, of which 80% address „digital health" aspects, 17% follow aspects regarding „e-health" and 3% refer to „health digitalization";
- by using 2 filters (scientific field and type of document), from the total of 57,617 publications, the following were identified: 1,242 articles with „digital health" topic; 194 articles with „e-health" topic; 79 articles with „health digitalization" topic;
- in 832,565 scientific publications aspects of performance and health improvement are addressed, of which in 17,091 articles (64%) aspects of health improvement are found;

As can be seen from Fig. no. 1, most of the studies and research for digitization in health are published in the last 10 years, with a substantial increase after 2019. Most articles are published in the year 2022 (respectively 297 articles), the Covid-19 pandemic having a significant impact on digitization in health.

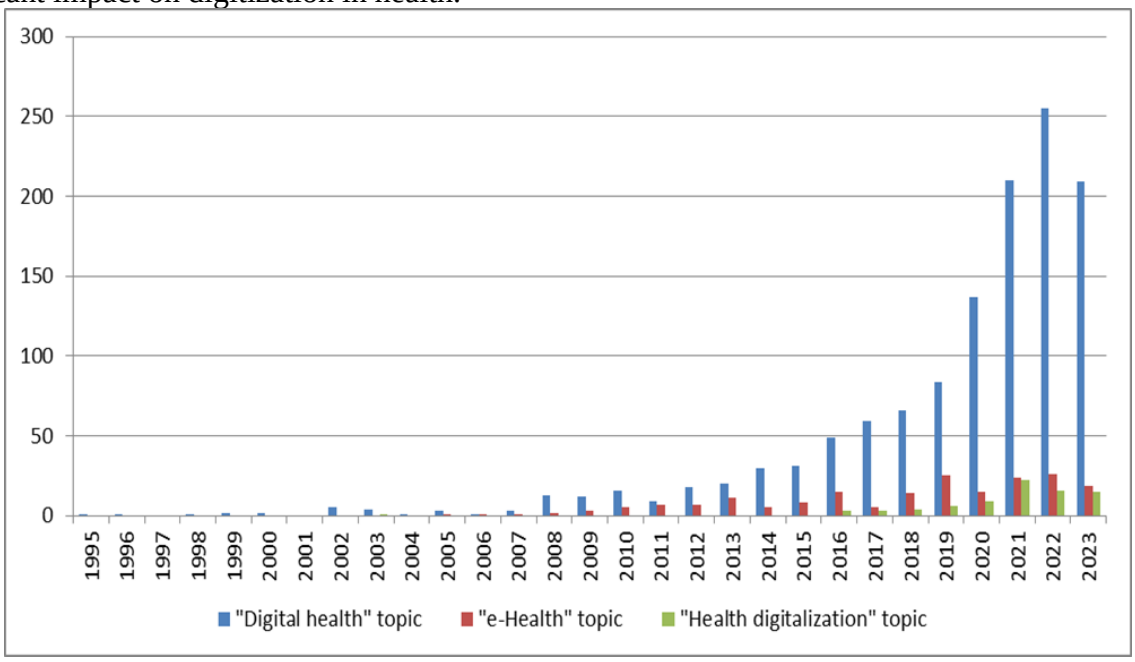

Fig. no. 1 Evolution of the number of scientific articles in the field of digitization and health, published in the period 1995-2023 in Web of Science

Source: Web of Science (WoS, 2023)

Taking into account the areas of interest, the issue of digitization in the health field is found both in publications specific to this field and in related fields, as shown in the table no. 1.

Tab. no. 1 Number of scientific articles in the field of digitization and health, published in the period 1995-2023 in Web of Science, by area of interest

Web of Science Categories	***Number of articles with topic:***		
	„Digital health"	***„e-Health"***	***„Health digitalization"***
Health Care Sciences Services	188	35	13
Public Environmental Occupational Health	159	18	14
Medical Informatics	154	27	11
Environmental Sciences	100		10
Engineering Electrical Electronic	66	26	-
Computer Science Information Systems	63	29	-
Multidisciplinary Sciences	53	-	-
Other categories	459	59	31
Total articles	***1,242***	***194***	***79***

Source: Web of Science (WoS, 2023)

The relevance of publications in the field of digitization in health results both from the number of citations (the 1,242 articles with the topic "Digital health" recorded a total of 18,251 citations; the 194 articles with the topic "e-Health" were cited 3,537 times; a number of 683 citations are for the 79 articles with "Health digitalization" topic), as well as the surprising benefits for patients, doctors and the entire health system, offering solutions for improving access to medical services, improving the quality of medical services and increasing efficiency in the health system. A top of the articles published in Web of Science, by relevance, is shown in table no. 2., where citations are recorded, even to the most recent articles published.

Tab. no. 2 Scientific articles in the field of digitization and health, published in the period 1995-2023 in Web of Science, by relevance

Authors	***Article title***	***Source and publication year***	***Number of citations in international databases***
Wienert J. , Jahnel T., Maass L.	*What are Digital Public Health Interventions? First Steps Toward a Definition and an Intervention Classification Framework*	Journal of Medical Internet Research, 2023	20

Yang K., Hu Y.K., Qi H.Y.	*Digital Health Literacy: Bibliometric Analysis*	Journal of Medical Internet Research, 2022	23
Beasley B., Reeves N., Riley E.	*Introduction to digital health course*	Journal of Professional Nursing, 2023	
Hafner J., Schönfeld S., Tokgöz P., Choroschun K., Schlubach A., Dockweiler C.	*Digital Health Interventions in Depression Care-A Survey on Acceptance from the Perspective of Patients, Their Relatives and Health Professionals*	Healthcare, 2022	2
Palumbo R., Nicola C., Adinolfi P.	*Addressing health literacy in the digital domain: insights from a literature review*	Kybernetes, 2022	15
Bucci S., Schwannauer M., Berry N.	*The digital revolution and its impact on mental health care*	Psychology and Psychotherapy-Theory Research and Practice, 2019	263
Beuscart R., Chazard E., Duchêne J., Ficheur G., Renard J.M., Rialle V., Souf N.	*E-health*	Medical Informatics, E-Health: Fundamentals and Applications, 2014	11
Duplaga M., Andrychiewicz A., Danda J.	*The Opinions About e-Health Among Nurses Employed in Hospitals Located in an Urban Area in Poland*	CIN-Computers Informatics Nursing, 2013	11
Mandal Y., Jha K., Kumar G., Singh A., Barman D., Menon I.	*Assessing knowledge, attitude, and readiness to use e.health among doctors in a tertiary health care unit in Bhubaneswar city, Odisha - A cross-sectional survey*	Journal of Education and Health Promotion, 2023	
Jiang L.C., Wang Z.Z., Peng T.Q., Zhu J.J.H.	*The divided communities of shared concerns: Mapping the intellectual structure of e-Health research in social science journals*	International Journal of Medical Informatics, 2015	41
Gulliksen J.	*Institutionalizing human-computer interaction for global health*	Global Health Action, 2017	35
Kaihlanen A.M., Laukka E., Nadav J., Narvanen J., Saukkonen P., Koivisto J., Heponiemi T.	*The effects of digitalisation on health and social care work: a qualitative descriptive study of the perceptions of professionals and managers*	BMC Health Services Research, 2023	3
Zeike S., Choi K.E., Lindert L., Pfaff H.	*Managers' Well-Being in the Digital Era: Is it Associated with Perceived Choice Overload*	International Journal of Environmental	71

	and Pressure from Digitalization? An Exploratory Study	Research nd Public Health, 2019	
Rahmanov F., Salahov R., Hashimova A.	*Management of digitisation processes in the field of social services*	Marketing and Management of Innovations, 2023	1

Sursa: Web of Science (WoS, 2023)

Without pretending to be an exhaustive approach, we consider relevant the following aspects found in the specialized literature for the digitization of health:

- By considering public health functions and digital technologies for health, the first definition of digital public health interventions appears in 2022 (Wienert, Jahnel and Maaß, 2022), namely the application of participatory, technology-based methods to properly manage and improve population health.
- Bibliometric analyzes demonstrate the progress of digital health research and the significant potential for improvement of this sector (Yang, Hu and Qi, 2022). Whereas it is generally accepted that digitization fundamentally changes society through the development and use of digital technologies, especially digitization in support of global health must consider both a deep understanding of the entire health system and a user-centered approach to digital technologies. Thus, a series of results with a strong influence on the digitization of healthcare for developing countries are noted (Gulliksen, 2017), such as: digital technologies for preventive healthcare; digital technologies for a more efficient management of resources; digitalization of the medical record; digital technologies for asynchronous remote medical approaches; digital technologies for medicines; digital technologies for remote monitoring; digital resources used in case of trauma and disasters; digital skills for communication and information.
- Medical education in the field of medical assistance must take into account the impact of digital health on the activity carried out, thus it is recommended to organize specialized courses that address: general coordinates of digital health; legal regulations, policy and procedures in digital health; the advantages and disadvantages of using digital health; pragmatic aspects of digital technologies in health (Beasley, Reeves and Riley, 2023).
- The combined use of electronic communications and information technology in the health sector (e-health) has expanded considerably through a diverse range of applications and innovations (telemedicine, telehealth at home), allowing the exploitation of an impressive volume of data in the field of medical assistance (Beuscart at all, 2014), so that the concept of digital health expands from "e-health" to "m-health" (mobile health). In this framework, access, availability, appropriateness, acceptability and applicability become keywords for understanding social scientific research in e-health (Jiang, Wang, Peng and Zhu, 2015).

3. Digitization of the health system in Romania

In support of the implementation of the National Health Strategy 2022-2030, at the level of the Ministry of Investments and European Projects in Romania, for the period 2021-2027, the "Health Program" (a multi-fund program) is running, with a total allocation of 5.88 billion euros, intended to contribute to reducing the structural deficiencies also highlighted by the specific country recommendations from 2019 and 2020 (Ministry of European Investments and Projects in Romania, 2023). As can be seen from Figure no. 2, the digitization of the medical system is a priority within this program, the advantages being beneficial to all participants in the health field.

PRIORITIES
"Health Program"
Capitalizing on the advantages of digitization for the benefit of citizens, companies, research

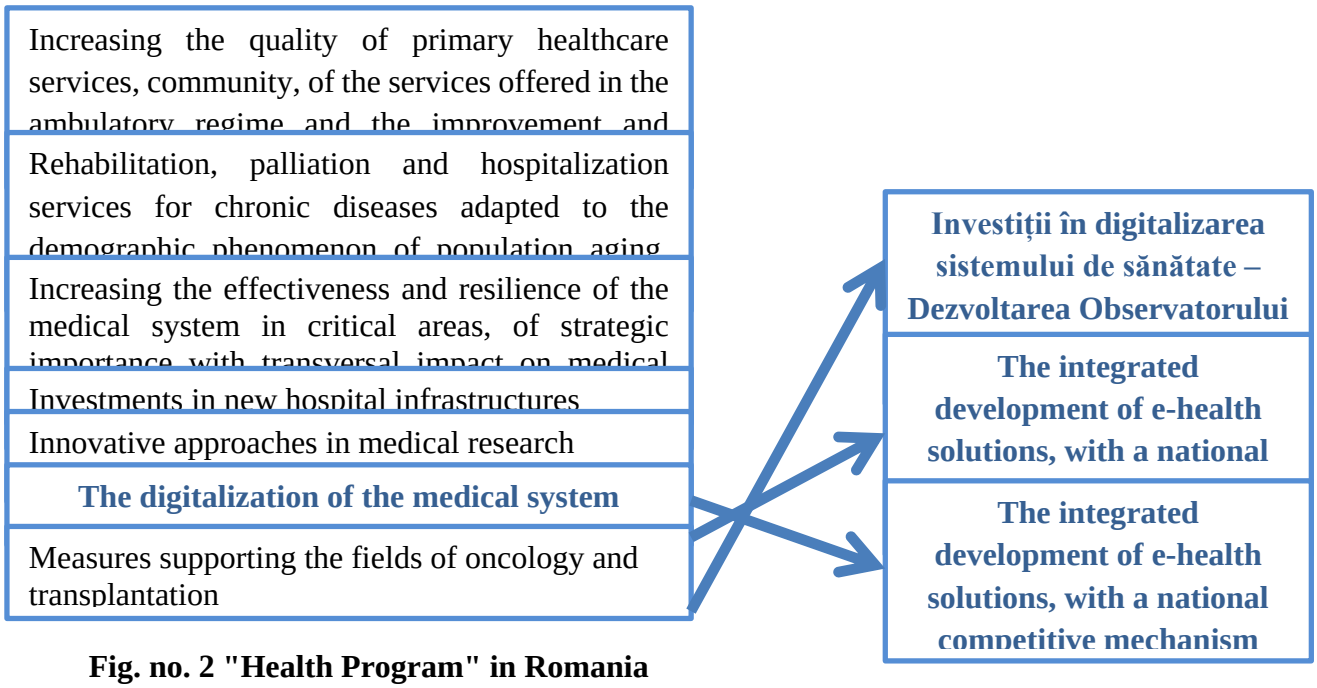
Increasing the quality of primary healthcare services, community, of the services offered in the ambulatory regime and the improvement and
Rehabilitation, palliation and hospitalization services for chronic diseases adapted to the demographic phenomenon of population aging
Increasing the effectiveness and resilience of the medical system in critical areas, of strategic importance with transversal impact on medical
Investments in new hospital infrastructures
Innovative approaches in medical research
The digitalization of the medical system
Measures supporting the fields of oncology and transplantation
Investiții în digitalizarea sistemului de sănătate – Dezvoltarea Observatorului
The integrated development of e-health solutions, with a national
The integrated development of e-health solutions, with a national competitive mechanism

Fig. no. 2 "Health Program" in Romania
(Source: Ministry of European Investments and Projects in Romania)

Through the "National Observatory for Health Data" real data and information will be collected regarding health status, access to health services, quality of health care, efficiency and performance of health services. The integrated development of e-health solutions will allow not only a technical development, but also an attitude and commitment to networked, global thinking to improve health care locally, nationally and internationally through the use of information and communication technology (Eysenbach, 2001). Without listing all the possibilities, e-health software solutions can refer to: the appointment and referral system; automating information flows related to medical letters and home care recommendations; clinical management solutions for the critical patient; electronic storage of patient data and medical results; connection systems to European networks; remote medical services - telemedicine.

The benefits of digitization in health (increasing access to health services, improving medical services, reducing errors, optimizing the management and planning of health resources) are key elements that determined the representatives of the Romanian Ministry of Health to identify the general and specific objectives for the development of the first national strategy for digitization in health. Thus, in collaboration with the World Health Organization Office for Romania, in 2023, August occurred the first meeting of the Technical Working Group, for the elaboration the National Strategy for Digitization in Health and the Action Plan for Romania (Ministry of Health of Romania, 2023).

Based on the above, we can affirm that all the actions undertaken for the digital transformation can strengthen the health system in Romania, helping to ensure that the right information is available to the right person at the right time.

4. Conclusions

A connected system of health and care means that data and information can flow securely and seamlessly between IT systems, care providers and beneficiaries, and the real value of digital technology must come not only from the digitization of existing practices, but also from its use in the complete redesign of some practices.

At the current stage, the digital revolution in healthcare faces many challenges, which is why the difference between digital health and healthcare software must be understood, and

the information provided through The Global Digital Health Monitor (Global Digital Health Monitor, 2023) may constitute directions for action, through identifying success factors, opportunities and risks.

BIBLIOGRAPHY

- Beasley, B., Reeves, N., Riley, E. (2023). *Introduction to digital health course.* Journal of Professional Nursing, 49, 64-69.
- Beuscart, R., Chazard, E., Duchêne, J., Ficheur, G., Renard, J. M., Rialle, V., Souf, N. (2014). *E-health*. Medical informatics, e-health: fundamentals and applications, 405-427.
- Druguş L. (2003). *Managementul sănătăţii* (Health management*)*, Sedcom Libris Publishing House, Iaşi, 2003, p. 154
- European Commission (2018). *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on enabling the digital transformation of health and care in the Digital Single Market; empowering citizens and building a healthier society*. Bruxelles, 25.4.2018, COM(2018) 233 final.
https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=COM:2018:233:FIN
- Enăchescu D., Marcu M.G. (1994). *Sănătate publică şi management sanitar (*Public health and health management), ALL Publishing House, Bucharest, 1994, p. 3-5.
- Eysenbach, G. (2001). *What is e-health?*. Journal of medical Internet research, 3(2), e833.
- Fann, G. J., Hsu, S. Y., Lo, C. P. (2023). *Digitalization, Comparative Advantages and Digital Divide*. https://www.intechopen.com/online-first/88468
- Global Digital Health Monitor (2023) *Smarter health worldwide*. https://digitalhealthmonitor.org/
- Gulliksen, J. (2017). *Institutionalizing human-computer interaction for global health*. Global health action, 10(sup3), 1344003.
- Jiang, L. C., Wang, Z. Z., Peng, T. Q., Zhu, J. J. (2015). *The divided communities of shared concerns: Mapping the intellectual structure of e-Health research in social science journals*. International journal of medical informatics, 84(1), 24-35
- Lee, Y. Y., Falahat, M. (2019). *The impact of digitalization and resources on gaining competitive advantage in international markets: Mediating role of marketing, innovation and learning capabilities*. Technology Innovation Management Review, 9(11).
- Lee, Y. Y., Falahat, M., Sia, B. K. (2019). Impact of Digitalization on the Speed of Internationalization. International Business Research, 12(4), 1-11.
- Ministry of European Investments and Projects in Romania (2023). *Programul Sănătate* (Health Program), https://mfe.gov.ro/minister/perioade-de-programare/perioada-2021-2027/autoritatea-de-management-pentru-programul-sanatate/
- Ministry of Health from Romania (2023). *România elaborează Strategia Națională de Digitalizare în Sănătate și Planul de Acțiune* (Romania is developing the National Strategy for Digitization in Health and the Action Plan), https://www.ms.ro/ro/centrul-de-presa/rom%C3%A2nia-elaboreaz%C4%83-strategia-na%C8%9Bional%C4%83-de-digitalizare-%C3%AEn-s%C4%83n%C4%83tate-%C8%99i-planul-de-ac%C8%9Biune/
- Nica E. (2006). *Managementul performanţei: perspectivă umană* (Performance management: human perspective), Economica Publishing House, Bucharest, 2006, pp. 192-195.

- Parviainen, P., Tihinen, M., Kääriäinen, J., Teppola, S. (2017). *Tackling the digitalization challenge: how to benefit from digitalization in practice*. International journal of information systems and project management, 5(1), 63-77.
- Petrescu I., Muscalu E. (2003). *Tratat de management public* (Public management treatise), "Lucian Blaga" University Publishing House from Sibiu, Sibiu, 2003, pp. 315-316.
- Wienert, J., Jahnel, T., Maaß, L. (2022). *What are digital public health interventions? First steps toward a definition and an intervention classification framework*. Journal of Medical Internet Research, 24(6), e31921
- WoS (2023). Web of Sciences. https://1510qbiya-y-https-www-webofscience-com.z.e-nformation.ro/wos/woscc/basic-search [accessed November 2023]
- WHO (2021). *Global strategy on digital health 2020-2025*. Geneva: World Health Organization, Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.
  https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/344249/9789240020924-eng.pdf
- Yang, K., Hu, Y., Qi, H. (2022). *Digital health literacy: bibliometric analysis*. Journal of Medical Internet Research, 24(7), e35816

THE WORLD IS BEAUTIFUL IN SALLY ROONEY'S "BEAUTIFUL WORLD, WHERE ARE YOU"

Anca Bădulescu

Assoc. Prof., PhD, „Transilvania" University of Braşov

Abstract: I will start by contradicting the pessimistic view on contemporary life suggested in the title of the book – which was inspired by Friedrich Schiller's poem "Die Goetter Griechenlandes". The very aim and 'ambition' of this article is to demonstrate that this very novel is the glaring proof of the beauty and joy of living in this world of the twenty-first century, one forsaken by Olympian Gods and Heroes but densely inhabited by novelists like Sally Rooney. This approach will concentrate mainly on the author's molding of the characters and the versatile narrative technique of the novel.

Keywords: friendship, love, fame, family, parenthood

The title of the book – a quote from Schiller's poem – undoubtedly makes the reader think of a disillusionment with the contemporary world or the sense of a passing away of a once beautiful life, when the Olympian Gods and Heroes governed human destinies. In contrast, our modern world has lost its attraction and restorative power:

Da ihr noch die schoene Welt regiertet
An der Freude leichtem Gaengelband
Gluecklichere Menschenalter fuehret,
Schoene Wesen aus dem Fabelland. (Schiller, 2005)

Conversely, Schiller goes on, the world we live in is ugly, cold, repelling, oftentimes inimical:

Schone Welt, wo bist du? Kehre wieder,
Holdes Blutenalter der Natur!
Ausgestorben trauert das Gefilde,
Keine Gottheit zeigt sich meinem Blick,
Ach! Von jenem lebenwarmen Bilde
Blieb nur das Gerippe mir zuruck.
Ach! Nur in dem Feenland der Lieder
Lebt noch deine goldne Spur. (Schiller, 2005)

Despite his lament about the decadence of the world, Schiller mentions in his poem the *fairyland of songs* and its *golden tracks.* And this is where this article will pick up from. The life the four characters - Alice, Eileen, Felix and Simon – lead is by no means obnoxious. In spite of stress, depression, misunderstandings, family issues, they keep striving, loving, finding their way in an unstable environment. In spite of everything, this chaotic, polluted, insecure space is a beautiful world.

The plot of the book is quite simple: it deals with four characters and the relationships between them. Apparently, there is no leading character and the four main chapters of the book are equally divided between the four narrative strings. The events constituting the storyline, although fictitious, depict the place we all know: one that is ruled by technology, climate change, class dynamics, the difficulty in relating to people.

The novel is triggered by Alice's retirement at the countryside following her nervous breakdown and treatment in a psychiatric institution. Retreating in this quiet coastal town – three hours away from Dublin – Alice, an already famous novelist, hopes to escape fame, talks about her books, annoying questions. She finds that living in the pristine Irish countryside with rabbits and birds outside her window suits her: *It is nice to be surrounded by nature and to feel enclosed by that. It gives me mental space to do what I like to do." (Rooney, 2022:18)* At the same time, she enters a strange relationship with Felix, a warehouse worker, who hardly understands her existential problems. Alice keeps a regular email correspondence with her former college mate and close friend, Eileen. They engage in very interesting intellectual discussions, oftentimes real debates. Both of the women, who are in their late twenties, are healing after failed relationships. Eileen, who works hard as an editor for a literary magazine, spies on her ex-boyfriend on social media, can hardly pay her rent in Dublin or make ends meet. Her childhood friend, Simon, a political advisor, comes from a wealthy family. The two start an amorous relationship with ups and downs, but finally end up together just as Alice seems to find her peace in Felix's companionship.

In an interview for "The Guardian", Rooney admits that plot is almost beside the point in her novels, her real and serious concern being the characters and their 'wellbeing': *The hardest disappointment is in feeling that I've failed to do justice to my characters. I hate the idea of thrusting them out into the cold hard light of publicity to be jeered at and reviled. They really do mean as much to me as if they were real. (The Guardian, June 2022).* The feeling the reader gets when reading Rooney's novels – not only "Beautiful World Where Are You" but also her first and second novels "Conversations with Friends" and "Normal People" - is one of real people like ourselves having the same queries and troubles. The books do not describe 'real events', but they do deal with real emotions and experiences in the form of fictional characters and imagined happenings. When Alice and Felix first meet on a blind date, Felix asks the novelist what she writes about: *And what are your books about?* Her answer comes right away: *I don't know, she said. People. (Rooney, 2022: 13)* Rooney acknowledges that her major concerns as a novelist are people and their lives. She focuses on thoughts and issues of her characters' age and generation: relationships, ambition, identity, politics, sex, motherhood, friendship or the impending destruction of the earth. (The New Yorker, 2022)

While writing "Emma", Jane Austen declared that she was creating a character that no one but herself would like. This is not totally true, but there are debates and controversies around Austen's character, the spoilt matchmaking Emma Woodhouse. Contrarywise, Sally Rooney wants her readers to love the characters she brings to life: *It is with foolish and necessary optimism that I say things like: 'There's this guy you're going to love him.' ...I content myself with the hope that behind all the noise and distraction, in a quiet interior somewhere, someone is encountering that character, and they do love him. The beauty of that kind of love: That's what makes me want to write novels. (The Guardian, June 2022)* In truth, Rooney's characters are extremely lovable, they are flesh and blood young people whom we know in real life. Alice and Eileen are two intelligent and educated Irish young women, conscious of their abilities and almost always the smartest in the room.

Rooney also pointed out that she had no intention to write about herself and things that happened to her, but we can't help associating her novelist-protagonist, Alice, with their creator. They both are 'miracle' novelists, who became famous almost overnight and have difficulty in fighting with this new celebrity status. Alice, who is twenty-nine years old,

struggles with anxiety and retires at a quiet place: *I can't believe I have to tolerate these things – having articles written about me, and seeing my photograph on the internet, and reading comments about myself…it makes me miserable, and I don't want to live this kind of life. (Rooney, 2022: 54)* When her first novel was published, she only wanted to make enough money for the next one, but found herself famous and exposed to the public lens. She hopes to herself a Marxist, but her statement remains true only on a theoretical level, given that she is wealthy and lives more than comfortably (she can afford to profess socialist ideas). On the other hand, like a true millennial, she appeals to Tinder to meet Felix, a warehouse worker who will become her new lover. The class distinction and the education level of the two are part of Alice's desperate attempt to make a new life for herself. Romantic relationships mean a lot to her, just as they are important to her best friend, Eileen. The discrepancy between Alice and Felix comes to a tipping point when she invites him to join her on her trip to Rome where she is invited to talk about her work. Ironically, the end of the novel brings the two couples together: *…I just remind myself of the fact that Felix is alive, and you are alive, and Simon is, and then I feel wonderfully and almost frighteningly lucky, and I pray that nothing bad will happen to any of you. (Rooney, 2022:331)* A state of serenity and contentment has been reached.

Eileen, the other protagonist of the novel is also trying hard to get over a romantic relationship, but keeps searching for information on the internet about her ex-boyfriend, only to torture herself. The two young women exchange emails confessing their angsts and frustrations. Eileen, who works as an editor, feels that her efforts are inefficient and worthless: *Most frequently she was inserting two full stops into the name 'WH Auden', in order to standardize its appearance as 'W.H. Auden'. (Rooney, 2022: 19)* Like her friend, she is dissatisfied with her work and life, but unlike Alice, she has money problems which make things even worth. She is an eager reader of classics and reads during her lunch breaks while eating a sandwich or standing on the bus, while travelling to work. When she is introduced, she is reading "The Karamazov Brothers", but "Emma", "Anna Karenina", "The Wings of the Dove", "The Golden Bowl" or "In Search of Lost Time" are also mentioned. The life-changing event of her life is her on and off romantic relationship with Simon, which - like in the case of the other couple - is marked by class and financial disparity. Against all odds, Eileen's insecurity and obsession with Simon, a charismatic young man indeed, turn into a genuine love relationship, as the end of the novel finds them married and expecting a child: *I know it's not the life you imagined for me, Alice – buying a house and having children with a boy I grew up with. It's not the life I used to imagine for myself either. But it's the life I have, the only one. And as I write you this message, I'm very happy. (Rooney, 2022, 337)* This is the last email of the novel and the glaring proof that life in this 'beautiful world' is worthwhile living.

Apart from giving 'real' life to her characters, Rooney made a point of changing in "Beautiful World Where are You" the narrative technique of her first two novels. The third person objective narrative is just an appearance and reminds the advised reader at least of Jane Austen's technique – the one she invented, as most critics agree – the free indirect style. Many authors, including modernists and contemporary novelists like Sally Rooney – have readily adopted the free indirect discourse. And this because it proved to be a magical wand which transports the reader into the heads and hearts of the characters. Paradoxically, the third person objectivity turns into subjectivity or, better, a loving introspection into the characters' inner life. And here we are again: Rooney cares a lot about her characters and depicts them with tenderness and empathy: *Their conversation seemed to have had some effect on them both, but it was impossible to decipher the nature of the effect, its meaning, how it felt to them at that moment, if it was something shared between them or something about which they felt differently. (Rooney, 2022:126)* The author probes her 'normal people's' psyche, and at the same time, they are watched from a safe distance.

In addition, the linking element plotwise is the bond between the two young women, the friendship they try hard to keep alive by writing long, meaningful and uncensored emails which bring the purely subjective element to the foreground, thus enriching the narrative design of "Beautiful World". They freely deal with their respective love troubles, sex life, uncertainties, uneasiness in family relationships. The emails are those parts of the novel in which Alice and Eileen best reveal themselves to the reader as empathetic intellectuals preoccupied by the ways of the world: *Alice, do you think the problem of the contemporary novel is simply the problem of contemporary life? I agree it seems vulgar, decadent, even epistemically violent, to invest energy in the trivialities of sex and friendship when human civilization is facing collapse. (Rooney, 2022:111)* It is undoubtedly significant that Rooney chose emails and not letters as means of communication between the two women. They are a sign of the time we live in. Letters can get lost, they can be frayed into pieces, they can age and become indecipherable. Emails, in contrast, autosave in a drafts folder during their composition, and they arrive at the instant of being sent. Moreover, every email is visible and can be searched at all times by both the sender and the receiver. They are part of contemporary life, although there are even more recent and sophisticated means of communication these days.

Sally Rooney chose as an epigraph for her novel a fragment from Natalia Ginzburg's essay "My Vocation". For the sake of being consistent with the first statement of this article, I will disagree with Ginzburg in the following excerpt: *But there is a corner of my mind in which I know very well what I am, which is a small writer, a very small writer. I swear I know it. But that doesn't matter much to me. (Ginzburg, My Vocation)* Extrapolating this assertion to Sally Rooney and "Beautiful World Where Are You", I consider that by writing this novel, she proved to be a great writer, and, even more importantly, the creator of a beautiful world populated by beautiful 'normal people' of our time, who speak our language, think most of our thoughts, and feel our feelings. The answer to Friedrich Schiller's question is after all: it is right here in front of our eyes. It is up to us to see it.

BIBLIOGRAPHY

Rooney, Sally, 2022: *Beautiful World Where Are You*, Faber, London

Schiller, Friedrich, 2005: *Saemtliche Gedichte und Balladen*, Insel Verlag

Theguardian.com/books/2022/jun/04/i-always-secretly-wonder-which-of-us-is-the-real- artist-sally-rooney-in-conversation-with-patricia-lockwood

Newyorker.com/books/page-turner/sally-rooney-gets-outside-of-peoples-hearts

A BRIEF HISTORY OF INTELLECTUALISM IN ROMANIAN PROSE (II)

Liliana Truţă

Assoc. Prof., PhD, University of Oradea

Abstract: The current chapter constitutes the second segment of a study dedicated to intellectualist prose in Romanian literature. This exploration delves into the evolution of this authorial perspective across various literary periods. The initial part of the study, featured in a previous issue, outlined important points in defining this perspective and scrutinized pre-modern as well as modern manifestations of intellectualism. In the ongoing study, attention is directed towards exploring the forms of intellectualism prevalent in the post-war period. This involves an analysis of literary works from Romanian neo-modernism and post-modernism. A distinction is drawn between analytical and ludic intellectualism, each exhibiting distinct dominances. Consequently, the narrative procedures are utilized to showcase the transition from one paradigm to the other. Moving beyond contemplative knowledge, literary experiments are employed in an attempt to shift towards a different mode of understanding. This shift entails abandoning old literary illusions and conventions, thereby paving the way for a novel approach to knowledge.

Keywords: natural narrative, scholarly narrative, analytical intellectualism, playful intellectualism, experimental literature.

1. Preliminarii

La începutul primei părți a studiului, publicat într-un număr anterior al revistei, am făcut o distincție între narațiunea naturală (sau ingenuă) și narațiunea savantă, intelectualistă. Prima are ca obiect realitatea, cea de-a doua se hrănește și dintr-o tradiție culturală. Intelectualismul ca perspectivă literară şi, implicit, ca mod de cunoaştere, nu este posibil decât în prezenţa cărţii, în prezenţa intelectualului tobă de carte, care a asimilat o tradiţie literară şi este dispus s-o şi tematizeze.

Intelectualismul are ca ţintă nu doar realitatea brută, nu doar efectul de realitate sau iluzia ei, ci și statuarea orgolioasă a propriei condiţii. Nu ce cunoaştem, ci cum cunoaştem realitatea contează. Subiectul nu mai reprezintă un filtru neutru, ci un filtru cultural care nu mai este inocent şi amprentează puternic percepţia, dar și interpretarea..

Deşi există un intelectualism „neţărmurit", prezent în toate perioadele literare la artişti care aleg această perspectivă, intelectualismul are o vârstă de aur mai ales în modernism, deoarece o istorie a receptării ne poate arăta că există aici o maturitate simultană a scriitorilor şi a receptorilor de literatură, ambii suficient de cultivaţi şi versaţi.

Am făcut distincția în studiul anterior, între un intelectualism analitic şi unul ludic, diferenţă ce se observă și la nivelul procedeelor, cu posibilităţi de împrumut de la o formă la alta. **Intelectualismul analitic** se bazează mai ales pe forme ale eseismului, estetizării, livrescului, confesiunii, dialogului cultural. Tonalitatea este gravă, adesea alunecând în dramatism, prin eşecul actului cunoaşterii.

Intelectualismul ludic mută perspectiva pe dimensiunea de joc a cunoaşterii, abordarea nemaifiind gravă, căci scriitorul scapă de orgoliul şi suferinţa interpretării, acceptând lipsa ei sau acceptând relativitatea formelor cunoaşterii, mergând până la forme de gratuitate a

jocului artistic. Procedeele tipice pentru acest tip de intelectualism sunt: jocul parodic, pastişa, autoreferenţialitatea, metanaraţiunea, auctorialismul, jocul fantezist, toate puse sub semnul comediei literaturii.

Dacă observăm evoluţia acestui model literar, putem observa că, de-a lungul perioadelor pe care le-am supus analizei (cele două modernisme şi postmodernismul), tendinţa generală, cu mici excepţii, este trecerea de la formele analitice ale intelectualismului spre formele ludice ale lui, postmodernismul preferând în cea mai mare parte a lui formele ludice.

Prima parte a lucrării a analizat câteva forme de proză intelectualistă din perioada premodernă, care, deși sporadice, sunt semnificative în evoluția acestei modalități de cunoaștere. Am văzut, apoi și ”vârsta de aur” a perspectivei intelectualiste în literatura română, care este literatura interbelică, dominată de forme ale intelectualismului analitic.

Am văzut astfel că exemplul cel mai strălucitor în acest sens al perioadei premoderne este *Ţiganiada* lui Ioan Budai Deleanu, care ilustrează un intelectualism de tip ludic, urmat de un Odobescu încrezător în feeriile imaginației savante, cu forme incipiente ale poeticii privirii, apoi de un I.L Caragiale cu ale sale filtre parodice și procedee de reciclare a textelor marginale.

Interbelicul va aduce, cu excepția lui George Călinescu și Urmuz, ce preferă formele intelectualismului ludic, și forme înalte ale intelectualismului analitic, mult mai dramatic și întunecat, tematizând eșecul cunoașterii și prăbușirea realității sub presiunea interpretării la Camil Petrescu, Mircea Eliade, Garabet Ibrăileanu, Anton Holban. Toți aceștia fondează la modul conștient și programatic o intensă tematizare a perspectivei intelectualizate, ce înlocuiește realitatea cu interpretarea.

2. Intelectualismul analitic neomodernist

Intelectualismul își caută calea de expresie în literatura postbelică nu doar în formele literaturii evazionismului estetizant, ci și în literatura subversivă a momentului, dacă ne raportăm la deja clasica clasificare a literaturii postbelice fixate de Ion Simuț. Scriitori de orientare subversivă în raport cu presiunea politico-ideologică a momentului aleg și ei forme ale intelectualismului analitic: Alexandru Ivasiuc, Norman Manea, Augustin Buzura, Nicolae Breban. Această direcție, analitică, a intelectualismului, continuă tradiția interbelică, fără a produce însă schimbări de paradigmă.

Apare însă și o altă orientare, mult mai semnificativă sub raportul dinamitării formelor literare, un intelectualism estetizant, ludic, autoreflexiv, reprezentat de textele lui Dumitru Țepeneag, Mircea Horia Simionescu, Costache Olăreanu, Radu Petrescu. Intelectualismul nu mai este doar o modalitate de cunoaștere și de interpretare, nu mai funcționează doar ca un filtru mai degrabă deformator al realității, ci devine mai mult decât atât: un înlocuitor al realității. Imaginația ce crește într-o fertilă bibliotecă devine matrice pentru crearea unei alte realități, aflată într-o fluidă efervescență…Biblioteca și imaginația devin acum instrumente de lucru, dinamitând realitatea și propunând o realitate alternativă.

Intelectualismul analitic și intelectualismul ludic și experimental evoluează în paralel. Primul se ambiționează să înțeleagă realitatea prin metodele intelectului, ținta acestui tip de scriitură cu rădăcini pe care le-am văzut mai sus, fiind o adâncire în real, al doilea vrea să forțeze limitele realului, încercând o transcendere a lui, renunțând în fond la ambiția cunoașterii. Însuși psihologismul asupra căruia s-a insistat în critica literară atât de mult, este o variantă a intelectualismului, tot un mijloc intelectual de analiză. Intelectualismul analitic interbelic și postbelic ține cu dinții de o realitate care îi scapă, fiindcă, în fond, ambiția cunoașterii sfârșește în eșec. Analitismul este o literatură a epuizării unei forme literare și a unei viziuni despre lume pe care o propunea modernismul. Este, am putea spune, o literatură obosită…

Abordând un mod de cunoaștere intelectualizat, cu limitele ce decurg de aici, analitismul este mereu dramatic, grav, anxios, speriat de propria sa umbră ce o urmărește mereu: relativitatea adevărului. Caută certitudini, caută un punct fix analizând și disecând

realitatea, dar se izbește mereu de o inevitabilă subiectivitate care este și gloria, dar și blestemul lui. Literatura analitică a lui Alexandru Ivasiuc, Buzura, Breban, Norman Manea ș.a., deși nu lipsită, datorită contextului politic, de dimensiunea eticului, poate mai puternic prezentă decât la intelectualiștii interbelici, rămâne în acest spațiu al anxietății intelectuale și al întrebărilor fără răspuns. Căci răspunsurile pe care le dă intelectul vor fi atacate în final tot de către intelect…Intelectualismul postbelic rămâne tocmai de aceea în această nebuloasă capcană generată de un mod de cunoaștere ale cărei limite le simte. Realitatea exercită însă asupra lui o atracție fatală, și o atacă cu o foame mereu reînnoită, mușcând din ea și mestecând-o cu nesaț, fără a o putea înghiți vreodată.

În fond, intelectualismul modernist și neomodernist are ca dominantă personajul analitic, care coagulează o viziune proprie despre lume, și el este generatorul universului romanesc. Intelectualismul experimental are însă ca dominantă însuși spațiul cultural… Această schimbare a dominantei generează transformări de o mare profunzime, care vor împinge intelectualismul într-o direcție cu totul diferită.

Filtrul perspectivei intelectualismului analitic se află, așadar, în subiect, un subiect care generează un discurs, o ficțiune centrată, oricare ar fi tehnicile narative folosite. Dominanta discursului narativ fiind personajul purtător de filtru intelectual, acesta devine centrul ficțiunii, indiferent de determinismul social, care devine parte a perspectivei, dar este înghițit de foamea subiectului. Orice fel de determinism are de fapt aceeași soartă în prozele intelectualismului analitic neomodernist, ilustrată de celebra declarație a lui Camil Petrescu:”din mine însumi nu pot ieși”.

Fiind o literatură obosită, ea încearcă să epuizeze tehnicile analitismului forțându-i limitele. Va fi nevoie de o nouă dominantă în literatura intelectualismului, o dominantă nu axată pe personaj, care presupune un centru, ci de o dominantă care să asigure descentrarea. Locul personajului intelectualizat, ca subiect generator al narațiunii va fi înlocuit treptat de personajul auctorial, care dinamitează deja spațiul subiectului, înlocuindu-l cu spațiul creației. Prada râvnită nu va mai fi realitatea, ci realitatea secundă a literaturii, depozitul cultural, tradiția culturală și literară, centrul aflându-se peste tot sau nicăieri. Narațiunea intelectualistă se descentrează și se lasă purtată de fluxul imaginației care nu mai limitează ca și subiectul analitic, ci asigură, sigur, tot convențional, o mai mare libertate.

3. Experimentul literar postmodernist. Intelectualismul ludic

Experimentele literare ale onirismului lui Țepeneag și scrierile Școlii de la Târgoviște încearcă deja o forțare prin experiment literar, a intelectualismului, înțeles cu totul diferit decât în proza analitică neomodernistă. De la perspectiva sumbră și dramatică a analitismului se trece, prin schimbarea dominantei, la un intelectualism ludic, cu toate procedeele ce decurg de aici: parodia, livrescul, jocul reciclării etc. Reciclarea textelor marginale și tratarea deconstructivă a marilor modele literare își au rădăcinile în literatura lui Ioan Budai Deleanu și Caragiale, așa cum am văzut în capitolele anterioare. Doar că acum aceste procedee ale pastișei, parodiei și reconstrucției parodice nu mai sunt doar cazuri izolate, rezultate dintr-o efervescență creatoare singulară, ci sunt urmărite cu insistență, experimentate de la o carte la alta de către acești scriitori. În fapt, literatura post-onirică a lui Țepeneag se fixează mai bine în paradigma intelectualismului ludic decât primele scrieri experimentale onirice.

Ca urmare a schimbării dominantei textului, apar romanele auctoriale postmoderne, cele care înlocuiesc naratorul analitic al neomodernismului cu personajul auctorial și realitatea cu realitatea culturală. Intelectualismul se manifestă acum și este căutat, experimentat pe mai multe direcții: romanul auctorial, poetica privirii, cu rădăcini deja la intelectualiștii interbelici (Garabet Ibrăileanu, George Călinescu), estetizarea agresivă a realului, parodicul pe dublă direcție: deconstructiv și reconstructiv, jocul imaginației și jocul cu biblioteca. Acestea toate au ca sursă nu subiectul, ci cultura. Sursa intelectualismului nu mai este subiectul care toacă mărunt realitatea pe care o absoarbe ca pe o hrană, ci sursa intelectualismului este deja însăși

cultura și ea privită ca o hrană și ca o sursă a creației imaginative pe care și-o asumă autorii. Dominanta textului este un demiurg jucăuș, care își pierde gravitatea interogativă a intelectualului analitic, punând în loc autorul. Devenind simulacru al centralității inexistente, acesta nu mai e decât o divinitate decăzută din drepturi, rătăcind în pădurea labirintică a propriei creații, pe care încearcă să o înțeleagă, care îi poate scăpa de sub control, dar pe care dorește să o și izbăvească de iluzii.

La Dumitru Țepeneag, intelectualismul deconstructiv și parodic se experimentează mai întâi în proza *Înscenare*, unde apare deja perspectiva ce va câștiga teren și în romanele de mai târziu: literatura ca scenă unde are loc recuperarea, chiar jucată, a iluziilor pierdute. Spațiul literar și-a câștigat deja centralitatea, teatralizarea actului literar și insinuarea personajului auctorial ca demiurg decăzut sunt constante și ale operei postmoderniste de mai târziu, mult mai vizibile în trilogia romanescă: *Hotel Europa, Pont des Arts, Maramureș*, creația de maturitate a prozatorului. Scena literaturii la Țepeneag, teatralizarea intensă, în amestec cu o estetică a carnavalului sunt procedee ce construiesc o nouă centralitate. Scena devine un centru al lumii și un spațiu de manifestare pentru personajul auctorial, purtător al unei imense biblioteci pe care o supune deconstrucției dizolvante a acidului parodic. Scena nu este însă un spațiu existențial, ci unul textual, profund intelectualizat. Scena literaturii la Țepeneag încearcă să recupereze, prin iluzie conștientă, o centralitate goală. Forțarea sensului și nu căutarea sensului, ar fi finalitatea intelectualismului prezent în opera scriitorului. Plăcerea estetică și scenică nu mai e dată de contemplarea lumii, nu mai e dată de o hermeneutică a lumii ca sistem semnificant, ci de contemplarea artificiului golit de sens sau forțat să-l aibă. La limită între onirism, textualism și postmodernism, Țepeneag se particularizează mai ales prin felul în care încearcă să rezolve tensiunile unei paradigme prin soluțiile celeilalte sau prin resurecțiile artificiale.

O nouă formă de intelectualism propune și Radu Petrescu, la acesta însă procedeele merg în direcția estetizării realității: *Matei Iliescu* este, probabil cea mai ilustrativă scriitură în acest sens. Mai degrabă neomodernistă decât postmodernistă, ea merge mai degrabă în direcția intelectualismului estetizant a lui Garabet Ibrăileanu din perioada interbelică, dar și a poeticii privirii promovate deja de proza călinesciană, fără a avea și componenta ludică a acesteia. Și în scrierile teoretice ale scriitorului, o poziție centrală ocupă procedeele picturale, cinematografice sau chiar sculpturale și arhitecturale…estetizarea realității și a spațiului literar ocupă un loc semnificativ.

Tot în direcția estetizării se înscrie și proza lui Costache Olăreanu, doar că aici procedeele intelectualismului vin și din alte direcții: apare și aici personajul auctorial ca formă a centralității, apar procedeele parodicului și pastișei, iar dominanta care generează discursul literar este spațiul estetic și biblioteca. Jocul cu convențiile literaturii este și acesta o formă de manifestare a intelectualismului ludic, de natură experimentală. Jocul este o formă de cunoaștere pentru acești scriitori, atitudine total diferită de spiritul interogativ și analitic al intelectualismului modernist și neomodernist.

Analitismul e înlocuit cu jocul intelectual care nu cruță nimic. Procedeele livrești și mai ales o poetică a descriptivului estetizant particularizează prozele scriitorului, ce preferă nu doar personajul auctorial, prezent masiv în romanul *Ficțiune și infanterie*, ci și personajul narator, vizibil acest procedeu mai ales în personajul donquijotesc, la povestașul din *Cu cărțile în iarbă*. Tot de poetica privirii ține și o estetizare a corporalității, tehnica micro-detalierii, procedee tot în descendență interbelică întâlnite la Ibrăileanu și Călinescu.

Interesant este, în privința procedeelor intelectualismului, de văzut diferența între romanul epistolar al lui Olăreanu, *Avionul de hârtie* și *Vestibul*, romanul epistolar neomodernist analitic al lui Ivasiuc. Diferența între cele două este una cosmică:și la Ivasiuc, epistolarul era doar un pretext romanesc menit să formuleze și să rezolve o criză, procedeele erau însă centrate pe analitismul unui subiect, criza identității căutând o rezolvare intelectuală și psihologică. La

Olăreanu, care deja schimbase dominanta, formula analitică este înlocuită cu cea a metaromanului, iar personajul-subiect cu personajul auctorial. În termeni manolescieni, distanța de la *Vestibul* la *Avionul de hârtie* este distanța de la ionic la corintic…

Spațiul de joacă pentru Mircea Horia Simionescu este categoric biblioteca…Romanele *Ingeniosul bine temperat, Dicționarul onomastic, Bibliografia generală, Breviarul* aduc o pulverizare nemaiîntâlnită până acum. Fragmentarismul de esență livrescă devine un procedeu de bază al intelectualismului din proza scriitorului, având ca sursă generatoare imaginația nesfârșită. Evazionismul este desăvârșit în prozele acestor scriitori intelectualiști, determinismul social și realitatea ca exterioritate a subiectului lipsesc aproape cu desăvârșire. Singurul spațiu de joacă este atelierul literaturii, mega-universul cultural, unde zbenguielile imaginației au scăpat în mare parte de centralitatea obositoare și tiraniile subiectului, prezente în intelectualismul analitic. Personajele ele însele sunt doar oameni de hârtie, imaginate pornind de la nume, adică de la cuvânt. Literatura însăși în romanele tetralogiei nu mai e privită ca o realitate stabilă și concretă, ci ca una ce poate fi inventată și reinventată la nesfârșit. Carnavalizarea specifică unei lumi apocaliptice se poate desfășura aici în voie, defilările de personaje sunt fastuoase, indeterminarea identitară este la apogeu.

Avatarizările numeroase ale eului auctorial și autobiografic sunt deja prezente însă în romanele de mai târziu, procedeu pe care îl vom întâlni și în opera lui Gheorghe Crăciun, un alt intelectualist de rezistență al perioadei, scriitor optzecist a cărui operă, după ce renunță treptat la experimentele textualiste, continuă intelectualismul prezent și în romanele târgoviștenilor. Obsesia corporalității și estetizarea acesteia sunt prezente de la început în opera scriitorului: *Compunere cu paralele inegale, Frumoasa fără corp,* atingând apogeul în romanul *Pupa russa*. Prin avatarizarea eului auctorial și autobiografic, scriitorul se situează, de asemenea, în descendența directă a târgoviștenilor, pe care îi continuă și în direcția unei poetici a privirii, generatoare a unor fastuoase și infinitezimale descripții. Scriitorul încearcă de la începuturi să înlocuiască un model de cunoaștere contemplativ, specific intelectualismului timpuriu, cu un model senzorial, participativ, prezent în operele intelectualismului de tip postmodern.

O altă tehnică experimentată deja și de târgovișteni este spațiul bibliotecii și reciclarea literaturii: modelele textuale, livrești, abundă în opera lui Crăciun, și pe aceste modele se reconstruiesc textele scriitorului, dar autorul nu folosește parodicul, ci mai degrabă parafraza. Lipsește din opera scriitorului atitudinea deconstructivă, lipsește ludicul prezent la târgovișteni, scriitorul rămânând în registrul intelectualismului postmodern grav, ce absoarbe tensiunile unei noi paradigme și încearcă să propună prin text o nouă modalitate de cunoaștere, cea senzorial-participativă, în totală opoziție cu modelul contemplativ impus de analitismul neomodernist.

BIBLIOGRAPHY

Călinescu, Matei, *Cinci feţe ale modernităţii, Modernism, avangardă, decadenţă, kitsch, postmodernism*, Editura Polirom, Iaşi, 2005

Dimov, Leonid, Dumitru Țepeneag, *Onirismul estetic, Antologie de texte teoretice, interpretări critice și prefață de Marian Victor Buciu,* Editura Curtea Veche, București, 2007

Manolescu, Nicolae, *Arca lui Noe*, Editura Gramar, Bucureşti, 2009

Manolescu**,** Nicolae, *Istoria critică a literaturii române*, Ed. Paralela 45, Piteşti, 2008

Mușat, Carmen, *Perspective supra romanului românesc postmodern*, Editura Paralela 45, pitești, 1998.

Simuţ, Ion, *Europenitatea romanului românesc contemporan*, Ed. Universităţii din Oradea, Oradea, 2008

Simuț, Ion, *Incursiuni în literatura actuală*, Editura Cogito, Oradea, 1994

LE PREMIER VERS

Letiția Ilea

Assoc. Prof., PhD, „Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: The text examines the mechanisms by which the author begins to write a new poem. To unravel these mechanisms, the author asks questions about her personal motivation for writing and what constitutes her profession of faith.

Keywords: poem, first verse, inspiration, R. M. Rilke, reality.

Pour aborder théoriquement la manière dont on commence à écrire un livre, un poème, il faudrait se rapporter immédiatement à toutes les théories concernant l'inspiration que les poètes, les écrivains eux-mêmes ont formulées, prendre en considération les mutations que cette notion a souffertes, depuis la conception antique du poète en tant qu'élu des dieux jusqu'aux avant-gardes du siècle passé qui situaient la muse dans l'inconscient. Je ne le ferai pas, je dirais seulement que, pour ma part, je préfère l' « explication » donnée par Rainer Maria Rilke dans les *Cahiers de Malte Laurids Brigge* : « Pour écrire un seul vers, il faut avoir vu beaucoup de villes, d'hommes et de choses, il faut connaître les animaux, il faut sentir comment volent les oiseaux et savoir quel mouvement font les petites fleurs en s'ouvrant le matin. Il faut pouvoir repenser à des chemins dans des régions inconnues, à des rencontres inattendues, à des départs que l'on voyait longtemps approcher, à des jours d'enfance dont le mystère ne s'est pas encore éclairci /…/ et il ne suffit même pas de penser à tout cela /…/ Et il ne suffit même pas d'avoir des souvenirs. Il faut savoir les oublier quand ils sont nombreux, et il faut la grande patience d'attendre qu'ils reviennent. Car les souvenirs eux-mêmes ne sont pas encore cela. Ce n'est que lorsqu'ils deviennent en nous sang, regard, geste, lorsqu'ils n'ont plus de nom et ne se distinguent plus de nous, ce n'est qu'alors qu'il peut arriver qu'en une heure très rare, du milieu d'eux, se lève le premier mot d'un vers . »

Comment je me mets à écrire un poème ? Je ne me suis jamais posé cette question de façon très sérieuse, pas même dans les périodes où j'écris moins ou pas du tout. Ces temps morts équivalent pour moi à une espèce de sommeil ou d'hibernation, quoique, regardée de l'extérieur, je ne sois pas différente. Lorsque je n'écris pas, je m'avance dans le monde les yeux bandés. Mais au fil du temps j'ai appris à attendre et je suis maintenant certaine que « l'heure très rare » viendra, tôt ou tard, et à ce moment-là le monde acquerra pour moi de la couleur, du parfum, de l'éclat… car les seules joies durables me sont venues, à moi, de la page écrite… à quoi peut-on comparer la page sortie de l'imprimante avec un poème nouveau dont on est pour l'essentiel content ? Peut-être je ne me trompe pas trop en comparant ce moment à une seconde naissance…

J'ai commencé à écrire à l'adolescence, car beaucoup de mes amis écrivaient et j'ai senti que j'aurais moi aussi quelque chose à dire, d'une autre manière… puis des lectures se sont ajoutées, désordonnées, chaotiques, qui, chacune à sa manière, ont fait germer en moi quelque chose qui allait devenir vers, selon des mécanismes que je ne peux pas expliquer, vu que je ne fais pas trop confiance aux explications psychanalytiques ou à d'autres théories qui essaient de mesurer au compas la souffrance, l'incandescence…

Mais si j'essaie de parler de la façon dont je me mets à écrire un poème, je crois que je dois d'abord répondre à la question : « Pourquoi j'écris ? » question qui en attire une autre, du même poids : « A quoi je crois ? » Avant tout, je n'ai jamais été contente du monde autour de moi, où je me suis sentie toujours étrangère, tolérée, une sorte de greffe qui peut à tout moment être rejetée par l' « organisme » social. En essayant d'accepter ce que je ne pouvais pas changer, écrire est devenu pour moi une modalité de traduire dans un langage supportable la réalité environnante, plus encore, une possibilité de faire la paix avec moi-même, la seule qui existe. Je crois, de façon utopique, que la beauté sauvera le monde et que si je réussis à écrire un seul vers que quelqu'un retiendra, c'est déjà plus que rien. Je crois à l'amitié et j'écris pour mes amis. Un encouragement pas du tout formel de la part d'un ami, un moment de silence significatif qui suit la lecture d'un poème à moi me réjouissent énormément. J'écris pour mes amis disparus, à la perte desquels je ne me ferai jamais… Je crois pourtant que nous sommes de façon fondamentale seuls et j'écris en essayant de rendre ma solitude supportable, habitable.

J'écris aussi parce qu'il m'arrive plein de choses, plus ou moins importantes… parce que je vois des connexions et des enchaînements là où ils n'existent pas pour les autres… cette affirmation étant une simple constatation, et non pas la marque d'une supériorité quelconque… un exemple… un jour, dans la rue, je marchais à côté d'une femme plus âgée, accompagnée probablement par sa petite-fille, qui n'avait pas plus de trois ans… à un moment donné, la fillette s'est séparée de sa grand-mère, elle a jailli effectivement vers moi, en m'embrassant des bras…elle ne m'avait jamais vue jusqu'à ce moment-là… cela a embelli ma journée, comme si un arc-en-ciel s'était montré tout d'un coup une morne journée…

« Je commence à écrire avec le sentiment que je suis de nouveau tombé amoureuse… » j'écrivais il y a quinze ans. Le premier vers, comme un coup de foudre auquel on ne peut pas s'opposer… le premier vers, un syntagme qui vient de je ne sais où, de nulle part, et qui réussit à ordonner le monde… le premier vers, qui apparaît parfois presque malgré moi et demande son droit à la vie… le premier vers, pour lequel je suis prête à tout sacrifier… « qui ne s'est pas laissé piétiné par son propre poème n'a jamais aimé »…

Vu que je ne sais presque pas du tout comment je commence à écrire un poème – et je crois que ce serait assez triste si je le savais exactement, parce qu'alors j'essaierai probablement de « provoquer » ces moments si précieux, en ravissant leur côté de mystère, en enlevant la joie inattendue, pareille à la première neige ou au premier beau jour de printemps – je me contenterai de noter quelques commencements, de délimiter quelques mécanismes - si je peux les appeler de la sorte - qui ont déclenché certains de mes poèmes.

Le vieillissement, l'accommodation, la mort psychique me terrifient…je les constate parfois chez des gens de mon âge, qui ont renoncé aux idéaux et aux rêves de l'adolescence… j'ai traduit cet effroi par une constatation apparemment innocente, qui s'est constituée comme premier vers : « mes amis sont déjà grands une autre génération fait de la littérature maintenant / … / lorsqu'ils sont seuls ils regardent la télé/ lorsqu'ils étendent le linge ils aperçoivent le ciel… »

La mort de mon père, à la quelle je ne me suis toujours pas habituée, dont je n'ai pas pu parler longtemps, sur laquelle je n'ai pas pu écrire… et, après beaucoup de temps, le commencement est venu sous la forme d'une phrase d'enfant : « papa n'habite plus ici » … et plus tard, la peur de le perdre de nouveau, dans le souvenir, a engendré un autre premier vers : « j'ai commencé à oublier le visage de mon père lorsque je l'ai peigné pour la dernière fois… »

Il y a peu de temps, un ami m'annonçait par courriel la mort d'un poète qui m'était cher… à cause de l'émotion, à la hâte, il avait mal orthographié le mot « est mort »… l'absurdité de la mort d'un poète - pour moi à la valeur de catastrophe cosmique - mais en même temps cette erreur-là ont provoqué le début du poème, « la mort vient par courriel / avec des erreurs dans le texte ».

Tout peut devenir vers, les mots d'une chanson qui me suit de façon obsédante – j'ai écrit un poème composé entièrement des vers des chansons qui hantent mon esprit, qui s'appelait « la colonne sonore » - que je cite comme tels et que je continue à ma façon…

Le premier vers, le syntagme qui s'impose à moi avec force dès le début et qui peut devenir fin du poème, à laquelle je m'efforce par la suite de construire une « histoire »…

D'autres fois, les premiers vers proviennent d'autres livres, de titres lus dans une librairie, de publicités vues dans la rue… le titre du livre d'un ami, « traité sur le vaincu », a donné, par recul, le titre et le « refrain » d'un poème, « elle la victoire »… le vers d'un poète allemand « je crie car j'en ai assez » a constitué le moteur d'un poème, où je l'ai cité comme tel…le mode d'emploi des patchs anti-tabac que j'ai vainement expérimentés contenait une phrase qui m'a fait rire et que j'ai citée dans un poème où elle acquerrait une tout autre valeur : « Trouvez des compensations à la nicotine : hobby, sport, activités culturelles » …

J'ai commencé, d'innombrables fois, à apprendre, à reprendre l'allemand, projet ajourné et abandonné sans cesse… la comparaison avec la solitude, choisie et subie en même temps, est venue de soi : « ma solitude est un livre en allemand »…

Le tas de choses que je fais sans savoir pourquoi, comme malgré moi, qui ne me représentent pas… mon perpétuel étonnement : « je suis mon voisin antipathique »…

Le titre de mon dernier recueil, « quelqu'un de sérieux » et le premier vers du livre, « pour la voisine d'en haut je suis quelqu'un de sérieux », proviennent d'une histoire amusante en quelque sorte : il y a quelques années, un ami me rapportait une discussion avec une voisine de mon immeuble, discussion dont j'étais le sujet… La voisine respective avait dit, ni plus, ni moins, en parlant de moi : « elle est poète, mais elle est sérieuse… », phrase qui m'a amusée, au début, puis j'ai senti le besoin de réagir contre ce sérieux bourgeois qui représente pour moi le commencement de la fin… Entre parenthèses, avec ce titre, je suis tombée dans mon propre piège : il y a eu des critiques qui ont parlé, concernant ce recueil, d'un « lyrisme sérieux », les amis ont commencé à m'appeler, plus ou moins sérieusement, « personne sérieuse », pendant que, en réalité, mon intention avait été ironique, parodique, parce que le sérieux, de la façon dont ma voisine l'entendait, est synonyme d'un tas de choses que je rejetterai toujours de toute ma force.

Il y a un an, j'ai été pendant trois mois en résidence au Centre International de Poésie de Marseille. Comme c'est l'habitude dans des cas pareils, mon « obligation » était d'écrire, pendant cette période, un texte qui allait être édité par le Centre de Poésie. A la joie énorme que j'ai ressentie lorsque j'avais appris que ma demande avait été acceptée a suivi un effroi tout aussi intense : si je ne réussissais à rien écrire pendant les trois mois ? Parce que j'écris assez peu, il y a de longues périodes où le premier vers se refuse à moi obstinément… Je suis donc arrivée à Marseille le cœur serré et, quelque temps après, j'ai écrit quelques poèmes dont je n'étais pas contente… je me suis dit ensuite qu'il valait mieux attendre, avec confiance – la poésie étant, peut-être, la seule chose qui ne m'ait jamais déçue – et j'ai essayé de découvrir la ville, en commençant avec les cafés, comme je le fais à chaque fois que je suis dans une ville étrangère. Les cafés, les terrasses de Marseille sont bientôt devenus un poste d'observation, d'où je scrutais surtout ma solitude. J'avais presque abandonné l'idée d'écrire les pages nécessaires pendant les trois mois de résidence, je me disais que j'allais le faire par la suite, en Roumanie, lorsque les impressions françaises se seraient suffisamment cristallisées. Mais un jour de février, au soleil inhabituel, pendant que je fumais devant un café sur une terrasse de Marseille, heureuse, en paix, essayant de capter tout ce que le monde autour de moi avait de meilleur, l'odeur de la mer dans le Vieux Port, les nuances changeantes du ciel, la qualité différente de la lumière d'un instant à l'autre, l'agitation amusante des touristes, un jour donc où je me sentais moins étrangère dans le monde que d'habitude, une jeune tzigane, un bébé

dans le bras, s'est approchée de ma table… « Donne-moi quelque chose, madame… » Je lui ai tendu le paquet de cigarettes presque vide, en lui demandant d'où elle venait… « De Roumanie », elle a dit, et à ce moment-là ça a été le désert autour de moi et en moi, le moment parfait où je m'abritais est disparu tout d'un coup et j'ai eu terriblement froid… J'ai senti que je devais dire, écrire cette transformation, mais je savais, obscurément, que je ne pouvais pas le faire dans un poème… C'est comme ça que les « terrasses » sont nées, de petits morceaux de prose, ou de poésie, au nombre de quarante-cinq, qui portaient chacune le nom d'une terrasse de café de Marseille ou de Paris… Tout d'un coup, le mécanisme s'était mis en marche, les textes s'écrivaient tout seuls, presqu'à mon insu, moi, je ne faisais rien d'autre que de demander le café et le verre d'eau… J'ai écrit ces textes en français, c'est de cette manière que je les ai sentis à ce moment-là, c'est de cette manière qu'ils se sont présentés à moi… Souvent, le premier vers vient en français, qui a pour moi le charme d'une contrée étrangère dont je rêve, où je ne sens pas les mots aussi usés, érodés, qu'en roumain…

J'aime énormément les chiens… A Marseille, je passais chaque jour devant un clochard qui avait son chien à côté de lui, un rottweiler superbe, bien soigné… Un jour, au supermarché, j'ai vu le clochard devant moi qui achetait de la nourriture pour chiens… ce qui m'a paru extraordinaire… un homme qui mendie pour son chien… J'ai écrit le poème en tête presqu'instantanément…

L'année passée, avant Noël… j'étais dans le bus, je rentrais chez moi… le bus était assez aggloméré… un élève de treize-quatorze ans s'est levé et m'a cédé sa place… j'ai été extraordinairement surprise… je ne peux pas dire que je sens mon âge…c'était la première fois que cela m'arrivait … je me suis dit que, pourtant, je commençais à vieillir… le poème était prêt…

Le premier vers, des paroles extrêmement belles qui me viennent à l'esprit le soir avant de m'endormir… que je ne note pas et que j'oublie à jamais… ou bien, si je les écris, elles sont tout à fait banales le lendemain… « les forteresses d'avant le sommeil sont le matin de tout petites pierres »…

Le premier vers, qui, le plus souvent, ne reste pas tel qu'il s'offre à moi, étant longuement modifié, transformé… le poème, sculpté sans cesse, jusqu'à ce qu'il arrive à créer au lecteur l'illusion de la spontanéité, paraissant avoir été écrit d'un seul trait…

Le premier vers, qui ne peut pas être leurré, en créant certaines conditions extérieures… rester au bureau, en silence, sans avoir à faire aucune besogne, le café et les cigarettes devant… comme si trop de silence l'effrayait… il préfère apparaître à l'improviste, lorsqu'on a une traduction urgente à faire, lorsqu'il n'y a plus que quelques heures avant de devoir remettre la chronique au journal et ainsi de suite… et alors je laisse tout de côté et je note…

Le premier vers, vainement attendu, attente torturante qui apporte avec soi des questions et des doutes concernant mon existence de poète…et alors je note précisément cela, de la poésie sur la poésie ou bien sur son impossibilité : « des jours où l'on se réveille vidé de tous les mots/ à leur place seulement la fatigue »…

Le premier vers, qui vient de l'étincelle qui se produit à ma rencontre avec le monde, deux entités très souvent incompatibles… Histoires, voix, paysages, nuances qui me frappent de la même force de choc que provoquent en moi les fautes de grammaire… un « qui » à la place d'un « que » entendu aux nouvelles du soir… je sens tout de suite le besoin de corriger à haute voix… le premier vers, une forme de protester, d'imposer, de façon absurde, ma cohérence au monde extérieur.

Je ne sais pas si j'ai réussi tant soit peu à approcher la manière dont, personnellement, je me mets à écrire un poème ou bien je n'ai fait que trop parler d'une chose que je ne connais pas. Mais je le répète, pour ma part, je préfère ignorer complètement la façon dont ces commencements me viennent à l'esprit, pour être toujours étonnée, prise à l'improviste…

Pouvez-vous imaginer la platitude d'un livre ayant le titre « Comment commencer un poème ? » … pareil à un livre de recettes de cuisine ou à une brochure dans le genre « Comment réussir dans la vie » ?

(texte paru dans le volume *L'invention du livre*, présenté au Colloque de la Maisons des Écrivains et Traducteurs Étrangers, Saint-Nazaire, 2005)

YOUNG GOODMAN BROWN: THE NEW AMERICAN ADAM?

Dragoș Zetu

Assoc. Prof., PhD, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: Many critics have suggested that Hawthorne's Young Goodman Brown is a relentless attack against the Puritan doctrine more precisely against the Calvinist idea of innate depravity of the human soul. In my study I argue that Hawthorne's view on Puritanism as it is reflected in this short-story is much more nuanced. By rewriting the Faustian pact, the American writer demonstrated a deeper understanding of the Christian faith than most commentators are ready to admit. I argue that Brown's mistake is not that he replicated the mistakes of the Puritan faith but rather that he does not internalize the main tenets of his faith. He is "theologically ill-prepared" to survive a meeting with the devil precisely because he is not a good puritan.

Keywords: innate depravity, puritan catechism, the ten commandments, sin, initiation

În 1967, criticul francez Rolland Barthes anunța „moartea autorului", concept cristalizat, întâmplător sau nu, în perioada confuză din jurul evenimentelor din mai 68. Contestarea autorității autorului a fost anticipată de noua critică americană din anii 50 care atrăgea atenția asupra conceptului de „biographical phallacy", o critică directă a școlii critice biografice. Aceasta analiza textele literare în directă legătură cu biografia autorului, ca o reacție la viața lui. Barthes și cei care l-au urmat sunt de părere că biografia autorului este irelevantă, din moment ce sensul unui text literar se naște în timpul actului lecturii, proces în care autorul nu e implicat, iar cititorul devine adevăratul „autor" al textului. Acest punct de vedere, deși radical, a sedus o bună parte a criticii contemporane. În ceea ce urmează voi încerca să indic limitele acestei perspective, arătând că, în cazul anumitor scrieri literare, cunoștințele despre biografia autorului ne pot ajuta să descifrăm unele aspecte pline de ambiguități ale textului respectiv. Am ales spre exemplificare nuvela „Young Goodman Brown" (Tânărul frate Brown) a lui Nathaniel Hawthorne. În plus, voi analiza felul în care este abordat un mit cultural american, intens discutat în prima parte a secolului al XIX-lea în tânăra societate de peste ocean, cel al americanului ca fiind „noul Adam".

Hawthorne s-a născut în Salem, Massachusetts, port important în secolul al XVII-lea, asociat cu teribilul episod din 1692, cunoscut în istorie ca "Procesele vrăjitoarelor din Salem", în timpul cărora mai mult de 200 de persoane au fost acuzate de vrăjitorie și 19 membri ai tinerei comunități puritane au fost condamnați la moarte. Stră-străbunicul lui, William Hathorne, a făcut parte din primele grupuri de imigranți care veniseră din Anglia la bordul vasului Arbella[1] și se stabilise pe coasta de est a Americii. Se pare acesta a ordonat biciuirea unei femei quaker care refuzase să renunțe la credința sa. Fiul lui William, John Hathorne, a fost unul din judecătorii care au activat în cadrul proceselor vrăjitoarelor. Toate aceste episoade autobiografice sunt amintite atât în „Vama", eseul care are rolul de capitol introductiv al

[1] John Winthrop, avocat puritan renumit, a ținut la bordul acestui vas celebra predică "A Model of Christian Charity" care trasează pentru prima dată coordonatele morale ale noii lumi pe care aceștia urmau să o fondeze peste ocean și în care folosește pentru prima dată imaginea biblică a „cetății din vârf de munte", devenită o chintesență a excepționalismului american. Se pare că la bordul acestui vas s-a aflat și poeta Anne Bradstreet, una dintre figurile cele mai interesante ale literaturii americane a veacului al XVII-lea.

celebrului roman *The Scarlet Letter* (Litera Stacojie) cât și în „Young Goodman Brown": „mă tem că amintirea acestui fapt va dăinui mai mult decât aceea a acțiunilor lui mai bune, deși acestea au fost numeroase. [...] eu, cel care scriu acum și care sunt reprezentantul lor, iau aci asupra mea rușinea acelor fapte, rugându-mă ca toate blestemele pe care le-au atras – cum am auzit povestindu-se și cum starea tristă și puțin prosperă a neamului nostru de un șir prelung de ani pare s-o dovedească - să fie de acum înainte ridicate" (*Litera stacojie*, p. 26). Se pare că Nathaniel Hawthorne a fost atât de marcat de aceste detalii teribile din biografia strămoșilor săi încât a adăugat un „w" la numele său de familie atunci când a început să publice, în încercarea de a se detașa de moștenirea trecutului. Mai mult decât atât, o bună parte a operei sale poate fi citită tocmai în această cheie, ca o încercare de a se elibera de fantomele trecutului și de a investiga natura umană (de o manieră shakespeariană, aș adăuga) cu scopul de a înțelege sursa dualității umane și, implicit, a răului.

La începutul secolului al XIX-lea, în perioada în care America încerca să își găsească identitatea culturală și nu numai, Ralph Waldo Emerson, părintele fondator al transcendentalismului american, care milita pentru o totală independență ideatică a Noii Lumi, pentru o regenerare morală, spiritual și cultural, o ruptură clară de orice moștenire din trecut și pentru găsirea unei voci originale, observa existența unei schisme în cultura americană între ceea ce el numea „the party of the Past and the party of the Future" sau „the party of Memory and Hope, of the Understanding and the Reason". Cu siguranță că marele susținător al independenței culturale americane nu înțelegea prea bine cum era posibilă o a treia cale, reprezentată de scriitori precum Nathaniel Hawthorne sau Herman Melville care priveau ambele părți cu o „înțelegere sceptică" (Lewis, p. 7). Hawthorne, care a cochetat cu transcendentalismul, fiind implicat direct în proiectul utopic al fermei Brook, episod care apare, ficționalizat, în romanul său *The Blithedale Romance* (Povestea de la Blithedale), refuză să fie încadrat într-un curent de gândire, fie el și unul dominat de un optimism contagios. Într-o perioadă în care, la îndemnul lui Emerson, Thoreau și mai târziu Whitman, intelectualii americani priveau către viitor, Hawthorne îndrăznește să se poziționeze împotriva curentului și se întoarce către trecutul puritan, în încercarea de a înțelege geneza Americii și de a-și exorciza propriile fantomele. Nu e de mirare că este interesat de conceptul de inocență edenică, de imaginea lui Adam de dinainte de cădere. Cu toate acestea, așa cum vedem în Young Goodman Brown, idealul adamic vine cu o serie de nuanțe sau chiar pericole, cu o înțelegere profund tragică a condiției umane care nu scapă ochiului fin al lui Hawthorne.

Nuvela este plasată în Salem, în jurul anului 1692, în ajunul Zilei morților sau Ziua Tuturor Sfinților, 31 octombrie. Tânărul Brown, puritan credincios, căsătorit de trei luni cu frumoasa Faith, pleacă într-o călătorie neașteptată și periculoasă în pădurea din apropiere, la lăsatul întunericului. Ulterior devine clar că decizia lui de a-și părăsi tânăra soție nu este arbitrară ci premeditată, el mergând în fapt la o întâlnire secretă cu însuși diavolul. Ca orice soție credincioasă, Faith, care nu pare să știe încotro se îndreptă soțul ei, dar care intuiește un pericol iminent, încearcă să îl convingă pe acesta să își amâne plecarea, însă tânărul nu poate fi întors din drum. Imediat după ce intră în pădurea întunecată, Brown se întâlnește cu un om care îl aștepta și care îl recunoaște imediat, reproșându-i că întârziase. Interesant este că, inițial, bărbatul pare a fi o versiune în vârstă a lui Brown. În plus, el se sprijină într-un toiag misterios care pare a lua înfățișarea unui șarpe. Deși este evident că acceptase de bună-voie această întâlnire bizară pentru un tânăr puritan, Brown ezită să îl urmeze pe bătrân în pădure, insistând că își îndeplinise deja obligația de a-l întâlni. Mai mult decât atât, el pare mustrat de conștiință, spunând că nici tatăl lui, nici altcineva din familia lui de oameni onești și creștini veritabili nu ar fi fost de acord cu asemenea însoțire. Spre dezamăgirea tânărului, companionul său insistă, spunându-i că îi cunoștea bine familia și că adevărul era altul, el ajutându-l pe tatăl și pe bunicul lui Brown să îi persecute pe unii dintre cei care respinseseră credințele puritane și să îi masacreze pe indieni, elemente autobiografice pe care le-am amintit deja. Confuz și îndurerat,

tânărul îl urmează, la rândul său, pe bătrân care, fără îndoială, este nimeni altul decât diavolul. În drumul lor, cei doi întâlnesc diferite personaje de seamă din comunitatea puritană, de la pastorul congregației și diaconul său, până la sora Cloyse, femeie care îl învățase catehismul și care îi fusese îndrumător moral însă din copilărie, care apare în fața bătrânului sub aspectul unei vrăjitoare. Destinația finală a călătoriei este o întâlnire satanică la care pare să participe întreaga comunitate puritană și care este o adevărată slujbă liturgică răsturnată, în care cântările îl preamăresc pe diavol. Mai mult decât atât, acesta joacă rolul unui pastor, ținând chiar și o predică în care îi invită pe toți cei de față cum să se predea răului. Brown pare să înțeleagă dimensiunea ispitei la care este supus și încearcă să reziste însă, spre surprinderea sa, o zărește în mulțime pe propria sa soție. Cu toate acestea, tânărul nu apucă să vadă dacă aceasta apostaziase, la rândul ei, oferindu-se diavolului, el trezindu-se din nou în pădure, singur. Tulburat peste măsură de această experiență traumatizantă, Brown se întoarce a doua zi în sat unde începe să își evite semenii, inclusiv pe propria soție. Consumat de incertitudini, el devine mizantropul perfect, sfârșind prin a-și urî semenii și propria viață.

Povestirea lui Hawthorne, care nu este altceva decât o rescriere în cheie simbolică a pactului faustic, ia forma unei alegorii morale. Textul s-a bucurat de o atenție specială din partea criticii literare și a fost analizat din numeroase perspective, fiind privit prin prisma psihologică, istorică, socială, teologică sau semantică, începând cu celebrul eseu a lui Herman Melville, ”Hawthorne and His Mosses”, în care acesta consideră „Young Goodman Brown” ca fiind o scriere „la fel de profundă ca Dante”. Numeroși critici au văzut nuvela ca un atac dezlănțuit asupra unor precepte puritane cum ar fi păcatul originar, răul înnăscut sau predestinarea. În cele ce urmează, voi analiza textul din perspectiva catehezei puritane, în încercarea de a demonstra că atitudinea lui Hawthorne față de puritanism este una complexă, deseori dual, contradictorie și că, la fel ca în *Litera stacojie*, unde el oscilează între aprobarea conceptelor și regulilor puritane, izvorâte din dorința de bine și aplicarea lor, care a condus uneori la rezultate dăunătoare. Ca orice scriitor de geniu care investighează sufletul uman în toate componentele sale, inclusiv cele distructive, Hawthorne nu își asumă rolul de critic al puritanismului, așezându-se într-o poziție de superioritate morală față de strămoșii săi, ci încercă elucidarea misterului acestui paradox ineluctabil: cum este posibil care oameni fundamental buni, cu o profundă credință în Dumnezeu, să facă fapte reprobabile? Scriitorul american este un moralist fără tendințe moralizatoare. Astfel, a citi „Young Goodman Brown” ca o simplă critică a puritanismului american reprezintă o ieșire facilă din labirintul moral-alegoric trasat de autorul american. În plus, identificarea protagonistului cu Adam, omul primordial, poate să clarifice unele dintre ambiguitățile textului.

La fel ca Adam, protagonistul nuvelei lui Hawthorne comite o serie de greșeli care ar fi putut fi evitate. Prima greșeală a lui Brown care, avertizat de Geneză, prima carte Pentateuhului, deci și a Vechiului Testament, ale cărei învățături, ca tânăr puritan, ar fi trebuit să și le însușească, este că acceptă dialogul cu diavolul, crezând că a sa credință (reprezentată alegoric de soția sa, Faith) este de ajuns pentru a-i rezista. Mai mult decât atât, felul cum se raportează la chestiunea răului este unul copilăresc. El crede că se poate juca cu răul sau că îl poate ispiti pe diavol fără ca acest fapt să aibă vreo consecință. De altfel, imediat după ce se desparte de soția sa, Brown își spune „[Faith] este un înger binecuvântat; și după noaptea aceasta mă voi prinde de fusta ei și o voi urma în rai”[2]. În naivitatea sa, tânărul bărbat crede că poți ajunge la cunoașterea răului, cunoscându-l față în față, cu alte cuvinte te poți expune pericolului absolut, fără ca puritatea vieții tale să fie pătată. Simplul fapt că acceptă întâlnirea cu diavolul este o greșeală de novice pentru orice puritan autentic. Chiar dacă nu semnează în

[2] Am folosit atât traducerea proprie cât și cea a Corneliei Bucur din volumul *Scrisoarea furată: antologie de proză clasică americană*, Editura Nemira, 2014.

mod explicit un pact faustic, el se face vinovat de neglijență spirituală, fapt care va avea consecințe îngrozitoare asupra sa și a celor din jur.

O lecție fundamentală pe care Brown ar fi învățat-o cu siguranță în timpul pregătirii sale spirituale este cea legată de răul ontologic care a intrat în sufletul uman, ca urmare a păcatului adamic. Dacă și-ar fi însușit această învățătură, Brown ar fi știut că până și ființe angelice precum scumpa lui soție, Faith, pot fi corupte. De altfel, Hawthorne sugerează tocmai această posibilitate atunci când menționează un detaliu, aparent minor, legat de aspectul tinerei femei. Aceasta poartă câteva panglici roz cu care își prinde părul. Mulți critici văd în acest obiect un simbol al inocenței femeii sau al unei naivități copilărești. Cu toate acestea, niciuna dintre aceste interpretări nu ține cont de contextul istoric și cultural în care este plasată acțiunea povestirii. Puritanii aveau reguli vestimentare stricte, mai ales în cazul tinerelor femei, care obișnuiau să poarte haine prin care să nu iasă în evidență, culorile predominante fiind cele terne. Mai mult decât atât, un accesoriu vestimentar menit să o înfrumusețeze pe tânăra soție ar fi fost privit cu mare suspiciune de întreaga comunitate, cu atât mai mult cu cât culoarea roz era cu totul neobișnuită în acele vremuri[3]. Iată de ce fundele roz ar fi fost asociate mai degrabă cu păcatul și ar fi indicat o personalitate nonconformistă, expusă pericolelor spirituale. Într-un final, Brown primește lecția depravării, însă nu o poate procesa corespunzător, astfel încât se lasă copleșit de ideea dualității sufletului uman. Crezând inițial că oamenii sunt fundamental buni, el nu poate înțelege că răul și binele coexistă în sufletul uman, lecție pe care tinerii puritani ar fi trebuit să și-o însușească încă din perioada catehetică. El este astfel „slab pregătit din punct de vedere teologic" (Colacurcio, p. 301), motiv pentru care suferă la rândul său o cădere, similară cu cea a lui Adam.

A doua greșeală este că încalcă anumite reguli sociale elementare. Pentru puritani, așa cum vedem încă din *Of Plymouth Plantation* a lui William Bradford[4], cel mai important document din prima parte a istoriei americane, sălbăticia continentului american, incluzând aici pădurile, este contrastată cu civilizația așezărilor umane pe care puritanii le-au fondat. Lupta nu este doar cea dintre natură și civilizație, ci este una cu evidente valențe spirituale, sălbăticia, natura nedomesticită fiind asociată cu dușmanul absolut, diavolul, pe când civilizația, adică natura îmblânzită, reprezintă lucrarea lui Dumnezeu pe pământ. Nu întâmplător, metafora favorită a puritanilor, care descria atât misiunea lor divină cât și cea pământească este cea a „cetății din vârf de munte" din „Predica de pe munte" (Matei 5,14), preluată de John Winthrop și intrată în conștiința culturală americană. Or Brown părăsește siguranța civilizației (inclusiv pe cea a comunității sale religioase) pentru a se aventura tocmai în pădurea plină de pericole, domeniu aflat în stăpânirea diavolului.

O altă greșeală comisă de novicele puritan este că dă crezare cuvintelor diavolului, cel numit de însuși Iisus Hristos "tatăl minciunii" (Ioan 8, 44). Mai mult decât atât, el se lasă păcălit nu doar de cuvintele satanei, care îl manipulează cu ușurință, ci și de înfățișarea inițială a acestuia, care ia figura familiară a unui Brown mai bătrân, pentru ca apoi să devină clar că luase forma tatălui acestuia. Departe de a fi obsedat de imaginea răului, provenită, ala cum spun unii critici din învățăturile calviniste care puneau accent pe puterea teribilă a răului și pe stricăciunea ereditară din sufletul uman, Brown se lasă păcălit tocmai pentru că nu cunoaște învățăturile puritane legate de nuanțele perfide ale răului. În ignoranța sa, el nu știe că răul contaminează

[3] Tot la fel, în *Litera Stacojie* membrii comunității puritane privesc initial cu suspiciune felul în care Hester își înfrumusețează litera A pe care fusese condamnată să o poarte pe piept, datorită măiestriei sale în comeniul broderiei.

[4] William Bradford a fost unul dintre puritanii care au traversat oceanul la bordul vasului Mayflower în 1620, pentru a scăpa de persecuțiile religioase la care erau supuși în Europa. În anul următor acesta devine guvernatorul noii colonii, poziție care o va ocupa până la moartea sa, în 1657. *Of Plymouth Plantation*, lucrare în care Bradford descrie viața coloniei de la fondarea sa până în 1647, constituind un document indispensabil pentru descifrarea gândirii puritanilor.

totul prin asociere cu el, astfel că, în mod imperceptibil, se „infectează" cu virusul malefic în timpul călătoriei din pădure.

Unul dintre criticii care atrage atenția asupra subtilităților teologice ale textului lui Hawthorne, care nu au fost remarcate de alți critici este Benjamin Franklin V în studiul său „Goodman Brown and the Puritan Catechism." Acesta observă că Brown nu reușește să tragă concluziile corecte în urma experienței misterioase din pădure nu pentru că el reprezintă sistemul puritan de gândire, unul restrictiv și opresiv, așa cum cred mulți alți comentatori ai textului, ci tocmai pentru că tânărul nu și-a însușit pe deplin învățătura de credință puritană care l-ar fi putut ajuta în interacțiunea sa cu răul absolut, diavolul. (Franklin, p. 69-70). Brown pare la fel de nepregătit pentru acceptarea existenței răului ca și Adam înainte de cădere. Ambii cad din neascultate și continuă să plătească pentru faptele lor pentru că nu se căiesc.

Dintre toate textele catehetice publicate de puritanii din Salem în secolul al XVII-lea, un rol important l-a avut cel scris de John Cotton și intitulat *Milk for Babes*, lucrare consultată în mod repetat de Hawthorne în perioada când scria „Young Goodman Brown", așa cum o dovedesc arhivele bibliotecii pe care scriitorul american o frecventa. (vezi Franklin, p. 71) Orice tânăr catehumen din perioada respectivă ar fi studiat atent această lucrare în care sunt expuse și explicate principiile fundamentale ale credinței puritane cu accent pe două componente esențiale: posibilitatea reală a mântuirii și natura păcătoasă a umanității, inclusiv ideea de păcat originar despre care Brown ar fi aflat atât din lecturile sale cât și din predicile pe care ar fi trebuit să le asculte ca parte din pregătirea sa spirituală. Cu toate acestea, tânărul puritan nu își însușește pe deplin nici măcar doctrinele esențiale ale propriei credințe. Presupunând că, totuși, Brown nu a înțeles lecția imperfecțiunii omului din catehism sau de la sora Cloyse, cea care îl sfătuia în chestiuni spirituale, el ar fi trebuit să o intuiască dacă și-ar fi analizat propriile scăderi morale și porniri spre păcat. Or, așa cum voi demonstra în cele ce urmează, urmărind argumentația lui Franklin, Brown nu ignoră numai ideile de bază ale catehismului puritan ci mai ales Cele Zece Porunci, cod moral fundamental pentru orice creștin. Astfel, fie că întreaga experiență din pădure este reală, fie că Brown visează, doar, că aceasta are loc, el încalcă sau cel puțin încearcă să încalce toate poruncile.[5]

Astfel, el încalcă primele două porunci, „Să nu ai alţi dumnezei afară de Mine!" și „Să nu-ţi faci chip cioplit şi niciun fel de asemănare[...]" atunci când îl acceptă drept ghid sau îndrumător pe însuși diavolul. Chiar și după episodul din pădure, Brown, în mod inconștient sau nu, urmează învățăturile răului, respingându-și soția, pe pastor și întreaga comunitate. Expus la răul absolut, Brown încetează să i se mai împotrivească și duce o viață distructivă, întunecată și singuratică, manifestând simptome clare de depresie cronică. De altfel, el încarcă și cea de-a treia poruncă, „Să nu iei numele Domnului Dumnezeului tău în deşert". Catehismul puritan explică faptul că un bun creștin trebuie să recunoască și să folosească lucrurile bune primite de la Dumnezeu pentru binele său și al întregii comunități. Întors din pădure, Brown nu îl mai poate vedea pe Dumnezeu în cei din jur și se retrage în sine. Ironia face ca tânărul, care se teme să nu fie contaminat de răul pe care îl vede în comunitatea sa, să nu îi mai poată da slavă Creatorului pentru darurile sale, deși atât Faith cât și întreaga comunitatea par să îi fie aproape până în clipa morții. Atitudinea sa îl face să încalce și următoarea poruncă, „Adu-ţi aminte de ziua odihnei, ca să o sfinţeşti", el refuzând să mai participe la slujbe, dezamăgit fiind

[5] Hawthorne folosește cu abilitate ambiguitatea literată și intervine spre finalul povestirii cu un binecunoscut truc tehnic, făcându-l pe narator să declare că e posibil ca întreaga povestire, cu toate aspectele ei tulburătoare, să nu fi fost decât un vis. Noutatea vine din introducerea unui element meta-narativ, scriitorul american lăsându-l pe cititor în situația imposibilă de a decide dacă evenimentele au avut loc cu adevărat sau nu: „Să fi adormit fratele Brown în pădure și întrunirea vrăjitoarelor să nu fi fost decât un vis nebunesc? Se poate să fi fost așa." Întrebarea are și o componentă etică evidentă, punând în discuție fundamentele morale pe care era clădită societatea americană a secolului al XVII-lea: dacă întreaga poveste nu a fost decât un vis, de ce ar visa un credincios puritan asemenea monstruozități, iar dacă este adevărată, cum este posibil ca oameni devotați comunității și credinței lor creștine să pactizeze într-o asemenea măsură cu satana?

de întreaga umanitate. Tânărul puritan încalcă și cea de-a cincea poruncă, „Cinsteşte pe tatăl tău şi pe mama ta, ca să-ţi fie bine şi să trăieşti ani mulţi pe pământul pe care Domnul Dumnezeul tău ţi-l va da ţie." Părinții săi spirituali sunt tocmai persoanele pe care le respinge, sora Cloyse, diaconul Gookin și pastorul comunității din Salem. A-i fi cinstit ar fi însemnat să le urmeze învățăturile catehetice despre originea răului și sursa binelui, ceea ce Brown este incapabil să facă. În plus, el îi privește pe toți aceștia ca pe niște ipocriți sau chiar apostați: „Când pastorul vorbea din amvon cu tărie și elocință arzătoare, cu mâna pe Biblia deschisă, despre adevărurile sacre ale credinței noastre, despre viețile unor sfinți și morți buruitoare, despre fericirea viitoare sau nenorociri de nedescris, atunci fratele Brown pălea, temându-se ca acoperișul să nu cadă cu tunet asupra capului cărunt al blasfemiatorului și al celor care îl ascultau".

Brown încalcă și cea de-a șasea poruncă, „Să nu ucizi!". Firește, vorbim aici de o moarte simbolică, din moment ce, după întoarcerea în comunitate, Brown este atât de răvășit de revelația răului încât încrederea sa în salvarea sufletului, idee fundamentală a puritanismului, dispare și, odată cu ea, întreg echilibrul său emoțional este răsturnat. El trăiește până la o vârstă venerabilă, însă este o „nonviață" în urma „suicidului spiritual" pe care îl comite (Franklin, p. 77). Deși Brown nu încalcă în mod concret porunca a șaptea, „Să nu fii desfrânat!", unii critici, mai ales cei care din zona psihanalitică, observă că, în termeni simbolici, incursiunea în pădure în timpul nopții nu poate fi citită decât ca o inițiere sexuală, dovadă fiind numeroasele imagini cu conotații sexuale din text. Încă de la bun început, înainte ca Brown să se despartă de Faith, aceasta îl invită pe soțul ei să doarmă în patul lor pentru că „o femeie singură este tulburată de atâtea vise și atâtea gânduri încât ajunge să se teamă de ea însăși". Pentru puritani viața sexuală, fie ea și în cazul tinerilor căsătoriți, era un subiect tabu. Brown nu știe cum să reacționeze în fața dorinței sexuale, astfel încât evită invitația voalată a tinerei femei. Momentul care, nu întâmplător, are loc, mai mult ca sigur, în pragul casei, capătă valențe simbolice evidente. Odată trecut acest reper, Brown trece de partea cealaltă, părăsind confortul (inclusiv cel sexual) al propriei casei și pășind în întunericul periculos al pădurii. Devine clar că atunci când un cuplu de tineri căsătoriți se desparte, fiecare dintre ei poate deveni victima unor ispite erotice de care s-ar fi putut apăra în prezența reconfortantă a partenerului de viață. (vezi Crews, p. 100) Este posibil ca tipul de inițiere la care ia parte Brown sub îndrumarea ghidului său malefic, să fie legată tocmai de păcatul sexual. În această variantă a pactului faustic, puterea pe care o primește nu ține de cunoașterea vreunul secret alchimic sau de primirea unei soluții-minune, Brown fiind interesat doar de privirea răului, inclusiv sub forma sa de relație sexuală în afara căsătoriei, el comportându-se și din punct de vedere sexual ca un băiat neștiutor și nepregătit pentru acceptarea acestei componente firești a personalității sale.

Pentru puritani, cea de-a opta poruncă, „Să nu furi!", se referea nu doar la furtul unor obiecte, ci inclusiv la privarea celor din jur de bucuria credinței creștine. După întoarcerea sa din excursia fatală, Brown, cuprins de mizantropie, nu mai este capabil să îi ofere propriei soții o viață normală, deși păstrează anumite aparențe, el și Faith având urmași, ci încearcă să îi contamineze și pe ceilalți cu virusul cu care el însuși fusese contaminat după experiența din pădure. Nu doar ceasul morții i-a fost „plin de deznădejde", ci întreaga existență. Interesant este că, în ciuda comportamentului său deplorabil față de propria familie și față de cei din jur, comunitatea nu îl părăsește pe Brown: „Și după o viață lungă, când l-au dus la groapă, leș încărunțit, urmat de Faith, bătrână, și de copii și nepoți, într-un cortegiu lung, pe lângă numeroși vecini, nu i-au scris niciun vers plin de speranță pe piatra de mormânt, căci plin de deznădejde îi fusese ceasul morții." (Hawthorne, p. 34). Sentimentul comunitar dezvoltat de puritanii secolului al XVII-lea îi face pe aceștia să nu își abandoneze semenul, chiar dacă acesta se separase practic de ei, plasându-se într-o poziție de superioritate morală și crezându-se, probabil, a fi ultimul apărător al credinței din Salem, singurul care, în mintea lui, nu comisese păcatul teribil al apostaziei în timpul întâlnirii satanice din pădure.

În mod evident, Brown încalcă și cea de-a noua poruncă, „Să nu mărturiseşti strâmb împotriva aproapelui tău!”, din moment ce, dând crezare „tatălui minciunii”, îi percepe pe cei din jur, de la Faith până la pastor, ca fiind niște ființe corupte, viciate iremediabil, fără posibilitate de mântuire. Tânărul puritan nesocotește și ultima poruncă, „Să nu doreşti casa aproapelui tău; să nu doreşti femeia aproapelui tău...” din moment ce, atât înainte de întâlnirea cu diavolul cât și după, el este nemulțumit de viața sa și mai ales de Faith (cu rolul ei dublu, atât de soție cât și de credință). Deși avertizat că a merge în pădure în ajunul zilei morților înseamnă să se expună în fața forțe pe care nu le înțelege și cu care nu trebuie să se măsoare, el hotărăște să plece: „în noaptea asta, dintre toate nopțile anului, trebuie să mă smulg de lângă tine. Călătoria mea, așa cum o numești tu, până acolo și înapoi, trebuie făcută musai de pe acum până la răsăritul soarelui”.

Însă greșeala fundamentală a lui Brown nu constă în încălcarea celor zece porunci, ci mai ales în lipsa de grijă pentru educația sa spirituală și pentru cunoașterea normelor fundamentale ale puritanismului. Ceea ce tânărul nu știe este că, născut în păcat și moștenind pornirea spre păcat de la protopărinți, omul nu poate fi fidel regulilor lui Dumnezeu și nu poate, de unul singur, să îndeplinească cele Zece Porunci. (vezi Franklin, p. 79). Dacă ar fi înțeles neputința ontologică a omului de a fi fără de păcat, el nu ar fi fost surprins să îi vadă (sau să creadă că îi vede) pe credincioșii puritani pe care îi admira și pe care îi considera „aleșii lui Dumnezeu” făcând lucruri necreștinești. În mod ironic, în timpul predicii ținute de diavol în pădure, acesta atrage atenția tuturor că „Firea omenească e rea din născare”. Prins nepregătit de revelația răului, Brown este copleșit de cumplita epifanie și se lasă contaminat de acesta în mod iremediabil: „La drept vorbind, în întreaga pădure bântuită nu era nimic mai înfricoșător decât făptura fratelui Brown”. El cade precum Adam, însă, spre deosebire de acesta, căderea sa nu poate fi corectată prin jertfa lui Hristos, din moment ce alege să ducă o viață în care, conștient sau nu, se dedică întunericului și durerii, respingând astfel posibilitatea mântuirii.

BIBLIOGRAPHY

Cerkez, Adriana, trad, Stoian, Gabriel, trad., Bucur, Cornelia, trad., *Scrisoarea furată : antologie de proză clasică americană*, Editura Nemira, 2014.

Colacurcio, Michael J., *The Province of Piety: Moral History in Hawthorne’s Early Tale*s, Harvard University Press, 1984.

Crews, Frederick, *The Sins of the Fathers: Hawthorne’s Psychological Themes,* University of California Press, 1989.

Franklin, Benjamin V., “Goodman Brown and the Puritan Catechism” în *Modern Critical Views: Nathaniel Hawthorne*, ed. Harold Bloom, Chelsea House Publishers, 2005, 69-86.

Hawthorne, Nathaniel, *Litera Stacojie* (trad. Eugen Filotti), Editura pentru literatură universală, 1967.

Lewis, R. W. B., *The American Adam*, University of Chicago Press, 1955.

Melville, Herman. "Hawthorne and His Mosses." 1850, în *The Piazza Tales and Other Prose Pieces,* 1839–1860, ed. Harrison Hayford, Alma A. MacDougall și G. Thomas Tanselle. Northwestern-Newberry Edition of the Writings of Herman Melville, vol. 9. Evanston, III., Northwestern University Press, 1987.

MARK TWAIN`S HUCKLEBERRY FINN - A LESSON OF THE RIVER IN THE SPIRIT OF PROGRESSIVE EDUCATION AND AN INVENTION OF LANGUAGE IN AN EMERSONIAN SENSE

Lucian Radu

Assoc. Prof., PhD, „Transilvania" University of Braşov

Abstract: This paper illustrates that Mark Twain`s Huckleberry Finn survives mostly because Huck`s search for a freedom of "consciousness", which takes the form of a journey and transforms itself into a life lesson in terms of progressive education as it was conceived by John Dewey, in his educational theory, and because it is an invention of a language for American fiction as it was envisaged by Ralph Waldo Emerson.

Keywords: experience, consciousness, pragmatism, progressive education, language of the ordinary man.

1. Introduction:

The appreciation of human values in Huckleberry Finn, and the sense of epic inspired by life on the Mississippi establish Mark Twain`s place in American letters as an artist of "*broad understanding and vital, although uneven and sometimes misdirected."* (Brooks, Cleanth et al ,1973,1274)

The Adventures of Huckleberry Finn is the sequel to Tom Sawyer. Although it continues the picaresque story of the characters of Tom Sawyer the sequel is a" *more accomplished work of art*". (Brooks, Cleanth et al ,1973,1275).

Narrated by Huck, the sequel begins with its almost illiterate hero under the protection of the widow Douglas and her sister miss Watson.

When his father comes to ask for the the boy's fortune, Huck misleads him by transferring the money to judge Thatcher. But his father kidnaps him and imprisons him to an isolated cabin. When the old man has been drunk, Huck escapes to Jacksons` island where he meets miss Watson's runaway slave Jim. They start their journey down the river on a raft. After many adventures, the raft is hit by a Steamboat and the two are separated. Huck swims ashore and is sheltered by the Grangerford family which is a great enmity with Shepherdsons. The boy discovers Jim, and they leave again on the raft giving refuge to the Duke of Bridgewater, a fraud and Dolphin, Louis the 17th of France, a faker. They present, as Kean and Garrick, dramatic performances ending in the fraudulent exhibition of the Royal None- such.

Huck witnesses the murder of an innocent drunkard by an Arkansas aristocrat. The impostors learn of the death of Peter Wilks and pretend to be his heirs as his brothers. Huck defends the three daughters, and the masquerade is stopped by the arrival of the real brothers. Then he discovers that the king has sold Jim to Miss Phelps, Tom Sawyer's aunt. At the Phelps farm he pretends to be Tom to rescue Jim. When Tom arrives, he impersonates his brother Sid and elaborates a plan to free Jim. During the rescue Tom is accidentally shot and the slave is recaptured. While Tom is recuperating, he reveals that miss Watson had died, offered Jim his liberty in her will. It's also revealed that Huck`s fortune is safe because his father died.

Because of this well-designed and knotted plot, the novel survives everything, but more than that Huckleberry Finn survives mostly because of Hucks search for a freedom of "consciousness" as a very rewarding learning experience and because it is also an "invention of a language for American fiction". (Brooks, Cleanth et al ,1973, 1285).

2. Learning by experience- Education is life itself.

The concept of experience is the basis of Dewey's theory of instruction and this unifying concept is the core of Pragmatism- its philosophical foundation.

Dewey specifies in this respect that Santiago Charles Sanders Peirce, the founder of pragmatism, sought "*to establish the law of practical reason in the a priori area, Peirce also sought to interpret the universal concepts in the area of experience*". (Stanciu, G.I., Nicolescu V, et al. 1971, 28)

Each experience is based on the interaction between subject and object, between self and its world and represents only the result of the integration of human being into the environment.

Experience includes action and knowledge. The first one acts on the environment modifying it and the second means understanding the connections within an object, which determine its applicability in each situation. (Dewey, J.1977, 18)

The process of knowing develops when the human being is in a problematic situation. The dual nature of man (biological and social), the changes that prevail permanence are asserted by Pragmatism; and, therefore, the relativity of values and critical intelligence represent irrefutable values for human conduct.

John Dewey gives an illustrative definition to his own philosophy, and by default, to pragmatism considering that reality has a practical character, expressed in the most efficient way through intelligence. (Dewey, J., 1968, 64)

In the American pedagogue's opinion, the educational process includes two aspects: a psychological and a sociological one.

He considers the psychological aspect to be fundamental and very important. The learning capacity should continue in adult life, without disappearing after childhood. In John Dewey's view, growth is represented by the ability of learning, forming habits and readjusting activity to new conditions. Students learn by doing. The authentic knowledge could be achieved only through direct experience. Dewey combated the idea that school prepared for life, considering school as being life itself (Dewey, J, 1992, 68).

3. Experience on the river – A lesson of Life

Huckleberry Finn is a novel based on a series of boyish adventures, but these adventures are place in the context of a certain reality, the adult world.

The journey has started under urgent circumstances. Both Huck and Jim are more than simple wanderers; they are escaping from their own social constraints. To escape they give themselves to the river. As T.S Eliot implies the river seems to be "*an image of freedom and regeneration. The river teaches a kind of human relationship at odds with the vanity selfishness competitiveness and hypocrisy of society." (cited in* Brooks, Cleanth et al ,1973,1276).

Mark Twain takes the boy of 12 through life. If the wanderings of the hero are to be through life, he should learn something about life. The personality of the learner is extremely important. In this case, Twain needed a hero sensitive enough to ask the right questions of his adventures in growing up, and intelligent enough to demand the right answers. We are precisely in John Dewey`s case where education is life itself and reality has a practical character, expressed in the most efficient way through intelligence. For Huck the discovery of reality will mean freedom. *(*Brooks, Cleanth et al ,1973)

In fact, Huck`s journey is nothing more than stages in searching and reaching freedom. Episode by episode, he is trying to escape from illusions which are his bondages, "*all the lies that society tells to justify its values" (*Brooks, Cleanth et al ,1973, 1280).

3.1 Lesson about Good and Evil

Huck learns in his keen observation of society that good and evil rarely appear separated. Society is a mixture of them, and so is the human being. The woman who would catch Jim for $300 is a kind woman. The men on the river who are looking around for capturing slaves were enough merciful to offer them $220 gold piece. The discovery of the mixture of evil with good means a stage towards Hucks growing up. For John Dewey education means growth and growth is nothing more than progress and development very specific for progressive education.

3.2 Lesson of consciousness

Conscience could be considered voice of the society in which someone has lived. Against this "conscience" Huck would oppose a consciousness resulted from the unillusioned observation of experience. "Huck wants to look at the world directly, with his own eyes, and this talent is the reward of being outside society". (Brooks, Cleanth et al ,1973, 1282)

Huck is a moral pragmatist in John Dewey's terms: he wants to derive his values "fresh, from experience to create his own moral consciousness". (Brooks, Cleanth et al ,1973, 1282)

If his consciousness has been educated to freedom, Huck has also learnt to be humble. Huck has accepted the Jim`s love, a man he previously considered to be inferior. Escaping from the bondage of society, Huck has lost the old self. He must be looking for a new one.

"*With every new venture back to the shore - that is to society - Huck takes on a new role, has a new personal history to tell, a new "self" to try on for size. The act represents a seeking for identity. For Huck is not seeking to exist outside of society. What he seeks is simply a new kind of society, a kind prefigured body harmony and mutual respect necessary on a raft. He is also seeking a new kind of father and here is where Jim assumes another significance; Jim is the father who can give love. Jim on the raft is the father deprived of his blood children and now needs to find a son to spend his love on".* (Brooks, Cleanth et al,1973,1282)

To sum up: Huck discovers of a rewarding vision. This is a vision "of freedom to be achieved by fidelity to experience, humanity, love, and pity for suffering". (Brooks, Cleanth et al ,1973, 1282). As Huck drifts down the river, he learns a lesson taught by the symbolic river, which proved to be a great teacher.

4. Emerson and language of the ordinary man

The novel, Adventures of Huckleberry Finn, survives not merely because Hucks search for a freedom of "consciousness" but because it is also an invention of a language for American fiction in terms in which Emerson envisaged it.

"Emerson has the conviction that action is the great power behind language. This pragmatic view made him keenly alert to the possibilities of the vernacular". (Dumitriu, Geta, 1985,125).

He focused attention on the language of the ordinary man. *The ordinary man is akin to the poet for he too stands in close relation to the world of things; while the poet reaches it by imagination, the ordinary man is involved with it in more physical sense.* (Emerson, Ralph Waldo , 2000, 29):

Emerson considers that ordinary man can speak an unpaired fresh language *(*Dumitriu, Geta, 1985).

He proclaims the equality of all the domains in which human beings are involved. Traditional hierarchies of facts into high and low are denied and the classification of words into high and low is not acceptable. *The critical role which Emerson played in American fiction, had much to do with a new perspective he had opened: prosaic, everyday life came to be seen as deserving serious literary treatment. (*Dumitriu, Geta, 1985,127)

5. Language narrated by Huck – The language of an ordinary boy, full of poetic force.

Language narrated by Huck is the language of an unschooled hero. "*In Huck`s language a magnificent expression as Bernard De Voto has put it of the folk mind. Twain found the miraculous solution, blending two traditions. The first was that of the frontier humorists Augustus Baldwin Longstreet, Davy Crockett. The second was that of the early writers of the local color school as James Russell Lowell and Harriet Beecher Stowe".* (Brooks, Cleanth et al, 1973,1276).

The colloquial language is full of flavor, flexible, and natural. Even if the speaker is almost illiterate his language is expressive capable of transmitting subtle feelings and thoughts (Brooks, Cleanth et al, 1973).

Huck`s language reveals Huck`s origin as the sun of drunkard father. It is specific for the world of common, but it is a language of capable of poetry in Emersonian terms.

A language capable of poetic force is used to be spoken by a speaker capable of poetic thoughts and feelings.

This sensibility is a characteristic of for Huck's moral awareness, becoming aware of the surrounding reality, the way the world moves on. The language of Huck is an indicative to his growing up, to his development and progress as John Dewey envisaged in his progressive instruction.

6. Conclusion

The novel survives because it is an invention of a language for American fiction. It is characteristic for the world of common, but it is a language full of poetic force to which Emerson predicted a great future in American literature, full of flavor, flexible and natural, expressive, a language of freshness, capable of poetry.

It also survives because Huck`s search for a freedom of "consciousness'' takes the form of a journey, a vast experience, which transforms itself into a life lesson in terms of progressive education as it was conceived by John Dewey. This experience is on the interaction between Huck and his world. If Huck` s experience through life, he will learn something about life.

If according to John Dewey the authentic knowledge could be achieved only through direct experience, Huck`s experience proved to be very rewarding. After this experience Huck was rewarded with a redemptive vision This is a vision of freedom achieved by fidelity to experience, humanity, and love. Huck is taught a great lesson by the symbolic river. Conscience in short is merely the voice of the society in which a person has been bred. Against the voice of his society Huck set up his consciousness appeared as a result of his close inspection, depleted of illusions upon experience. Huck wants to look at the world directly, with his own eyes, and this is the reward of being outside society.

Huck is a moral pragmatist: he wants to derive his values "fresh", from experience to create his own moral consciousness.

Twain 'hero is sensitive enough to ask the right questions while growing up, and intelligent enough to demand the right answers, John Dewey considering that reality has a practical character, expressed in the most efficient way through intelligence.

To sum up, Mark Twain`s Huckleberry Finn is a journey for searching freedom of "consciousness", in fact, a life lesson in terms of progressive education as it was conceived by John Dewey in his education theory, and an invention of a language for American fiction as it was envisaged by Ralph Waldo Emerson.

BIBLIOGRAPHY

1. Brooks, Cleanth et al (1973), *American Literature, The Makers and the Making,* St. Martin's Press, New York, 1973.

2. Dewey, J. (1977): *Experiență si educație (Experience and Education)* în: *Scrieri despre educație* (*Writings about Education*), Nicolescu, V. (ed.), Editura Didactică si Pedagogică, Bucuresti.

3. Dewey, J. (1968): *The Practical Character of Reality in: John Dewey, Philosophy and Civilization*, Smith, P. (ed.). Mass,Gloucester.

4. Dewey, J (1992): *Fundamente pentru o ştiință a educației (Foundations for a Science of Education)*. Bucureşti. Editura Didactică și Pedagogică.

5. Dumitriu, Geta (1985), *American Literature – the nineteenth century*, Editura Universitatii Bucuresti.

6. Emerson Ralph Waldo (2000): *The Essential Writings*, Modern Library Classics

7. Stanciu, G.I., Nicolescu V, et al. (1971): *Antologia pedagogiei americanecontemporane (Anthology of the Contemporary American Pedagogy)*, Bucuresti. Editura Didactică și Pedagogică

8. Twain Mark, *The Adventures of Huckleberry Finn*, published in Penguin Popular Classics, London, 1994

THE IMAGE OF JAPAN DURING THE MEIJI ERA IN THE NEWSPAPER ALBINA REVISTĂ ENCICLOPEDICĂ POPULARĂ-1900

Luiza Catrinel Marinescu

Assoc. Prof., PhD, Romanian Language Institute, University „St. Kliment Ohridsky", Sofia

Abstract: The image of Japan presented to the Romanian public at the beginning of the twentieth century was the concern of several leading intellectuals. Beyond the exotic image of the Land of the Rising Sun, almost impossible to know directly due to the immense distances and lack of fast means of transport in the age to come, economic, political, strategic or cultural details have been collected or taken over by Romanian intellectuals from the literature of those who have directly known these lands.
The purpose of this study is to underline the way in which Japan was first understood by one of the most brilliant minds in Romania and the public: G. POP TAŞCĂ, the Rector of the Academy of High Commercial and Industrial Studies between 1929-1931, the actual Academy for Economic Studies from Bucharest.
The paper follows from a methodological point of view the complexity of the economic and political analysis of the Romanian thinker, renowned for researching and promoting capitalism and cooperative system in Romania through documentation from the specialized bibliography referring to Japan. Using classical research, analysis and synthesis tools, this paper aims to radiography the author's conception of Japan in the Meiji period.

Keywords: Gheorghe Tașcă, G. Pop Tașcă, Basil George Assan, Anatolie Tihai(u), Japan, Meiji era, Albina magazine, encyclopedic magazine

Imaginea Japoniei prezentată publicului românesc de la începutul celui de la XX-lea veac a constituit preocuparea mai multor intelectuali de frunte. Dincolo de imaginea exotică a Țării de la Soare Răsare, aproape cu neputință de cunoscut în mod direct din cauza distanțelor imense și a lipsei mijloacelor de transport rapide din veacul care va urma, detaliile economice, politice, strategice sau culturale au fost culese sau preluate de intelectualii români din literatura celor care au cunoscut în mod direct aceste meleaguri.

Într-o revistă periodică a Bisericii Orthodoxe Române din 1888 se scrie despre răspândirea creștinismului în Japonia începând din 1860. Cu această ocazie, printre preoții implicați în misiunea se află și un preot român-basarabean, Anatolie Tihaiu (paroh și misionar al centrului misionar Hakodate între 1872-1879, profesor la Seminarul teologic ortodox sin Japonia Surugadai Kanda Tokyo, fondator al bisericii din Osaka în 1878, conducător al misiunii ortodoxr ruse din Japonia între 1879-1880, profesor și director al Școlii de Catiheți din Osaka între 1882-1889) care a învățat japoneza și care își ține deja predicile în limba niponă. El este și autorul unui jurna: *Primul jurnal misionar al cuviosului Anatolie Tihai, un apostol român pe ogorul ortodoxiei japoneze* (*ルーマニアの使徒アナトリエ・ティハイの使徒日記第一宣教師 日本の正教会の分野で*), Ed. Episcopiei de Bălți, Chișinău, 2018. 112 p).

Inginerul și economistul român Bazil George Assan (1 VIII 1860- 16 VI 1918) întreprinde o călătorie în Japonia în 1893, purtând discuţii despre posibilitatea legăturilor maritime şi ale unor schimburi comerciale. La 6 martie 1899, la Societatea Geografică Regală Română, înființată în 1875 (cea mai veche societate de geografie), Bazil George Assan a făcut o a doua amplă conferință despre „*Călătoria împrejurul pământului*". Expediţia a durat cinci

luni, din decembrie 1897 până în prima jumătate a anului 1898. Bazil George Assan, pasionatul de automobile, de călătorii cu balonul spre Antarctica și proprietarul casei Assan (Casa oamenilor de știință în 2023) devine astfel primul român ce face înconjurul lumii. Traseul său, de la vest la est, începuse din Constanţa şi a trecut prin Instanbul, Cairo, Ceylon, China, Japonia, Oceanul Pacific, SUA şi apoi se întoarce în România.

Enciclopedia Română volumul 2, a lui Corneliu Diaconovich din 1900, dedică două coloane Japoniei, cu date geografice, economice și culturale.

Unul dintre acești intelectuali care avea să scrie despre acest subiect e G Pop Tașcă, viitorul rector al Academiei de Studii Comerciale. Articolul său se numește *Japonia* și a fost publicat în *Albina*: *Revistă enciclopedică populară*, 03, nr. 45-46, 6-13 august 1900, p. 1207-1211 (Digitool Viewer (bibmet.ro) consultat la data de 1 09 2023).

MIHAI A. ANTONESCU
Avocat
Asistent la Academia Comercială

REGIMUL AGRAR ROMÂN
ȘI CHESTIUNEA
OPTANȚILOR UNGURI

CU O PREFAȚĂ
A DOMNULUI
PROF. UNIV. G. TAȘCĂ

BUCUREȘTI
TIPOGRAFIA «ROMÂNIA NOUĂ» THEODOR I. VOINEA
1928

O creaţiune fericită a d-lui Tașcă secretarul general al ministerului de finanţe.

Văzînd că din pricina calităţii superioare a produselor Regiei, clientela se betejeşte şi cei cari nu reuşesc să moară, se lasă de patima tutunului, d. Tașcă a hotărît să înfiinţeze sanatorii în care să se caute gratis victimele R.M.S.

Cu sistemul acesta, ministerul de finanţe îşi păstrează muşterii fără nici un sacrificiu—pentru că ordine sunt date ca, de la intrarea în spitale a bolnavilor şi pînă la eşirea lor, produsele Regiei să-şi întreiască preţul.

Măsura, foarte practică, e plagiată de la chinezi, unde Statul vinde afion şi, pentru ca clientela să nu doarmă de la durere, tot el pune în comerţ şi antidotul acelei voluptoase otrăvi.

Destinul lui G. Pop Tașcă, cum semna la 1900, sau Gheorghe Tașcă, cum va fi cunoscut mai târziu, a început la 30 ianuarie 1875 în localitatea Bălăbănești din județul Tutova (actualmente Galați) într-o familie modestă, cu mai mulți copii, care au fost îndrumați fiecare către studiu. Victimă a regimului comunist din România, destinul lui Gheorghe Tașcă se va încheia la Sighetul Marmației la 25 martie 1951, la vârsta de 76 de ani, fiind arestat fără a fi judecat împreună cu lotul demnitarilor. Absolvent al Facultății de Drept din București cu o teză de licență despre *Evoluția proprietății rurale în România*. Devenit avocat în Baroul Ilfov, Gheorghe Tașcă va pleca la Paris pentru a își pregăti teza de doctorat *La question agraire. Commentaire critique de la législation rurale en Roumanie, Angleterre, Irlande, Allemagne* pe care și-o susține în 1907. Întors în țară, revine la meseria de avocat, e atras de politica înfăptuită de Take Ionescu și devine deputat în județul Tutova. Apropiat al lui Nicolae Iorga, prin anii 20 ai secolului trecut revista umoristică *Furnica*, nr 15 din 23 aprilie 1920 p. 11 îl prezintă ca pe secretarul general al Ministerului de Finanțe, autor al unei ingenioase măsuri de înființare a unor sanatorii pentru victimele RMS (Regiei Monopolului Statului), măsură „plagiată de la chinezi” http://dspace.bcucluj.ro/handle/123456789/66094. Personaj foarte apropiat al lui Nicolae Iorga, Gheorghe Tașcă este în permanență menționat în jurnalul lui Nicolae Iorga *Memorii Agonia regală și regența (1914-1944)* vol V, Bucureşti, Editura „Naţională" S. Ciornei, [1931?] și *Memorii Încercarea guvernării peste partide(1931-1932)* vol. VI , Bucureşti : Editura „Naţională" S. Ciornei, 1939.

Profesorul G. Tașcă este autorul prefeței lucrării lui Mihai A. Antonescu *Regimul agrar român şi chestiunea optanţilor unguri* Bucureşti, Tipografia „România Nouă", 1928. http://dspace.bcucluj.ro/handle/123456789/82160 .

Despre familia lui Gheorghe Tașcă povestește în cartea sa, nepotullui, Andrei Filotti *De peste mări şi ţări Amintiri din viaţa diplomatică de odinioară* Prefață de Filip-Lucian Iorga Postfață de Mircea Filotti , Corint, București, 2020. Andrei Filotti este fiul Elisabetei Tașcă căsătorită cu Eugen Filotti, fiica lui Gheorghe Tașcă. Eugen Filotti, diplomat de carieră, fusese ambasador al României la Sofia, Budapesta în cea mai cruntă perioadă din istoria României, al Doilea Război Mondial. Viața acestor ramuri ale familiei autorului lucrării este descrisă detaliat, cu umor, cu inteligența și educația unui tânăr înzestrat cu multiple daruri. (Filotti, 2020: 5-7) Aceasta e imaginea păstrată de memorialistica descendenților despre Gheorghe Tașcă.

Ziarele vremii (Nicolae I. Antonovici în *Vocea Tutovei Foaie de propăşire şi educaţie naţională,* an 52 nr 3 1 iulie 1942, p. 3) din Bârlad subliniază dragostea pentru școală a tatălui lui Gheorghe Tașcă, care împreună cu fiul său, a clădit o școală în satul natal. *Cum a învăţat carte moş Gheorghe Taşcă din Bălăbăneşti* este consemnarea unei mărturii orale făcută de Gheorghe Tașcă, mărturie referitoare la o istorie a școlilor românești și la funcționarea și înființarea acestora:

„Ca o contribuţie la înjghebarea unui istoric de felul cum se învăța carte pe la 1860, adică înainte de înființarea şcoalelor publice, cât şi «în timpul când acestea s'au infiinţat, însemn aici amintirile lui moş Gheorghe Taşcă din Bălăbăneşti, în anul când împlinise 84 de ani. (Antonovici, 1942: 3)

Această mărturie orală are legătură cu setea de cunoaștere a celor care au frecventat școlile și, mai ales, cu pasiunea acestora de a studia și de a cerceta de mai târziu. Profesorul Gheorghe Tașcă este un exemplu de acest fel, iar articolul său despre *Japonia* explică cititorilor din România miracolul saltului Japoniei în modernitate, din perspectiva unei țări închise, tradiționaliste, conservatoare, care își valorifică excelent potențialul.

❖

Imaginea Japoniei este surpinsă în contextul în care această țară alături de celelalte țări ale Europei, a luat „parte foarte activă" „pentru pacificarea Chinei" (Taşcă, 1900: 1207). Autorul descrie această țară prin intermediul detaliilor geografice, fixând printre primii terminologia geografică denominativă despre tărâmul nipon în limba română:

„Japonia formézã spre résărit de China un imperiu cu o întindere de 382.000 km. p. și cu o populație de 43.000.000 locuitori. Ea coprinde ccl mal însemnat arhipelag al Asiei, compunéndu-se din 4 insule mari: Ieso, Nipon, Sikok și KiouSiou și aprópe 420 insule mici, formând doué grupe mai importante : Kourilele și Riou-Kiou. Japonia este împărțită în 10 regiuni, 46 departamente §i 653 cantóne. Coprinde 48 de orașe mari, 1133 orășele și 13.600 de sate, afară de Formosa." (Taşcă, 1900 : 1207)

Urmează descrierea solului insular, cu precizările referitoare la originea vulcanică a două treimi din suprafața arhipelagului nipon și la tipurile de climă care variază de la nord la sud în funcție de latitudine. Influența curenților oceanici („oiașivo -cel rece și curoșivo -cel cald") este consemnată de autor, cu minuțiozitatea unui navigator cunoscător al zonei, fapt ce ilustrează documentarea autorului din surse directe sau indirecte. Pentru un fiu de răzeș dornic de cunoaștere, așa cum era Gheorghe Tașcă, preocupat de economie politică și de științele economice (va obține un doctorat la Paris în 1910 cu teza *Les nouvelles reformes agraires en Roumanie*), desigur că era interesant cum o țară care are doar 14% teren arabil, un deficit de materii prime și un sol vulcanic mereu clătinat de unde seismice poate face curajosul salt de la feudalism, evitând și riscul de a deveni colonie a puterilor vremii din secolul ce va urma. Un împărat adolescent, al 122 pe tronul crizantemei devenea creatorul unei ere schimbând capitala imperiului său de la Kyoto, de unde era din 794, la Tokyo - capitala de est. Era Epoca Meiji (1868-1912). Epoca shogunatului lui Tokugawa se încheia din noiembrie 1867, epoca Edo apunea și o mulțime de reforme aveau să modernizeze Japonia pe baza celor cinci principii: toate problemele sunt reglementate prin dezbatere public; toate clasele sociale participă la administrarea treburilor statului; oamenilor de rând, nu mai puțin decât oficialilor civili și militari, li se va permite fiecare să-și urmeze propria chemare, astfel încât să nu existe nemulțumiri; toate legile trecutului feudal sunt abolite și se vor urma legile drepte ale naturii; cunoașterea va fi căutată în întreaga lume.

Geografia Japoniei, cu relieful, clima, poziționarea sunt descrise de autor cu precizia unui atlas:

„Douè din trei părți din suprafața insulelor este ocupată de munți de natură vulcanică. În insula Ieso este de însemnat muntele Tokatsi-Take în vîrful căruia se află vulcanul Itasibe. La miazădi acéstă insulă are porturile Hacodat și Matsmai. Clima arhipelagului japones este

temperată; cum însă insulele ocupă o mare întindere, temperatura lor merge micșorându-se de la sud spre nord.

Din causa a doué curente oceanice cari ating arhipelagul, este o mare deosebire de climă între insulele meridionale cele septentrionale. Curentul rece numit Oyasiro care atinge insulele Ieso și Kourile, produce geruri teribile, pe când curentul cald numit Kouro-Sivo udând cóstele meridionale și orientale ale insulelor produce călduri fórte mari." (Tașcă, 1900: 1207)

Abolirea sistemului han, adică trecerea proprietăților cavalerilor feudali (大名 daimyo) în proprietatea împăratului și înlocuirea sistemului feudal cu cel al prefecturilor, avea să acrediteze în Japonia fiscalitatea asupra terenurilor agricole, avea să îi transforme pe vechii seniori feudali în funcționari ai statului, având o oarecare independență financiară și fără drept de moștenire ereditară a funcției lor.

„Deși pämînturile cultivabile sînt puține în .Iapohia, totuși prin hărnicia locuitorilor, agricultura și creșcerea vitelor este destul de însemnată, așà se cultivă: orez, tutun, sfecle, orz, meiu, bumbac, trestie de zahär și o mare mulțime de arbori fructiferi.

Cóstele munților sînt acoperite cu pășuni bogate numite hara și cu diverși copaci ca: stejari, frasini, tei, etc. Ca minerale sînt : argint, cupru, fier, petrol, puciósă, cărbunl de pämînt, etc." (Tașcă, 1900: 1207, 1208)

Tokyo, fostul orășel de pescari, care din 1603, în epoca Edo devenise sediul șogunatului Tokugawa, a devenit în timpul restaurației Meiji din 1868 capitala de est, în locul vechii capitale imperiale, Kyoto. Cum împăratul japonez al epocii Meiji se născuse în acest oraș (Edo sau Yedo cum precizează Gheorghe Tașcă), relocarea capitalei imperiale a fost o coincidență fericită. Mutsuhito (睦仁, 3 XI 1852 – 30 VII 1912) și împărăteasa Dowager Shōken (昭憲皇太后, *Shōken-kōtaigō*, 9 V 1849–9 IV 1914), născută Masako Ichijō (一条勝子, *Ichijō Masako*), (cunoscută și ca împărăteasa Shōken, fondatoare a crucii roșii japoneze) s-au căsătorit pe 11 I 1869, când împărăteasa a primit numele de Haruko (美子), datorită obiceiului imperial dar și al frumuseții și tinereții sale. Gheorghe Tașcă nu consemnează schimbarea datei de naștere a împărătesei în favoarea oficierii căsătoriei în urma căreia va primi, pentru prima dată în istoria Japoniei, denumirea de împărătească consoartă. Pentru a își păstra unitatea, Japonia a dezvoltat o ideologie civică centrată în jurul împăratului. Chiar dacă acesta avea puțină putere politică, el era simbolul continuității culturale și istorice și era capul religios shintoist al Japoniei. Prin asocierea acestei religii cu linia imperială, monarhia japoneză este cea mai veche din lume, în conexiune cu timpurile legendare și un puternic simbol al vechimii unității naționale.

În privința religiilor din Japonia, în epoca Meiji o seamă de temple budiste au fost distruse și o seamă de temple shintoiste au fost construite. Autorul român precizează:

„Capitala Imperiului Japoniei este Tokio port la golful cu acelaș nume, în partea de rèsărit a insulel Nipon, avénd o populațiune de aprópe 1.500.000 locuitori; alte orașe mal principale sînt: Yokohama, Nagoya, Tottori, Matsuye, Hymedzi, Sapporo, Osaka, Kioto, Kobe, etc.

În Japonia monarhia este ereditară și constituțională ca și în România. Impăratulul i se dă numele de Mikado care ar însemnà strălucitul.

Actualul împérat al Japoniei se numește Mutsuhito, născut la 1852 în orașul Yedo.

Împérătésa se numește Haru-Ko (împérătésa primăvară) și este născută în anul 1850 din una din cele mai strălucite familii japoneze.

Din punct de vedere religios, în Japonia sînt douè religiuni: una zisă națională, schintô, sau adorarea ómenilor mari japonezi cu timpul deifcați și budismul." (Tașcă, 1900:1208)

În legendele europene diplomația japoneză a intrat prin numeroasele relatări de presă ale reacțiilor reprezentanților săi. Un astfel de exemplu ne va oferi și Gheorghe Tașcă în articolul său. În perioada 1871-1873 reprezentanți ai elitei intelectuale japoneze formată din savanți și oficiali ai statului au constituit ceea ce s-a numit Ambasada sau Misiunea Iwakura (

岩倉使節団, Iwakura Shisetsudan), o călătorie diplomatică de documentare realizată în Europa și Statele Unite. După o lungă perioadă de izolare față de lume, ea a fost urmată de numeroase alte vizite ale unor personalități care, călătorind, au adus în țara lor tot ceea ce era în interesul modernizării acestui stat feudal prin arderea etapelor istorice. Japonia a angajat consilieri europeni pentru doi sau trei ani, fără dreptul de a se stabili în Japonia, încă din perioada shogunatului:de exemplu diplomatul german Philipp Franz von Siebold, inginerul naval olandez Hendrik Hardes pentru Arsenalul de la Nagasaki și pe Willem Johan Cornelis, Ridde Huijssen van Kattendijke pentru Centrul de Instruire Navală de la Nagasaki, pe inginerul naval francez François Léonce Verny pentru Arsenalul Naval de la Yokosuka și pe inginerul britanic Richard Henry Brunton. Multe denumiri ale orașelor asiatice (coreene) sunt redate cu ajutorul pronunției japoneze și ca atare sunt redate fonetic de către autor, anticipând viitoarele intervenții japoneze prin adverbul cu sens temporal în construcții negative „încă" cu înțelesul de deocamdată, adică pentru moment, în mod provizoriu, sugerând intențiile viitoare.

„Japonezii sînt deștepți, veseli, bravi, dar mai cu deosebire patrioți. Femeea japonezä este scurtă de talie, dar fórte drăguță și plăcută.

Iacă o pildă de deșteptăciunea Japonezilor. Se întâmplase cu puțin înainte de exposiția de la 1867. Sosise la Paris o deputăție japoneză, ca să confereze cu guvernul frances în chestia unor poduri. Vorba era de reciprocitate: Francia să deschidä pentru comerciul japonez trei porturi ale sale. Iar Japonia încă să deschidă Franciei trei porturi japoneze. Pertractările aú decurs în mod fórte prevenitor.

-Alegeți mal întâi dintre dumneavoastră, aú dzis Japonezii iar noi vom alege ulterior.

Ministerul de externe al Franciel a designat trei porturi: Yokohama, Jeddo și Ilan -Jang.

Delegații japonezi n'au dzis nimic, ci luând ad notam alegerea au plecat acasä. Puțin după aceea ministerul de externe a primit însciințere din Japonia, că alegerea a fost acceptatä, în schimb însă Japonia și-a ales porturile Havre, Marseille și Southampton. Diplomații francezi au rîs mult de acéstă alegere și au clarificat pe consulul japonez că Southampton e port englez, Francia n'are nici un drept asupra lui.

- Scim fórte bine, a rèspuns consulul, -- dar Han-fang încă e port strein, în Corea, și Japonia încă n'are drept asupra lui." (Tașcă, 1900: 1208)

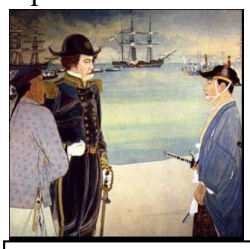

Sursa: Library of Congress
https://www.loc.gov/photos/?q=japanese+meiji+stamps

De îndată ce Japonia a văzut ceea ce s-a întâmplat în China în Primul război anglo-chinez sau Primul război al opiului (1839-1842), japonezii au trăit cu spaima că barbarii occidentali nu se vor opri la China și inuiția lor a fost corectă. Când președintele american Millard Fillmore a dorit deschiderea comerțului cu Japonia și l-a trimis pe comandorul Perry împreună cu patru nave de război, japonezii nu mai văzuseră în viața lor nave de război negre cu aburi. Pentru a-i copleși, americanii au instalat o linie telegrafică între palatul imperial și nava amiralului Perry, au instalat o linie ferată care să asigure transportul în port și le-au oferit japonezilor în dar, dar japonezii nu au fost impresionați de darurile troiene și au fost prudenți. Câteva luni mai târziu, amiralul Perry a adus cu sine toată flota Pacificului. Japonezii au priceput mesajul și au înțeles ce trebuie să facă în viitor, prentu că în prezent nici măcar nu se puteau apăra și nici nu se mai puteau izola, pentru că riscau să intre în război. Astfel s-au deschis două porturi japoneze, americanii au obținut taxe mici de import,

Sursa: Library of Congress
https://www.loc.gov/photos/?q=japanese+meiji+stamps

dar japonezii nu au uitat în ce condiții umilitoare au încheiat aceste tratate și au înțeles că trebuie să învețe de la occidentali să își depășească magistrul.

Obiectivele împăratului erau pe de o parte industrializarea Japoniei și, pe de alta, impunerea forței imperiale și anihilarea forței daimyo, shogunilor și samurailor. Elita japoneză a început să se instruiască în spirit occidental, aducând toate cuceririle științifice, tehnice, militare în Japonia. În ideea de a combina valorile japoneze cu tehnologia occidentală s-a adoptat sistemul metric occidental și calendarul. Pentru a porni industria, statul a înființat mici fabrici, pe care familiile înstărite le-au preluat și dezvoltat. În acest fel au luat naștere firmele Kawasaki sau Mitsubishi, cunoscute bine astăzi.

Rapida modernizare a Japoniei avea nevoie de infrastructură și de specialiști. Ca urmare învățământul și armata țării sunt foarte bine puse la punct. Japonia avea să devină una dintre țările cu cele mai educate populații din lume, dar acest lucru se aplica în special bărbaților. Emanciparea femeilor occidentale contrazicea conservatorismul japonez. În esență, populația era convinsă de faptul că o generație de sacrificu trebuie să existe pentru modernizarea Japoniei.

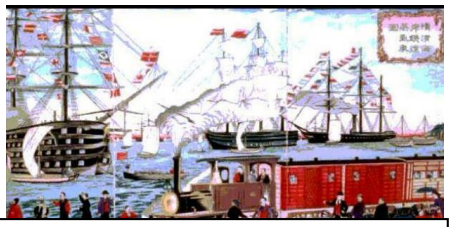

Sursa: Library of Congress
https://www.loc.gov/photos/?q=japanese+meiji+stamps

Insuficient de atractivă pentru marile puteri imperialiste ale momentului, pentru că nu avea cine știe ce resurse, Japonia reușește să scape de colonizare și să capete ajutoare de la țările occidentale. În acest fel ea se dezvoltă și reușește să comercializeze produse de bună calitate și ieftine, devenind o țară emergentă în comerțul internațional. Creșterea economică va atrage și dezvoltarea militară a acestei muncitoare națiuni cu șefi ambițioși, incoruptibili, abili și inteligenți, țară care, în scurt timp, se afirmă pe câmpul de luptă cu victorii contra unor mari puteri regionale: criza din 1882 din Coreea, ocuparea Seulului în 1894, Primul Război Sino-Japonez 25 iulie 1894 - 17 aprilie 1895. Dotată și instruită de occidentali, armata imperială japoneză a reînviat spiritul militar al samurailor, clătinând echilibrul regional asiatic prin pretenții militare de superputere, prin admirația pentru spiritul de disciplină militară germană, care o va face de temut în anii ’30. Cum autoritatea lorzilor feudali - daimyo și a armatelor de samurai ale domeniului fuseseră dizolvate, armata națională japoneză va fi înființată în 1872 cu obligativitatea unui stagiu militar de 3 ani. Schimbarea vestimentației militare și mai ales schimbarea portului samurailor și a ținutei tunsorii marchează occidentalizarea de suprafață, care îmbracă vechile trăsături războinice și curajoase ale neamului. Gheoghe Tașcă consemnează clar date edificatoare pentru ilustrare:

„Din punct de vedere al instrucțiunii acéstá Țará póte fi pusă aláturi cu multe din țările europene așa: are o universitate cu 6 facultăți; două școli normale superióre pentru băeti și fete, o școlá superióré de comerciü, o școlé de mine, mai multe academii navale și militare, conservatoria, Școlă de bele arte un numèr fórte mare de școli primare urbane si rurale.

Armata este fórte bine organisată; în 1896 ea coprindeà 75 generali, 8 asimilați gradului de general, 668 oficeri superiori, 155 asimilați, 3.393 oifceri, 1 416 asimilați, 10.500 sub-oficeri 105.000 soldați în casărmi. Marina de rèsboiü coprindeà în 1897 după rèsboiul cu China, 47 vapóre cuirasate cu 169 tunuri obicinuite și 433 tunuri cu tragere repede cum și 28 torpilóre. Aceste date sînt însá dejà întrecute, căci în ultimii ani Japonia a cheltuit sume enorme pentru flota sa. Efectivul armatei de mare în 1897 era de aprópe 10.000 de ómeni, din cari 8.000 marinari și un stat major de 19 amirali, 6 asimilați; 241 oficeri superiori, 148 asimilați, 280 oficeri, 347 de asimilați.” (Tașcă, 1900: 1209)

Industrializarea Japoniei din epoca Meiji, practicarea unei agriculturi cu mijloace avansate a propulsat-o în rândul țărilor celor mai prospere, cu un potențial economic incredibil

față de perioada shogunatului. Expansiunea sistemului financiar a fost în măsură să transforme Japonia până la începutul Primului Război Mondial într-una dintre cele mai puternice forțe militare regionale.

Sofisticarea Japoniei din punct de vedere financiar s-a făcut prin *Noua lege monetară* din 1871, care a introdus sistemul monetar modern al Japoniei, yenul fiind definit ca 1,5 g (0,048 uncii troy) de aur sau 24,26 g (0,780 uncii troy) de argint și împărțit zecimal în 100 sen sau 1.000 rin. Yenul a înlocuit monedele anterioare Tokugawa, precum și diferitele monede de hârtie (hansatsu) emise feudali de feudali (fiefuri). Banca Japoniei a fost fondată în 1882 și a primit monopolul asupra controlului ofertei de bani. Gheorghe Tașcă consemnează cursul yenului în august 1900 prin comparație cu leul:

Yen de argint din 1901: 26, 96 g Ag pur; 50 Yeni din 1870; Rin de bronz din 1873 sursa: Japanese yen -

„Moneda japonezä este yen = 5 lei și sen = 5 bani ; yenul e de aur și de argint, cel de argint valorézé numai 2 lei 50 b. Sînt asemenea bani de nikel valorând 5 sen, și hârtie moneda care se fabrică chiar în Tokio.

La 31 Martie 1899 circulația metalică se ridicà la:
21.531 000 yen în aur.
51.000.000 » » argint.
17.268.000 monede de nichel și aramă.

89.799.000 total.

Circulația fiduciară era de 192.740.000 yen în bilete, din care 187 milióne a băncii Japoniei. În afară de acestea stau în casele statului sumele necesare pentru plata la vedere a hârtiei monete emise de banca Japoniei. Budgetul veniturilor pe 1899 -1900 coprinde:

Venituri ordinare . . Yen 178.559.000
» extraordinare » 68.394.000

Total 246.953.000
Iacă tabloul principalelor venituri ordinare:
Din impositul fonciar . Yen 45.874.000
asupra bèuturilor » 49.227.000
» tase de consumație asupra altor obiecte .. . . . . » 15.706.000” (Tașcă, 1900: 1209)

„Vămile. Yen 16.716.000
Timbre. » 10.058.000
Exploatațiile industriale ale Statului . » 37.656.000
Principalele venituri extraordinare sînt:
Indemnitatea de résboiri de la China Yen 31.818.000
Împrumuturi publice 24.667.000
Diverse . = 12.000.000
Budgetul cheltuelilor coprinde :
Cheltueli ordinare . . . Yen 140.963.000
» extraordinare » 105.489.001
Total 246.452.000

Lista civilă a împératului Japoniei 3.000.000. Armata iea 37.000.000 cheltueli ordinare, $18^1/_2$ milióne cheltueli extraordinare sau în lei 140 milióne; pentru marină se cheltuesce 15 pînă la 30 milióne yen anual sau în lei 168 milióne.” (Tașcă, 1900: 1210)

Presa japoneză exista încă din veacul al XVII-lea sub forma unor foi volante vândute spre a fi citite *yomiuri* (読売) sau sub forma unor tipărituri gen afiș cu titluri de o șchoapă sau chiar desene sugestive, kawaraban (瓦版). Au urmat ziare publicate pentru străini (americani și olandezi) conținând știri externe, iar primul ziar japonez *Yokohama Mainichi Shinbun* (横浜毎日新聞) a fost tipărit în 1871.

Cu timpul, aceste ziare mari de știri au început să reprezinte interesele unor partide politice și principalii cititori ai acestui ziar erau samuraii. Existau și ziare mai mici, pentru oameni obișnuiți, cu interese diverse. Japonia reușește să aibă un public cititor de gazete foarte divers, semn că unificarea Japoniei s-a produs și prin intermediul presei, care a stimulat accesul la civilizație și care a urmărit ca japonezii să fie tratați de pe picior de egalitate de către celelalte state occidentale, fapt care, în cele din urmă se va și întâmpla, după decenii de discriminare în occident.

„În ce privesce presa, Japonia nu sta mai pe jos. După *Gazeta Oficială* numărul total al jurnalelor revistelor la finele anului 1899 era de 1675; din cari 362 sînt pentru sciri, 25 de drept economie politici, 100 religióse, 315 de educație și romane, 75 de medicină, 200 de comerciri, agricultura și industrie și 30 pentru scirile oficiale. Numai în Tokio sînt peste 250 reviste și jurnale. Printre reviste și jurnale putem însemnà: *Revista franceză a Japoniei, Gazeta Japoniei, Japon Directory, Japon Herlad, Japon Mail* și altele. Musica, danțul și teatrul sînt plăcerile de căpetenie ale celor mari ca celor mici. (Tașcă, 1900: 1210)

❖

În 1912, la moartea împăratului (conducător, administrator luminos, Meiji: 明治) Japonia era o țară centralizată, birocratică, cu o constituție și un parlament ales, cu un sistem de comunicații și de transport foarte bine dezvoltat, cu o populație foarte educată eliberată de obiceiurile feudale și de restricțiile de clasă, o țară industrializată cu cele mai noi tehnologii, o țară având o armată și o flotă puternică care o transforma în putere regională asiatică.

Gheorghe Tașcă consemnează datele din anuarele statistice și concluzionează că, practic, în mai puțin de jumătate de secol, în 44 de ani Japonia trecuse în rândul marilor neamuri civilizate. România nu avea încă la 1900 ambasadă în Japonia. În 1902 ambasadorul japonez din Budapesta are inițiativa creării unei ambasade la București și la Tokyo, dar acest lucru se va înfătui abia în 1917, când Nicolae Xenopol pleacă spre Tokyo spre a prelua funcția de ambasador.Călătorind mai bine de o lună de zile, îmbolnăvindu-se și decedând abia după război se va deschide prima ambasadă română la Tokyo, după vizita unor generali japonezi și omagierea eroului de la Mărășești, generalul Ieremia Grigorescu în 1917, după vizita prințului Carol în 1920, când în 1921 ministru plenipotențiar la Tokyo e Edgar Mavrocordat, iar la 12 martie 1922 se stabilește legația Imperiului Japonez la București. Gheorghe Tașcă era ferm convins când scria acest articol în 1900 că Japonia, Imperiul Soarelui Răsare e o forță cu neputință de ignorat pe scena politică și economică internațională.

„Am dat aceste însemnări pentru a se vedó mai lămurit starea de înaintare a acestui imperiù asiatic, despre care a început să se vorbéscă de câțiva ani și care are chiar astăzi un rol dintre cele mai principale în răsboiul Chino-European.

Japonia este o țară atrăgătóre prin frumósele ei priveliști, prin îmbrăcămintea locuitorilor cu stofe strălucitúre, prin casele de bambu, prin frumusețea naturei prin faptul că acest popor a primit și a desvoltat civilisația occidentului. Ca țară industrială, pe lângă vechile el industrii ca: fabricarea lacului, a hârtiei, a porțelanurilor, a țeseturilor de bumbac mătase, își construesc singuri nävi de răsboiri și de comerciri, telegrafe, telefóne, drumuri de fier, fabrici de zahär, de sticlä și de tot felul de mașinării întâlnesci pretutindeni. Acéstă (Tașcă, 1900: 1210) industrie înfloritóre ajutată de o marină îndestulatóre, porturi bune și numeróse, căi ordinare și ferate, bine întreținute, pune Japonia în legătura cu tóte statele mari civilisate și face ca cuvîntul ei să aibă greutate în sfaturile diplomaților.” (Tașcă, 1900: 1211)

BIBLIOGRAPHY

- Tașcă, G Pop (1900) *Albina*: *Revistă enciclopedică populară*, 03, nr. 45-46, 6-13 august 1900, p. 1207-1211 (Digitool Viewer (bibmet.ro) consultat la data de 1 09 2023).
- Samurianu, Gheorghe P., *Cronica bisericească* în *Biserica Orthodoxă Română Revistă periodică ecleziastică,* an XI, nr 11, ferbuaire 1888, Tipografia Cărților Bisericești, București, p. 1010-1011, 1016 (Digitool Viewer (bibmet.ro) consultat la data de 1 09 2023).
- *Primul jurnal misionar al cuviosului Anatolie Tihai, un apostol român pe ogorul ortodoxiei japoneze* (*ルーマニアの使徒アナトリエ ・ティハイの使徒日記第一宣教師 日本の正教会の分野で*), Ed. Episcopiei de Bălți, Chișinău, 2018. 112 p.

LEARNING, TALENT AND JOURNALISM. CONCERNING THE ROMANIAN JOURNALISTS FROM THE PAST

Fănel Teodoraşcu

Assoc. Prof., PhD, "Danubius" University of Galaţi

Abstract: The journalist „endowed with the talent of writing" has always succeeded in creating out of nothing an article worthy of being published in a newspaper or in a magazine. However, in order to be a first class journalist, one needs more than „talent". In this paper, we will aim at investigating, most of all, what was written – in the Romanian press from the past – precisely regarding the idea that a journalist needs nothing else than „the gift of writing", so that he can successfully meet his readers' necessities. In order to accomplish this, we read many articles published between the years 1892 and 1946. Of all the publications researched by us, we will enumerate here only the following: "Banatul", "Neamul românesc", "Viaţa românească", "Însemnări ieşene" etc.

Keywords: history of the press, journalism, literature, academic training, journalist.

1. Introducere (sau câteva cuvinte despre „libertatea presei")[1]

În 1893, într-un articol[2] care a apărut în publicația ieșeană *Era nouă*, se arăta că, atunci, presa românească se putea lăuda cu o *libertate completă*. Deși nu putea fi negat faptul că mulți jurnaliști abuzau de ea, nu erau puțini cei care credeau că acea *libertate* era de mare folos întregii prese de la noi. Datorită libertății de care se bucura, presa făcea țării un serviciu extrem de însemnat: aducea în atenția publicului *toate chestiunile şi actele de interes general*[3].

Multe slăbiciuni omenești, multe porniri condamnabile și multe deviații de la lege și de la morală rămâneau înfrânate tocmai pentru că presa aducea în atenția cititorilor *afacerile de stat*. Acesta era, spunea autorul aceluiași articol, *serviciul real* pe care presa îl aducea țării, iar acest serviciu era mai important decât *lumina, nu tocmai pură, pe care ea pretindea că o răspândește în public*. Era vital, așadar, ca adevărații partizani ai *libertății presei,* aceia care știau să-i prețuiască valoarea, să fie cei care îi apărau demnitatea. Ei ar fi trebuit să fie cei mai severi cenzori ai tuturor exceselor şi licenţelor care compromiteau demnitatea *libertății presei*. Disciplina morală a presei nu putea fi creată cu măsuri legislative, pentru că ea trebuia să fie *produsul moravurilor*.

Asupra oricărui fapt care se petrece sub ochii membrilor unei comunități vor exista mereu, se mai arăta în textul din *Era nouă*, aprecieri diferite. În timp ce unii văd faptul respectiv într-un fel, alții îl văd în alt fel. Cu cât lucrul în chestiune este mai complex, iar putința de a verifica realitatea este redusă, cu atât mai tare se lărgește și cercul aprecierilor care pot fi făcute. În felul acesta, se ajunge la situația în care aprecierile de bună-credinţă nu pot fi distinse de cele pasionale şi pornite din intenţia unor insinuări perfide.

Când aprecierile din cea din urmă categorie sunt făcute prin viu grai, există, spunea același autor, un mijloc de control, care-i înlesnește ascultătorului cumpănirea greutății

[1] Această lucrare conține idei care au fost prezentate (pe 22 noiembrie 2022) la Simpozionul „Știința între teorie și practică" (organizat, la Universitatea „Danubius" din Galați, de Centrul de Hermeneutică „Simboluri și Texte").
[2] *** „De ale presei", în *Era nouă*, anul IV, nr. 178, 28 februarie 1893, p. 1.
[3] *Ibidem*, p. 1.

vorbelor. Ascultătorul se uită la vorbitor și, în funcție de valoarea morală a acestuia, stabilește în ce măsură poate pune preț pe cele ce i-au fost spuse. Dacă o intenție este suspectată, după ce-l privește pe cel care o suspectează, ascultătorul poate judeca, după priceperea și sinceritatea de care vorbitorul dă dovadă, valoarea atitudinii de neîncredere. Atunci când onestitatea notorie a unui om încercat este pusă la îndoială, înainte de a-și forma o opinie în acest sens, ascultătorul va cumpăni calibrul moral al celui care atacă.

Situația se schimbă însă atunci când atacul este purtat pe hârtia tipărită. Când sunt publicate în paginile unei gazete, aprecierile negative referitoare la cineva anume nu mai pot fi legate de personalitatea autorului lor, pentru că ele capătă *aerul de a fi impersonale*. În acest fel, aprecierile respective dobândesc gravitate. Cititorul nu are cum să știe *că cele mai grave atacuri care vizează onoarea sau capacitatea unui om sunt scrise cu ușurință de inimă și de minte*. Cititorul nu știe că tăria unor acuzații stă în *arta şi meșteșugul unor pene ușoare*. El nu știe nici că, uneori, cei care tăgăduiesc, de după perdea, onoarea și capacitatea altora nu sunt demni să stea, în nicio privință, în fața celor pe care-i atacă. Tocmai omul cu o *morală ușoară* încearcă *o satisfacţie egoistă* atunci când poate calomnia pe cineva cinstit. Cei slabi de duh, se arăta în aceeași sursă, sunt mereu dispuși să le caute defecte celor cuminți.

Cu ajutorul presei, așadar, puteau emite tot felul de judecăți chiar și indivizii care niciodată nu aveau habar despre ce vorbeau. Câtă vreme erau convinși că acțiunile lor le pot aduce ceva avantaje, ei înjurau și calomniau pe oricine. Aceste apucături rele puteau fi observate, mai spunea autorul articolului din *Era nouă*, chiar și în unele dintre redacțiile marilor organe de presă din Capitală, nu doar la ziarele din provincie.

Rezolvarea acestei probleme consta în efortul oamenilor care înțelegeau cu adevărat *valoarea libertății presei* de a regiza în contra deprinderilor descrise mai sus. Cititorii erau sfătuiți să se scuture de *indiferența pentru tot ce se scria în gazete*, indiferență care, de multă vreme, îi ținea sub stăpânire, și să-i trateze cu dispreț pe *cei ce credeau că libertatea presei însemna libertatea de a publica orice calomnie*[4].

2. O meserie degradatoare

Așa cum arătam și într-un studiu publicat recent, nu erau puțini cei care, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui ce a urmat, considerau că ziaristica era profesia pe care mulți tineri o alegeau pentru că nu găseau altceva mai bun[5], dar și pentru că aveau convingerea că un jurnalist nu avea nevoie să posede o cultură deosebită[6]. Unii dintre jurnaliștii de la noi nu rămâneau însă lipsiți de reacție atunci când cineva susținea, direct sau pe ocolite, că *ziaristica e o meserie degradatoare*.

Această chestiune era abordată, în 1902, de un ziarist al unei alte publicații ieșene, *Viitorul*, într-un articol care reprezenta răspunsul dat de redacția ziarului la care lucra unui tânăr care, deși își dorea să poată scrie într-o gazetă, nu avea o părere bună despre profesia de ziarist. Iată un prim fragment din textul la care facem referire în această parte a lucrării noastre:

„Un prieten din redacție primi, zilele acestea, o scrisoare, de la un tânăr oarecare, ce solicitase să contribuie și el, cu talentu-i încă nerecunoscut, la hrana zilnică a ziarului, bineînțeles, în schimbul unei «retribuții cât de modeste».

Și ca probă de talent, trimisese vreo trei pagini pline, în care pretendentul la colaborarea ziarului spunea că face «câteva spirite foarte reușite» la adresa adversarilor noștri politici.

S-au citit, s-au discutat paginile trimise și toți am fost de părere că simpaticul pretendent la locul unui scaun din redacție nu întrunește toate cerințele și calitățile unui gazetar. I s-a răspuns, deci, că regretăm, dar ne e peste putință a-i primi colaborarea.

[4] *Ibidem*, p. 1.
[5] Fănel Teodorașcu, ”When any journalist used to carry a detective lens in his pocket”, în Iulian Boldea (ed.), ”Culture in globalization: identities and nations connected. Section: Communication, Journalism, Education Sciences, Psychology and Sociology”, Târgu-Mureș, „Arhipelag XXI” Press, 2022, p. 93.
[6] *Ibidem*, p. 91.

Atâta a trebuit și pretendentul nostru s-a și făcut pară de foc. Amicul meu primește o nouă scrisoare, prin care simpaticul pretendent face cunoscut faptul că a fost numit corespondent al unui mare ziar din Capitală și că răspunsul primit de la noi l-a lovit în amorul său propriu. Printre multe fraze, pretendentul ne mai spune ca să nu ne treacă cumva prin minte «că vrea să aibă la bătrânețe meseria de jurnalist... Ah! face pretendentul, am speranțe mai mari... sper să-mi iau o licență și să mă ocup, apoi, de jurnalistică, în chestiuni politice»”[7].

În continuarea textului său, jurnalistul de la *Viitorul* își propunea să tragă *vălul întunecos* care încă acoperea ziaristica. Mulți oameni credeau și susțineau că ziaristica se afla printre cele mai degradatoare meserii, iar ziaristul era, prin urmare, un individ fără valoare. Acest mod de a privi ziaristica era valabil însă, spunea același jurnalist, numai când în discuție se afla jurnalistica făcută de români:

„Da, susțin și eu că aveți dreptate, și chiar mare dreptate, când e vorba de ziaristica așa cum se face și se înțelege în țara noastră. La noi, ziaristica, în adevăratul înțeles al cuvântului, nu se face, ori dacă se face ceva, apoi e cu totul neluată în seamă.

Prin ziaristică nu se înțelege a-și bate joc de cutare ori cutare personalitate, fie politică, fie din domeniul literaturii, a științei sau din domeniul privat.

Ziaristica e cea mai înaltă instituție moralizatoare, într-un stat cu adevărat civilizat.

În Franța, Belgia, Germania, Statele Unite, ziaristul e privit nu ca la noi, «un om de nimic», un «pierde vară», ci ca o persoană distinsă, un adevărat apostol al propovăduirii moravurilor cinstite.

Uitați-vă în Franța, bunăoară, și veți vedea că cele mai mari personalități politice și literare fac parte din domeniul ziaristicii. Cei mai distinși miniștri, pe care i-a avut și-i are Franța, sunt ziariști de profesie. A cita nume credem că e de prisos”[8].

Și țara noastră s-a putut lăuda, de-a lungul timpului, cu *personalități marcante, fie politice, fie artistice, care au trecut prin filiera ziaristicii*. Ziaristica nu era deloc o meserie umilitoare. Cinstea de a fi numit jurnalist se capăta, spunea același autor, mai greu decât o diplomă de licență. Motivul era acela că, pentru a fi jurnalist, erau necesare anumite calități și aptitudini, pe care nu mulți oameni le posedau[9].

Despre ziarist s-a spus, în repetate rânduri, că nu are *nevoie de nicio pregătire,* ci doar *de idei sănătoase, credință tare și mult talent*[10]. După Pamfil Șeicaru însă, doar un ziarist care posedă o cultură vastă poate pretinde un rol important în viața unui stat. *O presă care se bucură de libertatea cuvântului şi de un nivel intelectual ridicat este*, credea același Șeicaru, *un scut al libertăţilor publice*. *Ziaristul ignorant este,* prin urmare, *o pacoste a societăţii*[11].

3. Cartea și jurnalismul

Forța presei este dată, în mare măsură, de priceperea cu care jurnaliștii își fac treaba. Într-un text din revista *Viața românească*, care a fost publicat în 1916, se arăta că românul, mai ales cel care locuia la țară, avea talentul de a se ocupa într-un mod original de orice chestiune, iar jurnalistica nu făcea excepție[12]. E greșit, spunea autorul textului citat, *să se creadă că o armă*, așa cum era considerată și presa, *poate fi teribilă*, fără ca, mai întâi, să se arunce măcar o privire la *cel care o mânuiește*. Iată cum își argumentează el punctul de vedere:

„Nu mai departe de arma Berdan, întrebuințată de ruși la ’77-’78: grea și lungă din cale afară, la tragere, arma aceasta era admirabilă; dar, ori de câte ori lupta ajungea la baionetă, această armă trebuia părăsită, – ceea ce rusul făcea aproape regulat. Dar, aceeași sau aproape

[7] Dion, „O lămurire”, în *Viitorul*, anul I, nr. 182, 16 octombrie 1902, p. 1.
[8] *Ibidem*, p. 1.
[9] *Ibidem*, p. 1.
[10] Fănel Teodorașcu, “Journalism does not fit everybody. Two points of view”, în *Acta Universitatis Danubius. Communicatio*, Galaţi, Editura Universitară Danubius, Vol. 15, No. 2/(2021), p. 55.
[11] *Idem*, *Pamfil Şeicaru*, Bucureşti, Editura Ars Docendi, 2014, pp. 94-95.
[12] A. Frunză, „Libertatea presei și democrația română”, în *Viața românească*, an.11, nr. 1-3, 1916, p. 194.

aceeași armă, în mâna românului, era admirabilă; căci românul îi scotea baioneta, o lua de țeavă și dădea cu «condacul». Și treaba ieșea minunată! Nu mai departe, iarăși, decât cu puștile de vânătoare de azi: noi, la orice vânat, tragem cu cantitatea de iarbă și halice câte au încăput – și numai câte au încăput – în cartușă. Și dacă fiara nu cade (mai ales fiara mare: mistreț, lup etc.), stăm și discutăm de ce n-a căzut: n-am nimerit, sau poate că gloanțele s-au oprit prin desișurile pădurii? Altfel procdează, cu aceeași pușcă, țăranul, care, peste cartușa reglementară, mai toarnă o mână de praf «de la dânsul», iar peste aceasta, *altă mână de halice*, ca să «rupă»... Și atunci, pușca, în adevăr, «rupe»... rupe totul, numai dacă nu se rupe și ea...

Dar pistolul? Dar mai ales spada? Se știe cum, în alte țări, pierea, într-o vreme, tineretul, prin dueluri; piereau oamenii ca muștele!"[13].

Românii au reușit să transforme *pistolul* și *spada* în arme *cu totul inofensive*. Deși aproape zilnic avea loc măcar o *luptă de onoare*, la noi, mai arăta autorul citat, *incidentele nenorocite* erau mai dese când cele două arme teribile se aflau agățate în cui, decât atunci când erau folosite pe *câmpul de onoare*. Așadar, în *presă*, ca și într-o *afacerea de onoare*[14], *totul depidea de luptător*[15].

După unii autori români din primele decenii ale secolului trecut, presa avea atunci misiunea de a fi *păstrătoarea conştiinţei naţionale, oglinda fidelă a aspiraţiilor societăţii, ecoul opiniei publice, santinela bunelor moravuri, biciuitorul abuzurilor, avangarda tuturor reformelor sociale şi culturale, instituţia de educaţie a caracterului şi moravurilor maselor populare*[16]. Alți autori susțineau chiar că, pentru cetățeanul iubitor de progres, *gazeta* era la fel de importantă precum *cartea*.

Progresul reprezintă, se arăta într-un articol[17] apărut în 1946, una dintre legile după care se desfășoară viața omenească. *Progresul adevărat al vieţii omeneşti se realizează* însă *în cele spirituale, sufleteşti*. Bunurile materiale, care reprezintă rezultatul muncii minții și tăriei brațului, sunt nu mai mult decât o urmare a lucrării puterii spirituale a omului. Din acest motiv, *cine vrea progres trebuie să-şi înmulţească, cât mai mult, ştiinţa şi puterea de pricepere a lumii*[18]. Toți oamenii urmăresc progresul, pentru că *el este sădit adânc în firea omului*. Progresul în *ştiinţa şi puterea de pricepere a lumii* poate fi realizat, îndeosebi, cu ajutorul *cărții*.

Cartea *este un produs al minţii omeneşti*. Ea conține *gândurile, simțămintele și observațiile oamenilor*, din trecut și din prezent. *Cartea* reprezintă *depozitul cel mai bogat al vieții spiritului omenesc*, pentru că în *carte găsim toată frământarea oamenilor, din cele mai vechi timpuri până în vremurile noastre, spre înaintarea vieţii lumii*. Iată cum *devine «cartea» un mijloc principal pentru realizarea progresului*:

„Viaţa, în fiecare zi, şi chiar în fiecare clipă a ei, ne pune fel şi fel de probleme de rezolvat, aşa cum dascălul dă copiilor probleme în şcoală. Copiii dezleagă problemele date în şcoală, cu ajutorul dascălului şi al cărţii. Oameni mari [fiind], trebuie să dezlegăm problemele ce ni le pune viaţa numai cu priceperea minţii, cu ajutorul cărţii şi cu stăruinţa în muncă.

Viaţa ne pune probleme foarte felurite, fiecăruia dintre noi. Oricât de multe ar fi însă aceste probleme, ele toate urmăresc uşurarea muncii şi asigurarea unui rezultat cât mai bogat acestei munci. Plugarului viaţa îi cere să ştie: care pământ este mai potrivit cutărei sau cutărei plante; care soi de vită se potriveşte mai bine cu greutăţile muncii şi cu posibilităţile hranei de la noi; cum se poate păstra mai bine şi mai mult cutare sau cutare fruct; dintre multele plante şi animale, care se potrivesc cu condiţiile noastre de trai, care aduce totuşi venitul cel mai bun;

[13] *Ibidem*, p. 194.
[14] A se vedea și Fănel Teodorașcu, *Prin lentila deformatoare a presei. Studii despre „literatura efemeră"*, Iași, Editura „Institutul European", 2020, p. 19.
[15] A. Frunză, „Libertatea presei și democrația română", în *Viața românească*, an.11, nr. 1-3, 1916, p. 194.
[16] Fănel Teodorașcu, "When any journalist used to carry a detective lens in his pocket"..., p. 93.
[17] N. Comșa, „Cartea și progresul", în *Unirea poporului*, anul XXVIII, nr. 35, 1 septembrie 1946, p. 1.
[18] *Ibidem*, p. 1.

care e timpul cel mai potrivit pentru împlinirea cutărei sau cutărei lucrări, pe care nu ne-o cere vremea, dar ne-o cere totuşi omul şi altele multe. Tot aşa, viaţa pune o serie de probleme muncitorului de fabrică, meseriaşilor ori comercianţlior şi chiar funcţionarilor, cerându-le tuturor să găsească felul cel mai uşor în împlinirea muncii lor, dar să asigure, în acelaşi timp, [un] rezultat cât mai bogat şi de o calitate cât mai superioară.

Viaţa este un dascăl vechi. Ea pune aceleaşi probleme tuturor acelora care vor să trăiască. Şi chiar ca elevii în şcoală, oamenii cu atât au înaintat mai curând şi mai mult în viaţă, cu cât au dezlegat bine mai multe din aceste probleme. Problemele acestea ale vieţii se dezleagă, aşa că chibzuim cu mintea şi încercăm cu fapta, după cum ne îndrumează mintea. Dacă nu iese o dată bine, încercăm din nou, altfel şi altfel, până am ajuns la rezultatul dorit. Încercările nereuşite ne aduc însă pierdere de timp şi uneori pierderi materiale. […]

Oamenii, în decursul vremilor, au încercat să răspundă tuturor întrebărilor puse de viaţă. Mulţi din ei au avut fericita idee de a scrie în cărți încercările lor, atât cele reuşite, cât şi cele nereuşite. Folosind cartea, în toate formele ei, noi, cei de azi, vom putea ajunge mai uşor la dezlegarea bună şi sigură a problemelor vieţii, în timp scurt”[19].

Când vorbea depre *carte*, autorului textului asupra căruia ne-am oprit aici se gâdea și la *gazetă*. El spunea că, *pentru realizarea progresului dorit de întreaga țară,* fiecare român, dar mai ales cel care făcea agricultură, trebuia să aibă în casă, pe lângă cărți, și o gazetă[20]. Așadar, *gazeta* putea fi privită ca o sursă sănătoasă de informații pentru orice român care dorea progresul întregii țări. E limpede însă că un jurnalist nu putea fi pentru publicul său un călăuzitor pe drumul spre progres dacă baza ideilor sale era reprezentată doar de *talentul* la scris. Printre calitățile de care jurnaliștii aveau nevoie, pentru a-și putea duce la bun sfârșit misiunile, se afla și *buna cunoaștere a chestiunii relatate*. Acest lucru nu era posibil fără *studiu*[21].

În 1933, autorul unui articol[22] din revista *Amicul tinerimii* vorbea despre cât de necesară le era *buna pregătire* tinerilor care doreau să-și găsească un *locșor bun sub soare*. În textul citat se arată că nu există om căruia să nu-i placă ideea de a putea trăi fără să fie chinuit de vreo grijă, acesta fiind visul fiecăruia dintre noi. Din nefericire, realizarea acestui vis *este aproape cu neputință*. Viața nu este însă, e drept, la fel de grea pentru toți. Apăsările vieții sunt cu atât mai copleșitoare, cu cât *pregătirea* a fost mai puțin bună. Dacă cineva își găsește totuși un rost fără prea multă osteneală, nu înseamnă că pentru toți va fi la fel. Condițiile favorabile, care au ajutat unuia, nu vor reveni nicidecum, ca ceva necesar, și la altul. Mai mult decât atât, unui om nu-i este suficient să izbutească o dată, pentru că succesul trebuie menținut:

„Am cunoscut unele persoane care au făcut începuturi frumoase în carierele lor și cărora viitorul părea că le surâde, și care se arătau a fi mai pe sus de orice greutate. Dar chiar aceste persoane au avut de întâmpinat unele obstacole, care le-au nimicit, într-o clipă, cu desăvârșire. Succesul lor a fost trecător. De ce nu a fost el durabil? Fără îndoială, lipsea o temelie tare. Acele persoane au făcut experiența omului care și-a clădit casa pe nisip, cum și aceea a seminței care a încolțit într-un loc pietros. Când a venit furtuna, casa s-a prăbușit; când a venit seceta, planta s-a uscat. Deci, este de nevoie asigurarea unui succes constant”[23].

Succesul e, spunea același autor, de mai multe feluri. Fiecare om trebuie să hotărască singur pe care îl vrea. Așadar, succesul poate fi: (1) *grabnic, dar trecător*; (2) *rapid și durabil*; (3) *încet, dar care rămâne continuu*. Iată ce se arată, în acest sens, în articolul din *Amicul tinerimii*:

[19] *Ibidem*, p. 1.
[20] *Ibidem*, p. 1.
[21] Fănel Teodorașcu, ”When any journalist used to carry a detective lens in his pocket”..., pp. 91-92.
[22] H. Evard, „Necesitatea unei bune pregătiri”, în *Amicul tinerimii*, anul I, nr. 1, 1933, pp. 5-6.
[23] *Ibidem*, p. 5.

„Primul fel de succes este cel mai des, dar nu formează succesul pe care-l doresc cuiva; succesul de categoria a doua este rar, chiar așa de rar încât nici nu ar trebui să-l mai luăm în considerație; succesul celei de a treia categorii este cel spre care ar trebui să năzuim. Acest succes se găsește printr-o pregătire asiduă, printr-o muncă stăruitoare și metodică. În multe privințe, noi suntem artiștii vieții noastre proprii. Existența nu este atât de simplă, după cum și-o închipuie câteodată unii, ci ea este complicată. [...] Se întâmplă, de multe ori, să avem înfrângeri din pricină că pregătirea ne este insuficientă. Stările de azi cer o pregătire cât mai desăvârșită cu putință. Nu există nicio ramură de activitate în care se poate conta numai pe noroc, condiții favorabile sau daruri naturale”[24].

În articolul din *Amicul tinerimii* se mai arăta și că omul are datoria de a-și câștiga pâinea muncind, pentru că asta reprezintă *lupta pentru viață*[25].

La începutul secolului trecut, N. Iorga spunea, într-un articol[26] apărut în *Neamul românesc*, că școala românească era *copleșită de blestemul unei mândrii enciclopedice și a unui formalism inutil*. Școala de la noi, care era *străină de viață și dușmană a vieții, nu simțea, într-o atmosferă de emulație pentru note, care pregătea emulația pentru funcții și onoruri, nicio chemare educativă*. Tot Iorga spunea că niciun om genial nu poate ajuta prea mult o societate ai cărei membri, de la primul până la cel din urmă, nu posedă *o conștiință sigură și luminoasă*.

Zilnic, în schimbul unei jumătăți de ceas din timpul fiecărui cititor, de la cel mai mic până la cel mai mare, ziaristul creează o *conștiință socială, patriotică, națională, morală*. Conștiința creată de presă poate fi însă și *antisocială, nepatriotică, indiferentă la problemele națiunii, imorală*. Puterea de care dispune ziaristul presupune, așadar, existența unui *simț al misiunii, al datoriei.* Ziaristul trebuie să fie conștient de greutatea răspunderii pe care o are.

În epoca în care Iorga scria articolul citat aici, o *pregătire specială* pentru cei care doreau să fie ziariști începea să devină necesară. Această nevoie nu existase până atunci. *Pregătirea* la care Iorga făcea referire în textul său nu presupunea însă existența unei *școli speciale* pentru cei care își doreau să primească cinstea de a putea spune că sunt ziariști:

„Așa fiind, de un timp, și ziariștii prind a se întreba cu privire la o pregătire, a cărei nevoi o simt tot mai mult. Și același lucru se petrece în toată lumea modernă, zguduită de crize asemănătoare.

A răsărit ideea unei școli de gazetărie, care să dea cunoștințe de economie, politică, finanțe, istorie, diplomație. […]

O asemenea soluție e naivă. Gazetarul nu e dator să fie un enciclopedist, și nu i-o cerem, fiindcă nu ne vom răzima niciodată pe singurele știri date de dânsul, ci vom găsi drumul către revistele și cărțile de specialitate”[27].

Pregătirea la care se gândea Iorga era diferită de cea care s-ar fi putut face într-o școală de gazetărie. Pregătirea de care avea nevoie ziaristul presupunea, spunea el, ceva mai mult decât urmarea *sârguincioasă a unor cursuri enciclopedice* referitoare la chestiuni ce țineau de existența unui stat modern:

„Și, când zic aceasta, mă gândesc, în redacție, la acel *spiritus rector*, la acel conducător și stăpân, care nu trebuie să semene cu cutare sărbătorit de mai ieri, care, dacă e conștient cât de puțin de zăpăceala pe care o produce confuzia morală a minții sale de diletant pretențios, ar trebui să se uimească de laudele interesaților, care-l întrebuințează, ori ale victimelor pe care le-a făcut.

[24] *Ibidem*, p. 5
[25] *Ibidem*, p. 5.
[26] N. Iorga, „Pregătirea ziaristului”, în *Neamul românesc*, anul VII, nr. 12-13, 7 februarie 1912, pp. 177-180.
[27] *Ibidem*, p. 179.

Un tânăr poate orândui o foaie; pentru a o inspira trebuie un om căruia viața să-i fi dat, cu prețul cel mare pe care-l pune totdeauna, învățăturile ei neprețuite. O bogată cunoștință a dezvoltării unei națiuni, o lungă eperiență grea, dureroasă, în toate domeniile vieții publice, numai aceea dă dreptul cuiva să judece o societate, să-i adreseze mustrări și să-i facă lecții”[28].

În articolul lui Iorga, întâlnim, așadar, ideea, care nu era deloc nouă, că în presă existau două categorii de ziariști. Una din ele era formată din ziariști care nu aveau altceva de făcut decât să relateze cât mai fidel evenimentele la care asistau. Acești ziariști nu aveau nevoie de o pregătire specială, pentru că cei care doreau să înțeleagă mai bine informațiile publicate în paginile de ziar puteau oricând să caute informații suplimentare în biblioteci. În plus, la nevoie, ziariștii puteau oricând să consulte *acele lucrări de informație generală* (anuare, manuale, tabele statistice etc.), care le-ar fi putut ușura munca.

Cea de-a doua categorie de ziariști, cea mai importantă, era formată din cei care, datorită unei lungi experiențe avute *în toate domeniile vieții publice,* puteau avea opinii în privința direcției în care se îndrepta întreaga societate. În timp, viziunea lui N. Iorga asupra ziaristicii avea să-și arate deficiențele. În anii interbelici, ziarul său, *Neamul românesc*, ducea mare lipsă de cititori. Pamfil Șeicaru, de pildă, spunea că Iorga *nu avea înțelegere tehnică și nici nu accepta ideea de a se încadra unei tehnici*[29].

Într-un alt articol[30], N. Iorga își propunea să le răspundă celor care susțineau că *jurnalistica* e o profesie ca oricare alta, iar cel care dorea să o practice trebuia, mai întâi, să o învețe.

Întâi de toate, Iorga încearcă să lămurească ce este o profesie:

„O profesiune presupune aceste însușiri: cunoștința tehnicii, gust, serviciu prompt, amabilitate cu clienții. Nu se cere mai mult de la un croitor ori de la un cizmar; ani de ucenicie ori diplomă a școlii de meserii, cunoașterea slăbiciunilor publicului pe care-l servește, talent de a-i ascunde defectele fizice și de a-i scoate la iveală calitățile, exactitatea – măcar relativă – în predarea produsului și purtări frumoase față de aceia care-i intră în atelier. Ar fi absurd a-i pretinde mai mult”[31].

Aceste condiții erau admise, spunea Iorga, și de profesioniștii din jurnalism. Aceștia își cunoșteau bine *meșteșugul*, dar refuzau să-l definească. *Meșteșugul* lor consta, de fapt, în deținerea acelui *gust* care era necesar *pentru a compune un ziar*, *dacă nu frumos și practic, măcar plăcut*. Din textul lui Iorga nu lipsește *ironia,* care are aici menirea de a-i pune într-o lumină mai puțin favorabilă pe *profesioniștii jurnalismului* de la începutul secolului trecut. Noi nu ne vom opri asupra acestei chestiuni. Ne vom opri însă asupra faptului că Iorga nu era de acord cu *profesioniștii din jurnalism*, despre care vorbește în articolul său:

„Un meseriaș de monumente funebre va trebui să știe numai cum se sapă piatra, după anume tipuri propuse clientului și pe care «sculptorul» le-a primit și el, nu le-a creat; el va trebui să dea o lucrare «frumoasă» și o lucrare în termen; el va trebui să ia figura care trebuie, pentru ca persoana care a făcut comanda să fie mulțumită.

Iată însă un *adevărat* sculptor. N-are firmă, reclamă și tarif. Îl caută cine are încredere în talentul său. Condiții nu primește. Concepția sa trebuie să o adopți. Dacă – precum a fost în cazul statuii lui Balzac, refuzată de comitet – persoanele care s-au adresat la artist nu-i admit felul de vedea, el păstrează opera, pentru ochii săi, și are, desigur, bucurie că n-a fost silit să se despartă de dânsa. Și de aceea mulți «meșteri» de aceștia au murit de foamea pâinii, iar niciunul de setea succesului.

[28] *Ibidem*, pp. 179-180.
[29] Fănel Teodorașcu, *Pamfil Șeicaru*, București, Editura Ars Docendi, 2014, p. 167.
[30] N. Iorga, „Presa – o profesiune sau o chemare?”, în *Neamul românesc*, anul VI, nr. 1445, 20 decembrie 1911, pp. 2212-2213.
[31] *Ibidem*, p. 2212.

De ce deosebirea? Fiindcă, dincolo, o nevoie materială sau convențională cere a fi satisfăcută de o *dibăcie profesională*, fără *intervenție* de suflet, de o parte sau alta.

În artă, însă, în caritate, în datoria socială, în datoria morală, e *un suflet care vorbește unuia sau mai multor suflete*. Atunci, dispare profesiunea și avem *chemarea*"[32].

Civilizația modernă ducea, spunea Iorga, un război înverșunat împotriva *chemărilor*, pe care le dorea desființate. *Doctorul, mecanic și egoist, cu ceasornicul, tariful și rețeta tipică, nu avea nimic a face cu vechiul medic*. *Avocatul acelei epoci, care nu vedea oameni, dureri, speranțe, datorii familiale sau sociale, nu vedea pe tatăl în luptă cu fiul, pe frații ce se sfâșie, pe soții care se despart, ci numai „cazuri" pentru profesia lui, nu mai era un făcător de pace, un ajutător de dreptate*. *Preotul, cu „teologia" lui, cu tariful lui, cu leafa lui, cu titlul lui, nu mai avea nimic pentru suflete, atunci când ele se deschideau, se chinuiau înaintea puterilor celor mari ale lumii*. Toți erau *profesioniști*. Lor li se mai adăuga unul: *ziaristul*. În ciuda marii influențe pe care o avea asupra întregii umanități, presa nu avea *suflet*. Ea răspândea *păreri politice, păreri sociale, păreri literare, păreri morale* etc. Presa scria despre *tot ce era în sufletul oamenilor care, goniți de grozavele nevoi ale vieții, nu-și puteau forma singuri o convingere*. Așadar, *sufletul* de care avea nevoie presa nu putea fi dat de *profesioniști*[33].

4. Cuvinte de final

Școala dă lustru talentului, spuneau unele voci[34]. Școala este însă și cea care șlefuiește *gustul*. În epocile trecute, presa de la noi nu ducea lipsă de mânuitori de condeie. Jurnalistul cu talent la scris reușea să facă din nimic un articolul demn de a fi publicat în pagina unui ziar sau a unei reviste. Textele lui erau mereu gustate de public. Pentru *documentare*, jurnalistul de acest tip folosea *anunțuri de mică publicitate* apărute în diferite ziare[35], *anecdote* din trecutul presei de la noi[36], gânduri aduse de *nopțile de iulie*[37] etc.

Celui care dorea să fie jurnalist de mâna întâia nu-i era însă suficient talentul în ale scrisului. Uneori, el era nevoit să scrie, pe înțelesul tuturor, despre teme din diferite domenii de activitate, altele decât cele despre care scria în mod obișnuit. Pentru a putea face acest lucru cu succes, jurnalistul avea nevoie să cunoască foarte bine tema despre care scria. Jurnalistului de mâna întâia îi era necesară, așadar, o cultură generală bogată[38], pentru că, în redacție, el nu avea răgaz să studieze, zilnic, chestiunile despre care trebuia să scrie[39].

Gradul de dezvoltare înregistrat de presa dintr-o comunitate se află însă în corelație cu puterea economică și nivelul cultural al comunității respective. Din acest motiv, în anumite comunități, mai mari sau mai mici, în anumite epoci, pot fi mulți cei care creditează ideea că unui jurnalist îi este suficient *talentul la scris*, pentru a putea răspunde cu succes nevoilor publicului său.

BIBLIOGRAPHY

Teodoraşcu, Fănel, *Pamfil Şeicaru*, Bucureşti, Editura Ars Docendi, 2014;

Teodoraşcu, Fănel, *Prin lentila deformatoare a presei. Studii despre „literatura efemeră"*, Iaşi, Editura „Institutul European", 2020;

[32] *Ibidem*, pp. 2212-2213.
[33] *Ibidem*, p. 2213.
[34] A se vedea V. Bîrlea, „Talentul lui Grozăvescu", în *Banatul*, anul II, nr. 2, 1927, p. 10.
[35] D.B. Dalu, „Mica Publicitate", în *Însemnări ieșene*, anul 1, nr. 8, 1936, p. 370.
[36] D.A.L.U., „Demult", în *Însemnări ieșene*, anul 1, nr. 9, 1936, pp. 429-430.
[37] Don Salcamor, „Nopți de iulie", în *Perdaful*, anul XIX, nr. 12, 30 iulie 1892, p. 1.
[38] Fănel Teodoraşcu, "On the task of the newspaper and the journalist's mission (or about what and how the journalist from the past was supposed to write so as to attract readers)", în *Acta Universitatis Danubius. Communicatio*, Galaţi, Editura Universitară Danubius, Vol. 16, No. 1/(2022), p. 81.
[39] *Idem*, "When any journalist used to carry a detective lens in his pocket"..., p. 92.

Bîrlea, V., „Talentul lui Grozăvescu”, în *Banatul*, anul II, nr. 2, 1927;

Comșa, N., „Cartea și progresul”, în *Unirea poporului*, anul XXVIII, nr. 35, 1 septembrie 1946;

D.A.L.U., „Demult”, în *Însemnări ieșene*, anul 1, nr. 9, 1936;

Dalu, D.B., „Mica Publicitate”, în *Însemnări ieșene*, anul 1, nr. 8, 1936;

Dion, „O lămurire”, în *Viitorul*, anul I, nr. 182, 16 octombrie 1902;

Evard, H., „Necesitatea unei bune pregătiri”, în *Amicul tinerimii*, anul I, nr. 1, 1933;

Frunză, A., „Libertatea presei și democrația română”, în *Viața românească*, an.11, nr. 1-3, 1916;

Iorga, N., „Pregătirea ziaristului”, în *Neamul românesc*, anul VII, nr. 12-13, 7 februarie 1912;

Iorga, N., „Presa – o profesiune sau o chemare?”, în *Neamul românesc*, anul VI, nr. 1445, 20 decembrie 1911;

Salcamor, Don, „Nopți de iulie”, în *Perdaful*, anul XIX, nr. 12, 30 iulie 1892;

Teodoraşcu, Fănel, “Journalism does not fit everybody. Two points of view”, în *Acta Universitatis Danubius. Communicatio*, Galaţi, Editura Universitară Danubius, Vol. 15, No. 2/(2021);

Teodoraşcu, Fănel, “On the task of the newspaper and the journalist’s mission (or about what and how the journalist from the past was supposed to write so as to attract readers)”, în *Acta Universitatis Danubius. Communicatio*, Galaţi, Editura Universitară Danubius, Vol. 16, No. 1/(2022);

Teodoraşcu, Fănel, ”When any journalist used to carry a detective lens in his pocket”, în Iulian Boldea (ed.), ”Culture in globalization: identities and nations connected. Section: Communication, Journalism, Education Sciences, Psychology and Sociology”, Târgu-Mureș, „Arhipelag XXI” Press, 2022;

*** „De ale presei”, în *Era nouă*, anul IV, nr. 178, 28 februarie 1893.

CONSUMERS AND THE METHODS BY WHICH THEY CAN REQUEST RESPECT FOR THEIR RIGHTS AT THE LEVEL OF THE MEMBER STATES OF THE EUROPEAN UNION

Oana Elena Iacob (ex. Gălăţeanu)

Assoc. Prof., PhD, „Dunărea de Jos" University of Galaţi

Abstract: This study refers to consumers with their important role that they have for the beneficial evolution of the market. The rights that are recognized to people in their capacity as consumers are presented, as well as the jurisdictional and non-jurisdictional ways by which they can capitalize on their recognized rights and can request the recognition of their legally established rights, the sanctioning of those who violate these rights and the recovery of damages that they were brought into the market activity by traders. The study has as a point of reference the union provisions in the matter of consumer rights.

Keywords: consumers, rights, protection, jurisdictional ways and non-jurisdictional ways

I. Consumatorii

În plan economic, o piaţă liberă este ţinută în echilibru datorită nevoilor identificate a acelor persoane denumite *consumatori*. Din acest motiv, în cadrul societăţilor în care s-au dezvoltat economii de piaţă mari, s-a manifestat permanent preocuparea pentru asigurarea protecţiei consumatorilor, respectiv a sănătăţii lor şi a satisfacerii nevoilor lor economice, în calitatea pe care o deţin, de destinatari ai serviciilor şi produselor comercianţilor.

La nivel european, politicile referitoare la protecţia consumatorilor sunt puse în aplicare prin prevederi ce au ca scop susţinerea din punct de vedere juridic a părţii mai nefavorabile în cadrul raporturilor cu producătorii ori distribuitorii[1].

În România, pentru realizarea obiectivelor acestor politici au fost elaborate mai multe legi și ordonanțe de guvern, unele care au ca obiectiv expres această problematică, altele care sunt incidente în domeniu în mod indirect (de exemplu, legislația în materia concurenței sau antitrust-ul). Actele normative principale în această materie sunt Ordonanţa de Guvenr nr. 21/1992 privind protecția consumatorilor şi Legea nr. 296/2004 privind Codul consumului.

Caracterul principal al acestor acte normative e dat de faptul că ele stabilesc cadrul general și garanțiile minime conferite consumatorilor în cazurile încheierii unui contract cu un agent economic, însă legislația în această materie este mult mai vastă, existând o preocupare pntru o normare cât mai specializată, în raport de categoriile de bunuri sau de servicii oferite pe piaţă.

La nivelul Uniunii Europene, în interesul pentru o evoluţie benefică a pieţii interne, s-a născut şi s-a dezvoltat preocuparea pentru protecţia consumatorilor, dezvoltându-se o politică unională cu acest obiectiv.

În art. 169 alin.(1) şi (2) al Tratatului privind Funcţionarea Uniunii Europene se prevede că: pentru a promova interesele consumatorilor și pentru a asigura un nivel ridicat de protecție a lor, Uniunea contribuie la protecția sănătății, a siguranței și a intereselor economice ale

[1] https://lawyerup.ro/consumatorul

consumatorilor, precum și la promovarea dreptului acestora la informare, educare și organizare în vederea apărării intereselor lor, şi că Uniunea contribuie la realizarea acestor obiective şi prin luarea de măsuri în cadrul realizării pieței interne. Totodată, Directiva 2011/83/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2011 se fereră la drepturile consumatorilor. Obiectivul acestei directive este sprijinirea bunei funcţionări a pieţei interne prin atingerea unui nivel ridicat de protecţie a consumatorilor, aşa cum rezultă din dispoziţiile art.1 al ei.

Directiva 2011/83/UE defineşte *consumatorul* în art. 2 pct.1, ca fiind orice persoană fizică ce, în cadrul contractelor reglementate de aceasta, acţionează în scopuri care se află în afara activităţii sale comerciale, industriale, artizanale sau profesionale.

În România termenul de *consumator* este definit în art.2 pct.2 al Ordonanţei de Guvern nr.21/1992 privind privind protecţia consumatorilor, cu modificările ulterioare, ca fiind o persoană fizică sau un grup de persoane fizice constituite în asociaţii, care cumpără, dobândeşte, foloseşte sau consumă produse sau servicii, în afara activităţii sale profesionale.

În baza celor două acte normative naţionale principale în acest domeniu, la care am făcut referire, persoane fizice beneficiază de următoarele drepturi[2]:

•de a fi apărați împotriva riscului de a achiziționa un produs sau de a li se presta un serviciu care ar putea să le prejudicieze viața, sănătatea sau securitatea ori să le aducă atingere drepturilor și intereselor legitime;

•de a primi informații complete, corecte și precise, asupra caracteristicilor de bază ale produselor și serviciilor, astfel încât decizia pe care o adoptă în legătură cu acestea să corespundă cât mai bine nevoilor lor, precum și de a fi educați în calitatea lor de consumatori;

•de a avea acces la piețe care le garantează o gamă largă de produse și servicii de calitate;

•de a fi despăgubiți în mod real și corespunzător pentru pagubele determinate de calitatea necorespunzătoare a produselor și serviciilor, folosind în acest scop mijloace prevăzute de lege;

•de a se organiza în asociații ale consumatorilor, în scopul apărării drepturilor și intereselor lor;

•de a refuza încheierea contractelor care includ clauze abuzive, conform prevederilor legale în vigoare;

•de a nu li se interzice de către un operator economic să obțină un beneficiu recunoscut în mod expres de lege;

•de a li se interzice vânzarea unui produs sau prestării unui serviciu de către un agent economic fără un motiv justificat.

În ceea ce privește asociațiile de consumatori, acestora le sunt recunoscute în principal următoarele drepturi:

•de a primi sprijin logistic din partea organismelor administrației publice centrale și locale, în vederea îndeplinirii obiectivelor lor;

•de a primi sume de la bugetul de stat și de la bugetele locale;

•de a fi consultate, cu ocazia elaborării proiectelor de acte normative, standardelor sau specificațiilor care definesc caracteristicile tehnice și calitative ale produselor și serviciilor destinate consumatorilor;

•de a intenta acțiuni în justiție pentru apărarea drepturilor și intereselor legitime ale consumatorilor;

•de a obține informații asupra prețului și caracteristicilor calitative ale produselor sau serviciilor, de natură să ajute consumatorul în luarea unei hotărâri asupra achiziționării acestora.

[2] idem

II. Modalităţile prin care consumatorii pot solicita respectarea sau restabilirea drepturilor lor

În materie de comerţ, persoanele, în calitatea lor de consumatori, la nivelul tuturor statelor membre ale Uniunii Europene se bucură în prezent de mai multe modalităţi prin care pot solicita respectarea drepturilor lor şi, eventual, restabilirea situaţiei anterioară încălcării drepturilor lor.

Aceste modalităţi le-am putea împărţi în nejurisdicţionale şi jurisdicţionale.

A. Referindu-ne la modalităţile nejurisdicţionale, acestea le-am putea enumera ca fiind următoarele:

- apelarea la asociaţiile naţionale de protecţie a consumatorilor[3], pentru soluţionarea unor posibile neînţelegeri apărute între consumatori şi comercianţi la nivel naţional;

- recurgerea la Centrele Europene ale Consumatorilor[4]. Prin intermediul acestora se pot soluţiona la nivel transfrontalier reclamaţiile dintre consumatori şi comercianţi. Tocmai în scopul sprijinirii şi soluţionării acestor reclamaţii trensfrontaliere, s-au constituit câte un asemenea Centru European al Consumatorilor în cadrul fiecărui stat membru al UE, cât şi în Islanda şi Norvegia, toate fiind incluse în Reţeaua de Centre ale Consumatorilor(ECC-Net).

Fiecare dintre ceste centre ale ECC la nivel naţional vine în sprijinul consumatorilor, prin următoarele modalităţi:

*le clarifică drepturile pe care le au persoanele în calitatea lor de consumatori;

*vin în sprijinul soluţionării unui litigiu cu un vânzător ce îşi are sediul în alt stat din UE sau din Islanda ori Norvegia;

*indică cine poate veni în sprijinul consumatorilor dacă ECC nu-i poate sprijini[5]

- apelarea la Autorităţile Publice Naţionale în unele situaţii, prin depunerea de reclamaţii.[6] Sunt asemenea autorităţi: autorităţile de reglementarepe sectoare economice distincte şi autorităţile de supraveghere a pieţei.

Prin soluţionarea de asemenea reclamaţii, autorităţile publice naţionale pot sancţiona întreprinderile pentru comiterea de practici anticoncurenţiale, nepronunţându-se însă dacă, consumatoriisunt îndreptăţiţi la compensaţii.

Asemenea reclamaţii ale consumatorilor individuali nu sunt însă întotdeauna acceptate de aceste autorităţi. Însă, un sprijin din partea acestor autorităţi publice ar putea veni în cazurile ce au în vedere mai multe state membre ale Uniunii, în care sunt încălcate drepturi ale consumatorilor, pentru că acestea vor colabora şi se vor sprijini.

- recurgerea la soluţionarea alternativă a litigiilor prin apelarea la organismele naţionale existente în cadrul statelor membre ale UE şi înfiinţate tocmai pentru a veni în sprijinul consumatorilor prin acordarea, pentru aceştia, a unor mijloace convenabile sub aspect pecuniar şi uşor de folosit pentru soluţionarea problemelor lor. Practic, aceste organisme acordă asistenţă consumatorilor în soluţionarea problemelor lor cu comercianţii, prin intermediul unui proces extrajudiciar.

[3] Sunt reglementate în România în Ordonanţa de Guvern 21/1992, publicată în Monitorul Oficial nr. 208 din 28 martie 2007

[4] La 1 ianuarie 2008, Centrul European al Consumatorilor din România – ECC Romania s-a alăturat rețelei ECC-Net pentru a veni în sprijinul cetățenilor UE în sfera achizițiilor transfrontaliere; a se vedea https://eccromania.ro/

[5] commission.europa.eu, eccromania.ro

[6] În România Autoritatea Națională pentru Protecția Consumatorilor(ANPC) care, în anul 2003 a preluat competenţele Oficiului pentru Protecția Consumatorilor; are ca structuri județene ale ei organe denumite Comisariate, care sunt coordonate, conform noii împărțiri administrative a țării, de 8 Comisariate Regionale; a se vedea https://anpc.ro/

La nivelul UE aceste organisme şi competenţa soluţionării alternative a litigiilor în materie de consum e sunt reglementate de Directiva 2013/11/UE[7] a Parlamentului European și a Consiliului din 21 mai 2013 privind soluționarea alternativă a litigiilor în materie de consum și de modificare a Regulamentului (CE) nr. 2006/2004 și a Directivei 2009/22/CE (Directiva privind SAL în materie de consum). Directiva menţionată este aplicabilă, aşa cum se prevede la paragraful (16) al ei, litigiilor dintre consumatori şi comercianţi privind obligaţiile contractuale apărute în temeiul contractelor de vânzare sau de prestare de servicii, atât online, cât şi offline, în toate sectoarele economice, altele decât sectoarele exceptate. Se au în vedere, după cum se precizează în acelaşi paragraf din preambului directivei, litigiile care se nasc urmare a raporturilor de vânzare sau furnizarea de conţinut digital în schimbul unei remuneraţii.

În directivă se precizează că ar trebui să se aplice reclamaţiile prezentate de consumatori împotriva comercianţilor (în paragraful par.(16)), şi nu reclamaţiilor comercianţilor împotriva consumatorilor ori litigiilor dintre comercianţi.

- platforma online de soluţionare a litigiilor (SOL), care îşi are baza legală în Regulamentul(UE) nr. 524/2013 a Parlamentului European şi Consiliuluidin 21 mai 2013 cu privire la soluţionarea online a litigiilor în domeniul consumului, de Regulamentul (CE) nr.2006/2004 şi Directiva 2009/22/CE.

Această platformă reprezintă de fapt un site oficial al Uniunii Europene, al cărui scop este de a sprijini consumatorii şi comercianţii în găsirea unei rezolvări extrajudiciare a litigiilor pe care le au. A fost construită în vederea înlesnirii comunicării între consumatori, comercianţi şi organismele SAL, şi este administrată de Comisia Europeană.

B. Procedurile jurisdicţionale la care consumatorii pot recurge pentru solicitarea respectării şi restabilirii drepturilor lor includ :

- procedurile legale în faţa instanţelor naţionale competente, care însă, pentru consumatori sunt destul de scumpe şi de lungă durată;

-procedura cererilor cu valoare redusă- care este una specifică ce are ca obiect cererile cu valoare redusă - de maxim 5000 euro – aşa cum se prevede în Regulamentul (CE) nr. 861/2007 al Parlamentului European şi Consiliului din 11 iulie 2007 de stabilire a unei proceduri europene cu privire la cererile cu valoare redusă[8], modificată prin Regulamentul (UE) 2015/242 al Parlamentului European şi Consiliului din 16 decembrie 2015(art.2 al(1) Reg.(UE)2015/242).

Această procedură se vrea a fi un beneficiu pentru consumatori, beneficiul fiind generat de următoarele realităţi:

•sunt mai economică decât procedurile judiciare obişnuite în faţa instanţelor judecătoreşti;

•vin în sprijinul consumatorului care se poate folosi de ele în situaţiile în care comercianţii pe care îi vizează se află în străinătate, depăşindu-se prin ele distanţa geografică, costurile mai mari şi durata de derulare a procedurilor;

•sunt mai rapide în raport cu procedurile judiciare obişnuite, ele fiind în concret proceduri simplificate, întemeiate pe un formular tip care poate fi utilizat în cadrul tuturor celor 27 de state membre ale Uniunii, fiind disponibil în toate acestea

•procedura acestor cereri cu valoare redusă are ca scop simplificarea şi urgentarea solicitărilor transfrontaliere cu limita până la 5000 euro.

•un alt sprijin care e adus persoanelor care recurg la această procedură constă în dmisibilitatea, din partea statelor membre, ca părţile să poată beneficia în mod gratuit de asitenţă practică pentru completarea formularelor pentru obţinerea informaţiilor generale

[7] Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 165/63
[8] JO L 199 31.7.2007, p.1

privitoare la instanţele naţionale competente ale statelor membresă pronunţe o hotărâre în cadrul acestor proceduri(conform art. 11 al.(1) Regulament (UE) 2015/242).

Totodată, taxele judiciare pe care statele membre le percep pentru o astfel de procedură europeană cu privire la cererile cu valoare redusă, se impune să fie proporţionale şi nu mai mari decât taxele judiciare aplicate pentru procedurile judiciare naţionale simplificate din aceste state(art.150 al.(1)).

Tot pentru a veni în sprijinul părţilor, statele membre trebuie să le asigure acestora posibilitatea de a plăti taxe judiciare prin mijloace de plată la distanţă(precum virament bancar, plata cu card de credit sau debit, debitare directă a contului bancar al reclamantului) care să le dea posibilitatea de a realiza plăţile dintr-un alt stat membru decât cel în care este instanţa.

Concluzii

BIBLIOGRAPHY

1. Legislaţia generală privind protecţia consumatorilor. Ghid teoretic, General Consumer Law- Romania Version 1- september 2020, European Commission
2. Ordonanţa de Guvenr nr. 21/1992 privind protecția consumatorilor
3. Legea nr. 296/2004 privind Codul consumului
4. Directiva 2011/83/UE a Parlamentului European şi a Consiliului din 25 octombrie 2011 referitoare la drepturile consumatorilor
5. Directivei 2009/22/CE -Directiva privind SAL în materie de consum
6. Regulamentul (CE) nr. 861/2007 al Parlamentului European şi Consiliului din 11 iulie 2007 de stabilire a unei proceduri europene cu privire la cererile cu valoare redusă
7. Regulamentul (UE) 2015/242 al Parlamentului European şi Consiliului din 16 decembrie 2015 de modificare a Regulamentul (CE) nr. 861/2007 al Parlamentului European şi Consiliului din 11 iulie 2007
8. Regulamentul(UE) nr. 524/2013 a Parlamentului European şi Consiliuluidin 21 mai 2013 cu privire la soluţionarea online a litigiilor în domeniul consumului
9. https://lawyerup.ro/consumatorul
10. https://anpc.ro/
11. https://eccromania.ro/
12. Ordonanţa de Guvern 21/1992, publicată în Monitorul Oficial nr. 208 din 28 martie 2007
13. Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 165/63

ACADEMIC STRESS IN STUDENTS AND THEIR ADAPTATION TO UNIVERSITY LIFE

Maria Pleşca

Assoc. Prof., PhD, „Ion Creangă" State Pedagogical University of Chișinău, Republic of Moldova

Abstract: The research addresses the psychological aspects of academic stress and the potential of personal adaptation in first-year students. Academic stress is an integral part of student life. However, the stress experienced by students can affect the efficiency of acquiring, applying, and processing knowledge, which hinders academic performance. It is shown that the main reasons for the manifestation of academic stress in students are: excessive load of study subjects and the inability to systematize knowledge, poor academic performance, dissatisfaction with the profession, irrational time planning, unfavorable learning conditions, loss of interest in learning, conflicts with colleagues or teachers. The biggest psycho-emotional load on students that triggers acute stress is the study session. Resilience to stress determines the adaptive potential of the student, which consists of neuropsychic stability, moral normativity, and communicative potential.

Keywords: student, stress, adaptation, academic performance, university life, self-regulation.

Conceptul de „stres" a fost descris de psihofiziologul american Walter Cannon în lucrării sale ca replică la expresia „luptă sau fugi". Stresul ca sindrom de adaptare a fost studiat pentru prima dată de fiziologul canadian Hans Selye și explicat ca o reacție nespecifică a organismului la orice cerințe impuse acestuia" (apud. Folkman S., 1984).

Studenții se confruntă constant cu factori de stres caracteristici acestei vârste, care se manifestă atât în activitățile lor academice, cât și în viața personală. Natura stresantă a activităților universitare este însoțită de anxietate crescută, tensiune emoțională, oboseală crescută și tulburări psihosomatice (Iravan A.V., Dvisona D., Lestari M., 2020).

Stresul academic este o stare ce se caracterizează prin suprasolicitare, scăderea potențialului emoțional, care este acompaniată de modificări psihosomatice sau stopează dezvoltarea personală a studentului (Phillips A, Pane J.F, Reumann-Moore R, Shenbanjo O., 2020). Activitatea didactică într-o instituție de învățământ superior este una dintre cele mai solicitante în plan intelectual și emoțional. Obținerea studiilor superioare este stresantă pentru majoritatea studenților din cauza activității de învățare complexe, suprasolicitante. Chiar din primele zile ale vieții studențești, stresul este resimțit de student într-o măsură sau alta (Netto Cezar PH., Guimarães FT., Gomes AP., Rôças G, Siqueira-Batista R., 2010).

Stresul academic este o parte integrantă a vieții studențești. Cu toate acestea, stresul experimentat de studenți poate afecta eficiența dobândirii, aplicării și procesării cunoștințelor, ceea ce împiedică performanța academică. Performanța academică deficitară creează disconfort, în urma căruia stresul general crește și mai mult, ceea ce, la rândul său, crește probabilitatea scăderii potențialului de adaptare la viața studențească (MacCrae R., Costa P., 1986).

Pentru studenții din anul întâi stresul este, cel mai frecvent, provocat de incapacitatea acestora de a se obișnui cu un nou program de studiu, regulile care guvernează procesul de învățământ, un nou sistem de organizare a grupului, cantitatea de muncă independentă și

regulilor pentru testarea și evaluarea cunoștințelor. Procesul de adaptare la viața din căminul studențesc poate fi deosebit de dificil din perspectivele: repartizarea rolurilor cotidiene, a responsabilităților, coordonarea ritmului de somn, alimentația și activitățile zilnice pentru a evita conflictele (Alla B. Al'-Tammemi, 2020). Studentul cu greu face față noilor solicitări ale mediului universitar. Cât de ușor sau dificil îi va fi să facă acest lucru depinde de caracteristicile sale personale. Destul de stresantă este perioada de sesiune. Percepția situației de examinare ca mai mult sau mai puțin amenințătoare este facilitată de trăsăturile situației: modalitățile de organizare a interacțiunii dintre profesor și student în condițiile de testare a cunoștințelor, nivelul de pregătire pentru promovarea testelor, precum și experiența de promovare a examenelor pe care o are studentul.

Ipoteza cercetării: studenții cu un nivel mai ridicat al potențialului personal de adaptare sunt mai capabili să facă față stresului universitar. Scopul: cercetarea potențialului personal de adaptare la studenții cu diferite niveluri de stres universitar. Studiul a implicat 143 de studenți din anul I, cu vârsta de la 17 la 24 de ani, dintre ei 27 bărbați și 116 femei.

Metodologia cercetării: cauzele stresului universitar și nivelul actual de stres au folosit cercetate cu Chestionarul pentru stresul educațional, Scala de stres psihologic PSM-25 (Lemyr-Tessier-Fillion); Chestionarul Potențialul adaptiv.

Prin aplicarea *Chestionarului pentru stresul educațional* au fost determinate cauzelor stresului la studenți (figura 1.). Analiza valorilor medii a arătat că principalele cauze ale stresului la studenți sunt: încărcătura academică mare (M=7.99); volumul prea mare al materialului ce trebuie memorat (M=7.76); dificultăți în înțelegerea disciplinelor (M=7.47); un job pentru întreținere (M=7.10); profesori severi (M=6.34); Supraaprecierea complexității studiilor (M=6.27); lipsa abilităților de programare a activităților zilnice (M=5.51). Motivele enumerate corespund celor mai frecvent întâlnite probleme cu care studenții se confruntă de obicei în primul an de studiu.

Studenții au menționat că cele mai nesemnificative cauze ale stresului sunt conflictele din grup (M=3.1) și problemele de conviețuire cu alți studenți (M=2.87). Majoritatea studenților nu au conflicte cu colegii lor, ceea ce sugerează că comunicarea interpersonală este un domeniu important pentru ei, iar cei care locuiesc în cămin se înțeleg bine. Acest lucru se poate explica și prin faptul că subiecții nu au o comunicare strânsă între ei pentru a apărea eventuale conflicte și prin faptul că nu toți studenții locuiesc în cămin.

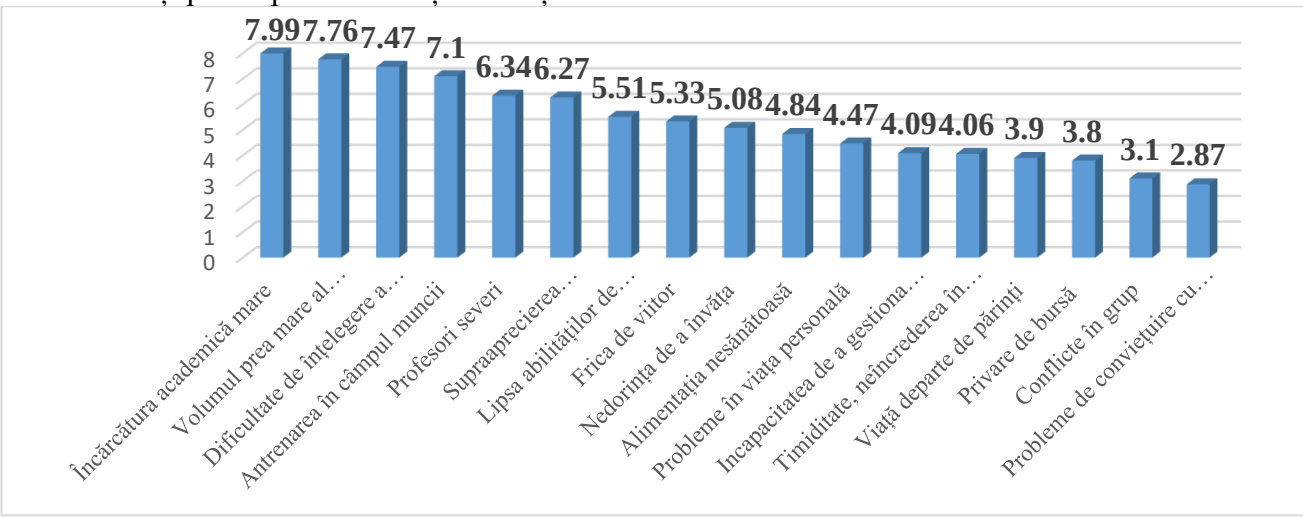

Fig.1. Mediile la cauzele stresului academic

O analiză a valorilor medii ale manifestărilor fizice și somatice care însoțesc stresul academic a arătat că cele mai importante sunt: un sentiment de lipsă constantă de timp (M=7.42); calitatea proastă a somnului (M=6.41); frică și anxietate (M=6.15); performanța academică scăzută (M=5.77); predominanța atenției involuntare, distribuția scăzută (M=5.73);

sensibilitatea (M=5.68); concentrarea scăzută (5.48), dispoziția proastă, depresia (M=5.15) și pierderea și scăderea încrederii, stimei de sine (M=5.1). Cu o frecvență scăzută se atestă manifestări somatice (figura 2.).

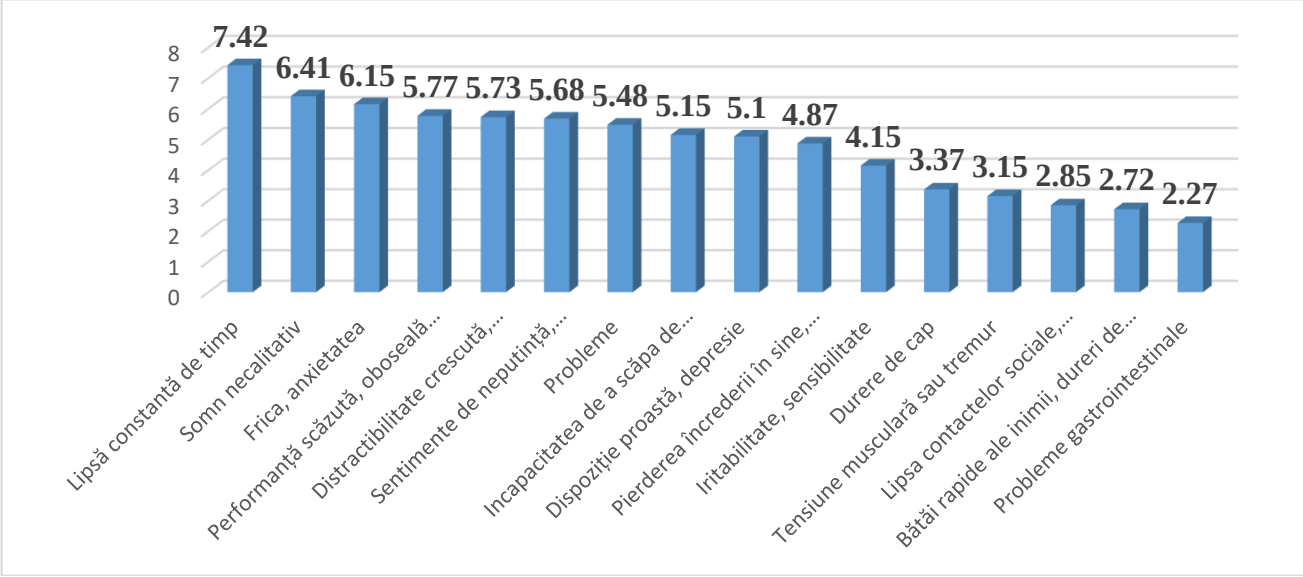

Fig.2. Mediile la manifestările fizice ale stresului academic

După cum vedem, cea mai evidentă manifestare a stresului este lipsă de timp, care direct ține de organizarea procesului de învățare. Studenții care din primul an de studiu pot întâmpina dificultăți în planificarea activităților educaționale din cauza volumului mare de muncă și a schimbărilor în mediul instructiv, deosebit de cel liceal. Situația tensionată în plan psihologic duce, în mod natural, la probleme asociate cu lipsa somnului, a unui somn neliniștit, de durată scurtă, anxietate mărită pentru eșecul academic. Faptul că cele mai frecvente manifestări ale stresului sunt simptomele somatice descrise, poate fi explicat prin experiența redusă de percepere a stresului și anxietății, care nu au reușit să se somatizeze de-a lungul anului. În absența unor modalități adecvate și eficiente de rezilienă a stresului, există posibilitatea ca acești indicatori să progreseze în timp.

Prin administrarea *Scalei de stres psihologic PSM-25 (Lemyr-Tessier-Fillion*) am determinat nivelul actual de stres la studenții anului întâi. Am constatat următoarele frecvențe de manifestare a stresului: 56.0% dintre studenți au un nivel scăzut de stres, 27.0% un nivel mediu și 17.0% un nivel înalt (figura 3). Astfel, am diferențiat trei grupe de studenți în funcție de nivelul de stres: un grup cu un nivel scăzut de stres, un grup cu un nivel mediu de stres, un grup cu un nivel ridicat de stres. Testarea nivelului de stres a fost efectuată cu 14-8 zile înainte de sesiune.

Deci, procesul instructiv este stresant și solicită o mare consumare de energie psiho-emoțională. Pentru studenți, cel mai dificil moment este sfârșitul semestrelor - în perioadele de susținere a examenelor, perioade însoțite de acumularea de oboseală, creșterea anxietății și frustrării și scăderea dispoziției, care la rândul lor pot duce la manifestări de neadaptare universitară și a tulburărilor psihosomatice. Creșterea intensității și gradului de tensiune a vieții moderne de student începe să se manifeste la nivelul psihologic. Aceasta este însoțită de dezvoltarea emoțiilor negative, acumularea de reacții fiziologice și emoționale stresante, probleme intelectuale, ceea ce duce, în cele din urmă, la riscul apariției unor boli de natură neurogenă, disfuncții somatice, care sunt adesea numite „boli provocate de stres”.

Rezilienta la stresul universitar este în mare măsură determinată de resursele emoționale și psihologice ale studentului. Studenții cu o rezilienă înaltă la stres se caracterizează prin: echilibru, un nivel ridicat de stabilitate neuropsihică, un nivel scăzut de nevrotism, iritabilitate și agresivitate, stabilitatea stării emoționale și un bun autocontrol. Cei cu rezilienă redusă la

stres prezintă instabilitate neuropsihică, o tendință la depresie, anxietate severă, excitabilitate, iritabilitate, agresivitate și labilitate emoțională crescută.

Nivelul de stres experimentat de studenți are o relație negativă cu stabilitatea și echilibrul neuropsihic. Optimismul, capacitatea de a controla și de a exprima constructiv emoțiile ajută la creșterea rezilienței la stres, ceea ce permite reducerea manifestărilor fiziologice și psihologice ale stresului; oferă studentului posibilitatea de a restabili activitatea pre-stres; protejează împotriva epuizării psihice și fizice.

Astfel, un fundal emoțional pozitiv de activitate în condiții de stres și tensiune crescută este, de asemenea, unul dintre indicatorii rezilienței la stres.

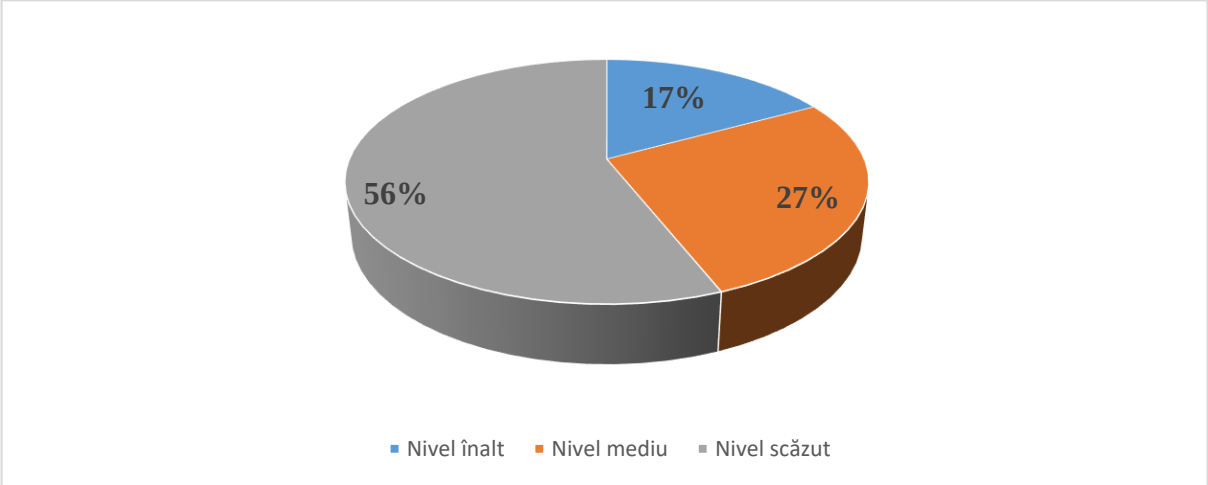

Fig.3. Frecvențele pentru nivelul de manifestare a stresului

Am analizat diferențele de manifestare a stresului universitar la studenții cu niveluri scăzute, medii și ridicate de stres. Principalele cauze ale stresului la studenții de toate nivelurile de stres sunt volumul de muncă academic, volumele mari de material de memorat, dificultățile de înțelegere a materialului, precum și restanțele academice. Motivele cu o semnificație joasă pentru grupul de studenți cu un nivel scăzut de stres au fost locuirea departe de părinți (M=3.38) și pierderea unei burse din cauza notelor proaste (M=3.4). Pentru grupul cu un nivel mediu de stres, aceasta este și pierderea unei burse din cauza notelor proaste (M=3.54) și a locuirii departe de părinți (M=4.28). Pentru grupul cu niveluri ridicate de stres, cel mai puțin important lucru este să trăiască departe de părinți (M=5.0) și timiditatea și neîncrederea de sine (M=5.13). Este posibil ca toate cele trei grupuri să nu-și facă griji cu privire la noua lor viață departe de părinți, din cauza faptului că cei care au venit să studieze dintr-un alt oraș vor saluta noua experiență, poate mult așteptată, de a trăi fără supravegherea părinților, în timp ce pentru cei care sunt locali, acesta nu este un factor de stres. În timp ce faptul că nu au bursă din cauza notelor proaste poate îngrijora studenții.

Analiza datelor a dovedit diferențe semnificative statistic în manifestarea cauzelor stresului între grupurile cu niveluri diferite de stres. Au fost identificate diferențe semnificative statistic pentru toate cauzele stresului universitar. Cele mai semnificative diferențe la nivelul $p<0,01$ se referă la cauze precum: volume mari de material didactic, o încărcătură academică mare, dificultăți de înțelegere a materialului, o atitudine prea serioasă față de studiu, profesori severi, frica de viitor, diverse probleme în viața personală, alimentația nesănătoasă, viața departe de părinți. Cele mai semnificative diferențe la nivelul $p<0,05$ includ incapacitatea de a-și organiza corect activitatea zilnică, faptul că nu primește bursă din cauza notelor joase, timiditatea, încrederea și stima de sine.

Pentru grupul cu un nivel ridicat de stres, toate motivele de mai sus au o contribuție semnificativ mai mare din punct de vedere statistic la imaginea stresului în comparație cu grupul cu niveluri scăzute și medii de stres.

Studenții cu un nivel mediu de stres înregistrează diferențe statistic semnificative mai mari decât studenții cu un nivel scăzut de stres și experimentează frică și anxietate din motive precum: profesorii severi, o atitudine prea serioasă față de studiu, problemele din viața lor personală și teama de viitor. Datorită unei atitudini mai serioase față de studii, studenții cu un nivel ridicat de stres sunt mai predispuși să-și facă griji cu privire la neînțelegerile materialelor studiate, atitudinea profesorilor față de acestea, perspectiva de a pierde bursa pentru performanțe academice slabe și disponibilitatea de a lichida restanțele academice, în cazul confruntării cu nereușită, care pot apărea din cauza incapacității de a-și gestiona eficient timpul și care, luate împreună, pot duce în cele din urmă la scăderea dorinței de a învăța.

Analiza diferențelor dintre cele trei grupuri în severitatea aspectelor de autoreglare a evidențiat diferențe semnificative ($p < 0,01$) în indicatori precum modelare, flexibilitate și independență.

Studenții cu niveluri ridicate de stres sunt statistic semnificativ mai puțin probabil să folosească modelarea, flexibilitatea și mai des independența ca aspect al autoreglării decât studenții cu niveluri scăzute de stres. Este mai puțin probabil să identifice condiții semnificative pentru atingerea obiectivelor decât studenții celorlalte două grupuri. În comparație cu studenții la alte niveluri de stres, le este mai greu să se obișnuiască cu schimbările din viață, dar într-un mediu instabil au mai multe șanse să își planifice și să-și organizeze singuri activitățile, decât să urmeze sfaturile altora.

De asemenea, studenții cu un nivel mediu de stres recurg la aspectul de modelare statistic semnificativ mai mult decât studenții cu un nivel ridicat și mai puțin decât studenții cu un nivel scăzut de stres. Studenții cu un nivel mediu de stres, spre deosebire de cei cu un nivel scăzut de stres, sunt mai predispuși să fie anxioși atunci când interacționează cu profesori severi și din cauza problemelor din viața lor personală, care, împreună cu o atitudine prea serioasă față de studiu, provoacă o teamă mai mare de viitor.

Analiza manifestărilor fizice și somatice care acompaniază stresul universitar a demonstrat că pentru toate cele trei grupuri cele mai relevante au fost graba și un sentiment de lipsă constantă de timp. În rândul studenților cu niveluri scăzute de stres, somnul necalitativ este pe poziția secundă (M=5.68), iar pe cea terțiară – frica și anxietatea (M=5.15). Pentru studenții cu niveluri medii de stres pe poziția secundă, de asemenea, se află un somn necalitativ (M=6.74), pe a treia a fost performanță scăzută, oboseală crescută (M=6,64).

În grupul studenților cu un nivel ridicat de stres, primele trei poziții sunt ocupate de: frică, anxietate (M=8.88); dispoziția proastă și depresia (M=8.33). Cu cea mai mică frecvență se manifestă: probleme cu tractul gastrointestinal, dificultăți de respirație și dureri de inimă. După cum putem observa, cea mai importantă caracteristică de manifestare a stresului este graba, un sentiment de lipsă constantă de timp, care este asociată cu dificultatea de adaptare la noile sarcini academice în primul an.

Spre deosebire de celelalte două grupe, în rândul studenților cu niveluri ridicate de stres, sentimentele de anxietate și frică sunt pe locul doi, mai degrabă decât somnul necalitativ, arătându-ne că acest grup nu dispune de mecanisme suficiente de reglare a stării lor pentru a elimina astfel de simptome afective. Faptul că cele mai frecvente manifestări ale stresului sunt simptomele somatice poate fi explicat prin faptul că experiența reală de stres și anxietate de-a lungul anului nu a avut încă timp să se somatizeze. În absența unor modalități adecvate și eficiente de a face față stresului, există posibilitatea progresiei acestui indicator în timp.

Analiza diferențelor în manifestările stresului universitar la grupurile cu manifestare diferită a stresului a evidențiat prezența unor diferențe semnificative statistic. Rezultatele obținute de studenții cu niveluri ridicate de stres sunt statistic semnificative mai puternic ($p \leq 0,01$), comparativ cu studenții cu niveluri scăzute și medii de stres. Deci, ei demonstrează un sentiment de neputință, incapacitatea de a face față problemelor, incapacitatea de a scăpa de gândurile neconstructive, lipsă de distributivitate, concentrare slabă, iritabilitate, sensibilitate,

dispoziție proastă, depresie, frică, anxietate, pierderea încrederii în sine, scăderea stimei de sine, graba, senzația de lipsă constantă de timp, somn prost, contacte sociale afectate, probleme de comunicare, bătăi rapide ale inimii, inimă durere, dificultate în respirație, probleme gastrointestinale, tensiune musculară sau tremur, dureri de cap, performanță scăzută și oboseală crescută.

Rezultatele obținute de studenții cu un nivel mediu de stres sunt statistic semnificative mai puternic ($p \leq 0,01$), comparativ cu studenții cu un nivel scăzut de stres. Deci, ei demonstrează un sentiment de neputință, incapacitate de a face față problemelor, incapacitate de a scăpa de gândurile deconstructive, dispoziție rea, depresie, frică, anxietate, tulburări de contact social, probleme de comunicare, bătăi rapide ale inimii, dureri de inimă, dificultăți de respirație, mușchi încordați sau tremurători și dureri de cap.

Estimările realizate ne demonstrează că setul de simptome, la care au fost stabilite diferențe statistic semnificative, sunt caracteristice studenților cu un scor mare de stres și sugerează că acest nivel de stres conduce spre neadaptare academică.

Pentru a investiga calitatea adaptării studenților am administrat *Chestionarul Potențialul adaptiv*. În grupul studenților cu un nivel scăzut de stres, strategia de autoreglare a comportamentului sunt planificarea (M=6.67) și programarea (M=6.58). Aceste strategii predomină și la studenții din grupul cu nivel ridicat de stres - programarea (M=6.5) și planificarea (M=6.42). La studenții cu nivel mediu de stres indicatorii principali sunt - evaluarea rezultatelor (M=6.37) și programarea (M=6.34). Adaptarea prin strategia de modelare este cel mai puțin pronunțată în grupul studenților cu un nivel ridicat de stres (M=4.42). Aspectul de independență este cel mai puțin exprimat în rândul studenților cu niveluri scăzute și medii de stres (M=3.84 și, respectiv, M=4.53).

Nivelul general de autoreglare este cel mai ridicat în grupul cu un nivel scăzut de stres (M=31.97) și cel mai scăzut în grupul cu un nivel ridicat de stres (M=9.58) (figura 4.). Se pare că, cu cât nivelul general de formare al sistemului individual de autoreglare conștientă este mai mare, cu atât nivelul de stres este mai scăzut.

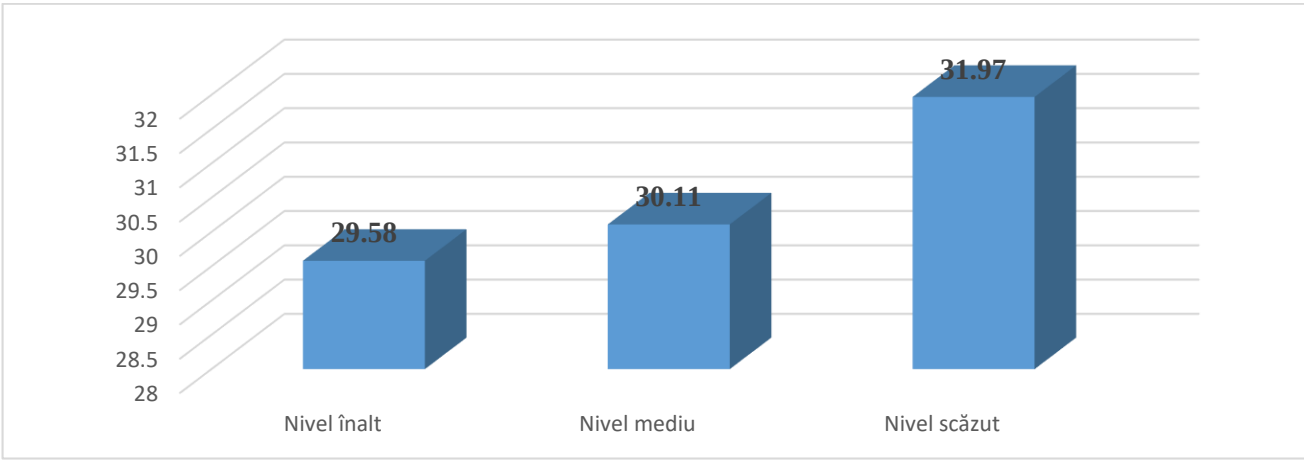

Fig.4. Mediile pentru autocontrol la studenții cu niveluri diferite de manifestare a stresului

Analiza diferențelor dintre cele trei grupuri a evidențiat diferențe statistic semnificative ($p < 0,01$) la strategiile de autoreglare a comportamentelor - modelarea, flexibilitatea și independență.

Datele statistice indică că studenții cu niveluri ridicate de stres mai puțin probabil să folosească modelarea, flexibilitatea și mai des independența ca strategie de autoreglare, decât studenții cu niveluri scăzute de stres. Este mai puțin probabil ca ei să identifice condiții semnificative pentru atingerea obiectivelor decât studenții celorlalte două grupuri. În comparație cu studenții la alte niveluri de stres, le este mai greu să se obișnuiască cu

schimbările din viață, dar într-un mediu instabil au mai multe șanse să-și planifice și să-și organizeze singuri activitățile, decât să urmeze sfaturile altora.

De asemenea, studenții cu un nivel mediu de stres recurg la strategia de modelare mai frecvent decât studenții cu un nivel ridicat de stres și mai puțin decât cei cu un nivel scăzut de stres.

Există, de asemenea, o tendință ca nivelul general de autoreglare să scadă de la grupul studenților cu un nivel scăzut de stres și la grupul cu un nivel ridicat de stres.

Analiza valorilor medii ale potențialului personal de adaptare al studenților a arătat că la ei predomină nivelul mediu de abilități adaptative (figura 5.). Indicatorii tuturor scalelor sunt în intervalul mediu, ceea ce indică faptul că, în general, subiecții nu au probleme pronunțate în comunicare, au capacitatea de a realiza contactul și înțelegerea reciprocă cu ceilalți, iar nivelul relațiilor interpersonale este scăzut. Ei sunt capabili să-și regleze comportamentul, fără a-și dăuna, își combină standardele morale și etice, normele societății și atitudinea față de solicitările mediului social. Având suficient potențial de adaptare personală, ei pot să se adapteze la noile condiții fără probleme semnificative, să se alăture rapid unei noi echipe, să se descurce destul de ușor și adecvat în situație și să dezvolte rapid o strategie comportamentală.

În grupul cu un nivel ridicat de stres, indicatorul stabilității neuropsihice este sub norma (M=2.26), ceea ce indică faptul că acest grup de studenți are un nivel scăzut de reglare comportamentală, au o stimă de sine inadecvată și o percepție reală a ceea ce li se întâmplă. Cu toate acestea, potențialul personal de adaptare al acestui grup se află în limitele normale (M=3.21), din care putem spune că, în general, studenții acestui grup sunt capabili să-și regleze comportamentul.

Analiza statistica a diferențelor de potențial personal de adaptare între cele trei grupuri a relevat diferențe semnificative la toți indicatorii: stabilitate neuropsihică, potențial comunicativ, normativitate morală, potențial personal de adaptare ($p < 0,01$).

Studenții cu niveluri scăzute de stres, în comparație cu cei cu niveluri medii și ridicate de stres, sunt semnificativ mai capabili din punct de vedere statistic să-și regleze mai eficient comportamentul, să stabilească contacte cu ceilalți și să respecte normele de comportament general acceptate. Au dezvoltat reziliență la stres, se adaptează mai bine la noile condiții de mediu, sunt mai eficienți în situații dificile și dezvoltă rapid o strategie pentru comportamentul lor.

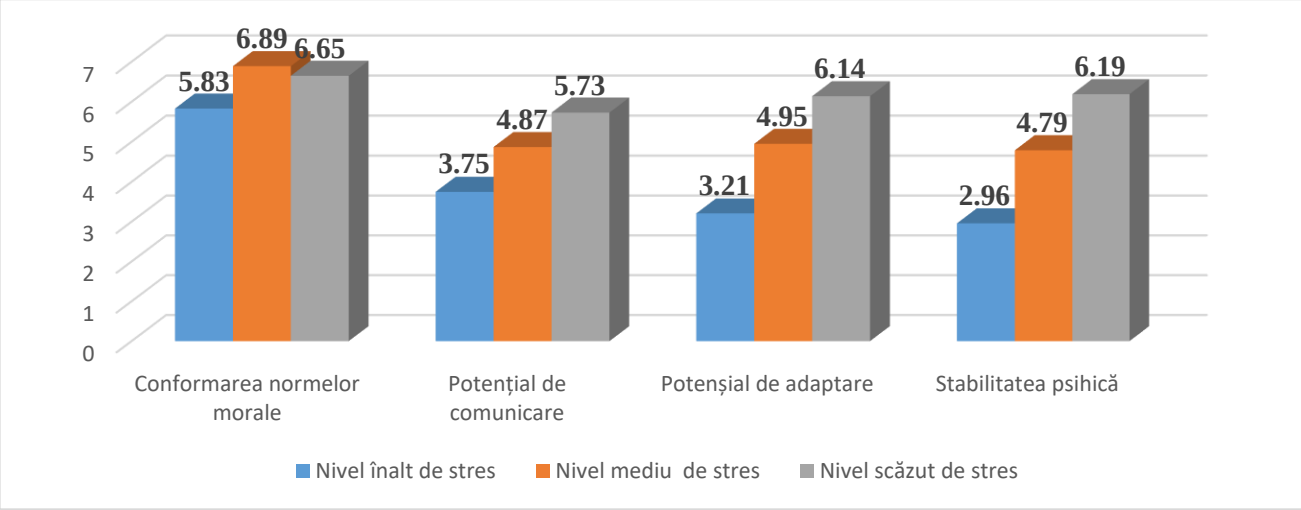

Fig.5. Mediile pentru potențialul personal de adaptare la studenții cu niveluri diferite de manifestare a stresului

În situații stresante, studenții cu niveluri ridicate de stres au mai multe șanse să se adapteze la situație ignorând-o, asumându-și responsabilitatea și au mai multe șanse să

selecteze strategii comportamentale adecvate situației, se implică emoțional în problemă în comparație cu studenții cu niveluri scăzute de stres.

Pentru grupurile de studenți cu niveluri scăzute și ridicate de stres, strategiile comportamentale solicitate sunt planificarea și programarea. Indicatorii principali la studenții cu un nivel mediu de stres sunt evaluarea rezultatelor și programarea.

Studenții cu niveluri ridicate de stres sunt statistic semnificativ mai puțin probabil să folosească modelarea, flexibilitatea și mai des independența ca aspecte ale autoreglării decât studenții cu niveluri scăzute de stres. Studenții cu un nivel mediu de stres mai mult, decât studenții cu un nivel ridicat de stres, și, mai puțin decât studenții cu un nivel scăzut de stres, vor alege modelarea.

Toate grupurile de studenții au un nivel mediu de abilități personale de adaptare. În grupul cu un nivel ridicat de stres, indicatorul stabilității neuropsihice este sub normă, dar în combinație cu potențialul personal de adaptare, care se află în limitele normale pentru acest grup, putem spune că, în general, studenții din această grupă sunt capabile să-și regleze comportamentul.

Nivelul stabilității neuropsihice, potențialul comunicativ, normativitatea morală și potențialul personal de adaptare la studenții cu niveluri scăzute de stres este statistic mai ridicat în comparație cu celelalte două grupuri. Cele mai comune moduri de a face față stresului au fost să consume mâncare delicioasă, să vizioneze videoclipuri și să doarmă mult.

Concluzii. Principalele cauze ale stresului la studenți sunt: încărcătura academică mare, volumele mari de material ce trebuie memorat și dificultatea de înțelegere a acestuia. Aproximativ jumătate dintre studenți au un nivel de stres peste nivelul normal. Principalele manifestări ale stresului sunt un sentiment de lipsă constantă de timp, frică, anxietate și somn prost.

Pentru grupul de studenți cu un nivel ridicat de stres, toate cauzele stresului sunt factori de stres semnificativ mai puternici comparativ cu alte grupuri studiate. Studenții cu un nivel ridicat de stres mai mult decât alte grupuri experimentează manifestări fizice și somatice ale stresului, au gânduri obsesive, sunt mai sensibili și vulnerabili și sunt mai des într-o dispoziție depresivă. Toate simptomele cresc odată cu creșterea nivelului de stres.

Strategiile principale de adaptare pentru studenți sunt autocontrolul, reevaluarea pozitivă și planificarea pentru rezolvarea unei probleme. Potențialul personal de adaptare al studenților cu niveluri scăzute de stres este mai mare decât la alte grupuri. Studenții cu un nivel ridicat de stres ignoră mai des o situație stresantă sau intră în conflict; le este mai dificil să manifeste flexibilitate în condițiile în schimbare și să găsească resurse pentru rezolvarea problemei, comparativ cu grupul celor cu stres scăzut. În același timp, studenții cu niveluri ridicate de stres sunt mai independenți în luarea deciziilor. Pentru a combate stresul, studenții consumă mâncare delicioasă, dorm și vizionează videoclipuri.

Pe măsură ce nivelul de stres al studenților crește, capacitatea acestora de a alege în mod flexibil strategii comportamentale pentru a rezolva probleme specifice scade. Reacția de a evita problemele ce țin de procesul didactic deteriorează contactele interpersonale și provoacă mai mult stres.

Studenții cu un nivel scăzut de stres, datorită stabilității lor neuropsihice ridicate, sunt capabili să aleagă în mod flexibil strategia de adaptare într-o situație stresantă pentru a rezolva problemele legate de planificare și relațiile cu profesorii. Sunt capabili să înțeleagă rolul lor în problemă și să caute sprijin. Studenții cu niveluri medii de stres fac față situațiilor stresante prin independență și abilități de căutare a resurselor personale. Studenții cu un nivel ridicat de stres sunt concentrați pe rezolvarea problemelor ce țin de contactele interpersonale și mai des folosesc resurse personale sau strategii neconstructive.

Potențialul personal de adaptare, stabilitatea neuropsihică și potențialul comunicativ sunt principalele resurse de adaptare pentru studenți. Grupul cu un nivel scăzut de stres este

mai adaptativ datorită flexibilității și capacității de a folosi o varietate de strategii în situații de stres bazate pe autoreglare. Studenților cu niveluri medii și ridicate de stres le este mai dificil să găsească modalitatea eficientă de adaptare. Resursa lor de adaptare într-o situație stresantă sunt abilitățile de comunicare și caracteristicile de autoreglare.

BIBLIOGRAPHY

Alla B. Al'-Tammemi. Is It Just About Physical Health? An Online Cross–Sectional Study Exploring the Psychological Distress Among University Students in Jordan in the Midst of COVID–19 Pandemic – 2020. – p. 25-27

Folkman S. Personal control and stress and coping processes: a theoretical analysis // J. of Person. and soc. Psychology. – 1984. – № 4, Vol. 46. – P. 839–852

Iravan A.V., Dvisona D., Lestari M. / Psychological Impacts of Students on Online Learning During the Pandemic COVID-19 – 2020. – p. 7

MacCrae R., Costa P. Personality, coping and coping effectiveness in an adult sample // Journal of Personality. 1986. Vol. 54. N 2. P. 385–405

Netto Cezar PH, Guimarães FT, Gomes AP, Rôças G, Siqueira-Batista R. Transição paradigmática na educação médica: um olhar construtivista dirigido à aprendizagem baseada em problemas. Rev Bras Educ Med. 2010; 34(2): 298-303

Phillips A, Pane JF, Reumann-Moore R, Shenbanjo O. Implementing an adaptive intelligent tutoring system as an instructional supplement. Etr&D- Educational Technology Research and Development. 2020;68:1409–37

PARTICULARITIES OF SENSORY PROCESSING IN CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDER

Victoria Maximciuc

Assoc. Prof., PhD, Pedagogical University, Chișinău, Republic of Moldova

Abstract: A major issue in social and educational inclusion is sensory processing disorders in children with autism spectrum disorder (ASD). The research issue is argued in the paper based on literature survey. After the psycho-pedagogical experiment, the following were found: difficulties in social development (play relationships, development of communication skills), failure to develop psychological processes, emotional-behavioural development (agitation, negativity, and selfishness), and failure to develop activity. Under the "senses" parameter, sensory desynchronization is noticed in touch, movement and hearing. In "other sensory skills", sensory desynchronization is predominantly noticed in organisation and the socio-emotional field. These data confirm that due to sensory desynchronization (sensory processing disorders), students have major difficulties in functioning in activity, eating, organization, sleep and social-emotional skills. Following these results, recommendations were presented.

Keywords: children with autism spectrum disorder, sensory desynchronization, socialization, inclusion, development, pupil, parameter

Problema incluziunii psihopedagogice și sociale a persoanelor cu tulburarea din spectru autist (TSA) este foarte restrânsă. Una din cele mai des întâlnite impedimente privind incluzinea este tulburarea procesării senzoriale.

Ceea ce ține de tulburările de procesare a informației senzoriale la copiii cu TSA găsim în următoarele cercetări: A. Shah, U. Frith [21]; O. Bogdashina [11].

Cu toate că deja Kanner și Asperger au descris reacții ciudate ale pacienților lor la sunete, imagini vizuale, atingeri, gusturi și mirosuri, înțelegerea problemelor senzoriale ale autismului nu a venit imediat. Atenția asupra caracteristicilor perceperii senzoriale la persoanele cu autism a fost atrasă în 1949 de către P. Bergman, Sk. Escalona.

Treptat, în anii '70 ai secolului XX, a apărut perspectiva asupra autismului ca o disfuncție senzorială, adică o tulburare a percepției (Delacato, 1974; Carlton, 1993; Parisi et al., 1996; Whelan, 1996). Ulterior, în cercetările internaționale, atenția a început să se îndrepte tot mai mult către procesarea senzorială atipică (atypical sensory processing). Au apărut rapoarte clinice despre disfuncții senzoriale la peste 90% dintre persoanele cu TSA (Leekam et al, 2007, Talat-Ongan and Wood, 2000). A devenit clar că dificultățile în comunicare apar din lipsa integrării datelor senzoriale de intrare (audio, vizuale, tactile, proprioceptive).

Cu cercetarea partiuclarităților s-au ocupat mai mult cercetători: R.M. Bulimar [1], C. Dascal [2], Colette de Bruin [3], T. Mutasov, I.J. Smelik [5], R.Steven, R. Anderson [6], S. Vrabie [7] , E. Willaye, Magerotte G [8]. Însă problema tulburării procesării senzoriale rămâne în umbră putem menționa unele lucrări: C.S. Kranowitz [4], М.О Громова, Н.Л. Горбачевская, У.А. Мамохина., К.К. Данилина [26]. În urma cercetării literaturii din domeniu menționăm că există unele contradicții:

- necesitatea normalizării integrării senzoriale a copiilor cu tulburarea din spectrul autist și aplicarea ei;

- înțelegerea importanței integrării senzoriale a copiilor cu tulburarea din spectru autist și sprijinul științifico-metodic insuficient.

Analiza reperelor teoretice.

Tulburarea de procesare a informației senzoriale reprezintă o incapacitate de a folosi informația primită de la simțuri pentru realizarea unei activități obșnuite și ducerea unei vieți independente [4]. C.S. Kranowitz [4, p. 72-73] foarte detaliat expune posibile cauze ale tulburării procesării senzoriale.

Reacțiile neobișnuite la stimulii din exterior au fost descrise încă de L. Kanner în 1943 [15] și H. Asperger în 1944[9]. M. Creak în 1961 [17] a introdus termenii de abateri în perceperea senzorială ca simptoame principale ale autismului. B. Rimland în 1964 [20] a atenționat despre importanța cercetării perceperii senzoriale la copiii cu autism. E.M. Orniz [18-19] a descris tulburările perceperii specifice autismului, a îmbogățit definiția tulburării procesării senzoriale și a adus această concepție până la prelucrarea informației senzoriale. C.Delicato în 1974 [13] a presupuns că autismul apare din cauza afecțiunii creierului care pot afecta mai multe canale senzoriale. Din cauza aceasta creierului copiilor cu autism percep stimuli din mediu înconjurator mai deosebit față de un creier a uneipersoane tipice. Atunci s-a presupus că senzațiile neobișnuite prezintă trăsătura principală a autismului și are o importanță deosebită în elaborarea clasificărilor contemporane. În așa mod tulburările procesării senzoriale facilitează apariția anxietății, comportamentului obsesiv-compulsiv, ca urmare apar dificultățile sociale și de comunicare a menționat C. Delicato în 1974 [13].

E.M. Orniz în 1969 [18] a propus că TSA la copii mici este posibil de identificat prin observarea unui comportament neobișnuit la stimuli senzoriali. Cercetătorul a observant că la vârsta mai mica de 6 ani aceste comportamente după frecvența sa se egalează cu frecvența comportamentelor condiționate de dificultățile de socializare și de comunicare (F.R.Volkmar et al. [22]). Aceste idei nu sunt verificate dar totuși unele cercetări confirmă că tulburările în cadrul procesării senzoriale prezintă primele simptome la copii mici.

În cazul TSA putem observa tulburarea unei sau a multor sisteme senzoriale. Aceste tulburări au particularități în manifestarea comportamentului care deseori au funcția de compensare sau de protective menționează cercetătorii R. Buliman [1], Н.Г.Манелис, Ю.В. Никитина., Л.М. Феррои, О.П. Комарова [27].

Percepția – gestalt se manifestă în orice modalitatea senzoarială. La modalitatea senzorială apar difucltăți majore în identificarea unui detaliu (fără acest detaliu tablou va fi altu). În cazul modalității auditive percep absolut toate sunetele. Nu pot diferența sunete verbale într-o încăpere de la alte sunete (deschiderea ușei). Acest gestalt are impact pozitiv și negativ. Pozitiv- percepe informația în volume mari, negative - informația acesta nu este atât de utilă.

Perceperea fragmentară: apare în situații când trebuie de prelucrat un volum mare de informațiee și persoanele cu TSA nu pot împarți această informație pe componente principale și prelucrează părțile care au atras atenția lor (O. Bogdashina [11]). Persoanele cu TSA fiecare parte a componentei a obiectului o percep la un obiect integru. Ei elaborează a lor criteriu nestandart pentru identificarea anumitor locuri, obiecte și oameni.

Incapacitatea filtrării informației și distrubuirea atenției pot duce la încarcatură senzorială. Acea fragmentare împiedică formarea concetrării atenției. Deseori copiii cu TSA nu sunt în stare să distribuie propria atenție dintre obiect și persoana de la care trebuie de cerut acest obiect. Altă trasatură, specificul acestei categorii este incapacitatea de a capta atenția altei persoane, menținerea atenției asupra stimulilor ca și partener de comunicare. Copilul nu este în stare să impărtășească sentimentele sale. El nu conștientizează importanța comunicării și din cauza acesta este încetinită dezvoltarea culturală și socială. W.Lawson [16] consideră că aceasta nu este o tulburare a atenției ci modul de funcționare a ei.

***Încetinirea prelucrării informației**:* este nevoie de mai mult timp de prelucrare a informației D.Williams [23].

Hipersensibilitatea: este întlnită frecvent. Diferiți stimuli din mediu condiționează apariția discomfortului menționează W. Lawson [16] și ca urmare apar comportamente dezadaptive.

Hiposensibilitate: diminuarea evidentă de percepere a senzaților din cauza acesta pentru a înțelege ce se petrece ei scutură din mâni, pronunță sunete D. Hawthorne [14]).

Fluctuații: instabilitatea perceperii informației senzoriale care pote fi schimbată și în fiecare minută își împiedică realizarea schimbului de informație de caracter emoțional și social.

Încarcătura senzorială: apare în situații când la ei conține prelucrarea informației dar ei nu se isprăvesc cu ea. Aceasta poate duce la anxietate, stress și apariția comportamentelor dezadaptative.

Persoanele cu TSA încearcă să se isprăvească cu unele senzații neplăcute. Aceste stiluri pot fi cele de protecție sau de compensare care se realizează în mod conștient sau inconștient. Cele mai des întîlnite ***stiluri perceptive:***

1) Monoprocesare- persoane cu TSA deconectează mai multe canale senzoriale și lasă numia unul. De exemplu, copilul folosește canalul sensorial și foarte bine vede mediu înconjurător, dar nu percepe atingeri sau alte sunete O'Neill [17])

2) Percepția periferică- se uită parcă înrtr-o parte. Toate aceste se realizează la toate analizatoare O'Neill [17], D. Williams [23]).

Deconectarea sistemelor: persoana nu se ispavește cu prelucrarea informației. Pentru a închide aceste canale care favorizează discomfort ei apelează la forme stereotipe de comportament sau pur simplu se închid în sine. Dacă așa experiență este în perioada timpurie ca urmare se stopează dezvoltarea copilului. Aici la acest fenomen părinții trebuie să pună accent. O. Bogdashina [11].

În practică observăm forme de **comportament autostimulativ**- se folosește ca metodă de reglare a sferei senzoriale, la alții poate fi manifestarea dorinței de a comunica. Autostimularea are mai multe scopuri O. Bogdashina [11]:

- *de protecție*- diminuarea durerii din cauza hipersensibilității;
- *autostimularea*- normalizarea perceperii informației în cazaul hiposenzibilizării;
- *compensare*- înțelegere ce se petrece;
- *crearea unei senzații placute*- închiderea în sine.

Majoritatea copiilor care suferă de TSA care au nivelul funcțional scazut puteau să dezvolte, să fie independent dacă sunt înțelese toate aceste comportamente compensatorii D.Williams [37].

O stare aparte care nu se întâlnește la copiii tipici sunt ***sinestezii*** care se manifestă prin stimularea unui canal sensorial și apariția senzațiilor în alt canal sensorial. În cazul persoanelor cu TSA deseori manifestând prin senzații tactile fară atingerea fizică.

În literatura de specialitate sunt descrise diferite tipuri de sinestezii.

1) ***După timpul apariției*** [24,25]:

Constituțională – ea începe din copilărie timpurie și poate fi toată viața.

Ea poate fi:

- *bimodală* – când stimularea senzațiilor într - o modalitate poate fi simțită în alta (de exemplu, auzul color, gustul sau mirosul color).
- *multimodală* – un stimul dă senzații în câteva sisteme senzoriale.

2) Sinestezii posttraumatice care apar din cauza traumelor sau tulburărilor neurologice.

Cytowic [12] a descris trăsăturile sinesteziei:

- involuntară- senzația aparută nu poate fi stopată, intensitatea se schiumbă în dependență de situație;
- senzații sinestezice sunt constante;
- senzațiile sinestezice se memorizează mai bine prin activitatea mai multor sisteme analizatorice;

În literatura de specialitate este menționat că [1] au abilități cognitive dezvoltate neuniform. Ei mai mult sunt predispuși la stările neobișnuite cum este deja vu sau orientarea spațială slabă. Au o memorie deosebită - țin minte senzații secundare decât cele primare, de exemplul nu țin minte cum îl cheamă pe om dar țin minte că este ceva verde. Acești oameni foarte bine țin minte convorbirile, instrucțiunele verbale, localizarea mobilei.

O. Bogdashina [25] prezintă semne sinestezice la copiii cu TSA:

Sinestezia senzorie:

- închide ochii, clipește, flutură ochii când simte un sunet, miros sau atingere;
- închide urechile, bate la urechi în cazul stimulilor vizuali, auditivi și mirosuri;
- nu este satisfăcut de sunete ca reacție la culoare, texturi, aromă și atingeri;
- face mișcări de glutiție în rezultatetul influenței stimulului auditiv, miros și atingere;
- nu-i place gustul din cauza influenței stimulului vizual sau auditiv;
- închide nasul , îl bate în cazul influenței stimului sonor, vizual, gustativ sau atingerea.
- se plânge că vede culori, simte sunete, când este atins;
- se plânge că îl deranjează atingerea când cineva se uită la dânsu;
- se plânge la durerea în spate când se află în caldură sau frig, sau în locurile gălăgioase;

Sinestezia conceptuală:

- copilul se plânge că litere și cifrele nu au „culoarea corectă”;
- vorbește despre cuvinte „incorecte” sau culori;
- indică la spațiu înaintea copilului în cazul când este întrebat unde vede cifre sau litere.

O cercetare captivă este realizată de către М.О.Громова, Н.Л. Горбачевская, У.А. Мамохина, К.К. Данилина [26] menționează că tulburările procesării senzoriale mai des apar în cazul când sunt observate și tulburările cognitive. Dar acest moment nu este confirmat în alte cercetări. Problema dată necesită realizarea cercetărilor în continuare. Autorii confirmă că există legături strânse dintre tulburarea procesării senzoriale și apariția comportamentelor dezadaptive. Acest fapt este confirmat și de alte cercetări consacrate acestei probleme. Cercetările lui Miguel și colab au confirmat că există legături dintre percepția tactilă atipică și dificultăți sociale la copiii cu TSA. În lucrările lui Williams cu colab. au fost depistate legături dintre hiperactivitatea senzorială cu diminuarea nivelului general al adaptării și dificultăți în formarea abilităților casnice [23].

În urma cercetării teoretice menționăm că în literatura de specialitate am găsit un șir de tulburări de procesare senzorială descrise la persoanele cu TSA. Dar totuși pentru practicieni este important aplicarea unor tehnici de evaluare, depistarea acestor tulburări, interpretarea rezultatelor obținute și constatare că tulburările procesării senzoriale influențează negativ asupra altor procese psihice. Obținerea unor rezultate concrete ne perimit să elaborăm și un plan de intervenție pentru fiecare copil separat pentru diminuarea acestor tulburări.

Problema cercetării: este argumentată prin cercetarea particularităților dezvoltării limbajului și comunicării însă și mai puțin investigarea specificului procesării senzoriale.

Scopul: cercetarea particularităților funcționării sferei senzoriale la copiii cu TSA.

Obiectivele:

1. aprobarea scopului de cercetare;
2. selectarea eșantionului de cercetare;
3. formularea ipotezelor de cercetare;
4. selectarea tehnicilor de cercetare și elaborarea modelului psihodiagnostic;
5. analiza și interpretarea rezultatelor;
6. formularea concluziilor.

Ipotezele cercetării:

1.presupunem că funcționarea sferei senzoriale depinde de particularități individual tipologice la copiii cu TSA.

2. tulburările procesării senzoriale condiționează apariția comportamentelor problemă.

Model de cercetare a particularităților senzoriale s-a bazat pe aplicarea următoarelor tehnici:

- Evaluarea psihopedagogică după А.И. Филатова;
- Chestionar pentru identificarea istoriei sensorial- motorii Sharon Cermark pentru preșcolari și școala primară;
- Chestionarul lui О.Богдашина.

Descrierea eșantionului: a constitit 5 elevi cu tulburarea din spectru autist din clasa III cu vârsta cuprinsă de 10 ani din școala auxiliară nr.7 din mun. Chișinău.

Analiza și interpretarea rezultatelor.

Prezentăm rezultate brute obținute la tehnica de Evaluare psihopedagogică după А.И. Филатова în Fig.1..

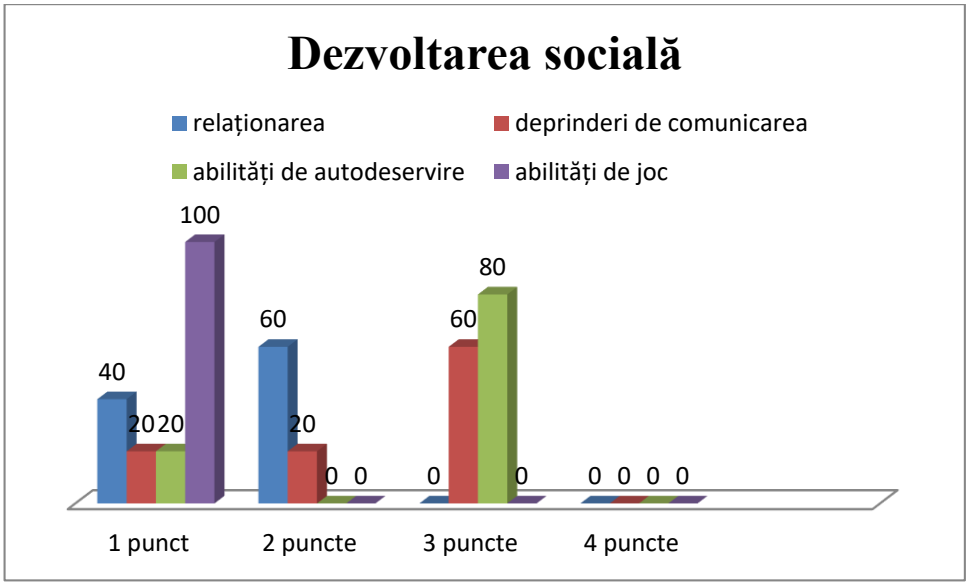

Fig. 1. Rezultate comparative la copiii examinați palierul dezvoltare socială

Analizând rezultatele din Fig.1. constatăm dificultăți majore în dezvoltarea socială nu este dezvoltată relaționarea însă puțin mai bine sunt dezvoltate abilități de autodeservire comunicare, activitate de joc nu este dezvoltată (copii nu relaționează, toată activitatea de joc se limitează la niște acțiuni de manipulare, atașare de anumite obiecte).

În continuare prezentăm particularitățile dezvoltării proceselor psihice. Rezultatele prezentăm în Fig. 2.

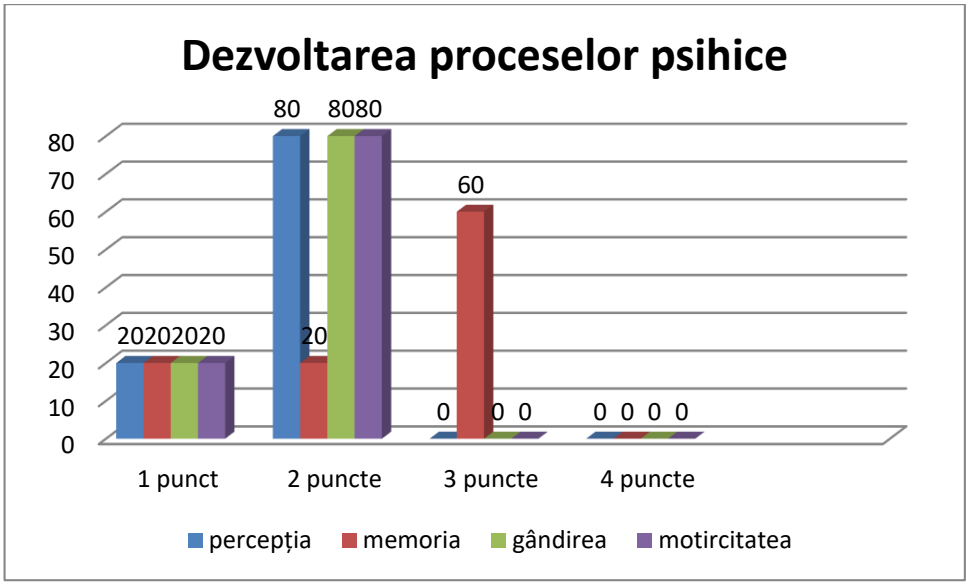

Fig.2. Rezultate comparative privind dezvoltarea proceselor psihice

Analizând rezultate din Fig.2 menționăm nedezvoltarea proceselor psihice din cauza specificului TSA – limitarea contactului cu mediu înconjurator duce la stoparea sau întârzierea în dezvoltare, mai sunt situații când TSA se combină și cu dizabilitatea mintală în cazul nostru este manifestă la un copil.

În continuare prezentăm rezultatele la dezvoltarea emoțional- comportamentală în Fig.3.

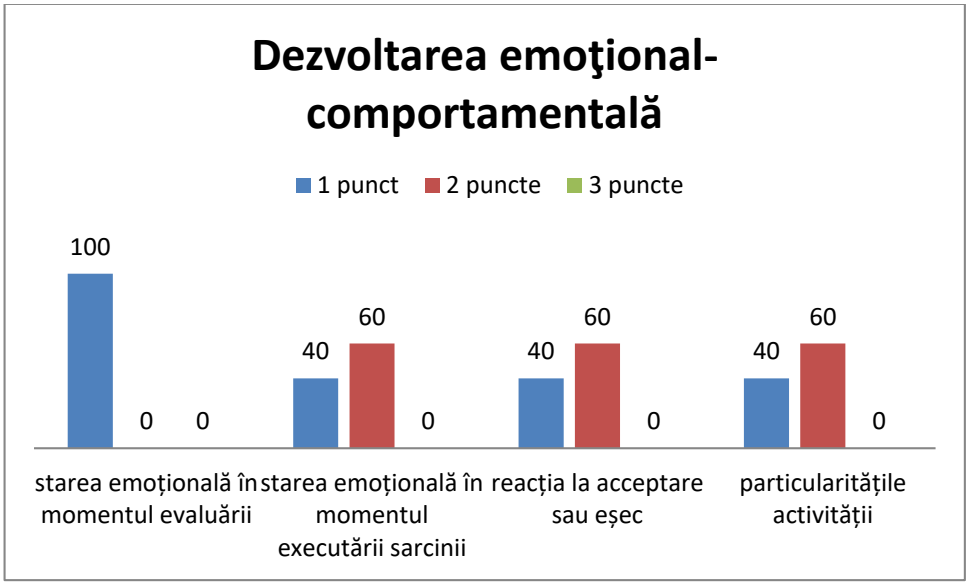

Fig.3. Rezultate comparative privind dezvoltarea emoțional-comportamentală

Analizând rezultatele din Fig.3. am constatat că elevii din clasa aceasta erau foarte agitați, manifestau negativism, egoism, nedezvoltarea componentelor activității, execută sarcina cu promturi unii refuză să facă, nu le interesează rezultatele, nu se pot controla.

În cercetarea noastră noi am aplicat la fel și tehnici de evaluare a a profilului senzorial (Chestionar pentru identificarea istoriei senzorial- motorii Sharon Cermark). Prezentăm rezultatele la parametrii „simțuri” și „alte abilități senzoriale” pe fiecare copil aparte.

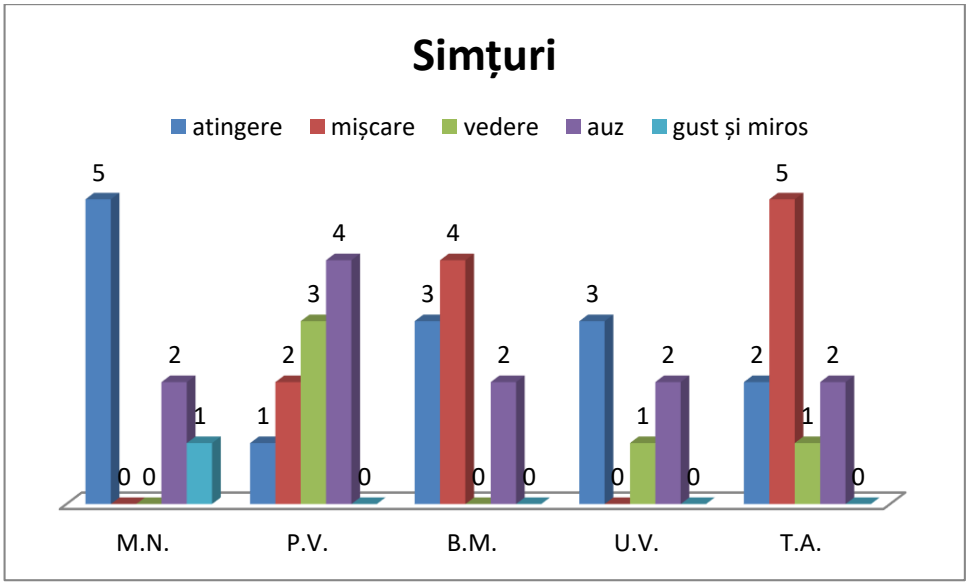

Fig. 4. Rezultatele comparative la caracteristicile parametrului „simțuri” la tehnica Chestionar pentru identificarea istoriei senzorial- motorii Sharon Cermark la copiii examinați în punctaj.

În continuare prezentăm rezultatele comparative la parametru alte abilități senzoriale în Fig. 5..

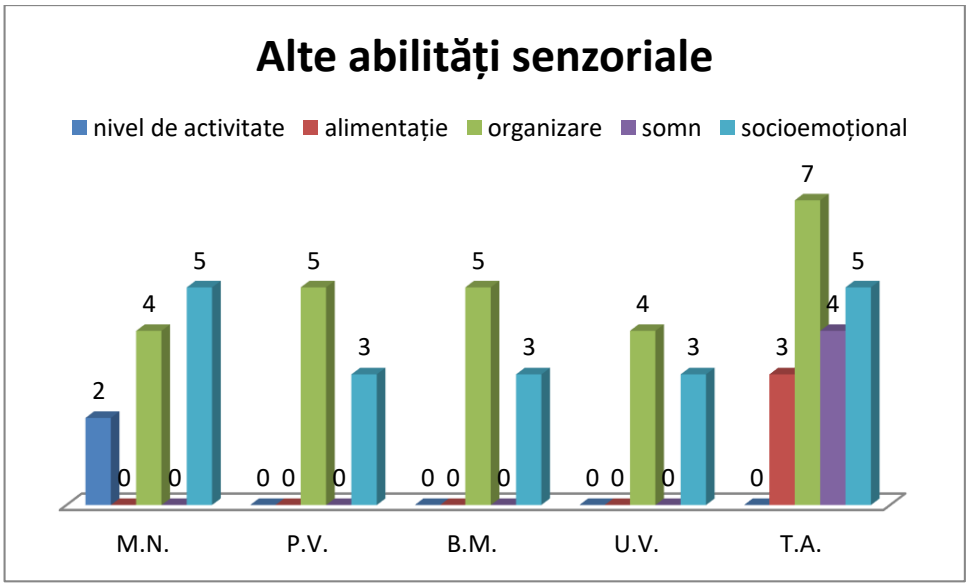

Fig. 5. Rezultatele comparative la caracteristicile parametrului „alte abilități senzoriale” la tehnica Chestionar pentru identificarea istoriei senzorial- motorii Sharon Cermark la copiii examinați în punctaj

Analizând datele din figurile prezentate mai sus, se confirmă faptul că rezultatele la elevi sunt foarte diverse. La parametrul „simțuri” desincronizarea senzorială se observă în atingere, mișcări, auz. La „alte abilități senzoriale” disincronizarea senzorială se observă preponderent în organizarea socioemoțională. Aceste date confirmă faptul că din cauza desincronizării senzoriale (tulburărilor procesării senzoriale) elevii au dificultăți majore în funcționarea nivelului de activitate, alimentație, organizare, somn și abilități socioemoționale.

În continuarea prezentăm rezultatele obținute la Chestionarul lui О.Богдашина. Scopul este identificarea profilului senzorial fiecărui copil aparte.

În continuare prezentăm profilul senzorial al elevului M.N. în tabelul 1..

Tabelul 1

Profilul senzorial al elevului M.N.

V	H	Tc	S	T	P	Vs

La elevul P.V. disfuncționarea senzorială se observă în senzațiile vizuale, auditive și vestibulare. Preferă obiecte aprinse, colorate, preferă că la ore permanent să fie profesoară, imită sunete, închide urechile, iubește să plece în sala sportivă să joacă cu mingea, sare pe ea. Acolo se liniștește și se plictesește se întoarce în clasă.

Prezentăm profilul senzorial al elevei T.A. în tabelul 3.

Tabelul 3.

Profilul senzorial al elevei T.A.

V	H	Tc	S	T	P	Vs

Analiza datelor în tabelul 3 confirmă faptul că la eleva T.A. Predomină disfuncționarea senzațiilor vizuale, auditive, vestibulare și mai slab proprioreceptivitate. Copilul este foarte grav, la instituție vine mai mult pentru palierul socializare. O atrag obiecte colorate, îi plac obiecte de culoare galbenă, foarte ușor se agită, permanent pronunță sunete neobișnuite cu mișcări stereotipe. Prin aceste mișcări copilul se liniștește. Este atașată de un obiect. Evită sarituri, alte mișcări fizice care accentuiază senzațiile proprioreceptive, foarte greu manipulează cu motricitatea fină.

Concluzii:

1) Cercetarea teoretică a constatat studierea insufucientă a problemei particularităților senzoriale la copiii cu TSA. Importanța acestei probleme de cercetare este existența impedimentelor în incluziunea socială și psihopedagogică. Puține tehnici de evaluare a profilului senzorial și legăturile ei cu alte procese psihice și însușirile de

personalitate. În urma realizării studiul teoretic a fost realizată cercetarea experimentală.

2) Evaluarea psihopedagogică a depistat dificultăți majore în dezvoltarea socială și anume s-a înregistrat nivele mai scazute la relaționare și joc și puțin mai înalte la dezvoltarea comunicării și abilităților de autodeservire. Toți copiii examinați nu pot intra la contact sau realizează acest contact la insistența maturului. Activitatea de joc lipsește în locul ei avem stereotipii, atașament la niște obiecte și jocul orientat în sine. Dezvoltarea proceselor psihice a indicat nivele scazute. Din cauza izolării permante acestor copii ca urmare se dezvoltă „foamea informațională" și ca consecințe stagnare în dezvoltare, altă problema TSA se combină și cu dizabilitatea mintală. Dezvoltarea emoțional – comportamentală se manifestă prpin agitații, negativism, egoism, nedezvoltarea componentelor activității (slab să mențin scopului, execută sarcina cu promturi unii refuză să facă, nu le interesează rezultatele, nu se pot controla).

3) Rezultatele comparative la tehnica Chestionar pentru identificarea istoriei senzorial- motorii Sharon Cermark la copii examinați confirmă faptul că rezultatele la elevii sunt foarte diverse. La parametru „simțuri" disincronizarea senzorială se observă în atingere, mișcări, auz. La „alte abilități senzoriale" desincronizarea senzorială se observă preponderent în organizare și parametrul socio emoțional. Aceste date confirmă faptul că din cauza desincronizării senzoriale (tulburărilor procesării senzorile) elevii au dificultăți majore în funcționarea activității, alimentației, organizării, somnului și abilităților socioemoționale.

4) Identificarea profilului senzorial după О. Богдашина a confirmat prezența pe profiluri diferite la copii ce ne provocă diferite comportamente dezadaptive.

5) Ipotezele cercetării sunt confirmate.

Recomandări:

- Fiecare copil trebuie tratat în mod individual.
- Permanent de realizat observații sistematizate, amănunțite asupra copilului.
- De format un parteneriat de durată cu părinții și toți membrii ai echipei multidisciplinare.
- Analiza amplă a comportamentelor dezadaptive și cauzele lor.
- La necesitate de determinat particularitățile senzoriale fiecărui copil și elaborarea unui plan individualizat pentru diminuarea comportamentelor dezadaptive din cauza tulburărilor procesării senzoriale.
- În cazul tulburărilor procesării senzoriale de intervenit conform algoritmului: 1) identificarea profilului senzorial, 2) protejarea de la stimuli periculoși; 3) aplicare exercițiilor pentru diminuarea sensibilității; 4) în cazul hiposensibilității aplicăm exerciții pentru stimularea sensibilității; 5) identificăm cauza comportamentului autostimulativ; 6) prezentarea copilului stimulilor necesari pentru diminuarea comportamentului autostimulativ.
- De realizat cercetări în continuare privind legăturile proceselor senzoriale cu alte procese psihice, comportament cât și dezvoltarea personalității.
- În fircare instituție de învățământ trebuie să fie organizate camere senzoriale și prezența unui echipament special pentru normalizarea procesării sistemei senzoriale.

BIBLIOGRAPHY

1. Bulimar R.M. Intervenția psihopedagogică în autism. Instrumente de lucru. Ghid pentru profesori, logopezi, cadre didactice alți specialiști în domeniu. Iași: Editura PIM, 2018. 317 p.

2. Dascal C. Metode alternative și augumentative de comunicare adresate copiilor cu tulburări din spectru autist. Rezumat tezei de doctor. Cluj- Napoca, 2012. 95 p.

3. Colette de Bruin Anti-comunicare. Give me 5. Iași: Ancora Salvării, 2012. 329 p.

4. Kranowitz C.S. Copil desincronizat senzorial. București: Editura Frontiera, 2012. 426 p.

5.Mutasov T., Smelik I. J. Autismul sexualitate ciudată controlabilă. Iași: Fides, 2010. 80 p.

6. Steven R. Anderson R. Etc. Abilitățile de autodeservire la persoanele cu autism. O metodă sistematică de predare. București: Editura Frontieră, 2013. 199 p.

7.Vrabie S. particularitățile social- psihologice în triada „copil cu tulburarea de spectru autist – familie-școală". Teza de doctor în psihologie. Chișinău, 2021.

8.Willaye E. Magerotte G. Evaluare și intervenție în cazul comportamentelor provocatoare autism și /sau deficienta intelectuală. Iași: Fides, 2012. 272 p.

9. Asperger, H. 'Die "autistischen Psychopathen" im Kindesalter.' Nervenkrankheiten, 117, 76-136. (English translation: in Frith, 1991). 1944.

10. Blackman L. (2001). Lucy's Story: Autism and Other Adventures. London: Jessica Kingsley Publishers Blackburn, J. (1999)

11. Bogdashina O. Sensory Perceptual Issues in Autism and Asperger Sindrome: Different Sensory Experiences – Different Perceptual Words. Jessica Kingsley Publisher, 2003. [2016, 2nd edition.].

12. Cytowic R.E. Synaesthesia: A union of the senses. (2nd ed.) Springer-Verlag. 2002.

Creak M. Schizophrenia syndrome in childhood: Progress report of a working party. Cerebral Palsy Bulletin, 1961, 3, 501-504.

13. Delacato C. The Ultimate Stranger: The autistic child. Noveto, CA: Academic Therapy Publications. 1974.

14. Hawthorne D. My common sense approach to autism. Autism Today www.autismtoday.com/articles/commonsense.htm. 2002

15. Kanner, L. Autistic disturbances of affective contact. Nervous Child, 1943, 2, 217-250.

16. Lawson, W. Understanding and Working with the Spectrum of Autism: An Insiders view. London: Jessica Kingsley Publishers. 2001.

17. O'Neill J. L. Through the Eyes of Aliens: A book about autistic people. London: Jessica Kingsley Publishers. 1999.

18. Ornitz E. M. Disorders of perception common to early infantile autism and schizophrenia. Comprehensive Psychiatry, 1969, 10, 259-274.

19. Ornitz E. M. Autism at the interface between sensory and information processing. In G. Dawson (ed) Autism: Nature, Diagnosis and Treatment. New York: Guilford.1969.

20.Rimland B. Infantile Autism: The Syndrome and Its Implications for a Neural Therapy of Behavior. New York: Appleton Century Crofts. 1964.

21. Shah A., & Frith U. An islet of ability in autistic children: A research note. Child Psychology & Psychiatry & Allied Disciplines, 1983, 24(4), 613–620.

22.Volkmar F. R., Cohen D. J., Paul, R. An evaluation of DSM-III criteria for infantile autism. Journal of American Academy of Child Psychiatry,1986, 25, 190-197.

23. Williams D. Autism. An Inside-Out Approach. London: Jessica Kingsley Publishers.1996.

24. Богдашина О.Б. Сенсорно-перцептивные проблемы при аутизме. Министерство образования и науки Российской Федерации, Международный институт аутизма. Красноярск, 2014. 179 с.

25. Богдашина О.Б. Синестезия при аутизме. Аутизм и нарушения развития, 2016, Т 14. № 3, с.21-31.

26.Громова М.О., Горбачевская Н.Л., Мамохина У.А., Данилина К.К. Связь сенсорного профиля с поведенческими проблемами и психофизиологическими маркерами у детей младшего школьного возраста с РАС. Аутизм и нарушения развития, 2017, Т 19. № 4, с. 5-14.

27.Манелис Н.Г., Никитина Ю.В., Феррои Л.М., Комарова О.П. Сенсорные особенности детей с расстройствами аутистического спектра. Стратегии помощи. Методическое пособие. Под общ. ред. А.В. Хаустова, Н.Г. Манелис. М.: ФРЦ ФГБОУ ВО МГППУ, 2018. 70 с.

PROFESSIONAL TRAINING OF TEACHERS: PROSPECTIVE CHALLENGES [1]

Lilia Pogolșa

Assoc. Prof., PhD, Senior Scientific Researcher, Institute for Research, Innovation and Technology Transfer, State Pedagogical University „Ion Creangă", Chișinău

Abstract: Changes are permanently taking place in the educational system with reference to curricular contents, didactic strategies, the evaluation process, information technologies, etc. These, in turn, generated changes on the activity of teaching staff in general, as well as on their professional training, in particular. The article reflects the context of today's situation regarding the need to abandon some stereotypes in the teaching-learning-evaluation process and the need to reconfigure the training and professional development of teaching staff. The text answers the questions what kind of teaching staff is required by modern society and is the today's teacher or graduate prepared to carry out the educational activities from the perspective of social challenges?

Keywords: educational system, professional education, continuing education, professional qualification, teaching staff, professional skills, professional performance.

Societatea se confruntă în prezent cu o nouă revoluție în viața socială: digitalizarea în masă, internetificarea, concentrarea pe formarea pragmatică a unor anumite competențe, însoțită de o criză a valorilor tradiționale umane. Iar într-o lume globalizată unde economia și totul împrejurul nostru se schimbă într-un ritm tot mai rapid, imaginile trecutului nu mai pot concura cu realitatea prezentului sau cu nevoile din viitor. Aceste fenomene, au generat schimbări atât asupra sistemului educațional, cât și asupra activității cadrelor didactice și formării profesionale a acestora.

În pofida reformelor educaționale realizate odată cu adoptarea Codului Educației (1), principala provocare, pe parcursul anilor, rămâne implementarea acestora în sistemul educational. Instituțiile de învățământ prezintă o lipsă acută de cadre didactice în general, și de cadre didactice al căror nivel de calificare ar corespunde exigențelor, în particular.. Printre cele mai stringente probleme din sistemul educational, care se impun în mod imperios, este faptul că școlile nu reușesc să asigure procesul educational cu dotări necesare unui învățământ modern, iar strategiile didactice de predare-învățare-evaluare au rămas preponderent tradiționale, în pofida sutelor de ore de formare continuă realizate, la care cadrele didactice participă în conformitate cu cadrul legal, o dată la fiecare trei ani (7).

Cercetările realizate ne permit să constatăm că sistemul actual de formare inițială și continuă a cadrelor didactice nu asigură la cel mai înalt nivel formarea competențelor profesionale, necesare pentru a răspunde provocărilor societale. Deși reformele educaționale se realizează în conformitate cu Codul Educației, strategiile didactice au rămas preponderant tradiționale, discrepanța dintre teoria învățată și competențele solicitate la angajare nu motivează studenții pentru o atitudine responsabilă față de procesul educațional [7]. În același timp, sistemul educațional nu asigură condiții adecvate pentru stimularea și promovarea performanței profesionale a cadrelor didactice. Un impact negativ îl are și migrația externă a

[1] Articolul a fost elaborat în cadrul proiectului „Fundamentarea paradigmei de profesionalizare a cadrelor didactice. Cifrul: 20.80009.080745".

cadrelor didactice, care a avansat în ultimul deceniu, în special, cu referire la cadrele didactice din mediul rural. Astfel, în anul de învățământ 2022-2023, în condițiile în care exista un necesar de aproximativ 2000 de posturi vacante, numărul absolvenților angajați nu a depășit, în medie, 300 de absolvenți [9]. Semnificativ este și faptul că anual, planul de înmatriculare la buget pentru domeniul „Științe ale educației" nu se completează cu 20-30% din numărul de locuri finanțate din buget [10].

Calificarea profesională insuficientă și lipsa cadrelor didactice la anumite discipline școlare (în special în mediul rural) se răsfrânge negativ asupra calității educației, și implicit asupra încadrării absolvenților pe piața forței de muncă, a venitului obținut și, în final, asupra calității vieții.

Profilul absolvenților programelor de studii în domeniul Educație/Științe ale Educației (2022) arată că în instituțiile de învățământ din țară au fost repartizați puțin peste jumătate din numărul total de absolvenți eligibili pentru aceasta. Majoritatea celor repartizați provin din învățământul superior, însă se menționează și numărul relativ ridicat de absolvenți din învățământul profesional tehnic (201 din totalul de 509 repartizați). Această ușoara revigorare înregistrată în ultimii ani se datorează reanimării, în perioada 2017-2018, a instituțiilor de profil din învățământul profesional tehnic [4].

Conform datelor statistice prezentate de ministerul de resort, numărul cadrelor didactice este într-o continua descreștere în Republica Moldova. Dacă în anul de studii 2016-2017, în instituțiile de învățământ activau peste 50 de mii de persoane, în anul 2021-2022, cifra este în descreștere cu peste 3000 de cadre didactice. Prin urmare, în instituțiile de învățământ activează puțin peste 47 de mii de personae [](9).

Constatăm că mediul rural rămâne în continuare dezavantajat, majoritatea profesorilor absolvenți preferând o unitate de învățământ din mediul urban.

Această stare de lucruri există în contextul în care statul oferă o serie de facilități menite să susțină tinerii pedagogi În acest context, pe parcursul ultimilor ani, toți absolvenții instituțiilor de învățământ superior și profesional tehnic din țară, beneficiari ai programelor în domeniul general de studiu Științe ale Educației sau într-un domeniu echivalent, care și-au făcut studiile pe locuri cu finanțare de la bugetul de stat sau cu taxă de studii, indiferent de forma de învățământ, au dreptul, în primii trei ani de activitate didactică de la repartizare, la indemnizații din mijloacele bugetului de stat.

De asemenea, la debutul în carieră, personalul didactic angajat în instituțiile de învățământ publice din mediul rural și din centrele raionale beneficiază, în primii trei ani de activitate, de compensarea cheltuielilor pentru închirierea spațiului locativ, consumul de energie termică și electrică, în condițiile stabilite de Guvern. În plus, în primii trei ani de activitate, cadrele didactice din instituțiile de învățământ general publice beneficiază de sprijin pentru inserție profesională, inclusiv de reducerea la 75% a normei didactice pentru un salariu de funcție, precum și de asistență din partea cadrului didactic mentor.

Profesorii care încep să lucreze astăzi în școală, sunt cei care vor determina nivelul performanțelor educaționale ale elevilor în viitorul apropiat și, în cele din urmă, succesul economiei țării. În noile condiții, impuse de provocările societale, este important să nu fie ratat momentul în care se poate influența asupra modernizării procesului de formare profesională a tânărului specialist, asigurând, incusiv, dezvoltarea personală a acestuia.

În acest context, cercetarea a fost axată pe identificarea celor mai semnificative dificultăți în formarea profesională a cadrelor didactice. Cercetarea a vizat dimensiunea cercetării cantitative și a fost desfășurată prin intermediul chestionarelor, la care și-au adus contribuția 13 directori și directori adjuncți, 119 cadre didactice și 88 educatori din instituțiile de învățământ general, beneficiari ai stagiilor de formare continuă la Institutul de Științe ale Educației, pe parcursul anului 2022.

Respondenții reprezintă instituțiile de învățământ general, inclusiv instituțiile de educație antepreșcolară și instituțiile de învățământ preșcolar: din mediul rural, respectiv din regiunea Centru (81%), din regiunea Nord (11%) și din regiunea Sud (8%). Reprezentarea cadrelor de conducere, cadrelor didactice și educatorilor în conformitate cu cele trei regiuni din republică a fost sistematizată în figura de mai jos.

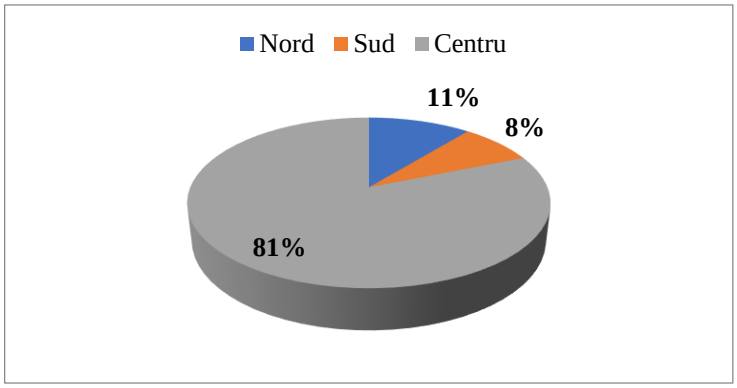

Figura 1. Reprezentarea respondenților pe regiuni

Personalul didactic implicat în chestionare, are o experiență profesională diferită, o treime dintre respondenți având o vechime de muncă în învățământ mai mare de 30 de ani (29%), a doua poziție este ocupată de respondenții cu o vechime în învățământ de 21-30 de ani (18%) și respondenții cu vechime în învățământ de 11-20 de ani (13%). Menționăm că majoritatea respondenților, implicați în chestionare au o vechime în învățământ de până la 10 ani.

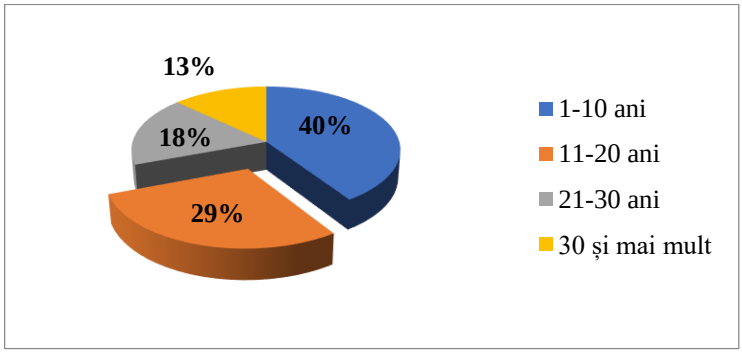

Figura 2. Experiența profesională (vechimea de muncă) a respondenților

Analiza datelor prezentate de respondenții implicați în chestionare ne permit să constatăm că pe nivelul de formare profesională continuă, cu frecvență cea mai ridicată sunt cei care au urmat un program de formare continua, 20 credite (71%), urmați de cei care au finalizat studii de calificare suplimentară și recalificare (13%), pe a treia poziție se situiază cei care au realizat programe de formare continua modulare (6%), pe a patra poziție - cadrele didactice care au realizat modulul psihopedagogic (2%). Un număr semnificativ de respondenți este constituit din cadre didactice care sunt încadrați pentru prima data în cadrul stagiilor de formare profesională continua (8%).

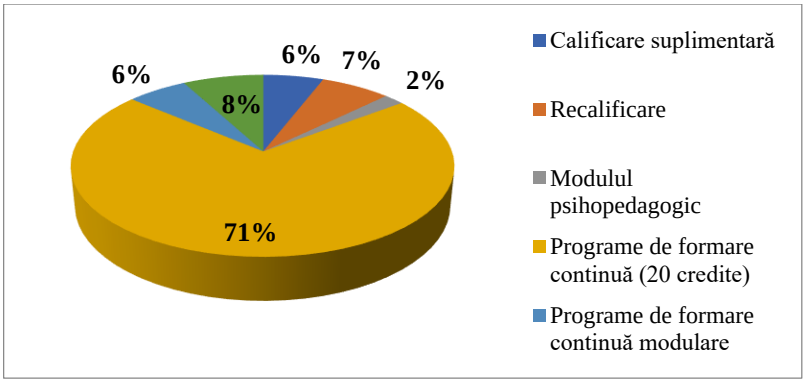

Fig. 3. Distribuirea respondenților în funcție de nivelul de formare profesională

Chestionarul a cuprins mai multe întrebări privind organizarea și desfășurarea procesului de predare-învățare-evaluare în instituțiile de învățământ general, iar rezultatele obținute au fost analizate, cuantificate în procente și prezentate în figuri. Respondenții au fost rugați să indice cele mai semnificative, în opinia lor, deficultăți în formarea profesională din cadrul formării profesionale inițiale și formării continue.

Prima întrebare a chestionarului aplicat a solicitat cadrelor didactice, managerilor instituțiilor de învățământ și educatorilor din instituțiile de educație timpurie să indice cele mai semnificative *dificultăți în formarea profesională din cadrul formării inițiale la diferite cicluri de studii (licență, masterat, doctorat).*

Potrivit opiniilor cadrelor didactice, unul dintre cele mai importante aspecte ale formării inițiale este organizarea și desfășurarea practicii pedagogice, care este, de fapt, esențială pentru dezvoltarea competențelor profesionale pentru un viitor profesor. Dificultățile în organizarea stagiilor de practică pedagogică transpar din analiza răspunsurilor respondenților, care susțin că practica pedagogică, desi este bine conceptualizată cu activități educaționale repartizate clar pe o perioadă bine determinată, aceasta suferă la capitolul de implementare propriu-zisă, formarea competențelor profesionale privind tehnicile și metodele de predare-învițare-evaluare a viitorilor profesori, fiind încă departe de așteptările la nivel de process instructive-educativ.

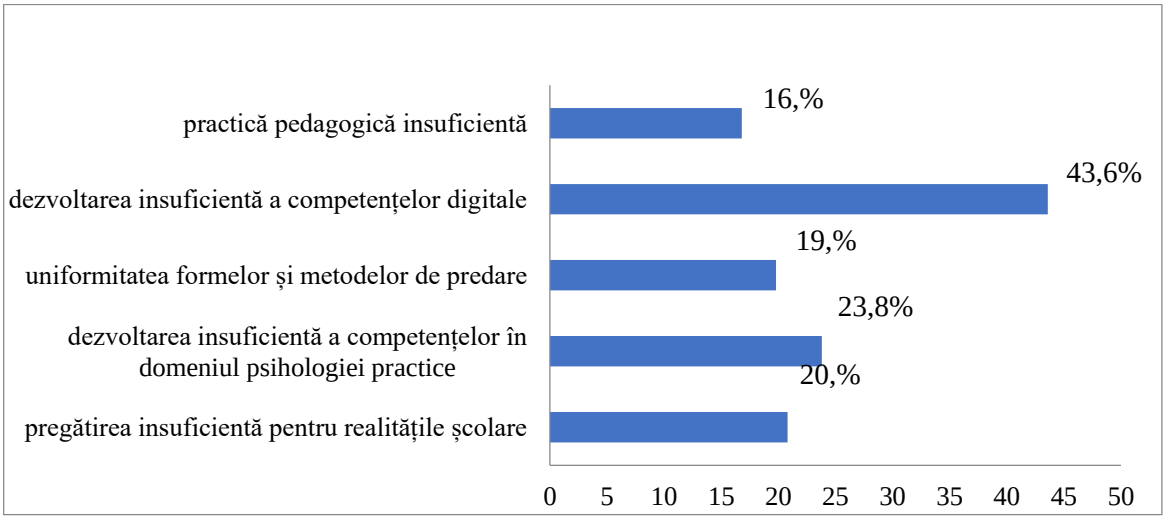

Fig. 4. Dificultăți privind formarea profesională

Printre dificultățile în formarea profesională cele mai des menționate, este identificată și problema colaborării între universitate și instituția de învățământ în care se desfășoară practica pedagogică a viitorilor profesori, care dincolo de aceasta, în unele cazuri, nu există. Metodistul practicii pedagogice nu are nici o legătură reciprocă cu instituția respectivă, nu

cunoaște potențialul cadrelor didactice din instituția de învățământ, reușita școlară a elevilor, performanțele instituției școlare, tradițiile etc.

O mare parte din studenții universităților pedagogice realizează practica pedagogică, de regulă, în localitatea de baștină, iar metodistul nu este remunerat suplimentar pentru acoperirea costurilor de transpot, în vederea monitorizării practicii pedagogice a acestora. Astfel studenții sunt lipsiți de consiliere și asistență metodologică, activități obligatorii pentru o bună desfășurare a practicii pedagogice.

Universitățile ar trebui să identifice și să inițieze parteneriate educaționale cu instituțiile de învățământ în care se organizează și se desfășoară practica pedagogică a studenților, să investească în scolile respective, inclusiv în formarea personalului didactic pentru organizarea practicii pedagogice. În opinia respondenților, un pas important pare să fie colaborarea mai eficientă între persoanele implicate în organizarea practicii pedagogice (echipe de conducere, metodiști, personal de sprijin etc.).

Un indicator important care reflectă satisfacția generala a respondenților cu referire la programul de formare inițială finalizat, ține de calitatea pregătirii absolventului la inserția în câmpul muncii. În acest context, o mare parte din respondenți consideră că tinerii specialiști dețin doar o parte din competențele necesare, fiind specificat nivelul slab de dezvoltare a competențelor profesionale din perspectiva noilor provocări societale: dezvoltarea insuficientă a competențelor digitale (43,6%); competențe în domeniul psihologiei practice (23,8%); nu se simt suficient de bine pregătiți pentru a face față realităților școlare (20%), nu dețin tehnici și metode moderne de predare-învățare-evaluare (19%).

Este important să remarcăm faptul, că majoritatea respondenților, printre cele mai importante competențe profesionale ale profesorului modern menționează în plan profesional: competențele digitale, buna cunoaștere a domeniului/disciplinei școlare; cunoașterea diverselor tehnici și metode de învățare, etc. În plan atitudinal sunt specificate: dedicația față de profesie și dragostea față de copii; respectful față de colegi, elevi și părinții acestora; deschiderea și interesul pentru propria dezvoltare profesională etc. Cu referire la competențele specifice, sunt considerate importante: comunicarea naturală adaptată la particularitățile de vârstă a elevilor; relația cu colegii, cadrele didactice, managerii etc.).

Datele de cercetare indică printre cele mai frecvente cauze care fac neatractivă profesia de pedagog: caracterul teoretizat și insuficienţa activităţilor practice în cadrul programelor de formare profesională iniţială; regimul solicitant de muncă în afara graficului de activitate în instituțiile de învățământ; neîncrederea părinţilor faţă de tinerii specialişti; dotarea tehnică insuficientă şi condiţii de muncă neatractive în şcolile mici din localitățile rurale; infrastructură nedezvoltată în mediul rural; lipsa unui sistem de remunerare atractiv pentru mentori, ceea ce determină superficialitate în relaţia tânăr specialist - mentor; complexitatea activităţilor cu elevii cu CES și copiii ai căror părinţi sunt plecați peste hotare etc. În mod cert, multe din aceste probleme sesizate necesită o abordare integrală.

Un procent semnificativ de respondenți subliniază fenomenul tradițional al metodelor de predare și evaluare ca un dezavantaj al formării inițiale și formării continuie. Formarea profesională și continuă a cadrelor didactice se desfăşoară în general sub formă de prelegeri şi seminare. În sala de clasă, în cea mai mare parte, metodele de predare sunt în detrimentul activităților practice. În acelaș timp, utilizarea și implementarea tehnologiilor educaționale în cadrul practicii pedagogice, nemijlocit în instituțiile de învățământ, cu o ulterioară reflecție, discuție reciprocă cu metodistul din universitate sau mentorul din instituția școlară, inevitabil ar servi drept o experiență valoroasă pentru viitoarea carieră de cadru didactic.

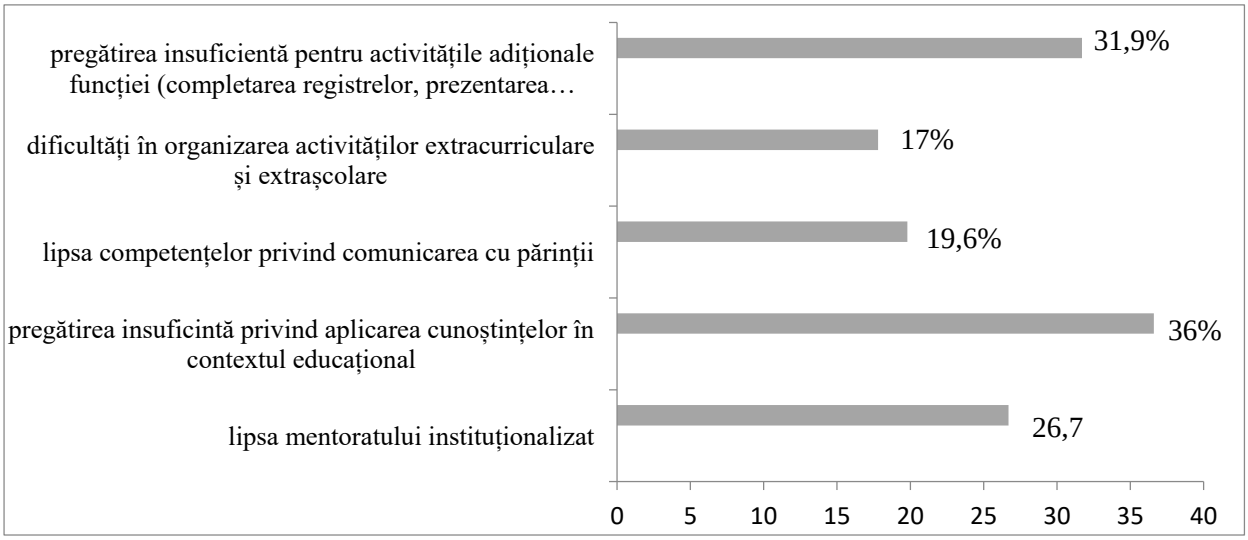
pregătirea insuficientă pentru activitățile adiționale funcției (completarea registrelor, prezentarea…
31,9%
dificultăți în organizarea activităților extracurriculare și extrașcolare
17%
lipsa competențelor privind comunicarea cu părinții
19,6%
pregătirea insuficintă privind aplicarea cunoștințelor în contextul educațional
36%
lipsa mentoratului instituționalizat
26,7%
0 5 10 15 20 25 30 35 40

Fig. 5. Dificultăți privind aplicarea competențelor profesionale

Respondenții implicați în chestionare indică că în primii ani de activitate profesională, tinerii specialiști au nevoie de consiliere, îndrumare, sprijin, mai bine zis, de mentorat din partea profesorilor cu o vechime mai mare în muncă. Mentoratul, în opinia acestora, nu ar trebui să stabilească doar sarcini imediate, acesta trebuie să fie proactiv, să includă atât componenta practică, precum și diverse îndrumări metodologice. Provocările pandemiei ne-au demonstrat că nu poate exista totuși educație de calitate fără mentor și discipol, care să interacționeze în mod real.

Cu referire la formarea profesională inițială a tinerilor profesori, managerii instituțiilor educaționale adesea menționează lipsa de „abilități Soft Skill", care reprezintă baza dezvoltării personale ale unei persoane: abilitățți de comunicare, intelegență emoțională, abilități de lucru în echipă, abilități de soluționare eficientă a problemelor, adaptabilitate, rezelienă, dedicare etc.

Analiza cantitativă a răspunsurilor prezentate privind *dificultățile în aplicarea competențelor profesionale în instituțiile de învățământ,* indică opinia a mai mult de o treime de respondenți privind pregătirea insuficientă a tinerilor specialiști (36%). Circa o treime dintre cadrele didactice menționează și pregătirea insuficientă, inclusiv pentru activitățile adiționale funcției (31,9%). Potrivit opiniei respondenților, pe locul al treilea, dintre dificultățile enunțate, este menționată lipsa în instituțiile de învățământ a mentoratului instituționalizat (26,7%).

Este menționat faptul, că nu există un sistem national de mentorat, precum și mecanisme clare prin care să fie monittorizat modul în care se dezvoltă o carieră didactică. Desi există initiative la nivel institutional, lipsește o abordare sistemică la nivel central a conceptului mentoratului, atât de bine dezvoltat în alte sisteme educaționale.

În acest context, considerăm esential de important desiminarea la nivel local a bunelor practici, instituirea unui sistem de mentorat în acord cu Art. 58 din Codul educației, care să fie parte a formării continuie și să contribuie, în acelaș timp, la monitorizarea deseminării rezultatelor formării continuie.

În cercetarea realizată am constatat o unanimitate în opiniile cadrelor didactice și managerilor instituțiilor de învățământ cu referire la teoretizarea excesivă a cursurilor universitare în detrimentul activităților practice, fenomen care contribuie nemijlocit la apariția unor *dificultăți în organizarea și desfășurarea procesului de predare-învățare-evaluare*. În figura de mai jos sunt prezentate cele mai des întâlnite răspunsuri din chestionarele aplicate.

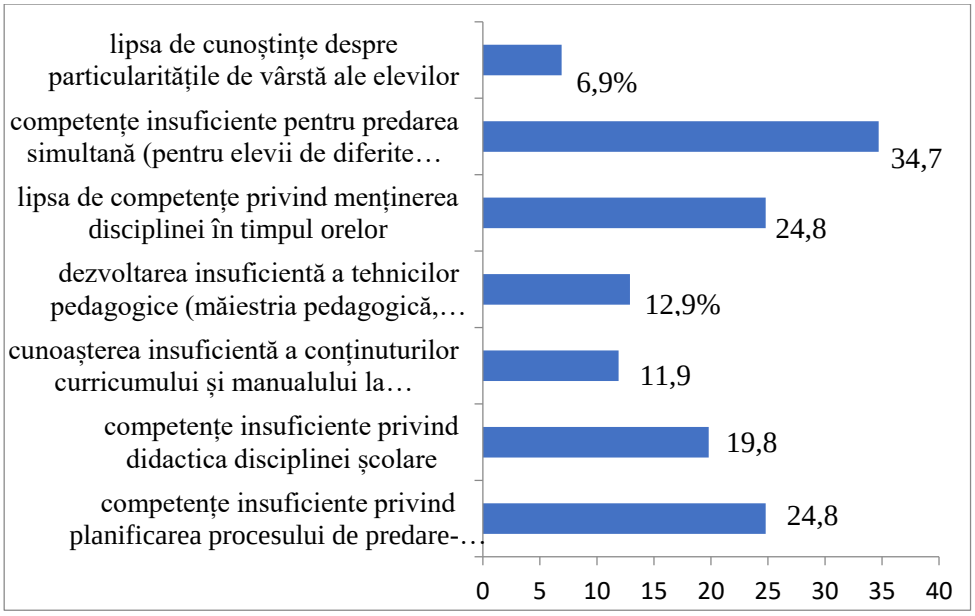
lipsa de cunoștințe despre particularitățile de vârstă ale elevilor
6,9%
competențe insuficiente pentru predarea simultană (pentru elevii de diferite…
34,7
lipsa de competențe privind menținerea disciplinei în timpul orelor
24,8
dezvoltarea insuficientă a tehnicilor pedagogice (măiestria pedagogică,…
12,9%
cunoașterea insuficientă a conținuturilor curricumului și manualului la…
11,9
competențe insuficiente privind didactica disciplinei școlare
19,8
competențe insuficiente privind planificarea procesului de predare-…
24,8
0 5 10 15 20 25 30 35 40

Fig. 6. Dificultăți privind realizarea procesului de predare-învățare-evaluare

Au fost menionate de către respondenții și *dificultățile privind pregătirea tinerilor specialişti în vederea realizării procesului de predare-învățare-evaluare,* atât pe dimensiunea didactică, cât și pe dimensiunea metodologică.

Astfel, putem afirma că dificultățile în organizarea procesului educațional identificate de respondenți ar trebui să constituie linii directorii pentru reconceptualizarea programelor de formare inițială a cadrelor didactice în vederea racordării acestora la nevoile actuale ale sistemului educațional. În acest context, se recomandă schimbarea raportului de activități practice în detrimentul activităților teoretice, consolidarea și implementarea cursurilor aplicative în cadrul studiilor superioare, ciclu II, master: formarea competențelor de cercetare în cadrul activităţilor educaționale (reflecţie pedagogică şi autoreflecţie); formarea competențelor de implementare a metodelor moderne de învățare prin transferul cunoștințelor într-un mediu școlar practic etc.

Trebuie să recunoaștem însă, că există o limită a cercetării, deoarece nu au fost colectate și analizate date de la reprezentanții instituțiilor de formare inițială, trangulând practic cele trei surse distincte de date. Este foarte posibil că, în cazul acestei tematici cadrele didactice universitare sunt mult mai optimiste cu privire la calitatea pregătirii și competențele formate la absolvenții universităților la întrarea în câmpul muncii. Această opțiune, cu certitudine, ar fi ajutat la o înțelegere mai nuanțată a acestor realități.

Potrivit celor enunțate anterior, este evidentă legătura directă dintre nevoia elevilor și vulnerabilitățile fiecărui grup de profesori, care trebuie să acopere carențele și să depășească fiecare obstacol întâlnit la clasă cu și prin abilitățile dobândite [](3).

În acest context, la finele cercetării respondenților li s-a propus completarea chestionarului privind nevoile actuale de formare continuă și modelele de soluționare a acestora prin diverse studii, stagii, webinare, training-uri etc.

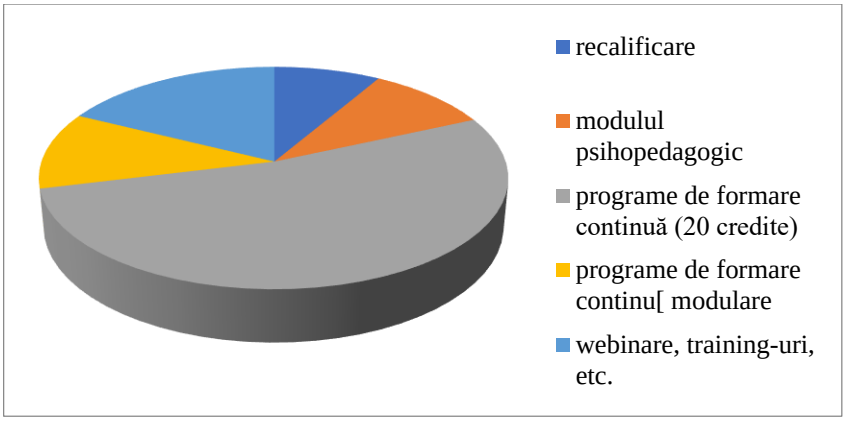

Fig. 7. Necesități de formare continuă

În procesul de analiză a nevoilor de formare continuă a fost important de a păstra echilibrul optim între nevoile sistemice și cele individuale, precum și determinarea nivelului la care trebuie realizată formarea continuă. Tipul de formare continuă cel mai favorizat (53%), solicitat de majoritatea respondenților este cel al perfecționării sau, mai bine zis, a programelor de formare continuă (20 credite), acesta fiind printre primele la ordinea de alocare a finanțării bugetare. Continuă să motiveze cadrele didactice pentru participare diversele webinare, traininguri, seminare metodologice, care abordează în agenda sa și propun soluții pentru cele mai stringente situații pedagogice (18%). Pentru dezvoltarea competențelor profesionale sunt mai puțin solicitate studiile de recalificare profesională (8%) și modulul psihopedagogic (10%)..

Astfel, în cercearea realizată se remarcă o serie de provocări în demersul formării continue a cadrelor didactice, ce pot conduce la eliminarea dilemelor existente în timpul realizării programului și, totodată, la atingerea obiectivelor prevăzute.

Acestea s-ar puea rezuma la:

- dezvoltarea competențelor profesionale în diverse activități inovative;
- susținerea implementării echilibrate a activităților interdisciplinare;
- eliminarea reticenței în vederea realizarii schimbărilor necesare implementării reformelor educaționale;
- antrenarea colectivelor profesionale în procesul de dezvoltare instituțională;
- susținerea bunelor practici în rândul colectivelor profesionale;
- încurajarea comunicării și colaborării în scop profesional;
- proiectarea și realizarea activităților într-un mediu de siguranță [8].

Premisele enunțate mai sus constituie adevărate repere în proiectarea eficientă a programelor de formare profesională. Formarea continua a cadrelor didactice reprezintă un proces în care fiecare participant își asumă sau trebuie să își assume un rol activ, fiind rezultatul unor activități personale și colective. Identitatea cadrului didactic este conturată de acțiunile derulate în sfera profesională și, mai cu seamă, în efortul din actul predării, al relaționării cu elevii, cât și din perspectiva raportului dintre cunoștințele dobândite și competențele formate [2]. Or, „mai mult decât în toate perioadele precedente, în prezent, educația este considerată unul dintre pilonii esențiali ai edificării unei societăți dezvoltate bazate pe cunoaștere. Deși

formele și modalitățile de cunoaștere s-au diversificat foarte mult, educația rămâne una dintre căile esențiale. În contextul societății bazate pe cunoaștere, sistemul educațional dobândește un rol central, iar educatorul redevine unul dintre principalii actori sociali" [6].

Atât formarea inițială, cât și formarea continuă, trebuie să se supună unei serii de obiective clare, care să urmărească dezvoltarea unei strategii a educației permanente în ansamblul său, mai cu seamă cea în care profesorul este cel care răspunde și mediază în mod direct problemele cu care se confruntă noile generații [5].

În contextul societății actuale, al diverselor schimbări și transformări pe plan economic, social, politic, cultural, singura certitudine validă o reprezintă schimbarea din perspeciva valorilor și principiilor fundamentale ale unei educații de calitate, ca fiind cea mai bună investiție posibilă. Performanța profesională trebuie pusă în legătură întotdeauna cu formarea continuă a individului, cu atât mai mult atunci când ne referim la cadrele didactice, care sunt responsabile de dezvoltarea personalității elevilor.

BIBLIOGRAPHY

1. CODUL EDUCAȚIEI al Republicii Moldova. În: *Monitorul official al Republicii Moldova, 24.10.2014, Nr. 319-324 (634).*

2. CATTONAR, B. „Les identités professionnelles enseignantes. Ébauche d'un cadre d'analyse", În: *Cahiers de recherche du GIRSEF*, 2001. Nr. 10.

3. CREEMERS, B.; KYRIAKIDES, L., ANTONIOU, P., Teacher Professional Development for Improwing Quality of Teaching. În: *European Journal of Teacher Education, Springer Science, 2013, p. 262.*

4. GRÎU, N. Oscarul în educație–argument pentru campania națională. Pledoarie pentru

Pedagogie. În: *Revista Didactica Pro.* Nr.5 (123), 2020, p. 5-8.

5. GUȚU, V., Modelul uiversitar de formare inițială a cadrelor didactice: repere conceptual diagnostice și prospective. În: Materialele Conferinței *"Studentul – viitor profesor față în față cu școala"* . Centrul Educațional Pro Didactica, 2003, p.9.

6. IUCU. R., *Formarea cadrelor didactice. Sisteme, politici, strategii.* Editura Humanitas Educaíonal, Bucure;ti, 2004, p.8.

7. PATAKI, G.; FARTUȘNIC, C. et al. *Evaluarea sistemului de foprmare inițială și continua a cadrelor didactice din Republica Moldova*. Disponibil: https://ipre.md

8. PERRENOUD, P. *L'évaluation des élèves. De la fabrication de l'excellence à la régulation des apprentissages*, Editura De Boeck Universie, Bruxelles; 1998, p. 63-87.

9. *RAPORT DE ACTIVITATE a Ministerului Educației și Cercetării pentru anul 2022.* Disponibil: https.//mecc.gov.md

10. *STRATEGIA NAȚIONALA de dezvoltare "Moldova Europeană 2030".* Disponibil: https.//gov.md

MINORS' WORK REGISTRATION

Roxana Elena Topor
Assoc. Prof., PhD, „Spiru Haret" University

Abstract: The paper proposes an analysis of the employment of minors, investigating the specific legislation, the social implications and the associated psychological aspects. It explores how legal norms influence minors' access to the labor market and the potential impact of this phenomenon on their learning and development process. The paper also examines the safeguards needed to ensure a safe and healthy working environment for this vulnerable category, with the aim of balancing educational needs with professional requirements.

Keywords: minor, work, employment, salary, employment contract

Dreptul la muncă reprezintă un aspect fundamental al drepturilor omului, garantând posibilitatea indivizilor de a lucra în condiții demne și echitabile. Acest drept implică accesul la oportunități de angajare nediscriminatorii, condiții de muncă sigure și sănătoase, salarii corecte și protecții împotriva exploatarei. Organizațiile internaționale, precum și legislația națională, contribuie la definirea și protejarea acestui drept esențial, recunoscând că munca nu ar trebui să fie doar un mijloc de supraviețuire, ci și o cale de dezvoltare personală și profesională.

Munca minorilor implică aspecte cruciale pentru asigurarea unei dezvoltări sănătoase și sigure. Legislația stabilește limite clare privind vârsta minimă pentru angajare, precum și orele și condițiile de muncă adecvate. Protecția minorilor vizează prevenirea exploatării, asigurarea accesului la educație și menținerea unei stări de sănătate fizică și mentală adecvate. Este esențial ca societatea și angajatorii să respecte și să aplice aceste reglementări pentru a asigura un mediu în care tinerii pot crește în mod sănătos și pot obține abilitățile necesare pentru viitor.

Conform normelor europene, legislația din România impune condiții stricte pentru angajarea minorilor în muncă. Acest lucru este permis și, uneori, chiar încurajat, fiind considerat un beneficiu atât pentru adolescenți, cât și pentru piața muncii.

Reglementările din Codul Muncii, o serie de prevederi ale Guvernului, care se referă la situații ce privesc exclusiv angajarea minorilor, precum și dispozițiile Consiliului Europei, prin Directiva 94/33/CE[1], privind protecția tinerilor la locul de muncă alcătuiesc cadrul legal obligatoriu referitor la munca persoanelor care nu au împlinit 18 ani.

Dispozițiile generale comune și obligatorii în Uniunea Europeană, inclusiv România, care privesc încadrarea în muncă a minorilor, sunt:

- vârsta minimă de la care poate fi angajat minorul este de 16 ani;
- este permisă angajarea adolescenților cu vârsta de minim 15 ani, dar numai cu acordul părinților sau al tutorelui legal, conform articolului 49 din Constituția României;
- încadrarea în muncă a persoanelor cu vârsta de sub 15 ani este interzisă;
- retragerea acordului părinților sau al reprezentanților legali în cazul minorilor de 15 ani, până la împlinirea vârstei de 16 ani, are ca urmare încetarea de drept a contractului;

[1] DIRECTIVA 94/33/CE A CONSILIULUI din 22 iunie 1994, privind protecția tinerilor la locul de muncă

- minorii care au împlinit 16 ani nu au nevoie de acordul părinților sau al tutorelui;
- adolescenții sunt încadrați în baza unui contract de muncă individual;
- durata zilei de lucru este de maximum șase ore şi de cel mult 30 de ore pe săptămână;
- minorii nu pot face munci periculoase, improprii vârstei sau abilităților lor fizice, nu pot munci noaptea;
- salariul trebuie să fie cel puțin cel minim pe economie, în condițiile a maximum 30 de ore de muncă pe săptămână.

Salarizarea acordată pentru timpul de muncă este cel puțin la nivelul salariului minim pe economie.[2]

Ucenicia tinerii cu vârsta cuprinsă între 16-18 ani se pot forma profesional în baza unui contract de ucenicie, cu respectarea condițiilor de muncă pentru minori.

Angajatorii care nu respectă aceste reguli, precum și cea legată de vârsta minimă de angajare nu riscă doar amenzi, ci chiar pedepse cu închisoarea. "Încadrarea în muncă a unui minor cu nerespectarea condițiilor legale de vârstă sau folosirea acestuia pentru prestarea unor activități cu încălcarea prevederilor legale referitoare la regimul de muncă al minorilor constituie infracțiune și se pedepsește cu închisoare de la 3 luni la 2 ani sau cu amendă", este prevăzut în Codul muncii, la art. 265 alin. (1).

Dincolo de aceste aspecte ce reprezintă limitări în cazul muncii minorilor, aceștia au aceleași drepturi și obligații ca orice alt salariat.

Pe partea de SSM, tinerii se află printre grupurile sensibile la riscuri specifice ce trebuie protejate împotriva pericolelor care le afectează în mod specific. Angajatorii au obligaţia să amenajeze locurile de muncă ţinând seama de prezenţa grupurilor sensibile la riscuri specifice, potrivit Legii nr. 319/2006.

HG nr. 600/2007 actualizată[3], privind protecţia tinerilor reprezintă un act normativ foarte important la locul de muncă. Hotărârea definește noțiunea de muncă ușoară și obligă angajatorii să asigure tinerilor condiţii de muncă adaptate vârstei lor. Astfel, este interzisă angajarea tinerilor pentru activităţi care:

a) depăşesc în mod evident capacităţile lor fizice sau psihologice;

b) implică o expunere nocivă la agenţi toxici, cancerigeni, care determină modificări genetice ereditare, având efecte nocive pentru făt pe durata graviditǎţii sau având orice alt efect nociv cronic asupra fiinţei umane;

c) implică o expunere nocivă la radiaţii;

d) prezintă riscuri de accidentare, pe care se presupune că tinerii nu le pot identifica sau preveni, din cauza atenţiei insuficiente pe care o acordă securităţii în muncă, a lipsei lor de experienţă ori de pregătire;

e) pun în pericol sănătatea acestora din cauza frigului ori a căldurii extreme sau din cauza zgomotului ori a vibraţiilor.

Printre activităţile şi procedeele care sunt susceptibile să antreneze riscuri specifice pentru tineri figurează, în special activităţile care implică o expunere nocivă la agenţii fizici, biologici și chimici prevăzuţi la pct. I din anexa HG 600 și procedeele şi activităţile prevăzute la pct. II din anexă.

Sunt situații în care copiii cu vârsta mai mică de 15 ani au dreptul să primească o remunerație pentru activitatea prestată. Cadrul legal este stabilit prin Hotărârea de Guvern

[2] ttps://www.inspectiamuncii.ro/documents/66402/201782/conditii_munca+pentru+copii+si+tineri.pdf/56f49228-df65-4b7a-81f7-d7c625845f1a

[3] HG-600-2007-privind-protectia-tinerilor-la-locul-de-munca_78_0_0.php

75/2015[4], ce restrânge domeniile permise doar la cele culturale, artistice, sportive, publicitare și de modeling. Plata se face în baza unui contract care se încheie cu părinții sau cu reprezentanții legali ai minorului și trebuie să se respecte toate dispozițiile specifice pentru prestarea unor activități, așa cum sunt prevăzute în Codul Civil.

Încadrarea în muncă a unui minor cu nerespectarea condiţiilor legale de vârstă sau folosirea acestuia pentru prestarea unor activităţi cu încălcarea prevederilor legale referitoare la regimul de muncă al minorilor constituie infracţiune şi se pedepseşte cu închisoare de la 3 luni la 2 ani sau cu amendă.

Încadrarea în muncă a minorilor ridică multiple **implicații sociale**. Pe de o parte, poate contribui la dobândirea abilităților practice și responsabilității, pregătindu-i pentru viitorul profesional. Totuși, există riscul ca această experiență să afecteze negativ educația lor și să genereze disfuncționalități sociale. Este necesară stabilirea unui echilibrul între dezvoltarea profesională și protecția drepturilor și bunăstării copiilor în cadrul comunității.

Încadrarea în muncă a minorilor nu este doar o experiență profesională; ea poartă cu sine implicații sociale semnificative. Pe de o parte, această practică poate fi percepută ca o oportunitate pentru tineri de a dobândi abilități practice, responsabilitate și autonomie, contribuind astfel la pregătirea lor pentru viitorul profesional.

Cu toate acestea, există riscuri sociale asociate, precum interferența cu educația lor formală. Munca intensivă poate compromite timpul alocat studiului, având potențialul de a afecta performanțele școlare și perspectivele academice. De asemenea, există preocupări cu privire la expunerea lor la condiții de muncă nepotrivite sau la riscul de a fi implicați în activități care pot afecta negativ dezvoltarea lor fizică și psihologică.

Din perspectivă psihologică, încadrarea în muncă a minorilor poate influența dezvoltarea lor în mai multe moduri. Participarea la activități profesionale poate să le ofere oportunități de a-și dezvolta abilități sociale, de comunicare și de rezolvare a problemelor. De asemenea, aceasta le poate consolida încrederea în sine și sentimentul de autonomie.

Cu toate acestea, este important să se ia în considerare și potențialele efecte negative. Presiunea profesională și responsabilitățile crescute pot contribui la stresul emoțional și pot afecta echilibrul între școală și muncă. Încadrarea în muncă poate influența starea emoțională a minorilor, relațiile lor sociale și dezvoltarea identității, punând accent pe necesitatea unei abordări echilibrate și a sprijinului psihologic adecvat.

Aspectele psihologice ale încadrării în muncă a minorilor reprezintă un domeniu complex al cercetării, deoarece implică analiza interacțiunii dintre activitatea profesională a acestora și dezvoltarea lor psihologică. Participarea la muncă poate juca un rol semnificativ în formarea personalității și a abilităților sociale.

Pe de o parte, experiența profesională poate contribui la creșterea încrederii în sine și a autonomiei. Tinerii pot învăța să-și gestioneze responsabilitățile, să lucreze în echipă și să rezolve problemele, aspecte esențiale pentru dezvoltarea lor psihologică și socială. Această expunere timpurie la lumea muncii poate, de asemenea, să le ofere o perspectivă clară asupra intereselor și abilităților lor, ghidându-i în stabilirea unor obiective de carieră realiste.

Cu toate acestea, trebuie să fim conștienți și de riscurile asociate. Presiunea excesivă, lipsa timpului pentru relaxare și joacă, sau expunerea la medii de lucru nesănătoase pot avea impact negativ asupra sănătății mentale a minorilor. Efectele pot varia, inclusiv stresul emoțional sau scăderea motivației școlare.

Mediul profesional poate influența starea emoțională a minorilor, relațiile lor sociale și dezvoltarea generală. Se explorează, de asemenea, modalități de a susține aspectele psihologice

[4] HOTĂRÂRE Nr. 75 din 4 februarie 2015 privind reglementarea prestării de către copii de activităţi remunerate în domeniile cultural, artistic, sportiv, publicitar şi de modeling

pozitive și de a minimiza riscurile asociate încadrării lor în muncă, pentru a promova o dezvoltare echilibrată și sănătoasă.

Încadrarea în muncă a minorilor poate avea un impact semnificativ asupra **procesului lor educațional**. Pe de o parte, experiența profesională poate oferi o învățare practică valoroasă, completând cunoștințele teoretice din școală. Acest lucru poate contribui la dezvoltarea abilităților practice și a unei înțelegeri mai profunde a domeniului în care activează.

Cu toate acestea, există riscul ca munca să devină o prioritate în detrimentul educației formale[5]. Orele lungi de muncă pot duce la oboseală și reducerea timpului disponibil pentru studiu și odihnă. De asemenea, este posibil ca presiunea profesională să afecteze performanțele școlare și angajamentul în procesul de învățare.

O atenție deosebită este necesară și asupra modului în care încadrarea în muncă poate influența echilibrul dintre educație și muncă pentru minori.[6] Se analizează strategii pentru a maximiza avantajele educaționale ale muncii și pentru a minimiza impactul negativ asupra progresului lor școlar. De asemenea, se iau în considerare politici și practici care pot facilita integrarea armonioasă a muncii și educației în viața minorilor.

Măsurile de protecție în mediul profesional pentru minori sunt cruciale pentru asigurarea unui cadru sigur și sănătos în timpul încadrării lor în muncă. Acestea includ:

Limitări privind orele de muncă: Stabilirea unui program care să respecte limitele legale pentru minori, astfel încât aceștia să aibă suficient timp pentru odihnă și activități educaționale.

Supervizare adecvată: Asigurarea unei supravegheri corespunzătoare în timpul orelor de lucru pentru a preveni riscuri și pentru a oferi sprijin în cazul unor situații neașteptate.

Formare și instruire: Furnizarea de instruire corespunzătoare pentru minori, adaptată vârstei și tipului de muncă desfășurat, pentru a-i familiariza cu sarcinile lor și pentru a-i educa în privința siguranței la locul de muncă.

Echipament de protecție: Asigurarea accesului la echipamentul de protecție necesar, precum și educația privind modul corect de utilizare pentru a minimiza riscurile de accidente sau expunere la substanțe periculoase.

Excluderea de la munci periculoase: Impunerea unor restricții legale privind implicarea minorilor în anumite activități periculoase sau nocive pentru sănătatea lor.

Consiliere și suport psihologic: Furnizarea de resurse pentru sprijinirea stării de bine psihologică a minorilor, acordând atenție la posibilele presiuni asociate muncii și educației.

În esență, măsurile de protecție trebuie să vizeze atât siguranța fizică, cât și bunăstarea generală a minorilor, creând un mediu propice dezvoltării lor sănătoase și echilibrate.

În contextul **dreptului comparat referitor la munca** minorilor, diferențele între jurisdictii pot fi semnificative. Vârsta minimă de angajare, orele de muncă permise și normele privind condițiile de muncă pot varia considerabil. De exemplu, în unele țări, vârsta minimă pentru a începe munca poate diferi, iar restricțiile privind orele de muncă pot varia în funcție de vârstă. Este important să se evalueze și să se înțeleagă aceste diferențe pentru a asigura o protecție corespunzătoare a drepturilor minorilor, indiferent de locul în care aceștia lucrează.

În concluzie, încadrarea în muncă a minorilor reprezintă o temă complexă, cu implicații legale, sociale și psihologice semnificative. Experiența profesională poate aduce beneficii valoroase, contribuind la dezvoltarea abilităților și a încrederii în sine a minorilor. Cu toate acestea, este esențial să se ia în considerare cu atenție impactul asupra educației și sănătății lor.

---

[5] Florin POSTOLACHE, Mihaela POSTOLACHE, Alin Constantin FILIP, Alina Beatrice RAILEANU, New technological trend in educational management, „The 6th International Conference European Integration-Realities and Perspectives" - EIRP Proceedings, Vol 6 (2011), p. 529

[6] Nicolau Ingrid Ileana, Lupu Raluca, The child's rights to education and culture in French legislation, Contemporary Readings in Law and Social Justice, vol.V, nr.2/2013, Addleton Academic Publishers, New York, ISSN 1948-9137

Măsurile de protecție, precum limitările privind orele de muncă, supervizarea adecvată și accesul la echipament de protecție, sunt fundamentale pentru asigurarea unui mediu profesional sigur. De asemenea, este important să se ofere sprijin psihologic și să se dezvolte strategii care să echilibreze munciile profesionale cu cerințele educaționale.

Prin explorarea atentă a acestor aspecte, lucrarea aduce în prim-plan complexitatea încadrării în muncă a minorilor și evidențiază necesitatea unor politici și practici care să promoveze dezvoltarea armonioasă a acestora într-un mediu profesional și educativ.

BIBLIOGRAPHY

[5] Florin Postolache, Mihaela Postolache, Alin Constantin Filip, Alina Beatrice Raileanu, *New technological trend in educational management*, „The 6th International Conference European Integration- Realities and Perspectives" - EIRP Proceedings 2011, Vol 6 of Danubius University of Galați, pp. 527-533

[6] Nicolau Ingrid Ileana, Lupu Raluca, *The child's rights to education and culture in French legislation,* Contemporary Readings in Law and Social Justice, vol.V, nr.2/2013, Addleton Academic Publishers, New York, **ISSN** 1948-9137

METODS USEFUL IN THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' THINKING

Raisa Cerlat

Assoc. Prof., PhD, State University of Moldova

Abstract: In the current context, characterized by abundant information, thinking skills are fundamental in shaping responsible young individuals capable of confidently and wisely facing societal challenges. Thinking can be successfully developed in the school environment. This article proposes an extensive range of methods capable of optimizing the thinking of children of all ages.

Keywords: thinking, students, exercises, methods, educational environment, contemporary society

Într-o lume aflată într-o perpetuă schimbare, dezvoltarea gândirii raționale, eficiente și funcționale reprezintă un aspect esențial în educație. În contextul actual, caracterizat de influența persistentă și complexă a tehnologiilor informaționale, abilitățile de gândire sunt fundamentale pentru a forma tineri responsabili, capabili să facă față cu încredere și înțelepciune provocărilor societale.

Fiind cel mai complex produs evoluționist uman, întrebarea firească care survine aici este: De ce omul contemporan devine de multe ori prizonier al propriilor scheme cognitive? Există nenumărate situații în care gândirea irațională ne subordonează trăirile afective și comportamentele, făcându-ne să acționăm în detrimentul propriei persoane și a celor ce ne înconjoară. Care sunt felurile gândirii capabile să contribuie la ascensiunea noastră armonioasă, într-un echilibru natural firesc? Care ar fi mijloacele eficiente de educare în ceea ce privește modalitățile optimale de gândire în contextul unui prezent echilibrat și a unui viitor sigur?

Dezvoltarea gândirii elevilor este extrem de importantă în societatea contemporană din mai multe motive:

- Societatea contemporană este caracterizată de schimbări rapide și complexe. Dezvoltarea gândirii ajută elevii să înțeleagă și să navigheze într-o lume plină de informații, tehnologie avansată și provocări globale.
- Cele mai solicitate locuri de muncă implică o gândire bine dezvoltată. Capacitatea de a rezolva probleme, de a gândi critic și creativ sunt cerințe importante într-o societate bazată pe cunoaștere.
- Societatea contemporană se confruntă cu multiple provocări majore, precum schimbările climatice, sărăcia, migrația, conflictele internaționale și pandemiile. Dezvoltarea gândirii îi ajută pe elevi să înțeleagă aceste probleme și să caute/găsească soluții eficiente pentru a le aborda.
- Într-o eră în care informațiile sunt abundente și accesibile, gândirea critică este esențială pentru a evalua sursele de informație, a evita dezinformarea și a lua decizii responsabile.
- Dezvoltarea gândirii contribuie la formarea cetățenilor responsabili și activi. Elevii învață să gândească independent, să-și formeze propriile opinii și să participe activ la viața democratică a societății.

- Societatea contemporană se dezvoltă prin inovație și progres. Elevii pot aduce noi idei și soluții inovatoare în diferite domenii, contribuind la dezvoltarea și avansarea societății.
- Dezvoltarea gândirii promovează respectul și empatia față de diferitele perspective și culturi din lume. Aceste abilități sunt esențiale într-o societate diversă și interconectată global.
- Gândirea dezvoltată îmbunătățește abilitățile de comunicare, inclusiv exprimarea clară și argumentarea eficientă. Aceste abilități sunt esențiale pentru a comunica ideile și pentru a colabora cu alți oameni în diferite contexte sociale.
- Dezvoltarea gândirii contribuie la bunăstarea individuală și colectivă. Elevii care au abilități de gândire dezvoltate sunt mai încrezători în propriile capacități și au o perspectivă pozitivă asupra viitorului.

Ne putem eficientiza gândirea dacă devenim conștienți. Știind că gândurile ne influențează realitatea, iar ceea ce ne înconjoară constituie o manifestare unică a unei infinite game de posibilități, este datoria noastră să ne cultivăm propria gândire pentru a deveni eficientă. Aceasta înseamnă evoluție. Evoluând, putem transmite tipare ale gândirii eficiente și generațiilor viitoare, care urmează, la rândul lor, să cultive în continuare gândirea eficientă.

Mediul educațional are un impact semnificativ asupra dezvoltării gândirii elevilor, influența fiind complexă și vizând nu doar procesele cognitive, ci și interferența acestora cu sfera afectivă, relațiile interpersonale, influența socială etc. Fiind un proces complex, influențele educaționale pot fi desfășurate din mai multe perspective: prin stimularea și provocarea intelectuală, prin diferite exerciții și tehnici utilizate de profesori; prin promovarea unor abordări interactive și participative, prin asigurarea unui climat psihologic favorabil dezvoltării; prin accesul la resurse educaționale variate; prin promovarea diversității și oferirea unui feedback constructiv. Domeniul de influență al mediului educațional este unul extins, incluzând nu doar lecțiile predate, ci și interacțiunea din pauze, activitățile extra curriculare, parteneriatul școală-familie etc. Propunem, în cele ce urmează, diferite tehnici și metode ce pot fi utilizate cu succes în mediul educațional:

Posterul „Planul de rezolvare a problemelor” [4, p. 222]

Faceți împreună cu copii un poster numit „Planul de rezolvare a problemelor”, pe care îl veți pune în clasă. După ce scrieți acest plan împreună, copiii ar putea să ilustreze/decoreze posterul. Pașii ar putea fi următorii:

- *Gândește cu voce tare.* Cu cine pot vorbi despre această problemă?
- *Colectarea datelor*. Ce știu despre situație? Mai este ceva ce ar trebui să aflu?
- *Verificare pentru a hotărî dacă este într-adevăr vorba despre o problemă*. Poate am tras concluziile prea repede. Ar putea fi și o altă explicație a faptelor?
- *Adunarea ideilor.* La câte opinii și la câte soluții posibile vă puteți gândi? Câte idei și soluții puteți afla de la alții?
- *Alegerea unui mod de acțiune*. După cântărirea argumentelor pro și contra, care este cel mai bun plan de acțiune? Dacă este mai dificil și pare să necesite ceva timp, încercați să îl împărțiți în mai mulți pași.
- *Dacă este posibil, lăsați puțin timp pentru a se „sedimenta” în minte.* S-ar putea să mă răzgândesc? Cum mă simt după o oră, o zi sau două de la luarea deciziei (în funcție de gradul de urgență, bineînțeles).
- *Nu pierde timp.* Dacă este momentul potrivit pentru a acționa, este timpul să acționezi. O stare proastă, panica sau televizorul nu îți vor fi de ajutor.

Ajutați copilul să înțeleagă că a făcut tot ce a putut – a acționat într-un mod logic și a depus eforturi; a acordat timp pentru a găsi cea mai bună metodă. Chiar dacă soluția nu va da

rezultate, cel puțin a fost cel mai bună la care se putea ajunge. Vor exista mereu factori pe care nu îi poate controla – nu trebuie să îi fie teamă să nu greșească.

Jocul „Problema ziarului” [6]

Acest exercițiu poate fi făcut o singură dată. Luați un ziar și întindeți-l pe jos. Iată provocarea: copiii pot găsi o metodă de a așeza hârtia astfel încât atunci când stau două persoane pe ea, față în față, să nu se poată atinge. Secretul acestui exercițiu este să folosiți încercările copiilor pentru a sublinia trei aspecte:

- Importanța încălcării regulilor. Dacă copiii întreabă: „Pot să rup ziarul? Să stăm ținându-ne de o sfoară și să ne înclinăm spre spate? Să păstrăm numai o parte din tălpi pe ziar?” spuneți-le că au o idee fantastică și lăudați-i pentru că interpretează regulile. Explicați-le că în multe situații, unul dintre obstacolele în calea găsirii unei soluții este că acceptăm prea repede că lucrurile trebuie să rămână așa cum sunt – și că sunteți impresionați că nu fac și ei aceeași greșeală. Spuneți-le apoi că, de fapt, pentru acest joc nu pot face niciunul dintre aceste lucruri. De obicei aceasta îi amuză, iar provocarea crește și mai mult.
- Importanța gândirii flexibile. Încurajați copilul să încerce toate posibilitățile – nici o idee nu poate fi stupidă. Multe vor fi absolut greșite și acest lucru e normal – dar printre ele poate fi și o piatră prețioasă.
- Importanța gândirii logice. Încurajați copiii în timpul activității să încerce să gândească logic: care este problema situației lor? Aceasta ar trebui să-i facă să se gândească cum ar putea găsi o soluție ca să nu se mai atingă. Inițial s-ar putea gândi să-și lege mâinile (ca să nu se atingă). Apoi ar putea realiza că au nevoie de ceva între ei. De obicei, elevii sunt inventivi: plasează între ei cartoane, haine și chiar...ușa! Satisfacția este enormă, iar învățămintele care au fost transmise în timpul activității fac această activitate foarte prețioasă.

Rădăcina problemei sau ***Tehnica celor 5 „De ce?”*** [2, p. 86]

Dezvoltată de fondatorul Toyota, Sachiki Toyoda în anii 1930, tehnica celor „5 de ce” își propune construirea unei înțelegeri aprofundate a proceselor și a condițiilor dintr-un atelier, mai degrabă decât să reflectezi la ceea ce ar crede cineva dintr-o sală de consiliu. Tehnica este remarcabil de simplă: când apare o problemă îi descoperi natura și sursa întrebând „de ce?” nu mai puțin de 5 ori. Prin adoptarea acestei linii simple a chestionării, încurajezi analiza surselor problemei. Un exemplu care v-ar putea ajuta să înțelegeți tehnica este următorul: Un elev întârzie la ore:

1. De ce? Pentru că am pierdut autobuzul.
2. De ce? Pentru că m-am certat cu mama.
3. De ce? Pentru că nu aveam pregătit ghiozdanul de școală și ea vroia să plecăm de acasă.
4. De ce? Pentru că m-am culcat prea târziu.
5. De ce? Fiindcă m-am jucat pe Xbox.

Astfel, elevul ajunge în poziția de a remedia cauzele problemei. Puteți să încercați cei „5 de ce?” în cazul unor probleme similare, simple, sau îi puteți utiliza în probleme complexe precum:

- De ce este din ce în ce mai cald pe planetă?
- De ce există atât de mulți imigranți fără case?
- De ce oamenii aruncă gunoiul pe străzi?

Exercițiul "Crearea de propoziții"

Gândirea este strâns legată de limbaj, ca proces psihic cognitiv. Prin urmare, pentru dezvoltarea gândirii, este util să scrieți povestiri scurte (și lungi), eseuri, note, să țineți un jurnal. Dar pentru cei care nu se pricep prea bine sau nu au timp, pot începe cu propoziții individuale. Dar nu oricare, ci cele care unesc concepte și obiecte aparent nelegate. Sarcina voastră nu este doar să scrieți o propoziție, ci să o faceți să pară complet logică.

Alegeți trei obiecte care nu au nicio legătură între ele. De exemplu: „veverița”, „elicopterul” și „ceașca de cappuccino”. Acum creați o frază care să le unească logic. De exemplu, puteți inventa o propoziție ca aceasta: „Mă odihneam pe verandă când o veveriță căzută din elicopterul care zbura deasupra mea aterizează direct în ceașca mea de cappuccino”.

Încercați să vă imaginați propria propoziție sau alegeți alte trei obiecte. De exemplu: foarfece, rechin, plăcintă; carte, lămâie, circ etc.

Exercițiul „Citește invers”

Fiind în mijloacele de transport sau pe stradă, citiți cuvintele din publicitatea afișată dar invers, de la sfârșit spre început. Va fi foarte dificil. La început veți reuși doar să citiți cuvinte scurte, iar apoi veți dobândi capacitatea de a citi întregi propoziții!

Beneficii: Acest exercițiu este minunat pentru gândirea flexibilă și creativă, demonstrând că întotdeauna există alternative. Iar atunci când vă aflați într-o situație problematică, vă va fi mai ușor să găsiți și alte variante de soluționare.

Exercițiul: Evaluarea sursei

Alegeți un articol de știri sau un text informativ de actualitate, care abordează o temă relevantă și interesantă pentru elevi – ar putea fi la tema predată în clasă. Asigurați-vă că articolul este accesibil nivelului lor de înțelegere. Cereți elevilor să citească articolul și să își formeze o opinie despre subiectul discutat. După ce au citit articolul, împărțiți clasa în grupuri mici și atribuiți fiecărui grup o sarcină de evaluare a sursei. Spre exemplu:

- *Grupul 1*: Identificați și discutați motivele pentru care această sursă de știri poate fi considerată credibilă.
- *Grupul 2*: Identificați și discutați eventualele părți subiective sau lacune ale acestui articol de știri.
- *Grupul 3*: Găsiți și discutați alte surse de informații despre același subiect și comparați-le cu articolul citit.
- *Grupul 4*: Identificați și discutați presupunerile sau afirmațiile nejustificate prezentate în acest articol.

După ce grupurile au avut timp să discute și să colecteze informații relevante, cereți-le să prezinte concluziile și observațiile lor în fața clasei. Încurajați dezbaterea și discuția în grup, invitând elevii să-și argumenteze punctele de vedere, să ofere exemple concrete și să răspundă întrebărilor colegilor. Acest exercițiu îi va ajuta pe elevi să dezvolte abilități critice de analiză și evaluare a informațiilor, să distingă între fapte și opinii, să identifice lacunele și să fie capabili să-și justifice propriile lor idei. De asemenea, îi va încuraja să fie mai conștienți și mai atenți la sursele de informații pe care le consultă.

Alte sugestii și recomandări pentru profesori (și părinți)

Ce mai putem face? Orice, indiferent de tipul de lecție sau de activitatea în care suntem implicați. Iată câteva exemple:

- *Jocul cu cuvinte:* Elevii trebuie să găsească cât mai multe cuvinte legate de un anumit subiect într-un timp limitat. De exemplu, găsirea cât mai multor cuvinte legate de animale sau de natură.
- *Rebusuri*: Elevii trebuie să rezolve rebusuri sau ghicitori în care să găsească cuvinte potrivite pentru a descifra mesajul ascuns. Acest exercițiu îi încurajează să gândească creativ și să facă conexiuni între diferite elemente.
- *Jocul logic:* Elevii pot rezolva probleme logice și puzzle-uri care le testează abilitățile de raționament și de rezolvare a problemelor. Acestea pot fi de tipul Sudoku, „Problema fermierului” sau alte tipuri de provocări logice.
- *Dezbateri:* Organizarea de dezbateri pe diferite subiecte îi încurajează pe elevi să-și dezvolte abilitățile de gândire critică și de argumentare. Îi ajută să-și exprime ideile și să le susțină într-o manieră logică și coerentă.

- *Probleme de logică:* Propuneți-le elevilor probleme de logică și de rezolvare a puzzle-urilor care necesită gândire critică și analitică. Acestea pot implica lucrul cu modele, secvențe, relații și deducții logice.
- *Brainstorming:* Organizați sesiuni de brainstorming în clasă, în care elevii sunt încurajați să vină cu cât mai multe idei și soluții pentru o anumită problemă sau temă. Aceasta îi ajută să își dezvolte gândirea creativă și abilitățile de generare a ideilor.
- *Analiza textului*: Încurajați elevii să analizeze și să interpreteze texte literare sau non-literare pentru a-și dezvolta abilitățile de gândire critică și de înțelegere a informațiilor.
- *Exerciții de rezolvare a problemelor:* Propuneți-le elevilor exerciții de rezolvare a problemelor matematice sau științifice, care îi solicită să aplice cunoștințele într-un context practic și să gândească logic pentru a găsi soluții.
- *Dezbateri și discuții pe teme controversate*, în care elevii trebuie să-și argumenteze punctele de vedere.
- *Analizarea și interpretarea critică a informațiilor* din surse diverse.
- *Exerciții de identificare a premiselor și concluziilor într-un text.*
- *Evaluarea și rezolvarea conflictelor în mod rațional și echitabil.*
- *Jocuri de improvizație sau de rol* care implică rezolvarea problemelor în mod inovator.
- *Exerciții de generare a ideilor noi și neobișnuite.*
- *Găsirea de soluții creative* la problemele din viața reală.
- *Rezolvarea enigmelor și ghicitorilor.*
- *Jocuri și activități care încurajează abordări neconvenționale și gândirea "în afara cutiei".*
- *Exerciții de asociere liberă* și de conectare a ideilor aparent nesemnificative.
- *Rezolvarea provocărilor și puzzle-urilor* care necesită o abordare non-liniară și creativă.
- *Dezbateri și argumentare:* organizează dezbateri în clasă pe teme variate și încurajează elevii să-și expună argumentele și să-și dezvolte abilitățile de gândire critică, logica și exprimarea coerentă a ideilor.
- *Șah:* Jocul de șah este cunoscut pentru capacitatea sa de a dezvolta gândirea strategică, abilitățile de planificare și anticiparea mișcărilor adversarilor.
- *Puzzle-uri:* Puzzle-urile logice pot ajuta elevii să-și dezvolte abilitățile de rezolvare a problemelor și de gândire critică.
- *Jocuri de strategie*: Astfel de jocuri pot încuraja elevii să dezvolte abilități de luare a deciziilor și planificare a strategiilor pentru a obține succesul în joc și ulterior în alte activități.
- *Jocuri de cuvinte:* pot îmbunătăți abilitățile lingvistice și de vocabular ale elevilor.
- *Jocuri de logică:* Jocuri care implică rezolvarea de probleme logice, cum ar fi Sudoku, pot dezvolta abilități de raționament și deducție.
- *Jocuri de echipă:* Jocurile de echipă pot încuraja colaborarea și comunicarea între elevi pentru a rezolva provocări complexe.
- *Jocuri de memorie*: Jocuri care solicită memorarea și recunoașterea modelelor, precum *Simon* sau *Memory,* pot îmbunătăți memoria și concentrarea, dezvoltând astfel, indirect, gândirea.
- *Jocuri matematice:* Jocuri care implică rezolvarea de probleme matematice, precum *Math Bingo* sau *Math Jeopardy*, pot consolida abilitățile matematice ale elevilor într-un mod distractiv.

- *Jocuri de dezvoltare a abilităților sociale și emoționale:* Jocuri care promovează empatia, înțelegerea emoțiilor și abilitățile sociale pot contribui la dezvoltarea diferitor tipuri de gândire.

Obiceiurile benefice pentru o gândire sănătoasă au un rol esențial în menținerea sănătății mintale și dezvoltarea capacităților cognitive. Iată câteva dintre acestea:

- *Exercițiul fizic*: Activitatea fizică regulată stimulează fluxul de sânge către creier, îmbunătățind astfel funcțiile cognitive în general și gândirea în particular. Exercițiul fizic poate ajuta, de asemenea, la reducerea stresului și anxietății, ceea ce contribuie la o gândire rapidă și coerentă.
- *Alimentație sănătoasă:* O dietă echilibrată, bogată în nutrienți, cum ar fi: omega-3, antioxidanți, vitamine și minerale poate contribui la fortificarea sistemului cognitiv. Consumul de alimente precum pește, fructe, legume și nuci poate sprijini buna funcționare a creierului.
- *Somn adecvat:* Un somn de calitate este esențial pentru o gândire bună. Odihna adecvată ajută la consolidarea memoriei, la claritatea gândirii și la îmbunătățirea concentrării.
- *Stimularea mentală:* Exercițiile mentale și provocările intelectuale pot menține creierul agil și sănătos, stimulând astfel gândirea.
- *Gestionarea stresului:* Stresul cronic poate afecta negativ capacitatea de concentrare și luare a deciziilor. Iată câteva tehnici eficiente de gestionare a stresului: meditația, yoga, respirația profundă – pot contribui la menținerea gândirii liniștite și clare.
- *Socializarea:* Interacțiunea socială, implicând familia și prietenii poate avea un impact pozitiv asupra sănătății mintale. Conversațiile și interacțiunile cu grupul de referință pot stimula gândirea creativă și pot oferi o perspectivă diferită asupra lucrurilor.
- *Învățarea continuă:* Fiind mereu curios și deschis să înveți lucruri noi, îți menții mintea activă și adaptabilă la schimbările din jur.
- *Limitarea utilizării tehnologiei:* Deși tehnologia poate fi utilă, petrecerea unui timp îndelungat în fața ecranelor poate afecta negativ sănătatea mentală. Încearcă să limitezi timpul petrecut pe dispozitive și să acorzi timp pentru activități în aer liber și interacțiunile cu semenii.
- *Meditația și mindfulness:* Practicile de meditație și mindfulness pot ajuta la dezvoltarea concentrării, a atenției și a capacității de a trăi în prezent.
- *Organizarea și planificarea:* Stabilește obiective clare și folosește metode de organizare pentru a-ți gestiona mai eficient timpul și activitățile. Acest lucru te va ajuta să eviți sentimentul de copleșire și să fii mai focusat pe sarcini.

Adoptând aceste obiceiuri benefice, poți sprijini sănătatea mintală și îmbunătăți calitatea gândirii și a vieții în general.

Alte exerciții utile:

- Propuneți câteva cuvinte, spre exemplu, „tinerețea”, „bărbatul”, „cafeaua”, „ceainicul”, „dimineața” și „lumânarea” și găsiți cât mai multe substantive care definesc esența fiecăruia dintre ele.
- Luați câteva perechi de concepte diferite, de exemplu, „pian – mașină”, „nor – locomotivă”, „copac – tablou”, „apă – fântână” și „avion – capsulă” și găsiți cât mai multe trăsături similare pentru fiecare pereche.
- Imaginați-vă câteva situații ciudate și gândiți-vă la ce s-ar putea întâmpla în fiecare dintre ele. Exemple de situații includ „extratereștrii merg prin oraș”, „din robinetul din apartamentul tău curge nu apă, ci limonadă”, „toate animalele de companie au învățat să vorbească limba umană” și „în orașul tău, în mijlocul verii, ninge timp de o săptămână”.
- Examinați încăperea în care vă aflați în prezent și fixați privirea asupra unui obiect, de exemplu, un dulap. Scrieți pe o foaie de hârtie 5 adjective potrivite pentru acesta și apoi 5 adjective complet opuse.

- Amintiți-vă de locul de muncă, hobby-ul, cântărețul sau actorul preferat, cel mai bun prieten sau partenerul de viață și descrieți-l în cel puțin 100 de cuvinte.
- Amintiți-vă o zicală sau un proverb și scrieți un mic eseu, poezie sau compunere pe baza acestuia/acesteia.
- Scrieți o listă cu 10 cumpărături pe care le-ați face înainte de sfârșitul lumii.
- Alcătuiți un plan zilnic pentru pisica sau câinele dumneavoastră.
- Imaginați-vă că, la întoarcerea acasă, observați că ușile tuturor apartamentelor sunt deschise. Scrieți 15 motive posibile.
- Realizați o listă cu 100 de obiective personale.
- Scrieți o scrisoare către voi înșivă în viitor - când veți fi cu 10 ani mai în vârstă.

În concluzie, rezumând informația expusă mai sus, putem menționa:

- Într-o lume aflată într-o perpetuă schimbare și evoluție, dezvoltarea gândirii raționale, eficiente și funcționale reprezintă un aspect esențial în educație.
- În contextul actual, caracterizat de informații abundente, abilitățile de gândire sunt fundamentale pentru a forma tineri responsabili, capabili să facă față cu încredere și înțelepciune provocărilor societale.
- Gândirea poate fi dezvoltată cu mult succes în mediul școlar. Articolul dat propune o gamă extinsă de tehnici, exerciții și metode capabile să optimizeze gândirea copiilor de toate vârstele.
- Domeniul de influență al mediului educațional este unul extins, incluzând nu doar lecțiile predate, ci și interacțiunea din pauze, activitățile extra curriculare, parteneriatul școală-familie etc.
- Dezvoltarea gândirii are în ansamblu, o direcție calitativ ascendentă, presupunând însă și momente de consolidare, reluare - însă pe o nouă bază - a proceselor și structurii sale;
- Gândirea are un rol esențial în abordarea provocărilor, inovarea, luarea deciziilor informate, adaptabilitatea și dezvoltarea competențelor critice în societatea contemporană. Prin dezvoltarea gândirii putem contribui la bunăstarea individuală și colectivă într-o societate a prezentului și a viitorului.

BIBLIOGRAPHY

1. Dweck C. Mindset: o nouă psihologie a succesului. București: Curtea Veche Publishing, 2017.
2. Lucas B., Spencer E. Predarea gândirii creative. Dezvoltarea elevilor și studenților care generează idei și gândesc critic. București: Didactica Publishing House, 2020.
3. Maxwell J. Începe să gândești. București: Amaltea, 2003
4. Simister C. Jocuri pentru dezvoltarea inteligenței și creativității copiilor. Iași: Polirom, 2011
5. Tracy B. Schimbând gândirea, îți schimbi viața. București: Curtea Veche Publishing, 2018
6. Von Oeck, R. A Whack on the Side of the Head. New York: Warner Business, 1998.
7. Кинг П. Учитесь думать, используя загадки, головоломки и игру слов. Развивайте смекалку, мыслите креативно и проницательно, тренируйте мастерство решения проблем. Библос, 2023.

Notă: Articolul a fost scris în cadrul Proiectului *Bazele teoretice și metodologice ale asigurării activității psihologice în sistemul de învățământ general din perspectiva abordărilor societale contemporane.* Cifrul: 20.80009.1606.10.

POTTERY IN BANAT. TRADITION AND INNOVATION

Diana Andreescu

Assoc. Prof., PhD, West University of Timișoara

Abstract: Pottery in Banat is a rich and long tradition that dates back hundreds of years and is part of the cultural heritage of this region in western Romania. This craft has been passed down from generation to generation and has evolved over time, adapting to social and technological changes. The tradition of pottery in Banat is closely related to the needs of the local community, but it has also experienced innovations to meet current demands. Pottery in Banat represents an interesting synthesis between tradition and innovation, and potters continue to make significant contributions to the cultural and artistic heritage of this region. This craft not only provides practical objects, but also preserves and transmits the cultural identity of the local community.
Features of pottery in Banat: Traditional materials: Potters in Banat mainly use clay and clay to create pottery. Traditional techniques: Banat potters use traditional techniques for shaping, decorating and baking clay vessels. Functionality and aesthetics: Banat pottery generally has a dual functionality - utilitarian and aesthetic.
Innovations in Banat Pottery: Modernization of Techniques: In recent decades, Banat potters have incorporated modern technologies into the production process. Diversification of products: In addition to traditional cooking and serving vessels, Banat potters began to produce decorative objects, souvenirs and contemporary art pieces from clay. Promoting tradition: Despite the introduction of modern elements, Banat potters are very dedicated to preserving and promoting local traditions. This is reflected in cultural events, exhibitions and workshops that celebrate the craft of pottery.

Keywords: pottery, tradition, innovation

In the mountainous parts of the Banat are located a series of centers that make up another family in Romanian ceramics. Located in places with difficult access roads, largely protected from the influences of urban centers or those of other nationalities, the Romanians of Banat have been able to preserve elements of ancient Dacian and Roman tradition until today. Especially in terms of its shapes, the pottery here closely resembles the one from the north-west of Oltenia, the one from the Apuseni Mountains and the one from Hațeg. The Italian Grizelini, who traveled here between 1774 and 1777, says: "Apart from what the home industry of the Wallachians produces, the country does not possess any industrial art or manufacture. The men deal with the making of kitchen utensils and other pottery, which they still supply today." From the text it appears not only that the Romanians made pottery, but that they were the only ones making pottery at that time. And given that the pottery here preserved old elements of Dacian and Roman tradition, it is likely that it had continuity. The excavations carried out at the beginning of this century in the citadel of Timișoara revealed vessels dated from the 17th-18th centuries, identical to those made today in the Banat peasant pottery centers. During the last century and at the beginning of this century, Hungarian potters appeared, especially in cities (Lugoj, Caransebeș, etc.), but today their number has decreased a lot and, for example, in Lugoj, only two potters work, an unglazed pottery, similar to the Romanian one. The center of Jupanesti is the most important: the chromatic decoration is exactly reminiscent of the Dacian one. The decoration is usually red on a yellowish, slightly rosy background; the red of the decor may become blackish after burning. The whole village was a

village of potters: about 280 craftsmen worked, who had 200 kilns. The clay is taken from deep pits up to 15 meters. Contrary to what happens in other parts, it is first allowed to dry and then it is watered and left to ferment; after that it is cut with a scythe, crushed, and mixed with sand, so that it may withstand the fire, say the potters. (The sand in the paste makes the surfaces rough, although after formation the vessels are given a thin layer of clay soaked in water, which covers some of the asperities.) After mixing with sand, the clay is kneaded until "e like wax". It is then passed through a machine that has two spinning scrolls to crush it. The pots are formed on a wheel and fired in a circular-section furnace, which has two fire mouths. The vessels, with simple decoration, are all objects of art. The background color, delicate, has yellowish-rose shades; the roughness of the surface increases the decorative effect of the background. The vessels are decorated with "strings of albeale" (white huma) or "boiala" (red huma). Green is also used, prepared by the potter from copper fired in the oven according to the usual process. The instruments with which the ornamentation is done are the "penețа" (the brush made from the hair on the ox's forehead), with which the flowers are drawn — newly emerging motifs; the "horn", with which anything can be written; the "comb", used as in other pottery centers; the "spindle", the sharp tool with which holes are made; the "plotoglu", made of leather or rubber, with which the surface of the vessel is smoothed after formation, when it is still wet. The most common motifs are the spiral, wavy line and parallel lines; the flowers have just appeared. In addition to the color decoration, a relief decoration is used on the large shapes. The reliefs are usually in honeycombed cheeses, made by pressing with the finger on the still soft cheese. Fragments of wavy cheeses sometimes resemble the shape of snakes; these snakes are better recognized in the color decoration, usually drawn in red. Braces are placed both horizontally and vertically. [1]

In Jupânești, all kinds of shapes are made, from small ones to very large ones, to store grains, whose size resembles the size of the bones. The shapes are very different. The "bowl", of different sizes, used for eating or preserving food, is made both glazed and unglazed, and the new ones are flowered; "boiling pot", used for cooking, with a single turn; "pot", also used for cooking, with a very wide bottom, equal to the diameter of the mouth, is a new shape adapted to the stoves recently introduced in peasant households; "olcuța", a small pot with a handle, serves for drinking, and the pot with a handle above the mouth, for carrying food to the field. Large pots, with a capacity of 20-30 liters, are also used; they have two ladles, which sometimes, instead of being placed face to face, are side by side, occupying only a third of the circumference of the vessel, as in some of the old Roman forms. People also work with other less common forms such as: "toys" (anthropomorphic figurines), "cuci" (whistles), spoons, "tolcere" (funnels). We see that among the old, traditional forms, a number of new forms appear, due to the imitation of industrial metal forms and the new demands of buyers. The center's products are taken far away with carts: the potters reach Hunedoara all the way to Brad; however, they mainly go to the plain areas, either of Arad or Banat. The potters from Banat work according to Greco-Roman methods, and enamel was used only recently. Some enamels, however, are used in a very special way; they are given so thinly that they seem more like a vitrification of the surface, recalling the glaze of ancient vessels. The angoba is of three colors: black, red or white, and the ornamentation is done with it. Black and red are obtained by a preparation of roasted iron filings mixed with humus. When mixed with oxides of lead and thinly rendered, they sometimes vitrify in the kiln and give a luster reminiscent of ancient Greek black-figure pottery on a red background. [2]

The village of Jupânești is located at the other end of the county, after Făget. The hills here hide a miraculous yellow earth with a density just right to be cleaned, strained and then

[1] BLAJ, Violeta, Forme şi ornamente în două centre de ceramică bănăţene-Biniş şi Lăpuşnicul Mare în Studii şi Comunicări de Etnografie – Istorie, Caransebeş, 1979
[2] GODEA, Ioan, Ceramica.Tehnologii tradiţionale, Timişoara, Ed. de Vest, 2007

kneaded and made into pots. Although in the old days, almost every household had an oven for burning clay pots, now there are only some ruins left. Those who knew and had the patience to prepare the clay grew old or passed into the world of the righteous. There are only two potters left in Jupânesti who sit down, from time to time, at the wheel and burn the yellow earth in the ovens. They have no one to leave their craft to. A craft inherited from the elders, pottery techniques, now used in Jupanesti, are more than two millennia old.

The last potters, the Jupânești Potters, disappeared little by little, because of the porcelain and plastic that invaded the kitchens of Romanians, easily replacing the burnt earthenware. The job that Ștefan Mestecăneanu carries on is not easy at all. First, the material must be brought from a place on the hills near the village. Then the soil is washed, ground, spread and only then is it ready to be turned into pots. It is laborious work for which you must first of all have dedication and passion. The potter was not some resident of the community. Through the art of mastering (shaping) the earth, he was an initiate in communicating with the underground world, and the craft was kept in the family for generations. Through this initiation, "there is a belief that clay vessels are enlivened. Through clay they communicate directly with the telluric, with the underground world, the object modeled from this substance being able to be a window through which it can invade the mystery of the deep." Then, "death transforms man into "pots and jugs", which puts him in a state of communication with the world of fantastic beings, with the other world".

Today, we stare at jugs, capacity pots, candlesticks and other types of shapes, not only for utilitarian reasons, but mainly for aesthetic reasons. The current success of some contemporary popular ceramic objects is also explained by the chance to discover, in their specific structures, a particle of our aspirations and nostalgia, offering us the joy of a spiritual rediscovery. The fact that pottery was closely related to people's lives gives it a documentary significance that should not be disregarded; through it we can find out some customs, beliefs, as well as the daily needs of the people who used it.

In the places where there was human life, we find potsherds from the most ancient times, because they accompanied people even in their graves. Against the ages they have reached us, often being the only documents that come from the past. Even the thinking of some peoples was preserved by writing on burnt clay.[3]

[3] NICOLESCU, Corina, Ceramica românească tradiţională, Bucureşti, 1974

Photo. Diana Andreescu - Jupâneşti village, master potter works, Ştefan Mestecăneanu

Our prehistory possesses one of the richest and most beautiful potteries that flourished and disappeared one by one until the historical era, when the Greco-Roman world imposed its aesthetics. The Byzantine pottery imported for the needs of the nobility, of which many incomplete specimens were found, served our potters as a source of inspiration. The models evolved little by little in their hands by introducing inherited autochthonous elements. The formation of a Romanian art under the influence of important Byzantine models is proven by the presence of colored shards from the pottery category painted on the engobe and with sgraffitto, as well as by remains of primitive pottery reminiscent of prehistoric pottery. The memory of some prehistoric decorative elements, together with the tradition of Greco-Roman forms and the contribution of new oriental and Byzantine elements gave birth to what we can call Romanian pottery.

BIBLIOGRAPHY

1.BLAJ, Violeta, Ceramica populară bănăţeană, Ed.Waldpress, Timişoara, 2004

2.BLAJ, Violeta, Forme şi ornamente în două centre de ceramică bănăţene-Biniş şi Lăpuşnicul Mare în Studii şi Comunicări de Etnografie – Istorie, Caransebeş, 1979

3.BUCUR, Corneliu Ioan, Suprafeţe ceramice şi design, Sibiu, 2007

4.GODEA, Ioan, Ceramica.Tehnologii tradiţionale, Timişoara, Ed. de Vest, 2007

5.GODEA, Ioan, La ceramique, Ed.de Vest, Timişoara, 1995

6.MUNTEAN L., Îndrumătorul modelorului de ceramică fină, Ed.Tehnică Bucureşti

7.NICOLESCU, Corina, Ceramica românească tradiţională, Bucureşti, 1974

WORK PLACE DISCRIMINATION

Ingrid Ileana Nicolau

Assoc. Prof., PhD, „Spiru Haret" University of Constanța

Abstract: In accordance with the United Nation "discriminating behavior can take many forms but all of them include some form of exclusion, rejection or unequal treatment".
The concept of discrimination is a dinamic concept, whose meaning and approach, both teoretical and political, has evolved naturally in time.
In most democratic countries there are laws against discrimination and equality of treatment is in general guaranteed by the Constitution. However, discrimination still exists even in the abssence of pro discrimination laws and against legislative efforts to combat it.

Keywords : discrimination, work, laws, unequal treatment.

Introducere

Conceptul de discriminare este un concept dinamic, a cărui semnificație și mod de abordare, atât la nivel de teorie cât și de politici, a evoluat în mod firesc în timp.

În majoritatea țărilor democratice există legi împotriva discriminării, iar egalitatea de tratament este în general garantată de Constituție. Cu toate acestea, fenomenele de discriminare există chiar și în absența unor legi pro-discriminare, și împotriva eforturilor legislative de combatere a fenomenului.

În sociologie, termenul "discriminare" este tratamentul defavorabil al unui individ sau al unui grup de indivizi bazat pe apartenența lor la o anumită "clasă" sau "categorie". Discriminarea se referă la comportamentul pe care o persoană, o instituție sau un grup de persoane o au împotriva membrilor respectivei clase sau categorii[1]. Poate implica excluderea sau limitarea accesului membrilor grupului de persoane discriminat de la exercițiul anumitor drepturi și șanse care altfel sunt disponibile celorlalte grupuri sociale.

În conformitate cu definița Națiunilor Unite, "comportamentele discriminatorii pot lua multe forme, dar toate implică o anume formă de excludere sau respingere sau de tratament inegal"[2]. În multe țări au existat și încă există chiar legi discriminatorii.

A discrimina înseamnă[3] a diferenția sau a trata diferit două persoane sau situații, atunci când nu există o distincție relevantă sau de a trata într-o manieră identică două sau mai multe persoane sau situații care sunt în fapt diferite.

Principiul egalității impune ca dreptul să trateze egal persoane aflate în situații comparabile, respective dreptul să trateze diferit persoane aflate în situații diferite[4].

Statul încalcă principiul tratamentului egal atunci când pe parcursul elaborării legilor sau a aplicării acestora distinge între persoane care sunt în situații analoage, respectiv atunci

[1] http://www.revistacalitateavietii.ro/2010/CV-1-2-2010/07.pdf
[2] Berna Maria-Beatrice, *Drepturile femeii în dreptul international*, Ed. Universul Juridic, București, 2020, pag. 75;
[3] Tănăsescu Simina Elena, *Principiul egalităţii în dreptul românesc*, Ed. All Beck, Bucureşti, 1999, p.3 şi urm.;
[4] Tomescu Mădălina, *Drepturile omului. Tendințe și orientări contemporane*. Ediția a IV-a revăzută și adăugită, Ed. Pro Universitaria, București, 2020;

când în procesul de elaborare a legilor sau a aplicării acestora nu ia în considerare diferențele efective între persoane[5].

Din definiții rezultă două forme ale discriminării[6]:

a. discriminarea de jure sau formală[7]: a diferenția sau a trata diferit două persoane sau situații atunci când nu există nicio distincție relevantă;

b. discriminarea de facto sau substanțială: a trata într-o manieră identică două sau mai multe persoane sau situații care sunt în fapt diferite. În această ultimă formă, tratarea diferită a unor problem ce țin de inegalitate nu este numai permisă, ci chiar cerută.

Scopul dreptului privind nediscriminarea este de a asigura tuturor persoanelor perspective egale şi echitabile de acces la oportunităţile disponibile în societate[8]. Facem alegeri în fiecare zi atunci când decidem cu cine socializăm, unde ne facem cumpărăturile şi unde lucrăm. Preferăm anumite lucruri şi anumiţi oameni în locul altora.

Chiar dacă exprimarea preferinţelor noastre subiective este un lucru comun şi normal, este posibil ca în unele momente să exercităm funcţii care ne plasează într-o poziţie de autoritate sau care ne permit să luăm decizii ce pot avea un impact direct asupra vieţilor altora. Este posibil să fim funcţionari publici, comercianţi, angajatori, proprietari de imobile sau medici şi să decidem cu privire la modul în care facem uz de prerogativele publice sau de modul în care oferim bunurile şi serviciile private. În aceste contexte impersonale, dreptul privind nediscriminarea intervine în alegerile pe care le facem în două moduri.

În primul rând, acesta prevede că persoanele aflate în situaţii similare trebuie să beneficieze de tratament similar şi să nu fie tratate mai puţin favorabil numai din cauza unei anumite caracteristici „protejate" pe care o deţin. Aceasta este cunoscută ca discriminare „directă". Atunci când este plasată în contextul CEDO, discriminarea directă intră sub incidenţa unui mecanism general de protecţie bazat pe justificarea obiectivă; cu toate acestea, în baza dreptului UE, mecanismele de protecţie împotriva discriminării directe sunt oarecum limitate.

În al doilea rând, dreptul privind nediscriminarea prevede că acele persoane care se află în situaţii diferite trebuie să beneficieze de tratament diferit în măsura în care acesta este necesar pentru a le permite să profite de anumite oportunităţi în acelaşi mod ca şi celelalte persoane. Astfel, aceleaşi „criterii protejate" trebuie luate în considerare atunci când se derulează practici c~oncrete sau se creează norme concrete.

Aceasta este cunoscută sub denumirea „discriminarea indirectă". Toate formele de discriminare indirectă intră sub incidenţa unui mecanism de protecţie bazat pe justificare obiectivă, indiferent dacă acţiunea este întemeiată pe CEDO sau pe dreptul UE.

Perspective teoretice privind discriminarea la locul de muncă

Realitatea cotidiană a dovedit că alegerea unei profesii, angajarea şi promovarea pe orice post sau loc de muncă vacant, la orice nivel de ierarhie profesională, informarea şi consilierea profesională, calificarea, perfecţionarea, posibilitatea dezvoltării profesionale; condiţiile de muncă care respectă normele de sănătate şi securitate în muncă conform reglementărilor în vigoare, plata egală la muncă egală, accesul la beneficii extrasalariale sau măsuri de protecţie socială, sunt adesea încălcate, din motive care ţin de diferite mobiluri. [9]

[5] Casian C., Vlasceanu A.M, *Drept social european*, Ed. C.H. BECK, București, 2012, p. 17 – 25;
[6] Diaconu I., *Discriminarea rasială*, Ed. Lumina Lex, 2002,p. 35 – 47;
[7] Nicolae P., *Egalitatea în drepturi a cetățenilor și nediscriminarea*, Ed. Universul Juridic, București, 2010, p. 9 și urm;
[8] *Manual de drept european privind nediscriminarea,* p.23 - http://fra.europa.eu/sites
[9] Postolache M. ,*Problematica relaţiilor sociale individuale de muncă în Uniunea Europeană* ,a-4-a editie a Conferintei internationale "Integrarea Europeana - Realităţi şi Perspective", Galati, 15-16 Mai 2009;

Majoritatea cazurilor de încălcare a acestor principii sunt forme de discriminare clasică (de gen, vârstă, arie geografică, religie, orientare sexuală, boli cronice sau potenţial transmisibile sau diferite grade de handicap). În mai mică măsură şi, parţial, mai recent conştientizate apar alte forme de relaţionare la locul de muncă, care încalcă principiile egalităţii de şansă. Acestea ţin de ceea ce defineşte mobbing-ul şi bullying-ul, care sunt forme speciale de discriminare, nu derivă din cele clasice şi mai ales au forme particulare de manifestare.[10]

Prin urmare, discriminarea clasică se referă la tratament inegal sau nedrept, în raport cu cel aplicat altor colegi sau grupuri, datorat diferenţelor de gen, etnie, vârstă, ţară de origine etc. Specific discriminării este că ceea ce se impută nu este adresat persoanei care devine ţinta discriminării, ci specificului grupului din care acesta face parte.

Discriminarea poate fi directă sau indirectă, pozitivă sau negativă. Grupul vizat este reprezentat de indivizii definiţi prin apartenenţa la un grup în sensul amintit. Durata este permanentă prin abordare, dar situaţiile de discriminare pot fi şi sporadice astfel încât să nu fie asociate neapărat cu practici la nivelul companiei.

Dintre formele clasice de discriminare, de departe una dintre cele mai răspândite este cea de gen şi de vârstă. Mai noi sunt discriminarea în baza orientării sexuale, ca şi a bolilor potenţial transmisibile sau a persoanelor cu handicap[11]. În mare parte, discriminarea clasică rezidă în stereotipuri. Marele risc este acela de a confunda stereotipul cu diferenţele funcţionale sau de model cultural. De asemenea există riscul de a atribui pieţei muncii discriminări care nu-i sunt specifice: accesul inegal la educaţie se va regăsi în nivelul diferit de calificare (preponderent superior sau inferior în funcţie de grup), care la rândul său se va perpetua în nivelul de venit.

Ca reacţie la situaţiile de discriminare, societatea a operat discriminarea pozitivă, iar angajatorul discriminarea indirectă, prima din dorinţa de a echilibra inechităţi anterioare (eventual de acces la educaţie), iar cel de-al doilea din dorinţa de a-şi doza resursele (evitând candidaţi pe care nu şi-i doreşte). La limită, ambele sunt o cale de a perpetua situaţiile de discriminare.[12]

Discriminarea de gen la locul de muncă

Discriminarea de gen, indiferent de împrejurările în care se manifestă, constituie o formă de marginalizare socială. Atunci când discriminarea de gen se produce în relaţie cu procesul de educaţie şi pregătire profesională, ori cu condiţiile angajării în muncă sau cu recompensarea eforturilor depuse în procesul muncii, atunci aceasta creează prejudicii nu numai în planul demnităţii umane, ci şi în cel al intereselor social-economice ale persoanelor vizate.[13]

În domeniul muncii, există două forme principale de discriminare a femeilor:

– segregarea profesională, prin care femeile realizează un acces mai scăzut la anumite posturi;

– discriminare prin nivelul de salarizare, când pentru prestarea unei munci similare cantitativ şi calitativ, femeile primesc o plată diferenţiată faţă de bărbaţi.

Motivele principale ale discriminării femeilor pot fi:

1. Ideile preconcepute ale angajatorilor faţă calitatea forţei de muncă feminine;

2. Previziunile angajatorului privind productivitatea probabilă a muncii femeilor, ştiut fiind că prestaţia acestora poate fi întreruptă de căsătorie şi de naşterea şi îngrijirea copiilor.

Una din formele cele mai întâlnite de discriminare de gen la locul de muncă este hărţuirea sexuală.

---

[10] Iluţ Petru, *Valori, atitudini şi comportamente sociale*, Ed. Polirom, Iași, 2004, p. 170;
[11] Topor Roxana, *Autonomy of the Person with Disabilities in Romania*, The *31st International RAIS Conference on Social Sciences and Humanities*, American University, Washington DC, USA, April 6-7, 2023;
[12] Iluţ Petru, *Valori, atitudini şi comportamente sociale*, Ed. Polirom, Iași, 2004, p. 172;
[13] Diaconu Ion, *Discriminarea rasială*, Ed. Lumina Lex, 2002., p.6;

Hărţuirea sexuală se manifestă cel mai frecvent faţă de femei (dar mai rar, şi faţă de bărbaţi) şi, de obicei, vine din partea cuiva care deţine o poziţie de superioritate ierarhică la locul de muncă. Hărţuirea sexuală este, de regulă, greu de probat juridic, asemenea cazuri putându-se situa la limita dintre realitate şi imaginaţie, sau fiind doar o problemă de receptare a ~*`^`unor semnale, mai mult sau mai puţin subtile.

Hărţuirea profesională/morală poate avea sau nu şi conotaţiile unei hărţuiri sexuale. Aceasta însă presupune incidenţa unor acte de violenţă fizică sau/şi psihică. În principiu, orice persoană poate deveni într-o situaţie sau alta, victima unui act de hărţuire sexuală sau/şi morală.

Printre factorii care duc la hărţuirea morală se numără: relaţiile ierarhice neprincipiale, relaţiile deficitare dintre colegii de muncă, nesiguranţa locului de muncă, un spirit concurenţial greşit înţeles şi aplicat ş.a. Până în prezent, relativ puţine ţări au adoptat o legislaţie specială în ceea ce priveşte hărţuirea profesională/morală la locul de muncă.

Discriminarea socială pe criterii de gen subminează deziderатul egalităţii de şanse prin aplicarea unor tratamente preferenţiale, respectiv defavorizante, unor persoane, cu motivaţii ce implică direct apartenenţa lor la un anumit gen.[14]

Dincolo de idealurile privind egalitatea femeilor cu bărbaţii însă, segregarea ocupării pe genuri este o realitate socială, care prezintă două dimensiuni:

– segregarea pe orizontală – prin conştientizarea la nivelul mentalului colectiv a faptului că bărbaţii şi femeile posedă capacităţi psihologice şi emoţionale diferite; prin urmare, masculinitatea, respectiv feminitatea, ar fi mai adecvate pentru ocuparea anumitor locuri de muncă;

– segregarea pe verticală – ocupaţiile sunt stratificate în funcţie de nivelul de prestigiu social, autoritate, putere, pregătire profesională şi venituri pe care le oferă; femeile, în mod statistic – prin nivelul şi natura educaţiei primite, ori prin menirea lor predilectă de a creşte şi îngriji copiii (şi probabilitatea mai ridicată de a renunţa la locul de muncă) – sunt mai predispuse să ocupe locurile de la baza piramidei ocupaţionale

Pe de altă parte, o serie de ocupaţii au devenit mai puternic integrate pe criterii de gen. D`^`e exemplu, este mai probabil ca femeile să domine ocupaţii de genul secretară, bibliotecară, asistentă medicală, educatoare ş.a. în timp ce bărbaţii vor domina ocupaţii de genul arhitect, inginer electronist, pilot, miner, strungar ş.a.

Datele de recensământ din ţările modernizate relevă că femeile ocupă funcţii în sectorul serviciilor în proporţii mai ridicate decât bărbaţii, în timp ce posturile manageriale sunt ocupate mai mult de către bărbaţi[15].

Legislaţia actuală a României statuează drepturi egale pentru toţi cetăţenii privind participarea la viaţa economică şi socială, pregătirea şi formarea profesională, angajarea în muncă şi promovarea, participarea la distribuirea beneficiilor economice şi protecţia socială în situaţii prevăzute de lege.

Discriminarea femeilor din România se manifestă atât în familie, cât şi în societate – în familie, prin dubla zi de muncă, iar în societate, prin discriminarea salarială a anumitor ocupaţii frecventate preponderent de femei şi cvasiinvizibilitatea femeilor în viaţa publică şi politică.

În ţara noastră, circa o cincime dintre femei sunt casnice, limitându-şi prin aceasta interacţiunea cu societatea din jurul lor.

Pentru eşantionul investigat în Barometrul de Gen, diferenţa de venituri este extrem de mare – veniturile femeilor sunt în medie jumătate din cele ale bărbaţilor, iar proporţia

[14] Ţiclea Alexandru, *Dreptul muncii*, Editura Universul juridic, Bucureşti, 2009, p. 261;
[15] Tomescu Mădălina, *Drepturile omului. Tendințe și orientări contemporane*, Ed. Pro Universitaria, București, 2020, p. 51;

femeilor care nu au niciun fel de venituri este de patru ori mai mare decât a bărbaţilor care nu primesc venituri.

Mecanismul de diferenţiere a veniturilor este o sursă importantă a discriminării de gen la locul de muncă (femeile au o vechime în muncă mai mică decât bărbaţii, iar în domeniile în care au lucrat sau lucrează femeile, salariile sunt mai mici decât în cele în care au lucrat sau lucrează bărbaţi).

Tendinţa cea mai importantă a „patriarhatului românesc actual" este eliminarea femeii din zona muncii salariate sau împingerea spre categorii ocupaţionale cu venituri reduse, ceea ce implică dependenţa femeii şi a copiilor de veniturile bărbaţilor.

Discriminarea de vârstă la locul de muncă

Putem afirma că avem un caz de discriminare pe baza vârstei atunci când se stabilesc, fără justificare, practici diferenţiate în funcţie de criterii de vârstă. Aşa cum rasismul şi sexismul desemnează discriminarea bazată pe originea etnică şi pe gen, termenul de "ageism" desemnează, în terminologia anglo-saxonă, discriminarea faţă de muncitori datorită vârstei.[16]

Discriminarea pe criterii de vârstă poate fi considerată mai specială, deoarece nu există un grup anume vizat, în condiţiile în care fiecare persoană are o anumită vârstă şi vârsta înaintată este un stadiu pe care majoritatea oamenilor îl va atinge cândva.

Legislaţia europeană[17] şi cea română impune clar: diferenţierea bazată pe vârstă este admisă numai atunci când este justificată, nicio grupă de vârstă neputând fi un grup protejat, fiecare individ trebuind să acceadă şi avantajele/inconvenientele legate de vârstă. Principala formă de discriminare pe care o resimt angajaţii vârstnici este cea privind dreptul de muncă (incitare la plecare voluntară, acces mai greu la formare, dificultăţi în găsirea unui loc de muncă, etc.).

Concluzii

Persoanele care aparţin unor grupuri vulnerabile din societate se confruntă cu discriminarea atât în demersurile de găsire a unui loc de muncă, cât şi la locul de muncă. Printre aceste grupuri se numără femeile, lucrătorii în vârstă, minorităţile şi imigranţi din UE. Mamele care caută un loc de muncă după ce au născut, dar ale căror îndatoriri privind îngrijirea copiilor sunt de nedorit de către angajatori; persoane în vârstă foarte calificate care au fost ocolite de la promovare în favoarea unor candidaţi mai tineri; imigranţi care sunt discriminaţi de către potenţialii angajatori, angajatori sau colegi.

Există două motive pentru combaterea discriminării la accesul şi la menţinerea pe piaţa muncii. Primul motiv este de natură socială: discriminarea pe astfel de motive este împotriva valorilor europene şi a dreptului comunitar. Cel de-al doilea motiv este unul economic: UE, confruntată cu o populaţie care îmbătrâneşte, trebuie să aibă cât mai multe persoane active pe piaţa muncii pentru a putea garanta creşterea economică şi prosperitatea viitoare.

Astăzi, femeile reprezintă aproximativ 60% din totalul absolvenților de universități din UE, dar ponderea lor în diplome de știință și tehnologie rămâne scăzută. Cu toate acestea, există în continuare obstacole care împiedică femeile să își utilizeze întregul potențial și să aibă acces la locuri de muncă și poziții pentru care sunt înalt calificate.

Dificultatea menținerii unui echilibru între profesie și viața de familie constituie unul dintre principalele obstacole în calea avansării femeilor la locul de muncă și în carieră. Persistența stereotipurilor legate de gen restrânge opțiunile femeilor și bărbaților privind educația și cariera, ducând la o segregare bazată pe gen a pieței forței de muncă.

BIBLIOGRAPHY

[16] Oprescu Gheorghe, *Piaţa muncii. Teorii, politici, tranziţia în România*, Bucureşti, Editura Expert, 2001, p. 22;
[17] Comșa Ana-Maria, *Dreptul Uniunii Europene*, Editura Pro Universitaria, București,2022,p.38;

- Casian C., Vlasceanu A.M, *Drept social european*, Ed. C.H. BECK, București, 2012;
- Comșa Ana-Maria, *Dreptul Uniunii Europene*, Editura Pro Universitaria, București,2022;
- Diaconu I., *Discriminarea rasială*, Ed. Lumina Lex, 2002;
- Iluţ P., *Valori, atitudini şi comportamente sociale*, Ed. Polirom, Iași, 2004;
- Nicolae P., *Egalitatea în drepturi a cetățenilor și nediscriminarea*, Ed. Universul Juridic, București, 2010;
- Oprescu G., *Piaţa muncii. Teorii, politici, tranziţia în România*, Bucureşti, Editura Expert, 2001;
- Postolache M. ,*Problematica relaţiilor sociale individuale de muncă în Uniunea Europeană* ,a-4-a editie a Conferintei internationale "Integrarea Europeana - Realităţi şi Perspective", Galati, 15-16 Mai 2009;
- Topor Roxana, *Autonomy of the Person with Disabilities in Romania*, The *31st International RAIS Conference on Social Sciences and Humanities*, American University, Washington DC, USA, April 6-7, 2023;
- Tomescu M., *Drepturile omului. Tendințe și orientări contemporane*. Ediția a IV-a revăzută și adăugită, Ed. Pro Universitaria, București, 2020;
- Ţiclea Alexandru, *Dreptul muncii*, Editura Universul juridic, Bucureşti, 2009;
- *Manual de drept european privind nediscriminarea*, p.23 - http://fra.europa.eu/sites

AESTHETICS IN ECOLOGICAL EDUCATION

Cojocari-Luchian Snejana

Assoc. Prof., PhD, State Pedagogical University „Ion Creangă", Chișinău

Abstract: The author capitalizes on aesthetics as an existential dimension of man in general and ecological education in particular. It brings arguments in the valorization of aesthetic dimensions in ecological education from a philosophical, eco-aesthetic and pedagogical perspective.

Keywords: aesthetic, ecological education, nature, harmony, ecological consciousness

Argumentul estetico-filosofic. Atributul *estetic* al educației în general și al celei ecologice în special este menționat începând cu cele mai vechi concepte filosofice și educaționale până la cele de azi. Conceptul definitoriu care explicitează cele două domenii este *cunoaşterea de sine*.

Heraclit era convins, scrie Cassirer, că este imposibil să pătrunzi în secretul naturii fără să fi studiat secretul omului, deci gândirea noastră trebuie să devină un *să te cauţi pe tine însuţi* [1, p. 16]. Socrate, citat de același autor, considera că omul poate fi descris doar în termenii conştiinţei sale, că în natură contează atitudinea interioară a sufletului. Cel ce trăieşte în armonie cu sinele său - trăieşte în armonie și cu natura [ibid., p. 19]. Însuși E.Cassirer menționează că cunoaştem şi înţelegem natura doar dacă privirea noastră este orientată spre universul nostru intim, cunoaşterea căruia este completată apoi de cunoaşterea universului exterior [ibid., p. 20].

C.Noica vede necesitatea cunoaşterii de sine, a sinelui, din perspectiva comuniunii: omul este legat cu lumea exterioară prin sine; sinele se iveşte din nemijlocitul lumii şi exprimă comuniunea cu lucrurile din natură; sinele nu ne depăşeşte; el este orizontul în care te recunoşti în adâncuri. Sinele există în noi congenital, omul este de la început o fiinţă comunitară. De aici şi ivirea sinelui din nemijlocitul lumii şi comuniunea cu lucrurile ce se află în natură, deci şi legarea pe viaţă cu natura, între om şi natură stabilindu-se un un feed-back, de aceea omul săvârşeşte acţiuni în conformitate cu firea sa, firea reprezentând fiinţa în actul său de fiinţare, iar natura, asemenea firii, exprimând realitatea, felul de a fi și răspunzând acțiunii lui [2, p.15, 44].

L.Blaga gândește problema adaptării în raportul *poporul român-spaţiu natural de existenţă*. Românii s-au adaptat inconştient şi continuu la mediul înconjurător, care este un *spaţiu ondulat* (cu dealuri şi văi). Acest orizont spaţial al inconştientului există în identitatea noastră indiferent de peisaj, de realitatea pe care o trăim sau în care ne aflăm. Sentimentul adaptării este congenital, deoarece inconştientul nostru este legat de orizontul spaţial, deci de natură, care este o realitate psiho-spirituală, ea oferind posibilităţi de dezvoltare bio-psihică ca parte a sufletului. Natura mai este numită de filosoful român şi *matricea naşterii de sine* a omului [3, p. 123-124]. Noţiunea de spaţiu este definitorie fiinţei noastre, scrie L.Blaga. "Orizontul spaţial al inconştientului este înzestrat cu accente sufleteşti: omul este sensibil la frumuseţile naturii şi el asociază fenomenele sale <...> cu acest orizont spaţial se simte organic şi indispensabil sufletul nostru inconştient, cu acest spaţiu matrice, indefinit ondulat, înzestrat cu o structură fundamentală şi orchestrat din anumite accente sufleteşti trebuie socotit cadrul

necesar, neschimbător al spiritului nostru inconştient, care fac din el cadrul unui anumit destin. Numim acest spaţiu-matrice - spaţiu mioritic: *pe-un picior de plai, pe-o gură de rai*" [Ibid., p. 124-125].

Suntem deci mioritici nu în sensul că ne-am împăcat cu soarta (balada nici nu conține acest mesaj), ci în sensul că, asemenea baciului moldovean, trăim în armonie cu natura, potrivit cu natura – adică în armonie cu spațiul nostru existențial, spaţiul mioritic [4, p. 52; 5, 6].

Orice concept filosofic are și caracter pozitivist implicit. Acesta se deschide întâi și-ntâi în *educaţie,* fapt care-i demonstrează caracter filosofic congenital. Educația intervine între subiect și obiect cu demersuri specifice, menite să provoace conceptelor filosofice germinație praxiologică. Socrate numea acest exercițiu *maieutică* - arta de "a moși adevărul", de a dobândi adevărul prin dialog, adică împreună cu celălalt. Pozitivismul educației se manifestă și în faptul că educația ecologică, de ex., a fost conştientizată ca unul din răspunsurile cele mai importante pe care le poate da omenirea problemei protecţiei mediului. Dar fiind cauzată de activitatea economică a omului, protecția mediului rămâne a fi mai mult o problemă economică (activitatea economică în ultimă analiză este o intervenție a omului în natură) decât una a educației, și doar abordarea ei din perspectiva omului, a conștiinței sale ecologice îi atribuie valoare de obiect al educației, dar deja al unui obiect spiritualizat. Astfel educația ecologică, ca fenomen al cunoașterii, avansează de la protecția mediului la centrarea pe ființa umană, dintr-o problemă economică devenind problemă a științelor umaniste, în primul rând, a educației.

Natura este subiect în raport cu omul; omul, ca parte a naturii, este obiectul naturii. Dar omul e o parte a naturii care, datorită conștiinței, influențează natura, îi impune voința, determinând-o, pe anumite segmente, chiar la schimbări nocive sieși. Această calitate dublă a sa, de voință subordonată și de voință imperativă, îi atribuie și calitatea de subiect în raport cu natura. Problema este ca, *avansând din natură în cultură*, omul să nu devină imperativ ci participativ în raport cu natura, să devină o ființă culturală în armonie cu principiile naturii.

Expresia de vârf a stării de armonie a omului cu natura se regăsește în operele de literatură și artă: în calitate de creator sau de receptor al operelor de literatură și artă despre natură - dar nu numai, căci, ca parte organică a naturii, o exprimă prin tot ce creează/receptează - omul avansează de la starea de culegător/vânător și invadator-profitor la cea de *conștiință supremă a naturii* [J.Lovelock, 7; E.Pora, 8; D.Drăgăcescu, 9], stare de conștiință care nu-i doar una dezirabilă; o pleiadă enormă de artiști, prin operele create, începând cu autorul anonim și până în prezent, demonstrează continuu că starea de armonie cu natura și, implicit, calitatea de conștiință supremă a naturii, sunt imanente și perene ființei umane, deci avansarea până la această *stare culturală,* obținută prin educație! este dintotdeauna și un obiectiv educațional.

Individualismul feroce, care îi caracterizează pe tot mai mulți oameni, relaționarea lor tot mai multă cu economicul (=fizicul), creează și o distanța tot mai mare între omul modern și existența artistic-estetică a omenirii (metafizicul), denaturându-l în consecință și ca ființă a naturii; deci nu atât natura ca organism integru suferă de pe urma despiritualizării omului, ci omul însuși autodegenerează, sugerează G.Allport, căci doar omul încearcă să modeleze lumea și spațiul după pofta inimii sale, devenind o ființa rațională care pierde legătura cu natura din dorința de a fi posesorul naturii, afirmându-se drept un consumator al acesteia [10, p. 562].

În această perspectivă, educația ecologică obține tot mai mult calitatea de educație totală, fiind concurată doar de educația artistic-estetică, cea mai importantă în devenirea spirituală a omului, căci se produce în spirit, este spirit, produce spirit. Prin urmare, educația ecologică în actualitate se impune tot mai mult ca ocrotitoare a omului-ființă a naturii, căci, la scară cosmic-planetară, natura autogenerează, iar omul, raportat la natură, degenerează: omul modern este tot mai puțin în contact direct cu natura și tot mai săracă este relația sa cu arta și literatura.

B. Argumentul eco-estetic. *Educația ecologică* sintetizează competențe, trăsături caracteriale, aptitudini/talente și comportamente eco-estetice.

Omul este congenital predispus să înţeleagă lumea/natura ca un tot unitar, şi pe sine drept element al acestui întreg. Concepţia sistemică prescrie echilibru între conceptul de întreg (natura) şi cel de parte (omul), necesitatea de a recunoaşte şi a explora atât părţile (omul în soluţionarea problemelor de mediu prin formarea conştiinţei ecologice) cât şi întregul, astfel fiind posibilă și o temeinică cunoaştere a întregului [P.Bănărescu, V.Barbu, 11, p. 27].

J.Dewey consideră că omul trebuie înţeles în natură şi nu în afara ei [12, p. 27], iar Fenerbach, citat de A.Marga, propune reducerea a ceea ce este supranatural - la natură, prin intermediul omului, şi a ceea ce este supraomenesc - la uman, prin intermediul naturii, omul fiind cheia înţelegerii supranaturalului şi supraomenescului. Unitatea *om-natură* se autodepăşeşte continuu prin cultivarea unei fiinţe puternice, aptă pentru schimbare [13, p. 28].

La nivel de structură, constată C.Bucovală, conștiința ecologică *integrează aspectul teoretic* şi *praxiologic*, deci și formarea ei va antrena optimizarea ambelor aspecte [14, p. 3].

I.Neacşu evidenţiază drept componente ale conștiinței ecologice iniţierea empirică, ştiinţifică, tehnică și practică sau operaţională; iniţierea în gestiunea resurselor naturale şi artificiale, acestea interacţionând în procesul formării şi manifestării lor [15, p. 53], iar T.Ţârdea - *resorturile etice şi morale,* care-i prezintă poziţia justă faţă de natură. Informarea asupra calităţii vieţii, naturii, explică el, duce la cultivarea omului de a fi în situaţia de *a cunoaşte*, iar cunoaşterea la rândul ei duce la luarea unei decizii etic-morale juste. A fi moral înseamnă a avea un comportament logic, iar a avea un comportament logic înseamnă a fi integrat în natură, în Existenţa fundamentală. Etica şi morala formulează teoretic şi aplică practic logosul, iar logosul este expresia umană a legilor Universului, adică a naturii [16, p. 9-10].

O idee similară exprimă V.Torii-Caciuc, care consideră că conștiința ecologică include *judecata moral-ecologică*, definită de drept capacitatea evolutivă, puterea de a surprinde substratul moral al unor situaţii concrete de problematică a lumii contemporane, la influenţele acţiunii oamenilor asupra naturii, care se regăsesc în realitatea înconjurătoare, şi deprinderea de a lua o atitudine adecvată faţă de ele, de protejare şi ameliorare a mediului [17, p. 108-112].

Gh.Mohan şi A.Ardelean menţionează caracterul *dinamic* al integrării armonioase a omului în mediul său natural, prin cunoaşterea legilor naturii - căci însăşi natura are structură dinamică, contribuind astfel la menţinerea echilibrului ecologic [18, p. 338], deci conștiința ecologică are caracter dinamic.

Componenta estetică a educației ecologice este recunoscută ca definitorie acesteia de un mare număr de cercetători, căci implică reflectarea artistică a frumosului naturii şi receptarea acestuia în operele de literatură și artă [Cf. Vl.Pâslaru, 19] și prin care omul se manifestă în calitatea sa de conștiință supremă a naturii.

C. Argumentul pedagogic. Orice problemă umană este posibil a fi soluționată prin educație. Înțeleasă ca schimbare în pozitiv a ființei umane [19], educația este prioritară în topul activităților umane de *devenire întru ființă* [C.Noica, 20] – de creare și desăvârșire spirituală a omului.

Modelându-se pe sine însă, omul modifică şi natura, producând un dezechilibru cu aceasta. Pentru a reobține starea de echilibru și armonie cu natura, omul modern are o singură soluție: să integralizeze factorul genetic, predispoziția congenitală de a armoniza cu sistemul naturii (valoare dată), cu educația ecologică (valoare cultivată) – să treacă de la *explorarea* naturii la *valorificarea* ei ca sistem din care face parte el însuși ca sistem bio-psiho-social, deci și etic-estetic, predeterminată teocentric și realizată educațional.

Teza noastră este susținută de toate cele patru tipuri de cunoaștere:

religioasă - în conceptul creştin, viața îi este dată omului pentru a se desăvârși;

artistic-estetică - unitatea și armonia omului cu natura (de ex., figura baciului moldovean din balada *Miorița*);

științifică - de ex., conceptul de spațiu mioritic al lui L.Blaga;

empirică - prin percepție personală stabilim că în pădure și la munte aerul este mai curat decât în oraș.

Astfel concepută, finalitatea educației ecologice este *armonia afectiv-volitiv-conştientă a educatului cu natura şi cu sine însuşi,* deci *conștiința ecologică.*

Calea către această finalitate este ghidată de un sistem de obiective generale, sugerate de caracteristicile conștiinței ecologice, pe care le regăsim la mai mulți autori.

Maxima socratică *Cunoaşte-te pe tine însuți* se identifică în fond cu formarea conștiinței: a te cunoaște pe tine înseamnă a-ți forma propria cunoaștere-conștiință. Fiind definitorie ființei umane, expresia ne este dată de spiritul limbii în mai multe forme. *C.Cucoş,* de ex., afirmă despre formarea la tânăra generaţie a *spiritului ecologic* (conștiința se identifică cu spiritul) - prin formarea unor caracteristici ecocentrice ale conștiinței ecologice, prin constituirea unor *raporturi armonioase cu natura*, căci omul a avut şi are *rolul determinant în natură*; prin adoptarea *atitudinii active faţă de natură*, el şi-a format *atitudine şi faţă de propria persoană*, precum şi *simţul răspunderii* faţă de generaţiile viitoare (evid.n.-Sn.C.). Omul primitiv era integrat armonios în natură în mod firesc; nu putea să supraviețuiască altfel decât asociat comunitar, pe când omul modern, fiind aparent mai liber de natură și societate, este și mai individualist. Astăzi omul, precum o spune și cea mai frumoasă definiție metaforică a educației - *avansarea din natură în cultură*, își depășește condiția pur biologică, construind *prin locuire* [M.Heidegger, 21] un nou spațiu existențial, unul marcat de conștiință, spirit și dumnezeire. Îndumnezeirea spațiului existențial prin activitatea culturală a omului a fost remarcată încă de Heraclit [Cf. 22], apogeul căreia este conștiința artistic-estetică.

Cea mai mare parte a spațiului existențial al omului îl formează natura, care, statuează ecologistul J.Lovelock, este un *superorganism* format din toate fiinţele vii şi din lumea materială; deci şi omul ar trebui s-o înţeleagă şi s-o trateze ca superorganism din care face parte şi el însuşi [23].

Între om şi univers circulă *o informaţie*, omul prin efortul conştiinţei sale descoperă această informaţie care îl plasează în poziţia de receptor integral, se cunoaşte pe sine însuşi și societatea, se formează ca personalitate capabilă să transforme ceea *ce ştie* în *a fi*, devenind desăvârşit, realizat, integrat în natură. Pentru ca omul să conştientizeze și să-și *aproprieze* valoarea naturii, nu doar s-o exploreze, este necesară, consideră Gh.Bunescu, o nouă educaţie pentru valori, care să pună în evidenţă o axiologie ce rezidă în omul însuşi, liber şi responsabil [24, p. 230].

Or, omul se definește ca trinitate biologică-raţională-spirituală:

ca fiinţă biologică, se înscrie și se percepe în tabloul unitar general al naturii, ca entitate biologică, pentru care prezenţa conştiinţei are şi raţiunea de a fi în natură/fiinţă a naturii;

ca fiinţă intelectuală sau *raţională*, gândește realitatea subiectiv-obiectiv şi pe sine în realitate, prin urmare, își gândește și propria gândire; gândindu-şi propria gândire, poate să-şi aprecieze atitudinea şi comportamentul faţă de/în natură;

ca fiinţă spirituală, poate percepe şi crea frumosul din/în natură, căci omul este o fiinţă artistic-estetică, este singura ființă care creează și percepe frumosul, deci educației ecologice îi revine și sarcina de a-l conştientiza pe om cu privire la locul şi rolul său în natură și de formare prioritară unor comportamente eco-estetice unitare, precum:

- plăcerea estetică de a se afla în natură și conştientizarea acţiunilor sale în natură,
- perceperea estetică a frumosului naturii și responsabilitatea faţă de natură ca sferă unitară,
- înțelegerea unicității frumosului naturii și iniţiativa ecologică de menținere a acestuia,
- atitudinea estetică față de natură și prevenirea acțiunilor nocive față de ea.

BIBLIOGRAPHY

1. Cassirer Er. Eseu despre om. Introducere în filozofia culturii umane. București: Humanitas, 1994.
2. Noica C. Cuvânt despre rostirea românească. București: Humanitas, 1996.
3. Blaga L. Trilogia culturii. București: Editura pentru literatură universitară, 1969.
4. Pâslaru Vl. Principiul pozitiv al educației. Chișinău: Civitas, 2003.
5. Pâslaru Vl. Valoare şi educaţie axiologică: definiţie şi structurare. În: Rev. *Didactica Pro*, 2006, nr.1, p. 3-8.
6. Pâslaru Vl. (Im)Posibila educație. Chișinău: Litera, 2011.
7. http://www.ecolo.org/lovelock/book-covers / lovelock. Ages Gaia. en. couv.jpg
8. Pora E. Omul şi natura. Cluj-Napoca: Dacia, 1975.
9. Drăgăcescu D. Ontologia umană. București: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1987.
10. Allport G.W. Structura şi dezvoltarea personalităţii. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1991.
11. Bănărescu P., Barbu V. Probleme moderne de ecologie. București: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1982.
12. Dewey J. Democraţie şi educaţie. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1972.
13. Marga A. Introducere în filosofia contemporană. Iaşi: Polirom, 2002.
14. Bucovală C. Ecoetica şi educaţia pentru mediu. Constanţa: Mare Nostrum, 2004.
15. Neacşu I. Educaţie şi acţiune. București: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1986.
16. Ţârdea T. Elemente de bioetică. Chișinău: Univers Pedagogic, 2005.
17. Torii-Caciuc V. Judecata moral-ecologică la preadolescenţi şi adolescenţi. În: Direcţii de optimizare a activităţii educaţionale. Lucrările conf. internaţ. Galaţi, 2005, p. 108-112.
18. Mohan Gh., Ardelean A. Ecologie şi protecţia mediului. București: Scaiul, 1993.
19. Pâslaru Vl. Principiul pozitiv al educației. Chișinău: Civitas, 2003.
20. Noica C. Cuvânt despre rostirea românească. București: Humanitas, 1996.
21. Heidegger M. Introducere la *Ce este metafizica*? În: Repere pe drumul gândirii. București: Editura Politică, 1988.
22. Laertos Diogene. Despre vieţile şi doctrinele filosofilor. București: Editura Academiei Române, 1963.
23. Stancovici V. Filosofia integrării. București: Editura Politică, 1980.
24. Bunescu Gh. Şcoala şi valorile morale. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1998.

THE ENGLISH INFLUENCE ON THE ROMANIAN MEDIATIC LANGUAGE

Mihaela Mureşan

Assoc. Prof., PhD, „Babeş-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: The appearance of Anglicisms in the Romanian language was determined by the need to designate new extralinguistic realities. Anglicization presents itself as a trend in current languages to allow the influence of English, especially in the vocabulary domain, thus manifesting as a superstratum element. There are Anglicisms used in different variants by speakers or encountered in Romanian media language with changing or fluctuating forms. Currently, we are witnessing a massive influx of Anglicisms into Romanian media language and spoken language, and some of these English words are in the process of entering the lexical fund of the Romanian language, being widely used by speakers.

Keywords: Anglicisms, Anglicism invasion, Romanian mediatic language

Language, an abstract and complex structure, evolves gradually, influenced by numerous factors. The constant transformations undergone by the Romanian language, known as the language dynamics phenomenon, sustain the curiosity of linguists and lead them to analyze it lexically, grammatically, and phonetically. Making a special reference to English influences in the Romanian language, Constantin Manea stated that the interest it sparks as a linguistic research subject comes, not least, from the richness, flexibility, and heterogeneity of its vocabulary, often highlighted.

The English influence on the Romanian language dates back over a century and a half, initially exerted less directly and more through other languages, especially French. For the last century, even without examining newspapers and other period documents, we have the testimony of literary works by C. Negruzzi, Ion Ghica, and later, I. L. Caragiale, with his famous High Life and Five o'clock. English influence developed significantly after World War II, despite the hindrances imposed by the totalitarian regime.

The appearance of Anglicisms in the Romanian language was determined by the need to designate new extralinguistic realities. For instance, terms like *software, hardware, mouse, chat, e-mail, computer* entered the Romanian linguistic sphere due to the lack of translations in the field of computer science. Similarly, sports and economics introduced adapted English terms like *football, basketball, skiing, fitness, tennis, marketing, supermarket, management,* forming a common knowledge base that includes all words borrowed from English, designating linguistic realities in various fields of activity.

Each era had its neologisms, from Slavonic, Greek, and Turkish influences (during the Phanariot period) to Hungarian influences (during the Austro-Hungarian rule, in particular) and French influences (during the interwar period). However, for almost three decades, we speak of an international phenomenon of the affirmation of Anglicisms and Americanisms, which has evidently reached our country, affecting tabloids, sports, economic, political, and cultural press. These lexical elements were hastily adopted, creating a debated trend that will lead to specialized classifications based on usage, the amount of information they convey, their form, and phonetic and graphic adaptations. (Mureşan, Mihaela, „Tendinţe lingvistice în presa scrisă contemporană", anul III, nr. 4, p. 45-46).

In linguistics, the idea of globalization emerged as a direct consequence of the economic situation, thus illustrating a particular facet of the relationship between societal dynamics and communication needs. Consequently, in our opinion, the concept of linguistic globalization should be understood as a deliberate acceptance of a common/unique means of communication in international economic relations. This necessary means of communication in the process of contemporary economic globalization has specific characteristics imposed by the special type of communication in which it is used (Dindelegan Pană, 2003, p.323-324).

Anglicization presents itself as a trend in current languages to allow the influence of English, especially in the vocabulary domain, thus manifesting as a superstratum element. The phenomenon is all the more interesting as it occurs among linguistically unrelated languages; by encompassing an increasing number of languages today, it tends towards internationalization, revealing a new dimension of language contact (Dindelegan Pană, 2003, p.333).

After the fall of the communist regime, the Romanian lexicon faced an "avalanche of Anglicisms that invaded the language and continue to grow at an accelerated pace" (Dimitrescu, 1997, p.3). The media, a crucial factor in language modernization, fully reflects this phenomenon.

From the perspective of linguistic norms, the assimilation process of Anglicisms into the Romanian lexical fund is characterized by two tendencies given by the approaches of linguists, namely the proposal to preserve the original form of the English term or adapt the newly introduced word to the Romanian language system. Although Anglicisms are, for the most part, terms incompletely adapted to the host language, through their frequent use by Romanian speakers, they "Romanize," becoming words that conform to the rules of Romanian grammar and thus integrate into the language.

There are Anglicisms used in different variants by speakers or encountered in Romanian media language with changing or fluctuating forms. Among the generative causes of difficulties and deviations regarding the assimilation of these linguistic imports is an objective cause: based on the novelty of the loanwords, restriction in some registers of the language, such as the cultured, specialized, and colloquial ones, the distinction between the language systems of Romanian and English, and the pressure of the receiving language system (Stoichițoiu-Ichim, 2006, p.35).

Subjective causes (Stoichițoiu-Ichim, 2006, p.35) represent the strongest aspect of the assimilation process and are given by insufficient knowledge of English or Romanian, leading to writing or reading errors through the use of pleonasms, incorrect syntactic constructions, inadequate contextual associations, wrong translations etc.; convenience or the "law of minimum effort," which forefronts linguistic snobbery, abbreviated expressions, and truncations of words and phrases taken from English without minimal effort to search for their Romanian counterparts or to adapt them (Stoichițoiu-Ichim, 2006, p.35).

The subject of the invasion of Anglicisms in the Romanian language is a controversial one among linguists, both because it is topical (English loans being on the rise) and because it represents an aspect of our culture.

Currently, we are witnessing a massive influx of Anglicisms into Romanian media language and spoken language, and some of these English words are in the process of entering the lexical fund of the Romanian language, being widely used by speakers.

Linguist Mioara Avram emphasizes that "Anglicisms in current Romanian must be viewed and studied - in all their complexity - like any other word categories [...] Actions to register and describe Anglicisms from the standpoint of the Romanian language, standardization, and explanation to ensure their correct and uniform use are necessary; also, observing the degree of use is necessary." (Avram, 1997, p.29).

According to the *Explanatory Dictionary of the Romanian Language*, Anglicism is an expression specific to the English language; a word of English origin borrowed unnecessarily by another language and not integrated into it.

According to a widely accepted definition, Adriana Stoichițoiu-Ichim defines Anglicisms as "borrowings from British and American English in the process of adaptation to the Romanian language system." This particularity distinguishes them from fully assimilated borrowings and those that have retained their entirely foreign character - the so-called xenisms or foreignisms (Stoichițoiu-Ichim, 2006, p.29).

In the bibliography regarding Anglicisms, they are also called "Englezisme" (Englishisms). Additionally, an attempt is made to distinguish between Anglicisms and Americanisms or, conversely, to provide a definition that encompasses both. Thus, a first definition given by linguist Mioara Avram is: "Anglicism or Englishism: a linguistic unit (not just a word but also a formation, phraseological expression, meaning, or grammatical construction) and even a type of pronunciation and/or writing (including punctuation) of English origin, regardless of the territorial variety of English, thus including American English, not just British English. Although the term seems to have a negative connotation (as a species of foreignism or xenism, as some say; the term barbarism, used by some, seems unacceptable to me), I do not restrict it at all to unadapted and/or useless borrowings (as in the Explanatory Dictionary of the Romanian Language), but neither do I extend it to terms like biomedicine and ecosystem, ethnolinguistics and sociolinguistics, or extragalactic, as some works do" (Avram, 1997, p.11). Therefore, the connotation of the concept of Anglicism goes beyond the explanation in the Explanatory Dictionary of the Romanian Language, referring to a notion that encompasses both adapted and unadapted borrowings, both Englishisms and Americanisms, with the clarification that this term has a negative character.

Adriana Stoichiţoiu-Ichim's definition regarding the term *Anglicism* differs from the first explanation because, according to a broad definition, Anglicisms are words borrowed from British and American English in the process of "Romanization," i.e., adaptation to the Romanian language system, and precisely this particularity distinguishes them from fully assimilated borrowings and those that have retained their entirely foreign character (Stoichiţoiu-Ichim, 2006, p.29). While in the first definition both words of English etymology, adapted and unadapted, are included in the term's meaning, the second definition clearly outlines the difference between assimilated borrowings and those that have retained their foreign character. The common denominator of the two opinions is that no distinction is made between Americanisms and Englishisms, both falling into the category of Anglicisms.

A similar definition of Anglicisms is provided by DN3: "expression specific to the English language, a word of English origin borrowed unnecessarily by another language and not integrated into it" (Marcu, Maneca, 1978, p.68). The qualification of Anglicism is reserved for words that retain a foreign aspect in spelling, pronunciation, or inflection: *hit, top, gag, fan, sexy, card, stress, congressman* are not Anglicisms; however, *cocktail* (a recently "re-Anglicized" form of the assimilated term *coctail* - cf. MDN: 189), *bodyguard* (without the *bodigard* variant), *weekend, windsurfing, bluejeans* (but not *jeans*), *talk-show, homeless* etc., belong to this category. According to DOOM2, the terms *hold up* and *manager* are not considered Anglicisms. In contrast, *management, casting, market, marketing, fitness*, and *miss*, although they pose no pronunciation problems, are marked as Anglicisms, as well as the semi-calque *cyberspace*. According to Adriana Stoichiţoiu-Ichim, current linguistic reality does not allow for a precise delimitation between Anglicisms/Americanisms (words in the process of assimilation) and xenisms (unadapted words, also called barbarisms - Sextil Puşcariu), foreign words or simply foreign words (Stoichiţoiu-Ichim, 2008, p.83). Barbarism is a "Turcism," "Slavism," "Germanism," "Francism" (Puşcariu, 1976, p. 372).

In the book "Aspects of English Influence in Current Romanian," linguist Adriana Stoichiţoiu-Ichim uses the term "romgleză" (*Romglish*) - a word that, beyond its pejorative-ironic connotations, has recently appeared through the calque of the well-known "Franglais." The latter was imposed to designate the hybrid idiom resulting from the "jumbling" of the French language with English-American terms, phraseologies, and grammatical constructions. Anglomania is presented as a dangerous epidemic that has contaminated all levels of the French language (Stoichiţoiu-Ichim, 2006, p.9).

Returning to the term *Romglish*, the same author translates it as the concern of certain Romanian intellectual circles about the invasion of Anglicisms and Americanisms that endanger the identity of the national language and, implicitly, the culture it expresses. The press of the last decade records similar reactions from the reading public, as well as from journalists who sound the alarm about the "Anglophone wave" that appeared immediately after 1990. An ostentatious manifestation of linguistic snobbery, anglo-mania creates the impression that "everyone is mixing Romanian with English in an unstoppable enthusiasm," and the affected domains become increasingly numerous. In this regard, Adriana Stoichiţoiu-Ichim declared in the newspaper *Gândul* on March 8, 2006, p.7: "The entire crowd is allergic to words from the *Explanatory Dictionary of the Romanian Language*, grinding them from the Romanian-English conversation guide. Not only in the artistic environment do such Shakespearean misalignments occur. Terms from the business environment (sorry, from the business area), those from the advertising industry (I refer, of course, to the creative area, copywriting, and similar specialties) are all tributes paid to one and the same language [...]. From everywhere, the Anglicized buzz reaches your ears. Fashion shootings, meetings and happenings, such references have become part of our daily program."

The attitude of cultural figures in Romania towards the avalanche of Anglicisms encountered in all stylistic registers of the language (specialized languages, standard literary language, colloquial/familiar language, the slang of teenagers, or the so-called "teenspeak") oscillates between the indignation produced by manifestations of Anglomania (writers and media personalities mentioned above) and the relative tolerance expressed by prestigious linguists (Mioara Avram, Th. Hristea, Rodica Zafiu), predominantly concerned with standardizing language use and less with the sociolinguistic and sociocultural aspects of "romgleza" (Romanian influenced by English). A possible explanation for this majority of linguists' attitude is provided by Mioara Avram, who, referring to a possible loss of language identity through Anglicization, stated: "English influence is an international phenomenon that is not inherently negative and is no more dangerous for the Romanian language than other influences from the past and present (it is known that our language's great hospitality is accompanied by an equally great capacity for assimilation and selection over time); in this regard, the issue is more about correct usage and balance, which involves the wise resolution of the generational conflict in attitude towards Anglicisms" (Avram, 1997, p.9).

Linguist Eugen Coşeriu argues that, since language is a "science," it is learned from those who "speak better," from those who know (or are assumed to know), and not from those who do not know. The auditor adopts what he does not know, what satisfies him aesthetically, suits him socially, or serves him functionally. "Adoption" is, therefore, an act of culture, taste, and practical intelligence. Thus, any linguistic change is, at its origin, an adaptation. Therefore, the language adapts to the expressive needs of speakers and continues to function as a language to the extent that it adapts (Coşeriu, 1997, p.76).

In conclusion, borrowed words from British and American English have invaded the Romanian language in recent decades at both the spoken and written levels. The print media has experienced a massive penetration of these words, which continues to grow at an accelerated pace. The invasion of Anglicisms is a characteristic feature of current journalistic

language. We conclude that the essence of a language is to renew itself every day. Borrowings from other languages, internal changes, and their correct usage are all that matter for this.

Abbreviation list for the lexicographic sources used:

DEX – *Explanatory Dictionary of the Romanian Language*, 1975, Academy Publishing House, Bucharest.

DN3 – Marcu, Florin, Constant Maneca, 1978, *Dictionary of Neologisms*, 3rd edition, Academy Publishing House, Bucharest.

DOOM3 – *Orthographic, Orthoepic, and Morphological Dictionary of the Romanian Language*, (coordinated by Ioana Vintilă-Rădulescu), 3rd revised and expanded edition, 2022, Univers Enciclopedic, Bucharest.

MDN – Marcu, Florin, *Great Dictionary of Neologisms*, 2002, Bucharest, Saeculum Publishing House.

BIBLIOGRAPHY

Avram, Mioara, 1997, *Anglicisms in the Romanian Language*, Romanian Academy Publishing House, Bucharest.

Coşeriu, Eugen, 1997, *Synchrony, Diachrony and History*, Encyclopedic Publishing House, Bucharest.

Dindelegan Pană, Gabriela, 2004, *Tradition and Innovation in the Study of the Contemporary Romanian Language*, Vol. II, University Publishing House, Bucharest.

Dimitrescu, Florica, 1997, *Dictionary of Recent Words*, Logos Publishing House, Bucharest.

Dindelegan Pană, Gabriela, 2003, *Aspects of the Dynamics of the Contemporary Romanian Language*, Vol. II, University of Bucharest Publishing House, Bucharest.

Gruiţă, Gligor, 2007, *Normative Grammar*, Paralela 45 Publishing House, Piteşti.

Gruiţă, Gligor, 2006, *Linguistic Fashion 2007*, Paralela 45 Publishing House, Piteşti.

Manea, Constantin, 2004, *The Etymological Structure of Neological Vocabulary (with special reference to Anglicisms in the Romanian language)*, University of Piteşti Publishing House, Piteşti.

Mureşan, Mihaela, 2008, "Linguistic Trends in Contemporary Written Press," *Journalism and Communication*, Year III, No. 4.

Puşcariu, Sextil, 1976, *The Romanian Language. I. General Overview*, Minerva Publishing House, Bucharest.

Rad, Ilie, 2007, *Style and Language in the Mass Media in Romania*, Polirom Publishing House, Iaşi.

Rad, Ilie, 2004, *Changes in Europe, Changes in the Mass Media*, Limes Publishing House, Cluj-Napoca.

Rad, Ilie, 1999, *Stylistics and Mass-Media*, Excelsior Publishing House, Cluj-Napoca.

Stoichiţoiu-Ichim, Adriana, 2008, *Vocabulary of the Contemporary Romanian Language*, All Publishing House, Bucharest

MEDIATIC LANGUAGE AS A MIRROR FOR EXPLORING THE LINGUISTIC MARKET

Mihaela Mureşan

Assoc. Prof., PhD, „Babeş-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: Mass-media represents "a true laboratory where linguistic innovations", and at the same time, journalistic language becomes a true technique for "exploring the linguistic market," as it is extremely conclusive, with both dynamic and varied tendencies, and great receptivity regarding linguistic innovation. In media texts, there is a massive penetration of anglicisms. The anglicisms used in Romanian media language are diverse both in terms of form, purpose, and the terminologies they belong to. Therefore, the mediatic language reflects clearly the lingvistic trends of the Romanian speakers.

Keywords: mediatic language, anglicism, linguistic trends, neologisms

Controversial and captivating at the same time, journalistic style has undergone a spectacular evolution, with a rapidly changing pace compared to other functional styles. The explanation lies in the fact that mass-media represents "a true laboratory where linguistic innovations, i.e., borrowings and derived or composed words on Romanian soil, are experimented and verified" (Bogdan-Dascălu, 2006, p.31).

Thus, a large part of neologisms that are not strictly specialized have entered the Romanian vocabulary through the medium of journalistic language. Mass-media presents reality using a language that fully reflects the natural tendencies of Romanian speakers, being both well-known and easily understood. The common knowledge base – as a specific element in transmitting/composing and decoding the message - becomes a hallmark of media language. The latter is characterized by a massive invasion of anglicisms, some of which are adapted both graphically and phonetically into the Romanian lexical fund. The invasion of anglicisms represents a linguistic trend imposed both by necessity and fashion (Gruiţă, 2006, p.35). Thus, in media language, we find both English terms that have no Romanian translation and words derived from the English language for which there are Romanian variants attested by norms.

At the same time, journalistic language becomes a true technique for "exploring the linguistic market," as it is extremely conclusive, with both dynamic and varied tendencies, and great receptivity regarding linguistic innovation - whether correct or incorrect (Gruiţă, 2006, p.9). Moreover, through media language, all linguistic innovations gain prestige, becoming linguistic innovations with a higher frequency of use, even though they are not accepted by norms.

Linguistic innovations are generated by the existence of neologisms, and some of these are already included in norms. Words such as *designer, team-building, master/master's degree/master's student, freelancer* have entered the Romanian vocabulary because they do not have an exact translation. Therefore, the Romanian language broadens its semantic scope.

Linguist Eugen Coșeriu defines language as a "system of isoglosses observed in a community of speakers; a system that can be broader or narrower, depending on the number of individuals composing the community and according to the larger or smaller space and time

taken into account" (Coșeriu, 1999, p.25). In the linguist's conception, the term isogloss is the one that "primarily designates the ideal line that delimits linguistic acts common to a certain territory" (Coșeriu, 1999, p.26). Linguistic change is an old and new phenomenon at the same time because it represents the essence of language itself. Without a doubt, within all spoken languages globally, there have been and will continue to be changes at the phonetic, lexico-semantic, morphological, or syntactic levels. The Romanian language is no exception, having undergone numerous metamorphoses and processes of adaptation and adoption of isogloss systems.

In this sense, a widely debated topic among linguists and intensively publicized by vloggers is the invasion of foreign terms – especially anglicisms – into the Romanian language.

A special role in nuancing and enriching the lexical fund is played by the borrowing of new words from other languages. Over time, the Romanian language's vocabulary has experienced numerous influences – Turkish, Slavic, Greek, Russian, French, and, more recently, English, being languages that have left their mark on the dynamics of the Romanian vocabulary, and words from these languages have been received either with reluctance or enthusiasm, ultimately being adapted to current linguistic norms.

Each era has had its specific neologisms that have entered the Romanian language due to determining factors. Over time, Slavonic, Greek, Turkish (during the Phanariot period), even Hungarian influences (during the Austro-Hungarian rule), and French influences (during the interwar period) have made their presence felt. Linguistic borrowings have adapted and submitted to current norms, expanding the semantic horizons of the language and enriching it. Regarding the current invasion of terms from British or American English, linguist Mioara Avram considers that "English influence is not inherently negative, and there is no reason to consider it more dangerous than other influences that have been exerted and are still exerted on our language" (Avram, 1997, p.9).

The vocabulary of the Romanian language has developed in recent years due to the influence of the English language, which has penetrated all reference domains. Most European languages have experienced an influence of the English language, and this phenomenon has become global. In addition to the beneficial aspects brought about by this phenomenon, there are also some negative aspects, related to the excessive use of English words, the use of erroneous expressions, or the configuration of words that are not accepted by norms.

In recent decades, there has been a clear spread of borrowings from British and American English, both in speech and in writing in the Romanian language. In media texts, there is a massive penetration of these borrowings in various fields. For example, the field of technology and informatics has the most borrowings from English because these foreign terms have no equivalent in the Romanian language. Often, in journalistic texts from the online environment, we encounter terms such as *site, PC, desktop, mouse, wireless, chat, e-mail, view, high-def, laptop, gamer/s, hard, soft* (abbreviations from English – *hardware, software*).

Additionally, the field of economic press includes a large number of borrowings from the English language, with which speakers are familiar, justified by linguistic fashion. Thus, in economic media, linguistic borrowings such as *management, marketing, leader, team-leader, leasing, brand* etc. are found.

In the specialized sections (sports, fashion, finance) of publications, the number of borrowings from the English language is significant. The use of these borrowings is due to the lack of a suitable counterpart in the Romanian language to express that word, that idea. At the same time, using these borrowings brings the notion itself to the receiver's knowledge in a simple and convenient form, easy to grasp. In the sports section, there are numerous borrowings that have over the years "Romanized," adapted graphically and phonetically to the Romanian lexical fund, and have taken on a new, literary form – that of a word accepted by norms or are in the process of adaptation: *offside, football, corner, derby, penalty, rugby, tennis, footballer,*

volleyball, basketball, snowboard, tennis player, fitness, jogging, badminton etc. In fashion sections, the most commonly used borrowings in online publications are: *lifestyle, fashion, brandy, miss, star, shopping, cool, must-have, show, outfit* etc. The spread of anglicisms is evident in the financial or economic field as well, where borrowings such as *broker, brand, leader, staff, lobby, trader, showroom, training, business, building, management* are indispensable and record numerous semantic enrichments, as their translation into Romanian would be impossible.

Like any linguistic phenomenon, the invasion of foreign terms into the Romanian vocabulary has both causes and consequences. The causes of naturalizing foreign terms in the Romanian language are multiple. Globalization, linguistic fashion, the need to designate new extralinguistic realities that have no counterpart in the Romanian language can be discussed. Also, the contribution of mass communication means in facilitating and encouraging the process of adapting and adopting foreign terms into the structures of the Romanian language is essential.

Thus, among the media domains where anglicisms are most frequently used are the economy, politics, informatics, sports, fashion, gastronomy, music. New technologies generate an invasion of English terms that have no Romanian translation and have entered the Romanian vocabulary because their use is absolutely necessary – the notions belonging to another culture and lexical fund.

For example, the field of informatics includes this specific terminology for which a Romanian translation cannot be used. Terms like *laptop, chip, controller, stick, link* are words that have entered the vocabulary of speakers and are used as common terms. Computer games designate a true industry, generically called *gaming* – a word that could be translated into the *online game version,* but the translation does not have complete semantic coverage. Thus, the term *gaming* remains the basic word, and the lexical field of this word includes other English borrowings without Romanian translation, such as: *to spawn* (from the English "spawn"), *refresh rate, mob* (a section of a program that generates a kind of entity), *boss* (final enemy).

Some examples of terms derived from English, commonly used in everyday language, are indicative of their higher frequency of use by Romanian speakers: *manager, marketing, business, dealer, brand, broker* (for the economic domain), *summit, meeting, exit poll, briefing, lobby* (for the political domain), *software, hardware, laptop, mouse, joystick, site* (for the IT domain), *goalkeeper, aerobic step, ketball, trainer, personal trainer* (for the sports domain), *gloss, trendy, catwalk, fashion, make-up, smart, casual* (for the fashion domain), *chips, burger, hotdog, popcorn, juice, fresh, sandwich* (for the gastronomy domain), *hit, blues, jazz, slow, rock, single, cover, show, band* (for the music domain).

The penetration of a significant number of anglicisms into the Romanian language and their widespread use is both a positive and negative phenomenon – from certain points of view. Some linguists argue that the excessive use of English terms can generate a negative influence on the Romanian lexicon, from the perspective of its cultural identity (Mureșan, coord., 2009, p.102). At the same time, a specific category of Romanian speakers emerges, displaying linguistic snobbery in contexts where they excessively use anglicisms, demonstrating a lack of knowledge of correct writing and expression norms. These speakers use English-derived words not out of necessity but out of a desire to keep up with linguistic fashion. In this case, it leads to the creation and use of a specific Romanian-English dialect/idiom, called "Romglish."

On the other hand, there are linguists who see no danger to the specific lexical fund of the Romanian language regarding the invasion of anglicisms. Linguist Mioara Avram, for example, explains that "English influence is not inherently negative, and there is no reason to consider it more dangerous than other foreign influences that have been exerted and are still exerted on our language (...) it is assumed that anglicization – wrongly called by some anglofonization, or even anglicanism! – will be overcome, just as slavization, greecization,

russification, italianization, or francization have been overcome over time" (Avram, 1997, p.9). A positive aspect of English influence on the Romanian language is that anglicisms often "mostly fill in the gaps that the Romanian language feels with the evolution of different domains. For example, the word 'marketing' has no counterpart in Romanian (it comes from the English 'market,' which means market and designates the discipline that studies consumer demand and the satisfaction of this demand with products and services), just as 'hardware,' 'leasing,' 'basketball,' 'camping,' 'folk,' 'replay,' etc., could not be accurately translated" (Mureșan, coord., 2009, p. 110-111). Moreover, "words derived from English represent a source of synonymy for the Romanian language. Thus, synonymous pairs such as 'cash' - 'numerar,' 'fairplay' - 'corectitudine,' 'bacon' - 'șuncă,' 'speech' - 'discurs' result from it (Mureșan, coord., 2009, p.111). These new entries into the language result in enriching the lexical fund with terms that attest to linguistic progress and, implicitly, the dynamism of the Romanian language.

Another positive aspect of the English influence on the Romanian language is what Adriana Stoichițoiu-Ichim called "evoking local color," emphasizing that this "is achieved with the help of Anglicisms or Americanisms that suggest - through their connotations - a certain geographic, social, or cultural environment" (Stoichițoiu-Ichim, 2001, p. 92). The linguist provided several concrete examples in this regard, proving that Anglicisms can be used to convey "local color": "models inspired by folklore (similar to trends in Scotland or Germany, where the kilt ['pleated Scottish skirt'] and the Tyrolean costume have formed the basis of many collections") or "hot dogs, hamburgers, or pizza, and, in general, everything Americans rightly call junk food, i.e., non-nutritious but calorically rich waste" (Stoichițoiu-Ichim, 2001, p. 92).

Certainly, the influence of English on the Romanian language contributes, among other things, to enriching the lexicon and illustrating "local color."

Specialized studies and works have defined anglicisms and explained their semantics. The term "Anglicism" has been defined in various ways in works, studies, and scientific research by prestigious Romanian linguists or specialists in the field. The definition of anglicisms is found in different forms. A relevant starting point for characterizing anglicisms is the definition by linguist Mioara Avram, who states that "an anglicism is a type of foreignism or xenism that is not limited to unadapted and/or useless borrowings and is defined as: a linguistic unit (not just a word but also a morpheme, phraseological expression, meaning, or grammatical construction) and even a type of pronunciation and/or writing (including punctuation) of English origin, regardless of the territorial variety of English, thus including American English, not just British English" (Avram, 1997, p.11). Linguist Adriana Stoichițoiu-Ichim uses the term *anglicism* for "recent borrowings from British and American English, incomplete or not adapted at all (as such, they are written and pronounced in Romanian in a way very close or identical to that in the original language)" (Stoichițoiu-Ichim, 2001, p.52). At the same time, the linguist provides an additional definition for *anglicism*: "Anglicisms represent borrowings from British and American English in the process of adaptation to the Romanian language system" (Stoichițoiu-Ichim, 2006, p. 57). In summary, anglicisms have a simple definition found in the *Romanian Explanatory Dictionary* (DEX), marking them as borrowed words from the English language, integrated into the Romanian lexical fund due to necessity and fashion: "a specific expression of the English language, a word of English origin borrowed unnecessarily by another language and not integrated into it," "a word proper to the English language; a word of English origin borrowed by another language, not yet integrated into it," "a word or expression specific to the English language," "a borrowing from the English language."

In DEX, the term "Anglicism" has the following explanation: "A specific expression of the English language; a word of English origin borrowed unnecessarily by another language and not integrated into it."

"In the linguistics of languages in contact, from the perspective of multilingualism, in the last two decades, every word taken from the English language that designates something or a concept belonging to English civilization is considered an Anglicism; such a word does not have to be of English origin but must have been adapted in English and integrated into the English vocabulary" (Ciobanu, 1996, p.4). Linguist Georgeta Ciobanu believes that an anglicism represents a linguistic unit, not only a word but also a morpheme, phraseological expression, meaning, or grammatical construction, and a type of pronunciation and writing of English origin, regardless of the territorial variety of English, including American English, not just British English. "In studying the anglicisms present in the Romanian language, the concept of Anglicism with the currently accepted international meaning is introduced" (Ciobanu, 1996, p.4).

The anglicisms used in Romanian media language are diverse both in terms of form, purpose, and the terminologies they belong to. Some are used correctly, being adapted to Romanian norms or are in the process of transformation, while others are used incorrectly. Speakers and linguists should analyze both the advantages and disadvantages of using anglicisms in the Romanian language and view this phenomenon as an opportunity to enrich the lexicon, as the Romanian language is a living language that faithfully reflects the evolution of society.

BIBLIOGRAPHY

Avram, Mioara, 1997, *Anglicisms in contemporary Romanian language*, Bucharest, Academy Publishing House

Bogdan-Dascălu, Doina, 2006, *Current journalistic language*, Timișoara, Augusta

Cesereanu, Ruxandra, coord., 2003, *Trends and currents in contemporary journalism*, Cluj-Napoca, Limes Publishing House

Coșeriu, Eugen, 1997, *Synchrony, diachrony, and history*, Bucharest, Encyclopedic Publishing House

Coșeriu, Eugen, 1999, *Introduction to linguistics*, Cluj, Echinox

Gruiță, Gligor, 2006, *Linguistic fashion 2007*, Pitești, Parallel 45

Mureșan, Mihaela, coord., 2009, *Aspects of Romanian media language. Analyses and case studies*, Cluj-Napoca, Accent

Pușcariu, Sextil, 1976, *Romanian language*, Vol.1, Bucharest, Minerva Publishing House

Rad, Ilie, 1999, *Stylistics and mass-media*, Cluj-Napoca, Excelsior

Slama-Cazacu, Tatiana, 2000, *Communication strategies and manipulation*, Iași, Polirom

Soichiţoiu-Ichim, Adriana, 2001, *Vocabulary of contemporary Romanian language. Dynamics, influences, creativity*, Bucharest, ALL Publishing House

Stoichiţoiu-Ichim, Adriana, 2006, *Aspects of English influence in contemporary Romanian*, Bucharest, University of Bucharest Publishing House

Sources and reference works:

DEX = *Explanatory Dictionary of the Romanian Language*, 1975, Bucharest, Academy Publishing House

DOOM3 = Romanian Academy, Institute of Linguistics "Iorgu Iordan – Al. Rosetti", *Orthographic, Orthoepic, and Morphological Dictionary of the Romanian Language*, 3rd revised and enlarged edition, 2022, Bucharest, Univers Enciclopedic Publishing House

THE IMPORTANCE OF FOLK MEDICINE (ETHNOMEDICINE) IN CURRENT MEDICAL PRACTICE

Maria-Dorina Pașca, Sebastian Stelea

Assoc. Prof., PhD, UMFST „G. E. Palade" of Târgu Mureș, resident doctor, PhD

Abstract: The existence of traditional medicine, known as ethnomedicine, deals with the treatment of various pathologies using empirical methods perfected over time before modern medicine emerged. The effectiveness of these treatments was attributed to the supernatural, magic, and divine influence, and they are still used and known as "folk remedies".
Therefore, even in today's society, which heavily relies on science, certain traditions and customs from the past intended to preserve or enhance our health, well-being, or integrity are still used. The reasons for this can be multiple, ranging from mere habit to religion or belief in the paranormal. One thing is certain: most Romanians have used folk remedies at least once in their lives.

Keywords: ethnomedicine, medicine, tradition, remedy, pathology.

Etnoiatria este o disciplină care presupune studiul comunităților etnice și determină liniile directoare ale structurii și evoluției popoarelor având ca obiect cunoașterea și explicarea datinilor, obiceiurilor și practicilor medicale populare.[1] În spațiul românesc predominant rural de dinaintea secolului XX, strânsa legătură dintre medicină, misticism și magie a modelat comportamentele societății și a dus la nașterea unor obiceiuri practicate până în zilele noastre.

Originile practicilor medicale populare din spațiul românesc datează cu mult înaintea apariției literaturii de specialitate. Motivul este reprezentat de transmiterea informațiilor prin viu grai într-o societate rurală în care preocupările pentru literatură și știință nu făceau parte din identitatea țăranului român. Astfel, de-a lungul timpului, multă informație este pierdută sau alterată până în anul 1508 când apare primul volum care conține informații din domeniul respectiv. Acest volum prezintă o importanță deosebită deoarece face parte din biblioteca de peste 10.000 de cărți (în anul 1932) ale „Institutului de Istoria Medicinei, Farmaciei și Folklor Medical" înființat la Cluj în 1921 de către profesorul și medicul francez Jules Guiart și Valeriu Bologa, cu sprijinul profesorului Emil Racoviță. Însuși Mircea Eliade urmărește cu atenție contribuțiile acestui institut și îl remarcă pe Valeriu Bologa că „*are incontestabilul merit de a fi încercat să justifice funcția culturală și creatoare a istoriei medicinei*". Cei doi comunică intens între anii 1927 și 1969 cu scopul de a promova și susține istoria științelor în România.[2]

Omul primitiv, cu mintea sa simplistă, a reușit să vadă câteva **legături** între posibile cauze și bolile provocate de acestea. „*Poporul e un admirabil observator. Experiența milenară și constatările făcute de sute de generații de-a rândul cu privire la natura ce-l înconjoară și la tot ce se atinge de viața lui de toate zilele pot fi considerate, în mare parte, ca adevăruri recunoscute de știință"*[3], spune Aurel Candrea. „*Când urmărim credințele poporului privitoare la originea bolilor, observăm că multe din ele nu sunt decât constatările pe care le-a făcut în decursul veacurilor și a căror veridicitate nici un medic modern nu s-ar încumeta s-o conteste. E vorba, mai ales, de vătămarea sănătății ca urmare a violării acelor elemente precepte de igienă pe care știința medicală modernă le sfătuiește la tot pasul."*[3] Unele dintre cele mai cunoscute vor fi enumerate în continuare.

1. *„Să nu te scobești cu acul în dinți, că se strică sau capeți duhoare în gură.”*[4]
2. *„Să nu te dai cu mâna de pe pieptene pe la nas sau pe la gură, că faci bube.”*[4]
3. *„Să nu iei gunoiul din vârful măturii cu mâna, că faci sugel sau bube la degete.”*[4]
4. *„Să nu bei apă după ce ai mâncat castraveți ori lapte, că ți se apleacă.”*[4]

Bineînțeles, acestea sunt câteva sfaturi despre igienă care se pot aplica și în zilele noastre și ale căror veridicitate nu o poate contesta nimeni.

În momentul în care omul nu mai reușește să facă aceste constatări, el caută să găsească o altă cauză pentru patologiile sau neajunsurile sale. Astfel, apare siguranța că „cineva” este de vină.

Demonii și diavolii sunt entitățile supranaturale care îmbolnăvesc omul în credința populară și îi cauzează majoritatea necazurilor. Conform Sfântului Augustin, „*toate bolile creștinilor vin de la demoni; ei îi chinuiesc cu deosebire pe cei creștinați de curând și chiar pe nevinovații prunci abia născuți”*[5]. Se consideră că acești demoni sunt reprezentări ale divinităților păgâne anterioare creștinismului care trebuie alungate pentru a nu atenta la sănătatea și bunăstarea bunului creștin din prezent. Luther spune că *„nu încape nicio îndoială că ciuma și frigurile și alte boli grele sunt opera diavolului”*[6]. De asemenea, în Evanghelie găsim exemple de tămăduire prin alungarea duhurilor rele: *„și au vindecat pre mulți care pătimeau de multe feluri de boli și mulți draci au gonit”*[7], sau *„iar făcându-se seară, au adus lui pre mulți îndrăciți, și au scos duhurile numai cu cuvântul, și pre toți bolnavii i-au tămăduit”*[8]. Aceste spirite malefice poartă diverse denumiri în mitologia populară românească, printre cele mai importante și mai cunoscute fiind strigoii, moroii, ielele sau rusaliile, dar și zburătorii, Samca sau Muma Pădurii. „*O ființă nevăzută, supranaturală, mitologică, un duh necurat sau un demon care s-a strecurat în trup și a pus stăpânire pe el. Acest duh necurat, acest diavol nemilos se ia după om, îl love*ș*te, îl mănâncă, îl răpune, îl prăpădește... Bolnavul se zvârcole*ș*te ca ș*arpele, se umflă ca broasca, se zgârce*ș*te ca lipitoarea sau ca ariciul, se vaietă, se jele*ș*te, țipă, răcne*ș*te, urlă... Omul se chinuie*ș*te de moarte și – dacă nu intervine puterea lecuitoare – sărmanul își dă sufletul.”*[3] Odată introdusă această idee în credința populară, omul este tentat să atribuiască acestor entități supranaturale inclusiv evenimentele care îi cauzează vătămarea integrității corporale, precum traumatisme la nivelul membrelor, tăieturi, lovituri, căzături sau înțepături. Inclusiv mitul zburătorului, care i-a servit drept inspirație poetului Mihai Eminescu, își are originea în legendele populare conform cărora acest personaj demonic, denumit în unele regiuni zmeu sau zburător, coboară noaptea în casele oamenilor și chinuie fetele cauzându-le vânătăi pe corp sau oboseală.

Mitologia românească cuprinde un număr foarte mare de astfel de entități fantastice. În cele ce urmează se vor descrie caracteristicile și modul în care acestea dăunează omului de rând.

Diavolul, dușmanul veșnic al lui Dumnezeu și al binelui, este în credința populară responsabilul principal al tuturor daunelor, patologiilor și neajunsurilor. Acesta se arată oamenilor sub înfățișarea unui animal, de obicei țap, lup, câine sau pisică neagră.

Strigoiul, conform definiției de dicționar, „*este o ființă omenească (bărbat sau femeie) care vine pe lume cu o tichie sau căiță pe cap, și cu șira spinării prelungită în formă de coadă, nu prea lungă, acoperită de păr; toată ziua își vede de treburi, ca ceilalți oameni, dar noaptea, îndată ce a adormit, îi iese sufletul, care se duce să se întâlnească cu alți strigoi, iar trupul rămâne ca mort pe pat. Sufletele acestor strigoi se întâlnesc la răspântii și joacă împreună”*[3]. Modurile de apariție ale acestei ființe sunt diverse și includ momentele importante din cadrul ciclului vieții: nașterea (se pot naște din ucigași sau din fermecători) și moartea („*dacă o pisică sau un câine trece pe sub masa mortului, sau trece peste dânsul, acesta, după îngropare, se face strigoi”*[3]). Copiii care au abilitatea de a deochea și cei care nu mănâncă usturoi sau se

feresc de tămâie sunt, în lumea satului, socotiți ca fiind strigoi. Aceștia apar la miezul nopții de Sf. Vasile, Sf. Gheorghe și Sf. Andrei, pătați de roșul sângelui pe care îl varsă, bat la ușile oamenilor, îi îmbolnăvesc pe aceia care nu au consumat usturoi și îi omoară pe cei care nu își iau măsuri de prevenție.

Moroiul (sau *vampirul*) este sufletul copiilor care au murit nebotezați sau al celor care sunt născuți de o fată nemăritată și îngropați de vii. Acesta iese din mormânt după șapte ani, zboară pentru a-și căuta botezul și își îmbolnăvește grav fostele rude, conform credințelor populare.

Ielele sunt cele mai periculoase entități din mitologia noastră. Acestea au înfățișare de fete tinere, îmbrăcate în alb, cu o frumusețe deosebită, aripi, zale pe piept, clopoței la picioare și părul decorat cu flori. Se crede că locuiesc în păduri izolate, zboară pe cer și „*cântă din gură, din viori, din fluiere sau din cimpoaie"*[3]. *„Dacă trece cineva pe locul unde fac ele horă sau pe unde au jucat Ielele, îl pocesc, și omul nu se mai face bine nici cu leacurile babelor, nici cu ale doftorilor."*[3] Celor ce nu se feresc, „*li se zgârcesc mâinile și picioarele, li se spuzește trupul sau li se umple de bube. Cine aude cântarea lor rămâne surd, iar cel ce răspunde, când îl strigă ele pe nume, rămâne mut. Ielele vin noaptea și te strigă la poartă, dar să nu răspunzi, dacă nu te strigă de trei ori. Cine răspunde înainte de a fi strigat de trei ori, Ielele îl ologesc sau îl înnebunesc. Unul a răspuns îndată și a ieșit afară la poartă și i s-a întors gâtul la spate: l-au strâmbat Ielele"*[3]. Printre modalitățile de apărare împotriva acestora se menționează leușteanul și usturoiul.

Rusaliile sunt înfățișate de *niște babe urâte, gârbovite de bătrânețe.* Ele își fac apariția în săptămâna Rusaliilor și „*îi ologesc, schilodesc, scot ochii, asurzesc sau înnebunesc"*[3] pe cei care lucrează în zilele de sărbătoare.

Samca, sau *Avestița/Aripa Satanei* este o entitate feminină care îmbolnăvește copiii. Aceasta este văzută de femeile însărcinate *în durerile facerii*, le sperie și le chinuie încât unele dintre ele mor înainte de a fi născut. Copiii care au supraviețuit acestei ființe se îmbolnăvesc de *samcă* și „*tremură din tot trupul, tresar noaptea în somn, oftează întruna, slăbesc văzând cu ochii, capătă cârcei la stomac de se fac ghem"*[3]. Samca i se face văzută femeii însărcinate sub forma diverselor animale de pe lângă gospodărie. Această entitate poate fi alungată astfel: „*se scrie un fel de conjurație pe care lăuza o poartă ca amulet, și tot astfel copiii mici, cărora li se vâră într-un săculeț ce se atârnă la gât"*[3]. Alteori se poate recurge la descântece.

Muma Pădurii este „*o femeie bătrână, neagră la față și foarte urâtă, înaltă cât casa, cu trupul păros, cu un păr lung până la călcâie și despletit, aproape cât o claie de fân, cu gura cât o șură, cu dinții ca lopețile, cu unghiile ca furcile și cu copite de cal la picioare, care umblă despuiată, cântând sau bocindu-se prin pădure. Uneori ia chip de călugăriță, alteori apare ca jumătate femeie și jumătate bărbat, sau jumătate trup omenesc și jumătate trunchi de copac, sau chiar în întregime ca un copac cu numeroase crăci"*[3]. Aceasta sperie și îmbolnăvește oamenii, le provoacă invalidități bărbaților și fură copiii. Metalele, mai ales fierul, sunt folosite ca armă sub formă de topor pentru a alunga ființa demonică.

Credința omului în paranormal nu se oprește aici. Pe lângă enitățile demonice enumerate și descrise mai sus, acesta pune la baza apariției bolilor și persoane din propria sa comunitate cărora le atribuie puteri magice. **Vrăjitorii** și **fermecătorii** și-au pus amprenta asupra societății românești de la sat și sunt considerați drept cauza multor patologii și necazuri. Diferențele dintre aceștia constau în faptul că vrăjitorii apelează la spiritele rele sau la personajele mitologice pentru a-și îndeplini scopurile, pe când fermecătorii fac apel de obicei la Maica Domnului pentru ajutorul necesar. Și vrăjile, și farmecele se fac pentru dragoste, ursită, sau ură și boală.

- *Adusătura* este boala „adusă" prin astfel de mijloace. Batracienii, cu predominanță broaștele, joacă un rol foarte important în practicile menționate, fiind considerați

unelte ale diavolului. „*De-ți intră o broască în casă, e semn că cineva ți-a trimis-o cu farmece. Atunci trebuie cu un băț s-o dai afară și să zici: «Du-te la cine te-a trimis, căci la noi nu ești primită. Cu ce te-a trimis, dă-i lui, și de capul lui să fie.»”*[9]

- *Aruncătura* este un farmec făcut de o persoană care dorește îmbolnăvirea dușmanilor săi sau pur și simplu pentru a o scăpa pe aceasta de un neajuns. Pentru a ne feri de astfel de *aruncături*, nu trebuie să ridicăm obiecte pe care le vedem pe drum. *„Ață sau curmei de găsești, să nu iei, că-ți poți lua boală, junghi sau huit, căci nu știi cu ce farmece le-o fi aruncat cineva.”*[9]
- *Faptul*, sau *datul/dătătura*, este rezultatul unei *vrăji femeiești* făcute cu semințe și apă turnate în pragul ușii omului menit. Acest *fapt* cauzează boală grea, incurabilă chiar dacă este făcută în ziua de Paște.
- *Argintul viu* este utilizat de vrăjitoare pentru a trimite boli și neajunsuri. Bogdan Petriceicu Hașdeu ne descrie modul în care acesta „acționează”: *„prin dare de argint viu se înțelege când un dușman ia mercur și-l descântă, trimițându-l la cutare, ca să-l bea în apă, în vin, în rachiu, și atunci, după trei zile sau patru sau după cum îl menește, îi ies pe trup bube albe, umplute cu un fel de apă veninoasă”*[3].

Paza față de astfel de practici cuprinde multiple metode, dintre care menționăm purtatul hainelor pe dos, întoarcerea lucrurilor din casă, cântărirea copilului la naștere, îngrijirea animalelor de culoare neagră sau purtarea anumitor amulete.

O altă cauză notabilă a bolilor din credința populară este reprezentată de *blesteme*. Acestea sunt rostite de femei, „*fiindcă femeia este pocită la gură, adică în legătură sau sub stăpânirea diavolului”*[3]. Pentru protecție, „*se crede că blăstămatul trebuie să poarte inel, de-i bărbat, cercei, de-i fată, de care să se lipească blăstămurile”*[3].

Potrivit credințelor creștine ale teologilor bizantini, bolile pot fi trimise și de către Dumnezeu pentru a ne pedepsi păcatele săvârșite. Cunoscută și sub numele „Îndreptarea Legii cu Dumnezeu”, Pravila lui Matei Basarab prezintă următorul fragment: *„boalele cari vin la oameni nu sînt toate de un feliu, ce vin multe boale și de la Dumnezeu, pentru o pedeapsă a păcatelor”*[10]. De altfel există și o vorbă cunoscută în popor conform căreia „Dumnezeu nu bate cu bățul” și care transmite faptul că Acesta, chiar dacă este bun și răbdător, ne va pedepsi pentru greșelile săvârșite. Însuși David a fost pedepsit pentru păcatele lui când poporul său a trecut printr-o mare epidemie: *„de dimineață până în vremea prînzului... au murit din poporul Domnului șaptezeci de mii de oameni”*[11]. Iov a fost și el ispitit de Dumnezeu cu *„bubă rea de la picioare pînă la cap”*[12].

La fel ca Dumnezeu, și sfinții le pot trimite boli și necazuri celor care nu le respectă zilele de sărbătoare:

- *„Cine lucrează în ziua de Cuv. Tudosie cel Mare (11 ianuarie) va zăcea de lingoare.”*[3],[13]
- *„În zilele de 16 și 17 ianuarie, se ține, în unele părți ale țării, o sărbătoare numită «Antănăsiile». E păzită de popor, ca să nu capete boli rele, amețeli de cap sau boala copiilor.”*[3],[13]
- *„Ziua de 17 ianuarie, consacrată Părintelui Antonie cel Mare, e păzită de teama arsurilor, opărelilor, pojarului, junghiurilor și altor boli.”*[3,13]

De asemenea, și zilele săptămânii se pot răzbuna pe cel care nu le cinstește:

- *„Dacă faci lăutoare ori speli cămăși lunea, ai să te îmbolnăvești de rîie și de rapăn, ai să faci păduchi și lindini, și de purici nu te vei mîntui.”*[9]
- Cine lucrează miercuri *„face bube pe la încheieturi, capătă dureri și i se schimonosesc mîinile și trupul”*[14].
- Femeilor care torc vineri *„li se coc degetele și le cad unghiile”*[3],[14],[15].

- Cunoscută ca Sfânta Duminică, Maica Domnului nu îi iartă pe cei care lucrează în ultima zi a săptămânii: *„dacă o femeie însărcinată coase duminica, va naște copilul cu limba cusută”*[3],[9]*, „dacă tai lemne, faci diavolului așchii să-și facă mălai”*[3],[16]*, „și pe lumea cealaltă îți vor arde așchiile pe piept”*[3],[9].

Cea mai populară și mai bine cunoscută credință privitoare la originea patologiilor este cu siguranță cea a **deochiului.** Aceasta este răspândită nu numai în folclorul românesc, ci la toate popoarele din Europa și la marea majoritate a celor din întreaga lume. Pentru a înțelege mai bine ce reprezintă de fapt, ne îndreptăm atenția către dicționarul manuscris al vornicului Iordache Golescu, scriere aflată în biblioteca Academiei Române:

„Dăochez înseamnă că vatăm oarece cu ochii, cu vederea, cu uitătura, de se îmbolnăvește și moare. De este sticlă, crapă, pleșnește. De este vas de pământ, se sfărâmă, se sparge. De este casă, se prăpădește. De este vie, se strică vița cu totul, de nu mai dă rod. Și alte multe asemenea zic pentru dăochiat, încât nu e de crezut; dar se întâmplă cu adevărat de multe ori mari boli, mari vătămături și mari stricăciuni, mai ales și mai des la copii. Și, după cum zic, cel ce are această patimă, când dăoache pe cineva, simte că-l dor ochii, simte o iuțime, o usturime, o arsură la ochi. Are și mare și infocată dragoste și plăcere către acel lucru ce vede, încât de-ar putea să-l înghită de viu. Dohtoria dăochiatului alta nu este decât, după obiceiul vechi, cel de dăoache vreun copil, să scuipe asupra copilului de trei ori sau să dea semn de la el însuși și cu acel semn să-l afume pe copil. Cel ce nu voiește să se dăoache, scuipă de trei ori în sânul său. Ca să nu se dăocheze copiii, obișnuiesc doicile de atârnă la capul copiilor usturoi sau un semn de postav roșu, sau vreun ban mare de argint, de aur, sau scule frumoase, care se zic semne de dăochiat, ca, uitându-se cel ce dăoache la copil, să vază mai întâi acele semne. Și, așa, mergând vederea, uitătura întâi la acele semne, se risipește pe acolo veninul dăochiului și scapă copilul. Iar usturoiul în adevăr este dohtorie împotriva dăochiatului, că iuțimea lui biruește iuțimea ochilor înveninați a celui dăochietor".[17]

Conform legendei, deochiul poate fi provocat prin două feluri. Primul este reprezentat de simpla *privire* asupra unui om, animal, plantă sau obiect și poate fi realizat fără scopuri malefice, ci chiar cu dragoste sau admirație. Al doilea mod este reușit prin intermediul *graiului* în momentul în care se aduc laude asupra unei persoane. Metoda prin care se pot evita urmările acestuia este rostirea frazei *„să nu-i fie de deochi”*.

Caracteristicile persoanelor care pot deochia sunt legate de fizionomia acestora. Poporul nostru consideră că oamenii cu ochi albaștri, cei cu ochi verzi, cu *sprâncene îmbinate* sau cei *pociți și urâți,* dar și animalele sau natura prezintă aceste abilități.

Efectele deochiului sunt reprezentate de o serie de simptome caracteristice. Printre aceste, se numără: cefaleea, căscatul, hiperpirexia, tinitusul, grețurile, vărsăturile, epistaxisul, enoftalmia, slăbiciunea, lipsa apetitului, apariția de leziuni la nivelul pielii sau tremor.

Vindecarea se realizează de către descântătoare cu ajutorul cărbunilor stinși în apă și a semnului crucii. Paza se face cu gestul scuipatului sau prin purtarea de haine roșii.

De-a lungul timpului, omul din popor a dezvoltat diverse **practici** cu ajutorul cărora se poate **feri** sau poate **preveni** apariția bolilor. De exemplu, se consideră că scăldatul de Bobotează în apa sfințită a râului va păstra omul sănătos tot timpul anului.

În concepția populară, simpla rostire a denumirii unei boli poate atrage potologia în gospodăria oamenilor. *„Când se întâmplă însă că le pomenesc, din greșeală, se lovesc cu palma peste gură, zicând: «Dumnezeu să mă ierte!» (comunicare din Satu Mare). Niciodată nu se spune numele adevărat al bolii, ca să nu se prindă de om.”*[3]

În continuare, se vor enumera câțiva termeni folosiți pentru a evita rostirea numelui real al bolilor:

- antraxul (sau dalacul) este numit „bubă rea”, „bubă neagră”, „bubă frumoasă” în Sibiu, „spurcatul” în Argeș și „vrăjmașa” în Mehedinți;

- diareea (sau urdinarea) este denumită în Transilvania „mânce-l-coca”, iar în Dolj „spurcat”;
- dizenteria (sau urdinarea cu sânge) este cunoscută drept „sfânta boală”;
- epilepsia (sau boala copiilor) este cauzată, în concepția populară, de duhuri necurate și poartă denumirea de „aboală”, „anevoie”, „călcarea nevoii”, „boala neagră”, „beteșugu ăl rău” (Banat), „ceas rău”, „răutate” (Dolj), „poceală”;
- erizipelul (sau brânca, orbalțul) este numit „foc viu”;
- febra tifoidă (sau tifosul) se cunoaște ca fiind „boala mare” sau „boala lungă”;
- scabia (sau râia) este numită „domnie” sau „fudulie”;
- moartea este personificată și denumită „Despletita” în județul Dolj, „Grabnica” în Mehedinți și „Samodiva” în Vâlcea și Teleorman.

Vindecarea bolilor se realizează cu ajutorul lui Dumnezeu, deoarece acesta este entitatea supremă omniprezentă și omnipotentă (*„de la mine descântecul, de la Dumnezeu leacul”*[18]), cu ajutorul Maicii Domnului, al sfinților sau chiar al preotului (*„sînt preoți sau călugări care au darul tămăduirii și, citind moliftele Sf. Vasile, scot dracul și omul rămîne sănătos”*[4]). Iar cum „Dumnezeu lucrează prin oameni”, omul de la sat caută ajutorul unei femei bătrâne, cu experiența vieții, pe care o numește simplu „baba”. Aceasta are puterea de a descânta prin versuri și de a alunga boala din corpul său folosind diverse obiecte, amulete sau ape neîncepute. Dacă aceste metode dau greș, se încearcă prin descântec transmiterea bolii unui alt om (caracteristic este transmiterea negilor), unui mort (epilepsia și tuberculoza), unui animal (tusea măgărească), unei plante (hernia), pământului (frigurile și epilepsia) și apelor (junghiul și durerea de cap), cerului (insomnia) sau obiectelor (ulciorul și insolația). Aceste procedee se realizează de obicei dimineața devreme, înainte de răsărit, fără ca bolnavul să fi mâncat sau să se fi spălat înainte. În anumite situații grave, se poate descânta și în alte momente ale zilei. Întotdeauna se descântă în zilele în care luna este în descreștere, *„ca să se sfârșească și boala”*[18]. Versurile se repetă de 3 ori, deoarece acest număr reprezintă perfecțiunea divină. Voi continua prin a exemplifica câteva descântece folosite pe teritoriul României:

- *„Doamne Iisuse Hristoase, Și Maică Precistă, Ia durerea de la femeia X. Și o fă curată Și luminată.”[15]* (din județul Ialomița)
- „*Brîncă neagră, Brîncă topsicată, Brîncă veninată, Brîncă, din vînt ai venit, În vînt să te duci...”[*19] (din județul Prahova)
- *„Cum se-ntoarce Plugu cu patru boi Așa să te întorci și tu, Bubă-neagră, ‘napoi...”[*20] (din județul Timiș)

Pentru a spori puterea descântecului, baba poate întreprinde și alte acțiuni simbolice. Printre acestea, enumerăm „uscarea și putrezirea” cu excremente animale sau urina bolnavului, „petrecerea bolnavului prin tulpina despicată a unui copac”, „măsurarea” cu o fâșie de trestie sau de tei, cântărirea, legarea și înnodarea, încuierea și descuierea, speriatul demonului, amenințarea, bătaia sau provocarea scârbei: *„căcăreaza proaspătă de oaie se pune la rănile de arsură”*[21]. Se practică și schimbarea numelui celui bolnav și botezarea acestuia din nou, deoarece se crede că astfel duhurile rele nu îl vor mai găsi.

De asemenea, un loc aparte în medicina populară este ocupat de leacurile procurate de la morți. Cel mai bun exemplu este reprezentat în Bucovina de moneda care se introduce în gura unui decedat timp de trei zile, ca ulterior să fie spălată în alcoolul consumat de persoana pe care se dorește a o vindeca de beție. În județul Mehedinți, pentru a vindeca durerile de măsele, se pune pe acestea praf obținut din măseaua unui mort.

Popoarele europene au folosit timp de mii de ani răvașe de leac scrise în limba latină sau greacă cu scopul de a alunga spiritele rele din trupul bolnavilor. În România se utilizează astfel de răvașe împotriva erizipelului, frisoanelor, epilepsiei, turbării, junghiului, impotenței sau mușcăturii de șarpe.

Majoritatea practicilor populare încă utilizate în zilele noastre pe teritoriul României nu și-au găsit, cel puțin pentru moment, explicația științifică. Omul din popor nu ar trebui descurajat să le utilizeze datorită confortului psihologic și al efectului placebo pe care aceste metode le oferă. Cu toate acestea, există cu siguranță foarte multe leacuri băbești care prezintă și o justificare rațională. Vom prezenta în continuare câteva exemple, împreună cu explicațiile agreate de specialiști:

1. **Gargara cu apă sărată** este folosită la majoritatea popoarelor pentru tratarea bolilor apărute în sezonul rece, dar și împotriva tusei, a durerii în gât, a durerii de dinți sau a respirației neplăcute. Explicația științifică din zilele noastre este reprezentată de faptul că sarea deshidratează prin osmoză anumite bacterii și le distruge, acționând ca un dezinfectant natural.[22],[23],[24]
2. **Laptele cald cu usturoi** este un cunoscut remediu împotriva paraziților intestinali. Oamenii folosesc acest remediu de mulți ani, neștiind că usturoiul crud conține aminoacizi precum cisteina, în a căror compoziție intră sulful. Acești aminoacizi au proprietăți antihelmintice și sunt foarte eficienți împotriva paraziților.[22],[25],[26]
3. **Uleiul de măsline și oul** sunt utilizate împotriva căderii părului. Cauza acestui efect este conținutul bogat de antioxidanți, grăsimi, omega-3, oleuropeină și nutrienți care hrănesc părul și îi stimulează creșterea. De asemenea, uleiul de măsline previne depozitarea dihidrotestosteronului la nivelul scalpului și încetinește astfel căderea părului.[22],[27],[28]
4. **Siropul din suc de ridiche neagră** se folosește împreună cu miere sau zahăr, împotriva tusei, datorită antioxidanților care reduc inflamația, a vitaminelor A, B, C și E și a fierului, magneziului, potasiului sau zincului pe care acesta le conține.[22],[29]
5. **Supa de pui** este un remediu cunoscut împotriva răcelii. Aceasta menține organismul hidratat și deblochează căile aeriene prin senzația de căldură. Ingredientele precum sarea, legumele, carnea de pui, condimentele sau tăițeii conțin electroliții, proteinele și carbohidrații necesari în perioadele în care nu ne putem menține regimul alimentar normal.[22],[30]

Acestea sunt doar câteva dintre exemplele de leacuri băbești folosite și astăzi în popor, ale căror eficacitate este dovedită de știință.

În acest context, chiar dacă în zilele noastre societatea se bazează foarte mult pe știință, anumite tradiții și obiceiuri din trecut menite să ne păstreze sau să ne sporească starea de sănătate, bunăstarea sau integritatea încă sunt folosite. Cauzele pot fi multiple, de la simpla obișnuință și până la religie sau credința în paranormal. Un lucru este cert, majoritatea românilor au folosit măcar o dată în viață leacurile băbești.

BIBLIOGRAPHY

[1] https://dexonline.ro/definitie/etnoiatrie
[2] Eliade M - *Filosofie și Medicină*, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2014
[3] Candrea A - *Folclorul medical român comparat*, Ed. Polirom, 1999
[4] Marian SF - *Șezătoarea*, revistă Fălticeni, anii 1900
[5] Augustini A - *De Civitate Dei*, Tipografia Jockey-Club, 1916
[6] https://www.projekt-gutenberg.org/bartels/medicin/chap003.html
[7] Bădiliță C - *Evanghelia după Marcu*, Ed. Vremea, 2015
[8] Bădiliță C - *Evanghelia după Matei*, Ed. Vremea, 2015
[9] Gorovei A - *Credințe și superstiții ale poporului român*, Ed. Librăriile Socec & Comp., 1915

[10] Vasile Vel, Timothei, Nikita, Nicolae - *Îndreptarea Legiei cu Dumnezeu care are toată judecata arhierească și împărătească de toate vinele preoțești și mirenești. Pravila a sfinților apostoli, a celor șapte soboare și toate cele nemeastnice*, Typographia curții, 1871

[11] Regii, cartea a doua, XXIV, 15

[12] Iov, I, 14-19; II, 7

[13] Codin, Mihalache - *Sărbătorile poporului cu obiceiurile, credințele și unele tradiții legate de ele*, Tipografia Cooperativa, 1909

[14] Niculiță-Voronca E - *Datinele și credințele poporului român*, Ed. Polirom, 1998

[15] Creangă I - *Revistă de limbă, literatură și artă populară*, Ed. Demiurg, 2007

[16] Păcală V - *Monografia comunei Răşinariu*, Tiparul Tipogarfiei Arhidiecezane, 1915

[17] *Dicționarul manuscris al vornicului Iordache Golescu* - manuscris

[18] Marian SF – *Descîntece poporane române, culese de...*, Tipografia lui R. Eckhardt în Cernăuți, Suceava, 1886

[19] Tocilescu GG - *Materialuri folkloristice*, Tipografia „Corpului Didactic" C. Ispasescu & G. Rbatanescu, 1900

[20] Hodoș N - *Literatură populară*, Ed. Minerva, 1902

[21] Leon N - *Istoria naturală medicală a poporului român*, Inst. de arte grafice „Carol Gobl", 1902

[22] https://pacientul20.ro/15-leacuri-babesti-confirmate-de-medic/

[23] https://adevarul.ro/stil-de-viata/viata-sanatoasa/gargara-cu-apa-sarata-un-remediu-dovedit-1665940.html

[24] https://www.sciencefocus.com/nature/why-does-salt-have-antibacterial-properties/

[25] https://www.gapeli.org/videos/view/fo/1/id/717

[26] https://ift.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/1541-4337.12937

[27] https://www.thehealthyjournal.com/frequently-asked-questions/what-does-olive-oil-do-to-your-hair

[28] https://en.wikipedia.org/wiki/Oleuropein

[29] https://www.healthline.com/health/food-nutrition/the-benefits-of-radishes#5-health-benefits-of-radishes

[30] https://www.valleychildrens.org/news/news-story?news=194

[31] Eliade M - *Sacrul și profanul*, Ed. Humanitas, 2000

FORMS OF RESISTANCE TO CHANGE: ORGANIZATIONAL CYNICISM (INTRODUCTORY NOTES, SYNTHESIS AND RESEARCH DEVELOPMENTS)

Natalia Cojocaru

Assoc. Prof., PhD, State University of Moldova

Abstract: One of the recurrent forms of resistance to institutional changes is organizational cynicism, characterized by negative evaluations and mistrust towards certain people, groups or the institution as a whole. Considered as the reverse of "perceived organizational support", organizational cynicism is rooted in various negative experiences of employees in implementating organizational change. Thus, identifying the level of organizational cynicism is essential in order to understand the resistance that employees show in the context of planned changes within the institution. Through this article, we intend to present some theoretical syntheses regarding the phenomenon of organizational cynicism (definitions, factors and methods of investigation), with specific details regarding the manifestation of cynicism in educational institutions.

Keywords: organizational cynicism, professional ethics, change resistence.

Aspecte introductive: Ce este cinismul organizațional?

Cinismul organizațional se caracterizează prin evaluări negative și neîncredere față de anumite persoane, grupuri sau instituție în ansamblu. Considerat drept reversul „suportului organizațional perceput", cinismul organizațional are la bază diverse experiențe negative ale angajaților privind implementarea unor schimbări organizaționale și se manifestă ca o formă de rezistență la schimbare. În prezent, constată Chiaburu *et al.* (2013), angajații tind să fie mai degrabă cinici, fapt valabil mai ales pentru mediile corporatiste bazate pe neîncredere, conflicte și comportamente oportuniste.

Studiile privind cinismul organizațional au debutat la începutul anilor '90 ai secolului trecut. În literatura de specialitate se atestă două categorii de studii: a) studii care încearcă să clarifice conceptul și să ofere niște instrumente de măsurare a cinismului și b) studii care au drept scop evidențierea unor factori care determină apariția cinismului organizațional (Mete, 2013). Totodată, se relevă câteva abordări în studiul cinismului (Dean *et al.,* 1998): *cinismul la nivel individual* (conform *Inventarului Multifazic de Personalitate* – MMPI, persoanele cu scoruri înalte la scalele care măsoară cinismul nu au încredere în ceilalți, îi consideră egoiști, nepăsători și nesinceri); *cinismul la nivel societal* (cinismul în acest caz este determinat de anumite decepții față de societatea umană în general sau de neîncrederea în diverse instituții); *cinismul la nivel organizațional* (în cazul dat, angajații devin cinici atunci când consideră că este încălcat contractul psihologic și manifestă atitudini negative față de organizație sau față de anumite inițiative ale organizației).

Cinismul organizațional se referă la anumite atitudini negative privind organizația sau locul de muncă și cuprinde trei componente (Dean *et al.,* 1998): a) *cognitivă* – credința că procesele organizaționale nu sunt transparente și oneste, b) *afectivă* – emoții negative față de organizație și c) *comportamentală* – comportament de înstrăinare și critici frecvente în raport cu organizația. Prin urmare, cinismul poate fi studiat prin prisma acestor trei componente – cogniții, emoții și comportamente, fiecare dintre acestea variind de la evaluări pozitive la evaluări negative.

La nivel organizațional, precizează Dean *et al.* (1998), cinismul diferă de cinismul ca trăsătură de personalitate (care presupune manifestări cinice în raport cu orice), fiind vorba de anumite stări situaționale, care derivă din niște experiențe organizaționale și care se manifestă în raport cu organizația (ca obiect al atitudinii cinice). Prin urmare, cinismul organizațional se dezvoltă în timp, fiind un produs al unor experiențe preponderent negative la locul de muncă. Cinismul organizațional se manifestă printr-un criticism puternic, scepticism, atitudini ironice și sarcasm la adresa organizației, pesimism în raport cu reușita unor proiecte sau reforme ce sunt implementate în cadrul organizației sau urmează să fie implementate.

Tot în acest context. unii autori (v., de ex., Thundiyil *et al.,* 2015) consideră că trebuie să diferențiem între *cinismul organizațional* (ca o manifestare care vizează organizația în sens general) și *cinismul față de schimbare* sau față de anumite schimbări instituționale în mod particular. În unele cazuri, angajați pot manifesta cinism doar în raport cu anumite inițiative de schimbare organizațională, considerând că sunt sortite eșecului sau că nu se vor obține rezultatele scontate, deoarece organizația, managerul sau angajații nu au capacitățile necesare de a implementa aceste schimbări.

Cinismul, în mod general, se bazează pe convingerea că ceilalți se angajează în mod repetat în acțiuni imorale și din această perspectivă este văzut ca o strategie de supraviețuire, totodată, cinismul organizațional este asociat cu lipsa de onestitate, de moralitate și dreptate la nivel organizațional (Paveloni și Vârgă, 2013). Deși, cinismul a fost investigat mai mult ca o manifestare indezirabilă în mediul organizațional, în anumite cazuri, scriu Thundiyil *et al.* (2015), cinismul poate fi și un mecanism de protecție. Cercetătorii se referă la situațiile când managerii pot recurge la strategii mai puțin oneste în încercarea de a-și însuși beneficiile schimbării în scop personal.

Care sunt cauzele și consecințele cinismului organizațional?

Cinismul poate fi provocat de anumite decepții legate de mediul organizațional, fiind asociat cu un nivel sporit de insatisfacție, stres la locul de muncă și percepții privind lipsa suportului social și organizațional. Reieșind din rezultatele unor studii metanalitice (*v.,* de ex., Chiaburu *et al.,* 2013; Thundiyil *et al.,* 2015; Akar, 2019 ș.a.), dar și a unor studii empirice examinate în acest sens (Kim *et al.,* 2019; Peronbeck *et al.,* 2020; Squera *et al.,* 2022 ș.a.), în tabelul 1 prezentăm cele mai frecvente cauze și consecințe ale cinismului organizațional.

Tabelul 1. ***Cauze și consecințe ale cinismului organizațional***

Cauze	Consecințe
• Experiențe anterioare de insucces legate de anumite inițiative organizaționale • Așteptări organizaționale neîmplinite (încălcarea contractului psihologic) • Sentimente de injustiție și tratament inechitabil în raport cu angajații • Stilul de conducere autoritar • Lipsa suportului organizațional și a unor relații pozitive la locul de muncă	• Nivel scăzut de identificare cu organizația • Nivel scăzut de angajament organizațional • Nivel scăzut de implicare în comportamente civic-participative • Insatisfacție la locul de muncă • Comportamente deviante și contraproductive • Înstrăinare/alienare față de organizație • Atitudini negative față de organizație

• Lipsa de încredere în organizație • „Tăcerea” organizațională ș.a.	• Ineficiență organizațională • Intenții de demisie și plecare din organizație ș.a.

„Așteptările organizaționale neîmplinite (încălcarea contractului psihologic)” pot să determine dezvoltarea cinismului organizațional, constată Peronbeck *et al.* (2020). *Contractul psihologic* este definit ca o legătură psihoemoțională dintre individ și organizație, prin care organizația îi oferă individului un model de identificare colectivă, profesională și simbolică. Angajații cu un nivel sporit de încredere în manageri, scriu Peronbeck *et al.*, se simt într-o măsură mai mare afectați de încălcarea contractului psihologic, așa cum managerii sunt reprezentații organizației. Totodată, încălcarea contractului psihologic are efecte și asupra comportamentelor contraproductive, se arată în studiul lui Li și Chen (2018), iar cinismul și alienarea la locul de muncă sunt variabile intermediare în această relație. Cinismul determină nu doar conduite deviante, ci și intenția de demisie (Bari *et al.,* 2022). Organizația trebuie să justifice de ce nu a fost posibil să realizeze anumite promisiuni și să compenseze prin alte căi promisiunile care nu au fost îndeplinite, sugerează autorii.

„Sentimente de injustiție și tratament inechitabil în raport cu angajații”. Totodată, cinismul poate fi cauzat și de injustiția informațională (situații în care angajații consideră că nu primesc informații clare și detaliate despre deciziile luate de administrație), mai cu seamă în cazul unor schimbări nefavorabile (de ex., concedieri sau reduceri de salariu) (*cf.* Squera *et al.,* 2022). Angajații evaluează deciziile organizaționale în funcție de informațiile pe care le primesc din partea managerilor, scriu Squera *et al.* (2022). Respectiv, dacă nu sunt informați, ei sunt mai predispuși să creadă că managerii nu dau dovadă de corectitudine și onestitate și sunt ghidați de interese personale în acțiunile lor. Nevoia de justiție informațională este mai pregnantă la angajații cu un nivel înalt de identificare organizațională, mai subliniază autorii în studiul lor.

„Stilul de conducere și conduitele etice”. Studiul realizat de Paveloni și Vârgă (2013) a avut drept scop identificarea relațiilor dintre cinism, intenții etice, implicare și satisfacție în muncă și conduitele civic-participative ale angajaților. Astfel, au fost identificate corelații negative între aceste variabile și cinism, precizându-se că, cu cât se cinismul organizațional va fi mai ridicat, cu atât angajații vor fi mai puțin implicați în muncă, inclusiv vor avea un nivel mai scăzut de satisfăcție. În acest caz, angajații au mai puțină încredere în procesele organizaționale, considerând că organizația este interesată doar de propriul profit. Un nivel scăzut al cinismului, mai constată autoarele, este un predictor important pentru manifestarea conduitelor etice atât la nivel organizațional, cât și interpersonal. Conform lui Akar (2019) justiția și încrederea organizațională, conduitele etice și suportul organizațional, diminuează nivelul cinismului în instututiile educaționale. Autorul constată că, un stil managerial bazat pe o serie de principii etice precum corectitudine, imparțialitate și onestitate sporește încrederea angajaților față de instituție și dezvoltă în timp convingeri, emoții și conduite pozitive la locul de muncă. La aceleași concluzii ajunge și Mete (2013), care constată că stilul de conducere și comportamentul etic al liderilor reduce semnificativ nivelul de cinism organizațional.

Pe de altă parte, leadership-ul toxic are efecte directe asupra cinismului, e concluzia la care ajung Dobbs și Do (2019) în studiul lor privind cinismul în cadrul unei instituții militare (forțele aeriene ale SUA). Angajații care îi descriu pe liderii lor ca având caracteristici toxice sunt mai predispuși de a avea atitudini cinice în raport cu instituția lor. Autorii mai scriu că, deși nu poate fi înlăturat, cinismul poate fi diminuat, iar această este o condiție esențială în a preveni răspândirea cinismului la nivelul întregii organizații.

„Lipsa suportului organizațional”. Suportul organizațional se referă la convingerile angajaților privind modul în care sunt apreciați și susținuți la locul de muncă. Sen *et al.* (2022)

constată că percepția suportului organizațional diminuează cinismul organizațional. Angajații cu un nivel înalt al suportului organizațional au convingerea că le sunt recunoscute meritele la locul de muncă, că managerii se interesează de starea lor de bine și le oferă resurse necesare pentru gestionarea unor situații problematice cu care se confruntă (atât la locul de muncă, cât și de ordin personal) și au mai multă încredere în organizație.

Kasalak și Aksu (2014) au analizat legătura dintre percepția suportului organizațional și cinismul organizațional în cadrul unei cercetări realizate în mediul universitar (participanți: cercetători stagiari). Percepția suportului organizațional a fost examinată pe următoarele dimensiuni: oportunități de dezvoltare și interacțiune, consultanță academică și distribuție de sarcini. Conform autorilor, lipsa suportului organizațional este un factor cheie care determină în apariția cinismului, iar dimensiunea pe care subiecții percep un suport scăzut și care are un rol în decizia de a-și continua sau nu cariera universitară este cea privind oportunitățile de dezvoltare.

„Lipsa de încredere organizațională" este unul din factorii care afectează implicarea și participarea angajaților în cadrul schimbărilor organizaționale. Încrederea organizațională se referă la convingerile angajaților privind faptul că procesele și interacțiunile din cadrul organizației se bazează pe corectitudine, integritate și onestitate și este un factor esențial care asigură eficiența și succesul organizației (*cf.* Bahadir și Levant, 2022; Polat, 2013).

„Tăcerea" organizațională este un fenomen întâlnit în contextele organizaționale în care nu se aprobă, nu se încurajează exprimarea liberă a opiniilor, iar angajații se simt presați de a se conforma unei reguli a „tăcerii", devierea de la această regulă „nescrisă" însemnând asumarea unor riscuri de excludere și marginalizare (*cf.* Kim *et al.,* 2019). Acest fenomen se întâlnește în special organizațiile în care se atestă o cultură birocratică conservatoare și unde există o structură ierarhică strictă a puterii (*ibidem*). În asemenea situații, cinismul poate fi camuflat prin diverse conduite pasiv agresive (Thundiyil *et al.,* 2015).

Cum poate fi măsurat cinismul organizațional?

Cinismul organizațional poate fi măsurat, în literatura de specialitate sunt prezentate câteva scale și chestionare ce pot fi utilizate în acest sens. La câteva dintre acestea ne vom referi în cele ce urmează.

Una din primele scale pentru studiul cinismului organizațional este cea elaborată de Dean *et al.* (1998 *apud* Griep *et al.,* 2023). Autorii propun o scală din 12 itemi, structurați pe cele trei componente ale cinismului organizațional (afectivă, cognitivă și comportamentală), câte 4 pentru fiecare, care sunt evaluați pe o scală de tip Likert, de la 1 (dezacord total) la 7 (acord total). Câțiva itemi din această scală: „eu cred că în compania mea una se spune și alta se face"; „când mă gândesc la compania mea, eu devin furios"; „când mă gândesc la compania mea, mă simt tensionat"; „scopurile, politicile și practicile din compania mea au puține în comun"; „dacă în compania mea se planifică să fie implementat ceva, eu sunt mai curând sceptic/ă că asta se va produce în mod real" ș.a.

Chestionarul propus de Eaton și Struthers (2002) conține 9 itemi (de ex., în compania mea, ceea ce se așteaptă de la angajați și ceea ce se recompensează de fapt sunt două lucruri diferite"; cred că compania mea este lipsită de integritate"; „cred că în cadrul companiei mele nu se respectă promisiunile" ș.a.), care sunt evaluați pe o scală de la 1 (dezacord total) la 5 (acord total).

Scala elaborată de Stanley *et al.* (2005) constă din câteva subscale care descriu modul în care se raportează angajații la schimbări: *pesimismul privind eficiența schimbării* (de ex., „multe dintre programele de schimbare de aici, elaborate cu scopul de a soluționa anumite probleme, în fond, nu reușesc să obțină acest rezultat"); *atribuiri privind responsabilitatea* (de ex., „multe dintre persoanele care sunt responsabile de soluționarea problemelor de aici, tocmai de asta nu se ocupă"); *inițiative personale* (de ex., „inițiativele personale nu contează foarte

mult în această organizație"); *neîncrederea în manageri* (de ex., „deseori eu pun la îndoială ceea ce spun managerii") ș.a. Scala propusă de Stanley *et al.* (2005) este utilă pentru a studia atât modul în care se raportează angajații la schimbările organizaționale, cât și relația pe care o au angajații cu instituția în sens mai larg, ca o manifestare a *contractului psihologic*.

Bedeian (2007) propune o scală pentru studiul cinismului organizațional în instituțiile universitare. Scala conține 12 itemi, prin care se evaluează gradul de încredere și atitudinile în raport cu diverse aspecte ale mediului universitar (de ex., „eu cred că în universitate se iau decizii corecte în raport cu angajații"; „nu există suspiciuni în ceea ce privește integritatea universității"; „sunt sigur de faptul că oficialii din administrație pun interesele universității mai presus de cele personale" sau „eu mă îndoiesc că oficialii din administrația universității sunt cu adevărat interesați de problemele universității"; „mă uimește diferența dintre realitate și pretențiile universității"; „eu cred că în mod deliberat universitatea are un discurs evaziv în raport cu anumite lucruri" ș.a.). Autorul mai propune și testează un model al cinismului, în relație cu patru factori: identificarea organizațională, loialitatea afectivă, satisfacția de muncă și intențiile de demisie.

Scala cinismului organizațional elaborată de Sağir și Oğuz (2012 *apud* Sak, 2018) conține 25 de itemi structurați pe 4 dimensiuni: 1) alienare afectivă și comportamentală *(7 itemi)*; 2) factori care scad performanțele *(9 itemi)*; 3) atitudini negative față de școală *(5 itemi)* și 4) implicarea în procese decizionale *(4 itemi).* Itemii sunt evaluați pe o scală de tip Lickert de la 1 („acord puternic") la 5 („dezacord puternic"). Exemple de itemi: „nu-mi pasă dacă școala în care lucrez are rezultate excelente" sau „Eu sunt mândru de contribuțiile mele la dezvoltarea școlii".

Cum se manifestă cinismul organizațional ca formă de rezistență la schimbare?

În mod frecvent, cinismul organizațional este determinat de anumite eșecuri anterioare în implementarea unor schimbări la locul de muncă sau de neîncrederea față de manager, ceea ce îi face pe angajați să nu fie suficient de încrezători în succesul unor schimbări inițiate în cadrul instituțiilor (Grama, 2013). Astfel, ei vor trata cu rezerve sau chiar se vor opune unor proiecte de schimbare, deoarece le văd eșuate din start. Angajații se vor opune și atunci când consideră că aceste proiecte au alte motive decât cele declarate sau când le percep ca fiind inutile. În acest sens, studiul lui Kutanis și Çetinel (2010) constată că angajații cinici sunt de părerea că managerii sunt mai curând ghidați de interese și motivații personale în deciziile pe care le iau (*apud* Akar, 2019). Astfel, angajații cu un nivel înalt de cinism dezvoltă în timp sentimente negative la adresa organizației și conduite de nesupunere în fața colegilor sau conducătorilor ierarhici (Paveloni și Vârgă, 2013).

Percepția angajaților precum că schimbarea le poate afecta siguranța locului de muncă este un factor esențial care determină ca angajații să se opună schimbării, menționează Aslam *et al.* (2016). Respectiv, cinismul se manifestă ca o formă de rezistență, deoarece angajații se simt forțați să schimbe o rutină zilnică cu care s-au obișnuit, ceea ce amplifică temerile în fața unei situații noi, necunoscute (Aslam *et al., 2*016). În acest fel, cinismul față de schimbare se manifestă și ca o formă de coping în fața unor situații neprevăzute sau care ar putea produce decepții (Reichers, 1997 *apud* Grama și Boțone, 2017).

Studiile constată că *alienarea la locul de muncă* e frecvent întâlnită la angajații cu un nivel înalt al cinismului organizațional (*cf.* Akar, 2019). Alienarea, menționează Akar (2019), se manifestă prin deconectare de la procesele organizaționale, demotivare și lipsă de inițiativă la locul de muncă, în special în cadrul unor schimbări planificate în cadrul instituției. Studiile arată că cele mai multe schimbări planificate, chiar dacă sunt necesare și bine elaborate, pot eșua tocmai din cauza atitudinilor negative ale angajaților (*cf.* Aslam *et al.,* 2016).

Câteva repere privind manifestarea cinismului în instituțiile educaționale

Studii recente au investigat și modul în care se manifestă cinismului organizațional în cadrul instituțiilor educaționale. În cercetarea realizată de Yildirim (2022) au fost analizate implicațiile atitudinilor cinice ale cadrelor didactice asupra eficienței școlii. Studiul constată că cinismul organizațional afectează participarea cadrelor didactice în procesele decizionale din cadrul instituției. Dimpotrivă, se constată în studiu, cadrele didactice manifestă conduite ce presupun critici acerbe la adresa instituției și se implică mai puțin în adoptarea unor noi tehnologii sau orice alte inițiative, în afara fișei de post, ce ar spori performanța. Cadrele didactice care au dezvoltat atitudini cinice față de instituția școlară, scrie Yildirim (2022), nu se implică în rezolvarea problemelor instituției, nu caută soluții adecvate pentru rezolvarea acestor probleme și nu sunt interesați de creșterea eficienței școlii în care sunt angajați.

Akar și Çelic (2019) au examinat relația dintre justiția organizațională și cinism în instituțiile educaționale. Autorii constată că, percepția injustiției determină atitudini negative față de școală, manageri și colegi, profesorii trăiesc frecvent stări de furie și indignare, ceea ce dezvoltă în timp comportamente de înstrăinare în raport cu instituția în care sunt angajați. Totuși, subliniază Akar și Çelic (2019), în anumite cazuri, profesorii, deși manifestă atitudini cinice, nu sunt total deconectați de procesul educațional. Pasiunea pentru muncă și respectul față de elevi îi determină să ignore anumite practici considerate injuste din cadrul instituției și să compenseze cu starea de bine trăită ca urmare a procesului educațional și a interacțiunii cu elevii.

Tot în același context, Bahadir și Levant (2022) au analizat rolul pe care îl are locul controlului în sporirea încrederii organizaționale și în diminuarea cinismului organizațional la cadrele didactice. Autorii pornesc de la ideea că angajații cu un loc al controlului intern tind să vadă succesele profesionale ca fiind datorate mai degrabă propriilor eforturi, dimpotrivă, cei cu un loc al controlului extern cred că acțiunile lor depind de factorii externi. Concluzia autorilor este că diminuarea nivelului de încredere sporește nivelul de cinism organizațional, iar locul controlului este un factor care mediază această relație; respectiv, angajații care nu au încredere în instituție și/sau în manageri și care prezintă preponderent un loc al controlului extern, vor avea atitudini cinice în raport cu schimbările planificate.

În baza unor studii de caz, Kesser *et al.* (2022) au fost interesați să analizeze cum se manifestă cinismul în mediul educațional la nivel de discurs, mai exact relația dintre discursul polemic și cinismul organizațional. Selecția cazurilor s-a făcut în baza următoarelor criterii: a) să ilustreze experiențe în care se manifestă contexte polemice care produc cinism; b) să fie experiențe din instituțiile educaționale publice și c) să prezinte situații de relații conflictuale dintre personalul administrativ și cel didactic. Conform datelor, autorii identifică patru tipuri de conduite în contexte polemice: *conservatoare* (care se manifestă prin toleranță scăzută la opiniile divergente și neacceptarea acestora), *marginalizare* (tendința de a exclude persoanele care nu sunt de acord, prin abuz verbal sau intimidare, tratament injust în raport cu unele cadre didactice și favoritism în raport cu altele), *egocentrică* (tendința de a se plasa pe sine ca punct de referință în toate procesele organizaționale și interacțiunile cu ceilalți, raportându-se mai mult la propriile experiențe, la statutul său ierarhic dominant și la poziția de putere) și *toxică* (se manifestă prin conduite agresive, critici și învinuiri care afectează în mod negativ climatul emoțional din instituția școlară). Autorii constată că, în timp, toate aceste conduite din partea managerilor dezvoltă atitudini cinice la angajați. Astfel, chiar dacă au opinii critice, angajații preferă mai curând să nu le exprime în mod direct, se manifestă un gen de sarcasm camuflat, discret, mai puțin vizibil.

Studiul realizat de Ayik (2022) analizează relația dintre cinism și mobbing la cadrele didactice. Mobbing-ul, precizează autorul, se manifestă prin hărțuire, conflicte de intensitate scăzută, dar care durează, bârfe, intimidare, umilire sau critici nejustificate privind rezultatele muncii etc. Fiind expuse unor situații de mobbing, cadrele didactice trăiesc stări de tensiune, nesiguranță și demotivare, constată Ayik (2022), iar frecvența unor asemenea situații produce

efecte negative asupra climatului în cadrul instituțiilor educaționale. Autorul subliniază că, cu cât expunerea la situații de mobbing este mai frecventă, cu atât sporește nivelul cinismului la locul de muncă.

Deși mai puține, unele studii (*v.,* de ex., Sak, 2018) au investigat diferențele gender în manifestarea cinismului. Se atestă că, la cadrele didactice de gen masculin nivelul cinismului este mai înalt; valori mai înalte se înregistrează și în ceea ce privește arderea profesională și insatisfacția la locul de muncă, comparativ cu cadrele didactice de gen feminin.

Concluzii și direcții de cercetare

Identificarea nivelului de cinism organizațional este esențială în vederea înțelegerii rezistențelor pe care le manifestă angajații în contextul unor schimbări planificate în cadrul instituției și a necesității de a spori încrederea în aceste schimbări. În același timp, se remarcă în studiile analizate, monitorizarea cinismului organizațional înainte și după implementarea unor programe de schimbare organizațioanlă este utilă în vederea înțelegerii modului în care schimbările pot influența sporirea sau diminuarea nivelul de cinism. Investigarea atitudinilor cinice este importantă și în vederea prevenirii răspândirii acestor atitudini la nivelul întregii organizații.

Din studiile analizate în acest context, se constată că cele mai multe au vizat în special demersuri cantitative. Realizarea unor studii calitative ar permite investigarea în profunzime a fenomenului cinismului organizațional și identificarea semnificațiilor atribuite cinismului în diverse contexte sociale și organizaționale.

Cu referire la schimbările organizaționale, cercetătorii sugerează studierea modului în care efectele negative ale cinismului pot fi diminuate și cum ar putea fi valorificat potențialul constructiv al cinismului în contextul unor schimbări instituționale. Totodată, este important să fie analizați factorii care determină cinismul ca formă de rezistență la schimbare, inclusiv modul în care cinismul afectează participarea angajaților la procesele decizionale care vizează elaborarea și implementarea unor schimbări organizaționale. În mod prioritar, cercetătorii propun să fie investigat cinismului în relație cu stilul de conducere al liderilor, strategiile de motivare și cultura organizațională. Studiile constată că cinismul organizațional se dezvoltă în special în contexte ierarhice de control și putere, respectiv, un stil de conducere democratic, bazat pe o comunicare de pe poziții de egalitate, crearea unui mediu în care se încurajează exprimarea liberă a opiniilor și implicarea în procesele decizionale, va diminua cinismul din partea angajaților.

Notă: Lucrarea a fost elaborată în cadrul proiectului „Bazele teoretice și metodologice ale asigurării activității psihologice în sistemul de învățământ general din perspectiva abordărilor societale contemporane”. (Programe de Stat, 2020-2023, Cifrul: 20.80009.1606.10).

BIBLIOGRAPHY

1. AKAR, H. (2019). A meta-analytic review of the causes and consequences of organizational cynicism. In: *International Online Journal of Education Sciences,* vol. 11, no. 2, pp. 1-17.

2. ASLAM, U.; ILYIAS, M.; IMRAN, K.M.; RAHMAN, U. (2016). Detrimental effects on cynicism on organizational change. In: *Journal of Organizational Change Management,* vol. 29, no. 4, pp. 580-598.

3. AYIK, A. (2022). Examining the relationship between mobbing and organizational cynicism. In: *International Journal of Education & Literacy Studies,* vol. 10, no. 2, pp. 102-109.

4. BAHADIR, M.; LEVENT, F.A. (2022). The mediating role of the locus of control in the impact of organizational trust on organizational cynicism. In: *International Journal of Modern Education Studies*, vol. 6, no. 1, pp. 133-158.

5. BARI, M.W.; QURRAH-TUL-AIN; ABRAR, M. and FRANKEN, M. (2022). Employees' responses to psychological contract breach: the mediating role of organizational cynicism. In: *Economic and Industrial Democracy*, vol. 43, no. 2, pp. 810-829.

6. BEDEIAN, A. (2007). Even if the tower is 'ivory' it isn't 'white'. Understanding the consequences of cynicism. In: *Academy of Management Learning and Education*, vol. 6, no. 1, pp. 9-32.

7. CHIABURU, D.S.; PENG, A.C.; OH, I-S.; BANKS, G.C.; LOMELI, L.C. (2013). Antecedents and consequences of employee organizational cynicism: a meta-analysis. In: *Journal of Vocational Behaviour,* vol. 83, no. 2, pp. 181-197.

8. DEAN, J. W.; BRANDES, P.; DHARWADKAR, R. (1998). Organizational cynicism. In: *Academy of Management Review,* vol. 23, no. 2, pp. 341-352.

9. DOOBS, J.M. an DO, J.J. (2019). The impact of perceived toxic leadership on cynicism in officer candidates. In: *Armed Forces & Society,* vol. 45, no. 1, pp. 3-26.

10. GRAMA, B. (2013). Cinism în schimbările organizaționale. În: *Management intercultural,* vol. XV, nr. 3(29), pp. 137-142.

11. GRAMA, B. and BOȚONE, D. (2017). The relationshio between work engagement, organizational cynicism and job satisfaction in a Romanian private company. In: *Agora Psycho-Pragmatica,* vol. 11, no. 2, pp. 108-119.

12. GRIEP, Y.; HANSEN, S.; KRAAK, J. (2023). Perceived identity threat and organizational cynicism in the recursive relationship between psychological contract breach and counterproductive work behaviour. In: *Economic and Industrial Democracy*, vol. 44 (2), pp. 351-384.

13. KASALAK, G.; AKSU, M.B. (2014). The relationship between perceived organizational support and organizational cynicism of research assistents. In: *Educational Sciences: Theory and Practice,* vol. 14, no. 1, pp. 125-133.

14. KESSER, S.; AKPOLAT, T.; DEMIRBILEK, M. (2022). Polemic and cynicism. A study in educational institutions. In: *International Journal of Contemporary Educational Research,* vol. 9, no. 2, pp. 313-328.

15. KIM, S.; YUNG, K.; NOH, G.; KANG, K.L. (2019). What makes employees cynical in public organizations. Antecedents of organizational cynicism. In: *Social Behaviour and Personality. An International Journal,* vol. 47, no. 6, pp. 1-11.

16. LI, S. and CHIN, Y. (2018). The relationship between psychological contract breach and employees' counterproductive work behaviours: the mediating effect of organizational cynicism and work alienation. In: *Frontiers in Psychology,* vol. 9, published online.

17. METE, Y.A. (2013). Relationship between organizational cynicism and ethical leadership behaviour: a study at higher education. In: *Procedia – Social and Behavioral Sciences,* vol. 89, pp. 476-483.

18. PAVELONI, A.; VÂRGĂ, D. (2013). Impactul cinismului și al intențiilor etice asupra atitudinilor organizaționale: implicarea în muncă, satisfacția în muncă și comportamentelor civic-participative. În: *Psihologia resurselor umane,* nr. 11(2), pp. 28-44.

19. PFRONBECK, J.; DODEN, W.; GROTE, G.; FEIERABEND, A. (2020). A study of organizational cynicism and how it is affected by social exchange relationships at work. In: *Journal of Occupational and Organizational Psychology,* vol. 93, no. 3, pp. 578-604.

20. POLAT, S. (2013). The impact of teachers' organizational trust perceptions on organizational cynicism perception. In: *Educational Research and Reviews*, vol. 8, no. 16, pp. 1483-1488.

21. SAK, R. (2018). Gender differences in Turkish early childhood teachers' job satisfaction, job burnout and organizational cynicism. In: *Early Childhood Education Journal*, vol. 46, pp. 643-653.

22. SEN, C; MERT, I.S.; ABUBAKAR, M.A. (2022). The nexus among perceived organizational support, organizational justice and cynicism. In: *International Journal of Organizational Analysis*, vol. 30, no.6, published online.

23. SQUERA, F.; PATIENT, D.; DIEHL, M.-R.; BOBOCEL, R. (2022). Thank you for the bad news: reducing cynicism in highly identified employees during adverse organizational change. In: *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, vol. 95, pp. 90-130.

24. STANLEY, D.; MEYER, J.; TOPOLNYTSKY, L. (2005). Employee cynicism and resistence to organizational change. In: *Journal of Business and Psychology*, vol. 19, nr. 4, pp. 429-459.

25. THUNDIYIL, T.G.; CHIABURU, D.S.; OH, I.-S.; BANKS, G.C.; PENG, A.C. (2015). Cynical about change? A preliminary meta-analysis and future research agenda. In: *Journal of Applied Behavioural Science*, vol. 51, no. 4, pp. 429-450.

26. YILDIRIM, I. (2022). What is the role of organizational cynicism on school effectiveness? In: *Sage Open* (July-September), pp. 1-14.

Notă: Lucrarea a fost efectuată în cadrul Proiectului „Bazele teoretice și metodologice ale asigurării activității psihologice în sistemul de învățământ general din perspectiva abordărilor societale contemporane". Cifrul: 20.80009.1606.10.

EFFECTIVE PSYCHOLOGICAL INTERVENTION FOR PUPILS WITH ADHD: STRATEGIES AND APPROACHES

Ana Tarnovschi

Assoc. Prof., PhD, State University of Moldova

Abstract: Psychological intervention for pupils with ADHD can involve a variety of approaches, including behavioral therapy, cognitive-behavioral therapy, school-based intervention for accommodations and support, and counseling and family therapy to help manage and gain a deeper understanding of the disorder. It is important to create individualized strategies to support pupils with ADHD in developing self-regulation skills and adapting to school and social demands.

Keywords: Psychological intervention, behavioral therapy, cognitive-behavioral therapy, strategies to support, self-regulation skills, pupils with ADHD

Sindromul hiperactivitate/deficit de atenție (ADHD) este o afecțiune neuropsihiatrică frecvent întâlnită la vârsta pediatrică. La școlari, frecvența ADHD este de 4-12% (Brown 2001, Faraone 2003), dar sindromul poate afecta copiii de toate vârstele și manifestările pot persista până la vârsta adultă [1; 9; 13].

Tulburarea hiperactivitate/deficit de atenţie se caracterizează prin trei simptome majore: hiperactivitate, tulburare de atenţie şi impulsivitate, dar în cadrul tabloului clinic pot exista tulburări multiple ale funcţiei cognitive. Mulți copii și adolescenți cu acest sindrom pot prezenta frecvent manifestări psihice asociate, reprezentate de probleme de învăţare sau de somn, tulburări emoţionale, ale funcţiilor sociale sau de comportament (Taurines, 2010) [9].

Prezentarea tulburării ADHD și a impactului său asupra elevilor în mediul școlar. Cele mai frecvente caracteristici psihologice ale școlarului cu ADHD sunt: stil de viață dezorganizat, scăderea performanței școlare, uitarea cronică, probleme de management al timpului, comportament riscant, toleranță scăzută la frustrare, probleme cu managementul furiei, tulburări de somn, integrare socială deficitară. Dintre stările emoționale patologice cel mai frecvent întâlnită la copiii și adolescenții cu ADHD este anxietatea. Jarrett (2008) consideră că aproximativ 25-50% dintre acești pacienți prezintă diferite semne clinice de anxietate, fie că este vorba despre anxietatea de separație, anxietatea socială sau generalizată [1]. În alte studii s-a observat că pacienții de vârstă pediatrică cu ADHD și anxietate sunt mai puțin impulsivi, dar prezintă deficit de atenție și probleme cognitive mai severe (Newcorn 2001, Bowen 2008) [2]. Sciberras și colaboratorii (2014) au remarcat că pacienții cu ADHD și anxietate au o calitate a vieții mai scăzută, asociind mai frecvent tulburări de comportament și dificultăți în îndeplinirea sarcinilor zilnice [2; 9; 13].

Depresia este o altă tulburare psihică care apare frecvent în tabloul clinic al copiilor cu ADHD. Datele din literatură raportează asocierea ADHD - depresie la 12-50% din pacienți (Gillberg 2004, Elia 2008) [1]. Alți autori au observat că asocierea depresie - ADHD influențează în mod negativ calitatea vieții psihosociale a acestor pacienți (Blackman, 2005) [8]. Într-un studiu realizat pe un lot de 432 de copii cu vârste cuprinse între 6 și 17 ani diagnosticați cu ADHD, Classi și colaboratorii (2012) au raportat absenteism școlar la 25,7% dintre copiii cu ADHD care asociau depresie [13]. De asemenea, Cho (2008) a observat că depresia determină la

adolescenții cu ADHD, în special la sexul feminin, apariția ideației și a comportamentului suicidar [1; 8]. Din aceste considerente, numeroși autori opinează că testele psihologice pentru depistarea depresiei trebuie efectuate de rutină la adolescenții cu ADHD (Blackman 2005, Schartz 2006) [3].

Tulburările de învățare afectează aproximativ 2-10% dintre copiii de vârstă școlară (Polanczyk, 2007), dar au o prevalență de 18-60% printre copiii cu ADHD, până de șase ori mai mare decât în populația generală (DuPaul, 2004) [8]. Efron și colaboratorii (2014) au raportat diferite tulburări de învățare la pacienții cu ADHD urmăriți: probleme de citire (33,5%), probleme în efectuarea calculelor matematice (46,1%) și asocierea dificultăților la citire și la efectuarea calculelor matematice (52,8%)[6]. De asemenea, Westby (2004) consideră că riscul de asociere probleme de limbaj - ADHD este de trei ori mai mare decât în populația generală [9; 13]. Așadar, sindromul ADHD este complex, în cadrul tabloului clinic pot exista tulburări multiple ale funcţiei cognitive. Majoritatea pacienților cu acest sindrom pot prezenta frecvent manifestări psihice asociate, reprezentate de probleme de învăţare sau de somn, tulburări emoţionale, ale funcţiilor sociale sau de comportament. Asocierea la tabloul clinic a acestor comorbidități poate accentua dificultățile sociale și emoționale ale copiilor cu ADHD, ceea ce determină apariția conflictelor școlare și familiale, cu influențe negative asupra calității vieții acestor pacienți.

Importanța intervenției psihologice şi a adaptării strategiilor pentru nevoile individuale ale elevilor cu ADHD.

Dificultatea si delicatețea oricărui tip de intervenție în sfera umană din punct de psihologic, este determinată de gradul de conștientizare a necesității intervenției de către subiect, pentru determinarea mobilizării acestuia.

Pentru obținerea succeselor în instruirea elevilor cu ADHD se folosesc strategii care cuprinde mai multe obiective prin identificarea trebuințelor copiilor, clarificarea contextelor în care elevul este neatent, impulsiv sau hiperactiv.

Acest lucru are loc prin asocierea practicilor pedagogice cu instruirea şcolară, intervenţiilor comportamentale şi cu tehnicile de adaptare a elevului la mediul şcolar şi al clasei. Astfel, are loc elaborarea unui program educațional individualizat ce se integrează în activităţile educaţionale din clasă. Obiectivele folosite în strategiile şcolare pentru copiii cu ADHD ar fi:

✓ Evaluarea nevoilor personale şi a punctelor tari ale elevului. Pentru îndeplinirea acestui obiectiv, se lucrează cu o echipă multidisciplinară cât şi cu părinţii. Astfel se pot lua în considerare atât nevoile şcolare cât şi cele comportamentale, folosind atât diagnosticul formal şi informal cât şi observaţiile de la clasă. Observaţiile, cum ar fi stilul de învăţare poate fi folosit pentru a-l mobiliza pe elev să-şi folosească abilităţile de care dispune. Contextul în care apar disfuncțiile comportamentale trebuie luate de asemenea în considerare.

✓ Selectarea metodelor potrivite pentru instruirea şcolară. Determinarea metodelor care ar putea veni în întâmpinarea nevoilor şcolare şi comportamentale ale copilului. Selectarea metodelor care sunt în acord cu vârsta sa, care să se potrivească cu nevoile sale şi să îi câştige atenţia.

✓ Combinarea metodelor de instruire şcolară cu programul educațional personalizat al elevului. Împreună cu psihologul școlar și cu părintele, poate fi creat un program educațional personalizat care să evidențieze obiectivele viitoare împreună cu ajutorul de care elevul are nevoie pentru a atinge aceste obiective.

În implementarea programelor date în activitățile școlare se contează pe personalul didactic cu experienţă, pe psihologii școlari, asistenții sociali şi/sau pe personalul medical specializat. Totodată se stabilește o strategie terapeutică prioritizând simptomele tintă si determinând metodele terapeutice cele mai potrivite pentru reducerea acestora. Componentele cele mai importante ale tratamentului ADHD este monitorizarea simptomelor din diferite

domenii cum ar fi învățarea, rezultatele școlare, interacțiunile familiale și relațiile cu pesoanele de aceeași vârstă și din diferite medii de exemplu, acasă, la școală, în afara programului școlar. Fiecare copil este unic, iar o strategie eficientă de intervenție în ADHD trebuie în primul rând să țină cont de valorile culturale ale mediului în care trăieşte copilul, de evenimentele cele mai importante din viaţa lui, de persoanele semnificative din existenţa sa, în concordanță cu teoriile psihologice care descriu cel mai bine dezvoltarea personalităţii şi a intelectului. Psihologul clinician american Robert Leve1 consideră că un psihoterapeut care tratează copii nu este suficient să cunoască bine tehnicile terapeutice şi teoriile personalităţii [10; 11]. El trebuie să îndeplinească următoarele condiţii:

- ✓ Să fie un bun cunoscător al bazei teoretice a tuturor tipurilor de tratamente.
- ✓ Să aibă capacitatea de a înţelege baza psihologică a copilului şi a familiei lui.
- ✓ Să cunoască înţelesul simptomelor copilului.
- ✓ Cum se relaţionează simptomele cu procesul de diagnosticare.
- ✓ Să aibă capacitatea de a înţelege relaţia dintre diagnostic şi tratament.
- ✓ Să înţeleagă asumpţiile care stau la baza metodelor particulare de tratament în situația de ADHD.

Descrierea abordărilor terapeutice comportamentale care includ tehnici de modificare a comportamentului și a structurii mediului pentru a sprijini elevii cu ADHD. Strategiile propuse sunt orientate spre psihocorecţia acelor caracteristici psihologice ale copiilor cu sindromul ADHD, care necesită o corectare inevitabilă: imaginea de sine scăzută, sentimentele de inferioritate, datorate dificultăţilor pe care le întâmpină la şcoală şi în societate, slaba experienţă senzorial-motrică, lipsa parţială de control al comportamentului, construcţia deficitară a unor deprinderi necesare activităţilor de zi cu zi, carenţele în dezvoltarea abilităţilor şi a deprinderilor şcolare şi sociale corecte.

Pentru a promova un program de intervenţie efectiv, se ține cont de fundamentele şi barierele întâlnite în calea învăţării: copiii cu ADHD nu acordă atenţia necesară detaliilor şi, de aceea, fac greşeli în activitatea şcolară, muncă, teme; nu au răbdare şi recepţionează incorect cerinţele; întâmpină dificultăţi în organizarea şi rezolvarea propriei activităţi; evită sarcinile care necesită efort mintal susţinut; îşi pierd obiectele necesare efectuării sarcinilor; finalizează cu greu sarcinile sau le întrerup. Astfel, programul terapeutic pentru copiii cu sindromul ADHD este riguros structurat, precizează o ordine strictă a tehnicilor de intervenţie, furnizează terapii multimodale pentru tratarea acestei tulburări. Se iau în considerare valorile culturale ale mediului în care trăieşte copilul, evenimentele şi persoanele cele mai importante din viaţa lui etc. Programul prevede diferite tipuri de tratamente în relaţie cu particularităţile psihologice ale copilului şi ale familiei lui, în relaţia simptomelor ADHD cu alte comorbidităţi. Intervenţiile, pentru copiii cu sindromul ADHD, prevăzute de program sunt orientate spre îmbunătăţirea controlului în situaţii sociale provocative, dezvoltarea strategiilor specifice pentru controlul reacţiilor agresive nepotrivite. Prin implementarea sa se crează condiţii clinice, psiho-pedagogice, psiho-terapeutice, care contribuie la susţinerea procesului de adaptare, recuperare şi dezvoltare a copilului cu ADHD. Implementarea programului de intervenţie este un proces dinamic şi integru, realizat de părinţi, de pedagogi, de alţi actori incluşi în acest proces. Componentele unui program eficient sunt interrelaţionate între ele, promovând:

- ✓ Supravegherea sistematică şi în dinamică a dezvoltării psihice a copilului.
- ✓ Asigurarea conduitelor social-psihologice pentru dezvoltarea copilului în relaţie cu mediul. Asistenţa psihologică acordată copiilor cu sindromul ADHD (consilierea corectă, susţinerea psihologică).
- ✓ Ajutorul psihologic sistematic oferit familiilor copiilor cu sindromul ADHD.
- ✓ Ajutorul psihologic acordat pedagogilor claselor primare, care se confruntă cu mai mulţi copii cu sindromul ADHD.

- ✓ Organizarea activităţii copilului în socium în dependenţă de potenţialul psihologic şi fizic [2; 4; 7].

Principiile care stau la baza elaborării unui program eficient de intervenţie în cazul sindromului ADHD sunt următoarele: asigurarea confortului psihologic pentru realizarea potenţialului copilului; stabilirea şi susţinerea funcţiilor puternic pozitive în dezvoltarea copilului; complexitatea realizării activităţilor; abordarea sistemică a activităţilor; respectarea etapelor de bază în dezvoltarea copiilor; individualizarea şi diferenţierea acţiunilor de program, motivarea pentru succes; prevenirea şi ameliorarea riscurilor de complicare a stării de ADHD; atitudinea emoţional-individuală faţă de fiecare copil; promovarea influenţei activităţii dominante asupra dezvoltării psihice a copilului; promovarea, în dezvoltarea copilului, a nivelului actual şi a celui potenţial de dezvoltare a fiecărui copil; evaluarea şi influenţa terapeutică în dinamică. În ansamblu, intervenţiile elaborate în baza acestor principii și prevăzute de program au, ca scop planificat, ameliorarea simptomelor tulburării, ameliorarea influenţei asupra mecanismelor de dezvoltare a simptomo- complexului ADHD, formarea părinţilor, a pedagogilor şi a psihologilor pentru activitatea orientată spre ameliorarea tulburării, valorificarea diferitor metode şi combinaţii de metodologii de influenţă terapeutică în caz de sindrom ADHD; promovarea, în practică, a celor mai eficiente şi efective măsuri de corecţie şi dezvoltare a şcolarului cu ADHD. Nu putem să negăm faptul că în cazul ADHD, intervenția terapeutică este una pluridisciplinară, reprezentată de o combinație între tratamentul medicamentos, stabilit și dozat în funcție de tipologia și severitatea simptomelor și măsurile educaționale și psihoterapeutice. Deaceea în planul terapeutic sunt implicate toate persoanele semnificative din viața copilului: părinți, bunici, frați/ surori, bonă și cadre didactice. Doar abordarea bazată pe medicație nu este suficientă. De asemenea, consilierea psihologică pentru îmbunătățirea abilităților sociale și măsurile specifice de sprijin educațional în unitatea de învățământ s-au dovedit a fi esențiale în managementul acestei tulburări.

Explorarea abordărilor cognitiv-comportamentale și a modului în care aceasta poate ajuta elevii cu ADHD să-și dezvolte abilitățile necesare integrării în mediul școlar. Există diferite forme de intervenții comportamentale folosite pentru copiii cu ADHD, ca de exemplu psihoterapia, terapia cognitiv-comportamentală, formarea deprinderilor sociale, grupuri-suport și formarea părinților și a educatorilor. Scopul terapiei comportamentale este de a-i învăța pe părinți și educatori cum să stabilească și să aplice reguli și așteptări clare de comportament pentru copil. Se folosesc recompense pentru a întări comportamentele pozitive ale copilului și penalizări care să elimine comportamentele nedorite sau problematice. În plus, părintele trebuie să structureze și să organizeze cât mai mult mediul de viață al copilului prin stabilirea unor rutine de viață, care să-i ofere acestuia predictibilitate și stabilitate. Toți adulții implicați în îngrijirea copilului cu ADHD trebuie să fie consecvenți în aplicarea terapiei. Treptat, ordinea și structura exterioară sunt internalizate, devenind un nou mod de funcționare a creierului copilului cu ADHD. Este un proces lung, care presupune mult efort din partea părinților. Ceea ce funcționează cel mai bine depinde de copil și de familia lui. Un plan optim de tratament va include o monitorizare atentă, controale frecvente și dacă este necesar, ajustări pe parcurs.

Programele de modificare comportamentală din școli, destinate copiilor diagnosticați cu ADHD, vizează:

- ✓ Revizuirea periodică a regulilor în clasă – atunci când este necesar;
- ✓ Întăriri pozitive oferite pentru comportamentele adaptative;
- ✓ Adoptarea unor strategii de intervenție pentru comportamentele agresive (spre exemplu, time out);
- ✓ Plan de recompense – pe termen scurt/ lung, însoțit de un raport;
- ✓ Monitorizare, proces în care pot fi implicați elevii mai mari;
- ✓ Suport asigurat copiilor în sintetizarea mesajelor – un set de 3 întrebări la care copilul știe să răspundă înainte de a părăsi clasa [12; 5].

Prezentarea adaptărilor școlare pentru elevii cu ADHD, cum ar fi planurile individualizate de învățare, asistenții educaționali și strategiile de gestionare a comportamentului în clasă presupun importanța colaborării între profesori, consilieri școlari și specialiști în intervenția ADHD pentru a oferi un suport eficient. Intervenția în mediul școlar pentru elevii cu ADHD presupune următoarele aspecte:

a. Elaborarea planurilor individualizate de învățare bazate pe:

- ✓ Explicarea procesului de elaborare a planurilor individualizate de învățare pentru elevii cu ADHD, care implică evaluarea nevoilor individuale ale elevului și stabilirea obiectivelor specifice.
- ✓ Identificarea strategiilor adaptate pentru a sprijini învățarea și succesul academic al elevului, inclusiv modificări în structura lecțiilor, timp suplimentar pentru examene și alte adaptări necesare.

b. Asistenți educaționali și suport suplimentar:

- ✓ Descrierea rolului asistenților educaționali în furnizarea de sprijin individualizat pentru elevii cu ADHD în clasă.
- ✓ Enumerarea metodelor și tehnicilor pe care asistenții educaționali le pot folosi pentru a ajuta elevii să se concentreze și să-și gestioneze comportamentul în mediul școlar.

c. *Strategii de gestionare a comportamentului în clasă:*

- ✓ Prezentarea unor tehnici eficiente pentru profesori în gestionarea comportamentului elevilor cu ADHD în clasă, inclusiv utilizarea recompenselor și a sistemelor de puncte, stabilirea unor rutine clare și utilizarea unor instrucțiuni clare și concise.
- ✓ Importanța comunicării constante între profesor, părinți și consilierul școlar pentru a identifica și implementa cele mai eficiente strategii pentru fiecare elev în parte.

d. Colaborare între profesori, consilieri școlari și specialiști în intervenția ADHD:

- ✓ Sublinierea necesității de colaborare și schimbul de informații între diferiți profesioniști implicați în educația elevului cu ADHD.
- ✓ Discuția despre importanța sesiunilor de formare și instruire pentru cadrele didactice pentru a înțelege mai bine ADHD-ul și metodele de gestionare a acestuia în mediul școlar.

În concluzie putem vorbi despre importanța intervenției psihologice în gestionarea ADHD-ului la elevi. Un alt aspect important ar fi sublinierea necesității de abordări individualizate și de colaborare între diferiți profesioniști pentru a oferi un suport complet și eficient atât elevilor, cât și profesorilor și părinților. Aceste strategii și abordări adaptate în mediul școlar pot juca un rol esențial în succesul și progresul elevilor cu ADHD, oferindu-le un mediu de învățare mai adaptat și suportul necesar pentru a face față provocărilor specifice pe care le întâmpină. Totodată, terapia de reeducare a abilitatilor de învățare, consilierea psihologică pentru îmbunătățirea abilităților sociale și măsurile specifice de sprijin educațional la școală ajută foarte mult în managementul acestei tulburări. Scopul intervenției este ameliorarea/dispariția simptomelor și îmbunătățirea performanțelor școlare.

BIBLIOGRAPHY

1. Alexandrescu, C. L., *Tratamentul modern în tulburarea prin deficit atenţional / hiperactivitate (DAH)*, Revista Română de Psihiatrie, Nr. 3-4/2000
2. Bucun N., Glavan A., *Sindromul de hiperactivitate cu deficit de atenţie la şcolarul mic: Monografie* Acad. de Ştiinţe a Moldovei, Inst. de Ştiinţe ale Educaţiei. Tipografia „Cavaioli, Chişinău: 2015 ISBN 978-9975-48-095-6.
3. Cucu-Ciuhan, G., *Eficienţa psihoterapiei experenţiale la copilul hiperchinetic,* Ed. SPER, Bucureşti 2006
4. Cucuruz L. *Program de intervenţie psihopedagogică la elevi cu deficit de*

atenţie şi hiperactivitate. Cluj-Napoca, 2013.
5. Danii A., Racu A. *Educaţia terapeutică complexă şi integrată.* Chişinău: Editura Univers pedagogic, 2006.
6. Dopfner, Schumann, Lehmkuhk, *Copilul hiperactiv şi încăpăţânat*, Ed. ASCR, Cluj – Napoca 2004
7. Egan, K., Popenici, Ş., *Educaţia elevilor hiperactivi şi cu deficit de atenţie*, Ed. Didactica Press, Bucureşti 2007
8. Gilbert, P., *Copiii hiperactivi cu deficit de atenţie*, Ed. Polimark, Bucureşti 2000
9. Nacu A., Chihai J., ș. al.*Tulburarea cu Deficit de Atenție/Hiperactivitate (ADHD).* Protocol clinic național PCN-368. Chișinău 2020
10. Popenici Ș., Fartușnic C., Târnoveanu N., *Managementul clasei pentru elevii cu ADHD*, Ghid pentru cadrele didactice din învățământul preuniversitar Bucuresti: Didactica Publishing House, 2008, DOI: 10.13140/2.1.4575.6488
11. Verza, E., *Bazele psihologice ale educaţiei integrate, în „Educaţia integrată a copiilor cu handicap*, Asociaţia RENINCO România", Multiprint, Iaşi, 1998
12. Fabiano G. et al. *A meta-analysis of behavioral treatments for attention-deficit/hyperactivity disorder*. Clinical Psychology Review 29 (2009) 129–140

Webografie:

13. www.adhd-institute.com

Ana TARNOVSCHI, doctor în psihologie, conferențiar universitar, Facultatea de Psihologie, Științe ale Educației, Sociologie și Asistență Socială, USM**,** cercetător științific.
E-mail: a.tarnovschi@yahoo.com

Lucrarea a fost efectuată în cadrul Proiectului instituțional de cercetare și inovare: Bazele teoretice și metodologice ale asigurării activității psihologice în sistemul de învățământ general din perspectiva abordărilor societale contemporane. Cifrul: 20.80009.1606.10.

METHODS OF RESEARCH OF THE PERSUASIVE DISCOURSE APPLIED IN SOCIAL CRISIS SITUATIONS

Viorica Lifari, Stella Grama

Assoc. Prof., PhD, State University of Moldova, PhD Student, State University of Moldova

Abstract: The present paper explores the cognitive side of persuasive discourse and the role of power in it. The main purpose of the article is to put into discussion various models of Critical Discourse Analysis which were formulated by linguists from the domain and to present a general picture of methods that refer to discourse analysis. We focus on the inter-disciplinary aspect of the discourse analysis which covers different perspectives: linguistic, cognitive and socio-linguistic. Also, we emphasize the similarities and the differences between differnt branches of discourse analysis such as critical linguistics, the historical approach of discourse analysis and the cognitive one. By synthesything and comparing these methods we aim at devloping a comprehensive and intergrate model of discourse analysis, which will reflect the interaction between discourse, cognition and the social context.

Keywords: critical discourse analysis, cognition, socio-economic crysis, pandemic discourse, persuasive discourse, language and culture.

Introducere

Intenția oricărui discurs este de a influența percepția asupra realității sociale. Opinia publică, comportamentul colectiv și valorile individuale sunt reliefate de modul în care informația este furnizată și interpretată. Studiind discursul, căutăm să înțelegem relația complexă dintre utilizatorii unei limbi și cultura din care aceştia fac parte. Pentru a obține o perspectivă mai largă asupra proceselor de producere și interpretare a discursului, trebuie să ţinem cont de mecanismele cognitive implicate, precum și de contextul în care are loc comunicarea.

Dat fiind criza globală recentă, provocată de pandemia Covid-19, comprehensiunea discursului a devenit un subiect imperios. Pandemia a afectat aproape toate aspectele vieții umane. În acest sens, discursul public s-a transformat într-un instrument forte în modelarea răspunsului individual și colectiv la strategiile guvernamentale, care vizau prevenirea dezastrului economic și social. Discursurile care reflectă politicile de sănătate publică, normele sociale și măsurile preventive sunt de mare interes pentru cercetători în încercarea de a studia discursul din perspectiva sociolingvistică.

Scopul principal al cercetării de faţă este de a examina specificul discursului public în perioada crizei pandemice, și anume de a determina strategiile persuasive, procesele cognitive și contextele care au influențat alegerea resurselor lingvistice, precum și modul în care puterea a fost exercitată prin intermediul discursului. **Obiectivele cercetării** derivă din scopul principal, după cum urmează: definirea principalelor concepte vis-a-vis de subiect; studierea caracteristicilor specifice discursului persuasiv; colectarea și analiza resurselor primare, autentice, pentru a investiga modul în care discursul public cu intenție persuasivă funcționează într-un mediu real, specific unei anumite culturi, într-un anumit spațiu de timp (în cazul dat, perioada de criză pandemică generată de Covid-19); identificarea rolului proceselor cognitive în reflectarea arsenalului de cunoștințe atât de ordin personal, cât și colectiv, în termeni de

valori culturale, convingeri, atitudini, etc.; examinarea strategiilor persuasive și resurselor lingvistice care caracterizează discursul public pe timp de criză.

Limbajul este un instrument puternic care poate fi folosit pentru a modela voința unei întregi comunități, pentru a construi solidaritatea, pentru a influența oamenii să gândească, să simtă și să acționeze la fel, pentru o cauză comună. Totuși studiul discursului în sine nu este suficient. Discursul nu este doar un fenomen lingvistic, ci și un act socio-cultural, și necesită un studiu pertinent în care practicile discursive să fie cercetate din perspectiva accesului la resurse și strategii de comunicare. Este necesară o abordare multidisciplinară care să reflecte interdependența dintre discurs și realitatea socială. Din acest motiv, în cercetarea de față ținem cont de aspectul calitativ al fenomenului discursiv.

De asemenea, utilizăm metoda deductivă, concentrând efortul de investigare asupra modelelor de analiză a discursului pe care analiștii critici le propun, și identificăm traseul pe care urmează să îl parcurgem, în vederea realizării scopului cercetării. Prin intermediul sintezei și comparației, trecem de la idei generale sau conceptuale la unele aspecte practice.

În cele ce urmează, venim cu o sinteză a aspectelor teoretice esențiale, punând în evidență avantajele și neajunsurile modelelor existente de analiză critică a discursului și identificăm care dintre aceste metode sunt relevante cercetării în cauză. Întrucât scopul principal al cercetării de faţă este de a studia discursul dintr-o perspectivă socio-cognitivă, identificăm și analizăm acele structuri ale discursului care sunt relevante cercetării, o reflecție a tiparelor mentale create în cadrul discursului și a culturii din care face parte locutorul.

Trecerea în revistă a curentelor de bază privind analiza discursului public, precum și aspectul practic al cercetării se bazează pe lucrările lingviștilor precum T. van Dijk [17-28], N. Fairclough [2-6], R. Wodak [32], G. Lakoff, M. Johnson [12], Z. Kövecses [10], T. Tenbrink [15], G. Steen [14], P. Chilton [1], C. Hart [8], et al. Prin intermediul acestei lucrări, intenționăm să oferim o introspectivă clară asupra modului în care discursul poate fi valorificat pentru a favoriza schimbările sociale pozitive, pentru a încuraja gândirea critică și pentru a promova luarea deciziilor în cunoștință de cauză, pe timp de criză, similare celei generate de pandemia Covid-19.

1. Discursul ca formă de „acţiune socială”

Studiile lui T. A. van Dijk, considerat părintele studiilor critice asupra discurslui, se concentrează asupra importanței dimensiunii sociale. Discursul nu este pur și simplu un mod de face schimb de informații, ci și un mijloc de construire și contestare a realității sociale. Este o formă de acțiune socială care are loc într-un anumit context, cu obiective controlate, contextualizate, bine definite. Orice discurs depinde de context, adică contextul deține control asupra discursului [21, pp.127-8], [25, pp.69-70]. In acelaș rând de idei, T. van Leeuwen, un alt cercetator în domeniu, subliniază natura socio-cognitivă a discursului, afirmând că acesta „servește interesele anumitor contexte sociale și / sau istorice” [29, pp.94-5], ceea ce înseamnă că discursul este definit prin efectele pe care le produce.

P. Chilton, N. Fairclough și R. Wodak, susțin această viziune, definind discursul drept: manifestare a acțiunii sociale [1, p.23]; „o formă de practică socială” [4, p.259]; „un mijloc de construire și contestare a realității sociale” [21, pp.127-8], idei la care ne raliem.

N. Fairclough consideră că orice discurs se bazează pe experiența socială a locutorului, a cărui percepție este influențată de aspectul practic al comunității din care face parte. Discursul marchează conștiința individuală și colectivă, acțiunile sau comportamentul uman, solidificând cunoștințele deja existente. Pe lângă utilizarea limbajului, este implicat și procesul de decodificare, atunci când interlocutorul alege anumite înțelesuri în funcție de convingerile, cunoștințele și valorile personale [2, p.10-1]. În consecință, discursul poate fi privit ca o formă de acțiune socială care este utilizată pentru a construi, a negocia și a menține identități sociale,

privilegiate sau marginalizate, în dependență de context. Discursul poate consolida sau contesta normele și valorile sociale dominante.

Studiind cazuri particulare, cercetătorii încearcă să observe aspectele comune ale unui grup social, să identifice conceptele comune. Cu toate acestea, o problemă care merită a fi pusă în discuție este că „locutorii sunt capabili să imite apropierea socială de ceilalți prin modificarea stilului discursului, cu ajutorul resurselor lingvistice și semiotice." Acest model sociolingvistic care permite locutorului să își adapteze discursul la cerințele publicului este un „mod contemporan de auto-prezentare și implică proiectarea creativă, intenționată a identității" [9, pp. 296-300]. Deoarece identitatea poate fi adaptată situației sau evenimentului comunicativ și poate fi creată în timp real, putem constata că discursul este influențat de procesul activ de construire a sensului și se bazează pe diverși factori sociali; nu este un fenomen static, ci mai degrabă unul dinamic. „Discursul nu este un alt fel de acțiune socială, ci mai curând parte a evenimentelor din jur și ar trebui analizat în funcție de [...] relațiile sociale" [7, p.146].

Prin urmare, discursul este un mijloc esențial de acțiune socială, care poate fi utilizat pentru a modela percepții, pentru a stabili norme sociale vis-a-vis de comportament și comunicare, a sensibiliza cu privire la problemele existente în societate și a încuraja spiritul civic, solidaritatea în jurul valorilor și obiectivelor comune, pentru a exercita puterea și controlul, în vederea schimbărilor sociale. După cum menționează N. Fairclough, termenul de *discurs* se referă la însăși „evenimentul discursiv sau la anumite tipare sau modele (*discurs* și, totodată, *practică discursivă*)" [6, p.24]. În acest context, este necesar să subliniem că conceptul *discursului* la care facem referință în continuare întruchipează trei dimensiuni: *textul* în sine, *practica discursivă* și *contextul socio-cultural* în care are loc discursul. Astfel, avem nevoie de acele modelele de analiză a discursului care vizează utilizarea limbajului, aspectele cognitive și pragmatice, precum și contextul socio-cultural, care modelează comunicarea.

2. **Analiza critică a discursului din perspectiva sociolingvistică**

Scopul principal al oricărei investigații empirice este de a observa fenomenele sociale pentru a genera noi cunoștințe. O sinteză a resurselor bibliografice în domeniul metodologiei cercetării socio-cognitive relevă un aspect esențial: metodele de prelucrare calitativă a datelor implică o abordare interpretativă care are ca scop identificarea relațiilor dintre fenomenele sociale și practicile discursive specifice anumitor contexte. Dimensiunea calitativă a cercetării contribuie la cunoașterea și percepția emoțiilor și la modul în care experiențele emoționale diferă de la o cultură la alta.

Facând referință la natura socio-cognitivă a discursului, T. A. van Dijk subliniază că contextul este un participant „subiectiv" care poate servi drept model contextual în situații sociale similare. Deși fiecare discurs este unic și dinamic, putem identifica tiparele contextuale care controlează producerea, receptarea și interpretarea evenimentului discursiv, și permit participanților să adapteze discursul la situația comunicativă. Astfel de modele pot susține studiul pragmatic și cultural, prin definirea condițiilor în care este relevant un anumit discurs public, deoarece reflectă măsura în care fiecare situație socială influențează structura discursului. Aceste modele pot demonstra că contextul controlează diferite aspecte ale discursului, relevante pentru participanți, detalii care nu sunt ușor descifraile, deoarece structura internă a discursului poate fi reformulată [21, pp.116-9].

Analiza discursului este definită drept un „grup de metode conexe pentru studierea utilizării limbajului și rolul său în viața socială" [7, p.217], și derivă din ramurile studiilor sociale, printre care cel mai adesea sunt menționate analiza conversațională (AC), analiza critică a discursului critic (ACD), lingvistică cognitivă, sociolingvistica și studiile etnografice ale discursului [7, p.205], [16, p.200].

Studiul caracteristicilor discursului s-a limitat inițial la descrierea limbajului și a structurii interacțiunii în procesul de comunicare (AC, modelul SPEAKING după Hymes,

1972), în timp ce alte aspecte importante cum ar fi ierarhia socială, puterea sau schimbările sociale au fost neglijate. După cum menționează N. Fairclough și R. Wodak, „discursul poate fi înțeles doar în raport cu problemele sociale, structurile sociale și variabilele precum genul, clasa socială, dar mai ales în raport cu noțiunea de putere" [16, p.21]. „Discursul este istoric [...], încorporat într-o anumită cultură, ideologie sau fenomen istoric, și, de asemenea, este intertextual." [16, p.146]

Analiza critică a discursului (ACD) este o abordare interdisciplinară a studiului discursului inițiată între anii 1980 și 1990. Este o direcție de cercetare a lingvisticii aplicate „adesea utilizată pentru a identifica perspectivele care reflectă relațiile dintre limbaj și putere, și rolul analizei discursului în critica socială și culturală", axată în mare parte pe problemele de ordin social [31, p.205]. Conform definiției enciclopedice, ACD este „o combinație de metode conexe care facilitează studiul nu doar al modului în care este utilizat limbajul, ci și al rolului pe care îl deține în viața socială" [7, p.217]. Potrivit ACD, discursul se presupune a fi „un vehicul de bază în construirea realității sociale" [7, p.145].

În acest sens, R. Wodak subliniază că analiza discursului nu implică, per se, cercetare lingvistică, ci „vizează aspectul lingvistic al fenomenelor sociale și culturale" [31, p.146]. Scopul ACD nu mai este de a analiza pur și simplu proprietățile lingvistice, ci de a studia modul în care discursul încurajează și promovează inegalitatea socială. Așa cum am menționat anterior, ACD privește discursul drept o formă de practică socială care, conform lingviștilor N. Fairclough și R. Wodak, „implică o relație dialectică între un anumit eveniment discursiv și situațiile, instituțiile și structurile sociale în care se încadrează" [16, p.147]. Cei doi savanți oferă următoarele caracteristici cheie ale ACD: acesta abordează probleme sociale; discursul este social; discursul este ideologic; relațiile de putere pot fi negociate prin discurs; discursul modelează societatea și cultura; discursul este istoric; relația dintre text și societate este mediate [8, p.15].

ACD servește drept termen umbrelă pentru ramurile care studiază analiza discursului, cum ar fi *Lingvistica critică* (LC), abordarea istorică a discursului, analiza multimodală, abordarea cognitivă, etc. Bazate în mare măsură pe practicile și metodele utilizate de LC, acestea diferă în funcție de metodologie, dar își au rădăcinile în același concept și propun aceeași perspectivă critică.

Potrivit lui T. A. van Dijk, „în timp ce aceste abordări pot fi distinse în funcție de instrumentele metodologice specifice pe care le folosesc, având în vedere agenda și perspectivele comune, ele sunt strâns legate de parametri conceptuali mai generali" [18, pp.466-85]. Cognitivistul afirmă că pentru o analiză desfășurată a discursului avem nevoie de o abordare multidisciplinară care ne permite să studiem relația dintre evenimentul discursiv și puterea socială, puterea de grup, dat fiind faptul că influența și abuzul derivă din accesul privilegiat la resursele de comunicare [32, p.207]. Necesitatea unei abordări din perspective multiple este menționată și de N. Fairclough în studiile sale asupra discursului. „Nu este doar despre analiza discursului, ci despre o formă de analiză transdisciplinară sistematică a relațiilor dintre discurs și celelalte elemente ale procesului social" [5, p.10].

Van Dijk (2001) identifică patru abordări de bază orientate spre analiza critică a discursului: lingvistica critică, abordarea socio-culturală, cea istorică a discursului, analiza discursului din perspectiva socio-cognitivă.

LC a fost fondată de cercetătorii Universității East Anglia, R. Fowler, G. Kress și B. Hodge (1979), primii care au dezvoltat abordarea critică a analizei discursului prin intermediul manuscriselor "Language and Control" (Fowler, 1979) și "Language as Ideology" (G. Kress și B. Hodge, 1979). *LC* studiază relația dintre forma lingvistică și ideologie, iar principala sa preocupare este studierea structurilor gramaticale care reflectă noțiunea de putere sau control.

Cercetările lor sunt fondate pe metodologia lui M. Halliday, cunoscută și sub denumirea de „Gramatică sistemică și funcțională", care „subliniază funcția elementelor gramaticale,

implicarea lor socială, alegerea din posibilitățile sistemelor gramaticale, și care atrage atenția asupra a ceea ce este sau nu este preferential" [32, p.199].

În 1996, G. Kress și T. van Leeuwen (1996) elaborează un nou model de analiză a discursului concentrat, în mare parte, pe studierea rolului resurselor vizuale utilizate de mass-media. Conform acestei teorii, pentru o analiză mai amplă a discursului este esențial să urmărim şi felul în care sunt alese detaliile vizuale, la fel cum studiem limbajul și preferinţele gramaticale ale locutorului. Modelul propus are la bază teoria gramaticii funcţionale, după Halliday (1978), ale cărei principii sunt actualmente utilizate pentru a analiza comunicarea vizuală. Teoria social-semiotică este interesată de identificarea sensului, sub toate formele sale. Înțelesurile sunt create de context și de procesul interacțiunii, ceea ce face ca socialul să fie „sursa sau generatorul de sens". Semnele sunt create, nu sunt utilizate, iar alegerea depinde de interesul celui care le produce, adică semnele atribuie noi semnificații conceptelor vechi [11, pp.54-62]. Analiza multimodală a discursului nu examinează resursele semiotice, per se, ci rolul pe care îl joacă aceste alegeri în comunicarea relațiilor de putere [13, p.7-10].

N. Fairclough este de părerea că „lingvistica sistemică are o serie de puncte forte, din perspectiva ACD. Este o teorie funcțională a limbajului orientată către identificarea modului în care limbajul este structurat pentru realizarea funcțiilor sale sociale primare. Astfel, gramatica este considerată a fi structurată de cele trei funcții (macro) ale limbajului: ideatică, interpersonală și textuală [5, p.10].

Lingvistul şi-a concentrat propriul studiu asupra conexiunii dintre limbaj, putere și ideologie. În lucrarea sa "Language and Power" (1989), ACD este definită drept „o abordare integrată a a) analizei textului, b) analizei proceselor de producere, consum și distribuție a textului, și a c) analizei socioculturale a evenimentului discursive" [5, pp.19-23].

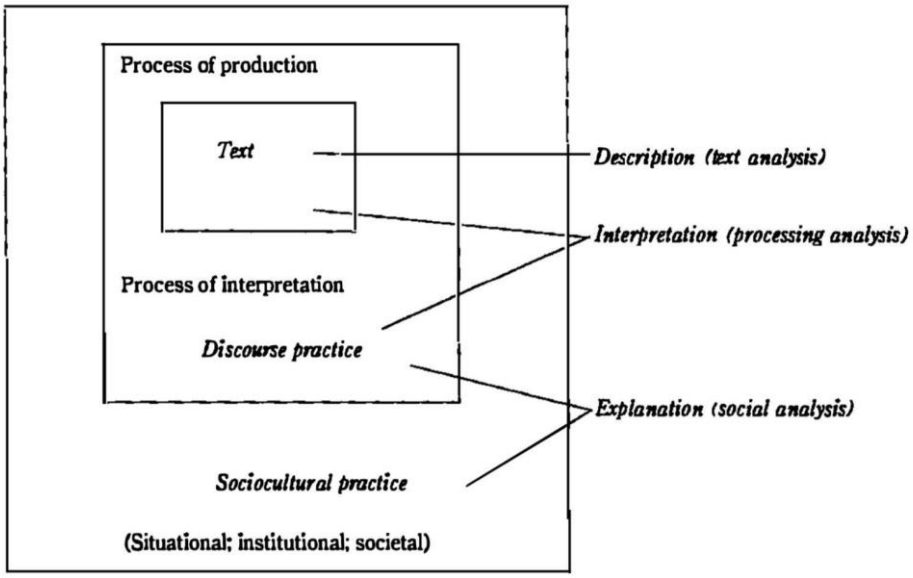

Fig. 2.1 Dimensiunile analizei discursului, N. Fairclough (1995)

În abordarea socio-culturală a lui N. Fairclough, conexiunea dintre practica socioculturală și text este mediată de practica discursivă, a cărei natură determină caracteristicile de suprafață ale unui text și modul în care acesta va fi interpretat [5, p.97]. Cercetătorul afirmă că „practica discursivă, ordinea discursului și analiza intertextuală joacă un rol de mediere critică în acest cadru; acestea mediază pe de o parte relația dintre texte, iar pe de altă parte - societatea şi cultura". Limbajul este strâns legat de contextul social și, la rândul său, influențează schimbările sociale [5, pp.2-10].

Bazându-se pe modelele anterioare de analiză a discursului, R. Wodak (1996) introduce o nouă metodologie, din perspectiva istorică a discursului, care combină analiza lingvistică cu cercetarea istorică, pentru a studia modul în care discursul s-a schimbat și a evoluat ca răspuns la schimbările socio-culturale. Această abordare a fost promovată în general de Școala din Viena. R. Wodak este renumită pentru activitatea sa în domeniul ACD, în special pentru analiza discursurilor sociale și politice, legate de studierea conceptelor de putere și identitate. Potrivit analistei, informațiile despre sursele istorice și datele despre evenimentele sociale sunt esențiale dacă dorim să înțelegem cum se construiește discursul și cum devine subiect al schimbărilor sociale.

După cum am menționat anterior, T. van Dijk este unul dintre fondatorii studiilor critice ale discursului (SCD). Cercetările sale sunt marcate de accentul pe cogniție în calitate de „mediator al discursului și al structurilor sociale" [32, p.207]. T. van Dijk susține că ne lipsește un model multidisciplinar de analiză a discursului în științele umaniste, care ar facilita „un studiu integrat al modului în care cunoașterea este dobândită, presupusă, exprimată, comunicată și justificată [...] în situațiile de comunicare ale comunităților, societăților și culturilor epistemice" [23, pp.11-2].

Cognitivistul consideră discursul drept „o formă de interacțiune socială în societate", „un mijloc de exprimare și reproducere a cogniției sociale" [ibidem]. Modelul teoretic pentru care pledează urmărește să dezvăluie conexiunea dintre cele trei aspecte: discurs, societate și cunoaștere. T. van Dijk susține că „este esențial ca noțiunile la nivel micro, cum este textul, și cele la nivel macro, cum sunt relațiile sociale, să fie mediate de cogniția socială" [27, p.280]. Prin urmare, cogniția socială este un „sistem de reprezentări și procese mintale ale membrilor grupului" [20, p.18].

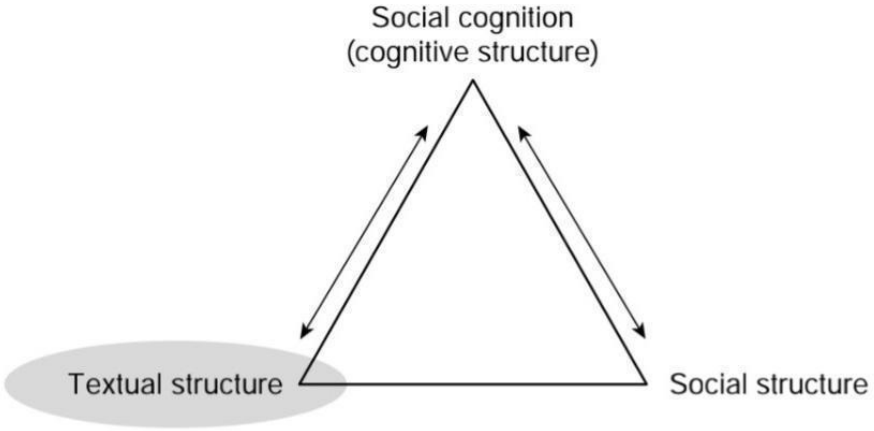

Fig. 2.2 Structura tridimensională „textual-cognitiv-social", C. Hart (2010)

O altă abordare cognitivă a analizei discursului este teoria metaforei conceptuale (TMC). Ideea că gândirea noastră rațională, cu toate procesele sale implicate, se bazează în principiu pe metafore, a fost pusă în discuţie de către G. Lakoff și M. Johnson în lucrarea "Metaphors We Live By" (1980). „Sistemul nostru conceptual obișnuit, în termenii căruia gândim și acționăm, este la nivel fundamental metaforic prin însăşi natura sa." [12, p.3] Metaforele conceptuale nu sunt doar expresii lingvistice, ci sunt înrădăcinate adânc în cunoașterea noastră și reflectă modul în care gândim, judecăm și comunicăm. Analizând metaforele utilizate în discurs, putem înțelege convingerile și valorile locutorului și modul în care încearcă să convingă publicul. TMC este considerată una dintre „cele mai riguroase abordări lingvistice ale ACD şi cea mai iluminatoare" [8, p.6].

Principalele abordări ale ACD fiind prezentate mai sus, considerăm relevantă necesitatea de a specifica că există mulţi analişti care au criticat ACD din anumite motive. Savanții R. Hodge, G. Kress, R. Fowler și T. van Leeuwen subliniază faptul că ACD nu are un

concept clar și că metodele sale sunt adesea nesistematice, deoarece diferiți cercetători folosesc abordări diferite. H. G. Widdowson afirmă, în mod similar, că ACD studiază în mod critic exercitarea puterii și controlului cu ajutorul limbajului, dar îi lipsește autoreflecția critică cu privire la propriile metode și practici, deoarece natura eclectică a conceptelor și categoriilor ACD sunt destul de inconsistente [31, pp.89-110]. J. Blommaert și J. Holmes critică ACD pentru tendința de a reduce discursul la relațiile de putere, în timp ce R. Wodak și J. E. Richardson, în general susținători ai ACD, își exprimă îngrijorarea cu privire la prejudecățile politice. Ei sugerează că cercetătorii ACD trebuie să fie mai transparenţi în ceea ce priveşte poziţia politică și să asigure o analiză mai echilibrată și mai obiectivă.

N. Fairclough, de asemenea, își critică propria sa activitate de la începuturi. El susține că ACD nu poate explica modul în care practicile discursive sunt modelate de factori sociali sau care sunt efectele lor sociale, nu oferă date istorice privind schimbările sociale care generează discursul sau impactul pe care acesta îl are asupra proceselor istorice de amploare. Totodată, lingvistul menţionează importanţa relației ACD cu domeniile de studiu adiacente (inclusiv lingvistică, sociolingvistică, sociologie și alte științe).

Pe de altă parte, R. Wodak susține că „orice critică adusă în adresa ACD ar trebui să specifice întotdeauna cercetarea sau cercetătorul la care se face referință", deoarece „studiile din domeniul ACD sunt multiferente, derivă din medii teoretice destul de diferite, și sunt orientate către date și metodologii diferite" [30, p.12].

În concluzie, deși există asemănări între principalele abordări discutate mai sus, acestea au orientări teoretice și metodologice distincte și sunt utilizate pentru a explora diferite aspecte ale limbajului în contexte sociale. Putem afirma că ACD a evoluat de-a lungul timpului și a împrumutat strategii esențiale din domeniile lingvisticii, sociolingvisticii, etnografiei, istoriei, psihologiei, etc. În ciuda criticii asupra limitărilor și dezavantajelor potențiale ale acestei teorii, mulți savanți o găsesc valoroasă, ca instrument de analiză a discursului și a relaţiilor sociale precum este autoritatea sau puterea.

3. **Discursul persuasiv şi procesele cognitive implicate**

Având în vedere că interesul nostru este să studiem discursul public, care este persuasiv prin însăși natura sa, punem în discuţie mai întâi relația dintre discurs, putere și cogniție.

T. van Dijk conceptualizează discursul drept un vehicul, pentru faptul că discursul exprimă și reproducere cunoașterea socială, solicitând procesele cognitive subiacente ale participanților, cunoștințele împărtășite fiind atât personale, cât și sociale. Astfel, discursul este mai mult decât o formă de interacțiune socială [24, pp.586-7].

Prin lucrările sale, T. van Dijk a adus contribuții semnificative care ne pot ajuta să înțelegem rolul cogniției în conturarea discursului. În articolul „Principiile analizei discursului", savantul afirmă că deținerea puterii presupune acces exclusiv la astfel de resurse sociale precum statutul, cunoștințele și educația. Puterea este „în mare parte cognitivă " atunci când este exercitată cu ajutorul strategiilor precum persuasiunea și manipularea, în scopul realizării anumitor obiective. În acest sens, discursul public este un instrument puternic. Poate fi utilizat „pentru a consolida sau a contesta normele și valorile sociale" [27, p.254]. Cercetătorul afirmă că neglijarea cogniției sociale a fost unul dintre principalele neajunsuri pentru majoritatea lucrărilor în domeniul analizei critice a discursului (în continuare ACD)). ACD necesită o abordare multidisciplinară și „conștientizarea faptului că relațiile dintre text, discurs, cogniție socială, putere, societate și cultură, sunt complexe" [Apud: 27, p.253].

Conform abordării cognitive a ACD, producerea și decodificarea limbajului sunt modelate de cunoștințe, valori și de contextul social. Acest model de analiză explorează factorii cognitivi care influențează discursul și modul în care aceste procese contribuie, în cele din urmă, la construirea realității sociale. Pentru a înțelege interacțiunea dintre *limbă, cultură* și *cogniție*, este necesar să studiem tiparele lingvistice și cognitive care sunt implicate în

construirea și consolidarea normelor, a valorilor culturale și a percepției individuale asupra acestor norme și valori.

Pentru a oferi o imagine de ansamblu clară asupra abordării socio-cognitive privind analiza discursului public, trebuie să definim astfel de concepte cheie precum *cogniția socială* și *cea culturală, modelele mentale* și *contextuale, contextele locale* și *globale, metafora conceptuală, domeniu sursă* și *domeniu țintă,* și *sistem metaforic.*

Potrivit lui T. van Dijk, *cogniția* acționează în calitate de mediator între comportamentul social și atitudinea personală. Este socială prin însăşi natura sa, pentru că este modelată de norme, ideologii și structuri ale puterii. Cunoașterea socială se referă la modul în care indivizii percep, interpretează și evaluează informațiile sociale, inclusiv practicile discursive. Aceste procese cognitive sunt definite de savant drept „reprezentări mintale ale utilizatorilor de limbi străine, atât ca indivizi, cât și ca membri ai societății" [19, p.64]. În consecință, cunoașterea are următoarele proprietăți [24, p. 587-8]: Cunoașterea este o credință justificată, împărtășită de membrii unui anumit grup, cunoașterea este contextuală, cunoașterea socială reprezintă „memoria semantică" a unei comunități.

Interpretarea și prezentarea discursului implică construirea *modelelor mentale* care însumează inferențe atât ale cunoștințelor individuale, cât şi celor împărtășite social [21, pp.59-62]. Potrivit cercetătorului, *modelele mentale* sunt „reprezentarea subiectivă a evenimentelor sau situațiilor la care o persoană asistă, împreună cu alţi participanţi, într-o anumită secvenţă temporală, într-un anumit loc, angajat într-o acţiune specifică cu obiective specifice" [24, p.588]. Aceste modele ghidează comprehensiunea, inferențele și raționamentele care rezultă în urma discursului. Aceste scheme cognitive sunt utilizate pentru a da sens lumii din jurul nostru.

Prin planificarea și livrarea unui discurs, locutorul exprimă și comunică anumite *modele mentale*. Interpretarea discursului necesită ca publicul să își elaboreze modele similare. Or, una dintre funcțiile esențiale ale *modelelor mentale* este „de a contribui la construirea unui teren comun pentru cei care participă la interacțiune" [Apud: 24, p.589].

Pe lângă arsenalul de cunoștințele anterioare, procesarea discursului este influențată și de *factori contextuali*. Pentru o mai bună interpretare a discursului, trebuie să fim informați despre situația imediată (împrejurările, acțiunile în desfăşurare, rolurile și identitățile participanților, imaginile mintale pe care aceștia le au deja formate, altfel spus, cunoștințele pe care le deţin în comun, normele lingvistice, convenţiile sociale, anticipările culturale), precum şi despre contextul istoric mai desfăşurat (referințele intertextuale sau artefacte culturale) [17, p.356], [24, pp. 589-60].

Interpretarea discursului se bazează, deci, pe cunoștințele anterioare, dar și cele existente. Contextele care influenţează procesarea informaţiei sunt, de asemenea, rezultatul experienței individuale și colective. Se poate concluziona că atât *modelele mentale*, cât și *modelele contextuale* sunt esențiale pentru a oferi un tablou complet care să faciliteze comprehensiunea globală a semnificației discursului, dincolo de cuvinte și expresii. Ele ne ajută să interpretăm sensurile implicite, să înțelegem referințele existente și să deducem intențiile ascunse.

Domeniul ACD oferă varii posibilități de a explora complexitatea limbajului, a puterii și a influenței, în diferite contexte sociale. Studiul dat accentuează necesitatea unei cercetări bazate pe o abordare complexă, concentrată asupra dimensiunii cognitive a limbajului și a contextului sociocultural, care modelează discursul, în scopul definirii relațiilor de putere pe timp de criză pandemică. Astfel, vom putea identifica strategiile persuasive și resursele lingvistice caracteristice discursului pandemic, menit să influenţeze convingeri, atitudini, să sensibilize populaţia cu privire la efectele pandemice, să îndemne la solidaritate, pentru *a lupta împotriva virusului.*

BIBLIOGRAPHY

1. CHILTON, P. *Missing links in mainstream CDA: Modules, blends and the critical instinct.* In: *A New Agenda in (Critical) Discourse Analysis*, Wodak, R., Chilton, P. (eds) Amsterdam: John Benjamins PC, 2005, pp. 19-52 ISBN: 97-90-272-27157

2. FAIRCLOUGH, N. *Analyzing Discourse.* Taylor & Francis e-Library, 2004. 270 p. ISBN 0-203-69781-2

3. FAIRCLOUGH, N. *Critical Discourse Analysis. The Critical Study of Language.* NY: Longman Group Ltd., 1995. 265 p. ISBN 0-582-21980-9

4. FAIRCLOUGH, N., WODAK, R. *Critical Discourse Analysis.* In: *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction.*, Van Dijk, T. (ed.) Vol.2 London: Sage, 1997 pp.258-84

5. FAIRCLOUGH, N. *Discourse and Social Change.* Cambridge: Polity Press, 2006. 259 p. ISBN 0-7456-1218-0

6. FAIRCLOUGH, N. *Language and Power.* NY: Routledge, 2013.224 p. ISBN 978-0-582-41483-9

7. GIVEN L. M. The Sage Encyclopedia of Qualitative Research Method. V.1&2. California: SAGE Publications, Inc., 2008. 1014 p. ISBN 978-1-4129-4163-1

8. HART, C. *Critical Discourse Analysis and Cognitive Science. New Perspectives on Immigration Discourse.* London: Palgrave Macmillan, 2010. 219 p. ISBN: 978-0-23-027950-4

9. HOLMES, J., HAZEN K. *Research Methods in Sociolinguistics. A Practical Guide.* Chichester: Wiley-Blackwell, 2014. 336 p. ISBN 978-0-470-67361-4

10. KOVECSES, Z. Metaphor: A Practical Introduction. NY: Oxford University Press, 2010. 375 p. ISBN: 978-0-19-537494-0

11. KRESS, G. *Multimodality. A social semiotic approach to contemporary communication.* NY: Routledge, 2010.232 p. ISBN 0-203-970003-9

12. LAKOFF, G., JOHNSON, M. *Metaphors We Live By.* London: The University of Chicago Press, 2003. 276 p. ISBN 0-226-46801-1

13. MACHIN, D. *How to Do Critical Discourse Analysis. A Multimodal Introduction.* California: SAGE Publications Ltd., 2012. 236 p. ISBN: 978-0-85702-891-4

14. STEEN, G. *Metaphor, Language, and Discourse Processes*. In: *Discourse Processes*, 48:8, Taylor & Francis Online, 2011. pp. 585-91 [quoted: 05.06.2023]. Available at: http://dx.doi.org/10.1080/0163853X.2011.606424

15. TENBRINK, T. *Cognitive Discourse Analysis: An Introduction.* Padstow Cornwall: TJ International Ltd., 2020. 271 p. ISBN 978-1-10-842266-7

16. TITSCHER S., WODAK R. et. al. *Methods of Text and Discourse Analysis.* London: SAGE Publications, 2000. 278 p. ISBN 0-7619-6482-7

17. VAN DIJK, T. A. *Critical Discourse Analysis. In: The Handbook of Discourse Analysis,* Tannen, D., Schiffrin, D. et. al. (eds). Oxford: Wiley-Blackwell, 2001. pp. 352-71 ISBN: 0-631-20595-0

18. VAN DIJK, T. A. *Critical Discourse Analysis. In: The Handbook of Discourse Analysis,* Tannen, D., D. Schiffrin, et. al. (eds). Oxford: Wiley-Blackwell , p. 466-85 ISBN: 978-0-470-67074-3

19. VAN DIJK, T. A. Critical Discourse Studies: A Sociocognitive Perspective. In: *Methods of Critical Discourse Studies, Wodak, R., Meyer, M. (eds).* London:Sage, 2016. pp. 62-85 ISBN 978-1-44-628240-3

20. VAN DIJK, T. A. *Discourse Analysis as Ideology Analysis.* In: *Language and Peace*, Schäffne, C., Wenden, A. L. (eds). London: Routledge, 1995. p. 17-36 ISBN: 978-0-2039-8495-4

21. VAN DIJK, T. A. *Discourse and Context. A Sociocognitive Approach.* Cambridge University Press, 2008. 267 p. ISBN 978-0-51-148149-9

22. VAN DIJK, T. A. *Discourse-Cognition-Society: Current State and Prospects of the Socio-Cognitive Approach to Discourse.* In: *Contemporary Critical Discourse Studies*, Hart C., Cap, P. (eds). London: Bloomsbury, 2014. pp. 121-47 ISBN 978-1-441-14163-7

23. VAN DIJK, T. A. *Discourse and Knowledge. A Sociocognitive Approach.* Cambridge University Press, 2014. 400 p. ISBN 978-1-1070-7124-7

24. VAN DIJK, T. A. *Discourse and Knowledge.* In: *Routledge Handbook of Discourse Analysis*, Gee, J.P., Handford, M. (eds). NY: Routledge, 2012. pp.587-603. ISBN 978-0-415-55107-6

25. VAN DIJK, T. A. *Discourse and Power.* NY: Palgrove Macmillan, 2008. 308 p. ISBN-13: 978-0-230-57408-3

26. VAN DIJK, T. A. *Multidisciplinary CDA: A Plea for Diversity. In: Methods of Critical Discourse Analysis,* Wodak, R. Meyer, M. (eds). London: Sage Publications Ltd., 2001. pp. 95-120 ISBN 0-7619-6153-4

27. VAN DIJK, T. A. *Principles of Critical Discourse Analysis,* In: *Discourse and Society.* Vol. 4(2), April 1993 [online]. SAGE Journals, 1993. p.249-83 [quoted:19.03.2023]. Available:
https://journals.sagepub.com/toc/dasa/4/2

28. VAN DIJK, T.A. *Text and Context. Explorations in the Semantics and Pragmatics of Discourse.* Singapore: Longman Group Ltd., 1992. 261 p. ISBN 0-582-29105-4

29. VAN LEEUWEN, T. *Introducing Social Semiotics.* Taylor & Francis e-Library, 2005. 301 p. ISBN 0-203-67342-5

30. WEISS, G., WODAK R. *Critical Discourse Analysis. Theory and Interdisciplinarity.* NY: Palgrave Macmillan, 2003. 321 p. ISBN 0-333-97023-3

31. WIDDOWSON, H. G. *Text, Context, Pretext. Critical Issues in Discourse Analysis.* Malden: Blackwell Publishing Ltd., 2004. 185 p. ISBN 0-631-23451-9

32. WOODAK, R. *Critical Linguistics and Critical Discourse Analysis. In: Discursive Pragmatics*, Zienkowski J., Otsman, et al. (eds). Amsterdam: John Benjamins, 2011. Pp. 50-70 ISBN 978-90-272-0785-2

SPECIFICITIES IN THE PSYCHOLOGICAL PROFILE OF THE VISUALLY DISABLED CHILD

Adriana Ciobanu, Liudmila Iaguşevschi

Assoc. Prof., PhD, „Ion Creangă" University of Chişinău, Moldova, PhD Student, „Ion Creangă" University of Chişinău, Moldova

Abstract: Visual disability (blindness or amblyopia) causes serious deviations in mental development. Visual disability disrupts the balance of the body and the environment, which creates a number of significant features in the development and manifestations of psychic processes. The defect of mental development itself in the visual disability includes a primary defect - an underdevelopment of the visual analyzer and secondary defects - disorders of perception, thinking, speech, memory, attention, special personality characteristics, changes in the behavioral-affective sphere, the reduced degree of maturation affective and social adaptation, especially at young ages, at the beginning of schooling. Thus, visual pathology inevitably leads to certain negative changes in the mental development of the visually impaired.

In order for the correctional impact to be effective, and for growth and education in the family and in educational institutions to be favorable, teachers, psychologists and parents must know specifics in the psychological profile of visual impairments.

Keywords: visual disability, amblyopia, blindness, psychological profile, self-image.

Vederea la om reprezintă una din funcţiile cele mai complexe, structurate în întreaga istorie a dezvoltării filogenetice şi ontogenetice, de aceea pierderea vederii de la naştere sau în cursul vieţii constituie o deficienţă foarte gravă.

Caracterul dominant al analizatorului vizual în psihologia omului poate fi observat şi prin aceea că, la omul cu vedere, rememorarea unor fapte şi impresii trecute are loc tocmai prin intermediul imaginilor vizuale şi mai puţin sau deloc prin imaginile elaborate în ceilalţi analizatori, mai ales dacă acestea din urmă nu sunt provocate [7].

Complexitatea și importanța analizatorului vizual se explică prin faptul că în relațiile sociale, vederea domină întreaga activitate senzorială a celorlalți analizatori și o integrează într-un sistem predominant vizual. Ceea ce suferă cel mai mult în deficiențe de vedere este cunoașterea senzorială: senzația și percepția [16].

În literatura de specialitate putem găsi o descriere a senzaţiei şi percepţiei: *senzația* este un proces psihic elementar, care reflectă diferite însușiri ale obiectelor și fenomenelor lumii externe, precum și stările interne ale organismului, în momentul acțiunii nemijlocite a stimulilor respectivi asupra receptorilor. Organul morfofiziologic al senzațiilor poartă numele de analizator. Senzațiile nu au o existență psihică izolată, ele sunt incluse în structuri psihice mai ample și sunt permanent influențate de procese și stări psihice complexe (reprezentările, gîndirea, limbajul).

În percepție, are loc ordonarea și unificarea diferitor senzații în imagini integrale a obiectelor și fenomenelor. Spre deosebire de senzații, care oglindesc diferite însușiri ale lucrurilor, percepția reflectă obiectul în întregime. Dar percepția nu se reduce la o sumă de senzații, ci constituie un proces de cunoaștere calitativă a lumii [3].

Vederea scăzută sau absenţa vederii marchează negativ manifestarea proceselor senzorial-perceptive (încă din stadiul senzorio-motor (0-2 ani), când se activează anumite reflexe sau conduite vizuale de genul urmăririi cu privirea a unui obiect în mişcare, a coordonării oculare etc. Informaţiile furnizate de analizatorii valizi, nu pot asigura, la nivelul scoarţei cerebrale, formarea unor imagini complete, bogate în detalii şi corecte. În cazul ambliopiei, analizatorul dominant este văzul, iar în cazul cecităţii este tactil-kinestezicul şi cel auditiv. În caz de deficiență de vedere, sensibilitatea analizatorii compensatori se dezvoltă mai eficient. Acest lucru se explică prin faptul că, în activitățile lor de viață, deficienții de vedere trebuie să folosească analizatorii auditivi și tactili - kinestetic mai des și mai intens. La nivelul modalităţilor senzoriale şi perceptive apar o serie de modificări, care pot acţiona fie compensatoriu, dacă sunt educate şi antrenate adecvat, fie se pot constitui şi stabiliza ca procese deformate [18].

Percepţia vizuală, absentă la nevăzători, este, în cazul ambliopiei, procesul psihic cel mai afectat. Pot apărea *hiperestezii:* coborârea pragului senzorial şi suprasensibilitate la lumină, dacă există restanţe vizuale, sau *iluzii vizuale* şi *tactil- kinestezice*, precum şi interpretări greşite ale formelor şi proporţiilor obiectelor (*macropsii şi micropsii*), *metamorfopsii* (perceperea greşită a locaţiei spaţiale a obiectelor), *diamegalopsii* (obiectele apar deformate, alungite, lăţite, răsucite), *paropsii* (perceperea obiectelor la o distanţă mai mare sau mai mică decât în realitate), *poliopsii* (perceperea mai multor obiecte în loc de unul singur), fenomene *de recunoaştere falsă sau de nerecunoaştere* (chiar şi a persoanelor cunoscute). De asemenea, se poate institui o subdezvoltare funcţională a tactului şi kinesteziei, care nu sunt susţinute şi controlate vizual, neproducându-se la majoritatea deficienţilor de vedere coordonarea vizuală şi tactil-kinestezică, pe de o parte, iar pe de altă parte, neintegrarea percepţiilor tactil-kinestezice în imaginea vizuală [3].

Percepţia vizuală a copilului cu vedere slabă este lipsită în mare măsură de acest caracter "instantaneu" şi de "automatizare" fiind necesare eforturi de interpretare şi conştinetizare a imaginii. Copilul ambliop trebuie să facă apel la un efort suplimentar de concentrare, de mobilizare a experienţei sale optice anterioare, pentru a fi în măsură să opereze cu imaginea vizuală. Lipsa "automatismelor vizuale" duce adeseori la identificări eronate, chiar dacă este vorba de obiecte şi fenomene [7], [12].

Cercetările L.P.Grigorieva, L.I. Solnțeva, N. Barraghi caracterizează percepția vizuală la ambliopi prin *activitatea analitico-sintetică* lentă, haotică, prin mișcări oculomotorii redundate, schemele perceptive și exploratorii, precum și capacitatea selectivă a reperelor semnificative cu maximă valoare informațională fiind slab funcționale.

V.Preda (1993) remarcă în condițiile ambliopiei, datorită explorării vizuale, a limitelor funcționale ale zonei de lucru a ochiului și a recepției vizuale deficitare, imaginea perceptivă rămâne în mare măsură imprecisă, parcelară, cețoasă, ceea ce are repecursiuni negative și asupra memoriei vizuale operaționale și asupra structurării perceptiv-motorii a spațiunui grafic.

Pe de altă parte, V.Preda (1994) remarca faptul că „deși cecitatea creează dificultăți în apariția operațiilor spațiale, ea nu este totuși, un obstacol în achiziția lor. Mai multe conduite ale nevăzătorilor sunt întotdeauna comparabile cu cele ale văzătorilor, și aceasta atât în domeniul logic, cât și în domeniul spațial. Într-adevăr, chiar dacă aprehensiunea tactil-kinestezică la copiii nevăzători este însoțită de o oarecare deficiență în unele sectoare cognitive, datorită lipsei aprehensiunii vizuale, această deficiență nu corespunde, totuși, decât **unii** rămân în urmă care pot fi ulterior depășite prin demersurile instructiv-formative și compensatorii" [9].

Un alt aspect deosebit de important constă în caracteristica percepţiei vizuale deficitare de a fi antrenabilă şi perfectibilă, de a fi supusă fenomenului perfecţionării, dacă se asigură condiţii instructiv-educativ adecvate.

Reprezentarea constituie procesul psihic de reflectare sub forma unor imagini intuitive ale obiectelor şi fenomenelor realităţii percepute în trecut şi este independentă de integritatea sistemului analizatorilor. Ea joacă un rol important în compensarea vederii slabe, mai ales la școlarul mic ambliop sau nevăzător, cu atât mai important cu cât se constituie în raport cu activitatea cognitivă și practică (I. Stănică, 1997).

Particularităţile percepţiei în condiţiile deficienţei vizuale, îngustarea informaţiei senzoriale, poate determina o rămânere în urmă în ceea ce priveşte volumul reprezentărilor, creând posibilitatea unui decalaj pronunţat între cunoştinţele verbale şi cele concret-instructive.

Acestă particularitate se resfrânge şi asupra proceselor psihice superioare, limbajul, gândirea, deoarece reprezentarea constituie un moment important în procesul dialectic de trecere de la senzorial la logic, de la imagine la noţiune.

Un procedeu experimetal frecvent utilizat în determinarea nivelului reprezentărilor deficienţilor vizuali constă în cercetarea comparativă a recunoaşterii unor obiecte, considerându-se că actul recunoaşterii este semnificativ pentru actualizarea reprezentărilor.

La intrarea în şcoală, mulţi copii ambliopi sunt lipsiţi de repezentări vizuale adecvate asupra unor elemente esenţiale ale mediului înconjurător, ceea ce crează dificultăţi în recunoaşterea obiectelor. Caracterul greşit, confuz şi parţial al unor reprezentări îngreunează sau face imposibilă distingerea unui obiect de altul. Lipsa reprezentărilor adecvate este deseori mascată prin verbalismul elevilor.

Mobilitatea mai scăzută a reprezentărilor vizuale ale ambliopilor are drept consecinţă că ele contribuie în mai mică măsură la actul recunoaşterii şi din această cauză unii elevi ambliopi preferă să recurgă la reprezentări din alte modalităţi senzoriale.

La copii cu deficiențe de vedere problema reprezentărilor este diferită în funcție de apariția cecității. Însă la cei congenitali sau la cei la care deficiența a survenit până la 3 ani, reprezentările vizuale nu se păstrează, fiind legate de componenta auditivă și tactilă. După vârsta de 4 ani există imagini vizuale mentale, reprezentări, dar acestea se pot pierde dacă nu sunt stimulate prin reactulizarea și completarea lor, prin implicarea analizatorului auditiv, prin descrierea verbală sau tactilă, prin descrierea de către văzător [8].

Un rol esenţial în creşterea eficienţei reprezentărilor vizuale în actul recunoaşterii la ambliopi este atunci când se oferă posibilitatea să ajungă permanent în contact cu obiectele şi fenomenele în cadrul lor natural, dacă sistematic analizează, examinează materiale didactice, machete, ilustrații și sunt antrenaţi în activităţi ca desenul, modelajul, se contribuie la îmbogăţirea şi precizarea reprezentărilor vizuale şi totodată la creşterea eficienţei optice.

Beate Nicolussi-Spib, A. Brînza, M. Bulicanu în "Ghidul metodologic: Incluziunea educațională a copiilor cu deficiențe de vedere" remarcă: *atenția* pentru copii cu deficiențe de vedere are o deosebită importanță și este bine dezvoltată. În lipsa informaţiei vizuale creşte orientarea atenţiei în direcţiei stimulilor tactili – kinestetici, auditivi şi de altă natură.

Copiii cu deficiențe de vedere reacționează la situația într-un timp mai lung prin mișcări dezorientate și imprecise. Copilul cu deficiențe vizuale nu poate urmări existența unui obiect și deplasarea lui în spațiu. Pentru a urmări obiectul pe care-l percepe auditiv cu precizia pe care le-o dă vederea celor văzători, trebuie să-și deplaseze atenția în diferite direcții și să și-o concentreze permanent în funcție de intensitate și semnificația stimulilor percepuți.

Printr-un experiment realizat de M.Stefan ce cuprindea probe ce solicita atenţia vizuală şi auditivă s-a observat că ambliopii au obţinut rezultate similare sau mai bune decât cei cu vedere normală, fapt ce se explică printr-o puternică concentrare a atenţiei [7].

Fără educația calității atenției, mai ales la orientarea în spațiu, adaptarea echilibrului la mediu sunt mai mult îngreunate. Manifestările atenției sunt diferite fața de ale văzătorilor, deficienții de vedere au o expresie specifica atunci când sunt atenți (ascultă cu capul în piept, ambliopi-cu ochii închiși). Copiii cu deficiențe de vedere care lucrează în ritm constant și

productiv au dificultăți neașteptate când li se cere să treacă la un alt tip de activitate, având nevoie de un timp de adaptare mai îndelungat.

Ca şi procesele psihice, fenomenul psihic al atenţiei este perfectibil. Educarea şi autoeducarea atenţiei, crearea condiţiilor externe adecvate, prin care se pot influenţa şi cele interne, sunt măsuri care contribuie la creşterea randamentului activităţii deficienţilor vizuali şi la compensarea ambliopiei [2].

Tiflopsihologia tradiţioanlă a ajuns la concluzia că deficienţa vizuală ar determina perfecţionarea memoriei ca mijloc de suplinire a funcţiei vizuale pierdute.

Tiflopsihologia modernă manifestă în această problemă tendinţe mai ponderate. Etichetarea memoriei nevăzătorilor şi ambliopilor ca fiind "mai bună" decât memoria persoanelor cu vedere nu îşi găseşte sprijin în datele experimentale şi este lipsită de eficienţă practică tiflopedagogică.

Memoria este un proces psihic de întipărire, stocare și reactualizare a informațiilor. Cu referire la memoria deficientului vizual, în literatura de specialitate există puncte de vedere diferite, fie în sensul supradezvoltării ei, argumentată de M. Ştefan prin faptul că este antrenată în activităţi diverse (memorarea topografiei locului, a itinerariului, a reperelor tactile şi auditive constante necesare orientării şi chiar a numărului de paşi până la un anumit reper, acumularea experienţei cognitive şi practic-acţionale etc.), fie în sensul subestimării dezvoltării capacităţii de memorare şi reproducere (V. A. Lonina, B. Dalferth, V. Preda), fapt explicat prin insuficienţa perceptivă şi exploratorie şi prin lipsa de organizare a datelor într-o structură definită (V. Preda, 1988).

După autorul M. Ştefan, sistematizarea şi organizarea memoriei la nevăzători se realizează în bune condiţii şi nu sunt rare cazurile de nevăzători cu memorie performanţială, aceasta fiind susţinută de spiritul de observaţie activ, de limbajul bine structurat şi de o atenţie postvoluntară bine educată. P. Villey remarca la nevăzători dezvoltarea unei forme speciale de memorie, numită „memoria musculară" (tactil-kinestezică) se constată unele diferenţe între funcţionalitatea memoriei motorii a văzătorilor şi aceea a nevăzătorilor, la aceştia având o importanţă deosebită în orientarea spaţială, dar nefiind atât de nuanţată din cauza dificultăţilor existente în formarea reprezentărilor spaţiale şi ale mişcărilor [1].

Deficienţii vizuali, dându-şi seama de posibilităţile lor îngrădite de a percepe repetat obiectele şi fenomenele, acordă o deosebită importanţă memorării cât mai trainice a ceea ce au perceput prima dată. Ei înregistrează cu o vădită "aviditate" tot ceea ce este nou pentru ei, fie că sunt elemente intuitive, fie că sunt date verbale, şi fac un efort de memorare pentru a reţine acestea cât mai bine şi mai exact.

Deficienţii vizuali sunt nevoiţi să recurgă mai frecvent la datele memoriei, utilizându-le în situaţii în care văzătorul se bazează pe alte modalităţi de informare (însemnări, notiţe, consultarea lexicoanelor, etc.)

Efortul susţinut de memorare şi apelarea frecventă la memorie în diferite activităţi duc la o exersare şi antrenare a acestor funcţii. S-a observat că în sistemul noţiunilor însuşite de slab văzători, diferenţa dintre concret şi abstract nu este atât de pronunţată ca la văzători, fapt care se manifestă şi în procesul memorării şi reproducerii.

Numeroase studii au scos în evidența productivitatea sporită a memoriei copiilor cu deficiențe de vedere. Memoria nu se dezvoltă de la sine, ci datorită solicitării ei mai intense și mai frecvente, datorită exercitării ei. Ea se perfecționează dat fiind faptul că copilul cu deficiențe de vedere are foarte mare nevoie de ea. [7].

Gândirea - este un proces psihic superior, de cunoaștere a realității prin asimilarea mediului la structurile cognitive și acomodarea acestor structuri la cerințele realității. Deficința de vedere dacă nu este asociată cu deficiențe de intelect, nu afectează în mod direct procesele superioare de cunoaștere, mai ales, dacă sunt stimulate și exersate. Cecitatea, în sine, nu duce la diminuarea dezvoltării gândirii și, respectiv, a ceea ce numim „intelegență globală".

Rezultatele obținute de diferiți cercetători prin aplicarea la nevăzători a testelor clasice de inteligență (Binet-Simon, Stanford-Binet, Wechsler), adaptare pentru nevăzători, arată că, practic Q. I. Verbal mediu al nevăzătorilor este, la toate vârstele, comparabil cu cel al văzătorilor. Integritatea acestor funcții intelectuale - este dată în mare parte de faptul că nu sunt privați de limbaj, de acest mijloc principal de comunicare cu anturajul și instrument al gândirii. Prin limbaj, - care este achiziționat și dezvoltat la nevăzători în manieră normală, - deficientul vizual dispune de un instrument simbolic și conceptual de primă importanță grație căruia pot să se actualizeze potențialitățile cognitive pe care cecitatea- prin atingerea senzorială – nu le-a compromis (Y. Hatwell, 1965) [3].

Copii cu deficiențe de vedere pot opera corect cu noțiunele despre obiecte și fenomene, pot generaliza și abstractiza la nivel superior, dar când li se cere să descrie conținutul generalizării și abstractizării exprimate fie nu cunosc acest conținut, fie îl prezintă cu dificultate. Pentru prevenirea însușirii formale, în activitatea cu copii cu deficiențe de vedere este necesară aplicarea intuiției (îmbinarea descrierilor și a indicării verbale cu intuirea obiectelor) prin participarea a cât mai mulți indicatori: analiza, compararea, sinteza practică [16].

Limbajul este instrumentul simbolic şi conceptual cel mai important, care permite actualizarea potenţialităţilor cognitive neafectate de deficienţa vizuală (I. Hatwell. 1961) şi care joacă rol compensator al vederii slabe sau a lipsei vederii, alături de celelalte procese superioare de cunoaştere.

În general, conduita verbală a deficientului vizual se instituie în etapa corespunzătoare de dezvoltare, ca şi la copilul normal, doarece atât structural, cât şi funcţional, analizatorii verbo-motor şi auditiv nu sunt afectaţi, iar dezvoltarea intelectuală este normală; însuşirea vorbirii se produce natural, în contextul comunicării în mediul familial şi social.

În situaţia limitării informaţiei senzoriale, la ambliopi creşte într-o mare măsură rolul cuvântului, care utilzat în mod adecvat şi în strânsă legătură cu experienţa perceptivă, vine să completeze, să precizeze, să sistematizeze şi să generalizeze această experienţă.

Descrierea verbală prealabilă joacă un rol important în actul recunoaşterii vizuale la ambliopi, folosirea unei descrieri verbale ducând la creşterea proporţiei identificărilor corecte, rezultatele îmbunătăţindu-se într-o măsură cu atât mai mare, cu cât capacitatea vizuală a copiilor este mai redusă.

Ritmul de dezvoltare al limbajului este mai lent, expresivitatea comunicării şi înţelegerea nuanţelor semantice sau contextuale ale limbajului fiind afectate din cauza mimico-gesticulaţiei insuficient percepute şi activate. Comunicarea non-verbală (mimică, gestică, pantomimă), se percepe, se învaţă şi se realizează cu dificultate sau este absentă, datorită vederii foarte scăzute sau lipsei vederii, care împiedică receptarea expresivităţii faciale a persoanelor cu care se comunică [21].

Tulburările de pronunție sunt mai frecvente din cauza imposibilității imitării vizuale a mișcărilor articulatorii, ceea ce duce la lipsa de sincronizare și modelare corectă a componentelor aparatului fono-articulator. Cele mai afectate sunete sunt cele care suscită mişcări organice şi discriminări de fineţe (r, s, ş, fi v, z, 1) şi care pot fi învăţate şi imitate dacă sunt percepute vizual.

Cerinţele psihologice ale scris – cititului la ambliopi decurge din capacitatea vizuală a acestor deficienţi şi prezintă pronunţate particularităţi individuale. Diminuare acuităţii vizuale a elevilor ambliopi se manifestă în citire prin dificultăţi în diferenţierea literelor cu aspect grafic asemănător, fapt care are drept consecinţă sporirea confuzilor şi erorilor. Greşelile de citire se datorează şi acuităţii vizuale scăzute şi sunt influenţate şi de tipul defectului vizual.

Printre factorii optici care influenţează într-o măsură însemnată procesul de citire la elevii ambliopi se numără condiţiile grafice ale prezentării textelor, adică forma caracterelor

utilizate, grosimea tiparului, mărimea caracterelor, lungimea rândurilor, distanţa dintre litere, cuvinte şi rânduri, calitatea contrastului, etc.

În afară de componenta optică a activităţii de scriere, la ambliopi este efectuată şi componenta kinestetică, în sensul că elevii, mai ales la începutul şcolarizării şi la vârsta şcolară mică, sunt deficitari sub raportul nivelului de dezvoltare a motricităţii. Exersarea coordonării vizual-motrice este, pe de o parte, necesară pentru pregătirea acestor elevi în vederea activităţii de scriere, iar pe de altă parte, scrierea ca atare devine un exerciţiu excelent pentru dezvoltarea asocierilor vizual-motrice, care are implicaţii şi în afara activităţii de scriere [12], [16].

Imaginea de sine reprezintă modul în care percepem propriile caracteristici emoționale, fizice, sociale, cognitive și spirituale. Gradul de autostimă, respectiv autoacceptare și autoapreciere pe care îl are un individ, este fundamental pentru încrederea în sine, altfel spus, imaginea de sine este capacitatea unui individ de a integra într-un tot informațiile, trăirile care se referă la persoana sa și de a identifica pe baza acestora locul său între ceilalți indivizi.

În *Dicționarul de psihologie,* autor Paul Popescu-Neveanu, EUL este nucleul sistemului personalității, în alcătuirea căruia intră cunoștințele și imaginea despre sine, precum și atitudinile fie conștiente, fie inconștiente față de cele mai importante interese și valori. EUL înțeles ca ansamblu însușirilor personalității este alcătuit din următoarele ansambluri: eul fizic sau biologic ce are în vedere atitudinile corporale care se identifică cu schema corporală, eul spiritual alcătuit din totalitatea dispozițiilor psihice înnăscute sau dobândite, eul social ce are în vedere de relațiile sociale ale individului. Imaginea de sine, sau cum se percepe individul reprezintă tot ce crede el despre sine, ce loc își atribuie în raport cu ceilalți [6].

În lucrarea *Eul și personalitatea*, Mielu Zlate, prezintă imaginea de sine ca fiind totalitatea reprezentărilor, ideilor, credințelor individului despre propria sa personalitate. Imaginea de sine sau percepția în raport cu sine, este dependentă de capacitățile de autocunoaștere ale individului, de exigențele în raport cu sine, putând fi o percepție corectă sau eronată (bazată pe supra sau subapreciere) [15].

În lucrarea *Cunoașterea de sine și cunoașterea personalității*, V. Pavelcu precizează că formarea imaginii de sine nu este un proces exterior, ea pătrunzând organic, fiind direcția esențială a devenirii personalității însăși. Individul este atât subiect, realizând procesul de prelucrare și integrare a informației, cât și obiect, furnizând informații [5].

În deficiențe de vedere imaginea de sine se formează în etape, corespunzătoare acelora în care se structurează personalitatea în ansamblul său.

Calităţile imaginii de sine depind de capacitatea de autocunoaştere a individului. I. Gailene, L.I Solnțeva consideră că copiii cu deficiențe de vedere sunt mai puțin capabili să se analizeze pe ei înșiși și să prezinte informații semnificative despre ei înșiși decât colegii lor cu o vedere normală. La deficienţii de vedere se observă un nivel de autocunoaştere mai scăzut, mai ales în privinţa capacităţilor intelectuale, a limitelor şi calităţilor proprii, precum şi o capacitate redusă de autoapreciere obiectivă [19].

Deficienţii de vedere au, un nivel scăzut al *încrederii în sine* faţă de copiii tipici cu aceeaşi vârstă. Foarte mulţi deficienţi de vedere au o imagine de sine cu caracter difuz, vag, rigid, refractar la schimbări, dominată de criterii subiective, în defavoarea celor cognitiv-obiective. Ei se îndoiesc mai mult de valoarea personalității lor, de „eu” lor, sunt conservatori și conformiști. De aceea, este nevoie de educarea unui „optimum raotivaţional şi de autoevaluare" a dorinţelor şi aspiraţiilor proprii, care să concorde cât mai mult posibil cu propriile capacităţi şi posibilităţi reale [19].

Stima de sine reprezintă modul în care o persoană se autoevaluează în raport cu propriile aşteptări şi cu aşteptările celorlalţi, fiind direct proporţională cu conştientizarea valorii proprii. La deficienţii de vedere stima de sine în mare parte este scazută, influenţează puternic performanţele în toate activităţile, sporeşte riscul insucceselor, determinând astfel o viziune sumbră asupra propriei persoane şi o lipsă de integrare armonioasă în lumea reală [3].

Astfel, un număr mare de factori influențează formarea unică a imaginei de sine la copiii cu deficiențe de vedere. Printre acestea sunt atitudinile neadecvate ale părinţilor, educatorilor, prietenilor care împiedică adaptarea socială normală a acestor copii încă de la vârstele fragile şi facilitează apariţia reacţii de apărare: stări depresive, tensiune psihică, nesiguranţă, atitudini inhibate. Închidere în sine, izolare chiar şi faţă de copiii de aceeaşi vârstă sau, din contră, aroganţă, insolenţă, neîncredere în cei din jur, toate acestea fiind semne ale inadaptării, care se poate accentua odată cu vârsta.

În același timp, este necesar să subliniem că cu o activitățile educaţional-terapeutice, asistențe psihologice putem de a dezvolta o imagine de sine reală, creşterea încrederii în sine, dorinţa de performanţă în activităţile şcolare. În condiţiile unui climat afectiv favorabil, în care să le fie satisfăcută nevoia de securitate, incluziune şi afectivitate, în care să se poată exprima şi valoriza, deficienţii vizuali, de orice vârstă, se pot manifesta ca personalităţi echilibrate și își poate consolida o imagine de sine pozitivă.

Elevii nevăzători prezintă o serie de particularităţi psihice ca urmare a deficienţei de vedere. Astfel vătămarea receptorului vizual se reflectă în activitatea analitico-sintetică a segmentului cortical al analizatorului vizual, în jurul căruia se creează o zonă de inhibiţie, de protecţie. Datorită interacţiunii care există între analizatori, tulburările funcţionale ale celui optic afectează activitatea întregului organism, precum şi adaptarea acestuia la mediu. Pe plan psihic ambliopia produce tulburări ale proceselor care stau la baza activităţii de cunoaştere. Tulburarea activităţii de cunoaştere produce un dezechilibru în viaţa de relaţie, care se manifestă prin apariţia în conştiinţă într-o formă exagerată a trăirilor emotive, care produc dereglări în adaptarea la mediu. Din punct de vedere al intensităţii, tulburările afectivităţii cuprind o gamă variată de stări nervoase, începând de la limita inferioară a excitabilităţii afective manifestată prin susceptibilitate şi excitabilitate ridicată. Procesul de instruire şi educare al copiilor nevăzători trebuie să se desfăşoare pe baze ştiinţifice, care să ofere profesorilor posibilitatea alegerii procedeelor şi metodelor celor mai adecvate.

Cecitatea produce modificări în cadrul sistemului nervos central care se reflectă atât în comportamentul cât şi în activitatea de cunoaştere a nevăzătorilor şi ambliopilor. O caracteristică a nevăzătorilor o constituie tulburările legate de adaptarea la mediu şi la orientarea în spaţiu. La nevăzători se evidenţiază rolul analizatorilor restanţi care contribuie la orientarea în spaţiu, la aprecierea distanţelor, la determinarea obiectelor şi fenomenelor naturii. Lipsa vederii determină lacune însemnate în experienţa senzorială a copilului nevăzător, ceea ce crează dificultăţi în desfăşurarea procesului de diferenţiere şi generalizare. În lipsa perceperii vizuale, diferenţierea şi recunoaşterea tactilă se caracterizează prin încetineală şi prin slăbirea procesului de diferenţiere a caracteristicilor obiectelor percepute. În cadrul perceperii de către nevăzător a obiectelor cunoscute şi a imaginilor acestora o mare însemnătate o are cuvântul. Procesul gândirii la nevăzători poate ajunge la o mare dezvoltare datorită contactului verbal cu cei din jur. În ceea ce priveşte imaginaţia, la copii nevăzători un rol important îl joacă contactul verbal cu adulţii şi cu copii văzători de aceaşi vârstă. Atenţia nevăzătorilor este foarte dezvoltată datorită lipsei de văz, care o solicită permanent. La nevăzători în procesul memorării predomină însuşirea pe calea analizatorului auditiv şi tactil - kinestetic.

Relaţiile armonioase cu membrii familiei şi cu cei din jur, performanţele profesionale, asumarea unor responsabilităţi în acord cu resursele proprii sunt semnul unei imagini de sine pozitive, în timp ce absenţa motivaţiei, agresivitatea defensivă, comportamentele de evitare, rezistenţele la schimbare sunt indici evidenţi ai unei imagini de sine negative. Ori, o imagine de sine pozitivă devine reper al autoaprecierii, alături de aprecierea celor din jur, influenţând dezvoltarea intelectuală, sfera volitiv-afectivă şi motivaţia pentru învăţătură şi muncă şi contribuind astfel la conştientizarea nivelului propriu de posibilităţi şi de aspiraţii, ceea ce poate genera trăirea succesului sau a eşecului în funcţie de performanţele obţinute şi de raportarea la „spaţiul de comparaţie” al grupului de apartenenţă în care se conturează imaginea de sine.

Astfel, vedem că deficiențele de vedere introduc anumite specificități în procesul și conținutul dezvoltării psihice a copilului, dar nu schimbă modelele de bază ale dezvoltării. Procesele compensatorii în combinație cu activitățile educaţional-terapeutice, asistența psihologică asigură copilului nivelul de dezvoltare de care are nevoie pentru o viață plină.

BIBLIOGRAPHY

1. AVRĂMESCU, M. D. *Defectologie și logopedie*. Editura Fundației Romania de mîine, București, 2006 – p.297.
2. BRÎNZA, A., BULICANU, M., FRUNZE, O. *Incluziunea educațională a copiilor cu deficiențe de vedere.* Ghid metodologic. Chișinău, 2018 (F.E.-P. Tipogr. Centrală) - 200p. ISBN 978-9975-3159-6-8.
3. BODORIN, C. *Psihopedagigia persoanelor cu deficiențe vizuale*. Chișinău, 2013. ISBN 978-9975-46-154-2.
4. *Educația Incluzivă. Suport de curs pentru formarea continuă a cadrelor didactice*. Vol.II, Chișinău, 2016-196p. ISBN 978-9975-3144-1-1.
5. PAVELCU, V. *Cunoașterea de sine și cunoașterea personalității.* București: Editura Didactică și Pedagogică, 1982. 4 p.
6. POPESCU-NEVEANU, P. *Dicționar de psihologie*. Editura Albatros, București, 1978, p. 248.
7. PRODEA, C. *Activități motrice adaptate pentru persoane aflate în condiții speciale*. Suport de curs UNIVERSITATEA BABEŞ-BOLYAI, CLUJ-NAPOCA, p.10.
8. PREDA, V. *Intervenția precoce în educarea copiilor deficienți vizuali*. Cluj Napoca, presa universitară Clujană, 1999.
9. PREDA, V. *Psihologia deficienților vizuali.* Cluj-Napoca, 1993. p.37.
10. PREDA, V. CZIKER, R. *Explorarea tactil – kinestezică în perceperea obiectelor, a imaginilor.* Cluj Napoca, 2004.
11. ROZOREA, A. *Deficiența de vedere din perspectivă psihosocială și psihoterapeutică*. Editura Pro Humanitate, București, 2003.
12. ROTH, W. *Tiflologia. Psihologia deficienților vizuali*. Univ. Babeș-Bolyai, Cluj, 1973.
13. ROȘAN, A. *Psihopedagogie specială*. Iași, 2015. ISBN 978-973-46-4963-1.
14. VRÂNCEANU, M., PELIVAN, V. *Incluziunea socio-educațională a copiilor cu dizabilități în grădinița de copii.* Ghid pentru cadrele didactice și manageriale din sistemul educațional preșcolar și pentru specialiști din serviciile specializate de recuperare. – Ch. S. N., 2012 (F.E.-P. Tipogr. Centrală). - 308p. ISBN 978-9975-53-076-9.
15. ZLATE, M. *Eul și personalitatea*. București: Editura Trei, 2004, 53 p. ISBN 973-8291- 30-5
16. ЛИТВАК, А.Г. *Тифлопсихология: учебное пособие*. М. Просвещение 1985.
17. СОЛНЦЕВА, Л.И. *Развитие компенсаторных процессов у детей с нарушением зрения дошкольного возраста*. Москва, 1980.
18. СОЛНЦЕВА, Л.И. *Тифлопсихология детства*. Москва, 2000.
19. СОКОЛОВА, Е.Т. *Самосознание и самооценка при аномалиях личности: учебное пособие* / Е.Т. Соколова. – М.: Форум, 2007. – 152 с.
20. ФАРБЕР, Д. А. *Формирование зрительного восприятия в раннем детском возрасте. Физиология человека*. - Т. 21. - № 5. – 1995.

21. ФИЛЧИКОВА, Л.И., БЕРНАДСКАЯ, М.Э., ПАРАМЕЙ, О.В. *Нарушение зрения у детей раннего возраста*. Москва, 2003.

SCHOOL DROPOUT AMONG ROMA STUDENTS. CAUSES AND METHODS OF PREVENTION

Claudia Florina Pop

Assoc. Prof., PhD, University of Oradea

Abstract: Family involvement in children's education is fundamental for success in education. Given the even more important role of the family and the community in the Roma context, it is essential to identify the consequences of early school leaving on Roma children, in terms of personal development, as well as on their future socio-economic integration. It is extremely important that there is a collaboration of Roma families in terms of staying in the educational system of Roma girls, who are the most affected by the high rates of early school leaving. Therefore, a widespread phenomenon that should be treated with greater attention and that has become a serious problem of Romanian education is school dropout. School dropout is found among all students, but especially among those of Roma ethnicity, students who adapt with difficulty both in society and in the education system, who face the difficult acceptance in communities (more and more parents are reluctant to enroll their children in classes where there are also children of Roma ethnicity). (The Gentle, 2021)Roma cultivate, especially in children, a sense of reality as well as the ability to conceive survival strategies and less concern for school, they, in turn, receive the same education.

Keywords: school dropout, Roma students, prevention, educational system, vulnerable communities

The causes of school dropout among Roma children are multiple and differ from case to case. A first cause is related to the socio-economic condition of the family and presents several aspects. In most cases, school dropout is determined by poverty. Due to the poor financial situation, parents cannot provide their children with the necessary things for school (notebooks, books, backpacks, clothing, food), and they have little chance of getting a complete school education.

In most cases, Roma children who drop out of school come from families where the parents have a very low level of education and do not consider it necessary for their children to finish school or go on to high school or college. Parents are not even interested in what the children learn, if they learn or not, if they integrate into the class group. The family environment has an important role in the child's development. In these families, the atmosphere is characterized by arguments and violence favored by alcohol consumption, which have negative effects on the child's psyche and influence his behavior at school and in society. Parents' indifference regarding children's education and school activity leads to school failure and from here to school dropout is only one step. As a result of the causes related to the socio-economic condition of the family, the causes related to the student contribute to the increase in the number of Roma students who drop out of school. They refer to the student's psychological state. (Petrovan, 2018)

Having a damaged self-image, feelings of inferiority, anxiety, they have different reactions when school failure occurs. Those who do not find in themselves or in the family the necessary resources to face the difficulties will satisfy their need for personal valorization outside of school, by dropping out. Low confidence in school education, disinterest in education or difficulties in acquiring the knowledge that is taught are other important aspects

of the causes of school dropout. However, there are also cases in which the school causes Roma children to choose abandonment in exchange for education: the lack of teaching materials and modern facilities, especially in schools where only Roma children study, the attitude of some teaching staff who react wrongly to Roma students who have poor academic results or who present behavioral disorders, the lack of interest of schools in providing programs for individual integration and curricular adaptation.

Dropping out of school is one of the many forms of school failure. The notion of school failure has different contents from one education system to another, among the most common meanings, such as premature school leaving, including: gap between personal potential and results, leaving school without a qualification, learning difficulties, repetition and illiteracy, the inability to achieve pedagogical goals, failure in final exams.

School dropout also has different meanings and meanings: leaving the education system before completing compulsory education, leaving the system before graduating one of its levels, leaving the system, regardless of level, without obtaining the diploma certifying the completion of the respective level of education education, leaving the education system without acquiring a certificate that offers the possibility of integration into the labor market.

We need to know the causes of school dropout for each individual student and then develop individualized strategies. Successes and rewards, as well as highlighting positive behaviors, strengthen the student's confidence in their own strengths. Thus, the creation of successful situations by highlighting some of their skills (drawing, music, dance) represents an important aspect of the activity of eliminating school dropouts.

Other actions that can have a decisive role in reducing the number of Roma students who drop out of school would be stimulating the interest of Roma adults in increasing the level of schooling by creating education programs for adults - "Second Chance", initiating and developing programs special financial support for families with no income or minimal income, providing a meal and helping with homework through "After school" programs, school partnerships with other schools, kindergartens, the Red Cross, extracurricular activities where Roma children can interact with others children, capitalizing on the examples of success that come from among them, etc. (Petrovan, 2018)

The issue of school failure or success must be approached in the context of equal opportunities for education, a concept on which there are several perspectives. A first perspective concerns equality of access: at the start of schooling, all children must be given equal opportunities, taking into account that they have a different genetic endowment, come from heterogeneous backgrounds and have suffered different influences. A second perspective concerns equality of opportunity: the content of school programs and the pedagogical approach should be non-discriminatory, including that schools should be equal in effectiveness. The perspective on the results of the educational process presupposes the equalization, at least relative, of school performances, at the end of the same levels of schooling.

The problems regarding the Roma community have gained an unprecedented relevance on the political level, both at the national and European level. There is a general consensus regarding the need to establish specific, integrated and effective actions to compensate for the inequalities and structural disadvantages faced by the Roma population in Europe, and beyond. This political commitment is reflected in the National Roma Integration Strategy, constituting extremely valuable frameworks for the promotion of integration and the fight against discrimination. The European Strategy 2020 emphasizes the need to reduce the school dropout rate and increase the level of education of the European population. The European framework highlights the determination to overcome the disadvantages of the existing educational context for the Roma population compared to the rest of the population in the European Union, promoting the success of Roma girls and boys, especially by guaranteeing the financing of at least primary education. These objectives of the European Union were taken into account in

the framework of national educational policies, consequently they were mostly focused on investments in Roma children. (Neacșu, 1998)

The experience of the different actors at the national level contributes to the generation of knowledge regarding specific strategies and interventions that have added value and a real impact on improving the educational level of Roma children. In addition, the Roma community in Europe is characterized by its young people and their low level of qualification. They are, consequently, separated from the current economic life. In the medium and long term, increasing the educational level of Roma children will lead to the promotion of equal opportunities for these children, but also to economic growth.

Among the multiple factors that affect this situation, an important place is occupied by the family, given its importance as one of the primary socialization factors, in the educational processes and in the development of individuals together with other social actors such as peer groups. It is very important to raise awareness among Roma families about the consequences for their children who drop out of school at an early age, both in terms of their personal development and their future economic and social integration. In many Roma families there are no reference models of relatives who have completed primary education, and even less of members who have completed more than compulsory education. This aspect must be taken into account, offering support to families so that more and more students complete their studies and become reference models in their community.

Today's Roma families are not the ones of the past. In many cases, Roma men and women go through a process of change; we see this in young men and women who continue their studies with vocational training or university studies, and then enter the labor market. Strengthening this process of change by involving families in the educational process of their children has become one of the main tools in guaranteeing participation, performance and greater success within the educational system.

In addition to the family, it is necessary to consider other key actors in this process, such as: public administration, NGOs, and, of course, school centers. All of them have different but complementary roles and, together with the family, facilitate the school participation and success of Roma children.

The Roma population in Europe, and in particular, the Roma population in our country, presents a series of problems in accessing, integrating and benefiting from academic success within the educational system. These problems that visibly affect the Roma community result from a lack of training on the part of it and, consequently, its members do not have access to the labor market on equal terms with the majority of the population. This generates further social inequalities, less wealth and an impoverished social perception, as well as a devaluation of the Roma community.

The factors that influence this situation are multiple, long-lasting and respond to a diversity of social, economic and cultural causes, which have determined the development and evolution of the Roma community in the countries where they have a fairly large share.

A first factor is the social, economic and labor market situation. We all know that the Roma population constitutes a large minority in our country, representing the largest ethnic group after the Hungarian minority. According to recent studies, the Roma are more affected by poverty and extreme poverty than the majority of the population. Many Roma live today in colonies, nuclei and ghettos, occupying marginal positions in the economic and productive system.

From the perspective of the economy and employment, the Roma community usually occupies a position of inequality compared to the majority of the population, they have marginal occupations or, in some cases, jobs that are not qualified or secure. In addition, the liberalizations that took place after the fall of the socialist governments, as well as the current

economic crisis marked a significant deterioration in the level of poverty and unemployment of the Roma community.

Among the main reasons affecting this situation of economic and job insecurity for Roma in our Europe are:

• Fall of traditional employment sectors;

• Educational levels below the national average; this aspect significantly limits their opportunities for development and access to the labor market;

• Discrimination on the labor market reduces the possibilities of Roma workers to get a job.

In essence, the Roma population, in adverse economic conditions, has a greater risk of being poor and maintaining a marginal position, with objective difficulties in accessing the labor market. In this context, education has a fundamental role, as it is one of the most important ways to achieve greater development, integration and training for the Roma population and, ultimately, a better quality of life.

Another factor is education: in general terms, the Roma community in our country has a lower level of schooling, a higher level of illiteracy, a higher dropout rate, a lower presence of Roma students in higher education and, generally less academic success.

In the Romanian educational system there are three school cycles: preschool, primary and secondary (secondary education being compulsory until the age of 16, 10th grade), vocational training in various fields and university education. The main educational principles and policies are: the free nature of public education, the accessibility of different levels of education, as well as the equality of citizens in terms of education.

In our country we find a formal attitude that is both positive and inclusive towards ethnic minorities, an attitude that is strongly supported by the European Union, resulting in policies, plans and specific actions of intervention on the Roma population. However, the main educational principles and policies are not always applied equally to all citizens, such as the Roma. It is a real fact that in Europe, as in our country, different types of school segregation still persist, more or less. Some measures have even been created to support the schooling of Roma children.

However, in practice, these measures and policies are not always adequately materialized, there is still a strong segregation, making it difficult for the Roma population to access normal education centers, and their rights not always being guaranteed. The existence of segregation of the ethnic minority, especially of the Roma population, is evident in different ways – from the visible segregation that exists in different educational centers, to a more hidden segregation that manifests itself differently. An example would be: the abuse of educational measures aimed at special situations and cases, or the grouping of Roma students in special classes in schools. (ERRC, 2004)

Among the different forms of segregation, it should be mentioned the existence of special school centers or centers for the population with specific needs (mental disabilities), with very low academic requirements, which obviously offer a lower level of education, many Roma children are sent to these centers . In addition, segregation also occurs in schools where some classes are created only for Roma children.

Similarly, a number of special measures aimed at solving particular situations of students are implemented to a greater extent among Roma students. An edifying example would be: students at home, which in practice means that students do not have to attend classes, but only have to go to school to take their end-of-year exams, or supporting Roma children's access to education programs vocational training (which are very short), providing a low qualification and therefore few alternatives to meet the demands of the labor market.

On certain occasions, these segregation situations are related to housing policies or the distribution of students by centers, by educational levels. Example: many Roma students with

a low level end up in the same class, or if they live in segregated neighborhoods, it is common for schools in the area to be segregated as well. Despite the segregation, although serious, this is not the only problem that influences the educational difficulties of the Roma community. There are other factors that come into play, especially the inclusion of Roma children in the educational system and their school success.(ERRC, 2007))

The most common problems faced by Roma children and their families are grouped into the following categories:

Socio-economic exclusion factors affecting the family:

• Poverty and extreme poverty. Poverty is one of the main obstacles to school inclusion and participation; although it is a complex phenomenon in its economic dimension, it could mean that families cannot access educational centers because they cannot afford the cost of education, such as textbooks, transportation and other needs.

• Unemployment or underemployment. Job insecurity, low pay, discontinuity of work, economic difficulties in financing education needs.

• Internal and external migration. Migrations that occur mainly for economic and work reasons cause a discontinuity in contact between school centers and/or students and their families.

• Lack of necessary documents. Lack of documents and regulations make it difficult to access and register at school.

• Geographical location. Geographical location influences the possibility of accessing school centers, either because they do not exist nearby, or because the accessible ones are segregated or of poor quality. Certain isolated or marginal settlements (ghettos) or even areas of the country have fewer resources and therefore offer fewer opportunities for development through education.

List of attitudes of the Roma community and the education system:

• Prejudice and mutual mistrust between schools and the Roma community;

• Some Roma see school as a foreign territory, which is not familiar to them;

• Many schools have a poor relationship with Roma parents, which has a direct effect on the parent's perception of the school, as well as their lack of knowledge and information about the opportunities and advantages of continuing education for their children: the lack motivation for Roma students; the lack of models within Roma families; the shortcomings of the school system in working with families in situations of poverty or extreme poverty.

The deficiencies of the education system.

• The education system is not adequately prepared to deal with the cultural diversity of students to integrate ethnic minorities. Intercultural education is a way of understanding education. It is an educational focus of an inclusive nature, where diversity is a positive and indispensable ingredient that contributes to quality holistic education and is seen as added value. It is an education to learn and live in society, developing values such as respect and tolerance for others. An intercultural approach is built and developed by supporting and promoting a diverse society where there is room for all, regardless of origin or ethnicity, or any other differences. This society promotes development and opportunities for all groups, membership of a different ethnic group not implying a disadvantage, but rather an added value that enriches society. (Pop, 2020)

• In other words, teachers do not have enough knowledge and experience regarding intercultural education and exploiting the diversity of students within a school. As an institution, schools are primarily designed and focused on a homogeneous student model. Diversity is often seen as an obstacle associated with the need to compensate for difficulties rather than a feature that can bring added value.

• Lack of sufficient resources to develop quality programs and actions to support minorities and specifically the Roma community.

• The broad spectrum of segregation and discrimination against Roma in the education system.

All these factors generate:

- • Extremely limited progress to higher levels of education.
- • Roma girls and boys have difficulties accessing pre-school education, generally completing only the primary cycle.
- • Dropout problems when they reach the secondary cycle and reduced access to university education.
- • High unmotivated absenteeism.
- • High rates of students repeating the school year.
- • Low academic/school performance.
- • Discontinuity in formal education.
- • Low professional qualification, generating difficulties in accessing the labor market and perpetuating situations of poverty and marginalization.
- Given the relevance of these educational, economic, legal, social and cultural factors described above, it is important to take into account several aspects regarding:
- • Approaching and supporting groups of Roma families to favor the inclusion of their children in the school community.

Despite the efforts made in recent years to expand and improve the educational system for Roma children, over 50% of Roma children in Europe do not complete primary education and only a quarter of Roma children complete secondary and high school.

Participation in the educational system drops dramatically after completing compulsory education, where only 15% of young Roma complete high school or vocational education. Illiteracy levels among young Roma continue to remain high for Europe, where almost 50% of Roma are illiterate or can read and write to an average level of proficiency.

By not completing compulsory education, many young Roma do not meet the basic conditions of vocational education programs. These low percentages of participation in education for Roma and nomadic children and youth are very alarming, because educational factors have a direct and acute impact on life chances. (Sechkova, 2008)

Education and vocational training are not yet sufficiently recognized as priorities and solutions that offer possibilities for mobilizing and emancipating young Roma and nomads and ensuring economic self-sufficiency. Vocational education can also be seen as a kind of transmission belt into the labor market for those who have not continued their education and vocational training, which can be considered as a safety net for young Roma and nomads at risk, and at the same time, they should look for means of opening the labor market for the employment of Roma.

But the progress so far has not led to significant, visible changes in the daily life of the majority of Roma. Educational achievements remain much lower among the Roma population compared to the rest of the population. Increasing access to high-quality, non-segregated preschool education can play an important role in overcoming the educational disadvantages faced by Roma children.

Based on the analyzed surveys and the information collected through numerous projects, the experts decided and jointly established six common lines of support for educators of young Roma:

• Involvement and motivation of families;
• Optional programs for schools and kindergartens;
• Creative education for Roma children;

• High level of educational support for Roma children and youth;
• Resuming professional education.

Education is the main area where the situation of the Roma has improved. Successes in the field of education include legislative reform, inclusive structures, increasing the level of Roma participation, improving multicultural skills, supporting Roma students and teachers, and contacting parents.

Among the challenges that still pose problems are the high rates of early school leaving, the difficulty of promoting an effective transition of Roma to secondary, high school and higher education, language deficiencies and discrimination. According to the research carried out, it was concluded that Roma students face language barriers and ethnic intolerance on the part of teachers and colleagues. (Bradea, 2019)

The main reason why Roma children do not achieve better results in the education system remains poverty. The problem of high school dropout rates is largely due to the high level of poverty among Roma families, expensive education, early marriages and the discouraging nature of current programs. Regarding education reform, the state should support Roma parents and children by providing the necessary school equipment, learning support (teachers available after hours, Roma assistants and Roma mediators), free cultural and creative education and scholarships for high schools and universities. But the curriculum available in current schools does not correspond to multicultural diversity and must be adapted through remedial teaching, motivation, specific programs and school support, equal treatment, changing the school program (involvement of cultural mediators and family dialogue and support, involvement of parents), stimulation of talents, skills (mainly artistic ones such as music, dance and crafts) and changing the strategy and proposing an innovative assessment of Roma children's skills and interests, based on solving tasks in games, composing and expressing through music or images. (Shih, 2007)

Language barriers could be overcome with the help of a period before kindergarten and primary school, during which Roma children learn the language and adapt to the new environment. Roma assistants and mediators are a good solution in this regard. Supporting inclusive education is crucial. In this regard, there is support from the European Union, one of the priorities is protecting the education of disadvantaged children and young people, including the Roma, by ensuring an education and training that meets their needs.

On average, the Roma represent a very young population. As a result, it is important to work with this part of the population, which will soon become responsible citizens of the Member States and the EU. Youth is the time in life when most people rebel against the existing situation for reasons that are justified or not. But if they are in a situation where they have nothing to lose because they own nothing, they cannot lose their social status because they are socially excluded, they cannot jeopardize their future because they have no expectations, they have low self-esteem and a labeled identity, they dare to do anything. (Pop, 2019)

Preventing radical behavior among young people starts with inclusion, integration and a dignified standard of living. If we don't want to have no-go areas or nests of criminals among the Roma, we must offer young people opportunities for a better life, creative possibilities for spending free time, fun, sports, etc. Equally important is the prevention of early school leaving, with a second chance at education. With a better level of education and employment opportunities will be better.(Sechkova, 2008)

Roma inclusion in education is essential, ensuring a close link between human rights arguments and economic efficiency. If only the human rights argument is used, this can be harmful, especially if it creates the perception that Roma require special rights or a special interpretation of them, especially given that Roma are often perceived as people who do not accept all the obligations that they have return as citizens. On the other hand, the economic argument alone is not strong enough to fight entrenched discrimination.

Economic reasoning may be most persuasive for technocrats, but more often than not, it is not so persuasive for politicians or the general public. Roma access to basic services is often counterbalanced by the high costs of the consequences of a low standard of living, leading to the systematic exclusion of Roma. The Roma Education Fund draws attention to the importance of good governance in education systems, and good governance requires policies and programs that comply with the country's legislation, which in turn should comply with European standards. One of the problems encountered is that once a country has joined the EU, one of the key incentives for legislators to act on human rights is lost, as the EU has relatively little influence over how member states resolve their minority issues, especially in education, as education remains the responsibility of each individual Member State.

In terms of Roma education, participation is essential for several reasons. One of the reasons is the need for emancipation of the Roma communities. Until recently, it rarely happened that the Roma represented a strong and well-organized political force at the local and national level, which is why, with a few exceptions, their participation in the legislative and elected bodies was very small, as a result, they had a reduced ability to influence specific policies and programs.

If they do not become a force that can influence the democratic game of power, the Roma's success in influencing economic reforms will be limited. It is essential, therefore, that the minority elite be provided with a voice and visibility, as this elite is still small and requires support, and participation can lead to the stimulation of Roma interest in involvement in public life.(ERRC, 2004))

Roma parents tend to be less involved than other parents in school management and interaction with school staff. This is due to several factors, such as the Roma's low level of education, their perception that they will not be listened to, or the fact that the adaptation mechanisms needed to fight poverty do not give them the time and resources to participate effectively.

The experience gained through Roma education projects shows that the low level of parental involvement can change quickly and that this is actually not as big a problem as one might think. If parents are listened to in school and receive the minimum support and necessary explanations, their attitude changes quickly. The programs also show that when parents commit to participating in their children's school life, this has a rapid impact on children's success in schools. (Neacșu, 2000)

Although they did not explicitly address the issue of school participation, the education reform measures in Romania after 1990 promoted a series of changes in the system, with potential impact on the reduction of dropouts and non-schooling, phenomena that gained momentum in the first part of the 90s. The first legislative regulations that had as their main objective the prevention and improvement of these phenomena were adopted in 1998.

Thus, an inventory of educational policy documents developed within the Ministry of Education and Research that highlighted several categories of measures with an impact on improving participation schools: measures and programs for direct intervention on the causes and effects of the phenomenon of school non-participation; regulations regarding the improvement of rural education, with effects on the stimulation of school participation; measures to increase the quality of human resources in the education system in disadvantaged areas; regulations regarding the flexibility of the structure of the school year and alternative forms of organization of the educational process; social protection measures for disadvantaged population categories. (ERRC, 2007)

Among the authorities' recommendations regarding the stimulation of Roma children's participation in education, the most important would be:

• Assuming as a central objective of educational policies, ensuring equal opportunities in education by promoting especially inclusive education. In this process the role of the school

must be defined as the primary entity responsible for meeting the needs of all students and creating the conditions for school performance to depend more on the talent and individual work of the child and less on factors beyond the students' personal control (material situation, ethnicity, parents' level of education, etc.)

• Promotion of integrated service provision programs (approach to educational inclusion both from the perspective of school support for the student but also from the perspective of supporting the economic integration of the family, the child's health, living conditions, in order to effectively and efficiently support children who come from disadvantaged groups. It is necessary in this framework to: periodic assessment by school boards of measures to ensure equal opportunities; providing mentoring activities to students at risk of dropping out and those who perform below average in the classroom; transforming the school's educational culture so that every student feels comfortable at school, valued and appreciated, regardless of ethnicity, parents' social status, etc.; the introduction of mechanisms at the level of each school to effectively combat abusive, discriminatory, racist behaviors, etc.

• Continuation of the program of allocating special high school places to Roma children as a measure to reduce the long-term influence of structural factors on Roma school participation and performance.

• Providing large-scale social grants to children from vulnerable groups to continue their studies after secondary school and realize their rights to education in accordance with national standards.

• Revision of the National Strategy to combat school dropout and increase the school participation rate in accordance with the recommendations made here. This strategy should pay special attention to the situation of children vulnerable to educational exclusion in general and Roma children in particular.

• Promoting a new approach in which the responsibility for the effective realization of the right to education belongs to the school, as a representative of the state. If there are obstacles to the realization of the rights to education, the state (through schools but also other institutions) must take the necessary measures to remove these obstacles. From this perspective, an awareness is needed at the school management level of their own role and responsibility in ensuring the effective realization of the right to education of all children.

Conclusions

Inclusion of Roma in education systems is possible and important progress has been made in recent years. These changes have really begun to be reflected in the few statistics available. A new elite is beginning to form who are committed to working for their communities as facilitators, teachers, school principals or community NGOs.

It is important that educational systems are more open to multicultural approaches, and that people accept that being citizens of the same country does not mean that everyone is exactly the same, has the same cultural references or has the same economic background. It is also important that educators are focused on the individual child and interactions with other students in the classroom, and that school staff interact meaningfully with parents and the community outside the classroom. The main philosophy behind a sustained effort to include Roma in the education system should be that this effort will benefit all children as well as society as a whole. A more child- and community-centred approach is needed, whereby all children, regardless of their differences, can develop as part of a wider community. This can only be achieved if governments work to change their institutions and if the Roma become participants in the system.

Regarding access to education, it is important to inform the population about the importance of education and professional qualification, in order to prevent Roma children from following the family tradition regarding education, where the parents are illiterate or have a low level of education; providing constant support and mediation between family and school;

addressing the vulnerability of Roma women, especially those who have more children, by supporting access to education and care services (kindergarten, after-hours programs); addressing the problem of illiteracy among Roma, by facilitating access to education for Roma, with a view to completing secondary and high school education and continuing implementation. programs to encourage the participation of the Roma population in the educational system (providing incentives for adults who participate in after-hours classes/second chance programs); constant prevention of school dropout among Roma children.

BIBLIOGRAPHY

Blândul V**.** (2022). Promovarea voluntariatului prin activități non-formale în învățământul special, în Orțan Florica (coord.) *Educația pentru voluntariat*, Editura Institutul European, Iași;

Bogdanov, G.; Zahaviev, B. (2011). *Promovarea incluziunii sociale a romilor. Un studiu de politici naţionale,* Editura Comisia Europeană;

Bradea, Adela (2019). The Role of the Mentor in the Activity of the Beginner Teacher. *The European Proceedings of Social & Behavioural Sciences*,703-712. https://doi.org/10.15405/epsbs.2019.08.03.84

ERRC (2004) *Stigma: Şcolarizare segregată a romilor în Europa Centrală şi Răsăriteană.* ERRC;

ERRC (2007) *Impactul Legislaţiei şi Politicii asupra segregării şcolare a copiilor romi*, ERRC;

Neacșu, I. (2000*) Accesul la educație al copiilor din zonele rurale*. Un deceniu de tranziție, situația copiilor și a familiei în România, București;

Petrovan, R. (2018). *Elemente de psihopedagogie specială și psihopedagogia integrării*, Alba Iulia: Editura Universității „1 Decembrie 1918" din Alba Iulia;

Pop, C. F. (2019). The Non Formal Education System in Romania - a Useful Social Mechanism on the Labor Market. *Journal of Romanian Literary Studies. International Romanian Humanities Journal, 18* (1), 607-613;

Pop, C. F. (2020). Community, school and family – Essential Parteners in the Special Education Process. *Journal of Romanian Literary Studies- – International Romanian Humanities Journal, 22* (22), 275-283;

Sechkova, Ralitza; Marin, Laura (2008). *Monitoring and Evaluation System for Intervention focused on Roma in Romania*, Editura Human Dynamics co, București;

Shih, M., Bonam, C., Sanchez, D., & Peck, C. (2007). *The social construction of race: Biracial identity and vulnerability to stereotypes. Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology, 13*(2), 125–133. https://doi.org/10.1037/1099-9809.13.2.125;

N. IORGA, THE HISTORY OF ROMANIC LITERATURES, A TREASURE BOOK

Iulian Băicuș

Lecturer, PhD, University of Bucharest

Abstract: In this article we have tried to analyze one of the most important studies of N. Iorga, History of Romanesque Literatures, which, apart from the History of Romanian Literature, is not only a study of comparative literature, which today we can call a term derived from Welt Literatur, invented by Goethe, World Literature, but which can also be considered a study belonging to the field of Cultural Studies. N. Iorga is limited to the study of Romanesque literatures and the relationship between them but in the text there are many references to the work of William Shakespeare but also to German literature, as the study aims as specified in the subtitle both their development and always relations of literary influence, but more complex, more elaborate relations. Perhaps the only shortcoming of the book is the fact that we do not have a vision of Romanian literature, from the perspective of the relationship with the study of other Romance literatures.

Keywords: World Literature, Comparative Literature, Romance Languages. Literary influence, Romance literatures

Dacă la Masterat am studiat la un curs cu domnul profesor N.Manolescu, *Istoria literaturii românești***,** scrisă de marele om de cultură și istoric [N.Iorga, 1999, p.23], care este mai degrabă o carte mediocră, pentru modul în care N.Iorga tratează în special perioada modernă și contemporană lui la momentul publicării, cu ranchiună și lipsă de obiectivitate față de contemporani, în privința celor trei tomuri din *Istoria literaturilor romanice în dezvoltarea și legăturile lor*, lucrurile stau cu totul altfel. Cum îi spune și titlul această operă a fost structurată în trei volume diferite, astfel primul volum se va ocupa de perioada veche, cel de-al doilea de Epoca Modernă până la 1600 și cel de-al treilea de epoca din 1600 până încoace, în prezent.

Țin să precizez de la bun început că în cultura română unde există mai multe istorii literare românești de la origini până în prezent o istorie cu profilul celei scoase de N.Iorga așa de erudită și vizând un subiect așa de amplu cum este cel al întregului câmp al literaturilor romanice nu există probabil decât în câteva dintre literaturi, evident informația lui Iorga poate fi confirmată prin consultarea unor istorii separate, spre exemplu [Mihai Zamfir, 1985, p.12] cu *Formele liricii portugheze*, [Federico de Sanctis, 1965, p.10], cu *Istoria literaturii italiene de la origini până în prezent*, [G.Călinescu, 1964, p.13], *Impresii asupra literaturii spaniole,* sau cu *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, {respectiv G.Călinescu, 1985, p. 12] și [N.Manolescu, 2003, p.7] cu *Istoria critică*, cele două istorii ale literaturii Franceze, ale lui [Gustave Lanson, 1898, p.3] *Histoire de la littérature française*, și [Albert Thibaudet, 1936, p.18] cu *Histoire de la littérature française de 1789 à nos jours*, și last but not least, *Istoria literaturii spaniole,* scrisă de [Juan Chabas, 1971].

În cartea de sinteză a lui N.Iorga, *Istoria literaturilor romantice,* toate aceste istorii individuale sunt împletite, din păcate el sare peste literatura proprie așa că pune în discuție doar cele patru literaturi surori, franceză, italiană, spaniolă și portugheză dar și așa efortul său de cercetare este unul considerabil și numai un savant cu erudiția sa putea să treacă de la o epocă la alta de la extremitate la alta a Europei pentru a ajunge la concluzii care privesc nu numai

evoluția școlilor literare sau conceptelor ci și a ideilor literare, cartea domniei sale seamănă puțin cu Hermeneutica ideei de literatură a lui Adrian Marino, o altă personalitate de tip umanist sau Renascentist cum a fost și marele nostru istoric Nicolae Iorga.

Deși, pe undeva, ne putem aștepta ca un istoric să poată scrie și o istorie a literaturii, tranziția nu este chiar așa de ușoară, pe lângă istorism istoria unei singure literaturi sau a unei familii, cum este cea romanică, autorul are nevoie de un simț estetic foarte dezvoltat. Cum era și firesc și cum ne așteptam cu toții partea medievală începe cu cântecele de gesta din Franța și cu celebra *Chanson de Roland*, urmată la scurtă vreme de poemul epic spaniol *Cântecul Cidului*, dar însoțite și de legendele și poeziile care alcătuiesc un soi de loc geometric al luptei împotriva arabilor. Poemul inițial se numea *Cantar del mio Cid,* dar nu este scris în limba spaniolă ci într-un dialect, castelana veche, din care a fost ulterior tradus în spaniolă. Analistul, transformat într-un autor de literatură comparată, știe și ține să demonstreze că schimburile culturale au transformat prin fenomene ca aculturația dar și influența evoluția genurilor și speciilor literare.

El va fi preocupat de poezia epică franceză, de mai mică importanță, spre exemplu analiza lui *Tristan și Isoldei* este însoțită de foarte multe versuri și de o analiză mai mult decât pertinentă care demonstrează că, scriind despre un subiect față de care nu are partis pris-uri, N.Iorga poate fi considerat un istoric literar unic al familiei limbilor romanice, pe care le stăpânea extrem de bine. Cele două noi lumi descrise în acest gen de cântec epic sunt *Curtea regelui și Universitatea*, căci acum apar primele universități europene. Ultimul exemplu citat de N.Iorga este corespondența de dragoste dintre Heloise și Abelard, celebră în toată lumea, vezi și analiza din Scrisori de dragoste și amor cel din urmă fuge din lume și se adăpostește la o mănăstire numită Paracletul, iar istoria pătimirii sale se va numi *Historia calamitatum,* titlu citat la noi de Mircea Horia Simionescu în *Toxicologia*.

În capitolul *Poezia lirică a secolelor al XII-lea și al XIII-lea* autorul istoriei literaturilor romanice se oprește asupra trubadurilor care locuiesc mai ales în Sudul continentului, unde limba este de oc, iar în Nord este ținutul truverilor, unde dialectul vorbit este cel al limbii d oil. Ambele denumiri porneau de la verbul a descoperi, trobar în Sud și trouver în Nord. Toate aceste poeme s-au adăugat celor din jurul legendei Cavalerilor Mesei Rotunde, mai cunoscute sub denumirea de ciclu Arthurian. Marie de France este inventatoarea liedului, va desface un unic episod din povestea lui Tristan, iar cântecul, le chanson, desemna orice subiect nou, reprodus pe scurt,

Cu toate acestea cea mai interesantă este literatura populară, care aduce cu ea specii total noi, pastorale, literatura bucolică, o *complainte*, care îi întovărășea pe prietenii poetului la mormânt, exprimând jalea, *serena,* un poem recitat la trezire, o *alba* sau *aubade*, adică poemul rostit la ivirea zorilor. În privința teatrului din zona romanică N.Iorga se va opri doar asupra teatrului medieval de mistere, care nu s-au păstrat în număr așa de mare dar care sunt inspirate de Biblie și asupra moralităților.

În privința prozei franceze ea se naște din mantaua primei scrieri a lui Geoffroy de Villehadournin, autor al unei opere de *Vieți ale sfinților,* evident catolici, un corespondent parțial al Sinaxarului ortodox, iar în această operă apare pentru prima oară conștiința de neam, autorul vorbește despre dulcea sa Franță, de o obște de limbă și de relațiile de vasalitate cu curtea Franceză, având o conștiință de neam mai avansată decât autorul *Cântecului lui Roland*. Ceea ce contează este oastea franceză care este condusă de un senior și care dă bătălie după bătălie, ea fiind împărțită în corpuri de bătaie. Toți cavalerii au însă obligația să respecte regulile așezământului lor, aceasta fiind singura lor lege supremă. Literatura aceasta de gestă depășește prin amplitudine sentimentele patriotice ale cronicarilor din Estul Europei.

Poezia populară spaniolă preia și ea temele poeziei provensale și descrie același sistem de relații de tip cavaleresc, fiind oarecum definită în raport cu literatura portugheză vecină sau cu literatura în limba arabă, care este percepută ca fiind literatura cuceritorilor.

Literatura didactică și alegorică din vremea domniei regelui Alfons al X-lea este prima prin care știința, cunoașterea sau filosofia arabă intră în contact cu cea spaniolă, este acel moment de inflexiune prin care Orientul intra prima oară în contact cu Occidentul, vezi și demonstrația perenă a lui [Edward Said, 2018, p.9] din tratatul său critic, *Orientalism*. Edward Said este considerat părintele Studiilor coloniale și unul din cei mai importanți critici literari americani.În Spania pe lângă lirica gallega a apărut și literatura catalană, scrisă în dialectul catalan, care se vorbește până în ziua de azi, și care are scriitori care scriu în acest dialect. Cea mai celebră dintre cărțile acestea de înțelepciune din Spania, care a pătruns prin Italia, este culegerea *Fiori di virtu,* care, la un moment dat va ajunge și în Țările Române, unde a circulat în mai multe variante. Titlul românesc a acestei cărți populare era însă *Floarea darurilor* iar cercetătorii români au avansat ipoteza că ea a fost pentru prima dată tradusă din limba italiană de către postelnicul Ghermanul Valahul, sol al lui Ștefan cel Mare pe la 1480.

Între timp în Franța se năștea o nouă formă de roman, romanul alegoric, care poate fi exemplificat prin *Le roman de la rose*, tradus anul acesta și editat la editura Polirom, cel care a dat numele romanului lui [Umberto Eco, 2008}, *Numele trandafirului,* sau *Le roman du renard*.

Un capitol aparte primește poetul Dante, primul mare creator din zona aceasta a literaturilor romanice, născut în Ferrara, iar idolul său feminin era Beatrice, o figură idealizată a iubitei sale, care în tinerețe s-a căsătorit cu altcineva, lăsându-l cu inima arsă de văpaia dragostei, vezi evocarea ei din poemul Vita nouva. În Italia toată lumea făcea politică iar războiul dintre ghelfi și ghibelini era în plină desfășurare iar cele două tabere erau supranumite Albii și Negri. În capitolul următor N.Iorga inventariază cunoștințele obținute de Dante în timpul vieții sau partea împrumutată a operei, evident viziunea sa diferă de cea a lui [Alexandru Balaci, 1969], italienistul care ne-a dăruit o monografie separată a lui Dante Aligheri. Pe lângă *Vita Nuova* mai sunt trecute în revistă *De vulgari eloquio*, iar o bună parte din *Divina Comedie* este împrumutată, dar marele poem rezistă tocmai prin partea sa originală, care se bucură în sinteza lui N.Iorga de o analiză separată. Amploarea acestui capitol și interesul arătat de istoric *Divinei Comedii* fac din discursul lui N.Iorga, mai orientat pe contexte socio-politice un discurs de poetică medievală, cum mai întâlnim prin cărțile la temă ale lui [Umberto Eco, 2016, p.12], cea mai completă fiind *Scrieri despre gândirea medievală*.

În volumul al treilea al *Istoriei literaturilor romanice,* autorul cărții, profesorul și istoricul N.Iorga se ocupă de ceea ce tot el numește epoca modernă, de pe la 1600 la zi, cercetând pe rând perioada din literatura franceză care este omonimă epocii victoriene din literatura engleză, care se încheie cu explozia dramei shakespereane. Este vorba de epoca poeziei lui Malherbe, o epocă în care literatura se îndreaptă spre Rege mai mult decât spre curte, dar potrivit observației sale ea nu poate da o îndreptare a gustului, acesta nefiind și nevoind să fie îndreptată din punctul de vedere cultural. Pentru generația autorilor clasici, este vorba despre ceva mai celebrul Boileau, autor al unei arte poetice ades citate a Clasicismului poetic, și generației de la 1660 cei care aveau să declare că: "*Enfin Malherbe vint"*. (*În fine Mahlerbe a învins!)*

Un alt capitol este cel al teatrului nou francez de până la Corneille, de factură iezuită, și de influență spaniolă, iar nu cea italiană, care se stinsese deja. Piesele propriu zise abundă în cuvinte împrumutate din limba spaniolă, iar unele din acestea pătrund chiar în franceză curentă, nu doar în cea folosită pe scena de teatru. Marele dramaturg francez rămâne Pierre Corneille, care se ocupă de adaptarea tragediei clasice și transformarea ei în drama modernă, vezi și studiul lui [George Steiner, 2008, p.123], care se ocupă de acest aspect dar în cadrul teatrului universal, *Moartea tragediei*. Limbajul vorbit de toate personajele de pe scenă, indiferent de clasa socială sau epoca din care provin, din Antichitate până în perioada modernă, vorbesc limba franceză a aristocrației din epoca lui Pierrre Corneille.

Autorul copiază în piese până și gesturile celor de la Curte, dar N.Iorga crede că figurile de eroi masculini sunt destul de puțin reușite pentru că aceștia își arată doar figura lor hâdă și nu dau niciun semn de eroism sau cavalerism. Piesele sale conțin, de fapt, prezentarea eforturilor și furtunilor din inimile unor femei, *Le Cid* scoate la iveală lupta Chimenei, *Horace* cea a Sabinei sau Camiliei, *Cinna*, furia de răzbunare a Emiliei, iar *Heraclitus* acelasi tip de atitudine a Pulcheriei, fiica lui Mauricius, etc. De aici, rezultă destul de clar faptul că femeile ocupă un rol dominant în dramele lui istorice, care vin cumva în prelungirea tragediei antice grecești, pe care, practic, o reinventează. Aceste piese de teatru nu permiteau folosirea unor anumite cuvinte, considerate tabu, cum ar fi cuvântul mouchoire, adică batista pe care Othello i-o cerea Desdemonei, astfel încât când drama lui Shakespeare era reprezentată cuvântul dispărea din piesă și era înlocuit cu altul.

În capitolul următor al cărții N.Iorga se referă la lirica spaniolă a veacului XVII-lea, este vorba de poezia Barocului spaniol, poeții cei mai citați fiind Francesco de Quevedo și Gongora, autorul unui curent care îi poartă numele, și care se numește gongorismul. Există din câte se pare studii care demonstrează că poezia spaniolă modernă, bazată pe metaforă, își are rădăcina în acest tip de poezie, care se aliniază poeziei baroc engleze sau franceze.

Un alt nume de creator relevant pentru aceast secol este marele dramaturg al Barocului spaniol, despre care a scris și criticul român [Alexandru Ciorănescu, 1980, p.10] în studiul său *Barocul sau redescoperirea dramei*, este vorba de Pedro Calderon de la Barca, cu celebra sa piesă *Viața este vis*, *La vida es un sueno,* titlul preluat de Mircea Eliade pentru unul din eseurile sale din antologia *Oceanografie*. Calderon de la Barca scrie mai multe tragicomedii, printre piesele citate de N.Iorga nu se numără piesa citată de noi, ci altele mai puțin cunoscute, *Medicul onoarei sale, Pentru tainică jignire tainică răzbunare, Totul e adevăr și totul e minciună*, Leonid și Marfisa, și *Cele trei mari minuni,* în care autorul *Istoriei literaturilor romantice* vede diverse paralelisme, inclusiv cu opera lui William Shakespeare, *Furtuna.* Sigur se putea insista mai mult și asupra prozei lui Baltasar Gracian*, care a dat Spaniei câteva opere baroce,* mă gândesc la romanele *El Criticon sau Curteanul*, iar pe lângă Gongora un autor remarcabil de poezie a fost și Francisco de Quevedo, care pe mine mă amuza în facultate când mă pregăteam pentru examenul de Literatură comparată cu profesorul Dan Grigorescu, pentru că declara că are o pereche de ochelari cu care scrie *Sonete*.

Poemul italian sau cântecul epic de tip comic din literatura italiană din secolul al XVII-lea sau epopeea eroi-comică, din care s-a inspirat la noi autorul *Țiganiadei,* Ion Budai Deleanu, este reprezentat de opera lui Torquato Tasso, *La sequia rapita*, care la rândul lui a fost influențat de Ariosto, dar și de ariostism, dar și de alți autori minori, de Braciollini, în *Scherno degli dei,* sau Redi, de Bacco in Toscana sau Reddi, de *Malmantile raquistato*.

Noua literatură franceză din secolul al XVII-lea, ceea ce azi noi denumim de comun acord Clasicismul francez, care are reprezentanți pe La Fontaine, marele fabulist, Boileau, autorul celebrei arte poetice a clsicismului, debutează însă cu opera comediografică a lui Molière, un grand al literaturii franceze din toate timpurile. Deși acesta era de origine modestă, un self made man, ambiția lui de a atinge faima lui Pierre Corneille l-a animat în tot ce a scris. N.Iorga îi apreciază teatrul pentru dimensiunea socială relativ redusă a personajelor, care nu mai sunt aristocrați ca-n drama istorică a lui Racine su Corneille, ci doar petite bourgeois, acest fapt este de fapt comentat de Aristotel în Poetica sa, cel care spunea că tragedia se ocupă de regi și de capete încoronate, în vreme ce comedia se ocupă de cei umili. Printre piesele amintite în *Istoria literaturilor romanice* se numără câteva clasice, *Școala soților, Școala femeilor, Prețioasele ridicole*, și *Improvizație la Versailles,* scrisă la comanda regelui, în care sunt ridiculizați chiar actorii și profesia lor.

N.Iorga face câteva precizări care trădează o finețe de critic literar, în primul rând în teatrul acestuia subiectele pieselor nu prea ne interesează, regulile se bazează numai pe bunul simț al dramaturgului, ca paradox, ca să reluăm o faimoasă butadă a eseului lui Alexandru

Paleologu. Nici acțiunea nu mai importantă, de altfel Molière nu o oferă o singură acțiune ci acțiuni paralele, cât de multe. De aici rezultă că celebra regulă a unității de loc, timp sau acțiune este bulversantă atunci când încerci să examinezi comediile lui. Iar cea mai puternică tendință este, *se laisser prendre aux choses,* "*să se lase să fie prins de lucrurile înseși*".

Acest secol este important și pentru literatura sa polemică, printre numele citate figurând fie numele unor eseiști ca Blaise Pascal, cu celebrele sale *Cugetări,* cel care afirmase că omul este cităm, „*une rouseau pensant"*, o trestie gânditoare, interogând "*tăcerea veșnică a spațiilor infinite, care îl îngrozeau*", dar citat de N.Iorga pentru *Apologia creștinismului,* dar și pe Descartes, cu celebrul *Discurs asupra metodei*, dar pe N.Iorga îl interesează mai puțin acest tratat care a pus bazele gândirii carteziene cât tonul polemic din *Provincialele* lui, de fapt titlul mai corect fiind *Scrisori către un părinte provincial*, care aparținea ordinului Iezuiților. El i-a atacat simultan și pe Blaise Pascal și pe Montagne în *Entretien avec M. De Saci sur Epictete et Montaigne.*

Un alt om de spirit este La Rouchefoucauld care prin *Maximele* sale se adaugă acestei galerii de oameni înțelepți și aristocrați, prin cele două serii consecutive, cele din 1662 și cele din 1665. Un alt mare iubitor de polemică este Boileau care le răspunde în versuri adversarilor dar care a rămas mai puțin cunoscut datorită acestor polemici ci pentru mai mult decât plicticoasa sa *Arte poetique*, o imitație reușită a celei clasice, scrise de poetul latin Vergillius, după cum crede N.Iorga. Printre cei criticați cu duritate se numără și Ronsard. În *Criticile* sale se referă la piesele lui Pierre Corneille și apoi la comediile lui Molière, dar nu se dă chiar la o parte de a se lua de regele Louis XVI, pentru spiritul lui milităros, de cucerire, pe care îl compară chiar cu cel al lui Alexandru Macedon, care își întinsese imperiul pe trei continente. Mie mi cam se par o exagerare poetică, dar passons.

În noua literatură franceză intră și partea a doua a operei lui Molière, care în 1665 scrie un *Dom Juan ou le festin de la Pierre,* una din cele mai originale interpretări ale mitului lui Don Juan, vei studiul lui [Jean Rousset, 1999, p.15]. *Mitul lui Don Juan*.. Cu toate acestea capodopera absolută a lui Molière, rămâne cea a *Mizantropului*, piesa fiind scrisă un an mai târziu, în 1866, apoi *George Dandin ou le mari confondu* în 1668 și *Burghezul gentilom* în anul 1670. Piesa care însă i-a adus celebritatea și laurii creării unui tip psihologic inconfondabil este cel al lui avarului Tartuffe, din piesa *Tartuffe și impostorul*. Critica lui Molière la vizează și pe femei, în Femeile savante, o piesă scrisă în 1672, sau pe medici și limba lor de lemn, greu de înțeles de cei care nu făceau parte din această breaslă destul de însemnată, în *Medecin malgre lui*(*Medic fără voie*). Tot din acest spațiu face parte și *Le malade imaginaire*, *Bolnavul închipuit*, dar printre celelalte piese reușite se numără și Principesa de Elide, Pastorala comică sau Amfitrion.

Un nou glas se aude însă în dramaturgia franceză, cel al prietenului ceva mai tânăr al lui Molière, Jean Racine, care dădea dovadă de o observație superioară celei din romanele doamnei de Sévigné, autoarea preferată a mamei lui Marcel Proust. Noul scriitor abandonează comedia și se întoarce la teatrul înmalt al lui Pierre Corneille, printre piesele sale se numără și câteva capodopere. Primele piese sunt, însă, *Frații inamici*, și *Alexandru cel Mare,* apoi va scrie numai teatru istoric, printre capodopre se numără *Andromaca, Cinna,* care reia piesa lui Corneille, sau *Britannicus*, o piesă cu un un subiect roman sau clasic din epoca lui Nero, dar și *Berenice* sau *Mitriade.* În anul 1674 Jean Racine rămăsese singurul mare dramaturg, după moartea lui Molière, și scrie, de data aceasta după Euripide, *Ifigenia în Aulida*. Meritul cel mai mare a lui Jean Racine, susține N.Iorga, îl reprezintă modul în care acesta a redat Antichitatea, care se ridică la nivelul lui William Shakespeare din *Coriolan* sau *Iulius Cezar*. Piesa aduce pe lângă marea figură a Andromacăi, pe Clitemnestra, iar cea de-a treia mare eroină este *Fedra,* din piesa eponimă.

Un capitol surpriză, exact ca cel despre Shakespeare, semn că uneori N.Iorga intră și în literatura engleză dacă are nevoie să întărească diverse influențe sau aliterări, este cel consacrat

literaturii engleze din secolul al XVII-lea, fiind citați Ben Johnson, cu *Every Man in His Humour* și *The Alchemyst***,** William Drummond, *The Cypress Grove, Peștera chiparosului***,** dar cel mai mare scriitor englez din epocă este John Milton, cu *Paradise Lost*, și *Paradise Regained,* partea a doua, și un alt poem, intitulat Samson Agonistes. Sigur, te-ai aștepta să dai peste aceste titluri într-o Istorie a literaturii engleze, dar N.Iorga va lua în considerare ceea ce crede el a fi de inspirație romanică, de altfel Milton a avut ecou și în literatura română, în epopeile pașoptiștilor. Alte opere citate sunt *The Pilgrim Progress* a lui John Bunyan sau *Hudibras,* a lui Samuel Butler, deși acesta va scrie și una din primele distopii din lume, *Erewhon*, care are un titlul anagramat al lui Nowhere, care în engleză în seamnă nicăieri. Alți mari scriitori citați din această epocă sunt Addison and Steele, Alexandre Pope cu *Essay on Man,* Jonathan Swift cu polemicile lui biciuitoare din *Povestea butoiului, Bătălia cărților* sau chiar cele patru *Călătorii ale lui Gulliver,* care ini'ial era o carte de polemică cu toate moravurile și obiceiurile insularilor contemporani și pe care în mod paradoxal timpul a degradat-o la rangul de carte pentru copii, sau Daniel Defoe al cărui Robinson Crusoe a instituit modelul robinsonadei, prelucrate mai târziu de Jules Verne, un important autor de aventuri francez din secolul al XIX-lea.

Anglia și-a adunat oamenii de știință în Royal Academy, fondată în 1661, iar printre filosofi străluceau un Locke, dar și poeții Thomas Randolph, Cowley, Carew sau Davenant, care îi imitau pe poeții francezi contemporani, dar și un dramaturg ca William Congreve, și un autor clasic, John Dryden, care este un nou Boileau al englezilor, după cum crede N.Iorga. Literatura acestora caută ironia și inteligența, the wit, echivalentul lui l 'Esprit din Franța.

Într-un nou capitol, care se ocupă de literatura spaniolă în secolul al XVIII-lea, *autorul Istoriei literaturilor romanice*, consideră că aceasta este inferioară celei dinainte, deoarece creatorii spanioli, cum procedaseră înainte și portughezii, au imitat literatura franceză clasică, un conte de Erieciera, care a tradus în portugheză *Arta poetică,* iar diverși dramaturgi au scris piese istorice, don Ignacio de Luzan se transformă în Boileau, iar un dramaturg Moratin, care se va autointitula *un Molière spaniol,* a scris diverse piese, și comedii și drame. Fiind era Academiilor care le imitau pe cea Franceză, a lui Richelieu, apar acum Academii în Portugalia, Italia sau Spania, evident culturile romanice imită cultura franceză, care este dominantă, în epoca de glorie a Clasicismului european.

Printre autorii spanioli care merg totuși pe calea deschisă de Calderon de la Barca doi sunt mai importanți, Ramon de la Cruz și Benito Jeronimo Fejitoo y Montenegro, cel care impune niște norme stricte și publică un text critic, *El Teatro Critico*. El crede că adevărații autori spanioli nu trebuie să i imite pe francezi, că limba spaniolă este superioară celei din țara vecină, și că spaniolii trebuie să-și îmbrace gândurile în forma macaronică sau gongorică. Ceea ce [Nicolae Iorga, 1968, p.171] scriitorului spaniol este să evite „afecția puerilă cu tropi retorici în cea mai mare parte vulgari, înmulțirea epitetelor sinonime, grămădirea de cuvinte pompoase". Apelul său prinde și încep să apară operele scrise care respectau aceste cerințe, două dintre acestea fiind scrise chiar de el, *El dia grande di Navarra*, și *Historia del famoso predicador fray Gerundio de Campanas, alias Zotis*.

Un alt poet, numit Jose de Cadalso, își duce propria campanie de purificare a limbii spaniole în eseul *Los erruditas a la violetta,* 1772. Cea de-a doua operă a sa, care a contribuit la creșetrea prestigiului său, a au fost *Scrisorile din Maroc*, modelate după *Scrisorile persane* ale lui Montesquieu. Un al treilea creator care milita pentru autonomia culturii spaniole: „*studiați mai mult limbile vii, studiați-o mai mult pe a noastră, cultivați-o, dați mai multă atenție observației și meditației decât unei lecturi fără rod*".

Referindu-se la literatura italiană a veacullui al XVII-lea autorul cărții subliniază apariția unor savanți din seria Galvani, Spallanzani, Malpighi sau Morgagni, în vreme ce marele istoric al perioadei este napoletanul Gianbattista Vico, cunoscut pentru modelul lui de

societate bazat pe corsi et ricorsi. Sunt și alți savanți citați, istorici, oameni politici sau filosofi ai Dreptului, pe care nu avem de ce să-i citățm aici.

Dintre poeți cel mai însemnat este genovezul Carlo Innocenzo Frugoni, și alți reprezentanți ai liricii italiene, Rolli, Giuseppe Parini, Gianbattista Casti, sau Pietro Bonaventura Trapassi.

În privința comediei franceze de după Molière sunt câțiva autori citabili, dar care nu depășesc stadiul de epigoni, reprezentanți ai unei noi comedii și ne referim aici la Regnard, cu *Le jouer* sau *Le distrait* Dancourt, Lesage sau Destouches. Cu toate acestea cel mai important autor al epocii respective rămâne Voltaire, dar N.Iorga ne prezintă nu doar biografia opera ci îi prezintă, ca de obicei, partea lirică a operei. În plus acordă un spațiu destul de mare liricii franceze a epocii, reprezentată de Jean Baptiste Rousseau, sau Pierre Bayle, cu ajutorul cărora contextualizează ca un adevărat filolog sau comparatist opera lui Voltaire, cu un accent pus pe perioada istorică, deoarece nu poate să lase deoparte pregătirea sa de istoric, nu unul banal ci unul care a atins nivelul geniului. Sigur, pentru un specialist al literaturilor romanice, judecățile de valoare ar trebui extrase din aceste pasaje, dar ele au un colorit subiectiv, deoarece autorul cărții se implică și ia partea unor regi sau îi condamnă pe alții în funcție de opțiuni numai de dumnealui știute.

Dintre piesele de teatru ale lui Voltaire importante sunt *Oedipe,* o rescriere a tragediei antice, scrisă în 1718, publicată un an mai târziu, când autorul avea doar 23 de ani, urmată de *Artèmise, Marriane, L'Indiscret*, iar în timpul vizitei la Londra el citește Shakespeare sau Milton. N.Iorga trasează o paralelă între tragedia engleză, care se bazează pe acțiune, în vreme ce cea franceză se bazează pe conversații care se întind pe cinci acte.

Un alt mare autor al perioadei, un teoretician al politicii dar și un scriitor de talent, prin Scrisorile persane, a călătorit și el în Anglia, dar cartea sa de referință, pe care N.Iorga nu uită să o citeze în capitolul următor este cea intitulată *L'esprit du lois, Spiritul legilor*.

În poemul lui Voltaire intitulat *Discurs asupra omului*, se simte influența unui poem al lui Alexander Pope, *Essay on Man*, și în textul francezului pot fi descoperite atacuri împotriva rangurilor nobiliare, ale Alteților sau Eminențelor. Un alt text de asemenea influențat de drama lui Shakespeare, *Hamlet*, este Eriphilye, în care personajul exclamă: „*Răzbună-mă, fiul meu*!". Evident modelele lui sunt și dramele lui Racine, dar în *Brutus* modelul este tot shakespearean, influența literară provine din *Iulius Cezar,* una din dramele romane ale lebedei de pe râul Avon. Din această serie de drame de inspirație shakespereană mai fac parte și piesele *La mort du Cesar, Catillinia,* sau *Semiramis*, dar N.Iorga precizează că autorul, Henry Arouet sau Voltaire a încercat să-l rescrie pe Shakespeare și nu doar nu să-l imite.

Alte piese ceva mai originale sunt *Zaira, Alzire, Oreste* sau Atrees et Thyeste, dar și Adelaide de Guesclin, Amelie, Le duc de Foix, Tancrede, Irene, Orphelin de Chine, completează aceste realizări dramatice, în care locurile exotice și cele franceze sunt alternate, pentru a purta spectatorii în locuri altfel inacccesibile.

Povestirile sale, *L'ingenu, Candide ou l optimisme, Micromegas, La monde comme il va, Vision de Babouc, Memnon* sau *Zadig* sunt tot atâtea pamflete, dar în *Candide* el se leagă de Leibniz cel care este de fapt prototipul omului candid, și care afirmase în tratatul său, consacrat *Monadologiei* « că trăim în cea mai bună dintre lumile posibile". Micromegas este un text paleo sf, cum îi spune și subtitlul se referă la proiecția lumii viitoare. Voltaire a mai scris povestiri istorice, cea mai cunoscută fiind Charles XIII, sau *Le Siecle de Ludovic XIV,* sau *Histoire de Russie*, comandată de ruși și care este doar o istorie a lui Petru cel Mare. Nu la fel este *Spiritul legilor,* o carte în care diversele orânduiri sociale sunt privite plecând de la principiul activ din ele sau virtutea însuflețitoare, iar puterea ei de iradiere romantică îl inspiră sau îl însuflețește pe N.Iorga.

Un alt important gânditor sau filosof al epocii este Jean Jacques Rousseau, dar din nou, pentru a înțelege acel Zeitgeist care a influențat opera acestuia, N.Iorga simt nevoia să citeze

alte nume din cultura engleză, care avea trei filosofi de mare calibru, Locke, cu *Essay on Understanding*, Hume sau Hobbes, dar din epoca elisabetană sunt recuperate duioșia lui Spencer și muzicalitatea lui John Milton.

Primul reprezentant al noi poezii pe care azi o numim Pre-Romantism este James Thomason, dar și de cel care au creat tema ruinurilor sau tema mormintelor, este vorba de Gray și de Young, Nopțile lui constituie o capodoperă a literaturii universale, ambii poeți fiind imitați la noi de poeții pre-pașoptiști sau pașoptiști.

Proza engleză are și ea mai multe modele demne de urmat pentru urmași și aici N.Iorga enumeră *Călătoria sentimentală* a lui Sterne, Și *Vicarul de la Wakefield,* de Goldsmith, Richardson cu Pamela, și un Fielding cu *Joseph Andrews* sau *Tom Jones, a Foundling*.

N.Iorga subliniază rolul traducerilor care este din ce în ce mai important în sincronizarea culturilor occidentale, inclusiv a celor care au limbi romanice, exemplul dat fiind o colecție franceză de traduceri din engleză, intitulată Biblioteca engleză, și o ediție în opt volume de teatru englezesc, sau o integrală a operei lui William Shakespeare, în traducerea lui Le Tournier.

Jean Jacques Rousseau, genevez la origini a venit la Paris decis să-l cucerească la fel ca unul dintre eroii balzacieni, Georges Dandin, un reprezentant al arivistului, care are o replică celebră, « Acum Paris între noi doi!"

Opera sa capitală rămân *Confesiunile* sale, cu îndreptarul oferit de cele ale sfântului Augostin, cele care au umput lumea de strigăte "de indignare, uimire sau admirație". Pentru că religia așa cum i-o lăsaseră părinții nu mai era acceptabilă Jean Jacques Rousseau și-a îndreptat atenția către natură, astfel încât rațiunea nu mai joacă vreun rol în noul păgânism, de aici interesul său spre omul primitiv, natural, iar în centrul sistemului său de idei se află chiar dragostea. Într-un alt eseu, intitulat Julie et la nouvelle Heloise, Rousseau spune că natura a suferit niște transformări din cauza influenței omului care seamănă pe undeva cu chinurile prin care trec bieții copăcei japonezi, bonsaii, și care sunt transplantați din locul lor pentru a crea mici grădini artificiale, create de mâna omului.

În *Contractul social,* Jean Jacques Rousseau subliniază faptul că ordinea socială nu vine de la natură ci este generată de anumite convenții, iar forța nu are niciodată nevoie de drept, iar orânduirea socială înseamnă o adunare de forțe, iar când s-a creat această însumare a lor s-a luat în calcul contractul social, în care fiecare om în parte se supune întregului unei societăți.

Un alt mare spirit a acestei epoci a Luminilor franceze este Denise Diderot, care aidoma lui Rousseau preferă les passions fortes, pasiunile tari, fapt vizibil în romanul său, *Le religieuse, Călugărița*. Operele lui Rousseau, Montesquieu sau Diderot nu au trecut nici ele neobservate, ele au avut ecou și în străinătate, unul din frații Grimm, celebri pentru culegerea de basme populare germane, Frederic Melchior Grimm devine parazit al lui Diderot, iar Helvetius îl judecă aspru și nedrept pe Montesquieu, dar negarea totală a operei celor trei mari autori avea să vină din partea lui Paul Henry Thierry.

Tot din epoca aceasta se remarcă Marmontel, cel care a publicat *Elementele de literatură* sau La Harpe, cel care dorea să alcătuiască un *Tabel* complet al literaturilor lumii. De istorie și veacul respectiv aveau să se ocupe Condillac sau Chamfort, autor de maxime și cugetări din specia lui La Rouchefoucauld.

Nu este uitat nici teatrul epocii, cel care prin piesa lui Diderot, *Le Neveau de Rameau,* cel care propunea eleganța drept criteriu unic iar dialogurile din piesă erau pline de spirit, dar dramaturgul cel mai interesant rămâne, totuși, Caron de Beaumarchais, care a dat piesa, devenită ulterior și libret de operă, *Bărbierul din Sevilla*. Iar continuarea ei, *Nunta lui Figaro,* a fost primită de publicul francez cu ovații.

În capitolul următor în lanțul acesta de aculturații atenția istoricului N.Iorga este atrasă de un fenomen observat numai de el, care presupunea încercarea de integrare a culturilor romanice în Germania din timpul lui Schelling, Goethe sau Schiller. Acest moment este

denumit, în literatura de specialitate, *Sturm und Drang periode*, epoca *Furtună și Avânt,* descoperind în Goethe unul din marii reprezentanți ai canonului occidental, ca să ne integrăm puțin în demonstrația lui Harold Bloom, cu Canonul occidental, care ne-a părăsit definitiv în acest an. Sigur, Harold Bloom îl consideră pe Shakespeare centrul canonului occidental, și îi dedică și un studiu separat Shakespeare, *The Reinvention of the Human,* dar pentru cultura germană Goethe este autorul cel mai valoros. Să nu uităm, de pildă lecția administrată de Alexandru Paleologu lui Constantin Noica în eseul *Despărțirea de Goethe,* titlul eseului lui conul Alecu Palelologu fiind *Amicus Plato sau Despărțirea de Noica,* nimeni normal la cap nu-și permitea să-l atace cu atâta virulență, dar până la Noica nimeni nu se gândise la genul acesta de negare, care se transformă într-o formă de negare a negației.

Un prim pas până la Goethe îl reprezintă *Mesiada* Sărmanului Klopstock, care se inspiră din tematica *Paradisului pierdut* al lui John Milton, în vreme ce *Odele* aceluiași autor aduc aminte de alexandrinii utilizați de Rousseau, lustruiți și cu un stil foarte polizat. Epicureismul, pornind de la dragoste și beție, de zbucium vesel sau plăceri ușoare, au pătruns prima oară în literatura germană, un alt exemplu fiind voiosul Wieland, care sub influență franceză sau cea a ariostismului a stricat memoria shakespereană, vezi celebra proză a lui Jorge Luis Borges cu titlul ei eponim. Printre cei care au primit influența lui Rousseau, în cartea sa în proză, *Die Eisamkeit*[1], sau pe Gessner, care și el i-a influențat pe francezi. De asemenea statul prusac condus cu o mână forte de monarhia germană, care provenea exact ca cea din România din celebra familie Hohenzollern, mult mai prielnică decât Franța zâmbitoare și ironică a lui Ludovic al XV-lea.

Ceea ce a marcat spiritul german a fost teatrul, comediile lui Destouches, Marivaux, sau drama lui Diderot, dar mai puțin teatrul lui Molière care a fost ținut cumva în umbră. Din toate acestea a luat naștere drama burgheză, au dat nastere cronicilor lui Lessing strânse în *Dramaturgia din Hamburg.*

Eseul lui Lessing, *Laokoon,* care l-a influențat la noi pe Alexandru Odobescu cel care avea să-l folosească drept exemplu *în Pseudo-kinegeticos,* în acest eseu Lessing va încerca să stipuleze diferențele între artele statice și dinamice, iar piesa sa, *Nathan cel înțelept*, este de fapt un omagiu adus iudaismului, de un dezertor al religiei creștine, pe care a părăsit-o benevol. O altă dramă burgheză scrisă de același Lessing este cea intitulată *Mina von Barnhelm. Pentru că nu avem totuși așa mult spațiu la dispoziție cea* mai bună soluție ar fi fie consultarea cărții lui George Steiner, *Moartea tragediei,* fie a operei care o precede, cea a lui [Walter Benjamin, 2010, p.25], *Originea dramei baroce germane.*

În privința lui Wolfgang von Goethe, acesta receptează influențe de la William Shakespeare, de la Lessing sau de la Herder, dar traduce și dramele lui Voltaire, *Tancred* și *Mahomet*, dar alege drept subiect de piesă fabula lui Götz von Berlichigen, în vreme ce *Suferințele tânărului Werther,* carte care a fost copiată după modelul *Nouvelles Heloise,* dar notele zilnice au fost înlocuite de Goethe cu epistole trimise de acesta iubirii sale, Lotte, de fapt, de o altă Lotte se va îndrăgosti octogenarul Goethe când lucra la capodorpera sa, *Faust,* vezi romanul lui Thomas Mann, *Lotte la Weimar*. Soluția aleasă de Goethe este sinuciderea eroului principal, Werther, iar în timpul febrei Werther mulți tineri au recurs la această non-soluție, de altfel acest roman este printre cele mai iubite romane ale lui Emil Cioran. Wolfgang von Goethe a mai tradus după manuscris piesa lui Diderot, *Nepotul lui Rameau,* dar *Clavijo* este preluat după Beaumarchais. Drama germană cunoaște și alte realizări, Egmont de Goethe, dar și drama lui Schiller, *Fiesco,* sau un alt spectacol, *Don Carlos*. Deși N.Iorga lasă pe dinafară celelalte opere, eu aș remarca autobiografia sa, Poezie și adevăr, care a constituit un adevărat model pentru literatura autobiografică, anii de ucenicie și anii de tinerețe ai lui Wilhelm Meister, care a condus la inventarea Bildungsromanului, specie foarte importantă în interiorul

[1] În limba germană în text, singurătatea

literaturii germane și nu numai, sau convorbirile cu secretarul său, Ekermann, cea care avea să schimbe percepția cititorilor săi.

Clasicismul francez din ultima sa fază, situat cumva la confluența cu noul curent, care era chiar Romantismul, are trei poeți remarcabili, este vorba despre Millevoye, Gilbert și André Chénier, toți trei poeții care fac, de fapt, parte dintr-un soi de neo-clasicism, în care textele antice sunt reciclate, cu toată încărcătura lor mitologică, exemplul cel mai clar de poetică de acest tip se găsește în operele lui André Chénier, *La Jeune Tarentine, L'Invention* sau *Hermes.* Opera lui André Chenier nu a fost percepută suficient de clar în timpul Revoluției franceze ci a avut o circulație mult mai bună în perioada temporală a Restaurației.

În Italia, unde nu a existat totuși o Revoluție a burgheziei, ca în Franța, unde Revoluția franceză a avut un rol catalitic asupra întregii societăți și culturi, figurile cele mai importante sunt lombardul Giuseppe Parini, Vincenzo Monti cu *Aristodemul,* sau Galeotto Manfredi, care sunt cei trei poeți ai noului clasicism italian, și dintre dramaturgi cel mai important este Vittorio Alfieri. Piesele acestuia se referă la drama istorică, și aici putem enumera piese ca *Brutto II, Fillippo* în care vorbește despe Filip al doilea, regele Spaniei, *Polinice* sau *Saul,* care a fost tradusă de C.Aristia cu maximă acribie.

N.Iorga se întoarce iar la literatura engleză, cea mai proeminentă literatură non-romanică analizată de el în *Istoria literaturilor romanice*, și anume la una din marele cărticele din istoria literaturii universale, publicată la Bristol în 1789, *Lyrical Ballads with a Few Other Poems.* Noua poezie engleză era reprezentată de William Cowper, William Blake, deopotrivă gravor și poet, care cultiva o poezie mistică, cu bază în imaginarul Vechiului Testament, și de Robert Burns, un poet scoțian de la țară. Dar ce va urma va fi și mai interesant, adică opera unui mare scriitor romantic, este vorba de Samuel Taylor Coleridge, dar în acei ani se manifestă și un alt poet, colegul său, Charles Lamb. Poemul cel mai important al lui Coleridge se numește *The Rimes of an Ancient Mariner*. Cel de-al doilea poet Romantic englez este, bineînțeles, William Wordsworth, iar poemele lui semnificative sunt *Cântecul ultimului menestrel, Marmion, Domnul insulelor, Doamna lacului*. Printre prozatori cei mai semnificativi sunt sir Walter Scott, autorul unor romane istorice, *Ivanhoe* sau *Rob Roy* dar care își începea cariera scriind poezii romantice, și Mary Shelley, autoarea romanului *Frankenstein.*

În capitolul următor N.Iorga se ocupă de așa numiții "cugetători politico-sociali" din Franța, care sunt doar doi, Chateaubriand și madame de Stael. Primul având trei prenume, François-René-Auguste de Chateaubriand, cel care a scris un *Eseu istoric, politic și moral despre revoluțiile străvechi sau moderne, considerate în raport cu Revoluția Franceză*. Chateaubriand, un nobil breton, nu acceptă să facă stagiul militar și pleacă în SUA, unde se alătură Revoluției Americane și îl cunoaște pe George Washington, și caută să-l convingă de marele său plan, de a găsi "pasagiul de Nord Vest". O operă esențială este constituită din *Memoriiile* sale, care, în primă lor ediție se numeau *Memorii ale vieței mele,* și care au fost ulterior intitulate pompos *Memorii de dincolo de mormânt.* În această carte, care are un posibil corespondent în *Confesiunile* lui Jean Jacques Rousseau, Chateaubriand vorbește despre sine, cum rar se întâmplă în acea epocă, pornind de la autenticitatea experienței sale politice sau sociale. Călătoria lui în America are drept scop ideea preluată de la Jean Jacques Rousseau de a cunoaște natura virgină. El vorbește în eseul său despre revoluții în general și este de părere că acestea apar datorită pasiunilor umane. Ca tip uman el devenise prin imitație un englez, datorită faptului că îi copiase pe englezi observați în timpul călătoriei sale în Anglia, la care se adaugă călătoria sa în America.

Operele lui Chateaubriand, ca oricare din cărțile unui istoric romantic, sunt orientate spre trecut, și ne referim aici la titluri cum ar fi *Cei patru Stuarți,* dar a scris și studii politice sau studii istorice. În acest timp exact ca Jean Jacques Rousseau Chateaubriand anunța în *Atala* că natura pură nu este decât urâtă când este întâlnită în forma ei pură, dar a început să scrie și o altă carte de cugetare și anume cea intitulată Geniul creștinismului. Anumite reminiscențe

sau amintiri americane apar în volumul său Voyages en Amerique, dar operele sale esențiale sunt *Atala* și *René*. În cel de-al doilea text, René personajul principal este un francez care se îndrăgostește de o indiană, în vreme ce în Atala este povestea de dragoste din deșert dintre doi sălbatici din deșert, vezi subtitlul care funcționează ca un soi de didascalie, *Les Amours de deux sauvages dans le désert*.

Un al doilea scriitor foarte important și datorită faptului că discutăm despre o femeie, care la început nu prea aveau un interes literar, este vorba de doamna de Stael, publică mai multe romane, în primul rând un roman epistolar, *Delphine,* în *Corrine ou l' Italie,* se înfățișează drept personaj, iar Germania din 1810 este deja cartea unei scriitoare care și-a atins celebritatea. Ultimele ei cărți sunt *Dix ans en exile* și *Considerations sur la révolution française*. Ea a intrat chiar într-o polemică cu Chateaubriand scriind o carte la temă care se numește chiar *Despre literatură privită în raporturile ei cu instututiile sociale*.

Un alt autor este filosoful sau gânditorul ultra conservator Joseph de Maistre, părintele gândirii conservatoare și preferatul lui Emil Cioran. El va exprima ideile politice într-un studiu intitulat *Essay sur le principe génératoire des institutions politiques*. El a fost cunoscut pentru celebra sa afirmație că legile se pot impune maselor doar cu ajutorul ghilotinei și este unul dintre gânditorii de extremă citați de [Antoaine Compagnon, 2008] în *Antimodernii*.

Doi alți mari creatori și deschizători de drum, Manzoni și Leopardi, primul recunoscut drept romancier, dar privit de N.Iorga drept dramaturg, cu piese cum ar fi Carmagnola și Adelchi, în vreme ce Leopardi este în primul rând poet, începând cu Idilele din 1819 și terminând cu ediția de Cânturi sau Operetelor morale. Evident, marii maeștri italieni ai lui Leopardi sunt Petrarca și Dante.

Noua poezie romantică îi grupează pe Lamartine, Victor Hugo, Alfred de Vigny și Alfred de Musset. Poetica acestora este nemijlocit legată de cea a lui Byron, ca în raportul dintre vasele comunicante, Romantismul englez sau High Romanticism, comunicînd cu cel francez, sau cu cel european. Lordul Byron, care publică *Childe Harold*, dar și opere orientale cum ar fi *Ghiaurul, Corsarul, Lara, Asediul Corintului, Parisina* și *Prizonierul din Chilon.* După aceasta Byron a mai scris poemele epice *Manfred, Mazzepa, Don Juan,* considerat de N.Iorga drept un poem ironic.

Contemporani cu lordul George Byron, apare un volum de *Meditații poetice*, scrise de Alphonse de Lamartine. Acest volum conține un poem capodoperă, celebra *Le lac,* un alt autor este Victor Hugo, care a debutat cu *Ode* și *Balade*. Celebră este prefața lui la drama *Cromwell* care este considerată un soi de ars poetica a Romantismului European. O altă culegere superbă de poezii este *Orientalel*e, imitată de Bolintineanu. Victor Hugo a mai scris piesele *Marion Delorme, Hernani* sau *Regele se amuză*. În aceeași direcție în culegerea de versuri Foi de toamnă, iar în prefața acesstei cărți autorul reclamă drepturile "omului întreg" și protestează "împotriva zgomotului pieței publice". În volumul liric următor care se numește *Cântece de amurg*, dar și în celelalte volume de poeme, *Les voix interieures*, *Les Rayons et les Ombres,* el a ridicat problema libertății diferitelor popoare. După aceste volume de versuri a scris o piesă de teatru, a *Burgravilor*. Tot Victor Hugo a mai scris și o tentativă de roman istoric, *Cinq Mars*, dar romanele cele mai interesante rămân *Cocoșatul de la Notre Dame*, dar poate și romanul *Mizerabilii,* care s-a bucurat chiar de atenția lui [Mario Vargas Llosa, 2011] în eseul *Tentația imposibilului.* Alfred de Vigny este și el un personaj dandy al epocii care scrie o poezie interiorizată, dar care avea o concepție de viață foarte clare, cum remarca criticul literar Ferdinand Brunèttiers, dar o altă personalitate a Romantismului francez a fost Alfred de Musset, tot privit întâi ca poet, ciclul său al *Nopților* fiind imitat la noi de Alexandru Macedonski, dar activitatea lui dramaturg fiind mai puțin cunoscută, el a scris piesele de teatru *Rolla*, *Le Marrons de feu* și *Don Paiez*.

Ultimul mare autor citat este Henry Beyle, alias Stendhal, autorul unor capodopere ale literaturii franceze și universale*, Roșu și negru*, *Mănăstirea din Parma*, și *L'abesse de Castro.*

În Franța imediat după romanul realist au urmat două curente înrudite pozitivismul și naturalismul, Hugo dă ultimele două opere*, Contemplări și Legenda secolelor,* dar poeții moderni ca Charles Baudelaire cu demonismul lui sau Leconte de Lisle, nu mai sunt de actualitate, de altfel percepția de critic literar al lui N.Iorga asupra literaturii române se oprește asupra Romantismului eminescian și neagă poeții moderni, ca Bacovia, Barbu, Arghezi sau Blaga. Fără influența lui Walter Scott nu ar fi existat nici romanul lui Victor Hugo, *Notre Dame de Paris,* dar și lăcomia cu care Alexandre Dumas pere s-a aruncat asupra trecutului istoriei franceze, combinând într-o sinteză unică romanul de aventuri sau de capă și spadă cu cel istoric. Un alt autor important din epocă este Benjamin Constant, autorul lui *Adolphe,* care aidoma lui Chateaubriand cercetase cultura engleză, unde autorii de roman sunt Lawrence Sterne cu *Tristram Shandy* și Swift, cu *Călătoriile lui Gulliver*, sau aș adăuga eu, cu voia dumneavoastră, ultimul pe listă, Daniel Defoe, *Robinson Crusoe*. Aici N.Iorga comite singura eroare din întreaga sa *Istorie a literaturilor romanice,* atribuindu-i lui Jonathan Swift romanul lui Laurence Sterne, *Tristram Shandy*. Greșeală pe jumătate iertată, dacă ne gândim la volumul de informații cuprinse în cele trei volume masive în care a fost reeditat acest text. Eu nu cred totuși că greșeala îi aparține lui N.Iorga pentru că la note acesta dă numele autorului lui *Tristram Shandy* corect.

O autoare de roman care îi este pe plac lui N.Iorga este Georges Sand, care, după moda epocii și-a luat drept pseudonim un nume de bărbat. Ea începe prin a scrie foiletoane pentru reviste, apoi trece la nuvele și romane, la *Indiana, Valentin,* nuvela *Lelia, Mauprat, Jacques, Consuelo, Simon* sau *Compagnon du tour de France*.

Tot un autor de roman realist și istoric este Eugène Sue, care scrie *Misterele Parisului,* după care se dau în vânt Zița și Mița din piesa lui Caragiale, *O noapte furtunoasă sau numărul nouă,* imitate de noi în *Misterele Bucurescilor* de George Baronzi sau de Paul Féval în *Misterele Londrei*. Cu toate acestea autorul cel mai reprezentativ al acestui curent realist rămâne Honoré de Balzac, cel care a intrat în Istoria literaturii franceze drept cel mai important romancier realist, cel care a dat în *Șuanii,* o proză istorică demnă de pana lui Walter Scott, dar care a impus noi modele de scriitură în *Psihologia căsătoriei* sau *Medicul din sat*. Un alt mare prozator realist, sau pozitivist cum îl denumește N.Iorga, este Gustave Flaubert, cel care a dat literaturii universale mai multe capodopere, autorul indicând doar trei opere esențiale *Madame Bovary, Educația sentimentală, Salammbo,* sau *Bouvard și Pecuchet*.

Ultimul prozator francez analizat de N.Iorga în *Istoria* sa este Emilé Zola, cu naturalismul lui drept punct terminus al unei călătorii de peste 1500 de pagini, pe care dacă le citim cum se cade seamănă foarte mult cu o istorie mascată a literaturii universale, cu pagini erudite și analize atente și pertinente care îl pot transforma pe N.Iorga într-un comparatist din zilele noastre, vorba celebră *Comparaison n'est pas raison,* la origine un celebru proverb francez, preluat de marele comparatist René Étiemble, care l-a transformat în chiar titlul uneia din cărțile sale, se aplică și aici, asupra textului lui N.Iorga, scris cu o evidentă înclinație spre analizele literare și dotate cu gust și aparat critic, cu un imens index de nume și opere anonime, într-un cuvânt în această istorie avem cea mai importantă contribuție a unui istoric la studiul literaturilor romanice, dat fiind faptul că autorul cărții reușește o performanță pe care nu a reușit-o în cazul Istoriei literaturii române, carte scrisă cu multe partis pris-uri și luări de poziție nedrepte la adresa unor autori români. Dar despre această Istorie complet aberantă va veni vorba poate altă dată.

BIBLIOGRAPHY

1. N.Iorga, *istoria literaturii românești, Arta și literatura românilor : sinteze paralele*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1999

2. N.Iorga, *Istoria literaturilor romanice*, 1968, ediție îngrijită de Alaexandru Duțu, volumul al treilea, București, ELU,

3. Mihai Zamfir, 1985, *Formele liricii portugheze,* Univers, București,

4. Federico de Sanctis, 1965, *Istoria literaturii italiene de la origini până în prezent,* traducere de Nina Façon, Editura pentru Literatură universală,

5. G.Călinescu, 1964, *Impresii asupra literaturii spaniole,* Editura pentru Literatură,

6. G.Călinescu, 1985, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent,* , ediție revăzută și adăugită, prefață și ediție de Al.Piru,

7. Nicolae Manolescu, 2003, *Istoria critică a literaturii române*, Pitești, Paralela 45,

8. Gustave Lanson, 1898, *Histoire de la littérature française,* Paris,:

9. Albert Thibaudet, *Histoire de la littérature française de 1789 à nos jours,* 1936, rééditée chez CNRS Éditions (2007), avec une présentation de Michel Leymarie.

10. Antoine Compagnon, *Antimodernii,* 2008, prefață de Mircea Martin, traducere de Irina Mavrodin și Adina Dinițoiu, Art, București

11. Alexandru Ciorănescu, *Barocul sau redescoperirea dramei*, 1980, în româneşte de Gabriela Tureacu, postfaţă de Dumitru Radulian, Dacia, Cluj Napoca,

12. Jean Rousset, 1999, *Mitul lui Don Juan*, traducere de Angela Martin, Univers, București,

13. George Steiner, 2008, *Moartea tragediei,* traducere din engleză de Rodica Tiniș, Humanitas, București,

14. Edward Said, *Orientalism*, 2018, traducere din limba engleză de Doina Lică și Ana Andreescu, Art, București,

15. Umberto Eco, *Numele trandafirului,* 2008, traducere din limba italiană de Florin Chirițescu, Polirom, Iași,

16. Alexandru Balaci, 1969, *Dante Alighieri,* EPLU, București,

17. Mario Vargas Llosa, *Tentația imposibilului. Victor Hugo și Mizerabillii*, 2011, traducere de Mariana Sipoș, Humanitas, București,

18. Walter Benjamin, 2010, *Originea dramei baroc germane,* traducere de Maria Anghelescu, Lorin Ghiman și George State, revizie a traducerii și unificare de Maria Anghelescu, prefață de Ioan Pop Curșeu, Editura Tact,

19. Juan Chabas, *Istoria literaturii spaniole*, traducere de Ana Maria Păcuraru, Univers, București, 1971

MYTHOLOGICAL SOURCES IN LUCEAFĂRUL POEM, BY MIHAI EMINESCU

Iudit Călinescu

Lecturer, PhD, University of Szeged, Institute of the Romanian language, Bucharest

Abstract: An analysis of the poem „Luceafărul", from the perspective of its mythological sources, is necessary for the understanding of the true meanings of this poem. We cannot overlook the sources of mythical inspiration, autochthonous or not, which were the basis of many motifs and symbols of the poem: cosmogony, Hyperion, the metamorphoses of the ancient gods, the model of Ileana Cosânzeana, the symbolism of the fundamental elements (water, fire, air, earth) , the angel and the demon, etc. Apparently disparate, the sources that nourish the poem are reconcilable and even complementary, because the strong infiltrations of European philosophical, mythical and literary thought are grafted onto the robust trunk of popular creation and autochthonous cults, in an original synthesis, which gives the classic balance of the poem and Eminescu's art, in general. Likewise, if we start from the premise that myths are, in fact, for Eminescu, an initiation, an access to the wisdom of the ages, we can affirm that this poem is an adventure of knowledge. For Eminescu, the enigma of knowledge is the main sign of existential dignity, because it teaches people not to worship „fate", opposing the constructive-destructive norms of the ontic. This is the essence of the incomparable myth of knowledge from the poem „Luceafărul".

Keywords: myths, mythological sources, folklore, philosophical poem, metaphor of knowledge

Luceafărul este publicat în anul 1883 în Almanahul Societăţii Academice Social-Literare "România Jună" din Viena. Revista *Convorbiri literare* a reprodus versiunea din almanah, iar Titu Maiorescu publică poemul în ediţia sa de versuri de la sfârşitul anului 1883. Punctul de plecare al poeziei este un basm cules de un călător german, Richard Kunisch, care a trecut şi prin ţările noastre în călătoria pe care o întreprindea în imperiul turcesc, basmul fiind publicat în cartea lui, intitulată *Bukarest und Stambul*, apărută la Berlin în 1861. În originalul german, povestea era intitulată *Das Mädchen in goldenen Garten*, adică *Fata în grădina de aur*, ea fiind versificată de Eminescu inițial sub acest titlu. Reluată mai târziu, tema este modificată şi organizată spre a susţine simbolic concepţia schopenhauerianã a poetului despre geniu[1]. În același timp, nu putem trece cu vederea sursele de inspiraţie mitică, autohotnă sau nu, care au stat la baza multor motive şi simboluri ale poemului: cosmogonia, Hyperion, metamorfozele zeilor antici, modelul Ilenei Cosânzene, simbolistica elementelor fundamentale (apă, foc, aer, pământ), îngerul şi demonul, etc.

Aparent disparate, izvoarele care hrănesc poemul sunt conciliabile şi chiar complementare, căci infiltraţiile puternice ale gândirii filozofice, mitice şi literare europene se altoiesc pe trunchiul robust al creaţiei populare şi culte autohtone, într-o sinteză originală, care dă echilibrul clasic al poemului şi al artei emineciene, în general[2]. Eminescu afirmă, într-o însemnare despre culegerea şi valorificarea literaturii populare, că, în basm, formula este manifestarea palpabilă, simţită, a unei idei, acesta fiind motivul pentru care poetul realizează

[1] D. Popovici, *Poezia lui Mihai Eminescu*, Bucureşti, Editura Albatros, 1972, p. 311-312.
[2] G. I. Tohăneanu, *Luceafărul*, în Eugen Todoran, G. I. Tohăneanu, *De ce Eminescu?*, Reşiţa, Editura Timpul, 1999, p. 156.

interpretări profunde ale miturilor româneşti[3]. Eminescu sublinia că nu-i de ajuns să imiţi forma miturilor, ci trebuie să le cauţi spiritul, ideea, el observând că rădăcina comună a străvechilor mituri eurasice viza o interpretare coerentă a lumii, precum şi obstacolele ivite în calea acesteia[4]. Miturile drumurilor iniţiatice, cele cosmogonice, sau cele care sugerau pornirile răzvrătitoare asupra onticului, îi erau cunoscute încă înainte de a studia la Viena sau Berlin, şi îl obsedau[5]. Realizând că miturile sunt manifestarea palpabilă a unei idei, Eminescu ajunsese la concluzia că, dacă antitezele sunt viaţa, calea spre mulţumire sufletească trece prin cunoaştere, menită a se converti în înţelepciune, aceasta putând fi găsită în miturile care au înfruntat proba mileniilor[6].

Eminescu reţine din *basm* ideea dragostei cea „peste fire", dintre o pământeancă şi o fiinţă nemuritoare, dragoste incompatibilă[7]. Poetul stilizează basmul iniţial şi îndrumă atenţia cititorului, de la desfăşurarea epică la substanţa intensivă a lirismului[8]. Cartea lui Kunisch cuprindea, în afară de basmul *Fata în grădina de aur* şi un altul, pe care Eminescu l-a versificat de asemenea, *Die Jungfrau ohne Körper (Fecioara fără corp)*; în forma versificată de Eminescu el poartă titlul *Miron şi frumoasa fără corp*[9]. Faptul că Eminescu n-a revenit ulterior asupra acestui poem, ca să-i dea expresie definitivă, a fost explicat prin caracterul nehotărât al eroului, care oscila între chemarea cerului şi a pământului, între fecioara fără corp şi fata de împărat. Această oscilare ne întâmpină şi în Luceafărul, poziţiile se inversează însă: Hyperion se hotărăşte să fie al pământului si este respins de acesta, Miron se hotărăşte să fie al cerului, dar nu se poate menţine în el[10].

Hyperion este forma ultimă pe care o atinge zmeul din basm; sub raport moral însă, Hyperion este gândit de poet pe o linie cu totul diferită, atât de diferită încât nu poate fi vorba de o transfigurare a primului personaj, de o schimbare a zmeului în Luceafăr. Cu toate atributele sale excepţionale, cel dintâi aparţine pământului, în timp ce Hyperion aparţine cerului[11]. Şi ca origine ei sunt deosebiţi: zmeul aparţine mitologiei româneşti, în timp ce Hyperion este desprins din mitologia elină, nepăstrând toate trăsăturile titanului iniţial. Acolo avem de a face cu un titan răsculat împotriva cerului, care îşi păstrează nealterată calitatea lui titaniană, în timp ce, în poemul eminescian, el se prezintă cu o structură foarte complexă. Pe de o parte, prin simţirea legii divine ca o povară, prin năzuinţa de a se libera de ea, prin postularea poziţiilor umane ce cad în afara firii sale şi prin intensitatea sentimentelor, Hyperion este într-adevăr un titan; pe de altă parte însă, el este un izolat, şi soluţia definitivă la care ajunge — izolarea în înălţime — este caracteristică geniului, în concepţia schopenhauerianã. Hyperion apare, aşadar, ca o natură complexă, în care fuzionează trăsături proprii titanului si geniului[12].

Vorbind despre semnificaţia numelor personajelor, trebuie accentuat faptul că, dacă Hyperion este unul din cei şase Titani născuţi de Gaia, „cel care este deasupra", numele acesta îi rămâne necunoscut Cătălinei. Cel care i se adresează astfel este Demiurgul, „povestitorul", preluând abia după aceea numele, după ce mai înainte îl numise, ca şi Cătălina, Luceafăr[13]. Acest lucru semnifică imposibilitatea Cătălinei de a se contopi cu daimonul ei, neputinţă datorată cunoaşterii aproximative a esenţei către care ea tinde. Ni se relevă astfel puterea evocatoare a cuvîntului, posibilitatea pe care o are cel ce cunoaşte numele de a stăpâni esenţa

[3] George Munteanu, *Eminescu şi eminescianismul*, Bucureşti, Editura Minerva, 1987, p. 242.
[4] George Munteanu, op. cit., p. 243.
[5] *Ibidem*, p. 243-244.
[6] *Ibidem*, p. 244.
[7] Tudor Vianu, *Mihai Eminescu*, Iaşi, Editura Junimea, 1974, p. 87.
[8] *Ibidem*, p. 88.
[9] D. Popovici, op. cit., p. 312.
[10] *Ibidem*.
[11] *Ibidem*, p. 315.
[12] *Ibidem*.
[13] Ştefan Badea, *Semnificaţia numelor proprii eminesciene,* Bucureşti, Editura Albatros, 1990, p. 24.

de care acesta este legat[14]. Cătălina poate să-i confere Luceafărului un chip, schimbător şi el, care i se va arăta în vis. Şi, pentru că nu poate să-i dea nume, chipul însuşi se va îndepărta de ea. Demiurgul, pentru Luceafăr, nu are nume, iar aspiraţia sa nu va fi împlinită tocmai pentru că obiectul acesteia nu are nici chip, nici nume[15]. Fata iubită de Hyperion nu se izolează total, dar se izolează totuşi de gloata umană, în primul rând prin originea ei: „din rude mari, împărăteşti", se diferenţiază prin frumuseţea ei afirmată pe plan absolut: „o preafrumoasă fată", dar şi contemplată în lipsa de definire a contururilor: „si mândră-n toate cele"[16].

Manuscrisele arată formele variate pe care le încearcă poetul în caracterizarea Cătălinei, înainte de a se opri la forma definitivă: „un ghiocel de fată" „o mult frumoasă fată", „o dalie de fată", etc., însă fata de împărat nu trebuia să apară de la început legată în mod indisolubil de pământ. Poetul o face să plutească într-o atmosferă de vrajă nocturnă si să fie dominată de nostalgia cerului, ceea ce pare a întinde punţi de înţelegere între ea si Hyperion[17]. Potrivindu-se pe de o parte cu pajul „guraliv şi de nimic", fata este totuşi în stare să simtă ispita iubirii demonice a lui Hyperion si în apropierea lui ea se transfigurează în parte, în jurul ei se ţese o atmosferă densă de halucinaţie[18].

Raportul ontologic fiinţă – viaţă, fiinţă – existent, devine în *Luceafărul,* în opinia Ioanei Em. Petrescu, un raport epic între Hyperion (dăinuind prin gîndire în fiinţă) şi principesa pământeană, cea „una la părinţi", care e menită însă, ca orice existent, să devină termen al unei serii, să devină, pentru început, Cătălina (element component al cuplului Cătălin-Cătălina) şi, mai apoi, anonim şi întâmplător „chip de lut". Această evoluţie a fetei îndrăgostite de Luceafăr spre destinul ei de existent e marcată în operă printr-un joc stilistic de multiplicare a unicului în cele două tablouri simetrice care deschid şi închid poema[19]. Subliniind unicitatea ce pare absolută, primul tablou creează nu atât un spaţiu de poveste, cît un statut excepţional întâlnirii din vis a celor două personaje: „A fost *odată* ca-n poveşti,/ A fost ca *niciodată"...* „Şi era *una* la părinţi"[20], etc. Restituită destinului ei de chip al lutului, Cătălina nu mai e încadrată, în ultimul tablou, într-un palat ce pare pustiu, în singurătatea odăii, nu mai e pusă în faţa imensei singurătăţi a mării; spaţiul ei e acum cel al crângurilor, cu „şirul lung de mândri tei", sub dulcea ploaie a mulţimii de flori argintii ce cad „pe capetele-a *doi copii"*[21]. Unicitatea rămâne atributul lui Hyperion. În vidul cosmic, căruia îi dă forma lumii, nemuritorul Hyperion se descoperă prizonier al eternului său monolog, căci comunicarea - ca şi iubirea - e un început de moarte, este prezenţa în noi a celui care nu suntem, a celui străin nouă, a propriei noastre nefiinţe[22]. Comunicarea - prin spaţiul atemporal al descântecului şi al visului - între principesa pământeană şi astrul nemuritor este, de aceea, iluzorie, aşa cum iluzorie este orice comunicare între nivele diferite de existenţă cosmică[23].

Într-o filă de manuscris, într-o notă pe marginea uneia din variantele poemului, Eminescu face interpretarea Luceafărului: „Înţelesul alegoric ce i-am dat este că dacă geniul nu cunoaşte nici moarte, şi numele lui scapă de negura uitării, pe de altă parte aici pe pământ nici e capabil a ferici pe cineva, nici capabil de a fi fericit. El n-are moarte, dar n-are nici noroc"[24]. Citit tradiţional ca o imagine schopenhaueriană a geniului (conform adnotărilor manuscrise eminesciene), *Luceafărul* e interpretat, mai nou, ca un „basm al fiinţei", ca o

[14] *Ibidem,* p. 25.
[15] *Ibidem*.
[16] D. Popovici, op. cit., p. 316.
[17] *Ibidem*, p. 318.
[18] *Ibidem,* p. 319.
[19] Ioana Em. Petrescu, *Mihai Eminescu – poet tragic,* Iaşi, Editura Junimea, 1994, p. 175.
[20] Mihai Eminescu, *Luceafărul,* Bucureşti – Chişinău, Editura Litera Internaţional, 2001, p. 183.
[21] *Ibidem*, p. 198.
[22] Ioana Em. Petrescu, op. cit. p. 176.
[23] *Ibidem*.
[24] Iulian Boldea, *Poezia clasică şi romantică*, Braşov, Editura Aula, 2002, p.191.

conjugare poetică a verbului *a fi* sau ca expresia unei „vagi" filosofii a fiinţei şi a neantului. Întruchipare a gândirii ce susţine, prin identitate cu sine, lumile în fiinţă, Hyperion cel condamnat la existenţă veşnică, Hyperion cel îndrăgostit, în Cătălina, de imaginea nefiinţei sale, Hyperion care aspiră zadarnic la liniştea uitării, apare ca un intermediar între „chipurile de lut" ale umanităţii risipite în timp şi între eternitatea divinităţii lipsite de chip[25].

Luceafărul este un poem în care fascinaţia absolutului se armonizează cu tentaţia cotidianului, împletind astfel planul universal cu cel terestru. Fiinţa poetică este sfâşiată între două porniri antinomice: impulsul spre înalt al fetei şi „setea de repaos" a lui Hyperion[26]. Antitetica din acest poem poate ţine şi de condiţia trecătoare a oamenilor, limitată în timp şi spaţiu, şi aflată sub auspiciile destinului, pe de o parte, şi condiţia nemuritoare a „cereştilor", care sunt eterni, dar nu cunosc fericirea şi iubirea umană[27].

În cadrul poemului, găsim şi elemente folclorice legate de structura de basm, cum ar fi formula introductivă: „A fost odată ca-n poveşti"[28]. Atmosfera de ireal a începutului, stabileşte cheia întregii poeme. Poetul recurge de data aceasta la formula consacrată a basmelor populare şi cu ajutorul ei izbuteşte să şteargă de la început ideea de timp istoric şi să creeze totodată ideea unui timp fabulos, prielnic înfloririi miturilor şi desfăşurării alegorice[29]. Tot element folcloric este natura conflictului, motivul zburătorului, al elementelor de descântec şi metamorfozele specifice fabulosului popular. Eroii sunt din lumea basmului ca şi portretele lor. Lexicul folosit de Eminescu este tipic popular, ca şi structura metrică a versului, de 7-8 silabe. Iar din punct de vedere compoziţional poemul este alcătuit din patru tablouri, care urmează două planuri: un plan universal, cosmic şi un plan uman, terestru[30]. În acest poem se îmbină epicul, fiindcă păstrează scena basmului, cu liricul, în ea împletindu-se elegia cu meditaţia filozofică, idila, pastelul terestru şi cosmic, descântecul, metamorfozele, şi dramaticul, prin succesiunea de scene dialog şi intensitatea trăirilor sufleteşti.

Primul tablou ne introduce într-un timp şi spaţiu mitic, iar fiinţa fetei este idealizată: „ A fost odată ca-n poveşti,/ A fost ca niciodată,/ Din rude mari împărăteşti,/ O preafrumoasă fată"[31]. Idealul de frumuseţe feminină transpare din aceste versuri, ducând cu gândul la Ileana Cosânzeana din basmul popular. Ileana Cosânzeana, reduplică pe plan mitic ipostaza antropomorfă a Lunii[32]. Ileana „cea cu cosiţe de aur" este, în folclorul românesc, sora Soarelui, un simbol al frumuseţii, al purităţii, al unicităţii adusă la absolut şi al iubirii. Cum luna este numită în folclor „ochiul Maicii Domnului", Ileana Cosânzeana este supranumită „frumoasa Pământului şi a Cerului", considerată, ca şi Luna, întruchiparea frumuseţii eterice şi pudice, a castităţii şi purităţii, care vrăjeşte prin hieratismul şi strălucirea ei suprafirească: „Ileană/ Cosânzeană,/ Tu eşti mândră şi frumoasă,/ A nopţii dalbă crăiasă,/ Tu luceşti şi străluceşti/ Printre stele fecioreşti"[33]. Observăm şi în versurile eminesciene insinuarea astrului lunar, dar şi a fecioarei Maria, ambele legate de simbolismul Ilenei Cosânzene: „Şi mândră-n toate cele,/ Cum e fecioara între sfinţi/ Şi luna între stele"[34].

Fata se află într-un spaţiu închis, limitat – castelul – dar care sugerează şi caracterul de excepţie umană al fetei. În acest spaţiu închis, fereastra are rol de mediere între spaţiul terestru şi cel transcendent[35]: „Din umbra falnicelor bolţi,/ Ea pasul şi-l îndreaptă/ Lângă fereastră,

[25] Ioana Em. Petrescu, op. cit., p. 174.
[26] Iulian Boldea, op. cit., p. 191.
[27] George Popa, *Prezentul etern eminescian,* Iaşi, Editura Junimea, 1989, p. 264-265.
[28] Mihai Eminescu, op. cit., p. 183.
[29] D. Popovici, op. cit., p.317.
[30] Iulian Boldea, op. cit., p. 192.
[31] Mihai Eminescu, op. cit., p. 183.
[32] Romulus Vulcănescu, *Mitologie română*, Bucureşti, Editura Academiei RSR, 1987, p. 397.
[33] *Ibidem*.
[34] Mihai Eminescu, op. cit., p. 183.
[35] Iulian Boldea, op. cit., p. 192.

unde-n colţ/ Luceafărul aşteaptă”[36]. Castelul, ca orice locuinţă, e simbolul protecţiei. Inaccesibilitatea castelului îl face simbol al tainei şi al dorinţei, al subconştientului[37]. De aceea, era cel mai potrivit spaţiu care să protejeze fata de împărat, care însă ia contact cu Luceafărul prin intermediul ferestrei. Fereastra mediază opoziţiile înăuntru - afară, închis - deschis, pericol - siguranţă; leagă intimitatea casei de lumea exterioară. Este locul intrărilor şi ieşirilor nereglementate, de aceea se presupunea că pe fereastră pot intra duhurile rele. În mituri, în poveşti şi în poezia de dragoste, fereastra e ultimul hotar ce desparte doi îndrăgostiţi. Ochiul atotvăzător, prin logica inversării, devine un „loc expus vederii”, „ochi ce reflectă lumea” devenind locul epifaniei[38]. Era firesc, astfel, ca fata de împărat să-l vadă şi să comunice cu Luceafărul prin intermediul ferestrei, o poartă de trecere între lumi.

Fata îl cheamă pe Luceafăr printr-un descântec care simbolizează fascinaţia pe care o exercită asupra făpturii de humă o entitate a infinitului, ce nu stă sub imperiul timpului obişnuit. Inițierea spre lumină a fetei poartă în ea nostalgia absolutului, resimțită de o ființă umană imperfectă, care însă traversează un traseu ritualic, în încercarea de a-și transcede condiţia[39]. Luceafărul însuși resimte o nostalgie de sens contrar, spre adânc, spre lumea terestră. El, aparţinând sferei absolutului, marcat de identitatea de sine, caută să comunice cu alteritatea, să se identifice cu celălalt. Pentru aceasta, el coboară în planul terestru, comunicând cu fata prin intermediul visului şi al oglinzii, forme magice de intermediere între cele două lumi, modalităţi de cunoaştere a străfundurilor fiinţei[40]. Luceafărul nu i se putea arăta fetei decât prin vis, pentru că visul scapă de sub controlul voinţei şi responsabilităţii, dramaturgia lui nocturnă fiind spontană şi necontrolată şi dând la iveală străfundurile sufleteşti. Conştiinţa realităţii se eclipsează, sentimentul de identitate se alienează şi se dizolvă[41]. Visul reprezintă dorinţele, angoasele, aspiraţiile şi frustrările conştinetului. Drama onirică poate să odere ceea ce refuză viaţa exterioară[42].

Oglinda e un străvechi atribut al civilizaţiei umane, primele oglinzi datând de aproximativ 5000 de ani; este un simbol al cunoaşterii, o metaforă a literaturii şi a artei, fiind punctul de plecare al tuturor dedublărilor[43]. De aceea, Luceafărul trebuia să se dedubleze prin oglindă, doar astfel putând fi văzut de fată. Dar oglinda nu semnifică o cunoaştere directă (solară, la lumina zilei), ci una reflectată, mijlocită, pusă sub incidenţa lunii, apei, principiului feminin şi a nopţii. Oglinda e un ,,ochi” străin în care căutăm adevărul despre noi. Ea dă o imagine inversată a obiectului şi, ca atare, este o îndepărtare de Principiu şi de Esenţă[44]. Prin oglindă, Luceafărul se îndepărtează de esenţa sa divină, încercând să se umanizeze, pentru a comunica cu fata de împărat.

Luceafărul poate fi, în opinia lui Tudor Vianu, un demon pentru inima femeii. Numele lui traduce pe al lui Lucifer, marele spirit răzvrătit şi aducător de lumină. Acestui personaj, înzestrat cu această funcţiune, i-au consacrat multe poeme poeţii romantici. El îşi pierde însă această funcţie în acest poem, nu mai e un înnoitor al destinelor omeneşti, pentru că viziunea despre lume a lui Eminescu, inspirată din filozofia lui Schopenhauer şi din cea greacă a antichităţii, este aceea a unui univers static, din care elementul oricărei deveniri e expulzat[45]. Astru sau „gând purtat de dor”, înger sau demon, imagine glacială sau incandescentă, Hyperion

[36] Mihai Eminescu, op. cit., p. 183.
[37] Ivan Evseev, *Dicţionar de simboluri şi arhetipuri culturale*, Timişoara, Editura Amarcord, 1994, p. 30.
[38] *Ibidem*, p. 59-60.
[39] Iulian Boldea, op. cit., p. 192.
[40] *Ibidem*, p. 192-193.
[41] Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicţionar de simboluri*, Vol. III, Bucureşti, Editura Artemis, 1993, p. 454-455.
[42] *Ibidem*, p. 457.
[43] Ivan Evseev, op. cit., p. 123.
[44] Ivan Evseev, op. cit., p. 123.
[45] Tudor Vianu, op. cit., 1974, p. 97.

apare de fiecare dată altfel, parţializând prin determinări antinomice natura sa supracategorială[46]. Dar, dincolo de aceste apariţii, Hyperion are existenţa pură, identică sieşi, a gândirii, căreia nu-i poate fi dăruit repaosul morţii şi harul odihnitor al uitării. Asocierea Luceafărului cu un astru mort sau impresia de mort frumos, pe care i-o face Cătălinei, provine chiar din valoarea absolută, nedeterminată categorial, de fiinţă a lui Hyperion[47].

Cele două ipostaze pe care şi le asumă Luceafărul, de înger şi demon, îi provoacă neliniște fetei, care presimte natura inumană ori transumană a astrului, asimilând nemurirea cu moartea, conform percepţiei comune a oamenilor. E vorba de o criză a cunoaşterii, fiinţa umană neizbutind să asume fiinţa astrului nemuritor. Îngerii sunt fiinţe intermediare între Dumnezeu şi oameni, sunt simboluri ale lumii spirituale, create înaintea altor făpturi. Apariţia lor în lumea oamenilor e o epifanie a sacrului. Din punct de vedere uman, ei simbolizează aspiraţiile spre perfecţiune, elanurile ascensionale, sufletul pur[48]. La Eminescu „îngerul cu priviri curate" e, în general, o metaforă a sufletului, o sinteză a visării şi poeziei[49], dar şi un simbol al iubitei, însă atunci este mereu asociat cu demonul, pentru a arăta ambivalenţa iubirii. Tema îngerului căzut a ocupat un loc important în literatura romantică, fiind folosită şi de Eminescu pentru a sugera răzvrătirea omul de geniu împotriva ordinii lumii.

Luceafărul se întrupează odată din cer şi din mare, iar altădată din soare şi noapte. Această generare din nişte entităţi ale naturii, i se pare lui Tudor Vianu mai aproape de spiritul păgânismului, decât de cel al creştinismului[50]. Transformările Luceafărului duc cu gândul la imaginea vestitelor „metamorfoze" ale zeilor. După concepţia mitului antic, nu doar zeii, ci şi oamenii pot fi metamorfozaţi: Hyperion vrea s-o transforme pe fată într-o stea, la fel cum, în mitologia greco-romană, Diana preface într-o constelaţie pe vânătorul Orion[51]. Amintind, rând pe rând, imaginea divinităţilor marine înarmate cu toiagul încununat cu trestie, pe aceea a unui tânăr voievod medieval şi pe aceea a cunoscutei statui antice pe ai cărei umeri goi se încheie un vânăt giulgiu, imaginea Luceafărului, în prima sa metamorfoză, se refuză totuşi lumii pământeşti, ea pluteşte în atmosfera altei lumi, în care materia apare rarefiată şi pătrunsă de spirit[52]. Atributele mitologice ale lui Poseidon, zeul mărilor, revin acum în poemul eminescian. Poseidon este reprezentat ţinând în mână tridentul marin, iar Luceafărul poartă „toiagul încununat cu trestii", semn al stăpânirii sale peste noianul apelor[53].

Cea de a doua întrupare aduce o progresie pe linia despărţitoare. Naşterea lui în lumea pământească este însoţită de fenomene cereşti excepţionale: rotirea cerului, văpăile rumene care se întind peste faţa pământului. Şi zeul se naşte, nu din „adânc necunoscut" ca prima oară, ci asemenea planetelor dintr-una din satire, din văile haosului. Luceafărul se încheagă, chip mândru, „din a haosului văi". Haosul are, pentru Eminescu, aspectul accidentat; el are văi din care se ridică lumi întregi, roiuri de planete.[54]

Tabloul al doilea al poemului este consacrat lumii pământene. Fata, neputând înțelege absolutul, își pierde unicitatea, sentimentele sale reîntorcându-se în sfera umanului, asemănându-se astfel cu Cătălin. Iubirea devine un joc, pierzându-şi din solemnitatea cu care o încărcase luceafărul, tonalitatea fiind a unei idile, cei doi îndrăgostiţi transformând jocul într-un ritual al iubirii[55]. Însă, deşi sedusă de vocea pajului, Cătălina resimte cu nostalgie mirajul absolutului iubirii, dorul de luceafăr devenind un „ dor de moarte", sintagmă ce poate fi

[46] Ioana Em. Petrescu, op. cit., p. 174.
[47] *Ibidem*.
[48] Ivan Evseev, op. cit., p. 81.
[49] *Ibidem*.
[50] Tudor Vianu, op. cit., p. 93.
[51] *Ibidem*, p. 95.
[52] D. Popovici, op. cit., p. 321.
[53] Tudor Vianu, op. cit., p. 95.
[54] D. Popovici, op. cit., p. 322.
[55] Iulian Boldea, op. cit., p. 194.

interpretată ca fiind o ultimă reminescenţă a dorinţei fetei de a-şi depăşi condiţia, de a atinge absolutul, fata devenind însă conştientă de limitările condiţiei sale de muritoare. Cătălin ni se înfăţişează doar ca „Un paj ce poartă pas cu pas/ A-mpărătesei rochii”[56]. Feciorul este „îndrăzneţ cu ochii”, râvnind să întoarcă spre sine – pământeanul – inima Cătălinei[57]. Cătălin aminteşte de Cupidon, zeul roman al dragostei, reprezentat ca un fecior înaripat şi înarmat cu arc şi săgeţi, cu care poate străpunge „victimele”. Pe urmele lui Cupidon-Eros se furişează şi Cătălin, paj poznaş, cu replici de uliţă şi unghere, al căror timbru contrastează cu cel auster, al dialogului dintre Hyperion şi Demiurg. Se poate spune că apare o o fuziune parţială între poet şi personaj, Cătălin putând fi considerat o altă faţă a poetului, umană, terestră[58].

Tabloul al treilea încadrează un spaţiu şi un timp al originalităţii cosmosului. Drumul Luceafărului închipuie un zbor iniţiatic, al cunoaşterii, o călătorie spre originile lumii, poetul figurând, în metafore plactice, cosmogonia. Luceafărul primeşte un nume simbolic, Hyperion („cel care merge deasupra”, gr. „Hyper-eon”)[59]. Hyperion este unul din cei 6 Titani născuţi de Gaia de la Uranos, socotit fie tată lui Helios (Soarele) şi al zeiţei Eos (Dimineaţa) şi Selene (Luna), fie Soarele însuşi[60]. Mai mult decât oriunde, firea titaniană a personajului se desfăşoară în călătoria către divinitate si în convorbirea cu Demiurgul[61]. Luceafărul devine astfel, o întruchipare a Soarelui însuşi, simbol arhetipal, prezent aproape în toate culturile lumii. Soarele este sursă şi, concomitent, întruchipare a luminii diurne, cu toate valenţele ei spirituale şi psihologice. El este şi focul uranian, dătător de viaţă, purificator. Soarele e nemuritor, dar el învie în fiecare dimineaţă şi moare la asfinţit, de aceea, este simbolul resurecţiei, al veşnicei întoarceri a vieţii trecând prin moarte temporară[62].

În tabloul zborului Luceafărului, poetul dovedeşte o percepre modernă a relativităţii spaţiului şi timpului, o viziune plastică a unui univers infinit. În aceste versuri, poetul exprimă plastic teoria relativităţii a lui Einstein, mileniile prefăcându-se astfel, în goana Luceafărului, în clipe[63]. Însemnările din manuscrise ne arată încă o dată profunzimea geniului eminescian, care simte universul mitic, dar şi ştiinţific: „Orice accelerare de mişcare scade timp, sporeşte spaţiul. Când unul din termeni creşte, celălalt scade. Câteşitrei sunt într-o eternă ecuaţiune”[64]. Traseul lui Hyperion spre Demiurg este, de la nivelul galaxiilor, la nivelul luminii generatoare de sens cosmic şi apoi la nivelul nefiinţei, al Principiului suprem. El îi cere Demiurgului dezlegare de nemurire, însă acesta îi refuză condiţia de muritor. Lecţia etică a demiurgului se leagă de condiţia astrală a lui Hyperion, fiinţă nemuritoare, ce aparţine unui cosmos prestabilit. Luceafărul este, în fond, condamnat la nemurire, aceasta fiind limita lui, care îi trasează destinul tragic[65].

Acolo unde ajunge el lipsesc condiţiile cunoaşterii umane — ale cunoaşterii imaginate în spirit kantian: nici spaţiu pe care să se fixeze hotare, nici timp, care încearcă zadarnic să se nască din goluri. Dar golul, vacuitatea, este pătruns de „o sete care soarbe”, de setea oarbei uitări, a schopenhauerienei Nirvana. O dată cu stingerea mijloacelor de cunoaştere se stinge şi organul cunoscător — ochiul care cunoaşte — şi peste tot se întind apele oarbe ale nimicului. Uriaşul, ale cărui aripi creşteau în cer si care străbătea ca un fulger printre lumile de stele, depăşeşte astfel creaţia şi îşi defineşte, pe calea aceasta, natura: el este mai presus de spaţiu şi timp, este mai presus de moarte. Aceasta este condiţia lui, prin aceasta el este asemănător lui

[56] Mihai Eminescu, op. cit., p. 191.
[57] G. I. Tohăneanu, *Cătălin...*, în Eugen Todoran, G. I. Tohăneanu, *De ce Eminescu?*, p. 280.
[58] *Ibidem*, p. 281.
[59] Iulian Boldea, op. cit., p. 194.
[60] Victor Kernbach, *Dicţionar de mitologie generală,* Bucureşti, Editura Albatros, 1983, p. 285.
[61] D. Popovici, op. cit., p. 323.
[62] Ivan Evseev, op. cit., p. 170.
[63] I. M. Ştefan, *Eminescu şi universul ştiinţei*, Iaşi, Editura Junimea, 1989, p. 108.
[64]Apud I. M. Ştefan, op. cit., p. 108.
[65] Iulian Boldea, op. cit., p. 195.

Dumnezeu, care-l face conştient de eternitatea şi ubicuitatea lor. Şi prin aceasta se deosebesc de roiul uman, care durează în timp, se întinde în spaţiu, apare şi dispare într-o repetare grotescă de sine însuşi: fenomene izolate ce se nasc din curgerea aceleiaşi materii în aceleaşi forme, etern aceleaşi[66].

Tabloul final ne pune iarăşi în prezenţa spaţiului terestru, de data aceasta paradisiac, cu o natură idilizată, estetizată romantic, în care se consumă idila dintre Cătălin şi Cătălina, deasupra acestui spațiu aflându-se Luceafărul, fiinţa superioară care îşi păstrează condiţia solitară şi unicitatea, fata devenind un „chip de lut" ce se adaptează perfect „cercului strâmt" al lumii terestre[67]. Cei doi îndrăgostiţi, aparţinând aceleiaşi lumi, Cătălin şi Cătălina, refac cuplul adamic, primordial, dragostea lor fiind profundă, deşi nu atinge absolutul căutat de Luceafăr. Ea este umană, şi cu atât mai dureroasă în ochii lui Hyperion, căruia i se refuză simţirea.

Semnificaţiile finalului au stârnit numeroase opinii critice de-a lungul anilor, multe nelămuriri, multe întrebări, cercetătorii încercând să explice, în diferite moduri, atitudinea Luceafărului din ultima replică a poemului. Pentru Tudor Vianu, finalul Luceafărului are accente de seninătate, desprinse din ascensiunea meditativă peste frământările realului, din care nu răsună amărăciunea dezamăgirii, nici sarcasmul, nici tristeţea întunecată[68]. În viziunea lui George Popa, Eminescu nu condamnă şi nu depreciază omenescul, ci îl glorifică, considerându-l noroc, beatitudine, şi-l opune glacialităţii, insensibilităţii sferei astrale, în a căror transparenţă nimic nu se petrece, din această perspectivă, *Luceafărul* aparând drept poemul reabilitării sferei contingentului omenesc, în raport cu lumea fantomatică a ideilor eterne, concept căruia îi este aservită de două milenii cultura europeană[69]. În ultimă instanţă, Eminescu rezolvă conflictul dintre timpul efemer şi timpul veşnic, prin crearea unei stări temporale noi, mai precis, a unei veşnicii de tip uman: timpul mitului, - loc de întâlnire şi fuzionare a celor două modalităţi temporale[70]. Ca şi în *Povestea magului călător în stele,* în *Luceafărul*, Eminescu trăieşte drama dedublării sale în eu uman şi eu extrauman – eul geniului, conştiinţă pură supratemporală[71].

Dacă pornim de la premiza că miturile sunt, de fapt, pentru Eminescu, o iniţiere, o ajungere la înţelepciunea veacurilor, putem afirma, pornind de la ideea lui George Munteanu, că acest poem este o aventură a cunoaşterii. Să ne amintim de expresia-cheie, referitoare la „cercul strâmt" şi să-i confruntăm înţelesul cu evoluţia cunoaşterii umane. „Cercul strâmt" nu vizează doar egocentrismul unui individ, ci şi pe al întregii comunităţi determinate istoriceşte, cât şi viziunea ei despre lume[72]. Dimensiunile „strâmtimii" acestui „cerc" sunt mereu relative, fiindcă „antitezele sunt viaţa", în lumea gândirii omeneşti, marcate de actualizarea tendinţelor de la un pol la celălalt al incomensurabilei antinomii, eminescu spunând că fiecare lucru poartă în sine măsura sa, beneficiind de o apreciere adecvată sau neadecvată, în funcţie de inteligenţa individului care o face[73]. Pentru Eminescu, enigma cunoaşterii constituie principalul însemn de demnitate existenţială, pentru că-i învaţă pe oameni să nu se închine „la soarte", opunându-se normelor constructiv-destructive ale onticului. În aceasta constă esenţa incomparabilului mit al cunoaşterii din Luceafărul[74]. În Luceafărul este încifrată o reprezentare a posibilităţilor de cunoaştere adecvate condiţiei umane[75]. Hyperion ţinteşte să impună drept memento oamenilor să-şi instituie un statut gnoseologic potrivit cu statutul ontologic de pe treptele devenirii lor; să

[66] D. Popovici, op. cit., p. 326.
[67] Iulian Boldea, op. cit., p. 195.
[68] Tudor Vianu, op. cit., p. 96 -97.
[69] George Popa, op. cit., p. 272.
[70] *Ibidem*, p. 273.
[71] *Ibidem*, p. 281.
[72] George Munteanu, op. cit., p. 244-245.
[73] *Ibidem*, p. 245.
[74] George Munteanu, op. cit., p. 250.
[75] *Ibidem*, p. 251.

ştie că, în loc să se complacă în „cercul strâmt" aflat sub auspiciile „norocului", ar trebui să vrea şi să ştie căile de a ieşi din el după măsura de a se transcede ce-i este inerentă fiecăruia[76].

„Preafrumoasa fată" nu are la început un nume, pentru că ea reprezintă genul proxim al umanităţii, în ipostaza ei exemplară, „un florilegiu al virtualităţilor umane de excepţie, totuşi neactualizate aievea, deci imposibil de numit."[77]. Castelul poate reprezenta o primă ipostază a „cercului strâmt", din care fata încearcă să iasă prin visare, prin dorinţa de iubire absolută, simţită ca un „dor" nemărginit. Corespondentul latin al Luceafărului românesc era Vesperus, fiul lui Atlas, o stea benefică ce le ajută oamenilor să înfrunte tenebrele nopţii. De aceea era numit şi Lucifer, nu în sens malefic creştin, ci „răspânditorul de lumină"[78]. În tradiţiile româneşti, Luceafărul semnifica lumina, cunoaşterea proteguitoare împotriva întunericului, norocul, dar şi dorul, fiind, ca şi Luna, orologiul celest al îndrăgostiţilor. Porind de aici, Eminescu includea încă de la început printre atributele luceferiene pe acela de răspânditor al „razei" de lumină, al cunoaşterii, dar şi pe cel de iscător al stărilor de revelaţie sufletească, de iubire[79].

În asemenea ipostaze ale „cunoaşterii-iubire" începe să se „încifreze" mitul central al Luceafărului. Iniţial, fata nu-şi descoperă prin contemplarea astrului decât dilematica înclinare de a subordona cunoaşterea setei de iubire. Iniţial, îi cere doar să-i lumineze calea, gândul, viaţa, iar apoi, vorbind cu el în somn, realizează că Luceafărul aparţine unei alte „lumi", simţind astfel sfâşierile existenţiale[80]. „Preafrumoasa fată" dobândeşte un nume abia după ce întâlneşte un seamăn care o determină să-şi asume condiţia dată, însă fără a pierde amintirea condiţiei râvnite iniţial. Înrudirea de nume, Cătălin-Cătălina, arată nu doar că cei doi aparţin aceleiaşi lumi, ci şi faptul că, prin transfer, fata a dobândit pentru tânăr ceva din atributele pe care poemul le acordase iniţial Luceafărului, iar guralivul mistuit acum de arderi titanice apare sub o aură de spiritualitate[81], confirmând faptul că drumul adevăratei cunoaşteri umane nu poate fi îngemănat decât cu cel al iubirii, care o înnobilează.

BIBLIOGRAPHY

Badea, Ştefan, *Semnificaţia numelor proprii eminesciene,* Bucureşti, Editura Albatros, 1990.

Boldea, Iulian, *Poezia clasică şi romantică*, Braşov, Editura Aula, 2002.

Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain, *Dicţionar de simboluri*, Vol. III, Bucureşti, Editura Artemis, 1993.

Eminescu, Mihai, *Luceafărul,* Bucureşti – Chişinău, Editura Litera Internaţional, 2001.

Em. Petrescu, Ioana, *Mihai Eminescu – poet tragic,* Iaşi, Editura Junimea, 1994.

Evseev, Ivan, *Dicţionar de simboluri şi arhetipuri culturale*, Timişoara, Editura Amarcord, 1994.

Kernbach, Victor, *Dicţionar de mitologie generală,* Bucureşti, Editura Albatros, 1983.

Munteanu, George, *Eminescu şi eminescianismul*, Bucureşti, Editura Minerva, 1987.

Popovici, D., *Poezia lui Mihai Eminescu*, Bucureşti, Editura Albatros, 1972.

Popa, George, *Prezentul etern eminescian,* Iaşi, Editura Junimea, 1989.

Ştefan, I. M., *Eminescu şi universul ştiinţei*, Iaşi, Editura Junimea, 1989.

Todoran, Eugen, Tohăneanu, G. I., *De ce Eminescu?*, Reşiţa, Editura Timpul, 1999.

Vianu, Tudor, *Mihai Eminescu*, Iaşi, Editura Junimea, 1974.

[76] *Ibidem*.
[77] *Ibidem*, p. 256.
[78] *Ibidem*, p. 257.
[79] *Ibidem*, p. 258.
[80] *Ibidem*, p. 260.
[81] *Ibidem*, p. 263-264.

Vulcănescu, Romulus, *Mitologie română*, Bucureşti, Editura Academiei RSR, 1987.

NEW PERSPECTIVES ON BASHO'S FAMOUS HAIKU POEM ABOUT THE FROG

Irina-Ana Drobot

Lecturer, PhD, Technical University of Civil Engineering, Bucharest

Abstract: The present paper wishes to draw attention to different translations and, with them, to different interpretations of the famous frog poem by Matsuo Basho, considered the first ever haiku author. This haiku poem has become a staple for this poetic genre for Western culture members. Haiku is defined as a Japanese poem, based on its structure of three lines, arranged in a 5-7-5 syllable pattern, which is about nature. Basho's poem has been given as an example of awareness of the present moment, as Western culture members were thinking about it as an illustration of Zen philosophy (Hitoshi, 2011). Indeed, translated versions of this poem support this mindset, in the English and French languages. In the meantime, haiku poems written by contemporary Romanian haiku authors such as Eduard Ţară and Valentin Nicoliţov support this interpretation. Yet, Mark Ravina, PhD, teaching at Emory University, completely challenges everything we had previously known or thought we had known, presenting this poem as making a comic reference to conventions of the time, where the frog was a symbol of love, and according to whose interpretation Basho's poems was a humouristic one, baffling the expectations of his contemporary readers who expected a love story, but all they got was an ordinary frog jumping into a pond.

Keywords: Zen Buddhism, Hokku, Renga, Playfulness, Translations, Intertextuality, Conventions.

A reference point for the haiku poem and an example that goes hand in hand with the definition of haiku as a three line poem, grouped according to the 5-7-5 syllable pattern, including elements of nature, together with or as part of "a seasonal reference" (McCarty, 2008: 3) is the poem about the frog jumping in the pond written by Matsuo Basho (1644-1694), considered one of the great haiku masters, along with, as included by Lowenstein (2007), Yosa Buson (1716-1784), Kobayashi Issa (1763-1828) and Masaoka Shiki (1867-1902). For the majority of Western culture members, Basho's frog haiku is almost considered a part of the haiku's definition, not only in the sense of its specific features such as the focus on the present moment (Hitoshi, 2011; Louis, 2017; Rosenthal, 1987; Welch, 1995), but also with respect to the way visual imagery is used (Welch, 1995). The awareness of the present moment, the focus on a realistic scene in nature, without any figures of speech present about it, at least in the way Western culture poetry uses them in a lyrical way, which leads us to be removed from reality, as we attribute to nature various human emotions and behaviours, and we distort it, as well as the presence of concrete and not abstract elements are part of the features a haiku poem has which challenge the way Western culture poets think and write. As put forth by Blasko & Merski (1998: 39), "poets are cautioned to avoid the use of figurative language such as metaphor, which may obscure the expression of a simple perceptual truth." The language of the haiku poem is simple, since it is colloquial, or language as used in everyday life, and not artistically crafted in a conscious way so as to create figures of speech as in Western cultures' poetry. Yet, simplicity does not mean that this type of poetry, haiku, is easy to write or that it is superficial. On the contrary, the haiku poem is a "combination of simplicity of form and profoundness of meaning" (Blasko & Merski 1998: 39).

While other rules, such as the fixed structure of the poem, have been challenged by the Japanese masters themselves, such as Shiki, who did not respect the 5-7-5 syllable pattern in the Japanese language (McCarty, 2008), the other features remain landmarks for Western culture members in order for them to write authentic haiku poems.

Why do we feel the need to write authentic haiku poems? This could come as a reaction to the way the Japanese culture members themselves see haiku as a cultural product that distinguishes them from the rest of the world with respect to wiritng poetry, and which leads Western culture members to consider the challenging features of haiku poems exposed previously: "Japanese haikuists regard it as an inimitable part of their literature, aesthetics, and culture" (Mc Carty, 2008: 1). The attribute "inimitable" refers, likely, to the uniqueness of the haiku poem as cultural product, since it originated in Japan and nowhere else, until it was a poetry form taken over by the rest of the world. The Japanese are very open to the way Western culture poets write haiku and they are also very proud that other cultures appreciate this poetry form which has begun as a specific poetry form in their culture. This attitude of the Japanese could come from the way that they understand the taking over of this practice by other cultures' members as a form of them being willing to express empathy for the way that they view the world by means of this type of poem. Haiku poems are means of expressing Zen Buddhist philosophy (Ross, 2007), which is the main mindset and religion for the Japanese culture members. According to Zen Buddhism, the focus on the present moment is due to the fact that this is all we actually have, and as a result we should be aware of what is going around us at present. Otherwise, the past and the future are simple scenarios we make, and we should not stop and focus on them. Instead, we should accept that everything in this world is ephemeral, and that we are going to lose everything, including the persons that we love. Everything in this world is, thus, ephemeral, an idea which is expressed by means of the present moment, as a symbol of "life's being fleeting" (Temizler, 2019: 44). Decay is also an aspect of life that should be accepted (O'Neill, 2007). The latter is, after all, present in Japanese culture and in haiku under the form of the aesthetics of wabi-sabi. Wabi-sabi deals with the beauty of imperfection (Suzuki, 2021), since everything we own in this life becomes worn, yet it remains beautiful to us. We can associate this with these objects being meaningful to us. At the same time, nature itself can offer us examples of wabi-sabi aesthetics, since nature is often both imperfect and beautiful, a contrast which is maintained in Japanese culture due to the way in which nature is viewed in practices such as Zen Buddhist garden arrangements and *ikebana*, or specific Japanese flower arrangements, as being the result of man not intervening to much to the point of making nature look artificial. Nature is supposed to be accepted and appreciated for what it is, just as the Zen Buddhist meditation practice encourages us to leave aside all our preconceptions about what nature means and how to interpret it, how to assign meaning to it based on what we have been taught by our education within the context of our culture. Such preconceptions are especially visible in the case of Western culture members who, apparently, distort the perception of nature using figures of speech and metaphorical type of thinking, when, in fact, they should just see nature for what it is and see everything from a completely new and fresh perspective, the same way as children do, as they are situated in a stage where their culture and their education has not been yet having a visible influence on them, for they had not yet assimilated it.

For Western culture members, this mindset resonates with their view on art, such as the one theorized by Shklovsky (2007: 3) in his theory of defamiliarization, claiming that art should challenge our perspectives and our preconceived notions about objects and situations, by presenting them from a fresh and unexpected perspective. Shklovsky (2007: 1) also tells us that "Art is thinking in images," which can be directly related to the way that the haiku poem challenges our perception, as members of Western culture. We are also told by Shklovsky (2007: 1) that "Poetry is a special way of thinking," which, once again, brings the haiku poem

close to us. In spite of all the specific cultural differences, we can still find a means to sympathize with the view of reality and with the way of creating art in the case of haiku poems.

When we try to understand something new to us, we always build up on our previous background knowledge, and we make various connections based on similarities and differences. The theories set forth by Shklovsky, a Russian Formalist representative, show how we can create connections with familiar elements and ways of thinking in our own culture, at least placing it at large level, as Western culture, in this case, Russian culture, to which not all of us belong to. European cultures are not homogenous, each and every one of them having particular features and traditions, which influence their cultural products, while also having similar elements, which we can believe are universal, or, at least, based on a universal understanding of life.

The haiku poem by Basho with the frog clearly embodies all the specific Japanese haiku poem features which Western culture members need to adopt, and which prompt them to start thinking differently about the poem, by contrasting haiku poems with the usual, stereotypical, lyrical poem of the Western world. For one thing, the setting is a very realistic one, and nature is not distorted in any way. The poem described a scene that is realistic, yet we should mention that the details chosen are not left to chance. The scene, while being visual and realistic, is also meaningful.

One of the translations of Basho's poem is the following: "The old pond,/ A frog jumps in:/ Plop!" (Watts 1999). This translation shows the precise sound of water, in which the frog plunges. In this way, the poem shows an authentic experience. What is more, the present moment is shown exactly as it happens, under the form of the interjection. Another one is Jane Reichhold's translation (2003), which mentions the explanation of the interjection, namely "the sound of water": "old pond/ a frog jumps into/ the sound of water."

According to Nicoliţov (2022: 211), Basho's frog poem can be interpreted according to the following: the old pond is a symbol of eternity, since the place can remain unchanged, while the frong's jump can represent the ephemeral, the passing moment. Nicoliţov is the leader of one of the Romanian haiku writers' communities, namely the Romanian Haiku Society, which publishes a magazine two times a year, as well as various books related to the haiku activity in Romania and at international level. Haiku authors that are members of the Society are promoted and supported by president Nicoliţov to publish their author's volumes.

Nicoliţov (2022: 211) presents a variation on Basho's poem in the haiku written by Romanian haijin Eduard Ţară: "În urma broaştei/ un plescăit în noapte -/ şi luna ţăndări," which could be translated as follow: "Behind the frog/ a splash in the night -/ the shattered moon" (my translation). Why is this a reference to Basho's famous frog poem? It is, apparently, a different experience, since it shows how, in a pond, or other body of water, the moon is reflected and then the reflection is broken by the frog's jump. The poem written by Eduard Ţară, thus, looks as being more spectacular and based on an optical illusion, which is the one of the moon's reflection in the pond. The moon's reflection can be understood as showing an illusion of perception, which is shattered, and through this shattering, the frog, with its jump in the water, brings up the viewer towards the present moment, as if breaking away the viewer's daydreams as he/ she witnesses the scene. The awareness of the present moment is, however, stronger in Ţară's poem, since, perhaps, Western culture members may not perceive the subtleties of the specific Japanese culture perception and sense of observation required by haiku poems. By making his poem so spectacular, Ţară in a way translates the experiences expressed by Basho in a way that has impact for the Western culture members. Western culture members see, in Ţară's version, very clearly how the experience in the haiku poem can challenge their perception and make them see usual experiences from a completely unexpected perspective. The element of the spectacular draws their attention and they can feel the experience all the

way along. Otherwise, they may have felt the experience as too quiet to actually resonate with it, as it may have been too subtle for them.

The poem written by Eduard Ţară can be interpreted as both an intertextual reference to Basho's poem, as well as a translation, through the reinterpretation of Basho's poem. The translation reinterprets the poem to fit in with the emotional sensitivity of the Western culture members. Eduard Ţară's version sounds, however, more creative and more surprising, to the point where we could claim that we are dealing with an instance of defamiliarization. Art, under the form of poetry, manages to show us how reality can cross and blur the borders between reality and fantasy through the actual reflection of the moon in the pond, which is real beyond arguing, yet which, by using language, created a completely different link with the realistic elements. The moon is shattered behind the frog's plunge and splashing into the river, which is an image that sounds as if it belongs to the realm of fantasy more than to the realm of reality. While the reflection in the pond is real, like in a mirror, it still created a fantasy-like connection between the cosmic space and the earthly space, which is also a connection between the eternal, symbolized by the moon, and the ephemeral, symbolized by the single instance of the present right here and now of the frog's splash into the water, as we have seen in the analysis given by Nicoliţov (2022: 211).

Nicoliţov (2022: 211) also presents another variant of Basho's poem, this time his own, which in Romanian sounds as follows: "Pe mal o broască/ în ciocul unei berze./ Şi niciun sunet." In my translation, the poem could sound as follows into English: "On the shore a frog/ in the beak of a stork./ Not a sound." The author, Nicoliţov (2022: 211), explicitly mentions that, in his interpretation, there is absolutely no sound, the splash of the water being replaced by complete silence. Mention should be made that silence, in Japanese culture, is not considered awkward, even in a conversation, as it is considered in Western culture. In Japanese culture, silence is considered to be a natural part, and a means of showing, indirectly, through body-language allusions, what the interlocutor actually means when uttering a word but meaning, in fact, something else, such as in the example of saying "yes," but meaning "no." An interlocutor would say "yes" when meaning "no" in order to show that they value their interlocutor and wish to maintain their collaboration, as well as the harmonious relationship (Iwai, 1996), yet they do not agree with what the interlocutor proposes, but still believes that improvements can be made.

Both reinterpretations, through intertextual allusions, as well as through the translation for the Western culture public, sound as bringing a creative twist to the original frog oem by Basho. They show, through the moon's shattered reflection and through the silence after the frog's leap, as it is caught in a stork's beak, respectively, an unexpected twist and an element bringing about a fresh perspective over an old, already known by anyone, haiku poem. Both authors add details that can surprise knowledgeable readers of haiku poems and which show that a small detail in haiku poems can give about an entirely new perspective over the whole poem, and, for that matter, a completely different interpretation and experience. The element of the shock experience when being brought into the present moment is stronger in the versions by Ţară and Nicoliţov, stirring even the sensitivity of Western culture members. In Ţară's version, we witness the return back to reality from, perhaps, a moment of daydreaming, when the moon was being reflected in the lake, and seemed so close, yet the illusion is shattered once the frog breaks the mirroring experience. In Nicoliţov's version, we notice the fragility of the moment, as the frog is caught by a stork, and we will no longer see it. Nicoliţov (2022: 211) mentions that he meant, with his poem, to say that everything in this world grows still once the frog dies. We can feel as if we are dealing with loss, since Basho's frog seemed eternal to us, if we were familiar with his poem. We notice how fragile life is, from a Zen Buddhist perspective, and how, even a frog in such a poem, is not at all everlasting. It is a small being,

subject to the laws of nature, to the passing of time, and to various risks it may encounter in nature, such as being caught by a predator.

The element of breaking is present in certain translations of the poem, in both English and French, and they can be correlated to the new interpretation offered by Eduard Ţară in his version which seems directly inspired by Basho, as suggested by Nicoliţov (2022: 211).

We could mention, from this point of view, of the word "breaking," the following translation of Basho's poem into English, belonging to Nobuyuki Yuasa: "Breaking the silence/ Of an ancient pond,/ A frog jumped into water —/ A deep resonance" (Ayaz & Khan, 2018: 46). The breaking of the silent moment in this translation is transferred, in Ţară's poem, to the concrete realm of experience, from the figurative one. Silence is disturbed, in the translation by Nobuyuki Yuasa, while the surface of the pond where the moon is reflected is also suggested to be broken, by being disturbed by the frog's jump.

The following French version of Basho's poem (2002) also mentions braking, in this case the breaking of the water, or, as readers can imply, of the water surface, just as in the case of Ţară's poem: "Vieil etang -/ un plongeon d'un grenouille/ l'eau se brise." We see, here, a reference to illusions, or favouring illusions in reallife, nature settings, when the moon is reflected in the pond, like in a mirror. This illusion is easily broken away by a common element in nature, in this case a frog which jumps in the water.

While the significance of Basho's poem looks clear, especially since it is based, in Nicoliţov's interpretation (2022: 211), on other, previous ones, at international level, with respect to a Western culture perspective, there is another interpretation which can overturn everything. This interpretation belongs to Mark Ravina, PhD, teaching at Emory University, and whose perspective is presented via the Youtube video uploaded by Real History (2020). Ravina (2020) present us the beginnings of the haiku poem, which started from renga, a sequence of poems, which talked, in a comic way, about everyday topics. We may know Basho nowadays as a haiku author yet, during his time, he was known as a renga author. Renga poems involved collaboration among poets, which, while preserving attention to the 5-7-5 syllables at the beginning of renga, began to be left aside, and groups or circles of poets where no longer needed, as the poem having a 5-7-5 syllables format were considered independently. The very work "haiku" is composed of "hai," originating in"haikai," which meant "humorous," "comic," "relaxed," and which referred to a poem using everyday life language. The new short versions of renga wer called "haikai no renga," referring to a humorous and comic renga. The "ku" from "haiku" comes from "hokku," which designated the lines opening the renga. Ravina (2020) refers to the following translation of Basho's frog poem: "An old quiet pond/ A frog jumps in/ The sound of a splash." Yet, Ravina (2020) mentions that, what is absent in translations, is the joke made in the Japanese language in a subtle way by Basho, as the frog, in classical Japanese poetry, based on its conventions, is a love symbol, since frogs make such loud sounds when they go through their mating ritual. The readers of Basho's times expected, since the frog was mentioned in Basho's poem, a love poem, yet the frog in his poem is just an ordinary one. Basho's classic haiku is, from the point of view of this interpretation, a poem exemplifying playfulness, just as the following example which can reach contemporary audiences given by Ravina (2020): "On a moonlight stroll,/ A long stroll beneath the sky,/ Where are the car keys?"

Ravina (2020) opens up, thus, a new perspective on Basho's frog poem to us, which we may not have been aware of, judging by looking at other interpretations. We can go as far as to conclude that Basho's poem was referring to the conventions of other poems, in an intertextual manner, and that it may have been, in fact, a senryu, or what we call today a humorous version of haiku poems.

Ravina (2020), thus, challenges our perception of Basho's frog poem, by challenging all other interpretations of this poem which have been summed up by Nicoliţov (2022: 211).

We can notice how Western cultures members have interpreted Basho's frog poem as an example to highlight what they perceived as different in Japanese culture as far as haiku poems where concerned and as far as a different mindset was required to write them.

BIBLIOGRAPHY

Ayaz, G., & Khan, M. A. (2018). One Haiku of Basho with many translations: An imperfect re-creation.International Journal of English and Education, Volume:7, Issue: 1, January. Retrieved from: http://ijee.org/assets/docs/5.5125215.pdf

Basho, M. (2002). Anthologie du poème court japonais. Présentation, choix et traduction de Corinne Atlan et Zeno Bianu. Gallimard. Paris

Blasko, D. G., & Merski, D. W. (1998). Haiku poetry and metaphorical thought: An invitation to interdisciplinary study. *Creativity Research Journal*, *11*(1), 39-46.

Hitoshi, O. (2011, December). The literary value of Basho's poetry. In *Forum for World Literature Studies* (Vol. 3, No. 3, pp. 299-311). Wuhan Guoyang Union Culture & Education Company.

Iwai, T. (1996). *Harmony and conflict in Japanese interaction*. University of Hawai'i at Manoa. Proquest.com.

Louis, R. (2017). Performing presence in the haiku moment. *Text and Performance Quarterly*, *37*(1), 35-50.

Lowenstein, T. (ed.). (2007). Classic Haiku: The Greatest Japanese Poetry from Basho, Buson, Issa, Shiki, and Their Followers. Duncan Baird.

McCarty, S. (2008). Internationalizing the essence of haiku poetry. *Taj Mahal Review*, *61*, *65*.

Nicoliţov, V. (2022). Trei decenii în spirit haiku. Editura Societăţii Scriitorilor Români, Bucureşti.

O'Neill, M. (2007). *Ephemeral art: mourning and loss* (Doctoral dissertation, Loughborough University). Retrieved from: core.ac.uk

Ravina, M. (2020). Understanding Japan: A Cultural History - 15 Japanese Poetry: the Road to Haiku. Real History Youtube Channel. Retrieved from: https://www.youtube.com/watch?v=8iqMS-0iRcs&list=WL&index=3&t=1408s

Reichhold, J. (2003). Another attempt to define haiku. Retrieved from: tempslibres.org

Rosenthal, V. (1987). Haiku: The Process of Creation. *Journal of Poetry Therapy*, *1*(1), 31-37.

Ross, B. (2007). The essence of haiku. *Modern Haiku*, *38*(3), 51-62.

Shklovsky, V. (2007). Art as technique [1917]. *The Critical Tradition: Classic Texts and Contemporary Trends, New York*, *3*, 774-784.

Suzuki, N. (2021). *Wabi Sabi: The Wisdom in Imperfection*. Tuttle Publishing.

Temizler, B. (2019). A comparison between Zen Buddhism and Philosophy of Heidegger with regard to Death, Nothingness and Being. *The Journal of East West Thought*, *9*(1), 41-51.

Watts, A. (1999). *Buddhism the religion of no-religion*. Tuttle Publishing.

Welch, M. D. (1995). The haiku sensibilities of EE Cummings. *Spring*, (4), 95-120.

ENGLISH IN ROMANIA

Irina-Ana Drobot

Lecturer, PhD, Technical University of Civil Engineering, Bucharest

Abstract: The impact of English in Romania can be seen function of historical ages, which lead to various developments in research, in the academic domains, as well as in the introduction in the Romanian language of Anglicism and even the introduction of Romanian words in the English language. Borrowings from the English language show the strong impact this language had over our own, together with its culture. Anglistics has developed various fields in literature and linguistics, lexicography and phonetics, right from its beginnings. Philological and non-philological departments of English in various universities do their best to keep up with the trends requiring Romanians to know English.

Keywords: Anglistics, Borrowings, Lexicography, Phonetics, Literature, Linguistics, Anglicisms.

1. Introduction

English in Romania has had a long history, starting with the time it was introduced as a language of study and as a domain of research, with its introduction in various universities in Romania with departments dedicated to the study of English language and culture, and continuing until nowadays with ongoing research regarding this domain.

English in Romania begins with the domain of Anglistics, which included the study of the English language, with its various branches, such as grammar, lexicography, phonetics and phonology, morphology, etc., literature, as well as culture and civilization. Translation has also been a current practice of specialists in the domain of Anglistics, an activity meant to spread the knowledge about English language and culture.

According to Vianu (2016a), one of the current representative personalities in the Romanian domain of Anglistics, the beginning of the 1800s marks the moment since the English language has been taught, learned and used in Romania. Part of the historical context of the time when young people started their study of the English language in Romania was represented by the French influence. Those were the times when Romania was a francophone country, and for centuries completing their studies in Paris had been the usual practice for young intellectuals. There were several consequences of Romania being back then under the influence of the French language and culture: one of them was the fact that English literary works were translated in Romanian having as an intermediary the French edition. This was the case of some of the theatre plays by William Shakespeare. Another consequence was that the French influence led to the establishing of a certain model of learning any foreign language, following the method of *langue et civilisation*. This method relied to a large extent on translation in order to learn the English language, meaning on the grammatical translation, which allowed for a contrastive, comparative approach between the structure of the native Romanian language and that of the English language. Therefore, starting with the 1800, learners benefitted from the experience of professors, and of the authors of handbooks, dictionaries, as well as translations from the masterpieces of the English language. We witness starting from this period of time the emergence of professors and translators passing on the

secrets of the craft they have learned in their turn. Direct relationships with the English cultural space emerge once philologists travel and study in England and share their knowledge.

According to Vianu (2016a), this heritage of researchers from the beginnings of the domain of Anglistics in Romania is significant and should be preserved and shared. This was the main reason why Professor Vianu, from the University of Bucharest, has considered necessary to digitalize dictionaries, English language textbooks and translations from English into Romanian of authors such as Shakespeare, dating from 1848. The project RAR (Recuperarea Anglisticii din România, translated as Preserving Anglistics in Romania), created starting since 2016, is meant to preserve the tradition of Anglistics in Romania. This project is supported by several partners, including the Romanian Academy Library and the Central University Library, finance is due to a grant provided by Lichtenstein, Iceland and Norway and there is also a team formed by the University of Bucharest. The site for the RAR project is available at: http://www.recuperareaanglisticii.ro/. Another initiative belonging to Professor Vianu, this time in collaboration with C. George Sandulescu, another personality of Anglistics in Romania, is represented by the online Publishing House called *Contemporary Literature Press, supported by the University of Bucharest, which first contributed to preserving the past of Anglistics in Romania, through an entire section of digitalized volume dedicated to this domain, and which is available at:* http://editura.mttlc.ro/IstoriaAnglisticiiRomanesti.html.

Based on these projects, we can state that the beginnings of Anglistics in Romania form the basis for what we have today. All the research can be used as a foundation in order to build new research. Besides, Vianu (2016a) believes that the old method based on *langue et civilisation* was more efficient than the current, trendy approach to teaching and learning foreign languages through the communicative approach. Professor Vianu believes that learning a foreign language should start from its grammar.

The way the historical context of Romania has influenced the development of the field of Anglistics should be mentioned as a significant factor leading to the particular way in which teaching and learning English, as well as research related to the field, has occurred in this country unlike in others. For instance, according to Vianu (2016b), in the mid 1800s, Romania was not, politically speaking, a unitary state. It was also a francophone space. This was the reason why translations from English into Romanian appeared firstly in Cyrillic alphabet and afterwards in an alphabet of transition. It was due to this state of affairs that in Romania many English literature books have reached the Romanian public through translations from the French language of these volumes. Another example having to do with the historical context and the development of the interest in Anglistics in Romania can be that of the year 2016, which, according to Vianu (2016b), marks the point in time where English is a lingua franca and the second official language in Europe. Knowing English means avoiding isolation from a cultural but also economic point of view. Romania should preserve its integration within Europe and at world level, and doing so includes its citizens' knowing English. This is, thus, the current status of English as a foreign language in Romania. Its importance is without question nowadays. Nowadays, we find ourselves in Romania within the Anglophone age, just as, in the beginnings of Anglistics, we were within the Francophone age.

It was also the historical circumstances of Romania that led to a certain order and development occurred in relation to the Departments of English Language and Literature in universities in cities all over the country.

2. The Results of the Contact between the two Languages and Cultures

2.1. The Development of Interest and Research in Anglistics

Interest in Anglistics develops hand in hand with establishing relationships between Romanian and English culture, with mutual influences. Romanian language and culture, however, was influenced to a larger extent by the English culture than the other way around,

However, a few Romanian culture words have been introduced into the English culture as well. In the past, Romania had been under the influence of French language and culture, yet, in time, this changed, to the point that, nowadays, anyone in Romania would feel isolated if they did not know the English language and would face serious difficulties in their professional lives. They would not have as many opportunities for collaboration in international projects, or collaboration would be made more difficult since they would need to hire translators/ interpreters. What is more, the opportunity to study or work abroad would be harder to come by, depending if they know the language of the other country or not. English can help in such situations, being an international language, which is used when in various professional settings the participants do not speak the same native language. In academic research and in the domain of innovation, English is most widely used to make ideas and research known at world level.

2.1.1. Development of Departments of English in Universities across Romania

The history of the progress of the relationship between English language and culture and Romanian culture includes the creation of Departments of English in both philological universities, based on the study of language, literature and culture, and non-philological universities, where these departments are subordinated to universities focused on exact sciences such as Engineering, Mathematics, Economics, or social and political sciences. In the latter case, the focus of Departments of English is on specialized English language applied to the main domain of study for the students, on technical and scientific vocabulary and on the specific features of the technical and scientific texts.

2.1.1.1. English Departments in Philological Universities

2.1.1.1.1. The English Department at the University of Bucharest

The Department of Anglistics at the University of Bucharest has only existed for eighty years; however, its progress had been a spectacular one during this time (Negrescu-Babuş 2019). According to Chiţoran (2022), the Department of English language and literature at the University of Bucharest was founded on October 1, 1936. This date was a later one compared to the foundation of other Departments of English language and literature at universities throughout the country. What led to this belated start was related to the political, social and cultural context. To begin with, we witness, during and especially after World War II, the destruction of the Annals of the University, a time when many documents were either lost or destroyed. The publication of the Yearly Newsletter of the University stopped a few years during the war and a few years afterwards. However, Assistant PhD in the Department of English language and literature Diana Benea has helped in discovering information in various archives, in the press of the period and in various documents of research related to the way this Department was founded.

Chiţoran (2022) mentions how a British professor, John H. Burbank from Oxford University was the first one to hold a lecture on October 17, 1936, marking the founding of the Department of English language and literature at the University of Bucharest. The year of foundation, 1936, is based on sources such as Berciu-Drăghicescu (2013) and Bodgan & Murgescu (2014). At the time, the University of Bucharest was the only one in Romania that lacked such a department. The founding of the Department was the result of an agreement between the Romanian Ministry of Foreign Affairs and the British Government, which also benefitted from the approval of the Faculty and of the Minster of National Education at the time, C. Angelescu. The ceremony was marked by the presence of Queen Maria of Romania, Sir Reginald Hoare, the British Minister, Dr C. Angelescu, the Minister of National Edcation, personalities of Romanian culture such as Prof. Dr. N. Iorga, C. Rădulescu-Motru, D. Hurmuzescu and others, as well as many students. Previously, in 1929, the Dean of the Faculty of Philosophy and Letters, I. Vianu, had tried, unsuccessfully, to persuade the Ministry of Public Instruction by bringing arguments in favour of creating a Department of English Languages and Literature. With respect to the question why the University of Bucharest was

so far behind other universities in Romania to have such a department, the answer comes from the weight of the Francphone influence. The French language had been taught since 1851 at the Sfantul Sava Academy and afterwards at the University after it was founded in 1864. The French language achieved academic status starting as early as 1877; back then it was a subject within the curricula of the Neo-Latin Literatures Department which afterwards, in 1900 functioned as independent department. Other languages and cultures were introduced to the University of Bucharest, such as Italian studies (1888), Slav studies (1891), German studies (1902), Spanish studies (1930) and Russian studies (1932). Thus, the founding of a Deparment of English Language and Literature at the University of Bucharest was becoming necessary, since it was supposed to support philological studies in the domain of the most important languages and literatures of Europe. The University of Bucharest aimed at being on the same level with other European universities at the beginning of the XXth century in all domains. Adding a Department of English was, therefore, a matter of prestige.

Chiţoran (2022) mentions restricted relations between the two countries, Romania and Great Britain, as a cause for the belated founding of the English Department at the University of Bucharest. At the same time, there had been culture contacts in the old times, since the Roman Empire had encompassed, after conquest, the territories that belong today to Great Britain and to Romania. Some soldiers originating from the territories of today's Great Britain took part in conquering Dacia by the Romans. Soldiers from Dacia had been present on British territory during the Roman occupation, started families, and even helped in building Hadrian's wall. However, these interactions were not of significant consequence. For a while, the relationships between Romania and Great Britain had been minor and infrequent. The main impulse behind founding the English Department at the University of Bucharest was in order to reduce and fight against, through culture, the spreading German influence in Romania. Hitler's Germany was interested, in the 1930s, in the natural resources (such as oil and cereal) provided by Romania, in order to ensure its war plans. Thus, Germany was trying to attract Romania in its sphere of influence. Romania at the time had gained economic and political prominence at European level, and a sustained politics of development of commercial relations had made Germany gain first place for paid Romanian imported resourced such as oil, cereal and wood. Great Britain, at the time, in its turn, was having economic interests when it came to its relation with Romania; Great Britain was one of the main foreign investors in the oil industry. Especially in the second part of the decade 1930-1940, Romania had acquired an important role in Great Britain's policy of fighting against Germany's growing influence in the South-East of Europe. For this purpose, a special institution, the British Council, was created (its official inauguration was in March 1935), in order to promote cultural relations. The result of this was the focus placed on studying the English language and on thorough knowledge of British culture and civilization for those living abroad. The presence of the British Council in Bucharest, together with its activity, was considered as a means to oppose the growing tendency of pressure and growing influence from Germany over Romania. The British Government continuously supported this politics, which was applied by Sir Reginald Hoare, the Minister of Great Britain, who was present in Bucharest for the entire period in-between 1935 and 1941. The English Department also had the support of Queen Maria of Romania, which ensured the support of the royal family in Romania and thus the close relationship between the royal families of Romania and Great Britain, since they were also family. Great Britain's influence in Romania was based on the official politics of the country, but also on the public opinion, which favoured French and British culture even after the beginning of World War II. Pressure on Romania during the time came from Germany and Italy. Queen Mary of Romania had a very strong personality, which helped her contribute to make Romania known abroad, especially in Great Britain and in the United States.

According to Chiţoran (2022), the first Professor in tenure position of the English Department, John Burbank, tried to become a part of intellectural and cultural life in Bucharest by publishing a paper in the August 1939 issue of a Romanian magazine, *Viaţa Românească*, on *The Literary and Social Convention in England*, which he presented in a lecture titled *The Problem of Byron*, organized with the support of the Anglo-Romanian Society at Dalles Hall, March 30, 1940.

The beginnings of the Department of English at the University of Bucharest include well-known personalities of Anglistics, such as in 1936, the year of its foundation, Ana Tomescu, teaching assistant, later on Ana Cartianu, after her marriage (Chiţoran, 2022). According to Chiţoran (2022), it was Ana Tomescu that helped the English Professor Burbank with the Romanian language. At the time, Ana Tomescu had just graduated after studying at Bedford College, London, and after obtaining her degree at the University in Cernăuţi under the guidance of Professor Dragos Protopopescu. Ana Tomescu taught practical courses language seminars and literature seminars. After the Second World War, she led the Department with great skill and wisdom. The number of students in the English Department grew because of the British Council spreading knowledge of the English language through its courses. In March 1939, the English Department benefitted from the appointment of a new lecturer, Ivor Porter, a graduate of the University in Leeds. His appointment was also part of the attempt of stopping the spread of the German influence in Eastern Europe. From Porter's book, *Operation Autonomous* (2008), we find out about the summer school in Sinaia organized in 1939 at the initiative of Professor Burbank. These courses were supported by the Universities in Bucharest and Cluj, and were taken by 700 participants. They had brought experts in Phonetics from an Institute in Athens and professors from England. Among those teaching at the summer school was Professor Grimm, a famous personality in Romanian Anglistics himself. The academic year 1937-1938 marks the registration for courses in the English Department of students Leon Levitchi, Dan Duţescu and Mihnea Gheorghiu, who graduated in 1941, and who later became staple personalities of Romanian Anglistics, contributing to the development of the field. They could not be included in the category of those students with more knowledge of French culture rather than their own, Romanian culture, as described by Potter in *Operation Autonomous* (2008).

According to Chiţoran (2022), another personality from Great Britain sent to Romania was Professor Reginald Smith, to teach at the British Institute English literature. In 1940, Burbank was replaced by F.Y. Thompson, who was a representative of the British Institute at the summer school in Sinaia. However, Burbank was not replaced in 1940; his stay in Bucharest ended abruptly when the entire staff at the British Institute and at the English Department was disposed of. Professor Dragoş Protopopescu, transferred from the University in Cernăuţi, became teaching staff at the English Department of the University of Bucharest starting with October 1, 1940. He is another important figure in the domain of Anglistics, considered the first specialists known at European level in the interwar period.

Regarding the influence of historical conditions over the development of the English Department at the University of Bucharest, Chiţoran (2022) mentions that after the beginnings of the Communist Regime in Romania, all references to the English Department and the British Institude in Bucharest were avoided. The English Department, with support from the British Council, created a rich library which was damaged by the bombings from 1944. Regarding the use of resources, Ana Cartianu helped in the acquisition of a *gestetner* for multiplying texts used for teaching students in seminars.

According to Negrescu-Babuş (2019), among the representative personalities of Romanian Anglistics is Professor Leon Levitchi (born in 1918), the founding father of the domain of English lexicography in Romania, who was among the beginning series of students of the English Department at the Universty of Bucharest. He was taught by Professor Ana

Cartianu to translate from English to Romanian and from Romanian into English. He is among the generation giving famous, representative names of the Romanian field of Anglistics experts, together with Dragos Protopopescu and Dan Duţescu. Leviţchi was a linguist, a literary researcher, but, as he claims about himself, he recognized himself more as a translator (Sandulescu & Vianu, eds., 2018). Leviţchi was an encyclopedic personality, and his work as a lexicographer includes the creation of bilingual dictionaries, English-Romanian and Romanian-English. He was also the author of textbooks of English for students, as well for the general public. His work includes grammar and linguistics book, literature courses, literary studies and essays, translations into and from English of literature, poetry translations from and into English, including bilingual editions. He has published the handbook of the translator of the English language, with advice regarding the art of translation (1993). Together with Dan Duţescu, his lifetime friend and peer, he published the handbook of English learning without a teacher. Together with Dan Duţescu, he taught for many years English lessons at the radio and on television. He has translated both literary works from English and from Romanian cultures. Continuators of Leviţchi 's work include personalities such as Dan Grigorescu, Andrei Bantaş, Monica Matei-Chesnoiu, as well as a series of professors currently teaching at the University of Bucharest, among whom Lidia Vianu, Mihaela Anghelescu-Irimia and Mădălina Nicolaescu. Professor Mihaela Anghelescu-Irimia is known for her work in the fields of the English 18th century literature and culture, cultural methodology, theory of litetature, Postmodern literature, while Professor Mădălina Nicolaescu specializes in the fields of Middle Ages and Renaissance literature, as well as feminism (Stanciu 2008).

According to Săndulescu & Vianu (eds., 2011), another personality of Romanian Anglistics is Dragoş Protopopescu, born in 1892, who left behind phonetics works with his *Living Grammar of the English Language with Special Focus on Phonetics* from May 1947. He graduated from the Faculty of Letters and Philosophy of the University of Bucharest in 1915. He studied in London and Paris. He started with being a professor at Cernăuţi, with his beginning lecture The Latin Value of the English Culture. *Un Classique moderne, William Congreve. Sa vie. Son oeuvre* is the title of his PhD thesis held at the Sorbonne, which he also published in France, in Paris. He will translate from Shakespeare's plays, after he worked as a director of theatre in Cernăuţi. In 1945, English was considered the enemy's language due to the war conditions, and the English Department only counted two members, him and his assistant, Ana Cartianu. He was also the author of English Pages and The English Phenomemon, in 1925-1936, where he discusses the philosophical notion of *homo britannicus*.

According to Sandulescu & Vianu (eds., 2011), other researchers worth mentioning in English Phonetics are the three important phoneticians of the century who left behind written books, Protopopescu, but also Victor Hanea, who wrote a Course in Phonetics, published in the *English Department Grammar* in 1962 in the first volume, and Dumitru Chiţoran, with his Phonetics book published around 1978. Virgil Stefănescu Drăgăneşti has taught Phonetics, but has not left anything written behind. Currently, the University benefits from the work on Phonetics and Phonology of English and of varieties of New English of Professor Andrei Avram.

Professor Vianu has collaborated, as a former student, with her former professor of literature, C. George Sandulescu, a student himself of the Faculty of Letters, English section of the University of Bucharest. According to Turlea (2011), born in 1933, C. George Sandulescu had taught at the English Department at the University of Bucharest until 1969, when he established himself in Monaco, where he continues his teaching activity at all renowned universities in the world. He received his MA degree at the University of Leeds, and then his PhD at the University of Essex. His main domain was the work of James Joyce. He remains part of the tradition of Romanian Anglistics, together with personalities such as Dan Duţescu and Leon Leviţchi, especially through the variety of professional interests, and also

through the promotion of Romanian language and literature abroad. Professor Vianu continues his activity with her focus on literary criticism, especially on the Modern and Contemporary British Literature, as well as on translations. She is the founder of a Master's Degree Programme Translation of the Contemporary Literary Text. She advises the Romanian translator of English texts to get the help of an English native speaker, in order to create a good translation. Throughout the MA Degree Programme she coordinates, she has ensured collaboration with native speakers of English.

2.1.1.1.2. The English Departments at other Universities in Romania

Chiţoran (2022) mentions that the English Departments have existed at the University of Cluj since 1872, and at the University of Cernauti since 1904. At the time both universities were under Austro-Hungarian rule. The continuation of English studies after their becoming Romanian universities after the Romanian counties united at the end of the First World War was considered a priority. The English Department at the University of Cluj is associated with the famous personality Petre Grimm, who became lecturer in 1919 and afterwards, in 1925, professor. Dragoş Protopopescu received a university teaching position at Cernauti in 1923, and then as tenure professor in 1925. Anglistics expert Dragos Protopopescu had received his PhD in English literature at the Sorbonne. The English Department was initiated, at the University in Iaşi, by Ioan Iancu Botez. He was one of the founding members of the magazine *Viata Romaneasca*. His studies were achieved during 1908-1911 in London. When returning to Romania, he published the following books: *On English Civilization* (1912), *Studies and Observations* (1914) and *Aspects of English Civilization* (1915). At the University of Iasi, the English Department had serious foundations since 1925, the year of its official creation, which were strengthened the following year when native English speaker Alexander Lawrence was hired as assistant.

Ciorogar (2019) considers the year 1919 to be the founding year of the English Department at the University of Cluj, as Petre Grimm is then named temporary lecturer. The founding of the English Department had started, in this case, under the umbrella of comparative studies. In his PhD paper, *Traduceri şi imitaţii româneşti după literatura engleză: studiu de literatură comparată*, he compared translations. According to Muthu (2012), the main achievement of Petre Grimm is considered his study of how English literature became known in Romania with the help of translations.

Other Universities having English Departments throughout Romania, such as the University of Brasov, the University of Timisoara, the University of Arad, the University of Constanţa, the University of Targu Mures, the University of Galati, the University of Pitesti, the University of Sibiu, the University of Oradea, and others, hold annually conferences in the fields of British and American Studies, with international participation. RSEAS (The Romanian Society for English and American Studies) is an association in which Romanian academics are members and receive information on conferences and academic events. The Romanian national association is affiliated to ESSE (the European Society for the Study of English). Romanian academics are, thus, ensured to have their research gaining international visibility, through publication in journals indexed in international databases, as well as through establishing communication with academic from abroad.

2.1.1.2. English Departments in Non-Philological Universities

Chiţoran (2022) draws attention to the fact that non-philological institutions in Romania founded their English Department before the University of Bucharest: the Academy of High Commercial and Industrial Studies in Bucharest, in 1927, and the Commercial Academy in Cluj, in 1930.

Even the University of Bucharest has created a Department of Non-Philological Studies for the English language, among others. This is the Department of Modern Languages, which encourages the study of specialized language in non-philological domains such as those of other faculties within the University of Bucharest. One of the activities of the teaching staff is the creation, together with the students of the non-philological faculties where they teach, specialized mini-dictionaries. The University of Bucharest also has a Department specialized in translation and interpretation.

Currently, English Departments exist in Bucharest at non-philological faculties such as the Technical University of Civil Engineering Bucharest, The University of Politechnics, the National School of Administrative and Political Studies, the Faculty of Economic Sciences, the Romanian-American University, the Faculty of Medicine, within the University of Bucharest in faculties such as Geography, History, and others, as well as in similar faculties in other cities in Romania.

It is worth mentioning the fact that the teaching staff in English Departments in non-philological faculties participate in and even organize annual conferences specialized on topics such as translations, English language teaching, and even having sections dedicated to literary and cultural studies. At the same time, it is worth mentioning that at the Technical University of Civil Engineering Bucharest there is a specialization in Translation and Interpretation, both for undergraduate and graduate studies, with English as the main language of study. What is more, works in the domain of philology have also been published by teaching staff at the Foreign languages department in this faculty, e.g. a coursebook and a workbook for the students in Translation and Interpretation, in the field of Phonetics and Phonology, namely *Contemporary English: Phonetics and Phonology, Spelling and Punctuation*: *Workbook* by Zoia Manolescu and Aura Barica (2005), and the coursebook with the same title by Zoia Manolescu (2011), as well as a book regarding the introduction of English words in the Romanian language, *The English Element in Contemporary Romanian* by Zoia Manolescu (1999).

If we look at the web page of The Department of Communication in Modern Languages (DCLM) of the Faculty of Engineering in Foreign Languages at the Politehnica University of Bucharest, we notice how they mention in their mission that they have been existing for over fifty years, and that they have "the important mission of developing and upgrading the engineering students' communication skills in foreign languages". In their Objectives, they include "1. **Developing the engineering students' communication competence in a foreign language" and "2. Developing the engineering students' professional integration skills" (DCLM 2022). These two main objectives are representative for all English teaching to technical students, in specialized fields.**

Mention should also be made of MA degree programs such as Project Management which are taught entirely in the English language at the National School of Political and Administrative Studies, which indicates the degree to which Romanian students and teaching staff can be familiar with using this language.

2.2. The Penetration of English Words into the Romanian Language

December 1989, which marks the moment in Romanian history when Romania broke up with the Communist regime, is the moment when the Romanian language "has experienced a constantly growing intake of English loanwords, and their pervasiveness is perceived differently by native Romanian speakers". Since then, English words have been constantly making their way in the language. The attitudes to this phenomenon have been different. Thus, "Whereas younger Romanians and their English-speaking compatriots see Anglicisms as part of the common Romanian lexis, one which is particularly effective and 'cool' in certain communication contexts, linguists may tend to disapprove of them" (Cincora, 2017). These English words that have entered the Romanian language are called Anglicism and they can be

defined as follows: "Anglicisms are borrowings from British and American English *currently adjusting to the Romanian language system*. This trait sets them apart both from completely assimilated loanwords, and from borrowings which have fully preserved their foreignness...." (Stoichitoiu Ichim, 2016). The use of Anglicism in the Romanian language could be interpreted in the sense that "native speakers of Romanian are eager, on the one hand, to assert themselves as users of a foreign language, and, on the other, to make their message more suggestive and appealing" (Cincora, 2017). Anglicism can be regarded as a consequence of the "Romanian-English contact phenomena" (Greavu, 2011).

According to Greavu (2011), English words that have entered the Romanian language come from specialized fields such as business, economics, the domain of IT. In the domain of business, Anglicism such as *manager, management, brand, business, marketing, leasing, trend, design, retailer, job* have entered the Romanian language. Examples from IT include words such as *Bluetooth, email, site*, etc. The view regarding "necessary and unnecessary loans" is changing, as authors such as Onysko (2017) have stated that "any borrowed word can be considered as filling a lexical gap, mainly because translation equivalents are not exact equivalents, the encyclopedic knowledge a speaker has about a certain word seldom matching the connotations rendered by the resources of another language." In the case of the English words having entered the Romanian language, it is believed that they can "carry slightly different meanings from those of their Romanian synonyms, and can be expected to undergo various processes of semantic change, e.g. meaning narrowing, meaning broadening, which will further separate them from native words" (Greavu, 2011).

The context of introducing Anglicisms in the Romanian language has, mainly, to do with the contact between the two cultures. According to Greavu (2010), while the sixteenth century could be the time of the earliest contacts between English and Romanian culture, the second half of the 19th century is the time that marks "the major influence of English on Romanian", which begins "with the intensification of the cultural and economic relations" that were going on between these two cultures. The main influence was visible "in the lexicographic works of the time", e.g. "Diaconovici's encyclopedic dictionary (1898- 1904) as well as other lexicographic works published around the turn of the century contain English borrowings like *baseball, cent, dolar, gallon, lady, sir, sport, tennis, tory, whig.*" At the time, regarding borrowings, "a minor source of influence is reported to have been the emigration of many Romanians from Transylvania and Banat to America between 1880 and the first World War, some of whom returned to their native villages". At the end of the 20th century, with "Romania's industrial and economic development on West European models", began a "very important wave of English borrowings in Romanian" and many had British origin. At the time, "English technological methods, and with them English terminologies were brought to the attention of specialists in oil drilling, mining, finance, steel production, shipbuilding, weaving, etc." During the second half of the 20th century, we witness the age of xenophobia of the 1950s. During the 1970s, "more and more English words found their way into technical terminologies and the standard language"; this was the time when there was "an inflow of translations of scientific and literary writings", which could be interpreted "as a form of opposition to communism". In the 1970s, we witness a growing number of Anglicisms in Romanian dictionaries. Our contemporary age, from "the end of the 20th century and the beginning of the 21st century is "characterized by what is usually referred to as 'an unprecedented English influence' which manifests itself directly, that is without the intermediacy of other languages, mainly through second language teaching and the mass media" (Greavu, 2010). The contemporary age is thus marked by a constant interest in and contact with English-speaking cultures.

2.3. The Introduction of Romanian Words into the English Language

Popescu (2008) draws attention to culture specific elements of Romanian culture that have entered the English language, such as those words designating food and drinks. For example, "This is the case with the lexeme *tuica/tsuica* which is recorded to be an early 20th century loan word designating a 'Romanian plum brandy' (OEDF, 444) or with the lexeme *brynza* used to denominate 'a crumbly, sharp cheese made from sheep's milk and cured' (WEUD, 269)". Another example is related to "the terms used to denominate the Romanian currency and its divisions *leu* and *ban* which have both their singular and plural forms *lei*/*ley* and *bani*, respectively." Another example is related to a natural phenomenon that is "is peculiar to this geographical area of Europe", and which "is also recorded with its Romanian etymology, i.e. *crivetz* 'a cold north or northeast wind in Rumania'". The implications for the English language receiving words from the Romanian language are that the Romanian language and culture have become important in the cultural exchange with the English-speaking cultures. What is more, Romanian personalities are becoming wider known. Geographical names in Romania were not widely present in "monolingual dictionaries published before the 1990s" (Popescu 2008).

3. Conclusion

The contact between English and Romanian languages and cultures has resulted, in Romania, on the one hand, in the development of the academic discipline of Anglistics through the creation of English Departments, and then on maintaining research and the prestige of the universities, and on the other hand, in the changes brought to each language through borrowings. Changes on the Romanian language were more significant and more visible, however. Nowadays, the contact with the English language and culture is stronger than ever, and more necessary than ever, due to the status of English as an international language. Nowadays, the Romanian students are informed not just about the English spoken by the British, but also by the English spoken in other countries and cultures using English as a first language or as one of the official languages. As it is noticeable from the section dedicated to the University of Bucharest, it had a great impact on the development of the way English is studied and research on the topic was performed. Most personalities in the field studied here. However, collaborating with other universities from Romania and abroad is one of the major elements in research, especially nowadays, in order to be at the same level with international research and teaching.

BIBLIOGRAPHY

Berciu-Draghicescu, Adina. (2013). Istoria Facultății de Filologie. Bucureşti: Editura Universităţii din Bucureşti.

Bogdan, Ovidiu & Murgescu, Bogdan. (2014). Istoria Universității din București. Bucureşti: Editura Universităţii din Bucureşti.

Chiţoran, Dumitru. (2022). Înfiinţarea Catedrei de limba şi literatura engleză a Universităţii din Bucureşti sau cum să contracarezi, prin cultură, răspândirea influenţei germane în România. Retrieved August 20, 2022, from https://historia.ro/sectiune/general/infiintarea-catedrei-de-limba-si-literatura-572169.html

Cincora, Enida. (2017). The Assimilation of Anglicisms in Romanian. Retrieved August 20, 2022, from https://www.studyromanian.com/post/the-assimilation-of-anglicisms-in-romanian

Ciorogar, Alex. (2019). Petre Grimm și începuturile anglisticii în România. Caiete critice, no. 9 (383).

DCLM. (2022). The Departmnent of Communication in Modern Languages. Faculty of Engineering in Foreign Languages, Politehnica University of Bucharest. Mission and Objectives. Retrieved August 20, 2022, from https://dclm.pub.ro/?page_id=66&lang=en

Greavu, A. (2010). Aspects of English borrowings in Romanian. *Revista Economica, 49*(1-2), 94-107.

Greavu, Arina. (2011). A Corpus-Based Approach to Anglicisms in the Romanian Economic Press. *Studies in Business & Economics*, *6*(2).

Levițchi L. (1993). Manualul traducătorului de limbă engleză. București: Teora.

Manolescu, Z. (1999). The English Element in Contemporary Romanian. Bucureşti: Conspress.

Manolescu, Zoia & Bărîcă, Aura. (2005). Contemporary English: Phonetics and Phonology, Spelling and Punctuation: Workbook. Bucureşti: Conspress.

Manolescu, Zoia (2011). Contemporary English. Phonetics and Phonology. Spelling and Punctuation. Bucureşti: Conspress.

Muthu, Liana. (2012). „Prefață" în Petre Grimm, Scrieri de istorie literară, ediție îngrijită, prefață, tabel cronologic și notă asupra ediției de Liana Muthu, Eikon & Scriptor, Cluj-Napoca.

Negrescu-Babuş, I. (2019). Leon Leviţchi –întemeietorul lexicografiei angliste din spațiul românesc. *Dialogica, revista de studii culturale si literatura,* (1), 29-33.

Onysko, A. (2007), *Anglicisms in German: Borrowing, Lexical Productivity, and Written codeswitching.* Berlin, New York: Walter de Gruyter.

Popescu, Floriana. (2008). Romanian Elements in the English Vocabulary. Constructions of Identity IV, Volume II, Napoca Star, Cluj-Napoca.

Porter, Ivor. (2008). Operațiunea Autonomous. Humanitas, Bucuresti.

Sandulescu, George C. & Vianu, L. (2011). Dragoș Protopopescu.*A Living Grammar of the English Language, Mainly Phonetics.* Contemporary Literature Press, The University of Bucharest. Retrieved from: Contemporary Literature Press, The University of Bucharest.

Săndulescu, George C. & Vianu, L. (2018). Leon D. Levițchi (1918−1991), Contemporary Literature Press, The University of Bucharest.

Stanciu, Virgil. (2008). Dictionar de anglisti si americanisti romani. Tribuna: Cluj-Napoca.

Stoichiţoiu Ichim, Adriana. (2006). *Aspecte ale influenţei engleze în româna actuală,* page 29. Bucharest: Editura Universităţii din Bucureşti.

The Oxford Essential Dictionary of Foreign Terms in English. (1999). New York: Berkley Books (= OEDF).

Turlea, Stelian. (2011). C. George Săndulescu: „Toată Europa trebuie să înțeleagă Principiul Reciprocității Culturale". Retrieved August 20, 2022, from https://www.zf.ro/ziarul-de-duminica/c-george-sandulescu-toata-europa-trebuie-sa-inteleaga-principiul-reciprocitatii-culturale-de-stelian-turlea-8787246

Vianu, L. (2016b). Ce înseamna "Recuperarea Anglisticii" în România?. *Biblioteca, 2016* (3), 94-96. Retrieved August 20, 2022, from https://www.proquest.com/openview/e44b255b393ada39189af6f14cc44b3e/1?pq-origsite=gscholar&cbl=1606359

Vianu, Lidia. (2016a). Predarea limbii engleze pentru români, azi: între imitarea prin conversaţie şi predarea inteligentă. Retrieved August 20, 2022, from https://rseas.ro/predarea-limbii-engleze-pentru-romani-azi-intre-imitarea-prin-conversatie-si-predarea-inteligenta/

Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language. (1996). New York: Gramercy Books. (= WEUD)

DAASHKIKAA AND COINCIDENTIA OPPOSITORUM IN THE ANTELOPE WIFE – A METAPHORIC INTERPRETATION OF ERDRICH'S WRITING

Oana-Andreea Ghiţă-Pîrnuţă

Senior Lecturer, PhD, „Transilvania" University of Braşov

Abstract: The present study aims at demonstrating the way in which "The Antelope Wife" written by Louise Erdrich can be understood through a metaphoric interpretation. The world described in Erdrich's writing appears to be both homogenous and heterogenous, but, in fact, there are ways in which they protrude in order to blend both spirituality and the modern society into a conglomerate that has the power to transfer the individual existence into another world, like a metaphoric process.

Keywords: Daashkikaa, metaphoric, belief, twins, entanglement, oppositions.

Louise Erdrich's novel entitled *The Antelope Wife* is about Native American traditions and beliefs blended into a modern society. The entire plot revolves around the idea of merging the two layers in such a manner that the strong, clearly visible, aspect of myth in the Native American culture goes under the superficial modern culture. This submerging is clearly described through the social networking that evolves in the novel almost like a never ending spiderweb. "Erdrich is often celebrated for her poetic prose and the intricate layers of interwoven narrative voices that inform her work – a style that, in its intimate attention to place and identity has been compared to that of William Faulkner" (Lopenzina, 2020:1).

The storyline includes entire fragments that can be analyzed separately in oder to fully observe their metaphoric content. Moreover, through an in-depth analysis, the relationship with the Native American folklore and with the main frame of the story remains not only untouched, but it also displays the true semantic potential of Erdrich's writing.

From the very first part, there is a true startling moment, the one in which Scranton Roy kills the woman in the Indian village: "He braced himself against her to pull free, set his boot between her legs to tug the blade from her stomach, and as he did so tried to avoid her eyes but did not manage. His gaze was drawn into hers and he sank with it into the dark unaccompanied moment before his birth. There was a word she uttered in her language. Daashkikaa. Daashkikaa. A groan of heat and blood" (Erdrich, 2002:4).

The core meaning of the entire book can be found in the previously mentioned quote, especially the utterance *Daashkikaa*, which roughly translates into "intertwined". *Daashkikaa* is an Ojibwa word and it could also mean 'cracked apart'. As Native American novelists learned to write in English, "they also mastered literary forms like the novel, adapting these genres to serve indigenous worldviews. Native writers still experiment with language in a way that incorporates oral literatures that have long connected indigenous nations with ancestors and lands, and shaped their communal identities as distinct peoples" (Teuton, 2018:3).

This fundamental connection appears to be created since the eye contact made by Scranton with his victim, mainly because of the effect the indigenous woman had on him. This being said, Scranton Roy appears to be taken back to the moment before his birth, meaning at the beginning of the creation of his own life. This *regressus ad uterum* symbolically represents the return to the age of innocence, a kind of rebirth in the old cultures. It is a transfer to a new

level of existence. It is a powerful motif that leads us to the interpretation of the future of Scranton being fundamentally affected by this event. This ”meeting” also has the meaning of the worlds colliding and melting one into the other creating a hybrid that will develop both in a physical way through the strange event of the lactation and in a moral way in the manner in which people with different origins (Native and non-Native American people) will live together as a society.

Following the previous section, the next fragment also depicts the tragic birth of a child: ”Scranton wrapped the baby in the skin of a dog and kissed the smoothed, ravaged temples of Peace with tender horror at the pains of his own mother, and of all mothers, and of the unfair limitations of our bodies, of the hopeless settlement of our life tasks, and finally, of the boundless iniquity of the God to whom she had so uselessly shrieked. *Look at her*, he called the unseen witness. And perhaps God did or Peace McKnight’s mind, pitilessly wracked, finally came out of hiding and told her heart to beat twice more. A stab of fainting gold heeled through a scrap of window. Peace saw the wanton gleam, breathed out, gazed out. And then, as she stepped from her ripped body into the utter calm of her new soul, Peace McKnight saw her husband put his son to his breast” (Erdrich, 2002:17).

This brutal, philosophical but most importantly, naturalistic fragment displays beyond the affection that Scranton carries for both the birthing mother and her newborn, the way in which the physical world is understood through a metaphysical perspective. Making it clearer, although his wife, Peace, dies giving birth, this is poetically understood through the passing of her soul into the one of her children, in a calm and divine atmosphere where sun witnesses the birth through the scrap of a window. It appears that nature accompanies the entire birthing process, equivocal being represented by the body which has the power to beat twice more in order for a successful birth to be realized. The metaphor of life and death is realized both implicitly and explicitly because we can understand it from the character attitude toward the imminent death in the occurring event and we can also see it directly in what happens in this scene. The traditional Native American religions ”are integrated totally into daily activities. They are ways of life and not sets of priciples or credal formulations” (Weaver, 1997:VII).

The concept of *coincidentia oppositorum*, that is coincidence of opposites, refers to situations or events or instances where aprioric oppositions are both simultaneously true. A duality is such a situation in which two opposite situations exist at the same time. We live in a world of duality: male and female, night and day, earth and sky: ”Earth and sky touch everywhere and nowhere, like sex between two strangers. There is no definition and no union for sure. If you chase that line, it will retreat from you at the same pace you set. Heart pounding, air burning in your chest, you’ll pursue. Only humans see that line as an actual place. But like love, you’ll never get there. You’ll never catch it. You’ll never know” (Erdrich, 2002:21).

This is the way in which Chapter Two of the book starts, stating with the previously mentioned quote a very important delimitation of the way in which the relations between the book characters develop. The quote gives a metaphoric depiction of the way in which love should be understood in this book: a natural (as earth and sky) and universal (as strangers) bound that goes beyond our knowledge of what union means. Moreover, chasing the understanding of love only deepens its mystery and meaning. Making a full circle with the meaning of *Daashkikaa*, the universal connection between all things needs to be fulfilled both biologically, spiritually and emotionally. Futhermore, we can understand *earth* and *sky* as limits or opposites that are eternally bounded to chase each other into what is known in hermeneutics as *coincidentia oppositorum*.

The coincidence of opposites is one of the fundamental organizing principles in Jung’s thought. Key concepts such as the self, the collective unconscious, wholeness and synchronicity are said to be instances of the coincidence of opposites – and are also found in Erdrich’s book in different moments that we are going to see.

Moreover, in the very beginning of the book, there is the intro in which there is the story of a pair of twins, each one representing a particular side of things, a Native American version of the Yin and Yang. This is nothing more than another example of the coincidentia oppositorum acting as a resort for the Daashkikaa leitmotif. The twins are responsible for the moving the life was by affecting the balance of the world.

To add a more scientific perspective to the previous interpretative-explanatory fragment, it is worth to quote Mr. Simhachalam Thamarana, from the Department of English within the framework of Andhra University in India, who says the following: ”Another topic of interest in Native American literature is the concept of personal identity and definition. Again, the struggle between the external view and the internal view is stressed. The question of exactly who is classified as Native American is a controversial subject since classifications vary based on the criteria. People are classified by their family, their community or the government, and labels are distributed: ’full-bloods’ and ’half-bloods’ or even ’one-fourths’ and ’one-eighths’. More than merely a genetic categorization, a person is generally considered who they are by cultural, linguistic and religious standards. Ultimately racial definitions are inadequate, and it is one’s way of life that predominates in identification” (Simhachalam, 2015:3). As the Native American writer Geary Hobson considers: ”A person is judged as Native American because of how he or she views the world, his views about land, home, family, culture, etc” (quoted by Simhachalam, 2015:3).

Strengthening the connection with *The Antelope Wife*, we can easily understand the focus put by the Natives on the view upon the world, land, home, family or culture thinking about the fact that the tribal ceremonies or activities described in the book are strongly related with beliefs and sacred practices with their role being this metaphoric outlook where everything is a portal, a gateway to a deeper understanding.

Also, the quote ”The antelope are the only creatures swift enough to catch the distance, her sweeping looks say. *We live there. We live there in the place where sky meets earth*” (Erdrich, 2002:32) finally illustrates the profound semantic content of the quote we tried to analyze up to this point.

Although this novel is about people with strong beliefs, it is interesting to see that the irreversibility of time is really a fact for them, in contradiction with their intertwined perspective about everything: ”I would go back, if I could, unweave the pattern of destruction. Take it all apart occurrence by slow event. But how can you pick out the strands of all you might have changed and all you couldn’t?” (Erdrich, 2002: 36).

As we can easily figure out, Rozin has a desire of changing the past in order for her present to be according to her wish. But she does not simply want to change things in the past, but to ”unweave the pattern of destruction”, to go step by step into the prior actions. We can also hypothesize this interpretation as a *regressus ad uterum* depiction as we saw before.

”All of our actions have in their doing the seed of their undoing. So with my mother’s heart. And I marvel: That it should be a heart of rag wool knit and unknit by one same needle. That it should be a cloth first woven and then unraveled by its own loomed strength. That in her creation of her children there should be the unspeakable promise of their death, for by their birth she had created mortal beings. That in her love there should be failure to love. That in the sudden hatred she developed toward our father there should be the split cotyledon, the tongue, the trembling shoot of a sunless white passion” (Erdrich, 2002:59).

The previously presented quote is the way in which Chapter Six ends and also another example of this ”going-back” leitmotif. The ”seed of undoing” is a very interesting concept considering the Latin saying *Fugit irreparabile tempus*. The truth in this philosophical perspective lies in the part where it says that ”in her creation of her children there should be the unspeakable promise of their death”. This very sad but realistic quote represents the inner tragedy of every living creature when giving birth, that starting from that moment, time only

passes to the moment of death. Furthermore, the meaning of this quote could be also understood with the *coincidentia oppositorum* explanation.

Part Two of the novel or, more precisely, Chapter Ten, describes the deep meaning of *Nibi*, or in translation, water. Anticipated by the old woman's words, Klaus goes into a trance-like-state in which he encounters the Blue Fairy: "And he was right and she was down there. Klaus was watching her float toward him – his special woman – the Blue Fairy, merlady – a trembling beauty alive with Jell-O light, surrounded by a radiance of filtered sun and nuclear dust and splintered fish scales. The water was medicinal, bubbling, hot turquoise. She stopped for a moment, flying backward in the great muscle of the current pushing south. It tugged at her hair. She had to go, Klaus knew. Longing for her scorched him through and through. He stretched toward her with all of his soul, but she only looked back at him over her shoulder with her hungry black eyes. Gave a flick of her white-flag tail" (Erdrich, 2002:98).

This scene can be understood through a symbolic signification, the baptism. This set is a mix of a mythological encounter with a side-effect of a polluted water. It is, again, a proof of the intertwined worlds, the deeply traditional world of the Ojibwa cultural group and the modern, "nuclear" society. In this set, we can see the way in which Klaus submerges his head in order to see The Blue Fairy. The manner in which he does this is the way in which a wise lady told him in a previous chapter. The short meeting with The Blue Fairy remains, unfortunately, a mystery due to the unknown nature that caused it: a well followed ritual or an effect of the deeply polluted river.

The story unravels in the next chapter, Eleven, with more details about the procedure in which a particular individual gets its name. Also, the entire Part Three starts with a fragment in which a very odd tradition talks about how an "old grandma" died her beads using mixtures of her body fluids and other elements, each time obtaining a different color with an individual meaning.

Back to the naming part, the lines "What we do with our names is one thing. Where we get them is another" come somehow in opposite with what we, as "modern" people, tend to believe. We tend to believe that our actions, our history or even our ancestry or genealogy entitle us with such a powerful meaning deeply rooted in our names that we are defined by it. For the Native Americans, it appears that the given name at birth, even if it is one that was given before, has the potential to guide its bearer to a dimension of the self that maybe it was not even aware. That is why the so-called "namers" are special members of a Native American cultural group or tribe, with a connection to the spiritual side of the world in order to get a name with the previously mentioned potential. As a proof for the importance of naming in *The Antelope Wife*, Chapter Thirteen is dedicated to the story of Klaus's naming.

The final chapter of the book, Twenty-Three, comes as a resolution of the enigmatic and twisted book written by Louise Erdrich. "*Who knows whose blood sins we are paying for? What murder committed in another country, another time? The black-robe priests believe that Christ allowed himself to be nailed high on the cross in order to pay. Shawanos think different. Why should an innocent god, a manitou spirit, have to settle for our bad drunks, our rage, our heart-sown angers and mistakes? Those things should come down on us"* (Erdrich, 2002:237).

This reflexive thought of Scranton depicts the core conflict between our well-known Christian belief and the Shawanos' belief. This difference is uttered to be the way in which Christ came to pay for us, taking our sins into his universal death instead of a more direct way of paying the sins – actually you being responsible for them and assuming the consequences.

A final quote making again reference to the universal connection synthetized in the word Daashkikaa is shown in relation with Scranton Roy's family: "Everything is all knotted up in a tangle. Pull one string of this family and the whole web will tremble" (Erdrich, 2002:239). This quote and the following lines that are talking about the beads are a final portrayal of how everything is intertwined in ways known only by spirits. What is for us to

learn is that we are actants in a continuously evolving interpretation of our own lives and also of our lives in regard with everything else. Everything is a referent but we must never forget where did we start and that our actions have consequences we need to face every day, minute by minute.

As a reference quote, a piece of Native American wisdom is worth to be mentioned being related to the present topic: ”All things are connected. Whatever befalls the earth befalls the children of the earth” Chief Seattle Suqwamish and Duwamish (quoted by Nerburn, 1999:3). Thus, all things are connected; there is neither a beginning, nor an end; there is the circle of life specific to the Native American realm.

BIBLIOGRAPHY

Erdrich, Louise (2002) *The Antelope Wife*. Flamingo Harper Collins Publishers

Lopenzina, Drew (2020) *The Routledge Introduction to Native American Literature*. Routledge

Nerburn, Kent (ed) (1999) *The Wisdom of the Native Americans*. Novato, California: New World Library

Simhachalam, Thamarana, (2015) A Critical View of Native American Literature and its Significance. Global Seminar on *Celebrating the Ancient/ Contemporary Wisdom of fourth World (Natives/ Aboriginals/ Dalits.* At: Department of English, Acharya Nagarjuna University

Teuton, Sean (2018) *Native American Literature: A Very Short Introduction*. Oxford University Press

Weaver, Jace (1997) *That the People Might Live. Native American Literatures and Native American Community.* New York: Oxford University Press

THE MULTIFACETED NATURE OF DEATH AND ITS TRANSFORMATIVE POWER IN ERDRICH'S THE ANTELOPE WIFE

Oana-Andreea Ghiţă-Pîrnuţă

Senior Lecturer, PhD, „Transilvania" University of Braşov

Abstract: The present study aims at exploring the different forms of death in Louise Erdrich's "The Antelope Wife". The focus is laid upon the impact of death on the relationship between Rozin and Richard. Through accessible language, it examines the multifaceted nature of death and its profound emotional consequences. The narrative delves into Rozin's experience of grief, shock and guilt following Richard's suicide, shedding light on the intricate interplay between love, loss and the enduring presence of death. By exploring the transformative power of grief, this paper offers insights into the complex human experience and the ways in which death shapes personal relationships.

Keywords: death, suicide, grief, guilt, trauma, unanswered questions, human experience.

In Louise Erdrich's novel *The Antelope Wife,* the theme of death is central, permeating the lives of the characters, thus having a great impact on their relationships. "The world Erdrich has summoned in prose is one of the layered human complexity, poetic beauty, historical breadth, bawdy humor, and *tragic wisdom* that, while immersing us in the rich emotional worlds of her protagonists, also presents a lucid and often biting perspective on what it means to claim a Native identity in America today" (Lopenzina, 2020:1).

Through the lenses of Rozin and Richard's agitated union, Erdrich explores the multifaceted nature of death, its multiple forms, its far-reaching consequences as well as the very deep emotions it evokes. According to Neil Thompson, "issues relating to death, dying, and grief are generally examined in predominantly psychological terms, with a focus on the experience of the individual. Important though these psychological factors are, they tell only part of the story. This is because death, dying, and grief arise in a social context and that context will be highly significant in shaping how such phenomena are experienced by individuals, groups, and whole communities. Psychological perspectives therefore need to be counterbalanced by sociological understandings" (quoted by Cox, 2022:IX).

Rozin and Richard's relationship serves as a disturbing backdrop for the exploration of the various forms of death as they are presented in Erdrich's book. When Richard takes his own life, the narrative delves into the aftermath of this tragic event, triggering the complex emotions experienced by Rozin, his devastated wife.

According to Zimmerman, "The Native Americans believed that the soul never dies" (Zimmerman, 2020) and death was perceived as a kind of bridge across two worlds, the existing one and the next world.

Erdrich's emotional portrayal of Rozin's grief, shock and guilt paints a vivid picture of the profound impact that death can have on personal relationships. As the readers accompany Rozin throughout her journey, they witness the burden of unanswered questions, the search for meaning and the struggle to rebuild shattered lives.

Louise Erdrich's masterful storytelling compels us to examine death beyond its physical manifestation as it impregnates the emotional woven pattern of Rozin and Richard's bond. By

delving into the depths of their relationship, Erdrich invites us to contemplate the intricate interplay between love and loss touched by the enduring presence of death.

The character Frank Shawano confronts a significant challenge when he is diagnosed with cancer. This diagnosis has a profound impact on Frank's life and the lives of those around him. As the narrative unfolds, Erdrich portrays Frank's experience with cancer using accessible language that allows the readers to empathize with his struggle. Through her storytelling, Erdrich conveys the gravity of the situation and the uncertainty which comes with a cancer diagnosis. She depicts Frank's journey as he sails by looking for medical treatments, he confronts his mortality and tries to cope with the impact of his illness on his relationships.

The portrayal of Frank's struggle with cancer underscores the emotional challenges he faces. Erdrich explores the price taken by his illness on his body, describing the exhausting effects of treatments and their impact on his well-being. Frank's cancer stands for a metaphor for the fragility of the human existence, highlighting the vulnerability of the nature of life itself.

Moreover, Erdrich looks into the emotional anxiety which accompanies Frank's diagnosis. She dives into his fears, anxieties and moments of despair demonstrating the emotional impact of living with a life threatening disease. Through her accessible vocabulary, Erdrich invites the readers to empathize with Frank's emotional journey allowing them to connect with his fears and hopes as he confronts the realities of his condition.

Frank's battle with cancer also influences his relationships with those around him. The sickness can be perceived as a test. The bonds between him and his loved ones are tested creating moments of both closeness and tension.

Erdrich explores the ways in which the disease affects Frank's interactions with family and friends, shedding light on the dynamics emerging when faced with a life-altering diagnosis: "...even after she informs him that her old lover, Frank Shawano, is dying of cancer, has been given a five to ten percent chance of surviving the next nine months, and that she is going to him now, leaving their marriage, to be with this man until he dies because after all she truly loves him. Loves him, she says" (Erdrich, 2002:61-62).

Rozin finds herself torn between her duties and desires, ultimately leading her to make the difficult decision to leave her family for Frank Shawano. Rozin's departure is driven by a complex interplay of circumstances and emotions that shape her path. One significant factor that contributes to Rozin's separation is her connection with Frank Shawano. As their relationship unfolds, Rozin becomes deeply linked with Frank, drawn to his magnetic presence and the seense of liberation he represents.

Erdrich portrays the connection between Rozin and Frank in a way that suggests an irresistible pull between them, creating a powerful emotional bond that becomes increasingly difficult for Rozin to resist.

Another aspect that influences Rozin's decision is her longing for personal freedom and a life unconstrained by the expectations of the society. Throughout the novel, Erdrich hints at Rozin's dissatisfaction with the confines of her traditional role within her family and community. Rozin yearns for a sense of autonomy and a chance to explore her own desires and passions, which she believes she can find with Frank. Her separation is also motivated by a sense of self-discovery and the pursuit of personal fulfillment. She seeks to uncover her own identity and harmonize her past experiences with her present desires. Rozin's decision to leave is a personal one, driven by the need to confront her inner conflicts and seek a path that aligns with her true self.

Additionally, Rozin's separation can be seen as an act of self-sacrifice in an attempt to protect her family from the potential consequences of her choices. She recognizes the potential disruption and pain her departure may cause, but she believes that by leaving, she can shield her loved ones from the turmoil that would inevitably follow if she were to stay and pursue her relationship with Frank. Rozin's decision to leave for Frank Shawano is a complex and

multifaceted one. It is driven by her emotional connection with Frank, her longing for personal freedom, her pursuit of self-discovery, and her desire to protect her family. Erdrich's portrayal of Rozin's journey highlights the internal struggles and external forces that shape her path, evoking empathy and understanding for her choices.

Richard Whiteheart Beads, on the other side, is a central character who undergoes a significant emotional journey. He is portrayed as a complex and introspective individual fighting with the challenges of love, loss, and personal growth. Richard's character is marked by his deep connection to his Native American heritage and his search for identity and belonging. Richard is initially introduced as a devoted husband to his wife and their relationship is portrayed as stable and loving. However, when his wife leaves him for another man named Frank Shawano, Richard's world is shattered and he embarks upon a quest to understand the reasons behind her separation.

Rozin has twin daughters with Richard Whiteheart Beads: Deanna, who died in childhood, and Cally. When Frank Shawano develops cancer and is not expected to live, Rozin plans to live with Frank and care for him during his illness. Her husband, Richard, who is grief stricken tries to commit suicide by breathing the carbon monoxide from his truck. Although Richard changes his mind, Deanna, their daughter, crawls into the truck when he abandons it, she falls asleep and dies: "Quickly, quietly, before he comes back, Deanna pulls herself into the space behind the seat, just right for a child… And the inside of the truck is cozy with the heater on, blowing warm air, and she is suddenly so comfortable" (Erdrich,2002:69).

While Rozin blames Richard for Deanna's death, she blames herself as well. She not only separates herself from Richard, but from Frank, who recovers from cancer. Many years later, Rozin marries Frank, but on her wedding night, Richard shoots and kills himself. Despite so many shocks caused by her daughter's death and Richard's suicide, Rozin's marriage to Frank works. For both of the men who love her, Rozin evokes the kind of passion felt by the men who love the antelope women.

Richard's grief covers a wide range of emotions, such as: agony, heartbreak, despair. The depth of his sorrow is a legacy to the profound impact that the absence of his loved ones has on his life. It leaves him dealing with a sense of emptiness and a deep craving for what once was: "Richard was crying again. (…) 'How long has he been going for this time?' 'Two days.' (…) There are griefs beyond their dosage limit. Richard's hand in what happened to his little girl was that kind of untouchable sorrow where you can't even drink it off, no matter how long and hard you try. (…) Now, going sober, Richard was flashing on the loss once more" (Erdrich, 2002:149-150).

Throughout the novel, Richard's grief is portrayed as a deeply personal and individual experience. He struggles to make sense of his loss, questioning his own actions and searching for meaning amidst the pain. His grief becomes a constant companion, shaping his thoughts, actions and interactions with others. "With all his strength he then lunged away over the lip of stone. For a moment he hung beyond in air, straight as a statue, and then he crashed headfirst directly onto the other side of the wall. For although yanked against the rough stone and nearly over, the Reverend had not let go and still held Richard two-handed by the ankle, a deadweight, unconscious" (Erdrich, 2002:169).

As we had witnessed Richard's second suicide attempt, we can understand that he wants to end his suffering by putting an end to his life. He tried to jump off a cliff but did not succeed. The Reverend saved him grabbing his ankle and holding him tight. He was found unconscious by the ambulance technicians who took Richard to the hospital.

"Framed in the doorway stood Richard Whiteheart Beads. (…) He was holding a gun. (…) As she came close still holding on to his eyes, she saw from the corner of her vision his first finger press the trigger. Just as she knocked his elbow, there was a loud noise. (…) She

lay holding him against her naked and uncaring as people filled the hallway" (Erdrich, 2002:180).

On the night of Rozin and Frank's wedding, Richard finally succeeds in killing himself: he shoots himself in front of the hotel door of the newlyweds. Rozin's mind was immediately rushed with all kinds of memories about Richard and her life with him.

In the aftermath of Richard's suicide, Rozin is overwhelmed by a sense of guilt and regret. She blames herself for not being able to prevent Richard from taking his own life and she is haunted by memories of their troubled relationship. Rozin is also deeply affected by the loss of her husband and struggles to come to terms with his death.

The Native American "traditional ways still exist today to varying degrees across Native tribes, nations, and bands. Native identity spans a wide and complex arc from very traditional to complete immersion in the broader Western culture. Within one family, there might be those who take up the traditional life, carrying on rituals, dances, ceremonies, and religious doings, and others who fully engage within the broader Western culture. The complicated forces of biculturalism challenge every contemporary Native American person" (Barrow, 2021:12-13).

In Louise Erdrich's *The Antelope Wife*, death emerges as an omnipresent force, leaving a profound impact on the relationship between Rozin and Richard. Through the lenses of their experiences, Erdrich skillfully illustrates the important consequences of death, exploring the emotional depths it can dive individuals into.

"Life is larger than language. Any discussion or writing should be prefaced with this warning. The topic of death and the American Indian cannot be discussed without attention to the broader social context of secondary others or community reacting to significant others in the dying and death situations. The community of the secondary other is the culture-creating and culture-perpetuating group" (Cox, 2022:1-2).

The exploration of grief, guilt and the struggle for healing serves as a reminder of the complexities surrounding death in its many forms. By researching into these themes, Erdrich invites the readers to contemplate the fragile nature of human connections and the flexibility required to navigate the aftermath of loss. Ultimately, *The Antelope Wife* illuminates the enduring presence of death and the transformative power it wields over our lives.

BIBLIOGRAPHY

Barrow, Jim (2021) *Native American Myths and Legends: Native American Mythology. Cherokee Mythology and Choctaw Mythology*. Independently Published

Cox, Gerry R. (2022) *Sociology of Death and the American Indian.* New York: Lexington Books

Erdrich, Louise (2002) *The Antelope Wife*. Flamingo Harper Collins Publishers

Lopenzina, Drew (2020) *The Routledge Introduction to Native American Literature*. Routledge

Zimmerman, Fritz (2020) *The Native American: Book of the Dead*. Independently Published

FEMALE CHICANA VOICES STRIKING FAMILIAR CHORDS: SWITCHING IDENTITIES AND CULTURAL CONFLICTS IN ERIKA SÁNCHEZ'S FICTION

Oana-Andreea Ghiţă-Pîrnuţă

Senior Lecturer, PhD, „Transilvania" University of Braşov

Abstract: The present study aims at presenting the comparison between the two sisters in Erika Sánchez's novel entitled "I Am Not Your Perfect Mexican Daughter". Sisterhood shares both the light and dark parts of the journey throughout the novel. The two sisters, Olga and Julia, are strongly compared by Amá, but also by the family members, who considered Olga to be the perfect sister and Julia the so-called 'malcriada'. At the beginning, the two girls are compared regarding their gestures and mentality, but also by the way they dress or by their future plans. The title of the novel can be perceived as being ambiguous as we do not know which of the two girls considers herself to be imperfect: Olga with her secret life or Julia who cannot become like her sister. The two girls are compared even by their friends who refuse to believe that the educated Olga could actually be different from Olga in her private life. Just by reading the novel, one can notice Julia's feelings when all her actions are strongly criticized, even by the one who gave her life.

Keywords: sisters, comparison, perfect, Mexican, daughter, secret, feelings.

Contemporary Mexican American women novelists have created very exciting writings and Erika Sánchez is a perfect representative for the contemporary Chicano female writers and a very good illustration of such a writing is her novel entitled *I Am Not Your Perfect Mexican Daughter*.

During the decades of the 1980s and 1990s, "writing by Mexican American women displayed such a concern with self-identity, a concern that was deeply rooted equally in their self-awareness as marginalised women of color in the USA and in their awareness as women within their own profoundly masculinist Mexican American community (Jacobs, 2006:1).

Erika Sánchez's *I Am Not Your Perfect Mexican Daughter* is a Chicano book. The Chicanos or Mexican Americans "have always had battles to fight, stereotypes to break, prejudices to disprove, and stigmas to overcome. (...) The Mexican culture is full of life, full of color, and full of beauty" (Longoria, 2022:XIV).

Sánchez's book makes us realize that the bond between children and parents is so strong and no matter how many obstacles and conflicts there are between the family members, when a loved one suffers something or goes to college, as in Julia's case, something breaks within us. While following the story, the focus is laid upon the comparison between the two sisters, Julia and Olga, who are similar in a way but, at the same time, so different and distant from each other.

The Chicano voice should be heard as it is a very strong one. According to Elba Rosario Sánchez, "My Chicana voice is singular or unique by its 'Chicano' definition, its socio-political and historical context. At the same time even in its Chicananess, my voice may strike a familiar chord with those who on a daily basis switch and juggle identities and tongues and tangle with cultural conflicts, as they skillfully maneuver making a living, being with family, having a personal life, y todo lo demás" (quoted in Arredondo, Hurtado, Klahn, Nájera-Ramírez & Zavella, 2003:21-22).

Right from the beginning of the novel, not only the pain of Amá can be felt at losing Olga, but also her refusal to accept Julia as she is. Amá is disappointed by Julia's behavior every time she does not act like a perfect daughter, "Como te gusta la mala vida" (Sánchez, 2022:7). There is a great deal of tension between Amá and Julia after Olga's death because instead of strengthening their own bond, the two are in a constant conflict. Sometimes, we may feel that Amá would have wanted Julia to die instead of Olga. When Amá says that "Olga was the clean one" (Sánchez, 2022:14), she refers to Julia's behavior which is miserable and that she cannot show proof of education as Amá taught her. We can feel the anxiety and disappointment when Julia told them that now she only has her as if it were the last version: "Olga's gone now" (Sánchez, 2022:14).

Amá is careful to emphasize that everything she does now is not for Julia but for Olga: "I never got to give Olga a quinceañera" (Sánchez, 2022:16). Amá tries to give Julia everything she could not when Olga was alive, although Julia's day has passed and they did not do anything special for her birthday.

Julia knows that her mother loves her, but her favorite was always Olga: "I know Amá loves me and always has, but Olga has always been her favorite" (Sánchez, 2022:21) and this cannot change even if now she is the only child in the family. Usually the youngest child in the family is the one who is a little more spoiled than the others, but not in this family. She criticizes Julia every time she has the opportunity and does not prefer to encourage her to become a better version of herself: "'If you're going to do something, you have to do it right, or else you shouldn't do it all' (...) 'Olga's were always so nice and round'" (Sánchez, 2022:33). It is interesting how a mother can compare her children as if they are not both hers. The father, who is quite absent from Julia's upbringing, also feels that he is losing Olga, but he prefers not to verbalize this. Olga always massaged his legs when he came tired from the factory; Julia, on the other hand, preferred to encourage him verbally.

It is a strange feeling for us to see a wonderful girl like Julia being criticized for not being as submissive as her sister. Not only parents make this comparison between girls, but also the relatives. Aunt Paloma always criticized Julia's style and adored Olga's: "She is always sucking her teeth at what I'm wearing or making some comment about my weight, even though she's more floppy and misshapen than a sack of laundry. She loved Olga, though. Everyone did" (Sánchez, 2022:79).

Everyone is unique in his or her own way; it is very interesting that the relatives prefer Olga to Julia, who did not do anything to attract so much attention to her negativity. Everyone expects Julia to become Olga's copy after her death, as if everything that was Olga was transferred to Julia's body: "And now that you're older, you have to learn how to be a nice señorita just like your sister, may she rest in peace" (Sánchez, 2022:83).

Amá's refusal to accept that Olga is dead and that Julia now deserves all their attention is firmly maintained, even close to the end of the book when Julia manages to fulfill her dream. Amá harshly criticizes Julia's actions, and Olga is constantly brought up as if she were a perfect and holy daughter: "It's like I don't even deserve the dignity of eye contact" (Sánchez, 2022:89).

Amá's inability to accept that her daughter is different, not only from Olga but also from the other Mexican girls who do not fight for their future, makes their relationship hanging by a thin thread. Amá wants Julia to study with her, not to fulfill her dream of becoming a writer but to overcome her condition. She prefers to offer the same alternative that Olga used when it came to college: "You can live here and go to college, you know? That's what Olga did" (Sánchez, 2022:90).

Amá does not see Julia's poetic and libertine nature, nor does she accept it; she prefers to impose on Julia how to live, just like her sister: "She was always so comfortable here at home, spending time with her family" (Sánchez, 2022:90). Of course, the sudden death of her

sister follows Julia; she feels left behind and misunderstood, and because of this, she cannot adapt. Even the simple things, such as cleaning, are criticized if they are done by Julia. Amá knows that Olga helps her out of pleasure; on the other hand, Julia is obliged, and Amá does not miss the opportunity to remind Julia that she is not as jumpy as her sister: ”That would not be acceptable, especially since Olga, my angelic sister, was our mother’s reliable helper” (Sánchez, 2022:98).

Amá is not able to understand her own daughter and she is trying too hard to shape her after Olga without realizing that she is hurting Julia’s feelings and further distancing herself from her. The word ”weird” is not exactly the right word for your daughter because you will make her feel uncomfortable and think that she is actually the problem: ”You’re the weird one, you know that?” (Sánchez, 2022:103). Julia is too intelligent and easily notices what Amá is doing. She really tries to change and get rid of her sister’s ghost, but she does not succeed because she is criticized by Amá. A mother should support her daughter in all the small steps they take.

It is interesting how Julia finds out who her sister is in her secret life, but she prefers to fight those things by herself. Julia does not want to disappoint her parents. She does not want her parents to see the real Olga, who has managed to fool her parents into thinking she is an extraordinary daughter. Julia’s pain is accentuated even more when all the family members compare them, especially when they were babies: ”Everyone in my family tells me what a difficult baby I was compared to Olga” (Sánchez, 2022:116-117).

Julia is forced to have a party because her parents did not do it for Olga due to lack of money. All the family members expect her to behave nicely at this forced party because Olga is on a cloud and they are looking at her: ”You have to be pretty for your family. What will your sister think when she looks down on you from heaven?” (Sánchez, 2022:123). A party is a reason for joy, especially for a girl, but not for Julia, who is forced to participate in the preparations for the party and look happy for her. Normally, mothers help their daughters choose their dress, hair, and makeup so that they look divine on the day of the party. But Amá prefers to choose a color that does not favor Julia, but the peach color suits Olga and that is why she chose it for Julia. ”Amá even chose the worst color imaginable for my skin - peach. It’s as if she did it on purpose” (Sánchez, 2022:153). We can imagine the pain of a mother when she loses a child, but why should the mother forget that she must also be a mother for the child she has now?

The two sisters are very different, and Amá never misses an opportunity to remind Olga of how kind, respectful and happy she was to live near her family. Julia and Olga did not have a very close relationship, but when they were little, Olga protected Julia from the dark, or they hid to eat sweets secretly. What changed the relationship between the two? ”I remember the stupidest things” (Sánchez, 2022:182). Whatever Julia does, no matter if it is good or bad, Amá always finds a goal to mark the difference between the two: ”Olga never wanted to go anywhere. Work, school, home. That’s it” (Sánchez, 2022:195). Actually, we do not know if Olga were really that excited about her life with her family; we only know that Amá thinks that Olga was a perfect daughter.

The title is ambiguous as we are not sure who is being addressed, Julia or Olga. Olga has many secrets and Julia is different from her sister. Julia prefers to say what she wants and never hesitates to remind her mother that she is not and will never be like Olga, although she tries to change her.

In fact, even Olga did not have such an open relationship with Amá that she could tell her about her private life; otherwise, Amá would have known that Olga is in a relationship with a married man and that she is pregnant. When Amá found Olga’s things in Julia’s room, she immediately judged her without letting her explain why those things were there. If Julia had told her mother who those objects were, Amá would not have believed her but Julia would also

have been accused of defaming her sister's image: "I always knew you would do something like that. Ever since you were little, you've given me so much trouble, even before you were born" (Sánchez, 2022:203). Even at that moment, when Amá is not able to see or let Julia accept that those are not Julia's things, she brings Olga into the discussion, as if all of Julia's actions must have Olga's approval: "What must your sister think of your right know? What a disgrace!" (Sánchez, 2022:204).

Amá is too harsh with Julia. She wants Julia to have all of Olga's features and be exactly like her. She feels betrayed by her parents who do not accept her as she is. She feels inferior and realizes that she will never change into her sister because she is unique. Her own parents are not able to accept that one daughter has died and the other one is living and needs love and support: "My parents want me to be a person I don't want to be" (Sánchez, 2022:216).

It is interesting how in the beginning she is very focused on trying to make Julia become like Olga, and from the middle of the book on, she just prefers to subtly attack her to make her feel guilty that she does not study at a community school like her sister: "You can go to community college, just like your sister" (Sánchez, 2022:229).

It is painful to blame your child for something he/ she did not do. It is painful to think that you can change your own child because you have a favorite one. Does Amá not love Julia at all? "The thing is that Olga was perfect to her. How could I tell her that she wasn't?" (Sánchez, 2022:235).

Julia feels that she does not fit into the family she is in; she feels that her parents are blocking her access to the life she wants. She feels that Olga's death has made her too involved in a family life that she does not want. She does not want to at all. All the accusations that Amá makes about Julia make her feel inferior, anxious, and even overwhelmed by the situation. She does not understand why she cannot be accepted the way she is. Why does Julia have to be like Olga? Why is Olga seen as the perfect daughter, without sin, and Julia as a poorly raised daughter because she wants to overcome her condition?

Julia knows that her parents will never understand her and thinks that it is better to hide things from them than to tell the truth. Hiding things is a way Julia can be who she wants to be, just like Olga: "My parents don't understand anything about me. And my sister is gone" (Sánchez, 2022:236). "I want her to be less than perfect, so I didn't feel like such a fuck-up?" (Sánchez, 2022:237).

When Julia learns the truth about her sister's life, she realizes that all her life she was considered the bad daughter in the family when, in fact, Olga made fun of Mexican women and had an "American" life in parallel. This is actually the reason why Olga did not want to study elsewhere, and she did not want to do anything else but stay with her family at home. Maybe Olga would have wanted another life if she had not already had one with the married doctor. Julia is amazed at how her sister was able to hide her life so well and not suspect anything: "My whole life I've been considered the bad daughter, while my sister was secretly living another life, the kind of life that would shatter Amá into tiny pieces. I don't want to be mad at Olga because she's dead, but I am" (Sánchez, 2022:240).

Another reason why Amá prefers Olga is that she looks a lot like her, physically, but Julia inherited her thinking and way of acting. Amá is afraid of Julia because she, too, desired a life other than this one. Amá was rebellious like Julia and determined to take her own decisions into her own hands, and she does not want Julia to end up like her. Maybe that is why she wants to transform supervised by bad decisions: "She looks exactly like Olga. Or Olga looked exactly like her" (Sánchez, 2022:251).

And Amá has her own secrets; she never talked about her life or the fact that Apá has a wonderful talent for drawing. These aspects of their lives remained hidden because they, in turn, wanted to overcome their position as Julia but, due to other factors, did not succeed. During the visit to Mexico, Julia wonders if her aunt has ever compared herself to Amá. Even

involuntarily, Julia compares herself to Olga. Olga was liked by everyone; she was a delicate being, and she was the reliable help in the house, but they did not know about Olga's private life, which was more rebellious than Julia in a way: "Did tía always compare herself to her? Was she jealous?" (Sánchez, 2022:271).

Throughout the novel, Amá seems to be distracted about the fate of her daughter, Julia. Amá only wanted her to study and do the same activities as Olga. Amá never tried to wonder if her perfect daughter could have another life. Or think about how a teenager might want to stay with her family instead of living for college. We did not expect Amá to confess to Julia that she loves her and that she is proud of her. We thought that there was no more room left for Julia in her heart, but we were wrong. Amá gradually changes her attitude towards Julia and does not bring Olga up as often: "I know you hate me, but I love you with all my heart" (Sánchez, 2022:283).

Amá even admits that it was not Julia's fault that Olga died and that she loves her as much as Olga. Perhaps Amá's mind was preoccupied with the loss of a child, and she did not consider the feelings of others. Maybe the loss of her second child made Amá realize that life is thin and that she is very close to losing her second child: "I know what happened to your sister was not your fault. I never should said that" (Sánchez, 2022:284). "I'm sorry I hurt you" (Sánchez, 2022:285).

The comparison between the two is very strong; Amá always manages to sneak Olga into the discussion, even when Julia tries to be a better daughter. At church, she addresses Julia as "my beautiful daughter", a compliment for which we have been searching since the book started. Amá claims that Julia is smart, strong and different, but she does not manage to have the type of relationship that Amá would like. Involuntarily, Amá says that Olga would have preferred to stay at home with them, while Julia barely manages to sit in a place: "And Julia here, my beautiful daughter, I love her so much, but she is so, so different. I know she's a special kind of person. I know she's smart and strong, but we don't always understand each other. Olga, for example, always wanted to be at home with us, loved to be close to her family, and Julia can't ever sit still" (Sánchez, 2022:289).

Julia decides to apologize because she does not meet her mother's expectations for a good daughter and emphasizes that she will never be like Olga. Julia reminds her mother of her poetic nature and her desires. She does not want to be like other Mexican girls; she wants more from her life. She is ambitious and feels that she can succeed: "I'm sorry that I'm not Olga and I never will be" (Sánchez, 2022: 289). It is interesting how Julia's friends saw Olga as perfect, and they did not think that she could have a double life and break Amá's rules. No one but Julia is able to see Olga's true face. Maybe if Julia had not had the evidence, she would not have believed that her sister would have another life either: "You know Olga never wanted to leave your parents. She would have done anything for them. She always wanted to be a good daughter" (Sánchez, 2022:295).

Maybe at the beginning Julia seems to be ignored by her parents or her parents do it voluntarily, but along the way they try to accept her as she is. Julia, for her part, tries to accept that her parents love her, perhaps not as much as Olga, but he would not want to lose her: "Do you want to teach me how to cook instead?" (Sánchez, 2022:333). Julia was blamed and criticized for not being at all like her sister. The fear of losing another child makes her parents be more attentive to Julia, and create all the conditions for her to do what she wants.

The ending is very emotional; Julia's departure marks her maturity, but also the parents' maturity to trust her and support their own child. The parents' trauma of losing a child did not go away, but it poured out in love for Julia. And Julia, for her part, feels that she is leaving a part of herself at home and feels a huge regret when she leaves her parents alone at home: "How can I leave them like this? How can I just live my life and leave them behind? What kind of person does that? Will I ever forgive myself?" (Sánchez, 2022:338). It is interesting how the

relationship between Julia and Amá has changed, but also how Amá tries to listen and help Julia. However, Julia becomes mature when she decides not to tell her parents about Olga's pregnancy. It is not just that it changed their opinion about the perfect daughter, but it would have brought them even greater sadness when they found out that their grandson had died.

In conclusion, considering these characteristics as well as those stated above, we can say that this comparison between sisters made us see a different perspective on a family with two or three children. It is interesting to see the evolution of the relationship between Amá and Julia. Amá changed when she stopped comparing her younger daughter with the elder one and tried to understand her as well as make her feel loved.

This is a current problem in the present-day society in which the notion of border has been used as a leitmotif: "If the U.S. theoretically conceived border serves as an objective correlative for discussions of U.S. dominant culture and its resistant spaces, the Mexican border region, in a parallel manner, helps address the question of how and where to relocate discussions about mexicanidad" (Castillo, 2002:3). The so-called 'Mexicanidad' deserves a lot of attention just like the Mexican American literature, which is very rich in interesting issues that should be under in-depth analysis. Erika Sánchez's novel entitled *I Am Not Your Perfect Mexican Daughter* takes us to the heights of ecstasy and makes us realize the position of a child in a traditional family to accept other changes.

BIBLIOGRAPHY

Arredondo, Gabriela F., Hurtado, Aída, Klahn, Norma, Nájera-Ramírez, Olga, Zavella, Patricia (eds) (2003) *Chicana Feminisms. A Critical Reader*. Durham: Duke University Press

Castillo, Debra A. (2002) *Border Women: Writing From La Frontera*. University of Minnesota Press

Jacobs, Elizabeth (2006) *Mexican American Literature. The Politics of Identity*. Routledge

Longoria, Margarita (ed) (2022) *Living Beyond Borders: Growing up Mexican in America.* Viking Books

Sánchez, Erika (2022) *I Am Not Your Perfect Mexican Daughter*. Rock the Boat

DECEIT AND INTENTIONAL MISDIRECTION IN MIRCEA ELIADE`S THE OLD MAN AND THE BUREAUCRATS…

Lioara Coturbaş

Senior Lecturer, PhD, University of Oradea

Abstract: In the novella The Old Man and the Bureaucrats…, Mircea Eliade reveals a hypothetical way of engaging in the fight against communism or any other totalitarian system.
Teacher Fărîma manages to infiltrate the Secret Police machinery and attempts to use it in order to achieve a certain objective. This apolitical intellectual deliberately enters this new world to search for something specific. His endeavor, all the stories he narrates are organized in a certain way meant to reach the desired goal. The fact that the objective of his quest is not mentioned anywhere leads us to believe that this is an experiment.
The narrative act turns him into a skilled manipulator; he always avoids recounting the events he is asked about. Observing that he manages to maintain the interest of the audience even without providing information, Fărîma feels that he can succeed in his experiment, that he can manipulate the public.
Face to face with no. 1 and no. 3 of the Secret Police, Fărîma ceases to be a skilled manipulator and relates the dream that provides the key to the unfolding of events.
At the end, we find the old Fărîma continuing his search, asking the daily question/password - what time is it? – waiting for the appropriate response. Although there is some possibility that Fărîma has continued his search on his own, the last part of the novella tilts the balance in favor of the hypothesis according to which Fărîma has at least the consent of the Secret Police, or he even operates on its behalf. And if at the same time Fărîma manages to pursue his personal interests, the result is the expected one, and his manipulation technique has paid off. Furthermore, if Fărîma succeeds in achieving his objective, he will continue to manipulate the institution he infiltrated using the most original techniques: imagination, intelligence and disguised innocence.

Keywords: apolitical intellectual, communism, imagination, manipulation, intentional misdirection.

Pe strada Mîntuleasa... este un roman studiat de majoritatea criticilor şi istoricilor literari din perspectiva fantasticului, analizând totodată raportul dintre sacru şi profan, evenimentele mitologice, personajele arhetipale.

Scrieri mai recente privind, în special, elemente biografice inedite, îl aduc pe Mircea Eliade mai aproape de cititor, dezvăluindu-l ca autor viguros, original, profund ancorat în vremea sa. Opera sa literară, precum și presupusa sa orientare politică stârnesc controverse chiar și în prezent. În 2022, K. Czyżewski notează: ”În timp ce călătoream prin România cu un grup de artiști și savanți din diferite țări europene, am întrebat despre Eliade, despre prezența gândirii sale în țara care trecea printr-o perioadă de renaștere după o lungă perioadă de dictatură. Spre surprinderea mea, a izbucnit o discuție polemică […] care mi-a dat de gândit. Întrebasem despre Eliade referindu-mă la scriitorul și savantul care a studiat condiția spirituală a omului contemporan, pierderea rădăcinilor acestuia și a căutării unei modalități de a se întoarce spre sine, spre identitatea sa și spre sacru. […] Și totuși companionii mei s-au referit la naționalism, fascism, anticomunism, fundamentalism religios și partide politice de dreapta. Chiar mai mult, discuția aprinsă mi-a dat de înțeles că acestea nu sunt probleme ale trecutului nici în România (așa cum îmi arătase experiența multelor vizite anterioare în

această țară), nici în Europa."[1] Din perspectiva unor eventuale convingeri politice ale acestuia, ori ale contextului socio-politic, se deschide o nouă posibilă interpretare a prozei lui Mircea Eliade.

Urmărim să stabilim, în continuare, la care din următoarele întrebări răspunde romanul *Pe strada Mântuleasa*:

- cum poate intelectualul să rămână în afara unei mişcări totalitare chiar şi atunci când este o victimă inocentă a acesteia?
- cum poate intelectualul apolitic să rămână în cadrul unei mişcări totalitare, fără a se lăsa dominat de aceasta, chiar mai mult, să o folosească în favoarea sa?

La începutul anului 1935, M. Eliade condamnă încă, deopotrivă, nazismul şi comunismul, ca forme moderne de tribalism, viaţa politică părându-i ca o piaţă invadată de dogmele diferitelor triburi totalitare. În acest context, datoria intelectualului este de a rezista tentaţiei angajamentului politic, rămânând fidel misiunii sale spirituale, pentru că „*Dacă numai zece inşi ar activa detaşaţi – adică liberi, deschişi întregii realităţi, fără prejudecăţi şi fără dogme – viaţa ar putea merge înainte nestingherită. Pentru că nu interesează ceea ce se face în jurul nostru. Interesează numai ce facem noi"*.[2]

Este oare aceasta ipostaza învăţătorului Fărîmă? Desigur, atunci când universul evident al mitului dispare, „literatura, <<fiică a mitologiei>> prelungeşte creativitatea mitică"[3], iar la M. Eliade există o solidaritate între universul fantastic şi cel raţional. Dar să nu uităm că bătrânul Fărîmă nu trebuie să reziste invaziei ideologice comuniste pentru a crea valori. Fărîmă nu se află într-o epocă în care intelectualul poate schimba lumea ghicind jocul de forţe care pregătesc o istorie viitoare. El nici măcar nu-şi poate alege o tabără care să-l reprezinte, este singur şi aflat în imposibilitatea de a transcende realitatea. Fărîmă poate utiliza doar inocenţa disimulată pentru manipulare în vederea soluţionării unor interese personale, dar în niciun caz a unora naţionale, el neputând reprezenta o forţă subterană generatoare de schimbări fundamentale. Acţiunile lui Fărîmă nu sunt, aşadar, cele ale unui intelectual detaşat de realitate, ci a unuia conştient de aceasta şi chiar dispus la implicare. Şi să nu uităm, romanul nu este scris în anii '30, ci în cea mai mare parte în anul 1955 când M. Eliade era implicat chiar din exil în lupta împotriva comunismului.

Inocenţă sau manipulare disimulată

Romanul lui Mircea Eliade debutează cu căutarea maiorului Borza şi vom vedea, aceasta constituie doar o parte a unei alte căutări mai ample. Fărîmă este cel care iniţiază căutarea, iar traseul său pare unul iniţiatic. Acesta pare că ezită să intre în clădirea unde locuieşte maiorul Borza, iar ceea ce îl determină să intre este posibilitatea lăsării unui indiciu, a unei mărturii asupra a ceea ce caută, mărturie reprezentată de întâlnirea cu un ofiţer vecin al lui Borza căruia îi spune pe cine caută. Ofiţerul este complet dezinteresat de căutarea lui Fărîmă, evită chiar şi contactul vizual cu acesta, fapt care îl determină pe Fărîmă să găsească alţi martori dispuşi să asculte chiar şi amănunte privitoare la relaţia sa cu maiorul Borza. Nu obţine suficient nici de la portar, doar o privire nedumerită, aşa că alege să nu ia ascensorul, ci să urce scările fără grabă, parcă cu speranţa de a întâlni locatari, martori şi confidenţi ai căutării sale.

Fărîmă continuă şovăielnic urcuşul, pare a fi etapa cea mai dificilă a ceea ce întreprinde, pare a se teme de urmări, chiar dă să se întoarcă în momentul în care este repezit de o femeie care nu îl cunoaşte pe cel căutat şi îl trimite pentru informaţii la portar. Reîntâlnirea cu ofiţerul şi scurta conversaţie cu acesta prilejuieşte o oarecare satisfacţie

[1] K. Czyżewski, & T. Snyder, *Sacrum, Fascism, Eliade*. In M. Fowler (Ed.), *Toward Xenopolis: Visions from the Borderland* (Rochester Studies in East and Central Europe, pp. 117-132). Boydell & Brewer, 2022, p. 117.
[2] Mircea Eliade, *Oceanografie*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1991, p. 48.
[3] Sabina Fînaru, *Eliade prin Eliade*, Ed. Universitas XXI, Iaşi, 2002, p. 302.

bătrânului, care deşi aflat abia la etajul întâi, afirmă *„din fericire (...), pot spune că am ajuns”*.[4] Urcarea spre apartamentul lui Borza este o ceremonie de abordare a ascultătorilor săi, Fărîmă nu se lasă închistat în ascensor, ci doreşte să îşi formeze deja un public, nu ratează nicio posibilă discuţie cu vecinii, căutând să intre în vorbă cu fiecare.

Înainte de a ajunge la uşa lui Borza, întreabă a doua oară cât e ora, subliniind că *„două, două şi cinci e tocmai ora potrivită”*[5], fără a preciza, însă, motivul. Acţiunile lui Fărâmă încep în jurul orelor două, acompaniate de întrebarea repetată asupra orei exacte, iar în ultimul capitol, Fărîmă e prezentat căutând în continuare pe cineva anume, la aceeaşi oră, întrebând mereu cât este ceasul şi spunând că la *„două şi un sfert, două şi jumătate”*[6] are o întâlnire. În final este evident că Fărîmă caută răspunsul adecvat la această parolă, se pune însă întrebarea dacă şi la început el aşteaptă într-adevăr un răspuns anume de la Borza, veşti despre Lixandru şi Darvari, sau ştie că Borza nu a fost elevul său şi îl foloseşte doar ca unealtă pentru a pătrunde în lumea Securităţii.

Fărîmă intră în locuinţa maiorului Borza şi i se adresează ca fiind fostul său elev de la şcoala Mîntuleasa. Inocenţa replicilor bătrânului, aparenta certitudine a acestuia că se află în faţa fostului său elev, ne conving, pentru moment, de simplele sale intenţii de a sta la poveşti despre şcoală şi foşti colegi. Reacţia lui Borza este agresivă, el neagă cu vehemenţă că i-ar fi fost elev, susţinând că vine dintr-un alt cartier.

Încercarea lui Fârâmă de a afla ceva eşuează, dar dacă demersul său de pe strada Mîntuleasa nu primeşte răspunsul aşteptat, pătrunderea, infiltrarea sa în lumea Securităţii este făcută. Discuţia dintre Borza şi Dumitrescu duce la decizia de a-l urmări deoarece *„ăsta ştie ceva, urmăreşte ceva”*[7], astfel încât, *„în zorii zilei următoare”*[8] – nu este amânat niciun moment – Fărîmă este dus la Securitate. Dacă în primul capitol, urcarea scării, ceremonia de iniţiere se desfăşoară în ritmul şi modalitatea dorită de Fărîmă, acum, labirintul clădirii este străbătut cu repeziciune, iar în final, Fărîmă nu ştie nici măcar la ce etaj a ajuns. Chiar dacă pare intrarea într-o lume nouă, preferabil de evitat, labirintul reprezintă calea care trebuie urmată pentru obţinerea unor informaţii de care Fărîmă are sau nu nevoie.

Infiltrat în această nouă lume, Fărîmă începe a-şi depăna cu nonşalanţă amintirile. Dacă în primul capitol reuşeşte să îşi facă intrarea în această lume prin stabilirea unei legături cu maiorul Borza, în al doilea capitol reuşeşte să stârnească interesul lui Dumitrescu. Găsindu-şi acum publicul ţintă, el îşi începe istorisirile tocmai prin punctarea succintă a dispariţiei lui Iozi într-o pivniţă şi a lui Darvari cu avionul. Acestea reprezintă o momeală aruncată deliberat, întrucât tocmai explicarea dispariţiei celui de-al doilea constituie un punct de interes pentru Securitate. Totuşi, Fărîmă nu spune nimic nou, întrucât, după cum vom afla ulterior, dispariţiile lui Iozi şi a lui Darvari erau cunoscute din presă. Fărîmă continuă cu povestea despre Abdul, un tânăr tătar care alunga muştele din vilele de la Techirghiol, poveste care, în mod cert, nu are nicio relevanţă pentru publicul său, dar adaugă farmec şi pitoresc istorisirilor sale. „Naratologic vorbind, cele două dispariţii sunt povestite ca părţi ale unei strategii narative de *enchaînement,* – ele îşi urmează una alteia – în timp ce episodul cu Abdul este integrat în celelalte două prin *enchâssement*: naratorul revine la istoria lui Iozi după ce a povestit-o pe cea a lui Abdul, încastrată în prima (aceste strategii narative sunt menţionate, printre alţii, de Oswald Ducrot şi Tzvetan Dotorov, în cartea lor clasică, *Dictionnaire encyclopédique des sciences du language*, Seuil, 1972)”[9].

[4] Mircea Eliade, *Proză fantastică*, vol. III, *Pe strada Mîntuleasa...*, Ed. Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1991, p. 79.
[5] Ibidem, p. 81.
[6] Ibidem, p. 162.
[7] Ibidem, p. 86.
[8] Ibidem, p. 86.
[9] Sorin Alexandrescu, *Privind înapoi, modernitatea*, Ed. Univers, Bucureşti, 1999, p. 217.

Aceasta este tehnica pe care o va folosi şi în continuare. Odată captat interesul publicului său, Fărîmă începe să relateze o serie aparent nesfârşită de povestiri care au o relevanţă nulă pentru publicul său. Bătrânul se angajează în nenumărate digresiuni, încastrând în naraţiunea cadru evenimente deja menţionate, evenimente anterioare dispariţiei lui Darvari.

Acesta nu povesteşte aproape deloc urmarea dispariţiei lui Darvari, ci doar detalii nesemnificative, anterioare anului 1930. Am putea spune chiar, că pe parcursul interogatoriilor şi în zecile de pagini pe care le scrie, nu adaugă aproape nimic în plus la ceea ce precizează în capitolul al doilea.

În al treilea capitol avem dovada reuşitei demersului lui Fărîmă. În discuţia dintre Borza şi Dumitrescu, cel din urmă îşi prezintă convingerea că *„îi dăm noi de rost. Trebuie să avem puţină răbdare”*[10]. În acest capitol, Borza este prezent pentru ultima dată şi surprinzător, şi acum doar pentru că superiorul său credea că a fost elevul lui Fărîmă. Obligat de circumstanţe, Borza pare a-şi aminti vag ceva din poveştile menţionate de învăţător, dar fără niciun detaliu, pretinzând că ar fi amnezic din cauză că a fost schingiuit în beciurile Prefecturii. Abia la sfârşitul capitolului cinci aflăm că, de fapt, Borza nu fusese elev la şcoala Mîntuleasa, nu făcuse nici măcar şcoala primară şi se introdusese prin fraudă în partid.

Această precizare ridică o problemă nouă. Faptul că Borza nu minţise când a spus că nu a fost elev la şcoala Mîntuleasa ne face să ne întrebăm cum de l-a confundat Fărîmă cu adevăratul Borza. Bătrânul ne-a convins deja că are o memorie fantastică. El l-a descris amănunţit şi pe tătarul Abdul, pe care îl văzuse doar într-un concediu, când îi alungase muştele din camera de hotel din Techirghiol. Cum de nu şi-a dat seama că maiorul Borza nu a fost elevul său? Această greşeală ne duce la formularea ipotezei că Fărîmă ştia că nu a fost elevul său, dar a decis să se folosească de această coincidenţă de nume pentru a intra în contact cu instituţia căreia îi aparţinea acesta.

Astfel, putem spune că Fărîmă intră intenţionat în această nouă lume pentru a căuta ceva. Motivele căutării nu le cunoaştem şi nici nu le vom afla. Important este faptul că acest intelectual apolitic reuşeşte să se infiltreze în maşinăria Securităţii şi încearcă să se folosească de aceasta pentru atingerea unui obiectiv anume. Întreg demersul său, toate poveştile pe care le relatează sunt organizate într-un anume fel pentru a ajunge la scopul dorit. Faptul că nicăieri nu este precizat obiectivul, ţinta căutărilor sale, ne determină să credem că este un experiment. Nu putem fi siguri că acesta doreşte o soluţionare a ceea ce caută. Fărîmă nu se grăbeşte, nu intră în panică, prelungeşte intenţionat programul său naratologic. Tocmai atitudinea sa ne determină să credem că ceea ce este important pentru el este mai degrabă eficienţa utilizării inocenţei disimulate, imaginaţiei în această lume străină preocupărilor sale. Actul narativ constituie o strategie adresată unui anumit public. În mod cert, Fărîmă, în faţa unui alt public, şi-ar structura firul narativ într-o manieră diferită, dar aici naraţiunea constituie un act politic, chiar dacă nu este unul făţiş. „Această *portée* a actului narativ ar însemna că acesta nu poate fi studiat în raport numai cu evenimentele – narate – din trecut, ci şi cu contextul în care el are loc în prezent, sau altfel spus, că naraţiunea nu este doar un *passe-temps*, caracteristic unor societăţi stabile dar inactive, fie ea fundalul naraţiunii boccacceşti – în care aceasta însemna tragerea de timp până ce groaznica epidemie din oraş, adică din afara locului în care se narează, urma să se stingă – , fie ea fundalul lungilor seri de iarnă româneşti, încărcată de snoave ori de basme.”[11]

Naraţiunea îi facilitează lui Fărîmă infiltrarea într-o lume în care, altfel, nu poate pătrunde, iar inocentul şi şovăielnicul Fărîmă din faţa numărului 138 al străzii Mîntuleasa devine acum un abil manipulator. Poate chiar şi grafia sa, uneori ilizibilă, este intenţionată,

[10] M. Eliade, *op.cit.*, p. 98.
[11] Sorin Alexandrescu, *op. cit.*, p. 214.

întrucât duce la interogatorii. Parcurgând traseul către acestea, Fărîmă începe să desluşească misterul labirintului, începe să înţeleagă lumea în care a intrat.

Dacă în capitolul doi se precizează că Fărîmă nu reuşeşte să îşi dea seama nici măcar la ce etaj a ajuns, lucrurile devin mai clare pe parcurs, deja în capitolul al patrulea este specificat că ajunge la interogatoriu la etajul întâi.

Istorisirile lui Fărîmă sunt supranaturale, personajele sale sunt simbolice. Interesant de observat este faptul că, deşi povestirile sale sunt stufoase, Fărîmă pierzându-se adesea în detalii, tehnica aceasta de disimulare i se pare, totuşi, insuficientă. Evită întotdeauna să povestească întâmplările despre care este întrebat. Încearcă să urce firul naraţiunii către un moment cât mai îndepărtat, înţelegerea fiecărei poveşti depinzând, în accepţiunea sa, de cunoaşterea unei alte poveşti, reuşind astfel să împingă istorisirile sale până în anii 1840, sau chiar 1700. Începe cu povestea Oanei, care va capta interesul Ancăi Vogel şi a subsecretarului de stat Economu, care *„are mare slăbiciune pentru literatură”*[12].

Observând că reuşeşte să menţină interesul chiar fără a furniza informaţii, Fărîmă introduce povestea Doftorului, în care pare a se substitui personajului. Scamatoria cu acvariul poate fi interpretată ca propriul său experiment, acvariul enorm reprezentând poveştile sale întinse şi ele pe sute de pagini, peştii personajele sale, iar peştele rar pe care îl arată publicului, şi apoi îl face să dispară fiind persoana de care sunt interesaţi anchetatorii.

Scamatoria cu lada seamănă cu felul în care Fărîmă îşi atrage publicul, îl determină să îl asculte, pentru ca în final aceştia să nu afle nimic în plus. Deşi abia infiltrat, Fărîmă simte că poate reuşi experimentul, poate afla ce şi-a propus, îşi poate manipula publicul. Dar totuşi, precum în povestea cu Doftorul, care nu a mai rămas până la sfârşit la un iarmaoc din cauza unei greşeli, Fărîmă este conştient de faptul că poveştile lipsite de relevanţă informaţională nu îi pot asigura un demers foarte îndelungat.

Farîmă reuşeşte, totuşi, să îşi lărgească publicul, în capitolul al şaselea fiind chemat de însăşi Anca Vogel. Aflăm acum că istorisirile sale sunt citite de surprinzător de multe persoane, chiar şi tânărul care îl conduce la Anca Vogel precizând că este interesat de amintirile sale, dar nu pentru informaţii, ci pentru că este *şi* el scriitor. Acest *şi* ne face să credem că tânărul consideră istorisirile lui Fărîmă rodul imaginaţiei acestuia.

Surprinzător este faptul că interesul pentru istorisirile lui Fărîmă creşte proporţional cu ierarhia membrilor partidului. Revenind la Anca Vogel, evident în rolul Anei Pauker, aceasta pare cea mai sensibilă şi cea mai interesată de harul de povestitor al lui Fărîmă. Pe de altă parte, am putea interpreta atitudinea Ancăi Vogel ca manipulare, aceasta îl laudă pe Fărîmă, îl încurajează să povestească, pare a încerca să stabilească un soi de amiciţie cu el, pentru a reuşi să îl determine să povestească ceea ce o interesează pe ea. La prima întâlnire ea are tactul de a îşi expune părerea despre scrierile lui Fărîmă: *„Dacă ai şti să te stăpâneşti, să-ţi controlezi şuvoiul amintirilor, ai ajunge un mare scriitor. Numai că, vezi, nu ştii să te stăpâneşti, îţi pierzi firea şi te năpoleşti. Am cerut să mi se extragă toate pasagiile cu Oana, că voiam să-i cunosc povestea, de la început până la sfârşit, dar încă n-am izbutit să înţeleg ce s-a întâmplat cu ea. Eşti prolix...”*[13], cu un ton prietenos îl îndeamnă să povestească: *„Ei, ia povesteşte!”*[14], îl lasă să se desfăşoare în voie, întrerupându-l doar pentru a-i oferi o ţigară, sau pentru a exclama legat de Oana: *„Grozavă femeie!”*[15].

Anca Vogel îi permite să povestească până ajunge la evenimentul nunţii Oanei, despre care doreşte să asculte cu o altă ocazie, semn că acesta are o importanţă aparte, astfel încât merită o atenţie sporită şi o întâlnire anume pentru a avea timp de toate amănuntele, pentru a le spicui pe cele relevante. La sfârşitul întrevederii, pentru a se asigura de o

[12] Mircea Eliade, *op. cit.*, p. 109.
[13] Ibidem, p. 115.
[14] Ibidem, p. 115.
[15] Ibidem, pp. 117, 120, 122.

colaborare fructuoasă îi oferă ajutorul în orice problemă. Singura rugăminte a lui Fărîmă, aceea de a i se aduce haine mai groase, este soluţionată prompt în ziua următoare.

Următoarea întâlnire cu Anca Vogel are loc într-o seară târziu la aceasta acasă, ea precizându-i de la început că l-a chemat acolo deoarece la minister nu are suficient timp să îl asculte, având şi lucruri mai serioase de făcut. Remarca privitoare la lucrurile mai serioase este menită să-l determine pe Fărîmă să se desfăşoare, să nu încerce să ascundă nimic, întrucât ea nu este interesată de informaţii, ci este fascinată de poveştile sale. Chiar mai mult, pentru a se asigura că mesajul este clar, Anca Vogel adaugă că i-ar fi plăcut să îl poată asculta şi câţiva scriitori. Şi într-adevăr, metoda ei pare a funcţiona la început, căci Fărîmă începe cu o poveste în care se identifică din nou cu Doftorul, de data aceasta prezentându-l în situaţia de a renunţa la căsătoria cu femeia iubită pentru a se dedica învăţării trucurilor de iluzionism. Fărîmă pare dispus acum să înveţe tehnica spionajului, să lase deoparte activitatea sa favorită, povestitul.

Şi totuşi, manipulatorul Fărîmă nu se lasă manipulat, el nu continuă povestea Oanei, după cum îi cere Ana Vogel, ci se angajează din nou într-o digresiune, povestind despre Lixandru şi Dragomir, continuând cu istoria Calomfirilor şi ajungând până în anul 1700. Anca Vogel nu se grăbeşte nici de data aceasta, nu insistă să asculte povestea nunţii Oanei, păstrează aparenţa ascultătorului fermecat de istoriile fantastice, îi oferă şampanie şi se lasă, mai apoi, sedusă de povestea semnelor căutate de Lixandru în pivniţele bucureştene. Mai încearcă o singură dată să îl determine pe Fărîmă să povestească despre nunta Oanei, dar văzând că acesta ar începe din nou cu o altă istorisire, decide să încheie întrevederea.

Greşeala Doftorului, prevăzută în capitolul al patrulea, este pe cale să se producă. Chemat la Dumitrescu, Fărîmă este atenţionat de faptul că anchetatorii îşi pierd răbdarea citind declaraţii confuze şi contradictorii şi încep să se întrebe dacă Fărîmă nu ascunde, de fapt, ceva.

Comportamentul ulterior al lui Fărîmă e intrigant, el scrie date, părând a căuta legătura dintre evenimente, dar din nou începe cu anul 1700 şi se opreşte la anul 1930. Deşi i s-a cerut explicit să scrie despre legăturile dintre Darvari şi Lixandru din 1930, Fărîmă începe din nou cu evenimentele care au precedat dispariţia lui Iozi. Din spusele lui Dumitrescu, Fărîmă spicuieşte doar ceea ce se pliază cu interesele sale de manipulare; nu dă detalii privitoare la evenimentele din 1930 şi păstrează aparenţele, scriind de data aceasta mai concis despre aceleaşi lucruri şi organizându-le pe ani, încercând astfel să îşi prelungească statutul de infiltrat.

Ultima întâlnire cu Anca Vogel dezvăluie interesele acesteia. Dacă la început ea recurge la aceeaşi abordare mieroasă, mai apoi îşi înăspreşte tonul, zorindu-l să povestească despre nunta Oanei, iar, în final, îl întreabă de-a dreptul brutal de ce a inventat povestea cu Oana şi Zamfira, continuând cu o serie de întrebări retorice: *„Se pune această problemă: de ce inventezi dumneata lumea asta pe măsură ce o povesteşti? O faci numai de frică, sperând că aşa ai putea scăpa mai uşor? Dar atunci, nu înţeleg* ***de ce ţi-e frică****, nu înţeleg primejdia de care vrei* ***să scapi*** *…”*[16].

Dacă la ameninţarea lui Dumitrescu Fărîmă găseşte puterea să zâmbească şi să-i prezinte acestuia o oarecare explicaţie, acum păleşte din ce în ce mai mult, îşi mângâie *„în neştire”*[17] genunchii (mângâiatul genunchilor este semnul său de neliniște, de deconspirare, care atinge, aici, cote maxime, căci Fărîmă este doar aparent sigur de sine) şi se opreşte din vorbit deşi, la un moment dat, *„Anca Vogel îl privise câteva clipe curioasă, parcă ar fi aşteptat un răspuns”*[18]. Aceasta mai spune că plănuise o plimbare nocturnă pe strada Mîntuleasa, care însă nu mai este posibilă şi încheie întrevederea.

[16] Ibidem, p. 142.
[17] Ibidem, p. 142.
[18] Ibidem, p. 142.

În capitolele nouă şi zece, lucrurile iau o întorsătură spectaculoasă. Faţă în faţă cu nr. 1 şi nr. 3, Fărîmă încetează a mai fi naratorul iscusit şi asistăm la primul dialog propriu-zis, şi acesta foarte succint, din acest roman. Fărîmă chiar precizează: *„N-aş putea spune c-am avut o lungă discuţie. (...) De fapt, nu ştiu dacă domnul Economu a avut prilejul să rostească mai mult decât câteva cuvinte. (...) Eu îi povesteam şi domnul Economu mă asculta”*[19]. Aşadar, Fărîmă a fost, în mod sigur, conştient de puterea şi semnificaţia politică a discursului său naratologic. Acum ne aflăm în faţa primului interogatoriu propriu-zis, lumea mitică pe care a construit-o bătrânul se năruie, fiind înlocuită de cea modernă, iar înlănţuirile logice iau locul evenimentelor fantastice.

Trecem treptat către un alt narator, Fărîmă este redus la tăcere, mai are ocazia doar de a încerca să stabilească unele legături între istorisirile sale şi de a povesti visul Oanei, bineînţeles, la cererea anchetatorilor. Acum nu mai poate să se sustragă de la a povesti ce i se cere, nici nu mai încearcă să înceapă cu un alt eveniment clarificator, ştie că nu mai este loc de negocieri.

Visul Oanei oferă cheia desfăşurării evenimentelor, peştera cu lumânări şi pietre scumpe este tezaurul polonez pe care Economu urma să îl transporte tocmai în noaptea în care Anca Vogel plănuise plimbarea, plimbare care nu a mai avut loc deoarece cartierul Mîntuleasa era izolat şi cercetat de serviciile speciale.

Anchetatorii, publicul lui Fărîmă, devin acum naratori, dialogul dintre cele două lumi politic diferite este unul aproape imposibil, de aici şi durata insignifiantă a acestuia. Crearea unei legături între cele două universuri narative este imposibilă, când unul este narator, celălalt este obligatoriu ascultător.

Până în capitolul al optulea, Fărîmă este atât manipulator, cât şi potenţial manipulat, acesta nici nu află ce şi-a dorit, dar nici nu oferă ce se aşteaptă de la el. Astfel, jocul manipulării prestat de ambele părţi nu ajunge la rezultatul scontat.

Dacă până acum credeam că anchetatul este numai Fărîmă, sesizăm cu totul altceva: ancheta se desfăşoară de fapt în principal între membrii partidului, aici trebuie să aibă loc marea demascare. Astfel, Dumitrescu îl demască pe Borza, apoi nr. 1 şi nr. 3 pe Economu şi Anca Vogel. Principalul obiectiv al fostului public al lui Fărîmă se dovedeşte a fi purificarea partidului. Interesul faţă de Darvari sau Lixandru îl constituie tocmai faptul că, neregăsiţi altundeva, membrii partidului se tem ca aceştia să nu se fi infiltrat printre ei, sau chiar să fi ajuns membri marcanţi ai partidului.

În ultimul capitol este posibil ca purificarea partidului să continue încă, de data aceasta cu ajutorul lui Fărîmă în rolul de agent al Securităţii. Nu ştim dacă acesta ştia noua identitate a lui Lixandru şi nici dacă, în cazul în care o cunoştea, o mărturisise nr. 1 şi 3. Cert este, însă, că Fărîmă nu îşi încheie căutarea începută în capitolul unu. Bătrânul îşi reia plimbările pe strada Mântuleasa din jurul orelor două, întrebând zilnic, obsedant, cât este ceasul, iar apoi, fără a continua conversaţia – fapt surprinzător deoarece cunoaştem predispoziţia acestuia pentru poveşti – salută politicos şi se îndepărtează.

Fărîmă şi-a schimbat radical tactica, discursul său iscusit este înlocuit de tăcere, el aşteaptă răspunsul adecvat pentru a acţiona.

Într-o după-amiază, însă, manipulatorul Fărîmăse află din nou în situaţia de prezumtiv manipulat, dar nici de data aceasta nu cedează. Alături de el se aşază pe bancă un bărbat ce se prezintă Borza şi îi povesteşte o întâmplare din vremea şcolii. Fărîmă răspunde evaziv *„parcă îmi aduc aminte. Dar mă întreb o fi adevărat?...”*[20]. Batrânul aflase de moartea lui Borza, iar istorisirea acestui fals fost elev nu reprezintă o parolă mulţumitoare, astfel că salută

[19] Ibidem, p. 145.
[20] Ibidem, p. 162.

politicos adăugând *„Mi-a părut bine de cunoştinţă”*[21], formulă utilizată aici în loc de „nu insista, ştiu că nu eşti Borza”.

După ce pleacă Fărîmă, necunoscutul are un schimb de replici cu un individ căruia îi spune Lixandru şi care este de părere că *„trebuie să-i recăpătăm încrederea. A fost acolo, la Anca, în noaptea în care s-au întâmplat toate. Şi pe urmă a fost anchetat de nr. 1 şi de nr. 3. Ştie o sumă de lucruri. Şi este* ***singurul*** *care le ştie. Trebuie să mai încercăm o dată...”*[22].

În cazul în care Lixandru este fostul elev al lui Fărîmă, iar şansele să fie aşa sunt foarte mari, demersul bătrânului este unul încheiat cu succes. Din acest context reiese că Fărîmă nu ştia unde sau chiar cine este acum Lixandru. Deşi există o oarecare posibilitate ca Fărîmă să îşi fi continuat căutarea pe cont propriu, acest ultim capitol ne face să înclinăm balanţa în favoarea ipotezei conform căreia Fărîmă are cel puţin acordul Securităţii, dacă nu acţionează chiar în numele acesteia pentru a-l găsi pe Lixandru. Şi dacă în acelaşi timp Fărîmă reuşeşte să îşi urmărească interesele personale, rezultatul este cel scontat, iar tehnica sa de manipulare a dat roade. Chiar mai mult, în cazul în care Fărîmă intenţionează şi reuşeşte să îl ajute pe Lixandru, va continua să manipuleze în continuare instituţia în care s-a infiltrat utilizând cele mai inedite tehnici: imaginaţia, inteligenţa şi inocenţa disimulată.

În acest roman, M. Eliade, aflat în exil dezvăluie o cale ipotetică de angajare în lupta împotriva comunismului sau a oricărui alt sistem totalitar.

Autorul examinează raportul dintre politică şi intelectuali, considerând necesară concentrarea centrului de greutate al anticomunismului pe planul luptei intelectuale. Tocmai de aceea, romanul nu urmăreşte un scop anume, ci doar descrierea modalităţii de a utiliza un sistem totalitar pentru a atinge scopuri proprii, modalitate care se dovedeşte a fi folosirea imaginaţiei şi a inteligenţei.

BIBLIOGRAPHY

Alexandrescu, Sorin, *Privind înapoi, modernitatea*, Ed. Univers, Bucureşti, 1999.

Czyżewski, K., & Snyder, T., *Sacrum, Fascism, Eliade*. In M. Fowler (Ed.), *Toward Xenopolis: Visions from the Borderland* (Rochester Studies in East and Central Europe, pp. 117-132). Boydell & Brewer, 2022.

Eliade, Mircea, *Oceanografie*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1991.

Idem, *Proză fantastică*, vol. III, *Pe strada Mîntuleasa...*, Ed. Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1991.

Fînaru, Sabina, *Eliade prin Eliade*, Ed. Universitas XXI, Iaşi, 2002.

[21] Ibidem, p. 162.
[22] Ibidem, p. 163.

TOURISM-RELATED FRENCH LEXICON

Aliteea-Bianca Turtureanu

Lecturer, PhD, Technical University of Cluj-Napoca, North University Center of Baia Mare

Abstract: This paper aims to look at the French tourism-related lexicon. Tourism, a reality of our time, has created its own terminology, vocabulary and lexical stock, while the range of tourism-related vocabulary is currently quite diverse and extensive, having been created by both those involved in the field of tourism and those in charge of its supervision. The large amount of neologisms, particularly the nouns (the neological lexical category), as well as the one of words borrowed from English is getting bigger and bigger due to the progress of science and technology. Such words have massively entered all languages and fields due to the fact that they are necessary in order to reflect certain recently-appeared realities.

Keywords: lexicon, tourism, neologisms, borrowings, Anglicisms.

Le lexique du tourisme

Dès les premières années de notre vie, nous utilisons les mots du vocabulaire et nous les faisons parler. «Qu'est-ce qu'un mot?» semble être une question simple, mais les linguistes considèrent que le mot a une nature complexe. Le mot est l'unité fondamentale de la langue, de la communication et de la pensée, nous ne pouvons pas dire qu'il y a une définition générale du mot qui puisse satisfaire tout le monde, car comme Ioan Simionică l'indique, le mot n'est pas seulement une unité significative et sonore, mais il présente aussi des aspects linguistiques, sociologiques et psychologiques.

Selon le dictionnaire français Larousse, la lexicologie est un domaine qui étudie les éléments lexicaux qui composent une langue et détaille la connexion qui s'établit entre eux. La lexicologie explique l'origine et la forme des mots, leur étymologie et leur formation dans la langue.

L'objet de la lexicologie est le lexique. C'est une unité complexe, une structure toujours ouverte et ses frontières ne sont pas strictes parce qu'une langue s'enrichit sans cesse. Selon Liviu Groza: « le lexique est un petit dictionnaire spécialisé, une liste de mots désignant des réalités (objets, concepts, méthodes) qui relèvent d'un domaine particulier. Le lexique du tourisme comprend les mots de spécialité qui existent dans ce domaine d'activité. Pour les chercheurs, le lexique est la partie de la description d'une langue consacrée à ce que nous appelons couramment le vocabulaire de cette langue.»[1] « Lexique » est un nom masculin, d'origine grecque: «lexikon».

Patrick Drouin présente dans son ouvrage, une définition plus précise pour la langue de spécialité (LSP): «La langue de spécialité est un ensemble de phénomènes et de ressources linguistiques qui interagissent lors de la transmission de l'information dans un domaine spécifique des sciences et des techniques.» [2] Le linguiste introduit quelques caractéristiques de la langue de spécialité: son caractère linguistique est global, mais restreint par la spécialité, et

[1] Liviu Groza, 2004, p. 34.
[2] Patrick Drouin, 2001, p. 96.

possède une fonction linguistique de communication, elle indique une appartenance à une spécialité, elle place son emphase sur l'information et la connaissance.

La langue spécialisée est un sous-ensemble de la langue générale. Cette dernière se constitue d'un ensemble de sous-ensembles variés. La terminologie et la lexicologie partagent une démarche commune, mais elles diffèrent quant à leurs objectifs: la lexicologie est une branche de la linguistique qui étudie les unités lexicales d'une langue, donc le lexique et la terminologie exploitent le vocabulaire restreint à un domaine et ses termes.

Le développement de la science et de la technologie, les nombreux contacts entre les peuples, la diversification de la vie culturelle et les changements politiques, sociaux et économiques apportent leur pierre au développement du lexique. Le lexique d'une langue est constitué d'unités lexicales qui peuvent être divisées en deux catégories: celles de la langue commune et celles appartenant aux langues spécialisées ou professionnelles, qui comprend un système linguistique spécialisé conçu pour simplifier l'information, la communication et la collaboration dans un domaine particulier, comme le domaine économique, juridique, médical ou informatique. Nous pouvons affirmer que l'expression «langue de spécialité» est relativement récente. Celle-ci a été définie par plusieurs spécialistes comme: communication dans une activité professionnelle particulière ou dans un domaine de connaissance spécialisé et cela nous permet d'affirmer que les langues spécialisées présentent un code utilisé par un groupe relativement restreint de locuteurs qui vise à assurer une bonne communication avec le destinataire à travers le but de la communication. Patrick Drouin offre une définition plus précise pour la langue de spécialité: «La langue de spécialité est un ensemble de phénomènes et de ressources linguistiques qui interagissent lors de la transmission de l'information dans un domaine spécifique des sciences et des techniques.» Il introduit aussi quelques caractéristiques de la langue de spécialité: son caractère linguistique est global mais restreint par la spécialité, elle possède une fonction linguistique de communication, elle indique une appartenance à une spécialité et elle place son emphase sur l'information et la connaissance. Beaucoup de linguistes soutiennent que le véritable mouvement dans les langues spécialisées commence au XX-ème siècle. Le langage spécialisé est un excellent outil de communication utilisé dans bien des contextes. Pour soutenir cette affirmation, les spécialistes se concentrent sur son aspect lexical, notant que les différences les plus importantes dans les langages spécialisés se trouvent au niveau lexical, dans la terminologie spécifique, car les terminologies présentent des degrés différents de spécialisation, en fonction du domaine et du niveau d'abstraction. La terminologie représente le fondement du lexique spécialisé. Cette discipline conduit le locuteur à tous les termes spécialisés utilisés dans un certain domaine d'activité ou d'une science. Les termes occupent donc une place importante dans les différents secteurs d'activité et la terminologie nous permet de comprendre et de transmettre des connaissances issues d'un certain domaine tel que: l'informatique, la médecine, le droit, l'économie. La langue française a des manières différentes d'exprimer des notions ou des réalités dans les domaines les plus divers de la science.

Les progrès des sciences et des technologies sont extraordinaires et, par conséquent, les langues spécialisées enregistrent une importance considérable. Ces langues sont bien riches, et les gens manifestent un intérêt croissant pour acquérir des connaissances dans ces domaines. C'est aussi le cas du lexique du tourisme. Phénomène multi- et interdisciplinaire, objet de débat médiatique, social et culturel, *le tourisme* est une composante obligatoire de l'époque actuelle. Il assure un terrain fertile de recherche pour toutes les sciences.

La France demeure la première destination touristique mondiale. La Banque de France soutient le fait d'avoir atteint des sommets inédits dans l'héxagone en 2022: 57,9 milliards d'euros, avec une hausse de 2,1% par rapport au record de 2019.

Les recherches qui portent sur *le tourisme* ont d'abord été réalisées dans le cadre d'une seule discipline, comme par exemple: l'urbanisme, l'anthropologie, l'ethnologie, la sociologie,

le management, la géographie, les communications, l'histoire, les lettres, jusqu'à des dénominations plus spécifiques telles que : « les études touristiques » (Université de Lausanne) ou «les sciences du tourisme» (Université de Perpignan). Comme nous avons pu observer, les disciplines universitaires se rapportent différemment à cet objet d'étude qu'est devenu le tourisme.

Le lexique du tourisme est assez riche et varié. Sa richesse ressort des nombreux mots et expressions spécifiques à ce domaine. Il y a beaucoup de moyens d'enrichissement de ce lexique, comme par exemple: les emprunts, la dérivation et la composition.

Pour le nom masculin « tourisme », nous avons deux sens. Le premier est représenté par l'action de voyager pour le plaisir. Comme synonyme, nous avons les noms masculins «voyage» et «séjour». Il peut être organisé par une agence, par une seule personne ou par un groupe de personnes.

Il y a un modèle d'automobile nommé «grand tourisme» (GT). Cette automobile a une tendance sportive et son moteur est très performant.

Le nom masculin «touriste» a comme synonyme un nom masculin: *voyageur*, c'est à dire la personne qui voyage pour son agrément. D'autres synonymes: *visiteur, voyageur, vacancier*.

L'organisation touristique est une expression qui signifie la gestion des ressources et des acteurs pour la promotion du tourisme sur un territoire bien défini. Une autre expression de ce type serait l'exploitation touristique qui fait référence à une utilisation à des fins touristiques. Le *tourisme rural* est le synonyme *d'agritourisme.* Il y a aussi l'expression *le tourisme spatial* qui est une activité touristique consistant à envoyer des gens dans l'espace à bord d'appareils spatiaux, conçus principalement pour des vols suborbitaux (à plus de 100 km d'altitude) en apesanteur. L'expression *le tourisme sexuel* est un type de voyage fait avec le but d'avoir des relations sexuelles avec les habitants du pays où l'on se rend, contre de l'argent ou un avantage en nature. Dans certains pays, comme la France, la Belgique et le Canada, le tourisme sexuel impliquant des mineurs est illégal et puni par les lois. Le *tourisme vert* est un synonyme pour *l'écotourisme.*

Dans les noms qui suivent, le premier élément du composé indique le but, le moyen ou l'objet de la pratique touristique (la pêche, le cannabis, le cinéma, le café, le shopping, la moto, le cidre) et désigne autant d'hyponymes de tourisme: *moto(-)tourisme, café-tourisme, cidro(-)tourisme, récréotourisme, shopping-tourisme, ciné(-)tourisme, cannabo-tourisme, pescatourisme, photo(-) tourisme, sport-tourisme* et *vélo(-)tourisme*.

Dans l'exemple suivant, le nom *tourisme* est en première position et un autre nom s'associe à lui pour montrer une certaine typologie de *tourisme*: *le tourisme-charia*.

Nous avons la même explication pour le mot composé *tourisme-santé*. Le deuxième nom indique la typologie spécifique du domaine du tourisme.

Le lexique du tourisme abonde en néologismes. La catégorie grammaticale qui y est bien représentée est le nom. Le néologisme est un mot nouveau ou détourné de sa langue d'origine. Il a comme objectif de moderniser un concept en le redéfinissant. Exemple: L'Internet est un des principaux vecteurs de néologismes chez les jeunes. En effet, beaucoup de concepts étrangers entrent dans leur vocabulaire par son intermédiaire.

Nous pouvons noter des expressions comme: *office du tourisme* (nom masculin) qui est un organisme qui accueille et informe le touriste en ce qui concerne un territoire bien établi: un département, une ville ou une région. Il s'adresse aux touristes locaux ou étrangers et de manière générale à tous les acteurs touristiques du territoire concerné.

L'expression *gîte touristique* a comme sens un hébergement meublé destiné à accueillir des vacanciers. Le concept de gîte touristique se développe en France à partir des années 1955. Les premiers gîtes sont dits ruraux, car ils étaient situés à la campagne pour favoriser le tourisme dans les zones rurales.

D'autres mots composés font référence à des établissements touristiques «hybrids» : *agrotourisme-camping* ou encore à des phénomènes sociaux: *tout-au-tourisme, tout-tourisme,* caractéristiques de la typologie touristique en question: *aérotourisme, alphatourisme, aqua*(-) *tourisme, astro*(-) *tourisme*, *avitourisme* (tourisme ornithologique), *cyclo(-)tourisme, égotourisme* (lié à égoportrait, synonyme de selfie), *ethno-tourisme*, *géo-écotourisme, géo(-)tourisme*, *mycotourisme* (tourisme lié aux champignons), *narco(-)tourisme*, *nécrotourisme.* Exemple: Le nécrotourisme attire de plus en plus de visiteurs dans les cimetières parisiens, *oeno(-)tourisme, néo-tourisme, oléo(-)tourisme* (tourisme qui met en évidence l' huile d'olive) et *thanatourisme*: C'est un *tourisme noir* qui concerne la visite des lieux associés à la mort ou à la catastrophe. L'hapax *vinotourisme* est un synonyme de *l'oeno(-) tourisme*. D'autres composés hybrides nomment une nouvelle science du tourisme, la *tourismologie*: de nouveaux vocables sont apparus, nous discutons de *tourismologie* qui est déjà une vraie science, nous avons aussi l'aversion vers le tourisme qui s'appelle *tourismophobie* ou bien l'aversion vers les touristes qui est la *touristophobie*. Parmi les lexies hybrides qui se réfèrent à des catégories de touristes, nous avons trouvé les formes suivantes: *astrotouristes, cyclo(-)touriste*, *électro-touristes*-un hapax désignant les touristes qui utilisent des voitures électriques, *électrocyclotouristes*, *nécrotouristes*, *néo-touristes*, *narcotouristes*, *oeno(-)touriste*, *pseudo-touriste(s)* et *touristonaute* (c'est un consommateur de tourisme en ligne). Les mots composés avec *astro-, cyclo-, narco-, nécro-, néo-* et *oeno-* sont les plus productifs, car nous pouvons les retrouver dans les deux catégories, celle liée aux formes de tourisme et celle liée aux touristes eux-mêmes.

Il y a un certain doute d'attribution concernant les termes qui suivent: *overtourisme, slow*(-) *tourisme, e(-) tourisme* et *e-touristes*. Ils font référence à quelques composés hybrides, qui associent une unité lexicale anglaise (ou un fractolexème, dans le cas de e-) à une unite française, mais nous pourrions les considérer comme des emprunts adaptés, surtout *overtourisme* et *slow(-)tourisme.*

La fractocomposition facilite un nombre assez grand de lexies, liées aux formes de tourisme, tout comme: *agri(-)/agro(-)tourisme, bio(-)tourisme, brassitourisme* (tourisme brassicole), *can(n)atourisme* (synonyme de cannabo-tourisme), *choco(-)tourisme, éco(-) tourisme, équitourisme* (tourisme à cheval), *handi-tourisme, hélitourisme, locatourisme* (sans doute par analogie avec locavorisme), *m-tourisme* (tourisme mobile, par smartphone), *Poketourisme* (tourisme lié à la chasse aux monstres virtuels de Pokémon Go), *rando-tourisme*. Mais il y a également des lexies ainsi formées qui se réfèrent aux touristes eux-mêmes: *agrotouriste*. Si nous restons toujours dans la composition, il faut noter un hapax qui semble naitre d'une composition par amalgame où le segment commun n'est pas central. Ce serait la lexie *zapatouristes* (zapat<istes> touristes): «Nous sommes beaucoup de *zapatouristes* étrangers et espagnoles venus voir le dernier bastion intact de la guerilla révolutionnaire latino-américaine.»[3] D'ailleurs il y a un seul cas de néologisme flexionnel nommé: *attrape-touriste* (au lieu de la forme *attrape-touristes*). La catégorie de la préfixation est présente et comporte des lexies comme: *anti () tourisme, hyper(-) tourisme, micro(-)tourisme, nanotourisme*: Un ensemble de petites actions touristiques, que l'on peut monter autour de quelques structures à imaginer, *post-tourisme*, *pro-tourisme*, *sous-tourisme, supertouristes*: « Attendus par un chauffeur à l'aéroport, hébergés à l'hôtel Le Meurice, au Bristol, au Plaza Athénée, au George V ou au Ritz, les cent supertouristes ont bénéficié d'un programme de visite unique, personnalisé »[4] et *sur(-)tourisme*. Il y a encore le *pro-tourisme*. Si nous consultons la base de données FranceTerme: *www.culture.fr/franceterme* nous observerons qu'il y a un faible taux de pénétration des anglicismes dans le domaine du tourisme. Certains néologismes se

[3] Selon Giovanni Tallarico dans *Le vocabulaire du tourisme, un laboratoire expérimental des procédés néologiques*, dans Acta Universitatis Carolinae nr.4/ 2020, pp. 169-179.
[4] Idem.

manifestent surtout dans des contextes francophones spécifiques ou présentent des liens, plus ou moins évidents, avec des anglicismes. Le concept d'anglicisme peut être défini comme un ou plusieurs emprunts de l'anglais vers une autre langue, même s'il existe un terme équivalent dans la langue du locuteur. Nous retrouvons des anglicismes dans le vocabulaire de la musique, du sport, de la technologie, de la mode, et dans d'autres secteurs de l'activité humaine. Dans le lexique du tourisme ont pénétré aussi quelques anglicismes, comme: *farm tourism, scramble* ou *food court.* La langue française lutte contre les anglicismes et les linguistes nous conseillent de ne plus dire par exemple: *tour operator* pour désigner la personne qui organise des voyages, mais de préférer le mot français *voyagiste.* Lorsque vous voulez obtenir un titre qui vous permette d'obtenir des prestations ou des services payés d'avance demandez un *coupon,* et non plus un *voucher.* [5]

Billet open (l'un des termes est en anglais) est un billet pour lequel nous pouvons fixer librement la date de retour dans la limite de sa validité. Bien des fois, cet avantage nécessite un supplément tarifaire par rapport au prix de base proposé au grand public par les guichets, les agences de tourisme ou les compagnies aériennes.[6]

Le boarding pass signifie la même chose que *la carte d'embarquement*. Il s'agit du document remis au comptoir par la compagnie une fois l'enregistrement terminé. Il faut bien mentionner le numéro de la porte d'embarquement, l'heure limite de l'embarquement et le numéro de siège à occuper à bord de l'avion.

Le code-share – dont le correspondant français est *partage de code*, c'est une pratique commerciale souvent rencontrée par les compagnies aériennes afin de mieux se positionner sur le marché.[7]

Le terme *ciné(-)tourisme* a une connexion avec ces deux anglicismes: *set-jet* et *set-jetting,* qui, à leur tour, réaménagent par permutation les formes *jet-set* et *jet-setting*. «Si le *ciné-tourisme*, à l'instar du tourisme de littérature, n'est pas né hier, producteurs et gouvernements s'associent de plus en plus pour faire du 7-ème art une vitrine promotionnelle visant à dynamiser les visites.» [8] La plupart des attestations de *ciné(-)tourisme* proviennent des sources francophones, surtout canadiennes québécoises. Sur la base des sources de presse, il est permis d'affirmer que *récréotourisme* (tourisme récréatif) et son dérivé *récréo(-)touristique*, bien plus répandu précédé par des noms tels: «projet», «développement», «station», «site», sont deux québécismes. Un autre terme, bien qu'il s'agisse d'un hapax, est *égotourisme*, qui fait référence à l'*égoportrait,* qui est un correspondant de selfie.

Nous avons remarqué la présence des acronymes, des abréviations et des sigles néologiques. Exemples: A.P.S.A.V. association professionnelle de solidarité des agences de voyages (association sans but lucratif), F.A.C.I.T.- *f*onds d'aide au conseil et à l'innovation touristique, F.A.G.I.H.T.- fédération autonome générale de l'industrie hôtelière touristique; F.U.A.A.V.- fédération universelle des associations d'agents de voyages, B.I.T.S.- bureau international du tourisme social. «Association internationale philanthropique de droit privé, créée pour promouvoir le tourisme social», C.R.T. comités régionaux du tourisme. Institués par la loi du 12 janvier 1942 et du 5 juin 1943. La loi du 3 janvier 1987 relative à l'organisation régionale du tourisme abroge les lois précédentes et concrétise en droit une situation déjà établie, à savoir que les C.R.T. deviennent des instruments d'action des collectivités décentralisées, D.R.T. ce serait la délégation régionale au tourisme. Créée en 1960, elle constitue les services extérieurs de la Direction de l'industrie touristique.

[5] Selon https://www.monde-du-voyage.com/voyager/glossaire.php.
[6] Selon https://www.monde-du-voyage.com/voyager/glossaire.php.
[7] Selon https://www.monde-du-voyage.com/voyager/glossaire.php.
[8] Selon https://www.monde-du-voyage.com/voyager/glossaire.php.

Le développement et l'enrichissement du lexique du tourisme est un processus obligatoire pour une meilleure communication entre les acteurs impliqués à tous les niveaux de ce vaste domaine.

BIBLIOGRAPHY

Auchlin, Antoine, Moeschler, Jacques, *Introduction à la linguistique contemporaine,* Editions Armand Colin, Paris, 2000.

Groza, Liviu, *Elemente de lexicologie,* Editura Humanitas, București, 2004.

Mortureux, Marie-Françoise, *La lexicologie entre langue et discours*, Édition Armand Colin, Paris, 2001.

Simionică, Ioan, *Cours de lexicologie du français moderne,* Editura Didactică și Pedagogică, București, 1963.

Kalfon, P., *Tourisme et innovation*, Ed. L' Harmattan, Paris, 2009.

Kortas, J. *Les hybrides lexicaux en français contemporain: délimitation du concept,* Meta, 54/3, Paris, 2009.

Brière-Cuzin, Depaux, *Lexique du tourisme*, Editura Ellipses, Bucureşti, 2014.

Corbeau, Sophie, Dubois, Ch., Penfornis, J-L, Tourisme.com, CLE International, Paris, 2004.

Calmy, Anne-Marie, *Le Français du tourisme* - Livret d'activités, Paris, 2019.

Rouanet, Laplace, Joëlle, *Les mots-clés du tourisme et de l'Hôtellerie,* Éditions Breal, Paris, 2008.

Mangiante, J.-M., *Des référentiels de compétences en français à visée professionnelle*, dans *Le français de spécialité: Enjeux culturels et linguistiques*, Les éditions de l'école polytechnique, Paris, 2009.

Tallarico, Giovanni, *Le vocabulaire du tourisme, un laboratoire expérimental des procédés néologiques,* dans Acta Universitatis Carolinae nr.4/ 2020, pp. 169-179.

Sitographie

https://www.entreprises.gouv.fr/fr/tourisme
consulté en ligne le 29 novembre 2023
https://www.monde-du-voyage.com/voyager/glossaire.php
consulté en ligne le 30 novembre 2023
https://www.cnrtl.fr
Le *Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales,* consulté en ligne le 27 novembre 2023.
www.culture.fr
consulté en ligne le 29 novembre 2023

LISTENING, A DYNAMIC PROCESS

Andreea Iliescu

Senior Lecturer, PhD, University of Craiova

Abstract: *The paper is aimed at emphasizing the relevance of active listening skills nowadays, when listeners are surrounded by a plethora of potentially distracting devices. In the same vein, actively listen should amount to their commitment to understanding the topics in question. Furthermore, by acknowledging the fact that active listening covers a wide array of activities ranging from 'hearing' to 'responding', listeners may step up their efforts in order to always grasp the main points of any lecture.*

Keywords: active listeners, HURIER model, SIER model, speaker-listener partnership

1. Premises

How likely is it nowadays to question the listening skills, particularly from a professional standpoint? While acknowledging that there is a major difference between 'hearing' and 'listening', listeners fail, sometimes, to remain committed throughout the listening process. What exactly prevents them from mastering the listening skills in a constantly changing communication climate?

Research suggests that, nowadays, only 25% of our communication is represented by listening as opposed to a highly more significant percentage decades ago: 'Adults remember a small portion of what they hear. How much information we remember is affected by several conditions: 1) when we heard it […]; 2) its position in a list of items […]; 3) the importance we attach to the information […].'(Templeton, 2010:139)

If 'hearing' is an automatic physiological process, taking place to different degrees, 'listening' equals a choice of ours since it's a psychological process, which requires awareness, determination, critical abilities, and perseverance, too. As Deanna D. Sellnow (2005:78) points out, 'unfortunately, most people are poor listeners even though it can hurt them personally and professionally'. Both Deanna D. Sellnow (2005:79) and Melody Templeton (2010:138) agree on the dichotomy *hearing - listening*, suggesting each a range of steps to take in order to enhance our listening skills.

2. Speaker - Listener Partnership

How do we approach 'listening'? Are we genuinely aware of its critical role to the overall process of 'learning'? According to research[1], listeners are mainly divided into active, supportive 'trampoline' listeners and 'passive information sponges' listeners. The 'trampoline listeners' project themselves to the speaker as a source of 'height, acceleration, energy, and amplification' of his/her thoughts.

Furthermore, active listeners choose to go in the pursuit of a *speaker-listener partnership*, making manifest their commitment to ethically engage in a given communication context. Fully aware that only by blocking out distractions and clearing their mind of extraneous thoughts will they accomplish their listening goals, active listeners are likely to get

[1] https://www.youtube.com/watch?v=aDMtx5ivKK0&t=37s, Amy Gallo. 'The Art of Active Listening' - The Harvard Business Review Guide (HBR), retrieved October 25th, 2023

immersed into the speaker's presentation, thus 'not steering the conversation away from him/her in a way that makes them feel dismissed or unheard.'

Effective listening, therefore, is customarily seen as a 'tool' successfully connecting speakers and listeners. However, failing to abide by the commonly agreed upon rules, and displaying instead a host of signs like 'lack of commitment, jumping to conclusions, becoming distracted, poor note-taking, and asking inappropriate questions', eventually translate into breaching the ethical code of listening. Along the same lines, effective listeners show the much needed determination to truly grasp speaker's ideas.

Active listening equals a sustained effort, mainly channelled towards decoding all information we have managed to capture based on a vast system of frames-of-reference. Thanks to a range of varied lenses, which act as a catalyst, the active listener is bound to assign meaning to new data or ideas. The ongoing speaker-listener dynamics, a two-way interaction governed by a set of rules, implies to 'a) set listening goals; b) listen for the speaker's main ideas and take note of the key points; c) watch for the speaker's nonverbal cues; d) try to detect the speaker's organizational pattern' (O'Hair *et al.*, 2010: 34). As highlighted by O'Hair *et al.*, the rules are intended to ensure that both participants will benefit from the same communication context.

No matter how seasoned the speaker, he will still be tested with his audience. Gaining and retaining their attention for longer than 5 to 10 minutes might prove a rather arduous task. The path to pursue, in this case, is *practise, practise, and practise*, alongside conducting some research into the targeted audience.

In a similar vein, Jacey Lamerton (2001:125) underlines possible steps to take in order to tailor our presentation the best we can: 'Know your audience. a) How much do they know?; b) Are they likely to be hostile?; c) Are they likely to be receptive and open to persuasion?; d) Are they likely to be supportive and keen to contribute?; e) Are they likely to be suspicious? f) Are they likely to be bored?; g) Are they likely to pick you up on every detail?'

3. Effective Listening Models: HURIER and SIER

A dynamic, well-structured listening process can be moulded as either a HURIER, or as a SIER model. Research suggests that the HURIER model comprises six components, all of them aimed at raising listeners' awareness of how best they can attain their listening goals.

Envisaged as a six-step listening process, the HURIER model covers activities ranging from 'hearing-understanding-remembering-interpreting-evaluating' to 'responding'. Throughout the process, active listeners will most certainly ensure that all distractions have been put away so that they can engage with the complex tasks of focusing on the speaker's flow of ideas to try and retain as much information as possible. Additionally, effective listeners will also commit to their working memory all information in question, thus attempting to decipher it to the best of their abilities.

While scrutinizing the paradigm of effective listening, the SIER model will definitely draw our attention. Its four components, 'sensing the message- interpreting it - evaluating - reacting to it', are aimed at reinforcing critical listening skills.

The SIER model maps out a series of four distinctive steps for the listener to take, in order to gain a wider perspective on the information he's presented with. We may, therefore, consider the SIER model an appropriate method, designed to gauge listeners' awareness.

Upon hearing the message, the active, fully engaged listener will remain focused during the entire process in order to equally understand the message, determine its strong points, while also exposing potential flaws, and to eventually generate a reaction to all information taken in as well as to nonverbal cues picked up from the speaker.

With a reference to the relevance of critical listening, Deanna Sellnow (2005: 82) maintains that it 'is the process of hearing, understanding, evaluating, and assigning worth to

a message. It is appropriate when your goal is to think deeply and react analytically to a message.'

Furthermore, the SIER model (Sellnow, 2005: 84) is designed as a four-step process to enhance critical listening skills: a) 'sense - hear message'; b) 'interpret - understand message'; c) 'evaluate - judge message's strengths and weaknesses'; d) 'react - assign worth to message'. It is acknowledged how beneficial the SIER model can be by providing 'several important insights: it shows how hearing is only the first step in the process of listening, and how we can listen to different extents, as well as where and why our efforts to listen critically may break down.' (Sellnow, 2005: 85)

Coupled with Sellnow's view on honing critical listening, there is also Hamilton's list of stages for a proper listening process. By way of exemplification, we learn that '[…] listeners receive-they hear what is important to them; comprehend-they listen to understand; interpret-they assign meaning to what they see, hear, and feel; evaluate-they determine speaker credibility and message importance; respond-they react to the speech, usually through nonverbal cues; remember-they retain parts of the message from each stage in memory.' (Hamilton, 2012: 52)

4. Strategies Designed to Improve Listening Skills

As far as *the types of listening* are concerned, there are several slightly different classifications. Sellnow (2005:80) highlights five types, ranging from discriminative to critical listening: 'There are five types of listening based on different purposes: discriminative, comprehensive, appreciative, empathic, and critical.' (*cf.* Wolvin &Coakley, 1992)

Stephanie J. Coopman & James Lull (2010: 54), however, narrow the list down to just four types: 'There are different reasons for listening and different ways of listening. In *empathic* listening, you want to know the feeling and emotions the speaker is conveying […] In *appreciative* listening, you listen for enjoyment, as when listening to a stand-up comedy routine or an after-dinner speech. When you listen for *content*, you gather information, focusing on the speaker's main ideas, as when an instructor lectures. Finally, *critical* listening requires that you evaluate the speaker's credibility, ideas, and supporting evidence. Most public speaking situations call for critical listening.'

Additionally, Amy Gallo[2] also mentions the existence of four types: 'a) task-oriented (efficiency); b) analytical (a neutral perspective); c) relational (building connections and responding emotionally); d) critical (judging both the speaker and the content)'.

When exactly do we engage in one particular type of listening, or another? What prompts us to exercise one type of listening as opposed to another? Gaining a deeper understanding of each type will undoubtedly enable us to be better equipped to navigate through different listening patterns, thus becoming increasingly aware which one fits in with the event at hand.

When listeners pretend that they are listening, they nod, agree with 'hmm-hmm', or parrot back what they hear the person say. Active listening skills, on the other hand, include speaking up and asking good questions.

Consequently, learning more on each type of listening will surely raise our chances to grow into *active listeners.*

5. Conclusion

Needless to reinforce that *active listening* embodies both the discipline to remain focused throughout the speaker's presentation, and a vested interest in the topic addressed. In a nutshell, we could say that *active listening* is primarily about marrying the speaker's enthusiasm with the listener's expectations.

[2]https://www.youtube.com/watch?v=aDMtx5ivKK0&t=37s, Amy Gallo. 'The Art of Active Listening' - The Harvard Business Review Guide (HBR), retrieved October 25th, 2023

If listeners show that they are intent on keeping pace with the speaker's flow of ideas, they will most certainly strive to stay in the moment of the presentation, thus clearing their 'mind of extraneous thoughts'.

If *speaking* is about winning the audience over thanks to the speaker's stamina and sustained research endeavours, *active listening* makes manifest the degree to which the listener's undivided attention and commitment to understanding really pay off.

BIBLIOGRAPHY

1. Coopman, Stephanie J. & James Lull. *Public Speaking. The Evolving Art*. Second Edition. Boston: Wadsworth Cengage Learning, 2010

2. Hamilton, Cheryl. *Essentials of Public Speaking.* Fifth Edition. Boston: Wadsworth Cengage Learning, 2012

3. Lamerton, Jacey. *Public Speaking*. London: HarperCollins Publishers, 2001

4. O'Hair Dan, Hannah Rubenstein & Rob Stewart. *A Pocket Guide to Public Speaking*. Third Edition. Boston: Bedford/ St. Martin's, 2010

5. Sellnow, Deanna D. *Confident Public Speaking*. North Dakota: Thomson.Wadsworth, 2005

6. Templeton, Melody. *Public Speaking and Presentations Demystified.* An e-Book published by McGraw-Hill, 2010

Internet. Webpages

https://www.youtube.com/watch?v=aDMtx5ivKK0&t=37s

STUDY OF ENGLISH LANGUAGE IN BOTH FORMAL AND INFORMAL WRITING

Carmen Antonaru

Lecturer, PhD, „Transilvania" University of Brașov

Abstract: The purpose of this study is to help students to determine the fundamental differences between formal and informal writing. Understanding these distinctions is essential for them to achieve effective written communication considering that these two styles have non-identical characteristics, serve specific purposes in dissimilar contexts which require different approaches. The aim of formal writing is to demonstrate a high level of professionalism in communicating ideas, whereas the informal writing aims to be accessible, creating a friendly tone.

Keywords: formal, informal, writing skills

1. Introduction

Language learning is an elaborated process that requires accuracy, perseverance and practice to master. Formal and informal languages are engaged in different purposes. Regarding this aspect, writing plays an essential role in learning language. Developing both formal and informal writing skills is vital considering that they convey different communication contexts, which interpret finding, evaluate a theory, develop an argument, and critique the work of others, Formal writing, known as professional writing, serves academic purposes like university assignments. Formal language is precise, cohesive, ensures clarity and accuracy whereas informal language is conversational and personal. The present study relies on multiple research articles that are mentioned in bibliography.

2. Formal writing

Formal writing engages an organized approach that involves a formal language, a proper grammar, and a systematic organization of ideas. It is characterized by a certain style of writing that respects a standard procedures used in academic and professional context. It uses a professional tone, when conveying complex information or presenting arguments. It avoids evaluative words that are based on non-technical judgments' and feelings.

Academic writing is generally impersonal and technical, avoids conversational language, direct reference to people or feelings, focusing on emphasizing facts, ideas and objects. It is technical by using specific terminology for certain field.

In formal language there are some situations in which the writer is asked to express his point of view and still write in an objective style. In this perspective, the writer focuses more to emphasise things and ideas, instead of his own feelings or of others In formal language, it is important to write clearly and concisely, to accurately summarize data, to identify arguments, to use certain vocabulary to persuade and inform.

3. Informal writing

Informal writing is a type of communication that involves an informal language and expressions, a familiar conversational tone. It is used also in digital communications like emails and text messages and social media platforms helping people to get closer and build relationships. It creates a relaxed and friendly atmosphere, encouraging openness and

communication. This type of writing conveys a conversational tone without the need for specialized knowledge. Informal writing is narrative dependent on the context.

List of informal features:

1. First person pronouns to refer to the author(s) (*I* and we)
   e.g., "*I* will talk about this problem later.
2. unattended pronouns (*this*, *these*, *that*, *those*, *it*) that refers to antecedents
   e.g., " *This* is his answer to your question.
3. split infinitives -- an infinitive that has an adverb between *to* and the verbs
   e.g., "The reporter proceeded *to* sharply *admonish* the people."
4. Sentence initial conjunctions
   e.g., "*And* I will repeat him if he doesn't understand."
5. Sentence final preposition
   e.g., "what do you think *about?."*
6. listing expressions ('and so on', 'etc', when ending a list)
   e.g., "These are the adverbs used in this context , *etc*."
7. Second person pronouns/determiners to refer to the reader (you and your)
   e.g. "Suppose *you* are acting in a play, which assigns *you* role "
8. contractions
   e.g., "Your behaviour *doesn't* help you to progress."
9. direct questions
   e.g., "What *can* be done in this situation*?*"
10. exclamations
    e.g., This is not the case!

4. Difference between formal and informal writing skills

Formal language is precise, focuses on objectivity, and follows established conventions, maintains a professional tone, utilizes specialized vocabulary, while informal language is more relaxed and subjective, maintains a more conversational attitude which involves expressing emotions in order to establish a connection with the reader. Formal writing skills are of highest importance in academic, professional, and official settings. They are necessary for research papers, legal documents, business reports, and any situation where accuracy and professionalism are valued.

Here are some examples of formal and informal sentences with the same meaning:

In conclusion, in this essay I have argued that multiculturalism is good for economic development. [informal]

In conclusion, in this essay it is argued that multiculturalism is beneficial for economic development.[formal]

"*I believe the result is valid, based on these findings"* [informal]

"These findings indicate that the result is valid" [formal]

"As our house is quite cut off, perhaps we could arrange for you to be put up in the hotel in the town for few days" [informal]

"As our house is quite isolated, we could arrange hotel accommodation in the town for a few days". [formal]

"We will make up for the inconvenience of having to wait for so long" [informal]

"We will compensate you for the inconvenience of having to wait for so long". [formal]

4.1. Vocabulary:

Formal writing uses specialized vocabulary, technical terms, and specific terminology relevant to the certain topics. Informal writing relies on daily language that is not complicated for a wide range of readers, making it more understandable.

In formal writing, the choice of words is of highest importance for the accuracy of information. It engages precise vocabulary which contains technical terms specific to certain fields. Informal writing employs more relaxed words which relates to everyday language, daily expressions that resonate with common audience. Here are some examples of formal and informal words with the same meaning:

Require [formal] *vs need* [informal]
Purchase [formal] *vs buy* [informal]
Provide [formal] *vs give* [informal]
Request [formal] *vs ask for* [informal]
Reside [formal] *vs live* [informal]
Require [formal] *vs need* [informal]
Acceptable [formal] *vs okay* [informal]
Assistance [formal] *vs help* [informal]
Require [formal] *vs want* [informal]
*Infantile [*formal] *vs childish* [informal]
*Further [*formal] *vs more* [informal]
*Hence, therefore [*formal] *vs so* [informal]
*Sufficient [*formal] *vs enough* [informal]
*In spite of the fact [*formal] *vs even though* [informal]
*At your earliest convenience [*formal] *vs as soon as possible* [informal]

4.2. Sentence Structure:

Formal writing often uses more complex sentences, various structures in order to present complex ideas and maintain a formal tone, to convey information in an accurate way,

Informal writing use simpler sentences that are easily understandable to a wide range of audience, maintains a conversational tone. Formal writing uses longer sentences to provide a complex analyse and structured ideas. Complex sentence structures establish rational relationships between ideas and allow the insertion of supporting reasons and examples. In contrast, informal writing employs shorter sentences for a better understanding, ensures that the content is easily accessible to a wide range of readers.

4.3. Grammar:

Formal writing follows strict formal grammar structures, verb agreements, and sentence constructions, maintains clarity, precision, and grammatical accuracy in order to ensure clear communication and credibility. In formal language, grammar is more complex and sentences are generally longer. Formal writing uses third-person pronouns to maintain an objective tone, relying on evidence and facts rather than personal experiences and to create a sense of credibility. By avoiding the use of first-person pronouns (e.g., "**I**" or **"we"),** formal writing underlines the topic or the research rather than the author's personal outlook.

In contrast, informal writing uses flexibility in grammar, partial sentences, and often occasional grammatical errors intentionally in order to obtain a stylistic effect.

Informal writing uses first-person pronouns like **"I"** or **"we"** in order to create connection with the reader and make the writing personal.

The plane is late [informal]

We regret to inform you that the upcoming plane will be delayed [formal]
Have you seen my phone? [formal]
Seen my phone? [informal]
I am sorry to have kept you waiting [formal]
Sorry to keep you waiting [informal]

Formal language uses modal verbs. For example:

Would you be so kind to..?
Could you kindly inform us about..?

Informal language omits modal verbs:

Seen my glasses? Instead of
Could you tell me if you have seen my glasses?

Engaging pronouns can be considered informal language, but an academic paper would use a more neutral tone. Personal pronouns such as *I* establish a more personal informal tone because the reader feels the writer's presence in the text. Formal language uses the 'we' as a pronoun rather than 'I':

For example:
I can help you to finish your work. Call me! [informal]
We regret to inform you that……[formal]
I'm sorry, but…. [informal]
We have pleasure in announcing….[formal]

4.4. Use of Abbreviations:

Formal writing does not use the abbreviations, except for standard ones that are widely accepted and recognized, such as "**Mr.," "Dr.,"** or **"etc."** By spelling out words completely, formal writing ensures that the reader fully understands the intended meaning and avoids any confusion or ambiguity that may arise from the use of abbreviations. This is especially important in professional or academic situations where accuracy is vital. Certain abbreviations are never spelled out: a.m., p.m., B.C. (or B.C.E.), A.D. (or C.E.). Unless your style guide says otherwise, use lower case or small capitals for a.m. and p.m. Use capital letter or small caps for B.C. and A.D. (the periods are optional). Traditionally, B.C.E.(Before Common Era) comes after the year and A.D. (Anno Domini) comes before it, but nowadays the abbreviation commonly follows the year in both instances. If the month is preceded or followed by a numeral (14 Aug. or Aug. 14), abbreviate months as follows: Jan., Feb., Mar., Apr., Aug., Sep. (or Sept.), Oct., Nov., Dec. Do not abbreviate May, June, or July. As a general rule, do not abbreviate the month if it appears alone or with just the year—and do not abbreviate the days of the week unless they appear in charts, tables, or slides. In formal writing it can be used the abbreviations when the space is limited- for example, in tables, charts, diagrams, and graphs. It can be abbreviated a term in formal writing in case the term is written three times in the same document. In formal writing, the abbreviation must be written in full form and enclose the abbreviation in parentheses.

Informal writing frequently uses abbreviations in order to transmit information more adequately regular abbreviations like ***lol*** (laugh out loud), *lmk* (let me know), ***btw*** (by the way), *nvm* (never mind), *omw* (on my way), *thx* (thanks), or ***OMG*** (oh my God) are ordinary used in informal writing to make easier a familiar and fast communication.

4.5. Punctuation

In formal writing, the use of formal punctuation is essential for the accuracy of sentence structure. Each punctuation mark has its own specific use, which determines to write a specific meaning within a sentence.

The main use of a full stop is to show where the sentence ends while the comma is a deceptively piece of punctuation to use because it is often misused or overused, but the comma splice occurs when writer employs a comma to link two independent clauses. Another prominent punctuation mark is the colon which reveals and develops themes and ideas within a sentence. The semicolon separates two independent clauses that are closely related. Hyphens are most used within adjectives that are made up of two (or more) words and other compound words. The dash, often confused with the hyphen, is completely different punctuation mark which serves a different purpose within a sentence. In formal writing, the use of the dash could be a stylistic choice to represent a change of direction within a sentence, or to provide juxtaposition between two clauses in a sentence.

4.5. Contractions:

Formal writing maintains a more formal and professional tone by avoiding using contraction in order to appear a more serious style.

In informal writing, usage of contractions made the reader feel more relaxed and approachable. The possibility of using contractions depends on the level of formality and the intended audience.

4.6. Use of Citations and References:

Formal writing use citations and references to support reasons, provide examples, and acknowledge the work of others. It follows specific citation styles and includes a bibliography or reference list at the end of the document.

Informal writing generally does not require the use of citations and references. It often relies on personal experiences or common information without mentioning any citations. Informal writing relies on personal opinions or knowledge.

5. Similarities between Academic and Informal writing

Despite the essential differences such as tone, style, and reaching a certain purpose, there are also some similarities between formal and informal writing. Both types of writing serve as a tool of communication. Clarity in expression is crucial to ensure that the message is correctly understood by the reader.

Both informal and formal writing engage paragraphs to organize and structure ideas. Each paragraph develops a specific topic or theme, delivering clear information using supporting arguments with relevant reasons, examples, or expert opinions in order to inform, persuade, or entertain the reader.

6. **Conclusions**

Proper writing skills are an extremely valuable ability to have. An essential part of accomplishing this proficiency is to master the distinctions between formal and informal writing.

Consequently, students should be able to understand formal texts and to structure in oral and written communication in formal context, to distinguish formal from informal writing, learning by example; academic essays and books. In order to accomplish this, they need to possess some level of understanding formal language features, formal registers and formal styles and differ from informal style of texts and linguistic features. The key element in

choosing a writing style remains the intended audience and competent communicators have to adapt their words to their audience and the communication context.

This study has some limitations, which could be addressed in future studies.

BIBLIOGRAPHY

Biber, D. (1988) *Variation Across Speech and Writing*. Cambridge: Cambridge University Press

Biber, D., Johansson, S., Leech, G., Conrad, S., &Finegan, E. (1999). *Longman grammar of spoken and written English*. Harlow: Pearson.

Biber, D., & Gray, B. (2016). G*rammatical complexity in academic English: Linguistic change in writing*. Cambridge: Cambridge University Press.

Gray, B. (2010). On the use of demonstrative pronouns and determiners as cohesive devices: A focus on sentence-initial this/these in academic prose. *Journal of English for Academic Purposes*, 9, 167-183.

Byrne, D. (1998). *Teaching writing skills.* Harlow, UK: Longman

Chang, Y-Y& Swales, J. (1999). Informal elements in English academic writing: Threats or opportunities for advanced non-native speakers? In Candlin, C. & Hyland, K. (eds). *Writing: texts, processes and practice*s. London: Longman.

Coffin, C., Curry, M., Goodman, S., Hewings, A., Lillis, T., & Swann, J. (2003). *Teaching academic writing: A toolkit for higher education*. London: Routledge.

Gray, B. (2010). On the use of demonstrative pronouns and determiners as cohesive devices: A focus on sentence-initial this/these in academic prose. *Journal of English for Academic Purposes*, 9, 167-183.

Mewburn, L, Firth, K, Lehmann, S (2019), *How to fix your academic writing trouble: A practical guide*, Open University Press, London.

Woodward-Kron, R, Thomson, E, & Meek, J (2000), *Academic Writing: a language based guide* (CD-ROM), University of Wollongong.

Bailey, S (2015), *Academic Writing: A handbook for international students* (4th edn), Routledge, London and New York.Learning Development — University of Wollongong (2020). Adapted in part from Woodward-Kron, R, Thomson, E & Meek, J (2000) *Academic Writing: A Language Based Guide*, University of Wollongong and from Droga, L and Ravelli, L (1997) *Lecture notes for An Introduction to Academic Purposes*, Department of Modern Languages, the University of Wollongong.

REVIEW - ANAMARIA FĂLĂUȘ, ENGLISH PHONETICS AND PHONOLOGY. THEORY AND PRACTICE. LAMBERT ACADEMIC PUBLISHING, 2023

Ioan-Beniamin Pop

Lecturer, PhD, Technical University of Cluj-Napoca, North University Centre of Baia Mare

Abstract: This paper reviews Anamaria Fălăuș's English Phonetics and Phonology. Theory and Practice, a book that revisits the field of English phonetics and phonology with the purpose of breaking down complex theories into reader accessible explanations and applications. The theoretical construct introduces the main areas of phonetics and phonology, while exploring the rules and patterns governing speech sounds. The practical part provides a solid foundation for the illustration of the diverse applications of phonetic principles.

Keywords: phonetics, phonology, English, theory, practice

Published in 2023 by Lambert Academic Publishing, *English Phonetics and Phonology. Theory and Practice* by Anamaria Fălăuș proposes a comprehensive and engaging analysis of the intricate realms of English phonetics and phonology. The book presents itself as a commendable endeavour that reflects the author's interest in the subject matter, evident in the thoughtful and meticulous research of the phonetic structure of the English language.

As revealed in the title, the book is designed on a twofold structure: a theoretical exploration of the main areas of phonetics and phonology that aims to provide a well-rounded and accessible overview of the fundamental principles governing the sounds of the English language, as well as a practical part meant to engage the target audience in a guided, progressive learning that combines theoretical and practical tasks. The book serves as an invaluable resource for both students and professionals in linguistics, being structured in a way that caters to both beginners and those with a foundational understanding of linguistics. What the author attempts to prove is the fact that the study of phonetics and phonology is essential from both a theoretical and a practical point of view, a complete understanding and description of a language being impossible without a description of its sound structure and system.

In what concerns the theoretical approach, the organization of the content is commendable, with a logical progression from basic concepts to more advanced topics. The book begins by introducing the main branches of phonetics: articulatory phonetics (which studies the way speech sounds are produced, articulated, and uttered), acoustic phonetics (focusing on the physical properties of speech and their acoustic classification), and auditory phonetics (underlining the perception and interpretation of sounds by the receptor of the oral message). In order to set the scene for further developments, the book provides a brief history of the English language with an emphasis on its obvious lack of consistent relationship between sounds and letters, i.e. between pronunciation and spelling. It then seamlessly advances to the realm of phonology exploring the rules and patterns governing the functionality of the English speech sounds in the language. Special attention is given to the variations of one and the same sound due to its distribution in different phonetic contexts (positional variants), the speaker's geographic or social background (regional variants) or the speaker's personal peculiarities (individual variants). A succinct presentation of the distinctive features that characterize the

English inventory of speech sounds leads to a detailed analysis of the English vowel and consonant phonemes. A distinction is also made between sounds in isolation and sounds in connected speech, with an emphasis on the major suprasegmental phenomena by which neighbouring speech sounds affect one another's quality, namely assimilation, elision, juncture. The following chapters engage into an analysis of the syllable structure and prosodic phonological features that characterize suprasegmental phonology: accent, rhythm and intonation.

One of the strengths of *English Phonetics and Phonology. Theory and Practice* is its emphasis on practical applications. Mrs. Fălăuș skilfully connects theoretical concepts to a vast range of exercises and real-world examples, illustrating how phonetics and phonology play a crucial role in language acquisition, speech pathology, and linguistic analysis. This approach not only enriches the reader's understanding but also highlights the relevance of these concepts in various linguistic disciplines. The practical part follows the contents of various publications in the field (the study benefiting from a current and diversified bibliographic apparatus) being intended and designed as an auxiliary material meant to help students improve their knowledge and pronunciation abilities. The first set of questions takes into discussion some theoretical issues proposing a series of multiple-choice exercises, true/false sentences, and a number of open questions that require the students' need to revise the theoretical material introduced at the beginning of the book. The second part combines theory with practice in order to consolidate the information accumulated up to that moment. The third chapter (the largest one), however, mostly focuses on some practical exercises meant to assist students in improving their pronunciation. The series of exercises alternate with theoretical parts that facilitate a better understanding of the topics analysed. There are also exercises that require the students' knowledge of phonemic symbols. Being able to understand phonemic symbols is a useful skill to have in order to make use of the complete information provided by dictionaries that represent pronunciation using the symbols of the International Phonetic Alphabet (IPA), or a similar system. There are also exercises that attempt to emphasize the specific difficulties that Romanian learners encounter when learning English. Such exercises have a double purpose, on the one hand identifying and illustrating those difficulties, on the other, finding ways to eliminate them by making use of the appropriate practical techniques of acquiring the right pronunciation. From this perspective, what the book attempts to do is raise awareness of the fact that the teacher and the learner of a foreign language should be able to recognize and produce the sounds of the studied language just like a native speaker.

By providing a comprehensive theoretical background that covers the fundamental concepts of phonetics and phonology with clarity and accuracy, followed by practical applications that investigate the nature and use of speech sounds, Mrs. Fălăuș's book advocates an approach that successfully bridges the gap between theory and application, catering to the interests of both instructors attempting to offer their students the best possible foundation in the science of speech sounds and students aiming to apply the acquired knowledge of phonetics and phonology in practical contexts.

One of the standout features of this book is its clarity in presenting complex concepts. The author employs a writing style that strikes a balance between academic rigor and reader-friendly accessibility. The use of clear examples and real-world applications, as well as the incorporation of visual aids, such as charts and diagrams, enhance the reader's comprehension of intricate phonetic and phonological phenomena and reinforce key concepts in this field of research. The book becomes an ideal choice for professionals and learners interested in deciphering the ways in which speech sounds are produced, transmitted and received, the ways in which they function in a language, the range of phenomena included in the sound structure of languages, the rules governing the combination of speech sounds into syllables and larger phonological constructions, and the relationship between the spoken and written language.

The book might seem a bit too detailed for the readers that are just getting acquainted with the complexities of this branch of linguistics. Nevertheless, this can also be viewed as a positive aspect for those seeking an in-depth exploration of the subject matter. In conclusion, Mrs. Fălăuș's book *English Phonetics and Phonology. Theory and Practice* is a commendable addition to the literature on phonetics and phonology. It offers a well-balanced blend of theoretical insights and practical applications that addresses a complex and varied readership, from the student embarking on a linguistic journey to a professional looking for a new perspective. The book thus becomes a valuable tool that initiates the readers into the intricate world of sounds and symbols in human language.

WHAT THE PANDEMIC HAS TAUGHT US – HOW TO ENCOURAGE STUDENTS TO KEEP THEIR CAMERAS ON

Diana Stoica

Lecturer, PhD, Politehnica University of Bucharest

Abstract: Enhancing interaction in the online classroom is a major consideration in ensuring that students actively participate to create their own knowledge and reach a high level of achievement in learning Romanian as a foreign language. This idea came to my mind during an online conference where a colleague stated that it is ok for students to keep their cameras closed and that teachers do not have the right to pry into students' lives. While agreeing with the latter, I asked myself why I need students to open cameras and why it is crucial for me to see them. I also thought that until now no teacher would have thought of strategies of encouraging their students to be more involved in the remote classes. This is a novelty for teachers worldwide and I took it as a great advantage and an opportunity to learn new things related to my profession.

Keywords: interaction, participation, achievement, motivation, involvement

Introduction

Enhancing interaction in the online classroom is a major consideration in ensuring that students actively participate to create their own knowledge and reach a high level of achievement in learning Romanian as a foreign language. This idea came to my mind during an online conference where a colleague stated that it is ok for students to keep their cameras closed and that teachers do not have the right to pry into students' lives. While agreeing with the latter, I asked myself why I need students to open cameras and why it is crucial for me to see them. I also thought that until now no teacher would have thought of strategies of encouraging their students to be more involved in the remote classes. This is a novelty for teachers worldwide and I took it as a great advantage and an opportunity to learn new things related to my profession.

I would like to start by describing the first days of teaching remote. All cameras off, I was talking into an abyss, I felt that an icebreaker hiding behind the screens could hit me anytime. When I asked them to turn cameras on, they were all wearing their pajamas in bed. I could see that they had barely woken up. What to do in these circumstances? Not much. I told them that I am so happy to see them even if it is evident I woke them up for the class, and I do not know whether I should apologize for the inconvenience or not. I said I would give them 15 minutes to arrange the bed, make a cup of coffee, put on a t-shirt and we will resume class afterwards. After 15 minutes on the dot, almost all of them had cameras on, and were holding a cup of coffee. Next step: I asked them why, in their opinion, I insist on keeping cameras on, why it is important to maintain a certain appearance even though we are behind a screen. A very interesting debate emerged, and I was so happy to see I stirred them to speak Romanian, even though it was clear some of them were totally against teachers 'controlling' them.

When insisting on students keeping cameras on, there was no single moment without having doubts, without asking myself if what I require from students is ethical or not, if I have the right to pry into their lives. I even had colleagues who totally disagreed with my, suggesting that working without seeing students does not affect education too much, and that we must

adapt to the circumstances. This has really made me think about why I am not happy with this statement and why I feel that not seeing my students is extremely damaging. This year has been a very special one in many ways, and in an exceptional way: my very first year in my teaching career when I have not met my students in person.

Context

How to keep students motivated during online classes and without face-to-face support from teachers or their peers is challenging for teachers. I took this as a new challenge that remote teaching has brought into our lives, as an ideal opportunity for me to try new ways of teaching and enable students to become independent learners.

In face-to-face classes I can respond quickly to make sure students are on the right track and getting the support they need. When teaching remotely, virtual monitoring is difficult and it can take time. I think that as teachers need time to learn and to adapt to new ways of teaching, learners as well need time to learn a new way of learning and feeling comfortable with. I have noticed that interaction between peers can be extremely difficult. Technical issues related to learning or teaching online can be extremely frustrating. But again, I took this as a way of interacting with my students, and learning from them has created a wonderful bond between us. Young people react in a very positive way when they are asked to provide support. And teachers should not be afraid of showing their vulnerabilities, their fears and frustrations. Showing students that we have things to learn, that we are not best at everything can rise our students' level of empathy.

Asking students what they think would help them learn better in a virtual context and feel more motivated can be a wonderful way of communicating with them. I have asked them for ideas on how to do an activity, they voted on the lesson they liked the best and they also suggested ways in which future lessons can be taught.

Unlike English classes that last 2 hours, Romanian lessons to foreigners are longer (between 4 to 6 hours daily, 5 days per week). In a virtual context this can extremely tiresome and, why not say it, boring. I have tried to vary lesson types and devised various structures: for one lesson topic I have used a flipped approach where I asked students to read a text beforehand and then follow up on language and comprehension in class. Keeping our sense of humor is essential in teaching irrespective of the context. But it can also be a great strategy of keeping students engaged online.

Before expecting all students to turn their cameras on, teachers should create a learning environment where they feel safe and comfortable while exposing their whole lives, where they want to see each other and be seen by the others.

Whenever I notice that students are reluctant and do not want to open their cameras, I first check that they are there behind the screen, then talk to the students and tell them that receiving nonverbal cues from the class such as smiles, frowns, head nods, looks of confusion, and looks of boredom, it can help me evaluate my teaching in real time and adjust the pace accordingly to improve student learning. I start the lesson by saying hello, I ask them how they are, if their families are fine. If I do not get any reaction from certain students, I try to involve them into the conversation and I usually succeed in drawing them into the conversation.

When I asked them why they turned their cameras off, they said because they were concerned about their appearance, their hair was messy, were wearing pajamas, a family member was in the room with them (this moment can be turned into a funny moment of guest appearance) or hadn't yet taken a shower. Many of them said that they were not comfortable when everyone was watching them, and this was creating a sensation of awkward self-consciousness. This was another challenge for me so I told them we can organize thematic background days, that is every day we met, we chose a thematic background: one day it was the ocean day (and they had to find the most extraordinary ocean photos and use them as backgrounds), another day was green day (and here their options reached the sky), another day

was dedicated to their favorite musicians (they used their photos as backgrounds). I used this opportunity to have them talk about their choices, e.g. why they chose that particular background, where they were in the world, who that musician was. They immediately participated in the game and asked each other endless questions. This was also an occasion for them to get to know their colleagues. And their teacher. I never exclude myself from these activities, and I have noticed that they appreciate this very much. Students have many questions about us, it is just that they are shy to do it. Teachers should not be afraid of revealing their true selves in front of students. Unlike us, our students are less likely to misjudge us and I find them more tolerant than we teachers are.

Here are some issues that I have noticed might work during this unprecedented period. One sure secret to success is never to set very high expectations from oneself or from students. Teachers can be very harsh on themselves at times.

Let Go of your Ego, teacher

If we want to survive, we must admit that we cannot control what students do inside their homes, and even if we had some control over things, this would not enhance student engagement. Being over controlling and wanting to know what they are doing when cameras are off is more likely to build resentment and frustration rather than build trust and strengthen relationships. So trust is the only solution we have.

Reshape the Image of Participation

Thinking that when students keep cameras on and the teacher can tell whether they are involved actively by merely looking at their faces is a mere assumption. It is true that a student who is staring directly at the screen may prove he is listening. But a student who is taking notes or looking for his pen under the desk may also be engaged. It has happened to me many times to think that a certain student was not paying attention only because he was looking at the cell phone. Well, I could not be more wrong. Very often I gave a certain student a task, he provided the answer, but it only happened it was the wrong choice. Instead of correcting him/her, I used mimic (raising eyebrows, a forced smile, etc). This meant that if he was not following me on the camera, I could have noticed. It took him a while to understand what was going on, but he eventually realized that I was waiting for another try from him.

Check IN with Students so they don't check OUT

In addition to checking in on our own expectations and emotions, we need to ask our students how they feel about being on camera. I have also asked them to think of some reasons why teachers insist that everyone keeps cameras on. Here are some of them:

- Teachers want to have control over their private lives;
- Teachers want to make sure they focus on activities, not playing computer games in the same time;

I thanked them for their try, but I said I could not agree with them. I do not want them to keep their cameras on because I want to have control of their lives. Teachers, before anything, are building communities of students. In s face-to-face context, a small gesture can make all the difference. Well, in a remote class we do not have that. So, we must find new ways of reaching our students and creating a bond. I hope my answer was convincing. What I noticed was that the ones who kept cameras off turned them on eventually.

Try to find out the real circumstances students are connecting from. For example, if I realize that many of my students will be joining class from the same room as siblings and it might get loud, I might build in more quiet, chat-based activities so that students don't have to mute and unmute as much. If I learn that many of my students are anxious about bullying or being judged by peers, I can address that by intentionally building community, being mindful that it takes time to cultivate trust.

Get (more) creative

Now, more than ever before it is time we made greater efforts and be creative. By thinking flexibly, we can find multiple ways to engage students—whether cameras are on or off. I sometimes have the impression that students notice when I improvise on the spot, when I use a certain situation as an opportunity to teach, enhance a new issue.

I also use the chat feature to gather student questions or ask for quick responses. I sometimes select one question in the chat, use breakout rooms for small-group discussions, where students may feel more comfortable interacting on camera and tackle the issue there. I feel it is a safer environment for many and their feedback is a confirmation.

Be Genuine

Teachers should show their vulnerabilities in front of their students. Our fears make us humans and students should be made aware of our vulnerable side. Teachers can support students by being authentic and conveying the message that it's normal to just be yourself on video. I usually log on from school and this can be frustrating at times. I am not in the comfort of my own house where I have control over things more or less. I thus embrace the fun and silly moments when colleagues make guest appearances. I never shy from asking support from students when dealing with new gadgets/platforms that they are extremely with. We must never underestimate this new generation of young people and try to step into their mysterious world.

Teachers and students together should be aware that what they are trying to do virtually is build a community and now more than ever before teachers should make sure that students feel safe and connected in the online classes. I use Facebook group as a way of interacting with them. I post music and ask for feedback, I take photos of graffitis in town and ask them to help them with the translation. I usually challenge them by posting photos of famous buildings in town, or popular locations and I organize a competition: the first to guess the correct answer will get a virtual medal, chocolate, etc.

Make eye contact by looking at the camera lens

These are difficult times for the humans. Our faces are covered with masks, we only have our eyes left to communicate with each other. No smiles, no facial expressions. So, look directly into the camera lens rather than at the screen. Students will feel you are looking them in the eye. They always do.

I used this strategy when we learnt colors and we described each other (Kejsi has got blue eyes, Hussein has got black hair).

Voice is an extremely important factor in teaching. In remote teaching this has become crucial so we must be careful at how we use it. If students feel that our voice is patronizing or monotonous, then they make think we are irritated, or even worse: bored. If our voice is lively and encouraging, this might help them take a greater interest in the lesson. I use variations in my voice (I increase or decrease the volume when speaking) and this will help them pay more attention to me.

Consider the pace of your voice. Be aware of when and for how long you pause, and how quickly or slowly you speak. The rate you speak should be tailored to the level of your learners. Speak more slowly to beginners, and at a more natural pace to advanced learners.

Realia has become more important than ever. Most of my students studying Romanian are complete beginners. When I teach vocabulary, I use my own realia, or I ask them to bring them in front of the camera. When we learnt kitchen utensils this strategy was very fun.

With more advanced students, I brought some puppets and gave them names of famous people (president of the USA, a famous singer that is in fashion among teenagers) and with the help of some prompts I provided they had to interview these celebrities.

What I have noticed in my career (and even more since teaching remote) is that students appreciate the effort we put into making lessons more active and creative. So we should never be afraid of experimenting new tricks.

Many teachers have told me that requiring cameras would affect students from low-income families or students of color and this gap would be insurmountable in a virtual context. Many students might not want their classmates and teachers to see inside their homes, especially if they don't have a private work space. There are also cultural considerations I must confess I had not thought before: female students who wear hijab don't typically cover their heads in the privacy of their homes—but they would have to put on the covering before turning their cameras on. I had a student from Spain who refused to open her camera during the first few classes. When she eventually decided to reveal herself, she was wearing a veil. I complimented her and told her I am very happy to be able to eventually see her eyes, her smile. She told me (with all the other students connected) that at first she was afraid I might judge her for being a Muslim and that after she got to know me/us, she got the courage to show her face. This was probably one of the most comforting gesture my students have done in my entire career. We all need time to know one another, so we must give it time.

And from the previous strategies my last one ensues:

Teachers must be empathetic and reveal their true selves.

I share my fears with my students and talk about the times when I am not comfortable being on camera in a meeting. I tell them about how I prepare before logging on for the lesson, how their presence online boosts my energy. All these confessions will bring out the humanness in us.

Conclusion

The greatest mistake a teacher can make is to underestimate students. Some students asked me once if I am afraid of them. When I said I am, they were surprised and wanted to know why. I told them that according to my opinion they hold the power, that the success of the lesson depends on them too, that we are an indestructible team and that a teacher is powerless without their support. In a virtual world where we can be anything behind a screen, a real teacher's duty is to be humane and understating, his duty is to make students believe that this period is only temporary, that viruses and economic crises are not a novelty, but that what has made us move onwards was the fact that we stuck together as humans, we showed our support and humanity.

BIBLIOGRAPHY

Anderson, T. (2003). Modes of interaction in distance education: Recent developments and research

questions. In M.G. Moore & W. G. Anderson (Ed.), Handbook of Distance Education. Mahwah,

New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Inc.

Bender, William N. (2017), 20 Strategies for Increasing Student Engagement.

Conrad, R., & Donaldson, J. (2004). Engaging the Online Learner: Activities and Resources for Creative

Instruction. San Francisco, California: John Wiley & Sons, Inc. Evans, C., Muijs, D. & Tomlinson, M. (2015). Engaged student learning: high-impact strategies to enhance student achievement. [White paper] Retrieved May 15, 2019 from: https://www.heacademy.ac.uk/knowledge-hub/engaged-student-learning-high-impact-strategies-enhance-student-achievement.

Quevillon, K. (2017). Student Attendance Matters, Even If Lectures Are Online. Ask Harvard. [Blog post] Retrieved May 15, 2019 from Top Hat Blog: https://tophat.com/blog/student-attendance-harvard/

Shernoff, David & Csikszentmihalyi, Mihaly & Shneider, Barbara & Shernoff, Elisa. (2003). Student Engagement in High School Classrooms from the Perspective of Flow Theory. School Psychology Quarterly. 18. 158-176. 10.1521/scpq.18.2.158.21860.

DEVELOPMENTS IN ROMANIAN MILITARY POLICY IN THE INTERWAR PERIOD

Mihaela Postolache

Lecturer, PhD, „Spiru Haret" University

Abstract: After the First World War, the Romanian army underwent significant reforms, and the modernization process was crucial for adapting to the new realities of the XX century. The first world war and especially the Union of 1918, subject the Romanian society to new challenges, and one of the most important problems faced by the Romanian authorities during the entire period between the two world wars was the one related to the institutional-legislative unification and integration the new united provinces. The evolution of the Romanian army throughout the interwar period and up to now has been influenced by several factors, such as the international context, political, technological and strategic changes.

Keywords: interwar period, reforms, modernization, military policy, doctrine;

Introduction

The interwar period witnessed significant changes within the Romanian army, and its evolution took place in a complex context marked by the First World War. Over the decades that followed, the Romanian army has constantly adapted its structures, strategies and equipment to meet the ever-changing challenges of international security.

At the beginning of the XX century, the first world war and especially the Union of 1918, subject the Romanian society to new challenges, and one of the most important problems faced by the Romanian authorities during the entire period between the two world wars was the one related to the institutional-legislative unification and integration the new united provinces. For a short period in the united territories there continued to be parliamentary institutions with regional attributions: The Great National Council in Transylvania, the National Council in Bukovina and the Country Council in Bessarabia. *(Salagean, 2013 pp. 10-11)*

Although the picture of international life in the interwar years was marked by the existence of strong contradictions between the great powers, germ-bearing contradictions some new world conflict, a defining feature of this era is the staggering efforts of those states interested in finding new means to ensure their national independence and territorial integrity. It is primarily the newly created or re-united states following the collapse of multinational empires that put above all the maintenance of peace and territorial status quo in the world, because only under these conditions could they start the huge program of economic, social and cultural recovery. Unfortunately, the political-diplomatic and military actions undertaken by these states in order to maintain and consolidate international peace and security have not been successful and this is due, first of all, to, the fact that their efforts did not receive the proper support of France and especially Great Britain.

In front of the reunified Romanian state, there was a need to make large social, administrative, political and military changes, required by the progress of the Romanian society in the new historical stage in which it had stepped. *(Topor R., 2023 p. 86).*

The development, modernization and improvement of the military body took place in completely new conditions, because the political, economic, social factors, geographically and demographically generated by the completion of the process of formation of the unitary Romanian national state have also determined the change of the doctrinal-strategic orientation and of the structure of the Romanian military system. *(Olteanu C., 2002 p. 31)*

Military reforms after the first world war

The political-military alliances realized by Romania in the interwar years aimed at the defense objectives set by the general policy of the unitary state, to reject any aggression, to maintain the status quo. peace and security in the southeast and east of the continent, at the level of all Europe. The Romanian political-diplomatic approaches started from the recital that Romania, in alliance with other small and medium-sized states in Europe of anti-revisionist orientation, he could play an important role in countering the aggressive actions of the forces of war. *(Vlad, I. 2010)*

After the First World War, the Romanian army underwent significant reforms, and the modernization process was a crucial aspect for adapting to the new realities of the XX century. In the overall rethinking of the country's armed power, the need to expand the armed force, created and consolidated in the Old Kingdom, had to be taken into account. Romania's military structure had to be adapted to the new state changes in southeastern and central Europe. Among other things, Romania had to take into account not only the new reality, the fact that the number of its neighbors had increased from four to six, their attitude towards it, he said, but also by the fact that, for the moment, some of the great powers had disappeared from its borders.

The material endowment, an essential factor of the war potential, constituted one of the most difficult problems faced by the Romanian Army in the First World War, the interwar period and during the Second World War. The causes are multiple, complex, and a detailed analysis of them may be the subject of a separate case study. After the Great Union of 1918, for about 15 years, the endowment of the army, the creation and development of their own defense industry took a second place in the concerns of political decision makers, Romania has experienced great delays in this area. *(Nicolau I., 2013)*

At the beginning of the fourth decade of the twentieth century, the Romanian state was in a situation of being able to procure from the internal market only in modest quantities of armament, weapons, equipment and equipment for the defense of the country.

In this sense, it should be noted that in the interwar period, on the issue of army endowment, there was a continuous dispute between two approaches that were diametrically opposed by their content. The first was about promoting the idea of developing a national war industry, considered as the only way to achieve economic independence, at least in the military field, without being conditioned by imports from other countries. The second way highlighted the weak development of the Romanian industry, its impossibility to supply the necessary equipment and equipment to the army, and considered that the provision of such materials could only be achieved, at that time, through imports. [1]

Roughly, among the main reforms and changes that took place during this period, some refer to:

a. General reorganization. So as part of the reforms, divisions were abolished, and mobile brigades and more flexible troops were introduced in their place to better respond to the demands on the battlefield.

b. Technological modernization. As part of the modernization process, tanks were introduced to the equipment of the Romanian army. This represented a significant change in military tactics and allowed greater mobility on the battlefield. Regarding the development of the air component, military aviation was developed, and Romania began to use aircraft for reconnaissance and air support.

c.Significant efforts have been made to improve the training of officers and NCOs. Therefore, the Officers' School in Sibiu was reorganized and modernized to meet international standards.

d. Modernized infantry and artillery. The infantry and artillery were equipped with new and modern weapons, including automatic weapons and large-caliber artillery pieces.

e. Development of the navy. As part of the modernization efforts, special attention was paid to the development of the Navy to ensure security in the Black Sea.

f. Internal security measures. Steps have been taken to reorganize and modernize the police force, keeping in mind the importance of internal security.

These reforms and modernizations were essential for strengthening the capacities of the Romanian army and adapting it to the new challenges of the era. The significant contribution to the modernization of military tactics, the introduction of advanced technologies and adaptation to new geopolitical conditions were essential to prepare the army for the interwar period and to face future threats.

Romanian military thinking and doctrine in the interwar period

Romanian military thinking has evolved over time, being influenced by the historical, geographical and geopolitical context. Traditionally, the Romanian military strategy was oriented towards the defense of the national territory and throughout its history it had various periods of intensification or reduction of military activities, depending on the political situation and external threats.

Recognizing, generally unanimously in the era, the need to develop a doctrine to guide the armed activity, the opinions were grouped at a given moment, broadly, into three currents (Olteanu C., 2002, p. 32). The first recommends the adoption of foreign military doctrines proven to be the most effective, in particular the French one; the second current one advocates the adaptation of foreign doctrines, especially the French one, but not the one of the First World War, which proved to be bankrupt, but the Napoleonic doctrine of manoeuvring warfare, of movement[2]. The exponents of the third current militated for an indigenous military doctrine, based on the realities of the country and the traditions of the Romanian people. Although during the First World War new types of weapons had appeared, such as armour and aviation, predominantly offensive weapons, which were to lead to notable changes in the procedures of battle and operation, to recreate the concept of operations, Romanian military specialists remained, in the main, on the old positions.

Romanian military thinkers still considered the infantry as the main army, and this will be the case for many decades, appreciating the cavalry, along with artillery, tanks and aviation, as a mobile weapon, capable of decisive actions in the war of movement. This, while German military theorists, for example, placed great emphasis on the element of mobility and, in context, on the role of tanks and aviation.

The First World War had demonstrated the need for essential changes in the proportions between types of weapons, the tactical field combat procedures and the organic composition of units. Along these lines, in the process of reorganization and modernization of the Romanian army, the aim was to create a flexible defense system in which the division would be able to carry out independent combat actions. The need to increase the firepower and mobility of the troops was also taken into account, as well as the equipping and equipping of the units with modern weaponry, with special attention being paid to the weight of new types of weapons, especially "technical" weapons and mechanized means.

The Romanian military doctrine was the result of a process of deep knowledge and analysis of the economic, political and military domestic and international realities of the interwar period; it was based on the knowledge of the Romanian people's experience of struggle for the defence of their national and national identity, on the traditions and specific features of

our army, on the lessons and experience gained by the Romanian army in the war of national liberation and state reunification (1916-1919), as well as on some of the principles that guided the military doctrine and art of other countries.

In accordance with all these factors, the Romanian military doctrinaires were keen to point out that since the Romanian state was not considering the seizure or annexation of foreign territories, it completely excluded the idea of an aggressive war against any country, as well as the use or threat of force in international relations. The only war admitted as legitimate and in accordance with national interests was the war of defence against any aggression that would endanger the unity of the independent national state and the sovereignty of Romania.

Many of the Romanian military thinkers were fully convinced that to achieve the "armed nation" required special efforts; it required a lot of organization and a long time for every citizen to become aware of the necessity both in peacetime and in wartime to participate in the general defense effort and to achieve an army and a territory organized and equipped according to the requirements of modern battlefield defense. In this sense, the economic factor was at the forefront of interwar military thinking. The literature of the time increasingly believed that victory in the war of the whole nation would be decided by its economic preparedness.

Conclusions

The evolution of the Romanian army from the interwar period to the present reflects its adaptability to geopolitical and technological changes. From the initial modernisations after the First World War to the post-communist reforms and integration into NATO structures, the Romanian army has evolved to respond dynamically to the challenges of the times. Thus, looking back and forward, its evolution serves as an example of the transformations brought about by history and the changing needs of global security.

The evolution of the military policy of the great powers in the inter-war years fully confirms the words of Winston Churchill who, as early as November 1919 when he was Minister of War, declared: "Do not be unjust to the army now that the war is over. You may need the dance again, with all the League of Nations in which we have put so much hope". It was in this complex and contradictory international context that Romania's military policy evolved in the interwar years.

Today, the Romanian Army continues to adapt to today's challenges and improve its capabilities to face the complex threats of the 21st century. Active participation in international military exercises and contribution to NATO missions demonstrate Romania's commitment to global security.

BIBLIOGRAPHY

1. [2.] *** (1994) *Istoria Statului Major General, Documente*, 1859-1947, Editura Militară, București,/*History of the General Staff, Documents, 1859-1947*, Military Publishing House, Bucharest, pp. 204-205;
2. ***, (1974) - *Istoria gandirii militare romanesti*, Bucuresti/ *History of Romanian Military Thought*, Bucharest;
3. ***, (1980) - *Armata si societatea romaneasca*, Bucuresti/ *The Army and Romanian Society*, Bucharest.
4. ***, (1989) - *Istoria militara a poporului roman*, vol. VI, Bucuresti / *Military History of the Romanian People*, vol. VI, Bucharest.
5. ***, (1989) - *Romania in anii celui de-al doilea razboi mondial* , vol. 1, Bucuresti / *Romania during the Second World War* , vol. 1, Bucharest;
6. [1.] *** (2013) *Aspecte privind înzestrarea armatei României în anii 1935-1940. Radiografia unor măsuri întârziate* , Articolul a aparut in numarul 3(61) /

2013 al publicatiei Document, Buletinul Serviciului Istoric al Armatei, varianta online pe / *Aspects of the Romanian army's equipment in 1935-1940,* Article appeared in issue 3(61) / 2013 of the publication Document, Buletinul Serviciului Istoric al Armatei, online version on: https://www.rumaniamilitary.ro/aspecte-privind-inzestrarea-armatei-romaniei-in-anii-1935-1940-radiografia-unor-masuri-intarziate

7. Constantin Olteanu (2002) – *Aspecte privind evoluția armatei române în perioada interbelică*, art. apărut în Analele Universității Spiru Haret, Seria Istorie, nr. 4-5, 2001-2002, p. 31/ *Aspects regarding the evolution of the Romanian army in the interwar period,* art. appeared in the Annals of Spiru Haret University, History Series, no. 4-5, 2001-2002, p. 31;

8. Dorin–Marinel Eparu (2012). *Armata României şi transformarea ei pentru a răspunde exigenţelor mediului de securitate actual,* art. publicat in vol Conferintei international anuale a CSSAS - Complexitatea şi dinamismul mediului de securitate Vol. 1 22-23 11. 2012, Bucureşti pp. 283 – 288 / *The Romanian Army and its transformation to meet the demands of the current security environment*, art. published in the annual international conference of CSSAS - The complexity and dynamism of the security environment Vol. 1 22-23 11. 2012, Bucharest pp. 283 - 288

9. Florian Cîrciumaru coord., (2021). *Creşterea rezilienței marilor sisteme publice ale României : studiu de caz : sistemul militar. Studiu de specialitate*. - Bucureşti : Editura Universităţii Naţionale de Apărare "Carol I", pp. 70-105 / *Increasing the resilience of Romania's large public systems: case study: the military system. Specialized study*. - Bucharest: "Carol I" National Defense University Publishing House, pp. 70-105

10. Gheorghe Zaharia, - *Politica de aparare nationala a Romaniei incontextul european interbelic 1919-1939 / Romania's national defense policy, the interwar European context 1919-1939*;

11. Ingrid Ileana Nicolau, (2013).- *Protectia internationala a drepturilor omului - curs in format IFR***,** Ed. Fundația România de Mâine, Bucuresti, pp. 71-73 / *International protection of human rights* - course in IFR format, Ed. Romania de Maine Foundation, Bucharest, pp. 71-73;

12. Ioan Talpes, (1988) - *Diplomatie si aparare. Coordonate ale politicii externe romanesti 1933-1939,* Bucuresti, / - *Diplomacy and defense. Coordinates of the Romanian foreign policy 1933-1939*, Bucharest;

13. Ioan Vlad, (2010) – *Sistemul alianțelor politico-militare ale Romaniei,* art publicat in aprilie 2010 pe / *The system of political-military alliances of Romania,* art published in April 2010 on: https://theo-phyl-politea.blogspot.com/2010/04/sistemul-aliantelor-politico-militare.html

14. Marcela Sălăgean, (2013) – *Introducere in istoria contemporana a Romaniei,* Cluj Napoca, Editura Presa Clujeana, pp. 10-11 / *Introduction to the contemporary history of Romania,* Cluj Napoca, Presa Clujeana Publishing House, pp. 10-11;

15. Roxana Topor, (2023) *Justiția restaurativă între lege și realitate,* aVIII–a Sesiune de comunicări științifice a studenților, masteranzilor și cadrelor didactice ale, Facultăţii de Științe Juridice și Științe Economice: Cultura economico – juridică, Noile tendințe privind viitorul muncii din perspectivă juridică și economică în condițiile digitalizării activităților, 18-19 mai 2023, Constanța, România, pp. 86-87 / *Restorative justice between law and reality,* 8th–8th Session of scientific communications of students, master's students and teaching staff of the Faculty of Law and Economic Sciences: Economic-legal culture, New trends regarding the future of work from a legal

and economic perspective under the conditions of digitization of activities , May 18-19, 2023, Constanța, Romania, pp. 86-87

VENIAMIN COSTACHI AND UPRISING OF PEOPLE FROM TĂTĂRAŞI

Mirela Beguni

Lecturer, PhD, „Ştefan cel Mare" University of Suceava

Abstract: The article presents an episode from the challenging political life of Metropolitan Veniamin Costachi, the Tătărășeni uprising, and the role that the illustrious hierarch played in mitigating the most significant social unrest in Moldavia before 1821.

Keywords: Metropolitan Veniamin Costachi, Iassy, Moldavia, Tătăraşi, social unrest

Figură luminoasă a panteonului personalităţilor române, Veniamin Costachi[1] a dominat Moldova primei jumătăţi a veacului al XIX-lea, impunându-se, în dificila perioadă premergătoare constituirii statului modern, nu doar în postura de slujitor bisericesc, ci şi ca român iubitor de patrie şi ca luptător neobosit pentru drepturile ei.

Cinstit ca un „obraz ce purta fruntea neamului"[2], Veniamin a avut un foarte însemnat rol nu doar în plan religios, ci şi în guvernarea ţării, în baza relaţiei seculare de strânsă colaborare şi sprijin mutual între biserică şi stat[3]–cu precădere anterior perioadei regulamentare − mitropoliţilor revenindu-le o poziţie de frunte şi în plan politic.

Esenţialul rol în acest plan al şefului bisericii era subliniat elocvent de Kogălniceanu, care afirma că „pe atunci *numai mitropoliţii singuri aveau curaj, putinţă şi drept de a vorbi în numele Moldovei, pe dânsul boierimea-l asculta ca pe capul ţării* (subl. ns.). Domnul fiind străin, către dânsul sultanul adresa firmanele sale atingătoare de neamul Moldovei, în toate ocupaţiile oştirilor străine, la Mitropolie se îndreptau generalii ce le comandau, acolo se adunau boierii, acolo în timpuri grele se adunau gloatele. Mitropolia era, dar, centrul nu numai al trebilor bisericeşti, dar şi al trebilor statului"[4]. Pe aceeaşi temă, N. A Bogdan adăuga că, atunci „când faptele unor stăpânitori ai ţării sau ale dregătorilor lor întindeau din-cale-afară struna răbdării gloatelor şi acestea începeau să se mişte şi să ameninţe chiar pe spoliatori, *mitropoliţii ţării erau singurii ce puteau să se interpună între stăpânire şi supuşii înfuriaţi* (subl. ns.), să trateze cu unii şi cu alţii, şi să obţină pentru unii siguranţa vieţii şi menţinerea puterii, iar pentru ceilalţi oarecare uşurare şi bunuri mai mult sau mai puţin îndestulătoare sau tămăduitoare relelor de care se plângeau"[5].

Şi Nicolae Iorga evidenţia importanţa mitropolitului în viaţa politică a Principatului, afirmând că el „se înfăţişa în ochii tuturor, ai ţării ca şi ai străinilor, ca *adevăratul cap al ţării, ca singurul om care avea dreptul să se plângă şi să se împotrivească în numele suferinţelor ei*

[1] Episcop de Huşi (1792-1796) şi de Roman (1796-1803), apoi mitropolit al Moldovei pentru aproape patru decenii (1803-1808; 1812-1842).

[2] Vasile Vasile, *Veniamin Costache (1768-1846), promotor al muzicii în ţara noastră,* în „Teologie şi viaţă", serie nouă, an. V (LXXI), nr. 1-3, 1995, p. 139.

[3] V. V. Muntean, *Statul şi Biserica la români (sec. XIV-XX),* în „Revista Istorică", tom VII, nr. 5-6, 1996, p. 439; A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană,* ediţia a III-a (de I. Vlădescu), vol. X, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1930, pp. 53, 54.

[4] Andrei Vizanti, *Veniamin Costaki, mitropolit al Moldovei şi Sucevei. Epoca, viaţa şi operele sale,* Tipografia Buciumului Român, Iaşi, 1881, p. 34.

[5] N. A. Bogdan, *Oraşul Iaşi,* ediţia a II-a, Tipografia Naţională din Iaşi, Iaşi, 1913, p. 246.

(subl. ns.)", fapt explicat prin aceea că „domnul se schimba după voia sultanului, a vizirului şi a puternicilor din Constantinopol, atârnând de şiretenia şi dărnicia duşmanilor săi, pe când mitropolitul era sfinţit pe viaţă, în numele unei puteri ce nu se înşală şi nu se cumpără"[6]. Revelator este şi faptul că, într-o epistolă din 1825 adresată lui Mihail Sturdza, vistiernicul Iordache Roset îi atrăgea atenţia că petiţia pe care acesta dorea să o adreseze împăratului rus din partea ţării trebuia „neapărat să fie iscălită de mitropolitul, arhipăstoriul ţării, că într-alt chip nu prinde nici un loc", încât „să ia şi iscălitura mitropolitului cu orice chip va şti"[7].

Între multiplele provocări în care Veniamin s-a văzut implicat în ipostaza de om politic − care l-a pus frecvent în conflict cu potentaţii timpului, căci opoziţia faţă de aceştia pentru binele românilor, chiar şi cu riscul propriei funcţii sau a vieţii, l-au transformat în persoană indezirabilă pentru stăpânitori − a fost cunoscuta răscoală a tătărăşenilor.

Asfel, mitropolitului Veniamin Costachi i-a revenit un rol de frunte în aplanarea celei mai de seamă dintre frământările sociale din Moldova dinainte de 1821[8], începută în duminica de 8 iunie 1819[9] şi întinzându-se pe mai multe zile, când „s-a făcut zurbalâc mare pentru pricina ciumii, zicând Vodă cu boierii Eşului că este ciumă"[10]. Atunci, samavolniciile unor dregători „puşi pe prădat" ai domnitorului Scarlat Callimachi, ce se adăugau altor „jacuri, năpăstuiri şi strâmbătăţi" făcute în întreaga ţară, i-au înfuriat pe ieşeni, care, unii înarmaţi, iar alţii cu pietre, au mers la Mitropolie şi „au ridicat pe preasfinţia sa Veniamin Negel, ca să scoată pe Vodă din Curte şi să îl dea pe mâna lor"[11].

Martorii oculari au relatat că „era o tulburare din cele mai grozave" în întreaga capitală, amplificată de bătăile clopotelor bisericilor spre a chema la revoltă „toată suflarea" şi, cu toate că Veniamin, „cu capul descoperit şi cu glas amorţit grăia către norod şi, plângând ca fetele Ierusalimului, îndemna pe popor să meargă pe la casele sale"[12], după omorârea de către arnăuţi a câtorva zeci de oameni, „s-a făcut fiară sălbatică poporul".

Suferinţa pricinuită lui Veniamin de nefericitele şi violentele evenimente l-au impresionat pe bucovineanul Leon Lazul, care a notat: „Acestui mare om, mitropolitul, sudorile-i picau din el ca picăturile de sânge, faţa schimbată, inima mâhnită, puterea slăbită şi vederea chipului întru asemănare cu cel ce-şi dă sufletul; cu totul străină şi prihalnică privire"[13]. Despre implicarea ierarhului în revoltă a scris şi Manolachi Drăghici, care a menţionat că acesta, „văzând deznădejdea aceea mare a orăşenilor, a îngenunchiat îndată şi i-a rugat să stea, făgăduindu-le că va isprăvi el toate cererile ce aveau de făcut către Vodă", precum şi că

[6] Nicolae Iorga, *Viaţa şi faptele mitropolitului Moldovei Veniamin Costachi,* Institutul de Arte grafice şi Editura „Minerva", Bucureşti, 1907, pp. 44, 45.
[7] Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, supl. I, vol. IV (infra *Hurmuzaki*, supl. I, vol. IV), coord. D. A. Sturdza, D. C. Sturdza, Octavian Lugoşianu, Bucureşti, 1891, p. 73.
[8] Dan Bădărău, Ioan Caproşu, *Iaşii vechilor zidiri. Până la 1821,* Editura Junimea, Iaşi, 1974, p. 277.
[9] O însemnare pe un Minei tipărit în 1805, aflat la Biserica Sf. Ioan Botezătorul din Iaşi, precizează ca dată a „sculării ţării asupra lui Vodă" ziua de 7 iunie 1819, în timp ce o însemnare pe o carte de cult din 1707 afirmă că „au sărit ţara să ucidă pe Scarlat Alexandru Calimah Voievod la văleat 1819, iunie 8 zile" (vezi D. Constantinescu, Insemnări despre răscoala Tătărăşenilor, în "Cercetări istorice", vol. XVIII, nov. 1943, pp. 376-378).
[10] Deşi numeroasele samavolnicii ale demnitarilor făcuseră populaţia să suspecteze inexistenţa bolii, aceasta a fost reală şi atestată de surse neîndoielnice, pentru combaterea ei mitropolitul însuşi oferind, numai în luna iulie, 5.000 de lei, cu îndemnul ca Episcopiile şi mănăstirile să facă la fel (Alexandru Zub, *Cu privire la unele frământări din Moldova, în anul 1819. Un episod din viaţa mitropolitului Veniamin Costachi,* în B.O.R., an. XLV, nr. 3-4, 1969, pp. 201, 216; Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor,* vol. X (infra *Hurmuzaki,* vol. X), coord. Nicolae Iorga, Bucureşti, 1897, pp, 53, 54, 58, 59, 63, 68, 78, 80-82).
[11] Ilie Corfus, *Însemnări de demult*, Editura Junimea, Iaşi, 1975, pp. 32, 33; V. Ursăcescu, *Însemnări de pe cărţi vechi bisericeşti*, în B.O.R., an XLIV, 1926, p. 706; *Hurmuzaki,* vol. X, pp, 53, 54, 58, 59, 63, 68.
[12] Leon Lazul Bucovineanul, în Theodor Codrescu, *Uricarul* (infra *Uricarul*), vol. VII, Tipografia Buciumului Român, Iaşi, 1886, p. 81.
[13] *Ibidem,* p. 78.

„blândeţea şi smerenia arhiereului într-atâta au pătruns duhurile sălbatice ale prostimei, încât au potolit negândit furia cea aprinsă de răzbunare a mulţimii”[14].

Deşi prin intervenţia prelatului se instaurase o stare de acalmie, conflictul s-a reaprins după ce, cu plânsete şi tânguiri, au fost aduse câteva căruţe cu morţi şi răniţi, pe care, văzându-le, Veniamin „şi-a acoperit faţa cu întristat suflet” şi, în sunete de clopote, a intrat în Mitropolie, acompaniat de boieri şi de popor[15]. Îndurerat de suferinţele oamenilor, şi după demiterea unor dregători, ca urmare a cererilor poporului şi a consultărilor dintre mitropolit şi domnitor, înaltul prelat a continuat să se lamenteze că „n-a fost în stare să liniştească poporul, denunţându-se în gura mare pe sine însuşi pentru că, din cauza nepriceperii sale, s-a vărsat sânge nevinovat”[16].

Pentru moment, conflictul de stradă s-a sfârşit prin intervenţiile împăciuitoare ale lui Veniamin, Manolachi Draghici istorisind că răsculaţii „s-au bucurat şi, mulţumind mitropolitului prin metanii şi sărutare de mâini, au pornit pe la casele lor, ducând mai întâi pe păstorul în slavă, ca nişte relicve sfinte, la catedrală, unde el agiungând, după obiceiul ce păstra de când s-a născut de a nu ţinea parale[17], a deşertat saltarele scrinului cu cât i s-a întâmplat atunci, încredinţându-le poporului şi binecuvântându-l”[18].

Totuşi, răzvrătirea populaţiei a continuat şi în zilele următoare şi, deşi la 10-11 iunie boierii au cerut, printr-o anafora, pedepsirea exemplară a rebelilor, Veniamin a protestat, a refuzat să o semneze şi, „ca un Ciceron în Capitoliul Romei, fără sfială grăind mii de adevăruri”, a pledat pentru dreptatea poporului şi a dovedit că „scularea aceea nu se putea numi revoluţie sau zurba, ci mai vârtos, cu plecată jalobă, cerându-şi pronomiile lor, spre scăpare de jefuitorii dregători”. Astfel, apărând cauza răzvrătiţilor, ale căror spirite vor rămâne „întărâtate” şi după o lună, Veniamin a preferat renunţarea la funcţie în locul trecerii de partea neadevărului şi a nedreptăţii şi, privindu-l cu umilinţă pe un boier care insista să-l convingă să semneze anaforaua, i-a spus: „În ceasul acesta nu te privesc altfel decât ca pe unul dintre dumneavoastră (arătând cu mâna spre boieri), dintre carele am luat seama că unul şedea ca vulpea cu tăinuit scop, iar altul cu posomorâtă faţă, închipuind mânia leului când pândeşte din culcuşul său”[19], ascuţişul replicii făcându-i pe boieri să renunţe la pretenţie.

Cu toate că după înlăturarea din scaun a lui Scarlat Callimachi, la 24 iunie, „pentru o dreaptă ocârmuire”, căimăcămia condusă de mitropolitul Veniamin i-a avertizat pe ispravnicii ţării că li se va cere „răspunsul pentru toate urmările asupritoare şi pricinuitoare de silnicie norodului”[20], nemulţumirea poporului a rămas foarte mare, baronul Kreuchely, precum şi alţi contemporani, consemnând că în oraş erau tulburări şi neînţelegeri continue[21], ce au durat până în anul 1821.

---

[14] Manolachi Drăghici, *Istoriea Moldovei pe timp de 500 ani până în zilele noastre*, tom. II, Tipografia Institutul Albinei, Iaşi, 1857, pp. 100-104.

[15] Leon Lazul Bucovineanul, în *Uricarul*, vol. VII, p. 82.

[16] R. Rosetti, apud Alexandru Zub, *op. cit.*, pp. 206, 207.

[17] Obiceiul de a-i milui pe cei lipsiţi l-a avut permanent, iar în legătură cu aceasta a specificat în testament că, „în tot cursul vieţii sale, nici a voit a aduna bani, nici are vreun ban, nici măcar până la o sută de galbeni”. Că această nobilă conduită nu era proprie tuturor ierarhilor o arăta Alecu Beldiman, care menţiona, în poemul istoric consacrat evenimentelor din anul 1821, că episcopul Gherasim al Romanului „în pierderea averii mai pe toţi au covârşit” (*Eterie sau Jalnicile scene prilejite în Moldavia din resvrătirile grecilor, prin şeful lor Alesandru Ipsilanti, venit din Rusia la anul 1821*, ediţie de Alecu Balica, Tipografia Buciumului român, Iaşi, 1861, p. 83).

[18] Manolachi Drăghici, *op. cit.*, tom. II, pp. 100-104.

[19] *Ibidem.*

[20] *Uricarul*, vol. VII, pp. 84, 85; Alexandru Zub, *op. cit.*, pp. 208, 211, 216.

[21] Revelatoare, în acest sens, este şi aruncarea de pamflete greceşti şi româneşti în Curtea domnească şi în cea a Mitropoliei, în luna august a anului 1819, care îi ameninţau pe boieri şi acuzau cârmuirea de sărăcia ţării, de inexistenţa ciumei, de stagnarea negoţului şi de preţurile mari ale alimentelor (*Hurmuzaki*, vol. X, pp. 60, 63, 64; vol. XVI, coord. Nerva Hodoş, 1912, p. 1030; Ioan C. Filitti, *Frământările politice şi sociale în Principatele române de la 1821 la 1828*, Editura „Cartea românească”, Bucureşti, 1932, p. 32; Alexandru Zub, *op. cit.*, pp. 196, 198, 199.

Pe parcursul întregii lui păstoriri, Veniamin Costachi, înflăcărat iubitor de ţară şi de neam, a luat parte şi, adesea, a influenţat cele mai de seamă evenimente ale Principatului, în numeroase ocazii patriotismul şi maturitatea gândirii lui politice impunându-se ca repere majore ale personalităţii sale.

Astfel, conştient de înalta misiune încredinţată lui de providenţă şi de conaţionali, ierarhul a reprezentat o figură emblematică de prelat iubitor de ţară şi de neam, prin faptul că a pus întotdeauna interesele Moldovei mai presus de ale sale şi a luptat întreaga viaţă pentru coalizarea forţelor naţiunii, în vederea obţinerii binelui ei, constituind, şi în prezent, un model de atitudine patriotică.

BIBLIOGRAPHY

Bădărău, Dan, Caproşu, Ioan, *Iaşii vechilor zidiri. Până la 1821,* Editura Junimea, Iaşi, 1974.

Beldiman, Alecu, *Eterie sau Jalnicile scene prilejite în Moldavia din resvrătirile grecilor, prin şeful lor Alesandru Ipsilanti, venit din Rusia la anul 1821*, ediţie de Alecu Balica, Tipografia Buciumului român, Iaşi, 1861.

Bogdan, N. A., *Oraşul Iaşi,* ediţia a II-a, Tipografia Naţională din Iaşi, Iaşi, 1913.

Codrescu, Theodor, *Uricarul*, vol. VII, Tipografia Buciumului Român, Iaşi, 1886.

Constantinescu, D., Insemnări despre răscoala Tătărăşenilor, în "Cercetări istorice", vol. XVIII, nov. 1943, pp. 373-379.

Corfus, Ilie, *Însemnări de demult*, Editura Junimea, Iaşi, 1975.

Drăghici, Manolachi, *Istoriea Moldovei pe timp de 500 ani până în zilele noastre,* tom. II, Tipografia Institutul Albinei, Iaşi, 1857.

Filitti, Ioan C., *Frământările politice şi sociale în Principatele române de la 1821 la 1828,* Editura „Cartea românească", Bucureşti, 1932.

Hurmuzaki, Eudoxiu de, *Documente privitoare la istoria românilor,* supl. I, vol. IV coord. D. A. Sturdza, D. C. Sturdza, Octavian Lugoşianu, Bucureşti, 1891; vol. X, coord. Nicolae Iorga, Bucureşti, 1897; vol. XVI, coord. Nerva Hodoş, 1912.

Iorga, Nicolae, *Viaţa şi faptele mitropolitului Moldovei Veniamin Costachi,* Institutul de Arte grafice şi Editura „Minerva", Bucureşti, 1907.

Muntean, V. V., *Statul şi Biserica la români (sec. XIV-XX),* în „Revista Istorică", tom VII, nr. 5-6, 1996, p. 437-451.

Ursăcescu, V., *Însemnări de pe cărţi vechi bisericeşti*, în „Biserica Ortodoxă Română", an XLIV, 1926, pp. 703-709.

Vasile, Vasile, *Veniamin Costache (1768-1846), promotor al muzicii în ţara noastră,* în „Teologie şi viaţă", serie nouă, an. V (LXXI), nr. 1-3, 1995, pp. 139-161.

Vizanti, Andrei, *Veniamin Costaki, mitropolit al Moldovei şi Sucevei. Epoca, viaţa şi operele sale,* Tipografia Buciumului Român, Iaşi, 1881.

Xenopol, A. D., *Istoria românilor din Dacia Traiană,* ediţia a III-a (de I. Vlădescu), vol. X, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1930.

Alexandru Zub, *Cu privire la unele frământări din Moldova, în anul 1819. Un episod din viaţa mitropolitului Veniamin Costachi,* în „Biserica Ortodoxă Română", an. XLV, nr. 3-4, 1969, pp. 195-216.

RUSSIAN VERBS OF MOTION AND THEIR FIGURATIVE MEANING IN VARIOUS CONTEXTS OF SPECIALISED LEXICON

Marta-Teodora Boboc
Lecturer, PhD, University of Bucharest

Abstract: Verbs of motion are one of the most difficult grammar issues for people who are learning Russian as a foreign language. Regardless of their status (be they university students or participants in an intensive course) and their interests (that is, getting a diploma in the field or the goal of fluently speaking Russian for travelling & work), people that wish to know and master Russian language for both general and specific purposes (with the latter also encompassing studying terminology) should learn this grammar aspect, namely verbs of motion. The main reason for such an approach to foreign language learning is that verbs of motion, as their name states, have to do with the idea of moving around and travelling, thus being one of the basic-knowledge notions and they are also used in specialised contexts, where more often than not their meaning as well as their translation changes. The given paper consists of a short theoretical part, where we discuss the types of verbs of motion, their structure (concerning unidirectional-pluridirectional pairs, imperfective and perfective aspect, verbs with or without prefixes) and an applied part, where we illustrate the aforementioned issues in practical examples, that we analyse contrastively in both Russian and Romanian languages.

Keywords: verbs of motion, general language, language for specific purposes, Russian grammar and terminology, prefixes meaning

Parte de vorbire esențială comunicării, verbul are diferite grade de dificultate în funcție de limba la care se face referire, în română și engleză punând probleme atât categoriile, cât și timpurile verbale. În rusă, în schimb, lucrurile par la început mai simple, întrucât există doar două conjugări (nu patru, ca în limba română) și doar patru timpuri (trecut, prezent, viitor simplu sau viitor compus). Însă regăsim și elemente specifice, cum ar fi aspectul verbal (care în română și engleză lipsește), perechile formate din verbe de mișcare neprefixate pluridirecționale și unidirecționale ori diversele prefixe, care modifică fundamental sensul verbului în cauză.

Aspectul verbal, împărțit în imperfectiv (asociat, în majoritatea cazurilor, cu imperfectul românesc și care denotă o acțiune regulată sau în desfășurare la momentul vorbirii) și perfectiv (care vizează acțiunile de scurtă durată sau cele încheiate) impune un studiu aprofundat tocmai în temeiul caracterului bine determinat în raport cu frecvența și tipul acțiunii.

La rândul său, timpul viitor ridică semne de întrebare, însă nu în ceea ce privește formarea lui (ce se realizează relativ facil, pe baza conjugării aspectului perfectiv sau a verbului *быть [a fi]* la viitor, căruia i se adaugă infinitivul verbelor imperfective), ci utilizarea în variate contexte a variantei compuse sau simple, în care prima opțiune se axează pe proces, în timp ce

cea de-a doua vizează rezultatul. Astfel, propozițiile: *Я буду читать книгу.* și *Я прочитаю книгу.* au drept corespondent *Eu voi citi o carte* (sau *dintr-o carte*, dar nu o voi termina) și *Eu voi citi cartea* (subînțelegându-se faptul că acea carte pe care o am în vedere va fi parcursă integral). După cum putem observa, în limba română, care nu are aspect verbal, această nuanță de sens este dată de articolul nehotărât sau hotărât (care lipsește în rusă).

Când vorbim despre verbele de mișcare, aceste informații prezentate acum pe scurt trebuie completate cu noțiuni punctuale, prin care se au în vedere în primul rând corespondentele acestor verbe în limbile rusă și română, apoi structurarea lor în perechi de tipul pluridirecțional – unidirecțional pentru verbele neprefixate și imperfectiv – perfectiv pentru cele prefixate și, nu în ultimul rând, sensurile proprii și figurate ale fiecărui verb în parte, fie el prefixat sau neprefixat.

Verbele de mișcare neprefixate cuprind, în principal, 14 perechi, dintre care 7 sunt mai des folosite: *ходить – идти* (a merge pe jos); *ездить – ехать* (a merge cu un mijloc de transport, preponderent pe roți); *плавать – плыть* (a înota, a pluti); *летать – лететь* (a zbura); *носить – нести* (a duce mergând pe jos, a purta); *возить – везти* (a căra cu un mijloc de transport) și *водить – вести* (a duce, a conduce). În limba română, în sensul lor propriu, cele mai multe dintre aceste verbe se redau simplu, folosind *a merge*, de exemplu: *ходить – идти пешком* (a merge pe jos); *ездить – ехать на автобусе* (a merge cu autobuzul); *плавать – плыть на пароходе* (a merge cu vaporul), *летать – лететь на самолёте* (a merge cu avionul) sau *a duce*: *носить – нести на руках* (a duce în mână [un obiect concret], dar și „a ține pe palme” [ca frazeologism]); *возить – везти багаж на велосипеде* (a căra bagajul pe bicicletă) și, respectiv, *водить машину* (a conduce mașina). Primele verbe din toate aceste structuri sunt pluridirecționale și arată desfășurarea acțiunii în multiple direcții sau dus – întors, în timp ce acelea complementare lor sunt unidirecționale și se folosesc fie cu o țintă clară, fie pe o singură direcție, inclusă în firescul acțiunii, independent de repetitivitatea acesteia, lucru pe care îl vom ilustra folosindu-ne de sensurile figurate ale verbelor de mișcare neprefixate.

Astfel, perechea *ходить – идти* apare în expresii precum: *ходят слухи* (umblă vorba – cu verbul pluridirecțional) sau *идёт речь о* (este vorba despre – cu cel unidirecțional); *идёт дождь / снег* (plouă sau ninge și chiar dacă este des sau repetat, deplasarea are loc doar de sus în jos); *время идёт* (timpul trece dinspre prezent spre viitor, dar nu și înapoi în trecut); *Эта юбка / причёска тебе идёт* (Fusta sau frizura îți vine bine); *часы идут* (ceasul funcționează, merge); *идёт урок / лекция / занятие* (lecția, prelegerea sau cursul se desfășoară); *идёт фильм / спектакль / пьеса*[1] (filmul rulează, iar spectacolul sau piesa se joacă); *идти на риск* (a merge la risc, locuțiune verbală sinonimă cu „a risca”), *всё идёт к лучшему* (totul merge spre bine), respectiv în lexicul specializat o întâlnim ca parte din sfera mass-media: *идут поиски* (au loc căutări) sau din cea social-politică: *идти на уступки* (a face concesii); *идут переговоры* (au loc tratative).

Trecând la *ездить – ехать*, trebuie spus că expresiile în care se folosește nu sunt la fel de numeroase și se leagă cu preponderență de ideea de deplasare în spațiu: *ездить верхом*

[1] Dacă la contextul amintit adăugăm negația, propoziția capătă un cu totul alt sens: *Этот спектакль **не** идёт* înseamnă *Acest spectacol **nu** are priză la public*. Așadar se referă nu la desfășurarea sau anularea lui, ci la (in)succesul înregistrat.

на лошади (în sens propriu, a călări pe cal), dar și *ездить верхом на ком-либо* (cu sensul de „a exploata" pe cineva); *ездить – ехать в командировку* (a merge în delegație) și *ездить – ехать зайцем* (a călători fără bilet). În acest caz, două dintre expresii, și anume *ездить верхом на ком-либо* și *ездить – ехать зайцем* aparțin stilului colocvial.

Verbele *летать – лететь* se regăsesc cu sens propriu fie geografic, fie ca mod de deplasare: *лететь на юг* (a zbura în sud); *летать – лететь на вертолёте* (a zbura cu elicopterul), iar figurat în următoarele situații: *время летит* (timpul zboară – din nou numai unidirecțional); *годы летят* (zboară anii); *лететь стрелой* (a țâșni ca săgeata); *высоко летать* (a ținti sus), în timp ce în vocabularul de specialitate arată fie o creștere bruscă a valorii: *Куда летит курс?* (Încotro zboară cursul valutar?) fie, dimpotrivă, un declin fulminant: *Экономика страны летит в пропасть* (Economia țării se duce de râpă).

Din perechea *плавать – плыть*, verbul pluridirecțional este întrebuințat ca „a înota", câtă vreme cel unidirecțional are înțelesul de „a pluti". Iar dacă atunci când sunt utilizate în sensul lor propriu contextele pot părea asemănătoare, variind numai modalitatea de desfășurare a acțiunii: *Птицы летают, а рыбы плавают.* (Păsările zboară, iar peștii înoată.) – cu pluridirecționalul pentru a desemna o caracteristică intrinsecă sau *Рыбы плывут ко дну моря.* (Peștii înoată spre fundul mării.) – cu unidirecționalul pentru a indica ținta clară în momentul vorbirii, de îndată ce se face trecerea la sensul figurat, separarea operată vizează cele două înțelesuri diferite, „a înota" și „a pluti". Astfel, *плавать на экзамене* se traduce ca „a o scălda la examen" (adică a se descurca aproximativ), iar *Дым плывёт по комнате* ca „Fumul plutește prin cameră", respectiv *По стенам плывут тени* se redă în limba română drept „Umbrele plutesc pe pereți".

În ceea ce le privește pe *носить – нести*, un parcurs succint de la nivelul uzual la cel specializat include contexte de tipul: *носить костьюм* (a purta costum); *носить короткую стрижку* (a purta părul tuns scurt); *носить чёлку* (a purta breton); *носить фамилию* (a purta un nume), dar și idiomaticul *носить воду решетом* („a căra apă cu ciurul", adică a face o treabă de mântuială) – toate acestea cu verbul pluridirecțional, întrucât exprimă o realitate general valabilă pentru persoana avută în vedere și *нести расходы* (a suporta cheltuielile); *нести убытки* (a suferi pierderi); *нести ответственность за* (a purta responsabilitatea pentru) – cu cel unidirecțional, întrucât demersul se derulează din momentul vorbirii strict spre viitor, fără posibilitatea de întoarcere la etapele anterioare.

Din verbele *возить – везти* unidirecționalul se utilizează simplu, cu sau fără negație, iar atunci nu mai are înțelesul de „a căra cu un mijloc de transport", ci de „a avea succes în viață": *мне (не) везёт* (mie [nu] îmi merge bine), iar pluridirecționalul apare în contexte de tipul *возить тряпкой по полу* (a da cu cârpa pe podea), arătând mișcarea în multiple direcții.

Perechea *водить – вести* se regăsește în mai multe situații, fiind prolifică pe acest plan și având, pe lângă sensul propriu și înțelesuri figurate, precum: *водить за нос* (expresie frazeologică al cărei echivalent românesc este „a duce de nas"), *вести себя*[2] (a se comporta, așadar „a se conduce pe sine"), *вести урок* (a ține / preda o lecție), *Кто ведёт у вас русский язык?* (Cine vă predă limba rusă?), *вести беседу (разговор) / диалог* (a purta o

[2] În expresia *вести себя хорошо / плохо*, care are ca determinanți două adverbe, trebuie luat în considerare faptul că și acestea se modifică în traducere și capătă sensuri figurate: *a (se) comporta frumos / urât* (nu *bine* sau *rău*, cum au ele sensul de bază).

discuție / un dialog) ori pătrunzând în lexicul specializat sub forme de tipul: *вести заседание* (a prezida o ședință), *вести переписку* (a purta corespondență[3]), *вести переговоры* (a duce tratative), *вести политику* (a duce o politică).

Din punct de vedere gramatical, toate aceste verbe pluridirecționale și unidirecționale sunt de aspect imperfectiv, iar după adăugarea de **prefixe** cele **pluridirecționale** rămân **imperfective** și cele **unidirecționale** devin **perfective**. Înainte de a analiza contrastiv în limbile rusă și română câteva dintre verbele de mișcare prefixate, pe care le întâlnim cel mai des, considerăm întemeiat să clarificăm separat sensul fiecărui prefix în parte: **в/вы** – aceste prefixe se folosesc pentru a denota intrarea sau ieșirea, inserarea sau scoaterea; **до** – arată destinația, punctul terminus al unei acțiuni; **за** – marchează o acțiune aflată la început sau de scurtă durată; **об** – face referire la a ocoli sau a înconjura; **пере** – indică un transfer (traducere, transcriere, transport etc.); **под(о)/от(о)** – ilustrează apropierea sau îndepărtarea de un punct; **при/у** – desemnează sosirea sau plecarea, adaosul sau înlăturarea; **про** –arată parcurgerea unui interval sau trecerea printr-o etapă.

Să analizăm câteva verbe prefixate în fiecare dintre cele trei ipostaze ale lor: sensul de bază, sensul figurat și sensul pe care îl au în contexte specializate.

De exemplu, pentru *ходить – идти* avem următoarele variante prefixate:

1. Verbele *входить – войти* au la bază sensul de „a intra într-un spațiu mergând pe jos”: *входить – войти в комнату* (a intra în cameră), dar la figurat se utilizează în expresii de tipul: *входить – войти в историю* (a intra în istorie); *входить – войти в моду* (a pătrunde în modă); *входить – войти в чьё-либо положение* (a se pune în locul / situația cuiva); *входить – войти в число [чего]* (a se număra printre), iar în lexicul specializat pot apărea în sport: *входить – войти в клинч* (a intra în *clinci*, se referă la încleștarea specifică celor care practică boxul, sintagma aplicându-se și în cazul unor tensiuni la nivel social); în sfera medicală: *входить – войти в состав крови* (a intra în *compoziția* sângelui) sau cea politică *входить – войти в состав населения* (a intra în *componența* populației).

2. Perechea *выходить – выйти* denotă opusul, ieșirea dintr-un spațiu: *выходить – выйти из комнаты* (a ieși din cameră), la figurat se folosește în îmbinări fixe de cuvinte, cum sunt: *выходить – выйти замуж* (a se mărita)[4]; *выходить – выйти на пенсию* (a ieși la pensie); *выходить – выйти из себя* (a-și ieși din fire); *выходить – выйти из моды* (a se demoda); *[не] выходить – выйти из головы* (a [nu]-i ieși din minte); *окна квартиры выходят на юг* (ferestrele apartamentului dau spre sud) sau în structura unor unități frazeologice: *выходить – выйти сухим (сухой) из воды* (a scăpa basma curată); *выходить – выйти за пределы* (a ieși din limitele unui anumit domeniu), iar în lexicul de specialitate se regăsește, de exemplu, în sfera ecologică sau economică: *выходить – выйти из кризиса* (a ieși din criză).

3. Verbele *доходить – дойти*, urmate întotdeauna de prepoziția *до* și cazul Genitiv, indică atingerea unui punct, destinația la care s-a ajuns: *доходить – дойти до дома* (a ajunge acasă), în sens figurat ele marchează receptarea corectă sau incorectă a informației: *[не]*

[3] În limba rusă există și verbele *переписываться – переписаться* ca echivalent pentru românescul „a coresponda”.

[4] În limba rusă există două verbe diferite pentru românescul „a se căsători”, și anume: *выходить – выйти замуж* (aplicabil în cazul persoanelor de sex feminin, de aici și traducerea – *a se mărita*) și *жениться – жениться* (pentru persoanele de sex masculin, de unde derivă conexiunea cu *a se însura*).

доходить – дойти до кого-либо (a [nu] înțelege), respectiv escaladarea unei situații critice: *дело [не] дошло до* ([nu] s-a ajuns până la).

4. Perechea *заходить – зайти* denotă o acțiune de scurtă durată, realizată în trecere. La propriu, se folosește în contexte ca: *заходить – зайти в магазин за продуктами* (a merge la magazin după alimente); *заходить – зайти за подругой* (a trece să o iei pe o prietenă), iar la figurat arată depășirea unui prag, a unor limite, de exemplu: *Беседа зашла за полночь.* (Discuția a trecut de miezul nopții.); *Мы зашли слишком далеко.* (Am mers prea departe. / Am depășit măsura.).

5. Verbele *обходить – обойти* au sensul de „a ocoli": *обходить – обойти лужу* (a ocoli balta) sau „a da o raită prin mai multe locuri": *обходить – обойти все магазины цетра города* (a trece pe la toate magazinele din centrul orașului). La figurat capătă înțelesul de „a evita": *обходить – обойти молчанием* (a evita prin tăcere) sau „a se răspândi": *Эта новость обошла всё село / всю деревню.* (Vestea s-a răspândit în tot satul.) și chiar „a înșela" (însă colocvial): *Он умеет всех обойти.* (El știe să-i tragă pe sfoară pe toți.). Dacă i se adaugă particula *-ся/-сь*, arată imposibilitatea de a face față unei situații în absența unui anumit element: *без этого не обойтись* (nu se poate fără acest lucru).

6. Perechea *переходить – перейти* arată deplasarea, translația dintr-un punct în alt punct: *переходить – перейти улицу* (a trece strada); dar și *переходить – перейти в другое отделение* (a se muta la o altă secție / la alt departament); respectiv figurativele: *переходить – перейти на ты* (a trece la per tu); *переходить – перейти дальше* (a trece mai departe); *переходить – перейти от слов к делу* (a trece de la vorbe la fapte); *переходить – перейти в руки другого* (a ajunge pe mâinile altcuiva); iar în vocabularul specializat apare la nivel religios: *переходить – перейти в католичество* (a se converti la catolicism); juridic: *переходить – перейти к кому-либо по наследству от кого-либо* (a trece în posesia cuiva prin moștenire) ori economic: *переходить – перейти к рыночной экономике* (a trece[5] la economia de piață).

7. Verbele *подходить – подойти*, urmate de prepoziția *к* și cazul Dativ, indică apropierea în spațiu de un obiect sau o persoană, respectiv de un moment în timp: *подходить – подойти к витрине* (a se apropia de vitrină); *подходить – подойти к прохожему* (a se apropia de trecător); *подходить – подойти к завершению дипломной работы* (a se apropia de finalizarea lucrării de licență), iar la figurat arată potrivirea: *Этот полосатый галстук подходит к твоему костюму.* (Această cravată cu dungi se potrivește cu costumul tău.) sau, într-un anumit domeniu specializat, abordarea: *подходить – подойти к такому вопросу* (a aborda o atare problemă – economică, ecologică, socială, juridică etc.) ori compatibilitatea: *Эта группа крови подходит всем пациентам.* (Această grupă sangvină este compatibilă cu toți pacienții.).

8. Perechea *отдходить – отойти* este formată din antonimele verbelor de mai sus, așadar arată îndepărtarea: *отходить – отойти от края платформы* (a se îndepărta de marginea peronului), iar la figurat marchează separarea: *От творога отошла сыворотка.* (Din brânză s-a scurs zerul.) sau distanțarea de un principiu, mod de a acționa: *отходить – отойти от поведенческих шаблонов* (a se desprinde de tiparele comportamentale). Totodată,

[5] Sintagma substantivală, *переход к рыночной экономике*, se poate traduce fie *trecerea la economia de piață*, fie elevat ca registru – ***tranziția*** *la economia de piață*.

cu același verb se face referire la scăderea importanței unui aspect: *отходить – отойти на второй план* (a trece pe un plan secundar).

9. Verbele *приходить – прийти* denotă sosirea atât în sens propriu: *приходить – прийти домой с работы* (a veni acasă de la serviciu), cât și figurat: *пришло время* (a sosit timpul), *приходить – прийти в себя* (a-și veni în fire); *Мне в голову пришла идея.* (Mi-a venit o idee.); *приходить – прийти к выводу* (a ajunge la o concluzie), iar specializat se regăsesc în domeniul medical: *приходить – прийти в сознание* (a-și recăpăta cunoștința) și istoric: *приходить – прийти к власти* (a veni la putere).

10. Antonimul perechii verbale de mai sus este compus din *уходить – уйти*, care desemnează plecarea: *уходить – уйти из дома* (a pleca de acasă) sau, la figurat, abandonul: *Он ушёл из политики.* (A plecat din politică / a abandonat acest domeniu.); *Отец давно ушёл от нас.* (Tata ne-a părăsit demult.) ori, dimpotrivă, implicarea profundă: *Весь целиком ушёл в работу*.[6] (S-a cufundat complet în muncă.). De asemenea, aceste verbe se folosesc și pentru a semnifica încadrarea în trecut: *уходить – уйти в прошлое* (a se duce în trecut, a se pierde), dispariția: *счастье ушло* (s-a dus fericirea) și chiar moartea: *уходить – уйти из жизни* (a muri). La nivel semantic, aici se încadrează și expresia *уходить – уйти в себя* (a se închide în el însuși, a deveni introvertit). În vocabularul specializat întâlnim cele două verbe în sfera maritimă: *уходить – уйти на дно* (a se duce la fund, a se scufunda), dar și în cea social-politică: *уходить – уйти в отставку* (a-și da demisia).

11. Cât privește binomul *проходить – пройти*, la propriu el arată trecerea printr-un spațiu: *проходить – пройти через лес* (a trece prin pădure); parcurgerea unei distanțe într-un anumit interval de timp: *проходить – пройти 20 км за полдня* (a parcurge 20 de km într-o jumătate de zi); *проходить – пройти весь материал* (a parcurge întreg materialul), la figurat evidențiază încheierea unui fenomen: *Дождь прошёл.* (Ploaia a trecut.); *Головная боль прошла.* (Durerea de cap a trecut.) sau desfășurarea unuia: *Как прошло сегодняшнее собеседование?* (Cum a decurs interviul de astăzi?), iar dintre contextele specializate în care aceste verbe apar le putem aminti pe cel medical: *проходить – пройти медосмотр* (a trece printr-un control medical); economic: *проходить – пройти таможенный досмотр* (a trece de controlul vamal) și social-politic: *В этом году выборы проходили при низкой явке избирателей.* (Anul acesta alegerile s-au desfășurat cu o prezență scăzută la vot.).

Apoi, pentru *носить – нести* le avem, ca verbe relevante atât în sensul lor propriu, cât și figurat și, mai ales, la nivel specializat, pe *вносить – внести*, *приносить – принести* și, respectiv, *уносить – унести*.

12. Verbele *вносить – внести* au ca sens de bază „a introduce”: *внести цветы в комнату* (a băga florile în cameră) sau *вносить – внести имя в список* (a introduce un nume într-o listă), la figurat apar cu sensul de „a aduce”, „a conferi”: *вносить – внести оживление* (a înviora) sau „a avea un aport”: *вносить – внести свой существенный вклад* (a aduce o contribuție substanțială), iar la nivel specializat le regăsim în domeniul economic: *вносить – внести плату за* (a face o plată pentru) ori juridic: *вносить – внести изменения в закон* (a aduce amendamente unei legi).

[6] Acest exemplu apare în original în romanul *Viață și destin* al lui Vasili Grossman (vezi Гроссман, Василий, *Жизнь и судьба*, Куйбышев, Куйбышевское книжное издательство, 1990, с. 486).

13. Perechea *приносить – принести* are sensul propriu de „a aduce” un element concret: *приносить – принести торт* (a aduce un tort), iar figurat ilustrează venirea pe lume: *приносить – принести дочку* (a naște o fată, însă este folosit colocvial și învechit ca sens) sau producerea unui anumit efect: *приносить – принести пользу* (a aduce un folos / beneficiu), din care derivă și utilizarea sa în domeniul economic: *приносить – принести прибыль* (a aduce profit) și *приносить – принести убытки* (a provoca pierderi).

14. Verbele *уносить – унести* apar cu sensul propriu de „a duce”, fiind antonimul perechii anterioare de verbe: *уносить – унести книгу* (a duce, a lua cartea) sau *Шторм унёс сети в море*. (Furtuna a dus năvoadele în mare.), la figurat se regăsesc cu semnificația de „a purta cu sine”: *уносить – унести с собой мысль* (a duce cu sine gândul), respectiv „a ucide”: *Буря унесла его жизнь*. (Furtuna i-a luat / curmat viața.), iar în lexicul specializat se utilizează deseori în legătură cu diverse actele sau formulare: *Ваши документы уже унесли на регистрацию.* (Documentele dumneavoastră au fost duse deja la registratură.)

De la *возить – везти* prezintă interes în mod deosebit verbele prefixate *ввозить – ввезти*, *вывозить – вывезти* și *перевозить – перевезти*.

15. Perechea *ввозить – ввезти* are sensul de „a duce în interior, cu un mjloc de transport”: *ввозить – ввезти дрова во двор* (a căra lemnele în curte), iar în lexicul de specialitate înseamnă „a introduce / aduce în țară” și are ca sinonimă noțiunea împrumutată *импортировать* (a importa): *ввозить – ввезти такого рода товары в страну* (a importa / a introduce în țară acest gen de marfă / acest tip de produse).

16. Verbele *вывозить – вывезти* sunt antonimele celor de mai sus și fac referire la scoaterea dintr-un spațiu a unor elemente concrete, folosind un mijloc de transport: *вывозить – вывезти мусор* (a duce, a transporta gunoiul); *вывозить – вывезти фрукты на рынок* (a duce fructele la piață), la figurat denotă ieșirea dintr-o situație neplăcută: *Она нас и вывезет.* (Ea o să ne scoată din asta., însă este folosit colocvial), iar specializat se utilizează în contexte ca: *ввозить – ввезти такого рода товары из страны* (a exporta acest gen de marfă / acest tip de produse), avându-l drept sinonim pe *экспортировать* (a exporta).

17. Perechea *перевозить – перевезти* are sensul de a transporta dintr-un loc în altul sau trecând printr-un loc și apare cu precădere în sfera comercială, de exemplu: *перевозить – перевезти по морю* (a transporta pe mare).

De la verbele *водить – вести*, prin prefixare se obțin: *доводить – довести*, *переводить – перевести*, *подводить – подвести*, *приводить – привести* și *проводить – провести*.

18. Verbele *доводить – довести*, urmate de prepoziția *до* și cazul Genitiv, implică depasarea până într-un punct bine determinat: *доводить – довести кого-либо до дома* (a duce, a conduce pe cineva până acasă), la figurat indică atingerea unei limite: *доводить – довести до безумия* (a duce la nebunie) sau îndeplinirea unui obiectiv: *доводить – довести до совершенства* (a perfecționa), iar specializat se întrebuințează, de exemplu, ca parte componentă din locuțiunea: *довести до сведения* (a aduce la cunoștință, a înștiința), pentru a marca tot punctul finit, faptul că informația ajunge la destinatar.

19. Perechea *переводить – перевести* indică deplasarea în spațiu: *переводить – перевести под руки* (a duce sprijinind de braț), relocarea: *переводить – перевести жителей в другой город* (a-i strămuta, reloca pe locuitori în alt oraș), la figurat apare cu scopul de a indica schimbarea direcției: *переводить – перевести взор* (a-și muta privirea); *переводить*

– *перевести разговор* (a schimba subiectul discuției) sau transferul de informație: *переводить – перевести литературное произведение* (a traduce o operă literară), respectiv, specializat: *переводить – перевести деньги* (a transfera bani).

20. Verbele *подводить – подвести* indică, în sensul lor de bază, apropierea ghidată: *подводить – подвести к памятнику* (a duce, a conduce mai aproape de monument), cu sens figurat apar în îmbinări fixe de cuvinte: *подводить – подвести итог* (a trage o concluzie); *подводить – подвести черту под* (a trage linie, a încheia un aspect[7]), iar în vocabularul de specialitate le putem întâlni în domeniul maritim: *подводить – подвести судно к причалу* (a duce nava la debarcader), juridic: *подводить – подвести мошенников под статью кодекса* (a-i trage la răspundere pe escroci conform articolului... din codul...) ori economic: *подводить – подвести счёт деньгам* (a calcula banii, a face totalul).

21. Perechea *приводить – привести* înseamnă a aduce pe cineva undeva: *приводить – привести кого-либо домой* (a aduce pe cineva acasă), la figurat se folosește cu sensul de a duce undeva: *Эта дорога приводит к реке.* (Acest drum duce la râu.) sau într-o anumită stare: *приводить – привести в отчаяние* (a duce la disperare) ori punct: *приводить – привести в движение* (a pune în mișcare). De asemenea apare în îmbinări fixe de cuvinte, pentru a indica argumentarea practică: *приводить – привести пример* (a da un exemplu) și, nu în ultimul rând, pentru a marca rezultatul sau consecințele unui demers, cu precădere în lexicul de specialitate din domeniul religios: *приводить – привести к гибели* (a duce la pierzanie) ori social: *приводить – привести к глубоким преобразованиям* (a duce la schimbări / transformări radicale).

22. Ultimele verbe pe care le analizăm și ilustrăm sunt *проводить – провести*, al căror sens variază mult, în funcție de contextul în care sunt integrate, ele apărând în sintagme cum sunt: *проводить – провести свободное время / выходные / каникулы / отпуск* (a-și petrece timpul liber / zilele libere / vacanța / concediul), iar în vocabularul specializat se regăsesc în situații de tipul: *проводить – провести противоречивые беседы* (a purta discuții în contradictoriu); *проводить – провести курс / линию* (a urma o direcție); *проводить – провести политику* (a duce o politică); *проводить – провести опрос / перепись* (a face un sondaj / recensământ). De asemenea, cu particula *-ся/-сь* arată desfășurarea unui eveniment: *проводится предвыборная агитация* (se desfășoară campania electorală).

În încheiere, putem spune că exemplele oferite sunt cele care probează cel mai bine importanța studierii și asimilării verbelor de mișcare, întrucât ele au o aplicabilitate largă, într-o varietate de domenii. De la nivelul lor uzual și până la contextele specializate, verbele de mișcare neprefixate și prefixate ne ajută sau ne împiedică (în funcție de gradul în care le stăpânim și dexteritatea cu care le încorporăm în discursul scris sau oral) să comunicăm pe multiple paliere lingvistice, astfel transformându-se dintr-o problemă de gramatică într-una care ține în egală măsură de terminologie și teoria traducerii, odată ce ne desprindem de sensurile lor de bază și pătrundem în profunzimea și complexitatea aspectelor pe care le implică latura lor figurată, dar și cea specializată.

BIBLIOGRAPHY

[7] O expresie sinonimă ca sens este aceea de *ставить – поставить точку* (a pune punct).

În limba rusă:
Богомолов, А.Н., Петанова, А.Ю., *Приходите!... приезжаите!...прилетайте!...*, 2-е издание, Санкт-Петербург, Издательство Златоуст, 2008
Кривоносов, А.Д., Редькина, Т.Ю., *Знаю и люблю русские глаголы*, Санкт-Петербург, Издательство Златоуст, 2018
În limba română:
Chivescu, Romeo, Ivanov, Andrei, Wolf, Sigfried, *Dicționar rus-român de structuri verbale*, București, Editura Albatros, 1983
Ivanov, Andrei, *Verbele de mișcare în limba rusă*, București, Editura Universității din București, 2000
Moraru, Mihaela, Boboc, Teodora, *Limba Rusă pentru Noi*, București, Editura Universității din București, 2018

THEORETICAL CONSIDERATIONS ON STRESS AND BALANCE PRESERVATION

Veronica Calancea
Lecturer, PhD, Moldova State University, Republic of Moldova
clinical psychologist upper category, Republican Clinical Hospital

Abstract: Human life and activity in the socio-economic and production conditions of modern society is inextricably linked to the impact on it of various environmental, social and professional factors, which is accompanied by the appearance and development of negative emotions, strong feelings, as well as the overloading of functions physical and mental. The most characteristic mental state that develops under the influence of extreme life conditions is stress. Stress, in this context, represents a scientific problem on the solution of which in recent years the efforts of scientists from different specialties and directions have been concentrated.

Keywords: adaptation, balance, homeostasis, metabolism, resilience, society, stress, syndrome

Studiat și cercetat în ultimii o sută de ani, stresul rămîne o problemă actuală a sec. XXI-lea – secolul vitezei și erei digitale. Pentru societate e important să aibă cetățeni sănătoși.

Stresul necontrolat şi netratat duce la depresie, anxietate, tulburări de personalitate, obezitate, boli cardiovasculare, aritmii cardiace şi infarct miocardic sau atac cerebral. De aceea, găsirea unor metode eficiente de combatere a stresului este de o vitală importanță. .

Stresul este un concept central pentru înțelegerea atît a vieții, cît și a evoluției. Toate creaturile se confruntă cu amenințări la adresa homeostaziei, care trebuie întîmpinate cu răspunsuri adaptative. Viitorul nostru ca indivizi și ca specie depinde de capacitatea noastră de a ne adapta la factorii de stress. La nivel social, ne confruntăm cu o lipsă de resurse instituționale (de exemplu, asigurări de sănătate inadecvate), medicamente (de exemplu, HIV/SIDA), război și terorism. La nivel individual, trăim cu nesiguranța existenței noastre zilnice, inclusiv stresul la locul de muncă, stresul conjugal, școlile și cartierele nesigure. Acestea nu sunt o condiție complet nouă, deoarece, numai în ultimul secol, lumea a suferit cazuri de foamete în masă, genocid, revoluții, războaie civile, epidemii majore de boli infecțioase, două războaie mondiale, și un război rece care amenința ordinea mondială.

Rezilienţa reprezintă cheia către o viaţă bine trăită. Pentru a fi fericiţi avem nevoie de rezilienţă. Pentru a avea succes avem nevoie de rezilienţă. Avem nevoie de ea pentru că nu putem avea fericire, succes sau orice altceva demn de avut, fără să întîlnim greutăţi pe parcurs [5, p.22]**.**

Stresul a devenit un fenomen curent în viața omului contemporan. Astăzi, întreaga societate suferă schimbări esențiale în cele mai diverse domenii, toate aceste transformări fiind însoțite de un stres pe care individul îl suportă la nivel psihic, fizic, dar și spiritual.

Stresul, reprezintă sindromul de adaptare pe care individul îl realizează în urma agresiunilor mediului: ansamblu care cuprinde încordare, tensiune, constrîngere, forță, solicitare.

Pornind de la conceptul de stres, menționăm că termenul aparține lui Hans Hugo Bruno Selye care consideră că stresul se leagă de sindromul de adaptare, reacția la stres pe care

individul îl realizează în urma agresiunilor mediului. Hans Selye definește stresul ca ansamblu de reacții al organismului uman față de acțiunea externă a unor agenți cauzali (fizici, chimici, biologici și psihici) constînd în modificări morfo-funcționale, cel mai adesea endocrine [3].

În opinia lui Richard S. Lazarus: „*Stresul* este o judecată cognitivă individuală asupra imposibilității resurselor personale de a face față cu succes sau de a răspunde satisfăcător unor cerințe, ridicate de o anumită împrejurare” [6]..

O altă definiţie a stresului este cea propusă de Ph. Jeammet şi colaboratorii săi: „Noţiunea de stres, în accepţia ei cea mai largă, cuprinde orice agresiune asupra organismului, de origine externă sau internă, care întrerupe echilibrul homeostatic” [4, p. 62].

Stresul este răspunsul corpului nostru la presiune. Multe situații sau evenimente de viață diferite pot provoca stres. Este adesea declanșat atunci cînd experimentăm ceva nou, neașteptat sau care ne amenință sentimentul de sine, sau cînd simțim că avem puțin control asupra unei situații. Cu toții ne confruntăm cu stresul în mod diferit. Capacitatea noastră de a face față poate depinde de genetica noastră, de evenimentele timpurii din viață, de personalitate și de circumstanțele sociale și economice.

În viața modernă, oamenii sunt adesea expuși la situații stresante. S-ar părea că o astfel de condiție este dăunătoare corpului uman și stresul ar trebui evitat prin toate mijloacele. De fapt, aceasta este o afirmație adevărată, dar nu întotdeauna. Micile situații stresante pot fi benefice pentru o persoană. Ele contribuie la dezvoltarea stabilității emoționale la anumite evenimente. Eliberarea de adrenalină într-o situație stresantă are un efect stimulant asupra corpului uman. Cu toate acestea, un șoc emoțional puternic poate duce la consecințe negative. Supraîncărcarea nervoasă constantă, anxietatea și stresul afectează nu numai sănătatea psihică a unei persoane, ci și pe cea fizică. Cît de grav va afecta stresul sănătatea umană depinde de caracteristicile psihologice și genetice ale fiecărei persoane în parte.

Teoria stresului a fost propusă pentru prima dată de G. Selye în 1936, publicată în 1950, iar prezentarea și dezvoltarea sa cea mai completă a fost reflectată în lucrările ulterioare ale autorului [16]. În teoria lui G. Selye, stresul este considerat ca un răspuns fiziologic la factorii fizici, chimici și organici. Conținutul principal al teoriei poate fi rezumat în [11]:

1) toate organismele biologice au mecanisme înnăscute pentru a menține starea de echilibru sau echilibru intern în funcționarea sistemelor lor. Păstrarea echilibrului intern este asigurată de procesele de homeostazie. Menținerea homeostaziei este o sarcină vitală a organismului;

2) stresorii, adică stimulii externi puternici, perturbă echilibrul intern. Organismul răspunde oricărui factor de stres, plăcut sau neplăcut, cu excitare fiziologică nespecifică;

3) corpul are rezerve limitate de capacități de adaptare pentru prevenirea și ameliorarea (înlăturarea) stresului - epuizarea lor poate duce la boală și moarte;

4) dezvoltarea stresului și adaptarea la acesta trece prin mai multe etape. Timpul decurgerii stresului și trecerea la fiecare etapă depinde de nivelul de rezistență (stabilitatea) a organismului, intensitatea și durata expunerii la factorul de stres [8, p. 9].

Acțiunea unui factor de stres se realizează prin receptorii sistemului nervos periferic, stresul emoțional poate fi indus prin analizoare vizuale, auditive și de altă natură. Stimularea receptorilor determină activarea sistemului nervos autonom, în principal diviziunea sa simpatică, și creșterea formării unui număr de factori de eliberare în hipotalamus. Hipotalamusul, la rîndul său, stimulează secreția de ACTH, TSH, STH de către glanda pituitară anterioară. Ajungînd în cortexul suprarenal, ACTH stimulează secreția de glucocorticoizi [9] .

A doua cale importantă prin care este mediat răspunsul la stres este asigurată de catecolaminele eliberate de țesutul cerebral al glandelor suprarenale sub influența stimulilor simpatici. Catecolaminele creează surse de energie ușor disponibile prin formarea de glucoză din glicogen, acizi grași liberi, accelerează pulsul, cresc tensiunea arterială, ceea ce îmbunătățește circulația sîngelui către mușchi și, de asemenea, stimulează activitatea

sistemului nervos central. Toate acestea contribuie la procesul de adaptare a organismului. Glucocorticoizii potențează efectele catecolaminelor [17].

În paralel cu mecanismele de conducere ale stresului prin creșterea eliberării de catechamine și glucocorticoizi în sînge, există o producție crescută de hormon somatotrop, care îmbunătățește procesele anabolice în țesuturi, o creștere a formării tiroxinei și triiodotironinei, care stimulează metabolismul bazal și o serie de alte modificări hormonale..

Este important ca, concomitent cu principalele mecanisme de stres, să fie activate așa-numitele „sisteme de limitare a stresului", care previn afectarea țesuturilor sub influența unei concentrații excesive de catecolamine și glucocorticoizi în organism. De exemplu, formarea ACTH din proopiomelanocortină în hipotalamus este asociată cu formarea □-endorfinei.

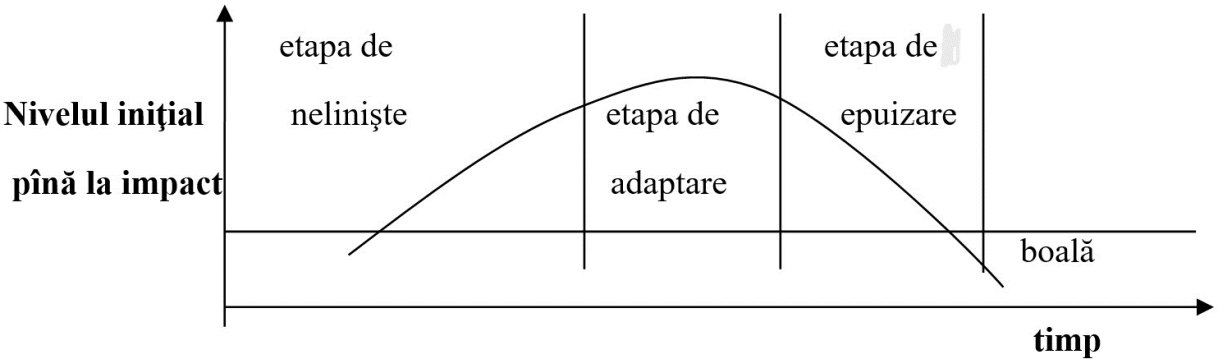

Fig. 1. Etapele stresului

Prima etapă apare la apariția factorului de stres şi se numește *etapa de neliniște*. Această fază este caracterizată printr-o scădere a nivelului de rezistență al organismului, o încălcare a unor funcții somatice și vegetative. Apoi organismul mobilizează rezervele și pornește mecanismele de autoreglare a proceselor de protecţie. Dacă mecanismul de apărare este eficient, anxietatea scade și organismul revine la activitatea normală. În majoritatea cazurilor stresul este rezolvat la această etapă. Astfel de stres pe termen scurt poate fi numit reacție acută de stres.

A doua etapă, *etapa de adaptare*, apare după expunerea prelungită la un factor de stres, cînd devine necesară menținerea reacțiilor de apărare ale organismului. Are loc o epuizare echilibrată a rezervelor de adaptare pe fonul tensiunii sistemelor funcţionale adecvate condiţiilor externe.

A treia etapă este *etapa de epuizare*. Apare atunci cînd sistemul de reglare a mecanismelor de protecție și adaptare sunt perturbate în perioada de luptă a organismului cu expunerea excesiv de intensă și prelungită la factorii de stres. Rezervele de adaptare sunt semnificativ reduse. Rezistența organismului scade, ceea ce poate duce nu numai la tulburări funcționale, ci și modificări morfologice în organism.

Aceste trei faze ale dezvoltării stresului pot fi urmărite pe o perioadă lungă de timp. Intensitatea reacțiilor unei persoane depinde nu atît de caracteristicile factorului de stres, cît de semnificația personală a factorului care acționează.

Factorii care influențează nivelul de toleranță la stres includ:

1) grupul social, o rețea puternică de prieteni și membri ai familiei care susțin este un scut enorm împotriva stresului. Cînd ai oameni pe care te poți baza, presiunile vieții nu par la fel de copleșitoare. Pe de altă parte, cu cît persoana este mai singură și mai izolată, cu atît este mai mare riscul de a ceda stresului;

2) sentimentul de control. Dacă persoana are încredere în sine și în capacitatea de a influența evenimentele și de a persevera prin provocări, este mai ușor să facă faţă situaţiilor stresante. Pe de altă parte, dacă persoana crede că are puțin control asupra vieții sale – este mai probabil ca stresul să perturbeze viaţa acestuia;

3) atitudinea, felul în care oamenii privesc viața și provocările ei inevitabile fac o diferență uriașă în capacitatea de a gestiona stresul. Dacă persoanele sunt în general pline de speranță și optimism, vor fi mai puțin vulnerabile. Persoanele rezistente la stres tind să accepte provocările, să aibă un simț al umorului mai puternic, să creadă într-un scop și să accepte schimbarea ca o parte inevitabilă a vieții;

4) cunoștințele și pregătirea, cu cît suntem mai informaţi despre o situație stresantă, inclusiv cît de mult va dura și la ce să ne așteptăm, cu atît este mai ușor să facem față. De exemplu, dacă intri în operație cu o imagine realistă referitor la ce va urma după operație, o recuperare dureroasă va fi mai puțin stresantă decît dacă persoanele se așteapta că recuperarea va fi imediată.

Stresul poate avea diferite forme de manifestare:

1) Din punct de vedere al duratei:

a. stres acut (evenimente de viață, stresori unici) ;

b. stres cronic (trăsături cotidiene, stresori repetitivi).

2) Din punct de vedere al calității:

a. eustres, stres pozitiv, care asigură adaptarea, stimulare organismului (zi de naștere, nuntă);

b. distres, stres negativ, care duce la dezadaptarea, tensionarea, reacții cronice, modificări fiziologice (despărțire, boală, decesul unei rude, pensionare) [15].

3) După lipsa sau surplusul de stimuli:

a. stres suprastimulat, declanșat de surplusul de stimuli - introvertiți;

b. stres substimulat, declanșat de lipsa sau insuficiența de stimuli – extravertiți.

4) După anticiparea evenimentelor:

a. stres normativ (asumarea unor responsabilități: serviciu, căsătorie, nașterea copilului, decesul rudelor);

b. stres non-normativ (evenimente ce nu pot fi anticipate, cum ar fi cutremurele, incendiile, inundațiile sau diverse acțiuni antisociale a căror victime putem fi) [7, p.9].

Stresorii sau factorii de stres sunt evenimente/situații externe sau interne, reale sau imaginare, suficient de intense care solicită reacții de adaptare din partea individului.

Stresorii provoacă o stare de stres, un stimul de urgență sau patologic, efect advers semnificativ ca putere și durată, provocînd stres. Stimulul devine un factor de stres fie datorită semnificației care i se atribuie de către o persoană (interpretare cognitivă), fie prin mecanismele senzoriale ale creierului inferior, prin mecanismele digestiei și metabolismului [14; 18]. Există diferite clasificări ale factorilor de stres. În cea mai generală formă, se disting factorii de stres fiziologici (durere și zgomot excesive, expunerea la temperaturi extreme, consumul de o serie de droguri, cum ar fi cofeina sau amfetaminele) și psihologici (supraîncărcare de informații, competiție, amenințare la adresa statutului social, stima de sine, mediu imediat, etc.).

Astfel, propunem în tabelul 1 o clasificare a stresorilor [2, p. 31]. .

Tabelul 1. Tipuri de stresori.

Stresori experimentali	**Stresori naturali**		
	Evenimente majore de viață	**Situații cotidiene**	**Experiențe traumatice și catastrofale**
cateterism cardiac; șocuri electrice; imobilizare; expunerea la frig; imersia mîinii în apă rece; zgomot; calcul aritmetic; deprivarea maternă; deprivarea senzorială; deprivarea de somn; deprivarea de hrană; competiție; filme cu conținut neplăcut;	deces; boli fizice/spitalizare; proceduri chirurgicale; divorț; pensionare; emigrare; schimbare de statut;	suprastimularea/ substimularea; izolarea socială; aglomerarea socială; conflicte de rol; contrarierea nevoii de afirmare, afecțiune, afiliere; resurse financiare insuficiente;	dezastre, calamități; amenințarea integrității fizice; războaie; accidente aviatice, feroviare.

Asupra apariţiei şi dezvoltării nivelului de stres acţionează nu doar factorii obiectivi, dar şi cei subiectivi. Printre cei subiectivi se includ [8; 12, p. 8] :

1. amintirile din trecut – prezenţa unor momente nereuşite din trecut, eşecuri în public;
2. motivaţia – dorinţa exagerată de a face totul perfect;
3. setările individuale – cînd persoana este sigură că va avea un insucces;
4. aşteptările – incertitudinea situaţiei, starea de nesiguranţă cu privire la viitor;
5. discrepanța dintre evenimentele așteptate și cele reale;
6. discrepanța dintre lumea virtuală și cea reală;
7. situaţii stresante cauzate de emoţii care provoacă acţiuni spontane;
8. situaţii stresante asociate cu convingerile individului și atitudini inadecvate (față de pesimism sau optimism, religios sau politic);
9. imposibilitatea realizării propriilor nevoi reale (aceasta poate include nevoi fiziologice, nevoi de securitate, apartenență, respect, autorealizare);
10. comunicare incorectă (inclusiv critică, negativă prejudicii, cereri nejustificate, etc.);

O formă a stresului o reprezintă stresul emoțional. Acesta este o variantă a stresului psihologic care se dezvoltă în condiții nefavorabile de viață la nivel psihologic, fiziologic și comportamental și depinde de tipul de agresor și de natura influenței acestuia. Acest tip de stres apare în situații de amenințare, pericol, conflict, resentimente, dacă este necesar să se ia decizii responsabile. Stresul emoțional este o reacție umană ca răspuns la acțiunea unor factori de natură variată, inclusiv factori de urgență, care pot avea efect atît pozitiv, mobilizator, cît și negativ, efect dezorganizator asupra activității umane [13]. Reacțiile emoționale sunt cea mai sensibilă componentă a activității mentale umane și sunt însoțite de o gamă largă de manifestări somatovegetative și endocrine din partea organelor și sistemelor corpului. În funcție de starea

sistemelor limitatoare de stres, de capacitățile protectoare și adaptative ale corpului și personalității, sub acțiunea stimulilor stresanți emoționali, are loc fie formarea unor procese de adaptare, fie, în prezența unei predispoziții genetice sau dobîndite, o încălcare a reglementării sistemelor funcționale, ducînd la schimbări psihoneuroendocrine și la dezvoltarea stărilor psihopatologice stabile și a bolilor psihosomatice. Reacțiile emoționale sunt cea mai sensibilă componentă a activității mentale umane și sunt însoțite de o gamă largă de manifestări somatovegetative și endocrine din partea organelor și sistemelor corpului [17].

O caracteristică a stresul emoțional în primul rînd, reprezintă faptul că este asociat cu influența factorilor psihosociali și cu atitudinea emoțională a unei persoane față de o situație emergentă [1]. În al doilea rînd, are capacitatea de a „acumula" și de a avea un efect secundar lung. Cu alte cuvinte, dacă o situație nefavorabilă persistă mult timp sau dacă se repetă adesea, excitația emoțională negativă se poate transforma în forma unei excitații staționare, care persistă în sistemul nervos central chiar și după distrugerea acestei situații nefavorabile.

Autorul G.I. Kositsky descrie 4 etape ale stresului emoțional [10].

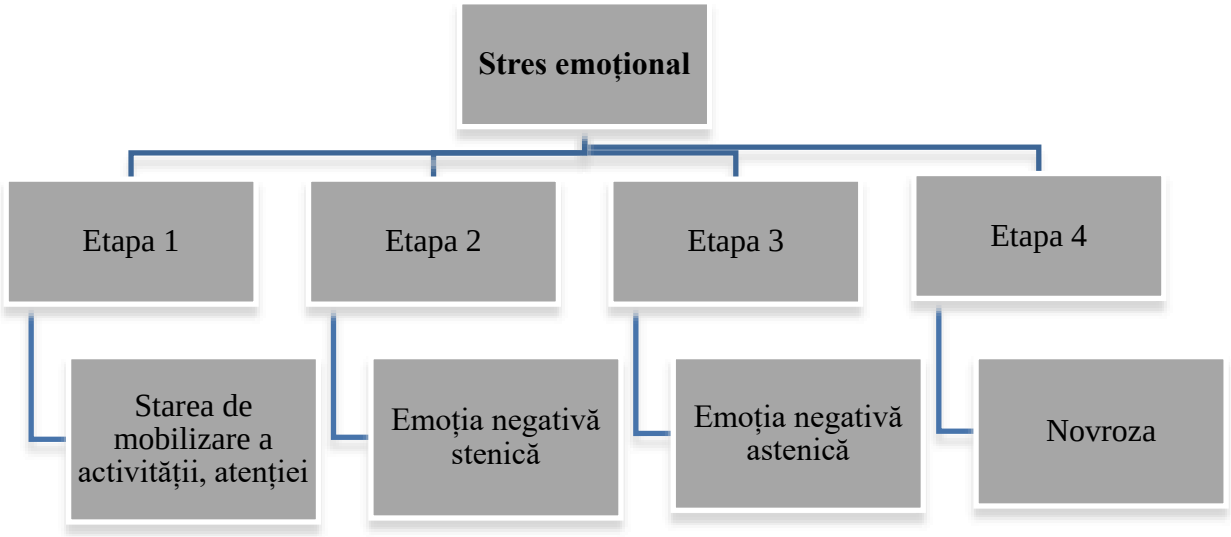

Fig. 2. Etapele stresului emoțional

Etapa 1 – starea de mobilizare a activității, atenției. Această etapă se dezvoltă atunci cînd apare o sarcină șablon, a cărei soluție necesită concentrarea atenției, mobilizarea resurselor intelectuale și fizice. Eficiența crește, funcțiile organelor și sistemelor care asigură rezolvarea acestei probleme sunt îmbunătățite. Creativitatea este în creștere.

Etapa 2 – emoția negativă stenică, se dezvoltă atunci cînd mobilizarea forțelor cauzată de etapa 1 este insuficientă pentru a rezolva o problemă mai complexă. Tensiunea crește, apare o stare de furie, indignare, însoțită de o creștere extremă a activității organelor și sistemelor. Atenția este concentrată și mai mult, activitatea mușchilor scheletici crește brusc, tensiunea arterială crește, are loc centralizarea circulației sanguine, activitatea inimii și a aparatului respirator extern crește. Astfel, o sarcină complexă este rezolvată cu prețul efortului maxim al tuturor eforturilor - fizice și psihice.

Etapa 3 – emoția negativă astenică, apare dacă sarcina depășește cu mult capacitățile organismului, chiar și cu mobilizarea maximă a acestora. Abilitățile intelectuale și fizice ale organismului sunt asuprite. Se dezvoltă un sentiment de frică. „Brațele cad și picioarele cedează", abilitățile mentale sunt paralizate (uneori activitatea fizică este activată atunci cînd intelectul este inhibat, sau invers). Această etapă este foarte dăunătoare pentru organism, deși

este un fel de reacție de protecție. Corpul refuză un scop de neatins, dar dacă semnificația lui este menținută, atunci situația devine fără speranță și se dezvoltă nevroza.

Etapa 4 – nevroza, o boală gravă a sistemului nervos central care necesită un tratament.

Stresul emoțional este direct legat de apariția bolilor cardiovasculare, crește riscul de infarct miocardic de origine non-trombotică. În acest sens, este de o importanță fundamentală studierea mecanismelor de disfuncție a sistemului cardiovascular în condiții de stres emoțional, care pot servi drept bază pentru prevenirea consecințelor negative ale stresului.

O altă formă a stresului o reprezintă ”*Eustresul*”. Termenul a fost inventat de endocrinologul Hans Selye [15] și reprezintă un răspuns cognitiv pozitiv la stres care nu dăunează sănătății sau oferă un sentiment de realizare sau alte sentimente pozitive. Eustresul nu este determinat de tipul de factor de stres, ci de modul în care este perceput acel factor de stres. Eustresul apare atunci cînd un individ percepe un factor de stres mai degrabă o provocare pozitivă decît o amenințare negativă. Acest lucru poate depinde de sentimentele actuale de control, dezirabilitate, locație și momentul stresorului. Pentru o percepție pozitivă a stresorului, este necesar ca obiectivul să pară realizabil pentru persoană. Manifestările de eustres sunt sentimente de sens, speranță, încredere în sine. Acest tip de stres este corelat pozitiv cu satisfacția vieții și bunăstarea.

Stresul prelungit poate produce într-o persoană atît schimbări comportamentale şi cognitive, cît şi reacţii emoţionale fiziologice, iar intensitatea şi frecvenţa acestora variază în funcţie de persoană [7, p. 15].

BIBLIOGRAPHY

1. ANDRE, C. Cum să ne exprimăm emoţiile și sentimentele. Bucureşti:Trei, 2003. 368 p.
2. BĂBAN, Adriana. Stres și personalitate. Editura Presa Universitară Clujeană, 1998. 230 p.
3. BORCOȘI, Corina Ana. Managementul stresului – metode și tehnici de combatere a stresului. În Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu, Letter and Social Science Series, Supplement 3/2017. 6p.
4. GAVRILIŢĂ, Lucia. Semnificaţii istorice şi interdisciplinare ale stresului. In: Univers Pedagogic. 2017, nr. 4(56), pp. 59-65.
5. GREITENS, Eric. Rezilienţa. Bucureşti : ACT şi Politon, 2017. 384 p.
6. RICHARD, Lazarus; Susan, Folkman. Stress, Appraisal and Coping. New York: Springer, 1984, 456 p.
7. ȘTEFĂNEȚ, Diana. Cum să reducem stresul zilnic și stresul de examinare. Chișinău: Tipografia: „Totex-Lux”, 2015. 170 p.
8. БИЛЬДАНОВА В.Р. Психология стресса и методы его профилактики. Елабуга: Издательство ЕИ КФУ, 2015. 142 р.
9. ВИНОГРАДОВ В.В.. Гормоны, адаптация и системные реакции организма. Москва, 1989.
10. КОЗИЦКИЙ Григорий. Цивилизация и сердце. Москва:издательство Наука, 1977. 184 стр.
11. МЕЛЬНИКОВА, М. Л. Психология стресса: теория и практика. Екатеринбург, 2018. 112 р.
12. ПАТОЧКИНА Н.А.; КОМЕЛЬКОВА М.В.. Стресс: психологические, биохимические и психофизиологические аспекты. Челябинск: Издательский центр ЮУрГУ, 2017. 82 р.
13. РЕЙКОВСКИЙ, Я. Экспериментальная психология эмоций. Москва: Прогресс, 1979.

14. САПОЛЬСКИ, Роберт. Психология стресса. Питер, 2015. 920 стр.
15. СЕЛЬЕ, Г. Стресс без дистресса. Москва «Прогресс » 1982.
16. СЕЛЬЕ, Г. Очерки об адаптационном синдроме. Москва : Медгиз, 1960. 254 р.
17. ТЕППЕРМЕН Дж.; Теппермен Х. Физиология обмена веществ и эндокринной системы. Москва: Мир, 1989
18. ТРОШИН В.Д. Стресс и стрессогенные расстройства. Диагностика, лечение и профилактика. Москва, 2007.

PSYCHOLOGICAL SEQUENCING IN VIRGINIA WOOLFS' FLUSH

Oxana Creanga

Associate Professor, PhD, State University of Moldova

Abstract: The article explores the concept of "psychological sequencing", an important constituting principle of perspective actualization introduced by the linguist Mick Short in the realm of fictional storytelling. Employing a cognitive-linguistic model of analysis, the study aims at specifying the mechanics of psychological sequencing manifestations and its effect in creating immediacy and reader immersion, focusing specifically on Virginia Woolf's Flush, a biographical work portraying Elizabeth Barrett Browning's cocker spaniel. The analysis explores how linguistic means mirror the order in which impressions arise in the mind of the conceptualizer/focalizer, conveying a filtered and colored view of the story world. Focusing on extensive excerpts of psychological instances in Woolf's narrative, as units of analysis, the study undergoes a detailed examination of lexical, syntactical, and discursive tools, including sensory-related expressions, schema-oriented language, underlexicalization, fronting, agentless passive constructions, mimetic forms of discourse with a view to elucidating the way psychological sequencing contributes to the nuanced representation of the internal limited viewpoint in the fictional narrative under analysis, thus revealing the complex interplay between linguistic choices and reader perception.

Keywords: psychological sequencing, event coding, conceptualization, narrative perspective, focalization, viewpoint indicators, immediacy.

The concept of *psychological sequencing* was introduced by the linguist Mick Short in his seminal book *Style in Fiction*[1], published in collaboration with Geoffrey Leech in 1981, as one of the main principles of fictional sequencing. In addition to the non-iconic kind named the *presentational sequencing*, which takes into account the cognitive, emotional, and psychological responses of the reader, and the iconic type, *the chronological sequence*, which imitates the alleged sequence of fictional events[2], the *psychological sequencing* is an iconic type referring to "the order in which a character comes to learn about the components of the fiction."[3]. The principle mirrors "a fictional narrator's or reflector's thought processes", prevailing in the *stream-of-consciousness* prose[4]. It is treated in his web-based stylistics course *Language and Style*[5] as a viewpoint indicator along with schema-oriented language, value-laden language, given versus new information, deixis, and representations of thought and perception. Psychological sequencing is regarded as a mode in which "viewpoint can be represented as if the sequence of events is portrayed in a way which is unusual and appears to represent the sequence of impressions of a particular character, from whose viewpoint we are

[1] SHORT, Michael H., Geoffrey N. LEECH. *Style in Fiction. A Linguistic Introduction to English Fictional Prose*, 2nd Edition. Routledge, 2007.
[2] *Ibidem*, p.190.
[3] *Ibidem*, p.142.
[4] *Ibidem*, p.190.
[5] SHORT, M. *Language and Style – A web-based course*, 2007, http://www. lancs.ac.uk/fass/projects/stylistics/ [accessed 10.08.2023].

seeing whatever develops."[6] The sentences selected from John Fowles, *The Magus*, Ch. *62 "A figure appeared in the door. It was Conchis*" serve as a particularly illuminating example, provided by Mick Short, of how the sequencing of events indicates the psychological point of view. According to the author, this sentence arrangement indicates two different moments of perception and cognition for the narrator-focalizer through whose eyes readers see the events. First, we are aware of a figure, whose identity is unknown, subsequently, we become aware of who the figure is.[7]

An interrelated principle in point of view or perspective actualization is *event coding*, which in general linguistic terms refers to the process of selecting, organizing, and presenting events within a narrative through a particular choice and order of linguistic elements, both lexical and syntactic structures to convey and portray events effectively to the audience. Therefore, it can be regarded as a constituting element of psychological sequencing. Event coding plays a crucial role in shaping the narrative structure, pacing, and emphasis, and it influences the reader's understanding and interpretation of the events within a text as it is an effective tool in determining them to experience the story through the eyes of the focalizer and understand the events from their particular point of view. Mick Short devotes particular attention to the topic in his book *Exploring the Language of Poems, Plays and Prose* [8] in an attempt to examine the discoursal features of point of view and the manipulative means writers resort to through a specific choice of language options to control the narrative perspective. In the present paper the concept of focalization, under which event coding is subsumed, is used in Manfred Jahn's acceptance as "the perspectivization of narrative information by alignment to the orientation, perception, and thought of a focalizer"[9]. In the context of storytelling, the term *alignment* denotes the process of connecting the reader to the perspective, thoughts, emotions, and perceptions of a specific focalizer within the story. In Mick Short's interpretation, the grammatical organization of clauses is a means of viewpoint manipulation. The linguist exemplifies this effect in the sentence pair *"Robin Hood ran past me,"* and *"A man ran past me. It was Robin Hood"* where, in the first case, the narrator identifies the person running as Robin Hood, whereas in the second - the delayed revelation of the person's identity suggests a different, limited, perception by the narrator[10]. The effect *of psychological sequencing* represents the narrator's perceptions rather than the fictional reality. As stated by Geoffrey Leech and Mick Short, this type of sequencing refers to the syntactic order of the narrative content that seems "to represent the order in which things spontaneously arise in the consciousness of the author" and by generalization "to all cases where textual order reflects the order in which impressions occur in the mind". Psychological sequencing shapes the reader's perception of the focalizing character's perspective and emotions, providing insights into their internal world. The effect can be followed in the final episode of the short "A Rose for Emily" by William Faulkner:

> *The violence of breaking down the door seemed to fill this room with pervading dust. A thin, acrid pall as of the tomb seemed to lie everywhere upon this room decked and furnished as for a bridal: upon the valance curtains of faded rose colour, upon the rose-shaded lights, upon the dressing table, upon the delicate array of crystal and the man's toilet things backed with tarnished silver, silver so tarnished that the monogram*

[6] SHORT, M. *Language and Style – A web-based course*, 2007, https://www.lancaster.ac.uk/fass/projects/stylistics/topic8/indicators/10indicators7.htm [accessed 10.08.2023].
[7] SHORT, M. *Language and Style – A web-based course*, 2007, https://www.lancaster.ac.uk/fass/projects/stylistics/topic8/indicators/indicatorstaskg.htm, [accessed 10.08.2023].
[8] SHORT, M. *Exploring the Language of Poems, Plays and Prose.* Routledge, 1996, p. 275, p. 287.
[9] JAHN, M. *Narratology 2.3: A Guide to the Theory of Narrative.* English Department, University of Cologne, 2021. www.uni-koeln.de/~ame02/pppn.pdf, p. 34, [accessed 25.07.2023].
[10] SHORT, M. *Exploring the Language of Poems, Plays and Prose.* Routledge, 1996, p. 275.

was obscured. Among them lay a collar and tie, as if they had just been removed, which, lifted, left upon the surface a pale crescent in the dust. Upon a chair hung the suit, carefully folded; beneath it the two mute shoes and the discarded socks.

The man himself lay in the bed[11].

The excerpt projects the perceptual viewpoint of the first-person collective point of view construed through the psychological sequencing within and across sentences. The arrangement of information begins with the description of the violent action of breaking down the door, which sets the tone for the subsequent sensory perception of the inside of the room. The narrator describes the pervading dust, creating a visual and tactile image that evokes a sense of disturbance and decay. The somber atmosphere of the room is reinforced by the subjective language that denotes the content of the visualized domain perspectivized by the narrator-focalizer, such as "*thin, acrid pall as of the tomb*" and "*decked and furnished as for a bridal*", "*delicate array of crystal*", "*silver so tarnished*".

The selective focus on details is another feature of the subjective sequencing of the information related to *specificity* – a constitutive dimension of conceptualization[12]. *Specificity*, in Langacker's account, denotes the level of precision and detail at which a situation is characterized. Alternate terms are *granularity* and *resolution*. A highly specific expression describes a situation in fine-grained detail, with high resolution. Expressions of lesser specificity render coarse-grained descriptions whose low resolution reveals only gross features and global organization, the converse dimension of specificity being *schematicity*[13]. At the discourse level of the narrative text, this opposition roughly correlates with the distinction *external* vs. *internal focalization* of the perceptual facet translated into spatial terms as a *bird's-eye view* vs. that of a *limited observer*. In the quoted example, the enumeration of room items that capture the internal focalizer's attention is organized in the "general order of increasing semantic weight"[14]. The information is gradually revealed, enhancing the suspense and leading to the climax of the story. The description starts with a general overview of the room that progressively proceeds to specific details, such as "*the valance curtains*", "*rose-shaded lights*", "*dressing table*", and "*array of crystal*" and continues with clothing items, "*a collar and tie*", "*the suit… the two mute shoes and the discarded socks*" to culminate with the discovery of the dead man in bed "*The man himself lay in the bed*". This gradual revelation creates anticipation and determines the reader to experience the perspectivized domain from the focalizer's stance.

It is noteworthy that the subjective sensory reality is projected by the grammatical organization of the sentences "*Among them lay a collar and tie,…*", "*Upon a chair hung the suit, carefully folded; beneath it the two mute shoes and the discarded socks*." The syntactic element that aligns the gaze of the reader with the focalizer's is *fronting*, the syntactic arrangement where the adjunct of place is moved to the initial position. In a more typical word order, the sentence would be structured as *"A collar and tie lay among them, as if they had just been removed.", "The suit, carefully folded, hung upon a chair."* Such variations in word order are related to narrative representation strategies. M. Fludernik ascertains that the initial positioning of prepositional phrases of place or direction is frequently related in narratives with the description of surprising developments presented from the point of view of an observer, the protagonist, who implicitly functions as a focalizer[15]. In the given context, fronting plays a twofold function. First, it mirrors the sequence of sensory impressions experienced by the narrator-focalizer, *i.e.* they are first aware of the chair, and then of the suit, thereby enhancing

[11] FAULKNER, W. *A Rose for Emily.* In: The Forum, 6th ed., 1930, p. 233-238.
[12] LANGACKER, R. *Cognitive Grammar: A Basic Introduction.* Oxford: Oxford University Press, 2008, p. 55.
[13] *Ibidem.*
[14] SHORT, Michael H., Geoffrey N. LEECH. *Style in Fiction. A Linguistic Introduction to English Fictional Prose*, 2nd Edition. Routledge, 2007, p.181.
[15] FLUDERNIK, M. *An Introduction to Narratology*. New York: Routledge, 2009, p. 72.

the effect of immediacy evoked to the reader. Second, by fronting the prepositional phrase "*among them*," or "*upon a chair*" the author draws the reader's attention to the location of the collar and tie, emphasizing their presence in the scene and setting the stage for the subsequent details about these items. Therefore, the sequencing creates a sense of suspense and curiosity, inviting readers to wonder, together with the focalizing agent, why these items were recently removed and who might have removed them. The cumulative effect of fronting in this psychological sequencing is to construct a vivid and immersive experience for the reader. It enhances the overall descriptive quality of the writing, enabling readers to visualize the location more effectively through the eyes of the collective focalizer present in the scene and engage with the narrative on a deeper level.

In what follows, the process of psychological sequencing and its relevancy to focalization is examined in the fictionalized novella *Flush: a Biography*, written by Virginia Woolf and published in 1933. This semi-biographical work presents the story of Elizabeth Barrett Browning's companion dog, Flush, and his journey from a modest existence on a country farm Three Mile Cross to the luxurious world of Victorian London in Wimpole Street. Through vivid descriptions and empathetic organization of the character's perceptions and cognitive sequences, Woolf explores the sensory experiences, emotions, and thought processes of Flush, providing readers with a unique glimpse into the world as perceived by a canine focalizer. Through Flush's perspective, the author explores themes of social hierarchy, companionship, and the contrasts between human and animal viewpoints. The novella's artistic value lies in its innovative narrative technique, as Woolf creatively adopts the viewpoint of a dog to offer a unique prism through which to perceive and navigate the world and reflect on the societal norms governing it. The focus of the current study is the detailed analysis of this particular type of viewpoint belonging to a non-human agent, the kinds of point of view or facets of focalization, along with the investigation of the linguistic indicators signaling them in psychological sequences. It finally aims to determine the meaning and effects created by the linguistic options in the process of perspectivization of the narrative content in passages containing psychological sequencing.

In the example quoted below, the psychological sequencing allows the readers to shift their cognitive stance immersively into the story mainly through the perceptual facet:

> *Very slowly, very dimly, with much sniffing and pawing, Flush by degrees distinguished the outlines of several articles of furniture. That huge object by the window was perhaps a wardrobe. Next to it stood, conceivably, a chest of drawers. In the middle of the room swam up to the surface of what seemed to be a table with a ring round it; and then the vague amorphous shapes of armchair and table emerged..... Nothing in the room was itself; everything was something else. Even the window-blind was not a simple muslin blind; ... . Looking-glasses further distorted these already distorted objects so that there seemed to be ten busts of ten poets instead of five; four tables instead of two. And suddenly there was a more terrifying confusion still. Suddenly Flush saw staring back at him from a hole in the wall another dog with bright eyes flashing, and tongue lolling! He paused amazed. He advanced in awe. ... He pursued his investigations, cautiously, nervously, as an explorer in a forest softly advances his foot, uncertain whether that shadow is a lion, or that root a cobra. At last, however, he was aware of huge objects in commotion over him; and, unstrung as he was by the experiences of the past hour, he hid himself, trembling, behind a screen*[16].

The sequence is conceptualized from the perspective of the internal observer, the protagonist Flush, a tawny cocker spaniel owned by the poet Elizabeth Barrett Browning. The subjective point of view of the focalizing agent is marked by the sequential arrangement of

[16]WOOLF, V. *Flush: A Biography*, https://gutenberg.net.au/ebooks03/0301041h.html, [accessed 23.07.2023].

information backed up by an array of syntactical and lexical devices. Whatever is observed in the room is rendered through the restricted perspective of the dog, partly aware of the articles of furniture being perceived. The fronting of the adjuncts "*Next to it … In the middle of the room…, Very slowly,…And suddenly, at last"* combined with verbs of visual perception "*…Flush by degrees distinguished… Flush saw staring back at him"* and verbs of appearance "*swam up to, emerged*," convey the perceptual experience generated by the visualized domain or stimuli. The language used, such as "*very slowly*," "*very dimly*," and "*with much sniffing and pawing*," reveals the gradual nature of his perception. This creates a sense of suspense and anticipation as Flush navigates the unfamiliar locale.

As Flush perceives the objects in the room, he interprets them based on his limited understanding. He identifies objects such as a wardrobe, a chest of drawers, and a table with a ring round it. However, his uncertainty is evident as the narrator states, "*everything was something else*". This highlights his struggle to accurately interpret the objects in the room, creating an atmosphere of strangeness and confusion linguistically rendered through elements related to factivity, such as the modalizers *conceivably, perhaps,* lexical verbs of perception *seemed, was aware* and the adjective *uncertain* imbedded in the psychological sequencing. These tentative interpretations reflect Flush's uncertain understanding of the immediate reality surrounding him, emphasizing his limited apprehension of the perceptual domain being conceptualized and reliance on inference.

The distorted reflections in the looking glasses further contribute to this sense of disorientation and psychological sequencing, as Flush tries to make sense of the multiple and skewed images. The nature of reality construed by the focalizer of this episode is a distorted one in which the number of objects is doubled "*there seemed to be ten busts of ten poets instead of five; four tables instead of two*" and in which his image in the mirror is interpreted as another dog with glowing eyes and protruding tongue staring at him from a hole in the wall. This is the moment the psychological sequencing reaches its climax and creates a more terrifying experience for the focalizer, "*Suddenly Flush saw staring back at him from a hole in the wall another dog with bright eyes flashing, and tongue lolling!"* The mirror perceived as "*a hole in the wall*" represents an element of underlexicalization[17], in R. Fowler's account, *i.e.* the lack of sufficient vocabulary to designate the concept in focus, which is another indication of the limited perspective belonging to the entity at the level of action - the dog. This sudden revelation intensifies the focalizer's confusion and creates a more terrifying experience. The use of exclamation marks and the words "amazed" and "awe" accentuate the impact of this moment on Flush's perception. The psychological sequencing is further emphasized by Flush's cautious and nervous movements as he explores the room. The language used "*cautiously*," "nervously," "*advancing*," and "*withdrawing*," highlights the focalizer's tentative and careful approach, heightening the reader's sense of anticipation and uncertainty.

In conclusion, the psychological sequencing in this example plays an important role in shaping the effect of immediacy, a sense of anticipation, tension, and overall immersion for the readers. By adopting the subjective perspective of the internal focalizer, the narrative invites the audience to experience the fictional world through the limited cognitive slant of the dog. The use of syntactical and lexical devices, such as fronting of adjuncts, verbs of visual perception and appearance, and elements of factivity effectively convey Flush's gradual and uncertain perception of the unfamiliar room, thereby creating a sense of suspense and anticipation that make the reading experience more compelling and engaging.

> *So the long hours went by in the back bedroom with nothing to mark them but the sound of steps passing on the stairs; and the distant sound of the front door shutting, and the sound of a broom tapping, and the sound of the postman knocking. In the room*

[17] FOWLER, R. *Linguistic Criticism.* Oxford: Oxford University Press, 1986, p. 152.

> *coals clicked; the lights and shadows shifted themselves over the brows of the five pale busts, over the bookcase and its red merino. But sometimes the step on the stair did not pass the door; it stopped outside. The handle was seen to spin round; the door actually opened; somebody came in. Then how strangely the furniture changed its look! What extraordinary eddies of sound and smell were at once set in circulation! How they washed round the legs of tables and impinged on the sharp edges of the wardrobe!*[18]

The limited perspective of the same focalizer, Flush, referred to in the previous example is actualized in the quoted extract via another psychological sequence containing a variety of language elements signaling primary perception. The choice of noun phrases "*the sound of steps passing on the stairs*", "*the sound of the front door shutting*", "*the sound of a broom tapping*" and "*the sound of the postman knocking*" denote an auditory sensory input produced outside the location of the reflector. The process of auricularization alternates with that of ocularization[19] "*the lights and shadows shifted themselves over the brows of the five pale busts*" to create a rich perceptual account that heightens the effect of immediacy conveyed to the reader.

In addition to the sensory-related language, the author employs event coding across sentences to highlight the focalizer's perceptual experience in the sentence "*But sometimes the step on the stair did not pass the door; it stopped outside. The handle was seen to spin round; the door actually opened; somebody came in*." The psychological sequencing aligns with the dog's orientation and perception, organizing his thoughts and emotions in a way that reflects his subjective experience. The reader, together with the focalizer, has no knowledge of the entity opening the door. The position he assumes is that of the character inside the scene, on the other side of the door, where there is no access to who has opened the door. The use of agentless passive constructions "*The handle was seen to spin round; the door actually opened"* also function as viewpoint markers that render the restricted perspective of Flush. Even after the event, the identity of the visitor remains unknown "*somebody came in"*, thus the vague formulation reinforcing the limited viewpoint of the character.

The focalizer's emotions and thoughts further supplement the subjective representation as a logical response triggered by perception. The exclamations embedded in free indirect discourse following the sentences analyzed afore convey the character's fascination and intensity of the sensory experience gained at interacting with the physical environment. The nature of the sensory awareness encompassing specific details of the room "*round the legs of tables, the sharp edges of the wardrobe*" and figurative means of verbalizing it "*What extraordinary eddies of sound and smell*" reproduce the dog's almost unmediated impressions at apprehending the sounds and smells moving around the objects in the room from below in an internal focalization fashion similar to the *worm's eye view*.

The overall effect of the psychological sequencing analyzed in the fragment above is to convey the limited perspective of the character-focalizer with constant resort to language elements indicating primary perception and the conceptualization of the perspectivized domain, therefore immersing the reader in the dog's sensory experiences and emotions.

> *... Flush was going through the most terrible experience of his life. He was bewildered in the extreme. One moment he was in Vere Street, among ribbons and laces; the next he was tumbled head over heels into a bag; jolted rapidly across streets, and at length was tumbled out—here. He found himself in complete darkness. He found himself in chillness and dampness. As his giddiness left him he made out a few shapes in a low dark room—broken chairs, a tumbled mattress. Then he was seized and tied tightly by the leg to some obstacle. Something sprawled on the floor—whether beast or*

[18] WOOLF, V. *Flush: A Biography*, https://gutenberg.net.au/ebooks03/0301041h.html, [accessed 23.07.2023].
[19] JAHN, M. Narratology 2.3: A Guide to the Theory of Narrative. English Department, University of Cologne, 2021, p.36. www.uni-koeln.de/~ame02/pppn.pdf, [accessed 22.07.2023].

> *human being, he could not tell. Great boots and draggled skirts kept stumbling in and out. Flies buzzed on scraps of old meat that were decaying on the floor. Children crawled out from dark corners and pinched his ears. He whined, and a heavy hand beat him over the head. He cowered down on the few inches of damp brick against the wall. Now he could see that the floor was crowded with animals of different kinds.*[20]

The selected fragment depicts the episode when Flush is stolen and imprisoned in Whitechapel until his mistress, Miss Barrett, agrees to pay a ransom. Except for its symbolic value, namely of contrasting the safe space "of immutable civilization that is engraved in the very walls of Wimpole Street [21]" with that of "poverty and vice and misery" in Whitechapel containing "ruined sheds in which human beings lived herded together above herds of cows"[22], the excerpt serves as an eloquent example of limited internal perspective actualized through psychological sequencing. The description of the room being represented after he was stolen is that of the protagonist Flush, thus aligning the text with the character's spatio-temporal coordinates of perception. The dog's sensations "*He found himself in complete darkness. He found himself in chillness and dampness"* and ocularization processes are rendered with resort to lexical and grammatical choices. Agentless passive constructions "*… he was tumbled head over heels into a bag; jolted rapidly across streets …he was seized and tied tightly by the leg to some obstacle",* the indefinite pronoun as the agent of the sentence "*Something sprawled on the floor*" and the noun phrases denoting the parts of the body and clothes to represent the agent of the verb "*Great boots and draggled skirts kept stumbling in and out, ... a heavy hand beat him over the head*" express an incomplete, limited perceptual experience, throughout which the character-focalizer is unable to distinguish, name, and comprehend the location he was abandoned in or the identity of the people menacing him. Instead, he discerns only the disaggregated parts of the people involved in aggressive actions, rather than the people as complete human entities, thereby heightening his traumatic experience and conveying a sense of immediacy to the reader by drawing them into the story and determining them to co-experience the depicted events.

> *At last Wilson, looking very flushed and untidy but triumphant, took him in her arms and carried him upstairs. They entered the bedroom. There was a faint bleating in the shadowed room—something waved on the pillow. It was a live animal. Independently of them all, without the street door being opened, out of herself in the room, alone, Mrs. Browning had become two people. The horrid thing waved and mewed by her side. Torn with rage and jealousy and some deep disgust that he could not hide, Flush struggled himself free and rushed downstairs.*[23]

In this passage, the canine perspective is actualized through psychological sequencing coupled with schema-oriented language. It describes the moment Flush sees Mrs. Browning's baby for the first time and is unable to comprehend and interpret what he sees. The focalizer's schema, i.e. the dog's organized representations of background knowledge of the world, defined by Leech as "non-sequentially ordered information"[24] that constitutes his conceptual viewpoint, hinders him from forming an adequate realization of the perceived entity, his object of focalization. Flush sees the baby, described as "*a live animal*" and is utterly perplexed by the sight. The use of the phrase "Mrs. Browning had become two people" reflects Flush's confusion and bewilderment caused by his deficient schema or rather lack of it. He sees his

[20] WOOLF, V. *Flush: A Biography* https://gutenberg.net.au/ebooks03/0301041h.html, [accessed 23.07.2023].
[21] MACADRÉ. P. *'Solving the problem of reality' in Virginia Woolf's Flush.* Cahiers victoriens et édouardiens [Online], 88 Automne | 2018, Online since 01 December 2018, http://journals.openedition.org/cve/3853; DOI: https://doi.org/10.4000/cve.3853 [accessed 25. 11.2023].
[22] WOOLF, V. *Flush: A Biography* https://gutenberg.net.au/ebooks03/0301041h.html, [accessed 23.07.2023].
[23] *Ibidem.*
[24] SHORT, M. *Exploring the Language of Poems, Plays and Prose.* Routledge, 1996, p. 275, p. 264.

beloved owner with the new baby, and from his limited understanding as a dog, he struggles to comprehend the situation. The baby's movements and sounds are described with resort to schema-oriented language as "*waved on the pillow*" and "*mewed*" conveying the idea of not only being alien to Flush, but also hostile. The inability to grasp what the dog perceives is verbally reinforced by underlexicalization, namely lexical elements which express strangeness or lack of familiarity with the elements of the perspectivized domain, combined with the indefinite reference "*a faint bleating, something, a live animal*." He cannot understand what this new creature is, as he has not seen babies in the family before, and, therefore, cannot name it. This unfamiliarity triggers negative emotions in him, and as a result, he becomes "*torn with rage and jealousy and some deep disgust that he could not hide*."

Besides the function of recreating the perceptual experience of the focalizer, the passage subtly portrays Flush's jealousy and feelings of displacement. He was used to being the center of attention and affection for Mrs. Browning, and now he has to share his mistress's attention with this new little being. Flush's inability to process what he sees leads to a strong emotional reaction, and he rushes downstairs, seeking solace or familiarity in his known environment.

In conclusion, the analysis of psychological sequencing in Virginia Woolf's *Flush* reveals it as a crucial element in actualizing the internal limited perspective. It contributes to conveying a restricted conceptual viewpoint inviting the readers to experience the fictional events, situations, and states of affairs through the alignment to the immediate and almost unmediated account of perceptions, thoughts, and emotions experienced by the focalizer. At the discourse level, the subjective conceptualization of the narrative content by the internal agency is achieved through various syntactical arrangements and lexical means that often reveal a distinct conceptual viewpoint, shaped by a deficient schema or the lack thereof. Elements featuring psychological sequencing in the analyzed text include event coding, fronting of prepositional phrases of place and direction to present surprising developments or mirror the sequence of sensory impressions, agentless passive constructions, indefinite reference, sensory-related language, modality, schema-oriented language, and underlexicalization, creating an enhanced effect of immediacy, tension, and reader immersion into the narrative. Overall, psychological sequencing helps the author reveal the focalizer's limited understanding and emotional responses, conveying the complexity of his perspective and emphasizing the gap between the canine and the human perception.

BIBLIOGRAPHY

1. FAULKNER, W. *A Rose for Emily.* In: The Forum, 6th ed., 1930, p. 233-238.
2. FLUDERNIK, M. *An Introduction to Narratology*. New York: Routledge, 2009, 190 p.
3. FOWLER, R. *Linguistic Criticism.* Oxford: Oxford University Press, 1986, 272 p.
4. JAHN, M. *Narratology 2.3: A Guide to the Theory of Narrative.* English Department, University of Cologne, 2021. [Online] www.uni-koeln.de/~ame02/pppn.pdf, p. 34, [accessed 25.07.2023].
5. LANGACKER, R. *Cognitive Grammar: A Basic Introduction.* Oxford: Oxford University Press, 2008. 562 p.
6. MACADRÉ. P. *'Solving the problem of reality' in Virginia Woolf's Flush.* Cahiers victoriens et édouardiens [Online], 88 Automne | 2018, Online since 01 December 2018, http://journals.openedition.org/cve/3853; DOI: https://doi.org/10.4000/cve.3853 [accessed 25.11.2023].

7. SHORT, M. *Exploring the Language of Poems, Plays and Prose.* Routledge, 1996, 416 p.
8. SHORT, M. *Language and Style – A web-based course*, 2007. [Online] http://www. lancs.ac.uk/fass/projects/stylistics/ [accessed 10.08.2023].
9. SHORT, Michael H., Geoffrey N. LEECH. *Style in Fiction. A Linguistic Introduction to English Fictional Prose*, 2nd Edition. Routledge, 2007, 424 p.
10. WOOLF, V. *Flush: A Biography.* [Online], https://gutenberg.net.au/ebooks03/0301041h.html, [accessed 23.07.2023].

PIERRE FRANCASTEL'S PERSPECTIVE ON THE RELATIONSHIP BETWEEN ART AND SOCIETY, WORKS OF ART AND THE AUTONOMY OF PLASTIC LANGUAGE

Maria Rodica Iacobescu

Lecturer, PhD, „Ștefan cel Mare" University of Suceava

Abstract: Considered one of the founders of the sociology of art field, Pierre Francastel studied art as a social fact and as a specific type of communication and transformation of the world, irreducible to another. Refusing the traditional debates regarding art, those which seeked its significance beyond its sensitive appearance, but also the previously used methodology in the field of the sociology of art, Francastel establishes a creative reading method of plastic imagery, sustains a relative autonomy of the plastic language and insists upon the fact that works of art must be treated like objects of civilization.

Keywords: sociology of art, work of art, plastic space, society, plastic sign, plastic language

1. Începuturile sociologiei artei

Sociologia artei este o subdisciplină a sociologiei, care analizează arta ca fenomen social, ca o categorie specială a producției culturale din societate. Dintr-o perspectivă interacționist simbolică, sociologia artei poate fi definită ca examinarea contextului socio-cultural în care au loc și interacționează practicile colective relevante pentru producția, distribuția și consumul de artă. Spre deosebire de istoria artei sau de estetică, abordarea sociologică a problematicii creației artistice și a operelor de artă este relativ recentă, sociologia artei găsindu-și locul destul de târziu în cadrul departamentelor de sociologie din lumea academică.

Preocupări legate de relațiile dintre artă și societate întâlnim la Hippolyte Taine care, în *Philosophie de l art* (1909), plasează cunoașterea operei de artă în contextul ei moral și cultural, dar și la Pierre-Joseph Proudhon, părintele anarhismului, care pledează pentru o artă socială cu vocație umanitară și civică. Tot în Franța, la sfârșitul secolului al XIX-lea, J. M. Guyau publică *L'art au point de vue sociologique,* dar se referă mai mult la estetica sociologică decât la o adevărată sociologie a artei. Despre natura socială a artei, dar și despre efectele sale sociale, procesele sociale de producere a operelor de artă, recepția și diseminarea lor, teoretizează și M. Mauss, cunoscut îndeosebi pentru eseul său despre dar.

Primele încercări de sociologie a artei au fost tributare unei perspective filosofice de înțelegere a fenomenului artistic, favorizând o idee a priori a artei, derivată din discursurile artiștilor și din înțelegerea funcțiilor artei ca fiind mai degrabă universale, decât ca niște construcții sociale legate de diferitele ei utilizări sociale. Preocupările s-au împărțit între studiul artei în societate, a diferitelor sale funcții la nivel social, pe de o parte, și studiul modului de reprezentare a societății în artă, arta ca expresie a unei culturi, a unei societăți, a unei clase sociale sau a unui grup social, pe de altă parte.

Primele texte care se prezintă drept „sociologie a artei" sunt cele ale lui Pierre Francastel, renumit istoric al artelor plastice, a cărui operă acoperă întreaga istorie a artei occidentale, de la arhitectura medievală până la școala din Paris din anii 1940.

Arta nu este rezultatul unei activități miraculoase, ne spune Francastel, ci o producție intelectuală realizată de o minte umană situată social și istoric. Acordând operei de artă un loc central, Francastel pune astfel bazele viziunii sociologice asupra artei, susținând că sociologia artei trebuie să aibă un caracter științific, ceea ce implică luarea în considerare a unei categorii aparte de obiecte -obiectele figurative și monumentele artistice, precum și înțelegerea artei ca formă fundamentală de activitate a spiritului uman.

Asupra problemei creatorului de artă s-a aplecat, mai târziu, și Pierre Bourdieu în lucrarea *Mais qui a créé les créateurs* ? (1981, p. 207), evidențiind faptul că explicațiile referitoare la lumea artei sunt arena unei dispute între artiști, pentru care lumea artei este un univers de credință în unicitatea creatorului necreat, și sociologi care, în încercarea de a explica rațional problematica artei, apelează la instrumentul lor preferat-statistica- care diminuează și zdrobește, nivelează și reduce creația artistică. Bourdieu evidențiază eșecurile anumitor lucrări sociologice care lau stat la baza apariției acestor critici, pentru că au uitat în ce constă specificul acestui domeniu al culturii și care sunt principiile care guvernează autonomia sa relativă.

2. Contribuția lui Pierre Francastel la conturarea problematicii sociologiei artei

Considerat, alături de G. Lalo, G. Lukas, R. Moulin, J. Dauvignon, printre primii reprezentanți ai sociologiei artei, P. Francastel este autorul unui sistem original de abordare a artelor plastice, lucrările sale fiind de referință și pentru istoria artei, estetică, axiologie sau antropologie culturală.

Francastel a studiat literatura la Sorbona, a lucrat pentru departamentul de conservare a arhitecturii de la Palatul Versailles, a fost director al Institut francez din Varșovia, apoi profesor la Universitatea din Strasbourg. În 1937 a publicat *l'Impressionnisme, les origines de la peinture moderne de Monet à Gauguin*. După cel de-al Doilea Război Mondial a fost creată, special pentru el, catedra de Profesor de sociologie a artei la École Pratique des Hautes Études (Paris). Principalele sale lucrări vor avea legătură cu noua disciplină pe care fi legate de predarea sa: *Pictură și societate. Naşterea și distrugerea unui spațiu plastic de la renaștere la cubism* (1951); *Artă și tehnologie* (1956); *Realitatea figurativă. Elemente structurale de sociologie a artei* (1965); *Figura și locul. Ordinea vizuală a Quattrocento-ului* (1967).

În toate aceste cărți se observă un fir comun care modelează nucleul fundamental al perspectivei lui Francastel asupra obiectului sociologiei artei. Opera de artă totodată creația individuală a unui artist, dar și rezultatul capacităților tehnice și al nevoilor simbolice ale unei societăți date. În ceea ce privește limbajul în care se exprimă aceste nevoi, acesta are natura unui adevărat „gând vizual", capabil să existe ca structură încorporată în mentalitatea colectivă și să prindă contur când se concretizează în fiecare obiect artistic. Ca orice gând, el evoluează de-a lungul timpului, permițând noilor moduri de percepție și reprezentare să coexiste alături de cele vechi până când le înlocuiesc (Brihuega, în Valeriano ed., p. 347).

În teza sa de doctorat *La Sculpture de Versailles*. *Essai sur les origines et la formation du goût français classique (1930)* Francastel pune problema relațiilor care unesc arta cu societatea și afirmă necesitatea, pentru orice cercetare istorică a artei, efectuării unei analize detaliate a factorilor sociali ai creației artistice, analiză care să fie aptă să identifice dimensiunile tehnice, economice, dar și intelectuale, ale producerii operelor de artă. În articolul intitulat *Art et sociologie* (1948), Francastel ne invită să studiem locul artiștilor în societate, rolul patronilor și sponsorilor, condițiile concrete de producere a lucrărilor, publicul.

Opunându-se unei înțelegeri romantice sau carismatice a artei, care infirmă influența externă, socială sau politică asupra creației artistice, Francastel atrage atenția asupra influențelor de la nivelul societății asupra operelor de artă, conturând o teorie a artei ca o „construcție" sau „compunere" din elemente luate din mediul social de către un artist. Această reconstrucție imaginară nu este o reflectare obiectivă a realității, opera de artă fiind produsul unic al unei activități care se situează atât la nivelul activităților materiale și cât și a celor imaginare ale unui grup social dat. În ambele cazuri are un caracter dual -sociologic și

individual- la fel ca personalitatea omului care a creat-o. Din această situație rezultă că studiul obiectului plastic trebuie să ia în considerare atât aspectele materiale, cât și cele figurative ale operei de artă.

Refuzând dezbaterile tradiționale despre artă, care căutau semnificația acesteia dincolo de aparența ei sensibilă, dar și metodologia folosită până atunci în sociologia artei, Francastel creionează o metodă de lectură creatoare a imaginilor plastice, susține autonomia relativă a limbajului plastic și insistă asupra faptului că operele de artă trebuie tratate ca obiecte de civilizație. Această idee este ilustrată în prefața lucrării sale *Figura și locul*, în care autorul precizează că nu este posibilă o sociologie a artei întemeiată pe judecăți de valoare sau pe interpretări ale operelor urzite din perspective istorice depășite, deoarece operele de artă, în special picturile, trebuie „să fie tratate drept niște obiecte de civilizație ce nu pot fi cunoscute și judecate decât după o descifrare prealabilă" (1971, p. 17). O pictură, aidoma unui text, trebuie descifrată, căci nu poate fi cunoscută și apreciată decât dacă deținem un minimum de cunoștințe istorice și tehnice. Însă, pentru lectura operelor de artă „există legi și metode foarte puțin cunoscute", fiindcă „pentru fiecare formă de activitate a spiritului nostru metodele de abordare posedă în chip necesar un caracter specific" (*ibidem*, p. 17).

Refuzând să accepte că sociologia artei este posibilă doar la nivelul cercetărilor statistice, unde se operează cu noțiuni precum cele de „cerință" și „consum", Francastel stăruie asupra înțelegeri operei de artă ca un cod de semne, dar și ca fapt tehnic și expresie a psihologiei colective și individuale. Fiind un sistem de semnificare, arta ne dă posibilitatea de a descoperi relațiile care există între domeniile perceputului, realului și imaginarului.

Dezamăgit de studiile de sociologia artei care utilizau metodele curente ale sociologiei, precum ancheta ori statistica, Francastel acceptă și utilizează, cu anumite rezerve, metoda structurală în cercetarea operelor de artă. Acest fapt a făcut ca unii exegeți să-l eticheteze ca fiind structuralist, deși Francastel nu poate fi încadrat, spre exemplu, în același curent de gândire cu M. Foucault, care admite realismul cuvintelor. Francastel identifică structura cu forma operei de artă, considerată ca schemă de gândire imaginară și justifică aplicarea acestei metode prin faptul că operele de artă sunt sisteme de semne. Analiza operei de artă nu este deloc ușoară, una dintre dificultăți constând în aceea că, spre deosebire de elemente care sunt izolabile, fiind mai ușor de reperat, structurile „sunt incluse și nu pot fi materializate în sine independent de elementele pe care ele le organizează" (1972, p. 17).

O altă insuficiență a tentativelor de abordare sociologică a artei, în opinia lui Francastel, constă în aceea că explică arta prin societate, considerând-o suprastructură socială și nu factor activ de structurare a societății umane.

Cartea lui Francastel *Pictură și societate* cuprinde subtile analize ale spațiului plastic și prezintă formarea și declinul limbajului plastic, întrebuințând ca modele arta italiană din Quattrocento și cea franceză pentru romantism, impresionism și cubism. Demitizând Renașterea, Francastel semnalează existența continuității între generații. Plecând de la premisa că perspectiva și reprezentarea spațiului în pictură sunt manifestarea concretă a unui stadiu specific de civilizație, ajunge la ideea că în primii ani ai secolului al XV-lea (Quattrocento) s-a conturat o formă de exprimare plastică corespunzătoare unui stadiu superior de evoluție a civilizației umane. Folosind datele psihologiei genetice, Francastel constată că spațiul „nu este o realitate în sinea cărei reprezentare să varieze doar de la o epocă la alta. Spațiul este însăși experiența omului" (1976, p. 53).

Studiul spațiului plastic al Renașterii duce la schimbarea concepțiilor asupra acestei perioade de înflorire spirituală. Dezvoltarea artelor este strâns legată de un progres general al vieții spirituale și, îndeosebi, de dezvoltare a gândirii științifice. „Orice progres făcut într-o ramură capitală a activității umane, ca arta sau știința, își are urmările sale asupra atitudinii generale a oamenilor față de lumea exterioară. Arta este o privire permanentă asupra celei mai mici schimbări a gustului și ideilor unei epoci; ea ne informează și despre și despre celelalte

mari transformări (*ibidem* p. 61). Reprezentarea unui spațiu tridimensional în pictură este în strânsă legătură cu cercetările geometrice ale timpului. Separarea planurilor, o altă metodă de redare a profunzimii în pictură, a făcut ca „spațiul infinit al lumii" să devină „în sfârșit o realitate accesibilă și penetrabilă pentru spiritul omenesc" *(ibidem*, p.68). Dacă astronomii Renașterii au descoperit spațiile goale din univers, arhitecții și pictorii i-au anticipat pe Copernic și pe Galilei, construind aceste spații în operele lor. În creațiile artistice „s-au concretizat primele eforturi ale oamenilor de a construi un univers pe măsura noilor lor posibilități tehnice și speculative. Înainte chiar de a reuși să construiască lumea nouă care se acorda cu aspirațiile lor spre o viață mai liberă, mai largă, ei au reușit să deseneze și să reprezinte concret formele și atributele unui spațiu infinit mai deschis decât cel al generațiilor precedente" (*ibidem,* p. 75).

În cartea *Realitatea figurativă: Elemente structurale de sociologie a artei*, Francastel încearcă să contureze problematica sociologiei artei discutând despre rolul și poziția artiștilor în societate, efectuând o analiză subtilă a raporturilor dintre artă și public, mecena și artizan, artă și tehnică, artă și limbaj, artă-societate-simboluri, grupuri-artă-clase-, teme și simboluri sociale, forme și societate.

Conduita și statutul artistului în societate, într-o anumită epocă socială, oferă sociologului date elocvente despre structura respectivei societăți, despre dezvoltarea economică și socială, dar și despre valorile sale.

Studiul publicului, deci al beneficiarilor artei, demonstrează influența profundă a artei asupra societății. În mișcarea creatoare a artelor „mecena și amatorul au un rol de frunte (...). Ei sunt aceia care permit artistului să trăiască (...). Împreună, artiștii, amatorii și comanditarii formează un mic grup, a cărui unitate este reală" (1972, p. 52). Cercetarea relațiilor dintre mecena și artiști dezvăluie animozitățile dintre aceștia, dată fiind proveniența lor socială diferită, dar și ideile lor diferite cu privire la reprezentarea artistică. Un alt aspect relevat de acest raport constă și în acea că arta este un instrument de propagandă. „Prin ochi se pune stăpânire pe oameni, căci astfel li se adoarme mai ușor neîncrederea. Observați rolul cinematografului în zilele noastre. Să nu-l subestimăm pe cel al vechilor iconografi" (1972, p. 38).

Împotriva celor care opun arta și tehnica, Francastel insistă pe recunoașterea existenței relațiilor strânse dintre acestea. Opera de artă nu este „produsul unei fantezii într-adevăr gratuite a unui individ (1972, p. 38), căci aceasta ar duce la ignorarea rolului artei în societate.

3. Arta ca formă specifică de cunoaștere și comunicare

Obiectând sociologiei neîncrederea în documentele nescrise sau neverbale, Francastel consideră că este puerilă convingerea că singurele valori create de istorie ar fi cele consemnate prin scris. Ca și izvoarele scrise, operele de artă oferă informații care nu pot fi obținute pe alte căi și exprimabile prin alte tehnici. Limbajele artistice – figurativ, plastic, monumental, decorativ – sunt moduri de expresie ale omului trăind în societate, ireductibile la structura și schemele de gândire verbale sau matematice. „Artele figurative constituie pentru istoric izvoare tot atât de obiective ca și scrierile și glosele lor" (1971, p.29).

Contribuția lui Francastel atât în sociologia artei, cât și în estetica și filosofia artei este evidentă în analiza raportului dintre artă și limbaj. Teoria sa este o fascinantă și patetică pledoarie pentru recunoașterea și acceptarea gândirii plastice, precum și a limbajului plastic, care sunt la fel de importante ca și gândirea și limbajul discursiv. Conștient de rezistența pe care o întâmpină recunoașterea limbajului plastic în rândul lingviștilor și altor intelectuali, Francastel îi etichetează pe aceștia ca fiind „cazuri de cecitate plastică" (1976, p. 232) sau de „orbire figurativă" (1971, p. 106). Este vorba despre numeroși oameni inteligenți care ignoră natura imaginii și rolul ei în viața socială" (1971, p. 106). Așa s-a ajuns la o distincție între cei care văd și cei care ascultă și vorbesc. Ca să fie înțeles, un tablou nu trebuie să fie comentat, ci

privit. Când ochiul nostru se oprește asupra unui câmp figurativ, nu îl contemplă pur și simplu, ci îl explorează.

Francastel o critică pe S. Langer care pretindea că arta nu este un adevărat limbaj, deoarece ea nu folosește elemente fixe care să poată fi asemănate cu fonemele. Arta, precizează Francastel, este unul dintre limbajele umane, alături de limbajul conceptual. „Ceea ce exprimă limbajul conceptual și imagistic este inteligibil, dar intraductibil integral prin limbajul conceptual" (1976, p.16). Arta nu ne spune în alt mod ceva ce putem cunoaște pe alte căi, căci ea comunică ceva nou, ceva ce numai prin ea se poate transmite. „Imaginile figurative nu sunt utilizate pentru a ilustra o cunoaștere ce ar putea fi exprimată și sub altă formă. Arta și numai arta poate să exprime ceea ce exprimă" (1971, p. 54.). Analogia cu limbajul, pe care lingvistica saussureană îl concepe ca un sistem închis, îi permite să postuleze autonomia vizualului, nu în sensul unei dezvoltări a formelor independente de realitățile sociale, ci în sensul unei ireductibilități constitutive a acestui limbaj plastic la alte mijloace de exprimare și, mai ales, în sensul unei afirmări a istoricității specifice limbajului vizual (Passini, 2022).

Principala preocupare a sociologiei artei a lui Francastel este structura acelui limbaj imaginar intangibil care reiese din cadru cultural, constituie un limbaj vizual care circulă prin imaginarul colectiv și este capabil să se concretizeze în fiecare dintre obiectele artistice.

Revolta lui Francastel este alimentată și de faptul că J. Piaget, în tratatul său de epistemologie genetică, ignoră efectiv funcția cognitivă a artei: „A scrie astăzi lucrări de epistemologie ignorând pur și simplu problemele puse de existența artei constituie un scandal intelectual" (1972, p. 27). Deși îl apreciază pe Piaget și chiar preia teoria acestuia cu privire la importanța subiectului în formarea noțiunii de spațiu, nu-și poate ascunde nemulțumirea: „să punem capăt acestei scandaloase situații născute dintr-un tratat ca acela, de altminteri valoros, semnat de Piaget. Autorul ignoră pur și simplu acele moduri de comunicare pe care le reprezintă artele figurative și muzica" (1971, p. 60). Francastell introduce noțiunea de semn plastic, asimilează în mod explicit arta cu limbajul, dar insistă asupra specificității limbajului plastic care este ireductibil la limbajul verbal sau scris. În Introducere la *Pictură și societate*, el subliniază necesitatea de a studia operele de artă din domeniul picturii ca sistem de semne și afirmă că acest studiu trebuie să participe la o explorare, realizată de diferite discipline, a reflexelor și structurile mentale ale trecutului, precum și ale prezentului.

Luând în considerare rezultatele cercetărilor din domeniul etnologiei, care au arătat că cea mai mare parte a civilizațiilor nu au cunoscut scrierea, ci au fost întemeiate pe o cultură a văzului și auzului, Francastel afirmă că „omul nu este numai abstracție și discurs, el este agent făuritor de obiecte, de simboluri, de semne" (1971, p.106).

Între artă și limbaj, Francastel constată existența unor deosebiri fundamentale. Dacă „materia limbajului constă în ceea ce lingviștii numesc lanțul vorbit, lanț de sunete care, în mod necesar, se succed în timp, materia artei constă în obiectul figurativ, adică într-un ansamblu de elemente situate în întindere – spațiu figurativ sau volum" (1972, p. 169).

Există o deosebire între modul în care poate și înțeles un mesaj lingvistic și sesizat un obiect figurativ. În comparație cu mesajul vorbit, care după ce a fost auzit dispare, obiectul figurativ rămâne în fața ochilor. Înțelegerea acestuia se face în timp, ca și ascultarea mesajului verbal, timpul și spațiul fiind dimensiuni esențiale ale oricărei experiențe umane. Este simplist a afirma că arta se desfășoară în spațiu, iar limbajul în timp. Ceea ce diferă este interpretarea și mânuirea timpului și a spațiului. Opera de artă, insistă Francastel, este „realmente un lucru având o existență distinctă" (1972, p. 175). Ea este alcătuită „inevitabil din materie și gândire, este condiția necesară a oricărui lucru viu (1977, p. 162). Ea nu izbutește să aibă semnificație decât atunci când cele două elemente se contopesc îndeajuns pentru a nu apărea separate și deci excesive. Arta presupune crearea de ansambluri materiale, căcă „în cazul ei, ordinea compusă este realizată atât în spirit, cât și în materie (1972, p. 176), pe când în cazul limbajului vorbit are loc ordonarea noțiunilor.

Cu privire la legăturile dintre artă, societate și simboluri, Francastel sesizează că arta dezvăluie resorturile ascunse ale societăților și concepțiile lor mitologice și religioase. Arta este interpretul principal al laturii mitice a sistemelor de explicare a universului, iar mitul „este o formă de gândire cu aceleași drepturi ca și gândirea rațională. Mitul este un mod de exprimare naturală a unor grupuri de oameni pentru care nu există nicio opoziție între părțile universului. mitul este cuvânt și mod de cunoaștere atunci când nici timpul, nici spațiul nu sunt considerate ca introducând o opoziție fundamentală între ființe și lucruri. Pentru gândirea mitică, viața circulă etern în univers (1976, p. 84).

Francastel susține că o trăsătură caracteristică artei este aceea de a crea lumi imaginare acceptate tacit de către autor și spectator. Așa că arta „face cunoscute gândurile comune ale unor cercuri largi de oameni, uniți pe terenuri de înțelegere pur imaginare" (1977, p. 57).

Extinzându-și analiza asupra artei contemporane, Francastel, fidel concepțiilor sale, este convins că aceasta nu e un simplu joc al spiritului, fără nicio legătură cu practica. El condamnă tendința unor filosofi, precum Bergson, de a identifica arta cu superfluul și este convins că se pregătește o nouă civilizație al cărei contur se vede, mai ales, în domeniul artistic.

BIBLIOGRAPHY

Bozal, Valeriano (ed.) (1999), *Historia de las ideas esteticas y de las teorias artisticas contemporaneas* Vol. II, Edicion Visor Dis., S.A., Madrid.

Bourdieu, Pierre (1981), *Questions de sociologie*, Éditions de Minuit, Paris.

Burke, Peter (1971), *Problems of the sociology of art : the work of Pierre Francastel*, European Journal of Sociology / Archives Européennes de Sociologie / Europäisches Archiv für Soziologie, Vol. 12, No. 1, Permanent non-Revolution (1971), pp. 141-154, Published By: Cambridge University Press.

Duvignaud, Jean (1976), *La Sociologie de l'art et sa vocation interdisciplinaire: Francastel et après*, Ed. Denoël-Gonthier, Paris.

Francastel, Pierre (1971), *Figura și locul. Ordinea vizuală a Quattrocento-ului,* Editura Univers, București.

Francastel, Pierre (1972), *Realitatea figurativă. Elemente structurale de sociologie a artei*, Editura Meridiane, București.

Francastel, Pierre (1970), *Pictură și societate. Nașterea și distrugerea unui spațiu plastic de la renaștere la cubism*, Editura Meridiane, București.

Francastel, Pierre (1988), *Art et technique aux XIXe et XXe siècles,* Éditeur Gallimard, Paris.

Francastel, Pierre (1977), *Impresionismul*, Editura Meridiane, București.

Passini, Michela (2022), *Vers une histoire „sociale" de l'art ? Aux origines d'une réflexion sur les dimensions sociales de la production artistique. Faire l'histoire de l'art en France, 1890-1950. Pratiques, écritures, enjeux*, HAL Id: hal-03513029 https://hal.science/hal-03513029.

PRINCIPLES OF CHRISTIAN FAITH IN THE ODES OF SOLOMON, PRAYERS FROM THE 1ST AND 2ND CENTURIES

Ioan Valentin Istrati

Lecturer, PhD, „Ovidius" University of Constanța

Abstract: The Odes of Solomon, a collection of Christian prayers from a Syriac or Hebraic environment, are an extremely valuable document, able to portrait the first century theology of Christian communities around Holy Land. Dated around the end of the first century until the middle of the second century A.D., the Odes of Solomon were in the first millennium in the Canon of the Scripture, cited by the Holy Fathers, containing the most important doctrines of the Church and, above all, a beautiful poetry of devotion that is the foundation of mystical theology of the Church of Christ.

Keywords: Poetry, mystical, Odes of Solomon, theology, orthodox, doctrine, Mariology, liturgical, Incarnation, nativity

The Odes of Solomon are a collection of prayers and poetry born in a Syriac community around the end of the 1st century Anno Domini and the 2nd century. They are indeed Christian prayers and they open a completely new perspective on the Christian faith, life and community after the Ascension of Jesus Christ. They were lost for more than a thousand years and discovered in 1909 by Randall Harris in a pile of manuscripts in British Museum. They come from the north of Syria, Antioch or Edessa. But they were famous in the first Christian millennium. So the 11th Ode was found among other prayers in the "Bodmer Manuscript" from the third century A.D. in the 10th century, a scribe copies the odes in Syriac, but it is preserved until today only the fragment between ode 17 and 42,20 (British Museum Manuscript 14538)[1].

One of the most important fragment in the Odes of Solomon is the Ode 19, 6-11. This fragment was cited by several Fathers of the Church and is a mariological hymn, written in the dawn of the first century A.D., two centuries before the Council of Ephesus, that stated the worship of the Mother of God:

1. A cup of milk was offered to me, and I drank it in the sweetness of the Lord's kindness.
2. The Son is the cup, and the Father is He who was milked; and the Holy Spirit is She who milked Him;
3. Because His breasts were full, and it was undesirable that His milk should be ineffectually released.
4. The Holy Spirit opened Her bosom, and mixed the milk of the two breasts of the Father.
5. Then She gave the mixture to the generation without their knowing, and those who have received it are in the perfection of the right hand.
6. The womb of the Virgin took it, and she received conception and gave birth.
7. So the Virgin became a mother with great mercies.
8. And she labored and bore the Son but without pain, because it did not occur without purpose.
9. And she did not require a midwife, because He caused her to give life.

[1] *Odele lui Solomon, rugăciuni creştine din secolele I-II*, traducere si introducere Ioan Valentin Istrati, Editura Anastasia, 2003, p. 15.

10. She brought forth like a strong man with desire, and she bore according to the manifestation, and she acquired according to the Great Power.

11. And she loved with redemption, and guarded with kindness, and declared with grandeur Hallelujah.

12. We can notice that the odes of Solomon[2] are written in the manner of psalms, with a cadence of prayer and incantation, using the chiasm and the double expression of ideas. The author is a probably a Christian from the northern parts of Middle East. The prayers in the Church are usually dated way before their inscription into the worship of the Church, because it needs time to perceive and accept a text into a community[3]. The language is – as James Charlesworth observed – Semitic and influenced by the psalms of David and those after him. Extraordinary is indeed the power of the author to express the faith in metaphors. Even the mystery of the Trinity, Father, Son and Holy Spirit, is seen in a metaphor of birth and life. The author writes that the faith in God is like a cup of milk offered by God to the believer: "A cup of milk was offered to me, and I drank it in the sweetness of the Lord's kindness". But what follows is really great. The faithful Christian says that the Son is the Cup of this sweetness, the Father is the One that is milked and the Holy Spirit is the One that milks him. This is a metaphor of maternity, love and sharing. It can be compared with the Gospel of John, and with the mystics of the Church as Saint Simeon the Theologian or Saint Gregory of Nyssa. The prayer imagines that God the Father is like a mother that gives life to her children, through the humanity of the Son, the Cup, and through the pouring of the Holy Spirit, i.e. Pentecost, the birth of the Church. We can see that the first century author has no problem with genders[4] and sees the Creator as a Life Giver and the human persons as babies nourished with eternal grace by the two hands of the Father: Son and Spirit (as Saint Irenee of Lugdunum stated). The abundance of grace and the infinity of self giving of the Lord is seen in the verse: "Because His breasts were full, and it was undesirable that His milk should be ineffectually released". It is indeed the prove that the metaphors of the Odes of Solomon are not Gnostic, as some Fathers accused them, but a mystical collection of prayer of devotion where God is felt like a nourishing mother united with humanity through love in Jesus Christ, God and Man. It is so far away from the Gnostic theology that saw the body as a prison, the matter as evil, dualistic principles being everywhere[5]. The Incarnation of Jesus Christ is the moment in history when the Creator became creation without renouncing of his throne of creator, and became one with us. We can say that the entire mystical theology of the Church, the askesis as devotion and unification with Christ in spirit, the theology of "theosis" deification through grace, is present in these texts from first century.

But, what is absolutely magnificent in the history of Christian theology is the verses 13-18. Here the author of the prayers says the the womb of the Virgin took this eternal milk and se was pregnant, received conception and gave birth. So the Virgin became mother with great mercies. And she labored and bore the Son but without pain, because it did not occur without purpose. The theology of the virginity of Mary, Mother of God, respected in the Scriptures and revered in the whole Christian theology as foundation of the Incarnation of Christ, is here, in the verses of the Odes of Solomon. All the protestant theology cries for help, the evangelical denomination coming from the eternal useless reform of Luther, that affirm that Mary was a simple woman, or worse, see that the Mariology was not invented in the fourth century – as they say – a an alternative of the Goddess of life in the mysteries of antiquity and polytheism, but the real doctrine of the Church in the Scripture and in the tradition of the first century.

[2] Charlesworth, J., *The Odes of Solomon*, Oxford, Clarendon, 1973.
[33] H.J.de Jonge, *The Historical Jesus view of Himself, Essays on Jesus and New Testament Christology in honour of Marinus de Jonge*, Journal of the study of the New Testament, Suplement Series, Shefield, 1993, pp. 25-27.
[4] Conzelmann, H., *Primitive Christianity*, London, 1973.
[5] Achtemeyer, Paul, J., *An apocalyptic shift in early Christian tradition, Reflections on some canonical evidences*, Catholic Biblical Quarterly, 45, Washington 1983, pp. 231-248.

Hundreds of books in the protestant theology[6] trying to destroy the worship of Mary are demolished by these verses that show the true reverence of the Christians to the Mother of God, the Virgin Mary. The School of Tubingen that tried to rationalize the Scriptures through philosophy and reason, the radical theologians from the protestant confessions, all are receiving the prove that Mary the Virgin was asked in prayer in the first century.

These prayers of a Christian vibrant Semitic community, some of them knew the Apostles, are a indubitable prove that the theology of Christianity was not formed by Constantine the Great on the ruins of Semitic faith in Jesus, as the protestant say, but it is a continuity of faith, discovery, study, theology and prayer.

The reform imagines that the first centuries Church was bare, without mediators, without priesthood, saints, icons, the cult of the Virgin, mysteries, and the protestant church is a revival of this simple church of Jesus[7]. They believe that the fourth century of Constantine the Great was a shift and a destruction of the real Church, who borrowed the imperial principles, the philosophical Greek terms, the fast and the telluric splendor of the roman court, and became an idolater imperial wealth based structure where all entered without devotion and faith. Luther – seeing the mediator principles of the Catholic Church, threw away all the windows of the heaven and stripped the Church from its garments of grace. He imagined that all the people of God are priests, in spite of the Scriptures of the New Testament, where priests were elected by Christ and by Apostles. He threw away the icons, the worship of saints, the mysteries, the key of entering into the Kingdom, the Cross (the followers of Luther), the good deeds, the Tradition of the Church, the freedom of humanity et caetera[8].

The Odes of Solomon – written on the verge of the year 100 A.D. – comes and destroys this conception of the alteration of the true Church in the Constantine era. The Church of Christ cannot be altered by the history, the dependence of matter or the principles of evil. That is why Jesus Christ said that he will be with the Church in all days, until the end of ages.

We can see in the Ode 20 that the writer says that he is the priest of the Lord and he serves the Lord as priest. This is another prove that the sacramental priesthood of the Church existed from Christ, through the Apostles, through the bishops ordained by them, as apostolic succession and sacramental bond of grace and mysteries into the Church. The author even speaks of the anointment of priesthood (Ode 20, verse 9), as icon and continuation of the anointment of Christ by God the Father (Luke 4, 18). Indeed the name Christos (Christ) is coming from "chriso", to anoint, to ordain.

Another theological principle in the Odes of Solomon is the reality of Incarnation of Jesus Christ, God and Man. In the Ode 7, the author develops this idea in a mystical fashion, as unity, approach and love between Creator and creature, between history and eternity, between space and infinity, between human and divine[9].

"For there is a Helper for me, the Lord. He has generously shown Himself to me in His simplicity, because His kindness has diminished His dreadfulness. He became like me, that I might receive Him. In form He was considered like me, that I might put Him on. And I trembled not when I saw Him, because He was gracious to me. Like my nature He became, that I might understand Him. And like my form, that I might not turn away from Him" (Ode 7, 3-6).

In these verses we can see the Incarnation of the Lord Jesus Christ is a realization of the prophecy of the creation of man after the face of God, "imago Dei". Jesus fulfils in himself the vocation of humanity of uniting with God and the goal of the creature to become immortal,

---

[6] Drijvers, H.J.W., *Solomon as Teacher, Early Syriac Didactic Poetry*, Orientala Christiana Analecta, 229, Symposium Syriacum 1984, 1987, pp. 123-134.

[7] Pricop, Mircea Cristian, pr. Dr., *The relationship between the European and Christian Identity from an Orthodox moral perspective*, in Journal of Romanian Literary Studies, 2019, pp. 592-604.
The Relationship Between The European And Christian Identity From An Orthodox Moral Perspective

[8] Cf. Ellis, E. E., *Profecy and Hermeneutic in Early Christianity*, New Testament Essays, Tubbingen, 1978.

[9] Cf. Batey R., *New Testament nuptial imagery*, Leiden:Brill, 1971.

through grace of the Lord. The Nativity of Christ is the real novelty of history and the most important moment in the whole universe, because the resemblance of the human with God became identity, and the eternal Logos bears with him his humanity until the end of ages. The human race is embraced by God for ever. This is the foundation of mystical devotion, of Eucharistic sharing, of ascetical battle, of the love of saints, the fact that God became man from the Virgin and saved us from the evil, sin and death. The relationship between human and God is no more a face to face, but it is interior, is a profound look onto the depths of the divine and an eternal embrace of the Creator.

The author of the Odes of Solomon speaks also of the water of grace, of the Light of the world, of the Song sung by God into the hearts of the people, of the Word the Logos, which seems that he is not stranger from the Gospel of John[10]. It is plausible that the community of the Odes, where they were sung into the Church, was founded by Apostle John or by his disciples. Let us not forget that for hundreds of years, they were canonical Scriptures, written in the Canon of the Church[11].

The Odes of Solomon are one of the greatest Christian documents of history, besides the Scriptures, and their study is in the beginning. A thorough comparative analysis of the sources of the faith will discover more astounding news on the primary Church, her faith and the development of theology in the first centuries.

BIBLIOGRAPHY

1. *Odele lui Solomon, rugăciuni creştine din secolele I-II*, traducere si introducere Ioan Valentin Istrati, Editura Anastasia, 2003.
2. Achtemeyer, Paul, J., *An apocalyptic shift in early Christian tradition, Reflections on some canonical evidences*, Catholic Biblical Quarterly, 45, Washington 1983, pp. 231-248.
3. Batey R., *New Testament nuptial imagery*, Leiden:Brill, 1971.
4. Bultman R., *The Gospel of John, a Commentary*, Oxford, 1971.
5. Charlesworth, J., *The Odes of Solomon*, Oxford, Clarendon, 1973.
6. Charlesworth, J.H., *A critical examination of the Odes of Solomon*, Journal for the Study of Pseudoepigrapha, Suplement Series 22, Sheffield Academic Press Limited, Sheffield, 1998.
7. Conzelmann, H., *Primitive Christianity*, London, 1973.
8. Drijvers, H.J.W., *Solomon as Teacher, Early Syriac Didactic Poetry*, Orientala Christiana Analecta, 229, Symposium Syriacum 1984, 1987, pp. 123-134.
9. Ellis, E. E., *Profecy and Hermeneutic in Early Christianity*, New Testament Essays, Tubbingen, 1978.
10. H.J.de Jonge, *The Historical Jesus view of Himself, Essays on Jesus and New Testament Christology in honour of Marinus de Jonge*, Journal of the study of the New Testament, Suplement Series, Shefield, 1993, pp. 25-27.
11. Pricop, Mircea Cristian, pr. Dr., *The relationship between the European and Christian Identity from an Orthodox moral perspective*, in Journal of Romanian Literary Studies, 2019, pp. 592-604.

[10] Cf. Bultman R., *The Gospel of John, a Commentary*, Oxford, 1971, pp. 134-140.
[11] For a thorough examination of the Odes, cf. Charlesworth, J.H., *A critical examination of the Odes of Solomon*, Journal for the Study of Pseudoepigrapha, Suplement Series 22, Sheffield Academic Press Limited, Sheffield, 1998.

MODALITIES OF PERCEPTION DEVELOPMENT IN THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Galina Pravițchi

Lecturer, PhD, State University of Moldova

Abstract: Developing perception in the educational environment involves various strategies and methods to improve understanding and interpretation of information. These modalities include practical activities for direct pupil involvement, use of visuals and multimedia to support understanding, interactive activities and games to engage attention, development of sensory skills for richer perception, projects and case studies for practical understanding, stimulation of critical thinking to evaluate information, development of language and communication for clear expression, encouragement of creativity for innovative thinking, and organization of field trips and study visits to apply knowledge in a real context. The combination of these modalities contributes to a holistic development of pupils' perception and to an increased interest in learning.

Keywords: perception, development, experiential learning, educational environment.

În era contemporană a cunoașterii și a evoluției tehnologice accelerate, dezvoltarea percepției în mediul educațional se dovedește a fi un element fundamental pentru adaptarea și excelența în procesul de învățare. Percepția, în contextul educațional, nu este doar o simplă receptare a informațiilor, ci un proces complex care implică interpretarea, analiza și sinteza acestora. Astfel, dezvoltarea percepției reprezintă un domeniu de cercetare deosebit de pertinent, cu implicații profunde asupra eficacității proceselor educaționale și a formării individuale.

Explorarea literaturii de specialitate consacrată dezvoltării percepției evidențiază faptul că acestea au un rol fundamental în procesul de învățare. Astfel, J. Piaget menționează că fazele procesului perceptiv sunt: „**percepția primară** (activizarea câmpului); **centrarea** (pe obiect care se diferențiază clar de ambianță); **decentrarea** (obiectul și ambianța revin la dimensiuni reale). În acest fel este accentuat raportul fond-formă, iar informația propusă spre învățare trebuie să fie transmisă: figural (imagini), simbolic (simboluri), semantic (înțelesuri), comportamental (acțiuni).

Așa cum afirmă J. Piaget nivelele percepției sunt următoarele:

- „descoperirea obiectului sau detecția;
- diferențierea lui sau discriminarea;
- recunoașterea sau identificarea;
- interpretarea” [apud 4, p.119].

A. Tarnovschi consideră că percepția este nu doar o imagine mai mult sau mai puțin constituită a unui obiect sau fenomen din lumea externă, ci poate fi examinată și ca proces, în cursul căruia se formează, se „construiește” treptat imaginea perceptivă. Din această perspectivă percepția poate fi concepută ca un sistem de acțiuni perceptive. În formarea și desfășurarea acțiunilor perceptive, îndreptate spre „examinarea” obiectului și elaborarea percepție ca „model mental” al acestuia, un rol important îl joacă procesele motrice: mișcările

mâinilor în pipăit, mișcările ochilor în urmărirea conturului în percepția vizuală a obiectelor, micromotricitatea coardelor vocale în perceperea sunetelor etc. [13].

Dezvoltarea percepției la elevi este o condiție necesară pentru formarea personalității copilului. Datorită percepției elevii acumulează noi cunoștințe, învățând despre lumea înconjurătoare formându-și noi idei despre obiecte și fenomene.

În acest sens, E. Dimitriu-Tiron concluzionează că „percepția primară nu este activată doar în punct de vedere neuro-fiziologic, ci mai ales motivațional (plăcere, curiozitate, interes, aspirație)" [5].

Învățarea perceptivă se referă la diferitele modificări în percepție care se produc prin învățare. Copiii trebuie învățați să perceapă, adică să privească, să asculte, să pipăie. Cu cât copilul este mai activ, percepe informația de învățat prin intermediul unui număr mai mare de analizatori, o caută, o selectează, o prelucrează, o organizează în diferite moduri în funcție de modelele perceptive, cognitive, afective, volitive deja formate, printr-un proces de prelucrare și interpretare cu atât crește eficiența învățării. Dezvoltarea abilităților perceptive prin experiență este demonstrată de descreșterea timpului de căutare necesar localizării unui stimul printre alții prin experiența cotidiană, de creșterea numărului de ținte detectate, de perfecționarea deprinderilor de scanare a câmpului perceptiv.

În aceeași ordine de idei, P. Popescu-Neveanu specifică următoarele obiective ale învățării perceptive: „perfecționarea sensibilității și a acuității discriminative a analizatorilor; îmbogățirea criteriilor de explorare a câmpului perceptiv și de extragere a informațiilor relevante; formarea unor noi clase de percepții". [apud 8, p. 38].

Pentru ca percepția să se transforme în activitatea de observație, au fost sistematizate anumite cerințe de respectat în activitatea de dirijare a percepției în actul învățării:

- prezentarea de exemple tipice pentru o clasă de obiecte;
- stabilirea criteriilor de comparare, selecție a însușirilor;
- stabilirea seriei de acțiuni de explorare;
- elaborarea unui ansamblu de instrucțiuni și repere care să servească drept ghid de explorare;
- compararea obiectului cu diferite schițe, modele;
- evidențierea trăsăturilor ce trebuie reținute ca relevante pentru rezolvarea sarcinii;
- gradarea sarcinilor după complexitate și dificultate.

Explorarea perceptivă nu se realizează la întâmplare, haotic, ci urmând o serie de reguli de prioritate, câteva strategii și principii. Toate acestea funcționează cu precădere în câmpurile perceptive semnificative, dar și în cele nesemnificative care sunt în curs de organizare [10, p. 169].

M. Golu menționează că la baza explorării perceptive stau următoarele principii:

- **principiul extensiei** (cu cât sunt explorate mai multe obiecte, cu atât percepțiile vor fi mai clare și mai corecte; cu cât în percepții sunt antrenate mai multe organe de simț, cu atât posibilitatea formarii unei imagini integrale crește);
- **principiul diversității** (cu cât în câmpul perceptiv vor fi introduse și explorate obiecte ce aparțin unor clase, categorii variate, cu atât percepția va fi mai performantă; acest principiu atrage atenția asupra faptului că nu doar cantitatea în sine a obiectelor este importantă, ci și varietatea, diversitatea lor; un subiect poate lua contact cu multe obiecte, însă dacă acestea fac parte din aceeași categorie, imaginile lui perceptive vor fi mai puțin numeroase și relativ sărăcăcioase);
- **principiul toleranței** (adecvarea cantității de informații la capacitatea de rezoluție a subiectului, adică furnizarea acelei cantități de informație pe

care el o poate recepționa; informația care depășește capacitatea de admisie a organelor de simț este pierdută);

- **principiul semnificației** (legarea, asocierea elementelor din câmpul perceptiv de motivația actuală a subiectului) [7].

Un aspect relevant ce vizează învățarea perceptivă sunt factorii care condiționează acest proces [10]:

- *Informația achiziționată* de natură senzorial-perceptivă - reprezentările și de natură logică - noțiunile, judecățile.
- *Schemele perceptive*- traseele stabilizate în selectarea punctelor de reper, un fel de algoritmi ai perceperii (evitarea explorării haotice).
- *Capacitatea de structurare perceptivă*: capacitatea de a reflecta obiectele percepției în unitatea lor, capacitatea de diferențiere a elementelor, a relațiilor dintre ele.
- *Coordonare vizual-motorie*: evitarea unei dexterități deficitare.
- *Procesele intelectuale* în sprijinul percepției vizuale: inteligența este implicată în actul percepției vizuale, aceasta intervine în dirijarea privirii, în interpretarea unor imagini confuze.
- *Atenția*: orientarea și concentrarea atenției asigură rezultate bune, dar fără a se ajunge la o tensiune maximă.
- *Factori activi şi atitudinali*: motivarea, încurajarea, atmosfera degajată etc.

După M. Zlate percepția îndeplinește trei roluri fundamentale în raport cu existență și activitatea omului:

1. *rol de informare* a individului asupra existenței și caracteristicilor obiectelor din lumea înconjurătoare, fapt ce facilitează adaptarea lui la lumea obiectelor;
2. *rol de ghidare*, orientare, de reglare a comportamentelor;
3. *„rol comutator”*, în sensul că ea închide și deschide circuitele traiectoriilor foarte întinse ale actelor mintale, interne și motorii, externe. Percepția nu este numai premisa integrării unor structuri psihice superioare, ci și punctul de sosire, forma de concretizare și verificare, prin confruntarea cu realul, a acestora [15].

Prin urmare, în contextul mediului educațional, psihologul școlar ar trebui să pună accent pe următoarele aspecte ale percepției la elevi:

- utilizarea unităților de măsură la determinarea înălţimii, lungimii, lățimii, grosimii, masei, valorii și capacității unor corpuri;
- dezvoltarea capacităților de a identifica formele geometrice în modele date și în mediul înconjurător;
- dezvoltarea capacităților de orientare în timp și spațiu, de a determina poziția unor obiecte în raport cu alte obiecte, fiinţe;
- dezvoltarea capacităților de a folosi corect unitățile de măsură a timpului (zilele săptămânii, lunile anului, anotimpul, ora);

Numeroase cercetări efectuate în domeniul psihologiei dezvoltării poziționează jocul ca fiind un aspect central în viața copiilor, servind nu doar drept sursă de distracție, ci și ca modalitate complexă de dezvoltare a abilităților cognitive, emoționale și sociale. Printre aceste aptitudini, dezvoltarea percepției ocupă o poziție centrală, influențând în mod semnificativ modul în care copiii înțeleg și interacționează cu lumea din jurul lor.

Jocul este o activitate specific umană, dominantă în copilărie, o activitate de tip fundamental cu rol hotărâtor în evoluţia copilului, constând în reflectarea şi reproducerea vieţii reale într-o modalitate proprie copilului, ca rezultat al interacţiunii dintre factorii bio-psiho-sociali. Esenţa jocului constă în reflectarea şi transformarea pe plan imaginar a realităţii înconjurătoare. Copilul reuşeşte să imite, într-un mod specific, viaţa şi activitatea adulţilor [3].

Autorul D. B. Elkonin defineşte jocul ca fiind forma de activitate cea mai accesibilă copilului, iar ca structură corespunde în cea mai mare măsură posibilităţilor sale fizice şi psihice [6].

Jocurile sunt strategii euristice în care copiii îşi manifestă isteţimea, inventivitatea, iniţiativa, răbdarea, îndrăzneala şi curajul. Prin încărcătura sa afectivă, jocul asigură o antrenare mai deplină a întregii activităţi psihice. În joc copilul este un adevărat actor şi un simplu spectator. El participă, cu toată fiinţa lui, la îndeplinirea obiectivului jocului, realizând în felul acesta o învăţare autentică [apud 9].

Unul dintre cele mai importante aspecte ale jocului constă în "disponibilitatea" acestuia de a fi utilizat ca instrument al educaţiei. În timp ce se joacă, copilul învaţă formele, culorile şi dimensiunile obiectelor, precum şi modalităţile prin care părţile componente se îmbină şi alcătuiesc un întreg. Treptat, el învaţă să îşi facă planuri de acţiune, să dezvolte strategii, să evalueze situaţia şi să identifice soluţii la diverse probleme [14].

După E. Claparède, la copil jocul este munca, este binele, este datoria, este idealul vieţii. Jocul este singura atmosferă în care fiinţa sa psihologică poate să respire şi, în consecinţă, poate să acţioneze. Claparede consideră jocul drept un exerciţiu pregătitor pentru viaţa de adult „prima şcoală a vieţii sociale ce pregăteşte viitorul, potolind nevoile prezentului [4].

În viziunea lui Simion jocul permite urmărirea multilaterală a copilului, în acelaşi timp în viaţa sa motorie, afectivă, socială şi morală, el informând despre structurile mintale succesive ale copilului şi poate fi considerat ca unul din studiile pilot ale psihologiei genetice. Prin intermediul lui copilul pune în acţiune posibilităţile care decurg din structura sa particulară, traduce în fapte potenţiale virtuale care apar succesiv la suprafaţa fiinţei sale, le asimilează şi le dezvoltă, le îmbină şi le complică, îşi coordonează fiinţa şi îi dă vigoare [11, p.7].

O modalitate de realizare a unui învăţământ activ care, acordând un rol dinamic instituţiei, pune accent pe acţiunea copilului asupra obiectelor înseşi o constituie ***jocul logic*.** Aceasta favorizează dezvoltarea analizatorilor tactili, vizuali, auditivi, conduce mai rapid şi eficient la formarea percepţiilor prin contactul direct cu multitudinea obiectelor (figurilor geometrice), prin mărimea acestora sau a imaginilor acestora.

Jocurile logice organizează procesul perceperii analitico-sintetice a însuşirilor caracteristice ale obiectelor. Astfel, în desfăşurarea jocurilor, elevii analizează obiectele, diferenţiază corect culorile şi mărimile acestora, dar înainte de a stabili contactul de joc, ei trebuie să cunoască în mod nemijlocit obiecte din mediul înconjurător: animale, fructe, obiecte de mobilier, obiecte de uz personal, jucării etc. La toate activităţile destinate mediului ambiant, ca şi în primele activităţi cu conţinut matematic, elevul trebuie ajutat să-şi sistematizeze observaţiile în sensul de a distinge mărimea, culoarea, forma obiectelor, poziţiile lor spaţiale relative. Acestea se realizează cu ajutorul ***jocurilor libere de construcţie.***

Percepţia spaţiului se dezvoltă mai ales prin jocurile prin care elevul aşează laolaltă figurile sau construieşte ceva anume. Pe această cale se familiarizează cu raporturile spaţiale dintre ele: sus-jos, în faţă-în spate, aproape – departe, stânga – dreapta.

De îndată ce au căpătat o iniţiere, chiar sumară, asupra formelor, mărimii şi culorilor mai importante, elevii pot desfăşura unele ***jocuri la liberă alegere*.** Prin aceste jocuri sunt cultivate abilităţile pentru mărimea pieselor, capacitatea de percepţie pentru distingerea atributelor. În acelaşi timp se formează primele deprinderi de activitate desfăşurată în colectiv [2].

Prezentăm în continuare câteva jocuri pentru dezvoltarea percepției în mediul educațional:

Jocul „Aşează iepuraşii după mărime” [2]

Obiective. Ordonarea obiectelor conform dimensiunilor în creştere şi descreştere.

Reguli. Copiii îndeplinesc sarcina conform cerinţelor şi la semnalul pedagogului.

Materiale. 10 iepuraşi şi 10 căsuţe de diferite dimensiuni.

Desfăşurarea jocului. La tablă sunt 10 căsuţe cu 10 iepuraşi, pedagogul îi ia din căsuţe şi-i duce la plimbare. Li se împarte fiecărui copil câte un iepuraş pentru a-i găsi căsuţa după dimensiunea corespunzătoare (căsuţele vor fi aranjate de la mari la mici, apoi se va schimba ordinea, respectiv, mici-mari).

- **Jocul „Mai mare, mai mic" [2]**

Obiective. Formarea priceperilor de a deosebi obiectele după volum.

Reguli. Să aranjeze obiectele după ordinea cerută.

Materiale: Obiecte, jucării, rechizite şcolare.

Vocabular: „mai mare decît", „mai mic decât" etc.

Desfăşurarea jocului. Se invită câte un copil la masa pe care sunt plasate jucăriile. Mai întâi, el numeşte toate obiectele de pe masă. Apoi, la semnalul pedagogului „de la mare la mic", copilul trebuie să aranjeze aceste obiecte în ordinea cerută. De ex.: carte, caiet, penar, cretă, radieră... Copilul, efectuând orice acţiuni, le comentează, „cartea este mai mare decât caietul" sau „caietul este mai mic decât cartea" etc. Jocul poate fi prelungit, inversând ordinea – „de la mic la mare". În cadrul jocului pot fi folosite şi alte obiecte.

- **Jocul „Aşează imaginea unde trebuie" [2]**

Obiective. Generalizarea cunoştinţelor despre dimineaţă, ziuă, seară şi noapte. Recunoaşterea şi orientarea în timp.

Reguli. Copiii trebuie să plaseze imaginea (dimineaţa, ziua, seara şi noaptea) la culoarea necesară.

Materiale: casetă cu cerculeţe: galben (dimineaţa), oranj (ziua), albastru (seara) şi negru (noaptea).

Desfăşurarea jocului. În casetă la tablă sunt patru cerculeţe: galben, oranj, albastru şi negru. Vine o păpuşa în ospeţie cu o rugăminte: s-o înveţe copiii cum să se orienteze în timp. Pedagogul le explică copiilor că dimineaţa va fi însemnată cu cerculeţul de culoare galbenă, ziua – cu oranj, cu albastru – seara, noaptea – cu negru. Copiii vin pe rând la tablă şi pun imaginea în căsuţă în dependenţă de culoarea potrivită.

- **Jocul „Spune ce ai obţinut"** (sau ce plante şi animale ai obţinut) [2]

Regula. Cu ajutorul a şapte piese să construiască figuri de animale, plante.

Desfăşurarea jocului: În scopul dezvoltării imaginaţiei şi creativităţii elevilor li se împart câte 7 piese: 5 triunghiuri, un pătrat şi un dreptunghi. Aranjând figurile geometrice în diferite poziţii, ei trebuie să obţină diverse chipuri de animale şi plante.

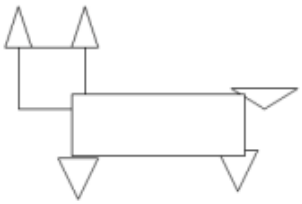

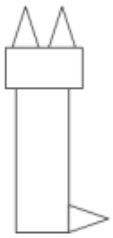

Jocul „ Trasează linii şi spune câte pătrate vezi” [2]

Regula. Să împartă un pătrat în câteva părţi egale, trasând în interiorul lui linii.

Desfăşurarea jocului. Se împart câte trei fişe; pe două sunt desenate pătrate cu linii punctate în interiorul lor, pe a treia fişă e desenat numai un pătrat mare. Fiecare elev, în mod independent trasează liniile verticale şi cele orizontale (avându-le ca reper pe cele punctate) apoi spun câte pătrate s-au obţinut pe prima şi a doua fişă. Pe fişa a treia, care nu are linii punctate, ei desenează pătrate la dorinţă.

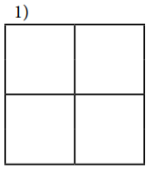

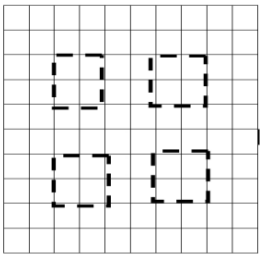

„Cine vede mai multe triunghiuri” [2]

Regula. Să examineze atent desenul, să numere şi să spună câte triunghiuri sunt pe fiecare fişă. Răspunsurile să le scrie în căsuţe.

Desfăşurarea jocului. Se distribuie fişe pe care sunt desenate triunghiuri. Elevilor li se propune să traseze în interiorul triungiului linii verticale şi oblice, apoi să numere câte triunghiuri au găsit pe fiecare fişă. Cifrele ce reprezintă numărul de triunghiuri trebuie înscrise în căsuţe.

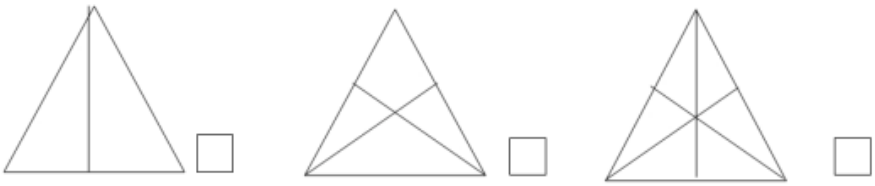

Jocul „Labirintul” [2]

Scop: Dezvoltarea analizei vizuale, percepției spațiale, coordonării mișcărilor.

Material: Modele de labirinturi pe fișe.

Desfăşurarea jocului: Modelul se pune în faţa elevului și i se demonstrează executarea sarcinii. După care i se propune să facă un lucru similar. Indicații suplimentare: să nu desprindă creionul de hârtie; să nu nimerească în impas; să țină cont de faptul că prin perete nu se poate trece.

Jocul „Copacii toamna” [2]

Obiective. Formarea deprinderii de a acoperi planşa (fişa de hârtie) cu diferite linii grupate, de diferite lungimi, grosimi şi sensuri; de a sugera volumul prin linia modulată.

Reguli. În compoziţia aplicativă cu ajutorul liniilor de diferite feluri, grupate la dorinţă să se reprezinte siluete de „copaci desfrunziţi”.

Materiale: planşe de hârtie sau carton, pensule, acuarele.

Desfăşurarea jocului: Se demonstrează un tablou sau câteva imagini pe care sunt reprezentaţi copaci desfrunziţi. Se atrage atenţia elevilor asupra crengilor de diferite lungimi, grosimi, forme. Elevilor li se propune să realizeze la dorinţă poziţii individuale sau colective; li se explică faptul că, pentru a obţine linia subţire sau groasă, trebuie de folosit corect pensula,

iar pentru a sugera volumul este necesar să se folosească linia modulată. Lucrările elevilor se expun într-o expoziţie cu genericul „Copacii dezbrăcaţi de Zâna Toamna”.

- **Jocul „Jucării ornamentate” [2]**

Obiective. Recunoaşterea diversităţii de linii: drepte, ondulate, frânte, în formă de spirală, curbe. Reproducerea şi îmbinarea creativă a acestor linii în ornamentarea jucăriilor.

Reguli. Liniile să fie aranjate armonios, pentru a obţine ornamente frumoase, jucării frumos ornamentate.

Materiale: jucării populare confecţionate anterior din argilă sau mostre desenate pe fişe de hârtie, carton.

Desfăşurarea jocului: Se propun elevilor pentru contemplare şi analiză diferite fotografii, imagini sau jucării populare confecţionate din argilă în formă de bibelouri: pisici, căţeluşi, iepuraşi, căluţi etc. Se evidenţiază (cu ajutorul psihologului) diversitatea liniilor utilizate în ornamente. Elevilor li se împart jucării neornamentate (pregătite special) sau foi de hârtie, fişe de carton pe care sunt desenate diferite jucării şi li se propune să le ornamenteze aşa cum doresc, (cum cred ei că vor fi frumoase), aranjând armonios liniile de diferite tipuri.

- **Jocul „Maramă ornamentată” [2]**

Obiective. Familiarizarea cu marama (basmaua naţională). Dezvoltarea priceperii de a folosi pentru ornamentare puncte şi linii de diferite lungimi şi grosimi, de a aranja proporţional ornamentul pe bucata de stofă.

Reguli. Ornamentul să fie plasat pe toată suprafaţa maramei, să se îmbine corect liniile de diferite forme cu punctele.

Materiale: bucăţi de stofă (sau hârtie), vopsele, pensule.

Desfăşurarea jocului: Se demonstrează marama, se atrage atenţia copiilor asupra materialului din care este confecţionată şi asupra faptului că pe suprafaţa ei sunt distribuite proporţional ornamente mărunte de acelaşi tip, compuse din linii şi puncte. În continuare copiii lucrează independent, creativ.

- **Jocul „Ce se potrivește?” [12]**

Material: Imagini.

Desfășurarea jocului. Se distribuie fiecărui elev câte o imagine. Cadrul didactic spune numele unei păsări. Elevul care are imaginea cu pasărea respectivă o va arăta clasei și va alcătui un enunț (descrie pasărea), iar alt elev va imita glasul păsării demonstrate (cucul, pupăza pițigoiul, ciocănitoarea etc.).

- **Jocul „Cine e perechea mea” [apud 9]**

Elevii primesc fişe cu exerciţii. Unul citeşte exerciţiul şi spune răspunsul, apoi întreabă : „Cine e perechea mea?”. Elevul care are fişa cu acelaşi rezultat îi formează perechea. Apoi sarcina se complică. (Exemplu: Trece la loc perechea care are pe fişă răspunsul respectiv: un număr cu 5 mai mic decât 33).

În concluzie, cercetările științifice relevă importanța primordială a dezvoltării percepției în mediul educațional, subliniind că aceasta nu este doar o abilitate individuală, ci și o componentă cheie a procesului de învățare și asimilare a cunoștințelor. Modalitățile prezentate în acest context, precum experiențele practice, activitățile interactive și stimularea creativității, sunt susținute de dovezi empirice care atestă îmbunătățirea semnificativă a performanțelor cognitive și a adaptabilității elevilor în fața provocărilor educaționale. Dezvoltare adecvată a percepției nu doar îmbunătățește performanțele elevilor, ci contribuie și la formarea unei înțelegeri mai profunde și integrate a lumii din jur, pregătindu-i pentru provocările complexe ale societății contemporane.

BIBLIOGRAPHY

1. CARABET, N. Rolul jucăriei și jocului în dezvoltarea holistică a copilului. In: Calitate în educație - imperativ al societății contemporane, 4-5 decembrie 2020, Chișinău. Vol.1, pp. 59-70. ISBN 978-9975-46-482-6; 978-9975-46-483-3.
2. CEMORTAN, S. Educaţia copiilor pentru jocuri. Ghid metodologic pentru cadrele didactice din instituţiile preşcolare şi clasele primare pentru părinţi. Stelpart: Chișinău, 2008, 144 p.
3. CIUREA, V. Jocul – valențe corecționale la preșcolarii cu deficiențe de vedere. In: Calitate în educație - imperativ al societății contemporane, 4-5 decembrie 2020, Chișinău. Vol.1, pp. 184-187. ISBN 978-9975-46-482-6; 978-9975-46-483-3.
4. CLAPARÈDE, E. Psihologia copilului și pedagogia experimentală. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1975. 272 p.
5. DIMITRIU-TIRON, E. Psihologie educațională. Elemente de socio-psiho-terapie. Iași: Gh.Asachi, 2000, 314 p. ISBN 973-8050-25-1
6. ELKONIN D., Psihologia jocului. Bucureşti: Ed. Didactică şi Pedagogică, 1980, 335 p.
7. GOLU, M. Fundamentele psihologiei. Ediția a V -a. București: Editura Fundaţiei România de Mâine, 2007, Vol. I ISBN 978-973-725-857-1
8. IUCU, R. B. Instruirea școlară. Perspective teoretice și aplicative. Ediția a II-a. Iași: Polirom, 2008, 220 p.ISBN 978-973-46-1151-5
9. NISTOR, A. Jocul didactic – metodă eficientă de dezvoltare intelectuală a elevilor la mica şcolaritate. Univers Pedagogic nr. 3 (51) 2016, p. 60-65.
10. RUSOV, V. Condiții de asigurare a învățării perceptive. Educaţia incluzivă: dimensiuni, provocări, soluţii : Materialele Conf. şt.-practice intern., Ed. a 4-a, 19 oct. 2018. Bălţi, 2018. p. 167-172. ISBN 978-9975-3276-1-9.
11. SIMION, M-N. Rolul jocului în dezvoltarea copilului. Bacău: Editura Rovimed Publishers, 2010. 74 p. ISBN 978-606-583-149-0
12. STRATAN, V. Evaluarea competențelor școlare prin jocuri didactice. In: Dialog intercultural polono-moldovenesc, 11-13 aprilie 2022, Chișinău. Chișinău: Tipografia UST, 2022, Vol. V, nr.2, pp. 38-44. ISBN 978-9975-76-398-1.
13. TARNOVSCHI A., RACU J. Psihologia proceselor cognitive: Note de curs. Chișinău: CEP USM, 2017, 217 p.
14. VRÂNCEANU, M. (coord. şt.)., TERZI-BARBAROŞIE, D., TURCHINĂ, T. [et al.]. 1001 idei pentru educaţie timpuruie de calitate: Ghid pentru educatori Chișinău: Centrul Educaţional "Pro Didactica", 2010. 216 p.
15. ZLATE, M. Psihologia mecanismelor cognitive. Iași: Polirom, 2004. 528 p.

Notă: Lucrarea a fost efectuată în cadrul Proiectului „Bazele teoretice și metodologice ale asigurării activității psihologice în sistemul de învățământ general din perspectiva abordărilor societale contemporane”. Cifrul: 20.80009.1606.10.

SCIENCE AND POETRY. LIMERICKS ON PHYSICS

Ileana- Silvia Ciornei

Lecturer, PhD, University of Piteşti

Abstract: Defined as a typically humorous, lewd and/or nonsensical verse which adheres to a strict rhyme scheme and joyous rhythm, the form is well known to generations of English-speaking readers. A generalization about limericks divides them in three categories: clean, indecent and intellectual. The category called the "intellectual stream" contains verses upon such subjects as philosophy, science, art and literature, disease, the Devil, contemporary figures, French towns, fictional persons and places, and many other topics, written by a variety of authors. According to a historical timeframe, limericks devoted to Physics cover the main important well-known discoveries in the field from Galileo to Newton, Einstein to Bose and Hawking or refer to such specific concepts like Coriolis force, kinetic energy, angular momentum, protons, neutrons and electrons, quark-dorks, conservation laws, quantum mechanics, Lorenz transformations and so forth. It can be easily detected that limericks on Physics are extremely varied in topic, structure, tone and language; they display skillful rhymes and the language used ranges from scientific to puns to describe physical phenomena and concepts. They use original ideas and indecent allusions are less rare in this area, being serious, semi-serious and funny. Their humour is mild, sophisticated, gentle and subtle and their cognitive and artistic value are unmistakable.

Keywords: limerick, intellectual, Physics

The limerick can be defined concisely as a typically humorous, lewd and/or nonsensical, verse which adheres to a strict rhyme scheme and joyous rhythm. In point of structure, the first two lines rhyme with each other, the third and fourth rhyme together, and the fifth line either repeats the first line or rhymes with it. The form is well known to generations of English-speaking readers.

Though the origin of the limerick is not entirely known, it has an active and long history. Limericks published in eighteenth-century *Mother Goose's Melodies* as early as 1776, are thought to be among the oldest. Poets quickly adopted the form and published limericks widely. By the end of the nineteenth century, main branches of limerick writing - the clean and the indecent developed extensively. Clean ones were widely published and indecent ones were printed privately or circulated orally. Clean limericks published in Punch and other magazines often were constructed using puns or the curiosities of English pronunciation, a pattern used predominantly until present day. The limerick also became a favourite vehicle for satirizing public figures. In the first decade of the twentieth century, limerick writing was very popular when a number of newspapers ran weekly competitions, which usually involved supplying the final line for some given verse. Obviously, the competition limericks followed the "clean" or "intellectual" limerick tradition until the relaxation of censorship from the 1960s onwards.

Nowadays, through blogs and sites of newspapers and professional societies, limerick is also very popular and contests revolve around specific topics. A contest launched by American Physics Society announced in the December 1996 for the issue of *APS News* received a total of 190 limericks, all of them with a title. The Department of Physics from Harvard University has a section of Physics limericks kept by professor David Morin all of them including an explanation of the phenomenon at the beginning.

Speaking about the initial generalization between bawdy and clean limericks, E.O.Parrott considers that trouble with many of the clean limericks is that they are "downright unaggressive, weak and often boring to our modern taste" (Parrott, 1985:7). Secondly, criticism can be made of very many of the indecent limericks where the mere mention of sexual organs, strange ways of sexual intercourse, eccentricities, excrement and so forth, is meant to amuse the reader. Amusement, in this case will largely depend upon individual taste, maturity and what is acceptable in society at the time. This is also valid with every kind of racist limerick.

The third group of limericks called the "intellectual stream" contains verses upon such subjects as "philosophy, science, art and literature, disease, the Devil, contemporary figures, French towns, fictional persons and places, and many other topics"(*ibidem*, 8), written by a variety of authors, both known and unknown, professional and amateur.

Limericks about science deserve a wide audience and considerable interest. They hold a special place within this intellectual category as science is always a subject, which refer to precise facts and knowledge; consequently people should be familiar with an idea, concept or theory in order to understand and laugh at it.

It can be said that perception, understanding and enjoying of such limericks can be related to the concept of Humor. According to the author Teresa Guerra Gloss, perception of humour may be divided into three levels of analysis depending on the level of comprehension of the reader to which it is directed. There is a universal humour that can be understood by everybody, without regard to culture or formal education, generally known as physical comedy. Humour at the second level comes from sexual, political, or religious jokes, where humour acts as a relief from repression or inhibition. It is also connected to the culture; consequently it is necessary to be familiar with the respective values in order to enjoy the joke.

The third level of humour requires a high command of language and its stylistic devices. "Its main channel of expression is irony. The audience for this sophisticated humour is cultivated and refined. In it we distinguish two kinds: compassionate, directed to the heart; intellectual, directed to the mind."(Gloss, Introduction to PHD Thesis,1989). Taking into consideration the above, science limericks can be roughly placed between the last two categories as they can be comprehended only in reference to a cultural context which often uses stylistic refined devices.

Sciences are generally classified into natural, social and formal sciences. A lot of limerick creations have been dedicated to natural sciences, a subgroup which includes physics, chemistry, biology, mathematics, astronomy and medicine. Some refer to famous men of science, to phenomena, to concepts, some to animate or inanimate beings, although there must always be a character related to it. We focused our study upon Physics, the science of universe as perceived in limericks; it is one of the most frequent and favourite scientific fields mirrored in them.

According to a historical timeframe, limericks devoted to Physics cover the main important well-known discoveries in the field from Galileo to Newton, Einstein to Bose and Hawking or refer to such specific concepts like Coriolis force, kinetic energy, angular momentum, protons, neutrons and electrons, quark-dorks, conservation laws, quantum mechanics, Lorenz transformations and so forth.

Classical period is well represented by its main scientists Giordano Bruno, Galileo Galilei and Isaac Newton in relation to their ideas on the laws governing the universe as we know it. Miles T. Ranter won The Weekly Poetry Contest of Poetry Nook in June, 2020 with the following ones:

Folks reckoned the Earth is so rare
that the rest of all space must be bare
and empty of creatures,
but among all their teachers

one asserted what most wouldn't dare.
That philosopher's surname was Bruno.
His claim? We're not numero uno
and each star is a sun—
that there's not merely one
but bajillions!—a thing we now *do* know?

Galileo di Vincenzo Bonaiuti de Galilei was an astronomer, physicist and engineer, from Pisa. He has been called the "father" of observational astronomy, modern physics, the scientific method, and modern science. Galileo's support of Copernican heliocentrism was met with opposition from the Catholic Church. The issue was investigated by the Roman Inquisition in 1615, which concluded that heliocentrism was absurd and heretical since it contradicted Holy Scripture and forced Galileo to recant.

Martin J. Murphy based the series of three limericks about Galileo on mild, refined humour and irony .The second one uses the well known phrase "We are not amused" expressing distaste, allegedly uttered by Queen Victoria to an equerry who had told a risqué joke; speaking in an interview in 1976, Victoria's granddaughter, Alice, Countess of Athlone, said that Victoria herself told her that she never uttered these famous words. It expresses in fact the popular perception of the Victorians as stern and severe, as in many photographs of the period showing serious rather than smiling faces (The official website for BBC History Magazine and BBC History Revealed.) In this case, it perfectly illustrates the attitude and grim image of Church in mediaeval times. The third limerick uses a pun based on the verb to fire – meaning to be dismissed and a process of combustion or burning, an allusion to Giordano Bruno being burned at the stake for supporting the same theories.

While watching a cannonball's motion,
Galileo conceived of the notion
That natural laws,
Not a mystical Cause,
Ruled the physical world's locomotion.
Though its own view was mostly confused,
The Church was not greatly amused
With this flaunting of Deo
By old Galileo
And ordered it quickly defused.
So the Pope sent some priests who inquired
If it wouldn't be best he retired?
"Undoubtedly you know
What we did for Bruno;
Do you also wish to be fired?"

The modern understanding of planetary motion came from the efforts of astronomer Tycho Brahe and physicist Johannes Kepler in the 16-th century; according to them, planets move on ellipses about the Sun. In his *Principia* eighty years later (1687*), Isaac Newton* provided a physical theory that supported all three of Kepler's laws, a theory based on Newton's laws of motion and his law of universal gravitation. Newton proposed that the gravitational force between any two bodies was a central force $F(r)$ that varied as the inverse square of the distance r between them. Starting from this, Newton showed that the orbit of any particle acted upon by one such force is always a conic section, specifically an ellipse.The anecdote goes that Edmund Halley came to visit Newton at Cambridge in August 1684 to ask him if he knew what was the curve followed by the planets around the Sun. Newton answered immediately that it was an ellipsis and that he had already calculated it, but oddly enough he could not remember where he had put his papers. However, he agreed to retrieve the

calculations and after two years, the eccentric scientist published his work of genius *Principia*. " Nearer the gods no mortal may approach" said Halley about his friend.(Bill Bryson, 2010: 65-66).A limerick on this subject by David Morin has an explanation he thought to be necessary:

Newton's law of gravitation holds over a vast range of distance scales. Apples, moons, and stars all behave in the same manner, dependent on the 1/r form of the gravitational potential.

Newton said as he gazed off afar
From here to the most distant star
These wond 'rous ellipses
And solar eclipses
All come from an1 over r

Within Physics one of the most frequent topics is the is universally known theory of relativity and *Albert Einstein* one of the most prolific subjects. The famous and well-known equation in human history, $E = m^2$, translates to "energy is equal to mass times the speed of light squared." In other words, energy (E) and mass (m) are interchangeable. They are, in fact, just different forms of the same thing. But they're not easily exchanged. Because the speed of light is already an enormous number, and the equation demands that it be multiplied by itself (or squared), a small amount of mass contains a huge amount of energy.

Although Einstein name does not appear in it, the classic limerick which explained Einstein's special theory of relativity first appeared anonymously in the Punch of 19 December 1923. The author was Arthur Henry Reginald Buller (1874– 1944), a British–Canadian mycologist, Fellow and then President of the Royal Society of Canada.

There was a young lady named Bright
Who traveled much faster than light
She set out one day,
In a relative way,
And came back the previous night

Numerous limericks are coined around the theory of relativity, its consequences and its applications in real life.

E=mc squared
Relativity renders me slightly deflated
'Specially when speeds become sharply inflated
As fast as light travels
The physics unravels
And time as we know it gets grossly dilated

The following limerick uses a verse technique which serves best the subject of dilated relative time(last line very long):

The effects of dilation of time
Are magical, strange, and sublime.
In your frame, this verse,
Which you'll see is not terse,

Can be read in the same amount of time it takes someone else in another frame to read a similar sort of rhyme.

Einstein's main research themes, relativity and quantum mechanics were the subject of an interesting study on limericks written by the author Sachi Sri Kanta; he located on the internet many limericks devoted to relativity theory and even an naughty one produced by Michael R. Burch (Current Science, 2015 : 1171).

Einstein, the frizzy-haired
Proved E equals Mc squared.
Thus, all mass decreases
As activity ceases.
Not my mass, my ass declared!

Erwin Rudolf Josef Alexander Schrödinger was a Nobel Prize-winning Austrian-Irish physicist who developed fundamental results in quantum theory: the Schrödinger equation provides a way to calculate the wave function of a system and how it changes dynamically in time. In quantum mechanics, Schrödinger's cat is a thought experiment that illustrates a paradox of quantum superposition. In the experiment, a hypothetical cat may be considered simultaneously both alive and dead as a result of its fate being linked to a random subatomic event that may or may not occur. The second limerick creates a humorous effect by associating the experiment with the society for animal protection.

Professor Schroedinger
Quantum mechanics may cause you to groan
The state of the kitten can't surely be known
The odds have increased
But alive or deceased
Reality hangs on observance alone.

Protecting Schrodinge"s Cat
by Devlin Gualtieri

PETA was out in full force,
But not for a dog or a horse.
At Schrodinger's place
They pleaded their case
For the sake of his cat, of course

Stephen Hawking was an English theoretical physicist, cosmologist, and author. Between 1979 and 2009, he was the Lucasian Professor of Mathematics at the University of Cambridge, the same position held in the XVII-th century by Isaac Newton. In 1963 Hawking was diagnosed with a form of motor neurone disease that gradually paralyzed him. Hawking's is famous for works on gravitational singularity theorems and the theoretical prediction that black holes emit radiation, often called Hawking radiation. Hawking was the first to set out a theory of cosmology explained by a union of the general theory of relativity and quantum mechanics. The following limerick expresses quite the essential of Hawking work and life although there is no much humour in it.

There's a handicapped crackerjack Hawking
Black holes he is known for unlocking
New worlds he has found
But here on the ground
He had terrible trouble just walking

Marie Skłodowska Curie was a Polish and naturalized-French physicist and chemist. In 1895 she married the French physicist Pierre Curie, and she shared the 1903 Nobel Prize in Physics with him and with the physicist Henri Becquerel for their work developing the theory of radioactivity. Marie won the 1911 Nobel Prize in Chemistry for her discovery of the elements polonium and radium, using techniques she invented for isolating radioactive isotopes. Marie Curie died in 1934, of aplastic anemia from exposure to radiation in the course of her scientific research and in the course of her radiological work at field hospitals during World War I. Still, after more than 100 years, much of Curie's personal effects including her clothes, furniture, cookbooks, and laboratory notes are still radioactive, author Bill Bryson writes in his book, *A Short History of Nearly Everything* (Bryson, 2010:130). Regarded as national treasures, Curie's laboratory notebooks are stored in lead-lined boxes at Bibliotheque Nationale in Paris; while the library grants access to visitors to view Curie's manuscripts, all guests are expected to sign a liability waiver and wear protective gear as the items are contaminated with radium 226, which has a half-life of about 1,600 years.

There's a quizzical couple called Curie
Who were curious and worked in a hurry
In finding the answer
They came down with cancer
Not knowing they needed to worry

Many limericks relate to diverse physical phenomena; they often need explanation as they refer to very specific issues otherwise understanding them can be limited to the mere linguistic layer.

As naturally, many are dedicated to atoms and its particles, since "A physicist is an atom's way of looking at itself"(Niels Bohr). Fission (as in the A-bomb) results in the release of neutrons and protons from the nucleus. Neutron bombardment of an atom releases all sorts of other particles, including pions, kaons, photons, et al. As the limerick has undergone experimentation and adaptation over time, sometimes it lacks the person always present in the classical form of limericks.

The atom was thought indivisible,
'Til neutron assaults made that risible.
Now we've kaons and pions,
No doubt, a few ions:
A smashing good cocktail so fizzable!

The universe is expanding, but will it do so forever? The question is open. (But the answer may not be.)

The cosmos according to Hubble
Expands like the soap of a bubble.
Let's hope it's not closed.
It would then be disposed
To shrink to a point, and that's trouble.

Accidents often happens in limericks and the delicate subject of the nuclear power which can destroy everything through simple or official mistakes gave rise to this one written by W. Bernard Wake:

A student of nuclear fission

Made a bomb with official permission;
But the earth disappeared
In the bang; it is feared,
Through an error in simple addition.

It can be easily detected that limericks on Physics are extremely varied in topic, structure, tone and language; they display skillful rhymes and describe physical phenomena and concepts in a language which ranges from scientific to puns; they use original ideas while indecent allusions are less rare in this area. They are serious, semi-serious and funny. Their humour is mild, sophisticated, gentle and subtle just like in this last one, *Wish I Were a Fly on the Wall* by Robert D. Cowan:

There once was a fly on the wall
I wonder why didn't it fall
Because its feet stuck
Or was it just luck
Or does gravity miss things so small?

Such limericks are undoubtedly composed for entertainment and for the educational pleasure. Their cognitive and artistic value are unmistakable; they explore if originality, language skills, humour, specifically non-aggressive humour and can support the idea that the knowledge of science and technology can be acquired, expanded, voiced and enjoyed in this way.

BIBLIOGRAPHY

Bryson, Bill, *Short History of Nearly Everything*, Broadway Books, 2010
Parrott, E.O., *ThePenguin Book of Limericks*, Penguin Books Ltd, 1985
Current Science, Vol. 108, no. 6, 25 March, 2015
https://www.currentscience.ac.in › 108 › 06 accessed
Gloss, Teresa, Guerra, *Humour in Literature*, Ph.D dissertation,
https://www.ideals.illinois.edu › handle
http://en.wikipedia.org/wiki/Limerick_(poetry)
https://en.wikipedia.org › wiki › Branches_of_science
https://www.space.com › 17661-theory-general-relativity
https://kingoflimericks.com › Archives
https://en.wikipedia.org › wiki › Marie_Curie
https://www.physics.harvard.edu › undergrad › limericks
https://www.aps.org › publications › apsnews › features
https://www.zmescience.com › Other › Art
https://en.wikipedia.org › wiki › Schrödinger's_ca
http://www.oedilf.com › Lim › Word=atom
https://www.poetrynook.com › forum › 292nd-weekly-po...

THE FEMININE NARRATIVE OF THE EXILE: OLGA CRISTOLOVEANU

Mona Momescu

Assist. Prof., PhD, „Ovidius" University of Constanţa

Abstract: The article presents how the Romanian feminine identity was „written", negotiated and performed by the Romanian emigres to the United States in the first half of the 20th century, taking as an example the case of soprano Olga Cristoloveanu. Almost unknown today, she created a double-articulated persona, that of the "allegoric Romania/woman clad in peasant attire", and that of the modern, Romanian-American New Yorker, with extensive social skills for balancing the perception of her public persona, and, conse quently, of the Romanian woman. Her activity as a self-appointed educator of the U.S. audience in Romanian traditional music and culture also reflects the way in which the representation of Romania was negotiated in the U.S. at the time.

Keywords: negotiations, feminine identity, Olga Cristoloveanu, Romanian-U.S relations, traditionalism/modernity.

Memoria emigrației române din SUA a fost studiată, de cele mai multe ori, din perspectiva personalităților care au ilustrat ceea ce se numește „identitatea cu cratimă", ori au adus contribuții de importanță mondială în știință sau arte, ori au marcat, simbolic, momentul de pionierat al prezenței românești în SUA. Astfel, nume precum acelea ale savantului George Emil Palade, ori al generalului George Pomutz sunt invocate pe primele locuri atunci când se invocă istoria emigrației române în America.

O altă categorie invocată este ilustrată de emigrați în timpul comunismului, în care se înscriu la loc de cinste jurnaliștii și crainicii redacției de limba română a postului de radio *Vocea Americii*, corespondentul transatlantic al *Europei libere.* Prestigiul se completează cu membri ai Casei Regale a României, al căror exil a „oglindit" (chiar și în accepție lacaniană) exilul real, interior sau ratat al românilor. Sportivi de elită, muzicieni din cele mai variate domenii, dar și emigrați post-1989, care își asumă o identitate „interstițială", raportându-se critic la spațiul de origine, preluând imaginea eroului salvator sau poziționându-se echilibrat și global, mai degrabă, între cele două spații.

Studiile despre românii din America, sau simple semnalări în presa comunității româno-americane (ziarele *America, Steaua noastră, Solia*, ca să menționăm numai câteva din cele mai cunoscute, istoric) apar cu precădere, din anii 1920. Este cunoscută propaganda intensă, după Unirea din 1918, de la cel mai înalt nivel până la evenimente inițiate și susținute de comunitățile românești din SUA. Este de asemenea cunoscut gestul românilor emigrați la sfârșitul secolului al XIX-lea care participă la ceremonia Unirii, gest simbolic ce afirma păstrarea identității românești indiferent de continentul pe care se aflau.

Cu siguranță, cel mai notabil eveniment din epocă rămâne vizita istorică a Reginei Maria, în 1926. Până la acesta, însă, începând cu 1919-1920, România se preocupă intens de relații diplomatice moderne, de asociații cultural-diplomatice mutual benefice, de exportul de diplomație culturală prin intermediul a ceea ce se numește „diplomația mare". Sunt documentate, atât în spațiul românesc, cât și în cel al SUA, prestigiul unor asociații „în oglindă", precum *Society of Friends of Roumania* (1920), respectiv Friends of the United States. Dimensiunea culturală a acestor societăți, poziția aparentă de egalitate democratică a

celor două țări (România și SUA) au în spatele lor proiecte complicate de modernizare a vieții sociale în România. De pildă, prin aceste societăți culturale, ca și prin amplele proiecte susținute material și logistic de Fundația Rockefeller[1] negocierile sociale și identitare între România și SUA au trecut dincolo de simpla prezență „exotică", ori „miraculoasă", alimentată de regulă de fascinația arhaicului viu.

Sunt de asemenea, cunoscute lucrările dedicate „românilor din America", „românilor americani", începând cu volumul-repertoar din 1926, alcătuit de Șerban Drutzu, în colaborare cu Andrei Popovici[2], volum menit să susțină mișcarea amplă de promovare a României în SUA și, reciproc să angajeze conștiința identitară a celor emigrați. Vizita regală a fost urmată, în deceniul 1930-1940, de vizite oficiale ale unor delegații din domeniul educației la Universitatea Columbia și, desigur, de turneul lui Nicolae Iorga în comunitățile istorice, soldat cu apariția volumului *America și românii din America*.[3] Extrapolând termenii, călătoria lui N. Iorga în America a fost, la vremea sa, primul program de tipul „RePatriot". Românii erau invitați să revină în noua Românie, pe care ar fi ajutat-o cu experiența lor din America. Unii au răspuns acestei invitații, alții au revenit să studieze în România, după care s-au reîntors în mijlocul comunităților din America pentru a se asigura că, deși cetățeni ai SUA, românii își cunosc identitatea „sincronă" modernitatea. Tema „autoimagologiei" epocii, anume reprezentarea a ceea ce însemna românism în marja complexului identitar modern emergent, este evidentă în toate aceste demersuri. Tot la fel de evidentă este și negocierea internă a identității colective care, în relația cu SUA, nu putea abandona fascinația exotismului; dialogul în „oglindă" dintre o țară care a exploatat exotismul rural/bucolic îndelung și marea putere care oferea încă „exotismul" nativilor, obiecte de muzeu și subiect cinematografic de western părea să se realizeze, din acest punct de vedere, de pe poziții similare.

Desigur că istoria comunităților române din SUA, precum și istoria relațiilor acestora cu România, de-a lungul vremii, a fost studiată din diverse unghiuri. Multe proiecte majore se află în desfășurare; multe dintre documente se află încă în arhive, oficiale, academice sau personale și așteaptă să fie cercetate. Tot la fel, o bună parte din ceea ce însemna identitate românească, identitate cu cratimă, asimilare, poate fi înțeleasă din ceea ce s-ar numi istoria cotidiană a comunității. Dincolo de stereotipia primei generații a emigranților economici ai primelor valuri de la sfârșitul secolului al XIX-lea, anume „mia și drumul"[4], comunitatea română din SUA înregistrează, după Unire, emigranți care au dorit să experimenteze „Lumea Nouă" din dorința de afirmare profesională, artistică, sau pur și simplu pentru a se elibera, conștient sau nu, de traumele anilor războiului. După război emigrează sau se stabilesc în SUA temporar pictori, gravori (Jean Paleologue, Al. Seceni, I. Cristoloveanu), muzicieni (Sandu Albu, Pia Igy, Stella Roman), atrași cumva de posibilitatea de a se consacra într-o țară care stătea sub semnul excelenței. O parte au reușit, alții au revenit în România, pentru alții negocierea statutului social, a identității profesonale și etnice a rămas cuprinsă în arhive ale

[1] O analiză extrem de utilă, bazată pe studiul arhivelor de la Rockefeller Archive Center a proiectelor acestei fundații în intervalul 1920-1940, cu prezențe sporadice până la începutul anilor '60, publicată de Violeta Emilia Plosceanu, arată că s-au desfășurat numeroase proiecte în domeniul asistenței sociale și medicale, sociologiei, etno-sociologiei, lingvisticii. V. Plosceanu, Violeta Emilia. *The Rockefeller Foundation in Romania. For a Crossed History of Social Reform and Science*, 2008, acces: https://www.issuelab.org/resources/28009/28009.pdf

[2] Drutzu, Șerban, Popovici, Andrei. *Românii din America.* Cu o prefață de Nicolae Iorga, București, Editura Cartea Românească S.A., 1926

[3] Iorga, N. *America și românii din America. Note de drum și conferințe.* Vălenii de Munte, Așezământul tipografic „Datina românească", 1930.

[4] Relația cu România, adaptabilitatea/inadaptabilitatea acestei generații, fundamental rurale, au fost studiate și evaluate atât de româno-americani, cât și de sociologi din perioada interbelică, de exemplu Christine Avghi-Galitzi, ori, după 1990, de Aurel Sasu (1993, 2003), precum și, parțial, de cercetători care și-au îndreptat atenția, în teze de master sau doctorat, asupra acestor probleme.

bisericilor și muzeelor românești din SUA, în presa americană a vremii sau în arhive academice.

România „la feminin" în America

Reprezentarea României din dubla perspectivă menționată mai sus a perpetuat imaginea feminin-bucolică, semn al fertilității, spiritului matern și frumuseții pure. „Patria-mamă", în mai toate picturile statului-națiune modern, este, dacă ne gândim la tablourile lui C.D. Rosenthal, învești mântată în costum tradițional, aproape mereu pozând în semi-profil, senină sau preocupată de soarta celor mulți. Imaginea s-a transmis și în cazul imaginilor (fotografii, grafică) ce înfățișau doamne din înalta societate românească, urbană, de la Regina Maria la pleiada aristocrației române, transferându-și chipul aceleiași iconografii identitare. Nu este, așadar, întâmplător că în spațiul SUA, în deceniile de după Unire, imaginea României, în arte vizuale, ori la evenimente trebuia să activeze „patria-mamă" în veșmânt tradițional, evident, în cadrul unor concerte, sau manifestări care să pună în valoare complexul identitar al noului stat-națiune.

Un studiu recent, al Soniei Andraș[5] analizează reprezentarea femeii/feminității române în prestigioasa revistă de modă *Vogue*, ediția americană. Fascinația publicului american față de țesături, modă, opțiuni cosmetice ale româncelor din înalta clasă a societății gravitează, cum observă autoarea, în jurul figurii Reginei Maria, a principesei Bibescu (Asquith) și a soțiilor diplomaților. În același timp, reprezentarea feminității românești pendulează, cum se observă în studiu între femeia modernă și fascinația americană față de „notele de primitivism" împrumutate din costumul țărănesc. Evident că atracția față de primitivismul/exotismul balcanic, în lumea americană era o formă de definire a ceea ce însemna să fii american în relație cu o alteritate confortabilă, dar în același timp recognoscibilă în parametrii exotismului intern, construit în relația cu reprezentarea nativilor americani.

Una dintre artistele emigrate, care a avut o anume notorietate în cercuri diplomatice româno-americane, în plan regional, la evenimente majore precum *New York World's Fair* din 1939 a fost soprana Olga Cristoloveanu[6]. Muză a soțului său, pictorul româno-american Ilie Cristoloveanu, ea s-a bucurat, în anumite perioade, de o notorietate mai mare decât a pictorului, pentru că intrase în acest joc al reprezentării identitare de esență etnografică. Olga Cristoloveanu a susținut, de la emigrare până prin anii 1950, numeroase concerte, în New York, dar și de-a lungul SUA, unde era invitată, în care, pe lângă repertoriul „internațional", populariza piese muzicale folclorice, sau ale unor compozitori români ce creaseră inspirându-se din folclorul românesc.

Presa americană a vremii, de la *New York Times* la publicații acum dispărute, semnala fascinația pe care mignona soprană „cu gropițe în obraji" și costume tradiționale românești spectaculoase o exercita asupra publicului. Rămâne probabil iconică fotografia făcută de Soichi Sunami[7], în 1926, în care Olga pozează cu un fuior de lână, în timp ce cântă, ca ilustrare de

[5] Sonia D. Andraș- „Interwar Romanian Fashion and Beauty in the American *Vogue*", în: Sigmirean, C; Andraș, S; Mihaly, R. (ed), *Romanian-American Negotiations in Education, Science, Culture and Arts*, Presa Universitară Clujeană, 2023, pp.121-157.

[6] Olga Cristoloveanu (1895-1988), soprană, studii nefinalizate de arte plastice. Soția pictorului și profesorului de limba română de la Universitatea Columbia Ilie Cristoloveanu (1893-1964). Emigrați în 1922 la New York, au avut o intensă activitate artistică-mondenă până spre anii 1950. După moartea soțului său, Olga Cristoloveanu a desfășurat o intensă campanie de recunoaștere a activității acestuia la Universitatea Columbia și, în cele din urmă, în România, donând în 1976 colecția de tablouri și documente importante. Pentru reconstituirea completă a activității pictorului și a imaginii unei epoci, a se vedea Mona Momescu, Eduard Andrei. *Risipitorul de talent. Ilie Cristoloveanu, pictor și filolog în România și SUA*. București, Paideia, 2022.

[7] Soichi Sunami (1885-1971), fotograf modernist american de origine japoneză. Adept al pictorialismului, a lucrat cu dansatori, balerini; impresionat de opera lui C. Brâncuși, realizează fotografii ale sculpturilor acestuia. Relația cu artiștii români din America îl aduce aproape de „pitorescul" și „picturalitatea" scenariilor de interpretare ale Olgăi Cristoloveanu, la scurt timp după stabilirea familiei Cristoloveanu la New York.

album etnografic. Negocierea, cu publicul american, a reprezentării artistei româno-americane ca „românca autentică", deși evident că nu provenea din mediul rural și se mișca, pe cât putea de abil, în cele mai înalte cercuri, se va duce mereu în favoarea unei imagini a României exotice, care educă gustul publicului american pentru muzica românească impregnată de ritmurile foclorului autentic. Nu va renunța vreodată la „poza" de scenă cu fuiorul, nici la costumele pe care le schimba pe scenă, o vreme, nici la negocierea celeilalte imagini profesionale, de soprană de talie internațională, prin repertoriul „clasic" alături de cel focloric. Ca o artistă de notorietate, va colecționa orice articol, cât de mărunt, despre recitalurile sale. Fondul „Olga Cristoloveanu" din arhiva Muzeului Național de Artă al României conține inventarul documentelor primite odată cu donația tablourilor. Sunt circa 250 de piese, articole întregi, tăieturi, programe, mențiuni ale eforturilor sale, ca artistă, de a promova cultura română muzicală autentică[8]. *New York Times*, *Cleveland News*, *New York Sun*, *Brooklyn Eagle*, ziarul *America*, al românilor americani, dar și *Universul, Curentul* sau multe altele, regionale sau pur și simplu ocazionale refac geografia unei reprezentări identitare asumate, nu prescrise. Cu siguranță, Olga Cristoloveanu a mizat pe impactul exotic pentru „deschiderea ușilor" ca solistă de operă. Că nu s-a întâmplat așa, iar artiste de origine română precum Pia Igy, ori Stella Roman, au acces pe scene prestigioase new-yorkeze sau americane, este o realitate. Se poate ca artista însăși să fi oprit negocierea eului social la nivelul unei notorietăți regionale, sau de mici evenimente private, precum și la cele diplomatice. Soprana își alesese eticheta de „baladistă", așa cum o numiseră jurnaliștii americani, după preferințele de repertoriu. La vernisajul expoziției soțului său, la galeria Gainsborough, din Manhattan, în 1928 „a delectat selectul public cu câteva din frumoasele noastre arii românești", după cum menționa ziarul *America*, ce reproducea și articole din presa din România, în care succesul expoziției pictorului nu putea umbri succesul sopranei care ducea în America, spre mândria națională, cântecul românesc. În 1926 susținuse un recital prestigios în casa unui magnat, în prezența Reginei Maria. În 1930 fusese decorată cu Ordinul „Bene Merenti" exact pentru promovarea muzicii române autentice în spațiul american, căci deceniul 1930-1940 se va închide cu aceeași imagine a „patriei-mamă" în reprezentare etnografică la *World Fair*. Acolo, Olga Cristoloveanu a apărut, ca într-un tablou, însoțită de două tinere din comunitatea română din SUA și a interpretat cântece românești îmbrăcată, firește, în costum tradițional.

Se poate spune că a practicat un tip de diplomație *soft*, în sensul că alegerile ei erau dublate de această asumare a unor roluri agreate de discursul imagologic despre vechea Europă de est, România și, în general, despre lumea veche și „așezată": mamă, soție devotată, artistă care își cunoaște bine identitatea „cu cratimă", dar care, conștient, păstrează rolul de ambasadoare a culturii române, așa cum îi caracteriza un articol dintr-un ziar local românesc pe cei doi, pictor și soprană, în anii 30.

Cum scria ziarul *America,* într-un articol din 29.04.1929, după ce soprana „primise să execute în întregime partea artistică a programului, compusă din cântecele lui Brediceanu"- „Îmbrăcată în costum național și cu furca-n brâu, d-sa este tipul romăncuței a cărei drăgălășenie și modestie se îmbină cu prețioase calități de artistă matură." Românca-litotă convenea reprezentării „de export" care negocia imaginea unei Românii mereu surprinzătoare: fragile, feminine, dar fascinante și mature. Fără îndoială că Olga Cristoloveanu a cultivat de la început acest *personaj*, care a funcționat o vreme în exportul cultural româno-american. Multe din articolele din presa americană a vremii remarcă, în aceeași notă că prezența artistei, pe lângă incontestabilele calități vocale, este „o fotografie de pe tărâmul frumuseții stranii, nouă încă necunoscute" (anume, România), după cum relatează *Chicago Daily News*. Majoritatea articolelor sunt sensibile la genul acesta de diplomație culturală asumată personal, precum și la

[8] Arhiva Muzeului Național de Artă al României- Donația Olga Cristoloveanu. Fondul Olga Cristoloveanu, Mapa II.

prezentarea artistei, care miza pe noutatea și unicitatea produsului cultural pe care îl oferea publicului, cunoscând perfect setul de prejudecăți al publicului. Încă din 1926, când începuse mai vizibil concertele de balade și doine din zona New York, se prezenta drept „singura soprană/artistă română din America". Funcționa încă reclama de tip „exotism etnografic" față de România; poate nu este lipsit de interes să menționăm că acest tip de negociere culturală se purta de pe poziții egale în timpul și după vizita Reginei Maria. Fotografiile cu nativi americani în costume tradiționale, ale reginei, precum și desemnarea expresă, în anii ce au urmat, a pictorului Jean Negulesco drept cel care avea să picteze/deseneze pentru suverană chipuri etnice de copii și adulți din America demonstrează că, la nivelul schimburilor negocierilor cu modernitatea, de fapt, situația era similară și pentru românii educați și pentru americani, așa cum am precizat mai sus; alteritatea se negocia, pe ambele țărmuri ale Atlanticului prin angajarea unor forme de exotism intern.

Anii '30 aduc, după cum relatează presa regională, dar și cotidianul *New York Times,* o intensă activitate concertistică a artistei, care „scrie" aceeași narațiune a feminității române indisolubil legate de rolul social al femeii americane angajate în acte de voluntariat sau în antreprize culturale destinate publicului feminin. Identitatea de româncă americană și-o negociază și prin călătoria pe care o întreprinde în 1931 în România, de unde planifica să revină cu o orchestră românească spre a face un turneu în toată America, spre popularizarea muzicii românești. Ambițiosul plan se împlinește doar parțial, consacrat de o înregistrare la studiourile NBC, dar între 1931/32 și până la expoziția universală din 1939, artista va duce o intensă activitate concertistică la „scară mică": scrisorile de mulțumire primite relevă mici concerte de muzică românească la biserici, asociații culturale feminine, mici instituții sociale de voluntariat. Fără excepție, în toate aceste scrisori personalitatea electrizantă a sopranei este asociată cu „frumusețea folclorului românesc", precum și cu frumusețea costumului tradițional românesc. Concerte mai importante va susține în diverse săli din Manhattan și Brooklyn, primite cu entuziasm, dar uneori și cu observații mai puțin elogioase din partea criticilor muzicali ai vremii[9].

Conectată la mecanismele notorietății specific americane, la un fel de excepționalism la scară mică ce s-ar fi putut transforma în orice moment în celebritatea „la scară mare", după rețeta americană, artista își negociază identitatea românească tradițională răspunzând și subminând, cumva „romînca imaginară" pe care o știau americanii, sau pe care o promova discursul oficial românesc, bazat tot pe imaginarea așteptărilor publicului american. Narațiunea identitară a României exotice va fi asimilată în propria narațiune identitară atâta timp cât în spațiul american va intra în dialog cu o reprezentare similară a României. Că avem toate motivele să credem asta ne-o spune o scrisoare de mulțumire pe care Olga Cristoloveanu o primește în 1934 de la o anume Margot Edmond-Jaques, membră a unei parohii catolice din Brooklyn, unde soprana susținuse un mic concert: „Vă scriu spre a vă transmite ce bucurie mi-au făcut frumoasele cântece românești, precum și explicațiile dumneavoastră despre acestea. Sper să vă mai auzim curând. Ați văzut în numărul din aprilie al *National Geographic* articolul dedicat României, «The Spell of Roumania»-Farmecul Roumaniei-"?[10]

Nu avem niciun motiv să credem că artista nu văzuse amplul material dedicat României și, mai ales, că nu utilizase momentul pentru a-și promova și *personajul*, dar și pentru că narațiunea identitară personală se suprapunea parțial, cu aceea colectivă. Nu întâmplător ecoul înaltei decorații pe care o primise în 1930 (*Bene Merenti*) va reverbera de-a lungul deceniului. Olga Cristoloveanu va fi invitată nu numai ca artistă, ci și ca membră distinsă din societatea

[9] Pentru înregistrarea detaliată a cronologiei activității artistice a Olgăi Cristoloveanu, bazată pe analiza presei istorice americane, dar și pe Arhiva Olga Cristoloveanu, de la Muzeul Național de Artă al României, v. M.Momescu, E. Andrei, *op.cit.*, „Tabel cronologic", pp.17-29 și cap. „Două lumi peste care s-a risipit talentul..", pp.29-117

[10] Scrisoare de la Margot Edmond- Jaques către Olga Cristoloveanu, 11 mai 1934.

româno-americană la recepții diplomatice feminine, ori la alte evenimente similare; social, se vede că integrase identitatea cu cratimă.

Odată cu trecerea vremii, soprana nu se mai recomandă prin singularitate profesional-etnică, ci prin excepționalism: o prezentare de la *World' s Fair*, ocazionată de recitalul pe care îl oferise cu orchestra Vasilatos, o portretizează drept cea mai onorată artistă româncă din America de către România și una dintre cele mai mari soprane. Evident că jocul litotă-hiperbolă, de la „romăncuța" sfioasă/cu furca în brâu la „una dintre cele mai mari" încheie glorios aproape două decenii de negociere identitară, atât individuală, cât și din perspectiva unui construct identitar feminin românesc al epocii, similar și în România și America. Călătoria din 1931, din România, cu scopul de a reveni cu orchestra, este prezentată ca o revenire fabuloasă pe tărâm american pentru susținerea concertului din articol. Nu este numai una dintre cele mai mari soprane române din America, ci pionieră a muzicii românești în SUA. Hiperbolele sunt de data aceasta ilustrate cu o fotografie perfect urbană a sopranei, surprinsă zâmbind, cu umbrelă de soare și pălărie cu boruri ample, proiectată pe fundalul unui decor marin. Tranziția de la „romăncuța" și singura soprană româncă în SUA la artista cunoscută care face turnee și începe o nouă stagiune de recitaluri apare reprezentativă pentru tranziția artistei de la construirea unei imagini etnografice, exotice la aceea a unei doamne new-yorkeze care educă în domeniul muzicii autentice românești, este apreciată, este o pionieră. Într-un fel, *personalitatea și personajul* pe care le construiește în relația cu cele două țări ne prezintă, păstrând proporțiile, o exponentă a *frontierei* americane, cu tot ce înseamnă acest concept cultural.

În 1939, de pildă, Byron Blankinship trimite o scrisoare de mulțumire lui Dimitrie Gusti, înaltul Comisar al Pavilionului României la *World' s Fair* (aceasta e titulatura din scrisoare), pentru a-și exprima admirația pentru recitalul prezentat de Olga Cristoloveanu la expoziția companiei Goodrich, participantă la „târgul universal": „Publicul nostru, numărând cam 2000 de persoane, a fost electrizat de recitalul doamnei Olga Cristoloveanu. Ea a cântat piese folclorice românești, apreciate la superlativ de aceia care au avut norocul să asculte recitalul.".[11] Tot același document conține o notă adresată discret artistei, în care aprecierile exced calitatea concertului, căci autorul scrisorii își amintește că Olga poartă prenumele iubitei lui mame, iar „gropițele din obraji, singurele identice cu ale încântătoarei mele soții" sporesc simpatia și admirația pe care le nutrește față de artistă.

Citită acum, scrisoarea de mulțumire apare desigur ofensatoare prin aluziile la farmecul artistei; la vremea aceea, discursul public nu sancționa asemenea semne de curtoazie masculină.

1939, în timpul *World' s Fair*, aduce o perioadă de intensă activitate concertistică, dar și socială, dedicată diplomației culturale *soft*, așa cum o înțelesese din deceniul precedent: evenimente la Biserica „Sf. Dumitru" din Manhattan, un spațiu identitar complex și marcat politic, al românilor din New York[12], evenimente sub egida FIDAC, scrisori de mulțumire de la publicații minore, pentru concerte care „ar trebui cunoscute și imitate și de alți artiști din America" (cum spune o scrisoare trimisă artistei de *New York Mirror*, în ianuare 1939; în perioada premergătoare deschiderii *World' s Fair* se organizau festivaluri și recitaluri cu teme etnice/folclorice, ca modalitate de a familiariza gustul publicului new yorkez cu acest tip de manifestare artistică, dar și, probabil, de a selecta artiști și orchestre merituoase, în afara celor ce veneau din țările expozante). Anii '30 prezentaseră Americii personalități feminine ale României moderne, urbane, chiar unice prin realizările lor: Smaranda Brăescu fascinase opinia publică americană cu recordurile sale și fusese onorată de serviciul diplomatic al României la

[11] Arhiva Muzeului Național de Artă al României- Donația Olga Cristoloveanu. Fondul Olga Cristoloveanu, 1939
[12] Sfințirea bisericii a avut loc în timpul *World s Fair*, hramul a fost ales în onoarea lui Dimitrie Gusti. Contribuția pictorului la realizarea de artefacte creștin-ortodoxe (icoane, Epitaf) documentată pe larg în Mona Momescu, Eduard Andrei, *op.cit*

sosirea la New York; presa americană de prestigiu publică zeci de articole, preluate de ziare regionale, despre temerara aviatoare. În acest context, rezistența unei „narațiuni identitare feminine" fidele tradiționalismului/exotismului de export pare surprinzătoare, dacă nu admitem că și realizările „din afara" unui tipar al reprezentării identității feminine, precum acelea ale aviatoarei române se încadrau într-o formă de exotism de gen, căci nici societatea americană a vremii nu era complet atașată valorilor unui feminism militant, dincolo de lupta pentru egalitate socială și participare politică.

În concluzie, această scurtă reconstituire istorică nu are numai scopul de a completa imaginea emigrației istorice române în SUA cu o figură astăzi uitată, ci de a prezenta modul în care construirea și negocierea identității feminine române în spațiul american al primei jumătăți a secolului XX se tratează în termenii ecuației *tradiționalism- asimilare*, dar uzând și de o lectură critică a „complexului identitar" al statului-națiune modern: patria-mamă, muzeul, etnografia.[13] Narațiunea identitară etnică și de gen pe care Olga Cristoloveanu o „scrie", prin alegerile repertoriului, dar și prin perpetuarea unei imagini vizuale-alegorie a femeii române (cu costum tradițional și furca de tors la brâu, la concerte), parte a constructului identitar al statului-națiune ilustrează și, în același timp, subminează, prin negocierea tradițional/modern stereotipia reprezentării culturii române în Occident.

BIBLIOGRAPHY

***Arhiva Muzeului Național de Artă al României- Donația Olga Cristoloveanu. Fondul Olga Cristoloveanu

Andraș, Sonia D. - „Interwar Romanian Fashion and Beauty in the American *Vogue*", în: Sigmirean, C; Andraș, S; Mihaly, R. (ed), *Romanian-American Negotiations in Education, Science, Culture and Arts*, Presa Universitară Clujeană, 2023

Drutzu, Șerban, Popovici, Andrei. *Românii din America.* Cu o prefață de Nicolae Iorga, București, Editura Cartea Românească S.A., 1926

Galitzi, Avghi Christine. *A Study of Assimilation among the Romanians of the United States*. New York, Columbia University Press, 1929

Iorga, N. *America și românii din America. Note de drum și conferințe.* Vălenii de Munte, Așezământul tipografic „Datina românească", 1930

Momescu, Mona, Andrei, Eduard. *Risipitorul de talent. Ilie Cristoloveanu, pictor și filolog în România și SUA*. București, Paideia, 2022.

Plosceanu, Violeta Emilia. *The Rockefeller Foundation in Romania. For a Crossed History of Social Reform and Science*, 2008

Sasu, Aurel. *Cultura română în Statele Unite și Canada*. București, Editura Fundației Culturale Române, 1993

Thiesse, Anne-Marie *Crearea identităților naționale în Europa*.*Secolele XVIII-XX*, trad. de Andrei-Paul Corescu, Camelia Capverde și Giuliano Sfichi, Iași, Polirom, 2000.

[13] V. pentru argumentația extinsă în această privință Anne-Marie Thiesse *Crearea identităților naționale în Europa*.*Secolele XVIII-XX*, trad. de Andrei-Paul Corescu, Camelia Capverde și Giuliano Sfichi, Iași, Polirom, 2000.

THE PHANARIOTES IN PRE-SCIENTIFIC ROMANIAN HISTORIOGRAPHY: TWO RHYMED CHRONICLES ON NICOLAE PETRU MAVROGHENI

Mona Momescu

Assist. Prof., PhD, „Ovidius" University of Constanţa

Abstract: The article explores how the oral/folklore sources on a Romanian Phanariot prince, Nicolae Petru Mavrogheni, acts as a pre-scientific history resource for historians, as well as a way to understand Romanian collective mentality in relation to the Phanariotes rule. It relies on two rhymed chronicles, examining the ways in which otherness, as well as cultural intimacy, were perceived in the process of shaping modern Romanian identity.

Keywords: Nicolae Petru Mavrogheni, Phanariotes, Romanian identity, Oriental, otherness, folklore, oral, rhymed chronicles.

Note. The first form of this article was presented at the *Modern Greek Seminar*, Columbia University at the invitation of Dr. Evangelos Calotychos. The author expresses her gratitude for the opportunity to share her ideas, as well as for the very useful comments of E. Calotychos and Dr. Nikos Panou.

Historiography and Anecdote: how Romanians "wrote" the Phanariot prince

The approach of the historic and symbolic roles of the Phanariotes in the Romanian Principalities in the 18th century still combines objective historic data, and much of what we can now relate to modern mythology and folklore. It is in the peri-urban folklore and traditional folklore where *the second representation* of the Phanariotes princes and rulers lie: this time it is dark, the ultimate form of *otherness* that present the epoch of the Phanariotes as one of the most unfortunate in the pre-modern and modern Romanian history. Obviously, this approach is connected to the identity complex of the modern Romanian nation-state. As the intellectual elite shaped the modern collective identity by giving preference to certain non-Romanian models, to the detriment of others, the Western models, mainly the French one, could not be compatible to the old Ottoman/Byzantine legacy. The Phanariotes were doomed to have been understood as the Byzantines who had sold out their legacy to the Ottomans, as well as the representative of a rigid, cruel type of authority. Very few of the merits of the Phanariotes legacy were acknowledged, either in politics, or in culture. The cleansing of everything Ottoman/Oriental caught that time in the middle. Along the decades, the representation of the Phanariotes varied from N. Iorga's approach[1], which relied on the thesis of the Romanian society/culture as the `second Byzantium`, to the Western-oriented ones, that looked at the Phanariotes time in a manner that lacked nuance. I would say that Pompiliu Eliade's book on *The French Influence on the Public Spirit in Romania*[2], the author a vocal supporter of the role of the French in civilizing Romania and freeing it from under the negative influence of the Ottoman Empire and Oriental `behaviors` played an important role in the future demonization of that age. Recent books on "small history", most of them written by historian Constanța

[1] N. Iorga- *Byzantium after Byzantium*, Center for Romanian Studies, Iași, 2000.

[2] Pompiliu Eliade- *Influența franceză asupra spiritului public în România*, Humanitas, 2000 (Romanian translation of the original, published in French)

Vintilă-Ghițulescu[3] cast a different light on mentalities and behaviors in the age of the Phanariotes and during early "modernity". Other relatively recent extensive studies by Leonidas Rados examine the matter from a more nuanced perspective, I would say, as commented further on.

Perceived as "intermediary" oppressors- they, themselves being at the mercy of higher authorities of the Ottoman Empire that assigned them as administrators of the Romanian principalities-, they have made the subject of controversial historic accounts, of fictionalized narratives and, nonetheless, of semi-oral productions, that culminated with the "rhymed chronicles" in the early 19th century. This "folklore" about the Phanariotes age, either consisting of "rhymed chronicles", or of semi-fictional accounts that were later integrated in credible texts written by those authors who are considered "the founders of modern Romanian historiography": A.D. Xenopol, Nicolae Iorga, etc. The collection of rhymed oral histories or subjective accounts on the Phanariotes age also resulted into the "contamination" of purely folklore species, such as the epic about the local brigands (*balade haiduceşti*) or the "popular theater"[4] in which Biblical characters coexisted with contemporary administrators, outcasts and "the Romanians", i.e. the ordinary people, usually perceived as a collective victim of those previously mentioned. Some of the first sources, the 18th century chronicles, written at the request of one or another *voyvoda*, and seasoned with the chronicler's subjective views on the *other* (the Turk, the Greek or other "foreigners), exposed, for example, caricatures of the Phanariotes princes. One of these, Ion Neculce's *Letopisetul Ţării Moldovei*(The Chronicle of Moldova) presented Dimitrie Cantacuzino, whom the author disliked profoundly, as a duplicitous Greek from *Tzarigrad*, wearing a rabbit skin around his lower back, "being so old, he no longer had any of his own teeth left, but glued a denture every morning with starch and had a young mistress, Aniţa (…), whose mother kept a liquor shanty in the poor quarters of the city and he bought her nice clothes and jewelry and took her in his coach with the wives of the boyars"; (…) he had no shame, and ate meat during Lent, together with the Turks"[5]. This is probably the most widely-known anecdotic account on a Phanariot prince, and it is a short history of how the Phanariotes were perceived or even invented in the Romanian principalities. The anecdote contains all the ingredients of the relations between the Romanian subjects and the rulers: the latter showed no or little respect to morality and borrowed some of the despicable Turkish practices, even if they were Christian Orthodox. As I will try to argue, this history of "small gestures" informed the historiographic discourse in Romania and created a type of *other* "nearer and dearer" to locals. The Phanariot was the recognizable "oppressor", the scapegoat and yet someone who belonged to the cultural intimacy of the Romanians more than "the remote other".

The history of "smaller" gestures or people is not the privilege of modern and contemporary views in historiography. The examination of less frequented sources, such as oral accounts or other types of historical accounts that today may count as "trivia" are of use especially when we want to examine how common consciousness represented a certain *otherness* and I believe that is exactly what these semi-oral accounts provided at the time.

This rough assimilation of the Phanariotes with the Ottomans (the former being a weaker, yet more venal version of the latter) persisted for a long time in Romanian

[3] C. Vintilă-Ghițulescu- *În şalvari şi cu işlic*, Humanitas, 2012 *Evgheniți, ciocoi, mojici*, Humanitas, 2015 *Patimă şi desfătare*, Humanitas, 2015

[4] "Popular theater" covers a number of repetitive plays that were performed usually between Christmas and January, 7(St. John the Baptist's Day, this ending the Winter Holiday Season in the Romanian traditional society). Partly similar to the medieval mysteries and partly to commedia del'arte, they displayed characters borrowed from the court of Phanariot princes, mostly law enforcers that punished the good haiduk. In some of the plays, even the prince himself becomes a ridiculed character. See, for this Horia Barbu Oprişan, *Teatrul popular românesc*, Editura Meridiane, 1987

[5] Ion Neculce – *Letopiseţul Ţării Moldovei*, any edition

historiography, and it served the purpose of ideologies that were otherwise very different from one another. For example, whereas those who militated for the creation of a modern, independent nation-state ruled by Romanians had obvious reasons for an exaggeratedly critical view on the Phanariotes, the leftist historians in the 20th century used the same view to argue for the necessity of a non-interventionist and somehow isolationist approach of history. Even the attribute "national" that has accompanied the identity construct along modern history pleaded in favor of a negative image of the Phanariotes princes who were "foreign". Although they shared the same religion with Romanians and they contributed significantly to the modernization of the principalities[6], they were seen as agents of the Ottoman Empire, that is, *enemies*. Their lives and deeds made the object of narratives and later on, films that educated the public in the spirit of "good, but persecuted Romanians" vs. "bad and corrupt Phanariotes"[7].

Thus, we may say that the role of Phanariot princes/voyvoda[8] in the Romanian principalities has been documented by historians, appears paradoxical: he was both the oppressor and the initiator of progress, as politics and/or the personal views of the historians required. The rediscovery of the Roman/Latin roots of the rising modern Romanian society brought a rapid abandonment of the recent or remote history. This included a rather blunt labeling of the Phanariot administration as the only one guilty of the corruption that plagued the principalities. Just two decades after that, the first generation of modern historians admitted that the Phanariotes had been directly responsible for progress in the Romanian principalities. It seemed a bit unusual that in the age of overt Francophilia, Romanians admitted that the Phanariotes were those who had actually introduced the learning and use of French in the principalities.

From Modern Accounts Back to Semi-Oral Sources

In order to see how the semi-oral accounts and the respected historiographic text contributed to the creation of a special *other* and how this shaped the profile of the modern Romanian historiography, it is important to see how one of the most authorized contemporary historians sees the problem.

Leonidas Rados in *Influenţa greacă în disputele istoriografice din spaţiul românesc în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*[9] *[The Greek Influence as Topic for Controversies in the Romanian Historiography in the 19th Century]* examines firsthand sources of the time and other critical accounts and reaches to at least two interesting conclusions:

1.The Phanariot "otherness" was beneficial to the creation of the Romanian modern public sphere, as well as to the crystallization of national consciousness; the presence of the Phanariot rulers coagulated the hostility of people towards a unique enemy, the Greek alogenes from Fanar and thus stifled the struggles between various boyar groups; at a lower level of society, the *enemy* acted as an incentive toward a nascent "national consciousness" that marked the age of emergency of new nation-states.

2. The anti-Phanariot attitude is not to be found only in the texts of Romanian historiographers, or in the attitude of the locals who had finally found a convenient otherness against which they projected their barely sketched new nationhood. Western European travelers depicted the Romanian principalities under the Phanariotes rule in terms similar to

[6] Under Nicolae Petru Mavrogheni, for example, clean drinking water was brought to all the neighborhoods of Bucharest, every two or three streets, through a pipe system and became available for drinking and cooking even to the less favored inhabitants. Alexandru Ipsilanti, before him, contributed to the development of education.

[7] The series of films *Haiducii* (directed by Dinu Cocea) opposed the good brigand (Anghel Şaptecai) and his group to the"bad" Phanariot prince, who spoliated the hard-working Romanian peasants and humiliated the patriot boyars; although the *haiduc* was an outcast and his methods of serving justice less than orthodox, the message of the films is that " anything goes", as long as the Phanariot is punished.

[8] This is the term that Christine Philliou preferred in her study, see *infra.*

[9] Published in: „Anuarul Institutului de Istorie «G. Bariţiu» din Cluj-Napoca", tom. XLVII, 2008, pp. 123–142, available in electronic form at: http://history-cluj.ro/Istorie/anuare/AnuarBaritHistorica2008/07%20Leonidas.pdf

those used by Romanians: the rulers were held accountable for all the unpleasant situations they encountered while traveling the countries, such as the Oriental outlook of the society, the resistance of the people to modernization, laziness, corruption. In other words, the Phanariotes were the object and subject of the typical nineteenth-century "Orientalist" discourse. The Romanian principalities were an Orient within reach, and the former agents of an ancient empire were conveniently transformed into the agents of the epitome of Orientalism (the Greeks, acting in the name of the Ottoman Empire) filled the desired profile.

Another historian, Mihai Chioveanu argues that the term "Phanariot" was used, after the regime had changed, as an accuse or as a demeaning attribute that stigmatized uncivil behaviors; at a collective level, it served as a cause/effect explanation for negative stereotypes ("we are lazy because as a result of the Phanariot influence") and failures. According to Chioveanu, "Phanariot" represents a "fictitious otherness"[10] that functioned as a reflection in the mirror for the "discourse generating groups" that illustrated the "national forces" after the Phanariot regime had ended.

It is thus a necessity to examine, from the point of view of the identity construct, how the Phanariotes were reflected in the collective consciousness of their own time. For this, I used a collection of popular accounts on the Phanariotes age, known as "Chronicles and stories in rhymes", edited by Dan Simonescu[11]. Among these, there are two long rhymed chronicles about Nicolae Petru Mavrogheni, a rather controversial personality, who ruled in Walachia between 1786 and 1789. If one perceives things and events at a larger historical scale, then it may be relevant to mention that Mavrogheni ruled between the Russian rule of Walachia and the Austrian rule. A hypocrite ruler, yet proud soldier, he organized and led a campaign meant to prevent the Austrian expansion in the principalities. He led the Ottoman soldiers with valor but with less effect.

There are two rhymed chronicles that present approximately the same events and generally agree upon the controversial personality of the prince. He was inconsistent, hypocrite, cruel with the boyars but kind to the poor people, a good administrator, rather harsh on priests and on Turkish soldiers, whom he punished if found pillaging and plundering peasants. Both authors admit that his brief reign was masterminded by two "counselors", Greeks, Perticari and Dumitrache Turnavitu. These two - one a pretended astrologer, the other a personal adviser cultivated the prince's weakness for praise and did not do anything to stop him from taking decisions that led him to peril. In accordance with the status and relations of the Phanariot princes with the Ottoman Empire, Mavrogheni was beheaded and then replaced by Alexandru Ipsilanti.

More "learned" sources of philo-Greek orientation see Mavrogheni as a person who contributed to certain improvements of social life but diminished these by his eccentricity and corruption. The accounts on Nicolae Mavrogheni come both from authorized, learned sources, and from the so-called *rhymed chronicles,* a semi-oral series of epic accounts that were passed on to general use and that are very difficult to study from the point of view of genealogy, as there may be more than one the declared author.

Two chronicles and one extravagant prince

The genesis of the rhymed chronicles was in itself a subject of debate among scholars. Dan Simonescu, the editor of the largest collection of such texts considered that their origin can be traced back in the folk ballads (oral epic). The *heroes* in the oral epic are replaced by historic characters with a known identity, such as the princes and their court, or those in the order forces (serdar, arnaut) who did not enjoy much sympathy from people. The dual structure of the oral epic is preserved (good vs. evil, the confrontation between hero and villain) and the

[10] Mihai Chioveanu - *Acuza de fanariotism:atitudini post-politice şi alterităţi fictive în structurarea identităţii naţionale şi culturii politice la români*, în „Xenopoliana", VIII, 2000, nr.1-4, p. 63.
[11] Dan Simonescu –*Cronici şi povestiri româneşti versificate*, Bucureşti, Editura Academiei, 1967.

real characters pass on to the collective imagination as belonging to either of the above categories. If we admit that Simonescu's theory is valid, and the rhymed chronicles are nothing but particular cases of a generic scenario, then it means that:

a.the rhymed chronicles follow the form and function of the Homeric epic, mixing the mythical and the historical, as far as the conception on time and perspective are concerned; they provide useful information on the relation between scientific historiography and folklore during the early stages of modernization of the Romanian principalities; this is why I believe that the examination of these texts can help us understand the pre-scientific phase of modern Romanian historiography;

b.there was a certain need for appropriating *otherness* and thus minimizing the effects of a foreign rule that met opposition and resent. In other words, the rhymed chronicles are a way of wiping off the differences between *the official* and *the popular*. This can also lead to the supposition that

c.the Phanariot prince and his court was thus undermined and turned into a pathetic local figure, most of the times one depicted in less than flattering terms

Another theory, that of Mihai Moraru advances the idea that the rhymed chronicles are a localization of the medieval Slavonic and Greek chronicles and they should not be considered as products of oral/folk culture. The theory is supported by Tudor Dinu[12], who identifies a tradition of the rhymed chronicle in the Greek sources, thus raising an interesting problem: were the chronicles written by the Romanian authors about the Phanariot princes a discourse "consistent" with the nature of the subject?

As we try to demonstrate, the representation of the Phanariot princes is directly connected with Romanian modern historiography. The subtle analysis made by Leonidas Rados focused only on the scientific, acknowledged state of modern historiography. The question is whether these disputed quasi-oral documents can explain why modern Romanian historiography is so close to the Phanariot stage of our history.

Unlike the majority of accounts on Phanariotes princes, the rhymed chronicle written by Pitarul Hristache appears favorable to Nicolae Mavrogheni. Whereas other contemporaries insist on the *portrait* of the prince, recalling mainly his "ugliness and monster-like appearance and behaviors" (his eye defect, his rather unflattering complexion and his expensive and outrageous ways of spending leisure time), Hristache is more interested in the *events*. In other words, he seems a historiographer whose aim is to leave an accurate account of the beneficial changes that occurred during the Mavrogheni's rule, as well as of his political role in the region. Such minute accounts came as no surprise at the time, as the post-medieval tradition this type of "court documents", frequently requested and paid for by princes or highly-ranked officials.

As I mentioned earlier, both chronicles agree on the strange behavior of the prince, known for his eccentricities, and also on the fact that he was feared. However, they admit that he was feared mostly by the boyars and less by the simple subjects, who benefited from some of his contested decisions. They both highlight the fact that the prince behaved inconsistently, which explains the suspicions and eventually the hatred of those who had to collaborate with him directly. Sometimes generous and kind, other times ruthless to the boyars, he punished them for wasting time in endless balls and parties and for overspending on luxury items. His attitude towards the clerics and the Ottomans are retained with sympathy. He acted more like an efficient administrator in respect with the activities of the Orthodox priests, as he obliged them not to leave the church during daytime and to offer religious assistance whenever

[12] Tudor Dinu –*Tradiţie epică şi inovaţie în poemele lui Stavrinos şi Gheorghios Palamedes despre Mihai Viteazul*[Epic Tradition and Innovation in the poems of Stavrinos and Palamedes about Mihai Viteazul], Ph.D. dissertation available online at http://www.unibuc.ro/studies/Doctorate2007/TUDOR%20DINU-Traditie%20epica%20si%20inovatie%20in%20poemele%20lui%20Stavrinos%20si%20Gheorghios%20Palamedes%20despre%20Mihai%20Viteazul/Rezumat%20teza%20Tudor%20Dinu.doc

required. As a result, the churches were heated for the first time during his rule, and the Romanian priests were obliged to adopt the *kamilafki*, specific to the Greek vestments (before they covered their heads with a simple peasant-style fur cap). Other administrative measures retained by the chronicles and transmitted by the oral tradition were: he ordered that the neighborhoods (*mahalale*, at that time) of Bucharest be supplied with fresh drinking water, and thus a piping system was created, together with a system of *cişmele* (drinking water fountains or pumps) for the principal neighborhoods. He is also the founder of the church "Theotokos of the Life-Giving Font" and of the Hospital now known as Filantropia.

Apart from these practical and still visible accomplishments during his rule, Nicolae Petru Mavrogheni used his intelligence and ruse to develop a strategy that allowed him to balance among Ottomans and Austrians and Russians during the wars at the end of the 18th century. His imbalanced personality helped him in this respect, although it rendered him unpopular among his collaborators and subjects.

A comparative approach of the two accounts is particularly relevant, as it is of extreme importance to see how the "pre-scientific" phase of modern Romanian historiography dealt with this common *alter*, that is the Phanariot prince. The two texts, the *Anonymous*(hereafter cited as A) and the one written by *Pitarul Hristache* (hereafter cited as H) will be compared from the point of view of:

a.the position of the narrator towards the events
b.the ratio *narration of events*/ *description*
c.the choice of the facts and events
d.the degree of orality in the two historical accounts

It appears obvious that the author of H is a sustainer of Mavrogheni's, and this appears quite transparently in his account. At a first glance, H seem to rely more on facts and on Mavrogheni's accomplishments and failures as a military strategist, as well as a more or less skilled negotiator with the local aristocrats and clergy. Text A displays a thorough preoccupation with the *collective self* and the religious/archaic culture beliefs according to which a ruler is "the payoff" for the behavior of the group[13]. Also, its author(s) records in detail how Mavrogheni behaved with the locals and how he exploited the negative personality traits of Romanians during the war. In short, Mavrogheni's rule seems to be yet another illustration of folk wisdom, the kind that we find in ballads, fairy tales and folk theater.

Variant A:

Mavrogheni's coming as a ruler in Wallachia is a result of collective guilt and sins:

„Ne făcurăm la firi grei
Ca când eram dumnezei
Toţi cu firile schimbate
Cu tabeturi grele foarte
/.../
Vrajba şi cu pizmuirea(...)

Literal translation: "Our hearts turned into stone/and we saw ourselves as gods, maybe/Our good habits changed/ Enmity and envy ruled over our lives/…

[13] It is worth mentioning that even today, many Romanians believe that the ascension of a certain politician is determined by "collective worthiness", or its lack thereof; almost all newspapers resort to this old adage when commenting on the performance of politicians and administrators: "we have the politicians/administrators that we deserve, nothing more, nothing less"

This transformation for the worse attracts in the first place a series of *signs and omens*, in a good medieval tradition: draught, plague, earthquakes, flooding, mudslides. It is obvious that these had not happened all at once, nor had they all affected Wallachia, but the chronicler uses the resources of the collective memory in order to create the rhetoric tension necessary to introduce the well-deserved mishap, Mavrogheni's rule. In an attempt to mimic objectivity, the author creates an ad-hoc chronography that brings together "the good Phanariotes", such as Alexandru Ipsilanti (Hypsilantis), Nicolae Caragea, Mihai Şuţu (Soutos), all of whom had been scorned by the people. Post-factum, they have become good, generous and decent. The fact that they were deposed from the highest dignity in state is seen as a "karmic" effect of bad collective behavior: Romanians are never content with what they have got or with the current ruler. Mavrogheni's eccentricity is also constructed via rumors "they say/ people thought/we had heard that…"Long before he was nominated as the Voyvoda of Wallachia, the public opinion knew that he had to be a "bad Phanariot". However, as first hand experience counts more, people went to pay homage to the new prince ("firitisire", "hiritisire") and this is what they saw:

Îl văzum domol la stare
Cu ghimpoasă căutare
Cum şi domnescul său tarz
Cu semne de om viteaz;
Vorba cam cu prelungire
Şi graiul cu îngrozire/.../

Literal translation: He was quiet/and cast a thorny look/ a scar on his face/he spoke drawlingly/and scared us accordingly

The prince, who is depicted in terms analogous to the dragon in Romanian folk tales has a court that is equally strange:

Ehpaia avea prea mare
Dar toţi haramini de mare,
Tot spânzuraţi chisagii,
Cu port de galaongii,
La cap legaţi cu peşchire,
N-avea dă turci osebire

Literal translation:

His court was numerous
But all seafarers
Sword-bearers
Wearing Turkish uniform
One couldn't say where were from

The oral tradition adds more to the "negative" portrait of the Greek, by insisting on the impossibility to tell between his court and the real Turks. This heterogeneous army, consisting mainly of pirates from Morea disguised as Turks stands proof for the confusion that has been transmitted to the collective consciousness on Phanariotes, who were assimilated with the Ottomans[14]. As I mentioned in the beginning, the representations of the Phanariot voyvoda

[14] For this, see Christine Philliou- Communities on the Verge: Unraveling the Phanariot Ascendancy in Ottoman Governance, in: Comparative Studies in Society and History(2009), 51: 151-181. Although the interest of the authors is concentrated more on the idea of the "empire within an empire"operated by the Phanariotes, it is important for us to retain the "confusion" that led to the symbolic synonymy Phanariotes= Turks. The oral tradition supports the author's conclusions, as the "bad allogene" was, for a long time in history, "the Turk"

and/or his court as "Turks" resulted into their slow but steady migration towards the popular theater[15], performed during the Winter Holiday Season, where the Turk/Phanariot/Serdar was the unpopular messenger of the power, always in conflict with the *haiduk* (brigand). Later in the chronicle this image of a heterogeneous court finds its analogy in the depiction of his ragtag army (*oastea de strânsură*), consisting of Romanians, who are no better than the "pirates": they were pastry and bread makers, all of them with strong legs, so they could run better when the enemy arrived. The irony of the author is obvious and the prince appears caught between the eccentricity and uncertain origin of his court and the cowardice and shallowness of his soldiers. As he knows the psychology of his subjects, Mavrogheni manages to gather another army, this time by promising the Romanian exemption from taxes. This new army proves to be a group of revelers that do not seem to care that ordinary people came out in the streets to greet the brave soldiers. An image worth of medieval farces and scenes from *commedia dell'arte* stands as a definition of the army: the soldiers are "corn mush and milk monsters", dressed in rags, sharing guns ("there was a pistol for every three or four soldier) and using sticks and clubs instead of guns. The Romanian see the war as an opportunity to get even with those whom they perceive as spoliators (the boyars) and they spare no effort in beating or attacking them, instead of protecting their own homeland.

Caught between the Phanariot voyvoda, the "Germans"(Austrians) and the "Moskali"(the Russian army), Romanians do not seem to care much about principles, their military honor or patriotism. History is understood in terms of "hearsay", and as result the locals are constantly disappointed by all non-Romanians.

The variant written by Pitarul Hristache, obviously more favorable to Mavrogheni, focuses more on the the *facts* and on the fact that the prince civilized Bucharest. His extravagance and weakness for admiration pushed him to gather a large group of corrupted boyars who contributed to Mavrogheni's failure. Although not so preoccupied with the past and with the merits of former princes, H documents the flight of Romanian aristocrats.

What remain constant are the negative character traits of Romanians, who cannot be convinced to engage in a war or in supporting their *voyvoda* otherwise than by bribery or sometimes, false promises.

Let us follow how the two quasi-oral chronicles present the controversial Phanariot prince and how the oral, sometimes anecdotic history can function as an argument for the role of the Phanariot phase into the development of modern Romanian historiography. The oral epic, in this case the rhymed chronicles, demonstrates how the age-old relation *we-the others* delineated options in modern historiography, outraged sensibilities and even developed enmities hard to sustain when using rational arguments.

Synopsis, Table 1, Variant A

The Phanariot Prince	The Subjects
Cruel	Permanently discontent
Good administrator	Disorganized, yet with expectations
Pleased by praise	Believing in rumors and hearsay
Good strategist and unpredictable	Disorganized and irrationally vengeful
Good psychologist	Accept bribery and false promises

[15] See Horia Barbu Oprișan – *Teatrul popular românesc*, Meridiane, 1987. The author records the conversation with one of the occasional actors, who dressed up as a "Turk"/Serdar/Phanariot, that is the bad character in the play

Synopsis, Table 2, Variant H

The Phanariot Prince	The Subjects
Brave	-
Cruel with boyars	Victimized by the prince
Dual personality	Believing in appearances
Good strategist and unpredictable	Obliged to fight a war
Influenced by his close collaborators	Accept bribery and false promises

Going back to the four criteria that I mentioned before, the comparative table of the two variants will appear as follows:

Comparative Table A/H

Criteria Texts	**Position of the narrator**	**Ratio events/description**	**Choice of facts**	**Degree of orality**
Variant A	Implied in the events, homodiegetic	Description dominates	Everyday events and anecdotes	Highly formulaic and oral
Variant H	"Objective", judgmental to the prince	Events and facts dominate	Military facts, the relation of the prince with the boyars	Orality typical to medieval chronicles

The two chronicles are written from two different perspectives: A is oriented more on the relation between the prince and his subjects, and the author is one of the crowd, whereas H explores the relation between the prince and the Romanian boyars, who find themselves persecuted by the Phanariot.

What appears interesting is that a text considered the product of the oral tradition ("the voice of the many") does not incriminate the foreigner as much as does a text written by someone who was a close collaborator of the prince. Variant A counterbalances each negative trait of the prince by exposing more than one negative trait of the Romanians, who are much worse than the Phanariotes. Even if this text concentrates on "depictions/descriptions" of characters, it creates a space of cultural intimacy that legitimates the presence of a cruel and eccentric prince. Variant H appears more balanced from the point of view of what it was long believed to be an objective historiographic discourse: facts, not depictions, a good balance between the narrative and the descriptive and a critical attitude towards the object of investigation, that is the prince and his age.

These two chronicles can be considered proofs of a transition stage between the purely epic(oral) accounts on history and the scientific Romanian historiography in the 19th century. The ideas present in Rados's study, that we invoked at the beginning are sustained by these less known chronicles that circulated at the time. These texts can demonstrate how the creation of an intermediary Other (the Phanariot), different, yet recognizable within the limits and with the instruments of cultural intimacy. Mavrogheni is extravagant and eccentric, yet the boyars expose the same behavior, which he had to tone down; his court dresses in Turkish vestments, yet he is a good orthodox who takes great care in providing proper religious assistance for his subjects, by setting new rules of discipline for priests and by paying incognito visits to churches. Like his subjects, who were perpetually discontent with their rulers, he vacillates between the Ottomans and the Westerners, and appears disoriented and betrayed. He thus

becomes "consubstantial" with his subjects or with his local collaborators. The semi-oral accounts on the Phanariot prince may act here as a way of delayed revenge, as we know that in 1631, the Greeks were expelled from the Romanian principalities, as they were considered the "evil Other", and Jewish traders were invited instead, mainly in the principality of Moldavia[16]. The Phanariot borrows the characteristics of the locals and becomes a part of the oral tradition, an oral tradition that will intertwine with the scientific historical discourse and in which otherness and intimacy are rather difficult to tell from one another.

BIBLIOGRAPHY

Chioveanu, Mihai - *Acuza de fanariotism:atitudini post-politice şi alterităţi fictive în structurarea identităţii naţionale şi culturii politice la români*, în „Xenopoliana", VIII, 2000, nr.1-4, p. 63.

Dinu, Tudor –*Tradiţie epică şi inovaţie în poemele lui Stavrinos şi Gheorghios Palamedes despre Mihai Viteazul*[Epic Tradition and Innovation in the poems of Stavrinos and Palamedes about Mihai Viteazul], Ph.D. dissertation available online at http://www.unibuc.ro/studies/Doctorate2007/TUDOR%20DINU-Traditie%20epica%20si%20inovatie%20in%20poemele%20lui%20Stavrinos%20si%20Gheorghios%20Palamedes%20despre%20Mihai%20Viteazul/Rezumat%20teza%20Tudor%20Dinu.doc

Eliade, Pompiliu- *Influența franceză asupra spiritului public în România*, Humanitas, 2000 (Romanian translation of the original, published in French)

Iorga, N- *Byzantium after Byzantium,* Center for Romanian Studies, Iași, 2000.

Mazilu, Dan Horia- *Noi despre ceilalți*, Polirom, 2000

Neculce, I- *Letopisețul Țării Moldovei*, any edition

Oprişan, Horia Barbu – *Teatrul popular românesc*, Meridiane, 1987

Phillíou, Christine- "Communities on the Verge: Unraveling the Phanariot Ascendancy in Ottoman Governance", in: *Comparative Studies in Society and History*(2009), 51: 151-181

Rados, Leonidas- *Influenţa greacă în disputele istoriografice din spaţiul românesc în a doua jumătate a secolului al XIX-lea,* in: „Anuarul Institutului de Istorie «G. Bariţiu» din Cluj-Napoca", tom. XLVII, 2008, pp. 123–142, available in electronic form at: http://history-cluj.ro/Istorie/anuare/AnuarBaritHistorica2008/07%20Leonidas.pdf

Simonescu, Dan –*Cronici şi povestiri româneşti versificate*, Bucureşti, Editura Academiei, 1967

Vintilă-Ghițulescu, Constanța- *În șalvari și cu işlic*, Humanitas, 2012 *Evgheniți, ciocoi, mojici*, Humanitas, 2015 *Patimă și desfătare*, Humanitas, 2015

[16] This was documented and interpreted by Dan Horia Mazilu in a book on Romanian imagology, *Noi despre ceilalți*[We about the Others], Polirom, 2000.

BODY PARTS IDIOMS IN ENGLISH

Liliana Tronea-Ghidel

Assist. Prof., PhD, University of Craiova

Abstract: This paper is aimed at identifying how to accurately understand and interpret idioms related to the parts of the human body. As the human body has many parts, and it is not possible to include them all in one work, the present study only refers to idioms related to the external parts of the human body. Phraseology is an indivisible element of all the languages that speakers use. One of the fundamental aspects of the phraseological unit is idiomaticity. The term idiomaticity serves to designate that specialization or semantic lexicalization at its highest degree. This feature informs us that the full meaning of certain phraseological units is not deducible from the separate meaning of each of its constituent elements. Regarding the denotative meaning shown by the phraseological units, we distinguish between the literal denotative meaning and the translational denotative meaning, that is, idiomatic.

Keywords:idiom, idiomacity, figurative, literal, body parts.

Also, many phraseological units have more than one alternative variant, that is, they present some lexical variation. Thus, we have considered it necessary to study the external parts of the body, and focus on the arms, eyes, head, neck, feet, face and shoulders.

According to McCarthy and O'Dell (2002), "idioms are fixed expressions whose meaning is not immediately obvious from looking at the individual words". The same authors characterize idioms as follows:

- The main function of idioms is to paraphrase what is going on and what is being said.
- Idioms carry their own meaning and explanation.
- There are many idioms that relate to the parts of our body, such as eyes, head, etc.

The paper presents some idiomatic expressions based on parts of the body, the so-called *body parts idioms*, which frequently arise from certain associations. The English expressions with *face* are an example. For the British, the *face* is associated with a good reputation: *keep/lose face* or with the hiding of the true feelings: *put a brave/straight face.*

This is a list of English idioms classified alphabetically by the part of the body they refer to, explaining their meaning in English.

Idioms related to the body part *arm:*

- The long arm of the law = the power or authority of the police force.
- Be up in arms = to be very angry and make a great protest (about something).
- Chance one's arm = to do something risky; to take a risk.
- Cost an arm and a leg = used in order to say that something is very expensive.
- Somebody would give his/her right arm to do something = used in order to say that you want something very much, especially something that is difficult or impossible to get.
- Keep at arm's length = to avoid becoming too friendly with someone.
- Lay down one's arms = to surrender; to stop fighting or opposing other people.
- Someone's right arm = someone's main help and support.

- A shot in the arm = an encouraging stimulus, something that has a sudden and positive effect on something, providing encouragement and new activity.
- Take up arms = to become actively involved in a dispute, argument etc.
- Twist somebody's arm = to persuade someone to do something that they have said they do not want to do.

Idioms related to the body part *eye*:

- eye = (to eye) to consider as a possibility.
- all eyes are on somebody = used in order to say that people are giving someone or something a lot of attention.
- all my eye = simply not true.
- an eye for an eye (and a tooth for a tooth) = used to say that you should punish somebody by doing to them what they have done to you or to somebody else.
- the apple of (someone's) eye = a person or thing which is greatly loved (by someone)
- (Originally a term for the pupil of the eye).
- as far as the eye can/could see = to the horizon (where the sky meets the land or sea).
- bat your eyes/eyelashes = to open and close your eyes quickly, in a way that is supposed to be attractive.
- be all eyes = to be watching somebody/something carefully and with a lot of interest.
- a bird's eye view (of something) = a view of something from a high position looking down.
- catch someone's eye = to make someone notice one.
- clap/lay/set eyes on (someone or something) = to see (someone or something), especially for the first time.
- cock an ear/eye at something/somebody = to look at or listen to something/somebody carefully and with a lot of attention.
- cry one's eyes out = to weep bitterly.
- do something with your eyes shut/closed = to be able to do something very easily and well because you have done it very often.
- drop/lower your eyes = to move your eyes so that you are looking at a point lower than where you were looking before, especially because you are shy.
- easy on the eye = pleasant to look at.
- feast your eyes (on somebody/something) = to look at somebody/something and get great pleasure.
- for somebody's eyes only = to be seen only by a particular person.
- get your eye in = to practice so that you are able to make good judgements about a task or activity that you are doing.
- get stars in one's eyes =. to be very hopeful and excited about something and think that it will be much better or more enjoyable than it actually is.
- have an eye for something = to be able to judge if things look attractive, valuable, etc.
- have your eye on something = to be thinking about buying something.
- have eyes in the back of your head = to be aware of everything that is happening around, even things that seems difficult or impossible to see.
- have (got) eyes like a hawk = to be able to notice or see everything
- have one eye/ half an eye on something = to look at or watch something while doing something else, especially in a secret way so that other people do not notice.

- having a roving eye = to always be looking for the chance to have a new sexual relationship.
- the evil eye = the supposed power of causing harm by a look.
- an eyesore = something (especially a building) that is ugly to look at.
- in a twinkling of an eye = in a moment, immediately (a Biblical image from I Corinthians).
- in one's mind eye = in one's imagination.
- in the blink of an eye = very quickly; in a short time.
- in somebody's eyes = in somebody's opinion or according to the way that they see the situation.
- in the eyes of the law, world, etc. = according to the law, most people in the world, etc.
- in the public eye = well known to many people through television, newspapers, the internet, etc.
- keep an eye on (someone or something) = 1.to watch (someone or something) closely.
- 2. to look after (someone or something).
- keep a close eye/watch on somebody/ something = to watch somebody/something carefully.
- keep a weather eye open = to remain alert or watchful. (A nautical term - one's weather eye open for signs of difficulties ahead).
- keep one's eye skinned/ peeled = to watch carefully (for something).
- keep your ears open/eyes open (for somebody/something) = to listen or look out for somebody/something that you might hear or see.
- keep your eye on the ball = to continue to give your attention to what is most important.
- look somebody in the eye(s)/face = (usually used in negative sentences and questions) to look straight at somebody without feeling embarrassed or ashamed.
- make eyes at (someone) = to look at someone with sexual interest or admiration.
- make sheep's eyes = to look at someone in an admiring way because you are in love with them.
- meet somebody's eye(s)/ meet somebody's gaze, look, etc./ people's eyes meet = if you meet somebody's eye(s), you look directly at them as they look at you; if two people's eyes meet, they look directly at each other.
- my eye! = used to show that you do not believe somebody or something.
- your mind's eye = your imagination.
- the naked eye = the eye unassisted by spectacles, a telescope, a microscope etc.
- not to bat an eyelid = to appear to feel no surprise, distress etc.
- not to be able to take one eyes off (someone or something) = not to able to stop watching (something).
- not believe your ears/eyes = to be very surprised at something you hear/see.
- not see eye to eye with somebody (on something) = to not share the same views as somebody about something.
- one in the eye (for) = a direct rejection or refusal (for).
- only have eyes for somebody = to only be interested in or only love one person.
- open someone's eyes to something = to make someone see or understand (something of which they were not previously aware).
- please the eye = to be very attractive to look at.
- a private eye = a private detective (from the trademark of the Pinkerton Detective Agency).

- pull the wool over someone's eyes = to deceive (someone).
- see with half an eye = to see without difficulty.
- see/look at, etc. something through somebody's eyes = to think about or see something the way that another person sees it.
- shut/close your eyes to something = to pretend that you have not noticed something so that you do not have to deal with it.
- a sight for sore eyes = a most welcome sight.
- a smack in the eye = an insult or rebuff.
- square eyes = used about someone who has watched too much television.
- somebody's eyes are bigger than his/her stomach = used in order to say that someone has taken more food than they can eat.
- there's more to (something) than meets the eye = (something) is more complicated, or better, than it appears.
- turn a blind eye (to something) = to pretend not to see or notice (something).
- under the (watchful) eye of somebody = being watched carefully by somebody.
- what the eye doesn't see (the heart doesn't grieve over) = if a person does not know about something that they would normally think was bad, then it cannot hurt them.
- with an eye to the main chance = thinking about one's own chances of getting profit (out of something).
- with one's eyes open = with full awareness of what one is doing.
- with your eyes shut/closed = very easily, without thinking about it.

Idioms related to the body part *face*:

- At face value = as being as valuable as it appears; (literally, as being worth the value printed on the face of a coin, banknote, stamp).
- Be staring (someone) in the face = to be very obvious or easy (for someone) to see.
- Blow up in your face = if a situation blows up in your face, it suddenly causes lots of trouble or embarrassment or becomes very difficult to control.

Couldn't/wouldn't show your face = to feel too ashamed or embarrassed to go somewhere.

- Cut off one's nose to spite one's face = disadvantage oneself through a willful attempt to gain an advantage or assert oneself.
- Face someone down = to assert one's superiority over (someone).
- Fall flat on your face = to fail at something, often in a way that is embarrassing.
- Fly in the face of = if a plan, opinion, or way of behaving flies in the face of ideas that people think are acceptable, sensible, or true, it seems to ignore those ideas and is very different from them.
- Get out of my face = a rude expression used in order to tell someone who is annoying you to stop talking to you or to go away.
- In the face of something = if you do something or react in a particular way in the face of a problem, difficulty, or danger, you do it even though the situation is difficult or dangerous.
- In your face = used about a way of talking, behaving, dressing etc. that expresses ideas that are not the socially accepted ones, and does this in a very direct way that is often shocking or surprising.
- Lose face = to do something or have something done to you that embarrasses you and makes people lose respect for you.
- Put on a brave face = to try not to show that you are afraid, worried, disappointed, or upset about something.

- Save face = to do something that makes people continue to respect you, when something has happened that might have made them stop respecting you.
- Set your face against something = to be very determined that you will not do something or allow something to happen.
- Somebody is not just a pretty face = a humorous expression used in order to say that someone is intelligent or is good at their job.
- Something is written all over somebody's face = used in order to say that someone is intelligent or is good at their job.

Idioms related to the body part *head*:

- Above someone's head = too difficult for someone to understand.
- Bang one's head against a brick wall = to try in vain to make someone understand something, agree with one's point of view.
- Be a head case = to be crazy.
- Bite/snap someone's head off = to answer someone sharply and angrily.
- Bring (something) to a head, come to a head = to (cause something to) come to a state of climax or crisis when urgent action is needed.
- Bury one's head in the sand = to avoid trying to deal with a problem, danger by ignoring it deliberately knowing nothing about it. (From the old belief that the ostrich reacted to danger by burying its head in the sand, thinking that being unable to see it could not be seen).
- By a short head = by a very small amount.
- Can't make head or tail of something = used in order to say that you cannot understand something.
- Something does your head = used about a situation that makes you feel very annoyed or confused.
- Get (something) into (someone's) head = to make (someone) recognize that (something) is true, necessary.
- Give (someone) his head = to allow (someone) to do what they want in regard to something.
- Go to (someone's) head = to make (someone) arrogant, foolish, careless etc; of alcoholic drinks: to make someone slightly drunk, from the way in which alcohol in the body appears to behave.
- Hang one's head = to look ashamed or embarrassed.
- Have a head for (something) = to be good at dealing with something.
- Have a (good) head on one's shoulders = to be calm, clever, and sensible.
- Have a roof over one's head = to have somewhere to live.
- Have one's head in the clouds = to be dreaming and not attending to what is going on.
- Have one's head screwed on the right way = to behave sensibly.
- Head over heels = to feel a romantic love for someone so strongly that you do not care about anything else.
- Heads will roll = someone will get into serious trouble. (from the use of the guillotine to execute criminals).
- Hit the headlines = to attract a great deal of attention and interest from the newspapers, television.
- Hold a pistol to someone's head = to force someone to do as one wishes, by using threats.
- Hold one's head up = not to feel ashamed, guilty.
- Keep a cool head = to stay calm and reasonable even though you are in a difficult situation or other people are upset.
- Keep one's head = to remain calm and sensible, in a crisis or sudden difficulty.

- Keep one's head above water = to get or earn enough money, profits to remain out of debt.
- Knock (something) on the head = to destroy or put an end to a plan etc.
- Laugh/ scream your head off = to laugh, scream a lot for a long time.
- Lose one's head = to become angry or excited, or to act foolishly, in a crisis or sudden difficulty, or when someone does something wrong.
- Make headway = to go forward; to make progress.
- Need one's head examined = to be foolish, stupid or slightly insane.
- Not quite right in the head = slightly mad.
- Not to be able to make head or tail of something = to be unable to understand something.
- Off/out of one's head = mad.
- Off the top of one's head = without much thought; without making sure that what is said is correct.
- On your own head be it = you will bear the responsibility for any harm caused by your actions or wishes.
- (Be/go) over someone's head = in a way which is too difficult for someone to understand; when others seem to have a better right to something.
- A price on someone's head = a reward offered for someone's capture or killing.
- Put one's head on the block/ in a noose = to put oneself into a position where one could easily be harmed.
- Put our heads together = to discuss a plan, problem etc. among ourselves.
- Rear its ugly head = to appear or happen (used of something unpleasant or unwelcome).
- Soft in the head = stupid or unintelligent.
- Take it into one's head = to come to believe, usually wrongly, that something is true; to decide to do something foolish.
- Talk one's head off = to talk a great deal.
- Talk through the back of one's head = to talk complete nonsense.
- turn someone's head = to make someone conceited.
- Two heads are better than one = a saying meaning that two people working together are more likely to be able to find a solution to a problem than one person alone.

Idioms related to the body part *mouth*:

- By word of mouth = by one person telling another in speech, not in writing.
- Down in the mouth = miserable or in low spirits.
- Foam at the mouth = to be extremely angry.
- Have a big mouth = to be in the habit of talking too loudly or too much, or of saying things one shouldn't.
- Put one's money where one's mouth is = to supply money for a purpose which one has been saying one supports.
- Shoot one's mouth off = to talk in a careless, loud, or boastful manner.
- Shut/stop someone's mouth = to make someone be quiet, especially about something secret.
- Straight from the horse's mouth = used to say that information has come directly from the person who knows the most about a situation.
- Somebody is all mouth and no trousers = used to say that someone, especially a man, never behaves in the way that he says he will.

Idioms related to the body part *neck*:

- Be in something up to one's neck = very much and very seriously involved in something bad.

- Breathing down someone's neck = 1. Close behind someone.
  - 2. extremely impatient.
- A millstone round someone's neck = something that is a heavy burden or responsibility to (someone) and prevents easy progress.
- Risk one's neck = to do something that puts one's life, job in danger.
- Stick one's neck out = to take a risk.
- Talk through the back of one's neck = to talk complete nonsense.
- Neck and neck = (in a race) exactly equal.
- This, that neck of the woods = a particular place or part of the country.
- A pain in the neck = a person who is constantly annoying.
- Have the brass neck to = to be sufficiently shameless and impudent to do something unacceptable.

Idioms related to the body part *nose*:

- As plain as the nose on your face = used in order to say that something is very easy to realize, see or understand.
- Brown nose = a rude expression meaning to try and make someone in a position of authority like you by being nice to them.
- Somebody can't see beyond (the end) of his/her nose = used in order to say that someone is too interested in themselves and their own lives to understand or deal with other situations or other people's problems.
- Do something with your nose in the air = to behave as if you are better than someone else.
- Follow your nose = 1. To behave in a way that you think is best or right, often in a situation in which
  - there are no rules.
  - 2. to keep going straight ahead.
- Get/put somebody's nose out of joint = to annoy someone by not giving them as much respect as they think they deserve.
- Get (right) up your nose = to annoy you very much by saying or doing something.
- Be given a bloody nose = to be defeated or made to fail in a way that you did not expect and that makes you seem weak or stupid.
- Have a nose for something = to be naturally good at noticing or finding a particular type of thing.
- Have a nose round = to look around a place or to look for something, especially when it is someone else's place, and you are not supposed to be there.
- Have/keep your nose to the grindstone = to work very hard for a long time without thinking about anything else.
- Hold your nose = to accept that you have to do something that you do not want to do, because you feel you do not have a choice.
- Lead somebody around by the nose = to control someone completely so that they do everything you want them to do, especially in a way that makes the person seem stupid.
- Look down your nose (at) = to behave as if someone or something is not good enough for you.
- Pay through the nose = to pay a lot or too much for something.
- Powder your nose = used by women to say that they want to go to the toilet, in order to avoid saying this directly, often used humorously.
- Be right (there) under somebody's nose = used in order to say that something that someone cannot find or understand is really very easy to find or understand.

- Rub somebody's nose in it = to keep reminding someone about something they do not want to think about, especially something that makes them feel ashamed or embarrassed.
- Stick your nose into something = to become too involved in, or show too much interest in, someone else's private life or affairs, so that they become annoyed or angry.
- Thumb your nose (at) = to show that you do not respect rules, laws, or people in authority.

Idioms related to the body part *shoulder*:

- Give someone the cold shoulder = to show that one is unwilling to be friendly with someone by deliberately ignoring them.
- Have a chip on one's shoulder = to have rather an aggressive manner, as if always expecting to be insulted, ill-treated.
- Have broad shoulders = to be able to accept a great deal of responsibility.
- Rub shoulders with someone = to mix or associate with someone.
- Somebody is looking over his/her shoulder = used in order to say that someone is very worried or being very careful because they expect that something dangerous or unpleasant may happen to them.
- Put your shoulder to the wheel = to start to work with great effort and determination.
- A shoulder to cry on = used about someone whom you can tell about your problems and ask for sympathy and advice.
- Shoulder to shoulder = 1. If people are standing shoulder to shoulder, they are close together.
  - 2. used in order to say that people are working together in an attempt to
  - achieve something or defend something.
- Straight from the shoulder = if you tell someone something straight from the shoulder, you talk in a direct and truthful way, though you may have to say something unpleasant.

To summarize, it is safe to say that idioms related to the body parts *eyes* and *head* prevail.

Some of them might have fallen out of use, while others have become clichés, but idioms are still constantly used in both spoken and written English. It may seem that the object of study of this article is very limited since it focuses only on idiomatic expressions. Nonetheless, it leaves the door open to possible proposals for exploring other lexical units such as proverbs, collocations, metaphors or simply words.

BIBLIOGRAPHY

Allsop, J. and Woods, L.1992. *Engleza pentru toți. Idioms.*Teora.

Coulson, S. 2001. *Semantic leaps: Frame shifting and conceptual blending in meaning construction*. Cambridge: Cambridge University Press.

Dictionary of English Idioms.1998. Longman: Longman Group Limited.

McCarthy, Michael and O'Dell, Felicity. 2003. *English Idioms in Use*. Third printing. Cambridge: Cambridge University Press.

Mieder, Wolfgang. 2004. Proverbs: A Handbook. Westport, Connecticut: Greenwood Press.

Pustejovsky, J. 1995. The Generative Lexicon. Cambridge: The MIT Press.

Speake, Jennifer. 2015. Oxford Dictionary of Proverbs. New York, Oxford University Press.

Spears, Richard. (1991). NTC's Dictionary of American Slang and Colloquial Expressions. Chicago: National Textbook Company.

Online sources
https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/
https://idioms.thefreedictionary.com/

THE SEMANTIC FIELD OF THE WORD "EYE"

Liliana Tronea-Ghidel

Assist. Prof., PhD, University of Craiova

Abstract: Semantics (Ancient Greek: sēmantikós = significant) is a branch of linguistics that deals with the meaning of words and other linguistic units, as well as their changes and evolution over time. When we talk about a semantic field, we refer to an organized system of semantic relations between various lexemes related in meaning. Linguists are very interested in the study of body parts for a number of reasons. According to the OED, the term eye is one of the 500 most common words in modern written English. There are 63 meanings listed in OED's entry for the noun eye. Its earliest known use is in the Old English period (pre–1150) and is inherited from Germanic.

Keywords: eye, meaning, connotation, polysemantic, expressions.

According to Pustejovsky's Generative Lexicon theory, the word can acquire multiple connotations based on the agreement of the meanings contained in the internal structure of the elements with which it is combined. Thus, it is reasonable to assume that the figurative meaning is also obtained and decoded through general principles and mechanisms that operate in the interpretation of literal meaning.

Each language structures its own semantic fields in a peculiar and distinctive way. In English, there are numerous expressions with the word *eye*. This paper, relying on data collected from various English dictionaries, focuses on the semantic field of the term *eye,* by trying to render its different meanings and connotations.

Compounds and derived words

Compound words are words that are made up of two or more words grouped together. There are three different types of compound words: open compound words (*black eye*), closed compound words (*eyesight*), and hyphenated compound words. A hyphen is used to combine two or more words together, in order to avoid doubling a vowel or tripling a consonant: *thimble-eye.* As a rule, the hyphen is omitted when words appear in regular order, as in *eye opener*.

- **eyed** = as the second element in parasynthetic compounds: having eyes of the specified kind or quantity, resembling the specified object.
- **eyebath** = treatment of the eye by the application of a liquid to its surface; an instance of this; a small vessel having a rim designed to fit the eye.
- **eyebright** = bright to the eye; clear.
- **eye-brine** = tears, especially of sorrow.
- **eyebrow** = the (usually arched) line of short fine hair along the upper edge of each of a person's eye sockets; frequently in plural.
- **eye catching** = of a person or thing: that draws or attracts the eye; striking; prominent.
- **eyecraft** = the branch of science concerned with sight; optics (obsolete); skilful use of the eyes; an occupation requiring this.

- **eye doctor** = a doctor specializing in treatment of the eyes; an ophthalmologist.
- **dolp** = eye socket.
- **eye-drop** = a tear ; (in plural) a soothing or medicinal solution applied to the eye in drops.
- **eye-filling** = visually impressive; extremely colourful, attractive, etc.
- **eyeful** = attractive or striking to the eye; visually impressive or pleasing; rare.
- **eyeglass** = each of a pair of lenses for correcting or assisting defective eyesight, together with a frame or mounting which enables them to be kept in place in.
- **eye lamp** = the eye, conceived of as a lamp or light.
- **eyeless** = having no eyes. Sometimes spec.: (of certain animals) lacking eyes; having rudimentary or vestigial eyes.
- **eyelid** = each of the protective lids or covers of the eye, distinguished as upper and lower; each of the movable folds of skin with which many animals cover.
- **eyeline** = a line from an observer's eye to the object viewed; a line of sight; Perspective the horizon line, on which the vanishing point is located.
- **eyemark** = something to be seen or noted visually; an object to look at; something which may serve as a mark to guide the eye. In later use also: a visually.
- **eye-opener** = to open a person's eyes at open, an invigorating or enlivening shock; (later more usually).
- **eye patch** = a decorative patch worn near the eye (obsolete rare); a pad or piece of material worn to conceal or protect an injured.
- **eye-pearl** = a cataract or other opacity in the eye;
- **eye-pit** = the pit or socket of the eye. Also (occasionally): the furrow between the upper eyelid and the brow ridge.
- **eye-point** = the point where the eye should be placed when using an optical instrument or a camera; = exit pupil.
- **eye probe** = a surgical probe having a hole or loop at the end; a surgical probe used in operations on the eye.
- **eye ring** = a distinctively coloured ring surrounding the eye of an animal, especially a bird.
- **eye-rolling** = characterized by rolling of the eyes, especially in mania or frenzy or (now) disapproval, disbelief, or exasperation.
- **eye salve** = medicinal ointment for the eyes.
- **eye-service** = service performed merely for outward show or when under observation. Also: an instance of this.
- **eye-serving** = that is hard-working or obedient only when under observation; characterized by such behaviour.
- **eye slit** = a slit or narrow opening to look through, especially in a mask or other covering for the face.
- **eye-sick** = affected by things one sees.
- **eyesight** = the power or faculty of seeing; sight.
- **eye-siren** = someone who allures not by sound but by sight.
- **eye shade** = something worn or used to shield the eyes from bright light.
- **eyesore** = something that is highly unpleasant to look at; an ugly thing or feature; a blight, a monstrosity. In later use: a building or structure.

- **eyesplice** = a splice made by turning back the end of a rope and interlacing the strands so as to form a loop.
- **eye-string** = a nerve, blood vessel, tendon, or muscle in the eye; usually in plural.
- **eye-sweet** = attractive to the eye; pleasant to look at.
- **eye-taking** = that attracts attention; alluring; breathtaking, eye-catching.
- **eyethirl** = a window. Also figurative, esp. with reference to the eyes (as the windows of the soul).
- **eyetooth** = a canine tooth, esp. of the upper jaw.
- **eye trap** = something to catch or deceive the eye, a specious appearance; also as a mass noun.
- **eye trick** = a covert or seductive glance; something which deceives the eye; an optical illusion.
- **eye-wages** = a mere outward show of reward or remuneration given in return for eye-service.
- **eye-waiter** = a servant who awaits a confirmatory look from the master or mistress before acting; = eye-servant.
- **eyewards** = towards the eye; in the direction of the eyes.
- **eyewink** = the brief space of time which it takes to blink or wink: an instant, a moment. Chiefly in in an eyewink.
- **eye worm** = a fantasy or whim which establishes itself through visual impression (obsolete rare); any of various parasitic worms.
- **eyewitness** = a person who has seen or observed something (now esp. an incident such as a crime or accident) and is able to describe or testify to it; a person who.
- **eye-wright** = a person who cures eyes.
- **artificial eye** = a man-made object made to imitate the appearance of an eye; (in later use also) one made to perform some of the functions of.
- **bad eye** = (colloquial) a gaze or stare superstitiously believed to cause harm; the magical ability to cause harm in this way.
- **black eye** = an eye around which the skin is bruised, often by a blow.
- **Christ's-eye** = any of several herbaceous plants; esp. Inula oculus-christi (family Asteraceae), which has golden-yellow flowers, and wild clary, Salvia verbenaca.
- **cockeye** = an eye which has a permanent deviation in the direction of its gaze, resulting in defective alignment with the other; (in plural) defectively aligned.
- **horse-eye** = horse-eye bean.
- **ineye** = to put an eye or bud into (the bark of a tree); to inoculate, to propagate by inoculation.
- **Jew's eye** = (used proverbially for) something valued highly; especially in *worth a Jew's eye*: worth a great deal; very valuable.
- **mole eye** = an eye with very limited vision; an eye closed up (against bright light, etc.) so as to resemble that of a mole; mole-eyed.
- **naked eye** = an eye unassisted by a microscope, telescope, or other means of optical magnification; normal human vision, unaided by magnifying.
- **mental eye** = one's imagination; frequently in plural and in figurative context.

- **multiplying eye** = an eye which sees double or confusedly, especially because of intoxication.
- **needle eye** = the eye of a needle; frequently in allusions to the biblical use.
- **ox-eye** = any of several North American plants of the family Asteraceae (Compositae), especially of the genus Heliopsis, with conspicuous radiate flowers.
- **potato eye** = a bud of a potato tuber.
- **partridge eyes** = a type of pink champagne or rosé wine. Also: the colour of this wine.
- **pigsney** = a specially cherished or beloved girl or woman, a sweetheart. Frequently as a term of endearment. In later use also as a term of contempt.
- **screw eye** = a screw with a loop or eye as its head; (theatre) a long screw with a loop or handle, used to secure pieces of scenery on a stage.
- **seeing eye** = an eye (with reference to its ability to see); a functioning eye, esp. as opposed to one that is blind or has impaired vision.
- **seven-eyes** = a lamprey, especially a (young) river lamprey, Lampetra fluviatilis (so called because of its seven gill-openings).
- **squirrel eyes** = sharp eyes like those of a squirrel.
- **swivel eye** = an eye which points in a different direction from the other, a squinting eye; an eye that is swivelling in its socket.
- **watery eye** = excessive watering of the eye.

Slang expressions

- **eyeball** = to look or stare (at).
- **eyeball to eyeball** = face to face.
- **eye-candy** = something visually arresting but intellectually undemanding; someone who is very attractive to look at but may have little else to recommend him or her.
- **eyeful** = 1. a long steady look, especially at something or someone remarkable, beautiful, etc.
    - 2. a visually striking person or thing.
- **eye-opener** = 1. a real surprise;
    - 2. a wake-up drink of liquor; a strong drink any time.
- **eye-popper** = 1. Something astonishing;
    - 2. a very good-looking woman or girl.
- **Eyetie** = also **Eyety**, **Eyetye**, **Eytie**. Offensive (an) Italian. The Yugoslavians, the two **Eyetyes**, some West Germans. (From *Eyetalian*, representing a non-standard or jocular pronunciation of *Italian*).
- **eyewash** = Pretentious or insincere talk; nonsense. Hence **eyewasher**, a person who talks eyewash.

Idioms

As stated by McCarthy and O'Dell (2002): "Idioms can be defined as expressions which have a meaning that is not obvious from the individual words". There are thousands of idioms in English. The best way to understand idioms is to see them in context.

- **eye** = (**to eye**) to consider as a possibility.

- **all eyes are on somebody** = used in order to say that people are giving someone or something a lot of attention.
- **all my eye** = simply not true.
- **an eye for an eye (and a tooth for a tooth)** = used to say that you should punish somebody by doing to them what they have done to you or to somebody else.
- **the apple of (someone's) eye** = a person or thing which is greatly loved (by someone)
- (Originally a term for the pupil of the eye).
- **as far as the eye can/could see** = to the horizon (where the sky meets the land or sea).
- **bat your eyes/eyelashes** = to open and close your eyes quickly, in a way that is supposed to be attractive.
- **be all eyes** = to be watching somebody/something carefully and with a lot of interest.
- **before/ in front of somebody's (very) eyes** = in somebody's presence; in front of somebody.
- **be up to your eyes in something** = to have a lot of something to deal with.
- **a bird's eye view (of something)** = a view of something from a high position looking down.
- **catch someone's eye** = to make someone notice one.
- **clap/lay/set eyes on (someone or something)** = to see (someone or something), especially for the first time.
- **cock an ear/eye at something/somebody** = to look at or listen to something/somebody carefully and with a lot of attention.
- **cry one's eyes out** = to weep bitterly.
- **do something with your eyes shut/closed** = to be able to do something very easily and well because you have done it very often.
- **drop/lower your eyes** = to move your eyes so that you are looking at a point lower than where you were looking before, especially because you are shy.
- **easy on the eye** = pleasant to look at.
- **eyes popping out of your head/eyes out on stalks** = used when you are very surprised or shocked by something you see.
- **feast your eyes (on somebody/something)** = to look at somebody/something and get great pleasure.
- **for somebody's eyes only** = to be seen only by a particular person.
- **get your eye in** = to practice so that you are able to make good judgements about a task or activity that you are doing.
- **get stars in one's eyes =.** to be very hopeful and excited about something and think that it will be much better or more enjoyable than it actually is.
- **give someone the glad eye** = to look at someone in a way that shows you find them sexually attractive.
- **have an eye for something** = to be able to judge if things look attractive, valuable, etc.
- **have your eye on somebody** = 1. to be watching somebody carefully, especially to check that they do not do anything wrong.

- 2. to be thinking about asking somebody out, offering somebody a job, etc. because you think they are attractive, good at their job, etc.

- **have your eye on something** = to be thinking about buying something.
- **have eyes in the back of your head** = to be aware of everything that is happening around, even things that seems difficult or impossible to see.
- **have (got) eyes like a hawk** = to be able to notice or see everything
- **have one eye/ half an eye on something** = to look at or watch something while doing something else, especially in a secret way so that other people do not notice.
- **having a roving eye** = to always be looking for the chance to have a new sexual relationship.
- **hit somebody (straight/right) in the eye** = to be very obvious to somebody.
- **the evil eye** = the supposed power of causing harm by a look.
- **an eyesore** = something (especially a building) that is ugly to look at.
- **in a twinkling of an eye** = in a moment, immediately (a Biblical image from I Corinthians).
- **in one's mind eye** = in one's imagination.
- **in the blink of an eye** = very quickly; in a short time.
- **in somebody's eyes** = in somebody's opinion or according to the way that they see the situation.
- **in the eyes of the law, world, etc.** = according to the law, most people in the world, etc.
- **in the public eye** = well known to many people through television, newspapers, the internet, etc.
- **keep an eye on (someone or something)** = 1.to watch (someone or something) closely.
- 2. to look after (someone or something).
- **keep a close eye/watch on somebody/ something** = to watch somebody/something carefully.
- **keep a weather eye open** = to remain alert or watchful. (A nautical term - one's weather eye open for signs of difficulties ahead).
- **keep one's eye skinned/ peeled** = to watch carefully (for something).
- **keep your ears open/eyes open (for somebody/something)** = to listen or look out for somebody/something that you might hear or see.
- **keep your eye on the ball** = to continue to give your attention to what is most important.
- **look somebody in the eye(s)/face** = (usually used in negative sentences and questions) to look straight at somebody without feeling embarrassed or ashamed.
- **make eyes at (someone)** = to look at someone with sexual interest or admiration.
- **make sheep's eyes** = to look at someone in an admiring way because you are in love with them.
- **meet somebody's eye(s)/ meet somebody's gaze, look, etc./ people's eyes meet** = if you meet somebody's eye(s), you look directly at them as they look at you; if two people's eyes meet, they look directly at each other.

- **meets your eyes (meet somebody's eye(s) your eyes)** = if a sight meets your eyes, you see it.
- **my eye**! = used to show that you do not believe somebody or something.
- **your mind's eye** = your imagination.
- **the naked eye** = the eye unassisted by spectacles, a telescope, a microscope etc.
- **not to bat an eyelid** = to appear to feel no surprise, distress etc.
- **not to be able to take one eyes off** (someone or something) = not to able to stop watching (something).
- **not believe your ears/eyes** = to be very surprised at something you hear/see.
- **not a dry eye in the house** = used to say that everyone was very emotional about something.
- **not see eye to eye with somebody (on something)** = to not share the same views as somebody about something.
- **one in the eye (for)** = a direct rejection or refusal (for).
- **only have eyes for somebody** = to only be interested in or only love one person.
- **open someone's eyes to something** = to make someone see or understand (something of which they were not previously aware).
- **please the eye** = to be very attractive to look at.
- **a private eye** = a private detective (from the trademark of the Pinkerton Detective Agency).
- **pull the wool over someone's eyes** = to deceive (someone).
- **see with half an eye** = to see without difficulty.
- **see/look at, etc. something through somebody's eyes** = to think about or see something the way that another person sees it.
- **see something out of the corner of your eye** = to see something by accident or not very clearly because you see it from the side of your eye and not looking straight at it.
- **shut/close your eyes to something** = to pretend that you have not noticed something so that you do not have to deal with it.
- **a sight for sore eyes** = a most welcome sight.
- **a smack in the eye** = an insult or rebuff.
- **square eyes** = used about someone who has watched too much television.
- **somebody's eyes are bigger than his/her stomach** = used in order to say that someone has taken more food than they can eat.
- **there's more to (something) than meets the eye** = (something) is more complicated, or better, than it appears.
- **turn a blind eye (to something)** = to pretend not to see or notice (something).
- **under the (watchful) eye of somebody** = being watched carefully by somebody.
- **what the eye doesn't see (the heart doesn't grieve over)** = if a person does not know about something that they would normally think was bad, then it cannot hurt them.
- **with an eye to (something)** = with (something) as an aim.

- **with an eye to the main chance** = thinking about one's own chances of getting profit (out of something).
- **with one's eyes open** = with full awareness of what one is doing.
- **with your eyes shut/closed** = very easily, without thinking about it.

Proverbs

Mieder, defined proverbs as: "a short, generally known sentence of the folk which contains wisdom, truth, morals, and traditional views in a metaphorical, fixed and memorisable (memorable) form and which is handed down from generation to generation." (Mieder, 2004, p.3)

- **beauty is in the eye of the beholder** = beauty is not judged objectively, but according to the beholder's estimation.
- **the buyer has need of a hundred eyes, the seller of but one** =
- **fields have eyes, and woods have ears** = people may be observed or overheard when they least expect it. The urban equivalent is *walls have ears*.
- **four eyes see more than two** = scrutiny by two people is better than by one alone. In business and financial circles this has evolved into the Four-Eyes Principle, meaning that every important document is scanned by at least two executives as a precaution against corruption or negligence. *Two heads are better than one* expresses a similar idea.
- **the eye of a master does more work than both his hands** = good supervision makes workers more productive.
- **the eyes are the window of the soul** = the eyes (or face) of a person are a clue to that person's character. Occurs in a number of forms: *the face is the index of the mind* is among these.

Phrasal verbs with *eye*

- **eye up** (eye somebody up) = to look at somebody in a way that shows you have a special interest in them, especially a sexual interest.
- **eye up (eye something up)** = to look at something for a long time or very carefully because you want it or are interested in it.

It can be concluded that the intent of this study was to analyze the semantic fields of some phraseological units with the component eye. Idioms, proverbs, collocations and formulaic expressions are very common in formal and informal, spoken or written English. This paper's aim was to present the expansion of the meaning of the lexeme *eye*, dealing with the processes involved in the extension of meaning of this word in phraseological units. Idiomatic language should awaken our interest for the language, and not be a source of mystery. Nonetheless, it is to be hoped that this paper provides enough commonly used expressions, proverbs and collocations based on the word *eye*, for a fuller understanding of this lexeme.

BIBLIOGRAPHY

Allsop, J. and Woods, L.1992. *Engleza pentru toți. Idioms.*Teora.

Collis, Harry. 1992. *101 American English Proverbs*. *Understanding Language and Culture Through Commonly Used Sayings*. Chicago, Illinois: NTC Contemporary Publishing Group, Inc.

https://www.ircambridge.com/books/101-American-English-Proverbs.pdf

Coulson, S. 2001. *Semantic leaps: Frame shifting and conceptual blending in meaning construction*. Cambridge: Cambridge University Press.

Dictionary of English Idioms.1998. Longman: Longman Group Limited.

McCarthy, Michael and O'Dell, Felicity. 2003. *English Idioms in Use*. Third printing. Cambridge: Cambridge University Press.

Mieder, Wolfgang. 2004. *Proverbs: A Handbook*. Westport, Connecticut: Greenwood Press.

Pustejovsky, J. 1995. *The Generative Lexicon*. Cambridge: The MIT Press.

Speake, Jennifer. 2015. *Oxford Dictionary of Proverbs*. New York, Oxford University Press.

Spears, Richard. (1991). *NTC's Dictionary of American Slang and Colloquial Expressions*. Chicago: National Textbook Company.

Online sources

https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/

EMBEDDING BUSINESS ENGLISH COMPONENTS IN AN EST PRACTICAL COURSE FOR ENGINEERING STUDENTS - A CASE STUDY

Alexandra Georgiana Sălcianu

Assist. Prof., PhD, Politehnica University of Bucharest

Abstract: As we are progressing into the 21st century, the landscape of the labour market worldwide is characterized by quite high expectations of most employers from the young engineers in search of first employment positions. They are supposed to bring along a wide portfolio of skills, of the hard and, not least important, soft type. Therefore, the role of the academia has increased in this respect, with most universities, including the technical ones, providing various courses meant to develop the specific abilities required from an engineer. Against this background, the EST practical course is a significant tool by means of which the short- and medium-term needs of the learners can be fulfilled. A particular educational context is discussed in this paper, which refers to the necessary amendments to be operated in the course syllabus when it is offered to students of a faculty which combines engineering and business oriented tuition. The proposed approach is presented as a proposal of the manner in which the EST syllabus can, and indeed it is, supplemented by a range of Business English focused units. Various viewpoints are reviewed, the context features are taken into consideration in designing original materials, a needs analysis stage is included, and the resulting findings are transposed into the creation of several Business English flavoured units, whose description and rationale are also provided, to be embedded in the EST course.

Keywords: EST, Business English, course design, needs analysis, case study

1. Paper background and aims

In today's world of economic activities, with numerous companies gradually reducing the funds meant for in-service training of junior employees, mostly due to various fluctuations of the market and unexpected crises, it goes somehow as a natural prerequisite from people in search of (first) employment to possess sound skills of both types, technical/*hard*, and non-technical ones, also labelled as *soft* abilities.

In the case of engineers, the expectations are even higher, as they are supposed to be able to perform and display such skills in English as well, since there are numerous companies with staff originating from several countries and that use the *lingua franca* of communication today, English, as their working language. Moreover, in certain cases engineers are involved in job duties of the business type, which requires specific skills and knowledge, beside the technical ones.

In response to the market expectations, in the Bucharest Polytechnic a new faculty was established (the Faculty of Entrepreneurship, Business Engineering and Management – *FAIMA*), and it has been operating for over a decade now; it takes into consideration in a realistic manner the context outside the academic world, where engineers are appointed in managerial/business positions, which implies an educational background rooted in both domains, as the curriculum of this faculty shows.

Naturally, the language practical course provided to the FAIMA students at bachelor level, in the first and second years of study, which is an EST one, based on an in-house course book (English for Professional Communication, 2005, Printech, Bucharest), and on updates

and supplementary materials designed by most teachers for the profiles of the faculties where they deliver the course, has to be adapted to the FAIMA *mixed* profile.

Consequently, the multiple *aims* of this paper are to: (i) investigate viewpoints on how such a combined course profile can be best created, (ii) present the findings of a needs analysis carried out with the help of the students, and, accordingly, (iii) propose a flexible approach by means of which the business component of interest for the trainees should be incorporated in an appropriate and efficient manner in the EST course, by designing original tasks with a Business oriented character.

2. Key theoretical viewpoints on Business English within ESP

The revisitation of the main literature on the topics of ESP (English for Specific Purposes) and its subdivisions should necessarily start from certain recent studies (Nurpahmi, 2016) that attempt to integrate in a constructive manner the various foci of the concept. They form together an approach based on:

- *teacher centred learning,*
- *learner centred learning,* and
- *learning centred components*.

These are seen as a form of synergy between the teacher and the students, working together in order to identify the right pace of the learning process itself. The *syllabus* which is generated should represent an integration of topic- and task-based focuses, turned into materials designed for a specific course, within which *content* input and *functional language* input should be present.

Ever since the beginning of the years 2000 one can find interest in establishing the key issues in ESP curriculum design, in important research studies (Gatehouse, 2001). The *abilities* that matter for successful communication in occupational settings seem to be, in a non-prioritized order: (i) using the jargon specific to the occupation, (ii) using a wider, more general, set of academic skills, and, equally important, although some may object to this emphasis, (iii) using everyday language for informal communication instances in any occupational context.

A remark in the same study is particularly interesting as a starting point for an approach meant to create the framework of principles underlying the course design for special settings that are combinations of several elements, such as the FAIMA case. It maintains that in fact ESP is not a subject, rigid and clearly defined once and for ever; on the contrary, it is rather an *approach*, within which materials can – and should be – flexibly selected and put together, in a manner that has to reflect the features of the context for which they are intended. For such a background, *authentic* materials are recommendable, processed into tasks generated by the teacher with a view to foster specific skill development.

The key differences between ESP programs and General English ones, as seen in the literature (Emmersion, 2020), consist in observing the profile of the learners as far as their specific *needs*, *content* and *authenticity* of input are concerned, as well as in using adapted teaching methodology to each educational situation. To the above, one more point is emphasized, namely the importance of *promoting cultural awareness* and seeking to *improve intercultural competency*.

One word of warning is required at this moment, as there are different meanings of the compound *Business English* in the literature. With the above cited study, Business English, as a subset of ESP, can be further broken down into English specific to various areas of occupation, for instance Technical English, Medical English etc. According to the same study, there are *common* areas of business English (in this sense of the term), such as English for: presentations, negotiations, writing reports, and meetings.

However, on the other hand, given the importance of the context, and the fact that in English there are many multiple meaning words, confusions can occur between the General English

meaning of a term and its Business English sense (e.g. *liquidate* = pay or settle in Gen Engl vs close a business and divide up the proceeds to pay its debts in Business Engl; *acquisition* = an asset or object bought or obtained, in Gen Engl vs an act of taking over another company, in Business Engl.).

The same sense attributed to the term Business English, this time with the *Business English for Engineers* under focus when constructing the course syllabus, can be found in another study (Dorneles, 2013). This clearly results from the listing of key components to be included in the course: *authentic activities, common topics of engineering, specific vocabulary and grammar*.

A necessary and subtle remark can be found in the literature (Depierro, 2020), as regards the differences between *Academic English* and *Business English*, the former specific as a language of *school*, while the latter being used in the *context of business and places of work*.

At this stage, it might be significant to mention at least one very recent study (Chettiar, 2023) that points to the particular *value of language skills in the workplace*; it provides four top *reasons*, very briefly expressed as:

- *enhanced communication* – including that with people from various cultures and walks of life,
- *career opportunities* – since expectations are that engineers/managers be able to connect at all levels, thus increasing their chances of promotion,
- *cultural awareness* – which is an asset in multicultural instances of communication within the professions, and not only,
- *personal growth* – enabled by language learning, brain development triggers cognitive development and problem-solving skills, all factors contributing to an enriching experience of the person.

A second and different sense of the syntagm Business English, and the one that is of interest for our study, can be found in recent literature, as well (Rao, 2019). The author discusses *English for Business Purposes*, its needs and uses in the domain of business, understanding it as a new branch of ESP. The characteristics of all the approaches to Business English are, it is maintained, utilitarian, practical and goal-oriented.

Quoting another study (Spbkowiak, 2008), it is shown that in fact Business English is rather a *methodology* of designing and running a *special-purpose* language course. It includes teaching a *specific language corpus* and a *particular* kind of communication in a specific context, thus representing a process, not a product.

One can sum up a series of basic *principles* in creating a Business English syllabus, stated in a very recent study (Ehsanfar, 2023). Key traits are its *flexibility*, the basic *multidimensional* character, as well as the need to make the trainess understand the *rationale* underlying the syllabus. An awareness of introducing new themes and topics is recommended, for instance that of *globalization*, under all its aspects. This element was already signalled as having a high significance ever since the beginning of the century (Riemer, 2002). Another particularly relevant aspect in this study should be mentioned, as it refers to fact that a well-structured and flexible language and communication course will foster the process of *life-long learning*.

A very recent study (Landry, 2023) mentions the top business-related skills required from every engineer, with *communication, business operations, leadership, management* among the first positions. To the items in this list, several others can be added, as pointed in another valuable study (Gavin, 2019): *an understanding of economics, data analysis skills, financial accounting skills*, and, additionally, *emotional intelligence* (defined as the *ability to understand your emotions and recognize and influence those of others*).

It is only natural that when designing the Business English component of an ESP course, some of these aspects should be observed, and flexibly amended by the characteristic features of each educational setting envisaged for the course.

3. The proposed approach to embedding Business English in the EST course

In this section, a description is attempted to presenting the design of genuine materials of the Business English type as an addition embedded in the EST practical course for the FAIMA bachelor level students. In turn, the educational *context key features* are given, then the *stages* of the approach, covering a *needs analysis* phase, followed by the materials design and their piloting.

Thus, the bachelor level first year students of the FAIMA faculty of the Bucharest Poly are offered an EST practical course for two semesters, while in the second year there is only one semester of English. Since the profile of the institution *combines* engineering and business and management tuition, with all the stakeholders (university and faculty management, students, potential employers and so on) expecting the graduates to be at least familiar with both the domains concepts and an English language proficiency of at least B2/C1 acc. to CEFR, it is paramount that the basic EST course structure valid and/or recommended for all the other faculties of the university should be amended by inserting the most appropriate Business English components, considering the factors characterizing the setting. It is perhaps useful to mention that some of the topics and skills that are common to EST and Business English are already covered and developed in the in-house course book, therefore one key aspect is to decide what elements of Business English should be included as a priority list in the practical course.

To reach a short list of such elements, several supporting activities provided key information, namely: daily classroom observation and occasional discussions with the groups of students, an analysis of the FAIMA curricula, as well as a needs analysis phase. These were carried out during the first year, alongside with the teaching of the EST course book (selected) units, and in preparation for the first term of the second year at bachelor level, seen as the right moment for the proposal implementation, as the learners would have already become more familiar with the faculty requirements and expectations.

Stage A comprised designing and using of a *Needs Analysis Student Questionnaire*, accompanied by a short explanation of its purpose. Although it was only applied in three groups of the FAIMA faculty, the findings could be considered as useful at least in indicating some trends, which were then triangulated with class discussions and other supporting elements.

In what follows, the *needs analysis questions* are presented, together with the *objectives* – in terms of envisaged information – underlying their design:

- *Q1 – Which of the topics in your course book so far do you consider most useful for you as future engineers AND managers? You can tick more than one*. Objective: to check to what extent students perceive the course book topic selection as being useful for them as future engineers but also as managers.
- *Q2 – What are your (a) strong points in English vs (b) not so strong points as of this date? – You can list more than one.* Objective: to find out level of awareness as to their own progress, also as an indicator of openness to assuming responsibility for success.
- *Q3 – What do you think your employers will expect you to be able to do using English as an engineer and/or manager? – You can list more than one, but at least five items*. Objective: to check level of students' awareness of the market and of the employers' expectations from FAIMA potential employees.
- *Q4 – Please rank the points mentioned under Q3 above in an order of priority for you personally, with 1=most important and 5=least important*. Objective: by asking them to personalize and prioritize, there are increased chances that they may not be influenced by external opinions, and that they get to reflect more deeply on their own learning activity.

- *Q5 – What Business English topics would you like to see introduced in the course in the second year? – List min. three*. Objective: to check level of knowledge about the business side of their future activity, as well as to identify most required topics.

In what follows, a sketchy presentation of the main findings is provided, as comments on each question:

- Q1 – *talking about one's company, meetings, presentations*. Comments: definitely students perceive the business activity-oriented units of the course book as useful for their profile.
- Q2 – *(a) reading, listening; (b) writing, speaking, grammar*. Comments: most students pointed to lacks in the area of subjective skills.
- Q3 – *negotiating, decision-making, communicating with various categories of people, writing documents, making presentations*. Comments: most answers cover the business /managerial side of an engineer's activity.
- Q4 – *various answers, quite balanced between written and oral production*. Comments: answers are in general consistent with those under Q2, strong vs weak points, which shows a good level of self-analysis and awareness of the respondents.
- Q5 – *various answers, most frequent ones being: discussing with colleagues and clients from abroad/various countries and/or cultures, writing/understanding various business documents (for instance contracts), avoiding mistakes/blunders in business relationships, speaking informally with various categories of people at work*. Comments: recurrent topics cover communication in multicultural contexts and reading/writing of business specific documents, with the necessary lexical and grammatical support.

The findings are useful not only in the further selection of the course book units which are most relevant for the specific context, but also for the choice of supplementary topics, skills and functions under focus in the Business English units proposed for the third semester.

It is important to discuss the *limitations* of the approach design, in terms of number of respondents to needs analysis questionnaire, lack of information from the teachers of Business subjects in the faculty and so on. Similarly, the time available for the implementing of the newly designed Business flavoured materials is rather limited, and it implies giving up certain units from the course book and other materials meant for year two. Such choices can certainly be made, with the taking into consideration of avoiding redundancy and of adding some out-of-class tasks, since the level of proficiency of the students would be higher at the end of the first year, thus enabling them to study more efficiently and develop a more responsible attitude towards their own learning process.

It is also mandatory that any amendments the teacher may propose should be accompanied by explaining their rationale to the learners, to get them to participate and even struggle their way through the course.

The *framework of pedagogical principles* underlying the design of the proposed embedded business materials is consistent with the *communicative/eclectic* approach to the teaching of English, with the observance of *skills integration*, as well as of the *authenticity* of texts and task types.

Stage B of the described approach can be subdivided into the design of the materials, and their piloting with the first series of second year students. In what follows, the presentation of the three units proposed is accompanied by the *rationale* for their creation. Links to the source texts are also provided, but they should only be seen as examples, as each teacher can, and for that matter should, select content input in function of the profile of the concrete educational setting.

The first unit proposed is focused on *intercultural communication* in engineering and mainly in business. The hidden agenda, which should be mentioned to the learners in an explicit

manner, refers to an awareness raising exercise as to the importance of permanent learning as a life-long attitude. The starting point is an input text (link: https://ojs.lib.unideb.hu/IJEMS/article/view/4912) discussing sources of misunderstandings in intercultural business. The chain of tasks is the following: (i) students are invited to predict possible sources of misunderstanding in intercultural business; (ii) as homework, they have to search for examples of these misunderstandings and draw a *fact file* to be presented in class, where (iii) possible solutions to such situations are discussed, with the students making lists of possible ways of solving such problems, ranging from attitude changes, decision making and other, and the final product is a comprehensive list of acceptable suggestions from all the class; (iv) a possible follow-up, written or oral, could be that each student chooses one such misunderstanding and tries to solve/prevent it by applying one solution from the final list.

Next, a unit is proposed, in which the focus is mainly on *sub-skills typical for the domain of business*, such as negotiating, addressing various audience categories, with oral communication lexis as the hidden agenda. The suggested tasks are: (i) an initial bibliography list is provided to the students; as an example, some links are mentioned hereinafter:

- https://professional.mit.edu/news/articles/key-success-negotiating-101-engineers
- https://www.linkedin.com/pulse/four-keys-great-negotiations-engineers-jeff-perry
- https://eea.org.au/insights-articles/why-good-negotiation-skills-are-crucial-engineers
- https://www.linkedin.com/pulse/key-principles-negotiation-applications-real
- https://www.scu.edu/mobi/business-courses/business-expansion/develop-negotiating-skills/

The students are asked to analyse the source texts and extract a top 5 priorities for them personally and to explain their reasons with sound arguments. Then, (ii) a longer YouTube video is indicated to the students (link: https://www.youtube.com/watch?v=5fP9g2OqnyI) for out-of-class study, with note taking of key ideas. In class, the next step (iii) is that a situation is given as a starting point for a *roleplay* in which the trainees have to concretely negotiate. This is a good opportunity of developing oral communication skills, with the useful phases of showing a first model of discussion, then allowing time for practice and finally getting the improved demo, with classroom observation and drawing some conclusions on the quality of the participants' performance.

The third proposal refers to the topic of *globalization* in business, and the agenda underneath includes lexical development, grammatical structures and typical phrases that are frequently used in business. The tasks are: (i) the source text provided to the trainees (link: https://www.investopedia.com/terms/g/globalization.asp) is authentic, with a rich lexical variety and a controversial character, since it deals with pros and cons, which can stimulate the students in solving the tasks based on it. The activities are also meant to refine reading subskills, such as ordering paragraphs, determining headings and subheadings, building up arguments for and against.

For once, the *follow-up* (ii) can be a choice of several *quotes* dealing with the main topic; for instance, the following were used at the piloting phase:

- *Globalisation will make our societies more creative and prosperous, but also more vulnerable*. Lord Robertson
- *Ensuring that the benefits of globalisation are shared widely remains a challenge*. Sushma Swaraj
- *Globalisation, with inexorable speed, has changed the world we live in. For all of us. Jobs have changed, the way we trade has changed, who we employ has changed and the feel of where we live has changed*. Katty Kay

The students are asked to (a) explain in their own words the meaning of the quotes, and (b) express their agreement or disagreement, with sound arguments – a challenging and useful oral or written communication development exercise.

The *homework* (iii) then asks the learners to search for more information about the phenomenon of globalization and present their findings as fact files, to be kept in their evaluation portfolios, and also presented in class. A good conclusive task (iv) can be a competition of pros and cons speeches regarding globalization in business and engineering, with volunteers participating and having the possibility to be voted as winners, which can bring them some "incentives".

4. Open conclusions

Certainly, the proposal was only piloted once, so it is too early for the final conclusions. However, there are a few aspects that can be mentioned at this stage.

Firstly, the *specificity* of the educational context should be analyzed in all its components, checking how can envisaged limitations be kept under control, so as to ensure its success.

Secondly, a stage must be devoted to the carrying out of a needs analysis, whose results have to be triangulated with as many other sources as possible. For instance, a good collaboration with teachers of the subjects of business and engineering of the FAIMA faculty could provide valuable data in structuring the combined course.

Then it is the teacher's role to remain flexible and to permanently take into consideration significant changes in the context profile when new units are proposed, designed and used, as well as the new aspects that may occur (inter)nationally in terms of expectations from a FAIMA graduate.

Last but certainly not least, the permanent collaboration relationships of the teacher with the students is vital, as it provides useful feedback, while at the same time it may help them to develop an attitude of attention towards personal and professional self-development for their entire life.

BIBLIOGRAPHY

- Chettiar, Claire; (2023); *The value of language skills in the workplace*; https://www.pearson.com/languages/community/blogs/2023/05/the-value-of-language-skills-in-the-workplace.html
- Depierro, Samantha; 2020; *5 Differences Between Business English and Academic English*; https://peopledevelopmentmagazine.com/2020/12/17/business-english-and-academic-english/
- Dorneles, Evelise; (2013); *Business English for Engineers*; https://prezi.com/bvsymkuadtny/business-english-for-engineers/
- Ehsanfar, Elahe; (2023); *Business English syllabus*; https://www.rubeana.com/business-english-syllabus/
- Emmersion; (2020); *English for Specific Purposes (ESP): A Short Guide for Multinational Companies*; https://blog.emmersion.ai/english-for-specific-purposes-esp-a-short-guide-for-multinational-companies/
- Gatehouse, Kristen; (2001); *Key Issues in English for Specific Purposes (ESP) Curriculum Development*; The Internet TESL Journal, Vol. VII, No. 10, October 2001; http://iteslj.org/Articles/Gatehouse-ESP.html
- Gavin, Matt; (2019); *10 Important Business Skills Every Professional Needs*; https://online.hbs.edu/blog/post/business-skills-every-professional-needs

- Landry, Lauren; (2023); *6 Business Skills Every Engineer Needs*; HARVARD BUSINESS SCHOOL ONLINE; https://online.hbs.edu/blog/post/business-skills-for-engineers
- Nurpahmi, Sitti; (2016); *ESP Course Design: An Integrated Approach;* LENTERA PENDIDIKAN, VOL. 19 NO. 172 DESEMBER 2016: 172-181; https://media.neliti.com/media/publications/146791-EN-esp-course-design-an-integrated-approach.pdf
- Rao, V. Chandra Sekhar; (2019); *English for Business Purposes: An ESP Approach*; JRSP-ELT, Issue 15, Vol. 3, 2019; https://www.researchgate.net/publication/336230809_English_for_Business_Purposes_An_ESP_Approach
- Riemer, Marc, J.; (2002); *English and Communication Skills for the Global Engineer*; Global J. of Engng. Educ., Vol.6, No.1 © 2002 UICEE*;* https://www.researchgate.net/publication/246071114_English_and_Communication_Skills_for_the_Global_Engineer
- Sobkowiak, P.; (2008); *Issues in ESP: Designing a Model for Teaching English for Business Purposes*; Poznań: Wydawnictwo UAM

SCHOOL ANXIETY AT PUPILS WITH LANGUAGE DISORDERS

Cristina Dolinschi

Assist. Prof., PhD, State University of Moldova

Abstract: In a highly competitive and demanding academic environment, specific to contemporary society, more and more pupils feel the increased pressure to excel in various areas of life in the educational environment, and this can cause school anxiety, being determined by multiple factors, including the demands high academic standards, fierce peer competition, social challenges, excessive expectations from adults, and the pressure to succeed in a complex educational environment. School anxiety in pupils with language disorders can add an additional dimension to the already existing complexity. Language disorders range from difficulties in speaking and understanding language to problems in verbal expression or reading and writing. These difficulties can cause anxiety during school activities, affecting them on multiple levels.
The present article reflects the results of a study aimed at identifying the level of school anxiety in pupils with language disorders. The analysis of the obtained data allowed us to find that pupils with language problems often face school anxiety, in this sense requiring more assiduous involvement of all educational actors.

Keywords: school anxiety, language disorders, pupils, individualized approach, educational environment.

Introducere

Școala reprezintă un pilon fundamental în societatea contemporană, fiind un mediu esențial pentru educația, dezvoltarea și formarea indivizilor, iar în contextul unei societăți în continuă schimbare și evoluție, instituțiile de învățământ general încearcă să corespundă provocărilor și cerințelor unui mediu prea solicitant. De altfel, și elevii din zilele noastre se confruntă cu o serie de provocări complexe, care includ atât aspecte academice, cât și sociale și tehnologice. De exemplu, presiunea academică bazată pe principiul competiției și obținerea unor rezultate excelente, expectanțele exagerate ale părinților, profesorilor și programele școlare mult mai complexe influențează considerabil experiența, performanța școlară și dezvoltarea personală a elevilor. Există provocări legate și de tehnologie și digitalizare. Pe de o parte, mediul digital oferă elevilor acces la informație și resurse educaționale, personalizând învățarea și dezvoltând abilitățile tehnologice. Pe de altă parte, elevii pot deveni dependenți de ecrane, cu dificultăți în menținerea unui echilibru între utilizarea tehnologiei în scop educațional și recreativ. Totodată, în acest sens școala rămâne a fi cadrul axiologic, pedagogic și psihologic care asigură adaptarea copiilor în procesul educațional în particular și în mediul social în general. De asemenea, societatea contemporană accentuează importanța unei educații incluzive și echitabile, iar școlile sunt tot mai preocupate de crearea unor medii de învățare care să respecte diversitatea culturală, socială, cu accent pe nevoile individuale ale copiilor, asigurându-se accesul la oportunități egale pentru toți elevii. Într-o școală bazată pe principiul incluziunii se promovează diversitatea și se valorizează diferențele, facilitând astfel un mediu în care elevii se simt acceptați, respectați și încurajați să-și exprime ideile și opiniile proprii.

Deși elevii contemporani se confruntă cu provocări complexe și variate, totuși, aceste provocări devin mult mai pronunțate la elevii cu tulburări de limbaj. Pentru o comprehensiune

mai bună și mai complexă a specificului problemelor lingvistic-comunicaționale cu care se ciocnesc copiii, prezentăm în continuare clasificarea tulburărilor de limbaj după E. Verza [14; p. 34-35].

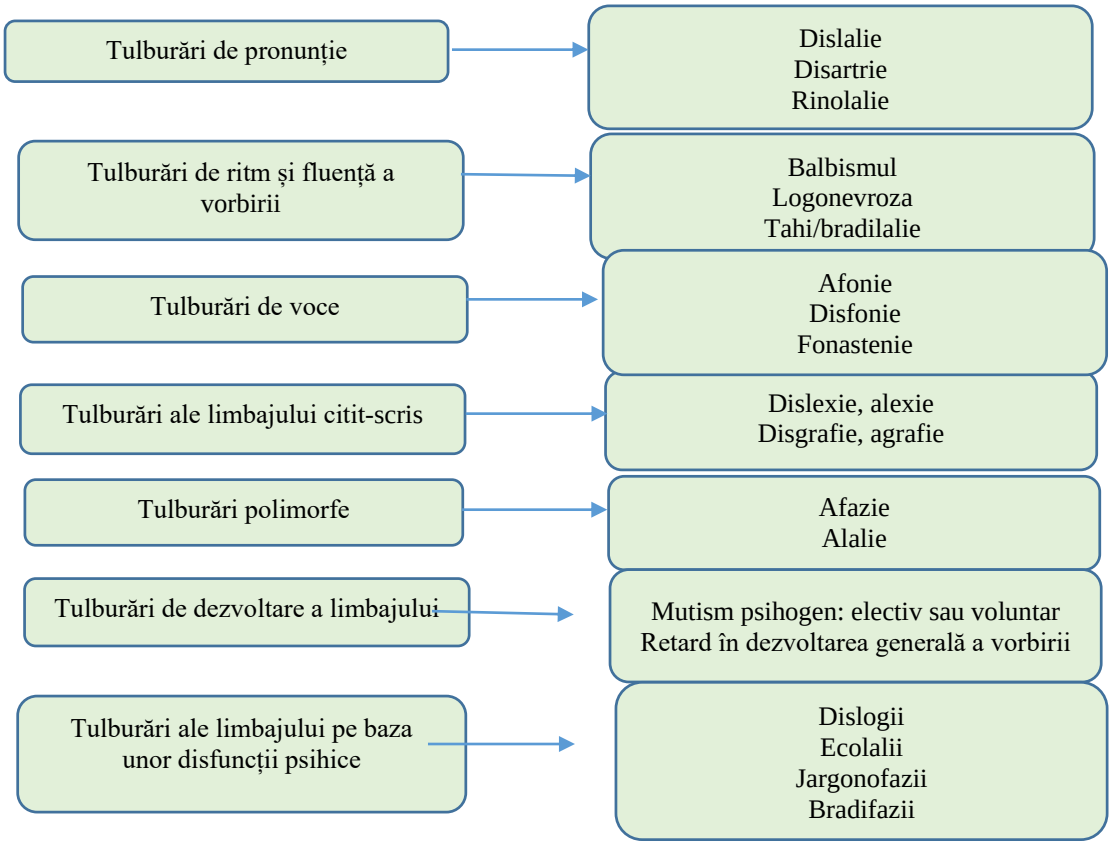

Figura 1. Clasificarea tulburărilor de limbaj, după E. Verza

Numeroasele studii în domeniul tulburărilor de limbaj relevă o serie de repercursiuni negative ale acestora asupra dezvoltării multilaterale și complexe ale copiilor. Printre acestea menționăm:

- Copiii cu dificultăți lingvistice sunt mai expuși riscului în ceea ce privește acceptarea socială și agresiunea din partea celorlalți copii [4], având rețele sociale semnificativ mai restrânse și fiind mai predispuși la izolarea socială [3]. Totodată, dificultățile cu care se confruntă acești copii îi fac mai vulnerabili la victimizare [13].
- Deficitul limbajului pragmatic (comunicarea socială) precede apariția manifestărilor psihotice în preadolescență și adolescență, precum și riscul de apariție a depresiei adolescentine. [12]
- Studiile longitudinale ale copiilor cu tulburări de limbaj demonstrează un risc crescut de socializare, dificultăți emoționale și comportamentale în adolescență, care se pot manifesta deseori sub formă de comportamente indezirabile și antisociale. [1, 2, 7]

Deseori elevii cu diverse tulburări de limbaj se pot confrunta cu anumite probleme și dificultăți în mediul educațional:

1. *Comunicare dificilă:* elevii cu tulburări de limbaj pot avea probleme în pronunțare, în înțelegerea și folosirea corectă a cuvintelor. Acest lucru duce la neînțelegeri cu profesorii și colegii, ceea ce poate fi frustrant pentru ei.
2. *Dificultăți în citire și scriere:* citirea și scrierea presupun abilități lingvistice solide. Elevii cu tulburări de limbaj pot avea dificultăți în a descifra cuvintele scrise sau în a exprima ideile în scris. Aceasta poate afecta rezultatele lor în materiile care necesită lectură și scriere.

3. *Înțelegerea instrucțiunilor:* elevii cu tulburări de limbaj pot avea probleme în a înțelege instrucțiunile date de profesori sau în manualele școlare, care deseori crește riscul de eșec în sarcinile școlare, deoarece nu pot urma indicațiile corect.

4. *Bullying și izolare socială:* din cauza dificultăților lor de comunicare, acești elevi pot deveni ținte ale hărțuirii din partea colegilor. Acest lucru poate duce la izolare socială și la scăderea încrederii în sine. Pe de altă parte, comportamentele discriminatorii ale colegilor îi plasează pe elevii cu probleme lingvistice într-un mediu marginalizat, fiind deseori neacceptați de către semenii lor.

5. *Evaluări și testare:* elevii cu tulburări de limbaj pot avea dificultăți în a se descurca la teste standardizate sau la evaluările școlare. Lipsa de înțelegere a instrucțiunilor sau dificultățile în a reda răspunsurile în scris pot afecta rezultatele lor academice.

6. *Neînțelegerea de către profesori:* pregătirea precară a cadrelor didactice cu privire la specificul și particularitățile acestor copii creează dificultăți în a înțelege nevoile specifice ale acestor elevi și în a adapta strategiile de predare pentru a-i ajuta să învețe mai eficient.

7. *Stima de sine scăzută:* dificultățile în comunicare și în învățare pot afecta stima de sine a elevilor. Acest lucru duce la lipsa de încredere în abilitățile lor școlare și poate influența negativ motivația și angajamentul lor în învățare.

În Republica Moldova, conform datelor prezentate de către Biroul Național de Statistică [11], observăm că dereglările de vorbire la copii se întâlnesc mai frecvent în comparație cu dereglările de vedere și cele de intelect (figura 2).

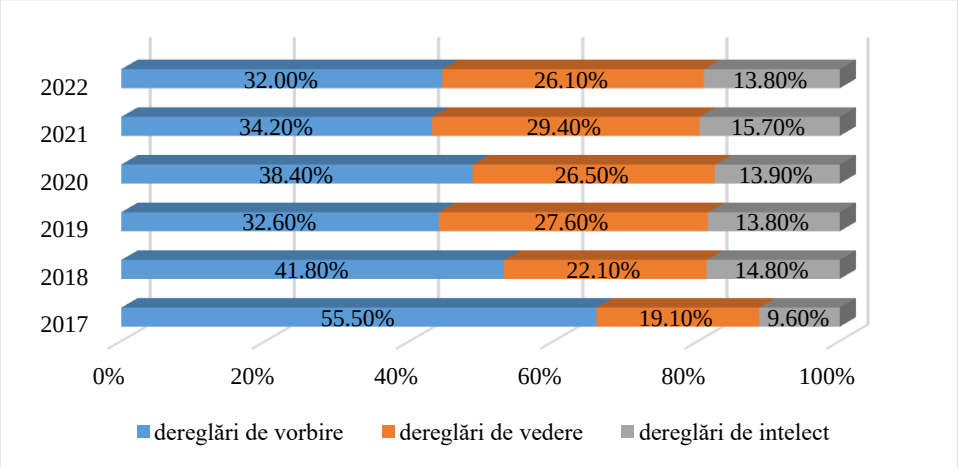

Figura 2. Statistica copiilor cu necesități speciale conform Biroului Național de Statistică (% din nr. total de copii cu necesități speciale)

De asemenea, observăm că pe parcursul anilor se atestă o diminuare a numărului acestor copii. Acest fapt se poate datora colaborării mai eficiente dintre actanții educaționali, dar și dezvoltarea unor medii de învățare care asigură accesul la oportunități egale pentru toți elevii. Totuși, valorile procentuale ale copiilor cu dereglări de vorbire rămân la cote înalte, ceea ce denotă o problematică actuală și acută în ceea ce privește limbajul la copii. Mai mult decât atât, numărul copiilor care se confruntă cu probleme lingvistic-comunicaționale ar putea fi realmente mai înalt, deoarece în Republica Moldova se atestă un număr mic de logopezi și o criză de psihologi școlari, ceea ce reduce semnificativ depistarea tulburărilor de limbaj la elevi. În 2019 erau angajați 430 psihologi în instituțiile de învățământ primar și secundar general din țară, în care studiază circa 321375 copii, dintre care 9446 copii cu cerinţe educaţionale speciale [8, p. 391-392].

Anxietatea școlară rămâne încă o problemă actuală în psihologie, dat fiind faptul că în prezent cercetările demonstrează creșterea numărului de elevi anxioși. În condițiile social-economice ale Republicii Moldova, în sistemul de învățământ au loc schimbări semnificative, printre care reforma curriculară, utilizarea tehnologiei în educație care au drept scop

modernizarea și adaptarea mediului educațional la tendințele globale în educație, focusându-se pe îmbunătățirea calității învățământului și pregătirea elevilor pentru provocările și oportunitățile societății contemporane. Totodată, aceste schimbări creează un context mult mai solicitant pentru elevi în procesul de predare-învățare, cu accent pe procesul evaluativ.

În acest context, considerăm a fi necesară identificarea factorilor care pot influența adaptabilitatea elevilor cu tulburări de limbaj în mediul școlar. Din aceste considerente, reieșind din cercetările anterioare realizate în Republica Moldova care au evidențiat frecvența relativ înaltă a anxietății școlare la elevi [5, 6, 10, 15], ne-am propus în studiul de față să determinăm nivelul anxietății școlare la elevii cu tulburări de limbaj. Racu Iulia, într-un studiu de amploare [10] a demonstrat că anxietatea școlară se întâlnește la elevii din toate ciclurile de învățământ, devenind un fenomen omniprezent în mediul școlar.

În cadrul cercetării au participat 36 elevi cu vârsta cuprinsă între 10-14 ani. Tulburările de limbaj ale participanților sunt prezentate în figura 3.

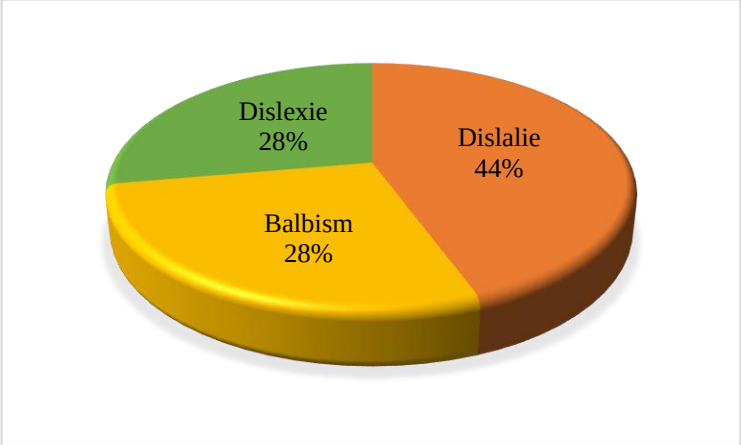

Figura 3. Tulburările de limbaj ale participanților

Metodologia cercetării. Pentru a determina nivelul anxietății școlare la elevii cu tulburări de limbaj am aplicat participanților la cercetare *Metoda de diagnosticare a nivelului anxietății școlare Phillips.* Tehnica conţine 58 de întrebări, pentru fiecare fiind propuse variante de răspuns: „da” sau „nu”. Această tehnică se aplică pentru a evalua nivelul general al anxietăţii în şcoală, trăirea stresului social, frustrarea necesităţii de atingere a succesului, frica de autoafirmare, frica de situaţiile de verificare a cunoştinţelor, frica de a nu corespunde expectanţelor celor din jur, rezistenţa fiziologică joasă la stres şi problemele şi temerile în relaţiile cu profesorii. [9]

Rezultate și discuții. Ținând cont de scopul studiului de față, prezentăm în figura 4 rezultatele obținute de către respondenți în ceea ce privește nivelul anxietății școlare la elevii cu tulburări de limbaj.

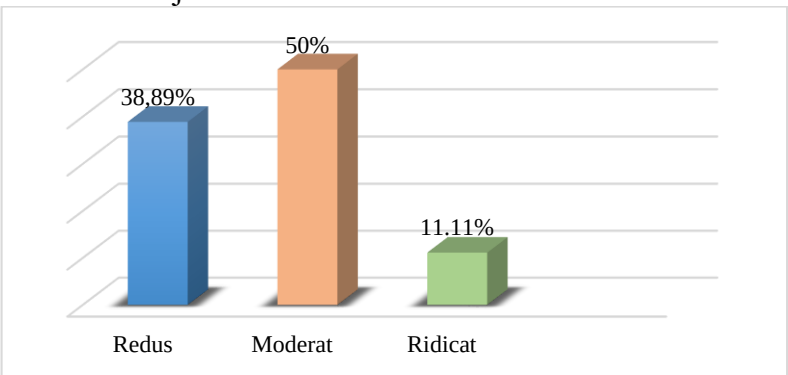

Figura 4. Frecvențele pe nivele pentru anxietatea școlară la elevii cu tulburări de limbaj

Din figura 4 observăm că jumătate din respondenți au un nivel moderat de anxietate școlară. Acești elevi deseori manifestă o îngrijorare moderată legată de performanța școlară și neliniște, dar acestea nu afectează în totalitate activitățile zilnice ale elevului sau relațiile sale interpersonale. Elevul poate avea tendința de a evita anumite situații sau activități școlare care îi provoacă anxietate, dar nu evită complet participarea în cadrul școlii sau implicarea în activități. De asemenea, pot apărea simptome fizice ușoare, dar care nu au un caracter incapacitant.

Totodată, un nivel ridicat de anxietate școlară se atestă la 11% de elevi cu tulburări de limbaj, care se caracterizează prin experimentarea unei stări constante de neliniște cu privire la performanța școlară, evaluări sau situații sociale din cadrul școlii. Pot apărea manifestări emoționale pronunțate de nesiguranță și dificultăți de concentrare și implicare în activități școlare, comunicare redusă și contact deficitar cu colegii și profesorii. În acest context, la elevi anxietatea școlară este asociată și cu simptome fizice care deseori îngreunează procesul de adaptare a copilului în instituția de învățământ.

În studiul de față, un nivel redus de anxietate școlară au obținut 38,89% dintre respondenți. În acest caz copilul se simte relativ relaxat și confortabil în mediul școlar cu manifestări emoționale negative minime. Este deschis și implicat în activitățile școlare, având o atitudine pozitivă și o abordare proactivă în ceea ce privește învățarea și interacțiunile cu colegii și cadrele didactice.

În continuare, prezentăm frecvențele pentru factorii anxietății școlare conform *Metodei de diagnosticare a nivelului anxietății școlare Phillips.*

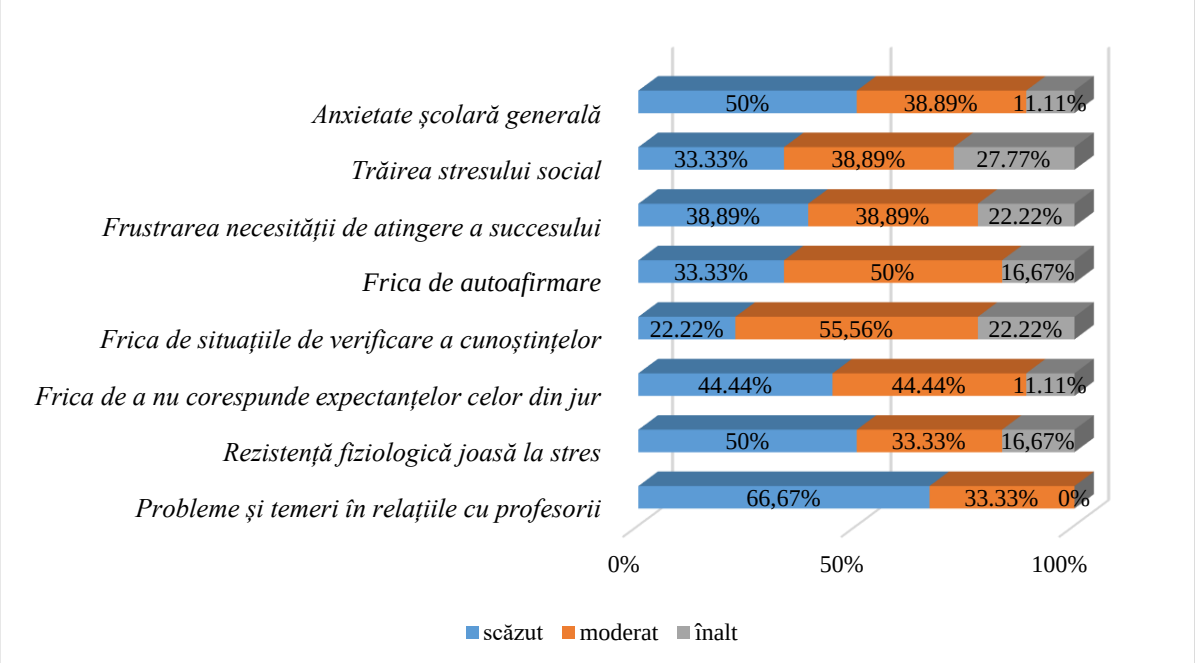

Figura 5. Frecvențele pentru factorii anxietății școlare la elevii cu tulburări de limbaj

Analiza cotelor procentuale expuse în figura 5 ne permite să observăm că mai mult de jumătate dintre elevii cu tulburări de limbaj au demonstrat prin rezultatele înregistrate valori moderate la factorii: *frica de autoafirmare* (50%) și *frica de situațiile de verificare a cunoștințelor* (55,56%). Frica de a se autoafirma la copiii cu tulburări lingvistice poate fi amplificată din cauza dificultăților în exprimare a acestor elevi. Ei simt teama de a fi judecați sau de a greși în comunicare, ceea ce îi face să se retragă sau să evite situațiile în care verbalizează anumite conținuturi, sau își exprimă opiniile și dorințele. Astfel, se explică și datele obținute cu privire la frica de situația verificării cunoștințelor, crescând totodată

nesiguranța și neîncrederea în forțele proprii. Deseori această frică de evaluare este mai persistentă în sarcinile și activitățile școlare care presupun utilizarea limbajului oral.

De asemenea, observăm că mai mult de o treime din participanți au obținut valori moderate la următorii factori: *anxietate generală școlară* (38,89%), *trăirea stresului social* (38,89%), *frustrarea necesității de atingere a succesului* (38,89%). Interacțiunile sociale ale acestor elevi se pot reduce pentru a evita compararea cu ceilalți sau pentru a ascunde eventualele eșecuri. Iar compararea cu ceilalți copii crește preocuparea în exces și focusarea nemijlocită pe atingerea unor standarde foarte înalte de performanță, amplificând frustrarea când acestea nu sunt atinse. În comparație cu aceste date, la un număr mare de elevi s-au obținut niveluri scăzute la factorii: *anxietate școlară generală* (50%), *rezistență fiziologică joasă față de stres* (50%) și *probleme și temeri în relațiile cu profesorii* (66,67%). Aceste rezultate denotă faptul că jumătate din respondenți au o capacitate crescută a organismului de a face față și a se adapta la situațiile stresante, fiind suficient de flexibili în procesul de adaptare la cerințele mediului educațional. Mai mult decât atât, nivel redus la factorul *probleme și temeri în relațiile cu profesorii* ne vorbește despre posibile relații eficiente profesor-elev, construite pe înțelegere, comunicare pozitivă și sprijin. Or, profesorul implicat și empatic joacă un rol crucial în succesul discipolilor săi cu tulburări de limbaj, creând un climat psihosocial adecvat pentru a asigura participarea și progresul fiecărui elev.

Cele mai mici frecvențe la nivel ridicat se atestă la factorii: *anxietate școlară generală* (11,11%), *frica de a nu corespunde expectanțelor din jur* (11,11%), *frica de autoafirmare* (16,67%) și *rezistență fiziologică joasă la stres* (16,67%). Aceste rezultate demonstrează capacitatea unor elevi cu tulburări de limbaj de a face față provocărilor din mediul școlar. Acest lucru se poate datora unor trăsături de personalitate, suportului social adecvat din partea familiei și a unor experiențe anterioare pozitive sau chiar negative care au contribuit la dezvoltarea unor abilități de gestionare a stresului.

În contextul cercetării de față putem menționa că elevii cu tulburări de limbaj se confruntă cu problema anxietății școlare, care poate interfera negativ cu performanța academică, relațiile sociale și starea generală de bine a elevului. Pentru a gestiona anxietatea școlară, este esențial să se identifice și conștientizeze cauzele specifice care o provoacă. Elevii ar putea beneficia de tehnici de relaxare, cum ar fi respirația profundă sau meditația, de planificarea timpului pentru a reduce presiunea și de stabilirea unor așteptări realiste pentru ei înșiși, utilizarea tehnicilor de diminuare a perfecționismului nevrotic care provoacă disfuncționalități în diverse domenii de activitate a copilului. Pentru a ajuta elevii cu tulburări de limbaj, este crucială implicarea părinților, profesorilor, psihologilor școlari în depășirea anxietății și creșterea încrederii în abilitățile lor academice și sociale. Este important să se creeze un mediu școlar care să fie deschis și să ofere sprijin elevilor, astfel încât aceștia să se simtă confortabil și să aibă încredere în ei înșiși în cadrul procesului educațional. De asemenea, nu trebuie neglijată nici implicarea logopedului care acordă asistență specializată în dezvoltarea limbajului și a comunicării și compensarea sau ameliorarea tulburărilor de limbaj și comunicare. Abordarea trebuie să fie individualizată, adaptată nevoilor fiecărui elev, și poate implica terapie de limbaj, adaptări la metodele de predare, sprijin suplimentar în citire și scriere, precum și promovarea unui mediu școlar incluziv și non-discriminatoriu.

BIBLIOGRAPHY

1. ARTS, E.; OROBIO DE CASTRO, B.; LUTEIJN, E.; ELSENDOORN, B.; VISSERS, C. Improving social emotional functioning in adolescents with developmental language disorders: A mini review and recommendations. In: *Frontiers in Psychiatry*, 2022, vol. 13. [citat 24.10.2023]. Disponibil: https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyt.2022.966008/full

2. BENNER, G.; NELSON, J.; EPSTEIN, M. Language skills of children with EBD: A literature review. In: *Journal of Emotional and Behavioral Disorders,* 2002, 10(1), pp. 43-59. ISSN 1538-4799.

3. CHEN, J.; JUSTICE, L.; RHOAD-DROGALIS, A.; LIN, T.-J.; SAWYER, B. Social networks of children with developmental language disorder in inclusive preschool programs. In: *Child Development,* 2020, vol. 91(2), pp. 471-487. ISSN 1467-8624.

4. LINDSAY, G.; DOCKRELL, J. The relationship between speech, language and communication needs (SLCN) and behavioral, emotional and social difficulties (BESD). 2012, 47 p. [citat 10.11.2023]. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/265906678_The_relationship_between_speech_language_and_communication_needs_SLCN_and_behavioural_emotional_and_social_difficulties_BESD

5. LOSÎI, E.; RACU, Iu. Anxietatea şcolară la preadolescenţi. In: *Psihologie, revista ştiinţifico-practică,* 2011, nr. 3, pp. 3-7. ISSN 1857-2502.

6. LOZAN, A. Anxietatea normală şi anxietatea maladivă la elevi. In: *Psihologie, revista ştiinţifico-practică,* 2009, nr. 1, pp. 40-47. ISSN 1857-2502.

7. PICKLES, A.; DURKIN, K.; MOK, P.; TOSEEB, U.; CONTI-RAMSDEN, G. Conduct problems co-occur with hyperactivity in children with language impairment: A longitudinal study from childhood to adolescence. In: *Autism & Developmental Language Impairments*, 2016, vol. 1, pp. 1-11. ISSN 2396-9415.

8. *Politici naţionale şi internaţionale de asigurare a activităţii psihologice în sistemul de învăţământ general*: Monografie colectivă. Coord şt.: N. Bucun, O Paladi. Chişinău: Institutul de Ştiinţe ale Educaţiei (Tipogr. „Print-Caro"), 2020. 516 p. ISBN 978-9975-48-186-1.

9. RACU, Iu. *Anxietatea la preadolescenţi: abordări teoretice, diagnostic, modalităţi de diminuare:* ghid pentru studenţi şi masteranzi. Chişinău: Totex-Lux SRL. 2013. 154 p. ISBN 978-9975-4201-8-1.

10. RACU, Iu. *Psihologia anxietății la copii și adolescenți*. Teză de doctor habilitat. Chișinău, 2020. 351 p.

11. *Situația copiilor în Republica Moldova. Biroul Național de Statistică a Republicii Moldova*. [citat 10.11.2023]. Disponibil: https://statistica.gov.md/

12. SULLIVAN, S.; HOLLEN, L.; WREN, Y.; THOMPSON A.; LEWIS, G.; ZAMMIT, S. A longitudinal investigation of childhood communication ability and adolescent psychotic experiences in a community sample. In: *Schizophrenia Research*, 2016, vol. 173(1-2), pp. 54-61. ISSN 2090-2093.

13. VAN DEN BEDEM, N.; DOCKRELL, J.; VAN ALPHEN, P.; KALICHARAN, S.; RIEFFEA, C. Victimization, bullying, and emotional competence: longitudinal associations in (pre)adolescents with and without developmental language disorder. In: *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 2018, vol. 61, pp. 2028-2044. ISSN 1558-9102.

14. VERZA, E. *Tratat de logopedie*, vol. I. București: Editura Fundației Humanitas, 2003. 398 p. ISBN: 973-86056-0-1.

15. VRABIE, S.; CHELBAN, A. Anxietatea şcolară a copiilor din familia monoparentală. In: *Institutul de Ştiinţe ale Educaţiei: ascensiune, performanţe, personalităţi*, 10 decembrie 2021, Chişinău. Chişinău: Tipografia „Print Caro", 2021, pp. 213-222. ISBN 978-9975-56-952-1.

Notă: Lucrarea a fost efectuată în cadrul Proiectului „Bazele teoretice și metodologice ale asigurării activității psihologice în sistemul de învățământ general din perspectiva abordărilor societale contemporane”. Cifrul: 20.80009.1606.10.

Date despre autor:

Cristina DOLINSCHI, cercetător științific stagiar, asistent universitar la Departamentul Psihologie, Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației, Sociologie și Asistență Socială, Universitatea de Stat din Moldova

E-mail: crisdolinsk@mail.ru

ORCID: 0000-0003-0038-1416

POSTMODERNISM IN THE BLINDING *TRILOGY*

Laura Gheorghiță

Scientific Researcher, PhD, University of Bucharest

Abstract: Postmodernism must be seen as a moment of evolution in literature, as a moment of renewal of production itself. Even if Romanian literature had a difficult process due to the unfavorable historical context, it managed to produce postmodern texts. Mircea Cărtărescu's literature has an important role in observing the evolution of Romanian literature towards postmodernism.

Keywords: postmodernism, metanarrative, reflexivity, hybridization, narrative fragmentation

Trilogia „Orbitor” (1996, 2002, 2007) a scriitorului român Mircea Cărtărescu a stârnit, de-a lungul timpului, o multitudine de reacții, majoritatea admirative, atât în rândul criticilor, cât și în rândul publicului larg. Trilogia a fost tradusă în mai mult limbi, iar în 2010 „a fost numită de critica literară românească romanul deceniului”[1]. În multe dintre scrierile cu privire la trilogia „Orbitor”, recenzenții și-au arătat intrigarea și fascinația, datorită viziunii diferite întâlnite în acest roman postmodern, care îmbină mai multe formule narative. „Orbitor” o *carte*, așa cum o numește autorul atât în interviurile sale, cât și pe parcursul romanului, uneori *ilizibilă,* ce are ca simbol central *fluturele*[2], simbol al sufletului, format din *aripa stângă-corp-aripa dreaptă,* părți aferente celor trei tomuri. Este o *combinație de poezie și proză*, care conține de asemenea și *pagini cu eseistică, pagini tandre*, dar și pagini umoristice, scrisă într-un *proces de inspirație continuă*[3], după cum afirma scriitorul cu ocazia apariției unei noi ediții a trilogiei la editura Humanitas. Tot cu această ocazie, Mircea Cărtărescu oferă și o cheie de lectură, prezentând cartea drept *istoria unei familii*, dar, în același timp, *istoria unei țări, a unei lumi, istoria universului*.[4]

Cronicile apărute în sfera culturală românească evidențiază caracteristicile romanului și propun interpretări cu privire la construcția textuală, fiind menționate dominante ale fantasticului, ale suprarealismului, ale realismului magic, respectiv ale postmodernismului. Dar, prin analiza de față, propun urmărirea unei singure coordonate a romanului, trasarea succintă a câtorva argumente în ceea ce privește caracterul postmodern al textului sau prezența elementelor postmoderne în „Orbitor”, subiect ce urmează a mai fi abordat în vederea constituirii unei exegeze.

Sigur că prezența elementelor postmoderne în textul lui Mircea Cărtărescu a reprezentat un aspect important pentru comentatorii trilogiei.

Într-unul din eseurile sale, tradus de către Valeriu Barbu, scriitorul Armando Santarelli afirma că Mircea Cărtărescu impune o nouă cale estetică, nu postmodernă, ci „una care îl apropie de postmodernism”, apreciind, în același timp, caracterul surprinzător al romanului

[1] Arhivă, Evenimentul Zilei, *„Orbitor” de Mircea Cărtărescu, tradus integral în Olanda*, Preluat pe 08 12, 2023, de pe https://evz.ro/orbitor-de-mircea-cartarescu-tradus-integral-in-olanda.html , 2015

2 Mircea Cărtărescu, *„Orbitor" de Mircea Cărtărescu***,** Youtube. Preluat pe 05 08, 2023, de pe https://www.youtube.com/watch?v=RecFzEVV7vQ , 2021

[3] Ibidem

[4] Ibidem

„Orbitor", atât în cadrul literaturii românești, cât și a celei europene.[5] Conform opiniei acestuia, postmodernismul reprezintă un curent cultural american și nu putem discuta despre o scriere postmodernă în ceea ce privește romanul „Orbitor". Dar, contrar opiniei eseistului, putem afirma că, în spațiul cultural românesc, chiar și în condițiile nefavorabile, literatura postmodernă a încercat să se infiltreze și, după o experiență *underground,* de literatură alternativă, s-a impus în anii '80 ca „literatura normală a vremii"[6], „Orbitor" fiind dovada clară a instalării unui nou tip de roman, postmodern.

După ce, în literatura românească, au fost arse toate etapele și formele modernismului, apare postmodernismul definit de Fredric Jameson drept „ceea ce rămâne atunci când procesul de modernizare s-a încheiat și natura a dispărut definitiv [...] o lume mai profund umană decât cea veche, însă una în care «cultura» a devenit o veritabilă «a doua natură»." [7] Tot în viziunea lui Fredric Jameson, cele două fenomene, modernismul și postmodernismul, rămân în continuare distincte datorită sensului și funcției lor sociale, datorită „extrem de diferitei poziționări a postmodernismului în sistemul economic al capitalismului târziu și, dincolo de asta, datorită transformării culturii însăși în societatea contemporană."[8], aspect ce se va produce mai târziu, cu alte nuanțe, în societatea românească, tocmai de aceea, poate, putem vorbi despre *Postmodernism(ul) românesc*, așa cum este intitulată teza de doctorat a lui Mircea Cărtărescu. Este cunoscut faptul că fenomenul nu poate fi surprins sub umbrela aceleiași teorii, existând mai multe contradicții în ceea ce privește definirea postmodernismului, dar știm că societatea românească cunoaște o viziune postmodernă după 1970, cu toate că în țările occidentale și SUA, condiția postmodernă își făcea simțită prezența de prin anii '50.

Pentru a observa prezența elementelor postmoderne în romanul lui Mircea Cărtărescu, se poate urmări descrierea fenomenului în studiul „Postmodernismul sau logica culturală a capitalismului târziu", în care, criticul american nota despre emergența unui nou tip de platitudine, de superficialitate, repudierea modelului dialectic, prezența opoziției semiotice dintre semnificant și semnificat, fragmentarea narativă, moartea subiectului, destrămarea temporalității, intertexualitatea, reflexivitatea, delinul afectului, jocul limbajului, pastișa, explorarea identității și a realității, transformarea obiectelor și a subiecților în marfă, colajul și hibridizarea[9], ca trăsături ale postmodernismului. Iar, daca e să ne uităm în „Orbitor", aceste particularități sunt omniprezente. De asemenea, Cărtărescu menționa în „Postmodernismul românesc", clasificarea elementelor postmodernismului realizată de Ihab Hassan ce trebuie avută în vedere, despre indeterminare, fragmentare, decanonizare, lipsă-de-sine, neprezentabil, nereprezentabil, hibridizare, carnavalizare, performanță, participare, construcționism și imanență.[10]

Alte trăsături pot fi identificate la Jean-François Lyotard în „The Postmodern Condition". Teoreticianul francez definea postmodernitatea drept o neîncredere în *metanarațiuni*: „Simplifying to the extreme, I define postmodern as incredulity toward metanarratives.*"*[11]. Lyotard analiza noțiunea de cunoaștere într-o societate postmodernă și, totodată, indica sfârșitul *marilor narațiuni*, care erau semnificative pentru perioada modernă. În societatea postmodernă, *metanarațiunile* ajung să fie privite cu un grad mai mare de

[5] Armando Santarelli, *Palida lumină din „Orbitor. Aripa stângă"*, traducere de Valeriu Barbu, Preluat pe 09 12, 2023, de pe https://revistaechinox.ro/2021/04/eseu-armando-santarelli/ , 2021
[6] Mircea Cărtărescu, *Postmodernismul românesc.* București: Humanitas, 1999, p. 25
[7] Fredric Jameson, *Postmodernismul sau logica culturală a capitalismului târziu.* Traducere de Alex Văsieș & Vlad Pojoga, Sibiu: ULBS, 2021, p.1
[8] Fredric Jameson, *Op.cit.,* p.5
[9] Fredric Jameson, *Op. cit.,* p. 9-20
[10] *Apud* Mircea Cărtărescu, *Postmodernismul românesc*, București: Humanitas, 1999, p. 94-105, A se vedea și Ihab Hassan, *Pluralism in Postmodern Perspective*
[11] Jean-François Lyotard, *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge.* Traducere de G. Bennington, & B. Massumi, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1984, p.2

neîncredere, deoarece, odată ce experiențele umane sunt diverse, adevărul poate fi înțeles diferit. Apelul la experiență începe să recapete autoritate, producându-se în acest fel și o ruptură generațională.

În aceeași linie, autoarea canadiană, Linda Hutcheon, conturează un tablou al fenomenului și evidențiază poziționarea acestuia față de modernitate. Autoarea evidențiază faptul că postmodernismul nu se întoarce la valorile modernismului, ci mai curând dialoghează ironic cu acestea: „Nu e vorba de o întoarcere nostalgică, ci de o revizuire critică, un dialog ironic cu trecutul, al artei și al societății deopotrivă, de o actualizare a unui vocabular împărtășit critic de formele arhitecturale."[12]

Revenind la prezența elementelor postmoderne în „Orbitor*",* se poate afirma că trilogia se încadrează perfect în fiecare dintre teoriile fenomenului. Incontestabil, opera lui Mircea Cărtărescu este una din dovezile instalării unei noi realități literare. În perioadă postmodernă, arta, romanul, nu va dispărea, ci, după cum menționa scriitorul, ea „își va pierde izolarea de corpul social și se va dizolva în acesta, devenind artă" tocmai ceea ce în mod obișnuit „nu este considerat artă". [13], aspect ce pare să atragă după sine și o serie de critici negative.

Daniel Cristea-Enache, într-unul din articolele sale, se întreba în ce măsura „Orbitor" se ridică la rangul de capodoperă, plasând primul volum al trilogiei sau doar părți ale lui „cel mai aproape de această ștachetă". Criticul consideră că în cel de-al doilea volum „Scrisul industrios periclitează scrisul creativ, îl parazitează şi îi preia sarcinile […] rezervând însă unele surprize fragmentare, puncte de tensiune şi reţele locale ce continuă să emită semnale încurajatoare.", iar cel de-al treilea volum reprezintă o „deziluzie în toată puterea cuvântului"[14]. Putem afirma, însă, că „Orbitor. Aripa dreapta", cum just observa Vitalie Ciobanu, reconstruiește o perioadă istorică într-un „scenariu artistic, metafizico-teleologic"[15], specific postmodernismului, și chiar contrar opiniei criticului, se poate spune despre volum ca reprezintă *hrisovul cei dintâi* al generației viitoare.

Tot potrivit opiniei criticului, Mircea Cărtărescu este un „postmodern prin tehnicile autoreferenţialităţii, care jonglează cu perspectivele, cu identităţile şi cu timpurile. El desprinde o poveste din alta şi se întoarce la trunchiul iniţial, balansând între Tântava strămoşilor, Bucureştii bombardamentului din 1943 sau ai democraţiei populare consolidate în 1955, halucinantul New Orleans palpitând în povestirea lui Cedric; şi făcându-ne să percepem simultan toate legăturile, ascunse ori vizibile, logice sau hipnagogice, ce brăzdează acest fascinant univers ieşit dintr-o minte sclipitoare. "[16]. Într-adevăr, se remarcă în „Orbitor" o structură narativă fragmentată, o relatare pe mai multe tonalități și perspective, care, la un moment dat, se intersectează. Romanul lui Mircea Cărtărescu, este, după cum afirma Ilinca Ilian: „textul unui narator cu nenumărate chipuri, dar părînd mereu că vorbeşte cu o aceeaşi voce, un narator ce pare să mînuiască cu extremă abilitate perspectivismul pentru a-şi anula imaginea din oglindă şi pentru a o înlocui cu una ce dă speranţă unui posibil adevăr, viitor. "[17].

Armando Santarelli, nu găsește în „Orbitor. Aripa stângă" un „țesut semantic convingător" și consideră că simbolul central, fluturele, se concretizează în „situații banale și

[12] Linda Hutcheon, *Poetica postmodernismului,* Traducere de Dan H. Popescu, Bucureşti: Editura Univers, 2002, p. 20

[13] Mircea Cărtărescu, *idem*, p. 480

[14] Daniel Cristea-Enache, *Creaţie şi produs (I) - Orbitor, de Mircea Cărtărescu*, Preluat 08 12, 2023, de pe https://atelier.liternet.ro/articol/10873/Daniel-Cristea-Enache/Creatie-si-produs-I-Orbitor-de-Mircea-Cartarescu.html, 2011

[15] Vitalie Ciobanu, *„Evanghelia" după Cărtărescu. Trilogia Orbitor la final*, Preluat 08 12, 2023, de pe http://www.contrafort.md/old/2008/163/1464.html, 2008

[16] Daniel Cristea-Enache, *Op. cit.*

[17] Ilinca Ilian, *Postmodernism și eu creator – Orbitor de Mircea Cărtărescu*, Preluat 08 12, 2023, de pe http://waboc.free.fr/ilinca/cvilie/Despre%20Orbitor%20de%20Mircea%20Cartarescu.pdf

nejustificate chiar și pentru o producție postmodernă”[18]. Or, aparițiile fluturelui nu sunt fără legătură, acesta reapare în text ca un mesager ce indică o nouă treaptă a evoluției, omul fiind privit drept un mijlocitor, în continuă metamorfozare, pentru accederea la o conștiință superioară, așa cum se relevă în citatul biblic din incipitul primului volum: „Căci cunoaștem în parte și prorocim în parte; dar când va veni ce este desăvârșit, acest în parte se va sfârși. Când eram copil, vorbeam ca un copil, simțeam ca un copil, gândeam ca un copil; când am devenit matur am terminat cu ce era copilăresc. Acum vedem ca într-o oglindă în chip întunecos, dar atunci vom vedea față în față; acum cunosc în parte, atunci voi cunoaște deplin, cum am fost și eu cunoscut pe deplin.”[19] .

„Orbitor. Aripa stângă” conține în prima parte descrierea priveliștii la care avea acces Mircea prin intermediul ferestrei camerei sale din Ștefan cel Mare, ca mai departe să reliefeze un cadru oniric, în care, personajul-narator, Mircișor, începe aventura printre misterioasele clădiri ale Bucureștiului. Prezentarea lumii pline de mister se realizează simultan cu descrierea unor acțiuni ale vieții cotidiene; „Dincolo de acest al doilea rând de clădiri, orașul se întindea până în zare […] Bucureștiului îi era strivit un rinichi, îi era extirpată o glandă, poate, vitală. ”[20]

Se observă cum temporalitatea și spațialitatea sunt destrămate gradat și recompuse de fiecare dată: „Dar acum nu era o singură ușă, ca în realitate, ci vreo zece, înșirate de-a lungul întregului bloc.”[21] – „Aveam mai mult de douăzeci de ani când am pierdut imaginea asta. Atunci s-au pus fundațiile blocului de vizavi, s-a hotărât lărgirea șoselei, asfaltarea ei, demolarea centrului de pâine [...].”[22]. Timpul este schimbat cu ușurință în text, trecutul, prezentul și viitorul se întretaie, alcătuind o structură temporală complexă, postmodernă.

Primul volum conturează istoria familiei Badislavilor, iar narațiunea este întreruptă brusc de fragmente care aparent n-au legătură cu povestea, dar care fac cititorul să privească simultan toate ecranele și să identifice relația care se stabilește între acestea, oferind o experiență inedită și interconectată: „Încă din iarnă Badislavii priviseră, în palmele pline de bătături, semințele mărunte și cenușii de mac, necunoscute de ei pe atunci, aduse de o șatră, care furând și ghicind în ghioc, străbătea Balcanii.”[23] - „Balaurii și vârcolacii, coropișnițele cu cap de om, oamenii cu cap de muscă deschideau râturi, boturi și ciocuri și aruncau jeturi de flacără roșie spre cerești legionari.”[24]. Așa cum se observă și în fragmentul citat anterior, romanul conține pasaje întregi în care sunt adoptate perspective mitologice și onirice, cititorul având posibilitatea de a ajunge pe tărâmul unei lumi fantastice, o lume plină de simboluri și multiple înțelesuri.

„Orbitor. Corpul” îl are în centru pe Mircea, personajul-narator, care prezintă lungi reflecții despre viață, lume, mântuire, moarte, artă și credință. La nivelul conținutului celui de-al doilea tom, se poate distinge o împletire de realitate și vis, construirea unui cadru favorabil pregătirii pentru o *gândire superioară*: „[...] hipercreierul, care e spațiul, nu-i decât hipersexul, care e timpul. Iar hiperspațiul, care-i gândirea, nu-i decât hipertimpul, care e dragostea. Iar hipergândirea, care e totul, nu-i decât hiperiubirea, care-i nimic.”[25]. Fluxul conștiinței are un rol important în crearea lumii personajelor, viața acestora este recompusă prin filtrul minții, a lumii interioare: „De aceea viața mea e deja trăită și cartea mea e deja scrisă, căci trecutul e totul, iar viitorul nimic.”[26]. Se poate constata că personajul-narator, Mircea, prezintă

[18] Armando Santarelli, *idem*
[19] Mircea Cărtărescu, *Orbitor, Aripa stângă.* București: Humanitas, 2021, p. 4
[20] *Ibidem*, p. 12-13
[21] *Ibidem*, p. 11
[22] *Ibidem*, p. 13
[23] *Ibidem*, p. 45
[24] *Ibidem*, p. 52
[25] Mircea Cărtărescu, *Orbitor. Corpul*, București: Humanitas, 2021, p. 14
[26] *Ibidem*, p.10

evenimentele cu relativism, datorită confruntării acestuia cu lumi alternative, cu o serie de realități subiective.

„Orbitor. Aripa dreaptă" îl prezintă pe Mircea adolescent, care trăiește în București, în perioada comunistă. Inclusiv aici se vor găsi pagini întregi pline de umor, un stil aparte, ludic, prin intermediul căruia sunt prezentate, în manieră critică, *realități* ale lumii comuniste: „Că doar toți poeții cântau, încordându-și lira <<Mândră corabia, meșter cârmaciul!>> Puteau poeții să se înșele?"[27]

După cum teoretiza Linda Hutcheon, menținerea unui dialog cu trecutul este relevant pentru revizuirea valorilor, iar în „Orbitor" se relevă: „Totul trebuia netezit, totul trebuia realcătuit, recitit și reînțeles în logica inițială a lumii."[28]Ambiguitatea, deschiderea către mutiple perspective, tipică postmodernismului, respinge ideea unui singur adevăr sau sens, acum totul trebuia adaptat conform noii realități, care presupune relativism. De asemenea, jocul limbajului, o altă particularitate a textului postmoden, se remarcă în trilogie prin abundența posibilitățile lingvistice. Mai poate fi observat faptul că Mircea Cărtărescu își analizează propria operă și procesul scrierii în cadrul romanului, ceea ce-i conferă textului un nou nivel de receptare: „Nu scriu o carte, ci cresc un embrion în uterul trist al țestei și-al camerei și-al lumii mele." [29].

Un alt argument în favoarea prezenței elementelor postmoderne face referire la caracterul metaficțional-istoriografic al romanului. Potrivit Lindei Hutcheon istoria oferă „fapte interpretate, semnificante, discursive, textualizate - pornind de la evenimentele brute", pe când „referentul istoriografiei este atunci faptul sau evenimentul, urma textualizată sau experienţa însăşi?"[30]. Autoarea canadiană prezintă, în continuarea studiului său, rolul pe care îl joacă ficțiunea postmodernă, care nu face altceva decât să complice „problema referentei în două feluri: prin această confuzie ontologică (text sau experienţă) şi prin supradeterminarea de către ea a întregii noţiuni a referentei (avem de a face cu autoreferenţialitatea, cu intertextualitatea, cu referenta istoriografică ș.a.m.d.). Există o tensiune, nu numai între real şi textualizat, ci şi între diferitele tipuri de referentă".[31]Așadar, se creează o oarecare tensiune în ceea ce privește realitatea istorică și cea ficțională. În „Orbitor. Aripa dreaptă", figurile reprezentative pentru perioada comunistă coexistă cu cele ficționale: „Acum era însă groasă, nu se mai putea. Gorbaciov îl pupase pe nea Ceașcă pe gură când venise la București: sărutul morții. Cred și eu: la ultimul congres, nebunul amenințase cu bomba atomică."[32]. Pornind de la această idee a Lindei Hutcheon, putem afirma că Nicolae Ceaușescu din roman *este și nu este* în același timp același Ceaușescu din realitatea istorică, paradoxul făcându-l *postmodern*. Autoreflexivitatea, discontinuitatea și dificultatea metaficțiunii istoriografice acționează în vederea subminării viziunii asupra istoriei „pe care mare parte din gândirea poststructuralistă o contestă de asemenea."[33].

„Orbitor", romanul în care granițele dintre *ficțiune* și *realitate* se estompează, *recompune* lumea după legile postmodernismului. Noutatea trilogiei se remarcă prin îmbinarea elementelor postmoderne fragmentarea narativă, destrămarea temporalității, intertexualitatea, reflexivitatea, jocul limbajului, pastișa, explorarea identității, a realității, hibridizarea, indeterminarea construcționismul ș.a, în *realul* textului, universul ficțional. Într-un interviu,

[27] Mircea Cărtărescu, *Orbitor, Aripa dreaptă.* București: Humanitas, 2021, p. 282
[28] *Ibidem,* p. 292
[29] *Ibidem,* p. 21
[30] Linda Hutcheon, *Op.cit.,* traducere de Dan H. Popescu, Bucureşti: Univers, 2003, p. 246
[31] Ibidem, p. 246
[32] Idem, *Orbitor, Aripa dreaptă.* București: Humanitas, 2021, p. 55
[33] Linda Hutcheon, *Op.cit.*, p. 255

scriitorul afirma despre „Orbitor” că va rămâne singura lui carte „exhaustiva în privința conținutului minții [sale]”[34].

BIBLIOGRAPHY

Arhivă, Evenimentul Zilei, „Orbitor” de Mircea Cărtărescu, tradus integral în Olanda, Preluat pe 08 12, 2023, de pe https://evz.ro/orbitor-de-mircea-cartarescu-tradus-integral-in-olanda.html , 2015

Cărtărescu, M. (1999). Postmodernismul românesc. București: Humanitas.

Cărtărescu, M. (2021). Orbitor, Aripa stângă. București: Humanitas.

Cărtărescu, M. (2021). Orbitor, Corpul. București: Humanitas.

Cărtărescu, M. (2021, 10 26). Youtube. Preluat pe 05 08, 2023, de pe elefant.ro: https://www.youtube.com/watch?v=RecFzEVV7Vq

Ciobanu, V., „Evanghelia” după Cărtărescu. Trilogia Orbitor la final, Preluat 08 12, 2023, de pe http://www.contrafort.md/old/2008/163/1464.html, 2008

Cristea-Enache, D., Creaţie şi produs (I) - Orbitor, de Mircea Cărtărescu, Preluat 08 12, 2023, de pe https://atelier.liternet.ro/articol/10873/Daniel-Cristea-Enache/Creatie-si-produs-I-Orbitor-de-Mircea-Cartarescu.html, 2011

Elle, Efect de sinceritate – Interviu cu Mircea Cartarescu, Preluat 06 12, 2023, de pe https://www.elle.ro/people/efect-de-sinceritate-interviu-cu-mircea-cartarescu-8745/2 , 2011

Hutcheon, L. (2002). Poetica postmodernismului. (D. Popescu, Trad.) București: Univers.

Jameson, F. (2021). Postmodernismul sau logica culturală a capitalismului târziu. (A. Văsieș, & V. Pojoga, Trad.) Sibiu: ULBS.

Ilian,I., Postmodernism și eu creator – Orbitor de Mircea Cărtărescu, Preluat 08 12, 2023, de pe http://waboc.free.fr/ilinca/cvilie/Despre%20Orbitor%20de%20Mircea%20Cartarescu.pdf

Lyotard, J.-F. (1984). The Postmodern Condition: A Report on Knowledge. (G. Bennington, & B. Massumi, Trad.) Minneapolis: University of Minnesota Press.

Santarelli, A., Palida lumină din „Orbitor. Aripa stângă”, traducere de Valeriu Barbu, Preluat pe 09 12, 2023, de pe https://revistaechinox.ro/2021/04/eseu-armando-santarelli/ , 2021

[34] Elle, *Efect de sinceritate – Interviu cu Mircea Cartarescu,* Preluat 06 12, 2023, de pe https://www.elle.ro/people/efect-de-sinceritate-interviu-cu-mircea-cartarescu-8745/2 , 2011

GENERAL MACROECONOMIC CONTEXT AS ADDITIONAL MOTIVATION FOR THE ROMANIA PERSONAL INCOME TAXATION REFORM

Alina Georgeta Ailincă

Researcher III, PhD, „Victor Slăvescu" Centre for Financial and Monetary Research, Romanian Academy, Bucharest

Abstract: In general, the main consideration is that at the level of the national economy, the main decisions are based on the analysis of internal developments. However, the international context must be monitored very carefully, the last major crises, the financial crisis of 2008-2009 and the COVID-19 crisis have shown that the dangers come from outside. Having said that, the article tries to discern what the international expectations for the next period are and how they can have an impact domestically, on the Romanian economy and especially on the Romanian taxation system. Particular attention is paid to the personal income tax system, taking into account that the discussions of the last period reflect the concerns regarding the return to a progressive tax system. The article does not try to give a verdict on what should be done, but it wants to establish the framework of the limits of the perspectives and help in outlining some correct macroeconomic policy measures, especially fiscal policy, for the future.

Keywords: international context, perspectives, forecasts, expectations, fiscal reforms

1. Introduction

The general economic framework is often perceived as only one of the factors in changing the conduct of macroeconomic policies. However, in reality, especially in the case of an external shock, the general context can substantially affect budget revenues and expenditures, and substantial changes in economic activity, labour market movements, but also adjustments to fiscal legislation can have a substantial impact on budget receipts and especially on tax revenues.

Most of the time, there is a gap between the policy measures and the visible impact in society. Also, the ability or inability to calibrate in real time can make the economic policy decision, and especially the fiscal policy effective or ineffective. Sometimes in times of crisis, economic policy decisions are pro-cyclical, taxes and duties are increased such as the increase in the VAT rate, new bank taxes or property taxes are introduced, other times they are anti-cyclical, as in the case of the COVID-19 pandemic. However, even in the context of anti-cyclical policies, there is an accumulation of expenses, a management fatigue, which doubled by other crises, such as the war in Ukraine, pressure on resources (including energy) and explosive inflation, leads to a lower efficiency of fiscal policy measures and implicitly a downward pressure on budget revenues. In this context, the paper reviews a series of global and regional developments, specifying a series of forecasts for the future, which should be taken into account also in the case of decision-making regarding the Romanian income tax system.

2. Motivation, literature review and description of the problem

In general, the idea of fiscal reforms starts from the fact that in recent decades the budget deficit and public debt (the accumulation of budget deficits) have grown substantially in almost all Western economies, and the Eastern economies, although to a lesser extent, are also beginning to face more often with these problems. These developments take place against the background of a consumer culture in which the increase in production and the positive evolution of the GDP no longer have an equivalence at the national level in the increase of the revenues of the general budget, and the budget expenditures remain permanently over-proportional in relation to the revenues. In the short term, increasing tax rates can be a solution, but in the medium and long term it inhibits economic growth, a more appropriate solution being often considered to be the reduction of government spending. However, reducing government spending could imply a recessionary phenomenon, and then governments might consider themselves tempted not to do so in order not to generate bankruptcies and the loss of jobs for a good part of the employees of that economy. Therefore, fiscal reform and consolidation must be carefully discussed and communicated, economically but also socially grounded, otherwise fiscal consolidation in an unfavourable period (deep recession) could create the perception that some temporary losses of income and capital could become permanent , and the behaviour of the business environment, but also of the population regarding the employment of the workforce to be similar, creating that phenomenon of hysteresis (De Long and Summers, 2012). According to EY(2018), a series of elements of the recent tax reforms aim at greater transparency, a better harmonization of the differences between the tax systems of the countries and an increasingly coordinated policy at the international level to combat tax evasion, but also harmonization of taxation systems.

Thus, numerous studies outline the potential stabilizing or less stabilizing effects of taxes in the economy, thus Duncan and Sabirianova (2012) note the fact that progressivity can reduce the inequality observed in net and gross incomes, and analyzing the impact of proportional taxation on inequality in Romania, Voinea and Mihăescu (2009) notes that the single tax causes an increase in social inequality, proposing to replace it with progressive taxation for a better automatic stabilization of incomes and capitals.

A series of studies consider that economic integration at the European level generates scale effects, with positive effects on all member countries (Abramowitz, 1986, Henrekson, Torstensson and Torstensson, 1997), and the new member states seem to understand better the mistakes of the old ones member states and to respond directly, through more appropriate solutions, to these challenges (Varblane and Vahter, 2005). In the case of the new countries integrated into the EU, there were two trends, manifested by the individual options of the countries: some wanted and achieved a faster integration and successfully joined the euro zone (e.g. the Baltic countries), others (e.g. . the southern and eastern flank of the new member states) have considered and continue to consider the need for deepening the absorption of foreign capital, European funds, information and technological knowledge, improving the internal economic structure (e.g. Bulgaria, Hungary, Romania, etc.). Most of the time, the positive expectations in the economy and in the budgetary field were not confirmed among the countries that remained with a single rate tax regime.

Regarding developments, deficits and debt in many countries surged during the pandemic, leading to large deviations from fiscal rule limits, and return to the debt limits and deficits within the parameters of fiscal rules may prove difficult. However, if these fiscal rules were previously respected, during the period of manifestation of shocks and crises, the ability to respond can be very good (Davoodi et al., 2022).

3. Methodology and data sources

The analysis is based on a comparative study of international and European data, the forecast period is the next three years, 2023, 2024, 2025. To highlight the current developments, the data focuses on the years 2019/2020, 2021 and 2022 (there where available). The monitored indicators are the general macroeconomic indicators, such as economic growth, inflation, the unemployment rate, the current account deficit and the budget deficit. At the same time, a series of indicators of the labour market and the budgetary fiscal system are followed in the analysis in order to outline the possible directions of the reforms that should be carried out in the near future.

4. Results

The global economy is still reeling from the pandemic crisis, Russia's invasion of Ukraine and the rising cost of living. Global economic growth remains uneven and sluggish, forecast to reach 3% in 2023 and 2.9% in 2024, while inflation is expected to gradually come under control, from 9.2% in 2022 to 5.9 % in 2023 and to 4.8% in 2024 (IMF, 2023). Within the advanced economies, the US surprised positively with resilient consumption and investment, while activity in the Euro zone was revised downwards (and due to dependence on energy resources provided in passed by Russia), a situation also valid for China's emerging economy which is facing weakening investor confidence and a real estate crisis.

Amid the slowdown in manufacturing activity, the services sector is weakening, and service-driven inflation is also expected to moderate in 2024, which will affect the labour market and overall economic activity. Another factor in the slowdown of global activity is the restrictiveness of monetary policy in combating inflation, affecting both real estate markets and investments through stricter credit conditions. Employment and labour force participation rates are projected to exceed pre-pandemic trends in advanced economies but remain significantly below them in emerging and developing market economies, reflecting more severe output losses and a much weaker social protection. Despite signs of easing, labour markets in advanced economies remain buoyant, with historically low unemployment rates helping to support activity. This situation will probably be found in the future, for example in the United States the estimated increase in unemployment is very modest, from 3.6 to 3.9 percent until 2025 (IMF, 2023).

Global risks include: - the possibility of a deepening of the real estate crisis in China, - the possibility of an increase in the volatility of commodity prices against the background of renewed geopolitical tensions and climate change, - the possibility of general inflation and core inflation still being high, despite expected decreases and, fourthly – the possibility of increasing fiscal vulnerability amid the erosion of fiscal reserves in many countries, with slowing economic activity, rising financing costs and high debt levels, but above all with a growing mismatch between requirements ever greater at the address of the state and available fiscal resources (IMF, 2023). In this chapter, the danger is likely to arise amid a sudden reassessment of risk for emerging markets, with capital outflows following the appreciation of the dollar, leading to increased borrowing costs.

Against the background of a strong post-pandemic economic expansion (2021-2022), the EU economy lost momentum, with real GDP contracting slightly in the fourth quarter of 2022 (European Commission, 2023b). At the level of the European Union, the economy registered a modest growth in the first part of 2023, according to Eurostat, the growth was 0.1%, reaching a halt in economic growth in the second and third quarters, against the background of the reduction in demand and production industrial due to geopolitical tensions and especially the war in Ukraine. At the same time, the volatility of commodity prices, the increase in energy prices, expanding interest rates, the currency depreciation of Asian currencies, decreasing labour productivity, the reduction of industrial activity and international economic relations,

are some other general aspects that strain the realities at the level of the Union European. Despite some positive expectations regarding the recovery of household spending and international commercial activity, forecasts remain reserved for the next period as well, with 2024 marking an economic growth of 1.4% in 2024 at the EU27 level, according to Business Europe Economic Outlook Autumn 2023.

As inflation moderates, economic growth is likely to pick up again in the spring and gradually pick up pace in 2024. To shape the future somewhat, a number of questions can be asked. A first question concerns the decline in the prices of energy and petroleum products, whether it will continue or not. If we can answer yes, then the current geopolitical tensions may not put too much at risk of tempering inflation and the absorption of inflationary price increases in core inflation.

If the answer is rather no, then core inflation will fairly accurately reflect global and regional price increases and then the resilience of the European economy to shocks will be further weakened, economic growth will slow down or remain anaemic, the rate of household savings will continue to decrease, and consumption will be further affected, investments will decrease, ultimately leading to the moderation of industrial production and the external competitiveness of European Union products and goods.

According to the European Commission (2023a), inflation seems to have already reached its peak, and the favourable developments on the energy markets foreshadow further sharp declines, the moderation occurring as a result of the mitigation of the energy component, against the background of the decrease in consumption and the diversification of supply sources. In terms of non-energy commodity prices, the picture is mixed, with price declines for a wide range of agricultural products, but also price increases for industrial products, likely on the back of a strong resumption of construction activity in China.

Figure 1 – Forecast for the period 2023-2025 regarding the evolution of economic growth and inflation at the level of the European Union

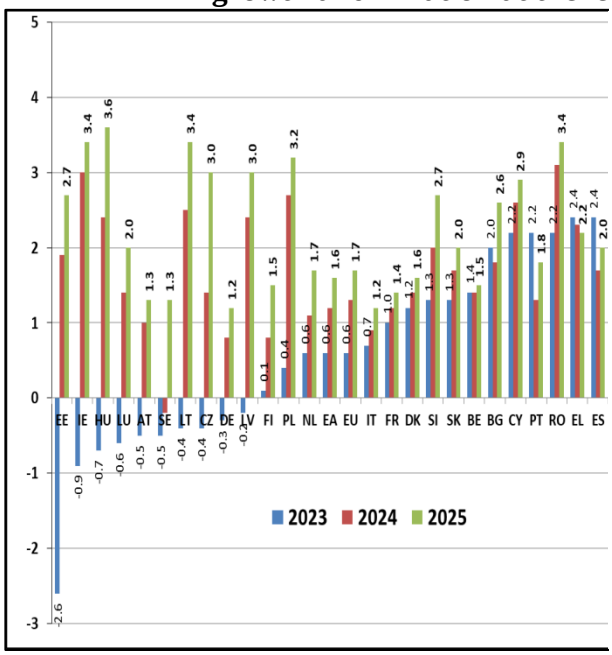

Forecast regarding the evolution of real GDP growth (%) in the EU27 countries

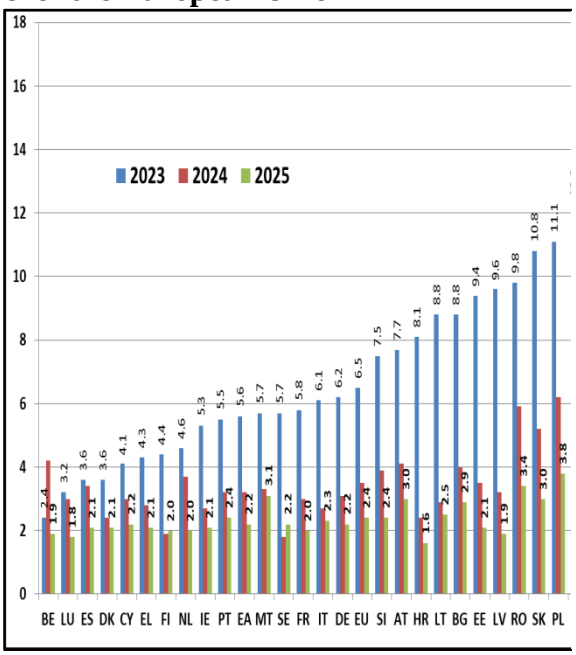

Forecast regarding the evolution of inflation (%) in EU27 countries

Source: European Commission 2023b; values shown are forecasts for the years 2023 and 2025

The European Commission's interim winter forecast (European Commission, 2023a) raises the growth outlook and slightly lowers inflation forecasts, GDP will grow by 0.8% in 2023 (autumn forecast - European Commission, 2023b - adjusting downwards to 0.6% for both

the EU and the Euro zone) and 1.6% in 2024 (0.9% and 1.5% in the Euro zone), being close to the values and other international reports. Looking ahead, economic growth is expected to pick up slightly as consumption returns to an upward trend, with real wages rising, foreign demand to pick up, and investment likely to remain favourable. Economic growth is forecast to reach 1.7% in 2025 in the EU, and in the euro area, GDP growth is forecast to be slightly lower, at 1.6% in 2025 (European Commission, 2023b). According to the autumn report (European Commission 2023b), in the EU, headline inflation will decrease from 6.5% in 2023 to 3.5% in 2024 and 2.4% in 2025, and the euro area is expected to decrease from 5.6% in 2023 to 3.2% in 2024 and 2.2% in 2025.

On the manufacturing side, gross value added in the industry was hampered by high energy costs and weak demand. Although their dynamics were very volatile in the member states, investments, both public and private, also increased only marginally in the first half of 2023. The labour shortage, along with financing problems, affected construction. However, IT and business services, which account for almost a fifth of the EU's gross value added, have enjoyed continued expansion. At the same time, short-term real interest rates in the euro area are expected to turn positive towards the end of the year and gradually increase to 1% by the end of 2025, while long-term (10-year) nominal rates of interest rates in the euro area are expected to remain at around 3.4% over the forecast horizon (European Commission 2023b).

Considering the labour market, the unemployment rate is expected to continue to decline, outlining a better economic outlook than previously foreshadowed. The EU labour market continued to perform strongly in the first half of 2023, and in the second quarter of this year, the activity and employment rates reached high levels, simultaneously with a record low in September 2023 of unemployment rate. The coexistence of low unemployment and a high share of job vacancies, but also a shortage of skilled labour points to a labour market still in a state of constraint, especially in industries such as: healthcare, hospitality, construction and ICT. Employment growth is forecast at 1.0% in the EU in 2023, partly due to gains at the end of 2022, before slowing to 0.4% in both 2024 and 2025 (European Commission 2023b).

Figure 2 –The developments in recent years of employees' social contributions and personal income taxes at the level of the European Union

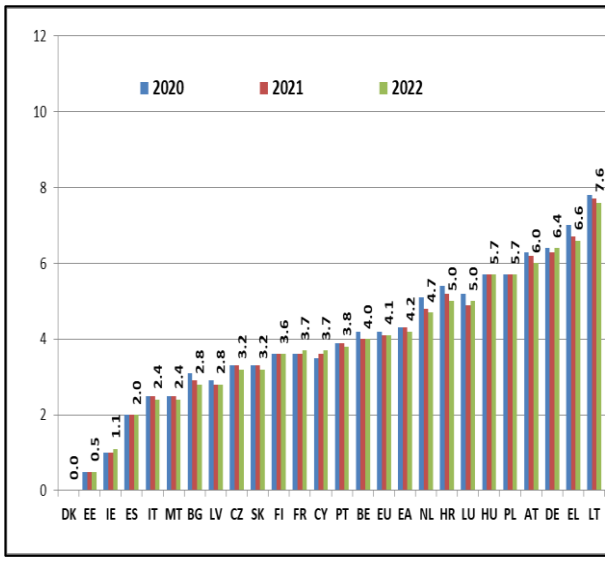

Compulsory employees' actual social contributions, Percentage of gross domestic product (GDP)

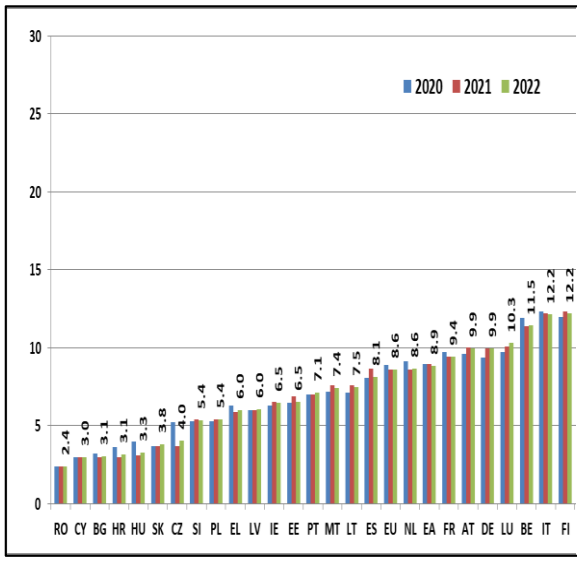

Taxes on individual or household income, Percentage of GDP

Source: Eurostat and European Commission, Directorate-General for Taxation and Customs Union; values for 2022.

In 2022, according to Eurostat, at European (EU) level the share of net social contributions in total tax revenue decreased (from 14.2 % of GDP in 2021 to 13.9 % of GDP in 2022) and current taxes on income, wealth increased less from 13.3 % in 2021 to 13.4 % of GDP in 2022. If we look at Romania's level, expressed as a percentage of GDP, the employee's contribution to social insurance, the share of the contribution is huge, 9% of GDP, bringing Romania to the first position in the EU27. This aspect transforms the Romanian employee into one who bears a huge fiscal pressure in relation to his earnings from work.

Regarding current taxes on income, wealth, in 2022, we can see that Denmark raised the equivalent of 27.5% of GDP from these taxes. This aspect is due to the fact that in Denmark most social benefits are financed through taxes on income, social transfers being funded mainly through tax revenue, thus net social contributions are very low relative to other countries. In the top of these gains from income and wealth taxes, other north-western countries such as Sweden, Finland, Luxembourg, and Belgium can be observed, and at the bottom of the ranking are countries such as Romania, Cyprus, Bulgaria, Croatia and Hungary, having relatively small revenue from these taxes. Although taxation, taxes and public debt benefit from inflation, the same cannot be said about employees and the population. At the current level of taxes and fees, inflation can be perceived as an additional tax, putting pressure on the way of managing the consumption expenses of the population.

As long as nominal wage increases are outstripped by inflation, labour market pressures may prove strong in adjusting wages and implicitly inflation in the near term. The central banks of the European Union, implicitly the ECB, could find themselves forced to adjust monetary policy rates upwards, which would lead not only to the restriction of credit, but also to less positive perspectives on investment and consumption, and therefore on economic growth , overall. It should be noted that the reduction in lending is also based on lower demand, difficulties in supply and the tightening of lending standards for both businesses and households. With regard to bank loans for the euro zone, it was possible to see a decrease in lending flows to the private sector, in several member states in recent months net lending flows even became negative (European Commission 2023b). However, the outlook is aimed at reducing production constraints and implicitly at investment support. Investment growth in the EU is expected to reach 1.5% in 2024 and 2.3% in 2025, although these rates are lower compared to the average of the 2015-2019 periods, amid the reduction in housing investment (European Commission, 2023b). Consequently, the monetary policy response to high inflation makes its presence felt in the economy, and fiscal support is partially removed.

Regarding the unemployment rate, we note that the prospects are still not encouraging for countries such as Spain, Greece, Sweden, Italy and Finland, while for other countries such as the Czech Republic, Malta and Poland, the unemployment rate is forecast to be below 3%. If a high unemployment rate poses problems from the perspective of budgetary support of unemployment expenses, but also dangers in the sphere of crime, in the case of a modest unemployment rate, the dangers translate into pressure on wages and the dynamics of the labour market.

At the EU27 average level, the current account balance was pushed up on the back of the return of the goods trade balance, on the back of the improvement in the terms of trade after the decline of this indicator in 2022. The improvement of the goods balance was reflected in the increase of the current account balance, which reached a surplus of EUR 73 billion (1.7% of GDP) in the second quarter of 2023. For 2023 as a whole, the trade balance is expected to reach 1.8% of GDP and increase to 2% of GDP by 2025. In 2025, the slight increase in the balance of goods and services is expected to offset the larger marginal deficit in primary income and current transfers. The EU's current account surplus is set to improve in 2023 and stabilize over the forecast horizon. The rebound in the goods trade balance is expected to push the current account balance up to 2.5% of GDP in 2023, a level that will also be maintained in

2024 and 2025, on the back of relatively flat terms of trade and energy prices which will still remain quite high affecting the balance of goods in the EU (European Commission, 2023b).

Figure 3 – Forecast for the period 2023-2025 regarding the evolution of the unemployment rate and the current account at the level of the European Union

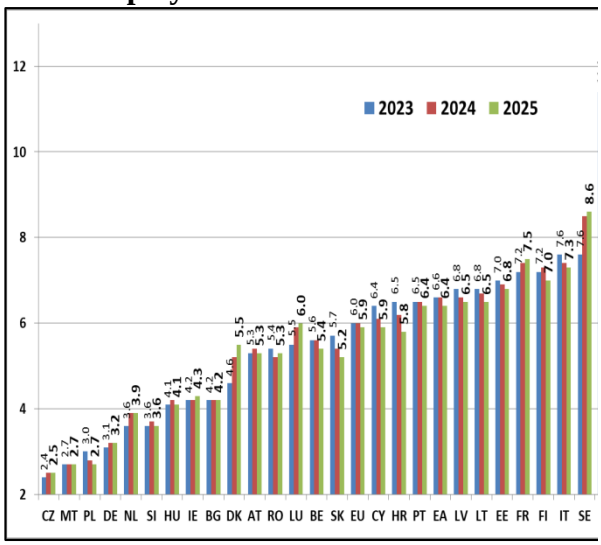

Forecast regarding the evolution of the unemployment rate (%) in EU27 countries

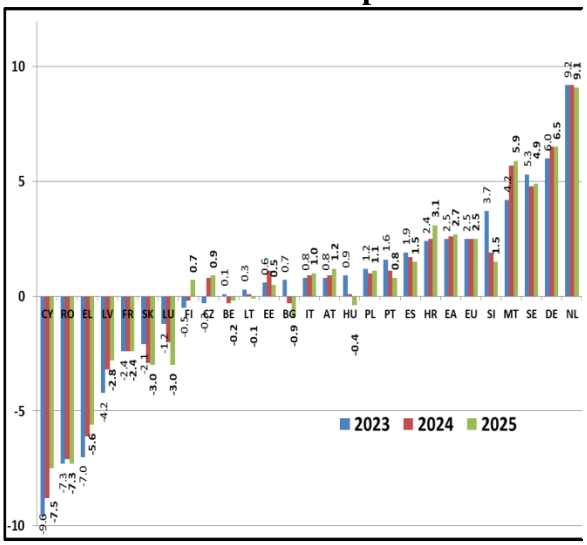

Current account evolution forecast (% of GDP) in EU27 countries

Source: European Commission 2023b; values shown are forecasts for the years 2023 and 2025

The EU government deficit is projected to fall slightly further in 2023 to 3.2% of GDP, below the level in 2022. Due to the phasing out of temporary pandemic measures, discretionary fiscal support is projected to have fallen significantly, amid a reduction in subsidies for private investment and a lower net budgetary impact of energy-related measures. This downward trend in discretionary support is expected to continue, leading to a narrowing of the budget deficit to 2.8% of GDP in 2024 and to 2.7% in 2025. However, higher interest expenditure and the economic environment less favorable will have a deficit-increasing impact on the EU's aggregate deficit in 2023. In the absence of policy changes, the forecast for 2025 indicates a slightly contractionary EU fiscal position, and fiscal policies from 2023-2025 appear to have a neutral, as they neither support the economy, nor are they expected to fuel inflationary pressures. The public debt-to-GDP ratio in the EU27 will continue to decline to 83% in 2023 due to inflation, and in 2024 and 2025 the debt ratio is expected to stabilize broadly, but above the 2019 level of around 79% (European Commission, 2023b).

For Romania, real GDP growth is forecast to decline to 2.2% in 2023 amid weak external demand, tight financial conditions, slowing retail sales, industrial production and services, but mostly due to high inflation. High inflation is generally reflected in constraints on real disposable incomes, despite the fact that the structure of the labour market has allowed for high wage pressures. Wage developments will continue to be elevated both at the end of 2023 and in 2024, against the backdrop of a labour market that increasingly reflects unfavourable demographic trends. Against the background of improving market conditions, consumption, real disposable income, but especially investments, it is expected that the evolution of real GDP will show recoveries in 2024 and respectively in 2025, to 3.1% and 3.4% respectively (Commission European, 2023b). The tightening of financing conditions and monetary policy for Romania led to a sharp slowdown in the growth of private credit, and implicitly of private investments. Improving the terms of trade and narrowing the negative impact of net exports are expected to lead to a reduction in the current account deficit to around 7.3% of GDP in 2023, 7.1% in 2024 and 7.3% in 2025 (European Commission, 2023b).

With regard to tax revenues, expressed as a percentage of GDP, in 2019, tax revenues in the euro area exceeded EU tax revenues, and in 2020 and 2021 tax revenues increased substantially both in the euro zone and in the EU. This aspect was also due to the measures to combat the effects of the COVID-19 pandemic, especially measures to protect jobs and support businesses affected by the pandemic. Against this background, although the level of income taxation and social contributions did not increase, government expenditures increased substantially, increasing the budget deficit. In 2022, an influencing factor in terms of increasing tax revenues and social contributions was due to inflation, against the background of the outbreak of the war in Ukraine.

In 2022 tax revenue (as % of GDP) (including net social contributions), representing almost 90% of the total revenues of public administrations in the EU27, accounted for 41.2% of GDP in the European Union (EU). According to Eurostat, tax revenues increased by €480 billion, against the backdrop of a less severe impact as a result of COVID-19 than in previous years (2020 and 2021). Not only the pandemic but also the increase in the prices of energy products have led to pressure to reduce taxes and fees, but the decision seems to be reversed among European countries. At the EU27 level, in 2022 current taxes on income, wealth stood at 13.4% of GDP, while net social contributions stood at 13.9% of GDP. According to Eurostat, in the period 2021-2022, among the EU27 countries, the strongest increase in absolute tax and social contribution revenue was observed by Hungary (+24%), Bulgaria (+22%) and Romania (+20%). However, in this context for Romania, we note that tax revenues place us at the bottom of the European ranking, 20.5 pp below the EU average, emphasizing more and more that not only budget expenditures must be adjusted, but above all a reform of budget revenues are necessary.

Figure 4 – Forecast for the period 2023-2025 regarding the evolution of the budget balance and the past evolutions of tax revenue of the European Union

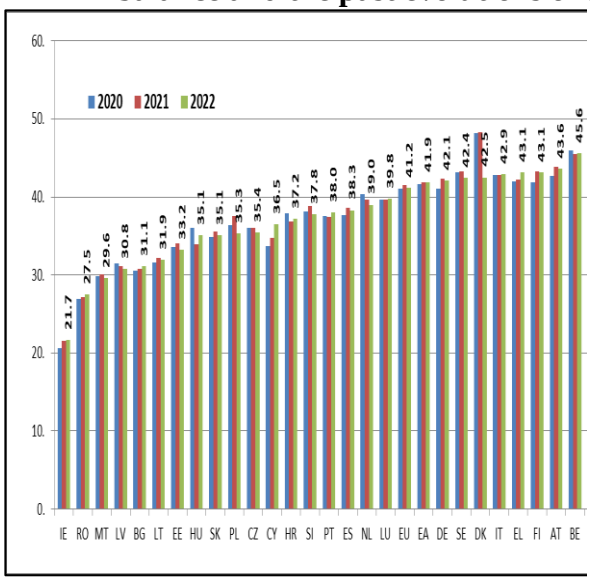

Total receipts from taxes and social contributions (including imputed social contributions) after deduction of amounts assessed but unlikely to be collected Percentage of gross domestic product (GDP)

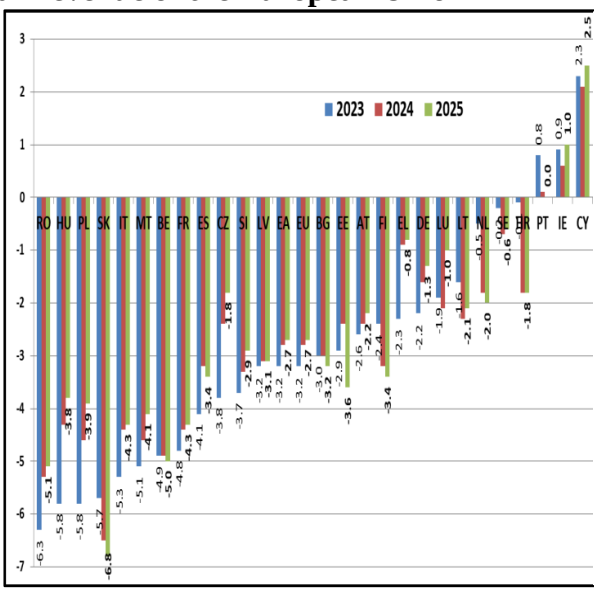

Forecast regarding the evolution of the budget balance (% of GDP) in EU27 countries

Source: European Commission 2023b and Eurostat; values displayed are the forecasts for the year 2023 and 2025 and for the year 2022 for the period 2020-2022

For Romania, the public deficit is estimated to reach 6.3% of GDP in 2023, before falling to 5.3% in 2024 and 5.1% in 2025, amid fiscal consolidation measures worth approximately 1, 2% of GDP, and public debt is forecast to reach 50.5% of GDP in 2025, reflecting still high

deficits and slower nominal GDP growth in the coming years. The spring 2023 forecast (4.7% of GDP) for the budget deficit has been revised down, although it was initially within the government's targeting range (4.5% of GDP), due to higher-than-expected government spending (especially in personnel and goods and services expenditure) and slower income growth amid weaker economic activity. However, the recent fiscal consolidation measures aim, on the expenditure side, in particular measures to make public administration more efficient and tougher conditions regarding the eligibility of civil servants for allowances and food and holiday vouchers, and on the revenue side, the measures include increasing corporate taxation, the gradual elimination of preferential tax regimes for sectors such as construction and agriculture, the elimination of reduced VAT rates for certain goods and services (European Commission, 2023b). These fiscal consolidation measures will be partly mitigated by the substantial increase in personnel expenditure, and the measures and implicitly the forecast do not take into account the potential costs of pension reform.

5. Conclusions

The evolution of the international macroeconomic framework highlights a series of dangers, but also opportunities for a national economy. Among the dangers, regional geopolitical tensions, the fight for resources (including energy) and price increases can be observed. Internally, the reflection of these dangers can translate into costs (large current account deficits, substantial budget deficits, high pressure on budget revenues, etc.) but also opportunities (e.g. the revitalization of some strategic industries, the reform of the budget system, the implementation of a fiscal regime more flexible, with progressive rates, etc.). Observing but especially understanding these shortcomings can transform the unfavourable developments of the past into advantages for the future.

The increasing challenges in the international sphere bring into question the resilience of a country's internal framework. If a country is frequently faced with fiscal-budgetary imbalances and does not have a suitable strategy for remedying the gaps in a relatively short time horizon, it may find itself in the situation that when the international macroeconomic context suddenly deteriorates it cannot face the challenges. This aspect underlines for Romania the importance of making good decisions now. Among these are the reduction of corruption, the reduction of tax evasion, the massive digitization of state institutions including the control ones (especially the National Fiscal Administration Agency), good communication between institutions so that the state-citizen relationship returns to normal, the transparency of the spending of public money, the restructuring of the budget apparatus, and finally, after reducing slippages and income leakages, in order to reduce social inequity, the introduction of a moderately progressive fiscal regime.

BIBLIOGRAPHY

1. Abramowitz, M., (1986). Catching up, forging ahead, and falling behind, Journal of Economic History, 46: 385–406.
2. Davoodi H. R., P. Elger, A. Fotiou, D. Garcia-Macia, X. Han, A. Lagerborg, W.R. Lam, and P. Medas. (2022). “Fiscal Rules and Fiscal Councils: Recent Trends and Performance during the Pandemic”, IMF Working Paper No.22/11, International Monteary Fund, Washington, D.C.
3. De Long, J.B., and Summers, L. (2012). “Fiscal Policy in a Depressed Economy” Brookings Papers on Economic Activity, Economic Studies Program, The Brookings Institution, Vol. 44(1), pp. 233-297.
4. Duncan, D. and Sabirianova Peter, K., (2012). Unequal Inequalities: Do Progressive Taxes Reduce Income Inequality?. IZA Discussion Paper No. 6910, October.

5. European Commission (2023a). European Economic Forecast, Institutional Paper 194 | February 2023. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2023. Online: https://economy-finance.ec.europa.eu/ecfin-publications_en.
6. European Commission (2023b). European Economic Forecast Autumn 2023. Institutional paper 258 | November 2023. Online: https://ec.europa.eu/info/publications/economic-and-financial-affairs-publications_en.
7. European Commission, (2022). Directorate-General for Taxation and Customs Union, Taxation trends in the European Union – Data for the EU Member States, Iceland, Norway – 2022 edition, Publications Office of the European Union, 2022, https://data.europa.eu/doi/10.2778/417176.
8. International Monetary Fund (2015). „Fiscal Policy And Long-Term Growth". IMF POLICY PAPER, Washington, D.C., April.
9. International Monetary Fund (2023). World Economic Outlook: Navigating Global Divergences. Washington, DC. October. Online: https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues /2023/10/10/world-economic-outlook-october-2023.
10. EY (2018). „The outlook for global tax policy in 2018". Online: https://www.ey.com/Publication/ vwLUAssets /EY-2018-global-outlook-for-tax-policy/$File/EY-2018-global-outlook-for-tax-policy.pdf.
11. Henrekson, M., Torstensson, J. and Torstensson, R., (1997). Growth effects of European integration, European Economic Review, Elsevier, vol. 41(8), pages 1537-1557, August.
12. Varblane, U. and Vahter, P., (2005). An Analysis Of The Economic Convergence Process In The Transition Countries, University of Tartu Faculty of Economics and Business, Administration.
13. Voinea, L. and Mihăescu, F. (2009). The Impact Of The Flat Tax Reform On Inequality-The Case Of Romania - Romanian Journal of Economic Forecasting – 4/2009.
14. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tax_revenue_statistics #General_overview.

THE CONTRIBUTION OF THE HASDEU DYNASTY TO THE RESEARCH OF THE TRADITIONAL CULTURE OF BESSARABIA (ON THE OCCASION OF THE 185TH ANNIVERSARY OF THE BIRTH OF THE SCIENTIST BOGDAN PETRICEICU-HASDEU)

Mariana Cocieru

Senior Scientific Researcher, PhD, Institute of Romanian Philology „Bogdan Petriceicu-Hasdeu", State University of Moldova

Abstract: In the present approach, the author refers to the historical beginning of folklore research in Bessarabia. In order to be able to follow their evolution, the exposition starts from the precursors of Romanian folkloristics, conventionally concentrating them around some personalities who contributed to a greater or lesser extent to this itinerary. Analyzing this early stage of development, he notes that the Hâjdău-Hasdeu dynasty of folklorists, who were active in the two periods of the formation of folklore (pre-folkloristics and folkloristics as a science), had the largest contribution in this sense. It also highlights the most important folklore studies and materials that appeared in these periods, recorded and published by the brothers Alexandru and Boleslav Hâjdău and Bogdan Petriceicu-Hasdeu.

Keywords: folklore, folkloristics, traditional culture, folklore investigations, Hasdeu.

Punctul de plecare în domeniul investigațiilor folcloristice din Basarabia este plasat convențional în anii 30 ai secolului al XIX-lea, odată cu apariția unor lucrări importante ale lui Mihail Kogălniceanu și Constantin Negruzzi. Potrivit constatărilor istoricilor folcloriști, lucrările acestora încheie perioada pre-folcloristicii și pun bazele „încă firave ale folcloristicii ca știință" [1, p. 31]; iar prin contribuțiile ulterioare ale lui Vasile Alecsandri, Alecu Russo, Nicolae Bălcescu, Teodor Stamati etc., care apreciau folclorul ca pe „o sursă de revigorare și de solidarizare a ființei naționale românești" [2, p. 85] – se constituie „începuturile așa-numitei «școli romantice» sau ale «școlii lui Alecsandri»" ca o etapă importantă în folcloristică" [1, p. 32-33]. Cea de-a doua etapă a demarat prin colectarea masivă a faptelor de folclor și cu „școala științifică a lui Hasdeu", perioadă în care s-au afirmat, nu doar Bogdan Petriceicu-Hasdeu, ci și etnografii Simion Florea Marian, Elena Sevastos, Teodor Burada, Tudor Pamfile și mulți alții, care au adunat un număr impunător de creații folclorice. În concluzie, revenind la Alexandru și Boleslav Hâjdău, vom menționa că activitatea acestora a reprezentat „aspectul basarabean al etapei incipiente a folcloristicii" românești [1, p. 33].

Pasiunea pentru creația populară orală a lui Alexandru și Boleslav Hâjdău a fost moștenită genetic de la tatăl lor **Tadeu Ioan Hâjdău** (1769-1835), care cunoștea mai multe limbi, de la care a pornit neamul de cărturari erudiți Hâjdău-Hasdeu. După ce s-a mutat cu traiul în Basarabia, Tadeu Hâjdău, a profitat din plin de posibilitatea de a fi mai aproape de cultura tradițională a populației băștinașe. Crescut și educat în Polonia, a cules legende populare, pe care apoi le-a tradus și le-a redactat în limba polonă. Printre legendele înregistrate de Tadeu Hâjdău menționăm: *Amazoane, Dragomir, Dragoș-Vodă, Traian și Dochia, Cheile Bâcului, Papură-Vodă cel mâncat de șoareci* etc. [3, p. 161].

Fiul său din a doua căsătorie, **Alexandru Hâjdău** (n. 30 noiembrie 1811, Miziurânți, raionul Șumsk, regiunea Ternopil – m. 9 noiembrie 1872, Cristinești (azi Kerstenți), raionul

Hotin, regiunea Cernăuți, Ucraina), apreciat de istoricii literari drept „începătorul folclorului românesc” [4, p. 23. A se vedea: 5, p. 41], este, de asemenea, pasionat de culegerea și valorificarea moștenirii tradiționale, de dezvăluirea trecutului istoric, de consemnarea cadrului etnografic. Cercetătorii manuscriselor lui Alexandru Hâjdeu, menționează un interes mai pronunțat pentru mituri, legende, obiceiuri și credințe [6, p. 190]. Prin urmare, câteva texte culese, prelucrate și traduse în limba rusă, au fost publicate în revistele rusești *Вѣстникъ Европы*, *Телескопъ* și *Молва*, pe care le-a însoțit cu suficiente explicații de ordin lexicografic, etimologic sau tradițional-istoric și etnografic. Potrivit mențiunilor lui Alexandru Hâjdău, textele originale înregistrate au o circulație destul de largă în Banatul Craiovei (Oltenia), Transilvania, Muntenia, Moldova și Bucovina. În nr. 23-24 ale revistei *Вѣстникъ Европы* din 1830 a publicat două cântece de nuntă [7], unul din repertoriul prenupțial, iar al doilea – postnupțial. În nr. 5-8 al publicației *Телескопъ. Журналъ современнаго просвѣщенія* din 1833 a editat în traducere rusă șase cântece lirice românești, „de aspect diferit – istorice, haiducești (o doină) și de factură diferită (mai mult cărturărești)” [1, p. 34], însoțindu-le cu comentarii ample despre circulația acestor creații, cu referințe la: tradiții și obiceiuri de sărbătoarea cucului; Arminden (celebrată la 1 mai, în cinstea stelei ocrotitoare de la nașterea fiecărui om/ steaua ursitoare/a sorții umane, numită și steaua „de Mai” și a sărbătorii precreștine a vegetației Florei, o reminiscență a sărbătorii latinilor *Calendele Florale* etc.); credințe și superstiții; vrăji; etnobotanică; personaje mitologice dacice (Leli/Lelea/Ler și Badea – ocrotitoare ale dragostei inocente/platonice/neprihănite, celebrate în iunie, când e lună nouă); informații istorice și toponimice despre haiduci (Codreanu, Bujor, Chigheci/Tigheci etc.); proverbe; tradiții de Rusalii; date istorice despre Cetatea Sorocii; legenda icoanei „făcătoare de minuni” a Maicii Domnului etc. [8]. În nr. 35 al revistei *Молва* din 1835 a publicat articolul despre doina populară, comparând-o cu unele creații ale huțanilor [9. Pentru mai multe detalii a se vedea: 10] și un cântec popular din Valahia [11]. Analizând aceste materiale, exegeta Gabriela Drăgoi este de părerea că textele publicate (cântece de nuntă, legende și balade, o doină, cântece de dragoste) sunt mai degrabă „o încercare de improvizare a unor texte în manieră populară[1], ba chiar uneori o evidentă fantezie mistificatoare, mai accentuată în notele filologice și istorice, foarte întinse ce însoțesc poeziile” [12, p. 191]. Observațiile cercetătoarei au fost remarcate ceva mai devreme și de Eufrosina Dvoicenko: „Faptul că A. Hasdeu inventează pasagii întregi din cronice uneori neexistente mă face să presupun că și textul unora din cântece le-a compus singur. E prea evidentă și artificialitatea formei și fondul puțin românesc ale unora din ele” [13, p. 35]. Aceste conchideri, menționează etnologul Victor Gațac, nu dau nici un temei totuși „pentru o atitudine negativă față de întreaga activitate folcloristică a scriitorului, tendință care se manifestă în istoriografia literară” [14, p. 106], de aceea, în istoria folcloristicii contribuția lui Alexandru Hâjdău este apreciată ca fiind una importantă pentru popularizarea creației folclorice [1, p. 35], considerată de către Nicolae Iorga drept *„un început de folcloristică <...> care se face de un Român rusificat într-o mare foaie din Rusia”* [5, p. 41]. În aceeași ordine de idei, și exegetul etnolog Dumitru Caracostea l-a apreciat ca fiind *primul folclorist basarabean* [15, p. 257]. Texte culese de scriitorul Alexandru Hâjdău se află și în arhiva filologului-slavist, etnograf și paleolog Ismail I. Sreznevski de la Universitatea din Harkov, încă din perioada studenției, atunci când a făcut parte din cenaclul folcloriștilor ucraineni condus de ilustrul academician. A apelat nemijlocit la folclor și în creațiile sale lirice cu subiect istoric (poeziile *Dumbrava roșie*, *Ștefan cel Mare* ș. a.), dar și în nuvela istorică *Domnia Arnăutului*, unde a valorificat subiecte haiducești, la baza nuvelei fiind utilizate legendele și tradițiile istorice despre Dabija Vodă, Duca Vodă, Dafna și Petriceicu Vodă, expresii paremiologice, elemente ale mitologiei populare, epos eroic.

[1] Faptul că textele publicate sunt improvizații ale scriitorului este dovedit de versificația necorespunzătoare versurilor folclorice, de uzul rimei încrucișate ș. a. [1, p. 34].

Analizând în ansamblu preocupările lui Alexandru Hâjdău de creația populară orală, precum și apelul conștient al scriitorului la constituentele etnofolclorice în operele sale artistice, criticul literar Vasile Ciocanu concluzionează: „Contribuția scriitorului basarabean în domeniul propagării folclorului reiese nu atât din volumul celor realizare, cât din munca sa de pionierat. A. Hâjdeu a fost unul dintre primii culegători și popularizatori ai folclorului ucrainean, iar prin eforturile depuse la propagarea cântecelor populare românești printre cititorii de limbă rusă el a anticipat, de fapt, acțiunea de colectare și de valorificare, în perioada modernă, a creației populare în principate. În felul acesta, Hâjdeu se situează pe un loc de frunte în istoria folcloristicii românești în ansamblu, deși, după cum s-a văzut, nu există certitudinea autenticității tuturor cântecelor publicate de el. Merită să fie menționate și încercările lui Hâjdeu, modeste ca orice început, de a emite păreri despre folclorul ucrainean și cel românesc privit în plan comparativ” [16, p. 95-96].

Boleslav Hâjdău (n. 20 decembrie 1812, Vjazovetz, ținutul Volyniei, astăzi regiunea Ternopol, Ucraina – m. 14 martie 1886, Hacking, Austria), urmând exemplul fratelui său Alexandru, a fost atras și el de creația populară orală, valorificând mai multe legende și tradiții istorice, cântece epico-eroice, balade.

În două numere ale revistei *Молва* a publicat în rusește două legende etiologice, istorice: *O judecată la serdăria din Orhei* [17] și *Comoara voievodului Petriceicu* [18]. În revista rusă *Сынъ Отечества и Сьверный архивъ* a editat alte două legende istorice despre Dabija și Hâncu [19]. De asemenea, a publicat și câteva descrieri etnografice despre obiceiurile, credințele și superstițiile poporului român, legende și basme: *Trei legende moldovenești: I. Movila. O legendă din letopisețul moldovenesc al logofătului Romșa* [20]; *II. Hatmanul Kunițkii. Legendă moldovenească din letopisețul lui Vasile Bainscki* [21], III. *Bujor* [22]; *Nunțile la țăranii basarabeni* (ritualuri nupțiale din părțile Hotinului) [23]; *Prejudecățile și vrăjitoriile moldovenilor* [24]; *Note de călătorie despre Bucovina* [25]; *Superstițiile poporului moldovenesc* [26]; *Câteva povești și legende populare moldovenești* (legendele: *Calea laptelui, Rândunica, Albina, Retezatul, Almaș (Baba Dochia), Babacâi, Stânca fetei de lângă Lipcani* etc; basmele *Trimisul Cerului, Soarele, luna și vântul* ș. a.) [27].

Mai detaliat despre aceste contribuții folcloristice aflăm din culegerea *Studii și materiale despre Alexandru și Boleslav Hâjdău* (alcătuită de Pavel Balmuș și Vasile Ciocanu, anul 1984), mai exact, în articolul *Boleslav Hâjdău și folclorul*, semnat de Vasile Ciocanu. Criticul întreprinde o analiză extinsă a publicațiilor scriitorului, relevând în măsura posibilităților și valoarea lor folcloristică. În consecință, câteva legende publicate de Boleslav Hâjdeu au fost reluate în traducere română în studiile, monografiile și culegerile de folclor editate în a doua jumătate a secolului al XX-lea: *Folclorul haiducesc în Moldova* [28]; *Legende istorice moldovenești* [29, p. 43]; *Legende, tradiții și povestiri orale moldovenești* [30, p. 223-224]. Asemeni scrierilor fratelui său Alexandru, și cele ale lui Boleslav Hâjdău au marcat începuturile folcloristicii ca știință.

Cercetătorii creației literare și științifice a lui **Bogdan Petriceicu-Hasdeu** (nume la naștere Tadeu Hâjdău; n. 26 februarie 1838, Cristinești, Hotin, Imperiul Rus, astăzi Ucraina – m. 25 august 1907, Câmpina, România) au remarcat constant spiritul erudit al savantului pentru cercetarea folclorului, precum și pentru valorificarea constituentelor etnofolclorice în operele sale literare. Căutând rădăcinile pasiunii pentru cultura tradițională a renumitului academician al Academiei Române și membru al multor academii străine, vom vedea că B. P.-Hasdeu a pornit din mediul folcloric de la Cristinești, unde s-a aflat mereu în preajma bunicii sale, Valeria Hâjdău „pe care o admira așa de mult, și unde folclorul românesc pulsa în toată splendoarea sa” [31, p. 5]. De asemenea, după cum subliniază istoricii vieții și activității cărturarului, a copilărit și la Zamcioji, la curtea prietenului tatălui său Alexandru, boierul Vasile Cristea, de la care a cules, probabil, mai multe creații folclorice, dovadă servind o orație pe care a valorificat-o în drama istorică *Răzvan și Vidra*.

Pe parcursul anului școlar 1951-1852, adolescentul Hasdeu, s-a aflat în „atmosfera satului arhaic românesc” Cristinești, perioadă în care a început să-și noteze primele sale texte folclorice. Relativ puținele texte descoperite până astăzi, culese de savant încă din tinerețe (majoritatea textelor au notați anii 1951, 1952) [Pentru alte precizări în acest sens a se consulta: 32], care au fost identificate în Arhiva „B. P. Hasdeu” de la Biblioteca Academiei Române (mapa I, ms. 21), în revistele la care a colaborat B. P.-Hasdeu, dar și din lucrările sale artistice, au fost publicate în volumele 18 și 19 ale Colecției „Moștenire”, seria „Bogdan Petriceicu Hasdeu. *Scrieri”*, editura „Știința”, anul 2020, îngrijită de Stancu Ilin și Ionel Oprișan, responsabil de ediție Mihai Papuc. Tot aici au intrat și textele folclorice obținute prin intermediari, drept răspunsuri la chestionarele lui B. P.-Hasdeu, expediate de ilustrul savant în toate localitățile arealului românesc.

Ulterior, fiind iuncher în regimentul „Contele Radetzki”, unitate militară de pe lângă Odessa Nouă, pe teritoriul Ucrainei, anii 1854-1857, a consemnat mai multe materiale în limba bulgară pe care le-a tradus în rusă și română, temei servindu-i referințele la istoria și teritoriile românești din aceste texte. Cercetătorii biografiei și operei savantului nu exclud că ar mai fi culeș și în perioada aflării sale la Cahul în calitate de judecător, dar și în timpul călătoriilor sale în Basarabia de sud (Bugeac) în calitate de deputat de Bolgrad (1868–1869), dar deocamdată acestea rămân a fi doar presupuneri.

Toată creația literară și științifică a savantului demonstrează că B. P.-Hasdeu a continuat tradițiile literare ale înaintașilor săi, preocupările acestora pentru trecutul istoric și creația populară orală, depășindu-le realizările obținute și extinzându-și interesele etnologice pentru studierea comparativă a folclorului, a mitologiei, a istoriei poporului român etc.

Contribuțiile sale esențiale privind salvgardarea specimenelor etnofolclorice țin de cerințele pe care le-a impus culegătorilor îndemnându-i să înregistreze cât mai aproape de adevăr particularitățile lingvistice (fonetice, dialectale), pledând pentru autenticitatea textologică a materialelor de teren.

Parcursul istoric al fundamentării teoretice a constituentelor etnofolclorice începe cu termenii propuși de redutabilul etnolog B. P. Hasdeu. Inițiatorul școlii științifice folcloristice românești aplică și impune o serie de concepte specializate, precum *variantă, tip, prototip, arhetip* (și subdiviziuni ale acestora: *subtip, subvariantă, subarhetip*). Ceva mai târziu, Ovidiu Bârlea va concluziona ca termenul *variantă* așa cum este tratat în studiile științifice de folclor ale lui B. P. Hasdeu își va menține fundamentul teoretic și în folcloristica românească a secolului al XX-lea. În sistemul conceptual hasdeian, prin *varianturi* [sau *variațiuni* – A se vedea: 33, p. 243], „în literatura poporană ca și-n linguistică, se înțeleg exemplare diferite în formă, în accidente, în punturi secundare, dar identice în toate elementele fondului, iar nu numai în unele din ele” [34, p. 503]. Subvariantele reprezintă variantele cele mai apropiate între ele. Totalitatea tuturor variantelor va alcătui *tipul*. Referindu-se la *tip,* savantul îl percepea compus din motive, care fiind încărcate cu elemente secundare alcătuiesc *subtipuri* ale unui *tip* materializat în specii diferite. Alteori B. P. Hasdeu menționează că suma variantelor naționale alcătuiesc *subtipul* sau *versiunea* (termen actual în folcloristica contemporană). Cât privește *arhetipul* sau *prototipul,* acesta reprezintă forma de bază, germenele originar, de la care provin *variantele remarcate în circulație*. Prototipul, în concepția lui Hasdeu denumește atât o formă primară raportată la patrimoniul național, cât și la cel universal (de confruntat generalizarea Școlii Finlandeze asupra arhetipului). Drept treaptă intermediară spre *arhetip* distinge pentru anumite creații folclorice și *subarhetipul* (*sub-archetip,* explicat în baza baladei *Cucul și turturica*) [Ibidem, p. 559]. Pornind de la terminologia propusă de B. P. Hasdeu, folcloriștii și etnologii vor dezvolta ulterior teoretizările asupra conceptului de folclor și cultură populară, asupra constituentelor etnofolclorice.

În terminologia fundamentată de ilustrul savant identificăm concepte ca: *literatură poporană*, *creație populară*, *tradițiune populară istorică, etnopsihologie („etno-psicologie”,*

termen la care renunță ulterior) sau *folclor („folklore”)* („credințele cele intime ale poporului, obiceiele și apucăturile sale, suspinele și bucuriele“ [35, p. XVIII], sau într-o formulare ulterioară, „tóte prin câte se manifestă spiritul unuĭ popor, obiceiele lui, ideile'i despre sine'și și despre lume, literatura luĭ cea nescrisă, miĭ și miĭ de trăsure caracteristice cu rădăcinĭ în inimă și cu muguri în graĭu”). [36, p. 222] etc. Potrivit lui Hasdeu, cele două „ramure” ale „literaturei poporane” sunt „literatura poporană nescrisă” și „literatura poporană scrisă” [34, p. XIII], apreciindu-le ca fiind distincte, dar care nu se opun una alteia, ci se manifestă într-o osmoză funcțională (într-o „legătură așa ḑicênd indissolubilă” [Ibidem, p. 387]). În viziunea savantului, termenul „poporan” se referă la formele culturale provenite din extern și foarte răspândite, iar termenul de „popular” distinge doar formele culturale interne, apărute în mediul rural, specifice unei anume sau grup de comunități. Relația de similaritate dintre folclor și cărțile populare se realizează pe două planuri: unul al modalităților de funcționare – prin creație și transmitere a informației, și altul tematic – care vizează repertoriul de teme și motive, tipare compoziționale: formule stereotipizate, structuri narative etc.

Cunoscute mediului științific sunt și teoretizările lui Hasdeu privind trăsăturile fundamentale ale creației folclorice: „caracterul lui colectiv”, „anonim”, „variabil”, „tradițional”, trăsături pe care le atribuie și textelor literare manuscrise medievale ale cărților populare.

A publicat mai multe studii ce țin de cultura tradițională: *Literatura populară* [37], *Frunză verde* [38], *Nu e in tóte ḑilele Pascile. Originea creştinismului la români* [39, p. 92-96], «*Doĭna» restórnă pe Rösler* [Ibidem, p. 25-32]. În cel din urmă, a susținut ideea originii indo-europene a termenului *doină*. Cu toate că nu auzise de zeitatea Doina, despre care scria principele Dimitrie Cantemir că ar fi existat în panteonul mitologic al dacilor alături de personajele Zâna, Drăgaica, Paparuda ș. a., B. P.-Hasdeu e de părerea că doinele au existat la daci, argumentându-și ideea în articolul *„Doĭna”. Originea poesieĭ poporane la Români* [Ibidem, p. 12-22]: „Elŭ [Cantemir] – menționează Hasdeu – <...> credea (*Descript. Mold.* ed. Papiŭ, p. 141), că *Doĭnă* se va fi chiămatŭ la Dacĭ ḑeulŭ saŭ ḑîna resboiuluĭ, fiind-că cu acestŭ cuvîntŭ - ḑice elŭ - începe totŭ-d'a-una la Românĭ cântecele lorŭ de luptă: «praeponitur enim cunctis quae fortiter in bello referunt canticis». Opiniunea lui Cantemirŭ, orĭ-câtŭ de arbitrară, are unŭ meritŭ. Ea deștéptă o întrebare fórte seriósă: părinții noștri moștenit'au eĭ puternica lorŭ inspirațiune poetică dela Romani ori dela Daci? < > Dacă vomŭ pune dară în cumpĕnă natura prozaică a Romanilorŭ cu geniulŭ poeticŭ alŭ Dacilorŭ, va fi legitimŭ a conchide că admirabilele nóstre «doĭne», negreșitŭ ca genŭ, nu ca materiă, sunt moștenite dela acești din urmă. Ast-felŭ Cantemirŭ avea dreptate de a căuta pe *doĭnĕ* la Daci [Ibidem, p. 15-16]. În folcloristica actuală, această părere a fost susținută și de Victor Cirimpei, etnologul fiind preocupat, preponderent de mitologia populară a românilor.

B. P.-Hasdeu, realizând o recenzie la culegerea de cântece istorice ucrainene, antologată de B. Antonovici și M. Dragomanov, recunoștea existența *cântecului istoric* ca specie, în favoarea căreia au scris mai mult argumente savanții Victor Gațac [40] Grigore Botezatu și Andrei Hâncu [41]. Numeroase articole, studii folcloristice au fost inserate în lucrările *Cuvente den bătrâni* (1877-1881), dicționarul universal „folcloric” *Etymologicum Magnum Romaniae* (1886-1898). A muncit enorm la elaborarea chestionarelor sale, *juridic* [42] și *lingvistic* [43], care l-au ajutat la consemnarea unui vast material etnofolcloric, editat parțial de etnologii români Ion Mușlea și Ovidiu Bârlea [44]. Realizându-i un portret folcloristic în renumita sa lucrare *Istoria folcloristicii românești,* etnologul Ovidiu Bârlea aprecia întreaga activitate științifică a savantului, subliniindu-i meritul incontestabil la fundamentarea teoretică a folcloristicii românești: „Hasdeu aduce în folcloristică o contribuție capitală, teoretică – mai cu seamă despre metodologia cercetării – și organizatorică, el fiind promotorul celei mai întinse acțiuni de culegere și de înfățișare a întregului patrimoniu popular [45, p. 220].

1. Continuatori ai ideilor și metodologiei științifice folcloristice a ilustrului savant B. P.-Hasdeu au fost și etnologii Elena Sevastos, Simion Fl. Marian, Teodor T. Burada, Tudor Pamfile, Ion C. Fundescu, Petre Ispirescu, Miron Pompiliu, Gheorghe Dem Teodorescu, Ionel-A. Candrea ș. a. – care au însușit metodologia hasdeiană de acumulare și cercetare, valorificare a materialului etnofolcloric românesc.

2. Fiind inauguratorul *școlii științifice în folcloristică*, B. P. Hasdeu, alături de Al. Odobescu, a întemeiat și cercetările comparative clasice. Elocvente în acest sens sunt studiile: *Povestea numerelor la Românĭ, la Slavĭ, la Francesĭ, la Evreĭ etc* [34, p. 567-608] și *Balada „Cucul şi turturica" la Românĭ, la Moravĭ, la Provenţalĭ, la Reto-romanĭ, la Perşĭ, la Turcomanĭ etc.* [34, p. 501-566; a se vedea: 46; 47].

3. A fondat și condus mai multe publicații periodice: *Traian*, *Aghiuță*, *Viitorul*, *Analele Academiei Române*, *Columna lui Traian* și multe altele.

4. În prezentul material ne vom opri la aceste relatări despre preocupările dinastiei Hasdeu pentru conservarea și promovarea elementelor de patrimoniul cultural imaterial, subliniind încă o dată rolul exhaustiv al acestei vițe de oameni cărturari pentru valorificarea moștenirii spirituale a poporului.

BIBLIOGRAPHY

1. *Creația populară (Curs teoretic de folclor românesc din Basarabia, Transnistria și Bucovina)*. Chișinău: Știința, 1991.
2. *Etnologie românească*. Volumul I. *Folcloristică și etnomuzicologie.* București: Editura Academiei Române, 2006.
3. Dvoicenco, Eufrosina. *Începuturile literare ale lui B. P. Hasdeu. Jurnalul intim (1825-1856) și alte opere ruseşti.* București*:* Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II", 1936.
4. Dvoicenco, Eufrosina. *Alexandru Hasdeu și literatura populară.* În: *Revista istorică*. 1936, nr. 1-3, p. 23-38.
5. Iorga, Nicolae. *Istoria literaturiĭ românești în veacul al XIX-lea – de la 1821 înnainte – în legătură cu dezvoltarea culturală a neamului*. Volumul II: Epoca lui M. Kogălniceanu (1840-48). București: Minerva, Institut de Arte Grafice și Editură, 1908.
6. Drăgoi, Gabriela. *Un precursor: Alexandru Hîjdeu.* În: *Anuar de Lingvistică și Istorie Literară*. Iași: Editura Academiei, vol. XXVI, 1977-1978, p. 187-195.
7. Хиждеу, Александръ. *Двѣ Молдавскія пѣсни*. În: *Вѣстникъ Европы*. 1830, № 23-24, с. 129-131.
8. Хиждеу, Александръ де. *Румунскія Народныя Пѣсни на Русскомъ Языкѣ. Писъмо къ Издателю*. În: *Телескопъ. Журналъ современнаго просвѣщенія*. Москва: Въ Типографіи Н. Степанова, 1833, часть четырнадцатая, выпуски 5-8, с. 491-526.
9. Хиждеу, Александр. *Народная румынская думка*. În: *Молва*. 1835, № 35, с. 127.
10. Ciocanu, Vasile. *Alexandru Hâjdeu și creația populară*. În: *Literatura moldovenească și folclorul*. Chișinău: Știința, 1982, p. 111-142.
11. Хиждеу, Александр. *Простонародная волошская песня*. În: *Молва*, 1835, № 36, с. 144-147.
12. Drăgoi, Gabriela. *Un precursor: Alexandru Hîjdeu.* În: *Anuar de Lingvistică și Istorie Literară*. Iași: Editura Academiei, vol. XXVI, 1977-1978, p. 187-195.
13. Dvoicenco, Eufrosina. *Alexandru Hasdeu și literatura populară*. În: *Revista istorică*. 1936, nr. 1-3, p. 23-38.
14. Гацак, Виктор. *Фольклор и молдавско-русско-украинские исторические связи*. Москва: Наука, 1975.

15. Caracostea, Dumitru. *Poezia tradiţională română*: *Balada poporană şi doina.* Volumul II. Bucureşti: Editura pentru literatură, 1969.

16. Ciocanu, Vasile. *Contribuţii istorico-literare*. Bucureşti: Editura Fundaţiei Culturale Române, 2001. 282 p.

17. Хиждеу, Болеслав Ф. *Судъ въ Сердарии Оргеевской: Сказка изъ Молдавской Летописи Костина.* În: *Молва*. 1835, часть X, № 9, с. 145-149.

18. Хиждеу, Болеслав Ф. *Клад Господаря Петричейки: Балада из молдавского народного предания.* În: *Молва*. 1835, часть X, № 35, с. 137-140.

19. Хиждеу, Болеслав Ф. *Молдавскія легенды: Дабижа и Гинкулъ*. În: *Сынъ Отечества и Сьверный архивъ: Журналъ словесности, исторіи и политики.* Томъ первый, часть II. Санкт Петербургъ: Типографія Александра Смирдина, 1838, p. 230-249.

20. Хиждеу, Болеслав Ф. *Три молдавские легенды. I. Могила. Предание из молдавской летописи логофета Ромши.* În: *Одесскій вѣстникъ: Journal d'Odessa*, 1844, № 31, 15 апреля.

21. Хиждеу, Болеслав Ф. *Три молдавские легенды. II. Гетман Куницкий, Молдавское предание: Из летописи Василья Баинского.* În: *Одесскій вѣстникъ: Journal d'Odessa*, 1844, № 32, 19 апреля.

22. Хиждеу, Болеслав Ф. *Три молдавские легенды. III. Бужор.* În: *Одесскій вѣстникъ: Journal d'Odessa.* 1844, № 33, 22 апреля.

23. Хиждеу, Болеслав. *Свадьбы у бессарабских крестьян.* În: *Одесскій вѣстникъ: Journal d'Odessa.* 1845, № 51, 27 июня, № 52, 30 июня.

24. Хиждеу, Болеслав. *Предрассудки и колдовство у молдован*. În: *Одесскій вѣстникъ: Journal d'Odessa.* 1845, № 63, 8 августа.

25. Хиждеу, Болеслав. *Путевые заметки о Буковине.* În: *Одесскій вѣстникъ: Journal d'Odessa.* 1846, № 64.

26. Хиждеу, Болеслав. *Суеверия молдавского народа*. În: *Одесскій вѣстникъ: Journal d'Odessa.* 1846, № 80.

27. Бассараб, Б. *Несколько молдавских народных сказок и преданий.* În: *Одесскій вѣстникъ: Journal d'Odessa.* 1847, № 57, 16 июля; № 58, 19 июля.

28. Botezatu, Grigore. *Folclorul haiducesc în Moldova.* Chișinău: Cartea Moldovenească, 1967.

29. Botezatu, Grigore. *Legende istorice moldoveneşti.* În: *Cercetări folcloristice*. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1969, pp. 31-52.

30. *Legende, tradiţii şi povestiri orale moldoveneşti*. Alcătuirea, articolul introductiv și comentarii de Grigore Botezatu. Chișinău: Știința, 1975.

31. Hasdeu Petriceicu, Bogdan. *Scrieri*. Volumul 18. *Folclor literar (1). Folclor tradiţional în versuri.* Ediție critică de I. Oprișan. Chișinău: Știința, 2020.

32. Cirimpei, Victor. *B. P. Hasdeu – culegător de creaţie populară moldovenească.* În: Limba și literatura moldovenească. 1975, anul XVIII, nr. 3, p. 34-42.

33. Petriceĭcu-Hasdeŭ, Bogdan. *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicţionarul limbei istorice şi poporane a românilor lucrat după dorinţa şi cheltuiĕla M. S. Regelui Carol I sub auspiciele Academiei Române*. Tomul 3. Bucuresci: Stabilimentul Grafic I. V. Socecŭ, 1893.

34. Petriceĭcu-Hasdeŭ, Bogdan. *Cuvente din bătrâni*. *Cărţile poporane ale românilor în secolul XVI. Publicaţiuni istorico-filologiece. Limba română vorbită între 1550-1600*. Tomul II. Bucuresci: Noua Tipografie Națională C. N. Rădulescu, 1879.

35. Petriceĭcu-Hasdeŭ, Bogdan. *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicţionarul limbei istorice şi poporane a românilor lucrat după dorinţa şi cheltuiĕla M. S. Regelui Carol I sub auspiciele Academiei Române*. Tomul I. Bucuresci: Stabilimentul Grafic I. V. Socec & Teclu, 1887.

36. Petriceĭcu-Hasdeŭ, Bogdan. *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicționarul limbei istorice și poporane a românilor lucrat după dorința și cheltuiĕla M. S. Regelui Carol I sub auspiciele Academiei Române*. Tomul II. Bucuresci: Stabilimentul Grafic I. V. I. V. Socecŭ, [f. a.].

37. Fundescu, Ioan C. *Literatură populară. Basme, orații, păcălituri și ghicitori*, cu o introducere despre literatura populară de D.B.P. Hasdeu. București: Tipo-Lotografia și Fonderia de litere Dor. P. Cucu, 1896.

38. Petriceĭcu-Hasdeŭ, Bogdan. *Frunză verde. O pagină despre istoria literaturii române*. În: *Columna lui Traian.* 1873, anul IV, nr. 13, p. 240-243.

39. Petriceĭcu-Hasdeŭ, B.[ogdan]. *Din Istoria Limbeĭ Române*. Bucuresci: Tipografia Academieĭ Române, 1883.

40. Gaţac, Victor: *Trei specii şi nu una*. În: *Limba şi literatura moldovenească*, 1960, anul III, nr. 4, p. 32-37; *Cântecele istorice*. În: *Schițe de folclor moldovenesc*. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1965, p. 241-279.

41. Botezatu, Grigore; Hâncu, Andrei. *Ce este cântecul bătrânesc*. În: *Cântece bătrânești ale românilor. Cântece istorice*. Antologare, introducere, glosar, comentarii de Grigore Botezatu și Andrei Hâncu. Colecția „Biblioteca școlarului". Serie nouă. Ediția a II-a. Chișinău: Litera, București: Litera Internațional, 2003, p. 5-16.

42. Petriceĭcu-Hasdeŭ, Bogdan. *Obiceiele juridice ale poporului român. Programa.* În: *Analele Societății Academice Române*. 1878, anul X, secțiunea II, p. 340-365; broșură: București: Ediție oficială, 1878. 61 p.

43. Petriceĭcu-Hasdeŭ, Bogdan. *Programa pentru adunarea datelor privitoare la limba română.* În: *Analele Academiei Române*. Seria II, tomul VII, secțiunea I. București, 1884-1885, p. 21-34; broșură: București: Editura Academiei Române, 1884. 16 p.

44. Mușlea, Ion; Bîrlea, Ovidiu. *Tipologia folclorului din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu*. București: Minerva, 1970.

45. Bârlea, Ovidiu. *Istoria folcloristicii românești*. Craiova: Aius PrintEd, 2010.

46. [Petriceĭcu-]Hasdeŭ, [Bogdan]. „*Cucul și turturica" la români și la persiani.* În: *Columna lui Traian*. 1876, serie nouă, anul VII, nr. 01, p. 40-44.

47. [Petriceĭcu-]Hasdeŭ, [Bogdan]. *Balada poporană „Cucul și turturica" la România, în Persia și în Francia. Notiță.* În: *Columna lui Traian*. 1877, serie nouă, anul VIII, nr. 06, p. 301-303.

ON THE NEED FOR A NEW DISCOURSE OF DEMOCRACY

Vasile Pleşca

Scientific Researcher III, PhD, „Gh. Zane" Institute of Economic and Social Research, Romanian Academy, Iaşi

Abstract: Libraries have already been written about the democratic decline of recent years. It is the most visible political phenomenon on a global scale, and thousands of interpretations and explanations from scholars abound. What is much less present is the watchful eye on the enemies of democracy. Their fulminant success from a political point of view hides their fragility on a social or economic level. This article shows how wrong the negative approach to democratic decline is, the shortcomings of the democratic alternative, authoritarian populism, being obvious.

Keywords: authoritarian populism, liberal democracy, iliberalism, democratic discourse

Teoria contemporană a democrației a identificat cu maximă acuratețe, în ultimii ani, multe din mecanismele prin care procesele de democratizare și consolidare au fost înlocuite de cele de declin democratic (Temelkuran 2019, Lührmann și Hellmeier 2020, Eatwell și Goodwin 2019, Doorenspleet 2019, Mounk 2020, Diamond 2020, Krastev, Holmes 2020 etc.). Populismul, neglijența față de regulile jocului sau chiar atitudinea fățiș împotriva ideii de respect față de aceste reguli, deformarea realității și manipularea istoriei sunt elemente pe care cercetătorii le-au identificat cu precizie. De exemplu, într-o formă care preia toate elementele de mai sus, discursul non-democratic contemporan vede ultimele trei decenii de după căderea comunismului drept o epocă ce s-ar putea numi „les trente honteuses", „treizeci de ani de rușine" (Kuitz & Wigura 2020, 43). În opoziție cu perioada de prosperitate de după război, care, cu toate lipsurile, a consemnat „trente glorieuses", „trei decenii glorioase", narațiunea non-democratică contemporană consideră căderea comunismului și transformarea politică ce a urmat o fraudă politică comisă de elite, iar democrația liberală este considerată o acoperire pentru o dominație oligarhică. Mai mult, pentru țările ieșite din comunism, integrarea europeană nu este decât o nouă formă de ocupație în care instituțiile Uniunii Europene au luat locul instituțiilor CAER, dominate de Moscova (Kuisz & Wigura 2020).

Suveranismul, naționalismul și iliberalismul sunt principalele tendințe în politica zilelor noastre. Ungaria nu mai este o democrație, devenind primul stat non-democratic din Uniunea Europeană, India a continuat declinul său abrupt, cu greu mai putând fi considerată o democrație, iar Statele Unite, cândva etalonul democrației liberale, pare că și-a pierdut reperele liberale (Applebaum 2020). Mai mult, așa cum Ane Applebaum observă, noii lideri despotici ai zilelor noastre nu sunt singuri. În jurul lor se află aliați, birocrați și personalități media care îi sprijină în drumul spre putere și spre consolidarea acesteia. Conspiraționismul, polarizarea politică și economică, maniheismul și conservatorismul nostalgic sunt folosite pentru a modela societatea contemporană în direcția pe care autocrații și-o doresc. Și mai mult încă, conspiraționismul, polarizarea politică și economică, maniheismul și conservatorismul nostalgic sunt folosite pentru a modela societatea contemporană în direcția pe care autocrații și-o doresc. În cazul foarte specific al României, debusolarea este continuă și la un nivel catastrofal (Goșu și Gusi 2019, Copilaș 2019).

Problema declinului democratic este una centrală preocupările tuturor, în teoria politică,

în opinia publică, în mass media. Declinul democratic nu derivă doar din evoluțiile politice la nivel global – momentele de recul fiind, din păcate, frecvente și recurente – ci, mai ales, din maniera nouă în care au loc atacurile la adresa democrației. Redefinirea democrației, majoritarianismul discreționar, suveranismul, dar și aspecte ce nu țin neapărat de politic, precum incidența *fake-news*-ului, terorizarea limbajului sau, pur și simplu, ignorarea discursului moral sunt aspecte noi în atacurile la adresa democrației. Toate subiectele abordate abordate în cadrul discuțiilor largi despre starea democrației se subsumează ideii că declinul democrației este, în ultimii ani, atât de evident și de puternic încât atrage o analiză continuă și exhaustivă în științele sociale.

Doi termeni definesc, pe scurt, dar foarte explicit, declinul democratic contemporan: iliberalismul și autocratizarea. Iliberalismul vorbește explicit de ruperea asocierii dintre democrația contemporană și limitele asupra puterii impuse de viziunea liberală în înțelegerea individului și a societății, anume separația puterilor, drepturile omului etc. Dacă democrația liberală propunea o redefinire a democrației în sensul unui regim politic în care cetățeanul obișnuit posedă mecanisme de limitare și control a puterii politice, odată cu ascensiunea iliberalismului are loc o „contrareformă" în definirea democrației, atributele ei liberale fiind îndepărtate într-un mod foarte eficient. „Puterea poporului" este înlocuită cu un populism extrem de agresiv ce combină o întoarcere la naționalismul de început de secol XX, reconfigurat în „suveranism", cu o viziune asupra economicului ce favorizează izolarea și controlul asupra mecanismelor economice și comerciale. Autocratizarea este procesul exact invers democratizării. Teoretizat recent (Lührmann & Lindberg, 2019), termenul surprinde mecanismele complexe prin care procesul de democratizare, inițiat la sfârșitul mileniului II, odată cu prăbușirea comunismului, este minat chiar din interior și se se transformă, treptat, în chiar opusul său. Dacă pomenim, și trebuie să o facem, și de România, procesele de ignorare a elementelor liberale ale democrației contemporane au fost prezente tot timpul. Din această cauză, procesul de democratizare nu a avut niciodată o amplitudine similară cu cea din alte țări incluse în acest proces. Acest fapt se traduce în lipsa de spectaculozitate a erodării democrației. În ciuda faptului că, din Europa de Est, Ungaria și Polonia sunt campioane ale autocratizării, regimul democratic din România este, totuși, mult mai fragil decât în țările menționate. Explicația e că, deși cu o prăbușire mult mai puțin pronunțată decât în țările campioane ale iliberalismului, pornindu-se de foarte jos în cazul României, degradarea democratică nu a făcut decât să accentueze o stare deja foarte proastă. Asta face ca, deși procesul de autocratizare să nu fie atât de acut, democrația românească să-l resimtă mult mai puternic. Ceea ce trebuie subliniat în acest context e că, fără a fi o campioană a autocratizării, România a fost afectată de acest proces mai mult, comparativ cu țări în care derapajele anti-democratice sunt mai evidente.

Și pentru că toate problemele să fie împlinite, spectrul unui populism autoritarist completează tot cercul declinului. Pornit de la a fi un simptom complex al tuturor neajunsurilor ascunse ale democrației liberale, populismul contemporan a ajuns noua vedetă a politicului. Din păcate, nu e o vedetă de moment, ce va fi înlocuită de altceva, în timp ce sistemele democratice își vor păstra superioritatea, atât la nivelul principiilor, cât și la nivelul practicilor. În formele sale contemporane, populismul e o doctrină de sine stătătoare, una care caută, ca oricare alta, să ofere soluții exhaustive la orice problemă a politicului. Mai mult decât atât, populismul este caracteristica cea mai evidentă a autocrațiilor de secol 21, oferindu-le acestora, într-o subtilă îmbinare cu naționalismul, tradiționalismul și anti-globalismul, vigoare teoretică și mesaj coerent conturat. Acestea fac necesară o viziune înnoită asupra fenomenului populist, una în care, pentru a-l contracara, trebuie identificate nu doar manifestările sale vizibile, ci, în primul rând, cauzele sale. Toată lumea știe că ultimul val al populismului este consecința întinsă peste ani a crizei economice din 2008-2010, că Brexitul, victoria din 2016 a lui lui Donald Trump, derapajele autocratic-populiste din Ungaria sau Polonia sau, în ultima vreme, ascensiunea unui populism naționalisto-tradiționalist în România derivă din evoluția

economică a acelor ani. Peste toate acestea, agresiunile militariste ale Ruiei, ca și amenințările militariste ale Chinei în problema Taiwan-ului, reaprinderea, cu o cruzime deosebită, a conflictului palestinian, dar și apariția altor focare de conflict pe mapamond nu fac decât să completeze un tablou funest.

Toate aceste lucruri ar putea sugera că înțelegem foarte bine ce se întâmplă: un cumul de factori interni și externi, unii inevitabili, alții amplificați de decizii greșite și care puteau fi evitați. În realitate însă suntem departe de a avea o explicație clară și coerentă a motivului pentru care democrația liberală parcurge un declin brusc pornit chiar din momentul celui mai mare succes istoric, prăbușirea totalitarismului de secol XX.

Ceeea ce trebuie să ne intereseze, dincolo de reafirmarea principiilor liberal-democratice, este identificarea metodelor de adaptare într-o manieră pozitivă a regimului democratic la noile provocări din secolul 21 și transformarea discursului democratic re-activ al ultimilor decenii, la unul pro-activ.

Ceea ce se analizează mai puțin e de ce mecanismele clasice dintr-o democrație liberală nu reușesc să ofere un răspuns comparabil cu răspunsul populist la provocările contemporane.

Toate acestea sunt elementele care necesită o reacție. Și trebuie spus clar, pe de o parte, că, populismul nu oferă, de fapt, răspunsuri și soluții (iar asta se vede în evoluția economică și politică modestă a tuturor regimurilor politice ce au îmbrățișat populismul), că, practic, dincolo de nivelul discursiv, populismul nu e decât un mecanism lipsit de onestitate de câștigare a puterii politice într-o democrație, fără a deține mecanisme de bună guvernare. Pe de altă parte, discursul democratic contemporan are o mare problemă în a-și modela mesajul pentru toți membrii unei societăți. Populismul reușește să se adreseze celor marginalizați în societate, celor care consideră că propriile doleanțe nu mai sunt ascultate într-un regim pluralist și ei, astfel, ajung să îmbrățișeze un discurs autocratic, exclusivist, dar în care propriile valori (altele decât cele politice) sunt respectate. Disputa dintre o viziune pluralistă a lumii, specifică democrației liberale, și una maniheistă, specifică discursului populist, poate fi tranșată în favoarea primeia doar dacă aceasta reușește să se adreseze cu adevărat tuturor, să fie incluzivă și echilibrată.

Un fapt istoric de necontestat este acela că democrația liberală s-a impus în secolul 20 prin validitatea argumentelor, superioritatea principiilor, dar și prin forță economică și militară. (Bacevich, 2021) În acest moment, regimurile despotice ale secolului 21 au aceeași forță economică și militară și un discurs care, dacă nu este mai coerent decât cel democratic, este mai penetrant. Discursul democratic este, de multe ori, fad și depășit, într-o lume post-spectacol, una în care rețelele sociale nu numai că dictează direcțiile la modă în societate, ci, mai ales, modelează conștiințe și comportamente.

În același timp, o cale de a înțelege puțin mai bine cauzele, apariția și continuarea declinului democrațiilor este de a arunca o privire și asupra felului în care funcționează și se dezvoltă și regimurile autocratice contemporane. O primă concluzie e că regimurile autocratice oferă, în cea mai mare parte, un succes de fațadă. Este un fapt evident extinderea ca număr și ca populație afectată a autocrațiilor, dar ele nu sunt modele de succes economic, cultural sau social. Singurele succese economice ale autocrațiilor contemporane se bazează tot pe mâna de lucru ieftină și un nivel scăzut de trai. Mai mult decât atât, fiind regimuri inerent fragile, autocrațiile intră, aproape inevitabil, în ceea ce putem numi o spirală a declinului: măsurile politice luate amplifică problemele economice și sociale. De exemplu, anihilarea justiției independente din Ungaria a dus la creșterea corupției și, astfel, la stagnare economică și cea mai mare inflație din Europa. În Regimul economic hibrid din China, un capitalism de stat foarte bine delimitat a dus la mii de miliarde de dolari investiți în proiecte faraonice care au dus, în final, la stagnare economică. Rusia a alunecat din ce în ce mai tare spre un autoritarism cu tendințe și metode totalitare astfel încât transformarea într-un stat agresor a venit de la sine. Rămâne de văzut pentru viitor dacă autocrațiile contemporane reușesc să se mențină.

De aceea discursul democratic trebuie să fie mai direct în a sublinia și problemele care afectează populismul autocratic. Dacă există o persoană care întruchipează perfect acest timp de populism, aceasta este Victor Orbán. El nu este doar cel care a dus termenul de iliberalism la influența sa nefastă din prezent, dar toate acțiunile sale din ultimul deceniu și jumătate au devenit model pentru toți non-democrații din lume. Dacă e de rezumat în câteva cuvinte-cheie toate ideile și acțiunile sale, ele se reduc la câteva, comune, de fapt, oricărui tip de populism, dar cu câteva note individualizate:

1. Naționalism exacerbat: Orbán promovează foarte agresiv o viziune asupra identității naționale maghiare și promovează faptul că interesele naționale primează în orice condiții asupra intereselor regionale sau internaționale.
2. Antielitism: Orbán promovează o respingere a elitelor, politice sau intectuale (deși el aparține amândorura, în fapt), elite care sunt acuzate a fi nu doar distante, indiferente față de nevoile și aspirațiile populației obișnuite, dar și care promovează politici total opuse intereselor „oamenilor simpli".
3. Controlul mass-media: pentru Orbán și regimul său, presa independentă, critică și atentă la derapajele autorităților, a fost o veșnică problemă, astfel încât atacurile instituțiilor publice la adresa ei au fost și sunt continue. Vocile critice, expresie nu doar a independenței, ci și a pluralismului, au dispărut încetul cu încetul.
4. „Suveranitate economică": regimul Orbán a implementat măsuri economice ce au căutat să protejeze consumatorii și producătorii autohtoni în defavoarea celor străini. Cum asemenea măsuri exced legile economice, rezultatul direct a fost cea mai mare, pe departe, inflație din Europa, o plafonare, dacă nu chiar scădere a nivelului de trai, și categorii întregi de populație, în frunte cu personalul didactic, puse în dificultate.
5. Conservatorism social: regimul Orbán a favorizat ideea de familie tradițională, încălcând agresiv drepturile minorităților sexuale.

Toate aceste lucruri au dus, într-un timp foate scurt, la situația reliefată în graficul de mai jos: puterea de cumpărare și, implicit, nivelul de trai al maghiarilor au fost depășite de marea majoritate a țărilor membre UE din jur. Ca așezare în context al datelor din grafic, dacă în 2022, nivelul de trai al maghiarului mediu este la același nivel cu al românului mediu, acesta din urmă avea puterea de cumpărare jumătate din cea a maghiarului la momentul aderării la Uniunea Europeană, în 2007. Diferența de progres este evidentă!

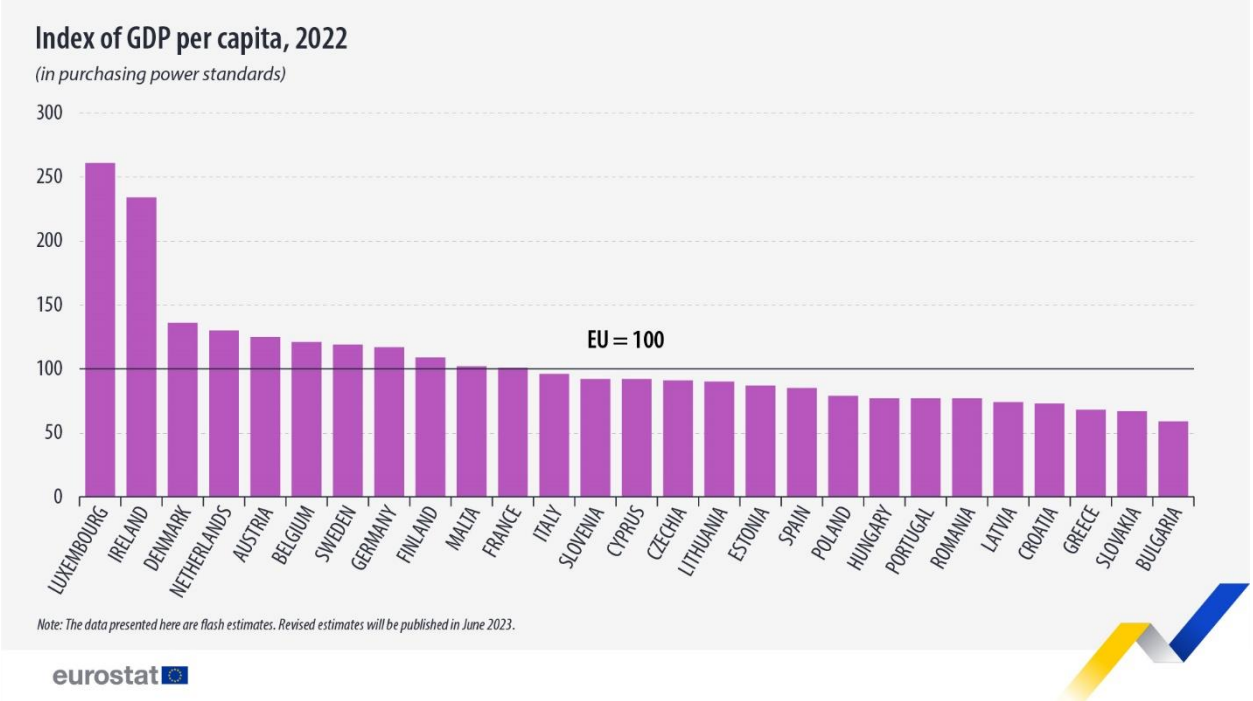

Ca o concluzie, o imagine este mult mai elocventă decât mii de cuvinte. Democrații vorbesc și scriu mult, autocrații sunt mult mai expresivi în mesajele pe care le transmit. Reușesc să creeze în rândul populațiilor frici și angoase, false nemulțumiri și pericole imaginare, în timp ce gândirea critică și independentă dispare. Ceea ce nu poate fi ascuns însă este declinul social și economic, anomia, inflația și izolarea statelor autoritariste. Or, reliefarea acestor realități este primul pas în necesara re-ofensivă a democrației!

BIBLIOGRAPHY

Applebaum, Anne. 2021. *Amurgul democrației. Seducătoarea atracție a autoritarismului*. Litera.

Bacevich, Andrew J. 2021. *Epoca iluziilor. Cum și-a irosit America victoria în războiul rece.* Litera

Copilaș, Emanuel. coord. 2019. *Resurgența ideologiilor nedemocratice în România contemporană*; Paideea.

Diamond, Larry. „Breaking Out of the Democratic Slump" *Journal of Democracy* Volume 31. Number 1 (January 2020)

Doorenspleet, Renske. 2019. *Rethinking the Value of Democracy. A Comparative Perspective*. Palgrave MacMillan.

Eatwell, Roger, Goodwin, Matthew. 2019. *National Populism. The Revolt against Liberal Democracy*. Pelican Book.

Goșu Armand, Al. Gusi, coord. 2019. *Democrația sub asediu. România în context regional*. Corint

Krastev, Ivan, Stephen Holmes. 2020. *The Light That Failed. Why the West Is Losing the Fight for Democracy*. Pegasus Books.

Kuisz, Jaroslaw and Karolina Wigura. „The Pushback Against Populism, Reclaiming the Politics of Emotion". *Journal of Democracy*. Volume 31. Number 2 (April 2020)

Lührmann, Anna, Sebastian Hellmeier. 2020. *Populism, Nationalism and Illiberalism: A Challenge for Democracy and Civil Society*. A Publication of Heinrich Böll Foundation.

Lührmann, Anna & Staffan I. Lindberg, „A third wave of autocratization is here: what is new about it?," *Democratization*, 2019, https://doi.org/10.1080/13510347.2019.1582029)

Lührmann, Anna. Amanda B. Edgell. Sandra Grahn. Jean Lachapelle. Seraphine F. Maerz. *Does the Coronavirus Endanger Democracy in Europe*? https://carnegieeurope.eu/2020/06/23/does-coronavirus-endanger-democracy-in-europe-pub-82110?fbclid=IwAR0vwI9yhg8eZOe5n638877Q5cMleT-bcG0J0roiVSA_zEdIhEBMF6XH2jE

Mounk, Yascha. „The End of History Revisited" *Journal of Democracy* Volume 31. Number 1 (January 2020).

Temelkuran, Ece. 2019. *How to Lose a Country. The Seven Steps from Democracy to Dictatorship*. Fourth Estate

SUPPORTING THE ACHIEVEMENT OF CLIMATE NEUTRALITY AT EU LEVEL

Georgiana Chiţiga

Scientific Researcher, „Victor Slăvescu" Centre for Financial and Monetary Research, Romanian Academy

Abstract: The starting point of the article is highlighting the situation in which we are positioned following the effects of global warming, becoming more and more visible. In the current context, the achievement of climate neutrality, the initiation of support measures as part of the transition to a sustainable economy, which must not be realized at the expense of future generations, is a major necessity. The presentation of the European legislative framework regarding the achievement of climate neutrality, proposes an intersectoral vision that aims to move from an economy with low carbon emissions to a higher stage, the achievement of climate neutrality, which will allow the member states to identify and solve, in a unitary way and in a real time horizon, of climate problems. Achieving climate neutrality is of major importance, it will strengthen resilience to climate shocks as well as boost Europe's position as a world leader. A whole range of tools have been mobilized, which stand out as a historic and unique proposal that reflects the scale of the challenge we face. Finally, we highlight the consequences of the mentioned proposals, aiming at the active contribution to the achievement of the objective of climate neutrality, which is identified as having a central role in the current European climate framework..

Keywords:. *climate change, climate neutrality, instruments, measures, consequences.*

The future of Europe depends on a healthy planet, so the EU countries have set themselves the primary goal of achieving climate neutrality by 2050. The effects of global warming are real. The year 2050 is considered to be the year of reaching climate neutrality at the level of all EU member countries, being an example to be followed by the other States Parties to the Paris Agreement.

Being given the complexity of the climate neutrality goal, it requires joint, not just individual, efforts. While the measures and actions included in a new EU Strategy on Adaptation to Climate Change (under Building a Climate-Resilient Future, 2021) actively contribute to the achievement of the objective of climate neutrality, Member States are supported to continue efforts to increase adaptation capacity, limiting vulnerabilities and ensuring resilience in relation to the effects of climate change.

In the conditions the need for an integrated approach to the measures included in the legislative framework to achieve the objective of climate neutrality, the following were adopted:

Climate change and environmental degradation are a threat to Europe and globally. The 2030 Agenda is correlated to the European Green Deal which will define the development strategy of the EU - the first climate-neutral continent by 2050.

- The European Green Deal is a key instrument in financing the fair climate transition at the level of the European Union, supporting the achievement of climate neutrality, aiming to regulate some important areas: climate change, environmental protection, energy, industry, transport, agriculture, finance and regional development (Commission European, 2020). For

the reconfiguration of strategies and policies in all economic sectors, for the promotion of new sustainable production and consumption models at the sectoral level, the existence of a dialogue between the interested factors is imperative. Plans and actions have been established in order to reduce the effects of climate change, in the shortest possible time and to ensure the implementation of favorable policies that will be the basis of a fair transition to the green economy, aiming at:

- the contribution of the industrial sector in supporting a sustainable economy;
- clean, safe and affordable energy;
- rehabilitation of buildings in order to support energy efficiency and optimal use of resources;
- the transition to sustainable mobility;
- conservation and restoration of ecosystems and biodiversity;
- mobilizing private financial and capital flows towards green investments;
- encouraging research and innovation - 40% of the "Horizon Europe" budget will ensure the financing of solutions for climate change, in accordance with the EuropeanGreen Deal;
- professional training programs in the field of climate change, by updating the general framework of skills and abilities to support the adaptation to new market requirements and technologies.

We have identified a number of synergies at the level of strategic documents:

- The new EU Industrial Strategy guides european industrial policies towards a sustainable and resilient European Union at the international level;
- The EU Strategy On Energy System Integration is synergistic with the EU Hydrogen Strategy, respectively with that of methane in the EU, in support of the decarbonization of the energy system;
- Sustainable and Smart Mobility Strategy - correlated with actions regulated by the EU Action Plan: 'Towards Zero Pollution for Air, Water and Soil';
- The From Farm to Fork Strategy - For a fair, healthy and environmentally-friendly food system and is synergistic with the Common Agricultural Policy: 2023-27 (CAP) and with EU Action Plan For Organic Agriculture;
- The EU Biodiversity Strategy for 2030 is synergistic with the new EU Forest Strategy for 2030 – Sustainable Forest Management in Europe (2022).

The European Green Deal will form the basis of a competitive and efficient EU economy, from the point of view of the use of resources, having as primary targets:

- zero net greenhouse gas emissions by 2050;
- recording an economic growth dissociated from the use of resources;
- the fairness of citizens, sectors and regions. (Appendix 1)

As a result, we can conclude that the Pact highlights the need for a holistic and cross-sectoral approaches, where all relevant policy areas contribute to the ultimate climate goal.

With the launch of the European Green Deal in 2019, the European Union formalized its ambition to make Europe the first climate-neutral continent by 2050. Over the past two years, partly due to the COVID-19 pandemic, efforts have been accelerated, and the green transition has become one of the main pillars of NextGenerationEU and the Recovery and Resilience Mechanism.

- In order to fulfill the objectives of the European Green Deal, the Regulation of the European Parliament and of the Council establishing the Framework for Achieving Climate Neutrality and amending Regulation (EU) 2018/1999, also known as the *European Climate Law* (European Commission, 2021), was adopted. At the level of the European Union, through this instrument, it is aimed to complete the existing legal policy framework at the level of the European Union, in order to introduce those targets that are mandatory for the member states -

the reduction of GHG emissions and the increase of absorptions, through natural or other absorbents.

The European Climate Law establishes the time horizon for achieving climate neutrality - the year 2050, highlighting as a mandatory objective at the EU level, the net domestic reduction of greenhouse gas emissions by at least 55% by 2030, compared to the levels since 1990, determining the contribution of limitations and absorptions of emissions.

They consider:

- more stricte dispositions on adaptation to climate change;
- stronger synergies between European Union policies and the objective of achieving climate neutrality;
- commitment to negative emissions after 2050;
- monitoring the progress made by the member states towards achieving climate neutrality, as well as the establishment of the The European Scientific Advisory Board on Climate Change;
- the initiation of mechanisms regarding effective collaboration with the various sectors of activity to achieve the objective of climate neutrality in various economic fields at the EU level;
- a methodology for the conceptualization of the climate objective for 2040, considering the indicative budget regarding GHG emissions, for the period 2030-2050;

The European Ecological Pact and the European Climate Law strengthen the normative framework of climate change, having a strategic role in the actions that each member state will initiate, ensure the general framework of action to translate into legislation the achievement of the objective of climate neutrality by the year 2050.

- *Fit for 55* is an initiative - integral part of the European Green Deal, with the role of strengthening national, european and international climate actions, developed as a result of the need to update the 2030 Climate and Energy Framework, package (launched by the European Commission in January 2014) , through which an EU-wide reduction target of greenhouse gas emissions of 40% compared to the 1990 level was established.

Priority is given to aspects that have the role of ensuring an effective approach to the climate effort at the sectoral level, with an emphasis on the transformation of all sectors of the economy, with an emphasis on energy, transport and mobility, agriculture.

The Fit for 55 package consists of a set of interconnected proposals, which aim to achieve a fair, competitive and green transition by 2030 and in the next period.

The implications of the legislative proposals included in the Fit for 55 Package envisage a mixed approach to achieving the objective of climate neutrality, aiming at: the application of the trading system of GHG emission certificates in new sectors of activity (buildings and road transport), increasing the use of renewable energy and of energy efficiency, the development of transport modes with low GHG emissions, infrastructure and alternative fuels. Also, attention is paid to the issues related to the prevention of the relocation of GHG emissions.

We ask ourselves: What are the consequences of the legislative proposals regarding climate neutrality at the EU level

- EU trends in ETS emissions – the sector that is the central pillar of the EU policy for combating climate change, being the reference instrument for reducing GHG emissions

As part of the Fit for 55 Package, the EU Emissions Trading System (EU-ETS) Review proposal aims to increase the environmental contribution of the EU ETS by adjusting, firstly, the total number of certificates issued under the scheme. It also considers the elimination of free emission quotas given to aviation, in order to align with the Carbon Offsetting and Reduction Scheme for International Aviation (CORSIA), as well as the inclusion of GHG emissions from the transport sector. Separately, a new emissions trading system has been proposed for the distribution of fuel for road transport and for buildings. On the other hand,

increased funding for the EU Innovation Fund and the Modernization Fund is being considered, as well as the ability for member states to spend their earnings from emissions trading in climate change projects;

- EU Trends in non-ETS emissions

The proposal, the Effort Sharing Regulation (ESR) aims for the emission reduction objectives at the level of each member state for small-scale industries, road and inland maritime transport, buildings, waste to be assigned according to their GDP; it also checks the flexibility of LULUCF and creates a new voluntary reserve for the EU member states to achieve the national targets (2026-2030). Also, the achievement of the ESR objectives is also consistent with the climate and energy plans at national level;

- EU trends in the sector of land exploitation, land use change and forestry (LULUCF)

The proposal for a Regulation on the sector of (LULUCF) sets as a general objective for 2030 - the elimination of 310 million tons of CO_2 emissions through a process of natural carbon sequestration; the EU should also be climate neutral in the land use, forestry and agriculture sectors, including non-CO_2 agricultural emissions (fertilizers andanimals) by 2035;

- EU trends in the energy sector

a. Renewable Energy Directive aims to integrate the energy system with climate and environmental objectives, achieving the goal of 40% energy from renewable sources by 2030, through the contribution of each member state to the use of renewable energy in the transport sector, the heating and cooling sector, both for buildings , as well as for industry; the sustainability criteria of bioenergy are strengthened - member states will have to develop their support schemes for bioenergy. Also, another objective pursued is the doubling of annual energy saving obligations from the EU member states, and the public sector has the obligation to renovate 3% of its buildings/year;

b. Revision of the Energy Taxation Directive (ETD) - the objectives of the energy and climate change policy should be correlated with the taxation system of energy products, especially by promoting green technologies, eliminating old ones, as well as reducing the use of fossil fuels, facilitating the transition from fossil fuels to clean energy, having as a target to meet the climate neutrality objective;

- EU trends in the transport sector

a. Regulation EU CO_2 Emission Performance Standards For Cars And Vans – aims to reduce GHG emissions by 55% by 2030 and 100% in 2035 compared to 2021;

b. Directive on alternative fuels and charging sources for zero-emission vehicles. The proposed Regulation on the deployment of alternative fuels infrastructure through the European Alternative Fuels Observatory will provide relevant data on alternative fuels for transport in Europe. New mandatory national targets for all member states are aimed at; the obligation to develop national decarbonisation strategies and, having as target sectors: aviation, maritime transport, transport on inland waterways, rail transport on network segments that cannot be electrified; the development of specific networks;

c. Regulation on the use of renewable and low-carbon fuels in maritime transport (FuelEU Maritime) - promoting the use of renewable energy sources and alternative fuels;

d. Regulation on ensuring fair conditions of competition for sustainable air transport on EU territory (ReFuelEU Aviation) promoting the use of sustainable fuels with low GHG emission;

- trends in the construction sector

The Revision of the Energy Performance of Buildings Directive- to ensure the obtaining of energy from renewable sources for buildings, as well as the limitation of greenhouse gas emissions related to them;

- the Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM) proposal creates resistance both inside and outside the EU, although it could bring in €14 billion in EU revenue per year.

Through the CBAM mechanism, it will be considered to measure carbon emissions at the EU level, forcing industries to adapt and use green technologies in order to meet the targets for reducing GHG emissions;

- Establishment of the Fund for Mitigation of the Social Impact of Climate Actions - granting aid to member states to finance investments in areas such as: energy efficiency, new heating and cooling systems, promoting sustainable mobility.

For the period 2025-2032, the financing of 72.2 billion euros is provided from the EU budget, and for the fair social transition - 144.4 billion euros.

The implementation of the legislative measures included in the Fit for 55 Package is a complex process, starting from the aspects regarding the transition from fossil fuels to efficient ones, energy, transport, mobility, energy efficiency of homes, impact on the workforce.

As a conclusion, the transition to climate neutrality will generate important opportunities, such as the emergence of a potential for economic growth, for new business models and new markets, for the creation of new jobs and for technological development.

Today, Europe is on the way to a green, competitive and more resilient economy and society. The transition to achieving climate neutrality is a common goal for all EU countries. This transition requires structural changes that will affect the lives of all European citizens, the support of the whole society is required because we have a common good for our future.

Achieving the EU's goal of becoming climate neutral requires sustained coherence at the level of climate measures and actions proposed to be implemented at national, European and international level. Achieving climate neutrality is the ultimate vision of the climate effort.

The EU's response to the climate efforts specified in the Paris Agreement - the European Ecological Pact and the European Climate Law, sets as its main objective the achievement of the objective of climate neutrality for 2050, i.e. the reduction of GHG emissions by at least 55% for 2030, compared to levels from 1990. To these, the proposals of the Fit for 55 Package were added, constituting together initiatives of the European climate response that are the basis of the entire European process of green economic recovery, of achieving climate neutrality.

BIBLIOGRAPHY

Bruyninckx, Hans (2020) - Europe and global sustainability, European Environment Agency, https://www.eea.europa.eu/ro/articles

Schellnhuber, H. J., Cramer, W., Nakicenovic, N., Wigley, T., Yohe, G. (2016) - Avoiding Dangerous Climate Change, Cambridge University Press.

Schmidt, V.A. (2020) - Theorizing institutional change and governance in European responses to the Covid-19 pandemic, Journal of European Integration, Volum 42, Număr 8, Pagini: 1177-1193, https://www.scienceopen.com/

*** European Commission (2021) - Legea europeană a climei https://ec.europa.eu/clima/eu-action/european-green-deal/european- climate-law_ro

*** European Commission (2021) - Propunere de Regulament al Parlamentului European și al Consiliului de instituire a cadrului pentru realizarea neutralității climatice https://eur-lex.europa.eu/legal- content/RO/TXT/?uri=CELEX:52020PC0080

*** European Commission (2018) - Directiva (UE) 2018/2001 a Parlamentului European și a Consiliului privind promovarea utilizării energiei din surse regenerabile https://eur-lex.europa.eu/legal- content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018L2001&from=EN

***European Parliament (2023) - *Report on the COVID-19 pandemic: lessons learned and recommendations for the future,* https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2023-0217_EN.html

*** European Commission (2021) - Comunicarea Comisiei COM/2021/550 final „Pregătiți pentru 55”: îndeplinirea obiectivului climatic al UE pentru 2030 pe calea spre atingerea obiectivului de neutralitate climatică

*** European Commission (2020) - Propunere de Regulament al Parlamentului European și al Consiliului de instituire a cadrului pentru realizarea neutralității climatice și de modificare a Regulamentului (UE) 2018/1999

*** European Commission (2020) - Powering a climate- neutral economy: An EU Strategy for Energy System Integration, https://eur- lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=COM:2020:299:FIN

***European Commission (2021) – European Green Deal, https://ec.europa.eu/clima/eu-action/european-green-deal/european- climate-law_ro

*** United Nations Framework Convention on Climate Change https://unfccc.int/process-and-meetings/the- convention/glossary-of-climate-change-acronyms-and-terms

*** Un Climate Change Conference UK 2021 https://ukcop26.org/cop26-goals/

ENHANCING L2 VOCABULARY LEARNING STRATEGIES WITH WEB 2.0 TOOLS: A NEW APPROACH IN SPECIALIZED LANGUAGE: ECONOMIC SCIENCE VOCABULARY ASSESSMENT

Ana Cristina Lemnaru

Researcher, The National University of Science and Technology Politehnica Bucharest, Pitești University Center

Abstract: This article explores the use of Web 2.0 tools in the context of teaching specialized language: Economic science of Romanian as a second language (L2). It investigates how these technological resources can be effectively utilized to introduce new lessons and assess international students' progress in learning specific vocabulary. The integration of Web 2.0 tools not only enhances engagement and motivation but also provides opportunities for interactive and collaborative specialized language: Economic science vocabulary learning. This article aims to present a comprehensive overview of the benefits and implementation strategies of using Web 2.0 tools in the Romanian specific vocabulary acquisition for international students enrolled at the preparatory year of Romanian.

Keywords: Economic science vocabulary, Romanian as an L2, international students, preparatory year of Romanian

Introduction

In today's digital age, the integration of technology into education has become increasingly prevalent. Web 2.0 tools that emphasize interactivity, collaboration, and user-generated content have revolutionized the way we teach and learn. In the field of language education, these tools offer exciting possibilities for enhancing the learning experience and promoting new language acquisition.

Learning a specialized language: The economic science vocabulary of a second language, such as Romanian, represents a real challenge. Traditional teaching methods often struggle to engage international students and may not cater to individual needs and learning styles. However, the advent of Web 2.0 tools has opened up new avenues for language educators to create dynamic, interactive, and student-centered environments. By harnessing the power of technology, educators can leverage these tools to introduce new specialized languages such as Economic sciences lessons, and assess international students' progress in innovative ways. The primary objective of this study is to explore the potential of Web 2.0 tools in Romanian economics vocabulary learning. This study will delve into the advantages of using these tools, discuss various types suitable for Romanian-specific vocabulary acquisition, and provide practical strategies for their effective implementation during one academic year.

Communication Tools.

Web 2.0 tools, unlike their static predecessors, enable users to actively participate in content creation. They facilitate communication, interaction, and sharing of lesson material ideas and specific vocabulary resources. "Web-based technology can provide a convenient platform to increase language learners' interaction opportunities. Through meaningful interactions, learners can learn from each other and practice the linguistic knowledge they have

learned in class". Understanding the unique characteristics of Web 2.0 tools is crucial for their successful integration into Romanian economic vocabulary learning environments.

The integration of Web 2.0 tools to L2 learning offers numerous benefits. These tools promote international students' autonomy, engagement, and motivation. They provide authentic and meaningful vocabulary practice opportunities, facilitate vocabulary exploration, and foster communication skills. Additionally, Web 2.0 tools allow for personalized learning experiences and thus, teachers monitor and assess international students' progress effectively.

A wide range of Web 2.0 tools are available that can be effectively employed in the Romanian classes. These tools include interactive multimedia presentations, virtual tours and simulations, authentic economic vocabulary resources, discussion forums, and social media platforms. Each tool offers unique features and functionalities that support different aspects of L2 learning. By harnessing the potential of Web 2.0 tools, educators can revolutionize the way Romanian specialized vocabulary is taught and learned as a L2. The subsequent sections of this article will delve into the practical applications of these tools for introducing new specialized vocabulary lessons and assessing international students' progress, providing valuable insights and strategies for their best implementation.

Learning a second language has become increasingly important. Among the many languages available for study, Romanian stands out as a popular choice due to its rich cultural heritage, widespread global usage, and its worldwide recognition for economy study programmes. However, learning Romanian as an L2 can be challenging, as it requires international students to develop proficiency in multiple language skills, including speaking, listening, reading, and writing. Traditional Romanian language learning methods often fail to engage international students and make the process enjoyable, resulting in a lack of motivation and limited progress. To address these challenges, this article explores the use of web 2.0 tools as a new approach to enhancing Romanian learning specialized vocabulary, specifically focusing on how these tools can be used to introduce and assess new Economy lessons.

Web 2.0 tools, characterized by their interactive and collaborative nature, have revolutionized education by providing international students with a range of engaging and interactive resources. These tools encourage active specialized vocabulary learning, promote international student autonomy, and foster collaboration among international students and educators. This article examines how different web 2.0 tools can be effectively integrated into economic specialized vocabulary learning to enhance the introduction of new lessons and provide innovative approaches to assessment. One example is the use of LearningApps.org which provides authentic Romanian content that can be used to introduce new vocabulary and grammar concepts. It is designed to support learning and teaching processes through interactive modules. These learning modules can be directly integrated into the learning content, but they can also be designed online by the international students themselves or modified with the educators' help. The app's goal is to collect modules that can be reused and make them available to the public. Therefore, these modules do not contain a special framework or a concrete learning scenario, but are limited exclusively to the interactive part. The modules themselves do not represent a closed learning unit but must be incorporated into an appropriate lesson. By incorporating interactive activities into the lesson, international students are exposed to real-life vocabulary usage, allowing for an immersive learning experience. Educators can utilize platforms like LearningApps (https://learningapps.org/index.php?s=economie) to create interactive exercises and games specifically tailored to the Romanian language learning context. These exercises can be used to assess the international students' understanding and progress in a fun and engaging way and also allow both educators and international students to have the opportunity to add different content and create other activities to enhance their learning experience.

As English is commonly used as the language of instruction in transitioning to Romanian, digital game models such as matching games can be employed by international students for self-assessment. Under the guidance of educators, the international students can create their own games in Romanian using platforms like EducaPlay (https://www.educaplay.com/learning-resources/16007592-public_relations.html) based on the model we created in English. This not only reinforces their language skills but also promotes creativity and active participation in the learning process.

The integration of platforms like LearningApps and EducaPlay into Romanian language learning allows educators and international students to customize their learning experience, making it more interactive, personalized, and effective. By utilizing these tools, educators can foster a collaborative and dynamic learning environment that promotes engagement, motivation, and language acquisition.

Baamboozle can be used to create online digital games as the platform works online to offer accessible and fun interactivity for the lesson and beyond. It is a simple quiz-based platform that offers opportunities for international students to practice their specialized economic language skills using 202 games, seek feedback from peers and educators, and engage in authentic vocabulary terms. By connecting with others who share their language goals, international students can establish meaningful connections and build a supportive learning environment.

Web 2.0 tools also provide innovative methods for assessing international students' progress and understanding of new economic science lessons in Romanian language learning. Online quizzes and interactive exercises, such as those offered by Kahoot, can be used to assess the international students' vocabulary comprehension, and knowledge. Kahoot offers student-led game modes that provide international students with the flexibility to work at their own pace towards missions. These game modes allow international students to answer questions and progress through cooperative and competitive challenges, further enhancing their learning experience. Kahoot empowers the international students to take control of their learning journey. In the cooperative challenge mode, international students can work together in teams to answer questions and collectively achieve a common goal. This promotes collaboration, teamwork, and peer-to-peer learning, as international students support and learn from one another. On the other hand, the competitive challenge mode adds an element of excitement and motivation to the specialized vocabulary learning process. International students can compete against their colleagues, testing their knowledge and aiming to achieve the highest score. This mode fosters friendly competition and encourages international students to strive for improvement while having fun. By presenting information in a gamified format, international students are more likely to stay engaged, focused, and motivated throughout the learning process. This can lead to better comprehension, retention, and application of the Romanian language skills being taught.

These tools not only provide immediate feedback but also make the assessment process enjoyable and interactive, motivating international students to actively participate in their own learning journey. "Learning through the Internet not only presents a form of attraction to the students but also it gives them the chance to express their own preferences, construct their own settings, and present their identities. Thus, setting the Internet based tasks will make the teachers' job easier by giving them the opportunity to get their students know better by monitoring their actions, the way they feel and think during the process of creating their own web sites. In other words, the assignment owns a reflective purpose as well" (Girgin, 2011).

In addition, web 2.0 tools enable educators to create digital portfolios or ePortfolios to showcase international students' specialized vocabulary proficiency and progress over time. These platforms allow international students to curate their work, including audio recordings, written assignments, and multimedia short projects, highlighting their language skills and

reflecting on their learning journey. "The gaining popularity of e-portfolios implementation in education stems from the development of educational technology. Policymakers, academics, and practitioners all acknowledge that technology has the capacity to significantly alter and enhance education" (Zimmerman & Tsikalas, 2005). These portfolios not only serve as a means of vocabulary assessment but also encourage self-reflection and enable international students to take ownership of their vocabulary learning.

The integration of web 2.0 tools into Romanian Economic specialized vocabulary offers a new approach to lesson introduction and assessment. By using multimedia platforms and social networking tools, educators can create engaging and interactive learning experiences, making the process enjoyable and effective for international students. Furthermore, the use of online quizzes, digital portfolios, and other web 2.0 tools allows for innovative assessment methods that provide immediate feedback and enable international students to track their economic specialized vocabulary progress. At the same time, "they can also raise ethical problems specific to the virtual environment, such as privacy, confidentiality, and data protection" (Tan, 2011). As technology continues to advance, the possibilities for enhancing Romanian learning as an L2 with web 2.0 tools are limitless, offering educators and international students a wealth of opportunities to engage in meaningful vocabulary learning experiences.

Conclusion.

This article provides educators and practitioners with valuable insights into the effective use of Web 2.0 tools for introducing new lessons and assessing student performance in Romanian economic vocabulary learning. By embracing these innovative technologies, educators can create a dynamic and interactive learning environment that fosters international students' engagement, collaboration, and language acquisition. By utilizing authentic language resources, interactive multimedia presentations, online quizzes, collaborative projects, and digital portfolios, educators can create engaging and meaningful learning opportunities for international students. Through the use of these authentic language resources, international students are exposed to real-life language usage, making the learning experience more immersive and relevant. The incorporation of interactive Web 2.0 tools allows for a multisensory learning experience that appeals to different learning styles and keeps international students engaged.

Web 2.0 tools also provide opportunities for assessing international student' performance in a more interactive and immediate manner. Online quizzes and formative assessments offer the international students the chance to receive immediate feedback and and identify areas for improvement. Collaborative projects and digital portfolios encourage international students to actively participate in their language learning journey, fostering collaboration, self-assessment, and a sense of achievement. By embracing Web 2.0 tools, educators can create an inclusive and student-centered environment that caters to the diverse needs and interests of international students. These tools not only enhance language acquisition but also promote cultural understanding and digital literacy skills that are essential for the economic vocabulary acquisition.

BIBLIOGRAPHY

Ngo, Cong-Lem (2018). Web-Based Language Learning (WBLL) for Enhancing L2 Speaking Performance: A Review, Advances in Language and Literary Studies ISSN: 2203-4714, volume: 9, issue: 4, p. 146. https://doi.org/10.7575/aiac.alls.v.9n.4p.143.

Girgin, Eda Gözde (2011). *A web 2.0 tool for language teaching with flash content*, volume 3, pages 627-631, Elsevier. https://doi:10.1016/j.procs.2010.12.105.

Tan, E.C.C. (2011). Encouraging student learning through online ePortfolio development. In R. Kwan, C. McNaught, P. Tsang, F. Wang, & K. Li (Eds.), Communications in Computer and Information Science: 177. Enhancing Learning Through Technology: Education Unplugged: Mobile Technologies and Web 2.0, 8-21. https://doi:10.1007/978-3-642-22383-9.

Zimmerman, B. J., & Tsikalas, K. E. (2005). Can Computer-Based Learning Environments (cbles) be used as self-regulatory tools to enhance learning? Educational Psychologist, 40(4), 267–271, https://doi.org/10.1207/s15326985ep4004_8.

https://www.baamboozle.com/games

https://www.educaplay.com/learning-resources/16007592-public_relations.html

https://elearning.tki.org.nz/Teaching/Assessment/e-Portfolios

https://learningapps.org/index.php?s=economie

NEGOTIATED JUSTICE IN INTERNATIONAL PROSECUTIONS AND CRIMINAL COURTS

Alexandru Sava

Scientific Researcher III, PhD, „Gh. Zane" Institute of Economic and Social Research, Romanian Academy, Iași Branch

Abstract: *For the international prosecutors and judges, making use of negotiating justice is a subject of controversy. Although rarely, this solution is used when prosecutors decide it is opportune, due to particular circumstances in certain cases. In this material are analysed some of the reasons both for, and against, the use of this special procedure, regarding the activity of the International Criminal Court, and also the - foreseable one - of the International Centre for the Prosecution of the Crime of Aggression against Ukraine.*

Keywords: negotiated justice, prosecution, admission of guilt, conflict

Se poate spune că justiția negociată are o aplicabilitate mai personalizată în instanțele penale internaționale, decât în dreptul intern al statelor. Deși utilizarea sa este controversată în domeniul internațional, acorduri de recunoaștere a vinovăției au fost folosite, de exemplu în Tribunalul Penal Internațional pentru fosta Yugoslavie. Procurorii din parchetele speciale internaționale, pot să aibă în vedere încheierea de acorduri de recunoaștere a vinovăției chiar și în cazuri când probele strânse deja dovedesc pe deplin acuzarea. Aceștia au inclusiv dreptul de a renunța la acuzare și la trimiterea în judecată a suspectului/inculpatului, din motive care nu au legătură directă cu materialul probator. În domeniul internațional, justiția negociată poate să dăuneze cel puțin unei părți din dosarul cauzei, sau, dimpotrivă, se poate dovedi ca indispensabilă, din multiple puncte de vedere. Procurorul de caz are, din acest punct de vedere, o libertate de apreciere considerabilă.

Curtea Penală Internațională, înființată în 2002 cu scopul de a promova atât pacea, cât și justiția, a fost între timp criticată, în mod repetat, pentru faptul că nu a reușit în demersurile de atingere a nici uneia din cele două ținte. Printre explicațiile oferite, s-a admis faptul că aceasta dispune de resurse limitate, că are de-a face cu restricționări instituționale și că activitatea îi este chiar manipulată de către unele state, fiind criticată în acest sens pentru o presupusă selectivitate în felul în care înțelege să înfăptuiască justiția.[1]

Pe de altă parte, 20 de ani mai târziu, în rezoluția Parlamentului European din 29 ianuarie 2023, referitoare la înființarea unui tribunal pentru crima de agresiune împotriva Ucrainei, la punctul 13 se specifică faptul că Parlamentul „este ferm convins că înființarea acestui tribunal special pentru crima de agresiune ar transmite un semnal foarte clar atât societății ruse, cât și comunității internaționale că Putin și conducerea politică și militară rusă pot fi condamnați pentru crima de agresiune comisă în Ucraina; subliniază că înființarea acestui tribunal ar fi, de asemenea, un semnal clar pentru elita politică și de afaceri din Rusia și pentru aliații Rusiei că nu mai este posibil ca Federația Rusă, sub conducerea lui Putin, să revină la

[1] Catherine Gegout, „The International Criminal Court: limits, potential and conditions for the promotion of justice and peace", *JSTOR*, Abstract preview, Third World Quarterly, Vol. 34, No. 5, 2013, pp. 808-818, link: https://www.jstor.org/stable/42002158

relațiile anterioare cu Occidentul".[2] Această formulare, teoretic, nu mai lasă dubii cu privire la faptul că Parlamentul European îl consideră vinovat pe Vladimir Putin, în baza probelor existente deja, o eventuală încheiere a unui acord de recunoaștere a vinovăției între procuror și acesta fiind, probabil, inutilă – recunoașterea vinovăției de către inculpat având o importanță secundară pentru trimiterea acestuia în judecată și condamnarea sa. Totuși, referirea la înființarea unui tribunal internațional denotă implicit faptul că vinovîția despre care se face vorbire va trebui în mod formal și oficial dovedită, prin probe administrate conform procedurilor penale, în această instanță internațională specială.

Anterior însă, pentru ca cei vinovați de comiterea crimei de agresiune împotriva Ucrainei să poată fi judecați pe bază de probe, va trebui ca aceștia să fie trimiși în judecată, printr-un act de acuzare al unui procuror internațional, care își desfășoară activitatea într-un Parchet internațional, deja existent sau special înființat în acest scop. Un prim pas în această direcția a fost făcut în 3 iulie 2023, când, la Haga, și-a început activitatea Centrul Internațional pentru urmărirea penală a crimei de agresiune a Rusiei împotriva Ucrainei.[3] Inițiatorii I.C.P.A. au menționat, în scurta caracterizare a instituției, că aceasta nu reprezintă un tribunal internațional special, dar că va sprijini pregătirea cazurilor de crimă de agresiune, obținând probe esențiale și facilitând procesul de instrumentare a cauzei într-un stadiu incipient. Fiind un centru unic integrat în Eurojust, „procurorii independenți din diferite țări vor putea să lucreze zilnic împreună în același loc, să facă schimb de probe într-un mod rapid și eficient și să convină asupra unei strategii comune de anchetă și de urmărire penală. Activitatea ICPA va contribui în mod eficient la orice urmărire penală viitoare privind crima de agresiune, indiferent de instanța competentă în fața căreia va fi prezentată."[4]

Așa cum se știe, activitatea Consiliului de Securitate al organizației Națiunilor Unite este practic paralizată cu privire la războiul de agresiune împotriva Ucrainei, deoarece Rusia poate face uz de dreptul său de veto, opunându-se astfel oricărui demers substanțial în acest sens. Pe de altă parte, nici Federația Rusă, nici Ucraina, nu au ratificat Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale, astfel că aceasta din urmă nu are jurisdicție asupra crimei de agresiune. Dar înființarea unui tribunal special privind crima de agresiune nu va afecta jurisdicția C.P.I. asupra altor infracțiuni grave, ci o va completa.[5] Se pune întrebarea dacă, și în ce măsură, activitatea acestui Centru Internațional, ca un tip unic de instituție precursoare a unui parchet internațional special, se va putea apropia de activitatea procurorilor dintr-un parchet, din punct de vedere al libertății de acțiune în strângerea și administrarea probelor penale. De asemenea, având în vedere că zeci de persoane acuzate în fața Tribunalului Penal pentru Fosta Yugoslavie, respectiv a Tribunalului Penal Internațional pentru Rwanda, au pledat ca vinovat, urmare a unor înțelegeri cu Procurorii acelor tribunale și că, până în octombrie 2020, doar o singură persoană a urmat procedura acordului de recunoaștere a vinovăției, astfel cum e reglementat de art. 65 al Statutului de la Roma[6], ne putem întreba dacă procurorii din

[2] *Parlamentul European*, Documente publice, Texte adoptate, Procedură 2022/3017 (RSP), link: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2023-0015_RO.html

[3] https://www.eurojust.europa.eu/ro/news/history-making-international-centre-prosecution-crime-aggression-against-ukraine-starts-operations-at-eurojust

[4] Idem (tr. a., A.S.)

[5] Parlamentul European, op. cit., pct. P, link: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2023-0015_RO.html

[6] Art. 65 al Statutului de la Roma folosește sintagma „recunoaștere de vinovăție" (*admission of guilt*), nu cea de acord/înțelegere de recunoaștere a vinovăției ([*bargained] guilty plea*) – vezi „Statutul din 17 iulie 1998 de la Roma al Curții Penale Internaționale", Curtea Penală Internațională, Monitorul Oficial nr. 211/28 martie 2002, link: https://www.legal-tools.org/doc/759f54/pdf/

acest Centru Internațional sau, mai curând, din viitorul Parchet Internațional special înființat, vor considera ca oportună recurgerea la acorduri de recunoaștere a vinovăției.[7]

Este probabil că justiția negociată[8] – ca idee și instituție care a determinat adoptarea și folosirea din ce în ce mai extinsă, și în spațiul european, a acordului de recunoaștere a vinovăției - a apărut ca un efect al tendinței din sistemul *common law* și, pe un plan mai general, al filozofiei anglo-americane, de a se da prioritate realizării *scopului*, obținerii *efectului* dorit, trecându-se pe plan secund orice considerații privitoare la modalitatea concretă prin care aceasta se realizează. Din punct de vedere principial, așa cum se cunoaște, acest fel de a concepe justiția penală nu poate fi mai diferit de modul de gândire de tip continental european (*civil law system*) care, în mod tradițional, a fost preocupat de felul în care decurge *procesul* de realizare a justiției penale, din convingerea că doar prin asigurarea respectării procedurilor, se poate realiza o justiție penală corectă. Apare vizibilă, astfel, o primă și fundamentală diferențiere a priorităților: eficiența *versus* proceduralitatea. Cu alte cuvinte, ce este mai important, strădania de a obține o justiție penală corectă, sau realizarea justiției penale pur si simplu?

Răspunsul pare să fi fost dat în favoarea realizării justiției penale pur și simplu. Iar prima dovadă în acest sens este, desigur, acceptarea acordului de recunoaștere a vinovăției (echivalentul *plea bargaining)* și prevalența din ce în ce mai crescută a acestuia în parchetele și instanțele europene. În justiția penală europeană însă, incidența acordului este limitată, de obicei prin stabilirea unei limite în ceea ce privește gravitatea infracțiunilor la care acordul se referă, dincolo de care suspecților pentru comiterea acestora nu li se mai oferă beneficiul de a opta pentru încheierea acordului în schimbul reducerii pedepsei, sau al unui alt avantaj. În sistemul *common law*, în mod tradițional, această limită nu există. „Dreptul constituțional al procedurii penale care reglementează puterea (reprezentantului) statului […] nu impune niciun fel de constrângere asupra practicilor procurorilor în domeniul *plea bargaining*. Se poate spune că *plea bargaining* nu se află sub umbra legii, ci este guvernată doar de puterea brută a procurorilor, exercitată în feluri care, de obicei, <nu se regăsesc scrise nicăieri>, și sunt cu atât mai puțin <guvernate de standarde formale legale>”.[9]

Și totuși, la nivelul Curții Penale Internaționale, lucrurile nu stau astfel, deoarece procurorii care urmăresc infracțiunile internaționale au un grad de libertate mai ridicat. Dacă, de exemplu, în țara noastră nu este permisă încheierea unui acord de recunoaștere a vinovăției cu privire la infracțiunile pentru care legea prevede o pedeapsă cu închisoarea mai mare de 7 ani[10], în justiția penală internațională, nici în Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale, nici în Directivele (emise de Biroul Procurorului) de Aplicare a Acordurilor cu Privire la Recunoașterea Vinovăției[11], nu există o asemenea limitare. Însă, potrivit directivei nr. 13 din

[7] Până în 2017, nici unul dintre dosarele judecate în fața Curții Penale Internaționale, a Tribunalului Special pentru Liban și a Curții Penale Speciale pentru Sierra Leone, nu fuseseră finalizate prin intermediul unui acord de recunoaștere a vinovăției – vezi Jenia Iontcheva Turner, „Plea Bargaining and International Criminal Justice”, 48 McGeorge L. Rev. 219 – *The University of Pacific Law Review*/vol. 48 - (2017), pag. 224, link: https://scholar.smu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1260&context=law_faculty (tr. a., A.S.)

[8] Tema a fost abordată și în: Alexandru Sava, „Aspecte ale justiției negociate în tribunalele penale internaționale”, comunicare prezentată la simpozionul național *Probleme ale științelor juridice. Schimbarea în drept – premise și consecințe, Zilele Academice Ieșene,* Ediția a XXXVIII-a, 27 oct. 2023*, online, Google Meet, link: https://acadiasi.org/probleme-ale-stiintelor-juridice-schimbarea-in-drept/*

[9] Andrew Manuel Crespo, „The hidden law of plea bargaining”, *Columbia Law Review*, vol. 118, no. 5, 2018, link: https://columbialawreview.org/content/the-hidden-law-of-plea-bargaining/ (tr. a., A.S.)

[10] *Noul Cod de procedură penală*, art. 480, alin. 1, link: https://lege5.ro/gratuit/geztkobvha/acordul-derecunoastere-a-vinovatiei-codul-de-procedura-penala?dp=gqztimjtgi4ts

[11] *International Criminal Court* - The Office of the Prosecutor, „Guidelines for Agreements Regarding Admission of Guilt”, Oct. 2020, link: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/itemsDocuments/20201009-Guidelines-foragreement-regarding-admission-of-guilt-eng.pdf

Directivele [Curții Penale Internaționale] de Aplicare a Acordurilor cu Privire la Recunoașterea Vinovăției, „orice acord cu privire la recunoașterea vinovăției trebuie să menționeze în mod explicit faptul că termenii acordului nu sunt obligatorii pentru Judecători, și nici orice altă recomandare sau înțelegere dintre părți, cu privire la condamnare.”[12]

Cu alte cuvinte, cel puțin în cazul Curții Penale Internaționale, evaluarea gravității infracțiunilor și/sau a periculozității suspectului, în vederea admiterii sau respingerii unui eventual acord de recunoaștere a vinovăției, este lăsată exclusiv la aprecierea procurorului, respectiv a judecătorilor. Faptul că nu există o demarcație clară și obligatorie pentru procurori și judecători (așa cum este făcută în art. 480, alin. 1, al Noului Cod de procedură penală) în ceea ce privește gravitatea faptelor comise, apropie acest model de cel tradițional american, de tip *common law*.[13]

Această libertate de apreciere și de decizie a procurorilor internaționali, ar putea include și încheierea unor acorduri de recunoaștere a vinovăției, însă, în ceea ce-i privește pe cei suspectați de comiterea unor infracțiuni extrem de grave, procurorii trebuie să aleagă – în baza unor criterii nu întotdeauna unanim acceptate – între principii concurente sau chiar contradictorii, aplicabile în asemenea cazuri. De regulă, este dificil de inițiat cercetarea/urmărirea unor infracțiuni de o gravitate deosebită, dacă procurorul are în vedere, de fapt, oprirea oricăror investigații, pentru că are de gând să propună suspectului un acord pentru recunoașterea vinovăției. Victimele acestui tip de infracțiuni, toți cei implicați și, desigur, opinia publică locală și internațională, cu greu ar accepta un asemenea tip de iertare, adică de micșorare a pedepsei pentru prezumtivul infractor internațional, pentru că procurorul a avut în vedere anumite motive care nu au neapărat legătură cu probele. Ar însemna acceptarea realizării unei justiții deficitare, din punct de vedere al exigențelor tradiționale pentru procesul penal: condamnarea și aplicarea pedepsei trebuie să reflecte gradul de vinovăție a inculpatului, dovedită prin probe. Înființarea acelui Centru Internațional special de la Haga – și ulterior, a unui Parchet, ca și a unui Tribunal Special - nu s-ar mai justifica pe deplin, deoarece aceasta a fost determinată de necesitatea ca vinovăția suspecților pentru comiterea de infracțiuni grave în Ucraina să fie investigată și pe deplin dovedită prin probe, pentru ca aceștia să poată fi trimiși în judecată și să fie trași la răspundere de către o instanță internațională, conform cu vinovăția lor reală.

---

[12] „În plus, orice acord va menționa faptul că este obligatoriu numai pentru acuzat și pentru Biroul Procurorului și că nu obligă nici un alt Organ al Curții, sau jurisdicție națională sau internațională, cu excepția faptului când acel Organ sau jurisdicție este parte a acordului” – I.C.C, „Guidelines...”, p. 4, link: https://www.icccpi.int/sites/default/files/itemsDocuments/20201009-Guidelines-for-agreement-regarding-admission-of-guilteng.pdf (tr. a., A.S.) - vezi în: Alexandru Sava, „The Individual vs. Collective Interest, in Negotiated Justice”, *GIDNI10 Proceedings*, Alpha Institute for Multicultural Studies, Editura Arhipelag XXI, Tîrgu Mureș, 2023, pp. 196-197, ISBN: 978-606-8624-18-1, link: http://asociatia-alpha.ro/gidni/10-2023/GIDNI-10-Socs-c.pdf

[13] Alexandru Sava, op. cit., pag. 197. De altfel, procurorii se pot abține de la a investiga anumite fapte și situații, dacă apreciază că, în condițiile date, aceasta este „în interesul justiției” - vezi Henry Lovat, „Delineating the Interests of Justice: Prosecutorial Discretion and the Rome Statute of the International Court”, Denver Journal of International Law and Policy, 35(2), 2007, p. 1, ISSN: 016-2035, link: https://law.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=6510&context=expresso - citat de Alexandru Sava, op. cit., pag. 197). Este vorba despre cazurile când se apreciază că o acuzare sau trimitere în judecată a unei persoane poate îngreuna eforturile de a pune capăt unui conflict internațional – vezi Bartlomiej Krzan, „International Criminal Court Facing the Peace vs. Justice Dilemma”, *International Comparative Jurisprudence*, vol. 2, Issue 2, Dec. 2016, pp. 81-88, link: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2351667416300336. Pe de altă parte, Belinda Cooper consideră că această soluție a procurorului este controversată, dar poate fi justificată în situațiile când conflictul este în curs. Pentru conflictele încheiate (Tribunalele speciale din Nurnberg, fosta Yugoslavie sau Rwanda), aplicarea legii față de liderii găsiți vinovați de comiterea unor infracțiuni grave, a contribuit la asigurarea păcii și la protejarea celor vulnerabili – vezi Belinda Cooper, „The Limits of International Justice”, *JSTOR* (preview of *World Policy Journal*, vol. 26, no. 3, Fall 2009, pp. 91-10, link: https://www.jstor.org/stable/40468660

O altă întrebare care se pune însă, trimite către o circumstanță de natură practică: pentru a condamna pe cineva pentru faptele sale grave, trebuie ca mai întâi acesta să fie găsit și, prin orice modalitate legală, adus în fața procurorului, pentru a se poate începe investigarea infracțiunilor respective. Desigur că infracțiunile pot fi urmărite și *in rem*, și foarte probabil că, de exemplu în cazul crimei de agresiune a Rusiei împotriva Ucrainei, procurorii din Centrul Internațional de la Haga (și din viitorul Parchet special), creat pentru urmărirea și trimiterea în judecată a celor găsiți vinovați de comiterea acestor infracțiuni, vor fi nevoiți să procedeze astfel, cel puțin cât timp cei a căror găsire și aducere în fața acelui Parchet Internațional special se va dovedi a fi o misiune aproape imposibilă. Pe de altă parte, teoretic, trebuie acceptat faptul că, atunci când un suspect știe că va avea dreptul (dacă procurorul va aprecia în acest sens) la un acord pentru recunoașterea vinovăției, urmat automat de o scădere a cuantumului pedepsei pe care procurorul o va solicita în instanță, acel suspect își va schimba atitudinea, va fi mai deschis la colaborare cu organele judiciare și, în primul rând, nu va încerca să evite aducerea sa în fața procurorilor, respectiv judecătorilor. În plus, victimele infracțiunilor, rudele acestora și opinia publică, probabil că ar accepta aplicarea unei pedepse mai reduse, decât absența oricărei pedepse – pe motivul lipsei suspectului sau, de ce nu, al unor dificultăți greu de surmontat în strângerea unor probe pertinente și concludente.

Firește că, în ceea ce privește infracțiunile pe care Centrul Internațional de la Haga le-ar avea de investigat, în aproape doi ani de la începerea conflictului din Ucraina, s-au adunat un număr mare de probe, prin intermediul cărora se pot dovedi crime de război, din aceleași probe reieșind suficient de clar cine anume se face vinovat de comiterea acestora. Din acest punct de vedere deci, accesul mai ușor la probe nu este un motiv pentru luarea în considerare a încheierii unor acorduri pentru recunoașterea vinovăției, iar administrarea ulterioară de probe oricum n-ar mai intra în discuție, deoarece prin încheierea unui acord asupra vinovăției procesul penal este practic încheiat. Cât despre posibilitatea ca existența unui astfel de acord să determine o schimbare a atitudinii suspecților, în realitate, cei aflați în vârful puterii decizionale, care ar urma să fie investigați pentru responsabilitatea cu privire la comiterea unor infracțiuni atât de grave în Ucraina, este de așteptat să excludă orice colaborare cu organele judiciare internaționale, pentru simplul motiv că ei nu le recunosc dreptul de a-i urmări și judeca, deoarece privesc faptele lor ca fiind îndreptățite pe baza altor principii - pentru care cel puțin o parte a populației din țara agresoare, Rusia, nu îi condamnă, ci dimpotrivă, îi aprobă. Astfel că, a lua în considerare ideea încheierii unui acord pentru recunoașterea vinovăției, nu este o perspectivă realistă pentru procurorii care activează în cadrul Centrului Internațional pentru urmărirea penală a crimei de agresiune a Rusiei împotriva Ucrainei, respectiv în cadrul unui viitor Tribunal Special.

De altfel, stabilirea adevărului în instanță, cu privire la întinderea reală a responsabilității penale, este cu atât mai importantă în cazul investigării crimei de agresiune a Rusiei față de Ucraina, cu cât există o anumită parte a cetățenilor ruși (și, posibil, ai altor țări, aliate, mai mult sau mai puțin formal, cu Rusia și interesele guvernului rus) care susțin acțiunile întreprinse de către partea agresoare în conflict, justificându-le ca necesare și inevitabile pentru apărarea intereselor locuitorilor de naționalitate rusă din interiorul granițelor Ucrainei. Este necesar ca vinovăția și întinderea responsabilităților să fie pe deplin dovedite prin probe, pentru a convinge astfel comunitatea internațională (inclusiv pe cei nehotărâți cu privire la circumstanțele conflictului, din cauza unei informări deficitare) de justificarea demersului de înființare a acelui Centru internațional special de la Haga și a viitorului Parchet și Tribunal Special. Într-o asemenea conjunctură, atât *sentence bargaining* (acordul cu privire la cuantumul pedepsei), cât și *charge bargaining* (acord cu privire la tipul infracțiunii pentru care se va cere pedepsirea și la invocarea sau nu a formelor sale agravante) nici n-ar trebui să fie luate în considerare, deoarece „curților penale internaționale li s-a atribuit un mandat special, [care constă în] responsabilitatea de a contribui la restaurarea și menținerea păcii, prin aflarea

adevărului cu privire la circumstanțele conflictului și stabilirea unei juste răspunderi penale față de comiterea unor infracțiuni de o gravitate ieșită din comun. Este importantă investigarea și tragerea la răspundere individuală […], astfel putându-se înlătura suspiciunea de vinovăție a comunității pe care aceștia o reprezintă, prevenindu-se ca grupuri etnice sau religioase să fie ținute responsabile pentru conduita câtorva indivizi"[14] Toate acestea nu se pot obține decât prin restabilirea adevărului cu privire la conflict, cauze, vinovăție și toate circumstanțele agravante ale acesteia, ceea ce nu este deloc un atribut propriu acordului de recunoaștere a vinovăției.

Procurorii internaționali au chiar o datorie de a urmări, a acuza în baza probatoriului și a trimite în judecată pe cei suspectați de comiterea unor crime de război, genocid sau crime împotriva umanității (*the duty to prosecute* – care a fost inițiată prin Convenția Națiunilor Unite asupra Prevenirii și Pedepsirii Crimei de Genocid, din 1948,[15] ca și prin cele patru convenții de la Geneva din același an). Astfel de infracțiuni extrem de grave trebuiesc temeinic dovedite prin probe, iar ideea unei justiții negociate în această privință ar contrazice atât această obligație a procurorilor, cât și motivația inițiatorilor acelei convenții. Eficiența procesuală n-ar trebui niciodată să fie singura rațiune pentru o *plea agreement.*[16] De altfel, the *duty to prosecute* a procurorilor internaționali a fost justificată tocmai pentru a suplini activitatea procurorilor din parchetele naționale din țările implicate în conflict, care nu doreau sau nu puteau să-și ducă la îndeplinire, în mod adecvat, sarcinile specifice.[17]

De ce atunci *plea bargaining* a fost acceptată în Tribunalul Internațional pentru fosta Yugoslavie, atât în ceea ce privește cuantumul pedepsei cerute, cât și pentru tipul de infracțiune pentru care s-a încheiat acordul cu privire la vinovăție? În cauza Prosecutor v. Plavsic (2002), pentru inculpata acuzată de genocid, complicitate la genocid și crime împotriva umanității, în schimbul acceptării unui acord de recunoaștere a vinovăției față de o faptă de persecutare (care în acele împrejurări era considerată o crimă împotriva umanității), s-a renunțat la toate celelalte infracțiuni pentru care era acuzată. Se pare că *the duty to prosecute* nu înlătură complet libertatea de apreciere asupra circumstanțelor legate de urmărirea penală, Michael P. Scharf[18] susținând chiar că tribunalele internaționale au o personalitate juridică distinctă, independentă de cea a statelor ai căror reprezentanți au ratificat acele convenții, prin urmare ele nefiind ținute să respecte întocmai obligația de a urmări/trimite în judecată.[19] Cu alte cuvinte, s-a avut în

[14] Anna Petrig, „Negotiated Justice and the Goals of International Criminal Tribunals"(2008), *ResearchGate*, pp. 11-12, link: https://www.researchgate.net/profile/Anna-Petrig/publication/45178879_Negotiated_Justice_and_the_Goals_of_International_Criminal_Tribunals/links/578f273908aecbca4cab140d/Negotiated-Justice-and-the-Goals-of-International-Criminal-Tribunals.pdf (tr. a., A.S.)

[15] Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, U.N. Documents, link: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.1_Convention%20on%20the%20Prevention%20and%20Punishment%20of%20the%20Crime%20of%20Genocide.pdf

[16] Laura Burens, „Plea Bargaining in International Criminal Tribunals The end of truth-seeking in International Courts?", Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik, ZIS 7-8/2013, pag. 331, link: https://www.zis-online.com/dat/artikel/2013_7-8_762.pdf

[17] Anna Petrig, op. cit., pp. 18-19, link: https://www.researchgate.net/profile/Anna-Petrig/publication/45178879_Negotiated_Justice_and_the_Goals_of_International_Criminal_Tribunals/links/578f273908aecbca4cab140d/Negotiated-Justice-and-the-Goals-of-International-Criminal-Tribunals.pdf

[18] Michael P Scharf, „Trading Justice for Efficiency. Plea Bargaining and International Tribunals", 2 J. INT'L CRIM. JUSTICE 1070, 1073 (2004) (citat de Anna Petrig, op. cit.)

[19] „În cazurile când Procurorul trimite în judecată o persoană pentru genocid, a aproba o *plea agreement* , renunțând la această gravă acuzație doar pentru a grăbi/ușura încărcătura dosarului, pare a fi incompatibil cu datoria de a acuza/trimite în judecată" – Michael P. Scharf, op. cit., citat de Anna Petrig, „Negotiated Justice and the Goals of International Criminal Tribunal", Chicago-Kent Journal of International and Comparative Law, vol. 8, Issue 1, 2008, pp. 18-19, link: https://scholarship.kentlaw.iit.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1062&context=ckjicl (tr. a. A.S.)

vedere conduita infracțională în întregul său, dar condamnarea efectivă a fost făcută pentru o infracțiune mai ușoară.

Ralph Henham[20] a criticat această soluție, arătând că datoria de a urmări/trimite în judecată pentru comiterea de infracțiuni internaționale se referă la toate caracterizările penale posibile și legal permise, odată ce faptele pe care se bazează acestea au fost stabilite. Chiar dacă „legăturile/relația dintre diferitele infracțiuni nu sunt în mod clar și autoritar stabilite în dreptul internațional, totuși, prin analogie cu dreptul penal intern al statelor, prioritate în urmărire și condamnare trebuie să se dea celor mai grave infracțiuni."

În sfârșit, în ceea ce privește efectele pe care un acord privind recunoașterea vinovăției le poate avea asupra victimei/victimelor unei infracțiuni anchetate de către un parchet, respectiv judecate într-o instanță internațională, cum, de regulă, conținutul negocierilor nu este consemnat în scris, publicul nu are acces la acesta, ceea ce poate duce la îndoieli cu privire la pedepsirea corespunzătoare a inculpaților. Victimele nu mai au ocazia de a-și face auzită vocea într-un tribunal, rămânând cu impresia că suferințele lor nu vor fi cu adevărat știute și recunoscute de către organismele care ar trebui să administreze justiția.[21] Cu privire la acest ultim aspect însă, chiar în cauza Plavsic la care ne-am referit, s-a susținut faptul că recurgerea la *plea bargaining* le-ar putea avantaja pe victime, pentru că acestea ar fi scutite de a mai depune mărturie – procedură care s-a dovedit, nu o dată, a fi traumatizantă pentru ele. De asemenea, nu poate fi neglijată nici înlăturarea, cu această ocazie, a riscului de a se regăsi din nou în postura de victimă, de această dată a unei răzbunări.[22] Și, chiar ca motiv ironizat de către adversarii acceptării *plea bargaining* în cazurile de infracțiuni grave internaționale, totuși timpul obținut – prin evitarea procesului – ar putea fi folosit în anchetarea altor suspecți și strângerea de material probator.

Ca pentru a sublinia îndreptățirea atât a motivelor pro, cât și contra acceptării acordului de recunoaștere a vinovăției în instanțele internaționale, Statutul de la Roma a încercat să ofere, prin art. 65(4), o acomodare a acestor interese conflictuale, prevăzând că judecătorii din Camera de primă instanță, chiar și în situația când acuzatul își recunoaște vinovăția, pot cere ca procurorul să prezinte probe suplimentare, inclusiv depoziții de martori, sau chiar să decidă ca procesul să continue în forma obișnuită – dacă sunt de părere că o mai completă prezentare a faptelor cauzei este în interesul justiției și, în special, în interesul victimelor.[23]

În concluzie, a recurge sau nu la un acord de recunoaștere a vinovăției într-o cauză penală internațională, poate fi în mod egal justificat, în funcție de circumstanțele particulare ale fiecărui caz. Procurorii care activează în Centrul Internațional pentru urmărirea penală a crimei de agresiune a Rusiei împotriva Ucrainei, ca și cei din cadrul viitorului Tribunal internațional special, vor avea o misiune pe cât importantă, pe atât de dificilă. Ei vor trebui să justifice încrederea care le-a fost acordată, printr-o cât mai adecvată mobilizare a capacităților de apreciere a diverselor circumstanțe referitoare la fapte și suspecți. Decizia de a acuza și trimite (sau nu) în judecată poate fi influențată de dramatismul implicațiilor inerente unui conflict internațional, însă este de așteptat ca experiența profesională și determinarea de a menține o anumită obiectivitate în evaluarea realității, să îi ajute pe procurori în a identifica și alege opțiunea cea mai potrivită.

BIBLIOGRAPHY

[20] Ralph Henham, The Ethics of Plea Bargaining in International Criminal Trials, 26 LIVERPOOL L..R. 209, 217 (2005)(tr. a., A.S.) (citat de Anna Petrig, op. cit.)

[21] Karen Nicol, „Plea bargaining in international criminal courts: dealing with the devil", *University of Glasgow Theses Service*, LL.M(R) thesis, pp. 48-49, link: https://theses.gla.ac.uk/7254/1/2016NicolLLM(R).pdf

[22] Karen Nicol, op. cit., pp. 49-50.

[23] Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale, Monitorul Oficial nr. 211/2002, link: https://www.legal-tools.org/doc/759f54/pdf/

1. Burens, Laura, „Plea Bargaining in International Criminal Tribunals The end of truth-seeking in International Courts?", Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik, ZIS 7-8/2013, link: https://www.zis-online.com/dat/artikel/2013_7-8_762.pdf

2. Cooper, Belinda, „The Limits of International Justice", *JSTOR,* (preview of) *World Policy Journal*, vol. 26, no. 3, Fall 2009, pp. 91-101, link: https://www.jstor.org/stable/40468660

3. Crespo, Andrew Manuel, „The hidden law of plea bargaining", *Columbia Law Review*, vol. 118, no. 5, 2018, link: https://columbialawreview.org/content/the-hidden-law-of-plea-bargaining/

4. Gegout, Catherine, „The International Criminal Court: limits, potential and conditions for the promotion of justice and peace", *JSTOR*, Abstract preview, Third World Quarterly, vol. 34, No. 5, 2013, pp. 808-818, link: https://www.jstor.org/stable/42002158

5. Henham, Ralph, „The Ethics of Plea Bargaining in International Criminal Trials", 2005, 26 LIVERPOOL L..R. 209, 217, (citat de Anna Petrig, „Negotiated Justice and the Goals of International Criminal Tribunals, link: https://www.researchgate.net/profile/Anna-Petrig/publication/45178879_Negotiated_Justice_and_the_Goals_of_International_Criminal_Tribunals/links/578f273908aecbca4cab140d/Negotiated-Justice-and-the-Goals-of-International-Criminal-Tribunals.pdf

6. Krzan, Bartlomiej, „International Criminal Court Facing the Peace vs. Justice Dilemma", *International Comparative Jurisprudence*, vol. 2, Issue 2, Dec. 2016, pp. 81-88, link: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2351667416300336

7. Lovat, Henry, „Delineating the Interests of Justice: Prosecutorial Discretion and the Rome Statute of the International Court", *Denver Journal of International Law and Policy*, 2007, 35(2), ISSN: 016-2035 (citat de Alexandru Sava, op. cit.), link: https://law.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=6510&context=expresso

8. Nicol, Karen, „Plea bargaining in international criminal courts: dealing with the devil", *University of Glasgow Theses Service*, LL.M(R) thesis, 2016, pp. 48-49, link: https://theses.gla.ac.uk/7254/1/2016NicolLLM(R).pdf

9. Petrig, Anna, „Negotiated Justice and the Goals of International Criminal Tribunals", *Chicago-Kent Journal of International and Comparative Law*, vol. 8, Issue1, 2008, link: https://scholarship.kentlaw.iit.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1062&context=ckjicl
https://www.researchgate.net/publication/45178879_Negotiated_Justice_and_the_Goals_of_International_Criminal_Tribunals

10. Sava, Alexandru, „*The Individual vs. the Collective Interest, in Negotiated Justice*", *GIDNI10 Proceedings*, Alpha Institute for Multicultural Studies, Editura Arhipelag XXI, Tîrgu Mureș, 2023, pag. 196-203, ISBN: 978-606-8624-18-1, link: http://asociatia-alpha.ro/gidni/10-2023/GIDNI-10-Socs-c.pdf).

11. Scharf, Michael P., „Trading Justice for Efficiency. Plea Bargaining and international tribunals", 2 J. *INT'L CRIM. JUSTICE*, 2004, p. 1070, 1073 (citat de Anna Petrig, op. cit.)

12. Turner, Jenia Iontcheva, „Plea Bargaining and International Criminal Justice", 48 McGeorge L. Rev. 219 – *The University of Pacific Law Review*/vol. 48, 2017, link: https://scholar.smu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1260&context=law_faculty

*

- *Eurojust – European Union Agency for Criminal Justice Cooperation*, Press Release, 3 July 2023, link: https://www.eurojust.europa.eu/ro/news/history-making-international-centre-prosecution-crime-aggression-against-ukraine-starts-operations-at-eurojust
- *Curtea Penală Internațională,* „Statutul de la Roma", Monitorul Oficial nr. 211/2002, link: https://www.legal-tools.org/doc/759f54/pdf/
- *International Criminal Court - The Office of the Prosecutor*, „Guidelines for Agreements Regarding Admission of Guilt", Oct. 2020, link: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/itemsDocuments/20201009-Guidelines-foragreement-regarding-admission-of-guilt-eng.pdf
- *Parlamentul European*, Documente publice, Texte adoptate, Procedură 2022/3017 (RSP), link: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2023-0015_RO.html
- *Parlamentul României,* Noul Cod de procedură penală, art. 480, alin. 1, link: https://lege5.ro/gratuit/geztkobvha/acordul-derecunoastere-a-vinovatiei-codul-de-procedura-penala?dp=gqztimjtgi4ts
- *United Nations,* Documents, „Convention on the Prevention and Punishment of the CrimeofGenocide", link:https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocitycrimes/Doc.1_Convention%20on%20the%20Prevention%20and%20Punishment%20of%20the%20Crime%20of%20Genocide.pdf

HOLLY GOLDBERG SLOAN'S COUNTING BY 7'S APPROACHED VIA BACHELARD'S AESTHETICISM AND KELLY'S PERSONAL CONSTRUCT THEORY

Stela Pleşa

PhD, Gymnasium School Racoviţa, Sibiu County

Abstract: The paper expands upon issues related to the ego and the dual knowledge of the body and heart in Holly Goldberg Sloan's Counting by 7's. To tackle this topic, Bachelard's concern for the phenomenological approach to images, in the sense of employing an approach to the conscious and unconscious sides of human personality and Kelly's Personal Construct Theory have been chosen as methodological interpretative lenses, the latter through the Kellian constructs of threat, fear, guilt, anxiety, certainty, hostility, aggressiveness and his corollaries based on the fundamental postulate that a person's processes are psychologically channelized by the way in which he or she anticipates events.

Keywords: Holly Goldberg Sloan, Bachelard, phenomenology, Kelly, PTC, Kellian constructs and corollaries.

Romanul *Din 7 în 7* al autoarei Holly Goldberg Sloan a fost publicat în 2013 și a fost considerat cea mai bună carte a anului din literatura pentru copii între 9 și 14 ani pe Amazon, rămânând timp de 84 de săptămâni pe lista bestsellerilor *New York Times*. În anul 2014 a fost nominalizată la Dorothy Canfield Fisher Book Award, la Global Read Aloud Award și a primit distincția E.B. White Honor, așa cum se arată în pagina introductivă a romanului.

Dat fiind titlul extrem de incitant, am ales ca și suportul analitic *topo-analiza*, acel „studiul psihologic sistematic al siturilor vieții noastre intime" (Bachelard 2003: 7) și, mi-am propus să urmăresc dialectica raportului *interior/ exterior* (7) care, conform esteticii lui Bachelard, oferă valențe neașteptate emanate din interiorul surprinzător al unei fetițe de 12 ani dotată cu o inteligență remarcabilă. Obsesia ei pentru natură și pentru stabilirea de diagnostice medicale ajung să fie intens valorificate în roman, nu întâmplător, ci printr-o infuzie de elemente venite din exterior.

Descrierile realizate cu empatie ne dezvăluie faptul că autoarea Holly Godberg Sloan pare „ancorată într-o psihanaliză a materiei, care, acceptând acompaniamentul omenesc al imaginației materiei, să urmărească mai îndeaproape jocul profund al imaginilor materiei" (Bachelard 2003: 144). Căci ce altceva sunt scenele descrise cu referire la experimentele legate de botanică desfășurate de Willow în propria grădină.

Trecerea timpului a produs schimbări majore în comportamentul și mentalul lui Willow. A învățat să facă abstracție de lucrurile neplăcute, să rămână mută și nemișcată când de fapt simțea nevoia să plângă, să țipe sau s-o ia la fugă din nevoia de a nu-și dezvălui vulnerabilitatea. Pentru a înțelege fenomenologic cum făptura delicată a lui Willow își „alcătuiește cochilia cea mai dură" (2003: 147) și pentru a surprinde și interpreta din perspectiva sociologiei cunoașterii și a cunoașterii duale, la nivel psihic și fizic informațiile și evenimentele legate de viitorul eroinei acestui roman, voi valorifica teoria constructelor personale apațînând sociologului american George Kelly. Postulatul fundamental elaborat de Kelly stipulează faptul că „procesele unei persoane sunt din punct de vedere psihologic canalizate de modul în care el

sau ea anticipează evenimentele" (citat în Hall, et al., 2002: 420). Anticiparea de evenimente semnifică elaborarea de supoziții sau așteptări referitoare la ceea ce se va întâmpla dacă cineva acționează într-un anume mod.

O serie de unsprezece corolare toate conlucrînd la „înțelegerea așteptărilor bazate pe experiență" (420) și anume cel al construcției, al organizării, al fragmentării, cel individual, cel al alegerii, al comonalității și al socialității pot juca un rol hotărâtor în decodificarea evenimentelor petrecute în viața lui Willow Chance.

Metodologia abordării sociologiei cunoașterii se bazează pe activarea corolarului fragmentării construit pe presupunerea că o persoană poate utiliza în mod succesiv o varietate de subsisteme ale construcției mentale care în mod deductibil sunt incompatibile între ele, a corolarului individual, conform căruia persoanele diferă între ele în construirea de evenimente, a corolarului alegerii, care stipulează că o persoană alege aceea alternativă într-o constructie dihotomică dat fiind modul în care el/ ea anticipează cea mai favorabilă posibilitate de extindere și de definire a propriului sistem de valori. Aceste corolare interferează cu corolarele comonalității, prin care altruismul și empatia în relația cu o altă persoană se fac simțite când există o similitudine în ceea ce privesc procesele lor psihologice și cel al socialității care se bazează pe supoziția că măsura în care o persoană înțelege construcția proceselor mentale ale unei alte persoane contribuie la asumarea unui rol în procesul social în care este implicată cealaltă persoană (Kelly 1963: 56-95).

Fiecare din aceste corolare poate reprezenta o cheie de descifrare a întâmplărilor legate de moartea prematură a părinților adoptivi ai lui Willow și de posibiltățile limitate legate de viitorul acestui copil dotat cu o minte de geniu, dar neînțeles de conducerea școlii unde avea loc procesul ei de instruire și educare. Romanul are o derulare aparte. În primul capitol aflăm cum Willow, însoțită de consilierul școlar Dell Duke și de singura ei prietenă, Mai, provenită dintr-o mamă vietnameză și un tată american, întorcându-se de la terasa restaurantului Fosters Freezee unde au servit înghețată și, îndreptându-se spre locuința părinților, descoperă o mașină a poliției și, din discuția consilierului cu ei, află că ambii părinți au murit într-un accident dramatic de mașină. Capitolul 2 este intitulat *Cu două luni înainte* și ne introduce în viața de familie și în aspecte legate de școala unde ea urma să evolueze și să se formeze. În căutare de centrii de mare încărcătură psihologică, sugerăm că ei pot fi puși în relație cu aspectele legate de cea de-a șaptea zi a celei de-a șaptea luni când Willow a fost preluată de noii ei părinți adoptivi, de faptul că era fetița era o „persoană de culoare," în timp ce părinții ei erau „dintre cei mai albi oameni din lume" și faptul că, în ciuda acestor diferențe, „arătau totuși ca o familie" (17), și, cel mai important lucru, este faptul că o iubeau sincer. În afară de obsesia legată de numărul șapte, Willow mai avea încă două obsesii: „bolile și plantele," prima constând în observarea „bolilor oamenilor obișnuiți, mai ales a celor de piele," a doua zonă de interes, plantele, au condus-o spre concluzia că totul trebuie văzut „ca fiind Viu, cu V mare" (19), grădina proprie, amenjată chiar de ea, fiind „sanctuarul" ei (19).

Postulatul lui Kelly și corolarele sale oferă o bună lecție în ceea ce privește sociologia cunoașterii și cunoașterea duală prin supoziția că „procesele unei persoane sunt din punct de vedere psihologic canalizate de modul în care el sau ea anticipează evenimentele" (2002: 420). Într-adevăr, Willow este extrem de preocupată să anticipeze evenimentele prin formularea de ipoteze referitoare la ceea ce se va întampla, pornind de la experiențe similare din trecut, conform tiparului corolarului construcţiei. Și, cum astfel de experiențe concrete îi lipseau, mersul la școală este o bună oportunitate de a avea acces la noțiuni legate de ordine și disciplină și de a identifica convingerile și valorile îmbrățișate de cei care le practică.

Corolarul experienței este cel care o va poziționa corect pe Willow în demersurile sale, prin însăși natura acestuia de a facilita sistemului construcției mentale al unui individ să varieze pe măsură ce el realizează cu succes interpretări succesive ale evenimentelor și nu se cantonează în tipare fixe bine stabilite anterior. Mai mult decât atât, conform corolarului

alegerii, o persoană alege aceea alternativă într-o construcție dihotomică care îl ajută sa anticipeze cea mai mare posibilitate de extindere și de definire a sistemului său mental sau de valori.

Aceste două puternice corolare kelliene ce țin de sociologia cunoașterii, adevărate lentile metodologice de investigare a proceselor mentale ale unui individ, mi-au facilitat înțelegerea filosofiei de viață a lui Willow, și anume dorința sa de a supraviețui cu orice preț pentru a putea relata și altor oameni cum un copil orfan poate avea aspirații și-și poate face prieteni chiar dacă posibilitățile ei de socializare erau puține și greu de realizat.

Bachelard susține că „psihologia imaginației trebuie să noteze totul. Cele mai mărunte interese le pregătesc pe cele mari" (2003: 150). Doamna King, educatoarea, prin valorificarea literaturii pentru școlari, îi crează lui Willow sentimentul de inadaptabilitate, fetița ajungând să nu rostească nici măcar o silabă în cele cinci semestre. Când totuși este forțată să se pronunțe asupra cărții citite de educatoare, Willow afirmă că o face să se simită foarte rău, deoarece „minciunile științifice cusute cu ață albă" nu sunt credibile, nici grafica nu i se pare prea interesantă, iar, cel mai revoltător i se părea faptul că trebuiau să se întindă pe niște saltele lipicioase timp de douăzeci de minute, iar microbii de acolo îi puteau îmbolnăvi pe copii. Această atitudine îi atrage porecla de „*ciudata*" (22), iar, din evaluarea făcută de un consilier educațional reieșea că este „superior înzestrată," ceea ce implica pentru părinții ei „să găsească niște căi de a ține copilul mereu ocupat," și de a-i găsi „prieteni care să poată ține pasul cu o asemenea persoană" (23).

Interesul pentru plante trădează sensibilitate dar și nevoia de cunoaștere. Willow beneficia de un costum de grădinărit, de lupe „pentru cercetarea de aproape," și era convinsă că „într-o lume ideală," ar fi petrecut douăzeci și patru de ore pe zi „făcând investigații" (25). Acuzată fiind că trăiește prea mult în mintea ei (26), Willow consideră că grădina i-a oferit „o fereastră către alte aspecte ale tovărășiei" (26). Testul de solidaritate cu natura s-a facut printr-un stol de papagali, în sensul că atunci când un pui a fost împins din cuib, Willow l-a salvat, l-a îngrijit și l-a redat în final stolului, concluzionând că „satisfacțiile și inima frântă adesea merg mână în mână" (26). Prima prietenă adevărată din Școala Elementară, a fost Margret Z. Buckle, cu care avea afinități reale cu privire la plante, dar care, după clasa a cincea, s-a mutat în Canada, unde și-a făcut noi prieteni, pierzându-și astfel complet pasiunea pentru discuțiile despre botanică.

La Școala Gimnazială Sequoia spera să i se deschidă noi drumuri spre prietenie. Numărarea semințelor la micul dejun din 7 în 7, înainte de plecarea spre școală, era tehnica ei de „evadare" (32). Ideea de a transmite grupului de elevi ceva despre identitatea ei și despre devotamentul față de natură au facut-o să aleagă ca și ținută în prima zi de școală costumul de grădinărit. Spre stupoarea ei, una din fete a considerat-o „o femeie de servici" și i-a sugerat să spele toaleta. Șocul resimțit o fac pe Willow să solicite să i se permită să sune acasă pentru a veni mama sa după ea. Consolarea că „primele zile sunt intotdeauana grele" o fac să încuviințeze dând din cap și să se uite pe geam, mijlocul ideal pentru a putea dispărea în interiorul ei (35). În seara respectivă, uitându-se la cer, număra din șapte în șapte, atingând un nou record.

Poziționându-mă pe linia corolarului experinței conform căruia sistemul de construcție a mentalului unui invidivid variază pe măsură ce acesta obține interpretări succesive cu privire la anumite evenimente, voi analiza modul în care Willow „experimentează niște consistențe" (Bachelard, 2003: 242), animată fiind de dorința de a se autodescoperi plenar sub aspectul puterii de adaptare la noua școală. Astfel, Willow „studiase planul parterului clădirii, memorase totul, de la înălțimea tavanului până la ieșirile de urgență și locurile unde se aflau prizele" (33). De asemenea calculase cât timp îi trebuie ca să parcurgă coridoarele, precum și câți metri cubi au dulapurile elevilor, fiind în stare să recite numele tuturor elevilor din catalogul de la Sequia.

Cororarul kellian al fragmentării este o altă lentilă metodologică menită să îmi faciliteze înțelegerea modului în care o persoană, respectiv Willow, poată folosi o varietate de subsisteme de construcție ale unor raționamente care, în mod deductibil, sunt incompatibile unele cu celelalte. După numai 7 zile de la începerea școlii, profesoara de engleză, doamna Kleinsser, îi anunță pe elevi că în dimineața respectivă vor da un test standard, pe care-l dau toți elevii din statul California. Faptul că a luat punctajul maxim pe care nimeni din tot statul nu l-a luat niciodată, o fac pe directoarea școlii să o acuze că a trișat (39). Neputând dovedi „înșelătoria," s-a hotărât ca Willow să meargă la un consilier comportamental, la biroul central de la inspectorat. Consilierul în vârstă de trezeci și ceva de ani, fără a beneficia de o intuiție bună și având mereu probleme cu organizarea, considera că postul de consilier fie îl va ajuta, fie îl va termina. Avea un cod pentru sistemul său unic de a cataloga elevii în patru grupe de ciudați: INDAPTAȚII, TRĂSNIȚII, LUPII SINGURATECI ȘI ȚĂCĂNIȚII, pe care i-a codificat și prin culori, INDAPTAȚII erau galbeni, TRĂZNIȚII mov, LUPII SINGURATECI verzi, iar ȚĂCĂNIȚII roșii. Venirea lui Willow Chance i-a blocat toate categorisirile „de parcă între rotițele unei mașinării învechite fusese aruncată o furculită (49).

Dat fiind faptul că mi-am propus valorificarea unei grile duale constând din Bachelard și Kelly, primul opinează că „ființa care se desemnează în exterior ca un centru bine înconjurat, nu-și va atinge niciodată centrul," că ființa omului este o „ființă defixată," că „orice exprimare o defixează" și că „de îndată are nevoie de o altă exprimare, că ființa trebuie să fie ființa unei alte exprimări" (242). În opinia mea, aceasta este veriga de legătură între cei doi teoreticieni în sensul că reintrepretările succesive de evenimente propuse de Kelly îmbogățesc experiența oamenilor, conferindu-le stabilitate mentală și emoțională.

Toate afirmațiile lui Willow cu privire la modul duplicitar în care urma să-și desfășoare activitatea, fie acasă unde părinții nu știau nimic de acuzația adusă că ar fi trișat la test, sau la cabinetul consilierului, se pot decodifica prin intermediul corolarului kellian individual care subliniază că persoanele se deosebesc între ele în ceea ce privește construcția de evenimente. Willow se hotărăște să găsească aceea alternativă menită s-o ajute să anticipeze posibilitatea optimă de definire și de extindere a sistemului său de idei promovat în încercarea sa de a descoperi cum își poate domina emoțiile și teama de a nu greși vreo interpretare la fel ca și disprețul pentru modul în care fusese catalogată. Jocul de cuvinte inițiat de consilier o conduc pe Willow la un moment dat să ofere o înșiruire de numere, toate rezultatul înmulțirii din 7 în 7. Disperat, consilierul îi atribuie calificativul „animalule," la care Willow i-a replicat „lemurian." Cu privirea buimacă consilerul a bânguit: „la lemurieni, femela conduce grupul" (55). Ajunsă acasă, și convinsă că Duke știa că este un copil diferit, Willow le spune părunților pr că trăiește o experiență în continuă dezvoltare, că a întâlnit o persoană care o interesează și că îi va anunța cum se dezvoltă respectiva colaborare (57).

Colaborarea dintre consilier și Willow o putem interpreta din perspectiva corolarelor kelliene ale comonalității și socialității. Primul pune în discuție comportamente similare evidențiate în constructii similare de evenimente, iar, cel de-al doilea, evidentiază faptul că prin înțelegerea proceselor mentale și emoționale ale celor din jur, individul poate ajunge să joace un rol în procesul social care implică o altă persoană (1963: 95). Aceasta este exact strategia lui Duke, dar și a lui Willow.

Incercând să „multiplicăm toate nuanțele dialectice" (Bachelard 2003: 155) prin care autoarea dă viață imaginilor și evenimentelor celor mai simple dar cu implicații semantice majore, voi aduce în discuție scena în care Willow, în timpul unei întâniri cu consilierul Duke, îi crează acestuia stări contradictorii, deoarece „avea impresia că fata îl judeca," când de fapt „el era cel care trebuia să o judece" (58). Duke o consideră pe Willow o Super-Ciudată, care nu răspundea niciodată la întrebările lui, care „era micuță, dar și puternică. Avea un soi de energie sau aură neobișnită," „avea abilitatea de a fi atentă," „părea să dea dovadă de răbdare,"

dar căreia „nu îi putea cota nivelul de activitate," și căreia „consilierul trebuia să adauge o grupă nouă în sistemul său," și anume „geniu" (61-62).

Corolarul kellian al constructiei inter-relaționează cu filosofia de viață a lui Willow, prin faptul că se bazează pe recomandarea ca evenimentele, fie în mod izolat sau în succesiuene, să fie interpretate sau reintepretate din perspectiva altruismului sau, a nevoi de a descoperi un adevăr, descoperire care să nu implice nici o formă de răsplată pentru cel care o gestionează. Această realitate psihologică ni se revelează treptat, mai întâi în Capitolul 10. Astfel, într-una din zile, Willow o descoperă în rulota din parcarea inspectoratului școlar unde Duke își consilia elevii dificili, pe Mai Nguyen și pe fratele acesteia, Quang-ha, cel care avea probleme serioase de adaptare. Faptul că Duke a întârziat, iar la revenire, Mai a îndrăznit să-l apostrofeze, deși avea doar 15 ani, o fac pe Willow să o considere pe aceasta interesantă. Surpriza pregătită de Duke pentru Willow, un motan pe nume Cheddar, pierderea acestuia în parcarea inspectoratului, fluturașii făcuți de cei trei copii cu PIERDUT PISICĂ-ROG AJUTOR-SE OFERĂ RECOMPENSĂ și chiar o schiță în creion făcută de Quang-ha cu motanul dispărut, toate o încântă pe fetiță, care considera că prezența lui Mai avea să-i deschidă „o poartă către o altă lume," o lume empatică și plină de surprize plăcute. Descoperind că mama lui Mai era de origine vietnameză, Willow era hătărâtă să se informeze cât mai mult despre „pisici pierdute și Vietnam" (79).

Capitolul 12 oferă noi motive pentru a-l interpreta din perspectiv corolarului construcției, prin faptul că Willow, din dorința de a ajunge mai repede la biroul lui Duke, tocmai pentru a putea petrece câteva minute cu Mai și a o cunoaște mai bine, se hotărăște să ia un taxi și, pentru că nu mai făcuse așa ceva și pentru a se simți protejată, îi cere șoferului numărul licenței de taxi, și o dovadă a revizie periodice obigatorii a frânelor și farurilor. Deși îl șochează pe taximetrist, la coborâre îi spune răspicat: „Să nu lași niciodată pe cineva să-ți spună că nu ești în stare de ceva," afirmație despre care acesta își imagina că este vorba despre el. La întâlnirea cu Mai, faptul că a salutat-o în vietnameză, a impresionat-o și a facut-o s-o asculte cu plăcere pe Willow, vorbindu-i despre „experimentele botanice" (89) pe care le făcea prin curtea casei unde locuia. Persoana lui Mai, o fată de liceu mai mare ca ea cu doi ani, o fac pe Willow să o privească „ca o protectoare," „ca un soi de magie" (89). Interpretarea dată atât de Duke cât și de șoferul de taxi cu privire la comportamentul neobișnuit al lui Willow, îl fac pe primul să o considere „o luminiță de avertizare care clipea," și-l stimula în preocupările lui de a deveni „tehnician medical," în timp ce pe Duke, această Alberta Einstein, îl făcea să întrevadă noi perspective în evoluția sa atât în plan profesional cât si financiar.

Alternativa aleasă de Willow pentru a anticipa posibilitatea de definire şi de cristalizare a sistemului de idei aparținând lui Duke, coroborată cu corolarul alegerii, impune o completare a grilei kelliene cu cele șapte constructe ale sale, adevarate lentile metodologice menite să descifreze impactul psihologic asupra celor doi protagoniști. Constructele kelliene și anume amenințarea, teama, vinovăția, anxietatea, (in)certitudinea, ostilitatea și agresivitatea, toate se regăsesc în secvențele referitoare la viața școlară, dar mai ales în secvențele ce se succed cu repeziciune și care reclamă valorificarea corolarelor construcție și al experienței pentru o validă interpretare a evenimentelor descrise în roman.

Corolarul construcției, prin implicația că o persoană poate anticipa evenimentele prin folosirea constructelor personale pentru a realiza o interpretare a unui eveniment, și cel al experienței, care stipulează nevoia de interpretări succesive ale unor evenimente, se dovedesc instrumente valoroase de decodificare a semnificațiilor ascunse ale romanului. Willow își activează întreaga paletă de constructe personale, dar mai ales teama și anxietatea, ambele legate de pierderea timpurie a ambilor părinți adoptivi, dar și certitudinea legată de considerarea lui Mai, ca fiind noua ei prietenă apropiată și cea legată de Duke, ca fiind o persoană interesată pozitiv de evoluția ei.

Nevoia de interpretări succesive ale evenimentelor întâmplate cu consecințe dramatice asupra sănătății emoționale a lui Willow se desprinde din Capitolul 15, în care sunt descriși Roberta și Jimmy Chance, părinții adoptivi ai fetiței. Aflăm cu stupoare că Roberta, în urma unei vizite la spital, mai exact la Centrul de Imagistică Bakersfield, află că suferă de o tumoare malignă. Își sună soțul, îl informează în legătură cu diagnosticul, își fac griji cu privire la viitorul lui Willow pe care o iubeau foarte mult, hotărăsc să nu-i spună nimic acesteia, se urcă în camionetă și, la o intersecție, un șofer de la Med-Service Materiale Sanitare, care era în întârziere, face o manevră greșită, izbește din plin camionetă și cei doi soți mor pe loc.

Mașinăria psihologică a lui Willow se defectează complet. Începând cu Capitolul 17, intitulat *Înapoi în prezent,* ne este descrisă întreaga dramă a fetiței. Următoarele capitole vor fi în continuare interpretate din pespectiva constructelor kelliene de agresivitate și ostilitate, ultimul cu sensul de „promulgare și legiferare a unor constructe nevalidate social" (Kelly, 1963: 85) prin promovarea ideii că oamenii cu greu înțeleg mentalul și comportamentul copiilor. Pentru a-și continua drumul în labirintul interior strâmpt și incomod, Willow învață să se protejeze prin imagini simple, cea a grădinii. Îmbrățișând strategia estetică a lui Bachelard, dorim să facem cunoscută aserțiunea sa cu privire la fapul că imediat ce „viața se protejează, se acoperă, se acunde, imaginația simpatizează cu ființa ce locuiește în spatiul protejat. Imaginația trăiește protecția în toate nuanțele de securitate" (2003: 161). Parafrazându-l dar și reiterpretându-l pe Bachelard, mă intreb retoric dacă a fi la adăpost într-o grădină „nu înseamnă a duce la culme, până la imprudență, liniștea de a locui" (162) în spațiul privilegiat al propriului eu. Ceea ce va contrazice această așteptare se regăsește în Capitolul 17, unde, urmărind discuția dintre polițiștii însoți de Dell Duke, imediat după mediatizarea accidentului, și stația de politie, apoi cu cei de la Serviciile Sociale, Willow se gândește că va fi dusă „într-o chestie numită custodie de protecție" (107). De asemenea se întreabă dacă, nu-și poate găsi „cea mai apropiată rudă," va putea ea oare fi predată unui prieten de familie.

Mașinăria psihologică se pune în mișcare în momentul în care Willow ajunsă la casa părinților ei, o găsește goală și întunecată „o casă a fantomelor," „un muzeu la trecutului" (107). Această reacție poată fi interpretată din perspectiva constructului kellian al amenințării, ce stipulează faptul că activarea sa este rezultatul înțelegerii unei imanente schimbări în plan emoțional.

Această abordare generează incertitudine în sufletul lui Willow, dublată de neplăcerile ce s-au succedat după accidentul fatal al părinților ei, și de faptul că trebuie să supraviețuiască, construct definit de Kelly ca reprezentând înțelegerea dintr-o perspectivă logică a unei situații sociale, dublat de anxietate, abordat de sociolog ca înțelegerea unor evenimente sociale dezorganizate. Anxietatea este generată de situația oricând explosivă și nesigură datorată hotărîrii autorităților ca Willow să fie predată factorilor de decizie meniți să-i asigure fie procedura de adopție, fie plasarea într-un orfelinat.

Următoarele capitole ale romanului ne oferă răsturnări spectaculoase de situații. Prima situație contradictorie se referă la momentul în care face cunoștință cu mama lui Mai, Pattie Nguyen. Văzând durerea oglindită pe fața fetiței, Pattie o percepe „ca o versiune a propiei persoane când era mai tânără, și a altor copii din Vietnam crescuți fără părinți, unii abandonați din cauza etniei, alții din cauza unor întâmplări tragice" (115). Duke, care asistase la această întâlnire, urcat în Ford, izbucnește în lacrimi. În timp ce plângea, capul i-a căzut în față, a lovit claxonul, al cărui sunet pare a-l fi trezit „într-o nouă coștiință" (117). Dar nu numai consilierul experimentează o nouă fază a conștiinței, ci și cititorul, în momentul în care află că familia lui Mai locuia într-un garaj cu un confort minimal. Dusă în acest garaj ca să locuiască până se va găsi o rezolvare, Willow nu poate ingurgita nimic, este luată de mână de Pattie, plâng împreună, îi dispare memoria, conștientă fiind că nu-și va aminti nimic din seara respectivă, deoarece se va strădui să nu se mai gândească niciodată la ea. Convingerea ei este că „va câștiga această bătalie" (121).

Situația se complică în momentul în care Willow este dusă la Centrul pentru Copii Jamison, un centru de plasament cu regim de urgență. Zărind un exemplar din ziarul local, sesizează titlul de pe prima pagină care era focalizat tocmai pe accidentul cumplit de mașină când cei doi părinți ai săi și-au pierdut viața. Willow leșină, se lovește la cap, este dusă la Spitalul Mercy, i se pun nouă copci. Cerând să i se permită să meargă la toaletă, Willow formează numărul taximetristului cunoscut anterior, Lenore Cole, căruia îi cere să o ducă la Biblioteca Beale Memorial. După ce Willow a coborât, taximetristul găsește pe bancheta din spate o bucățică de plastic de la spital cu numele și codul numeric personal al fetei. Considerând-o îngerul său păzitor, Cole, cunoscut și sub numele de Jairo, să hotărăște să joace la loto numerele respective pentru tot restul vieții.

În bibliotecă, Willow simțea cărțile ca un mijloc de alinare. În ciuda camuflajului folosit, a doua zi este descoperită de Mai care i-o predă consilierului. Acesta se oferă s-o găzduiască până la găsirea unei soluții. Soluția oficială găsită de autorități și agreată și de Duke a fost aceea de a o preda oficial „vechilor prieteni de familie-familia Nguyen" (155). Condițiile precare din garaj nu corespundeau cerințelor oficiale, așa încât Duke își oferă apartamentul pentru ca ei să poată locui acolo până la soluționarea definivă cu privire la cei care urmau să fie protectorii ei oficiali. Willow îi scrie lui Jairo un bilet de mulțumire, refuză pentru moment să se întoarcă la școală, iar preocuparea ei majoră este umanizarea spațiului din fața locației lui Duke, prin înlăturarea cimentului, afânarea și hrănirea solului, care, astfel tratat, favorizează plantarea celor mai ciudate soiuri de plante, chiar și floarea soarelui. Birocrația pare a opri acest proiect, dar determinarea fetiței de a reuși îi asigură succesul, convingându-i pe cei din primărie de importanța demersului. Ședințele de consiliere continuă, Willow se implică în efecturea lecțiilor fratelui lui Mai, Quang-ha și începe să se asocieze prietenilor ei în timp ce aceștia practicau jogging.

În toată acestă perioadă, Duke contemplă posibilitatea de a deveni protectorul legal al lui Willow, dar conștientizează că nu dispune de resurse financiare. Jairo câștigă la loto și-și poate permite să se înscrie la facultatea de medicină. Audierea de la tribunal cu privire la tutorii legali le crează tuturor stări contradictorii.

Bachelard afirma că „în prospețimea sa, în activitatea ei proprie, imaginația face din ceva familiar ceva ciudat" (2003: 164). Și ce poate fi mai ciudat dar și mai sensibil decât sărbătorirea zilei de fixare a viitorilor ei protectori. Willow este anunțată de judecătoare că s-a depus o cerere oficială pentru tutela sa, din care reieșea că Domnul Hernandez (Jairo) și domnișoara Pattie Nguyen doresc respectiva tutelă asupra fetiței „ca parteneri" (341). Această simplă relatare, acestă nouă proiecție a spațiului emoțional descris în roman deschide o nouă lume pentru Willow.

Acestei imagini a lui Willow „îi putem dărui toată ființa noastră de cititori. Ea este donatoare de ființă" (Bachelard, 2003: 105). Este vorba de ființa empatică care a acceptat să fie prietenoasă, devotată, dornică de aș împlini aspirațiile cu privire la botanică dar și cu privire la valorile umane ale celor care s-au dovedit capabili s-o înțeleagă și s-o susțină. Corolarul comonalității, prin implicația că similitudinea construcțiilor evenimentelor conduce la comportamente individuale similare și corolarul socialității, care stipulează că înțelegerea proceselor mentale ale unei alte persoane este chiar mai importantă decât similitudinea sunt cele două lentile interpretative menite să valideze calitățile umane ale lui Jairo și ale mamei lui Mai în așa măsură încât Willow se hotărăște să accepte dubla tutelă a celor două persoane apropiate.

Capitolul 22 ne dezvăluie fundamentul mental al lui Willow care se hotărăște să nu mai numere din 7 în 7 pentru a depăși situații contradictorii, ci să valorifice acest numar în sensul convingerii că în fiecare etapă a vieții există 7 oameni care contează cu adevărat în universul ei personal, oameni „care există în tine, pe care te poți baza, care îți schimbă zilnic viața" (348) și anume Mama ei (pentru totdeauna), tatăl ei (veșnic), Mai, Dell, Quang-ha, Pattie și Jairo.

Aș încheia acest articol cu un citat din Clara Rilke, care afirma că „operele de artă se nasc totdeauna din cel care a înfruntat primejdia, din cel care a mers până la capătul unei experiențe, până în punctul în care nici o ființă omenească nu-l poate depăși. Cu cât împingi mai departe, cu atât mai propie, mai personală, mai unică devine o viață” (în Bachelard, 2003: 247).

BIBLIOGRAPHY

Bachelard, Gaston. *Poetica spațiului.* Pitești: Editura Paralela 45, 2003.

Kelly, George. A. *A Theory of Personality: The Psychology of Personal Constructs.* New York Norton, 1963.

Holly Goldberg Sloan. *Din 7 în 7.* București: Editura Forteen, 2013.

METAMORPHOSES OF IDENTITY: A NEW APPROACH TO AUTOFICTION

Alina Musat

PhD, University of Craiova

Abstract: In this work, we are interested in the concept of autofiction and its evolution. We begin research starting from the Lejeunian conception of autobiography, then we intend to study autofiction from its appearance in the work of Serge Doubrovsky to its manifestations. This approach will allow us to explore the way in which various definitions of autofiction are revealed both by these authors'literary work and by theorization.

Keywords: French literature 20th century -, autofiction, autobiography, identity, truth

Dans ce travail, nous nous intéressons au concept de l'autofiction et à son évolution. Nous entamons la recherche partant de la conception lejeunienne sur l'autobiographie, ensuite nous comptons étudier l'autofiction et ses manifestations dès son apparition dans l'œuvre de Serge Doubrovsky . Nous voulons montrer comment ce concept est employé par celui qui l'a théorisé mais aussi comment il se manifeste du point de vue littéraire.

Tout d'abord, nous observerons les grandes lignes de l'autobiographie, qui même de nos jours, est la forme la plus célèbre des écritures de moi. Nous rappelons la forme germanique *Autobiographen* en 1779, celle anglaise *Autobiography* en 1809 et la forme française *Autobiographie* dont le modèle concerne les *Confessions* de Rousseau, qui sont publiées entre 1782 et 1789. En France, les Mémoires d'outre-tombe de Chateaubriand apparaitront un demi-siècle plus tard. Apres cela, le genre autobiographique aura un succès fabuleux. Nous mentionnons ici quelques titres : les *Mots* (Sartre), *Moi je* (Claude Roy), *L'Age d'homme* (Michel Leiris), *W ou le souvenir d'enfance* (Georges Perec), *Enfance* (Nathalie Sarraute), la *Force des choses* (Simone de Beauvoir). En dépit de leur contestation, les auteurs du Nouveau Roman se pencheront sur l'autobiographique. Le chef de file Alain Robbe-Grillet publiera la trilogie autobiographique Les *Romanesques* où il déclarera : « Je n'ai jamais parlé d'autre chose que de moi ».

Le spécialiste de l'autobiographie, Philippe Lejeune nous offre en 1975, la célèbre définition du genre autobiographique :

« Récit rétrospectif en prose qu'une personne réelle fait de sa propre existence, lorsqu'elle met l'accent sur sa vie individuelle, en particulier sur l'histoire de sa personnalité ». (Lejeune, 1975 : p.14).

Il y parle aussi de la triple identité auteur-narrateur-personnage. Selon lui, il s'agit d'un contrat ratifié par un nom propre. L'identité de ces trois instances aboutit à un « pacte autobiographique », une sorte de contrat entre l'écrivain et le lecteur. A côté de ce pacte, il y a un «pacte référentiel » qui concerne un engagement de la part de l'auteur à raconter sa vie sincèrement.

Lejeune consacrera bien des recherches aux écritures de moi. Au fil du temps, le théoricien affinera les définitions et il aboutira à un questionnement inédit relatif à la situation ou un héros d'un livre a le même nom que son auteur :

« Rien n'empêcherait la chose d'exister, et c'est peut-être une contradiction interne dont on pourrait tirer des effets intéressants. Mais, dans la pratique, aucun exemple ne se présente à l'esprit d'une telle recherche » (Lejeune, 1975 : p.31.).

En étant au courant des recherches entreprises par Lejeune, l'écrivain Serge Doubrovsky se rend compte que son roman *Fils* fait écho aux observations de Lejeune. Dans son étude intitulée « Autobiographie/vérité/psychanalyse », Doubrovsky fait les précisions suivantes :

« J'ai inscrit ***roman*** *en sous-titre sur la couverture, fondant ainsi un pacte romanesque par attestation de fictivité […] Non seulement auteur et personnage ont la même identité, mais le narrateur également : en bonne et scrupuleuse autobiographie, tous les faits et gestes du récit sont littéralement tirés de ma propre vie ; lieux et dates ont été maniaquement vérifiés »* (Doubrovsky, 1980 : p.89)

La « contradiction interne » dont parle Lejeune sera définie par le néologisme **autofiction**. Doubrovsky met ainsi en place un projet d'écriture qui commence par *Fils* sur la couverture duquel nous trouvons la célèbre définition du concept de l'autofiction.

Nous retrouvons le projet autofictionnel amorcé dans *Fils* dans *Le livre brisé* (1989), qui représente le cinquième roman de cet écrivain. Sur la quatrième de couverture de ce roman, fait son apparition un néologisme qui désignera le genre revendiqué par l'auteur pour son écriture : **autofiction**. Cet article propose une réflexion sur la problématique de l'autofiction dans le *Livre brisé* écrit par Serge Doubrovsky. Ce concept suscite un intéret grandissant dans la sphère de la littérature française contemporaine. Les critiques ont du mal à accepter une seule définition tandis que les écrivains autofictionneurs ont des pratiques divergentes.

L'autofiction est une pratique qui se veut ambigüe. Elle joue sur les frontières entre vérité et fiction, et sur celles des genres en se déclarant à la fois roman et autobiographie. La fictionnalisation du matériel et l'exigence de vérité déterminent l'écriture de ce livre. Bien qu'ils soient conformes à ceux vécus par l'auteur, tous les faits sont soumis à l'ordre poétique du texte. Il s'agit d'une fiction parce que l'auteur se propose à réaliser un suspens narratif, le récit n'est pas chronologique et dans un sens méthodique, mais c'est un récit littéraire. Dans ce livre, l'écrivain suit le modèle de Joyce, dans *Ulysse,* en racontant le parcours d'une vie, par le jaillissement des souvenirs et des associations. Tous les éléments offerts au lecteur sont livrés de telle manière qu'ils forment une histoire intéressante pour lui.

Traiter des tensions présentes dans un texte autofictionnel est une démarche intéressante qui permet d'embrasser *Le livre brisé* dans son ensemble puisque ces tensions sont non seulement celles propres au genre autofictionnel, mais celles singulières mises en place par Doubrovsky. Ce sont ces tensions qui permettent au récit de s'écrire : le roman nait de la lutte entre deux personnages qui veulent chacun être le centre du livre ; il s'écrit à partir d'elle. L'écriture elle-même est tiraillée entre fragments poétiques et prose, présent fictif et passé référentiel : le narrateur perd parfois la maitrise des signifiants.

Pour Doubrovsky, l'autofiction adopte le même contrat référentiel que l'autobiographie :

« Je considère que dans mes livres j'ai vraiment raconté ma vie de façon aussi véridique que si j'avais écrit mon autobiographie » (Doubrovsky 2001 : 120).

Mais, dans son œuvre, *Le Livre brisé,* il précise : « si je me remémore, je m'invente ». Cette formule prouve qu'il est conscient de ses oublis et de ses lacunes de mémoire. En fait, quand l'auteur se réfère à la mémoire, certains souvenirs lui échappent et il n'a qu'à les reconstituer et même les recréer.

Dans un article critique, Doubrovsky précise que ce qu'il présente dans ses livres, appartient à sa vie réelle et que « la part d'invention dite romanesque se réduit à fournir le cadre et les circonstances d'une pseudo journée, qui serve de fourre-tout à la mémoire ». Il avait opté pour ce schéma dans ses livres précédents, en faisant appel à cette forme narrative : dans un

cadre spatiotemporel fictif, il présente des souvenirs qui appartiennent à son passé. Selon les termes proposés par Genette, les souvenirs qui appartiennent au passé de l'auteur sont rappelés dans le texte par des analepses dont la portée peut être de quarante ans ou d'une journée.

Doubrovsky donne une grande importance à l'innovation dans la forme. Pour lui, c'est l'écriture qui engendre la fiction. En d'autres termes, le travail de l'écriture donne aux faits réels une apparence romanesque. Ici, les péripéties ne sont pas déformées par une action de l'invention. Dans son œuvre, les jeux avec les mots, les allitérations, les dissonances, les assonances se prolifèrent. L'usage du mot fiction, lorsqu'il signifie étymologiquement "donner forme", est bien évident chez Doubrovsky. Il compose son récit de telle façon qu'il soit intéressant et attirant pour le lecteur. Par le mot **fiction**, Doubrovsky non seulement indique que ses remémorations sont imprégnées de l'imagination, mais aussi il exprime son intention littéraire. Il ne néglige pas les pertes de sa mémoire. Au contraire, il les reconnaît devant le lecteur, mais il ne tente pas de combler les points sombres de sa mémoire avec les souvenirs inventés. D'un côté, Doubrovsky prétend dire la vérité : "Fiction d'événements et de faits strictement réels", de l'autre, il revendique les insuffisances de sa mémoire : "Mon amnésie me coupe le souffle" (Doubrovsky, 1989 : 49). Il paraît qu'une contradiction se trouve dans ses propos. Mais nous pouvons en conclure qu'il souhaite narrer le récit de sa vie, mais en même temps il est conscient des lacunes de sa mémoire et tente même d'en informer le lecteur. En fait, il signale lui-même représenter "Fiction d'événements …", c'est-à-dire qu'il ne dénie pas l'intervention de la fiction dans son écriture. Mais il atteste simultanément sa fidélité à la réalité dans un contrat de vérité.

BIBLIOGRAPHY

I.Textes de base

DOUBROVSKY, Serge, *Le Livre Brisé*. Paris : Éditions Grasset & Fasquelle,1989

ROBBE-GRILLET, Alain, *Le miroir qui revient*. Paris : Éditions de Minuit, 1984

II. Notes

BRUCKNER, Pascal. « L'Insoutenable confession de Serge Doubrovsky. Tout nu, tout cru. » dans Le Nouvel Observateur, 14-20 sept. 1989, p. 79.

BUISINE, Alain. « Serge Doubrovsky ou l'autobiographie postmoderne » dans Autobiographie et Avant- Garde, A. Hornung et E.-P. Ruhe (eds), Tübingen : Gunter Nan Veriag Tübingen, 1992, pp. 159-68.

CHARD-HUTCHINSON, Martine. « Mémoire, réticences et élans : Le Livre brisé, Serge Doubrovsky » dans Etudes romanesques 2. Modernité, Fiction, Déconstruction, Paris : Lettres modernes, 1994, pp. 159-173.

GASPARINI, Philippe. Est-il je ? Roman autobiographique et autojiction, coll. « Poétique », Paris : Seuil, 2004.

LECARME, Jacques. « L'autofiction : un mauvais genre ? » dans S. Doubrovsky, J. Lecarme et P. Lejeune, Autojictions & Cie, Nanterre : Centre de recherches interdisciplinaires sur les textes modernes, Université de Paris X, 1993, pp. 227-249

LEJEUNE, Philippe. Le pacte autobiographique, Paris : Seuil, 1975.

Moi aussi. Paris : Seuil, 1986.

SEMIOTICS, ARTS AND CULTURE IN UMBERTO ECO'S WORKS

Ana-Daniela Farcaş

PhD, Technical University of Cluj-Napoca, North University Center of Baia Mare

Abstract: The subject of aesthetics and that of art does not appear only in the two relatively late volumes of Umberto Eco, Storia della bellezza (2004) and Storia della bruttezza (2007), but also in the works that deal with the subject of semiotics. In the two mentioned volumes the Italian semiotician makes the correlation between the existing canons in different eras and the way in which the ideas of beauty or ugliness were reflected in philosophy, art or writings.Rregarding the semiotics of art, Eco resorts to the analysis of the artistic, poetic text from the perspective of semiotic theories.

Keywords: ambiguity, self-reflexivity, signification, expression, content

Critic și romancier recunoscut, Umberto Eco și-a lăsat amprenta asupra secolului XXI și prin vasta sa activitate științifică în domeniile filosofiei, semioticii, esteticii, antropologiei, comunicării, culturii populare și studiilor medievale. Pasionat de semiotică, el a publicat o serie de volume pe această temă, dintre care, cele mai importante (*Tratat de semiotică generală, O teorie a semioticii, Limitele interpretării*) au fost traduse și în limba română, unele în mai multe ediții. Deși semiotica artei nu a fost tratată pe larg în operele sale, părți din acestea abordează subiectul esteticii/artei în corelație cu semiotica și cultura.

Astfel, în *Tratat de semiotică generală*, Eco introduce un subcapitol referitor la textul estetic și relevanța lui semiotică, făcând o analiză a utilizării estetice a limbajului. Pentru a motiva alegerea sa, autorul aduce cinci motive: 1. un text estetic se diferențiază de celelalte tipuri de texte prin faptul că apelează la o manipulare a expresiei, aceasta implicând o muncă specială; 2. această manipulare este provocată de și provoacă o reașezare a conținutului; 3. „această dublă operație, producînd un fel de funcție-semn puternic idiosincratică și originală se reflectă într-un anume mod asupra codurilor care servesc drept bază actului estetic”[1], determinând o schimbare de cod; 4. procesul acesta aduce cu el o schimbare de viziune asupra lumii (o nouă viziune); 5. având în vedere travaliul interpretativ complex pe care destinatarul îl va efectua, emițătorul unui text estetic (poet, scriitor) își va îndrepta atenția asupra relațiilor posibile ale textului, pentru că, un astfel de text reprezintă „o rețea de acte locutive sau comunicative, care preconizează solicitarea de răspunsuri originale”[2].

Jachia and Zambianchi observă influența pe care Roman Jacobson a avut-o asupra operei lui Eco în domeniul semioticii artei și a esteticii. Parcurgând textele celor doi semioticieni, ei identifică trei caracteristici ale operei de artă:

a. *ambiguitatea*, care constă într-o „violare a regulilor codului”[3], atunci când o abatere asupra nivelului de exprimare corespunde unei modificări la nivelul conținutului;
b. *autoreflexivitatea*, atunci când autorul se exprimă ambiguu din punct de vedere semiotic, cititorul fiind obligat prin aceasta să acorde o atenție interpretativă mai mare acestui artificiu semantic;

[1] Eco, Umberto, *Tratat de semiotică generală*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p.332.
[2] *Ibidem.*
[3] Eco, Umberto, *Tratat de semiotică generală*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 333.

c. necesitatea utilizării *dialecticii socratice a adevărului* pentru a analiza textul estetic, care are rolul nu numai de a crește aprecierea intuitivă, dar și cea a cunoașterii conceptuale, schimbând astfel modul de a vedea lumea într-o anumită cultură. Adevărul reflectat de operele de artă nu spun adevărul absolut, ci doar pun sub semnul întrebării adevăruri acceptate, ce pot diferi de la o cultură la alta. Prin acest al treilea element, Eco introduce conceptul responsabilității la nivelul esteticii și semioticii artei. În spatele acestui concept stă un altul, cel al educației către pluralitatea adevărului[4].

Eco exemplifică în *Tratat* mai multe tipuri de ambiguitate din punct de vedere semiotic: de la mesaje total ambigue, care violează atât reguli fonologice, cât și pe cele lexicale (de exemplu grupuri de caractere care nu au sens și nu pot fi interpretate), la mesaje ambigue din punct de vedere semantic (mesaje incomplete, ce nu oferă destinatarului/cititorului detaliile necesare pentru înțelegerea clară a conținutului, a sensului), dar specifică faptul că nu toate tipurile de ambiguitate produc efect estetic. Pentru a exemplifica tipul de ambiguitate de tip stilistic, Eco face trimitere la Eugen Coșeriu, lingvist român, care a făcut deosebirea între diversele moduri în care poate fi utilizată o limbă, sugerând că pe lângă utilizarea limbii conform normelor, corectă din punct de vedere gramatical, care apare ca fiind *normală*, mai există și alte tipuri de utilizare a limbii, la fel de corecte din punct de vedere gramatical, dar care favorizează apariția unor anumite conotații particulare, stilistice (de exemplu formele de exprimare ce conotează vulgaritate, eleganță, snobism, lipsă de educație, nobilitate etc.). Aceste exprimări stilistice sunt percepute ca fiind mai puțin normale, nefiind utilizate uzual în limbaj comun. În acest caz se poate spune că și utilizarea stilistică a limbii se încadrează în *norme*, însă acestea depind de anumite subcoduri stilistice, ce dau conotații particulare unor blocuri sintactice (expresii sau fraze gata făcute)[5]. Din perspectiva lui Eco, în acest caz este vorba de o hipercodificare a conținutului. Modul prin care semiologul italian încearcă să definească și să ofere un mijloc de recunoaștere a ambiguității estetice este prin sublinierea faptului că aceasta apare atunci când „unei devieri din planul expresiei îi corespunde o alterare în planul conținutului”[6].

Ambiguitatea estetică are și rolul important de a stimula cititorul/destinatarul în jocul cu semnificațiile și utilizarea propriei experiențe estetice. Parcurgând textul artistic, experiența și cunoștințele sale sunt puse la încercare, deoarece va face interpretări ale textului, diferite de cele cu care este obișnuit, având în vedere atât flexibilitatea și resursele latente ale textului parcurs, cât și pe cele ale codului la care se referă.

Alăturarea unor cuvinte neașteptate pentru exprimarea unui sentiment, a unei senzații, va determina destinatarul/cititorul să dea noi sensuri frazelor sau expresiilor citite; acesta va apela la noi coduri pentru descifrarea mesajului transmis de autor. Unele enunțuri stilistice sau *fraze deviante* (pentru că sunt percepute ca fiind mai puțin *normale*) pot face destinatarul să-și îndrepte atenția asupra modului în care este organizat conținutul. Cu cât combinațiile de cuvinte sau expresii sunt mai neașteptate (prin utilizarea unor figuri de stil, a unor procedee stilistice etc.), cu atât efortul depus de cititor va fi mai mare, iar atenția sa se va îndrepta și mai mult spre felul în care a fost alcătuit textul. De aceea, textul va deveni *autoreflexiv*, pentru că va atrage atenția, în principal, asupra organizării sale semiotice. Altfel spus, „o violare a normei care afectează atât expresia, cât și conținutul, obligă la examinarea regulii de corelare a acestora”[7]. Ambiguitatea mesajului semantic îi dă acestuia caracterul reflexiv. Prin textul artistic/estetic poetul sau autorul descrie anumite lucruri, ființe, trăiri, sentimente cunoscute de

[4] Jachia, Paolo; Zambianchi, Laura, ”Umberto Eco – Aestetics, Semiotics, Semiotics of the Arts”, publicat în Thellefsen, Torkild; Sørensen, Bent (Eds.), *Umberto Eco in His Own Words*, Semiotics, Communication and Cognition, vol. 19, Walter de Gruyter Inc., Boston/Berlin, 2017, p. 292.
[5] Eco, Umberto, *Tratat de semiotică generală*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 334.
[6] *Ibidem*, p. 335.
[7] *Ibidem.*

toată lumea, într-un mod diferit, surprinzător, care la început produce cititorului o reacție de șoc și dezorientare. Prin urmare, el, datorită ambiguității mesajului (organizarea lui) în raport cu codul, atât organizarea textului, cât și codul vor fi analizate mai mult timp, modificând dificultatea de descifrare a mesajului și durata de percepție, ceea ce duce atât la efect de însolitare al destinatarului, cât și la o dezautomatizare a limbajului[8].

Un alt aspect important în ceea ce privește activitatea artistică și semiotica operei de artă îl constituie nivelele interioare ale planului expresiei, ce se constituie ca niște microstructuri. Artistul (poet, scriitor, sculptor, pictor), în procesul creației, pentru a exprima ceea ce dorește, va trebui să țină seama de o serie de microstructuri, de care codul nu ținuse cont, dar care trebuie luate în considerare înainte de cercetarea semiotică. Aestea pot consta în valorile fonetice utilizate în poezie, de pauzele impuse de ritmul narativ într-un roman (de ex. dialoguri scurte versus o pagină cu descrieri), de materialul cu care se lucrează (lemn, piatră, lut etc), de culori, pensulație, intensitatea culorilor. Microstructurile amintite vor avea un rol deosebit, deoarece ele vor deveni relevante din punct de vedere semiotic pentru decodificarea mesajului/semnalului transmis de artist. Prin teoria codurilor, ele constituie calitățile fizice ale semnalului, fiind identificate cu materia semnificantului, deoarece constituie aspectul fizic al semnalului. Această materie a substanței semnificante devine, deci, un aspect al formei expresiei.

Procesul de hipercodificare estetică atinge atât expresia, cât și conținutul. Experiența estetică ne arată că „în materia utilizată există un spațiu în care se pot delimita sub-forme și sisteme", sugerând că și codurile de la care pornesc pot fi supuse unei segmentări ulterioare. Expresia estetică oferă ocazia înțelegerii organizării micromateriale. O consecință a înțelegerii acestei organizări constă în culturalizarea și convenționalizarea ulterioară a materiei, ceea ce duce la convenționalizarea proceselor de producție de semne, ajungându-se la hipercodificări succesive. Astfel, multe fenomene ajung să decadă de la rangul de fenomene *de creație* sau *de inspirație* în convenția socială. Din punct de vedere a conținutului, se poate vorbi despre un surplus de conținut, de exemplu atunci când un vers devine *o operă deschisă*, comunicând prea mult și prea puțin (de exemplu, versul "a rose is a rose is rose is a rose" – ce pare a semnifica, la fiecare repetiție, altceva). Deși textul e ambiguu din punct de vedere semantic, destinatarul reevaluează conținutul versului, și deși pare că nu e posibilă o analiză semiotică, că e impermeabil la abordarea semiotică, el își generează propriile sensuri multiple, pe baza mecanismelor semiotice.

Pentru ca expresia *operă deschisă* să poată fi înțeleasă mai bine, autorul reiterează cuvintele compozitorului belgian Henri Pousseur: „poetica operei deschise tinde să încurajeze *actele de libertate conștientă* din partea interpretului[9]", referindu-se la libertatea de exprimare a interpretului în arta contemporană (mai exact la acele compoziții muzicale care permit interpretarea anumitor părți ale piesei în stilul propriu al artistului, fără ca acesta să fie limitat de indicații precise în partitură). Extrapolată la orice operă de artă, opera deschisă este aceea care permite destinatarului/publicului/cititorului să recepteze opera de artă nu doar ca pe produsul final al autorului, cu intenția ca aceasta să fie apreciată și primită în aceeași formă pe care a conceput-o, ci ca pe o operă incompletă, la care și destinatarul contribuie cu propriul răspuns la stimuli, cu propriile interpretări pe baza experiențelor personale anterioare, propriile gusturi, propria cultură, prejudecăți sau înclinații personale. Așadar, înțelegerea operei de artă originale va fi influențată de perspectiva particulară, individuală a destinatarului, forma lucrării de artă câștigându-și validitatea estetică proporțional cu numărul de perspective diferite din care poate fi privită și înțeleasă[10].

[8] *Ibidem,* aici Umberto Eco face trimitere la formaliștii ruși, care au teoretizat comunicarea estetică.
[9] Eco, Umberto, *The Open Work*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1989, p. 4.
[10] *Ibidem*, p. 3.

Una din concluziile analizei efectuate de Eco asupra textului estetic (vezi versul din exemplul de mai sus) este că textul estetic trebuie să aibă aceleași caracteristici (la scară redusă) cu cele ale unei limbi[11]. Odată cu citirea textului estetic cititorul recurge la toată gama modalităților de inferență: inducții – când identifică reguli generale din cazuri individuale, deducții – când poate extrage concluzii din elementele pe care le cunoaște și abducții – când încearcă noi coduri prin „ipoteze interpretative". Pentru că textul estetic este organizat diferit față de cel *normal*, specific vorbirii curente, cititorul e pus în situația de a accepta și respinge codurile emițătorului sau cele convenționale, propunând altele noi. Din multitudinea de sensuri posibile, el trebuie să le aleagă pe cele care se potrivesc, căutând să identifice codurile corecte, prin recitirea conținutului și încercarea codurilor cunoscute, fiind deschis unor noi căi de interpretare. Are loc o colaborare între emițător/autor și destinatar/cititor. Colaborarea este bazată pe o comunicare, dar în cazul acesta, fiind vorba despre moduri diferite de semnificare, și de coduri noi, actul de comunicare este imprevizibil. Cititorul textului estetic contribuie și el la îmbogățirea semiotică a textului, uneori găsind sensuri noi acolo unde autorul nu le-a intenționat. De aceea, nu se poate spune întotdeauna cu certitudine cine e adevăratul autor: emițătorul sau destinatarul textului. Eco adaugă o serie de calități cititorului, necesare pentru interpretarea textului narativ, care completează calitățile evidențiate în cazul parcurgerii textului estetic: flexibilitatea și superficialitatea, caracteristice parcurgerii textului narativ. Acestea sunt utile atât în cazul textelor insuficient credibile, cât și în privința celor ce descriu lucruri posibile, credibile și sunt considerate de autor obligatorii pentru ca cititorul să se poată bucura de lectură, chiar și atunci când textul e ambiguu sau sărac în detalii. Ele apar ca niște calități cooperative, colaborative în raport cu autorul. În situația în care detaliile sau informațiile exprimate în text nu sunt suficiente, cititorul le poate extrapola din propria experiență de viață. De asemenea, el trebuie să se mulțumească cu informațiile primite, fără a insista pe detalii și acceptând lucruri ce pot părea de neimaginat. Parcurgerea textului solicită din partea cititorului și o altă calitate: exercitarea unei consistente bună voințe[12].

Arta, estetica sunt expresii ale unei culturi. Ori, cultura poate fi mai bine înțeleasă prin prisma semioticii: „există cel puțin un mod de a considera toate fenomenele culturale din punct de vedere semiotic[13]".

Comparând teoriile antropologice privitoare la cultură, Eco identifică trei fenomene culturale care, la prima vedere, nu prezintă caracteristici ale fenomenelor de comunicare, deși ele fac parte din orice cultură: producerea și utilizarea obiectelor ce schimbă raporturile dintre om și natură, relațiile de rudenie ce constituie modelul raporturilor sociale instituționalizate și schimbul de bunuri economice. În cadrul lor însă, se formează sisteme de semnificare, obiectele ajung să primească denotații și conotații (numele lor denumesc obiectul, care are ca și conotații funcțiile pe care acesta le îndeplinește). Deci, dacă la o privire scurtă, cele trei fenomene culturale, nu posedă caracteristicile fenomenelor de comunicare, prin faptul că datorită lor s-au stabilit sisteme de semnificare, aceasta sugerează că motivarea relației de semnificare a fost tocmai comunicarea.

Teoriile care abordează cultura se bazează pe două ipoteze: prima, conform căreia întreaga cultură trebuie studiată ca fenomen semiotic, și a doua, care susține că toate aspectele culturii pot fi studiate în calitate de conținuturi ale unei activități semiotice. Semioticianul italian consideră că cele două ideologii, pentru a reflecta realitatea, ar trebui să fie reformulate în următorul mod: „Întreaga cultură ar trebui studiată ca un fenomen de comunicare bazat pe sisteme de semnificare"[14].

[11] Eco, Umberto, *Tratat de semiotică generală*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 339-343.
[12] Eco, Umberto, *Limitele interpretării*, Ed. Polirom, Iași, 2016, p. 197-198.
[13] Eco, Umberto, *O teorie a semioticii*, Ed. Trei, București, 2008, p. 50.
[14] *Ibidem*, p. 43.

Orice obiect poate fi abordat din mai multe puncte de vedere (la diferite paliere): palierul fizic (greutate, materialul din care e alcătuit), palierul mecanic (cum funcționează, pe baza căror legi, ce funcție îndeplinește), palierul economic (cost, valoarea de schimb), palierul social (indică un anumit statut social), palierul semantic (nu este doar un simplu obiect, ci este „o unitate culturală inserată într-un sistem de unități culturale cu care intră în anumite relații studiate de semantica structurală, relații care rămân aceleași, chiar dacă semnele vehicul prin care le identificăm se schimbă”[15], adică chiar dacă folosim în loc de cuvântul ce denumește obiectul un altul, un sinonim). Din perspectivă semiotică și culturală, Eco a utilizat palierul social și cel economic pentru a demonstra că e posibilă studierea culturii integral, din perspectivă semiotică. Dacă se ia ca exemplu obiectul „tablou” ca simbol al statutului social (tablourile sunt scumpe, nu toată lumea își permite să aibă în casă un tablou valoros), în momentul în care acest obiect ajunge să denote un statut social, el primește o valoare simbolică. Adică, obiectul tablou (chiar dacă e denumit prin alți termeni) devine un semn-vehicul al unei unități semantice care nu este numai „tablou”, ci și „lux”, „bogăție”, „epatare” etc., deci un semn-vehicul al modului cum poate fi folosit. Prin faptul că indică un statut social, obiectul a dobândit prima funcție-semn, căpătând astfel o „natură semiotică”[16]. Abordând tabloul pe baza palierului economic, acesta devine semn-vehicul pentru alte obiecte, în funcție de valoarea sa de schimb (sume mai mari sau mai mici de bani sau alte obiecte, considerate ca având o valoare de schimb similară). În fiecare cultură, lucrurile ocupă anumite poziții, au o anumită valoare de schimb sau semnificație, în opoziție cu altele, ceea ce, explică Eco, face posibilă existența unui cod al bunurilor. După acest model, tabloul poate deveni semn-vehicul pentru obiectul pe care este schimbat (bani etc), opus lui în codul bunurilor, la fel cum, în limba vorbită, semnul-vehicul „tablou” poate deveni semnificația unui alt semn-vehicul („pictură”, „desen”, „gravură” etc.).

Exemplul tabloului evidențiază modul în care fenomenele culturale sunt conținuturile unui proces posibil de semnificare, fiecare obiect/entitate putând deveni fenomen semiotic, dar și faptul că legile semioticii, ale semnificației sunt rezultatul culturii. Procesul de comunicare, ce constă într-o serie de schimburi, este posibil atâta timp cât cultura își menține existența ca „sistem de sisteme de semnificare”[17]. Orice obiect poate avea o multitudine de funcții; în virtutea acestui fapt, reprezentarea obiectului într-o cultură trebuie făcută în funcție de „orice posibilă valoare de întrebuințare și de orice obiect dat”[18], el funcționând și pe baza relațiilor de sinonimie sau omonimie în acea cultură.

Expresie a culturii, arta este încărcată de semnificații, de denotații și conotații ce trimit la obiecte, funcții, fenomene, persoane, valori regăsite în cultura respectivă. În plus, operele de artă au o caracteristică proprie, prin faptul că procesul de interpretare lasă loc cititorului de a atribui sensuri noi, din propria experiență sau subiectivitate elementelor ce se regăsesc în opera de artă. Prin aceasta, el contribuie la îmbogățirea conținutului, datorită demersului cognitiv conștient ce presupune analiza conținuturilor textelor, a codurilor semiotice cunoscute în paralel sau în opoziție cu propriile experiențe generatoare de noi sensuri. Destinatarul operei de artă se alătură astfel emițătorului sau autorului, prin interpretarea inovativă făcând posibilă existența unei viziuni noi asupra lumii. Pe de altă parte, în cazul hipercodificării estetice la nivel de expresie, unele fenomene *de creație* ajung să facă parte din convenția socială, pe măsură ce experiența estetică oferă un prilej de a înțelege organizarea micromaterială. Opera de artă contemporană se caracterizează printr-o deschidere ce permite destinatarului să contribuie la stabilirea semnificațiilor ce se pot regăsi în ea, transcedând modul clasic de receptare al acesteia, ca simplu mod de transmitere a semnificațiilor oferite de autor.

[15] *Ibidem, p. 51.*
[16] *Ibidem.*
[17] *Ibidem,* p. 52.
[18] *Ibidem,* p. 48-49.

BIBLIOGRAPHY

Eco, Umberto, *Limitele interpretării*, Ed. Polirom, Iași, 2016

Eco, Umberto, *O teorie a semioticii*, Ed. Trei, București, 2008

Eco, Umberto, *The Open Work*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1989

Eco, Umberto, *Tratat de semiotică generală*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1982

Thellefsen, Torkild; Sørensen, Bent (Eds.), *Umberto Eco in His Own Words*, Semiotics, Communication and Cognition, vol. 19, Walter de Gruyter Inc., Boston/Berlin, 2017

NARRATIVIZATION OF URBAN SPACE

Diana Dementieva
PhD, State University of Moldova

Abstract: This approach explores the concept of narrativizing urban space and how it can influence the architecture, culture and identity of a community. Narrativization means the process of transforming an urban space into a coherent and meaningful story that can be experienced and understood by its inhabitants.
The study builds on recent research in the fields of narratology, urbanism, sociology, anthropology and psychology, highlighting the importance of narrative development and revitalization of cities. First, the narrative of urban space can help create a strong identity for a community by promoting local values, traditions and history. Through the story of urban space, residents can develop a sense of belonging and attachment to their city. Secondly, narrative can be a powerful tool for revitalizing and transforming abandoned or outdated urban spaces. By creating interesting and captivating stories, these spaces can become tourist attractions, cultural centers or meeting areas for the community, thus contributing to the economic and social development of cities.
The subject is part of the current scientific discussions, which have been strongly manifested, in the last three decades, around four cores: "the spatial turn", "the narrative turn", "the urban turn" and "the cognitive turn". Thus, in the investigation of the city as a text, the approach respects two principles of postmodernism: the principle of juxtaposition and interdiscursiveness.

Keywords: narativization, urban space, spatial turn, narrative turn, cognitive turn.

Orașul e un text care se scrie și se citește la nesfârșit,
un teritoriu la răscrucea închipuirii cu memoria.
(Luis García Jambrina)

Pe lângă o identitate istorică și geografică reală – exterioară, accesibilă și perceptibilă în mod nemijlocit –, orașul implică și o manifestare fictivă, inconștientă și ascunsă. În timp ce este traversat se relevă și dimensiunea sa narativă. La fel cum opera literară își manifestă existența abia în momentul lecturii, spațiul se realizează în timpul percepțiilor. Studiile literare actuale subliniază acest aspect experimental și multidimensional al orașului.

Crearea spațiului urban prin narațiune sau *narativizarea spațiului urban* (*narrative place-making*) se arată a fi un proces promițător și demn de atenție. El presupune înregistrarea și corelarea textelor care reflectă contextul urban. În urma acestuia se reliefează imaginea orașului. Astfel că, identificarea nucleelor narative și actualizarea sau crearea de narațiuni urbane contribuie la developarea unei radiografii alternative a orașelor, aducând în vizor configurații noi care depășesc sterilitatea datelor existente. Prin narativizarea spațiului urban înțelegem un proces de identificare a nucleelor și mărcilor care trimit la tradiție, mit, istorie și creație literară. Procesul de narativizare a spațiului se produce prin combinarea – în imaginar – a textului trecut cu cel prezent și prin substituirea reciprocă și constantă a discursurilor de diferită natură.

Dacă narațiunile urbane sunt produse discursive ce descriu un anumit spațiu urban din perspective multiple, studierea orașului ca „text" presupune, în primul rând, investigarea unui

stoc inepuizabil de narațiuni de origine folclorică, literară, istorică, mitologică, artistică, chiar științifică sau pseudoștiințifică. De asemenea, elemente narative se pot conține în expresii, proverbe sau zicători. Mai mult ca atât, nuclee narative pot fi identificate în imagini (picturi, fotografii).

Totodată, abordarea orașului ca „text" nu exclude achizițiile din domeniul studiului textului și al narațiunii. Ca și opera literară, textul urban are propria poetică, pentru studiul căreia este inevitabil să se facă recurs la naratologie (Valdimir Propp, Tzvetan Todorov, Claude Bremond, Algirdas Julius Greimas), teoriile lecturii (Umberto Eco, Hans Robert Jauss, Wolfgnag Iser, Paul Cornea, Matei Călinescu) teoria textului (Roland Barthes), teoria intertextualității (Julia Kristeva), dialogismul (Mihail Bahtin).

Tema *Narativizarea spațiului urban* se înscrie în contextul discuțiilor științifice actuale, care s-au manifestat pregnant, în ultimele trei decenii, în jurul a patru nuclee: „*spatial turn*", „*narrative turn*", „*urban turn*" și „*cognitiv turn*". Se va putea observa că demersul respectă două principii ale postmodernismului: principiul juxtapunerii și cel al interdiscursivității.

Omul dă valoare lumii în care trăiește prin faptul că oferă înțeles spațiului în limitele căruia își desfășoară existența. Termenul *sensul locului* descrie modul în care individul percepe, experimentează, stabilește conexiuni emoționale cu spațiul. În cadrul acestei lumi create, el se poziționează pe sine ca parte integrantă. Condiția umană de a fi în lume nu poate fi depășită: una dintre caracteristicile definitorii ale ființei umane este de *a fi integrat spațial*. Alta caracteristică constă în *a fi povestit*. Așa cum îl definește Paul Ricœur, omul este *animal a récits*, iar singura lui certitudine este de a fi narat. Totodată, fiindcă „în contemporaneitate orașul devine o proiecție la scară mică a întregii lumi", iar *homo ruralis* devine *homo citadinus* [1], ființa umană își definește lumea prin analiza palimpsestul narațiunilor pe care le înscrie spațiul său urban.

***

You are not in a place; the place is in you.
(Angelus Silesius)

Spațiul nu există independent de cei care îl experimentează. Mai degrabă, este un loc trăit și modelat de activitățile și percepțiile celor care îl utilizează. Din cele mai vechi timpuri, omul manifestă atitudine interpretativă față de lume, poziționându-se într-un spațiu plin de sens, cu o dimensiune transcendentă, iar prin participarea la aceea lume, individul are acces la înțelesurile care depășesc realitatea imediată. Ultimele decenii se caracterizează printr-un interes viguros pentru problemele spațiale în domeniul științelor umaniste și sociale. Se atestă așa-numitul fenomen „*spatial turn*". Spațiul nu mai este conceput în sens abstract sau geometric, studiile actuale se preocupă de aspectele pragmatice și multidimensionale ale spațiului. Experiențele legate de spațiu sunt mediate în diverse forme de artă sau alte discursuri și practici culturale. Totodată, arta și literatura contribuie la înțelegerea spațiului.

Spațiul a devenit o categorie prioritară, mai ales în domeniul antropologiei, sociologiei, studiilor culturale și literare. Concepția despre spațiu s-a schimbat odată ce geografia umană s-a configurat ca disciplină aparte, desprinsă de geografia fizică, în cadrul căreia predomină ideea spațiului absolut, pre-existent fenomenelor socio-culturale și cuantificat în sens pozitivist. „Dimpotrivă, geografii umaniști pun accentul pe funcția îndeplinită de spațiu și geografie în articularea dialectică a dimensiunilor sociale, culturale, economice și politice" [2, p. 19]. Terenul inter- și transdisciplinar pentru studiul spațiului s-a format în baza unui șir de tradiții epistemologice: fenomenologia, existențialismul, marxismul, poststructuralismul, teoriile postcolonialiste, teoriile feministe ș.a. Deja, începând cu anii '70-'80, conceptul de spațiu a devenit central în teoria critică postmodernă. Pe lângă proprietățile fizice ale spațiului,

interesează cum funcționează acesta? Cum se construiește? Este spațiul o entitate concretă, un construct mintal sau o simbioză a realului cu imaginarul?

Anii ’90 au fost foarte prolifici în acest sens, s-au lansat diverse abordări teoretico-filosofice, superpoziționate, dar și contradictorii. În prelegerea sa „Des espaces autres” („Alte spații”,) ținută în 1967 pentru un grup de studenți de la arhitectură, Michel Foucault afirma că „epoca actuală va fi poate mai presus de toate epoca spațiului” (tr. n.) [3, p. 22]. Foucault a subliniat că adepții fenomenologiei „ne-au învățat că nu trăim în spațiu omogen și gol, ci dimpotrivă într-un spațiu temeinic impregnat cu cantități și poate și complet fantasmatic” (tr. n.) [3, p. 23].

Dacă Foucault vedea spațiul ca pe o rețea de control şi reglare a relaţiilor sociale, tradiţia fenomenologică studiază spațiul din perspectiva subiectului care experimentează acest spațiu. Michel de Certeau susține ideea lui Foucault precum că spațiul este o rețea de putere, dar recunoaște și actele și semnificațiile zilnice care apar în diferitele utilizări ale spațiului. Semnificațiile spațiale se formează prin utilizarea zilnică a acestui spațiu, care transformă un loc determinat fizic într-un spațiu, adică transformă un spațiu „geometric” într-un „spațiu antropologic” [4, p. 117].

Maurice Merleau-Ponty, de asemenea, a subliniat relația reciprocă a subiectul corporal cu spațiul. În viziunea lui, modul uman de a fi în lume este atât corporal, cât și spațial. Spațiul nu există înaintea omului, oamenii ca subiecţi vii locuiesc spaţiul [5, p. 173]. Filosoful american Edward S. Casey, la fel, percepe spațiul ca parte integrantă a identității omului, spațiul fiind creat de om prin modurile lui de a-l percepe și de a interacționa cu el [6, p. 23].

Diferență dintre termenii *spațiu* și *loc* este explicată de cel mai important inițiator al geografiei umaniste Yi-Fu Tuan. Geograful și scriitorul de origine chineză-americană susține că „ceea ce începe ca spațiu nediferențiat devine loc pe măsură ce îl cunoaștem mai bine şi îl înzestrăm cu valoare” (tr. n.) [7, p. 6]. Spațiul este mai abstract decât locul. Locurile și spațiile generează sentimente și sunt modelate de rețele complexe de sentimente. Noțiunea mai abstractă de *spațiul* se conectează de obicei cu ideile de mișcare și libertate, în timp ce *loc* trimite nu numai la securitate și confort, ci și la închidere, pauză și chiar închisoare.

Printre cei care au fundamentat noile condiții spațio-temporale ale postmodernității se numără, în primul rând, Henri Lefebre și Edward W. Soja.

Conceptul cheie pentru Henri Lefebvre este tot „spațiul trăit”, prin urmare nu există un singur spațiu, ci mai multe. În cartea sa *La production de l’espace* („Producerea de spațiu”,1974), Lefebvre neagă ideea spațiului absolut și abstract, susținând că spațiul este un produs social. În viziunea sociologului, dacă spațiul este conceput ca o entitate abstractă, atunci și experiența spațială se transformă în ceva abstract. Semnificațiile unui spațiu sunt produse numai în raport cu practicile sociale ale spațiului respectiv. Spațiul nu există în afara relațiilor sociale, spațiul produce relații spațiale. Așadar, spațiul nu este doar un cadru pentru manifestarea proceselor sociale, ci este el însuși un proces social. Lefebvre distinge trei dimensiuni spațiale care interacționează în procesul de producție al spațiului: perceput (*perçu*), conceput, (*conçu*) și trăit (*vécu*). Împreună acestea alcătuiesc spațiul [8].

Edward W. Soja, în *Thirdspace* („Al treilea spațiu”,1996), ca și Lefebvre, a subliniat rolul artei și literaturii ca „locuri” ale spațiului trăit sau „spațiul al treilea”. Soja își dezvoltă propria dialectică a conceptului de spațiu prin triada: *firstspace, secondspace, thirdspace* [9]. Perspectiva primului spațiu este obiectivă și se focusează pe lucrurile în spațiu (*things in space*), pe când perspectiva spațiului al doilea tinde să fie mai subiectivă și vizează gândurile despre spațiu (*thoughts about space*). Iar cea de-a treia perspectivă (*thirdspace*) este o modalitate alternativă de a percepe spațialitatea, aceasta le încorporează pe celelalte două, relevând deopotrivă dimensiunea geografică și imaginară a spațiului. Deci, în viziunea lui Soja spațiul este „trăit pe deplin, un simultan real-și-imaginat, actual-și-virtual” [10].

În pofida faptului că pe alocuri sunt contradictorii, teoriile anunțate susțin în unanimitate ideea că spațiul nu reprezintă doar scena în care se derulează evenimentele, nu este niciodată pur și simplu un spațiu fizic neutru, omogen, dar este întotdeauna spațiu viu, investit cu semnificație. Spațiul este gol, în plan topografic și imaginar, doar în faza sa inițială. Însă, pe măsură ce se dezvoltă și devine populat se creează și se narează povestea lui. Deci, identitatea spațiului este profilată de percepțiile celor care-l parcurg, iar percepția omului despre sine și despre spațiul la care se raportează se modelează prin narațiune.

În special spațiul urban capătă un interes tot mai mare în studiile literare și în alte domenii. Începând cu anii 2000, lumea s-a întors spre istoria orașului, fenomen definit ca „*the urban turn*". Spațiul urban, ca și oricare alt spațiu, se construiește după modelul narațiunii. Luis García Jambrina ne asigură că: „Nașterea orașului se leagă de inventarea scriiturii, iar creșterea și dezvoltarea sa, de evoluția epicii, care e un gen narativ. Nu pare întâmplător faptul că titlul primului mare poem epic grecesc, *Iliada* lui Homer, e un derivat al toponimicului Ilion, celălalt nume al Troiei, care i-a fost dat lui Ilo, legendarul ei fondator" [11].

***

Notre seule certitude c'est d'être narré.
(Paul Ricœur)

Termenul „*narrative turn*", introdus de Martin Kreiswirth în 1992, definește fenomenul științific de revalorizare a narațiunii din perspectivă pragmatică. „Dacă dimensiunea textuală *orizontală* (înlănțuirea secvențelor, logica narativă) a făcut obiectul a numeroase investigații (Propp, Greimas, Todorov), ni se pare esențial să se abordeze și dimensiunea *verticală pragmatică a discursului narativ* «scufundat» în contextul său de enunțare (distincția oral/scris; interacțiune face-to-face/vs/comunicare indirectă)" [12, p. 131]. Astăzi, prin revitalizarea perspectivei pragmatice, se depășește treptat viziunea gramaticală din naratologia formală. În primul rând, este restituită în context narațiunea non-ficțională. Această tendință s-a declanșat în anii '90 ai secolului trecut prin revenirea narațiunii în cultură, în practicile artistice contemporane și în mass-media. Schimbarea de paradigmă a fost sesizată deja în 1983 de către Algirdas Julius Greimas. În studiul introductiv la lucrarea sa *Du sens II: Essais sémiotiques* („Despre sens: Eseuri semiotice"), lingvistul recunoaște că: „Cercetătorii și-au dat seama că ea [narativitatea] putea fi utilizată și că putea explica diferite feluri de discurs: orice discurs este deci narativ." (tr. n.) [13. p. 17-18]. De fapt, centralitatea narațiunii nu este o realitate strict contemporană. „Narațiunea a existat în orice societate; ca și metafora pare să fie peste tot. Uneori activă și evidentă, alteori fragmentară și ascunsă, ea subîntinde nu doar ficțiunea literară sau conversația, ci și proiectele cotidiene, planul unei întreprinderi, intriga cinematografică. Producerea de narațiuni este strategia care ne permite să facem lumea inteligibilă, fiind un model esențial de organizare a datelor" [12, p. 105].

„*Narrative turn*" are drept fundament instrumentele metodologice și conceptuale construite anterior de naratologia structurală începând cu anii '60. „De la structuraliști încoace comunicarea literară este abordată prin narațiune: un sistem care implică naratorul, naratarul și narațiunea, factorul coagulant fiind narațiunea care îi cooptează în diverse grade și feluri pe ceilalți doi (emițător și receptor)" [14, p. 335]. Totodată, noua perspectivă vine în continuarea sau chiar împotriva structuraliștilor. În mod evident însă, ea are la bază accepția pe care a impus-o grupul Tel Quel conceptului de „text". Paul Cornea actualizează toate trei înțelesuri pentru acest termen: „1) un document scris, asimilându-l cu noțiunea de «operă literară», 2) o unitate comunicativă verbală sau scrisă de dimensiuni variabile, 3) practică semnificativă, nu ca obiect fizic care depozitează sens, ci ca un spațiul al emergenței infinite a semnificației." [15. p. 5]. Cel din urmă sens poate fi aplicat în studierea orașului ca text.

Vladimir Propp argumentează că în analiza narațiunii este importantă acțiunea, adică *ce fac personajele* [16]. Ulterior, semiologul francez Claude Bremond va răsturna concepția cercetătorul rus, susținând că personajul este mai mult decât un mijloc de realizare a acțiunii și, dimpotrivă, contează *cine face acțiunea* [17]. La Paul Ricœur însă narațiunea literară are la bază ambele elemente: 1) actorii sau personajele din poveste și 2) timpul acestor personaje și acțiunile lor. Aplicând acest model asupra narațiunii urbane, se va adăuga un al treilea element – spațiul. Acțiunile care au loc în acest spațiu contribuie la modelarea și transformarea lui. Totodată, spațiul urban nu este doar scena în care evoluează personajele și se desfășoară acțiunea. Scriindu-și propria poveste, orașul însuși acționează ca un personaj. Povestea formează identitatea orașului-personaj, pe care Ricœur o numește „identitate narativă". „Imaginea narativă a unei persoane sau a unei comunități este locul geometric al rezolvării rupturii între ficțiune și istorie" (Paul Ricœur).

În plan diacronic, orașul este adesea abordat ca o succesiune de producții fizice. Iar din punct de vedere sincronic, este investigat în calitatea sa de spațiu arhitectonic. Ambele perspective vizează dimensiunea sa concretă, liniară și plană, care neglijează unele relații de cauză-efect. Pe când, abordarea narativă permite includerea tuturor elementelor eterogene care alcătuiesc fenomenul urban într-un întreg sub forma unui sistem coerent.

Ricœur demonstrează că narativitatea și temporalitatea sunt interdependente. Temporalitatea este acea structură a existenței care ajunge la limbaj prin narativitate şi narativitatea este structura limbajului care are ca referent ultim temporalitatea. Publicată în trei volume, lucrarea sa *Temps et récit* („Timp și narațiune", 1983, 1984, 1985) articulează studiul narațiunii și al timpului asupra celor trei elemente importante: intriga, recompunerea timpului și jocul de concordanță și discordanță a timpului și acțiunilor. Prin reconfigurarea timpului, filosoful francez înțelege reorganizarea axei liniare dintre trecut, prezent și viitor, adică eliberarea de perspectiva cronologică. Scopul însă nu este de a deconstrui temporalitatea, ci de a o îmbogăți și aprofunda [18]. Într-un întreg de fapte urbane eterogene, acest joc de concordanță și discordanță este important pentru asigurarea coeziunii în „povestea orașului".

Prin urmare, faptul urban nu poate fi redus la o simplă succesiune cronologică. În „povestea orașului" axa timpul nu mai este liniară, timpul capătă grosime. Potrivit lui Bernardo Secchi, narațiunea face posibilă înglobarea faptelor în funcție de mai multe povești, fiecare dintre ele împărțind timpul într-un mod diferit în funcție de criterii diferite [19]. Narațiunea urbană poate fi văzută ca o modalitate de cunoaștere, întrucât furnizează informații prin stabilirea de relații intertextuale cu alte povestiri particulare. De aceea, pentru Roland Barthes „narațiunea completă" este cel mai bun gen de dovadă în istorie.

Indubitabil, orașul este narativ, iar narativitatea este abilitatea de a evoca povești. O clădire sau o hartă propriu-zisă nu poate spune literal o poveste. Dar acestea au narativitate, în felul acesta sugerează sau aduc în minte anumite povești.

***

Ideile sunt narațiuni ale realității în mintea noastră
(Spinoza)

Interesul pentru teoriile cognitive în domeniul studiilor literare a confirmat ipotezele structuraliștilor privind existenta constantelor narative. Fiind preocupați de mecanismele memoriei și stocării informației, psihologii americani s-au arătat interesați de naratologia structuralistă.

De pildă, în lucrarea *Narrative Construction of Reality* („Construcția narativă a realității"), Jerome Bruner descrie proprietățile unei lumii reale construită după principiile narative și studiază modul în care, în situații particulare, narativul organizează structura experienței umane, altfel spus, cum viața imită arta și viceversa. Fiind adept al psihologiei

cognitive, Bruner susține că: „Preocuparea centrală nu este modul în care este structurată povestea ca text, ci modul în care funcționează ca instrument al minţii în construcţia realităţii.” (tr. n.) [20, p. 21].

Dacă orașul fizic este alcătuit din clădiri, parcuri, străzi, sculpturi ș.a., atunci „orașul de dincolo” este format din narațiuni. Cele două dimensiuni (fizică și imaginară) nu sunt niciodată încheiate, ci se remodelează continuu. Perspectiva cognitivă în demersul dat investighează felul în care individul dezvoltă narațiuni ale spațiului său urban. Paul Cornea crede că pentru a descoperi trăsăturile lumii reale în care locuim este nevoie să se construiască „o lume imaginară” (*a dream-world*) [21, p. 164-165]. Ideea se regăsește și la Umberto Eco: „pentru a povesti trebuie în primul rând să construiești o lume în cele mai mici detalii”. Prin urmare, povestea unui oraș nu poate fi narată înainte de a fi concepută la nivel cognitiv.

Experiența spațială contribuie la formarea narațiunilor care sunt, ulterior, actualizate din harta cognitivă. „Harta cognitivă sau mentală este o reprezentare abstractă a spațiului și a narațiunilor create în mintea cuiva” (tr. n.) [22, p. 10]. Oamenii o folosesc pentru a-și stabili itinerariul sau pentru a activa anumite narațiuni legate de un loc specific. Narațiunile pot modela/influența harta cognitivă. Psihologul american Anatol Rapoport propune, ca fiind mai relevant, termenul „schemă cognitivă spațială” (*spatial cognitive schema*). Acesta explică că în mintea noastră nu este o hartă propriu-zisă fizică, ci o reprezentare a realități și este mai degrabă un sistem decât o hartă [22, p. 11]. *Harta fizică* și *harta mentală* a unui oraș comportă aceeași relație precum obiectul și simbolul sau semnificatul și semnificantul.

La nivel cognitiv, spațiul urban este mai întâi interiorizat (perceput), apoi exteriorizat (conceput). Orașul este experimentat, interpretat și narat mereu, formându-se, în cele din urmă, din multiple experiențe individuale și colective. Dimensiunea sa imaginară se developează pe măsură ce este traversat în plan topografic. Localnicii și vizitatorii sunt constrânși în fiecare moment să efectueze o alegere: fie că aleg traseul pe care trebuie să se deplaseze, fie că hotărăsc cu privire la semnificațiile pe care le investesc locurilor prin care trec. Astfel, textul urban comportă aceleași caracteristici ca și textul literar. Orașul, revenind la Eco, este o pădure narativă. „Pădurea este o metaforă pentru textul narativ, nu numai pentru textele de basm, ci pentru orice text narativ. […] Chiar și atunci când într-o pădure nu există poteci trasate, oricine își poate trasa propriul parcurs hotărând să o ia la dreapta sau la stânga de la un anumit copac, și tot așa, făcând câte o alegere la fiecare copac întâlnit în cale” [23, p. 11-12].

Povestea orașului nu este fixă și definitivată. Mai degrabă, este un mecanism generativ, un sistem de opțiuni. Ideea narațiunii ca producere a fost investigată de Claude Bremond, introducând în naratologie o *logică ternară*: *virtualitate, actualizare* și *finalizare* [17]. Deci, narațiunea urbană este proteiformă, cu multiple posibilități de realizare și interpretare.

S-a demonstrat până acum că orașul este produs de societate, că depinde de condițiile istorice și culturale în schimbare, de practicile pe care le desfășurăm în el, de semnificațiile pe care le atribuim acestuia. Dar acest proces de interacțiune nu este unilateral, deoarece și spațiul urban determină acțiunile noastre și activitățile posibile. Analiza interacțiunilor dintre orașul fizic și orașul literar reprezintă obiectul de studiul al *geopoeticii*.

Geopoetica acționează ca un pod între ficțiunea literară și realitatea empirică. Interesul este fixat nu doar asupra textelor literare, ci și asupra practicilor culturale inspirate din lecturi: călătorii, jocuri urbane, crearea de hărți, trasee și ghiduri literare, introducerea diverselor forme de literatură în spațiile publice ale orașului. Geopoetica se ocupă de modul în care literatura interacționează cu locurile înțelese geografic, cum le transformă și le traduce în propriul său limbaj specific. De asemenea, reflectă asupra modului în care locurile pot influența creativitatea literară. Convingerea că textele literare contribuie la investirea locurilor cu înțeles, în sens cognitiv și emoțional, este împărtășită nu doar de literați, ci și de geografi.

Spre deosebire de cercetarea literară tradițională, care este intra-textuală și se concentrează pe lumi fictive descrise în texte, geopoetica ia în considerare și ceea ce depășește

textul în sine, prin scriere, lectură și călătorie. În acest fel, ne permite să vedem cum texte literare influențează hărțile cognitive ale unor locuri specifice și pătrund în realitatea empirică.

***

În era globalizări, orașul devine un element de maximă referință, iar studierea dimensiunii sale narative este inevitabilă pentru înțelegerea lumii contemporane în care fiecare individ se raportează la un anumit spațiu urban.

Prezentarea spațiului urban ca „text" presupune convertirea materialului factual în narațiune. Cunoștințele narative sunt acumulate lent și organic de către rezidenți, dar și de cei care-l vizitează; de către artiștii plastici, scriitori, cercetători – cei care îl imortalizează în scrierile sau creațiile lor. Istoria unui oraș se constituie pe măsură ce este narată. Deci, renumele lui depinde, în mare parte, de poveștile acumulate în memoria colectivă.

Studiul universului citadin, care se dovedește a fi un construct complex, nu poate fi realizat doar apelând la istorie. Sub formă de discursuri, mituri, povești, memorii sau legende, narațiunea urbană participă la toate etapele de „patrimonizare", totodată poate constitui ea însăși obiect de patrimoniu, datorită propriei sale valori culturale.

Studierea reprezentărilor culturale contribuie la înțelegerea spațiului urban. Printre aceste reprezentări, cele artistice și literare ocupă un loc proeminent. Acestea nu numai că reprezintă sau contemplă lumea înconjurătoare și spațiile din interiorul nostru, dar remodelează sfera experienței noastre imaginând spații invizibile și alternative.

În fine, povestea unui oraș se prezintă drept rezultat al unui proces de narativizare continuu, în care se re-contextualizează datele de sorginte științifică, literară sau artistică din memoria urbană, care de regulă depășesc sfera imediată a vizualului.

BIBLIOGRAPHY

1. Dementieva, Diana, *Revitalizarea folclorului urban în procesul de constituire a unui brand de oraș*, în „Patrimoniul cultural de ieri – implicaţii în dezvoltarea societăţii durabile de mâine", Supliment al revistei științifice „Authentication and Conservation of Cultural Heritage. Research and Technique", Iași, România, 2022, vol. IV, p. 273-279; ISSN 2558 – 894X.

2. Conkan, Marius, *Geocritica și teoriile socio-spațiale*, în „Revista Transilvanis", Sibiu, România, nr. 4/2023, p. 18-23, ISSN 0255-0539.

3. Foucault, Michel, *Of Other Spaces*, in "Diacritics", 1986, 16 (1), 23-27.

4. de Certeau, Michel, *The Practice of Everyday Life*. Translated by Steven Rendall, University of California Press, 1984.

5. Merleau-Ponty, Maurice, *Phénoménologie de la perception*, Paris: Gallimard, 1945.

6. Casey, Edward S., *Getting Back into Place: Toward a Renewed Understanding of the Place-World*, Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press, 1993.

7. Tuan, Yi-Fu, *Space and Place: The Perspective of Experience*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1977.

8. Lefebvre, Henri, *La production de l'espace,* Paris: Anthropos, 1974.

9. Soja, E.W. *Postmodern Geographies: The Reassertion of Space in Critical Social Theory*, Verso, London, 1989.

10. Soja, Edward W., *Thirdspace: Journeys to Los Angeles and Other Real-and-imagined Places*, Wiley-Blackwell, 1996.

11. Jambrina, Luis García, *Literatura și orașul*, în „Observator cultural", nr. 324, [online], [accesat 08.11.23], https://www.observatorcultural.ro/articol/literatura-si-orasul-2/

12. Roventa-Frumusachi, Daniela, *Semiotica, Societate, Cultura*, Iași: Institutul European, 1999.

13. Greimas, Algirdas Julien, *Du Sens II: Essais Semiotiques*, Editions du Seuil, 1983.

14. Grati, Aliona, *Dicționar de teorie literară: 1001 de concept operaționale și instrumente de analiză a textului literar*, Chișinău: Arc, 2018.

15. Cornea, Paul, *Introducere în teoria lecturii*, București: Editura Minerva, 1988.

16. Propp, Vladimir, *Morfologia basmului*, traducere în română de Radu Niculescu, București: Editura Univers, 1970.

17. Bremond, Claude, *Logica povestirii*, București: Editura Univers, 1981.

18. Ricœur, Paul, *Temps et récit*, vol. I, *L'intrigue et le récit historique*; vol. II, *La configuration dans le récit de fiction*; vol. III, *Le temps raconté*. Paris: Seuil, 1983, 1984, 1985.

19. Secchi, Bernardo, *La ville du vingtième siècle*, Paris: Recherches, 2009.

20. Bruner, Jerome, *Narrative Construction of Reality*, in „Critical Inquiry", vol. 18, nr. 1, University of Chicago Press, Autumn 1991, p. 1-21.

21. Cornea, Paul, *Interpretare și raționalitate*, Iași: Polirom, 2006.

22. Kellams, Timothy Rossiter, *The Mind, the Narrative, and the City: how narratives of space make place in cognitive maps*, Kansas State University, 2017.

23. Eco, Umberto, *Șase plimbări prin pădurea narativă*, Constanța: Pontica, 1997.

*Articolul este elaborat în cadrul Programului de Stat 20.80009.0807.19 „Cultura promovării imaginii oraşelor din Republica Moldova prin intermediul artei şi mitopoeticii".

FOREIGN LANGUAGE TEACHING AND LEARNING

Claudia-Sorina Popa (Barbu)
PhD, University of Pitești

Abstract: Foreign language learning and teaching have undergone a significant paradigm shift as a result of the research and experiences that have expanded the scientific and theoretical knowledge base on how students learn and acquire a foreign language. Current developments point to public pedagogy, social media, and action research as additional ways to foster intercultural competence and language learning.

Keywords: foreign language, intercultural competence, multilingualism

A language is considered foreign if it is learned largely in the classroom and is not spoken in the society where the teaching act occurs. Study of another language allows the individual to communicate effectively and creatively and to participate in real life situations through the language of the authentic culture itself. From the benefits of learning another language, it is to be mentioned that provides access into a perspective other than one's own, increases the ability to see connections across content areas, and promotes an interdisciplinary perspective while gaining intercultural understandings. Foreign language education refers to the teaching of a modern language that is is neither an official language nor the mother tongue of a significant part of the population[1].

Foreign language learning and teaching have undergone a significant paradigm shift as a result of the research and experiences that have expanded the scientific and theoretical knowledge base on how students learn and acquire a foreign language. Traditionally, learning a foreign language was thought to be a 'mimetic' activity in the past teaching approaches, a process that involved students repeating or imitating new information. But recent trends in foreign language research have increasingly focused on multilingualism and the interplay of multiple linguistic systems in the language learner. One area of multilingualism that has been much examined is cross-linguistic influence (also known as language transfer, linguistic interference, the role of the mother tongue, native language influence, and language mixing[2].

Individual cognitive (e.g., intelligence, aptitude, or ability) and affective (e.g., attitude and personality variables) factors were also analyzed. Skehan (1986) noted a fairly strong relationship between cognitive variables such as aptitude, intelligence, and language achievement for learners in foreign language classrooms[3]. Other factors analyzed include the age of the learner. Researchers have typically aimed at understanding how early versus late learning affects successful acquisition, and discussed this issue in terms of a critical period of acquisition in which language acquisition seemed to depend on appropriate in- put during this

[1] Selinker, L., 1974. Interlanguage. In: Schumann, J.H., Stenson, N. (Eds.), *New Frontiers in Second Language Learning.* Newbury House, Rowey, MA.
[2]Odlin, T., 2003. Cross-linguistic influence. In: Doughty, C., Long, M. (Eds.), *The Handbook of Second Language Acquisition. Blackwell*, pp. 436–486.
[3]Skehan, P., 1986. *The role of foreign language aptitude in a model of school learning. Language Testing 3*, 188–221.

time frame.[4] Although critical period effects in L2 learning are still being debated, researchers generally agree that early learning of L2 is associated with higher ultimate proficiency, and age of acquisition is reliably the strongest predictor of ultimate attainment in the language[5].

Language teaching has experienced numerous curricular innovations in the recent years in response to the importance of providing students with opportunities to acquire and practice the foreign language in contextualized and meaningful language communicative tasks at all stages of the second or foreign language acquisition process. Communicative language teaching (CLT), the term most associated with current discussion of method, emerged as a significant approach that found universal resonance and support in theory and application in many contexts and across disciplines (linguists, methodologists, and curriculum developers). Central to the rise of CLT was the realization that linguistic competence does not on its own achieve communicative competence and that language used in meaningful, authentic contexts is more readily acquired.[6]

Pair work, group work, cooperative/collaborative learning settings, authentic materials, culturally integrated lesson content, and interactive tasks focused on the cognitive and affective do- mains were integrated into foreign language classrooms. In addition, there has been an important call for the reconceptualization of theoretical underpinnings related to use of the target language for language instruction.

Intercultural Competence

Increasingly, language educators contend that foreign language learning should increase students' intercultural competence (IC) which would allow them to see relationships between different cultures, mediate across these cultures, and critically analyze cultures including their own. [7]Language teachers have now recognized their role in eliciting culture learning in their classrooms and ways to access that learning.[8]

Despite much research into effective strategies and approaches to teaching and assessing in-tercultural competency in foreign language classrooms, several challenges have been put forward. One such challenge is that of sensitizing students to the value of seeing the world through the language/culture of another and creating a more affective climate for developing intercultural competency. [9]

Foreign Languages: Future Directions

One area that remains controversial in the world of foreign and second language teaching today is the question: Is native-like attainment a necessary or desirable goal in the global world we live in today? In the field of English as a Foreign Language (EFL), the question of whether speakers should conform to native speaker norms of English in light of its increasing use in international contexts has been widely debated in recent years.[10] In light of this issue many scholars in the field have raised the question of why native speaker communities are most often a model for learners of English as an international language. One of the most important

[4]Hernandez, A.E., Ping, L., 2007. *Age of acquisition: its neural and computational mechanisms. Psychological Bulletin* 133 (4), 638–650.
[5]Birdsong, D., 2006. *Age and second language acquisition and processing: a selective overview. Language Learning* 56, 9–49.
[6]Canale, M., Swain, M., 1980. *Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. Applied Linguistics* 1, 1–47.
[7]Chapelle, C., 2010. *If intercultural competence is the goal, what are the materials?. In: Proceedings of CERCLL Intercultural Competence Conference*. CERCLL, pp. 27–50.
[8]Moloney, R., Harbon, L., 2010. *Making intercultural language learning visible and assessable. In: Proceedings of CERCLL Intercultural Competence Conference.* CERCLLpp. 281–303.
[9]Fonseca-Greber, B., 2010. *Social obstacles to intercultural competence in American language classrooms. In: Proceedings of CERCLL Intercultural Competence Conference.* CERCLL pp. 102–123.
[10]Timmis, I., 2002. *Native speaker norms and international English: a classroom view.* ELT Journal 56 (3), 240–249.

aspects of the process of modern globalization is the role of English as a universal language. English language becomes the language of international communication, its knowledge is a prerequisite for the qualitative performance of professional du- ties. The number of people studying English around the world increases every year. English becomes a universal communication tool as a second foreign language, as its conversance gives economic, social and political advantages.

Another important direction in research that requires more attention is use and effect of computer technology on foreign language learning. As classroom tasks become more focused on real-world issues, texts, or events, and problem-solving-based tasks, technology introduces a new dimension to the teaching and learning process that incorporates the use of social media such as Facebook, Twitter, Skype, Voice Thread, and others. Digital media allows students to manipulate learning materials and language at their own pace and according to individual needs. Students examine reports, authentic documents, and web pages to find information that can be synthesized and dis- cussed later and can collaborate electronically with youth from around the world. In such a learning environment the role of the teacher changes from one of authority figure or expert who delivers knowledge to one who facilitates, guides, and supports student learning.

Methodologically classroom-oriented research has been largely conducted within the framework of correlational approaches, case studies, survey research, ethnographic research, experiments, and discourse analysis.[11]Furthermore, as learning and teaching innovations continue to be tested and researched, new insights will be gained that will influence teaching practices globally.

BIBLIOGRAPHY

1. Birdsong, D., 2006. *Age and second language acquisition and processing: a selective overview. Language Learning 56,* 9–49.

2. Canale, M., Swain, M., 1980. *Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. Applied Linguistics* 1, 1–47.

3. Chapelle, C., 2010. *If intercultural competence is the goal, what are the materials?. In: Proceedings of CERCLL Intercultural Competence Conference.* CERCLL pp. 27–50.

4. Fonseca-Greber, B., 2010. *Social obstacles to intercultural competence in American language classrooms. In: Proceedings of CERCLL Inter- cultural Competence Conference.* CERCLL, pp. 102–123.

5. Hernandez, A.E., Ping, L., 2007. *Age of acquisition: its neural and computational mechanisms. Psychological Bulletin 133* (4), 638–650.

6. Johnson, D.M., 1992. *Approaches to Research in Second Language Learning. Longman,* White Plains, NY.

7. Moloney, R., Harbon, L., 2010. *Making intercultural language learning visible and assessable. In: Proceedings of CERCLL Intercultural Competence Conference*. CERCLL, pp. 281–303.

8. Odlin, T., 2003. *Cross-linguistic influence. In: Doughty, C., Long, M. (Eds.), The Handbook of Second Language Acquisition,* pp. 436–486.

9. Selinker, L., 1974. Interlanguage. In: Schumann, J.H., Stenson, N. (Eds.), *New Frontiers in Second Language Learning.* Newbury House, Rowey, MA.

10. Skehan, P., 1986. *The role of foreign language aptitude in a model of school learning. Language Testing 3,* 188–221

[11]Johnson, D.M., 1992. Approaches to Research in Second Language Learn- ing. Longman, White Plains, NY.

CURRENT DIDACTIC CHALLENGES IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES

Claudia-Sorina Popa (Barbu)
PhD, University of Pitești

Abstract: The modern world, in a permanent change and in an increasingly alert pace, represents a permanent and unprecedented challenge for education.
Multilingualism and Europe are two sides of the same coin. In Europe, diversity is a key word, an accepted and promoted perception, and linguistic diversity is a reality that unites us in a common history and culture. Multilingualism, like unity in diversity, are tools that contribute to the creation of symbioses between people. Linguistic diversity plays an essential role in strengthening a European identity. In this sense, an Arab proverb even says that: "if you want to avoid a war, learn a language."

Keywords: multilingualism, linguistic diversity, traditional and modern teaching

Educația, ca activitate umană, a existat din toate timpurile, s-a dezvoltat paralel cu omul şi societatea, deşi ea a cunoscut o dezvoltare sistematică, cu discuţii profunde referitoare la principiile, metodele şi fundamentele sale doar în ultimele decenii. În ceea ce privește didactica limbilor, Ch. Puren distinge orientarea pe care a suferit-o didactica limbilor de-a lungul timpului trecând de la acțiunea de a cunoaște la cea de a acționa, de la a privi elevul ca pe un obiect până la a-l implica în calitate de subiect al procesului instructiv-educativ.[1]

Cercetând începutul de secol XXI, am observat o încercare, uneori cu iz spontan, de a combina valorile din lumea modernă cu cele mai bune elemente ale tradițiilor trecutului, cu scopul de a elimina cele mai rele părți din ambele. În acest context modern, tehnologia informației devine un sistem pentru a concepe, realiza și evalua un proces educațional. Este important, în ceea ce privește procesul de învățământ, să vedem că această lume virtuală combină într-un mod interactiv resursele umane și materiale în vederea realizării finalităților cerute de ,,noua educație".

Realitatea învăţământului de azi, îşi devorează formele de existenţă, satisfăcându-şi „dorința'' de viitor, prin deturnarea formelor revolute de educaţie şi stimulându-şi ,,apetitul'', prin proiectarea unor modele superioare de realizare a individualităţii umane.

Lumea modernă, într-o schimbare accelerată și un ritm din ce în ce mai alert, reprezintă o permanentă și inedită provocare pentru educație.

Multilingvismul și Europa reprezintă două fețe ale aceleiași monede. În Europa, diversitatea, este un cuvânt cheie, percepție accetată și promovată totdată, iar diversitatea lingvistică este o realitate care ne unește într-o istorie și o cultură comună. Multilingvismul ca şi unitatea în diversitate, sunt instrumente care contribuie la crearea unor simbioze între oameni. Diversitatea lingvistică are rol esențial în consolidarea unei identități europene. În acest sens, un proverb arab spune chiar, că: „dacă vrei să eviți un război, învață o limbă."

Astfel, Consiliul Europei întrunit la Lisabona în anul 2000 a stabilit ca obiectiv major strategic ca Europa să devină cea mai competitivă și dinamică economie bazată pe cunoaștere, cu o dezvoltare durabilă, care să ofere cât mai multe slujbe.

[1]Puren C., Kazeroni A. *Usages des nouvelles technologies dans l'enseignement des langues étrangères. ELA Revue de Didactologie des langues-cultures*, 2004, nr. 134, 31 p.

Obiectivele europene care vizează studiul limbilor au în vedere:

- protejarea bogăției lingvistice și culturale;
- dezvoltarea înțelegerii și acceptarea mutuală la nivel individual şi, totdata, cooperarea instituțională;
- accesul tuturor la informație, formare şi cultură;
- creșterea mobilității persoanelor.

În ceea ce privește analiza tipurilor de învățare, se pot distinge diferite tipuri de învățare, din perspectiva psihologiei cognitive. Aici intră în discuție învățarea prin acțiune, învățarea prin instruire și învățarea prin explorare.

Motivația este cheia eficienței în procesul didactic. Prin motivație se înțelege alegere, perseverență, angajament cognitiv, performanță. Rolland Viau pune accentul pe câțiva factori care influențează esențial dinamica motivațională a elevilor în activitățile de învățare pe care profesorul le propune: evaluarea, recompensele sau critica și personalitatea profesorului[2].

Este important ca orice activitate de motivare pentru învățare să determine un angajament cognitiv din partea elevului, care poate învesti unele capacități pentru o reușită, potrivit unor cuvinte clar formulate, într-o etapă de timp bine gestionată. Responsabilizarea celui care învață se bazează pe libertatea acestuia de a alege. În ceea ce privește activitatea în context școlar, aceasta trebuie să-i permită elevului să interacționeze și să colaboreze cu alții. Învățarea colaborativă presupune ajutor, susținere şi spirit de competiție.

În cazul integrării noilor tehnologii în activitatea școlară, este apreciat că efectul de noutate sporește interesul, însă pentru o durată limitată. Pentru a asigura motivația elevului prin folosirea noilor tehnologii trebuie asigurate condiții proprii tehnologice și condiții de ordin pedagogic într-un mediu convivial și atrăgător. Oricare ar fi activităţile organizate în jurul acestor noi suporturi, ele oferă elevilor un plus de motivaţie. Connel notează, cu privire la aplicaţiile informatice în general, „despre câştigul de motivaţie datorat atractivităţii ecranelor, imaginii, sunetului", pentru că „punerea în situaţie, flexibilitatea de utilizare și interactivitatea fac ca învățarea să se apropie de descoperire sau de joc." [3]

Dar dincolo de acest lucru, putem aprecia că această motivaţie sporită vine mai ales din posibilitatea de colaborare cu parteneri reali. Realizările nu mai sunt destinate profesorului, ci altora. Sunt sarcini de lucru concrete având în vedere că „aceste unelte sunt înainte de orice, formidabile instrumente de relații cu ceilalți. Chiar dacă ele nu înlocuiesc contactele directe între elevi, plăcerea de a scrie pentru alții și descoperirea muncii în comun (în echipă) rămân elemente de motivație foarte puternice pentru elevi".[4]

Însă este de necontestat că, schimburile la distanţă au o puternică motivaţie; și aici intră în discuţie proiectele colaborative, realizarea de anchete sau cercetări de folclor, de istorie. Interactivitatea facilitează navigarea într-un conținut de învățare dar aceasta nu este o veritabilă sursă de motivație. Motivația elevului poate fi căutată de-a lungul strategiei de învățare propusă acestuia, mai ales prin declanșarea unor demersuri inductive prin metode active. Motivația este întreținută atunci când elevul este confruntat cu probleme de rezolvat, având o poziție activă, creativă.

Provocări și tendințe ale secolului XXI: de la învăţământul tradiţional la unul virtual, ghidat tehnologic

[2]Viau R. *La motivation en contexte scolaire*. Bruxelles: De Boeck Supérieur, 2003, 25 p.
[3]Connel S. *La fiction de classe: jeu de langage et contrôle dans le cours de langue vivante, communication.* In colloque international du LAIRDIL Contrôle vs autonomie en didactique des langues du 8 et 9 Novembre 2012, 2014, 78 p.
[4]Lancien T. *Internet et l'enseignant: de l'information à la formation partagée. Revue Le Français dans le monde, Recherches et applications*, no12, juillet 1997, p. 116-122.

Analizând debutul începutul de secol XXI, am observat intenția de a combina valorile din lumea modernă cu elementele pozitive ale tradițiilor trecutului, cu scopul de a elimina părțile negative din ambele. Realitatea dinamică şi polimorfă a învăţământului de azi, îşi devorează formele de existenţă, satisfăcându-și „dorința'' de viitor, prin deturnarea formelor revolute de educaţie şi stimulându-şi,,apetitul'', prin proiectarea unor modele superioare de realizare a individualităţii umane. În acest context modern, de evidențiere a individualității, tehnologia informației devine un sistem pentru a concepe, realiza și evalua un proces educațional. Această lume virtuală combină într-un mod interactiv resursele umane și materiale în vederea realizării obiectivelor cerute de,,noua educație".[5] Prin termenul de „educație virtuală" sunt desemnate procesele educative mediate de noile tehnologii care utilizează limbajul digital pentru a le reprezenta, simula și pentru a recrea realitatea, pentru luarea în considerare a limitelor de spațiu și de timp. [6]

Astfel, funcțiile actorilor principali din zona educației vor fi: persoana care se educă va trebui să,,ia în stăpânire propria sa educație'', mobilizând și utilizând energiile sale creatoare în situațiile de învățare, iar educatorul să își asume rolul de facilitator. L'homme n'est plus intelligent que la machine, il perd souvent contre elle aux échecs et dans de nombreuses situations. En revanche, l'homme aidé par la machine est imbattable. L'hummanité l'a compris depuis longtemps en se lançant dans la course à la technologie.» [7]

În ceea ce privește istoria didacticii limbilor, aceasta a cunoscut mai multe abordări care au influențat elaborarea metodelor și manualelor distinate predării limbilor străine

Începând cu secolul al XIX -lea și până azi, diferite metodologii s-au succedat, unele marcând o ruptură față de metodologia precedentă, altele adaptându-se la noile nevoi ale societății. Ne propunem o sinteză a metodologiilor care au marcat învățarea-predarea limbilor străine: tradițională, directă, activă, audio-orală, audiovizuală, comunicativă, acțională.

Metodologia tradițională (numită „gramatică-traducere") avea ca scop esențial lectura și traducerea textelor literare, plasa oralul pe planul al doilea, acorda mai multă importanță formei literare și mai puțin sensului textelor. Traducerea și memorizarea de fraze erau tehnici de învățare ale unei limbi. Gramatica era predată într-o manieră deductivă, folosindu-se un metalimbaj gramatical. Aici profesorul domina procesul didactic, eroarea nu era admisă, vocabularul predat era sub forma listelor de cuvinte în afara contextului. Acest model de învățare era imitativ și nu creativ.[8]

De-a lungul timpului, cererea de învățare a limbilor a evoluat, datorită contrângeilor sociale ți economice cu precădere, ducând la o nevoie de cunoaștere pragmatică a limbilor, antrenând modificăripe plan metodologic, prin abordarea metodologiei directe, definită prin câteva principii fundamentale: învățarea cuvintelor fără traducere, privilegierea limbii orale, predarea gramaticii într-o manieră inductivă, atenția sporită față de exercițiile de conversație. S-a ajuns la o metodologie bazată pe metode directe, active, orale. Deși s-a ținut cont de motivația elevului, de interesele, nevoile, capacitățile acestuia, rezultatul acestui demers a fost o decepție: exprimarea era uneori aproximativă, săracă, defectuoasă (refuzul de a nu recurge la Metodologia activă (de prin anii 1920 până în 1960) încearcă un ecletism între metodologiile anterioare, propunându-și un echilibru între cele trei obiective ale predării- învățării: formativ, cultural, practic. Are loc o deschidere spre inovațiile tehnice. Textului scris i se acordă statutul de suport didactic (majoritatea textelor erau descriptive, narative, în rare cazuri dialogate).

[5]Lebrun M. *Des Technologies pour Enseigner et Apprendre*. Bruxelles: De Boeck & Larcier S.A., 2002. p. 32-35.
[6]Puren C., Kazeroni A. *Usages des nouvelles technologies dans l'enseignement des langues étrangères. ELA Revue de Didactologie des langues-cultures,* 2004, nr. 134, 31 p.
[7] Bélisle C. *Enjeux et limites du multimédia en formation et en éducation.* Les Cahiers de l'ASDIFLE. Actes des 19ème et 20ème. Multimédia et Français Langue Etrangère. Paris: ASDIFLE, 1998, nr. 9, p.171.
[8]Roman D. *La didactique du français langue étrangère.* Baia Mare : Editura Umbria, 1994. p.23-91.

Prezența imaginii era destinată să faciliteze înțelegerea (alături de explicațiile în limba maternă). Gramatica „raisonnée" însemna un demers inductiv.[9]

Putem să observăm totuși, începând cu anii 1960, că lingvistica începoe să influențeze considerabil didactica limbilor străine când „linguistique appliquée" devine sinonimă cu „pedagogia limbilor". Metodologia audiovizuală (M.A.V.) cu metoda „Voix et images de France" era construită în jurul utilizării conjugate a imaginii și a sunetului, vizând cele patru competențe și acordând prioritate oralului.

Abordarea comunicativă a apărut la începutul anului 1970, în contextul construcţiei progresive a Uniunii Europene, date fiind schimburile şi nevoile crescânde de comunicare. Profesorii de limbi străine au fost puşi în situaţia de a da o nouă direcţie demersului didactic, ţinând seama de diferenţele individuale, de personalitatea dar mai ales de motivaţia celor care învaţă o limbă străină. Astfel au fost redefinite obiectivele predării-învăţării limbilor străine. Introducerea abordării comunicative şi-a fixat ca obiectiv „faciliter la sensibilité des hommes et leur intégration dans des sociétés dites «d'accueil»". [10]Abordarea comunicativă s-a născut din contextul politic, economic şi social al construcţiei europene.

Pe plan metodologic, prin abordarea metodologiei directe, definită prin câteva principii fundamentale: învățarea cuvintelor fără traducere, privilegierea limbii orale, predarea gramaticii într-o manieră inductivă, atenția sporită față de exercițiile de conversație. S-a ajuns la o metodologie bazată pe metode directe, active, orale. Deși s-a ținut cont de motivația elevului, de interesele, nevoile, capacitățile acestuia, rezultatul acestui demers a fost o decepție: exprimarea era uneori aproximativă, săracă, defectuoasă (refuzul de a nu recurge la Metodologia activă (de prin anii 1920 până în 1960) încearcă un ecletism între metodologiile anterioare, propunându-și un echilibru între cele trei obiective ale predării- învățării: formativ, cultural, practic. Are loc o deschidere spre inovațiile tehnice. Textului scris i se acordă statutul de suport didactic (majoritatea textelor erau descriptive, narative, în rare cazuri dialogate). Prezența imaginii era destinată să faciliteze înțelegerea (alături de explicațiile în limba maternă). Gramatica „raisonnée" însemna un demers inductiv.[11]

Abordarea comunicativă a apărut la începutul anului 1970, în contextul construcţiei progresive a Uniunii Europene, date fiind schimburile şi nevoile crescânde de comunicare. Profesorii de limbi străine au fost puşi în situaţia de a da o nouă direcţie demersului didactic, ţinând seama de diferenţele individuale, de personalitatea dar mai ales de motivaţia celor care învaţă o limbă străină. Astfel au fost redefinite obiectivele predării-învăţării limbilor străine. Introducerea abordării comunicative şi-a fixat ca obiectiv „faciliter la sensibilité des hommes et leur intégration dans des sociétés dites «d'accueil»". [12] Abordarea comunicativă s-a născut din contextul politic, economic şi social al construcţiei europene.

O altă perpectivă abordată din punct de vedere didactic a fost numită perspectiva acţională în predarea-învăţarea limbilor străine se bazează pe colaborarea, comunicarea cu alte persoane într-o limbă străină, fapt ce a devenit, în ziua de astăzi, imperativ.

Prin intermediul perspectivei acţionale se pătrunde în paradigma unei pedagogii a proiectului. Profesorii trebuie să creeze atmosfere şi scenarii inspirate din lumea reală care să permită o simulare de imersiune, motivantă în limbă străină. De aici, necesitatea de a reajusta obiectivele directoare pe baza dialogului elev-profesor. În centrul perspectivei acţionale se

[9]Roman D. *La didactique du français langue étrangère.* Baia Mare : Editura Umbria, 1994. p.23-91.
[10]Martínez García J-A, Álvarez González S. *L'évolution de l'Enseignement et Apprentissage des Langues Étrangères (français) dans le voie des Nouvelles Technologies.* Article publié dans la Revue Didactique (Langue et Littérature), 2007, vol. 19, p. 47-74.
[11]Roman D. *La didactique du français langue étrangère.* Baia Mare : Editura Umbria, 1994. p.23-91.
[12]Martínez García J-A, Álvarez González S. *L'évolution de l'Enseignement et Apprentissage des Langues Étrangères (français) dans le voie des Nouvelles Technologies*. Article publié dans la Revue Didactique (Langue et Littérature), 2007, vol. 19, p. 47-74.

regăsește sarcina (misiunea). Aceasta ocupă un loc important, fiind nucleul acestei abordări. Se va începe prin a sublinia diferitele definiţii ale sarcinii înainte de a pune accentul pe rolul acesteia în perspectiva acţională.

În concluzie, motivația elevului poate fi adaptată de profesor de-a lungul strategiei de învățare propusă acestuia, mai ales prin declanșarea unor demersuri inductive prin metode active. Astfel că, de cele mai multe ori, motivația este menținută atunci când elevul este confruntat cu probleme de rezolvat, având o poziție activă, creativă.

Misiunea profesorilor este de a sensibiliza elevii în ceea ce privește diversitatea lingvistică și cultura europeană, de a ameliora calitatea comunicării într-o limbă străină, pentru ca aceștia să poată comunica cu alți locutori, să poată stabili relații personale și sociale, să învețe să aprecieze și să respecte învățarea și practicarea limbilor străine.

BIBLIOGRAPHY

1. Bélisle C. Enjeux et limites du multimédia en formation et en éducation. Les Cahiers de l'ASDIFLE. Actes des 19ème et 20ème. Multimédia et Français Langue Etrangère. Paris: ASDIFLE, 1998, nr. 9, p.171.
2. Connel S. La fiction de classe: jeu de langage et contrôle dans le cours de langue vivante, communication. In colloque international du LAIRDIL Contrôle vs autonomie en didactique des langues du 8 et 9 Novembre 2012, 2014, 78 p.
3. Lancien T. Internet et l'enseignant: de l'information à la formation partagée. Revue Le Français dans le monde, Recherches et applications, no12, juillet 1997, p. 116-122.
4. Lebrun M. Des Technologies pour Enseigner et Apprendre. Bruxelles: De Boeck & Larcier S.A., 2002. p. 32-35.
5. Martínez García J-A, Álvarez González S. L'évolution de l'Enseignement et Apprentissage des Langues Étrangères (français) dans le voie des Nouvelles Technologies. Article publié dans la Revue Didactique (Langue et Littérature), 2007, vol. 19, p. 47-74.
6. Puren C., Kazeroni A. Usages des nouvelles technologies dans l'enseignement des langues étrangères. ELA Revue de Didactologie des langues-cultures, 2004, nr. 134, 31 p.
7. Roman D. La didactique du français langue étrangère. Baia Mare : Editura Umbria, 1994. p.23-91.
8. Viau R. La motivation en contexte scolaire. Bruxelles: De Boeck Supérieur, 2003, 25 p.

THE QUALITY OF EDUCATION, A PERMANENT PRIORITY FOR ANY ORGANIZATION PROVIDING EDUCATION

Marian Ciontescu

PhD, „Valahia" University of Târgoviște

Abstract: The transition in the teaching system offered in educational institutions and the introduction of technology are clear indications that education must be of a certain quality to meet certain market standards.
Therefore, it is relevant to adapt to changes in order to achieve sustainability.
This paper presents key findings that highlight the real effects of recent and emerging local and international research on educational effectiveness. While students' literacy skills, general academic achievement, attitudes, behaviors, and schooling experiences are influenced by background and entry characteristics, the magnitude of these effects pales in comparison to class/teacher effects.
This means that the quality of teaching and learning providers are by far the most important evidence-based findings and indicates that what matters most is quality teachers and teaching.

Keywords: Quality, Education, Institutions, Teacher quality, factors, learning

Introduction

After a considerable increase in access to information and educational outcomes in general, education now needs to focus its resources on quality education, although in the past this has remained an unrealistic goal.

Improved quality education is necessary for progress in all dimensions of sustainable development. Not only does it make people more employable, it gives them the skills and values to address the tensions between human development and planetary boundaries.

Although quality education has been championed in several global education initiatives, difficulties in quantifying its achievement have led to access and attainment continuing to be the main targets for concrete action.

Education for sustainable development is largely synonymous with quality education, but it requires far-reaching changes in the way education works in modern society.

Quality education can be improved by identifying key elements, including both educational content and learning processes, and embedding them in educational development using an integrated framework.

There is an approach to the roles of actors that reveals the wide scope and complexity of the field of education that includes decision makers such as national/regional education officers, curriculum developers, educators and local school administrators.

1. A quality education

A quality education that provides the life skills necessary for individual well-being, improves society with the capabilities to achieve a sustainable future for all by setting measurable and qualitative targets.

The literature emphasizes the importance of quality education and its progressive role in transcending quantitative objectives to achieve a more holistic educational development.

Although there have been significant increases in both educational access and attainment, further efforts are still needed to meet all targets.

The old problems that affected the quality of education remain and are further complicated by new challenges, such as the role of education in relation to sustainable development, peace and security and the pandemic, for example.

Although most people intuitively understand what the quality of education means, there may not be a common understanding of the term, which is especially true now at the beginning of the 21st century, when education is increasingly understood as more than "reading, writing and arithmetic' and extends to the 'extended vision of education', as articulated at the World Conference on 'Education for All' [Jomtien, 1990] and reaffirmed at the World Education Forum in Dakar, 2000.

In this very important field, UNESCO has a special role through debates on the quality of education and educational systems.

Given the breadth of this topic, we have identified several critical areas of quality education that address the relationships between access and quality.

Educational access and quality are distinct concepts, but they are closely related, especially when supply and demand are considered, while quality is impossible without access, access without quality is often meaningless to those who have access to education.

Although access is critical, the complex interplay between access and quality is fairly well covered in the literature, so rather a review of what is meant by "quality education" will be attempted.

We can say that the definition of quality is evolving, but a more conventional definition remains important for understanding quality education that includes literacy, numeracy and life skills being directly linked to critical components such as teachers, content, methodologies, curriculum, examination systems, policies, planning and management.

UNESCO promotes quality education as a human right and supports a rights-based approach to the implementation of all educational activities. But our activities are based on a series of international instruments that indicate the quality of this education.

However, it is important to have practical ways of implementing a human rights programming approach in education. This can be done by looking through three sets of lenses. The first set of lenses is education as learning which addresses all aspects of learning and enables lifelong learning. Learning to know recognizes that each person constructs his own knowledge, combining indigenous and "external" knowledge to form new knowledge every day. Learning to do focuses on the ability to put what has been learned into practice, particularly in livelihoods.

The second set of lenses addresses several key dimensions of quality education, being what each person seeks to help them learn using a wide range of modalities, recognizing that learning is related to experience, linguistic and cultural practices, longings , traits, external environment and interests. A quality education is one that can adapt to meet learning needs.

The third set of lenses concerns the importance of an enabling rights-based environment. A quality education must be provided within a managerial and administrative system that also supports effective learning. This requires a well-managed system, with transparent processes guided towards the implementation of good policies and appropriate legislation.

2. Factors affecting the quality of education in underdeveloped areas

The variables we refer to regarding the quality of education in underdeveloped areas are the quality of teachers, educational infrastructure, community participation in education, financing of education, perception of education, accessibility to education, educational service, educational equity.

All these variables are important for improving the quality of education.

Improving the quality of education depends on human development, and the fundamental problems that lie in human development are: poverty, unemployment, illiteracy, food security and the rule of democracy.

Starting from these fundamental issues, two important things stand out: the fair distribution of income and the appropriate allocation of public spending on education and health.

As an example, South Korea consistently does these two things, while Brazil fails due to inequality in income distribution and allocation of public spending on education and health [UNBP, BPS, Bappenas, 2004].

It can be said that education is an important, if not the most important, indicator in measuring the achievement of human development.

Also, educational differences between regions become a problem in the development of education. These differences refer to geographical conditions, differences in educational facilities as well as educational policies or regional and economic autonomies that also contribute to this disparity.

Indicators of educational disparity between regions can be seen, in particular, through studies on the literacy rate of young people between 15-24 years old [Prosiding ICTTE FKIP UNS, 2015, Vol. 1 NOMOR 1, January 2016, Halaman, ISSN 2502-4124].

Many reforms in education systems in many countries have aimed to eliminate communication gaps and continuity between types of education in the field of personnel training. Currently, state policies regarding personnel training present shortcomings related to the imbalance of personnel distribution in the regions, as a result of the incomplete study of the socio-economic specifics, the needs and requirements of the regions, the in-depth study of supply and demand on the labor market.

This is due to the fact that in some areas the need for teaching staff has not been sufficiently met.

From the experience of countries with high intellectual potential, it is very clear that there is a close connection between science, education and production, and then it is also possible to train qualified personnel in this field, ensuring their commitment to implement structural changes in the economy of countries.

The creation of new mechanisms for the development of continuing education has become a vital requirement of today's globalization processes, which in turn requires the improvement of the quality of education and its modernization.

One of the secondary education systems included in the context of globalization regarding the improvement of the quality of continuing education is that of Uzbekistan, where new innovative approaches to education are important tools for improving the quality of education [European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences, Vol.8, No. 4, 2020, Part II, ISSN 2056-5852, Progressive Academic Publishing, Great Britain, page 152, www.edpublishing.org].

Looking at the literature reviews, a systematic analysis of the issue shows us that cluster-based education has started in Europe since the 1990s as a practical result of the theory and development of clusters (M. Porter)

Based on the analysis of the scientific literature, the cluster approach in the development of education is based on self-development and mutual development included in social partnerships, which increases the specific advantages of individual subjects and group participants in general [T.I.Shamova, E.I. Pavlova, 2006].

One of the final goals of the society is the development and implementation of new innovative ideas in the modernization of education systems starting with the organization of a complex economic, financial and legal management.

3. Educational effectiveness

Schools are seen as vital instruments of social and economic policy aimed at promoting individual, social fulfillment, progress and national prosperity.

For a school to be effective, the improvement of education is an ongoing goal, and the provision of tuition must generate substantial investment of money to hire quality teachers and administrators.

Educational effectiveness translates into school outcomes with direct effects on students, teachers, parents and the community in general.

The importance of teacher quality is an important factor in student experience and school outcomes.

The management model in educational governance and the prevailing climate of "results-driven" learning, in which activities related to accountability, evaluation, monitoring, performance indicators, teacher quality, lead to school effectiveness and the importance of school education.

Mortimore (1991, p. 216) suggests the following definition of "results oriented": "An effective school is when students make more progress than might be expected."

The message from this study is that effective schools are characterized by a learning-oriented "ethos" or "culture", expressed in terms of high standards and expectations of students, with an emphasis on basic skills, a high level of involvement in decision-making and professionalism among teachers, clear policies on matters such as homework, student behavior, etc.

In addition, "effective schools" must also be characterized by outstanding educational leadership, directed towards setting agreed objectives, increasing competence and involving staff.

We summarize a five-factor model of school effectiveness, namely:

1. involved educational leadership,
2. challenging teaching and high expectations from students,
3. involvement and consistency of teachers,
4. a positive and orderly climate,
5. frequent assessment of student progress.

This pattern can represent the basis of what might be called the effectiveness of a school.

4. Quality teacher and quality curriculum

A quality teacher is as important as a quality curriculum.

Curriculum is nothing more than pieces of paper unless the teacher converts it into useful learning experiences.

The root of a quality education is a quality teacher. We can support the idea of a child-centered education, but we can't deny the fact that access to the best results is mostly "in the hands and minds" of teachers.

Even the least promising students can do well in their studies if there are well-motivated, qualified and well-trained teachers.

At the center of an education system is the teacher who plays a very important role in promoting quality learning in students, increasing their level of performance and success.

Therefore, teaching staff are the pillars on which the achievement of the quality of an education system is based.

Regarding the curriculum, a quality curriculum is as important as a quality teacher, the purpose of a curriculum being to achieve the objectives conceived within the theory and research of professional practice, containing elements that enhance the innate potential of students.

Without a quality curriculum learning may not take place, student learning is strongly determined by the type of curriculum existing in the education system.

All progress should be learner-centred, with standardized content and non-discriminatory, particularly in relation to cultural diversity, innate talents and interests that students have in their own learning.

UNICEF (2000) points out: "national goals for education and statements of results that translate these goals into measurable objectives should provide the starting point for developing and influencing the curriculum".

UNICEF (2003) strongly supports the view that during curriculum design an emphasis should be placed on deeper areas of learning rather than just a broader coverage of some aspects of knowledge.

The curriculum is expected to be value-based education containing literacy, numeracy and life skills with more emphasis on child-centred teaching method.

Conclusions

According to the responses from teachers participating in studies conducted in several countries regarding secondary education, the quality of education:

1) it is determined by the intellectual development, the motivation for education, the creative ability of the students,

2) is determined by the level of access of graduates to higher education, the level of knowledge and its results,

3) is determined by the state of the education process and the results of the indicator,

4) is determined by the social and personal development of students and their participation in education.

Most teachers claim that the quality of education is the sum of knowledge being sufficient for self-education and continuing education in the higher education system.

The importance of professional teachers, modern technologies, modern teaching methods, the teacher's ability to organize the independent work of students, appropriate recommendations, the importance of managerial skills, both of the leaders of school organizations and in the teaching process, are defining factors in ensuring the quality of education.

Another characteristic in the social and personal development of the student and in ensuring the quality of education is the desire of each person to constantly make changes for the better, to have the ability to fight for high results in life, flexibility to the existing system, the ability to -manage your position wisely, to protect yourself from external influences as well as self-awareness.

Also for the provision of quality education we can add the following suggestions and conclusions:

- the development on the basis of basic and regional standards of new pedagogical technologies that ensure the division of teaching and personality development into components, taking into account the individual, cultural and national characteristics of the learners,
- the development of democratization through the diversity of forms of education and forms of knowledge,
- ensuring the priority of personal interests, humanizing education,
- individual approach to each student and teacher, creating the most favorable conditions for training and realizing their potential.

BIBLIOGRAPHY

Mortimore, P (1991) School effectiveness research: *Which way at the crossroads? School Effectiveness and School Improvement*, 2 (3), 213-229.

Pavlova T.S. In the Educational Cluster of Moscow, *Teachers Will Be Taught to Teach Children in a New Way*. Available at: http://ped-kopilka.ru/blogs/pavlova- tatjana/v-obrazovatelnom-klastere-moskvy-pedagogov-nauchat-uchitdetei- ponovomu.html.

Shamova T. I.(2006) *A cluster approach to the development of educational systems. Interaction of Educational Institutions and Social Institutions in Ensuring the Effectiveness, Accessibility and Quality of Education in the Region: Materials of the 10th International Educational Forum* (October 24–26). Belgorod.

*** *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*, Vol.8, No. 4, 2020, Part II, ISSN 2056-5852

*** Progressive Academic Publishing, UK, pag. 152, www.edpublishing.org *Prosiding ICTTE FKIP UNS*, 2015, Vol. 1 NOMOR 1, January 2016, Halaman, ISSN 2502-4124,

*** UNESCO. Executive Board, 166th, 2003, *Promoting quality education: education for peace, human rights and democracy; education for sustainable development; curricula, educational tools and teacher training,*

INSTITUTIONS MONITORING TRANSYLVANIAN EDUCATION SINCE THE 18TH CENTURY

Sipos István

PhD, „Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: Since the Middle Ages education has been entirely under the control of the Church. The 18th century saw the secularisation of education, which led to the obligation of the state to treat education as a public matter. Elementary education in Transylvania remained predominantly denominational until the outbreak of the First World War. In interwar Romania, primary and secondary education was organized administratively in 15 regions, where schools were controlled by regional school inspectors. Harghita County School Inspectorate was established in 1968 with the mission of ensuring not only compliance with county legislation, but also that students have the appropriate level of knowledge, reducing school dropout, organizing national exams in the county, appointing necessary teachers to positions / departments, and resolving some schools' challenges.

Keywords: *education, educational institutions, institutions monitoring education, School Inspectorate, school inspector*

Începând din Evul Mediu educația a fost în întregime sub controlul Bisericii. În timpul Reformei și a Renașterii catolice, în secolul al XVI-lea a început să se simtă nevoia unei intervenții laice. Problema supravegherii regale a fost ridicată pentru prima dată de Biserica Catolică la mijlocul secolului al XVI-lea. Motivul a fost răspândirea puternică a Reformei în Ungaria, împotriva căreia catolicii au luat măsuri prin dezvoltarea educației instituționalizate.

Astfel, dreptul de supraveghere, de control (Suprema Inspectio) nu a fost menit să diminueze privilegiile culturale ale Bisericii, ci mai degrabă să le consolideze prin puterea statului. La baza tuturor acestor lucruri se afla identitatea politică și ideologică a puterii ecleziastice și seculare, care îi unea pe Habsburgi cu renașterea catolică. De aici și rolul dominant al Bisericii Catolice în toate aspectele activității educaționale atât în secolul al XVI-lea, cât și în secolul al XVII-lea. Autoritățile seculare din această perioadă nu aveau opinii speciale cu privire la subiectul și practica educației, iar problema „supravegherii de stat" nici măcar nu s-a pus. Cu toate acestea, dreptul de supraveghere regală a servit atât cauzei renașterii catolice, cât și scopurilor luptei împotriva Reformei. În același timp, obiectivele religioase ale luptei pentru independență conduse de prinții transilvăneni la începutul secolului al XVII-lea au inclus întotdeauna recunoașterea dreptului protestanților la educație. Între timp, însă, începând cu 1587, apariția persistentă a ordinului iezuit (și mai târziu, în secolul al XVII-lea, a piariștilor) a întărit poziția catolică privind educația, care anterior se afla într-o stare de declin sever[1].

Secolul al XVIII-lea a adus schimbări majore în politica curții vieneze. Maria Tereza a luat o serie de măsuri pentru a consolida unitatea Imperiului Habsburgic și pentru a spori eficiența centralizării. Această unificare a fost realizată în politică, economie, industrie, sănătate publică și educație. Maria Tereza și fiul său Iosif al II-lea au aplicat, de asemenea, principiile guvernării absolutiste luminate la gestionarea educației publice. În consecință, au

[1] Katona András, 2015.

încercat, de asemenea, să aducă învățământul public maghiar sub un control unificat. Dreptul de control al statului (regal) a fost formulat clar pentru prima dată în secolul al XVIII-lea. Conform Actului LXXIV din 1715 al lui Carol al III-lea, „Majestatea Sa își rezervă, în conformitate cu funcția sa apostolică și cu autoritatea sa supremă, supravegherea tuturor seminariilor, colegiilor și convictelor pentru tineretul eclesiastic și laic, indiferent de cine le-a fondat". Articolul LXX al aceleiași diete plasează sub jurisdicția Maiestății regale întreaga chestiune a educației publice, forma, instruirea și mijloacele acesteia.[2]

În secolul al XVIII-lea a avut loc secularizarea educației, ceea ce a dus la obligația statului de a trata educația ca pe o problemă publică. La sfârșitul anilor 1760, Maria Tereza a luat inițiativa de a moderniza politica de educație publică și problematica școlară a Imperiului Habsburgic, aprobând în vara anului 1777 primul document cu valoare națională al guvernanței educaționale de stat din Ungaria, Ratio Educationis, care a stabilit pentru prima dată un sistem unificat de educație și a introdus o conducere superioară de stat condusă de funcționari laici în persoana inspectorilor generali și a inspectorilor școlari. Acest decret regal a stabilit că autoritatea supremă asupra școlilor aparținea exclusiv monarhului, care reprezenta puterea statului[3].

Transilvania a fost ridicată la rangul de Mare Principat de către Maria Tereza în 1765. Sistemul școlar transilvănean a fost guvernat de Norma Regia, aprobată de Iosif al II-lea în 1781, cu intenția de a crea cadrul unui sistem de învățământ unificat sub controlul și supravegherea statului, înlocuind fragmentarea confesională anterioară. Acesta era un cod de reguli educaționale, care se aplica doar școlilor secundare. O *Instrucțiune* din 1789 prevedea numirea de inspectori generali, pe lângă inspectorii școlari districtual. Acest lucru nu a fost pus în aplicare efectiv până în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, la fel ca și secțiunea privind supravegherea laică locală a școlilor: „Supravegherea regulată a școlilor în parohiile în care școlile sunt comune este datoria preotului sau a adjunctului său; în alte parohii, unde această îndatorire nu poate fi delegată preotului, ea este exercitată de către funcționarul moșier sau, dacă aceasta nu este un prieten al școlii, de către cel mai respectat și cunoscut cetățean al parohiei. Dacă nu există o astfel de persoană, acesta va fi ales din parohia vecină"[4]. În ceea ce privește „școlile comune", în școlile confesionale mixte, nu se putea numi din rândul laicilor un inspector de aceeași confesiune ca și profesorul, sau se putea numi doar un inspector din fiecare confesiune.[5]

În timpul domniei lui Iosif al II-lea, au fost organizate comisii de studiu, iar controlul statului a încetat pentru câteva decenii. În timpul ministeriatului contelui Leo Thun, viceprotopopii au devenit inspectori ai școlilor elementare, iar după restaurarea constituției, în temeiul articolului XXXVIII din Legea din 1868, au fost organizate districte școlare, conduse de inspectori regali, în timp ce viceprotopopii au rămas inspectori diecezani.

Învățământul elementar din Transilvania a rămas predominant confesional până la izbucnirea primului război mondial. Prin Legea școlară din 1868, adoptată de Parlamentul de la Budapesta, József Eötvös, ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, a făcut un pas important spre laicizarea sistemului de învățământ maghiar. Această lege a făcut ca școlarizarea să fie obligatorie pentru copiii cu vârste cuprinse între 6 și 12 ani și a definit tipurile de școli.

[2] Marczali Henrik, 1898, 56.
[3] Mészáros István: 1985/1, 191.
[4] Katona András, 2015.
[5] Katona András: *ibidem*

Legea din 1868, prima lege privind învățământul public maghiar, prevedea, de asemenea, competențele scaunului școlar (școlastic)[6], ale autorităților școlare publice și ale inspectorilor.[7]

Legea prevedea, de asemenea, ca întregul teritoriu al Ungariei să fie împărțit în districte școlare, a căror teritoriu să corespundă cu cea a comitatelor. Fiecare district era condus de un inspector școlar numit de către ministru. De asemenea, se permitea ca un astfel de inspector școlar să desfășoară activitatea în mai multe județe, dar nu mai mult de 300 de comune. Districtele școlare erau, de asemenea, obligate să înființeze senate școlare districtuale. Atribuțiile inspectorului școlar districtual erau: inspecția anuală a tuturor unităților de învățământ (confesional, privat, asociativ sau comunal) și respectarea tuturor reglementărilor ministeriale referitoare la învățământul elementar.[8]

Toate școlile confesionale se aflau sub controlul suprem al statului. Astfel, organele guvernamentale erau obligate să inspecteze periodic școlile confesionale pentru a se asigura că acestea respectă legea și că autoritățile confesionale își îndeplinesc obligația de a se asigura că școlile sunt dotate corespunzător. În același timp, instituțiile de inspecție erau obligate să colecteze date statistice privind școlile bisericești de la autoritățile confesionale. În cazul în care inspectorii sesizau nereguli în aceste chestiuni, aveau obligația să notifice liderii confesionale. În cazul în care autoritățile ecleziastice nu luau măsuri după trei astfel de notificări, guvernul avea dreptul de a ordona desființarea statutului confesional al școlii în cauză (adică transformarea în școală comunală sau de stat). În acest caz, adepții confesiunii în cauză erau obligați să plătească în continuare taxele școlare, dar în favoarea noii școli comunale.[9]

Legea permitea înființarea de școli particulare. Aceste unități de învățământ puteau fi înființate de persoane private care aveau o diplomă de absolvire a unui curs pedagogic, precum și de asociații ale căror statute cuprindeau și prevederea înființării de școli. Elevii școlilor particulare erau obligați să susțină un examen anual, la care să asiste și inspectorul districtual sau conducătorul comisiei școlare locale. În cazul în care inspectorii școlari considerau că nu erau respectate prevederile legii educației, putea introduce un proces juridic de închidere a acestor școli.

În localitățile în care nu existau școli confesionale, în mod obligatoriu trebuia înființată o școală comunală, cu caracter neconfesional, pentru a putea fi frecventate de copii de toate confesiunile. Erau susținute financiar de întreaga comună.[10]

La acea vreme, la lecțiile de predare asistau membrii scaunului școlar, majoritatea nefiind experți, conform unui ordin ministerial emis în 1876. La un nivel superior, inspectorul școlar supraveghea activitatea învățătorului. Decretul prevedea că inspectorul școlar avea datoria „... învățătorul fiind șeful educației și sufletul școlii, inspectorul își va îndrepta principala preocupare spre observarea constantă a comportamentului, a sârguinței și a purtării generale a învățătorului și spre promovarea muncii sale".[11]

---

[6] Era o autoritate școlară alcătuită din cel puțin nouă membri, aleși de consiliile locale ale respectivelor comune, precum și de slujitorii bisericești și de învățător (sau de un reprezentant al tuturor învățătorilor din comună). Sarcinile scaunului scolastic erau: alegerea învățătorului, inspectarea periodică (săptămânală) a școlii, fixarea taxei școlare; supravegherea frecvenței școlare a copiilor și luarea de măsuri pentru pedepsirea absenților; supravegherea procesului de învățământ; supravegherea modului de cheltuire a fondului școlar al localității; menținerea în bună stare a edificiului școlar; asigurarea dotării școlii; participarea la examenele anuale ale școlii; redactarea unor rapoarte privind starea școlii din localitate.

[7] Halász Gábor, 1990, 12-17.

[8] Brusanowski Paul, 2018, 219-220.

[9] Brusanowski Paul, 2018, 215-216.

[10] Ibidem, 216.

[11] Koncz Sándor, 2000, 24.

Legea XXX din 1883 privind școlile gimnaziale a împărțit țara în douăsprezece districte școlare. Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, cu ajutorul inspectorilor generali, supraveghea școlile gimnaziale, inclusiv școlile gimnaziale confesionale. Ministrul angaja ocazional alți „specialiști", în principal pentru a le vizita pe acestea din urmă. Nu a existat o supraveghere locală (județ, oraș, comună) la nivel secundar, dar activitățile de monitorizare ale directorilor de școli au rămas decisive.

Inspectorul general districtual nu mai era o funcție politică, ci una profesională. Aceste funcții înalte erau ocupate de profesioniști foarte calificați și respectați, cu diplome universitare în domeniul învățământului, numiți de rege la recomandarea ministrului culturii. Aceștia trebuiau doar să supravegheze „educația și rezultatele acesteia", să prezideze examenele de absolvire și să raporteze ministrului cu privire la experiențele lor. O problemă mai mare a fost supravegherea școlilor confesionale. Legea prevedea că „ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice poate vizita oricând prin delegații săi aceste unități confesionale".[12]

Anii Primului Război Mondial au avut un impact semnificativ asupra vieții școlare din Ținutul Secuiesc. În urma invaziei românești din 1916, o mare parte a populației a fost obligată să părăsească locul natal, iar decretul ministrului de interne din 1 septembrie 1916 a stipulat că populația masculină cu vârste cuprinse între 17 și 55 de ani din județele limitrofe României trebuia să fie îndepărtată, iar unele județe evacuate.

Pentru a ilustra calvarul, iată un fragment din amintirile lui Kassai Lajos, directorul Colegiului Național romano-catolic din Miercurea Ciuc: „Ne gândeam să deschidem anul școlar când ne-a lovit dezastrul. (...) Unii dintre noi au primit adăpost în Transilvania, dar cei mai mulți dintre noi au fost împrăștiați dincolo de Pasul Craiului. Oradea, Kosice, Bratislava, Zagreb și Timișoara marchează granița. Cei care au fost aruncați în locuri izolate nu aveau posibilitatea să meargă la școală. Cei care au fost suficient de norocoși să aibă acces la un liceu au reușit să salveze o parte sau tot anul școlar. Faptul că școlile catolice le-au oferit copiilor noștri un loc și au dat dovadă de bunătate este ușor de înțeles. Dar cu mare plăcere și recunoștință trebuie să raportez că personalul didactic din mai multe instituții de stat și confesionale necatolice a considerat că sprijinirea elevilor secui refugiați din Ciuc este de interes național."[13]

Pe măsură ce se apropia sfârșitul războiului, în septembrie 1918, a început noul an școlar și în școlile din zona Ciuc și Odorhei. În lunile decembrie și ianuarie, trupele românești au staționat în aceste regiuni și a început un nou capitol în viața educației și a inspecției școlare din Ținutul Secuiesc.

Având în vedere importanța inspectoratelor (revizoratelor) școlare în monitorizarea activității instituțiilor școlare, Constantin Angelescu, ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, din 12 decembrie 1918, a reorganizat serviciul de control al ministerului. În februarie 1919, județele Vechiului Regat au fost împărțite în 12 districții școlare, iar inspectorii pentru învățământul primar au fost organizați în 15 regiuni - pentru toate provinciile, fiecare răspunzând de 2-3 județe. Activitatea de inspecție era dificilă și necesita un mare efort financiar și uman din partea ministerului. Pentru a inspecta școlile din aceeași comună, ministerul avea doi inspectori: unul pentru școlile publice și unul pentru școlile particulare.[14] Pornind de la faptul că inspectoratele școlare aveau în subordine 457-862 de școli publice și 36-57 de școli particulare pentru învățământul primar, Consiliul Directorilor din minister a reorganizat

[12] Katona András, 2015.

[13] *Az Erdélyi Róm. Kath. Státus Csíkszeredai Főgimnáziumának Értesítője az 1917–18-ik iskolai évről*. Nyomatott Szvoboda Miklós Könyvnyomdájában. Csíkszereda. 1918., 4–5.

[14] De exemplu, în cazul orașului Vlăhița (acum în județul Harghita), școlile confesionale au fost inspectate de un episcop-inspector și de un inspector de stat (auditor) (inspectorii de stat aparțineau de Brașov). În lista de fonduri a arhivelor județului Harghita se găsesc următoarele surse: Revizoratul Școlar al județului Odorhei (anii 1919–1946), Revizoratul Școlar al județului Ciuc (anii 1920–1950).

serviciul de control al învățământului. Constantin Angelescu a aprobat reducerea circumscripțiilor, dar inspectorul școlar a inspectat toate categoriile de școli în gradul pentru care era calificat și a trimis rapoartele la diferitele direcții ale ministerului.[15]

În România interbelică, învățământul primar și secundar era organizat administrativ în 15 regiuni, unde școlile erau controlate de către inspectorii regionali, fiind observate în primul rând învățământul («cetirea, scrierea, exprimarea gramaticală, aritmetica și geometria, celelalte științe, cântul și gimnastica»), starea igienică a localului și a elevilor, Cancelaria și Arhiva (cataloage, matricole) și activitatea extrașcolară (cursuri complementare, lucrul manual, muzeul școlar).[16]

În 1922 ministrul Angelescu a desființat Directoratele Generale pentru învățământ (înființate la data de 24 martie 1921, fiind reprezentanții în provincii a miniștrilor de la București). În locul lor România a fost împărțită în 16 districte școlare, sau inspectorate regionale. La vremea respectivă măsura a fost descrisă oficial drept „descentralizare", însă o caracterizare mai potrivită vine din 1929 când era numit drept „simple organisme executive" ale administrației centrale.[17]

În anul 1948, în județul Harghita, au fost emise mai multe adrese ale inspectoratului școlar și sindicatului școlar prin care a fost întocmită evidența persoanelor analfabete cu vârsta cuprinsă între 8 și 85 de ani. De exemplu, în comuna Dealu, din totalul de 2451 de locuitori, 1848 știau să citească și să scrie, existând 75 de analfabeți (fără a-i lua în calcul pe copiii de 0-8 ani).

Din informațiile obținute de la domnul Mihály Tibor, director al Școlii Gimnaziale „Petőfi Sándor", Dealu (județul Harghita), aflăm că în anul școlar 1949-1950 inspectorii școlari au realizat inspecții scurte și inopinate, la vârful instituției aflându-se atunci inspectorul școlar general Kiss Géza. Din aceeași aflăm că inspectoratul școlar a fost deseori folosit pentru a speria și a disciplina cadrele didactice care nu au vrut să aplice prompt legislația acelor vremuri, referirea făcându-se la anii 1950, „epoca eroică a socialismului". Dintr-o altă însemnare reiese că în școala din comuna Dealu, în anul 1953, nivelul de școlarizare era în creștere, că statul ajuta copiii din familiile sărace cu manuale și caiete gratuite, cu haine și pantofi. Se îmbunătățea și baza materială a școlii, inspectoratul școlar asigurându-i școlii materiale didactice, cărți pentru biblioteca școlară, dotări pentru laboratorul de fizică și chimie.[18]

Dintr-un registru de procese-verbale din anul 1961 reiese că școala din Ulcani a fost inspectată de doi inspectori școlari, Hermann Gusztáv și Tribel József, care au constatat, printre altele, că directorul s-a confruntat cu mai multe dificultăți, una fiind, de exemplu, numărul insuficient de cadre didactice calificate. Dintr-un proces-verbal datat 08.03.1964 reiese că profesorii aveau de elaborat diferite documente, precum: planificările calendaristice, planurile comisiilor metodice, planurile de muncă ale diriginților, iar directorul - planul general de muncă. Dintr-un alt proces-verbal, încheiat în data de 29 noiembrie 1968, reiese că această școală a fost inspectată de doi inspectori școlari, Fülöp Zoltán și Sántha Ioan, inspecția tematică axându-se pe verificarea școlarizării elevilor, îndrumarea înscrierii adulților la învățământul fără frecvență, pentru a-și completa studiile, precum și situația încheierii semestrului I.[19]

Inspectoratele Școlare Județene au fost înființate în 1968 și nu au avut doar rolul de a asigura respectarea legislației în județ, ci și de a asigura nivelul corespunzător de cunoștințe al elevilor, de a diminua abandonul școlar, de a organiza examenele naționale în județ, de a numi cadrele didactice necesare pe post/catedre sau de a rezolva unele conflicte iscate în unitățile de învățământ.

[15] A. Mitru, 228.
[16] Botoșineanu Cătălin, 2019, 308.
[17] Livezeanu Irina, 1998, 56-57.
[18] *Învățământul harghitean – educație și patrimoniu cultural*, 2021, 251.
[19] *Ibidem, 252.*

Anexa 1:
Inspectori școlari generali și generali adjuncți în județul Harghita (1968-1989)[20]

Perioada	Inspectori generali	Inspectori generali adjuncți
martie-septembrie 1968	Albert Dávid	Kristó Andrei Moraru Aurel
octombrie 1968	Ilyés Ladislau	Kristó Andrei Moraru Aurel
noiembrie 1969	Ilyés Ladislau	Moraru Aurel Buzoianu Eugen
ianuarie 1972	Ilyés Ladislau	Moraru Aurel
noiembrie 1976	Ilyés Ladislau	Haba Elena
iunie 1979	Ilyés Ladislau	Feleki Adina
decembrie 1979	Lászlófy Pál	Feleki Adina
mai 1984	Becze Anton	Croitor Irina
noiembrie 1984-decembrie 1989	Vrabie Nicu	Croitor Irina

Anexa 2:
Inspectori școlari generali și generali adjuncți în județul Harghita (1990 – până în prezent)

Inspectori școlari generali
(1990-până în prezent)

- Beder Tibor (1990-2002)
- Kálmán Ungvári Zsófia (2002-2005)
- Bondor Ștefan (2005-2009)
- Ianoși Anda Elena (2009-2010)
- Ferencz-Salamon Alpár-László (2010-2012)
- Bartolf Hedwig (2012-2015)
- Gârbea Petru-Ioan (2015-2019)
- Demeter Levente (2019-până în prezent)

Inspectori școlari generali adjuncți
(1990-până în prezent)

- Kovács János (1990-1991)
- Hăgătiș Ioan (1990-1991)
- Costea Constantin-Ioan (1991-2009)
- File István
- Burus Siklódi Botond
- Bondor István (2002-2005)
- Bartolf Hedwig (2005-2009)
- Mîndru Elena (2009-2010)
- Kálmán Ungvári Zsófia (2009-2010)
- Ványolós István (2010-2011)

[20] *Ibidem*, 253.

- Parfeni Aurora (2010-2016; 2017)
- Bucur Georgeta (2016-2017)
- Vodă Lică Adrian (2017)
- Glodeanu Cristinel-Fănel (2017-până în prezent)

BIBLIOGRAPHY

1. Az Erdélyi Róm. Kath. Státus Csíkszeredai Főgimnáziumának Értesítője az 1917–18-ik iskolai évről. Nyomatott Szvoboda Miklós Könyvnyomdájában. Csíkszereda. 1918.

2. Botoșineanu Cătălin: *Învățământul normal din oraşul Botoşani în perioada interbelică. Documente* In Acta Moldaviae Septentrionalis, XVIII, Editura Quadrad, Botoșani, 2019.

3. Brusanowski Paul: *Învățământul confesional ortodox român din Transilvania între 1848-1918. Între exigențele statului centralist și principiile autonome bisericești.* Vol. I.Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2018.

4. Finánczy Ernő: *A magyarországi középiskolák múltja és jelene.* Hornyánszky Viktor Könyvnyomdája, Budapest, 1896.

5. Halász Gábor: *Iskola, helyi társadalom, iskolatanács.* Akadémiai kiadó, Budapest, 1990.

6. Kelemen Elemér: *Eötvös népoktatási törvénye*. In. Új Pedagógiai szemle, 69. évfolyam, 5-6 szám, Magyar Pedagógiai Társaság, 2019 p. 5-21.

7. *Învățământul harghitean – educație și patrimoniu cultural*, coordonator: Bartolf Hedwig, F&F Internațional SRL, Gheorgheni, 2021.

8. Koncz Sándor: *A tanítókkal szemben támasztott igények, követelmények a századforduló hódmezővásárhelyi tanyai iskoláiban* In. A Hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság Évkönyve 1999, Máyer Nyomda és Könyvkiadó, Hódmezővásárhely-Budapest, 2000

9. Marczali Henrik: *Magyarország története III. Károlytól a Bécsi Congressusig (1711-1815)* In. *A magyar nemzet története*, szerk: Szilágyi Sándor. 8. kötet. Atheneum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat, Budapest, 1898.

10. Mészáros István: *Két Ratio Educationis: kiteljesedés vagy hanyatlás?* In. Magyar Pedagógia, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1985/1.

11. Livezeanu Irina: „*Cultură și naționalism în România Mare. 1918-1930)",* București, Maniu Iuliu, 1998.

12. Tóth Szilárd: *A „kultúrzóna" – szükség vagy politikai cél? Gondolatok a két világháború közötti román tanügyi törvények kapcsán*. Acta Siculica. 2009.

Resurse electronice:

1. Katona András: Az iskolai felügyelet története Magyarországon I. (1935-ig). *Történelemtanítás. Online történelemdidaktikai folyóirat*. (L.) Új folyam VI. – 2015. 3–4. szám.
http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2016/02/katona-andras-az-iskolai-felugyelet-tortenete-magyarorszagon-i-1935-ig-06-03-03/ (Ultima descărcare: 21.12.2020)

2. A. Mitru, Școala românească de după război: 1918-1920, *Muzeul Național de Istorie a Moldovei. : Istorie - Arheologie - Muzeologie*, Ed. 30 p. 228. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/225-235_0.pdf (Ultima descărcare: 05.12.2023)

ROBESPIERRE'S ROLE IN THE FRENCH REVOLUTION

Vasile-Virgil Coman

PhD, „Valahia" University of Târgoviște

Abstract: Europe at that time was horrified by the cruelty and vileness of the French revolution, it is afraid of losing its comfort. Those who were in Robespierre's entourage were also accused. The French Revolution triumphed as long as it was carried out for man, it failed as soon as it was about the people, it was human in every sense of the word until Robespierre took its leadership, made it inhuman and virtuous. The influential ideas of liberalism that spring from the French revolution and permeate modern civilization are not the work of Robespierre, whose dictatorship rather represents an interruption of the liberal era. What today, some call the legacy of the French revolution, does not come from Robespierre nor from Saint-Just, his only disciple, but was established after the careful elimination of any ideological and political contribution of Robespierre. For his predecessors, terror was only an element of national defense, for Robespierre it was the counterpart of public virtue, inseparable from it. From a defensive weapon, the guillotine became a political tool. Those French who proudly declare themselves descendants of the Jacobins and heirs of the revolution, do not think of the democratic mystique of Robespierre, but of the always seductive humanity of Danton. For Robespierre, Terror is not a simple means of struggle, it is a principle, he rises menacingly not only against those who plan attacks against the revolutionary government, but also against those who are indifferent. His effort to legalize the Terror compels him to constantly make new laws and relentlessly pursue the nation's determination of punishment. This task becomes all the more difficult as Robespierre tends more and more to recognize the guilty, not according to their deeds, but according to their mentality.
The motto "Liberty, Equality, Fraternity", the true manifestation of faith and hope at the beginning of the revolution, soon only served to cover with a legal justification the feelings of jealousy, hatred, towards the superiors - true engines of the crowds on which no rule keeps them in check.For the Jacobins of that period, the entity called the people represents a superior personality, which holds the privilege, characteristic of divinities, of not giving an account for its acts and of never being wrong. Never was a sovereign in a more difficult situation than Louis XVI at the time of his flight. The Queen, especially, had the most bizarre illusions about the possible help of Austria, France's rival for centuries. If Austria reluctantly agreed to come to the king's aid, it did so only in the hope of a substantial reward.

Keywords:France, Louis XVI, Maximilien Robespierre, the French revolution, Bastille

Maximilien Robespierre, s-a născut în 1758, la Arras, în comitatul Artois, fost avocat, membru al Convenţiei Naţionale, membru al comitetului de Mântuire Publică, şi pus sub acuzare de către unanimitatea Adunării, pus în afara legii. Persoanele contemporane cu el au avut păreri contradictorii, unii cred că au pângărit Revoluţia sau dimpotrivă, a înnobilat-o, a adorat poporul sau a abuzat de el, a servit Franţa sau a vătămat-o, a fost cel mai nobil şi cel mai mare om al vremii[1].

Europa în acea perioadă era îngrozită de cruzimea şi de josnicia revoluţiei franceze, îi este frică să nu îşi piardă confortul. Erau acuzaţi şi cei care au fost în anturajul lui Robespierre, un exemplul fiind tâmplarul Duplay şi soţia sa, în casa cărora a trăit în ultimii ani. Robespierre a trăit singur, într-o cameră din spatele unei curţi, a refuzat chiar şi cea mai mică gardă

[1] Friedrich Sieburg, „*Robespierre",* Bucureşti, Ed. Librăria „Universala Alcalay&Co, p.11.

personală, iubea lungile plimbări singuratece prin împrejurimile Parisului, n-a cunoscut niciodată o favoare, la ajutorul oamenilor, ci se baza doar pe principii, i se mai spunea Incoruptibilul. Câteva caricaturi circulau şi în ziarele londoneze, acestea îl reprezentau pe Robespierre stând şi mâncând inimi frânte de aristocraţi în tovărăşia fetei tâmplarului Duplay.

Mama lui Robespierre a murit când acesta avea aproape cinci ani, la şase ani tatăl său a părăsit Arras-ul pentru meleaguri necunoscute. Era bursier la liceul Louis-le-Grand, când într-o zi tânărul rege Ludovic al XVI-lea a venit în vizită la liceu, şi a fost ales de director pentru a-i ţine discursul de bun venit.

Revoluţia franceză a triumfat atâta timp cât a fost dusă pentru om, a dat greş de îndată ce a fost vorba de popor, a fost omenească în toate înţelesurile cuvântului până ce Robespierre a luat conducerea ei, a făcut-o neomenească şi virtuoasă. Ideile influente ale liberalismului care izvorăsc din revoluţia franceză şi impregnează civilizaţia modernă, nu sunt opera lui Robespierre, a cărei dictatură reprezintă mai curând o întrerupere a erei liberale. Ceea ce astăzi , unii numesc moştenirea revoluţie franceze, nu vine de la Robespierre nici de la Saint-Just, unicul său discipol, ci s-a constituit după eliminare migăloasă a oricărui aport ideologic şi politic robespierrist. Pentru predecesorii săi, teroarea nu a fost decât un element al apărării naţionale, pentru Robespierre a fost contrapartida virtuţii publice, nedespărţită de aceasta. Din armă defensivă ce a fost, ghilotina a devenit o unealtă politică. Acei francezi care se declară cu mândrie urmaşii Jacobinilor şi moştenitorii revoluţiei, nu se gândesc la mistica democratică a lui Robespierre, ci la umanitatea mereu seducătoare a lui Danton.

Toată viaţa lui Robespierre a fost învăluită în tristeţe, printre cei şase sute de elevi ai liceului Louis-le-Grand, el a fost cel mai sărac, el era mereu premiantul clasei, un elev model , era foarte bun la toate materiile, în special în studiul antichităţii ale cărei personaje severe îl atrăgeau foarte mult. Despre cei patru ani ai vieţi sale de student la Paris, nu se ştie aproape nimic, doar că şi-a păstrat bursa, urmând cursurile facultăţii din piaţa Pantheonului şi lucra în timpul liber. Studierea lui Rousseau a fost mereu îndeletnicirea sa preferată, într-o zi Maximilien se hotărî să meargă la Rousseau. La 23 de ani devine avocat, publică trei pamflete unul după altul: „Către naţiunea arteziană despre nevoia de a reforma „Statele Artois-ului", „Aviz către săteni" şi „Duşmanii Patriei demascaţi".

Robespierre a plecat în primăvara anului 1788 la Versailles ca să şi ocupe scaunul în Statele Generale, ca deputat al Clasei a Treia, după iniţiativa lui Mirabeau, va deveni curând Adunarea Constituantă. Robespierre înţelege prin egalitate, nu numai aceea a drepturilor, ci şi a averilor, el cucereşte simpatiile micii burghezii. În timpul acesta, ele se consacră cu totul Jacobinilor, refuză sau renunţă la orice funcţie. Robespierre e admirat, e studiat, dar nu e venerat deoarece a lovit într-o lege vitală a Franţei, a îndrăznit să fie democrat fără să fie liberal[2]. La 21 septembrie 1792, Robespierre îşi face intrarea în Convenţie ca deputat al Parisului în aclamaţiile frenetice ale tribunelor. În ianuarie 1793, el leagă pentru totdeauna această adunare de destinele revoluţiei prin condamnarea regelui. La 2 iulie, doboară Gironda, la 27 iulie, Maximilien intră în Comitetul de Mântuire Publică. În august el suspendă punerea în vigoare a constituţiei, şi în timp ce Europa se cutremură sub loviturile disperate ale armatei franceze, Convenţia, din iniţiativa lui, pune la ordinea zilei Teroarea, odată cu Virtutea. Incoruptibilul evoluează pe creasta ameninţătoare a dictaturii, în martie îl doboară pe Hebert şi consorţi, în Aprilie pe Danton şi pe Camille.

Toată existenţa lui se rezumă în muncă, îşi petrece ziua la Convenţie şi la Comitetul de Mântuire Publică, seara la Jacobini în doi ani şi jumătate a rostit peste o sută cincizeci de discursuri, noaptea îşi redacta nenumăratele rapoarte şi discursuri, pe care niciodată nu le improvizează. Adesea, când calfele tâmplarului vin dimineaţa, ei văd încă lumină la Robespierre. Danton face revoluţia franceză elementară şi vibrantă, îi dă întregul ei relief, dar

[2] *Ibidem*, p.39.

fără Robespierre, ea nu ar fi decât jaf, decât o răsturnare a ierarhiei, o dezlănţuire de brutalitate şi lăcomie.

O adevărată intimitate îl leagă pe Robespierre de doamna Duplay şi de marchiza de Chalabre, una din numeroasele aristocrate care s-au aruncat în braţele noilor principii şi aderă la cauza Libertăţii. Logodnica lui Maximilien era Eleonore , se plimba cu ea pe aleile laterale din Champs-Elysees, vorbindu-i mai ales despre binefacerile libertăţii.[3]

Robespierre a împiedicat punerea în vigoare a Constituţiei din 1793 deoarece credea că guvernul trebuie să rămână revoluţionar până la încheierea păcii. El dorea ca toţi cei care nu luau parte la revoluţie să piardă toate drepturile cetăţeneşti şi să fie osândiţi, cei care au făcut parte din categoriile privilegiate precum, nobili, preoţi, bogaţi să poarte costume de ocnaşi şi să fie însemnaţi cu pecetea vizibilă a ruşinii.

Intervenţiile statului în producţie şi în comerţ se înmulţesc în aşa măsură încât din vara lui 1793, principiile economiei liberale sub semnul cărora a început revoluţia sunt părăsite. Robespiere şi prietenii săi nu sunt pregătiţi faţă de asalturile acestor noi probleme, acesta considera că trebuia pedepsiţi nu numai trădătorii, ci şi indiferenţii, pe oricine ar rămâne pasiv în Republică. El considera acest popor întrupat în Societatea Jacobinilor, Saint-Just, îşi îndrepta privirea spre viitor, dorea ca instanţă supremă a voinţei poporului care să controleze guvernul să fie instituţia cenzorilor. Aceşti cenzori nu intervin în exerciţiul puterii nici al administraţiei, unica lor funcţie este de a supraveghea.

Pentru Robespierre, Teroarea nu e un simplu mijloc de luptă, e un principiu, el se ridică ameninţător nu numai contra acelora care pun la cale atentate împotriva guvernului revoluţionar ci şi celor indiferenţi. Străduinţa lui de a legaliza Teroarea îl constrânge să facă necontenit legi noi şi să urmărească fără încetare determinarea naţiunii de pedeapsă. Această sarcină devine cu atât mai grea cu cât Robespierre tinde tot mai mult să recunoască pe vinovaţi, nu după faptele lor, ci după mentalitate.

Să lungească la nesfârşit lista faptelor pedepsibile nu-i mai poate folosi la nimic. Şi tocmai din acest punct de vedere Robespierre apare de neînţeles pentru spiritul francez, căci caracterul francez nu poate admite pedeapsa decât în măsura în care e vorba de o faptă de delict anume determinată de lege. Teroarea e pecetea acestui guvern dictatorial, Robespierre, stăpânul şi sufletul acestui guvern, ar dori mai mult ca oricine să oprească valul de sânge şi să restabilească pacea frăţească între cetăţeni, dar atunci ar trebui să schimbe forma de guvernământ şi să pună în vigoare Constituţia din 1793.

Robespierre încă se mai gândeşte la o comunitate a tuturor cetăţenilor virtuoşi în care ar domni egalitatea fără nicio violenţă, el nu iubeşte puterea în sine, el nu e decât un om de principii. El nu doreşte să mobilizeze oamenii, destinele, masele, existenţele şi să le conducă după voia lui, ceea ce vrea mai curând, e să aibă dreptate şi să facă dovada că ideea sa este dreaptă, realizabilă şi mântuitoare. Domneşte aici o voinţă de adevăr care nu urmăreşte nici plăceri, nici câştig, nici măcar desăvârşirea propriei personalităţi, dar al cărei efect e tot atât de distrugător ca şi voinţa de putere.

În virtutea legii din 27 Germinal[4] , Robespierre îşi înfiinţează o poliţie personală a cărei menire este înainte de toate să supravegheze administraţia, dar şi să îndeplinească rolul de poliţie generală. Şeful ei este Saint-Just, dar în ultimele săptămâni el fiind pe front, Robespierre ia conducerea ei. Această poliţie are mare însemnătate pentru dânsul, căci îi dă putinţa să cunoască cel dintâi rapoartele comitetelor de supraveghere, să rămână în contact cu Dumas, preşedintele tribunalului, să menţină legătura cu Payan, comisarul guvernului pe lângă comuna Parisului, şi cu Fleuriot-Lescot, primarul. Maximilien Robespierre este omorât prin ghilotinare în Piaţa Revoluţiei, pe 28 iulie 1794, sau 10 Thermidor,anul II.

[3] *Ibidem*, p.69.
[4] *Ibidem*, p.175.

În istoria politică a Franţei, Robespierre ar trebui să fie descris ca primul care a apărat cauza politicii democraţiei şi a votului universal. În 1789, Franţa a înclinat democraţiei directe grupată în municipalităţi, federaţii, cluburi. Adunarea Constituantă s-a limitat să instituie sistemul reprezentativ care rămâne în baza instituţiilor, deputaţii păstrează suveranitatea fără responsabilitate până la următoarele alegerii[5]. Democraţia directă prezintă dezavantaje, interesul cetăţenilor în afacerile publice. Robespierre în iulie 1793, devine membru a guvernului revoluţionar. În acel timp antagonismul a fost dezvoltat între democraţia directă şi democraţia autoritară. Este un conflict care apare în toate epocile, această contradicţie dialectică care caracterizează existenţa umană. Robespierre, în orice caz a realizat democraţia politică, în afară să fie ghidat, el a făcut parte din clubul iacobinilor.

Robespierre a început ca un monarhist, şi s-a lovit de Constituţia monarhică din 1791 până a fost imposibil şi nesigur, de aceea era înfricoşat de tirania guvernământului decât de voinţa populară. Robespierre dorea tranziţia de la monarhism la republicanism, de la suspiciune la exploatarea autorităţii guvernamentale, de la clericalism la legislaţia punitivă împotriva preoţilor şi de la convenţionalul catolicism la Cultul Statului Suprem şi de la detestarea războiului şi execuţia capitală la ghilotină şi răscoala în masă a Terorii[6].

Istoria, ca literatura , are propriile personaje problemă, persoane care sunt obscure, ambigui, contradictorii; persoane care chiar obsesiv, îşi ascund vieţile private faţă de lume. Robespierre este un astfel de personaj problemă. El este o enigmă aşa cum Hamlet este pentru critica literară şi aşa cum nu putem avea pe Hamlet fără prinţul Danemarcei aşa nu putem avea revoluţia franceză fără Robespierre. Printre numeroşii lideri ai revoluţiei franceze, mulţi au atras un biograf, dar Robespierre alături de Marie-Antoinette şi Ludovic al XVII-lea, sunt cele mai studiate figuri ale revoluţiei franceze. Se pare că ar fi trei Robespierre, persoana însăşi, liderul politic, şi întruchiparea revoluţiei. În studiile realizate despre Robespierre s-a încercat, cu mai mult sau mai puţin succes, armonizarea întreite personalităţi într-un singur om[7]. Primii zece ani din viaţa lui sunt necunoscuţi. Primii cinci-şase ani din viaţa lui sunt „misterioşi" aşa cum afirmă Norman Hampson. Mai multe documente au fost arse de duşmanii săi după Thermidor, în timp ce rapoartele contemporanilor săi despre caracterul său prezintă puţine detalii despre viaţa lui Robespierre. La finalul vieţii sale nu se descrie nimic din ce făcea şi ce gândea Robespierre în timpul săptămânilor cruciale din 1794 când era absent din Comitetul Public al Siguranţei şi din Convenţie. Dacă aceste probleme nu sunt destule pentru a intimida un biograf, este adăugată dificultate proeminenţei lui Robespierre în revoluţie. Orice biografie a lui Robespierre devine, aproape insensibilă, o istorie a revoluţiei de la 1789-1794.

Este clar că Robespierre crede că anumiţi oameni au fost plătiţi în străinătate şi în 1794, de aceea Dantonişti şi Hebertişti s-au opus egali. Aceste două grupuri secrete s-au aliat într-o conspiraţie discretă faţă de metodele opuse ale revoluţiei. Este inadmisibilă vizita lui Saint-Just în seara de 9 Thermidor, aşa cum cred anumiţi istorici dintr-o greşeală de vocabular, Saint-Just afirmă că „cineva în această noapte mi-a emoţionat inima, aşa crede Thompson, însă cuvântul din franceză este „fletri" care l-a tradus prin cuvântul „touched" însă se traduce prin cuvântul „blighted" care înseamnă distrus[8].

Rolul lui Robespierre nu a fost ca a lui Oliver Cromwel, deoarece nu a luat el singur deciziile în cursul evenimentelor. Armata, diplomaţia, securitatea internă a fost constituită de Iacobini care au fost înţeleşi în relaţia cu succesul şi consecinţele care ei le-au produs. Interesant

[5]Georges Lefevre şi. Hyslop, Beatrice F *Remarks on Robespierre,* în „French Historical Studies", vol. 1, nr. 1, 1958, p.7.
[6] GrardWalter , *Robespierre,* în J. M. Thompson, „*The English Historical Review*", vol.62, nr.243, 1947, p.259.
[7] David P. Jordan *Robespierre,* în Jordan P. David, *„Journal of Modern History,* vol. 49, nr. 2, iun. 1977, p.282
[8] J.M Thompson., *Robespierre,* în Eugene Newton Curtis, *The American Historical Review",*vol.42, nr34, apr.1937, p.533.

este numărul mic al străinilor care au sosit la obiectivul relativ al judecăţi independente a Incoruptibilului şi Guvernarea Iacobină a devenit mişcare de eliberare[9].

Rohden nu crede că Robespierre este un mare om de stat, consideră că acesta este un om al cuvintelor, un politician idealist, care persistă repetiţia în simplele politici , are talente de orator. Dr. Rohden în prefaţa cărţi sale, nu a scris o biografie în sensul strict al cuvântului, nu în sensul modern al cuvântului, ci l-a prezentat pe Robespierre ca un politician şi moralist[10] .

Una dintre primele acţiuni ale revoluţiei franceze a fost atacul împotriva Bisericii. Chiar şi atunci când entuziasmul libertăţii a dispărut, căci liniştea a fost obţinută cu preţul servituţii, revolta împotriva autorităţii religioase nu s-a oprit. Napoleon, cel care reuşise să înfrângă geniul liberal al revoluţiei franceze, a făcut în zadar eforturi pentru a a-şi arăta caracterul anticreştin.

Se crede că filozofia secolului al XVIII-lea este una dintre cauzele principale ale revoluţiei şi această filozofie este atee. Filosofii secolului al XVIII-lea au lovit, în Biserică; ei au atacat clerul, ierarhia, instituţiile, dogmele şi au dorit chiar să nimicească temeliile creştinismului. Creştinismul a stârnit ura nu atât ca doctrină religioasă, ci ca instituţie politică, nu atât deoarece preoţi pretindeau să rânduiască lumea cealaltă , cât ca instituţie politică, deoarece ei erau proprietari, seniori, beneficiari ai dijmei şi administratori pe pământ, biserica ocupa în acea vreme locul cel mai privilegiat şi cel mai puternic în vechea societate, care era pe cale de a fi distrusă.

Pe măsură ce opera politică a revoluţiei s-a consolidat, opera sa atee s-a ruinat, pe măsură ce toate vechile instituţii politice pe care revoluţia le-a atacat au fost distruse, iar puterile, influenţele au fost definitiv înfrânte, puterea Bisericii s-a întărit în minţile oamenilor[11] . Revoluţia franceză n-a avut drept scop schimbarea unei guvernări vechi, ci abolirea vechii forme de societate, ea a trebuit să atace toate puterile aflate în funcţie, dar şi să ruineze toate influenţele recunoscute, să şteargă tradiţiile,având un caracter anarhic.

Toate revoluţiile civile şi politice au avut o patrie a lor şi s-au limitat la acestea. Revoluţia franceză nu a avut un teritoriu propriu, ea avut ca rezultat ştergerea de pe hartă a tuturor vechilor frontiere. Revoluţia franceză este o revoluţie politică, dar care a operat ca o revoluţie religioasă, ea pătrunde prin predică şi propagandă, inspiră prozelitismul[12].

Revoluţia franceză s-a raportat la lumea pământească întocmai cum revoluţiile religioase se raportează la lumea cealaltă, ea s-a interesat de cetăţean într-un mod abstract, dincolo de orice societate particulară. Ea nu a căutat doar dreptul particular al cetăţeanului, ci datoriile şi drepturile generale ale oamenilor în materie politică.

Regalitatea nu mai are nimic în comun cu regalitatea Evului Mediu, ea posedă alte prerogative, ocupă un alt loc, are un alt spirit şi inspiră alte sentimente, administraţia statului se extinde din toate părţile pe ruinele puterilor locale, ierarhia funcţionarilor înlocuieşte tot mai mult guvernarea nobililor.

Rolul poporului a fost acelaşi în toate revoluţiile. Niciodată el nu a fost cel care le-a conceput, nici care le-a condus. Acţiunea sa este declanşată de nişte conducători[13]. Revoluţia este uşor de înfăptuit atunci când conducătorii săi sunt foarte influenţi. Ideile noi pătrund cu încetineală în rândurile poporului. El acceptă în general o revoluţie, fără să ştie de ce şi atunci când înţelege acest „de ce", revoluţia s-a terminat demult.

---

[9] Albert Soboul, *Actes du colloque Robespierre XIIe Congrs International des sciences historiques,* în Woloch Isser , *The Journal of Modern History,* vol. 41, nr.4, dec. 1969, p.572.

[10]Peter Richard Rodhden, *Robespierre: Die Tragodie des politischen,* în Crane Briton, „The *American Historical Review",* vol.42, nr.1, oct.1936, p.117-119

[11] Alexis de Tocqueville,"*Vechiul regim şi revoluţia",* Bucureşti, Ed. Nemira, 2000,p.28.

[12] *Ibidem* , p.31.

[13] Gustav Le Bon, „*Revoluţia franceză şi psihologia revoluţiilor" ,* Bucureşti, Ed. Anima, 1992, p.34.

Poporul face o revoluţie deoarece este împins să o facă, dar, neînţelegând mare lucru din ideile conducătorilor săi, ei le interpretează în felul său şi acest fel nu se potriveşte deloc cu cel al adevăraţilor autori ai mişcării. Revoluţia franceză ne furnizează în acest sens un exemplu de necontestat.

Revoluţia din 1789 a avut drept scop înlocuirea puterii nobilimii cu cea a burgheziei, adică înlocuirea unei vechi elite, care deveniseră incapabilă, printr-o nouă elită, care avea anumite aptitudini problema poporului a existat în mică măsură în această fază a revoluţiei. Suveranitatea a fost proclamată, dar ea se traducea doar în dreptul de a-şi alege reprezentaţii. Luptele Adunării Legislative cu puterea regală au adus poporul în situaţia de a interveni în aceste lupte. El a intervenit din ce în ce mai mult şi revoluţia burgheză a devenit cu rapiditate o revoluţie populară.

Marea forţă a principiilor revoluţionare a constat în faptul că acestea au dat de îndată curs liber instinctelor de barbarie primitivă, ţinute în frâu prin acţiunile inhibitorii seculare ale mediului, tradiţiilor şi legilor.

Deviza „ Libertate, Egalitate, Fraternitate", adevărata manifestare de credinţă şi de speranţă la începutul revoluţie, nu a mai servit în curând decât pentru a acoperi cu o justificare legală sentimentele de gelozie, ură, faţă de cei superiori –adevărate motoare ale mulţimilor pe care nicio regulă nu le mai ţine în frâu.

Pentru iacobini din acea perioadă, entitatea numită popor reprezintă o personalitate superioară, care deţine privilegiul, caracteristic divinităţilor, de a nu da socoteală pentru actele sale şi de a nu se înşela niciodată[14].

Vechea monarhie se goleşte treptat, între anii 1787 şi 1789, de orice realitate. Brienne, preşedintele Adunării notabililor, îi urmează lui Calonne. Se presupunea că el va fi în stare să-i facă pe foşti lui colegi să accepte ceea ce nu au voit să primească de la Callonne. Dar aceste speranţe nu s-au realizat şi a trebuit ca notabili să fie trimişi acasă. Monarhia se găsea iar în faţa Parlamentului, care refuză să înregistreze noile impozite[15].

Stările Generale din Franţa nu au mai fost convocate din 1614. Nimeni nu ştia de fapt care erau adevăratele lor puteri. Dar în ochii patrioţilor, acestea erau naţiunea, şi atâta era îndeajuns. Datorită Stărilor, naţiunea avea să fie asociată cu monarhia la îndeplinirea unei vaste reforme pe care autoritatea nu se arăta în stare să o săvârşească ea însăşi. Dar toată lumea era împotriva absolutismului şi a arbitrariului. De aceea, naţiunea vrea să fie asociată pe viitor la guvernare. Aceasta este dorinţa privilegiaţilor, tot aşa cum este şi a celorlalţi. În realitate însă, numai privilegiaţi sunt asociaţi în măsură mai mică.

Naţiunea este o elită, aristocraţie care e unanimă în voinţa de a împarţi cu regele puterea, dar înăuntrul acestei aristocraţii domnesc aprige rivalităţi, pe care le va arata dezbaterea asupra votului pe ordin sau pe persoană. Dacă Stările Generale votează pe ordine, clerul şi nobilimea unite vor avea categorie de câştig de cauză asupra stării a treia; dacă se votează pe persoane, starea a treia, care a obţinut dublă reprezentare, va învinge. Această alianţă dintre burghezie şi popor era totuşi sugerată de sistemul electoral, foarte larg şi care îngloba în starea a treia majoritatea populaţiei[16].

La 17 iunie 1789, starea a treia s-a proclamat Adunare Naţională, la 20 iunie a avut loc jurământul din Sala jocului cu mingea. La 23 iunie Ludovic al XVI-lea a ordonat reprezentanţilor celor trei ordine să delibereze în săli separate. Dar regele nu a fost ascultat nici de starea a treia, nici de o parte a nobilimii şi clerului. Însemnătatea revoluţiei pariziene de la 14 iulie este extrem de mare. Poporul trece de parte Adunării Naţionale şi a izgonit trupele regale. La 26 august a fost votată „Declaraţia drepturilor omului şi cetăţeanului", se inspiră în

[14] *Ibidem*, p.38.
[15] Jacques Madaule, „*Istoria Franţei",* vol.2,Bucureşti, Ed. Politică, 1973, p.151.
[16] *Ibidem* , p.153.

multe puncte din ”Declaraţia de independenţă” americană, ea avea însă un răsunet universal şi ţinea seama de enormele transformări ce se produsese după 14 iulie.

În Franţa libertatea municipală a supravieţuit feudalităţii. În vremea în care seniorii deja nu mai administrau zona rurală, oraşele mai păstrau încă dreptul de autoguvernare[17]. În secolul al XVIII-lea, adunarea generală nu mai este compusă de către cetăţeni care acţionau ca un corp, ci era aproape întotdeauna reprezentativă. Însă trebuie avut în vedere că nici o parte a sa nu mai este aleasă de către populaţie şi nici nu îi reprezintă spiritul. Peste tot este compusă din notabili. Uni se află aici în numele unui drept care le este propriu, iar alţi sunt reprezentanţii corporaţiilor sau companiilor, având de îndeplinit un mandat imperativ.

Revoluţia din 1789 care a agitat spiritele tuturor francezilor, le inspiră acestora foarte multe idei pe care numai guvernul le poate realiza, guvern pe care, înainte de a-l răsturna, revoluţia îl dezvoltă. Ca şi celelalte instituţii, el însuşi se perfecţionează. Cele dintâi eforturi ale revoluţiei au distrus această importantă instituţie a monarhiei, în 1800 ea fost restaurată.

Această revoluţie nu scapă nu scapă nici puterii centrale, însă nu afecta decât sub forma sa materială, creşterea oraşului.[18] Celebrul autor Arthur Zoung părăseşte Parisul puţin timp după reuniunea Stărilor Generale şi cu câteva zile înainte de cucerirea Bastiliei, contrastul pe care îl remarcă între ceea ce tocmai văzuse în Paris şi ceea ce găseşte în afara lui îl uimeşte profund. În Paris totul era activitate şi zgomot, în fiecare moment se producea un pamflet politic. În afara Parisului totul i se apărea pasivitate şi tăcere, provinciile totuşi sunt agitate şi gata să se pună în mişcare, însă imobile, dacă totuşi cetăţenii se adună uneori, ei o fac pentru a afla veştile aşteptate de la Paris.

Guvernarea Vechiului regim era îngăduitoare şi uneori chiar reţinută, atât de preocupată de formalităţi, lipsită de grabă şi grijulie când era vorba de oamenii situaţi deasupra poporului de rând, este adesea aspră şi mereu întreprinzătoare când acţionează împotriva claselor de jos şi în special contra ţăranilor.

Însă opresiunea era evidentă nu atât în răul care le era provocat acestor oameni, cât în modul în care erau împiedicaţi să îşi facă singuri bine. Erau liberi şi proprietatea, însă rămâneau aproape la fel de inculţi şi adesea mai sărăci decât strămoşii lor şerbii, rămâneau fără meşteşug într-o epocă de dezvoltare a meseriilor şi necivilizaţi într-o lume care strălucea prin inteligenţă.

Un lucru demn de remarcat este acela că, dintre toate ideile şi sentimentele care au pregătit revoluţia franceză, ideea şi pentru libertăţile publice propriu-zise au apărut ultimele, după cum au fost şi primele care au dispărut.

Vechiul edificiu guvernamental a început de multă vreme să fie zdruncinat, se clătina deja şi încă nu se punea problema acestor libertăţi. Voltaire abia dacă se gândea la ele, trei ani de stat în Anglia i le arătaseră, dar nu l-au făcut să le iubească. Filosofia sceptică practicată în libertate de englezii îl cucereşte, însă legile lor îl impresionează mai puţin, le remarcă mai mult defectele decât virtuţile[19].

Economişti au avut parte de mai puţină strălucire în istorie decât filosofi şi au contribuit poate mai puţin decât ei la izbucnirea Revoluţiei, dar totuşi în scrierile lor putem să analizăm cel mai bine adevărata natură a revoluţiei. În ceea ce priveşte guvernarea, filosofi nu au ieşit niciodată din lumea ideilor foarte generale şi foarte abstracte, economişti, fără să fie străini de teorii, au coborât totuşi mult mai aproape de fapte.

Libertatea politică era distrusă de atâta vreme în Franţa , încât au fost uitate aproape în întregime condiţiile şi efectele. Mai mult, rămăşiţele informe care mai existau încă din ea şi instituţiile care păreau că au fost făcute pentru a o înlocui o făceau să pară şi mai suspectă şi a dat adesea naştere la prejudecăţi în legătură cu ea.

[17] Alexis de Tocqueville,*op.cit.,* p.64.
[18] *Ibidem,* p.94.
[19] *Ibidem,* p.175.

Ideea de a înfăptui revoluţia visată cu ajutorul tuturor acestor vechi instituţii li se părea economiştilor impracticabilă. Gândul de a încredinţa execuţia planurilor naţiunii suverane le surâde chiar mai puţin. După economişti, statul nu trebuie doar să comande naţiunii, ci chiar să o modeleze într-o anumită formă. Lui îi revine sarcina de a forma spiritul cetăţenilor urmând un model pe care şi l-a fixat dinainte.

Voltaire, absent de multă vreme din Paris, credea că opinia publică a rămas în punctul în care a lăsat-o la plecare. Însă nu era deloc aşa, francezii nu se mai limitau la a-şi dori ca problemele lor să fie mai bine, începeau să îşi dorească să şi le rezolve singuri, şi era evident că marea revoluţie pe care totul o pregătea urma să aibă loc nu numai cu asentimentul poporului, ci chiar cu participarea lui[20]. Începând din acel moment, această revoluţie radicală care urma să distrugă deopotrivă ceea ce avea Vechiul Regim mai rău, dar şi ce avea mai bun , devenise inevitabilă. Un popor atât de puţin pregătit să acţioneze de unul singur nu putea să iniţieze o reformă totală fără ca în acelaşi timp să nu distrugă totul.

Nu trebuie să ne îndoim că secătuirea regatului sub Ludovic al XIV-lea a început chiar în vremea în care acest principe triumfa asupra întregii Europe. Întâlnim primele indicii ale acestui proces în anii cei mai glorioşi ai domniei. Franţa era ruinată mult înainte de a înceta să mai fie victorioasă. Pentru că aceste nevoi îşi găseau sursa principală în viciile de organizare ale regatului, moartea lui Ludovic al XIV-lea şi chiar pacea nu au făcut să renască prosperitatea. Opinia generală a celor care scriu la începutul secolului al XVIII-lea despre administraţie sau economia socială este că provinciile nu se refac, mulţi cred că ele continuă să se ruineze.

Ura de care au fost animaţi oamenii revoluţiei franceze împotriva persoanelor, instituţiilor şi lucrurilor constituie una dintre manifestările afective ce surprind în cel mai înalt grad. Una dintre principalele cauze ale acestor sentimente ţine de faptul că, fiind nişte persoane care deţineau adevărul pur, nu doreau să tolereze punctul de vedere al necredincioşilor. De altfel duşmăniile revoluţiei nu au avut drept unic izvor deosebirile dintre credinţe. Alte sentimente, gelozia, ambiţia, amorul propriu le-au generat deopotrivă.[21]

Frica joacă în revoluţii un rol aproape la fel de important ca şi ura. În timpul revoluţiei s-au putut constata măreţe acte individuale de curaj şi o mulţime de spaime colective. Înaintea eşafodului, membrii convenţiei au fost foarte curajoşi, dar în faţa ameninţării răzvrătiţilor care invadau Adunarea Legislativă au făcut mereu dovadă unei laşităţi exagerate, dând ascultare celor mai absurde porunci, fapt care se constată trecând în revistă istoria adunărilor revoluţionare. În această perioadă, s-au observat toate formele de frică. Una dintre cele mai răspândite a fost teama de a părea moderat. Membri ai adunărilor revoluţionare, acuzatori publici, reprezentaţii în misiune, judecători ai tribunalelor revoluţionare cu toţi exagerau în prezenţa rivalilor lor, pentru a da fiecare impresie că este cel mai progresist.

Entuziasmul iniţiatorilor revoluţiei franceze l-a egalat pe cel al propovăduitorilor. De altfel, burghezii din prima Adunare Legislativă chiar credeau că întemeiază o religie. Ei îşi închipuia că au distrus o lume veche şi au clădit pe ruinele sale o civilizaţie diferită. Egalitatea şi fraternitatea proclamate de noile dogme trebuia să domnească în sânul tuturor popoarelor o fericire eternă.

Mentalitatea lor mistică a fost asemenea celei pe care au avut-o protestanţi în timpul Reformei. Principali eroi ai Terorii erau : Couthon, Saint-Just, Robespierre, erau nişte apostoli. Spiritul mistic al şefilor revoluţiei se trăda în cele mai mici detalii ale vieţii lor publice. Convins că se bucură de sprijinul lui Dumnezeu , Robespierre afirma într-un discurs că Dumnezeu „decretase Republica de la începutul timpurilor".

Oamenii Revoluţiei franceze sunt dominaţi de această mentalitate, care însă nu este specific lor, din moment ce ea reprezintă încă elementul cel mai activ al politicii lor.

[20] *Ibidem,* p.182.
[21] Gustav Le Bon, *op.cit.*, p.44

Mentalitatea aceasta specială decurge adesea dintr-o lipsă de adaptare a individului la mediul căruia îi aparţine sau dintr-un exces de misticism, dar ea poate fi de asemenea o problemă de temperament sau poate proveni din tulburări patologice.

Nevoia de revoltă are grade de intensitate foarte diferite, de la simpla nemulţumire, exteriorizată în cuvinte îndreptate împotriva oamenilor şi a lucrurilor, până la nevoia de a distruge oamenii şi lucrurile.

Oricare ar fi originile revoluţiilor, efectele lor nu ies în întregime la iveală decât după ce revoluţiile au pătruns în sufletul mulţimilor. Aceste efecte reprezintă deci o consecinţă a psihologiei mulţimilor.

Vechiul regim nu s-a păstrat nicăieri mai bine decât de-a lungul Loirei, către vărsare, în mlaştinile din Poitou şi în câmpia din Bretagne. Exact acolo s-a aprins şi s-a întreţinut focul războiului civil, acolo s-a opus revoluţiei rezistenţa cea mai violentă şi mai îndelungată, astfel încât s-a spus că francezii au considerat propria condiţie cu atât mai insuportabil cu cât a devenit mai bună. Regimul pe care o revoluţie îl distruge este aproape întotdeauna mai bun decât cel care l-a precedat în mod direct, şi experienţa ne învaţă că momentul cel mai periculos pentru o proastă guvernare este de obicei cel care începe să se reformeze.[22]

Cele mai neînsemnate manifestări arbitrare ale lui Ludovic al XVI-lea păreau mult mai greu de suportat decât despotismul lui Ludovic al XIV-lea. La Paris, scurta încarcerare a lui Beaumarchais a produs multă tulburare.

Până la sfârşitul monarhiei, lupta dintre diferitele partide administrative a dat naştere la tot felul de manifestări de acest fel, cele două părţi se acuzau una pe alta ca fiind responsabile pentru nevoile poporului. Acest lucru se poate observa în special în cearta care s-a iscat în 1772 între parlamentul din Toulouse şi rege în legătură cu circulaţia grânelor[23]. Din cele două părţi se depun astfel eforturi pentru a introduce în spiritul poporului ideea că superiorii săi trebuie făcuţi întotdeauna răspunzători pentru nefericirea sa. Aceste lucruri nu se regăsesc în corespondenţa secretă, ci în documente publice pe care guvernul şi parlamentul au grijă să le imprime şi să le difuzeze personal în mii de exemple.

Regele a fost cel dintâi care să arate cu cât dispreţ puteau fi tratate instituţiile cele mai vechi şi în aparenţă cele mai încetăţenite. Ludovic al XVI-lea nu a făcut pe parcursul întregii sale domnii decât să vorbească despre reformele care trebuiau întreprinse. Există puţine instituţii cărora să nu le fi prevăzut ruina imediată, înainte ca revoluţia franceză să vină şi să le distrugă într-adevăr pe toate. După ce a înlăturat prin decrete câteva astfel de instituţii dăunătoare, regele le-a restabilit curând, s-ar fi zis că nu ar fi dorit decât să le dezrădăcineze, lăsând altora grija de a le răsturna.[24]

Printre reformele pe care le-a întreprins el însuşi, unele au schimbat brusc şi fără pregătiri suficiente obiceiuri vechi şi respectabile. Ele au pregătit astfel revoluţia, însă nu atât prin desfiinţarea instituţiilor care se opuneau acesteia, cât mai ales arătând poporului cum să acţioneze asupra lor pentru a o face posibilă.

În pofida evoluţiei în general lente a elementelor afective, în timpul Revoluţiei, sentimentele, nu numai cele ale poporului, ci şi cele ale adunărilor revoluţionare faţă de monarhie, s-au transformat forte repede. Pe timpul vechiului regim, pe motiv că puterea se datora divinităţii, suveranul era investit cu un fel de forţă supranaturală. Această credinţă mistică în forţa absolută a regalităţii a fost zdruncinată doar atunci când experienţele repetate au arătat că puterea atribuită fiinţei adorate era fictivă. Suveranul şi-a pierdut în acel moment prestigiul.

Încă de la începuturile Revoluţiei, numeroase fapte, repetate zilnic, au arătat, până şi celor mai frecvenţi credincioşi, că regalitatea nu mai avea forţă şi că existau alte puteri, nu

[22] Alexis de Tocqueville *op.cit.,* 2000,p.192.
[23] *Ibidem,* p.198.
[24] *Ibidem,* p.204.

numai capabile să lupte împotriva ei, dar având chiar o forţă superioară. Slăbiciunea regală a devenit aşadar, evidentă în timp ce forţa Adunării era în creştere. În ochii mulţimilor, slăbiciunea este lipsită de prestigiu, ele se îndreaptă către forţă. În cadrul adunărilor, sentimentele, deşi extrem de mobile, nu evoluează atât de repede şi din acest motiv, credinţa monarhică a supravieţuit aici cuceririi Bastiliei. Credinţa regalistă rămânea totuşi atât de puternică, încât răzmeriţele pariziene şi evenimentele care au dus la executarea lui Ludovic al XVI-lea nu au fost suficiente pentru a nimici definitiv, în provincie, acel devotament secular cu care era înconjurată vechea monarhie. Credinţa regalistă a dispărut la Paris, unde slăbiciunea regelui era prea vizibilă, dar în principiu, puterea regală, reprezentanţa lui Dumnezeu pe pământ îşi mai păstra prestigiul[25].

Adevăratul rol al filosofilor în geneza revoluţiei , nu a fost cel care le este atribuit. Ei nu au descoperit nimic nou, dar au dezvoltat spiritul critic în faţa căruia dogmele nu rezistă atunci când destrămarea lor este gata pregătită. Sub influenţa dezvoltării acestui spirit critic, lucru ce nu prea mai erau respectate au devenit din ce în ce mai puţin respectate. Când prestigiul şi tradiţia au dispărut, edificiul social s-a prăbuşit dintr-o dată. Filosofii care nu au putut exercita nicio influenţă asupra poporului au exercitat una extrem de mare asupra claselor luminate ale naţiunii. Nobilimea, ţinută multă vreme departe de funcţii i-a urmat orbeşte. Aristocraţia încuraja dizertaţiile despre contractul social, despre drepturile omului, despre egalitatea cetăţenilor.

În timpul revoluţiei, oamenii s-au dedicat celor mai stăruitoare eforturi pentru a sfărâma trecutul şi a clădi societăţile după un nou plan, dictat de logică. Mulţimea s-a obişnuit cu uşurinţă să nu mai respecte ceea ce clasele superioare încetaseră ele însele să mai respecte. Chiar dacă filosofii –pretinşii inspiratori ai revoluţiei franceze au combătut anumite prejudecăţi şi abuzuri, ei nu trebuiau consideraţi, din acest motiv, adepţi ai guvernării populare. Democraţia, al cărui lor în istoria greacă îl studiaseră, le era în general extrem de antipatică. Într-adevăr, ei erau conştienţi de distrugerile şi violenţele ce o însoţesc inevitabil.

Nici pe Montesquieu, democraţia nu l-a încântat mai mult. După ce a descris cele trei forme de guvernământ: republican, monarhic şi despotic, el a arătat foarte bine ce poate deveni, cu uşurinţă, guvernarea populară. Idealul lui Montesquieu era guvernarea constituţională engleză, care împiedica monarhia să degenereze în despotism. Influenţa acestui filosof a fost, de altminteri, foarte slabă în momentul revoluţiei.

Cât despre enciclopedişti, cărora li se atribuie de asemenea un rol important, ei nu se ocupă deloc de politică, exceptând-ul pe Holbach, monarhist liberal ca şi Voltaire sau Diderot[26]. Ei apără îndeosebi libertatea individuală, se luptă cu abuzurile Bisericii, pe atunci extrem de intolerantă şi dușmănoasă faţă de filosofi. Nefiind nici socialişti, nici democraţi, revoluţia nu a avut de ce să utilizeze niciunul din principiile lor.

Rousseau a fost unul dintre acei filosofi democraţi extrem de rari în epoca sa şi tocmai de aceea Contractul social a devenit biblia din perioada Terorii. Dintre teoriile lui Rousseau, cea referitoare la perfecţiunea condiţiei sociale primitive a avut mult succes. El afirma, împreună cu alţi scriitori ai epocii sale, că oamenii primitivi erau perfecţi şi că nu au fost corupţi decât de relaţiile sociale. Modificându-le pe acestea cu ajutorul unor legi bune, fericirea vremurilor dintâi ar fi revenit. Rousseau considera că oamenii au rămas neschimbaţi în timp şi în spaţiu şi considera că toţi trebuia să fie guvernaţi de aceleaşi instituţii şi aceleaşi legi.

Unul dintre principiile ce au servit drept suport instituţiilor revoluţionare a fost acela că omul poate fi despărţit cu uşurinţă de propriul său trecut şi că o societate poate fi refăcută în întregime cu ajutorul instituţiilor. Convinşi fiind, potrivit cunoaşterii raţionale, că exceptând vremurile primitive ce trebuia să servească drept modele, trecutul reprezintă o moştenire de

[25] Gustav Le Bon, *op.cit.* ,p.79.
[26] *Ibidem*, p.83.

superstiţii şi de greşeli, legiuitori s-au decis să o rupă în întregime cu acest trecut. Pentru a sublinia mai bine această intenţie ei au creat o nouă eră, au transformat calendarul, au schimbat numele lunilor şi ale anotimpurilor. Închipuindu-şi că toţi oamenii sunt la fel, ei se gândeau că pot da legi pentru specia umană.

Dintre cele trei principii, ale devizei revoluţionare, egalitatea a dat naştere celor mai multe consecinţe. Fără îndoială că nu revoluţia franceză este cea care a introdus în lume ideea de egalitate. Chiar şi fără a ne întoarce în timp la republicile greceşti, putem observa că teoria egalitaristă a fost propovăduită în modul cel mai clar de creştinism şi islamism. Toţii oamenii, supuşi unui singur Dumnezeu, erau egali în faţa Lui şi judecaţi doar după meritele lor. Dogma egalităţi sufletelor în faţa Creatorului a fost o dogmă esenţială, atât la musulmani, cât şi la creştini.

Dogma egalităţii a avut ca primă consecinţă proclamarea suveranităţii populare de către burghezie. Această suveranitate a rămas, de altminteri, absolut teoretică pe toată durata revoluţiei. Principiile egalităţii a constituit moştenirea durabilă a revoluţiei. Cele două cuvinte: libertate şi fraternitate care îl încadrează în deviza republicană, au avut întotdeauna un efect foarte slab, ba chiar nul, pe toartă durata revoluţiei. Revoluţia nu a lăsat în sufletele popoarelor nimic altceva decât cele trei cuvinte celebre care îi rezumau crezul şi pe care armatele sale le-au propagat în toată Europa.

O dată acceptată latura religioasă a revoluţiei, violenţele şi distrugerile sale sunt uşor de explicat. Prin urmare, revoluţia trebuia să provoace intoleranţe şi violenţe pe care zeii triumfători le pretind adepţilor lor. Ea a răvăşit Europa timp de mai de 20 de ani, a distrus Franţa, a făcut să piardă milioane de oameni şi a costat mai multe invazii, dar, în general, un popor poate să îşi schimbe credinţele doar cu preţul unor asemenea catastrofe.

Rezistenţa lui Ludovic al XVI-lea a fost destul de slabă. El a pus să se închidă pur şi simplu Sala Stărilor. Deputaţii s-au mutat atunci în sala Jocului cu Mingea, unde au jurat că nu se vor despărţi până când Constituţia regatului nu va fi stabilită[27].

Majoritatea deputaţilor clerului a venit să li se alăture. Regele a anulat hotărârea Adunării şi le-a ordonat deputaţilor să se retragă. Simţindu-se din în ce mai ameninţat, Ludovic al XVI-lea a chemat în jurul său regimente formate din mercenari străini. Adunarea a cerut retragerea trupelor, Ludovic al XVI-lea a refuzat şi l-a concediat pe Necker, înlocuindu-l cu mareşalul de Broglie, cunoscut drept foarte autoritar.

Bastilia, închisoarea pentru numeroase victime ale bunului plac, simboliza în ochii multora absolutismul regal, dar poporul care a dărâmat-o nu a avut de suferit din cauza ei, nu erau închise persoane doar din rândul nobilimii. Importanţa acestui eveniment este dat de faptul psihologic că, pentru prima dată, poporului i se oferea dovada evidentă a slăbiciunii unei autorităţi, odinioară extrem de temute.

În oraşe şi sate se formau municipalităţi revoluţionare, protejate de gărzi naţionale locale. Cele aparţinând unor oraşe învecinate au început să încheie acorduri pentru a se apăra în caz de nevoie. În felul acesta, s-au constituit federaţii, contopite curând într-una singură, care a trimis 14 000 de gardieni naţionali la Paris, pe câmpul lui Marte, la 14 iulie 1790. Regele a jurat acolo să respecte Constituţia decretată de Adunarea Naţională.

Niciodată un suveran nu s-a aflat într-o situaţie mai grea decât Ludovic al XVI-lea în momentul fugii sale. Regina, îndeosebi îşi făcea cele mai bizare iluzii despre posibilul ajutor al Austriei, rivala de secole a Franţei. Dacă Austria a acceptat fără nici un elan să vină în ajutorul regelui, a făcut-o doar în speranţa unei recompense substanţiale, Mercy lăsa să se înţeleagă că ar fi cerut drept plată Alsacia, Alpii şi Navara.

Extrem de monarhistă, Adunarea Legislativă nu se gândea mai mult decât predecesoarea ei să distrugă regalitatea. Regele i se părea oarecum dubios, dar ea spera totuşi

[27] *Ibidem,* p.95.

să-l poată menţină. Regalitatea nu se mai bizuia decât pe curţile străine, nobili emigrau, Prusia, Austria, Rusia, ameninţau cu un război de cotropire.

Clubul iacobinilor a propus ca alianţei regilor împotriva Franţei să i se opună liga popoarelor împotriva regilor. Pe atunci, girondinii deţineau, împreună cu iacobinii, conducerea mişcării revoluţionare. Curtea a acceptat un cabinet girondin, dominat de acesta, Ludovic al XVI-lea a fost obligat să propună Adunării un război împotriva Austriei.[28]

BIBLIOGRAPHY

1)Jordan P. David, *Robespierre,* în Jordan P. David, *„Journal of Modern History,* vol. 49, nr. 2, iun. 1977.

2)Le Bon Gustav, „*Revoluţia franceză şi psihologia revoluţiilor",*Bucureşti, Ed. Anima, 1992.

3)Lefevre Georges şi. Hyslop, Beatrice F *Remarks on Robespierre,* în „French Historical Studies", vol. 1, nr. 1, 1958.

4)Madaule Jacques „*Istoria Franţei",* vol.2,Bucureşti, Ed. Politică, 1973.

5)Rodhden Peter Richard, *Robespierre: Die Tragodie des politischen,* în Crane Briton, „The *American Historical Review"*, vol.42, nr.1, oct.1936.

6)Sieburg Friedrich, „*Robespierre",* Bucureşti, Ed. Librăria „Universala Alcalay&Co, s.a.

7)Soboul Albert, *Actes du colloque Robespierre XIIe Congrs International des sciences historiques,* în Woloch Isser , *The Journal of Modern History,* vol. 41, nr.4, dec. 1969.

8)Thompson J.M., *Robespierre,* în Eugene Newton Curtis, *The American Historical Review"*, vol.42, nr34, apr.1937.

9)Tocqueville Alexis , „*Vechiul regim şi revoluţia",* Bucureşti, Ed. Nemira, 2000.

10)WalterGrard , *Robespierre,* în J. M. Thompson, „*The English Historical Review*", vol.62, nr.243, 1947.

[28] *Ibidem,* p.99.

DOCUMENTS RELATING TO POLISH REFUGEES IN DOLJ COUNTY IN THE FALL OF 1939

Cristian-Iulian Ceacîru

Museographer, PhD, Oltenia Museum Craiova

Abstract: This article presents several documents related to Polish refugees in Dolj County in the autumn of 1939. The first of these historical testimonies comes from the collections of the History-Archaeology Section of the Oltenia Museum, a document describing the arrival of a group of Polish refugees in Craiova at the beginning of October 1939. The other documents, relating to the number of refugees and the measures taken by the local authorities to deal with them, were found in the collections held by SJAN Dolj.

Keywords: WWII, refugees, local authorities, Craiova, Dolj.

Prin atacarea Poloniei de către trupele Germaniei naziste, la 1 septembrie 1939 a început cel mai sângeros război din istoria omenirii, conflict în care au murit zeci de milioane de oameni. Deși a luptat cu mult curaj, armata poloneză a fost copleșită, dotarea și tacticile militare ale germanilor fiind cu mult superioare. Lovitura de grație a fost dată statului polonez prin invazia trupelor Uniunii Sovietice la 17 septembrie 1939. În aceste condiții guvernul polonez, o parte din armată și un mare număr de civili s-au refugiat în România[1].

Datele referitoare la numărul refugiaților polonezi din România variază, acesta fiind de maxim 100.000 de persoane (din care 50.000 militari)[2] ori de 50.000 de cetățeni polonezi[3]. La 20 septembrie 1939 în cadrul Ministerului de Interne al statului român a fost creat Comisariatul General pentru Evidența, Asistența și Controlul Refugiaților Polonezi Civili și Militari. Această instituție avea rolul de a rezolva toate problemele legate de transportul, cazarea și întreținerea refugiaților[4].

Zona Olteniei a fost desemnată de către autoritățile române pentru a adăposti zeci de mii de refugiați polonezi, o parte însemnată fiind militari. Ei au fost aduși în această zonă, pentru că respectivul teritoriu se găsea departe de zona de conflict, iar în felul acesta se respectau prevederile articolului 11 din Convenția de la Geneva[5].

---

[1] Prin Consiliul de Coroană din 6 septembrie 1939 s-a stabilit ca statul român să ofere posibilitatea primirii unui număr de cel puțin 60.000 de refugiați polonezi (Dan Ovidiu Pintilie, Ionela Nițu, Refugiații polonezi din județele Argeș și Muscel în perioada 1939-1945, în *Acta Bacoviensia Anuarul Arhivelor Bacău,* VII, 2013, nr 1, p.322)

[2] Luchian Deaconu, Prezența și activitatea refugiaților polonezi în România în anii 1939-1945, mărturii ale tradiționalelor legături de prietenie româno-polone în *Oltenia. Studii și comunicări. Arheologi-Istorie-Artă-Etnografie, Nr. V-VI, 1986*, p. 133.

[3] T. Dubicki, Polscy uchodzcy w Rumunii 1939-1945 (Polish Refugees in Romania, 1939-1945), Warzawa, 1995, p.11 *apud* Marcin Majewski, Polish refugees in Câmpulung Muscel During World War II, în *Archiva Moldaviae,* IX (2017), p. 237.

[4] Dan Ovidiu Pintilie, Ionela Nițu, *op. cit.*, p. 322.

[5] *A neutral Power which receives on its territory troops belonging to the belligerent armies shall intern them, as far as possible, at a distance from the theatre of war.It may keep them in camps and even confine them in fortresses or in places set apart for this purpose.* (*O putere neutră care primește pe teritoriul său trupe aparținând armatelor beligerante trebuie să le interneze, pe cât posibil, la o distanță cât mai mare de teatrul de război.Ea poate să le*

La Craiova primii refugiați polonezi, un grup de aviatori, au sosit la data de 19 septembrie 1939[6]. Venirea unor refugiați polonezi în oraș este descrisă și într-un document inedit (Documentul 1) din cadrul colecțiilor Secției de Istorie-Arheologie a Muzeului Olteniei Craiova. În acesta se găsesc informații interesante despre cei fugiți din calea războiului, în primul rând, despre situația lor materială peste medie (*,, dupe mașinile cu cari au sosit se cunosc că sunt oameni cu situați mari"*) dar și despre starea moralului (*,, și doamnele și Domnii arată deprimare,,*).

În Dolj, ca de altfel în toate județele, au fost înființate birouri pentru vânzarea în condiții corecte ale bunurilor (automobile, obiecte de artă, bijuterii) deținute de refugiații polonezi (Documentul 2). La nivelul întregii țări s-a trecut la un control strict al circulației polonezilor refugiați, județul Dolj nefăcând excepție, prefectul emițând instrucțiuni precise în acest sens (Documentul 3). Pentru ofițerii superiori și inferiori, sublocotenenții și cadeții refugiați statul român a alocat o sumă zilnică pentru hrană și întreținere, aceasta variind între 300 de lei (generali) - 80 lei (sublocotenenți și cadeți) (Documentul 4).

Importante sunt și informațiile referitoare la numărul refugiaților polonezi atât din Oltenia, cât și de pe teritoriul județului Dolj (Documentul 5, Documentul 6). Datele inedite oferite de către documentul din cadrul colecțiilor Muzeului Olteniei și cele din cadrul fondurilor SJAN Dolj ajută la o reconstituire a vieții unor oameni refugiați din calea războiului declanșat de două din cele mai tiranice regimuri politice din istoria omenirii.

Document 1

ora 9 seara 2 octombrie 1939[7]

Suntem următorii la Cofetăria Borănescu la aceași masă, Grigore Calotescu, fost Dr. Reg. CFR, Iulică Pârvulescu. Insp. General Siguranță, G. Vernescu, Consilier Curte Apel, Colonel Cernătescu, Colonel Băetăceanu, Costică Guță, fost Președinte de Tribunal și cu mine Vasilică Petrescu.

În acest timp sosesc 6 mașini auto-turisme cu Marca A. 38852-36541 și alte numere mari, aceste toate sunt venite cu refugiați Polonezi, dupe mașinile cu cari au sosit se cunosc că sunt oameni cu situați mari, în Polonia de unde au fugit de ocupația Ruso-Germană. Între ei, sunt multe femei, copii și bărbați, ei și au aranjat mașinile în jurul statuei lui Alex. Cuza, mașini care sunt închise, ei fiind la masă în localul Bragadiru slab aprovizionat, sub noua conducere Krämer.

Îmi spuse D Chestor Niculescu că aceștia sunt în trecere spre Paris, etc, acești refugiați sunt conduși de o bătrână în mare Doliu cred că este vre o Contesă sau Principesă, deoarece ea aranjează totul, că nota într'un carnet, iar când s'a dus acolo unde iau ei masa toți sau sculat în picioare de la masă la intrarea ei.

Locuința o iau la Hotel Minerva, au închis mașinile și lucrurile de valoare ce au, le au luat în camere.

Sunt și multe Domnișoare distinse, ele sunt însă foarte slăbite, și doamnele și Domnii arată deprimare, au lămpi electrice de buzunar lumina foarte mare.

Cu bagaje în spinare mai sosiră încă 4 persoane cari cerură explicați unde să doarmă îi trimise Julea cu un comisar de la Siguranță la Hotel Dacia sau Minerva, aveau adrese pentru Craiova unde se vor ei (!?) veneau de la Botoșani.

În gara Craiova două trenuri cu 1200 Polonezi ofițeri și soldați cari fură încazarmați la Regimente. Ni se spuse că sosiră și vagoane platforme cu automobile, ascunse, un mare autobuz pe platformă de C.F.R. care erau cu refugiați, nu știu unde au fost cazați oamenii aceștia, sufereau de multe lipsuri cari le trebuiau să fie date de Administrație.

În jurul mașinilor aranjate aci în fața Minervei în rotonda stradei, lume foarte multă curioși care nu se mai termină, priveau cu curiositate, acest dute vino al acestor refugiați.

ținâ în tabere și chiar să le închidă în fortărețe sau în locuri rezervate în acest scop), http://hrlibrary.umn.edu/peace/docs/con5.html, accesat la data de 14.11. 2023.

[6] Luchian Deaconu, *op. cit.*, p. 138.

[7] S-a respectat întocmai ortografia documentului.

Este ora 1 noaptea, când plecai cu Julea de acolo. Pe la ora 10 ½ Grigorie Calotescu, Guță Gogu Adam Popescu Popescu plecară la Pastace , să bea și să mănânce.

În trecere în fața mașinilor veni și Primarul Municipiului General Vasiliu, Ing. Neguș, D^na^ Rarău cu soțul D^sale^, Otto Hessham și alții cu acest grup pe la ora 0^{25} dupe miezu nopți

. _____ .

Mașinile cu care au sosit refugiați sunt stropite de noroi.

Azi a plouat până la ora 12 din zi o ploae maruntă, vremea este caldă.

Colecțiile Muzeului Olteniei Craiova, Număr de inventar I 27467.

Document 2

PREFECTURA JUDEȚULUI DOLJ
Serviciul Administrativ
DECIZIUNE
Nr. 21350

Noi, Colonel Dimitriu Romulus Prefectul Județului Dolj. -,

Având în vedere ordinul telegrafic Nr. 64926 din 23 Septembrie 1939 al Ministerului de Interne, referitor la înființarea și funcționarea pe lângă toate Prefecturile de județ din țară, a birourilor de vânzare pentru bijuterii, automobile sau lucruri prețioase, aparținând refugiaților polonezi, care vor valida și vor da viza bunei învoiri între părți, pentru bijuterii, obiecte de artă și automobile;

DECIDEM:

Art. I. Pentru funcționarea unui asemenea birou se instituie pe lângă Prefectura județului Dolj o comisiune compusă din: D-l Brat Grama Plășii Ocolul; At. Velianescu Șef de Serviciu în Prefectura Dolj; Inginer Nicolaescu Șeful Serviciului Technic ca expert pentru automobile și Mauriciu Mendel ca expert pentru bijuterii.-

Art. II. Se va înființa imediat un registru al acestui birou pentru ținerea evidenței vânzărilor efectuate.-

Dată în Cabinetul nostru în Craiova, astăzi 25 Septembrie 1939.-

PREFECT
COLONEL R: DIMITRIU

SJAN Dolj, Fond Prefectura Dolj, Dosar 269/1939, f. 21

Document 3

PREFECTURA JUDEȚULUI Dolj
Nr. 517
1939 SEPTEMBRIE 27

Strict-Secret
Confidențial-Personal
F. Urgent

D-lui Pretor al Plășii .....

Vi se face cunoscut că, este strict interzis instalarea refugiaților polonezi pe teritoriul județului, fără știrea noastră.-

Toți refugiații și toți militarii polonezi – indiferent de grad – ce eventual vor fi găsiți prin comune, să fie ridicați și aduși la noi la Legiune.-

Cei găsiți aproape de Calafat, vor fi predați garnizoanei Calafat.-

D-l Pretor Popescu dela Plasa Calafat, va întruni numaidecât consiliul de colaborare și de comun acord vor stabili un plan de informații de detalii, căutând să se pătrundă printre refugiații și militari poloni ce cantonează la Calafat pentru culegerea de informațiuni.-

PREFECT
COLONEL R. DIMITRIU

SJAN Dolj, Fond Prefectura Dolj, Dosar 269/1939, f. 32.

Document 4

COPIE de pe instrucțiunile administrative pentru ofițerii polonezi internați.-

Urmare la instrucțiunile Nr. 9460 din 28 Septembrie a.c.,.-

1) Drepturile ofițerilor sunt cele prevăzute în D.M. Nr. 2574 din 21 septembrie 1939 și anume:

	Alocație hrană pe zi	Alocație întreținere pe zi	Total
Ofițeri generali	150	150	300
Ofițeri superiori	120	150	270
Ofițeri inferiori	100	100	200
Ajutori de Sub.locot, cadeți și elevi T.R.	40	40	80

2)Sumele se vor plăti pe bază de state nominale, trecându-se în coloane separate, alocația de hrană și alocația de întreținere.-

a) Plata se va face anticipat la 1 și la 15 ale fiecărei luni.-

Statele vor fi certificate de cei în drept.

b) Pentru luna în curs, drepturile decurg din ziua sosirei în garnizoana de internare.-

c) Ofițerii vor fi cazați după dispozițiunile M.A.N. Secretariatul General.-

d) Sumele necesare se vor primi:

- pentru garnizoanele în cari sunt internați numai ofițeri, dela M.A.N. Secretariatul General prin Corpul de Jandarmi.-

- pentru ofițerii cari încadrează trupa în garnizoanele de internare, prin garnizoanele respective, la fel ca și pentru trupă.-

e) Ofițerii refugiați polonezi pot lua masa la popota, organizată în mod special pentru ei.-

INSPECTOR GENERAL AL INTENDENȚEI
INT. GENERAL, AL. NICOLAESCU

p. conformitate
Șeful Biroului Adjuntantul
Int. Cap. ss-Panait.-

p. conformitate,

ss- indescifrabil

SJAN Dolj, Fond Prefectura Dolj, Dosar 269/1939, f. 144.

Document 5
21665
1939 Septembrie 29
MINISTRU,

La ordinul telegrafic Nr. 17811 A. din 28/9/ 939 avem onoare a raporta că pe teritoriul județului Dolj, avem următorii refugiați:

În orașul Calafat: 6 ofițeri inferiori; 12 subofițeri; 728 trupă; 7 femei; 3 băeți; 1 fată.

Civilii sunt cantonați la particulari iar militarii la cazarma Regimentului 31 Infanterie Calafat.-

În orașul Craiova: 5 bărbați și o femee cari fac parte din personalul de serviciu al Excelenței sale Domnul Mareșal Ridz Smigly și sunt cantonați la Palatul Mihai din Craiova.-

În afară de aceștia se pregătesc cantonamente de către Comandantul I Teritorial pentru următoarele localități din ținutul Olt:

Pitești	2000 soldați
C. Lung	1000 soldați
Slatina	2000 soldați
Caracal	1000 soldați
R. Vâlcea	2000 soldați
Calafat	1200 soldați
Băile Herculane	Generali
Călimănești	Ofițeri superiori
Costești	)
Drăgășani	) Ofițeri inferiori
Corabia	)

1939 Septembrie 29
PREFECT
COLONEL R. DIMITRIU

SJAN Dolj, Fond Prefectura Dolj, Dosar 269/1939, f. 46.

Document 6

MINISTRU DE INTERNE – BUCUREȘTI
TELEGRAFIC

Ministerul de Interne
Ministerul ordinei publice

La Numărul 17967 raportăm:

Rezultatul raportului cu Numărul 17811 comunicat prin poștă cu Numărul 21665 din 29 Septembrie stop

Situația refugiaților polonezi civili, afară de refugiații militari de azi 3 Octombrie este următoarea: Filiași opt stop Calafat 11 stop Craiova 45 stop Total 54 stop

Prin comisiunea Prefecturei Dolj și nici sub altă formă nu s'au efectuat până azi niciun fel de vânzări de auto sau alte obiecte stop

PREFECT DE DOLJ

COLONEL DIMITRIU ROMULUS

SJAN Dolj, Fond Prefectura Dolj, Dosar 269/1939, f. 120.

BIBLIOGRAPHY

http://hrlibrary.umn.edu/peace/docs/con5.html

Document inedit, colecțiile Secției de Istorie-Arheologie a Muzeului Olteniei Craiova, Nr. de inventar I 27467.

SJAN Dolj, Fond Prefectura Dolj, Serviciul Administrativ, Dosar 269/1939.

Deaconu, Luchian, Prezența și activitatea refugiaților polonezi în România în anii 1939-1945 mărturii ale tradiționalelor legături de prietenie româno-poloneze în *Oltenia. Studii și comunicări de arheologie, istorie, artă, etnografie*, nr. V-VI, pp. 127-149.

Majewski, Marcin, Polish Refugees in Câmpulung-Muscel during World War II în *Archiva Moldaviae*, IX 92017), pp. 235-243.

Pintilie, Dan, Ovidiu, Nițu, Ionela, Refugiații polonezi din județele Argeș și Muscel în perioada 1939-1945 în *Acta Bacoviensia. Anuarul Arhivelor Bacău*, VII, 2013, pp.321-343

VASILE ALECSANDRI - FOLLOWER OF BIEDERMEIER ROMANTICISM

Ionela-Maria Zegrean

PhD Student, Technical University of Cluj-Napoca, North University Center of Baia Mare

Abstract: Romanian language and literature is one of the fundamental subjects found in the school curriculum. The extent and complexity of the information, which are included in this disciplinary branch, make it a primary place in Romanian education. Based on the well-consolidated theoretical foundations of the written sources found in time, one of the sub-branches of this matter, namely, Romanian literature, has succeeded and still succeeds, to answer the questions of the seekers and fill the gaps of the researchers in the field.

To talk about Romanian literature is to talk about literary masterpieces, about the great authors who imprinted their thoughts, feelings on pieces of paper, which then, they have become memorable either by the veracity of the redacted events or by the undeniable talent of the one who is called author or poet.

Therefore, in this paper I propose to expose one of the most representative figures of the 19th century literature, namely, Vasile Alecsandri and to nuance some of the essential features of Biedermeier Romanticism whose adept he is and in whose works he finds himself with predilection.

For starters, I will present some data on the life of Vasile Alecsandri, after which I will make a brief presentation of the literary trend called romance, I will expose its two directions, the, I'm going to develop what Biedermier-type romance means, and finally, I will highlight some of the essential features of this type of current found in opera "Miorița" whose author is Vasile Alexandri himself.

Keywords: Romanian literature, Vasile Alecsandri, 19th century, Biedermeier Romanticism, Miorița

Tema acestei lucrări o constituie studierea unuia dintre cei mai importanți autori ai poporului român considerat „reprezentantul cel mai puternic, cel mai complet al gândirii și simțirii românești (…) gloria nediscutabilă a literaturii românești a secolului al XIX-lea”[1] după cum afirmă B.P Hașdeu, în 1897, într-o convorbire cu I. L. Caragiale, precum și reliefarea principiilor estetice specifice ale lui Alecsandri, ce fac posibilă încadrarea operei sale în specificul Biedermier.

Conform informațiilor din *Dicționarul literaturii române*, Vasile Alecsandri s-a născut la 14.VI.1818, în Bacău, fiind poet, prozator și dramaturg. Acesta era descendentul unei familii de mică nobilime, părinții lui fiind medelnicerul Vasile Alecsandri și Elena, fiica unui grec romanizat. Datorită faptului că tatăl său considera învățătura un factor esențial, în ceea ce privea dezvoltarea copiilor săi, asemenea celor doi frați ai lui, Catinca și Iancu care au primit ajutorul părintelui lor până la crearea unui statut, așa și Vasile Alecsandri s-a bucurat de acest sprijin. Astfel, la vârsta de zece ani, acesta a început să ia primele lecții în casa părintească, avându-l drept îndrumător pe Gherman Vida. Apoi, la un an diferență, a început să studieze la pensionul francez a lui Victor Cuénim, din Iași. Mai târziu, la decizia familiei sale, a fost trimis de la Iași la Paris pentru a-și continua studiile.

[1] Institutul De Lingvistică, Istorie Literară și Folclor al Universității „Alexandru Ioan Cuza”, *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1979, p. 21.

În capitala Franței, Vasile Alecsandri urma să studieze Medicina și Dreptul, dar după cum mărturisește, în evocarea despre Vasile Porojan, literatura părea a-i fi schimbat demersul[2]. Astfel, în octombrie 1835, viitorul scriitor ajunge să își ia, la Paris, bacalaureatul în litere și nicidecum în științe, precum dorea tatăl său.

În acest context, la trei ani după absolvirea facultății, din dorința acerbă, de a deveni un renumit scriitor francez, Vasile Alecsandri a debutat cu opere precum: *Zunarilla, Marie, Les brigands, Le petit rameau, Serata*. Aceste prime încercări ale sale, însă, nu au lăsat ecouri în spațiul literar francez și nu aveau să prevestească statutul de mai târziu de care avea să se bucure scriitorul. Drept urmare, la încheierea voiajului, organizat împreună cu Costache Negri și Nicolae Docan, în Italia, în 1839, perspectiva lui Alecsandri se schimbă. Astfel că, odată cu reîntoarcerea în țară, acesta a început să scrie în limba română.

Între anii 1840-1842, Vasile Alecsandri a fost codirector al Teatrului Național din Iași, alături de Mihail Kogălniceanu, Costache Negruzzi și profesorul P.M. Câmpeanu, fapt ce l-a încurajat să devină autor dramatic, începând a face adaptări după piese străine.

Înclinația spre poezia populară a apărut a apărut ulterior, odată cu ultimele sale excursii în Moldova, ceea ce a însemnat că din 1848 destinul său scriitoricesc să-și găsească cu adevărat calea. Poezia *Steluța*[3] a fost prima creație prin care s-a remarcat, urmând ca ulterior să fie recunoscut „ca un culegător de literatură populară”[4], ca autor de poezii descriptive și de mari poeme epice.

Luând în vizor sprecificul operelor sale, putem afirma cu ușurință că acestea se încadrează cu precădere în curentul romantic. Înainte de analiza fenomenului însuși este necesară o analiză semantică a termenului în sine, ce permite a observa că acesta a cunoscut o evoluție în ceea ce privește asocierea mai multor sensuri care i-au fost atribuite treptat. La început cuvântul „romantic”, în Anglia (1659) și în Franța (1675), era cunoscut cu un singur sens „românesc”, apoi i-a fost atribuit cel de-al doilea „extravagant”, după care au urmat termenii „absurd” și „pitoresc”. În cele din urmă, i-a fost oferit un sens mult mai larg și complex, de mișcare literară a marilor literaturi occidental europene, dar nici acesta nu părea a-l cuprinde în esență: „Chemat la viaţă cu funcţia modestă a unui sinonim, personalizat de Rousseau într-un sens liric, folosit spre sfârşitul secolului al XVIII-lea sub impulsul Şcolii de la Jena ca antonim (opusul termenului clasic), devenit, în fine, substantiv abstract, el părea a-şi fi luat locul printre uneltele spiritului uman spre 1830”[5]. Cu toate acestea, actualmente, termenul a rămas cunoscut drept acea „mișcare artistică și literară aparută la sfârșitul secolului al XVIII-lea în Anglia și la începutul secolului al XIX-lea în Franța, ca o reacție împotriva clasicismului și a regulilor lui formale, care a preluat tradițiile naționale și populare, promovând cultul naturii, lirismul, fantezia și libertatea de expresie”[6].

Dacă a oferi o definiție unui curent precum romantismul este o încercare destul de dificilă, având în vedere încercarile lui Paul van Tieghen care a inventariat peste 150 de definiții expuse în cartea *Le mouvement romantique,* identificarea etapelor și a trăsăturilor specifice s-a realizat cu destulă ușurință.

Cea mai veridică și mai completă elaborare a periodizării și identificării principalelor trăsături ale acestui curent a realizat-o Virgil Nemoianu, în cartea sa din 1998, *Taming of Romanticism*. Acesta bifurcă romantismul în două părți. Prima parte se referă la anii anteriori

[2] Vasile Alecsandri, *Pasteluri. Chiriţa în Iaşi sau Două fete şi-o năneacă. Balta-Albă. Istoria unui galben şi a unei parale. Vasile Porojan*, Sigma ,București, 2014, p. 8.
[3] Steluța – elegie adresată fostei sale iubite Elena Negri
[4] Mircea Gheorghe, *Un poet la întâlnire cu istoria: Vasile Alecsandri* în „Pagini românești”, iulie , 2014, p. 3.
[5] Vasile Alecsandri, *Introducere la scrierile lui C. Negruzzi,* în vol. *Vasile Alecsandri*. *Dridri. Proză II*, București, Minerva, 1872 , pp. 44-46.
[6] Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan - Alexandru Rosetti”, *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Academia Română, București, Editura Univers Enciclopedic, 2009, p.1230.

anului 1815, fiind numită perioada Romantismului Înalt (High Romanticism), pe când cea de-a doua, numită Bierdermier Romanticism, este aferentă anilor post 1815, cuprinzând mai cu exactitate, anii dintre 1815-1848.

Romantismul Înalt s-a dezvoltat în epoca Revoluției franceze și a imperiului, în câteva țări occidentale, cum ar fi: Anglia, Germania și Franța, având drept caracteristici un radicalism ideologic, coerență, vizionarism, simț cosmic, integrarea contrariilor, misticism și intensitate pasională. Biedermier-ul, în schimb, aparține, conform unui studiu al lui Friedrich Sengle[7], preponderent literaturii germane, caracterizat fiind de accentuarea valorilor domestice, intimism, pasiuni temperate, confort spiritual, socialitate, militantism, conservatorism, ironie și resemnare. Fapt ce susține ideea lui Virgil Nemoianu, conform căreia la baza acestui curent de influență biedermieră există „un anumit model social și uman, care incorporând valori și atitudini istorice, servește drept standard pentru aspirațiile unor segmente din sociatate și formează forma manifestărilor culturale”[8].

Analizând din această persepctivă literatura română, se poate afirma cu ușurință faptul că: „Începuturile literaturii noastre artistice, în sensul modern al termenului, au fost legate uneori de apariția romantismului” [9]. În acest context, Nicolae Manolescu în *Istoria critică a literaturii române* încadrează romantismul românesc între perioada aferentă publicării primelor opere de factură lirică a lui Cârlova (1830) și Eminescu. Ca urmare, romantismul românesc este de tipul Biedermier, dat fiind încadrarea în epoca romantică specifică perioadei 1815-1848, cât și faptului că, în perioada debutului primului tip de romantism, literatura românească se încadra încă curentelor de tip neoclasicim și iluminism.

Revenind la figura emblematică a lui Alecsandri, este demn a aminti faptul că romantismul Biedermier a cuprins întreaga creație a poetului, manifestându-se cu precădere în categoria creațiilor sale de factură epică, și-n special a baladelor.

Conform opiniei lui Al.I.Amzulescu[10], există trei straturi tematice ale baladei populare: unul arhaic, altul medieval și un altul păstoresc și familial, dar preferința lui Alexandri are influența spiritului Biedermier, acesta preferând să abordeze în creția sa doar ultimele două concepte.

Înclinația spre Biedermier a lui Alexandri este vădită preponderent în *Miorița*, una dintre cele mai importante balade populare ale scriitorului, considerată de altfel, și una dintre „marile mituri naționale ale românilor”[11].

Tema operei este, în esență de tip biedermier, fiind o temă pastorală, ce surprinde, în mod idilic, esența vieții la sat, loc în care se „oglindește un specific etnic”[12].

Compoziția este realizată întocmai în aceeași manieră. Acțiunea se realizează pe două planuri, unul terestru, țărănesc reprezentat de o natură liniștită și de tipul omului blând și la polul opus, unul cosmic, mitic, dominat de izbucnirea unui sentiment ugigaș care agită stihiile. În ciuda dinamicii existente și a mișcărilor de amploare desfășurate de-a lungul creației, accentul nu cade pe întâmplarea propriu-zisă, ci fiind considerată „un testament liric, jumătate mărturisire, jumătate exprimare a dorinței, mai degrabă vizionar decât pragmatic”[13] nucleul

[7] Rene Wellek and Austin Warren, *Theory of Literature*, Penguin Books, London: 1968, trad. René Wellek. Austin Warren, *Teoria literaturii*, Bucuresti, 1967.

[8] Virgil Nemoianu, *Taming of Romanticism*, European Literature and the Age of Biedermeier, 1984, trad. *Îmblânzirea Romantismului* - Literatura europeană şi epoca Biedermeier, ed. a II-a , Curtea Veche, București,1992, p. 34.

[9] Garabet Ibrăileanu, *Influențe străine și realități naționale*, în *„*Viața românească*”,* nr.2,1925, p. 16.

[10] Alexandru Amzulescu, *Balade populare românești*, vol. I, București, Editura pentru literatură, 1964, p. 465.

[11] Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii*, Pitești, Paralela 45, 2008, p. 226.

[12] *Ibidem*, p. 223.

[13] *Ibidem*.

central îl constituie efectul persuasiv. Astfel, se instaurează ordinea, se diminuează conflictul într-o manieră artistică „prin denaturarea morții crude în spectacol nupțial fastuos”[14].

Așadar, fire patriotică, Alexandri a imprimat și paginile sale de creație cu această nuanță, transformandu-și opera într-o creație culturală de talie majoră, emblematică pentru întreg neamul românesc. Fiind „lirică, imaginativă și feerică în subsanța ei profundă, *Miorița* este (și va rămâne) capodopera lui Alexandri”[15].

Deși era îndreptat înspre direcția romantismului biedermier, Alexandri nu avea intenția de a fi fidel folclorului, ci el încerca să-l remodeleze, să-și imprime propria amprentă, pentru a-și îndeplini obiectivul său propriu, care era acela de a oferi documente asupra specificului local. Remodelarea operelor s-a realizat în direcția formei culte, iar faptul că poporul românesc a ajuns să se identifice în ele, a condus la succesul lor de mai târziu.

Astfel, întreg amalgamul de texte aparținând lui Vasile Alexandri reprezintă o operă poetică personală, reprezentativă pentru vremurile de demult ale societății românești, scriitorul fiind, prin excelență, o personalitate memoriabilă.

BIBLIOGRAPHY

Alecsandri, Vasile, *Pasteluri. Chiriţa în Iaşi sau Două fete şi-o năneacă. Balta-Albă. Istoria unui galben şi a unei parale. Vasile Porojan*, Sigma, București, 2014.

Amzulescu, Alexandru, *Balade populare românești*, vol. I, București, Editura pentru literatură, 1964.

Gheorghe, Mircea, *Un poet la întâlnire cu istoria: Vasile Alecsandri* în „Pagini românești”, iulie, 2014.

Ibrăileanu, Garabet, *Influențe străine și realități naționale*, în „Viața românească*”,*nr. 2, 1925.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan - Alexandru Rosetti”, *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Academia Română, București, Editura Univers Enciclopedic, 2009.

Institutul De Lingvistică, Istorie Literară și Folclor al Universității „Alexandru Ioan Cuza”, *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1979.

Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii*, Pitești, Paralela 45, 2008.

Nemoianu, Virgil, *Taming of Romanticism,* European Literature and the Age of Biedermeier, 1984, trad. *Îmblânzirea Romantismului* - Literatura europeană şi epoca Biedermeier, ed. a-II-a, București, Curtea Veche, 1992.

Alecsandri, Vasile, *Introducere la scrierile lui C. Negruzzi,* în vol. *Vasile Alecsandri. Dridri. Proză II*, București, Minerva, 1872.

Wellek, Rene and Warren, Austin, *Theory of Literature,* Penguin Books, London, 1968, trad. Wellek, René and Warren, Austin, *Teoria literaturii*, București, Editura pentru literatură universal, 1967.

[14] *Ibidem,* p. 224.
[15] *Ibidem*.

A NOVEL OF REALITY AND FICTION. THE NOVEL "HOW I SPENT MY SUMMER VACATION?" BY T. O. BOBE

Ionela-Maria Zegrean

PhD Student, Technical University of Cluj-Napoca, North University Center of Baia Mare

Abstract: She referring to the evolution of the Romanian genre, after the definitive overcoming of the threshold of censorship, Sanda Cordos tries to make a periodic classification of these new inclinations. According to his opinion, this generation is divided into two different stages of the novel's writing in post-communism. The first stage is the stage of the '90, and the second stage, incomparably more successful, begins after 2000[1]. As a result, generation 2000 groups new writers presenting a change of vision and perception toward their predecessors, such as: Adrain lame, Dan Lungu, T. O. Bobe and many others. They mark a key moment in the evolution of the writings, as with them a novel is developed whose purpose is to shock the public by using harsh, uncensored, direct language and by annihilating any previously existing front between the text and the external, concrete reality. As a result, this paper aims to analyze one of the most important novels of the period, the novel "How did I spend my summer vacation?" written by T. O. Bobe.

Keywords: generation 2000, direct language, concrete reality, T. O. Bobe.

Pe parcursul câtorva ani, literatura română a fost privită, filtrată și analizată în raport cu evoluția istorică a societății, întrucât o bună parte din operele literaturii române au fost influențate într-un mod direct de lumea politică, de evoluția treaptată a sistemului politic. Anii cuprinși între 1948 și 1965, respectiv 1971 și 1990 marchează o perioadă neagră în domeniul literaților, deoarece, în aceste două intervale, societatea se afla sub influențele exercitate de cele două regimuri politice, și anume cel stalinist, urmat apoi de cel ceaușist. Între aceste două momente importante, între anii 1965-1970, s-a făcut un prim pas către o liberalizare politică. Unii critici se raportează, însă, destul de cinic și de pesimist la această deschidere, pe care au ajuns să o considere, mai degrabă, o formă falsă de libertate, cum este și cazul lui Ion Simuț, care asociază libertatea scriitorului român din 1965 cu cea a pușcăreașului care primește dreptul să iasă în curte: „Față de anii 1945-1960, ceea ce a urmat a însemnat o nesperată deschidere, ca pentru deținutul care, după 15 sau chiar 20 de ani de celulă și aer închis, se plimbă fără cătușe prin curtea largă a unei închisori. Simpla privire în larg, cerul, orizontul ce pare nelimitat dau satisfacția unor călătorii imaginare (...)''[2]. Astfel, o metaforă a libertății condiționate ajungea să exprime foarte bine paradoxurile acelei epoci.

În perioada dominată de cele două regimuri, critica avea o triplă misiune ce urmărea gestionarea trecutului, prezentului și viitorului, ceea ce a condus, ulterior, spre formularea unei perspective destul de paradoxale cu privire la rolul literaturii, în ideea în care regiumul politic urmărea atât o reflectare științifică a realității din acel moment, cât și o reflectare a realității viitorului. Dacă pe parcursul prezenței la conducere a lui Stalin, literatura se afla sub jugul cenzurii, odată cu instaurarea regimului ceaușist s-au impus o serie de măsuri de destindere ideologică, care au condus la o diversificare a acesteia, ajungând să fie clasată prin raportare la

[1]Sanda Cordoș, *Lumi din cuvinte*, București, Cartea Românească, 2012, p. 130.
[2] Ion Simuț, *Literaturile române postbelice*, Cluj-Napoca, Școala Ardeleană, 2017, p. 244.

criteriul politic, în patru categorii: literatura conformistă, grupul scriitorilor realismului-socialist, care scriau conform convențiilor partidului, cea evazionistă, în care intrau scriitori care mizau pe non-angajarea în temele și dezbaterile politicului, cea subversivă, în categoria căreia se integrau creatori care prin operele lor își manifestau, într-un mod indirect, subtil, dezacordul față de sociatatea comunistă și, respectiv, literatura disidentă, ce includea opere ale scriitorilor, care prin scrisul lor își manifestau, direct, opoziția față de regimul politic aflat la putere.

Drept urmare, se deduce că acest moment a marcat punctul de înaltă intensitate al perioadei, în ceea ce privește libertatea de exprimare a autorilor. Odată depășit pragul cenzurii, robinetul literaturii libere nu s-a mai putut închide, ci el a evolua, treptat, începând cu postmodernismul, urmând să atingă, apoi, odată cu douămiismul, cel mai de sus prag. Dacă proza dinainte de 1990 aducea, mai degrabă, cu o scriere ziaristică, fiind un discurs care substituia aderența la cotidian, la acea realitate a întâmplărilor, după 1990, se sesizează o sete de concretețe, de biografii, de destine. Această reorientare a produs, la acea perioadă, un șoc social a cărui consecințe s-au manifestat și asupra modului în care literatura postceaușistă s-a prezentat, după cum notează și exegeta Sanda Cordoș în *Lumi din cuvinte*: „După căderea regimului comunist, literatura română în general și romanul în special au rămas, pentru câțiva ani, fără teme, fără public și, în câteva cazuri, și fără voința autorilor de a mai scrie''[3].

Vizitând istoricul editurii Polirom, descoperim că, în anul 2000, aceasta a lansat două colecții, și anume: *Ego.Proza* și *Fiction LTD*. Prima cuprinde o serie de scriitori în ale căror opere sunt redate propriile evenimente și întâmplări într-un stil autobiografic, cu mărturisiri și nuanțe memorialistice, ceea ce face obiectul unei proze autoficționale, creația nemaifiind, după cum precizează directorul editurii Silviu Lupescu „o Cenușăreasă a vieții noastre editoriale''[4], în timp ce, cea de-a doua grupare de scrieri se prezintă ca o încercare de reabilitare a ficțiunii, prin reconfigurarea unor tipologii noi sau recuperarea celor sociale, cu accent asupra conștiinței personale a personajelor, prin tema mitologiei mediatice sau prin reflecția la modul de colectivizare a societății.

În proza douămiiștiilor, se remarcă o abstinență față de construcțiile narative extrem de complexe și fidelitatea întru totul față de real, întrucât în această perioadă „textul este (perceput, mai degrabă, drept) oglindă, jucărie, manual de plăceri, bijuterie, ospăț, leagăn sau cavou, numai un simplu instrument de catalogare, nu''[5]. Pentru o viziune mai amplă asupra acestei generații, îmi voi focaliza, în rândurile ce urmează, atenția asupra unei analize a operei *Cum mi-am petrecut vacanța de vară*, creație ce-i aparține scriitorului T.O.Bobe, apărută la editura Polirom, în colecția *Ego.Proza*. Integrată în secțiunea prozei autoficționale, *Cum mi-am petrecut vacanța de vară* descrie violența și cruzimea mediului real, dar și a celui virtual, în care un copil, pe numele său Luca, crește, se dezvoltă și se modelează. Autorul se angajează, prin urmare, în explorarea formulelor neconvenționale, ajungând să livreze o așa-numită compunere tradițională pe tema care dă titlul cărții.

Luca, personaj principal, absolvent al ciclului primar primește drept sarcină de lucru pe vacanță să redacteze o compunere despre modul în care el își petrece tot acest timp. De-a lungul unei veri întregi, aceasta devine principala sa preocupare, impunându-și, după întâlnirea din primele zile de vacanță cu fosta sa colegă, Nahabetian Miruna, să scrie o pagină în fiecare zi, cu scopul de a deveni mai bun decât aceasta, care prin apelul la scenarii fantastice, ieșise, întotdeauna, pe primul loc în competiția literară.

Povestea lui Luca începe într-o manieră clasică, cu fraze șablon, specifice ciclului primar: „Vara este cel mai frumos anotimp. El este anotimpul fructelor și al florilor. După ce a hibernat toată iarna, natura s-a trezit la viaţă primăvara şi acum se întinde în întreaga ei

[3] Sanda Cordoș, *Lumi din cuvinte*, București, Cartea Românească, 2012, p. 130.
[4] Florina Pîrjol, *Carte de identități*, București, Cartea Românească, 2014, p. 162.
[5] Dan C. Mihăilescu, *Literatura română în postceaușism*, vol. III, Iași, Polirim, 2004, p. 419.

splendoare peste dealuri şi peste văi, peste munţi şi peste câmpii şi peste oraşe şi sate. Copacii au înfrunzit şi au înflorit de acum câteva luni şi acum crengile lor grele de rod se apleacă peste pământ''[6]. Firul relatării povestirii este unul gradat, întrucât, la început, Luca prezintă pasaje din sfera banalului, a firescului, a obișnuitului cotidian, ca mai apoi situația echilibrată, liniștită să se distorsioneze, instalându-se agitația, spaima, neliniștea, ca urmare a întâmplărilor nefericite declanșate în familia sa și, mai apoi, ca urmare a integrării piraților și teroriștilor, moment ce marchează intrarea în fantasticul la care apelează autorul compunerii.

Semnificativă pentru compoziția genului autoficțional, tema traumei este prezentă și în acest roman. Punctul de maximă intensiune de la care se dezechilibrează toată atmosfera inițială este accidentul ciudat, care se consolidează cu moartea bunicii, în aparență, lovită de o găleată căzută de la înălțime pe șantierul casei. De aici, șirul evenimentelor nefericite, ciudate și complicate continuă cu moartea de pe urmă a lui Kiti, iar între ele se mai sondează și alte pasaje bizare alcătuite din evadări, urmăriri sau amenințări cu pistolul. În ciuda faptului că, opera prezintă un curs firesc, organizat, la început, șirul faptelor, al relatărilor de pe urmă ajung să nu mai cunoască o logică. Totul se compune dintr-o aglomerare de fapte, de lucruri, în centrul cărora se află Luca, asupra căruia toate aceste acțiuni se răsfrâng. Astfel că, opera se prezintă, mai degrabă, drept un puzzele dificil de construit, întrucât adesea firul acțiunilor se întrerupe brusc, fiind lăsat neînchiat sau se pierde în detalierea, uneori, prea minuțioasă, a unor amănunte.

Toată acțiunea romanului este plasată între două lumi diferite, o lume reală și lume ficțională redată prin prisma compunerii. Prima imagine, a realității concrete, este, așadar, reprezentată prin personalitatea reală a lui Luca, absolvent al ciclului primar, în timp ce cea de-a doua vine pe filieră imaginară, sugerată fiind de identitatea fictivă pe care și-o crează acesta, prin apelul la ficțiune. Absurditatea, neconcordanța acțiunilor se amplifică până la saturație în momentul în care Luca, neavând cu cine să mai rămână acasă, pleacă la mare împreună cu părinții săi, ocazie ce marchează apariția în cadru a piraților și a teroriștilor, moment prielnic, de altfel, infuziunii elementelor absurd-halucinatorii, ce conduc la dizolvarea completă a coerenței narațiunii. Povestea fantastică a băiatului pe cât pare de comică și, uneori, de plictisitoare, conține acea doză de tensiune, de neliniște. Anormalitatea se instalează, pe parcursul romanului, întocmai prin trecerea de la un pasaj senin și cast la unul îngrozitor, poate chiar apocaliptic, prin acea reprezentare a unei scene de urmărire, în care toți doresc să-l ucidă sau să-i implanteze copilului ,,cipi'', în cap, pentru a-i urmări fiecare mișcare. Întreaga alergare, întreg acest joc cu reguli proprii impuse de autor, poate fi interpretat fie pe filieră istorico-politică, trimițând la acel control pe care statul aflat sub conducerea regimurilor apuse, actuale la acea vreme, dorea să-l aibă asupra individului, monitorizându-l în permanență, fie pe filieră psihologică, fiind drept o încercare de a evidenția atât instabilitatea emoțională și psihică ce poate să ia amploare în sufletul compilului a cărui părinți iau decizia de a se despărți și care involuntar percepe tensiunea dintre adulți, ci și acea cruzime puerilă, de altfel, un mod copilăresc de percepere a violenței. În aceste condiții, personajul central, Luca, părăsește grila personajelor stereotip promovate în literatura de până acum. Prin raportare la gensturile sale, la modul de a se raporta la cei din jur, el se distinge prin caracterul său hibrid. În relație cu scrierea sa și cu mediul în care trăiește, el reprezintă, mai degrabă, imaginea fidelă a ,,Publicului, dar și a Actorului. (...) a unui personaj într-o lume (și o reflectare a unei) lumi într-un personaj''[7]. Posesor al unei viziuni bizare asupra lumii înconjurătoare, acțiunile ce implică violență nu ajung să-i provoace repulsie, ele fiind percepute ca normalități cotidiene. În lumea sa, toți ce-l înconjuară sunt considerați ,,japițe ordinare''sau sunt numiți cu apelativul ,,prietenari''. Incapabil de a percepe realitatea, convențiile și normele sociale, Luca ajunge

[6] T.O.Bobe, *Cum mi-am petrecut vacanța de vară*, București, Humanitas, 2011, p. 5.
[7] Dan C. Mihăilescu, *Literatura română în postceaușism,* vol. I, Iași, Polirim, 2004, p. 21.

chiar să-și catalogheze unicul prieten drept „o japiță ordinară'', prin simplul fapt că nu se mai arată prin preajma casei sale.

Privită dintr-un alt unghi, creația pare să ia forma unei satire sociale, întrucât există pasaje ale romanului care sunt în asonanță cu imaginea României din anul 1990, în ceea ce privește clasa de miljoc. Membrii acestei grupări nu mai locuiesc la bloc, ci își construiesc casă, merg la Mol, copiii beau Fanta, iar tinerii se uită la MTV., visând la o carieră în domeniu. Adulții au probleme la serviciu, tatălui lui Luca îi este frică de șeful său, iar, mai apoi, este concediat. Mama sa cunoaște același destin „tragic'' profesional, iar lumea începe treptat să-și achiziționeze mașini străine. Totodată, numismatica personajului e de remarcat în acest sens, pentru că numele de Luca este la origine un nume biblic foarte la modă, la acea vreme, în multe familii care au evoluat pe treapta socială, îmbogățindu-se, fără a avea însă merite deosebite. Bineînțeles, într-o manieră indirectă, chiar și personajul vine, la un moment dat, în susținerea integrării operei în categoria acestei forme literare de critică, dat fiind clipa în care punctează persiflant avantajele carierei jurnalistice: „Dar nu am înţeles de ce pentru că este bine, nu te ninge, nu te plouă şi stai şi scrii la calculator despre tot felul de oameni mai bătrâni care îş-i dau foc''[8] .

Raportându-ne la nivel structural, sesizăm prezența multor deficiențe, marca unor pasaje lăsate deschise ca o invitație directă oferită cititorului spre interpretarea lor, cât și a unei reveniri la aceeași temă cu crime, piraţi sai teroriști, ce conturează un univers negru ce a fost sau ce vrea să urmeze. Toate se deduc din text, prin exprimări naive, construcții ortografice eronate și alergarea continuă de piraţi, specifice stilului copilăresc. Este un univers specific celor „născuți înainte de 1989, dar formați cultural într-o societate dominată de reperele *pop culture*, controlate ierarhic mai degrabă de imperiile media decât de modelele culturii înalte, aceștia (pierzându-și) interesul tematic pentru delimitarea identitară de anii dictaturii și aspirând, (mai degrabă), la conturarea unei literaturi (și mai ales a unui limbaj) după chipul și asemănarea lor''[9]. Mai mult decât atât, compunerea lui Luca are o structură palimpsestic-umoristică în care se poate sesiza, la o analiză atentă, o înclinație către lecturile școlare receptate incomplet: „Este foarte harnică. Mai harnică ca Capra cu 3 Iezi decât că ea are cheie de la poartă și nu trebuie să cânte.''[10] sau „M-am trezit de dimineaţă cu noaptea în cap pe la cântatul cocoşilor deşi noi nu avem cocoşi.''[11] . La acestea se adaugă și prezența unor zicale, și ele incomplete, redactate în stilul indirect liber: „Iar mama nu putea să stea toată ziua cu mine ca mamele pentru că are servici şi nici nu putea săş-i ia concediu deoarece n-a mai auzit nimeni de concediu de moarte. Doar de boală cu toate că atunci când se îmbolnăveşte cineva nu este aşa rău ca atunci când moare dar asta este legea şi na-i ce să-i faci''[12].

T.O. Bobe pare a fi, astfel, un abil pedagog în acest joc al ambiguităților, al clișeelor textuale obligatorii școlare, al stângăciilor limbajului copilăriei, astfel încât, ca cititor, ajungi să te abați de dilema dacă ceea ce citești există, ori este greșeală de tipărire. Dincolo de regresiile repetate în spațiul copilăriei, romanul se dovedește a fi bine realizat la nivelul microstructurii, iar acest fapt se vădește pe întreg parcursul relatării evenimentelor, cu un accent mai mare înspre final, unde figura maternă dispare în neant. Prezența mamei este anulată brusc, tânărul aflându-se, dintr-o dată, în grija tatălui. Un detaliu relevant asupra dispariției mamei poate fi barba tatălui, o convenție tradițională ce arată faptul că persoana este în doliu. Iar absența necompensată cu vreun amănunt al ființei de către Luca, arată că dispariția sa l-a marcat, într-atât încât i-ar fi fost dificil de a redacta acest fapt.

[8] T.O.Bobe, *op.cit.*, p. 87.
[9] Florina Pîrjol, *op.cit.*, p. 148.
[10] T.O.Bobe, *op.cit*, p. 10.
[11] *Ibidem*, p. 28.
[12] *Ibidem*, p. 40.

Așadar, romanul *Cum mi-am petrecut vacanța de vară* de T.O. Bobe este, din punctul de vederea al retoricii, un roman subiectiv, nestilizat, cu o expresie crustă, colocvială și necosmetizată, care are în centrul său pe Luca, un adolescent absolvent al clasei a patra, prin intermediul căruia, făcând apel la ficțiune, naratorul studiază imaginar drama socială a copiilor din România de după 1990, ca urmare a disfuncționalităților instalate în cadrul famililor în care părinții sunt prea ocupați și nu au timp de copii, lăsându-i în grija bunicilor. Pe de o altă parte, prin Luca, un personaj prins la granița dintre ficțiune și realitate, autorul sublinează încercarea de evadare din realitatea dură, resimțită de către autor, către o imaginație extrem de bogată, ca urmare a vastității scenarului imaginat, căci stilul rămâne neschimbat de la început până la sfârșit, demonstrând faptul că personajul trăiește asumat și plin de convingere fiecare clipă. Altfel spus, fie că este vorba despre un miljoc prin care autorul încearcă să se apropie de lumea copiilor, fie că este vorba de o încercare de evadare din realitatea brută percepută de autor, *Cum mi-am petrecut vacanța de vară* este un roman care atrage curiozitatea lectorului, întocmai prin suspansul pe care îl creează încă din primele pagini, suscitând ochii curioși ai spectatorului de a descoperi până unde poate merge imaginația unui copil, care la o primă vedere, nu pare să se distingă prin nimic remarcabil față de restul, fapt ce face obiectul unei lecturi de identificare. Autorul abordând una dintre temele cele mai acute ale vieții comunitare, criza instalată la nivelul familiei, prin destinul personajului său inocent, concluzionăm că „participă la un fenomen literar de (...) de-tabuizare a României, (întrucât reușește) să prezinte o Românie de astăzi, debusolată, terifiantă, în multe feluri insuportabilă''[13], înscriindu-se în sfera destul de largă a artiștilor acestei perioade.

BIBLIOGRAPHY

1. Bobe, T.O, *Cum mi-am petrecut vacanța de vară*, București, Humanitas, 2011.
2. Cordoș, Sanda, *Lumi din cuvinte*, București, Cartea Românească, 2012.
3. Dan C. Mihăilescu, *Literatura română în postceaușism*, vol. I - vol. II, Iași, Polirim, 2004.
4. Pîrjol, Florina, *Carte de identități*, București, Cartea Românească, 2014.
5. Simuț, Ion, *Literaturile române postbelice*, Cluj-Napoca, Școala Ardeleană, 2017.

[13] Sanda Cordoș, *op.cit.*, p. 133.

THE NATIONAL MAGAZINES OF POETRY FROM THE PERIOD BETWEEN THE WORLD WARS

Oana Bădăluță

PhD Student, University of Bucharest

Abstract: The First World War meant for Dobrudja, as well as for the whole country, a long series of misfortunes. The occupation of the whole area by the troops of the foreign armies, forced a part of the population to follow the hard and painful road of the refuge toward Moldavia. For those who remained, the circumstances were not favourable. Although it was for a short period of time, the foreign occupation ruined the Romanian economy, so that to the moral suffering, added that related to shortcoming and pauverty. Recording these true things helps us to better understand, more easily, the state of things existing on the national and cultural plan, soon after the end of the war. However, a characteristic of the whole period between the World Wars, was the rapid development and the increasing in scale, registered by the cultural domain, after this traumatizing moment.

For all those who achieve a global image of the literary Romanian publishing in the XXth century, there is no doubt that the period between the Wars represents the moment of maximum development of the literary press. The numeric development characterized the publication of the literary magazines, ever since the beginning of the century and between the two conflagrations and this process attained its highest perimeter.

During this period, not only the big centres, but also many towns had their own literary and artistic magazines. The essence of this phenomenon consisted in the fact that, once the number of literary magazines had increased, the literary press achieved a great diversification, in the plan of aesthetic options. In two decades and more, publications of diverse ideologic and artistic orientations were printed and suported some opposition reports, such as: Sburătorul, Viața Românească (The Romanian Life), Gândirea (The Reflection), Contimporanul, Integral, Bluze Albastre (Blue Blouses), Reporter (The Reporter). Following different principles, each one of these magazines, without representing a close circle, were based upon certain collaborators and thus the moment came, when some literary currents movements, such as: the modernism, the realism, the thoughtism and the avan-garde, were promoted into the Romanian literary life.

Keywords: Romanian literary publishing, the period between the World Wars, development, the publication of literary magazines, ideologic and artistic orientations.

Primul Război Mondial a însemnat, și pentru Dobrogea, ca pentru toată țara, un lung cortegiu de nenorociri. Ocuparea întregii zone de către trupele armatelor străine a deschis, pentru o parte a populației, drumul, dureros de greu, a refugiului în Moldova. Pentru cei rămași pe loc, împrejurările n-au fost mai prielnice. Ocupația străină, deși de scurtă durată, a dus economia în ruină, astfel că la suferința morală, s-a adăugat și cea provocată de neajunsuri și de sărăcie. Notarea acestor adevăruri ne ajută să înțelegem, mai ușor, starea de lucruri existentă pe plan cultural național, imediat după încetarea războiului. Caracteristic pentru întreaga perioadă interbelică a fost, însă, dezvoltarea accelerată și creșterea în amploare, pe care le-a înregistrat, după acest moment traumatizant, domeniul culturii.

Pentru cei care alcătuiesc o imagine globală a publicisticii literare românești în secolul al XX-lea, nu există nicio îndoială că perioada interbelică reprezintă momentul de maximă amplificare a presei beletristice. Un proces de dezvoltare numerică a caracterizat viața

revistelor lirerare încă de la începutul veacului, iar între cele două conflagrații, acest proces a atins parametrii cei mai înalți. În această perioadă, nu numai marile centre, ci și multe orașe își aveau revistele lor literar-artistice. Esența fenomenului a constat în faptul că odată cu sporirea numărului, presa literară a cunoscut o mare diversificare în planul opțiunilor estetice. În numai două decenii și ceva, au văzut lumina tiparului și au întreținut, adesea, raporturi de opoziție, publicații de variate orientări ideologico-artistice, precum: *Sburătorul, Viața românească, Gândirea, Contimporanul, Integral, Bluze albastre* și *Reporter*. Călăuzindu-se după principii diferite, fiecare dintre aceste reviste, fără a constitui un cerc închis, s-au bazat pe anume colaboratori, și, astfel, s-a ajuns la promovarea, în viața literară, a unor curente și mișcări literare, precum: *modernismul, realismul, gândirismul* și *avangardismul.*

Direcțiile dezvoltate de revistele vremii, aparținând presei beletristice naționale, laolaltă cu reprezentanții care au marcat aceste direcții, sunt următoarele:

Bluze albastre: Revistă de literatură proletară. Apare la București, bilunar (5 iunie - 3 iulie 1932, cu un tiraj de 4 numere). Redactor responsabil este Alexandru Sahia. Continuă programul revistei *Veac nou,* din anul 1932. În numele artei adevărate, *Bluze albastre* militează pentru o literatură ce respinge estetismul, acuză vehement falsitatea spiritualismului, cu toate implicațiile sale mistice, țărăniste, și cere creatorilor a realiza o artă profound implicată în stările sociale, angajată.

Orientarea democratică reiese și din traducerea unor opere din literatura străină militantă: Vladimir Maiakovski *150 milioane,* Maxim Gorki *Paraziții,* Feodor Vasilievici Gladkov *Cucerirea câmpurilor,* Illes Bela *Repetiția generală*, Johannes Becher *Balada lui Karl Smith din orașul cenușiu,* publicarea nuvelelor lui Alexandru Sahia *Uzina vie* (nr.1) și *Revolta din port* (nr.4). Un articol al lui Sahia (nr.3), pe tema înarmărilor, este un act de adeziune la Congresul Antirăzboinic, ce se pregătea sub lozinca *război războiului imperialist,* la care aderaseră scriitori de prestigiu, precum: Bernard Shaw, Gorki, Theodore Herman Albert Dreiser, Romain Rolland, Ludwig Heinrich Mann și Upton Sinclair. Din cauza caracterului revoluționar al răzvrătirii împotriva ordinii existente, a ideilor progresiste promovate, nr.5 al revistei este confiscat de poliție, iar materialul ce urma să fie publicat, este interzis. Alți colaboratori ai revistei sunt: Ilie Cristea, Eugen Relgis, Alfons Adania și Zaharia Stancu.

Contimporanul: Revistă de avangardă, cu program constructivist. Apare la București, săptămânal (3 iunie 1922 - 7 iulie 1923), apoi lunar (aprilie 1924 - ianuarie 1932). Redactor: Ion Vinea. Referindu-se la vechea revistă *Contemporanul* (1881 - 1891), dr. Nicolae Lupu scrie, în articolul-program, din primul număr: *Generația mea și cea anterioară datorește mult, în cultura ei sufletească, în poleirea ei intelectuală, marii reviste socialiste de pe vremuri, care purta, acum cincizeci de ani, același nume.*

Atitudinea de frondă intelectuală este îndreptată împotriva culturii oficiale academizante, negându-o în toate manifestările ei: literatură, teatru, poezie, scluptură și pictură. Artele, în general, sunt supuse unei critici sistematice, în numele artei viitorului, ca expresie pură a spiritului creator. Valoarea proclamată de emoția estetică devine, în concepția reprezentanților revistei, singurul criteriu de apreciere a gustului artistic. Tehnicismul și mașinismul excesiv, mitul civilizației mecanice invadează arta, o supun unei noi dezvoltări, care se opune vechilor canoane tradiționaliste. În nr.46, anul 1924, *Contimporanul* publică un *Manifest activist* către tinerime, în care se proclamă următoarele: *Jos arta/Căci s-a prostituat!/Poezia nu e decât un teasc de stors glanda lacrimală a fetelor de orice vârstă;/Teatrul, o rețetă pentru melancolia negustorilor de conserve,/Literatura, un clișeu răsuflat.*

Autorii manifestului își propuneau să marcheze o nouă etapă în afirmarea avangardismului românesc, caracterizat prin *mânuirea cuvântului nou și plin de sine; expresia plastică, strictă și rapidă a aparatelor Morse, înlocuirea romanului-epopee și a romanului*

psihologic, cu *reportajul cotidian; teatru de pură emotivitate, artele plastice, libere de sentimentalism* și *arta integrală.*

Revista sprijină organizarea la București, în decembrie 1924, a Expoziției Internaționale de Artă Modernă, cu participarea unor artiști plastici parizieni, printre care se afla și Constantin Brâncuși, căruia i se dedică un număr special (nr.52, 1925). *Contimporanul* popularizează revistele avangardist-europene și stabilește legături cu acestea,obținând colaborarea cu unii dintre scriitorii de prestigiu ai mișcării avangardiste, precum: Hans Arp, Filippo Tommaso Emilio Marinetti și Hans Richter. Cu toate declarațiile referitoare la noile apariții, *Contimporanul* nu este o tipăritură exclusivistă, publicând versuri și proză semnate de scriitori ce nu se încadrează în programul constructivist, care ridicase drapelul simultaneismului, al concomitenței și al confluenței genurilor în ansambluri unice, fără raportarea la realitatea națională. Unele texte sunt însoțite de desene realizate de Marcel Iancu. În ultimii ani (1928-1931), revista și-a atenuat patima, ajungând până la dezavuarea, în public, a adeptilor: *Nu suntem răspunzători de victoria noastră și nu ne solidarizăm cu progenitudinile involuntare.*

Revista menționată mai sus colaborează cu următorii scriitori: Felix Aderca, Tristan Tzara, Tudor Arghezi, Alexandru A. Philippide, Camil Petrescu, Ilarie Voronca, Perpessicius, Ion Pillat, Barbu Fundoianu, Ion Barbu, Ion Minulescu, Urmuz, Ion Sân-Giorgiu, Camil Baltazar, Ion Vinea, Sergiu Dan, Romulus Dianu, Șt.I.Nițescu, Sandu Tudor, Al.Tudor Miu-Lerca și Eugen Jebeleanu; în ceea ce privește proza, se remarcă: Ion Vinea, Victor Eftimiu, Claudia Millian, Nicolae Davidescu și Nicolae D.Cocea.

Programul primilor ani ai *Contemporanului* este continuat, în forme și mai violente, de revistele: *Punct, Integral, Urmuz, Unu* și *Alge.* Alți colaboratori, pe care revista i-a avut, sunt următorii: Cezar Petrescu, Adrian Maniu, Tudor Teodorescu-Braniște, Th.Solacolu, Mircea Eliade, Alexandru Kirițescu, Lucian Boz, Eugen Relgis, Dan Botta, Paul Sterian, Mihail Sebastian, Octavian Goga și Tudor Vianu.

Gândirea: Revistă literară, artistică, socială, de orientare tradiționalistă, ortodoxistă și autohtonistă. Apare la Cluj, bilunar (1 mai 1921 - 5 decembrie 1922), la București, bilunar (29 decembrie 1922, respectiv 1-15 aprilie 1925), apoi lunar (iunie 1925, februarie 1926 - mai 1933, octombrie 1934, iunie-iulie 1944). Redactori: Cezar Petrescu (1921-1926), D.I.Cucu (1921), Tudor Vianu (1926), Nichifor Crainic (1926-1944). La nr.1-2, 1923, pe copertă, se menționează următoarele: *apare sub conducerea unui comitet compus din Lucian Blaga, Demonstene Botez, Alexandru Busuioceanu, Nichifor Crainic, Adrian Maniu, Gib.I.Mihăiescu, Ion Marin Sadoveanu, Al.O. Teodoreanu și Pamfil Șeicaru.* Începând cu nr.1, anul 1927, din comitetul denumit *Gruparea revistei,* mai fac parte: Oscar Walter Cisek, Anastase Demian, O.Han, G.M.Ivanov, Alexandru Marcu, Ion Pillat, Francisc Șirato și Tudor Vianu. În nr.12, anul 1928, se alătură comitetului: George Breazul, George Călinescu, V.Ciocalteu, Radu Dragnea, Mircea Eliade, Petre Marcu-Balș, Sorin Pavel, Dragoș Protopopescu, Zaharia Stancu și Sandu Tudor. Se retrag din *Gruparea revistei:* George Călinescu (1929), Zaharia Stancu (1941), Mircea Eliade (1941), Lucian Blaga (1943) și Tudor Vianu (1943). După 1930, schimbările în *Grupare* sunt frecvente, mai ales datorită orientării, tot mai accentuate, a conducătorului ei, de la tradiționalism, spre ortodoxism și autohtonism.

Înființată la Cluj de către *un mănunchi de tineri scriitori, veniți din tot cuprinsul țării,* în frunte cu Cezar Petrescu și D.I.Cucu, redactori ai ziarului *Voința* și *Gândirea,* nu afișează, în primul număr, un program literar, artistic sau social, ci vrea să fie prieten *pentru cei scârbiți de politica vană, pentru cei dezamăgiți de făgăduieli căzute de la primul zbor, cu aripile retezate*. (*Cuvinte pentru drum*) În primii ani de apariție, *Gândirea* întrunește colaborări de prestigiu, respectiv *cu poeți:* Tudor Arghezi (*Incertitudini,* nr.5, 1921, *Inscripție pe un portret*, nr.11-12, 1923), Lucian Blaga (*Corni vechi se scutură de rod*, nr.2, 1921, *Din cer a venit un cântec de baladă*, nr.8, 1921, *În marea trecere*, nr.5, 1923), Demonstene Botez (*Somnul*, nr.2, 1921), Ion Minulescu, George Topârceanu, Adrian Maniu, Camil Petrescu (*Înălțare*, nr.13,

1921), Perpessicius, Alexandru A.Philippide; *cu prozatori:* Ion Agârbiceanu (*La post*, nr.1, 1921), Lucian Blaga (*Ceasornicul de nisip*, nr.17, 1922), Gib.I. Mihăescu (*Cei din urmă*, nr.2, 1921), Cezar Petrescu (*Păianjănul negru*, nr.3, 1921; *Scrisorile unui răzeș*, nr.8, 1921), Mihail Sadoveanu (*Mărțișor*, nr.20, 1922), Ioan Slavici (*Din cărările vieții*, nr.11, 1924), Al.O. Teodoreanu (*Manevrele de toamnă*, nr. 8, 1924), Mateiu Ion Caragiale (*Craii de Curtea-Veche*, nr.9, 1927), Gala Galaction (*Trandafirii din Sadova*, nr.10, 1930). Trei dintre colaboratorii primilor ani orientează *Gândirea* spre ortodoxism și autohtonism: Radu Dragnea, Pamfil Șeicaru și, în special, Nichifor Crainic. În articolul *Imoralitatea criticii impresioniste* (nr.8, 1922), Dragnea, protestând împotriva celor ce despart literatura de funcția ei socială, atacă romanul *Ion* a lui Liviu Rebreanu, considerat imoral și nereprezentativ pentru țărănimea ardeleană, dar apreciat de Eugen Lovinescu în *Sburătorul* (nr. 4, 1920), de Tudor Vianu în *Viața românească* (nr.1, 1921). În nr.9, anul 1922, în articolul *Literatura neînsuflețită*, Pamfil Șeicaru insistă asupra necesității unei directive literare. Această directivă vine din partea lui Nichifor Crainic, care, într-o serie de eseuri, începând cu *Iisus în țara mea* (nr.11-12, 1923), *Persifal* (nr.8-10, 1924), și încheind cu *Sensul tradiției* (nr.1-2, 1929), formulează doctrina ortodoxismului și a autohtonismului, la care, însă, majoritatea colaboratorilor de prestigiu nu aderă și care nu se confundă cu literatura autentică, apărută în paginile revistei. Critici la adresa doctrinei gândiriste, amplu dezbătute, formulează revistele *Datina* și *Tiparnița literară,* revistele democratice și cele tradiționaliste. În perioada 1941-1944, ideologia gândiristă se înstrăinează tot mai mult de interesele poporului român. Moștenirea de preț a revistei *Gândirea* nu este ideologia politică, gândirismul, ci literatura apărută în paginile ei, semnată de cele mai autorizate condeie ale scrisului românesc: Tudor Arghezi, Lucian Blaga, George Bacovia, George Călinescu și Tudor Vianu. Tipărită în condiții grafice deosebite, la Cultura Națională sau la Fundația pentru Literatură și Artă, cu ilustrații pentru A.Damian și O.Han, *Gândirea* a cuprins fenomenul literar al momentului, sub toate aspectele, de la poezie, proză, teatru, la cronici despre cărți și reviste (*Cronică mărunță*, *Idei, oameni, fapte). Poezia* este reprezentată de următorii scriitori: Ion Pillat, Teodor Mureșeanu, Ion Vinea, George Bacovia, Aron Cotruș, Radu Gyr, Zaharia Stancu, Vladimir Streinu, Vasile Voiculescu, George Lesnea, Gherghinescu Vania, Mircea Streinul, Vlaicu Bârna și Ovidiu Caledoniu. Semnează *proză* (fragmente de nuvele, romane și schite): Ionel Teodoreanu, Nicolae M.Condiescu. *Teatrul* este mai puțin cultivat: Lucian Blaga, poemul dramatic în trei acte *Zamolxis*, fragment de act I (nr.11, 1921), Victor Ion Popa *Ciuta,* fragmente (nr.6, 1921). *Eseuri* semnează, între alții, Lucian Blaga *Revolta fondului nostru nelatin* (nr.10, 1921), *Temele sociale și spiritul etnic* (nr.1, 1935), *Despre rasă, ca stil* (nr.2, 1935), *Celălalt ținărm* (nr.7, 1935), *Artă și valoare* (nr.1, 1939), Constantin Rădulescu Motru *Neam, popor, națiune* (nr.4, 1922), Nicolae Iorga *Elemetele culturii românești. Originea și caracterele lor* (nr.7, 1923), Tudor Vianu *Statul ca îndreptar* (nr.11, 1924), Dan Botta *Frumosul românesc* (nr.8, 1935), *Unduire și moarte* (nr.9, 1935), George Călinescu *De aparitione angelorum* (nr.12, 1928), Șerban Cioculescu *Situația lui Taine* (nr.5, 1928), Mircea Eliade *Cuvinte despre filosofie* (nr.6-7, 1928), Ocavian Goga *Junimea și Iacob Negruzzi*, elogiu rostit de Academia Română (nr.1, 1932), Emil Cioran *Stilul înnoitor al lui Lucian Blaga* (nr.8, 1934), Ion Petrovici *La aniversarea lui Schopenhauer* (nr.7, 1938). *Cronicile literare* sunt semnate de Cezar Petrescu (cu pseudonimele *I.Darie* și *C.Robul*), D.I.Cucu, Gheorghe Bogan-Duică, Perpessicius, George Mihail Vlădescu, Al.O.Teodoreanu, Alexandru Busuioceanu, Pamfil Șeicaru, George Călinescu, Oscar Walter Cisek, Alexandru Bădăuță, Nichifor Crainic, G.Ivanov, Adrian Maniu, Tudor Vianu, Emanoil Bucuța, George Mihail Zamfirescu, Ovidiu Papadima, Ion Marin Sadoveanu, Pan M.Vizirescu, Gheorghe Vrabie, Dan Botta și Octav Sulutiu. O *cronică a spectacolelor* semnează George Mihail Zamfirescu, în anii 1931 și 1932. Nr.6-8, anul 1931, este închinat lui Nicolae Iorga, cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani, iar nr.11, anul 1931, lui Octavian Goga, la împlinirea vârstei de 50 de ani. Toma Vlădescu semnează articolul *Moartea lui Panait Istrati* (nr.5, anul 1935), Pan

M.Vizirescu *În amintirea lui Gib* (nr.1, anul 1936), nr.8, anul 1936, fiind consacrat comemorării lui Gib.I.Mihăescu. Un articol despre Mateiu Ion Caragiale semnează Cezar Petrescu (nr.3, anul 1938). În paginile *Gândirii* apar, cu intermitențe, și traduceri din literatura universală, dintre care enumerăm: Dante *Purgatoriul,* fragmente în tălmăcirea lui Alexandru Marcu (nr.3, anul 1933), Puskin *Țiganii,* traducător Ion Buzdugan (nr.7, anul 1935), François Villon *Versuri,* în traducerea lui Zoe Verbiceanu (1938). Alți colaboratori sunt: N.Crevedia, Donar Munteanu, Nicolae Milcu, Olga Caba, Virgil Carianopol, Iulian Vesper, Ioan Ciorănescu, Ion Petrovici, Aurel Chirescu, Ion Sugariu, Victor Papilian, Ion Potopin, Dimitrie Ciurezu și Lucian Valea.

Integral: Revistă de sinteză modernă, una din cele mai importante publicații ale avangardei. Apare la București, lunar (1 martie 1925 - aprilie 1928), ca publicație a mișcării moderniste din țară și din străinătate. Redacția din Bucuresti îi are ca membrii pe: Filip Brunea, Ion Călugăru, M.H.Maxy, Ilarie Voronca, iar redacția din Paris, pe Benjamin Fondane, Mattis Teutsch. Revista profesează arta integrală: „În aspectul artistic contemporan, integralismul se va rosti dârz. Gestul lui, firește, nu e singurul. Dar în fața spectacolului de adio suprarealist, un lucru îl vom striga cu tărie: <<Integralismul e în ritmul epocii; integralismul începe stilul veacului al XX-lea. >>”

(Ilarie Voronca, nr.1, 1925)

Se cere adecvarea stilului activist-industrial al epocii, se condamnă individualismul, preconizându-se trăirea artistului în mediul social. În nr.3, anul 1925, Gala Galaction îl prezintă cititorilor pe Tudor Arghezi, în nr.5, anul 1925, apare o scrisoare a lui Tudor Arghezi, intitulată *Ce trebuie să știe un tânăr la 45 de ani.* Alți colaboratori sunt: Ion Călugăru, Filip Brunea, Benjamin Fondane, Stephan Roll, M.H.Maxy, Ion Minulescu, Barbu Florian, Alexis Nour, Constantin Brâncuși, Tristan Tzara, Alfred Margul Sperber, Mihail Cosma și Alexandru A.Philippide.

Reporter: Săptămânal ilustrat, politic, literar și artistic. Apare la București (6 decembrie 1933 - 4 iulie 1936; 1 ianuarie 1937 - 6 februarie 1938). Director: A.G.Grama (1933 - 1936). Redactor responsabil: N.D.Cocea, începând cu 7 noiembrie 1937. Este o publicație de atitudine democratică, antifascistă, o *sinteză a săptămânii*, care își propune să cuprindă întotdeauna *ceea ce e vrednic de luat aminte, din tumultul manifestărilor sociale:* „Fără să încetăm de a da literaturii și artelor locul lor de căpătenie, nu vom neglija nici problemele politice și nici pe cele economice, de care depinde însăși existența noastră.”

(A.G.Grama)

Preluând conducerea revistei, N.D.Cocea scrie, în cuvântul său *Către cititori,* următoarele: „În limita posibilităților, nenumăratele îmbunătățiri tehnice și redacționale rămân cu putință, și pe acestea le făgăduim, tot așa cum prin foarfecele cenzurii se mai pot strecura, totuși, când și când, ici și colo, severe aschii de adevăr, scăpărări vii de lumină…Popoarele au luat în mâinile lor puternice, destinele statelor democratice. Crimele inchiziției au putut să întârzie, pe alocuri, emanciparea omului. Iar siberiile țărilor n-au putut să oprească, la infinit, omenirea, în demersul ei.”

În campaniile întreprinse, revista folosește reportajul politic, fără pretenții literare. Dintre rubricile săptămânalului, enumerăm: *Momentum politic, Glob-reporter, Obiectiv, Din jurnalul unui scriitor, Note despre dictatură, Cronica literară, Cronica dramatică, artistică și muzicală*. Reținatenția, îndeosebi: *Din jurnalul unui scriitor,* semnată de Ion Călugăru, *Note despre dictatură*, susținută de Mihail Sebastian (printre altele, cu note despre poezia lui Zaharia Stancu), Miron Constantinescu (despre poezia lui Dumitru Corbea), Nicolae Carandino, Ștefan

Roll, Isaiia Răcăciuni și Silvian Iosifescu, ultimul făcând interesante considerații cu privire la raporturile dintre literatură și celelalte forme ale artei. Alături de cei menționați, mai colaborează cu *versuri, proză, articole și comentarii, pe diverse teme de actualitate:* Camil Petrescu, Sergiu Dan, D.Mihail, Andrei Tudor, Felix Aderca, Ion Vinea, Cicerone Theodorescu, Matei V.Holban, Oscar Lemnaru, Nicolae Davidescu, Isac Peltz, Octav Sulutiu, Dan Petrașincu, Sidonia Drăgușanu, Camil Baltazar, Emil Dorian, care traduce din poemele lui Edgar Allan Poe, Alexandru Marcu, Geo Bogza, Emanoil Bucuța, Victor Eftimiu, Tudor Mușatescu, Gala Galaction, Nicolae Crevedia, Victor Ion Popa, Alexandru Rosetti, Ștefan Tița, Zaharia Stancu, Cezar Petrescu, Lucia Demetrius, Ury Benador, Mircea Damian, Aurel Baranga, G.M.Zamfirescu și Athanase Joja.

România mare: Ziar ardelenesc. Apare la București, săptămânal (17 ianuarie - 7 august 1916). Redatori: A.Banciu, A.Dobrescu, G.Giuglea, V.Nițescu, I.U.Soricu. Înființat de câțiva colaboratori ai rubricii *România mare,* de la ziarul *Universul* (1884 - 1953), publicația susține drepturile politice ale românilor ardeleni, necesitatea unirii Ardealului cu România. Voicu Nițescu scrie despre Avram Iancu, Horia, Closca și Crisan, despre interzicerea ziarului *Românul* (1911 - 1938), din Arad. Se reproduc articole istorice din *Neamul românesc*. Colaborează cu *versuri:* Aron Cotruș *În fața morții* (nr. 9), N.N.Botez, I.U.Soricu, George Gregorian, Ion Al.Bran-Lemeny. Ziarul publică poezii populare despre Avram Iancu, textul inedit *Dragoste de patrie*, aparținând scriitorului Emil Gârleanu, publică în nr.20, după *Convorbiri literare* (nr.51, 1896), manifestul lui Gheorghe Lazăr *Chemare, La deschiderea Academiei de științe,* în anul 1818. I.Abagiu traduce *Noul institutor,* Alphonse Daudet (nr.22), I.U.Soricu, poezia *Austria,* de Petofi. R.M. traduce *Gazeta Transilvaniei,* articolul dedicat centenarului nașterii lui C.A Rosetti (nr.23), Vasile Stoica scrie despre *Supplex libellus Valachorum* (nr.27).

Sburătorul: Revistă literară, artistică și culturală. Publicație modernistă. Apare la București, săptămânal (19 aprilie 1919 - 7 mai 1921; 17 septembrie 1921 - 22 decembrie 1922), cu titlul *Sburătorul literar*. Director: Eugen Lovinescu, secretar de redacție, G.Nichita (1926). *Sburătorul* nu formulează un program literar, artistic sau cultural, acesta reieșind, după cum se exprima Lovinescu, din *talentul colaboratorilor.* După 25 de numere, directorul publicației încerca, totuși, să-l sugereze, prin raportare la revistele anterioare mai importante: „De la formula publicațiilor lui Asachi, în care traducerea și imitația ajunseseră aproape singurul principiu de cultură serioasă, am trecut la formula *Daciei literare* a lui Kogălniceanu, în care literatura era adusă la izvoare naționale. De la formula estetismului romantic și a artei pentru artă a *Convorbirilor literare*, am trecut la formula *Artei sociale* a *Contimporanului* lui Gherea. De la formula țărănismului exclusiv și militant al *Semănătorului,* am trecut la formula simbolică a unor publicații mai anemice sau la poporanismul *Vieții românești*. Pururi o formulă și un steag de luptă."

Sburătorul pornea de la disocierea dintre estetic, pe de o parte, etnic și etic, pe de altă parte, propunând intensificarea contactelor literaturii române cu alte literaturi ale Apusului, și, în special, cu cea franceză mai nouă, de după anul 1880. Sincronizarea se realizează, după părerea lui Eugen Lovinescu, în conformitate cu legea imitației lui Gabriel Tarde. Modernismul *Sburătorului* se opune ideologiei *Gândirii,* căreia Lovinescu i-a reproșat mai ales tradiționalismul, ostitatea față de civilizație, exaltarea misticismului *ortodoxist* și naționalist. Literaturii apărute în paginile revistei *Gândirea* i-a recunoscut meritele, subliniind că, și aceasta, se sincroniza cu spiritul veacului, prin elementele expresiviste ale liricii lui Lucian Blaga sau parnasiene, ale liricii lui Ion Pillat. Față de avangardismul revistelor *Contemporanul, Integral* și *Unu,* care profesau un modernism extremist, Eugen Lovinescu a avut o atitudine de înțelegere, considerându-le consecințe fatale ale imitației. Programul revistei și al cenaclului, cu aceeași denumire, condus de acesta, este formulat târziu, în nr.1, anul 1921, în articolul intitulat *Sburătorul literar*: „Câtva timp după încetarea ocupației germane și înainte de a începe

orice viață literară, am scos *Sburătorul,* în împrejurări care pot fi apreciate ca vitrege. Am făcut din ea o tribună exclusiv literară, atunci când nimeni nu se gândea la literatură."

Întreprinderea era, după cum aprecia Lovinescu, *cu atât mai anevoioasă, cu cât, într-o atmosferă atât de viciată de polemici, de lupte mărunte şi de imoralitate publică,* a ținut să păstreze revistei *o atitudine de demnă obiectivitate*, înlăturând discuțiile inutile. Structura revistei reiese din clasificarea materialelor publicate în cele 26 de numere ale primului an: *poezie, proză, epiloguri* și *cronici,* urmate de rubricile *Săptămâna lui Caliban, Revista revistelor, Însemnări, Poșta redacției.* Semnează versuri: Vasile Demetrius, Marcel Romanescu, Alexandria Scurtu, Alice Soare, Vladimir Streinu, I.Valerian, Camil Baltazar, Victor Eftimiu, Elena Farago, Claudia Millian, Dumitru Nanu, Perpessicius (*Mater dolorosa*, nr.11, anul 1919), Camil Petrescu (*Melopee, Alchimie, Stanțe*, nr.8, anul 1919), G.Rotica, Alexandru T.Stamatiad, Alexandru Toma, Ada Umbra; *proză:* Felix Aderca, Gheorghe Brăescu, Ion Călugăru, Sanda Movilă, G.Cair, Victor Eftimiu, Constanța Marino-Moscu, Gib I.Mihăescu (*Soldatul Nistor*, nr.21, anul 1919), Hortensia Papadat-Bengescu (*Femeia în fața oglinzii*, nr.1, anul 1919; *Plânsul*, nr.2, anul 1919; *Cerşetorii,* nr.4, anul 1919), Liviu Rebreanu (*Pozna*, nr.3, anul 1919; *Cântecul lebedei*, nr.20, anul 1919; *Fuga*, nr.26, anul 1919), Ion C.Vissarion. *Cronicile literare* sunt semnate de Nicolae Davidescu, Barbu Fundoianu, Mircea Iorgulescu, I.Valerian, Eugen Lovinescu, Dumitru Nanu; *cronicile teatrale* sunt semnate de Eugen Lovinescu, Felix Aderca și Liviu Rebreanu; *cronicile artistice*, de Victor Ion Popa și Francisc Șirato; *cronicile muzicale*, de Emil Ciomac; *Cronica ideilor* îi aparține lui Henric Sanielevici, Barbu Fundoianu și lui Tudor Vianu. Modificând titlul în *Sburătorul literar*, Eugen Lovinescu arată că în jurul revistei s-au grupat *cei mai de seamă scriitori ai literaturii noastre* (nr.1, anul 1921) și că din textele publicate au aparut, în volume, versurile scrise de Elena Farago și de Victor Eftimiu, *nuvele* lui Liviu Rebreanu (*Catastrofa*) și Hortensia Papadat-Bengescu (*Sfinxul* și *Balaurul*, precum și romanul *Femeia în fața oglinzii*), *amintiri universitare* de Ion Petrovici, *Epiloguri* de Eugen Lovinescu, volumele V, VI și VII, din *Critice*, ale aceluiași cercetător, meritul revistei constând în faptul de a fi descoperit *talentul remarcabil al maiorului Brăescu* în domeniul poeziei, talentele lui Ion Barbu și Camil Petrescu, *cel dintâi turnând o emoțiune cosmică într-o formă lapidară şi cel de-al doilea, aducând o nouă viziune, de un riguros realism, al războiului nostru* (nr.1, anul 1921). În domeniul *poeziei*, *Sburătorul* susține depășirea lirismului subiectiv al secolului trecut, cultivarea unei lirici mai directe, de *notație* sau de *atmosferă,* iar în domeniul *prozei*, trecerea de la proza romantică subiectivă, la cea de observație obiectivă și psihologică. În *Cuvânt de închieiere*, aparținând ultimului număr al *Sburătorului literar*, Eugen Lovinescu evidențiază colaborarea *unor valori pozitive, unele deplin formate și recunoscute, altele făgăduind recolta literaturii de mâine*. La rubrica *Figurine*, critica prezintă noi talente, care se afirmau: Lucian Blaga (nr.6, anul 1921), Ion Minulescu (nr.10, anul 1921), Hortensia Papadat-Bengescu (nr.14, anul 1921), George Bacovia (nr.30, anul 1922), Tudor Arghezi (nr.31, anul 1922), Brăescu (nr.33, anul 1922); la rubrica *Poeți tineri:* Demostene Botez (nr.48, anul 1922), iar la rubrica *Epiloguri: Cei ce vin* (nr.3, anul 1919), Titu Maiorescu (nr.4, anul 1919); Mihail Sadoveanu (nr.5, anul 1919); Dulilu Zamfirescu sau *despre dragoste* (nr.13, anul 1919); *Doi pamfletari*: Nicolae Iorga și Tudor Arghezi (nr.16, anul 1919). După o întrerupere, *Sburătorul* reapare, pentru a fi *exponentul aspirațiilor estetice ale momentului istoric*, pentru a fi *o conștiință critică fermă* și pentru a avea *o atitudine răspicată față de toate manifestările noastre literare* (nr.1, anul 1926). Directorul revistei face precizări în legătură cu cenaclul revistei *Sburătorul,* care, timp de opt ani, în ședințele săptămânale, a dezbătut probleme ale literaturii, a ținut să respecte opiniile fiecărui membru și să încurajeze tinere talente. Rubricile *Sburătorului* își schimbă denumirea în: *Revista cărților, Revista revistelor, Aspecte ale vieții literare*, textele fiind semnate de Eugen Lovinescu, Felix Aderca și Pomplilu Constantinescu. Colaborează cu *poeți:* Simion Stolnicu, George Călinescu (*Idolatrie*, nr.8, anul 1927), Vladimir Streinu, Ion Barbu (*Ochean,*

nr.6, anul 1926), Camil Baltazar (*Sulamita*, nr.3, anul 1926); cu *prozatori*: Gheorghe Brăescu (*Vinul, prietenii și femeia*, nr.1, anul 1926), Hortensia Papadat-Bengescu (*Lică Trubaduru*, fragment din romanul *Concert din muzică de Bach*, nr.3, anul 1926), Ticu Archip, Eugen Lovinescu reproduc, din volumul al III-lea al *Istoriei literaturii române contemporane*, fragmentul lui Panait Cerna (nr.6, anul 1926) și alte fragmente, semnează *articole de teorie și critică literară*, între care: *Sincronism și diferențiere* (nr.10, anul 1927). Ion Barbu traduce, liber, versuri din Rainer Maria Rilke (nr.7, anul 1927). Alți colaboratori sunt: Ion Dragoslav, Al.Popescu-Telega, Alexandru Bilciurescu, Eugen Relgis, Mihail Lungianu, Isac Peltz, Mihai Mosandrei, Virgiliu Moscovici, Ilarie Voronca și Mia Frollo.

Viața românească: Revistă editată de uniunea scriitorilor. Apare la București, lunar (iunie 1948 - continuă ca serie nouă a revistei *Viața românească*, 1906-1946). În anul 1948 apare cu subtitlul *Revistă a Societății Scriitorilor din România;* între anii 1949 - 1965, cu subtitlul *Revistă a Uniunii Scriitorilor din R.S.R;* începând cu nr.8, anul 1965, *Revistă a Uniunii Scriitorilor din R.S.R*, până la apariția numărului 2, anul 1973, după care și-l modifică în *Revistă a Uniunii Scriitorilor*, iar de la nr.5, anul 1974, *Revistă editată de Uniunea Scriitorilor*. Comitetul de Direcție, în anul 1948, este compus din următorii membrii : Ion Călugăru, Corin Grosu, Nicolae Moraru, Perpessicius, Camil Petrescu, Alexandru Rosetti, Zaharia Stancu, Dumitru Ion Suchianu și Cicerone Theodorescu. Din colegiile redacționale fac parte: Tudor Arghezi, Mihai Beniuc, Geo Bogza, Lucia Demetrius, Paul Georgescu, Iorgu Iordan, Alexndru Philippide și Tudor Vianu. Directori: Mihai Ralea (1958-1964), Demonstene Botez (1965-1977). Redactori-șefi: Cicerone Theodorescu (1948-1953), Ovid.S.Crohmălniceanu (1954-1962), Șerban Cioculescu (1965-1967), Ioanichie Olteanu (1973). Consililul de redacție (1982): Ioanichie Olteanu, redactor-șef, Valdimir Colin, secretar responsabil de redacție. În 1981, cu prilejul împlinirii a 75 de ani de la apariția vechii serii a revistei *Viața românească,* în frontispiciu se menționează, ca fondatori ai revistei, Constantin Stere și Garabet Ibrăileanu. *Viața românească* editează, anual, un *Almanah,* și suplimentele *Caiet de poezie* (1968-) și *Caiete critice* (1970-), având următorul colectiv de redacție (1981): Alexandru Călinescu, Livius Ciocârlie, Ioana Crețulescu, Alexandru George, Liviu Petrescu și Laurențiu Ulici. În *Cuvânt înainte* al primului număr din 1948, conducătorii noii serii se angajează să preia tradițiile democratice, realiste și raționaliste ale *Vieții românești,* și să le dezvolte: *Viața românească de astăzi va milita pentru o literatură care, având rădăcini adânci în trecut, să fie, în același timp, nouă, expresie a efortului creator și a luptei pentru promovarea unei alte vieți în țara noastră, pentru o artă aceesibilă și, în cel mai înalt înțeles al cuvântului, educatoare.*

Alt obiectiv al revistei se referă la *critica nouă, științifică și constructivă*. *Cuvânt înainte* este urmat de proza semnată de Mihail Sadoveanu (fragment din romanul *Lisaveta*, nr.1, anul 1948) și Camil Petrescu, versuri de Mihai Beniuc, de rubricile *Teorie și critică, Comentarii, Cronici* și *Reviste*. De-a lungul celor trei decenii, și mai mult decât atât, *Viața românească* acordă o atenție deosebită problemelor valorificării moștenirii culturale, creării unei literaturi noi, cu un conținut realist, publicând versuri și proză, articole și studii critice, comentarii, texte și documente literare, cronici literare, revista revistelor. În anul 1955 se reintroduce rubrica *Miscellanea*. Colaborează cu *poeții:* Mihai Beniuc (*Alte cântece, Cei tineri ce vin, Țara*, nr.1, anul 1948), Eugen Jebeleanu (*Lidice*, nr.6, anul 1950), Nicolae Labiș (*Gazeta de stradă*, nr.6, anul 1951; *Moartea căprioarei*, nr.10, anul 1954), Aurel Rau, A.E.Baconski, Tudor Arghezi (*Secera, La cosit, Giuvaere*, nr.11, anul 1953), Ion Brad, Dan Deșliu, Ion Gheorghe (*Pegasul meu*, nr.4, anul 1954), Alexandru Andrițoiu, Maria Banuș, Dumitru Corbea, Marcel Breslașu, Florența Albu, Camil Baltazar, Mihu Dragomir, Mihai Negulescu, Ioanichie Olteanu, Miron Radu Paraschivescu, Nicolae Tăutu, Gheorghe Tomozei, Tiberiu Utan, Lucian Blaga (*Unde un cântec este,* nr.2, anul 1964); cu *prozatorii:* Mihail Sadoveanu (*Nicoară Potcoavă*, povestire istorică, nr.4, anul 1952), Camil Petrescu (*Un om între oameni*, roman, nr.9, anul 1953),

Zaharia Stancu (*Dulăii,* roman, nr.10, anul 1952; *Florile pământului*, povestire, nr.10, anul 1953), Marin Preda (*Desfășurarea*, nuvelă, nr. 8-9, anul 1952; *Îndrăzneala*, nr.7, anul 1954; *Moromeții,* fragmente, nr.3, anul 1955), Ion Marin Sadoveanu (*Ion Sintu*, fragment de roman, nr.21, anul 1956), George Călinescu (*Scrinul negru*, fragment de roman, nr. 12, anul 1956), Eugen Barbu (*Groapa*, fragment de roman, nr.1, anul 1956); *Șoseaua nordului*, fragment de roman, nr.1, anul 1959), Ion Lăncrănjan (*Cordovanii*, fragment de roman, nr.7, anul 1959); cu *teatru*: Horia Lovinescu (*Lumina de la Ulmi*, piesă în trei acte, nr.6, anul 1953). Între anii 1948-1965 semnează articole de teorie și istorie literară, cronici și recenzii: Ovid S.Crohmălniceanu (*Liviu Rebreanu*, nr.11, anul 1953), Mihai Gafița, Silvan Iosifescu, Mihail Novicov, Mihail Petroveanu, Ion Dodu Bălan și Tudor Vianu (*Patosul adevărului*, nr.6, anul 1954), Geo Șerban, Lucian Raicu și Dumitru Micu (*În legătură cu proza lui Zaharia Stancu*, nr.9, anul 1956), Savin Bratu, Paul Georgescu. *Viața românească* publică studiul lui Liviu Rusu, despre moștenirea critică a lui Titu Maiorescu (*Însemnări despre Titu Maiorescu*, nr.5, anul 1963), urmat de cel al lui Tudor Vianu (*Înțelegerea lui Maiorescu*, nr.8, anul 1963), făcând, astfel, posibilă reeditarea *Criticilor maioresciene*. În anul 1964, rubricile *Viața românească* se intitulează: *Scriitori români contemporani, Critică și actualitate, Cronica ideilor, Cronică științifică*, alături de rubrici mai vechi: *Tineri scriitori, Scriitori și curente, Publicistică*. *Viața românească* alocă numere speciale unor evenimente sau personalități ale culturii românești: *Anul XX* (nr.8, anul 1964); *Centenarul nașterii lui I.L.Caragiale* (nr.2, anul 1952), *A 80-a aniversare a nașterii lui Tudor Arghezi* (nr.5, anul 1960) și *a lui Mihail Sadoveanu* (nr.11, anul 1960), *Centenarul nașterii lui Tudor Arghezi* (nr.5, anul 1980) și *a lui Mihail Sadoveanu* (nr.11, anul 1980), *75 de ani de la nașterea lui George Topârceanu* (nr.5, anul 1962), *25 de ani de la nașterea lui Alexandru Sahia* (nr.8, anul 1962), *75 de ani de la moartea lui Mihai Eminescu* (nr.4-5, anul 1964), *150 de ani de la nașterea lui Mihail Kogălniceanu* (nr.9, anul 1967), *70 de ani de la nașterea lui Tudor Vianu* (nr.1, anul 1968), la care colaborează: Tudor Arghezi, Mihai Beniuc, Demostene Botez, Miron Radu Paraschivescu, Ion Crețu și George Călinescu. La rubrica *Scriitori și curente* semnează articole (nr.6-7, anul 1963) consacrate problemelor de istorie literară din primele patru decenii ale secolului al XX-lea: Dumitru Micu (*Începuturile simbolismului românesc*), Alexandru Piru (*Particularități ale realismului critic dintre cele două războaie),* Eugen Simion, Nicolae Manolescu, Constantin Ciopraga, Teodor Vârcolici, Savin Bratu, Alexandru Oprea și Marin Bucur. Nr.3, din anul 1966, apărut cu prilejul aniversării a șase decenii de existență, conține articole semnate de Demostene Botez, George Ivașcu, Constantin Ciopraga, Alexandru Piru, Geo Șerban și Eugenia Tudor.

La *Caietele de poezie* ale *Vieții românești*, colaborează: Marin Sorescu, Cezar Baltag, George Țărnea, Petre Stoica, Mihai Ursachi, Platon Pardău, Petre Ghelmez, Ion Horea, Gheorghe Pituț, Ion Pop, Ion Rahoveanu, Dan Rotaru, Mihai Negulescu, Victoria Ana Tausan, H. Țugui și Ion Crânguleanu. Primele *Caiete* sunt organizate tematic: *Poezia criticilor, Critica poeziei* (nr.1, anul 1968), *Poeți români în lirica franceză* (Iulia Hasdeu, Ana de Noailles, Helene Vacaresco, Tristan Tzara, Ilarie Voronca, Benjamin Fondane, Gherasim Luca, Dolfi Trost, Mihail Steriade, cu versuri în limba franceză, traduse în limba română de Veronica Porumbacu, Tașcu Ghiorghiu, Virgil Teodorescu, Vlaicu Bârna, apărute în nr.6, anul 1968). La suplimentul *Caiete critice,* semnează articole, cu tematică diversă: Eugen Simion, Mihai Zamfir, Adrian Marino, Romul Munteanu, Pompiliu Marcea, Solomon Marcus, Alexandru Călinescu. Rubrica *Comentarii critice*, din corpul revistei, conține studii de M. Zamfir (*Critica română și structuralismul,* nr.6, anul 1979; *Critica universitară*, nr.1, anul 1981), Cornel Regman (*Tradiție, tradiționalism, tradiționalitate*, nr.1, anul 1981), Constantin Noica (*Disociații fundamentale*, nr.2, anul 1981), Gheorghe Grigurcu (*Scrisorile lui Lovinescu*, nr.2, anul 1982), Alexandru George, Valeriu Cristea, Nicolae Mecu (*Măștile poetului*, nr.9, anul 1982); la rubrica *Texte și documente,* colaborează: Marin Bucur (*Panait Istrati-George Orwell*.

Un moment în biografia literară a celor doi scriitori, nr.2, anul 1982), Nicolae Scurtu (*O poemă necunoscută a lui Vasile Pârvan*, nr.6, anul 1982). În nr. 3, anul 1981, apărut cu prilejul împlinirii a trei sferturi de veac de existență a *Vieții românești*, colaborează: Ioanichie Olteanu (*La izvoare*), Iorgu Iordan (*Amintiri*), Ov.S. Crohmălniceanu (*Când am lucrat la <<Viața românească >>,* 1954-1962); în nr. 4-5, anul 1981, consacrat centenarului nașterii lui Octavian Goga, colaborează: Mircea Popa, Ion Alexandru, Laurențiu Fulga, Alexandru Andriescu, Constantin Noica, Lucian Raicu și Mihai Șora, iar în nr. 9, anul 1981, consacrat lui George Bacovia, colaborează: Eugen Jebeleanu, Lucian Raicu și Narcis Zarnescu. Semnează cronici, recenzii, note și diverse articole: Mihai Coman, Alexandru Paleologu, Ovidiu Constantinescu, Ilie Purcariu, Al. Săndulescu, Zaharia Sângeorzan, Ioan Alexandru, Vasile Chifor, Dan C. Mihăilescu, Roxana Sorescu și Florența Albu. În paginile *Vieții românești* s-au reîntâlnit scriitori din generația lui Tudor Arghezi, Mihail Sadoveanu, George Călinescu, Șerban Cioculescu, Camil Petrescu, alături de cei din generația afirmată înaintea celui de-al Doilea Război Mondial sau imediat după actul istoric al revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, de la 23 August 1944: Mihai Beniuc, Eugen Jebeleanu, Maria Banuș, Marin Preda, Alexandru Piru, Ov.S.Crohmălniceanu, Paul Georgescu, Nicolae Manolescu și Eugen Simion.

BIBLIOGRAPHY

Cucu Ștefan, Apostoleanu Corina *Literatura în Dobrogea: Dicţionar biobibliografic*, Biblioteca Județeană, Constanța, 1997/1999;

Deșliu, Boris *Momente și portrete*, Editura Europolis, Constanța, 2001;

Dunăreanu, Ovidiu, Corcheș Victor *Corabia de fildeș - poeți ai sudului*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2000;

Hangiu, I. *Dicționar al presei literare românești*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987;

Munteanu, Teodor *Scriitori căzuți pe front*, Colecția *Luceafărul*, București, 1944;

Puiu, Enache *Istoria literaturii din Dobrogea*, Editura Ex Ponto, Constanta, 2005.

DOBRUDJAN MAGAZINES FROM THE PERIOD BETWEEN THE WARS

Oana Bădăluță
PhD Student, University of Bucharest

Abstract: The first years from after the great conflagration reprsented, for the culture of the land between the Danube and the sea, a moment of coming back to the normal direction of things. Taking place in the background of an economic life relatively stabilised till 1929, which then was forced to face a serious economic crisis, the development of Dobrudjan culture, in the national context, during the period of time we are reffering to, is accounted for by a multitude of facts. Due to the contributions they made to literature, some should necessarily be noted. First of all, we consider the increasing number of some cultural organizations, of the same kind of those which already existed before the First World War, cultural and artistic societies, that followed the intellectual emancipation of all those living on these regions. Initiating different events with a certain echo among the locals, such as the conferences, literary artistic gatherings, these societies made a real contribution particulary to forming a favourable atmosphere, for the spiritual progress of literature.
An overall look upon the literary Dobrudjan magazines gives us the opportunity to distinguish three stages in their history, as it follows: the period of debut, ranging from the years when the region of Dobrudja was reintegrated, within Romania's borders, up to the years during the First World War (1878-1916), the period between the two World Wars (1918-1944) and after the Second World War.
The general condition of the Dobrudjan press, from these periods, does not differ much from the situation mentioned above. The considerably increasing number of literary publications from this part of the country, appears during the years we are referring to and this is a fact that has already been testified biographically. This was the moment in which the enthusiasm of some young or older teachers and magistrates, tempted for a short period of time by the illusion of their literary talent, a great number of magazines were published. Apart from these, famous publications, with a decisive influence on the literary stage of this region, were also printed: The Annals of Dobrudja, Festival, The Dobrudjan Magazine, Pontic Magazines and Litoral. Among the facts characteristic of the literary press, the publication of the magazines of literary genre was situated on the first place.

Keywords: Dobrudjan magazines, Dobrudjan press, cultural events, cultural and artistic societies, literary genre.

Primii ani de după marea conflagrație au constituit, pentru cultura ținutului dintre Dunăre și mare, un moment al reintrării lucrurilor pe făgașul normal. Desfășurată pe fundalul unei vieți economice relativ stabilizate până în 1929, care, însă, a intrat, apoi, într-o gravă criză, înflorirea, în contextul național, a culturii dobrogene, în intervalul la care ne referim, este atestată de multiple fapte. Dintre acestea, datorită urmărilor ce le-au avut asupra literaturii, câteva se cer, neapărat, notate. Avem în vedere, în primul rând, sporirea numărului unor organisme culturale, de genul celor existente și înainte de Primul Război Mondial, societățile cultural-artistice urmărind emanciparea intelectuală a celor de pe aceste meleaguri. A fost cazul unor asociații, precum: *Societatea culturală dobrogeană, Societatea Traian, Societatea muzicanților dobrogeni, Cercul studențesc constănțean, Asociația culturală, Astra dobrogeană*.

Inițiind diferite manifestări cu ecou între localnici, precum sunt conferințele, șezătorile artistice, asemenea societăți au avut o reală contribuție la imprimarea unui climat propice

progresului spiritual și al literaturii, în particular. *Societatea culturală dobrogeană,* spre exemplu, una dintre cele mai valoroase întrupări, înființată la Constanța, în 1920, sub conducerea lui Constantin I. Brătescu și Ioan N. Roman, reunind intelectuali de vază ai județului (profesori, medici, ingineri, avocați), a contribuit, prin activitatea sa, la stimularea studiului Dobrogei, sub toate aspectele, concomitent cu formarea unui muzeu arheologic regional și al unei biblioteci municipale.

O privire de ansamblu asupra revistelor literare dobrogene ne oferă posibilitatea să distingem trei etape în istoria acestora, după cum urmează: *perioada de debut,* cuprinsă între anii reintegrării Dobrogei în hotarele României și Primul Război Mondial (1878-1916), *perioada interbelică* (1918-1944) și *cea de după al Doilea Răboi Mondial.*

Starea generală a presei dobrogene, din această perioadă, nu se deosebește prea mult de situația schițată mai sus. Considerabilul spor numeric al publicisticii de profil beletristic din această parte a țării, apare în intervalul la care ne referim și este un fapt atestat bibliografic. Acesta a fost momentul în care, prin elanul unor mai tineri sau mai în vârstă profesori, magistrați, încercați, pentru scurt timp, de aluzia talentului literar, a fost editat un număr mare de reviste. În afara lor, însă, au văzut lumina tiparului publicații de *ținută,* cu un cuvânt hotărâtor pe *scena literară* din această zonă: *Analele Dobrogei, Festival, Revista dobrogeană, Pontice* și *Litoral*. Realizând apariții de lungă durată, orientându-se după principii estetice clar formulate de la început, fiecare dintre aceste reviste a constituit, la vremea și locul de apariție, un adevărat nucleu literar, un factor de cultură, în jurul căruia s-au grupat, mereu, alți scriitori. Lucrul acesta a determinat înmulțirea numărului creatorilor de literatură, și totodată, diversificarea peisajului literar. Se poate spune că tocmai revistele amintite sunt cele care au făcut să apară principalele semne ale publicisticii literare dobrogene, în perioada interbelică.

Între faptele caracteristice pentru presa beletristică, apariția revistelor de profil literar se situează pe primul loc. Cum s-a arătat altundeva, epoca dintre 1878-1918 a reprezentat răstimpul revistelor cu preocupări mixte, literare și științifice. Răspunzând unor necesități ale momentului literar-științific, s-au remarcat următoarele reviste: *Cultura, Colnicul, Hora II, România Mare* și chiar *Ovidiu.* În perioada în care ne aflăm, cerințele și exigențele erau noi, iar cititorii, chiar și editorii, optau pentru publicații larg și adânc cuprinzătoare, cu un grad înalt de specializare, într-un domeniu sau în altul. Exceptând *Analele Dobrogei,* care a avut un program de activitate extins și de excepțională valoare, toate celelalte reviste mai importante au avut un profil exclusiv literar.

Un element definitoriu al publicisticii a fost, de asemenea, diversitatea de stiluri și preferințe literare. Venind la scurte intervalle, una după alta, revistele de interes din această vreme au fost estetic diferite și au exprimat variate gusturi artistice. Astfel, literaturii romantice și parnasiene, difuzate de *Analele Dobrogei, Festival* și *Revista dobrogeană,* i-au răspuns cu o beletristică receptivă la nou, în timp ce poeziei de ținută clasică, ușor *academică,* tiparită de *Pontice,* i-a fost atribuită, de către *Litoral,* o lirică cu inserții mitologice. Referitor la diversitatea și deschiderea spre nou a publicisticii literare dobrogene, în 1932 a fost editată la Constanța, de către Virgil Teodorescu, Tascu Gheorghiu și Mircea Pavelescu, revista de avangardă *Liceu.* Cu alte cuvinte, presa beletristică dobrogeană din această perioadă a dezvoltat principalele direcții specifice vieții literare naționale din epocă.

Festival și *Litoral* au fost publicații deschise pentru anumite cercuri de colaboratori, expresii ale grupurilor de scriitori din acea perioadă.

Direcțiile dezvoltate de revistele vremii, aparținând presei beletristice dobrogene și reprezentanții care au marcat aceste direcții, sunt următoarele:

Festival: Versuri, critică, proză. Revista tinerei generatii. Apare la Silistra, lunar (mai 1936-mai/iunie 1940), sub conducerea unui comitet. Publicația este deschisă *energiilor creatoare, torent de generozitate și muncă pentru însănătoșirea sufletească a tineretului.* (Al.Talex) Colaborează cu versuri: Dimitrie Batova, Constantin Bărcăroiu, Ion Aurel

Manolescu, G.Danubia, Vasile Culică, Mihu Dragomir (*Paralele* nr. 24-25, 1938), Ion Sugariu, Traian Lalescu, Mihnea Gheorghiu; cu *proză*: Panait Istrati (un fragment din *Ciulinii Bărăganului*); Virgil Treboniu semnează articolul *Misiunea criticii literare,* Ilarie Dobrotici, *Calendar literar*, V.Măgura, *A mai murit un poet: George Petcu.* Alți colaboratori: Ion Aurel Manolecu, Petre Bellu, Laurențiu Fulga, E.Ar.Zaharia, V.Spiridonică, Ion Nijloveanu, Costin I.Murgescu, Virgil Carianopol.

Pontice: Revistă lunară de artă și cultură dobrogeană. Apare la Constanța (ianuarie 1939 - mai-august 1940), sub patronajul lui Nicolae Ottescu. Conducător al acestei publicații: Aurel Vulpe; redactor: Gheorghe Duma. Publicație locală, tipărită îngrijit, fondată în amintirea *celui dintâi poet, care a trăit, a visat și s-a stins pe țărmul mării noastre,* Publius Ovidius Naso. Coordonatorii revistei menționate încearcă să-i grupeze pe toți acei scriitori care s-au manifestat în domeniul istoriei, arheologiei și artei, în special. Semnează *versuri:* Alexandru Gherghel, G.Gregorian, D.Olaru, Ion Minulescu (*Undeva departe*, nr.1-4, 1940), Virgil Carianopol, Grigore Sălceanu, Ion Pillat (*Zori de primăvară*, nr. 5-8, 1940); D.Stoicescu traduce din Ovidiu (*Din Tomis, către un amic*, nr. 4, 1939), din Petrarca (nr. 1-4, 1939), Al.T.Stamatiad, din poezia japoneză (nr. 5-8, 1940).

Nr 6-7, 1939 este închinat comemorării a 50 de ani de la moartea poetului Mihai Eminescu, având colaboratori, între alții, pe Nicolae Iorga, Elena Văcărescu, Alexandru Gherghel, Grigore Trancu, la Iași. Semnează *eseuri și proză:* Emanoil Bucuța, Eugen Boureanul, Lascarov-Moldovanu; *cronici literare*: Șerban Baritiu, G.M.Vlădescu, Ioan Grigore Periețeanu; *articole istorice:* Radu Rucăreanu, Radu Vulpe; *articole arheologice*: Grigore Florescu; *medalioane despre scriitorii dobrogeni*: Al.Alecu: Ion Nițescu (nr. 5, 1939) și Const.N.Sarry: Ioan N. Roman (nr.3, 1939). Radu D.Rosetti publică un *Fragment autobiografic*, din anii când era procuror la Constanța (nr. 8-9, 1939), Ioan Micu, un articol despre Muzeul Dobrogei; Tudora Drăcea: *Elemente de critică literară*, I.Gr.Periteanu: *Paul Valery privește marea*. Alți colaboratori: P.P.Ionescu, Val.Petrescu, Niculae I. Herescu, Pamfil C.Georgian, Ion Lalu și George Acsinteanu.

Analele Dobrogei: Revista Societății Culturale Dobrogene. Apare la Constanța, trimestrial (1920), apoi la Cernăuți, anual (1924-1938). Director: Constantin Brătescu. Publicație pentru *promovarea studiului științific al trecutului și al prezentului Dobrogei*, *Analele Dobrogei* publică, pe lângă studii și articole de istorie, geografie, etnografie și folclor, literatură originală, traduceri, studii de istorie literară, recenzii și note de cărți. Colaborează cu *poeți:* Ion Bentoiu, Gr.Sălceanu, Alexandru Gherghel, Nicolae Țimiraș; cu *prozatori*: Simion Mehedinți (descrieri geografice), Constantin Brătescu, Valeriu I. Grecu; cu *studii de istorie literară:* Ion Georgescu (*Noi documente privitoare la familia Hașdeu,* 1920), Lucian Predescu (*Marea Neagră în poezia noastră populară,* 1929), Mihail Dragomirescu (*Viața și opera lui P. Cerna,* 1932), *În privința lui Cerna* (1933). În 1928, M. Pricopie tipărește o versiune prescurtată a *Țiganiadei* lui Ion Budai Deleanu.

Analele Dobrogei publică folclor dobrogean și studii despre poetul latin Publius Ovidius Naso, exilat la Tomis: Carol Blum *Cauzele relegării poetului român P.Ovidius Naso la Tomis* (1928), Ștefan Bezdechi *Din elegiile lui P. Ovidius Naso* (*Epitaful lui Ovidiu, Dor de țară, Originea numelui Tomis, Iarna la Tomis, Atacurile barbarilor*, 1924-1928). M. Pricopie traduce din Horațiu, Victor Hugo și Eichendorf: Grigore Sălăceanu, din Baudelaire (*Omul și marea*, 1924), din Verlaine (*Nervermore*, 1924), din Victor Hugo (*Napoleon II,* 1924). Recenziile la cărți și reviste sunt semnate de R. Vulpe și D. Iliescu. Două necrologuri, *Vasile Pârvan* (1927) și *Ioan N. Roman* (1931) apar nesemnate. Alți colaboratori sunt: I. Cornea, I. Dumitrescu-Frasin și Orest Tafrali.

După Primul Război Mondial, cel dintâi moment important al publicisticii literar-științifice, din ținutul de la mare, a fost marcat de apariția, în anul 1920, a revistei *Analele Dobrogei*, în Dobrogea. Editată ca organ al Societății culturale dobrogene, de către *un grup de*

intelectuali din Constanța, noua revistă a debutat cu o apariție, inițial, trimestrială, în volume consistente a câte 150-200 de pagini, ulterior, începând cu anul 1924, publicația a trecut la apariția anuală, periodicitate păstrată, cu mici excepții, până la dispariție, în anul 1938. Profesorul Constantin I. Brătescu, directorul ei, i-a asigurat o periodicitate desfășurată pe coordonate patriotice. *Analele* a pus accent pe publicarea de articole și studii științifice, menite a dezbate istoria Dobrogei, climatul țărmului românesc al Mării Negre, fauna și flora acestei regiuni, pădurile ei, învățământul public, construcția și exploatarea portului Constanța, lacul Techirghiol. Totodată, publicația a manifestat atenție și pentru problemele de interes mai general, cum ar fi criza cărbunelui și electrificarea industriilor și a căilor ferate, sistemul de gândire al filosofilor antici, etimologia unor termeni. Brătescu a reușit să grupeze în jurul revistei un număr impresionant de specialiști, cei mai mulți cadre universitare sau cercetători înzestrați, precum: Nicolae Iorga, Vasile Pârvan, Ion Th. Simionescu, Simion Mehedinți, Theofil Sauciuc-Săveanu, Orest Tafrali, Vasile Bogrea, Constantin C. Moisil, Radu Vulpe, Percle Papahagi, Coriolan Gheţie și Iorgu G.Toma.

Au existat preocupări pentru poezie, proză, folcloristică și, spre deosebire de multe dintre revistele editate în această parte a țării, pentru care preocupările de critică și de istorie literară au fost accidentale, *Analele Dobrogei* a publicat, în afară de prezentări de scriitori și de recenzii, unele articole și studii, ce se impun a fi menționate. Articolul *Noi documente privitoare la familia Hajdău,* de Tiberiu Gabriel Bălan, dezvăluia, pentru întâia oară, pe baza unor documente inedite, publicate în revistă, legăturile familiei scriitorului postpașoptist, cu satele Barlinte și Iordănești, în vreme ce studiul *Mihai Eminescu și marea,* a lui Valerian Petrescu, scriitor ce s-a făcut remacat prin simțul său analitic, emitea câteva judecăți subtile privind poezia eminesciană de inspirație marină. Chiar și încercarea de sinteză a scriitorului Lucian Predescu, a ceea ce s-a numit *Viața și opera lui Panait Cerna*, oferă cititorului, în final, o bogată bibliografie, arătând, totodată, o interpretare corectă, ce surprinde notele specifice ale poeziei lui Cerna și-i stabileste, destul de obiectiv, fără exagerări, valoarea literară. Prețioase informații furnizează și Bogdan D. Stoicescu, în însemnările *Macedonski în Dobrogea* (valorificate de Adrian Marino în bibliografia sa), prezentând momente din timpul petrecut de poetul *Nopților* la Cernavodă, însemnări care alcătuiau portretul unui om de spirit, amator de farse. Bogdan D. Stoicescu evocă, în articolul intitulat *Delavrancea la Enigea,* amintirea scriitorului menționat, prin intermediul personajului Hagi Tudose, oaspete al acestor locuri, povestitor captivant de taclale turcești, la cafeneaua din sat. Publicând, în anul 1934, articolul *În privința lui Cerna,* Mihail Dragomirescu considera revista *Analele Dobrogei* ca fiind prioritară, ca valoare, celorlalte, în timp ce savantul italian *Carlo Tagliavini*, profesor de filologie romanică la Universitatea din Budapesta, scria, la un moment dat, despre o operă întreprinsă de publicația constănțeană, faptul că *e demnă de cea mai mare laudă.*

Amplificarea ariei de manifestare a culturii dobrogene, în perioada interbelică, o atestă, pe de altă parte, ivirea unor forme, precum ateneele populare, dintre care amintim: *Centra, Îndrumarea, Scena dobrogeană, Ovidiu*, academiile și cenaclurile literare. Acestea din urmă au avut un rol incontestabil în ceea ce privește impulsionarea activității de creație literară. N-au existat cenacluri care să genereze apariția unor noi direcții literare, astfel de organisme științifice fiind restrânse, doar câteva în țară: *Sburătorul, Viața românească*. S-au remarcat, de altfel, cel puțin două cenacluri constănțene, diametral opuse ca factură, unul dintre acestea fiind *Poesis,* întemeiat în anul 1923 de Ion Marin Sadoveanu și de Marieta Sadova, la întrunirile căruia au participat scriitori, precum: Mihail Sadoveanu, Ion Pillat, Ion Minulescu, Tudor Vianu, Gib I. Mihăescu, Alexandru Gherghel, celălalt cenaclu fiind condus de poetul Grigore Sălceanu.

Începând cu anul 1936, cenaclul ținut la Liceul *Mircea cel Bătrân* a avut o funcție dublă: de stimulare a creatorilor literari dobrogeni (Alexandru Gherghel, E.M.Papazissu, Constantin N. Sarry, Mircea Micu, Ion Bentoiu, M.Zissu, I.Dumitrescu-Frasin), de omagiere și de

popularizare a marilor valori ale literaturii române (Liviu Rebreanu, Ionel Teodoreanu, Ion Minulescu, Al. T. Stamatiad, Ion Pillat, Vasile Voiculescu, Mihail Sadoveanu, Virgil Carianopol). Numele unora dintre participanții cenaclului, elevi ai liceului, care s-au remarcat, în mod deosebit, în domeniul literaturii, sunt: Virgil Teodorescu, Tascu Gheorghiu, Ion Marin Sadoveanu, Pavel Chihaia, Grig. Tănăsescu, Tudor Popescu, Constantin Novac, Eugen Lumezianu, Ion Coja, Vasile Petre Fati.

Un indiciu asupra progresului cultural al provinciei dintre Dunăre și Mare, în perioada interbelică, a fost și interesul manifestat în spațiul dobrogean pentru literatura orală. În acest sens, cel mai valoros folclorist dobrogean, din această perioadă, a fost Pericle Papahagi, un intelectual de solidă formație lingvistică și filologică, făurită la Leipzig, ca elev al lui Gustav Weigand. Doctor în Litere și membru al Academiei Române din 1916, Pericle Papahagi a ajuns la folclor din pasiune pentru limbă, viață și pentru obiceiurile aromânilor, activitatea sa folclorică vizând producțiile orale ale românilor sud-dunăreni (culegerile *Din literatura poporană a aromânilor*, editate în două volume, apărute la București, în anul 1900, și *Basmele aromâne*, ediție apărută tot la Bucuresti, în anul 1905), care conțin un material ce analizează și valorifică, totodată, cultura românilor din sudul Dunării, prin bogatul material folcloric aromân.

Remarcabilă a fost și activitatea folcloristică a profesorului de limbă latină și limbă elină, Christea N.Țapu, colaborator la revistele editate de Iosif Vulcan, *Familia, Șezătoarea,* cât și la masiva colecție intitulată *Materilaluri folcloristice*, îngrijită de Grigore Tocilescu, începând cu anul 1909. O activitate folcloristică însemnată au desfășurat și *Titus Cergău*, editorul revistei *Gânduri de la mare,* care a publicat, inițial, în *Analele Dobrogei, Noua revistă a Dobrogei* și *Gânduri de la mare*. La aceasta din urmă a încredințat tiparului o variantă a *Mioriței dobrogene*. Ulterior, acesta a prelucrat unele legende populare, publicând două broșuri: *Legende dobrogene* și *Cișmeaua beiului,* în care întâmplările sunt relatate în stil folcloric. *Preotul Preda Ionescu* s-a remarcat prin volumul *Balade dobrogene,* apărut la București, în anul 1939.

Alți cercetători și culegători de literatură orală, din această zonă a țării, au fost: profesorul Ioan Georgescu de la Școala normală din Constanța, preocupat de cântecele populare ale germanilor din satele dobrogene, profesorul tulcean Nicolae Bonjug, atras de folclorul grecesc dobrogean, pe care l-a consemnat și publicat în *Analale Dobrogei,* dar și învățătorul constănțean Ion Dumitrescu-Frasin, atras de viața tătarilor de la Pontul Euxin.

Alte două fapte merită să fie amintite, în acest context: cutreierând Dobrogea în lung și-n lat, echipa formată din savantul Constantin Brăiloiu, renumit etnograf și muziolog, Emilia Comișel și Tatiana Gălușcă-Cârșmariu publică, în anul 1978, culegerea de literatură orală dobrogeană, numită *Folclor din Dobrogea;* pe de altă parte, tânărul Stan Greavu-Dunăre a pus bazele activității bibliografice în spațiul pontico-dunărean, reușind să tipărească, în anul 1928, sub auspiciile Academiei Române, în studiul *Memoriile secțiunii istorice*, lucrarea *Bibliografia Dobrogei.*

Pe de altă parte, la Constanța, în anul 1932, a fost instituit *Premiul de poezie I.N. Roman,* odată cu ridicarea, pe faleza cazinoului, în anul 1934, a bustului scriitorului Mihai Eminescu, creat în viziunea scluptorului Oscar Han.

BIBLIOGRAPHY

Cucu Ștefan, Apostoleanu Corina *Literatura în Dobrogea: Dicţionar biobibliografic*, Biblioteca Județeană, Constanța, 1997/1999;

Deșliu, Boris *Momente și portrete*, Editura Europolis, Constanța, 2001;

Dunăreanu, Ovidiu, Corcheș Victor *Corabia de fildeș - poeți ai sudului*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2000;

Hangiu, I. *Dicționar al presei literare românești*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987;

Munteanu, Teodor *Scriitori căzuți pe front*, Colecția *Luceafărul*, București, 1944;

Puiu, Enache *Istoria literaturii din Dobrogea*, Editura Ex Ponto, Constanta, 2005.

THE SAMIZDAT- LITERATURE OF THE WHISPER

Maria- Andreea Rasoveanu (Pădurean)
PhD Student, Politehnica University of Bucharest, University Center of Pitești

Abstract: The purpose of the article is to talk about the phenomenon of samizdat in the countries of Central Europe. Appearing as a form of protest and resistance, it played an important role in the struggle for freedom and constituted a valve of cultural survival for those who did not accept censorship and uniformity. Thus, in a context where dissenting opinions were oppressed and suppressed, samizdat became a way in which activists and intellectuals sought to convey criticism and alternative ideas. Although censorship and oppression were stronger in the Romanian space than of the other countries in the communist bloc, here too there were timid attempts at samizdat that the article highlights.

Keywords: samizdat, Central Europe literature, communist censorship, dissenting opinions, Romanian samizdat

Cu puțin timp înaintea dramaticelor evenimente ce au schimbat situația politică a întregii Europe, nu doar a celei comuniste, în iunie 1989, a avut loc - cu sprijinul Fundației Wheatland din New York- o conferința despre literatură la care au luat parte scriitori, istorici și critici literari din țări precum Ungaria, Cehoslovacia, Iugoslavia, Polonia, dar și austrieci, italieni, ruși (aflați în afara granițelor URSS). S-a pus în discuție conceptul de Europa Centrală, locul și rolul literaturii în acest spațiu al confluențelor culturale. Multilingvismul și pluriconfesionalismul „i-a condamnat la toleranță”[1] pe locuitorii din aceste țări. Literatura în Europa Centrală este nevoită să coabiteze cu politica și chiar să slujească propagării utopiilor socialiste. „Literatura Europei Centrale era similară în aceste condiții, strigătelor din difuzoare. Foarte puțini au reușit să creeze în această perioadă, o literatură a șoaptelor, a unui dialog al conștiinței cu o realitate atât de crudă, de nemiloasă, o literatură a degradării totale, așa încât doar șoapta era limbajul adevărului”[2]. Păstrând metafora eseistului polonez, șoapta este samizdatul, fenomen prezent în proporții variabile în toate țările europene în timpul regimurilor totalitare.

Din câte se știe, termenul samizdat a fost folosit pentru prima dată în anii 1950 de către un poet rus, Nikolai Glaskov, cu referire la o copie dactilografată, legată, a poemelor sale. Cuvântul, care nu are echivalent în engleză, a căpătat treptat un înțeles mai larg și, în cele din urmă, a ajuns în dicționarul Oxford rusă-engleză, unde a fost definit ca „reproducerea neoficială a manuscriselor nepublicate”. Etimologic, provine din rusește- **samsebyaizdat** unde „sam” înseamnă „sine". Așadar, nu e dificil de înțeles că samsebyaizdat, devenit în scurt timp, samizdat s-ar putea traduce prin „Eu publicat/ editat de mine". Termenul trebuie pus în relație cu alții ca gosizdat, politizdat. Gosizdat este cuvântul care în limba rusă a exprimat editura de stat. Etimologic, acest cuvânt s-a format prin alăturarea a două cuvinte: *gos* (guvern, stat) si *izdat*, o formă prescurtată de la izdatel’stvo, adica editură.

[1] Adam Michnik- *Europa Centrală- identitate și cultură* în *Europa Centrală- nevroze, dileme utopii*- coordonatori Adriana Babeți, Cornel Ungureanu, Polirom, Iași, 1997
[2] Op cit, p. 323

Nicolae Drăgușin[3] precizează că termenul nu a înlocuit total cuvintele ce denumeau realități similare în diferite state. De exemplu, în Polonia, a contiunuat să circule termenul *drugi obieg* („a doua circulație", în condițiile în care „prima circulație" prespunea texte publicate, adică trecute prin filtrul cenzurii). Vechiul termen polonez, folosit in vremea țarismului, a fost *bibula* tradus cu aproximație prin hârtie de mătase spre a sublinia atât finețea, cât și fragilitatea scriiturii.

Dincolo de etimologie, termenul s-a internaționalizat și denumește o formă de rezistență și de exprimare a ideilor în regimurile totalitare, în special în fosta Uniune Sovietică și în statele comuniste est-europene. Această practică consta în multiplicarea și circulația clandestină a textelor și publicațiilor care aveau un conținut considerat subversiv sau critic față de regim. Istoria fenomenului începe la sovietici odată cu cerința ca literatura să nu aibă doar finalitate estetitică, ci să producă voință de schimbare pentru „omul nou". În 1934 Andrei Jdanov (membru înalt al structurilor politice ale URSS) ține o cuvântare în care precizează cum trebuie să acționeze scriitorul „angajat" care va ilustra realismul socialist. Stalin organizase așa numita revolutie culturala (1928 – 1932) prin care au fost înlăturati intelectualii a căror gândire ar putea comporta un efect coroziv asupra sistemului (în acest context se formează nu mai puțin cunoscuta comunitate intelectuala rusească de la Paris). Conform dogmei oficiale, exprimate de Jdanov, misiunea realismului socialist este aceea de a radiografia într-un mod realist fenomenul social și de glorifica eroul pozitiv . Cu alte cuvinte, cultura în multiplele sale forme de expresie (arta, literatura, muzica) trebuie să vorbească despre decadența societății burgheze și viitorul luminos al comunismului. Având o valoare de dogmă, definiția a implicat instituirea unui mecanism de cenzură care să filtreze producția intelectuală a diferiților autori. Celor care nu se aliniază, celor care refuză sa se supună acestei dogme care suprimă libertatea de expresie culturală, în cel mai fericit caz li s-a instituit interdicția de a publica (statul fiind unicul proprietar al editurilor), iar în cel mai nefericit li s-a deschis usa închisorilor. Samizdatul s-a nascut, așadar, la întalnirea dintre imposibilitatea schimbării sistemului și imposibilitatea de a accepta aceasta presiune.[4] Astfel, într-un context în care opiniile disidente erau asuprite și suprimate, samizdatul a devenit o modalitate prin care activiștii și intelectualii căutau să transmită critici și idei alternative.

Literatura samizdat a inclus o gamă variată de materiale și subiecte, de la texte politice și ideologice, la opere literare și poezii. Mulți autori disidenți, precum Aleksandr Soljenițîn, Andrei Saharov și Václav Havel, și-au găsit calea spre public prin intermediul samizdatului. Practica aceasta funcționa prin multiplicarea manualelor, a articolelor, a scrisorilor sau a operei literare într-un mod secret și subteran. Acestea erau transcrise manual pe mașini de scris sau apoi fotocopiate și distribuite într-un cerc restrâns de persoane de încredere. De multe ori, aceste opere erau scrise de către autori anonimi sau sub pseudonime pentru a evita represaliile din partea autorităților. Tot prin samizdat se retipăresc frecvent texte oficiale vechi pe care puterea le-ar vrea uitate. Retipărit sau fotografiat în limba rusă, în samizdat circulă şi publicaţii străine, precum şi traduceri din publicaţii străine în alte limbi. Această parte a samizdatului este în mod natural numit tamizdat (din „tam"="acolo"). De altfel, referindu-se la terminologia și la formele acestei practici, încă din 1973, Julius Telesin menționează că lipsa unei terminologii stabilite afectează și conceptul de samizdat. Astfel, nu este clar dacă vreun text dactilografiat este samizdat sau dacă devine numai samizdat după ce a început să fie duplicat[5]. Cercetările arată că în zorii samizdsatului se duplicau cam 10-15 exemplare ale unui text sau ale unei reviste deoarece nu existau suficiente resurse și, de cele mai multe ori, mașinile de scris puteau fi ușor identificate de vigilența cenzorilor.

[3] Nicolae Drăgușin- *Samizdatul- lupta pentru libertate*,https://romanialibera.ro/sport//samizdatul-lupta-pentru-libertate-165070

[4] Hyung-Min Joo, *Voices of Freedom: Samizdat*, în Europe-Asia Studies, vol. 56, No. 4 (Jun., 2004), pp. 571-594.

[5] Julius Telesin, *Inside Samizdat* , https://www.unz.com/print/Encounter-1973feb-00025/

Ceea ce se publica (indiferent de numărul de exemplare, de riscurile politice, de implicațiile financiare) purta două semne distinctive conform lui Tomáš Glanc[6]:definitivitatea (lucrarea concepută conținea asigurarea scriitorului că așa a conceput-o și așa a dorit să o publice) și semnificația (primează sensul, simbolul nu circumstanțele în care autorul a reușit să transmită samizdatul). De exemplu, Bohumil Hrabal a spus că preferă textele sale dactilografiate (scria cu o viteză de cinci-șase pagini pe oră) care conțin greșelile și confuziile momentelor supreme de creație deoarece autencitatea primează, iar aceste left- over capătă semnificație în sine și rămân o amintire a combustiei creative. Editările ulterioare au deja un aer oficial și se îndepărtează oarecum de samizdat. De fapt, chiar editarea și atent studiata difuzare a materialelor a constituit o mare problemă. Dacă samizdatul era redactat de mână (fenomen foarte frecvent) cei ce dactilografiau își puneau problema redactării corecte și apoi, la orele mici ale nopții, a transportului în serviete aparent inofensive pe străzile burgurilor comuniste. Se aflau în pericol constant de a fi sechestrați și materialele confiscate. Erau ascunse în poduri, beciuri sau șoproane din grădină, autorii lor fiind supuși percheziților la domiciliu, interogatoriilor și, deseori, la închisoare.

În România fenomenul samizdat este aproape absent. Nicolae Manolescu afirmă că literatura de sertar românească e incertă, iar samizdatul inexistent: „Multă vreme s-a crezut că nu există literatura de sertar in România comunistă. Despre samizdat, cu atât mai putin putea fi vorba".[7] O justificare ar fi că puterea conștientizează forța cuvântului și capitalul de influență pe care scriitorii îl au pentru mentalul colectiv. Ion Simuț notează „Dacă pentru Securitate niciun scriitor nu este inocent, pentru cenzură niciun text nu este inocent. Obiectul său de studiu și de verificare îl constituie textul candidat la publicare. Textele care circulă clandestin și fraudulos (literatură în samizdat, scrisori de protest, texte trimise pentru publicare în străinătate sau pentru citirea lor la postul de radio Europa Liberă) sunt de competența Securității."[8] Mașinile de scris erau obligatoriu declarate și înregistrate, iar tipografiile erau puncte strategice strict controlate și păzite. În aceste condiții este de înțeles că au fost puține materiale samizdat în România. Totuși,chiar la începutul prigoanei comuniste, în perioada obsedantului deceniu sunt înregistrate câteva situații în care lucrări interzise sunt aduse sub forma samizdatului. E cazul eseului lui Raymond Aron , intitulat *Le grand schisme,* care a fost citit de o mie de persoane înainte să fie confiscat și ars de comuniști. Apoi, Marieta Sadova a fost arestată cu lotul Noica-Pillat pentru că a distribuit în samizdat cărțile lui Mircea Eliade și Emil Cioran. Mircea Eliade i-a dăruit la Paris romanul *La forêt interdite (* tradus *Noaptea de Sânziene)* și cărțile *Mitul eternei reîntoarceri* și *Imagini și simboluri*, publicate în Franța, iar Emil Cioran i-a dat zece exemplare din lucrarea *La tentation d'exister (Ispita de a exista).*

În anii '80, unul dintre cazuri este cel al unui grup ce mai degrabă răspândea samizdaturi primite din Ungaria și texte ale elitei intelectuale din Austria sau Franța. Cel ce vorbit despre asta este profesorul de filosofie Borbely Erno, de la Cluj: „Era un cerc mai restrâns, nucleul era format din trei persoane care aveau foarte multe contacte. Am început mai multe discuţii, inclusiv cu disidenţi care aveau deja un nume pe vremea aia, aşa cum era Kiraly Karoly. Am început mai multe discuţii tocmai pentru a ne mări nucleul, la un moment dat. Însă am fi vrut să fim trei persoane la baza acelei organizaţii. Eram eu, Biro Katalin şi Buzasz Laszlo. Ştiam foarte bine că oricând pot să ne prindă, Securitatea era ageră, asculta peste tot şi avea mulţi colaboratori are în toată ţara în rândul întregii populaţii." [9] Profesorul a scris mai multe texte samizdat despre libertatea presei, libertatea cuvântului, libertatea de circulaţie, dar și despre drepturile omului sau problemele tineretului.

[6] Tomáš Glanc- *Samizdat- past and present,* Institut of Czech Literature Karolinum Press, Praga, 2018
[7] Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008, p. 1418.
[8] Ion Simuț, *Literaturile române postbelice*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2017, p. 142
[9] https://www.rri.ro/ro_ro/samizdatul_in_romania-2542685

O altă manifestare a samizdatului este revista **Ellenpontok/Contrapuncte**, apărută la Oradea, în 1982. Fondatorul samizdatului *Contrapuncte* a fost Attila Ara-Kovács. Ca model a avut „opoziția democratică" din Ungaria, cu membrii căreia Attila Ara-Kovács avea relații foarte bune. Ei scoteau la Budapesta literatură samizdat încă din 1976, bătută la mașina de scris. E vorba de același grup care, după destrămarea sistemului colonial sovietic, a înființat Uniunea Democrat-Liberală (SZDSZ) din Ungaria. Pe lângă A. Kovacs textele din cele nouă numere ale revistei le scriau Károly Antal Tóth, soția sa Ilona și poetul clujean Géza Szőcs, care se ocupa și de difuzarea clandestină în zona Ardealului. Legat de conținutul revistei, Károly Antal Tóth spune că „Principiul de bază a fost să vorbim deschis despre condițiile în care trăiam. Attila Ara-Kovács a redactat un text cu caracter general care apărea pe coperta a doua a fiecărui număr. Prima parte a acestui text poate fi considerată, practic, un credo al revistei: *„CONTRAPUNCTE este o revistă samizdat. Apariția ei este ocazională. Vrem să facem cunoscute încălcările drepturilor omului din Europa Centrală și de Est și, în cadrul lor, a reprimării politice, economice și culturale a maghiarilor din Ardeal…"*[10]. Securitatea a ajuns la redactorii clandestini și Károly Antal Tóth a fost anchetat cu cruzime în beciurile securiste după ce anterior i se percheziționase locuința. Spre a-și manifesta „clemența" puterea comunistă a eliberat suspecții, iar revista a încetat să mai apară. Toți cei implicați în samizdaturile românești au părăsit țara înainte de 1989.

După căderea comunismului în toate țările blocului totalitar samizdatul a încetat să fie o literatură a șoaptei și într-un mod paradoxal cărțile și revistele au avut o viață dublă: au încetat într-un fel să mai existe în forma tăinuită, iar într-un alt sens au început să existe cu adevărat, fiind editate fără temeri. După ce au dus o existență sumbră și ambiguă în țara lor de origine, au putut fi publicate în edituri, expuse în librării și incluse în antologii care apar în cataloagele bibliotecilor naționale.

În acest sens este bine a fi amintită colecția „Libri prohibiti", un adevărat muzeu al samizdatului ce se află în Praga. Numele complet al colecției de cărți și documente este „cărți interzise, bibliotecă de samizdat și literatură de exil", iar denumirea latinească evocă cenzura și sistemul inchizițional al unui trecut nu tocmai îndepărtat. A fost creat în 22 octombrie 1990 de către Jiří Gruntorád cu sprijinul elitei intelectuale și al mediului cultural cehoslovac, îndeosebi cu implicarea lui Václav Havel, președintele țării la acea dată. Ideea înființării bibliotecii i-a venit când, în urma revoluției de catifea, și-a recuperat publicațiile confiscate de autorități și a înțeles că nu vor putea ajunge la oameni în alt fel decât printr-o bibliotecă. Cum cele publice erau administrate tot de reprezentanți ai comuniștilor, a creat acest spațiu care susține memoria unor dureri îndelung oprimate. Actualmente, biblioteca are peste 40000 de lucrări, 3400 de periodice și alte 5000 de piese de material audio-vizual, pe lângă altele cu valoare istorică (afișe, pliante, fluturași), în special din Cehia și Slovacia, dar și din Polonia.

[10] https://blog.cosmeanu.ro/povestea-singurului-samizdat-din-romania-ceausista

Prin urmare, samizdatul a umplut un gol informațional, când literatura a fost subjugată de cenzură și a jucat un rol semnificativ în căderea regimului comunist în Europa de Est. De asemenea, a reprezentat o formă culturală de rezistență și de libertate de exprimare în regimurile totalitare. Această practică a permis propagarea nemijlocită a ideilor și opiniilor disidente, contribuind astfel la subminarea regimurilor opresive și la susținerea libertății și democrației. În citirea și interpretarea acestor opere-document trebuie respectat un „cifru al prudenței”[11] deoarece există riscul unui balans specios între concesivitate și veridicitate, în dorința de a livra cititorilor *Adevărul* sau fragmente de adevăr.

BIBLIOGRAPHY

Babeți, Adriana (coord)- *Dicționarul romanului central-european, ,* Editura Polirom, Iași, 2022

Glanc, Tomáš - *Samizdat- past and present*, Institut of Czech Literature Karolinum Press, Praga, 2018

Hyung-Min Joo, *Voices of Freedom: Samizdat*, în Europe-Asia Studies, vol. 56, No. 4 (Jun., 2004), pg. 571-594.

Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008, pg. 1418.

Malița, Liviu - *Literatura eretică. Texte cenzurate politic între 1949 și 1977*, Editura Cartea Românească, București, 2016

Michnik, Adam - *Europa Centrală- identitate și cultură* în *Europa Centrală- nevroze, dileme utopii*- coordonatori Adriana Babeți, Cornel Ungureanu, Polirom, Iași, 1997

Simuț, Ion, *Literaturile române postbelice*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2017

Ștefănescu, Alex - *Istoria literaturii romane contemporane (1941-2000),* Editura Mașina de scris, București, 2005

Ungureanu, Cornel - *O istorie secretă a literaturii române,* Ed. Tracus Arte, București, 2019

[11] Cornel Ungureanu- *O istorie secretă a literaturii române,* Ed. Tracus Arte, București, 2019, p. 21

WEBOGRAFIE
https://www.rri.ro/ro_ro/samizdatul_in_romania-2542685
https://blog.cosmeanu.ro/povestea-singurului-samizdat-din-romania-ceausista
Nicolae Drăgușin- *Samizdatul- lupta pentru libertate*,https://romanialibera.ro/sport//samizdatul-lupta-pentru-libertate-165070
Julius Telesin, *Inside Samizdat* , https://www.unz.com/print/Encounter-1973feb-00025/

HYPOSTASES OF ROMANIAN FEMALE PROSE IN THE TWENTIETH CENTURY

Carmen Gabriela Popa
PhD Student, UMFST, Tîrgu Mureş

Abstract: The questions that the woman and, especially, the woman-creator, the woman-writer asked herself over time, the existential whys that brought her out of the inertia of self-condemnation, led her to focus on a more grounded, deeper analysis of herself, of her own marginalization, of the reasons why, just her mere coming into the world, meant another Eve.

Keywords: women's literature, freedom, art of writing, masculine, feminine.

Chi non è in grado di toccare il suo pensiero, pensa invano.[1]

Donna.

Intuizione? Ragione?

Un noto psicologo tedesco, Gerd Gigerenzer, parla di intuizione e allo stesso tempo posiziona l'individuo, maschio o femmina, sia sul lato intuitivo che su quello razionale. Il ricercatore afferma che "quando si lavora a uno studio, è allora che arriva l'intuizione".[2] In effetti, non è arrivato a distinguere i fattori che determinano l'emergere dell'intuizione, né ciò che innesca la decisione. L'unica cosa che padroneggia è l'impulso ad agire, perché questo impulso è buono. "È un dato di fatto: se fai più studi, la tua intuizione funzionerà meglio. Ricordate Galileo. Ha lavorato per anni e, senza prove evidenti, è stato in grado di dimostrare alcune teorie sul nostro universo. Ha studiato e ricercato per tutta la vita. E questo solo perché ha ascoltato il suo intuito. La società allora non gli credette, ma riuscì a dimostrare che aveva ragione, e allora divenne una parte importante della storia. Anche Albert Einstein credeva nella sua intuizione e la considerava un dono di Dio (...) I ricercatori lo hanno dimostrato. Il razionale e l'intuitivo sono ciò di cui abbiamo bisogno per sviluppare e dare al mondo meravigliose creazioni, aprendo una nuova porta sull'universo".[3]

La cosiddetta letteratura femminile è spesso considerata, d'altra parte, un falso problema, perché "né lo stile, né la visione artistica, né il piano morale dell'atto creativo forniscono argomenti sufficienti per attribuire un particolare sesso alla letteratura".[4] La letteratura femminile, "concetto confuso, quindi comodo e utile",[5] si è costruita, alla fine dell'Ottocento e, soprattutto, all'inizio del Novecento, un proprio spazio all'interno della letteratura romena. C'è stato un'importante interessamento alla letteratura delle donne con accesso all'istruzione.

[1] http://www.citatepedia.ro/index.php?id=222238.
[2] Gigerenzer Gert, *Risk Savvy: How to Make Good Decisions*, Editura Penguin Books Ltd, Gran Bretagna, 2015, p. 56.
[3] *Ibidem*.
[4] Eugen Negrici, *Le ilusioni della letteratura romena*, Casa Editrice Cartea românească, Bucarest 2008, p.201.
[5] *Ibidem*, p.202.

Nel 1929, nel suo saggio più ampio sulle donne e i libri, *Una stanza separata,* Virginia Woolf affermò: ”Per scrivere romanzi, una donna deve avere soldi e una stanza separata”[6], dove può definire l’autenticità della sua intimità. ”Ma questa intimità non implica nulla di femminile nel senso biologico del termine. Sola nella sua stanza, una donna diventa creatrice nella misura in cui rinuncia a un’identità femminile”.[7]

Ecco cosa dice Anișoara Odeanu, scrittrice rumena meno conosciuta del periodo tra le due guerre: ”Ho sempre creduto e lo ripeto che, per una donna, la vocazione artistica significhi, dal punto di vista della vita, un vero e proprio fastidio, perché richiede un doppio superamento, in primo luogo, della condizione della donna, per quella dell’essere umano e, in secondo luogo, di quella dell’essere umano per quella dell’artista”.[8]

Nella cultura rumena, il concetto di letteratura femminile è apparso nel periodo tra le due guerre. Secondo E. Lovinescu, le caratteristiche della letteratura femminile sono ”l’istintualità, il pudore, il mistero femminile, il sentimentalismo, il lirismo e la soggettività”.[9]

L’atteggiamento di Lovinescu nei confronti delle donne e della ”loro” letteratura, è contraddittorio, come ha notato anche Elena Zaharia-Filipaş in *Studi sulla letteratura femminile*. Lei riesce ad individuare nell’atteggiamento lovinesciano ”due tipi di costrutti mentali in relazione di opposizione e competizione: il misogino (il grande critico paragona la condizione femminile a quella del felino o della colomba nel periodo di accoppiamento) e il gentiluomo cortese, osservando uno iato tra l’uomo Lovinescu e il critico letterario Lovinescu”.[10]

Anche Mihail Sebastian ha fatto ricorso all’opposizione maschile/femminile nella ricezione delle opere letterarie, ma lo ha fatto in un senso di apprezzamento per le donne creative. La scrittura femminile attraeva Mihail Sebastian soprattutto per la sua mancanza di frivolezza e per la gravità che portava, essendo queste alcune delle costanti più importanti della letteratura femminile.

Per G. Calinescu, le scrittrici potevano essere classificate in due categorie. La prima categoria includerebbe le scrittrici ”di tipo morale che cantano l’amore per i bambini, le virtù domestiche e civiche e l’amore come istituzione”[11] e nella seconda categoria le scrittrici ”fisiologicamente pulite [...] che cantano senza copertura il desiderio di amare, l'aspirazione ad essere amate e la gioia di vivere corporalmente”.[12] Queste opinioni sono in qualche modo prevedibili considerando che G. Călinescu era uno spirito misogino. Lo dimostrano le idee espresse in un saggio sul mondo di Caragiale, *Domina Bona*: ”Ciò che generalmente manca alle donne è «l'intelligenza», cioè la facoltà di conciliare gli estremi. La donna, anche quando usa le idee, tende a fissarle, sottomettendosi ad esse senza riflettere, come un maestro, personificandole. [...] L’uomo è, per definizione, teorico e lirico, la donna per definizione pratica e prosaica”.[13]

Călinescu non è l'unico scrittore a pensarla così. Secondo le testimonianze di Cella Serghi, quando Camil Petrescu le presentò Liviu Rebreanu e gli disse che stava scrivendo un romanzo, Rebreanu non si fece scrupoli a scoraggiarla: ”E quando le dissi che stavo scrivendo

[6] Virginia Woolf, *Una stanza separata*, tradotto da Radu Paraschivescu, nel vol. *Donne nel paese degli uomini*, Casa Editrice Univers, Bucarest, 2008, p. 344.
[7] Andreea Deciu, *Identità femminili – Prefazione* a Virginia Woolf, *Una stanza separata*, traduzione di Radu Paraschivescu, Editura Univers, Bucarest, 1999, p. 100.
[8] *L'evento*, 4 maggio 1942, tratto da Liliana Paicu, *Gabriela Adameşteanu e le problematiche della letteratura femminile*, Casa Editrice Pro Universitaria, Bucarest, 2013, p. 7.
[9] E. Lovinescu, *Critice*, vol. 2, Casa Editrice Minerva, Bucarest, 1982, p. 122.
[10] Elena Zaharia-Filipas, *Studi di letteratura femminile*, Casa Editrice Paideia, Bucarest, 2004, p. 174.
[11] G. Călinescu, *La storia della letteratura romena dalle origini ai giorni nostri*, Casa Editrice Minerva, Bucarest, 1986, p. 737.
[12] *Ibidem.*
[13] G. Călinescu, *Domina Bona*, in *Pagine di estetica,* Casa Editrice Albatros, Bucarest, 1990, p. 155-156.

un romanzo, non le piacque affatto e non si guardò indietro dal dirmi che scrivere non è per ragazze e non è nemmeno un giocattolo. Nessuna civetteria".[14]

Il critico letterario Eugen Negrici, nel suo libro *Le illusioni della letteratura romena*, nega il concetto di letteratura femminile, affermando che "né lo stile, né la visione artistica, né il piano morale dell'atto creativo forniscono argomenti sufficienti per attribuire un certo sesso alla letteratura. Il concetto facile e vantaggioso di «letteratura romena» ha sconvolto e sconvolge – come ogni falso problema – la percezione dei critici romeni".[15]

Credo si possa dire che la letteratura femminile sia caratterizzata, in parte, dalla soggettività, un fatto altrimenti giustificato considerando che, per secoli, la donna, sia essa considerata essere umoano o scrittrice, ha vissuto in un mondo limitante, in cui non le è stata concessa la possibilità di scelta, essendo costantemente sottoposta allo sguardo e al giudizio degli uomini. "La letteratura scritta da uomini opera con schemi semplificatori della femminilità, mentre la letteratura scritta da donne – fino a un certo punto – procede in modo simile nella misura in cui obbedisce ai rigori di un modello maschile".[16]

La letteratura femminile non è un mito o un falso problema. Al contrario, come diceva Cella Serghi, c'è "una peculiarità della letteratura femminile. È un'altra voce, un'altra sensibilità, è l'altra che parla e vuole essere ascoltata. La donna ha qualcos'altro da difendere. La libertà di coltivare se stessi, la libertà di muoversi, la libertà di essere felici e persino la libertà di essere un partner uguale e degno dell'uomo. Per tutti questi diritti così naturali, ha dovuto lottare, difendersi, e questo si riflette nella sua letteratura."[17] È sempre Cella Serghi che, nella sua discussione con Marius Pop, ha cercato di distinguere tra la sua letteratura e quella di Camil Petrescu, segnando di fatto la distinzione tra letteratura femminile e quella maschile: "Lui cercava idee, io cercavo la mia infanzia, i miei «sentieri perduti». L'autore di *L'ultima notte*... cercava la verità, dall'alto di una spiritualità esistente, di una cultura acquisita; le mie eroine hanno un'aspirazione alla cultura che spesso assume aspetti drammatici. Per Camil Petrescu l'amore è una scelta lucida, il dramma dell'eroe è quello di essere ingannato. Per me l'amore è un incantesimo e quando l'incantesimo si rompe, il personaggio appare così com'è, non come l'autore lo pensava".[18]

Il concetto di letteratura femminile modella il suo aspetto nella cultura rumena nel periodo tra le due guerre. "Nonostante i residui di una mentalità patriarcale, l'era tra le due guerre ha rappresentato [...] il momento veloce di un inizio di affermazione della donna nella vita pubblica e [...] dell'ingresso delle donne nella Cittadella delle Lettere. [...] Dopo gli accumuli dei primi due decenni del Novecento e soprattutto dopo gli accumuli degli anni folli che seguirono la fine della guerra, la letteratura femminile emerge sempre più visibilmente come fenomeno sociale, nel senso che le scrittrici non sono più un caso isolato, un'eccezione alla regola della scrittura. [...] Gli anni 30' segnano il «trionfo» della Scrittrice o [...] la legittimazione della presenza della Scrittrice nello spazio culturale/letterario rumeno. Questi sono gli anni di punta della «letteratura femminile»".[19]

La questione delle scrittrici è vasta e non sufficientemente analizzata.

Migliaia di pagine ha dedicato, migliaia di pagine gli sono state dedicate.

---

[14] Cella Serghi in dialogo con Marius Pop, intervista pubblicata in *Orizont*, anno XXVII, n. 41, 14 ottobre 1976, riprodotta in *Romanul românesc in interviste*, antologia, Casa Editrice Minerva, Bucarest, 1988, vol. III, p. 420.
[15] Eugen Negrici, *op.cit.*, p. 205.
[16] Andreea Deciu, *Identità femminili – Prefazione* a Virginia Woolf, *Una stanza separata*, traduzione di Radu Paraschivescu, Editura Univers, Bucarest, 1999, p. 100. XXII.
[17] Cella Serghi in dialogo con Liana Cozea, intervista pubblicata in *Familia*, anno XX, n. 9, settembre 1984, riprodotta in *Romanul românesc in interviste*, antologia, Casa Editrice Minerva, Bucarest, 1988, vol. III, pp. 424-425.
[18] Cella Serghi in dialogo con Marius Pop, *op.cit.*, p. 421.
[19] Liliana Paicu, *Gabriela Adameşteanu e la problematica della letteratura femminile*, Casa Editrice Pro Universitaria, Bucarest, 2013, pp. 53-54.

Donna.

Intuizione? Ragione?

Sì, mi sono lasciata guidare dall'intuizione quando ho scelto di analizzare parte della parola femminile che si è materializzata, alla fine, in opere che hanno segnato definitivamente il tumultuoso Novecento, partendo dalla convinzione che le donne siano molto più sensibili, molto più attente ai propri sentimenti, emozioni e sensibilità interiori[20]. Sullo sfondo di un atteggiamento contrario a qualsiasi emancipazione femminile, sullo sfondo di una promozione del ritratto della donna tenera e vulnerabile, per la quale l'esistenza doveva essere limitata alle proprie famiglie, per fortuna, c'è quella lotta definitiva che ha superato i limiti. La letteratura femminile ha colto di sorpresa le voci maschili della critica letteraria. I romanzi scritti da donne riflettevano emozioni, valori che non corrispondevano a ciò che le voci dei critici maschi consideravano sostanziali, quindi essenziali.

Sceglierò, tra la autrici del Novecento, alcune "voci" che mi hanno colpito per l'atteggiamento coraggioso che hanno dimostrato, un atteggiamento che ha penetrato i limiti di una società chiusa nei pregiudizi.

1. Primo romanzo al femminile.

Il primo romanzo della letteratura rumena appartiene a Sofia Nădejde, "la prima donna del nostro paese con una vocazione manageriale".[21] Il suo nome perse la sua risonanza con il passare del tempo, anche se fu, alla fine dell'Ottocento, inizio di Novecento, una grande sostenitrice di campagne per il riconoscimento dei diritti delle donne, tradusse testi scientifici e letterari, scrisse prosa, poesia, teatro.

Sofia Nădejde si afferma come personalità del movimento femminista, entrando in conflitto con alcune delle personalità più famose dell'epoca. È la prima donna in Romania a cui è stato permesso di superare il diploma di maturità in un liceo maschile, la prima donna a dirigere una rivista letteraria in Romania, la prima autrice di un romanzo femminista (*Patimi*, 1903), la prima donna a parlare al Club dei Lavoratori, la prima donna a guidare il congresso di un partito operaio. Nel 1895 fu votata come la donna rumena più colta del suo tempo da personalità culturali contemporanee, in un sondaggio sulla Romania letteraria. Nei 60 anni in cui è stata attiva, cioè fino all'età di 89 anni, ha firmato 43 pubblicazioni, sia con il suo nome che con gli pseudonimi S.G., Elisabeta, Eva, Sonia, Sorina e Vanda D.

Pubblicato nel 1903, il romanzo *Patimi* di Sofia Nădejde è considerato il primo romanzo femminista della letteratura rumena. Racconta la storia del passaggio da un'epoca dominata dalla piccola aristocrazia rurale a un'epoca di borghesia e capitalismo. Spesso drammatico, a volte crudele, a volte giocosa, *Patimi* è un romanzo sull'amore, sul denaro, sulle proprietà, sulla morale e la religione, sulla xenofobia, sulle donne e la loro condizione, sulla famiglia e sui valori tradizionali, ma anche sui nuovi valori, sullo sfruttamento, sul capitalismo e sul crepuscolo di un mondo che presto si sarebbe disintegrato nelle trincee della Grande Guerra.[22]

L'autrice dichiarò, in una rivista del 1879: "Siamo accusate di non studiare, ma abbiamo scuole? Affinché una donna abbia il diploma di maturità, ad esempio, deve avere anche migliaia di monete d'oro. Siamo accusate di non cercare altro che essere piaciute, che farci belle, senza occuparci di cose serie. Ma cosa ci insegnano fin dall'infanzia? Come abbellirci in modo da poter trovare un uomo ricco. Dateci un'educazione seria, fate scomparire davanti a

[20] I ricercatori italiani dell'Università di Biccoca a Milano affermano senza ombra di dubbio che le donne sono in grado di scoprire un errore in soli 200 millisecondi, molto più velocemente degli uomini. Si sa solo che le donne vedono molto meglio dei loro partner se manca un oggetto, se qualcosa viene messo in un altro posto o se è stato commesso un errore. Ciò è dovuto all'intuizione, che si basa non solo sulla ragione e sugli stimoli esterni, ma anche su connessioni neurali molto veloci. (fonte: https://www.libertateapentrufemei.ro/diverse/cat-de-puternica-este-intuitia-feminina-afla-ce-spune-stiinta-181409).

[21] Elena Zaharia-Filipaș, *Op. cit.*, Casa Editrice Paidea, Bucarest 2004, p. 93.

[22] Ștefan Baghiu, *Patimi*, Sofia Nădejde – *Prefazione*, Casa Editrice Publisol, Bucarest, 2021.

noi l'idea che le donne debbano solo piacere agli altri, piantate attraverso l'educazione la dignità personale nelle donne, in una parola, finite il trattamento infantile che ci date, cioè vantarci in nostra presenza, cedere ad ogni nostro capriccio, baciarci le mani e paragonarci agli angeli e, in nostra assenza, trattarci come paria!"[23]

2. Tempo perduto e ritrovato.

Una delle più illustri scrittrici di prosa del XX secolo, discendente di un'antica famiglia dell'Oltenia, Hortensia Papadat-Bengescu era la figlia del generale Dumitru Bengescu, un partecipante attivo nella Guerra d'Indipendenza nel 1877-1878 e Zoa Ștefănescu, figlia di un insegnante di Iasi. Figlia unica, la scrittrice ha avuto un'infanzia bella e spensierata, vivendo la "lenta estasi del miracolo di esistere", un'infanzia[24] che lei rievocherà verso la fine della sua vita, in scritti autobiografici.

L'infanzia e l'adolescenza della scrittrice si riflettono nei suoi racconti successive, *La ragazza*, *Sangue*, *Domeniche felici* e *Feste in famiglia,* considerate da E. Lovinescu, il mentore che ha guidato i suoi passi letterari, frammenti di un'autobiografia psicologica, piccoli capolavori per la loro autenticità.

Il processo di formazione artistica di Hortensia Papadat-Bengescu si sovrappone al percorso evolutivo dagli scritti discreti dell'infanzia, ai discreti tentativi letterari, per poi inserirsi definitivamente nel mondo della narrativa.

Hortensia Papadat-Bengescu si addentra coraggiosamente in un mondo che sembrava già conquistato. L'impatto sul lettore-pubblico non è immediato. Sembra troppa la sensibilità, troppa la lucidità e il coraggio nell'analizzare l'anima umana in generale e l'anima femminile in particolare. "Ho sempre trovato lo studio delle donne più interessante di quello degli uomini, perché negli uomini ci si circonda di fatti e i fatti raramente sono interessanti, mentre le donne hanno una ricca riserva di materiale dell'anima, alla ricerca del quale ci si può addentrare in una ricerca avventurosa e piena di sorprese", diceva l'autrice nel suo romanzo d'esordio, *Acque profonde*, 1919, Casa Editrice "Cultura nazionale", 1923, pp. 155-156.[25] I suoi personaggi femminili sono, inizialmente, una proiezione e un dipinto dell]autrice stessa. "Ho un colossale deficit di esistenza", dichiarò una delle sue eroine. (*op.cit*., pag. 164-165).

La vera carriera di scrittrice di Hortensia iniziò al cenacolo "Sburătorul" di E. Lovinescu e alla sua rivista. Per otto anni, Hortensia Papadat-Bengescu ha letto le sue opere davanti al pubblico, "così come sono state scritte", come afferma nella prima pagina di alcuni dei suoi volumi. Hortensia Papadat-Bengescu aveva trentacinque anni quando pubblicò le sue prime pagine di prosa su periodici letterari rumeni.

Nel corso di alcuni anni, Hortensia Papadat-Bengescu affronterà la propria vita interiore, praticando prospettive narrative e delineando nelle sue pagine una tipologia di femminilità.

3. Una vita come un romanzo.

"Una battaglia feroce si ripete sempre, dall'inizio, davanti al foglio bianco. Questo è più facile da capire quando hai di fronte una pietra, dell'acciaio o del granito e più difficile quando hai una tela su cui mettere i colori o un foglio di carta su cui mettere delle parole. Ma la lotta è la stessa".[26]

Cella Serghi è stata una delle più importanti scrittrici della letteratura rumena tra le due guerre. Nel 1937, il primo frammento del romanzo *La tela del ragno,* intitolato *Le prime perplessità*, apparve sulla rivista "Revista fundațiilor". L'esordio è notevole, il lavoro viene

[23] *Donna rumena*, anno II, n. 111, 25 marzo 1879, estratto da https://www.scena9.ro/article/biografie-profil-feminista-sofia-nadejde.

[24] Galaţchi Simona, *Prima della morte del femminismo rumeno*, in *Lingua e letteratura. Monumenti europei dell'identità*, vol. 1, 2009, pp. 118-123.

[25] Tudor Vianu, *L'arte degli scrittori rumeni in prosa*, Casa Editrice Minerva, Bucarest, 1981, p. 293.

[26] Cella Serghi, Rivista *Dunărea de Jos*, n. 212/ottobre 2019, p. 2

apprezzato da Camil Petrescu e Alexandru Rosetti. Così, la prima opera dell'autrice è stata consigliata al pubblico da tre grandi scrittori: Camil Petrescu, Liviu Rebreanu e Mihail Sebastian. Viene chiamata a pubblicare su "Viata romaneasca" e "Revista Fundaţiilor" di Mihai Ralea, D. I. Suchianu e Al. Rosetti, ed E. Lovinescu la invita a "Sburătorul". Strinse molte amicizie letterarie. I pezzi pubblicati nelle suddette riviste, aventi la stessa eroina - Mirona - sarebbero diventati il successivo romanzo La *caduta dei muri*, poi in altre edizioni, *Il libro di Mirona* o *Mirona*.

Nel 1938, Cella Serghi esordisce in redazione con il romanzo *La tela del ragno,* il suo miglior romanzo, accolto favorevolmente da Mihail Sebastian, Camil Petrescu, Liviu Rebreanu, Pompiliu Constantinescu, Felix Aderca. Il romanzo fu ristampato dopo il 1944, con revisioni e aggiunte. A quanto pare, Liviu Rebreanu ha avuto una conclusione decisiva nel valutare i significati del romanzo: "Liviu Rebreanu mi ha detto solo questo: «Mettilo nel cassetto e tiralo fuori dopo sei mesi. Avrai ancora del lavoro da fare. Forse un anno. Se hai scritto questo libro, sarai in grado di trovare ciò che manca. Hai talento, ma sappi che oltre a questo, hai bisogno di lavoro, di pazienza». Poi sono scoppiata a piangere. Un anno dopo, però, l'ho ringraziato con gratitudine*: La tela del ragno* era pronto per la stampa".[27]

Dopo la pubblicazione di La tela del ragno, Cella si sentì realizzata. Non voleva diventare una scrittrice, affermarsi nella letteratura. Aveva scritto un libro e pensava che fosse abbastanza. Un giorno, però, mentre passeggiavano in via Campineanu con Camil, incontrarono E. Lovinescu che la invitò al cenacolo "Sburătorul". Arrivata al cenacolo, a Cella fu chiesto da Lovinescu se avesse intenzione di scrivere di nuovo. Considerando *La tela del ragno,* il suo primo e ultimo romanzo, ha costruito una risposta immediata affermando che avrebbe scritto un libro in cui la sua eroina sarebbe stata una scrittrice. Da allora, Cella Serghi ha scritto opere di grande impegno e portata, tra cui *Cad zidurile (*1950), romanzo ristampato con il titolo *Il libro di Mirona* (1965) e ulteriormente *Mirona* (1972), il romanzo promesso a Lovinescu. Altri volumi importanti furono *Moş Ilie* (1950), *Cantemiristii* (1954), *Gentiane* (1970), *Iubiri paralele* (1974), *Sul filo di ragno della memoria* (1977), *Questo dolce fardello, giovinezza* (1983).

Dal punto di vista della scrittrice, il suo romanzo d'esordio, *La tela del ragno*, è stato in qualche modo il suo sostegno morale nel tempo.

Fino a che punto una scrittrice riesce a costruirsi, ad affermarsi, a modellarsi come una personalità complessa, sacrificando la propria vita personale? Come affrontare i pregiudizi dei tempi? "Non si può generalizzare. Ogni uomo è un mondo e ogni scrittore è umano. Per quanto mi riguarda, se non avessi sacrificato la mia vita personale per i libri che ho scritto, e mi riferisco principalmente a *La tela del ragno*, non sarei diventata una scrittrice".[28]

Cella Serghi ha espresso la sua insoddisfazione per la ricezione critica della letteratura scritta da donne. "A volte, invece di analizzare gli scrittori e incoraggiare la lettura, la critica, purtroppo, scoraggia. La letteratura scritta da donne è ignorata. Tra tutti i nomi noti viene menzionato quello di Hortensia Papadat Bengescu. Questo sarebbe comprensibile se gli scrittori fossero tutti del calibro di Rebreanu, Sadoveanu. Ma oltre a Mihail Sebastian e Anton Holban, perché non dovrebbero comparire i nomi di Lucia Demetrius, Ticu Archip, Henriette Yvonne Sthal e, perché no, Cella Serghi?"[29]

4. Ritratto di una signora

Nata il 9 settembre 1943 a Bucarest, Dana Dumitriu scriveva, negli anni '70 del secolo scorso, il romanzo psicologico più radicale. Leggeva con insistenza i suoi precursori Hortensia Papadat-Bengescu, Henry James o Virginia Woolf. *The Ambassadors or on Psychological Realism* (1976), è un saggio in cui Dana Dumitriu analizza diversi romanzi noti, tra cui *The*

[27] Intervista di Boris Buzila, *Magazin*, n. 725, 28 agosto 1971, p.4.
[28] Cella Serghi, *Rivista Dunărea de Jos*, n. 212/ottobre 2019, p. 23.
[29] *Ibidem*, p. 24

Alexandria Quartet di Lawrence Durrell. L'autrice è colei che ha promosso, nella teoria rumena sulle specie, i concetti di Henry James, ”realismo psicologico”, ”punto di vista”, ”drammatizzazione”. L'idea principale del saggio è che il romanzo moderno sfrutta la doppia tradizione del realismo oggettivo e dell'analisi psicologica, ponendo al centro della narrazione un personaggio (o più) che filtra il mondo che lo circonda attraverso le sue sensazioni, emozioni e pensieri. Non sono gli eventi esterni a determinare i sentimenti o il comportamento umano ma, al contrario, sono i sentimenti a imprimere il corso degli eventi. Dana Dumitriu scrisse il saggio dopo aver pubblicato un volume di racconti *(Migrazioni*, 1971) e un romanzo (*Masa zarafului*, 1972), in cui lo psicologismo era già evidente. Rimarrà coerente con questo, creando i romanzi *domenica dei portatori di mirra* (1977), *Il ritorno di Pascal* (1979), *Feste della pazienza* (1980) e una trilogia storica intitolata *Il principe Ghica* (1882-1986).

Tutti i racconti, come il primo, sono dei monologhi. I nomi alla prima persona mancano solo in un capitolo del *Masa zarafului.* I soggetti di tutta la prosa, non solo di quelli d'esordio, sono selezionati dall'esistenza intima e quotidiana dei personaggi. Dana Dumitriu mette le donne al centro dell'azione in quasi tutti i romanzi, anche se non sono sempre simpatiche, riservando ruoli secondari agli uomini. *La domenica dei portatori di mirra* era di gusto per i critici dell'epoca, essendo un romanzo poliziesco psicologico, per nulla rappresentato in Romania nel 1977.

Dana Dumitriu, invece, rinuncia, nei romanzi successivi, al monologo e persino ai nomi alla prima persona. I suoi nuovi romanzi sono più oggettivi, i ritratti sono realizzati con cura e non sacrificano alcuna informazione ritenuta utile per la conoscenza dell'aspetto o del comportamento umano.[30]

5. Il cammino uguale di ogni giorno

”Nella letteratura rumena ci sono poche scrittrici con opere che hanno resistito nel tempo. Sono uscite tardi dal «cappello» di Hortensia Papadat-Bengescu, che rimane fino ad oggi la più brillante rappresentante del genere in Romania, con la statura di una grande scrittrice europea. Della generazione che ha riannodato i fili tagliati dal proletcultismo, assimilando anche le strategie narrative del romanzo occidentale moderno, dirette discendenti di Hortensia, ritrovo la compianta Dana Dumitriu (1943-1987) e Gabriela Adameşteanu, entrambe dotate del talento, della scienza e della pazienza per costruire finzioni plausibili su impalcature storicamente documentate”.[31]

Distaccata per diversi anni, dal 1990 in poi, dai problemi della letteratura e della propria creazione epica, dedita all'editoria e all'attività civile, Gabriela Adameşteanu, nata il 2 aprile 1942 a Targu Ocna, nella contea di Bacău, è una scrittrice, giornalista e traduttrice, ex caporedattrice della rivista di analisi politica *Rivista 22,* attualmente caporedattore del supplemento ”Bucarest culturale” e membro importante del Gruppo per il Dialogo Sociale. Gabriela Adameşteanu ha avuto un'evoluzione un po' atipica, la scrittrice ha abbandonato, a un certo punto, la letteratura a favore dell'editoria. L'autrice è tornata alla vita letteraria nel 2003, con la pubblicazione del romanzo *L'incontro,* una rielaborazione di un vecchio racconto del volume *Estate-Primavera* (1989).

Gabriela Adameşteanu ha debuttato nel gennaio 1971 sulla rivista *Luceafărul* con una prosa intitolata *Amicizia*. L'*Amicizia* avrebbe dovuto far parte del romanzo *Provizorat*, ma divenne un capitolo del suo primo libro, *Il cammino uguale di ogni giorno* (1975).

Il romanzo d'esordio della scrittrice, *Il cammino uguale di ogni giorno,* è un romanzo incentrato sul problema dell'identità, che si manifesta anche attraverso la domanda che apre il romanzo e ritorna come filo conduttore per tutto il libro: ”Chi è Letitia Branea?”. Il libro attraversa la durata di diversi anni, ”essendo un romanzo di educazione sentimentale di una

[30] Nicolae Manolescu, *Storia critica della letteratura romena. 5 secoli di letteratura*, Casa Editrice Cartea Românească, Bucarest 2008, pp. 1189-1991

[31] Adriana Bittel in *Formula As*, anno XX, n. 926, 9-16 luglio 2010.

donna, unico, in questo senso, nella letteratura rumena".[32] Il romanzo trascrive il tentativo dell'adolescente Letitia Branea di scoprire se stessa.

L'arte dell'autrice raggiunge l'apice della perfezione in *Il mattino perduto* (1983). Un'altra prova per sottolineare la vocazione di Gabriela Adameşteanu come scrittrice di prosa. "La mattina di una donna qualunque, ex sarta che lavorava a giornata e che ora passava il suo tempo a vagare verso parenti e conoscenti, è trascritta con un'eccezionale capacità di inventare linguaggi e, quindi, universi".[33] Questa predilezione dell'autrice per l'essere umano impegnato nei piccoli avvenimenti della vita quotidiana è costante e la sfrutta con un'insolita naturalezza di tono, rara nella prosa contemporanea.

Nel 2010 è stato pubblicato il romanzo *Provizorat,* in cui la scrittrice continua la storia di Letitia Branea, l'eroina del suo romanzo d'esordio, *Il cammino uguale di ogni giorno*. "Il romanzo di formazione sentimentale di una giovane donna, come potrebbe essere sinteticamente definito questo romanzo, cede a favore di una prosa di maturità femminile".[34] Compare qui un tumulto dei pensieri dell'eroina, un aspetto delicato della vita di molte scrittrici. Letitia vive con la certezza che la maternità le impedisse di realizzare la sua vocazione creativa. Questa idea è stata sostenuta anche da Virginia Woolf nel suo diario: "Eppure, per quanto strano possa sembrare, non direi che vollessi dei figli".[35] "*Provizorat* è, per eccellenza, un romanzo dell'intimità minacciata e dell'evasione sentimentale impossibile".[36]

Possiamo notare, leggendo Gabriela Adameşteanu, qualità che E. Lovinescu un tempo considerava appartenenti al mondo maschile: lucidità, spirito di osservazione, intellettualità. "Diretta, di una sensibilità abbondante, la sua prosa é di un calmo stupore di fronte alla realtà. È una caratteristica della prosa femminile, ma anche di una prosa di alta qualità."[37]

6. Candore e incanto – Ana Blandiana

"Ho iniziato a scrivere prosa in un momento in cui sentivo di dover mettere tra realtà e poesia più delle meditazioni che pubblicavo settimana dopo settimana sulle riviste letterarie. Più precisamente, sentivo che se non avessi cercato di descrivere tutto ciò che vedevo, tutto ciò che vivevo, tutto ciò che capivo – cosa che potevo fare solo in prosa – la realtà che mi circonda sarebbe entrata nella mia poesia senza chiedermelo, con i suoi sordidi dettagli, le sue vicende promiscue, i suoi personaggi ambigui e i suoi significati maculatori. E non mi è stato difficile immaginare le poesie affondare come navi di carta in cui veniva caricato il minerale di ferro. Era un obbligo che avevo sia verso la poesia che verso la realtà".[38] La confessione di Ana Blandiana illustra l'orientamento verso l'universo della prosa percepito come un'ipostasi catartica della scrittura. "La prosa effettiva di Ana Blandiana ha tutti gli attributi di una prosa poetica, in cui il soggetto è ridotto al minimo indispensabile per preservare i canoni del genere, dominando la capacità di suggestione, la creazione di un'atmosfera sovraordinata che include, nelle sue cornici fluide, gesti e azioni, figure e dettagli investiti di funzioni simboliche o connotazioni rituali".[39]

[32] Sanda Cordoș, *Un romanzo senza età* in *La strada uguale di ogni giorno*, Casa Editrice Polirom, Iasi, 2008, p. 335.
[33] Irina Petraș, *Letteratura rumena contemporanea. Una panorama*, Ideea Europeană, Bucarest, 2008, p. 133.
[34] Sanda Cordoș, *Una nuova ipostasi della signora Bovary*, in *România literară*, n. 3/21 gennaio 2011.
[35] Liliana Paicu, *Gabriela Adameşteanu e la problematica della letteratura femminile,* Casa Editrice Pro Universitaria, 2013, p. 121.
[36] Paul Cernat, *L'intimità nella deriva della storia*, in Revista 22, 10 agosto 2010.
[37] Irina Petraș, *Op.cit.*, p. 139.
[38] https://jurnalul.ro/cultura/carte/ana-blandiana-am-inceput-sa-scriu-proza-pentru-ca-realitatea-cu-sensurile-ei-maculatoare-sa-nu-mi-intre-in-poezie-si-sa-o-sacrifice-804279.html.
[39] Iulian Boldea, *Ana Blandiana – Monografia,* Casa Editrice Aula, Braşov, 2000, p. 40.

La poesia raccoglie essenze, comprime significati, mentre la prosa ”dettaglia, si sviluppa, dà ampiezza al divenire. E qui stiamo parlando di esperienze dell’anima che implicano uno sviluppo che coinvolge un processo e capacità di proiezione su una tela spalancata”.[40]

Una delle qualità più importanti della scrittrice è la comprensione del fantastico visionario, accompagnata da un’eccezionale immaginazione poetica. A volte sembra intimidita dalla vastità delle proprie risorse. ”È come se non osasse tutto, perché non vuole perdersi negli abissi che la affliggono. Ma che celebrazione di stile è la scrittura dell’autrice, che squisito intreccio di suggestioni poetiche che pongono il libro in linea con tutto ciò che ha dato di piu’ prezioso la nostra letteratura del fantastico.”[41]

Quando degli scrittori gia’ conosciuti si avvicinano a un genere diverso da quello che li ha resi famosi, nasce il timore che il loro gesto non venga considerato altezzoso o addirittura inutile. Nel volume in prosa di Ana Blandiana, intitolato *Le quattro stagioni*, ”il tema sta nell’effetto che i quattro momenti dell’anno hanno sulla sensibilità sempre interrogativa dell’autrice. Questa risonanza è in realtà l’essenza di una vibrazione interiore, una moltitudine di impressioni simultanee, un effetto tanto intangibile quanto persistente e avvolgente”.[42]

Ana Blandiana impiegò quasi dieci anni per scrivere l'ampio testo in prosa *Il cassetto con applausi* (1983-1991). Il romanzo di Ana Blandiana viene letto ancora oggi con immutato interesse. È un’inquietante testimonianza di diversi destini paralleli, ognuno dei quali segue un percorso strettamente sorvegliato, che termina con il grido di disperazione dell’autrice di fronte all’incapacità di cambiare questi destini. Il libro di Ana Blandiana ”attesta una perfetta conoscenza delle modalità della prosa moderna, mettendo in discussione, con acutezza e intransigenza morale, il rapporto tra carnefice e vittima, la perversione delle coscienze a seguito di un’oppressione sempre più evidente, l’uniformità degli individui, tutti ridotti quasi alle dimensioni delle proprie paure’.[43] Resta attuale un frammento di questo scritto, che segna ancora una volta la perdita del diritto a una propria iniziativa: ‚Mi mostrò sempre lui, una sera che era di guardia, nell’ufficio del direttore, il cassetto con gli applausi, l’armadio con i nastri e su cui erano registrati”.[44]

In questo testo vengono discussi aspetti della tragedia contemporanea che Ana Blandiana ha cercato di rivestire in una forma speciale, quella di una fuga musicale. Ana Blandiana fa, in un saggio del 1976, una confessione di fede letteraria: ”Per quanto riguarda l’arte della scrittura, ho imparato più dalla musica e dalle belle arti che dalla letteratura. Le arti non sono uguali, ma il percorso che conduce ad esse e al loro esito è lo stesso”.[45]

7. Essenza

„A chi mi rivolgo scrivendo? A volte (trans)scrivo – quello che mi passa per la testa ogni giorno – solo per me stessa, a volte per gli sconosciuti, a volte per gli amici, a volte anche per i non amici, a volte per i vivi, a volte per quelli che non ci sono più, come se continuassero ad esserlo, come se le cose potessero arrivare fino a loro. Quello che mi piace di più della scrittura (come nei sogni) sono le sorprese, il caso. E mi interessano i nuovi scenari in cui la Realtà si mostra nel secondo, nel terzo piano. La scrittura/il sogno – semplici e sofisticati fino in fondo”.[46]

---

[40]G. Dimisianu, *Il fantastico poetico*, in *România literară*, 1977, n. 38, estratto da https://www.anablandiana.ro/ro/despre-proza-anei-blandiana-selectie/.

[41] Andrei Ioan, *Ana Blandiana – Le quattro stagioni*, in *Convorbiri literare*, 1977, n. 9, tratto da https://www.anablandiana.ro/ro/despre-proza-anei-blandiana-selectie/.

[42] Andrei Ioan, *Ana Blandiana – Le quattro stagioni*, in *Convorbiri literare*, 1977, n. 9, tratto da https://www.anablandiana.ro/ro/despre-proza-anei-blandiana-selectie/

[43] Iulian Boldea, *Op. cit.*, p. 44

[44] *Ibidem.*

[45] Ana Blandiana, *Io scrivo, tu scrivi, lui, lei scrive*, Casa Editrice Cartea Românească, Bucarest, 1976, p. 8

[46]https://www.banatulazi.ro/la-greu-doar-eu-imi-sunt-adevaratul-aliat-interviu-cu-scriitoarea-si-conferentiarul-universitar-simona-popescu/r-eu-imi-sunt-adevaratul-aliat-interviu-cu-scriitoarea-si-conferentiarul-universitar-simona-popescu/

Simona Popescu è una delle autrici affermate della generazione degli anni 90', che concepisce l'opera letteraria come un discorso viscerale, enfatizzandone l'impegno esistenziale, non il valore di artefatto culturale. In realtà, sono molte le cose che la collegano alla poetica degli anni Ottanta, tra cui la biografia (tendenza a dare agli elementi biografici un ruolo esagerato nella spiegazione di un'opera) e la scansione del quotidiano.

Exuvii è una lettura affascinante per il suo stile e per la complicità che crea tra lettore e scrittore. Secondo il dizionario Larousse, "exuvie" è un sostantivo femminile che deriva dal latino "exuviae", che significa pelle, il guscio risultante dalla fuoriuscita delle pupe. L'esercizio di raccogliere queste *exuvii*, le età, le sensazioni, i sentimenti contraddittori, le nostalgie, tutto è esposto attraverso il doppio esercizio della scrittura. Le incursioni nelle profondità dell'essere umano rivelano un mondo miracoloso e insolito allo stesso tempo, un mondo di voluttà e incubi. Questa doppia faccia del mondo è ottimamente rappresentata nel capitolo *Vagaunile*, quegli spazi quasi magici: "Nelle valli ho avuto una strana sensazione, come se mi guardassi dall'esterno e fossi una specie di spirito, una specie di aria lucida, totalmente diversa da quella che dorme nella mia carne".[47] La scrittrice sente l'essenza dell'umano non nell'unicità, ma nella moltitudine dei suoi volti, pur rimanendo uguale a se stessa, e attraverso questo esercizio vince la scommessa dell'autenticità.

Il divenire della femminilità è, in un certo senso, il divenire delle strutture corporee. Il tentativo del romanzo sta proprio nel recuperare tutti questi aspetti femminili riappropriandosi dell'anima femminile. L'autrice è un essere che non abbandona a caso gli involucri in cui ha vissuto. Li raccoglie, dà loro un senso, e così ravviva l'unità perduta del suo corpo. "L'apparenza è molteplicità e l'essenza è unicità, è così che ti hanno spiegato, è così che hai letto nei libri. Tu sei Uno, in apparenza, ma la tua essenza è molteplice, un insieme matematico, infinite permutazioni."[48]

BIBLIOGRAPHY

1. Baghiu Ștefan, *Patimi*, Sofia Nădejde – *Prefzione*, Editura Publisol, București, 2021.
2. Blandiana Ana, *Io scrivo, tu scrivi, lui, lei scrive*, Editura Cartea Românească, București, 1976.
3. Bittel Adriana in *Formula As*, anno XX, n. 926, 9-16 luglio 2010.
4. Boldea Iulian, *Ana Blandiana – Monografia*, Editura Aula, Brașov, 2000.
5. Boris Buzilă su *Magazin*, n. 725, 28 agosto, 1971.
6. Călinescu G., *Domina Bona*, su *Pagine di estetica*, Editura Albatros, București, 1990.
7. Călinescu G., *Storia della letteratura romena dalle origini ai giorni nostri*, Editura Minerva, București, 1986.
8. Cernat Paul, *L'intimità nella deriva della storia*, su *Rivista 22*, 10 agosto 2010.
9. Cordoș Sanda, *Una nuova ipostasi di Madame Bovary*, su *Romania letteraria*, nr. 3/21 gennaio 2011.
10. Cordoș Sanda, *Un romanzo senza età* su *Il cammino uguale di ogni giorno*, Editura Polirom, Iași, 2008.
11. Deciu Andreea, *Identità femminili – Prefazione* a Virginia Woolf, *Una stanza separata*, Editura Univers, București, 1999.

[47] Simona, Popescu, *Exuvii*, ediţia a IV-a, Editura Polirom, Iaşi, 2007.
[48] *Ibidem*.

12. Dimisianu G., *Il fantastico poetico*, su
13. *Romania letteraria*, 1977, n. 38, estratto da https://www.anablandiana.ro/ro/despre-proza-anei-blandiana-selectie/
14. Galaţchi Simona, *Before the Death of Romanian Feminism*, in *Language and Literature European Landmarks of Identity*, vol. 1, 2009.
15. Gert Gigerenzer, *Risk Savvy: How to Make Good Decisions*, Editura Penguin Books Ltd, Marea Britanie, 2015.
16. Lovinescu E., *Critice*, vol. 2, Editura Minerva, București, 1982.
17. Manolescu Nicolae, *Storia critica della letteratura rumena. 5 secoli di letteratura*, Editura Cartea Românească, București, 2008.
18. Moraru Cornel, *Ana Blandiana – Le Quattro Stagioni*, su *Flacăra*, 1977, n. 37, estratto da https://www.anablandiana.ro/ro/despre-proza-anei-blandiana-selectie/
19. Negrici Eugen, *Le illusioni della letteratura rumena*, Editura Cartea Românească, București, 2008.
20. Paicu Liliana, *Gabriela Adameşteanu e le problematiche della letteratura femminile*, Editura Pro Universitaria, București, 2013.
21. Petraș Irina, *Letteratura rumena contemporanea. Un panorama*, Editura Ideea Europeană, București, 2008.
22. Popescu Simona, *Exuvii*, ediţia a IV-a, Editura Polirom, Iaşi, 2007.
23. Serghi Cella, rivista *Dunărea de Jos*, n. 212/ottobre, 2019.
24. Serghi Cella in dialogo con Marius Pop, intervista apparsa su *Orizont*, anno XXVII, n. 41, 14 ott. 1976, riprodotto in *Il romanzo rumeno in interviste*, antologia, Editura Minerva, București, 1988.
25. Serghi Cella in dialogo con Liana Cozea, intervista apparsa su *Familia*, anno XX, n. 9, sett. 1984, riprodotto in *Il romanzo rumeno in interviste*, antologia, Editura Minerva, București, 1988.
26. Tudor Vianu, *L'arte degli scrittori rumeni di prosa*, Editura Minerva, București, 1981.
27. Woolf Virginia, *Una stanza separata*, traduzione di Radu Paraschivescu, in vol. *Le donne nel paese degli uomini*, Editura Univers, București, 2008.
28. Zaharia-Filipas Elena, *Studi di letteratura femminile*, Editura Paideia, Bucuresti, 2004.
29. http://www.citatepedia.ro/index.php?id=222238.
30. https://www.scena9.ro/article/biografie-profil-feminista-sofia-nadejde.
31. https://jurnalul.ro/cultura/carte/ana-blandiana-am-inceput-sa-scriu-proza-pentru-ca-realitatea-cu-sensurile-ei-maculatoare-sa-nu-mi-intre-in-poezie-si-sa-o-sacrifice-804279.html.
32. https://www.banatulazi.ro/la-greu-doar-eu-imi-sunt-adevaratul-aliat-interviu-cu-scriitoarea-si-conferentiarul-universitar-simona-popescu/r-eu-imi-sunt-adevaratul-aliat-interviu-cu-scriitoarea-si-conferentiarul-universitar-simona-popescu/

EMINESCU'S POETRY IN THE CRITICISM OF D. POPOVICI AND IOANA EM. PETRESCU

Iulia Baciu

PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iaşi

Abstract: D. Popovici and Ioana Em. Petrescu, father and daughter, are two well-known literary critics in the field of Eminescu's poetry. This work aims to realize a comparison between the interpretive manner of D. Popovici (regarding Eminescu's poetry) and the interpretive manner of Ioana Em. Petrescu. We will focus on the similarities, the differences, but also the particularities of each critical method.

Keywords: Eminescu's poetry, D. Popovici, Ioana Em. Petrescu, comparison, particularities

1. Introducere

În materie de interpretări ale poeziei eminesciene, D. Popovici și Ioana Em. Petrescu, părinte și fiică, reprezintă două personalități ce nu pot fi trecute cu vederea, întrucât au oferit criticii literare românești lucrări de referință. *Poezia lui Mihai Eminescu* (ce reprezintă, la bază, cursul despre Eminescu ținut de D. Popovici între anii 1947 – 1948 la Universitatea din Cluj) sau *Eminescu. Modele cosmologice și viziune poetică* sunt două lucrări fundamentale ale exegezei eminesciene. Locul privilegiat pe care critica și istoria literară românească li-l datorează celor doi se explică nu doar prin analizele de noutate sau de mare adâncime și finețe dedicate operei eminesciene, ci și prin gestul de a fi încercat un efort integrator, sintetizant și sistematizator, așezându-l pe Eminescu în lucrări de sinteză. Amintim, în acest sens, de *Eminescu în critica și istoria literară română* (volumul al VI-lea al *Studiilor literare* ale lui D. Popovici) și de *Eminescu și mutațiile poeziei românești* (Ioana Em. Petrescu).

Aflată la o vârstă fragedă în momentul morții tatălui, Ioana Em. Petrescu va lua ulterior hotărârea de a-i edita cărțile, fapt ce va prilejui dialogul dintre cele două viziuni critice, dialog pe care lucrarea de față intenționează să îl așeze în lumină. Din *Studiile literare* au apărut șase volume în îngrijirea Ioanei Em. Petrescu, dintre care două conțin cercetări eminescologice. Întâlnirile cu tatăl, imposibile în planul lumii fizice, devin totuși posibile măcar la nivelul analizelor și al interpretărilor critice. În *Jurnalul* Ioanei Em. Petrescu, data de 6 noiembrie 1960 consemnează următoarea mărturisire: „Întâlnire cu tata. Întâlnire în gând și-n intenții într-o splendidă analiză a Doctrinei literare a lui Budai-Deleanu, materializare la un nivel maxim a intențiilor" (2004, p. 99).

Aducerea împreună a acestor două nume, D. Popovici și Ioana Em. Petrescu, trebuie însoțită de o precizare, aceea potrivit căreia interesul lucrării de față nu va fi îndreptat nici înspre ideea de „moștenire genetică", nici înspre dorința de a identifica sau de a calcula cu exactitate gradul de influență venită din partea scrierilor tatălui, ci punctul de interes va fi reprezentat de dialogul ce ia naștere între cele două gândiri și viziuni critice, întrucât se poate observa cum unele dintre ideile critice ale Ioanei Em. Petrescu referitoare la opera eminesciană se construiesc drept replici la idei critice instituite de D. Popovici. Despre prezența „dialogică" a tatălui în lucrările fiicei notează, adeseori, Ioana Bot: „mediată de lecturi, de texte, îndepărtată

de trecerea anilor, prezența lui Popovici în studiile fiicei sale nu va fi una «dictatorială», ci «dialogică»" (2015). Tot Ioana Bot va discuta, în alt loc, despre D. Popovici și despre Ioana Em. Petrescu în termenii a „două viziuni convergente asupra literaturii române, dezvoltate dialogic și, totodată, independent una de cealaltă" (2022, p. 18).

Astfel se dorește a fi înțeleasă, pe întreg parcursul lucrării de față, legătura dintre Ioana Em. Petrescu și D. Popovici în ceea ce privește lirica eminesciană, prin prisma dialogului ce se instituie între interpretările celor doi, iar nu prin prisma unei așa-zise influențe „dictatoriale", dinspre tată înspre fiică. Pe de altă parte, importantă găsim a fi și sublinierea particularităților celor două interpretări critice care, deși, după cum punctase Ioana Bot, se dezvoltă dialogic, acestea se dezvoltă însă, în egală măsură, independent, autonom.

2. Particularități ale celor două viziuni critice (apropieri și depărtări în interpretare)

Ceea ce apropie, într-o măsură însemnată, maniera de lucru a celor doi critici literari avuți în atenție este ceea ce s-ar putea numi „aspirație spre totalitate". Răzbate din lucrările lor o vie dorință de a plasa întotdeauna subiectul cercetării într-un context mai larg, mai cuprinzător și mai lămuritor. Acțiunea de integrare, de sistematizare și de sintetizare este proprie atât metodei de lucru a lui D. Popovici, cât și aceleia a Ioanei Em. Petrescu. Momentul Eminescu nu putea lipsi, așadar, din cercetările lor, ținând seama de faptul că își propuseseră, amândoi, să realizeze lucrări de sinteză asupra literaturii române. În prefața *Poeziei lui Mihai Eminescu,* Ioana Em. Petrescu își descria tatăl ca pe un „spirit analitic, caracterizat prin nevoia organică «de a cerceta totul»" (1969, p. 6), nevoie care, de altfel, va ghida și munca de cercetare a fiicei. De asemenea, în *Dicționarul esențial al scriitorilor români,* Ioana Em. Petrescu așază numele lui D. Popovici mai degrabă în rândul istoricilor literari, decât în acela al criticilor, în baza observației potrivit căreia el este „preocupat, în primul rând, de procesul devenirii interioare a fenomenului literar" (2000, p. 686). Eminescu a ocupat, prin urmare, un loc firesc în lucrările celor doi. Ar fi nedrept ca prezența poetului în opera critică a Ioanei Em. Petrescu să treacă drept un subiect „impus" de preocupările tatălui său, pe aceeași linie.

O primă asemănare ce poate fi trasată la nivelul scrierilor referitoare la opera eminesciană ale celor doi iluștri profesori clujeni este aceea a unei viziuni critice integratoare. Dacă *Poezia lui Mihai Eminescu* și *Eminescu. Modele cosmologice și viziune poetică* sunt lucrări dedicate exclusiv liricii eminesciene, acestea sunt dublate de lucrări care au un caracter de sinteză, și anume, *Eminescu în critica și istoria literară română*, respectiv *Eminescu și mutațiile poeziei românești*. Despre cea dintâi, Cornel Munteanu afirma, în *Eminescu. Polimorfismul operei*, cum că a fost „prima tentativă de limpezire a apelor în eminescologie" (2012, p. 130). De asemenea, autorul consideră că studiul lui D. Popovici aduce ca inovație la nivelul metodei critice „analiza dublată de sinteză", iar la nivelul obiectivelor, „lărgirea domeniului de investigare", prin „nevoia unui Eminescu global și total" (p. 144). D. Popovici însuși mărturisea în incipitul cursului ținut la Universitatea din Cluj între 1946 – 1947 (curs ce s-a constituit, ulterior, sub îngrijirea Ioanei Em. Petrescu, în volumul al VI-lea al *Studiilor literare* – 1989) că întreprinderea unei astfel de cercetări a avut drept motivație, înainte de toate, faptul că „în cultura română nu există un studiu de sinteză a istoriografiei eminesciene, un studiu care să arate cum s-a dezvoltat cronologic și cum s-a colorat interesul pentru opera marelui poet" (1989, p. 7). Potrivit lui Cornel Munteanu, reactualizarea lui D. Popovici este o acțiune esențială și necesară, deoarece, „eminescologia devine, cu câteva excepții, după momentul D. Popovici, tot mai mult, o știință a fragmentului, secvențială și improductivă" (2012, p. 127).

În legătură cu lucrarea de sinteză a Ioanei Em. Petrescu amintită anterior, *Eminescu și mutațiile poeziei românești*, același autor, Cornel Munteanu, amintea despre importanța existenței unei „istorii interne a poeziei, care să grupeze poeții dincolo de criteriul ontologic, și care să releve gradul de originalitate în constituirea liricii naționale", subliniind că această

tentativă a Ioanei Em. Petrescu, deși „nefinalizată din pricini independente de autoare", „a rămas încă un caz singular" (p. 51).

Lucrările pe temă eminesciană ale celor doi pot fi așezate, așadar, între analiză și sinteză, o viziune critică integratoare caracterizând, deopotrivă, actul critic al lui D. Popovici și al Ioanei Em. Petrescu.

Părăsim însă sfera metodologică și ne îndreptăm atenția înspre aceea a ideilor și a conceptelor critice. Interpretarea oferită liricii eminesciene de către D. Popovici și interpretarea dată aceleiași creații poetice de către Ioana Em. Petrescu se unesc sub cupola unui cuvânt cheie – ineditul. Prin intermediul *Modelelor cosmologice*, de pildă, Cornel Munteanu așeza numele Ioanei Em. Petrescu în rândul criticilor care au fondat „eminescologia modelară", ce „are ca obiect interpretarea operei eminesciene pe baza unor paradigme epistemice cu funcţie de construcţii modelare, înscrise într-un edificiu critic a cărui motivare se găseşte în formaţia intelectuală şi filosofică a poetului" (2012, p. 140). Dacă definirea devenirii poeziei eminesciene se realizează, la Ioana Em. Petrescu, prin intermediul modelelor cosmologice, ineditul interpretării lui D. Popovici constă în definirea liricii eminesciene în funcție de o categorie tipologică, aceea a titanului contaminat de geniu. Amintim că, potrivit clasificării criticului, geniului îi corespunde drept principală caracteristică „spiritul contemplativ", iar titanului „acțiunea" (1969, p. 327). Sintetizând teoria lui D. Popovici, Ioana Em. Petrescu nota în prefață la *Poezia lui Mihai Eminescu* cum că „personalitatea lui Eminescu în devenirea ei" este caracterizată de „avânturi titaniene infinite, soluționate de la înălțimea unui punct de vedere filosofic, prin adoptarea atitudinii de renunțare a geniului contemplativ" (1969, p. 24).

Procesul de contaminare a titanului cu geniul impregnează poezia eminesciană, potrivit lui D. Popovici, de tensiunea permanentului joc dintre avânt și renunțare, dintre optimism și pesimism, dintre culme și prăpastie. Etapele poeziei eminesciene vor reface, așadar, traseul sentimentelor titaniene, ale cărui puncte nodale sunt afirmarea, revolta și, în final, înfrângerea. În felul acesta, „ritmica sentimentului poetic eminescian realizează, grafic, o schemă ascendentă și descendentă", caracterizată „de o tensiune progresivă urmată de o inevitabilă regresiune" (1969, p. 300). Formula definitivă „a vieții sale de sentiment" este realizată de Eminescu, constată D. Popovici, „numai în epoca studiilor la Berlin", când „avînturile titaniene sînt încă prezente în opera sa", însă „asupra tuturor se aplică o conștiință de o rară luciditate, care convertește totul în îndoială și negație" (p. 300). De aceea, întreaga creație eminesciană va căpăta „un sens elegiac general", elegia reprezentând „punctul de sosire în procesul sufletesc al poetului" (p. 278). Printre persoanjele eminesciene care întruchipează condiția titanului contaminat de geniu se numără, după D. Popovici, Hyperion, Napoleon din *Odă (în metru antic)* sau „poporul răsculat împotriva împăratului și a legilor sale" din *Împărat și proletar*. Doar că, dacă în *Odă* are loc un proces de „convertire a titanului în geniu", în *Luceafărul* această convertire nu are loc, Hyperion întruchipând un personaj complex, în care titanul și geniul „există simultan" (p. 328). El rămâne personajul cel mai reprezentativ al acestei categorii, un personaj în care Eminescu a văzut, după spusele lui D. Popovici, „un titan care și-a însușit unele trăsături proprii geniului în concepția lui Schopenhauer" (p. 327).

Definită prin intermediul dialecticii titan-geniu, lirica eminesciană va manifesta, întru începuturi, „credința în valorile artei", poetul crezându-se „un predestinat […] mînat de puterea neîndurată a unui destin care i-a prescris durerea tuturor sacrificiilor, dar și unica înaltă mîngîiere pe care arta o aduce spiritelor alese" (p. 147). Deși există negație și în această primă fază, „poetul rămîne totuși dominat de credința în valorile înalte ale spiritului și pe această latură se diferențiază de pesimismul de mai tîrziu" (p. 147). D. Popovici găsește reprezentativ, prin excelență, acestei perioade, poemul *Amicului F.I.*, pe care îl consideră „cea mai elocventă mărturie a devoțiunii față de artă pe care o înregistrase pînă atunci literatura romînă" (p. 143) – *Voi, cînd mi-or duce îngerii săi/ Palida-mi umbră în albul munte,/ Să-mi pui cununa pe a mea frunte/ Și să-mi pui lira la căpătîi*). La antipod este așezat poemul *Melancolie*, în care

„negația apare definitivă”, deci „atitudinea pesimistă a poetului este integrală, condamnarea a căzut definitiv și ea este de dimensiuni universale” (p. 143). Pesimismul lui Eminescu, remarca D. Popovici, care avea să urce „treptele cele mai înalte ale disperării”, va ajunge „să realizeze o viziune cosmică anarhică, cu lumi care se cern căzînd succesiv pradă morții eterne” (p. 333).

Această ultimă afirmație a lui D. Popovici trimite înspre lumea a cărei lege este geneza continuă, pe care Ioana Em. Petrescu o descrie, în *Eminescu. Modele cosmologice și viziune poetică*, prin intermediul modelului cosmologic kantian.

Dacă „ineditul” din scrierile tatălui consta în propunerea unui model de lectură a poeziei eminesciene în funcție de dialectica titan – geniu, ineditul scrierilor Ioanei Em. Petrescu constă în propunerea unui model de înțelegere a liricii eminesciene prin intermediul conceptului de „model cosmologic” (platonician vs. kantian), care reprezintă, în esență, „expresia sentimentului existenței în lume” și care evidențiază „locul ființei în lume”, „sentimenul raportului dintre ființă și univers” (1978, p. 14). Modelul cosmologic numit, generic, platonician (acesta derivă din cel pitagoreic), este reprezentant al unei lumi finite, ce se supune, mai presus de toate, legii armoniei muzicale. Guvernat de legea armoniei, universul platonician este unul în care „ființa umană nu se poate simți străină, pentru că ea se știe consubstanțială cu marea ființă a Lumii” (p. 12). O lume armonică, egală cu sine, suficientă sieși. Un aspect important, acest univers este unul în care ideea de divinitate încă există, nu e respinsă. Totul apare drept rezultat al creației „Arhitectului Divin”. Poezia eminesciană își însușește în începuturi, constată Ioana Em. Petrescu, un model cosmologic platonician, drept pentru care motivele în jurul cărora au fost construite discursurile lirice ale acestei etape sunt „gîndirea divină (și, consubstanțială ei, gîndirea umană), cîntecul, dansul (cu variantele zbor sau plutire), lumina ca substanță a lumii etc.” (p. 17). Deși există posibilitatea, chiar și în această perioadă, ca ființa umană să trăiască „sentimentul «romantic» al unui «exil» pe pămînt, ea are oricum asigurată certitudinea – fie și nostalgică – a apartenenței sale la o patrie celestă niciodată definitiv pierdută, întotdeauna recuperabilă” (p. 12). Pe lângă ideea armoniei și a consubstanțialității ființă – univers, așadar, specific acestei perioade mai este și un sentiment al speranței, al optimismului, sentiment în jurul căruia gravita, de altfel, și poezia specifică, în descrierea lui D. Popovici, etapei afirmării titaniene (criticul amintea că, deși ideea de negație exista și atunci, totuși, optimismul credinței în valorile artei și în misiunea poetului învingea).

Într-o etapă ulterioară, lirica eminesciană va fi impregnată de sentimentul dureros al tranziției dinspre modelul cosmologic platonician înspre acela kantian, moment caracterizat prin apariția unui sentiment de revoltă (tot revolta caracteriza și cea de-a doua etapă din „grafica sentimentelor titaniene”, după demonstrația lui D. Popovici). Această perioadă este caracterizată de apariția „crizei gîndirii moderne”, „pe care Eminescu o explică prin pierderea «credinței»” (p. 17). Universul încetează să mai fie opera „Părintelui” sau a „Demiurgului”, iar în interiorul relației ființă – univers se strecoară un sentiment al înstrăinării, căci „gîndirea nu mai descoperă divina rațiune muzicală a lumii, ci absurditatea existenței” (p. 18). Omul se simte părăsit într-o lume pe care nu și-o mai poate apropia, pe care n-o mai poate înțelege, pe care nu și-o mai poate explica și din care nu mai simte că face parte. Dintre poemele specifice acestei perioade, Ioana Em. Petrescu amintește, de pildă, de *Dumnezeu și om* („Azi artistul te concepe ca pe-un rege-n tronul său,/ Dară inima deșartă mâna-i fină n-o urmează.../ De a veacului suflare a lui inimă e trează/ Și în ochiul lui cuminte tu ești om nu Dumnezeu”) sau *O, înțelepciune, ai aripi de ceară!* („Ce-a fost frumos e azi numai părere/ Când nu mai crezi, să cânți mai ai putere?”). Însă poemul care reprezintă punctul de răscruce și anunță trecerea de la modelul cosmologic platonician la acela kantian este, potrivit Ioanei Em. Petrescu, *Amicului F. I.* („Viața mea curge uitând izvorul”). Și D. Popovici oferea, în interpretarea sa, o importanță deosebită acestui poem, însă îl așeza, după cum s-a amintit anterior, drept reprezentant al etapei afirmării titaniene, când credința în puterea artei și în destinul poetului încă nu erau pierdute.

Ioana Em. Petrescu asociază acestei etape, de tranziție, figura demonului, „a cărui revoltă e direct proporțională cu nostalgia chinuitoare a paradisului pierdut" (p. 18).

Cursul demonstrației Ioanei Em. Petrescu se încheie cu prezentarea modelului cosmologic kantian, sub semnul căruia așază ultima etapă a creației lirice eminesciene (ultima nu în sens neapărat cronologic, după cum mărturisește autoarea, „ci în ordinea soluțiilor existențiale propuse"). Modelul cosmologic kantian descrie o lume pe care am întrezărit-o în scrierile lui D. Popovici atunci când discuta despre etapa în care pesimismul eminescian atingea culmi (acest aspect a fost amintit, de asemenea, anterior). E o lume a haosului, a unei geneze și morți continue: „Din sînul vecinicului ieri/ Trăiește azi ce moare,/ Un soare de s-ar stinge-n cer/ S-aprinde iarăși soare// Părînd pe veci a răsări,/ Din urmă moartea-l paște,/ Căci toți se nasc spre a muri/ Și mor spre a se naște" – *Luceafărul*. În acest punct, „divinul devine la Eminescu «neființă», nedeterminare pură, care visează, însă, în adîncul repaosului etern, să-și descopere sensul și se proiectează, cosmogonic, într-o lume oglindă" (p. 19). Ființa umană, care nu mai reprezintă acum nimic altceva decât un „instrument sacrificat în dorul de autocunoaștere a zeului inform", caută, zadarnic, „«liniștea uitării»" pe care o căuta și Hyperion și e condamnată, asemenea acestuia, „să-și suporte eternitatea și să susțină, veșnic, povara lumilor care renasc din moarte" (p. 19).

Ioana Em. Petrescu acordă acestei ultime etape o importanță deosebită, traducând, prin intermediul ei, esența operei eminesciene – „«Optimismul» viziunilor platoniciene din începuturile creației lui Eminescu și «pesimismul» schopenhauerian caracteristic celei de-a doua etape își pierd sensul din perspectiva finală a operei, care cucerește, dincolo de pesimism sau optimism, o conștiință tragică a existenței într-un univers în care zeii s-au refugiat în neființă, dar condamnă lumea să existe, făurindu-și, prin gîndire, chipul și istoria" (p. 19).

Fragmentul citat are o importanță deosebită în cercetarea întreprinsă prin intermediul lucrării de față, deoarece afirmația Ioanei Em. Petrescu poate fi resimțită drept o replică la dialectica optimism/pesimism utilizată în interpretarea poeziei eminesciene de către D. Popovici. Este bine-cunoscută ideea criticului potrivit căreia influența lui Schopenhauer asupra lui Eminescu a fost una „modelatoare", care a dat „o directivă nouă vieții sufletești a poetului", ajutându-l „să-și descopere vocația originală" (1969, p. 333). În cadrul demonstrației lui D. Popovici, conceptul de „biografie intelectuală" („care nu însemnează numai descrierea formației intelectuale (a educației), ci, în primul rând, determinarea configurației intelectuale, a predispozițiilor" (p. 22)) joacă un rol foarte important. Despre Schopehauer, de pildă, criticul și istoricul clujean afirma că „l-a ajutat pe poet să privească mai adînc în sine, să se înțeleagă mai just, să se lămurească în formele proprii ale vieții sale sentimentale". Mai mult, Eminescu găsise în sistemul filosofic schopenhauerian „o strălucită motivare intelectuală pentru amploarea titaniană originară a sentimentelor sale". Și dacă avântul titanian al începuturilor liricii eminesciene s-a stins, cu vremea, în notele elegiei, „să nu uităm că elegia era încheierea inevitabilă a tragediei titaniene pentru un spirit care s-a hrănit din otrava dulce a marelui pesimist german" (p. 95). Celui care analizează opera eminesciană i se oferă, potrivit lui D. Popovici, prilejul de a descoperi cum „înclinările originare" (vocația titaniană a poetului), „modelul literar" (literatura titaniană romantică) și „concepția filozofică" (filozofia schopenhauerianã) „se pot conjuga și pot duce la crearea unei opere originale și armonice" (p. 96).

Afirmația anterioară a Ioanei Em. Petrescu, potrivit căreia perspectiva finală a operei eminesciene cucerește o conștiință tragică a existenței, este însoțită și de o notă explicativă, în care autoarea precizează, în mod repetat, cum că, la Eminescu, avem de a face cu „o depășire a schopenhauerianismului" (1978, p. 22). De asemenea, face trimitere la lucrarea lui D. D. Roșca, *Existența tragică*, în care filosoful afirma că, din perspectiva filosofică dezvoltată în cartea ce-i aparține, „pesimismul și optimismul, în măsura în care vor să fie concepții generale ale existenței, apar drept nonsensuri. (...) O concepție de ansamblu a existenței nu poate fi […]

decât tragică" (1934, p. 221). Conștiința tragică, evidenția același filosof, „produce cea mai înaltă tensiune interioară din câte poate atinge omul", iar dacă tensiunile interioare sunt, în general, creatoare, totuși, „niciuna nu s-a arătat creatoare de rezultate în măsură așa de mare ca cea produsă de conștiința tragică" (p. 8).

Atribuindu-i lui Eminescu titlul de „poet tragic", Ioana Em. Petrescu depășește cadrele interpretării ghidate de dialectica optimism/pesimism, ce ocupase un loc important în sistemul critic al lui D. Popovici. Autoarea amintește, de pildă, în legătură cu ultima etapă a creației eminesciene, în care „divinul s-a refugiat în neființă", iar gândirii „îi e hărăzit să suporte povara menținerii lumilor în ființă", cum că „interesează mai puțin faptul că punctul de plecare al acestei viziuni e în teoria kantiană și schopenhauerianăa categoriilor și a formelor apriorice ale sensibilității", toate acestea reprezentând pentru Eminescu „doar o premisă filozofică ce motivează și întemeiază un sentiment tragic al existenței" (1978, p. 206). Gândirea, în lirica eminesciană, ne atrage în continuare atenția criticul, „nu are atributele de pură contemplativitate ale geniului schopenhauerian; ea nu neagă, ci întemeiază lumile, ea nu fuge de istorie în asceză, ci își asumă, cu luciditatea conștiinței tragice, destinul ei cosmotic și istoric" (p. 206). În nota de subsol atașată citatului anterior, Ioana Em. Petrescu face trimitere către alte două interpretări ce refuză imaginea unui Eminescu pesimist, preferând-o pe aceea a poetului tragic – cea a lui Panait Cerna și cea a lui Tudor Vianu.

Figura tutelară pe care autoarea o așază în descrierea ultimei etape a liricii eminesciene (dominată de modelul cosmologic kantian) este aceea a Cezarului, „care-și asumă, în deplină luciditate, destinul creatorului de ordine (în gîndire, în existență, în istorie)", dar care este nevoit să își asume, în egală măsură, și „singurătatea absolută a zeului" (1978, p. 19). Cezarul este, la Ioana Em. Petrescu, prin excelență, întruchiparea personajului tragic eminescian, care are ceva din „luciditatea geniului schopenhauerian", dar care „nu se refugiază în contemplarea îndurerată a universului rău", purtând pe umeri „povara existenței universale, în locul zeului absent, refugiat în neființă" (p. 206). Interesant este că imaginea Cezarului din interpretarea Ioanei Em. Petrescu sintetizează, după cum autoarea însăși mărturisește, imaginea titanului contaminat de geniu din interpretarea critică a lui D. Popovici. Ioana Em. Petrescu vedea și în natura lui Hyperion un „erou tragic" sau un „erou al gîndirii", așa cum D. Popovici vedea în Hyperion coexistența, prin excelență, a titanului și a geniului.

Printre conceptele critice centrale ale interpretării celor doi istorici și critici literari, concepte care au cântărit greu, de-a lungul timpului, în eminescologie, se numără și acelea referitoare la timpul și spațiul din poezia eminesciană. D. Popovici înaintează, în acest sens, în capitolul intitulat „Poezia titaniană", conceptele critice de „timp titanian", respectiv „spațiu titanian", în vreme ce Ioana Em. Petrescu propune, în capitolul „Conștiința istorică și drama înstrăinării spiritului în timp", conceptele de „timp echinoxial", respectiv „punctul de solstițiu". După D. Popovici, titanismul specific operei eminesciene se manifestă nu doar în acțiunea personajului titanian, cât mai ales „în condițiile accesorii în care se manifestă acțiunea personajului" (Popovici, 1969, p. 328), adică timp și spațiu. Eminescu are viziunea „spațiilor infinite" și are, „totodată, un sentiment particular al timpului, care în opera lui se colorează adeseori în sens mitologic" (p. 328). Timpul și spațiul sunt „de proporții gigantice" (p. 320), născând „sentimentul infinitului și al timpului etern" (p. 329), sentiment potențat, de pildă, de cele două imagini din *Luceafărul* – imaginea mării „care se extinde și se pierde în cele din urmă difuză în imensitatea haosului" și imaginea astrului, „care în scînteierea sa, egală ei înseși ca durată și intensitate, pare făcut să măsoare un timp care n-a început niciodată și nu va înceta niciodată" (p. 329) .

Dacă viziunea critică a lui D. Popovici asupra timpului și a spațiului eminescian se creiona în funcție de „fibra titaniană" a operei, interpretarea Ioanei Em. Petrescu îl va întâmpina pe cititor, din nou, cu o trimitere înspre modelele cosmologice. În felul acesta, „timpului echinoxial" îi este asociată imaginea modelului cosmologic platonician, fiind un timp „al

cumpenei în etern echilibru, un timp care nu cunoaște dramele ruperii, opririi, declinului, un timp sferic, pe care imaginația îl aseamănă calotei sferice a universului platonician, ale cărui puncte sunt, toate, echidistante față de propriu-i centru" (1978, p. 55). Fiind un timp al universului platonician, acesta corespunde, în consecință, primei etape a creației eminesciene. La polul celălalt, cea de-a doua etapă a poeziei este așezată „sub semnul solstițiului", adică „sub semnul unei rupturi dramatice de unitatea originară, paradisiacă a ființei" (p. 56).

Se poate observa cum viziunea critică asupra conceptelor de „spațiu" și „timp" în poezia eminesciană, la cei doi critici, este amprentată de ideea centrală în funcție de care se construiește și ia naștere întreaga lor analiză dedicată operei lui Eminescu – „titanismul" la D. Popovici, respectiv „modelul cosmologic" la Ioana Em. Petrescu.

Un proces asemănător are loc și în cazul interpretării poeziei erotice eminesciene. Viziunile critice se conturează, din nou, prin raportare la ideile pilon ale demonstrației lor. În felul acesta, pentru D. Popovici, sentimentele descrise de lirica eminesciană erotică refac, grafic, „curba sentimentelor titaniene", căci, la Eminescu, „orice frământare sufletească, orice năzuință de realizare se poate încheia mai degrabă în înfrîngere decît în biruință" (1969, p. 261). Dacă punctul de plecare al poeziei erotice eminesciene este reprezentat de „fericirea iubirii împărtășite" (p. 266), ei bine, analizând „linia evolutivă" a sentimentelor, D. Popovici avea să constate că „punctul ei de sosire se înscrie în sfera elegiacă" (p. 276). De partea cealaltă, în viziunea critică a Ioanei Em. Petrescu, imaginea femeii se realizează în lirica eminesciană de dragoste în concordanță cu modelul cosmologic instaurat. Spre exemplu, în prima etapă a creației eminesciene, mai precis, „în cosmosul platonician al începuturilor", femeia „înseamnă un principiu component al armoniei cosmice", este „eternul feminin care întîlnește eternitatea poeziei" (1978, p. 151). Acum, femeia este surprinsă în angelitatea ei și este asemuită unei icoane. Interpretările celor doi critici se unesc în credința potrivit căreia iubirea reprezintă, la Eminescu, în fapt, căutarea salvării. De-a lungul întregii sale opere, afirmă D. Popovici, poetul urmărește „salvarea spirituală prin iubire", căci în iubire trebuie căutată „calea mîntuirii de zbuciumul sufletesc" (1969, p. 261). În aceeași direcție, în *Eminescu. Modele cosmologice și viziune poetică*, Ioana Em. Petrescu atribuie iubirii imaginea unui univers compensativ (unul dintre capitolele cărții se intitulează chiar „Universurile compensative"), menit să diminueze durerea și să ofere impresia unei recuperări „a universului armonic, originar și autentic" dintru începuturi (1978, p. 111).

3. Concluzie

Așezarea în paralel a celor două interpretări dedicate liricii eminesciene a condus, pe de o parte, la dezvăluirea caracterului autonom, de sine stătător, trainic și dăinuitor al fiecăreia dintre ele, iar, pe de altă parte, la identificarea dialogului ca punct de legătură între cele două viziuni critice. Nu atât un dialog al tensiunilor, cât unul care funcționează, mai degrabă, pe baza principiului complementarității. De pildă, imaginea Cezarului ca personaj tragic din demonstrația Ioanei Em. Petrescu sintetizează, în esență, imaginea titanului contaminat de geniu din demonstrația lui D. Popovici, iar ideea caracterului tragic al operei eminesciene încearcă o depășire a cadrelor pesimismului schopenhauerian, atât de des amintit în scrierile tatălui. Editând opera acestuia, căci acest fapt a prilejuit, în mare măsură, instituirea dialogului, volumele lui D. Popovici au reprezentat, în parte, puncte de plecare în chiar propria demonstrație critică a fiicei.

Aplecarea înspre un tip de cunoaștere totală și explicativă a fenomenului literar le-a ghidat cercetarea, amândurora, și pe terenul eminescologiei, oferind, astfel, criticii literare românești lucrări valoroase, lucrări de referință.

BIBLIOGRAPHY

1. D. Popovici, 1969, *Poezia lui Mihai Eminescu*, Prefață de Ioana Petrescu, Editura tineretului, București.

2. D. Popovici, 1989, *Studii literare VI. Eminescu în critica și istoria literară română*, Ediție îngrijită, note și bibliografie de Ioana Em. Petrescu, Editura Dacia, Cluj-Napoca.

3. Ioana Em. Petrescu, D. Popovici, în Mircea Zaciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu (coord.), *Dicționarul esențial al scriitorilor români*, Editura Albatros, București, 2000, pp. 685 - 687.

4. Ioana Em. Petrescu, 1978, *Eminescu. Modele cosmologice și viziune poetică*, Editura Minerva.

5. Ioana Em. Petrescu, 1989, *Eminescu și mutațiile poeziei românești*, Editura Dacia, Cluj-Napoca.

6. Ioana Em. Petrescu, 2004, *Jurnal*, Ediție îngrijită de Rozalia Borcilă și Elena Neagoe, Cuvânt înainte de Elena Neagoe, Postfață de Carmen Mușat, Editura Paralela 45, Pitești.

7. Ioana Bot, „Gesturile fondatoare ale istoricului literar. Singurătăți, singularități, exemplarități" în *Personalități ale Universității Babeș-Bolyai. Dumitru Popovici*, volum coordonat de Ioana Bot și Adrian Tudurachi, Presa Universitară Clujeană, 2022, pp. 13-29.

8. Ioana Bot, 2015, *Ioana Em. Petrescu în bibliografia canonică a eminescologiei: o scurtă istorie și câteva reflecții*, în „LaPunkt - Despre lumea în care trăim", disponibil la: https://www.lapunkt.ro/2015/09/ioana-em-petrescu-in-bibliografia-canonica-a-eminescologiei-o-scurta-istorie-si-citeva-reflectii/ , accesat la 10 Februarie 2023.

9. D. D. Roșca, 1934, *Existența tragică*, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II", București.

10. Cornel Munteanu, 2012, *Eminescu: polimorfismul operei*, Editura Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.

ARCHETYPAL FEMALE PROTOTYPES IN SEBASTIAN A. CORN'S HEALER. EFFIGIES OF THE AMAZON

Alexandra Ruscanu

PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iaşi

Abstract: The image of femininity has become a subject of great interest for new directions of research, being the main concern of feminist literary studies. From the very beginning, science-fiction literature has promoted the female character as being degraded, inferior to males, devoid of essence, objectified, and so on, and with rather physical qualities (best illustrated in the cinematic arts). However, there is also an atypical role for the universal pattern of female character construction: the Amazon Woman. With a well-rooted origin in Greek mythology, the Amazon Woman represents a strong, independent, brutal, and cruel female character against the male species. Although it seems a reassessment of the woman's status to that of a man's, she is mostly interpreted as the "male woman", lacking femininity, and insensitive. Sebastian A. Corn emphasizes this feminine hypostasis in his novel Vindecătorul. *Thus, the present work follows the peculiarities of the construction of the Amazon Woman character in this Romanian novel and correlates it to gender stereotypes and its representation in mythology.*

Keywords: Amazon Woman, prototype, feminism, science fiction, Romanian literature

Introducere

Lumea preistorică preia forma unei surse infinite de fascinație și mister, luând amploare și ca subiect în domeniul literaturii. Dacă în perioada modernă intelectualul reprezintă un centru maxim de interes datorită complexității interioare și conflictelor intrinseci pe care acesta le prezintă, acum se poate observa o reorientare, omul rudimentar intrând în atenția scriitorilor. Interesul sporit pentru spațiul liminar ar putea fi justificat de similitudinea omului primitiv arhetipal și imaginea eroilor din legendele reputate. Acesta este toposul pe care Sebastian A. Corn îl edifică în paginile din Vindecătorul, o ucronie reinterpretată, o istorie contrafactuală.

Sebastian A. Corn, pseudonimul literar al medicului chirurg Florin Chirculescu, ne intrigă tocmai prin această simbioză a literaturii cu domeniul medical, plasată într-un cadru *science fiction*. Observa și Mircea Opriță faptul că „povestirile lui Sebastian A. Corn experimentează într-un compartiment al senzaționalului care n-a fost niciodată străin anticipației, cu mențiunea că invenția sa se angajează pe acest traseu cu mai mult curaj decât în cazul altora. Rezultatul este o evoluție la limita extravaganțelor literare, unde figurările șocante ale unor idei SF pot trece, pentru cititorul ingenuu, ca și pentru criticul nerăbdător, drept un joc dezinvolt, fără alt scop decât testarea unor performanțe generice"[1].

Tot Mircea Opriță îi schițează în linii mari un portret autorului: „Sebastian A. Corn este un autor inteligent, cu simțul umorului necomplexat de regulile clasice ale dezvoltării unui subiect. În consecință, substanța prozelor sale are o mobilitate remarcabilă ce nu ține totuși de tratamentul superficial"[2].

[1] Mircea Opriță, *Istoria anticipației românești. Un capitol de istorie literară*, Editura Feed Back, Iași, 2007, p. 345.
[2] *Ibidem*, p. 346.

Vindecătorul ne prezintă călătoria protagonistului Krog, personaj care întruchipează eroul arhetipal al lumii preistorice. Călătoria sa își revendică drept scop diseminarea importanței cruciale a cuvintelor, comunicarea la acel moment aflându-se într-o stare embrionară, aceasta realizându-se, probabil, prin telepatie. Iminența unui pericol major îl determină pe vraciul tribului, Vindecătorul Moru, să îl proclame pe Krog „Mesia al cuvintelor". La îndemnul lui Moru, Krog își începea misiunea de a anunța toate triburile de importanța și puterea cuvântului, în încercarea de a constitui limba *nostratică* sau limba-mamă, o limbă vorbită și înțeleasă de toți oamenii. Lumea în care ne situăm este una incipientă, *in statu nascendi*, cuvintele abia începând să se formeze – cu ajutorul lui Moru în primă fază, iar mai apoi de către Krog. Romanul este prefațat de o scurtă pledoarie a autorului, o introducere a cititorului în universul care îl așteaptă, în care ne este amintită o teorie a unui lingvistic danez, Holger Pederson, care propune în 1903 ideea unei limbi unice, limba *nostratică*. Premisa de la care pornește eroul nostru este că avem nevoie de o limbă comună, universală, pentru a putea comunica toți, astfel încât, în cazul unei catastrofe, să existe posibilitatea de a disemina informația și de a fi toți pregătiți pentru a face față situației. Ne amintim în acest punct și de un episod biblic, Turnul Babel, conform căruia a existat cândva o limbă comună tuturor. Orășenii din Babel au decis să ridice un turn atât de înalt, încât să poată ajunge cu ușurință la Cer, la zeii în care credeau. Mâhnirea lui Dumnezei s-a revărsat peste aceștia, fragmentând limba universală.

Odată cu lărgirea orizontului exterior, se realizează și extinderea celui interior al personajului protagonist. Krog pornește în această misiune drept un ins naiv și inocent, cu un vocabular destul de sporit, însă insuficient. În cele din urmă, avem un Krog matur, aflat la senectute și, desigur, cu un bagaj lingvistic demn de statutul său social și spiritual totodată. Foarte bine remarcă și Florin Pîntea faptul că, „într-o inversare a dictonului care spune că limitele limbajului meu sînt limitele lumii mele, protagonistul extinde pe tot parcursul romanului limitele lumii sale și în același timp limitele limbajului său"[3].

În finele poveștii observăm inițiativa unui nou pas în evoluția societății, anume apariția scrisului: „M-am uitat la semnele alea și am văzut că sunt tare bune, chiar dacă nu aduceau deloc nici cu Krog, nici cu Enkim. Numai că eu eram atât de bătrân, încât am lăsat în seama pruncilor să se joace și să scrijelească semne în țărână. Și, câte zile am mai avut, m-am tot uitat la ei cum s-au îndemnat unul pe altul să scrijelească semne pentru cuvinte"[4].

Romanul nu se centrează doar pe ipostaza eroului și misiunea acestuia, ci prezintă universul primitiv și societatea de la acel moment. Pe parcursul călătoriei, sunt inserate pasaje descriptive în care autorul reliefează exoticul specific, un tablou *étranger* și admirabil, ilustrativ pentru lumea prealabilă tehnologizării, de la începuturi. Ne este transpusă o realitate – geografică și socială – arhaică într-un roman SF. Acest fapt a creat destulă vâlvă în rândul criticilor literari, unii dintre ei atribuindu-i concomitent eticheta de roman *mainstream* și de *roman SF* (precum Paul Cernat), alții contestându-i categoria SF. Cătălin Sturza, spre exemplu, scrie un articol în revista Cultura intitulat „Ciclotronul de vorbe", pe care îl amintește și Bianca Burța-Cernat în *Observatorul cultural*, în care argumentează vehement că Vindecătorul nu este, și nu ar putea fi, sub nicio formă un roman SF, justificând că substratul mitologic este rudimentar, peisagistica nu aparține lumii fantastice și sancționând lipsa de magie și vrajă"[5].

[3]Pîntea, Florin, *SF și fantasy românesc. Sebastian A. Corn*, articol de pe blogul personal: https://sites.google.com/site/florinpitea/indexr-html/sf-si-fantasy-romanesc/sebastian-a-corn, accesat: 05.12.2023.

[4] Sebastian A. Corn, *Vindecătorul*, Editura Cartea Românească, București, 2008, p. 374.

[5]Burța-Cernat, Bianca, „Poveste despre cuvinte și lucruri" în *Observator cultural*, disponibil online: https://www.observatorcultural.ro/articol/poveste-despre-cuvinte-si-lucruri-2/?fbclid=IwAR2uFjeza6qLSzDISfTVgzCjriOn81S4m2SIejSPvZ5Gt8Q18Wot1oOHK_4, accesat: 05.12.2023.

Încadrarea într-un anumit gen literar generează o polemică ce merită, cu siguranță, atenția noastră. Integrarea operei în sfera literaturii fantastice este, după cum am văzut, un fapt irefutabil. Printre cei mai reputați teoreticieni ai genului fantastic se numără și Tzvetan Todorov, care, în studiul său dedicat literaturii fantastice, amintește în treacăt de categoria operelor SF, atribuind irevocabil, și imperativ, textelor circumscrise implicația unor tehnologii care depășesc realitatea științifică contemporană. Sigur că din această perspectivă, Vindecătorul lui Sebastian A. Corn nu ar putea fi luat în considerare decât ca text fantastic, elementul supranatural fiind constituit exclusiv din metamorfozarea limbajului articulat în cel telepatic. Totuși, Roger Caillois conferă textului science-fiction un alt criteriu de validitate. Potrivit lui Caillois, ceea ce depășește starea actuală a științei și devine incomprehensibil ființei umane este încadrabil genului SF. Astfel, romanul lui Sebastian A. Corn ne apare drept un roman science-fiction veritabil.

Romanul lui Sebastian A. Corn nu este doar un roman al cuvintelor, ci și unul cu o miză extrem de importantă: conflictul dintre lumi. Tematismul operei este, însă, ambivalent. După cum am văzut până în acest punct, *Vindecătorul* este totodată și un roman al cuvintelor, limbajul reprezentând esența întregii cărți. Mihai Iovănel recunoaște în Ideologiile literaturii în postcomunismul românesc faptul că una dintre temele principale ale romanului lui Sebastian A. Corn, întâlnită și în romanul Să mă tai cu tăișul bisturiului tău, scrise Josephine, este chiar tema „virusării cu rădăcini magice a limbajului”[6].

Ne vom concentra atenția asupra unui personaj intrigant, cu o pondere semnificativă în romanul lui Sebastian A. Corn: *amazoana*. Personajul feminin, în opera lui Corn, suferă modificări drastice, comparativ cu reprezentările femeii din alte texte literare.

Imaginea amazoanei

Imaginea feminității configurată de literatura *science-fiction* nu a reprezentat dintotdeauna situarea femeii pe o poziție favorabilă, obiectivarea și sexualizarea sa devenind practici comune și alarmant de popularizate în rândul scriitorilor de literatură SF, corporalitatea fiindu-i instrumentalizată în scopul ademenirii unui public cât mai numeros. Dintr-o perspectivă generală, consemnăm și un raport inegal de putere în relația femeie-bărbat, contextualizările determinându-i poziționarea pe trepte inferioare personajului masculin.

Reluăm sistematizarea caracterologică realizată de Mircea Naidin a personajului feminin din literatura secolului al XX-lea, care consemnează patru prototipuri, printre care: 1. Fecioara timidă, victima aflată la ananghie pe care eroul o salvează, femeia lipsită de orice putere; 2. Prototipul amazoanei sadice și neiertătoare, situație care, deși pare la prima vedere flatantă pentru femeie, o pune, în continuare, pe o treaptă inferioară personajului masculin erou; 3. Copila din vecini apetisantă, ipostază ce obiectivizează și sexualizează intens femeia; respectiv 4. Savanta defeminizată și supraponderală, bătrână și frustrată, despre care acesta afirmă că „atunci când, totuși, i se recunosc capacitățile științifice, femeii i se răpește feminitatea”[7]. Autorul reliefează condiția subjugată a personajului feminin, aflat în majoritatea cazurilor într-un raport de inegalitate cu personajul masculin, cu un accent vădit pe sexualitatea sa. Amazoana ar putea părea o ipostază fericită dacă ne-am lăsa conduși de aparențele superficiale, prin puterea și tăria oferite de absența sensibilității, însă inclusiv de această dată, femeia este privită ca fiind inferioară bărbatului.

Sebastian A. Corn ne propune în *Vindecătorul* o nouă imagine asupra amazoanei care propulsează femeia într-un raport de egalitate. Un reper semnificativ pe harta parcursului protagonistului Krog este întâlnirea cu tribul de amazoane, femei independente care nu doar că eludează întrutotul rolul bărbatului în societatea edificată, dar propun și o funcție de conducere inedită, echivalentă Vindecătorului masculin, anume Vindecătoarea. Astfel, prin prezenta

[6] Mihai Iovănel, *Istoria literaturii române contemporane. 1990-2020*, Editura Polirom, Iași, 2021, p. 170.
[7] Mircea Naidin, *Enciclopedia SF. Nașterea literaturii Science Fiction*, vol. I, Editura Tritonic, București, 2014, p. 93.

lucrare ne propunem să profilăm un nou prototip arhetipal feminin, pe baza imagologiei propuse de Sebastian A. Corn.

Aș reda acum din *Dicționarul de simboluri* al lui Chevalier și al lui Gheerbrand, un scurt pasaj despre amazoane: „Amazoanele sunt războinice care se cârmuiesc singure, care nu se însoțesc decât cu străini și care nu-și păstrează decât fiicele, pe fiii lor orbindu-i sau mutilându-i. În mitologia greacă, amazoanele simbolizează femeile care ucid bărbații: ele vor să se substituie bărbatului, să rivalizeze cu el înfruntându-l, în loc să-l compenseze... Această rivalitate secătuiește forța esențială caracteristică femeii, calitatea ei de amantă și de mamă, tandrețea ei sufletească”[8].

Aflăm de la Adriana Babeți, din eseul său intitulat *Amazoanele. O poveste*, că imaginea amazoanei apare destul de târziu în literatura, cultura și mitologia românească, primul care scrie despre acestea fiind Dimitrie Cantemir, secolul al XVII-lea deci. Totuși, în literatura universală, se înregistrează apariții încă de la *Iliada* lui Homer, Strabon, Herodot. Ne apare foarte interesantă, în acest punct, analiza etimologică: *mazos* în greacă înseamnă „sân”, „fără sân” în sens figurat. În acest sens, istoricul roman Marcus Junianus consemna că amazoanele erau atât de dedicate luptei, încât sânul drept le era extirpat prin cauterizare, pentru că le incomoda la mânuirea armelor. O altă abordare este aceea cum că „amazoane” provine de la termenul iranian sau persan „ha-mazan” sau „hamazakaran”, care înseamnă „a face război”. Astfel, amazoanele au fost receptate drept un trib de femei războinice neînfricate, care cutreierau o vastă zonă din jurul Mării Negre, cunoscută sub numele de Sciția. Din biografia mitică a amazoanelor mai reținem că acestea sunt descendentele zeului războiului, Ares, spiritul belicos fiind o componentă ineluctabilă a identității lor. Și Adriana Babeți notează următoare: „Ares vorbește voalat despre subterana agresivă din noi, freamătul destrămător al părții de thanatos din noi. Acest frison al distrugerii îl însămânțează zeul în clocotitorul sânge al fiicelor sale, amazoanele, femei însetate de luptă, înfiorate de voluptatea morții”[9].

Literatura *science-fiction* preia această ipostază a femeii, însă, cum am menționat și anterior, deși la o primă vedere pare o imagine măgulitoare, femeii îi este răpită feminitatea. Deși apreciem conferirea puterii, a curajului de a-și asuma o poziție fermă față de societatea puternic ancorată în mentalitățile ancestrale patriarhale, observăm că pentru a se realiza un echilibru între femeie și bărbat, este necesară masculinizarea femeii. Amazoana devine astfel femeia-bărbat, și nicidecum femeia și atât. Inclusiv Homer folosea adesea termenul „bărbatele” pentru a le descrie. Misoginismul, devenit o constantă în reprezentările feminine din literatura SF, se reflectă inclusiv la Sebastian A. Corn, însă, în acest caz, acesta se manifestă ca o reacție de frondă la adresa superiorității amazoniene, așa cum este ea conturată de mitologia greacă: „Oameni? Nici pomeneală! De jur împrejur erau numai femei, numai și numai femei”[10], ori „Sunt femeie, deci sunt Vindecătoare, nu Vindecător. *Oamenii* sunt Vindecători”[11]. Se face distincția clară între femeie și om ca fiind două entități complet diferite, suprimându-i femeii nu doar supremația clădită de mitologia veche. De fapt, tendința de a diviza femeia de om se remarcă și atunci când protagonistul discută despre femeile din propriul sat:

„ – Păi, da. Ce credeai? Oamenii sunt și ei frumoși.

– Credeam că doar femeile sunt frumoase.”[12]

Raportându-ne la coordonată erotică, știm din mitologia greacă faptul că bărbații nu sunt admiși în societatea amazoanelor. Și Adriana Babeți ne spune că „ele apar mai degrabă ca niște fecioare frigide, stil Artemis. Sau, deoarece sunt niște barbare, au o sexualitate sălbatică,

[8] Jean Chevalier, Alain Gheerbrant (coord.), *Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, Traducere de Micaela Slăvescu *et. comp*., Editura Polirom, Iași, 2009, p. 68.
[9] Adriana Babeți, *Amazoanele. O poveste*, Editura Polirom, Iași, 2013, p. 41.
[10] Sebastian A. Corn, *op. cit.*, p. 62.
[11] *Ibidem*, p. 70.
[12] *Ibidem*, p. 11.

devoratoare, imagine care persistă în timp. Minunate povești de dragoste între o amazoană și, de obicei, potrivnicul ei, se țes începând din Renaștere. Dar mai toate se termină tragic”[13]. Aceeași reacție ofensivă o întâlnim și în *Vindecătorul*, atunci când Krog și camaradul său de drum, Enkim, naufragiază în apropierea tribului și sunt găsiți de acestea. Atunci când se dorea perpetuarea speciei umane, se deplasau anual la un popor învecinat. Dacă nou-născuții erau de sex bărbătesc, aceștia erau trimiși la tribul care a ajutat la procreare, în timp ce fetele erau crescute după obiceiurile amazoanelor și inițiate în agricultură și antrenate în vânătoare și în arta războiului. Astfel, putem observa cum relațiile afective dintre femeie și bărbat se rezumau strict la necesitățile reproducătoare. Vedem cum și în *Vindecătorul*, bărbații sunt eludați complet din societatea edificată de amazoane, aceștia neavând permisiunea conducătoarei de a rămâne prea mult timp, iar singurele momente de tandrețe au ca scop încercările sexuale de fecundare. Observația lui Krog este edificatoare în acest sens: „Cică din cauza unor rătăciți ca noi, neamul lor nu se stinsese niciodată”[14]. Este o remarcă ce subliniază, încă o dată, ataraxia sentimentală a amazoanei, incapacitatea de a genera emoții pentru un bărbat, practic o disfuncție a acestora. Totuși, una dintre membrele tribului, Runa, încalcă normele și se îndrăgostește de Enkim. Știe că este inadmisibilă pentru trib conviețuirea cu un bărbat, așa că fuge și se alătură în călătoria celor doi. Este, de fapt, unul dintre punctele narative în care autorul distruge convențiile de reprezentare a amazoanelor și propune o nouă perspectivă asupra acesteia: femeia insensibilă, disfuncțională, este „reparată” prin atribuirea capacității afective.

Sebastian A. Corn completează profilul amazoanei, apreciindu-i cunoștințele sporite și sacre pe care le posedă: „auzisem eu că femeile astea știu tot felul de lucruri neștiute”. Amazoanele sunt privite drept cunoscătoare a marilor taine, ele fiind catalogate drept purtătoare de misticism și de mitic: „Neamul femeilor [...] am auzit despre ele de la bătrânii noștri, dar nu credeam că sunt atât de aproape de pământul nostru”[15].

Spiritul temerar, războinic și logistica impecabilă a Vindecătoarei rămân nealterate. Cutezanța și tăria se reflectă cel mai bine în povestea salvării lui Krog și Enkim de către Runa, amazoana fugară care le demonstrează bărbaților că femeia este capabilă de forța fizică și de bravură. Calitățile de lider ale Vindecătoarei reies în momentul în care tribul de femei pornește în căutarea fugarei și, implicit, a celor doi complici. Strategiile aplicate subliniază irevocabil competența femeii conducătoare, folosindu-se de natură ca de un adevărat aliat: „Vinas știe și ea de apa care duce la Marea cea mare și vrea să ne taie calea”[16].

În incipitul romanului, ne întâmpină o altă figură feminină, Siloa, o femeie extrem de atrăgătoare pentru tribul său, ce pare a se apropia excesiv de mult de ipostaza femeii-mamă: „Siloa nu era decât una care încă nu era mamă. Una care încă nu era mamă și pe care noi, toți oamenii de pe pământul nostru, am fi dorit s-o facem mama pruncilor noștri. Toți am fi vrut asta”[17]. Imaginea femeii-mamă este recurentă în literatura română, în special ca o repercusiune a regimului totalitar comunist, care a dominat și a influențat drastic percepția noastră asupra literaturii. S-a promovat intens în această perioadă imaginea femeii în ipostaza de mamă. Relevanța femeii pentru societate s-a redus la acest rol, fiind exclusă din activitățile sociale de alt tip. Interesant este cum, în *Vindecătorul*, statutul de mamă este condiționat de frumusețea femeii. În acest sens, avem două puncte esențiale în receptarea femeii-Siloa: punctul A. Siloa cea frumoasă și tânără care îndeplinește „condițiile” devenirii mamei pentru absolut orice

[13] Simona Chițan, interviu cu Adriana Babeți, „Scriitoare Adriana Babeți: «Amazoanele se dădeau în vânt după amor»” în Revista *Cultura*, 7 martie 2014, disponibil online: https://adevarul.ro/cultura/carti/scriitoarea-adriana-babetiamazoanele-dadeau-in-vant-dupa-amor-1_5319b0cc0d133766a8b02494/index.html, accesat: 05.12.2023.
[14] Sebastian A. Corn, *op. cit.*, p. 68.
[15] Sebastian A. Corn, *op. cit.*, p. 68.
[16] *Ibidem*, p. 69.
[17] *Ibidem*, p. 8.

individ locuitor al pământului; punctul B. Siloa cea bătrână și urâțică, pe care Krog o găsește la întoarcerea în sat și nu îi mai trezește același interes.

Conchidem pentru moment că *Vindecătorul* lui Sebastian A. Corn preia prototipul arhetipal feminin al amazoanei și îl reconfigurează. Deși există puncte ce intră în dezacord cu preceptele feminismului și le putem eticheta, pe bună dreptate, drept misoginie, nu putem să nu apreciem contribuția unei noi amazoane în literatura noastră.

Concluzii

Personajul a ocupat dintotdeauna un rol important în concretizarea atmosferei narațiunii, astfel încât, într-un cadru *science fiction*, actanții suferă și ei modificări. Alterările nu sunt datorate doar restricțiilor genului, ci și contextului socio-politic, așa cum am remarcat în cazul personajului feminin. Aceasta trece prin câteva etape de reprezentare, aflate într-un raport direct cu realitatea fizică. Astfel, primele texte literare ne înfățișează alteritatea feminină într-o manieră decorativă, ornamentală. Aceasta ocupă un rol secundar (atunci când ocupă un rol), a cărei menirea aceea de a potența virilitatea personajului masculin. Treptat, accentul este pus din ce în ce mai mult pe sexualizarea ei, corporalitatea fiindu-i instrumentalizată în vederea obținerii unui număr cât mai mare de cititori. Coperțile revistelor mai vechi o dovedesc. O altă constantă în șabloanele personajului feminin este reprezentat de stereotipii ca modalități imagologice. Cinematografia preia aceste constructe și le vitalizează sub forma unor personaje senzuale, atrăgătoare pentru public. Se mizează pe idealurile absolute ale feminității, imposibile de atins, niște valori sociale care obligă femeia la o remodelare corporală și comportamentală. Am regăsit și prototipul amazoanei discreditat, în acest sens, ca urmare a emancipării sale, a eludării complete a bărbatului din societățile edificate, a independenței și nesupunerii în fața sistemelor patriarhale.

La Sebastian A. Corn regăsim această reprezentare a femeii, care răspândește frică prin autoritatea și autosuficiența sa. Chiar și așa, identificăm suficiente pasaje în care feminitatea este considerată drept o ființă distinctivă față de om, aluzii departe de a fi subtile. Modelul amazoanei propus în *Vindecătorul* respectă în mare parte clișeele de reprezentare a amazoanei, așa cum este ea configurată de mitologia greacă. Totuși, nu putem să nu remarcăm prezența unui personaj feminin din a cărui componență este neglijată coordonată sexuală, alături de particularitățile de construcție a personajului.

Pentru a rezuma întreaga lucrare în câteva cuvinte, observăm cum reprezentările feminității s-au modificat semnificativ în literatura *science fiction*, mai ales odată cu schimbarea statutului social al femeii. Astfel, realitatea istorică devine un factor major în transpunerea femeii în literatură și alte arte. Cu toate acestea, există consecvență în modelul de portretizare al personajelor feminine, cu accente diferite de la diferiți autori. Sexualizarea și obiectivarea corpului feminin au devenit preferințe în rândul scriitorilor SF, precum și încorporarea stereotipurilor și clișeelor. Chiar și așa, există opere care înregistrează aspecte unice ale caracterului feminin, ilustrându-le drept identități autonome și dominante.

BIBLIOGRAPHY

Bibliografie primară

Corn, Sebastian A., *Vindecătorul*, Editura Cartea Românească, București, 2008.

Bibliografie critică

Adriana Babeți, *Amazoanele. O poveste*, Editura Polirom, Iași, 2013.

Badea-Gheracostea, Cătălin, *Alternative critice*, Ediția a II-a, revizuită și adăugită, Editura Ștef Millennium Books, Satu Mare, 2010.

Bozzetto, Roger, *Genul science-fiction*, Traducere de Livia Iacob, Ediție îngrijită de Lucia-Alexandra Tudor, Institutul European, Iași, 2010.

Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain (coord.), *Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, Traducere de Micaela Slăvescu *et. comp*., Editura Polirom, Iași, 2009.

Gheo, Radu Pavel, *Despre science fiction*, Editura Tritonic, București, 2007.

Gregori, Ilina, *Povestirea fantastică. „singura literatură esențială”*, Editura DU Style, 1996.

Naidin, Mircea, *Enciclopedia SF. Nașterea literaturii Science Fiction*, vol. I, Editura Tritonic, București, 2014.

Mihai Iovănel, *Istoria literaturii române contemporane. 1990-2020*, Editura Polirom, Iași, 2021.

Opriță, Mircea, *Istoria anticipației românești. Un capitol de istorie literară*, Editura Feed Back, Iași, 2007.

Webografie

Burța-Cernat, Bianca, „Poveste despre cuvinte și lucruri” în Observator cultural, disponibil online: https://www.observatorcultural.ro/articol/poveste-despre-cuvinte-si-lucruri-2/?fbclid=IwAR2uFjeza6qLSzDISfTVgzCjriOn81S4m2SIejSPvZ5Gt8Q18Wot1oOHK_4, accesat: 05.12.2023.

Cernt, Paul, https://agenda.liternet.ro/articol/6803/Comunicat-de-presa/Sebastian-A-Corn-lanseaza-Vindecatorul.html?fbclid=IwAR1m6d5kphawzNjCSB5ApWtfHvRRpLakCC2ZXAymg5i1JC4inpCU_TOgKlQ, accesat: 05.12.2023.

Chițan, Simona, interviu cu Adriana Babeți, „Scriitoare Adriana Babeți: «Amazoanele se dădeau în vânt după amor»” în Revista *Cultura*, 7 martie 2014, disponibil online: https://adevarul.ro/cultura/carti/scriitoarea-adriana-babetiamazoanele-dadeau-in-vant-dupa-amor-1_5319b0cc0d133766a8b02494/index.html, accesat: 05.12.2023.

Pîntea, Florin, *SF și fantasy românesc. Sebastian A. Corn*, articol de pe blogul personal: https://sites.google.com/site/florinpitea/indexr-html/sf-si-fantasy-romanesc/sebastian-a-corn, accesat: 05.12.2023.

THE REFLECTION OF IN-BETWEEN IN GEORGE BANU'S ESSAYS AND MEMORIALISTIC WRITINGS

Roxana-Maria Sînescu

PhD Student, „Ştefan cel Mare" University of Suceava

Abstract: The starting point of this study were some confessions that George Banu makes in Scena supravegheată. De la Shakespeare la Genet, one of his essays. In the above-mentioned work, he defines himself as "an unfulfilled writer" and also as "an incomplete theorist", stating that this permanent in-between left its mark on his writings. The present article deepens this topic, which has been discussed only in broad terms so far. By focusing on Banu's essays and memorialistic writings, this survey shows how both form and content are influenced by the in-between.

Keywords: George Banu, in-between, critic, writer.

1.Necesitatea privirii de aproape a scrierilor lui George Banu

Numele lui George Banu a devenit indisociabil de critica teatrală, acoperind o înaltă autoritate în domeniu, construită în timp. Cel care, alături de regizori precum A.Șerban, L.Pintilie, R. Penciulescu, a avut un rol activ în recuperarea și revitalizarea teatrului românesc[1], după cum notează Mircea Martin, și-a văzut recunoscute meritele și la nivel internaţional. Referindu-se la ultimii 30 de ani, în care festivalurile de teatru au cunoscut un avânt impresionant, B. Debroux îl plasează pe Banu "în prima linie a acestor descoperiri, uimiri, influenţe"[2]. Dar spiritul său pătrunzător depășește sfera teatrală. Portretul ar fi incomplet dacă ne-am limita la literatura de specialitate, remarcabile prin temele alese sau (și) prin modul de organizare a conţinutului fiind și scrierile care nu au teatrul drept fundal. În consecinţă, considerăm drept justă și suficient de cuprinzătoare, demnă de a fi reţinută, formula propusă de Carmen Mușat pentru a-l defini pe George Banu: "Un om care poartă în sine, cu sine, o multitudine de lumi, un plurivers dăruind în jur, cu generozitate, lumina lui"[3].

Plecat dintr-o Românie care, deși situată în Est, nu era nici pe departe un simbol al Răsăritului, Banu ajunge la Paris pe 31 decembrie 1973, stabilindu-se acolo pentru restul vieţii. Păstrează însă legătura cu ţara natală, în care revine adesea, după căderea regimului comunist. Astfel, numeroasele pasaje în care Banu se recunoaște sub semnul intermediarului nu surprind. Surprinzător e faptul că talerele cumpenei nu dezvăluie doar dubla apartenenţă culturală, ci și porniri contradictorii, Banu mărturisind deopotrivă imboldul de a crea prin cuvânt și plăcerea de a fi un gânditor al artei, în special al fenomenului teatral. În studiul intitulat *Scena supravegheată. De la Shakespeare la Genet*, regăsim următorul pasaj cu caracter confesiv, care de altfel a constituit punctul de pornire al demersului nostru: "Oare ce sunt eu, dacă nu un scriitor neîmplinit și un teoretician incomplet? Mă aflu în indeterminabilul

[1] Mircea Martin, *Postfaţă* la George Banu ,*Pagini alese. Vol.3 – Mărturii ,* Nemira, 2018, p.649.
[2] Bernard Debroux, *"Călătorul emoţiei", în vol. Catherine Naugrette (coord.) La sfârşitul călătoriilor, în Călătoriile sau orizontul teatrului. Omagiu lui George Banu, Editura Nemira, 2013, p.454.*
[3] Carmen Mușat, *"Profesorul care preda iubirea", în "Observator cultural", nr.1143/ 24.01.2023, articol disponibil la adresa* https://www.observatorcultural.ro/articol/profesorul-care-preda-iubirea/, *consultat la data de 25.05.2023.*

acestui interstiţiu […] mereu în mijlocul vadului, sfâșiat între biografic și teoretic”[4]. Importanţa acestui fragment rezidă și în recunoașterea, de către Banu, a impactului pe care permanenta situare între confinii l-a avut asupra scrierilor sale: “iar textele mele poartă în ele prezența acestui disconfort”[5].

În lucrarea de faţă ne propunem să urmărim reflectarea intermediarului în scrierile cu caracter memorialistic și în eseurile lui George Banu. Cercetarea e cu atât mai motivată cu cât confesiunea situării sub zodia incertitudinii nu are un caracter izolat. Asumarea lui *l’entre-deux* drept condiţie existenţială constituie un punct comun al scrierilor *Iubire și neiubire de teatru*, *Parisul personal*, *Monologurile neîmplinirii.* Și în *Ușa, o geografie intimă*, autorul se plasează într-o comparaţie neașteptată cu Ianus, “zeul porţilor și al pragurilor”[6], presiunea contrariilor – eul creator și eul analitic – fiind din nou mărturisită în *Ultimul sfert de secol teatral*. Prefaţa concepută de Anca Măniuţiu pentru volumul *Mărturii* a constituit un punct de reper în analiza noastră. Autoarea indică nu numai conceptul-cheie al scrierilor lui Banu, ci și unele fragmente reprezentative pentru întregul itinerar creator al reputatului om de teatru. Anca Măniuţiu insistă pe reflectarea intermediarului la nivel tematic, însă din observaţiile cu caracter general transpare și ideea unor construcţii dense, în care libertatea și rigoarea coexistă armonios, particularizând și desăvârșind discursul lui Banu. Iar afirmaţia că scrierile acestuia se citesc precum romanele[7] ne-a impulsionat să extindem corpusul prezentei cercetări.

2.L’entre-deux, factor determinant al structurii discursului și al nivelului tematic

Banu se autodefinește drept “un spectator literar”[8], asumându-și astfel rolul omului de teatru secundat de scriitor. De asemenea, mărturisește că dacă acesta din urmă nu s-a manifestat plenar e pentru că, pe de o parte, modelarea unei lumi ficţionale presupune efort îndelungat, procesul de învelire a ideii în materie fiind similar cu munca unui arhitect. Pe de altă parte, după cum reiese tot din *Monologurile neîmplinirii*, un text literar dospește în intimitate, nu poate fi doar circumstanţial, efect al zvâcnirilor spontane. Or, Banu își recunoaște lipsa de “arhitectură interioară”[9], adversitatea faţă de dilatarea scriiturii, precum și insuficienţa curajului de a se izola în turnul de fildeș. Și pentru ca raportul martorului cu scena să nu excludă dispoziţia literară a privitorului, Banu își îmbracă discursul în contururile elastice ale eseului. În forma aceasta își împlinește nevoia de a scrie despre teatru “de ușor altundeva”[10]. Nici din perspectiva panoramică, nici încovoindu-se asupra detaliilor, căci o analiză impersonală riscă să neglijeze particularul, originalitatea, iar cealaltă extremă, impudicitatea, ar mutila ansamblul operei, esenţa acesteia. Banu adoptă “privirea de aproape”[11], care presupune cunoașterea mecanismelor scenei, dar și o intimitate cu oamenii de teatru. Astfel că, restituind desfășurarea spectacolului, nu o înregistrează neutru, ci se înscrie și pe sine ca martor.

De altfel, indică el însuși formula discursului său – “materia și subiectivitatea”[12]. Această construcţie concentrează ideea că din concretul artei eseistul toarce mai multe fire: unul al observaţiei asupra actului teatral propriu-zis, unul al memoriei (anecdote în legătură

[4] George Banu, *Scena supravegheată. De la Shakespeare la Genet*, în *Pagini alese. Vol.2 – Studii, București, Editura Nemira, 2018, p. 251.*
[5] *Ibidem*.
[6] G.Banu, *Ușa, o geografie intimă, București, Editura Nemira, 2017, p.38.*
[7] *Anca Măniuțiu, “L’entre-deux sau seducţia incertitudinii”, prefaţă la George Banu, Pagini alese, vol.3 – Mărturii, Editura Nemira, 2018, p.7.*
[8] G.Banu, *Monologurile neîmplinirii*, în *Pagini alese. Vol.3 – Mărturii, București, Editura Nemira, 2018, p.587.*
[9] *Ibidem*, p.584.
[10] *Ibidem*, p.132.
[11] G.Banu, *Privirea de aproape, Iași, Editura Junimea, 2023, p.11.*
[12] *Ibidem*, p.13.

cu spectacolul / regizorul, elemente biografice cu care asociază unele scene, contextul în care a interacţionat cu oamenii de teatru) sau al imaginaţiei, fire care se împletesc în permanenţă. Banu redă reprezentaţiile scenice ca experienţe personale, produsul artistic se întovărășește cu ecoul lui în conștiinţa privitorului, spectacolele sunt trecute prin pâlnia eului martor, pendularea între teoretic și biografic fiind constantă.

Pentru a ilustra coexistenţa acestor două "patimi contradictorii"[13], propunem ca prim exemplu eseul *Livada de vișini. Teatrul nostru,* o retrospectivă a variaţiunilor scenice pe aceeași temă – binecunoscuta piesă a lui Cehov. Fără a avea un caracter sistematic, didactic, aspect evidenţiat de autorul însuși, eseul se fundamentează pe montări scenice inedite la care teatrologul a asistat de-a lungul a mai bine de 25 de ani. Retrospectiva nu constituie o simplă succesiune de descrieri ale spectacolelor montate după textul dramatic menţionat, ci însumează observaţii asupra acestuia, evidenţierea unor detalii sau nuanţe, o teorie a autorului privind *complexul livezii de vișini*, sugestii de lectură în perspectiva secolului nostru, notaţii succinte asupra spectacolelor pe care figuri marcante ale regiei, precum Penciulescu, Stanislavski, L.Pintilie, Strehler, Damiani, A.Șerban, P. Stein, P. Brook, Meyerhold, le-au conceput pornind de la piesa dramaturgului rus, dar și sugestii regizorale. La fiecare dintre acești piloni Banu injectează și elemente biografice. Anumite scene din *Livada* îi resuscitează în conștiinţă momente din viaţa personală, precum moartea tatălui sau exproprierea mamei: "În România ocupată de armata rusă […] mama mea a trăit experienţa *Livezii de vișini*. Traumatism de tinereţe… dar, spre deosebire de Liubov, ea a fost alungată de pe meleagurile copilăriei sale, fără să fi cheltuit și fără să fi păcătuit"[14]. Totodată eseistul recunoaște în sine *complexul livezii de vișini*, care înseamnă rezistenţa nobilă în mijlocul unei contradicţii imposibil de soluţionat. Inserţiile biografice nu sunt întâmplătoare, autorul fiind convins că simpla mărturie cu valoare antropologică nu poate salva teatrul, prin definiţie artă a efemerului, eficientă fiind în schimb notaţia care reţine și emoţia receptorului. Tot Banu consideră că notele de spectacol nu trebuie să constituie o radiografie, ci mai degrabă "cardiograma unei inimi de spectator"[15]. Iar această dilatare a produsului scenic prin infuzia de subiectivitate probează faptul că autorul eseului "știe să povestească și să se povestească"[16], așa cum constată Matei Vișniec. Prin *Livada de vișini. Teatrul nostru*, Banu oferă spre lectură mai mult decât un mănunchi de idei subtile. Referinţele de specialitate interferează cu biograficul într-o scriitură fluidă, al cărei rafinament nu este căutat în exces. Atât materialul, cât și croiala eseului trădează un om de teatru cu porniri scriitoricești.

Eseul *Ultimul sfert de secol teatral* este și el rodul poziţionării privilegiate a lui George Banu în proximitatea creatorilor de spectacole. Contabilizând mutaţii care, sub influenţa unor mari regizori, s-au produs în ultimii 26 de ani ai secolului XX, eseul nu are nici viziunea globală a unei istorii a teatrului, nici tonul neutru al unui dicţionar de personalităţi sau de forme ale manifestărilor scenice, ci reprezintă "un capitol de viaţă teatrală, o autobiografie de spectator"[17], după cum îl definește chiar Banu. Autoritatea extremă a regizorului, revalorizarea textului, revolta împotriva purităţii genurilor, naşterea unor forme neidentificabile, primatul imaginii, efectul de fantomă sunt doar câteva dintre reperele pe care Banu le oferă cu generozitate în ceea ce privește peisajul ultimului sfert al secolului XX, dar trecute prin filtrul afectiv, consemnate din perspectiva martorului direct. La fiecare nucleu din

[13] G.Banu, *Monologurile neîmplinirii,* în *Pagini alese. Vol.3 – Mărturii, București, Editura Nemira, 2018, p.592.*
[14] Idem, *Livada de vișini. Teatrul nostru,* în *Pagini alese. Vol.1 – Eseuri, București, Editura Nemira, 2018, p.189.*
[15]G.Banu, *"La sfârșitul călătoriilor", în Catherine Naugrette (coord.) Călătoriile sau orizontul teatrului. Omagiu lui George Banu, Editura Nemira, 2013, p.477.*
[16]Matei Vișniec, "George Banu sau spectatorul «împlinit»", în George Banu, *Privirea de aproape, Iași, Editura Junimea, 2023, p.7.*
[17] G.Banu, *Ultimul sfert de secol teatral,* în *Pagini alese. Vol.3 – Mărturii, București, Editura Nemira, 2018, p.134.*

această sinteză personală autorul dovedește cunoașterea nemijlocită a fenomenului teatral surprins, precum și a oamenilor de teatru despre care scrie. Într-un eseu care abundă în informaţii de o reală importanţă academică, frânturile de biografic sunt binevenite, vitalizând discursul, pe care autorul îl împrospătează și cu mărci ale oralităţii, frecvent remarcându-se stilul direct. Exemplificăm cele afirmate de noi prin fragmentul următor, o anecdotă care îl are ca protagonist pe Grotowski:

"Ospătarul îl întreabă:

-Cu ceva vreme în urmă, venea pe aici un domn, Grotowski. Mai ştiţi ceva despre el?

-Nu, răspunde Grotowski.

-Vă întreb fiindcă mi se pare că v-am văzut împreună"[18].

Exemplul nu este nici pe departe unul izolat. În capitolul consacrat lui Lucian Pintilie, Banu îl include pe acesta din urmă printre figurile de referinţă ale teatrului de artă, iar pregnanţa portretului se datorează iscusinţei cu care eseistul îl restituie pe Pintilie în integralitatea sa. Îmbinând planul artistic cu cel extrascenic, Banu își animă discursul prin relatarea la persoana I, interogaţia retorică sporind impresia de prospeţime a scriiturii: "Cum să uit seara aceea, când împreună cu A.Șerban asistam la un adevărat exerciţiu acrobatic, căci Pintilie reunea într-un singur spectacol grotescul lui Frisch și lirismul lui Saroyan?"[19]. Prin această restituire subiectivă și însufleţită a ultimului sfert de secol XX pe scena teatrului european, Banu se poziţionează încă o dată, așa cum mărturisește el însuși, "la jumătatea dintre o literatură căreia nu îndrăznește să-i treacă pragul și o critică de care vrea să se elibereze"[20].

Volumele *Autobiografie urbană* și *Casa cu daruri*, din trilogia memorialistică *Parisul personal*, sunt o altă expresie a situării interstiţiale pe care Banu o mărturisește constant, efectul "insolubilei sfâșieri"[21], al pendulării între viaţă și artă, dar și al dezrădăcinării din ţara natală traducându-se prin motivul dublului. Astfel, în căutarea echilibrului, a unui refugiu, Banu își construiește aici propriul Paris: "Orașul îmi preexista, dar eu mi l-am organizat pe-al meu. Și în el mă recunosc"[22]. Învestind sentimental realitatea urbană, autorul o înscrie în durata propriei vieţi, numeroase elemente ale spaţiului citadin parizian fiind restituite în discurs ca puncte de reper ale existenţei eului biografic, ca trepte ale sinelui. Reunind "biografii și construcţii"[23], îmbinând naraţiunea cu descrierea, volumul are, chiar fără a se recurge la ficţiune, aspectul unei în-scenări foarte bine articulate. Referitor la nevoia autorului de a se rosti, care nu erupe în stare pură, ci în manieră insolită, prin cartografierea unor clădiri și spaţii pariziene, în baza conexiunilor stabilite între locuri, oameni și evenimente, Mircea Martin propune o formulă pertinentă: "interpretarea peisajului citadin devine pe parcurs o autointerpretare"[24].

Cititorul nu parcurge nici o descriere neutră a Parisului, nici o autobiografie banală, liniară. Astfel, Gara de Est, prima în aceasta cartografie, e punctul din care începe aventura pariziană. Ochiul nu întârzie asupra arhitecturii; autorul o descrie minimalist, folosind două adjective, accentul căzând pe semnificaţia ei în existenţa privitorului: "Azi, am înrămat o imagine veche a ei și, acasă, o privesc deseori. Şi atunci mă gândesc la mine, la familia mea, dar, totodată, la emigranţii Estului, polonezi, ruși, cehi, care pe aici au intrat în Franţa în vremurile grele ale Europei, în plin fascism sau stalinism. La Paris, Gara de Est e Poarta

[18]*Ibidem, pp.197-198.*
[19]*Ibidem, p. 314.*
[20]*Ibidem*, p.352.
[21] G.Banu, *Parisul personal*. *Autobiografie urbană*, în *Pagini alese. Vol.3 – Mărturii, București, Editura Nemira, 2018,* p.442.
[22] *Ibidem*, p.357.
[23] *Ibidem*, p.359.
[24] Mircea Martin, *Postfaţă* la George Banu, *Pagini alese. Vol.3 – Mărturii, București, Editura Nemira, 2018, p.650.*

Orientului”[25]. Capitolul intitulat *Place Pigalle* dezvăluie importanţa deosebită a altui reper în harta personală a lui Banu, locul reprezentând practic rampa de acces a tânărului emigrant în “Parisul celebrităţilor”[26]. Emoţia nu este doar mărturisită direct, ci transpare uneori graţie mijloacelor artistice. De exemplu, structura “Lumină a soarelui, lumină a sufletului”[27], care cuprinde deopotrivă o metaforă și un paralelism, sugerează speranţa într-un nou început. Constituind obiectul altui capitol, La Tour Saint Jacques beneficiază de o descriere mai amănunţită, însă nu ca simplu obiectiv. Poziţionat într-un spaţiu intermediar, turnul solitar și bine conservat, a cărui origine nu se mai cunoaște, contrastează cu degradarea umană vizibilă în proximitate. Însufleţit de privirea proaspătului exilat, turnul, “însoţitor urban în întinderea încă fără ordine pe care pătrundeam”[28], este perceput ca un dublu al tânărului Banu, ca “un aliat pentru acel străin ce eram”[29], ca un reper în aventura înţelegerii de sine a celui care scrie.

În ceea ce privește volumul *Casa cu daruri*, prima frază constituie și primul indiciu al faptului că autorul nu-și propune o descriere neutră a apartamentului său, spaţiul intim apărând deja transfigurat, graţie personificării: “Pereţii casei îmi sunt obosiţi, ei respiră astmatic, lipsiţi de acele interstiţii care lasă aerul să circule”[30]. Următoarele pagini conţin și pasajul edificator asupra faptului că Banu își consideră locuinţa drept o implicită rostire de sine, un cadru-oglindă: “În adept al «figurii» mi-am epuizat spaţiul vital fără a mă resemna să eșuez în «monoteismul» colecţionarului, m-am dispersat și m-am pierdut, sfârșind prin a face din apartamentul meu un autoportret. Vizitându-l, mă recitesc […] Eu l-am constituit, eu îl interpretez”[31]. Prin extensie, se înţelege că discursul reprezintă, ca și în volumul anterior, o răsucire a autorului înspre propria fiinţă, mijlocită, de data aceasta, de cartografierea spaţiului intim. Dispuse după o logică afectivă, obiectele adăpostite în apartament – măști, marionete, păpuși, accesorii care au făcut cândva parte din recuzita unui spectacol, statuete, icoane, fotografii, vederi, pergamente – sunt precum balizele unui traseu sinuos. Integrate în aventura existenţială a posesorului, ele permit revizitarea trecutului, resuscitarea fragmentară a acestuia fiind reconfortantă, după cum reiese din confesiunea autorului: “Îmi sunt necesare pentru a mă regăsi în labirintul vieţii mele”[32]. Obiectele actualizate în scris sunt arhivari însufleţiţi ai unor frânturi de biografie, restituind posesorului atât identităţile celor care i le-au dăruit, cât și contextul. “Metonimii ale unor prietenii”[33] după cum le definește George Banu, acestea îi sunt deopotrivă aliaţi cu virtuţi consolatoare și regeneratoare. Ca și în primul volum, viziunea autorului asupra concretului e una poetică, obiectele având o vibraţie tainică, pe care o resimte doar posesorul lor. Ele “vorbesc, îmi vorbesc”[34], mărturisește nostalgic Banu, care, contemplându-le, se reîntregește.

Parisul personal. *Familia din Rivoli 18*, ultimul volum al trilogiei memorialistice, e un hibrid pe care Banu îl justifică tot prin permanenta sa poziţionare la frontiera dintre viaţă și artă[35]. În acest “jurnal indirect”[36] – așa cum îl consideră soţia autorului, cititorul descoperă o hermeneutică elegant infiltrată de biografic, de trăire. Punctul de plecare îl constituie din

[25] G.Banu, *Parisul personal. Autobiografie urbană*, în *Pagini alese. Vol.3 – Mărturii, București, Editura Nemira, 2018, pp. 363-364.*
[26] *Ibidem*,p.366.
[27] *Ibidem*, p.368.
[28] *Ibidem*, p.408.
[29] *Ibidem*.
[30] G.Banu, *Parisul personal. Casa cu daruri*, în *Pagini alese. Vol.3 – Mărturii, București, Editura Nemira, 2018, p.451.*
[31] *Ibidem*, pp.453-454.
[32] *Ibidem*, p.545.
[33] *Ibidem*.
[34] G.Banu, *Parisul personal. Casa cu daruri*, în *Pagini alese. Vol.3 – Mărturii, București, Editura Nemira, 2018,*, p.457.
[35] *Ibidem*, p.138.
[36] G.Banu, *Parisul personal. Familia din Rivoli 18, București, Editura Nemira, 2016, p.136.*

nou concretul artei – tablourile portret colecţionate de eseist nu după criteriul valorii materiale, ci în funcţie de expresivitatea chipurilor pictate, de puterea lor de a-i suscita privitorului dialoguri și scenarii imaginare. Dincolo de consideraţiile asupra artei, de aprecierile la adresa unor pictori renumiţi și de observaţiile fine privind tablourile din colecţia personală (cromatica, contrastul dintre figura ilustrată și cadrul în care artistul o plasează etc.) din această galerie dominată de figuri feminine redate în ipostaze diferite, Banu își ţese un întreg arbore genealogic, în centrul căruia se plasează pe sine, fără a se ascunde în spatele vreunei măști. Fiecare portret devine personaj prin atribuirea, de către colecţionar, a unei identităţi complete, a unui rol în această familie plăsmuită, și prin plasarea într-un miniscenariu. Astfel, trei dintre personajele cărora Banu le reconstituie parcursul și pe care le înrudește spiritual, atât între ele, cât și cu sine, se numesc Marie-Christine, Odile și Anne. Avataruri ale surorilor cehoviene, așa cum indică eseistul – mărturisit admirator al dramaturgului rus – cele trei personaje sunt perfect integrate în atmosfera pariziană sau se înconjoară de liniștea din Corrèze. Marie-Christine și Odile locuiesc în rue de l'Odéon, respectiv în Place Dauphine, sunt surprinse inclusiv dialogând, îi stârnesc interesul nostalgicului Cioran, dar privilegiul apropierii de surori îi revine naratorului. În această întovărășire imaginară, în care sprijinul afectiv e reciproc, "ele îmi vorbesc doar despre cărţi și amanţi… uneori despre români de la Paris, despre prinţesa Bibescu, pe care au întâlnit-o în Île Saint-Louis, sau despre Brâncuși, care le-a primit odată"[37]. Spre deosebire de surorile ei, Anne alege să stea departe de lumea mondenă, iar naratorul stabilește cu aceasta "o relaţie episodică"[38], cu regăsiri estivale. Un loc privilegiat în genealogia imaginară ocupă tabloul denumit de Banu *Contele de Almaviva*, o suprapunere a personajului literar cu portretul pictat de un artist anonim. În figura devenită obiect al contemplării, dar și al imaginaţiei, colecţionarul vede simbolul vitalităţii, al echilibrului, al aristocratului neînvins, contele reprezentând pentru el "un punct de reper interior"[39], un sfetnic de nădejde.

Conceptul de *teatru personal*, pe care Banu îl utilizează pentru a denumi acest joc cu imaginaţia, se regăsește și în cel de-al doilea volum al trilogiei, acolo unde autorul mărturisește că își animă în conștiinţă colecţia de marionete de câte ori se simte obosit de frecventarea teatrului propriu-zis sau de câte ori acesta din urmă dezamăgește prin mediocritate. Ultimul volum surprinde însă prin punerea în practică a acestui joc, prin faptul că obiectele de artă devin materie a ficţiunii autorului. Pe fondul unei mărturisite nevoi de echilibru, acesta le integrează astfel în lumea sa interioară, rezultatul fiind "un filigran afectiv nebănuit"[40]. Fiorul liric rafinat, mai intens decât în *Casa cu daruri*, e generat de modul în care iubitorul de artă se raportează la portretele convertite în personaje, de învestitura afectivă asupra lor: "Îmi asum partenerii ca pe niște prezenţe"[41] – mărturisește Banu – completând cu ideea constanţei dialogului, cu impresia de cocon ocrotitor și alinător. Situarea în mijlocul acestei constelaţii îl reconfortează, universul secundar compensând astfel realitatea, în care autorul n-a avut "decât părinţi, bunici și soţie"[42].

Eseul *Iisuşii mei* servește din plin la demonstrarea faptului că *l'entre-deux* califică și scrierile lui George Banu, nu doar existenţa sa, cititorul regăsind aici, pe de o parte, actul hermeneutic în care obiectul de artă actualizat este totodată un concentrat biografic, și, de cealaltă parte, ideea spaţiului ca mărturisire de sine a celui care scrie. Banu își alege drept miez al discursului colecţia personală de posturi cristice sculptate sau redate iconografic, iar

[37]*Ibidem*, p.14.
[38]*Ibidem*, p.17.
[39]G.Banu, *Parisul personal. Familia din Rivoli 18, București, Editura Nemira, 2016,* p.127.
[40]*Cristina Scarlat, "P*aris, orașul cu amintiri: Babel reloaded. Profesorul *George Banu* - un fel de jurnal parizian în halucinant ritm contemporan", în "Colocvii teatrale", nr.20 / 2015, p.123.
[41]G.Banu, *Parisul personal. Familia din Rivoli 18, București, Editura Nemira, 2016, p.138.*
[42] *Ibidem*, p.7.

eseul de faţă constituie și o valoroasă meditaţie asupra *artei sacre*. Însuși conceptul, așa cum îl definește eseistul, încorporează intermediarul, căci acoperă arta care se situează "între epic și religios, între frumos și credinţă"[43], putând fi valorizată din punct de vedere estetic, dar mai ales în procesul spiritual. La fel ca în volumele precedente, reflecţiile asupra artei sunt intim legate de componenta biografică, Banu făcând cunoscută motivaţia interesului faţă de Iisușii sculptaţi, crucificaţi, dar diferiţi prin detalii, prin nuanţe subtile. Dăruiţi sau achiziţionaţi, aceștia nu sunt trataţi ca obiecte de cult, ci sunt colecţionaţi ca materializări estetice ale dublei naturi și ale intransigenţei. Între divin și uman, Iisus "nu e nici de aici, nici de acolo sau, mai exact, e și de aici, și de acolo"[44], dar își urmează fără clintire imperativul moral. Mărturisindu-se lipsit de această virtute, mereu sfâșiat de porniri contradictorii, Banu găsește în Iisușii *săi* un dublu spiritual, un sprijin pentru depășirea crizelor interioare. Animaţi în conștiinţa posesorului, incluși într-un raport egalitar – "la rândul lor, ei mă privesc de undeva, de altundeva, de aproape, de departe"[45] – aceștia constituie o cheie care-i permite expediţia în propriul trecut și totodată regenerarea spirituală în replică la zbuciumul existenţial. De altfel, în *Casa cu daruri* autorul recunoaște Iisușii drept punct de pornire în alcătuirea hărţii personale[46].

Paleta scrierilor care reflectă nehotărârea lui Banu între tentaţia privirii analitice, teoretice, asupra artei și tentaţia literaturii e completată de eseul *Obiecte rănite*. Se remarcă din nou subtilitatea cugetărilor, autorul distingând cu rafinament deteriorarea accidentală și fragmentară a obiectului de artă de cea intenţionată și de eroziunea progresivă, obiectul rănit de cel neterminat, obiectele sacre, aureolate biografic și simbolic, graţie rănilor, de cele înseriate. Dar reflecţiile pornesc tot din spaţiul intim al lui Banu, de la colecţia de statuete, măști, marionete și icoane, toate acestea fiind "doar parţial ciuntite"[47], individualizate prin răni accidentale. Iar dacă obiectele de artă cărora nu le-a fost atribuită o identitate conţin "o invitaţie la literatură"[48], așa cum susţine într-un alt eseu, Banu ajunge încă o dată la graniţa ei, căci nici obiectele *rănite* nu au un simplu rol decorativ. Colecţionarul le dibuie pulsul, le ocrotește patern, iar dacă nu le poate vindeca *rănile*, le salvează de la uitare, de la anonimat, integrându-le în familia sa de substituţie. Tandreţea cu care Banu privește fragilitatea miniaturalului e lirică: "Obiectele mi se adresează ca niște copii înspăimântaţi"[49]. "Trebuie să protejez prezenţa rănii […] Nu pentru a vindeca, ci pentru a însoţi, așa cum ajuţi un orb să nu se rătăcească"[50]. Lirismul rezidă și în modul în care colecţionarul întoarce către sine energia miniaturalului, reîntregindu-se spiritual.

O lumină în inima nopţii este un volum mai puţin adus în atenţia cititorilor, dar care constituie un exemplu elocvent în ceea ce privește reflectarea intermediarului în scrierile lui George Banu. Titlul enigmatic înmănunchiază o serie de texte despre candelabru, acesta fiind surprins îndeplinindu-și funcţiile de la origini și până în prezent. Eseistul îl restituie în triplă ipostază – atribut prin excelenţă al teatrului, corp de iluminat în spaţiul privat, dar și în spaţiul public. Discursul are și aici valenţe multiple, fiind informativ-explicativ, fără etalare pretenţioasă însă, descriptiv și narativ. Adânc cunoscător nu doar al tendinţelor, ci și al istoriei teatrului european contemporan, Banu observă că vreme îndelungată rolul îndeplinit de candelabru în desfășurarea spectacolului a fost acela de simplă formă de iluminat, care

[43]G.Banu, *Iisușii mei, București, Editura Nemira, 2018, p.155.*
[44] *Ibidem*, p.9.
[45] *Ibidem*, p.7.
[46] G.Banu, *Parisul personal. Casa cu daruri*, în *Pagini alese. Vol.3 – Mărturii, București, Editura Nemira, 2018, p.506.*
[47] G.Banu, *Obiecte rănite, București, Editura Nemira, 2022, p. 85.*
[48] Idem, *Parisul personal. Casa cu daruri*, în *Pagini alese. Vol.3 – Mărturii, București, Editura Nemira, 2018, p.533.*
[49] Idem, *Obiecte rănite, București, Editura Nemira, 2022, p.41.*
[50] *Ibidem*, p.31.

condiţiona și durata actelor scenice. În secolul XX, relevă eseistul, candelabrul este adus în scenă ca veritabil protagonist, ca obiect care semnifică, iar exemplele concrete nu lipsesc din volum. Nici discursul de faţă nu reprezintă manifestarea absolută a teoreticianului, candelabrul fiind uneori transfigurat, descris ca tovarăș intim al eseistului, ca speranţă ce pâlpâie sau ca remediu în faţa melancoliei: "În inima nopţii, noaptea mea, candelabrul rămâne ca un licăr de speranţă, un far discret, capabil să tempereze melancolia"[51], "scânteiază ca un izvor"[52], iar sclipirile îi sunt "ușoare, muzicale"[53]. Nu simpla prezenţă în text a mijloacelor stilistice (metafora, comparaţia, sinestezia) asigură vecinătatea cu literatura, ci faptul că acestea îmbracă o punte afectivă pe care eul biografic o întinde către candelabru, redimensionând realitatea obiectivă. De altfel, eseul se încheie cu imaginea luminii alinătoare, a candelabrului ca simbol al vieţii, de sub care eul își presimte apropierea sfârșitului: "În faţa tristeţii lumii, m-am retras sub sclipirile blânde ale candelabrului, răgaz pasager și nadă înșelătoare, conștient de fragilitatea, de zădărnicia demersului meu. […] Este ultima pavăză înaintea nopţii din jur"[54].

Dincolo de faptul că în *Ușa, o geografie intimă*, regăsim importante mărturisiri în ceea ce privește permanenta situare a autorului într-o zonă intermediară, eseul acesta dovedește încă o dată că însăși scriitura lui Banu e impregnată de tentaţia dublului. Remarcabil ghid pe poteci discrete, nebătătorite, Banu reușește să releve forţa expresivă a ușilor în tablouri din diverse perioade, aparţinând în general unor pictori celebri (Friedrich, Vermeer, Fragonard, Warteau, Hoogstraten, Hooch, Manzel, Rembrandt, Munch, de Chirico etc.) În aceste tablouri, eseistul nu urmărește funcţia utilitară a ușii, esenţial fiind "ceea ce ea mărturisește"[55]. Eseul e rodul unui întreg proces de căutare, selectare, interpretare, discursul armonizând erudiţia cu talentul narativ. Sau, așa cum constată O. Cântec, autorul face "o hermeneutică filigranată"[56], împletind arta cu viaţa, observaţiile de ordin artistic, de mare fineţe, cu reveria, cu reflecţia și confesiunea. Banu însuși își caracterizează cartea ca fiind "la jumătatea drumului între trăire și gând, între prezentul permanent al dragostei pentru artă și călătoria în adâncul memoriei"[57].

De altfel, Banu își invită cititorul pe un itinerar încatifelat încă din prag. Teoreticianul e camuflat în haina lipsită de ostentaţie a povestitorului, care nu expune frontal obiectul preocupărilor sale, ci se așază pe sine în chip de verandă, pe un fundal liniștitor ca o tizană: "E liniște deplină în jur, o liniște profundă, nu departe de centrul orașului, în Cotroceni, mașinile nu mai circulă, îndrăgostiţii s-au retras și doar din întâmplare mai poţi întâlni, la miezul nopţii, o bătrânică rătăcită"[58]. Gestul deschiderii ușii de la propria casă coincide cu deschiderea autorului către cititor, căruia începe să-i fie servite felii din memoriile, trăirile și cugetările amfitrionului, având ca punct de pornire ușile spaţiului privat. Intrarea în galeria cu uși pictate se face lin. Banu nu își asumă nici aici postura glacială a savantului, a exegetului, ochiul ager al iubitorului și cunoscătorului de artă fiind dublat de dispoziţia literară. Astfel că acesta sesizează detalii nebănuite, nuclee ascunse în straturile intime ale picturii, pe care nu le expune într-o manieră tehnică, ci le interpretează subiectiv, căutând de fapt povestea din spatele ușilor, scenariul epic din care ușa e parte componentă. Modul de abordare e descris chiar de către autor: "Mă plasez acolo unde se termină tabloul, continuând firul într-o poveste personală"[59]. Un exemplu, în acest sens, îl constituie interpretarea tabloului *Papucii de casă*,

[51] G.Banu, *O lumină în inima nopţii, București, Editura Nemira, 2021, p.13.*
[52] *Ibidem*, p.21.
[53] *Ibidem*, p.69.
[54] *Ibidem*, p.116.
[55] G.Banu, *Ușa, o geografie intimă, București, Editura Nemira, 2017, p.34.*
[56] *Oltița Cântec, "Fragmentarium cu George Banu", în "Suplimentul de cultură", nr.799/30-ian-2023, disponibil pe* https://suplimentuldecultura.ro/39610/fragmentarium-cu-george-banu/, *consultat la data de 3.06.2023.*
[57] G.Banu, *Ușa, o geografie intimă, București, Editura Nemira, 2017, p.23.*
[58] *Ibidem*, p.13.
[59] *Ibidem*, p.104.

al lui von Hoogstraten. Banu sondează atent ca un detectiv pânza pe care e zugrăvit un interior olandez. Observaţia e înădită de fantezie, detaliile (ușa larg deschisă, absenţa cheilor din broască, poziţionarea măturii și a papucilor de casă, existenţa, în fundal, a unui tablou care înfăţișează o tânără) fiind interpretate subiectiv ca indicii ale unui scenariu familial. Banu asociază interiorului ordonat una sau mai multe existenţe ferite de imprevizibil, revenirea personajelor (eventual, servitor și stăpâni) în casă părându-i iminentă. Atmosfera e intuită a fi pașnică: "Aici chiar se poate trăi! Acest interior chiar respiră. Ușa deschisă ne-o confirmă"[60]. Bagajul cultural impresionant îi permite eseistului să identifice în fundal tabloul lui Gerard ter Borch, *Mustrarea tatălui*, astfel că Banu intepretează ușile deschise din prim-plan și ca instrumente subtile ale interpicturalităţii, ca punte între cele două creaţii plastice. Strecurarea ipotezei unei legături între tabloul din fundal și papucii de casă probează și în volumul de faţă deosebita capacitate a eseistului de a integra fără rest detaliile picturilor în propriile scenarii. În acest muzeu imaginar nu lipsesc asocierile insolite între porţile pictate și cele "literare". De altfel, germenele scrierii eseului l-a constituit, după cum ne dezvăluie autorul, descoperirea unui tablou semnat de H.Schiperfiseck, poarta redată prin mijloace plastice părându-i eseistului o replică la parabola din *Procesul* lui Kafka.

Ca într-o povestire cu caracter circular, ieșirea din galeria picturilor se face tot prin vestibulul eului biografic, dar această ultimă poartă, pe care Banu se pregătește să o închidă, este metafora ieșirii din scena propriei vieţi și, poate, a intrării într-o altă scenă: "E timpul să trag poarta după mine. Pentru ca cercul să se închidă și alţii să poată s-o ia de la capăt"[61]. Graţie aspectului de în-scenare, constând în ordinea cu tâlc a opririlor asupra tablourilor, precum și în semnificaţiile pe care autorul le conferă unor gesturi, *Ușa, o geografie intimă* se încadrează în categoria scrierilor de frontieră, fiind o nouă expresie a aceluiași *entre-deux.*

3.**Concluzii**

Permanenta oscilare între doi poli – vocaţia de teoretician și cea de scriitor – se răsfrânge puternic în opera lui George Banu, atingându-i atât structura, cât și nivelul tematic. Am demonstrat în lucrarea de faţă faptul că prin expresia "eseul ca reconciliere" [62] Banu își definește propriile scrieri. Consecinţă a imposibilităţii acestuia de a-și fructifica separat spiritul analitic, dorinţa de a se rosti și tensiunea creatoare, *Livada de vișini, teatrul nostru*, *Ultimul sfert de secol teatral*, *Iisușii mei*, *Obiecte rănite*, *O lumină în inima nopţii* sau *Ușa, o geografie intimă* îmbracă forma unduitoare a eseului, care permite înglobarea diferitelor înclinaţii ale autorului. Aceeași cantonare a lui Banu în *entre-deux*, între scrutarea concretului și redimensionarea subiectivă, explică forma șerpuită a scrierilor sale cu caracter memorialistic, confesiunea mereu mediată.

La nivel tematic, incertitudinea din planul existenţial se traduce prin tentaţia dublului. Banu restituie spaţiul parizian într-o hartă afectivă, orânduindu-și astfel propriul oraș, reactualizează obiecte personale în chip de mozaic autobiografic sau ca reflexie a sfâșierii, a rănilor lăuntrice pe care le mărturisește constant, a nevoii sale de echilibru, se preocupă de arta sacră ca punct de intersecţie a spiritualului cu esteticul sau se apleacă asupra dualităţii condiţiei lui Iisus.

În arhitectura operei lui George Banu, arta și viaţa nu sunt plasate în odăi etanșate, ci își resimt reciproc zvâcnirile. În tinda lor, discursul dens și elegant e ferit de răceala abstractizării și de monotonie, iar boarea literaturii e îngăduită prin împletirea memoriei cu fantezia sau printr-un joc secund, al imaginarului care prelungește concretul artei.

BIBLIOGRAPHY

[60] *Ibidem*, p.75.
[61] *Ibidem*, p.177.
[62] *George Banu, Monologurile neîmplinirii, în Pagini alese. Vol.3 – Mărturii, București, Editura Nemira, 2018, p.592.*

Banu, George: *Obiecte rănite*, București, Editura Nemira, 2022;
1.Banu, George: *O lumină în inima nopții*, București, Editura Nemira, 2021;
2.Banu, George: *Pagini alese. Vol.3 – Mărturii*, București, Editura Nemira, 2018;
3.Banu, George: *Pagini alese. Vol.2 – Studii*, București, Editura Nemira, 2018;
4.Banu, George: *Pagini alese*. *Vol.1 – Eseuri*, București, Editura Nemira, 2018;
5.Banu, George: *Iisușii mei*, București, Editura Nemira, 2018;
6.Banu, George: *Ușa, o geografie intimă*, București, Editura Nemira, 2017;
7.Banu, George: *Parisul personal. Familia din Rivoli 18*, București, Editura Nemira, 2016.

1.Banu, George: *Privirea de aproape*, Iași, Editura Junimea, 2023;
2.Banu, George: "La sfârșitul călătoriilor*"*, în Catherine Naugrette (coord.) *Călătoriile sau orizontul teatrului. Omagiu lui George Banu*, Editura Nemira, 2013.
3.Cântec, Oltița: "*Fragmentarium* cu George Banu", în "Suplimentul de cultură", nr.799/30-ian-2023, disponibil pe https://suplimentuldecultura.ro/39610/fragmentarium-cu-george-banu/, consultat la data de 3.06.2023;
4.Debroux, Bernard: "Călătorul emoţiei", în vol. Catherine Naugrette (coord.) *La sfârșitul călătoriilor*, în *Călătoriile sau orizontul teatrului. Omagiu lui George Banu*, Editura Nemira, 2013.
5Martin, Mircea: *Postfață* la George Banu, Pagini alese, vol.3 – *Mărturii*, Editura Nemira, 2018;
6.Măniuţiu, Anca: "L'entre-deux sau seducţia incertitudinii", prefaţă la George Banu, Pagini alese, vol.3 – *Mărturii*, Editura Nemira, 2018;
7.Mușat, Carmen: "Profesorul care preda iubirea", în "Observator cultural", nr.1143/ 24.01.2023, articol disponibil la adresa https://www.observatorcultural.ro/articol/profesorul-care-preda-iubirea/, consultat la data de 25.05.2023.
8.Scarlat, Cristina: "Paris, orașul cu amintiri: Babel reloaded. Profesorul George Banu - un fel de jurnal parizian în halucinant ritm contemporan", în "Colocvii teatrale", nr.20 / 2015, pp.113-126;
9.Vișniec, Matei: "George Banu sau spectatorul «împlinit»", în George Banu, *Privirea de aproape*, Iași, Editura Junimea, 2023.

„MAN – BIRD" FROM THE ARS POETICA TO THE IDEAL OF BEAUTY IN THE POEM OF ION VATAMANU

Vera Cătană

PhD Student, State University of Moldova

Abstract: In that article, we propose the hermeneutic approach of a portion of the Vatamanian lyrical route. In this sense, we focus our attention on the concept of man-bird, a proof of the poet's authenticity in terms of creativity. The desire to break free from the conventionally accepted formulas leads the poet to resort to an experimental prosodic exercise, which bears fruit, reviving the poetry in our space, not only from a prosodic aspect but also from an ideational aspect. Thus, the ego orients itself from ars poetica towards the ideal of beauty, having as its working method, the target of free flight, which it reaches thanks to inspiration.

Keywords: ars poetica, lyrical self, ideal, beautiful, myth, creativity, inspiration.

Introducere

Greu încercată de vicisitudinile istorice literatura din spațiul basarabean își redobândește treptat specificul firesc originilor sale, pe măsură ce prind contur tendințele poeților șaizeciști, după cum îi califică academicianul Mihai Cimpoi. Acești inovatori în materie de expresie lirică reușesc să descătușeze câte puțin creația literară de formulele convenționale ale doctrinei de stat. Grație verticalității cu care s-a manifestat în plan literar – artistic, Ion Vatamanu devine personalitatea simbol care unește Bucovina și Basarabia, prin poezie, sfidând orice limite impuse de frontierele terestre.

Poetul bucovinean se adaptează în Republica Moldova așa încât, pe deplin cuvânt i-a devenit a doua casă, el este cel care reușește să se afirme cu succes atât în domeniul chimiei cât și în cel al literaturii, dar neîntreruptele oscilații sufletești le surprinde și le eternizează, cu lux de amănunte, poezia sa. În prezentul articol încercăm să decodificăm semnificațiile conceptului propriu și emblematic pentru creația sa, și anume *Omul-pasăre* – o enigmă la fel de intrigantă pentru domeniul de cercetare.

Ars poetica este o coordonată a liricii vatamaniene care prezintă interes sub aspect estetic, și în același timp, servește drept premisă pentru materializarea idealului de frumos în textele lirice semnate de autor.

Ion Vatamanu: oscilații între știință și pasiunea pentru literatură

Traseul axiologic al petului demarează în Bucovina, Costiceni fiind satul copilăriei sale, unde trăiește cu intensitate primele experiențe de viață. Adolescența și maturitatea îl găsesc pe Ion Vatamanu la Chișinău, în laboratoarele *Academiei de Ştiințe* unde își certifică calitățile de savant, întrucât în anul 1973 este numit șef de laborator la *Institutul de Chimie al academiei de Ştiințe din Moldova.* În acest timp, vigilența și demnitatea l-au determinat să-și îndeplinească îndatorirea de fiu al neamului mai cu seamă în plan spiritual. Acuitatea simțului de observație este una dintre premisele fundamentale ale talentului său poetic. Pe măsură ce cunoaște mai multe aspecte ale realității, aproape involuntar, omul de creație Ion Vatamanu, realizează legătura de cauzalitate dintre aspectele cotidiene și firescul lor demers și, datorită aptitudinilor de analiză factologică depășește cu ușurință limitele realului, pătrunde esențele logicului,

deplasându-se până în dimensiunea ludicului. Acest amestec de eforturi intelectualizate declanșează prima fază a inspirației artistice. Chiar dacă are un grad sporit de complexitate, așa încât să nască un șir de controverse în rândurile specialiștilor, privind originea ei, trebuie să recunoaștem că inspirația este totuși vitală procesului de creație în domeniul artelor, ea oferă fascicole de idei neordinare pe care artistul le materializează trecându-le prin prisma propriilor viziuni.

Referindu-se la impactul inspirației asupra actului creator, cercetătorul Townsend remarcă: „Inspirația este o cale de a scoate artistul de pe tărâmul meșteșugului și de a-l integra într-o categorie aparte de creatori" [14, p. 141]. Factura intelectuală a poetului devine mijlocul prin care se scot din anonimat și se comunică publicului receptor seria de idei pe care subconștientul le dictează în formula a cee ace numim inspirație. Emoțiile se transformă în cuvinte și un surplus de energie pe care-l captează receptorul, acolo unde se inițiază reacția de feedback. Tocmai o astfel de individualitate creatoare se dovedește și Ion Vatamanu când scoate de sub tipar în anul 1974, volumul: *Ora Păsării,* titlu simbol prin care se reconceptualizează relația dihotomică: *poet-poezie*, cristalizându-se până la ideea de mit personal, *Omul-Pasăre* este de fapt o carte de vizită a omului de creație, născut în Costiceni.

Ora păsării – mitul personal sau probă a autenticității

Referindu-se la relația conceptuală dintre poet și poezie cercetătoarea Aliona Grati vine cu precizarea: „Fiecare poet urmează normele unei arte proprii, căutând un mod nou de exprimare o formă și un limbaj individualizat al propriului univers" [8, p. 278]. Trebuie să recunoaștem că în fiecare poezie eul liric destăinuie o parte din secretele bine ascunse în subconștientul autorului, iar utilizarea tropilor, nu face altceva decât să cizeleze limbajul până la expresivitatea care se vrea valorificată estetic prin analiză metaliterară.

Sorgintea mitică a creației vatamaniene derivă din seva pe care o constituie plurivalența versurilor în materie de semnificație, aici ne referim în mod cert asupra faptului că majoritatea mesajelor codificate în cuvântul scris gravitează în jurul conceptului dihotomic: *Om-pasăre*. Pe măsură ce sondăm substratul ideatic al versurilor semnate de Ion Vatamanu, observăm că acest mit personal al omului-pasăre se impune ca o condiție epistemologică de refulare a presiunilor de ordin psihologic și în acest context ne referim la faptul că în copilăria sa, a este martor ocular a ceea ce numim măsuri ale regimului dictatorial, când vede cum se trage hotarul dintre două țări exact prin grădina părintească. Evident că, au urmat o serie de modificări de ordin psiho-emoțional: pe de o parte, frica, iar pe de altă parte, dorința nestăvilită de a da o reacție de răspuns împotriva a tot ce este camuflat sub restricțiile dictatoriale ale periodei.

Referindu-se la acest aspect, criticul literar Ana Bantoș motivează premisele spiritului introvertit vatamanian prin intemperiile istorice: „Cumpăna istoriei sau granița de sârmă ghimpată este expresia prin excelență a îndepărtării și a apropierii. Prin echivocul ei situația aceasta dă naștere unei stări sufletești determinate de o nevoie acută de certificare a eului" [2, p. 168], aceasta este explozia emoțională interioară care prinde contur în dorința poetului de a materializa durerea sa în versuri.

Descătușarea de condiția umană este ținta spre care poetul vrea să tindă, dar o face într-o manieră subtilă asumându-și ipostaza de pasăre, ființa care străpunge văzduhul se înalță și intruchipează idealul de frumos. Una dintre cele mai grațioase fiind, pasărea, zborul ei certifică ascensiunea spirituală pe care o trăiește cel ce se lasă dus pe aripile și se refugiază în poezie, omul cel legat prin firescul existential de materie. Or, tocmai depășirea materiei se face prin intermediul inspirației, care-l alimentează cu substanța speranței de unde se naște idealul de frumos.

Prin factură simbolică, pasărea este un mijloc de redobândire a libertății de acțiune în manieră subversivă. Tocmai această libertate face posibilă înnoirea viziunii lirice în raport cu idealul de armonie sau ce cel al frumosului ca izbutit estetic în versurile semnate de autor.

Bazându-ne pe consemnările *Dicționarului de simboluri*, urmărim identificarea câtorva tangențe ale păsării cu eul poetic, pentru a distinge pe deplin semnificația binomului: *Om-Pasăre* în accepție vatamaniană: „Pasărea este unul din simbolurile personalității visătorului, se opune șarpelui, așa cum simbolul lumii cerești se opune celui al lumii pământești" [7, p. 27], lupta contrariilor, aceasta este cheia omului-pasăre. Dezamăgit, în mare măsură, de nedreptățile destinului pregătite neamului roman, poetul găsește un spațiu compensator în poezie, iar un catalizator al stărilor afective îl reprezintă această ființă grațioasă care, în mod firesc, străpunge limitele și nu ține cont de nici o frontieră geopolitică. Aceeași sursă permite să concepem pasărea drept: „simbol al relațiilor dintre cer și pământ" [7, p. 23], calea de mijlocitor al celor ce suferă, aceasta este menirea pe care și-o asumă poetul în avansarea sa spirituală către idealul de frumos, sinonim cu pace sau armonie interioară, lucru de care prea puțin se bucură firile reflexive. De la o imagine de anasamblu, mai mult sau mai puțin vizionară, se ajunge până la instanța de mit al acestui concept innovator în materie de substanță ideatică.

Cercetătoarea Margareta Curtescu reflectând asupra relevanței elementului mitic în procesul de creație menționează: „Anunțat ori sugerat, elementul orfic, resuscitat de un autor, implică relevarea destinului său artistic din perspectivă matricială" [4, p. 8]. Tocmai despre această implicare emoțională a destinului este cazul să reflectăm, întrucât respective implicare est una dintre cheile filosofice a ceea ce presupune idealul de frumos prin prisma dihotomiei sus-numite. Elementul orfic se redimensionează în poezia lui Ion Vatamanu într-o posibilă formulă hermeneutică ce trasează următoarele corespondențe: infernal e teroarea proletcultistă, *Euridice* este însăși armonia interioară pe care poetul o percepe ca pe idealul de frumos, condiția mitică impusă pentru a o scoate pe *Euridice* din infern, se potrivește cu amărăciunea unei tăceri forțate, pe care eul vatamanian o încalcă atunci când vehement se afirmă în spațiul scriitoricesc pentru a exprima cel puțin subversiv un adevăr durut și închis sub lacătul tăcerii, dar dacă ne întrebăm cine este corespondentul legendarului Orfeu, atunci răspunsul este pe cât de enigmatic pe atât de plauzibil, fiindcă însuși poetul îmbracă această cămașă de forță a destinului, când pășește în abisul literei scrise.

Ars Poetica – premisă a zborului

Poetul își asumă în totalitate rolul mesianic al răspânditorului de lumină, în sens de cunoaștere metafizică a lumii, se încumetă să privească realitatea din perspectiva păsării aflate în zbor, acolo unde razele soarelui au effect terapeutic pentru sufletul mult îndurerat al românimii:

La răsărit de soare – coroane – nflăcărate.
Luminii să mă dărui, acestei grele arte,
Sărbătoresc și unic, ca-n ceas de cununie
Să unesc lumina și țărna din câmpie,
(*Arta luminii*)

Sub semnul artei poetice decurge întreaga confesiune lirică, răsăritul soarelui este chiar debutul literar a lui Ion Vatamanu, dar despre acest moment el alege să vorbească tocmai acum când prinde contur viziunea sa literară în lirica basarabeană. Nu e deloc întâmplător epitetul din primul vers: *La răsărit de soare – coroane – nflăcărate,* astfel eul percepe amestecul de emoții și trăiri intense pe care le solicită condiția de poet. Conștientizarea respectivei sarcini, îl determină să conceapă activitatea literară drept artă grea, având în vedere complexitatea acesteia sub aspectul formei și al conținutului: *Luminii să mă dărui, acestei grele arte,* jertfa de sine este dăruirea despre care eul pomenește vehement ca despre un ritual magic întru totul conservat în subconștient: *Sărbătoresc și unic, ca-n ceas de cununie,/ Să unesc lumina și țărna din câmpie.* Perspectiva antitetică lumina- țărână evidențiază necesitatea identificării unui spațiu în care universal celest și cel telluric se unesc într-un tot întreg, ca să renască idealul de frumos prin prisma armoniei.

Pe același făgaș, academicianul Mihai Cimpoi afirmă: „Dacă ar fi să definim felul de a fi al poetului: o foarte liberă oscilare între concret și abstract, un intelectualism neafișat al simțului exprimat în delicatețe sufletească" [2, p. 99]. Prin urmare, lupta contrariilor face din poezia vatamaniană un spațiu al inefabilului. Astfel poate fi receptată predilecția autorului pentru ideile care sunt lăsate să se ciocnească în vers ca să dea naștere unui spectru nou de imagini artistice memorabile așa cum ne îngăduie să observăm următoarele versuri, cure se califică drept cugetări de ars poetică:

Să-ncep mărturisirea divinelor splendori,
Sărbătorind în mine slavă și comori…
Cu roua acestei zile voi chema copii –
Un grai îmbătrânit de lungi copilării
(*Arta luminii*)

Autorul se simte obligat de propria conștiință a -și cizela opera pentru a croi din ipostazele eului lirc un traseu care să reflecte nu doar intențiile sale dar și gradul de contopire a creatorului cu opera sa: *Să-ncep mărturisirea divinelor splendori/ Sărbătorind în mine slavă și comori.* Intrigat de misterele propriei ființe poetul se simte absorbit în totalittate de o forță pe care o numește *Divină splendoare*, referindu-se desigur la armonia supremă pe care sub aspect estetic o denumim sub conceptul de frumos. *Cu roua acestei zile voi chema copii* - astfel este reflectată misiunea poetului în raport cu societatea, se simte o data în plus necesitatea de a restabili contactul cititorului cu opera de artă pe care metaforic o numește *roua acestei zile*, iar cititorii potentiali sunt văzuți ca copii ce au nevoie de a - și cultiva spiritele pein intermediul imaginilor artistice care trezesc emoții și intrigă receptorul spre noi dimensiuni de cunoaștere a lumii prin intermediul a cee ace denumim artă poetică, astfel am putea decodifica enigma lungilor copilării despre care amintește eul liric pe finalul acestor versuri.

Preocupat de interferențele poeticului cu esteticul, cercetătorul Adrian Marino amintește: „Fiecare poetică sau fiecare problemă estetică se finalizează în mod necesar sau se lasă simbolizată printr-un anumit tip de reflecție, de creație sau de personificare literară" [9, p. 139]. Într-adevăr, nu putem nega faptul că med anumite cerințe sau coincide cu anumite așteptări ale cititorului receptor. Acest moment implică atât un tip de reflecție cât și o potențială personificare literară, referindu-ne în exclusivitate la procesul de intropatie.

Introspecția este tipul de reflecție care itația ca rezultat al reflectiei are capacitatea sw a realiza conexiunea dintre intenția eului de transmitere a unui mesaj și posibilitatea cititorului de a-l recepta. În funcție de impresia pe care o produce textul asupra lectorului se pot distinge în materie de teorie mai multe specii literare care satisfac și-l caracterizează pe eul vatamanian. Respectivul procedeu îi permite să degaje suma energiilor interioare în versuri inefabile, care sporesc în expresivitate pe măsură ce reușesc să amplifice stările emotive ale receptorului grație procedeelor artistice la care se face apel. Cu toate acestea, pe segmentul hermeneutic, surprindem adesea că autorul se antrenează în exerciții de dedublare a eului, așa cum ne permite să observăm confesiunea lirică: *Către poet*, text care a devenit un punct de reper al crezului artistic specific lui ion Vatamanu, așa încât solicită un efort de comprehensiune și implicare emoțională din partea lectorului. De altfel, textul pare mai decât o ars poetica, pe bună dreptate poate fi calificat drept testament literar, făcând referire la perioada de grație și la circumstanțele momentului de *Renaştere Națională* a anilor "90. Actualmente, textul pare să vorbească despre criza spirituală a neamului roman din spațiul basarabean, iată unul dintre cele mai palpabile dimensiuni ale motivației intrinseci care l-a catalizat pe autor în demersul său literar-artistic:

Sălbăticește cuvântul fără tine, poete,
Iar frunza uită să cânte.
Poete, prin vara toridă
O pasare zboară lichidă.
(*Către poet*)

În spațiul românesc, folclorul reprezintă simbioza imaginarului colectiv cu tonalitățile interioare ale spiritului sensibil de poet. Doina Ruști, sintetizează aceste frământări atunci când afirmă: „Simbol al prevestirilor, pasărea reprezintă un palid reflex angelic și o proiecție a timpului" [13, p.310], aspectul respectiv demonstrează gradul sporit de sensibilitate pe care-l solicită efortul de receptare a poeziei vatamaniene raportată la conjunctura crizei spirituale din anii regimului.

Idealul de frumos principiu al versului vatamanian

Marcată de sensibilitatea artistică vatamaniană, cercetătoarea Elena Țau surprinde elanul poetic afirmând despre acesta: „Vine cu tonalități reflexive, acoperite de un lirism fluid și de o simțire poetică subtilă, intelectualizată" [15, p. 137]. Coagularea trăirilor naște simboluri care nu servesc pe tavă adevărul în ultimă instanță ci doar, pasează enigma în alte dimensiuni acesibile simțului estetic, de aici pornește și destăinuirea lirică: *Sălbăticește cuvântul fără tine, poete,/ iar frunza uită să cânte/ Poete, prin vară toridă/ O pasăre zboară lichidă.* Hiperbola: *Salbaticeste cuvantul* denotă necesitatea unui suflet visător și a unui spirit elevat, precum este cel al poetului, care într-o lume măcinată de cotidian reușește să găsească echilibrul dintre vis și realitate, așa încât prin cuvânt să se redobândească armonia interioară a sufletului. *Pe unde, poete, ți-i vocea acum?* se întreabă eul invocându-l în mod indirect.

De asemenea, sub aspect estetic, este incontestabilă relevanța tropilor care permit îngemănarea dintre sufletul poetului și receptorul operei ca produs cultural, prin urmare, hiperbola: *Sălbăticește cuvântul* denotă criza de valoare pe care o provoacă ignoranța sau frica de a spune adevărul într-o altă formula decât cea aceceptată de majoritatea oamenilor.

Pe unde, poete, ți-i vocea acum?
Te-asteaptă acasă bătrânii părinți.
Poete, prin vara fierbinte
Adu-le bunele două cuvinte.
(Către poet)

Mai mult sau mai puțin similară cu soarta poetului Ion Vatamanu, această interogație retorică pune în valoare frământarea interioară pe care poetul o încerca la cote maxime de intensitate, atunci când se lăsa purtat de amintiri tocmai în satul copilăriei din Bucovina. Vara fierbinte despre care se pomenește în catrenul de mai sus este tocmai emoția incontrolabilă a nostalgiei după niște imagini- cheie a cee ace purta mereu în suflet: mama Maria și tatăl Ion, părinții ca și repere spirituale l-au modelat prin educarea valorică, cultivâdu-i dragostea de autenticul românesc indiferent de locația geografică sau situația politică: *Pe unde, poete, ți-i mersul acum?/ Te uită salcamul la poartă. / Poete, prin vara intinsă / O pasare zboară aprinsă (Către poet).*

Metafora celor două păsări: *O pasare zboară lichidă./ O pasare zboară aprinsă,* prin imaginile vizuale pe care le reprezintă reflectă zbuciumul celui care îndrăgostindu-se de cuvânt, vrea să remodeleze lumea într-o manieră nouă, s-o ducă spre spațiul candid și arhaic.

Pe unde, poete, ti-i setea acum?
Batranul tau vin te asteapta.
Salbaticeste si vinul fara tine, poete,
Salcamu-i salbatic de verde.

Adresările directe către eul liric în ipostază de poet relevă capacitatea spirituală ce presupune o desăvârșire interioară, dincolo de limitele existenței căci pasărea *zboară lichidă***,** sau mai bine – zis îmbracă alte forme ale existenței. Interogația retorică: *Pe unde poete ți-i setea acum?* trădează supliciul de care nu e ferită nici o ființă rațională, doar că un remediu ar fi refugiul în propriul eu: *Bătrânul tău vin te așteaptă* fîcându-se aluzie la o revigorare absolut

necesară în materie de noi idealuri, ce se nasc din speranțe care în stadiu initial nu pregetă să se impună ca scopuri în sine.

Inepuizabilul cântec, privit ca trofeu, de care autorul se bucură doar după ce câștigă definitiv lupta cu materia verbului, în versul vatamanian se proiectează ca un exercițiu de obținere a idealului de frumos fie chiar și în stare latentă, așa cum doar prin iubire se poate desăvârși, în acest sens, esteticianul Mihai Ralea susține: „Idealul frumuseții nu-l poate atinge sufletul omenesc decât prin dragoste" [11, p. 111], iubirea oferă posibilitatea zborului deasupra limitelor cotidiene, moment care din perspectivă etică este perceput ca eliberare de scopurile concrete ale existenței în sine și pentru sine, după cum subliniază următoarele versuri: *E ora iubito, e ora să cânt / Să chem în pădure păsările toate / Te uită răsare pe cer un cuvânt / Și inima -n tremure bate… (Ora păsării).*

Starea de inspirație se declanșează accidental, eul liric în ipostaza contemplatorului scoate în evidență un amplu zăcământ apreciativ, bogat în resurse afective. Cuvântul se desăvârșește prin cântec, adică se conturează forma unui estem, anume a celui de pasăre, simbol al libertății și al survolării timpului, așa cum se întâmplă dacă recunoaștem prin pasăre însăși condiția de om al literei scrise, aceasta pare a fi premisa care-l teleportează pe eul liric pe cele mai înalte culmi ale extazului, acolo unde se conturează bucuria plăsmuirii, de care fior nu dorea să se despartă căci, iubirea îl copleșea din ce în ce mai mult la fel cum ar fi rostit o rugăciune înălțătoare în fața ființei iubite:

E ora, iubito, ora de rugă,
În templul senin, la făclie.
Te uită: cuvântul în suflet se urcă,
În frunză- o clipă târzie.
(*Ora păsării*)

Privită mai mult decât un procedeu artistic, ora care deschide fiecare catren al textului liric pare metonimia clipei sau metafora vieții încătușate de condiția umană. Ruga, templul, făclia conturează gradația ascendentă pe care o parcurge eul, prin intermediul cuvântului redimensionat în ore și clipe în direct proporționalitate și pe măsură ce sufletul trăiește extazul unei simple împliniri. Dacă templul reprezintă latura spiritualizată a ființei umane, atunci ultimul vers al catrenului: *În frunză- o clipă târzie*- reflect latura materializată a cee ace implică viața în limitele contingentului, *clipa târzie* devine metafora bătrâneții de care este atins orice om, indiferent de circumstanțe.

Analizând substraturile conceptului mitologic om – pasăre, observăm că dimensiunile estetice ale binomului evocă principiul unității drept punct de reper în atingerea idealului de frumos, ce se reflect în cazul poetului prin cântec- expresia supremă a armoniei interioare:

E ora, iubito, e ora să cânt
În flaut adormitele zări.
Te uită: poetul moare-n cuvânt
Iar cuvântul naşte cântări.
(Ora păsării)

Antiteza moarte-viață dezvăluie cele două extreme ale existenței, de care eul nu se poate elibera decât prin cuvântul poetic, pe care-l sublimează sub formă de cânt, moment de la sine înțeles că, în această conjunctură, poetul nu se mulțumește cu ipostaza lui Orfeu, el tinde spre culmi mai înalte, făcând aluzie la renumitul personaj mitic Pasărea Phoenix prin formulele originale pe care le surprindem în următoarele versuri: *poetul moare-n cuvânt / Iar cuvântul naşte cântări.*

Cercetătorul Timotei Roșca susține: „Poetul năzuia să lămurească o dialectică a existenței, o luptă a contrariilor în expresia antinomică a realității însăși" [12, p. 150], astfel se revendică permanenta luptă a eului cu sinele de pe urma căreia rezultă stări contradictorii care oscilează din extreme în extreme: de la zbucium interior trait la cote maxime până la liniștea

deplină care derive într-un act de contemplare și surplus energetic. Ion Vatamanu percepe realitatea ca pe un concurs de împrejurări care îi oferă pretexte de meditație asupra idealului existential pe care nu și-l poate imagina decât prin prisma a cee ce numim armonie a proporțiilor sau altfel spus frumosul în general. Acesta este un argumrnt plauzibil prin care arta poetică se face tot mai mult prezentă în spațiul viziunilor sale artistice.

Ciocnirile dintre conceptele antinomice servesc drept puncte de reper ale crezului poetic vatamanian, astfel se naște originalitatea exprimării artistice. În textu liric: *Verdele verbului* observăm o astfel de revelație interioară pe care eul o trăiește intens, materializând-o prin intermediul confesiunii lirice cu ton meditativ:

Ce blând era verdele,
Cântarea ierbii, ce sfânt
A trecut printre verbele
Unui grai pe pământ.

Cântarea ierbii – metaforă a inefabilului exprimă dincolo de cuvinte candoarea pe care o descoperă ochiul receptorului și emoția încercată în momentul de identificare a sinelui cu verbul și a veșniciei cu verdele. Graiul nu poate fi decât cel matern, iar legătura indisolubilă a graiului cu glia este relevată prin intermediul interogației retorice, pusă la dispoziție în următoarea strofă: *Oare-așa poate o limbă / A se compune din tot / Ce pe țărână se plimbă / Cu rădăcină și rod?*

Fascinat de forța cu care cuvintele unei limbi pot să exprime tot cee ace este dictat de simțirea lăuntrică, eul vatamanian se simte îngemănat cu țărâna se identifică cu orice ființă vie care își găsește rostul adâncindu-și rădăcinile și se desăvârșește prin rod, la fel cum poetul redescoperă polisemia cuvintelor și le unește în versuri pentru a vorbi despre ceea ce inima lui nu poate să mai păstreze în taină.

Marcat de dezinvoltura versului vatamanian, cercetătorul Adrian Dinu Rachieru susține: „Nevoia de împlinire îl macină, fragmentarismul saturat de sensuri, desfășoară o viziune amplă, mozaicizată, urcând capricios spre stările esențiale revărsate într-o delta a trăirilor” [10, p. 127], poezia semnată de Ion Vatamanu creează imaginea unui poster adunat din fragmente eterogene de emoții. Pe alocuri subversiv, eul reflecteză asupra metaexistențialului, accentuând idea că orice om nu păstrează decât o parte din veșnicia pe care destinul i-o pregătește în univers. Fragmentarul este capacitatea maximă a omului comun de a percepe existența ca entitate necesară vieții. *Refrenul primăverii* este cheia metaforică prin care autorul vrea să amplifice sensurile trecerii omului prin viață:

Înceată primăvară,
Îngăduit refren,
Ce dulci și albe căi
Prin văzduh se astern!

Căile albe depășesc semnificația unui epitet cromatic, și devin premisele metonimice ale existenței de dincolo de moarte, amintind chiar și de Constelația *Calea – Lactee,* element semnificativ în raport cu clipa de inspirație poetică, care solicită transcederea spirituală. Substantivul comun *refren* scoate în evidență necesitatea repetării ciclice a binomului moarte-viață.

Și sufletul meu zboară,
Pe-aceste căi de trece,
Doar eu rămân cu trupul
Ca o piatră rece.
(Refrenul primăverii)

Versurile de mai sus prezintă o mărturie a despărțirii sufletului de trup, confirmand indirect că omul viu este un ideal în sine, înzestrat cu fond și formă. Zborul sufletului e metafora drumului către lumea de dincolo. Trupul perceput: *Ca o piatră rece*, reflectă tocmai ceea ce denumim sub conceptul de moarte. Timotei Roșca afirmă: „Prin semnul de zbor urma să înțelegem veșnica avântare, înălțare în timp și spațiu" [12, p. 151]. Trecerea sufletului dintr-o lume în cealaltă este esența întregii vieți pe pământ, întrucât sufletul *zboară* se desparte ușor de trup, părăsește iremediabil condiția umană. Copleșit de emoția transcederii eul se destăinuie:

Mă uit ce sus se-nalță
Ușorul duh de floare,
C-o liniște-nțeleaptă
Înaltul să măsoare.
(Refrenul primăverii)

Catrenul respectiv reflectă momentul de graniță dintre cele două lumi, intensitatea emoțională indică o linie ascendentă ce nu lasă loc de îndoieli. Epitetul: *liniște-nțeleaptă* marchează împăcarea cu propriul destin, similar în anumite puncte tangențiale cu alegorica moarte-nuntă a ciobănașului din balada *Miorița*.

Valorificarea idealului de frumos are loc în diferite maniere specifice receptoorului, astfel concepem frumosul ca pe un izbutit estetic care generează forță creatoare, textul liric: *Sufletul ce-l am* confirmă momentul de revelație în fața a tot cee ce reușește să inducă sufletului o stare de beatitudine: *De-aș fi un ram, / Ți-aș crește mere / sau trandafiri – / petale roșii de răsură, / și-ar avea atunci iubirea / culoare și măsură.* Neobosita căutare a echilibrului sufletesc denotă necesitatea eului de a păstra echilibrul dintre inimă și rașiune. Forma și fondul sunt cele două dimensiuni ce nasc permanente controverse, dar în textele vatamaniene aceste dinmensiuni se unesc într-un tot întreg. Ramul rodește mere, implinirea deplină prin crearea noului, așa a perceput Ion Vatamnau rostul idealului de frumos într-o operă de artă.

Ars poetica este posibilitaea cea mai originală a eului vatamanian să se afirme în zborul său către noi orizonturi tematice, aici în largul poeziei, eul se poate bucura de spațiu și timp dedicat meditațiilor profunde, de cele mai multe ori poetul la vatamanu se luptă cu sinele și cu toți cei care il înțeleg mai puțin decât acceptabil: *Verde, numai cer, / Verde, numai șes, / A căzut poetul – / Stea în univers (Sufletul ce-l am).*

Verdele – simbol al existenței neîntrerupte, este expresia stării poetice pe care eul o încearcă din ce în ce mai des, cerul ca dimensiune celestă, șesul – dimensiune telurică armonizează în poezie grație dorinței de a face armonie. *A căzut poetul/ Stea în univers*, prin analogie cu *Hyperion,* din *Luceafărul* eminescian, ipostaza condiției umane a eului îl constrânge să depună armele în materie de luptă cu tot ceea ce este haos și provoacă dezgust, dacă raportăm orice realitate la principiul idealului de frumos. Pe aceeași lungime de undă, Gheorghe Achiței opinează: „Viziunea artistică posedă virtutea unui sistem potențial capabil să armonizeze, să sudeze funcțional senzorialul, afectivul și raționalul, spontanul și deliberatul în perspectiva exprimării originale a anumitor idealuri umane" [1, p. 186]. Tocmai pentru această armonizare se dă o luptă acerbă în versul vatamanian dintre rațional și inefabil: *și-ar avea atunci iubirea/ culoare și măsură,* sau poate în delirul măsurării ideale se ascunde frenezia care declară: *A căzut poetul – / Stea în univers.*

Finalul dramaticei crize de inspirație îl reprezintă îngemănarea ființei sale cu frunza-simbol al continuității, aceasta este formula clasică vatamaniană de a face legământ cu veșnicia: *A trecut poetul, / Verde, numai șes, / A șoptit poetul / Frunzele în vers (Verdele poetului).*

Momentele cruciale pe care eul și le asumă în ipostaza poetului sunt codificate în substraturile textuale. Despre multitudinea de sensuri ale oricărui text, sau mai bine – zis despre interpretarea acestora vorbește semioticianul Umberto Eco: „În tentativa de a căuta un sens ultim și imposibil de atins se acceptă o lunecare de neoprit a sensului" [5, p. 49], iată premisa care declanșează marele abis al semnificațiilor textuale. La prima lectură, cititorul se lasă furat

de plasticitatea expresiilor, se revigorează energetic grație elementelor estetice de suprafață, ulterior, se activează latura interpretative, dar fiecare abordare individualizată scoate la lumină un nou sens. Poetul fiind înzestrat cu o deosebită sensibilitate senzorială este receptiv la tot cee ace îl înconjoară și, mai mult ca atât, din obișnuința de a sintetiza tot ce se întâmplă, se naște iluzia care poate servi drept imbold pentru o opera nouă.

În aceeași ordine de idei, criticul literar Victoria Fonari susține: „Jocul de interpretare acceptat are şi funcţia de a vitaliza textul şi după moartea scriitorului" [6, p. 75], într-adevăr, acest exercițiu hermeneutic este calea prin care opera ajunge la inima publicului receptor, astfel devine intrigant atât conținutul cât și forma textului. Descoperirea sensurilor noi este condiționată nu doar de formula estetică la care recurge autorul, cât ține de noile abordări care vin odată cu modificările de paradigm în materie de valoare sau ideal.

În concluzie, menționăm că, eul vatamanian își construiește crezul poetic bazându-se atât pe dimensiunea estetică ca valoarea propriu-zisă, cât și pe intuiția poetică care-i permite să acționeze liric în propriul stil, inegalabil.

Omul-pasăre reprezintă sinteza spirituală a firii sale, și devine cu siguranță un indiciu valoric de atitudine civică pentru concetățenii noștri.

BIBLIOGRAPHY

1. ACHIȚEI, G. *Estetica*. București: Editura Academiei Române, 1983.
2. BANTOȘ, A. *Îndepărtarea și întoarcerea lui Ion Vatamanu*. În *Limba Română* nr.4-6, Chișinău, 2020.
3. CIMPOI, M. *Între monolog și rapsodie*. În: *Ion Vatamanu – scriitor al existenței*. București: Detectiv literar, 2017.
4. CURTESCU, M. *Reflexe ale mitului orfic în poezia românească*. Chișinău: Știința, 2005.
5. ECO, U. *Limitele interpretării*. Trad. de Ș. MINCU. Constanța: Pontica 1996.
6. FONARI, V. *Hermeneutica literară*. Chişinău: CEP USM, 2007.
7. CHEVALIER, J., GHEERBRANT, A. *Dicționar de simboluri*. Vol. III, București: Artemis, 1995.
8. GRATI, A. *Dicționar de teorie literară*. Chișinău: Arc, 2018.
9. MARINO, A. *Comparatism și teoria literaturii*. Iași: Polirom, 1998.
10. RACHIERU, A. D. „*Poetul – Pasăre*": Ion Vatamanu. În: *Ion Vatamanu – scriitor al existenței*. București: Detectiv literar, 2017.
11. RALEA, M. *Prelegeri de estetică*. București: Editura Științifică, 1972.
12. ROȘCA, T. *Ion Vatamanu: poezia ca dialog strategic sau zbor invers*. În: *Ion Vatamanu – scriitor al existenței*. București: Detectiv literar, 2017.
13. RUȘTI, D. Dicționar de teme și simboluri din literatura română. Iași: Polirom, 2009.
14. TOWNSEND, D. *Introducere în estetică*. Trad. de G.NAGÂȚ. București: ALL Educațional, 2000.
15. ȚAU, E. Ion Vatamanu: ora păsării. În: *Ion Vatamanu – scriitor al existenței*. București: Detectiv literar, 2017.

Date despre autor:
Vera CĂTANĂ, doctorandă, Facultatea de Litere, Universitatea de Stat din Moldova
E-mail: vera.catana93@gmail.com

THE PSYCHOLOGICAL IDENTITY IN 20TH CENTURY DRAMA WORKS. THE CASE OF EUGEN IONESCU VS SAMUEL BECKETT

Paul-Cristian Albu

PhD Student, University of Craiova

Abstract: The purpose of my paper is to offer a panoramic view of the loss of psychological identity in the works of Eugene Ionesco and Samuel Beckett, by making constant reference to the main characteristics of the Theatre of The Absurd. I am interested in discussing the way in which psychological identity can be misplaced in the contemporary world, as well as the way in which this aforementioned experience is imagined in the dramatic space. I am equally interested in observing and analyzing the manner in which these writers manage to express the idea of the loss of the human condition, while at the same time giving a full description of states such as anxiety, depression, desolation and frustration, inherent to the human being. Moreover, I shall take into account personality disorders as symbol of the dismantling of the human psyché. In order to offer a consistent critical view of the aforementioned concepts, I shall employ the technique of close reading, focusing on the way in which language is used to convey the main dramatic ideas. The creative use of language and the exploitation of absurd and contradictory situations, in general, will be regarded as multiple means to making visible a new and revolutionary way of aesthetics, thus paving the way for a fresh approach to theatrical representation, as it came to be understood by both Beckett and Ionesco.

Keywords: psychological identity, human personality, contradiction, Absurd, contemporary world

1.Introducere

Studiul nostru își propune să aducă în discuție modul în care se reflectă pierderea identității personajelor în operele celor doi scriitori, Eugen Ionescu și Samuel Beckett, rezumându-ne, la o serie de referințe critice pentru a configura maniera în care se identifică deperdiția identității psihologice. Înainte de a discuta despre acest aspect, e necesar să configurăm câteva trăsături ale teatrului dramaticului în secolul al XX-lea.

În momentul în care ne raportăm la pierderea identității personajelor, e indispensabil de a preciza că ne confruntăm cu o serie de surse al căror conținut se caracterizează prin eterogenitate și că atenția noastră prezintă o propensiune spre un domeniu explorat insuficient în critica literară românească, în legătură cu pierderea identității personajelor în operele ionesciene și beckettiene. De aceea, scopul este de a prezenta, cât mai succint și sintetic, deperdiția trăsăturilor psihologice în teatrul absurdului.

Câteva abordări pe care le-am avut în vedere au fost cele de ordin general în care am prezentat tentativa de a aduce în discuție trăsăturile generale care aparțin teatrului absurdului pentru ca actul comprehensiv al operelor acestui tip teatral să poată fi exercitat. Alte subcapitole care aparțin acestei lucrări designează o contextualizare a caracteristicilor teatrului de gradul zero pentru o înțelegere mai profundă a raportului dintre pierderea identității personajelor și sentimentele preeminent negative care acompaniază protagoniștii operelor ionesciene și beckettiene.

În acest context, se cuvine să precizăm că unii dintre cercetători și-au îndreptat întreaga atenție asupra trăsăturilor teatrului absurdului, asupra viziunii despre lume care se desprinde din operele celor doi protagoniști, precum și asupra bilingvismului în cadrul operelor celor doi

scriitori și este important să acordăm o atenție, la un grad elevat, pierderii identității personajelor.

2. Caracteristici ale teatrului absurdului. Relația dintre psihanaliză și lipsa rațiunii

Terminând de rezumat, în introducere, demersul nostru, vom dori acum să ne oprim asupra caracteristicilor teatrul absurdului, plecând de la întrebările: *„Care este relația dintre teatrul absurdului și anti-rațiune? Care este legătura dintre anti-rațiune și psihanaliză?''*

Un prim argument pe care îl identificăm noi, lectorii, se rezumă la relația defavorabilă dintre nebunie și rațiune, precum și la legătura oportună dintre filosofie și psihanaliză. Această nebunie este redată, în manieră gradată, prin replicile discordante dintre personaje care au rolul de a devoala imposibilitatea comunicării în contemporaneitate, precum și ilogicul desprins ușor din replicile personajelor, rațiunea fiind, astfel, anulată. În acest context, precizăm că, în operele dramaturgilor de gradul zero, e indispensabil de a ne rezuma la anti-rațiune ca la un element primordial de relație cu teatrul aburdului și cu starea de nebunie care cuprinde personajele.

Se cade acum să ne întrebăm motivul pentru care anti-rațiunea se exprimă în teatrul absurdului. În această privință, vom fi stupefiați să aflăm că acest tip de teatru apelează la acest sentiment, deoarece exprimă incongruența unei gândiri situate în contemporaneitate unde barierele dintre logic și ilogic se elimină, fiindcă omul este predispus unei solitudini și unui pesimism de natură infinită prin care se va arăta acestuia că drumul său conduce spre Neant, spre Nimicnicie, spre Moarte.

Această discordanță este atribuită și de prezența unei deriziuni care prezintă caracteristici indeniabile și sofisticate cu fenomenele psihologice care apar. Deriziunea se dovedește a fi un procedeu care autorizează revelarea trăsăturilor grefate și camuflate în interiorul discursului teatrului absurdului, precum și emergența unor posturi care sunt lăsate într-un spațiu unde totul este plasat sub semnul futilității și al viduității ființei umane, unde se relevă incapabilitatea de a comunica și unde personajele participă la degradarea sau aneantizarea propriilor trăsături mentale sau psihice. Distrugerea trăsăturilor personajelor va defini teatrul absurdului ca pe un exponent al demantelării literaturii, căci ,, într-un anume sens, literatura este moartă. În orice caz, literatura autorilor profesioniști nu este decât repetiția inutilă a literaturii'' (vezi Ionesco 1975: 170)

Totodată, pe lângă afirmațiile făcute anterior este indispensabil de a preciza că această incongruență va propulsa, la rându-i, raportul care se întrevede între aceste două concepte: *folie* și *teatru* . Această legătură se devoalează prin două modalități net distinctive, iar virtualitatea primă care se oferă lectorului se rezumă la relația metonimică stabilită între textul dialogal și nebunie, fiindcă, în literatura postbelică absurdă, referirea la sentimentul denumit anterior ocupă o poziție centrală.

Virtualitatea secundă se valorizează prin raportul metonimic stabilit, deoarece, în acest caz, există probabilitatea de a insera în revistă stilul, intensitatea, precum și vehemența cu care se transmite o emoție lectorului. În acest caz, este vorba despre un teatru unde trebuie să se găsească ,, în același timp, sensul gravității și al pericolului, precum și sensul râsului și al puterii sale de disociere psihică''(vezi Antonin 1964:65)

Acest stil va augmenta prezența unei dihotomii dintre stările spirituale pe care le împărtășesc protagoniștii din piesele postmoderne, luându-se în considerare că raportul dialectic dintre producerea actului teatral și receptarea acestuia de către publicul larg conferă probabilitatea acordării stării de alienare psihologică o valoare copleșitoare și importantă în ceea ce privește lecturarea și reprezentarea textelor în literatura postbelică.

E demn de menționat, în această privință, că rațiunea și debilitatea personajelor acestui tip de teatru se configurează drept suport pentru emergența și reprezentarea teatrului de gradul

zero, în literatura franceză, și, prin extensie, în cea universală, pentru a se exprima o lume aflată în cădere liberă, un univers în care totul este destinat funestului, incertitudinii, falaciosului, precum și unei mecanizări a sufletului omenesc.

Valoarea expresivă a stilului determină definirea apodictică a teatrului ca fiind locul unde rațiunea, acompaniată de folie, absurditate, demență, apatie, manie, delir, halucinație, schizofrenie, trasgresarea habitualului și sugerează modalitatea prin care un discurs logic își evocă emergența în insolitul spectru al literaturii postbelice. Totodată, această valoare demonstrează necesitatea unei interpretări a raportului dintre activitățile care bulversează spiritul uman și ansamblul fenomenelor psihologice care apar în acest teatru de gradul zero. În acest caz, există virtualitatea de a discuta despre o evaluare sau explorare a abisurilor caracteriale ce aparțin ființei umane, alături de exploatarea imaginilor de natură inedită ce reflectă, în mod facil, rațiunea sau gândirea umană.

În acest context, există probabilitatea de replica faptul că o constelație iminentă de întrebări cu privire la fenomenele psihologice și activitățile prin care se manifestă derutarea spiritului uman nu sunt doar de ordin habitual pentru om, ci îl determină să posede o gamă largă de interogații cu privire la finalitatea și sensul pe care îl comportă acest fenomen literar, dacă ar fi să luăm în considerare formula lui Cécile Raisseix care consideră că aceste chestionări care se centrează pe ,,o abordare fondată pe travalii clinice pun în lumină pregnanța evenimentelor numite simbolicide, inasimilabile pentru subiecți și familiile lor'' (vezi Raisseix 2001:13)

Rațiunea și demența prezintă un melanj puternic, deoarece se privilegiază nebunia drept estetică prin care se exprimă un limbaj specific: imagini, jocuri de cuvinte, lumină, sunet, gesturi etc. De altfel, se observă necesitatea de a anvizaja că dramaturgul absurdului devine satisfăcut în a accepta condiția nuizibilă căreia sunt supuse personajele.

De asemenea, în teatrul absurdului, realitatea conferită de limbaj se reduce la o abundență aproape extremă a caracteristicilor gestuale aparținând personajelor prin care se contribuie la fondarea unui limbaj revoluționar. Fragmentarea, stilul absurd, burlescul, farsa metafizică, precum și caracterul dramatic al acestor piese reprezintă elemente capitale în creația tragică postmodernă.

Plecând de la cele enunțate și datorită refuzului protagoniștilor din linia teatrală absurdă de a avea preocupări neartistice, precum și grație redării cu acuratețe a stării de nebunie, a deriziunii, a unei judecăți de valoare tipic negative cu privire la condiția omului, criticii literari contemporani își arogă dreptul de a grefa aceste personaje pe linia teatrului de gradul zero, dacă ar fi să ne referim strict la titlul-pastișă al unei lucrări barthiene ,,Gradul zero al scrierii''. Astfel, prin extensie, acest teatru are ca punct de sprijin ,,o etică fondată pe o filosofie a absurdului'' (vezi Abastado 1971:249). Această filosofie a absurdului propulsează prezența unei dihotomii dintre drama umană și comicul postbelic prin care se atestă situarea la extreme a umanității aflate într-un univers lugubru din care nu mai are șansa de a evada.

Protagoniștii inserați în cadrul acestui gen teatral vor prezenta o diferențiere insolită față de obsoletele personaje din vechea dramaturgie a operelor teatrale clasice și renascentiste (care aparțin lui Voltaire, Corneille, Molière, Shakespeare) prin punerea în exergă a unor tehnici novatoare de redare a sentimentului lor, a unei estetici speciale care se rezumă la aceste sentimente, iar evaluarea tipurilor de discursuri ale protagoniștilor și a manierelor de reprezentare a acestora autorizează evidențierea sau manifestarea acestor trăsături notorii care transformă acest subgen teatral în unul diferit. Aceste tehnici inovante se centrează și asupra acordării de către autorii postmoderni a probabilității indefinite de a fi acceptate formule dramatice caracterizate printr-o varietate de natură teatrală, prin prezența unei acțiuni care nu va mai prezenta aceeași caracteristică la fel ca în teatrul tradițional, deoarece se dorește impunerea atenției asupra reflectării cu privire la condiția umană care se degradează facil, dar

treptat, reflectare care se poate reda prin existența unor dialoguri insignifiante care certifică angoasele dramaturgilor care se camuflează în spatele măștilor personajelor create.

În această privință, se cuvine să enunțăm că teatrul de gradul zero sau al absurdului se caracterizează prin prezența unei viziuni unde tragedia și comicul se imbrică alături de plasarea limbajului la nivel subsidiar, acesta fiind lipsit, astfel, de prezența unei puteri magice pe care acesta să o poată poseda, în veritabilul sens al lexemului.

Piesele care se încadrează în teatrul absurdului sunt acelea care abordează, într-un mod excesiv de vizibil, temele cu privire la condiția omului, solitudinea și degradarea umană care vor cunoaște cote inimaginabile, în această nouă expresie teatrală. Modul de gândire extrem de variabil, sentimentul publicului care suferă o rinocerizare în plan psihologic și fizic, precum și o viziune diferită asupra lumii au determinat emergența unei noi filosofii existențiale, a unei filosofii a absurdului.

Subiectele care conduc la descoperirea sau devoalarea acestui tip teatral ajută lectorul să țină cont de multiplicitatea și de prezența unor tendințe inombrabile de a raționaliza conceptul de artă teatrală și de a-i conferi o nuanță de autenticitate. Teatrul de gradul zero este o clasificare general-valabilă unde sunt înglobate scrierile dramaturgilor absurdului. Acest gen nou teatral pune sub semnul întrebării resorturile clasice dramaturgice și trădează stările depresive, precum și chestiunea plasării omului în context postmodern alături de problematica rațiunii care, după cum afirma Gilles-Gaston Granger, demonstrează că,,uzajul modern al conceptului acoperă un întreg ansamblu de idei vechi, de stratificări de noțiuni învechite'' (vezi Gaston 1965: 8)

Totodată, scriitorii teatrali postmoderni prezintă tentativa de a intra mai profund în bazele unei metafizici al cărei suport este constituit de existența unor clișee tradiționale și de consolidarea unor noi trăsături pe care le dobândește acest nou tip teatral, discursul amfiguric existent în cadrul acestor piese determinând primirea defavorabilă din partea publicului larg și a criticilor literari nefamiliarizați cu acțiunea care va prezenta o distanțare în raport cu tiparul clasic cu care lectorii habituali erau obișnuiți până în perioada anilor 1950.

Teatrul de gradul zero sau al absurdului din care fac parte operele ionesciene și beckettiene poate reprezenta o expresie inedită a unei forme a imaginarului literar unde indispensabilitatea rațiunii umane este luată în considerare, alături de prezența bizareriilor care apar în urma activităților care bulversează spiritul uman, fiind pe deplin conștienți că această metodă de exprimare a bizarului este ,, de ordinul forței care acționează, a dinamismului pe care îl simțim la rădăcina ființei noastre'' (vezi Filloux 1947: 10).

Rațiunea, din punct de vedere istoric, a constituit o parte esențială a efortului uman care a căutat mereu să fixeze un rol și un sens în istoria evoluției umanității, fiindcă omul va prezenta mereu tentativa de a afla sensul acesteia. În schimb, starea de nebunie era plasată sub semnul rejectării și considerată un subiect tabu. În acest context, există virtualitatea de a afirma că literatura constituie instrumentul prin care se poate exprima starea de nebunie, un intermediar prin care acest sentiment se devoala facil, după cum afirmă și Horchani Faouzi ,, Nebunia era un limbaj despre nebunie și deloc un limbaj al nebuniei'' (vezi Faouzi 2014: 15).

Pentru a oferi posibilitatea de a extrage acest concept din cadrul său fix, pentru a discuta despre nebunie, este convenabil de a transgresa toate frontierele care comportă un sens sinonimic cu tabuurile și de a depăși, astfel, reprezentările fantasmagorice. În această situație, domină în acest curent de contestare și de antagonism, un discurs care consideră și obiectează rațiunii de a fi o forță aspră sau caracterizată de asperitate. În cazul în care considerăm rațiunea dotată cu această trăsătură enunțată anterior, orice act se poate justifica prin prezența a două cauze opuse, adică printr-o caracteristică de natură cauzală a antagonismelor, orice doctrină care pronează o rațiune de natură imuabilă fiind considerată elementară, în acest caz.

În această privință, se cuvine să enunțăm că teatrul ionescian și beckettian prezintă un ecart și se revoltă contra unei logici tradiționale, bine închegate și care posedă drept suport o

rațiune ce refutează orice act contestatar și care se caracterizează, astfel, prin autoritate. Acest teatru se caracterizează prin emergența privilegierii unui ansamblu al expresiilor prin care se oferă facilitatea unei comprehensiuni a ființei umane și a grupului care îl înconjoară.

3. Viziunea despre lume și trăsături globale ale operelor lui Ionescu și Beckett

Finalizând de discutat despre trăsăturile globale în operele ionesciene și beckettiene, vom începe prin a grefa câteva informații despre viziunea lui Ionescu și Beckett asupra lumii înconjurătoare, plecând de la întrebarea *„Ce viziune despre lume posedă aceștia asupra universului? Cum se devoalează sentimentele psihologice în cadrul scrierilor ionesciene și beckettiene?* pentru a tenta să penetrăm în lumea artistică a celor doi scriitori.

Un prim argument demn de luat în considerare când aducem în discuție viziunea subiectivă ionesciană și beckettiană asupra lumii se rezumă la descoperirea viziunii incurabil pesimiste pe care o posedă acești doi scriitori asupra lumii care este presărată de preeminența sentimentelor de inchietudine, de angoasă existențială și de tribulații incomensurabile, cu personaje care își pierd identitatea și cu o acțiune care va prezenta o distanțare de tip radical în raport cu tiparul clasic al unei piese dramaturgice, fiind vorba, aici, despre un tragic, în operele celor doi dramaturgi, pentru că „ tragicul este produs de un coflict inevitabil și insolubil, nu de o serie de catastrofe sau fenomene naturale oribile'' (vezi Bassène 2014: 14).

Totodată, informăm lectorul cu privire la prezența metisajului acestor trăiri afective cu umorul, comicul, autorii, acordând un loc preponderent ilogicului desprins din replicile personajelor pentru crearea Absurdului, în Noul Teatru, evocându-se revolta omului care este obligat să își accepte și să își înțeleagă impotența, precum și condiția dezolantă în care se înscrie destinul său, deoarece omul se va afla în fața unei „ opoziții radicale între o lume fără conștiință autentică și fără grandoare umană și personajul tragic a cărui măreție constă, precis, în refuzarea acestei lumi și a vieții'' (vezi Goldmann 1955: 32)

Un al doilea argument pe care se cuvine să îl notăm se centrează asupra devoalării experienței interioare a autorilor, a concentrării unor cuvinte golite de sensul lor primar unde protagoniștii vor fi vidați de caracterul lor psihologic grație interogațiilor, a răspunsurilor variate și a caracterului inflexiv al acestora, iar prezența irefragabilă a parodiei, a absurdului, a transgresării regulilor tradiționale ale teatrului, lipsa unei acțiuni propriu-zise în veritabilul sens tradițional pe care îl comportă termenul determină acțiunea scriitorilor de a submina scenele clasice prin intermediul unui proces de restructurare, pentru că se dorește a se ține cont de artificiul acțiunilor de expunere unde se tentează eliminarea informațiilor abundente despre protagoniști.

În acest context, adiționarea informației conform căreia cei doi scriitori explorează categoriile limbajului bazate pe similitudine și contiguitate alături de asocierea de termeni inadvertenți amplifică incoerența care determină, la rându-i, un efect de bizarerie și provoacă stânjenire, căci afirmațiile semantice aflate în relație antinomică se pronunță, în mod consecutiv și promovează acest tragic „a cărui esență nu se descoperă decât prin intermediarul unei poezii, a unei reprezentări, a unei creări de personaje'' (vezi Ricoeur, 1953: 449).

Incongruitatea dintre obiectivitatea posedată de timp și durata internă a acțiunii piesei teatrale postbelice este amplificată de consecutivitatea scenelor care pun într-o lumină favorabilă semnul opozițiilor propoziționale. Pe lângă această incongruitate, e necesar de a fi amintit că apare tema incomunicabilului, a frontierelor diferite dintre modul de gândire al personajelor și a faptului că se declară adversari indivizilor care aprobă posibilitatea de a comunica în contemporaneitate, calea ironiei și a rizibilului generând, pe această cale, esențialitatea comprehensiunii tragi-comediei care este aleasă, explicit, de cei doi dramaturgi postmoderni, Ionescu și Beckett.

În al treilea rând, punctăm că teatrul crizei constă în scoaterea în evidență a antinomiilor care persistă etern și ce nu vor prezenta niciodată o notă de imparțialitate pentru redarea

conflictului iminent dintre lumea pe cale de a deveni atee și Celestul a cărui caracteristică este Justețea imuabilă. În același timp, autorii folosesc tehnica șocurilor, fiindcă publicul trebuie familiarizat cu imaginea burlescă în spatele căreia se ascund, evident, angoasele scriitorilor noștri și intemperiile sufletești care sunt camuflate datorită aporiilor desprinse din replicile personajelor.

De altfel, în acest teatru al absurdului, această criză a existenței se relevă prin exacerbarea primordialității afectelor, prin destructurarea evenimentelor care compun scena realității, prin concretudinea imaginilor și prin prezența discursului unde dramaticul se propulsează. Esența limbajului se găsește intensificată de melanjul de cuvinte, de o denaturare a acestora, prin diversitatea lor, prin absurditatea stereotipurilor de natură verbală, precum și datorită relației bizare dintre semnificat și semnificant, dintre lucrurile și cuvintele denumite. Totodată, trebuie precizat că titlul ales invită lectorul să mediteze asupra condiției personajelor care își consumă existența într-un univers în care speranțele se certifică a fi de ordinul falaciosului și grotescului.

Emergența unui limbaj care evocă dorința insațiabilă și infatigabilă a protagoniștilor de a evada din tartarul existenței umane pentru a cunoaște paradisul existențial cu nuanță de fictiv este autorizată de schimbul de replici ilogico-facețios.

Vidarea personajelor de caracterul lor psihologic, substituirea lor cu anumite forme impure, precum și convertirea lor în niște fantoșe a căror personalitate este mascată sau trecută sub semnul viduității trădează starea ordinară a acestora, fiindcă nu au capabilitatea de a prezenta o evadare din realitatea cotidiană, dialogul fiind, astfel, dislocat, intermitent și conținând replici heteroclite.

4. Caracterizarea personajelor Vladimir și Estragon

Întâi de toate, este indispensabil de a remarca faptul că personajele principale beckettiene, din piesa teatrală, *En attendant Godot,* sunt supuse unui univers inexplicabil, plin de angoasă, de suferință indescriptibilă, de durere incomensurabilă, într-o lume în care comunicarea cu Absolutul pare a se grefa în domeniul fantasticului și unde totul este sortit desuetudinii gândirii umane, disperării, aflicțiunii și nesansei de a cunoaște adevăratul optimism pe care un Dumnezeu atotputernic l-ar oferi cadou umanității întregi.

Aceste două personaje sunt inserate într-o lume în care „cele două dimensiuni ale umanului, primul (Estragon) corpul, al doilea (Vladimir) spiritul''(vezi Thibault 1991:31) se află într-o aneantizare totală, întrucât cele două dimensiuni nu prezintă compatibilitatea și capacitatea de a realiza un metisaj datorită impotenței lor de a se cunoaște, în manieră veritabilă, de a se înțelege mutual și de a crea contopirea cu un Absolut ce pare a fi imuabil, inextricabil, indicibil pentru ochiul uman și de neconceput sau netăgăduit pentru ființa umană care este năpădită de un pesimism imputrescibil cu ajutorul căruia viduitatea personajelor va corespunde unei echivalențe cu nefericirea de a se cunoaște și recunoaște într-o lume copleșită de suferințele indubitabile ale vieții. Să reflectăm puțin asupra manierei în care se întrevede virtualitatea de a oferi o definiție numelor acestor două personaje și vom dori să subliniem că nu suntem de acord cu citatul criticului francez, Rémy Thibault, întrucât Vladimir nu se poate reprezenta drept o ființă a luminii, a celestului, fiind, în opinia noastră, un simplu personaj care dorește cu acuitate să caute și el acel adevăr al lumii absolute în care se grefează cunoașterea Neantului și a Iubirii Celeste. Vladimir nu reprezintă nici pe departe un astfel de personaj, deoarece el, spre deosebire de Estragon, este o ființă habituală care nu va demonstra intenția de a își depăși condiția ordinară în care își grefează existența. Vladimir este un protagonist supus unui destin despotic și implacabil, unui destin în care nu se ivește oportunitatea de a se realiza completamente, unei sorți în care întreaga activitate este lugubră, lipsită de o licărire de optimism. Acest aspect poate fi întrevăzut cel mai bine cu ajutorul secvenței:

Vladimir: Voilà l'homme tout entier, s'en prenant à sa chaussure alors que c'est son pied le coupable. (…) ça devient inquiétant. Un des larrons fut sauvé. (…) C'est un pourcentage honnête. (*Un temps*) Gogo… (vezi Beckett : 12)

Estragon : Quoi ?

Vladimir : Si on se repentait ?

Estragon : De quoi ?

Vladimir : Eh bien… On n'aurait pas besoin d'entrer dans les détails (vezi Beckett : 13)

Să reluăm acum fiecare secvență în parte și vom fi stuperfiați de a afla că Vladimir, la fel ca Estragon, nu reprezintă spiritul, deoarece prezintă momente de îndoială și fatigabilitate în aflarea Verității Divine, fiind un personaj care participă, alături de Estragon, la ponegrirea valorilor religioase, fiindcă nu va acorda credit Salvării Sale din tartarul existențial. De ce tocmai această defăimare a valorilor religioase?-ne întrebăm noi, în manieră retorică.

Răspunsul este unul pe cât de complicat pare, la prima vedere, pe atât de simplu în esență, fiindcă Vladimir, la fel ca Estragon joacă dur pe scena funestă în care energiile negative se reclamă și se consumă încetul-cu-încetul, fiindcă el este un personaj care scoate în evidență prezența unei divinități a cărei notă centrală se rezumă la impotența de a se Salva pe Sine însăși, de a Salva întregul decor în care se consumă creația Sa.

Ne întrebăm totuși ce legătură de compatibilitate se află între cele două replici vladimiriene – ''Iată tot omul care se leagă de încălțămintea sa, cu toate că este vinovat piciorul (...) devine tulburător'' și „Unul dintre tâlhari a fost salvat'' (vezi Beckett: 12) și vom fi stupefiați de a afla că aceste discursuri cu rol vituperant prezintă rolul de a pune în exergă dorința insațiabilă a omului de a cunoaște Adevărul, Bunătatea și Imuabilul, aspecte care, finalmente, vor căpăta o notă indezirabilă, deoarece totul va fi destinat eșecului, neputinței de a accede la Suprem și imposibilității de a discuta cu un Dumnezeu Imaginar Beckettian. Această zeitate fictivă a lui Beckett pe care ne este dificil să o identificăm cu Instanța Iudeo-Creștină posedă trăsături demonice, fiind o incarnare a Maliției absolute care nu se manifestă, în plan fizic, pentru a aduce un strop de speranță și compasiune personajelor cucerite de suicidul moral.

Prima sentință beckettiană inserată anterior sugerează plasarea lui Vladimir sau a omului modern în plan teluric, precum și imposibilitatea lui de a se despovăra de jugul aprins al aflicțiunii, al nenorocirii și al neputinței de a penetra în străfundurile inimii în care se grefează, treptat și preponderent, frustrările umane. Substantivele-semnificat „încălțăminte'' și „picior'' indică un melanj nefast între profan și necredință, între ispită și neînțelegerea cu ochii umani a dimensiunii celeste spre care dorește să atârne întreaga umanitate. Această umanitate se lasă înjghebată în tenebrele incognoscibilului, ale disuadării ființei umane că se poate salva din mrejele Maliției Infinite.

Totodată, acești seminificați evocă dorința insațiabilă a omenirii de a condamna suferința atroce de natură fizică, precum și propagarea dorinței de a face cunoscut universului întreg posibilitatea unei Mântuiri din vraja inchietudinii existențiale.

Interogația cu nuanță retorică „Dacă ne-am căi?'' (vezi Beckett: 13) subliniază mefiența vladimiriană față de prezența unui personaj cu valențe divine și care este, totodată, o ființă preeminentă lui. Se întrevede probabilitatea de a afirma că Vladimir nu dorește, în chip absolut, comunicarea cu Increatul, cu Fecundul, cu Dumnezeul din mitologia iudeo-creștină. În același timp, este demn de precizat că prin această întrebare peremptorie, Beckett își propune să dețină menirea de a reaminti omului postmodern imposibilitatea salvării din focul disperării, al aflicțiunii, al durerii existențiale datorită faptului că, în concepția beckettiană, Dumnezeu nu pare a poseda capabilitatea de a se manifesta, în spațiul terestru în care cele două personaje, Vladimir și Estragon își inserează și consumă existența năpădită de grijile ontologice, de forța incomensurabilă a unei Lilith care cu ale ei gheare infernale molestează și penetrează în

sufletele protagoniștilor forța cancerigenă și sulfuroasă a unei prăpăstii existențiale, a unui abis din care nu se poate evada și în care ființa umană se găsește condamnată odată pentru totdeauna în lagărul nevrozei eterne, al depresiei, al unei căderi nervoase în care nu se poate experimenta dialogul cu Imuabilul, cu Neprevăzutul, cu Nevăzutul sau cu Atotputernicul.

Tindem să credem că Vladimir este plasat sub semnul raționalului, deoarece el își grefează întreaga existență sub infinitudinea nemuririi durerii profunde care încearcă și răscolește, din străfunduri, viața umană. În acest context, se cuvine să afirmăm că :

Vladimir este o sumă de contrarii. Nu e un egoist feroce dar faptul că-l ține mereu pe Estragon în locul de unde acesta vrea să scape are o explicație logică, în strictă relație cu raționamentul său despre salvare. Și anume, dacă ar rămâne să aștepte singur, Vladimir nu ar mai respecta modelul parabolei, și, în afara acestei iluzii a mitului pozitiv, totul ar fi zadarnic pentru el. (vezi Saiu, 2010:81)

Vladimir pare a fi totodată un introvertit, un personaj cu atitudine incertă, deoarece nu prezintă dexteritatea de a se dezlâna și de a se deroba de ale sale angoase, tribulații, fiind un personaj intrat în zodiacul inoportun al depeizării față de universul în care își trăiește clipele asidue ale vieții insignifiante, fiind un personaj anistoric, adimensional și atemporal, fiindcă nu are posibilitatea de a se grefa pe axa unui trecut, prezent sau viitor.

Vladimir și Estragon reprezintă modelele unor indivizi care își adresează, în inombrabile rânduri, întrebări cu privire la sensul existențial, la maniera în care își pot concepe și trăi existența în universul cotidian care este copleșit de existența demonicului, a răului infernal care dorește să anihileze, cu orice preț, ființa umană deja aflată în prăpastia ontologică a suferinței, a urii și a impotenței de a accede spre o lume mai bună.

Altfel spus, în această situație, protagoniștii traversează o criză a valorilor, o degradare a întregii umanități, totul scăldându-se într-un Turn Babel al angoasei, inchietudinii, al discordanței dintre propriile euri, dintre propriile modalități de a gândi, într-un univers în care se malaxează ridicolul, tragicul, suferindul, nostalgicul după omul lume perfectă în care omul ideal s-ar regăsi pe sine și tenebrele pentru a reda un tablou miniatural unde ființa umană se antrenează pentru a se aneantiza încet, dar sigur. Este vorba despre imposibilitatea de a atinge partea metafizică a lucrurilor, după cum sugerează și Albert Camus:

Revolta metafizică este mișcarea prin care un om se ridică împotriva condiției sale și întregii creații. Este metafizică, pentru că ea contestă scopurile omului și ale creației. Sclavul se revoltă contra condiției care este creată în interiorul stării sale, revolta metafizică împotriva condiției care îi este creată omului... sclavul ridicat contra stăpânului nu se preocupă-remarcăm-de a nega acest stăpân ca ființă. Îl neagă ca stăpân. (vezi Camus 1951: 39)

Tindem să fim de acord cu esența citatului, deoarece această criză prezintă primele tendințe de manifestare încă dinaintea emergenței teatrului absurdului, însă e necesar de a completa că acest nou gen teatral augmentează sau solidifică lipsa acută a unei comunicări veritabile, a unei convorbiri cu Absolutul, precum și revolta vană a omului față de imposibilitatea de a evada din tartarul existenței habituale.

Astfel enunțat, personajul beckettian prezintă imposibilitatea comunicării cu altul și cu sine însuși, deoarece nu își dovedește capabilitatea de a avea grijă de el și de a se înțelege pe sine cel mai bine. Acesta nu comportă dexteritatea de a discuta cu sine însuși, precum și de a comunica, în manieră deplină și irefragabilă cu Neantul, fiindcă acesta, în concepția beckettiană pe care foarte mulți oameni o rejectează, Dumnezeu este insesizabil, impalpabil, fictiv și insensibil în fața suferinței personajelor, cu precădere în fața protagoniștilor Vladimir și Estragon.

5. Caracterizarea personajului Bérenger

Ceea ce remarcăm la acest protagonist este prezența unei ființe profund mundane, fiind o prezență vivantă a cărei rol este de a se îndrepta spre neantul existențial, trăind într-o lume care preferă rejectarea valorilor clasice pe care le propunea un univers complet ancestral. El ia

parte la o acțiune care se remarcă printr-o intermitență de tip logic și printr-o transgresare a unității temporale și spațiale.

Personajul Bérenger reprezintă protagonistul care prezintă o sumisiune în fața tentativelor omului habitual de a regăsi comunicarea cu Absolutul, într-o lume care va cunoaște, în manieră treptată, pierderea valorilor considerate obsolete de Omul Nou care se va afla sub imperiul depresiei, al inchietudinii și al morții inebranlabile. Această desuetudine a principiilor morale este acompaniată de improbabilitatea regăsirii fericirii eterne în fața unei ordini mundane: „Și brusc, serenitatea ciudată care îl cuprinde. Angoasa care se spulberă la extrema ei înseși. Disperarea.'' (vezi Comte-Sponville, 1990:12)

Berenger mai reprezintă și personajul care nu își va putea împlini destinul nefericit pe axa unui univers aflat în totală descompunere din cauza vicisitudinilor sociale în care se înscriu diverse evenimente, deznădejdea fiind instrumentul prin care acesta își poate pune în relief tumultul psihologic, precum și capriciile care îi cuprind și macină sufletul. Este, totodată, un personaj prin care se atestă deteriorarea unor raporturi primordiale dintre celest și uman, dintre o lume în care ar predomina clemența infinită și un spațiu în care totul este destinat unui tartar existențial unde se remarcă discursul amfibolic cu privire la căutarea propriei identități spirituale a lui Bérenger vs Eugen Ionescu.

Acest personaj va fi obligat să ofere un sens negativ vieții social-umane, deoarece acesta participă la scene unde domină fastidiosul și falaciosul care exprimă futilitatea vieții în fața unei Morți care tronează în inimile și în conștiința personajelor, fiind, totodată, un personaj care, în cele din urmă, se va aneantiza în fața unui Absurd grotesc, indescriptibil de oribil, cu nuanță de bizarerie și de aflicțiune interminabilă datorită existenței unui vid în care orice speranță se spulberă din cauza finitudinii ontice a oricărui individ dotat cu rațiune sau raționament. Regele va fi supus unei morți inebranlabile și amintește omului de condiția-i umană care posedă o sumisiune în fața perisabilității destinului uman și a improbabilității de a transgresa habitualul.

Totodată, acest personaj are menirea de a transmite lectorului că moartea, deși este un subiect indiscutabil, în multe societăți este o temă cotidiană pe care nu o putem evita, reamintindu-ne că ne vom găsi mereu într-o stare dolentă, oricare ar fi situația pe care o traversăm în viață.

Personajul este plasat într-o stare de agonie, într-un decor în care totul se va restrânge, iar Bérenger din *Pietonul Aerului* experimentează o ascensiune și o decădere care va marca o cercetare lăuntrică a Ego-ului, o voință insațiabilă de a-și depăși condiția habituală. Prin el, se va putea experimenta orice eșuare pe care le poate avea orice ființă umană, pe când ascensiunea ar reprezenta maniera prin care omul dotat cu rațiune ar avea capacitatea de a atinge Insesizabilul, Inalterabilul, Imuabilul.

Căderea exprimată are rolul de a aduce, în prim plan, tenebrosul și imposibilitatea de a se salva de capriciile unui univers agonizant, demantelat și unde totul este dedat decadenței spiritului uman, iar angoasa ființei umane va ranforsa propensiunea omului spre absurdul existenței, spre nimicnicie și cenușă.

Totodată, acest Bérenger este un personaj care posedă indispensabilitatea de a se înțelege și de a fi înțeles de lectorul care îl descifrează pe deplin, la prima vedere, fiind conștient că trăiește într-o lume care este pe cale de a se prăbuși, cuvintele primind rolul de avea capacitatea reflectării asupra destinului pe care îl posedă acest personaj și care este supus perisabilității. Eul acestui personaj își pierde din importanță, deoarece independența lui este anihilată, devenenind dependent de un destin crud și irefragabil care îi anihilează orice speranță și licărire de optimism.

Credem, totodată, că acest personaj este unul care este agresat de niște circumstanțe violente, pentru că, finalmente, va exprima decăderea din absolut, precum și contopirea ființei sale cu Moartea care coordonează întreaga-i activitate umană, eliberându-se, astfel, de orice

împrejurare istorică marcată de vicisitudini sociale, politice sau religioase. Această violență are menirea să elibereze personajul de a lui existență nefastă, să-l contopească și să-l amestece cu Nenumitul pentru atingerea Morții care îi va distruge orice urmă și care îl va plasa sub zodiacul surpasării unor trăsături clasice ale unei vieți lipsite de semnificație, fiindcă aceasta „câștigă în intensitate cu cât are ca determinant o fatalitate lăuntrică, imanentă (...)''(vezi Cioran: 166).

6. Concluzii

Din analiza realizată, descoperim că deperdiția identității psihologice a protagoniștilor din operele ionesciene și beckettiene este reunită sub semnul absurdului, datorită faptului că personajele acționează ca niște fantoșe automate, lipsite de personalitate și raționament, acest aspect fiind evocat prin prezența unei înlănțuiri de scene, fraze, decor și replici care nu prezintă compatibilitate.

Această deperdiție se reflectă și prin fațeta incomunicabilului dintre personaje, acestea neposedând dexteritatea de a evada din rutina cotidianității și de a transgresa o lume a vidului existențial. De asemenea, tot aici se remarcă și incapacitatea personajelor de a discuta în profunzime, acestea lovindu-se „ de un univers care nu este decât reflexul sufletului lor profund'' (vezi Horchani, 2014 : 21).

BIBLIOGRAPHY

Abastado, Claude, 1971, *Ionesco*, Paris: Bordas.

Artaud, Antonin, 1964, *Le Théâtre et son double*, Paris: Gallimard.

Bassène, Ignace, 2018, *Le Tragique dans l'œuvre d'Eugène Ionesco*, Saarbrucken: Presses Académiques Francophones.

Beckett, Samuel, 1952, *En attendant Godot*, Paris: Les Éditions de Minuit.

Camus, Albert, 1951, *L'homme révolté*, Paris: Gallimard.

Cioran, Emil, 1990, *Revelațiile durerii*, Cluj: Editura Echinox.

Faouzi, Horchani, 2014, *La raison et son double dans le théâtre de degré zéro : Ionesco, Beckett, Adamov*, Paris: L'Harmattan.

Granger, Gilles-Gaston, 1965, *La Raison*, Paris: Presses Universitaires de France.

Ionesco, Eugène, 1970, « Journal d'un citoyen malgré lui », *Nouvelle Revue Française*, nr 274, 170.

Filloux, Jean-Claude, 1947, *L'inconscient*, Paris: Presses Universitaires de France.

Goldmann, Lucien, 1963, *Le Dieu caché, étude sur la vision tragique dans les Pensées de Pascal et dans le théâtre de Racine*, Paris: Gallimard.

Raisseix, Cécile, 2001, *La filiation dans l'œuvre théâtrale de Samuel Beckett*, Paris: Paris 3.

Ricoeur, Paul, 1984, « Sur le tragique», *Le Monde*, 449.

Thibault, Rémy, 1991, *En attendant Godot, Fin de Partie Samuel Beckett*, Paris: Editions Nathan.

Saiu, Octavian, 2018, *Beckett. Pur și simplu*, București: Editura Paideia.

400 YEARS SINCE THE PAVLICHIANS CONVERSION TO CATHOLICISM

2023 - 1623

Ana Rafail (Moldovan)

PhD Student, University of Bucharest

Abstract: The aim of the article is to presents," in memoria" after 400 years , the Pavlichiens conversion to catholiciem strategy, conducted by the Franciscan missionary Petar Solinat . Following a long term strategy, for 25 years, Pettar Solinat strategy included two directions: strengthening Catholicism in the villages of northwestern Bulgaria: Ciprovec, Kopilovets, Zhelezna and Klisura, and converting Pavlicians to Catholicism[1] Reffering the first century of Christianity, the analyse presents the region of the west coast of Greece and Macedonia known in the first centuries as an important center of early Christianity. Under the occupation of the Slavs and Bulgarians the importance of this religious center decreased, being reported the presence of Armenian communities, originating from Asia Minor, Anatolia, Ararat district of Transcaucasia. Grouped into distinct communities, the members of these communities are known as the Pavlichians or Paulicians and populate in Thrace, the ancient fortress of Philippopollis, the Plodive area and the Danube areas from Ncopole to Svistov. For over a millennium, the Pavlichians maintained a faith manifested through a dogmatic attachment to the Epistles of Paul and the Gospel of Luke, transmitted by voice by the initiated leaders of communities.Starting for the XIV th cenury AD, the Catholicism was present in the northwestern part of Bulgaria since 1330 when the colonization of the Transylvanian Saxons for the exploitation of mineral deposits in the Ciprovec area takes place.The first Cayholics Communitys are mentioned in the study, becouse ,in 1595, the initiative to revive Catholicism in Bulgaria belonged to the inhabitants of Chiprovets. They sent a delegation to Bosniac Episcopy wich jurisdiction Bulgaria was . Following this visit, the Catholics Bosniac Episcopate sent a delegation of Franciscan monks headed by the monk Petar Solinat, originally from the city of Tuzla. Having come to Bulgaria as a missionary, Petar Solinat conducted a strategy regarding for the future, which he continues for 25 years. His strategy included two directions: strengthening Catholicism in the villages of northwestern Bulgaria: Ciprovec, Kopilovets, Zhelezna and Klisura, and converting Pavlicians to Catholicism[2].Petar Solinat, concluded his strategy, after 25 years. The missions of Petar Solinat,was a great succes in main villages from Ciprovec, Kopilovets, Zhelezna, Klisura, and other regions of Bulgaria, were, the convertion of Pavlicians to Catholicism was continued by the folloing Episcopes, supported by Pavlichian communities, from Plovdiv to Danube area.

Keywords: Pavlichians, Bulgarian Catholics, Paulicianism, Cioplea

Paulicienii Armeni în Tracia

[1] C. Kalcsov, "Roman Catholic Christianity in Bulgaria" in Ronkov, Ana, Sarbu, I., Pârvan, Maria, Mirkovics, Anamaria, Kalcsov, C., Vasilcin, I., Velciov, P., Ganciov, Ecaterina, Boboiciov, Maria, Berceanu (ed.),*Monograph of Dudestii Vechi,* Timiș County, Mirton Publishing House, Timișoara, 2006, pg 72

[2] C. Kalcsov, "Roman Catholic Christianity in Bulgaria" in Ronkov, Ana, Sarbu, I., Pârvan, Maria, Mirkovics, Anamaria, Kalcsov, C., Vasilcin, I., Velciov, P., Ganciov, Ecaterina, Boboiciov, Maria, Berceanu (ed.),*Monograph of Dudestii Vechi,* Timiș County, Mirton Publishing House, Timișoara, 2006, pg 72

Înainte de instalarea primilor colonişti ai Armeniei, Paulicienii in Philippopolis, regiunea coastei de vest a Greciei şi Macedonia primise o primă solie de la Apostolul Neamurilor si a ucenicului sau Titus, ”*de la Ierusalim până in Iliria am umplut totul cu cunoaşterea Evangheliei*” (Rom.XV, 19) regiunea devenind în primele secole un centru important al creştinismului. Rolul lui Pavel si contribuţia sa, se regăsesc in interpretarea si afirmarea specificului creştinismului ca o religie de sine stătătoare care se adresează tuturor fără nici o deosebire . Paul ajunge să conducă un proiect care atinge conştiinţa, depăşeşte graniţele poporului ales animând dorinţa si credinţa unite prin învăţăturile unei religii noi, adusa la cunoştinţa neamurilor păgâne. Primit de Anania ca *frate* chiar înainte de a se fi botezat, Paul se redescoperă *un vas ales* cu ajutorul căruia mesajul de frăţie va calatori in lume :„Nu mai exista evreu sau grec, nu mai exista sclav sau om liber, nu mai exista bărbat sau femeie, voi toţi sunteţi una in Mesia Isus [3] ”, speranţa se instituie astfel ca o împlinire a nădejdilor strămoşeşti, speranţa in credinţa converteşte *zelul* fariseului in zel apostolic . Misterul transformării din persecutor in Apostol al Neamurilor aduce credinţa *binelui* in multe comunităţi deschizând o cale care avea să reconfigurează lumea. Când Paul spunea „cetăţenia noastră este in ceruri[4]„ părăsise o cetate în care nu îşi mai avea locul, o cetate fără credinţă„ aşa cum pare să fi fost Tarsul în mărturiile lui Victor Langlois[5].

După convertirea sa pe drumul Damascului, Paul parcurge un drum al apostolatului, care porneşte din Tars prin ţinuturile Asiei Mici, Ciprului, Greciei, Macedoniei, Corintului şi se opreşte în final la Roma. Apostolul din Tars. Paul, se încrede în noua înţelepciune revelata lui care îi deschide viziunea unei noi creaţii în care „orice lucru adevărat de cinste şi vrednic de iubit îşi afla locul [6], o nouă creaţie ce trebuie să se întâmple în lumea reală şi nu într-o altă lume.

Începând cu sec. al VI-lea, sub ocupaţia slavilor si bulgarilor care au invadat teritoriile Traciei, sade influenta creştinismului timpuriu fiind semnalată prezenţa unor comunităţi ale Paulicienilor Armeni originari din Anatolia si districtul Ararat al Transcaucaziei. Paulicienii, adepţi ai învăţăturile desprinse din Epistolele Apostolului Pavel şi Evanghelia lui Luca populează zona Traciei. Desprinşi din comunitatea fondată de Constantin, din Mananale, un reformator al doctrinei dualiste care adoptă numele de Silas, concentrează o populaţie de oameni simpli, din cadrul unor păturii sociale modeste, oponenţi ai dogmelor rigide şi ritualurile fastuoase ale bisericii orientale. Remarcaşi ca lideri oponenţi al puterii, conducătorii paulicieni sunt rând pe rând ucişi, fiind instaurată o politică de prigoană asupra comunităţii. Episcopului din Catonia instaurează politica deportării Paulicienilor în Tracia şi începând cu mijlocul sec al VII-lea primele comunităţi ale Paulicienilor sunt deportate în oraşul lui Filip Macedon, Philippopolis.

În vremea lui Mihail I Rangab, conflictele dintre Paulicieni şi Împăraţii bizantini ating puncte culminante, fiind exercitate crunte persecuţii împotriva paulicienilor. Datorită acestei campanii sângeroase, Paulicienii se retrag în Emiratul de Melitene, unde pun bazele unui stat propriu, cu reşedinţa la Tephrike, Cappadocia, în centrul Asiei Mici. La graniţa bizantino-arabă, statul paulician devine un real pericol la adresa Imperiului bizantin. Ca răspuns, bizantinii declanşează persecuţii sângeroase, atât împotriva paulicienilor din afara graniţelor imperiului,

[3] Galateni 3,48
[4] Filipeni 3, 20
[5] In sec al 19 lea, un lingvist si specialist in numismatica si istorie Armeană Victor Langlois, si- a asumat sarcina de a explora regatul Creştin întemeiat in Evul Mediu în Asia Mică, in ţinutul Lesser din Armenia, cunoscut sub denumirea Cilicia, descoperind ruinele Greco- Romane ale oraşului Tars. Descoperirea lui Victor Langois a adus la lumină fragmentele unor obiecte datate intre prima perioada elenistica si mijlocul celui de-al treilea secol d.c. Lipsa artefactelor creştine îl fac să concluzioneze ca Tars, o necropola, aflată la şaisprezece kilometrii in interiorul continentului, in coltul sud estic al Turciei de azi, fusese abandonat odată cu introducerea creştinismului in Cilicia. Pornind din Tars,
[6] Filipeni, 4,8

dar mai cu seamă contra acelora care se găseau în interior. Teodora ordonă masacrul paulicienilor și deportarea în Tracia, la Nicopole pe locul vechii cetăți fondată în anul 629 î.c. de către Împăratul Heraklios. Așezați la sud de Dunăre, Paulicienii întemeiază noi comunități, păstrând legătura cu frații lor din Armenia. Comunitățile pauliciene se remarcă prin atitudinea de respingere a înrolării creștine forțate, lupta împotriva bizantinismului și lupta împotriva incursiunilor armate și campaniilor de evanghelizare forțată. Obligate să se retragă în Tracia, populează apoi Nordul Bulgariei, formând comunități în care trăiesc secole de-a rândul. Istoria acestor comunități este apreciată ca o sursa de informații, conform lui Paul Lemerle[7], care trebuie înțeleasă in contextul celorlalte evenimente derulate in epoca, in special a celor religioase, a luptei pentru extinderea jurisdicției Bizantine în Bulgaria cu reconsiderarea influentelor acestor evenimente asupra surselor de informații și implicit asupra caracterului dogmatic asociat Paulicianismului. Ansamblul evenimentelor analizate, apreciază Carl Dixon[8], oferă un model de investigație asupra modului în care istoria unor comunități și popoare a fost influențată de de-a lungul secolelor de nenumăratele conflicte armate.

Primele legături cu Roma

În secolul al IX lea sunt consemnate primele legături ale Bulgariei cu biserica din Roma, datorate domnitorului bulgar Khan Boris al Bulgariei – Împăratul primului Țarat Bulgar, și episcopilor Formoza din Porto și Pavel din Populonia. În perioada anilor 866-870, lumea creștină nu era încă divizată, dar exista o luptă acerbă pentru întâietate între cele două centre Constantinopol și Roma. Khan Boris cere Constantinopolului și apoi Romei acceptul ca Biserica Bulgara să fie înzestrata cu propriul sau patriarh. Refuzat de Patriarhul Fotie, adresează aceeași cerere Papei Nicolae I odată cu o serie de 106 întrebări apărute în perioada de negociere și evanghelizare desfășurata de misionarii bizantini. Papa trimite *Responsa ad Consulta Bulgarorum*, răspunzând întrebărilor prin intermediul a doi episcopi latini care desfășoară primele acțiuni de evanghelizare în Bulgaria. Drept răspuns, Khan Boris cere ca unul dintre ei sa rămână ca Patriarh al Bulgariei. Succesul misionarilor latini stârnește îngrijorare la Constantinopol, iar răspunsul Papei Nicolae I la întrebarea bulgarilor este contestat de Patriarhul Fotie, considerat ca o critica la adresa riturilor răsăritene. În cadrul Sinodului din 23 Septembrie 867, prezidat de Împăratul Mihail al III-lea si Vasile I, la Constantinopol, Patriarhul Fotie cere și obține un acord pentru excomunicarea si destituirea Papei Nicolae Aceasta decizie nu este pusă in aplicare datorita loviturii de stat prin care Vasile I îl înlătura pe Mihail al III lea și îl numește din nou ca patriarh al Constantinopolului pe Ignatius, care cere Papei trimiterea unor reprezentanți pentru un nou Conciliu ecumenic. Propus sa aibă loc tot la Constantinopol, Conciliul aduna 103 părinți ai Conciliului, reprezentanți ai Împăratului Ludwig al II lea al Germaniei si o delegație a Împăratului Boris al Bulgariei care ridică problema jurisdicției Bisericii Bulgare. Urmare a Conciliului, delegațiile patriarhalelor orientale alese de Împăratul Vasile atribuie jurisdicția asupra Bisericii Bulgare Constantinopolului, în ciuda opoziției delegaților papali.

Desfășurat în contextul conflictului dintre Patriarhii Fotie si Ignație a loviturii de stat prin care Vasile I îl înlătura pe Împăratul Mihail al III lea, la 5 din Octombrie 869 d.c., Bizanțul își asumă jurisdicția religioasă asupra teritoriilor Bulgare. Patriarhul Ignatie trimite un arhiepiscop însoțit de zeci de episcopi pentru misiunile de evanghelizare în Bulgaria. În anul următor, fără alte argumente și fără a face o adevărata examinare a dogmaticii și credințelor lor, Paulicienilor li se atribuie o identitate dogmatică eretică, identitate pe care Patriarhul Fotie

[7]Cf.P.Lemerle, "*L'Histoire des pauliciens dAsie Mineure d'apres les sources grecques", Travaux et Memoires 5*, 1973

[8] Cf. C. Dixon , *Between East Rome and Armenia: Paulician Ethnogenesis c.*780–850, In: Transmitting and Circulating the Late Antique and Byzantine World, ed. Mirela Ivanova, Hugh Jeffery, Brill, Leiden–Boston 2020

o impune ca pe un stigmat, invocat ca justificare a reacției violente a armatei Bizantine asupra Statului Paulician, distrus definitiv prin atacul armat condus de Împăratul Vasile I.

În acest timp, Paulicienii deportați în Tracia dezvoltă comunități pe teritoriul Bulgariei, unde, are loc convertirea la catolicism care este consemnată câteva secole mai târziu, a reprezentat un moment crucial, comparabil ca importantă, cu exodul strămoșilor lor din Asia Mică în Balcani.

Misionariatul catolic în Bulgaria

Catolicismului este prezent in partea de nord-vest a Bulgariei începând cu anul 1330 când are loc colonizarea sașilor din Transilvania pentru exploatarea zăcămintele minerale din zona Ciprovec, Klisura, Jelezna. Catolici din Albania s-au așezat la Kopilovţi și mai târziu, negustori ai orașului Dubrovnik au format colonii catolice în Sofia, Plovdiv, Târnovo, Nicopol, Provadia, Sumen, Razgrad, Varna, Silistra și Babadag. Deși, la aceea dată, catolicii din Bulgaria nu aveau sprijin din partea Romei, aceste comunități s-au dezvoltat până în jurul anului 1352 când incursiunile armatei otomane asupra țaratelor bulgare au culminat cu ocuparea Peninsulei Balcanice de către turci. După ce în anul 1365 Țaratul de la Vidin este supus de regele Ludovic I cel Mare al Ungariei, unii dintre locuitori din nord-vestul Bulgariei au fost convertiți la religia romano-catolică, misionarii catolici menționând faptul că cel mai ușor de convins au fost bogomilii și paulicienii. Retragerea ungurilor din Vidin, în anul 1369 face ca bulgarii convertiți la catolicism să treacă Dunărea, migrând în Banat, unde se presupune că au fondat comunitatea Carașovenilor. O schimbare importantă are loc în secolul al XVI-lea, urmare a măsurilor stabilite în cadrul Conciliului de la Trento, stabilește crearea de noi ordine religioase care să răspândească catolicismul. După acțiunile întreprinse de Biserica Romano-Catolică, care au adus catolicismul în Polonia și Ungaria și Germania, misionariatul catolic intervine în sprijinul catolicismului și în Bulgaria. În anul 1565 Bulgaria este vizitată de primul trimis papal, iar in 1581, delegatul papal din Istambul îl trimite pe Jeronimo Arsengo la Silistra și Provadia pentru a se informa mai bine despre pavlichieni și a încerca să-i convertească la catolicism, misiune care nu a reușit. In 1595, inițiativa revigorării catolicismului în Bulgaria a aparținut locuitorilor din Ciproveț, care trimit o delegație în Bosnia, care trimite o delegație de călugări franciscani în frunte cu bosniacul Petăr Solonin, Solinat, originar din orașul Tuzla. Locuitorii Ciproveț-ului sașii catolici colonizați aici din Transilvania, s-au orientat spre Bosnia deoarece în acel timp Bulgaria și Bosnia formau o singură provincie din punct de vedere religios și se aflau sub jurisdicția aceluiași arhiepiscop. Venit mai întâi în Bulgaria în calitate de misionar, Petăr Solinat s-a informat asupra situației din tara și-a format o strategie de viitor, pe care a urmat-o apoi timp de 25 de ani. Strategia sa cuprindea două direcții : întărirea catolicismului în satele din nord-vestul Bulgariei: Ciprovec, Kopiloveţ, Jelezna și Klisura și convertirea Pavlicienilor la catolicism[9]. Primele succese ale lui Petăr Solinat datează din ultimii anii ai papei Clement VIII (1592-1605). Urmașul acestuia, Pavel V (1605-1621) a continuat susținerea activității lui Petăr Solinat, numit episcop de Sofia, cu reședința la Ciprovec.

După numire, Episcopul Petăr Solinat ridică o biserică și o mănăstire franciscană pentru călugării veniți odată cu el în Jelezna și Kopiloveţ și asigură pregătirea unor noi preoți în Italia dintre care viitorii Episcopi. Urmaș al lui Petăr Solinat la scaunul episcopiei de Sofia a fost ciproviceanul Ilia Marinov (1623-1641), pe vremea căruia s-a înființat de către papa Urban VIII Congregația pentru răspândirea credinței. Implicat în efortul catolicizării satelor Pavlichienilor din Bulgaria de nord, Petăr Solinat reușește să convingă mai întâi câțiva bătrâni „dezgheţați", pe care i-a dus cu el la Roma. Întorși în satele lor bătrânii au dat mărturie ajutându-l în acțiunea sa. În cadrul campaniei de convertire a pavlicenilor adepți ai paulicianismului, la el observă o caracteristică : noua religie pătrundea mult mai ușor în satele

[9] C. Kalcsov, „Creștinismul romano-catolic in Bulgaria" in Ronkov, Ana, Sârbu, I., Pârvan, Maria, Mirkovics, Anamaria, Kalcsov, C., Vasilcin, I., Velciov, P., Ganciov, Ecaterina, Boboiciov, Maria, Berceanu (ed.),*Monografia localității Dudeștii Vechi*,Județul Timiș , Editura Mirton, Timișoara, 2006, pag 72

mai bogate și dezvoltate decât în micile cătune de munte, iar pretutindeni cel mai conservator element îl reprezentau femeile. Primul sat în care și-a început activitatea Petăr Solinat a fost Petkladenţi sau Petokladenţi.

Acest sat care avea 100 de case și era destul de bogat, în scurt timp este catolicizat complet. În Petkladenţi, Petăr Solinat a dărâmat biserica din lemn existentă și a construit Biserica „Sf. Petru și Paul", sfințită în 1609. Următorul sat unde Petăr Solinat a reușit să aducă la catolicism 200 de persoane a fost Târniceviţa și cătunul Brestoveţ, format din 20 de case de pavliceni și 30 de case de turci. În cel mai bogat sat pavlichean, Belene sat cu 130 de case, Petăr Solinat a catolicizat 500 de persoane și a construit o locuință pentru cei trei preoți rămași acolo. În Oreş, sat cu 70 de case Petăr Solinat a convertit 400 de persoane și a lăsat 2 preoți. Episcopul Petăr Solinat a reușit să convertească la catolicism o mare parte a pavlichienilor în localitățile, Kocegovo, Varana, Dolno-Lâjane, Cervena, Gorno-Lâjane, Telejani, Bâștevo, Kapitanţi, Stijarevo, Marinopolţi, Sokievo[10]. În anul 1605, câțiva tineri sunt trimiși să învețe la Colegiul Clementin din Roma.

Întorși în Bulgaria tinerii preoți catolici, s-au dedicat răspândirii catolicismului. Misionarii catolici, au trecut Balcanii și au început să convertească la catolicism pavlicenii din jurul Plovdivului, în sate precum, Davidjovo, Hadjevo, Novo-Selo, Kalabrovo. După 25 de ani, rezultatele Episcopului Petăr Solinat sunt impresionante.Venit într-o Bulgarie aproape pierdută pentru lumea catolică, în 1623, după moartea sa, Bulgaria numără circa 8.000 de catolici, 4 mănăstiri și 8 biserici, dintre care 5 în satele pavlicenilor. Petăr Solinat reușește convertirea la catolicism a unei mari părți a pavlichienilor din Bulgaria, construind biserici și pregătind tineri pentru a deveni preoți. El rămâne in istorie ca adevăratul „întemeietor" al bisericii catolice din Bulgaria. Urmare a rezultatelor sale, în 1624 este înființată Custodia Bulgaria, care are în subordine religioasă și biserica catolică din Țara Românească și Ungaria de sud, așa cum arată mărturiile cuprinse în rapoartele lui Petăr Bogdan, cel care a preluat episcopatul după Petăr Solinat continuatorul activității de catolicizare în Bulgaria.

Eparhia de Marcianopol

Potrivit documentelor lăsate de Episcopul Petăr Bogdan, situația catolicismului în Bulgaria în anul 1640 era următoarea : populația pavlicieană din Bulgaria de nord era formată din 5000 de suflete, din care 3750 trecuseră deja la catolicism. În sudul Bulgariei erau 700 de catolici, foști pavlichieni; în Bulgaria de nord-vest (Ciprovec, Jelezna, Klisura, Kopiloveţ) erau 4355 de catolici, la care se adăugau catolicii din rândul negustorilor dubrovniceni, astfel că numărul total al catolicilor din Bulgaria trecea de 9000 de oameni[11].

Urmare a acestor rezultate, în 1643, în Bulgaria de nord-est a fost creată Eparhia de Marcianopol. Aceasta cuprindea toată Bulgaria de la est de râul Iskăr și până la Marea Neagră, iar în sud până la Balcani, de care aparținea și biserica catolică din Moldova, cu centrul la Bacău. Din această eparhie ia naștere eparhia de la Nicopole care din 1648 și până la 1674 l-a avut în frunte pe episcopul Filip Stanislavov.

Potrivit raportului episcopului Filip Stanislavov, în anul 1659, situația se prezenta astfel: "*pavlicenii trecuți la catolicism în Bulgaria de nord erau în număr de 4420 de persoane. În Petokladenţi erau 1200 de persoane, Gorni Lâjane -800, Belene – 700, Oreş – 600, Brestoveţ – 300, Telejane – 270, Kalugheriţa, Marinopolţi, Trânceviţa, Kozakovo câte 250 de persoane, iar celelalte sate cu 150-200 de persoane*"[12] Recunoscut misionar apostolic al Țaratului Bulgariei, și militant pentru apărarea credinței în lupta împotriva opresiunii otomane, Filip Stanislavov, pavlican din satul Oreș, semna scrisorile în felul următor: „*Don Filip Stanislavov, misionar apostolic al Țaratului Bulgaria*".

[10]Idem ,pag 73
[11] Idem pag 74
[12] Idem pag 74

În secolul al XVII lea o cauza importantă care a contribuit la stabilirea de populației catolice sud-dunăreană pe teritoriul românesc a fost *cea religioasă*. În acest context, are loc Răscoala antiotomană a Ciprivicenilor din 1688. Încurajată de contraofensiva armatei imperiale austriece împotriva turcilor declanșată urmare asedierii Vienei în anul 1683, Răscoala a fost înăbușită, orașul Ciprovet a fost distrus, în anul1688, primul an de domnie al voievodului Constantin Brâncoveanu.

După înăbușirea răscoalei anti-turcești, în care peste 2000 de persoane au fost ucise iar centrul catolicismului din Bulgaria s-a mutat în orașul Plovdiv[13] un număr de peste 2200 de catolici pavlichieni, au trecut la aceea dată Dunărea și s-au refugiat în Țara Românească. După trecerea in Tara Românească, urmașii răsculaților din zona Ciproveculuı, se regăseau în trei centre : Craiova, Râmnic și Brădiceni,

Eparhia Nicopole ad Hystrum

Urmare încheierii tratatelor de pace de la Passarowitz, Austria a primit Banatul, nordul Serbiei inclusiv Belgradul, Bosnia de nord și Oltenia. Drept urmare, austriecii reorganizând noile teritorii cucerite s-au orientat către teritoriul de peste Dunăre, încercând să atragă populație bulgară, pavlichienii catolici, cunoscuți ca oameni harnici și muncitori. Pentru a putea atrage catolici din zona Nicopolului și Svishovului austriecii au căutat sprijinul bisericii catolice. Papa îl numește pe 25 septembrie 1725 pe Nicola Stanislavich la rangul de episcop de *Nicopole.ad Hystrum și* mai apoi, *Episcop de Cenad.* Imediat după această numire, administrația vieneză îi permite lui Nicola Stanislavich să-și stabilească reședința la Craiova. Numirea lui Stanislavich în scaunul episcopal se petrece în perioada în care Oltenia se afla în sfera de influenta austriacă, iar Ordinului Fraților Minori Observanţi și *Congregația "De Propaganda Fide",* creată de Sfântul Scaun pentru catolicii bulgari la 1623, administrează Vicariatul Apostolic al Valahiei.

> *Din rațiuni practice, și pentru că Stanislavich cunoaște bine populația catolică bulgară, Sfântul Scaun îl numește episcop de Nicopole. Faptul că provenea din rândurile populației catolice bulgare o spune chiar numele său, Pavlichianich/ Pauliganich, lucru confirmat și de documentele transmise din sediul său episcopal din Craiova, semn că Suveranul Pontif nu făcea o distincție clară între bulgari și pavlichieni. Numele de Stanislavich poate fi chiar o poreclă atribuită familiei sale, dar pe care și-o păstrează și și-o oficializează și în documentele de cancelarie. Înainte de a fi desemnat episcop de Nicopole și administrator apostolic al Valahiei, Nicola Pavlichianich (transliterat uneori și Pavlichianić[č]), îndeplinea funcția de gardian al conventului franciscan din Craiova....* [14]

Nikola Stanislavici a încercat să mărească numărul catolicilor din Oltenia prin aducerea de dincolo de Dunăre de noi catolici. În acest scop, el i-a trimis în satele catolice din apropierea Dunării, pe franciscanul Joannes Giuliani, pe preoții Natal Lepori, Rafael Biagi și alții, organizează trecerea catolicilor din zona Nicopole și Sviștov. Pe de o parte persecutați tot mai mult de turci, pe de altă parte interesați de o viață mai bună, mulți catolici din Bulgaria de nord au trecut Dunărea și s-au stabilit în Oltenia. În perioada 1726-1730, circa 300 de familii, însemnând circa 2000 de persoane au reușit să fugă peste Dunăre în Oltenia. Ei proveneau din satele cele mai apropiate de Dunăre, cum sunt: Oreș, Belene, Trănceviţa, Nicopol, Sviștov. Stabiliți inițial la Islaz și Craiova, bulgarii catolici din nordul Bulgariei nu puteau beneficia de privilegiile date în 1727 doar decât dacă se alipeau celor trei comunități bulgare care le primiseră la Craiova, Râmnic și Brădiceni. În toamna anului 1731 Administrația austriacă a hotărât ca toți catolicii proveniți din foști pavliceni să se stabilească la Iuriţ, loc situat între Dunăre și Desnăţui, urmând ca prin pacea de la Belgrad, Oltenia să revină Țării Românești.

[13] Idem, pag 72

[14] Cf.C. S. Călin , M. Oanță, „Nicola Stanislavich – Episcop De Nicopolis Ad Hystrum Și Episcop De Cenad (1725–1739 / 1739–1750)" , în *Banatica* ,nr.24-II (2014), Cluj-Napoca,Muzeul Banatului Montan Reșița, Ed. Mega,pp.327-342 ISSN 1222-0612 pag 53

Șase ani mai târziu, în octombrie 1737, turcii îi izgonesc pe austriecii din Craiova care se retrag spre Transilvania și odată cu ei se refugiază și catolicii bulgari din Craiova, Râmnic și Brădiceni. Trecând prin pasul Vulcan în Transilvania, în 1741 se stabilesc în localitatea Vinga. Bulgari catolici din Oltenia, stabiliți la Iuriţ, Craiova și Izlaz, s-au refugiat spre Orșova, trecând Dunărea la Cerneţ. De aici trimit o delegație la Timișoara, solicitând permisiunea de a se stabili în Banat.

La Cerneţ ei au trecut Dunărea pe celălalt mal, unde mai erau trupe austriece. După câteva zile de umblat prin Serbia, au trecut din nou Dunărea și se opresc pentru puțin timp la Orșova. De aici au trimis o delegație la Timișoara pentru a li se permite stabilirea în Banatul Timișean. Delegația pomenită mai sus, care a plecat din Orșova pentru a rezolva stabilirea grupului era formată din : Jivkov, Ranke, Todor Budurov, și Petăr Velciov, lor alăturându-se episcopul Nikola Stanislavici, venit din Transilvania pentru a ajuta și el la rezolvarea cât mai favorabilă a găsirii unui loc de stabilire a grupului. După câteva variante, la final locul de stabilire a fost Beşenova Veche, localitate pustie la acea oră, situată însă pe drumul principal care lega Timişoare de Szeghed și străbătută de 2 râuri : Aranka și Gorna Aranka, bogate în pește. Pe locul stabilit pentru așezarea grupului de bulgari erau câteva bordeie pustii și un turn de piatră, de tipul numit „Kulă”, biserică, la care primul preot catolic, de origine croată a fost Blasius Cristofor Mili. care a notat în registrele sale diferite evenimente petrecute.

În deceniile care au urmat colonizării la Beşenova Veche, bulgarii și-au dublat efectivul demografic, astfel că terenul agricol a devenit insuficient, astfel încât, in anul 1846, au mai luat ființă și alte localități bulgărești în Banat: Konac, Breștea, colonia Bulgară, iar în anii 1866 – 1867 mulți bulgari s-au stabilit în localitățile, Ivanovo, Giurgevo și Skorenovac .

Beresnova Veche, avea să fie, începând din 1738 și până în prezent sediul comunității bulgarilor bănățeni. Localitatea s-a numit, în limba bulgară, Stár Bišnov – Beşenova Veche în limba română sau Altbeschenowa în germană. Numele actual Dudeștii Vechi a fost impus în 1964 de către mai – marii vremii, întrucât aceștia au considerat necorespunzător numele de Beşenova. De remarcat faptul ca, între ei, bulgarii bănățeni își spun „pavlikene“, „palukene“, „palkene“, subliniind o organe pe care o regăsim în vechile cronici bizantine din secolul al VII – lea, specifică ereziilor dualiste creștine însușite de populațiile migrate din Asia Mică și nordul Siriei și transmise în cadrul unui proces de difuzie, în masa populației bulgare, care nu trecuse încă la catolicism.

Reședința Episcopala Cioplea

Bulgarii catolici trec Dunărea se așază la Cioplea urmare unui complex de evenimente care se întrepătrund și se desfășoară la începutul secolului al XIX lea in zona Nicopole - Șviștov in perioada 1806 -1812. Așa cum menționează in urma vizitei pastorale in Dieceza de Nicopole, Monseniorul Francesco Ferreri din iulie 1806 într-o corespondența adresată Congregației “ De Propaganda Fide”,comunitatea catolicilor bulgari emigranți in Valahia la aceea dată număra 16 familii, așezate in suburbiile Bucureștiului pe moșia mânăstirii Mărcuța si Moara, lingă Dudești. Aceleași documente referitoare la așezarea bulgarilor catolici la Cioplea menționează 20 de familii in 1808 . Incendierea Sviştovului la 27 septembrie 1810 odată cu retragerea armatei ruse, determina retragerea populației dincolo de Dunăre astfel incit, un grup important de bulgari se alătura celor 30 de familii deja existente in suburbiile Bucureștiului. Trecerea dincolo de Dunăre a acestor catolici bulgari din zona Nicopole, Belene si Sviştov are loc la insistenta Episcopului Francesco Ferreri efortul si implicarea directa a Preotului Bonaventura Fideli, misionar pasionist, mijloacele fiind date bulgarilor prin ajutorul armatei ruse. Așa cum se arata de Preotul Ieronim Iacob , corespondența preotului Bonaventura fac dovada acestor evenimente si a rolului determinant pe care Episcopul Francesco Ferreri l-a avut in trecerea

bulgarilor catolici in Valahia și implicit in desăvârșirea formarii satului Cioplea[15]. Numele Cioplea nu apare la aceasta data in documentele administrației însă scrisorile Episcopului Fererre din 1811 sunt datate si poarta mențiunea "*Ciople* "acronim adresat grupului de bulgari catolici de pe moșia Dudești.

La începutul lunii octombrie 1811, un puternic detașament rus a traversat Dunărea astfel incit încă un grup de bulgari se adaugă celor așezați dincolo de Dunăre, în satul Cioplea. .Acest fapt este consemnat în scrisoarea adresată nunțiului apostolic, Monseniorul Severoli la 28 aug 1811, când Monseniorul Francesco Ferreri comunica intenția de a construi o biserica bulgarilor așezați la acea data in Cioplea, biserică pentru care solicitase acceptul Generalului rus Kutusoff.

Astfel, după evenimentele din 1812 și înainte de Pacea de la București, în vara lui 1812 are loc Sfințirea pietrei de temelie la Biserica Cioplea care va fi un însemnat centru al catolicilor pavlichieni, viitor Sediu al Episcopatului de Nicopole. Începând din toamna anului 1819, comunitatea bulgarilor este consacrata cu numele Dudești- Cioplea , nume adresat acestei comunități in primul rând de către Episcopul către Fortunato Ercolani. Interpretarea evenimentelor indica cu precădere contribuția deosebita in așezarea bulgarilor de dincolo de Dunăre in Dudești - Cioplea a celor doi episcopi și a preoților misionari pasioniști care au avut un rol însemnat in organizarea, sprijinul si conducerea vieții catolicilor bulgari, așezați aici de dincolo de Dunăre .Comunitatea de credința, a fost unul dintre motivele pentru care cei mai mulți dintre bulgarii pavlichieni au rămas în satul lor Dudești-Cioplea după Ianuarie 1814, data la care, după ce ostilitățile încetează în Bulgaria , mulți dintre bulgarii catolici se retrag la sud de Dunăre. La 18 octombrie 1814, într-un raport trimis Congregației " De Propaganda Fide", Episcopul Fortunato Ercolani arata existenta unui număr de cca 332 de suflete " la *Ciople* osisaTodesc*[16]*, iar in iulie 1817 satul sa numere cca 250 de persoane, urmare a așezării la Calnovo a unui "număr de 15 familii , cu 65 de suflete, având permisiunea episcopului "[17], într-un al doilea sat nu prea departe de Cioplea , posibil Popești. Chestiunea coloniștilor bulgari în România a fost tratată atât de către cercetători străini (bulgari, mai ales[18]), dar și români[19]. Filologii, mai ales cei specializați în limbi slave, au efectuat o muncă de cercetare a graiurilor "bulgare" din Muntenia, și în primul rând pe cele situate în apropierea Bucureștilor , constatând că, atât în Beşenova cât și în alte comune din Banat, există o populație care vorbește dialectul bulgar "pavlichean", același cu cel al catolicilor din Dudești- Cioplea.

BIBLIOGRAPHY

Doboș D., „Cioplea, Doua veacuri de istorie". *Monografie* . Editura Arhidieceza Romano-Catolica, București, 2007;

Djuvara N., „ Intre Orient si Occident – Tarile Romane la începutul epocii modern (1800 – 1848)", Editura Humanitas, 2013;

Dixon C. *, Between East Rome and Armenia: Paulician Ethnogenesis c*.780–850; in: *Transmitting and Circulating the Late Antique and Byzantine World*, ed. Mirela Ivanova, Hugh Jeffery, Brill, Leiden–Boston 2020

Iorga N., „Istoria Bisericii Românești si a vieții religioase a romanilor", Ediția a II a, vol. I-II, Editura Ministeriului de Culte, București,1950;

Iorga N., " Istoria Statelor Balcanice în epoca modernă", Vălenii de Munte, 1913;

Kalcsov C, „ Creștinismul romano-catolic in Bulgaria" in Ronkov, Ana, Sârbu, I., Pârvan, Maria, Mirkovics, Anamaria, Kalcsov, C., Vasilcin, I., Velciov, P., Ganciov, Ecaterina,

[15] Dănuț Doboș – "Cioplea- doua veacuri de istorie, pag 177
[16] Danut Dobos – "Cioplea- doua veacuri de istorie "– pag 179
[17] Danut Dobos – "Cioplea, pag 180.
[18] Stoian Romanski, "*Bulgarii din Ţara Românească şi Moldova*", Sofia, 1930;
[19] N. Iorga, " *Istoria Statelor Balcanice în epoca modernă*", Vălenii de Munte, 1913

Boboiciov, Maria, Berceanu (ed.),*Monografia localității Dudeștii Vechi*, Județul Timiș , Editura Mirton, Timișoara, 2006;

Mischievca V.*,"Cine a declanșat Războiul Ruso-Turc din 1806-1812 ?în "*Revista "Lecțiile Istoriei", Nr. 1-2, anul XXVI, 2016.

Oanță M., „Cioplea, reședința a episcopilor pasionisti (1806-1847)". *O serie de comunicări ştiinţifice*, Editura Sitech, Craiova,2017;

Oanță M., „Studii de istorie ecleziastica", Editura Sitech, Craiova, 2018 ,Academia Romana Cluj-Napoca" George Baritiu";

Ronkov C,Sârbu, I., Pârvan, Maria, Mirkovics, Anamaria, Kalcsov, C., Vasilcin, I., Velciov, P., Ganciov, Ecaterina, Boboiciov, Maria, Berceanu" Monografia localității Dudeștii Vechi, Județul Timiș", Editura Mirton, Timișoara, 2006;

Romanski S., "Bulgarii din Țara Românească și Moldova", Sofia, 1930;

RUSSO-TURKISH WAR 1806-1812 - REASON OF PAVLICHIANS COMMUNITY FUNDATION FROM CIOPLEA

Ana Rafail (Moldovan)

PhD Student, University of Bucharest

Abstract: This article aims to present the Russo-Turkish War of 1806-1812 as the main reason for the Bulgarian Catholic Pavlichians migration near Bucharest and the foundation of the Cioplea vilage - 1806 - 1813. It is underlined that for many centuries, Bulgaria's southern Danube territories have been a refuge for Pavlichian communities that have suffered over many centuries executions and deportations of population, oppression of Byzantine power and Ottoman occupation. Pavlichian communities with an ancient identity marked by conflict are descendants of the Paulician community of Armenians. From the seventh century AD, the communities of Pavlichians lived on the territories of the ancient fortresses of Philippopolis near Plovdiv and in the Nicopolis area. The Catholic communities of Bulgarian Pavlichians are mentioned since the seventeenth century, when the villages of the Pavlichians were visited by the Bosnian Franciscans conducted the missions of conversion the Pavlichians to Catholicism. In the seventeenth and nineteenth centuries, Russo-Turkish wars involved the Catholic communities in the anti-Ottoman resistance struggle like the Ciprovets Uprising of 1688 evnt with changed the identity of these communities. The defeat of the Uprising of 1688 led to the destruction of communities in Ciprovets and to the migration of Pavlichian Catholics across the Danube into Craiove and Banat. In the nineteenth century, the aggression of the Ottomans, triggered by the Russo-Turkish War of 1806-1812, determined a second migration of the Catholics Pavlichians. Main of them, returned in Bulgaria, settled to the border area of Nicopolis-Shvistov, took refuge across the Danube, on the outskirts of Bucharest, founding a new community of Catholic Pavlichians: the village of Cioplea. The article analyzes the war that cause in the nineteenth century the second migration of Pavlichian Catholics from Svishtov-Nicopole, nearby Bucharest, in the 1806-1813 period, The article conclude that, under the pressure of Russo-Turkish War of 1806-1812, the bulgarien catholic pavlichiens from Svishtov-Nicopole, were obliged to migrate once again in Romania, the reason for Cioplea Pavlicheans Community fundation.

Keywords: Paulicians, Pavlichians, Ciprovets, Passionists, Cioplea, Russo-Turkish War 1806-1812

Context

Încă din vechime, motivele politice, economice și religioase, au generat majoritatea conflictelor au fost mascate de motivații religioase având consecințe importante asupra identității și destinului multor comunități, printre care și congregațiile catolicilor pavlichieni din Bulgaria.

Șirul războaielor regulate ruso-turce au fost desfășurate pe parcursul a peste17 ani (1686—1700, 1710-1713; 1714-1718;1735-1739; 1768-1774; 1787-1791; 1806-1812) (Anexa 1 - Tabloul Războaielor Ruso – Turce în secolele XV – XIX), concomitent cu războaiele ruso-austro-turce sau de alianță internațională, au durat până la începutul secolului al XX-lea, și au marcat expansiunea Rusiei spre mările Sudului și spre sud-estul Europei, expansiune cu numeroase și însemnate consecințe .

Războiul din 1686—1700 a fost declanșat după ce Țaratul Rusiei s-a alăturat coaliției europene anti-turce (Habsburgic, Republica Veneția) și după ce Polonia și Lituania au recunoscut incorporarea Kievului și a malului stâng al Niprului în Rusia. In acest context, in anul 1688 este consemnată Răscoala antiotomană a Ciprovicenilor și pavlichienilor catolici din Bulgaria. Încurajată de contraofensiva armatei imperiale austriece împotriva turcilor care asediaseră Viena în 1683, răscoala a fost cu o înfrângere dureroasă. Urmare deznodământului

tragic, mulți catolici au fost uciși, orașul Ciprovec a fost distrus, iar pavlichienii rămași în viață, au fost obligați să treacă Dunărea ajutați de armata austriacă. Astfel, încă din 1688, primul an de domnie al voievodului Constantin Brâncoveanu, un număr de circa 2200 de pavlichieni de religie catolică se regăsesc refugiați din zona Ciprovec în Țara Românească, așezându-se în trei centre : Craiova, Râmnic și Brădiceni.

Treizeci de ani mai târziu, după semnarea tratatului de pace de la Passarowitz (21 iulie 1718) în Serbia, pe răul Moravia are loc încheierea Războiului din 1714 – 1718, dintre Imperiul Otoman și Imperiul Habsburgic, Austria primește Banatul, nordul Serbiei inclusiv Belgradul, Bosnia de nord și Oltenia. Consfințind trecerea Banatului și a Timișoarei după treisprezece generații sub conducerea unui regim creștin, are loc procesul de reorganizare a noilor teritorii cucerite de Austria care a implicat atragerea populației catolice pavlichiene bulgare din zona Nicopole Șvistov. Urmare activității misionarilor franciscani, în următorii cinci ani, circa 300 de familii din satele cele mai apropiate de Dunăre, Oreş, Belene, Trănceviţa, Nicopol, Svistov, însemnând circa 2000 de persoane au reușit să treacă Dunărea în Oltenia iar în toamna anului 1731 administrația austriacă a hotărât ca toți catolicii proveniți din foști pavlichieni să se stabilească la Iuriţ, loc situat între Dunăre și Desnățui. Încheierea războiului Ruso-austro-turc din 1735-1739 prin pacea de la Belgrad, a făcut ca Austria să restituie Turciei Serbia, iar Oltenia să revină Țării Românești. Această situație a schimbat din nou soarta comunităților pavlichiene din Oltenia. În octombrie 1737, turcii îi izgonesc pe austriecii din Craiova care se retrag spre Transilvania, odată cu chiprovicenii din Craiova, Râmnic și Brădiceni, prin pasul Vulcan în Transilvania și în 1741 se stabilesc în localitatea Vinga în timp ce pavlichienii, bulgarii catolici din Oltenia, stabiliți la Iuriţ, Craiova și Izlaz, s-au îndreptat spre Orșova.trecând Dunărea la Cerneţ și apoi din nou la Orșova cu ajutorul trupelor austriece. De aici trimit o delegație la Timișoara, solicitând permisiunea de a se stabili în Banat.(*Anexa 2* Traseul migrației catolicilor Pavlichieni-Sec. XVIII- XIX.)

Războiul Ruso-Turc din 1806-1812.

Privind în retrospectivă, începând cu 31 august 1492, data stabilirii primelor relații diplomatice dintre ruși și turci, timp de 430 de ani, campaniile militare au reprezentat, circa 47 de ani de război, peste 10% in timpul desfășurării relațiilor bilaterale ruso-otomane. Acest calcul ne permite să afirmăm că datorită numai acestor două țări, lumea a trăit sub amenințarea directă a armelor aproape o jumătate de secol. Principalele unsprezece războaie ruso-turce sunt listate sumar în *Anexa I.*

În același timp, în perioada 1805-1812, în opt ani, Rusia a purtat opt războaie, dintre care trei cu Franța (în 1805, 1806-1807 și în 1812), cu Imperiul Otoman (1806-1812) cu Iranul (între 1804-1813) cu Anglia (între 1807-1812) , cu Suedia (între 1808-1809) cu Austria (în 1809), dintre care ultimele cinci războaie au fost purtate concomitent. Încă de la sfârșitul secolului al XVII-lea, tratatele bilaterale Austro-Turce din 1799 reînnoite în 1805 consfințeau în cadrul articolelor secrete, dreptul de protecție al Rusiei pentru creștinii subordonați Porții, drept care consolida influența politică și religioasă a Rusiei în Balcani.Valabilitatea tratatului fusese stabilită pentru un termen de nouă ani Selim III a ratificat tratatul la 30 septembrie 1805, iar Alexandru I la 19 octombrie. Rusia, dorea să mențină tratatele de alianță cu Turcia, care confereau Rusiei dreptul de protecție pentru creștinii subordonați Porții și prin aceasta, condiții privind consolidarea influenței politice și religioase în Balcani. Schimbul actelor de ratificare s-a produs la Constantinopol, pe data de 18 decembrie 1805, cu numai câteva ore înaintea anunțării victoriei lui Napoleon la Austerlitz. Tratatul Ruso -Turc din 1805 și conținea 15 articole de bază și 10 articole secrete [1] printre care următoarele :

- Turcia reconfirmă articolele 9 și 10 din Tratatul de la 21.03.1800 cu privire la Insulele Ionice, în care Turcia a promis să păstreze drepturile de autoguvernare și alte privilegii de care se bucurau

[1] Cf. A. Goșu, *Între Napoleon și Alexandru I. Principatele Dunărene la începutul secolului al XIX-lea,* Editura Academiei Române, 2008, București, pag.35-37

creștinii din Turcia în zonele de coastă ale Albaniei, în vecinătatea arhipelagului Ionic. În cazul încălcărilor de către turci a drepturilor și privilegiilor acestora, reprezentantul Rusiei la Constantinopol a primit dreptul de a lua măsuri corespunzătoare pentru restabilirea lor (articolul 3 secret);

- Rusia, la rândul său, se obliga să asigure integritatea Insulelor Ionice, pe care ea continua să le ocupe, iar Turcia garanta libera trecere prin strâmtori a navelor militare rusești, care aprovizionau și deserveau trupele de ocupație (articolul 4);

- în conformitate cu al 7-lea articol secret al tratatului, Rusia și Turcia au convenit să considere Marea Neagră închisă și s-au angajat să contracareze cu toate forțele lor maritime orice încercare de trecere în această mare a unor vase militare străine sau a unor vase ce ar transporta provizii și muniții militare.

Deși la începutul secolului al XIX-lea ambele imperii aveau semnate un șir de tratate internaționale, acorduri sau convenții interguvernamentale în anul 1806 Rusia le-a încălcat unilateral. În mod flagrant, Rusia a încălcat articolul 13 al *Tratatului de alianță defensivă ruso-turc din 1805*, în care se stipula expres faptul că părțile contractante își vor garanta reciproc integritatea posesiunilor în starea în care acestea se aflau la data semnării tratatului. Din 2.decembrie.1805, după anunțul victoriei ,Turcia a reconsiderat oportunitățile de politica externă, preferând o apropiere de Franța învingătoare, astfel încât, un an mai târziu, ambasadorul francez generalul Sebastiani, a reușit să convingă Poarta să treacă de partea Franței. Decizia a provocat un acut conflict ruso-turc, escaladat într-un război, care a pus capăt alianței ruso-turce. Provocarea ostilităților ruso-otomane în toamna anului 1806 a fost determinată nu atât de divergențele de neînlăturat, la acel moment, dintre Rusia și Imperiul Otoman, cât de derularea nefavorabilă a intereselor Rusiei în sud-estul Europei, de modificarea raportului de forte a marilor puteri pe întreg continentul european.Ca urmare a victoriei lui Napoleon Bonaparte la Austerlitz, și apropierii Turciei de Franța pe canale diplomatice, anul 1806 găsește Rusia cu trupele de la Austerlitz[2] retrase în apropierea Nistrului.

"Un impact al modificării la hotarul anilor 1805-1806 a coraportului de forțe în Europa a constituit o acutizare a luptei diplomatice între Rusia și Franța pentru influență asupra Imperiului Otoman. În acest sens anul 1806 este marcat de apropierea culminantă a Franței și Imperiului Otoman, pe de o parte, și de distanțarea Porții Otomane de Rusia, pe de altă parte, procese ce s-au finalizat cu declanșarea războiului ruso-turc de la sfârșitul acelui an când curtea de la St. Petersburg a fost cea care a încălcat clauzele tratatelor de alianță cu Sublima Poartă"[3].

La data de 22 Noiembrie 1806, prin încălcarea Tratatului din 1805 trupele ruse trec Nistrul și invadează Moldova și Tara Românească, data fiind consemnată ca dată de început a războiului ruso–turc din 1806-1812[4].Războiul este declanșat la data de 22 Noiembrie 1806, când trupele ruse, după retragerea de la Austerlitz în Rusia, trec Nistrul și intră în Țările Române[5].

"Pentru a convinge Poarta Otomană să revină la „colaborarea" cu Rusia, țarismul a recurs la un act violent de agresiune, ocuparea militară în noiembrie-decembrie 1806, a Moldovei și a Țării Româneşti, pe care, după declararea oficială a războiului de către Poartă, la 18 (30) decembrie 1806[29] (conform altor surse: la 24 decembrie / 5 ianuarie 1807 –stil nou), le-a considerat ca teritorii „cucerite prin forța armei". Abia la 3 (15) ianuarie 1807 Poarta Otomană a remis o Notă circulară misiunilor diplomatice ale Austriei, Danemarcei, Spaniei, Franței, Marii Britanii, Olandei și Prusiei în care le anunța că i-a declarat război Rusiei („În urma invaziei și a violării tratatelor existente)".

Intrând într-o altă țara fără declarație sau motivația unei agresiuni, acest conflict a marcat o situație ieșită din comun „un cuvânt nou în ducerea războaielor" care utilizează metodele militare, de propagandă și dezinformare ale unui vecin agresor într-o ofensivă

[2] Idem

[3] Cf.V. Mischievca,„Cine a declanșat Războiul Ruso-Turc din 1806-1812?", Revista *Lecțiile Istoriei,* Nr. 1-2, anul XXVI, 2016, pag 3

[4] Cf. V. Mischevca, „*1812:* Geneza Problemei Basarabene*",* Revista *Cugetul*,Nr 2-3,1994, pag.26-32)

[5]Cf. *Recueil d'actes internationaux de l'Empire Ottoman,* Ed. G. Noradounghian, vol. II (1789-1856), Paris, 1900, pag. 79-80.

desfășurată între două părți beligerante prin angrenarea altor teritorii - Țările Dunărene. Folosind ca pretext revocarea Domnitorilor Români în aducerea armatei țariste in Principate, Împăratul Alexandru I spunea adresându-se locuitorilor Principatelor, în Manifestul din 24 Decembrie 1806 : „*această trimitere a oștirilor noastre nu numai ca nu este întovărășită de nici o necuviință de război străin, dar noi făgăduim a vă pricinui desfătare în toate privilejiurile înaltei noastre ocrotiri"*[6], inițiind o acțiune desfășurată după principiul celui mai puternic și mizând pe eficacitatea șocului creat cu ajutorul "*măsurilor energice".*Ca răspuns, în Decembrie 1806 turcii blochează traficul navelor rusești în strâmtori declarând război Rusiei și atacă Bucureștiul. Atacul turc care a vizat ocuparea Bucureștiului este oprit la Obilești iar flota turcă este distrusă la Dardanele. Doi ani mai târziu, Tarul Alexandru I a fost nevoit de Napoleon Bonaparte să semneze un armistițiu cu turcii.În anul 1808, Rusia a transferat 80 000 de soldați în Basarabia și apoi a redeschis ostilitățile. Armata rusă a trecut Dunărea, ocupând Dobrogea și asediind pozițiile otomane de la Silistra. În Septembrie 1810, ocupând armata rusă a ocupat cetatea Rusciuc până în regiunea munților Balcani unde generalul Kamenski, a fost ucis în luptă și înlocuit cu generalul Mihail Kutuzov.În iunie 1811 ofensiva turcă a fost respinsă la Ruse și generalul Kutuzov a ordonat retragerea armatei ruse în Basarabia. Detașamentele ruse au trecut Dunărea în Octombrie 1811. Ahmed Pașa s-a predat generalului Kutuzov, acceptând Pacea de la București. Acceptată și de Țarul Alexandru I la 11 Iunie 1812 Pacea de la București a consemnat data de la care Imperiul Otoman a cedat rușilor Basarabia. consecință cu un impact major răsfrântă în mod direct asupra Principatelor Române. Pe o durată nedefinită, românii moldoveni de la Est de Prut au fost rupți de Moldova, generează un impact deosebit asupra românilor generând problema basarabeană, perpetuată în anii 1812-1918, 1940-1941, 1944 până în prezent. Victimă nemijlocită a războiului, Moldova, a fost împărțită în jumătate urmare înțelegerii încheiate de Poarta Otomană și Imperiul Rus. Tratatul de Pace a fost semnat la București, în data de 16.05.1812 și ratificat la Istanbul și Vilnius la 11.06.1812. Schimbul actelor de ratificare a avut loc la București, în data de 2.07.1812. Războiul inițiat de Rusia, care s-a manifestat drept agresor, a implicat Marile Puteri, Franța, Marea Britanie, Austria, într-un teatru de război de la Nistru până la Dunăre, Caucazul de Nord, Marea Neagră, Marea Mediterană, însă luptele hotărâtoare au fost date pe linia Dunării iar impactul un impact major al conflictului s-a răsfrânt asupra Principatelor Romane, determinând pierderea Basarabiei și asupra comunităților catolicilor pavlichieni din zona Dunăreană a Bulgariei, care au fost obligate să se refugieze, din zona Nicopole - Șviștov, dincolo de Dunăre unde își caută o nouă identitate, întemeind o comunitate lângă București.

Comunitatea Bulgarilor Pavlichieni - Cioplea

Datele memorialistice referitoare la trecerea catolicilor Pavlichieni din zona Nicopole dincolo de Dunăre se situează la începutul secolului al XIX lea, în perioada 1806 - 1812, confirmînd impactul evenimentelor desfășurate în timpul Războiului Ruso-Turc din 1806 - 1812. În încercarea de a lega dovezile prezentate în studiile monografice existente de documentele istorice, am considerat de interes o analiză comparativă care să pună în evidență elemente care ar putea clarifica procesul de întemeiere al comunității catolice din Cioplea. Începuturile comunității catolice din Cioplea sunt prezentate de cei mai mulți autori în intervalul istoric al anilor 1806-1812, perioadă care se suprapune cu una dintre cele 11 confruntări armate Ruso-Turce. Una dintre aceste mențiuni este corespondențe Monseniorului Francesco Ferreri, care prezintă lunile mai-iunie ale anului 1806, luni în care primele 28 de familii de catolici emigrează din Dieceza de Nicopole, și se stabilesc în suburbiile Bucureștiului : "*șase pe Moșia mănăstirii Mărcuța și șase pe Moșia Moara, la o distanță de trei ore de*

[6] Cf.V. Mischievca*,"*Cine a declanșat Războiul Ruso-Turc din 1806-1812*?* în Revista *Lecțiile Istoriei,* Nr. 1-2, anul XXVI, 2016, pag.11

oraș"[7]unde vor întemeia satul pavlichienilor catolici, Dudești-Cioplea. La 11 Ianuarie 1811, în scrisoarea către Nunțiul apostolic de la Viena, Monseniorul Severoli, Episcopul Francesco Ferrere anunță faptul că *mai multe familii din dieceza de Nikopole au emigrat în Valahia, cea mai mare parte urmând să treacă Dunărea în anotimpul favorabil*[8]. Nunțiul Severoli deplânge *pierderea numelui catolic într-un regat odinioară atât de înfloritor și faimos pentru credința sa*[9]. În luna mai a anului 1811, un număr de cca 1000 de catolici trec Dunărea, o parte așezându-se lângă București. În scrisoarea datată „*Ciople, 28 Augusto 2011*" Episcopul Ferrere face referire la memoriul adresat Generalului Kutuzov privind intenția de a construi o biserică pentru catolicii din satul Cioplea. Piatra de temelie a primei biserici este sfințită printr-o slujbă solemnă în vara anului 1811.

Într-o altă ipoteză, în lucrarea "*Bulgarii catolici de lângă București*"[10] a Părintelui Iosif Gabor, se menționează venirea „*paulichienilor catolici*" în Cioplea și Popești – Leordeni în anul 1813.Limitele studiilor referitoare la începuturile comunității Cioplea sunt datorate și pierderii arhivei misionarilor Pasiononiști de la București în cele două incendii din anii 1834 și 1847 care au distrus reședințele Monseniorului Giuseppe Molajonii. Totodată, în volumul "*Studii și documente cu privire le istoria românilor*", I-II, 1901, Nicolae Iorga afirmă: "*acestea nu dau multe lămuriri cu privire la istoria cultului catolic în Principate, multe dintre lucrările inedite nefiind accesibile la aceea dată, fiind în arhivele din afara țării la Viena și Roma"*. Conform Preotul Ieronim Iacob cercetarea documentelor externe[11] aduce precizări cu privire la procesul de întemeiere a comunității și a fondatorilor ei.

În arhiva Congregației "*De Propaganda da Fide*" se găsește o relatare a evenimentelor referitoare la trecerea bulgarilor catolici dincolo de Dunăre a Preotului. Bonaventura Fideli[12] care descrie evenimente la care este participant direct, ca trimis al Episcopului Francesco Ferrari. Relatarea cuprinsă în acest document confirmă impactul pe care conflictul îl răsfrânge asupra comunităților aflate în zona de desfășurare a luptelor armate, la sud de Dunăre, relatarea redând evenimente din toamna anului 1810 și primăvara anului 1811, în care, conform datelor istorice, are loc cucerirea de către ruși a fortăreței Rușkițului și incendierea Sviștovului urmată de retragerea armatei ruse. Relatarea arată cum în septembrie 1810, după distrugerea cetății Nicopole, Episcopul Francesco Ferrere anunță rezoluția de a fi părăsită Bulgaria de toți catolicii care sunt îndrumați să treacă Dunărea și să se așeze în Valahia. Sub comanda generalilor ruși, la Nicopole are loc îmbarcarea forțată a catolicilor care sunt obligați să părăsească satele de baștină.Incendierea Șvistovului a făcut ca o parte din populație să plece, alta rămânând peste iarnă pe loc. Documentele istorice confirmă faptul că, în anul 1811, rușii cuceresc Ruse și se îndreaptă spre Balcani urmând ca la ordinul Generalului Kutuzov să se hotărască retragerea în Basarabia. In acest context, Episcopul Francesco Ferrere reia îndrumările cu privire la trecerea Dunării de către catolici, care la îndemnul Bonaventura Fideli trec în număr mare în Valahia.

Intervenția Episcopului Francesco Ferrere este menționată explicit în materialul monografic, ca un factor decisiv, ca singura posibilitate de a veni în sprijinul comunității credincioșilor arhidiecezei, victime ale conflictului. Pacea de la București găsește comunitatea Pavlichienilor catolici în suburbiile Bucureștiului. Înființarea comunității sub autoritatea Episcopului Francesco Ferrere și sub puterea conducătorilor armatei ruse care își exercita autoritatea pe teritoriul Țărilor Române, este consemnată în vara anului 1812. La intervenția

[7] Cf.Pr. I. Iacob, „La o nouă lectură. Cioplea – Sat de bulgari catolici,întemetat în anul 1806 la porțile Bucureștiului de Ep.Francesco Maria Ferreri" în.,D.Doboț,-I. Gabor,-I. Iacob,-D.Butnaru,-I.-c. Grigore,-A.Dorojan, *Cioplea. Două veacuri de istorie*,Monografii,ed.Arhiepidcopiei Romano-Catolice, București, 2007,pag.175-188 , p.177 „aici"

[8] Ibidem pag.177, AV,NV,vol.210,pag.389

[9] Ibidem pag 177, AGCP,A.IV-III/3-5,1-3

[10] Cf., I. Gabor, „Bulgarii catolici de lângă București",(ms.),Izvoarele,1977

[11] Cf., APF, fond „Bulgaria-Vallachia*"*, vol.8 și 9,AGCP, A.IV-III și AV,NV

[12] Cf.. APF,fond „ Bulgaria-Vallachia*,,*, vol.8, f.257-262

Episcopatului Catolic, Principele Caragea încuviințează așezarea *catolicilor bulgari* lângă București. Sub trauma deportării, comunitatea este condusă prin deciziile conducătorilor religioși decizii care marchează destinele comunității și au un rol hotărâtor în definirea identității acesteia. Deși după semnarea Păcii de la București la 16/18 Mai 1812, încetarea ostilităților dintre ruși și turci și retragerea armatei ruse din București a permis reîntoarcerea unui număr important de bulgari în satele lor, catolicii din satul Dudești-Cioplea vecin cu Bucureștiul, au rămas în Cioplea. Conform relatării Preotului Fortunato Ercolani, la data de 15 Ian. 1814 documentele memorialistice consemnează existența unui număr de" *332 de suflete la Ciople osia Tedesc"*[13].

Așezarea comunității pavlichienilor catolici dincolo de Dunăre a fost rezultatul unui proces derulat de-a lungul unei perioade marcată de conflictele desfășurate în arealul Dunării. Documentele istorice și corespondențele păstrate în arhivele de la Roma și Viena, confirmă ca perioadă a constituirii satului Cioplea anii 1806 - 1811, ani în care primele familii de Pavlichieni catolici trecuseră Dunărea. Procesul de strămutare început in 1806 continuând în anii 1810 și 1811, odată cu retragerea armatei ruse după distrugerea orașelor Nicopole și incendierea Șvištovului. În contextul în care forțele unor armate puternice și diplomația marilor puteri se confruntau, factorul religios, apartenența la religia catolică, a fost singurul liant care a permis păstrarea identității acestei comunități, oferind un o cale de scăpare, un refugiu salvator în contextul conflictului care a modificat destinul, istoria și viața multor familii și comunități. Religia a găsit o cale prin care să ocolească fatalitatea distrugătoare a războiului, în care agresiunea a fosta adesea motivată cu scopul de a proteja categoriile de credincioși oprimate și ca ingredient ideologic în propaganda puterii. Apartenența religioasă, a jucat un rol principal printr-un demers concret: acela de identificare cu religia și responsabilii religioși care conduceau comunitatea.

Conștiința identității etnice a inclus în acest caz apartenența religioasă. Această apartenență alături de a determinant păstrarea unor criterii de valoare unificatoare, care se situează dincolo de criteriul etnic. O identitate proprie unei comunități, caracterizată printr-un trecut comun și amintirile legată de acest trecut, de tradițiile și credințele transmise din generație în generație secole de-a rândul care revine azi din trecutul amintirilor. Într-un spațiu fizic uitat cu trecerea timpului dar renăscut, printr-un efort comun de readucere aminte, apartenența a creat premisa unui nou început, într-un timp și un loc în care credința se regăsește în consensul voințelor și judecăților colective, în care comunitatea și-a recăpătat conștiința identității, cu ajutorul divinității.[14] Păstrată în intimitatea comunității ca o trăsătură distinctă, mai bine de două secole, credința a marcat peste timp, indiferent de vicisitudini, identitatea catolicilor Pavlichieni din satul Cioplea.

[13] Cf.APF, fond *"Bulgaria-Vallachia",* vol.8, f. 289-290
[14] Cf. Dr. C. Blondel, "*Introducere în psihologia colectivă",* Ed.For You, București, 2019, pag.84

Anexa1. *Un Tablou al Războaielor Ruso-Turce (sec XV-XIX)*

Războaiele Ruso-Turce						
Perioadă	**Localizare**	**Motivația**	**Beligeranți**	**Impact economic și teritorial**	**Consecințe în plan politic**	**Impact identitar - religios**
1568 — 1570	**Astrahan și Azov**	Construcția canalului turc Volga - Don	Taratul Rusiei-Imperiul Otoman/Hanatul Crimeii	Victorie comercială a turcilor asupra Rusiei.	Negustorii musulmani au primit dreptul să treacă prin Astrahan	
1676 — 1681	**Cighirin - Ucraina**	Politica pro-turca a hatmanului Ucrainei Apusene	Taratul Rusiei-Imperiul Otoman/Hanatul Crimeii	Granița ruso-turca este stabilită pe linia Niprului	Gheorghe Duca a fost numit Hatman al Ucrainei	
1686 — 1700	**Crimeea, Azov**	Rusia se alături coaliției europene anti-turce cu scopuri expansioniste	Taratul Rusiei/Coaliția anti-turcă- Imperiul Otoman/Hanatul Crimeii	Recunoașterea anexării Kievului și Ucrainei de pe malul stâng al Niprului de către Rusia.	Rusia a devenit membră a coaliției antiotomane "Sfântă Ligă"	Alăturarea catolicilor pavlichieni conduși de Episcopul Filip Stanislavov mișcării antiotomane. Are loc Răscoala antiotomană din 1688. Înfrângerea răscoalei determină prima migrare a pavlichienilor catolici dincolo de Dunăre, în Oltenia și apoi în Banat și redefinirea identitară a populației pavlichienilor catolici . Înființarea comunității pavlichienilor catolici din Banat , comuna Dudeștii Vechi, comunitatea existentă și azi
1687 — 1689	**Crimeea**	Campaniile ruse împotr	Taratul Rusiei - Hanatul Crimeii	Armata rusă nu a reușit să-și îndeplinească obiectivul securizării graniței sudice a principatului.	Regenta Sofia Alexseevna a fost îndepărtată de la conducerea statului și înlocuită cu fratele ei vitreg, Petru Alexeevici	
1695 — 1696	**Azov**	Capturarea fortăreței A	Taratul Rusiei - Hanatul Crimeii	Crearea marinei imperiale ruse	Rușii stabilesc un nou obiectiv , accesul la Marea Neagră și cucerirea Peninsulei Crimeea	
1710 — 1711	**Stănileşti**	Moldova se aliază cu Rusia împotriva Imp. Otoman si se recunoaște protecția Rusiei	Taratul Rusiei/ Moldova-Imperiul Otoman	Revenirea la vasalitate fata de Imperiul Otoman	Introducerea regimului fanariot în Țările Române	
1735 — 1739	**Ucraina,Crimeea,Moldova, Tara Românească, Pen Balcanică**	Incursiunile rușilor la Marea Neagră și ale tătarilor crimeeni în Ucraina.	Taratul Rusiei/Imperiul Hasburgic/Persia-Imperiul Otoman/Hanatul Crimeei	Rusia a folosit raidurile tătărești în Ucraina și a lansat un atac asupra Hanatului Crimeei.	Austria a semnat pacea de la Belgrad la 21 august 1739 renunțând la teritoriile obținute prin pacea de la Passarowitz în 1718, nordul Serbiei, nordul Bosniei și Oltenia.	Migrarea carașovenilor în zona Brașov și Sibiu ţn anul 1725
1768 — 1774	**Ucraina, Siria, Egipt**	luptei nobililor polonezi contra protectoratului rus	Imperiul Rus/Marea Britanie/ Prusia- Turcia	În urma acordului de pace, Hanatul Crimeii devine independent, nu mai este vasal porții otomane	Rusia primește o despăgubire de război de 4,5 milioane de ruble, și două porturi importante la Marea Neagră	
1787 — 1792	**Crimeea**	Imperiul Otoman dorea ca prin acest război să-și recapete teritoriile care fuseseră anexate la Imperiul	Imperiul Rus/Imperiul Hasburgic/Aliații-Imperiul Otoman	Apropierea Imperiului Otoman de sistemul statelor europene. Înființarea ambasadelor permanente la Londra și Viena (1794), Paris (1795) și Berlin (1796)	Canatului Crimeii. Regiunea Edisan (cu Odessa și Oceag) a fost cedată Rusiei, iar Nistrul a devenit frontiera rusă în Europa,	
1806 — 1812	**Muntenia, Dobrogea, Armenia**	Scopul principal al Imperiului Rus era rezolvarea problemei orientale în favoare sa, prin stabilirea unei dominații depline asupra Balcanilor și strâmtorilor Bosfor și Dardanele, inclusiv asupra Constantinopolului.	Imperiul Rus-Imperiul Otoman	criza Imperiului Otoman s-a acutizat și a cuprins toate sferele vieții, de aceea rezolvarea problemei orientale devenea tot mai acută	Puterile europene urmăreau scopuri expansioniste acționând sub lozinca "eliberării creștinilor".Pe 28 mai 1812, Kutuzov a semnat Pacea de la București, prin care Imperiul Otoman ceda Basarabia.	Intre anii 1806-1812 pavlichienii catolici din zona Nikopole trec Dunărea la îndemnul și cu ajutorul misionarilor catolici și a armatei ruse. Primesc dreptul de a se stabili lângă București unde întemeiaza Parohia și comunitatea Dudești- Cioplea și apoi Popești- Leordeni, comunități existente și azi.
1828 — 1829	**Navarino**	Suspendarea acordului dfe la Cetatea Albă - Akkerman Ucraina din 1826- domnitorii	Imperiul Rus-Imperiul Otoman	Închiderea strâmtorilor Bosfor și Dardanele de către Poarta Otomană	Otomanii au fost de asemenea de acord să cedeze muntenilor controlul asupra porturilor dunărene Giurgiu, Brăila și Turnu Măgurele..	
1853 — 1856	**Razboiul Crimeii - Crimeea, Marea Neagră**	clivaj cultural durabil va influența politica occidentală în disputa pe tema Locurilor Sfinte, și va conduce într-un final, împreună cu alți factori, la	Regatul Unit /Imp.Francez /Imperiul Otoman /Sardinia - Imperiul Rus	Este, de asemenea, războiul care a pus în evidență prăpastia care se căsca deja de pe atunci, în termeni de mentalități și valori pe continentul nostru, între Occidentul catolic și protestant, substanțial secularizat și marcat astfel de forme de religiozitate sobre, pe de-o parte, și Estul ortodox,	Fondarea Principatelor Unite ale Moldovei și Țării Românești a reprezentat piatra de temelie la crearea statului modern român.	
1877 — 1878	**Peninsula Balcanică, Caucaz**	Revoltele naționale ale popoarelor creștine din Peninsula Balcanică; represiunea violentă a acestora de către Imperiul Otoma	Imperiul Rus/Romania/Serbia/Munte Negru/Voluntari bulgari - Imperiul Otoman	După aproape cinci secole de dominație otomană (1396–1878), statul bulgar a fost reînființat cu numele de Principatul Bulgariei, între Dunăre și Munții Balcani (cu excepția Dobrogei de Nord dată României) și cu regiunea Sofiei, care a devenit noua capitală.	Principatele Române, Serbia și Muntenegru, fiecare state suverane *de facto* de mai mult timp, și-au proclamat oficial independența față de Imperiul Otoman.	Articolul 9 din Tratatul de Pace de la Paris, semnat la sfârșitul Războiului Crimeei, obliga Imperiul Otoman să acorde creștinilor drepturi egale cu cele ale musulmanilor.
1914 — 1918	**Campania din Caucaz , Asia Mică**	Obiectivul principal al Imperiului Otoman era recuperarea teritoriilor pe care le pierduse în Platoul Armenesc. Aceste regiuni fuseseră cucerite de Imperiul Rus în timpul războiului din 1877-1878	Imperiul Rus-Imperiul Otoman	Proclamarea primului stat modern independent armean și recunoașterea internațională a R.D. Armene în mai 1918.Pe 25 februarie 1921 a fost proclamată RSS Armeană sub președinția lui Aleksandr Myasnikyan.Pe 4 decembrie 1920, guvernul RD Armeană a capitulat fără luptă în fața Armatei Roșii.Armenii pro-ruși , în cea mai mare parte originari din Azerbaidjan, au intrat în capitala Erevan pe 5 decembrie. Pe 6 decembrie se instala în Erevan și poliția secretă sovietică Ceka.Pe 25 februarie 1921, invazia Armatei Roșii a pus capăt existenței RD Georgia.	Încheierea ostilităților dintre turci și statele din Caucaz a fost oficializată prin semnarea Tratatului de la Kars. Părțile semnatare au fost pe de-o parte Marea Adunare Națională a Turciei, reprezentanții Armeniei Sovietice, Azerbaidjanului Sovietic și Georgiei Sovietice (care aveau să devină cu toate membre ale Uniunii Sovietice după Tratatul Unional din decembrie 1922), cu participarea Rusiei, succesorul convenției semnate la Moscova în 1921. Acest tratat a stabilit granițele dintre Turcia și statele din sudul Caucazului.Încetărea existenței statului independent armean la data de 6 decembrie 1920 .	

Anexa 2. - Traseul migrației catolicilor Pavlichieni în sec XVIII și XIX

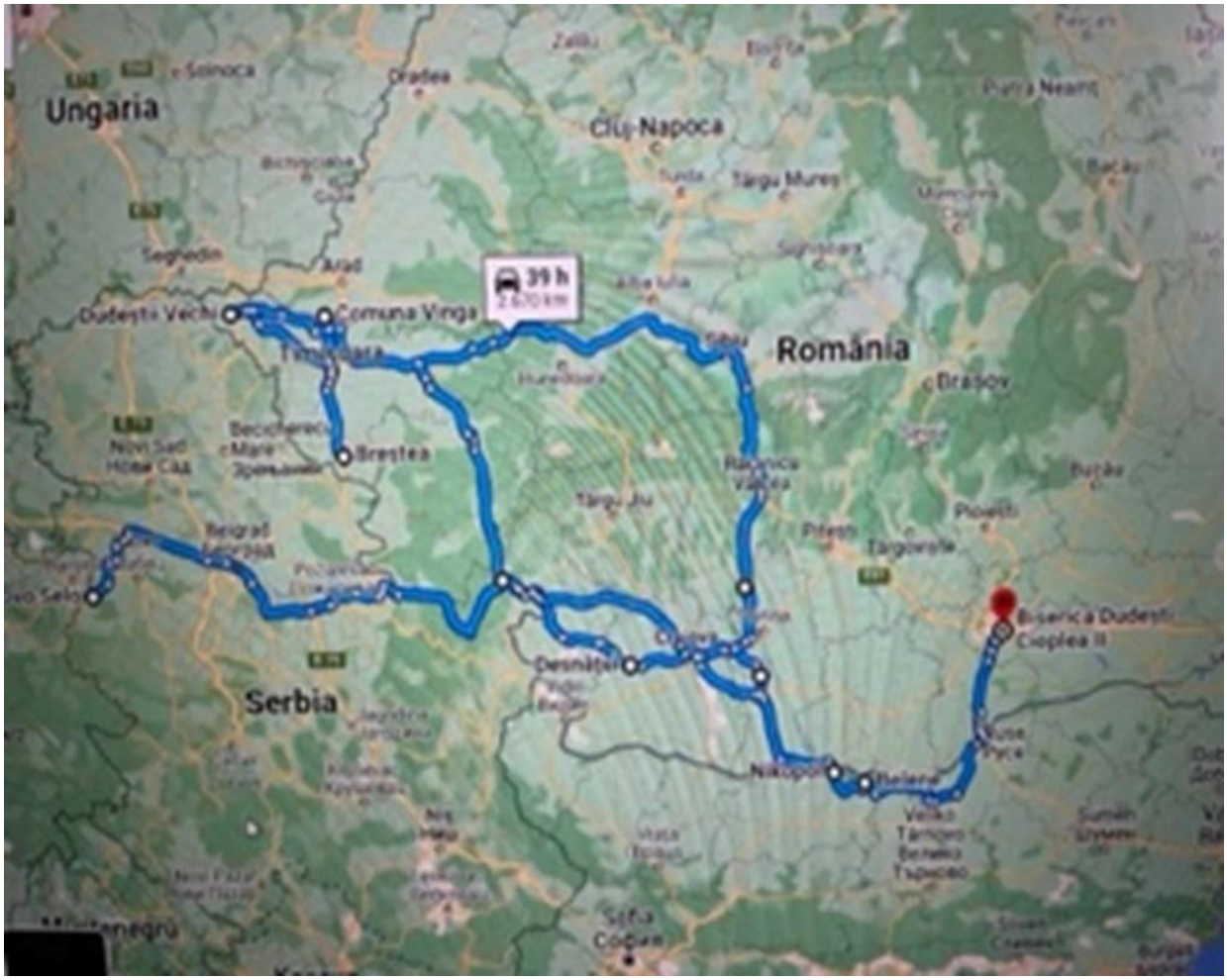

Sursa : Google maps

BIBLIOGRAPHY

Călin S., Oanță M, „Nicola Stanislavich – Episcop de Nicopolis Ad Hystrum și Episcop de Cenad (1725–1739 / 1739–1750)", în *Banatica* ,nr.24-II (2014), Cluj-Napoca, Muzeul Banatului Montan Reșița, Ed. Mega,pp.327-342 ISSN 1222-0612

Blondel C., *Introducere în psihologia colectivă ,* Ed.For You, București, 2019

Doboș, D-Gabor, I.-Iacob, I,-Butnaru, D,-Grigore, I-C.,-.Dorojan, A, *Cioplea. Două veacuri de istorie*, Monografii, Ed.Arhiepidcopiei Romano-Catolice, București, 2007

Djuvara, N., *Intre Orient si Occident – Tarile Romane la începutul epocii modern (1800 – 1848)*, Editura Humanitas, 2013

Dixon, C., „Between East Rome and Armenia: Paulician Ethnogenesis c.780–850"; în: *Transmitting and Circulating the Late Antique and Byzantine World*, Ed. Mirela Ivanova, Hugh Jeffery, Brill, Leiden–Boston 2020

Goşu, A, *Între Napoleon şi Alexandru I. Principatele Dunărene la începutul secolului al XIX-lea,* Editura Academiei Române, 2008,București

Iorga, N., *Istoria Bisericii Românești si a vieții religioase a romanilor*, Ediția a II a, vol. I-II, Editura Ministeriului de Culte, București,1950

Kalcsov, C, „ Creștinismul romano-catolic in Bulgaria*"* în Ronkov, A, - Sârbu, I.- Pârvan, M.-, Mirkovics, A.-, Kalcsov, C.,- Vasilcin, I.-, Velciov, P.-, Ganciov, E-, Boboiciov, M, Berceanu, *Monografia localității Dudeștii Vechi, Județul Timiș*, Ed. Mirton, Timișoara, 2006

Mischievca V, „Cine a declanșat Războiul Ruso-Turc din 1806-1812 *?"* în Revista *Lecțiile Istoriei,* Nr. 1-2, anul XXVI, 2016

Mischevca V, „*1812:,,* Geneza Problemei Basarabene",în Revista *Cugetul*,Nr 2-3,1994

Oanță, M., *Cioplea, reședința a episcopilor pasionisti (1806-1847). O serie de comunicări științifice,* Ed. Sitech, Craiova,2017

Oanță,M., *Studii de istorie ecleziastica*, Editura Sitech, Craiova, 2018 ,Academia Romana Cluj-Napoca" George Baritiu"

Ronkov, A, - Sârbu, I.- Pârvan, M.-, Mirkovics, A.-, Kalcsov, C.,- Vasilcin, I.-, Velciov, P.-, Ganciov, E-, Boboiciov, M, Berceanu, *Monografia localității Dudeștii Vechi, Județul Timiș*, Ed. Mirton, Timișoara, 2006

* *Recueil d'actes internationaux de l'Empire Ottoman,*ed.G. Noradounghian, vol. II (1789-1856), Paris, 1900;

THE DIGITIZED DIASPORA COMMUNITY – THE PROTAGONIST OF GLOBAL MIGRATION DYNAMICS

Tatiana Roşca

PhD Student, Free International University of Moldova, Chişinău

Abstract: In order to better understand the many facets of nomadism and migration currents, in this paper we will focus on social networks, which represent new forms of sociality that combine the travel necessary for face-to-face encounters with distance-mediated communication. And since the question is broad and complex, we will try to analyze the evolution of the migratory phenomenon and understand the changes in interpretive paradigms, responsible for the transition from the so-called push/pull theories to studies that, especially in the last two decades, have highlighted the relational dimension and culture of migration. Thus, we will approach the concept of the network, with the aim of clarifying how the place has been transformed into a node of passage and redirection of flows, and space into something that can be bypassed both physically, through the deterritorialization of subjects, and symbolically, due to the possibility of access in a mediated form to the world at a distance (delocalization process), these changes, forcing us in a certain sense, to reconceptualize the politics of community, solidarity, identity and cultural difference.

Keywords: diaspora, social networks, migration, host country, new nomads, identity, digital technologies.

Introducere

Trecând frontiera și navigând prin mijloacele de comunicare în masă, în spațiul multietnic și cel multicultural, migranții sunt expresia în carne și oase a marii schimbări pe care o trăiește omenirea astăzi.

Simbolurile acestei contramișcări de reteritorializare, prin nomazii globali (în aparentul haos al schimbării, în dezorientarea fizică, etică, psihologică modernă), se prezintă ca noii protagoniști ai contemporaneității, probabil singurii oameni capabili să susțină, dacă nu chiar să ghideze, această fază de tranziție, pe care mulți au descris-o ca o epocă a înstrainării și a incertitudinii.

În contextul nomadismului contemporan, pot fi descriși și transmigranții, care după McLuhan [13], reprezintă un nou trib eterogen, care au control conștient al noilor tehnologii: modemuri, calculatoare, laptopuri, camerele video digitale, telefoanele prin satelit, toate capabile să conecteze nomadul modern cu întreaga lume, așa-numitul sat global.

De fapt, chiar înainte de a fi un mozaic confuz de rătăciri în spațiu, nomadismul actual este o stare de spirit, o metaforă existențială, care are prea puțin de-a face cu geografia locurilor și este mai intens legat de sferele culturale și simbolice pe care le experimentăm, accesând diferite lumi de experiență, conștienți de provizoritatea și efemeritatea alegerilor noastre.

În acest sens, Appadurai [2] interpretează nomadismul contemporan ca sistemul de circulație culturală a imaginilor, sunetelor și bunurilor, care par să-l caracterizeze, pornind de la conjugarea a doi termeni care sunt în general ținuți separați: cultura și migrațiile în masă.

Aceasta înseamnă că migrațiile ar fi găsit mediul ideal în lumea comunicării globale, pentru a crea comunități de apartenență, care nu sunt neapărat legate de un teritoriu, dar sunt totuși o sursă de identitate.

Aceste comunități, au puțin de-a face cu rădăcinile teritoriale și proximitatea fizică a membrilor, mai degrabă exprimând acel sentiment de apartenență cu o matrice tipic simbolică/relațională, care trece prin reprezentări difuzate de mass-media, imagini, sunete, muzică, toate contribuind la asigurarea identității, împletindu-se cu planurile de viață ale utilizatorilor lor și influențând alegerile personale, proiectele individuale și colective.

Aplicat studiului contextelor de imigrație, conceptul de diasporă aduce la lumină aceste scenarii vaste și complexe, care se formează ca urmare a dinamicii mobilității generalizate, prin spații cu granițe greu de definit, în care identitățile actorilor sociali care migrează, greu se formează.

Prin urmare, acest instrument analitic, ne permite să privim dincolo de granițele contextelor locale și naționale, plasând problema identității și culturii într-o perspectivă globală.

Astfel, relația dintre diasporă, identitate culturală și mediul digital, va fi încadrată nu doar în cadrul dinamicii globale, ci și observată în sfera de aplicare a practicilor zilnice, *„offline”,* dar și în forma sa *online,* întruchipată de comunitatea migranților.

Diaspora, în acest sens, conduce la căutarea identității și autenticității, în special pentru cei aflați în străinătate, dar și, într-o anumită măsură, pentru cei care rămân acasă și își dau seama că cultura lor, purtată în contexte noi, este definită și practicată în moduri noi.

De aceea, problemele ridicate de diasporă, se concentrează nu doar pe problemele identității, ci mai ales pe vulnerabilitatea de a fi nevoit să se redifinească Sinele într-o lume care pare a fi în mișcare permanentă.

Rezultate și discuții

Diasporele nu este doar un fapt sociologic sau istoric. Amploarea strategiilor și instrumentelor de comunicare, pe care fiecare comunitate trebuie să le implementeze pentru a apăra supraviețuirea diasporelor, arată, pe de o parte, precaritatea obiectivă a acestora, iar pe de altă parte, natura lor „construită”, artificial. Ele nu sunt expresia geopolitică a substratului natural și obiectiv al unui grup etnic, ci sunt forma și rezultatul unei acțiuni sociale coerente, conștiente, ca manifestare a unui proiect politic și social precis.

Așadar, diaspora nu implică doar identitatea individului care migrează, ci se prezintă ca configurație sociologică, diferită de stat/națiune: ignoră granițele, este indiferentă de criteriul unității spațiu-timp și prosperă în jurul apartenenței duble.

Prin urmare, oricât de mult nu ar încerca membrii fragmentelor naționale individuale ale diasporei să o nege, fiecare membru al unei diaspore, nu este niciodată doar un cetățean al țării sale, el aparținând în diferite grade altei țări, sfere, pe care Appadurai [2] a definit-o ca diasporă alternativă, în cadrul căreia fiecare identitate individuală este plasată structural în condiția străinului descris de Simmel [19], membru cu drepturi depline al unui grup, dar cumva mereu la marginea granitei.

Deci, ce fel de formațiuni identitare se formează în această formă a diasporei fără precedent, care trăiește în tensiunea dintre locul de plecare și sosire?...pe fundalul dezrădăcinării de patrie, ce se traduce prin povești, care populează imaginarul colectiv, unde se nasc adevărate mituri, menite să justifice atât ruptura, cât și continuitatea cu pământul de origine pe plan mitic, povești care par să repete structurile narative ale tuturor diasporelor cunoscute.

Astfel, este nevoie să menționăm, în urma acestui drum, că nici o integrare, cât de reușită nu ar fi, nu elimină vreodată complet umbra celeilalte identități ale diasporei, mai ales astăzi, când mai mulți autori consideră că posibilitatea de a comunica zilnic cu cei de acasă, indiferent de distanțe și constrângeri teritoriale, afectează procesul firesc de integrare a identității diasporei, subliniind în acest fel acea stare de dublă prezență sau absență.

În acest context, în multe cercetări, acest aspect a fost considerat ca un moment de slăbiciune, sau ca un eșec al dinamicii diasporei, mai ales pe terenul practicilor zilnice ale

migranților, unde tehnologiile pot funcționa și ca vectori de incluziune și arhitecți ai integrării, atât în sens pur politic, cât și simbolic, ori ca sentiment de apartenență transmis în interiorul comunității.

Mai exact, relația dintre diasporă, identitate și mass-media este încă „nestructurată", cu referire la modurile în care se intersectează și se suprapun, la nivel:

⇒ *simbolic*, cu referire la imaginație, prin folosirea filmelor, cărților, revistelor și a altor produse culturale din țara de origine, dar și prin menținerea în continuare a unor obiceiuri alimentare sau de comunicare particulare;

⇒ *concret*, în forme directe și personale, în dialog cu prietenii și rudele care au rămas în țara de origine sau s-au dispersat în alt loc; în modul de a se informa, a participa la evenimentele locale și la cele care domină scena de origine.

Astfel, pentru Giddens [6], viața de zi cu zi este câmpul de observație cel mai potrivit pentru înțelegerea „consecințelor" modernității, care nu se referă doar la spațiile familiale, deși importante, dar și la spațiul creativ de acțiune, locul în care indivizii își însușesc și își reiau cultura (moștenire simbolică și culturală) hrănind astfel imaginarul cultural.

Prin urmare, în haosul oportunităților și al alegerilor, care domină lumea contemporană, spațiul cotidian reprezintă acea zonă de confort, alcătuită din rutine și obiceiuri de consum, pe care migranții le-au păstrat din viața lor anterioară și care redau stabilitatea, securitatea, și încrederea, toate astea permițându-le recontextualizarea mediului străin într-un cadru cunoscut și consolidat.

În acest fel, cele mai eficiente strategii, sunt considerate cele care lucrează pe direcția dintre cultură și corp, unde identitatea etnică a comunității este încorporată în obiceiuri și nevoi ce apar: menținerea anumitor activități sportive, persistența unor obiceiuri alimentare, nu în ultimul rând relația cu mass-media, care contribuie la crearea unui sentiment de continuitate și ordine în ceea ce privește viața de dinainte de plecare.

În acest fel, acest „înveliș de protecție", ajută nu numai la depășirea momentului de tranziție și a circumstanțelor cu risc ridicat, cum ar fi intrarea migrantului într-o societate necunoscută, dar contribuie și la a face experiența migratorie mai puțin traumatizantă, îmbunătățind atât calitatea vieții migrantului, cât și proiectele de permanență.

Această „viață obișnuită", banală, devine sediul securității ontologice, „mecanism" liniştitor, datorită căruia individul ştie că lucrurile au o ordine care nu poate fi supărată și pe care a învățat să o îmblânzească.

Astfel, pentru a înțelege rolul jucat de rețelele sociale în integrarea migrantului în țara-gazdă, s-au conturat teoriile:

⇒ *Teoria utilizărilor și gratificațiilor* (*Uses and Gratification Theory*), ce s-a dezvoltat în Statele Unite și Marea Britanie începând cu anii 1970 și este atribuită unei abordări de cercetare empirică, care corespunde unei orientări funcționaliste mai generale, referitoare la analiza sociologică a comunicării în masă. Această teorie este numită și teoria expunerii selective, deoarece reevaluează ceea ce oamenii, în rolul lor de utilizatori media, sunt capabili să facă.

În comparație cu alte teorii, atitudinea utilizatorilor este considerată aici ca fiind motivată de raționalitate, motivație și interese personale. Cu alte cuvinte, se subliniază rolul activ al publicului în relația sa cu mijloacele de comunicare în masă și autonomia, împreună cu competența de alegere într-un cadru din ce în ce mai larg. Esențială aici, o reprezintă analiza contextului social în care trăiește destinatarul, care se poate raporta la diferite nevoi care încurajează utilizarea comunicării în masă. Publicul este recunoscut ca având o „utilizare" instrumentală privind mijlocul de comunicare în social media, având în vedere anumite nevoi, pe care Katz, Gurevitch și Haas [10, pp. 164-181] le-au subdivizat în anul 1973 în cinci tipuri:

⇒ nevoi cognitive (îmbunătățirea cunoștințelor);

⇒ nevoi afective/estetice (consolidarea situaţiei emoţionale);

⇒ nevoi de integrare la nivel de personalitate (reasigurare, echilibru, creştere de statut);
⇒ nevoi de integrare la nivel social (întărirea contactelor cu ceilalţi membri ai grupului);
⇒ nevoia de scăpare (ameliorarea tensiunii, relaxare).

De aici, este firesc să ne întrebăm: ce anume determină preferința anumitor mijloace de comunicare, întrucât toate, teoretic, sunt capabile să satisfacă aceeași „nevoie"?

Marino Livolsi [12] în acest sens, afirmă că, în general, se folosesc fie mijloacele de comunicare mai ușor de utilizat sau mai accesibile într-un moment precis, fie acelea care, în funcție de persoană, se potrivesc mai bine scopului ei specific.

Este la fel important de notat aici și experiența anterioară care încurajează utilizarea anumitor mijloace de comunicare în masă.

Atunci când vorbim despre experiențe, trebuie avută în vedere condiționarea care derivă din variabile precum: vârsta, educația, sexul, locul de reședință, venitul, utilizarea timpului liber și nu în ultimul rând mediul social, care pot afecta atingerea unor obiective, motivația, dorințele și așteptările.

Astfel, acest model este aplicabil activității de studiu a instrumentelor de comunicare și conținuturilor media, care susțin un anumit tip de identitate socială și culturală, de exemplu prin susținerea unui imaginar în care un anumit grup se recunoaște sau o axă de alegeri individuale, care favorizează anumite genuri sau conținuturi legate de identitatea specifică de apartenență, până la punctul de a reprezenta un set de comportamente de consum, în concordanță cu interesele și abilitățile cognitive și culturale ale utilizatorului public.

Un exemplu, care se referă la această teorie, îl găsim în lucrarea lui Gillespie [7] din anul 1995, o etnografie atentă la fluxul de mesaje venite din mass-media și la interacțiunea acestui flux cu contextul socio-cultural, cel mai apropiat pentru protagoniștii studiului: adolescenți *punjabi* care locuiesc în Southall (Londra).

Ceea ce ne interesează aici este perspectiva generală din care pornește investigația lui Gillespie, și anume aceea de a considera cultura și identitatea nu ca obiecte statice care sunt descrise odată pentru totdeauna, ci ca pe niște procese în continuă evoluție, în care actorii sociali joacă un rol activ în interpretarea și reinterpretarea continuă a fluxurilor informaționale în care sunt cufundați și care contribuie într-un fel la transformare.

Problema, în această abordare, constă în faptul că din motive temporale evidente, teoria nu a avut ocazia să fie „testată" în contextul utilizării noilor mijloace de comunicare în masă. Într-o reelaborare ulterioară, Livingstone [11, pp. 147-166] printre altele, emite ipoteza că punctul central trebuie adresat condițiilor sociale, practicilor culturale și semnificațiilor personale care definesc natura rețelelor sociale. Este deci necesară integrarea acestui demers cu un nou model conceptual, mai apropiat de realitate, care reunește modelul utilizărilor și gratificațiilor cu reelaborări ulterioare axate pe analiza contextului media.

Utilizarea noilor mijloace media, după acest model reelaborat, trebuie înțelese, plecând de la următoarele dimensiuni care reprezintă o hartă de referinţă și care nu epuizează complexitatea fațetelor posibile:

⇒ utilizarea unui instrument/mijloc de comunicare în social media;
⇒ căutarea informațiilor;
⇒ relațiile interumane;
⇒ distracție;
⇒ control.

O astfel de setare ne va permite să privim *social media* nu doar ca instrumente practice pentru comunicare și informare, deși esenţiale pentru experienţa migrației, dar mai presus de toate ca medii sau „spatii sociale", în care prind viață noi forme de relație, momente de socializare și participare în comunitatea locală, în comunitatea de plecare și în general în comunitățile diasporice.

⇒ *Domestication Theory* se concentrează pe rolul tehnologiilor în dinamica vieții de zi cu zi, care acționează nu numai asupra modului în care se manifestă migranții într-un context străin, dar și asupra reproducerii acelui mecanism bazat pe încredere şi securitate, fiind fundamentul procesului de adaptare a migrantului în comunitatea de primire.

În cadrul paradigmei, Tehnologiile Informației și Comunicațiilor (TIC) au pătruns în sfera cotidiană nu ca un mecanism liniar și univoc, ci mai degrabă ca un proces care privește sfera consumului, înțeles ca practică simbolică și care investește obiectul cu semnificații pornind de la configurațiile sale de utilizare, determinate la rândul lor de caracteristicile socio-culturale ale subiecților.

În acest sens, modelul pare să se încadreze în drumul deja trasat de teoria utilizărilor și gratificațiilor, cu o atenție sporită acordată aspectului de construire a sensului de către actori și contextul de consum în care se desfășoară practicile.

Roger Silverstone [18, pp. 123-141], căruia îi datorăm formularea termenului *domestication*, este printre primii care a teoretizat trecerea de la determinismul tradiției asupra efectelor, la constructivism, care acordă publicului marje de creativitate și transformare a propunerilor privind universul media.

Studiile recente privind utilizarea *TIC-ului* s-au concentrat pe situații specifice de familie sau de grup, până ce s-au consolidat ca paradigmă recunoscută în domeniul media.

Atenția acordată experienței privind utilizarea mijloacelor media, țin de studiile lui Bakardjieva [3, pp. 67-83] și ale lui Gillespie [7], care pun accentul pe context, aducând rolul tehnologiilor media în viața de zi cu zi în centrul dezbaterilor.

După Silverstone [18, pp. 123-141], noțiunea de *domestication* a fost o încercare de a aborda schimbările socio-tehnologice acolo unde a fost de cea mai mare importanță: acasă.

Accentul este pus pe utilizarea tehnologiilor în sfera casnică, unde subiectul analizei îl constituie practicile și relațiile care se maturizează în cadrul acesteia.

Ceea ce trebuie de subliniat este conceptul de practici de utilizare, care presupune o definire a utilizării ca activitate desfășurată de utilizator într-un mod creativ: tehnologiile modelează atitudini și comportamente, dar în același timp sunt modelate de resursele și motivaţiile actorului social, punctul principal fiind aici o relație dialectică între sferele tehnologice și sociale, care se modelează reciproc pe baza interrelației lor și a nevoilor, motivațiilor și valorilor utilizatorului.

Dacă aceasta este ipoteza cheie a domesticirii, importanța care poate fi derivată din aceasta, are de-a face în principal cu conceptul de mobilitate și cu reproducerea „sensului de loc” într-o situație de trafic global de imagini, idei și credințe, care pot fi împărtășite și vehiculate.

În mare parte, *mass-media* tradițională, cum ar fi radioul și televiziunea, funcționa deja ca un lipici social pentru comunități și de la nașterea presei naționale, s-au pus bazele dezvoltării a două comunități, care erau doar aparent opuse: pe de o parte cele construite prin relații reale și pe de altă parte, cele construite prin imaginație și imagini.

Presa, radioul și televiziunea au contribuit la nașterea limbii și culturii naționale. Iar astăzi, noile dispozitive, extind granițele cu mult mai departe de spațiul național, permițând ceea ce am putea defini, împrumutând termenul de la Williams [22], o nouă declinare a privatizării mobile, termen cu care autorul face referire la posibilitatea ca individul să intre în contact, prin intermediul *mass-media,* cu comunitatea națională mai largă.

Într-un anumit sens, conectarea pe care o permit noile dispozitive, face posibilă „purtarea cu sine” a granițelor interne și accesarea conținutului potențial, nelimitat, oriunde.

Totuși, această transformare aduce cu ea anumite consecințe.

În primul rând, există consecințe în ceea ce privește spectrul de investigație, care trebuie să includă coexistența mediilor vechi și noi în rutinele migranților.

În al doilea rând, sunt consecințe în ceea ce privește sensul și rolul care se atribuie practicilor cotidiene și casnice, în sfera publică și privată, în diferențierea dintre timpul liber și timpul dedicat muncii.

Pe acest dublu teren se formează dezvoltarea unui simț comun de apartenență în cadrul comunităților diasporice.

Așadar, rămâne să ne întrebăm: care sunt mecanismele concrete de circulație și asimilare a conținuturilor și cum sunt exploatate acestea pentru a construi imaginile realității, pentru a modela identitatea utilizatorilor și relațiile interpersonale?

Aceste probleme pun sub semnul întrebării valoarea simbolică a Tehnologiei Informației și Comunicațiilor și legătura acestora cu dimensiunea contextuală: conținutul simbolic este cel care favorizează interacțiunea socială și oferă sens în contextul apartenenței.

În această conjunctură, migranții nu scapă de aceste dinamici simbolice și relaționale. Dimpotrivă, se crede că într-o diasporă, *mass-media* dezvăluie acel potențial legat de încredere și amintiri, care ține mereu laolaltă individul și comunitatea, în ciuda distanțelor și a constrângerilor teritoriale [21].

⇒ *Teoria rețelelor sociale* este esențială în înțelegerea relației dintre diasporă, identitate și mijloacele media, cât și în oportunitatea de a observa modul în care actorii sunt legați între ei în cadrul unei structuri mai mari, cu alte cuvinte, în dimensiunea micro (cum se stabilesc indivizii în cadrul rețelei sociale) și dimensiunilor macro (nașterea și menținerea unor noi modele de relaționale).

Aici ne referim la:

⇒ experiențele migrației anterioare ale indivizilor sau ale rudelor acestora;
⇒ legăturile stabilite între locurile de origine şi de destinaţie;
⇒ existenţa unor mecanisme de sprijin; funcționarea lanțurilor familiale;
⇒ fluxurile de informații, care sunt la fel de importante ca și calculele economice în explicarea sosirilor și plecărilor.

Atunci când ne referim la conceptul de „lanț de migrație”, care a apărut în anii 1960, pentru a explica traiectoriile emigranților din sudul Europei și mecanismele de atragere a noilor subiecți către destinațiile în care rudele lor constituiau deja un anumit nucleu, conceptul de rețea mută centrul observației asupra dimensiunii bilocale, interactive și fluide a proceselor de migrație.

În acest sens, este important de remarcat, în cadrul conceptului de rețea socială, o declinare specifică, așa-numita rețea etnică, care trebuie înțeleasă ca fiind rezultatul unui proces de interacțiune activă, pe care migranții o construiesc în contextul sosirii.

Consolidarea acestor rețele în locurile de destinație, nu se atribuie exclusiv extinderii legăturilor parentale, de prietenie sau de apartenență comună la locul de origine, ci se configurează ca un proces de recompunere a rețelei de relații pe baza unei forme comune de identitate.

Rețelele etnice, cu alte cuvinte, sunt rezultatul formelor de exprimare și actualizare a etniei (apartenență lingvistică comună, naționalitate, limbă), într-un spațiu social şi economic, care necesită adaptări şi compromisuri [17].

Membrii comunităților de migranți folosesc rețelele etnice în principal pentru a găsi ajutoare și forme de sprijin, care sunt capabile mai ales să faciliteze intrarea în lumea muncii: la sosirea lor în țara de destinație, este puțin probabil ca noii migranți să solicite piața „indigenă”, de cele mai dese ori se folosesc de rețelele de compatrioți, care contribuie la găsirea unui loc de muncă, legat de tradițiile culturale [15, pp. 83-99].

Acesta este fenomenul cunoscut sub numele de etnicizarea pieții muncii. Un exemplu tipic în acest sens, sunt magazinele alimentare și restaurantele etnice, care în unele cazuri răspund principiilor religioase, cum ar fi mâncarea *kosher* pentru evrei și măcelarii *hallal* pentru musulmani [2].

În fazele inițiale de așezare a migranților, funcția rețelelor etnice este așadar, de a acționa ca un adevărat centru de orientare și sprijin emoțional/psihic în fața stresului de a fi departe de casă, a singurătății, a dificultății de a comunica într-o limbă parțial sau complet necunoscută.

Astfel putem conchide că elementul fundamental, pe care se întemeiază o rețea etnică, este încrederea.

Un alt aspect pe care teoria rețelelor sociale pune accent și legat de rețeaua etnică, este conceptul de capital social etnic [16, pp. 45-49], un capital social specific, a cărui utilizare depinde de existența unei „comunități etnice" constituită în societatea-gazdă sau o rețea transnațională, fiind mai flexibilă în contexte diferite.

Prin urmare, călătoria prin aceste teorii, ne-a permis, să identificăm trei momente, care sunt deosebit de relevante în studiile privind diaspora: complexitatea rețelei ca spațiu social, varietatea inerentă a strategiilor de domesticire și pătrunderea mijloacelor media în viața de zi cu zi și nu în ultimul rând, bogăția experiențelor sociale, care sunt posibile prin intermediul internetului.

Mai ales, pentru noile generații diasporice, internetul s-a dovedit a fi o oglindă importantă pentru problemele de identitate și recunoaștere.

De aceea, pe de o parte, ar trebui de luat în considerare modul în care experiența migrației produce întotdeauna o destructurare a personalității, dureroasă și uneori traumatizantă, în urma căreia căutarea unei noi identități are loc cu dificultate, iar pe de altă parte, migrantul manifestă înainte de toate o nevoie, aceea de recunoaștere, care se fundamentează prin posibilitatea de „formare a comunității" cu indivizi care vorbesc aceeași limbă și se recunosc în aceeași valoare și structură socială, în jurul unui fond de narațiuni simbolice fundamentale, pentru procesul de formare a noii identități.

Astfel, construcția identității în diasporă, reflectând complexitatea timpurilor postmoderne, nu este nici o copie a celei din țara-gazdă și nici măcar o mimare a celei din țara de origine. Dimpotrivă, ea pare a fi făurită de conceptele de *roots* și *routes,* sau mai degrabă de rădăcini și trasee de călătorie, consistență și schimbare, oglinzi ale reconstrucției dintre local și global, sau cum spune Giddens, ale mecanismelor *disembedding* și *re-embedding* [6].

În loc să reproducem opoziția dintre rădăcini și trasee, care caracterizează cea mai mare parte a literaturii despre migrație, călătoria întreprinsă aici, încearcă să restabilească imaginea unei noi relații emergente între identificarea multiplă și apartenența multiplă, care reamintește legătura dintre legăturile experienței împărtășite și eterogenitatea culturală, mereu în mișcare între locul de reședință și alte locuri.

În acest sens, este nevoie să reflectăm asupra stării de incertitudine privind identitatea, care nu afectează doar minoritățile etnice, forțate să se reajusteze pe un pământ străin, ci reproduce mai generic starea de sănătate a societății actuale, între tendința spre globalizare pe de o parte și nevoia tot mai mare de rădăcini, pe de altă parte, acest lucru punând la încercare validitatea și semnificația comunităților sociale tradiționale, de recunoaștere, definite în cea mai mare parte în termeni de omogenitate etnică și culturală.

Astăzi, identitatea diasporei, nu este considerată drept un statut de atins și fixat odată pentru totdeauna, ci ca un proiect la care migrantul este chemat să-l realizeze și să-l modifice în timp.

Din acest motiv, în literatura de specialitate, identitatea este adesea descrisă ca fiind protagonistul incertitudinii. Sociologul Alessandro Dal Lago, în acest sens, îi defineşte pe migranţi ca fiind chiar fără identitate şi într-un anumit sens „invizibili" [după 12].

Această „invizibilitate" a fost interpretată ca o stare de suspendare pe care o experimentează migrantul trăind în două lumi și două culturi, fiind fie amprenta culturii de origine, dacă este privilegiat sentimentul continuității cu țara de origine, fie a celei din țara-gazdă, dacă se merge spre succesul unui proces care să conducă la definirea unei noi apartenențe.

În orice caz, migrantul este o resursă fundamentală nu doar pentru declanșarea fenomenelor de schimbare socială în comunitățile de origine și comunitatea-gazdă, ci și un protagonist creator al contemporaneităţii.

Dincolo de orice, merge vorba de tensiunea intrinsecă a experienței de migrație sau mai exact, de faptul de a accepta că migrantul este plasat *"in - between",* nefiind pe deplin integrat nici în comunitatea-gazdă în care trăiește și lucrează și nici în comunitatea de origine, care supraviețuiește ca o imagine cristalizată a unui loc însuflețit prin obiectele cu amintiri și modul de consum [5, pp. 481-498].

Așadar, această stare de prezență/absență a migrantului, poate fi transformată într-o resursă și nu o lipsă, prin posibilitatea recunoașterii și integrării în țările de imigrație, care astăzi și mai mult capătă conotațiile unui traseu construit și locuit, atât în mediul digital cât și în cel *offline*, în separarea dintre *locality* (apartenența în funcție de locul în care se trăiește) și *sociability* (formele în care sunt structurate relațiile sociale).

Această interdependență reciprocă, pare să caracterizeze, în panorama globală transnațională și migrația moldoveană;

Astfel, se poate avansa ipoteza că mijloacele de comunicare și transportul *low-cost* au redus în mod clar una dintre cele mai cunoscute caracteristici ale diasporei: melancolia pentru emoțiile de acasă.

Aceasta este o schimbare radicală în comparație cu prima generație de migranți, forțați să-și părăsească familiile în căutarea unor condiții de viață mai bune și incapabili să mențină un contact frecvent cu casa lor, dacă nu la costuri extrem de mari.

După cum afirmă Margherita Sprio [20, pp. 17-29], de multe ori conținuturile vizuale, precum filmele prezentate la cinema sau programele transmise de televiziunea prin satelit au constituit singura formă de schimb cultural cu țara de origine, care a reapărut în amintiri prin imagini și limba auzită, acționând vectori în transmiterea memoriei colective.

Față de primele generații, tehnologia, sub forma televiziunii sau a celor mai recente platforme tehnologice, continuă să acționeze ca o axă fundamentală pentru reconstrucția propriei identități în altă parte.

În mare parte, rețelele sociale sunt considerate astăzi drept instrumente de coeziune comunitară. Pe de o parte, circulația și împărtășirea cunoștințelor în rândul migranților ajută la crearea unei rețele de solidaritate etnică, care fusese deja identificată ca fiind un element esențial al culturilor transnaționale contemporane. Pe de altă parte, nu are loc doar circulația cunoștințelor, ci și percepția clară a apartenenței la un grup, bazată pe mecanisme de afiliere.

Spre deosebire de generațiile anterioare, migranții actuali sunt obișnuiți să călătorească și să trăiască experiența dezrădăcinării, temporar și provizoriu, ceea ce tinde deci să capete un alt sens, datorită posibilității de a fi recreată oriunde, în orice comunitate alternativă, în orice națiune și sistem cultural de referință.

În acest sens, fiecare diasporă experimentează strategii de readaptare diferite, dar, în general, rețelele sociale reprezintă astăzi un instrument fundamental de recontextualizare, prin bloguri, forumuri, portaluri instituționale și platforme de rețele sociale [4].

Investiția emoțională în tehnologii este deci deosebit de consistentă și pare să se bazeze pe diverse mecanisme precum: sprijinul afectiv și emoțional oferit de ceilalți membri ai rețelei, sprijinul prietenos, care identifică sentimentul de împărtășire în jurul unor narațiuni comune, sprijinul practic (sfaturi și informații) și nu în ultimul rând sprijinul social, care se măsoară prin diferenţierea acestuia între cel oferit de oamenii din cadrul comunităţii diasporice şi cel oferit de cercurile sociale stabilite la distanţă.

Desfășurarea unei astfel de rețele sociale organizate, pare să reproducă și să confirme modelul reelaborat de Putnam [14], fiind inspirat de Granovetter [9, pp. 34-42] și Wellman [21] privind *bridging social capital,* care se bazează pe o moștenire de legături și conexiuni, definite ca slabe, deoarece se stabilesc între grupuri eterogene și indivizi necunoscuți.

Conform modelului lui Granovetter [9, pp. 34-42], societatea este o rețea fragmentată de grupuri mici, foarte dense, în cadrul căreia comunică prin verigi slabe, dar extrem de semnificative, un fel de „scurtături relaționale" care, dacă ar fi eliminate sau nu ar fi cultivate, s-ar rupe rețeaua socială și instrumentele utile pentru circulația capitalului social.

În ceea ce privește diaspora moldoveană, mediile digitale prin caracteristicile lor intrinseci, par a fi capabile să reproducă anumite legături în comunitate, în principal pentru că se „vorbește" limba română.

Limba, când vine vorba de diaspore, este o atracție culturală și simbolică de o importanță vitală, la fel ca și mâncarea tipică: chiar și luate individual, aceste elemente creează comunitatea și întăresc împărtășirea, atenuează percepția nostalgiei, fiind un fel de *„comfort zone".*

Acesta este un aspect important care își găsește legitimitate teoretică în conceptul de siguranță ontologică [1].

Naturalizarea tehnologiilor în cadrul practicilor diasporice zilnice, merge mână de mână cu conștientizarea faptului că relația dintre individ și tehnologie, pătrunde în rutina de zi cu zi și devine explicită printr-un complex de practici legate de artefacte și rolul atribuit conținuturilor, obiectelor, obiceiurilor, în producerea identității.

Astfel, rezultă un nou model de utilizare creativă și productivă, specifică diasporelor, în care activitățile membrilor sunt modelate de un set de cunoștințe, evaluări și gusturi, la rândul lor determinate și modelate de istorioarele din biografia de acasă și a membrilor săi [5, pp. 481-498].

Ceea ce stă la baza acestui model, este un mecanism orientat să creeze și să susțină autonomia și identitatea membrilor creată de aceștia prin rutină, care împărtășesc anumite obiceiuri tipice (cum ar fi un aperitiv de *weekend* sau o cafea dimineața) unde se creează un sentiment de apartenență, se generează activități comune și familiale, într-un cuvânt se creează siguranța ontologică, care constituie fundamentul acesteia.

Se configurează astfel o relație dialectică între sfera tehnologică și cea socială, care se modelează reciproc pe baza interacțiunii lor și în același timp pe însăși experiența migrației. Îmblanzirea tehnologiilor, inserarea lor în propriul timp, înseamnă a face față provocării aduse în ceea ce privește funcțiile, competențele și abilitățile de management, pentru a le face controlabile în contextul de apartenență al utilizatorului, pliate la nevoile, motivațiile și valorile sale.

De asemenea, trebuie amintit faptul că identitatea diasporică constă din cel puțin trei căi: identitatea stabilită înainte de plecare, identitatea în transformare, modelată de experiența călătoriei și noua identitate hibridă: în acest scenariu, practicile și obiceiurile sociale joacă un rol cheie ca resurse cognitive și de reglare în cadrul unui *fil rouge* virtual între cele trei etape, care poate fi astfel experimentată ca o soluție de continuitate și nu traumatizantă.

Datorită practicilor și istorioarelor împărtășite, migranții dobândesc, cu alte cuvinte, un sentiment de control reflexiv asupra circumstanțelor vieții, un sentiment de coerență a narațiunii, un echilibru liniştitor în situaţiile de zi cu zi. Chiar și amintirea privind lipsa este într-un anumit sens atenuată, făcută mai puțin împovărătoare.

În acest sens, împărtășirea ritualurilor tipic moldovenești, atât în mod intim, cât și în timpul sărbătorilor, ajută la reproducerea sentimentului de a fi acasă „în altă parte", ceea ce creează familiaritate, susține imaginația comună și creează modele durabile de relaționare dintre actorii sociali care recunosc și acceptă propriile valori transmise.

În cele din urmă, rețeaua pare să acționeze ca un fel de „cordon ombilical", prin agățare, care face posibil să te simți parte din aceeași dinamică pe care obișnuiai să o trăiești în viața de dinainte de plecare și, în același timp, să eviți acea stare de dezorientare, care afectează în general minoritățile etnice.

Cu alte cuvinte, așa cum susține Putnam [14], datorită împărtășirii simbolice de imagini, sunete, tradiții și gusturi, care amintesc de țara de origine, atât în mediul digital, cât și în comunicarea non-verbală, în interacțiunile față în față și în experimentarea colectivă, trăiești sentimentul „ca acasă".

Bineînțeles, că circulația narațiunilor, care „se adună" în jurul moștenirii simbolice pe care o împărtășește o anumită minoritate, cu siguranță nu este o trăsătură tipic moldovenească, aceasta fiind confirmată de faptul că elementul narativ se regăsește în toate definițiile acreditate ale conceptului de diasporă.

Totuși, în substratul profund simbolic și relațional, care stă la baza moștenirii narative moldovenești, această diasporă se deosebește într-un mod deosebit, diferențiindu-se de altele, mai ales prin combinarea conținuturilor tradiționale, a rețelelor sociale și a comunităților interactive.

Nu doar mâncarea, sau limbajul, se regăsesc în mod evident în orice experiență diasporică, ci și semnificația și rolul care li se atribuie ca simboluri ale unei țări, care prin locuitorii săi are principalii critici și deconstructori.

Generațiile diasporei moldovenești, lovite în trecut cu mai multă putere de sentimentul de dezorientare din cauza lipsei de comunicare, astăzi datorită istorioarelor care sunt puse în valoare pe rețelele sociale, contribuie la întărirea caracterului lor performativ, sub forma unor scheme de percepție și acțiune, care garantează conformitatea practicilor și continuitatea acestora în timp.

Pe scurt, acest capital colectiv și conjunctiv joacă un rol cheie:

⇒ în simplificarea realității, asigurarea fiabilității oamenilor și lucrurilor la care apelăm;

⇒ în susținerea nevoii de apartenență, fundamentală pentru stabilitatea identității;

⇒ în definirea stării de ansamblu a relaţiilor dintre grupuri dintr-o societate anumită, precum şi a situaţiei relaţiilor interetnice şi internaţionale.

Nu în ultimul rând, importanța și performativitatea istorioarelor, care în acest moment pot fi descrise drept elementul caracterizator al noii emigrații moldovenești, certifică diaspora, în timp ce diferiți autori, precum Francesca Romana Seganti [16, pp. 45-49] vorbesc mai degrabă de o diasporă în curs de devenire.

Astfel, abordarea rețelei, axată pe menținerea cercurilor sociale și pe formarea de noi momente în comunitatea gazdă, face posibilă transformarea diasporei moldovenești dintr-un fenomen potențial într-unul actual, o nouă „ecologie socială a identității culturale", un nou mod de a simți, de a concepe și de a reprezenta apartenența [8].

În ***concluzie*****,** abordând actualitatea fenomenului diasporei digitale, merită să ne amintim încă o dată că cercetarea nu a urmărit scopul de a oferi explicații cauzale și exhaustive ale întregului tablou diasporic. Mai degrabă, am considerat util să oferim cadre interpretative, care ilustrează unele aspecte ale unui proces, cum ar fi migrația internațională, în evoluție constantă și neregulată. Interesul a vizat în principal înțelegerea impactului tehnologiei în îmbunătățirea calității vieții migranților.

Ceea ce am putut deduce până acum este că în utilizarea tehnologiilor, atât personal, cât și colectiv, în circulația capitalului social *online* și *offline*, în desfășurarea solidarității intergrupale bazate, după cum am văzut, pe încredere și securitate, calitatea vieții pare să se îmbunătățească, întrucât migranții se pot referi la o rețea care nu numai că ajută la rezolvarea problemelor practice, dar se dovedește a fi o scurtătură, pe termen lung, în dinamica mai convențională a integrării.

Atunci când migranții reușesc să rezolve problemele legate de faza de adaptare, ei sunt mai capabili să se concentreze pe calea integrării efective, pornind de la conștientizarea că, oricum ar merge lucrurile, există întotdeauna o rețea socială de compatrioți disponibilă să intervină sau să fie consultată.

Dacă, pe termen lung, *Web-ul* este „exploatat” mai degrabă ca un cordon ombilical decât ca un agent de integrare interculturală.

În golurile deschise de studiile transnaționale pentru înțelegerea contemporaneității și reluând metafora lui Simmel [19] a cercurilor sociale, reflecția asupra analizei rețelelor sociale, ne-a permis să reflectăm asupra faptului că actorii sociali se vor deplasa din ce în ce mai mult în spațiile generate de intersecția dintre diferite sfere relaționale, în fiecare dintre ele individul luând poziții diferite.

Această diversitate este concepută ca o sursă de bogăție, o resursă simbolică și cognitivă. De fapt, suspendarea între două lumi și distanța față de propriile rădăcini, îl fac pe migrant reprezentantul unei culturi hibride, în care se amestecă diferite moduri de a fi și de a înfrunta lumea, o lume în care granițele și orizonturile culturale trebuie relativizate și puse sub semnul întrebării, înghesuite și nepotrivite dacă provocarea deprovincializării nu este acceptată.

Tema identității este astăzi legată de pierderea unor afilieri ideologico-politice, care nu mai pot fi considerate ca certe sau absolute în contextul contemporan.

Hibridările și amestecurile metropolitane lasă puțin loc etichetării, înlocuite cu sentimente de apartenență, coborâte din ce în ce mai mult în forme de identificare doar aparent slabe, precum gătitul, îmbrăcămintea, modele de stiluri de antreprenoriat tipic moldovenesc, producție și consum.

Migrantul deci, purtător al propriei culturi care se grefează în cea a țării-gazdă, este cel care trăiește *in vitro* identitatea omului contemporan în satul global, un fel de laborator în care se experimentează identitatea omului anilor 2000, care joacă din ce în ce mai mult pe terenul autopercepției și al recunoașterii, ca niște piese a unui singur mare mozaic înfățișând omul din diasporă.

Este greu de spus cât de slabe sau puternice sunt aceste configurații, dar sunt cu siguranță simptomul unei umanități profund schimbate, unde a fi străin se dovedește a fi o oportunitate, o șansă de a schimba cursul și de a deveni arhitecți ai propriului destin.

Datorită *Web-ului*, minoritățile etnice, chiar și cele care în mod tradițional sunt mai marginalizate, găsesc o posibilitate de răscumpărare și, în același timp, speranța de a se transforma în resurse culturale și economice pentru comunitatea de adopție, pentru patrie și în cadrul unui peisaj global al diasporei alcătuit din oameni, care revendică un loc în comunitatea transnațională.

Prin urmare, a asculta migranții și poveștile lor, înseamnă și să ne deschidem privirea către sinceritate, în care să ne recunoaștem reciproc, într-un schimb fructuos. De aici, ar trebui să pornească cercetările privind diaspora și transnaționalismul, de la considerația că conștiința diasporică, noua protagonistă a timpului prezent, nu mai este produsul unei identități întemeiate pe apartenența la un teritoriu comun, ci al unei apartenențe întemeiate pe amintiri și pe dinamica socială a amintirilor.

BIBLIOGRAPHY

1. Abercrombie, N., Longhurst, B. Audiences: A sociological theory of performance and imagination. Sage: Thousand Oaks, 1998.
2. Appadurai, A. Modernità in polvere. Roma: Meltemi, 2001.
3. Bakardjieva, M., Smith, R. The Internet in Everyday Life. Computer Networking from the Standpoint of the Domestic User. In: *New Media & Society,* nr.1, 2001, pp. 67-83.
4. Faist, T. The volume and dynamics of international migration and transnational social spaces. Oxford: Oxford University Press, 2000.

5. Georgiou, M. Diasporic media across Europe: multicultural societies and the universalism particularism continuum. In: *Journal of Ethnic and Migration Studies*, nr. 31, 2005, pp. 481- 498.
6. Giddens, A. The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration, Cambridge: Polity Press, 1984.
7. Gillespie, M. Television, Ethniciity and Cultural Change, London: Routledge, 1995.
8. Gilroy, P. The Black Atlantic. L'identità nera tra modernità e doppia coscienza. Roma: Meltemi, 1993.
9. Granovetter, M. The Strength of Weak Ties. In: *American Journal of Sociology*, nr. 78, 1973, pp. 34-42.
10. Katz, E., Gurevitch, M., Haas, H. On the use of the mass media for important things. In: *American Sociological Review*, nr. 38, 1973, pp. 164-181.
11. Livingstone, S. Children's use of the internet: reflections on the emerging research agenda. In: *New Media and Society*, nr. 5, 2003, pp. 147-166.
12. Livolsi, M. Manuale di sociologia della comunicazione. Bari: Laterza, 2007.
13. McLuhan, M. Gli strumenti del comunicare, Milano: il Saggiatore, 1967.
14. Putnam, R. Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy. Princeton (NJ): Princeton University Press, 1993.
15. Safran, W. Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return. In: *Diaspora*, nr. 1, 1991, pp. 83 – 99.
16. Seganti, F. R. Old issues, new environment: Identity play on the net. In: *Psychomedia*, nr. 30, 2006, pp. 45-49.
17. Sheffer, G. Diaspora Politics: At Home Abroad, Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
18. Silverstone, R., Hirsch, E., Morley, D. Information and communication technologies and the moral economy of the household. In: Silverstone, R., Hirsch, E. *Consuming technologies. Media and information in domestic spaces.* London: Routledge, 1993, pp. 123-141.
19. Simmel, G. Sociologia. Milano: Comunità, 1998.
20. Sprio, M. Migrant Translations – Matarazzo Remembered. In: Riccobono, R. M. *The poetics of the margins: mapping Europe from the interstices.* London: Peter Lang Publications, 2010, pp. 17-29.
21. Wellman, B., Berkowitz, S. D. Social Structures: A Network Approach, Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
22. Williams, R. Televisione, tecnologia e forma culturale. Bari: de Donato, 1981.

LINGUISTIC ELEMENTS IN ONLINE BANKING ADVERTISEMENTS ON FACEBOOK, THE SYNTACTIC CHOICE BEHIND CIALDINI'S PRINCIPLES OF PERSUASION

Amelia Maria Vaida

PhD Student, UMFST „G. E. Palade" of Târgu Mureș

Abstract: This article explores the interconnectedness between the seven principles of persuasion put forward by Robert Cialdini and the syntactic choices behind them. It begins with a theoretical presentation of the principles and then it delves into the linguistic elements encountered in banking advertisements on Facebook, with a focus on types of sentences and word choice. The core of the article is an empirical examination of three advertisements, pertaining to three different years within the COVID-19 pandemics, 2020, 2021 and 2022, which certifies the intertwining of the seven principles with certain words and sentences types.

Keywords: 1- persuasion, 2- Cialdini, 3- principles, 4- word choice, 5- sentences

1.Introduction

In this day and age, everywhere we go, our life is pervaded by advertising. "In contemporary society, advertising is everywhere. We cannot walk down the street, shop, watch TV, go through our mail, log on to the Internet, read the newspaper or take a train without encountering it. Whether we are alone, with our friends or family, or in a crowd, advertising is always with us" (Cook, 1992:1). The level of technology present around us and in our lives has reached the highest point so far in history and this helped advertisements spread beyond traditional ways of advertising such as TVs, newspapers or magazines. They turned towards the internet, the "all-purpose medium" (Carr, 2010:18), which is a landmark of our times, as people have an insatiable thirst of surfing the internet at all times and for any possible purpose. The internet is used for everything, from work to recreational activities and advertisements are by no means excluded. On the contrary, they have gained even more visibility. "An advertisement cannot stimulate sales if it is not read; it cannot be read if it is not seen; and it will not be seen unless it can Get Attention" (Schwab, 1962:1). The definition given by Schwab is in accordance with the Latin origin of the verb *to advertise*, which according the Online Etymology Dictionary[1], comes from Latin and it means to direct one's attention to something. The capacity of an advertisement to draw attention lies not only in images, as one might think, but also in the word choice employed in the texts and their implications for the readers. The written word has acquired the ultimate power, the capacity to make or break a product, therefore, each element of an advertisement text has to be wisely thought of and placed for maximum effect, so as to entice, to arouse curiosity and to persuade the target audience to buy.

The aim of this paper is to identify the seven principles of persuasion by Robert Cialdini in the Romanian online banking advertisements on Facebook and explore the linguistic elements that reinforce them, with a focus on word choice and sentence types. However, it should be noted that the present paper has a preliminary and exploratory nature.

[1] https://www.etymonline.com/search?q=advertisement+

2. Persuasion

Over the years, the concept of persuasion has received various definitions. Persuasion is "the process of trying to alter, modify or change the saliency of the values, wants, beliefs and actions of others (O'Shaughnessy & O'Shaughnessy, 2004:1). A more complex definition is given by Moriarty et. al., who claim advertising "is a paid form of persuasive communication that uses mass and interactive media to reach broad audiences in order to connect unidentified sponsor with buyers (a target audience), provide information about products (goods services and ideas), and interpret the product features in terms of customers' needs and wants" (Moriarty et.al., 2009:7). A Romanian perspective of persuasion comes from Andy Szekely, who describes it as "is the process by which you assist the interlocutor to reach conclusions that overlap with your expectations, with mutual benefits, in the long term" tn (Szekely, 2021:58).

2.1. The purpose of persuasion in online advertisements on Facebook

Language is of the utmost importance in the modern world of advertising. Competition is fierce, as the market is pervaded with a wide range of products, therefore, each element of an advertisement has to be wisely thought of and placed for maximum effect, so as to entice, to arouse curiosity and to persuade the target audience to buy. Persuasion techniques are harmoniously intertwined, as all the prospective customers' decisions rely on what the individual sees or reads and on the feelings the advertisement conveys. In other words, we engage in an outstanding communication process. We are delivered some information about a product or a service with the purpose of either being informed about it or persuaded to buy it. Purchase is the ultimate goal of persuasion therefore, nothing can be left to chance.

3. Robert Cialdini and the seven principles of persuasion

Robert Cialdini[2] argues that humans behave in accordance with automatic-beviour patterns that are triggered by a single feature of the relevant information in a certain situation. In other words, the trigger feature determines the individual to take a decision without carefully analyzing all the pieces of information in the situation, making him vulnerable to offers on the market. In his book, *Influence: The Psychology of Persuasion,* he depicts seven principles of persuasion: reciprocity, scarcity, authority, commitment and consistency, liking, social proof and unity (Cialdini, 2021).

4. Research Design

The current study employed the qualitative research method as is offers "a meaningful picture of a complex, multifaceted situation" (Leedy & Omrod, 2015:269). Although it contains five qualitative research designs (case study, content analysis, ethnography, grounded theory study and phenomenological study) (Leedy & Omrod, 2015), I proposed the content analysis study. "A content analysis is a detailed and systematic examination of the contents of a particular body of material for the purpose of identifying patterns, themes or biases" (Leedy & Omrod, 2015:275). Nevertheless, besides content analysis, I also used a quantitative component as "Even when a content analysis is the sole research methodology, it's apt to have a quantitative component. In many instances, quantification may involve simply counting the frequency with which various characteristics are observed in the body of data being examined" (Leedy & Omrod, 2015, 275-276).

I drew my data from the official Facebook Page of Transilvania Bank and decided the sampling to be random, as recommended by Leedy & Omrod. Consequently, I haphazardly chose three advertisements belonging to Transilvania Bank, as the corpora of this research extends over a period of three years, between March 2020 – December 2022, a span of time

[2] Robert Cialdini is an American Psychologist and a professor at Arizona State University. He is regarded as the ultimate expert in the science of persuasion and he is also worldwide known as "The Godfather of Influence". His books on persuasion have been translated in 41 different languages and have been sold in more than five million copies (robertcialdinibf.com) https://www.robertcialdinibf.com/biography/

which covers COVID-19 Pandemic at its peak [3]. Thus, each advertisement is from a different year, respectively 2020, 2021 and 2022. In this paper I examined the contents of each advertisement, with a view to identifying existing patterns of persuasion and of linguistic elements, with a focus on Cialdini's principles of persuasion and on syntax.

The study tries to answer the following research questions:

RQ1. Which persuasion principles of Robert Cialdini are more frequently encountered in Romanian online banking advertisements on Facebook?

RQ2. What are the common linguistic elements employed to express the principles of Robert Cialdini, in order to appeal to the readers?

RQ3. What types of sentences are found in online banking advertisements on Facebook?

4.1 Analysis and discussions

4.1.1 Text analysis and interpretation

Text 1- 2020

Transilvania Bank: "BT PayDay is baaaack! De data asta vine cu un home office kit.

Copy text: "#BTPayDay is baaaack! Știm-și nouă ne-a fost dor de zilele de joi cu #BTPay. Azi e simplu:orice transfer de bani dintr-un card BT realizat azi prin BT Pay te inscrie în concurs. Și avem 5 premii, 5 kituri de #workfromhome- pentru că știm ca mulți dintre voi sunteți acasă."

("BT PayDay is baaaack! This time it comes with a home office kit.

Copy text: "#BTPayDay is baaaack! We know - we also missed Thursdays with #BTPay. Today it is simple: any money transfer from a BT card made today via BT Pay enrolls you in the contest. And we have 5 prizes, 5 #workfromhome kits - because we know many of you are at home")tn.

When a product is less readily available, people often desire it more. This phenomenon arises because, as Cialdini asserts, "people assign more value to opportunities that are less available" (Cialdini, 2021:209). Typically, this scarcity is presented in the form of promotions with limited time frames or as contents always with the possibility to win something. People are naturally drawn to products or services that have limited availability, as a feeling of loss inoculates if they do not act promptly (Cialdini, 2021). In the present advertisement the promotion is only *today*, so readers are instigated to take action now, unless they want to lose the opportunity to win 5 prizes. This is a common persuasive technique in advertising according to Cialdini, known as the principle of Scarcity. The prizes are also related to the principle of scarcity, as they are only five. The advertisement begins with a hook (Goddard, 2022) "BTPayDay is baaaack!", which is entirely written in English and has the aim to captivate the readers' attention and stimulate their interest (Crystal, 2003, Löber, 2017, White, 2022). The word *back*, written with four letters of *a* indicates happiness and evokes the concept of oral communication rather than written language, in order to achieve its effect (Goddard, 2022). The sentence also points to the principle of Commitment and Consistency, according to which individuals strive to maintain consistency in their beliefs, attitudes, and actions, as society places a high value on coherence and consistency (Cialdini, 2021). The word back in association with Thursdays and with BTPay indicate a continuity that customers might want to be consistent with, especially if they have participated before.

[3] In March 2020, the authorities announced the outbreak of COVID-19, a pandemic that would change the whole world and would modify people's reality and way of living. Although the statistics indicate the virus is on a descending curve, the pandemic is not officially ended yet. However, on the 5th of May 2023, The World Health Organization lifted the highest alert level for COVID-19 (https://en.wikipedia.org/wiki/Timeline_of_the_COVID-19_pandemic)

The demonstrative pronoun *asta* (this*)tn*, from the structure *de data asta* (this time)tn is a proximal deictic (Yule, 1996) and indicates the immediate context of the situation (Goddard, 2022). Specifically, it designates a time reference, the span of time of the action. We may assume that the readers are already acquainted with a type of reward, but different from the home office kit. Currently, the home office kit is the novelty of the situation and the focus of the readers is drawn to it. Thus, the situation created is unique.

We identify the presence of a *buzz word* in the copy text, which according to Angela Goddard is a word "suggesting a kind of electrical charge as a result of making a connection" (Goddard, 2022:73). The word *simple* is a descriptive feature of the procedure the readers are encouraged to follow and it suggests straightforwardness and speed in the procedure, which can be tempting in a society always in a rush.

The copy text outlines an indirect call to action "orice transfer de bani dintr-un card BT realizat azi prin BT Pay te inscrie în concurs"(any money transfer from a BT card made today via BT Pay enrolls you in the contest)tn. This instruction makes it easy for the reader to understand what he needs to do to participate in the contest. In oder to emphasize the urge to participate, we have the repetition of the word "azi' (today)tn twice.

"Știm-și nouă ne-a fost dor" (We know - we also missed)tn is a declarative sentence (Greenbaum & Quirk, 1990) that can be integrated in Cialdini's principle of Unity. On the plus point, all the sentences are declarative in this advertisement. The principle of Unity was introduced in Cialdini's latest edition of the book *Influence: The Psychology of Persuasion*, published in 2021, after the outbreak of COVID-19 pandemic and it exploits the idea that individuals have the tendency to say yes to someone they perceive as part of their own group. In other words, individuals are likely to be persuaded in any field if they feel the text resonates with them. "The experience of unity is not about simple similarities (although those can work, too, via de liking principle). It's about identities, shared identities. It's about tribe-like categories that individuals use to define themselves and their groups, such as race, ethnicity, nationality and family, as well as political and religious affiliations" (Cialdini, 2021:363). This shared acknowledgement conveys the feeling of solidarity between the brand and its customers. From the linguistic point of view, the personal pronoun *nouă* (we)tn is a style word with a connecting function (Pennebaker, 2011) and positions the brand on the same level as the consumers, expressing understanding and empathy. The copy text directly acknowledges the worldwide reality of COVID-19 pandemic, when work life underwent radical change, as a plethora of people were forced to work online, from their abodes, following the guidelines given by authorities (Ungureanu, 2020). By mentioning that *many are at home*, the advertisement demonstrates an awareness of the current global situation. It also resonates with the experiences of a large segment of the readers, who have adapted their work and lifestyle to a home environment. This connection with the COVID-19 context renders the advertisement even more impactful and relatable. On the plus point, the Social Proof Principle is suggested through the implications that the others are also staying at home, indicating a social trend or acceptance.

Text 2-2021

BT: "Acel moment când ai plătit cu cardul tău BT Mastercard și ai câștigat o Tesla: Felicitări!"

Copy text: "Probabil unul dintre cele mai tari cadouri pe care le poți primi de Crăciun" #MASTERCARD (That moment when you paid with your BT Mastercard and won a Tesla: Congratulations! Copy text: Probably one of the coolest gifts you can get for Christmas. #MASTERCARD) tn. In the above text we can find four intertwined principles: reciprocity, authority, scarcity and liking.

Reciprocity is deemed one of the most important principles of influence, because 'it is all pervasive in social life" (O'Shaughnessy & O'Shaughnessy, 2004:1). This principle

postulates the idea that when someone does us a favor, we often feel obligated to repay, whether through gifts, invitations, friendly gestures or favors (Cialdini, 2021). According to the advertisement text above, if someone pays by Mastercard, in exchange, he will be rewarded with a Tesla. The name Tesla is a symbol for credibility and authority at the same time. It is a well-known brand, with good reputation, therefore its mention suggests a level of trustworthiness and prestige associated with the message. The deictic *that* is a time reference for the happy moment, indicating the high probability of the event to occur. The principle of scarcity is expressed by the definite article "o Tesla" (a Tesla) tn. The excitement of winning a Tesla, a highly desirable and luxury item, appeals to the emotions of excitement, surprise and happiness. The use of superlative "coolest gift for Christmas "taps both into the emotional aspect of the holiday season, a time generally associated with joy, giving and receiving gifts, but at the same time points out the uniqueness of the gift. Linguistically speaking, we deal with a hyperbole, which amplifies the desirability of the offer.

The short exclamatory sentence "Congratulations" adds to the excitement and surprise, enhancing the emotional appeal but it can imply an authoritative acknowledgement of the user's actions. We tend to seek guidance from experts as "we are trained from birth to believe that obedience to proper authority is right and disobedience is wrong. The message fills the parental lessons, schoolhouse rhymes, stories and songs of our childhood and is carried forward in the legal, military and political systems we encounter as adults" (Cialdini, 2021:208). The text creates a lively image of a special moment, winning a Tesla, by using a Mastercard. This image is likely to linger in the reader's mind, associating Mastercard with extraordinary experiences. At the same time, the use of direct address creates a sense of immediacy and personal connection, enhancing the positive emotional impact. Furthermore, the construction "Probably one of the coolest gifts" is a piece of intertextuality, being a variation of the famous Carlsberg slogan "Probably the best beer in the word" (Heritage, 2019), a slogan that first appeared in 1973. For full effectiveness of intertextuality, it is necessary for the readers to recall the original advertisement and understand the connection being made. However, if they are unable to do so, the situation is still beneficial. In such cases, the modern advertisement will appear enigmatic, sparking curiosity. This mystery can prove advantageous, as it prompts individuals to seek explanations from others, thereby encouraging conversation and engagement with the advertisement (Goddard, 2022). The same structure points to the principle of Liking, which claims that we are more likely to respond positively and be persuaded to engage in an activity if we like the person who makes the demand or if the message conveyed generates positive emotions (Cialdini, 2021). It goes without saying that everybody likes cool gifts and Christmas, therefore the text transmits positive feelings and connection on an emotional level.

Text 3- 2022

"LA UNTOLD, BT ALINIAZĂ PLANETELE ÎN FAVOAREA TA. TOP-UP & GET LUCKY! Încarcă-ți brățara de festival cu BT Pay sau Apple Pay și poți fi unul din cei 3 câștigători pentru care plătim integral distracția, în limita a 2000 lei. Hai, ne vedem la Untold?"

(AT UNTOLD, BT ALIGNS THE PLANETS IN YOUR FAVOR. TOP-UP & GET LUCKY! Load your festival bracelet with BT Pay or Apple Pay and you can be one of the 3 winners for whom we pay for the fun in full, within the limit of 2000 lei. Come, shall we meet at Untold?) tn

This advertisement is multifaceted, following the same pattern as the 2020 and 2021 advertisements. The 2022 advertisement encompasses six persuasion principles out of seven.

The readers' main focus is on Untold Festival[4], pointing to the Principle of Social Proof. This principle claims that "we determine what is correct by finding out what people think is correct. Importantly, the principle applies to the way we decide what constitutes correct behaviour. We view an action as correct in a given situation to the degree that we see others performing it" (Cialdini, 2021:129). Being a very popular festival in Romania, the organizers of the festival proudly announce the number of participants every year. In 2021 the declared number of participants was over 265000 people (Pavaluca, 2021), an impressive number for Cluj-Napoca. The correlation between Untold and BT Pay is a positive persuasion technique, as people are led into thinking that if so many individuals decided to attend that festival, it must have been the best decision, so they should follow suit. This advertisement has also a hook (Goddard, 2022), entirely in English, fostering a sense of uniqueness by associating Untold with the alignment of the planets, which is a spectacular event. The principle of Social Proof is achieved with the help of a unique personifying metaphor (Popescu, 2002), in the declarative sentence "BT aligns the planets in your favor". The festival has the magic ability to align the planets and attract luck in the participants' lives. There is an intertwining of more principles along with the Social Proof. Reciprocity manifests through the indirect conditional structure, if you top-up your BT card, you will get lucky and win. However, the hook of the advertisement is not for everybody, as it employs English loanwords that are not in the basic vocabulary. For example, the word *top-up*. The Cambridge Dictionary gives the following definition: "to add more of something, especially money, to an existing amount to create the total you need"[5], therefore targeting knowledgeable individuals in English, otherwise the message is lost. The copy text also portrays the Reciprocity principle and the message is conveyed with the aid of an imperative structure (Greenbaum & Quirk, 1990) and a modal verb "Load your festival bracelet "and you "can" win. The Scarcity principle is expressed by the limited number of winners, in this case, three. The principle of Liking is indirectly indicated by merely the presence of the festival name, Untold. Besides the aforementioned declarative and imperative structures, the advertisement has three more imperatives "TOP-UP & GET LUCKY", Come" and an interrogative structure "shall we meet at Untold?" tn. The latter fosters the sense of Unity, as Transilvania bank and its customers are going to be together at Untold, thus, belonging to the same group.

4.1.2. Discussions

All three advertisements capitalize on simple sentences (Greenbaum & Quirk, 1990). Simple sentences mean quick understanding and time saving. Greenbaum and Quirk divided simple sentences into four categories: declaratives, interrogatives, imperatives and exclamatives, which can all be encountered in the three scrutinized advertisements.

Declaratives:

"BT PayDay is baaaack! This time it comes with a home office kit!."tn

"We know - we also missed Thursdays with #BTPay"tn

Interrogatives:

Yes-No Interrogatives:

"Shall we meet at Untold? tn

"Shall [volition] is used to involve the hearer's will in questions" (Greenbaum & Quirk, 1990:236)

Imperatives:

"TOP-UP & GET LUCKY!"

[4] Untold Festival is ranked the biggest festival in Romania. It takes places every summer in Cluj Napoca and its first edition was in 2015. The festival was appointed Best Major Festival within the European Festival Awards in 2015 (https://en.wikipedia.org/wiki/Untold_Festival)

[5] https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/top-up

"Load your festival bracelet"tn

Exclamatives:

"BT PayDay is baaaack!"

"Congratulations!"tn

Their primary purposes are to convey information, to ask for information about certain topics, to instruct people on what they have to do and to express amazement. (Greenbaum & Quirk, 1990).

In regard to the principles of persuasion, they appear in the 3 advertisements as follows:

Advertisement texts	Reciprocity	Scarcity	Liking	Authority	Commitment & Consistency	Social Proof	Unity
1-2020	Yes	Yes	Implied	-	Yes	-	Yes
2-2021	Yes	Yes	Yes	Yes	-	-	-
3-2022	Yes	Yes	Yes	Yes	-	Yes	

5. Conclusions

The scrutinized online banking advertisements skillfully intertwine Cialdini's persuasion principles with strategic linguistic elements to forge impactful messages. Although not all principles are present in all advertisements, each advertisement studied contains al least four principles of persuasion. The most frequently employed are the principles of Reciprocity and of Scarcity.

In the sample of texts all four types of sentences are equally used.

The linguistic components that bolster the persuasive effect of the principles of persuasion are the use of personal, direct language, deictics, pronouns, adjectives and English loanwords.

The most frequently used simple prepositions (Kolln & Funk, 2012) followed by a nominal are : with, from, in, of, at, within , for. Most of them were found before noun phrases.

The encountered coordinating conjunctions are: and, or

6. Limitations

The first limitation of this study is that it revolves only around three pandemic years between 2020-2022. Further studies in 2023 may disclose other principles of persuasion and other linguistic elements. Another limitation is found in the reduced number of advertisements analyzed. Further research is also needed to increase the generalizability of these findings. A larger, or a differently chosen sample of advertisements might reveal other aspects. Therefore, this leaves room for future research.

BIBLIOGRAPHY

Balaban, Delia Cristina (2009), *Publicitatea, De la planificarea strategică la implementarea media*, Ediția a 2-a revizuită și adăugită , Polirom

Carr, Nicholas (2010), *The Shallows: What the Internet is Doing to Our Brains*, W. W. Norton & Company, Inc., New York

Cialdini, Robert B., Ph.D. (2021), *Influence, new and expanded, The Psychology of persuasion*, Harper Business, An Imprint of Harper Collins Publishers.

Cook, G. (1992), *The Discourse of Advertising*, Second Edition, London and New York, Routledge

Moriarty, S., Mitchell, N., &Wells, W. (2009)- *Advertising & IMC*: Principles & Practice (ninth edition), Pearson

Goddard, Angela, (2022), *The Language of Advertising*, Written Texts, Second Edition, Made in the USA, Las Vegas, NV

Goldstein, Noah J., Martin, Steve J., Cialdini Robert B. (2015), *50 de secrete ale artei persuasiunii*, Traducere de Mihaela Vînătoru, Polirom, Iași,

Goldstein PhD, Noah, Martin Steve and Cialdini PhD Robert (2017), *Yes, 60 secrets from the science of persuasion*, Profile Books, UK

Greenbaum, Sidney, Quirk, Randolph (1990), *A Student's Grammar Of The English Language*, Longman

Kolln, Martha, Funk, Robert (2012), *Understanding English Grammar*, Ninth Edition.

Leedy, Paul, D., Ormrod, Jeanne, Ellis (2015), *Practical Research, Planning and Design*, Eleventh Edition, Global Edition, Pearson

O'Shaughnessy, John, O'Shaughnessy, Nicholas Jackson (2004), *Persuasion in Advertising*, Routledge, Taylor and Francis Group, London and New York

Pennebaker, James, W. (2011), *The secret life of pronouns, What words say about us*, Bloomsbury Publishing, New York

Popescu, Mihaela (2002), *Dicționar de stilistică*, Editura ALL EDUCATIONAL

Schwab, O., Victor (1962), *How to write a good advertisement*, Harper & Row Publishers, New York and Evanston

Sugarman Joseph (2007), *The adweek copywriting, The Ultimate guide to writing powerful advertising and marketing copy from one of America's top copywriters*, John Wiley and Sons Inc., United States of America

Szekely, Andy (2021), *Comunică, influențează, convinge*, Ediția a II-a extinsă, Floare de Iris, Iași

Taylor, Eldon (2018), *Programarea mentală, De la persuasiune și spălare a creierului la self-help și metafizică practică*, Editie revizuită, Traducere din limba engleză de Ana Nicolai și Mihaela Ivanus, Editura For You, București

White, Karl (2022), *Online advertising*, Las Vegas NV

Yule, George (1996), *Pragmatics*, Oxford University Press

Online sources

Heritage, Stuart (2019), Flop! Mush! Disappointment! How 20 advertising slogans would read- if they were honest, theguardian.com, retrieved from https://www.theguardian.com/media/shortcuts/2019/apr/16/probably-the-most-real-advertising-slogans-in-the-world on the 12th of November, 2023.

Leetaru, Kalev Hannes, Language Use in Advertising: An Analysis of Linguistic Features Across Readership, May 9th, 2001, retrieved on 14th August 2021,

https://www.kalevleetaru.com/Publish/Language_Use_In_Advertising_Linguistic_Features_Across_Readership_Domains.pdf

Pavaluca, Luana,(2021) editor, retrieved from https://www.digi24.ro/magazin/timp-liber/divertisment/untold-2021-cate-persoane-au-participat-in-cele-patru-zile-ale-festivalului-1666573 on 16th of November, 2023

Ungureanu, Bogdan (2020), *Munca la distanță în contextul epidemiei COVID-19. Ce măsuri pot lua angajatorii în această perioadă,* retrieved from capital.ro, https://www.capital.ro/munca-la-distanta-in-contextul-epidemiei-covid-19-ce-masuri-pot-lua-angajatorii-in-aceasta-perioada.html on the 12th of November, 2023.

https://www.facebook.com/BancaTransilvania/photos

Appendix

Advertisement 1-2020

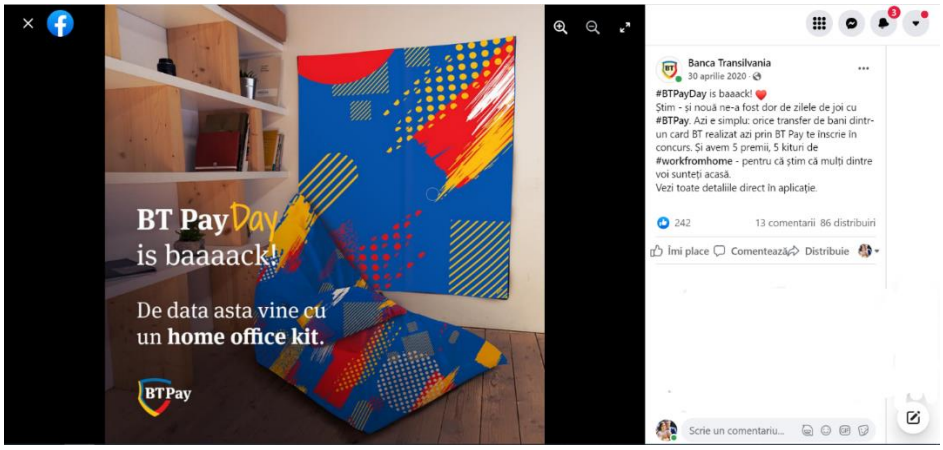
BT PayDay
is baaaack!
De data asta vine cu
un home office kit.
BTPay
Banca Transilvania
30 aprilie 2020
#BTPayDay is baaack!
Știm - și nouă ne-a fost dor de zilele de joi cu #BTPay. Azi e simplu: orice transfer de bani dintr-un card BT realizat azi prin BT Pay te înscrie în concurs. Și avem 5 premii, 5 kituri de #workfromhome - pentru că știm că mulți dintre voi sunteți acasă.
Vezi toate detaliile direct în aplicație.
242
13 comentarii 86 distribuiri
Îmi place Comentează Distribuie
Scrie un comentariu...

Advertisement 2-2021

Acel moment când ai plătit cu cardul tău BT Mastercard și ai câștigat o Tesla:
Felicitări!
Banca Transilvania
21 decembrie 2021
Probabil unul dintre cele mai tari cadouri pe care le poți primi de Crăciun. #MASTERCARD
42
1 distribuire
Îmi place Comentează Distribuie
Cele mai relevante comentarii
Scrie un comentariu...

Advertisement 3 – 2023

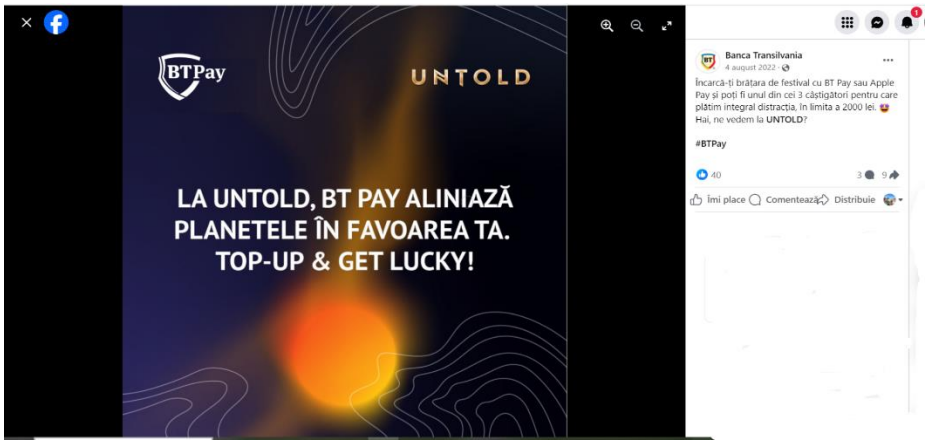
BTPay
UNTOLD
LA UNTOLD, BT PAY ALINIAZĂ
PLANETELE ÎN FAVOAREA TA.
TOP-UP & GET LUCKY!
Banca Transilvania
4 august 2022
Încarcă-ți brățara de festival cu BT Pay sau Apple Pay și poți fi unul din cei 3 câștigători pentru care plătim integral distracția, în limita a 2000 lei.
Hai, ne vedem la UNTOLD?
#BTPay
40
Îmi place Comentează Distribuie

ENGLISH BORROWINGS IN ONLINE BANKING ADVERTISEMENTS – A NECESSITY OR A PERSUASION TOOL? A CASE STUDY ON TRANSILVANIA BANK

Amelia Maria Vaida

PhD Student, UMFST „G. E. Palade" of Târgu Mureș

Abstract: At present globalization stands out as one of the main features of society. It permeates all sectors of life and one of its effects is the ubiquitous use of English borrowings. This article casts light on the reasons why English borrowings are used in online advertisements of Transilvania Bank. The study begins with a theoretical framework of the English borrowings and then it delves into the reasons why they are intentionally incorporated in the advertising texts, although the Romanian language offers alternatives for all the English terms encountered. English borrowings are preferred to the detriment of Romanian words, as they convey a sense of modernity, of prestige, of blending with contemporary times, increasing visibility and liking, ultimately having the purpose of persuasion.

Keywords: English borrowings, persuasion, global language

It is widely acknowledged that English, which is considered "a global language" (Crystal, 2003:2) has transcended its geographical boundaries to achieve global prevalence. This extensive proliferation in recent times may be largely attributed to the digital sphere, Crystal referring to English as "the chief lingua franca of the Internet" (Crystal, 2003:117). Most of the resources on the internet are found in English, therefore the aforementioned name is well-deserved. Crystal also claims that in order to attain global status, a language must be taken up by each nation worldwide and granted a significant role within their communities, irrespective of whether there are few or no native speakers of that language. What is more, a language becomes a world language not because of the number of people who speak it, but because of the power of the people who speak it. In this case, the term power is multifaceted, encompassing various dimensions, such as political (military) influence, technological prowess, economic strength and cultural impact. Given that England and the USA were the most powerful within the years in these respects, it comes naturally that today English enjoys global ubiquity, managing to dominate over the other languages. This dominance has also made its presence in the banking advertising sector and the COVID-19 pandemic acted as an amplifier. Prior to the onset of the pandemic, individuals would normally to go banks for an array of financial transactions and operations. However, the constraints brought about by the pandemic compelled financial institutions to devise alternative strategies. The subsequent solution was the digitization of virtually all banking functions, ranging from account creation to various payments, all through banking tools. Consequently, these tools required appropriate promotion, for which Facebook was chosen as one of the mediums. Moreover, along with the new banking tools, came new English borrowings.

The objective or this chapter is to conduct a theoretical preliminary analysis of the reasons Romanian advertisers chose to insert English borrowings in the banking advertisements on Facebook, posted by local banks, during the pandemic period.

English borrowings

English borrowings, identify as English words, based on their orthographic, phonetic and morphological features. They can be encountered under several names in the literature: anglicisms, English loan words or English borrowings. We can distinguish several definitions of the English borrowings. The definition given to English borrowings by the dictionary is that it is an ”expression specific to the English language; word of English origin, borrowed from another language, not yet integrated into it” (Marcu & Maneca, 1978:68). Mioara Avram is of the opinion that an English borrowing is “a linguistic unit (not only a word, but also a formant, phraseological expression, meaning or grammatical construction) and any type of pronunciation and/or writing (including punctuation) of English origin, regardless of the territorial variety of English, so including American English, not just British” tn (Avram, 1997:11). Another definition is provided by Adriana Stoichițoiu, who considers English borrowings to be words “that retain a foreign appearance in spelling, pronunciation or inflection” tn (Stoichițoiu, 2006:32).

Types of English borrowings

Within scholarly literature, we can find multiple categorizations of English borrowings.

From a socio-cultural perspective, we delineate two classifications of English borrowings: those that are essential, termed as *necessary borrowings* and the ones that are non-essential or superfluous, referred to as *luxury borrowings (*Puşcariu, 1940*)*.

The necessary borrowings are those words, phrases or phraseological units that do not have a correspondent in Romanian and “have some advantages in relation to the local term (they have precision, breviloquence, expressiveness, international circulation)tn (Stoichițoiu, 2006:33). They do not generally have equivalents in Romanian, as they name realities that have recently appeared in different fields, the banking sector being one of them, especially in the COVID-19 pandemic, as it had to be digitized as much as possible, to comply with the needs of the population, who had to shift to online as fast as possible. Considering the intricacy of journalistic discourse, which is marked by the entanglement of referential (informative), connotative (persuasive) and expressive functions, the necessary borrowings may be either *denotative* or *connotative* (Stoichițoiu, 2006).

The luxury borrowings are the words that have a Romanian translation and in Stoichitoiu’s opinion they may even be “useless loans, and in some cases even harmful” tn (Stoichițoiu, 2006:33). These borrowings reflect a linguistic snobbery, a lack of proficiency in the Romanian language and merely replicate existing Romanian terms without offering extra information, thus constituting “typical manifestations of Anglomania, being able to be included in the category of so-called cultisms” tn. (Stoichițoiu, 2006:33).

According to Mioara Avram’s viewpoint on the origins of English borrowings, we have the differentiation between English borrowings with a singular etymology and those with multiple etymologies. For the former, their direct origin or etymology is readily identifiable. In the case of the latter, discerning the exact etymology is unfeasible, as there are no formal or semantic indicators to guide such a distinction.

Another classification, emphasized by Theodor Hristea, is also noteworthy. From his point of view, there are both genuine English borrowings and false English borrowings or pseudo-English borrowings. Contrary to Mioara Avram’s view, he contends that English borrowings, with either a single of multiple etymologies, fall under the same umbrella of genuine English-borrowings. On the other hand, false or pseudo-English borrowings are terms crafted in other languages, predominantly French, which may appear to be English but are not. For instance, the term tenisman is a pseudo-English borrowing originating from French, whereas the corresponding term in English is tennis player.

The assimilation of English borrowings

The assimilation of English borrowings is characterized by two opposing trends: maintaining the original form or conforming to the Romanian linguistic framework. Scholarly texts identify both objective and subjective factors that present challenges in the assimilation of the English borrowings. Objective factors include the recency of these borrowings, the difference between the Romanian and English language systems, their restricted use to specific linguistic registers and the pressure of the system pertaining to the receiving language. The subjective factors exert the most significant influence on the assimilation process. These include: insufficient knowledge in English or Romanian and the predilection for convenience or the "law of minimum effort". Insufficient linguistic proficiency in one of the two languages can lead to errors in spelling and pronunciation (including hypercorrectness), pleonasms or faulty translations in the case of "false friends".

Convenience or the law of minimum effort translates into snobbery or mimetic spirit of the speakers, who use the luxury loans without having the slightest interest in finding Romanian equivalents or adapting them. (Stoichițoiu, 2006).

The history of English borrowings in the banking language

David Crystal, in his book, *English as a global language*, describes the events and circumstances that led to English being used in the banking system. In the late 18th century several large organizations emerged in the United States, driven by the country's abundant natural resources and a fast-growing population. One of the most prominent figures that stood out was financier John Pierpont Morgan, who was a conglomerate in manufacturing, banking and transportation. "By the turn of the century his banking house had become one of the world's most powerful financial institutions" (Crystal, 2003:82-83), financing both World War I efforts and post-war European struggles to reconstruct what had been damaged. Whilst Germany had similar industrial and financial strengths, its defeat in 1918 paved the way for American economic dominance. That period also saw the rise of the international banking system, especially in Germany, Britain and The U.S., supporting world trade and industrial growth. Companies such as Rothschilds and Morgans were pivotal in turning London and New York into global investments hubs. By 1914, British and American foreign investments massively outpaced those of France and Germany and the "resulting *enonomic imperialism*, as it was later called, brought about a fresh dimension to the balance of linguistic power" (Crystal,2003:83). This shift had linguistic implications, as financial knowledge became crucial, and the dominant language of this economic dialogue was predominantly English. Consequently, these past occurrences serve as the bedrock upon which the ascendance of the English language in the banking sector has been built.

The impact of English borrowings on the Romanian language is not a recent phenomenon that emerged post-1989. According to the scholar Mioara Avram, this influence has been present for over one hundred and fifty years. This long-standing impact is evidenced in the literary contributions of figures such as C. Negruzzi, Ion Ghica and I. L. Caragiale, who penned notable works like *High Life* and *5 o'clock*. The presence of lexical elements saw a significant expansion in the aftermath of World War II. In this day and age, the impact of the English language can be regarded as a global linguistic phenomenon (Crystal, 2003).

English borrowings also "abound in specialized publications in the field of communication, advertising and public relations" tn (Stoichitoiu 2006:15), a statement that we also confirm in the posts of banks on Facebook.

The concept of borrowing

"The richness of a language is given, first of all, by the richness of its vocabulary" tn (Hristea, 1984:39). The vocabulary of a language represents the most malleable and receptive segment when it comes to change. It undergoes continuous augmentation through the integration of novel lexical and phraseological elements that align with the communicative

requirements of its users. This augmentation can be achieved by borrowing, which is "one dynamic in a complex strategy of enriching the lexicon" (Picone, 1996:1).

According to Picone, a neologism is any new word, morpheme or expression as well as any new preexistent meaning for them. Consequently, it becomes evident that any borrowing of English elements into another language, not only qualifies as an English borrowing, but also aligns with the universally accepted definition of the neologism (Picone, 1996).

In her scholarly investigation, Elena Tălmăcian has posited that there are two attitudes in English loanwords. Individuals with a conservative perspective argue that "many words borrowed from English are not necessary and can be replaced by Romanian equivalent terms. Most of them consider their use an act of linguistic snobbery, ignorance or even lack of patriotism. (...) The second category is represented by those who consider word borrowing from English is a natural enrichment phenomenon of the Romanian heritage, even if not all are necessarily indispensable/ irreplaceable English loanwords" (Tălmăcean, 2016:195).

In Mioara Avram's opinion, the influence of English on the Romanian language is not inherently negative and it should not be deemed more hazardous than other influences that have been, and continue to be exerted on Romanian.

Research Design

In the study, I have selected three advertisements according to three criteria. The first criterion was the presence of English borrowings in the advertisement texts and the second criterion is related to the release date of the advertisement. Therefore, the study contains one advertisement from each of the three years of peak COVID-19 pandemic: 2020, 2021 and 2022. In regard to the third criterion, this is associated with the origin of the advertisements, more accurately, they all belong to Transilvania Bank.

The three advertisements are as follows:

2020: BT Pay **Day Hey**, Google! #BTPayDay is here! Astăzi orice plată cu telefonul, transfer de bani sau donație te poate premia. Avem pentru voi 3 boxe Google Mini. Hai în secțiunea oferte din BT Pay să vezi mai multe oferte.

(BT Pay Day Hey Google! #BTPayDay is here! Today any phone payment, money transfer or donation can reward you. We have 3 Google Mini speakers for you. Go to the offers section of BT Pay to see more offers) tn.

2021: **Remember** Bani de la rude? **This is it now**. **Feel old yet**? Încă nu știi ce să ceri de la Moș Nicolae? #BTPay (Remember Money from relatives? This is it now. Feel old yet? Still don't know what to ask Santa Claus for? #BTPay) tn.

2022: Esti la zi cu BT Pay? Adaugă-ți și cardurile **business** în **app**. Te-ai obișnuit deja cu PT Pay, **right**? Treci la **next level** și cardurile **business** în **app**. (Are you up to date with BT Pay? Add your business cards to the app as well. You're already used to PT Pay, right? Go to the next level and business cards in the app) tn

In the three scrutinized advertisements I have identified the following English borrowings, which are in the form of individual words or structures: day, hey, remember, this is it now, feel old yet, business, app, right, next level. In the table below, there are the Romanian correspondents of the English borrowings. For an accurate translation I have used both a hard cover dictionary and an online dictionary.

Word or structure in English	Romanian correspondents according to dictionary
Day	s. zi
Hey	interj. hei
Remember	v.t. a nu uita, a ține minte, a-și aminti
This	adj. acest, această
Is	forma a verbului to be, este

now	adv. acum
feel	v.t. a simți
Old	adj. vechi, bătrân
Yet	Adv. încă
Business	s. afacere
Next	adj. următor
Level	s. nivel
Right	adj. corect
App (abbreviation of application)	s. aplicație

According to the dictionaries, all the above English borrowings have Romanian correspondents, which could have been perfectly used in the advertisement texts above. Yet, the choice was to use English words, or more accurately luxury borrowings (Puşcariu, 1940). The reason behind such choice cannot be, therefore, one of necessity, but one of persuasion, which encompasses various dimensions, explained by literature.

The reasons for the adoption of English terms in the banking advertisements

The incorporation of English borrowings into advertising texts has evolved into a widespread and undeniable linguistic phenomenon, which is not only substantiated by existing literature in the field, but it is also evident from our personal experiences as consumers of Romanian advertising across various domains. Banking advertising, in particular, conforms to this trend with the noticeable increase in the use of English terms, ingrained in the advertising texts. These English terms play a significant role in capturing our attention, engaging our interest, influencing our loyalty as customers of the banking services and persuading us to take specific actions, such as a purchase (White, 2022). In other words, use of English borrowings in advertising texts is „a popular advertising technique" (Kuppens, 2009:115) and it is by no means accidental.

Löber (2017) conducted a study that allowed her to lists the key motivations that drive advertisers, in general, to incorporate foreign terms in advertising texts. These motivations include a wide range of factors, including associations with specific countries or languages, the cultivation of an international brand image, the facilitation of brand awareness, the desire to create an appealing and positively perceived messaje, sometimes embedded with a touch of humour and the creation of an emotional atmosphere. Moreover, in the advertisers' opinions, using foreign languages in advertisement texts conveys a sense of product authenticity, enhances brand positioning on the market, addresses the absence of suitable local language counterparts, emphasizes product quality, evokes a modern and contemporary feels, captures the customers' attention, differentiates their products from competition, maintains consistency in product naming, prompts customer reflection, and last but not least, enhances online visibility through the use of foreign terms. Hence, it is safe to assert that the presence of English terms contribute significantly to the shaping of the overall image of the banking products. In their efforts to persuade and connect with the readership, Romanian banking marketers also opt to incorporate English borrowings into the texts of the online advertisements on Facebook. This linguistic choice is influenced first of all by the global prestige of the English language, which is seen as a symbol of modernity and power (Crystal, 2003). Secondly, as the banking world was once dominated by the USA and by UK, it comes only naturally that English has taken the lead when it comes to its frequent use. This lead can be termed "terminological dependency" (Humbley & Garcia, 2012:60). In other words, by incorporating English borrowings, banking advertisements align themselves with the specialized language of this field, convey a competent image and draw closer to experts in the industry. Furthermore, English "is more economical than many other languages" (Moriarty et.al., 2009:283), which

renders it more appropriate, given the limitation on the word count in Facebook advertisements. And last, but not least, certain languages lack direct equivalents for specific English words (Moriarty et.al., 2009).

Conclusion

This study sheds light on the reasons why advertisers incorporate English borrowings intentionally in the banking advertisement texts. The reason is not necessity, as the Romanian language has correspondents for the English borrowings utilized. Instead, these foreign terms are inserted as a persuasion strategy. English holds a distinguished position as a foreign language among Romanians, therefore it is used with a view to capturing the attention of the readers and at the same time, enhancing prestige, trustworthiness and positive appreciation.

BIBLIOGRAPHY

Crystal, David (2003), *English as a Global Language*, Second Edition, Cambridge University Press.

Görlach, Manfred (2001), *A dictionary of European Anglicisms*, Oxford University Press.

Gruiță, G. (2006), *Moda lingvistică 2007: norma, uzul şi abuzul*, Piteşti: Paralela 45.

Hoțu, Alina (2011), *Anglicisme în limbaje de specialitate, Mass-Media, Pedagogie, Muzică,* Editura Hoffman.

Hristea, Theodor (1984), Coordonator*, Sinteze de limba română*, Editia a treia revazută și din nou îmbogățită, Editura Albatros, București, 1984.

Marcu, Florin (1999), *Dicționar uzual de neologime*, Editura SAECULUM I.O., București.

Marcu, Florin, Maneca, Constant (1978), *Dicționar de neologisme*, Ediția A III-A, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București.

Moriarty, S., Mitchell, N., &Wells, W. (2009)- *Advertising & IMC*: Principles & Practice (ninth edition), Pearson

Picone, Michael, D. (1996), *Anglicisms, Neologisms and Dynamic French*, John Benjamins Publishing Company.

Pușcariu, Sextil (1940), *Limba Română, Volumul I, Privire generală*, Fundația pentru Literatură și Artă "Regele Carol II".

Stoichițoiu, Ichim, Adriana (2006), *Aspecte ale influenței engleze în româna actuală*, Editura Universității din București.

Ștefan, Loredana (2016), Dicționar Român-Englez Englez-Român, Editura Eduard, Constanța.

Tălmăcian, Elena (2017), *Business Anglicisms in Romanian Online Economic Press*, Colecția Lingvistică Aplicată, Editura ASE, București.

White, Karl (2022), *Online advertising*, Las Vegas NV.

Online sources

Crișciu, Titus (2014) *Ești cool și dacă vorbești corect românește*, Revista cultura nr. 466, May 9/2015, retrieved from https://revistacultura.ro/nou/esti-cool-si-daca-vorbesti-corect-romaneste/ on the 3rd November, 2023.

Crystal, David (1999), *World English: Past, Present, Future*, retrieved from https://davidcrystal.com/Files/BooksAndArticles/-4031.pdf on 31st October, 2023.

Humbley, J. & García Palacios, J. (2012), *Neology and terminological dependency*, retrieved from https://sci-hub.hkvisa.net/10.1075/term.18.1.04hum retrieved on 3rd November, 2023.

Lyutakova, R. (2001), *Adaptarea fonetică a neologismului în graiurile populare românești. Acomodarea, asimilarea, propagarea, diferențierea și disimilarea sunetelor*, retrieved from https://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/A1497 on 2nd November, 2023.

Domzal, T. J. James, M. H. and Jerome B. K. (1995) *Achtung! The Information Processing of Foreign Words in Advertising*, International Journal of Advertising. 14(2):95-114 retrieved from https://sci-hub.hkvisa.net/10.1080/02650487.1995.11104603 on the 2nd of December, 2023.

Firică, Camelia (2017), *Anglicisms in Romanian, A barrier to effective communication*, retrieved from https://revistatransilvania.ro/wp-content/uploads/2018/02/12-Camelia-Firica.pdf ,on 3rd November, 2023

Greavu, Alina (1999), *Aspects of English borrowing*, retrieved from https://core.ac.uk/download/pdf/6250639.pdf , on 3rd November 2023.

Kriston, Andrea (2015) retrieved from

https://www.academia.edu/107968260/An_Approach_to_Romanian_Language_Anglicisms on the 22nd of November, 2023

Kuppens An. H. (2009), *English in Advertising: Generic Intertextuality in a Globalizing Media Environment*, Applied Linguistics:31/1: 115-135 retrieved from

https://sci-hub.hkvisa.net/10.1093/applin/amp014 on 2nd November, 2023.

Löber, Sarah (2017), *The motives of advertisers for the use of foreign languages in advertising*, Radboud University Nijmegen, retrieved from

https://theses.ubn.ru.nl/server/api/core/bitstreams/59e1e12d-1a88-48b9-39a03165a3d17610b/content on 1st of November, 2023.

Niculescu-Gorpin, Annabella-Gloria, (2014), Use and Abuse of Borrowings in the Romanian Print Media, retrieved from https://www.diacronia.ro/en/indexing/details/A426 on the 2nd December, 2023.

Niculescu-Gorpin, Annabella-Gloria, Vasileanu, Monica (2017), *Variații regionale în percepția și procesarea anglicismelor lexicale „de lux". Studiu de caz*, retrieved from https://www.diacronia.ro/en/indexing/details/A27547/pdf on the 2nd December, 2023.

Niculescu-Gorpin, Annabella-Gloria, Vasileanu, Monica (2020), *Romanian Anglicisms: from fully-fledged lexical items to discourse markers* retrieved from https://www.diacronia.ro/en/indexing/details/A31636/pdf on the 2nd December, 2023.

Popa(Pușcașu), Claudia, (2022), *Anglicismle în limba română:între necsitate și lux*, retrieved from http://meridiancritic.usv.ro/uploads/mc_1_2022/III.06.%20Puscasu%20Claudia%20DCVL%202021.pdf on 3rd November 2023.

Tălmăcian, Elena (2017), *Synergy*, Volume 9, 1/2013, retrieved from https://synergy.ase.ro/issues/2013-vol9-no-1/11-elena-talmacian-aspects-of-anglicisms-in-the-romanian-economic-language.pdf on 3rd November 2023

Vakratsas, Demetrios, Ambler, Tim (1999) *How Advertising Works: What do we really know?* https://www.jstor.org/stable/1251999?read-now=1&seq=4#page_scan_tab_contents on the 22nd of November, 2023

https://hallo.ro/dictionar-englez-roman

MANIFESTATIONS OF COPING MECHANISMS ACCORDING TO COGNITIVE SCHEMES IN THE ELDERLY

Monica Andreea Popescu

PhD Student, State University of Moldova

Abstract: The analysis approach aims to identify the psychological profiles of subjects with early maladaptive cognitive schemes, in conjunction with coping mechanisms, has examined 174 older people after 65 years old. Young schemas questionnaire and SACS coping mechanism questionnaire are used for collecting information, also Independent sample T Test is used for analyzing data. Thus, five such profiles were identified, based on the categories of cognitive schemes.

Keywords: aging, coping mechanisms, maladaptative cognitive schemas, elderly, mental health

Prin introducerea noțiunii de schemă dezadaptativă timpurie, Young a oferit un nou punct de vedere pentru definirea conceptului și un model medical pentru o varietate de tulburări mintale ce apar după perioada copilăriei. Această teorie susține că sistemele de credințe sunt dezvoltate treptat în mintea unei persoane pe baza efectelor experiențelor timpurii în relația cu părinții,. Aceste sisteme de credințe rămân latente la nivel cognitiv și se pot activa în momentul trăirii unor evenimente pe parcursul vieții. Conform teoriei schemelor cognitive, formulată de Young J., un anumit comportament este considerat a fi rezultatul schemelor cognitive și nu parte din aceste scheme. Există 18 tipuri de scheme dezadaptative organizate în domenii, respectiv: domeniul respingerii, domeniul afectării autonomiei sau performanței, domeniul deficienței limitelor, domeniul dependenței față de ceilalți și domeniul supravigilenței și inhibiției.

Lazarus și Folkman, fondatorii cercetărilor în domeniu, au definit „copingul” ca „eforturi continue cognitive și comportamentale pentru a face față cerințelor specifice (interne și/ sau externe), care implică resursele individului, uneori depășind capacitatea acestuia”. [1, pp. 141]

Există două puncte de vedere diferite în literatura de specialitate cu privire la natura coping-ului. Copingul, potrivit lui G. Vaillant, este o trăsătură de personalitate care necesită existența unor mecanisme de apărare, adaptative și inconștiente.[2]

Copingul, după Lazarus, reprezintă întregul efort de a controla stresul ca parte a relației dintre individ și mediul său extern. [1] Strategiile de coping sunt concepute pentru a compensa sau autoregla situațiile stresante prin schimbarea obiectivelor sau adaptarea la circumstanțe noi. [3] Există două moduri în care se poate compensa: prin strategii de coping bazate pe problemă sau pe emoții. Copingul centrat pe emoție implică gestionarea emoțiilor negative asociate cu problema și autoreglarea individului pentru a reduce impactul emoțional al circumstanțelor stresante. [1, 4].

Materiale și metode

Un număr de 213 de persoane în etate din județul Iași au fost incluse în eșantionul cercetării constatative non-experimentale. Cercetarea a inclus persoane care locuiesc la domiciliu și în centre rezidențiale pentru vârstnici pentru a respecta diversitatea mediului de trai, folosind metoda randomizării. În plus, s-a optat pentru persoane de vârsta a treia, de gen

masculin și feminin, care diferă în ceea ce privește statutul familial: văduv, divorțat sau căsătorit. Aceste persoane au fost distribuite statistic în trei stadii de vârstă: stadiul de trecere spre bătrânețe (65 – 75 de ani), stadiul bătrâneții medii (75 – 85 de ani) și stadiul marii bătrâneți sau al longevivilor (peste 85 de ani).

În primul rând, au fost selectați subiecții care îndeplineau criteriile demografice vizate și li s-a aplicat „Mini testul pentru examinarea stării mentale – MMSE", creat de doctor Marshall Folstein. Instrumentul este un test de screening care evaluează modificările funcțiilor cognitive la adulți. Se testează orientarea spațio-temporală, atenția, memoria de scurtă durată, motricitatea, limbajul și capacitatea de a efectua operații abstracte și concrete. Subiecții cu deficit cognitiv, cei cu deficiențe severe de auz și cei cu sechele grave după un accident vascular cerebral au fost excluși. Aceste criterii sunt necesare, deoarece persoanele în vârstă care suferă de aceste afecțiuni se vor confrunta cu dificultăți în a răspunde la chestionarele din cadrul cercetării.

Din 213 persoane care au completat „Mini testul pentru examinarea stării mentale – MMSE", 28 au fost eliminate din cauza afectării cognitive. După prelucrarea chestionarelor, au fost validate 174 de exemplare ale protocoalelor de cercetare, diferența de 11 exemplare au fost subiecții care au furnizat informații incomplete, fie prin omiterea răspunsurilor la itemi, fie prin refuzul de a continua evaluarea. Prin urmare, eșantionul final a fost de 174 subiecți, dintre care 61,5 % femei și 38,5 % bărbați, majoritatea 62,1 % locuiesc în centrul rezidențial pentru vârstnici și 37,9 % locuiesc la domiciliu.

Metodele de cercetare empirice utilizate pentru colectarea datelor privitor la variabilele cercetării au fost: „Chestionarul schemelor cognitive Young- forma scurtă 3- YSQ-S3" pentru măsurarea variabilei „scheme cognitive" și „SACS – Scala de abordare strategică a coping-ului", pentru măsurarea variabilei „mecanisme de coping".

Instrumentul „Chestionarul schemelor cognitive Young- forma scurtă 3- YSQ-S3", identifică 5 categorii a schemelor cognitive dezadaptative, precum: categoria „separare și respingere", respectiv convingerea individului că nu îi vor fi satisfăcute nevoile de siguranţă, îngrijire, empatie, acceptare şi respect, compusă din cinci scheme: deprivare emoţională, abandon / instabilitate, neîncredere / abuz, izolare socială / înstrăinare, defect / ruşine. Categoria „autonomie și performanță" se referă la autonomia slabă, performanţa scăzută şi la perceperea propriei incapacităţi de a supravieţui și funcţiona independent. Acestui domeniu îi aparţin următoarele scheme: eşec, dependenţă / incompetenţă, vulnerabilitate la rău şi boală, protecţionism / ego infantil. Categoria „deficiența limitelor" este definită prin limite defectuoase, prin incapacitatea de a stabili sau stabilirea inexactă a limitelor interne, a responsabilităţilor faţă de ceilalţi, a scopurilor pe termen lung. Apar dificultăţi în respectarea drepturilor celorlalţi, în stabilirea şi atingerea unor scopuri personale realiste. Din acest domeniu fac parte două scheme: revendicare / grandomanie și autocontrol / auto-disciplină insuficientă. Categoria „dependența față de alții" este caracterizată prin focalizarea excesivă pe satisfacerea dorinţelor, nevoilor altora în detrimentul satisfacerii propriilor dorinţe şi nevoi, cu scopul obţinerii dragostei şi aprobării celor din jur. Schemele componente ale acestui domeniu sunt: subjugarea, auto-sacrificiul, căutarea aprobării / recunoaşterii. Categoria „hipervigilență și inhibiție" cuprinde sentimentele, impulsurile și alegerile spontane care nu sunt exprimate, iar persoana nu crede că are dreptul de a fi fericită, relaxată, sănătatea și relaţiile apropiate având de suferit. Schemele celui de al cincilea domeniu sunt: negativism / pasivitate, inhibiţie emoţională, standarde nerealiste / hipercriticism și penalizarea.

„Scala de abordare strategică a coping-ului – SACS", un chestionar multidimensional dezvoltat pentru an identifica strategiile de coping comportamental în context social pe care oamenii le folosesc după ce trec prin anumite evenimente sau situații negative, a fost folosit pentru a măsura variabila „mecanismele de coping". Scala SACS măsoară frecvența utilizării anumitor strategii de coping comportamental, prin intermediul a 9 scale de evaluare, respectiv:

acțiune asertivă, relaționare socială, căutarea suportului social, acțiune prudentă, acțiune instinctivă, evitare, acțiune indirectă, acțiune antisocială și acțiune agresivă.

Rezultate

În vederea examinării ipotezei de cercetare- „Se presupune că există diferențe în utilizarea mecanismelor de coping în funcție de schemele cognitive ale vârstnicilor", s-a recurs la utilizarea Testului T pentru eșantioante independente, la un prag de semnificație $p < 0.000$ și astfel s-au obținut cinci profile psihologice.

Pe baza răspunsurilor vârstnicilor la chestionarul multidimensional care a fost dezvoltat pentru a identifica strategiile de coping comportamental în context social pe care oamenii le folosesc după ce au experimentat anumite evenimente sau situații negative, Figura 1 prezintă distribuirea procentuală a mecanismelor de coping. Aceste mecanisme sunt prezentate pe două niveluri: prezența mecanismelor și absența mecanismelor.

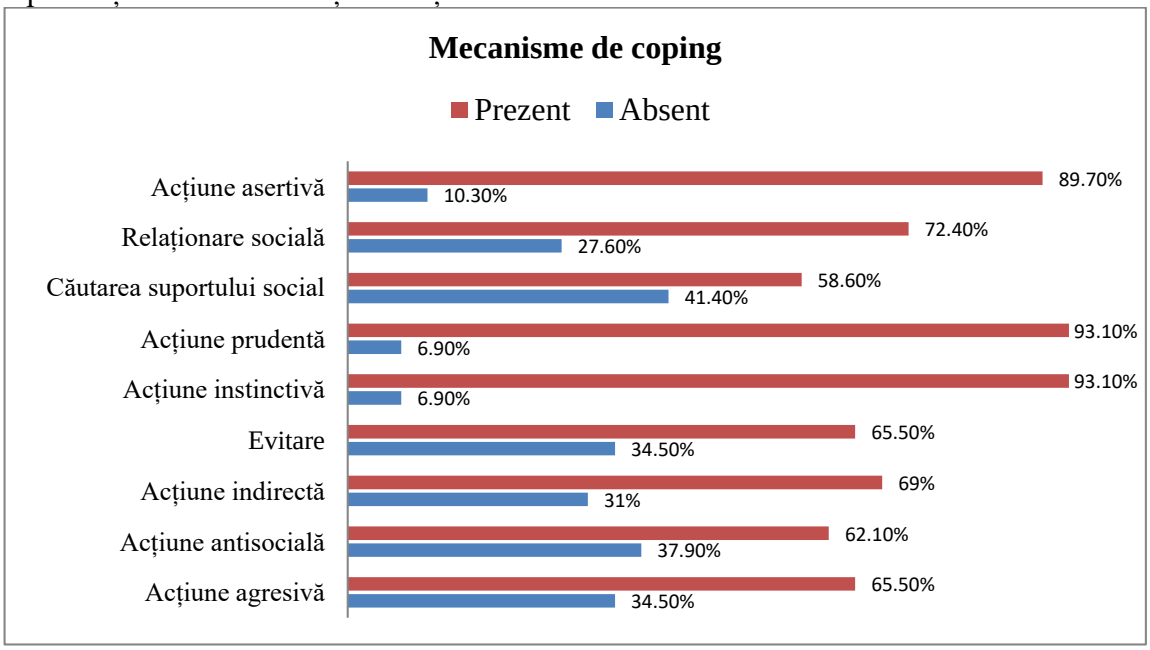

Fig 1. Mecanismele de coping prezente la persoanele de vârsta a treia [Contribuție proprie]

În tabelul 1 sunt prezentate datele vizând valorile medii ale rezultatelor obținute în urma aplicării scalei de abordare strategică a coping-ului- SACS.

Mec. de coping	Acț. asertivă	Rel. socială	Suport social	Acț. prudentă	Acț. instinctivă	Evitare
Media	33.14	17.55	20.31	18.45	22.34	19.76

Tabel 1. Mediile obținute în urma aplicării Scalei de abordare strategică a coping-ului- SACS *[Contribuție proprie]*

Un prim profil psihologic este al vârstnicilor care manifestă **schema cognitivă de „separare și respingere"**, figura 2 fiind reprezentativă în acest sens. Pentru această schemă cognitivă au fost identificate diferențe semnificative pentru mecanismul de coping „acțiune asertivă", media acestui mecanism absent fiind semnificativ mai mare decât media mecanismului prezent. Și de asemenea au apărut diferențe semnificative și pentru mecanismul

de coping „acțiune instinctivă”, cu media mecanismului absent, mai mare decât media mecanismului prezent.

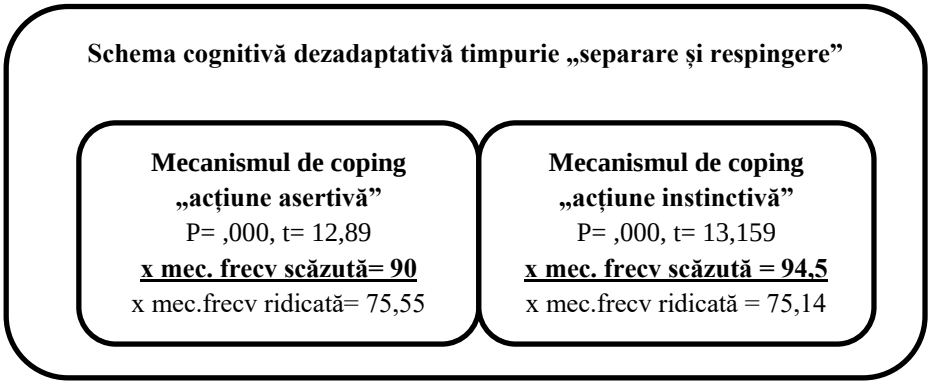
Schema cognitivă dezadaptativă timpurie „separare și respingere”
Mecanismul de coping „acțiune asertivă”
P= ,000, t= 12,89
x mec. frecv scăzută= 90
x mec.frecv ridicată= 75,55
Mecanismul de coping „acțiune instinctivă”
P= ,000, t= 13,159
x mec. frecv scăzută = 94,5
x mec.frecv ridicată = 75,14

Fig. 2 Profilul vârstnicilor cu schema cognitivă dezadaptativă de „separare și respingere” *[Contribuție proprie]*

Un alt profil psihologic al persoanelor de vârsta a treia participante la cercetare a fost al celor care prezintă **schema cognitivă dezadaptativă timpurie de „autonomie și performanță deficitare”**, reprezentat schematic în figura 3. S-au identificat diferențe semnificative pentru mecanismele de coping „acțiune asertivă”, „acțiune prudentă” și „evitare”, media mecanismelor absente fiind semnificativ mai mare decât a celor prezente.

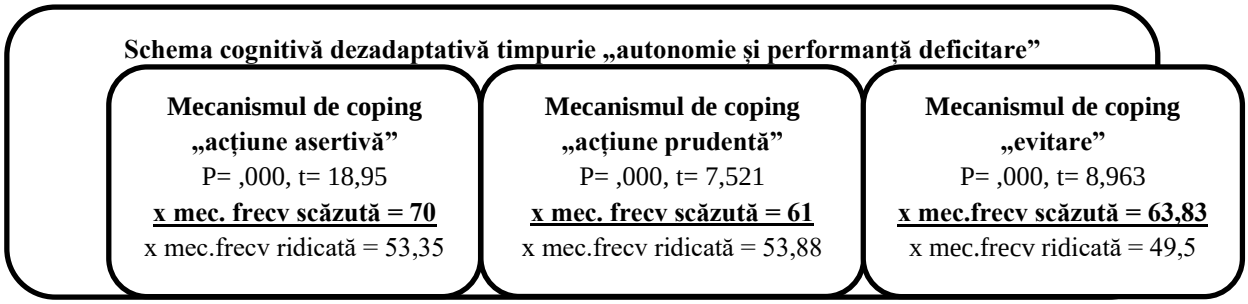
Schema cognitivă dezadaptativă timpurie „autonomie și performanță deficitare”
Mecanismul de coping „acțiune asertivă”
P= ,000, t= 18,95
x mec. frecv scăzută = 70
x mec.frecv ridicată = 53,35
Mecanismul de coping „acțiune prudentă”
P= ,000, t= 7,521
x mec. frecv scăzută = 61
x mec.frecv ridicată = 53,88
Mecanismul de coping „evitare”
P= ,000, t= 8,963
x mec.frecv scăzută = 63,83
x mec.frecv ridicată = 49,5

performanță deficitare” *[Contribuție proprie]*

Cel de-al treilea profil psihologic este pentru vârstnicii care manifestă **schema cognitivă de „deficiența limitelor”**, profil reprezentat în figura 4. Pentru această schemă apar diferențe semnificative pentru mecanismele de coping „acțiune prudentă” și „evitare”, cu media mecanismelor absente mai mare decât a celor prezente și de asemenea pentru mecanismul „acțiune antisocială”, cu media mecanismului prezent mai mare decât media mecanismului absent.

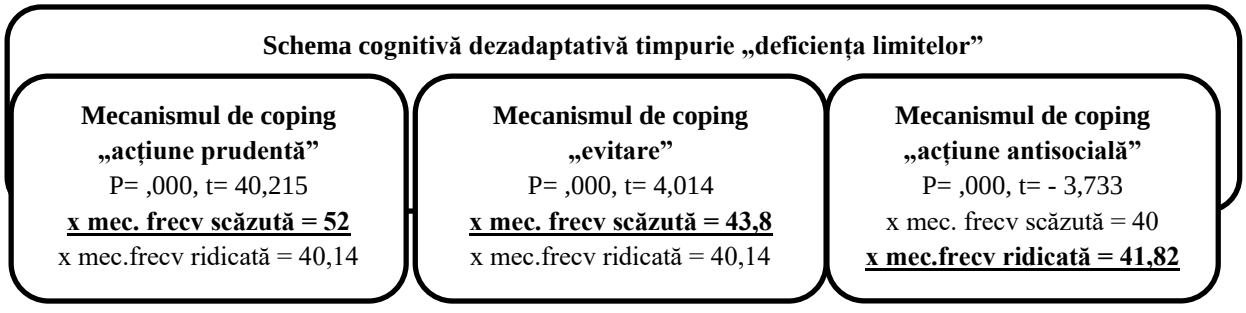
Schema cognitivă dezadaptativă timpurie „deficiența limitelor”
Mecanismul de coping „acțiune prudentă”
P= ,000, t= 40,215
x mec. frecv scăzută = 52
x mec.frecv ridicată = 40,14
Mecanismul de coping „evitare”
P= ,000, t= 4,014
x mec. frecv scăzută = 43,8
x mec.frecv ridicată = 40,14
Mecanismul de coping „acțiune antisocială”
P= ,000, t= - 3,733
x mec. frecv scăzută = 40
x mec.frecv ridicată = 41,82

Fig. 4 Profilul vârstnicilor cu schema cognitive dezadaptativă de „deficiența limitelor” *[Contribuție proprie]*

Următorul profil psihologic este reprezentat în figura 5 și reprezintă subiecții care manifestă **schema cognitivă dezadaptativă de „dependența față de alții”** pentru care apar diferențe semnificative pentru mecanismul de coping „acțiune instinctivă”, la care media mecanismului prezent este mai mare decât media mecanismului absent.

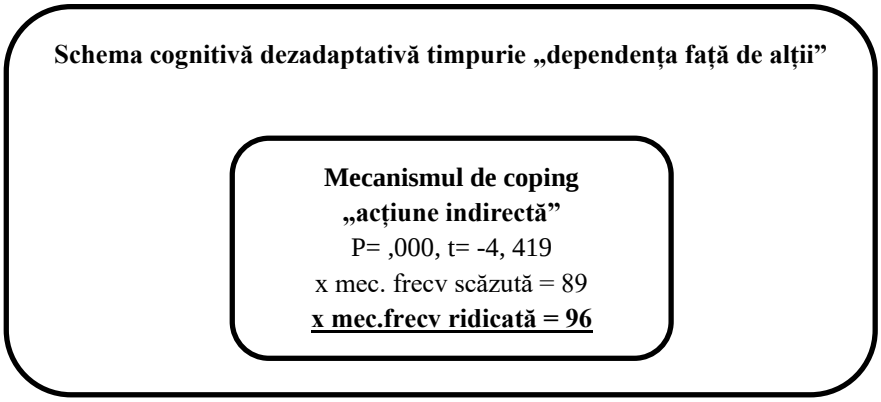
Schema cognitivă dezadaptativă timpurie „dependența față de alții”
Mecanismul de coping
„acțiune indirectă”
P= ,000, t= -4, 419
x mec. frecv scăzută = 89
x mec.frecv ridicată = 96

Fig. 4 Profilul vârstnicilor cu schema cognitivă dezadaptativă de „dependența față de alții” *[Contribuție proprie]*

Ultimul profil psihologic identificat este pentru vârstnicii care manifestă ca **schema cognitivă dezadaptativă timpurie „hipervigilența și inhibiția”,** reprezentat în figura 5 și la care apar diferențe semnificative pentru mecanismul de coping „acțiune asertivă”, a cărui medie a mecanismului present este mai mare decât cea a mecanismului absent și pentru mecanismul „acțiune prudentă” la care media mecanismului absent este mai mare decât cea a mecanismului absent.

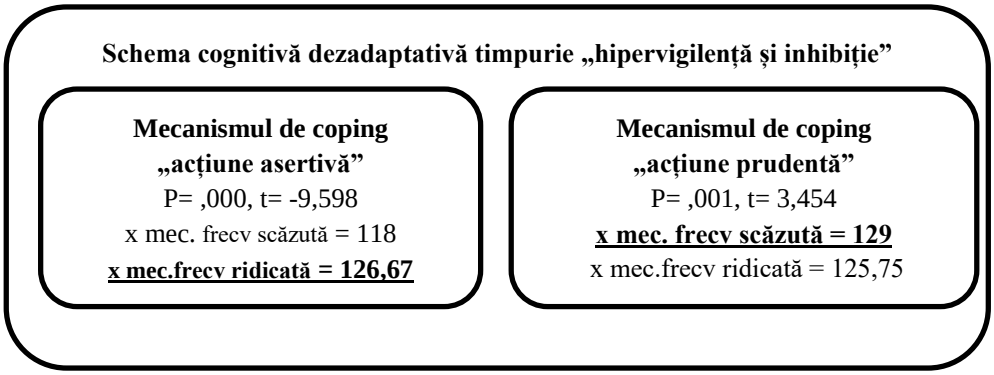
Schema cognitivă dezadaptativă timpurie „hipervigilență și inhibiție”
Mecanismul de coping
„acțiune asertivă”
P= ,000, t= -9,598
x mec. frecv scăzută = 118
x mec.frecv ridicată = 126,67
Mecanismul de coping
„acțiune prudentă”
P= ,001, t= 3,454
x mec. frecv scăzută = 129
x mec.frecv ridicată = 125,75

Fig. 5 Profilul vârstnicilor cu schema cognitivă dezadaptativă de „hipervigilență și inhibiție”

Discuții și concluzii

Rezultatele cercetării arată că există o legătură semnificativă între schemele dezadaptative și stilurile de coping. Astfel, există o legătură între schemele cognitive dezadaptative timpurii de „separare și respingere”, „autonomie și performanță deficitare”, „deficiența limitelor”, „dependența față de alții” și „hipervigilență și inhibiție” și utilizarea predominant scăzută a anumitor mecanisme de coping. Anume persoanele care manifestă schemele cognitive menționate, folosesc mai puțin stilul de coping centrat pe probleme, în timp ce se confruntă cu o situație de stres stimulatoare și o emoție negativă rezultată din situația cu

care se confruntă. Aceasta îi împiedică pe vârstnici să aibă o reacție logică în rezolvarea problemei. Această descoperire este în concordanță cu teoria lui Young care susține că, atunci când fiecare dintre aceste scheme sunt prezente la o persoană, poate avea un impact negativ asupra modului în care gândește și se simte în timpul unei situații stresante.

Utilizarea acestor rezultate permite dezvoltarea unei intervenții psihologice care abordează schemele cognitive dezadaptative și mecanismele de coping pentru a ajuta vârstnicii să-și îmbunătățească modul de gândire și comportament, beneficiind astfel de o îmbătrânire activă și de calitate.

Vârstnicilor ar trebui să li se ofere sprijinul necesar pentru a-și menține un echilibru bun între limitările lor fizice și schimbările specifice acestei perioade de vârstă. Acest echilibru poate fi îmbunătățit semnificativ prin utilizarea resurselor personale, de mediu și sociale. Deoarece reprezintă un grup de resurse bogate care au capacitatea de a contribui activ, de a-și realiza propriul potențial, de a face față provocărilor vieții și de a contribui în mod productiv și fructuos la comunitatea lor, această categorie de populație trebuie încurajată să-și aducă aportul în societate.

BIBLIOGRAPHY

1. LAZARUS, R. S.; FOLKMAN, S. Stress. Appraisal and Coping. New York: Springer, 1984.

2. VAILLANT, G.E. *Adaptation to life* [on-line]. Boston, MA: Little, Brown; 1977.

3. GAMROWSKA, A.; STEUDEN, S. Coping with the events of daily life and quality of life of the socially active elderly In: *Health Psychology Report* [on-line]. 2014, vol. 2, nr. 2, pp. 123-131.

4. MAYORDOMO, R. T. et. al. Coping strategies as predictors of well-being in youth adult. In: *Social Indicators Research* [on-line], 2015, nr. 122, pp. 479-489.

DISCOURSE THEORY, AN EVALUATION FROM THE PERSPECTIVE OF PAUL RICOEUR'S THOUGHT

Bogdan Maxim

PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: Discourse is a concept that underlies a large number of linguistic approaches in general, with ramifications in pragmatics, textual grammar, stylistics, literature, philosophy and theology. In philosophy, it is defined by its interplay of relationships, designating less a delimited field of inquiry than a particular mode of language that has creative power. In the present article we will point out that through preaching, discourse has the chance to say something about something, giving it full meaning being expressed in philosophy through meaning and reference. Then we will analyze the meaning and role of the word in discourse having a wide variety of contexts, concluding that the meaning of discourse comes from the conjunction of word and sentence. And in the last chapter we will investigate the two meanings of discourse.

Keywords: speech, word, language, meaning, sentence

Conform lui Paul Ricoeur, limbajul posedă o putere creatoare și o funcție simbolică pe care o lingvistică structurală, sincronică, nu le poate explica decât ca trecere de la o stare a sistemului de semne la alta[1].

Pentru Ricoeur teoria discursului are două surse. Din sanscritistul francez Emile Benveniste[2] a derivat o teorie a discursului bazată nu pe lingvistica semnului, ci pe lingvistica propoziției. Din filozofia de limba engleză și de la Frege și Husserl a preluat reflecțiile asupra logicii sensului și a referinței. Ne vom uita la fiecare pe rând.

1. Lingvistica discursului

a. Semiotica si semantica

Teoria discursului lui Benveniste începe de unde a rămas de Saussure: conceptul rezidual al vorbirii[3]. Pentru de Saussure vorbirea a fost o execuție a combinației libere a limbajului de către indivizi, nerestricționată de legile limbii. Benveniste, totuși, susține că vorbirea are și o structură care este la fel de riguroasă ca structura limbajului, dar ireductibilă la aceasta. Pentru a exprima această trăsătură a vorbirii, Benveniste înlocuiește termenul saussurian de vorbire cu termenul de discurs. Teoria sa a discursului face, prin urmare, o

[1] Paul Ricoeur, *Conflictul interpretărilor. Eseuri de hermeneutică,* trad. de Horia Lazăr, Ed. Echinox, Cluj, 1999, p. 79.

[2] Paul Ricoeur, *Metafora vie,* trad. de Irina Mavrodin, Ed. Univers, București, 1984, p. 123.

[3] Discuția despre teoria lingvistică a lui Emile Benveniste de către Ricoeur este considerabilă prin numărul mare de referințe în lucrările sale în care se adresează lui: *Conflictul interpretărilor. Eseuri de hermeneutică I; De la text la acțiune. Eseuri de hermeneutică II; Metafora vie; Memoria, istoria, uitarea; Sinele ca altul*; Potrivit lui Ricoeur, fenomenologia lui Husserl nu posedă instrumente adecvate pentru a face față lingvisticii fără subiect conform: *Conflictul interpretărilor...*, p. 80. Acesta este motivul pentru care Ricoeur se întoarce în altă parte. Lingvistica lui Benveniste oferă instrumentul. Dar și teoria lui Benveniste trebuie completată. Ricoeur va face acest lucru apelând la alte trei abordări ale limbajului; și anume, 1: teoria propozițiilor din filozofia analitică a limbii engleze derivată din lucrările lui Gottlob Frege, Ludwig. Wittgenstein și Bertrand Russell, 2: teoria actelor de vorbire a lui John Langshaw Austin și John Searle și 3: teoria intenției a lui Paul Grice. Oriunde este posibil, Ricoeur va lega aceste teorii cu lucrarea lui Emile Benveniste și Edmund Husserl.

distincție între două funcționări ale limbajului, fiecare dependentă de o anumită unitate de limbaj, dar ireductibile una la alta. Funcția semiotică a limbajului se bazează pe unitatea semnului, în timp ce funcția semantică a limbajului se bazează pe unitatea propoziției.

Ce repercusiuni are această nouă unitate a limbajului asupra temei sensului? Teoria lui Benveniste este că dimensiunea comunicativă a limbajului trebuie să i se acorde prioritate față de cod. Cu alte cuvinte, accentul este mutat de la semiotică la semantică. Prin urmare, sensul este, de asemenea, mutat din semn în propoziție. Deși propoziția este compusă din semne, ea însăși nu este un semn. Este ireductibilă de semn și constituie cel mai înalt ordin al limbajului. Problema sensului se deplasează, așadar, către propoziție și se îndepărtează de semnificatul semnului.

Funcția semnului este de a fi distinctă de alte semne. Un semn este definit prin diferența și opoziția față de alte semne din cadrul sistemului lexical. Nu are o definiție intrinsecă sau imanentă. Este suficient ca un semn să existe în opoziție cu alte semne care delimitează poziția sa în limbaj. Cu alte cuvinte, semnul este definit de forma sa. Pentru ca un semn să aibă sens, trebuie să obțină caracter distinctiv în relația cu alte semne[4]. Trăsătura majoră a semnului este diferența.

Funcția propoziției, pe de altă parte, este sintetică. Se urmărește integrarea unităților inferioare într-o compoziție care o face ireductibilă la unitățile sale componente. Odată cu propoziția, o graniță este trecută într-un nou domeniu: domeniul în care lucrurile sunt spuse de cineva altuia. Viața discursului uman în acțiune este înfățișată de varietatea nelimitată a compozițiilor sintetice umane. Semnul are doar o formă; este propoziția care are sens.

Legând sensul cu discursul, sensul capătă și o dimensiune temporală. Un act de discurs este un eveniment care are loc între oameni. Benveniste o numește o instanță de discurs, o apariție a discursului. Ca eveniment apare și dispare. Ca eveniment, discursul are o existență reală. Pe de altă parte, semnul și sistemul de semne este atemporal. Are doar o existență virtuală[5].

Evenimentul discursului se întemeiază pe operația unică a propoziției, și anume predica. Prin intermediul predicii, discursul are capacitatea unică de a spune ceva despre ceva[6]. Numai ei i se poate atribui darea de sens unei apariții a discursului. Trebuie să revenim mai jos la locul pe care filosofia limbajului obișnuit îl acordă predicării. Predicarea are puține în comun cu semnificatul semioticii. În timp ce semnificația semnului rămâne în limbaj, nu poate fi transferată într-o altă limbă. Semnificația rămâne unică în diferența și opoziția sa și, prin urmare, nu este redată. Sensul unei propoziții în predicarea ei este eminamente transmisă într-o altă limbă.

b. Evenimentul și sensul

Ceea ce a fost descris mai sus ca apariția discursului poate fi formulat prin ceea ce Ricoeur numește dialectica evenimentului și sensului[7]. Ceea ce vrea să spună prin aceasta este că evenimentul evanescent al vorbirii cumva nu dispare, ci este surprins și repetabil. Discursul este evenimentul singular prin care semnele lingvistice ale limbajului sunt combinate într-un mod atât de unic încât se întâmplă ceva între doi vorbitori. Nu doar aspectul material, cuvintele, al discursului poate fi repetat, ci și evenimentul. Caracterul său de eveniment nu derivă însă din semne. Discursul actualizează limbajul și îi dă existență.

Dar cum poate sensul să surprindă evenimentul? Un eveniment este un eveniment incomunicabil. Este simțit și trecător. Ricoeur numește evenimentul „monadă”[8]. Este

[4] Paul Ricoeur, *Conflictul interpretărilor...,* p. 79.
[5] Paul Ricoeur, *Conflictul interpretărilor...,* p. 84.
[6] Paul Ricoeur, *Conflictul interpretărilor...,* p. 85.
[7] Paul Ricoeur, *Metafora vie...*, p. 200.
[8] Paul Ricoeur, *De la text la acțiune. Eseuri de hermeneutică II,* trad. de Ion Pop, Ed. Echinox, Cluj, 1999, p. 65.

individual, unic, irepetabil și, prin urmare, incomunicabil.

Și totuși, și aceasta este enigma discursului, evenimentul-personaj nu trece în uitare. Evenimentul poate fi repetat și recunoscut ca fiind același. Supunerea evenimentului vorbirii în ceva durabil se numește sensul discursului. Evenimentul este salvat în sensul său. Prin urmare, aforismul potrivit căruia discursul are loc ca eveniment, dar trebuie înțeles ca sens[9]. Pentru Ricoeur această subminare a evenimentului în sens este fundamentul comunicării[10].

Dar ce este acest discurs durabil? Pentru Benveniste sensul este constituit de propoziție, mai precis, de puterea predicatoare a propoziției. Sensul propoziției, însă, nu se mai limitează la opoziția și diferența semnelor propoziției, ci a rupt legăturile limbajului pentru a pătrunde ceva dincolo de limbaj. Limba a devenit mediere.

2. Semantică filosofică

Semantica filozofică și-a câștigat cel mai mare impuls din munca filozofilor englezi. Teoria lor asupra sensului a derivat din încercările de a reformula limbajul obișnuit după maximele limbajului artificial, științific. Creatorii au fost Alfred North Whitehead, Bertrand Russell, Ludwing Wittgenstein și Rudolf Carnap. Dominația limbajului logic și matematic asupra limbajului obișnuit a fost renunțată în a doua fază a Filosofiei limbajului obișnuit, în principal prin influența lui Gilbert Ryle, Wittgenstein (la vremea investigațiilor sale filozofice), John Langshaw Austin și Peter Frederick Strawson. Reflecțiile asupra sensului acestei școli au fost imense și impresionante. Deoarece contribuția lor la problema sensului l-a influențat și pe Ricoeur, trebuie să examinăm și poziția lor.

a. Sensul potențial și sensul real

O dezbatere despre semnificație similară cu dezbaterea din Franța despre legătura semnificației cu semnul sau cu discursul a apărut în Anglia. Dezbaterea s-a concentrat pe faptul dacă sensul trebuie atașat cuvântului sau propoziției. Dar dacă dezbaterea este similară, este și radical diferită. Filosofia limbii engleze nu cunoaște echivalentul semnului structuralist. Vorbește despre cuvânt. Și nu există nicio legătură directă între semn și cuvânt. În discurs, semnul devine un cuvânt[11]. Structuraliștii formali vorbesc despre semn, lexic, fonetică, deoarece fac abstracție de orice utilizare în discurs și se referă doar la un cod. Din acest motiv, un cuvânt, ca unitate de discurs, care contribuie la un exterior al limbajului, trebuie să se distingă clar de semn[12]. În discurs, un cuvânt este un substantiv sau un verb sau un adjectiv și nu doar o diferență lexicală.

Aceasta ridică din nou problema dacă în acest nou context sensul se atașează în primul rând cuvântului sau propoziției? Sau, pentru a spune cu alte cuvinte, este înțelesul o problemă de predicție (adică, o funcție a propoziției) sau o problemă de denominație (adică, o funcție a cuvântului)?

Care este teza denominației? Ea postulează că un anumit nume este atașat în mod corespunzător unui lucru, astfel încât se spune că un cuvânt are un sens propriu. Sensul propriu se opune unui sens impropriu sau unui sens figurat care poate fi atașat cuvântului. Prin urmare, susține că, în esență, un nume aparține unui lucru. Există o legătură fundamentală între acest nume și acest lucru. Sensul constă atunci în denumirea propriu-zisă a unui lucru. Este poziţia nominalismului[13]. Potrivit lui Ricoeur, arta retoricii s-a deteriorat într-un joc de cuvinte fără sens tocmai din cauza „tiraniei cuvântului”[14] în lupta pentru sens.

[9] Paul Ricoeur, *Metafora vie...*, p. 71.
[10] Paul Ricoeur, *De la text la acțiune...,* p. 176.
[11] Paul Ricoeur, *Metafora vie...*, p. 125.
[12] Paul Ricoeur, *Conflictul interpretărilor...*, p. 87.
[13] Paul Ricoeur, *Metafora vie...*, p. 46.
[14] Paul Ricoeur, *Metafora vie...*, p. 47.

De la înalta artă a persuasiunii în domeniile vieții publice umane din Grecia, retorica a declinat mai întâi la o teorie a stilului și în cele din urmă la figuri de stil centrate pe cuvinte. Legătura ei cu filozofia a fost ruptă, iar retorica a devenit o arhivă figurilor de stil[15]. Deoarece orice alt sens atașat cuvântului în afara așa-numitei sale denumiri esențiale a fost numit impropriu, efectul său nu putea fi declarat decât stilistic sau figurat. Scopul căutării unui alt cuvânt nu poate fi decât să mulțumești sau, în cel mai rău caz, să seduci.

Filosofia limbii engleze respinge un astfel de nominalism. Ryle a subliniat că, cuvintele au sens doar în măsura în care sunt folosite. Un cuvânt nu are sens propriu. Potrivit unei expresii ale lui Wittgenstein, „semnificația unui cuvânt este utilizarea lui în limbă”[16]. Cuvintele au o utilizare tocmai în propoziție, astfel încât sensul lor este derivat din propoziție sau din situația discursului. Dacă un cuvânt are un înțeles, este datorită utilizării sale în discurs. Filozofia limbii engleze tinde spre subordonarea totală a sensului cuvintelor față de sensul general al propoziției

Dar aceasta înseamnă că sensul propoziției domină atât de mult încât cuvântul se dizolvă de fapt în propoziție? Cuvintele au sens numai în și prin contextul discursului, așa cum I. A. Richards susține în *The Philosophy of Rhetoric*[17]? El susține că sensul unei propoziții se datorează, nu sensului cuvintelor, ci interacțiunii cuvintelor dintr-o propoziție. Este interacțiunea cuvintelor dintr-o propoziție, conform lui Richards, care ne permite să stabilizăm sau să ghicim sensul cuvintelor individuale[18].

Ricoeur constată că o astfel de teorie contextuală a sensului merge prea departe în negarea unei identități adecvate a cuvintelor. El caută să creeze o legătură diferită între semantica propoziției și o posibilă semantică a cuvântului. El acceptă că există o interacțiune de sens între propoziție și cuvânt. Ca atare, el recunoaște împreună cu Richards funcționarea contextuală a cuvântului. Cuvântul primește „amprenta” predicării[19]. Dar această funcționare contextuală a unui cuvânt nu duce la dispariția sensului cuvântului. Un cuvânt posedă o autonomie semantică. Acest lucru este dovedit de faptul că operația de numire în anumite zone există independent de cuvântare. Însăși existența dicționarelor indică faptul că jocul de a numi nu este lipsit de sens[20]. Dar nu este cel mai important joc de limbă. Aceasta se joacă în domeniul discursului la nivelul propovăduirii. La nivelul cuvântului, susține Ricoeur, contextul se află chiar în perimetrul cuvântului. Diversele acceptări ale unui cuvânt sunt atât de multe clase contextuale, adică atât de multe utilizări ale cuvintelor în contexte diferite. Prin urmare, utilizarea într-o propoziție este mai determinantă a sensului unui cuvânt decât funcția denominativă[21].

Din acest motiv, cuvântul izolat are doar un înțeles potențial. Cuvântul este o serie de sensuri posibile într-o varietate de contexte posibile[22]. Un cuvânt are doar un potențial sau un nucleu semantic, dar nu este real sau actual. Cuvântul are un sens real doar într-o propoziție. Doar o propoziție poate induce trecerea de la sensul potențial la cel real al unui cuvânt. Într-o propoziție, sensul totalității revine și locuiește în cuvânt, permițându-i să se refere la un obiect specificat. Prin urmare, există o diferență între sensul unei propoziții și sensul unui cuvânt. Wittgenstein a numit sensul unei propoziții „stare de lucruri”, în timp ce sensul unui cuvânt el a numit „obiect”[23].

---

[15] Paul Ricoeur, *Metafora vie...*, p. 12.
[16] Ludwing Wittgenstein, *Philosophical investigation,* trad. G. E. M. Anscombe, P. M. S. Hacker, Joachim Schulte, Blackwell Publishing Ltd, Oxford, 2009, p. 44.
[17] Ivor Armstrong Richards, *The Philosophy of Rhetoric,* Oxford University Press, London, 1964.
[18] Paul Ricoeur, *Metafora vie...*, p. 102.
[19] Paul Ricoeur, *Metafora vie...*, p. 149.
[20] Paul Ricoeur, *Metafora vie...*, p. 205.
[21] Paul Ricoeur, *Metafora vie...*, p. 251.
[22] Paul Ricoeur, *Metafora vie...*, p. 252.
[23] Paul Ricoeur, *Metafora vie...*, p. 207.

Sensul discursului provine, așadar, din interacțiunea dintre cuvânt și propoziție. Cuvântul aduce în propoziție varietatea de contexte în care a funcționat și pe care Ricoeur le numește „capitalul semantic”[24]. Este această multiplicitate, acest capital semantic, pe care propoziția o gestionează și o sortează pentru a actualiza sensul într-un anumit mod. Prin urmare, un cuvânt este identificabil nu doar în contextul unei propoziții. Posedă o identitate proprie, care ne permite să-l folosim din nou și din nou ca același cuvânt, dar într-un context diferit. Dar cadrul său adecvat este oferit de propoziție.

b. Predicare și identificare

Filosofia limbajului obișnuit definește propoziția în mod logic prin funcțiile sale. Reducerea propoziției la esențialul ei, are două funcții de bază: identificarea și predicarea[25]. Funcția de identificare a propoziției poartă subiectul unei propoziții. Fiecare propoziție identifică *corpurile* sau *persoanele* despre care se spune ceva. Acestea sunt subiectul propriu logic al propoziției. Subiectul este individual și precizează cât mai îndeaproape despre care se spune ceva. Fiecare propoziție identifică clar existențele singulare care fac obiectul unei enunțuri. Funcția predicativă leagă subiectul propriu-zis din punct de vedere logic cu calități sau clase universale sau acțiuni sau relații. Deoarece sunt universale, ele sunt predicabile pentru o serie de subiecte. Propoziția leagă acest predicat universal cu un subiect propriu din punct de vedere logic. Funcția de predicare și de identificare sunt interdependente până la punctul în care, în discurs, un predicat presupune logic subiectul, iar subiectul presupune predicatul.

Acum, de funcția de identificare a limbajului trebuie atașată realitatea existenței. Ceea ce este identificat se spune că există. Cu alte cuvinte, potrivit lui Strawson, subiecții adecvați din punct de vedere logic sunt potențiali existenți. Aici, limbajul se atașează de lucruri. Predicatele, pe de altă parte, nu sunt potențiali existenți. Predicatul se ocupă de calități și acțiuni universale și ca atare nu există[26].

c. Puterea frazei

Filosofia limbajului obișnuit propune și o altă dimensiune a semanticii discursului. Este ceea ce se numește „puterea” frazei sau a propoziției. Actele de discurs fac lucruri cu ajutorul cuvintelor. Ele afirmă; ele comandă; ele doresc; ele promit. Conținutul propozițional are un impact suplimentar. Această teorie a actelor discursului a fost propusă pentru prima dată de J. L. Austin în teoria sa despre Actul de vorbire[27]. Ricoeur adoptă această teorie pentru a avansa o aprofundare a problematicii semnificației prin puterea cuvintelor de a face ceva în însăși rostirea lor. Când cineva spune: „Maria, te iau ca soție”, limbajului primește un impuls care dă „forță” afirmației. Austin a recunoscut trei niveluri în care acea forță este operativă.

Primul nivel interpretativ îl numește Austin actul locuționar. Actul locuționar implică

[24] Paul Ricoeur, *Metafora vie...,* p. 207.

[25] Sugestia că Benveniste ar fi considerat esențială doar funcția predicativă și nu și cea de identificare este respinsă de Ricoeur în: Paul Ricoeur, *Metafora vie...,* p. 117 . Predicatul prin el însuși poate fi cu greu singurul determinant al propoziției. Propoziția în ansamblul ei poartă aplicația particulară a unui predicat generic.

[26] John R. Searle, *Speech Acts. An Essayin the Philosophy of Language*, Cambridge University Press, London, 2012; este cel care a identificat trăsătura ontologică a funcției de identificare. Dacă subiectul este purtător de existență, trebuie reținut că, prin el însuși, are doar o existență potențială, virtuală. Subiectul trebuie să se actualizeze într-o propoziție completă. Ricoeur vede în aceasta soluția modernă întrebarea care îi frământa pe medievali, atunci când aceștia se întrebau dacă există universuri.

[27] J. L. Austin, *How to do things with words,* Oxford University Press, London, 1962. Filozofia limbajului obișnuit își atribuie originea la investigațiile filosofice ale lui Wittgenstein, cu celebrul său aforism: „Sensul este utilizare”. Ricoeur percepe această mișcare ca pe un protest împotriva oricărei idealizări platonice a sensului, precum și împotriva încercării lui Russell și Whitehead de a reduce limbajul la regulile logicii simbolice *cf.* Paul Ricoeur, *La semantique de l'action*, Editions du CNRS, Paris, 1977, p. 30.

ceea ce se spune în fiecare instanță. Este limbajul la nivelul ei logic. Searle în *Speech Acts*[28] îl numește actul propozițional. Actul locuționar este actul de bază al discursului, în care cineva afirmă care este cazul. Fiecare afirmație, chiar și o simplă observație, este un act interpretat.

Al doilea nivel interpretativ îl numește Austin actul „ilocuționar" (în cadrul acesta, locuția reprezintă ceea ce s-a spus și s-a înțeles, „ilocuția" este ceea ce s-a făcut, iar „perlocuția" este ceea ce s-a întâmplat ca urmare). Anumite propoziții fac ceva în însăși rostirea lor (de aici, „ilocuționare"). Pe lângă faptul că posedă proprietățile unei propoziții, discursul nu poate predica sau face referire fără a face acest lucru într-un mod asertiv sau poruncitor. În enunțare, promisiunea sau comanda, limbajul se desprinde de granițele către un exterior prin forța care se află în enunț. Ceea ce spun eu este spus cu puterea unei promisiuni sau a unui ordin[29]. Pentru filosofia minții actul „ilocuționar" este actul discursului total. Această filozofie examinează și prezintă, prin urmare, verbele pentru factorul lor interpretativ[30]. Fiecare clasă de verbe are propriul tip de joc de limbaj cu propriile reguli interne. Filosofia minții încearcă să descopere aceste reguli și să le aplice actelor discursului. Actul „ilocuționar" a ceea ce se face în rostire are și alte semne prin care se încorporează în limbaj.

Aceste semne sunt anumite dispozitive gramaticale și lexicale, cum ar fi modurile verbale (subiectiv, imperativ, optativ), semnul exclamării și semnul întrebării. Aceste semne permit identificarea forței propoziției[31]. Mai mult, pentru filosofia minții predicația și referința au sens doar într-un act „ilocuționar". Actul „ilocuționar" este actul de vorbire propriu-zis[32].

Al treilea nivel interpretativ îl numește Austin actul „perlocuționar". Actul „perlocuționar" este ceea ce vorbitorul realizează spunând. Actul de vorbire poate duce și la efecte, la acte, care au loc din cauza unei dorințe, a unei promisiuni sau a unei convingeri. Astfel, de exemplu, o amenințare poate induce frică. Discursul poate deveni un stimul care efectuează anumite rezultate la ascultător. Actul „perlocuționar" este actul cel mai puțin încorporat în urme lingvistice[33].

3. Dialectica sensului și a referinței

Am remarcat deja de mai multe ori că teoria discursului lui Ricoeur este construită pe experiența comună a discursului ca fiind o exprimare a ceva despre ceva către cineva. Acest spus de ceva despre ceva este exprimat în filosofia lingvistică prin sens și referință. Discuția despre perechea dialectică sens și referință a fost introdusă în filosofie de Gottlob Frege în celebrul său articol *Sense and Reference*[34]. Distincția se validează în propoziția în care se poate face o diferențiere între ceea ce se spune (sens) și ceea despre care se spune (referință).

În semiotică, tema referinței este exclusă în mod automat. Semnul constituit de semnificant și semnificarea rămâne în limitele limbajului. Semnele se referă doar la alte

[28] John R. Searle, *Speech Acts...* John Searle, un elev al lui J. L. Austin, a adus mai multă sistematizare în varietatea actelor de discurs analizate de Austin.
[29] Paul Ricoeur, *Metafora vie...,* p. 119.
[30] Austin enumeră cel puțin cinci clase de interpretative: verdictul, acțiunea, promisiunea, comportamentul și expunerea.
[31] Paul Ricoeur, „Preface", in: Olover Reboul, *Kant et de probleme du mal,* Presses de l'Universite de Montreal, Montreal, 1971 p. 49.
[32] Michel Philibert, *Paul Ricœur ou la liberté selon l'espérance,* Ed. Seghers, Paris, 1971, p. 179.
[33] Paul Ricoeur, *Interpretation theory: discourse and the surplus of meaning,* Texas Christian University Press, Texas, 1976, p. 15.
[34] Gottlob Frege: „Über Sinn und Bedeutung", in: *Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik,* C (1892), pp. 25–50. Ricoeur acceptă traducerea în limba engleză a titlului de către Peter Geach fiind cea mai potrivită. Geach traduce „Sinn" prin „sens" și „Bedeutung" prin „referință".

semne din cadrul sistemului în diferența sau opoziția lor[35]. Contribuția lui Frege constă tocmai în situarea sensului. În mod singular, el a arătat că sensul nu trebuie identificat cu semnificația psihologică. El a despărțit sensul de subiectivitate și a afirmat că sensul nu există în natură sau în spirit. Și totuși, sensul este obiectiv. Adică, sensul este ideal obiectiv. El nu este o reprezentare care variază în funcție de fiecare subiect, ci informează identic într-o multitudine de evenimente psihice.

Referința, pe de altă parte, adaugă sensului prinderea de realitate. Există în discurs o străpungere a barierelor sistemului de semne într-un proces creativ care dă formă spiritului uman. Ceea ce ia în considerare această referință este vastul câmp al realității din afara limbajului, care este apropiat și depășit în limbaj. Prin urmare, referința pune în legătură limbajul cu lumea[36].

Din nou, nu cuvântul, ci propoziția utilizată este cea care dă acces la referință. După cum spune Strawson, „a face referire este ceea ce face o propoziție într-o anumită situație și în conformitate cu o anumită utilizare”[37]. Realitatea la care face referire vorbitorul nu scapă structurii sensului. Evenimentul vorbirii, chiar și în realitatea sa de referință, este structurat prin împletirea subiectului și a predicatului. Structura ideală a sensului formează referința de bază[38].

Acest impuls ontologic al referinței este cel care are cele mai mari consecințe pentru o teorie a discursului. Limbajul referinței spune ceva, nu numai despre lucruri, ci și despre condiția ontologică a ființei noastre în lume. Această lume nu este limbajul însuși. Dar limbajul pune în evidență lumea experienței noastre. Experiența noastră, sentimentul nostru de participare la realitate, este cea care este adusă în limbaj. Dacă funcția de identificare a propoziției presupune existența, așa cum am văzut, această identificare a lucrurilor singulare ca existente are semnificație doar dacă aceste lucruri singulare sunt înrădăcinate într-o experiență și mai originară de a fi în lume. Ricoeur susține că această înrădăcinare originară, această condiție ontologică, este cea care trece la exprimare în limbaj: „Tocmai pentru că există mai întâi ceva de spus, pentru că avem o experiență pe care să o aducem în limbaj, că, invers, limbajul nu se îndreaptă doar spre sensuri ideale, ci se referă și la ceea ce este”[39].

Pentru Ricoeur, dialectica dintre sens și referință este de așa natură încât devine regula fundamentală a teoriei limbajului ca discurs[40]. Ea fundamentează dialectica evenimentului și a sensului; chiar și semiotica trebuie să plătească un tribut prealabil capacității limbajului de a trimite. Pentru Ricoeur, dialectica discursului, a sensului și a referinței, constituie fundamentul lingvisticii.

4. Subiectul în logica sensului

[35] Termenul „semnificat” din semiotică nu trebuie confundat cu „intenționat” al lui Benveniste sau cu conceptul de intenționalitate al fenomenologiei husserliene. Semnificat este omologul semnului, dar nu se întinde dincolo de limbaj. Intenționalitatea intenționată a lui Benveniste și împlinirea scopului gol a lui Husserl corespunde cu referința lui Frege.

[36] În lingvistică, trebuie să se facă o distincție clară între predicat și referință. A predica nu înseamnă a atribui existența. Această funcție se referă la funcția de identificare în cadrul unei propoziții. Lucrurile sunt identități singulare, în timp ce conceptele sunt predicative. Acestea din urmă clasifică obiectele într-o clasă, o calitate, o relație sau o acțiune. Ele sunt universale și, ca atare, nu există și nu au nevoie să existe pentru a avea sens. „Frumos”, ca predicat calitativ, nu „se referă” la nimic în realitate. Ancorarea limbajului în realitate se realizează prin referința sa și nu prin predicația sa. Predicația este un dispozitiv intra-lingvistic, operând ca un semn semiotic, cu excepția faptului că, cadrul în care operează nu este codul lexical în calitate de cod, ci un cuvânt în cadrul unei propoziții. În discuția sa asupra acestei chestiuni, Ricoeur se bazează pe analiza lui John Searle din *Speech-Acts*. *Cf.* Paul Ricoeur, *Metafora vie...,* p. 460.

[37] Peter Frederick Strawson, „On referring”, in: *Mild,* vol. 59, nr. 235. (1950), p. 325.

[38] Paul Ricoeur, *Interpretation theory...,* p. 20.

[39] Paul Ricoeur, *Interpretation theory...,* p. 21.

[40] Paul Ricoeur, *Interpretation theory...,* p. 21.

A dispărut oare subiectul, atât de central în fenomenologie, în dialectica dintre sens și semnificație și dintre sens și referință? Mai sunt subiectul și sensul corelative ale fenomenologiei? Am arătat mai sus că această corelație a fost definitiv ruptă. Dar oare nu mai există loc pentru subiect într-o teorie a discursului? Ricoeur neagă că subiectul este total absent, dar admite în același timp că: „Acest subiect s-ar putea să nu fiu eu sau cine cred eu că sunt; în orice caz, întrebarea „Cine vorbește?" are un sens la acest nivel, chiar dacă trebuie să rămână o întrebare fără răspuns"[41].

Pentru filosofia limbajului, subiectul iese din nou la suprafață în fenomenul de referință. Referința este dialectică, în sensul că se referă atât la un cuvânt, cât și la un vorbitor. Ea se referă la vorbitor printr-o serie de procedee gramaticale pe care lingviștii le numesc „schimbători"[42]. Acești schimbători sunt pronumele personale, anumite forme verbale, substantive proprii, timpuri verbale, pronume demonstrative etc., care se referă la lumea vorbitorului. Pronumele personal „eu", de exemplu, este un auto-referent al propoziției. Este o realitate asemantică, neavând niciun sens prin ea însăși. Singura sa funcție este aceea de a referi discursul la cel care vorbește. De fapt, schimbătorii indică o realitate diferită în fiecare eveniment de vorbire. În mod similar, timpul verbal este un auto-referent. Din punct de vedere gramatical, timpurile constituie sisteme diferite, dar ele trebuie văzute ca fiind ancorate în timpul prezent. Timpul prezent este auto-referențial, deoarece reprezintă momentul propriu-zis al rostirii discursului. El este calificativul temporal al discursului. De asemenea, adverbele de spațiu și timp, „aici" și „acum", și demonstrativele, „acesta" și „acela" funcționează ca auto-referință.

Semnificația acestui caracter auto-referențial al discursului poate să nu apară la prima vedere. Dar, într-o discuție despre sens, trebuie făcută o distincție între sensul vorbitorului și sensul propoziției. Sensul propoziției l-am identificat formal ca fiind împletirea celor două funcții de identificare și de predicație. Acest sens al propoziției nu poate fi identificat cu sensul vorbitorului. Ceea ce spun nu este neapărat identic cu ceea ce intenționez să spun. Cu alte cuvinte, nu trebuie să identificăm sensul unei propoziții cu sensul psihic al vorbitorului. De fapt, pentru Ricoeur, dimensiunea psihică este o dimensiune incomunicabilă a vieții[43]. Dacă propoziția exprimă sensul enunțătorului, nu este vorba de un sens psihic, ci de un sens noetic sau intențional. Psihicul este, prin definiție, partea neintențională a vieții. Psihicul este „singurătatea vieții", deoarece nu poate fi comunicat[44]. Sensul vorbitorului nu controlează sensul propoziției. Dar această interdicție de a identifica vorbitorul și sensul nu înseamnă că vorbitorul trebuie exclus cu totul. Vorbitorul face parte din text. Vorbitorul face parte din semantica textului. Sensul enunțătorului și-a găsit înscrierea în textul însuși. Nu trebuie să privim dincolo sau în spatele a ceea ce se spune pentru a descoperi sensul vorbitorului, ci trebuie să-l căutăm în interiorul a ceea ce se spune[45].

BIBLIOGRAPHY

Austin J. L., *How to do things with words,* Oxford University Press, London, 1962.

Frege, Gottlob: „Über Sinn und Bedeutung", in: *Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik,* C (1892).

Peter Frederick Strawson, „On referring", in: *Mild,* vol. 59, nr. 235. (1950).

[41] Paul Ricoeur, *Conflictul interpretărilor...*, p. 466.
[42] Paul Ricoeur, *Interpretation theory...*, p. 13.
[43] Paul Ricoeur, „Preface"... p. 48.
[44] Paul Ricoeur, „Preface"... p. 48.
[45] Paul Ricoeur, *Interpretation theory...*, p. 13.

Philibert, Michel, *Paul Ricœur ou la liberté selon l'espérance,* Ed. Seghers, Paris, 1971.

Richards, Ivor Armstrong, *The Philosophy of Rhetoric,* Oxford University Press, London, 1964.

Ricoeur, Paul, „Preface", in: Olover Reboul, *Kant et de probleme du mal,* Presses de l'Universite de Montreal, Montreal, 1971.

Ricoeur, Paul, *Interpretation theory: discourse and the surplus of meaning,* Texas Christian University Press, Texas, 1976.

Ricoeur, Paul, *Conflictul interpretărilor. Eseuri de hermeneutică,* trad. de Horia Lazăr, Ed. Echinox, Cluj, 1999.

Ricoeur, Paul, *De la text la acțiune. Eseuri de hermeneutică II,* trad. de Ion Pop, Ed. Echinox, Cluj, 1999.

Ricoeur, Paul, *La semantique de l'action*, Editions du CNRS, Paris, 1977.

Ricoeur, Paul, *Metafora vie*, trad. de Irina Mavrodin, Ed. Univers, București, 1984.

Searle, John R., *Speech Acts. An Essayin the Philosophy of Language*, Cambridge University Press, London, 2012.

Wittgenstein, Ludwing, *Philosophical investigation,* trad. G. E. M. Anscombe, P. M. S. Hacker, Joachim Schulte, Blackwell Publishing Ltd, Oxford, 2009.

THE CONCEPT OF COMPETENCE IN SOCIAL AND HUMAN SCIENCES AND PEDAGOGY

Carmen Bundă

PhD Student, „Ion Creangă" State Pedagogical University, Chișinău

Abstract: Pedagogical competences are oriented, thus, based on the general and specific objectives of school programs according to which they have the ability to mobilize basic, declarative, procedural and conditional knowledge (value and attitudinal), which support the effectiveness of training, teaching-learning and continuous, formative and formative assessment throughout the activities organized within the educational process.

Keywords: Pedagogical competence, learning, capitalization, objectives, teacher, behavior.

În gramatica generativă a lui Chomsky, se conturează o legătură profundă între dimensiunea lingvistică și cea psihologică a competenței umane în limbaj, având implicații semnificative în procesul de învățare, atât pe termen scurt, cât și pe termen lung.

Lingvistica se concentrează asupra studiului limbii, dezvăluind regulile și structurile care formează baza competenței lingvistice. Aceste reguli sunt fundamentale pentru calitatea și eficacitatea comunicării în diferite contexte - fie ele sociale, intelectuale, didactice sau profesionale. Ele guvernează modul în care limbajul este utilizat și înțeles în diverse situații.

Pe de altă parte, psihologia analizează performanța individului, care se bazează pe competența lingvistică. Aici se examinează modul în care aceste reguli lingvistice sunt aplicate de către vorbitorii reali în utilizarea limbii. Performanța în utilizarea limbii este influențată de capacitățile cognitive ale individului, inclusiv memoria și procesarea cognitivă. Operațiile gândirii, atât cele fundamentale, cât și cele operaționale, joacă un rol esențial în determinarea modului în care aceste reguli sunt aplicate și utilizate în comunicare.

Dicționarele de specialitate consacrate în arealul românesc scot în relief calitatea competenței de „capacitate remarcabilă profesională, izvorâtă din cunoștințe și practică", valorificată în cadrul unor „activități dificile". Ea „conferă randament, precizie, siguranță" celor implicați în realizarea activității respective în măsură în care „permite rezolvarea de situații dificile în direcția în care s-a format". Evoluează în plan psihologic în funcție de „cele două aspecte fundamentale operaționale ale limbajului ce se rostește clar (ca performanță) și se înțelege (la nivel de competență)". În această perspectivă, competența este o capacitate psiho-lingvistică (Chomsky) care „se referă la cunoștințele implicite, care permit copilului etc. să înțeleagă pe interlocutorii săi" prin „abilitatea lingvistică" perfecționată și specializată permanent în mediul școlar, prin studiul longitudinal și concentric al diferitelor discipline de învățământ [3, p. 162, 163].

În ansamblu, această abordare integrată a lingvisticii și psihologiei în gramatica generativă aduce o mai mare înțelegere a relației dintre competența lingvistică și performanța în utilizarea limbii, având implicații semnificative în optimizarea procesului de învățare pe termen mediu și lung.

Analiza conceptului psihologic de competență, realizată la nivel de lexic psihologic, dar și de limbaj comun, cu impact pedagogic major, direct și indirect, face apel la modelul lingvistic

elaborat de Chomsky, util în măsura în care demonstrează, „în contextul lingvisticii generative, opoziția competență – performanță", dar și complementaritatea acestora în evaluarea calitativă a rezultatelor oricărei activități concrete. Teoriile cognitiviste confirmă, astfel, diferența calitativă existentă între „nivelul structurilor cognitive", bazate, predominant pe resursele constructive ale operațiilor gândirii (fundamentale și instrumentale), apreciate ca „mecanisme mentale"și comportamentele observabile", dependente de calitatea durabilă a competențelor dobândite în timp, în concordanță cu obiectivele psihologice generale și specifice ale educației.

Psihologia învățării bazată pe valorificarea teoriilor cognitiviste / constructiviste (structuralist-genetice / Piaget, Aebli și socio-culturale / Vîgotski, Galperin, Bruner, Ausubel) acordă prioritate netă competenței, în raport cu performanțele, dependente de calitatea și durabilitatea competențelor dobândite și confirmate pe termen mediu și lung pe parcursul procesului de învățământ. Astfel, în funcție de psihologia vârstelor, „competența perceptivă, motorie, cognitivă, mnezică etc. trimite la ceea ce subiectul este în măsură să perceapă, să facă, să cunoască, să-și amintească etc., fără ca propriile comportamente să le reflecte în mod necesar perfect".

În plan pedagogic, teoriile cognitiviste / constructiviste ale învățării scot în relief valoarea formativă deschisă, superioară a competenței care are ca sferă de manifestare acțiunea potențială a educației, orientată permanent spre zona proximei dezvoltări (L.S. Vîgotski) care „nu se poate traduce imediat în comportamente înainte ca dezvăluirea sau o oarecare învățare să fi intervenit" (Ibidem, p. 152; [5].

Valorificarea psihologică a relației dintre competență – ca potențialitate pedagogică deschisă spre zona proximei dezvoltării, și performanță – „dependentă de competență, dar și de un număr de alți factori – limitele memoriei, atenția, contextul fizic și social, relațiile dintre interlocutori etc. – constituie o problemă fundamentală în orice activitate de proiectare a educației și a instruirii. Ea solicită elaborarea „unui model al emițătorului și al unui model al receptorului" dar și a unei „teorii a contextelor" care să favorizeze exercitarea competenței", respectiv „actualizarea competenței sau a sistemului de reguli, în situații concrete", definite de profesor prin obiectivele operaționale ale lecției [1, p. 579].

Competența pedagogică exersată la nivelul relației dintre „informare și cunoaștere" presupune formarea și dezvoltare capacității de: „a cerceta informația, de o trata, de a o rescrie, a o organiza" ca document curricular, în raport cu funcțiile sale de „reflecție și de execuție" practică (didactică, în cazul profesorului) (Ibidem, pp. 222, 223).

La nivelul relației dintre competența pedagogică și teoriile constructiviste ale învățării trebuie să evidențiem contribuțiile aduse de doi mari psihologi, Jean Piaget (1896-1980) și Lev S. Vîgotski (1896-1934).

Jean Piaget, promotor al constructivismului structuralist genetic evidențiază dependența învățării de stadiilor de evoluție ale gândirii copilului care învață în mediul școlar și extrașcolar. Ca urmare competența pedagogică a profesorului constă în capacitatea acestuia de valorificare a specificului operațiilor gândirii la vârsta școlarului mic (operațiile concrete) și al școlarului preadolescent (operațiile formale, după vârsta de 11-12 ani). Ea constă în conceperea și proiectarea învățării pe baza „cunoștințelor derivate din acțiune, nu în sensul simplelor răspunsuri asociative, ci în sensul mai profund care este cel al asimilării realului la condițiile necesare și generale ale acțiunii", utilizând „metode care țin seama de stadiile de dezvoltare a copilului, care cred în posibilitatea profesorului de a acționa asupra acestei evoluții" [2]; [6, p. 255].

Lev S. Vîgotski, promotor al constructivismului socio-cultural evidențiază capacitatea învățării de a anticipa dezvoltarea în zona proximei dezvoltării, dependentă de relațiile care există sau sunt create între educator și educat, condiționate, la rândul lor, de mediul socio-cultural. Ca urmare competența pedagogică a profesorului constă în capacitatea sa de a crea un cadru de învățare adecvat care să simuleze evoluția copilului, orientată calitativ spre „zona

proximei dezvoltări". Ea permite proiectarea și realizarea învățării școlare – și a dezvoltării psihice a elevului – nu ca două procese independente, ci ca un singur și același proces", în cadrul căruia „există raporturi complexe". Soluția eficientă pedagogic și psihologic presupune „colaborarea, sub direcția și cu ajutorul educatorului" – oricare ar fi el, profesor, părinte etc. – prin care copilul poate întotdeauna să facă mai mult și să rezolve probleme mai dificile decât atunci când acționează singur" [4]; [6, p. 263].

Concluziile pe care le putem degaja evidențiază existența a două dimensiuni fundamentale ale competenței pedagogice:

1) legătura funcțională care trebuie valorificată permanent între „cunoaștere și competență" (Ibidem, pp. 90-91);

2) accentul pe care fiecare profesor trebuie să-l pună în activitatea de proiectare curriculară a educației și a instruirii „pe stăpânirea informației" (Ibidem, pp. 224-225).

1) Competența pedagogică reprezintă, astfel, un produs al cunoștințelor de bază, declarative (savoir) și procedurale (savoir-faire), produs (nu sumă) care:

a) poate fi dobândit conform obiectivelor generale și specifice ale procesului de învățământ, stabilite pe termen lung și mediu;

b) susține realizarea performanțelor elevului, punctuale, observabile și evaluabile, definite în cadrul fiecărei lecții, în termeni de obiective concrete, operaționale.

2). Competența pedagogică a profesorului este probată și perfecționată permanent prin antrenarea capacității sale de „stăpânire a informației" de specialitate, prelucrată didactic prin operații de:

a) analiză-sinteză, care asigură delimitarea între cunoștințele de bază esențiale și cele neesențiale, pe moment și în pe termen mediu și lung;

b) „construire a strategiilor de localizare a cunoștințelor de bază", care trebuie predate-învățate-evaluate în cadrul concret al fiecărei activități (lecții etc.);

c) accesibilizare a cunoștințelor de bază, în funcție de stadiul de dezvoltare psihologică a elevului și de mediul socio-cultural existent sau creat de educator (profesor etc.);

d) evaluare continuă a rezultatelor obținute în urma învățării și asimilării cunoștințelor de bază, în perspectiva interiorizării și valorificării lor pe termen scurt, mediu și lung;

e) creare de noi informații utile în procesul de învățământ prin antrenarea resurselor gândirii critice în situații complexe, în contexte didactice și sociale deschise.

În concluzie, conceptul de competență pedagogică poate fi definit la nivel general și specific (particular). La nivel general, reprezintă competențele-cheie (generale) în funcție de care sunt elaborate documentele curriculare fundamentale (planul de învățământ și programele școlare sintetizate pe trepte de învățământ) care asigură realizarea unor comportamente psihologice stabilizate valoric (cognitive, socio-afective și psiho-motorii), care sunt operaționalizate prin performanțe concrete, observabile și evaluabile în cadrul activităților desfășurate direct cu elevii (lecția, cercul de specialitate excursia didactică etc.).

La nivel specific (didactic), competențele constituie un produs al cunoștințelor declarative și procedurale care permit îndeplinirea la obiectivelor programelor școlare anuale (elaborate intradisciplinar, interdisciplinar, pluridisciplinar sau transdisciplinar, distribuite rațional pe semestre, capitole, unități de învățare etc. Ele probează capacitatea profesorului de proiectare și realizare curriculară a activităților didactice în condițiile specifice fiecărei trepte de învățământ (inlusiv în învățământul primar).

BIBLIOGRAPHY

1. Roland Doron; Francoise Parot, *Dicţionar de psihologie*, trad. Editura Humanitas, București, 1999
2. Jean Piaget, *Educație și instruire, Metodele noi și bazele lor psihologice*, în *Psihologie și pedagogie*, 1969, trad. Editura Didactică și Pedagogică, București, 1972
3. Ursula Șchiopu, coordonator, *Dicţionar de psihologie*, Editura Babel, București, 1997
4. Lev S. Vîgotski, *Limbaj și gândire*, 1933, 1934, *Opere psihologice vol. 2*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1972
5. Lev S. Vîgotski, *Opere psihologice alese, vol. I*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1971
6. *Dictionnaire de pedagogie 120 notions-clés* 320 entrées. *Classemeent thématique*, Franc Morandi, René La Borderie, Nathan, Paris, 2010

WORDS THAT SELL: EXPLANATION AS AN ARGUMENTATIVE STRATEGY IN THE CURRENT ADVERTISING DISCOURSE

Crina-Ancuța Macovei

PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: Through this research, we aim to open a window to the complexity of advertising argumentation, highlighting its role in shaping perceptions, forming attitudes and influencing consumer behavior. As an argumentative strategy, the explanation helps to create an overview of the characteristics, composition, use and benefits of a particular product, as well as recommendations for its maintenance and storage. All this leads to the performative act of argumentation, embodied by the action of buying the promoted product or service.

Keywords: argumentation, advertising discourse, explanation, persuasion, strategy

I. Actul argumentativ în discursul publicitar

Discursul publicitar constituie o formă deosebită de interacțiune între două mari categorii de actanți (creatorii/emițătorii mesajelor, aflați în rolul *contactorilor* unui număr cât mai mare de *contactați*, care formează audiența/publicul consumator). Această interacțiune nu poate fi încadrată în tiparele obișnuite ale schemei comunicării lingvistice. Dacă avem în vedere faptul că discursul publicitar pune în legătură o serie de indivizi cu scopul de a încheia o tranzacție economică (Adam, Bonhomme, 2005: 45), putem constata că asigurarea acestei legături este una care implică, la rândul ei, costuri financiare, ceea ce înseamnă că pot apărea foarte mulți factori care să influențeze conceperea și transmiterea mesajului. Timpul, spațiul publicitar, audiența sau numărul de vizualizări al reclamelor sunt total dependente de investițiile financiare pe care companiile producătoare sunt dispuse să și le asume. În plus, adresându-se unui destinatar aleatoriu, care, de cele mai multe ori, este supus intruziv la contactul cu reclama, în sensul că nu se așteaptă și nu este neapărat dispus să o primească, mesajul publicitar trebuie să fie unul seducător, în măsură să îl convingă pe receptor să îl citească sau să îl asculte. Așadar, comunicarea publicitară este *ambivalentă*: pe de o parte, presupune o retorică verbală și iconică („bifidă"), iar pe de altă parte, o comunicare financiară. Astfel, accentul poate fi pus fie pe schimbul simbolic, fie pe cel economic (Adam & Bonhomme, 2005: 46).

Seducția discursivă se poate realiza prin intermediul unei argumentări clare, care să justifice necesitatea achiziționării produsului sau serviciului promovat. Argumentarea publicitară nu se suprapune în totalitate argumentării logice, fiind, mai degrabă „spațiul în care se oferă argumente pentru a trage o concluzie care, de cele mai multe ori, nu are de-a face ce realitatea lucrurilor" (Robu, 2015: 226). Acest tip de argumentare poate fi mai bine înțeleasă prin ceea ce Jacques Moeschler și Anne Reboul numesc *orientare argumentativă*, adică „o proprietate a frazei, obiect al enunțării, ce determină sensul enunțului", care stabilește „direcția care se dă enunțului cu scopul de a ajunge la o anumită clasă de concluzii" (Moeschler, Reboul, 1999: 294).

Forța argumentativă a discursului poate fi amplificată prin recurgerea la variate tipuri de structuri și stategii, care au scopul a câștiga adeziunea auditoriului la teza reclamei. Studiul

de față își propune să analizeze modul în care strategia argumentativă a explicației îi poate persuada pe consumatori să execute actul cumpărării.

II. Explicația cu rol argumentativ

Explicația presupune o „operație prin care se dezvăluie temeiul sau scopul unei acțiuni, unui fenomen sau eveniment" (MDN, 2000), adică o „expunere, descriere amănunțită sau interpretare în vederea înțelegerii unor chestiuni, unor probleme" (DE, 1993-2009). Aceasta este înțeleasă ca un efort din partea locutorului de a transmite mesajul său într-un mod accesibil și ușor de priceput pentru receptor. În rolul de tehnică discursivă, explicaţia presupune „o schematizare (ce vizează obiectul supus operaţiunii cognitive de *ancorare* într-un univers discursiv dat", accentul punându-se în special pe „experienţele comune ale interlocutorilor, ce stau la baza istoriei conversaţionale deja preexistente între cei ce participă la un anumit univers discursiv), o justificare a motivelor pentru care obiectul ca atare a devenit subiect al explicaţiei şi o organizare discursivă coerentă, nivel la care acţionează regulile de coerenţă sau adecvare textuală" (Ducrot, 1991: 69-79 *apud* Olariu, 2007: 127). Toate aceste etape sunt obligatorii în structura explicației și sunt corelate de către Doina Roman în triada *caracterizarea obiectului – dezvoltarea caracterizării – noua definiţie propusă* (Roman, 2000: 88).

Termenul *explicație* sugerează, în opinia lui Constantin Sălăvăstru „o secvență discursivă construită pentru un *altul*, în vederea înțelegerii unei anumite situații, a unui anumit concept, a unei anumite relații" (Sălăvăstru, 1996: 202).

Orice relație de explicație cuprinde următoarele elemente:

a. *intervenientul explicativ* – cel care realizează explicația;
b. *subiectul căruia i se explică;*
c. *domeniul asupra căruia poartă explicația* (Sălăvăstru, 1996: 204).

În discursul publicitar *intervenientul explicativ* este compania care produce mesajul publicitar, *subiectul căruia i se explică* este publicul consumator, iar *domeniul asupra căruia se poartă explicația* este domeniul din care face parte produsul promovat.

Deși, în general, explicația este lipsită de implicarea afectivă a emițătorului, indiferent de canalul de comunicare prin care este transmis mesajul (așa cum este cazul unei lucrări științifice, de plidă), există, însă, și situații când „explicaţia îşi depăşeşte statutul de neutralitate, în primul rând prin includerea în sfera sa a unor *potenţatori argumentativi,* care să scoată în evidenţă implicarea afectivă a locutorului în structurarea discursului explicativ". Mărcile subiectivității explicației constau în:

a. „modalizatorii, operatorii sau conectorii argumentativi;
b. orice element ce poate fi considerat ca aparţinând unui vocabular de tip axiologic;
c. elemente care demonstrează *investiţia afectivă* a locutorului în procesul elaborării explicaţiei" (Olariu, 2007, p. 127).

În discursul publicitar, la fel ca în discursul religios, explicația presupune, „o schematizare, o justificare a motivelor pentru care obiectul supus discuției a devenit subiect de explicitare și o organizare discursivă coerentă" (Guia, 2014, p. 78). Avantajele recurgerii la explicație, ca strategie argumentativă, constau în faptul că aceasta ajută la transmiterea unor informații foarte importante pentru clienți, cum ar fi: prezentarea caracteristicilor, componenței, modului de utilizare și beneficiilor unui anumit produs, precum și a recomandărilor privind întreținerea și păstrarea acestuia. În plus, explicația poate servi ca bază pentru convingerea rațională, ceea ce înseamnă că potențialii clienți sunt mai susceptibili să ia decizia de a investi în anumite produse, atunci când înțeleg cu exactitate modul în care acestea răspund nevoilor lor. Explicațiile vin, deci, în sprijinul consumatorului, având rolul de a-l educa cu privire la noile concepte și tehnologii pe care le poate conține un anumit produs, prin ilustrarea modului în care acestea pot aduce îmbunătățiri calității vieții.

Reclamele românești conțin un număr relativ mare de explicații, menite să convingă publicul consumator de avantajele și beneficiile pe care le-ar putea aduce achiziționarea unui anumit produs/serviciu sau susținerea unei cauze umanitare, renunțarea la anumite obiceiuri dăunătoare etc.. Prin explicație, producătorii mesajelor publicitare vor să lase impresia că sunt interesați de publicul lor și că sunt foarte transparenți și pregătiți să fie supuși provocării de a susține teza că produsul/serviciul este eficient și își merită fiecare bănuț, prin argumente pertinente, astfel încât să obțină adeziunea receptorilor.

De pildă, reclama la *Casting Crème Gloss*:

(1) „ **<acompaniament muzical>**

VOCE (feminină): **< Î R** De ce iubesc femeile colorarea Casting Crème Gloss? Pentru formula fără amoniac cu un balsam de păr îmbogățit cu miere. ADOR când părul meu are aspect sănătos ↑ și este ultra strălucitor! Și este ușor de folosit. + + + Casting Crème Gloss. Tot tu:: + dar ultra strălucitoare. De la L'Oreal Paris. + Pentru că meriți. **Î R**>" (PRO TV)

debutează cu o interogație, care își primește răspunsul printr-o explicație, structurată astfel:

a) caracterizarea obiectului: „*formula fără amoniac cu un balsam de păr îmbogățit cu miere*";

b) dezvoltarea caracterizării: „*părul meu are aspect sănătos ↑și este ultra strălucitor! Și este ușor de folosit*";

c) noua definiție propusă: „*Tot tu:: + dar ultra strălucitoare*".

Întâlnim aici conectorul argumentativ al juxtapunerii *dar,* care are rolul de „a arăta că două sau mai multe propoziții sunt în relație de *opoziție contextuală*" (Sălăvăstru, 2003: 53-65), alături de „exploatarea mijloacelor suprasegmentale (intonaţionale mai ales) ce însoţesc textul, cum ar fi accentul emfatic, marcat în text prin majuscule" (Olariu, 2007: 128). În plus, se apelează și la elemente de vocabular axiologic, în sloganul companiei („*Pentru că meriți*"), accentuându-se *valoarea estetică* și importanța femeii, care merită să se răsfețe cu produse de bună calitate, ca răsplată pentru eforturile zilnice. Prin afirmația „*Tot tu:: + dar ultra strălucitoare*", se demonstrează implicare afectivă din partea locutorului, care simulează o relație de apropiere cu publicul-țintă, folosindu-se de pronumele personal de persoana a II- a singular, inducându-i, în același timp senzația de unicitate și valoare. Toate aceste elemente constituie mărci ale subiectivității explicației în discursul publicitar.

Un alt exemplu de utilizare a explicației în discursul publicitar este următorul:

(2) „**VOCE** (comentator): **< J R** Îți prezentăm un aparat multifuncțional absolut revoluționar! DELIMANO 3D AIR FRYER! Noul ↑ DELIMANO 3D AIR FRYER îți va schimba complet ↑ modul de a găti. Vrei să gătești mâncarea ta preferată fără nici o ↑ bătaie de cap? Vrei să gătești acasă și să renunți la mâncarea deja ↑ preparată? Vrei să gătești fără ulei ↑ + și totul să fie extrem ↑ de simplu? Ce părere ai de un pui pregătit la grătar sau de un kebab aromat? Cotlet suculent ↑ + sau + cartofi prăjiți? Rasol de pește + sau ↑ pește prăjit în casă cu o crustă APETISANTĂ. ACUM poți prepara toate aceste feluri de mâncare + ↑ + cu ajutorul unui singur ↑ aparat. **J R>**

VOCE 1 (*Vladimir Petrov*): **< J R** Aparatul multifuncțional DELIMANO 3D AIR FRYER face parte din noua generație ↑ de dispozitive + pentru gătit. **J R>**

VOCE 2 (Ana Koslova): **< Î R** Posibilitățile sunt infinite! Poți prepara foarte multe mâncăruri. **ÎR>**

VOCE (comentator): **< J R** DELIMANO 3D AIR FRYER! Înlocuiește cu succes ↑ în bucătăria ta cuptorul cu microunde ↑ + prăjitorul ↑ + friteuza ↑ + vasul de fiert la aburi ↑ + OAle și tigăi ↑ + aparatul de făcut popcorn ↑ + oala pentru fiert ↑ + grătarul ↑ + chiar și aparatul electric pentru făcut kebab. **J R>**

VOCE 1 (*Vladimir Petrov*): < **J R** Ei bine ↑ pentru a dovedi acest lucru ↓ + am provocat trei familii să testeze aparatul multifuncțional DELIMANO 3D AIR FRYER. **J R>**

VOCE 3 (feminină): < **Î R** Am înțeles că trebuie să țin pasul cu tehnologia și cu schimbările ↑ + dar pentru mine este un pic dificil ↑ + pentru că înainte ↑ nu existau aparate multifuncționale. Mi-am petrecut mu:lt ↑ timp în bucătărie gătind ↓ + dar întodeauna ↑ am făcut totul cu plăcere. Folosesc aparatul multifuncțional DELIMANO 3D AIR FRYER în fiecare zi ↓ + pentru că pur și simplu m-am îndrăgostit de el. Înainte de acest aparat ↓ + am avut un dispozitiv pentru gătit. Într-adevăr ↑ + mă ajuta ↓ + dar nu puteam pregăti chiar orice ↑ de exemplu + o plăcintă. Dar de când am acest aparat minune de la Delimano ↑ am reușit să fac și plăcintă și a ieșit FOARTE BUNĂ. **ÎR>**

VOCE 4 (feminină): < **Î R** Arată ca o navă spațială! Are un design cu adevărat inovator. Copilul meu s-a entuziasmat FOARTE tare când l-a văzut și m-a întrebat ↓ + mamă ↑ + ce este acesta? Vom putea zbura în spațiu cu el? Consider că DELIMANO 3D AIR FRYER îți ușurează EXTREM de mult munca. Îl recomand tuturor. **ÎR>**

VOCE (comentator): < **J R** DELIMANO 3D AIR FRYER înglobează funcțiile a zece dispozitive diferite. Mâncarea nu este doar delicioasă ↑ + dar și sănătoasă ↑ + pentru că poți găti FĂRĂ ulei! Grătar de pui ↑ + kebab ↑ + cartofi prăjiți ↑ + pește ↑ + legume ↑ + și fructe de mare ↑ + produse de patiserie ↑ + mâncare dietetică ↑ + sau + mâncare tradițională! ACUM poți da frâu liber imaginației culinare! Masa ta va fi plină de o varietate de mâncăruri. Aromă perfectă ↑ + minim ↓ de calorii. Cu CEL mai nou ↑ aparat multifuncțional Delimano. **J R>**

VOCE 1 (*Vladimir Petrov*): < **J R** 3D AIR FRYER este într-adevăr ↑ o inovație în lumea aparatelor de uz casnic. Și trebuie subliniat faptul ↑ că: acest dispozitiv versatil ↑ este surprinzător de ușor de utilizat! **J R>**

VOCE 2 (Ana Koslova): < **Î R** Chiar și cei mai exigenți gurmanzi vor fi mulțumiți ↓ + pentru că pot alege dintr-o ma:re varietate de programe. **ÎR>**

VOCE 1 (*Vladimir Petrov*): < **J R** Mai mult ↑ + toate funcțiile aparatului sunt afișate pe un panou de control digital. Astfel putem selecta foarte ușor ↑ modul de a găti. Nu ne mai rămâne decât să alegem programul ↑ + și să apăsăm pe buton. **J R>**

VOCE 4 (feminină): < **Î R** Prima dată când am folosit DELIMANO 3D AIR FRYER ↓ am făcut cartofi prăjiți ↓ + la cererea fiului meu. Cartofii ne-au plăcut FOARTE mult + iar eu am fost surprinsă de faptul că i-am gătit DOAR cu o picătură de ulei. Înainte ↑ dura destul de mult prepararea lor ↓ + dar ACUM + cu acest aparat multifuncțional ↑ + am pus cartofii ↑ + am selectat programul ↑ + am apăsat butonul și gata! Rapid și ușor! Iar rezultatul ↑ + cei mai delicioși cartofi! **ÎR>**

VOCE (comentator): < **J R** Aparatul multifuncțional DELIMANO 3D AIR FRYER folosește puterea aerului cald ↑ pentru + prepararea alimentelor. Fluxul constant de aer fierbinte care circulă în trei direcții ↓ permite gătitul uniform. Astfel ↓ + mâncarea este mai gustoasă ↑ + plină de vitamine și nutrienți și MULT mai sănătoasă. Datorită rotației de 360 de grade ↑ preparatele nu se vor arde NICIODATĂ. Această tehnologie de gătit care a primit denumirea 3D ↑ este DE DEPARTE cea mai avansată ↑ iar rezultatele sunt uimitoare! **J R>**

VOCE 5 (masculină): < **J R** În primul rând ↑ + cu acest aparat gătești rapid + deci economisești timp ↓ și + să nu uităm că poți găti orice. **J R>**

VOCE 6 (feminină): < **Î R** Și este extrem de ușor de folosit! Î:n plus ↑ acum putem găti și acele feluri de mâncare la care pofteam înainte ↑ dar nu le puteam face acasă. Prima dată când am folosit aparatul multifuncțional de la Delimano ↑ am făcut BINEÎNȚELES ↑ + pui la grătar. A ieșit superb! **ÎR>**

VOCE 5 (masculină): < **J R** DA::! A fost foarte gustos! **J R>**

VOCE 6 (feminină): < **Î R** Fraged la interior și crocant la exterior! Delicios! Apoi am făcut kebab. **ÎR**>" **(**Delimano România).

În exemplul (2), este prezentat un testimonial care, de asemenea, debutează cu interogații, cărora li se răspunde prin intermediul explicației. Fiind un produs publicitar de tip teleshopping, timpul de difuzare este generos, iar astfel se poate apela la explicații venite din partea unor personaje diverse: comentatorul, demonstranții (Vladimir Petrov și Ana Koslova) și așa-zișii clienți, care au testat aparatul de gătit și povestesc experiența pozitivă cu acesta, în relație cu experiențe personale legate de alte produse similare, care nu au funcționat conform așteptărilor.

Explicația este construită pe baza comparației dintre vechiul produs ineficient/noul produs minune, care poate rezolva toate sarcinile cu un grad ridicat de performanță. Și în acest caz întâlnim conectorul argumentativ al juxtapunerii *dar,* alături de conectorul argumentativ al adeziunii *într-adevăr,* de accentul emfatic, marcat în text prin majuscule, și de locuțiunea conjuncțională *pentru că,* care are rolul de a introduce explicația. De asemenea, enumerațiile precum: *„cuptorul cu microunde ↑ + prăjitorul ↑ + friteuza ↑ + vasul de fiert la aburi ↑ + OAle și tigăi ↑ + aparatul de făcut popcorn ↑ + oala pentru fiert ↑ + grătarul ↑ + chiar și aparatul electric pentru făcut kebab", „kebab aromat? Cotlet suculent ↑ + sau + cartofi prăjiți? Rasol de pește + sau ↑pește prăjit în casă cu o crustă APETISANTĂ", „grătar de pui ↑ + kebab ↑ + cartofi prăjiți ↑ + pește ↑ + legume ↑ + și fructe de mare ↑ + produse de patiserie ↑ + mâncare dietetică ↑ + sau + mâncare tradițională*", întăresc credibilitatea explicației, deoarece constituie exemple de beneficii pe care le-ar putea aduce achiziționarea produsului.

La capitolul *pathos* al reclamei, remarcăm elemente „care demonstrează *investiţia afectivă* a locutorului în procesul elaborării explicaţiei" (Olariu, 2007: 127) și anume, referirea la familie (*„↓am făcut cartofi prăjiți ↓ + la cererea fiului meu", „copilul meu s-a entuziasmat FOARTE tare când l-a văzut și m-a întrebat ↓ + mamă ↑ + ce este acesta? Vom putea zbura în spațiu cu el?")* sau la anumite dificultăți prin care sunt nevoite să treacă oamenii aflați la o vârstă mai înaintată (*„am înțeles că trebuie să țin pasul cu tehnologia și cu schimbările ↑ + dar pentru mine este un pic dificil ↑*").

Alte exemple de modalități în care explicația este folosită cu succes ca strategie argumentativă sunt următoarele:

(3) „***VOCE** (comentator):* < ***ÎRI** Un* ERGOist este o persoană ↑căriea îi pasă în mod EGOist de PROPRIUL confort ↑ în timpul somnului ↓ZI și noapte! Ne place să stăm pe scaune ergonomice ↓ SCRIem cu pixuri ergonomice ↓ SAU folosim tastaturi cu design ergonomic. E timpul ↑ să vă prezentăm și cea mai ERGOistă saltea de pe piață. Salteaua ERGO CONFORT de la DORMEO! Experții în calitatea somnului de la DORMEO ↑ + și cei de la KOSMODISK ↑ și-au unit forțele ↑ și au creat salteaua ERGO CONFORT ***Î RI***>".

VOCE** (masculină):* < ***JRS** După* ce am analizat Kosmodisk ↑ + și principiul după care funcționează ↑ am vrut să CREăm ↑ +o saltea ↓ +care să se adapteze corpului INdiferent de forma lui ↓ și care să și răspundă rapid. Să fie flexibilă ↑ și să se potrivească tuturor ***JRS>.

VOCE** (comentator):* < **ÎRI** Nu face compromisiuri când dormi! MERIȚI salteaua ERGO CONFORT ce oferă sprijin optim pentru coloanal vertebrală! ***Î RI>.

VOCE (*Ilinca Vandici*): < **ÎR**S SECRETUL constă în construcția INgenioasă a nucleului. Priviți ↑ cum straturile ERGO răspund DINAMIC ↑ ++ și se adaptează mișcărilor tale din timpul nopții. Ergo Confort este potrivită pentru ORICE poziție de dormit ↓ de aceea este soluția INgenioasă de a + EVITA durerile de spate cauzate de somnul inconfortabil. Calitatea saltelei Ergo Confort A FOST deja dovedită! Spun asta pentru că în urma unei TESTĂRI efectuate în Germania ↓ salteaua a fost inclusă în topul celor mai ERGONOMICE saltele din lume! ***Î RS***>

VOCE** (feminină):* **< *ÎRS Percepția cel mai DES întâlnită ↑ este că saltelele mai tari sunt mai potrivite ↓dar aceasta NU este o regulă general valabilă. Este mai mult un mit ***Î RS***>" (PRO TV).

(4) „<muzică veselă> ***VOCE** (comentator):* **< *ÎRI*** ROVUS Storm Vac este un aspirator VERTICAL sau de mână ↓ cu o putere de aspirare care va face față ORICĂREI murdării. Cablul de alimentare este lu:ng + și nu ai negoie de prelungitoare. Aspiratorul este ușor de manevrat ↓ iar peria principală este CAuciucată ↑ și îți va proteja mobilierul. Comandă-l ↑ folosește-l ↑ și poți să uiți de noroiul de pe gresie ↑ sau de praful de sub canapea. Storm Vac se va transforma IMEDIAT într-un aspirator de mână! Trebuie doar să scoți mânerul detașabil. Vei curăța resturile de pe masă ↑ sau scaunul bebelușului ↑ într-o clipă ***Î RI*** >.

VOCE** (feminină):* **< *ÎRS În momentul în care îl: folosesc + ca și (sic!) aspirator de mână ↓ e mult mai simplu! Adună MULT mai bine toate firmiturile ↓ scamele ↓ gâzele ↑ și orice_orice. Se vede într-adevăr:+ curat în urmă. Nu scapă NIMIC ***Î RS*** >.

VOCE** (comentator):* **< *ÎRI Sistemul de filtrare HEPA ↑ extrem de eficient ↓ îndepărtează particulele purtate prin aer și alergenii precum ↓ praful ↑ polenul și acarienii ↑ împiedicându-i să ajungă înapoi în aer. Dacă FILTRUL se murdărește ↑ îl clătești ↓ și îl poți refolosi. SUNĂ ↑ + și comandă ACUM Rovus ↑ Storm Vac la INCREDIBILUL preț de ↓ O SUTĂ nouăzeci și nouă de lei! Ai ȘANSA de a avea un aspirator de calitate ↓ care se transformă foarte ușor dintr-un aspirator vertical ↑ într-unul de mână. Și asta NU E TOT! Primești și un accesoriu pentru spații înguste! ÎN PLUS ↑ + acum ai și transportul GRATUIT! Iar dacă ești membru Club cinci stele ↑ beneficiezi de <sunet de clopoțel pentru recepție> cinci la sută: EXTRAREDUCERE. Și pentru că știm că mereu îți place să alegi + ↑ avem pentru TINE și aspiratorul Storm Vac White. Um MIX +cromatic proaspăt de alb ↑ cu inserții de verde. Oferta rămâne neschimbată. DOAR O SUTĂ nouăzeci și nouă de lei și transportul GRATUIT **ÎRI** >" (reclamă difuzată pe postul de televiziune PRO TV în data de 16.04.2021).

În exemplele (3) și (4), explicația are rolul de a crea un cadru coerent și informativ, care să le servească potențialilor clienți la înțelegerea principiilor de funcționare, materialelor și/sau pieselor componente: „*După* ce am analizat Kosmodisk ↑ + și principiul după care funcționează ↑ am vrut să CREăm ↑ +o saltea ↓ +care să se adapteze corpului INdiferent de forma lui ↓ și care să și răspundă rapid. Să fie flexibilă ↑ și să se potrivească tuturor"; „SECRETUL constă în construcția INgenioasă a nucleului. Priviți ↑ cum straturile ERGO răspund DINAMIC ↑ ++ și se adaptează mișcărilor tale din timpul nopții. Ergo Confort este potrivită pentru ORICE poziție de dormit ↓ de aceea este soluția INgenioasă de a + EVITA durerile de spate cauzate de somnul inconfortabil" (1); „SECRETUL constă în construcția INgenioasă a nucleului. Priviți ↑ cum straturile ERGO răspund DINAMIC ↑ ++ și se adaptează mișcărilor tale din timpul nopții. Ergo Confort este potrivită pentru ORICE poziție de dormit ↓ de aceea este soluția INgenioasă de a + EVITA durerile de spate cauzate de somnul inconfortabil" (2). Înțelegând toate aceste caracteristici, potențialii clienți capătă încredere în produs și sunt încurajați să ia în considerație acțiuni ulterioare, constând în achiziționarea produsului și, de ce nu, recomandarea acestuia și altor viitori cumpărători.

III. Concluzie

Explicația, în calitate de strategie argumentativă, are rolul de a convige publicul consumator să investească într-un anumit produs, prezentând caracteristicile, beneficiile, elementele componente și modul de utilizare, întreținere și depozitare a acestuia. Nu ar trebui pierdut din vedere faptul că, fiind guvernată de puterea banului, argumentarea publicitară nu se suprapune în totalitate argumentării logice, ceea ce înseamnă că nu toate concluziile la care pot ajunge consumatorii au o foarte mare legătură cu realitatea.

Dicționare:

MDN, 2000 = Marcu, Florin, *Marele dicționar de neologisme*, Editura Saeculum, București.

DE, 1993-2009 = Popa *et alii, Dicționar enciclopedic*, Editura Enciclopedică, București.

BIBLIOGRAPHY

Adam, J. M. and Bonhomme, A. (2005) Argumentarea publicitară. Retorica elogiului și a persuasiunii. Iași: Institutul European.

Guia, S. (2014) Discursul religios.Structuri și tipuri. Iași: Editura Universității ,,Alexandru Ioan Cuza" din Iași.

Moeschler, J. and Reboul, A. (1999) Dicționar enciclopedic de pragmatică. Edited by C. Vlad and L. Pop. Cluj: Editura ECHINOX.

Olariu, F. (2007) 'Interacţiunea verbală, între ritual şi strategie', (2), pp. 105–136.

Robu, A. M. (2015) Discursul publicitar din perspectivă pragmalingvistică. Iași: Editura Universității ,,Alexandru Ioan Cuza" din Iași.

Roman, Doina (2000) L'argumentation fonctionnelle. Cluj-Napoca: Editura Napoca Star.

Sălăvăstru, C. (1996) Modele argumentative în discursul educațional. București: Editura Academiei Române.

Sălăvăstru, C. (2003) Teoria și practica argumentării. Iași: Editura Polirom.

THEORETICAL AND PRACTICAL PROJECTIONS ON ADVERBS AND MODAL PARTICLES IN ROMANIAN AND GERMAN TABLOIDS

Emanuela Păduraru

PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iaşi

Abstract: The theoretical presentation will be followed by examples extracted from the tabloids proposed for analysis. They will include sequences of lexical-grammatical modalizers, modal adverbs (and adverbial locutions) in Romanian and modal particles in German and their role from a morphological, syntactic and pragmatic perspective. The deontic, epistemic and volitional modality points out the degree of obligation or permissiveness of the above mentioned situations which entail a non-assertive character through linguistic sequences, achieving directive-type language acts (order, exhortation).

Keywords: modalization, modalizers, modal adverbs, modal particles, journalistic discourse.

Lucrarea de față, pe de o parte, privește în mod deosebit adverbele din limba română din clasa semantică a modalizatorilor (*poate, firește, probabil, bine, adevărat etc.)* care sunt regente când primesc ca adjunct o propoziţie conjuncţională ((1)*Poate că nu uită de petrecere.*). În această situaţie, ele funcţionează sintactic ca predicate adverbiale. În situaţia în care adverbele apar ca modalizatori ai propoziţiei legaţi parantetic ((2)*Vine, poate*.) sau ca modalizatori ai unor predicate adjectivale sau adverbiale sunt circumstanţiale de modalitate. Conjuncţiile sunt selectate în funcţie de trăsătura semantică a modalizatorului. Astfel, modalizatorii de certitudine (*poate, probabil, sigur etc*.) selectează conjuncţia *că*, modalizatorii deontici (*necesar, obligatoriu* etc.) conjuncţia *că*, modalizatorii apreciativi (*bine, rău* etc.) *fie că, fie să*. Unele forme au aglutinant conjuncţia: *parcă* (pare + că), *cică* ((zi)ce + că). Reprezintă o perspectivă nouă în studiul adverbelor, modalizarea ca marcă a subiectivităţii având ca manifestare lingvistică modalitatea, iar ca mijloace lingvistice modalizatorii. (Axentii 2010: 13)

Acţiunea de limbaj constând într-o serie de actualizări ale virtualităţilor limbii, a exclus în mod sistematic locutorul, vorbitorul, asta se întâmplă conform studiilor de lingvistică mai „vechi", unde această acțiune a limbajului era studiată în manifestarea ei exterioară fără a se lua în discuţie organizarea ei potenţială şi rezultatul comunicării. Astăzi, în mecanismul limbii, se includ şi modalităţile reprezentând atitudinea vorbitorului faţă de conţinutul enunţului şi fiind actualizate, în plan discursiv, prin modalizatori, adică prin mecanisme care să servească la exprimarea părții materiale a gândirii. Modalizarea, „marcă dată de subiect enunţului său" înseamnă asumarea critică de către vorbitor a discursului, implicând şi relaţiile intersubiective. (Axentii 2010: 13)

Adverbele de modalitate sau modalizatoare, după cum sunt numite de către autorii GALR, reprezintă „predicate semantice, care funcționează ca modificatori ai unei întregi propoziții cu predicat enunțiativ sau ai unui element de predicație semantică: grup adjectival, grup adverbial, grup prepozițional". (GALR I 2005: 703).

În lucrarea „Teoria părților de vorbire", Dumitru Nica surprinde inventarul clasei: *chiar, cumva, doar, firește, bineînțeles, poate, pesemne, probabil, desigur, oare, cică, parcă*,

acestora li se adaugă și expresii fixe, precum: *cu siguranţă, de bună seamă, fără doar şi poate, nici vorbă, fără îndoială*. (Nica 1998: 157)

Modalizarea ajunge în cele din urmă să fie concepută ca trăsătură obligatorie a structurii de adâncime, practic orice enunţ implică, în stratul de profunzime un modalizator. Adverbele de modalitate, aflate în „planul modus-ului şi situând dictum-ul în perspectiva locutorului „interpretează" lingvistic realitatea extralingvistică. Vorbitorul aprobă, neagă, pune sub semnul îndoielii sau al certitudinii informaţia propriu-zisă din enunţ." (Axentii 2010:15)

Adverbele modalizatoare (*poate, pesemne, fireşte, desigur, de bună seamă, cu siguranţă*) conţin informaţii semantice care nu pot apărea singure, ci numai referindu-se la o comunicare, exprimată sau neexprimată, existentă, însă, în propoziţii, frază, text. Situate fiind în planul comentariului, al modus-ului, aceste adverbe se constituie în substitute modalizatoare incidente faţă de planul dictum-ului. O posibilă schiţă de sistematizare a adverbelor modalizatoare ar releva o mare varietate semantică a acestora, caracterul relativ al subsumării într-o singură clasă a unor subclase distincte.

a) Chiar

De exemplu, unul dintre cele mai intâlnite adverbe este *chiar*. C*a, doar* și *chiar* sunt numite şi adverbe particule, adverbe cu un rol de modalizare emfatică. În exemplele (1), (2) și (3) *chiar* introduce o remarcă, o caracteristică, care are rolul de a îmbogăți și de a face clară informația ce trebuie să ajungă la interlocutor.

(1)„Totuși, puțină lume știe faptul că Răzvan Munteanu avea afaceri înfloritoare și înainte de a o cunoaște pe Delia. Acesta deținea mai multe cluburi în centrul vechi al Capitalei, care îi asigurau venituri importante. În cadrul unui interviu mai vechi, Răzvan a dezvăluit că a cunoscut-o pe Delia **chiar** într-un club de-al său, unde artista venise să cânte la un karaoke." (Ștefănescu Dragoș, *Delia Matache implicată într-o gafă monumentală. Cancan*, luni, 4.09.2023, 16:54).

(2)„Pentru Delia, succesul a venit rapid, astăzi fiind una dintre cele mai îndrăgite și cunoscute cântărețe de la noi din țară. Nick a făcut o pauză de la lumina reflectoarelor și nu s-au auzit prea multe despre el, de-a lungul anilor. **Chiar** și așa, acum mult timp, artistul dezvăluia motivul pentru care proiectul luase sfârșit: banii!" (Cruceru Cristina, *Banii au despărțit-o pe Delia de „jumătatea" sa:„Nu pot spune motivul real al separării, dar cred că nu se împărțea corect". Cancan*, 17.08.2023, 8:25).

(3)„Data de 2 iulie 1994 a rămas o zi neagră în istoria fotbalului. Andres Escobar, jucător la echipa Atlético Nacional, în care Pablo Escobar „investea" pentru a-și spăla banii, a murit. Nu era rudă cu celebrul fost lider al pieței narcoticelor din Columbia, dar i-a fost mereu simpatic. **Chiar** dacă era extrem de temut și de drastic, i-a permis **chiar** să plece pentru un an la Young Boys Berna, în 1989." (Luciana Polite, *Executat cu public! La doar 26 de ani, Gilberto Hernandez a murit în urma unui val de gloanțe. Cancan*, 4.09.2023, 18:17).

Se observă în exemplul (4), faptul că adverbul modal *chiar* este însoțit de un verb epistemic, adică de verbul *a crede,* care desemnează procese mentale și cu ajutorul lui se descrie sursa inferențială. (GALR II 2015: 716). Datorită acestei relații se deduce faptul că adverbul *chiar* accentuează atribuțiile verbului epistemic, subliniind sensul său deductiv-supozitiv în a descrie un set de opinii incerte. (GALR II 2015: 716)

(4) „În medie, o zi de filmare ține 11 - 12 ore. Greul este relativ pentru fiecare dintre noi, mie îmi place mult, sunt tare recunoscătoare că fac parte din acest proiect, nu am fost niciodată un om care să caute calea ușoară în viață, nici viața nu m-a scutit de provocări și **chiar** cred că lucrurile minunate ne așteaptă dincolo de bariera fricii și că din confort nu se nasc lucruri notabile niciodată." (Andreea Fecioru, *Niciun român nu a știut asta! Ce limbă vorbea, de fapt, Matei Corvin. Click!,* 2 septembrie 2023, 9:23).

În următorul enunț (5), **chiar** subliniază certitudinea unei afirmații făcute anterior și insistă asupra repetării acesteia.

(5) „Din ziua nunții cu William, am văzut-o pe Kate Middleton, ajunsă acum la vârstă de 41 de ani, transformându-se **chiar** în fața ochilor noștri. Această fostă britanică de rând a trecut de la statutul de iubită a unui prinț la cel de Ducesă de Cambridge pentru ca, acum, să fie Prințesa Wales și viitoare Regină a Angliei. În tot acest timp, numeroșii săi fani i-au urmărit fiecare pas. La propriu." (Florentina

Iana, *Kate Middleton a îmbătrânit ca vinul bun: "Este mai atrăgătoare decât la 20 de ani" Cine susține asta?Click!,* 4 septembrie 2023).

În exemplul (6) se poate preciza faptul că particula *chiar* alaturi de conjuncția *dacă*, introduce o circumstanțială condițională.

(6) „Fanii actriței au început de îndată cu speculațiile. Foarte mulți sunt de părere că Iulia Vântur ar putea fi însărcinată. Dacă **chiar** așa este, acesta ar fi primul copil al superbei blondine." (Irina Lungu, *Fanii au felicitat-o pe Iulia Vântur: „Sarcină ușoară!" Cum a apărut vedeta în weekend. Ok!,* 4 septembrie 2023).

b) Cumva

O altă particulă utilizată în discursul publicistic este *cumva* ce are valoare de „marcă epistemică a incertitudinii".(GALR II 2015: 703)

Alături de un verb care exprimă lexical ideea de voință și dorință, adverbul *cumva,* în exemplul (7), exprimă o atitudine volitivă într-o formă obiectivată și foarte apropiată de modalitatea apreciativă.

(7) **„Cumva** ne dorim un Iași al educației echitabile, un spațiu în care se cultivă deopotrivă performanța academică, talentul artistic sau sportiv, pasiunea pentru tehnologie, îndemânarea practică orientată spre tehnică și meserii atractive..." (Gavrilă, Camelia, *Septembrie, lună a începuturilor și a emoțiilor în lumea școlii...,* marți, 15 septembrie 2020 p.2)

În exemplul (8), adverbul *cumva,* alături de negația *nu* marchează în planul enunțului atitudinea locutorului, indicând valori contextuale suplimentare, mai precis dubiul, incertitudinea „*să nu cumva*".

(8)„*Am fost sus și ne-am despărțit ok. Mi s-a părut că am fost lucrat pe la spate legat de discuțiile Deliei cu Andra. Nu mi-a zis că vrea să încerce solo. Întâi s-a documentat să vadă cum e, să nu* **cumva** *să plece degeaba. Apoi a plecat. Eu nu am avut contract cu Delia cât timp am colaborat, poate asta a fost greșeala mea. Dacă aveam, poate eram ok și azi. Am avut încredere deplină în ea*", spunea Nick, într-o emisiune la Kanal D, acum mulți ani. "(Cruceru Cristina, *Banii au despărțit-o pe Delia de „jumătatea" sa:„Nu pot spune motivul real al separării, dar cred că nu se împărțea corect". Cancan*, 17.08.2023, 8:25)

c) Desigur

Modalitatea epistemică, după sens, se exprimă prin adverbe epistemice de certitudine: *desigur, firește, bineînțeles, evident, cu siguranță, fără îndoială* și incertitudine: *poate, probabil, parcă, eventual*. (GALR I 2008: 599)

Din punct de vedere sintactic, adverbul epistemic- *desigur* poate avea funcția sintactică de circumstanțial de modalitate (integrat sau parantetic) sau pe cea de predicat sintactic. (GALR II 2015: 712) În exemplul (9), circumstanțialul de modalitate epistemic apare ca element incident, izolat intonațional (fenomen marcat în scris de punctuație):

(9) „În ultimii ani ai fost în mai multe producții, ai luat premiul Gopo și acum joci în Clanul. Pe lângă muncă, **desigur,** crezi că e nevoie să se „alinieze și planetele"? (Gheorghe Chelu, Dana Popa, *Ce meserie mai are Bogdan Farcaș sau Ciomag din Clanul, pe lângă actorie: „Rezultatele vor apărea", Click!*, 8 august 2023 19:40).

d) Poate

După sens, adverbul modal *poate* este considerat un adverb care marchează incertitudinea. Adverbele de incertitudine sunt mai puține: *poate, probabil, eventual, parcă*, deoarece sunt indicatori ai sursei cunoașterii, (GALR I 2015: 599) de exemplu (10):

(10) „Artistul mărturisea că nu a avut contract cu Delia Matache, atunci când a înființat trupa, aceasta fiind una dintre greșelile lui de la acea vreme. **Poate** lucrurile ar fi stat altfel, iar N&D nu s-ar fi destrămat atât de repede, dacă ei ar fi avut măcar un act de colaborare semnat." (Cruceru Cristina, *Banii au despărțit-o pe Delia de „jumătatea" sa:„Nu pot spune motivul real al separării, dar cred că nu se împărțea corect". Cancan*, 17.08.2023, 8:25).

În exemplul (11) se observă faptul că adverbul *poate* nu se izolează în poziție inițială (GALR II 2015: 713):

(11),„*Da, am spus că dacă nu eram eu, Delia nu exista azi. **Poate** ajungea și fără mine, dar nu pot să spun asta. Mă mândresc cu produsul pe care l-am adus și care crește și acum. Am mai cântat împreună pentru fani. Mulți se întreabă sau așteaptă o colaborare, ea mi-a propus prima, apoi eu i-am propus o piesa, dar nu am avut timp. Nu știi cum e viața*", a conchis artistul. (Cruceru Cristina, *Banii au despărțit-o pe Delia de „jumătatea" sa:„Nu pot spune motivul real al separării, dar cred că nu se împărțea corect". Cancan*, 17.08.2023, 8:25)

În exemplele (12) și (13) poziția intermediară a adverbului modal face posibilă dislocarea subiectului sau a oricărui alt component sintactic (GALR II 2015: 713):

(12) „*Am fost sus și ne-am despărțit ok. Mi s-a părut că am fost lucrat pe la spate legat de discuțiile Deliei cu Andra. Nu mi-a zis că vrea să încerce solo. Întâi s-a documentat să vadă cum e, să nu cumva să plece degeaba. Apoi a plecat. Eu nu am avut contract cu Delia cât timp am colaborat, **poate** asta a fost greșeala mea. Dacă aveam, **poate** eram ok și azi. Am avut încredere deplină în ea*", spunea Nick, într-o emisiune la Kanal D, acum mulți ani. "(Cruceru Cristina, *Banii au despărțit-o pe Delia de „jumătatea" sa:„Nu pot spune motivul real al separării, dar cred că nu se împărțea corect". Cancan*, 17.08.2023, 8:25)

(13),„În ultimii ani ai fost în mai multe producții, ai luat premiul Gopo și acum joci în Clanul. Pe lângă muncă, desigur, crezi că e nevoie să se „alinieze și planetele"?

Nu cred că e de aliniat planetele. Uite, e ceva ce încerc să-l învăț pe fiul meu, mi se pare că acum, în momentul ăsta, eu doar culeg ce am făcut în ultimii 20 de ani fără rezultate enorme. Pur și simplu ce am muncit, ce am sădit constant acum ies răsadurile. Încerc să-l învăț că nu trebuie niciodată să te oprești din muncă pentru că rezultatele vor apărea, **poate** nu azi, **poate** nu mâine, dar vor apărea cu siguranță." (Gheorghe Chelu, Dana Popa, *Ce meserie mai are Bogdan Farcaș sau Ciomag din Clanul, pe lângă actorie: „Rezultatele vor apărea", Click!* ,8 august 2023 19:40)

În exemplele (14) și (15) se observă din punct de vedere sintactic, faptul că adverbul epistemic-*poate,* este ca un modificator integrat prozodic al propozițiilor, exprimând incertitudinea și o nesiguranță. (GALR II 2015: 713):

(14) „Chef Dumitrescu: Emisiune de?

Alessia Stoica: **Poate** să îi iau locul Irinei aici, când mai cresc. Dacă face și Irina un copil cum a făcut Gina… sau orice eveniment de genul, eu sunt disponibilă să îi iau locul. Am vorbit cu ea înainte, e stabilit." (Hermina Hagianu, *A venit să-i ia locul Irinei Fodor la Chefi la cuțiete... Cancan*, 5.09.2023, 12:28)

(15) „CANCAN.RO: Care este cel mai mare regret al vieții lui Neti Sandu?

Neti Sandu: Cel mai mare regret este că **poate** era frumos să am un copil. Cred, adică nu sunt foarte sigură, dar era frumos." (Sabin Tudor, *Cel mai mare regret al lui Neti Sandu, Cancan*, 5.09.2023, 14:15)

Pe de altă parte, se amintesc și așa-numitele „note marginale" cu rol de încheiere, concluzionare, precum și apariția particulelor modale din discursul publicistic german în diferite tipuri de propoziții (enunțiative, exclamative, interogative, etc.). (Thurmair 1989:7) Iată câteva dintre aceste particule modale, numite și die Modalpartikeln, unele dintre acestea urmează a fi aprofundate și contextalizate: ***doch, ja, eben, halt, einfach, sowieso, wohl, schon, auch, nicht, denn, etwas, eigentlich, nur, mal, bitte, aber, vielleicht.*** (Thurmair 1989:7)

Reiners spune despre aceste particule că sunt niște: „Läuse in dem Pelz unserer Sprache" (Reiners Ludwig, apud Schoonjans 2018:24)/ „păduchi în blana limbii noastre"(t. n.), neindetificând rolul lor în limbă. Pe de altă parte, din punctul de vedere al gramaticii constructiviste, particulele îndeplinesc cu siguranță un scop specific, chiar dacă pentru unii doar „condimentează" discursul. Deci au o funcție și, prin urmare, nu pot fi lipsite de sens. Waltereit Richard este și el de părere că particulele modale nu pot fi considerate ca fiind lipsite de sens, deoarece nu sunt lipsite de funcții. (Waltereit Richard, apud Schoonjans 2018:25) Următoarea definiție a categoriei „Modalpartikeln", ce a fost propusă de Luise Liefländer-Koistinen, oferă o primă impresie despre modul în care funcția de nuanțare este concepută în general:

"Modalpartikeln sind unflektierbare Wörter, die die Einstellung des Sprechers hinsichtlich der vom Hörer erwarteten situationsbezogenen Haltung, dessen Vorwissen und Reaktion signalisieren. Sie

beziehen sich deshalb immer auf eine ganze Äußerung und nie auf ein einzelnes Wort und verleihen der Äußerung eine zusätzliche Bedeutung." (Luise Liefländer-Koistinen, apud Schoonjans 2018:25)/ „Particulele modale sunt cuvinte inflexibile care semnalează atitudinea vorbitorului cu privire la atitudinea legată de situația așteptată de ascultător, cunoștințele sale anterioare și reacție. Prin urmare, ele se referă întotdeauna la un enunț întreg și niciodată la un singur cuvânt, conferind enunțului un sens suplimentar." (t. n.)

Funcția de conectare nu este o caracteristică generală a particulelor modale și uneori este greu de detectat în cazul particulelor care au în primul rând un efect de control al reacției (*etwas*) sau de îmbunătățire a ilocuției (*bloß*). Unele particulele modale convenționale analizate în lucrarea de față *(ja, eben, auch)* pot avea toate un efect conectiv, dar aceste particule sunt, de asemenea, doar opționale, așa cum se va arăta în analiza ulterioară. Cu toate acestea, această funcție de conectare nu ar trebui ignorată, deoarece joacă un rol care nu poate fi neglijat atât la nivelul condițiilor de utilizare, cât și pentru interpretarea particulelor și a rostirii particulelor în ansamblu. (Schoonjans 2018:26)

În contextul analizei se mai ține cont și de așa-zisa variabilitate a semnificațiilor particulelor. Se pune întrebarea dacă ar trebui să ne asumăm un sens unic - variabil contextual - pentru fiecare particulă (așa-numitul „minimalism al semnificației") sau dacă ar trebui să se distingă mai multe semnificații diferite (așa-numitul „maximism al semnificației"). Ambele poziții își au punctele slabe. Abordarea minimalistă implică riscul ca variația contextuală să fie mascată atunci când se caută un aspect comun al semnificației. Abordarea maximalistă, pe de altă parte, ridică întrebarea despre câte și ce semnificații ar trebui să se distingă. (Schoonjans 2018:27)

a) Ja

Așa cum este interpretat în mod obișnuit, *ja* este folosit atunci când vorbitorul vrea să indice o propunerea ce ar trebui să fie sau poate fi evidentă pentru auditor. Folosit în imperative *ja* îi amintește auditorului de anumite responsabilități. Ickler critică această concepție. (Ikler 1994: 399) Iată un exemplu extras din ziarul „Magazin am Wochenende":

(16) „Sie wissen **ja,** dass er nächste Woche operiert wird." (Stoll, Angela, *Wenn der Bauch zwickt. Magazin am Wochenende*, 5/6 Juni 2021, p.5)/ Știi că va fi operat săptămâna viitoare. (t. n.)

Conform concepției lui Ikler dacă presupunem că *ja* indică faptul că propoziția ar trebui să fie evidentă, asta înseamnă că auditorul ar trebui să știe deja de faptul că cineva va fi operat. Acest lucru nu este fezabil. Înțelesul lui *ja* ar putea fi descris mai bine ca „Vreau să considerați în acest context că" sau „În acest context vreau să atrag atenția". Ickler susține că folosind această particulă propunerea/afirmația nu este controversată pentru vorbitor. (Ikler 1994: 399) Alte câteva exemple care se pretează premisei lui Ikler:

(17) „Ein Reporter spricht über Mutterschaftsbezüge:"...und dann wurde noch andere Lösung vorgeschlagen, natürlich ohne die Bezüge zu erhöhen, denn der Staat muß ***ja*** sparen." (Ziob, Claudia, *Die Mutter sitzt in U/Haft. Region & Bazern*, Samstag, 5. Juni 2021, p. 17)/ „Un reporter vorbește despre indemnizațiile de maternitate: „...și atunci s-a propus o altă soluție, bineînțeles fără creșterea indemnizațiilor, pentru că statul trebuie să economisească". (t. n.)

Cu toate acestea *ja* se utilizează în propoziții general valabile unde se arată că afirmația făcută de vorbitor este cunoscută și de ascultător, ca în următorul exemplu:

(18) „1931 war Hitler **ja** noch nicht an der Macht." (Hell, Tobias, *Die Grossen treffen auf die Kleinen, Kultur & TV,* Wochenende 12./13. Juni 2021, p. 23)/ „În 1931 Hitler nu era încă la putere." (t. n.)

b) Eben

Lexema apare ca adjectiv, ca adverb cu semnificație temporală, ca particulă structurală și ca particulă modală. Ca particulă modală, **eben** apare în enunțuri și (mai rar) propoziții imperative.

(19) „Sam wollte den Leoparden nicht stören und brachte das Fahrzeug deshalb nur so in Position, daß nicht alle Photographierwünsche in Erfüllung gingen. So ist das ***eben*** in freier Wildbahn." (Lili, Felix, *Leben in der Waldstadt, Magazin am Wochenende*, 5./6. Juni 2021, p. 1)/ „Sam nu a vrut

să deranjeze leopardul, așa că a poziționat vehiculul pentru a evita să-i fotografieze pe toți. Cam așa este în sălbăticie.” (t. n.)

În enunțurile cu particula modală, vorbitorul indică faptul că faptele prezentate sunt evidente și ar trebui să fie evidente și pentru interlocutor. Acesta este motivul pentru care caracteristica <EVIDENT> ar trebui utilizată pentru a o descrie.

(20) „Sie bezeichnen sich im VOX-Interview als Aufsteigerin, die nichts hatte und sich alles selbst aufgebaut hat. Wie sahen Ihre beruflichen Anfänge aus?

Onaran: Als Aufsteigerin war ich schon immer eine Löwin. Denn als Frau mit Migrationsgeschichte und dieser sozialen Herkunft musst du dreimal so viel arbeiten. Netzwerke musst du dir selbst aufbauen, deine Finanzen selbst erwirtschaften und dir **eben** selbst das größte Rolemodel sein.” (*Diese Stärken bringt Tijen Onaran mit. Gala,* 28.08.2023, 15:37 Uhr)/ „În interviul VOX te descrii ca un alpinist social care nu avea nimic și a construit totul ea însăși. Cum ți-ai început cariera?

Onaran: Ca un nou-venit, am fost întotdeauna o leoaică. Deoarece, ca femeie cu un trecut de migrație și acest mediu social, trebuie să muncești de trei ori mai mult. Trebuie să-ți construiești propriile rețele, să-ți generezi propriile finanțe și să fii cel mai mare model al tău.” (t. n.)

c) Auch

Particula *auch* poate fi utilizată în toate tipurile de propoziții și stabilesc o relație între informațiile vechi și cele noi. Prin urmare, enunțul în care apare este adesea un motiv sau o cauză, ca în exemplele (21): (Thurmair 1989: 155).

(21) „Formal stabil bleibt auch die Bafög-Ausbildungsförderung. Eigentlich geplante Reformen sind damit jedoch ebenso zunächst vom Tisch wie ein Ausgleich der hohen Inflation. Keine Änderung soll es **auch** bei den bislang zugesagten Mitteln des Bundes für das Deutschlandticket geben.” (*Hier plant Lindner mit Einschnitten. Spiegel,* 05.09.2023, 11.24 Uhr)/ „Finanțarea pentru formarea Bafög rămâne, de asemenea, stabilă din punct de vedere formal. Cu toate acestea, reformele care au fost de fapt planificate nu sunt deocamdată pe masă, la fel ca și echilibrarea inflației ridicate. Nu ar trebui să existe nicio schimbare în fondurile federale promise anterior pentru Deutschlandticket.” (t. n.)

Cu *auch*, vorbitorul subliniază că se aștepta la propunerea exprimată într-un enunț precedent și că propoziția oferă o explicație la ce era de așteptat. În exemplele (22) și (23) (Thurmair 1989: 156).

(22) „Verwegen sieht Bundeskanzler Olaf Scholz derzeit wegen seiner Augenklappe aus, mit der er **auch** zur Generaldebatte im Bundestag erschien. Weniger verwegen fiel seine Rede zum Zustand der Nation aus.” (Daniel Brössler, *Die schwache Mahnung des Kanzlers. Süddeutsche Zeitung*, 6. September 2023, 12:51 Uhr)/ „Cancelarul Olaf Scholz arată în prezent îndrăzneț din cauza plasturelui pe ochi, cu care a apărut și la dezbaterea generală din Bundestag. Discursul său despre starea națiunii a fost mai puțin îndrăzneț.” (t. n.)

(23) „"Zu viel ist in den vergangenen Jahren auf die lange Bank geschoben worden", kritisierte Scholz. "Die Bürgerinnen und Bürger sind diesen Stillstand leid. Und ich bin es **auch**", betonte er.” (*Generaldebatte im Bundestag: Scholz schlägt "Deutschland-Pakt" vor. Zweiten Deutschen Fernsehens (ZDF),* 06.09.2023, 10:42 Uhr)/ „Au fost amânate prea multe în ultimii ani”, a criticat Scholz. "Cetăţenii s-au săturat de acest impas. Și eu la fel", a subliniat el.” (t. n.)

Enunțurile cu *auch* pot avea, de asemenea, un caracter explicativ sau justificativ, mai ales dacă vorbitorul se referă la propria enunțare. Și în acest caz, faptele prezentate acolo sunt marcate ca fiind așteptate datorită și rostirii, ca în exemplul (24).

(24) „Und wie ich nach Hause kam: Ich stieg an der Haltesteile aus - und meine Frau stieg da ein. Sie wußte das ja nicht, daß ich kam ich hatte ja auch nie geschrieben, konnte ja **auch** nicht.” (*Wie Familie zusammenwächst, Frankenkids*, p. 53)/ „Și cum am ajuns acasă: am ieșit la stația de autobuz – iar soția mea a mers și ea acolo. Ea nu știa că vin, nici eu nu-i scrisesem niciodată, nici nu puteam”. (t. n.)

Cu acestea, vorbitorul arată clar că așteaptă validitatea propunerii prezentate în întrebare, adică aprobarea. Întrebările de luare a deciziilor în care se utilizează particula **auch** indică, prin urmare, un anumit tip de răspuns, ca în exemplele (25), (26):

(25) „Und warum werden sie als Team **auch** in der Geschwister-Show punkten können? "Wir sind vielseitig talentiert, wir gleichen uns in Dingen aus, weil wir uns gut kennen", sagt Carolin

Kebekus." (*Das hat die Geschwister-Show zu bieten. Gala,* 29.08.2023, 13:07 Uhr)/ „Și de ce vor putea să marcheze puncte ca echipă în show-ul fraților? „Suntem multi-talentați, ne echilibrăm reciproc pentru că ne cunoaștem bine.", spune Carolin Kebekus." (t. n.)

(26) „Manfred und ich gehörten zu den wenigen Auserwählten, die mit Hannes Radausflüge machen durften. "Habt ihr **auch** tüchtig aufgepumpt?"" (*Urlaub in der Hallertau, Wochenende,* 12./13. Juni 2021, p.27)/ „Eu și Manfred am fost printre puținii selecționați cărora li s-a permis să meargă cu Hannes în excursii cu bicicleta. "Ai pedalat și tu mult? "" (t. n.)

Concluzia demersului este că în discursul publicistic locutorul își exprimă credința, îndoiala, certitudinea, influențând alocutorul. Prin intermediul acestor trăsături ajungem la funcțiile pragmatice ale modalității, iar din perspectiva interacțiunii modale, discursul publicistic evoluează, cu prioritate, într-un spațiu specific, al posibilului, al credibilului, al promisiunii, promovând astfel o configurație atitudinală complexă: este rostit în numele unui categorii sociale, unei națiuni; este capabil să propună scopuri, soluții, mijloace de realizare, pe care și le asumă locutorul. (Ciumacenco 2015: 35)

BIBLIOGRAPHY

Adrian, C.-B. (2011). *Dinamica adverbului românesc. Ieri și azi.* Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință.

Augustin, Irina (2006). *Probleme mit deutschen Modalverben – Eine kontrastive Analyse zum Sprachgebrauch russisch sprechender Au-pair-Mädchen*. Bayreuth.

Axentii, V. (2010). *Adverbul- clasă lexico-gramaticală problematică prin eterogenitatea sa*. pp.5-30.

Ciumacenco, V. (2015). C*ategoria modalității ca strategie de comunicare în discursul politic. La francopolyphonie, vol. 1*, 262-274.

Gramatica limbii române. Cuvântul (2015). București: Academia Română, pp. 358-362.

Gramatica limbii române. Enunțul (2015). București: Academia Română pp. 702-726.

Ickler, T. (1994). Zur Beteutung der sogenannten Modalpartikeln. *Sprachwissenschaft 19*, pp. 374-404.

Nica, D. (1988). *Teoria părților de vorbire.* Iași: Junimea.

Schoonjans, Steven (2018). *Modalpartikeln als multimodale Konstruktionen.* University of Innsbruck.

Thurmair, M. (1989). *Modalpartikeln und ihre Kombinationen.* Max Niemeyer Verlag Tübingen.

WEBOGRAFIE

Cancan-https://www.cancan.ro/

Click! -https://click.ro/

Gala-ala.de/lifestyle/film-tv-musik/-wir-gegen-die---mit-carolin---david-kebekus--das-hat-die-geschwister-show-zu-bieten-23896042.html

SURSE

Frankenkids, Juni/Juli 2021.

Magazin am Wochenende, nr. 25, 5./6. Juni 2021.

Süddeutsch Zeitung, 15. Mai 2023.

Wochenende, nr. 7, 12./13. Juni 2021.

THE SAINT OR THE CHRISTOPHORIC MAN AND HIS ICONIC REFLECTION

Gabriel V. Ciofu

PhD Student, „Ovidius" University of Constanța

Abstract: The Saint or the christophoric man and his iconic reflection. Man has been a leitmotif of most religions, philosophical systems and ideologies from the dawn of creation to the present moment, and anthropology has acquired varied dimensions over time depending on the socio-spiritual branch, conceptions, perspectives and subjective interests. The anthropos, not being inspired (divinely favored) or even revealed (directly involved in divine discovery), knows nothing (cf. Alexandre François Malbranche); he seeks, but does not discover, but is revealed to him and receives, as he neither creates, but only imitates. "Man does nothing but reflect in letters, in music or in philosophy patches of transcendence"[1], and art in general, and iconography in particular, becomes a vehicle of transcendence, a true "Jacob's ladder" of the man-God theandry through the intercession of the God-Man – Jesus Christ. Man – "image and likeness of God" – regains the likeness of God through regeneration, imitating the appointed Son of God through asceticism and mysticism, and this fact is sublimely captured and illustrated by the icon. The icon thus defines itself as an aesthetic x-ray of holiness and personal theosis, a mirror of transcendence cast over the immanence of human nature. The present study, without exhaustive claims, wants to summarize the Christian anthropology reflected in the iconography.

Keywords: icon, iconology, anthropology, saint, holiness, theosis.

Introducere

Iconizarea omului a devenit posibilă prin Întruparea Fiului lui Dumnezeu[2], prin nașterea Dumnezeu-Omului, iar teandrica relație a omului cu Ipostasul divin înomenit a devenit o *Imitatio Christi*[3] a cărei finitudine s-a aflat prin înfiere harică în "brațele părintești" ale cerescului Tată. Teandria este unirea intimă între om și Dumnezeu, o tainică co-participare[4], iar modelul desăvârșitei teandrii este reprezentat de perihoretica ipostaziere a Dumnezeu-Omului, enipostazierea în Iisus Hristos. Dumnezeu, prin asumarea benevolă a firii umane – o sublimă teantropie, a inițiat o artă „purtătoare de taină" (misticoforică) – *iconografia* – care, mai mult decât a avea simple scopuri decorative, pedagogice și estetice, are și capabilitatea de a reflecta și de a transmite taine divine și de a comunia persoanele iconizate și privite cu privitorii.[5]

---

[1] **** 322 de vorbe memorabile ale lui Petre Țuțea*, pref. de Gabriel Liiceanu, ed. a IV-a, Edit. Humanitas, București, 2014, p. 36.

[2] Leonid USPENSKY, *Teologia icoanei în Biserica Ortodoxă*, 8, stud. introd. și trad. Teodor Baconsky, Edit. Fundația Anastasia, București, 2009, p. 299: „Mărturisind întruparea, icoana opunei falsei antropologii a confesiunilor occidentale (ca și celei dezvoltate în cultura contemporană decreștinată) adevărata antropologie creștină."

[3] Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Întâia sută a capetelor despre dragoste*, 55, în *Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți, care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși*, vol. II, ed. a 2-a, trad. din lb. greacă de Dumitru Stăniloae, Edit. Humanitas, București, 1999, p. 113: „Cel ce iubește pe Hristos desigur că-L și imită după putere."

[4] gr. *syn-symmetochí*

[5] Stéphane BIGHAM, *Icoana în tradiția ortodoxă*, trad. Diana Preda, Cornel Apostol, Oradea, Edit. Theosis, 2016, p. 53

Omul începe să conștientizeze chemarea și menirea sa doar prin credința în Dumnezeu-Omul Cel înviat, și pornește în avântul său duhovnicesc teandric spre Tabor, doar după ce se dezbracă de hainele ponosite ale păcatului și de acoperămintele cusute din frunze de smochin[6] ale deprinderilor rușinoase, redobândind simțământul veșniciei, ofilit de păcat.[7] Dar fiecărui om i s-a dat putința de "a-și veni în sine", de a se radiografia duhovnicește, de a-L căuta pe Dumnezeu înlăuntrul său[8], căci „fiecare om găsește în sine însuși oglinda în care poate să recunoască pe Dumnezeu. Cunoașterea lui Dumnezeu în chipul său este mai sigură decât cunoașterea lui Dumnezeu din lucrările sale."[9]

Iconografia și nuanțele sale antropologice

În spiritul *Scării* Sfântului Ioan Scărarul, afirmăm că arta este fiica cea mare a religiei, o "doină" născută din nostalgia edenică, din dorul de rai, și are ca funcție principală mijlocirea și înnobilarea cultului – vehicul al desăvârșirii omului. Arta nu constituie o creație paradisiacă, nu a fost necesară în rai, deoarece acolo domnea perfecțiunea și frumusețea primordială; abia păcatul originar a dat naștere și artei, cu scopul de a umple golul lipsei esteticii ontice paradisiace, golul pierderii asemănării cu Creatorul, devenind astfel *theótenică*.[10] Așadar, „imaginea s-a născut odată cu Biserica, ea face parte din adevărul revelat"[11], ca asignare[12] cromatică a împărtășirii lumii a Celui ce se definește ca Frumusețe absolută și izvor al frumosului – Dumnezeu[13]: „Pictura religioasă e spiritualizarea omenirii în lumina gloriei cerești. (...) Ea e frumusețea din lume văzută în cauza ei transcendentă, care e frumusețea divină."[14]

Arta nu poate fi niciodată religie, însă icoana este teologie, căci aceasta pregătește starea sufletului pentru îmbrățișarea credinței și descoperă prin culoare Subiectul credinței. „Arta religioasă suie în nemărginitele claritățideschise de certitudinile credinței."[15] De aceea arta bizantină nu reproduce naturalismul, nu copie natura, nici o imită, ci o stilizează, o lămurește prin sita realismului transcendental, a naturii spiritualizate, pnevmatizate. Stilul bizantin – concretizare estetică a dogmelor ortodoxe – mărturisește și propovăduiește tăcut transfigurarea și eternitatea, exemplifică iconicitatea celor de dincolo și a celor de aici "absorbite" de cele de dincolo. Astfel putem afirma că icoana nu reprezintă *ceva* sau doar *pe cineva*, ci face simțită prezența a *ceva* sau a *Cuiva*.

Rolul artei în iconurgie îl constituie reprezentarea cu cucernicie și sacră cuviință a chipurilor sfinților, iar rolul iconografiei în antropologie constă în crearea cadrului vizual didactic al deznodământului ascetic și teandric al vieții umane – unirea cu Hristos, îndumnezeirea (*theosis*)[16]. Însă umanitatea lui Hristos indică sensul și deschide calea spre

---

[6] cf. Fc. 3, 7.

[7] Sfântul IUSTIN POPOVICI, *Abisurile gândirii și simțirii umane. Studii teologice*, trad. din neogr. de pr. dr. Gabriel Mândrilă și Laura Mândrilă, studiu introd. și note de pr. dr. Gabriel Mândrilă, București, Edit. Sophia / Metafraze, 2013, p. 103.

[8] cf. Luca 17, 21: „Împărăția lui Dumnezeu este înăuntrul vostru".

[9] Jürgen MOLTMANN, *Treimea și Împărăția lui Dumnezeu. Contribuții la învățătura trinitară despre Dumnezeu*, trad. din lb. germ. și postfață de Lect. Univ. dr. Daniel Munteanu, Edit. Reîntregirea, Alba-Iulia, 2007, p. 34.

[10] *Theóten = gr.* de la Dumnezeu

[11] Guy FONTAINE, *Cinci lecții despre Ortodoxie*, II, pref. de pr. Boris Bobrinskoy, trad. de Nicolae Turcan, Edit. Renașterea, Cluj-Napoca, 2017, p. 42.

[12] Fixare, determinare.

[13] DIONISIE AREOPAGITUL, *Despre numele divine. Teologia mistică*, I.4, ed. bilingvă, trad. din lb. greacă, introd., note, glosar de termeni și bibliografie de Marilena Vlad, Iași, Edit. Polirom, 2018, p. 57: „toate sunt aduse la ființă prin bunătatea Sa făcătoare de ființă; (...) precum și de o sacră frumusețe."

[14] Nichifor Crainic, *Nostalgia paradisului*, Bacău, Edit. Babel / Constanța, Edit. Sfinții Martiri Brâncoveni, 2012, p. 102.

[15] N. Crainic, *Nostalgia paradisului...*, p. 155.

[16] Vladimir LOSSKY (*De mystische Theologie*, p. 84): „îndumnezeirea este «participarea la viața divină a Preasfintei Treimi»," apud P. EVDOKIMOV, *Arta icoanei...*, p. 202.

îndumnezeirea omului (*theosis*-ul amintit de Sfinții Părinți): „Umanizarea lui Dumnezeu, prin întrupare, este condiția necesară a deificării omului în Hristos."[17]

Omul – chip al Chipului lui Dumnezeu

„Omul este chipul *real* al lui Dumnezeu prin creația divină[18], dar omul e asemănarea *posibilă* a lui Dumnezeu. (...) Gradul culminant al chipului lui Dumnezeu în om este geniul, care poate să fie sau nu creștin, gradul culminant al asemănării e sfântul, care nu poate fi decât creștin."[19] Însă omul contemporan s-a depărtat de Dumnezeu – izvor și ideal al culturii creștine, s-a autodeificat, iar această antropocentrizare sinonimică cu individualismul, trădează o abstractizare a noțiunii de *om*, orbecăirea acestuia spre nihilism cronic fiind inevitabilă.[20]

Omul contemporan și-a pierdut rădăcinile lui transcendente, căutând să se autodeifice fără a se îndumnezei (*theosis*) în Dumnezeu. Parcă a uitat sau nu mai vrea să știe că omul adevărat, real, supraistoric, etern, este acel *homo religiosus* lăudat de M. Eliade, omul primordial, fiindcă religia îi deschide porțile gândirii nemărginite, pe când știința și filosofia sunt doar ipotetic și iluzoric nemărginite. „Omul, ca dealtfel întreaga creație, reflectă adevărul în măsura acceptării lui Dumnezeu, unicul izvor al adevărului și Adevărul Însuși, la care raportându-se antinomic mai multe adevăruri, devin nule."[21]

Omul nu este un creator[22], cu atât mai puțin unul *ex nihilo*, ci doar un umil imitator, atât în artă cât și în cele duhovnicești. „Acest animal rațional și gânditor, omul, operă și imitație a naturii divine pure"[23], devine la rândul său imitator al Creatorului său prin împlinirea sfintelor porunci[24] și se aseamănă cu Creatorul său prin contribuția sa aproape insignifiantă la frumusețea creației, iconografia fiind o oglindire a acestei frumuseți celeste radiate spre imanent.[25]

Sfântul – chip și asemănare a lui Dumnezeu sau restaurarea omului paradisiac

În om fuzionează în mod strălucit natura materială a creației cu natura spirituală, cerească, încât se fundamentează definirea unor oameni ca fiind / devenind "îngeri în trup", adică „spirit exprimat în formă materială și materie exprimată în formă spirituală."[26] Deși învești mântat în "hainele de piele" ale materialității, omul prezintă un avantaj (nu o filautică superioritate iararhică) față de îngeri, întrucât omul constituie icoana Cuvântului întrupat[27], icoana Sa vie – *eikon Eikonos* (chip al Chipului).

Doar raportându-ne la Persoana Mântuitorului Hristos și la relația Acestuia cu noi putem încerca să înțelegem icoana ca fiind un veridic chip artistic al umanității istorice

---

[17] pr. prof. dr. Dumitru POPESCU, *Omul fără rădăcini*, București, Edit. Nemira, 2001, p. 26.

[18] Ioannis ROMANIDES, *Dogmatica patristică ortodoxă: o expunere concisă*, trad. Dragoș Dâscă, Sibiu, Edit. Ecclesiast, 2010, p. 115: „omul nu este, strict vorbind, chipul lui Dumnezeu, ci este numit astfel în mod convențional și este astfel prin har, de vreme ce singurul chip neschimbător al lui Dumnezeu este Cuvântul, iar omul a fost creat după chipul lui Dumnezeu."; Sf. IUSTIN POPOVICI, *Abisurile gândirii* ..., p. 112: „Chipul lui Dumnezeu din firea umană are un sens ontologic și (unul – n.n.) teleologic...".

[19] N. CRAINIC, *Nostalgia paradisului...*, p. 32.

[20] Michel DUFRENNE, *Pentru om*, Edit. Politică, București, 1971, p. 233: „omul își născocește astăzi și o altă moarte: acolo unde crima încă nu s-a comis, se întrevede o sinucidere sau cel puțin o abdicare: omul renunță să fie om."

[21] Pr. Gabriel CIOFU, *FRÂNTURI DE ZIar sau Articole incomode III*, pref. de prof. Ioan Țicalo, postfață de Dumitru Teodorescu, Biblioteca Miorița, Câmpulung Moldovenesc, 2021, pp. 23-24.

[22] Verbul a crea – în evreiește *bara*, este rezervat în textele scripturisitice numai lui Dumnezeu.

[23] Sfântul GRIGORIE AL NYSSEI, *Despre feciorie, epistolă îndemnătoare la viața de virtute*, 12, PG 46, 369B, *apud* Panayotis NELLAS, *Omul – animal îndumnezeit. Perspective pentru o antropologie ortodoxă*, ed. a IV-a, studiu introd. și trad. diac. Ioan I. Ică jr., Edit. Deisis, Sibiu, 2009, p. 204.

[24] cf. Ioan 13, 15: „Că v-am dat vouă pildă, ca, precum v-am făcut Eu vouă, să faceți și voi".

[25] „Omul este un animal rațional prin voința Creatorului, schimbător și muritor din vina lui, redobânditor al nemuririi prin aceeași voință divină". (Petre ȚUȚEA, *Omul – Tratat de antropologie creștină*, ed. și pref. de Cassian Maria Spiridon, Edit. Timpul, Iași, 2003, p. 462).

[26] N. CRAINIC, *Nostalgia paradisului...*, p. 40.

[27] P. EVDOKIMOV, *Arta icoanei...*, p. 61.

transfigurate în veșnicie, și o sublimă epitomă a întregii creații și un smerit encomion la adresa Creatorului. Iconizarea sfântului se identifică cu o surprindere a momentului unirii acestuia cu Hristos, al hristofaniei și hristoforiei sale, un snapshot al ajungerii la un *terminus ad quem*[28]. Icoana este o tainică imagine întrucât se situează între cel reprezentat – Hristos sau un sfânt anume, și cel ce o privește, încât vederea chipului lui Hristos într-o icoană sau în omul ”purtător de Hristos”, face ca acea persoană să fie prezentă, dar într-un mod tainic. Printre altele, acesta „este unul dintre scopurile icoanei ortodoxe, și anume, de a actualiza prezența persoanelor reprezentate.”[29]

Icoana este slujitoare sfințeniei, deoarece vădește rezultatul curățirii omului de păcat și atingerea scopului vieții mundane: viața veșnică, ca un sfârșit de recapitulare[30] a peregrinării omului spre Dumnezeu. Din acest motiv putem defini icoana ca fiind „experiența spirituală a sfințeniei.”[31] Deși omului contemporan i se pare că sfințenia este un concept învechit, ezoteric – un utopic standard imposibil de atins, trebuie să i se amintească actualitatea, exoterismul și veșnicia acesteia și că „e singurul remediu la relele de pe pământ”[32]. În acest sens apare convingerea că „frumusețea sfințeniei este în afara oricărei distrugeri, căci ea este de esență divină. Este singura capodoperă care durează în veșnicie. Capodoperă pe care orice ascet o sculptează în propria persoană.”[33]

„Arta ortodoxă (...) este expresia covârșitoare a concepției ascetice, precum regimul monahal, care constituie o glorie a Bisericii răsăritene, e realizarea în fapt a aceleiași concepții.”[34] Ascetul este sfânt prin lucrarea harului, om care și-a redobândit nu doar chipul[35], ci și asemănarea cu Dumnezeu[36], purificându-și natura umană, spiritualizînd-o și îndumnezeind-o în chip theoeidic[37] după modelul desăvârșirii – Hristos. Este de ajuns să privim iconografia sobră (atât prin grafismul desenului și rudimentaritatea compozițională cât și prin cromatica restrânsă) și să contemplăm siluetele ”descărnate” ale Sfinților cuvioși și pustnici din pronaosul bisericii Mănăstirii Cozia (sf. sec. al XIV-lea) ca să ne încredințăm de putința omului prin asceză și isihie de a transmorfiza anatomia umană spre pnevmatizarea trupului și spiritualizarea materiei. Așijderea și privind la picturile murale ale bisericii de la Arbore (Suceava, înc. sec. al XVI-lea), cu compoziții ale căror personaje par desprinse de mundan, cu gesturi și *contraposto*-uri ce frizează ilogismul anatomic, sau mai bine zis descoperă firea tainică a trupurilor purtătoare de Hristos din Împărăția nematerialnică a veșniciei. Deși icoana a fost asemănată deseori cu o fereastră spre absolut, spre lumea nevăzută, totuși „icoanele nu sunt ferestre transparente prin care putem privi mai mult sau mai puțin direct obiectele fizice,

[28] *lat.* punct de destinație.
[29] Stéphane BIGHAM, Nicolas Ozoline, *Teologia icoanei. 9 studii de iconologie*, trad. de Cristian Imbrea, Edit. Theosis, Oradea, 2021, p. 16
[30] gr. *anakefalaíosi.*
[31] L. Uspensky, *Teologia icoanei ...*, p. 171.
[32] Constantin Virgil GHEORGHIU, *Dumnezeu nu primește decât duminica*, trad. din lb. franceză de Gheorghiță Ciocioi, Edit. Sophia, București, 2018, p. 180.
[33] C. V. GHEORGHIU, *Dumnezeu nu primește ...*, p. 163.
[34] Nichifor CRAINIC, *Cursurile de mistică, I. Teologie mistică. II. Mistică germană*, Edit. Deisis, Sibiu, 2010, p. 251.
[35] diac. Ioan I. ICĂ jr., *„Îndumnezeirea” omului, P. Nellas și conflicul antropologiilor*, (studiu introductiv la Panayotis NELLAS, *Omul – animal îndumnezeit. Perspective pentru o antropologie ortodoxă*, ed. a IV-a, studiu introd. și trad. diac. Ioan I. Ică jr., Edit. Deisis, Sibiu, 2009), p. 38: „În interpretarea patristică, crearea omului «după chipul lui Dumnezeu» – identificat cu Cuvântul sau Fiul lui Dumnezeu (Col.1, 15; 1 Co. 15, 49) – modelarea lui Adam ca și «chip» creat al„Chipului” necreat și veșnic al Tatălui Care e Fiul Său, sugerează caracterul *iconic* al ontologiei umane, relația ontologică prin care omul este unit cu Arhetipul său etern.”
[36] P. NELLAS, *Omul – animal îndumnezeit...*, p. 132: „Prin cunoașterea dreaptă și iubirea liberă omul poate să se înalțe în Hristos de la «după chip» la Chip, ca să ajungă adică la asemănare.”
[37] *Theoeidís* = *gr*. dumnezeiesc, care este ca Dumnezeu, care are formă dumnezeiască, în forma lui Dumnezeu (cf. DIONISIE AREOPAGITUL, *Despre ierarhia bisericească*, 30, ed. bilingvă, trad. din lb. greacă, introducere, note și glosar de Marilena Vlad, Iași, Polirom, 2021, p. 191).

ci au mai degrabă rol de oglindă pe a cărei suprafață vedem nu obiectele în sine, ci numai reflecțiile lor distorsionate. Obiectele văzute în oglindă se află într-o relație dinamică cu sursa lor, fiindcă apar doar în virtutea prezenței imediate și continue a obiectului actual, fără de care nu există. (...) Analogă modelului reflecției, întreaga reprezentare (literară sau artistică) este un fel de oglindă distorsionată, o suprafață lucioasă pe care zărim un licăr al unei enigme, «căci vedem acum ca prin oglindă, în ghicitură; acum cunosc în parte» (*cf.* I Cor. 13, 12).”[38]

Cu toate acestea sfântul reprezintă o realitate a ortopraxiei, nu un mit sau închipuire, nici o funcție disjunctivă a societății; omul nu ajunge niciodată sfânt prin propria sa natură și printr-o sforțare solitară, ci întotdeauna prin participare teandrică la îndumnezeire: „Termenul de *Qadosh, ágιoς, sacer, sanctus* implică o relație de apartenență totală la Dumnezeu și postulează un statut aparte.”[39] De asemenea, nu trebuie pierdut din vedere și convingere că „singurul, unicul Sfânt *prin firea Sa* este Hristos, mădularele Sale nu sunt sfinte decât *prin participarea lor* la această unică sfințenie.”[40]

Prin vederea sfântului în icoane ne încredințăm că Dumnezeu „S-a făcut și Om, pentru ca omenirea să se apropie cu ușurință de El.”[41] Icoana înveșnicește schimbarea la față a omului pe muntele taboric al ascezei, reconfigurarea (*anáplastia*) vremelnicului în eternitate prin contribuția decisivă a Dumnezeului înomenit – Iisus Hristos[42]. Cine nu acceptă icoana, refuză Întruparea și respinge iconomia divină[43]. Așadar, „oricare dintre creștini care arată dispreț icoanelor sfinților merită moarte duhovnicească; oricine le cinstește are, neîndoielnic, dreptul la viață veșnică.”[44]

Nu doar ascetul năzuiește și se atinge de ”asemănarea cu Dumnezeu”, ci orice om întru care trăiește Hristos[45], și mai ales mucenicul, acel om care prin jertfelnicia sa se aseamănă cu Hristos – Jertfa cea neprihănită, Păstorul și Mielul[46]. În sprijinul acestei afirmații avem cuvintele Sfântului Ignatie Teoforul, care socotea moartea martirică o trăire în Hristos, o primire a luminii curate, încât doar ajungând la Hristos va fi om (*ánthropos*) deplin și următor al pătimirilor Dumnezeului său.[47] Mai plastic și neaoș spus, observăm că în Împărăția lui Dumnezeu nu se poate ajunge decât trecând cu onoare prin haosul acesta mundan, precum Harap-Alb prin încercările Împăratului Roș.

Concluzii

Cu toată acceptabilitatea noastră prin credință și fără a divaga, putem să ne apropriem obiectivismul ideii că „este imposibil să cerceteze cu știința obiectivă «modelul» pe baza căruia

---

[38] arhimandrit Maximos CONSTANS, *Arta de a vedea. Paradox și percepție în iconografia ortodoxă*, trad. din lb. engleză de Dragoș Dâscă, Edit. Doxologia, Iași, 2017, p. 35.
[39] P. EVDOKIMOV, *Arta icoanei...*, p. 125.
[40] P. EVDOKIMOV, *Arta icoanei...*, p. 127.
[41] Sfântul NICETA DE REMESIANA, *Opere*, trad. din lb. latină, introd. și note de lect. dr. Ovidiu Pop, Edit. Sophia, București, 2009, p. 17.
[42] arhim. M. CONSTANS, *Arta de a vedea...*, p. 152: „Prin asumarea «chipului de rob», Dumnezeu cel Nevăzut, cel Lipsit de formă, consimte la o circumscriere în timp și spațiu, la a trăi într-o lume marcată de obiectificare. A consimți la a avea un trup înseamnă a fi încadrat de marginile înguste ale ieslei, a fi ținut în poala mamei, țintuit pe brațele crucii și reprezentat într-o operă de artă.”
[43] L. USPENSKY, *Teologia icoanei* ..., p. 114: „în ochii Bisericii, negarea icoanei lui Hristos echivalează cu negarea întrupării Sale, cu negarea întregii iconomii a mântuirii noastre. Iată de ce, atunci când Biserica apără imaginile sacre, ea nu apără doar rostul lor didactic și nici aspectul lor estetic, ci însăși temelia credinței creștine.”
[44] Abu QURRA, *Despre cinstirea Sfintelor icoane*, III, trad. Lidia Rus, introd., note, comentarii, indici de prof. univ. dr. Remus Rus, București, Univers Enciclopedic Gold, 2012, p. 131.
[45] cf. Gal. 2, 20.
[46] GRIGORE CEL MARE, *Dialoguri*, III.I.8, trad. din lb. latină de Cristina Horotan, notă introd., tabel cronologic și plan al tratatului de Alexander Baumgarten, note de Cristina Horotan și Alexandru Daroni, Edit. Polirom, Iași, 2017, p. 191: „să-L imităm pe Acela care a luat chip de sclav, ca să nu fim noi sclavii păcatului.”
[47] Sfântul IGNATIE AL ANTIOHIEI, *Epistola către Romani*, VI, 2, trad., note și indici pr. dr. Dumitru Fecioru, în *Scrierile Părinților Apostolici*, Edit. I.B.M.B.O.R., București, 1995, p. 212; John BERR, *A deveni om. Meditații de antropologie creștină în cuvânt și imagine*, trad. din lb. engl. Dragoș Dâscă, Edit. Doxologia, Iași, 2017, p. 3.

a fost făcut omul. Așa cum adevărul icoanei se află în persoana zugrăvită pe ea, tot așa și adevărul omului se află în modelul lui." Chipul omenesc devine pe deplin chip al lui Dumnezeu numai în Hristos[48], de aceea „omul este înțeles de Părinți în mod ontologic numai ca ființă teologică. *Ontologia lui este iconică*."[49]

În sfinți noi vedem și cinstim îndumnezeirea firii umane, revărsarea iubirii lui Dumnezeu față de oameni și întru oameni, iar expresia iconografică a acestei realități agapice este nimbul sau aureola, care nu este altceva decât un atribut iconografic, o mărturie a luminii necreate, o expresie exterioară a sfințeniei intrinseci, strălucire a slavei lui Dumnezeu[50] (de care să avem cu toții parte).

BIBLIOGRAPHY

1. *** *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Edit. I.B.M.B.O.R., București, 1982.
2. *** *Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți, care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși*, vol. II, ed. a 2-a, trad. din lb. greacă de Dumitru Stăniloae, Edit. Humanitas, București, 1999.
3. *** *Scrierile Părinților Apostolici*, Edit. I.B.M.B.O.R., București, 1995.
4. *** *322 de vorbe memorabile ale lui Petre Țuțea*, pref. de Gabriel Liiceanu, ed. a IV-a, Edit. Humanitas, București, 2014.
5. BERR, John, *A deveni om. Meditații de antropologie creștină în cuvânt și imagine*, trad. din lb. engl. Dragoș Dâscă, Edit. Doxologia, Iași, 2017.
6. BIGHAM, Stéphane, *Icoana în tradiția ortodoxă*, trad. Diana Preda, Cornel Apostol, Oradea, Edit. Theosis, 2016.
7. BIGHAM, Stéphane; OZOLINE, Nicolas, *Teologia icoanei. 9 studii de iconologie*, trad. de Cristian Imbrea, Edit. Theosis, Oradea, 2021.
8. CIOFU, Gabriel pr., *FRÂNTURI DE ZIar sau Articole incomode III*, pref. de prof. Ioan Țicalo, postfață de Dumitru Teodorescu, Biblioteca Miorița, Câmpulung Moldovenesc, 2021.
9. CLÉMENT, Olivier, *Le visage interieur*, Edit. Stock, Paris, 1977.
10. CONSTANS, Maximos arhimandrit, *Arta de a vedea. Paradox și percepție în iconografia ortodoxă*, trad. din lb. engleză de Dragoș Dâscă, Edit. Doxologia, Iași, 2017.
11. CRAINIC, Nichifor, *Cursurile de mistică, I. Teologie mistică. II. Mistică germană*, Edit. Deisis, Sibiu, 2010.
12. CRAINIC, Nichifor, *Nostalgia paradisului*, Bacău, Edit. Babel / Constanța, Edit. Sfinții Martiri Brâncoveni, 2012.
13. DIONISIE AREOPAGITUL, *Despre ierarhia bisericească*, 30, ed. bilingvă, trad. din lb. greacă, introducere, note și glosar de Marilena Vlad, Iași, Polirom, 2021.
14. DIONISIE AREOPAGITUL, *Despre numele divine. Teologia mistică*, ed. bilingvă, trad. din lb. greacă, introd., note, glosar de termeni și bibliografie de Marilena Vlad, Iași, Edit. Polirom, 2018.
15. DUFRENNE, Michel, *Pentru om*, Edit. Politică, București, 1971.

[48] Olivier CLÉMENT, *Le visage interieur*, Edit. Stock, Paris, 1977, p. 36.
[49] P. NELLAS, *Omul – animal îndumnezeit...*, p. 69
[50] Nikolai Mihailovici TARABUKIN, *Sensul icoanei*, trad. și postfață de Vladimir Bulat, ed. îngr. de Adrian Tănăsescu-Vlas, București, Edit. Sophia, 2008, p. 104: „Contemplând neîncetat în inima sa chipul lui Dumnezeu, omul dobândește peste un timp pentru mintea sa *o anumită strălucire asemănătoare unei raze*. În iconografie, această afirmație a dobândit expresie exterioară sub forma nimburilor din jurul chipurilor de sfinți,"

16. EVDOKIMOV, Paul, *Arta icoanei. O teologie a frumuseții*, trad. Grigorie Moga și Petru Moga, București, Edit. Sophia, 2014.

17. FONTAINE, Guy, *Cinci lecții despre Ortodoxie*, pref. de pr. Boris Bobrinskoy, trad. de Nicolae Turcan, Edit. Renașterea, Cluj-Napoca, 2017.

18. GHEORGHIU, Constantin Virgil, *Dumnezeu nu primește decât duminica*, trad. din lb. franceză de Gheorghiță Ciocioi, Edit. Sophia, București, 2018.

19. GRIGORE CEL MARE, *Dialoguri*, III.I.8, trad. din lb. latină de Cristina Horotan, notă introd., tabel cronologic și plan al tratatului de Alexander Baumgarten, note de Cristina Horotan și Alexandru Daroni, Edit. Polirom, Iași, 2017.

20. MOLTMANN, Jürgen, *Treimea și Împărăția lui Dumnezeu. Contribuții la învățătura trinitară despre Dumnezeu*, trad. din lb. germ. și postfață de Lect. Univ. dr. Daniel Munteanu, Edit. Reîntregirea, Alba-Iulia, 2007.

21. NELLAS, Panayotis, *Omul – animal îndumnezeit. Perspective pentru o antropologie ortodoxă*, ed. a IV-a, studiu introd. și trad. diac. Ioan I. Ică jr., Edit. Deisis, Sibiu, 2009.

22. POPESCU, Dumitru pr. prof. dr., *Omul fără rădăcini*, București, Edit. Nemira, 2001.

23. QURRA, Abu, *Despre cinstirea Sfintelor icoane*, III, trad. Lidia Rus, introd., note, comentarii, indici de prof. univ. dr. Remus Rus, București, Univers Enciclopedic Gold, 2012.

24. ROMANIDES, Ioannis, *Dogmatica patristică ortodoxă: o expunere concisă*, trad. Dragoș Dâscă, Sibiu, Editura Ecclesiast, 2010.

25. Sfântul IUSTIN POPOVICI, *Abisurile gândirii și simțirii umane. Studii teologice*, trad. din neogr. de pr. dr. Gabriel Mândrilă și Laura Mândrilă, studiu introd. și note de pr. dr. Gabriel Mândrilă, București, Edit. Sophia / Metafraze, 2013.

26. Sfântul NICETA DE REMESIANA, *Opere*, trad. din lb. latină, introd. și note de lect. dr. Ovidiu Pop, Edit. Sophia, București, 2009.

27. TARABUKIN, Nikolai Mihailovici, *Sensul icoanei*, trad. și postfață de Vladimir Bulat, ed. îngr. de Adrian Tănăsescu-Vlas, București, Edit. Sophia, 2008.

28. ȚUȚEA, Petre, *Omul – Tratat de antropologie creștină*, ed. și pref. de Cassian Maria Spiridon, Edit. Timpul, Iași, 2003.

29. USPENSKY, Leonid, *Teologia icoanei în Biserica Ortodoxă*, stud. introd. și trad. Teodor Baconsky, Edit. Fundația Anastasia, București, 2009.

CONCEPTUAL METAPHOR IN JOURNALISM: A DUAL PERSPECTIVE ON THE COVID-19 PHENOMENON

Ana-Maria Grigore

PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iaşi

Abstract: The following pages represent a synthesis of the most significant aspects regarding how, through conceptual metaphor, a current phenomenon affecting all of humanity—the Covid-19 pandemic—is portrayed. At the end of this work, we aim to observe the similarities and differences between how this reality is depicted in Romania compared to the Iberian Peninsula.

Keywords: conceptual metaphor, journalism, Covid-19, Romania, Spain.

Consideraciones generales

Después de la Segunda Guerra Mundial se observa un aumento en el interés por la metáfora, ya que hasta ese momento había pocas teorías que explicaran cómo funciona realmente. Dado que el presente trabajo es de dimensiones reducidas, no abordaremos todos los tipos de metáforas, sino que nos limitaremos a ofrecer detalles que aclaren el problema de la metáfora conceptual. Una exploración en las obras especializadas revela que la metáfora no se entiende como una «simple traslación verbal», sino como una «expresión unitaria» (COȘERIU, 2000-2001, p. 20).

Este aspecto central para los estudios de semántica se aborda desde dos perspectivas: la primera es la perspectiva aristotélica, en la que la metáfora se percibe clásicamente como una figura retórica, entendida como una comparación abreviada destinada a ornamentar la comunicación verbal. El nuevo modelo interactivo ya no considerará la metáfora como una simple figura retórica, sino como un verdadero proceso central del pensamiento.

Desde un enfoque diferente al clásico/aristotélico[1], George Lakoff y Mark Johnson abordan este tema, ofreciendo en *Metaphors We Live By* un nuevo modelo para evaluar las cosas. Para hablar sobre lo desconocido las personas prefieren emplear términos de ciertos ámbitos familiares. Se puede observar la existencia de transferencias metafóricas entre lo abstracto y lo concreto a través de un puente formado entre los dos dominios: «El dominio meta es el dominio que intentamos comprender mediante el uso del dominio fuente» (KOVECSES, 2010, p. 4). Para entender cómo se pasó del dominio fuente al dominio meta, la lingüística conceptual rastrea correspondencias representadas a través de sistemas de mapeo. A pesar de que la metáfora se basa en la idea de similitud no es necesariamente reversible, como dice Stern: «A es como/semejante a B si y solo si B es como/semejante a A» (STERN, 2000, p. 148). Sin embargo, las metáforas no son reversibles.

Método de investigación

Debido a que la pandemia de Covid-19 estalló relativamente hace poco (en 2020) todavía no ha habido suficientes estudios que noten cómo la información transmitida en los medios de comunicación ha influenciado (ya sea de manera positiva o negativa) a la población.

[1] La segunda perspectiva pertenece a Max Black, quien afirma que las dos estructuras lingüísticas interactúan y se prestan sus características de manera bidireccional. A partir de este modelo interactivo propuesto por Black surgirán las ideas posteriores de Eco y Lakoff.

Parece que el mundo quiere olvidar del fenómeno que ha dejado huellas significativas a nivel mundial. Por esta razón consideramos que sería al menos interesante observar cómo se describe la pandemia del coronavirus a través de un fenómeno de gran importancia para el campo de la semiótica: la metáfora conceptual. Para llevar a cabo este estudio se consultaron archivos de noticias en el campo de la salud, pero debido a que el material identificado fue mucho más extenso de lo previsto, en el momento del análisis hemos realizado una selección de ejemplos con un grado considerable de representatividad.

El corpus está formado por ejemplos tomados de programas de noticias, artículos en línea o textos mostrados en titulares, todos ellos pertenecientes a fuentes de gran interés público en Rumanía y España. Para el espacio rumano, se siguieron especialmente los archivos de *Observator*, *Pro TV*, *Evenimentul Zilei* y *Libertatea*, mientras que para la zona ibérica se consultaron *El País*, *El Periódico*, *El Mundo*, *Radiotelevisión Española*, entre otros.

La prensa y el lenguaje periodístico

En la época actual desempeña un papel importante el estilo periodístico, cuyo registro lingüístico se ha diversificado constantemente a lo largo del tiempo. Los textos que pertenecen a este estilo funcional se basan en la «complementariedad de los sistemas de signos lingüísticos, visuales y auditivos». (IRIMIA, 1986, p. 167)

A través de los medios de comunicación de masas se busca transmitir información actual a un receptor moderno que parece cada vez más difícil de satisfacer. Por esta razón no solo se intenta transmitir un cierto tipo de contenido, sino también cautivar/manipular al individuo mediante fórmulas estilísticas impactantes, incluso recurriendo al abuso metafórico. Los medios de comunicación gozan de una atención considerable por parte de los receptores, y la considerable influencia ejercida sobre ellos es evidente. En medio de los debates públicos el inagotable tema del Covid-19 ha favorecido una *intrusión violenta* de ciertos términos en el léxico del idioma rumano.

Los medios de comunicación, utilizando diversos recursos como las metáforas conceptuales, buscan no solo informar sobre las tendencias actuales, sino también moldear la percepción de la realidad del público. En el contexto de la crisis desencadenada por el surgimiento del virus Covid-19 se ha difundido una gran cantidad de información a través de la prensa y otros medios, revelando cómo la pandemia ha impactado y sigue impactando a nivel global, afectando todos los aspectos de la vida.

A partir de la teoría de la metáfora conceptual, que hace una distinción clara entre la metáfora estructurada a nivel cognitivo (metafora conceptual) y la que se realiza a nivel del lenguaje (metafora lingüística), analizaremos en las siguientes páginas algunas de las metáforas conceptuales presentes tanto en los medios de comunicación locales como en los de la región ibérica. Nos enfocaremos en las metáforas conceptuales relacionadas con un dominio muy amplio, como es el de las enfermedades, pero consideraremos específicamente la pandemia de Covid-19 y los efectos generados por la infección del nuevo coronavirus. Por ello, en los ejemplos a seguir, reemplazaremos el término genérico de "enfermedad" por el nombre del virus recientemente surgido.

La metáfora de la guerra

La conceptualización de un virus como arma está extendida en muchas culturas, pero seguramente pueden aparecer notas distintivas de una cultura a otra. La experiencia de la enfermedad se asemeja a la guerra, dando lugar a una metáfora conceptual: LA PANDEMIA ES UNA GUERRA, que hemos representado en el siguiente esquema (Fig. 1)

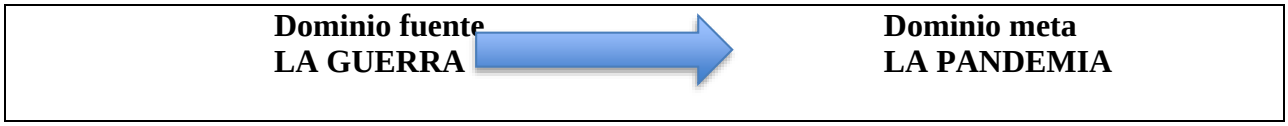

el enemigo	**el virus Covid-19**
el campo de batalla	**el cuerpo humano**
los soldados	**los médicos**
las armas	**las mascarillas, la vacuna**
la estrategia	**el distanciamiento social**
la victoria	**la curación**
el fracaso	**la muerte**

Fig. 1 - Representación de la metáfora conceptual LA PANDEMIA ES UNA GUERRA / EL COVID-19 ES UNA GUERRA

En la guerra contra el Covid-19 se considera que el enemigo invisible es el enemigo de toda la humanidad: „Noul coronavirus este **dușmanul umanității**" (*Observator*, 18.03.2020), „Cum **luptă** Europa **împotriva** variantei Omicron" (*Observator*, 20.12.2021), „Cum arată **dușmanul**: Cercetătorii britanici au creat modele precise 3D ale noului coronavirusului" (Libertatea, 29.05.2020), „Povestea ta locul unde s-a adunat răul acestei pandemii. Strigăte de ajutor, durere și nepăsare în urma unui **inamic nevăzut**" (*Observator 31.12.2020*) „Englezii au aprobat un nou medicament **contra Covid-19**, pe bază de anticorpi monoclonali" (*Observator, 02.12.2021*), „Pastila **anti-COVID** produsă de compania Merck, aprobată de EMA pentru utilizare în caz de urgență" (*Libertatea*, 19.11.2021). En una batalla tan intensa, las pérdidas son enormes y la victoria parece fuera de alcance: „Tragedie într-o familie din Iași. Trei copii au rămas orfani de mamă, **răpusă de COVID-19**. " (*Adevărul,* 04.11.2021), „**Boala Covid-19** i-**a pus capăt zilelor**" (*Evz.*, 29.11.2021), „**A pierdut lupta** tragică **împotriva COVID-19**" (*Evz.*, 16.09.2021).

Analizando el corpus, también identificamos otro aspecto común en ambos enfoques: tanto en Rumania como en España se habla sobre la posibilidad (aunque reducida) de convivir con este virus, el cual ya no debe ser percibido como un enemigo irrefutable: „o nouă strategie în lupta cu Covid: cea de **conviețuire cu virusul**" (*Libertatea*, 23.01.2022)" y «salir de la lógica del virus como enemigo **y aceptarlo**» (*RTVE*, 11.09.2021).

En la Peninsula Ibérica también se destaca la misma tendencia de presentar al virus como un *enemigo invisible* al que todos los países del mundo están combatiendo. El virus, del que se ha estado hablando durante aproximadamente dos años, se presenta en los medios de comunicación como un enemigo invisible: «**enemigo público** número 1 del mundo» (*RTVE*, 11.02.2020), «conociendo **al enemigo**» (*RTVE*, 02.06.2020), «este nuevo **enemigo invisible y traicionero**» (*RTVE, 25.12.2021*), «Coronavirus, **el gran y único enemigo mundial**» (*El Mundo*, 22.03.2020) y la lista sigue.

Se destaca también el uso frecuente del verbo *luchar* (=*a lupta*) y de la preposición *contra*, formando de esta manera un *complemento de régimen* (= *complement prepozițional*): „**luchando contra** una enfermedad que ha amenazado varias veces" (*El Mundo*, 27.12.2021), «algunos países están **luchando contra** la pandemia con más éxito que otros» (*BBC*, 21.01.2021), «los hospitales de Milán **luchan contra** el coronavirus» (*RTVE*, 25.02.2020), «Los sanitarios, víctimas en **la lucha contra** el Covid-19» (*RTVE*, 06.06.2020) și exemplele pot continua.

Para enfrentar la presión ejercida por el nuevo coronavirus, se requieren medidas de precaución: „Andalucía pide al Gobierno que **frene al coronavirus** volviendo a hacer obligatoria la mascarilla", „la mascarilla (...) es una de **las armas más potentes**" (*El Mundo*, 15.12.2021).

Aunque la tasa de incidencia disminuya, el virus letal sigue omnipresente: „**El virus mata** menos, pero **todavía está** con nosotros" (*El Mundo*, 26.12.2021). Se buscan medidas que

lleven al final de la guerra: La quinta opción de la OMS **para acabar con el Covid**: **para deshacerse del virus** tenemos que...” (*El Mundo* , 26.12.2021).

Se destaca, basándose en los ejemplos mencionados anteriormente, la tendencia de los periodistas a transferir los conocimientos de un dominio fuente, familiar para los receptores, como la guerra, a uno desconocido, como lo es la pandemia de Covid-19, observando así cómo los rumanos y los españoles conceptualizan la idea de pandemia.

Covid-19 es una entidad

Algunos enfoques interesantes, no encontrados en las fuentes de medios nacionales, son aquellos que plantean una nueva metáfora conceptual: COVID-19 ES UNA ENTIDAD. Algunas situaciones lo personifican como el ladrón que priva a las personas de su libertad: «**el ladrón** de nuestras vidas: Covid-19» (José Martínez Olmos), «el covid (...) es lo que ahora **roba** el corazón de nuestra familia» (*C.T.*, 28.12.2021), «la pandemia **roba amigos**» (*El País*, 03.09.2021) o «el abrazo que **robó** el coronavirus» (*RTVE*, 27.12.2021). Se observa la forma en que este virus ha irrumpido violentamente en las vidas de las personas y ha afectado significativamente a los seres sociales que se ven obligados a mantener la distancia.

Covid-19 también se presenta como un 'invitado' que nadie desea, y si hace sentir su presencia, es un *huésped no deseado*: «Así es el avance de ómicron, **el invitado que no quieres** estas Navidades» (*El Mundo*, 24.12.2021), «Covid-19: **el invitado no deseado**...» (*La Nación*, 03.05.2020), «Covid-19, **el invitado indeseable** que arruinó...» (*EFE*, 07.04.2020), «Covid-19, **el invitado inesperado** en un casamiento» (*R.S.*, 22.12.2021).

Otro ejemplo interesante encontramos en *El Mundo* (27.12.2021), que presenta el virus Covid-19 como un un monstruo marino que fija sus tentáculos y toma posesión del organismo anfitrión: «el coronavirus **desplegó** todos **sus tentáculos** sobre su organismo».

«Causa y efecto son objetos relacionados»

El brote de la pandemia de Covid-19 produce una serie de transformaciones en todos los ámbitos. Un desequilibrio agudo como este para toda la humanidad puede tener consecuencias graves, y algunas fuentes incluso consideran la posibilidad de un final apoteósico. En el contexto de la rápida propagación del virus, los sistemas de salud colapsan, la crisis financiera se agudiza, y algunas voces no descartan la posibilidad de una consecuencia irreversible: el apocalipsis. Por ejemplo: „(...) sistemul ei sanitar este în **colaps** din cauza COVID” (*Pro TV*, 08.07.2021), „**colaps** în contextul propagării rapide a variantei Omicron” (*Pro TV*, 06.01.2022), „Alexandru Rafila anunță **apocalipsa** în România” (*Evz.*, 23.01.2022), „**Colapsul** sistemului sanitar din România. Cum aleg medicii ce pacienți cu covid primesc un loc la ATI” (*Observator*, 12.10.2021).

Este tipo de noticias inquietantes para el público también aparecen en el espacio ibérico: «**Apocalipsis covid**: crónica de una pandemia» (*El Periódico*, 23.12.2020), «Estamos **más cerca que nunca del apocalipsis**: **el coronavirus adelanta el Reloj del Juicio Final**», «**El colapso** de la atención primaria **por la COVID** desemboca en las urgencias de los hospitales» (*El Diario*, 27.12.2021) etc.[2]

Los efectos producidos afectan no solo al ámbito financiero: «**El efecto dominó** de la pandemia» (*El Periódico*, 30.10.2021), sino también la vida privada, porque el número de las parejas que han divorciado aumentó,por la culpa de las situaciones ocurridas durante la pandemia: «Jason Momoa, conocido por su personaje de Aquaman y Lisa Bonet, **activista antivacunas**, **anuncian su separación**» (*ABC*, 13.01.2022).

[2] Aunque no es el propósito de la presente investigación, vale la pena mencionar un aspecto que podría ser punto de partida para trabajos futuros. Tras analizar el corpus, hemos observado que al sustantivo Covid se le antepone tanto el artículo específico del género masculino (**el** Covid) como el del femenino (**la** Covid). Este término se enmarca dentro de una categoría separada de sustantivos con género ambiguo (*sustantivos ambiguos en cuanto al género*). (***RAE, 2010, p. 24)

Consideraciones generales

Tras analizar el material presentado se ha observado que existen numerosas similitudes en cuanto a la representación del fenómeno de Covid-19 en ambos espacios europeos: se evidencia un cierto patrón, sugerido por el uso de estructuras metafóricas cliché.

En el lenguaje periodístico ibérico, a diferencia del utilizado en el espacio nacional, se destaca sin embargo un tono ligeramente humorístico, donde Covid-19 es un huésped no deseado (la mayoría de los títulos consultados con esta frase nominal sustantivo-adjetivo hacen referencia, en la prensa rumana, a seres zoomorfos).

Por último, debe mencionarse que los ejemplos mencionados anteriormente se analizan desde la perspectiva de la teoría cognitiva, y se ha observado cómo este lenguaje con un fuerte potencial estilístico puede contribuir a modelar una realidad presentada al público. Se observa así el uso de estructuras destinadas a intensificar el coeficiente de dramatismo, y a través de estas transferencias metafóricas los periodistas logran representar ciertos desvíos causados por la aparición del virus.

BIBLIOGRAPHY

Libros y artículos

***RAE, *Nueva gramática de la lengua española,* Espasa-Calpe, Barcelona, 2010

COȘERIU, E., *Creaţia metaforică în limbaj* în *„Dacoromania", V-VI,* pp. 11-33

IRIMIA, D., *Structura stilistică a limbii române contemporane*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986

KOVECSES, Z., *Metaphor. A Practical Introduction, second edition*, Oxford University Press, 2010

STERN, J., *Metaphor in* Context, Cambridge, Massachusetts Institute of Technology, 2000

Corpus de análisis rumano

EVZ = *Ştiri naţionale şi internaţionale – România – Evenimentul Zilei,* disponible en: https://evz.ro/

Ştiri de Ultima Oră - Ştirile zilei online, reportaje şi exclusivităţi din ţară şi din străinătate - Stirileprotv.ro, disponible en: https://stirileprotv.ro/.

Ştiri de ultima oră – Ultimele ştiri Observator News, disponible en: NewsObservator https://observatornews.ro/

Ştiri, ultimă oră, ştiri locale, video, foto, comunitate – adevărul.ro, disponibile en: https://adevarul.ro/

Ziar Online – Site cu Ştiri de Top din România – Libertatea, disponibile en: https://www.libertatea.ro/

Corpus de análisis español

ABC = *Últimas noticias de España y el mundo hoy*, disponible en: https://www.abc.es/.

C.T.= *Chicago Tribune: Chicago news, sports, weather, entertainment - Chicago Tribune*, disponible en: https://www.chicagotribune.com/

elDiario.es - Noticias de actualidad - Periodismo a pesar de todo, disponible en: https://www.eldiario.es/

El mundo, disponible en: https://www.elmundo.es/

EL PAÍS: el periódico global (elpais.com), disponible en: https://elpais.com/.

El Periódico - Noticias y última hora de Catalunya, España y el mundo (elperiodico.com), disponible en: https://www.elperiodico.com/es/

Noticias - BBC News Mundo, disponible en https://www.bbc.com/mundo.

Noticias de Costa Rica | La Nación (nacion.com), disponible en: https://www.nacion.com.

RTVE = *Noticias de última hora, programas y series de televisión - RTVE.es*, disponible en: https://www.rtve.es/

Rugido Sagrado, disponible en: https://rugidosagrado.com/

OVIDIU BÎRLEA – A HISTORIAN OF THE ROMANIAN FOLKLORE

Mihaela Hură

PhD Student, „Ștefan cel Mare" University of Suceava

Abstract: Tracking the way in which Romanian folklore research has evolved is one of the most important concerns of Ovidiu Bîrlea. He sees in the popular creation an essential part, a root of the national culture, a manifestation with artistic character, but also a documentary, which highlights both the specificity of the nation, and cultural similarities between different nations. That is why its research is a necessity, and the work of researchers must be known and critically appreciated to ensure the progress of this essential and quite young science. Knowing very well the research activity of folklore in our country, Ovidiu Bîrlea analyzes it rigorously, severely criticizes the poorly done work and enthusiastically praises the achievements. Through his truly professional activity in this direction, the Romanian research of folklore knows a development that synchronizes it with European research.

Keywords: Bîrlea, folklore, research, history, analysis

Unul dintre punctele de referință ale activității științifice a lui Ovidiu Bîrlea îl reprezintă trecerea în revistă a folcloristicii noastre cu instrumentele unui cercetător deja consacrat. Cele două decenii de activitate la Institutul de Etnografie și Folclor din București (1949-1969) îi oferiseră ocazia, stimulentul și baza materială de care aveau nevoie demersurile sale. Demisia din 1969 l-a eliberat de constrângerile impuse de o instituție a statului comunist, dându-i posibilitatea de a se dedica întru totul scrisului, lucrările sale contribuind în mod esențial la evoluția folcloristicii române și la sincronizarea acesteia cu cea europeană. După ce a participat la campanii de culegere pe teren și a publicat câteva culegeri și antologii de folclor, a realizat monografia dedicată poveștilor lui Creangă, și-a expus principiile referitoare la metoda științifică de culegere a creației populare și a definitivat lucrarea lui Dumitru Caracostea despre tipologia folclorică, autorul a dobândit – sau și-a cizelat – instrumentele necesare realizării unei istorii a folcloriștilor.

Cercetarea pe teren și culegerea riguroasă a creațiilor populare, activități în care Ovidiu Bîrlea s-a implicat încă din perioada studenției, au condus la abordarea unor metode moderne de cercetare a folclorului și au constituit etapele pe baza cărora a realizat una dintre cele mai importante lucrări ale sale, ***Istoria folcloristicii românești***. Valoarea cărții a fost consacrată prin obținerea Premiului „Bogdan Petriceicu Hasdeu" al Academiei Române, refuzat însă de autor. *Dicționarul folcloriștilor* realizat de Iordan Datcu și S.C. Stroescu o descrie ca pe o „vastă sinteză diacronică a folcloristicii noastre de la începuturi până în prezent, prima încercare de sintetizare și selectare a contribuțiilor meritorii și de ierarhizare a valorilor (…)[1]", considerând-o „operă de pionierat[2]". Fără a-i ignora lacunele sau erorile, pe care le justifică prin absența surselor documentare sau prin interpretările subiective, uneori polemice, autorii dicționarului văd în această lucrare „o carte de referință pentru toate sintezele ce vor urma[3]".

[1] Iordan Datcu, S.C. Stroescu, *Dicționarul folcloriștilor*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, p. 70.
[2] *Ibidem*.
[3] *Ibidem*.

Apărut în 1974 la Editura Enciclopedică Română din București, volumul a izvorât din dorința de a așeza acest domeniu la locul meritat, ca știință umanistă de sine stătătoare, cu instrumente proprii. *Istoria folcloristicii românești* se remarcă în primul rând prin organizarea foarte riguroasă, în patru părți, disproporționate ca dimensiuni, corespunzând identificării de către autor a patru pași distincți esențiali în evoluția cercetării românești a folclorului: 1. *Atestări documentare. Precursori* (perioada vizată fiind cuprinsă între secolele XVI-XVIII); 2. *Descoperirea folclorului. Întâile culegeri* (secolele XVIII-XIX); 3. *Constituirea științei folclorului* (secolul XIX-primele decenii ale secolului XX); 4. *Cercetarea instituționalizată a folclorului* (după 1920). Capitolele cuprind câte o serie de autori, iar prezentarea fiecărui autor este de obicei urmată de o bibliografie sumară, în care se indică sursa din care sunt preluate citatele, aceasta nefiind precizată decât uneori pe parcursul prezentării. Există o bibliografie și în finalul volumului, *Bibliografie. Bibliografii și tipologii*, care indică un număr de bibliografii ale folclorului, studii, tipologii și colecții. Acestea sunt enumerate după o logică neclară, fără a se urmări ordinea alfabetică a autorilor sau ordinea cronologică a lucrărilor, ci doar specificul lucrărilor. Nu se precizează niciodată editurile la care au apărut lucrările. Bibliografia este urmată de un Indice de nume.

Această operă, dincolo de dimensiuni (594 de pagini) și de marea densitate a informațiilor, trăsături inerente unei astfel de lucrări, este o foarte bună ilustrare a particularităților stilului analitic al autorului. În primul rând, ceea ce se poate observa chiar și la o lectură superficială este enorma deschidere culturală a lui Ovidiu Bîrlea. Cunoașterea în profunzime a lucrărilor prezentate este completată de o cunoaștere la fel de aprofundată a realizărilor internaționale nu doar din domeniul folcloristicii, ci și al sociologiei, filozofiei, literaturii culte, criticii literare, mitologiei. Adesea, realizează abordări comparative ale folcloriștilor români și străini sau ale unor aspecte din folclorul românesc și internațional. De altfel, ignoranța unora dintre autorii vizați în ceea ce privește folcloristica internațională este un aspect sancționat în operă. Sfera de referință o constituie mai ales cultura europeană, și în special realizările folcloriștilor germani, Ovidiu Bîrlea fiind și un bun cunoscător al limbii germane. Uneori, analiza unei lucrări românești este efectuată în paralel cu cea a câte unei lucrări din afara țării.

Autorul etalează consistent și cunoștințe din domeniul muzicologiei și al dansului popular, cunoștințe care depășesc cu mult nivelul amatorismului (de altfel, în 1982 va publica un *Eseu despre dansul popular românesc*, cu intenția clar formulată de a încerca o abordare a unui domeniu folcloric pe care îl considera atunci neglijat).

Demersul istoricului folcloristicii presupune o permanentă raportare la realizările anterioare celor ale autorului consemnat, ca și la cele ulterioare, pentru a identifica atât contribuția originală a fiecărui autor, cât și scăderile acestuia, și pentru a-i putea stabili rolul în evoluția folcloristicii.

Nu puține sunt coborârile până la nivelul arhaic al manifestărilor folclorice și până la rădăcinile unora dintre acestea. Aceste incursiuni sunt făcute cu multă asumare, care provine dintr-o vastă cultură și din stăpânirea unor cunoștințe foarte temeinice. De asemenea, unele informații sunt produsul străbaterii de către autor a tuturor zonelor țării, pentru a nu rupe contactul cu oamenii din popor și cu manifestările lor artistice. Cititorul află, de exemplu, că Măguri, locul de unde culege texte unul dintre folcloriștii menționați, este „sat de munte de formă împrăștiată”. Fără a părea să aibă o importanță deosebită în logica lucrării, detaliul îl apropie pe Ovidiu Bîrlea de George Călinescu prin aceea că ambii sunt romancieri și în opera științifică.

Remarcabilă este și asumarea aprecierilor critice pe care autorul le formulează, mai ales atunci când acestea nu coincid cu un anumit curent de opinii sau cu părerile unor personalități. Un astfel de caz este cel al profesorului Mihail Vulpescu, ale cărui lucrări le consideră dezamăgitoare, în ciuda aprecierii lor elogioase de către Nicolae Iorga, spre exemplu.

Întotdeauna, „verdictele” pe care le dă unei lucrări (sau, în cazuri foarte rare, unui autor) sunt argumentate, iar argumentele sunt uneori foarte dezvoltate, mergând până la analize detaliate pe text. Pentru a demonstra, de pildă, intervențiile lui Alecsandri sau ale lui Eminescu în textele populare culese, citează copios versuri în care sunt vizibile șlefuirile culte produse de aceștia. În orice caz, nu pare să se fi lăsat vreodată influențat de popularitatea unui autor, făcând trimiteri la modul în care este el perceput de alți comentatori, dar manifestându-și libertatea (și responsabilitatea) de a ajunge la propriile interpretări, independente de ale celorlalți.

Abordarea autorilor și a realizărilor acestora este un amestec de obiectivitate științifică și subiectivitate manifestată uneori la un nivel de mare subtilitate. În cazul aproape tuturor autorilor consemnați sunt evidențiate și calități, și lipsuri, cu foarte puține excepții în care sunt menționate doar lucrările și conținutul lor, fără vreo apreciere a acestora. Cu aceeași asumare care îi caracterizează nu doar activitatea științifică, ci și manifestările personale, Ovidiu Bîrlea nu ezită să lanseze formulări cât se poate de subiective mai ales prin augmentare sau prin expresivitate: „genialul povestitor”, „ilustrul lingvist”, „temperament prometeic”, stil „ondulat”. Criticile negative variază de la temperate (recomandă, de exemplu, „prudență maximă” în utilizarea unei anumite colecții, etichetează unele afirmații ca „ciudățenii”, consideră că un anumit autor „a avut o singură tresărire folclorică” sau concluziile altuia „sunt aproape întotdeauna alături de realitate”, descrie sistematizarea unor specii de către un folclorist ca fiind „din cale afară de rebelă”) până la execuții fără menajamente, în cuvinte puține, dar expresive (așează colecțiile unui autor „în zodia diletantismului”, colecția altui folclorist este numită „moloz literar”, decretează că întreaga activitate a unui culegător „decepționează”, în timp ce despre G. Călinescu afirmă că nu cunoaște bine specificul folclorului, „siluind în chip nepermis realitatea populară”). Unele subtilități nu pot fi înțelese decât prin cunoașterea vieții autorului însuși – de exemplu, doar cei care știu despre relația tensionată cu Mihai Pop, directorul Institutului de Etnografie și Folclor în momentul demisiei lui Bîrlea de la această instituție, pot vedea o intenție ironică în precizarea aparent nevinovată că o anumită colecție slabă a fost realizată prin colaborarea unei case de creație „cu un colectiv al Institutului de etnografie și folclor condus de prof. dr. docent Mihai Pop”.

Cea mai consistentă doză de subiectivitate se remarcă totuși în portretele realizate personalităților pe care Ovidiu Bîrlea le admiră fără ocolișuri, la fel de asumat. Aceste portrete sunt creații ale scriitorului mai mult decât ale istoricului folcloristicii, anticipând stilul portretistic din proza sa. Ion Pop-Reteganul, de pildă, ca învățător cu studii puține, „nu știe multe, dar e tenace în crezul generației lui de a ridica țărănimea transilvăneană la o altă stare (…). Puțini au vibrat cu atâta durere la muncile faraonice ale celor mulți ca acest învățător de țară, mereu prezent la caznele de toate zilele.” Figura lui Bogdan Petriceicu Hasdeu intră de-a dreptul în sfera mitologiei: „Ceva din teribilitatea unui demiurg răzbate din toate lucrările lui și chinurile din singurătatea de la sfârșit îl apropie de un Prometeu pedepsit pentru că a adus atâta lumină pentru ai săi”, studiile sale rămânând „multă vreme ca un pisc izolat pe care nu se mai încumetă nimeni să-l urce de teama vertijului pe care îl generează înălțimile prăpăstioase”. Aura mitologică îl înconjoară și pe Nicolae Iorga, a cărui activitate are „dimensiuni titanice” și care, prin finalul cunoscut, „(…) trebuia să-și desăvârșească aureola pe măsura titanismului său”. Béla Bartók este astfel prezentat: „Înzestrat cu o muzicalitate excepțională, făptura lui întreagă îl predestina a fi un om plin de atracție printre țăranii pe care i-a înțeles și iubit ca puțini alții. Figura lui luminoasă, de o finețe serafică, iluminată de limpezimea ochilor săi albaștri captiva de la început pe informatori”, iar Dumitru Caracostea „a fost un neliniștit, mereu în căutarea unei pietre filozofale și mereu nutrit cu iluzia că în scurtă vreme i se va dezvălui, cu splendoarea răscumpărătoare a înfrigurărilor căutării. Toate lucrările lui stau mărturie de această ardere pe rugul intern (…)”. Despre colecția *Poezii populare române* a lui G. Dem Teodorescu aflăm că: „Cine o deschide, e cuprins de sfiala lucrului monumental. Filele

îngălbenite de vreme, hârtia poroasă cu iz de fruct pârguit, literele subțiri și cizelate, înrămate de chenarul liniilor fine, anume duc pe cititor într-un sanctuar vechi care închide geniul unui popor." Cel mai amplu portret este al lui Constantin Brăiloiu, desenat în linii de o duioșie destul de greu de acceptat într-o lucrare cu caracter științific: „De o constituție fragilă, sensibil la capriciile vremii ca și la cele ale oamenilor, avea totuși o putere de lucru care nu o dată a uimit pe cei ce au colaborat cu el. Un fel de atracție inexplicabilă îi țintuia pe informatori la dispoziția lui până la sfârșirea imprimărilor sau chestionării, mai cu seamă în orele târzii de noapte care îi erau deosebit de propice. Poate privirea aprinsă a ochilor săi negri, de o strălucire stranie cum s-a mai putut vedea numai la Iorga și Blaga, sau capul său peste măsură de lunguieț, care speria pe neprevenit la prima vedere și pe care și-l sprijinea în palmă în timpul scrisului cu un gest atât de familiar dominau cu atâta putere pe cei din jur. În fapt, dogoarea interioară era aceea care subjuga (…)". Există și cazuri în care simpatia fățișă este curmată abrupt de exprimarea unei dezamăgiri, situație în care se află Nicolae Ursu, despre care se spun următoarele: „Firea jovială, larg receptivă, îl făcea să guste folclorul aidoma unui informator în ceasurile de înduioșare lângă un pahar de vin bun. Din păcate, s-a lăsat prins de vederile lui Brediceanu și Drăgoi care preconizau intervenția activă a culegătorului muzician."

O notă de părtinire se poate întrevedea și în maniera de a justifica, în cazul unor autori, acțiuni pe care în genere le condamnă. Astfel, combate mereu intervențiile culte ale culegătorilor în textele populare, cărora le alterează prin aceasta autenticitatea. La Alecsandri însă, afirmă că aceasta era oricum tendința omniprezentă a epocii și că poetul, de altfel, și-a asumat-o prin precizarea „culese și îndreptate de…". Totuși, referirile la aceste denaturări produse de „bardul de la Mircești" sunt presărate în multe locuri în volum, fiind considerate o scădere a colecției Alecsandri. Eminescu, la rândul său, ar fi cizelat textele populare, opinează Bîrlea, din dorința firească a poetului de a le spori strălucirea și profunzimea, dar și pentru că nu le-a cules pentru a le publica în vreo colecție, ci pentru a servi laboratorului său poetic.

Lipsa de imparțialitate a unor afirmații bazate pe supoziții proprii are uneori rădăcini în situația politică a Ardealului aflat sub dominație austro-ungară, situație pe care moțul Ovidiu Bîrlea, născut în timpul imperiului, a blamat-o și ca om, și în operă (mai ales în cea beletristică). Un astfel de exemplu îl reprezintă afirmația că Gheorghe Alexici, fiind profesor la Universitatea din Budapesta, „va căuta să fie pe placul stăpânirii, susținând fără dovezi plauzibile influența maghiară covârșitoare asupra culturii române".

Conștient de faptul că polemicile din lumea științifică sunt firești și necesare, el însuși având această predispoziție, autorul sancționează însă depășirea granițelor pe care le consideră el acceptabile. Referindu-se la adversitățile științifice dintre George Breazul și Constantin Brăiloiu, regretă deschis transformarea acestora într-o polemică vijelioasă, care a degenerat într-o adevărată ceartă, și notează cu ironie: „Dacă aceasta s-ar fi redus la simple articole de gazetă, spectacolul ar fi fost curând uitat, dar G. Breazul a ținut să-l perpetueze pentru posteritate printr-o carte frumos tipărită, pe hârtie scumpă: *Colindele… Întâmpinare critică*."

Rigoarea documentării, o altă caracteristică a operei lui Ovidiu Bîrlea, depășește cadrul strict al autorilor și al lucrărilor vizate, mergând până la consemnarea unor date biografice – nume, ocupație, localitate, context – ale colaboratorilor (elevi, studenți, cărturari sătești), uneori chiar ale unor informatori. Totodată, autorul menționează de multe ori numele celor care au scris despre lucrarea prezentată sau au semnalat-o. În cazul autorilor consemnați, le indică de obicei localitatea și ocupația sau ocupațiile, câteodată faptul că au fost elevii, studenții sau prietenii altor folcloriști. Chiar și asupra acestor detalii emite uneori opinii: ocupațiile lui Artur Gorovei – judecător, avocat, administrator – le numește „mărunte", poate ca falsă ironie, sau poate considerându-le doar mici obstacole cronofage pentru activitatea de folclorist. Rigurozitatea merge până la cele mai aparent nesemnificative detalii, cărora le găsește totuși o semnificație. Un astfel de caz este cel al lui Iuliu Zanne, a cărui colecție este analizată inclusiv în ceea ce privește calitățile tipografice, Bîrlea observând că, din dorința de a publica o lucrare

de dimensiuni monumentale, acesta abuzează de spațiul tipografic lăsând multe blancuri sau scriind uneori cu litere prea mari.

Ciudată poate părea lipsa de minuțiozitate, în unele situații, a unui cercetător caracterizat tocmai prin minuțiozitatea analizelor. Astfel, numele multora dintre autori sunt notate doar cu inițiala prenumelui. În unele cazuri se precizează numai numele de familie, ceea ce presupune un efort de documentare din partea cititorului, în cazul autorilor puțin cunoscuți sau al cititorului puțin avizat. La același efort este supus lectorul atunci când titlurile unor lucrări sunt notate doar parțial (de pildă, doar *Lenore*, nu *Lenore. O problemă de literatură comparată și folklor,* sau *Sentimentul creației…*, nu *Sentimentul creației și mistica morții*). Cea mai mare dificultate este produsă de notarea unor titluri în limbă străină, fără traducerea lor, dar mai ales de citările netraduse, în special din limba germană sau franceză. Toate acestea însă sunt probabil efecte ale convingerii autorului că o lucrare de o asemenea factură se adresează avizaților și, pornind de la exemplul personal, Ovidiu Bîrlea pretinde avizaților suficientă cultură încât să nu fie nevoie de specificarea întregului nume al folcloriștilor sau de traduceri. Supraestimându-i totuși pe mulți dintre cei care s-ar putea considera cunoscători, restrânge mult cercul celor cărora lucrarea sa nu le ridică dificultăți de înțelegere.

Se pot identifica și câteva scăpări, care însă nu compromit opera, întrucât nu contrabalansează marile calități ale acesteia. De pildă, vorbind despre cele trei aspecte fundamentale ale filologiei comparate pe care le comentează Hasdeu, Ovidiu Bîrlea enumeră doar două, „limba poporană" și „literatura și arta poporului", omițând din enumerare pe cel de-al treilea, „etica poporană", la care se va referi ulterior. În cazul lui Budai-Deleanu, se contrazice, apreciind la acesta o oarecare „prețuire estetică a folclorului", dedusă din îndemnul de a fi culese cântecele populare, după ce afirmase cu doar o pagină în urmă că aceste cântece epice „nu au în ochii poetului decât o valoare de document istoric". Tot în categoria scăpărilor s-ar putea încadra și notarea doar a inițialei prenumelui autorilor, în cazurile în care aceasta poate genera confuzii: de exemplu, doar un cunoscător înțelege că E. Petrovici despre care se pomenește la un moment dat este Emil Petrovici, nu Elena Petrovici Radivoi.

Fără a putea fi considerate neapărat erori, există cazuri în care autorul preferă o anumită ortografiere a numelor folcloriștilor, alta decât cea în general uzitată sau chiar prezentă pe copertele lucrărilor acestora. Astfel, scriitorul maghiar Zeyk János este numit „Iános", profesorul sas sibian Johann Karl Schuller este numit „Iohann", numele lingvistului sârb Vuk Stefanović Karadžić este notat „Karagić", pentru G. Barițiu și S. Bărnuțiu sunt preferate variantele „Bariț", respectiv „Bărnuț", iar pentru Simion Florea Marian și Simion T. Kirileanu – varianta „Simeon", Theodor Speranția apare în operă ca „Sperantia", iar V. A. Urechia – ca „Ureche". De asemenea, numele lui Ioan Budai-Deleanu și cele ale altor câtorva folcloriști sunt ortografiate fără cratimă. Ortografierea unor nume cu „î" este justificată având în vedere sistemul ortografic al vremii, Ovidiu Bîrlea însuși preferând această ortografiere a propriului nume, deși fratele său, Monseniorul Octavian Bârlea, va adopta varianta cu „â".

Unii folcloriști contemporani autorului sunt, în mod logic, incomplet prezentați, din cauza faptului că nu toate lucrările acestora fuseseră publicate până în momentul apariției *Istoriei folcloristicii românești*, în care sunt doar anunțate ca proiecte: *Mic dicționar folkloric* al lui Tache Papahagi va apărea în 1979, studiile *Descolindatul în orientul și sud-estul Europei* și *De la instinctul de autoorientare la spiritul critic axat pe tradiția autohtonă* ale lui Petru Caraman vor fi publicate abia în 1997, respectiv 1994, după moartea lui Bîrlea ș.a.

Lucrare de maturitate a cercetătorului stăpân pe instrumentele de cercetare și de analiză, *Istoria folcloristicii românești* îl pune pe cititor în contact cu un autor erudit, foarte riguros, intolerant față de diletantism, sever în aprecieri, formulând „verdicte" mușcătoare fără să ezite și elogiind cu entuziasm și cu pornirea sinceră de a admira.

Motivele și intențiile acestui foarte dificil demers sunt expuse în ***Introducerea*** operei, care pornește de la constatarea că, deși mult timp neglijat, folclorul începuse să fie și la noi

văzut ca o parte importantă a culturii naționale: „Cercetarea folclorului înseamnă implicit și cercetarea începuturilor, căci înaintea creației scrise literare și muzicale a existat creația orală a celor mulți, perpetuată din veac în veac și adaptată mereu împrejurărilor. Folclorul constituie într-un fel, prin rădăcinile sale arhaice, preistoria literară, muzicală și coregrafică a unui popor.[4]" Așadar, autorul evidențiază atât rolul creației populare de act artistic primordial, cât și abilitatea de a se adapta contextului temporal și istoric. Recunoaște totodată dificultatea de a se identifica originile literaturilor moderne europene, atât de mult influențate de literaturile clasice, în special de cea greacă, astfel încât delimitarea acestor izvoare culte de cele populare este uneori imposibil de făcut atât timp cât nu sunt identificate rădăcinile populare, foarte îndepărtate, ale literaturilor clasice. Consideră însă că în literatura română filonul popular este mult mai ușor recognoscibil, pentru că limba literară s-a născut bazându-se pe cea a folclorului.

Trecând de valoarea documentară, Ovidiu Bîrlea o scoate în evidență și pe cea artistică a creației populare, în care vede o „expresie a însușirilor creatoare ale poporului de-a lungul istoriei sale[5]", „zestrea lui spirituală deosebită pe care o aduce în patrimoniul umanității[6]". De aici derivă și rolul pe care i-l acordă folcloristicii moderne – acela de a încerca să elucideze, alături de istorie, lingvistică și etnografie, originea neamului românesc. De altfel, nu uită să menționeze interesul tuturor personalităților noastre față de acest tezaur, care a constituit „cartea de vizită a neamului[7]" înainte ca literatura română cultă să facă primii pași.

O altă valență pe care folcloristica ar fi menită, în opinia autorului, să o manifeste ar fi cea de instrument pacificator care, depășind contextele politice, ar scoate la lumină fondul comun al popoarelor și împrumuturile culturale realizate de-a lungul timpului între ele. Cum rolul acesta nu se jucase încă, Ovidiu Bîrlea speră ca viitorul să fie beneficiarul cercetărilor folcloristice comparative. Unul dintre obstacolele care împiedicaseră realizarea acestui obiectiv a fost prejudecata legată de faptul că folcloristul, chiar și atunci când nu are cunoștințe suficiente, este dator să evidențieze caracterul superior al versiunii naționale, considerându-se că ceea ce aparține și altor popoare ar anula propria originalitate. Pe de altă parte, folcloristica, și nu doar cea românească, era atunci un domeniu restrâns la câțiva specialiști, rezultatele cercetărilor ei rămânând puțin cunoscute, folclorul fiind o disciplină cel mult opțională în programele de liceu (cu excepția Iugoslaviei).

Dezvoltându-se în condiții nu dintre cele mai bune, folcloristica noastră nu a oferit răspunsurile așteptate, astfel încât, crede Ovidiu Bîrlea, „în genere, istoria folcloristicii este și o istorie a neîmplinirilor[8]" – colecții uneori esențiale au rămas mult timp nepublicate, ascunse în biblioteci obscure sau editate în condiții inacceptabile, unele dintre ele fiind cunoscute doar din auzite sau din note de subsol. O soartă similară au avut-o discurile cu muzică populară românească, doar cele apărute după 1930 fiind depozitate și puse la dispoziția cercetătorilor. În ceea ce privește speciile literare, creațiile culese nu fuseseră puse în ordine, pe tipologii, excepție făcând proverbele și ghicitorile, apoi descântecele. Toată această lipsă de organizare a cercetării a condus, crede autorul, la desconsiderarea folcloristicii, care, mai mult decât atât, fusese copleșită de numărul mult mai mare de diletanți decât de specialiști, în condițiile în care există obiceiul de a se judeca un domeniu în funcție de cei care îl reprezintă. În această privință, concluzia lui Ovidiu Bîrlea este drastică: „(…) poate nicio disciplină nu e atât de tributară amatorilor ca folcloristica[9]", prea mulți considerând că pentru a fi folclorist este suficient să manifești entuziasm. Aprecierea sa merge, în schimb, către cărturarii sătești, cărora le recunoaște bunul-simț de a consemna faptul folcloric autentic, fără prejudecăți și fără aere de

[4] Ovidiu Bîrlea, *Istoria folcloristicii românești*, București, Editura Enciclopedică Română, 1974, p. 6.
[5] *Ibidem*.
[6] *Ibidem*.
[7] *Ibidem*.
[8] *Ibidem*.
[9] *Ibidem*, p. 10.

superioritate față de informatorii adesea analfabeți, spre deosebire de cei care au falsificat versul popular sau chiar au „fabricat" texte, pretinzând că le-au cules. Aceste operații impun, din acest motiv, foarte buna pregătire și o experiență îndelungată a celui care cercetează textele și care trebuie să discearnă autenticul de plăsmuire.

După critica acidă a diletantismului, pe care îl aseamănă, plastic, unei paragini, autorul își manifestă, tot în *Introducere*, nemulțumirea provocată de culegerea creațiilor populare fără a se ține cont de „realitatea vie" care le-a produs și în care există. În felul acesta, creațiile își pierd culoarea, se depersonalizează, dispar semnificațiile pe care le oferă inclusiv contextul interpretării. Convingerea lui Ovidiu Bîrlea este aceea că folcloristica poate evolua doar prin cercetarea pe teren, prin observarea faptului popular la fața locului, lucru pe care specialiștii români au privilegiul de a-l putea face, spre deosebire de cei din unele țări ale Europei apusene, în care unele specii foarte vechi au ieșit din uz. Mulți dintre cei pe care îi numește „folcloriști de birou[10]" preferau însă abordarea unor texte culese anapoda, fără a se simți în vreun fel atrași de contemplarea spectacolului viu și de identificarea firelor foarte subtile care leagă creația populară de viața interpreților ei. Tocmai observarea tuturor acestor lucruri de către marii noștri cercetători a adus folcloristica românească la același nivel cu cea a unor popoare mai mari. Din păcate, realizările autohtone erau puțin cunoscute pe plan internațional, și doar trunchiat, din cauza numărului mic de traduceri. Patru sunt cei pe care îi consideră Ovidiu Bîrlea puncte de referință ale folcloristicii noastre – B. P. Hasdeu, O. Densusianu, D. Caracostea și C. Brăiloiu, și doar lucrările lui Brăiloiu și parțial cele ale lui Densusianu fuseseră traduse în limbi de largă circulație. Din acest motiv, se ajunsese la situația tristă ca unele afirmații fundamentale ale folcloriștilor noștri să fie impuse pe plan internațional de cercetători străini, care ajunseseră la ele în mod independent, studiind folclorul propriilor popoare.

Introducerea volumului se încheie prin câteva considerații referitoare la mutațiile pe care le manifestă interesul pentru folclor în secolele XIX și XX. Descoperirea folclorului în perioada romantismului românesc a generat un entuziasm exploziv, iar lucrările și articolele științifice, la fel de entuziaste, au devenit mai cuprinzătoare. După intrarea în secolul următor, s-a constatat că materialele se repetau în colecții, drept care s-a presupus că folclorul nu este o sursă inepuizabilă, așa cum crezuseră precursorii, astfel încât s-a ajuns la o dezamăgire care a prilejuit domolirea interesului pentru acest domeniu. Ovidiu Bîrlea pune această stare de fapt pe seama abordării defectuoase a creației populare, cercetate cu aceleași instrumente și din aceeași perspectivă ca și literatura cultă (opinie pe care o exprimase și în lucrarea din 1969, *Metoda de cercetare a folclorului*). Studiile de după 1900 sunt mai restrânse ca arie de cercetare, lipsindu-le folcloriștilor instrumentele necesare – o bibliografie generală a folclorului, tipologiile și corpusul speciilor populare – a căror realizare urma să ducă la revigorarea acestui domeniu.

Materialul luat în considerare în această lucrare îl constituie, așa cum precizează însuși autorul în ***Prefață***, creațiile artistice – literatură, muzică, dans popular – și doar obiceiurile însoțite de acestea. Ovidiu Bîrlea atrage atenția asupra dificultăților unui astfel de demers, asumându-și imposibilitatea de a cuprinde toate colecțiile de folclor și de a elabora o lucrare fără lacune. Crede că trebuie să se intervină în privința prea multor materiale folclorice care pot fi găsite doar în câteva biblioteci sau arhive ori despre care se știe numai din însemnările contemporanilor. O justificare a faptului că lucrarea nu a putut fi o abordare exhaustivă este și aceea că autorul a selectat folcloriștii, omițându-i pe cei, destul de puțini, spune el, a căror activitate a considerat-o nesemnificativă sau sporadică. De asemenea, a prezentat doar lucrările principale ale autorilor consemnați și articolele cele mai recente despre aceștia, care oferă mai multe date sau trimiteri bibliografice mai cuprinzătoare.

[10] *Ibidem*, p. 12.

Cinci ani mai târziu, în 1979, Ovidiu Bîrlea realizează o schiță de istorie a folcloristicii în *Prefața* pe care o scrie pentru ***Dicționarul folcloriștilor. Folclorul literar românesc*** al lui Iordan Datcu și S. C. Stroescu, a cărui apariție o salută cu entuziasm. El consideră că un astfel de dicționar este un instrument indispensabil cercetării folcloristice, anevoios de întocmit, care nu aduce renume autorilor, dar care, cu cât este mai bun, cu atât deschide mai ușor calea pentru cercetătorul de geniu. De altfel, *Prefața* este, parțial, o expunere a opiniei lui Ovidiu Bîrlea referitoare la instrumentele care trebuie să facă parte din „recuzita" cercetătorilor, în așa fel încât folcloristica să devină un domeniu profund întemeiat științific, și prin aceasta, credibil: *corpusurile* de folclor, *bibliografiile* folclorice și *dicționarul* folcloriștilor.

Întorcându-se pe firul folcloristicii, vorbește despre culegătorii de început care s-au străduit să pună ordine în sumedenia de variante ale textelor culese. Acest efort a impus necesitatea alcătuirii unui corpus exhaustiv al folclorului, cu ajutorul căruia să se stabilească tipurile și subtipurile speciilor populare iar creațiile folclorice să poată fi așezate riguros în speciile corespunzătoare.

Bibliografiile folclorice, un alt instrument de lucru, au rolul de a indica prezența variantelor, mai ales a celor publicate în periodice, dificil de găsit.

Cel de-al treilea instrument indispensabil cercetării moderne a folclorului îl reprezintă dicționarul folcloriștilor. Până la apariția celui alcătuit de Iordan Datcu și S. C. Stroescu, unora dintre folcloriști li se cunoștea doar numele, chiar și acesta cu neclarități uneori, astfel încât cei mai mulți rămâneseră „în umbra groasă a ignorării[11]", cunoscuți doar în cercuri de contemporani foarte restrânse. Adunarea datelor despre folcloriști a relevat faptul că biografiile multora dintre ei „nu sunt cele ale unor oameni de rând, ci ale unor iluminați, ale unor cărturari care au îmbrățișat cu căldură cauza neamului lor și s-au străduit să-i pună în circuitul cultural comorile spirituale (…)[12]". Unii și-au asumat această îndatorire cu atâta responsabilitate, încât și-au publicat lucrările pe cheltuială proprie sau au oferit recompense materiale colaboratorilor culegători. Ovidiu Bîrlea nu-și ascunde admirația față de acești oameni care, pe lângă profesia lor curentă, au ales să fie și folcloriști; de aceea, afirmația lui Enea Hodoș: „Noi facem atât cât putem[13]" poate să fie o etichetă a muncii lor atât de dificile.

Următoarea parte a *Prefeței* este dedicată consemnării colaboratorilor datorită cărora s-au realizat culegeri ale autorilor cunoscuți.

În primul rând, Ovidiu Bîrlea îi enumeră pe cei care nu au precizat sau au precizat foarte rar numele acestor colaboratori. Apoi consemnează un număr impresionant de colaboratori, pe care îi grupează în mai multe categorii: „cărturarii sătești[14]" (învățători și preoți, cărora le apreciază contribuția enormă la culegerea creațiilor populare românești, numindu-i „albine culturale[15]"), „cărturarii ieșiți de la sate[16]" (considerați „exemple luminoase[17]") și „figurile de seamă ale filologiei române ori ale catedrelor universitare[18]".

În final, îi înfierează fără rezerve pe cei „care și-au întins mâna la alții după bucăți pe care le-au inserat în colecțiile lor, tăinuind furtul, în vreme ce alții, mai comozi, au confecționat cu bună știință o seamă de piese în biroul lor, dar atribuindu-le cutărui informator[19]".

---

[11] *Ibidem*.
[12] *Ibidem,* p. 10.
[13] Enea Hodoș, *Cântece bănățene*, Caransebeș, Tipografia Diecezană, 1898, p. 28, apud Iordan Datcu, S.C. Stroescu, *Dicționarul folcloriștilor. Folclorul literar românesc*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, p. 10.
[14] Iordan Datcu, S.C. Stroescu, *Dicționarul folcloriștilor. Folclorul literar românesc*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, p. 11.
[15] *Ibidem,* p. 12.
[16] *Ibidem,* p. 13.
[17] *Ibidem*.
[18] *Ibidem,* p. 14.
[19] *Ibidem,* p. 15.

Convingerea sa este totuși aceea că „fatalele uscături[20]" nu pot pune în pericol pădurea viguroasă a folcloriștilor autentici, a căror contribuție dezinteresată și cinstită va asigura trăinicia folcloristicii noastre.

În limitele de spațiu inerente, această *Prefață* are aceleași calități și aceleași slăbiciuni ca și *Istoria folcloristicii românești*, fiind parțial o minisinteză și parțial o întregire a acesteia.

Ca istoric al folcloristicii, se poate afirma că Ovidiu Bîrlea dă măsura tuturor abilităților sale de cercetător și de scriitor, realizând o operă care va constitui un punct de reper în evoluția studierii folclorului românesc.

BIBLIOGRAPHY

1. Bîrlea, Ovidiu, *Istoria folcloristicii românești*, București, Editura Enciclopedică Română, 1974.

2. Datcu, Iordan, Stroescu, S.C., *Dicționarul folcloriștilor*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979.

3. Hodoș, Enea, *Cântece bănățene*, Caransebeș, Tipografia Diecezană, 1898, p. 28, apud Datcu, Iordan, Stroescu, S. C., *Dicționarul folcloriștilor. Folclorul literar românesc*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, p. 10.

[20] *Ibidem*.

ROMANIA, CROATIA AND ITS RELATIONS WITH GERMANY BETWEEN 1940-1945

Mihail-Gabriel Chiricheș
PhD Student, „Ștefan cel Mare" University of Suceava

Abstract:
The present paper is probing the aspects that defined the German influence in Croatia, capturing some of the results of the subordinate politics in all aspects of the Reich and Italy. The Italian and German profiles governed the balancing policy of Croatia in favour of Germany for breaking away from the Italian friendship. Romania placed its destinies alongside Germany, these aspects being followed from the Romanian-German collaborations imposed by pacts, treaties, understandings and orientations within the Axis towards states that sought their covery of the territories taken over by Hungary in 1940.
Keywords: Reich, Romania, Croatia, relations, subordination

Introducere

Articolul propus se centrează pe evoluția României și a Croației independente și relațiile lor cu Germania în perioada 1940-1945, selectând evenimențialul acestor țări care aveau în comun apărarea împotriva atitudinii agresive a Ungariei de a acapara noi teritorii. Dependența micilor parteneri ai Pactului Tripartit față de al Treilea Reich a fost subordonată unor factori precum: identitatea de interese politice, economice, culturale și capacitatea de a accepta dominația germană, care au fost definitorii în politica externă a României sau a Croației[1]. În condițiile politice internaționale de la finalul anului 1940, România a aderat la Pactul Tripartit pentru a contracara amenințarea sovietică și pentru a-și reface frontierele pierdute. Croația, apărută în aprilie 1941, în urma prăbușirii Iugoslaviei, vedea în alianța cu Reichul german singura strategie pentru a-și asigura existența. În cazul ei, identitatea ideologică era foarte mare, mișcarea Ustașa aflându-se la putere doar datorită afilierii la fascism. Croația nu avea obiective legate de Uniunea Sovietică, pe care o descria ca pe un adversar ideologic. Italia fascistă, cu care se înrudea ideologic Croația independentă, era văzută la Zagreb ca un adversar real în ceea ce privește integritatea. Pentru România și Croația, Ungaria era percepută ca un al doilea adversar. Dar, în acest caz, identitatea de interese cu Germania era limitată de relația dintre Berlin și Budapesta. Din perspectivă economică, România era interdependentă față de Reich, petrolul și alimentele furnizate de partea română fiind condiționate de produsele industriale ale părții germane. Economia Croației era total dependentă de Reich, Berlinul fiind perceput ca o alternativă la presiunea italiană.

[1] Acest tip de relații bazate pe aspectele anunțate a fost definit de politologul american Kenneth Waltz prin teoria bandwagoning-ului, în care Germania ca putere dominantă era bandwagon-ul, vezi Șerban Filip Cioculescu, *Introducere în Teoria Relațiilor Internaționale*, București, Editura Militară, 2007, pp. 200-201.

Metodele utilizate sunt istorice, iar demersul este unul descriptiv-comparativ. Am alocat un spațiu mai extins Croației deoarece tematica nu este bine cunoscută publicului român. Problematica nu a fost anchetată în spațiul istoriografic românesc decât secvențial. Cele mai multe analize aparțin istoricului constănțean Florin Anghel[2]. Pentru o mai bună înțelegere a temei am folosit autori precum Jozo Tomasevich[3], Robert G. McCornick[4] sau Eric Gobetti[5], care abordează istoria și politica externă a statului independent croat.

Croația

Până în anul 1941 germanii au considerat că Iugoslavia reprezenta o putere militară, nefiind dispuși să întreprindă niciun efort pentru a înfrânge această țară. Berlinul dorea „coordonarea" acesteia, care ar fi putut servi intereselor sale politice și economice. Prin Directiva privind Operațiunea 25, de invadare a Iugoslaviei, Hitler sublinia faptul că prezentele probleme de politică internă din Iugoslavia vor fi crescute cu promisiuni, care să avantajeze populația croată, însă răsplata pentru efortul croat nu era clar subliniată[6]. Chiar dacă prin Directiva 25, Hitler promitea independența internă a politicii croate, această promisiune a fost deseori încălcată. Una din ingerințele externe în politica croată a fost stabilirea „unei linii de demarcație" a influențelor germano-italiene. Berlinul a urmărit să creeze un guvern cu sprijin popular în ciuda faptului că mișcarea Ustașa era, din punct de vedere ideologic, înfrățită cu fascismul[7]. Rolul Germaniei în Croația era unul major, lucru recunoscut chiar de Mussolini, care, referitor la rezultatul discuțiilor de la Viena din 20-22 aprilie 1941, afirma că „germanii ne-au comunicat o graniță, noi nu putem decât să luăm act de ea"[8]. Hitler a declarat de mai multe ori că Italia poate avea hegemonie asupra părții dalmate, dar Ribbentrop considera statul croat ca făcând „parte din sistemul politic-economic al Reichului". Zagrebul a fost ocupat de către armata germană, iar protecția acesteia a permis declararea independenței Croației și proclamarea Poglavnik-ului Ante Pavelić în fruntea noului stat[9].

Potrivit tratatelor cu Italia și deciziilor Conferinței de la Viena, din aprilie 1941, statul croat a fost independent doar cu numele. Italia a constituit garanția frontierelor Croaţiei, guvernul de la Zagreb fiind constrâns să-și reglementeze relațiile cu celelalte state conform

---

[2] *Diplomație clandestină. Eșecul proiectului noii Mici Înțelegeri, 1941-1943*, în *Istoria: contribuții în căutarea unui nou mesaj*, coord. Iulian Oncescu, Silviu Miloiu, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2005; *O alternativă de colaborare în interiorul Axei. Spre o Nouă Mică Înțelegere*, în *Revista Istorică*, Serie nouă, tomul 7, Numărul 3-4, martie-aprilie, Editura Academiei Române, 1996.

[3] *War and Revolution in Yugoslavia, 1941-1945: Occupation and Collaboration,* California, Stanford University Press, 2001.

[4] *Croatia Under Ante Pavelić. America, the Ustaše and Croatian Genocide*, London, New York, I.B. Tauris, 2014.

[5] Eric Gobetti, *Alleati del nemico. L`occupazione italiana in Jugoslavia (1941-1943),* Editori Laterza, Edizione 6, 2018.

[6] Jozo Tomasevich, *War and Revolution in Yugoslavia, 1941-1945: Occupation and Collaboration,* California, Stanford University Press, 2001, pp. 47-48.

[7] *Ibidem*, p.49.

[8] Eric Gobetti, *Alleati del nemico. L`occupazione italiana in Jugoslavia*, p. 10.

[9] *Ibidem*, p. 114.

dorințelor Romei și Berlinului. Tratatele de la Roma au reglementat poziţia internaţională a statului croat, care se supunea unui cvasi-protectorat italian. Dar dominaţia Italiei asupra regiunii dalmate se făcea cu largul concurs al Berlinului. Germania s-a folosit de statul croat pentru propriile interese şi pentru a-i da impresia lui Mussolini că era cel care dicta în regiune[10]. La rândul ei, Germania şi-a asigurat controlul Croației prin Protocolul Confidențial din 16 mai 1941: Acordul Clodius[11], care a fost un protocol secret, punând bazele colaborării celor două guverne pe plan economic, cu valențe „speciale", unde statul german era tratat în funcție de interesele sale prioritare[12] și de Acordul privind menținerea trupelor germane pe teritoriul croat, semnat la 20 iunie 1941[13]. Rivalitatea dintre italieni și germani a fost exacerbată într-o bună măsură de excesele politice ale regimului Ustașa, perturbând ordinea internă şi relaţiile cu Roma sau Berlinul. Forța cu care Germania a reușit să-și impună un control asupra politicii croate a fost reliefată și de faptul că naționalismul croat nu a avut ca subiect de discuții revizionismul sau pretenții teritoriale cu germanii, lucru care era complet invers în relația cu italienii. Germanii își măreau influența și prin numărul mare de consilieri, agenți și spioni care erau prezenți în Croația, fapt care îi afecta pe italieni datorită demersurilor pentru un „spionaj" în favoarea germanilor. La toate acestea se adaugă un lucru evident: germanii au controlat cele mai bune teritorii croate din punct de vedere economic, Zagrebul fiind un exemplu absolut al acestei politici, iar zonele industriale bine dezvoltate au venit în completarea situației evidențiate. Toate aspectele pozitive economice au făcut ca ritmul de creștere al comerțului cu germanii să fie unul alert[14].

Lipsa suveranităţii croate se poate observa şi din statutul internaţional, Zagrebul nereuşind să se facă recunoscut pe plan extern decât în fața statelor neutre sau partenere ale Pactului Tripartit ori cele născute în urma desfăşurărilor militare. Croaţia a putut stabili relaţii politico-diplomatice cu Elveţia, Suedia, Spania, Ungaria, Bulgaria, România, Slovacia, Finlanda sau Regimul de la Vichy, ulterior cu Republica de la Salo. A aderat la Uniunea Poştală Internaţională, la Pactul Tripartit la 15 iunie 1941 și la Pactul Anti-Comintern în 25 noiembrie 1941. Din 1943 a fost semnatara Convenției de la Geneva din 27 iulie 1929, referitoare la tratamentul prizonierilor de război. Abia la 20 iulie 1944, un astfel de birou a fost înființat în Croația: Biroul Crucii Roşii pentru prizonierii de război[15]. Încă din primele zile ale existenței statului croat, germanii au oferit ajutor ustașilor, pe care îi percepeau drept parteneri ideologici. Ante Pavelić era un candidat care se sprijinea pe forțele italiene, însă un număr considerabil de ustași aveau simpatii germane[16]. Italienii erau permanent asigurați de germani despre faptul că tânărul stat croat se află în zona de interes italian. Acest lucru nu i-a împiedicat pe germani să-și extindă influența peste sistemele politice, militare sau economice croate. Interesul german în Croația era unul vital, iar orice cerere de ajutor venită din partea croată era receptată astfel[17].

[10] Robert G. McCornick, *Croatia under Ante Pavelić. America, the Ustaše and Croatian Genocide*, London, New York, I.B. Tauris, 2014, p. 64.
[11] *Carl Clodius îşi aminteşte*, Bragadiru, Editura Miidecărţi, 2019, p. 98.
[12]Jozo Tomasevich, *op.cit*., pp. 620-621.
[13] *Carl Clodius îşi aminteşte*, p. 98.
[14] Eric Gobeti, *op. cit.*, pp. 115-116.
[15] Robert G. McCornick, *op. cit.*, p.123.
[16] Jozo Tomasevich, *op. cit*., p. 52.
[17]*Ibidem*, pp. 234-235.

Situația neclară a persoanei desemnate de Italia să preia tronul unei posibile monarhii croate este ilustrativă. Reprezentantul diplomatic al Croației la Vatican, Nikola Rusinovic descria imaginea externă a Croației văzută prin ochii cardinalului Eugene Tisserant (oficial al Vaticanului), care afirma, adresându-i-se lui Rusinovic: „Prietenii voștri fasciști râd de independența și libertatea voastră, de existența statului croat..., regele vostru, Ducele de Spoleto nu va veni niciodată în Croația..., pentru că l-au făcut regele unei țări care nu e regat, pentru că depinde și de Germania și de Italia. În Croația toată lumea conduce mai mult decât croații”[18].

În comparație cu România, unde legionarii nu au rămas la putere decât puțin timp după ce au ajuns în fruntea statului, în Croația germanii susțineau gruparea Ustașa în politica pe care o adoptase aceasta. Demersurile germanilor au adus din partea unei largi categorii sociale iugoslave o „ură” împotriva Berlinului și o creștere importantă a puterii partizanilor conduși de Josip Broz Tito[19]. Poziția adoptată de germani în favoarea Croației era una de interes general. La Radio Londra circulau numeroase zvonuri care făceau referire la zona Balcanilor la începutul lunii mai 1941. Dependenţa de Germania era observată şi pe plan extern. Liderul opoziţiei din România, Iuliu Maniu, remarca că ceea ce reușea să clădească Mussolini la sud de Dunăre se prăbușea la suflarea lui Hitler[20].

Siegfried Kasche, ambasador al celui de-al Treilea Reich în Croația, era unul dintre germanii care susținea gruparea Ustașa. Politicienii germani căutau în Croația trei lucruri: mână de lucru, materii prime și comunicații militare. Germania a supravegheat ca întreg controlul spațiului iugoslav să fie în autoritatea sa. Astfel, au fost preluate materialele militare și economice, toate acestea prin armistițiul încheiat la data de 17 aprilie 1941. Aproximativ 4 miliarde de dinari, monedă în numerar, au fost sechestrate și confiscate de armata germană din Iugoslavia; dintre cele 4 miliarde, 2 miliarde aparțineau nou-înființatului stat croat[21]. Berlinul a creat un control economic deosebit asupra teritoriului sud-est european punând bazele Statului Major Economic Militar, care avea unul din sediile sale la Zagreb, condus la început de colonelul Erwin Braumiller. Scopul final era acela de a aduce Germaniei beneficiile exploatării economice a zonei. Acest fapt presupunea o investiție în echipamente, asigurarea de reparații, stabilirea priorităților în ceea ce privește transportul[22].

Croația nu avea parte de un control minuțios al economiei deoarece, deși era tratată ca un stat cu o politică suverană, acordurile stabileau rolul și locul Germaniei în economia Croației. Germanii, prin „ocupația” lor, urmăreau ca mijloacele de comunicație de pe teritoriul croat să poată deservi transportarea materiilor prime. Economia Germaniei era deficitară la capitolul forță de muncă, de aceea avea nevoie de aportul Croației. Parte din aceste lipsuri au fost acoperite de prizonierii de război sau de voluntarii din Croația[23]. Acordurile dintre cele două state făceau referire și la „exportul forței de muncă” din Croația în Germania. Acesta

[18] *Scrisoare de la ambasadorul NDH, Nikola Rusinovic, către FM Mladen Larkovic, citată în Novak Viktor. Magnumcrimen, p. 890, https://archive.org/details/208040482-the-pavelic-papers-pdf*, p. 486.
[19] Ian Kershaw, *Drumul spre iad. Europa 1914-1949*, București, Editura Litera, 2017, p. 445.
[20] Ioan Hudiță, *Jurnal politic (9 februarie-21 iunie 1941)*, vol. 3, Studiu introductiv și note de Dan Berindei, Iași, Editura Institutul European, 1998, p. 130.
[21]Jozo Tomasevich, *op. cit.*, pp. 617-618.
[22] *Ibidem*, p. 620.
[23] Barbara Jelavich, *Istoria Balcanilor. Secolul al XX-lea, vol. II*, traducere de Mihai-Eugen Avădanei, Iași, Editura Institutul European, 2000, pp. 240-241.

completa tabloul subordonării economiei Croației puterii Reichului, care deținea, prin etnicii germani croați, în parte sau în totalitate întreprinderile industriale sau miniere de pe teritoriul statului independent croat. Preocupările germanilor erau canalizate, printre altele, spre deținerea băncilor comerciale al căror control era exercitat de băncile din Viena sau Berlin. Interesele Reichului erau promovate de plaja vechilor relații, anterioare anului 1918, unde existau multe legături[24].

Odată cu prelungirea războiului, Croația a deservit și mai intens cerințele economice de la Berlin. Toate acestea se datorau atât diferitelor articole din protocoalele de colaborare cât și etnicilor germani din Croația. Statul croat, conform acordurilor semnate anterior, datora 42% germanilor din obligațiile pe care le avea față de acesta, datorită faptului că făcea parte dintre statele care au primit teritorii din fostul stat iugoslav și parte din fosta Bancă Națională a Iugoslaviei. Mai departe, chiar și teritoriile anexate de maghiari din Croația, au fost concesionate pentru germani spre a valorifica resursele de petrol[25].

Forțele militare germane cât și cele italiene, nu erau constituite dintr-un număr suficient de mare pentru a fi menținută ordinea pe întreg teritoriul croat. Era necesar un efort suplimentar pentru a fi acoperite unele dintre cele mai greu accesibile zone din punct de vedere al terenului sau reliefului. Acest fapt a condus la o administrație defectuoasă, uneori ineficientă, iar situația a degenerat când ustașii au început o prigoană dură împotriva sârbilor, care de multe ori au „răspuns cu represalii". Ieșirea Italiei din război a complicat problema. Din 1943, Berlinul s-a văzut nevoit să își suplimenteze forțele pentru a veni în ajutorul regimului croat, după alipirea Dalmației istorice și crearea „Croației Mari". Dacă în România, Ion Antonescu avea controlul asupra armatei și statului, Croația contrasta din acest punct de vedere[26]. Nu toată Dalmația a revenit Croației. În 1944, regiunile Susak și Fiume, deținute până atunci de Italia, au ajuns sub controlul Berlinului care le-a transformat în teritoriu german sub o conducere administrativă care se regăsea la Trieste[27].

Croația era considerată o țară „marionetă", o „creație germană" cu o politică de dreapta, dictatorială, dar aceste considerente nu au exclus posibilitățile de guvernare independente pe care le-a avut statul croat. Ce era foarte important în sistemul de alianță al Axei, era reprezentat de „sistemul confuz" al conexiunilor de structură, iar faptul evident este redat de „ostilitatea" permanentă între unii membri ai Axei. Croația a reprezentat un „membru ferm" al sistemului de alianțe semnând inclusiv Pactul Anti-Comintern, la fel cum a procedat Danemarca ocupată de germani sau Spania independentă și neutră. Practic, Spania, ca stat neutru, a fost cu mult mai utilă Germaniei decât Croația, unde un număr mare de germani au murit participând la instalarea sau menținerea ordinii pe teritoriul croat. Cu toate acestea, singurul aliat al Reichului care nu a încercat schimbarea taberei și care a rămas fidel Germaniei până la căderea acesteia,

[24] Jozo Tomasevich, *op. cit.*, pp. 621-623.
[25] *Ibidem*, pp. 622-623.
[26] Barbara Jelawich, *op. cit.*, p. 241.
[27] Florin Anghel, *O alternativă de colaborare în interiorul Axei, spre o nouă Mică Înțelegere, 1941-1944* în „Revista Istorică", Serie nouă, tomul 7, numărul 3-4, martie-aprilie, 1996, p. 255.

a fost Croația[28]; însă, nu s-a bucurat de prestigiu în ochii Führer-ului nazist. Croația a fost o destinație ocolită de liderii politici ai Reichului[29].

Dependența față de Reich poate fi observată și în ceea ce privește armata. Zagrebul dorea să contribuie pe frontul de est cu trupe militare croate chiar alături de trupele române. Croația nu avea o armată proprie în anul 1941, iar statul independent croat era lipsit de frontierele conturate; toate acestea erau completate de deficiențele cauzate de lipsa unui corp avizat al armatei[30]. Totuși, la acestea se adaugă contribuția Italiei la înființarea unei armate croate precum și a forțelor sale aeriene care erau în număr foarte mic. La finalul anului 1941 se regăsea în Croația un efectiv de 55.000 soldați, care erau comandați de colonelul Slavko Kvartenik, deținând funcția de Ministru al Apărării. Corpul de ofițeri era format din fostele cadre ale Imperiului Austro-Ungar, iar etalonul lor era Wehrmachtul, deoarece politica croată, subordonată „oficial" Romei, vedea posibilități de colaborare cu germanii. Mai mult, Poglavnik-ul căuta să elibereze Croația de influența italiană, lucru realizabil printr-o colaborare croato-germană. Astfel, un corp de voluntari croați a fost pus sub conducerea Reichului, fapt care a marcat pozitiv relația Poglavnik-ului cu Hitler. 5.000 de soldați au plecat la Dollersheim, în Austria, unde au primit uniforme germane și au fost încadrați cu numele „Regimentul 369 Întărit Croat", care a „jurat" credință Führer-ului și nu Poglavnik-ului. Deși importanța militară era una scăzută, prin contribuția croaților alături de Wehrmacht, ustașii au continuat să pună la dispoziția germană două escadrile de aviație și un număr redus de nave de război pentru zona Mării Negre, lucru care a contribuit la înființarea unui „contingent de nave de război". Militarii croați, care au fost trimiși pe frontul de est în august 1941, au fost puși sub comanda colonelului Ivan Merkuli[31].

Cooperarea militară a României urmărea obiective foarte precise, chiar și după eliberarea Basarabiei și a nordului Bucovinei. În lipsa unor obiective clare, propaganda a însoțit tot timpul campania militară din răsărit, discursul fiind asemănător. Lupta croaților împotriva bolșevismului era surprinsă de presa română în anul 1942 ca fiind „tributul" dorinței croaților de a se orienta spre viitor și care au trimis soldați voluntari pe frontul de est pentru a lupta contra „hidrei celei mai odioase"[32]. Retorica era întâlnită și în presa maghiară sau slovacă, țări membre ale Pactului Tripartit care, deși aveau trupe pe frontul sovietic, nu aveau obiective imediate pe seama U.R.S.S. Dincolo de discursul propagandistic, participarea croaţilor la confruntările militare de pe frontul de est reprezenta un capital de imagine la finalul conflagraţiei[33].

---

[28] *Idem, Diplomație clandestină. Eșecul proiectului noii Mici Înțelegeri, 1941-1943*, în *Istoria: contribuții în căutarea unui nou mesaj*, coord. Iulian Oncescu, Silviu Miloiu, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2005, pp. 80-83.

[29] Hitler ar fi primit din partea Poglavnik-ului croat un cadou reprezentat dintr-un joc de șah și steagul lui Frederic cel Mare, „furate de la Muzeul din Zagreb", Constantin Argetoianu*, Însemnări zilnice: vol. IX, 21 aprilie-31 decembrie 1941*, ediție îngrijită de Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 2008, p. 10.

[30] Florin Anghel, *O alternativă de colaborare în interiorul Axei,* pp. 244-245.

[31] Rolf-Dieter Müller, *Alături de Wehrmacht „Cruciada împotriva bolșevismului": Aliați, voluntari, auxiliari, 1941-1945*, traducere Cristian Crâmpiță, București, Editura Militară, 2015, pp.107-108.

[32] *Bucovina*, Anul II, Nr. 223, 5 aprilie 1942, p. 17.

[33] Rolf-Dieter Müller, *op. cit.*, p.109.

În condițiile intensificării mișcării de rezistență, efortul armatei croate a crescut. Un număr de aproximativ 80.000 soldați ai Reichului se găseau pe teritoriul croat pentru asigurarea liniștii. Odată cu capitularea Italiei, un număr mare de croați au făcut parte din unitățile Wehrmachtului și ale Waffen SS, care acționau pe teritoriul noului stat independent. Dependența de Reich a devenit totală, chiar în condițiile în care se profila înfrângerea acestuia. Pentru Poglavnik și ustașii săi nu exista decât speranța unei iluzorii victorii germane, deoarece S.U.A., Marea Britanie și U.R.S.S., nu recunoscuseră statul croat și aveau relații cu guvernul iugoslav din exil sau cu partizanii lui Tito. Croația se afla într-o situație fără ieșire, în vreme ce România sau Ungaria au demarat negocieri de pace separată cu Aliații. Protejarea statului independent ustaș de către germani s-a dovedit în cele din urmă necesară pentru a asigura, de la finalul lunii ianuarie 1944, un culoar de tranzit prin care să se asigure legătura cu Grecia și Albania. După 23 august 1944, acest culoar a devenit vital pentru retragerea tuturor trupelor germane din Balcani. Relaţiile cu Berlinul au fost reglementate printr-un memorandum, care privea evacuarea germanilor şi ustaşilor în condiţiile avansului trupelor lui Tito şi a prezenţei Armatei Roşii în regiune. La sfârşitul lunii ianuarie 1945 a început retragerea autorităţilor croate, alături de trupele germane, spre Slovenia și Austria, pentru a nu cădea în mâinile lui Tito[34].

România

În ceea ce privește România, alianța cu Germania a fost tot singura opțiune. Generalul Ion Antonescu declara, într-o scrisoare din anul 1941 adresată lui Constantin I. C. Brătianu, că sprijinul Angliei era pierdut, iar alături de Rusia nu se putea merge, Germania reprezentând singura putere pe care putea conta țara. Practic, la venirea lui Antonescu la putere, la data de 6 septembrie 1940, România se găsea în raporturile cu Reichul în fața a trei tablouri. Primul era reprezentat de poziția adoptată de Carol al II-lea, care orientase țara către Berlin până în august 1940. Al doilea tablou era reprezentat tot de Carol al II-lea, care i-a cerut lui Hitler trimiterea unei misiuni militare în România încă din anul 1940, la 2 iulie, iar al treilea tablou era cel al arbitrajului de la Viena și al „garanțiilor" acestuia privind integritatea statului[35].

Ion Antonescu și-a dorit alăturarea de Germania în politica externă, dar aducerea la îndeplinire a obligațiilor Dictatului de la Viena nu sufereau întârziere, chiar dacă reprezentau dureri morale, economice și sociale pentru Regatul României. Legăturile economice și militare erau dirijate către Germania, care domina Europa, dar Reichul nu s-a bucurat de încrederea românilor. Afinitatea ideologică, mai ales după îndepărtarea legionarilor de la putere a fost minimă. Manfred von Killinger, ambasadorul Germaniei la București din ianuarie 1941, aprecia în noiembrie 1942, relația Germaniei cu românii: „Acum cunosc ţara românească: 30% sunt anglofili, 60% indiferenţi, 10% lichele. Aceştia din urmă sunt toţi cu noi, deocamdată"[36]. Pericolul sovietic a făcut ca cele două țări să poată avea relații de aliate, în ciuda imaginii negative reciproce. În schimb, Ion Antonescu s-a bucurat de aprecierea Führer-ului de la prima sa vizită, în noiembrie 1940, în capitala Reichului, când România a semnat adeziunea la Pactul

[34] Jozo Tomasevich, *op. cit.*, p. 334.
[35] Dinu C. Giurescu, *România în al doilea război mondial*, București, Editura All Educațional, 1999, p. 78.
[36] Grigore Gafencu, *Jurnal*, editori Ion Calafeteanu, Laurențiu Constantiniu, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2012, p. 421.

Tripartit. Antonescu a fost liderul care l-a vizitat de cele mai multe ori pe Hitler, după Mussolini şi în care Führer-ul german a avut cea mai mare încredere. Un moment definitoriu a fost cel al întâlnirii dintre Antonescu și Hitler în Germania, vizită prin care, la 13-14 ianuarie 1941, conducătorul statului român obținea sprijinul lui Hitler pentru înlăturarea legionarilor, apropiați ideologic de național-socialism, de la putere[37]. Pe parcursul anilor 1941-1944, Antonescu a devenit un colaborator extrem de important pentru Germania prin contribuţia militară şi economică pe frontul de est. Întâlnirea celor doi conducători a decis colaborarea ulterioară, iar Hitler a rămas impresionat și a păstrat o admirație pentru Antonescu până în anul 1944. Planul principal pe care l-a urmărit Antonescu, a fost acela de a reface frontierele pierdute la 1940[38]. Prezența misiunii militare germane la București, adeziunea la Pact, poziția față de războiul din Iugoslavia și stabilirea relațiilor diplomatice cu Croația, i-au făcut pe englezi să se distanțeze până la suspendarea raporturilor bilaterale[39]. Prezența trupelor germane pe teritoriul românesc a condus la blocarea „tuturor bunurilor românești de peste ocean", începând cu octombrie 1940[40].

O miză la care germanii aspirau în relațiile cu România era petrolul. Astfel, la 18 iunie 1941, Hitler punea amprenta și pecetea pe documentul care arăta valoarea economică a României prin prisma rezervelor petroliere de care dispunea. Orice document care a fost semnat între Germania și România dădea câștig de cauză părții din Berlin, iar pentru a aduce la paroxism diplomația românească, Reichul adăuga permanent noi pretenții în ceea ce privește cantitățile de petrol dorite[41]. Practic, România între 1940-1941 a alimentat Berlinul cu petrol, iar unele voci ale epocii au ajuns la concluzii care arătau că „Blitzkrieg"-ul a fost „dependent" de petrolul livrat de România. După ce Marea Britanie a renunțat la relațiile diplomatice cu România, februarie 1941, Germania a căutat să integreze total economia românească celei naziste prin livrări ale produselor românești către necesitățile Berlinului. Cu toate acestea, Antonescu nu a obţinut decât promisiuni vagi din partea dictatorului nazist privind refacerea frontierelor din Transilvania. În schimb, după succesele germane în U.R.S.S., din 1941, s-a deschis o nouă problemă, cea transnistreană[42].

Armata a fost unul din atuu-rile lui Antonescu. Spre deosebire de liderii Pactului Tripartit, precum Horthy, Jozef Tiso sau Ante Pavelić, Ion Antonescu avea obiective teritoriale clare în est. Deşi, iniţial, România nu avea implicații pe front, ci asigura spatele frontului, planul de atacare a Rusiei Sovietice începea de la granița de est a României, iar teritoriul românesc a reprezentat o punte din care a fost asigurat atacul asupra Balcanilor și a Rusiei Sovietice. Contribuţia militară românească după 22 iunie 1941 a fost considerabilă. România arunca în luptă Armatele 3 și 4 alături de Armata 11 germană. Totalul trupelor angajate în luptă (armata

[37] *Istoria politicii externe românești în date*, coord. Ion Calafeteanu, autori, D. Bleoancă ș.a., București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 331.
[38] Keith Hitchins, *România 1866-1947*, traducere George G. Potra, Delia Răzdolescu, ediția a 4-a, București, Humanitas, 2013, pp. 529-530.
[39] Eugen Preda, *Săritura de pisică*, București, Editura Militară, 1976, pp. 27-29.
[40] Gheorghe Buzatu, Marusia Cârstea, *Europa în balanța forțelor. România și proba labirintului*, vol. III, Iași, Editura Tipo-Moldova, 2010, pp. 59-60.
[41] Gheorghe Buzatu, *Hitler, Stalin, Antonescu*, Iași, Editura Tipo Moldova, 2010, p. 272-275.
[42] *Istoria Românilor*, vol. IX, *România în anii 1940-1947*, coord. Dinu C. Giurescu, București, Editura Enciclopedică, 2008, pp.189-190.

de uscat, aviația și marina) a fost de 473.103 persoane[43]. României nu i s-a livrat de către Germania decât un „echipament de captură" la începutul colaborării militare cu Reichul nazist. De fapt, nu se dorea o armată română foarte mare ci, mai degrabă, o armată bine dotată. Românii au devenit interesanți ca forță militară în momentul în care naziștii constatau că au blocat în Balcani un număr foarte mare de militari[44]. Pe parcursul războiului, sprijinul militar german a crescut, fără să fi atins niciun moment valoarea dorită de Antonescu. Până la 15 august 1944 totalul forțelor mobilizate pe front și în țară depășea un milion de persoane, iar pierderile umane constând din morți, răniți, dispăruți depășeau numărul de 620.000 persoane[45].

Un aspect original al politicii externe a României l-a constituit efortul de a recupera nordul Transilvaniei. Pentru aceasta, Ministerul Afacerilor Străine de la Bucureşti a creat diferite scenarii, unul vizând direct Croaţia. În politica externă o convergenţă bine definită a fost dată de colaborarea româno-croato-slovacă, venită din iniţiativa lui Mihai Antonescu. Această apropiere trilaterală avea numitor comun Ungaria, care obţinuse satisfacţii teritoriale pe seama celor trei state între anii 1938-1941[46]. Cele trei țări, pornind de la același considerent, atitudinea agresivă a Ungariei, căutau să colaboreze pe plan diplomatic. România şi Slovacia aveau relaţii bilaterale din anul 1939[47], ambele căutând fără succes să atragă şi Iugoslavia în politica antimaghiară. Croația a fost recunoscută de către cele două state în anul 1941, România nominalizându-l în capitala statului croat pe Dimitrie Buzdugan[48].

O permanență în politica externă era intenția de a crea o legătură diplomatică între România, Croația și Slovacia. Ministrul Afacerilor Străine al României făcea apel în vara anului 1941 către reprezentanții săi de la Zagreb și Bratislava către o „acțiune directă fiindcă intrăm într-o fază nouă a problemei sud-estului european"[49]. România şi-a asumat rolul de „primus inter pares", părea poziția ideală în calea dezideratelor României, Slovaciei sau Croației[50]. Mihai Antonescu a considerat necesar ca din vara lui 1941 relațiile celor trei state să se dezvolte la nivel diplomatic, consolidând colaborarea economică, a propagandei reciproce prin care să fie promovate interesele celor trei țări în presă sau prin vizite; toate acestea au creat o iritare în capitala maghiară, pentru a nu-și „compromite" interesele revizioniste prin refacerea „Micii Antante". Valul de proteste venite de la Budapesta, însoțite de supervizarea din partea Reichului, care nu dorea tensiuni în sud-estul european, au făcut ca relațiile să nu atingă un acord politic-militar[51]. Înțelegerile româno-croato-slovace nu erau privite în același mod de către toți diplomații germani. În noiembrie 1941 la serbările din Germania pentru colaborarea la un an de la crearea Pactului Tripartit, von Ribbentrop aproba tacit colaborarea celor trei state[52]. La București această relație tripartită era privită ca un „instinct de conservare", expresie

[43] Dinu C. Giurescu, *op. cit*., p. 95.
[44] Rolf-Dieter Müller, *op. cit*., pp. 60-62.
[45] *Ibidem*, p.107.
[46] Florin Anghel, *O alternativă de colaborare în interiorul Axei...*, pp. 233-234.
[47] *Ibidem*, p. 235.
[48] *Idem*, *Diplomație clandestină. Eșecul proiectului noii Mici Înțelegeri,* p. 252.
[49] *Ibidem*, pp. 254-255, *Idem, O alternativă de colaborare în interiorul Axei. Spre o nouă Mică Înțelegere*, pp. 238-239.
[50] Holly Case, *Between States. The Transylvanian Question and the European Idea during World War II*, California, Stanford University Press, 2009, p. 74.
[51] *Eabidem*, p. 175-176.
[52] Florin Anghel, *O alternativă de colaborare în interiorul Axei...* p. 241.

care sublinia viziunea română a colaborării. La Zagreb, Mladen Larkovic deplângea neputința Croației de a merge pe o linie consecventă în ceea ce privește relațiile celor trei state, deoarece existau „riscurile italiene" sau „interesele germane"[53]. Presiunile Berlinului la Bratislava şi ale Romei la Zagreb au avut succes, iniţiativa românească fiind blocată. Eşecul iniţiativei politice l-a determinat pe Mihai Antonescu să găsească o altă formulă pentru continuarea colaborării tripartite. Anii în care colaborarea trilaterală a atins culmile sale au fost 1942 și 1943[54].

Odată cu răsturnarea regimului fascist italian, în august 1943, Zagrebul a schimbat optica în ceea ce privește partenerii săi, mai ales că Germania a transformat politic și administrativ Croația într-un protectorat. La Bucureşti, negocierile secrete din anii 1943-1944 nu au dus automat la renunţarea cooperării trilaterale, dar guvernul român i-a conferit mai degrabă o formă culturală, de pregătire a unui dosar comun, pentru viitoarea conferinţă de pace. În schimb, Croaţia nu putea emite pretenţii datorită dependenței de Germania[55].

Concluzii

Relațiile româno-croate în anii 1941-1944 s-au bazat pe dorința de a contracara acțiunea Ungariei. Dar dependența lor de Germania le-a forțat să păstreze o anumită distanță de obiectivele propuse. În ciuda declarațiilor oficialilor de la București și Zagreb obiectivele lor nu erau în consonanță cu cele ale Reichului. Raporturile Croației cu Germania au fost trasate chiar din fașă. Germanii și-au asigurat supremația, italienii au recunoscut demarcația care le-a fost comunicată, deși a fost hotărâtă împreună. Rolul statului Croației era acela de a se supune hotărârilor generale ale celor două state suverane, doar în plan intern, ustașii au avut ceva mai mult loc de manevră. Aceasta a fost posibilă datorită dependenței totale a mișcării Ustașa de suportul Reichului și a identității ideologice. Afinitatea doctrinară nu a fost suficientă pentru o aliniere și a obiectivelor de politică externă.

În ceea ce privește, raporturile României cu Germania, acestea s-au identificat forțat în anul 1940. România își definise mai bine obiectivele externe, după cedările teritoriale din 1940. Convergența de interese în est și colaborarea pe frontul sovietic au mascat acțiunea românească în problema transilvană. Deși subordonată economic Germaniei, România nu s-a supus imperativelor naziste, ci a tratat limitat cu Berlinul pentru interesele sale. Dar dependența de Reich și alianța conjuncturală cu Ungaria au împiedicat Bucureștiul să se apropie de Zagreb. Singurul aspect deosebit în relațiile internaționale ale României și Croației l-a constituit colaborarea culturală pentru a masca o încercare de apropiere politică sau militară, care nu s-a realizat niciodată. Așadar, teoria formulată de Kenenth Waltz, a bandawagonig-ului, poate fi analizată pentru a observa eșecul final al politicilor celor două mici aliate a Germaniei naziste.

Bibliografie

Presa, surse edite, memorialistică

[53] *Ibidem*, p. 243.
[54] Radu Florian-Bruja, *Diplomație în vreme de război. Apropierea trilaterală dintre România, Croația și Slovacia* în *Anuarul Muzeului Bucovinei*, XLIII, 2016, *Suceava,* p. 131.
[55] Florin Anghel, *Diplomație clandestină. Eșecul proiectului noii Mici Înțelegeri*, p. 259-260.

1. Argetoianu, Constantin*, Însemnări zilnice: vol. IX, 21 aprilie - 31 decembrie 1941*, ediție îngrijită de Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 2008.
2. *Bucovina*, Anul II, Nr. 223, 5 aprilie 1942.
3. *Carl Clodius îşi aminteşte*, Bragadiru, Editura Miidecărţi, 2019.
4. Gafencu, Grigore, *Jurnal,* editori, Ion Calafeteanu, Laurențiu Constantiniu, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2012.
5. Hudiță, Ioan, *Jurnal politic (9 februarie - 21 iunie 1941)*, vol. 3, Iași, Editura Institutul European, 1998.
6. *https://archive.org/details/208040482-the-pavelic-papers-pdf*

Lucrări generale

1. Cioculescu, Filip-Şerban, *Introducere în Teoria Relaţiilor Internaţionale*, Bucureşti, Editura Militară, 2007.
2. Giurescu, C. Dinu, *România în al doilea război mondial*, București, Editura All Educațional, 1999.
3. Hitchins, Keith, *România 1866-1947*, traducere, George G. Potra, Delia Răzdolescu, Ediția a 4-a, București, Humanitas, 2013.
4. *Istoria politicii externe româneşti în date*, coord. Ion Calafeteanu, autori, D. Bleoancă ș.a., București, Editura Enciclopedică, 2003.
5. *Istoria Românilor*, vol. IX, *România în anii 1940-1947*, coord. Dinu C. Giurescu, București, Editura Enciclopedică, 2008.
6. Jelavich, Barbara, *Istoria Balcanilor. Secolul al XX-lea, vol. II*, traducere de Mihai-Eugen Avădanei, Iași, Editura Institutul European, 2000.
7. Kershaw, Ian, *Drumul spre iad. Europa 1914-1949*, București, Editura Litera, 2017 .

Lucrări de specialitate

1. Anghel, Florin, *Diplomație clandestină. Eșecul proiectului noii Mici Înțelegeri, 1941-1943*, în *Istoria: contribuții în căutarea unui nou mesaj*, coord. Iulian Oncescu, Silviu Miloiu, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2005.
2. *Idem*, *O alternativă de colaborare în interiorul Axei. Spre o Nouă Mică Înțelegere*, în *Revista Istorică*, Serie nouă, tomul 7, Numărul 3-4, martie-aprilie, Editura Academiei Române, 1996.
3. Bruja, Radu-Florian, *Diplomație în vreme de război. Apropierea trilaterală dintre România, Croația și Slovacia* în *Anuarul Muzeului Bucovinei*, XLIII, *Suceava*, 2016.
4. Buzatu, Gheorghe; Cârstea, Marusia, *Europa în balanța forțelor. România și proba labirintului*, Vol. III, Iași, Editura Tipo-Moldova, 2010.
5. Buzatu, Gheorghe, *Hitler, Stalin, Antonescu*, Iași, Editura Tipo Moldova, 2010.
6. Case, Holly, *Between States. The Transylvanian Question and the European Idea During World War II*, California, Stanford University Press, 2009.
7. Gobetti, Eric, *Alleati del nemico. L`occupazione italiana in Jugoslavia (1941-1943)*, Editori Laterza, Edizione 6, 2018.
8. McCornick, G., Robert, *Croatia Under Ante Pavelić. America, the Ustaše and Croatian Genocide*, London, New York, I.B. Tauris, 2014.
9. Müller, Rolf-Dieter, *Alături de Wehrmacht „Cruciada împotriva bolşevismului": Aliați, voluntari, auxiliari, 1941-1945*, traducere Cristian Crâmpiță, București, Editura Militară, 2015.
10. Preda, Eugen, *Săritura de pisică*, București, Editura Militară, 1976.

11. Tomasevich, Jozo, *War and Revolution in Yugoslavia, 1941-1945: Occupation and Collaboration*, California, Stanford University Press, 2001.

THE METAMORPHOSES OF THE CIRCLE IN THE TRADITIONAL ROMANIAN MENTALITY AND IN THE ORTHODOX CHRISTIAN DOGMA

Alin Naidin

PhD Student, University of Craiova

Abstract: The relevant study and interpretation of symbols must have as criteria, first and foremost, good knowledge of the religious phenomenon and syncretism, both pagan and Christian, a thorough understanding of the philosophical systems that were the basis of Christian teachings in the first centuries and, not least , of Romanian popular traditions. The manner in which the Romanian village has preserved the ancient elements of pre-Christian worship defines it as a separate world, with its own meanings and experiences. The Romanian peasant, with their mystical character, gave a spiritual connotation to each telluric or astral element that could influence their life and reduced the entire known universe, i.e. the complex structure of the divine creation, to their level of understanding.

Keywords: circle, Christianity, divinity, Holy Tradition, symbol

Studierea și interpretarea pertinentă a simbolurilor trebuie să aibă drept criterii buna cunoaștere a fenomenului și sincretismului religios, păgân și creștin, o abordare a sistemelor filozofice care au stat la baza învățăturilor creștine din primele veacuri și, nu în ultimul rând, a tradițiilor populare românești. Modul în care satul românesc a conservat străvechile elemente de cult precreștin îl definește ca o lume aparte, cu sensuri și trăiri proprii. Țăranul român, cu caracterul său mistic, a dat fiecărui element teluric sau astral, care-i puteau influența viața, o conotație spirituală și a redus până la nivelul său de înțelegere întreg universul complex ca structură al creației divine. Figurile geometrice, cu sens de simbol, au devenit reprezentări ale atributelor lui Dumnezeu[1] și l-au apropiat pe omul simplu și muritor de veșnicia, bunătatea, sfințenia sau iubirea Creatorului său. Cea mai mare parte a acestor alegorii se regăsesc în vechile religii cosmice, așa cum sunt cele mesopotamiene, iar *cercul* sau *discul* este unul dintre ele. Pentru dezambiguizare trebuie să menționăm că studiul de față nu se dorește unul de exegeză filozofică asupra metamorfozelor pe care această figură geometrică o parcurge în funcție de spațiu geografic, timp și religie, ci doar unul de identificare care să redea în mod onest sensurile sale în tradițiile populare și creștine, precum și prototipurile care au dus la constituirea unui adevărat limbaj ideografic universal. Referitor la viața spirituală, atât creștină, cât și cea a tradițiilor populare, subliniem că toate aceste elemente sunt polisemnatice. Nu se pune la îndoială, chiar în tradiționalismul bisericesc, valoarea aluzivă a nenumăratelor semne sau reprezentări antropomorfe și zoomorfe.

Pentru o mai bună expunere a aceste problematici foarte subtile o să prezentăm *metamorfozele cercului* în mentalul tradițional românesc în paralel cu dogma creștin ortodoxă. Avem astfel de-a face cu transformări ale acestuia atât în variantă populară, cât și bisericească. Influențele în spațiul creștin, din lumea precreștină, sunt evidente și amintim în acest context crucea înscrisă în cerc prezentă în religiile nordice (crucea celtică), prezentă astăzi pe multe din lăcașurile de cult creștine. Am adus spre analiză *crucea celtică,* pentru că este unul dintre

[1] Dumitru Stăniloaie, *Teologia dogmatică ortodoxă,* vol. I, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2010, pp. 235-292.

exemplele clare de metamorfoză a unui simbol. Mesajul spiritual este același și face trimitere la divinitate, doar că hierogamia este diferită, dând acestuia noi sensuri cu valențe creștine. De asemenea, vom identifica forme care au înțeles asemănător cu al cercului, așa cum sunt spirala, semicercul sau ogiva, sau structuri anatomice ale omului, precum ochiul și capul. Transformările cercului în mentalitatea țăranul român șiîn cea a credinciosului creștin, influențat de Sfânta Scriptură, Sfânta Tradiție și, implicit, de opera patristică, s-au suprapus în manieră istorică poziționând poporul român în *istorismul* unui creștinism specific zonei rurale. Pentru țăranul român Dumnezeu nu este transcendent, ci dimpotrivă, Acesta locuise cândva pe pământ și se preumbla și vorbea oamenilor avându-l alături cel mai adesea pe Sfântul Petre. Dumnezeu întruchipează, în poveștile românești, bunătatea și înțelepciunea, pe când Apostolul, slăbiciunile și afectele umane[2].Toate acestea creează, așa cum ne spune reputatul cercetător și filozof Ernest Bernea, ideea unui creștinism adaptat la nevoile satului românesc, spumos și plin de savoarea naturii neîmblânzite.

Înainte de toate trebuie înțeleasă diferența dintre cei doi stâlpi ai credinței și cum acestea au funcționat în tandem de-a lungul istoriei, definind dogma creștină. Aceasta, putem afirma, este prima metamorfoză a cercului. Sfânta Tradiție este asemenea unui cerc în mijlocul căreia pulsează, precum o inimă, Sfânta Scriptură. Metafora care aparține preotului și teologului Eugen J. Pentiuc, profesor la o universitate prestigioasă din Statele Unite și autor a mai multor cărți de specialitate, definește de o manieră clară cum funcționează și se completează cele două în ortodoxie. În acest cerc imaginar, asemenea unei făpturi vii, Scriptura cuprinde și împrăștie în fiecare colțișor al Tradiției, precum vasele capilare. Vasele sunt liturgice, canonice, dogmatice sau patristice și transportă esența ortodoxiei către fiecare *organ* al acesteia. Ca o concluzie, în acest cerc ce reprezintă înțelegerea și Revelația Cuvântului, timpul și spațiul aproape că își pierd identitatea, devin atemporale și aspațiale, adică ale tututror din toate timpurile. Creștinismul s-a suprapus peste comunități rurale, cu propriile sale trăiri și datini, iar din acest motiv cunoscuta *sola scriptura* protestantă nu-și găsește locul și sensul. Evident că vechile obiceiuri precreștine încă prezente în lumea satului, nu sunt reprezentări ale Tradiției, ci vrem să subliniem că aceste străvechi obiceiuri au fost puse în slujba creștinismului, așa cum de altfel sublinia marele teolog Vasile cel Mare în *Discurs către tineri despre literatura grecilor*.

În primul rând cercul, ca figură geometrică cu valoare de simbol, în tradiția creștină este o reprezentare a soarelui și a Mântuitorului nostru Iisus Cristos, fiind cunoscută profeția veterotestamentară în care profetul ne spune că s-a născut Soarele Dreptății (*Malahia* 4, 2). În acest context putem afirma că cercul, ca reprezentare alegorică a Dumnezeirii, însumează o sumă de simboluri a celor văzute (stele) și nevăzute (îngeri) care se află în cer. Nu trebuie confundate soarele și căldura emanată cu dumnezeirea, ne spune Clement Alexandrinul în *Stromatele* sale, pentru că acestea sunt opera Sa:

„Nu ştiu cum se face, că unii oameni rătăciţi, uitându-se la frumuseţea artistică a creaţiei, au ajuns de se închină nu lui Dumnezeu ci soarelui şi lunii şi corului de stele, socotindu-i nebuneşte pe aceşti aştri dumnezei, când ei nu sânt decât organe ale timpului”[3].

[2] Theodor Fecioru, *Poporul român și fenomenul religios. Studii pe marginea producțiunilor folclorice,* Editura Librăriei Teologice, București, 1939, p. 200.
[3] Clement Alexandrinul, *Scrieri, Stromata I,* în Părinți și Scriitori Bisericești, 5 (în continuare: *P.S.B.*) , Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române (în continuare: IMBOR), București, 1982, p. 85.

Nimbul rotund (există și nimb sub formă de triunghi) de pe capul sfinților este un insigniu al măririi de veci ce o dă Dumnezeu sfinților pentru viața lor virtuoasă pe pământ[4]. Cercul este un simbol al luminii și al veșniciei, al legăturii trainice dintre om și Dumnezeu, dar și al iubirii pământești, motiv pentru care la Sfânta Taină a cununiei soții își pun pe deget câte un inel.

Așa cum afirmam mai sus, cercul este un simbol al veșniciei, deci al divinității, în religiile cosmice, datorită imaginii sale de mișcare continuă, o linie care se rotește la infinit spre deosibire de pătrat, de pildă, care are linii întrerupte. Printr-un exercițiu de imaginație ne putem închipui un cerc ce se deschide și formează o dreaptă. Dacă cercul imită imortalitatea cosmică, linia desprinsă din cerc sugerează întruparea Mântuitorului și chiar pe Mântuitorul însuși (*Apocalipsă* 1,8)[5]. Prin chenoza lui Dumnezeu, omul se face părtaș veșniciei. Creștinismul însuși poate fi definit prin această linie dreaptă, o linie care are un punct de plecare numit Alfa și unul de sosire numit Omega, literele grecești care se află pe frontispiciul bisericilor. Drumul spre mântuire a început cu Hristos și se va sfârși tot cu El, prin a doua venire, deschizându-ne cheia veșniciei,ce este reprezentată printr-un cerc[6].

Simbol al divinității dedicate creației, cercul, de cele mai multe ori, este absorbit ideii de *cer,* acea dimensiunea a divinității responsabilă cu trimiterea apei fertilizatoare (ploaia) pe pământ. Astfel, avem un cer-tată și un pământ-mamă. Discul soarelui este asemănat firii dumnezeiești așa cum ne spune Sfântul Chiril al Alexandriei:

„Când îţi îndrepţi ochii trupului spre cercul soarelui, îndată îi întorci, copleşit de puterea luminii. Trebuie ştiut deci că firea dumnezeiască locuieşte în lumina neapropiată. E neapropiată minţilor curioase. Deci şi când se vorbeşte despre cele dumnezeieşti prin cuvinte omeneşti, nu trebuie să cugetăm nimic smerit, ci, în sărăcia cuvintelor noastre, să oglindim bogăţia slavei dumnezeieşti”[7].

Precum discul soarelui luminează pământul și nu poți privi direct spre el, așa și Iisus Hristos luminează sufletele oamenilor, iar spre acesta nu se poate privi direct decât prin contemplație. Alături de cruce, cerc și pătrat, cercul este unul din simbolurile fundamentale ale simbolisticii religioase și, în speță, creștine. Forte des întâlnită este crucea înscrisă în cerc, cunoscută sub numele de *cruce celtică.* În simbolica biblică crucea este simbolul ideii sublime de mântuire, este totodată chipul lui Hristos, iar cercul, așa cum remarcam mai sus, alegoria dumnezeirii. Simbol străvechi provenind din cultura nordică, această cruce era un simbol al cerului, iar cercul al pământului. Aveam astfel o inversare a direcțiilor cosmice, cerul devine feminin, iar pământul masculin, iar semnul în sine reprezenta hierogamia cerului și pământului. Crucea înscrisă în cerc, provenită din tradițiile antice, se metamorfozează, în creștinism într-un puternic simbol al creației, adică este lumea creată de *Dumnezeu cu un motiv și un scop*[8], o lume nevăzută, nepermisă pământenilor sau permisă doar acelora plin de sfințenie. Crucea *Anckh* sau *crux ansata,* folosită în special de biserica *coptă,* dar și de celelalte biserici ortodoxe, este un străvechi apotropeu egiptean, motiv pentru care a și fost preluat de acești creștini. Ea este formată dint-o cruce surmontată de un cerc sau un oval. Crucea este simbolul masculin al pământului, iar ovalul feminin, al cerului. Avem astfel aceeași hierogamie a două principii

[4] Victor Aga, *Simbolica biblică și creștină,* ediția a II-a, cuvânt înainte de Î,P.S. Nicolae Corneanu Mitropolitul Banatului, Editura Învierea, Timișoara, 2005, pp. 258-259.
[5]*Eu sunt Alfa şi Omega, zice Domnul Dumnezeu, Cel ce este, Cel ce era şi Cel ce vine, Atotţiitorul.*
[6] Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri,* vol. I, Editura Artemis, București, 1993, p. 88.
[7] Sfântul Chiril al Alexandriei, *Scrieri,* partea a II-a, *Comentariu la Evanghelia după Ioan,* traducere, introducere și note de Dumitru Stăniloaie, în *P.S.B.* 41, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române (în continuare: IMBOR), București, 2005, p. 509.
[8] Dumitru Stăniloaie *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. II, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2010, p. 232.

sacre, în speță o însoțire între pământ și cer. Crucea, în formă de litere grecești *tau,* susține cerul.

Aproape toate reprezentările *Pecetei lui Hristos,* cu excepția *Agnețului,* sunt un cerc, imagine care face trimiterea directă către ideea de Împărat al cerurilor. La rândul lor *Tronurile,* una din cetele îngerești, sunt reprezentate prin cercuri cu aripi[9], iar *Serafimii,* cei cu multe aripi, cu capul acoperit de un nimb rotund.

Cercul este *cerul* ce oferă totul și nu primește nimic. Cerul revarsă asupra pământului ploaie, rouă, lumină, căldură, toate vin de sus și nimic de jos nu merge spre cer. Acest aspect a creat o mulțime de credințe și superstiții populare. Cercul magic era în satul românesc o graniță nevăzută de care duhurile rele nu puteau trece, iar acesta era motivul principal pentru care localitățile se construiau în cerc. În mijlocul acestuia era centrul, vatra satului cu *buturugile bătrânilor,* ceea ce lega indisolubil simbolul centrului de cel al cercului. Era o încercare de reproducere a împărăției lui Dumnezeu cu toate ierarhiile sale. În timpul molimelor, era obiceiul în satul românesc să se tragă cu un plug brazde sub forma unui cerc în jurul satului, asemenea unui hotar care să oprească duhurile morții. De asemenea, credința populară spunea că doar cerul se poate uni cu pământul, nu și invers. Atunci când se întâmpla acest lucru, atunci era *prăpădenia lumii*, pentru că cerul se unea cu pământul doar prin furtuni cumplite și devastatoare[10]. Divinitatea își manifesta nemulțumirea pentru lipsa de respect a oamenilor. Astfel de lucruri au dus la apariția unor simboluri cu puternic rol apotropaic. Un astfel de simbol este cercul înscris în pătrat. Pătratul, prin liniile sale întrerupte este o reprezentare a materiei, a pământului și, implicit, a omului, iar cercul al divinității. Un cerc într-un pătrat reprezenta omul în interiorul căruia sălășluiește Dumnezeu, adică Duhul Sfânt, una din Persoanele Sfinte Treimi. În altă ordine de idei, acest simbol omniprezent pe uși sau pe porți, cele care delimitau lumea profană a exteriorului de locul sacru al interiorului casei, putea fi și în genul un cerc înscris într-un pătrat. Aceasta reprezenta rugăciunea: *Precum în cer așa și pe pământ.* Prin acestea omul transmitea *halelor,* duhurilor necurate, că este protejat de cer, adică de Dumnezeu și de întreaga lume nevăzută a îngerilor. Prin simbolul cercului omul realizează, pe de o parte, sacrul nemuritor și manifestarea sa, și timpul limitat pentru el, pe de altă parte. *Cercul* este *cerul, divinitatea și timpul veșnic.* Sărbătorile românești sunt o manifestare în cerc a timpului. Cercul calendaristic începe odată cu Anul Nou ocupațional (agricol, pastoral, apicol, viticol etc.) și se închide odată cu strângerea recoltelor sau intrarea animalelor în staul. Cercul sărbătorilor este împărțit, de asemenea, în cicluri de câte trei luni reprezentând echinocțiile și solstițiile. Astfel, cercul nu este doar o metamorfoză a lucrurilor create și necreate, ci și o reprezentare a atotputerniciei dumnezeiești, a Creației în sine. Însuși Mântuitorul Iisus Hristos, *Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat,* poartă, în iconografia creștină, nimbul perfect rotund al eternității[11]. Nimbul sub formă de triunghi, purtat de Dumnezeu-tatăl, reprezentare grafică necanonică[12], este un semn al perfecțiunii și, printre altele, al celor trei lucrări ale dumnezeirii: crearea, mântuirea și judecata.

---

[99] Dionisie din Furna, *Erminia picturii bizantine,* Editura Sofia, București, 2010, p. 347.

[10] Traian German, *Șolomonarii,* în Revista lunară de folklor „Comoara satelor", Anul IV, Ianuarie, nr. 1, Blaj, 1926, p. 9.

[11] Constantine Cavarnos, *Ghid de iconografie bizantină,* Editura Sofia, București, 2005, passim.

[12] Sinodul al VII-lea ecumenic de la Niceea din anul 787 a restabilit cultul icoanelor. Niciunul din cele 22 de canoane nu stabilesc clar nereprezentarea grafică a lui Dumnezeu Tatăl, dar acest lucru reiese dintr-o scrisoare pe care papa Grigore al II-lea o trimite împăratului Leon al II-lea Isaurul (717-741), la scurt timp după apariția crizei iconoclaste: „Alte imagini făcute de mână de om au fost cinstite până în zilele noastre de oameni credincioși. De ce nu putem face o icoană cu Dumnezeu Tatăl? Fiindcă natura divină nu poate fi reprezentată. Dacă l-am fi văzut pe Tatăl, așa cum l-am pe Fiul l-am fi putut reprezenta ". Pe larg despre subiect în: Lucian Dîncă, *Conciliile ecumenice Constantinopol II (553) & (680-681) și Niceea II (787),* Editura Galaxia Gutemberg, Tîrgu-Lăpuș, 2018, p. 213.

După cum am remarcat, în Biserică, instituție prin definiție foarte tradiționalistă, toate aceste simboluri, nu-și pierd sensul nici după sute de ani ci, dimpotrivă, sunt la fel de prezente. Și aceasta pentru că Biserica Ortodoxă nu se modernizează, în sensul strict al cuvântului, ci evoluează și se adaptează la realitățile societății fără a distorsiona mesajul evanghelic. Gesturile rituale în cerc ale preoților, enoriașilor, mirilor, nașilor etc. sunt pline de semnificație religioasă. Înconjurarea de trei ori a cristelniței într-un cerc, închipuie făgăduința întru Hristos a celui botezat. Cele trei înconjurări rituale însoțite de diferite cântări, potrivite cu serviciu religios, (botez, sfințire, cununie etc.) reprezintă pe Iisus și Învierea lui Cea de-a treia zi. La cununie, masa pe care se află Evanghelia, se înconjoară de trei ori și se cântă: *„Isaia dănţuieşte; Fecioara a avut în pântece şi a născut Fiu pe Emanuel, pe Dumnezeu şi Omul; Răsăritul este numele Lui, pe Care slăvindu-L, pe Fecioara o fericim. Sfinţilor mucenicei, care bine v-aţi nevoit şi v-aţi încununat, rugaţi-vă Domnului să se mântuiască sufletele noastre. Slavă Ţie, Hristoase Dumnezeule; lauda Apostolilor şi bucuria mucenicilor, a căror propovăduire este Treimea cea de o fiinţă”.* Cele trei cercuri rituale, asemenea unei hore înseamnă bucuria sufletească a mirilor care de acum se află sub Sfânta Taină a cununiei. Ei se vor afla, precum linia nesfârșită a cercului, în veșnicia iubirii lui Dumnezeu.Cercul în creștinism reprezintă dragostea lui Hristos. Funia răsucită care înconjoară bisericile, corăbiile mântuirii, sugerează iubirea și legământul Mântuitorului pentru oameni și face trimitere către Evangheliile sinoptice (*Matei* 8, 23-27; *Marcu* 4, 35-41; Luca, 8, 22-25).

Cununa de pe capul mirilor este un simbol al Tainei la care aceștia sunt părtași, este coroana curățeniei și a virtuților ,este, totodată, dovada că Dumnezeu va proteja viitoarea familie. În lumea satului românesc se considera că fetele și femeile se nasc pe cap cu o coroană, pe care Dumnezeu le-a dat-o din marea dragoste ce o poartă femeilor. Fetele primesc coroana, pentru că se nasc cu darul dumnezeiesc al fecioriei, iar după căsătorie, coroana fecioriei se schimbă cu cea a cununiei, cea care o va binecuvânta spre naștere de prunci. Cine lua coroana fecioriei de pe capul unei fete, sau cine strica coroana cununiei de pe capul unei neveste săvârșea un păcat de neiertat și era similar în credința rurală cu dărâmarea unei biserici[13]. Sfântul Ioan Gură de Aur spunea în omiliile sale la *Facere*:

„Atunci este cu adevărat căsnicie, când cei doi soţi se înţeleg nu numai când le merge bine, ci şi când trec prin primejdii. Prin asta se vădeşte dragostea adevărată! Prin asta se cunoaşte prietenia trainică! Nu-l face pe împărat atât de strălucitor coroana de pe cap, cât de strălucitoare şi de vestită a făcut-o pe Sara ascultarea pe care a dat-o sfatului soţului ei, sfatul dreptului Avram”[14].

Acest cerc magic al cununii, după cum am remarcat mai sus, se suprapune peste un altul la fel de important – cel al coronei – asemănându-se până la identificare. Deasupra capului unui om special stă o cunună sau o coroană. Cerul însuși este coroana de deasupra lumii, iar bolta bisericii este cea de deasupra creștinilor. Această coroană-cunună este reprezentată în iconografia bisericească printr-un singur cerc simplu deasupra capului celui smerit, dar unul încărcat de tainele iubirii lui Dumnezeu. Un om sărac și umil, cu capul descoperit în această lume, ne spune Sfântul Augustin, poate intra încoronat în împărăția cerurilor cu cununa slavei Celui Unuia Născut şi diadema comuniunii şi unirii cu El după har datorită vieții exemplare și a sacrificiului pentru dragostea sa în Iisus Hristos:

[13]Elena Niculiță-Voronca, *Datinile şi credinţele poporului român*, vol. II, Editura Saeculum Vizual București, 2008, p. 49. (în continuare. Voronca, *Datinile…*), p. 404.
[14] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Scrieri*, partea întâia, *Omilii la Facere (I),* în P.S.B. 21, traducere și introducere, indici și note de Pr. D. Fecioru, Editura IBM al Bor, București, 1987, P. 419

„Săracilor le dăruia tot ce putea, iar cuminecarea cu trupul Domnului o sărbătorea acolo la mormintele sfinţilor care, imitând patimile lui, s-au lăsat jertfiţi şi şi-au primit cununa martiriului”[15].

Există de asemenea și o coroană a trufiei, un cerc pământesc aurit supus stricăciunii, deosebită de *cununa înfloritoare şi pururi nevestejită*[16]a împărăției Domnului, iar cei ce o poartă se găsesc în imposibilitatea de a comunica spiritual. Cercul, ca simbol, are poate cea mai largă răspândire și cunoaștere în raport cu celelalte semne geometrice, tocmai pentru că este asociat divinității. Dacă este să coborâm în tenebrele istoriei, o să remarcăm că multitudinea de construcții megalitice în formă de cerc și chiar piramidele, în imensitatea lor, nu erau altceva decât simple scări ce urcau spre discul soarelui. Bisericile noastre erau construite pe dealuri sau, acolo unde forma de relief nu permitea, erau ctitorite în centrul satului care, la rândul lui, era rânduit în formă circulară. Datorită concepții, numele de sătean devenise în perioada medievală sinonim cu acela *horan*[17], adică cel ce locuia în *hora* satului. Inițial zidurile în formă sferică a primelor așezări sau fortificații au fost probabil magice. Acestea erau construite și concepute, în primul rând, să poată împiedica intrarea demonilor în interiorul satului, apoi să oprească atacul fiinţelor omeneşti, pentru că satul nu era altceva decât o imagine terestră a cerului[18].

De altfel, rozetele solare, discurile spiralate sau simple cercuri sunt omniprezente în decorațiunile interioare și exterioare ale bisericilor. La Biserica Episcopală de la Curtea de Argeș, pe care o vom lua ca model, cunoscută mai ales sub numele de Mânăstirea Argeșului, vom remarca, pe zidul exterior, un număr mare de cercuri sau discuri solare, frumos dăltuite în piatră, total diferite unul de celălalt, în sensul că fiecare dintre acestea are un model dantelat unic. Aceeași forma geometrică repetabilă – cerc – poate trimite cu gândul la același ipostas comun al celor trei persoane ale Sfintei Treimi, iar deosebirile estetice, la cele trei persoane distincte, Tatăl, Fiul și Sfântul Duh, care formează Ființa treimică. În cadrul simbolic al Bisericii cercul devine înțelesul perfecțiunii dumnezeiești, al omogenității perihoretice și al mișcării imuabile și eterne. Lumea și omul, simbolizați prin figura geometrică a pătratului, au început și un sfârșit, doar Dumnezeu este veșnic.

În volumul *Sacrul și profanul* Mircea Eliade reproduce definiția timpului în viziunea filozofului francez Henri-Charles Puech:(…) *după vestita definiţie platoniciană, timpul, care determină şi măsoară evoluţia sferelor cereşti, este imaginea mişcătoare a veşniciei nemişcate, pe care o imită desfăşurându–se în cerc. Prin urmare, întreaga devenire cosmică, precum şi durata acestei lumi de creaţie şi de corupţie, care este lumea noastră, se vor dezvolta în cerc sau după o succesiune nesfârşită de cicluri în decursul cărora aceeaşi realitate se face, se desface, se reface, conform unei legi şi unor alternative imuabile*[19].

Revenind la lumea satului românesc remarcăm faptul că o mare parte dintre troițe sunt concepute cu o cruce a răstignirii înscrisă într-un cerc. Fără o teologie adâncă, țăranul neștiutor de carte a reușit să-și definească de o manieră clară „hristocentrismul”[20] în care trăia, fără a confundau învățătura creștină despre creație cu mitologia antropogonică. Pentru meșter, exponent al gândirii comunității din care făcea parte, astfel de troițe solare cu cruce înscrisă reprezintă hierofania desăvârșită. În micile lăcașuri de cult, numite în funcție de zonele

[15] Sfântul Augustin, *Confesiuni,* ediţia a II-a, revizuită, ediţie bilingvă latină-română. Traducere din limba latină, introducere şi note de Eugen Munteanu, Editura Nemira, București, 2006, p. 115

[16] Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Scrieri și epistole hristologice și duhovnicești,* în *P.S.B.* 81, traducere din greacă de Dumitru Stăniloaie, Editura IMB al BOR, Bucureștii, 1990, p. 219.

[17] Pe piatra de mormânt al domnitorului Radu de la Afumați, îngropat în pronaosul Mănăstirii de la Curtea de Argeș, este pomenită și lupta acestuia cu *horanii* din munții Argeșului.

[18] Mircea Eliade, *Sacrul și profanul,* Editura Humanitas, București, 1995, p. 31.

[19]Mircea Eliade, *Sacrul și profanul*, Editura Humanitas, București, 1995, p. 65.

[20] Dumitru Stăniloaie, *Teologie ascetică și mistică ortodoxă,* Editura Basilica, București, 2019, passim.

etnografice *rugi, răstigniri, icoane* sau *cruci la răscruci* îl vedem pe Dumnezeu, cel atemporal, care s-a întrupat în chip minunat într-o ființă umană circumscrisă timpului, rămânând în același timp Dumnezeu adevărat. Prin aceste reprezentări ale cercului, care implică trăiri și credințe ancestrale, comunitățile rurale se plasează în propria formă de istorism creștin. Troița depășește prin tradiționalismul său limitările omenești impuse de condițiile istorice și rămâne, prin alegoriile respective și prin ceea ce reprezentă ele, un document nescris al celor două milenii de creștinism românesc. Despre cerc și soare amintim și în sărbătoarea Crăciunului, de la solstițiul de iarnă, atunci când celebrăm nașterea Mântuitorului nostru. Menționăm că cele patru Evanghelii nu avansează vreo dată privind Nașterea minunată. Doar în *Matei* și *Luca* avem câteva referiri vagi. Sărbătoarea nașterii *Soarelui Dreptății* pe 25 decembrie este decizia Sfinților Părinți sinodali care, prin revelație, au decis acest lucru.

Cercul și metamorfozele sale solare au dat naștere multor legende populare și au avut un rol determinant în definirea Sfintei Tradiții bisericești. Una dintre cele mai importante aspecte este și acela al atribuirii Maicii Domnului a titlului de *Născătoare de Dumnezeu,* aspect ce îi era negat de unii teologi al începutului de secol al V-lea. Problema a fost tranșată în Sinodul al III-lea ecumenic de la Efes din anul 431. În acest context, la Biserica cu hramul Sfântul Nicolae, din Curtea de Argeș, ctitorită de Basarab I, domnul Țării Românești, se află o frescă rară și de o frumusețe unică, ce o reprezintă pa Maica Domnului însărcinată. Pictura din secolul al XIV-lea a suferit evident unele restaurări, dar ceea ce este important este mesajul pe care pictorul, rămas necunoscut, sau chiar domnul țării a vrut să-l transmită prin aceasta scenă și anume: *Iisus este Dumnezeu chiar și în pântecele Maicii sale.*

Ca o concluzie, articolul aduce în actualitate importanța semnelor și simbolurilor culturale și interpretarea lor pertinentă. Cercul este unul dintre ele, o figură geometrică cu valențe magice, ce ascunde o adevărată istorie a sărbătorilor românești creștine și tradiționale.

Disc solar cu rol apotropaic. Remarcăm anul construcției, 1940. Elementele de cult păgâne s-au păstrat pe porți și case până după a doua jumătate a secolului al XX-lea.

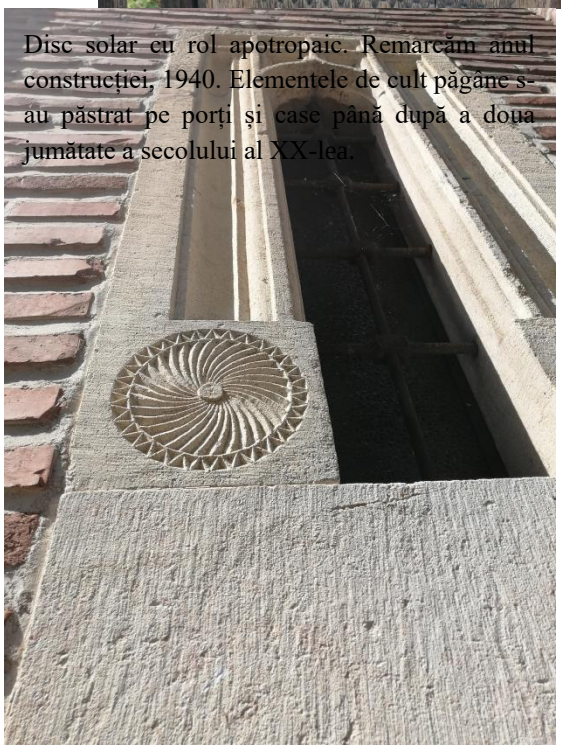

Disc solar aflat pe zidul exterior al bisericii cu hramul Sfântul Gheorghe (1656), din Pitești. Un exemplu al *încreștinării* vechilor simboluri precreștine.

Crucea înscrisă – se află pe pridvorul principal al Palatului Episcopal de la Curtea de Argeș

Biserica Episcopală de la Curtea de Argeș. Remarcăm torsada care înconjoară nava bisericii, precum și discurile solare ale căror modele diferă.

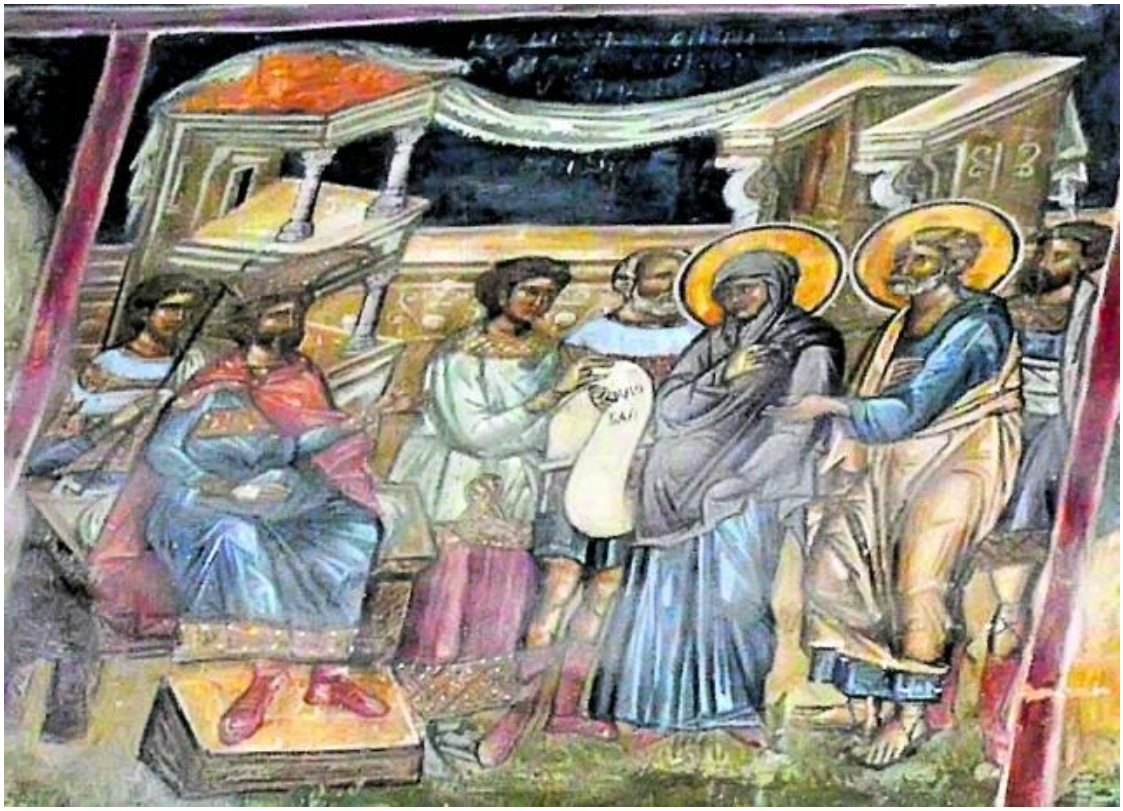

Maica Domnului însărcinată. Fresca se află pe zidul de nord din naos al Bisericii Domnești din Curtea de Argeș.

Troiță solară și *coloana cerului* (sec. XIX).

BIBLIOGRAPHY

Aga, Victor, *Simbolica biblică și creștină,* ediția a II-a, cuvânt înainte de Î,P.S. Nicolae Corneanu Mitropolitul Banatului, Editura Învierea, Timișoara, 2005.

Cavarnos, Constantine, *Ghid de iconografie bizantină,* Editura Sofia, București, 2005.

Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain, *Dicționar de simboluri,* vol. I, Editura Artemis, București, 1993.

Clement Alexandrinul, *Scrieri, Stromata I,* în Părinți și Scriitori Bisericești, 5 (în continuare: *P.S.B.*) , Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române (în continuare: IMBOR), București, 1982.

Dionisie din Furna, *Erminia picturii bizantine,* Editura Sofia, București, 2010.

Eliade, Mircea, *Sacrul și profanul,* Editura Humanitas, București, 1995.

Fecioru, Theodor, *Poporul român și fenomenul religios. Studii pe marginea producțiunilor folclorice,* Editura Librăriei Teologice, București, 1939.

German, Traian, *Șolomonarii,* în Revista lunară de folclor „Comoara satelor", Anul IV, Ianuarie, nr. 1, Blaj, 1926.

Niculiță-Voronca, Elena, *Datinile și credințele poporului român,* vol. II, Editura Saeculum Vizual București, 2008, p. 49. (în continuare. Voronca, *Datinile…*).

Sfântul Augustin, *Confesiuni,* ediţia a II-a, revizuită, ediţie bilingvă latină-română. Traducere din limba latină, introducere şi note de Eugen Munteanu, Editura Nemira, București, 2006.

Sfântul Chiril al Alexandriei, *Scrieri,* partea a II-a, *Comentariu la Evanghelia după Ioan,* traducere, introducere și note de Dumitru Stăniloaie, în *P.S.B.* 41, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române (în continuare: IMBOR), București, 2005.

Sfântul Ioan Gură de Aur, *Scrieri,* partea întâia, *Omilii la Facere (I),* în P.S.B. 21, traducere și introducere, indici și note de Pr. D. Fecioru, Editura IBM al Bor, București, 1987.

Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Scrieri și epistole hristologice și duhovnicești,* în *P.S.B.* 81, traducere din greacă de Dumitru Stăniloaie, Editura IMB al BOR, Bucureștii, 1990.

Stăniloaie, Dumitru, *Teologia dogmatică ortodoxă,* vol. I, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2010.

Stăniloaie, Dumitru, *Teologie ascetică și mistică ortodoxă,* Editura Basilica, București, 2019.

THE MENTAL RESOURCES OF THE ACTOR - A BRIDGE BETWEEN REALITY AND FICTION

Mădălina Eugenia Ciucu (Răsniceanu)
PhD Student, University of Craiova

Abstract: Under the empire of imagination, the actor has the opportunity to re-create reality under a new appearance, in this way he offers to the viewer another aspect of already known phenomena. Beyond what he experiences consciously, in the situation of everyday reality, the actor also activates some kind of springs belonging to the subconscious, which lead to the appearance of certain forms of expression, necessary for the construction of the literary character addressed. Thanks to the actor's art, these forms of expression are intended to improve the message encoded in the literary text and transmit it, without altering it, to the viewer, exactly as it was conceived by the author of the text.
In carrying out his creative effort, the man-actor needs that the empathy, observation of the world to which he belongs and of the surrounding phenomena and the attention given to the senses, to connect him to reality, the final goal being his dedication to give life to the representations and ideas formed. With the help of self focusing, he becomes his own sculptor of his affective universe and desired behaviors, and the character displayed gets to "live" through his being, to reveal his feeling, to show himself through free manifestations, illustrated truthfully.
,,Mirror-neurons" have a decisive role in the artistic process of the human-creator: he demonstrates his ability to reproduce memorized images, lived events or to animate feelings and attitudes, having as a starting point those feelings description, a situation in which emotional intelligence is like a trigger engine.
Once the message of the literary text has been accurately decoded and fully understood, the actor's permanent concern in the presentation of his character is to assume responsibility for everything he will interpret, without drawing limits between his real persona and the fictitious one he has created.

Keywords: imagination, empathy, emotional intelligence, principle, transfer.

1. Introducere

În procesul creației actoricești, rațiunea se împletește cu simțirea, între cei doi termeni nu poate exista o delimitare, ei nu pot fi separați.

Arta actorului își dovedește adevărata măsură în redarea autentică a emoțiilor, a reacțiilor, a gândurilor personajului de către omul-artist, astfel încât toate trăirile sale interioare, tribulațiile trăite „la comandă" să poată fi percepute în mod real de către spectator, din prezentarea dialogului creat.

Până în secolul al XX-lea, în viziunea teoreticienilor artei dramatice, actorul trebuia să cunoască și să modeleze interpretarea replicii, să adopte tonul potrivit și să identifice corect atitudinea și mișcarea sa scenică, potrivit rolului avut. Ulterior, școlile de artă dramatică și, implicit, creatorii acestui domeniu (Stanislavski, Lee Strasberg, Meyerhold, Michael Redgrave) au evidențiat cele două pârghii de susținere a muncii actorului: *principiul* și *metoda*. Astfel, „ființarea" spectacolului este condiționată de jocul actorilor, aceștia devenind instrumente de reflectare a unor idei, mentalități, acțiuni aparținând altcuiva, dar și mesageri ai propriilor concepții despre lume și viață. Actorul, ființa reală, nu creează, nu descoperă, ci

preschimbă, se preface, jocul său neavând „nicio valoare gnoseologică, formativă, de valori noi”[1] .

În esență, arta dramatică este un joc, situațiile scenice sunt fictive, dar -prin interpretarea autentică a actorului- acestea devin realități psihologice evidente, încărcate de semnificații. Tocmai aceste transformări, aduse sub ochii spectatorului de către actor, nu depind de țesătura literară care le-a plăsmuit, nici de proiectarea scenică din viziunea regizorului, ci țin în mod exclusiv de competențele actorului.

Dacă -în interiorul său- actorul elaborează un întreg proces de trăire a unui anumit sentiment, în exterior, corpul este cel care redă manifestarea sentimentului creat. În acest scop, actorul „se străduiește să simtă cu adevărat, să trăiască viața personajului pe care îl interpretează”[2]

„Independența psihologică” a actorului face trimitere la inteligența sa emoțională; aceasta este conectată cu conștiința de sine și gestionarea sinelui. Atâta timp cât omul-artist este capabil să conștientizeze trăirile și stările interne, îi va fi simplu să le gestioneze cum va dori.

2. Conceptele psihologice – mecanisme în asumarea rolului de către actor

Actorul își stabilește ca prim pas motivația: aceea de a se transpune în locul personajului. Factorii motivatori, în optica lui Daniel Goleman[3], sunt trei: „nevoia de putere”, „necesitatea de afiliere”, „nevoia de realizare”.

Primul factor vizează dorința „de a influența sau de a avea impact asupra altor persoane” . Pentru că există două direcții antitetice spre care se poate orienta această nevoie de putere, înțelegem că omul-artist va căuta „puterea benefică la nivel social” [4].

Al doilea factor –„necesitatea de afiliere” – trădează satisfacția pe care o simte actorul când se află în compania celorlalți. Deoarece situațiile scenice implică, de cele mai multe ori, lucrul în echipă, actorii -motivați de sentimentul de afiliere- vor colabora foarte bine.

Prin cel de-al treilea factor , „nevoia de realizare”, putem spune că toate acțiunile întreprinse de actor în munca sa vizează atingerea unui obiectiv important, actorul va fi preocupat mereu de găsirea acelor posibilități prin care să-și îmbunătățească abilitățile.

Pentru ca personajul său să fie înfățișat cât mai veridic, artistul trebuie să fie empatic cu personajul căruia îi dă viață. În psihologie, empatia este definită ca „o specie de comuniune afectivă, prin care cineva s-ar identifica cu altă persoană, măsurându-se în acest fel sentimentele; (...) o stare mintală prin care un individ se identifică cu o altă persoană sau grup, ori simte starea acestora”[5].

Stroe Marcus definește empatia drept „acel fenomen psihic, manifestat îndeosebi în cadrul relațiilor interumane, prin care cineva se identifică cu o altă persoană, dobândind astfel înțelegerea și cunoașterea directă a acesteia ” [6].

Dar procesul empatiei nu poate fi declanșat fără prezența imaginației. Datorită acesteia, povestea de viață, atitudinea, trăirile altcuiva devin mai ușor sesizabile când intervine imaginația.

Cercetările moderne din domeniul psihologiei postulează ideea existenței anumitor neuroni care provoacă empatia. Profesorul Marco Iacoboni, în studiul său din 2005 (*Grasping the Intentions of Others with One's Own Mirror Neuron System*)[7] consideră că, prin intermediul

[1] Cojar, Ion *: O poetică a artei actorului. Analiza procesului scenic*. București, Ed. Pandeia, 2020, p. 49
[2] Stanislavski, Konstantin: Munca actorului cu sine însuși. Trad. din lb. rusă și note de Raluca Rădulescu, ED. a 3-a, București, Ed. Nemira, 2021, p. 65
[3] Goleman, Daniel: Creierul și inteligența emoțională. Ed Curtea Veche Publishing, București, 2016, p.55-56
[4] Ibidem.
[5] Darie, Bogdana: *Curs de arta actorului. Improvizația*. București. UNATC Press, 2015, p. 63
[6] Marcus, Stroe: *Empatia*. Ed. Academiei RSR, București, 1971, p. 10
[7] Apud Darie, Bogdana: *Curs de arta actorului. Improvizația*. București. UNATC Press, 2015, p. 63

acestor neuroni, oamenii pot deveni empatici, observând cu atenție comportamentul și intențiile celorlalți. Explicația formulată de specialiști simplifică înțelegerea acestui fapt: prezența acestor neuroni duce la imitarea comportamentului celorlalți, într-o anumită situație. Aceștia au fost numiți *neuroni-oglindă.*[8]

Întrucât actorul este cel care re-construiește realitatea altcuiva, spectatorul are sarcina de a decodifica mesajul și, prin identificarea cu eroul întruchipat, *neuronii-oglindă* îl vor ajuta la instalarea empatiei. Pentru a se transpune în lumea personajului reprezentat, actorul apelează și el la *neuronii-oglindă*: înțelege povestea personajului literar, își însușește drama acestuia și se regăsește în trăirile lui. Aici intervine rolul imaginației: dacă experiența de viață a actorului este insuficientă pentru asumarea rolului, imaginația completează anumite goluri, reliefând universuri în care individul nu a putut pătrunde până atunci.

O importanță deosebită a oferit imaginației și Peter Brook: „Pot să iau orice spațiu gol și să-l consider o scenă. Un om traversează acest spațiu gol, în timp ce un altul îl privește și e tot ce trebuie ca să aibă loc un act teatral.”[9] Prin aceste cuvinte, Brook transmite faptul că nu decorul, nu efectele sonore sau luminile sunt cele care creează spectacolul, ci tocmai unda de energie transmisă, cuvântul ce cuprinde adevărul și trăirile protagoniștilor animați de actori aduc realitatea înaintea ochilor spectatorilor, iar firul imaginației stabilește conexiunea între cei care dau viață unor destine (actorii) și cei care le privesc (spectatorii) -pe scenă, în ecranizări-, considerându-le adevărate.

Potrivit opiniei regizorului Declan Donnellan, „actorul se bazează total pe simțuri, ele sunt prima etapă în comunicarea cu lumea. Imaginația este a doua etapă.”[10]

Cu ajutorul imaginației, atât omul obișnuit cât și omul-artist poate accesa mult mai ușor planul realității. Prin intermediul simțurilor, creierul redă senzațiile, iar imaginația transformă senzațiile în imagini-pe de o parte, iar-pe de altă parte- le oferă anumite semnificații:

„Fără capacitatea de a crea imagini ne-ar fi imposibil să accesăm realitatea. Simțurile ne aglomerează creierul cu senzații, pe când imaginația asudă în organizarea acestor senzații în imagini, cât și în atribuirea de înțelesuri pentru fiecare dintre aceste imagini.”[11].

Carl Gustave Jung, referindu-se la senzație[12] , o definește ca fiind „percepția senzorială” ce „îți spune că ceva există”. Alături de senzație, Jung își completează explicația definind la fel de concis gândirea („îți zice ce este acel ceva”) , simțirea („îți zice dacă este plăcut sau nu”), intuiția („îți zice de unde vine și încotro se îndreaptă”).

Privind atent la această parte a criteriilor specifice a comportamentului uman, le putem asocia atribuțiilor pe care le are de îndeplinit actorul pe platoul de filmare.

Remus Bogdan Vlăsceanu enumeră[13] următoarele atribuții ale actorului:

-să-și păstreze concentrarea asupra rolului interpretat;

-să-și dozeze intensitatea vocii prin raportare la scena jucată;

-să rețină monologul interior;

-să-și demonstreze capacitatea de reacție atât la replică, cât și la stimulii veniți din afara platoului de filmare, cu scopul de a reda reacții cât mai firesc;

-să se adapteze relativ ușor la mediul în care este prezentată/ filmată o scenă (în funcție de condițiile de filmare, în frig, la înălțime, în tranșee etc. sunt create anumite exerciții care, deși forțează limitele actorului, îl ajută să se adapteze la aceste condiții speciale);

[8] Darie, Bogdana: op. cit., p. 64

[9] Brook, Peter: *Spațiul gol*. Ed. Unitext. București. 1997, p. 17

[10] Donnellan, Declan. *Actorul și ținta. Reguli și instrumente pentru jocul teatral*.Versiune în limba română: Saviana Stănescu și Iona Ieronim, Ed Unitext, București. 2006, p. 21).

[11] Ibidem

[12] Jung, C. G.: *Omul și simbolurile sale*. Trad. din engleză de Mirela Foghianu, Ed. Trei, Buc., 2017, p. 74-75

[13] Vlăsceanu, Bogdan: *Arta actorului de film și TV. Curs universitar*. Ed Universitaria, Craiova, 2015, p. 84-89

-să își dirijeze atenția către direcția în care se mișcă aparatul de filmat. În platou, actorul respectă anumite trasee pentru a se sincroniza cu camera de filmat; exersează mișcări și ține cont de planurile de filmare stabilite de regizor (de ex. *travelling*- mișcarea aparatului pe șine; *lift-up/ down* -mișcarea aparatului de jos în sus și invers);

-să evite privirea în obiectivul camerei de filmat;

-să cunoască și să conștientizeze încadratura.

3. Pilonii metamorfozelor histrionice: persona și masca

Pentru a se conecta cât mai bine cu personajul, actorul întreprinde și „o muncă invizibilă”[14]. În acest scop, își concepe metode în care să cuprindă biografia personajului și să realizeze radiografii ale experiențelor acestuia, în care să observe similitudini cu cele parcurse personal. Printre metodele incluse în *munca invizibilă,* se numără pregătirea profesională, repetițiile, dar și experiența de viață.

Întrucât nici rolurile nu sunt asemănătoare unul cu celălalt, nici modul de ale pregăti nu este același la fiecare spectacol/ecranizare. Acesta este și motivul pentru care în *munca invizibilă* a actorului apar atât aplicațiile, cât și unele idei personale, „gânduri individuale”[15] (cf. lui Donnellan,). Și în toate eforturile sale, actorul are drept țintă „trezirea” imaginației, care reprezintă motorul acțiunilor îndeplinite: „Mulți actori sunt recunoscători pentru orice scânteie de imaginație care aprinde viața și încrederea în sine.(...) Pregătirea ia multe forme, orice trezește imaginația e folositor.” [16].

Actorul ni se înfățișează sub două aspecte: *persona* și *masca*. În timp ce identitatea reprezintă aspectul în care este perceput de ceilalți, *persona* este modalitatea prin care actorul comunică și interacționează cu lumea exterioară.

C.G.Jung descria -prin cuvântul *persona* – acea latură a unui individ care interacționează cu lumea din afară și care nu are legătură cu „sinele”- cel care spune despre noi cine suntem în realitate. Donnellan afirmă categoric: „Actorul adoptă o *persona,* nu adaptează o *persona*.”[17]

Pentru ca un alt „organism” să poată să „trăiască” în ființa sa, actorul se desprinde în mod conștient de rutina vieții sale cotidiene, își modifică structura fizică și psihică devenind corpul „altcuiva”, acea „natură care deține prerogativele realului, suplețea visului și vitalitatea simbolului, fiind însuflețit de o supraconștiință senzorială.”[18]. Fiecare rol aduce actorului un alt început la ceea ce cunoaște deja, devenind prilej de remodelare a acțiunilor obișnuite, a comportamentelor standard. Plonjând în fluxul creației, actorul este preocupat să găsească în el însuși elemente comune cu cerințele rolului.[19]

Masca reprezintă rolul pe care actorul „îl adoptă spre a se pune în joc pe sine ca pe altcineva, pentru a trăi o aventură esențial intimă sub aparențe vizibil-atrăgătoare.”[20]

Asigurându-i o altă existență, masca îl poartă pe actor într-un univers posibil, oferindu-i mereu alte destine de experimentat. Masca-rol devine un portal către o altă lume pentru interpret. Pe întreaga durată a spectacolului/ a filmului, spectatorii văd lumea prin ochii interpretului, iar masca lasă să se vadă ceea ce nu ar fi posibil de văzut într-o altă manieră.

Dorind să își îndeplinească jocul, actorul are nevoie de un corp care să se plieze pe tiparul inclus în opera reprezentată. În acest sens, actorul are de parcurs un „proces de instrumentalizare”[21] : actorul abandonează, pentru un anumit interval, realitatea spațio-

[14] Donnellan, Declan. op.cit., p. 76
[15] Ibidem, p. 77
[16] Ibidem
[17] Ibidem, p. 91
[18] Măniuțiu, Mihai: *Despre mască și iluzie*. Ed. Humanitas, București, 2007, p. 21
[19] Ibidem, p. 26
[20] Ibidem, p. 43
[21] Ibidem, p. 56

temporală și pe cea afectivă și își însușește un alt destin, într-un alt spațiu și timp. Fiind un proces dificil, actorul se vede nevoit să dea tot „efortul de transgresare a limitelor și rezistențelor lui interioare.” [22].

Configurându-și un *dublu* al său, actorul poate avea oportunitatea de a se „întâlni” cu personajul distribuit în momentul în care rolul interpretat ascunde o întrebare, o dorință, un gând al sinelui său și poate reprezenta soluția optimă de a se elibera de tensiunea cu care îl macină acestea.

În viziunea regizorului Mihai Măniuțiu, personajul nu este altceva decât „un nucleu de forțe”, însumând valențe psihice și fizice dar sub formă codată, ceea ce-l determină pe actor, inițial, să se simtă „dezarmat”, neputincios. Însă, atracția către lumea „altcuiva” îl motivează suficient de mult încât să-și dorească și încât să creadă că se poate remodela, că se poate contopi cu dublul său, ce poate fi găsit în adâncul ființei sale prin puterea concentrării pe care o deține.

4. Concluzii

În poetică, personajul ia ființă prin modalitățile de construcție la care face apel scriitorul, atribuindu-i eroului său anumite funcții.

În cazul ecranizării, actorul „construiește” personajul din perspectiva propriei existențe ca ființă, achiziționând o paletă largă de mijloace de expresie pentru a-l aduce la viață în fața spectatorului și selectând acele resurse ce pot oferi veridicitate emoției interpretate.

Cele două procese amintite, imaginarea personajului de către scriitor și re-crearea acestuia de către actor, pot avea mai multe puncte de interferență și pot deveni complementare.

În reprezentarea scenică, actorul se ajută cu date din experiența sa de viață, pătrunde în psihologia personajului prin descoperirea „realității” din lumea fictivă. Scopul primordial al oricărui actor este transmiterea, fără posibilitatea de a fi suspectată de mimetism, cât mai realistă, veridică, a emoției interpretate, lucru ce depinde doar de arta cu care actorul își face jocul, depinde de punctul de vedere adoptat pentru a intui și a descifra exact esența ființei fictive căreia îi va da substanță în ecranizare.

În derularea actului scenic, artistul își pune mecanismul gândirii, întregul bagaj de sentimente și atitudini în slujba elaborării personajului, realizând „*transferul de concepte* de la el la personaj cu ajutorul imaginației substitutive”[23].

Din materialul prezentat, concluzionăm că actorul este Titanul pentru că, de atâtea secole, a rămas printre „cei simpli” pentru a-i învăța că, uneori, poți fi „altcineva”, te poți vindeca de prea mult „tine” prin „acela”. De asemenea, actorul, ființa reală, este cel care poartă masca-rol, atribut al lumii ficționale, întocmai cum toți ceilalți își însușesc în realitatea cunoscută, mai mult sau mai puțin conștient și responsabil, roluri pe care nu reușesc să le ducă la îndeplinire, asemenea lui. DE CE? Pentru că le lipsește concentrarea, pasiunea și dorința de a transmite celorlalți, în joacă, adevăruri crude, lacrimi amare și emoții infinite.

BIBLIOGRAPHY

1. BROOK, PETER. 1997*: Spațiul gol*. București, Ed. Unitext

2. COJAR, ION. 2020*: O poetică a artei actorului. Analiza procesului scenic*. București, Ed. Pandeia

3. DARIE, BOGDANA. 2015: *Curs de arta actorului. Improvizația*. București. UNATC Press, 2015

[22] Ibidem, p. 59

[23] Cojar, Ion: op.cit., p. 49

4. DONNELLAN, DECLAN. 2006: *Actorul și ținta. Reguli și instrumente pentru jocul teatral.*Versiune în limba română: Saviana Stănescu și Iona Ieronim, București, Ed Unitext

5. GOLEMAN, DANIEL. 2016:: *Creierul și inteligența emoțională*. București, Ed. Curtea Veche Publishing

6. JUNG, C. G. 2017: *Omul și simbolurile sale*. Trad. din engleză de Mirela Foghianu, București, Ed. Trei

7. MARCUS, STROE. 1971: *Empatia*. București, Ed. Academiei RSR

8. MĂNIUȚIU, MIHAI. 2007: *Despre mască și iluzie*. București, Ed. Humanitas

9. STANISLAVSKI, KONSTANTIN, 2021: *Munca actorului cu sine însuși*. Vol. 1. Trad. din lb. rusă și note de Raluca Rădulescu, Ed. a 3-a, București, Ed. Nemira

10. VLĂSCEANU, BOGDAN. 2015: *Arta actorului de film și TV. Curs universitar*. Craiova, Ed Universitaria

TYPES OF PRAGMATIC MARKS IN THE TELEVISED POLITICAL DISCOURSE DURING THE PANDEMIC

Robert Claudiu Bălăiasa

PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iaşi

Abstract: This paper refers to the clasification of the pragmatic marks in one of the most watched categories of speeches, the political one. The reference area of this type of speech focuses on the televised political one, of the president of Romania, Klaus Iohannis, during the coronavirus pandemic. The speech analysis, of the first man in the Romanian political society, is seen from the perspective of the aspects developed by Catherine Kerbrat Orecchioni with a special emphasis on the pragmatic marks of contact and the pragmatic mark of attention stimuli. Therefore, in this paper, we aim to focus on identifying and analyzing the pragmatic marks in the Romanian political television discourse, as contact marks of the speaker.

Keywords: marks of contact, attention stimuli, coronavirus pandemic, contact marks of the speaker, romanian president;

1. Introducere

Tema analizei din cadrul studiului nostru vizează discursul politic televizual al președintelui României, Klaus Iohannis, din timpul pandemiei de coronavirus, din perspectiva mărcilor pragmatice.

Referitor la **metodele** utilizate în articolul nostru, afirmăm că **metoda** utilizată este cea a *analizei pe baza unui corpus*.

În privința corpusului, studiul nostru analizează conferințele de presă susținute de președintele României, Klaus Iohannis, în timpul pandemiei de coronavirus, începând cu februarie 2020, conferințe transcrise de pe site-ul oficial al președintelui României[1], în lucrarea *Discursul politic televizual din timpul pandemiei*[2].

2. Cadru teoretic

I. Mărcile pragmatice de contact în discursul politic televizual

Ca schimbul comunicativ să aibă loc, protagoniștii comunicării, locutorul și interlocutorul, trebuie să fie „angajaţi" în schimbul comunicativ şi să producă „semne" ale acestui angajament mutual, recurgând la diverse „procedee de validare interlocutivă". Locutorul trebuie să semnaleze faptul că vorbeşte *cuiva* prin orientarea corpului, direcţia privirii sau „producerea" unor formule de adresare sau a unor mărci de captare a atenţiei, pentru a se asigura că este ascultat de către interlocutor. Interlocutorul, la rândul său, trebuie să emită anumite semnale care să-i confirme locutorului faptul că este cu adevărat „prins" în circuitul comunicativ. Sintagma „sincronizare interacţională" apare la Catherine Kerbrat Orecchioni, prin aceasta lingvista înţelegând „ansamblul mecanismelor de „influenţă reciprocă" pe care o exercită interactanţii, mecanisme de acomodare care intervin la toate nivelurile funcţionării interacţiunii comunicative". Autoarea afirmă că „ansamblul materialului

[1] https://www.presidency.ro/

[2] Bălăiasa Robert Claudiu, *Discursul politic televizual din timpul pandemiei*

discursiv produs în timpul interacţiunii poate face obiectul *negocierii* (câteodată explicită, de cele mai multe ori, implicită) între actanţii comunicării lingvistice" și că, în interacţiunea faţă în faţă, discursul este „coprodus", este fructul unei „munci de colaborare". [3]

Cu alte cuvinte, „dinamica procesului interactiv este o consecință a caracterului reversibil al rolurilor de E și R [4](a biunivocității relației dintre partenerii dialogului)". De asemenea, Bärbel Techtmeier este de părere că „interacțiunea dialogală poate funcționa în ciuda dinamismului ei în primul rând datorită faptului că interlocutorii presupun reciproc respectarea principiului cooperativ și a maximelor conversaționale". Cooperarea între locutor și interlocutor „lasă urme în discurs": „un întreg repertoriu de mărci fatice, reprezentând dovezi ale atenției pe care interlocutorii și-o acordă unul altuia pe durata interacțiunii" .[5]

În privinţa *mărcilor pragmatice de contact* care sunt utilizate în conferințele de presă și incluse în corpusul studiului de față, observăm că pot fi identificate atât *mărci pragmatice ale locutorului*, cât și *mărci pragmatice ale interlocutorului*.

a. Mărci pragmatice de contact ale locutorului

Locutorul utilizează, în general, în interacțiunea comunicativă, trei tipuri de mărci pragmatice de contact a) „pentru a stabili comunicarea"; b) „pentru a controla ceea ce se petrece la polul receptării" și c) „pentru a întreține dialogul prin forme de feedback" [6]. Aceleași trei tipuri de mărci pragmatice de contact sunt amintite și în *Gramatica limbii române,* Editura Academiei, ediția nouă: „locutorul dispune de mijloace lingvistice diverse (elemente fatice) pentru a declanșa comunicarea, pentru a controla ceea ce se petrece la polul receptării sau pentru a întreține dialogul prin forme de feedback".[7]

1. Pentru stabilirea/restabilirea contactului, locutorul utilizează mărci pragmatice de contact de tipul „formulelor clișeizate sau al întrebărilor stereotipe cu funcție fatică*:* formule de salut (*bună ziua! bună seara!* etc.); *mijloace lingvistice orientate îndeosebi spre reglarea contactului*; formulele *captatio benevolentiae*, de cerere de permisiune, vizând obținerea implicării în activitatea interlocutivă a unui alocutor (*(îmi) permiteți?, se poate?*)" [8]

„**Bună seara**! Astăzi avem două teme, coronavirus și procedurile din Parlamentul României. Având în vedere interesul extrem de crescut pentru evoluția coronavirusului în Europa, voi începe cu acest subiect (...)" (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 24.02.2020)

Pentru stabilirea, restabilirea contactului:

„Președintele României, domnul Klaus Iohannis:**Bună ziua**!" (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 10.03.2020)

„**Bună seara!** În ultimele zile, situația privind infecțiile cu coronavirus a cunoscut o schimbare negativă semnificativă, în special la nivel european, și am văzut cu toții decizia fără precedent luată de Italia. Trebuie să fim realiști, riscul unei pandemii rămâne ridicat, iar combaterea coronavirusului presupune un efort coordonat, la nivel național, european și global.„ (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 11.03.2020)

„Președintele României, domnul Klaus Iohannis: **Bună ziua, bine ați venit!"** (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 18.06.2020)

[3] Kerbrat-Orecchioni, Catherine , *La conversation*.,p 27.
[4] *Dicționar general de științe ale limbajului, p.25.*
[5] Techtmeier, Bärbel (2002): *Dialogul – un proces interactiv și dinamic*, în Klaus Bochmann, Vasile Dumbravă, *Limba română în Moldova istorică*, vol. 1., p. 107-120.)
[6] Merlan, Aurelia (2002): *Mărcile interactive și funcțiile lor în dialog*, în Klaus Bochmann, Vasile Dumbravă, *Limba română în Moldova istorică*, vol. 1., p. 92-105
[7] GALR (2005): *Gramatica limbii române*, Editura Academiei, București, vol. I, *Cuvântul*; vol al II-lea, *Enunțul*.) p. 138.
[8] GALR (2005): *op.cit.*,p. 139.

„**Bună ziua!**Am condus astăzi ședința Consiliului Suprem de Apărare a Țării în care am avut o discuție aplicată cu autoritățile care au responsabilități în domeniu (...)”(Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 18.06.2020)

„**Bună seara!** Mâine va fi ultima zi în care se mai pot depune candidaturile pentru alegerile parlamentare. Aceasta înseamnă că intrăm în linie dreaptă pentru scrutinul care va avea loc pe 6 decembrie, dată care a fost stabilită deja conform legii de câteva luni. ” (Conferința de presă susținută de Președintele României, domnul Klaus Iohannis -21.10.2020)

2. **Pentru a atrage atenția interlocutorului**, locutorul utilizează, întocmai ca în cadrul talk show-ului propus spre analiză, mărci pragmatice de contact de tipul verbelor de percepție *a auzi, a vedea, a asculta* (*ascultă aici!, auzi aici!, stai să vezi!, vezi tu! etc.*) sau de tipul verbelor și locuțiunilor verbale epistemice ca *a ști, a imagina, a-și da seama, a spune*. Tot **pentru a atrage atenția interlocutorului**, locutorul utilizează *mărci pragmatice de contact ale confirmării propriilor spuse* (marca pragmatică de contact *da*) și *mărci de contact ale dezacordului exprimat cu referire la ideile conținute în propriul discurs al locutorului* (marca pragmatică de contact *nu*)

„**Repet**, întoarcerea la electorat este soluția democratic corectă și legitimă, însă ea nu se poate realiza doar prin voința Președintelui, ea se poate realiza atunci când întreaga conjunctură politică este de așa natură.” (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 24.02.2020)

„Președintele României, domnul Klaus Iohannis: **Am spus-o și o repet**: nu voi desemna un premier PSD.

Jurnalist: Nici un premier independent susținut de o coaliție în jurul PSD, cum a fost domnul Pricopie, de exemplu?

Președintele României, domnul Klaus Iohannis: **Nu** există niciun partid și nicio coaliție care are o majoritate în Parlament. Așadar, **nu** voi desemna un premier decât atunci când voi considera că aceasta este soluția justă pentru această criză în care ne aflăm acum.” (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 24.02.2020)

„Jurnalist: Adică sunt sub 50%?

Președintele României, domnul Klaus Iohannis: Sub 50%, **da**.” (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 24.02.2020)

„Jurnalist: Luați în calcul, în acest context, un guvern de uniune națională?

Președintele României, domnul Klaus Iohannis: Un guvern de uniune națională **nu**.” (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 24.02.2020)

„Președintele României, domnul Klaus Iohannis**:** Asta vrem să elucidăm acum. De aceea ne-am întâlnit. **Vedeți** în sală că sunt persoane care vin din toate domeniile relevante. Eu am încredere în Guvernul Orban și cred că se vor găsi cele mai potrivite măsuri.” (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 11.03.2020)

„**Repet** însă - **nu** putem să lăsăm totul în seama autorităților. Trebuie și noi, fiecare, să acționăm responsabil, să evităm panica, să evităm isteria.” (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 11.03.2020)

„Avem o întâlnire cu toți specialiștii, cu mediul privat, astăzi, pentru a începe în acest grup de lucru să vedem ce măsuri ar fi fezabile, care pot fi pregătite, cum pot fi pregătite, în așa fel încât reculul din economie să fie tratat foarte rapid și să **nu** pierdem nici vreme și să **nu** pierdem nici banii românilor.” (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 11.03.2020)

„Însă**, repet,** vreau o conformare bună, adică, fiecare să ascultăm de medici, de specialiști, de epidemiologi, să facem ce ne spune specialistul.”(Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 18.06.2020)

„Președintele României: Am rămas destul de decident, pot să vă spun, dar este evident că unele autorităţi, cum s-a întâmplat în Bucureşti, s-au bâlbâit. Este puţin spus. În realitatea,

situaţia creată la momentul respectiv a fost una pe care am comentat-o acum două zile**. Nu** vreau să reiau ce am spus atunci şi este clar că autorităţile trebuie să-şi intre mai bine în rol, să fie mai bine organizate, să prevadă evenimentele, să le explice și, **da**, lucrurile sunt duse la nivelul autorităților locale, fiindcă acolo trebuie să se ia decizia pentru fiecare localitate. (Conferința de presă susținută de Președintele României, domnul Klaus Iohannis -21.10.2020)

„Președintele României: „Indiferent" nu este o expresie care mă caracterizează. Eu nu rămân niciodată indiferent la ce se întâmplă în țară și în politică. **Dar, da**, susțin că este important, este foarte important să organizăm alegerile parlamentare, evident, în condiții speciale de pandemie și cu respectarea strictă a normelor impuse." (Conferința de presă susținută de Președintele României, domnul Klaus Iohannis -21.10.2020)

„**Președintele României**: **Da**, acum un mandat imperativ nu cred că vrea să impună cineva în România. Cu mandate imperative știm foarte bine că esența democrației dispare aproape instantaneu. Deci așa ceva **nu, dar da**, dacă mă întrebați așa, pot să vă spun franc și pe față, dacă ajungem să decid și eu ce vom scrie într-o nouă Constituție, fiţi sigur că voi insista să scriem acolo ceva despre interzicerea traseismului." (Conferința de presă susținută de Președintele României, domnul Klaus Iohannis -21.10.2020)

b. Mărci pragmatice de contact ale interlocutorului

b.1 Mărci pragmatice de contact ale interlocutorului în discursul politic televizual

Mărcile pragmatice de contact ale interlocutorului „sunt elementele discursive prin intermediul cărora interlocutorul contribuie la coordonarea rolurilor interactive, manifestându-şi, astfel, propria atenţie la procesul conversaţional". Carla Bazzanella consideră că „pentru a participa la actul conversaţional, interlocutorul ia parte, activ, la construirea mesajului prin intermediul mărcilor pragmatice (sau utilizând semnale nonverbale), mărci şi semnale, care pot fi considerate „coparticipative" [9].

În literatura de specialitate, există o clasificare a mărcilor interlocutorului, „după funcția pe care o au în procesul interactiv", în: a) *mărci-stimul,* b) *mărci de verificare a calității receptării* și c) *mărci ale eșuării receptării*. **Mărcile-stimul** încadrează unități comunicativ-lingvistice care exprimă adeziunea, confirmarea, uimirea, curiozitatea, atenția, dezacordul etc. interlocutorului. Între **mărcile de verificare a calității receptării**, cercetătorii în domeniul analizei conversației încadrează întrebările de confirmare (*adevărat?, chiar?*), care constau în reluarea intervenției locutorului precedent, urmată de un adverb de afirmație sau de negație (*da?, nu?*). Mărcile de verificare a calității receptării lipsesc în cadrul conferințelor propuse spre analiză. Între **mărcile eșuării receptării**, sunt amintite, în literatura de specialitate, interjecții, adverbe sau propoziții scurte întrebuințate interogativ (*cum?, poftim?, ce-ai spus?*), urmate uneori de o propoziție imperativă, prin care se solicită repetarea intervenției sau de o propoziție justificativă (*nu am înțeles, n-am auzit*). Carla Bazzanella numește acest tip de mărci de contact ale interlocutorului *mărci pragmatice de solicitare a unei explicaţii*: „când interlocutorul nu a receptat exact sau nu a înţeles conţinutul propoziţional al enunţului comunicaţional transmis de către vorbitor, poate cere o explicaţie, în unele cazuri, întrerupându-l pe vorbitor, transmiţând semnale discursive de tipul: *adică?; de exemplu?; cum?, ce?*"[10]:

„Jurnalist: Nici un premier independent susținut de o coaliție în jurul PSD, cum a fost domnul Pricopie, **de exemplu**?" (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 24.02.2020)

[9] Bazzanella, Carla : *I segnali discorsivi*. În: L. Renzi: *Grande grammatica italiana di consultazione*. Bologna: Mulino, p. 34.
[10] Ionescu Ruxăndoiu, Liliana, *Conversaţia. Structuri şi strategii, p. 37,*

„Aș dori să știu dacă veți susține în continuare necesitatea organizării alegerilor, indiferent de creșterea numărului de cazuri, **spre exemplu**, dacă Doamne ferește, ajungem la 7.000 de cazuri pe zi.” (Conferința de presă susținută de Președintele României, domnul Klaus Iohannis -21.10.2020)

„Domnule Președinte, având în vedere recordurile de astăzi și de număr de cazuri, 5.000, dar și de testări, 37.000, considerați oportună o testare în masă a populației, poate cu teste rapide sau cu teste PCR - mă gândesc acum, **spre exemplu**, la Slovacia – și dacă nu, de ce?” (Conferința de presă susținută de Președintele României, domnul Klaus Iohannis - 21.10.2020)

b.2 Mărcile-stimul includ unități lingvistice (adverbe, interjecții, sintagme și propoziții exclamative sau interogativ-exclamative), care exprimă *adeziunea,* de tipul *de acord, sigur, evident, păi da!, nu-ncape îndoială, cred și eu!, vezi bine!* etc. *Acordul* a fost considerat de către Sorin Stati un tip de *rol argumentativ*.[11] El este „un rol argumentativ pasiv, defensiv, un rol dialogic prin excelenţă”, care constă în „acceptarea unei teze, a unei concluzii a partenerului, prin împărtăşirea presupoziţiilor enunţării”, acordul fiind „o reacţie cooperativă, congruentă la o aserţiune, o invitaţie etc.”. Acordul ca rol argumentativ este „un concept relaţional stabilit între replica-stimul şi reacţia declanşată de aceasta”. Acest rol argumentativ consistă în acceptarea unei teze, unei concluzii a partenerului, şi, de aceea, el presupune dialogul. Se aprobă, se împărtăşeşte opinia alocutorului, cu alte cuvinte, se consideră că ceea ce afirmă alocutorul este adevărat:

„Președintele României, domnul Klaus Iohannis: Situația este extrem de serioasă. Nu comentez decizia Curții, **dar evident** că voi pregăti câteva demersuri foarte concrete, pe care le voi anunța imediat ce am luat aceste decizii.” **(**Declarația de presă susținută de Președintele României, domnul Klaus Iohannis, la finalul ședinței Consiliului Suprem de Apărare a Țării- 26.02.2020)

„Președintele României, domnul Klaus Iohannis: Una la mână – presă liberă DA! Și ca să nu mergem mai departe decât întâlnirile noastre – **știți foarte bine** că, și în întâlnirile transmise public, și în cele numite informale, vă încurajez întotdeauna să vă exprimați liber. Unii chiar o faceți.” (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 24.02.2020)

„Președintele României, domnul Klaus Iohannis: Nu am astfel de informații, că se pune presiune și se judecă partizan, dar, dacă cineva ar avea astfel de informații, **cu siguranță** ar putea să le facă publice, cu cât mai repede, cu atât mai bine.” (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 24.02.2020)

„M-am interesat un pic de starea celor care au fost găsiți pozitiv, deci cei 30 și, care sunt declarați bolnavi și am constatat că starea lor generală este bună. **Mai exact**, mai mulți dintre ei nu au niciun fel de simptom.” .” (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 11.03.2020)

„Jurnalist: Există resurse bugetare pentru a acorda sprijin financiar și fiscal, așa cum au cerut, **de exemplu,** companiile din transporturi, care deja au pierderi?” (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 11.03.2020)

c. Mărci de contact polifuncționale ale interlocutorului în discursul politic televizual

Folosind mărci care indică momentul intervenţiei, interlocutorul poate indica dacă vrea să evite sau să preia rolul vorbitorului.

[11] Sorin Stati, apud. Luminița Hoarță-Cărăușu,*Particularități pragmatice ale dezbaterii televizate „Cap de afiș”, moderator și realizator Andreea Știliuc, invitat Gigi Căciuleanu*. În: *Studii și cercetări științifice. Seria Filologie,* Revistă Plurilingvism și interculturalitate, Nr. 38/2017, Editura „Alma Mater”, Bacău, p. 69-81.

Există mai multe moduri în care interlocutorul poate să-i arate locutorului că vrea să vorbească. Carla Bazzanella numește acest tip de semnale *mărci pragmatice care servesc la preluarea replicii (mărci ale schimbării rolului conversațional*), considerând că acestea „ajută la stabilirea contactului lingvistic şi la preluarea cuvântului", fiind încadrate, în același timp, în clasa *mărcilor pragmatice de contact ale interlocutorului* (**mărci-stimul**: *mărcile pragmatice ale atenţiei în cursul actului conversaţional - tip de marcă pragmatică-stimul a interlocutorului*). [12] Cu alte cuvinte, există un tip de mărci de contact care pot cumula două funcții pragmatice: cea de **contact (mărci-stimul)** și cea de **schimbare a rolului conversațional**, chiar dacă, în literatura de specialitate este făcută o distincție clară între mărcile contactului („Kontaktsignale") și mărcile schimbării rolului conversațional. Numindule „mărci ale rândului la cuvânt", Aurelia Merlan distinge, în cadrul clasei mărcilor de schimbare a rolului conversațional, **trei** subclase: 1. *mărci de solicitare a rolului de locutor*; 2. *mărci de alocare/transfer al rolului de locutor* și 3. *mărci de apărare a rolului de locutor*. Referitor la „Turn-taking Signale", se consideră că, pentru a vorbi pe rând într-o conversaţie, „este necesar ca vorbitorul şi ascultătorul să îşi poată indica unul altuia dacă vor sau nu cuvântul", vorbitul pe rând fiind organizat „printr-un set de semnale convenţionale pe care oamenii le emit în timp ce vorbesc şi ascultă". Din acest motiv, „orice conversaţie funcţionează pe două niveluri – un dialog „oficial", în care se schimbă idei şi opinii, şi un dialog „neoficial", în care se schimbă semnale despre momentul intervenţiei şi se exprimă gradul de hotărâre în a continua conversaţia".

Se afirmă, de mai multe ori, în literatura de specialitate, că mărcile pragmatice pot dezvolta o așa-numită *polifuncționalitate*, adică pot cumula, în discurs, două sau mai multe funcții discursive. Este, în acest sens, oferit exemplul fr. *hein,* care poate cumula în discurs, funcția pragmatică de structurare a discursului („Gliederung"), funcția pragmatică de schimbare a rolului conversațional („Turn-taking") și funcția pragmatică de contact. Despre un așa-numit „polifuncționalism al expresiei" se vorbește și în ediția nouă a *Gramaticii limbii române*, Editura Academiei, fiind oferite exemple de tipul interjecției *păi* „ca marcă a inițierii unei intervenții, marcă a ezitării, marcă modalizatoare", de tipul interjecției *poftim* „ca marcă de inițiere a intervenției, marcă a comuniunii fatice, marcă a transferului rolului de locutor, marcă cu rol modalizator" sau de tipul conjuncției *deci* „ca marcă a inițierii, a menținerii sau a încheierii unui dialog, marcă de solicitare a rolului de locutor, marcă a ezitării, marcă a corectării/rectificării etc.". [13]

În calitate de *mărci pragmatice de contact ale interlocutorului*, **mărci-stimul**: *mărcile pragmatice ale atenţiei în cursul actului conversaţional* (*tip de marcă pragmatică-stimul a interlocutorului*), dar, în același timp, funcționând și ca *semnale care servesc la preluarea replicii* sau *mărci ale schimbării rolului conversațional*, ajutând la preluarea cuvântului de către interlocutor, sunt utilizate, în discursul analizat, mărci pragmatice de tipul : *iar, şi* etc.:

„Președintele României, domnul Klaus Iohannis: Una la mână – presă liberă DA! **Și** ca să nu mergem mai departe decât întâlnirile noastre – știți foarte bine că, **și** în întâlnirile transmise public, și în cele numite informale, vă încurajez întotdeauna să vă exprimați liber. Unii chiar o faceți. În acest sens, aștept ca presa să devină mai independentă, mai liberă și să trateze deschis toate subiectele.!" (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 24.02.2020)

„Iar dacă astfel de situații au existat, eu solicit celor vizați să sesizeze urgent organele abilitate pentru a se verifica și, dacă este cazul, pentru a se lua măsuri ferme.

[12] Carla Bazzanella, apud. Hoarță Cărăușu, Luminița (2017): *op. cit.* p. 69-81.
[13] Koch, Peter, Österreicher, Wulf (2011): *Gesprochene Sprache in der Romania*: *Französisch, Italienisch, Spanisch*. Berlin/New York: Walter de Gruyter, apud. Luminița Hoarță Cărăușu: *Mărci pragmatice de contact în discursul televizual românesc actual,* în *Meridian critic,* Număr special (vol. 38), 2022, p. 149-180.

Independența justiției este nenegociabilă și libertatea persoanei de asemenea. Deci, astfel de situații ar fi, dacă s-ar confirma, intolerabile pur și simplu!" (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 24.02.2020)

„**Și** pentru a vedea nivelul de toxicitate atins de această majoritate să ne uităm nu mai departe de ziua de ieri când celebrul autor al Ordonanței 13, Florin Iordache, a fost votat în Parlamentul României în funcția de președinte al Consiliului Legislativ." (Conferința de presă susținută de Președintele României, domnul Klaus Iohannis -21.10.2020)

„**Președintele României**: Nu am nicio informaţie despre acest personaj, **iar** dacă apar date pe care noi nu le-am cunoscut, evident că vom declara lucrurile pe care putem să le găsim, dar, încă o dată, la acest moment, eu nu am nicio informaţie despre acest personaj." (Conferința de presă susținută de Președintele României, domnul Klaus Iohannis -21.10.2020)

d. Mărci pragmatice de contact ale interlocutorului în discursul politic televizat

Între **mărcile-stimul** care apar în discursul politic televizat propus spre analiză, putem aminti *mărcile acordului*, fiind utilizate mărci pragmatice-stimul de tipul *da* şi *exact*:

„ Președintele României, domnul Klaus Iohannis: Una la mână – presă liberă **DA!** Și ca să nu mergem mai departe decât întâlnirile noastre – știți foarte bine că, și în întâlnirile transmise public, și în cele numite informale, vă încurajez întotdeauna să vă exprimați liber." (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis)

Ca mărci de contact ale interlocutorului, **mărci-stimul**: mărcile pragmatice ale atenţiei în cursul actului conversaţional (tip de marcă pragmatică-stimul a interlocutorului), care servesc, în acelaşi timp, şi la preluarea replicii, fiind polifuncţionale, dezvoltând un aşa-numit „polifuncţionalism al expresiei", sunt utilizate, în discursurile analizate, mărci pragmatice de tipul şi, aşadar, deci, însă:

„**Însă** ceea ce face PSD este o sfidare fără precedent la adresa oamenilor, cu atât mai mult în aceste zile în care România are nevoie de acțiune politică responsabilă, și nu de politicieni care să o ducă mai adânc în criză și în instabilitate." (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 24.02.2020)

„Președintele României, domnul Klaus Iohannis**:** Asta, **sigur,** este o discuție care va începe astăzi și Guvernul va evalua în ce măsură și cum pot fi sprijinite mai ales întreprinderile mici și mijlocii, care nu au resurse să reziste foarte mult, dar și sectoare, sigur, care deja acum suflă un pic mai greu, cum sunt, de exemplu, transportatorii." (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 10.03.2020)

„Este **evident** că nu mai poate fi vorba în acest an de mari adunări populare, de mitinguri de susținere și solicit autorităților responsabile să fie mult mai vigilente în a nu permite sub nicio formă încălcarea regulilor în vigoare." (Conferința de presă susținută de Președintele României, domnul Klaus Iohannis -21.10.2020)

d.1 Mărci stimul ale atenției

„**Însă**, repet, vreau o conformare bună, adică, fiecare să ascultăm de medici, de specialiști, de epidemiologi, să facem ce ne spune specialistul" (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 18.06.2020)

„Repet **însă** - nu putem să lăsăm totul în seama autorităților. Trebuie și noi, fiecare, să acționăm responsabil, să evităm panica, să evităm isteria." (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 11.03.2020)

„În ultimele zile, situația privind infecțiile cu coronavirus a cunoscut o schimbare negativă semnificativă, în special la nivel european, **și** am văzut cu toții decizia fără precedent luată de Italia." (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 10.03.2020)

„Președintele României, domnul Klaus Iohannis: Această propunere de carantinare, în primul rând, trebuie să vină de la experţi, de la specialiști. Nu am auzit nicio propunere care vizează capitala sau județe întregi, **însă** știți că am avut situații în care localități au fost carantinate și cu efecte destul de bune." (Conferința de presă susținută de Președintele României, domnul Klaus Iohannis -21.10.2020)

BIBLIOGRAPHY

Bazzanella, Carla, *I segnali discorsivi*. În: L. Renzi: *Grande grammatica italiana di consultazione*. Bologna: Mulino, 1995.

Bălăiasa Robert Claudiu, *Discursul politic televizual din timpul pandemiei,* Iași.

Beaugrande, R., Dressler, W., *Introduction to Text Linguistics,* London, New York, Longman Linguistics Library, 1981.

Klaus Bochmann, *Limba Română vorbită în Moldova istorică,* vol. 1. Leipzig: Leipziger Universitätsverlag, p. 92-105, 2002.

DȘL , Bidu-Vrânceanu, Angela, Călărașu, Cristina, Ionescu Ruxăndoiu, Liliana, Mancaș, Mihaela, Pană Dindelegan, Gabriela, *Dicționar general de științe ale limbajului*, Editura Științifică, București, 1997.

G. Frege, *Über Sinn und Bedeutung,* 1952, în *Zeischrift für Philosophie und philosophische Kritik*, 100, 1962,

Hoarță Cărăușu, Luminița, *Particularități pragmatice ale dezbaterii televizate* ***Cap de afiș****, moderator și realizator Andreea Știliuc, invitat Gigi Căciuleanu*. În: *Studii și cercetări științifice. Seria Filologie*, Revistă a Facultății de Litere, Universitatea „Vasile Alecsandri" din Bacău, Plurilingvism și interculturalitate, Nr. 38/2017, Editura „Alma Mater", Bacău, p. 69-81, 2017.

Luminița Hoarţă Cărăușu: *Mărci pragmatice de contact în discursul televizual românesc actual,* în *Meridian critic,* Număr special (vol. 38), 2022, p. 149-180.

Kerbrat-Orecchioni, Catherine, *La conversation*. Paris: Seuil, 1996.

Ionescu Ruxăndoiu, Liliana, *Conversaţia. Structuri şi strategii*, Bucureşti, Editura All Educational, 1999 .

L. Karttunen, *Presupposition and Linguistic Context,* în *Proceedings of the Texas Conference*

Levinson, S. *Pragmatics,* Cambridge University Press, 1983.

Merlan, Aurelia, *Mărcile interactive și funcțiile lor în dialog*, în Klaus Bochmann, Vasile Dumbravă, *Limba română în Moldova istorică*, vol. 1. Leipzig: Leipziger Universitätsverlag, p. 92-105, 2002.

Perelman, C., Olbrechts- Tyteca, L., *The New Rhetoric: A Treatise on Argumentation*, 1971.

Techtmeier, Bärbel , *Dialogul – un proces interactiv și dinamic*, în Klaus Bochmann, Vasile Dumbravă, *Limba română în Moldova istorică*, vol. 1. Leipzig: Leipziger Universitätsverlag, p. 107-120, 2002.

https://www.presidency.ro/ Accesat la data de 25.06.2021

PROJECT FOR A "NATIONAL SCHOOL" BUILDING AT THE TIME OF THE ORGANIC REGULATION

Vasile Grigore

PhD Student, University of Bucharest

Abstract: The adoption of the Organic Regulation of the Romanian country in 1831 opened the way for great transformations in the Romanian society. School and education were a constant concern of the authorities of the regulatory period and the object of large-scale investments, both in infrastructure and in the training of the teachers. Thus, in 1848, it was required to establish buildings intended for education according to a "national school" plan that met both the specific requirements of modern education and the technical and financial possibilities available to Romanian villages at the time. The approach is part of the first and the simplest process of systematizing the territory and localities in our country.

Keywords: Organic Regulation, school building, national school, lancasterian, systematization.

Perioada regulamentară, începută prin adoptarea, în 1831, a Regulamentului Organic al Ţării Româneşti şi finalizată din punct de vedere juridic prin Conferinţa de la Paris din 1858, a fost una de mari şi complexe prefaceri, de „transformări fundamentale în structurile şi suprastructurile societăţii [...], mutaţii considerate şi ele adevărate revoluţii" (Gh. Platon, *Mutaţii social-economice în Principate (1821-1848),* în *Istoria românilor,* coord. Acad. Dan Berindei, vol. VII, tom 1, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p. 135). Nu trebuie să pierdem din vedere că tocmai în această epocă s-a forjat generaţia paşoptistă, cea care va decide nu numai direcţia şi ritmul modernizării ţării, ci şi va defini şi impune conceptul „România". Şcoala, educaţia, învăţământul au constituit o preocupare constantă a autorităţilor acelor vremuri şi obiectul unor investiţii de o amploare nemaiîntâlnită până atunci, atât în infrastructură, cât şi în pregătirea cadrelor. Construcţia clădirilor de şcoală rurală după planuri arhitecturale concepute de specialişti face parte din conceptul mai larg de sistematizare a satelor din perioada regulamentară care cuprindea restrângerea perimetrului construit, alinierea caselor, locuinţe clădite conform îndrumărilor şi planurilor, realizare de construcţii obşteşti, reorganizare administrativ-teritorială, dezvoltarea şi modernizarea infrastructurii de transport şi comunicaţii, lucrări hidrotehnice...

Secţia a IV-a a Capitolului VII din Regulamentul Organic al Ţării Româneşti poartă titlul „Pentru învăţătura publică" şi în articolul de început (364) stipula că „Învăţătura publică trebue asemenea a fi objectul îngrijirii şi privigherii Stăpânirii, ca creşterea tinerilor să fie întemeiată pe începuturile celui mai sănătos moral.". Ceva mai jos, Art. 366 legifera înfiinţarea de „şcoale începătoare pentru amândoă secsurile", trebuind a li se da „toată întinderea înaintătoare şi asemănată cu suma banilor hotărâţi pentru învăţătura publică". În aceste şcoli urma să se predea după „medotul lui Lancaster". (*Regulamentul Organic*, Bucureşti, 1832, p. 193-194)

„Metodul lui Lancaster" purta numele pedagogului Joseph Lancaster (1771-1838), cel care în contextul creşterii populaţiei şcolare din Anglia şi a lipsei personalului calificat a conceput un sistem prin care un educator/învăţător putea preda unui mare număr de elevi,

uneori de ordinul sutelor, în condiţiile păstrării unor costuri reduse. Dar nu despre aplicarea acestei metode pedagogice la noi şi aiurea dorim să vorbim în acest articol, ci să punctăm faptul că ea a influenţat arhitectura şcolară după modelul „funcţia creează organul".

O dovadă în susţinerea acestei afirmaţii o constituie „planul de şcoală naţională" pe care vi-l prezentăm în aceste pagini, după a cărui alcătuire Eforia Şcoalelor dorea să se clădească şcoli în satele Ţării Româneşti. Planul este însoţit de mai multe documente şi se păstrează la Arhivele Naţionale Istorice Centrale (ANIC), Fondul Vornicia din Lăuntru, dosarul 21/1847, din care am ales să-l transliterăm pe cel aflat la filele 428-429. Textul aşezat între paranteze drepte ne aparţine.

„Eforia Scoalelor din Prinţipatul Romaniei
No. 103
Anul 1848, luna lui Januar 19
Bucureşti

Cinstitului Departament al Trebilor din Năuntru

Eforiea, cunoscând că cele mai multe încăperi de şcoale de prin sate se află în foarte proastă stare, pentru că unele dupe [ce] s-au urzit au rămas nesăvârşite, altele fiind rău clădite în paente sau numai de gard s-au dărâmat cu totul, încât acum nu se mai poate face nicio întrebuinţare cu dânsele şi învăţătorii sânt siliţi să ţie scoală cu multă strâmtorare prin încăperile lor de lăcuinţă.

Încă din anul 1843 Eforiea dedese în conoştinţa Cinstitului Departament proasta stare în care de atunci se afla încăperile de scoală de prin sate, arătând prin liste desluşitoare cu de amăruntul de tot ce trebuia a se face la fiecare scoală. Atunci s-au trimis Cinstitului Departament şi un număr de ecsemplare de planul tipărit dupe care avea a se clădi acele scoli şi cu toate că Cinstitul Departament luase hotărâtoare măsuri de a se întâmpina şi această trebuinţă publică, dupe toată cuvenita orânduială, dar neapucând a se săvârşi întocmirea acelor măsuri au rămas până acum neaduse la îndeplinire.

Dintr-această amânare a resultat nu numai că încăperile care era atunci în proastă stare nu s-au mai reparat, ci şi care se mai ţinea în picere acum a dat pe brângi.

Din 1500 scoli comunale ce se numără astăzi în toata ţara, d-abia 500 au încăpere în stare mai bunicică, iar 1000 sânt ori de tot în lipsă, sau că încăperea ce au acum este de tot derăpănată.

Aducând acestea la cunoştinţa Cinstitului Departament, Eforiea nădăjdueste că nu se vor mai amâna măsurile ce trebue a se lua pentru îndeplinirea acestei trebuinţe dupe toată orânduiala şi roagă plecat pe Cinstitul Departament ca poruncile ce va binevoi acum a da către Cârmuiri să fie hotărâtoare că nu se va mai îngădui de către Cinstitul Departament nicio altă amânare pentru înfiinţarea încăperilor de scoale, ci că neapărat să cere a se săvârşi în vara viitoare toate reparaţiile, iar în doă veri toate clădirile ce sânt a se face din nou.

Pentru aceste din urmă Eforia trimite şi acum Cinstitului Departament un plan cu desluşire de mărimea ce trebue să aibă fiecare scoală în analoghie cu populaţia satului.

Profesorilor de la scoalele normale de prin judeţe s-au poruncit de către Eforie să dea la Cârmuiri liste de toate scoalele ce au trebuinţă de reparaţie, cum şi de acelea ce trebuesc a se clădi din nou şi să dea deslușiri asupra lucrului ce va fi să se facă dupe plan atât ei însuşi la Cârmuire, cât şi subrevisorii de plăşi la Subcârmuire sau la sat, spre a nu mai mijloci nicio nedomirire despre amăruntele unor asemenea clădiri.

[semnează] Alexandru Filipescu
[semnează] Manolache Băleanu"

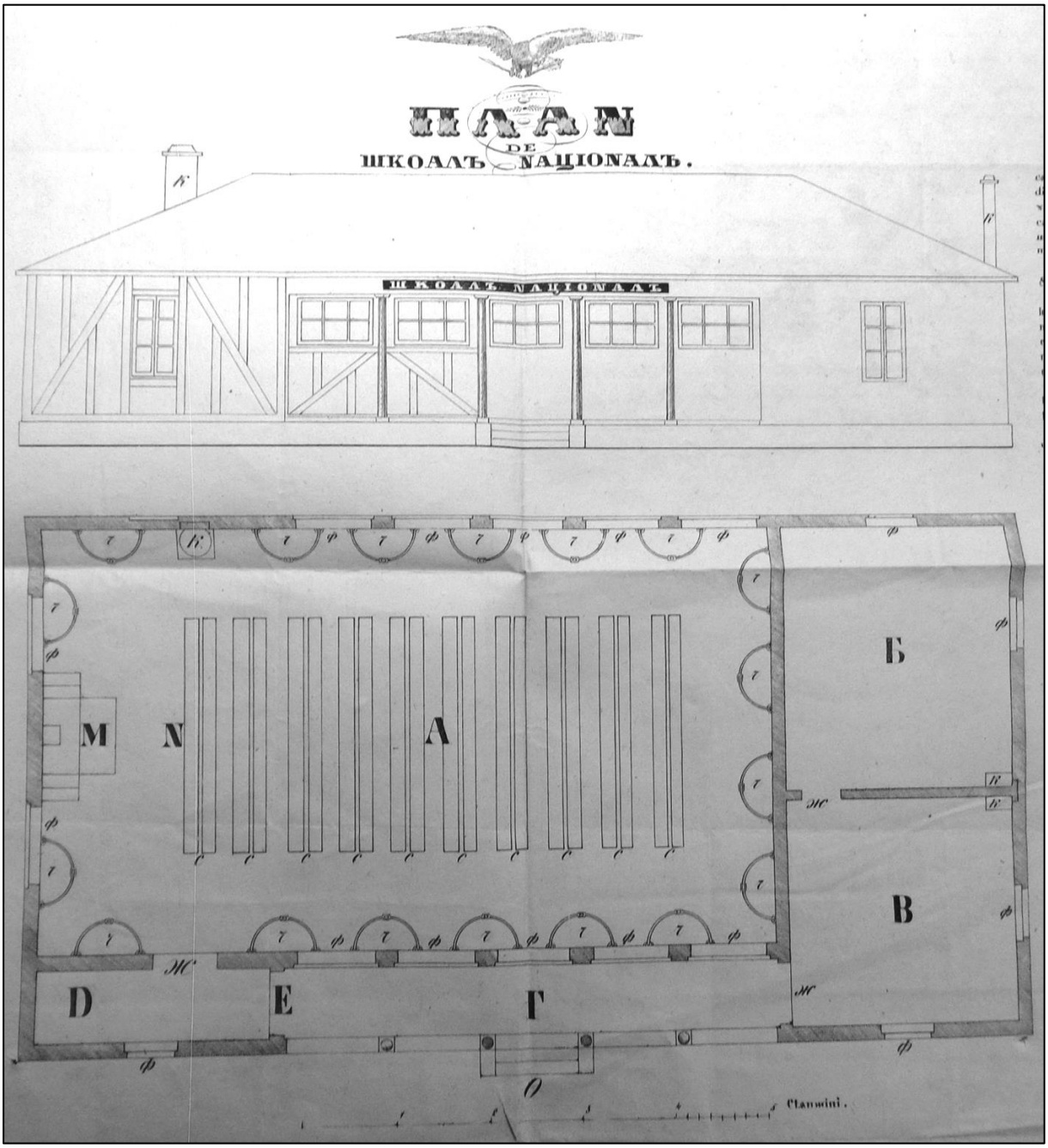

„Plan de şcoală naţională” ce însoţeşte acest document (f. 430r-v; vezi figura 1) pe lângă partea desenată cuprinde „Socoteală de materialul ce trebueşte la această zidire” şi „Măsurile zidirii şi descrierea părţilor ei”, menite să ne ofere o imagine de ansamblu asupra a ceea ce se dorea a fi o clădire destinată educaţiei publice la sate şi investiţia pe care o necesita:

„Socoteală de materialul ce trebueşte la această zidire:

30.000 cărămizi;

10.000 oca var;

28 tâlpoae de câte 3 stânjini lungu, 7 degete latu şi 5 degete dunga, pentru a se aşeza pe ziduri jos pe temelie şi sus subt coperiş;

4 stâlpi rătunzi pentru prispă de câte 1 stânj[eni] şi jumă[tate] lungi şi 7 degete groşi;

40 stâlpi în muchie pentru paiente de câte 1 stânjen şi jumătate lungu, 6 degete latu şi 4 degete dunga;

80 proptele de câte 1 stânjeni lungu, 5 degete latu şi 4 degete dunga;
30 grinzi de câte 6 stânjini lungimea, 7 degete lăţimea şi 5 degete dunga;
40 căpriori de câte 3 stânjini lungimea, 6 degete lăţimea şi 4 degete dunga;
30 laţi;
13.000 şindrilă de 3 palme lungu şi o jumătate palmă latu;
30.000 cuie;
700 podini pentru tavan de 6 palme lungu şi 8 degete latu.
Măsurile zidirii şi descrierea părţilor ei:
Tot lungul zidirii este de 11 stânjini, largu de 6 stânjini.

Într-această zidire se coprind 3 odăi, din care una mare (A), pentru învăţătura copiilor, de 8 stânjeni lungul şi 4 şi jumatate largu şi 2 mici, însă una (Б) de 3 stânjeni de lungă şi 2 şi jumătate largă, cealaltă (B) de 2 şi jumătate lungă şi 2 şi jumătate largă.

Pă dinaintea odăii cei mari este o prispă cu 4 stâlpi largă de 6 palme. Această prispă la un căpătâiu (D) este închisă cu zid până în streaşină şi are o uşă la intrarea (E), care intrare fiind închisă scuteşte de vânt uşa (Ж) a odăii cei mari. Uşile celorlalte 2 odăi mici sânt însemnate iarăşi cu slova (Ж).

Ferestrile sânt însemnate cu slova (ф) şi sânt în număr de 17; din care 12 sânt aşezate sus culcate în lungul zidirii ca să nu poată vedea copiii din lăuntru pă ferestre afară, iar celelalte sânt puse drept, precum se obicinueşte şi la alte zidiri. Toate ferestrile sânt 4 palme de largi şi 7 de lungi.

Uşile sânt de 5 palme de largi şi 8 şi jumătate de nalte.

Înălţimea temeliei, din faţa pământului până în prispă, este de 3 palme; înălţimea peretelui, din faţa prispii până supt streaşină, este de un stânjin şi jumătate; înălţimea acoperişului de un stânjin şi jumătate.

Păretele zidirii se face în paente şi cu o cărămidă pântre ele, iar temelia trebue să fie de 2 cărămizi.

Pardoseala se va face, după înlesnirea ce va fi în partea locului, sau cu scânduri sau cu cărămidă.

Coperişul se face iarăşi, după înlesnirea locului, de şindrilă sau de cenuşar.

Slova (ч) însemnează jumătate de cercurile de fier care sânt de 2 degete de groase şi de 3 palme ţancul încovoerii lor. Aceste cercuri trebue să fie la căpătâele lor cu belciuge bătute într-o grindă, care să fie băgată în zid tot lungul păretelui, căci bătându-se numai în cărămidă nu ţin multă vreme; şi, într-acele belciuge mişcându-se, când se vor lăsa în jos trebue să se razeme pe un picior iarăşi de fier care va fi atârnat cu belciug din mijlocul cercului. Aceste cercuri vor fi aşezate la o lungime de 3 palme şi jumătate.

Slova (C) însemnează scaunele care sânt făcute de câte 2 lăviţi împreunate: una scundă pentru şedere şi alta mai naltă şi plecată pentru scris. Scaunul cel dinainte însemnat cu slova (N) n-are scândura cea pentru scris aplecată, ci dreaptă şi cu pervazuri, ca să se poată pune năsip pă dânsa ca să înceapă acolo copiii a învăţa să facă slovele.

Slova (M) însemnează scaunul învăţătorului.

Slova (O) însemnează scara prispii.

Slova (K) însemnează soba.

Slova (T) însemnează stâlpii care se pun pe mijlocul sălii de învăţătură ca să sprijinească tălpoaia pe care se aşază grinzile d-a curmezişul.

Sala de învăţătură va fi de mărimea ce se însemnează într-acest plan numai pentru şcoalele care se vor clădi prin sate mari, adecă prin acele sate care vor avea lăcuitori două sute familii sau mai mult.

Iar pentru sate cu mai puţin de 200 familii, sala de învăţatură va fi numai de patru stânjeni de lungă şi trei de largă, afară de prispă şi de odăile învăţătorului care vor trebui să rămâe tot aşa de largi precum se arată în plan.

Când sala va trebui să fie de mărimea ce se arată în plan, adecă de opt stânjini lungu şi de patru latu, atunci va fi neapărată trebuinţă a se pune cinci stâlpi pe mijlocul salii, ca să se aşeze grinzile pe tălpoae ce se va sprijini pe aceste cinci stâlpi, fiindcă altmintrelea nu s-ar putea face de meşteri de pe la sate un tavan de patru stânjeni de larg.

Pereţii şcoalei se pot face la munte şi de bârne, numai să fie bine încheiate şi astupate căscăturile lor cu tencuială, ca să nu pătrunză frigul iarna. Iar de se vor face în paente se pot zidi cu piatră întrebuinţându-se prea puţin cărămidă numai pentru legături."

Din aceeaşi sursă (ANIC, Fond Vornicia din Lăuntru, dosarul 21/1847, f. 431-432), aflăm că proiectul edificării unor construcţii şcolare corespunzătoare în satele Ţării Româneşti debutase cu ani în urmă, însă se lovise de cele mai felurite piedici.

„În anul 1842, pe lângă alte neorânduieli şi necuviinţe ce să luoase atunci ştiinţă că s-ar fi urmând asupra organizaţii şcoalelor du prin sate, aflându-se că şi chear împotriva poruncilor ce să dedese mai din nainte în coprindere că asemenea şcoale să fie pre cât s-ar putea mai apropiate de închipuirea modelului planurilor ce să trimiseră pe la cârmuirile de judeţe alcătuite de Eforia Şcoalelor (iar nu şi potrivite la lungime şi lăţime), precum şi a se săvârşi de material de gard, lipite şi alicite cu pământ, primindu-se pe alocurea încă şi case ţărăneşti ce şi-ar fi putut agonisi lăcuitorii, pregătindu-se numai după orânduială cu geamuri şi celelalte trebuincioase, suptcârmuitorii ar fi îndatorând satele a le face de zid şi în mărime neasemănată trebuinţii ce ar fi cerut populaţii şi numărului şcolarilor fiecăruia sat, s-au dat ţirculare porunci către Cârmuiri ca să ia numaidecât cele mai straşnice măsuri spre îndreptarea cu desăvârşire a orice asemenea neorânduieli s-ar fi urmat în ale lor judeţe despre aceasta.

În anul 1843, după o luminată rezoluţie dată de Măria Sa prea înălţatul Nostru Domn la jalba lăcuitorilor unor sate atingătoare de neîndemânările şi neînlesnirile ce propunea că ar încerca asupra clădirilor de şcoale în ale lor sate din pricina însemnătoarei cheltuieli ce ar fi costisind nişte asemenea clădiri, s-au slobozit iarăşi ţirculare porunci către Cârmuiri ca de ar fi vreo şcoală sătenească nesăvârşită sau neîncepută să să mai dea lăcuitorilor încă un soroc de câtevaşi luni până îşi vor săvârşi adică munca pământului şi după aceasta apoi să-i îndatoreze a face [negreşit] încăperea de şcoală, potrivit cu ale lor mijloace şi asemănat cu ecspusele mai sus de mai nainte date porunci în folosul lăcuitorilor.

Tot în acel an s-au adus poftire Eforii Şcoalelor că spre a se putea pune în lucrare dispoziţiile atingătoare de săvârşirea şcoalelor începute şi nesăvârşite şi clădirea celor încă neînfiinţate să alcătuiască trei modeluri de planuri, împărţite în trei clase pentru sate, adică 1-iu de 50 familii, al 2-lea de 100 familii şi al 3-lea de 150 familii în sus, cu osebire însă ca pentru cele dintâiu clădirea de şcoală să se socotească de nuele şi pari, pentru cele de al doilea în paentă, iar pentru cele de al treilea de zidărie în cărămidă, care planuri apoi însoţite de trebuincioasele devizuri să le trimiţă Departamentului pentru puţine zile, apoi s-au şi primit de la Eforie cerutele planuri şi devizuri, după care pă de o parte s-au înaintat câte unul din acestea la secsiia inginerească spre a le luoa în băgare de seamă şi după chibzuirea ce va face să încunoştiinţeze Departamentului dacă sânt alcătuite după cuviinţele tecnice, dacă câtăţimea şi felurimea materialurilor sânt potrivite cu trebuinţa pentru fiecare în parte din însemnatele trei clase, dând totdeodată desluşiri şi asupra preţuirii acestor materialuri, iar pă de alta s-au cerut de la Cârmuiri relaţii în urma primirii acestor planuri despre starea şcoalelor săteneşti după chipul următor, adică:

Câte sate au şcoli clădite cu desăvârşire şi care au toate cele trebuincioase, fără a le lipsi nimic pentru învăţătura copiilor şi câte sate au şcoli cu învăţători şi în care să predau orânduitele lecţii;

Câte sate au şcoli, dar din lipsa a oareşcare mobile s-au mici reparaţii nu pot primi ucenici şi stau în nelucrare fără de a se putea urma întrânsele de către învăţători învăţăturile orânduite;

Numărul satelor în care s-au început construcţia şcoalei, câtăţimea banilor ce s-au adunat pentru acea clădire, suma care s-au cheltuit întru aceasta, câte ş-au înaintat ecspusa clădire precum şi câtă cheltuială mai trebueşte spre a ei desăvârşire, şi

Numărul satelor unde clădirea de şcoală nu s-au început nicidecum şi dacă la vreun sat s-au adunat cevaşi sume de bani sau materialuri spre un asemenea sfârşit şi la care sat anume.

Nişte asemenea relaţii s-au primit treptelniceşte de la Cârmuiri, aşa încât după mai multe nenumărate repetiţii ce li s-au făcut abea s-au putut aduna pe la anul 1845, alcătuite după chipul ce să va vedea în alăturata aci prescurtare închipuită după acele relaţii.

După aceasta s-au întors şi de la secsiea inginerească planurile şi devizurile ce s-au fost înaintat în a sa chibzuire, împreună cu deosebit plan şi deviz alcătuit de dânsa şi preţuitor cel dintâiu de lei 15151 parale 20 pentru clasul 1-iu, pentru clasul al 2-lea de lei 12127 şi parale 15, iar pentru clasul al 3-lea de lei 10795 şi parale 10.

Departamentul, văzând că aceste preţuiri sânt foarte însemnătoare şi împovărătoare pentru lăcuitorii săteni, au vrut ca să facă de a se depurta şi a se micşora cât să va putea mai mult o asemenea îngreuitoare sarcină d-asuprăle, înaintând spre acest sfârşit la Eforie planurile şi devizurile alcătuite de secsia inginerească şi poftindu-o totdeodată ca să chibzuiască cu de-adinsul asupra înlesnirii mijloacelor clădirii încăperilor de şcoale săteneşti, prin închipuirea unui plan mai metodic şi mai potrivit cu starea materială a lăcuitorilor.

După aceasta, primindu-se un adres din parte-i în coprindere că văzând neputinţa ce să înfăţişează de a se clădi şcoale comunale după planurile închipuite şi trimise pe la suptcârmuitori din pricina nedomiririi ce cearcă întru aceasta lăcuitorii, precum spre pildă s-au săvârşit multe asemenea clădiri cu totul neasemănate şi nepotrivite cu prezisele planuri, atât în formă şi în mărime, precum şi în a lor construcţie, au chibzuit că de trebuinţă ar fi ca asupra înfiinţării şcoalelor pe la satele unde lipsesc, să se ia de model şcoalele acelea ce s-au putut găsi clădite pe la câteva sate după planuri, şi s-au întors răspuns că Departamentul după toată buna voinţă ce au avut şi are deopotrivă cu Eforiea pentru regularisirea învăţăturilor prin sate se vede silit a-i repeta poftirea de mai sus, spre a-i trimite adică cât mai în grabă planurile cerute, alcătuite după un chip statornic, potrivit cu trebuinţa, potrivit cu starea şi puterea lăcuitorilor de a le pune în lucrare şi, în sfârşit, desluşsitoare prin într-adins devizuri despre toate amărunturile lucrului unei şcoale, ca după aceea apoi să se ia din partea Departamentului măsurile ce s-ar socoti mai cuviincioase spre punerea în lucrare a unor asemenea planuri.

Peste vreo două luni apoi s-au întors de către Eforie ecspusele închipuite de către secsia inginerească plan şi devis modificate după trebuinţă şi într-un chip aşa încât câtăţimea şi felurimea materialurilor le-au redus cheltuielile ce coprindea mai nainte, trimiţând şi un deviz alcătuit de Eforie în trei deosebite eczamplare chibzuite pentru trei stări de populaţiea satelor, pentru sate adică 1-iu de 250 familii în sus, al 2-lea de la 250 până la 150 familii şi al 3-lea de 150 până la 50 familii, cu adăogire că chipul cel mai înlesnitor al clădirii unor asemenea încăperi de şcoală au socotit a fi rădicarea păreţilor în paente umplute cu o jumătate cărămidă pentru şcoalele de câmp, pentru cele de munte de căramidă amestecată cu peatră sau numai de bârne bine tencuite, iar pentru şcoalele cele du prin plăşile de mijloc au socotit că ar fi cu înlesnire de a se face toată clădirea de căramidă, precum asemenea sânt înfiinţate la mai multe sate.

Aceste planuri şi devizuri închipuite de către Eforia Şcoalelor s-au trimis îndată la secsiea inginerească spre a le vedea şi a arăta Departamentului, până în 11 zile cel mult negreşit, 1-iu dacă planurile sânt întru toate după regulile arhitectonice şi dacă îndeplinesc cu desăvârşire scopul pentru care sânt alcătuite şi sânt potrivite cu trebuinţa, şi al 2-lea dacă devizurile sânt eczacte, făcâd tot într-o vreme pentru fiecare preţuirea atât a lucrului, cât şi a materialurilor şi puindu-se litografisi după aceasta planuri şi devizuri un număr de exzemplaruri.

În adăstarea unor asemenea desluşiri cerute din partea secsii inginereşti pe la octomvrie a aceluiaşi an s-au dat aceştiea o alta poruncă prin care i s-au aratat că spre o mai cuviincioasă

şi cât prin putinţă mai mult înlesnire a sătenilor asupra săvârşirii clădirilor de şcoale, s-au socotit de trebuinţă ca toate aceste clădiri să se facă de gard pe tălpi în paente, adică îngrădite cu nuele, lipite cu pământ, alicite şi tencuite, potrivite însă întru toate cu închipuirea planurilor, lucrare ce va ţinea fără îndoială peste treizeci şi patruzeci de ani şi care pă lângă scăzământul ce va produce în economia cheltueli la a lor înfiinţare, va înfăţişa tot aceeaşi uniformitate şi comoditate unei construcţii de zid, puindu-să totdeodată înainte ca pe de o parte să poprească litografisirea planurilor şi a devizurilor, iar pă de alta după aceste din urmă făcute de Departament modificaţii sa alcătuiască alte planuri şi devizuri, înfăţişătoare de cea mai economică şi mai înjosită cheltuială şi să le trimiţă fără zăbavă Departamentului.

Această poruncă s-au mai repetat secsii inginereşti şi pe la dechemvrie, dar abea pe la fevruarie anul 1846 s-au primit din parte-i cerutele planuri şi devizuri, după care nu s-au făcut până acum nicio lucrare."

Tabel nr. 1. „Prescurtare de suma şi starea şcoalelor comunale săvârşite şi nesăvârşite prin satele judeţelor, după listele primite de la Cârmuiri, precum să urmează [anul 1845]. Sursa: ANIC, Fond Vornicia din Lăuntru, dosarul 21/1847, f. 433.

Judeţul	totalul satelor de prin judeţe	satele cu şcoli săvârşite		satele cu şcoli nesăvârşite	satele în care nu s-au început clădirea şcolii
		cu învăţători	fără învăţători		
Dolj	232	156	-	1	10
Gorj	272	159	1	1	1
Mehedinţi	337	241	7	8	55
Teleorman	161	116	1	17	6
Argeşul	191	111	1	34	1
Romanaţi	174	96	12	15	28
Brăila	31	28	2	1	1
Ialomiţa	129	56	1	7	17
Slam Râmnic	117	57	1	36	-
Buzău	162	64	5	36	11
Olt	178	78	3	29	1
Prahova	151	33	4	50	6
Dâmboviţa	219	27	4	102	15
Vlaşca	206	113	-	67	13
Vâlcea	219	133	1	45	10
Saac	214	65	-	98	3
Ilfov	365	41	-	34	32
Muşcel	103	79	5	3	3
TOTAL	3460	1673	48	581	213

Planul propus de „Eforia Şcoalelor din Prinţipatul Romaniei" la începutul anului 1848 exprima dorinţa unei îmbunătăţiri a infrastructurii şcolare săteşti, dar nu reprezenta în sine o noutate. Într-o formă simplificată, sub denumirea „plan de şcoală începătoare", îl vom întâlni reprodus la pagina 371 a ediţiei din 1847 a Regulamentului Organic (*Regulamentul Organic întrupat cu legiuirile din anii 1831, 1832 şi 1833 şi adăogat la sfârşit cu legiuirile de la anul 1834 până acum, împărţite pe fieşcare an, precum şi cu o scară desluşită a materiilor*, Bucureşti, 1847). Era destinat însă şcolilor din oraşe şi o primă formă a acestuia data tocmai din anul 1831. O descriere pe larg, cuprinzând atât partea scrisă, cât şi cea desenată, o regăsim în volumul lui V.A. Urechia, *Şcoalele săteşti în România*, Bucureşti, 1868, p. 37-38.

Planuri asemănătoare am descoperit însă şi în mai multe publicaţii occidentale ale primei jumătăţi de secol XIX, în ţări precum SUA (*Manual of the Free School Society*, New York, 1820), Anglia (Catherine Burke, Ian Grosvenor, *School*, Londra, Reaktion Books, 2008,

p. 34) sau Franţa (*Le magasin pittoresque*, Paris, 1834, p. 45). Cel puţin cu cele franţuzeşti diriguitorii învăţământului valah trebuie să fi fost familiarizaţi, ca şi cu volumul contelui Charles de Lasteyrie, *Nouveau système d'éducation pour les ècoles primaires* (Paris, 1815). Totuşi, nu în Occident ar trebui să căutăm modelul educaţional adoptat atunci în Principatele Române, ci în Rusia, acolo unde în primul sfert de secol XIX interesul pentru şcolile lancasteriene luase înfăţişarea unei ample mişcări sociale. La momentul adoptării Regulamentelor Organice, sistemul lancasterian fusese deja introdus în Basarabia la dorinţa expresă a ţarului Alexandru I în urma a unei vizite pe care o făcuse în 1818 în provincia recent anexată. (Valentin Tomuleţ, *Instituirea şi activitatea şcolilor lancasteriene din Basarabia în anii '20-'40 ai secolului al XIX-lea*, în „Tyragetia", VIII, nr. 2, 2014, p. 122-123)

Construcţia de şcoli, alături de alte edificii publice (case pentru sfaturile săteşti, sedii de instituţii, magazii de rezervă, închisori, staţii de poştă, biserici etc.), investiţiile în infrastructura de transport, organizarea satelor şi oraşelor după reguli urbanistice moderne implementate în perioada regulamentară constituie primul şi cel mai amplu proces de sistematizare a teritoriului şi localităţilor ce s-a desfăşurat vreodată în România.

BIBLIOGRAPHY

Arhivele Naţionale Istorice Centrale, Fond Vornicia din Lăuntru, 21/1847.

Burke, Catherine; Grosvenor, Ian, *School*, Londra, Reaktion Books, 2008.

Le magasin pittoresque, Paris, 1834.

Manual of the Free School Society, New York, 1820.

Platon, Gh., *Mutaţii social-economice în Principate (1821-1848)*, în *Istoria românilor*, coord. Acad. Dan Berindei, vol. VII, tom 1, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003.

Regulamentul Organic, Bucureşti, 1832.

Regulamentul Organic, Bucureşti, 1847.

Tomuleţ, Valentin, *Instituirea şi activitatea şcolilor lancasteriene din Basarabia în anii '20-'40 ai secolului al XIX-lea*, în „Tyragetia", VIII, nr. 2, 2014, p. 122-123

Urechia, V.A., *Şcoalele săteşti în România*, Bucureşti, 1868.

THE AGE OF ROYALTY AND THE REFINEMENT OF THE LATE 19TH CENTURY (1866-1914) - ON LETTERS, HONOUR & PROTOCOLARY SOCIABILITY

Smărăndița-Elena Costin

PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: The present study aims to analyze the changes that occurred with the establishment of the monarchical regime in Romania. The accession to the throne of Carol the 1st meant both political and social prosperity and the establishment of a new civil ethic. The austere king's posture, the idea of honour to be defended by duel, the courtesy of good social practices - all these are reflected in the epistolary practice that has become a real way of being in the world and a proof of the assumption of the role in the royalty play.

Keywords: sociability, 19th century, constitutional monarchy, correspondence, etiquette

I. Despre legile nescrise ale regalității. O nouă paradigmă mentalitară în spațiul românesc

Vorbind despre perioada temporală pe care o avem în vedere, și anume epoca lui Carol I (1866 – 1914), trebuie să menționăm faptul că venirea principelui străin pe tronul României a adus nu doar stabilitate economică țării și gustul progresului, ci și noi coordonate mentalitare. Prezența regelui atrage după sine ideea de onoare și responsabilitate, devenind din ce în ce mai dezirabilă o conduită protocolară, *comme il faut*, în centrul căreia se află ceea ce moraliștii francezi de secol XVII numeau idealul unui *honnête homme* (*gentleman* – în varianta modernă), adică un om caracterizat de echilibrul pe care îl stabilește între exigențele și formalitățile societății și impulsurile interioare. Procesul de modernizare a României își cunoaște apogeul în această epocă în care se impune un nou stil de viață, arondat etichetei princiare, imaginea regelui Carol I impunându-se drept simbol al bărbatului – militar de onoare, devotat și intransigent. Postura conducătorului august pe care Carol I o adoptă nu doar în public, în cariera militară, în fotografiile în care apare în uniforma perfect așezată, dar și în corespondența cu soția sa, Regina Elisabeta, devine, în societatea românească neobișnuită cu o astfel de reprezentare a puterii, un model de urmat. Impactul acestei posturi se poate observa extrem de bine în exigențele prevăzute de conduita oratorului junimist, configurată tot în această perioadă: „Odată cu apariția Junimii și cu întronarea spiritului critic în cultura română, își face loc treptat un nou tip de orator, mai sobru și mai supravegheat, preocupat în egală măsură de ceea ce comunică și cum comunică."[1]

Nu doar oratorul acestei perioade este mai sobru și mai atent la *ce* și *cum* comunică, pregătindu-și din timp discursul, ținuta cu monoclu la buzunarul fracului, instalând un întreg ceremonial premergător afișării în fața auditoriului, ci și noua paradigmă umană și ideologică de factură junimistă. Distingându-se de liberali prin opțiunea pentru modalitatea firească, organică de a se realiza progresul țării, junimiștii sunt de partea doctrinei conservatoare, prin

[1] Vistian Goia, *Oratori și elocință românească*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985, p. 16.

aceasta dorind a se delimita în câmpul politic al vremii de retorica pașoptistă și spritul sangvinic și militant al liberalilor, promovând conduita strategică a echilibrului și moderației[2]. Conservatorismul junimiștilor (care adesea a fost denumit de către critici sau sociologi *liberalism moderat, liberalism tehnocratic*, subliniind caracterul moderat al grupării) are ca repere pragmatica pașilor mărunți, echilibrul, cumpătul, instrumente care îi determină să aibă o perspectivă completamente diferită asupra modului în care ar trebui realizată modernizarea societății românești față de predecesorii lor. Limpezimea cugetului, maturitatea și retorica simplă, concisă, reprezintă coordonate ale identității junimiste și ale societății aflate sub egida monarhiei, formă de guvernământ susținută de junimiști. Toate aceste particularități discutate până acum fac din „Junimea" un „grup de prestigiu", adică un grup de oameni uniți printr-un set de valori comune prin care este recunoscut de către alte grupuri care participă la competiția socială și care apare ca o consecință firească a procesului de modernizare din spațiul românesc din secolul al XIX-lea. Intrarea în acest „grup de prestigiu" se face pe baza unor cutume/ritualuri prin care neofitul primește botezul ideologic, de unde și funcția implicită a acestor forme de existență socială de a-i învesti cu identitate pe membrii săi. Prin ele se face tranziția între o societate tradițională și una modernă, constituind elementul comun între cele două, alimentându-se din valori ale societății tradiționale – onoarea, alegerea și predestinarea socială – dar funcționând într-o lume orientată spre modernizare[3]. Despre influența „Junimii" asupra modernizării societății românești vom vorbi într-o secvență distinctă a tezei, atunci când vom analiza și rolul oratoriei parlamentare în această perioadă de pionierat a politicii românești.

Figura lui Carol I a exercitat asupra mentalului colectiv românesc aceeași fascinație pe care, la începutul veacului, Napoleon Bonaparte o exercita asupra poporului său. Despre imaginea acestuia din urmă, cercetătoarea Constantina Raveca Buleu constată, în lucrarea *Paradigma puterii în secolul al XIX-lea*, că sintetizează „Figura Salvatorului" în mentalul colectiv, figură ale cărei rădăcini imagologice se află în casta eroilor, a fondatorilor de religii, a instaurătorilor unei noi și necesare ordini într-o vreme de haos și degringoladă socială și umană[4], pe fundalul căreia acționează în conformitate cu postura liderului cu priză la „public". Acesta este și cazul Regelui Carol I, fascinant pentru majoritatea oamenilor poporului condus, intrigant pentru cei care erau refractari monarhiei constituționale. În orice caz, asemenea lui Napoleon, a cărui activitate de politică externă a fost puternic mitizată (*în* și *de* memoria colectivă), pusă pe seama autorității *celui ales*, Unsul lui Dumnezeu, emblemă (antumă și postumă) a militarului și conducătorului ideal, Carol I a reprezentat în ochii poporului său „produsul" fortunat al unui cumul de factori precum demnitatea, vitejia, puterea și, nu în ultimul rând, *onoarea*. O perspectivă interesantă asupra asocierii dintre imaginea autorității regale și divinitatea atotputernică este conturată de către filosoful francez, specialist în studiul imaginarului și al sacrului, Jean-Jacques Wunenburger, în lucrarea *Imaginariile politicului*, în care afirmă că oamenii au nevoie să vadă în conducătorul lor imaginea analoagă a omnipotenței supraumane. Astfel, „puterea politică nu este, în sine, puterea unui om, ci a unui fiu de zeu."[5]

Chestiunea onoarei în epoca regalității a fost riguros analizată de istoricul ieșean Mihai Chiper în a sa *Istorie a duelului la români*. Deși, aparent, duelul poate părea o modalitate de instigare la violență exacerbată, analoagă instinctelor primare ale omului, această cutumă corespunde mai degrabă voinței de emancipare a individului masculin de sub tutela anonimatului, având prilejul de a se confrunta, prin adversarul său, pe sine. Duelul se execută

[2] Vezi Ioan Stanomir, *Junimismul și pasiunea moderației*, Editura Humanitas, București, 2013.
[3] Sorin Adam Matei, *Boierii minții. Intelectualii români între grupuri de prestigiu și piața liberă a ideilor*, Editura Compania, București, 2004, p. 16.
[4] Constantina Raveca Buleu, *Paradigma puterii în secolul al XIX-lea*, Editura Ideea Europeană, București, 2008, pp. 540-543.
[5] Jean-Jacques Wunenburger, *Imaginariile politicului*, traducere din franceză de Ionel Bușe și Laurențiu Ciontescu-Samfireag, ediție îngrijită de Ionel Bușe, Editura Paideia, București, 2015, p. 19.

în numele *obsesiei pentru onoare* și este asociat nu cu un act barbar, ci cu o practică inerentă *procesului de civilizare* – preluând titlul lucrării lui Norbert Elias – , care presupunea, înainte de toate – după cum afirmă istoricul ieșean Mihai Chiper – , un ritual bine stabilit, un protocol care trebuia respectat cu rigoare, întocmai pentru a susține valoarea imuabilă a onoarei în numele căreia se desfășura. Practica duelului favorizează apariția, în cultura română, a *gentlemanului*, tip social despre care aminteam anterior, conștient de valoarea propriei imagini pe care trebuie să și-o apere, în cazul în care a fost în vreun fel lezată, pentru ca onoarea să nu-i fie astfel știrbită[6]. Duelul nu urmărea o anume finalitate practică, scopul său nu se rezuma la accidente fatale voluntare, ci la redobândirea și protejarea, repet, a onoarei, cartea de vizită a individului care nu dorește să piardă rolul în scenariul (cu tot ceea ce presupune acesta – postura de *bon viri*, relații sociale, evenimente mondene, apetit pentru viața tihnită, specifică *secolului burghez*, așa cum denumește Eugen Simion veacul al XIX-lea) societății înalte.

Pentru națiunea română, venirea lui Carol I a însemnat, pe de o parte, stabilitate și ordine în viața poporului pe care îl aduce din stadiul dezastrului (politic, social, economic) pe linia de plutire, transformând o bucată de pământ simili – amorfă pe plan internațional „într-un stat independent, credibil, de care Europa începe să țină seamă.”[7] Pe de altă parte, venirea lui Carol I, înregimentarea, în memoria colectivă, a posturii militarului demn, aflat negreșit în serviciul patriei sale și sub patronajul protector al credinței (*Nihil sine Deo* este deviza primei familii regale a României, lăsată moștenire urmașilor la tron), a adus numeroase schimbări și la nivelul comportamentului social al românilor care, treptat, intrau într-o nouă paradigmă a existenței lor. După cum observă cu acuitate Ioana Pârvulescu în lucrarea sa, *În intimitatea secolului XIX*, anul 1866 nu reprezintă doar punctul zero al modernizării țării, ci este, totodată, și timpul bărbilor, al mustăților, al jobenelor și bastoanelor, toate acestea devenind parte din arsenalul de reprezentare al domnilor de societate. Astfel, ei deveneau „oameni – umbrelă” nu doar prin prisma diverselor ocupații pe care le aveau, dar și din perspectiva accesoriilor multiple și a înfățișărilor ornamentate cu tot soiul de papioane, mănuși sau pălării.

II. Practica epistolară – semnul apartenenței la noua etichetă comportamentală

Pe acest fundal socio – cultural, impregnat de suflul nou al regalității care aduce cu sine un mod de viață aparte și o altfel de raportare la coordonatele etice impuse de acesta, arta epistolară face parte, așa cum subliniază într-o manieră cât se poate de elegantă Dan C. Mihăilescu, „alături de arta vestimentației, a conversației […] de educația muzicală, adică artistică în sensul cel mai larg, dar și de civism, de codul manierelor elegante, din *l'art de vivre*.”[8] Dimensiunea protocolară, vizibilă atât la nivelul comportamentului social, cât și al celui epistolar, care ne interesează în mod deosebit în această lucrare, reprezintă un simbol al societății definite acum prin noi valori care vizează integritatea imaginii de reprezentare în câmpul dinamic al societății de sorginte victoriană, caracterizată deopotrivă de o etică a muncii și de un cult al vieții plăcute, tihnite, din care, însă, nu lipsește, după cum remarcă Susie L. Steinbach, profesoară de istorie la Universitatea Hamline din Statele Unite, disciplina personală[9], orientată în jurul dicteului *aurea mediocritas*. Calea de mijloc, moderația, etica muncii și a plăcerii – toate aceste coordonate ale epocii și vieții victoriene sunt subsumate principiului suprem: *onoarea*.

În lumea din spatele scenei politice, deși umbra acesteia din urmă planează chiar și asupra celor mai intime gânduri, scrisoarea devine uniforma militară a epistolierilor care, deși

[6] Mihai Chiper, *Pe câmpul de onoare. O istorie a duelului la români*, Editura Humanitas, București, 2016, pp. 9-18.
[7] Ioana Pârvulescu, *În intimitatea secolului XIX*, Editura Humanitas, București, 2017, p. 57.
[8] Dan C. Mihăilescu, *I. L. Caragiale și caligrafia plăcerii. Despre eul din scrisori*, Editura Humanitas, București, 2012, p. 75.
[9] Susie L. Steinbach, *Understanding the Victorians. Politics, culture and society in nineteenth-century Britain*, by Routledge 711 Third Avenue, New York, NY 10017, 2017, pp. 4-5.

respectă protocolul (măcar formal) al scrisorii, își revarsă particularitățile de caracter asupra manierelor în care aleg să se raporteze la scrierea acestora și, nu în ultimul rând, la destinatarul lor. În cele ce urmează vom observa cum, de la un epistolier la altul, particularitățile acestei epoci se reflectă în scrisorile lor, oglinzi ale veacului și ale sinelui, deopotrivă. Văzută ca document social și biografic, scrisoarea vorbește posterității nu doar despre cel care a scris-o, ci și despre veacul ei. Vom vedea, în scrisori, nu doar un tată îndurerat de moartea fiicei, dar și zorii unui nou curent la modă, spiritismul. Vom întrezări, în unele epistole, imaginile unor oameni bovarici, care trăiesc la limita datoriilor, dar a căror dorință de confort spune ceva despre conduita burgheză a secolului. Un dialog epistolar poate devoala nu doar autoportretul oscilant, ci și relația magistru – discipol întinsă pe mai mult de un sfert de veac și prin intermediul căreia se văd opinii, dezgusturi, preferințe referitoare la scriitorii în vogă ai momentului. Marii creatori, deși împart dragostea pentru cuvânt, sunt cât se poate de diferiți între ei ca formule de sociabilitate (umană și artistică): unii fac din scrisoare o probă a dispozițiilor profund ancorate în plăcerea vorbei și a cochetăriilor de cafenea, păstrând ceva aproape frivol din eticheta conversațională a saloanelor de secol XVII, în timp ce, pentru alții, caracterul dialogic al scrisorii se află în răspăr cu natura lor solitară, orientată mai mult spre sine decât spre celălalt. Deși aceste diferențe de dispoziții sufletești sunt firești și universal valabile când este vorba despre condiția umană, ele sunt cu atât mai semnificative în secolul paradoxurilor, al liniilor artistice, filosofice, ideologice intercalate și suprapuse, ranforsând încă o dată ideea pe care Eugen Simion o formulează referitor la specificul artistului de secol XIX. Există așa ceva? Răspunsul academicianului este ferm: nu. Nu putem vorbi despre o tipologie a artistului în acest veac, dar putem spune că artistul *secolului burghez* este marcat de contradicții interne, foarte vizibile în corespondența sa intimă: pasionant, dar temător în fața elementului nou ce-l ia prin surprindere, spirit reformator, dar și conservator, gata să provoace la duel, dar și să stea în confortul propriului cămin[10].

Domnia lui Carol I nu a însemnat doar vigoarea vizibilă în câmpul politic și social, ci și dinamizarea unei istorii mici, a oamenilor și tabieturilor lor, a vieții de familie și a practicilor rutiniere. O epocă plină de rumori, indiscreții de la cele mai intime la cele de anvergură publică, dar, cel mai semnificativ, o epocă în care schimbarea formei de guvernământ a generat automat și schimbarea mentalităților sociale, a conduitei morale și protocolare. Valori precum onoarea, demnitatea, credința, echilibrul, fac parte din instrumentarul etic al individului care aparține unei societăți bazate pe normele victoriene de trai, din care nu au cum să lipsească arta curtoaziei și a politeții de fond, desăvârșită grație resorturilor de teatralitate și dramatism specifice *ethos*-ului romantic resimțit, cel puțin la nivelul manifestărilor individuale, pe tot parcursul *secolului lung*. Având în vedere acest fundal socio – cultural permisiv și fecund în ceea ce privește posibilitățile construirii diferitelor posturi de afirmare în scenografia, pe care o putem numi „romantică" la modul general, a secolului al XIX-lea sau „monarhică", dacă ne referim îndeosebi la cea de-a doua jumătate a acestuia, vom analiza doar o mostră din corespondența a două personalități definitorii pentru perioada avută în vedere.

Postura regelui auster, imaginea uniformei, cordialitatea relațiilor interumane, devin elemente constitutive ale unei noi arte care marchează intrarea societății românești într-o nouă epocă, și anume *epoca regalității*. Noua artă despre care vorbeam anterior este cea a politeții văzute aidoma unui cod de recunoaștere socială sau a unei cărți de acces la scenariul victorian al epocii. Sentimentul acut al pudibonderiei, alături de ceremonialul vestimentar al domnilor și al doamnelor (să nu uităm, este secolul jobenelor, al pălăriilor și al redingotelor, dar și al crinolinelor, corsetelor și al rochiilor ample), importanța acordată gesturilor care azi pot părea banale (vizitele, ordinea felurilor de mâncare servite, sărutarea mâinilor doamnelor de către

[10] „Secolul cu foc de lemne și obloane de lemn", după cum îl numește Ioana Pârvulescu, în: Ioana Pârvulescu, *op. cit.*, p. 253.

bărbați, relația neutră dintre soț și soție în public, poziționarea femeii în stânga bărbatului în timpul plimbărilor[11] etc.) și, mai ales, de inegalabila *ars epistolandi,* fac parte din arsenalul *politeții folosite ca armă* împotriva locului comun și a mediocrității sociale. A scrie scrisori, a intra la duel pentru a-ți redobândi onoarea în fața celorlalți, a păstra discreția vieții intime și a ține cont de manierele afișate în societate – toate acestea sunt acțiuni fondatoare ale unui nou stil de viață și, implicit, ale unui nou individ.

III. Scrisoarea ca spațiu al relației dintre magistru și discipol. Scurtă privire asupra corespondenței dintre Titu Maiorescu și Duiliu Zamfirescu

Despre epistolierul Maiorescu s-a scris și s-a vorbit mai puțin, întreaga sa autoritate fiind asociată, pe bună dreptate, cu prelecțiunile populare, cu oratoria parlamentară și universitară și, nu în ultimul rând, cu critica. Maiorescu întreține o consistentă corespondență cu membrii „Junimii"[12], dar și cu sora sa, Emilia Humpel[13], însă în paginile următoare ne va interesa cu precădere corespondența sa cu Duiliu Zamfirescu, care ne va permite analiza unui cuplu/dublet postural, care vizează relația magistru – discipol, schimbul lor epistolar devenind adevărate pagini de teorie literară a romanului, în care se adună și foarte multe păreri cu privire la scriitorii epocii.

Majoritatea scrisorilor îl relevă pe același Maiorescu imperturbabil, egal cu sine însuși, din oratorie sau critică, de cele mai multe ori epistolele sale fiind asimilate conciziei și tranzitivității telegramelor, așa cum se întâmplă în foarte multe scrisori adresate soției sale, observându-se relația protocolară dintre aceștia: „*Ți-am telegrafiat deja că sosesc astăzi foarte tîrziu. Rămîi voioasă în seara de Crăciun./Titus*"[14] Foarte multe scrisori sunt scrise în stilul apodictic al *Însemnărilor zilnice*: „*16/28 Maiu. Plouă mereu. Toată lumea ca reînviată. Dar moleșală generală și slăbiciune intelectuală în urma repedei schimbări de temperatură. Lucrez la ultima parte a articolului « Direcția nouă », Proza.*"[15] Din această perspectivă a expresiei concise, telegrafice, care doar rareori nu are doar un scop informativ, Al. Săndulescu consideră că Maiorescu „nu cultivă epistola ca un om de lume"[16], așa cum fac, de pildă, Alecsandri sau Odobescu, ci din simțul datoriei față de scrisorile primte de la prietenii săi din lumea culturală, nefiind onorabil, mai ales prin prisma caracterului său protocolar și diplomat, să nu respecte pactul epistolar, care presupune întoarcerea favorului *par lettre*. Nu astfel stau lucrurile, însă, când vine vorba despre corespondența lui Maiorescu cu Emilia Humpel sau, din ce am observat pe parcursul cercetării, când vine vorba despre scrisorile trimise socrilor săi, familiei Kremnitz adică, și părinților săi, ceea ce ilustrează importanța cultului familiei pentru etica burgheză din cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Ce diferență considerabilă între scrisoarea de mai sus trimisă soției și scrisoarea trimisă, de pildă, tatălui acesteia, în 1867:

> „*Lui Papa Kremnitz,/Scrisoarea plină de mîhnire a lui papa mă îndeamnă iarăși la o scrisoare, un lux de familie pe care nu mi l-am mai îngăduit de aproape două luni [...] Eu îmi închipui că amețeala ta și a mea sînt consecința unui creier excitabil. În astfel de capete masa este cu siguranță de o structură mai fină decît în altele [...] Că nu ai voie să*

[11] Pentru mai multe detalii referitoare la eticheta secolului al XIX-lea, a se consulta Frédéric Rouvillois, *Histoire de la politesse de 1789 à nos jours*, Éditions Flammarion, Paris, 2008.
[12] Z. Ornea (ed.), *Titu Maiorescu și prima generație de maiorescieni. Corespondență*, antologie, note și prefață de Z. Ornea, text stabilit de Filofteia Mihai și Rodica Bichis, Editura Minerva, București, 1978.
[13] George Juvara (ed.), *Corespondența dintre Titu Maiorescu și Emilia Humpel (1872 – 1900),* Editura Institutului de Arte Grafice „Presa Bună", Iași.
[14] Titu Maiorescu, *Jurnal și Epistolar*, vol. V (10/12 iulie 1864 – 7/19 noiembrie 1866), ediție îngrijită de Georgeta Rădulescu-Dulgheru și Domnica Filimon, Editura Minerva, București, 1984, p. 106.
[15] Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, publicate cu o introducere, note, fac-simile și portrete de I. Rădulescu-Pogoneanu, vol. I (1855 – 1880), Editura Librăriei SOCEC & Co., S.A., București, 1939, p. 192.
[16] Al. Săndulescu, *Literatura epistolară,* Editura Minerva, București, 1972, p. 112.

bei bere, este acum într-adevăr rău. Nu mai ştii ce să faci la cârciumă? Iată un sentiment bine-cunoscut mie! Ei, poate se schimbă situaţia; cînd ieşim data viitoare împreună în oraş, la Berlin, poate că eu comand o sticlă de bere iar tu o sticlă de limonadă. Doar trebuie să fie şi o schimbare pe lumea asta... La noi viaţa decurge lin, punem bani deoparte [...] Seară de seară ne bem ceaiul ca nişte mic-burghezi de treabă şi jucăm o partidă de şah..."[17]

Iată ce înseamnă scrisoarea pentru tânărul Maiorescu de 27 de ani – *un lux de familie* – pe care trebuie să-l exerciți cu băgare de seamă, responsabilitate și să nu îl consumi cu oricine, ci cu familia sau cu persoanele extrem de apropiate, care fac parte din cercul intim al epistolierului, deoarece lucrurile și activitățile de preț sunt cele cu circuit închis, păstrate într-„*o dulce intimitate acasă.*"[18] De altfel, despre ceea ce se află în spatele omului intransigent, ale cărui discursuri sunt de-o geometrie perfectă, vorbește și Nicolae Petrașcu, memorialist român, contemporanul lui Maiorescu, despre care afirmă că în spatele criticului, avocatului, oratorului imperturbabil se află entuziasmul unui copil în fața artei și a frumuseții lumii, care-și arată părțile cele mai delicate ale sufletului doar celor mai intimi, care au avut răbdarea să îl descopere[19].

Lui Maiorescu îi este proprie mai degrabă o sociabilitate de tip german decât de tip francez (mă refer îndeosebi la spiritul revoluționar și la un anume exces de zel), caracterizată de ordine, punctualitate, ținută morală aristocratică, disciplină, perioada studiilor la Viena și Berlin punându-și semnificativ amprenta asupra formării personalității maioresciene. Postura magistrului, vizibilă mai ales în corespondența cu Duiliu Zamfirescu, desăvârșită, în plan social, desigur, odată cu rolul formator pe care l-a avut în cadrul „Junimii", se cristalizează încă din perioada studiilor la Theresianum, Maiorescu adunând în jurul său prieteni în încercarea de a configura o comunitate care să împărtășească valori comune. În actul coagulării acestui grup de prieteni cărora dorea să le devină pedagog, E. Lovinescu observă o „prefigurație a Junimii"[20]. Tot în această perioadă începe o serie de prelegeri filozofice care constau în discuții literare și discuții pe baza lecturilor, adică un soi de anticipare a ceea ce aveau să devină ședințele junimiste.

Postura magistrului pune în lumină tipul de sociabilitate maioresciană, truvabilă și în scrisorile sale – o sociabilitate care frizează mondenitatea, dorința de a fi în centrul atenției, dar nu o atenție provocată prin orice mijloace, așa cum este cazul lui Hasdeu, ci o atenție *dobândită*, în cercurile înalte, prin etalarea cunoștințelor și, de asemenea, prin acribia cu care își apăra imaginea publică, fiind afectat de opiniile celorlați despre el. Să nu uităm că practica duelului îi era foarte cunoscută lui Maiorescu, provocând ori de câte ori i se aducea un prejudiciu de imagine. Așa cum povestește Călinescu[21], Maiorescu nu refuza nicio invitație la petreceri sau cine, găzduind chiar el tot felul de întruniri cu muzică și bucate de seamă. Toate acestea pun în evidență plăcerea epistolierului de a se afla în mijlocul celorlalți, luând pulsul lumii din care face parte. De altfel, în numeroase pasaje din corespondență, dar și mai pronunțat în aforisme, Titu Maiorescu vorbește despre vitalitatea relațiilor interumane: „*Eu am numai un singur lucru:*

[17] Titu Maiorescu, *Jurnal și Epistolar*, vol. VI (8/20 noiembrie 1866 – 17 april 1870), ediție îngrijită de Georgeta Rădulescu-Dulgheru și Domnica Filimon, Editura Minerva, București, 1986, pp. 126-129.
[18] Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice,* ed. cit., p. 126.
[19] Mărturia lui Nicolae Petrașcu citată în Ion Popescu-Sireteanu (ed.), *Amintiri despre Titu Maiorescu*, antologie și prefață de Ion Popescu-Sireteanu, Editura Junimea, Iași, 1973, p. 7.
[20] E. Lovinescu, *Titu Maiorescu*, Editura Minerva, București, 1972, p. 34.
[21] G. Călinescu, *Scriitori străini,* antologie și text îngrijit de Vasile Nicolescu și Adrian Marino, prefață de Adrian Marino, Editura pentru Literatură Universală, București, 1967, p. 404.

semenii. Dacă îmi lipsesc aceştia, atunci întregul univers nu mai are pentru mine nici un preţ."[22]

Despre corespondența dintre Titu Maiorescu și Duiliu Zamfirescu scrie E. Lovinescu, considerându-l pe acesta din urmă cel mai talentat epistolier din literatura noastră și văzând în relația dintre cei doi unul dintre cele mai frumoase cazuri de prietenie (literară ș umană) din spațiul românesc[23]. Deși foarte asemănători ca fibră spirituală, ambii diplomați, aristocrați spiritual, reprezentanți ai echilibrului moral, familiști, partizani ai moderației și ai căii de mijloc, ca epistolieri sunt foarte diferiți, fapt observat atât de E. Lovinescu, cât și de Al. Săndulescu, cel care s-a și ocupat de editarea a două volume de scrisori ale lui Duiliu Zamfirescu[24]. Dacă în scrisorile lui Zamfirescu întâlnim cea mai aleasă expresie stilistică, rafinament, eleganță și un mod bărbatesc, dar delicat, în același timp, de a vedea și expune lucrurile, Maiorescu nu era un „epistolier , nu-și petrecerea cu voluptate mîna pe lutul ce avea să devină gîtul grațios al unei amfore [...] Criticul era om de ordine, cu program, cu orarii și liste de cheltuieli."[25]

Scrisorile lui Duiliu Zamfirescu trimise lui Maiorescu abundă într-un sentiment de dragoste aproape filială, plină de admirația și recunoștința de a fi unul dintre corespondenții de suflet ai criticului: „*Trebuie să luaţi numai partea bună a gândului meu, aceea adică în care stă ca o lampă veche ce arde de veacuri cu o lumină mititică, şi pe care un artist puternic o înalţă, aprinzînd-o pînă a-mi umplea tot capul de vibraţii calde.*"[26] O caracteristică esențială a corespondenței dintre cei doi este densitatea schimbului de idei, de natura flaubertiană, care nu se lasă acaparat de irizațiile afective, care însă păstrează același rafinament și *bon ton* lingvistic. De asemenea, Duiliu Zamfirescu este un observator excelent al lumii din jurul său, găsind în oamenii societății sale o sursă excelentă de inspirație pentru personajele de roman:

> „*Iată doamna de onoare a reginei, femeie de 40 de ani, frumoasă, fină, cu nişte mîini calde [...] iată stăpînul de casă, flăcău tomnatic, plin de spirit (şi, socotesc, vechi amant al doamnei în chestiune); iată cardinalul, şiret, lunatec, un amestesc de misticism şi grosolănie neînţeleasă [...] iată contraste şi antiteze; iată suflete în goană după glorie sau fericire, toate muncite, toate subiecte de roman.*"[27]

Ceea ce îi apropie pe cei doi mai presus de iubirea pentru literatură și plăcerea companiei epistolare reciproce este calitatea umană pe care ambii o aveau. Apreciind cel mai intens latura etică a omului, Maiorescu, deși nu prea generos în cuvinte, simte o conexiune spirituală cu discipolul său, care, însă, pare a se destrăma odată cu venirea în țară a lui Zamfirescu, momentul ruperii finale a prieteniei lor fiind discursul de la Academie al acestuia. Încă de la venirea în țară a scriitorului, aristocratismul dobândit nu ereditar, ci spiritual, era afișat public din ce în ce mai ostentativ, fiind considerat arogant și stârnind multe antipatii prin „morga" inabordabilă și autosuficiența expuse, atitudini în dezacord total cu temperamentul

[22] Titu Maiorescu, *Cugetări și aforisme*, selecție, introducere, note și comentarii, indice tematic de Simion Ghiță, Editura Albatros, București, 1986, p. 40.
[23] E. Lovinescu, *Scrieri,* vol. VIII: *T. Mairoescu și posteritatea lui critică*, ediție și postfață de Eugen Simion, Editura Minerva, București, 1980, p. 79.
[24] Al. Săndulescu (ed.), *Duiliu Zamfirescu. Scrisori inedite*, ediție îngrijită cu note și studiu introductiv de Al. Săndulescu, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1967.; Al. Săndulescu (ed.), *Duiliu Zamfirescu. Cele mai frumoase scrisori*, text ales și stabilit, prefață, tabel cronologic, note și indici de Al. Săndulescu, Editura Minerva, București, 1974.
[25] E. Lovinescu, *Scrieri, vol. VIII: T. Mairoescu şi posteritatea lui critică*, ed. cit., p. 103.
[26] Emanoil Bucuța (ed.), *Duiliu Zamfirescu și Titu Maiorescu în scrisori (1884 – 1913),* cu un cuvânt de introducere și însemnări de Emanoil Bucuță, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II", 1937, p. 57.
[27] *Ibidem,* p. 259.

magistrului său. Se pare că, uneori, *omul din scrisori* este mai agreabil decât omul din viață, iar acest fapt se datorează și libertății pe care spațiul epistolar o oferă construcției posturale.

BIBLIOGRAPHY

I. Bibliografie primară

Bucuța, Emanoil (ed.), *Duiliu Zamfirescu și Titu Maiorescu în scrisori (1884 – 1913)*, cu un cuvânt de introducere și însemnări de Emanoil Bucuță, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II", 1937.

Juvara, George (ed.), *Corespondența dintre Titu Maiorescu și Emilia Humpel (1872 – 1900)*, Editura Institutului de Arte Grafice „Presa Bună", Iași.

Maiorescu, Titu, *Însemnări zilnice*, publicate cu o introducere, note, fac-simile și portrete de I. Rădulescu Pogoneanu, vol. I (1855 – 1880), Editura Librăriei SOCEC & Co., S.A., București, 1939.

Maiorescu, Titu, *Jurnal și Epistolar*, vol. V (10/12 iulie 1864 – 7/19 noiembrie 1866), ediție îngrijită de Georgeta Rădulescu-Dulgheru și Domnica Filimon, Editura Minerva, București, 1984.

Maiorescu, Titu, *Cugetări și aforisme*, selecție, introducere, note și comentarii, indice tematic de Simion Ghiță, Editura Albatros, București, 1986.

Maiorescu, Titu, *Jurnal și Epistolar*, vol. VI (8/20 noiembrie 1866 – 17 april 1870), ediție îngrijită de Georgeta Rădulescu-Dulgheru și Domnica Filimon, Editura Minerva, București, 1986.

Ornea, Z. (ed.), *Titu Maiorescu și prima generație de maiorescieni. Corespondență*, antologie, note și prefață de Z. Ornea, text stabilit de Filofteia Mihai și Rodica Bichis, Editura Minerva, București, 1978.

Săndulescu, Al. (ed.), *Duiliu Zamfirescu. Scrisori inedite*, ediție îngrijită cu note și studiu introductiv de Al. Săndulescu, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1967.

Săndulescu, Al. (ed.), *Duiliu Zamfirescu. Cele mai frumoase scrisori*, text ales și stabilit, prefață, tabel cronologic, note și indici de Al. Săndulescu, Editura Minerva, București, 1974.

II. Bibliografie critică

Călinescu, G., *Scriitori străini,* antologie și text îngrijit de Vasile Nicolescu și Adrian Marino, prefață de Adrian Marino, Editura pentru Literatură Universală, București, 1967.

Lovinescu, E., *Titu Maiorescu*, Editura Minerva, București, 1972.

Lovinescu, E., *Scrieri*, vol. VIII: *T. Mairoescu și posteritatea lui critică*, ediție și postfață de Eugen Simion, Editura Minerva, București, 1980.

Mihăilescu, Dan C., *I. L. Caragiale și caligrafia plăcerii. Despre eul din scrisori*, Editura Humanitas, București, 2012.

Popescu-Sireteanu, Ion (ed.), *Amintiri despre Titu Maiorescu*, antologie și prefață de Ion Popescu-Sireteanu, Editura Junimea, Iași, 1973.

Săndulescu, Al., *Literatura epistolară,* Editura Minerva, București, 1972.

Stanomir, Ioan, *Junimismul și pasiunea moderației*, Editura Humanitas, București, 2013.

III. Bibliografie teoretică

Adam Matei, Sorin, *Boierii minții. Intelectualii români între grupuri de prestigiu și piața liberă a ideilor*, Editura Compania, București, 2004.

Chiper, Mihai, *Pe câmpul de onoare. O istorie a duelului la români*, Editura Humanitas, București, 2016.

Goia, Vistian, *Oratori și elocință românească*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985.

Pârvulescu, Ioana, *În intimitatea secolului XIX*, Editura Humanitas, București, 2017.

Raveca Buleu, Constantina, *Paradigma puterii în secolul al XIX-lea*, Editura Ideea Europeană, București, 2008.

Rouvillois, Frédéric, *Histoire de la politesse de 1789 à nos jours*, Éditions Flammarion, Paris, 2008.

Steinbach, Susie L., *Understanding the Victorians. Politics, culture and society in nineteenth-century Britain*, by Routledge 711 Third Avenue, New York, NY 10017, 2017.

Wunenburger, Jean-Jacques, *Imaginariile politicului*, traducere din franceză de Ionel Bușe și Laurențiu Ciontescu-Samfireag, ediție îngrijită de Ionel Bușe, Editura Paideia, București, 2015.

THEOLOGY OF RESURRECTION REFLECTED IN THE LITURGICAL HYMNS OF THE PENTICOSTAR

Stelian Gheorghiasa

PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iaşi

Abstract: The act of Christ's Resurrection has a wealth of meanings because it is practically a renewal of the whole of creation headed by its "king", the human being, and this gives the Resurrection many nuances. It changes the plan and perspective of human life. „Now all things are filled with light: the heavens and the earth, and things under the earth. Let all flesh therefore celebrate the resurrection of Christ, in whom it is established".
But above all, the Resurrection of Christ generally grounds our faith in a continuation of life after death. Without this event we would not have a provable fact of an afterlife. It could have been said that Jesus, by dying, ceased to be forever, and every man by dying, dies in eternity.

Keywords: hymnography, Ressurection, Penticostar, stichera, troparion

Ca să purcedem în desprinderea câtorva sensuri teologice ale Învierii în baza imnografiei Penticostarului, trebuie să ne oprim câteva clipe la înțelesul cuvântului Înviere și care sunt valențele lui în alte limbi. Aici este foarte grăitor ceea ce spunea Părintele Stăniloae în unul din articolele sale: „Cuvântul românesc *în-viere* exprimă acest fapt (a fi întru Viață) mai bine ca termenul corespunzător din toate graiurile. Celelalte popoare latine zic *resurrectio* = ridicare din nou. Poporul german zice *Auferstehung*, căci traduc exact termenul grecesc *anastasis*. Aceste cuvinte nu exprimă decât scularea celui ce a murit, pentru o repetare a vieții. Cuvântul înviere, însă, este străin în etimologia lui, de ideea repetiției. El exprimă intrarea în viața cea adevărată, dându-ne să înțelegem că existența noastră de aici încă nu este viață. Învierea, în sensul românesc al cuvântului, pune accentul pe Viață, ca Evanghelistul Ioan [...]. Învierea este așezarea lângă râul Vieții și hrănirea din pomul Vieții, adică din Dumnezeu-Omul"[1].

Dacă nu ar fi fost întemeiată această credință prin învierea Lui, o spune tot Părintele Stăniloae în alt loc, „n-ar mai avea nicio importanță deosebirea între cei ce cred și cei ce nu cred și n-ar mai fi nicio dovadă că Iisus a fost Dumnezeu, iar opera Lui, operă mântuitoare"[2]. Dar având ca temelie acest rost al Învierii Domnului, vom dezvolta și alte semnificații ale ei.

1. „Din moarte la viață"

Așa cum spuneam, una din principalele semnificații ale Învierii, care de altfel constituie și Icoana Praznicului, este această ridicare sau trecere din moarte la viață. Acest adevăr dogmatic, care stă la baza soteriologiei ortodoxe, este subliniat de poetul liturgic în aproape toate cântările din noaptea Învierii începând cu Troparul („[...] cu moartea pe moarte călcând

[1] Pr. Prof. Dumitru STĂNILOAE, „Prima înviere", în: *Telegraful român*, XCII (1944), 15-16, pp. 2-3, *apud* Pr. Prof. Dumitru STĂNILOAE, *Cultură și duhovnicie*, Volumul III, Editura Basilica, p. 552.
[2] Pr. Prof. Dumitru STĂNILOAE, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Editura Basilica, București, 2013, p. 418.

și celor din morminte viață dăruindu-le.") și terminând cu minunatul cuvânt de învățătură al Sfântului Ioan Gură de Aur, urmând ca mai apoi să se prelungească în celalalte zile de serbare a Sfintei Învieri. Iată alte câteva exemple:

„Prăznuim omorârea morții, sfărâmarea iadului și începătura altei vieți, veșnice; și săltând, lăudăm pe Pricinuitorul, Cel unul binecuvântat, Dumnezeul părinților noștri, și preaslăvit"[3].

„Cu trupul adormind, ca un muritor, Împărate și Doamne, a treia zi ai înviat, pe Adam din stricăciune ridicând și moartea pierzând; Paștile nestricăciunii lumii de mântuire"[4].

„Cel ce iadul ai prădat și pe om l-ai înviat cu Învierea Ta, Hristoase, învredicește-ne pe noi cu inimă curată să Te lăudăm și să Te slăvim"[5].

Biruind moartea și îmbrăcând firea omenească în haina luminii dumnezeiești, Mântuitorul a dat vieții Lui și vieții noastre un sens superior și definitiv. Moartea închidea ca un zid de nepătruns orizontul vieții omenești. Dincolo de el omul nu vedea nimic, ci doar putea bănui, dând crezare unor mituri sau unor fantasme. Mântuitorul Hristos vine și ridică acest văl gros de deasupra marelui mister chinuitor și ne oferă un alt orizont al vederii noastre[6]. Asemenea nouă ca om, El a arătat drumul nostru, a trăit precum suntem și noi, a murit, a înviat și a lucrat cu acestea toate mântuirea noastră.

„Pogorârea Ta cea cu dumnezeiască cuviință slăvind-o, Te lăudăm pe Tine, Hristoase. Născutu-Te-ai din Fecioară și nedespărțit ai fost de Tatăl. Pătimit-ai ca un om și de voie ai răbdat răstignire. Înviat-ai din mormânt, ca dintr-o cămară ieșind, ca să mântuiești lumea, Doamne, slavă Ție"[7].

Părintele Stăniloae întărește această idee dând o explicare a morții lui Hristos: „El a voit să învingă moartea suportând-o, nu evitând-o, ca să Se dăruiască și El și fiecare total lui Dumnezeu, și astfel comuniunea deplină cu Dumnezeu să fie și rezultatul unui efort al omului de renunțare totală la sine, de venire în întâmpinarea voinței de comuniune a lui Dumnezeu. În acest scop, unind în Ipostasul Său natura omenească cu cea dumnezeiască, a pus de la început baza Învierii"[8]. În același duh afirmă și Înalt Preasfințitul Părinte Laurențiu Streza: „Mântuitorul a biruit moartea prin moarte pentru că a primit-o de bunăvoie, din iubire și din ascultare. Iubirea L-a făcut să moară, iubirea I-a dat biruința asupra morții, iubirea a făcut din moartea Sa jertfa curată, bine mirositoare, adusă pentru întreaga lume, prin care omul a fost readus la bucuria comuniunii cu Dumnezeu"[9].

Deci Mântuitorul Hristos este Cel care se face Paștile noastre, Cel care „face trecerea întregului neam omenesc de la moartea păcatului la viața în Împărăția lui Dumnezeu"[10]. În acest înțeles cântam frumoasa cântare din Canonul Învierii:

„Ziua Învierii, popoare, să ne luminăm, Paștile Domnului, Paștile. Că din moarte la viață și de pe pământ la cer, Hristos Dumnezeu ne-a trecut pe noi, cei ce cântam cântare de biruință"[11].

---

[3] ***, *Penticostar*, Utrenia din Noaptea Sfintelor Paști, Canonul, Cântarea a 7-a, Troparul al 2-lea, pp. 20-21.
[4] ***, *Penticostar*, Utrenia din Noaptea Sfintelor Paști, Luminânda, p. 22.
[5] ***, *Penticostar*, Utrenia din Noaptea Sfintelor Paști, Laude, Stihira a 3-a, p. 23.
[6] Teodor M. Popescu, „Însemnătatea creștină a Învierii Domnului", în*: Glasul Bisericii,* 1955, nr. 3-4, p. 153.
[7] ***, *Penticostar*, Utrenia din Noaptea Sfintelor Paști, Laude, Stihira a 4-a, p. 23.
[8] Pr. Prof. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, Volumul II, EIBMO, București, 2010,p. 149.
[9] Laurențiu STREZA, *Bucuria de a trăi viața în Hristos*, Editura Andreiana, Sibiu, 2012, p. 188.
[10] Pr. Prof. Dr. Lucian FARCAȘIU, *Teologia imnografiei Praznicelor Împărătești din ciclul pascal,* Editura Universității Aurel Vlaicu, Arad, 2010 p. 173.
[11] ***, *Penticostar*, Utrenia din Noaptea Sfintelor Paști, Canonul Învierii, Cântarea întâi, Irmosul, p. 16.

Acest fapt, spune Preafericitul Părinte Daniel, face ca Biserica Ortodoxă să aibă „cea mai bogată și frumoasă mărturisire a tainei învierii lui Hristos – Birutorul morții și al iadului”[12].

Ce a făcut Mântuitorul prin Înviere? O spune în mod sintetic dar cuprinzător Părintele Stăniloae: „Nu a fost de ajuns să vină Soarele dreptății cu lumină, să o pună în obscuritatea în care ne aflăm noi, până la aceste prime trepte ale neființei care sunt suferințele și slăbiciunile noastre, ci a trebuit să Se coboare și mai jos, până în fundul prăpastiei întunecoase, unde moartea stăpânește deplin, unde cei stăpâniți de ea nu mai pot face nicio mișcare pentru a scăpa de robia ei, unde nu mai văd nicio rază de lumină. A trebuit să Se coboare Începătorul vieții, izvorul ei, până acolo unde sfârșește cu totul viața, până în care și-a întins zăbranicul întreg peste făpturile Ziditorului [...]. A trebuit să Se lase înghițit în iad, pentru a țâșni în mijlocul lui cu strălucitoarele raze ale nemărginitei Sale vieți, spărgând porțile iadului, dizolvând plafonul lui apăsător și antrenând spre înălțimi pe toți cei ce s-au dorit în viața lor pământească după lumină[...]. Hristos S-a dus și i-a căutat pe cei credincioși ai Săi până în temnițele cele mai de jos, dezlegându-i și scoțându-i la lumină”[13].

În aceasta stă frumusețea creștinismului: în iubirea copleșitoare a lui Hristos pentru cei ce Îi răspund cu iubire, fapt exprimat și în arta icoanei Praznicului prin scoaterea drepților din iad cu mâinile Sale Sfinte.

2. „Prin moarte ai schimbat omorârea”

În cartea Facerii se precizează că Dumnezeu a pus doi heruvimi să păzească drumul spre pomul vieții în momentul în care Adam și a Eva au fost izgoniți din grădina raiului din pricina faptului că au dorit să ajungă precum Dumnezeu dar în afara Lui. Deci raiul s-a închis pentru oameni, iar în consecință, după moartea biologică, toți mergeau în iad cu nădejdea venirii unui Salvator care îi va elibera și îi va odihni.

Așadar, o dată cu Învierea Sa, lucrurile se schimbă. În Hristos, noul Adam, întreaga umanitate se reîntoarce la Dumnezeu, împlinindu-se astfel nădejdea protopărinților Adam și Eva și dorul de mântuire al tuturor celor ce au murit sub Lege cu credința în venirea Răscumpărătorului. În icoana Învierii citim pe chipurile drepților lumina harului care aduce pacea și bucuria reîntoarcerii în locșurile părintești, nu doar o revenire periodică la o stare mai bună, ci însăși strămutarea din starea robiei și a pierzaniei în patria cerească și veșnică, acolo unde Hristos: „Cel ce stă în mijlocul tronului, îi va paște pe ei și-i va aduce la izvoarele apelor vieții și Dumnezeu va șterge orice lacrimă din ochii lor”(*Ap*. 7,17). Mântuitorul întinde mâinile Sale, purtând stigmatele răstignirii și Se apleacă pentru a ridica din maorte pe Adam și Eva, adică pe întreg neamul omenesc, pentru a mântui pe cei ce au viețuit pe pământ întru dreptate și în căutarea mântuirii.

Pogorârea la iad și izbăvirea de moartea cea veșnică a celor ce cred în El, este surprinsă de imnele liturgice din Perioada Penticostarului de peste două sute de ori, iar în slujbele din duminicile anului liturgic, în special din Octoih, de peste o sută cincizeci de ori[14].

„Cu trupul adormind, ca un muritor, Împărate și Doamne, a treia zi ai înviat, pe Adam din stricăciune ridicând și moartea pierzând; Paștile nestricăciunii, lumii de mântuire”[15].

---

[12] Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, *Învierea lui Hristos – biruință asupra iadului. Pastorală de Sfintele Paști - 1999,* Editura Trinitas, Iași, 1999, p. 5.

[13] Pr. Prof. Dumitru STĂNILOAE, „Moartea și Învierea Domnului” în: *Telegraful Român,* 1933, 32-34, pp. 6-7, *apud* Pr. Prof. Dumitru STĂNILOAE, *Cultură și duhovnicie – Articole publicate în „Telegraful Român” (1930-1936)*, Volumul I, Editura Basilica, București, 2012, p. 299.

[14] Nikolas P. VASSILIADIS, *The mystery of Death,* Athens («The Savior»), 1997, p. 173, *apud* Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, *Învierea lui Hristos – biruință asupra iadului. Pastorală de Sfintele Paști* – 1999, Editura Trinitas, Iași 1999, p. 5.

[15] ***, *Penticostar*, Utrenia din Noaptea Sfintelor Paști, Luminânda, p. 22.

„Pogorâtu-Te-ai în cele mai de jos ale pământului și ai sfărâmat încuietorile cele veșnice, care țineau pe cei legați Hristoase; iar a treia zi, ca și Iona din chit, ai înviat din mormânt”[16].

În troparul Învierii mărturisim faptul că „Hristos a Înviat din morți, cu moartea pe moarte călcând”. Aceasta arată că Învierea lui Hristos nu este „reanimarea unui cadavru sau revenirea la viața pământească amestecată cu moartea sau inevitabil îndreptată spre moarte”[17], ci este vorba despre „omorârea morții” de care auzim în cadrul Utreniei din Noaptea Sfintelor Paști:„Văzut-ai că de acum moartea se numește pretutindeni „adormire” și „somn” și că ceea ce mai-nainte de aceasta își va avea fața înfricoșată s-a făcut lesne defăimată acum după Învierea lui Hristos?”[18]. Odată cu desființarea morții veșnice, El inaugurează viața veșnică pentru omenire.

„Prăznuim omorârea morții, sfărâmarea iadului și începătura altei vieți, veșnice; și săltând, lăudăm pe Pricinuitorul, Cel unul binecuvântat, Dumnezeul părinților noștri, și preaslăvit”[19].

Sfântul Apostol Pavel le spunea corintenilor faptul că „de vreme ce printr-un om a venit moartea, tot printr-un om şi învierea morţilor. Căci, precum în Adam toţi mor, aşa şi în Hristos toţi vor învia”(*I Cor*. 15, 21-22). Astfel, înțelegem și mai deplin că evenimentul istoric ce s-a săvârșit acum două mii de ani în cetatea sfântă a Ierusalimului nu este doar o simplă abatere de la legile naturale, menită să alimenteze nevoia de miracol a omenirii, ci este temelia înnoirii întregii lumi, punctul de sprijin prin care creația își găsește împlinirea.

„Prin moarte ai schimbat omorârea, prin îngropare stricăciunea; că nestricăcios ai făcut trupul pe care l-ai luat, cu dumnezeiasca Ta cuviință făcându-l nemuritor; că Trupul Tău, Stăpâne, n-a văzut stricăciune; nici sufletul Tău n-a rămas în iad, ceea ce era lucru necuvenit”[20].

Mai mult decât atât, Părintele Dumitru Stăniloae spune că moartea este chiar medicament, antidot al păcatelor: „Ele (afectele naturale) sunt și pedepse ale păcatului, dar nu ca aduse de Dumnezeu, ci mai degrabă ca urmări ale ieșirii omului din legătura cu Dumnezeu, Izvorul vieții. Dar odată apărute Dumnezeu le dă și caracterul de antidot al păcatelor”[21]. Tot așa spune și Sfântul Nicolae Cabasila: „A inventat de la început rana și durerea și moartea împotriva păcatului. De aceea îndată după păcat Dumnezeu a îngăduit moartea și durerea, nu ca să aducă judecată păcătosului, ci ca să ofere un leac celui bolnav”[22].

3. **„Puterea iadului ai zdrobit”**

Strâns legat de capitolul anterior vom spune câteva cuvinte și despre felul în care Mântuitorul Hristos învinge puterea răului cu Învierea Sa.

„Deși Te-ai pogorât în mormânt, Cel ce ești fără de moarte, dar puterea iadului ai zdrobit și ai înviat ca un biruitor Hristoase Dumnezeule [...]”[23].

---

[16] ***, *Penticostar*, Utrenia din Noaptea Sfintelor Paști, Cântarea a 6-a, Irmosul, p. 18.
[17] Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Făclii de Înviere*, Editura Basilica, 2014, p. 51.
[18] Sfântul IOAN GURĂ DE AUR, „Cuvânt la Sfânta și prea-luminata Înviere a Domnului nostru Iisus Hristos”, în: *Sfinții Părinți despre moartea și învierea Domnului*, Ediție îngrijită de Florin Stuparu, Editura Sofia, București, p. 332.
[19] ***, *Penticostar*, Utrenia din Noaptea Sfintelor Paști, Cântarea a 7-a, Troparul al 2-lea, p. 20.
[20] ***, *Penticostar*, Canonul Sâmbetei celei Mari, Cântarea a 5-a, Troparul al 2-lea, p. 10.
[21] Pr. Prof. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, Volumul II..., p. 98.
[22] Sfântul NICOLAE CABASILA, *Despre viața în Hristos*, Traducere de Pr. Prof. Teodor Bodogae, EIBMO, București, 2014, p. 89.
[23] ***, *Penticostar*, Utrenia din Noaptea Sfintelor Paști, Condacul, p. 18.

Învierea lui Hristos ca biruință asupra morții și asupra iadului este și biruință asupra diavolului. Sfânta Scriptură ne învață că: „Dumnezeu a zidit pe om spre nestricăciune și l-a făcut după chipul ființei Sale, iar prin invidia diavolului moartea a intrat în lume”(*Pilde*, 2, 23-24). Fiul lui Dumnezeu a venit în lume „ca să strice lucrurile diavolului” (*I In.* 3,8), să înlocuiască stăpânirea lui Satan, adică împărăția păcatului și a morții, cu împărăția iubirii și vieții veșnice.

La viclenia, trădarea și ura semănată de demoni, Iisus nu răspunde cu viclenie și ură, ci cu adevăr și iubire. Iisus respinge atât ispitele plăcerii, poftelor, cât și pe cele ale durerii, prin care demonii voiau să Îl îndepărteze de la iubirea față de Dumnezeu și față de oameni[24]. De aceea moartea pe Cruce a lui Hristos este de fapt biruință asupra puterilor demonice vrăjmașe lui Dumnezeu și oamenilor: „biruind asupra lor prin cruce”(*Col.* 2,15).

Învierea lui Hristos este așadar începutul acestei biruințe asupra diavolului și asupra morții. Urmând lui Hristos, viața creștină este și ea luptă spirituală cu puterile demonice care îndeamnă pe oameni la păcat și deci la moarte.

4. „Astăzi toate s-au umplut de lumină”

După învățătura Bisericii noastre drept-măritoare, Dumnezeu, cel Unul în ființă și întreit în Persoane este creatorul lumii. Lumea stă în strânsă legătură cu omul. El nu se poate mântui și nu poate avea o legătură cu Creatorul său exlcuzând-o, deoarece „ea este mediul întru care „logosul” ei – care este omul – intră într-o legătură spirituală cu Acesta”[25].

În starea sa înainte de păcat omul trebuia să se stabilizeze în bine punându-se în armonie cu întreaga natură creată. Însă prin păcat se produce o dezarmonizare în relația cu Dumnezeu Creatorul, în propria ființă și în același timp o dezacordare cu întreaga armonie a universului.

Așadar istoria căderii prezintă o istorie umană care implică întregul cosmos. Sfinții Părinți au dezvoltat acest concept fiind influențați de ideile unor filosofi clasici – în special Platon și stoicii – despre relația dintre omenesc și cosmic[26]. În sensul acesta, omul a fost privit ca un microcosmos, un cosmos mic în care sunt reflectate toate structurile sale, „o proiecție a întregului Univers”[27]. Dar în același timp și cosmosul putea fi privit, în chip similar, ca un om de dimensiuni mari. Teologii creștini au folosit această concepție pentru a-și susține ideea care își are originea în Cartea Facerii, că omul a fost creat după chipul lui Dumnezeu. Ca imagine a lui Dumnezeu, omul fuseseașezat în inima cosmosului, având rolul de a ține laolaltă toate elementele cosmosului. Când Adam și Eva au renunțat la rolul lor de legătura a cosmosului, acesta și-a pierdut mult din armonia sa. Despre aceasta tratează mai pe larg Părintele Stăniloae în dogmatica sa inspirat fiind de la părinții mistici.

De pildă, Sfântul Maxim Mărturisitorul spune că păcatul omului a atras după sine nestatornicia, neregularitatea și pornirea ușoară spre schimbare a firii văzute din afară și din jurul lui: „iar aceasta s-a întâmplat fie pentru că Dumnezeu a amestecat-o atunci, din pricina căderii, cu trupul nostru și i-a sădit și ei puterea de a se schimba, ca și trupurilor moarte puterea de a pătimi, de a se strica și de a se desface cu totul, cum arată starea trupurilor moarte, potrivit cu ceea ce s-a scris că: «Și zidirea însăși s-a supus stricăciunii, nu de voia ei, ci pentru cel ce a supus-o întru nădejde»”[28].

Pornind de la această premisă și având ca reper textul unor imne liturgice din Penticostar, putem afirma faptul că prin Învierea Mântuitorului Hristos, ca restabilire a firii

[24] Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Făclii de Înviere...*, p. 89.
[25] Pr. Conf. Dr. Dumitru MEGHEȘAN, *Creație și transifigurare*, Editura Universității din Oradea, 2005, p. 9.
[26] Pr. Andrew LOUTH, *Introducere în Teologia Ortodoxă*, Traducere de Dragoș Mîrșanu, Editura Doxologia, Iași, 2014, p. 127.
[27] Pr. Dr. Aurel MIHAI, *Sfânta Treime și Cosmosul*, Editura Basilica, București, 2015, p. 184.
[28] Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Ambigua*, Traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, EIBMO, București, 2006, p. 102.

umane, întreaga natură creată este impregnată de lumina ce izvorăște din mormântul Său, astfel punându-se temelia a ceea ce numește „cer nou și pământ nou".

„Acum toate s-au umplut de lumină: și cerul și pământul și cele de dedesupt; deci să prăznuiască toată făptura Învierea lui Hristos, întru Care s-a întărit"[29].

„Luminatu-s-au toate cu Învierea Ta, Doamne, și raiul iarăși s-a deschis; și toată zidirea lăudându-te, cântare Ție totdeauna aduce"[30].

Iată ce spune Părintele Dumitru Stăniloae despre aceasta: „Prin Învierea lui Iisus s-a făcut începutul lumii viitoare, care stă deocamdată ascunsă privirilor noastre. Învierea lui Hristos e ca trezirea primăverii. Ea este începutul noii creații a lumii, care numai prin pauza creatoare, în care încă ne aflăm, e oprită pentru un anumit timp, înainte de a fi dusă la capăt[...] Această atracție are două aspecte: printr-unul ne face să ne simțim aproape de ea în tot cursul vieții istorice. E ca o lumină care ne însoțește, pentru unii mai puternică, pentru alții mai puțin. Prin celălalt aspect al atracției, eshatologia ni se vădește ca o zonă în care putem intra deplin abia la capătul vieții istorice"[31].

În același duh spune și Sfântul Atanasie următoarele: „Cuvântul prin care și în care au fost create toate lucrurile, conduce din nou creațiunea întreagă, care părăsise mișcarea ce i-a fost dată și o recompune și o readună. Diviziunile apărute în creațiune prin separarea elementelor, care erau destinate să mențină creațiunea ca un tot și să n-o lase să se împartă, au fost depășite în Hristos și puterea unificatoare realizată în El exercită o forță de unificare în toată creațiunea... Prin moartea și învirea Sa a îndepărtat separarea dintre rai și lumea apărută după cădere și ne-a deschis nouă raiul interzis, pentru că El însuși se întoarce după înviere pe pământ și arată că raiul și pământul sunt una"[32].

Pe lângă acest aspect al Învierii privitor la întreaga creație, mai putem spune și faptul că odată cu pătrunderea Sfintei Lumini în toate colțurile cosmosului, lumea începe să-și descopere frumusețile ei nebănuite încă de pe acum, însă nu pe deplin ci în parte. Folosind harul primit prin Tainele Bisericii, creștinii se înduhovnicesc, își purifică vederea după cum îndeamnă imnograful („Să ne curățim simțirile și să vedem pe Hristos strălucind cu neapropiata lumină a Învierii [...]"[33]) și încep să vadă lucrurile și persoanele ca prin ochii lui Hristos. În acest fel se descoperă rațiunile lucrurilor care privite fără patimă, se dezvăluie ca fiind „hrană duhovnicească" pentru mintea omului.

Concluzie

Mormântul Domnului Hristos continuă să fie izvor de lumină, har și sensuri, care să ne însoțească pe drumul către Slava Sa cea cerească. Compozițiile imnografilor Bisericii noastre dreptmăritoare au rolul de a prilejui timp de rugăciune și un limbaj potrivit pentru aceasta și, de asemenea, ele deschid orizonturile către înțelegeri tot mai adânci din necuprinsul Tainei ce ni s-a descoperit.

BIBLIOGRAPHY

1. ***, *Biblia* sau *Sfânta Scriptură*, EIBMO, București, 2015.
2. ***, *Penticostar*, EIBMBOR, București, 1999.

[29] ***, *Penticostar,* Utrenia din Noaptea Sfintelor Paști, Canonul Învierii, Cântarea a 3-a, Troparul întâi, p. 16.
[30] ***, *Penticostar,* Vecernia de Marți în Săptămâna Luminată, La „*Doamne srigat-am...*", Stihira a 2-a, p. 36.
[31] Pr. Prof. Dumitru STĂNILOAE, *Iisus Hristos sau restaurarea omului...*, p. 438.
[32] F. MEYENDORFF, *Le Christ dans la theologie byzantine*, Les Editions du Cer, Paris, 1969, p. 194, *apud* Pr. Prof. Dumitru STĂNILOAE, „Paștele, sărbătoarea luminii și a bucuriei în ortodoxie", în: *Studii teologice*, 1975, 5-6, p. 356.
[33] ***, *Penticostar*, Utrenia din Noaptea Sfintelor Paști, Canonul Învierii, Cântarea întâi, Troparul întâi, p. 16.

3. Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, *Învierea lui Hristos – biruință asupra iadului. Pastorală de Sfintele Paști - 1999,* Editura Trinitas, Iași, 1999.
4. Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Făclii de Înviere*, Editura Basilica, 2014.
5. Farcașiu Prof. Dr., Lucian, *Teologia imnografiei Praznicelor Împărătești din ciclul pascal,* Editura Universității Aurel Vlaicu, Arad, 2010.
6. IPS Streza, Laurențiu, *Bucuria de a trăi viața în Hristos*, Editura Andreiana, Sibiu, 2012.
7. Louth, Andrew, *Introducere în Teologia Ortodoxă*, Traducere de Dragoș Mîrșanu, Editura Doxologia, Iași, 2014.
8. Megheșan. Conf. Dr., Dumitru, *Creație și transifigurare*, Editura Universității din Oradea, 2005.
9. Mihai, Pr. Dr., Aurel, *Sfânta Treime și Cosmosul*, Editura Basilica, București, 2015.
10. Popescu, M. Teodor, „Însemnătatea creștină a Învierii Domnului", în: *Glasul Bisericii*, 1955, 3-4, pp. 149-154.
11. Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, Traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, EIBMO, București, 2006.
12. Sfântul Nicolae Cabasila, *Despre viața în Hristos*, Traducere de Pr. Prof. Teodor Bodogae, EIBMO, București, 2014.
13. Stăniloae, Pr. Prof., Dumitru, *Cultură și duhovnicie – Articole publicate în „Telegraful Român" (1930-1936)*, Volumul I, Editura Basilica, București, 2012.
14. Stăniloae, Pr. Prof., Dumitru, *Cultură și duhovnicie*, Volumul III, Editura Basilica, București, 2012.
15. Stăniloae, Pr. Prof., Dumitru, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Editura Basilica, București, 2013.
16. Stăniloae, Pr. Prof., Dumitru, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, Volumul II, EIBMO, București, 2010.

PECULIARITIES REGARDING THE MANAGEMENT OF PSYCHOSOCIAL RISKS IN THE ORGANIZATIONAL ENVIRONMENT

Luminița Zubco

PhD Student, State University of Moldova

Abstract: Managing psychosocial risks presents a similar complexity to providing personalized psychological support, as each organization is a unique entity, just as each individual personality has a distinct structure. In this context, adopting a standardized template could lead to negative consequences for both the company and its employees. The real solution lies in the ability of the psychosocial risk management team to carry out individualized analyzes adapted to the specifics of each work environment.

Keywords: psychosocial risk management, organizational environment.

Aspecte introductive privind gestionarea riscurilor psihosociale

Riscul psihosocial se referă la probabilitatea de producere a unui eveniment, combinat cu consecința sau gravitatea potențială (Simionescu, 2019, p. 41), și care survine din interacțiunea dintre factorii psihiologici și cei sociali. Procesul de intervenție și de gestionare a riscurilor psihosociale se prezintă ca o serie de acțiuni complexe, care presupune asistență psihologică individualizată, deoarece fiecare organizație este o entitate unică, la fel cum fiecare personalitate individuală dispune de o structură distinctă. În acest context, adoptarea unui șablon standardizat ar putea conduce la consecințe negative atât pentru companie, cât și pentru angajații săi. Soluția unei bune intervenții constă în capacitatea echipei responsabile de gestionarea riscurilor psihosociale de a realiza analize individualizate și adaptate la specificul fiecărui mediu de lucru.

Un reper în această analiză ar fi riscurile psihosociale enumerate de către organizațiile internaționale abilitate în securitatea și sănătatea în muncă. Astfel, în mod particular, fiecare organizație trebuie să cerceteze și să acționeze în conformitate cu ciclograma propusă de către OSHA[1], analizând posibilitatea gestionarii fiecărui risc psihosocial, identificate prin trei tipuri de intervenții:

- *primare* – se acționează asupra cauzei;
- *secundare* – se acționează asupra riscului;
- *terțiare* – se crește reziliența prin metode de gestionare a stresului.

Cum se procedează în acest caz? Este de remarcat faptul că există o corelație între modul de gestionare a riscurilor psihosociale și productivitate. În mod evident, este necesar să se acționeze asupra cauzelor mai întâi, însă, dat fiind faptul că pot exista riscuri psihosociale care nu pot fi eliminate prin înlăturarea cauzei, va fi necesar să se identifice posibilități de a acționa asupra riscului pentru a-i diminua impactul negativ asupra personalului. Totodată, se va lucra cu personalul în vederea creșterii nivelului de reziliență. Activitatea practică ne arată că, atunci când se acționează prin intervenții primare asupra unor riscuri psihosociale se

[1] ***Ghid pentru aprecierea calității evaluării riscurilor și a măsurilor de gestionare a riscurilor în vederea prevenirii riscurilor psihosociale*. București: Comisia Europeană, 2018.**

diminuează impactul negativ al mediului de muncă și astfel se crește reziliența în fața altor riscuri psihosociale care nu pot fi eliminate (Zubco, 2023).

În scopul facilitării procesului de identificare și de gestionare a riscurilor psihosociale în mediul organizațional, vom prezenta o listă de riscuri psihosociale[2] care ar putea servi drept variabile de bază în acest proces:

- *Hărțuirea* – repetarea și persistența tentativelor de a chinui, intimida, frustra sau provoca o altă persoană. În situații de hărțuire, într-o anumită perioadă de timp, victima (care poate fi una sau mai multe persoane) devine în mod constant ținta atacurilor agresive ale unei alte persoane (sau mai multe persoane) și întâmpină dificultăți în a se apăra împotriva acestor acțiuni;
- *Violența din partea terților* – amenințări, violență fizică și violență psihologică din partea terților (de ex., consumatori, clienți sau pacienți care primesc bunuri sau servicii);
- *Confruntarea cu durerea* – expunerea la evenimente traumatizante, solicitarea emoțională, tratarea oamenilor muribunzi ș.a.;
- *Volumul de muncă și ritmul de lucru* – volumul de muncă supradimensionat sau subdimensionat, ritmul determinat de automatizare, nivelurile ridicate de presiune a timpului și presiunea permanentă a termenelor, relaxare versus supraîncărcare în muncă;
- *Lipsa creativității și repetitivitatea activității de muncă* – se așteaptă ca lucrătorii să îndeplinească doar sarcini repetitive, monotonia muncii sau ciclurile scurte de lucru, munca fragmentată sau inutilă, munca este ritmată de mașină sau sistem;
- *Timpul de lucru* – munca în ture, turele de noapte, programele de lucru inflexibile, ore de lucru neprevăzute, în afara programului de muncă, urgențele, programul prelungit sau neadaptat la viața socială etc.;
- *Controlul* – gradul ridicat de incertitudine, gradul scăzut de participare la procesul de luare a deciziilor, lipsa controlului asupra volumului de muncă, ritmul de lucru, lucrul în schimburi, incapabilitatea de a-și folosi pe deplin abilitățile, informarea insuficientă;
- *Mediul de muncă și echipamentul de muncă* – resurse insuficiente, disponibilitatea redusă, caracterul inadecvat sau întreținerea necorespunzătoare a echipamentului de muncă, condiții de mediu necorespunzătoare (de ex., lipsa spațiului, iluminatul redus și zgomotul excesiv);
- *Funcția și cultura organizațională* – sistem motivațional neficient, comunicare deficitară, lipsa suportului pentru performanță, suport redus pentru soluționarea problemelor și dezvoltarea personală, sprijin redus din partea conducerii, modul de definire a sarcinilor ineficient, lipsa definirii obiectivelor organizaționale sau a unui acord asupra acestora;
- *Relații interpersonale la locul de muncă* – calitatea relațiilor interpersonale, calitatea comunicării formale și informale, relații defectuoase cu superiorii, relații slab gestionate cu colegii, izolare socială sau fizică, conflicte

[2] Această listă de riscuri a fost elaborată, având la bază următoarele surse: Korunka *et al.* (2010); Constantin (2019); Simionescu (2019); Erwandi *et al.* (2021); ***Ghid pentru aprecierea calității evaluării riscurilor și a măsurilor de gestionare a riscurilor în vederea prevenirii riscurilor psihosociale,*** **2018;** *Mental health promotion in the health care sector*; https://osha.europa.eu/en/publications/e-fact-46-mental-health-promotion-health-care-sector/view: *What are psychosocial risk factors?*: https://www.hse.gov.uk/msd/mac/psychosocial.htm.

interpersonale, lipsa suportului social, hărțuire, intimidare, stil de conducere necorespunzător, violență din partea terților, sprijin slab din partea supervizorilor și/sau colegilor de muncă, munca în izolare ș.a.;

- *Rolul în organizare* – ambiguitatea rolului, roluri conflictuale și responsabilitate pentru oameni, lipsă de claritate în ceea ce privește obiectivele de muncă;
- *Dezvoltarea carierei* – condiţii reduse pentru învățarea organizaţională, stagnarea și incertitudinea în carieră, subpromovarea sau supraprомovarea, remunerații scăzute, nesiguranța locurilor de muncă și valoarea socială scăzută a muncii;
- *Interfața viață de familie-viață profesională* – programul de lucru prea fix sau neadecvat, cerințe antagonice ale rolurilor personale și profesionale, nivel scăzut de sprijin acasă și probleme legate de faptul că ambii parteneri se află în câmpul muncii (carieră dublă);
- *Dezechilibru efort-recompensă* – niveluri scăzute de recunoaștere și recompense, recompensarea eforturilor lucrătorilor și recunoașterea contribuțiilor și realizărilor individuale și ale echipei în cadrul organizației este importantă atunci când se încearcă minimizarea riscului de stres profesional, nemulțumire față de salarii și statut neclar;
- *Schimbare slab gestionată* – o gestionare deficitară a procesului de schimbare poate determina angajații să se simtă anxioși și nesiguri cu privire la aspecte ale muncii sau ale statutului lor, siguranța locului de muncă, reducerea de personal, muncă neclară în viitor;
- *Justiția organizațională* – percepțiile privind corectitudinea procedurilor de lucru și modul în care acestea sunt adoptate; stilul de conducere al șefilor, modul de evaluare a activității; calitatea deciziilor organizaționale; persoane considerate influente pentru lucrători și spațiu limitat, plângerile şi litigiile;
- *Factori sociali și culturali* – amplasarea locurilor de muncă (departe de colegii de lucru, sau prea multe persoane în birou, lipsă de intimitate);
- *Diferențe individuale* (vârstă, abilități mintale, preferințe, temperament etc);
- *Loialitatea organizațională* și *satisfacția profesională* (gradul de identificare și atașament față de companie, gradul de satisfacție în raport cu rezultatele muncii și procesele organizaționale).

Gestionarea riscurilor psihosociale: câteva exemple

În cele ce urmează, vom prezenta câteva exemple, din trei organizații diferite, privind modul de gestionare a situațiilor de risc psihosocial. Menționăm că aceste exemple sunt preluate din activitatea practică a autoarei în cadrul unei companii IT și a unor servicii sociale destinate copiilor cu dizabilități și grupului de suport a acestora.

Exemplul 1. Companie IT, specializată în e-comerț

Într-o comanie IT[3], specializată în e-comerț, care se confrunta cu o mare fluctuație de cadre, s-au identificat următoarele riscuri psihosociale:

- Violența verbală din partea clienților și contactul cu clienți nemulțumiți;

[3] Pentru mai multe detalii privind programul de intervenție psihosocială administrat în cadrul acestei companii, *v.* Zubco (2023).

- Lipsa de mobilitate, pe parcursul întregii zile, ceea ce cauzează afecțiuni musculo-scheletice;
- Stresul vizual;
- Volum de muncă supradimensionat cu nerespectarea pauzelor;
- Suport social scăzut din partea conducerii;
- Comunicarea repetitivă a aceleiași informații și lipsă de creativitate.

Echipa managerială a realizat o analiză a riscurlor psihosociale în scopul identificării măsurilor de gestionare a riscurilor psihosociale identificate. Există riscuri psihosociale care nu pot fi înlăturate, deoarece fac parte din procesul de muncă. Însă se poate acționa asupra angajaților pentru a spori reziliența în fața factorilor stresanți.

În acest caz, violența verbală din partea clienților și contactul cu clienți nemulțumiți este acel factor stresant care nu poate fi înlăturat, deoarece nu se poate acționa nici asupra cauzei, nici asupra riscului. Prin urmare, nu pot fi înlăturate acele circumstanțe care creează nemulțumire și violență din partea clienților, dar nici nu pot rămâne fără asistență acei clienți nemulțumiți și/sau violenți.

Pentru a crește reziliența în fața violenței verbale se pot realiza instruiri cu privire la comportamentul acceptabil din partea operatorului cu privire la structura apelului, fraze tipice, care pot fi utilizate cu scop de a prezenta scuze din partea companiei sau soluții exacte, astfel operatorul urmând algoritmul propus nu mai era pus în situația de a fi marcat personal de violența verbală din partea clientului. Conștientizând că și-a exercitat munca corect, că a fost integru și onest în raport cu clientul, operatorului îi era ușor să se detașeze de problemă.

Lipsa de mobilitate, stresul vizual, comunicarea repetitivă a aceleiași informații și lipsa de creativitate sunt alte riscuri psihosociale cu care se confruntă o parte din angajați. În raport cu aceste riscuri, s-a acționat parțial asupra volumului de muncă supradimensionat, cu nerespectarea pauzelor, prin punerea în aplicare a *Directivei 90/270/CEE* privind condițiile minime de securitate și sănătate pentru lucrul la monitor, în special prevederile cu privire la regimul de muncă și odihnă a lucrătorilor la monitor (obligator pauza de masă completă și alte doua pauze după fiecare 2 ore de muncă a câte 15 min).

Eforturi deosebite s-au depus și în vederea sporirii suportului social din partea conducerii. Astfel, s-a sporit suportul social prin încurajarea glumelor și a comunicării între operatori, ori de câte ori era posibil, fiecare angajat era monitorizat și dacă se întâmpla ca cineva să aiba o zi mai proastă era imediat susținut de către colegi. Liderul de echipă oferea suport activ operatorilor ori de câte ori era nevoie, în același timp managerul exprima în permanență entuziasm, căldură și bunăvoință. S-au organizat activități de consolidare a echipei (ieșiri în oraș în echipă).

Sprijinul oferit de colegi și supervizori poate „amortiza" răspunsurile la stres pe care oamenii le-ar putea experimenta altfel în cazul în care slujbele lor sunt solicitante și simt că nu au control[4]. Este important să menționăm că, în perioada gestionării riscurilor psihosociale în organizație nu a fost fluctuație de cadre și a crescut considerabil productivitatea muncii.

Exemplul 2. Serviciul social „Echipa mobilă"

Serviciul social „Echipa mobilă" este un serviciu specializat care oferă asistenţă socială şi suport la domiciliu persoanelor cu dizabilități, precum şi consiliere şi suport persoanelor implicate în procesul de incluziune a lor. În urma unei evaluări s-a identificat că o parte din angajați prezentau simptomele arderii profesionale.

Riscurile psihosociale identificate:

- *Dezechilibru efort-recompensă* (niveluri scăzute de recunoaștere și recompense);

[4] *What are psychosocial risk factors?*

- *Expunerea la evenimente traumatizante* (confruntarea cu durerea prin asistarea persoanelor suferinde);
- *Mediul de muncă și echipamentul de muncă*;
- *Lipsa controlului* (sentiment de neputință și incapacitate de a susține familiile care suferă de sărăcie și solicită suport financiar, pe când menirea serviciului este incluziunea socială).

În vederea gestionarii dezechilibrului efort-recompensă din motivul nivelului scăzut de recunoaștere și recompense s-a intensificat suportul social, deci suportul social a început să servească drept recompensă. Fiecare angajat era ascultat, înțeles și ajutat în cazul în care avea o problemă de ordin profesional sau chiar personal. În vederea gestionării riscurilor cu privire la expunerea la evenimente traumatizante precum și lipsa controlului și prezența sentimentului de neputință s-a oferit cadru unde angajații aveau psibilitatea să-și ventileze afectele. În carul unor ședințe se discuta minuțios fiecare caz, se analiza și se identificau soluții în grup. Mediul de muncă și echipamentul de muncă a rămas același. Angajații se deplasau la domiciliul beneficiarilor, cu un mijloc de transport vechi, uzat, care nu dispunea de climatizor, iar activitatea la domiciliul beneficiarilor deseori se desfășura în condiții de muncă precare. Prin urmare, gestionarea riscurilor psihosociale a avut loc prin sporirea suportului social care a servit drept recompensă și comunicare eficientă.

Exemplul 3. Centrul comunitar de intergrare și recuperare a copiilor cu dizabilități fizice

Centrul comunitar ce are ca scop intregrarea socială și recuperarea activă a copiilor cu dizabilități fizice se confruntă la un moment dat cu diminuarea constantă a numărului de beneficiari, din motiv că copiii cu dizabilități fizice, în urma unei reforme în sistemul de învățământ, aveau parte de socializare și integrare în cadrul școlilor generale.

Riscuri psihosociale identificate:

- *Schimbare slab gestionată;*
- *Nesiguranța locului de muncă;*
- *Volumul de muncă și ritmul de lucru subdimensionat.*

În literatura de specialitate se menționează că o gestionare deficitară a procesului de schimbare poate conduce la anxietate și nesiguranță în rândul angajaților în ceea ce privește aspecte legate de munca sau de statutul lor[5]. Respectiv, în acest caz, s-a lucrat asupra modului de gestionare a schimbării organizaționale, luându-se decizia de a se schimba grupul de beneficiari ai centrului. S-a luat decizia de a accepta în calitate de beneficiari copii cu dizabilități mintale ușoare, sindrom Down și autism. În consecință, angajații au fost încurajați să participe la instruiri și autoinstruiri în cadrul orelor de muncă, cu scopul de a oferi servicii de calitate. S-a adoptat o metodologie nouă de evaluare și de asistență a beneficiarilor, urmând obiectivul recuperării active și integrării sociale. Deci în cazul dat s-a acționat direct asupra riscului, fiind gestionată corespunzător schimbarea angajații nu mai simțeau stres din cauza nesiguranței locului de muncă și a volumului de muncă subdimensionat.

Din exemplele prezentate, observăm că gestionarea riscurilor psihosociale diferă de gestionarea riscurilor fizice. În cazul riscurilor fizice, singura modalitate de gestionare este eliminarea acestora. În schimb, în gestionarea riscurilor psihosociale, atunci când eliminarea riscului nu este posibilă, se caută modalități de a interveni asupra altor factori. Prin acțiunile orientate asupra acestor factori, în vederea îmbunătățirii calității pe anumite dimensiuni, se poate îmbunătăți climatul organizațional, creând astfel condiții de muncă mai favorabile pentru

[5] *Cf.* ***Ghid pentru aprecierea calității evaluării riscurilor și a măsurilor de gestionare a riscurilor în vederea prevenirii riscurilor psihosociale*****, București, 2018.**

desfășurarea activităților, ceea ce în esență contribuie și la o creștere a calității produselor sau a serviciilor oferite.

Concluzii: câteva precizări finale privind gestionarea riscurilor psihosociale

Gestionarea riscurilor psihosociale în mediul organizațional reprezintă un aspect esențial pentru promovarea unui climat de lucru sănătos și pentru susținerea stării de bine a angajaților. Există câteva particularități specifice care trebuie luate în considerare în acest context:

- *Diversitatea individuală a fiecărei organizații*. Fiecare organizație are specificul său unic și moduri diferite de a gestiona riscurile psihosociale. Gestionarea riscurilor psihosociale trebuie să țină cont de această diversitate și să ofere soluții optime pentru a sprijini nevoile individuale a fiecărui grup de angajați.
- *Climatul organizațional și cultura de lucru* au un impact semnificativ asupra riscurilor psihosociale. O cultură care promovează echilibrul între viața personală și cea profesională, recunoașterea eforturilor și sprijinul reciproc poate reduce în mod esențial probabilitatea apariției riscurilor psihosociale.
- *Organizațiile trebuie să fie flexibile* și să se adapteze la schimbările în mediul de lucru și la cerințele angajaților. Oferirea de opțiuni pentru gestionarea riscurilor pot contribui la reducerea presiunilor psihosociale.
- *Implementarea unor sisteme de monitorizare, evaluare și gestionare constantă a riscurilor psihosociale* permite organizației să identifice evoluții sau schimbări în timp util, facilitând intervenția eficientă.

Prin abordarea acestor particularități, organizațiile pot crea un mediu de lucru pozitiv și sănătos, în care angajații se simt susținuți și capabili să gestioneze presiunile și provocările într-un mod eficient.

BIBLIOGRAPHY

1. Constantin, T. Testarea unei proceduri de identificare a factorilor de risc psihosocial în muncă. În: *Psihologie, Pedagogie Specială și Asistență Socială*, 2019, vol. 56, nr. 2, pp. 3-19.
2. Erwandi, D.; Lestari, F.; Djunaidi, Z.; El-Matury, H.J. Review of Psychosocial Risk Approach, Model and Theory. In: *European Journal of Molecular & Clinical Medicine*, 2021, vol 8, no. 3, pp. 195-214.
3. ***Ghid pentru aprecierea calității evaluării riscurilor și a măsurilor de gestionare a riscurilor în vederea prevenirii riscurilor psihosociale*. București: Comisia Europeană, 2018.**
4. Korunka, C.; Tement, S.; Zdrehus, C.; Borza, A. *BOIT - Burnout Intervention Training for Managers and Team Leaders & European Commission Leonardo Da Vinci Program*. [accesat: 20.04.2021]. Disponibil: http://burnoutintervention.eu/.
5. *Mental health promotion in the health care sector* [accesat: 04.09.2021]. Disponibil: https://osha.europa.eu/en/publications/e-fact-46-mental-health-promotion-health-care-sector/view.
6. Simionescu, I. The need for the management of risks related to the workplace. In: *Management intercultural*, 2019, vol. XXI, nr. 42, pp. 39-46.
7. *What are psychosocial risk factors?* [accesat: 09.09.2021]. Disponibil: https://www.hse.gov.uk/msd/mac/psychosocial.htm.

8. Zubco, L. Studiu de caz privind implimentarea unui proiect de gestionare a riscurilor psihosociale în mediul organizațional. In: *Studia Universitatis Moldaviae*, 2023 (in press).

LORD'S ARMY – AN ASSOCIATION CONFESSING AND SACRIFICING FOR THE ORTHODOX CHURCH

Mihai Liviu Marici

PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iaşi

Abstract: As a movement of spiritual rebirth within the Romanian Orthodox Church, the Army of the Lord had its beginning on January 1, 1923, through the initiative of the Orthodox priest Iosif Trifa from Sibiu, who published a Call in the name of Jesus Christ, through the leaflet of the Metropolitanate of Sibiu, Lumina satelor, (Village light) whose editor he was, addressed to the readers and to all Christians, to a Decision of change of life, this being considered the moment inspired to the initiator by the Holy Spirit as the beginning of the movement. It was outlawed by the communist regime in 1948, continuing its activity underground for more than 40 years until 1990, when it was legally rehabilitated as a religious association within the Romanian Orthodox Church with its headquarters in Sibiu and has been active since 28 September 1990 with the blessing of the Holy Synod of the R.O.C., which also approved its Statute.

Keywords: spiritual volunteering, lay apostolate; brotherhood

În preajma aniversării Centenarului Oastei Domnului (1923-2023), considerăm oportune câteva reflecții asupra rolului și a influenței pe care a avut-o această Asociație, ca mișcare mărturisitoare și jertfitoare născută în solul fertil al ortodoxiei românești, de-a lungul celor o sută de ani de luptă duhovnicească în orizontul misionar al Biserici Ortodoxe .

Îndată după terminarea primei conflagrații mondiale, în 1918, prin jertfele ostașilor noștri ne-a fost întregită țara şi am avut o România-Mare, dar cu toate rănile deschise provocate de război: multe familii distruse, resursele materiale epuizate, forța spirituală înăbușită de păcat, analfabetism în rândul păturilor sărace, lipsa unui limbaj comun în rândul partidelor politice, ș.a.m.d. Contextul socio-economic și moral spiritual oferea un tablou ce nu făcea cinste eroismului acestui popor și al destinului pe care Dumnezeu i l-a rânduit aici, între Dunăre și Carpați. Mai mult, un fenomen nou își făcea simțită prezența în țara noastră: apariția sectelor, a unor curente străine de psihologia și de specificul poporului român. În noile împrejurări, se simțea nevoia acută a unor schimbări radicale, menite să deschidă drumul pentru consolidarea și dezvoltarea României Mari. Unitatea teritorială, pentru ca să dureze, trebuia clădită pe unitatea spirituală. Și cum întotdeauna în istoria noastră bimilenară Hristos și Biserica Lui ne-au însoțit și călăuzit în momente de răscruce, și de data aceasta tot de aici trebuia pornit. În Ardealul proaspăt reunit cu Patria mamă se simțea cel mai acut nevoia începerii unei ofensive spirituale în Biserica Neamului, spre a o face capabilă să răspundă pozitiv nevoilor prezentului. În acest sens, noul ierarh Nicolae Bălan, Mitropolitul Ardealului, înscăunat în 1920, după ce își luase doctoratul la Universitatea Oxford din Anglia, țara în care Biblia, pe vremea aceea, era cartea cea mai citită, însuflețit de gânduri mari și idei înnoitoare, își căuta colaboratori la fel de entuziaști și dăruiți pentru acest deziderat.

Printre cei chemați la această luptă era și preotul Iosif Trifa (1888-1938), bine cunoscut înaltului ierarh încă din timpul când l-a avut student la Sibiu. După zece ani de păstorire în Vidra de Sus, în Țara Moților, preotul Iosif Trifa rămas văduv și cu un copil mic de crescut,

este chemat la Sibiu și numit cu data de 1 septembrie 1921 duhovnic al Facultății de Teologie din Sibiu, apoi director la Orfelinatul orfanilor de război, iar din 1 ianuarie 1922, odată cu înființarea foii mitropolitane *Lumina Satelor*, redactor al acesteia, rămânând în fruntea ei până în anul 1934. Totuși, preotul Iosif Trifa simțea că nu e suficientă doar o inițiativă cultural-religioasă, în spiritul Școlii Ardelene. Plugul Bisericii trebuia să tragă o brazdă mai adâncă. Noaptea Revelionului anului 1923 îl găsește îngenuncheat, frământându-se și cerând ajutor Mântuitorului pentru a începe o lucrare misionară care să declare război iadului. Astfel, în numărul 1, pe ianuarie/1923, al foi *Luminii Satelor* lansează o *Chemare*[1], adresată cititorilor și tuturor creștinilor care voiau să se înroleze într-o lucrare duhovnicească numită mai târziu *Oastea Domnului*, la o *Hotărâre* de schimbare a vieții, prin lupta cu două mari păcate care bântuiau viața creștinilor, beția și sudalma, acesta fiind considerat momentul inspirat inițiatorului de la Duhul Sfânt și actul de naștere al Oastei Domnului. Cei care răspund acestei chemări, declară că se hotărăsc nu numai pentru un an de zile și nu numai împotriva a două păcate, ci împotriva tuturor păcatelor și pentru totdeauna! Inițiativa primește binecuvântarea arhierească a Mitropolitului Bălan, care prin calitatea sa de ierarh, era conducătorul de drept al Oastei Domnului, iar preotul Iosif Trifa, cel căruia Duhul Sfânt i-a inspirat lucrarea de înnoire, conducătorul de fapt al Oastei Domnului. El tipărește cartea «Ce este Oastea Domnului», apărută în mai multe ediții, făcând cunoscută această Lucrare tuturor celor care voiau să intre în rândurile ei, precum și multe alte cărți prin care caută să tâlcuiască pe înțelesul poporului, în Duhul Sfinților Părinți, învățăturile Sfintei Scripturi. Bilanțul muncii sale, exprimat în numărul și tirajele publicațiilor apărute ajunge la 37 titluri de cărți și 12 calendare…,1.032.000 exemplare, foi 15.580.800 exemplare, total 16.612.800 exemplare. Scrisul Preotului Iosif Trifa uimește până astăzi nu numai sub acest ultim aspect, cât mai ales prin strălfulgerarea conștiințelor și schimbarea radicală în bine a vieții celor ce au avut binecuvântarea să-l parcurgă cu inimă smerită. Acest „cuvânt cu putere multă" este dovada că scrierile sale poartă amprenta revărsării Duhului Sfânt. Fiind un fin observator al societății în ansamblu, reușea întotdeauna să extragă din mulțimea de evenimente înțelesuri adânc duhovnicești, cu mult folos pentru sufletele cititorilor săi. Lucrările literare ale Oastei Domnului, mai ales cele rămase de la Părintele Iosif Trifa, de la învățătorul Ioan Marini și de la poetul Traian Dorz, cunoscute azi mai mult numai în rândurile sau familiile ostașilor, când vor ajunge să fie descoperite și prețuite la adevărata lor valoare, vor putea face mai roditor ogorul Bisericii străbune.

Un merit al Oastei a fost organizarea colportajului și stimularea citirii cărților cu conținut religios și a Bibliei în popor. Înscrierile în Oastea Domnului sporesc și ajung la cifra zecilor şi chiar a sutelor de mii, după primii 10-15 ani de activitate. Se dezvoltă astfel, o adevărată *şcoală* catehetică a Bisericii, prin lucrarea Oastei, fiind nenumărate cazurile în care românii ardeleni, recent unificaţi, învaţă să citească de pe scrierile preotului Iosif Trifa, ieșind din ignoranța religioasă și evitând astfel căderea în ispitele prozelitismului sectar prezent mai ales în Ardeal. Odată cu misiunea de catehizare prin scris, prin Oastea Domnului au început să fie organizate în foarte multe parohii, din întreaga țară și chiar dincolo de granițe, adunări de catehizare a maselor pentru a conștientiza valoarea Sfintei Liturghii și a Sfintelor Taine, prin

[1] Iată și textul acestei *Chemări*: „«Veniți – strigă el – să facem o intrare creștinească în Anul cel Nou, cu hotărâre și întovărășire de luptă împotriva sudalmelor și bețiilor...
Cititorilor... veniți să scoatem din casa noastră, din traiul nostru și al vecinilor noștri aceste două mari păcate care ne pierd sufletul și neamul nostru: beția și sudalma...
Publicăm mai jos o *Hotărâre*. Toți cei care voiesc și se hotărăsc să intre în lupta contra beției și sudalmei vor iscăli această hotărâre. Apoi hotărârea iscălită o puneți pe peretele casei și, mai ales, în suflet, ca s-o aveți în tot decursul anului cu voi... spre a vedea câți am putut purta până la sfârșit lupta cea bună pentru biruirea satanei și mântuirea noastră cea sufletească.
Cititorule, iscălește și tu hotărârea și intră și tu în Oastea celor ce se hotărăsc pentru Mântuitorul Hristos și pentru lupta împotriva păcatelor. Ascultă glasul și rugăciunea sufletului tău, iscălește și tu și ține hotărârea (...).»" (Traian Dorz – *Istoria unei Jertfe,* Sibiu, Ed. Oastea Domnului, 1998, vol. I, p. 63-66)

predică, poezie creștină și cântare duhovnicească adaptată melosului românesc, orientată spre dezrădăcinarea păcatelor din viața creștinului, precum și a obiceiurilor lumești din Sfintele Taine și ierurgiile Bisericii. „Oastea Domnului - arăta preotul I.Trifa - nu e o mișcare numai contra beţiilor și înjurăturilor, ci e o mișcare contra tuturor patimilor rele, pentru că fiecare patimă rea este un fel de beție“[2]. În lupta aceasta duhovnicească, el şi-a câştigat şi prieteni, dar şi duşmani – cum s-a întâmplat mai cu seamă după apariţia cărţii «Alcoolul – duhul diavolului», care a stârnit revolta tuturor cârciumarilor din ţară şi a fabricanților de băuturi spirtoase. Dar roadele în combaterea alcoolismului pandemic nu întârzie să apară, fiind evidențiate în foile editate de preotul Iosif Trifa, *Iisus Biruitorul* sau *Lumina satelor*: în Slobozia de Sus (Prahova), ostaşii Domnului „stârpesc“ cele două cârciumi din centrul satului şi înalţă, în locul lor, câte o „mare şi frumoasă cruce făcută din lemn tare şi pe care este frumos pictat chipul Mântuitorului“[3]. În Stăneşti (Bacău), împreună cu preotul, credincioşii formaţi în şcoala *Luminii* închid toate cele trei crâşme ale satului. Valea Buzăului (Braşov) este într-o adevărată sărbătoare când, în urma parcurgerii foilor şi cărţilor de la Sibiu, crâşma satului este sfinţită, în prezenţa a peste 200 de credincioşi, ca loc de închinăciune. În Bucureşti, în locul rafturilor şi tejghelelor cu băuturi ale unui birt, este ridicată o catapeteasmă şi în locul „butoaielor cu spirt“, altarul unei capele. Şi exemplele pot continua.

Înțelegerea acestui fenomen, desigur, are rădăcini adânci. Munții Apuseni, Țara moților, erau altarul tuturor românilor ardeleni de la care, înainte de părintele Iosif Trifa, au izvorât făclii de credință, de mărturisire și de jertfelnicie, precum Avram Iancu, Horia, și alții care au luptat pentru credința și neamul românesc. Lupta duhovnicească împotriva păcatelor vremii inițiată de preotul Iosif Trifa, numit gornistul Oastei Domnului coborât de la altarul Munților Apuseni, deși uza de metode noi, urmărea același țel dintotdeauna al misiunii Bisericii, și răspundea nevoii stringente a dezrobirii sufletești a poporului din robia patimilor. Această „noutate” deși profund ancorată în trăirea creștină autentică, a început să neliniștească partea lumească din viața unor confrați de slujire, invidioși pe rezultatele celui coborât de la munte, „noutate” care după nedumeriri a început să nască bănuieli și presupuneri, apoi vrăjmășii. Cerându-i-se public să răspundă la nedumeririle exprimate cu privire la Oastea Domnului, Mitropolitul Nicolae Bălan aduce precizări chiar în Sinodul eparhial din 1930 arătând că:

> „Am găsit în părintele Trifa omul de nădejde care mi-a înțeles intențiile și pe care îl socotesc ca pe cel mai vajnic colaborator al meu și cel mai aproape de sufletul meu. Și mulțumesc din acest loc pentru activitatea lui misionară pe care o dezvoltă la *Lumina Satelor* și în *Oastea Domnului* cu toată priceperea și cu toată hărnicia. Mișcarea aceasta este bine inițiată și bine condusă. Mișcarea aceasta a fost anume înființată pentru preîntâmpinarea sectelor. Oastea Domnului nu este puntea de trecere de la ortodocși la sectari, ci este puntea de trecere și de întoarcere de la sectari la ortodoxie (...). Preoțimea nu înțelege Oastea Domnului. Se ține departe de mișcare aceasta. Oastea Domnului trebuie să intre în conștiința preoțimii. Atitudinea preotului e una: să fie în fruntea Oastei Domnului în parohia sa. Mișcarea aceasta nu este ceva de prisos preotului. Mișcarea sectară trebuie adusă în albia Bisericii tot printr-o mișcare religioasă, printre-un curent de regenerare sufletească…”[4].

La această luptă duhovnicească s-au alăturat și mulți teologi, intelectuali, unele personalități proeminente ale timpului: arhimandritul Iuliu Scriban – un apărător dârz al cauzei Oastei, Gala Galaction, Al. Lascarov-Moldovanu, I. Gr. Oprișan, părintele Vasile Ouatu, părintele Vladimir Popovici și alții, dar mai ales cele două calfe credincioase și smerite ale sale, considerați și ei ca fondatori, Ioan Marini, tânărul învățător din Săsciori (Alba) omul rugăciunii, și în mod deosebit Traian Dorz (Livada Beiușului), poetul și cântărețul Golgotei, care după

[2] Pr. Iosif Trifa, *Ce este Oastea Domnului*, Ed. Oastea Domnului, Sibiu, Ediția a VI-a 1996, p. 9.
[3] Foaia *Iisus Biruitorul* – nr. 53/1936, p.7
[4] Traian Dorz – *Istoria …*, Sibiu, Ed. Oastea Domnului, 1998, vol. I, p.119.

moartea prematură a părintelui lor duhovnicesc (12 februarie 1938), au dus mai departe steagul Oastei Domnului. Poezia și cântarea, versurile poetului creștin Traian Dorz, însuflețeau și mobilizau fronturile Oastei.

În promotorii Oastei Domnului putem identifica împlinirea unor chemări sfinte și încununarea unor vocații. Privind la viața părintelui Iosif Trifa și a urmașilor săi, trăită ca o jertfire pentru întoarcerea celor căzuți în patimi, putem întrezări ceva din ascultarea, credința și răbdarea în suferințe a dreptului Iov, ceva din râvna Sf. Apostol Pavel pentru propovăduire, prin misiunea de a face cunoscut Cuvântul lui Dumnezeu prin tipărirea a milioane de cărți, a Sfintei Scripturi, puse la îndemâna poporului, ca din acestea să se hrănească duhovnicește, și după aceea, ceva din jertfelnicia sfinților mucenici, prin toate suferințele îndurate de ostași pentru numele lui Hristos în închisorile comuniste. Părintelui Iosif Trifa, pe lângă vocația de sacerdot care și-a înțeles pe deplin menirea în Biserică și în mijlocul poporului său, i-a fost atribuită și vocația de profet al vremurilor noastre[5], care a prevăzut primejdia evenimentelor tulburi pentru țară, ce aveau să vină înainte de prigoana și robia sufletească pentru poporul Lui Dumnezeu și Oastea Sa, dar pe care el nu a trăit să le vadă aievea.

Ele s-au împlinit întâi prin ororile Războiului al II-lea mondial, urmat apoi de pustiul necredinței regimului fără Dumnezeu, care s-a întâlnit cu vocațiile mărturisirii din Oastea Domnului, în cele mai vitrege locuri și condiții ale luptei cu păcatul, a libertății în Duhul Adevărului, a bunătăților netrecătoare, ca răsplată a celor ce slujesc Lui. Dumnezeu a vrut să pregătească astfel un altar de mărturisire, și mărturisitori la care mulțime de ostași și-au adus jertfa lor curată. Fiind considerată ca organizație ostilă regimului comunist nou instaurat, Oastea Domnului este scoasă în afara legii în anul 1948, dar ea își va continua activitatea în clandestinitate, mulți dintre membri ei având de înfruntat prigonirile grele care au urmat, din partea regimului ateu, prin închisori și lagăre de muncă silnică, amenzi, decăderi din drepturi și alte nedreptăți. Din aceste prigoane, Oastea a ieșit însă biruitoare și întărită în credință prin jertfa sutelor de membri ai Oastei Domnului, bărbați dar și femei, care, adunat, au suferit sute de ani de închisoare, unii sfârșindu-și viața acolo din cauza condițiilor inumane, a torturii fizice și psihice la care au fost supuși în timpul detenției, doar pentru „vina” de a nu abdica să-L mărturisească pe Hristos semenilor lor.

Covârșitoare pildă de mărturisire a lui Hristos, timp de mai bine de șase decenii, poetul Traian Dorz se va dovedi a fi unul din cei mai buni și prolifici misionari ai Oastei Domnului, suferind pentru această peste 17 ani (adunați) de închisoare. El a îmbogățit prin creațiile sale prin patosul ideilor, prin calitatea expresiei poetice, prin mesajul ei divin-uman, literatura religioasă creștină, situându-se pe linia marilor creatori ai poeziei sensibilității religioase, precum ieroschimonahul Daniil Tudor, Vasile Voiculescu, Radu Gyr, Nichifor Crainic, Vasile Militaru, Ioan Alexandru, iar prin conotațiile mistice, cu Daniel Turcea.

După traversarea vreme de peste patruzeci de ani cât a rezistat în ilegalitate, a lungului deșert al necredinței, al necazurilor și încercărilor de tot felul, precum odinioară poporul ales, neavând casă, adunându-se în corturi sau cămăruțe tainice de rugăciune, au trecut *Iordanul* și intrând în Canaanul libertății după decembrie 1989, când Oastea Domnului este reabilitată legal ca Asociație religioasă în cadrul Bisericii Ortodoxe Române cu sediul central la Sibiu și activează din 28 septembrie 1990 cu binecuvântarea Sfântului Sinod al B.O.R. care i-a aprobat și Statutul de funcționare[6]. Ultimii treizeci și trei de ani, au fost marcați de realizări frumoase mai ales din punct de vedere misionar, editorial, dar și de unele frământări interne, de așezare a unor dizidențe în albia tărâmului sfânt al Bisericii celei Una, Sfântă, Sobornicească și Apostolească, despre care Domnul ne-a încredințat că nici porțile iadului nu o vor birui (Mt.16.19).

[5] v. Traian Dorz, apud. Moise Velescu, *Profetul vremurilor noastre*, vol I, Ed. Oastea Domnului Sibiu, 1998, Prefață, p.5.
[6] Vestitorul Ortodoxiei, II (1990), nr.21,22, pp.2 și 4.

În acest secol de permanentă misiune în ogorul Bisericii, Oastea Domnului a avut un impact semnificativ în viața spirituală a multor oameni. Criteriul fundamental al „ostășiei" este lepădarea de păcat, membrii Oastei Domnului urmărind să trăiască autentic și să mărturisească adevărurile de credință ortodoxă așa cum sunt ele exprimate în Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție a Bisericii (v. art.11 din Statut). În vederea împlinirii acestui scop, ei promovează o apropiere profundă de Dumnezeu prin participarea statornică și activă la întreaga viață liturgic-sacramentală a Bisericii, în special, prin Spovedanie și Împărtășanie deasă (art.13 din Statut), rugăciune comună, citirea și studierea Scripturii și practicarea virtuților creștine, precum iubirea, pocăința, mila și încrederea în Dumnezeu.

Este important să facem distincțiile cuvenite și să menționăm că nu toți membri sau grupurile asociate cu Oastea Domnului din zilele noastre sunt la fel, sau reprezintă Oastea Domnului cea adevărată, născută și crescută în albia Bisericii, iar percepțiile pot varia în funcție de experiențele individuale și informațiile disponibile. Dar, Oastea Domnului cea dintâi „de o sută de ani este și va fi santinela de pe fâșia ortodoxiei și din interiorul acesteia, care veghează întru paza și apărarea acesteia", cum inspirat s-a exprimat un vrednic ierarh al zilelor noastre[7].

Din păcate, mesajul întemeietorul Oastei Domnului preotul Iosif Trifa continuă să rămână neînțeles de mulți dintre slujitorii altarului și - în bună parte datorită lor - și de către mulți credincioși ai Bisericii noastre. Astfel, unii îl consideră pe Părintele Iosif pur și simplu un întemeietor de sectă. Alții, care nu-i cunosc viața și care au onestitatea să nu se pronunțe asupra persoanei și a operei sale, nu se sfiesc deloc să califice drept sectă Asociația Oastea Domnului pe care el a întemeiat-o. Uneori fac acest lucru deoarece au cunoscut pe unii care-și zic ostași, dar care nu sunt destul - sau nu sunt deloc - ortodocși.

Altă neînțelegere, nu mai puțin gravă și păgubitoare pentru propășirea vieții duhovnicești a creștinilor noștri, este a acelora care se prezintă ca „ostaşi", dar care, lăsându-se influențați într-o măsură mai mare sau mai mică de sectele neoprotestante, profesează doctrine care nu au nimic de-a face cu mesajul Părintelui Iosif. Unii dintre ei recunosc faptul că învățătura lor nu mai este aceea a Părintelui, ei hrănindu-și rătăcirea din cărțile neoprotestante.

În general, este recomandat să se abordeze subiectul cu deschidere și să se facă cercetări pentru a înțelege mai bine Oastea Domnului și a ne raporta corect la scopul ei primar, acela de a armoniza învățătura de credință cu trăirea ei, ortodoxia cu ortopraxia.

Locul Oastei Domnului este în Biserică

Încă din primii ani de la înființare, Oastea Domnului a fost definită de inițiatorul ei, preotul Iosif Trifa ca „aflarea și vestirea lui Iisus Hristos cel răstignit"[8] (cf. I Cor.2.2), adică o lucrare misionară de trăire autentică și propovăduire a Evangheliei vii și lucrătoare, mai întâi în viața personală a fiecărui membru al ei, extinsă apoi în viața de familie, în Biserică și societate.

Transmiterea misionară a învățăturii și tradiției creștine de către mireni este de o importanță capitală mai întâi în cadrul familiei[9]. Biserica creștină s-a constituit după modelul familiei, ca o comunitate de dragoste: „Pe cel bătrân să nu-l înfrunți, ci să-l îndemni ca pe un părinte; pe cei mai tineri, ca pe frați; pe femeile bătrâne, ca pe mame; pe cele tinere, ca pe surori, în toată curăția. Pe văduve cinstește-le, pe cele cu adevărat văduve." (1 Tim. 5,1-4). În mediul familial se transmit și se receptează primele noțiuni ale învățăturii și Tradiției creștine, părinții fiind primii îndrumători duhovnicești, prin exemplul personal, prin experiența rugăciunii comune, a postirii, prin pregătirea copiilor pentru primirea Sfintelor Taine, prin

[7] v. cuvântul ÎPS Calinic Arhiepiscopul Sucevei și Rădăuților la Adunarea omagială de centenar a Oastei Domnului de la Mănăstirea Sucevița din 12 aug 2023, https://youtu.be/U3q9A-TtPv4, (accesat 07 oct. 2023, h.10.05).

[8] Pr. Iosif Trifa, *Ce este Oastea Domnului* , Ed. Oastea Domnului, Ediția a VI-a, Sibiu, 1996, p.194.

[9] Pr. Prof. Dr. Ion Bria, *Tratat de Teologie dogmatică*, Ed. România Creștină, București, 1999, p.162.

relațiile dintre părinți și copii. Preotul Iosif Trifa îndemna în acest sens: „Ești tată de familie, ești mama unor copilași? Lucrează în moșioara aceasta în așa fel, ca tu și toată casa ta și a copiilor tăi să fie fericiți prin ascultarea și slujirea Domnului”[10]. Astfel de familii binecuvântate, din care sunt alungate patimile și în care intră Lumina Cuvântului lui Hristos, contribuie apoi la însănătoșirea marii familii a Bisericii și a societății, în general.

Înțelegând imperativul vremurilor în care trăia, el promova o ortodoxie misionară, bazată pe trăirea învățăturilor Evangheliei și ale Sfintei Tradiții, singura cale prin care putem avea o Biserică vie şi luptătoare. „O Biserică va fi vie, tare și lucrătoare, când toate „mădularele” ei, când toți membrii ei stau sub revărsarea Duhului Sfânt, (…) când Duhul Sfânt lucrează prin toate mădularele ei (...)”[11].

În Moțiunea[12] din 1937, se face o precizare a poziției Oastei Domnului față de Biserica și a rosturilor ei naționale și spirituale. Din text reiese ideea clară că Biserica și Oastea Domnului nu sunt două entități distincte, ci sunt cei doi ochi ai aceleiași realități- Hristos, care trebuie mărturisit și celor care și-au abătut privirea de la El:

> „Oastea Domnului este un copil al Bisericii. S-a născut şi trăieşte sub aripa Bisericii. Oastea Domnului nu este altceva mai mult decât Ortodoxia, ci este o familie restrânsă, o comuniune, o frățietate evanghelică cu gândul precis de a trăi mai intens învățăturile Bibliei şi ale Bisericii. Ne trudim să ieșim doar din comunul vieții, să creștem în Domnul pentru mântuirea sufletelor noastre. Oastea Domnului nu are nici o pretenție dogmatică sau canonică, nu avem nimic de adăugat canoanelor. Oastea Domnului nici nu a vrut, nici nu vrea să facă reguli peste sau contra Bisericii. Dar Oastea Domnului vrea să trăiască cu toată ființa regulile existente ale Bisericii“[13].

În tot scrisul preotului Iosif Trifa, putem descoperi o sinteză rafinată dar pe înțelesul poporului de rând, a învățăturii Biserici, o teologie profundă, care mărturisește ca un fir roșu, despre înnoirea vieții prin *nașterea din nou,* despre care vorbea Mântuitorul Hristos cu fariseul Nicodim: „Trebuie să vă nașteți de Sus" (In 3,1 şi urm.) arătând că fără această naștere nimeni nu poate să vadă împărăția lui Dumnezeu: „Adevărat, adevărat zic ție: De nu se va naște cineva de Sus, nu va putea să vadă împărăția lui Dumnezeu". (v.3) Cum Nicodim nu înțelegea ce ce vrea să spună acest cuvânt, Domnul lămurește :„Adevărat, adevărat zic ție: De nu se va naște cineva din apă şi din Duh nu va putea să intre în împărăția lui Dumnezeu" (v .5)

Părintele Iosif Trifa arătând ca aceasta naștere de sus este Taina cea mare a Botezului, prin care ne naștem din nou din apă și din Duh, o numește *altoire duhovnicească a omului*:

> „Botezul „taie”, omoară „pomul”(omul) cel vechi și îl altoiește pe cel nou. Însă cine nu-și îngrijește mai departe sufletul și viața poate pierde această altoire. Păcatele sunt cârceiele, sunt vlăstarele cele vechi care cresc pe dedesubt din tulpina cea veche, din omul cel vechi. Și, dacă nu se curăță aceste vlăstare ele înăbușă pe omul cel nou, pe omul cel duhovnicesc. Îi iau puterea ,Îi iau viața. omul cel vechi biruie iar pe cel Nou. Pomul vieții lui dă iar poamele sălbatice lumești.(Gal. 5.20)”[14].

Mântuitorul în convorbirea cu Nicodim, vorbea despre o naștere duhovnicească, de nașterea „de la Dumnezeu", anunțată încă în prologul Evangheliei a patra (In 1, 13), prin care cei ce-L primesc pe Hristos, adică cei „care cred în numele Lui", se fac fii ai lui Dumnezeu (1, 12).Mântuitorul insistă, în continuarea convorbirii, și asupra deosebirii fundamentale între „ceea ce este născut din trup" și ceea „ce este născut din Duh" (v. 6), reoferindu-se la o prefacere profundă a noastră prin lucrarea lui Dumnezeu. Iar această prefacere este o condiție

[10] Pr. Iosif Trifa, *Fricoșii*, ediția a II-a, Ed. Oastea Domnului, Sibiu, 1996, p.41.
[11] Pr. Iosif Trifa, *Duhul Sfânt*, cartea I, ediția a II-a, Ed. *Oastea Domnului*, Sibiu, 1997, p.84.
[12] Moțiunea luată la primul sfat al Oastei Domnului ținut în Sibiu la 12 septembrie 1937 al cărei semnatari erau cei peste cinci sute de reprezentanți din întreaga țară în frunte cu Iosif Trifa, era adresată Mitropolitului Nicolae Bălan al Ardealului, și în ea se precizează poziționarea clară a Oastei Domnului albia Bisericii mamă în care s-a născut.
[13] Traian Dorz, *Zile și adevăruri istorice*, Ed. *Oastea Domnului*, Sibiu, 1993, p.47.
[14] Pr. Iosif Trifa, *Vântul cel ceresc* cartea II-a, ediția a II-a, Ed. *Oastea Domnului*, Sibiu, 1997, p.12.

absolută a mântuirii. Sf. Nicolae Cabasila arată în acest sens că: „După cum nașterea din nou este cu totul dumnezeiască și mai presus de fire, tot așa și viața și purtările și gândirea, toate au în ele ceva nou și duhovnicesc”[15].

O altă temă importantă pe care a abordat-o părintele Iosif Trifa, este cea despre legătura între Hristos cel Euharistic și Hristos Cuvântul Cel răstignit, în înțelesul că acolo unde e Sfânta Liturghie este Hristos, iar unde e Hristos e și Biserica Sa. El scoate în evidență lucrarea transfiguratoare a Sfintelor Taine în viața primitorului. „(...) Taina Sfintei Împărtășanii - spunea el - este un Foc ceresc. (...) Te împărtășești? Apoi puterea acestei Taine trebuie să se și vadă în viața ta. Trebuie să se vadă cum ard spinii și mărăcinii și buruienile păcatelor și năravurilor rele din viața ta”[16]. Marele teolog al sec. XIV ,Sf. Nicolae Cabasila spune că,dacă această legătură cu Hristos este asumată prin predarea voinței proprii, atunci Hristos devine viața noastră :

> „Legătura cu Hristos e adevărata noastră viață căci ajungem să fim „ mădulare” și „fii” ai Lui împărtășindu-ne din Trupul din Sângele și Duhul Său. Ea ne leagă viața de Dumnezeu mai strâns decât chiar sau obișnuit strădaniile noastre, ba chiar mai strâns decât ceea ce avem din însăși firea noastră, fiindcă Hristos e mai înrudit cu noi decât ne sunt chiar părinții noștri trupești ”[17]

Caracteristicile de bază ale Oastei Domnului constau în *voluntariatul duhovnicesc* și *misionarismul laicilor*, caracteristică distinctivă fiind accentul pus pe experiența personală și mărturia personală. Precum odinioară, în veacurile de aur ale Bisericii, când creștinismul devenit legal în imperiul roman avea nevoie de mărturisitori ai Cuvântului, se întâmplă și acum: oameni fără o pregătire teologică deosebită sau învestitură oficială începuseră să citească și să mărturisească din Sfânta Scriptură, pe linia sănătoasă a Bisericii și a Sfintei Tradiții. Vorbitorii erau numai cei care se străduiau cu toată ființa să-și pună în acord trăirea vieții lor cu Sfântul Cuvânt al lui Dumnezeu și cu poruncile Bisericii.

Chemarea Mântuitorului Hristos de a-L mărturisi în fața oamenilor, în public, nu numai în privat, prin cuvânt și faptă, este adresată tuturor (Mt. 10,32). Membrii Oastei Domnului, preoți și mireni, sunt considerați cei care printr-o hotărâre personală, exprimată public printr-o rugăciune rostită în cadrul organizat al unui program duhovnicesc, numită și legământ, asemănător cu votul monahal, își dedică întreaga viață slujirii lui Dumnezeu, înțelegându-l ca pe o conștientizare și actualizare în fapt a promisiunilor făcute la Sfânta Taină a Botezului. În ziua respectivă, frații și surorile se pregătesc și se împărtășesc cu Trupul și Sângele Domnului. Ei sunt încurajați să mărturisească viața lor în Hristos, mai întâi în mediul familiei practicând rugăciunea, citind Biblia și literatura religioasă, apoi fiind buni creștini în comunitatea parohială din care fac parte frecventând Sf. Liturghie și celelalte slujbe, în adunări de rugăciune și mărturisire a cuvântului lui Dumnezeu, ținute duminica și în zilele de sărbători, întotdeauna în afara programului liturgic, după vecernie sau cu diferite prilejuri de sărbătoare ori evenimente din viața creștină a comunității: botez, nuntă, înmormântare, onomastică ș.m.d. În astfel de prilejuri, ca mijloace specifice de preamărire a lui Dumnezeu, de smulgere a oamenilor din robia păcatelor și de trăire a Evangheliei, Oastea Domnului promovează citirea și mărturisirea Cuvântului lui Dumnezeu în adunări speciale, atât de clerici cât și de către mirenii evlavioși, cu binecuvântarea episcopului sau a preotului, cântarea religioasă specifică în comun, acompaniată uneori de instrument ca ison al liniei melodice, poezia religioasă recitată de obicei de surori sau interpretarea de copii și tineri a unor scenete biblice din bogatul tezaur literar și duhovnicesc al Oastei Domnului, toate acestea păstrând cu scumpătate și în mod integral valorile de credință și de evlavie ale Ortodoxiei (v. art.14 din Statut). Preoții au datoria

[15] Sf. Nicolae Cabasila, *Despre viața în Hristos*, Ed. IBMBOR., București, 1997, p.137.
[16] Pr. Iosif Trifa, apud. Pr. prof. Vasile Mihoc (coord.), *Părintele Iosif Trifa - Învățătorul credinței*, vol I, Ed. *Crimca*, Suceava, 2023, p.98.
[17] Sf. Nicolae Cabasila, *Despre viața…*, Ed. IBMBOR. București, 1997, p.136.

de a fi în mijlocul acestor programe duhovnicești, pentru buna lor rânduială, urmărind „păstrarea filiației duhovnicești față de ierarhia bisericească, ascultarea de duhovnici (și) desfășurarea tuturor acțiunilor sub coordonare eclesială”[18].

Desigur, metodele misionare și practicile Oastei precum: mărturisirea din experiența vieții personale cu Hristos sau predica bărbaților mireni în biserică, (bineînțeles cu binecuvântare)[19], abținerea de la băuturile alcoolice, legământul public de predare, rugăciunea „liberă” (cu cuvinte proprii), numită și rugăciunea în duh, programele duhovnicești inedite etc., sunt mai puțin obișnuite în spiritualitatea ortodoxă și ele se cer armonizate cu practica liturgică a Bisericii, iar obiectivul urmărit trebuie să fie unirea cu Hristos, nașterea din nou a ființei noastre eclesiale și creșterea conștiinței eclesiale.

După învățătura Mântuitorului din *Pilda viţei şi a mlădiţei* (Ioan 15, 1- 6) și din *Pilda aluatului* (Luca 13, 20-21) se înțelege că *viața în Hristos* nu poate exista în afara Bisericii. Totodată, și Biserica are o nevoie în corpusul său spiritual de o astfel de lucrare permanentă de primenire, de seva care hrănește sau *aluatul* duhovnicesc care dospește întreaga frământătură, care să împlinească lucrarea comuniunii între Hristos „Capul Bisericii, (și) Trupul Său, al cărui Mântuitor şi este” (Efeseni 5,23). Sfântul Apostol Pavel exprimă această comuniune dintre Hristos şi Biserica Sa, prin comparaţia cu legătura existentă între mădularele aceluiași trup. Biserica este „trupul lui Hristos” iar membrii ei, „mădulare fiecare în parte” (I Corinteni 12.27). Hristos îşi continuă misiunea Sa în Biserică, ca fiecare mădular al Său să se împărtăşească de harul mântuirii şi al sfinţeniei care izvorăşte din El.

Învățătura și practica Bisericii Ortodoxe ne arată că exceptarea mirenilor de la viața și misiunea Bisericii este contrară stării lor de creștini și membri ai trupului lui Hristos, de aceea mărturisirea lui Hristos prin cuvânt și faptă este o datorie sfântă a fiecărui creștin, prin care îl laudă și îi mulțumește lui Dumnezeu pentru darul mântuirii adus de Hristos: „Pe cel ce Mă va mărturisi pe Mine în fața oamenilor, îl voi mărturisi Și Eu în fața Tatălui Meu Care este în ceruri, dar de cel ce se va lepăda de Mine în fața oamenilor de acela Mă voi lepăda și Eu în fața Tatălui Meu Care este în ceruri” (Mt. 10, 32-33)[20].

Apostolatul mirenilor promovat prin Oastea Domnului este firesc în lucrarea Bisericii căci Biserica este „plinirea Celui ce plinește toate întru toți” (Efeseni 1,23) și prin ea se finalizează opera de mântuire a tuturor prin participarea creștinilor la întreita misiune a lui Hristos. Hristos nu se adresează Bisericii ca unui obiect pasiv prin prelungirea misiunii Sale în ea, ci ca la o comunitate de persoane înzestrate cu libertate. Misiunea Bisericii, ca răspuns la prelungirea misiunii lui Hristos în lume prin Biserică, nu se realizează astfel printr-un mod abstract, ci prin comuniunea tuturor membrilor Bisericii care participă pozitiv la misiunea lui Hristos.

Principiul de bază pentru înțelegerea acestei realități teandrice, prin care misiunea lui Hristos se realizează prin misiunea tuturor membrilor Bisericii, este faptul că în trupul Bisericii, viața lui Hristos se înfăptuiește în fiecare persoană umană. Prin credință și Botez, toți credincioșii se îmbracă fără excepție în omul cel nou (Efes. 4,24; Colos. 3,10). Prin aceasta, ei sunt încadrați într-o nouă realitate –„Biserica lui Hristos” (Romani 16,16; Gal. 1,22; I Cor.1,2); aceasta este „trup al lui Hristos” (I Corinteni 12,12-13; Efes. 1,23; Colos. 1,18); şi constituie „poporul lui Dumnezeu” (Faptele Apostolilor 15,14; Rom. 9,25; II Cor.6,16; I Pt. 2,9-10). Prin urmare, în Trupul indivizibil al Bisericii, toți au fără excepție unicul privilegiu să constituie

[18] *Misiologie ortodoxă*, Manual pentru Facultățile de Teologie din Patriarhia Română, coord. Pr. Prof. Dr. Valer Bel, Ed. Basilica, București, 2021, p.394.

[19] O excepție în acest sens a fost în țara noastră de exemplu, cea a Anastasiei Popescu, (1911-1995) sau mama Sica, pedagog de înaltă ținută și o luptătoare pentru valorile creștine, care a primit dreptul din partea P.F Teoctist să predice în Biserică.

[20] v. Pr. Prof. Traian Nojea, *Apostolatul laicilor în Biserica Ortodoxă, - pentru o apologie a participării*, site-ul oficial *Oastea Domnului, Catehism*, 01 iulie 2023.

poporul lui Dumnezeu. Prin Tainele de inițiere, toți credincioșii se bucură de dreptul și au obligația de a participa în modul propriu mirenilor la misiunea integrală a Bisericii, mărturisind credința, individual, ca membrii ai unei parohii sau grupați în societăti creștine extinse, pentru ca mesajul mântuirii în Hristos să fie cunoscut și primit de toți oamenii și pe tot pământul. În comunitățile parohiale acțiunea nucleului creștinilor activi ,,este atât de necesară încât fără ea, apostolatul preoției sacramentale nu poate avea efect deplin"[21].

Asociația ,,Oastea Domnului", definită ca ,,(...) o familie restrânsă, o comunitate, o frățietate evanghelică, cu gândul precis de a trăi mai intens învățăturile Bibliei și ale Bisericii"[22], poate constitui și ea acea Biserică profundă, acel nucleu de creștini mărturisitori ai parohiei, care prin mărturia vieţuirii lor creștine să stimuleze și membrii comunității, ce trăiesc în pasivitate și indiferență față de Biserică. Asocierea religioasă urmărește tocmai realizarea acestui scop misionar, aspect sesizat încă din 1934 de reputatul pr. prof. Ilarion Felea (Arad): ,,Prin nimic nu-și manifestă Biserica misiunea luptătoare și caracterul combativ dinamic mai mult decât prin societățile ei religioase, morale și culturale. La vremuri dinamice, Biserică dinamică. O credință nu poate birui decât dacă e cât mai bine organizată"[23]. Arătând mai departe meritul Oastei Domnului în revigorarea vieții religioase și morale, în renașterea creștinească a societății din vremea sa, același reputat profesor preciza că:

> ,,Piatra Fundamentală care stă la temelia Oștii Domnului este principiul convertirii, dogma pocăinței. A fost o lipsă, pe care Oastea a împlinit-o. Noi ne-am ferit ca să predicăm poporului o convertire reală. Ba uneori chiar am încunjurat noțiunea de pocăință, îndulcind-o cu cea de căință că nu cumva să fim suspectați că vrem să ne facem pocăiți, sau că încercăm să chemăm poporul la pocăință. Din slăbiciunea aceasta am ajuns la un creștinism de suprafață, nici cald nici rece, căldicel. Acest neajuns apoi, a adus cu el un alt neajuns: a deschis stăvilarele prin care s-a revărsat puhoiul sectelor religioase. Oastea Domnului s-a ridicat în contra primejdiei. A făcut apel la pocăință, a organizat adunări de reculegere și procesiuni pentru propaganda unei credințe vii, a cerut de la membrii ei ca din creștinism să facă o haină de toate zilele, nu numai una de formă, de paradă sau de sărbători, și în chipul acesta a luat apa de la mișcarea sectară și a dat Bisericii o armată de convertiți. -E unul din marile merite ale Oștii Domnului"[24]

Dacă astăzi, indiferenții religioși compun majoritatea absolută a lumii în care trăim, din nefericire, și în interiorul comunităților creștine, înseamnă că activitatea Asociației *Oastea Domnului*, prin scopul ei de trezire a conștiinței creștine și implicare în social, este de actualitate în misiunea Bisericii și de interes pentru întreaga societate Românească.

Concluzie: Percepția asupra Oastei Domnului, destul de controversată până azi, este diferită, în funcție de perspectiva fiecărei persoane sau grup. Pentru unii, Oastea Domnului reprezintă o mișcare duhovnicească importantă, cu obiective nobile de a trăi o viață creștină autentică, încadrată în ritmul programului și vieții liturgice a Bisericii, asemănătoare cu a primilor creștini și de a cultiva relația cu Dumnezeu. Pe de altă parte, există și critici ai Oastei Domnului, care consideră că mișcarea are unele aspecte sectare sau extremiste. Unii pot percepe practicile și învățăturile lor ca fiind restrictive sau rigide. Cert este că Oastea Domnului, ca mișcare născută și crescută pe meridianul ortodoxiei românești, își continuă de un veac mărturisirea în Biserica Ortodoxă, și așa trebuie să rămână.

BIBLIOGRAPHY

[21] *Ibidem*.
[22] v. nota 13, Traian Dorz, *Zile și adevăruri …*, Ed. Oastei Domnului, Sibiu, 1993, p.47.
[23] ,,Procesul verbal al celui de al XIII-lea congres al Asociației Clerului *Andrei Șaguna*, Sibiu 1934, anexa C, în *Actele congreselor Asociației Clerului ,,Andrei Șaguna*" *ținute în anii 1933 -1938 la Cluj, Sibiu, Caransebeș, Turda, Târgu Mureș și Timișoara*, Sibiu 1940, p. 70.
[24] *Ibidem*, pp.70-71.

I.*IZVOARE BIBLICE/PATRISTICE*

1. *BIBLIA sau Sfânta Scriptură,* Ed. *I.B.M.B.O.R*, București, 2001;

2. CABASILA Nicolae, *Despre viața în Hristos*, Studiu introductiv și traducere din Limba greacă de Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, Ed. *I.B.M.B.O.R*, București, 1997;

3. MARCU Ascetul, *Despre Botez*, în Filocalia vol. I, Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Ed *Harisma*, ed. a II-a, București,1993;

II. *Manuale*

4. BEL Pr .Prof. Dr. Valer(coord.), *Misiologie Ortodoxă: manual pentru facultățile de teologie din Patriarhia Română* - Vol. 1,Editura *BASILICA* a Patriarhiei Române, București 2021;

5.BRIA ION Pr. Prof. Dr., *Tratat de Teologie dogmatică*, Ed. *România Creștină*, București,1999;

III. Alte lucrări, studii și articole

6. APOSTOLACHE Pr. Lect. Dr. Ioniță, *Apologetica ortodoxă mărturisire și apostolat*, Editura *Mitropolia Olteniei*, Craiova, 2017;

7.DORZ Traian, *Istoria unei Jertfe*, Sibiu, Ed. *Oastea Domnului*, 1998, vol. I;

8.Idem, *Zile și adevăruri istorice*, Ed. *Oastea Domnului*, Sibiu, 1993;

9. MIHOC Vasile Pr. prof. *Naşterea de sus şi trezirea la ea prin Oastea Domnului*, Ed. *Oastea Domnului*, Sibiu, 1996;

10.Idem (coord.), *Părintele Iosif Trifa Învățătorul credinței*, vol I, Ed. *Crimca*, Suceava, 2023;

11. TRIFA Iosif Pr. *Ce este Oastea Domnului*, Ed. *Oastea Domnului*, Sibiu, , 1996;

12. Idem, *Duhul Sfânt*, cartea I, ediția a II-a, Ed. *Oastea Domnului*, Sibiu, 1997;

13. Idem, *Fricoşii*, ediția a II-a, Ed. *Oastea Domnului*, Sibiu, 1996;

14. Idem, *Vântul cel ceresc* cartea II-a, ediția a II-a, Ed. *Oastea Domnului*, Sibiu, 1997;

15. VELESCU Moise, *Profetul vremurilor noastre*, vol I, Ed. *Oastea Domnului Sibiu*, 1998.

Periodice: Ziare: *Iisus Biruitorul*, Sibiu ;. *Vestitorul Ortodoxiei*, Patriarhia Română București.

Site-uri, adrese electronice: . https://oasteadomnului.ro/ .https://youtu.be/U3q9A-TtPv4,

INTERNATIONAL CRIMES AND TORTS. THE CAUSAL RELATIONSHIP BETWEEN VIOLATION AND INJURY IN THE LIGHT OF TRANSITIONAL JUSTICE (THE FIRST PART)

Ionuț – Gabriel Dulcinatu

PhD Student, Free International University of Moldova, Chișinău

Abstract: The process of administering justice is absolutely necessary to give priority to the most serious violations of human rights, those that bring the greatest impact on social relations protected by national and international criminal law on human dignity.

This requires the pawns of the justice apparatus to be honest about what is possible, making the most appropriate decisions about all types of violations and their victims, ie adopting a transparent and accountable decision-making process. Such decisions must be based on human rights principles, including both non-discrimination and a gender-based approach.

The experiences examined in this chapter make a strong case for prioritizing violations of the right to life, including disappearances and violations of personal integrity, including rape and other serious forms of sexual violence, torture, and injuries that cause personal disabilities. If these categories are sufficiently covered, other violations of personal freedom such as forced recruitment of children, internment in violation of international humanitarian law, deportation and ethnic cleansing could be included. This implies adopting a different approach from those currently used by the complaints commissions, which have accepted all types of violations, without any basis for prioritization.

Treating violations as more than isolated incidents allows for more effective determination of operational or systemic failures that have led to multiple violations of international humanitarian law. This could help to address violations more comprehensively and define adjustments and reforms that could help ensure non-repetition. Furthermore. this approach supports the development of a defined policy by clearly prioritizing categories of victims according to a certain hierarchy of violations in a way that can contribute to the affirmation of the most fundamental values that govern society, emphasizing the importance of reaching poor and marginalized victims.

This is particularly important when the limited availability of resources means that some categories of victims will be left out of the reparation effort. Furthermore, if the policy targets certain violations considered to be the most serious, there is no need to add a requirement that the violations be systematic or widespread in nature, which is inappropriate in defining the right to redress. Such an approach would allow all victims of violations to be included, without distinction.

In situations where parties to a conflict have committed serious violations, decisions intended to include all types of violations of the same gravity can guarantee that victims of the same violations are included in ex officio programs, which cannot be guaranteed through litigation. Court decisions that grant reparations only to those who end up with successful claims can create resentment among other victims who will feel that they do not have equal access to justice and will consider themselves marginalized from society and the justice system.

On the other hand, judicial decisions could prompt political solutions that could lead to agreements or policies addressed to larger groups of people, but even if this is true, the belief that a comprehensive policy will be better than isolated decisions remains incidental. and that the latter are useful only in so far as they might lead to the former. Thus, litigation should not be limited but encouraged, in order to obtain the most extensive and impactful results.

This is why it is of particular importance to carry out a thorough analysis of legislative violations, through the lens of identifying the specifics of their commission, in relation to the victimizing impact on the target persons. At the same time, it is absolutely necessary to know the personal, social and financial

implications of the violations, on the victims, in order to allow the justice system to adopt the best mechanisms in the process of repairing the damages caused.

Keywords: victim, international criminal responsibility, conflict, litigation, legal system, justice process.

JEL Code: K 33

Crimele și delictele internaționale

Începând cu anul 1978, Comisia de Drept Internațional a ONU, a început să se ocupe de codificarea normelor referitoare la răspunderea internațională a statelor, întemeiată pe risc.

Faptele ilicite, sub forma acțiunilor sau inacțiunilor, ca fundament al răspunderii internaționale, în lumina dreptului internațional umanitar, sunt grupate în două mari categorii:

- crimele internaționale sau infracțiuni internaționale prin natură
- delictele internaționale sau infracțiuni convenționale

Crimele Internaționale

În secolul trecut dreptul internațional penal a fost marcat de procesele asupra marilor criminali de război ce s-au derulat la Nürnberg şi Tokyo după cel de-al doilea război mondial, care au avut un rol decisiv la acest capitol, în cadrul cărora a fost pusă în aplicare răspunderea penală individuală pentru unele acte grave ce contravin normelor de drept internaţional aplicabile în timpul conflictelor armate, ocazie cu care au fost adoptați termenii de crime contra păcii, de război şi contra umanităţii. Puţin mai târziu, odată cu adoptarea celor patru Convenţii de la Geneva din 12 august 1949 privind protecţia victimelor de război, şi-a făcut apariţia şi cel de-al doilea eveniment.

Evident că această evoluţie cuprinde doar crimele internaționale săvârșite cu ocazia conflictelor armate internaţionale.

În 1949 era aşteptat că o extindere a sistemului de infracţiuni grave, a conflictelor interne ar fi constituit un atentat inacceptabil în raport cu suveranitatea statelor astfel că până la adoptarea Protocoalelor adiţionale la Convenţiile de la Geneva, la 8 iunie 1977, percepția asupra sistemului a rămas neschimbată. Intenţia era de a avea credibilitatea noilor state independente, propusă prin Protocolul II (relativ la conflictele armate non-internaţionale) pentru a avea un interes faţă de afacerile lor interne[1].

Proiectul de articole al Comisiei de Drept Internațional a ONU, definește **crimele internaționale** ca fiind ”*faptul ilicit din punct de vedere internațional, care rezultă din violarea unei obligații internaționale atât de esențială pentru salvgradarea intereselor fundamentale ale societății internaționale încât ea este considerate de societate în ansamblul ei, ca o crimă”* [2].

Normele care formează fundamentul ordinii publice internaționale a determinat legiuitorii internaționali să incrimineze conduitele reprobabile, nu doar ca fiind ilicite ci au fost catalogate drept criminale, lupta împotriva acestora fiind de interes pentru întreaga comunitatea internațională.

[1] Vitalie Gamurari, Nicolae Osmochescu, *Individualizarea răspunderii penale pentru crime de război comise în cadrul conflictelor armate non-internaționale: Studiu al practicii judiciare a statelor și a organismelor internaționale,* în *Studia Universitatis, nr. 4(14), 2008, p.84*

[2] Stelian Scăunaș, *Răspunderea internațională pentru violarea dreptului umanitar*, Ed. All Beck, București, 2002, p. 55, I.SB.N. 973-655-156-3

Obiectul protecției prin normele de drept internațional este dat de interesul internațional universal[3]

Astfel, interesul internațional universal primează dreptului intern al statelor.

Statutul Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg, definea crimele împotriva umanității ca fiind acele comportamente care ”*fie că încălcau sau nu legislația internă acolo unde erau comise crimele*”[4] iar Principiul al II-lea din cadrul Principiilor de la Nürnberg specifică: ”faptul că legislația internă nu impune o pedeapsă pentru un act ce constituie o crimă, potrivit legislației internaționale, nu absolvă persoana care a comis acel act de responsabilitatea penală potrivit legislației internaționale[5].

Categoria infracțiunilor internaționale prin natură, are un caracter flexibil astfel încât pe măsură ce o valoare socială ocrotită de legea penală internațională, capătă caracter universal, infracțiunile din a doua categorie - delictele internaționale, sunt trecute în prima categorie. Valoarea de protejat rămâne identică însă interesul pentru acea încălcare se ridică la nivel de comunitate internațională, fiindu-i atribuit caracter universal, expresie a evoluției dreptului internațional public și a spiritului politicii publice, care include referirea la valorile raportate la interesele întregii societăți internaționale[6].

Crimele împotriva păcii și omenirii

În cadrul Statului Tribunalului Militar de la Nürnberg a fost consacrat dreptul penal special al infracțiunilor internaționale, art. 6 din Statut, definind această categorie de infracțiuni ca fiind: ”*plănuirea, pregătirea, declanșarea sau purtarea unui război de agresiune sau a unui război cu violarea tratatelor, a garanțiilor sau a acordurilor internaționale, precum și participarea la un plan premeditat sau la un complot pentru înfăptuirea unuia din actele menționate mai sus*”[7]

În art. 5 din Statutul Curții Penale Internaționale, se menționează cele mai grave infracțiuni internaționale, care aduc atingere comunității internaționale, respectiv: genocidul, crimele împotriva umanității, crimele de război și crima de agresiune[8].

Adunarea Generală a ONU, prin Principiile de drept internațional consacrate de Statutul de la Nürnberg a statuat drept cea mai gravă dintre crimele contra păcii și omenirii, infracțiunea de *agresiune*[9].

Agresiunea

Reprezintă ”folosirea forței armate de către un stat împotriva suveranității, integrității teritoriale ori independenței politice a altui stat sau în orice mod incompatibil cu Carta Națiunilor Unite” iar potrivit art. 5 din Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 3314 (XXIX) din 14.12.1974, războiul de agresiune reprezintă o crimă împotriva păcii internaționale, care dă naștere răspunderii internaționale[10].

Sunt catalogate drept acte de agresiune următoarele acte, săvârșite sau nu în cadrul unui război declarat:

---

[3] Werner Levi, *The international ordre public. Revue de droit international de sciences diplomatiques,* nr. 1/1994, p. 65

[4] Statutul Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg, în *Dreptul international umanitar al conflictelor armate,* Asociația română de drept umanitar, Ed. Șansa, București 1993, p.361

[5] Marțian Niciu, *Drept internațional public,* Ed. Servosat, Arad, 1997, p.144, I.S.B.N. 973-97822-7-2

[6] Werner Levi, op. cit. p. 58

[7] Statutul Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg, în *Dreptul international umanitar al conflictelor armate,* Asociația română de drept umanitar, Ed. Șansa, București 1993, p.360

[8] *Rome Statut of the International Criminal Court,* documentul A/CONF/183/9, Roma, iulie 1998, art. 5, (citat la 22.10.2023), disponibil on line: https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/281/44/IMG/N9828144.pdf?OpenElement

[9] *Rezoluția Adunării Generale a ONU, nr. 95/1946, Affirmation of the Principles of International Law,* (citat la 22.10.2023), disponibil on line: https://legal.un.org/avl/pdf/ha/ga_95-I/ga_95-I_ph_e.pdf

[10] *Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 3314 (XXIX) din 14.12.1974,* art. 5, (citat la 22.10.2023), disponibil on line: https://lege5.ro/gratuit/he2dqmrt/rezolutia-nr-3314-1974-privind-definitia-agresiunii

- invadarea sau atacarea teritoriului unui stat de către forțele armate ale altui stat, sau orice ocupație militară, chiat temporară, rezultând dintr-o asemenea invazie sau dintr-un asemenea atac, precum și orice anexare prin folosirea forței, a teritoriului sau a unei părți a teritoriului altui stat;
- bombardarea de către forțele armate ale unui stat a teritoriului altui stat sau folosirea oricăror arme de către un stat împotriva altui stat;
- folosirea forțelor armate ale unui stat care sunt staționate pe teritoriul altui stat, cu acordul statului gazdă, contrar condițiilor stabilite în acord, sau orice extindere a prezenței lor pe teritoriul în cază, după expirarea acordului;
- admiterea pe teritoriul unui stat, pe care l-a pus la dispoziție altui stat, să fie utilizat de acesta din urmă pentru comiterea unui act de agresiune față de un stat terț;
- atacul efectuat de către forțele armate al unui stat împotriva forțelor terestre, navale sau aeriene ori a merinei sau aviației civile a altui stat;
- trimiterea de către un stat, sau în numele acestuia, de bade ori grupuri înarmate, de forțe neregulate sau de mercenari, care se dedau la acte de forță armată împotriva unui alt stat, de o gravitate care chivalează cu cea a actelor enumerate mai sus, sau faptul de a se angaja în mod substanțial într-o asemenea acțiune.
- infiltrări sau incursiuni, în numele unui stat, ale unor forţe armate paramilitare pe teritoriul aparţinând altui stat;
- acţiuni subversive ce urmăresc răsturnarea ordinii de drept într-un stat, prin întrebuinţarea forţei, cu sprijinul acordat de către alt stat acţiunilor desfăşurate pe teritoriul acestuia de către forţe rebele, teroriste. Aceste acţiuni se referă la organizarea și desfăşurarea unor acte de terorism sau circumscrise războiului civil; sprijinul, participarea sau tolerarea pe teritoriul propriu a acestor tipuri de acţiuni intră în categoria agresiuni armate indirecte[11].

În contextul internațional actual, Parlamentul European a emis *Résolution sur la création d'un tribunal pour le crime d'agression contre l'Ukraine,* nr. B9-0069/2023, prin care este incriminată agresiunea militară a Rusiei față de Ucraina[12].

Infracțiunile de agresiune nu sunt limitative, Consiliul de Securitate al ONU, având posibilitatea de a califica și alte acte de agresiune, potrivit competențelor sale în menținerea păcii și securității internaționale[13].

Spre exemplu, în art. 16 din Proiectul de Cod al crimelor contra păcii și securității omenirii, în Cartea a II-a, intitulată *Infracțiuni împotriva păcii și securității omenirii,*

[11] Adrian Diaconu, *Aspecte teoretice privind intervenția militară,* Universitatea Naţională De Apărare "Carol I", p. 10, în *Impactul transformărilor socio-economice și tehnologice la nivel national, european si mondial;* Nr. 4/2015, Vol. 4, 17.09.2015 , (citat la 22.10.2023), disponibil on line: https://deliverypdf.ssrn.com/delivery.php?ID=701020068111101103094114090067116106050051026007034010028118071074115031099102089074052006096099098123062120087113079102124015121051066022058094070120028002003099080025003000087079067118076105002088075114006106124008107022002126028123093010020027004090&EXT=pdf&INDEX=TRUE

[12] Parlamentul European, *Résolution sur la création d'un tribunal pour le crime d'agression contre l'Ukraine*, nr. 2022/3017(RSP), (citat la 22.10.2023), disponibil on line: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/B-9-2023-0069_RO.html

[13] Maria Mona Pivniceru, *Răspunderea penală în dreptul internațional,* Ed. Polirom, București, 1999, p. 88, I.S.B.N. 973-683-228-7

incriminează infracțiunea de agresiune comisă de persoane fizice, cu următorul conținut: ”un individ care, ca lider sau organizator, participă în mod activ sau comandă plănuirea, pregătirea, inițierea sau realizarea agresiunii comisă de un stat, va fi responsabil pentru săvârșirea infracțiunii de agresiune” [14].

Propaganda de război

În art. 6 lit. a, Statutul de la Nürnberg a incriminat nu numai războiul ci și orice acte pregătitoare ale unui război de agresiune, iar prin Rezoluția nr. 110 din 3 noiembrie 1947, Adunarea Generală a ONU, a fost incrimată propaganda în favoarea războiului, care are ca scop sau care poate crea o amenințare asupra păcii, o violare sau orice potențial act de agresiune[15].

Totodată, propaganda de război este incriminată și în art. 20 pct. 1 al Pactului Internațional cu privire la drepturile civile și politice, cre prevede că: ”*orice propagandă în favoarea războiului este interzisă prin lege”*[16].

Incriminarea propagandei a fost preluată și în sistemele judiciare naționale. Astfel, în România, infracțiunea este incriminată de art. 405 din Codul penal, la capitolul *Infracțiuni contra securității naționale*, care prevede:

”*Propaganda pentru război de agresiune, precum şi răspândirea de ştiri tendenţioase sau inventate, în scopul provocării unui război de agresiune, se pedepsesc ..... . Cu aceeaşi pedeapsă se sancţionează faptele ..... săvârşite în scopul provocării unui război de agresiune împotriva României sau a unui conflict armat intern*”[17].

În Republica Moldova, infracțiunea de propagandă este incriminată de art. 140 din Codul penal al Republicii Moldova, sub denumirea de *propaganda războiului*, aceasta constând în: ”*Propaganda războiului, răspândirea de informații tendențioase ori inventate, instigatoare la război sau orice alte acţiuni orientate spre declanşarea unui război, săvârşite verbal, în scris, prin intermediul radioului, televiziunii, cinematografului sau prin alte mijloace, se pedepsesc ..... ”*[18].

Crimele de război

Acestea reprezintă încălcări ale legislațiilor și obiceiurilor cutumiare de purtare a războiului.

Instrumentele internaționale de căpătâi în domeniu sunt reprezentate de Convențiile de Haga din 1899 și 1907 și cele patru Convenții de la Geneva, din anul 1949, completate de cele două Protocoale de la Geneva din 1977.

Crimele de război au fost codificate prin Statutul Tribunalului Militar de la Nürnberg, art. 6 alin. 2 lit. b, ca fiind ”*violările legilor și obiceiurilor războiului. Aceste violări cuprind, fără a avea un caracter limitativ, asasinatul, rele tratamente sau deportarea pentru muncă forțată, sau pentru orice alt scop, a populației civile din teritoriile ocupate, asasinatele sau relele tratamente aplicate prizonierilor de război sau persoanelor aflate pe mare, executarea*

[14] Comisia de Drept Internațional, sesiunea 48 de la Roma, 26 iulie 1996, Documentul A/51/10, art. 16, p. 42, (citat la 22.10.2023), disponibil on line: https://legal.un.org/ilc/documentation/english/reports/a_51_10.pdf

[15] Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 110 din 3.11.1947, Documentul A_RES_110(II), *Measures to be taken against propaganda and the inciters of a new war*, (citat la 22.10.2023), (citat la 22.10.2023), disponibil on line: https://digitallibrary.un.org/record/209883

[16] Rezoluția Adunării Generale a ONU, nr. 2200(XXI), din 16.12.1966, art. 20 pct. 1, (citat la 22.10.2023), disponibil on line: https://ro.frwiki.wiki/wiki/Pacte_international_relatif_aux_droits_civils_et_politiques

[17] Legea nr. 286/2009, privind Codul penal al României, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 510 din 24 iulie 2009, în vigoare de la 01 februarie 2014, art. 405, (citat la 22.10.2023), disponibil on line: https://lege5.ro/Gratuit/gezdmobyge/legea-nr-286-2009-privind-codul-penal

[18] Codul Penal al Rep. Moldova, Nr. 985/18.04.2002, Publicat la 14.04.2009 în Monitorul Oficial Nr. 72-74 art. 195, modificat prin LP116 din 09.07.20, MO193/27.07.20, art. 140, (citat la 22.10.2023), disponibil on line: https://lege.md/codul_penal_al_republicii_moldova/art-140-28446

ostaticilor, jefuirea bunurilor publice sau private, distrugerea fără motiv a oraşelor sau satelor sau devastarea nejustificată de unităţi militare"[19].

Convenţiile de la Geneva din 1949, se referă în art. 49 (Convenţia I) [20], 50 (Convenţia II)[21], 129 (Convenţia III)[22] şi 146 (Convenţia IV)[23], la crimele de război ca fiind *"acte contrare prezentei Convenţii*", pentru ca art. 50 (Convenţia I)şi 51 (Convenţia II) să completeze definirea infracţiunilor de război ca "*infracţiuni grave prevăzute la articolul precedent sunt acela care privesc vreunul dintre următoarele acte, dacă sunt comise împotriva unor persoane sau bunuri protejate de convenţie: omuciderea internaţională, tortura sau tratamentele inumane, inclusiv experienţele biologice, faptul de a cauza, în mod intenţionat, mari suferinţe sau de a aduce grave atingeri integrităţii fizice sau sănătăţii, distrugerea şi însuşirea de bunuri nejustificate de necesităţi militare şi desfăşurate pe scară mare, în mod ilicit şi arbitrar*".

În art. 130 (Convenţia III) sunt enumerate infracţiunile grave în modul arătat mai sus, fiind adăugată şi fapta *"de a constrânge un prizonier de război să servească în forţele armate ale puterii inamice sau aceea de a-l lipsi de dreptul său de a fi judecat, în mod regulat şi imparţial, potrivit prevederilor prezentei Convenţii"*.

Art. 147 (Convenţia IV), reformulează termenii arătaţi mai sus cu *"... deportarea sau transferuri ilegale, deţinerea ilegală, faptul de a constrânge o persoană protejată să servească în forţele armate ale puterii inamice sau acela de a o lipsi de dreptul său de a fi judecat în tribunalele imparţiale şi în mod imparţial, conform prevederilor prezentei Convenţii, luarea de ostatici, distrugerea şi însuşirea bunurilor nejustificate de necesităţi militare şi executarea pe scară largă şi în mod ilicit şi arbitrar*". Totodată, art. 146 din aceeaşi Conferinţă prevede următoarele: „*fiecare Înaltă Parte Contractantă se obligă să caute persoanele învinuite în comiterea sau ordonarea comiterii unei încălcări grave menţionate şi indiferent de cetăţenie, să le transmită instanţei sale judiciare"*[24]

Prevederile convenţiilor menţionate au fost completate prin cele două protocoale adiţionale din anul 1977[25].

În anul 1996, Comisia de Drept Internaţional, în cadrul sesiunii 48 de la Roma, a elaborat Proiectul unui Cod al crimelor împotriva păcii şi securităţii omenirii, în care, la art. 20, a stabilit într-o manieră sistematică, toate încălcările legislaţiei internaţionale, care prin natura lor, vor fi considerate drept crime grave[26].

---

[19] Statutul Tribunalului Militar Internaţional de la Nürnberg, în *Dreptul international umanitar al conflictelor armate,* Asociaţia română de drept umanitar, Ed. Şansa, Bucureşti 1993, art. 6 alin. 2 lit. b

[20] Convenţia de la Geneva pentru îmbunătăţirea soartei răniţilor şi bolnavilor din forţele armate în campanie, din 12.08.1949, (citat la 22.10.2023), disponibil on line: https://crucearosie.ro/assets/Uploads/Conventia-de-la-Geneva-I.pdf

[21] Convenţia de la Geneva pentru îmbunătăţirea soartei răniţilor, bolnavilor şi naufragiaţilor din forţele armate pe mare, din 12.08.1949, (citat la 22.10.2023), disponibil on line: https://crucearosie.ro/assets/Uploads/Conventia-de-la-Geneva-II.pdf

[22] Convenţia de la Geneva privitoare la tratamentele prizonierilor de război, din 12.08.1949, (citat la 24.10.2023), disponibil on line: https://crucearosie.ro/assets/Uploads/Conventia-de-la-Geneva-III.pdf

[23] Convenţia de la Geneva privind protecţia persoanelor civile în timp de război, din 12.08.1949, (citat la 24.10.2023), disponibil on line: https://crucearosie.ro/assets/Uploads/Conventia-de-la-Geneva-IV.pdf

[24] Vitalie Gamurarii, *Statutul Forţelor Pacificatoare în Dreptul Internaţional. Cazul Republicii Moldova,* Promo-lex, Chişinău, (citat la 24.10.2023), disponibil on line: https://promolex.md/wp-content/uploads/2016/08/doc_1422358041.pdf

[25] A se vedea Protocolul nr. 1 la Convenţia de la Geneva privind protecţia victimelor conflictelor armate internaţionale, (citat la 24.10.2023), disponibil on line: https://crucearosie.ro/assets/Uploads/Protocolul-Aditional-I.pdf şi Protocolul nr 2 la Convenţia de la Geneva privind protecţia victimelor conflictelor armate internaţionale, (citat la 24.10.2023), disponibil on line: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/50335

[26] Comisia de Drept Internaţional, sesiunea 48 de la Roma, 26 iulie 1996, Documentul A/51/10, art. 20, (citat la 24.10.2023), disponibil on line: https://legal.un.org/ilc/documentation/english/reports/a_51_10.pdf

2 ani mai târziu, în baza art. 8 din documentul A/CONF/183/9, Statutul Curții Penale Internaționale și-a extins jurisdicția în legătură cu crimele de război, dacă actele de încălcare ale legii internaționale au fost săvârșite ca parte a unui plan sau politici, ori sunt comise pe scară largă[27]

În contextul realității internaționale din prezent și a conflictului armat dintre Rusia și Ucraina, crimele de război și perspectiva răspunderii penale cu privire la cestea, sunt intens dezbătute, cu scopul primordial de identificare a celor mai potrivite și eficiente mecanisme de aplicare a unei justiții restaurative, bazate pe interesul victimelor[28].

Crimele împotriva umanității

Genocidul

Rafael Lemkin a propus în anul 1933 a propus pentru prima dată termenul de "*genocid*", pentru a defini represiunea acțiunilor exterminatoare dirijate împotriva colectivităților etnice, confesionale sau sociale[29].

Incriminarea concretă a infracțiunii de genocid s-a făcut prin Convenția cu privire la prevenirea și reprimarea crimei de genocid, adoptată prin Rezoluția 2391 (XXIII) a Adunării Generale a ONU, din data de 26.11.1968, care la art. 1 califică genocidul drept crimă internațională, fără a prezenta vreo relevanță dacă este săvârșită pe timp de pace sau război[30].

Infracțiunea fost definită mai cuprinzător, în cadrul art. 6 lit. c din Statutul Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg, unde s-a precizat că sunt considerate crime împotriva umanității: *"asasinatul, exterminarea, supunerea la sclavie, deportarea şi orice act inuman comis împotriva oricăror populaţii civile, înainte sau în timpul războiului, sau chiar persecuţiile pentru motive politice, rasiale sau religioase, când aceste acte sau persecuţii, indiferent dacă ele au constituit sau nu o violare a dreptului intern al ţărilor în care ele au fost comise, ca urmare a oricărei crime intrând în competenţa Tribunalului, sau în legătură cu această crimă*"[31]

Deși infracțiunea de genocid a figurat ca incriminată în norma menționată, la nivelul Tribunalului, nu a fost pronunțată nicio condamnare definitivă pentru săvârșirea vreunei infracțiuni de acest gen însă actele incriminate au fost prevăzute în mai multe hotărâri pronunțate, fiind incluse în conținutul altor categorii de crime[32]

Apartheid

Termenul a apărut începând cu anul 1948, ca urmare a practicilor de segregație și discriminare rasială aplicate în Africa de Sud și Namibia, în scopul instituirii și întreținerii dominației populației albe, față de populația de culoare[33].

---

[27] *Rome Statut of the International Criminal Court,* documentul A/CONF/183/9, Roma, iulie 1998, art. 8, (citat la 20.10.2023), disponibil on line: https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/281/44/IMG/N9828144.pdf?OpenElement

[28] Vitalie Gamurari, Conferința *Curtea Penală Internațională și Curtea Internațională de Justiție ar putea investiga atrocitățile din Ucraina,* (citat la 20.10.2023), disponibil on line: https://www.ipn.md/ro/vitalie-gamurari-curtea-penala-internationala-si-curtea-internationala-de-8004_1089102.html

[29] Gheorghe Diaconescu, *Genocidul*, Ed. Militară, București, 1991, p. 20, I.S.B.N. 9733202606, 9789733202608

[30] Rezoluția nr. 2391 (XXIII) din data de 26.11.1968 a Adunării Generale a ONU, (citat la 20.10.2023), disponibil on line: https://lege5.ro/Gratuit/g43taojq/conventia-asupra-imprescriptibilitatii-crimelor-de-razboi-si-a-crimelor-contra-umanitatii-adoptata-de-adunarea-generala-a-organizatiei-natiunilor-unite-la-26-noiembrie-1968-rezolutia-2391-xxiii

[31] Statutul Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg, în *Dreptul international umanitar al conflictelor armate,* Asociația română de drept umanitar, Ed. Șansa, București 1993, art. 6 lit. c

[32] Vasile Crețu, *Drept internațional Penal,* Ed. Tempus, București, 1996, p. 227, ISBN: 937-9205-04-6

[33] Ionel Cloșcă, Ion Suceavă, *Tratat de drepturile omului,* Ed. Europa Nova, 1995, p. 101, ISBN 10: 973-9183-23-9

În anul 1965, în cadrul Convenției internaționale asupra eliminării tuturor formelor de discriminare rasială, a Adunării Generale a ONU, la art. 1 sunt reținute ca forme ale infracțiunii de apartheid, următoarele acte de discriminare rasială: *"orice deosebire, excludere, restricție sau preferință întemeiată pe rasă, culoare, ascendență sau origine națională sau etnică, care are ca scop sau efect de a distruge sau compromite recunoașterea, folosința sau exercitarea, în condiții de egalitate, a drepturilor omului şi a libertăților fundamentale în domeniul public, economic, social și cultural sau în orice ale domeniu al vieții publice"*[34].

În art. 3 din aceeași Convenție, statele semnatare se angajează să prevină și să combată pe propriile teritorii, segregația rasială și apartheidul, sub toate formele.

Prin Convenția asupra imprescribilității crimelor de război și crimelor contra umanității, din 26.11.1968, la art. I, alin. 1 lit. b, apartheidul este declarat crimă împotriva umanității ("*crimele contra umanității, indiferent dacă sunt comise în timp de război sau în timp de pace, așa cum sunt definite în Statutul Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg din 8 august 1945 și confirmate prin rezoluțiile Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite 3 (I) şi 95 (I) din 13 februarie 1946 ți 11 decembrie 1946, evicțiunea prin atac armat sau ocupație şi actele inumane care decurg din politica de apartheid, precum și crima de genocid, așa cum este definită în Convenția din 1948 pentru prevenirea și pedepsirea crimei de genocid, chiar dacă aceste acte nu constituie o violare a dreptului intern al țării în care au fost comise*")[35] iar prin Convenția internațională asupra eliminării și și suprimării crimei de apartheid, din 30.11.1973, la art. 1 alin. 1, statele semnatare conchid asupra caracterului de crimă împotriva umanității a actelor politicilor si practicilor asemănătoare de segregație si discriminare rasiala ("Statele părți la prezenta convenție declara ca apartheidul este o crima împotriva umanității si ca actele inumane rezultând din politicile si practicile de apartheid si alte politici si practici asemănătoare de segregație si discriminare rasiala, definite in art. II al convenției, sunt crime care contravin normelor dreptului internațional, îndeosebi scopurilor si principiilor Cartei Națiunilor Unite si ca ele constituie o amenințare serioasa pentru pacea si securitatea internaționala")[36]. Art. 2 din aceeași Convenție, stabilește actele care prin natura lor, reprezintă latura obiectivă a infracțiunii de apartheid.

Crimele împotriva Națiunilor Unite și a personalului asociat

Pe fondul extinderii influenței și activităților specifice organizației și a abundenței de încălcări ale drepturilor omului, începând cu anul 1989, au fost intensificate acțiunile organizației, în special pe linia prevenirii și înlăturării situațiilor de amenințare a păcii, sens în care s-au luat măsuri pentru amplificarea numerică a personalului organizației, ceea ce a dus implicit și la escaladarea numărului de atacuri și violențe îndreptate împotriva forțelor și personalului ONU.

În acest context, în anul 1994, Adunarea Generală a ONU a hotărât necesitatea unui set de măsuri privind securitatea personalului Națiunilor Unite și a celui afiliat, sens în care, prin Rezoluția nr. 49/09.12.1994, a adoptat Convenția privind securitatea personalului Națiunilor

[34] Rezoluția Adunării Generale a ONU 2106 A/XX din 21.12.1965, art. 1, (citat la 25.10.2023), disponibil on line: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_2106(XX).pdf

[35] Convenția asupra imprescribilității crimelor de război și crimelor contra umanității, din 26.11.1968, a Adunării Generale a ONU, adoptată prin Convenția 2391/XXII, art. 1, alin. 1 lit. b, (citat la 25.10.2023), disponibil on line: https://lege5.ro/Gratuit/g43taojq/conventia-asupra-imprescriptibilitatii-crimelor-de-razboi-si-a-crimelor-contra-umanitatii-adoptata-de-adunarea-generala-a-organizatiei-natiunilor-unite-la-26-noiembrie-1968-rezolutia-2391-xxiii

[36] Convenția internațională asupra eliminării și și suprimării crimei de apartheid, din 30.11.1973, a Adunării Generale a ONU, art. 1 alin. 1, (citat la 25.10.2023), disponibil on line: https://lege5.ro/Gratuit/he2demrv/conventia-internationala-asupra-eliminarii-si-reprimarii-crimei-de-apartheid-din-30111973-

Unite și a celui afiliat, în cadrul căreia, la art. 9 pct. 1, au fost specificate în mod expres care sunt actele incriminate ca și infracțiuni internaționale, respectiv:

" Infracțiuni împotriva personalului Națiunilor Unite şi celui asociat

1. Comiterea intenționata:

a) a unei crime, răpiri sau a oricărui alt atac asupra persoanei sau libertății vreunui membru al personalului Națiunilor Unite sau al personalului asociat;

b) a unui atac violent asupra localurilor oficiale, reședinței personale sau mijloacelor de transport ale unui membru al personalului Națiunilor Unite sau ale celui asociat, de natura sa pericliteze persoana sau libertatea sa;

c) a unei amenințări cu efectuarea unui astfel de atac, pentru a constrânge o persoană fizica sau juridica de a realiza sau de a se obține de la realizarea unui act oarecare;

d) a unei încercări de a comite un astfel de atac;

e) a unei participări în calitate de complice la un astfel de atac sau la o tentativa de a comite un astfel de atac, sau organizarea, sau ordonarea comiterii unui astfel de atac de către alte persoane"[37].

Art. 9 pct. 2, din aceeași Convenție, a stabilit în sarcina fiecărui stat parte, obligația de a pedepsi în mod adecvat infracțiunile menționate la paragraful 1, având în vedere gravitatea lor, în raport cu propria sa legislatie interna.

În baza acestor reglementări, crimele împotriva personalului Națiunilor Unite și a celui asociat, au fost incriminate distinct și în art. 19 al Proiectului Codului crimelor împotriva păcii și securității omenirii[38].

[37] Convenția privind securitatea personalului Națiunilor Unite și a celui afiliat, din 09.12.1994, adoptată prin Rezoluția Adunării Generale a ONU, nr. 49/1994, art. 9 pct. 1, (citat la 25.10.2023), disponibil on line: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/64694

[38] Comisia de Drept Internațional, sesiunea 48 de la Roma, 26 iulie 1996, Documentul A/51/10, art. 19, (citat la 25.10.2023), disponibil on line: https://legal.un.org/ilc/documentation/english/reports/a_51_10.pdf

THE INSTITUTION OF CRIMINAL LIABILITY IN INTERNATIONAL LAW

Ionuț – Gabriel Dulcinatu

PhD Student, Free International University of Moldova, Chișinău

Abstract: The reality of war has changed considerably over time. While most, if not all, armed conflicts were once fought between states, many are now fought within states. Especially since the end of the Cold War, the world has witnessed the outbreak of non-international armed conflicts, often of an ethnic nature. Because the laws of war are still largely based on the concept of classical international armed conflict, it has proven difficult to fit this law into "modern" war crimes trials dealing with crimes committed during non-international armed conflicts. The criminal process therefore "updated" the laws of war. The international criminal judge aligned the realities of modern warfare with the purpose of the laws of war (preventing unnecessary suffering and enforcing "fair play"). International humanitarian law was further developed in war crimes law. This chapter discusses the transition from war crimes law to international criminal law, the concept of state responsibility for individual responsibility for international crimes, and the nature and sources of international criminal law.

International responsibility requires compliance with international obligations expressed in the norms and principles of international law, which make up the international legal order[1].

Through the prism of the quality of a complex legal entity, international liability guarantees the effectiveness of international law, fulfilling beyond the particularities of each form of liability, important functions in international law: international legality, guaranteeing the international legal order, establishing international relations, developing international relations[2].

Keywords: victim, international criminal liability, conflict, litigation, international criminal law.

JEL Code: K 33

Scurt istoric al răspunderii penale în dreptul internațional

Problemele dreptului internațional au făcut obiectul preocupărilor unor oameni, încă din perioada antichității, când vechii greci, prin prisma limitărilor materiale și spirituale ale epocii, au pus bazele unor relații internaționale, stabilite sub forma unor raporturi între cetățile grecești, bazate în principal pe norme cutumiare.

Deși aceste raporturi au avut la bază relații pașnice, bazate pe dialog și rezolvarea amiabilă a diferendelor, în planul extern al relațiilor cetăților grecești cu neamurile barbare, relațiile s-au bazat exclusiv pe forță, aceste fapte și concepții, fiind reflectate în scrierile vremii, în cadrul eticii și filozofiei războiului[3].

Problematica dreptului internațional a cunoscut numeroase forme incipiente care s-au derulat de-a lungul timpului, sub auspiciile specifice perioadelor istorice tranzitate, de la sistemul roman, sub forma Regulilor *Jus gentium*, care nu recunoșteau raporturi între state ci

[1] Maria Mona Pivniceru, *Răspunderea penală în dreptul internațional,* Ed. Polirom, București, 1999, p. 9, I.S.B.N. 973-683-228-7

[2] Grigore Geamănu, *Drept Internațional Public,* vol. I, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1981, p. 327, I.S.B.N. 978-978-690-884-2

[3] Christoper Philipson, *The International Law and Custom of Ancient Grece and Rome,* vol. 2, Londra 1911, p. 69

doar între indivizii romani și cei străini, sau reforma lui Caracalla din anul 212 î.e.n., care a stabilit că nu toți locuitorii Imperiului Roman, aveau calitatea de cetățeni romani, astfel încât nu puteau fi subiecți ai raporturilor cu cetățeni străini[4], la perioada evului mediu caracterizată de separatismul specific feudal, prin slabele legături economice și politice între state. Finele perioadei evului mediu, au adus o altă viziune asupra problemelor internaționale, apărând ideea interdependențelor statelor care au necesitat unele reglementări, mai ales în domeniul comercial, pe timp de pace și a stabilirii unui minim de reguli privind modul de desfășurare a războaielor.

Considerat părintele dreptului internațional, Hugo Grotius a fost cel care a pus bazele unor principii și criterii juridice privind modul de definire a războiului, militând pentru umanizarea lui. Astfel, Grotius aprecia că dreptatea trebuie privită ca o virtute atât în viața indivizilor cât și a statelor, fiind legată de viața socială și ar trebui să guverneze atât relațiile sociale pe timp de pace cât și pe cele din perioada războaielor. Totodată, acesta s-a pronunțat cu privire la necesitatea soluționării amiabile a diferendelor internaționale și la elaborarea unui sistem de legi care să fie respectat indiferent de perioada de pace sau război traversată, afirmând ”*este adevărat că legile tac în vreme de război, dar care legi?*” [5].

Grotius a pus bazele unui incipient drept internațional, sub forma unui drept al ginților, urmărind ca legile introduse să se bazeze pe consensul tuturor popoarelor, ceea ce a implicat și o oarecare obligație din partea acestora de a le respecta. Astfel, a încercat contopirea normelor cutumiare, cu cele convenționale, bazate pe voința umană.

În lucrările sale, Hugo Grotius nu a militat pentru înlăturarea războaielor, conștient de imposibilitatea realizării unui asemenea demers în condițiile dezvoltării socio – politice ale vremii, ci doar pentru supunerea războiului la anumite reguli juridice, în scopul umanizării acestuia. Acesta a susținut că ”*un război poate fi drept, deoarece o violență care, fără a încălca dreptul altuia, urmărește realizarea propriului drept, pe nedrept încălcat la rândul său, nu este prohibită nici de rațiune, nici de natura societății: așadar, n este interzisă orice fel de violență ci numai aceea care suprimă dreptul altuia*”[6].

Ideile lui Grotius au fost preluate și dezvoltate ulterior și de către Vladimir Illici Lenin, revoluționar și teoretician marxist, care a condamnat războaiele de agresiune dar a recunoscut legitimitatea războaielor de eliberare națională și autoapărare. Astfel, Lenin a arătat că ”*lămurirea caracterului războiului constituie o premisă necesară fără de care nu se poate preciza atitudinea față de război. Or pentru a lămuri acest caracter, trebuie stabilit înainte de toate, care sunt condițiile obiective concrete în cadrul cărora se desfășoară acest război. Războiul trebuie fixat în cadrul condițiilor istorice în care el are loc și numai după aceea ne putem preciza atitudinea față de el*” [7] .

La nivel internațional, conceptul de *răspundere penală* individuală nu a fost recunoscut decât după cel de-al doilea război mondial, prin Statutele Tribunalelor Militare de la Nürnberg și Tokyo, prin Acordul privind urmărirea și pedepsirea infractorilor de război grav al puterilor axei europene[8] și Statutul Tribunalului Militar Internațional (Carta de la Nürnberg), promulgat la 08 august 1945[9] și respectiv Statutul Curții Militare Internaționale pentru a judeca marii

[4] Chiara Lombardi, *Richerche in tema di ”Jus gentium”,* Milano, 1946, p. 74

[5] Hugo Grotius, *De Iure Belli ac Pacis (Despre dreptul războiului și al păcii),* Ed. Științifică, București, 1968, cp. XXIV, p.p. 575 și urm.

[6] Hugo Grotius, op. cit. Capitolul I, pag. 103

[7] Vladimir Illici Lenin, *Despre război, armată și știința militară*, vol I, Editura Militară, București, 1957, p. 448

[8] Hotărârea din 17.05.2010 de la Strasbourg a Marii Camere a Curții Europene a Drepturilor Omului, în cauza Kononov contra Letoniei, (Cererea nr. 36376/04), p. 60, disponibil on line: https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=001-119801&filename=CASE%20OF%20KONONOV%20v.%20LATVIA%20-%20%5BRomanian%20

[9] Statutul Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg, în *Dreptul international umanitar al conflictelor armate,* Asociația română de drept umanitar, Ed. Șansa, București, 1993, art. 6

criminali de război din Orientul Îndepărtat (Statutul de la Tokyo)[10], promulgat la 19 ianuarie 1946.

La Nürnberg s-a recunoscut clar că infracțiunile contrare legii dreptului internațional nu pot fi săvârșite decât de persoane fizice și nu de entități abstracte iar prevederile dreptului internațional nu pot respectate decât dacă persoanele responsabile de aceste infracțiuni sunt pedepsite.

Victimele nu aveau statut special în fața acestor tribunale, neavând nicio posibilitate de a iniția cercetări sau urmăriri penale. În mod similar, nu a existat nicio structură specifică responsabilă pentru asistența sau sprijinirea victimelor și nicio prevedere privind despăgubirea acestora[11], statutele neconținând o definire clară a victimelor, viziunea acestora fiind centrată exclusiv pe infractor și ansamblul de mecanisme necesare pedepsirii acestuia.

Dreptul și răspunderea penală internațională

Așadar, dreptul internațional reprezintă punerea în practică a unui ansamblu de norme juridice care au fost create de state, pe baza acordului lor de voință, fiind guvernat de scopul comun al reglementării raporturilor internaționale[12]. Aceste relații presupun incidența a două teorii, respectiv *de colaborare*, sub forma dreptului internațional ce are la bază normele juridice și *de confruntare*, care constituie normele specifice dreptului internațional umanitar. Pentru ca raporturile internaționale să fie guvernate de norme de drept internațional, acestea trebuie să îmbrace forma unor raporturi în care statele se manifestă ca titulare ale drepturilor lor suverane[13].

Securitatea internațională presupune recunoașterea și respectarea strictă de către state a unei egalități suverane, independent de aspectele privind dimensiunea teritorială, potențialul și forța economică ori forța militară. În actualul context al dezvoltării societății umane naționale și internaționale, forța nu poate fi creatoare a unor drepturi ci este imperios a se adopta și dezvolta forța dreptului. Noul sistem de relații internaționale trebuie să se bazeze pe principiul interzicerii amenințării cu forța și a folosirii forței, urmând ca securitatea internațională să înlăture politica de forță, amenințare cu forța în scopul intimidării asigurând protecția fiecărei națiuni de pericolul unei agresiuni sau de presiunile internaționale ale altor state.

Această abordare va avea cu siguranță ca efect creșterea încrederii între state, favorizarea dezvoltării unor relații de prietenie și apropiere între națiuni, în plan politic, economic și social și implicit eliminarea încordării internaționale.

Legislația internațională contemporană precum și doctrina dreptului internațional actual presupun că toate statele, indiferent de poziția lor geografică, de mărime și puterea socială, economică, militară, trebuie să se bucure de egalitate în drepturi. Repudierea forței și a amenințării cu forța din relațiile internaționale, cultivarea egalității, a moralei și a conceptului de justiție universală internațională sunt în prezent imperativele preocupărilor în domeniul securității păcii și cooperării între state[14].

Legislațiile penale naționale și internaționale precum și doctrina juridică actuală au statuat principiul potrivit căruia infracțiunea, sub forma crimelor și delictelor, este singurul temei al răspunderii penale. Potrivit normelor de drept penal, o acțiune sau inacțiune, constituie infracțiune dacă a fost săvârșită cu vinovăție, prezintă pericol pentru relațiile sociale privind ordinea de drept și este prevăzută de legea penală, având drept consecință aplicarea unei

[10] Statutul Curții Militare Internaționale pentru a judeca marii criminali de război din Orientul Îndepărtat (Statutul de la Tokyo), art. 5

[11] Salvatore Zappala, *Human Rights in International Criminal Proceedings,* Oxford University Press, 2003, p. 8

[12] Raluca Miga-Beșteliu, *Drept internațional. Introducere în dreptul internațional public,* Ed. All Beck, București, 2003, p. 40, ISBN: 973-98605-8-3

[13] Ion Tesa, Ioana Crintea, *Dreptul Internațional Umanitar Aplicabil în Conflictele Navale,* Ed. Mar, București, 2009, p. 14, ISBN: 978-973-1863-02-3

[14] Marian C. Molea, *Răspunderea statelor în dreptul internațional contemporan,* Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1978, p. 36

pedepse și adoptarea unui ansamblu de măsuri în scopul reparării prejudiciului cauzat prin infracțiune[15].

Răspunderea reflectă anumite relații juridice inerente oricărei ramuri a dreptului, în sens restrâns aceasta reprezentând ca formă a răspunderii juridice, obligarea unui subiect de a suporta o pedeapsă pentru o infracțiune comisă și dreptul organelor judiciare abilitate, de a aplica acea pedeapsă. Principiul fundamental al aplicării răspunderii penale este reprezentat de faptul că aceasta este strict personală, aplicându-se exclusiv infractorului. Răspunderea penală este necesar a fi individualizată prin adoptarea unui sistem de pedepse în corelație cu genul și gravitatea infracțiunii comise, circumstanțelor agravante sau atenuante în care a fost comisă infracțiunea, gradul de vinovăție al subiectului, prejudiciul și urmările potențial periculoase produse prin săvârșirea faptei precum și atitudinea infractorului cu privire la fapta săvârșită, conștientizarea și participarea la repararea pagubelor cauzate[16].

În cazul răspunderii penale internaționale, sancțiunea constituie o obligație pentru infractor, aplicată de către organismele judiciare internaționale, în acest mod finalizându-se raportul juridic penale, determinând obiectiv și subiectiv mecanismul incidenței sancțiunii, al aplicării pedepselor pe baza unei reglementări stricte și nu în mod arbitrar[17].

Subiecții răspunderii penale internaționale

În ansamblul răspunderii internaționale, cea penală reprezintă o consecință directă a încălcării normelor dreptului internațional umanitar de către persoane fizice care acționează în nume propriu, în numele unor organizații internaționale ori în numele unui stat, angajând astfel răspunderea personală sau a statului sau organizației internaționale. Problema răspunderii penale internaționale a stârnit numeroase controverse pe tema determinării subiectului răspunderii, în special pe linia atragerii răspunderii internaționale a statului. Astfel, unii autori au susținut că sancțiunea penală aplicată exclusiv individual își poate atinge scopul său educativ iar sancționarea penală a statului pentru încălcarea normelor dreptului umanitar ar reprezenta de fapt doar absolvirea și distragerea atenției de la adevărații vinovați ai crimelor de drept internațional, ceea ce contravine normelor dreptului internațional penal[18].

Statul este subiect de drept internațional public și implicit subiect al răspunderii internaționale, fără a putea îndeplini însă și calitatea de subiect al răspunderii penale, pe câtă vreme persoana fizică este subiect al răspunderii penale internaționale, fără a fi și subiect al dreptului internațional[19].

În dreptul internațional modern, răspunderea penală este considerată un atribut al persoanei fizice și nu al colectivității, punându-se bazele pe principiul individualizării[20].

Doctrina juridică a ajuns la această concluzie prin adoptarea și valorizarea particularităților dreptului penal național, raportate la nivel internațional.

Astfel, este exclus un drept penal aplicabil statelor deoarece caracterul principal al acestuia este de natură coercitivă și se aplică prin ipoteză unui subiect care este refractar față de comandamentele sale[21].

---

[15] Ministerul Public Român, Parchetul de pe lângă Înalta Cirte de Casație și Justiție, Revista *Pro Lege,* disponibil on line: http://revistaprolege.ro/teoria-generala-infractiunii-2/

[16] Ion Oancea, *Noțiunea de răspundere penală,* în Analele Universității București, Seria Științe Juridice, nr. 6/1956, p. 134

[17] Gaston Ștefani, Georges Levasseur, *Droit penal general et procedure penale,* Ed. Precis Dalloz, Paris, 1964, p. 226

[18] Grigore Geamănu, *Dreptul Internațional Penal și Infracțiunile Internaționale,* Ed. Academiei, București, 1977, p. 217

[19] Maria Mona Pivniceru, op. cit., p. 43

[20] Sereda Maria Toma, *Răspunderea Internațională Penală în Dreptul Umanitar,* Ed. Fundației "Andrei Șaguna", Constanța, 2003, p. 9, I.S.B.N. 973-8146-94-1

[21] Christian Dominicé, *Observations sur les droits de l'etat victime d'un fait internationalement illicite, Droit international,* Ed. Pédone, Paris, nr. 2/1982, p. 3

Scopul dreptului penal nu este de a organiza sau modifica în vreun fel relațiile sociale ci de a le proteja în cadrul ordinii de drept deja existente, atât la nivel național cât și internațional. În timp ce diferitele ramuri ale dreptului, reglementează diferite raporturi, precum cele dintre persoanele fizice și juridice (dreptul civil), funcțiile publice (dreptul constituțional), dintre cetățeni și administrație (dreptul administrativ), dreptul penal apără totalitatea acestor relații și reglementează reacția societății la încălcarea ordinii juridice, prin săvârșirea de infracțiuni[22].

Principiul răspunderii penale personale împiedică cedarea sau transmiterea răspunderii penale unei terțe persoane și împiedică totodată extinderea efectelor răspunderii penale către alte persoane decât făptuitorul.

În anul 1926, la solicitarea Asociației Internaționale de Drept Penal de la Paris, al cărei membru era, Vespasian Pella, a elaborat un proiect al Codului represiv mondial, cunoscut sub denumirea de ”*Proiectul Pella”,* care prevedea pedepse și măsuri de siguranță aplicabile statelor[23].

Proiectul conține o serie de măsuri de siguranță aplicabile unui stat, precum: distrugerea căilor ferate strategice, reducerea armatei, controlul internațional al bugetului militar, având ca finalitate prevenirea și împiedicarea unei potențiale activități agresive a statelor și combaterea unei stări de pericol și a unor împrejurări implicate în cauzalitatea fenomenului infracțional. În esența sa, proiectul susținea conceptul potrivit căruia măsurile de siguranță aveau un caracter preventiv și nu își aveau temeiul și susținerea în răspunderea penală.

Pedeapsa penală are un rol coercitiv și aplicarea acesteia unui stat, în ansamblul său, ar presupune pedepsirea cetățenilor săi, considerându-se injustă aplicarea unei sancțiuni tuturor cetățenilor. Prin aplicarea pedepsei asupra statului nu s-ar mai realiza cele două scopuri principale ale dreptului penal, respectiv sancțiunea și prevenția[24].

Chiar dacă doctrina nu a achiesat la varianta aplicării pedepselor asupra statelor, nu a fost exclusă calitatea de subiect al răspunderii penale a persoanelor juridice. Acestora li se pot aplica și pedepse fiind considerate a avea voință și interese proprii, distincte de cele ale membrilor care le alcătuiesc, având astfel capacitatea de a săvârși infracțiuni[25].

Până în prezent nu există niciun exemplu de imputare a responsabilității penale vreunui stat. Atât după cele două războaie mondiale cât și după evenimentele din Iugoslavia și Rwanda, au fost trase la răspundere penală internațională numai persoane fizice care au săvârșit infracțiuni internaționale[26].

---

[22] Vintilă Dongoroz, Siegfried Kahane, Ion Oancea, Iosif Fodor, Nicoleta Iliescu, Constantin Bulai, Rodica Stănoiu, *Explicații teoretice ale Codului Penal român,* vol. I, partea Generală, Ediția a II-a, Ed. Academiei Române, București, 2003, p. 6, ISBN 978 -655-322-1, disponibil on line: https://archive.org/stream/20220916145306686_202209/Explica%C5%A3ii%20teoretice%20ale%20Codului%20Penal%20Rom%C3%A2n%20-%20Partea%20general%C4%83%20-%20vol.II%20-%20V.Dongoroz%2CS.Kahane%2CI.Oancea%2CI.Fodor%2CN.Iliescu%2CC.Bulai%2CR.St%C4%83noiu%20-%202003_djvu.txt

[23] Vespasian Pella, *La criminalité collective des Etats et le droit pénal de l'avenir*, Imprimeria de Stat București, 1926, Proiectul codului represiv mondial este publicat în anexă la această lucrare

[24] Narcis Giurgiu, *Răspunderea și sancțiunile de drept penal,* Ed. Neuron, Focșani, 1995, p.92, I.S.B.N. 973-96896-4-7

[25] Louis Delbettz, *Les principes généraux du droit international public,* Librairie générale du droit et de jurisprudence, Paris, 1964, p. 12

[26] A se vedea jurisprudența Tribunalelor Militare Internaționale de la Nürnberg și Tokyo precum și a Tribunalelor Penale Internaționale pentru fost Iugoslavie și Rwanda

Răspunderea penală internațională este consacrată prin Statutul Curții Criminale Internaționale[27] și Proiectul Codului crimelor împotriva păcii și securității omenirii[28].

Aplicarea sancțiunii penale individului, nu îi atribuie calitatea de subiect al dreptului internațional public, această teză fiind intens combătută pe baza argumentului că persoana fizică este adiancentă calității de subiect de drept internațional public numai în domeniul dreptului penal internațional, ceea ce ține de specificului acestei ramuri a dreptului internațional public și nu de acesta în ansamblul său[29].

Chiar dacă au existat și susținători ai tezei potrivit căreia persoana fizică devine subiect al dreptului internațional public prin prisma calității de subiect al dreptului penal internațional[30], aceasta nu a fost susținută iar ideea potrivit căreia individul ar fi creator de normă de drept internațional nu a fost contestată, individul neavând capacitate juridică internațională, în raport cu statele ci este beneficiarul mediat al unor norme.

Prin ratificarea de către Organizația Națiunilor Unite a Cartei Drepturilor Omului[31] i-au fost conferite individului drepturi internaționale, prin prisma cărora acesta poate porni o acțiune la Comisia și Curtea Europeană a Drepturilor Omului, potrivit Convențiilor Europene pentru protecția Drepturilor Omului ori potrivit regulilor de procedură ale Curții de Justiție a Comunităților Europene. Cu toate acestea, în raporturile juridice internaționale, persoana fizică nu poate avea calitatea de subiect al dreptului internațional, accesul său la ordinea juridică internațională fiind posibilă numai prin prisma participării statului de apartenență la tratatele care reglementează domeniul de interes.

Principiile de drept privind răspunderea penală internațională

Dreptul penal internațional conține o serie de principii generale, care formează bazele și condițiile pentru tragerea la răspundere penală a persoanelor pentru crime conform dreptului internațional (genocid, crime împotriva umanității, crime de război și crime de agresiune) și alte crime împotriva păcii și securității omenirii. Majoritatea principiilor generale ale dreptului penal internațional au fost implementate în mod adecvat în actuala (a doua) ediție a Codului penal al Republicii Kazahstan. Această lucrare evaluează calitatea și identifică lacunele în implementarea Codului penal al Kazahstanului, cu scopul de a sugera îmbunătățiri suplimentare ale acestuia.

După cum subliniază în mod util Werle și Jessberger, principiile generale ale dreptului penal internațional au „devenit un centru atât de relevanță practică, cât și de interes academic”[32].

Principiile generale ale dreptului penal internațional sunt reguli cheie pentru construirea sistemului, care formează bazele condițiilor de răspundere penală pentru săvârşirea infracţiunilor de drept internaţional.

Principiile de bază ale dreptului penal internațional, care sunt incluse în Partea a III-a a Statutului de la Roma a Curții Penale Internaționale sunt aproape pe deplin reprezentative pentru dreptul internațional cutumiar. Deoarece reflectă o practică generală acceptată ca lege

[27] *Rome Statut of the International Criminal Court,* documentul A/CONF/183/9, Roma, iulie 1998, art. 25, disponibil on line: https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/281/44/IMG/N9828144.pdf?OpenElement

[28] Comisia de Drept Internațional, sesiunea 48 de la Roma, 26 iulie 1996, Documentul A/51/10, art. 2-3, disponibil on line: https://legal.un.org/ilc/documentation/english/reports/a_51_10.pdf

[29] Antonio Quintano Ripolles, *Tratado de dereche internacional e internacional penal,* Ed. Vitoria, Madrid, 1955, pp. 188-189.

[30] Matthieu Dautricourt, *La justice criminelle aux Naions Unies. Reflexions sur un abandon,* Revue internationale de Droit pénal, 1964, pp.264-265

[31] Disponibil on line în limba română: https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rum.pdf

[32] Gerhard WERLE, Florian JESSBERGER, *Principles of International Criminal Law*, 3rd ed. Oxford University Press, 2014, p. 166

în ceea ce privește urmărirea penală a infracțiunilor conform dreptului internațional, includerea lor în ediția actuală (a doua) a Codului penal al Republicii Kazahstan[33] are sens, chiar dacă Kazahstanul nu este un stat parte la Statutul de la Roma și nu este obligat în mod oficial să pună în aplicare regulile Statutului. Această lucrare ia în considerare calitatea generală a implementării principiilor generale ale dreptului penal internațional în legislația penală a Republicii Kazahstan și sugerează câteva măsuri de ajustare care ar putea aduce legislația penală internă a Kazahstanului în conformitate mai deplină cu dreptul penal internațional.

Nullum crimen, nulla poena sine lege

Cunoscut și ca ***principiul legalității***, acest principiu, care este consacrat, de exemplu, în Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, prevede că nimeni nu poate fi condamnat sau pedepsit pentru o acțiune sau o omisiune care nu a constituit infracțiune, în temeiul național sau internațional, la momentul săvârșirii acesteia[34].

De asemenea, prevede că nu poate fi aplicată nicio pedeapsă mai grea decât cea aplicabilă la momentul săvârșirii infracțiunii.

Scopul acestui principiu este de a asigura că acea legislaţie este specifică şi previzibilă astfel încât indivizii pot prevedea în mod rezonabil consecințele juridice ale acțiunilor lor.

Statutul Curții Penale Internaționale conține o dispoziție similară cu privire la principiul legalității[35] care prevede că ” O persoană nu răspunde penal în baza prezentului statut decât dacă comportamentul său constituie, în momentul în care se produce, o crimă ce ține de competența Curții”.

Principiul legalității este asociat cu principiul neretroactivității, principiul specificității și interzicerea analogiei.

Principiul *neretroactivității* prevede că o lege nu poate fi aplicată evenimentelor care au avut loc anterior de existența acesteia. Articolul 24 din Statutul Curții Penale Internaționale stabilește că incriminarea anumitor fapte, nu ar trebui să se aplice faptelor care au fost săvârșite înainte de intrarea în vigoare a tratatelor și/sau a legilor penale interne respective. În același timp, dacă o sursă de drept penal internațional sau intern este modificată astfel încât să îmbunătățească starea persoanei investigate, urmărite sau condamnate - de exemplu, o faptă este dezincriminată sau este introdusă o pedeapsă mai puțin strictă – o astfel de normă s-ar aplica și faptelor comise în trecut.

Principiul *specificității* impune ca definiția actului interzis să fie suficient de precisă, în timp ce interzicerea analogiei necesită ca definiția să fie strictă și nu interpretabilă.

Ne bis in idem

Această maximă latină enunță principiul că nicio persoană nu ar trebui judecată sau pedepsită de mai multe ori pentru aceeași infracțiune. Acesta asigură protecție inculpaților deoarece ei pot fi siguri că hotărârea instanței va fi definitivă și îi va proteja împotriva arbitrarului sau relei voințe pe parcursul urmăririi penale atât la nivel intern, cât și internațional. În plus, acest principiu se străduiește să asigure că cercetările și urmăririle penale sunt inițiate și efectuate cu scrupulozitate și obiectivitate.

Este important de menționat că aplicarea specifică a ”ne bis in idem” la nivel internațional depinde de formularea sa în statutele relevante ale tribunalelor internaţionale. De exemplu, Statele Tribunalelor Penale Internaționale pentru fosta Iugoslavie și Rwanda prevăd că nicio instanță națională nu poate judeca o persoană pentru infracțiuni deja judecate în fața

[33] A doua ediție a Codului Penal al Republicii Kazakhstan a fost adoptat la 3.07.2014 și a intrat în vigoare la 01.01.2015. disponibil online: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252

[34] *Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice*, art. 15, disponibil on line: https://avp.ro/wp-content/uploads/2020/07/pact_mnp.pdf

[35] Statutul Curții Penale Internaționale de la Roma, adoptat la 17.07.1998, art. 22, disponibil on line: https://www.legal-tools.org/doc/759f54/pdf/

tribunalului internațional, dar în anumite circumstanțe specifice, instanța internațională poate judeca o persoană pe care o instanță națională a judecat-o deja.

Statutul Curții Penale Internaționale prevede o aplicare ușor diferită a principiului ”ne bis in idem” prin aceea că o persoană poate fi judecată la nivel naţional pentru unele infracţiuni care au constituit deja baza unei condamnări din partea Curții.

Totodată, Statele Tribunalelor Penale Internaționale pentru fosta Iugoslavie și Rwanda precum și cel al Curții Penale Internaționale , prevăd toate posibilitatea de judecare a unui individ pentru infracțiuni la care a fost deja subiectul unor proceduri la nivel național menite să sustragă persoana de răspunderea penală la nivel internațional ori judecata nu a fost condusă în mod independent sau imparțial,[36].

Principiul imunității de jurisdicție

Articolul 27 din Statutul de la Roma prevede că persoanele în privința cărora Curtea Penală Internațională își exercită jurisdicția nu pot invoca imunități personale sau funcționale, pe care le pot poseda în temeiul dreptului național sau internațional, ca motiv pentru exonerarea acestor persoane de răspundere penală sau pentru o reducerea pedepsei.

Acest lucru se datorează faptului că imunitățile personale sau funcționale sunt acordate celor mai înalți oficiali și diplomați ai unui stat nu în beneficiul lor, ci pentru a facilita funcțiile statului lor în politica internă și externă, iar săvârșirea infracțiunilor conform dreptului internațional nu este o funcție normală a statelor[37]. În contextul punerii în aplicare a prevederilor Statului de la Roma, în legile lor constituționale, penale și administrative, statele părți sunt obligate să abroge imunitățile șefilor de stat și de guvern, ale membrilor parlamentelor, șefilor de ministere și agenții, judecători, diplomați și alți oficiali. Acest lucru are ca scop facilitarea urmăririi lor în sistemele interne de justiție penală. Trebuie remarcat faptul că existența unei imunități nu ar trebui să împiedice urmărirea unui funcționar de către o instanță penală internațională.

Stabilirea imunității de jurisdicție se stabilește și se acceptă de către state în baza unor convenții bi sau multilaterale.

Convențiile de la Viena din 1961 și 1963[38], stabilește persoanele care se bucură de imunitate și modalitățile de aplicare a acesteia. Cele două convenții stabilesc categoriile de persoane, locuri și bunuri care se bucură de imunitate de jurisdicție ca fiind: persoanele cu rang diplomatic, localurile misiunilor diplomatice, arhivele și documentele acestora, valiza și curierul diplomatic, membrii familiilor cu rang diplomatic (în afară de situația în care sunt cetățeni ai statului acceptant), funcționarii și angajații consulari, localurile consulare, arhivele și documentele consulare.

Persoanele cu rang diplomatic și consular beneficiază de imunitate de jurisdicție din partea statului acceptant dar nu sunt scutiți de răspunderea penală pe care o aplică statul de proveniență. Pe baza unor convenții bilaterale, atunci când se consideră oportun, statul de origine poate renunța oricând la imunitatea de jurisdicție a agenților săi diplomatici și consulari.

În situația în care persoanele care beneficiază de imunitate de jurisdicție, săvârșesc infracțiuni pe teritoriul statului unde sunt acreditate, nu li se aplică legea penală a acestui stat, nefiind supuse jurisdicției penale a statului respectiv.

---

[36] Statutul Curții Penale Internaționale de la Roma, adoptat la 17.07.1998, art. 20 alin. (3), disponibil on line: https://www.legal-tools.org/doc/759f54/pdf/, Statutul Tribunalului Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie, adoptat prin Rezoluția 827 din 25.03.1993, art. 10 alin. (2) lit. (b), disponibil on line: https://lege5.ro/gratuit/gu4dsojr/statutul-tribunalului-international-din-25051993 , Statutul Tribunalului Penal Internațional pentru Rwanda, adoptat prin Rezoluția 955 din 08.11.1994, art. 9 alin. (2) lit. (b), disponibil on line: https://lege5.ro/Gratuit/heztoma/statutul-tribunalului-international-pentru-rwanda-din-08111994

[37] Gerhard Werle, Florian Jessberger, op.cit., p. 274

[38] *Documente de Drept Internațional Public,* Culegere de texte, vol I, Centrul de multiplicare al Universității București, 1972, p. 431

Imunitatea de jurisdicție penală nu se confundă cu imunitatea penală, care este atribuită în cazuri extrem de restrânse, cum ar fi în cazul șefilor de state.

Există și unele excepții de la principiul imunității de jurisdicție, respectiv în cazul crimelor contra păcii și securității, crimele de război și crimele contra umanității, indiferent de calitatea persoanei care le-a comis. Un exemplu în acest sens este Sentința tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg care a reținut răspunderea penală infracțiuni din categoria celor enumerate, în sarcina întregului guvern hitlerist, dispunând condamnarea tutoror membrilor acestuia.

Principiul imprescribilității

Convenția privind neaplicabilitatea prescripțiilor crimelor de război și crimelor împotriva umanității[39] și Convenția europeană privind neaplicabilitatea prescripțiilor crimelor împotriva umanității și crimelor de război[40] prevăd în mod expres principiul imprescriptibilității răspunderii penale pentru crime de război.

Același principiu este reafirmat și în articolul 29 din Statutul de la Roma cu privire la crimele internaționale, care nu face nicio mențiune însă în privința prescripției aplicării pedepselor, dat fiind faptul că Statutul de la Roma nu prevede judecarea în lipsă (art. 63-1 din Statutul de la Roma).

Deși unele jurisdicții naționale au stabilit prescripția acțiunii penale în dreptul intern, merită amintit că Națiunile Unite a reiterat că atunci când sunt prevăzute într-un tratat aplicabil sau ca parte a altor obligații juridice internaționale, încălcările grave ale dreptului internațional al drepturilor omului și încălcările grave ale dreptului internațional umanitar care constituie infracțiuni conform dreptului internațional nu se vor prescrie.

Principiul răspunderii individuale

Acest principiu a fost dezbătut mai sus în cadrul studiului, la rubrica despre subiecții răspunderii penale internaționale.

Articolul 25 din Statutul Curții Penale Internaționale este fundamental pentru sistemul modern de justiție penală internațională, permițând în mod explicit doar răspunderea penală individuală a persoanelor fizice în diferite forme de complicitate.

Aceasta este diferită, de exemplu, de Cartele Tribunalelor Militare Internaționale de la Nürnberg și Tokyo, care permiteau o dimensiune colectivă a criminalității și responsabilității, în special pentru apartenența la organizații criminale, sau jurisprudența Tribunalului Penal Internațional pentru Fosta Iugoslavie și Rwanda, care a introdus noțiunea de „întreprindere criminală comună".

De asemenea, articolul 25 nu aduce atingere răspunderii statului în temeiul dreptului internațional.

Principiul minorității

În conformitate cu articolul 26 din Statutul de la Roma, nu pot fi trase la răspundere penală persoanele care nu aveau împlinită vârsta de optsprezece ani la momentul săvârșiri a unei infracțiuni.

Principiul răspunderii penale a comandanților și a altor superiori

Articolul 28 din Statutul Curții Penale Internaționale stabilește răspunderea penală a comandanților militari sau a superiorilor civili pentru săvârșirea de infracțiuni în temeiul dreptului internațional de către subalternii lor, dacă un comandant sau superior individual știa

[39] Rezoluția Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite nr. 2391/XXIII, din 26.11.1968, disponibil on line: https://lege5.ro/Gratuit/g43taojq/conventia-asupra-imprescriptibilitatii-crimelor-de-razboi-si-a-crimelor-contra-umanitatii-adoptata-de-adunarea-generala-a-organizatiei-natiunilor-unite-la-26-noiembrie-1968-rezolutia-2391-xxiii

[40] Convenția europeană privind neaplicabilitatea prescripțiilor crimelor împotriva umanității și crimelor de război, adoptată la Strasbourg la 25.01.1974, disponibil on line: https://lege5.ro/Gratuit/he2dkmzx/conventia-privind-imprescriptibilitatea-crimelor-impotriva-umanitatii-si-a-crimelor-de-razboi-din-25011974

sau ar fi trebuit să știe că subordonații săi comit sau urmează să comită astfel de infracțiuni și nu a luat toate măsurile necesare și rezonabile în puterea sa pentru a preveni sau a reprima săvârșirea acestora sau pentru a supune cazul autorităților competente pentru cercetare și urmărire penală.

Principiul vinovăției

O interpretare literală a articolului 30 din Statutul de la Roma sugerează că elementul psihic al crimelor în temeiul dreptului internațional, care sunt sub jurisdicția Curții Penale Internaționale, este intenția directă.

Cu toate acestea, rezultă din jurisprudența Tribunalului Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie, care cu siguranță are un impact asupra jurisprudenței Curții Penale Internaționale, că în unele cazuri, răspunderea penală, de exemplu pentru comiterea de crime de război sau crime împotriva umanității, ar putea implica intenție indirectă iar infracțiunile de genocid sau agresiune nu poate fi comisă decât cu intenție directă. În cazul crimei de genocid, cerința de intenție este îndreptată către distrugerea, în totalitate sau parțială, a unui grup național, etnic, rasial sau religios ca atare iar în cazul infracțiunii de agresiune, intenția unui subiect special (un oficial de rang înalt cu autoritate politică și/sau militară într-un stat) este îndreptată către utilizarea de către acel stat a forței militare împotriva altui stat, cu încălcarea prevederilor drept internațional. Prin urmare, în contextul infracțiunii de agresiune, intenția indirectă și neglijența nu îndeplinesc elementul psihic necesar atragerii răspunderii penale.

Cauze de excludere a răspunderii penale

Cauzele de excludere a răspunderii penale, care sunt enumerate în articolul 31 din Statutul de la Roma, sunt reflectate în mare parte în legislațiile penale naționale, ceea ce atestă caracterul lor cutumiar. Cauzele precum boala mintală de defect, autoapărarea și apărarea altora sau constrângerea, sunt comune pentru majoritatea sistemelor juridice interne și nu ridică întrebări.

De asemenea, trebuie remarcat faptul că lista de motive pentru excluderea răspunderii penale din articolul 31 din Statut nu este exhaustivă, Curtea având posibilitatea de asemenea, să recunoască alte circumstanțe, cum ar fi eroarea de fapt sau de drept ca suficiente pentru a stinge responsabilitatea penală a unei persoane, atunci când astfel de motive sunt derivate din legislația aplicabilă, astfel cum este prevăzut la articolul 21 din Statut.

În conformitate cu articolul 32 din Statutul Curții, o greșeală de fapt sau de drept poate constitui un motiv de excludere a răspunderii penale dacă neagă elementul mental cerut de infracțiunea în cauză. O eroare de fapt este o percepție eronată de către autorul unei infracțiuni cu privire la fapte care constituie elementele materiale (actus reus) ale infracțiunii.

La rândul său, o eroare de drept este o confuzie din partea autorului unei infracțiuni cu privire la o calificare juridică a elementelor materiale ale unui act sau omisiune. O eroare de drept irelevantă nu este un motiv pentru stingerea răspunderii penale a unei persoane, deoarece nu anulează elementul mental cerut de infracțiune. În schimb, o eroare relevantă de drept poate anula gradul de vinovăție cerut de infracțiune și, prin urmare, poate constitui un motiv pentru stingerea răspunderii penale a unei persoane.

Principiul răspunderii penale pentru ordinele superiorilor

Articolul 33 din Statutul Curții Penale Internaționale introduce responsabilitatea penală pentru infracțiunile de drept internațional în cazul în care astfel de crime sunt comise în conformitate cu un ordin al unui comandant militar sau al unui superior civil. Această prevedere este necesară pentru a preveni impunitatea, întrucât inculpații din procesele penale internaționale pot încerca să susțină că au săvârșit faptele în cauză în temeiul ordinelor superiorilor, pe care au fost obligați să le respecte în virtutea ierarhiilor de drept sau de fapt, pentru ca o persoană care a săvârșit o infracțiune de drept internațional în temeiul unui ordin superior să evite răspunderea penală.

Concluzii

Practica internațională recentă privind principiile răspunderii penale continuă să fie un subiect de dezbatere în unele sectoare ale doctrinei. Probleme precum valabilitatea legilor de amnistie și grațiere sau domeniul de aplicare a imunităților diplomatice în contextul acuzațiilor de crime internaționale ocupă un loc central. Cu toate acestea, jurisprudența a fost unificată pe baza studiului crimelor de genocid, crime de război și crime împotriva umanității, care au avut loc pe teritoriile fostei Iugoslavii, Rwanda și alte țări supuse studiului Curții Penale Internaționale, cum ar fi Republica Democratică. Congo, Republica Centrafricană și Sudan.

Este important de reținut că Statutul de la Roma trebuie interpretat în cadrul strict al dreptului tratatelor, cu care activitatea Curții Penale Internaționale rămâne, spre deosebire de instanțele ad-hoc, strâns legată de Convenția de la Viena din 1969 și de dispozițiile ei corespunzătoare.

În acest sens, deși acest articol se concentrează pe evoluțiile jurisprudenței aplicabile Statutului de la Roma, este necesar de subliniat că sfera de aplicare a principiilor răspunderii penale pentru crime internaționale depășește competența Curții Penale Internaționale și se aplică de la caz la caz și cu unele adaptări la legislația internă și la mandatele instanțelor hibride, așa cum a fost subliniat în jurisprudența Curții Speciale pentru Sierra Leone și așa cum a fost confirmat în jurisprudența recentă a unor țări precum Columbia.

În toate cazurile, jurisprudența consolidată a tribunalelor ad-hoc și a Curții Penale Internaționale a făcut uz de principiile generale ale dreptului internațional, dreptul cutumiar privind principiile elementare ale umanității și desfășurarea ostilităților precum și alte principii majore ale drepturilor omului. Ca urmare, această listă de principii aplicabile răspunderii penale internaționale nu este exhaustivă, ci constituie baza echilibrului necesar între obligația de a face justiție și drepturile persoanelor acuzate de infracțiuni grave.

Jurisprudența consolidată în materie se referă la cazuri cu praguri ridicate de gravitate, confirmă existența unor structuri organizate de control în spatele infracțiunilor săvârșite și nu exclude un studiu ulterior și necesar al răspunderii internaționale a statelor, dincolo de răspunderea penală a persoanelor. Acesta din urmă este o temă amplă și actuală care merită studiată și care este supusă evoluției studiilor Curții Penale Internaționale datorită consecințelor sale asupra suveranității statului.

Evoluțiile viitoare ale jurisprudenței penale internaționale vor permite o mai mare clarificare cu privire la principiile care guvernează răspunderea penală a persoanelor la nivel internațional. Pentru moment, relevanța concluziilor jurisprudenței Curții Penale Internaționale cu privire la interpretarea Statutului de la Roma este dovedită și confirmată de mandatul articolului 21 din Statut, care nu exclude discuții profunde în cadrul Curții Penale Internaționale cu privire la limitele imputării faptei, în vederea consolidării unei teorii unificate a răspunderii penale internaţionale.

BIBLIOGRAPHY

1. Codul Penal al Republicii Kazakhstan, adoptat la 3.07.2014 și intrat în vigoare la 01.01.2015. disponibil online: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252 ;
2. Comisia de Drept Internațional, sesiunea 48 de la Roma, 26 iulie 1996, Documentul A/51/10, art. 2-3, disponibil on line: https://legal.un.org/ilc/documentation/english/reports/a_51_10.pdf ;
3. Convenția europeană privind neaplicabilitatea prescripțiilor crimelor împotriva umanității și crimelor de război, adoptată la Strasbourg la 25.01.1974,

disponibil on line: https://lege5.ro/Gratuit/he2dkmzx/conventia-privind-imprescriptibilitatea-crimelor-impotriva-umanitatii-si-a-crimelor-de-razboi-din-25011974 ;

4. DAUTRICOURT Matthieu, *La justice criminelle aux Naions Unies. Reflexions sur un abandon,* Revue internationale de Droit pénal, 1964, pp.264-265

5. DELBETTZ Louis, *Les principes généraux du droit international public, Librairie générale du droit et de jurisprudence*, Paris, 1964, p. 12;

6. *Documente de Drept Internațional Public,* Culegere de texte, vol I, Centrul de multiplicare al Universității București, 1972, p. 431;

7. DOMINICE Christian, *Observations sur les droits de l'etat victime d'un fait internationalement illicite, Droit international*, Ed. Pédone, Paris, nr. 2/1982, p. 3;

8. DONGOROZ Vintilă, KAHANE Siegfried, OANCEA Ion, FODOR Iosif, ILIESCU Nicoleta, BULAI Constantin, STĂNOIU Rodica, *Explicații teoretice ale Codului Penal român*, vol. I, partea Generală, Ediția a II-a, Ed. Academiei Române, București, 2003, p. 6, ISBN 978 -655-322-1, disponibil on line: https://archive.org/stream/20220916145306686_202209/Explica%C5%A3ii%20teoretice%20ale%20Codului%20Penal%20Rom%C3%A2n%20-%20Partea%20general%C4%83%20-%20vol.II%20-%20V.Dongoroz%2CS.Kahane%2CI.Oancea%2CI.Fodor%2CN.Iliescu%2CC.Bulai%2CR.St%C4%83noiu%20-%202003_djvu.txt

9. GEAMĂNU Grigore, *Dreptul Internațional Penal și Infracțiunile Internaționale*, Ed. Academiei, București, 1977, p. 217;

10. GEAMĂNU Grigore, *Drept Internațional Public*, vol. I, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1981, p. 327, I.S.B.N. 978-978-690-884-2;

11. GIURGIU Narcis, *Răspunderea și sancțiunile de drept penal*, Ed. Neuron, Focșani, 1995, p.92, I.S.B.N. 973-96896-4-7;

12. GROTIUS Hugo, *De Iure Belli ac Pacis (Despre dreptul războiului și al păcii)*, Ed. Științifică, București, 1968, cp. XXIV, p.p. 575 și urm.

13. Hotărârea din 17.05.2010 de la Strasbourg a Marii Camere a Curții Europene a Drepturilor Omului, în cauza Kononov contra Letoniei, (Cererea nr. 36376/04), p. 60, disponibil on line: https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=001-119801&filename=CASE%20OF%20KONONOV%20v.%20LATVIA%20-%20%5BRomanian%20

14. LENIN Vladimir Illici, *Despre război, armată și știința militară*, vol I, Editura Militară, București, 1957, p. 448;

15. LOMBARDI Chiara, *Richerche in tema di "Jus gentium"*, Milano, 1946, p. 74;

16. MIGA - BEȘTELIU Raluca, *Drept internațional. Introducere în dreptul internațional public*, Ed. All Beck, București, 2003, p. 40, ISBN: 973-98605-8-3

17.

18. MOLEA C. Marian, *Răspunderea statelor în dreptul internațional contemporan,* Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1978, p. 36

19. PIVNICERU Maria Mona, *Răspunderea penală în dreptul internațional*, Ed. Polirom, București, 1999, p. 9, I.S.B.N. 973-683-228-7;

20. PHILIPSON Christoper, *The International Law and Custom of Ancient Grece and Rome*, vol. 2, Londra 1911, p. 69 ;

21. Ministerul Public Român, Parchetul de pe lângă Înalta Cirte de Casație și Justiție, Revista Pro Lege, disponibil on line: http://revistaprolege.ro/teoria-generala-infractiunii-2/ ;

22. OANCEA Ion, *Noțiunea de răspundere penală*, în Analele Universității București, Seria Științe Juridice, nr. 6/1956, p. 134;

23. *Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice*, art. 15, disponibil on line: https://avp.ro/wp-content/uploads/2020/07/pact_mnp.pdf ;

24. PELLA Vespasian, *La criminalité collective des Etats et le droit pénal de l'avenir*, Imprimeria de Stat București, 1926;

25. Rezoluția Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite nr. 2391/XXIII, din 26.11.1968, disponibil on line: https://lege5.ro/Gratuit/g43taojq/conventia-asupra-imprescriptibilitatii-crimelor-de-razboi-si-a-crimelor-contra-umanitatii-adoptata-de-adunarea-generala-a-organizatiei-natiunilor-unite-la-26-noiembrie-1968-rezolutia-2391-xxiii ;

26. RIPOLLES Antonio Quintano, *Tratado de dereche internacional e internacional penal*, Ed. Vitoria, Madrid, 1955, pp. 188-189

27. *Rome Statut of the International Criminal Court,* documentul A/CONF/183/9, Roma, iulie 1998, art. 25, disponibil on line: https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/281/44/IMG/N9828144.pdf?OpenElement ;

28. Statutul Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg, în *Dreptul international umanitar al conflictelor armate*, Asociația română de drept umanitar, Ed. Șansa, București, 1993, art. 6;

29. Statutul Curții Militare Internaționale pentru a judeca marii criminali de război din Orientul Îndepărtat (Statutul de la Tokyo), art. 5;

30. Statutul Curții Penale Internaționale de la Roma, adoptat la 17.07.1998, art. 22, disponibil on line: https://www.legal-tools.org/doc/759f54/pdf/ ;

31. ȘTEFANI Gaston, LEVASSEUR Georges, *Droit penal general et procedure penale*, Ed. Precis Dalloz, Paris, 1964, p. 226;

32. TEȘA Ion, CRINTEA Ioana, *Dreptul Internațional Umanitar Aplicabil în Conflictele Navale*, Ed. Mar, București, 2009, p. 14, ISBN: 978-973-1863-02-3;

33. TOMA Sereda Maria, *Răspunderea Internațională Penală în Dreptul Umanitar*, Ed. Fundației ”Andrei Șaguna”, Constanța, 2003, p. 9, I.S.B.N. 973-8146-94-1;

34. WERLE Gerhard, JESSBERGER Florian, *Principles of International Criminal Law*, 3rd ed. Oxford University Press, 2014, p. 166;

35. ZAPPALA Salvatore, *Human Rights in International Criminal Proceedings*, Oxford University Press, 2003, p. 8

SPEECH ACTS. A CROSS-CULTURAL FRAMEWORK OF ANALYSIS

Alina Alexandra Apreutesei

PhD Student, UMFST „G. E. Palade" of Târgu Mureş

Abstract: The speech act theory has long been an element of utmost importance to the field of pragmatics. Cross-cultural pragmatics designs a framework of analysis based on the principle of comparison between more than two linguacultures to observe and identify different patterns used in human communication. Both the similarities and the differences between these patterns convey inherent meaning which is linked to cultural influence, societal features and hierarchies. But in order to be able to perform such an analysis, a precise and interchangeable framework was needed so that it could be applied to an infinite number of linguacultures. The purpose of the present article is to outline the steps of this new methodology.

Keywords: cross-cultural pragmatics, speech acts, linguacultures, ritual frame expressions, discourse

1. Introduction. The relevance of cross-cultural pragmatics

The present comparative study which focuses on the public discourse provided by the medical authorities throughout the Covid-19 pandemic in three European countries (U.K., Spain and Romania) will be conducted from a cross-cultural perspective and thus, the specific framework needs to be presented accordingly. Since it is a new field of study, it has been quite a challenge to delineate the principles and methods a researcher should follow when dealing with an analysis of cross-cultural pragmatics. Even if the decade of the 2000s has provided us with some critical studies in this respect which could be used as models and trustworthy references (e.g. Wierzbicka, Staedler, Gass & Neu, Kecskes, Blum-Kulka, Spencer-Oatey or House), there still was a need for a more detailed description of the theory and the methodology of this type of analysis.

The idea that the "*basic experiences of the world"* (Yule, 1996) might be differently perceived according to one´s cultural background and thus, differently expressed according to that person´s mother tongue represents a turning point in pragmatic research. Cross-cultural pragmatics started to be considered relevant by the world of linguistic science relatively recently, towards the beginning of the 1990s[1] and well into the years 2000 and it is considered that there are several reasons for which pragmatic research took a turn in this direction. These new perspectives were theorised mainly by linguists who entered the English-speaking world as immigrants from other languages and cultures and became interested in the dynamics that languages developed when confronted with one another. It is the perspective of an outsider of the Anglo (Kecskes, Wierzbicka) community that started to raise awareness of the fact that maybe most of the pragmatic concepts which referred to *human communication* were features typical to the English language since they were culturally based on the English communicating patterns.

[1] It was actually towards the end of the decade of the 1980s when the field of cross-cultural pragmatics became a reality in the study of language and it gained authority through the publication of *Cross-Cultural Speech Act Realisation Project*, edited by Shoshana Blum-Kulka, Juliane House, and Gabriele Kasper and first published in 1989. However, it wasn't until the decade of the 2000s that new research started to be conducted in this area.

Considering primarily her status as a Polish-born researcher who lived and conducted linguistic research for more than 30 years in the Australian cultural and linguistic background, Anna Wierzbicka refers to the concept of a bilingual speaker. As she goes through her own experiences both as an Australian family member and as a researcher and professor at an Australian university, her perspective on discourse analysis shifts according to her real-life observations towards what we today call *cross-cultural pragmatics*. A singular personal experience can hardly set the basis for a new theoretical approach in the field of language studies and this is why Wierzbicka´s research extends over a long period and covers a series of other languages apart from the ones that she uses (which are Polish and English) such as Russian, German, Japanese, sometimes even French or Spanish. (Wierzbicka, 1997)

In her view, the bilingual should be referred to as a person who more than being able to withstand a conversation in a language different from their mother tongue, is someone who manages to adapt their mindset to a new language (implying here that the culture being delivered or embodied by that specific language is as important), while keeping an essential part of their world views unaltered, according to the perspectives delivered in their native culture and tongue.

> *"I was learning new ways of speaking, new patterns of communication, new modes of social interaction. I was learning the Anglo rules of turn-taking (...). But these weren´t just changes in the patterns of communication. There were also changes in my personality. I was becoming a different person, at least when I was speaking English."* (1997: 17)

One could infer here that what Wierzbicka is trying to say is that engaging in the communicative process in a second-acquired language produces profound shifts and changes inside the human mind. If we consider language as being the verbal or written expression of a people´s understanding of the surrounding world and consider thus, that a language carries apart from sheer meaning, a culturally and traditionally based view of the world, one might add that living in a foreign country and emerging into that new culture by speaking the new language daily as a primary means of interaction between humans, opens up a new conceptual perspective, while at the same time develops new interactional patterns at a communicative level.

When Wierzbicka´s book *Cross-Cultural Pragmatics. The semantics of human interaction* was first published in 1991, her new views on human interaction and her unique proposals for discourse analysis were if not completely ignored, at least elegantly looked over by the scientific community because it was probably too soon or on a still unfertile ground to question the key pragmatic concepts which had been acclaimed and consistently theorised throughout the second half of the 20th century. The second edition was published in 2003 and in the *Introduction to the second edition* not only does she mention the fact that it took more than ten years for the new perspective to begin to be accepted by her research fellows, but also that the speed with which pragmatic research was evolving was something completely unexpected, but of a good omen. Consequently, she admits that the initial rejection of her approach was a trigger point, a key moment which made her even more determined to pursue her lifelong observations into scientific research and new data which might support her ideas. In 1997, in an article published in a Londonese scientific compendium, she starts from a personal testimony and easily walks into the scientific approach to make her point valid:

> "*the rules for "friendly" and sociable acceptable interaction in Polish and in English were different. Consequently, I could never believe in the "universal maxims of politeness", in the universal "logic of conversation", and the "cooperative principle" promulgated by scholars such as Grice (1975), Leech (1983) or Brown and Levinson (1978). I knew from personal experience, and from two decades of meditating on that experience, that the Polish "maxims of politeness" and the Polish rules of*

> *"conversational logic" were different from the Anglo ones. I also knew that the differences between the Anglo "rules", "maxims" and "principles" (presented in literature as "universal") and, for example, Polish ones, were not superficial, but reflected differences in deep-seated, subconscious attitudes – attitudes which were fused with the core of a person's personality. Thus, I came to feel that by learning the Anglo ways I could enrich myself immeasurably, but I could also "lose myself."* (Wierzbicka, 1997: 20-21)

This new pragmatic approach to the study of language, based on a cross-cultural view sees human communication as a culturally and socially grounded act. In a globalised world, where people travel faster and more easily than ever before the intersections between languages have also become more frequent. One cannot help but wonder how this phenomenon influences or alters human communication altogether. The cross-cultural perspective offers a wider net of ideas and analysis concerning the processes of language acquisition along with behavioural and linguistic patterns.

Anna Wierzbicka summarises the main ideas which led to the development of this new pragmatic perspective as follows:

> *"In different societies and different communities, people speak differently; these differences in ways of speaking are profound and systematic, they reflect different cultural values, or at least different hierarchies of values; different ways of speaking, different communicative styles, can be explained and made sense of in terms of independently established different cultural values and cultural priorities."* (2003: 69)

When analysing discourse from a pragmatic perspective, one must not ignore these key differences because if put aside, the analysis will result purely theoretical. To see language in the terms of Noam Chomsky as a highly ambiguous system which follows only its own internal rules and patterns seems today both outdated and somehow unrealistic. Human communication is dynamic and unexpected, it can be based on a common desire for cooperation between both the speaker and the hearer while at the same time, it can intentionally (or unintentionally for that matter) seek confusion to mislead or even lie. In the latter case, one can even go a step further and analyse situations of lying through intentional omission or worse, conscious manipulation and the status of using a second acquired language could easily become the perfect excuse to shadow such intentions standing behind certain messages. It is not a mission of pragmatic research to determine the truthfulness of any given discourse. It is however a matter of cross-cultural pragmatics to raise awareness of the presence of such phenomena in language usage, as well as to identify possible culturally and socially based impediments which might aim to explain the outcome of a conversational interaction.

To summarize it better, the following definition delineates the area of study proposed by Anna Wierzbicka: "*Cross-cultural pragmatics compares different cultures, based on the investigation of certain aspects of language use, such as speech acts, behaviour patterns and language behaviour*." (as cited by Kecskes, 2017: 401). Once a language is perceived as a behavioural manifestation, it might be easier to become aware of its flexibility, power of adaptation to different situations and contexts as well as of its ability to create confusion and uncomfortable, if not unpleasant, interactions.

2. Speech acts

2.1 Historical overview

The discussion on pragmatics cannot be made outside the main keywords and concepts that define the study of this discipline. To begin with, John Langshaw Austin's book *How to Do Things with Words,* first published in 1955 as a collection of twelve lectures that he gave at Harvard University, represents a milestone in the evolution of pragmatics as a self-sustained linguistic discipline. One of the study's main achievements is the introduction of a new concept defined as speech acts. According to Austin, *"to say something is to do something, or in saying*

something we do something, and even by saying something we do something" (Austin, 1962: 100). This is a theory which stated from the very beginning that it deals with a quite obvious type of linguistic phenomenon, but whose in-depth study and analysis are yet to be performed. It is a theory that bridges grammarians and philosophers into creating a more complex perspective on human language, starting with philosophical questions and undergoing a logical type of analysis, while re-structuring the units and scope of the methodology.

Although Austin is acknowledged for having created and developed the theory of the speech acts, philosophers and linguists before him have paved the ground and conducted studies that opened the direction for his new approach. To name only a couple, Karl Bühler (1879 – 1963) was the one who first described the dynamic between *the sender, the message, and the receiver* in his *organon model* of communication which would later help Roman Jakobson (1980) in his defining of the functions of language. Second, the Austrian philosopher Ludwig Wittgenstein (1889 – 1951) described human communication as a language game in which the speaker and the receiver of the message alternate roles and play certain rules which can convey a specifically desired meaning to the spoken utterances.

Speech act theory views utterances as acts and posits the speech act as the unit of linguistic communication. The speech acts were classified by their author into three main types: locutionary (the act of saying something, without further interpreting the underlying intentions), illocutionary (speakers' intention upon saying the utterance), and perlocutionary acts (the effect that the speech act has on the participants). It is a task of speech act theory to explain in which senses and under which conditions uttering something means doing something, thus providing a theory for describing and understanding the various kinds of linguistic action (apologizing, promising, ordering, answering, requesting, complaining, warning, inviting, refusing, or congratulating).

> *"To perform a locutionary act is in general, we may say, also and eo ipso to perform an illocutionary act, as I propose to call it. To determine what illocutionary act is so performed we must determine in what way we are using the locution:*
>
> - *asking or answering a question,*
> - *giving some information or an assurance or a warning,*
> - *announcing a verdict or an intention,*
> - *pronouncing sentence,*
> - *making an appointment or an appeal or a criticism,*
> - *making an identification or giving a description, and the numerous like."* (Austin, 1962: 104).

Austin's theory was later continued by the studies of his disciple, the American philosopher, John Searle who also promoted the idea that human language and human behaviour are interconnected manifestations that if separated, lead to a fragmentary understanding. If language is a "*rule-governed intentional behaviour*" (Searle, 2011: 16), then all communicative acts occur with a purpose and are delivered according to a set of rules which facilitate communication:

> "*speaking a language is performing speech acts, acts such as making statements, giving commands, asking questions, making promises, and so on; (...) these acts are in general made possible by and are performed in accordance with certain rules for the use of linguistic elements."* (Searle, 2011: 16)

Searle made a significant contribution to Austin's theory and built upon a perspective of analysis which stayed and became quite appealing to linguists. A matter of major concern was the classification of the speech acts into determined typologies. If Austin theorized *an open-ended list* (Levinson, 2017:205) of types of speech acts which are prone to vary according to different cultural backgrounds, Searle identifies five classes of speech acts and insists on their universal character: *"representatives (assertion-like), directives (questioning, requesting,*

etc.), commissives (promising, threatening, offering), expressives (thanking, apologizing, etc.) and declarations (blessing, christening, etc., which rely on special institutional backgrounds).” (Levinson, 2017:205).

As we approach the contemporary decades, one cannot help but notice that the study of language from a pragmatic perspective means intertwining areas of greater diversity such as sociology, computer technology, behaviourism, psychology, philosophy and even educational sciences. Due to the notable advances in technology, human communication has become more dynamic than ever in a social context in which the traditional boundaries and limitations brought forward by the limits of time and space have almost entirely disappeared. It is in this particular environment that linguists have started to realise that the attempt to define a set of universal speech acts which could apply to the process of communication is not only limitative, but it can surely be a mistake. If we maintain Searle’s hypothesis according to which language is a form of human behaviour that only becomes coherent and functional when following a set of predetermined rules, then the link between human communication and cultural/ societal backgrounds becomes the new matrix of language analysis. Levinson (2017:202) acknowledges the fact that “*we need to decode or attribute speech acts as lightning speed because it is the illocutionary force, not the meaning, that we primarily respond to*.” Thus, real communication is generated at an instinctual level, starting with the intention either of initiating a new exchange or of answering to a received stimuli. Defining the typology of speech acts throughout a finite classification is probably an attempt similar to the procrustean bed – as long as humans use language as a means of communication, the language will be created and it will re-create itself according to each communicative situation it is being used in; thus, a theory of language in use would aim mainly to describe the phenomena rather than establish structures and categories to be fitted.

> “*Is there a finite set of speech act types, and if so how big is it? The answers are that we really don’t know. Is the set universal in character? Not in the sense that all speech acts are pan-cultural (…), but it is an open question as to whether there is a pan-cultural core with such plausibly general functions as telling, questioning, requesting, greeting, agreeing, or initiating repair.”* (Levinson, 2017:205)

This brief overview of the speech act theory was aimed to underline the relevance and importance of the basic unit of any pragmatic analysis of language. Seen as an abstract concept, the speech act in itself does nothing more than to reinforce the philosophical idea according to which, saying something will always mean doing something; behind every utterance there is an underlying intention on the speaker’s behalf that represents the key starting point which will delineate their verbal behaviour. The way people act can be at times hard to explain, but there is a consensus according to which behaviour is influenced by culture, education, ethnicity and many other layers which shape human existence. And so is language.

2.2. The cross-cultural pattern of analysis

Cross-cultural pragmatics looks into the problem of universals and aims to prove that human communication is culturally grounded: “*speech acts are realized from culture to culture in different ways and these differences may result in communication difficulties that range from humorous to the serious.”* (Gass, 1996: 1). The choice we make every time we produce utterances lies embedded into the customs and the cultural mentality we have either been brought up in or have been living in. Phenomena such as bilingualism or second language acquisition have made linguists reconsider the study of language from a new perspective. When children are taught to express themselves in their mother tongue, they follow behavioural patterns they first witness and then, imitate. First language acquisition delineates verbal expression according to factors which characterize the child’s environment from multiple perspectives: family background, education level (considering here the possibility of the child being brought up as a bilingual), social and economic status, linguistic features of the

community or the region he is raised in, ethnicity, and ultimately the culture and the country (López Montero, 2017).

The reference-point study which sets the framework for a cross-cultural analysis of speech acts remains the *Cross-Cultural Speech Act Realisation Project* published in 1989 by Shoshana Blum-Kulka, Juliane House, and Gabriele Kasper. This is a study which is still massively cited in today's research related to pragmatics or other fields such as language teaching and learning. The *Cross-cultural Speech Act Realisation Project* focuses mainly on the coding and analysis of two speech acts: request and apology. Its major contribution to the cross-cultural research refers to the fact that it successfully managed to delineate a framework of analysis which could be later applied to all types of different studies that looked into a wider range of comparisons between languages and cultures.

Thus, towards the end of 2021, Juliane House (one of the authors of the *Cross-cultural Speech Act Realisation Project*) and Daniel Kádár published their own updated work on cross-cultural pragmatics in which they specifically describe the framework they respected in the case studies and the analysis provided herein. The chapter where the analytical framework is carefully explained focuses on three key categories of significant importance in cross-cultural pragmatics: expressions, speech acts and discourse.

To begin with, one relevant example of this sort refers to a case study in which the two linguists analysed "*war crime apologies realized by representatives of the German and Japanese states following the Second World War*." (House and Kádár, 2022: 152). Their analysis focused on one specific speech act (the apologies) and performed both a quantitative and qualitative study where they looked into different ways in which apologies were formulated, such as "*expressing guilt and shame"* or providing "*explanation and account*" (House and Kádár, 2022: 152). Some interesting conclusions have been reached which proved that the stereotypical or general beliefs about a culture (for example that Germans master the appropriate way to present apologies or that the Japanese act according to their innate "shame culture") can be misleading and remain without a solid justifiable base. For example, although apologies are usually provided while referring to an explanation aimed at presenting the motives which lay behind the respective act, in this particular case explanations were generally avoided since those particular crimes could not be neither explained nor justified. Moreover, the researchers observed that "*the German apologies frequently involved Head Act Strategies of "expressing guilt and shame" much more than their Japanese counterparts, which flies in the face of the claim that Japanese is a so-called "shame culture*" (House and Kádár, 2022: 152). This example illustrates clearly the relevance and the importance of the cross-cultural approach both for a better understanding of cross-cultural interaction in a deeply connected and cosmopolitan world and also for the very necessary acknowledgement that cultures are far more complex and diverse than their labelled stereotypes. The connection between the way people choose to express themselves, the context they find themselves in and their own personal cultural and linguistic background proves itself to be so important that it can no longer be ignored in an analysis of language.

Moreover, House and Kádár (2022) present another case study in which they looked into IKEA catalogues published in different languages. More precisely, they analysed the use of second-person T and V pronouns and how speakers of those different languages reacted to those usages. "*This research was based on the issue that IKEA traditionally prefers using the T pronoun to promote the Swedish convention of egalitarianism*." (House and Kádár, 2022: 153). Again, their cross-cultural framework of analysis succeeds in proving that when dealing with people and languages from all parts of the world, one single universal rule simply does not work as it was initially intended.

Based on their research, the two linguists formulated a set of principles which they consider necessary in all studies that aim to engage in a cross-cultural approach to human

language. Before anything else, they constantly use the cross-cultural pragmatic term of *linguaculture* because it seems the most appropriate way to refer to the ways in which a culture presents itself through language. "*We prefer this term over "culture" because it emphasizes the inherently close relationship between language and culture*." (House and Kádár, 2022: 156). Then, they enumerate and explain in detail the following cross-cultural pragmatic principles:

1. *Bottom-up research*
2. *Multimethod approach to researching language use*
3. *Relying on interrelated but distinct units of analysis and finite typologies of these units*
4. *Variation and/or more than one language*
5. *Relying on corpora and the Principle of Comparability*
6. *Using linguistically-based terminology* (House and Kádár, 2022: pp. 152-156).

One of the recurrent ideas that is being emphasized in this study refers to the danger of the generalizations and the pre-conceived perceptions. To do *bottom-up* research is, in their perspective, to approach a language in an almost innocent way; that is, without allowing a generic type of previous knowledge about a certain culture to shadow or dictate certain directions throughout the analysis. The *multi-method approach* starts with the traditional contrastive analysis achieved through comparison and parallel looking into things, but the researcher is advised to always test and make sure that the validity of certain preliminary data remains unquestionable and is backed up by further proof. In this sense, they talk about *ancillary research* which "*consists of interviews, DCTs, questionnaires and other data eliciting methods."* (House and Kádár, 2022: 153).

> "*Simply put, in quantitative research, the cross-cultural pragmatician examines and compares data by looking into the frequency of occurrence of a given pragmatic phenomenon. In qualitative research, the cross-cultural pragmatician engages in a detailed comparative examination of instances of language use in order to gain a deeper understanding of the pragmatic phenomenon under investigation*." (House and Kádár, 2022: 154).

Further on, they insist on the importance of choosing one specific unit of analysis, not in the sense of disregarding others that could be equally relevant, but because one particular unit acts as a "*gateway to the linguaculturally embedded data*" (House and Kádár, 2022: 154). Since in cross-cultural pragmatics, we deal with data compiled from different linguacultures, it is extremely important to find that relevant niche and to analyse it with systematic and finite typologies, thus making sure that the data is indeed comparable in terms of quantity, quality, type and forms of usage. If we simply juggle with concepts and words which seem alike, the results will not only be irrelevant and fake but also easily questionable. Cross-cultural pragmatics usually deals with more than one language, although analysis between different dialects, gender or age might also be relevant. A contrastive analysis of different linguacultures becomes even more challenging when dealing with "*typologically distant languages"* (House and Kádár, 2022: 154). It will also be the case of our study, where we consider that Romanian and Spanish are more alike due to their Latin roots whereas English follows a different pattern of Germanic origin. In this sense, we consider that the method provided here could be of real help:

> "*the cross-cultural pragmatician can engage in complex contrastive work, e.g. by comparing how a particular pragmatic phenomenon is realized in typologically close and distant linguacultures – a procedure we call "double contrasting" in our book. For example, we contrasted patterns of speech act realization in the closing phase*

of historical family letters written in English, German, and Chinese, by first contrasting our linguaculturally close English and German data and then comparing the outcomes with what we found in our Chinese data." (House and Kádár, 2022: 155).

As far as the corpora are concerned, their size is not the most important aspect to be considered, but when dealing with different languages one must make sure that they are more or less of the same length. The Principle of Comparability refers both to the corpora and to the core unit of analysis: "*Whenever we use corpora compiled by others, we need to consider whether the generic, temporal, and other features of the corpora are actually comparable. As to the phenomena to be contrastively examined, we need to consider how representative and conventionalized they are in their respective linguacultures."* (House and Kádár, 2022: 155). And ultimately, as with any other scientific field, cross-cultural pragmatics needs its specific terminology even if, in this type of analysis one mainly deals with the basic pragmatic terminology and principles. But what seems to be a dangerous direction to follow is the use of social, cultural or even psychological concepts to conduct what remains, after all, a linguistic analysis. This fallacy remains tempting because all of these concepts are strongly interconnected and they do explain and justify certain phenomena only when seen in connection to one another; however, a cross-cultural pragmatic analysis must be a study of language seen in the most complex linguistic frame known to date.

3. Types of speech acts

Since the focus of the present study relies entirely on the speech acts, it becomes relevant to look into their categorisation. Apart from requests and apologies, which were clearly described in the 1989 CCSARP project, House and Kádár's study (2021) engages in a more detailed and complex overview of speech acts.

Two main categories (Substantive and Ritual), each divided into their own two sub-categories (Attitudinal and Informative for Substantive; Opening and Closing for Ritual) are comprised in this specific classification which represents an update brought to the theoretical frame developed in 1989.

The main differentiation which separates the first two clusters is made by considering whether or not the analysed speech act represents an inherent part of the conventional structure of the interaction. The inherent parts (such as greetings or wish-well) belong to the cluster Ritual and are considered typical to any human interaction, no matter the linguaculture it belongs to. However, despite them being an inherent part of any conversation, cross-cultural analysis brought forward significant lingua-cultural differences in the coding scheme of said speech acts.

The cluster Substantive, with its two main sub-categories: Attitudinal and Informative, is not considered an inherent part of the interaction, thus the presence or the absence of a particular speech act fluctuates almost chaotically depending on the speaker's intentions, state of mind, the relation to the listener, as well as any other aspects which contribute to the context of a communicative endeavour. Their speech act typology can be observed in the figure below which was adopted from Edmondson and House, 1981: 98

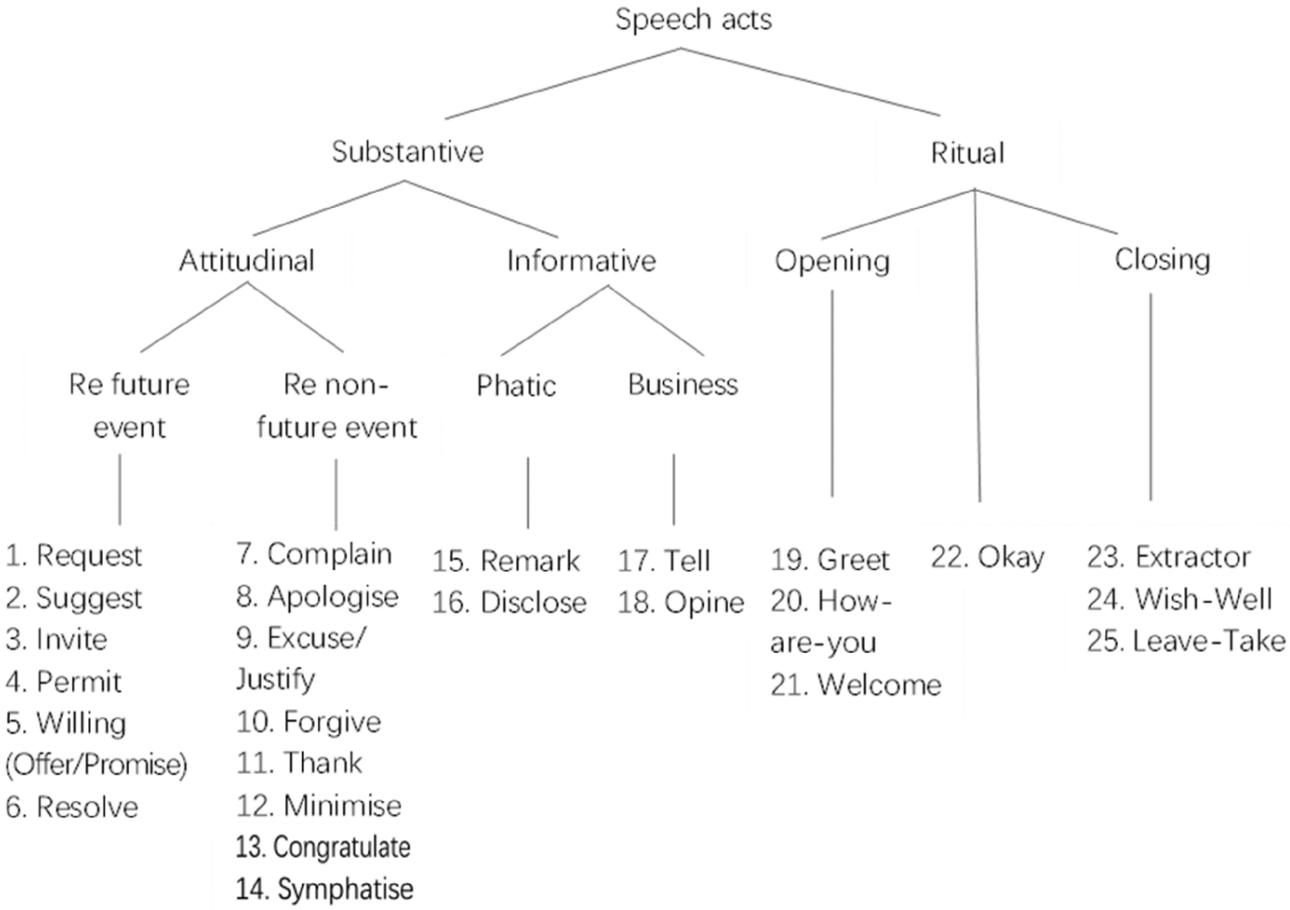

Two observations must be made here related to the way in which the denomination of the speech acts is being built in this analytical framework. On the one hand, verbal forms are used to name the speech acts: e.g., *Invite, Forgive* instead of *Invitation, Forgiveness*. On the other hand, the names of all speech acts categories are capitalised.

The dynamics of the occurrence of speech acts in a corpus of texts constitutes one of the primary objectives of pragmatic analysis. The comparison between corpora written in different languages makes the objective of cross-cultural pragmatics.

Among the speech acts identified along the corpora of the present study, the following categories were encountered with enough frequency to become relevant. Belonging to the cluster Substantive, the sub-category Attitudinal, there are Request, Apologise and Thank; other two important categories belong also to the cluster Substantive, but the sub-category is Informative: Tell and Opine. From the cluster Ritual, the sub-category of Opening, the speech act Greet becomes relevant in terms of frequency and meaning, while from the sub-category of Closing, Extracting, Wish-Well and Leave-Take are identified.

Request is a speech act in which the speaker addresses the listener to convince the latter to perform or to act in the interest of the former. The Requests observed in the study's corpora refer to verbal goods and services ("Do not leave your homes!"), whereas in many interactions they might include non-verbal goods as well ("Go home now!"). An important pattern in the realisation of this speech act is made of the following sequence: *Request-to-do-X* and *Request-not-to-do-X*. For example, the speaker may ask the listener to lift a series of restrictions and the latter may refuse to accept it and stick to the initial regulations.

Apologise is a speech act with a redeeming purpose. This usually occurs as a consequence of a previous offence felt by the addressee at different intensities. *"Apologies are highly supportive of the addressee and self-demeaning – they therefore are often realised by the use of set formulae" (House and Kádár, 2021: 109).* More often than not, Apologise infers an acknowledgement of the offence or mistake in an attempt to minimise its outcome. However, Apologise is frequently seen as a mitigating device aimed at reducing the illocutionary force of a stronger speech act such as a non-debatable Request or a Tell-Opine sequence with a powerful or even shocking impact on the addressee.

Thank shares some general similarities with Apologise in the sense that it also supports the addressee and it is mainly realised through expressions with a strong ritual feature. Its mitigating character is also important to mention since at times Thank can be used to acknowledge the positive outcome of a rather unpleasant or even difficult-to-grasp situation. Thank also acknowledges the merits of the addressee and their participation in the overall context, which might also ease up a difficult conversation.

Tell is probably the speech act with the most informative character since its main objective is to make information known. However, since the distinction between facts and opinions can be a rather subjective one, it might become truly challenging at times to differentiate Tell from Opine. *"The assumption behind a Tell is that the content of the speech act – the 'fact' communicated – is of interest and relevance to the addressee, and Tells are therefore often made as a response to the addressee's explicit or implicit, real or assumed, desire to know the fact." (House and Kádár, 2021: 111).* As such, Tell can appear at times as a response to Request or vice-versa, a Tell can lead to a Request from the addressee to the first speaker.

Opine is a speech act whose meaning and illocutionary force mingle with the ones of Tell. The two speech acts tend to share the same interactional structures to the point at which their differentiation might become quite challenging for the researcher. There are, however, aspects which can have more generic features: *"Opines (...) are common coins in the process of interactional negotiation. Opines are voiced in the hope of reaching agreement, that is an Opine is successfully realised when the addressee holds the same opinion. When initially agreement is not present – the interactants express different Opines – negotiation commences." (House and Kádár, 2021: 112)*. As far as the speech acts' sequencing goes, Opine can also serve as an answer to a Request or Apologise, especially in the absence of clear-cut Tells and also with a mitigating intention on the speaker's behalf.

Greet is a speech act that falls under the Ritual category and it marks the initiation of the interaction. Greet falls under the rules of social and cultural politeness, its absence or intentional skipping marks a certain degree of rudeness or, depending on the social hierarchy and status, a forced acknowledgement of the superiority of the listener. *"An initiating greeting is generally responded to in a mimetic way" (House and Kádár, 2021: 112)* or at best, with synonymous ritual frame expressions aimed at acknowledging the beginning of the conversation.

Extracting is the speech act that first announces the imminent closing of the interaction. Thus, the speaker makes sure they explain or justify themselves by providing reasons for leaving the conversation. It might also imply an excuse for having to end the interaction and it *"tends to appear when an encounter has not yet led to a natural point of closure" (House and Kádár, 2021: 113)* and so the speaker 'extracts' themselves from the conversation.

Wish-Well usually occurs in the ending phase of a conversation and it is used to convey the positive attitude of the speaker in relation to future events and also to the addressee. The presence of this speech act might indicate the fact that the interaction ends in amiable terms, that the speaker looks forward to a new conversation and cares about their addressee. Depending on the linguaculture that is being studied, this speech act is also linked to types of

politeness and social hierarchy. Its absence conveys an abrupt ending which is usually also a meaning bearer. Since it belongs to the cluster Ritual, its realisation is generally made through ritual frame standard expressions which are reciprocated.

Leave-Take is the speech act that ends the conversation, it is ritual-bound and involves reciprocation. It relies on the speaker's intention to bridge the present interaction to a future encounter and it marks closure.

BIBLIOGRAPHY

Books:

Austin, J.L. (1975). *How to do things with words*, 2nd edition edited by Urmson, J.O. and Sbisa, M. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Brown, P. & Levinson, S. C. (1987). *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge University Press.

Crystal, D. (1987). *The Cambridge Encyclopedia of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.

Gass, S.M. & Neu J. (1996). *Speech acts across cultures: Challenges to communication in a second language*. Berlin: De Gruyter.

Grice, H.P. (1975). *Syntax and Semantics*. vol.3 edited by Cole P. and Morgan J. L. , New York: Academic Press.

House, J. and Kádár, D. (2021). *Cross-cultural pragmatics*, Cambridge: CUP.

Leech, G.N. (1983). *Principles of pragmatics*. London and New York: Longman.

Leech, G.N. (2014). *The pragmatics of politeness*. Oxford: Oxford University Press

Levinson S. C. (1983). *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Mey, J.L. (1993). *Pragmatics*. Oxford: Blackwell.

Morris, W. C. (1983). *Foundations of the theory of signs*. Chicago: University of Chicago Press.

Searle, J. R. (2011). *Speech Acts. An essay in the philosophy of language.* Cambridge: Cambridge University Press.

Sperber, D. & Wilson, D. (1995). *Relevance: Communication and Cognition*. Malden, U.S.A: Blackwell publishing.

Wierzbicka, A. (1997). *Understanding cultures through key words – English, Russian, Polish, German and Japanese*. Oxford: Oxford University Press.

Wierzbicka, A. (2003). *Cross-cultural pragmatics. The semantics of human interaction*. Berlin: Mouton de Gruyter.

Yan, H. (2007). *Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press.

Yule, G. (1996). *Pragmatics.* Oxford: Oxford University Press.

Chapters:

Brown, P. (2017). "Politeness and impoliteness". *The Oxford handbook of pragmatics*. Edited by Yan Huang. Oxford: Oxford University Press, pp. 383-399.

Cohen, A.D. (1996). "Developing the ability to perform speech acts". *Studies in Second Language Acquisition* 18. Cambridge: Cambridge University Press. pp. 253-378.

Kecskes, I. (2017). "Cross-cultural and intercultural pragmatics". *The Oxford handbook of pragmatics*. Edited by Yan Huang. Oxford: Oxford University Press, pp. 400 – 415.

Levinson, S.C. (2017). "Speech acts" in *The Oxford Handbook of Pragmatics*. Edited by Yan Huang, Oxford: Oxford University Press. pp. 199-216.

LoCastro, V. (2011). "Cross-cultural pragmatics". *Pragmatics for language educators*. New York: Routledge. pp. 79-110. https://doi.org/10.4324/9780203850947.

Stadler, S. (2018). "Cross-cultural pragmatics". *The Encyclopedia of Applied Linguistics*. Edited by Carol A. Chapelle, Chicester, U.K: John Wiley and Sons Ltd, pp. 1-7. DOI:10.1002/9781405198431.wbeal0289.pub2.

Wierzbicka, A. (1997). "The double life of a bilingual: A cross-cultural perspective*".* *Working at the interface of culture: eighteen lives in social science*. Edited by Michael Bond. London: Routledge, pp.113-125.

TOPONYMY OF THE BISTRICIOARA RIVER VALLEY

Carmen-Maria Citirigă (Țepeș)
PhD Student, „Ștefan cel Mare" University of Suceava

Abstract: This study focuses on toponymy in a mountainous region with limited natural resources, with an emphasis on the Bistricioara Valley. It begins by mentioning the origin of the term "toponymy" and the various names used interchangeably for the same field of study. The geographical features of the area are highlighted, showing that in ancient times, the places were less populated, with archaeological evidence of nomadic communities. The study refers to the first toponyms of the region, such as "Ceahlău," and presents historical sources that attest to these names. Various current and historical toponyms reflecting the characteristics of the terrain, relief, and waters in the area are mentioned. The classifications and structures of toponyms are explored, indicating their diversity, such as simple or compound, primary or secondary. Various etymological influences are highlighted, including Latin, Slavic, and Hungarian. The research includes examples of compound toponyms, from those indicating landforms and water to those incorporating prepositions or prepositional phrases.

Keywords: Bistricioara valley, toponyms, toponymic structures, classification of toponyms

Toponimia este o ştiinţă tânără, al cărui nume încă nu s-a fixat, din simplul motiv că nu s-a adoptat în unanimitate, folosindu-se în paralel denumiri similare, precum, nume de locuri, onomastică, toponomastică sau antroponimie afirma Al Dauzat . Regiunea aflată în atenţie prin acest studiu este una montană, în care resursele naturale necesare vieţuirii în vechime erau reduse, cu puţine locuri prielnice pentru agricultură, ocupaţia de bază a românilor după desăvârşirea etnogenezei. Zonă montană, valea Bistricioarei a fost mai puţin locuită în vechime, mărturiile arheologice sunt ale unor comunităţi itinerante sau din perioada unor migraţii (paleoliticul superior), nedescoperindu-se dovezi ale unor aşezări neolitice, din epoca bronzului, perioada dacică clasică, a carpilor sau a proto-românilor . Primul toponim ale regiunii este oronimul Ceahlău, prezent în documentele de cancelarie ale lui Alexandru cel Bun, care arată că mănăstirea Bistriţa avea în stăpânire o poiană la poale de Ceahlău, termen ce desemnează o specie de vulturi, astăzi dispăruţi, numiţi „vulturi ţipători" sau „vulturii mieilor". Într-un document de la Ilie Vodă Muşat din anul 1437, se menţionează hotarele moşiei mănăstirii Neamţului şi printre ele se află vârful Vârstatului, vârful Hurduga, Obârşia Dreptului, toponime existente şi astăzi în cadrul comunei Grinţieş. Un alt hrisov, în care aflăm prima atestare documentară a Tulgheşului, îl prezentăm in extenso pentru a putea urmări şi alte toponime existente şi astăzi în zona supusă spre cercetare, pe care le subliniem în text: „1604, august 21, Agaton, episcop de Roman, Teodosie, episcop de Rădăuţi, Filoftei, fost episcop, şi Gheorghe, pârcălab de Neamţ, din porunca lui Ieremia Moghilă, voievod al Moldovei, despart hotarele mănăstirii Neamţ de mănăstirea Secu, punând bouri şi stâlpi. Toponimele reflectă astfel de caracteristici ale terenului, ale reliefului și petrografiei, ale apelor care străbat această zonă: Râpa Roşie (sat Poiana Tulgheş, comuna Tulgheş, cu soluri argiloase roşietice), Izvorul Alb (comuna Ceahlău), Valea Seacă (comuna Corbu), Slatina (comuna Ceahlău), Râpa Dracului (sat Călugăreni, comuna Poiana Teiului, la vărsarea Bistricioarei în Bistrița, un abrupt creat de un torent, care a dat naştere şi unei legende – „Moara Dracului"), Boambele Măgurii (abrupt stâncos în comuna Grinţieş, având şi câteva stânci mari, rotunde şi golaşe, de unde

termenul popular „boambă"). După forma de prezentare, toate numele geografice proprii (majore și minore) se împart în toponime simple și toponime compuse, în funcţie de numărul de cuvinte (unul sau mai multe) din care este format unitatea toponimică (lipsește categoria toponimelor derivate, fapt considerat de lingviști un neajuns al acestei clasificări, formale în esenţa ei) . I. Eremia, care consideră că, din punct de vedere structural și gramatical, toponimele pot fi clasificate în primare (nederivate), secundare (derivate) și compuse. O altă clasificare arată că, din punct de vedere lingvistic, se deosebesc două tipuri fundamentale de toponime: descriptive, formate de la apelative, şi personale, formate de la nume de persoane. Un nume topic este un fapt istoric de mai mare sau mai mică importanță și vechime, dar în același timp, el se prezintă ca un fapt lingvistic, care face parte dintr-un microsistem topic și din sistemul limbii respective. Având în vedere cele două principii de bază – onomasiologic și formativ, cercetătorul poate studia cu ajutorul toponimiei și procesul de populare a unui teritoriu, originea locuitorilor, dintr-o regiune, relațiile de proprietate și de rudenie.Dintre toponimele descriptive, care trimit la realităţi geografice din zona anchetată de noi, amintim: Dealul Gol (satul Grinţieşu Mic, comuna Grinţieş, un deal cu un vârf fără pădure, cu păşune şi fânaţ), Pârâul Paltinului (satul Pintec, comuna Tulgheş, un pârâu care are de-a parte şi de alta numeroşi paltini), Valea Seacă (comuna Corbu, apă care în perioadele secetoase seacă aproape complet), Vârful Bâtca Verde (comuna Corbu), Vârful Rotunda (comuna Ceahlău), Culmea Arşiţei (comuna Ceahlău), Muntele Sihlea (comuna Bilbor). În prima categorie, care reprezintă stratul recent al toponimiei personale, se înscriu: Pietrele lui Baciu, Gheorghe Baciu fiind un cabanier vestit de pe muntele Ceahlău, astăzi pensionar, care îşi avea traseul de urcare la cabană pe sub aceste pietre unde poposea; Pârâul lui Sfarghi, acesta fiind un muncitor forestier care şi-a avut aici sectorul de muncă, La Crucea lui Cordel, aici a murit într-un accident de muncă un lucrător forestier, Crucea lui Herlea, Dealul Dobreanul Mare şi Dealul Dobreanul Mic (comuna Bilbor, de la un proprietar de pământ de la începutul secolului al XX-lea şi nu de la termenul de origine slavă), Muntele Vaman (comuna Bilbor, până la 1769 aici a fost graniţă şi vamă) ș.a. Alte toponime sunt formate cu nume vechi, uitate de localnici: Piciorul lui Bocluc (sat Grinţieşu Mare, comuna Grinţieş). Majoritatea gramarienilor preferă distincţia între toponimele simple şi toponimele compuse, în categoria celor compuse incluzând toate denumirile formate din doi sau mai mulţi termeni. Apar uneori în limbajul localnicilor, pentru că există diferenţe între forma populară şi cea „oficială" a toponimului, autorităţile, de multe ori, din comoditate, schimbă forma toponimului. Toponimele simple sunt alcătuite, de cele mai multe ori, dintr-un singur cuvânt sau, mai exact, dintr-un singur morfem toponimic radical, fără a avea în componenţa lor sufixe sau prefixe. Acestea se caracterizează prin imposibilitatea subdivizării lor în elemente componente, astfel încât morfemul toponimic radical este echivalent cu termenul entopic (deal, munte, vale, râpă etc.), care are sens unitar şi îndeplineşte funcţia de desemnare. Toponimele simple sunt destul de numeroase în această zonă, mai ales în limbajul localnicilor, pentru că trebuie să subliniem că există de multe ori diferenţe între forma populară a toponimului şi forma oficială, adică cea din documentele din arhivele primăriilor, a ocoalelor silvice. Cele mai multe toponimele simple sunt cele formate de la apelative (Arşiţa, Bâtca, Măgura, Măngălăria, Slatina, Urzicăria ș.a.), dar există şi unele formate de la nume de persoană: Moraru, Sfarghi. În ceea ce priveşte toponimele primare întâlnite în zona cercetată, se poate face, în primul rând, observaţia că toponimele simple au la bază doar morfemul radical, fără sufixe, acestea fiind denumiri primare, nederivate, sau pot avea la bază morfemul radical şi un sufix (sau mai multe), acestea fiind denumiri derivate. Morfemul toponimic radical este, de cele mai multe ori, chiar termenul entopic (izvor, bâtcă, baltă etc). Referitor la acest fapt, Iorgu Iordan este de părere că „foarte multe toponimice există ori au existat ca nume apelative în limba de toate zilele. Dragoş Moldovanu, într-o „Introducere" la o lucrare de referinţă pentru toponimia românească, consideră că toponimele compuse sunt alcătuite din două sau mai multe morfeme radicale care au menirea de a denomina o realitate nouă, diferită de cea redată prin

elementele ei componente. Alăturăm opinia toponimistului Mircea Ciubotaru, care arată că, de regulă, ca toponime compuse sunt considerate toate numele de locuri formate din două sau mai multe elemente lexicale care ajută nu numai la identificarea lor precisă, ci și la deosebirea de alte repere geografice de același fel, cum ar fi pâraie, drumuri, cărări, dealuri, lunci etc. Aceste „construcții sintagmatice" sunt, de regulă, alcătuite din doi termeni; unul, reprezentând «apelativul geografic» sau, altfel spus, «termenul entopic» prin care este identificată «structura de relief» ori «elementul topografic» și altul, reprezentând un «determinant», care ajută la diferențierea structurilor de relief sau a elementelor topografice de același fel . Cele mai multe toponime compuse sunt formate din cel puţin doi termeni, dar pot şi mai mulţi, până chiar la șase, dintre care unul este un entopic, deoarece în vorbirea curentă a locului acesta este des utilizat, iar determinantul care însoţeşte entopicul vine să precizeze un anumit loc.

De cele mai multe ori, aceste toponime compuse sunt constituite dintr-un entopic la care se adaugă antroponimul în cazul genitiv, fie cu articolul enclitic. Multe dintre toponimele compuse s-au format prin folosirea antroponimului cu articolul proclitic. O situație specială o au toponimele formate din termenii entopici în cazul nominativ și antroponimul, având forme de singural sau de plural, cu valoare apoziționalã, cum ar fi: Pârâul Nican, Pârâul Martin (sat Durău, comuna Ceahlău), Peştera Serafima (sat Schit, comuna Ceahlău; a fost o pustnică care ar fi murit pe la 1821, după o povestire aflată de Gheorghe Asachi la 1840). Alt mijloc de formare a toponimelor compuse este folosirea unor determinanți prin care se arată prezenţa vegetației din regiune; astfel, apelativelor geografice arşiţă, deal, dos, târlă, poiană, vârf, curmătură, curătură, islaz, fundoaie, învârtitură, bâtcă, şea, surduc, smidă etc., s-au alăturat elemente ale regnului vegetal specifice zonei: Arşiţa Bradului (satul Bradu, comuna Grinţieş), Arşiţa Plopului (comuna Corbu), Arşiţa Plopilor (comuna Grinţieş); Pârâul Paltin (satul Pintec, comuna Tulgheş); Dealul Păltiniş (satul Grinţieşu Mare, comuna Grinţieş), Dealul Frasin (satul Poiana, comuna Grinţieş), Dealul Bradului (satul Bradu, comuna Grinţieş), Dealul Făget (oraşul Borsec); Islazul Răchitiş (satul Poiana, comuna Grinţieş); Fundoaia Mesteceni (satul Poiana, comuna Grinţieş); Pârâul Răchitişul Mare, Pârâul Răchitişul Mic (comuna Bilbor), Pârâul Bradului (satul Bradu, comuna Grinţieş), Dosul Bradului (satul Bradu, comuna Grinţieş), Bâtca Plopilor (satul Bradu, comuna Grinţieş); Preluca Ursului şi Culmea Preluca Ursului (satul Grinţieşu Mare, comuna Grinţieş); Piciorul Gotca (comuna Bilbor), La Bătăile Cucoșilor (satul Grinţieşu Mare, comuna Grinţieş). Alt mijloc de formare a toponimelor compuse este folosirea unor determinanți prin care se prezintă preocupări şi îndeletniciri ale locanicilor: Pârâul Prisecani (desparte satele Bradu, comuna Grinţieş, şi satul Poiana Veche, comuna Tulgheş; în documentele vechi apărea ca Pârâul de la Prisacă), Poiana Stănile (satul Schit, comuna Ceahlău şi satul Bistra, comuna Bicazul Ardelean), Pârâul Schit (satul Schit, comuna Ceahlău), Poiana Maicilor (satul Pârâul Mare, comuna Ceahlău), Pârâul Popii (satul Pintec, comuna Tulgheş), Pârâul Primăvărători (satul Pintec, comuna Tulgheş), Pârâul şi Arşiţa Răstocii (satul Bradu, comuna Grinţieş), Pârâul Teascului, Pârâul Tescuțului (ambele în satul Grinţieşu Mare), Pârâul Văcăria (comuna Bilbor), Pârâul Măngălăria (satul Grinţieşu Mic), Vârful Bărbânţi (comuna Bilbor), Vârful Boiștei (comuna Ceahlău şi Grinţieş), Piatra Lăptăriei (comuna Bilbor), Pârâul Piua și Pârâul Piuța (satul Grinţieşu Mare, comuna Grinţieş), Pârâul Străjer (comuna Bilbor), Pârâul Racila (comuna Bilbor), Muntele Comarnic (comuna Tulgheş) . Toponime compuse se pot forma din doi sau mai mulţi termeni: apelativ în nominativ + antroponim în genitiv, singular sau plural: apelativ în nominativ + apelativ în nominativ + antroponim în genitiv: Piatra Şaua La Comarnic (comuna Corbu); prepoziţia la + antroponim în acuzativ: La Panţâru (grup de case în satul Poiana, comuna Grinţieş, numit şi Peste Vale); prepoziţie + apelativ + antroponim în genitiv: Pe Drumul Românilor (sat Bradu, comuna Grinţieş) şi respectiv Pe drumul Ungurilor (sat Pintec, comuna Tulgheş). Această structură reprezintă un model formativ frecvent întâlnit în toponimia zonei cercetate, care impune ca primul termen al structurii să fie un apelativ sau un toponim (printre cele mai frecvente fiind

râu, pârâu, munte, vale, poiană, bâtcă etc.), iar termenul care urmează să fie un determinant adjectival (adjectivele utilizate frecvent în denominare sunt: mare, mic, lat, lung etc.), motiv pentru care la nivelul toponimiei de pe valea Bistricioarei se pot identifica două tipuri de structuri: la nivelul toponimelor apare structura antitetică a unora dintre acestea, de tipul Pârâul Grasu Mic – Pârâul Grasu Mare, care are rolul de a preciza anumite trăsături individualizatoare a fiecărei realităţi geografice, cu prepoziția între: Între Bâtci (satul Bradu, comuna Grinţieş, satul Schit, comuna Ceahlău), cu prepoziția peste: Peste Vale (satul Poiana, comuna Grinţieş; satul Poiana Veche, comuna Tulgheş); Prepozițiile însoțesc substantive comune sau substantive proprii și, în special, antroponime, toponime și termeni entopici caracteristici acestui areal geografic, sprijinind identificarea multor repere topografice din mediul înconjurător. Numeroase așezări de pe valea Bistriței, dar și a Bistricioarei, au luat naștere prin poienirea inițială a pădurii care cu secole în urmă acoperea totul de la albia râului până în zona alpină de unde și topicul Poiana care precede în denumirea multor localități consemnate astfel în documente: Poiana Grințieșului (din 1968 sat cu numele de Poiana, sediul comunei Grințieș), Poiana Largului, Poiana Teiului, Poiana Veche sau Poiana Tulgheșului, fost sat până în anul 1968, când a dovedit cătun al satului Tulgheș sau Poiana Maicilor (cut al satului Pârâul Mare, comuna Ceahlău), Poiana Sandului (satul Pintec, comuna Tulgheş). Pe valea Bistricioarei, mai multe așezări omenești poartă numele apelor curgătoare de pe parcursul și la gura cărora se află: Barasăul (de la pârâul cu acelaşi nume, comuna Corbu), Corbu (de la pârâul cu acelaşi nume, comuna Corbu), Bistricioara (satul din comuna Ceahlău, situat la gura de vărsare a râului omonim), Bradul (de la pârâul Bradu, comuna Grinţieş), Grințieșul Mare (pârâu şi sat în comuna Grinţieş), Grințieșul Mic, pârâu şi sat în comuna Grinţieş), Pintic (sau Pintec, sat şi pârâu în comuna Tulgheş), Sângeroasa (vechea denumire a satului şi a pârâului Valea Frumoasă, comuna Tulgheş), Valea Putnei (cătun şi pârâu în comuna Tulgheş), Noghirez (pârâu și sat în comuna Tulgheș). Toponimele compuse care conțin elemente de origine etimologică din limbile franceză, greacă, turcă și germană sunt insignifiante, acestea fiind în mod obișnuit atributive. Dintre toponimele compuse din elemente de origine etimologică latină și autohtonă, considerăm a fi corecte: Arșița Bradului, Gura Bradului, Piciorul (Bradului, Măgurii, Măluștețului, Curmătura Fântânele, Măgura Runcului), Stâna Muntele, Groapa Muntelui. Toponime compuse din elemente de origine etimologică slavă și autohtonă sunt Dealul (Bradului, Măgura). Toponime compuse din elemente de origine etimologică germanică și autohtonă sunt Măgura Grințieșului. Toponime compuse din elemente de origine etimologică maghiară și autohtonă sunt: Groapa Licaș, Stâna Vithavaș. Toponime compuse numai din elemente de origine etimologică latină: Corbul de Jos, Corbul de Sus, Cotul Dracului, Creasta Păltinișului, Culmea Alunului, Dosul (Arșiței, Castelului, Corbului), Fața (Arșiței, Castelului, Corbului, Runcului, Vinului), Gura (Grasului, Largului), La (Moară, Morminte, Pătul), Moara (Dracilor), Muntele (Lung, Omului, Sunătorii), Piatra (Arsă, Roșie, Runcului, Teiului, Vânătă), Piciorul (Paltinului, Păltinișului, Pietrele Roșii, Runc, Runculețului, Runcului), Pietrele (Inherate, Roșii). Toponime compuse numai din elemente de origine etimologică slavă: Dealul (Bilbor, Corhana, Corhanei, Cozăneștilor), Jgheabul (Popii), Obcina (Schitului, Târșoasei), Podul Luncilor, Poiana (Călugărului), Vârful (Corhanei, Tablei). Toponime compuse din elemente de origine etimologică latină și slavă: Arșița (Corhanei, Răstocii, Ungurenilor, Ungureanului), Dosul (Bilborului, Comarnicului), Fața (Bilborului, Comarnicului), Fântâna (Slatinii), Fundul (Putnei), Gura (Bistricioarei, Putnii), În Table, La Lunci, Piatra Comarnicului, Piciorul (Bilborului, Comarnicului, Cozan, Luncilor, Prisăcani, Târșoasei, Teascului). Toponime compuse din elemente de origine etimologică slavă și latină: Dealul (Grasului), Învârtitura (Păltinișului), Obcina (Dreptului, Lacurilor), Pod la Grasu, Poiana (Largului), Preluca (Dreptului, Ursului), Vârful (Afinișului). Toponime compuse din elemente de origine etimologică latină și maghiară: La Borcut, La Mărul. Toponime compuse din elemente de origine etimologică slavă și maghiară: Ciumărca Hangul, Jgheabul Ungureanului,

Poiana Tulgheșului. S-au creat toponime compuse cu doi până la cinci termeni, fiind folosiţi unu sau mai mulţi termeni entopici, care să descrie formele de relief sau apele, cele mai întâlnite fiind munte, deal, pârâu, izvor, vârf, arşiţă sau bâtcă. În regiune apar toponime compuse care s-au format cu prepoziţii (la, în, sub, între, peste etc.) sau locuţiuni prepoziţionale, în forme mai simple sau mai complexe, sprijinind identificarea multor repere topografice din mediul înconjurător. După originea lor etimologică, toponimele compuse s-au format în regiunea cercetată prin folosirea într-o mare majoritate a termenilor proveniţi din limba latină. Toponime care provin din limba slavă sunt mai numeroase, de cele mai multe ori în compuneri cu cuvinte de origine latină.

BIBLIOGRAPHY

Bîrleanu, Ion-Horia, *Emigrări ardeleneşti la est de Carpaţi. Consecinţe lingvistice*, Iaşi, Editura Sedcom Libris, 1998;

Idem, *Graiurile din Valea Şomuzului Mare. I. Formarea numelor de sate*, Iaşi, Editura Sedcom Libris, 1999;

Idem, *Graiurile din Valea Şomuzului Mare. II. Fonetica*, Iaşi, Editura Sedcom Libris, 2000;

Buletinul istoric Ioan Neculce al Muzeului Municipal din Iaşi, Iaşi, 1925;

Bureţea, Emilian N., *Contribuţii la studiul toponimiei româneşti*, Editura Universitaria, Craiova, 1994;

Catalogul Documentelor Moldoveneşti, vol. I, (1387-1620), Bucureşti, 1957;

Chindea, Teodor, *Românii din Giurgeul Ciucului,* Ed. Kahan, Gheorgheni, 1929;

Cihodaru, C., *Evul mediu şi începutul epocii moderne*, în „Cercetări arheologice şi istorice din zona Lacului de acumulare Bicaz", Ed. Constantinn Matasă, Piatra-Neamț, 2003;

Ciubotaru, Mircea, *Oronimia şi hidronimia din bazinul superior al Bârladului*, Iași, Casa Editorială *Demiurg*, 2001;

Conea, Ion, *Toponimia, aspectele ei geografice*, în „Monografia geografică a RPR, vol. I, Geografie fizică", Ed. Academiei, București, 1960;

Conea, Ion, *Între toponimie şi geografie,* Bul. Soc. Reg. Rom. Geogr. tom. XLVII (1928), Bucureşti, 1929;

Dan, Ilie*, Nume proprii românești, toponimia*, Ed. Timpul, Iaşi, 2006;

Dauzat, Al., *Les Noms de Perssones,* Paris, 1956;

Dieaconu, D., Săndulache, I., Ceahlăul, realitatea unui mit, Ed. Cetatea Doamnei, Piatra-Neamţ, 2008;

Dieaconu, D., *La poale de Ceahlău. Oameni, locuri, fapte- între istorie şi legendă*, Ed. Cetatea Doamnei, Piatra-Neamţ, 2006;

Dieaconu, D., Săndulache, I., *Valea Bistriţei nemţene. Monografie*, Ed. Cetatea Doamnei, Piatra-Neamţ, 2016;

Documenta Romaniae Historica, A, Moldova, II, Bucureşti, 1978

Documenta Romaniae Historica, A, Moldova, I, Bucureşti, 1975;

Etnografia Văii Bistriţei, Piatra-Neamţ, 1976;

Ioniță, V., *Nume de locuri din Banat*, Ed. Facla, Timișoara, 1982;

Iordan, Iorgu, *Încercare de bibliografie toponimică românească*, în „Buletinul Societăţii Româe de Geografie", tom XLVI, 1972;

Iordan, Iorgu, *Toponimia românească*, Ed. Academiei Republicii Populare Române, Bucureşti, 1963;

Iorga, N., *Istoria bisericii româneşti şi a vieţii religioase a românilor,* vol II, Tipografia „Neamul românesc", Vălenii de Munte, 1909;

Idem, *Revelaţii toponimice pentru istoria neştiută a românilor*, în AARMSI, s. III, t. XXIII, București, 1941;

Idem, *Viața și faptele mitropolitului Moldovei Veniamin Costache,* București, 1904;

Lateș, Arhim. Varahiil, *Muntele Ceahlău și Schitul Durău,* Tipografia Națională Iași, 1885

Lăcătuşu, Ioan, Lechinţan, Vasile, Pătrunjel, Violeta, *Românii din Harghita şi Covasna*, Ed. Grai românesc, Miercurea Ciuc, 2003;

Moldovanu, Dragoș, *Chestionar toponimic şi entopic general cu un glosar de entopice onomasiologic*, Iaşi, Institutul de Lingvistică, Istorie Literară şi Folclor Iaşi, 1978;

Mătasă, C., *Călăuza județului Neamț,* Editura Cartea Românească, București, 1929;

Mituri, legende şi poveşti la muntele Ceahlău, culese şi prezentate de D. Dieaconu, Ed. Cetatea Doamnei, Piatra-Neamţ, 2013;

Moldovanu, Dragoş, *Chestionar toponimic şi entopic general cu un glosar de entopice onomasiologic,* Iaşi, 1978;

Moldovanu, Dragoş, *Introducere,* în Dragoş Moldovanu (coord.), Mircea Ciubotaru, Vlad Cojocaru, Ion A. Florea, Gabriel Istrate, Ion Nuţă, *Tezaurul toponimic al României. Moldova*, volumul I, *Repertoriul istoric al unităţilor administrativ-teritoriale. 1772–1988,* partea 1, Bucureşti, Ed. Academiei Române, 1991−1992;

Neamţul, ţinutul tezaur. Monografie, coord. D. Dieaconu, E. Preda, I. Săndulache, Ed. Cetatea Doamnei, Piatra-Neamţ, 2019;

Nicolae, Ion, *Toponimie geografică,* Ed. Meronia, București, 2006;

Săndulache, I., *Geomorfologia bazinului râului Bistricioara,* Ed. Cetatea Doamnei, Piatra-Neamţ, 2013;

Ștefănescu, C.M*, Toponimia românească – o componentă de seamă a patrimoniului cultural al poporului nostru*, în „Lucrările simpozionului de toponimie", Bucureşti, 1975, pp. 131-148;

Turcu, Constantin, *Preocupări de cultură generală,* vol. III, Ed. Record, Piatra-Neamţ, 1939;

Vâlsan, George, *Harta Moldovei de Dimitrie Cantemir*, în „AARMSI", s. III, tom VI (1927), pp. 1922-1926

Veress, Andrei, *Păstoritul ardelenilor în Moldova și Țara Românească*, în „Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorie", Seria a III-a, tom VII, Bucureşti, 1927;

VALEA BISTRICIOAREI-HISTORY AND SOCIETY

Carmen-Maria Citirigă (Țepeș)
PhD Student, „Ștefan cel Mare" University of Suceava

Abstract: The proposed article provides a detailed analysis of the toponymy of a mountainous region, especially the Bistricioara valley area, highlighting aspects related to natural resources, history and ethnography. The study addresses the origin and significance of toponyms in this region, presenting various examples and providing information about the geographical and historical characteristics of each place name. The text also discusses various classifications of toponyms, highlighting how they reflect geological, hydrographic, and human aspects. Emphasis is placed on the diversity of toponym structures, including simple and compound, highlighting their importance in identifying and understanding local history and culture. Linguistic and etymological influences on toponym formation are also explored, with mentions of elements of Latin, Slavic, Hungarian and Germanic origin.

Keywords: Bistricioara valley, toponyms, toponymic structures, classification of toponyms

Valea Bistricioarei avea din vechime rolul de trecătoare dinspre zonele de şes ale Moldovei spre Podişul Transilvaniei. De la Cetatea Neamţului pornea un drum peste dealul numit Petru Vodă până la Largu, de unde se putea urma valea Bistricioarei, prin pasul Prisecani spre Ditrău şi Topliţa. Tot din Târgu-Neamţ pleca cea mai importantă cale spre Transilvania, drum care străbătea Dealul Doamnei şi ajungea la Hangu, de unde, prin Răpciuni, se mergea prin aceeaşi trecătoare Prisecani. De la Piatra lui Crăciun se urma „drumul plutaşilor" până la Hangu şi tot din Piatra, pe valea Bicazului, prin pasul Pângăraţi, se ajungea le Gheorghieni, în Ţara Giurgeului. Cine voia să meargă la Hangu şi, de aici, mai departe în Transilvania, foloseau drumul ce urca de la Târgu Neamţ la Plotun şi, apoi, peste Petru Vodă cobora la gura Largului şi, mai departe, urma cursul Bistricioarei şi trecea prin pasul Tulgheş spre Gheorgheni. Conform mărturiilor contemporane, românii din pasuri au încercat să reziste tătarilor împreună cu cumanii şi au fost înfrânţi, într-un astfel de context trupele comandantului Cadan distrugeau cetatea feudală de la Bâtca Doamnei, lângă Piatra-Neamţ de astăzi şi porneau spre Transilvania prin pasul Tulgheş . De aceea, Ștefan de Kanisza a fost obligat să se înapoieze la Cherestur (Cristuru Secuiesc), unde se afla regele la 3 și 4 ianuarie și apoi, prin Odorhei (la 9 ianuarie), să se îndrepte spre Oituz, pentru a deschide restul oștilor regale calea spre Moldova. Altă cronică spune că ungurii au fost siliţi să plece de la Târgu-Neamţ pe „Calea Mare", prin valea Cracăului, spre Hangu. Anul 1467 a fost unul crucial pentru istoria Moldovei lui Ștefan cel Mare, care în preajma Crăciunului, la Baia, repurtează o strălucitoare victorie, învingând oastea trufaşului rege maghiar Matei Corvin, care petrecea în târgul ce luase foc din patru părţi. Regele, înfrânt şi rănit de un vârf de arbaletă, îşi află scăparea în defecţiunea călărimii moldovene (condusă de vornicul Isaia, cumnatul domnului, care nu taie calea de retragere a ungurilor) şi alege calea mai scurtă spre Transilvania, peste „Calea Mare", pe drum anevoios. Mai mult, pe drumul de retragere, spune cronica, localnicii au ripostat din palănci şi au blocat drumul cu arbori, silind pe rege să renunţe la care, bagajele grele şi la 500 de tunuri, îngropate pentru a nu intra în posesia moldovenilor. Bătut crunt de către Ștefan cel Mare, Matei Corvin hotărăște retragerea ungurilor, a oștilor conduse de el însuși, nu pe drumul mare, pe care venise și înaintase, „ci pe poteci strâmte, prin satele Bogata, Bogdănești, Târgu-Neamț, de unde prin

Pipirig-Poiana-Teiului-Gura Bistricioarei -, pe o distanță de numai 52 km de la Baia și prin pasul Prisăcani-Tulgheș, s-a intrat în Transilvania, fără cai, care și fără niciun tun, ci pedestru (...). Acţiunea lui Matei Corvin, cerută şi sprijinită de Petru Aron, se sfârşeşte cu un eşec, dar fostul domn persevereză în încercările sale şi, peste trei ani, la 1470, stângând trupe de mercenari, urmează acelaşi drum, mizând pe surpriză. Într-o campanie în Ardeal a intrat în secuime prin pasurile Bicaz şi Tulgheş mizând pe surpriză şi în şase zile „Ţara Secuilor a fost făcută una cu pământul". S-a considerat de altfel stăpân al Ardealului şi în timpul său au fost desfiinţate vămile din pasurile Bicaz, Tulgheş şi Ghimeş. Dintr-o scrisoare a lui Aron Vodă Tiranul către bistriţeni aflăm că la sfârşitul secolului al XVI-lea tot bazinul Bistricioarei şi al Bicazului aparţineau Moldovei, cel mai avansat punct ardelenesc spre răsărit era Pricica. În timpul scurtei domnii a lui Mihai Viteazul în Moldova (mai-septembrie 1600) vămile din trecătorile Tulgheș și Bicaz au fost defiinţate . Teritoriul pe care se afla valea Bistricioarei a aparţinut domeniului domnesc, apoi mănăstirilor mari ale Moldovei (Neamţul şi Bistriţa), apoi unor noi ctitorii monastice (Mănăstirea Hangu şi Mănăstirea Pionul), care şi l-au disputat cu boierii din marea familie a Cantacuzinilor . La 29 septembrie 1715 conducătorii districtului Gheorgheni reclamau guvernatorului Transilvaniei că Ilie Cantacuzino din Moldova ar fi pus stăpânire, în timpul răscoalei lui Rakoczi, pe munții Tulgheș și Corbul, aparținând satelor Gheorgheni, Strâmtura și Chilieni. Plângerea aceasta era adusă la cunoștința domnului Mihail Racoviță , care – la 10 aprilie 1716 – cerea vicejudecătorului din Gheorgheni să trimită, după 23 aprilie, delegați spre a forma o comisie mixtă pentru cercetarea neînțelegerilor dintre locuitorii din Hangu și cei din Gheorgheni pentru stăpânirea Munților Tulgheș și Corbul. Tendințele unor feudali transilvăneni de a pune stăpânire pe teritorii situate la răsărit de granița dintre cele două țări continuă și nu se limitează numai la Munții Tulgheș și Corbul ai Cantacuzinilor. Această stare de fapt s-a perpetuat pentru teritoriile de pe valea Bistricioarei până la 1769, când Maria Tereza, împărăteasa din familia de Habsburg primea un bogat dar fără să plătească cu nimic, recunoscând chiar ea nedreptatea ce-o făcuse Moldovei.

Mulți fugeau din cauza recrutărilor forțate, alții din pricina boierescului prea apăsător la care erau supuși; în cele mai multe cazuri însă, românii ardeleni fugeau și din pricina persecuțiilor religioase şi amintim răscoalele lui Sofronie de la Cioara şi Visarion Sarai sau cele ale lui Horea, Cloşca şi Crişan. Din punct de vedere al tipologiei aşezărilor avem, după formă, micro-depresiuni pe valea Bistricioarei (Bilbor, Ceahlău) şi culoare depresionare (Culoarul Capu Corbului - Corbu şi Culoarul Tulgheş - Pintic, Culoarul Bradu - Grinţieş). Structura bicompartimentată este prezentă la Borsec (Borsecul de Sus, mai restrâns în partea nordică şi Borsecul de Jos sau Tinoave, mai extins în partea de sud), iar pentru Corbu un bazinet la Capu Corbului, situat la confluenţa pârâului Vinului cu Bistricioara şi Corbu, pe confluenţa pârâului Corbu şi Barasău cu Bistricioara, şi respectiv culoarul depresionar Tulgheş cu bazinetul depresionar Pintic. Cu privire la aşezările din acest uluc depresionar, factorii determinanţi în conturarea componentei de habitat a acestui microsistem regional sunt relieful, care a permis o valorificare intensă a spaţiului depresionar propriu-zis cât şi a zonelor montane înconjurătoare, un alt factor care a influenţat răspândirea vetrelor de aşezări a fost apa, element vital pentru comunitatea umană şi pentru desfăşurarea activităţilor social-economice. Din punct de vedere al formei vetrelor aşezărilor, majoritatea acestora au o formă neregulată, ce denotă ocuparea spontană a spaţiului, acestea extinzându-se progresiv în diferite perioade istorice, existând cazuri în care unele aşezări mai mici au fost înglobate în cele mai mari, unindu-se între ele în urma extinderii teritoriale. De-a lungul Văii Bistricioarei, dar mai ales a căilor de comunicaţie principale, apar deseori vetre sau nuclee de aşezări sub formă alungită, liniară (Bilbor, Corbu şi Tulgheş sau Grinţieş). Cele mai multe dintre aşezările acestui spaţiu au o textură liniar-tentaculară, gospodăriile fiind dispuse fie în lungul văilor, fie în lungul drumurilor principale ce le străbat (Bilbor, Capu Corbului, Corbu, Tulgheş, Hagota, Recea, Pintic, Grinţieşu Mare, Bradu, Bistricioara), iar textura radiară este întâlnită şi mai puţin, în

cazul Borsecului. Datorită climatului umed şi răcoros, cartoful este principala plantă de cultură, acesta constituind un element de bază pentru alimentaţia populaţiei din zonă, considerat ca fiind „a doua pâine a localnicilor”. Deşi producţiile la hectar sunt modeste, localnicii care au suprafeţe mai mari de teren arabil îl cultivă pentru a asigura hrana păsărilor şi a porcinelor. Mulţi dintre locuitori au fost siliţi să se îndrepte spre exploatarea lemnului: tăiere, cărăuşie, plutărit, în vechime cu ajutorul haiturilor, plutărindu-se şi pe Bistricioara până aproape de Tulgheş. Creşterea animalelor rămâne în continuare una dintre îndeletnicirile de bază ale localnicilor, mai ales în ceea ce priveşte păstoritul, o ocupaţie din vechime, păstrată şi astăzi, funcţionând în zilele noastre mai multe asociaţii ale crescătorilor care populează cu oi şi vaci munţi regiunii, stânele ajungând câteaodată să adune peste 1000 de oi. Spovedaniile” lui O.C. Tăslăuanu, cartea de memorii a celui mai de seamă fiu al comunei, încep printr-o descriere plină de sensibilitate a satului său natal Bilbor: "Am coborît în largul vieţii dintr-un sat aninat pe crestele Carpaţilor. Ca cele mai multe dintre aşezările româneşti, începuturile îi sunt învăluite în legendă. Octav Codru Tăslăuanu menţiona faptul că satele s-au fondat de către pribegi care au ales acest loc aflat lângă graniţă şi un loc aflat într-o mică depresiune la peste 10 km de trecătoarea Creanga, un loc ferit de mâna lungă a autorităţilor . Spinei, Bilbor presupune o grupă de slavi sau români care au moştenit în limba lor toponime ale slavilor veniţi din apus. Este ceea ce confirma preotul Ioan Tăslăuanu, care era născut la 9 decembrie 1842, după cum o arată piatra de mormânt şi placa comemorativă pusă de urmaşii săi şi care povestea nepotului Octavian că aceste locuri erau pustii în urmă cu 2-300 de ani. La 1785, răscoala lui Horea se întinsese din Ţara Moţilor şi spre scaunele secuieşti, deşi departe de focarul principal, aşa cum ne arată o anchetă a autorităţilor care au ridicat în ianuarie mai multe arme din Bilbor. Biserica veche sau din Bâtcă, cum îi zic localnicii, datează de la 1795-1797 şi se spune că a fost ridicată de şase meşteri lemnari ortocşi din Bucovina după sistemul bisericilor lui Ştefan cel Mare. Existenţa unei biserici la sfârşitul veacului al XVIII-lea ne arată faptul că primii locuitori ai aşezării au venit aici înainte de această dată şi când au fost îndeajuns de puternici numericeşte şi economic, au ridicat o biserică, o construcţie impozantă pentru acele vremuri. Localitatea Bilbor sau Belbern şi Belbora cum apare în statistici era în 1790 în Ocolul Gurghiu Sânicolau, la 1808 apare cu numele Belbor, iar la 1830 Bilbora, la 1849 – Bilbariul, la 1850 are numele Belbora, la 1902 – Gyiergyobelbor . La 1862 apare în statistici satul Bilbor din ocolul Gurghiu. Localitatea din Comitatul Ciuc la începutul veacului al XX-lea avea 1283 locuitori, dintre care 1078 români, restul fiind unguri şi evrei . Cea mai importantă personalitate a aşezării a fost Octavian Codru Tăslăuanu. A fost scriitor, publicist, om politic, unul din reprezentanţii de marcă ai intelectualităţii româneşti care a militat pentru realizarea unităţii şi libertăţii naţionale. Numele său este legat de revista „Luceafărul”, al cărei redactor permanent a fost peste 12 ani, de "Asociaţiunea pentru literatura română şi cultura poporului român" (ASTRA), a cărei activitate a dezvoltat-o timp de 9 ani în calitate de secretar, de "Biblioteca poporală", de publicaţia "Transilvania" şi de Muzeul "Asociaţiunii" fiind considerat, pe bună dreptate, întemeietor al patrimoniului etnografic românesc din Transilvania. De o incontestabilă valoare istorică şi literară sunt "Spovedaniile", care evocă mai ales amintiri şi portrete din copilăria şi adolescenţa sa şi din perioada petrecută la "Luceafărul". Preotul Tăslăuanu a murit în decembrie 1926, fiind însoţit spre groapă de întreaga comunitate în frunte cu preoţii Teodor Barnea din Tulgheş şi Alexandru Cojocariu din Corbu . De asemenea se ştie de o groapă comună în care sunt osemintele a mai multe sute de militari români şi străini care au murit pe aceste locuri . Şi în perioada interbelică principalele îndeletniciri au fost creşterea animalelor şi exploatarea şi prelucrarea lemnului, fiind cunoscute mai multe fabrici de cherestea şi ateliere de prelucrare. „Bunicul sau moşul – cum îi ziceam noi la Bilbor – era unul dintre cei mai mari vânători. Una dintre vechile îndeletniciri era jderitul, blănurile fiind la mare preţ, erau duse cu săniile la Piatra-Neamţ la negustorii evrei pentru a căpăta un preţ bun . La 1921, Bilborul ţinea de Plasa Tulgheş, la 1926 de Plasa Ceahlău, făcând parte pentru puţin timp

din judeţul Neamţ, iar de la 1929 de Plasa Topliţa. La 1926, judeţul Ciuc pierdea Bicazul Ardelean, Tulgheş, Corbu, Borsec care au fost alipite judeţului Neamţ, respectând vechea graniţă de la cumpăna apelor (vezi şi harta de mai jos realizată de preotul Constantin Matasă pentru un itinerar istoric şi turistic al Neamţului). Localitatea Borsec, astăzi cu statut de oraş, nu are o monografie în limba română, existând doar nişte studii în limba maghiară, mai puţin accesibile, iar informaţiile sunt greu de obţinut, existând și o oarecare reticență.

Poetul Daniel Scavinschi l-a însoţit la „feredeiele" (băile) din Borsec pe hatmanul moldovean Constantin Paladi, iar la 1845 ajunge aici Vasile Alecsandri, care spune Borsecul „nu e nici târg, nici oraş" şi aminteşte vizitele sale în împrejurimi şi balurile care ţineau la acea vreme, remarcând mai multe figuri interesante ale protipendadei. Printre alţi oaspeţi de seamă din Vechiul Regat s-au mai aflat Mihai Eminescu, în peregrinările sale tinereşti, George Topârceanu sau I.I. Mironescu, care era de loc din Tazlăul Neamţului de unde se trăgeau strămoşii marelui patriot Octav C. Constantin Matasă scria la 1928 despre comuna Borsec care aparţinea judeţului Neamţ ca fiind una „dintre cele mai frumoase staţiuni climaterice din ţară", fiind renumit „borvizul de Borsec", având o vechime mai mare „de 100 de ani". În perioada interbelică, Borsecul era vizitat de mari personalităţi ale României, care veneau pentru tratarea unor boli sau pentru frumuseţea locurilor şi puritatea aerului. În perioada interbelică apar comunele Borsec şi Băile Borsec, comuna Borsec fiind Borsecul de Jos sau Tinoavele, după cum era numită de localnici . A fost destinată credincioşilor romano-catolici din comuna Ditrău, dar la 1924, eoiscopul romano-catolic de Alba Iulia a vândut-o comunei Corbu. La 1925, mitropolitul primat Miron Cristea a ridicat în Băile Borsec o biserică de lemn, în stil bizantin, minunăţie arhitectonică care i-a bucurat pe credincioşi până la 1940 când a fost distrusă de unguri, fiind salvată doar catapeteasma, dusă la Sinagoga din Borsec şi apoi la Capu Corbului . Josef Kaufman scria despre Borsec şi comunitatea evreiască din această localitate din perioada interbelică: „Orăşelul Borszek, la izvoarele Bistricioarei, este la 20 de kilometri de Tulgheş. La Borsec, după război, s-a refăcut sinagoga din lemn, s-au construit feredeul, existente și astăzi, dar aici se ţin slujbe religioase doar în timpul verii, când sosesc credincioşi evrei în staţiune, din ţară sau din străinătate. În 1954, Borsecul de Sus şi Borsecul Jos, cum sunt numite, s-au unificat pentru a forma oraşul Borsec, pierzând însă în 1956 cătunul Capul Corbului, care a fost înglobat în comuna Corbu. Localitatea, aflată pe cursul mijlociu al Bistricioarei, nu a beneficiat de cercetări arheologice sistematice, dar descoperirile arheologice de la Borsec, Tulgheş sau Grinţieş ne îndreptăţesc să considerăm că în vechime pe aceste locuri au fost mici comunităţi umane, alcătuite din păstori, haiduci sau sihaştri. Putem considera documentul ca fiind cel care atestă prezenţa locuitorilor la Corbu, menţionându-se două toponime: Poiana Corbului şi Gura Bărăsăului, existente şi astăzi în zona de confluenţă a pâraielor Corbu şi Bărăsău cu Bistricioara, locuri ceva mai largi. Să amintim faptul că Alecu Russo culegea la 1838 o legendă pe valea Bicazului numită "Piatra-Corbiţei" în care vorbea despre un pribeag din Ardeal venit din localitatea Corbu şi căruia oamenii chiar aşa îi ziceau – Corbu -, iar fetei îi ziceau Corbiţa . Un primar al comunei Corbu din perioada interbelică a realizat pe câteva pagini dactilografiate o schiţă istorică a comunei, remarcând faptul că nimeni nu s-a îngrijit de acest lucru. După primarul Laurenţiu Aurel din comuna Corbu a anului 1938, popularea comunei a avut loc după 1784 ca urmare a răscoalei conduse de Horea, Cloșca și Crișan, când multe familii au fost prigonite sau nevoite să fugă de represaliile împărătești și, mai ales, ale grofilor. O biserică românească la Corbu s-a ridicat la 1839, cu hramul „Simion Stâlpnicul", dar care a fost incendiată de unguri în primul război mondial şi pe locul ei a fost la început o capelă, până s-a ridicat biserica mare de piatră . Petrea Mocan, din Făgăraș, s-a stabilit mai întâi la Ditrău, apoi pe Valea Corbului, unde a avut două „roagăre" (joagăre, fierăstraie care foloseau pentru tăierea buștenilor forţa apei, n.n.). Prima casă comunală (primărie, n.n.), scria Laurenţiu Aurel, a fost construită în 1838 de către localnici, primar fiind Grigoraș Mujdei, iar în 1880, cea de-a doua, în timpul primarului Ștefan Cojocariu. Biserica

din Bărăsău (foto alăturat) a fost construită la 1910 de localnici şi mult timp a fost filie a bisericii mari din Corbu, fiind locuitori puţini. Un document din 1864 semnat de preotul Grigorie Cojocariu afirmă că această localitate are denumirea de la Valea Corbului, denumire mai veche, și toate denumirile din localitate provin din română, unele dintre ele fiind traduse de unguri: Pietrele Roșii, Valea Bărăsăului, Pârâul Argintăriei, Valea Seacă, Pârâul Savului, Obcina Rea, Piatra Șoimului, Arșița, Pârâul Paltinului, Pârâul Frasinilor etc. La 1885, judele maghiar al Tulgheşului a atenţionat printr-o adresă Ministerul de Interne al guvernului de la Budapesta că în comunele de nord-est ale comitatului Ciuc precum Bilbor, Corbu, Tulgheş sau Valea Jidanului (astăzi Pârâul Caprei sau Telec din comuna Bicazul Ardelean) se înregistrează mişcări iredentiste, iar capul acestora era preotul din Corbu, român, care, atunci când a trecut vama de la Tulgheş (Prisecani), dintre comunele Tulgheş şi Grinţieş, a îngenuncheat şi a sărutat pământul patriei . Să menţionăm faptul că de la Corbu, de pe valea Bărăsăului se putea trece la Grinţieş peste obcine în fundul satului Grinţieşu-Mare în 2-3 ore de mers pe jos. Preotul Constantin Matasă, celebrul arheolog şi scriitor nemţean, scria că bunica lui era din Corbu şi că mergeau în localitatea din „imperiu" de multe ori și în special la hramuri, iar corbenii veneau şi ei des la Răpciuni, în comuna de atunci Hangu . Tot în 1912 au fost construite fabricile de cherestea ale lui Smilovits Zelic și Gavril Ciubotariu, la Gura Văii Seci și la Capu Corbului, cea a societății „Vaiberger" din Budapesta. La 1918 şi locuitorii români din Corbu şi-au manifestat dorinţa de unire şi şi-au trimis reprezentanţii cu căruţele la Alba Iulia aşa cum au făcut satele de la graniţa veche a Moldovei. A urmat apoi în România Mare perioada interbelică care a fost una de prosperitate şi pentru locuitorii din Corbu, iar localitatea se individualizează pe valea Bistricioaarei. Ridicarea bisericii mari de piatră din Corbu a fost necesară după ce biserica veche a satului a ars în Primul Război Mondial şi s-a construit înainte de 1926, dar a fost sfiinţită abia la 1930 de mitropolitul Alexandru Nicolescu al Blajului, originar din Tulgheşul vecin . Una dintre marile personalităţi ale comunei a fost Preotul Alexandru Cojocariu, luptător pentru unitatea neamului, lupta sa fiind recunoscută şi prin alegerea sa ca deputat în Parlamentul României interbelice. În 1946 comuna Corbu aparţine de Plasa Topliţa, iar în 1952 este în raionul Ceahlău, ca în 1956 să includă Capul Corbului, aparţinând de raionul Topliţa. Satul Capu Corbului s-a dezvolta din punct de vedere demografic şi economic şi astfel biserica din sat s-a ridicat în 1949, mare, din piatră, cu două turnuri mari, pictura fiind realizată în 1956 . Tulgheşul a fost o veche localitate românească, aparţinând Moldovei lui Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare, aşa cum o demonstrează hărţile vechi. Să menţionăm faptul că mărturiile arheolgice arată că această micro-depresiune intramontană a fost locuită încă din neolitic şi din epoca bronzului, perioada antică, a civilizaţiei daco-romane, după cum o certifică topoarele de piatră neolitice, inele de bronz, o lance de bronz sau monede romane . Dar este un nume pe care l-au dat nişte oameni prezenţi pe aceste locuri, fie ei străjeri ai graniţei, venind din satele din Subcarpaţi, care aveau această datorie faţă de domnie sau faţă de mănăstiri. Micro-depresiunea era mult mai uşor legată de satele astăzi din judeţul Neamţ (Grinţieş, Hangu, Largu), decât de Gheorgheni, unde totuşi, în vechime, erau mai mulţi armeni şi români decât secui şi unguri.

Prezentăm documentul in extenso pentru a putea urmări şi alte toponime existente şi astăzi: „1604, august 21, Agaton, episcop de Roman, Teodosie, episcop de Rădăuţi, Filoftei, fost episcop, şi Gheorghe, pârcălab de Neamţ, din porunca lui Ieremia Moghilă, voievod al Moldovei, despart hotarele mănăstirii Neamţ de mănăstirea Secu, punând bouri şi stâlpi. Un alt document confirmă cele prezentate mai sus, este din nou menţionat toponimul Tulgheş, în varianta Tulghiş, hrisov de cancelarie din 7137 (1629) care arată că episcopul de Huşi, Mitrofan, şi alţi ierarhi şi călugări adeveresc izvodul cu hotarele mănăstirii Hangul. Amintim toponimele: Poiana Almaşului, obcina Potociului, culmea Simei, Izvorul lui Taşcă, Bicaz, gura Jidanului, culmea Păltinişului, Tulghiş, Bistricioara, gura Barasăului, Poiana Corbului… Sunt toponime pe care le aflăm şi astăzi în Bicaz, comunele Taşca, Bicazul Ardelean, Tulgheş,

Corbu, Grinţieş. Este un act de hotărnicie pentru Mănăstirea Hangu, cea ridicată de voievodul Miron Barnovschi Movilă la 1627 şi care îşi întindea domeniul până spre hotarele vechi ale Moldovei, dincolo de Tulgheş. În perioada următoare s-au mai emis documente în care apare toponimul Tulgheş de către Cancelaria Moldovei, sunt acte de hotărnicie, existând conflicte pentru moşii între mănăstiri şi laici, în regiune devenind mare proprietar familia Cantacuzino. La 1862, Tulgheş era comună a judeţului Harghita, Ocolul Gurghiu, cuprinzând satele Balaszpatak, Danduj, Markpatak, Prisecani, conform „Consemnaţiunii comunităţilor în Marele Principat al Transilvaniei după împărţirea lor în comunităţi, scaune şi districte", Sibiu, 1862 . După Orban Balasz era o comună formată din satele Tulgheş şi Corbu. În Tulgheş sunt mai multe fabrici de cherestea şi se face un intens comerţ cu lemne, cel mai important negustor fiind Zeilig Smilovici, secondat de Haim Simon, Simon Solomon, Bercu Weinrauch şi alţii. La Tulgheş, unde se desfăşura o prosperă activitate industrială şi comercială cu lemn, susţinută în mare parte de evrei, s-a construit o sinagogă spaţioasă, unde nu oficia un rabin, ci un haham, care servea şi ca moil sau psalt. Deţine monumente funerare numeroase şi intersante, cu patronime româneşti, ungureşti sau germane, datând de la începutul secolului al XIX-lea, cele mai vechi dintre ele, iar cele mai recente din anii de după cele de-al doilea război mondial . De mare importanţă au fost luptele de la Pietrele Roşii, astăzi situate la hotarul dintre Grinţieş şi Tulgheş, unde un batalion din regimentul 56 a avut 80 de morţi. Tulgheşul era o localitate industrială în care existau câteva fabrici de cherestea şi se făcea un comerţ întins cu lemne, cel mai important negustor de lemne fiind evreul Zeilig Şmilovici, alţii fiind Bercu Weinrauch, Strul Moritz, Simon Solomon. Comuna Grinţieş este o aşezare situată în mijlocul Carpaţilor Moldo-Transilvani, de-a lungul râului Bistricioara, fiind timp de mai multe secole o localitate de graniţă, la hotarul nedrept dintre Moldova şi Ardeal. Cu toate acestea, urme ale locuirii au fost datate încă din epoca paleoliticului, aparţinând celei de-a doua vârste a aurinagcianului (menţionăm uneltele microlite descoperite de profesorul Constantin Panţiru şi elevii Şcolii Grinţieş pe terasele de la Pârâul lui Oloi, satul Bradu şi Lutărie-Frasinu, satul Poiana, cercetate şi de arheologii „Şantierului Bicaz" conduşi de C. Mărturii arheologice aparţinând neoliticului sau epocii bronzului nu s-au descoperit pe teritoriul comunei Grinţieş, dar au fost aflate în alte localităţi vecine de pe valea Bistricioarei şi menţionăm vârfurile de săgeţi de piatră aparţinând unor vânători itineranţi swiderieni de la locul numit „La Scaune", 1350 m pe Ceahlău (cea mai înaltă staţiune epipaleolitică din Europa) sau armele şi uneltele descoperite la Tulgheş datând din epoca bronzului (astăzi judeţul Harghita). Epoca dacică nu este reprezentată arheologic pe teritoriul comunei noastre, dar, acest fapt se poate datora unor insuficiente cercetări; în localităţi învecinate (Hangu-Cetăţica şi Cetăţuia) s-au aflat urme ale locuirii carpice (arheozoologice, specifice unor comunităţi de vânători) . „Evul Mediu întunecat" a oferit destul de puţine informaţii privind devenirea istorică a românilor la nivelul întregului teritoriu locuit de către ei, cu atât mai puţine sunt ele pentru o regiune montană situată departe de marile căi de comunicaţie (în special comerciale) ale timpului. Astfel, în această regiune, primele comunităţi au fost de păstori care au rămas în munţi cu turmele şi cirezile lor, profitând de păşunile din munţii Ceahlău, Grinţieş, Budacul, Baicul etc. O mărturie a continuităţii locuirii pe aceste locuri este dată şi de toponimia acestei regiuni, denumiri ale unor locuri, munţi, dealuri, ape, poieni sunt menţionate din documente de la Alexandru cel Bun, Ilie Muşat Vodă, Ştefan cel Mare şi urmaşii lor. Trebuie să menţionăm faptul că întreaga regiune (care cuprindea şi teritoriul comunei Grinţieş) făcea parte din aşa numita Ţară a Hangului şi locuitorii ei erau numiţi în cronici şi documente hangani. Locuitorii regiunii erau păstorii domneşti sau ai mănăstirilor, călugării şi sihaştrii, care au ales aceste locuri aflate în munţi, departe de drumurile comerciale ale Moldovei, plăieşii şi străjerii graniţei cu Transilvania, tăietori de lemne şi plutaşi. Ei au format mici comunităţi în poienile şi curăturile pe care le-au făcut de-a lungul Bistriţei şi Bistricioarei, ei fiind cei care au oferit zonei o bogată toponimie, înregistrată de documentele de cancelarie ale vremii şi cele mai multe dintre ele cunoscute şi astăzi. Primul

toponim de pe teritoriul comunei Grinţieş prezent într-un document medieval este oronimul Hurduga, consemnat într-un document de la 1437, din timpul lui Ilie-Muşat, o hotărnicie a mănăstirii Neamţ . Teritoriul comunei Grinţieş de astăzi a aparţinut în vechime mai multor stăpâni, laici sau ecleziastici, în Evul Mediu fiind numeroase disputele între mănăstiri şi boieri, procesele nesfârşite şi chiar conflictele, multe dintre ele violente. În secolul al XV-lea, acest domeniu situat la graniţa cu Transilvania a fost în întregime domnesc, dar prin danii succesive el a intrat în posesia mănăstirilor, atât cele mari ale Moldovei (Neamț, Bistrița), dar și a unor noi lăcașuri de cult ridicate chiar în regiunea de la poalele Ceahlăului: Mănăstirea Hangu-Buhalniţa, Mănăstirea Pionul, Schitul Cerebuc, Mănăstirea Durău, Schitul Sofia. Toponimul Grinţieş se consideră că se datorează termenului german „Die Grentze", însemnând graniţă, dat de către locuitorii austrieci din Imperiul Habsburgic, care îşi întinsese hotarele dincoace de „cumpăna apelor" (în 1769), încălcând vechiul hotar al Moldovei lui Ştefan cel Mare şi astfel, la Prisecani, în vestul comunei Grinţieş s-au instituit pichete de grăniceri şi vamă, realitate care a durat până la 1918. Procesul de populare a acestor aşezări de pe valea Bistricioarei a fost unul lent, dar continuu, strâns legat de apropierea de Transilvania, fiind consemnate din vechime legături comerciale, desfăşurate prin trecătoarea Prisecani. Mai ales în secolul al XVIII-lea se înregistrează un aflux tot mai mare de fugari care s-au aşezat în sate ca Schit, Grinţieş, Galu, Cârnu,Tarcău, Izvorul Alb. Ungurenii sunt bine primiţi de către autorităţi, dată fiind densitatea redusă a populaţiei. În catagrafiile şi hărţile ridicate de către statele majore ruse sau austriece la sfârşitul secolului al XVIII-lea nu apare numele comunei Grinţieş, fiind încă parte a comunei Hangu. Catagrafia din anul 1774, primul mare recensământ al Moldovei menţionează locuitorii birnici ai comunei Hangu, 232 la număr în care sunt incluşi şi locuitorii de pe valea Bistricioarei, din Grinţieş.

După cum am remarcat, primul sat al comunei şi principala vatră a aşezării a fost Grinţieşu Mare, unde s-a ridicat şi prima biserică, la sfârşitul veacului al XVIII-lea. La jumătatea veacului următor, constatăm că preferinţa pentru dealurile mai domoale sau văile laterale mai retrase pierde din importanţă; astfel, cele mai multe gospodării sunt ridicate pe malurile Bistricioarei, mai largi şi unde se puteau afla mai lesne terenuri arabile. La 1864, s-a ridicat o nouă biserică, în satul Poiana, mult mai mare, cu zid de piatră şi care arată creşterea numerică a locuitorilor din acest nou sat, dar şi creşterea economică a acestora. Harta ridicată de ofiţerii ruşi ai Marelui Stat Major din anul 1835 menţionează toate satele şi cătunele regiunii şi alături de Grinţieşu Mare şi Grinţieşu Mic apare pentru prima dată şi satul Poiana, cu cca 60 de gospodării, un sat de mărime mijlocie , care în doar câteva decenii va deveni cel mai important sat al comunei. Alt sat al comunei a fost Grinţieşu Mic, situat lângă satul Bistricioara, care după împroprietărirea din 1864 a intrat în componenţa comunei Ceahlău, aşa cum este şi astăzi. Cele mai multe dintre aşezările regiunii noastre s-au format la început pe văi laterale sau culmile mai domoale, de aceea şi primele sate ale Grinţieşului au fost situate mai departe de căile principale de comunicaţie şi de unde se putea trece mai uşor graniţa (spre exemplu, din capătul satului Grinţieşu Mare, în amonte, se putea trece foarte uşor în Bărăsău, comuna Corbu, astăzi judeţul Harghita, în mai puţin de trei ore). Împroprietărirea din anul 1864 a făcut ca multe dintre casele situate pe culmi sau în poiene retrase să fie „coborâte" lângă albia Bistricioarei, pe terasele mai joase şi astfel au apărut „satele de vale" şi spre sfârşitul secolului al XIX-lea, satele „de drum", casele fiind răsfirate de-a lungul drumului ce făcea legătura între Hangu şi Tulgheş. Conform catagrafiei din anul 1832, cele mai populate localităţi erau Hangul şi Bistricioara, ultima numită deţinând satele actualei comune Grinţieş şi care avea 262 locuitori. Cantacuzinii sunt stăpânii teritoriului pe care astăzi se află comuna Grinţieş până la jumătatea veacului al XIX-lea, când, intraţi în faliment, au fost siliţi să părăsească aceste locuri şi moşiile au intrat în posesia unei alte mari familii boiereşti – Sturdza. La 1890 este amintită şi o şcoală la Bistricioara, iar la 1910 este menţionată şi şcoala din satul Poiana Grinţieşului, care va deveni cea mai importantă, dată fiind situarea ei în aşezarea de reşedinţă a comunei . Prin Grinţieş, pe

valea Bistricioarei, prin pasul Tulgheş-Prisecani, a trecut Divizia 14, care însă nu a fost sprijinită de o ofensivă a armatelor ruse din Bucovina, ceea ce a dus la retragerea românilor în faţa unei contraofensive austro-ungare, lupte violente desfăşurându-se pe teritoriul comunei la Pietrele Roşii, unde au murit peste 100 de soldaţi români şi mulţi dintre ei au degerat de frig. Valea Bistricioarei şi implicit şi comuna Grinţieş a devenit teatru de război între români şi germani, astfel locuitorii civili au fost refugiaţi spre Roman, mulţi dintre grinţieşeni fiind primiţi în Grumăzeşti. Reformele realizate după război au influenţat benefic viaţa locuitorilor din Grinţieş, mai ales reforma agrară a guvernului Averescu, care a dus la exproprierea celor mai multe dintre terenurile proprietate a lui M.D. Sturdza, primind pământ ţăranii care aveau sub 5 ha, în special veteranii, invalizii, văduvele şi orfanii de război şi, de asemenea, au fost destinate mai multe terenuri islazurilor comunei. Cel de-al doilea război mondial a avut şi el consecinţele sale nefaste pentru locuitorii de pe valea Bistricioarei, dat fiind faptul că în 1940 se revenise la vechea graniţă de dinainte de 1918 şi după 23 august 1944, în această regiune s-au desfăşurat mai multe lupte între armatele hortyste şi armatele române şi sovietice, în special în zona Pietrele Roşii. Colectivizarea şi naţionalizarea instituită de regimul comunist nu a afectat într-o măsură deosebită pe locuitorii comunei Grinţieş, acest fapt datorându-se suprafeţelor mici deţinute de ţărani, dar şi fiindcă regiunea nu oferea condiţii prielnice pentru agricultură şi deci nu prea îşi aveau rostul CAP-urile, modul prin care locuitorii trebuiau să contribuie la prosperitatea noii orânduiri fiind „cotele", de cele mai multe ori greu de îndeplinit. Odată cu revenirea la democraţie, locuitorii din Grinţieş au devenit fericiţii proprietari ai suprafeţelor de pădure pe care le-au deţinut ei sau înaintaşii lor înainte de 1948, care au generat mutaţii semnificative, lemnul, exploatarea şi prelucrarea lui devenind cea mai importantă activitate economică a aşezării, dar totodată marchează scăderea suprafeţei împădurite a comunei. Biserica de lemn din satul Grinţieşu Mare, cu hramul „Duminica Tuturor Sfinţilor", ridicată într-o poiană de pe malul pârâului cu acelaşi nume, este cel mai vechi monument de arhitectură religioasă de pe cuprinsul comunei, declarat monument istoric, menţionat în „Repertoriul bibliografic al localităţilor şi al monumentelor medievale din Moldova" . Este biserica primei parohii din Grinţieş şi cea mai importantă până la ridicarea bisericii din satul Poiana la 1864. Ca mai toate bisericile ţărăneşti de pe valea Bistriţei şi Bistricioarei, ridicate în veacul al XVIII-lea (biserica din Galu, cea din Dreptu, biserica din Răpciuni, azi la Muzeul Satului din Bucureşti, biserica din Tulgheş, Bistricioara, Ceahlău-Schit), biserica din Grinţieşu Mare impresionează prin frumuseţe şi simplitate, operă a meşterilor locali. Unitatea administrativă care astăzi se numeşte comuna Ceahlău nu are o vechime deosebită, este o consecinţă a măsurilor iniţiate de regimul comunist şi, de asemenea, de apariţia lacului de acumulare Bicaz care a produs mutaţii semnificative în regiune. Muntele Ceahlău şi râul Bistriţa au fost cele două elemente geografice care au definit această regiune, care însă acum este puternic modificată de intervenţia omului şi cea care a avut de suferit mai mult a fost Bistriţa, care şi-a văzut zăgăzuite apele şi cursul ei prin „şesul Hangului" a fost întrerupt. Dar, cu toate acestea, a fost locuită din cele mai vechi timpuri, acest fapt fiind dovedit de mărturiile arheologice datorate unor descoperiri întâmplătoare sau eforturilor grupului de arheologi conduşi de M. Unelte microlite specifice acestor epoci s-au descoperit la Dârţu, Bistricioara-Podiş, Bistricioara-Lutărie, Cremeniş şi Ceahlău-La Scaune, făcând parte dintr-un areal mai larg ce cuprinde mai multe localităţi din regiune (Hangu, Galu, Grinţieş) . Preotul-arheolog Constantin Matasă (un fiu la locului, născut în satul Răpciuni), care a cercetat istoria veche a acestor locuri, a aflat în locul numit La Scaune de pe muntele Ceahlău la 1340 m altitudine un vârf de săgeată din piatră aparţinând unor vânători itineranţi swiderieni, iar arheologii „Staţiunii de cercetări Bicaz" au efectuat cercetări complexe aici şi au aflat cea mai importantă staţiune de cercetări epipaleolitică aflată la o înălţime de peste 1.000 de metri . În locul numit Hangu-Cetăţica, nu departe de vechiul centru administrativ al comunei, satul Răpciuni, s-au descoperit urmele unei aşezări dacice, o „cetăţică" şi Petrodava, localizată lângă Piatra-Neamţ nu este

foarte departe, la nici 50 de km pe vechea cale înainte de apariţia lacului. Constantin Matasă consideră că această mănăstire (în fapt un mic schit) ar fi fost situată în cătunul Boura-Fârţigi , aparţinând vechii comune Ceahlău, astăzi în cea mai mare parte sub apele lacului, ipoteză care pare cea mai plauzibilă. Mănăstirea Poienile din Boura-Fârţigi a fost o ctitorie a Movileştilor pe locul unei alte mănăstiri mai vechi şi această mănăstire apare în mai multe documente oficiale sigure din veacurile al XVI-lea şi ala XVII-lea . Teritoriul de la poalele nordice ale Ceahlăului, situat pe cursul mijlociu al Bistriţei, a fost parte a marelui domeniu domnesc pe vremea muşatinilor, dar, cu timpul, prin danii, a devenit în cea mai mare parte a lui mănăstiresc, ca mai apoi boierii să capete şi ei moşii pe aceste locuri, prin moşteniri sau prin raşluiri şi procese. Sate şi aşezări nu sunt pomenite nici în evul mediu timpuriu şi nici în perioada muşatinilor, dar oameni au trăit pe aceste locuri, au dat naştere unei bogate toponimii, amintită în documentele vremii şi care s-a păstrat în cea mai mare parte până astăzi. Primele toponime referitoare la această regiune provin dintr-un document al lui Ilie Muşat Vodă din anul 1437 şi sunt menţionate nume de locuri din comunele de astăzi Poiana Teiului, Farcaşa, Grinţieş, Hangu şi Ceahlău . Săpăturile efectuate la Palatul Cnejilor şi la Schitişor arată prezenţa unor mici obşti călugăreşti în cele două puncte de cercetare, dar nici acestea nu sunt mai vechi de jumătatea secolului al XVI-lea . Primele sate s-au format atunci când alături de puţinii oameni ai locului au sosit într-un număr destul de mare imigranţi, în special din Transilvania, dar şi din Ţara Dornelor şi din zonele de câmpie ale Moldovei. În toate satele regiunii, de la Bicaz la Grinţieş apar „ungurenii”, în număr mai mare sau mai mic . Într-un proces din 1807 dintre doamna Ralu Cantacuzino, soţia rămasă în ţară a boierului Matei Cantacuzino, stăpân al unor întinse terenuri în regiune, şi Mănăstirea Pionul, boieroaica a prezentat mărturia a „cinci bătrâni din Răpciuni (sat al vechii comune Ceahlău, astăzi în cea mai mare parte a sa sub apele lacului, n.n.) în care se spune că trei mii de oameni de peste hotar au început a tăia pădurea şi s-au aşezat din an în an” . Este o mărturie referitoare la fondarea satului Schit în care se afla Mănăstirea Pionul şi Palatul Cnejilor şi deşi considerăm exagerat numărul (cei trei mii de oameni, nu apar în catagrafia din 1832, nici măcar în cea din 1859), nu putem nega aportul demografic al „ungurenilor” şi faptul că se aşezau în poiene şi curături pe care le făceau tăind pădurea. În harta lui Dimitrie Cantemir care însoţeşte cartea Descrierea Moldovei, care prezintă realităţi de la începutul secolului al XVIII-lea, apar satele Hangu şi Schit, primele aşezări menţionate în această zonă, dar alte referiri nu sunt date . Sunt amintite toate satele comunei Ceahlău: Strâmtura (Fârţigi), Leţeşti, Răpciuni, Schitul, Bistricioara, cu excepţia cătunului Reţeş. Satele Răpciuni, Leţeşti, Schit, Reţeş, Fârţigi, Bistricioara, Durău, care formau vechea comună Ceahlău de până la apariţia lacului, au fost de la jumătatea veacului al XVIII-lea în proprietatea boierilor Cantacuzini şi aşa sunt înregistrate în catagrafii. Această situaţie se menţine până la jumătatea veacului al XIX-lea, când întreg domeniul cantacuzin intră în posesia unei alte mari familii boiereşti cea a Sturdzeştilor. Satul Bistricioara forma împreună cu Grinţieşul o altă comună la care se adăuga şi satul Călugăreni, numită comuna Bistricioara şi care îşi avea sediul administrativ în satul Grinţieşu-Mic. Satul Bistricioara va fi parte a unei alte comune până în anul 1956 . Lui George Panu i se datorează multe din cele ce s-au realizat la sfârşitul veacului al XIX-lea în Durău şi Răpciuni. În 1926, odată cu reforma administrativă desăvârşită după Marea Unire, comuna Hangu care devenise prea mare, ca număr de locuitori, dar şi ca suprafaţă, a fost împărţită şi astfel s-a născut comuna Ceahlău. O mare parte din satul Răpciuni a dispărut şi odată cu aceasta şi numele satului, iar biserica, monument istoric datând de la sfârşitul secolului al XVIII-lea a fost mutată la Bucureşti la Muzeul Satului. Mulţi dintre răpciuneni şi bistricioreni, care aveau pământuri în satele Bradu şi Poiana Grinţieşului (primite odată cu împroprietărirea din 1948) şi-au făcut case în aceste sate. Astăzi, Ceahlăul este o comună montană, situată în nordul muntelui Ceahlău, cu o suprafaţă de 170 km2 şi sub 3.000 de locuitori şi cuprinde satele Bistricioara, Schit, Durău (staţiune montană, o adevărată perlă a regiunii), Pârâul Mare (cu o comunitate mai mică). Deţine mare parte din teritoriul Parcului

Naţional Ceahlău şi, de asemenea, numeroase monumente istorice: Palatul cnejilor şi Biserica de la Palat (fostă a Mănăstirii Pionul), Mănăstirea Durău, bisericile din satele Bistricioara (construită la sfârşitul veacului al XVIII-lea şi care deţine o deosebită pictură murală a unui anonim), Ceahlău-Schit (zidită la 1790), Schitişorul (construită la începutul veacului al XIX-lea).

Schitul de maici a dăinuit până la sfârşitul secolului al XVIII-lea, la 1802 este menţionat la Durău un călugăr Petru care, împreună cu tovarăşii săi de călugărie, a înnoit biserica şi apoi la îndemnul mitropolitului Veniamin Costache, au ridicat căsuţe pentru călugări sosiţi pe aceste meleaguri . La sfârşitul secolului al XIX-lea se construiesc în jurul bisericii mai multe clădiri, locuite de călugări, formând un careu pitoresc, dintre care se detaşează „Casa Veniamin Costache", una dintre cele mai vechi, unde au găsit adăpost mari personalităţi ale culturii româneşti. El a fost cel mai mare ajutor al Schitului Durău, care până atunci era abia cunoscut şi călugării trăiau din mila poporului. În timpul marelui război şi mai ales pe vremea armistiţiului, Mănăstirea Durău a fost cercetată, în mai multe rânduri de marele rege Ferdinand I şi de regina Maria, care au găsit aici în acele zile grele, loc de retragere şi reculegere". În anul 1639, construcţia bisericii este încheiată, aşa precum o arată pisania, nu cea veche care s-a pierdut, ci cea nouă, scrisă în anul 1820 şi care a fost prezentată de Gheorghe Balş, în monumentala lucrare Bisericile moldoveneşti din veacurile al XVII-lea şi al XVIII-lea, din anul 1933: „Această sfântă biserică întru care se prăznuieşte hramul Pogorârea Sfântului Duh este zidită de răposatul Georgie hatmanul, fratele cu Vasile voevod leat 7147 (1639)..." . Gheorghe Lupu a fost unul dintre marii dregători ai Moldovei, era frate cu hatmanul Gavril şi cu domnitorul Vasile Lupu. Inscripţia de la poarta de nord-est, împodobită cu „marca Moldovei", confirmă faptul că Mănăstirea Pionul este o construcţie a lui Gheorghe Lupu şi că zidurile din jurul ei au fost ridicate de Alexandru Antonie Ruset, ginerele ctitorului, de unde şi interesul său pentru acest lăcaş monahal. În secolul al XVIII-lea, cei care iau în posesie pământurile din jurul mănăstirii sunt boierii Cantacuzini, care fac din acest sfânt lăcaş o adevărată fortificaţie, unde îşi vor afla refugiu şi apărarea în vremurile tulburi din istoria Moldovei. Secolul al XIX-lea deschide o nouă pagină în istoria Schitului Pionul şi a Palatului Cnejilor. Pentru Palatul Cnejilor (numit aşa după titlul stăpânilor săi, de cneji, primit în Rusia, în timpul pribegiei de la sfârşitul secolului al XVIII-lea) începe o perioadă de deosebită prosperitate, adevărat fast şi strălucire nobiliară, asemănătoare celei cunoscute de cnejii Cantacuzini la curtea imperială de la Sankt-Petersburg. Mitropolitul Veniamin Costache îndeamnă călugării să desfăşoare mai multe lucrări de reparaţii ale bisericii: „S-au acoperit şi s-au tencuit prin osârdia şi osteneala ieromonahului Iosif, egumenul Sfintei Mănăstiri". O inscripţie aflată în pridvor, frumos scrisă şi zugrăvită, consfinţeşte aceste eforturi ale călugărilor: „Această sfântă biserică întru care se prăznuieşte hramul Pogorârii Sfântului Duh este zidită de răposatul Georgie hatmanul, fratele cu Vasile Lupu Voevod, leat 7147, iar acuma leat 7328 (1820) cu blagoslovenia preasfinţitului Mitropolit kyriokir Veniamin şi prin osârdia cuviosului ieromonah Iosif, egumen al acestei Sfinte mănăstiri s-au deschis zidirea, s-au tencuit şi acoperit, 1820" .Mănăstirea Pionul şi Palatul Cnejilor au avut de suferit de pe urma zbuciumatului an 1821. După înăbuşirea răscoalei, cnejii Gheorghe şi Dimitrie Cantacuzino s-au retras în Rusia, dar au revenit în 1822 şi au acordat o mult mai mare atenţie moşiilor de la Ceahlău şi castelului ce se va numi de acum Palatul Cnejilor (oamenii locului au văzut în curtea boierească de la Schitul Pionul un adevărat palat). Călugării de la schit şi apoi maicile au plecat la Schitul Durău sau la jumătate de kilometru mai la vale, în locul numit „Schitişor". A fost un arheolog pasionat, care a acordat atenţia sa atât zonelor de câmpie ale judeţului (unde de altfel a descoperit mai multe tezaure ceramice neolitice, celebra „Hora de la Frumuşica"), cât şi zonelor montane, natale, descoperind urme paleolitice şi neolitice pe Ceahlău şi în jurul său. Născut în Hangu, nu a uitat locurile de unde a plecat, publicând lucrări care se referă la unele monumente din regiune, la istoria locului.

BIBLIOGRAPHY

Catalogul Documentelor Moldoveneşti, vol. I, Bucureşti, 1957

Documente privitoare la istoria României, A, Moldova, Veacul al XV-lea, Ed. Academiei, Bucureşti, 1957

Documente privitoare la istoria României, A, Moldova, veacul XVII, Ed. Academiei, Bucureşti, 1963

Documenta Romaniae Historica, A, Moldova, I, Ed. Academiei, Bucureşti, 1975

Rev. „Catharsis", Grinţieş, 2005-2010

Rev. „Ţara Hangului", Hangu, 1996-2009

Legendele muntelui Ceahlău, antologie, Ed. Cetatea Doamnei, Piatra-Neamţ, 2007

Mitologie şi creştinism la muntele Ceahlău. Itinerarii spirituale şi turistice, Ed. Cetatea Doamnei, Piatra-Neamţ, 2010

Antonescu, E., *Tonitza şi pictura de la Durău*, în „Carpica", I, 1968, Bacău

Balş, Gh., *Bisericile moldoveneşti din veacurile al XVII-lea şi al XVIII-lea*, Bucureşti, 1933

Bichir, Gh., *Cultura carpică,* Ed. Academiei, Bucureşti, 1976

Cantemir, D., *Descrierea Moldovei*, Ed. I.V. Socecu, Bucureşti, 1909

Cihodaru, C.,*Satele din regiunea Hangu-Bicaz, secolele XIV-XVIII*, în „Analele Ştiinţifice al e Universităţii Alexandru Ioan Cuza din Iaşi, tom XII-1966

D. Dieaconu, I. Săndulache, *Ceahlăul realitatea unui mit*, Ed. Cetatea Doamnei, Piatra-Neamţ, 2008

Dieaconu, D., *La poale de Ceahlău, oameni, locuri, fapte între istorie şi legendă*, Ed. Cetatea Doamnei, Piatra-Neamţ, 2006

D. Dieaconu. A. Fabian, V. Nicolau, *Mănăstirea Pionul şi Palatul Cnejilor Cantacuzini de la poalele Ceahlăului*, Ed. Cetatea Doamnei, Piatra-Neamţ, 2009

Gane, C. , *Trecute vieţi de doamne şi domniţe,*vol. III, Ed. Junimea, Iaşi, 1973

Giurescu, C.C., *Principatele Române la începutul secolului al XX-lea*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1957

Hogea, D., *Contribuţiuni pentru un istoric al M-rii Durău*, în „A.L.P.R.", 1933- 1934

Iacomi, G., *Muntele Ceahlău, ghid turistic, invitaţie la pelerinaj*, Ed. Trinitas, Iaşi, 2003

Iorga, N., *Studii şi documente*, VI, Ed. Academiei, Bucureşti, 1913

Kiriţescu, C., *Istoria războiului pentru întregirea României, 1916-1919*, vol. I, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1989

Matasă, C., *Călăuza judeţului Neamţ*, Ed. Cartea Românească, Bucureşti, 1929

Matasă, C., *Câmpul lui Dragoş.Toponimie veche şi nouă din judeţul Neamţ*, Ed. Casa Şcoalelor, Bucureşti, 1943

Matasă, C., *Palatul cnejilor*, Ed. Cartea Românească, Bucureşti, 1933

Russo, A., *Piatra Teiului*, E.S.P.L.A., Bucureşti, 1956

Şandru, I., *Tulgheş, file de monografie*, Ed. Constant, Sibiu, 2000

Şurubaru, M., *Aspecte ale înfăptuirii reformei agrare din 1864 în judeţul Neamţ*, în „Memoria Antiquitatis", Piatra-Neamţ, XX, 1995

Turcu, C., *Preocupări de cultură regională*, I, Tip. Asachi, Piatra-Neamţ, 1943

RELIGIOUS AND CULTURAL DIMENSIONS IN OVID'S METAMORPHOSES

Daniel Ene

PhD Student, University of Craiova

Abstract: The following article delves into the intricate landscape of cultural and religious dimensions of Ovid's "Metamorphoses". By employing a multidisciplinary approach, we explore how Ovid not only reflects but also shapes the cultural and religious landscape of ancient Rome. Our study contextualizes the "Metamorphoses" within the broader spectrum of Roman literary and religious tradition, highlighting its unique position in the canon of classical literature. We will examine the thematic elements of transformation and transcendence, and how these motifs resonate with Roman religious beliefs and practices. Consistent attention is paid to the portrayal of the gods and mortals alike, but also to the interplay between myth and reality, revealing therefore the reflective nature of Ovid's narratives, which serve as a mirror to Roman societal norms and religious ethos. Our study ultimately strives to demonstrate the enduring legacy of Ovid's work, not only as a masterful piece of literary work, but also as a pivotal contributor to the cultural and religious discourse of its time.

Keywords: Ovid, Metamorphoses, Roman Empire, religion, mythology

Introducere

Metamorfozele lui Ovidiu reprezintă o operă emblematică a literaturii clasice romane, atât pentru inspirația sa literară, cât și pentru impactul profund cu care a modelat peisajul religios și cultural al Romei antice. Acest opus literar, compus din peste 250 de mituri, reunește temele transformării și ale identității într-o narațiune variată și consistentă, oferind în același timp o compilație bogată de povestiri influente pentru secolele de artă, literatură și gândire academică ce îi succed.[1] Pentru scopurile acestui articol ne vom limita la modul în care opera analizată se reflectă în și influențează credințele religioase și practicile culturale ale vremii sale.

Metamorfozele portretizează zeii și muritorii deopotrivă, aceștia regăsindu-se frecvent într-o continuă stare de mișcare și transformare - această mobilitate persistentă reprezentând la rândul său un element tematic semnificativ al lucrării, ce servește ca o veritabilă reflecție a dinamicii religioase și culturale în cadrul societății romane. Împletirea ingenioasă de povești mitologice expuse de poet pare să oglindească însăși înțelegerea omului roman, a divinului ce-l guvernează, a lumii naturale în care trăiește și chiar a societății umane ce-l înconjoară. Interacțiunea dintre cele două lumii prezentate este o temă constantă ce rezonează profund cu tranzițiile culturale și religioase care au loc în epoca lui Ovidiu; o perioadă marcată semnificativ de deciziile de consolidare ale Imperiului Roman sub conducerea împăratului Augustus.

Pentru a explora în detaliu impactul *Metamorfozelor* lui Ovidiu asupra contextului religios roman, vom stărui asupra simbolismului religios inerent în poveștile sale: în miturile ce servesc adesea ca alegorii pentru credințele, ritualurile și valorile morale ale romanilor, dar și în reprezentarea personajelor și a narațiunilor pe care aceștia le susțin. Vom examina modul în care aceste elemente reflectă și modelează împreună valorile culturale și normele sociale,

[1]Karl Galinsky, *The Cambridge Companion to the Age of Augustus*, New York, Cambridge University Press, 2005, p. 352.

respectiv religioase ale vremii și vom extrage printr-o explorare critică a textului literar, valorile culturale și religioase pe care le oferă - cu scopul de a oferi o perspectivă mai amplă asupra vieții religioase și a ethosului social al Romei antice.

Natura multifațetată a lucrării dictează așadar nevoia unei analize amănunțite, pentru a revela și elucida complexitățile religiei și culturii romane. Astfel, pentru a oferi o înțelegere cuprinzătoare a aspectelor discutate, vom utiliza cu precădere o abordare comparativă. Vom examina modul în care diferite perspective istorice și academice pot interpreta dimensiunile religioase și culturale ale *Metamorfozelor* pentru a evidenția diversitatea subiectelor explorate și pentru a înțelege mai bine evoluția religiei și culturii romane.

Surse și interpretări

Cercetarea academică privind *Metamorfozele* lui Ovidiu este vastă și diversă. Un studiu detaliat al lucrărilor elaborate, din antichitate și până în prezent, reflectă preocuparea constantă pentru temele longevive ale operei, dar și pentru influența sa remarcabilă exercitată de-a lungul timpului. Cercetătorii contemporani, de asemenea, au continuat să exploreze aspectele religioase și culturale ale *Metamorfozelor,* concentrându-se adesea pe impactul lor asupra artei, literaturii și normelor sociale ulterioare. Unele studii recente au aprofundat inclusiv portretizarea ritualurilor religioase; a intersectării personajelor cu entități de natură divină și, într-un spectru mai larg, rolul mitologiei în sine în formarea identității romane[2].

Lucrarea noastră se concentrează pe o analiză comparativă care implică examinarea și contrastarea sistematică a diferitelor interpretări ale *Metamorfozelor*. Analiza este structurată în jurul temelor cheie identificate în operă, cum ar fi portretizarea zeităților, reprezentarea practicilor religioase, descrierea normelor culturale și interpretarea narațiunilor mitologice. Astfel, studiul își propune să ofere o înțelegere nuanțată a modului în care *Metamorfozele* au fost modelate de contextul istoric, încercând să dezvăluie natura stratificată a lucrării lui Ovidiu și subliniind semnificația sa durabilă în studiul religiei și culturii romane.

Context istoric

Pentru a aprecia obiectiv opera lui Ovidiu, este esențial să înțelegem contextul istoric și cultural în timpul căruia aceasta a fost compusă. Discutăm astfel de o perioadă profund marcată de transformări politice și sociale semnificative care, fără îndoială, au influențat scrierile lui Ovidiu; dar și modul în care opera a fost receptată de către publicul roman al vremii.

Reforma Augustană

Domnia împăratului Augustus, începând cu anul 27 î.Hr. și până în anul 14 d.Hr. s-a caracterizat, între altele, printr-o serie de eforturi de restaurare a valorilor religioase și morale romane - percepute în epocă ca fiind în declin[3]; percepție care, fără îndoială, a afectat și tendința lui Ovidiu de a încorpora frecvent în povestirile sale tocmai aceste teme de moralitate, pietate, precum și tendința autorului de a ilustra laborios consecințele abaterilor de la virtuțile morale - un procedeu moralizator ce ar fi trebuit să inspire pozitiv deciziile societății romane (după cum vom vedea în studiile de caz ce urmează).

Conceptul de patronaj literar ia și el amploare în perioada lui Augustus. Poeții și scriitorii adesea trebuiau să menajeze echilibrul delicat dintre expresia artistică și așteptările politice ale *patronilor* lor[4]. Opera lui Ovidiu, în general - fără să ne limităm aici doar la *Metamorfoze* - denotă adesea încercarea poetului de a menține acest *status quo* moderat, atât

[2] Duncan F. Kennedy, *Recent receptions of Ovid*.in the Volume *The Cambridge Companion to Ovid*. Edited by Philip Hardie, Cambridge, Cambridge University Press, 2003, pp. 323-324.
[3] Ronald Syme, *The Roman Revolution*, Oxford, Oxford University Press, 2002, pp. 149-331.
[4] Paul Zanker, *The Power of Images in the Age of Augustus*, Michigan, University of Michigan Press, 1988, pp. 107-108

de necesar, prin temele abordate; prin subiecte ce se conformează, dar în același timp și critică subtil idealurile impuse de regimul politic.[5]

Imperiul Roman era totodată în plină expansiune în această perioadă, fapt ce a cauzat o expunere și, implicit, o interacțiune crescută cu diverse alte culturi și religii vecine. Sincretismul religios este evident și în *Metamorfoze*, unde Ovidiu amestecă cu generozitate miturile grecești și cele romane, prezentând o gamă diversă de zeități și practici religioase reale, dar și unele creații literare ce l-ar îndemna pe cititorul mai familiarizat cu mitologiile culturilor adiacente romanilor să suspecteze mai degrabă un impuls de creativitate din partea autorului și exercitarea neînfrânată a licenței sale artistice, decât rolul real pe care l-ar fi ocupat aceste episoade imagistice în adevăratul panteon roman[6].

Politeismul roman

În Roma antică, *Metamorfozele* ar fi fost cu siguranță citite pe fundalul politeismului care domina structurile religioase în epocă. Portretizarea zeilor de către Ovidiu și interacțiunile lor cu oamenii rezonau fără îndoială cu înțelegerea de către omul roman a divinului. Poetul nu se sfiește însă deloc să le expună și intervențiile nesolicitate în treburile lumești, sau capriciile lor specifice:

„Gods do exist and intervene in human affairs, but they are distinctly unreliable purveyors of certainty in ethics, politics, and physics – not to mention theology itself.6 Ovid, I argue, problematizes further the very notion of knowing, and drowns his predecessors' fundamentalist certainties in a whirlwind of competing accounts and elusive contradictions."[7]

„Zeii chiar există şi intervin în treburile umane, dar sunt furnizori nesiguri de certitudine în etică, politică şi fizică - să nu mai vorbim de teologie însăşi. Ovidiu, susţin eu, problematizează şi mai mult chiar noţiunea de cunoaştere şi îneacă certitudinile fundamentaliste ale predecesorilor săi într-un vârtej de relatări concurente şi contradicţii evazive." [trad.n].

Poveștile din *Metamorfoze* adesea poartă și lecții morale. Narațiunea poetului caută uneori nu doar să redea metaforic realitatea istorică pe care o trăiește, ci să reflecte totodată și valorile etice prevalente în societatea romană. Cititorii antici ar fi putut probabil interpreta aceste povești nu doar ca narațiuni amuzante, ci și ca pilde moralizatoare, sau semnale literare de avertizare ce subliniază, mai mult sau mai puțin, calitățile dezirabile, precum pietatea sau umilința[8].

Studii de caz

1. Povestea lui Narcissus în "Metamorfozele" lui Ovidiu şi Versiunea greacă a lui Conon.

În domeniul literaturii clasice, povestea lui Narcissus este un exemplu emblematic pentru modul în care mitul suferă transformări semnificative atunci când traversează, prin condeiul mai multor autori, diferite regiuni și culturi. Redarea mitului lui Narcissus în *Metamorfozele* lui Ovidiu este poate printre cele mai cunoscute exemple: Poetul îl prezintă pe Narcissus ca pe un tânăr ce se îndrăgostește de propria sa reflexie - obsesie care îl conduce în cele din urmă pe protagonist spre declinul său tragic[9].

---

[5] Alessandro Barchissi, *The Poet and the Prince.Ovid and Augustan Discourse*, Berkley, University of California Press, 1997, p. 48.

[6] M. Beard, J. North, S. Price, *Religions of Rome: Volume 1, A History*. Cambridge, Cambridge University Press, 1998, p. 7.

[7] Alessandro Schiesaro, *Ovid and the professional discourses of scholarship, religion, rhetoric,* in the Volume *The Cambridge Companion to Ovid*. Edited by Philip Hardie, Cambridge, Cambridge University Press, p. 63.

[8] Alison Sharrock, *Gender and sexuality, op. cit.*, pp. 102-104.

[9] Ovid, *Metamorphoses*. Translated and with notes by Charles Martin, New York, W.W.Norton & Company, 2004, pp 173-181.

Această versiune a mitului este apreciată atât pentru stilul său narativ elaborat, cât și pentru fundamentul său profund psihologic - considerând tratamentul explorator al unor teme complexe, precum obsesia (în cazul acesta, de sine) și dragostea neîmpărtășită. Prin comparație cu versiunea greacă a mitului, oferită de gramaticianul antic Conon, observăm că cel din urmă prezintă o relatare mult mai directă a poveștii; istorisirea evenimentelor este mult mai simplistă, concentrându-se cu precădere pe lecția morală inerentă a povestirii, care atenționează ferm audiența împotriva vanității și a mândriei[10]. Protagonistul lui Conon, spre deosebire de cel al lui Ovidiu, este pedepsit de zei pentru disprețul său față de admiratorii săi, ilustrând o intervenție divină directă des întâlnită în miturile grecești. Această comparație subliniază abordările diverse ale lui Ovidiu și Conon în tratarea aceluiași material mitologic, reflectând contextele lor culturale și literare specifice. În timp ce versiunea lui Ovidiu este adesea interpretată prin prisma valorilor și principiilor estetice literare romane, redarea lui Conon se conformează mai degrabă cu principiile morale și religioase grecești[11]. Variațiile în aceste narațiuni subliniază însă adaptabilitatea miturilor în genere, precum și capacitatea lor de a transmite un ethos cultural distinct, cu prerogative artistice diametral opuse.

2. Lupercalia, în contextul Metamorfozelor

Ovidiu oferă un context istoric bogat în scrierile sale, cu referire la festivalul roman *Lupercalia*, care ne ajută să înțelegem mult mai bine practicile religioase și normele sociale ale Romei antice în epocă. *Lupercalia*, sărbătorită pe 15 februarie, era un component esențial al vieții religioase romane, asociat cu fertilitatea și purificarea, dar profund înrădăcinat și în mitologia fondatoare a orașului:

„The Luperci, they say, were imitating the pastoralis iuventus, the young men who had gathered around Romulus and Remus. Their name, like that of the Lupercalia, was an allusion to the two brothers' foster mother, the she-wolf, and to their childhood in the wilderness, during which their hearts became hardened and the seeds of their harsh future were sown.“[12]

„Lupercii, se spune, imitau pastoralis iuventus, tinerii care se adunaseră în jurul lui Romulus și Remus. Numele lor, la fel ca și cel al Lupercaliilor, era o aluzie la mama lor adoptivă, lupoaica, și la copilăria lor în sălbăticie, perioadă în care inimile lor s-au întărit și semințele viitorului lor aspru au fost semănate.” [trad.n]

Ritualurile festivalului erau centrate în jurul *Lupercilor*, tinerii, de obicei bărbați, care desfășurau ceremoniile specifice în această perioadă. Evenimentul începea cu sacrificarea unei capre, al cărei sânge era apoi uns pe frunțile celor doi conducători Luperci, iar pielea animalului era tăiată în fâșii și folosită de protagoniștii ritualului ca bice.[13] Acest grup de tineri alergau apoi dezbrăcați în jurul Colinei Palatine, lovind pe trecătorii care îi întâlneau pe traseu cu bicele din piele de capră - act care ar fi sugerat ideea unui ritual de fertilitate, sau chiar un ritual de purificare.[14] Este notabil aici faptul că femeile, în special cele care sperau să rămână însărcinate, se poziționau de bunăvoie de-a lungul rutei alergătorilor pentru a primi aceste lovituri, văzute ca pe niște veritabile binecuvântări - iar actul în sine al lovirii cu biciul fiind considerat capabil de a conferi fertilitatea sporită de care aveau nevoie[15].

Includerea acestui festival de către Ovidiu în *Metamorfoze* nu doar că ancorează narațiunea în specificul cultural al Romei antice, dar reflectă și împletirea ritualului religios cu

[10] Conon. *Narrations*. https://topostext.org/work/489, Paragraph 24.
[11] Patricia A. Rosenmeyer, *Ancient Greek Literary Letters - Selections in translation*. Routledge, New York, 2006, pp. 4.
[12] G. Dumézil, *Mitra-Varuna: An Essay on Two Indo-European Representations of Sovereignty*, New York, Zone Books, 1988, p. 27.
[13] *Ibid*, p. 37.
[14] M. Beard, J. North, S. Price, *Religions of Rome: Volume 1, A History*, Cambridge Cambridge University Press, 1998, p. 47.
[15] *Ibid*, p. 261.

cea a mitului și a practicii sociale. Acest aspect mai straniu, chiar violent, al festivalului, scoate în evidență tocmai atitudinea romanilor față de fertilitate și influența divină în viața de zi cu zi. Prin această referință, Ovidiu ilustrează chiar omniprezența religiei în viața publică și privată romană și așterne o lumină mult mai revelatoare asupra obiceiurilor și credințelor societății romane în epocă[16].

3. Apollo și Daphne

Povestea lui Apollo și Daphne ilustrează, prin prin călătoria transformativă a personajelor sale, temele castității și dragostei neîmpărtășite: Daphne, o nimfă devotată zeiței Diana și angajată în perpetuarea acerbă a propriei sale virginități, devine subit obiectul dorinței intense a zeului Apollo - după ce acesta este lovit de săgeata lui Cupidon[17]. În încercarea ei disperată de a scăpa de avansurile zeului, nimfa se roagă tatălui său - zeul râului, Peneus - pentru intervenție rugăminte care duce în final la transformarea ei într-un arbore de laur:

„Her prayer was scarcely finished when she feels
a torpor take possession of her limbs—
her supple trunk is girdled with a thin
layer of fine bark over her smooth skin;
her hair turns into foliage, her arms
grow into branches, sluggish roots adhere
to feet that were so recently so swift,/
her head becomes the summit of a tree;
all that remains of her is a warm glow."[18]

„Abia terminase ea rugăciunea când simte
o amorțeală stăpânindu-i membrele -
trunchiul ei suplu este încins cu un strat subțire
de scoarță fină peste pielea ei netedă;
părul i se transformă în frunziș, brațele ei
devin ramuri, rădăcini lente se lipesc
de picioarele ce au fost până de curând atât de iuți,/
capul ei devine vârful unui copac;
tot ce mai rămâne din ea este o căldură vie." [trad.n]

În termeni literari, această metamorfoză servește ca un simbol puternic al castității și al dragostei neîmpărtășite. Transformarea Daphnei poate fi interpretată ca un mijloc radical de a-și asigura menținerea propriei purități, transfigurarea această permanentă îndepărtând-o irevocabil de Apollo. În contextul istoric pe care dorim să-l explorăm însă, portretizarea acestor evenimente mitologice de către Ovidiu reflectă și interacțiunea complexă între dorință, libertate și destin cu care ar fi putut rezona publicul roman al vremii. Narațiunea subliniază subiecte de autonomie personală, de libertate în alegeri, dar și consecințele intervenției invazive a divinului în viețile muritorilor. Pentru scopurile acestui articol, putem privi metamorfoza utilizată de Ovidiu ca un simbol profund religios, o metaforă cuprinzătoare prin care putem explora teme emoționale și morale mai profunde în povestirile sale mitologice și modul în care acestea afectează religiozitatea societății romane a timpului. Prin cronologia haotică a evenimentelor prezentate în opera sa, Ovidiu prezintă publicului său contemporan (dar și ulterior), o viziune

[16] Denis Feeney, *Literature and Religion at Rome: Cultures, Contexts, and Beliefs*. Cambridge, Cambridge University Press, 2001, p. 71.
[17] Ovid, *op. cit.*, pp. 81-82.
[18] *Ibid*, p. 85.

personală, unică - o perspectivă alternativă prin care se poate privi lumea din jur, dar și trecutul istoric așa cum fusese până atunci reprezentat în mitologie[19].

4. *Oameni și zei*

O temă recurentă în *Metamorfozele* lui Ovidiu este relația dintre oameni și zei. Dinamica dintre uman și divin este explorată în profunzime prin diverse narațiuni, evidențiind totodată complexitățile și, adesea, paradoxurile inerente ce se regăsesc în această relație[20].

Povestea lui Apollo și Daphne, de exemplu, condensează dinamica disproporționată de putere și consecințele dorinței divine care afectează destinul uman. Transformarea finală a Daphnei într-un arbore de laur, pentru a scăpa de urmărirea lui Apollo, este o reprezentare simbolică magico-religioasă a modului în care intervenția divină poate altera drastic viața umană, în contextul religios al societății romane.

Un alt exemplu notabil este povestea lui Jupiter și Io, unde apetitul nesățios al lui Jupiter duce la transformarea lui Io într-o vacă, pentru a scăpa de mânia Iunonei[21]. Această poveste nu doar reflectă vulnerabilitatea conștientizată a muritorilor în fața capriciilor divine, dar și interacțiunea complexă dintre teme de înșelăciune, gelozie și putere în rândul zeilor înșiși - dinamică acidă ale cărei repercusiuni se revarsă inevitabil și asupra existenței umane[22].

Ambele povești, alături de multe altele explorate de Ovidiu în *Metamorfozele* sale, descriu o lume în care zeii intervin frecvent în afacerile umane, adesea conduși de dorințele și rivalitățile lor proprii. Aceste interacțiuni pot duce atât la acte benevole, cât și la consecințe tragice pentru oameni - spectatori și, uneori, participanți fără drept de decizie în jocurile lor - reflectând totodată natura imprevizibilă și uneori capricioasă a zeilor[23].

Concluzii

Analiza comparativă a *Metamorfozelor* lui Ovidiu dezvăluie așadar o densă împletire de elemente religioase și culturale ale operei care au influențat evoluția sentimentului religios roman. Trebuie remarcată moștenirea longevivă a mitologiei sale reprezentative și relevanței operei în diferitele stadii de evoluție ale culturii romane. *Metamorfozele* funcționează efectiv ca o reflecție culturală a societății în cadrul căreia opera a fost compusă, redând totodată credințele, normele sociale, dar și interogările filozofice ale timpului. Fie că este văzută prin prin prisma politeismului roman contemporan lucrării, fie prin subtilitățile mecanismelor literare angajate de poet, opera își menține relevanța și continuă să ofere perspective noi despre evoluția sentimentului religios roman.

Studiul *Metamorfozelor* lui Ovidiu oferă așadar o perspectivă detaliată asupra modului în care opera a reunește elementele religioase și culturale romane, dar și influențele externe de care autorul se folosește, fără evidente rețineri, pentru a-și întregi viziunea artistică. Opera nu reflectă doar bogăția și diversitatea panteonului roman, dar abordează cu îndrăzneală și temele de transformare și tranzitorietate - elemente centrale în teologia romană timpurie. Prin redarea unei serii de mituri care descriu transformări miraculoase, *Metamorfozele* oferă o perspectivă unică asupra viziunii romane despre divinitate și a relației lor cu aceasta. Ovidiu nu doar că ilustrează mitologia romană în versurile sale, ci contribuie realmente la formarea unui cadru conceptual în care omul roman obișnuit poate înțelege natura efemeră a existenței umane și relaționa, așadar, mai pragmatic cu complexitățile divinității ce o guvernează. *Metamorfozele* devin astfel un instrument de propagare a valorilor și credințelor romane și ajută în mod indirect la consolidarea identității religioase și culturale a Romei antice.

[19] Alessandro Schiesaro, *op. cit.* p. 82.
[20] Denis Feeney, *op. cit*. p. 171.
[21] Ovid, *op. cit.* p. 88.
[22] Stephen Harrison, *Ovid and genre: evolutions of an elegist*, in the Volume *The Cambridge Companion to Ovid*. Edited by Philip Hardie, Cambridge, Cambridge University Press, pp. 86-88.
[23] K. Galinsky, *op. cit*. pp. 354-355.

Prin îmbinarea artistică a mitului și a realității, Ovidiu oferă un model de interpretare și integrare al evenimentelor cotidiene, precum și a fenomenelor naturale descrise într-un cadru supranatural mitologic. Contribuțiile semnificative ale operei sale în dinamica și evoluția religiei romane penetrează astfel zeitgeist-ul atemporal al epocii și subliniază totodată rolul crucial al literaturii în configurarea și menținerea discursului religios în societate. Astfel, *Metamorfozele* lui Ovidiu transced nivelul de operă literară și devin un veritabil document cultural; un instrument de referință pentru manifestarea, respectiv evoluția sentimentului religios și al identității culturale în Roma antică.

BIBLIOGRAPHY

BARCHISSI, Alessandro, *The Poet and the Prince.Ovid and Augustan Discourse*, Berkeley, University of California Press, 1997.

BEARD, M., NORTH, J., PRICE, S., *Religions of Rome: Volume 1, A History*. Cambridge, Cambridge University Press, 1998.

CIZEK, Eugen, *Istoria Romei*, București, Editura Paideia, 2002.

*** *Istoria Literaturii Latine*, vol. I, II, Ediția a II-a revăzută şi adăugită, București, Grupul Editorial Corint, 2003.

*** *Istoria în Roma antică, (Teoria şi poetica genului),* Colecția Universitas, București, Editura Teora, 1998.

CONON, *Narrations*. https://topostext.org/work/489, Paragraph 24.

DUMEZIL, G., *Mitra-Varuna: An Essay on Two Indo-European Representations of Sovereignty*, New York, Zone Books, 1988.

FEENEY, Denis. *Literature and Religion at Rome: Cultures, Contexts, and Beliefs*. Cambridge, Cambridge University Press, 2001.

GALINSKY, Karl, *The Cambridge Companion to the Age of Augustus*, Cambridge, Cambridge University Press, New York, 2005.

HARDIE, Philip. *The Cambridge Companion to Ovid*. Cambridge, Cambridge University Press, 2003.

OVID, *Metamorphoses*. *Translated and with notes by* Charles Martin, New York, W.W.Norton & Company, 2004.

ROSENMEYER, Patricia A., *Ancient Greek Literary Letters - Selections in translation*. New York, Routledge, 2006.

SYME, Ronald, *The Roman Revolution*, Oxford, Oxford University Press, 2002.

ZANKER, Paul, *The Power of Images in the Age of Augustus*. Michigan, University of Michigan Press, 1988.

VISUAL METHODS IN THE STUDY OF THE CONSTRUCTION OF SOCIAL REPRESENTATION

Olga Guțu

PhD Student, State University of Moldova

Abstract: Since the late 20th century, qualitative research has seen a rapid growth in visual research methods. This can be explained by the increasing role of the visual in our everyday life. This growth is also related to major changes taking place in various aspects of our lives. These changes come to challenge the subject to face multiple information, vast as interpretations, sometimes leading to the reinterpretation of some meanings of social phenomena. The given study is a theoretical reflection on visual methods. The work focuses on visual methods such as: drawing, visual media and photography, print media and online media as a means of qualitative research of social representations. Visual methods can be suitable tools in educating or rather in adjusting common knowledge about a certain social object. From the perspective of approaching this subject, we can deduce work techniques for the purpose of adjusting or partially correcting the elements susceptible to change within a social representation.

Keywords: Social representations, methods, interventions, movie, media, drawing, visual methods, qualitative research.

Teoria reprezentărilor sociale (TRS) se concentrează pe studierea formelor, conținuturilor și funcțiilor cunoștințelor comune partajate social. TRS este o teorie a cunoașterii sociale conform căreia oamenii folosesc reprezentările sociale pentru a se orienta în lumea materială și socială [2]. Încă de la începutul acestei teorii, Moscovici a recunoscut rolul vizualului în formarea cunoașterii sociale. Cu toate acestea, în cadrul acestei teorii particulare și în psihologia socială în general, materialele textuale au dominat cercetarea, iar utilizarea materialelor vizuale este încă relativ limitată [4]. În ciuda acestui fapt, au fost făcute contribuții influențe folosind elementele vizuale, de exemplu Miligram și Jodelet, 1976; De Rosa, 1987; De Rosa și Farr 2001; iar cercetările recente privind reprezentările vizuale au arătat un interes din în ce mai mare pentru metodele și materialele vizuale, de exemplu: Moloney, 2007; Howard, 2007; De Rosa, 2014; Hakokongas și Sakki, 2016; Hakokongas, 2017; Martikainen, 2020.

Încă de la sfârșitul secolului XX-lea, cercetarea calitativă a cunoscut o creștere rapidă a metodelor de cercetare vizuală [7], aspect poate fi explicat prin rolul din ce în ce mai mare al vizualului în viața de zi cu zi, ca exemplu, noile forme de social media [9]. De asemena, interesul poate fi explicat și prin modificările materiale, vizuale, emoționale, schimbări afective concretizate în științele sociale.

Materialele vizuale utilizate în scopuri de cercetare sunt diverse și includ *desene, fotografii, imagini de știri și medii vizuale*.

Reprezentările sociale nu sunt împărtășite în mod constant de toți membrii unei societăți, ceea ce îi diferențiază în mod clar de reprezentările colective durkheimiene. De fapt, societățile, grupurile de oameni și persoanele individuale au numeroase reprezentări sociale despre același obiect social [1, 2, 7]. Potrivit lui Moscovici, existența diferitelor reprezentări sociale formează o motivație centrală pentru interacțiune și comunicare: oamenii învață unii de

la alții și își doresc să cunoască punctele de vedere ale celuilalt. Semnificațiile multiple [2] și negocierea acelor semnificații evidențiază calitatea dinamică a reprezentării sociale, conceptualizată ca polifazie cognitivă [7].

Reprezentările sociale sunt construite din anumite puncte de vedere și, prin urmare, ele pot fi folosite pentru a promova interesele diferitelor grupuri de oameni. După cum Phoenix și colab. in 2017 au sugerat, reprezentările sociale pot fi un mijloc de a influența în mod deliberat oamenii și de a folosi puterea. Din acest motiv, metode de cercetare precum desenul sunt necesare pentru a recunoaște și a urmări reprezentările sociale hegemonice, polemice și emancipate.

Cercetări anterioare folosind mijloace vizuale în cadrul teoriei reprezentărilor sociale

Diverse materiale vizuale au fost utilizate în cercetarea RS, inclusiv fotografii [Sarrica și Brondi, 2020]; imagini furnizate de cărți, presă și alte forme de media tipărită [Hakokongas și Sakki, 2016; Martikainen, 2019; Sakki, 2010]; caricaturi politice [Moloney, 2007]; meme de internet [Hakokongas et al., 2020]; și reclame [Salelless și Romain, 2014]. Deși sunt mai puțin frecvente, desenele create de participanți au fost folosite pentru studiul reprezentărilor sociale ale bolilor mintale [De Rosa, 1987], inteligenței [Raty și colab., 2012], rasismului [Howarth, 2007], educației [Martikainen, 2019, 2020], și locațiilor, cum ar fi orașul Paris [Milgram și Jodelet, 1976]. Toate aceste studii au folosit metoda desenului în procesul de obiectivare cu scopul de a face tangibile reprezentările sociale abstracte. În plus, imaginile au fost desenate individual, iar accentul s-a pus pe ontogeneză (cum se manifestă reprezentările sociale la nivel individual). Arruda [7] a susținut că desenele pot oferi informații mai aprofundate despre reprezentările sociale decât relatările verbale care prezintă „urme de elemente arhaice, utopice, mitice, fantastice și afective". În studiul său despre bolile mintale, De Rosa in 1987 le-a cerut participanților italieni să deseneze o imagine a unui nebun. Ea a observat că persoanele care sufereau de boli mintale erau asociate cu trăsături vizuale stigmatizante (cum ar fi coarnele) și că concepțiile asociate cu acestea puteau fi urmărite până la imaginile demonilor din picturile bisericii medievale. Prin urmare, prin metoda desenului, de Rosa a indicat influențele culturale adânc înrădăcinate în gândirea de bun simț a oamenilor moderni.

Potrivit lui Rose [9], metodele de cercetare vizuală se referă la o gamă largă de practici de cercetare care „folosesc materiale vizuale de un fel ca parte a procesului de generare a dovezilor pentru a explora întrebările de cercetare". Mai precis, metodele de cercetare vizuală includ atât abordări conduse de participanți, prin care participanții la cercetare produc date vizuale sau discută un subiect de cercetare facilitat de imagini, cât și abordări conduse de cercetător, prin care cercetătorii analizează diferite tipuri de materiale vizuale [Leavy, *apud* 8]. Indiferent de metoda de producție, imaginile vizuale pot fi studiate din trei perspective: producerea imaginii, imaginea în sine și percepția imaginii [Mitchell *apud* 9]. Recent, domeniul de aplicare al metodelor de cercetare vizuală s-a extins pentru a include și practici prin care imaginile vizuale sunt folosite pentru a exprima, elucida, rezuma și disemina rezultatele cercetării [Gameiro, Leavy, *apud* 7]. Potrivit lui Leavy in 2018 și Theron in 2012, metodele de cercetare vizuală sunt capabile atât să îmbogățească cercetarea bazată pe metode verbale, cât și să permită accesul la straturi de cunoștințe și experiență greu de exprimat în cuvinte. Unul dintre cele mai importante motive pentru aplicarea metodelor de cercetare vizuală e deoarece sa constatat că metodele vizuale abordează și atrag experiențele și emoții (tacite) ale participanților [Leavy, McNiff, *apud* 7], îi motivează să-și împărtășească experiențele și îi motivează să asculte experiențele colegilor participanți [7]. În plus, persoanelor care suferă de anxietăți sociale, precum și diverse grupuri marginalizate și vulnerabile, pot mai ușor să își exprime gândurile și experiențele vizuale decât verbale [5]Cercetările anterioare au constatat, de asemenea, că metodele de cercetare vizuală pot diminua implicarea cercetătorului și conceptele verbale ale acestuia, rupând astfel relația ierarhică dintre cercetători și participanți

pentru a oferi participanților mai mult control asupra situației cercetării [Leavy a*pud* 8, 5, Mannay *apud* 7]. Caracteristicile și beneficiile metodelor de cercetare vizuală în general se aplică și desenului ca metodă de producere a datelor.

Metode de cercetare vizuală

Vânzările de ziare tipărite au scăzut în ultimele decenii, în mare parte din cauza creșterii interesului pentru internet. În consecință, expunerea la știri prin intermediul rețelelor de socializare, în special Facebook (adică cea mai populară platformă socială, cu aproximativ 2,5 miliarde de utilizatori) este în creștere, iar majoritatea ziarelor tradiționale îl folosesc ca mijloc de diseminare a știrilor și de interacțiune cu publicul lor [Hille, Bakker *apud* 7].

Media online vizează publicul tânăr, format în principal din persoane sub 35 de ani [Newman, *apud* 3] care sunt obișnuiți să acceseze informații ușor, rapid și prin mai multe dispozitive (de exemplu, telefonul mobil, computerul și tableta digitală). În plus, rețelele sociale online le permit persoanelor să comenteze și să partajeze instantaneu știrile comunității lor virtuale. Prin urmare, publicul tind să fie mai activ în procesul de diseminare.

Presa scrisă și presa online a devenit o sursă de informare pentru elevi de toate vârstele. Accesibilitatea pentru sursele media din ultimii 10 ani necesită o schimbare de abordare cu privire la modul cum sunt percepute informațiile primite prin rețele sociale. Este imperios necesar ca elevii să dezvolte abilitățile de analiză și gândire critică față de mesajele transmise de media, capacitatea de a discerne între o informație veridică și manipulare, capacitatea de a lua decizii și de a acționa în cunoștință de cauză.

Prin canalele sale, media poate fi, însă, o „armă cu două tăișuri”:

a) Ca factor de progres, influența sa se reflectă în ridicarea calității și a standardelor culturale și sociale ale vieții.

b) Ca mijloc de dominare și manipulare, nu face decât să marginalizeze sau să diminueze răspunsul publicului la marile provocări ale realității de zi cu zi.

În absența unei educații pentru media ca sursă de autoeducare, fără o interpretare „obiectivă” a perceperii critice a informațiilor transmise prin media, aceste tehnologii nu vor face parte din potențialul vieții, ci din rutina acesteia.

Media vizuală se interpretează în primul rând folosind ceea ce văd oamenii, spre deosebire de mediile audio sau tactile. Acesta joacă un rol important în publicitate, artă, comunicare, educație, afaceri și inginerie. Media vizuală este folosită ca ajutor pentru învățare, cum ar fi prezentările și ghidurile de formare atât pentru copii cât și adulți. Tipurile de medii vizuale includ imagini digitale și imagini imprimate, fotografii, grafică, clipuri video, structuri arhitecturale și lucrări artistice.

Pe lângă *mediile* și opiniile diferite ale oamenilor, polifazia cognitivă poate rezulta și din reprezentări sociale care au stări diferite [7].

Reprezentările sociale dominante/superioare conceptualizează sisteme de idei, valori și norme care sunt în mare măsură împărtășite și acceptate în grup. Devierea de la norme și valori, transformă RS în RS polemice și emancipatorii, care conceptualizează idei, valori și norme împărtășite de grupuri mai mici de oameni. Acestea pot include puncte de vedere opuse reprezentărilor sociale hegemonice, idei și valori legate de grupuri minoritare de oameni sau idei noi și emergente care nu sunt împărtășite pe scară largă de public [7].

*Imaginile inductive***.** Cui Gu, Thanachart Lornklang, colaboratori ai Universității din Thailanda au realizat un studiu în 2021, pentru a studia eficacitatea cuvântului-imagine ca model inductiv (PWIM) și jocul teatral pentru procesul de învățare. Rezultatele experimentului au arătat că scorurile medii ale studenților la post-test au fost semnificativ îmbunătățite decât la pre-test, iar rezultatele chestionarului au arătat că participanții au fost foarte mulțumiți de învățarea limbii engleze prin model inductiv cu imagini, cu cuvinte și teatru pentru cititori. Rezultatele au indicat că învățarea limbii engleze prin modelul inductiv imagine-cuvânt și teatrul oferit cititorilor este o modalitate eficientă pentru îmbunătățirea rezultatelor învățării

vocabularului englez al subiecților, deoarece oferă suport vizual și oportunități pentru ei de a se angaja în îmbogățirea vocabularului.

Astfel putem presupune că utilizând această tehnică în cadrul studierii unei RS putem de asemenea aduna date utile și relevante în identificarea elementelor unei RS despre un anume obiect social. Această tehnică poate fi aplicată la diverse categorii de vârstă, adaptând imaginile conform criteriului necesar în raport cu vârsta subiecților.

Fotografiile pot oferi o reprezentare directă și precisă a oamenilor, locurilor, obiectelor și evenimentelor și este adesea folosită în prezentarea materialului textual. Fotografia rămâne a fi un mediu de impact pe întreaga planetă și care are capacitatea de a determina reacții sociale puternice și reforme politice. Prin prezentarea fotografiilor despre un obiect dorit, pot fi transmise idei, emoții, percepții. Din punct de vedere istoric, fotografia pare să fi fost folosită pentru a răspândi propagandă sau a arăta realitatea. Ministerul de propagandă al lui Goebbels a folosit fotografii pentru a menține controlul politic al naziștilor, în special în rândul tinerilor. Potrivit lui Brady, aparatul de fotografiat este „ochiul istoriei" [3], iar fotografia este, de asemenea, un instrument eficient pentru a arăta ceea ce nu se vede. Icoanele Holocaustului au puterea de a îngloba narațiunile complexe ale Shoahului [Stier *apud* 3]. O imagine stereotipă înfățișează un grup de oameni purtând uniforme cu dungi și stând în spatele sârmei ghimpate. Această fotografie condensează cruzimea lagărelor de concentrare. În cele din urmă, pictogramele sunt probabil cel mai relevant exemplu al legăturii dintre imagini și reprezentările sociale, acțiunile intenționate fiind bazate pe înțelegerea semnelor arbitrare. Imaginile tipice (adică înțelese ca cele mai bune reprezentări vizuale ale conceptelor verbale) pot avea un impact mai mare asupra memoriei pe termen scurt decât imaginile atipice [6]. Ele pot permite, de asemenea, o mai bună înțelegere a unui scenariu, în absența textului [6, Moliner *apud* 3]. Luate împreună, constatările de mai sus susțin ideea că imaginile pot transmite cunoștințe și convingeri de bun simț despre obiectele sociale și sunt capabile să le exprime într-un mod pe care oamenii le pot înțelege cu ușurință. O imagine poate fi asociată cu referentul ei datorită gradului de asemănare dintre ele, dar și pentru că oamenii au dobândit un sistem de interpretare și de a da sens imaginilor. Când Joffe și Haarhoff în anul 2002 au studiat RS a Ebola prin articole publicate în ziarele britanice, au găsit o interacțiune între mass-media și reprezentările laice ale Ebola: „Rolul mass-media în modelarea reprezentărilor laice nu constă numai în ceea ce este scris, ci și în pozele care apar alături de articol". Lucrarea lui Joffe a evidențiat, de asemenea, capacitatea materialului vizual de a evoca emoții.

Desenul se consideră o abordare practică și de prag scăzut a expresiei vizuale și a producerii de material de cercetare vizuală [5, Lyon, Turkmenoglu *apud* 7]. Prin „metodă cu prag scăzut", se face referire la faptul că desenul nu necesită abilități tehnice complexe sau o gamă largă de instrumente și materiale. În al doilea rând, desenul nu este utilizat în prezent la fel de mult ca fotografia în comunicarea vizuală [9] și, din acest motiv, desenul poate oferi o lentilă neobișnuită pentru vizualizarea vieții de zi cu zi și poate promova reflecția și conștientizarea problemelor și rutinelor de zi cu zi (Mannay , 2010, 2016). Iar în al treilea rând, deși cercetătorii au fost mult mai puțin înclinați să folosească desenul cu adulții decât cu tinerii și copiii [7], desenul este o metodă incluzivă, potrivită pentru cercetările efectuate în rândul diverselor grupuri de persoane de diferite vârste, iar aspectul angajării corporale inclus în desen poate oferi acces la straturi încorporate de reprezentări sociale [7]. Și nu în ultimul rând, cu excepția lucrărilor unor autori precum De Rosa (2014) și Martikainen (2019a, 2020), caracteristicile și calitățile desenului au fost puțin discutate în cercetarea reprezentărilor sociale. Putem spune că elaborarea desenului ca mijloc de exprimare vizuală va contribui la conștientizarea cercetătorilor cu privire la aplicabilitatea metodei în cercetarea reprezentărilor sociale.

În cadrul TRS, relaționăm desenul în principal cu procesul de obiectivare pentru exprimarea reprezentărilor sociale într-o formă vizuală [Hakokon, Sakki *apud* 7]. Pentru a

deveni conștienți de reprezentările sociale, avem nevoie de practici prin care valorile și ideile pe o anumită temă să poată fi materializate și făcute tangibile [2]. Desenul este o astfel de metodă.

Un exemplu de utilizare a desenului ca metodă au folosit Ratyet în 2012, unde ca scop a fost studierea RS ale inteligenței. Ei au cerut cadrelor didactice să deseneze o imagine a unei persoane inteligente. Sa identificat că conceptul de inteligență este legat de anumite caracteristici vizuale și obiecte fizice, cum ar fi ochelarii de vedere și cărțile. În plus, au găsit concepții de gen despre inteligență: în timp ce femeile inteligente erau adesea descrise ca profesori, bărbații inteligenți erau descriși ca profesori. Folosind un design de studiu similar, Martikainen [7] a cerut elevilor și profesorilor din învățământul secundar superior să deseneze o imagine a unui profesor tipic. Rezultatele au arătat că, în general, elevii îl considerau pe profesorul obișnuit ca fiind strict și plictisit, în timp ce profesorii îl descriu pe un profesor tipic ca pe un expert în *multitasking*. A devenit evident că reprezentările sociale ale cadrelor didactice ale elevilor s-au concentrat pe modul în care profesorii îi tratează pe elevi și comunică cu aceștia, în timp ce reprezentările sociale ale cadrelor didactice a profesorului au subliniat experiența bazată pe cunoștințe și o profesie provocatoare. Prin urmare, desenele au concretizat diferitele înțelegeri de bun simț dintre elevi și profesori. Aceste diferențe în reprezentările sociale pot cauza dificultăți în interacțiunile din mediul școlar.

În abordarea participativă, tangibilitatea vizuală a desenelor poate motiva și angaja participanții să reflecteze asupra gândurilor și experiențelor lor, permițând o înțelegere mai nuanțată a reprezentărilor sociale. Capacitatea desenului de a concretiza reprezentările sociale este deosebit de fructuoasă atunci când se studiază și se compară reprezentările sociale între grupuri sau oameni [7]. După cum a arătat Martikainen [7] desenele pot concretiza diferențele dintre reprezentările sociale care ar putea problematiza interacțiunea.

Prin urmare, nu privim desenul ca un proces liniar prin care grupul trece de la semnificațiile și imaginile mentale construite mental la exteriorizarea lor mecanică într-o formă vizuală. Mai degrabă, înțelegem desenul ca un proces evolutiv de construcție a sensului [5, 7] prin care actul desenului, materialele și instrumentele utilizate, precum și imaginea emergentă în sine:

— ca forme. a „gândirii vizuale” [7]

— contribuie la semnificația și conținutul desenului final [Mitchell *apud* 7; 9].

Potrivit lui Mannay (2010, 2016), desenul ca metodă de construcție a sensului poate face ca lucrurile familiare să pară nefamiliare, ceea ce ajută la recunoașterea modurilor obișnuite de a gândi și de a acționa [Kalampalikis, Haas *apud* 9]. Simultan, sistemele de idei, norme și valori – cu alte cuvinte, reprezentările sociale [2] – menținând gândirea și comportamentul obișnuit devin ținte observabile ale reflecției critice.

Fluctuația dintre mental și vizual conferă desenului dimensiuni emergente, iar rezultatul desenului nu poate fi pe deplin cunoscut dinainte [Bullen et al.; Knight et al., Lyon *apud* 11]. Calitatea evolutivă a desenului face din acesta un forum prin care straturi tacite și ascunse de reprezentări sociale pot deveni exprimabile [7]. Prin urmare, desenul poate crea posibilități de articulare a reprezentărilor sociale naturalizate dincolo de conștientizarea conștientă a sertarilor [4].

Desenul nu trebuie să fie o procedură individuală. De exemplu, Knight și alți cercetători în 2015 au aplicat o metodă de desen participativ cu copiii și tinerii ca mijloc de împărtășire a experiențelor și de construire a înțelegerii inter-generaționale între copii, tineri și cercetătorii înșiși. Metoda lor a inclus atât desenul, cât și vorbitul despre desene și au observat cum „acțiunea de a desena” împreună cu alții poate face vizibile ideile, gândurile și teoretizările, precum și aspecte ale experiențelor și istoriei lor diverse” și cum „desenele au devenit uneori

un instrument de mediere". pentru a sprijini înțelegerea ideilor colective din spatele imaginilor" [Knight et al., *apud* 7]

Rogers în 2008, la rândul său, a dezvoltat o abordare a *desenului dialogic* prin care cercetătorul se apropie de participanții la cercetare ca o formă de conversație folosind mijloace vizuale de exprimare. Desenul dialogic urmărește construirea de experiențe comune și semnificație contributivă și, prin urmare, procesul de adunare este la fel de important ca rezultatul.

În această abordare, desenul apare ca o formă participativă de gândire vizuală prin care grupurile negociază nu numai semnificațiile, ci și rolurile și relațiile lor folosind mijloace vizuale. Prin urmare, desenul dialogic include reflecția asupra subiectului, ideile și experiențele proprii ale grupului despre subiect, relația dintre grup cu alte grupuri și ideile și experiențele pe care le exprimă. În abordarea participativă, desenul este o practică socială prin care se construiește cunoștințele [7]. Desenele create individual pot servi drept puncte de plecare pentru construirea în colaborare a sensului, participanții discutând și reflectând asupra gândurilor, experiențelor și emoțiilor generate de desenele realizate de alți participanți [7].

Desenul participativ poate fi aplicat fructuos în proiectele de dezvoltare comunitară, deoarece este o metodă de exprimare cu prag scăzut, care nu necesită abilități tehnice complexe și facilitează comunicarea între oameni din medii diferite [7;5]. Potrivit Literat, în 2013, desenul participativ este o modalitate incluzivă și interactivă de a rupe ierarhia dintre cercetători și participanți și de a oferi potențial de împuternicire personală și colectivă. În plus, desenul și reflecția asupra desenelor pot învăța participanții cum să înțeleagă lumea vizuală din jurul lor și să contribuie la dezvoltarea abilităților de alfabetizare vizuală [7].

Concluzii

În această lucrare am analizat metodele vizuale ca mijloc de producere a datelor și informațiilor utile în cercetare cum și când ar putea fi ele utile în studiul RS. Combinația de surse și metode facilitează accesul la o gamă largă de informații și, deoarece RS are aspect conceptual și iconic, combinația de metode ne permite să identificăm elementele posibile ale RS cercetate.

De asemenea, a fost argumentat utilitatea metodelor vizuale prin menționarea cercetărilor efectuate în ultimii ani utilizând tehnici vizuale. Metodele vizuale ca, desenul, fotografia, media online și media scrisă, imaginile inductive pot permite participarea a diverse grupuri de subiecți la cercetare îmbogățindu-ne astfel înțelegerea diversității reprezentărilor sociale și a relațiilor dintre concepțiile dominante, polemice și emancipate. În cele din urmă, tangibilitatea vizuală a desenelor, imaginilor poate ajuta la evidențierea diferențelor dintre ideile, valorile și normele subiecților care ar putea face dificilă interacțiunea socială

Notă: *Lucrarea a fost elaborată în cadrul proiectului „Bazele teoretice și metodologice ale asigurării activității psihologice în sistemul de învățământ general din perspectiva abordărilor societale contemporane". Cifrul: 20.80009.1606.10.*

BIBLIOGRAPHY

1. CAZACU D. *Reprezentarea socială a familiei*. Teză de doctorat. Chișinău. 2018
2. MOSCOVICI S. Fenomenul reprezentărilor sociale. În*: A. Neculau (ed.). Reprezentările sociale. Psihologia câmpului social*. Iaşi: Polirom, 1997. P. 15-75. ISBN 973-783-016-0.
3. CASTRECHINI A., POL E., VIDAL T. Social representation of environment: The role of photographs. In *International Journal of Social Psychology*. Volume 22, Barcelona. 2007. Pag. 267-277. https://doi.org/10.1174/021347407782194425

4. DE ROSA AS., FARR R. Icon and symbol: Two sides of the coin in the investigation of social representations. In: *Buschini F and Kalampalikis N (eds) Penser la vie, le social, la nature. Mélanges en hommage à Serge Moscovici.* Paris: Les Editions de la Maison des Sciences de l'Homme, pp.237–256. 2001.

5. LITERAT I. A pencil for your thoughts: participatory drawing as a visual research method with children and youth. *In International Journal of Qualitative Methods* 12(1), 2013. 84–98 pages.

6. LOPES DA SILVA A. F., COHEN G., GAYMARD S. Images and social representations of students identity and university experience. In *Papers on Social Representations* Volume 29, Issue 2, pages 12.1-12.23. 2020. Peer Reviewed Online Journal. ISSN 1021-5573

7. MARTIKAINEN J., HAKOKÖNGÄS E. Drawing as a method of researching social representations. In *Qualitative Research,* Vol. 0(0) Pag. 1–19 2022, https://journals.sagepub.com/home/qrj Doi 10.1177/14687941211065165

8. RAY L. Social theory, photography and the visual aesthetic of cultural modernity. In *Cultural Sociology* 2020, Vol. 14(2) pages 139 – 159. 2020 https//journals.sagepub.com/home/cus Doi: 10.1177/1749975520910589

9. ROSE G. Visual Methodologies: An introduction to the interpretation of visual materials. In *Sage.* London. 1-26 pages. 2016. ISBN 978-1-412921909

10. TSOUKALAS I. A Method for Studying Social Representations. In *Quality & Quantity*. Vol. 40. Pages 959–981. Sweden 2006. DOI 10.1007/s11135-005-5077-3

11. WALMSLEY C. Social Representations and the Study of Professional Practice Canada. *In International Journal of Qualitative Methods*. Vol 3 (4) December 2004 ttps://www.researchgate.net/publication/254400637

THE PROCESSUALITY OF EXPERIENTIAL LEARNING IN PRESCHOOL

Amalia Enache

PhD Student, „Ion Creangă" State Pedagogical University of Chișinău

Abstract: In this article, we explore the deeper dimension of experiential learning in preschool, focusing on processuality and its impact on children's cognitive and social-emotional development. We emphasize the importance of active participation and ongoing reflection in the development of preschoolers' knowledge and skills. This study makes significant contributions to our understanding of how processuality influences the learning experience, highlighting the convergence of knowledge, the use of integrated representations and inner dialogue as fundamental elements.

Keywords: processuality, experiential learning, cognitive development, knowledge convergence, integrated representations.

Introducere. În universul dinamic al educației preșcolare, învățarea experiențială devine tot mai relevantă, oferind copiilor nu doar cunoștințe, ci și oportunități de a explora și de a înțelege lumea din jurul lor în mod activ. Această abordare educativă se îmbină cu conceptul esențial de procesualitate, subliniind nu doar actul învățării, ci și procesul continuu de adaptare, reflecție și integrare a experiențelor în evoluția cunoașterii.

Procesul educațional al preșcolarilor nu ar trebui să fie doar o acumulare pasivă de informații, ci o călătorie captivantă de descoperire și înțelegere. Învățarea experiențială oferă oportunități pentru copii de a-și construi cunoștințele prin explorare activă, joc și participare directă la activitățile relevante pentru viața lor cotidiană. Procesul nu se limitează doar la acumularea de cunoștințe academice; el are un impact profund asupra dezvoltării cognitive, sociale și emoționale a preșcolarilor. În acest context, conceptul de procesualitate devine central, reflectând nu doar ce învață copiii, ci și modul în care învață și cum această experiență influențează dezvoltarea globală.

Multe dintre studiile contemporane despre învățare descriu modul în care propria gândire continuă să evolueze și să fie reformulată. În 2001, John Heron a dezvoltat un model integrator care face legătura între dimensiunile emoțională, interpersonală și politică ale învățării. În mod semnificativ, el a remarcat că „În zilele noastre avem oameni care învață gândind, simțind și făcând - aducând toate acestea să influențeze dobândirea de noi cunoștințe și competențe" [19, p. 208]. J. Heron a subliniat astfel importanța celor trei dimensiuni ale învățării.

Dimensiunea sentimentală a învățării se bucură în prezent de un interes reînnoit, iar autori bine cunoscuți în domeniul educației adulților au adăugat un nou accent pe această dimensiune. Peter Jarvis a recunoscut că emoțiile sunt mai semnificative decât și-a imaginat în lucrările anterioare [22]. În mod similar, Knud Illeris a publicat lucrarea *The Three Dimensions of Learning* în 2002 și a adăugat rolul emoțiilor în gândirea sa despre învățare și a început să susțină că învățarea implică trei dimensiuni principale: cunoașterea, emoția și societatea. K. Illeris a observat că: „Pentru ca învățarea să fie caracterizată ca formare a experienței, cel care învață trebuie să fie prezent în mod activ și să fie conștient de sine în interacțiunea sa cu mediul social și/ sau mediul material" [20. p. 157].

I. Învățarea experiențială: pozițiile teoretice fundamentale. De la începutul anilor 1970, principiile și practicile învățării experiențiale au fost adoptate pe scară largă pentru a crea programe de studii și desfășurarea de cursuri și programe educaționale. Multe dintre inovațiile educaționale netradiționale care au înflorit în această perioadă, cum ar fi învățământul universitar de licență bazat pe competențe [28], învățământul profesional, educația profesională [3], programele universitare pentru cursanții adulți, și evaluarea învățării anterioare [23; 34] au folosit învățarea experiențială ca platformă educațională. Pe măsură ce educația experiențială, centrată pe învățare, a câștigat o acceptare pe scară largă în secolul al XXI-lea [30; 35], din ce în ce mai mulți educatori experimentează practici de învățare experiențială, cum ar fi învățarea prin servicii [2; 5], învățarea bazată pe probleme [17; 1], învățarea prin acțiune [31; 24; 14], educația prin aventură [15; 39], precum și simularea și jocurile [36; 37; 33].

La întrebarea ,,Ce este învățarea experiențială?" este dificil de răspuns, în parte pentru că învățarea experiențială a fost supusă multor interpretări, cu mulți autori care și-au dezvoltat propriile teorii, modele sau concepte de-a lungul timpului. Puțini au fost cei care au avut ca scop specific să ajute educatorii și formatorii să dezvolte înțelegerea artei și științei învățării experiențiale.

Învățarea experiențială a fost interpretată în multe moduri în diferite părți ale lumii, în cadrul multor profesii. În timp ce o multitudine de autori au contribuit la aceste deliberări, o definiție comună a învățării experiențiale rămâne evazivă: într-o anumită măsură, o astfel de definiție ar putea chiar să fie impracticabilă.

Învățarea experiențială are o istorie îndelungată și, desigur, povestea acestei evoluții poate fi dezvăluită în multe moduri. Cunoscutul aforism al lui Confucius (551-479 î.Hr.) ,,Aud și uit. Văd și îmi amintesc. Fac și înțeleg." a pus bazele timpurii, descendența, pentru interpretările ulterioare occidentale referitoare la învățarea din experiență. Acest simplu rezumat transmite un principiu important: se pare că, în Occident, cel puțin, că, dacă ni se spune pur și simplu, atunci uităm; dacă privim, s-ar putea să ne amintim; dar dacă facem lucrul real, acesta este cel mai bun mod de a învăța. Acest lucru destul de clar a fundamentat modelul de instruire ,,Spune, arată, fă" dezvoltat de către Edgar Dale [7].

În 1989, se spunea că învățarea experiențială cuprinde patru domenii principale:

1) acreditarea învățării anterioare;

2) schimbarea educației formale;

3) acțiunea comunitară;

4) creșterea și dezvoltarea personală [41]. Aceste domenii au evoluat și s-au diversificat acum în multe domenii mai mici, învățarea experiențială este, astfel, un concept divers și unul care cu siguranță nu este domeniul exclusiv al educației formale sau al învățării la locul de muncă. Învățarea experiențială este astfel un termen construit care continuă să evolueze.

Există mai multe poziții teoretice fundamentale referitoare la învățarea experiențială. Iată câteva dintre ele:

1. *Constructivismul:* Această poziție teoretică subliniază rolul activ al individului în construirea propriilor cunoștințe și înțelegeri. Învățarea experienței este văzută ca un proces în care indivizii construiesc cunoștințe și dezvoltări prin explorarea și rezolvarea problemelor în context autentic.
2. *Cognitivismul:* Această poziție teoretică se concentrează pe procesele cognitive implicate în învățare, cum ar fi atenția, memoria, gândirea și rezolvarea problemelor. Învățarea experiențială este văzută ca un proces de procesare a informațiilor și de construire a cunoștințelor prin interacțiuni cu mediul și prin reflectarea experiențelor.
3. *Existențialismul:* Această poziție teoretică subliniază importanța experienței personale și a subiectivității în învățare. Învățarea experiențială este văzută

ca un proces de explorare a sensului și a valorilor personale, prin creșterea proprietății indivizilor, construiesc identitatea și dezvoltă perspectivele asupra lumii.

4. *Pragmatismul:* Această poziție teoretică se concentrează pe aplicarea cunoștințelor și dezvoltării în context practice. Învățarea experiențială este văzută ca un proces de învățare prin acțiune și experiență practică, în care indivizi și competențe dezvoltă abilități aplicabile în viața reală.

Aceste poziții teoretice pot varia în abordarea lor și pot fi combinate sau adaptate în funcție de context și de teoreticienii implicați. Învățarea experiențială poate fi înțeleasă și practicată într-o varietate de moduri, în funcție de perspectivă și intențiile educaționale ale zonei.

II. Definiții ale învățării experiențiale. Învățarea experiențială este un termen care are multe ideologii și semnificații și din acest motiv este problematic, în special atunci când se încearcă să se stabilească limite definitorii. Unele dezbateri se concentrează în jurul măsurii în care învățarea experiențială ar putea chiar să cuprindă viața însăși, deoarece conceptul a evoluat până în punctul în care ,,distincția dintre experiență și non-experiență devine absurdă" [12, p. 87]. Încercarea de a găsi un concept sau un model general este, prin urmare, de asemenea, plină de probleme, nu în ultimul rând pentru că modelele sunt întotdeauna problematice, deoarece pot fi considerate fie prea simple în reprezentarea lor sau prea complexe pentru a fi puse în practică sau memorate.

Aforismul chinezesc și modelele ciclice, precum cel al lui David Kolb [25], sunt principii directoare relativ simple și memorabile, utile în proiectarea experiențelor de învățare.

Învățarea experiențială este un concept complex și vast, iar definițiile sale pot varia în funcție de perspectivele și contextul în care este abordată. Iată câteva definiții ale învățării experiențiale propuse de diferiți autori:

- ✓ David A. Kolb: Învățarea experiențială este procesul prin care cunoștințele sunt dobândite prin experiență directă, reflectă asupra acestei experiențe și aplicarea cunoștințelor noi în situații practice [25].
- ✓ John Dewey: Învățarea experiențială este procesul prin care indivizii învață prin acțiune și interacțiune cu mediul lor înconjurător. Aceasta implică explorarea, investigarea și reflectarea asupra experiențelor concrete și aplicarea cunoștințelor dobândite în contexte practice [9].
- ✓ Carl Rogers: Învățarea experiențială este procesul prin care indivizii învață prin implicare personală și experiențe autentice. Aceasta implică o atitudine deschisă și curioasă față de învățare, acceptarea propriilor emoții și experiențe, precum și dezvoltarea unei încrederi în sine [32].
- ✓ Paulo Freire: Învățarea experiențială este procesul prin care indivizii învață prin participare activă și conștientizare a realității sociale și politice [13]. Aceasta implică investigarea și analizarea critică a problemelor sociale și dezvoltarea capacităților de acțiune pentru schimbare.

Acestea sunt doar câteva definiții ale învățării experiențiale și există și altele, deoarece conceptul este subiect de cercetare și dezvoltare continuă. Învățarea experiențială poate fi privită din diverse perspective și poate fi adaptată la contextul specific de învățare și obiectivele individuale sau instituționale.

III. Teoria învățării experiențiale. D. Kolb a definit teoria învățării experiențiale pe baza mai multor modele fundamentale de învățare experiențială, inclusiv J. Dewey, C. Lewin și J. Piaget, care se referă practic la *învățarea din experiență* sau la *învățarea prin practică*. Elevii se cufundă într-o anumită experiență și își reflectă experiențele pentru a dezvolta noi abilități, atitudini sau moduri de gândire [26]. Învățarea experiențială este definită ca „procesul prin care cunoașterea este creată prin transformarea experienței. Cunoașterea rezultă din combinarea experienței de înțelegere și transformare" [25, p. 41]. Teoria învățării experiențiale

se bazează pe *șase propoziții* [25]. În primul rând, învățarea este un proces și nu un rezultat. Procesul va fi însoțit de feedback. În al doilea rând, învățarea include întotdeauna reînvățarea. Convingerile elevilor cu privire la un anumit subiect sunt provocate și testate cu idei și perspective noi. În al treilea rând, procesul de învățare este condus de conflicte, diferențe sau dezacorduri. Prin rezolvarea conflictelor sau discutând dezacordurile indivizii învață. În al patrulea rând, învățarea înseamnă adaptarea la mediu prin simțirea, gândirea, perceperea și comportamentul într-un anumit mod. În al cincilea rând, învățarea rezultă din asimilarea noilor experiențe la conceptele existente și invers. În cele din urmă, cei care învață creează noi cunoștințe. Pe baza acestor șase propuneri și pentru a dobândi noi abilități, atitudini sau cunoștințe, elevii trebuie să se confrunte cu patru moduri de învățare experiențială. Modurile de învățare includ două moduri opuse de înțelegere a experiențelor și două moduri opuse de transformare a experiențelor. Experiența de apucare include *experiența concretă și conceptualizarea abstractă*, în timp ce experiențele de transformare se referă la *observarea reflexivă și la experimentarea activă*. Aceste moduri de învățare apar într-un ciclu în patru etape. În primul rând, elevii au experiențe concrete. Se implică într-o situație nouă cu mintea deschisă și fără nicio părtinire. În al doilea rând, ei reflectă și observă aceste experiențe din mai multe perspective. În al treilea rând, elevii se angajează în conceptualizare abstractă. Ei sunt capabili să-și transforme observațiile în teorie prin crearea de concepte care sunt generalizări sau principii care sunt logice. În al patrulea rând, elevii folosesc teoriile dezvoltate pentru a rezolva o anumită problemă. Aceste teorii servesc ca îndrumări pentru ca cei care învață să se angajeze în acțiune testând ceea ce au învățat în situații complexe. După ce elevii au experimentat în mod activ cu noua lor învățare, procesul repornește.

Teoria învățării experiențiale a primit critici de la diverși cercetători [16; 29]. Cercetătorii au ridicat întrebări legate de lipsa fundamentelor teoretice, lipsa de claritate sau slăbiciunile conceptuale. De exemplu, unii cercetători au susținut că teoria învățării experiențiale nu are fundamente teoretice și empirice, inclusiv validitatea instrumentelor pentru a măsura stilul de învățare sau logica modelului în sine [6; 16; 18]. Ei s-au întrebat dacă munca lui D. Kolb ar putea descrie în mod fiabil stilul de învățare al unui individ. Mai mult, De Ciantis și Kirton [8] au susținut că stilurile de învățare ale lui D. Kolb definesc de fapt un proces de învățare mai degrabă decât un stil. În plus, T. Morris [29] a fost îngrijorat de lipsa de claritate cu privire la ceea ce reprezintă exact „experiența concretă" și modul în care educatorii pot interpreta sensul acesteia. În ciuda criticilor, mulți cercetători au susținut și au raportat pozitiv asupra lucrării lui D. Kolb [16], deoarece această teorie consideră o viziune holistică a învățării asupra combinației dintre experiență, percepție, cogniție și comportament [25]. Lucrarea lui D. Kolb este probabil cel mai influent și citat model din punct de vedere savant în ceea ce privește teoria învățării [29] și a fost aplicată cu succes în multiple domenii de cercetare (afaceri, inginerie, medicină). Astfel, considerăm că această teorie este potrivită ca fundament teoretic.

Într-o lume în continuă schimbare, în care preșcolarii trebuie să dezvolte abilități esențiale pentru a face față provocărilor viitorului, învățarea experiențială devine o componentă crucială a procesului educațional. Experiențele practice, care implică explorarea și interacțiunea directă cu mediul înconjurător, aduc o dimensiune nouă în formarea cunoștințelor și abilităților preșcolarilor.

Procesul de învățare experiențială la preșcolari este esențial pentru dezvoltarea lor holistică. Învățarea experiențială se bazează pe ideea că preșcolarii învață cel mai bine atunci când sunt implicați în activități practice și au oportunitatea să exploreze, să experimenteze și să descopere lumea din jurul lor. Acest proces încurajează dezvoltarea abilităților cognitive, sociale, emoționale și motorii. Iată câteva aspecte ale procesualității învățării experienței la preșcolari:

Explorarea și descoperirea: Copiii preșcolari învață prin explorare și descoperire. Activități care implică manipularea materialelor, explorarea mediului înconjurător și

descoperirea propriilor capacități îi ajută să-și dezvolte simțurile și să înțeleagă lumea într-un mod concret.

Jocul și imaginația: Jocul este o componentă esențială a învățării experiențiale. Prin joc, copiii dezvoltă imaginația, creativitatea și abilitățile sociale. Jucăriile și activitățile care îi implică în scenarii de rol le oferă oportunitatea de a-și dezvolta abilități sociale și emoționale.

Construirea de legături: Interacțiunea cu alți copii și adulți în timpul activităților de grup îi ajută pe preșcolari să dezvolte abilități sociale precum colaborarea, comunicarea și rezolvarea problemelor. Aceste experiențe contribuie la dezvoltarea încrederii în sine și înțelegerii celorlalți.

Învățarea prin erori: Învățarea experiențială permite copiilor să facă greșeli și să înțeleagă consecințele acestora. Învățarea din propriile erori îi ajută să dezvolte abilități critice de gândire și rezolvare a problemelor.

Reflectarea și comunicarea: Procesul de învățare experiențială include și moment de reflectare. Prin discuții și întrebări, copiii pot împărtăși observațiile și gândurile, ceea ce consolidează înțelegerea lor asupra experiențelor trăite.

Legătura cu conținuturile academice: Activitățile experiențiale pot fi integrate în diferite domenii academice precum matematică, științe sau limbă. De exemplu, învățarea matematicii poate implica sortarea și gruparea obiectelor, iar învățarea științelor poate implica experimente simple.

Ajustarea activităților la nivelul individual: Procesul învățării experiențiale implică ajustarea activităților la nivelul de dezvoltare al fiecărui copil. Educatorii și părinții trebuie să fie atenți la nevoile individuale și să ofere provocări adecvate pentru a menține un mediu de a învăța stimulant.

Procesul de învățare experiențială a preșcolarilor este dinamic și se bazează pe explorare, joc, interacțiune socială și adaptabilitate la nevoile individuale ale fiecărui copil. Este esențial ca educația preșcolară să ofere o gamă diversă de experiențe pentru a stimula dezvoltarea lor într-un mod holistic.

IV. Convergența cunoașterii prin învățare experiențială. Convergența se referă la aducerea împreună a diferitelor elemente sau domenii pentru a crea o unitate sau integrare. În contextul cunoașterii holistice, convergența se referă la integrarea diverselor experiențe într-un cadru comun, astfel încât să se formeze sau să cunoască mai cuprinzător și profund. Experiențele integrate sunt esențiale pentru formarea unei cunoașteri holistice deoarece aduc perspective variate și informații din diferite domenii. Integrarea acestor experiențe permite conexiuni și sinergii între ele, permițând indivizilor să vadă imaginea de ansamblu și să înțeleagă relațiile complexe dintre diversele aspecte ale cunoașterii. Prin convergență și experiențe integrate, oamenii pot depăși limitările viziunilor înguste sau specializate și pot dezvolta înțelegerea subiectelor sau problemelor. Această abordare holistă promovează gândirea critică, creativitatea și capacitatea de a aborda provocările complexe cu o perspectivă mai amplă.

Multe lucruri pot fi învățate doar din instruirea directă, dar cunoștințele pe care copiii le dobândesc doar dacă se ocupă de mediul înconjurător sunt, de asemenea, neprețuite. Deși William James a caracterizat cândva lumea copiilor mici drept „o mare confuzie înfloritoare și zgomotoasă” [42, p. 462], o mulțime de cercetări au demonstrat de atunci că cei mici sunt capabili să înțeleagă mediul înconjurător și să învețe foarte mult din observarea lumii din jurul lor. Observațiile și experiențele copiilor le pot informa considerabil înțelegerea lumii. Deoarece această înțelegere poate, la rândul său, să informeze relația reciprocă dintre dezvoltarea cunoștințelor și succesul educațional viitor, experiențele indirecte de învățare ale copiilor pot fi la fel de cruciale ca și cele întâlnite în contexte pedagogice.

Scopul este de a aborda natura experiențelor copiilor ca o sursă importantă de dezvoltare a cunoștințelor. Activitățile comune pot fi provocatoare din punct de vedere cognitiv atâta timp

cât rămân în limitele capacităților de interes și atenție ale copilului mic. De asemenea, se bazează pe înțelegerile pe care copiii mici le dezvoltă implicit legate de limbaj; număr; caracteristicile obiectului și sunt teorii implicite despre obiectele animate și neînsuflețite, cauzalitatea fizică și mintea oamenilor. Finalitatea acestor și altor activități nu este doar de a oferi copiilor mici stimulare cognitivă, ci și de a încorpora acea stimulare în interacțiunea socială care provoacă interesul copiilor mici, le stârnește curiozitatea și le oferă un context emoțional care le permite să-și concentreze gândirea asupra noi descoperiri. Trăsătura centrală și consecventă a tuturor acestor activități este activitatea comună a copilului mic cu un adult care își valorifică atent interesele pentru a provoca creșterea cognitivă. Un alt mod în care educatorii contribuie la creșterea cognitivă a copiilor mici este prin sprijinul emoțional pe care îl oferă [21; 4]. Sprijinul emoțional este oferit de receptivitatea educatorului la interesele și nevoile copiilor mici (inclusiv temperamentul individual al fiecărui copil), dezvoltarea relațiilor calde de către educator cu copiii și accesibilitatea educatorului de a ajuta atunci când copiii mici explorează singuri sau interacționează cu alți copii [38]. Sprijinul emoțional de acest fel este important nu numai ca însoțire pozitivă a sarcinii de învățare, ci și ca o condiție prealabilă esențială a angajării cognitive și atenționale necesare pentru ca copiii mici să beneficieze de oportunitățile de învățare. Deoarece capacitățile timpurii de autoreglare a emoțiilor sunt atât de limitate, frustrarea sau stresul unui copil mic poate duce cu ușurință să deraieze angajamentul cognitiv în noile descoperiri, iar copiii își pot pierde concentrarea deoarece abilitățile lor de autoreglare atențională sunt relativ limitate. Sprijinul emoțional al unui educator poate ajuta la menținerea copiilor mici concentrați și persistenti și, de asemenea, poate crește probabilitatea ca experiențele de învățare timpurie să producă rezultate de succes. Mai mult decât atât, atașamentele sigure pe care copiii mici le dezvoltă cu educatorii contribuie la așteptarea sprijinului adulților care le permite copiilor mici să învețe în mod pozitiv și cu încredere.

Pe măsură ce copiii se dezvoltă în continuare cognitiv ca preșcolari, creșterea lor necesită un comportament atât similar, cât și diferit al adulților care lucrează cu ei. În primul rând, ei sunt mai conștienți de cunoștințele lor – mult mai mult din înțelegerea lor este acum explicită. Aceasta înseamnă că sunt mai capabili să înroleze în mod deliberat ceea ce știu în noi situații de învățare, deși nu sunt încă la fel de competenți sau strategici în a face acest lucru precum vor fi în clasele primare. Când se confruntă cu o problemă sau îi pun o întrebare, ei sunt mai capabili să ofere un răspuns bazat pe ceea ce știu, chiar și atunci când cunoștințele lor sunt limitate. În al doilea rând, preșcolarii sunt mai competenți în a învăța din eforturile lor deliberate de a face acest lucru, cum ar fi încercarea și eroarea sau experimentarea informală. În timp ce succesul lor în această privință palidează în comparație cu eforturile mai strategice ale unui elev de școală, abordarea lor „să aflăm" față de noile provocări reflectă competența lor comportamentală și mentală mai mare de a înțelege lucrurile. În al treilea rând, preșcolarii sunt, de asemenea, intuitivi și experiențiali, învață prin a face mai degrabă decât să-și dea seama de lucruri. Acest lucru face ca activitățile comune cu educatorii și colegii oportunități puternice pentru creșterea cognitivă.

În schimb, atunci când educatorii practică într-un mod care este conștient de progresul cognitiv al copiilor la această vârstă, ei pot înrola în mod mai deliberat cunoștințele și abilitățile existente ale copilului preșcolar în situații noi de învățare. Un exemplu este lectura interactivă a cărților de povești, în care copiii descriu imaginile și își etichetează elementele, în timp ce adultul și copilul își pun și răspund reciproc la întrebări despre narațiune. Abilitățile lingvistice și de alfabetizare sunt, de asemenea, stimulate la această vârstă prin utilizarea de către adult a unui vocabular variat în interacțiunea cu copilul, precum și prin extinderea conversației pe un singur subiect (mai degrabă decât schimbarea frecventă a subiectelor), punând întrebări deschise copilului, și inițierea unei conversații legate de experiențele și interesele copilului [10]. În fiecare caz, conversația dialogică despre text sau experiență se bazează, în același timp,

extinzând cunoștințele anterioare și abilitățile lingvistice ale copiilor. Alte cercetări au arătat că strategiile de instruire care promovează gândirea de nivel superior, creativitatea și chiar înțelegerea abstractă, cum ar fi vorbirea despre idei sau despre evenimente viitoare, sunt asociate cu rezultate cognitive mai mari ale copiilor de vârstă preșcolară [11]. O altă implicație a schimbărilor în gândirea copiilor mici în timpul anilor preșcolari se referă la trăsăturile motivaționale ale învățării timpurii. Copiii de vârstă preșcolară își dezvoltă un sentiment de ei înșiși și de competențele lor, inclusiv abilitățile lor academice [27]. Convingerile lor despre abilitățile lor în citire, numărare, vocabular, jocuri cu numere și alte competențe academice derivă din mai multe surse, inclusiv compararea socială spontană cu alți copii și feedbackul de la profesori cu privire la rezultatele lor și motivele pentru care au făcut bine sau slab. Aceste convingeri influențează, la rândul lor, încrederea în sine a copiilor, persistența, motivația intrinsecă de a reuși și alte caracteristici care pot fi descrise ca abilități de învățare (și sunt discutate mai pe larg mai târziu în acest capitol). În consecință, modul în care profesorii oferă copiilor mici feedback de performanță și sprijin pentru încrederea în sine în situațiile de învățare este, de asemenea, un predictor important al succesului școlar al copiilor.

V. Reprezentări integrate în procesul de învățare experiențială. Procesul de reprezentare integrată în învățarea experiențială implică abordarea unui subiect sau a unei probleme printr-o varietate de perspective și context, adesea integrând experiențe din domenii diferite. Iată câțiva autori și repere relevante în acest context: David Kolb - a dezvoltat modelul experiențial de învățare, care subliniază ciclul continuu de experiență, reflecție, conceptualizare și experimentare activă [25]. Abordarea sa încurajează integrarea experiențelor diverse în procesul de învățare; John Dewey - a promovat ideea că învățarea nu ar trebui să fie separată de experiență [9]. În lucrările sale, precum „Experiența și Educația", el susține că învățarea este mai eficientă atunci când este legată de experiență și viața reală ; Jerome Bruner - a contribuit la teoria cognitivă și a subliniat importanța reprezentărilor mentale în înțelegerea și rezolvarea problemelor; Howard Gardner - autorul teoriei inteligențelor multiple, Gardner argumentează că există mai multe tipuri de inteligențe și că învățarea integrată ar trebui să țină cont de diversitatea în care oamenii învață și înțeleg informația; Lev Vygotsky - a dezvoltat teoria socioculturală a dezvoltării cognitive, subliniind importanța interacțiunilor sociale în procesul de învățare [40]. Vygotsky susține că reprezentările cognitive sunt formate și dezvoltate în contextul interacțiunilor sociale. Acești autori și repere oferă o perspectivă solidă asupra importanței reprezentărilor integrate în procesul de învățare experiențială și pot servi drept baza pentru explorarea mai profundă a acestui domeniu.

Învățarea experiențială poate fi aplicată în mod eficient în educația preșcolară pentru a sprijini *învățarea activă* și *implicarea copiilor în procesul educațional*. Iată câteva tehnici și strategii specifice pentru aceste etape:

1) Jocul și jocurile de rol: Această tehnică implică crearea unui mediu de joc în care copiii pot experimenta și interpreta diferite roluri și situații. Jocul este o modalitate naturală prin care copiii învață și explorează lumea din jurul lor. Educatorii pot integra jocul și jocurile de rol în activitățile de învățare pentru a oferi copiilor oportunitatea de a-și construi și a-și aplica cunoștințele într-un context relevant pentru ei. De exemplu, pot juca rolul unui doctor, unui pompier sau unui vânzător, învățând astfel despre diferite profesii și despre interacțiunile sociale.

2) Experimentele și activitățile practice: Organizarea de experimente și activități practice poate permite copiilor să exploreze fenomenele și conceptele într-un mod concret. Ei pot să facă observații, să formuleze ipoteze, să testeze și să tragă concluzii, învățând astfel prin descoperirea și experiența directă. Acestea pot fi realizate cu materiale și echipamente simple, adaptate nivelului de vârstă al copiilor. Prin experimente, copiii pot explora fenomenele naturale și pot înțelege principii științifice. De exemplu, pot experimenta cu apă și gheață pentru a învăța despre schimbările de stare a materialelor.

3) Învățarea în aer liber: Desfășurarea activităților în aer liber poate fi o modalitate eficientă de a integra învățarea experiențială. Prin explorarea mediului natural, copiii pot învăța despre plante, animale, fenomene meteorologice și pot dezvolta conexiuni puternice cu natura. Utilizarea diferitelor materiale și resurse tactile, cum ar fi plastilina, nisipul, piese de construcție sau jocurile de puzzle, poate stimula simțurile și dezvoltarea abilităților cognitive și motorii ale copiilor. Acestea pot fi integrate în activități de învățare pentru a explora concepte matematice, literare sau științifice.

4) Proiecte de grup: Dezvoltarea unor proiecte de cercetare sau proiecte de lucru pe termen lung poate încuraja implicarea activă a copiilor și le poate oferi oportunitatea de a explora subiecte de interes și de a-și dezvolta cunoștințele și abilități într-un mod integrat și contextualizat. Aceștia pot lucra împreună pentru a rezolva probleme sau pentru a crea produse și prezentări comune. De exemplu, pot dezvolta un proiect despre animale, în care să cerceteze și să prezinte informații despre diverse specii.

5) Reflexia și evaluarea: După ce au avut experiențe practice, este important ca elevii să aibă ocazia să reflecteze asupra acestor experiențe și să-și exprime gândurile, sentimentele și observațiile. Încurajarea copiilor să pună întrebări și să investigheze pentru a-și răspunde la acestea poate dezvolta curiozitatea și spiritul critic. Educatorii pot ghida copiii în procesul de căutare a răspunsurilor și de formulare a concluziilor, utilizarea resurselor precum cărți, internetul sau materiale vizuale. Educatorii pot facilita acest proces de reflecție și pot utiliza diferite tehnici de evaluare, cum ar fi portofoliile, discuțiile de grup sau jurnalele, pentru a înregistra și a evalua progresul și înțelegerea elevilor.

Aceste tehnici și strategii pot fi adaptate în funcție de vârstă și nivelul de dezvoltare al copiilor. Este important ca educatorii să ofere suport și îndrumare adecvată, să observe și să evalueze progresul copiilor și să ofere context și semnificație în legătură cu experiențele lor de învățare.

Exemple de *activități de învățare experiențială* care pot fi implementate în educația preșcolară:

1. Activitate: *Observarea plantelor în creștere*

• Preșcolarii plantează semințe în ghivece și le monitorizează creșterea de-a lungul timpului.

• Ei vor observa și vor înregistra schimbările în aspectul plantelor, precum apariția frunzelor, creșterea tulpinii și înflorirea.

• Prin această activitate, copiii învață despre ciclul de viață al plantelor și despre importanța apei, luminii și nutrienților pentru creșterea plantelor.

2. Activitate: *Construirea unui habitat pentru animale*

• Preșcolarii lucrează în echipe pentru a construi un habitat pentru animale (de exemplu, pentru păsări sau insecte) în curtea grădiniței sau într-un spațiu verde apropiat.

• Ei vor identifica nevoile specifice ale animalelor și vor proiecta un habitat adecvat, asigurându-se că oferă hrană, adăpost și apă.

• Această activitate le permite copiilor să înțeleagă nevoile animalelor și importanța conservării mediului înconjurător.

3. Activitate: *Vizita la o fermă sau grădină zoologică*

• Preșcolarii fac o excursie la o fermă sau grădină zoologică, unde pot interacționa cu animalele și pot dezvolta mai bine caracteristicile și nevoile acestora.

• Ei pot hrăni animalele, pot observa comportamentul lor și pot învăța despre diversitatea speciilor și importanța conservării biodiversității.

• Această experiență directă îi ajută pe copii să facă conexiuni reale cu lumea animală și să dezvolte compasiune și respect față de natură.

4. Activitate: *Experimentarea cu materiale și proprietăți fizice*

• Preșcolarii pot participa la diferite experimente pentru a înțelege proprietățile fizice ale materialelor, cum ar fi densitatea, conductibilitatea termică sau solubilitatea.

• Ei pot, de exemplu, să testeze capacitatea de plutire a diferitelor obiecte în apă, să observe efectele temperaturii asupra diferitelor materiale sau să investigheze solubilitatea substanțelor în diferite lichide.

• Prin aceste experimente, copiii învață să formuleze ipoteze, să observe și să înregistreze rezultatele și să tragă concluzii.

Acestea sunt doar câteva exemple de activități de învățare experiențială. Este important să se adapteze activitățile la nivelul copiilor și la nevoile lor specifice, asigurându-se că acestea implică participarea activă și interacțiunea directă cu mediul înconjurător.

Concluzii. În cadrul acestui articol, am explorat procesualitatea învățării experiențiale la preșcolari, aducând în prim-plan importanța, teoriile și modalitățile de implementare a acestor abordări în contextul educației preșcolare. Prin integrarea învățării experiențiale în activitățile zilnice, educația preșcolară devine nu doar o experiență de acumulare de cunoștințe, ci și un drum captivant de descoperire și învățare activă.

Procesul de învățare experiențială la vârsta preșcolară pune bazele unei atitudini pozitive față de învățare pe tot parcursul vieții. Prin încurajarea explorării și a gândirii critice încă de la vârsta fragedă, se dezvoltă o mentalitate deschisă și adaptabilă față de schimbările și provocările viitoare.

Integrarea reprezentărilor integrate și abordarea interdisciplinară contribuie la convergența cunoașterii. Preșcolarii nu învață domenii izolate, ci văd conexiunile și relațiile dintre diferitele aspecte ale cunoștințelor.

Procesul de învățare experiențială nu se rezumă doar la dezvoltarea abilităților cognitive. Prin interacțiuni sociale și experiențe practice, preșcolarii construiesc și o fundație emoțională puternică. Învățarea într-un mediu pozitiv și susținător contribuie la dezvoltarea unei stări de sine sănătoase și la formarea abilităților sociale esențiale.

BIBLIOGRAPHY

1. Bethell, S., Kevin, M. *Problem-based and Experiential Learning: Engaging Students in an Undergraduate Physical Education Module*. Journal of Hospitality, Leisure, Sport and Tourism Education 10, no. 1: 128–34, 2011.
2. Bielefeldt, A. R., Bruce, W. B., Kevin, M. C., Mandar, M. D., Kurtis, G. P. *Diverse Models for Incorporating Service Projects into Engineering Capstone Design Courses*. International Journal of Engineering Education 27, no. 6: 1206–20, 2011.
3. Boyatzis, R. E., Scott, S. C., David, A. K. *Innovation in Professional Education: Steps on a Journey from Teaching to Learning*. San Francisco: Jossey-Bass. 1995.
4. Brant, L. *Not Maslow again!* a study of the theories and models that trainers choose as content on training courses, MEd dissertation, University of Sheffield. 1998.
5. Brower, H. 2011. *Sustainable Development through Service-learning: A Pedagogical Framework and Case Example in a Third World Context*. Academy of Management Learning and Education 10, no. 1: 58–76, 2011.
6. Coffield, F., Moseley, D., Hall, E., Ecclestone, K. *Learning styles and pedagogy in post-16 learning: A systematic and critical review Learning & Skills Research Centre*. 2004.
7. Dale, E. *Audiovisual Methods in Teaching*. Dryden Press, New York. 1969.

8. De Ciantis, S. M., Kirton, M. *A psychometric reexamination of kolb's experiential learning cycle construct: A separation of level, style, and process*. Educational and Psychological Measurement, 56 (1996), pp. 809-820.

9. Dewey, J. *Experience and Nature*. The Paul Carus Foundation Lectures 1, Open Court Publishing Company, Chicago, 1925.

10. Dickinson, D. K. *Why we must improve teacher–child conversations in preschools and the promise of professional development*. In: Girolametto L, Weitzman E, editors. Enhancing caregiver language facilitation in childcare settings. Toronto: The Hanen Institute; 2003. pp. 41–48.

11. Diamond, K. E., Justice, L. M., Siegler, R. S., Snyder, P. A. *Synthesis of IES research on early intervention and early childhood education*. Washington, DC: National Center for Special Education Research, Institute of Education Sciences, U.S. Department of Education; 2013.

12. Fenwick, T. J. *Learning Through Experience: Troubling Orthodoxies and Intersecting Questions*. Krieger Publishing Company, Malabar, FL. 2003.

13. Freire, P. *The Pedagogy of the Oppressed*. Penguin, Harmondsworth, 1982.

14. Foy, N. *Action Learning Comes to Industry*. Harvard Business Review 55, no. 5: 158–68. 1977.

15. Fuller, I. C. *Taking Students Outdoors to Learn in High Places*. Area 44, no. 1: 7–13. 2012.

16. Garner, I. *Problems and inconsistencies with kolb's learning styles Educational Psychology*. 2000, pp. 341-348.

17. Gurpinar, E., Hilal, B., Cihat, T. *Learning Styles of Medical Students Change in Relation to Time*. Advances in Physiology Education 35, no. 3: 307–11. 2011.

18. Hawk, T. F., Shah, A. J. *Using learning style instruments to enhance student learning Decision Sciences*. Journal of Innovative Education, 5, 2007, pp. 1-19.

19. Heron, J. *Helping the Client: A Creative Practical Guide*. Sage, Loonnd, 2001.

20. Illeris, K. *The Three Dimensions of Learning*. Krieger Publishing, Florida, 2002.

21. Jamison, K. R., Cabell, S. Q., LoCasale-Crouch, J., Hamre, B. K., Pianta, R. C. *Class–infant: An observational measure for assessing teacher–infant interactions in center-based child care*. Early Education & Development. 2014;25(4):553–572.

22. Jarvis, P. *International Dictionary of Adult and Continuing Education*. Kogan Page, London, 1999.

23. Keeton, M. T., Pamela, J. T. *Learning by Experience: What, Why, How?* San Francisco: Jossey-Bass. 1978.

24. Keys, L. *Action Learning: Executive Development of Choice for the 1990s.* Journal of Management Development 13, no. 8: 50. 1994.

25. Kolb, D. A. *Experiential Learning, Prentice Hall*. Englewood Cliffs, NJ. 1984.

26. Lewis, L. H., Williams, C. J. *Experiential learning: Past and present. New directions for Adult and Continuing Education*. 1994, https://doi.org/10.1002/ace.36719946203

27. Marsh, H. W., Ellis, L. A., Craven, R. G. *How do preschool children feel about themselves? Unraveling measurement and multidimensional self-concept structure*. Developmental Psychology. 2002; 38(3):376–393.

28. Mentkowski, M. *Learning that Lasts: Integrating Learning, Development, and Performance in College and Beyond.* San Francisco: Jossey-Bass. 2000.

29. Morris, T. H. *Experiential learning–a systematic review and revision of kolb's model Interactive learning environments.* 2019, pp. 1-14.

30. Prince, M. J., Richard, M. F. *Inductive Teaching and Learning Methods: Definitions, Comparisons, and Research Bases*. Journal of Engineering Education 95, no. 2: 123–38. 2006.

31. Revans, R. W. *Action Learning: New Techniques for Management*. London: Blond & Briggs. 1980

32. Rogers, C. *Toward a Modern Approach to Values: The Valuing Process in the Mature Person*. Journal of Abnormal and Social Psychology, 63(2) , 160–167, 1964.

33. Shields, S. A., Matthew, J., Z., Neill, J. *The Impact of Workshop Activity for Gender Equity Simulation in the Academy (WAGES-Academic) in Demonstrating Cumulative Effects of Gender Bias.* Journal of Diversity in Higher Education 4, no. 2: 120–29. 2011.

34. Simosko, S. A. *Assessing Learning: A CAEL Handbook for Faculty.* Chicago: Council for Adult & Experiential Learning. 1988.

35. Slavich, G. M., Philip, G. Z. *Transformational Teaching: Theoretical Underpinnings, Basic Principles, and Core Methods*. Educational Psychology Review 24, no. 4: 569–608. 2012

36. Taylor, A.-S. A., Per, B., Lars, N. *The Coaching Cycle: A Coaching-by-Gaming Approach in Serious Games*. Simulation and Gaming 43, no. 5: 648–72. 2012.

37. Taylor, H. *The systematic training model: corn circles in search of a spaceship?, Management Education and Development*. 22 (4), pp 258–278. 1991.

38. Thompson, R. A. *The development of the person: Social understanding, relationships, self, conscience*. Damon, W., Lerner, R. M., editors. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons; Handbook of child psychology. (6th) 2006;3:24–98.

39. Timken, G. L., Jeff, McN. 2012. *New Perspectives for Teaching Physical Education: Preservice Teachers' Reflections on Outdoor and Adventure Education*. Journal of Teaching in Physical Education 31, no. 1: 21–38. 2012.

40. Vygotski, L. S. *Opere psihologice alese*. Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti. 1972.

41. Weil, S., McGill, I. *Making Sense of Experiential Learning, Open University Press and Society for Research in Higher Education*. Buckingham. 1989.

42. William, J. *The principles of psychology* (vol I). New York: Holt. (Original work published 1890).

BEHIND THE WIRES: GISELLA PERL'S STORY

Catinca Oncescu
PhD Student, UMFST „G. E. Palade" of Târgu Mureș

The article takes into discussion Gisella Perl's account of her experience in Auschwitz and Bergen-Belsen. Born in Transylvania and deported by the Hungarian government, as in 1944 Transylvania still belonged to Hungary, following the Dictate of Vienna of 1940, Perl's memoire written three years after her liberation becomes one of the first woman's voice that speaks about the destruction of the European Jews. Her story can be said to be part of a Transylvanian trilogy together with Eva Heyman and Ana Novac's diaries, the three Transylvanian women offering a very different, yet complementary view of the tragedy of Jewish people in the former Romanian province. Their styles differ, yet they are somehow connected through the world tragedy they speak about. Written as a means of confession, of escape or from the position of a spokesperson for those who cannot speak for themselves, Perl's story becomes an important historical and literary testimony of the darkest hour of human history.

Key words: Holocaust, Jewish, identity, women, survivor

Although we have a large number of male accounts of life and death in the German death camps during World War II, women were less open to tell their stories. They had gone through too much, they were too shocked as they had witnessed death, decay, rape and murder, so they were rather reluctant to speak about it. However, there were women who wrote about their experience behind the wires, either as direct participants (Eva Heyman or Ana Novac) or in retrospect (Gisella Perl). Behind the wires of the ghetto or the camp, or from memory, they speak about the destruction of the human being, his decay into beast, about humiliation and beatings, about life and death as a mere matter of chance. Their accounts become stories of pain, loss, survival in the case of Ana Novac and Gisella Perl, or, unfortunately, remain just a voice that speaks to us beyond the nameless grave in the case of Eva Heyman. The Nazi anti-Semitic policies targeted Jewish men and women at the same time, so women's stories need to be heard as well as they help reconstruct the darkest page of human history.

We can say that in certain ways women were more affected than men. During the years of anti-Semitic laws and later during the Holocaust their lives and identity were challenged from multiple perspectives. Raised to be first and foremost wives and mothers, suddenly they found themselves becoming providers of the family. Moreover, they were more exposed to death once they were deported, many of them being sent directly to the gas chambers. They were too old, too young, too thin, too weak, without any profession, or simply they refused to let their children go without them, a thing which meant death for them too. However, if they survived selection, they had to witness the murder of their loved ones: parents, husbands and especially children, as children were doomed to death upon arrival at Auschwitz.

The Transylvanian women's accounts of the years of the anti-Semitic laws and deportation include the diaries of Eva Heyman and Ana Novac and Gisella Perl's memoires.

Eva Heyman, Gisella Perl and Ana Novac (born Zimra Harsányi) may be said to have become writers as products of History, although Ana Novac will become a writer of profession in her later life. However, one cannot stop and wonder what her career would have been if she had not experienced the cruel reality of the camps which she recorded Ana Novac's diary is considered to be the only diary known to have been written at Auschwitz that managed to get out of there and be published later.

All three women were born in Transylvania and were deported by Hungary, not by Romania, as in 1944 when the deportation of Hungarian Jews started, Transylvania belonged to Hungary following the Dictate of Vienna of 1940. Gisella Perl was born in Sighet, she spoke fluently five languages (Hungarian, Romanian, German, French and Yiddish), and she loved art and beauty. She was an accomplished doctor at the time of her deportation from Sighet. Coming from a traditional Jewish family, in which the role of women was reduced to being wives and mothers, she managed to convince her father to let her study medicine promising that she will not abdicate from Jewish traditions. She was married to a doctor and they had two children, a boy and a girl.

However, times changed. Northern Transylvania was conceded to Hungary according to the Dictate of Vienna. Anti-Semitism became open and Jews were more and more marginalised. Her account speaks little of this period. She does mention, however, that in 1943 as the Germans were losing the war, dr Capesius, a pharmacist visited her. He was impressed by her knowledge of German literature and by her son's interpretation of Hubay's *Violinist from Cremona*. Then, the scene suddenly shifts and we see both of them again, this time at Auschwitz, on the selection platform, separated by an invisible line: the Jews and the Nazis. This time Perl is no longer the doctor but the Jew while Capesius is no longer the pharmacist selling products, but the Nazi.

In the *Foreword* to her memoire she asks the question that has haunted humanity ever since the discovery of the realities of the camps: how was this possible: "We shall never be able to understand how a people which produced Kant, Goethe, Beethoven, Bach, Dürer and many other incomparable geniuses could sink so deep in the morass of depravity, crime and the enjoyment of torture that every human being who watched them felt ashamed of belonging to the same species."[1]

Meanwhile, here she offers the reason for writing her memories of the time spent at Auschwitz and later at Bergen-Belsen: a liberation and an act of honouring the memory of the dead: "I offer this book as a monument commemorating the events of the years 1940-1945, commemorating Nazi bestiality, Nazi sadism, Nazi inhumanity and the death of their six million innocent Jewish victims. Every individual story, every picture, every description is but a stone in that monument which will stand forever to remind the world of this shameful phase of history and to ask of it vigilance, lest the events of these years be repeated."[2]

After confinement to the ghetto, Perl is deported with her family and arrives at Auschwitz, but nothing has prepared her for the conditions of the camp. All survivors reported the same things: the perimeter of the camp was a world in itself, with rules that were incomprehensible to a sane mind, in which the prisoner lost all that linked him to the real world,

[1] Gisella Perl, (1948), *I Was a Doctor in Auschwitz*, International Universities Press , p 12.
[2] Ibidem, p 12.

from here the first shock, which was later followed by other shocks as days went by: "The Nazis created a new universe in the camps – a universe with its own language, theology, history, literature, and anthropology. Words and the meaning of words were changed indicating the creation of a new vocabulary. Auschwitz is no longer just a place name in Poland; it is an evocative symbol with conjures up the most profound confrontation of the twentieth century: the meeting of the human with the atrocities of the death camps. The Nazis seized the prerogatives once allowed to God. They became the arbiters of life and death, and assumed the role of God; God and humans changed places. History was reordered. Being became illegal and described as life unworthy of life – a subspecies the killing of which was ordered at whim."[3] As a doctor she had to work with those whose sole wish was to kill. Her situation becomes paradoxical and meanwhile torturing: how can a human being who had sworn to preserve life do that in a world which was especially designed for death?

She loses her son and her parents immediately after selection. Her ordeal begins; an ordeal that she will survive only to find out that she had lost all her immediate family. She tries to kill herself, is saved and is told "to believe in love and to give love"[4] She emigrates to the USA and later to Israel, with her daughter whom she finds out that had managed to survive as well, being taken by a Christian family. Her story is no different that so many told by other survivors. Yet, the way in which she tells it makes it unique.

Unlike Ana Novac, whose diary written at Auschwitz on scraps of paper speaks with sarcasm and defiance about everyday tasks, rather than offering the general picture, Perl speaks about every step of dehumanization: from the first image of the camp on the selection ramp, to the loss of clothes, hair, identity and human dignity: "I knew that I had died on that March 19, when the Germans overran Hungary and compelled us to give up everything that meant anything to us, pushing us into a ghetto first, then robbing us of possessions, freedom and finally even of human dignity, in this seething, crawling, burning inferno. Here I was only a shadow without identity, alive only by the power of suffering."[5]

Writing about her ordeal becomes her mission, as well as a warning against any further similar events: "'L'Allemagne Eternelle', which boasts the ruthless cruelty of its people, shows its real face on the pages of this book. You, who have spent your lives under the protection of the Statue of Liberty, stop before this monument and read its inscription. Read them, engrave them in your souls and carry them with you as a memento! The dead are speaking to you here. The dead, who do not ask you to avenge them but only to remember them and to be watchful that no more innocent victims of German inhumanity ever swell their ranks…"[6]

It is exactly this loss of humanity on the whole that Perl speaks about and that was remarked by those few critics who wrote about her work, one of them, Anca Bărbulescu writing in the *Preface* to the Romanian edition "The author starts by telling us the story of a loss of a world, of the loss of *home*. But it's not just nostalgia and the feeling of missing that world, but the sadness, disappointment and anguish generated by the lack of reaction of others. It's a

[3] Frederick L. Downing, (2010), *The Poetics of Memory and Justice: Elie Wiesel and Post-Holocaust Theological Reflections* in Harold Bloom, (ed), 'Elie Wiesel's Night', Edited and with an introduction by Harold Bloom, Sterling Professor of the Humanities, Yale University, Infobase Publishing, New York, p 155.
[4] Gisella Perl, op cit., p 189.
[5] Ibidem, p 56.
[6] Ibidem, p 12.

feeling that we often find in the stories of the survivors. The deafening silence of the others."[7] (our translation)The past is viewed with nostalgia, but meanwhile with a helpless pain as far as indifference is concerned. The image of indifference is raised to a new dimension: it was not only that the people were indifferent but also nature. It is as if God Himself looked aside: "In vain did we look to the mountains, the town, the people for help. Only death was to deliver us from suffering."[8]

We have the same silence that Heyman spoke about, or which Wiesel calls not silence but indifference: "I'm simply trying to pull the alarm and say, Don't be indifferent. Simply because I feel that indifference now is equal to evil. Evil, we know more or less what it is. But indifference to disease, indifference to famine, indifference to dictators, somehow it's here and we accept it. And I have always felt that the opposite of culture is not ignorance; it is indifference. And the opposite of faith is not atheism; again, it's indifference. And the opposite of morality is not immorality; it's again indifference. And we don't realize how indifferent we are simply because we cannot be a little bit indifferent."[9]

This looking aside, this indifference as far as the once acquaintances and friends are concerned, this mixture of closing the eyes combined with envy and misguided beliefs led in the end to the destruction of the Jews:

> "A misguided fanaticism transformed civilized people into beasts who not only killed but tortured and murdered with joy and pleasure. A little bit of drawing-room anti-Semitism, some political and religious opposition, rejection of political dissidents – in itself a harmless mixture, until a madman comes along and turns it to dynamite. We have to understand this synthesis if the things that happened in Auschwitz are to be prevented in the future. When hatred and defamation quietly germinate, it's then, at that very moment, that we have to be alert and on guard. This is the legacy of the victims of Auschwitz.
>
> The dead were strong; in their destruction they displayed a strength bordering on the colossal.
>
> Can the living afford to be any weaker?" [10]

Perl writes her memoires as a way of healing, not of forgetting because that of course is impossible. Her writing is a way of mourning, of allowing herself to mourn and remember those who cannot speak for themselves anymore: "The suffering does not end when the victims of war are 'liberated'. It does not end when the displaced and uprooted find havens to flee to. The impact of the trauma is profound. It creates wounds that cannot necessarily be seen. The effect of the suffering is often silent and buried until the means are found for a story to be told."[11]

---

[7] Anca Bărbulescu, (2022), *Prefață* la 'Am fost doctoriță la Auschwitz' de Gisella Perl, Traducere din limba engleză de Raluca Cimpoiașu, Editura Omnium, București, p 6.
[8] Gisella Perl, op. cit., p 20.
[9] Thomas J. Vinciguerra, (ed), (2001), *Conversations with Elie Wiesel. Elie Wiesel and Richard D. Heffner*, Schocken Books, New York, p 14.
[10] Lucie Adelsberger, (1997), *Auschwitz: A Doctor's Story*, Translated from the German by Susan Ray, With an Introduction by Deborah Lipstadt, Historical advice and annotations by Arthur J. Slavin, Published by BCA, pp 134-135.
[11] Judith Hassan, (2003), *A House Next Door to Trauma. Learning from Holocaust Survivors How to Respond to Atrocity*, Jessica Kingsley Publishers, London, p 23

She speaks for the so many unknown victims, and more than that she speaks for the women victims. With Perl, we get a close view on what being a woman and a doctor meant at Auschwitz. A pregnant woman at selection was condemned to death. If she passed the selection, there was always a choice to be made: it was either the mother who survived or they were both, mother and baby, condemned to death. One of the toughest decisions Perl had to make was to kill a baby in order to save the mother. That is why, in her later practice, before bringing a baby into the world she reminded God that He owed her that new life: "Every time she entered the delivery room, she stopped first to pray: 'God, you owe me a life, a living baby.'"[12]

With Perl, we have a more complete and realistic view on the inside world of Auschwitz. We have the chance to meet different women, most of whom perished in the camp, to find out their life's stories, so that they survive in the collective memory. However, it is a world ruled by death and decomposition of humanity. When almost selling herself for a piece of extra food, she stops suddenly and decides that there is one thing that she will not allow the Nazis to take from her: her dignity as a human being: "No! I would not let this happen to me! I would come out of the apathy which had enveloped me for the last two months and show the Nazis, show my fellow prisoners that we could keep our human dignity in the face of every humiliation, every torture…Yes, I was going to remain a human being to the last minute of my life – whenever that would come."[13] It is exactly that matter of personal choice that Viktor Frankl, an inmate as well, later talked about: "Under the influence of a world which no longer recognized the value of human life and human dignity, which had robbed man of his will and had made him an object to be exterminated (having planned, however, to make full use of him first – to the last ounce of his physical resources) – under this influence the personal ego finally suffered a loss of values. If the man in the concentration camp did not struggle against this in a last effort to save his self-respect, he lost the feeling of being an individual, a being with a mind, with inner freedom and personal value."[14]

In the mud of inhumanity and despair, every human being behaved differently. Some turned to beasts, while others, just as Perl and Frankl, chose to keep their dignity at all costs: "And there were always choices to make. Every day, every hour, offered the opportunity to make a decision which determined whether you would or would not submit to those powers which threatened to rob you of your very self, your inner freedom; which determined whether or not you would become the plaything of circumstances, renouncing freedom and dignity to become molded into the form of the typical inmate."[15] (Frankl, 2008: 75)

As weird as it may seem, in all that decaying world, men and women continued to connect, people did have a sexual life, even if that happened, paradoxically in the ugliest place, at the latrines. Shocked at the beginning to see that people could do that, Perl realizes in time that it was not an act of love. Rather it was an act of giving life a chance, of allowing oneself an act from the normal life they once had: "Our SS guards knew very well what was going on in the latrine. They even knew who was whose "kochana" (lover), and were much amused by

[12] Rachel E. Gross, 2020: https://www.bbc.com/future/article/20200526-dr-gisella-perl-the-auschwitz-doctor-who-saved-lives (accessed on 28th November 2023)
[13] Gisella Perl, op cit, pp 58-59
[14] Viktor E. Frankl, (2008), *Man's Search for Meaning*, The classic tribute to hope from the Holocaust, Part One Translated by Ilse Lasch, Preface by Harold S. Kushner, Rider, A Random House Group company, p 60.
[15] Ibidem, p 75

what was insane, filthy, bestial, horrible…the man-eating furnaces were burning, their flames were licking the sky…Millions were dying on their feet eaten upon alive by lice, hunger, disease – and in the latrines, lying in human excrements before the eyes of their fellow prisoners, men and women were writhing in sexual paroxysm. Hitler's dream of a New Order…" [16]

From Auschwitz she will be taken to Bergen-Belsen. It is here that she finds the bodies of her brother and her sister-in-law in a pile. If Auschwitz was hell, Bergen-Belsen cannot be described in human words: "Belsen Bergen was the terminal. It was supreme fulfillment of German sadism and bestiality. Belsen Bergen can never be described, because every language lacks the suitable words to depict its horrors. It cannot be imagined, because even the most pathological minds balks at such picture."[17] This incapacity of language to render the supreme bestiality of human beings turned against other human beings is a recurrent theme in survivors' accounts.

It is at this moment that her tone becomes the angriest and the most accusatory. She becomes the prosecutor in the name of the many silent victims that cannot speak for themselves, as Bergen-Belsen is the ultimate station of inhumanity: "Let no one speak to me of German culture, German civilization! Belsen Bergen was the faithful portrait of German civilization – Belsen Bergen mirrored the German soul…"[18]

With the exception of Heyman, who does not survive, both Perl and Novac have to find their way back to life, to leave the wires totally behind, or at least to put them aside for a while: "Relearning to live would involve strategies which would serve as an antidote to the death, destruction, powerlessness and dehumanisation encountered by the victim during his/her incarceration. To be truly liberated is to no longer feel a victim at the mercy of another's brutality. To no longer be a victim is to have an identity, to have dignity, to have control over one's own destiny."[19]

As far as the Holocaust is concerned, it will stay forever as a stain on humanity. The Final Solution may have been the invention of the Germans, but it was carried out with the help of the locals in many parts of Europe, and it started with the indifference of the entire world: "*The Holocaust remains with us, a permanent stain on the human experience and on the individual psyche. Psychiatrists can ill afford to ignore its impact on psychiatry. This particular trauma deserves continuous scrutiny. From it we may still draw knowledge to assist not only the aging survivors of the Holocaust but victims of contemporary genocides, persecution and torture.*"[20] (italics used by the editors)

Gisella Perl's account of her months spent in Auschwitz and later in Bergen-Belsen is made with an accusatory tone, just as if she puts on trial the destruction industry invented by the Nazis. In her account, she has neither the innocence of Eva Heyman, nor the sarcasm of Ana Novac. Gisella Perl is full of anger, bitterness and fury, her account being transformed in a prosecution's indictment in which she is both the prosecutor and the victim.

---

[16] Gisella Perl, op cit., p79
[17] Ibidem, p 166
[18] Ibidem, p 169
[19] Judith Hassan, op. cit., p 78.
[20] Robert Krell, Marc I. Sherman, , (ed), (2017), *Medical and Psychological Effects of Concentration Camps on Holocaust Survivors*, With a Foreword by Elie Wiesel, Published by Routledge, Taylor&Francis Group, New York p 16.

With her we have another story, this time told in retrospect, about the fate of Jews in Nazi occupied Europe. She is not a writer of profession, this being her only book, a book she felt she needed to write as a confession and testimony. It helps her heal and meanwhile it offers the reader an insight in the vast machinery of death. In spite of the fact that she had no writing training, her testimony becomes a valuable piece of memoires which presents us the inner and outer fight of a woman caught in the wheel of history: "Whenever I see the word 'Six Million Dead' or 'Six Million Jewish Victims' printed in a newspaper, my hands harden into fists and my heart beats stronger with revolt. Those six million dead are so many terrible, heartbreaking stories they are Bettys and Roses and Annes, they are Julikas and Charlotte Jungers, each and every one of them represents not only the second of death, however horrible that is, but an entire, colorful, exciting human life, a past, and what is more, a future…"[21] Every human life that was so brutally ended and without any explanation means the loss of a world, just as Wiesel so beautifully said later: "In the Holocaust, a million and a half Jewish children were killed. How many Nobel laureates among them? How many scientists, how many physicians, how many researchers? Maybe one of them or two of them or ten of them would have invented a remedy, a cure, for AIDS, cancer, heart conditions."[22]

Besides being a historical document, Perl's memoir *I Was a Doctor in Auschwitz* is a tribute to all these people who found their death in the Final Solution. The historical and literary value are interwoven, offering us both a personal and general picture of the deadliest human experiment ever imagined, created and brought to an end by human beings in a world in which race was the only thing that mattered.

Bibliography

Primary sources

1. Perl, Gisella, (1948), *I Was a Doctor in Auschwitz,* International Universities Press

Secondary sources

1. Adelsberger, Lucie, (1997), *Auschwitz: A Doctor's Story*, Translated from the German by Susan

[21] Gisella Perl, p 137
[22] Thomas J. Vinciguerra, (ed) , op. cit., p 146.

Ray, With an Introduction by Deborah Lipstadt, Historical advice and annotations by Arthur J. Slavin, Piblished by BCA,
2. Bărbulescu, Anca, (2022), Prefață la Am fost doctoriță la Auschwitz de Gisella Perl, Traducere
din limba engleză de Raluca Cimpoiașu, Editura Omnium, București.
3. Bloom, Harold, (ed), (2010), Elie Wiesel's Night, Edited and with an introduction by Harold Bloom, Sterling Professor of the Humanities, Yale University, Infobase Publishing, New York.
4. Frankl, Viktor E., (2008), *Man's Search for Meaning*, The classic tribute to hope from the
Holocaust, Part One Translated by Ilse Lasch, Preface by Harold S. Kushner, Rider, A Random House Group company.
5. Hassan, Judith, (2003), *A House Next Door to Trauma. Learning from Holocaust Survivors How to Respond to Atrocity*, Jessica Kingsley Publishers, London
6. Krell, Robert, Sherman, Marc I., (ed), (2017), *Medical and Psychological Effects of Concentration Camps on Holocaust Survivors*, With a Foreword by Elie Wiesel, Published by Routledge, Taylor&Francis Group, New York.
7. Vinciguerra, Thomas J., (ed), (2001), *Conversations with Elie Wiesel. Elie Wiesel and Richard*
D. Heffner, Schocken Books, New York

Websites

1. Rachel E. Gross, *The Auschwitz doctor who couldn't 'do no harm'*
https://www.bbc.com/future/article/20200526-dr-gisella-perl-the-auschwitz-doctor-who-saved-lives

REDUCTION OF ATTACHMENT TRAUMA THROUGH THE THERAPEUTIC PROCESS

Gabriela Leuţanu

PhD Student, „Ion Creangă" State Pedagogical University, Chişinău

Abstract: Psychological trauma represents an injury to the mind that occurred as an effect of a stressful event, it can be the consequence of the effect of an experience in suffering or recurring events. Jealousy is a universal trait and is an attachment trauma, generally referring to thoughts and feelings of fear, insecurity, worry about a relative lack of safety or possessions. The rehabilitation program had as its general objective the promotion of the individuality of people who manifest trauma from jealousy and the optimization of interpersonal relationships. It took place during 12 sessions, carried out in the office, the first two consisting of individual screening, the others being group therapies. Compared to the initial situation, mean jealousy scores decrease strongly following the therapeutic intervention, which may anticipate the existence of a strong effect.

Keywords: trauma, attachment, jealousy, rehabilitation, therapeutic intervention.

Introducere

Trauma psihologică reprezintă o leziune ale minții apărută ca efect al unui eveniment stresant, poate fi consecința efectului unei experiențe în suferință sau a unor evenimente recurente de a fi copleșit care pot fi precipitate în săptămâni, ani sau chiar zeci de ani, în timp ce persoana se luptă să se adapteze circumstanțelor imediate, conducând în final la consecințe negative îndelungate, grave. Din punct de vedere psihologic, experiențele traumatice pot implica traume fizice care amenință supraviețuirea cuiva și sentimentul de securitate [3]. Potrivit unor teorii, traumele din perioada copilăriei pot crește riscul pentru tulburări mintale, inclusiv tulburarea de stres posttraumatic (PTSD) [2], abuzul de substanțe și depresie. După o experiență traumatică, individul poate re-experimenta trauma fizic și mental, prin urmare, amintirile de traume, numite și mecanisme declanșatoare, pot fi incomode și chiar dureroase. Re-experimentarea poate deteriora sentimentul de siguranță, autoeficiență de sine, precum și capacitatea de a regla emoții și de a se ancora în relații.

Declanșatoarele și indicatoarele acționează precum amintiri traumatice și pot genera anxietate și alte emoții asociate. Deseori, individul poate să nu știe sigur care sunt acești declanșatori. În multe dintre cazuri, acest lucru poate duce la o situație în care persoana afectată se angajează în comportamente perturbatoare sau mecanisme de autodistrugere de coping, adesea nefiind pe deplin conștientă de natura sau de cauzele acțiunilor proprii. Răspunsul psihosomatic la acest gen de declanșatoare emoționale îl reprezintă atacul de panică.

Drept urmare pot apărea destul de des sentimente de furie intensă, uneori în situații necorespunzătoare sau neașteptate, datorită apariției iminente a pericolului ca urmare a reexperimentării evenimentelor din trecut.

Traumele timpurii pot fi de durată, inevitabile, adesea cauzate de părinți sau îngrijitori. Acestea generează efecte asupra dezvoltării fiziologice, psihologice și sociale a copilului. Trăsăturile stabile de personalitate și strategiile de coping care se dezvoltă în astfel de situații tind să reducă adaptarea pozitivă și să mărească vulnerabilitatea individului față de traume

ulterioare. Această tendință se poate manifesta prin implicarea în relații abuzive, luarea unor decizii eronate sau absența măsurilor adecvate de autoprotecție.

Dezvoltarea unui stil de atașament dezorientat/dezorganizat de către copii rezidă dintr-un model comportamental inconsecvent în relație și dezvoltarea unor puternice sentimente de frică și anxietate. Copiii activează comportamentul normal de atașament în momentul de anxietate și caută confortul îndreaptându-se către părinte. Deoarece cauza anxietății este chiar figura de atașament, apropierea de aceasta cauzează și mai multă anxietate. Aceste aspecte generează conflictul intern între dorința de apropiere și cea de evitare a figurii de atașament, provocând concomitent manifestări de blocaj, de înghețare, confuzie, distres și comportamentul dezorganizat de atașament, reprezentate prin agitație, activare emoțională în prezența îngrijitorilor. Așadar, copiii nu știu să răspundă la grija și afecțiunea călduroasă a altor oameni și nu cunosc modalitatea de a căuta confort.

Studiile anterioare au dovedit că traumele din copilărie pot duce la o serie de rezultate dăunătoare ale caracteristicilor sociale și psihologice care ar putea fi trepte de trecere dintre trauma copilăriei și psihopatologia ulterioară.

Gelozia este o trăsătură universală și reprezintă o traumă de atașament, referindu-se, în general, la gânduri și sentimente de frică, insecuritate, îngrijorare pentru o lipsă relativă de siguranță sau bunuri. Sugarii manifestă gelozie la vârsta de 6 luni. La copii și la adolscenți, gelozia poate provoca reacții agresive.

Tehnica de eșantionare pentru implementarea programului de reabilitare terapeutică a fost una probabilistă, selectându-se un grup de 24 participanți ($N_{bărbați}$ = 12 bărbați și N_{femei} = 12) care întrunesc aceleași caracteristici din punct de vedere al dimensiunilor evaluate. Acești participanți sunt apoi împărțiți aleatoriu în două grupe a câte 12 participanți (*grupa A* - 6 femei și 6 bărbați bărbați și *grupa B* - 6 femei și 6 bărbați). *Grupa A* este cea care este supusă programului de reabilitare (terapie de grup), *grupa B*, fiind pe lista de așteptare.

Evaluarea inițială este făcută la timpul *T1* (octombrie 2022) și apoi, la sfârșitul intervenției (după 3 luni de terapie de grup echivalente cu 12 ședințe), fiind evaluați din nou la timpul *T2* cu instrumentele care să verifice ipoteza *Există diferențe statistic semnificative la nivelul comportamentului de gelozie înainte și după implementarea unui program de intervenție terapeutică de grup* formulată în studiu, respectiv:

Programul de reabilitare a avut drept obiectiv general promovarea individualității persoanelor care manifestă traumă din gelozie și optimizarea relațiilor interpersonale. S-a derulat pe parcursul a 12 ședințe, efectuate în cabinet primele două constând în screening individual, celelalte fiind terapii de grup. Obiectivele specifice sunt:

- dezvoltarea abilităților de inter-relaționare, a capacității de comunicare optimă
- recunoașterea și dezvoltarea flexibilității rolurilor avute în viață;
- stabilirea nevoilor personale și comunicarea lor în relație; conștientizarea și acceptarea emoțiilor; definirea credințelor cu potențial limitativ
- creșterea încrederii-în-sine; abordarea relațională orientată pe proces a sine-lui în contact cu ceilalți; întărirea eu-lui
- recunoașterea nevoilor de autonomie personală atunci când există dependența inerentă relaționării
- îmbunătățirea stilului interpersonal în relație; dezvoltarea empatiei și compasiunii; gestionarea stărilor de conflict
- descoperirea resurselor personale și întărirea abilității de a gestiona emoțional și comportamental situații inter-relaționale, solicitante din punct de vedere psihic
- schimbarea modului de percepție negativă a stimulilor din mediu cu potențial de amenințare a relației (generarea unor alternative pentru gândurile negative automate, folosirea de modalități sănătoase de a percepe realitatea și comportamentul).

Concluzii

În comparație cu situația inițială, media scorurilor la gelozie scade puternic în urma intervenției terapeutice (vezi Tabelul), putând anticipa existența unui efect puternic. Există o serie de valori accentuate la grupa de control, atât la evaluarea inițială (24), cât și la evaluarea finală (20), precum și la grupul de experimental la evaluarea finală (7), însă nu pot fi considerate valori extreme.

Tabel – Statistica descriptivă a grupelor control si experimentală pe variabila gelozie

Grupa	Momentul	VD	N	Min	Max	Mediana	Media	Ab. Std.
Control	Septembrie	gelozie	12.00	12.00	24.00	14.50	15.08	3.20
Experimental	Septembrie	gelozie	12.00	12.00	19.00	14.50	14.92	2.19
Control	Februarie	gelozie	12.00	16.00	20.00	18.00	17.75	1.14
Experimental	Februarie	gelozie	12.00	2.00	7.00	3.00	3.50	1.31

Comparând momentele, constatăm că media scorurilor la testarea finală este statistic semnificativ mai mică în comparație cu media scorurilor la testarea inițială *($m_{septembrie} = 14.92$, $m_{februarie} = 3.5$, $t(11)=18.03$, $p < 0.001$)*.

Programul de reabilitare implementat la grupa experimentală prin terapie de grup aduce o îmbunătățire în comportamentul de gelozie manifestat și măsurat la începutul studiului, ceea ce reflectă beneficiile unei astfel de abordări pentru persoanele care se află într-o relație romantică și doresc să mențină un parcurs armonios și funcțional cu partenerul.

BIBLIOGRAPHY

1. Cattell, R. B. (1950). Personality: A systematic theoretical and factual study, 1st ed. McGraw-Hill. https://doi.org/10.1037/10773-000
2. Denniston, G., Hodges, F., & Milos, M. (2001). Understanding Circumcision: A Multi-Disciplinary Approach to a Multi-Dimensional Problem. New York: Springer Science+Business Media. ISBN-13: 9781441933751; ISBN-10:1441933751.
3. Helpguide. (2014). Emotional and Psychological Trauma: Causes, Symptoms, Help. Accesat la 8 Martie 2020, https://web.archive.org/web/20140913234027/http://www.helpguide.org/mental/emotional_psychological_trauma.htm.

THE IMPLICATIONS OF NON-ADAPTIVE CONDUCTS IN THE PERSONALITY'S DEVELOPMENT

Gabriela Leuţanu

PhD Student, „Ion Creangă" State Pedagogical University of Chişinău

Abstract: Maladaptive behavior represents that type of behavior which prevents an individual from functionally adjusting to or coping with potentially stressing situations. Human behavior bears the imprint of personality traits that have been modeled by neuropsychological structures influenced by the early childhood times when the personality starts developing. It is the incongruence between the individual's response to the expectations of their environment and these expectations that turns their behavior into a maladaptive one.

In literature, risk factors have been operationalized in order to find what exactly leads to this kind of behavior, as well as the manner in which they interact with individual's internal psychological structure that results in maladaptive behavior. Preventive methods have been developed in this respect and they include interventions at different levels of life, both at family, social, biological level, and psychological and educational one.

Keywords: behavior, personality traits, risk factors, psychological structure

Fără a avea pretenții exhaustive, studiul cazurilor de conduite dezadaptative se constituie ca un demers empiric, orientativ, în încercarea de a depista elementele comune care pot contribui drept predictori în apariția acestor manifestări ale ființei umane. Conduitele dezadaptative/evenimente cu urmări negative în plan social și personal pot fi determinate de caracteristicile psihice ale individului, de mediul său de proveniență sau actual, precum și de mediul profesional. Între acești factori există legături care se exprimă în exterior prin comportamente neconvenționale, uneori cu urmări foarte grave.

Deși studiul nu are intenția, în mod specific, în a departaja acești factori și stabili legăturile corelative între ei, totuși se vor menționa câteva exemple, având ca obiectiv sensibilizarea tuturor celor care cunosc/se cunosc ca având anumite dificultăți și stimularea luării deciziei pentru solicitarea sprijinului colegial/familial/instituțional sau al unei intervenții medicale sau psihologice specializate. Psihologul are rolul important de a participa la monitorizarea și menținerea în parametri optimi a capacităților psihoaptitudinale ale indivizilor în vederea adaptării la mediul socio-profesional. Toate demersurile psihologului vizează dezideratul cunoașterii și asistenței psihologice cu scop preventiv și ameliorativ.

Astfel, vor fi utilizate corelativ metodele științifice cu ajutorul cărora se fac predicții asupra modalităților de manifestare comportamentală în diverse situații de viață. Dincolo de trăsăturile generale, stabile și definitorii ale personalității evaluate cu ajutorul metodelor psihologice, există o mare diversitate de trăsături particulare și diferențiale care nu pot fi evaluate cu ajutorul acestora. În anumite trăsături existențiale, interacțiunea dintre unele trăsături particulare de personalitate și factori contextuali cu potențial traumatizant poate genera conduite dezadaptative de intensități variabile. Aceste tipuri de conduite pot avea uneori urmări grave, motiv pentru care sunt luate în considerare și analizate științific.

Comportamentul dezadaptativ obligă la definirea termenilor de adaptare și dezadaptare. Atât mediul socio-profesional cât și cel familial obligă individul să se supună unei cerințe

continue de adaptare și modelare, în funcție de expectanțele acestor medii. Din această perspectivă, putem defini comportamentul dezadaptativ drept o neconcordanță existentă între cerințele mediului și răspunsul individului la acele cerințe.

Există trăsături dinamice (ambiții, interese, complexe, etc), dar și trăsături mai puțin dinamice, acestea din urmă mai degrabă stilizează decât dinamizează comportamentul. Trăsăturile nu sunt total independente unele față de altele, afirmația se bazează pe definirea lor ca sisteme neuropshice, relaționate, excitabilitatea unei zone iradiind și antrenând zonele învecinate. Trăsăturile pot fi concepute ca focusuri sau pattern-uri de organizare dinamică, din acestea derivă consistența lor relativă și complementară, aspectul de flexibilitate comportamentală ca expresie dinamică a aceleiași trăsături. Trăsăturile reprezintă *modi vivendi,* semnificația lor fiind dată de măsura în care facilitează adaptarea persoanei la mediul personal.

Există două abordări ale dezadaptării comportamentale a indivizilor, și anume: abordarea psihologică și abordarea juridică. Cele două abordări ale fenomenului de adaptare/dezadaptare se completează reciproc. Dacă privim prin perspectiva juridică, un comportament dezadaptativ apare ca urmare a unei neconcordanțe existentă între normele și conduitele sociale/morale stabilite de societate și comportamentul manifestat de individ când acesta nu aderă conștient și voluntar la aceste norme. Aderarea în acest context implică comportamente continue și dinamice ce se reflectă în roluri sociale cu atribuirea de norme morale - acele reguli de conduită recunoscute și acceptate de comunitățile umane, valori cultural-științifice, modele comportamentale.

Din perspectiva psihologică, dezadaptarea va include nivelul pe care individul îl atinge în asigurarea unor standarde de independență personală, inclusiv maniera în care își conturează și acceptă propria existență. Acest lucru se reflectă în general, în interacțiunile avute și modul în care individul relaționează cu mediul și se percepe pe sine în raport cu ceilalți, exprimându-și propriile valori într-un grad mai mic sau mai mare incongruent cu valorile sociale.

Orice comportament deviant poartă pecetea psihologică a personalității individului răspunzător de acel act. Specialiștii sunt astăzi unanim de acord cu recomandarea de a se recurge la o analiză psihologică aprofundată atunci când se evaluează și apreciază un comportament deviant. În ceea ce privește originea agresivității, D. W. Winnicott afirmă că nu agresivitatea individului particular constituie cauza pentru care o societate devine agresivă, ci reprimarea ei în fiecare individ. Agresivitatea individului poate exista încă înainte de integrarea personalității. În parcursul dezvoltării personalității copilului, agresivitatea poate lua forma unei activități dezirabile, cu rol adaptativ.

Agresivitatea intenționată, controlată conduce copilul către a învăța comportamente controlate, intenționale. Inițiativa își găsește resurse în această agresivitate, iar privarea copilului de aceasta sau inhibarea ei transformă aproape întotdeauna nevoia de iubire în voință de putere. Părinții nu știu sau nu îndrăznesc întotdeauna să impună copilului limite, de aceea copilul devine agresiv, tiranic, neadaptat. Pe de altă parte, condițiile materiale, economice joacă și ele un rol important în dezvoltarea afectivă a copilului; chiar și nivelul mintal este afectat de condițiile materiale, fiind semnificativ mai scăzut în cadrul categoriilor sociale defavorizate comparativ cu cele înstărite material.

Comportamentul deviant vizează normele scrise sau nescrise ale societății ori ale unui grup social particular; este un tip de comportament care se opune celui conformist sau convențional. Din punct de vedere operațional, comportamentul deviant reprezintă incapacitatea persoanei de a media un echilibru între presiunea psihică, internă, bazată pe nevoi și presiunea mediului, externă, conducând către o reacție a unui răspuns dezechilibrat, observabil și măsurabil.

Tipurile de comportamente deviante grave studiate sunt reprezentate de sinucideri, tentative de suicid, absenteism, acte de tâlhărie, furturi, violuri, agresivitate extremă, violență

domestică și sunt în vizorul juridic al societății. Acestui tip de comportament i se pot adăuga și comportamentul agresiv la volan, consumul excesiv de alcool, droguri și altele.

Menționez că factorii de risc nu conduc în mod obligatoriu, automat la apariția conduitelor dezadaptative. Developarea comportamentelor este însă condiționată de rezonanța psihică în individ a interacțiunii factorilor de mediu cu personalitatea lui. Acest impact creează vulnerabilitate înspre accesarea mult mai facilă a stresului atunci când apar stimuli stresori similari cu cei care au creat inițial stresul psihic. Asta nu înseamnă că un comportament dezadaptativ este consecința imediată, ci doar dacă în trecut, individul a eșuat în a găsi un răspuns funcțional adaptativ la o situație stresantă sau dacă au existat contingențe negative/nocive.

Studiile în literatură au dovedit faptul că nevrozele, bolile psihosomatice, psihozele reactive sunt datorate și predispozițiilor organice pe care individul le are în ce privește vulnerabilitatea la stres.

De asemenea, fiecare factor de risc poarte fi operaționalizat în sine, articulând în structura sa conceptuală elemente psihologice individuale și factori de mediu, și exteriorizate în comportamente diverse. Chiar dacă, aparent, accidentele rutiere se consideră a fi datorate nerespectării regulilor de circulație, de fapt sunt datorate stării de sănătate sau a comportamentului individului, a echilibrului bio-psiho-social al persoanei, acești factori influențând în mod pozitiv sau negativ conducerea în condiții de siguranță rutieră, sau, dimpotrivă, expun la accidente. De exemplu, tipul de autoturism, vârsta indivizilor, experiența profesională, educația sunt factorii care pot influența conducerea agresivă a autoturismului. Totodată, studiile privind riscul de accidente au indicat că nivelul ridicat de agresivitate, ostilitate, competitivitate, impulsivitate și de asumare a riscurilor sunt factori de personalitate asociați cu accidentele.

Un exemplu de conduită dezadaptativă care rezultă din interacțiunea negativă a factorilor de mediu cu structura psihică internă a individului, este suicidul. Sunt implicate atât structura internă vulnerabilă, prin care individul percepe realitatea ca dificultate de a-i face față, cât și percepțiile, care conduc la gândul că mediul extern este intolerabil, că sunt dificultăți psihice. Astfel, prezența unuia sau a mai multor factori de risc nu determină, în mod automat, recurgerea la actul suicidar, ci toți factorii se înscriu în contextul unei structuri psihice extrem de vulnerabile.

Totodată, factori precipitatori ca doliul, divorțul, pierderile umane și financiare care apar contextual la un moment dat și brusc pot conduce către comiterea actelor extreme. Factorii de risc pot fi psihosociali (atmosferă negativă în familia de origine, relații deteriorate, atmosferă tensionată în relația de cuplu, situație financiară critică, probleme cu autoritatea formală, convențională) și factori psihologici individuali (lipsa încrederii sau încredere exagerată, dificultăți în relațiile interpersonale, anturaje negative, consum de alcool, droguri, oboseala și stresul ocupațional, nivelul crescut de internalitate - subiectivism - , toleranță scăzută la frustrare, dificultate în asumarea responsabilității, agresivitate slab adaptativă, impulsivitate, iritabilitate, rigiditate în evaluare și în autoevaluare cu patternuri fixe de percepție a situațiilor de viață, introversie, jocuri de noroc, înclinații spre risc, stabilitate emoțională precară.

Mediul profesional specific influențează comportamentul indivizilor, putând afecta anumite trăsături psihoindividuale. Ca urmare, ar fi de urmărit indicatori care pot exprima comportamentele dezadaptative, ca încrederea în sine, atitudinea față de mediul de muncă, atitudinea față de colegi, încrederea în autoritatea formală, dificultățile de adaptare la mediu, aderarea la grupuri informale. Pentru identificarea conduitelor dezadaptative, precum și pentru prevenția acestora, sunt necesare investigații cu privire la specificul factorilor și contextelor situaționale în care indivizii se accentuează.

Anumite afecțiuni somatice, elemente psihopatologice, tulburări de dinamică a somnului, traversarea unor situații existențiale critice la acel moment, traiectoria existențială

marcată de traume și eșecuri pot conduce la apariția unor vulnerabilități psihice susceptibile în a dezvolta conduite dezadaptative.

În privința prevenției comportamentelor dezadaptative cu grave urmări, trebuie accentuat faptul că această acțiune se desfășoară pe multiple paliere:

- Biologică:
  - Primară: vârstă, gen, istoric familial de suicid;
  - Secundară: consum de alcool, consum de droguri;
  - Terțiară: tulburări de somatizare.
- Sociologică:
  - Primară: suicid, violență, defecte transculturale;
  - Secundară: izolare, relații tensionate, disfuncții maritale, anomie, dificultăți financiare, dificultăți profesionale.
- Psihologică:
  - Secundară: ideație suicidară, impulsivitate, rigiditate.
- Psihatrică:
  - Primară: istoric de depresie sau schizofrenie;
  - Secundară: evaluarea tulburărilor de personalitate, afectiv-emoționale, panică;
  - Terțiară: spitalizarea indivizilor cu tentative de suicid, tulburări depresive, schizofrenie.

Măsurile de prevenire reprezintă acțiuni întreprinse de către familie, colegi, șefi, prieteni, medici specialiști și psihologi. Importantă este preocuparea individului pentru păstrarea și cultivarea igienei mentale personale. Este necesară cultivarea unui mediu (spațiu de viață în care se produc influențe socio-economice, cosmice, educative) atent la manifestările dezadaptative ale indivizilor. Astfel, societatea amprentează modul în care individul funcționează, aspectul vizibil de declin economic și moral, în care, cultivarea individualismului produce degradarea calității și a potențialului de umanitate.

Printre măsurile indicate în prevenirea comportamentelor dezadaptative, putem enumera: 1. Cultivarea unor relații armonioase de familie,

2. Petrecerea timpului liber cu familia extinsă,

3. Stimularea dorinței pentru cultură, artă și mai puțin pentru vizionarea programelor TV cu impact negativ,

4. Participarea la viața religioasă,

5. Asumarea responsabilității,

6. Exemplu personal în relațiile cu ceilalți,

7. Diminuarea caracterului stereotip al anumitor activități care ar putea conduce la instalarea rutinei, a plictiselii,

8. Diminuarea suprasolicităriifizice și/sau psihice,

9. Stimularea lucrului în echipă,

10. Comunicarea fluentă și asertivă,

11. Oferirea de suport, înțelegere, încurajare, răbdare,

12. Participarea la activități recreative de grup,

13. Consultarea psihologului și/sau a medicului specialist atunci când individul se simte copleșit de probleme,

14. Fragmentarea sarcinilor,

15. Păstrarea echilibrului dintre sine și mediul social.

BIBLIOGRAPHY

1. Arădăvoaicei, G., *Secretele succesului și ale împlinirii în viață – Tratat de relații interumane*, Ed. Antet XX, Press, Prahova.
2. Iamandescu, I.B., (1995), *Manual de psihologie medicală*, Ed. Infomedica, București.
3. Sillamy, N., (1996), *Dicționar de psihologie*, Ed. Univers Enciclopedic, București.
4. Zinca, D.P., (2010), *Consilierea adolescenților victime ale violenței intrafamiliale – o abordare sistemic-experiențială, teză de doctorat (rezumat)*, București.
5. National Institute of Mintal Health, *PTSD. Depression*.. www.nimh.nih.gov.

OPEN EDUCATIONAL RESOURCES A WAY TO ACHIEVE INCLUSIVE EDUCATION

Elena Maria Ungureanu (Erdeli)

PhD Student, „Babeş-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: The concepts of digital teacher, digitized classroom, gamification or training design are more and more familiar to us recently. Often, it's not what a teacher says that's important, but how they say it. Teaching a lesson through a long monologue does not arouse students' interest, rather, it bores them, disturbs them. The way a teacher relates, communicates with his students is essential. Discovering and initiating attractive ways of presenting knowledge, direct interaction with direct or virtual reality produces immediate effects and the results of active learning will not be long in coming. In this context, it is necessary to encourage teachers in order to create quality open educational resources to support them in their teaching activity. Technology helps teachers as long as they know how to use it. Platforms give you the opportunity to customize your educational path, to let students communicate naturally. In this paper I want to share some of the open educational resources that can be used in the activities with students with special educational needs by both special education specialists and mainstream education in the case of integrated SEN students.

Keywords: national curriculum, open educational resources, training courses, special educational needs, integrated education

Title 1: Open educational resources

Certainly the main objectives of the discoveries in the field of technology were: easing work, considerably increasing the amount of information, exponentially expanding the spread area, eliminating some barriers, developing at the cultural, economic and social level.

Technological development, the use of the Internet, mobile communication services and related services have fostered easy access to information for most people. The main role of introducing computer science in school is not only to allow the access of young people to knowledge / information, but especially to ensure and make available to everyone the development of new learning tools but also to learn new techniques for reorganizing knowledge.

"Multimedia technologies, especially interactive ones, can play a special role in discovering new knowledge and values, in an agreeable form, in accordance with the students' interests. Digital transcoding involves additional, specialized operations - both from a didactic and IT perspective - and is ensured by teams of specialists that must include, at least, the pedagogue, the psychologist, the communication expert, the software developer and, possibly, the designer, because we live in a world where the forms, the appearance manage to enhance or compromise the contents. In other words, the digitization of learning involves a change in an important aspect of the curriculum - that which is available to the student through the textbook. However, it is known that a good curriculum, thought for the long term, is not done in a year or two, but requires several years of analysis, expertise, testing, evaluation, reformation. However, we are aware that, in today's times, reflection and reaction times need to be shortened." (Cucoș., C., 2013)

Open Educational Resources (Open Educational Resources) refers to open access to educational resources, facilitated by information and communication technologies, for consultation, use and adaptation by the community of users, for non-commercial purposes. The term was adopted at the 2002 UNESCO Forum, which looked at the impact of Open Courseware projects on higher education. Open educational resources include: materials for teaching - learning: open projects (open courseware and open content), free courses, directories of learning objects (learning objects), educational journals; open source software - for development, use, reuse, search, organization and access to resources; also include virtual learning environments (LMS - Learning Management Systems), learning communities; intellectual property licenses that promote open publishing of materials, design principles and best practices, localization of content.

"With roots in neurocognitive sciences, the concept of "universal design for learning" - UDL, universal design for learning - is slowly gaining ground in education. Aware of the unique nature of each student, instead of imposing an educational path for all students in the class, we should propose diverse learning experiences that suit each one, maximizing the chances of progress. The challenge for teachers is to think of engaging activities that will draw students into the learning process - but it is obvious that, most of the time, one (same) activity does not satisfy the interests and needs of all students in a class, nor it is located in the zone of proximal development of each one. Therefore, we have two directions for optimizing didactic activities, which can be combined in practice by incorporating some suggestions from the theory of universal design for learning: differentiated design, by level groups, by interest groups, by potential groups (and mixed, when it is possible); designing learning activities that are complex enough for each student to find their own path." (Istrate, O., 2020)

Through computer-assisted instruction, learners communicate interactively with the computer system using a system of programs intended for learning in various domains. The computer offers real possibilities for individualizing instruction. Alois Gherghuț considers the computer and related programs to be,,...a kind of mediator or pedagogue (...) whose role is to maintain, strengthen motivation and adapt the learning process to the student's school level." (Gherguț., A., 2005, pp. 294-295)

Title 2: About the CRED project

"Relevant curriculum, open education for all - CRED", a far-reaching project for the Romanian educational system, launched in 2017, implemented over six years, was one of the most important projects of the Ministry of Education for pre-university education specialists. The project, co-financed by the European Social Fund through the Human Capital Operational Program 2014-2020, took place at the national level with 12 partners: the Institute of Educational Sciences, 8 Houses of the Teaching Corps from each development region and 3 School Inspectorates. Being an integral part of the Europe 2020 Strategy, through the Strategy for the Reduction of Early School Leaving, the CRED project offered primary and secondary school teachers the opportunity to develop professionally, by acquiring new skills.

Title 3: Teacher Training Program: Digital Educational Resources: Achievement, Use, Evaluation

On May 9, 2022, the CRED project launched a new accredited training program entitled: "Digital educational resources: creation, use, evaluation", a 50-hour online course of which 25 are synchronous and 25 are asynchronous. Teachers in pre-university primary and secondary education have the opportunity through this course to perfect their computer skills and abilities, to strengthen their teaching career by accumulating a number of 15 transferable professional credits and to create open educational resources - RED. The course is structured on three modules: module 1 - Platforms for creating open educational resources, module 2 - Pedagogical perspective of RED design and use, module 3 - Responsible and safe use of RED.

I had the pleasure and honor of participating in the CRED-RED project as a national

trainer for a number of 5 groups of trainees from Bihor and Bistrița Năsăud counties between October 2022 and March 2023.

The purpose of the training program is to prepare teachers for the design, implementation and evaluation of educational situations that integrate applications and educational resources and digital format. Among the specific objectives of the "Digital educational resources: creation, use, evaluation" training program, I mention the following:

-to use digital technologies dedicated to the development of open educational resources

-to pedagogically design digital educational resources in order to carry out significant and effective didactic activities, appropriate to the field of the discipline, the group - class and the external conditions of learning

-to responsibly use the digital environment for educational activities, in compliance with the legislation, rules and principles of safe use of educational platforms and digital educational resources.

Following a competition, I was designated as a trainer in this training program. As a first activity before starting my activity as a trainer, I participated in the training course for trainers entitled: Digital educational resources: Realization, use, evaluation", training course level 1 category 1 with a duration of 50 hours of training. In this course I actually learned what are the steps of making a quality educational resource, what applications can I use, what platforms can be accessed to distribute resources and how do I evaluate an open educational resource.

One of the final products of the CRED project is the https://digital.educred.ro/ platform, which I invite you to access. The platform provides:

- tutorials;
- the livresque library, assessment test for Romanian language and literature and mathematics for secondary school;
- open educational resources created within the CRED project: resources from county school inspectorates, resources from CNPCC, resources from University of Bucharest, resources from the CRED educational space, various educational resources, soco-emotional resources;
- early childhood education (resources for children and parents, resources for easy childhood education professionals);
- teleschool.

Titlul 4: Resursele educationale deschise o modalitate de realizare a educatiei incluzive

The education for all (EFA) paradigm launched in 1990 by UNESCO in Jomtien, Thailand and reaffirmed at the World Forum on Education for All in Dakar, Senegal (2000) approached education from an inclusive perspective that „...encouraged the expansion of the school's mission and role usual, by transforming it and adapting the educational offer so that it can meet the educational requirements of a diversity of children, each with their own learning and development peculiarities that the school cannot ignore. In this new context, inclusion encourages the expansion of the mission and role of the regular school by transforming it and the educational offer so that it can meet the educational needs of a wide variety of children, each with their own learning and development particularities, which the school cannot ignore." Gherguț, A., Frumos, L., (2019, p.12) Inclusive education starts from the belief that the right to education is one of the fundamental human rights and involves the exploitation of existing resources at the level of a school organization (human, material, financial, temporal resources) to support the participation in the educational process of all children within a community. Inclusive education aims not only at the integration of children with CES, but also those who come from unfavorable socio-cultural, geographical or ethnic backgrounds, which do not allow

their access to education. Inclusion, according to Armstrong, is seen as "a process that involves a reevaluation of the premises on which educational systems are based" (Armstrong, F., 2003, p.3)

In the work Special psychopedagogy coordinated by Adrian Roșan, Marian Pădure believes that: ”many of the applications and equipment developed to be used by people with disabilities required scientific approaches and laborious research, so that the final products used in most activities are accessible not not only to the general public but also to users with different types of disabilities". In this sense, access technologies have been developed and perfected. The concept of access technologies or assistive technologies refers to any device, hardware equipment or software application that can increase, maintain and improve the functional capabilities of a disabled person. Every action that a teacher carries out with the help of access technologies in working with a person with disabilities is considered a technological assistance service. The online learning environment comes with specific challenges and resources that require both teachers and students to adapt and change the way they work. In the following I will present to you some open educational resources that I have made and used for students with special educational needs.

The resources were designed for preschool children or primary school students, but depending on the psycho-intellectual potential of the students, these resources can be used and adapted for older students. The first two educational resources that I present to you were made and uploaded to the livresque platform. The resource entitled "The sound and the letter M" is an interactive material that supports the teacher both in teaching and in recapitulation or assessment. The resource includes various activities carried out in different applications that contribute to the adaptation of oral communication in new contexts and to the manifestation of a positive attitude towards communication.

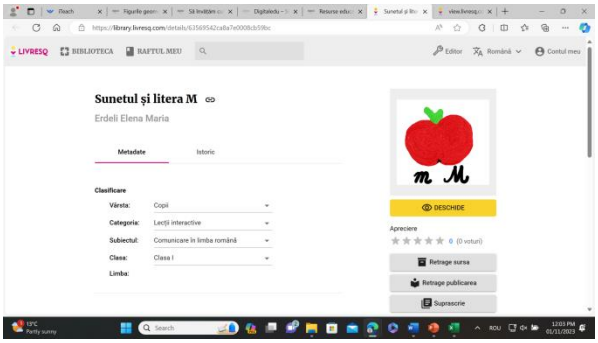

Figure 1 - Page of the open educational resource -The letter and the M sound
https://library.livresq.com/details/63569542ca8a7e0008cb59bc

The resource is structured on four sub-activities and the objectives pursued aim at: achieving learning in varied contexts that take into account the particularities of the target group and improving learning and learning results through the way of carrying out the assessment (as self-assessment/peer assessment). Specifically, children must identify and differentiate the sound/letter m, M, locate the position of the sound in the word, divide the given words into syllables correctly and make sentences with certain words.

The second resource entitled "Geometric figures" can be used for mathematics and environmental exploration but also for specific therapies intended for students with special educational needs. The resource is aimed at children in preparatory class and first class in special and special integrated education, children and students with moderate mental deficiency. The proposed resource has a simple format that facilitates the assimilation of knowledge. The material presents geometric figures, making correlations between the shape of objects in the environment and them. Children have the opportunity to observe different

geometric figures, to repeat their names, to match geometric figures of the same kind and to build different objects using geometric figures.

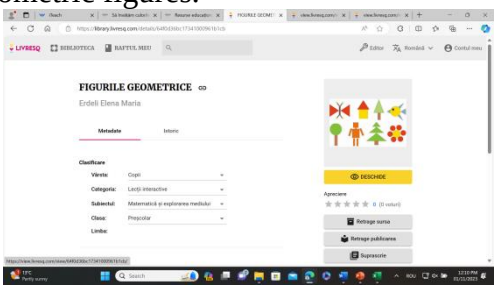

Figure 2 - Page of the open educational resource Geometric figures https://library.livresq.com/details/64f0d36bc17341000961b1cb

I published the resource entitled "Let's learn the colors of the rainbow" on the https://digitaledu.ro platform. The resource is aimed at children of preschool age. The added value for teaching/learning/evaluation resides in the fact that the resource offers the possibility of learning, naming and identifying the color of given objects, develops the cognitive and communication skills of preschoolers, combines elements of play and movement but also activities of a practical nature especially in the last part which concerns the assessment.

Figure 3 - Page of the open educational resource Let's learn the colors of the rainbow

I would recommend using the resource because it is a cheerful, interdisciplinary, activating and playful resource. You can view the resource by accessing the link: https://digitaledu.ro/sa-invatam-culorile-curcubeului-material-suport/

Another platform used for creating open educational resources is: https://wordwall.net. The title of the material is: "Fruits and vegetables", the discipline is part of the curriculum area Specific compensation therapies - Structuring and language development. The activity is intended for preschoolers. The student must access the link: https://wordwall.net/resource/7180000/fructe-%c8%99i-legume , press the Splin It button that will spin the wheel. Then they have to name the fruit or vegetable selected by the roulette wheel. The game can be complicated by assigning new tasks. For example, the child must specify the characteristics of the selected fruit/vegetable. Depending on their psycho-intellectual characteristics, students can divide the word into syllables, mention which is the first syllable and make sentences with the words found when spinning the roulette.

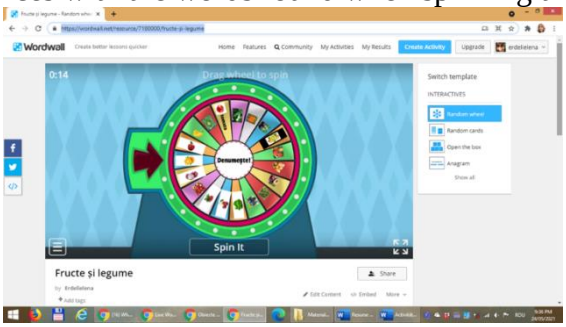

Figure 4- Page of the open educational resource "Fruits and vegetables"

https://wordwall.net/resource/7180000/fructe-%c8%99i-legume

The following activity I recommend has been created specifically for a theme in the personalized clothing/footwear intervention plan. Thus, by accessing the https://wordwall.net platform within the discipline of language structuring and development, I created the material entitled: "Clothing items/shoe items".

Figure 5- Page of the open educational resource- "Clothing items/shoe items".
https://wordwall.net/resource/2918952/sorteaz%c4%83-obiecte-de-imbracaminte-%c8%99i-obiecte-de-incaltaminte

The objectives of the activity are: sorting the images that appear on the screen into the two categories (clothing/shoes), correctly naming the objects in the images, identifying the color of the clothing/shoes, identifying the season in which we use that clothing item, developing vocabulary by making sentences with given words.

Another application I used was: ”Personal hygiene items” made with the help of learningapps.

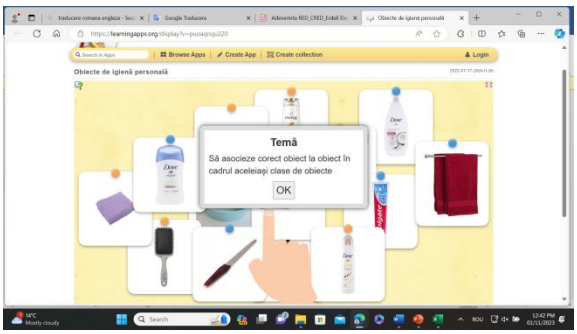

Figure 6- Page of the open educational resource- Personal hygiene items
https://learningapps.org/display?v=puoaqnqu220

I had created a game for association of personal hygiene objects especially for preschoolers, a planned theme within the discipline of structuring and language development.

The objectives of the activity were: the name of the selected object, the splitting of the word into syllables, the identification of the activity performed by using that personal hygiene object, the association of two pairs of personal hygiene objects (eg toothbrush and toothpaste).

Title 5 Conclusions

We have to admit that very often access technologies are considered a determining factor for people with different disabilities to become independent. In the hope that my activity suggestions can be useful to colleagues or perhaps future colleagues who are now students, I conclude by saying that: ,,for people without a disability, technology makes tasks easier. For people with disabilities, technology makes things possible." (Radabaugh, 1991, apud Aitken, Fairley and Carlson, 2012, p.251). Beyond the inherent problems that appear in any field of activity, access technologies currently mark the present and will surely innovate the future, and the need for continuous innovation is essential and constitutes an obligation for specialists in the field.

BIBLIOGRAPHY

Aitken, J., Fairley, J.P., Carlson, K (2012) Communication technology for students in special education and gifted programs, Hershey: Information Science Reference-IGI Global,

Armstrong, F., (2003). Spaced out: policy, difference and the challenge of inclusive education. New York: Kluwer Academic Publishers

Cucoș, C. (2013) The digital manual – the pedagogical perspective: http://www.constantincucos.ro/2013/05/manualul-digital-perspectiva-pedagogica

Gherguț, A. (2005) Syntheses of special psychopedagogy. Guide for contests and exams for obtaining teaching degrees", Polirom publishing house,

Gherghuț, A., Luciana Frumos, Gabriela Raus- Special education methodological guide, Polirom 2016

Istrate, O. (2020) Universal design for learning in the perspective of digital education. in: Revista Profesorului, no. 12/ 2020. Online: revistaprofesorului.ro/universal-design-pentru-invatare-in-perspectiva-educatiei-digitale/

Roșan A., Special psychopedagogy Assessment and intervention models, Polirom, 2015

Webografie:

https://digital.educred.ro/

https://digitaledu.ro.

https://www.educred.ro/stiri/resurse-educationale-digitale-realizare-utilizare-evaluare-un-nou-curs-de-formare-marca-proiectul-cred/

https://ro.wikipedia.org/wiki/Resurse_educa%C8%9Bionale_deschise

https://wordwall.net

https://learningapps.org/myapps.php

DISCOURSIVE VALENCES. THE YOUNG LENINIST

Valentina Andreea Popovici

PhD Student, Free International University of Moldova, Republic of Moldova

Abstract: Censorship has acted brutally on the writings intended for youth, at the metaphysical level, changing reality with what was in accordance with the generalities proposed at the central level, and at the literary level, making a rough sorting of everything that meant writings, publication or even thought, which could not refer to the individual anymore, but to the common and national welfare.

Keywords: wooden language, communism, communist youth, communist journalism, youth propaganda

Sub egida unei lozinci cu încărcătură *Proletari din toate ţările, uniţi-vă!,* apare o importantă gazetă a vremii, *Tînărul leninist*. Semnificația acestei lozinci este asemănătoare cu celelalte folosite în alte publicații. Mai exact, îndemnul este unul de propagandă ce are ca scop atragerea atenției mulțimii, fiind direcționat în special către mase. Lozinca este una simplă, pe înțelesul tuturor și este un bun mijloc de promovare a doctrinei comuniste. Din moment ce oamenii de rând nu au capacitatea de a înțelege pe deplin toate substraturile programelor ideologice, lozincile simple și clare funcționează perfect pentru această clasă socială.

Din corpul de redacție al revistei a făcut parte și ziaristul Vartan Arachelian care a fost *crescut şi educat în condiţiile României socialiste, făcând atingerea idealului comunist, care animă întreaga noastră societate, steaua sa polară, finalitatea supremă a întregii existenţe a generaţiei tinere… o necesitate… construirea societăţii socialiste multilateral dezvoltate*[1].

În concluzie, deoarece conform viziunii lui Lenin, principala preocupare a tineretului trebuia să fie învățarea conceputului de comunism și a doctrinei acestuia, se poate afirma că din aceste considerente, publicațiile pentru tineret aveau menirea de a-i îndoctrina și implica masiv în numeroase activități specifice ideologiei comuniste.

Articolul cultural de factură istorică *Unirea poporul a făcut-o*, apărut în publicația *Tînărul leninist*, anul IX, nr. 1, ianuarie 1959, poartă un titlu puțin forțat, bazându-se pe topica afectivă, pentru a scoate în relief primul substantiv: *unirea*. Regândit, titlul ar arăta în felul următor: *Poporul a făcut unirea*. În plus, titlul inițial pare redundant: substantivul *Unirea* e reluat și prin forma neaccentuată a pronumelui personal *o*, cu rol stilistic de accentuare. La fel, verbul la forma afirmativă are valoarea de accentuare, atribuind poporului un rol important.

La nivel grafic, titlul, așezat pe două rânduri, e tehnoredactat cu caractere diferite: primul substantiv, scris de tipar, iar celelalte trei cuvinte, scrise *ca de mână*. Articolul e semnat de Dumitru Almaș, cunoscut prozator istoric și publicist din perioada comunistă, în cazul de față în calitate de cadru universitar.

Parcurgând articolul, cititorul înțelege ce s-ar fi întâmplat în cazul unei neimplicări juste a poporului: *o unire fără reforme populare, adică o unire fără popor*.

[1]vezi *Adrian Majuru, dosar de presă: despre aceşti UTC-işti care distrug România. Toţi oamenii preşedintelui şi premierului, de la MRU la Dan Pavel şi înapoi* , extras din "Tânărul Leninist", nr. 3, martie-1971, p. 16, http://gandeste.org/general/dosar-de-presa-adrian-majuru-despre-acesti-utc-isti-care-distrug-romania-toti-oamenii-presedintelui-si-premierului-de-la-mru-la-dan-pavel-si-inapoi/40812

Acest articol e încadrat la rubrica *În ajutorul propagandiștilor*, transmițând astfel un mesaj tendențios. De asemenea, articolul este amplu structurat, pe aproximativ două pagini, cu patru coloane, iar pe pagina a doua este inserată și o casetă ce reproduce un document istoric vechi. La fel, pe a doua pagină, în partea dreaptă sus este reluat titlul, cu tehnoredactarea obișnuită, însă cu o modificare de punctuație nejustificată: virgula dintre complementul direct și subiect: *Unirea, poporul a făcut-o*.

Începutul paragrafului initial atrage atenția prin dimensiunile mărite ale literei *A,* auxiliar morfologic al perfectului compus din structura *A trecut*. Citind informația din primul paragraf, cititorul înțelege că intenția autorului este de a cinsti cei 100 de ani împliniți de la *Unirea din 1859,* ani în care s-a realizat *dezvoltarea socială a României*. În paragraful următor, autorul încearcă să atragă atenția printr-o interogație, al cărei răspuns face obiectul articolului în sine. *Ideea unității* este tratată fără a urmări un criteriu istoric cronologic clar, publicistul menționează aleatoriu mai multe etape, când aduce în discuție secolul al XIX-lea, respectiv, *veacurile al XVI-lea și al XVII-lea*, pentru a reveni la secolul precizat inițial.

În sprijinul ideilor transmise, autorul face apel la citate, preluate de la reprezentanți ai revoluției pașoptiste – *marele revoluționar democrat Nicolae Bălcescu* – sau chiar de la cronicarul Miron Costin, citat în articol de către semnatar: *moldovenii, muntenii și ardelenii toți de un neam sînt, românesc...*

Lexical, se evidențiază termeni istorici/ din sfera socială: *unire, popor, conştiinţă naţională, unitate politică, burghezie, statu-quo-ul, regulamente organice*, alternând cu sintagme ca *unire/ unitate*, în poziție inițială la început de enunț. De exemplu, *ideea unirii s-a dezvoltat în legătură cu necesitățile formării unei piețe interne mai largi; vrem să ne unim cu țara!; o unire fără reforme populare; adică o unire fără popor; ideea unității era veche; la noi, începutul unificării pieței naționale l-au făcut regulamentele organice.*

La nivel morfologic, alternează registrele verbale la modul indicativ, timpul perfect compus/imperfect, cum ar fi: *a trecut, s-a înfăptuit, s-a dezvoltat, s-a întărit, s-a cristalizat, s-au manifestat, a exprimat, a formulat, era interesată, preocupa, voia, prevedea.* Remarcăm totuși un singur verb la timpul mai-mult-ca-perfect: *se zămislise*.

Articolul conține numeroase clișee verbale specifice limbii de lemn: *procesul de făurire a statului romîn de sine stătător, dezvoltarea socială a Romîniei, poruncă socială și politică, extinderea și adîncirea conștiinței naționale.*

Cu excepția interogației retorice- *Dar de ce s-a înfăptuit unirea tocmai atunci, în 1859?* și a unor repetiții mai sus precizate, expresivitatea este scăzută.

Un alt articolul supus analizei, preluat din *Tînărul leninist*, anul IX, nr. 1, ianuarie 1959 poartă un titlu amplu, nominal, cu structură apozitivă. Titlul, *Munca politică - chezășia succeselor noastre*, e organizat pe două rânduri, scris cu litere de tipar pentru a fi mai vizibil pentru cititor și a-l determina să rețină mai ușor cuvintele-cheie/inițiale de pe fiecare rând: *muncă/succese*.

Articolul e semnat de Ștefan Paraschiv, secretarul Comitetului U.T.M. de la Uzinele Semănătoarea, așadar nu de un ziarist profesionist. De aceea, se dă impresia că în articol se reiau aceleași informații, fără a se urmări vreo structură. Subiectul principal îl constituie *combina C-1*, a cărei realizare a adus economii importante: *se situează printre cele mai moderne combine cerealiere din lume*. Textul abundă în cifre, procente, sume de bani și nume de tineri fruntași. Spre deosebire de celelalte articole analizate, se observă inserarea unor fotografii, cea de pe prima pagină este așezată înaintea titlului propriu-zis, iar a doua, cea de pe pagina următoare e poziționată în dreapta jos, fiind însoțită de legendă. În ambele fotografii alb-negru sunt surprinse fețele zâmbitoare ale unor tineri, dornici de progres.

Din punct de vedere lexical, sunt utilizați termeni tehnici, științifici: *unelte tot mai perfecționate pentru agricultură, semănători tractate, dulapuri de fier, piese de schimb pentru S.M.T., dispozitiv pentru brichetarea șpanului de fontă.*

La nivel morfologic, pe lângă grupurile nominale, apar substantivele compuse, expresii la modă: *secerători-legători, utemiștii, neoutemiști, plan de producție/cifre convingătoare, gosporărire a muncii, brigăzi, loc de cinste*. Este de remarcat utilizarea excesivă a limbii de lemn. Întâlnim clișee verbale precum *sarcina trasată de partid industriei noastre socialiste, lupta pentru progresul tehnic, organizațiile de partid, lupta pentru îmbunătățirea organizării muncii în uzină, grupele sindicale din secții.* Regăsim numeroase substantive proprii precum *Radul Hariga, Marin Duminică, Nicolae Matei și Tudor Badea*, tineri de la sectorul *ghilotine*, care au venit cu propuneri inovative, dar și substantive derivate prin abreviere ca *S.M.R., C-1, U.T.M*.

Din punct de vedere sintactic, se folosesc și enunțuri interogative: *…numărul total al muncitorilor care produc această realizare a tehnicii agricole sînt tineri care nu depășesc vîrsta de 28 de ani?* cu rol persuasiv.

Stilistic, atrag atenția câteva epitete și metafore, precum aceea din tilul sau din intertitlu: *tinerețea uzinei*, *linia însușirii măiestriei profesionale*, dar și repetiția sintagmei *organizații de partid* în întregul articol.

Articolul istoric-politic apărut în publicația *Tînărul leninist*, anul XIV, nr. 4, aprilie 1964, aduce în atenția cititorului un dușman ce trebuie învins: *fascismul*. Titlul este *clasic, tradițional*[2]: *Din lupta poporului nostru împotriva fascismului*.

Mesajul indus chiar din incipit se canalizează pe efortul poporului nostru de anihilare a pericolului hitlerist. Autorul informează cititorul în legătură cu faptul că economia dezvoltată a țării noastre era un punct forte de care se putea folosi Germania în atingerea planului distrugător: *Germania hitleristă avea nevoie de economia Romîniei, în special de petrol, pentru a-și putea duce la îndeplinire planurile sale agresive*.

Din punct de vedere lexical, predomină atât termeni istorici, cât și economici, cum ar fi: *criză, burghezia și moșierimea romînă, parlament, partide și organizații politice, organizații fasciste, imperialism hitlerist, drepturi și libertăți sociale, regim de dictatură, mișcarea revoluționară, dominația marilor capitaliști.*

Morfologic, sunt prezente grupurile nominale și registrele verbale la imperfect și perfect compus: *a urmat, s-au orientat spre instaurare, clasele dominante urmăreau, expenenții au inițiat și sprijinit, acestea constituiau un serios pericol, activitatea organizațiilor fasciste s-a intensificat*. În prima parte a articolului predomină verbele la modul conjunctiv, cu referire la planurile agresive ale claselor dominante: *să lichideze bruma de libertăți democratice, să dezființeze parlamentul, să dizolve partidele și organizațiile politice, să instaureze un regim de dictatură, să înăbușe prin teroare mișcarea revoluționară, să asigure dominația marilor capitaliști și moșieri*.. Apar mai puține verbe la gerunziu: *mergând, folosindu-(le)*.

Din punct de vedere stilistic, se folosesc, alături de enumerație, câteva epitete: *planuri agresive, serios pericol*.

Apărută odată cu instaurarea regimului comunist, limba de lemn se pare că a fost impusă de către aparatul de partid și de stat, adică de regimul autoritar, ca un mod de exprimare comun în toată presa românească. Cei care se ocupau cu cenzura și cu propaganda, care erau foarte stricte până în 1989, considerau că pentru exprimarea ideologiei PCR, pentru transmiterea către populație a acestei ideologii, cele mai potrivite erau unitățile frazeologice, elementele lexicale, expresiile fixe ale unor clișee încremenite. Se urmărea astfel îndoctrinarea maselor, prin anihilarea gândirii la receptori. Efectul era, în primul rând, redundanța termenilor folosiți în comunicare, absența varietății de sensuri a cuvintelor.

Referitor la pragmatismul reflectat în presa scrisă, constatăm că modul de redactare a faptelor în ziarele și revistele dinainte de 1989 este similară la toți jurnaliștii. Era ca și cum

[2] Stelian Dumistrăcel, *Limbajul publicistic românesc din perspectiva stilurilor funcționale*, Ed. Institutul European, Iași, p. 121

toate acțiunile de pe teritoriul patriei noastre în care se construia *civilizația socialistă* se uniformizează.

BIBLIOGRAPHY

Agnes, Yves, 2011: *Introducere în jurnalism*, București, Editura Polirom

Brucan, Silviu, 1996: *Stâlpii noii puteri în România*, București: Editura Nemira

Coşeriu, Eugen, 2000: *Lecţii de lingvistică*, Cluj: Editura ARC

Dumistrăcel, Stelian, 2006: *Discursul repetat în textul jurnalistic. Tentaţia instituirii comuniunii factice prin mass-media,* Iaşi: Editura Universităţii ″Alexandru Ioan Cuza″

Hangiu, Ion, 1987: *Presa românească de la începuturi până în prezent*, București: Editura Științifică și enciclopedică

Hangiu, Ion, 1996: *Dicționarul presei literare românești*, București: Editura Fundației Culturale Române

Hăulică, Cristina, 1981: *Textul ca intertextualitate*, Bucureşti: Editura Eminescu.

Irimia, Dumitru, 1999: *Introducere în stilistică*, Iaşi: Editura Polirom

Munteanu, Ştefan, Ţâra, Vasile, 1983:*Istoria limbii române literare. Ediţie revizuită şi adăugită*, București: Editura Didactică și Pedagogic

Petcu, Marian, 2007: *Istoria Jurnalismului și publicității in România*, Iași: Editura Polirom

Pleșu, Andrei, 2004: *Stil gazetăresc,* în *Obscenitatea publică*, Bucureşti: Editura Humanitas

Rad, Ilie (coord.), 2011: *Cenzura în România. Simpozion național de jurnalism,* Cluj Napoca: Editura Tribuna

Rad, Ilie, 2008*: Incursiuni in istoria presei românești,* Cluj-Napoca: Editura Accent.

Rad, Ilie, 2009: *Limba de lemn în presă*, București: Editura Tritonic

Slama-Cazacu, Tatiana, 1959: *Limbaj şi context*, Bucureşti: Editura Ştiinţifică

Slama-Cazacu, Tatiana, 2000: *Stratageme comunicaţionale şi manipularea*, Iaşi: Editura Polirom

STEREOTYPES AND SOCIAL LEARNING

Georgeta Marinescu
„Vasile Alecsandri" University of Bacău

Abstract: The multiculturalism of our current societies favors the appearance of stereotypes, a phenomenon due to the generalizations of certain characteristics which are projected on a social group belonging to another society. Stereotypes develop with societies, sometimes evolving towards prejudices or clichés. Stereotypes have identifiable properties and typologies at the lexical, semantic and discursive level. There is a complex connection between the stereotype, the metaphor and the metonymy influenced by cultural tradition and semantic contents. Currently, the media launch convincing but erroneous representations aimed at groups of individuals, the message transmitted carrying either a positive or a negative meaning.

Keywords: Stereotype, representation, group, characteristic, generalize

Notre société actuelle est multiculturelle, fait qui favorise la naissance des stéréotypes. Nous pouvons dire que les stéréotypes changent et se développent avec les sociétés, car ils apparaissent et se développent très rapidement dans les écrits et, plus récemment, dans les médias (la presse écrite ou en ligne), sur Internet, à la télé et au cinéma.

De nos jours, les stéréotypes sont devenus presque un phénomène. Selon Leyens, les stéréotypes sont « des croyances partagées concernant les caractéristiques personnelles, généralement des traits de personnalité, mais souvent aussi, des comportements d'un groupe de personnes. »[1] La représentation que nous pouvons projeter sur les autres, en insistant sur les généralisations, est un stéréotype. Il constitue une « image simplifiée des caractéristiques d'un groupe »[2], une image figée. Et tout cela parce que ces individus font partie d'une autre société particulière. En revanche, l'individu, lui, n'est pas important. Autrement dit, par les stéréotypes, on donne une image souvent amusante, parfois caricaturale, d'une manière positive ou négative, en généralisant les traits de caractère qu'ils soient réels ou non. Le message d'un tel acte donne l'image de l'Américain qui est superficiel, de l'Allemand ponctuel ou du Français romantique. Cela ne veut pas dire que tous les Américains sont superficiels, que tous les Allemands sont ponctuels et que le romantisme constitue la caractéristique de tous les Français. Le message qui en résulte et qui constitue le stéréotype peut être positif ou négatif. Par exemple, le message que les Américains peuvent être superficiels est un message plutôt négatif, tandis que l'affirmation que les Français sont caractérisés comme romantiques pourrait constituer un message positif.

Contrairement au fait que les stéréotypes ont ce côté généralisateur, nous avons besoin des stéréotypes pour faire face à la complexité des sociétés actuelles. Par exemple, si nous rencontrons une personne d'une autre nationalité pour la première fois, les autostéréotypes et les hétérostéréotypes nationaux que nous avons déjà faits dans notre esprit et qui nous ont été

[1] J. – P. Leyens, « Les stéréotypes », article disponible sur https://www.cairn.info/sommes-nous-tous-des-psychologues--9782804701017-page-105.htm, consulté le 10 mars 2023.
[2] J. – P. Leyens, « Les stéréotypes », art. cit.

transmis par différentes sources telles que les expériences des autres personnes ou les médias, nous aident à faire face au mystère et à l'inconnu que cet autre peut représenter pour nous.

Le stéréotypage peut être une action naturelle dans le contexte des rencontres entre de divers individus appartenant à des cultures différentes. Parler de soi et de l'Autre conduit souvent à réciter un discours imaginaire, en contexte interculturel ou intraculturel. Ce phénomène peut engendrer des préjugés et des clichés.

Contrairement aux stéréotypes, les préjugés représentent « des attitudes comportant une dimension évaluative à l'égard d'un groupe social donné ».[3] Quant aux préjugés, on peut s'exprimer dans des termes comme : « j'aime » ou « je n'aime pas » et ils peuvent être positifs ou négatifs, tout comme les stéréotypes. D'ailleurs, le verbe « préjuger » comporte le préfixe « pré » qui signifie « à l'avance » et indique, par sa forme, que ce terme renvoie à une évolution plus ou moins réfléchie, à une idée préconçue. Quelqu'un qui a des préjugés, émet des jugements sur une autre culture même si l'on ne connaît pas cette culture. Il est clair que cette personne n'utilise pas de jugements personnels, objectifs, elle utilise des stéréotypes qu'elle a pris des expériences des autres pour exprimer son opinion. Donc, les préjugés naissent des stéréotypes et s'en nourrissent.

Les clichés nous donnent la fausse impression que nous connaissons du moins quelques particularités d'une culture qui nous est étrangère. Selon le *Dictionnaire Larousse* le terme « cliché » constitue un « lieu commun, banalité qu'on redit souvent et dans les mêmes termes ; poncif »[4].

Il y a eu plusieurs essais de définir le stéréotype et les théories en sont nombreuses. R. Amossy l'a défini comme : « représentation simplifiée » et « schéma collectif figé » / « modèle culturel » / « image toute faite ».[5]

Putnam le définit comme « idée conventionnelle », Barthes « forme impensée » / « syntagmes figés » / «opinion banale» / «un monstre»[6]. Pierre Barbérie dit que c'est une « parole de pouvoir » / une « phrase mécanisée » / « quelque chose que l'on repère » / « quelque chose à quoi tout le monde consent et tout le monde consomme ».[7]

R. Amossy, de nos jours, constate que la notion de « stéréotype » est devenue « l'objet d'une réhabilitation qui permet de souligner ses aspects valorisant des fonctions constructives ».[8] Dans sa vision, c'est le contexte où la notion de « stéréotype » apparaît qui établit le sens de celle-ci. Ses traits dominants sont « associatif » et « réducteur » de singularité. Selon Amossy, le terme se trouve « à la croisée des sciences sociales et de la littérature »[9] et il s'est enrichi de nouveaux sens. À présent, ses nouvelles acceptions peuvent être, tout comme Barthes l'écrit, « banalité », « vulgarité », « bêtise ».

Il y a quelques difficultés qui font difficile la perception de la notion de stéréotype, à savoir :

- dans l'analyse sémantique, nous confondons souvent deux types de fait linguistique : premièrement, des représentations qui sont reliées à la langue et aux compétences langagières des locuteurs et, deuxièmement, d'autres font référence au système de la langue, se rattachant aux mots et en précisant leurs significations. Cet emploi multiple de la notion est justifié par l'intuition de typicité et de conventionalité liée au terme, la variabilité du stéréotype qui est

[3] L. Porcher, *Le français langue étrangère. Emergence et enseignement d'une discipline,* Paris, Hachette Education,1995, p.65.
[4] https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/cliché/16515, consulté le 15 mars 2023.
[5] Apud S. Morbah, « La stéréotypie, du mot au concept, saisie à travers des contextes », p.1, aricle disponible sur https://www.academia.edu/2351133/Le_st%C3%A9r%C3%A9otype_du_mot_au_concept_Saisies_%C3%A0_travers_les_contextes, consulté le 15 mars 2023.
[6] *Ibidem, p.2.*
[7] *Idem.*
[8] *Idem.*
[9] R. Amossy, *Langue, discours, société*, Armand Colin, Paris, 2021, p.105.

souvent derrière le sentiment de la non pertinence linguistique d'un tel trait ou encore de sa compréhension comme un simple effet de la catégorisation sémantique ayant ses origines ailleurs.

Selon D. Slatka, le stéréotype a aussi un trait sémantique :

«1. Il est saillant, conventionnel, idéalisé et intersubjectivement stable ;

2. il présente toujours une certaine part d'arbitraire, d'écart entre la signification d'un mot et la classe référentielle à laquelle il renvoie ;

3. il peut être définitoire ou latent, lexical ou discursif.

Le premier ensemble de propriétés (1 et 2) définit la nature du stéréotype ; le troisième (3) définit son économie dans le fonctionnement de la langue ».[10]

Les propriétés du stéréotype sont :

1. La typicité se trouve à la base de toute catégorisation. D'ailleurs, catégoriser, c'est sélectionner sur la base d'une pertinence quelconque etpour être pertinent un trait ou une catégorie doit être représentatif à un égard ou à un autre et donc typique. Ainsi, « quand les gens sont amenés à énumérer, en un temps limité, l'ensemble des caractéristiques d'une entité donnée, il y a une forte probabilité pour certaines propriétés d'être mentionnées en premier »[11].

2. La conventionnalité qui fait possible l'existence de quelques représentations sémantiques, partagées, relativement stables et permanentes sans lesquelles tout langage ne peut parvenir à sa vocation essentielle : communiquer. « La conventionnalité implique donc la catégorisation qui acquiert au sens lexical la stabilité nécessaire à son fonctionnement discursif ».[12] La catégorisation individuelle, quand elle existe, ne remet pas en cause le sens lexical elle porte plutôt sur « l'adéquation des mots aux choses» et «sur l'adéquation socio-pragmatique des mots utilisés»[13]. La catégorisation peut être suivie par une recatégorisation. Cela crée une « distanciation du repère et fait intervenir des « modificateurs » tels que le connecteur *mais* en modifiant de cette façon les attentes normatives suscitées par les stéréotypes ». Par exemple : « Le pingouin est un oiseau. », « Les oiseaux volent. » si nous introduisons la conjonction « mais », nous pouvons affirmer que « Le pingouin est un oiseau, mais il ne peut pas voler ».[14]

3. La généricité. La généricité implique « un processus d'abstraction et de sélection qui ne retient que les propriétés typiques ou considérées comme telles par l'ensemble des locuteurs »[15]. La typicité est de cette façon la garantie de la virtualité d'une classe parce qu'elle permet d'identifier ses membres indépendamment de leur présence ou même de leur existence, simplement par la reconnaissance de leurs caractéristiques communes.

4. L'idéalisation, l'arbitraire, la variabilité sont d'autres propriétés du stéréotype. Il s'agit d'une description normative, idéale puisqu'elle rassemble des entités qui ne se conforment pas par leur diversité et leurs qualités individuelles, aux traits abstraits sélectionnés qui constituent le concept. Il y a "une anomalie" par rapport aux traits essentiels, par rapport à une représentation "standard" de toute la catégorie.

La stéréotypie n'est pas ainsi un phénomène à situer en dehors de la normalité. Il faut tenir compte « des entités atypiques tels : un mouton à trois pattes ou un fruit déformé, mais se situe à l'intérieur même de cette normalité généralisante où des membres typiques, donc normaux, s'écartent d'une manière ou d'une autre de la description conceptuelle valide pour l'ensemble de la catégorie.[16]

---

[10] Apud D. Slatka, « Sémiologie du stereotype » , article disponible sur le site : https://books.openedition.org/puc/9699, p.50, consulte le 20 mars 2023.

[11] S. Morbach, « La stéréotypie..., *art.cit.,* p. 209.

[12] *Ibidem*, p. 212.

[13] *Idem,* p. 214.

[14] *Idem*, p.216.

[15] *Idem*, p. 217.

[16] S. Morbach, « La stéréotypie...», *op.cit*., p.225.

En ce qui concerne la typologie des stéréotypes, La nature d'un stéréotype peut être identifiée au niveau lexical ou sémantique. De cette façon, les chercheurs du domaine du stéréotype ont établi les typologies suivantes :

1. Le stéréotype définitionnel au niveau d'une catégorie primaire - Du point de vue lexical, la signification d'un mot est parfois envisagée comme discriminatoire au sens qu'elle oppose un mot à d'autres mots de genres prochains, donc entre la fonctionnalité et la normativité d'une langue : «on constate, quand il s'agit de définir un item lexical, que la définition minimale et pertinente coïncide avec les traits universels ; les traits non universels sont souvent classés du côté de la codification normative et sociale.»[17] Ces traits non – universels d'un mot peuvent jouer un rôle fondamental dans la définition d'un mot.

2. Stéréotype définitionnel au niveau d'une catégorie sémantique polysémique - En ce qui concerne ce type de stéréotype, les traits non universels d'un terme ne sont pas distinctifs, ils restent latents et ils n'apparaissent que associés au noyau dénotatif. Par exemple, le nom *guêpier* renvoie dans l'une de ses acceptions à un nid de guêpes. À partir de ce sens et du stéréotype d'hostilité lié à cet insecte dérive l'acception d'avoir une position critique dans une affaire ou se trouver parmi des personnes hostiles, nuisibles caractérisant le domaine des hommes et des relations humaines.

3. Stéréotype définitionnel au niveau d'une catégorie sémantique dérivationnelle - Le champ dérivationnel ou la famille lexicale est le premier foyer de la structuration stéréotypique. Nous le savons, un dérivé est un mot qui s'est formé par dérivation d'une racine en y ajoutant des préfixes ou des suffixes. Du point de vue de la variation des domaines, les significations stéréotypiques renvoient à une multitude référentielle : « La projection stéréotypique étend la signification de ces termes au-delà de la réalitéconcrète qu'ils dénomment initialement. ».[18] Prenons comme exemple le mot *glace* et ses dérivés *glaçant, glacer, glacé/glacée, glacial* et nous identifions plusieurs significations:

Glace : 1. Eau congelée ;
2. symbole de la froideur, de l'insensibilité ;

Glaçant 1. qui glace – physiquement ;
2. qui décourage à force de froideur, de sévérité ;

Glacer 1. convertir un liquide en glace ;
2.frapper d'une émotion violente et profonde qui cloue sur place ;

Glacé(e) 1. convertit en glace ;
2. empreint d'une grande froideur (regard glacé) ;

Glacial 1. qui a la température de la glace, qui pénètre d'un froid très vif ;
2. d'une froideur qui glace, rebute, paralyse (un accueil glacial).

Cette corrélation entre la glace et la froideur des sentiments fait partie d'un autre type de structuration sémantique plus largement descriptible au niveau du lexique. D'autres dérivés de *glace* existent (*glaçage, glacerie, glaceuse*…) mais ils sont rattachés sémantiquement à d'autres traits tels que l'analogie de l'aspect (lisse…) ou l'aspect technique et productif (glacier, glacière…). Donc, nous pouvons dire que le sens commun de tous les mots de la famille lexicale peut constituer un trait stéréotypique, mais il peut avoir aussi un autre sens auquel il est rattaché un autre stéréotype: « entre les deux, un même stéréotype peut structurer tout un ensemble de définitions ayant un sème commun auquel se rattache ce stéréotype ».[19]

4. La stéréotypie discursive - fait intervenir des éléments au-delà de l'unité lexicale (figée ou simple) et implique « une imbrication des plans d'énonciation individuels et collectifs comme ellemet en œuvre un processus d 'interprétation complexe »[20]. Il implique aussi la mise en

[17] S. Morbach, « La stéréotypie...», *art.cit.*,, p.232.
[18] *Ibidem*, p.237.
[19] *Idem*, p.238.
[20] *Ibidem*, p. 239.

œuvre spécifique des constructions lexicales et syntaxiques. Un exemple pour le stéréotype discursif est « la langue de bois. » Cette « la langue de bois » est perçue comme un jargon qu'il faut décoder, à unlangage technique, normalisé, froid, sans prise sur l'auditoire, d'une part, et, d'autre part comme « un langage stéréotypé, répétitif, réfractaire à toute évolution, une litanie sans racine et hors temps. »[21]

Les chercheurs ont mis en évidence qu'il y a une liaison entre la stéréotypie et la métaphore et la métonymie. Selon les termes de Prandi, « Les métaphores stéréotypées sont des métaphores virtuellement projectives qui pour des raisons contingentes - l'influence d'une tradition culturelle, le poids de certains lieux communs sur la presse de générations exégètes - renoncent à développertout leur potentiel ».[22]

La relation de la métonymie avec le stéréotype est complexe et se manifeste indirectement à travers la réalisation discursive de l'expression métonymique. Les ingrédients linguistiques ne sont pas directement stéréotypisables. Les contenus sémantiques de l'entité substituée et de l'entité qui substitue ne sont pas altérés lors du transfert de la dénomination. Si on emploie *tête* pour désigner la personne tout entière comme dans *voter par tête*, aucun réarrangement sémique n'est perçu ni pour *tête* ni pour *personne.* Les deux entités continuent à renvoyer à ce qu'elles sont.

En conclusion, si nous prenons le stéréotype tel qu'il est, la situation peut soulever des problèmes. Par exemple, plus précisément, quand nous prenons le côté caricatural d'un stéréotype pour une vérité générale. Le stéréotype au cinéma, par exemple, met en évidence les différences qui peuvent exister entre un individu et les autres qui appartiennent à d'autres groupes. En simplifiant la réalité, le stéréotype peut devenir vite un préjugé. Alors, il empêche la découverte et la réflexion sur la réalité. Celles – ci ne sont pas objectives. Généralisée, cette modalité de l'autre de percevoir et comprendre le monde nourrit une projection incorrecte sur un autre groupe d'hommes. Le stéréotype, dans ce cas, peut être négatif en ce qui concerne ce groupe social, par exemple la propagande raciste qui a lancé le stéréotype répétitif en l'amplifiant jusqu'à la haine ethnique de nos jours.

Le cinéma, la télévision et l'Internet ont une très grande puissance de suggestion. À travers ces médias, nous pouvons avoir l'illusion que ce que nous voyons ou entendons constitue le réel. Ils lancent des représentations convaincantes qui nourrissent les stéréotypes. De cette façon, ils deviennent de véritables armes de propagande et de manipulation, jusqu'à ce qu'ils puissent contribuer au rejet d'un groupe social par un autre.

BIBLIOGRAPHY

LIVRES

R. AMOSSY, *Langue, discours, société*, Armand Colin, Paris, 2021.
L. PORCHER, *Le français langue étrangère. Emergence et enseignement d'une discipline*, Paris, HACHETTE Education, 1995.

ARTICLES EN LIGNE

R. AMOSSY, « *Stéréotypes et clichés», article disponible sur* https://www.persee.fr/doc/mots_0243-6450_1999_num_60_1_2177
R. AMOSSY, « D'une culture à l'autre : réflexions sur la transposition des clichés et des stéréotypes », article disponible sur https://journals.openedition.org/palimpsestes/1551
R. BARTHES, *Ideology, culture, subjectivity*, disponible sur https://www.jstor.org/stable/43151672

[21] *Idem,* p. 240.
[22] *Idem,* p. 271.

J. – P. LEYENS, « Les stéréotypes », articles disponible sur https://www.cairn.info/sommes-nous-tous-des-psychologues--9782804701017-page-105.htm
S. MOSBAH**, «** La stéréotypie et la structuration du sens : cas de la polysémie et de la polylexicalité »**,** article disponible sur https://www.cairn.info/revue-syntaxe-et-semantique-2004-1-page-153.htm
S. MORBAH, « La stéréotypie, du mot au concept, saisie à travers des contexte », disponible sur
https://www.academia.edu/2351133/Le_st%C3%A9r%C3%A9otype_du_mot_au_concept_Saisies_%C3%A0_travers_les_contextes
MORBAH,Said, « La stéréotypie :fonctionnement linguistique et traitement lexicographique », article disponible sur:
https://www.academia.edu/2346759/La_st%C3%A9r%C3%A9otypie_fonctionnement_linguistique_et_traitement_lexicographique&nav_from=08d9eb5d-879c-42e2-96ac-2a8741aee519&rw_pos=0
M. PRANDI, « La métaphore : de la définition à la typologie », article disponible sur le site:
https://www.persee.fr/doc/lfr_0023-8368_2002_num_134_1_6450

THE PSYCHOLOGY OF THE AGGRESSIVE CONDUCT WHILE DRIVING: PERSPECTIVES, FACTORS AND STRATEGIES OF ATTENUATION

Felicia Haidu

PhD Student, „Ion Creangă" Pedagogical State University, Chișinău, Moldova

Abstract: Aggressive driving remains a concerning and prevalent issue on roads worldwide, leading to numerous accidents, injuries, and fatalities. This article delves into the intricate psychology behind aggressive driving behaviors, shedding light on the underlying emotional and cognitive factors that contribute to road rage. Exploring the nexus of stress, frustration, and individual behavioral tendencies, uncovers the complexities that drive such behavior. The article examines the role of cognitive dissonance, emotional triggers, and social influences in perpetuating aggressive driving. Moreover, it highlights effective strategies and interventions grounded in behavioral psychology that aim to mitigate these behaviors. By understanding the psychological roots of aggressive driving, this article advocates for a holistic approach to fostering safer and more harmonious roadways for all.

Keywords: aggressive driving, psychological factors, traffic behavior, emotional stress, safety

Parcurgând șoselele agitate și autostrăzile aglomerate, șoferii se confruntă adesea cu un spectru de emoții, de la ușoară frustrare până la furie totală. Fenomenul comportamentului agresiv în trafic a devenit o problemă din ce în ce mai răspândită, scoțând în evidență interacțiunea complexă dintre psihologia umană și dinamica de deplasare. Acest articol pătrunde în profunzimea acestui subiect cu multiple fațete, cu scopul de a diseca fundamentele psihologice care alimentează un astfel de comportament la volan.

Semnificația înțelegerii comportamentului agresiv în trafic se extinde dincolo de domeniul de aplicare al siguranței rutiere. Aceasta oferă o perspectivă nuanțată asupra psihicului uman, deslușind amalgamul complex de emoții, influențe sociale și procese cognitive care contribuie la un astfel de comportament. Înțelegerea fundamentelor psihologice ale comportamentului agresiv în trafic este vitală pentru dezvoltarea unor măsuri și strategii eficiente de atenuare a apariției acestuia. Prin aprofundarea factorilor individuali, situaționali și cognitivi care contribuie la acest comportament, putem deslușI complexitatea care înconjoară furia rutieră și conducerea agresivă, deschizând astfel calea pentru intervenții și decizii politice informate.

Acest articol își propune să analizeze în mod cuprinzător aspectele psihologice care stau la baza comportamentului agresiv în trafic, explorând diverși factori determinanți și implicațiile acestora. Făcând lumină asupra acestor complexități psihologice, putem identifica noi modalități de a promova un mediu de circulație mai sigur și mai echilibrat pentru toți indivizii.

Comportamentul agresiv în contextul psihologiei traficului se referă la un spectru de acțiuni sau reacții manifestate de șoferii care manifestă ostilitate, furie sau agresivitate față de ceilalți participanți la trafic. Acesta cuprinde o gamă largă de deprinderi, de la amenințări verbale și gesturi până la manevre riscante de conducere și încercări deliberate de a intimida sau de a face rău altor șoferi, pietoni sau bicicliști. Astfel de comportamente pot include depășirea neregulamentară, viteza excesivă, schimbarea bruscă a benzii de circulație fără semnalizare, trecerea pe roșu sau utilizarea vehiculului ca pe o armă prin tăierea deliberată a drumului sau confruntarea cu alți șoferi. Aceste acțiuni sunt adesea alimentate de emoții

precum frustrarea, nerăbdarea sau un sentiment de îndreptățire, ceea ce îi determină pe indivizi să nu țină cont de regulile de circulație și de considerentele de siguranță. Conducerea agresivă se deosebește de conducerea asertivă, care presupune o gestionare încrezătoare și sigură a situațiilor din trafic, fără comportamente agresive sau conflictuale.

Perspectivele asupra agresivității la volan variază semnificativ. Hauber o definește ca un ansamblu de comportamente ostile (Hauber, 1980), Mizell se concentrează pe agresiunea fizică (Mizell, 1997), în timp ce Liiceanu (citată în "Adevărul") o leagă de contextul social și educația. Shinar oferă o perspectivă comprehensivă, subliniind că agresivitatea la volan poate fi ostilă sau instrumentală. Comportamentul ostil implică intenția de a genera plăcere agresorului, în timp ce agresivitatea instrumentală are ca scop depășirea situației fără a viza afectarea altora. Această distincție ajută la o mai bună înțelegere a comportamentului agresiv și a motivelor acestuia. (Shinar, 1998)

Studiile din ultimele decenii [Gulian et al., 1990; Hennessy și Wiesenthal, 1997; Novaco et al., 1990] se concentrează asupra șofatului ca o sursă remarcabilă de stres zilnic. Creșterea gradului de utilizare a vehiculelor private, în paralel cu extinderea limitată a drumurilor, duce la accentuarea competiției pentru spațiul stradal, la intensificarea nivelurilor de congestie și la posibila declanșare a frustrării și a stresului în rândul șoferilor.

Literatura de specialitate sugerează că stresul apare în urma unor situații percepute ca fiind copleșitoare, care pun la încercare limitele unei persoane și provoacă o tensiune psihologică. (Lazarus, 1966). Autorii subliniază că problemele zilnice, cum ar fi presiunile de la locul de muncă și preocupările financiare, contribuie în mod semnificativ la acest stres. (Kanner, et al., 1981) Aceste presiuni aparent minore, dar persistente, duc adesea la stres psihic și, conform cercetărilor, pot fi corelate chiar cu afecțiuni fizice minore, subliniind impactul omniprezent al stresului asupra sănătății. (Kohn & MacDonald, 1992)

Această creștere a numărului de mașini particulare a transformat deplasarea zilnică la serviciu într-un câmp de luptă care induce stresul. Ceea ce era odată o rutină a devenit o provocare pentru șoferii care traversează drumurile aglomerate, un element ce crește nivelul de stres. Stresul legat de condus nu este doar o problemă individuală, ci și o preocupare societală mai amplă, care ar trebui să influențeze discuțiile privind planificarea urbană, dezvoltarea infrastructurii și sănătatea publică. Semnificația acestei situații rezidă în prevalența sa pe scară largă și în implicațiile sale de anvergură. Potrivit Organizației Mondiale a Sănătății (OMS), accidentele rutiere se numără printre principalele cauze de deces la nivel mondial, o parte substanțială fiind atribuită comportamentelor agresive la volan. Dincolo de riscurile fizice, comportamentele agresive în trafic pot avea un impact semnificativ asupra bunăstării psihice, exacerbând stresul și anxietatea atât pentru agresori, cât și pentru cei supuși unui astfel de comportament.

Analizând aspectele psihologice care contribuie la comportamentul agresiv, factorii individuali sunt în prim plan. Printre acești factori, trăsăturile de personalitate joacă un rol esențial în modelarea înclinației unei persoane către tendințe agresive la volan. Personalitatea este un factor esențial în modelarea comportamentului agresiv în trafic. Analiza trăsăturilor de personalitate ale conducătorilor auto dezvăluie o asociere predominantă cu caracteristici pozitive, cum ar fi stabilitatea emoțională, agreabilitatea, extraversiunea și deschiderea către experiențe noi. Totuși, sub această abordare aparent pozitivă se ascund aspecte care pot declanșa sau amplifica comportamente agresive în trafic.

Conducătorii auto cu niveluri scăzute de conștiinciozitate sunt mai predispuși să adopte decizii nechibzuite și impulsive, care pot conduce la un stil de conducere riscant. Această lipsă de conștientizare a regulilor și normelor rutiere poate fi reflectată în manifestări de dezorganizare, imprudență și lipsă de respect față de ceilalți participanți la trafic. În plus, trăsătura de agreabilitate redusă poate fi asociată cu tendința de a intra în conflicte cu alți șoferi și cu o gândire mai cinică în timpul conducerii. Acești indivizi pot prezenta manifestări ale unui

individualism accentuat, însoțit de impulsivitate și comportamente agresive. De asemenea, stabilitatea emoțională joacă un rol crucial în comportamentul rutier. Conducătorii auto cu un nivel scăzut de stabilitate emoțională sunt mai susceptibili să se confrunte cu dificultăți în controlul impulsurilor, subestimând pericolele din trafic și supraestimându-și capacitățile. Această tendință poate conduce la accelerări bruște, manevre agresive și manifestări de comportament periculos în trafic.

Prin analizarea interconexiunii dintre trăsăturile de personalitate și comportamentele agresive în trafic, se conturează un profil psihologic al conducătorului auto cu tendințe agresive. Acest profil este definit de o conștiinciozitate redusă, agreabilitate scăzută și stabilitate emoțională precară, culminând într-un comportament rutier periculos și agresiv. Aceste trăsături de personalitate nu numai că influențează reacțiile individuale, dar pot contribui și la climatul general al traficului. Combinându-se cu stresul și presiunea din trafic, aceste trăsături pot intensifica agresiunea și conflictele dintre conducătorii auto. Este important să înțelegem aceste legături pentru a dezvolta strategii și intervenții eficiente pentru a reduce comportamentele agresive în trafic, luând în considerare aspectele psihologice ale personalității care stau la baza acestor comportamente.

Emoțiile exercită o influență profundă asupra comportamentului șoferilor, afectând în special modul în care indivizii se adaptează la complexitatea traficului rutier. Printre aceste emoții, furia, stresul și frustrarea se disting ca puternici catalizatori care influențează comportamentul la volan. Furia, atunci când este resimțită în timpul condusului, poate modifica în mod semnificativ procesul de luare a deciziilor și reacțiile unui individ pe șosea. Studiile au evidențiat faptul că nivelurile ridicate de furie pot afecta funcțiile cognitive, ceea ce duce la creșterea impulsivității și la reducerea capacității de a evalua eficient riscurile. În consecință, șoferii care se confruntă cu furia pot manifesta comportamente agresive, cum ar fi depășirea neregulamentară, depășirea vitezei sau implicarea în manevre riscante fără prea multă chibzuință. (Deffenbacher, et al., 2003)

Stresul, o altă emoție răspândită în rândul șoferilor, poate avea un impact profund asupra comportamentului la volan. Factorii de stres cronici, cum ar fi presiunea legată de locul de muncă sau problemele personale, pot duce la o mai mare distragere a atenției, la scăderea concentrării și la o reactivitate sporită la factorii de stres la volan. Această stare mentală compromisă poate contribui la reacții întârziate, la o conștientizare redusă a situației și la o probabilitate mai mare de erori sau de aprecieri greșite în timpul condusului (Stavrinos, et al., 2013)

În plus, frustrarea, care provine adesea din cauza aglomerației din trafic, a întârzierilor sau a nedreptăților rutiere resimțite, poate genera nerăbdare și iritabilitate în rândul șoferilor. Studiile au asociat frustrarea cu comportamente agresive la volan, deoarece indivizii tind să caute modalități de a-și atenua disconfortul, recurgând uneori la acțiuni de conducere mai riscante sau la confruntări cu alți șoferi. (Lajunen & Parker, 2001)

Factorii de mediu și situaționali din trafic pot juca un rol semnificativ în exacerbarea comportamentului agresiv al șoferilor, aducând în prim-plan aspecte precum congestia traficului și anonimatul oferit de mediul vehicular.

Aglomerația reprezintă unul dintre principalii factori care pot alimenta agresivitatea în rândul șoferilor. Într-un mediu de trafic dens și aglomerat, întârzierile și blocajele pot genera frustrare și stres, amplificând astfel nivelul de iritabilitate și disconfort. Conform cercetărilor, expunerea prelungită la congestie rutieră poate declanșa o serie de reacții negative, incluzând impulsivitate crescută, anxietate și chiar furie (Hill, et al., 2015). În situații de trafic îngreunat, unde mișcarea este lentă sau blocată, există un potențial crescut pentru manifestări agresive, cum ar fi claxoanele frecvente, schimburile de înjurături și chiar comportamentele de conducere riscante, toate alimentate de frustrarea generată de blocajele rutiere. (Novaco & Gonzalez, 2009)

De asemenea, condițiile meteo joacă un rol important în creșterea riscului de comportament agresiv în trafic. Precipitațiile abundente, ceața densă sau ninsoarea pot afecta vizibilitatea și aderența la carosabil, crescând nivelul de pericol în trafic. Aceste condiții pot duce la o creștere a stresului și anxietății pentru șoferi, influențând modul în care aceștia conduc și reacționează la situațiile din trafic.

Anonimatul și dezindividualizarea asociate mediului de trafic pot diminua sentimentul de responsabilitate și pot amplifica agresivitatea în rândul șoferilor. Fiind în interiorul vehiculelor, șoferii se pot simți adesea izolați și protejați de consecințele comportamentelor lor agresive. Această senzație de "anonimat" poate reduce sentimentul de responsabilitate socială și personală, facilitând adoptarea unor atitudini mai agresive în trafic. De asemenea, senzația de a fi "în anonimat" îi poate determina pe unii conducători auto să se desprindă de normele sociale, permițându-și să manifeste comportamente mai riscante și mai agresive, deoarece se simt mai puțin observați sau sancționați.

Este, totodată, evident că factorii tehnologici au devenit un alt element central în influențarea comportamentului la volan în epoca digitală. Distragerea este unul dintre cele mai semnificative aspecte negative asociate cu utilizarea dispozitivelor electronice în timpul conducției. Mesajele, apelurile sau notificările pot avea un efect major asupra atenției șoferilor, distrăgându-i de la drum și compromițând vigilența, ceea ce poate conduce la atitudini periculoase.

În contrast, tehnologiile auto moderne pot avea efecte variate. Sistemele de siguranță, precum airbag-urile sau sistemele de asistență la frânare, au potențialul de a preveni accidentele și de a reduce consecințele acestora. Cu toate acestea, tehnologiile avansate, cum ar fi sistemele de asistență în conducere sau controlul automat al vitezei, ar putea genera o falsă impresie de siguranță, ceea ce ar putea determina șoferii să devină mai neglijenți sau să își reducă atenția asupra drumului.

Acești factori de mediu și situaționali sunt esențiali în înțelegerea și abordarea agresivității în trafic. Înțelegerea impactului congestiei și a anonimatului vehicular asupra comportamentului conducătorilor auto poate servi drept bază pentru implementarea strategiilor care să reducă agresivitatea în trafic și să promoveze o conduită mai sigură pe drumurile publice.

Factorii cognitivi au, de asemenea, un impact semnificativ asupra modului în care indivizii percep și reacționează în situațiile de trafic, cu precădere în ceea ce privește agresivitatea manifestată în conduita rutieră. Prejudecăți cognitive, cum ar fi erorile de atribuire sau eroarea fundamentală de atribuire, influențează percepția conducătorilor auto cu privire la comportamentul celorlalți participanți la trafic. Erorile de atribuire sunt adesea prezente atunci când șoferii interpretează comportamentele altor conducători într-un mod distorsionat, atribuindu-le circumstanțelor exterioare, în timp ce atribuie propriile lor acțiuni caracteristicilor personale (Huesmann & Kirwil, 2007) Eroarea fundamentală de atribuire este un alt exemplu care indică tendința de a supraestima rolul trăsăturilor personale în explicația comportamentelor altor persoane, ignorând influențele contextuale. Astfel, când se confruntă cu un comportament agresiv din partea altor șoferi, unii conducători auto ar putea fi predispuși să interpreteze acele acțiuni ca fiind rezultatul unor trăsături personale negative, fără a lua în considerare circumstanțele din trafic care ar putea contribui la acele comportamente.

În egală măsură, expunerea la mass-media sau experiențele anterioare pot crea "scenarii" comportamentale agresive. Scenariile reprezintă secvențe de acțiuni sau reacții înrădăcinate în memoria noastră prin intermediul experiențelor trecute sau al expunerii la anumite modele comportamentale (Huesmann, L. R., 2007). Prin urmare, expunerea repetată la conținut media agresiv sau chiar experiențele personale anterioare în trafic, precum conflictul cu alți conducători auto, pot contribui la formarea unor "scripturi" agresive în mintea indivizilor. Aceste "scripturi" pot influența modul în care șoferii reacționează în situațiile

rutiere stresante sau tensionate, creând un mediu propice să adopte comportamente mai agresive, intrând într-un cerc vicios de replicare a acestor modele comportamentale.

În cadrul psihologiei traficului rutier, există teorii și modele care încearcă să explice comportamentele agresive manifestate în contextul rutier, oferind o perspectivă comprehensivă asupra interacțiunilor și influențelor care stau la baza agresivității în trafic.

Ipoteza frustrare-agresiune sugerează o legătură directă între frustrare și comportamentul agresiv în situațiile de trafic. Conform acestei teorii, frustrarea, ca rezultat al unor blocaje sau impedimente în îndeplinirea unor obiective, poate genera o reacție de agresiune. În trafic, situațiile de blocaj, întârzieri sau congestionare pot crea niveluri ridicate de frustrare pentru conducătorii auto (Berkowitz, 1989) Această frustrare acumulată poate duce la reacții agresive, cum ar fi claxoanele, gesturile obscene sau chiar comportamentele periculoase în trafic. Studiile au demonstrat că există o corelație între nivelul de frustrare perceput și manifestările de agresivitate în rândul conducătorilor auto (Geen & Quanty, 1977)

Teoria învățării sociale subliniază modul în care observarea și imitarea comportamentelor agresive contribuie la agresivitatea în trafic. Conform acestei teorii, oamenii învață comportamentele agresive prin observație, iar apoi le reproduc în situații similare (Bandura & Jeffrey, 1973). În contextul traficului rutier, conducătorii auto pot asimila modele comportamentale agresive prin expunerea la anumite situații de conflict sau prin observarea directă a altor participanți la trafic care manifestă agresivitate. Aceste modele comportamentale devin apoi parte a repertoriului lor de răspunsuri în situații de stres sau tensionate din trafic, contribuind la perpetuarea agresivității în mediul rutier.

Comportamentul agresiv în trafic nu reprezintă o amenințare doar pentru siguranța rutieră, ci are și un impact profund asupra tuturor celor implicați, atât din punct de vedere fizic, cât și emoțional.

În ceea ce privește siguranța rutieră, agresivitatea în trafic crește semnificativ riscul de producere a accidentelor. Conducerea agresivă, care poate include depășiri periculoase, claxoane excesive, blocarea intenționată a traficului sau alte comportamente agresive, determină o creștere a pericolelor și o scădere a capacității de reacție a șoferilor. Acest lucru poate genera coliziuni grave, punând în pericol viața participanților la trafic și a altor persoane neimplicate. Astfel, agresivitatea în trafic nu crește numai riscul de accidente, ci și intensitatea acestora.

Pe lângă aspectele fizice, comportamentul agresiv în trafic poate avea un impact psihologic semnificativ atât asupra agresorului, cât și asupra victimelor. Persoanele care manifestă agresivitate în trafic pot experimenta o creștere a nivelului de stres, frustrare și furie, permițând acestor emoții negative să le influențeze comportamentul și starea mentală (Deffenbacher, et al., 2003). De asemenea, victimele incidentelor de furie în trafic sau a accidentelor grave cauzate de conducerea agresivă pot suferi traume psihologice, cum ar fi sindromul de stres post-traumatic (PTSD), având un impact profund asupra sănătății mentale, ceea ce poate afecta ulterior capacitatea lor de a conduce sau de a se simți în siguranță ca participanți la trafic (Lajunen & Parker, 2001).

Impactul psihologic al agresivității în trafic se extinde și asupra societății în ansamblu. Această agresivitate poate contribui la o atmosferă generală tensionată pe drumurile publice, afectând bunăstarea mentală a tuturor participanților la trafic și contribuind la o creștere a conflictelor și stresului în mediul rutier. Impactul nu se oprește aici. Consecințele legale sunt, de asemenea, o realitate pentru cei implicați în incidente de furie rutieră sau conduite agresive. De la amenzi și suspendarea permisului de conducere până la închisoare în cazurile grave, agresiunea în trafic poate duce la implicații juridice serioase. Aceste comportamente negative nu afectează doar indivizii implicați, ci pot contribui și la un impact social negativ generalizat. Ele pot contribui la un mediu de conducere nesigur și stresant, influențând în mod negativ comunitatea și relațiile sociale dintre conducătorii auto și pietoni.

În final, este important să înțelegem că agresivitatea în trafic nu are doar consecințe imediate și fizice, ci și implicații emoționale și sociale profunde. Abordarea acestui fenomen necesită o evaluare aprofundată a implicațiilor sale asupra indivizilor și societății în ansamblu, pentru a dezvolta strategii eficiente de prevenire și intervenție.

Pentru a reduce comportamentul agresiv în trafic, este crucial să fie adoptate strategii și măsuri eficiente care să abordeze această problemă complexă.

Programele de educație și conștientizare sunt esențiale în combaterea agresivității în trafic. Acestea ar trebui să se adreseze atât șoferilor, cât și pietonilor, pentru a promova conștientizarea și înțelegerea consecințelor comportamentului agresiv în trafic. Astfel de inițiative ar putea include sesiuni de formare și programe educaționale în școli, care să evidențieze riscurile și impactul negativ al agresivității în trafic asupra siguranței tuturor participanților la trafic.

Intervențiile legale și administrative joacă, de asemenea, un rol important în reducerea comportamentului agresiv în trafic. Legile și reglementările stricte privind viteza, distanța de siguranță și alte comportamente agresive pot descuraja astfel de acțiuni periculoase. Aplicarea consecventă a acestor legi și sancțiunile adecvate pentru cei care încalcă regulile ar trebui să contribuie la reducerea comportamentelor agresive pe șosele.

Soluțiile tehnologice moderne pot avea, în egală măsură, un rol crucial în combaterea agresiunii în trafic. Tehnologiile auto avansate, cum ar fi sistemele de monitorizare a comportamentului la volan, pot identifica și preveni comportamentele periculoase, cum ar fi frânarea bruscă sau schimbarea agresivă a benzilor. Aceste tehnologii pot oferi feedback în timp real șoferilor și pot oferi date pentru îmbunătățirea obiceiurilor de conducere, contribuind astfel la reducerea agresivității în trafic.

De asemenea, o abordare integrată care să combine educația, intervențiile legale și tehnologiile avansate poate avea un rezultat semnificativ în reducerea comportamentelor agresive în trafic. O colaborare între autoritățile rutiere, organizațiile non-guvernamentale și producătorii auto pentru a dezvolta și implementa aceste strategii ar putea duce la creșterea siguranței rutiere și la reducerea comportamentelor periculoase la volan.

Concluzie

Așadar, comportamentele agresive în trafic reprezintă o problemă semnificativă cu impact major asupra individului și societății în ansamblu. Aceste manifestări aduc cu ele consecințe serioase, atât în ceea ce privește siguranța rutieră, cât și din punct de vedere psihologic și social. Explorând amploarea și diversele aspecte ale acestor comportamente s-a evidențiat importanța abordării lor dintr-o perspectivă psihologică.

Una dintre cheile înțelegerii comportamentelor agresive în trafic o reprezintă motivul care stă la baza acestora. Stresul, frustrarea, anonimatul și competitivitatea sunt doar câteva dintre motivele care alimentează aceste manifestări. Aceste comportamente sunt adesea rezultatul unor factori psihologici precum impulsivitatea, furia reprimată și conflictele interpersonale, toate fiind influențate de mediu și context.

Rolul esențial al psihologiei în înțelegerea și abordarea acestor comportamente agresive este evident. Prin studiul profund al aspectelor psihologice care stau la baza acestor comportamente, se pot dezvolta strategii și intervenții mai eficiente. Înțelegerea profundă a acestor aspecte oferă o perspectivă asupra modului în care factorii de orice natură influențează conduita în trafic și permite dezvoltarea unor programe de prevenire și intervenție personalizate.

Cercetările viitoare în acest domeniu ar trebui să se concentreze pe explorarea detaliată a mecanismelor psihologice care determină comportamentele agresive în trafic. Astfel, se pot elabora tehnici și programe de intervenție adaptate și eficiente. De asemenea, investigarea impactului tehnologiilor emergente, cum ar fi vehiculele autonome, asupra comportamentului

conducătorilor auto este crucială pentru a înțelege cum aceste inovații pot influența și schimba dinamica comportamentală în trafic în viitor.

BIBLIOGRAPHY

Bandura, A. & Jeffrey, R. W., 1973. "Role of symbolic coding and rehearsal processes in observational learning.". *Journal of Personality and Social Psychology,* 26(1), p. 122–130. https://doi.org/10.1037/h0034205.

Berkowitz, L., 1989. "Frustration-aggression hypothesis: Examination and reformulation.". *Psychological Bulletin,* 106(1), p. 59–73..

Deffenbacher, J. și alții, 2003. "Anger, aggression, risky behavior, and crash-related outcomes in three groups of drivers.". *Behaviour research and therapy.,* 41(10.1016/S0005-7967(02)00014-1.), pp. 333-349.

Geen, R. G. & Quanty, M. B., 1977. "The Catharsis of Aggression: An Evaluation of a Hypothesis.". *Advances in Experimental Social Psychology ,* Volumul 10 , pp. 1-37.

Hauber, A., 1980. "The social psychology of driving behaviour and the traffic environment: research on aggressive behaviour in traffic.". *Applied Psychology,* 29(https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.1980.tb01106.x), pp. 461-474.

Hill, L., Rybar, J., Styer, T. & Fram, E., 2015. "Prevalence of and Attitudes About Distracted Driving in College Students". *Traffic Injury Prevention,* 16(4), pp. 362-367.

Huesmann, L. R. & Kirwil, L., 2007. "Why observing violence increases the risk of violent behavior by the observer" . În: F. J., A. T. Vazsonyi & I. D. Waldman, ed. *The Cambridge handbook of violent behavior and aggression* . Cambridge : Cambridge University Press, p. 545–570.

Kanner, A., Coyne, J., Schaefer, C. & al., e., 1981. "Comparison of two modes of stress measurement: daily hassles and uplifts versus major life events.". *J Behav Med,* 4(1), p. 1–39.

Kohn, P. M. & MacDonald, J. E., 1992. "Hassles, anxiety, and negative well-being.". *Anxiety, Stress & Coping: An International Journal,* 5(2), p. 151–163.

Lajunen, T. & Parker, D., 2001. "Are aggressive people aggressive drivers? A study of the relationship between self-reported general aggressiveness, driver anger and aggressive driving.". *Accident Analysis & Prevention,* Volumul 33, pp. 243-255.

Lazarus, R., 1966. *"Psychological stress and the coping process."*. New York: McGraw-Hill.

Mizell, L., 1997. *"Aggressive Driving."*. Washington, D.C.: AAA Foundation for Traffic Safety..

Novaco, R. W. & Gonzalez, O. I., 2009. "Commuting and well-being.". În: Y. Amichai-Hamburger, ed. *Technology and psychological well-being.* Cambridge : Cambridge University Press, p. 174–205.

Shinar, D., 1998. "Aggressive Driving: The Contribution of the Drivers and the Situation.". *Transportation Research Part F: Traffic Psychology and Behaviour,* 1(2), pp. 137-160..

Stavrinos, D., Jones, J., Garner, A. & Griffin, R., 2013. "Impact of distracted driving on safety and traffic flow.". *Accident; analysis and prevention,* Volumul 61, pp. 63-70. .

Willemsen, J., Dula, C., Declercq, F. & Verhaeghe, P., 2007. "The Dula Dangerous Driving Index: An investigation of reliability and validity across cultures.". *Accident Analysis and Prevention,* 40(2), pp. 798-806. Online: [10.1016/j.aap.2007.09.019].

Zinzow, H. & Jeffirs, S., 2018. "Driving Aggression and Anxiety: Intersections, Assessment, and Interventions.". *J Clin Psychol.,* 74(1), pp. 43-82. Online: [DOI: 10.1002/jclp.22494. Epub 2017 Jun 21. PMID: 28636768.].

UNVEILING THE LITERARY EXPRESSION OF ITS CREATOR'S SUICIDAL INSTINCT

Vivianne Urziceanu

PhD Student, University of Craiova

Abstract: A complex phenomenon, the suicidal instinct is a challenging issue to discuss overtly. From a psychiatric perspective, in order to experience suicidal thoughts, one must also have underlying mental health conditions, a family history of suicide, suffer substance abuse, or encounter stressful life events resulting in trauma. As Shelly Kagan asserts in his book "Death", the act of contemplating suicide is, in general, considered evidence of being psychotic. Despite its devastating consequences, suicide ideation is particularly thought-provoking when observed through a philosophical lens. For this reason, Kagan takes this subject matter a step further and discusses if, when, and under which circumstances suicide could be an appropriate and justified thing to do. It is through literature that one may live multiple lives if one is not satisfied with one's own life. The only tools which are required are a narrative pattern, imagination, and reading skills. Imagine being a writer. You need not live vicariously through others. You can create your own story and dive right into it. You may shape whatever life you crave, thus waving goodbye to any suicidal feelings. As a writer, you would possess the ultimate weapon to do just that. But imagined life will never surpass actual life. Suicidal thoughts may haunt a writer's mind as well, and, as a matter of fact, they sometimes prevail. Therefore, my study explores the way in which particular word patterns, narrative structures and so on can expose the suicidal instinct which lingers in the writer's mind. Ultimately, my study aims to reveal the manner in which literature sheds light on its creator's inner nature.

Keywords: suicidal instinct, challenging issue, literature, imagination, writer.

Depresia se insinuează, își face sălaș de iederă agățătoare în tine și îți acaparează furtiv întreaga ființă până la „autonimicire". Sunt mii de povești pe care le-am putea spune ca să conturăm deslușit depresia, însă Emil Cioran i-a captat, instinctiv, esența în *Amurgul gândurilor*: „Dacă ar prinde glas agitația surdă din mine, fiecare gest ar fi o îngenunchere la un zid al plângerii. Port un doliu din naștere – doliul acestei lumi."[1] Sub imperiul depresiei, viața e o noapte lungă cu fante de lumină episodice menite să îți aducă aminte că soarele există, însă nu pentru tine. Nu îți mai pune în palmă nicio rază atunci când întinzi mâna, până ajungi să nu o mai întinzi. Îl vezi, dar nu îi simți căldura. Te stoarce de vlagă, îți schimbă perspectiva, te pierde de tine și îți dă peste cap reperele. Nu are putere să îți reconfigureze lumea concretă, care îți sprijină existența fizică, însă ca un prestidigitator iscusit, ți-o distorsionează la nivel perceptiv, făcându-te să pășești pe asfalt, nesigur și temător, de parcă ai păși pe nisipuri mișcătoare.

Depresia ia multe forme și chipuri, atât ca manifestare, cât și ca tipul de tulburare. Pentru a ne servi scopul, vom acoperi un spectru cât mai larg prin explorarea tulburării

[1] Cioran, Emil, (2008), *Amurgul gândurilor*, București, Humanitas, p. 8.

depresive majore[2]. Depresia se concretizează printr-un amalgam de simptome: hipotimie[3], anhedonie[4], senzație de extenuare chiar și în urma unui minim de efort sau activitate, imposibilitate, senzație de înmărmurire în sine, incapacitate de concentrare, inexistența sau prezența scăzută semnificativ a încrederii sau a stimei de sine și cultivarea vinovăției sau a umilinței, întoarcerea cu spatele către viitor sau întrezărirea sumbră a acestuia, tulburări ale somnului, ideea de a fi vrednic de suferință sau pedeapsă care să ducă la automutilare fizică sau emoțională și ideație suicidară.

Oamenii au puterea de a simula și disimula, având la îndemâna povestea – un fir narativ aparent salvator pe care îl țes pe loc pentru a se sustrage de la o punere la zid. Problematic devine când această sustragere este, de fapt, o afundare mascată. Când depresia se îmbracă de la Prada și râde sardonic ca să-și ascundă durerea în prețiozitate. Această deviere constantă de la propria persoană pentru a îneca stări apăsătoare concrete nu poate duce către salvare, pentru că înecarea se petrece tot întru ființă. Când încerci să eviți sentimente, gonindu-le de la suprafață prin îngropare, nu faci decât să le aduci mai aproape de nucleul ființei tale, dându-le prilej să capete rădăcini în tine și să crească, numai pentru a deveni, mai târziu, epicentrul unui episod depresiv. Pennebaker et al.[5] vorbește despre cum limbajul prin sine însuși, alegerea de cuvinte, structurile prin care sunt redate și conținutul lor pot zugrăvi un portret afectiv al persoanei care le-a dat glas. Chiar și în plin proces de disimulare, depresia are manifestările ei ideatice și lingvistice care o dau în vileag întrucât metamorfozele afective – stări triste – și cele cognitive – un conținut prăpăstios al gândurilor ies la suprafață prin limbaj.[6] Neuropsihologul rus, Alexander Luria, înaintează, în 1975, o perspectivă cel puțin interesantă, în care limbajul devine întemeietorul unei realități secundare bazată pe o deformare a celei fizice prin distorsionarea sensurilor cuvintelor sau adăugarea a noi conotații maladive. În 2002, Rudnev întregește perspectiva precursorului său, afirmând că depresia îi creează gazdei ei o realitate deformată, copleșitoare prin manipularea lingvistică, având loc două fenomene: fie semnificația de bază a unui cuvânt este redusă până la a putea fi încorporată într-un sens negativ cu valoare universală, fie devalorizarea sa se produce cu efect de malaxor, atribuindu-se mai departe tuturor lucrurilor ca o melancolie goală de conținut.[7]

Gândirea în termeni *absoluți* se remarcă atât prin cuvinte sau fraze cât și prin idei care emană totalitatea, fie prin magnitudine, fie prin probabilitate.[8] Lumea se conturează printr-o dihotomie de tip alb-negru, o aventură primejdioasă purtată pe tăiș de sabie între două non-culori care poate avea ca rezultat non-viața. Când pendulezi exclusiv între două extreme,

---

[2] Pentru o aprofundare a subiectului, recomand capitolul *Tulburările depresive* din *DSM-5. Manual de diagnostic și clasificare statistică a tulburărilor mintale.*

[3] Se remarcă sub forma unei tulburări de dispoziție a unei persoane astenice, o scădere a răspunsului emoțional care poate varia de la depresie ușoară, melancolie până la melancolie profundă.

[4] Se traduce prin imposibilitatea de a mai simți plăcere sau interes real față de activități care în condiții obișnuite ar genera o stare de bine.

[5] Pennebaker, J. W., Mehl, M. R., & Niederhoffer, K. G. (2003). *Psychological aspects of natural language. use: our words, our selves*. Annual review of psychology, 54, p. 548.

[6] Smirnova, D., Romanov, D., Sloeva, E., Kuvshinova N, Cumming, P., Nosachev, G. (2019) *Language in Mild Depression: How It Is Spoken, What It Is About, and Why It Is Important to Listen*. Psychiatr Danub. 31(3), p. 427.

[7] Smirnova, D., Romanov, D., Sloeva, E., Kuvshinova N, Cumming, P., Nosachev, G. (2019) *Language in Mild Depression: How It Is Spoken, What It Is About, and Why It Is Important to Listen*. Psychiatr Danub. 31(3), p. 428.

[8] "Absolutist thinking underlies many of the cognitive distortions (Beck, 1979; Burns, 1989) and irrational beliefs (A. Ellis & Harper, 1975) that are purported to mediate the core affective disorders. Words, phrases, and ideas that denote totality, either of magnitude or probability, are often referred to as "absolute." Al-Mosaiwi, M., & Johnstone, T. (2018). *In an Absolute State: Elevated Use of Absolutist Words Is a Marker Specific to Anxiety, Depression, and Suicidal Ideation.* Clinical Psychological Science, 6(4), p. 529.

traiectoria vieții tale se topește într-un ținut cât mai restrâns până într-o zi, când, ajunsă la bifurcație, curgerea îi va însemna reîntoarcerea la sine sau disoluția.

Termenii *absoluți* caracterizează neîndoielnic gândirea oamenilor depresivi sau însoțesc ideația suicidară. Astfel, cei predispuși la sinucidere tind să emită judecăți de valoare extreme, au o gândire dihotomică, iar poveștile sau poeziile lor sunt marcant polarizate. Atunci când își scriu neîngrădit viața ca pe o poveste – o autobiografie selectivă, oamenii depresivi, anxioși sau suicidari își redau experiențele în termeni *absoluți*, constatându-se un uz semnificativ crescut în scrierile acestora față de în cele ale unor oameni în afara spectrului de tulburări psihiatrice. Pe lângă termenii *absoluți*, există și o frecvență crescută a verbelor care exprimă stări mintale (a gândi)[9], a cuvintelor negative și a expresiilor dihotomice, precum și o constanță a exprimării emoțiilor negative și a folosirii pronumelui, în special a celui de persoana întâi.[10]

Întâmplările creierului au însemnătăți ticluite. O apariție curentă a pronumelui de persoana întâi indică o aplecare asupra propriului eu, având tot un iz absolut, în timp ce prezența pronumelor de persoana a treia sunt un indiciu al stării de bine. Iar în corelație cu depresia, pronumele de persoana întâi sugerează stări afective apăsătoare, crescându-i numărul aparițiilor pe măsură ce depresia devine mai acaparatoare.[11] De la Stirman și Pennebaker știm că afirmația își păstrează veridicitatea și la trecerea din planul discursului natural în planul literaturii, întrucât poeții suicidari își devoalează preocuparea cu propriul sine, utilizând, în poeziilor lor, pronumele de persoana întâi, singular, cu o frecvență mult mai ridicată, decât o fac poeții non-suicidari. În afara eului ca axa a lumii, limbajul poeților suicidari trădează și o integrare socială fragilă.[12]

Interesant este faptul că, în ciuda unei diferențe de plasare a propriei persoane în aceste tulburări, cuvintele care exprimă emoții negative nu au fost preponderente în ceea ce îi privește pe oamenii cu predilecție către suicid, ci au fost întâlnite într-o mai mare măsură în cazul celor care suferă de anxietate sau depresie, contrazicând credința că cei aflați în pragul sinuciderii experimentează mai multe emoții negative. Totodată, acest fapt reliefează precizia de diagnosticare a termenilor funcționali în fața celor de conținut.[13] Trasăm o distincție și între termenii *absoluți* și cei *extremi*. Absolutul nu are grade de intensitate. Astfel, cuvintele *absolute* indică magnitudinea sau probabilitatea, însă fără a o face nuanțat[14] și sunt întâlnite în diferite categorii gramaticale – total, complet, absolut, deplin, mereu, întotdeauna, vreodată, niciodată, oricine[15] etc. În același timp, cuvintele *extreme* încuviințează gradația[16] și se regăsesc adesea ca fiind cuvinte antagonice – *foarte, mult*[17] etc.

---

[9] Smirnova et al., (2018). *Language in Depression and Sadness*. Front. Psychiatry, 9(105), p. 2.

[10] Al-Mosaiwi, M., & Johnstone, T. (2018). *In an Absolute State: Elevated Use of Absolutist Words Is a Marker Specific to Anxiety, Depression, and Suicidal Ideation.* Clinical Psychological Science, 6(4), pp. 529-539.

[11] Chung, C. & Pennebaker, J.W. (2007). *The psychological functions of function words*. In K. Fielder (Ed.). Social communication (pp. 350-351). New York: Psychology Press.

[12] Chung, C., & Pennebaker, J. W. (2007). The psychological functions of function words. In K. Fiedler (Ed.), Frontiers of social psychology: Social communication (p. 351). New York, NY: Psychology Press.

[13] În timp ce cuvintele de conținut („Content words") sunt cuvintele purtătoare de sens, cele funcționale („Function words") exprimă raporturi gramaticale sau structurale între cuvintele de conținut.

[14] Al-Mosaiwi, M., & Johnstone, T. (2018). *In an Absolute State: Elevated Use of Absolutist Words Is a Marker Specific to Anxiety, Depression, and Suicidal Ideation.* Clinical Psychological Science, 6(4), p. 532.

[15] "The classifier's absolutist words include 'ever', 'never' and 'anyone', which are defined as 'at any time', 'at no time' and 'any person', respectively, therefore all denoting absolutes." Al-Mosaiwi M., Johnstone T. (2018). Linguistic markers of moderate and absolute natural language. *Personality and Individual Differences*, 134, p. 123.

[16] Al-Mosaiwi, M., & Johnstone, T. (2018). *In an Absolute State: Elevated Use of Absolutist Words Is a Marker Specific to Anxiety, Depression, and Suicidal Ideation.* Clinical Psychological Science, 6(4), pp. 532.

[17] *Very, more, much etc.*

Oamenii care suferă de tulburare depresivă majoră tind să scrie narațiuni mai degrabă lungi și descriptive, marcate de repetiții, un stil orientat către sine și către contemplarea evenimentelor trecute.[18]

Așa cum un aspect esențial în analiza textelor literare constă în temele în jurul cărora gravitează plot-ul, un aspect cheie în cercetarea depresiei îl reprezintă tot temele și categoriile semantice prin care aceasta își poate manifesta prezența.

Povestirile scrise sub imperiul depresiei tind să exagereze categorii semantice precum cele care înfățișează valori existențiale sau familiale, în timp ce categoriile cognitive sau altruiste sunt mult mai puțin menționate decât în scrierile oamenilor fără nicio tulburare psihică. Există însă câte o excepție, strecurată în discursul narativ, din fiecare categorie semantică, apărând cu o frecvență similară atât în cazul persoanelor depresive, cât și a celor non-depresive: *a iubi* pentru categoria existențială, *a trăi de dragul familiei* pentru categoria familială și *a-L cunoaşte pe Dumnezeu* pentru categoria cognitivă. O discrepanță accentuată ia formă atât printr-o reprezentare mult mai scăzută a împlinirii potențialului de sine în ceea ce privește persoanele depresive, cât și prin punerea a mai mult preț pe valorile de comunicare și pe cele hedonistice decât pe cele de statut social, întâlnindu-se întocmai opusul în textele persoanelor non-depresive.[19]

Trebuie, însă, trasată o graniță între tristețe, ca stare tranzitorie, și tulburarea depresivă. Astfel, percepția de sine în descrierile oamenilor care se află într-o stare de tristețe normală este redată ca o reacție firească în fața vicisitudinilor vieții. Atunci când aceștia își descriu experiența emoțională a insatisfacției vis-a-vis de anumite circumstanțe obiective ale vieții evenimențiale, se concentrează asupra detaliilor care vizează situațiile problematice în sine. În ciuda apariției stărilor de tristețe, ei nu își întrerup activitățile cotidiene, deși acestea mai pot fi însoțite de o scădere a interesului sau de îngândurare. În contrast cu oamenii care suferă chiar de tulburare depresivă ușoară, cei care au stări firești de tristețe îți analizează dificultățile avute în prezent, cercetându-și capacitatea de a lua decizii și propriile strategii de întâmpinare și de rezolvare a problemelor, dovedind, astfel, năzuințe pentru viitor.[20]

De la greci încoace, și prinzând formă prin cuvintele lui Aristotel[21], geniului i-a fost atribuit măcar un dram de nebunie. Astfel, creativitatea și bolile mintale au fost asociate constant, de-a lungul timpului și chiar relevate de anumite studii, însă nu s-a ajuns la un consens din punctul de vedere al cercetării. Predispoziția către bolile mintale și personalitatea ar putea fi factori hotărâtori în magnitudinea pe care o capătă impulsul creator, dar și stilul și expresia prin care este materializată creativitatea de către arhitectul ei poate avea efect de bumerang, și, în timp să se imprime asupra creatorului, accentuându-i potențialul psihotic.[22]

Arta și, prin artă, dar totodată, simultan cu ea, romanțarea tulburărilor mintale se împletesc glorios în imperiul poetic al Sylviei Plath, contopirea celor două fiind încununată, în pofida tragismului, de sinuciderea poetei, creându-se, astfel, în jurul ei o faimă literară auriferă – „...Vârful rădăcinilor mele cunoaşte afundul//…Acum mă sparg în fărâme care zboară ca nişte măciuci." (Ulm)[23] În ceea ce privește influența asupra psihicului creatorului pe care expresia externă a creativității sale o exercită, criticii literari au observat o degradare crescândă a condiției Sylviei Plath pe măsură ce poezia ei făcea trecerea de la forma tradițională la una expresivă.[24] – „Lalelele vorace îmi mânâncă tot oxigenul/…Lalelele au adus o larmă

[18] Smirnova et al., (2018). *Language in Depression and Sadness*. Front. Psychiatry, 9(105).
[19] Smirnova, D., Romanov, D., Sloeva, E., Kuvshinova N, Cumming, P., Nosachev, G. (2019) *Language in Mild Depression: How It Is Spoken, What It Is About, and Why It Is Important to Listen*. Psychiatr Danub. 31(3): 430.
[20] Smirnova et al., (2018). *Language in Depression and Sadness*. Front. Psychiatry, 9(105), p. 5.
[21] Nu există geniu fără un dram de nebunie.
[22] King, Molly, (2018). *Diagnosis and Treatment of Sylvia Plath and Virginia Woolf*. Honors Theses. 539., pp. 1-3. https://encompass.eku.edu/honors_theses/539
[23] Popa, Daniela. (2009). Sylvia Plath. *Portret în cerneală.* Transilvania, 7, p.78.
[24] King, Molly, (2018). *Diagnosis and Treatment of Sylvia Plath and Virginia Woolf*. Honors Theses. 539., p. 3.

asurzitoare…Ele îmi captează toată atenţia, odinioară fericită…/ Lalelele ar trebui zăvorâte după gratii ca primejdioasele fiare/ Cască spre mine nişte guri ca de uriaşe pisici africane."(Lalele)[25] Studii ulterioare sinuciderii sale au scos la iveală faptul că tulburările mintale sunt cel mai adesea întâlnite la poete, iar o urmare firească a fost ca descoperirea să fie numită „Efectul Sylia Plath"[26] – „Astfel ar putea să-mi acopere gura şi ochii, să mă acapareze pe deplin/ Purtându-mi faţa pictată aşa cum o mască mortuară/ Poartă faţa unui faraon, chiar dacă e făcută din lut şi apă" (În ghips)[27]

Biografia și imaginația ei poetică și-au trecut granițele adesea, până la fuziune. În relația cu părinții ei, atitudinea poetei s-a întrupat într-un pendul continuu tulburat între extremele afective. Și-a pierdut tatăl când avea doar opt ani – "Mi-a muşcat inima roşie şi mi-a frânt-o în două." (Tăticule)[28], iar pierderea iubirii paterne s-a generalizat pentru Plath, care a resimțit-o ca pe o pierdere deplină a iubirii per se – tatăl reprezentând singura prezență masculină a cărei iubire ar fi rămas neștirbită de-a lungul vieții ei. Astfel, Plath rămâne pe tot parcursul existenței sale, captivă între viața și moartea tatălui – „De acuma gheată neagră/În care am trăit ca o labă/ Treizeci de ani, săracă şi albă/ De abia îndrăznind să-mi trag sufletul. // Greu ca o lespede, pungă plină cu Dumnezeu…" (Tăticule)[29]

Senzația dispariției care a survenit în urma pierderii tatălui a făcut-o să își disprețuiască mama, considerând-o vinovată de moartea tatălui ei prin imprundeța de a se fi căsătorit cu un om cu mult mai în vârstă decât ea, fapt ce a condus la suferirea unei pierderi pretimpurie pentru Plath. În privința mamei ei, iubirea și disprețul s-au suprapus întotdeauna, convivialitate ce reiese din nota acesteia de jurnal în care Plath admite că întâlnirile cu mama ei o deprimă atât de tare, încât ar putea trece pe lângă ea pe stradă, fără să îi spună un cuvânt, însă, în ultimă instanță, rămâne mama ei.[30]

Pertubativă a fost și poziționarea lui Plath vis-à-vis de bărbați pe care îi ura pentru inconstața în prezență, pentru că nu erau capabili de o iubire protectoare asemănătoarea cu cea a unui tată și pentru că ei aveau voie să fie si să facă toate lucrurile pentru care femeile ar fi fost blamate – "Doi, firește sunt doi/ Unul care niciodată nu-şi ridică privirile, cu ochii cârpiţi/ Şi bombaţi, ca la Blake// Mă ciuguleşte-ntr-o parte: nu-i aparţin încă,/ El nu surâde, nu fumează// Astea le face celălalt, Cel cu păr lung şi care aplaudă./ Mişel…/ El vrea să fie iubit// Clopotul morţii// A mai sunat cuiva." (Moartea & Co.)[31] Pe acest fond, iubirea cu Ted Hughes, care i-a devenit soț, a fost una conflictuală, în ciuda senzației de simbioză pe care o trăise cu el la început, întrucât era impregnată de rivalitate literară, inegalitate în parteneriat și infidelitate din partea lui Hughes, care în anul 1962, o și părăsește pentru o altă femeie.[32] –

Întreaga viață a Sylviei Plath a fost un mozaic de piese în nuanțe contrastante care i-au hrănit potențialul labilității psihice, până când tulburarea depresivă majoră s-a insinuat atât de adânc încât a căpătat expresie prin stări deprimante perpetue, diminuarea interesului și a intesității plăcerii, neputința de concentrare, insomnie, învinovățire și lipsa stimei de sine, pe fundalul cărora răsuna ideația suicidară[33] – "Cunosc străfundul, spune ea... Ţie de el ţi-e teamă.

[25] Popa, Daniela. (2009). Sylvia Plath. *Portret în cerneală.* Transilvania, 7, p. 80.
[26] Kaufman, J. C. (2001). *The Sylvia Plath effect: Mental illness in eminent creative writers.* The Journal of Creative Behavior, *35*(1), 37–50. https://doi.org/10.1002/j.2162-6057.2001.tb01220.x
[27] Popa, Daniela. (2009). Sylvia Plath. *Portret în cerneală.* Transilvania, 7, p. 80.
[28] Popa, Daniela. (2009). Sylvia Plath. *Portret în cerneală.* Transilvania, 7, p.86.
[29] Popa, Daniela. (2009). Sylvia Plath. *Portret în cerneală.* Transilvania, 7, p.76.
[30] King, Molly, (2018). *Diagnosis and Treatment of Sylvia Plath and Virginia Woolf*. Honors Theses. 539., pp. 5-6.
[31] Popa, Daniela. (2009). Sylvia Plath. *Portret în cerneală.* Transilvania, 7, p. 89.
[32] King, Molly, (2018). *Diagnosis and Treatment of Sylvia Plath and Virginia Woolf*. Honors Theses. 539., pp. 6-7.
[33] King, Molly, (2018). *Diagnosis and Treatment of Sylvia Plath and Virginia Woolf*. Honors Theses. 539pp. 9-10.

Eu n-am nicio spaimă: am fost acolo.// Tu n-auzi marea cum se zbate în mine,/ Zbuciumul ei?// Acum mă sfarm în mii de bucăţi care zboară nebune/ O vijelie turbată/ Mă zgâlţâie toată: trebuie să ţip.“ (Ulm)[34]

Astfel, după mai multe gânduri și o încercare nereușită de sinucidere cu zece ani mai devreme – „La douăzeci de ani am încercat să mor/ Să mă întorc îndărăt la tine./ Mă gândeam că măcar oasele tot mai sunt bune” (Tăticule)[35], 1963 este anul în care fatalitatea acceptă invitația. Izolează cu bandă adezivă ușa de la camera copiilor, însă numai după ce le va fi deschis larg ferestrele, închide ușa de la bucătărie pe dinăuntru, dă drumul la gaz şi îngenunchează în fața cuptorului deschis. Aflată în incapacitatea de a-și alege destinul, simțind viața în afara controlului ei și având un fond depresiv, ea întâmpină moartea cu brațele larg deschise. Iar *Ariel*, volumul în care se desprinde simbolic, prin moarte, de tatăl ei – “Tăticule, a trebuit să te omor,//…Tăticule, tăticule, nenorocitule, eu am terminat cu tine.” (Tăticule)[36] și care integrează poemele scrise în ultimul an de viață– exală fremătare prin fiecare metaforă:

> „Locul se colorează dintr-o dată, purpuriu mat./Restul trupului e palid./ Sidefiu ca o perlă./ Într-o scobitură din stâncă./ Valurile-s aspirate iarăşi şi iarăşi,/ Aven singuratic, osie a mării./ Doar cât o muscă,/ Semnul dezastrului/ Pe tăcute zidul străbate./ Sufletul se-ntunecă,/ Marea se trage lin înapoi,/ De doliu oglinzile se-ascund. (Vânătaie)[37]

Actul suicidar al Sylviei Plath poate fi refăcut ca un puzzle ale cărui piese codate poetic au fost risipite și ascunse, strategic, la vedere, în fiecare poem – „Și luna la rându-i e crudă: vrea să mă tragă/ Fără milă în matca ei stearpă./ Lumina-i mă arde, sau eu sunt cel ce-a înlănţuit-o?” (Ulm)[38] E ca și cum moartea i-ar fi traversat interiorul, dintotdeauna, însă abia târându-și picioarele, și cu fiecare urmă pe care o lăsa adâncită în ea, Plath îi conferea întunericului o nouă expresie prin poemele ei – „Voi fi femeia-surâs/ Am doar treizeci de ani/ Şi-asemenea pisicii am nouă vieţi ca să mor.” (Lady Lazarus)[39]

De la conținut și până la formă, de la notele biografice și până la veșmintele imaginative sub care le înfățișează, totul tulbură – “Sunt locuită de un strigăt” (Ulm)[40] și stârnește senzația golului care, în ciuda oricâtor lucruri i-ar fi aruncate în gură, nu se umple niciodată, adâncindu-se până când ajunge la autofagie – „Sunt înspăimântată de lucrul acesta întunecos/ Care doarme în mine/ Toată ziua îi simt zvârcolirile moi, pufoase, răutatea.” (Ulm).[41]

Astfel, instinctul autoanihilării se recompune vers cu vers, poem cu poem, căpătând mai multă forță cu fiecare meditație orientată către sine – „Pură Godiva, te dezpieliţez –/ Mâini amorţite, moarte justeţi./ Iar acuma eu/ Clăbuc de drojdie-n făină, licărire pe-ocean./ Plânsul copilului/ Se frânge în zid./ Iar eu/ Sunt săgeată./ Rouă ce se evaporă/ Sinucigaşă, una şi-aceeaşi cu calea/ Spre purpuriul/ Ochi, căldare a dimineţii. (Ariel)[42], cu fiecare topire a ființei în propria metaforă – „Cum mă despoaie din creștet până-n tălpi/ – Striptease de senzație./ Doamnelor și domnilor,// Iată mâinile mele,/ Genunchii./ Piele și os, se poate,// Dar una și aceeași femeie.” (Lady Lazarus)[43], cu fiecare repetiție – „Herr Dumnezeu, Herr Lucifer,/ Păzea,/ Păzea.”,

[34] Popa, Daniela. (2009). Sylvia Plath. *Portret în cerneală.* Transilvania, 7, p. 81.
[35] Popa, Daniela. (2009). Sylvia Plath. *Portret în cerneală.* Transilvania, 7, p. 80.
[36] Popa, Daniela. (2009). Sylvia Plath. *Portret în cerneală.* Transilvania, 7, p.76.
[37] Poezii de Sylvia Plath, Revista Euphorion. https://revista-euphorion.ro/poezii-de-sylvia-plath/
[38] Popa, Daniela. (2009). Sylvia Plath. *Portret în cerneală.* Transilvania, 7, p. 81.
[39] Popa, Daniela. (2009). Sylvia Plath. *Portret în cerneală.* Transilvania, 7, p.76.
[40] Popa, Daniela. (2009). Sylvia Plath. *Portret în cerneală.* Transilvania, 7, p.78.
[41] Popa, Daniela. (2009). Sylvia Plath. *Portret în cerneală.* Transilvania, 7, p. 87.
[42] Poezii de Sylvia Plath, Revista Euphorion. https://revista-euphorion.ro/poezii-de-sylvia-plath/
[43] „Lady Lazarus de Sylvia Plath” în *Litero-mania,* 187. .https://www.litero-mania.com/lady-lazarus-de-sylvia-plath/

„Cenușă, cenușă/ – Stârnești, scormonești.. Carne, oase, nimic, nimic –" (Lady Lazarus)[44] și cu fiecare portretizare a lumilor interioare și exterioare în alb și negru. Prezența non-culorilor în întreaga sa colecție de poeme sugerează disperarea existențială și atracția către non-existență – „Și mesajul chiparosului este întunecimea – întunecimea și tăcerea." (Luna și chiparosul)[45] Atât negrul – "Rotunde talgere-ncărcate de negre presimţiri./ Din vâslă picură lumi reci, fără glas. Duhul întunericului e-n noi, e în peşti" (Traversând apa)[46], „Aceasta este lumina minţii, rece și planetară./ Copacii din minte sunt negri. Lumina albastră." (Luna și chiparosul)[47]. „Toată dimineaţa asta/ Dimineaţa s-a înnegrit cu încetul/ O floare a renunţat…" (Oi în ceaţă)[48], "Chiparosul e Christul meu, deci/ Şi moartea neagră şi-a desfăcut braţele aidoma copacului negru" (Mică fugă)[49], cât și albul – „Să smulgă viermii de pe mine ca pe nişte perle lipicioase", „Fața mea fără cute/ Pânză fină, ebraică.// Dă giulgiul la o parte, O, dușman al meu./ Înspăimîntat?[50]" (Lady Lazarus) sunt întruchipări ale morții, ale deznădejdii, ale sterilității și ale suprimării.

Cât de tare trebuie să îți dorești să nu mai fi pe lume, cât de aprig trebuie să te doară simpla existență și cât de mult trebuie să vrei să nu te mai simți pe tine încât să i te împotrivești instinctului vieții până la auto-anihilare? Când fiecare celulă din tine e programată să lupte pentru supraviețuire, tu vii cu gândul tău negru și te întrebi precum Baudelaire, odinioară, dacă nu cumva, în simfonia vieții, tu ești acordul greșit, iar apoi îngropi securea războiului dintre celule și moarte odată cu tine însuți. Faci pace cu viața sau e un ultim gest de revoltă în fața ei? Și cât de multe conotații poate avea un act suicidar? E resemnare în fața vieții sau e triumf în fața morții pentru că a venit când ai chemat-o tu, și nu când a vrut ea? Ori poate că e, de fapt, victoria morții asupra ta și-a vieții deopotrivă – asupra ta pentru că te-a făcut să o dorești și asupra vieții pentru că a reușit să fie mai seducătoare decât ea.

Boala te anulează pe tine gradual, dar tu nu o poți anula pe ea pentru că asta ar însemna să omori însăși sursa care te susținea pe tine, cel de dinainte. Dar daca nu anulezi sursa, nu anulezi boala. Daca nu anulezi boala, nu poți trece de ea, ca să te reîntâlnești și să te întregești. Deci tu nu mai ești tu de când a apărut ea, boala. A rămas doar sursa, iar sursa, singură, ție nu îți servește. Dimpotrivă, îți cauzează numai deservicii căci sursa este sub asediu. Prin firele încurcate cu care sunteți legați, doar impulsurile ei mai ajung la tine și atunci provoacă rău și suferință. Impulsurile tale se opresc la intenție, forțele inamice le receptează pretimpuriu. Ești numai intenția din tot ce ai fost. Intenția nu atinge sursa, iar sursa suferă și suferința ei ajung să îți conducă ție, intenția. Este un cerc perfect închis în care boala, folosindu-se de sursa ta, te poartă înconjurul vieții și al morții, întotdeauna ștergându-te, parcă, de ele, dar fără a te scăpa din mâini o clipă. Nu trăiești, nu mori. Dar tânjești, în chin, după ambele, existând ca un pendul veșnic tulburat. Dacă boala nu are leac, ca să trăiești, iar boala are putere asupra ta pentru că există sursa, atunci anulezi sursa – nu ca să mori, ci ca să moară boala. Nu ca să mori tu, ci ca să nu mai exiști fără să trăiești. Nu pentru că nu vrei să trăiești, ci pentru că nu mai poți să trăiești și nu îți este de ajuns doar să fii o formă în care dictează boala. Nu pentru că nu vrei să trăiești, ci pentru că îți repugnă totalitarismul. Nu pentru că ești suicidar, ci pentru că ești răzvrătit „politic". Politica lumii de afară nu mai corespunde politicii lumii tale interioare. Nu pentru că ești irațional, ci pentru că ai termen de comparație și te cunoști pe tine pe de rost încât

[44] „Lady Lazarus de Sylvia Plath" în *Litero-mania,* 187.https://www.litero-mania.com/lady-lazarus-de-sylvia-plath/
[45] Popa, Daniela. (2009). Sylvia Plath. *Portret în cerneală.* Transilvania, 7, p. 87.
[46] Popa, Daniela. (2009). Sylvia Plath. *Portret în cerneală.* Transilvania, 7, p. 80.
[47] Idem., p. 80.
[48] Idem., p. 80.
[49] Idem., p. 87.
[50] „Lady Lazarus de Sylvia Plath" în *Litero-mania*.https://www.litero-mania.com/lady-lazarus-de-sylvia-plath/

să știi prea bine, mai bine spus – prea rău, care și în ce măsură din ofertele vieții ți-ar mai surâde.

Sylvia Plath a reușit să îmbrace moartea în rochie de gală, i-a dat instrumentele prin care să fie seducătoare și a lăsat-o să se plimbe prin lume, în chipuri alese, care îmbie și înspăimântă deopotrivă. Relația lor a devenit cercul perfect închis de care am amintit mai sus. Cu cât își impregna mai mult creația cu instinctul morții, cu atât cel din urmă se insinua mai primejdios în ea până când, o contopire fatală a făcut ca cercul să se umple până la desăvârșire, iar Plath, cu un ultim gest, a ridicat moartea la rang de artă – „A muri/ E o artă, ca orice alt lucru./ O fac grozav de bine.// O fac să doară ca dracu./ O fac să pară reală./ Am chemare, s-ar zice." (Lady Lazarus)[51].

BIBLIOGRAPHY

1. Al-Mosaiwi, M., & Johnstone, T. (2018). In an Absolute State: Elevated Use of Absolutist Words Is a Marker Specific to Anxiety, Depression, and Suicidal Ideation. Clinical Psychological Science, 6(4).
2. Chung, C. & Pennebaker, J.W. (2007). The psychological functions of function words. In K. Fielder (Ed.). Social communication (pp. 350-351). New York: Psychology Press.
3. Cioran, Emil, (2008), *Amurgul gândurilor*, București, Humanitas.
4. Kagan, S., (2012), *Death*, London, Yale University Press.
5. Kaufman, J. C. (2001). The Sylvia Plath effect: Mental illness in eminent creative writers. The Journal of Creative Behavior, 35(1), 37–50.
https://doi.org/10.1002/j.2162-6057.2001.tb01220.x
6. King, Molly, (2018). Diagnosis and Treatment of Sylvia Plath and Virginia Woolf. Honors Theses. 539. https://encompass.eku.edu/honors_theses/539
7. „Lady Lazarus de Sylvia Plath" în Litero-mania, 187.https://www.litero-mania.com/lady-lazarus-de-sylvia-plath/
8. Pennebaker, J. W., Mehl, M. R., & Niederhoffer, K. G. (2003). Psychological aspects of natural language. use: our words, our selves. Annual review of psychology, 54, p. 548.
9. Poezii de Sylvia Plath, Revista Euphorion. https://revista-euphorion.ro/poezii-de-sylvia-plath/
10. Popa, Daniela. (2009). *Sylvia Plath. Portret în cerneală*. Transilvania.
11. Smirnova et al., (2018). Language in Depression and Sadness. Front. Psychiatry, 9(105).
12. Smirnova, D., Romanov, D., Sloeva, E., Kuvshinova N, Cumming, P., Nosachev, G. (2019) Language in Mild Depression: How It Is Spoken, What It Is About, and Why It Is Important to Listen. Psychiatr Danub. 31(3).

[51] „Lady Lazarus de Sylvia Plath" în *Litero-mania*, 187. https://www.litero-mania.com/lady-lazarus-de-sylvia-plath/